

რ. ლაშვალიძე

ქართული ენის ინგილის ენის კილოს ლექსიკონი

აკად. აკაკი შანიძის რედაქციით

„გამომცემლობა „განათლება“
თბილისი — 1988

4 Γ(03)
499.962.1.0+499.962.1—3
ლ 206

ქართული ენის ინგილოური კილოს ლექსიკონი“
წარმოადგენს ქართული ენის ერთ-ერთი ურთულესი
დიალექტის—ინგილოურის—ლექსიკურ აღწერას (ნო-
იცავს 7000-მდე სალექსიკონო ერთეულს). წიგნი თა-
ვისი აგებულების პრინციპების, მოცულობისა და მა-
სალის მიხედვით განსხვავებულია დღემდე გამოცემუ-
ლი ყველა სხვა დიალექტური ლექსიკონისაგან. იგი
იძლევა მდიდარ მასალას ამ კილოს ამომწურავი შეს-
წავლისათვის.

ლექსიკონი დიდ სამსახურს გაუწევს, უპირველეს
ყოვლისა, ფილოლოგიის დარგის სპეციალისტებს—
ენათმეცნიერებსა და ამავე ფაკულტეტის სტუდენტო-
ბასა და მასწავლებლობას.

4602030000 — 016

Γ ————— 327 — 88

M-602 (08) — 88

ISBN 5—505—00667—1

რ ე ლ ა ჯ ბ ო რ ი ს ა ზ ა ნ

ინგილოური კილო ერთი იმ ქართულ კილოთაგანია, რომელიც უცხო ენის გარემოშია მოქცეული და, სხვა ქართულ კილოთაგან მოწყვეტის გამო, ისეთი ცვლილებანი განიცადა საუკუნეების განმავლობაში, რომ მეტად დაშორდა სალიტერატურო ქართულსა და სხვა აღმოსავლურ ცოცხალ კილოებს. მართალია, ფერეიდნული ქართული კილოც (სპარსეთში) უცხო ენის გარემოშია მოქცეული სამ-ნახევარი საუკუნის განმავლობაში, მაგრამ აბა რა შედარებაა ინგილოურთან! ინგილოური ტექსტების გასაგებად ხშირად თარგმანია საჭირო.

პირველნი გამოკვლევა ინგილოური კილოს შესახებ მოიპოვება მოსე ჯანაშვილის საკმაოდ ვრცელ „საინგილო“ ნაშრომში, რომელიც დაიბეჭდა „ძველი საქართველოს“ მეორე ტომში (განყ. 4, გვ. 51—276). ამ ნაშრომში მოცემულია მხარის ისტორიულ-გეოგრაფიული აღწერილობა, ეთნოგრაფიული მიმოხილვა და ინგილოური ტექსტები ლექსიკონითურთ. შემდეგ მას იკვლევდნენ გრ. იმნაიშვილი („ქართული ენის ინგილოური დიალექტის თავისებურებანი“. 1966), ნ. როსტიაშვილი („ინგილოური ლექსიკონი“, 1978) და როგნედა ღამბაშიძე, რომელიც უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრამ რამდენჯერმე მიავლინა საინგილოში, სადაც მან დიდი გულმოდგინებით შეისწავლა ინგილოური კილოს კაკური მეტყველება, ჩაწერა ტექსტები და შეკრიბა დიდძალი სალექსიკონო მასალა, შემდეგ დაბეჭდა ტექსტები და რამდენიმე გამოკვლევა, რომლებიც საკმაოდ გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევენ ამ მეტად თავისებური კილოს შესახებ. ესენია:

1. ინგილოური ტექსტები (თბილისის სახ. უნივერსიტეტის შრომები, ტ. XXX—XXXI, B, 1947);
2. ინგილოური კილო, 1949 (საკანდიდატო დისერტაცია, რომლის ავტორეფერატი დაიბეჭდა: Ингилойское наречие грузинского языка. Автореферат для соискания ученой степени кандидата филологических наук, Тбилиси, 1949);
3. სამაგიერო სიგარძე ინგილოურში (საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის მოამბე, ტ. XIV, 1953, № 2);
4. მყოფადის წრის მწკრივთა წარმოება ინგილოურში (თბილისის სახ. უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 67, 1957).

სალექსიკონო მასალა, რომელიც რ. ლამბაშიძემ მოიპოვა საინგილონი. მრავალი წლის კვლევა-ძიების შედეგია. იგი შემდგომშიც ბევრჯერ ყოფილა საინგილოში, სადაც კრებდა ახალ მასალებს, ამოწმებდა ძველს და ადარებდა სხვათა მიერ ჩაწერილ დიალექტოლოგიურ სიტყვებს. ამის წყალობით რ. ლამბაშიძის ინგილოურმა ლექსიკონმა ისეთი სახე მიიღო, რომ იგი აშკარად გამოირჩევა სხვა ამგვარი ნაშრომებისაგან. მისი დიდი ღირსებაა სიტყვების საილუსტრაციო მასალა, სიტყვების დამოწმება ფრაზაში და სხვა დიალექტების სიტყვათა მოყვანა შესადარებლად. ზმნური ფორმები საილუსტრაციო მასალებში მოყვანილია სერებებისა და მწკრივების მიხედვით, რაც აადვილებს მათ ფორმებში გარკვევას.

ინგილოური კილო განიცდიდა და დღესაც განიცდის დიდ გავლენას აზერბაიჯანული ენისას. მოსალოდნელია, რომ ეს გავლენა კიდევ უფრო იმატებს მომავალში. ამიტომ მეტად საშუროა დღეს ინგილოური სიტყვებისა და ფორმების რაც შეიძლება ზუსტი ფიქსაცია, რომ ნათელი წარმოდგენა გვექონდეს მათზე და მომავალს შევუნახოთ ამ კილოს განვითარების დღევანდელი ეტაპი.

ამ ლექსიკონში შესულია ბევრი ისეთი ქართული სიტყვა, რომლებიც ჩაწერილია ხანდაზმულებისაგან და ამჟამად უცნობია ბევრი ინგალ-საოვის; ასეთებია. მაგ., ბაზმაი, საგრილებელ, კლინკლოი და სხვ.

რ. ლამბაშიძის ეს ნაშრომი, როგორც თავისი მოცულობით, ისე შედგენის მეთოდით, უეჭველია, საპატიო ადგილს დაიკავებს ქართულ დიალექტოლოგიურ ლიტერატურაში.

ა. ზანიძე
10. X. 1978

წინასიტყვაობა

ინგილოურს სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქართული ენის მრავალრიცხოვან დიალექტთა შორის. ეს ადგილი ასახსნელია, თუ გავითვალისწინებთ ინგილოურის განვითარების იმ თავისებურ ისტორიულ გზას, რომელიც მან ივანჯლო.

ინგილოური ორ კილოკავად იყოფა: კაკურად და ალიაბადურად. კაკური ინგილოთა დიდი უმრავლესობის სალაპარაკო კილოკავია. მასზე მეტყველებს ინგილოებით დასახლებული 10 სოფელი კახის რაიონში. ალიაბადური კი მაჰმადიანი ინგილოების მეტყველებაა. ესენი ძირითადად ძველი ჭარისა, ანუ ამჟამინდელი ზაქათლის რაიონში შემავალი ერთი სოფლის — ალიაბადის მკვიდრნი არიან.

წინამდებარე ლექსიკონი მოიცავს ინგილოური დიალექტის მხოლოდ კაკური კილოკავის მასალას.

ინგილოური ლექსიკური თვალსაზრისით ადრევე შეისწავლა ინგილოთა დიდმა მოამაგემ, გამოჩენილმა ქართველთა მოღვაწემ და მეცნიერმა მ. ჯანაშვილმა. მან 1913 წელს „ძველი საქართველოს“ მე-2 ტომში საინგლოსა და ინგილოებზე გამოაქვეყნა ვრცელი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მიმოხილვა, რომელსაც დაურთო ინგილოურის ლექსიკური მასალა (993 სიტყვა). მ. ჯანაშვილის ეს შრომა, რომელსაც ენათმეცნიერული ღირებულება დღესაც არ დაუკარგავს, იყო პირველი ცდა ამ დიალექტის აღწერისა.

მ. ჯანაშვილის შრომაზე აკად. ა. შანიძემ 1915 წელს საინტერესო რეცენზია გამოაქვეყნა რუსეთის ორიენტალისტთა ორგანოში (Записки восточного отделения имп. Русского Археологического института, ტ. XXII). რეცენზია იმითაც იქცევს ყურადღებას, რომ მას თან ახლავს მოკლე ლექსიკონი იმ სიტყვებისა და გამოთქმებისა, რომლებიც ჯანაშვილისეულ ლექსიკონში ვერ მოხვდა, მაგრამ მის გამოკვლევაში მოიპოვება.

მ. ჯანაშვილის ნაშრომის გამოქვეყნებიდან საკმაოდ დიდმა დრომ განვლო. ვინაიდან ეს მასალა თავისი მოცულობით უკმარი იყო და მთლიანად ვერ ითვალისწინებდა ინგილოურის თავისებურებებს, საჭირო გახდა ინგილოურის შესწავლა ენისა და დიალექტების განვითარების

რების მომდევნო ეტაპებზეც. ეს მით უფრო გადაუდებელ ამოცანად იქცა, რომ წლების განმავლობაში უცხო გარემოცვაში მოქცეული ინგილოური ინტენსიურ ცვლილებებს განიცდიდა და მისი ენობრივი თავისებურებები დაუყოვნებლივ აღნუსხვას ითხოვდა.

სწორედ ამის გამო 1943—44 წლებში მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის უმცროს მეცნიერ თანამშრომელს გრ. იმნაიშვილსა და ამ ლექსიკონის ავტორს აკადემიკოსებმა ვარლამ თოფურიაშვილს და აკაკი შანიძემ დაგვავალეს ინგილოურის ენობრივ და ლექსიკურ თავისებურებათა მეცნიერული შესწავლა, რაც შემდგომში საფუძვლად დაედო ჩვენს საკანდიდატო დისერტაციებს.

გრ. იმნაიშვილმა 1966 წელს გამოაქვეყნა კიდევაც მონოგრაფია, სადაც მოცემულია ამ დიალექტის ენობრივ თავისებურებათა სრული მიმოხილვა.

წინამდებარე ლექსიკონი ხანგრძლივი მუშაობის შედეგია. იგი გარკვეულ ქრონოლოგიურ კრილში წარმოგვიდგენს ქართული ენის ამ ურთულესი დიალექტის ლექსიკურ დახასიათებას. ლექსიკონის შიგნითა შედარებით სრულად გამოავლინოს ინგილოური ლექსიკის მდიდარი შესაძლებლობანი და წარმოაჩინოს ის სხვაობა, რომელსაც იძლევა ამ დიალექტის დღევანდელი ვითარება ძველთან შედარებით.

ლექსიკონი ძირითადად ემყარება ჩემ მიერ შეკრებილ მასალას, ხელნაწერსა თუ გამოქვეყნებულ ტექსტებს (იხ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, XXXB—XXXIB, 1947 წ., გვ. 250—294). მასში გათვალისწინებულია ასევე თითქმის ყველა ტექსტობრივი მასალა, რომელიც ხელთ მქონდა: მ. ჯანაშვილისა („ძველი საქართველო“, ტ. II, 1913 წ.), საქართველოს შინამრეწველობისა (შეკრებილი 1935 წ. პროფ. ი. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით — გამოუქვეყნებელი), გრ. იმნაიშვილისა (სადისერტაციო ნაშრომზე დართული ტექსტები, 1947 წ. — გამოუქვეყნებელი), ნ. როსტიაშვილისა (ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. III, 1963 წ.). გამოყენებულია აგრეთვე ი. გიგინეიშვილის, ვ. თოფურიაშვილისა და ი. ქავთარაძის მიერ გამოცემული „ქართული დიალექტოლოგიის“ ინგილოური ტექსტები, რომლებიც ჩაიწერეს გრ. იმნაიშვილმა, ნ. როსტიაშვილმა და ამ ლექსიკონის ავტორმა (ქართული დიალექტოლოგია, I, 1961 წ., გვ. 228 — 242).

სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ წინამდებარე ნაშრომი უფრო ადრე შესრულდა, მასში ვერ აისახა ის მასალა, რომელიც ნ. როსტიაშვილმა თავის ლექსიკონში 1978 წელს გამოაქვეყნა, ასევე რამდენიმე სხვა ლექსიკონის მასალაც, რომელიც მოგვიანებით გამოიცა.

ინგილოური დიალექტის სირთულემ განაპირობა წინამდებარე

ლექსიკონის აგების პრინციპების ერთგვარი თავისებურება.

ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს შემდეგი:

1. ძირითად სალექსიკონო ერთეულად მიჩნეულია არსებითი სახელი, ხოლო ზმნებისათვის — საწყისი. იშვიათად ცალკე სალექსიკონო ერთეულად ზმნის პირიანი ფორმებიც გვხვდება (კეპტევის, ექცევის, აწითევს, ათეთრევს, ჩედის, აკმარევს, დაძქვრავს, გარაქოვს და სხვ.). ეს ისეთი ზმნებია, რომელთა მოქმედების სახელები, ანუ საწყისები ინგილოურში რეალურად არ იწარმოება.

2. ნაწარმოები ანუ წარმოქმნილი სახელები და მომლობებო ჩვეულებრივ ცალკე სალექსიკონო ერთეულებს არ ქმნიან. პირველნი თავს იყრიან სახელების ბუდეში, მეორენი კი — საწყისთა ბუდეში (ასე, მაგ.: ბანგლ სიტყვის ბუდეშია ბანგლიან, არან სიტყვასთანაა არანელ, აკანკლაჲ-სთანაა აკანკლულ და სხვ.).

გამონაკლისს ქმნიან ისეთი სიტყვები, რომელთაც ან შესაბამისი ბუდის თავი არ გააჩნიათ (მაგ. ბალნიან, ანაკეც, თევზოვან, განავარ), ან საკმაოდ განსხვავებული მნიშვნელობა აქვთ შეძენილი, ვიდრე სათანადო ბუდეში თავმოყრილ სიტყვებს (მაგ. ბროწლიან, დამზახნეველ), ან არადა თავისი ფორმით საკმაოდ დაცილებულნი არიან შესაბამისი ბუდის თავს (რის გამოც ბუდეში არ იქნებოდნენ ადვილი მისაგნები) და ამასთანავე ლექსიკურადაც ერთგვარი დამოუკიდებლობა აქვთ მოპოვებული. ასეთი სიტყვები ცალკეა გამოტანილი. მაგრამ გასამართავად სათანადო ბუდესთან არიან მიგზავნილნი (ნ. გააკუროჲ, განმაჟად, გამნაჩანევ და სხვ.).

3. ლექსიკონში დამოუკიდებელ ერთეულებად შეტანილია ფორმაუცვლელი სიტყვებიც (მაგ. აგრობან, ამიან, ამმა და სხვ.).

4. ზოგჯერ ცალკე ერთეულებად გვხვდება გრამატიკული მასალის ისეთი სიტყვებიც [ნაცვალსახელების სხვადასხვა ბრუნვის ფორმები, სხვათა სიტყვისა და კითხვითი ნაწილაკები, შედგენილ შემასმენელში ზმნური ელემენტების შეკვეცილი ფორმები (მაგ. ჰეეჰამ, -ვ|| ავ. ა-, -ს და სხვ.), რომელთა ცალკე გამოტანა ხელს უწყობს და აადვილებს სხვადასხვა ენობრივ ფაქტორთა წყალობით გართულებულ ფორმების ლექსიკური მნიშვნელობის ამოხსნას.

5. იმ შემთხვევაში, როდესაც ამა თუ იმ სიტყვას დამოუკიდებელი მნიშვნელობა არა აქვს და იხმარება მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტში, ლექსიკონში გამოტანილია გასამართავი სიტყვა თავისი ფორმით, რომელსაც უზის ორი წერტილი. ამას მოსდევს იგივე სიტყვა სათანადო კონტექსტში (გამოთქმაში) და ნათარგმნია მთელი

ეს გამოთქმა (მაგ. ბურჟუა: ბურჟუა ცრემლევს ყრის მსხვილ-მსხვილ ცრემლებს ყრის).

6. ჩვეულებრივ, მეთაურ სიტყვად ანუ ძირითად სალექსიკონო ერთეულად გამოტანილია ცალკეული სიტყვები. ორსიტყვიანი (ან იარზე მეტსიტყვიანი) გამოთქმები, რომლებიც მეტწილად მყარ გამოთქმებსა და იდიომებს წარმოადგენენ (მაგ. ჰატი კმევნევაი, გურგურ დაკერაი, ყმაწულუ დალაჯაი, ტკბილ ენაზე დაკერაი და მისთ.), მათში შემავალი სიტყვების ბუდეებშია მოთავსებული (ანბანთ რიგზე) სათანადო მიგზავნით იმ სიტყვასთან, რომელიც ძირითადია ამგვარ გამოთქმაში და რომელთანაც მჭიდროდაა დაკავშირებული ამ გამოთქმის შინაარსი. ამ უკანასკნელთანაა მოცემული მათი განმარტებაც.

რწვითად ორ- ან მეტსიტყვიანი გამოთქმები ცალკე სალექსიკონო ერთეულად შეიძლება შეგვხვდეს. ეს ძირითადად ლექსიკის ის ნაწილია, რომელიც აღნიშნავს ტოპონიმებს (საქნი თაი. წითელ კონცხ), ჰიდრონიმებს (დიდ ქევ, შუნდრიან ღელეი), სხვადასხვა ჯიშის მცენარეთა და ცხოველთა დასახელებებს (ტურაი ცახ, ბოლოკა შამბაი, ფურტა შუნდ, ზუზუ ვაშლ, კონწიოდლი სხალ, ქოშოტა სოკოი, წყლი ზაღლ, ყორველა ჰიაი), ნაქსოვების — ჯეჯიმების, წინდის, კრელისა და მისთანათა სახეებს, თამაშობათა სახელწოდებებს, საჭმელეების სახელებს, სხვადასხვა სახის ტერმინოლოგიურ შესიტყვებებს და სხვ.

7. ზოგჯერ სალექსიკონო ერთეულად გამოტანილია სიტყვები, რომელთაც განსხვავებული ლექსიკური მნიშვნელობა არა აქვთ, მაგრამ ფორმათა ისეთ მრავალფეროვნებას გვიჩვენებენ სხვადასხვა გრამატიკულ კატეგორიათა (ბრუნვის, რიცხვის, პირის, დროის, მწკრივისა და მისთ.) წარმოებისას, რომ საჭიროდ მივიჩნიეთ ილუსტრაციებში თითოეული ამ ფორმის საგანგებო ჩვენება და თარგმნა, ხოლო მათ გასაერთიანებლად — სპეციალური ბუდის თავის შექმნა. მაგალითად, იმსათვის, რომ გასაგები გამხდარიყო ზმნის ფორმები მანსლრვარ (მოვალ), მანსლრლნი (მოვლენ), მოვალდი (მოვიდოდი) მოხოლდი (მოხვიდოდი), მოლაი (მონდი), მანასულ (მომსვლელი) და სხვა, ლექსიკონში მოსულაი (მოსვლა) საწყისის შეტანა გახდა საჭირო. ყველა ასახსნელი ზმნის ფორმა, რომლებიც ილუსტრაციების საშუალებითაა მოცემული, ამ საწყისის ირგვლივ იყრის თავს. საწყისი, ასე ვთქვათ, მათი ოდენ მისაგზავნი ღირებულების მქონე ერთეულია.

თუ ამ ტიპის სალექსიკონო ერთეული თითქმის ემთხვევა სალიტერატურო ქართულის ფორმას (მაგ. ვადახტომაი, დაკერაი, ღვენაი), მაშინ მას თარგმანი არ უწერია (ასეთ სიტყვას უზის ორი წერტილი

და ტილდით (~) პირდაპირ ილუსტრაცია იწყება), ხოლო თუ განსხვავება მეტ-ნაკლებად ხელშესახებია (ეს განსხვავება ჩვეულებრივ ფონეტიკური ხასიათისაა), მაშინ სალექსიკონო ერთეულს მიწერილი აქვს თარგმანიც, ე. ი. სათანადო სალიტერატურო ფორმა, რომელსაც მოსდექს ილუსტრაცია (გაწითევამ გაწითლება, დაგუანევამ დაგვიანება და სხვ.).

სახელებში ასეთივე ბუდის თავი ორ- და მეტსიტყვიან გამოთქმათა. თავშესაყრელადაა შექმნილი. მაგალითად, გულ სიტყვასთან იყრის ბუდეში თავს გამოთქმები: გულ აღევამ, გულ გადალოკამ, გულ გაწურამ, გულ დადრვამ, გულ დაქერამ, გულ მოგრილევამ, გულ მოცვამ, გულ მოწყობამ, გულ ქნამ, გულ წაღევამ, გულზე კელ ჩომოსმამ და სხვ.

8. თავისებურ სურათს ქმნის ის ფაქტი, რომ ერთი ძირისაგან ნაწარმოები სხვადასხვა ზმნისწინიანი, მაგრამ შინაარსობრივად ახლო მდგომი ფორმები ერთადაა თავმოყრილი. ასე, მაგალითად, ერთ ბუდეშია გავრთიანებული: აზინქამ, შაზინქამ, დაზინქამ; დაყუფუნამ, გადაყუფუნამ, მოყუფუნამ; ასარბმამ, დასარბმამ, გომოსარბმამ, მომოსარბმამ; დაზგლუნევამ, გაზგლუნევამ, შაზგლუნევამ, ჩაზგლუნევამ. ზგლუნევამ და მისთანანი.

ეს ფორმები, რომლებშიც ზმნისწინი სხვადასხვა მიმართულებას აღნიშნავს მხოლოდ და სიტყვის ძირითად ლექსიკურ მნიშვნელობას ვერ ცვლის, ანბანთ რიგზე ცალ-ცალკეაა შეტანილი და მიგზავნილია ძირითად ერთეულთანაც, სადაც თარგმანი ახლავს არა ყველა ფორმას, არამედ დასაწყისს (ერთ ან ორ) სიტყვას. დანარჩენ ფორმათა მნიშვნელობას ზმნისწინების შესაბამისად მკითხველი ადვილად გამოიყვანს.

9. რთულზმნისწინიან სიტყვებში ზმნისწინები სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესთა წყალობით ისეა ტრანსფორმირებული, რომ საჭიროდ ჩაეთვალეთ ლექსიკონში მათი ცალკე გამოტანა, ხოლო ამგვარი ზმნისწინიანი სიტყვებიდან უპირატესობა მივეციტ გავრცელებულსა და სალიტერატურო ნორმისაგან უფრო მეტად დაცილებულ ფორმებს.

10. ინგილოურ ფორმებში (და იშვიათად მის თარგმანებშიც) სიტყვის გარკვეული ნაწილი (ერთი ხმოვანი, ან მთელი მარცვალი) ზოგჯერ ფრჩხილებშია მოთავსებული. ეს სისტემატურად გვხვდება რთულზმნისწინიან ფორმებში [გ(ო)მოზგავნამ, ჩ(ო)მოღევამ], ზმნიზედებში [აქამთი(თ), აქ(ა)თიან], ნაცვალსახელებში [ამ(ს)წო(ს)წო(რ)] და სხვაგან, რაც იმას ნიშნავს, რომ ზოგის მეტყველებაში სრული

ფორმის ხმარება ბუნებრივი (გომოგზავნა, აქამთით, აქათიან, აპ-სწოსწორ), ზოგისათვის კი რედუცირებული ფორმისა (გმოზგავნა, აქამთი, აქთიან, ამსწოწორ||ამსწოსწო||ამსწოწო).

მასალის მიწოდების ამგვარი წესი საკმაოდ ეკონომიურია და ამასთანავე საშუალებას გვაძლევს თავიდან ავიცილოთ არასაჭირო განმეორებანი.

11. ლექსიკონში უხედაა წარმოდგენილი ფონეტიკური ვარიანტები: ბივრამ და ბჟჟრამ, ალომფურევა და ალუმფურევა, ბეაბან და ბიაბან, ბემ და ბემ და სხვ. ზოგჯერ ამ ვარიანტთა რიცხვი, სამი, ოთხი ან მეტიც შეიძლება იყოს.

თითოეული ასეთი ვარიანტი ანბანის მიხედვით თავ-თავის ადგილასაა მოთავსებული, მაგრამ მათი განმარტება (განმეორებათა თავიდან ასაცილებლად) მოცემულია ერთხელ, სახელდობრ, ყველაზე უფრო გავრცელებულ ფორმასთან, სადაც ისინი არიან მიგზავნილნი.

ამ ძირითად ფორმასთანაა თავმოყრილი მათი ილუსტრაციებიც.

თუ ზემოაღნიშნული ვარიანტები ანბანის მიხედვით უშუალოდ ერთმანეთს მოსდევს, მაშინ თითოეული მათგანი ცალკე აღარაა გამოტანილი (მაგალითად, ერთხელაა მოცემული ბიჟოვა, ბიჟუვა; აკურტრვა, აკურტრანევა).

12. ლექსიკონში ცალ-ცალკეა შეტანილი სემანტიკური სინონიმებიც, ოღონდ სათანადო მითითებით ძირითადად, უფრო გავრცელებულზე. განმარტებებიც, როგორც ეს ფონეტიკური ვარიანტების დროს გვქონდა, სწორედ ამ უკანასკნელს ახლავს, ხოლო ილუსტრაციები თითოეულს თავ-თავისი აქვს. მითითებისათვის გამოყენებულია სიტყვები: „იგივეა, რაც...“ (აღოყევა, იგივეა, რაც აცახევა; ზანშამ იგივეა, რაც ჩირად; გაზომამ იგივეა, რაც გაწოდინევა).

13. იმ მიზნით, რომ მკითხველი ადვილად გაერკვეს ინგილოურ ზნათა მრავალფეროვნებაში და ადვილად მოძებნოს ყველა სასურველი ფორმა, ლექსიკონს ახლავს ზმნური ერთეულების საყრდენ ფუძეთა საძიებელი. ეს მით უფრო საჭიროა, რომ ხშირად რთულ ფონეტიკურ მოვლენათა წყალობით ისეა შეცვლილი სიტყვის გარეგნობა, რომ მკითხველისათვის ყველა შემთხვევაში ძნელი მისაგნებია მისი საწყისი ფორმა.

ინდექსების მიწოდებისას ყოველთვის არაა დაცული სიზუსტე წმინდა გრამატიკული თვალსაზრისით და ეს სრულიად შეგნებულად, რადგანაც ამ შემთხვევაში ამოსავალი პრინციპი სიტყვის ადვილად მიგნებაა და არა მისი გრამატიკული ანალიზი.

ინდექსების ფუნქციას ასრულებს ერთგვარად წარმოქმნილ ლექსებათა სტატიის ბოლოს („ნახეთი“) მოცემული მითითება ამოსავალ

ანუ ძირეულ სიტყვაზე, ან სიტყვის ცალკეულ მორფემაზე. მაგ. აწკირაჲ, შაწკირაჲ სტატიის ბოლოში მითითებულია: ნ. წკირ, აჟანუღა-სთან ნ. ჟანუღალ, ამიან... ნ. -იან, ამიგნი... ნ. -გნი, აჟქამითი... ნ. აჟ და სხვ.

14. ლექსიკონში მოცემული განსამარტავი სიტყვები სხვადასხვა წარმომავლობისაა: ზოგი არაბულია (ზაამათ, ლაყაბ, მამზარ, ილლაჟ, მაჟყულათ, ნაბათ, ჟანნათ, ყააბაჲ, ხაათ), ზოგი თურქული (ვერღან, თორბაჲ, ნაგახტან, ოლუზ, ქოთუქ, ყაბ, ყამჩია, ყოროღ), ზოგი სპარსული (ბაღჩეჲ, დერიჲჲ, ლაბადაჲ, ჟარაჲ, ჟილაგდარ, ჟინჯირ, ქაფტარ, ჩირალ), ზოგი სომხური (ქლუნგ, ქელახ, შიპროვჲჲ, ჰოპოპ) და სხვ.

უცხოური სიტყვების შეტანისას ლექსიკონში მითითებულია მხოლოდ ის წყარო, საიდანაც უშუალოდაა შემოსული ესა თუ ის სიტყვა ინგილოურში, ე. ი. მითითებულია მხოლოდ აზერბაიჯანული. სამწუხაროდ, პოლიგრაფიული დაბრკოლებების გამო იძულებული გავხდით ფრჩხილებში მოცემული აზერბაიჯანული სიტყვების დაწერილობა ქართული ტრანსკრიფციით გადმოგვეცა, რამაც წარმოქმნა ზოგი სირთულე (კერძოდ, ვერ მოხერხდა ველარული და პალატალური გ-ს გარჩევა და ირაციონალური ხმოვნის გრაფიკულად გადმოცემა).

თუ აზერბაიჯანულის მნიშვნელობა განსხვავებულია ინგილოურისაგან, მაშინ აზერბაიჯანულს თავისი თარგმანიც ახლავს.

ლექსიკონში იშვიათად რუსული წარმომავლობის სიტყვებიც გვხვდება, რომელთა ინგილოურში შემოსვლა ისევ აზერბაიჯანულთან უნდა იყოს დაკავშირებული: იშპიშკაჲ — ასანთი (რუს. спичка), ესტაქან — ჭიქა (რუს. стакан); ბოტულკაჲ, პოტულკაჲ — ბოთლი (რუს. бутылка) და სხვ. ამგვარ სიტყვათა წარმომავლობა იმდენად ნათელია, რომ მათ რუსული შესატყვისი მიწერილი აღარ აქვთ. ფრჩხილებში მითითებულია შემოკლებით „რუს.“.

15. სიტყვათა წარმომავლობის შემდეგ მოცემულია სიტყვის განმარტება მისი ძირითადი მნიშვნელობების მიხედვით. საკონტექსტო მნიშვნელობები კი საილუსტრაციო ფრაზებშია მოცემული.

თუ სიტყვა რამდენიმე მნიშვნელობის მქონეა, ეს განსხვავებული მნიშვნელობები გამოყოფილია ცალკე ნომრით (ნ. სტატიები: ამელაჲ, კირკალ, ჯიდ და სხვ.).

16. თუ სიტყვის რამდენიმე მნიშვნელობიდან ზოგი ისეთია, რომელიც ემთხვევა საერთო ქართულში ცნობილ მნიშვნელობას, რასაკვირველია, ამას გვერდს ვუვლით და ვიძლევიტ მხოლოდ მის გან-

სხვაეებულ მნიშვნელობას, ვხელმძღვანელობთ რა დიალექტური ლექსიკონების შედგენის საერთო პრინციპით.

17. განმარტებებს ლექსიკონში თან ახლავს ვრცელი საილუსტრაციო მასალა, რომელიც ტილდითაა (~) გამოყოფილი. საილუსტრაციო მასალის ასე უხვად მოწოდება შემდეგი მოსაზრებითაა გამართლებული:

ა) ჯერ ერთი, როგორც ცნობილია, ლექსიკონისათვის ყველაზე ფასეულ მასალას სწორედ ილუსტრაციები წარმოადგენს, რადგანაც აქა თავმოყრილი ბუნებრივი გამოთქმები, სიტყვის მნიშვნელობის სხვადასხვა ნიუანსი, საგანგებოდ შერჩეული ფრაზები თუ კონტექსტები, რომლებიც სიტყვის მნიშვნელობას უკეთესად წარმოაჩენენ;

ბ) მეორეც, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ილუსტრაციები ჩვენს ლექსიკონში გამოყენებულია სხვადასხვა გრამატიკულ კატეგორიათა წყალობით ფორმაშეცვლილ სიტყვათა საჩვენებლად (ნ. პუნქტი 7). ამგვარ სიტყვათა, ან უფრო ზუსტად, სიტყვათა ამ ფორმების გამოტანა ცალკე სალექსიკონო ერთეულად არც ტექნიკურად იყო შესაძლებელი და არც ლექსიკონის აგების პრინციპების თვალსაზრისით გამართლებულია. ამიტომაც სწორედ, რომ ამგვარი ფორმები ილუსტრაციებშია თავმოყრილი სათანადო საწყისთან, ან სახელთან, რომელიც თავისთავად, შესაძლებელია, არავითარ ინტერესს არ იწვევდეს, როგორც ლექსიკური ერთეული.

ეს გრამატიკულად თავისებური ფორმები, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, ილუსტრაციებში გარკვეული თანამიმდევრობის დაცვითაა წოცებული: სახელებში — ბრუნვისა და რიცხვის მიხედვით, საწყისებში — ზმნების პირის, რიცხვის, დროის, მწკრივის, გვარის, ქცევის, კონტაქტისა და სხვა კატეგორიათა მიხედვით.

ამ ფორმებს ლექსიკონში ინდექსები მიგვაგენებინებს, ხოლო თითოეული მათგანის მნიშვნელობას საილუსტრაციო ფრაზა და კონტექსტი გვარკვევინებს.

18. საილუსტრაციო მასალას ჩშირად ახლავს თარგმანი, რომელიც ფრჩხილებშია მოთავსებული. ამგვარი თარგმანი ზოგჯერ მთელ ფრაზას აქვს (მეტწილად თარგმანი ფრაზეოლოგიურია და არა სიტყვა-სიტყვითი, ეს უკანასკნელი აპოსტროფებშია ჩასმული), ზოგჯერ — ფრაზის გარკვეულ შონაკვეთს, ზოგჯერ კი — ცალკეულ სიტყვას იმისდა მიხედვით, თუ რა შემთხვევაში რა არის საჭირო შინაარსის გასაგებად.

თუ ამგვარი ასახსნელი სიტყვა რამდენჯერმეა განმეორებული ფრაზებში, ნათარგმნია მხოლოდ პირველი. იშვიათად ილუსტრაციით

ში შემავალი ასახსნელი სიტყვის თარგმანის ნაცვლად ჩაწერილია ფრჩხილებში (ნ.). ეს გვაქვს იმ შემთხვევაში, როცა განმარტება ერთი ან ორი სიტყვით არ გადმოიცემა და საჭირო ზღედა მიგზავნა ამ სიტყვასთან.

19. ლექსიკონში ნაჩვენებია ინგილოურის მიმართება, ერთი მხრით, ძველ ქართულთან და, მეორე მხრით, ქართული ენის სხვა დიალექტებთან. ამ მიზნით სიტყვა-სტატიის ბოლოს მოცემულია პარალელები სხვადასხვა ლექსიკონიდან: საბადან, ჩუბინაშვილიდან, კახურიდან, ქართლურიდან, ხევსურულიდან, ფშაურიდან, ფერეიდნულიდან, გურულიდან, აჭარულიდან, ლეჩხუმურიდან, იმერულიდან, რაჭულიდან და სხვ.

დამოწმებები ლექსიკონებიდან შემდეგ პრინციპს ემყარება:

ა) თუ სიტყვები ფორმითაც და მნიშვნელობითაც სავსებით ერთგვარია¹, მაშინ ვუთითებთ მხოლოდ ლექსიკონის ავტორზე.

ბ) თუ სიტყვები მნიშვნელობით ერთია, ხოლო მათი დასახელება განსხვავებულია, მაშინ მითითებულია მხოლოდ ეს განსხვავებული დასახელება.

გ) თუ პირიქითაა, ე. ი. ერთი და იგივე სიტყვა განსხვავებული მნიშვნელობის მქონეა, მაშინ მოცემულია ეს განსხვავებული მნიშვნელობა გასამარტავი სიტყვის დაუსახელებლად.

დ) თუ სიტყვები მნიშვნელობითაც დაცილებულები არიან და ფორმითაც, მაშინ სხვა ლექსიკონზე მითითება საერთოდ აღარაა მოცემული.

დამოწმებებში გარკვეული თანამიმდევრობაა დაცული: ლექსიკონთა ავტორები ჩვეულებრივ დასახელებულია იმისდა მიხედვით, თუ მათი ვარიანტები შინაარსობრივად რამდენად ახლოსაა ინგილოურის მნიშვნელობასთან და არა ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით. ამიტომ, რომ სხვადასხვა სიტყვაში ხან ერთი ავტორია წინ მითითებული და ხან მეორე.

20. ვინაიდან ინგილოური არ იცავს საერთო ქართულის მახვილს და ამ მხრივ განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს კითხვითი ფორმები, ეს უკანასკნელი ლექსიკონში მახვილით არის წარმოდგენილი.

21. სათანადო ნიშნების უქონლობის გამო ვერ მოხერხდა ამ და სხვა კილოს ბგერითი შედგენილობის ყველა თავისებურების სრულად ჩვენება. ასეთებია, მაგალითად, ძლიერი, სუსტი და ფშვინვიერი შემართ-

¹ ფორმათა მსგავსებაზე როცა ვლაპარაკობთ, მხედველობაში არაა მიღებული უმნიშვნელო ფონეტიკური ხასიათის სხვაობები, მაგ. ა სიტყვის ბოლოს და მისთ.

ვის ნიშანი, ორ თანხმობას შორის დაკარგული ხმოვნის აღმნიშვნელი ხმოვანთვასაყარი, რომელიც აქუსტიკურად ნახევარხმოვნის შთაბეჭდილებას ტოვებს, თუშურის მოკლე ი, მახვილი უმლაუტიან ხმოვნებზე კითხვით ფორმებში და სხვ. ამგვარი სპეციფიკური ნიშნებიდან დატოვებულია მხოლოდ უმლაუტები — ო და უ, რომელთა გარეშე ინგილოური ტექსტის გადმოცემა შეუძლებელი იქნებოდა. ეს ბგერები ანბანთრიგში ო-სა და უ-ს მოსდევს შესაბამისად.

დასასრულ, უღრმესი მადლობით უნდა მოვიხსენიოთ ინფორმატორები, რომელთაც მოგვაწოდეს მასალა, დაგვაზუსტებინეს ათასობით სიტყვა და უზრუნველყვეს მრავალი ტერმინის განმარტების სისწორე.

განსაკუთრებული მადლიერებით აღვნიშნავ ჩემი მუდმივი ინფორმატორების, ინგილო მეგობრების — მარკია ხუციშვილის, არჩილ ფიროსმანაშვილისა და მანუჩი ოთარაშვილის — დახმარებას ლექსიკონზე მუშაობისას. ასევე მადლობას ვუხდით თურქოლოგ დოცენტ ვენერა ჯანგიძეს აზერბაიჯანულ ნაწილში გაწეული კონსულტაციისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა და ზემოკლეგანი

- ალაფ.— მ. ალაფიძე, ლეჩხუმური ლექსიკონი. ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბილისი, 1938.
- ბერ.— ვ. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაქულ თქმათა, C.-Πτნ., 1912.
- გაჩ.— პ. გაჩეჩილაძე, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბილისი, 1976.
- გიგ.— ი. გიგინეიშვილის მიერ შედგენილი ლექსიკონი, რომელიც დართული აქვს დ. გურამიშვილის „დავითიანს“, თბილისი, 1955.
- გიგ., თოფ., ქავთ.— ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია I. დიალექტთა განხილვა, ტექსტები, ლექსიკონი, თბილისი, 1961 (სათანადო დიალექტები მითითებულია ფრჩხილებში).
- დოლ.— გ. დოლიძე, ხევსურული ტექსტები (ლექსიკონითურთ), თბილისი, 1975.
- ედილი — ზ. ედილი, საინგილო, თბილისი, 1947.

- იმნ. — გრ. იმნაიშვილი, ქართული ენის ინგლოური დიალექტის თავისებურებანი, თბილისი, 1966.
- კაიშ. — ლ. კაიშაური, მთიულურის დარგობრივი ლექსიკა, თბილისი, 1967.
- კირ. — ებისკოპოსი კირიონი, სალექსიკონო მასალა, „ძველი საქართველო“, II, ტფილისი, 1911—1913.
- ლონ. — ლ. ლონიძე, მესაქონლეობის ლექსიკონი, თბილისი, 1925.
- ლომთ. — ქ. ლომთათიძის მიერ შედგენილი ლექსიკონი, რომელიც დართული აქვს ეგნ. ნინოშვილის „პარტახს“ (პროფ. ა. შანიძის რედაქციით), ტფილისი, 1935.
- მაის. — ი. მაისურაძე, მასალები მესხური ლექსიკიდან. რუსთაველის სახელობის ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, IV, 1954.
- მარტ.-იმნ. — ა. მარტიროსოვი, გრ. იმნაიშვილი, ქართული ენის კახური დიალექტი (ლექსიკონი), თბილისი, 1956.
- მაყ. — ალ. მაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, თბილისი, 1949.
- მენთ. — სტეფ. მენთეშაშვილი, ქიზიყური ლექსიკონი, ვ. თოფურიას რედაქციით, თბილისი, 1943.
- ნიუ. (ზ. აქარ.) — შ. ნიუარაძე, ქართული ენის ზემოქართული დიალექტი (ლექსიკონი), ბათუმი, 1961.
- ნიუ. (აქარ.) — შ. ნიუარაძე, ქართული ენის აკარული დიალექტი, ლექსიკა, ბათუმი, 1971.
- ჟლ. — ს. ჟღენტი, გურული კილო (ლექსიკონი), ტფილისი, 1936.
- როსტ. — ნ. როსტიაშვილი, ინგლოურის სალექსიკონო მასალები. ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. III, თბილისი, 1963.
- საბა — სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, პროფ. ი. ყიფშიძისა და პროფ. ა. შანიძის რედაქციით, ტფილისი, 1928.
- სმტ — სოფლის მეურნეობის ტერმინოლოგია, თბილისი, 1959.
- უთურგ. — თ. უთურგაძე, თუშური კილო (ლექსიკონი), თბილისი, 1960.
- ქავთ. III. — ი. ქავთარაძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის. ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, III, თბილისი, 1963.
- ქავთ. IV. — ი. ქავთარაძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის. ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, IV, თბილისი, 1974.
- ქართლ. — ქართლური მასალა, შეკრებილი საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის თანამშრომლების მიერ 1950—1962 წლებში (ხელნაწერი).
- ქაჯ. — ო. ქაჯაია, მასალები მოხეური კილოს ლექსიკონისათვის, ცხინვალი, 1967.
- ქგლ — ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქოზავას საერთო რედაქციით, ტ. I—VIII, თბილისი, 1950—1964.
- შან. ვაჟა — ა. შანიძის მიერ შედგენილი ლექსიკონი, რომელიც დართული აქვს ვაჟა-ფშაველას შემდეგ თხზულებებს: ლექსები, I, 1946; II, 1950; პოემები III, 1930; IV, 1932 (სათანადო ტომები მითითებულია ფრჩხილებში).
- შან. რეც. — ა. შანიძე, რეცენზია გამოკვლევისა „მ. ჯანაშვილი, სიანგილო“, „Звездки Восточного отделения имп. Русского Археологического общества“, т. XXII, 1915 (ლექსიკონი).
- შან. კვეს. — ა. შანიძე, ხევსურული მასალების ლექსიკონი, „ქართული საენათმეცნიერო საზოგადოების წელიწადული“, I—II, ტფილისი, 1923—24.
- შარაშ. — გ. შარაშიძე, გურული ლექსიკონი. ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბილისი, 1938.

- შინამრეწვე. — მასალები საქართველოს შინამრეწველობისა და ხელოსნობის ისტორიისათვის, შეკრებილი 1935 წელს ივ. ჭავჭავაძის ხელმძღვანელობით (ხელნაწერი).
- ჩიქოვ. — მიხ. ჩიქოვანი, ლეჩხუმური ლექსიკონი. ა. პუშკინის სახელობის თბილისის სამსწავლებლო ინსტიტუტის შრომები, ტ. I, 1941.
- ჩიქობ. — არნ. ჩიქობავა, ფერეიდნელის მთავარი თავისებურებანი (ლექსიკონი): ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოამბე, VII, 1927.
- ჩუბ. — დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, С.-ПЕТ., 1887.
- ძიძ. ყაზბ. — შ. ძიძიგურის მიერ შედგენილი ლექსიკონი, რომელიც დართული აქვს ალ. ყაზბეგის შემდეგ თხზულებებს: I, II, 1948; III, 1949; IV, 1950.
- ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.) — შ. ძიძიგური, ნ. კეცხოველი, პ. ხუბუტია, ქართული ლექსიკონი (გამოუცემელი).
- ძიძ. — შ. ძიძიგური, ქართული დიალექტების ქრესტომათია ლექსიკონითურთ, თბილისი, 1956 (სათანადო დიალექტები მითითებულია ფრჩხილებში).
- ძოწ. — ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბილისი, 1974.
- წერ. — ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი. ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბილისი, 1938.
- კინკ. ხუეს. — ალ. კინკარაული, ხევისურულის თავისებურებანი, არნ. ჩიქობავას რედაქციით, თბილისი, 1960.
- კინჩ. ვაჟა — ალ. კინკარაული, ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონი, (არნ. ჩიქობავას რედაქციით), თბილისი, 1969.
- კყ. — ილ. კყონია, სიტყვის კონა, С.-ПЕТ., 1910.
- ხუბ. — პ. ხუბუტია, თუშური კილო (ლექსიკონი), თბილისი, 1969.
- ჯან. — მ. ჯანაშვილი, საინგილო, „ძველი საქართველო“, II, ტფილისი, 1911—1913.
- ჯან. (არქ.) — მ. ჯანაშვილის საარქივო მასალები, დაცული საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

ბ

ა- გამარტივებული ჩვენებითი ნაწილაკი აა (1). იხმარება, ჩვეულებრივ, ნაცვალსახელებისა და ზნინზელების წინ შერწყმულად. შერწყმისას მომღვენო სიტყვის თავციდური ი ა-ად ჯადაიქცევა; აეს აი ეს. ~ აეს მინა? (აი ეს ვინაა?); ააშ აი აშ. ~ აამ კაცს ღერდ არ ჰქონი (აი ამ კაცს დარდი არ ჰქონია); აახ აი ის. ~ მე რაა გეტყუე, აახ გააქეთთ! (მე რასაც გეტყვით, აი ის გააყეთთ!); აახენ აი ისინი. ~ აახენ ჩემ მზნობრლენი (აი ისინი ჩემი მუზობლები არიან); ააშინ აი მაშინ. ~ დათ რუმ ღოახნახ, ააშინ შიში ფერ-მერ დავკარგ (დათვი რომ დავინახე, აი მაშინ შიშით ფერ-ფერი წამივიდა); [სინ. ე-, ჰე-].

— შ ა ნ. გეეს., გ ი გ., თ ო ფ., ჰ ა ე თ. (ხეეს., მთიულ.).

ა- (1) კითხვითი ნაწილაკი, რომლის დართვისას სიტყვას მახვილი ბოლოდან მეორე მარცვალზე მოუღის. ~ მინ ხა'რა? (ვინ ხარ?); თეთრ მე არ მაქ, შენ საათი მოქცეა? (ფული მე არ მაქვს, შენ საიდან მოგეე?); მემეშროლო, ჰედრე, ვერ ხელდავა? (მომეშველე, ვკვლები, ვერ ხელდავ?); მე რაა ჰქნრა? (მე რა ვქნა?); რა ღერდ გაქა? (რა დარდი გაქვს?); რაზე ფიქირრევა? (რაზე ფიქრობ?); ჰაბე არ ზრახულრევა? (რატომ არ ლაპარაკობ?); გავონდეეაა, თქონ უმ ჩონ სახლ დაქწუთ (გავონდებათ, თქვენ რომ ჩვენი სახლი დასწვით?).

— ჩ უ ბ., ჰ გ ლ (ფშ., ხეეს.), გ ი გ., თ ო ფ., ჰ ა ე თ. (გულდაწყერ., თუშ., ფშ.).

ა- (2) საკრეობი ელემენტი, რომელიც თავს იჩენს სხვათა სიტყვის -გ ნაწილაკის წინ. ~ კაცმა მითხრა: მევე შენ თავ აღარ მიეჯარსავ, სხო ღეკაც გარაქ მოაყონოავ (ქმარმა მითხრა, მეო შენ აღარ მიეყარხარო, სხვა ცოლი უნდა მოვიყვანოო).

— გ ი გ., თ ო ფ., ჰ ა ე თ. (რაქ.). ააგრ, ეეგრ 1. აი აქეთ. ~ ააგრ მოაა!

ააგრ-იგრ (აი) აქეთ-იქით.

შღრ. აგრ (1);

2 აი აგრე, აი ასე. ~ ეეგრ ღეღეკი შღრ. აგრ (2).

ნ. ა-

ააველათ, აჰველათ [ახ. აჰველათ] 1. ამბავი; თავგადასავალი. ~ ბჰთჰმეს ეკითხვე თავიან შჰლევი ააველათს (ყველას ეკითხება თავისი შევილების ამბავს); მე ღოაჰყევე ჩემ ააველათს (მე დაეიწყე ჩემს თავგადასავალს); 2. საქმის ვითარება, მდგომარეობა. ~ ააუთლო ეჰჰრაახს (საქმის ვითარება ამგვარია).

აამ ნ. ა-

აამაგ(რ), აემაგ(რ), ეემაგ(რ), ჰემაგ(რ) აი ამგვარად, აი ასე; აი მაგრე, აი მაგნაირად. ~ აამაგრ მიღის ჩემ ცხოვერევა; ეემაგ წოორა წაა, შაარში გაას-ლრზხარ (ქალაქში გახვალ).

შღრ. ემაგ(რ).

ნ. ა-

აამაზე, ეემაზე, ჰემაზე აი ამიტომ; აი ამისთვის; აი ამაზე ~ მიწას მეორედღეა (მეორეჯერ) აამაზე აბრუნევენ, მიწაა გაფუვედეს, კაა იქნეს; ჰემაზე გული ოღლით (აი ამაზე გული ავიყარეთ).

ნ. ა-

აამამ, ეემამ, ჰემამ აი ამან. ~ აამამ (||ეემამ) მითხრა.

ნ. ა-

აამა(ს), ეემას(ს), ჰემას(ს) აი ამას. ~ აამას რაბე ჩეღიხნრა? (აი ამას რატომ შერეები?); შენ რუმ აამა ამბოვ, მე რაუმ ქთქრა! (შენ რომ ამას ამბობ, მე რაა უნდა ვთქვა?); პური გაცხრინაში ცხრილიშიგაათი ჩამოღის პური ნაწეამე, ეემას კჰჰჰულეეს აქჰევენ (ხორბლის გაცხრილებისას ცხრილიდან ჩამოღის ხორბლის წვრილი ნამტერეები, აი ამას წიწილებს აქმევენ); ჰეემა მინ ამბრესა? (აი ამას ვინ ამბობს?).

ნ. ა-

აამი, აემი, ეემი, ჰემი აი ამისი. ~ აამი სახელ რანასა? (აი ამისი სახელი რა არის?); ეემი ფოთოლში ტოლმას ახე-

ვენე (აი ამის ფოთოლში ტოლმას ახ-
მევენ).

ნ. ა-

ამიგნი, ამიზგნი, ეემიგნი, ეემიზგნი,
ჰემიგნი, ჰემიზგნი 1. აი ამისაგან.
~ ეემიზგნი რაუბ ინსან იქნეს? (აი
ამისაგან რა კაცი უნდა გამოვიდეს?);
2. აი ამაზე (შედარ. ხარისხის ვადმო-
საცემად). ~ ჰემიზგნი კამს! (აი ამაზე
კარგია, უკეთესია).
შღრ. ამიგნი.

ნ. ა-

ამმმეტ. აამმმეტ, აემმმეტ, აემმმეტ, ეემ-
მმეტ, ეემმმეტ აი იის პეტო. ~ ამმეტ
[ჟემმეტ] არ მაქ; ფაჩას ეემმეტ ყმა-
წულ აღარ უჩნდევ (ხელმწიფეს აი ამის
მეტე შვილი აღარ უჩნდება).

ნ. ა-

ამმურ(აა), აემურ(აა), ააფურ(აა),
ეემურ(აა), ჰემურ(აა) აი ამგვარი.
~ ამურა მენადირეა ბუთუმ დუნუ-
აზე არ ყოფილ (აი ამგვარი მონადირე
მთელს ქვეყანაზე არ ყოფილა); ზ მ ნ ზ.
აამურა, აემურა აი ამგვარად; აამ-
ურააჰ, ეემურააჰ, ჰემურააჰ აი
ამგვარია. ~ ჩემ ფეყსუმუზიცი ეემურ-
რაჰს (ჩემი ფეხსაცმელიც აი ამგვარია).

ნ. ა-

ამმმეტ ნ. აამმეტ.
აარ არა (უარყოფის სიტყვა). ~ ე ქალ
შენ დაჰსა? (შენი დაა?) — აარ, ჩემ
ნაცნოვი (არა, ჩემი ნაცნობია); ჰე მო-
ალ, ჰე კილა, აარ (ან მოვალ, ან არადა,
არა); || კი არა, არა თუ... (არამედ)
კავშირების შემადგენელი ნაწილი. ~
ჰემგოლავ კი აარ, მინკუმ გოყოს, ჩემ-
ბე ერთი (ინგილო კი არა, ვინც უნდა
იყოს, ჩემთვის სულ ერთია).

— შ ა ნ. რეც., არ, აღარ გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.).

ააქ იი აქ. ~ აქ დაქ (აი აქ დაქეი).
შღრ. ააქ. ლ

ნ. ა-

— ააქვე აქათ დ ო ლ.

ააქს ნ. იღვეაბ.

აბაზ თევზის ქერცილი, ქიცივი. ~ თევზი
აბაზ თეთრეს მინგავს (თევზის ქერც-
ლი ვერცხლის ფულაბს წააგავს).

აბაჟურ [აზ. დიალ. აბაჟურ, აბაჟურ] სტა-
ფილო.

— მ ა ყ.

აბარკლაბ, წ(ო)მობარკლაბ აპლაკეა, ფე-
ხების მალა აშვერით წოლა. ~ ყმა-
წულ წაბქიკეა თოტლში, აბარკლა;
ქალ წომობარკლულეყო, იწო (წამოპ-
ლაკულეყო და იწვა).

აბასევაბ 1. წაქეზება, ვაქეზება (საჩხუბ-
რად). ~ ესენ რუმ იკიდნევიან, შენ ჰე-
მათი ჰაბე აბასევა? (ესენი რომ ჩხუ-
ბობენ, შენ მანდედან რატომღაჟ აქე-
ზებე?); ყმაწულევე აბასს, წაჟიღნან,
თამაშაჟ ექნოთ (ბავშვები წააქეზე, წა-
იხხუბონ და სიერს კუკუროთ); ზ მ ნ ზ.
აბასეველაჟწასაქეზებლა. ~ მრზობელ-
თან აბასეველა წაჟე, მითხრანაც (კი-
დეც რომ მითხრან, არ წულა);

2. უმნიშვნელო მიზეზის გამო ჩხუბი,
კინკლობა, ჭიბრში დგომა. ~ აბასე-
ვიან, გზას არ მიღიან (კინკლობენ, ვერ
თანმდებიან).

შღრ. ბას; დაბასევაჟ; დაბასაჟ.

აბგრგ, აბიგრგ, აბუგრგ [აზ. აბგჩაზ.
გა] ცისფერი, ღია ლურჯი. ~ აბ-
გრგს ჩონ ვერ ღობავთ (ელევაბთ), ამისი
უსტა კაც არის.

აბებრაჟ აბებრება, კანზე ბებერას გაჩე-
ნა, კანის აბურცვა. ~ ყაბარ აბებრულ
(ბებერა აბებრებულა); შ ი მღ. ანა-
ბებარ(ევე), აბებრულ აბებრებული. ~
აბელი სოკოჟ აბელის სოკო. ~ აბელი სო-
კოჟ ხეზე კეპტევე (ხეზე იცის).

— სააბედე სოკო ქ ი ნ ქ. ვეჟა.

აბევერევაბ ბევერად ქცევა, მომრავლება;
გაიღდება, მომატება. ~ ინსნევე აქთონ
აბევერდნენ, რუმ ფოთოლ დათლრვ,
ისენ კი აარ (აღამიანები იმდენადჟ მომ-
რავლდნენ, რომ ფოთოლი დაითლვე-
ბა, ისინი კი არა); ფუტკარის ყოშინ (მუ-
შა ფუტკარი) აბებვერდა; ვერ კატაჟ არ
გოქ (არ გვეყავს), თაგვე აბევერეტლან;
წყალ აბევერდა (წყალმა მოიმატა).

აბიგრგ ნ. აბგრგ.

აბრაშუმ, აბრაშუნ აბრეშუმი.

— ჟ ა ნ., შ ა ნ. ვეჟა III.

აბრიანევაჟ კანის ვადაცლა ბრიანის მარც-
ვალზე ცეხვის დროს, ანდა ნიგვზის
ლებანზე ღინგში დანაყვისას (ნ. ღინგ).

~ ჩალთუქ სიპტანდელ დანაყაში (გა-
უცეხვევი ბრიჩი პირვანდელი გაცეხ-
ვისას) ბრიანდვის, ამამშინ ამბოვენ —
ჩალთუქ ამბრიანდელავ; ნიგოზიც ახალ
დანაყაში ბრიანდვის, გეგონევ, ბრე-
დაე (გეგონება, ბრე არისო); ამბრიანდელს
უკან ნიგოზს მარლი აყრიან, კედემ ნა-
ყენ.

ნ. ბრეა.

აბუგა: გ ნ. აბგრა.

აბუნწა აბუნვა. ~ ქათამ იბუნწევის
(იბუნწება); აბე აბუნწე(ლხნარა რ-
ციევისა? (რატომ აბუნწულხარ, გციევა?);
ჩონ ქუქულ სიცივი აბუნწულ (ჩიენი
წიწილი სიცივისგან აბუნწა).

აბურთუნევა, აბურთუნევა ეცხლის
ერთბამად მოღება, უტბად აგუზგუზე-
ბა. ~ ცეცხლზე ნათ დაახხა, ცეცხლ
აბურთუნდა (||აბურთუნადა).

— აბურთუნადა ჯ ა ნ.

აბუევა, აბუევა, გაბუევა, გაბუევა,
ჩ(ო)მობუევა გაბუევა, გაწევა, გაჩეჩა
(თმისა, მატყლისა, ბამბისა და მისთ.).
~ თმა პოგო აბუევა, (|| გაბუევა),
რას მინგაგანარა! (თემბი როგორ აგწეწი,
რას პავებარა!); || გ ა დ ა ტ. გაბერვა, გა-
ფუყვა, გაფხორვა; მ ი მ ლ. აბუეველ,
გაბუეველ გაბუებული, გაწეწილი, გა-
ჩეჩილი; || გაბერილი, გაფუყული, გაფ-
ხორილი. ~ თუ ჰოპოპმა ინსნი თაე
დაპვეჩა (ჰოპოპი დაგეჩა ნ. დაგეჩა,
მნიშვნ. 2), იმი თმა აბუეველ კეპტევ
(თუ ოფოფმა ადამიანი დასძლია, იმას
თმა უბუედება), ემიბეა (ამიტომაც)
ჰოპოპი დანახინეხ (დანახინდელ), ად-
გომიხთაე (ადგომისთანაე) თავს ივარ-
ცხნიან, ჰოპოპმა ნუ ღოგეჩასაე, თმა
გაბუეველ ნუ ღოქჩესაე; გაბუეველ
ცოცხზე დიდ ქუას ვოდვეთ ყალიბ შიქ-
მევენეველა (ყალიბ ქმა ნ. ყალიბ,
მნიშვნ. 1), მეორე დღეს ხედაე, გატყე-
ლე: ლ, ჩაგ: ლ კაე კეპტევ (დასაგვე-
ლად ვარგა).

— გაბუევა გაფაფუყება მ ე ნ თ.,
ბუის იბერება, იფუყება; გადატ. წყრე-
ბა მ ე ნ თ., ბუედება იქნეძება; სითხის
შესრუტვის გამო იშლება, იბერება,

მაგ. ტყავი მ ე ნ თ., გაბუებული ნა-
. ცემი, გაწეწილი შ ა ნ. ვაეა I, ბუილი
გაბერვა, აფხორვა მამალი ინლაურისა
მ ა რ ტ. - ი მ ნ.

აბლატუნევა, გაბლატუნევა აბლატება,
აბლატება, აფოფება. ~ თას (მთას)
ევებლატუნით, წუეველით.

— აბლატება შ ა ნ. ვაეა III, აგ-
ლატება კ ი ნ ქ. ვაეა, ბლატება
უ თ უ რ გ., ქ ა ჯ., ქ ე შ ი კ.

აგ ნ. აგრ (2).

აგლატა აგლატა. ~ ქუა უაგ (ავაგდე);
ლაგლე აგდევა ნ. ლაგ რიშხა
აგდევა ნ. რიშხან; ქოვქოვში აგდევა
ნ. ქოვქოვ.

აგ 1. ისეთი, იმგვარი. ~ ე ქალ აგე ლა-
მავ ყოფილ, იმი სილამაზე ამნასულ
ზეგს, ჩანასულ თორეა (ამომავალი
შევა და ჩამავალი მთვარე); ბიბან აგე
ტყეას, რუმ ინსნი ფეე არ მოხტომი
(ბიბანი ისეთი ტყეა, რომელსაც ჯერ
ადამიანის ფეხი არ მოხევედრა); ავე
რამ მიხტრა, გოტმათ (ისეთი რამ მი-
თხრა, გეოცილი); ამ გეეში აგე დიდ სელ
მოქედეს, ნუმ ჩემ დეეაი თაე წაყონას
(რუმ ჩემი ცოლი წაყენოს!)

— აგე, აგეთი გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (ფერეიდ.);

2. ისე, იმგვარად. ~ ერ წითელცხე-
ნიან კაც აგე ოგაწყდა (დაგეეჯახა), რუმ
ეხლაც გ: რდი (გვერდის) ტყვილით
ვიგოციეითაე.

[სინ. ეგე].

აგევა შესარვა (ვენახისა). ~ მენაე აგა
კიგოთი, მეელნი (მერმე) დაყელა (შე-
ყელა), მოწამლა; მენაე ვარაქ დაჩუ-
ტულ კიგოთი აგან (ვენახი უნდა
წაწვეტებული კიგოთი შესარონ);
ფაყლა (ლობიო) კაგგორა არ ოტგი,
ო: ფანჩხლი (ნ. დოფანჩხლა).

— აგება ჯ ა ნ.

აგრ (1) აქეთ. ~ ჰაბე მანზე დგახარა,
აგრ მოა (განზე რატომ დგახარ, აქეთ
მოდო!); ფალას ღოქარგი, ამბოვენ,
ჩახანც ინსან ქეჩრამს თავს ეერ ამბავს,
აგრ გარბის, იგრ გარბის, გაშტერეშლ
(თავგზა დაუკარგავსო — ამბობენ, რო-

ცა აღამიანი ვერაფერს თავს ვერ აბამს, აქეთ გარბის, იქით გარბის და ვაშტურება (უკუბრუნდება); **მა აგრ... მა იგრ** თიქეთ...

~~თიქეთ... მა აგრ~~ ენებთან, **მა იგრ** ენებთან, ვერ პოვლოვებს.

[საპირისპ. იგრ.]

აგრ (2), აგ აგრე, ასე. ~ იმა აგრ ეგონა, უკანი გამძვინვარებულა (იმას ასე ეგონა, რომ უკან გამომდევნებინა); **აგრ** კვბე, ეე შეზროხეა თაეი შინაბთი მიხორწყე (ასე ხდება, რომ ეს მემკრინი თაეისი სახლიდან ვარბის); **ვაგონი** არხანა კეკა, აგ მგონი, თუთან სათქმელნი შარში ვაწეხანში — ჩომოვ (ვაგონში არხინად ვზივარ, ასე მგონია, თუთონ მეტყვიან ქალაქეი ჩასვლას — ჩამოდიო).

— ხ უ ბ.

აგრ-იგრ აქეთ-იქით. ~ ცხორ აგრ-იგრ მიხორწყვის (გარბის); **გელევეს აგრ-იგრ** აქნევის; **ავრყოფ აგრ-იგრ** სხრილთეს (ტრიალებს); გუთნი უღელზე ვაზ აგრ-იგრ ნუ გასორდეს (რომ არ გაუტრდეს), კორაა (ნ. მნიშვ. 2) აქით თევენ.

აგრობან, აგროვან აქეთევენ, აქეთა მხარეს. ~ **გადაა (ვაეი)** ცხენს აგრობან აქენევის; **აგრობნით** აქედან, აქეთა მხრიდან.

[საპირისპ. იგრობან].

— ყ ა ნ.

აგროშევა, აგროშა, დაგროშა, გაგროშა დაროშვა, მსხვილად დაფქვა, დაღერვა. ~ **ცუტუტუტ** ქუთა ზეპტევენ აწევაში (წისკვილის ქვის ზეუითევენ აწევისას) ხორბალ, სმინდ, ქერ გრომდევის (იროშება, მსხვილად იფქვება); სმინდ აგროშა; **ცუტუტუტ** ში დენ დოტგროშავ (წისკვილში საფქვავეი დაუროშავს, დაუღერლავს); **აგროშაში** ფქულ წრულ ნაწყვიეი კეპტეე (დაროშეისას ფქვილი ბრინჯის წყრილი ნამტრევებიეთ ხდება); **მი მღ.** **აგროშლი, ანაგროშ** დაროშლი. ~ **აგროშლი** ფქულ; **ზ მ ნ.** აგროშელა დასაროშავდ. ~ **ცუტუტუტ** ში სმინდ აგროშელა მიფტანავ (მიმაქვს).
ნ. გროშ.

აგრუქეაა ნ. დაგრუქეაა.

ადათ ქნაა იგივეა, რაც სახელ დადრევაა (ბ) (ნ. დადრევა, მნიშვ. 1).

[სახელ ქნაა].

ადამა [აზ.=კაცუქ] თითოეული, ყოველი მათეთი. ~ **წაა, შენ ზმეე** მაჟყონ, ადამა პაქთონ ტუმარასაც დაზრონ, იქთონ ტუმარას მააქემევეარ (წადი, შენი ძმე-ბი მოიყვანე და, თითოეული რამცდენ ტომარასაც დაძრავს, იმდენ ტომარას მიეცემე!); **იმამ (იმან)** ეე კაცეეს ადამა (თითოეულს) — **ქეს (ქესი)** ეარ შისცა.

ადგილ: **ადგილ-ადგილზე** თაე-თაეის ადგილას; **დააჟეკელ ადგილ ნ.** დაჟეკაა; **ენაა თბილ ადგილში** აქ ნ. ენაა; **მაგარ ადგილ ნ.** მაგარ; **ნაჟეკ ადგილ ნ.** დაჟეკაა; **ნ. ქობარ ადგილ;** **ქოლქოს ადგილ ნ.** ქოლქოს; **ყაბა თბილ ადგილში** აქ ნ. ყაბა, მნიშვ. 1.

ადგლთჟაა არეე-დარეეა, მიყრა-მოყრა. **ადგომაა:** ~ **მე დგრე, მივდ** (ვდგები და მივდივარ); **პალა აღრი, პაბე** დგრითა? (ქერ აღრეა, რატომ ვდგებით?); **პარ დილაზე** დგროდი, წყალ მოფტანაედი (ყოველ დილას ვდგებოდი და წყალი მომქონდა); **ხუალ იმთაეი** აადგომევეარ (ხუალ დილაადრიიანდ აედგები); **ლაშეელა** რუდექ (ლაშინანდ აედექი), **წეველ;** **შენ პაბე (რატომ)** აადქეი?; **აღეა (ადექი!);** ჩემ ადგომინესას (ადგომამდე) **შენ ცეცხლ დანთ!**; **მი მ ლ.** ანადგომ ამდგარი; **ფეეზე** ანადგომ ნ. ფეე; **ზ მ ნ.** აადგომელა ასადგომად. ~ **აადგომელა** არ მიშომს ('ასადგომად არ მიშეებს', ადგომის ნებას არ მაძლევს); **უოუტდგომელა** აუდგომლად. ~ **ჩემ უოუტდგომელა** არ ადგე! (სანამ არ აედგები, შენ არ ადგე!); **ყაბარ ადგომაა ნ.** ყაბარ.

ადევაა ნ. ადრევაა.

-ადინა [აზ. ადინა=სახელობის] ნაწილაკი, დავრთვის არსებით სახელს და ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის ფუნქციას ასრულებს. ~ **შენ თაე** დაადინა კი აარ, დეკაადინა მინდ (შენ დად კი არა, ცოლად მინდხარ); **აკუქეაა** კარეეადინა გოტქეთეეი (ფანჯარა კარებად

გაუკეთება); ჰაბე მამუშიწვა ჰეჭთონს, ეშაქანინა ჰაბე გამხნდი? (რატომ მამუშავებ ამდენს, ვირად რატომ გამხანდე?).

ადოუვვა იგოევა, რაც აცახევაა. ~ ქინზ, ტორანუტ (კამა), რუჰანდ, ქონდარ...
დობურევაში დოყდევის; ქინზ უმ (რომ) ადოყდევის ი, იმხ-დაქრეფენ, გომოქუნზენ, აგდევენ ფაყლაში (ლობიოში); შ ი მ ლ. ანადოყვე იგოევა, რაც ანაცახევე (ნ. აცახევაა).

ნ. დოყ.

— ადოყება ბალახეულის, ბოსტნეულის ან ნათესის ტანის აყრა, კარგად გაზრდა (იციხ ნესტიან და მეთად ნოყიერ ადგილებში გ ა ჩ.).

ადრვაა, ადევაა დატვირთვა, ტვირთის დაღება, აკიდება (ურემზე, საქონელზე). ~ ეშაქზე შიშას ჰუდრევენ (ვირზე შეშას უდებენ); ურმევე მაფონან, ირმევეს აადრვართ (დაუდებთ); ვრ მუერმევე მოდის, ზედაც ბეტრ აუდრვი (|| ოუდრვი, || ოუდევი); შ ი მ ლ. ანადრჷ, ადრ(ვ)ულ დატვირთული.

— ურმის დაღება მ ე ნ თ.

ადრ ადრე ~ ადრ გამნალუზ ვარ, მეზინეც (ადრე გამოდევინებული ვარ, მეძინება); დეველ ადრ ნუმ დახზრე, მუქიანაა (ნ.) ვეტუან (დეველი ადრე რომ მოიგებს, მუქიანას ვეტყვიან); ადრი ადრეა. ~ ჰალა ადრი, ნუ წუალთ! (ვერ ადრეა, ნუ წუალთ!); ადრიან ადრიანად. ~ ხუალ დილლაზე ადრიან ადგომევეარ (ავდგები), ფურ მაფრლორ-ვარ (მოვწევი).

ადრეულაა, ადრეულაა საადრეო ხილი (ეაშლი, მსხალი, ბალი, შინდი, თხილი და მისთ.).

— ადრეულაა ქ ა ნ.. საადრეული კ ა ი შ., ადრეულაა თხილის ჯიშია შ ა ნ. რეც.

ადრევეა ადრეება. ~ მაგრა აადრევეარ (ავადრელებ) წყალს; შ ი მ ლ. აადრეველ ასადრეებელი. ~ ჩეა აადრეველ დროას (ჩაის ადრეების დროა); აადრე ადრეებული; მდურარე. ადრეუანევაა ნ. დადრეუანევაა.

აე აი ეს; აი ამ. ~ აე ქალ შენია? (აი ეს შენი ქალიშვილია?); აე კაცმა შენ ჰაბე გეჭა? (აი ამ კაცმა შენ რატომ გცემა?).

— აი ამ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა კ ა. (ფშ.).

აეგ აი ეგ. ~ აეგ მამა! (აი ეგ მოიტანე!).
ნ. ა-

აეგ(რ) აი ეგრე. ~ აეგრ უთქომ.
ნ. ა-

აემ იგოევა, რაც აამ (ნ. ა-). ~ აემ დროზე ექ ვიქნე; აემ დუნუაში ემეურა ლამაზ ქალ არ ყოფილ (ამ ქვეყნად ასეთი ლამაზი ქალი არ ყოფილა).

აემაგ(რ) ნ. აამაგ(რ).

აემა(ს) ნ. აამა(ს).

აემი ნ. აამი.

აემმეტ ნ. აამმეტ

აემეურაა ნ. აამეურ(აა).

აემმეტ ნ. აამმეტ.

აეს აი ეს (ნ. ა-).

აექ, ეექ იგოევა, რაც ააქ (ნ. ა-). ~ შენ დამიზახ, შე აექ დაებადდე (აი აქ დავიბადები, გავჩნდები).

აექავროვაა აი აქაურობა. ~ აექავროვაა ეემისი (აი აქაურობა ამისია).

ნ. ა-

აექაა(თი), ეექაა(თი) აი აქედან. ~ აექაათი დაქარაგ!; ეექაათი მოჰშორ! ნ. ა-

აექივე აი ეს ადგილები; აექივეში აი ამ ადგილებში. ~ ისფირა ღერაა (ერთგვარი მუწუკია) გომოდის აექივეში, ყურთან ქრშ.

ნ. ა-

აექრამდინ, ეექრამდინ, ეექამდინ აი აქამდე. ~ აექრამდინ შამილ! (აი აქამდე მომიტანე!).

შდრ. ააქრამდინ.

ნ. ა-

აეხლა, ეეხლა აი ახლა. ~ აეხლა თუ არ მოვდა, დაა არ მოე (შაშასადამე, აღარ მოვა); ეეხლა კი მააყლოვარ შენ თაე (აი ახლა კი მოგყავე).

ნ. ა-

— დ ო ლ., ეეხლა შ ა ნ. გვეს.

ავად ზ ე დ ს. სნეული, ავადმყოფი. ~
 აა შულო, ერ ზეა დამალეენ (ერთი,
 რძე დამალეიენ), ავად ინსან (ავადმყოფი
 ადამიანი) ვარ. გულ იწრვისაჲ (იწრ-
 ვენაო); ავადი ავადაა. ~ ბეზრანთა
 მიედ, ბებრაა ავადი (ბებრიანთას მიედლე-
 არ, ბებია ავადა); ავად გაჯლოჰაა. ~
 მაგი დალევის უჟან ავად აღარ გააჯლო-
 მენარ (მაგისი დალევის შემდეგ ავად
 აღარ გახდები); მე ტიფით ავად გოჰჷ
 (გავხდი); შენ ამაშინ ავად გაჷ (ავად
 გახდი); ოთხდენა ველდამ ავად გო-
 ჰგით (ოთხდევ ამხანაგი ავად გავხდით).

ავადყოფაა ნ. ავადყოფოვაა.

ავანჯ თოჯნე გასახმობად აცმული თამბა-
 ქოს ფოთლების ასხმულა. ~ თუთუნის
 ფოთოლს ვიშზე (კანაფზე) ნემსით არი-
 გევენ (აცვამენ), დარიგეტლ (აცმულ)
 თუთუნს ავმოვენ, გაჯმოვას უჟან ეემ
 ვიშევის ერთა ჰკრონ (ერთად კრავენ). ემ
 ერთა შანაკარ (შეკრულ) თუთუნის ვი-
 შეჯ ავანჯ ეხანინა.

— შ ე ნ თ., ჰევენგი ნ ი ე.

ავანც [რუს.] ავანსი. ~ ავანც გამმინერ!
 (ავანსი გამომიწერე!).

ავანც(რ)ევაა, ავანცრაა აანცება, ცელქო-
 ბით ავლება, არეუ-დარევა, აობრება.
 ~ მე შინ არ ვიყავ, ყმაწულეეს (ბავშ-
 ვებს) ჩემ სახ-კარ ოტუანცირაყ (აუცლიათ,
 აუობრებიათ); ეევიანცრა (ავობრებინა)
 ლოს ექაეროვაა; ჩემ სკამევე ჰოგო
 (როგორ) ავივანცირიყა!

— ავანცება ჰ ა ნ., აანცება ჰ ა ე თ.

IV, აონცება ჰ ა ჟ.

ავარაა [აზ. ავარა] დედალი ზაქი, ფურზაქი.
 ავატყოფ ავადმყოფი.

ავატყოფოვაა, ავადყოფაა ავადმყოფო-
 ბა; ზ ე დ ს. ავადყოფაჲან ავადმყოფი;
 ავატყოფოვაა გაკრაა ნ. გაკრაა.

ავსევაა, ავსრევაა, ატხევაა, აუსრევაა
 აესება. ~ გოზაურით (ნ.) წყალ ატსრეს
 (ავსება); ტყავ გაჯდენი, ბზეამი ოავსეე
 (ავავსება); ყალიბ ატსუ (აუვისა); თოფ
 ავსრევაა თოფის დატენა.

ავსტრალია თუთუნ თამბაქოს ჭინია ერთ-
 გვარი, ხშირი და გრძელი ფოთოლი
 აქვს.

ავლუა, აღლუა [აზ. აღლ, აღლუ] შხამი. ~
 ჩემ მანალეე ხორაგში ავლუა კი არა,
 ნუმ არ შქამ (ჩემს მოტანილ საქმელში
 — შხამი კი არაა, რომ არ სქამ); ზ ე დ ს.
 ავლუჲან შხამიანი. ~ ავლუჲან გრლ
 (გეული); ზ ზეა გრლმა დალივა, ჰეგ.
 ვიე, ავლუჲანი (შხამიანი), შოა დაე-
 ლეე, რადე კიქნეე, ვიქნეე (რაც მო-
 შივა, მოშივა); გრლხოყერას ავლუა
 არ აქ, არ იქინეევის, ამმა (მაგარამ) ცხე-
 ნიმგრლ (ნ.) კი ლაფ ავლუჲანი (ძალიან
 შხამიანი); ავლუა არევაა ლეარძლის,
 მტრობისა და არეულ-დარეულობის შე-
 მოტანა. ~ იმ ქალმა ჩონ ოვდში ავ-
 ლუა არივა.

— შ ა ნ. რეც.

ავჩიბ ნ. ოტჩიბ.

აზად [აზ.—თავისუფალი]: აზად გაჰქ! თავი
 დამანებე! მოშორდი! მომცილდი!

— აზატი თავისუფალი ჩ უ ბ., შ ა ნ.
 ვაე. III, ხ უ ბ., აზატი, აზადი ჰ გ ლ.

აზარ [აზ. აზარ] 1. დაავადება, სნეულება,
 ავადმყოფობა. ~ ყარაბაზზე (გაზაფ-
 ხულზე) კირან (ხნავენ) მიწას, ავდევენ
 ფაჰზიბე (ტოვებენ შემოდგომისათვის)
 ფაჰზამდინ, რაც აზარ არის, დიწვე
 (დაიწვევა); ზ ე დ ს. აზარიან. ~ შარს
 აზრიან წელ იყო (შარშან ავადმყოფობის
 წელი იყო); აზარში ჩავარდნაა მძიმედ
 დასნეულება;

2. გა დ ა ტ. საწყევარი სიტყვაა:
 კირი! ყანდაბა! ~ ჰა აზარმა მოგიყრნა?
 (რა კირმა მოგიყვანა?); შეამ მოჰქდ ზე,
 რა აზრიბე ჩოტგავი! (რატომ არ მოგყ-
 ვდები, რა კირად დავგავი!).

— კირი ი მ ნ.

აზარ-ბეზარ [აზ.] ყოველგვარი სნეულება,
 ავადმყოფობა; აზარ-ბეზარში ჩავარდ-
 ნაა იგივეა, რაც აზარში ჩავარდნაა
 (ნ. აზარ, მნიშე. 1).

შდარ. აზარ.

აზიზღელაა შეზიზღება. ~ დღევანდელ
 შიქმელ კა არ ეყო, ემეზიზღლა (შემე-
 ზიზღლა).

აზინქაა, შაზინქაა, დაზინქაა აკიდება.
 ადება (ძმობე ტვირთისა), მაგარად დატ-
 ვირთვა. ~ ჩემზე ერ რაქწორ ტუმარაა

ზინქეს, ნაპურკულევ გემედინა (ერთი იმოდენა ტომარა ამკიდეს, რომ ნაწლავები დამაყრევინა); რაქწორ თუნგ შაჭზინქია (რამოდენა თუნგი აუცი-ღებია!); ურემ რა მაგრა დოჭზინქია; აა შულო, ჩემზე ნუ შაზინქუხარ (ნუ ამკიდებინარ), ჩომოა!; ატღევი (ნ. ადრვაა) ტუმარაა, დაზინქულ, მიე (მაგრად დატვირთულა და მიდის); ჩემ-ზე ერ რაქთონ (იმდენი) შალაყ (ნ.) შეე-ზინქაყ, ზლიე წოად (ძლიეს წაველე); ეშაქზე დედამიწა (უამრავი) პურ ღეე-ზინქაყ.

აზლაყ, აზლაგ [აზ. აზლხგ] 1. იგივეა, რაც კაწ, მნიშვ. 1. ~ ღობეა დოტლა-გიაყ, აზლაყ გოტქეთევიყ;

2. ბრინჯის ნათესში კობიდან [ნ. კობ (1)] კობში წყლის გასასვლელად გაყეთებული პატარა ქდე. ~ კობეცს შუადათი ყბაა (პირს) უსხნით, არხით წყალ უშომთ (უტშეებთ), წყალ ვეგეის (ეფინება) თახტეში (ყვლებში), ეემას ეტყუან აზლაყ ჰე (ან) კაწ.

[სინ. კაწ., მნიშვ. 2].

აზნაურ ტ ო პ. ადგილის სახელი მდინარე ქურმუხის (ნ.) ხეობის მახლობლად. ძველად აქ სოფელი ყოფილა, სადაც, ხალხის გადმოცემით, აზნაურებს უცხოვრიათ. ახლა კი მხოლოდ ტყე, საძოვრები და სახნავი ადგილებია.

აზრახევა ალაპარაკება (ალაპარაკებს). ~ **ზალ** (რძალი) მამამთილს, დედამთილს, დიდ მავლს არ ზრახავს იმ დრომდინ, რა დრომდინაც დედამთილ-მამამთილ არ ააზრახევენ (ალაპარაკებენ) მამებ ააზრახნი, თავიზე უჩუმრა იღვა (რატომ აალაპარაკე, თავისთვის ჩუმად იღვა).

შდრ. ზრახტაა.

— **ძრახხ:** ასძრახხ, ასძრახხდების, აძრახხომა შ ა ნ. გვეს., ამძრახხება ძ ი ძ. ყაზბ., აძრახხება ქ ა ჯ., აძრახხდება, შაძრახხება კ ა ი შ., აამძრახხბ ს ქ ი ნ ქ.

აზრიან ნ. აზარ, მნიშვ. 1.

აზუა ხველების ერთგვარი წამალი .

აზღუნ [აზ. აზლხნ] გაბღინძული, ქედმა-

ღალი, ამპარტავანი; || სასმელ-საჭმელი უზრუნველყოფილი, კარგი ცხოვრებით განებიერებული. ~ ბუთუმ რამ ნაქნარ ინსანზე იტყუან: აზღუნაყ, სხტ რამ არ მოაწონსაყ, თუთან ბევრ აქე (ყველაფრის მქონე ადამიანზე იტყვიან: გაბღინძულიაო, სხვისი არაფერი არ მოსწონს, თვითონ ბევრი აქეცო).

აზღუტ, აზლოტ იგივეა, რაც ბაგალაა, მნიშვ. 3.

— მ ე ნ თ., აზღუდი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ჩ ი ქ ო ბ., აზლოტი ქ ი ნ ქ. ხეეს.

ათაბაბაა, ათაპაბაა [აზ. ათა-ბაბა] მამა-პაპა, წინაპრები. ~ ათაბაბაა მისალაას: კტუ ცხენს უჯან წავე (მამა-პაპის ანდაზაა: 'ყვიცი ცხენს გააყეებაო', კვიცი გვარზე ხტისო); ზ ე დ ს. ათა-ბაბურ, ათაპაპურ მამაპაპური.

— მ ე ნ თ.

ათავენეა ნ. თაენოვა.

ათაპაბაა ნ. ათაბაბაა.

ათართარევა ნ. თართაროვა.

ათადარ 1. ჭაგრცხილა. ~ ათადარი საჭრეა.

— მ ა ყ ;

2. ტ ო პ. ჭაგრცხილით დაბურული დაბალი და გაუვალი ტყე სოფ. კაქთან ახლოს. ~ ფიჩხ დააქრელა (დასაქრელად) ათადარში წყველ.

ათადარიან ჭაგრცხილით დაფარული ადგილი, ჭაგრცხილის ტყე.

ათეფლ ნ. ათეტლ.

ათეთრევს თეთრად ანათებს, თეთრად ელვარებს, თეთრად ქათქათებს. ~ ეზოში ერ ქტაა გოქ, შორისაათი ათეთრევს ლამი (შორიდანვე თეთრად ანათებს ლამით); იხედვიან დერიაში (ზღვაში), ხედენ, ერ რამ ათეთრევს (რალაც თეთრად მოჩანს, თეთრად ანათებს) ზირზე; დილაზე ოტღექ (ავღექი), ნოხ, თოვლ ათეთრევს; ყირავ (კირხლი) დილაზე თოვლივი (თოვლივით) ათეთრევს; დღე (დღეს) ჩემ ტამსმუშ (ტანისამოსი) და-მირეცხი, თეთრა ათეთრევს (თეთრად ქათქათებს); ათეთრევდა ქრისტოს (სა-კუთარი სახელია) საყულოა; ათეთრევს

თოლევს იტყვიან, როცა კაცი თვალებს აქეთ-იქით აცეცებს, თვალის კაკლებს აქეთ-იქით ატრიალებს, ანდა თვალებს პრაწვეს და მის თვთრ ნაწილს აჩენს. ~ ჰაბე ათეთრევა თოლევს?; თოლევ დათეთრა.

შღრ. აწითევენ; აყუთევენ.

ათელაა აწუწ დაწუწვა, აბურღვა (ძაფრისა და მისთანათა). ~ კელი შულოა, ბაწრი ციფ (ნ.) რუმ ათთელევის, იტყუან — გომოგევაა (წვეერის პოენა და ამოხვევა) უნღ.

ათუშუა, ათველ პურის ყანაში ერთად დაღმული მომკილი პურის 10 ხელეური (ზოგაერ ხელეურის რიცხვი ნაკლებიტ შეიძლება იყოს — 5, 6, 7 და პეტიტ — 16, 20, 22, მაგარამ მას მიანც ათუშლს უწოდებენ).

— ათუული ქ ი ნ ქ., ვეა, ერთად დაღმული თერთმეტი ძნა მე ნ თ., ქ გ ლ.

ათუშაქ ათაშანგი. ~ ათუშაქ შაყყრაივ.

ათივეა შესრულება, ასრულება; რაიმე საქმის ბოლომდე მიყვანა, გათაება. ~ თქ : ნ ერ დღე ვადაა მეწეცით, მეორე დღე თქ : ნ ნათქომს ავათივე (შევასრულებ); შენ ამას ვერ აათივეხარ (შენ ამას ვერ შეასრულებ); ჩემ ნათქომ ქართული (სიტყვა) ათავედვის (ასრულებ); ერთიღ მრგოკლას, სამ უათივედით (ერთიღ რომ მოგვეკლა, სამს შევასრულებდით); ერ კურჩაა ათადა (ერთი კვირაა შესრულდა); ბუთენი მეთელე ვემურაათი კაგორა ათაველს! (ყველას სურვილი ასე კარგად ასრულდეს!); შენ ნათქომ ამითივეი (ამისრულებია); წინდამი ერ კრელ (ნ.) ამითივეი (გამითაება), მეორე კრელს ვიწყოვ; ცხრა თუ ათივეაში ჩემთან მოლა! (ცხრა თვე რომ შესრულდება, ჩემთან მოლა!); ზ მ ნ ზ. აათივეელა შესასრულებლად; გასათაებლად. ~ წელ ათივეელა ოთხ დღეა დგას ყოფილ (წლის შესრულებას ოთხი დღე აქვდა თურმე); თარიღ ათივეაა; თარიღ ამითივეი ჩემი სიკვდილის დრო დამდგარა.

ათითაა, დათითაა საკმელში თითების

ჩაყოფა და ისე ჰამა. ~ თაფაა ათითა, შიგ დატრიავა გელეე, აღარ ჰმშქომ, ემე-ზიზღდა; მი მ ლ. ანათით თითებჩაყოფილი (საკმელი). ~ მაგი ანათით რამ მინდა!

ათოლვეაა 1. მოწონება. ~ ჩონ გადას ჩონივ მრზობლი ქალ ოთთოლვეი (ჩვენს ეაეს ჩვენივე მეზობლის ქალი მოსწონებია, თვალში მოსეკლია).

— ათვალმაზება მე ნ თ.;

2. ათვალისწუნება.

ათტიათ ნ. აპტიათ.

ათტლქუა ნ. თქლტუაა.

აკალაა დაბარვამდე ბარის პირით მიწის გასუფთაება-გაწმენდა ბალახ-ბულახის-საგან რისამე (სიმინდისა, ლობიოსი და მისთანათა) დასათესად ანდა კალოს გასაკეთებლად. ~ პური გაალეწელ (გასალეწა) დროზე მიწი პირს ჰკალენ, ლაფოტკაათი ბალახს კრიან, წმენდენ, ახოა აკეთევენ; ფაყლაბე (ლობიოსთის) ადგოლ აპტკა; ზ მ ნ ზ. ააკალელა. ~ საკალე (ნ.) ლაფოტკას სხო რამიბე არ აგმარევენ (სხვა რამისთვის არ ხმარობენ), ერეე (მხოლოდ) მიწი ააკალელა.

— აკალვა ქ ა ნ.

აკალთაა აკვალთვა, კალთების მალლა აკრეფა, აკეცვა. ~ არხოლოდ ატკალთი, ქამარში ომოტგდი (ამოუყრია); ჟივიმ აკალთი (ჩევიმი აკეცა).

— აკვალთა, შაკვალთა მე ნ თ.,

აკვალთვა შ ა ნ., ვეა 11, აიკვალთავს, შამააკვალთავს ქ ი ნ ქ., ვეა, ამოკალთაება ქ უ., ამაკვალთვა ქ ა ქ.

აკანკლაა მეჩხრად, შორიშორს, არამიჯრით გაკეთება რისამე (მაგ. ლობის დაწვნა, ნათესის თხლად, აქა-იქ შეფიჩხვა და სხვ.). ~ რახანც ეავ არ ასტრეყე, ფაყლა-რამს კანკლენ (როცა ფიჩხი არ ჰყოფნით, ლობიოსა და მისთანას აქა-იქ შეფიჩხავენ); ლობეა რაბე (რატომ) აგიწყალრა? — წნელ არ გამასტო (არ გამწყალა, არ მეყო), ამაზე ოპტკანკლ; მი მ ლ. აკანკლულ მეჩხრად, არამიჯრით გაკეთებული. ~ აკანკლულ ლობეა მაგარ არ კეპტევის (არ არის), თხელ

ლობემს (ლობეა), ექითიან თარაფით იქითიან თარაფში ბჷთუმ რამ ჩანს (იქითა მხრიდან იქითა მხარეს ყველაფერი ჩანს), თუთანც (თანც) ლამაზა არ დგას, წაქცეული (წაქცეულია); აკანკლულ ზაღლ ბალანგაციენული ძაღლი, აქა-იქ რომ აქვს ბალანი შერჩენილი; აკანკლულ ინსან პაღალი, სუსტი, უშნოდ აზრდილი ადამიანი; აკანკლულ ხეა იშვიათფოთლებიანი, ფოთლებგაციენული ხე.

აკაფხაა, დაკაფხაა, ჩაკაფხაა, ჩ(ო)მოკაფხაა 1. ნაქერ-ნაქერ, ასო-ასო დაქრა, აყეპვა. ~ მაგამ თუ ერცხო (კიდევ, სხვა დროს) ჩემ წინ რამ ვაბედა, მაგა გორცივი დაკაფხევიარ (ხორცივით აცეკავე); ზროხაა აკაფხაში გამაქონ (გამოაქეთ, იღებენ) სუეკეს, ფალს... [ნ. ფალ (2)].

— აკაფხვა შ არ ა შ., აკასკვა ქ ა ე თ. III, აკასპამს ძ ო წ.;

2. ასხეპა, აქრა (წერილი ოტოტე-ბისა). ~ ფიჩხ აყეაფს.

— აკაფხვა ქ ა ე თ. IV.

აკიდევია აკიდება (ტვირთისა), დატვირთვა. ~ ეეხლითაე წაასლზხარ, ეშაქიბე აკიდევებარ ბეურ შიშაა! (აი ახლავე წახვალ და ვირს აპკიდებ ბეერ შეშას!); მენ და იმი თაე ოკიცილ! (მე და ის აგეოკიდე!); მი მ ლ. ანაკიდე: ~ გადაა ემ თუნე ანაკიდე დეაცთან მოღდა (ვკვი იმ ქალთან მოვიდა, რომელსაც თუნგი პქონდა აკიდებული); ბებრი კუნტაა აკიდევია ნ. ბებრი კუნტაა; ნ. კურკურააბე აკიდევია.

აკინზაა გუთნის ნაწილების აწყობა, გუთნის გამართვა. ~ გუთან შაგერგევის (აწყობას) აკინზას ეზახიან; ურში შამბაა კეპტეაყ, გუთნი — აკინზაა (ურმისა შებმა ხლება, გუთნისა კი — აკინძეა); ზოგ ამბოვს: შაგიგერგეიყა?, ზოგ ამბოვს — გუთან აგიკინზა? შდრ. შაგერგევაა.

აკინკლულ ყურზენ ნ. ყურზენ.

აკისრევაა 1. რაიმე საქმის თავს დება, თავის თავზე აღება, კისრება. ~ ეე საქმეა ამიკისრინ;

2. გამოტყდომა, აღიარება. ~ შენ თან ქურდოვან არ წაეალ, შენ ტუსსაღ-ში ჩაეარდნაში ბჷთუმ რაპს აეკისრეე (შენთან ერთად საქურდლად არ წაყალ, შენ ტუსსაღ ჩაეარდნისა ყველაფერში გამოტყდები); მე ბჷთუმ რამ ოეკისრ, უგმაზე არ დამტრპა (მე ყველაფერში გამოეტყდი, აი ამიტომაც არ მცემა); ენერთ ზმამ არ აეკისრა (არც ერთი ძმა არ გამოტყდა).

აკლანზაა, დაკლანზაა 1. დაკაპიწება, დამკლავება. ~ კლიეე იკლანზავს (მკლავებს იკაპიწებს); გელეე ააკლანზ, გარეებს კოქოპ!

— ქ ა ნ., დამკვლარაბა მ ე ნ თ;

2. ტანსაცმლის კალთების მალლა აკრეფა. შარელის ტოტების აყეცევა, აკვალთვა, დაკარწახება. ~ შარელი ტოტეე ააკლანზ (აიყეე)!; გ ა დ ა ტ. გულ ეკლანზევის გული ეკუმშება (დარღისაგან, გავირეებისაგან...). ~ ემ ქალს გულ ეკლანზევის იმ გადააბე (იმ ვეის ჯამო).

აკლევია მოკლევია. ~ ჰიწა აყელ (მოაკელი) ბრინეს!

აკომლევია აკეამლება. აბოლება. ~ პაპირუე აკომლევს (პაპიროსს აბოლებს).

— აკომლება ქ ა ჟ.

აკოფხლაა კუფხალის აგლეჯა, მოწყვეტა. შდრ. მოყოფხლაა.

აკრეფია: ფართალ აკრეფია ნ. ფართალ. აკრეპევაა 1. აკრეპა, აქრა, მოქრა, ვასხელა. ~ საეკლთანი (სახელოდან) წოორ არა (არაა), ჰემათი (მანდედან) ცოტა აკრეპეა უნდ; ემ ხეს აკრეპეაა (გასხელა) არ უნდა?;

2. დაკრეპა. ~ იცინოდა, კბილევს აკრეპედა (კბილევს კრეპდა); გ ა დ ა ტ. ჰ. ოგემ (აი იმ) ხეზე რა წითელ ვაშლ აკრეპედა (აკრეპედა)! აკრეცია, აკრეცია ნ. მოკრეცია.

აკუჟრევაა იგივეა, რაც აჟურტევაა, მნიშვ. 2. ~ ხეა ღუგუმ-ღუგუმ ქინილ, აკუჟრეტლ (ხეს კვირტები გამოჟლია, აკვირტებულა).

ნ. კუჟურ, მნიშვ. 1.

აკუნაა: ყბაა აკუნაა ნ. ყბაა, მნიშვ. 1.

აკუნტულევამ ნ. კუნტულოვამ.
აკურკურევამ, აკურკურევამ იგივეა, რაც
აყუევამ.

აკუშკამ [რუს.] ფანჯარა; აკუშკამ ყანად
ნ. ყანად, მნიშვ. 1.

აკუჰამ ნ. მოკუჰამ.

აკუჰევამ, აყუჰევამ მიხრწნა, მეტისმეტად
დაუძლურება, სიყვდილის პირად მისე-
ლა (ჩვეულებრივ, სიბერისაგან ან ავად-
მყოფობისაგან). ~ ჩონ ნუცამ აყუჰე-
ველ (|| აყუჰეველ) (მიხრწნილა); მ ი მ ღ .
აკუჰეველ, აყუჰეველ მიხრწნილი, დაუძ-
ლურებელი. ~ აყუჰეველს (|| აყუჰეველს
ბერ, ავატყოფ, განაოხსულევ (ნ. გა-
ოხსულევამ) ინსანზე (აღამიანზე) ამ-
ბოვენ.

[სინ. აკერკურევამ; აყირყირევამ;
აყიყიყევამ, მნიშვნ. 3; კურკურამებე
აკიდევამ].

აკუნტლამ ნ. შაკუნტლამ.

აკურკურევამ ნ. აკურკურევამ.

აკურტნამ ალაგ-ალაგ შემყვრებება, შე-
თელვა (თმისა, მატელისა, ბეწვისა და
მისთ.). ~ აკურტნულაგ—ზაღლზე, ყოჩ-
ზე, ცხენზე იტყუან, ჰემენსაც (რომელ-
საც) წოორ თამა არ აქ, შათელულ
თამა აქ.

შდრ. კურტ მნიშვ. 2.

აკურტრვამ, აკურტრვანევამ 1. იგივეა,
რაც აყუჰევამ, მნიშვნ. 2. ~ ჩემ თავ
ოკურტრვანევიყ (მასხარად ავუგდი-
ვარს);

2. აკვირტება, კვირტების გამოსვლა.
[სინ. აკუკურევამ].

ალა, ჰალა [აზ. ჰალან] (შორისდ.) აბა ერ-
თი! ერთი, მოდი მოდი ერთი ~ წკრჭ-
მალ მაღლ ალა, ცეცხლ დუანთოთ! (ფი-
ჩხი მოიტანე აბა ერთი, ცეცხლი დეან-
თოთ!); ღორი ქეჭერდ (ნ.) გატუს
ალა; მამშორდ ჰალა (||ალა) ექამ!
(მომშორდი ერთი აქედან!); ერ ზაბ
(ძაფი) ამიგ ალა, თოლევი ვერ ჰხრდავ
(ვხრდავ) მე.

— ალა [აზ. ალან=საუკეთესო, კარგო,
დიდებული] ი მ ნ., გვ. 121.

ალაბაშამა [აზ. ალაბაშ-კრელთაიანი]

1. ერთგვარი მცენარე, რომლის ყვა-

ვილს ყვითელი გული აქვს, ფურცლები
კი — თეთრი, ბავშვები ამ ყვავილს სა-
თამაშოდ იყენებენ. ~ ყმაწულევ (ბავ-
შვები) ალაბაშამთი თამაშოვენ; ალა-
ბაშამ ჩიჩაქს (ყვავილს) წტრყენ, ეემამგ
(აი ასე) უზახიან; ქურჩუ (ძაღლის მო-
სასხმობი ხმა), ალაბაშ, ალაბაშ!... შიგა-
მთიყ ემი დაზახანში წიპლაყ (წვრილი)
ქიევ გომოდიან. ესენ გომოდიან, შა-
დიან. თუ არ ღოტზახ, არ გომოდიან;

2. ქრელი ძაღლის ეპითეტი.

ალაგ(მ)ევამ, — დლაგ(მ)ევამ, — შოლაგ(მ)ე-
ვამ, გლაგ(მ)ევამ 1. ალაგება, დალა-
გება. ~ დღე სახ-კარ ალაგმი? || დაა-
ლანგმი? — აარ, არ ცალიანდა (არ მცა-
ლოდა), არ ამილაგმევი, ეებლა ულა-
გევი; კაცს ეზოამ ჩოტუტუ (დაუგვიან),
ნრბ ოტლაგმევი (ნებვი აულაგებია,
აუხვეტია); ლამაზა მოტლაგევი (და-
ულაგებია) სახ-კარ; მ ი მ ღ . ანალაგ-
მევ დამლაგებელი. ~ მინა ე ჩონ სახლ
ანალაგევი? ზ მ ნ ზ . აალაგეველა და-
სალაგებლად. ~ მინ მოდისა ექ შინაე-
როვამ აალაგეველა? უოტლაგეველა
დაულაგებლად. ~ თქონ ჰაბე (რა-
ტომ) წრბროლით (წახვედით) სახლ უო-
ტლაგეველა? საზაღლეა აალაგეველო!
ნ. საზაღლეა, მნიშვნ. 2; საკლავი ალა-
გევამ იგივეა, რაც საგორცეა ალაგე-
ვამ (ნ. საგორცეა); საგორცეა ალაგევამ
ნ. საგორცეა; შენამ ღმერთმა აგალა-
გასი (წყველა: ღმერთმა მოგასოს!);
2. გაქურდვა. ~ ქურდევებნი (ქურ-
დებისაგან) სახ-კარ გალაგმევამ.

ალავერდი საყტარ ალავერდის ეკლესია
სოფ. კახში, თოფაღის (ნ.) ბოლოს.

ალათემურ ტ ო პ. ინგილოებით დასახ-
ლებული სოფელი საინგილოში, კახის
რაიონში.

ალამესვერ, ალამესვერა [აზ. ალანმან =
მოსინჯვა+თანდ. ვერ(ა)=ებურ(ად)] ისე
რა, არც ცუდად, არც კარგად; ზერელედ,
სხვათა შორის, ოღანდ, ცოტათი. ~ ურუ-
სულს უშკოლში ერ ალამესვერ გოპ-
წავლევენდენ, მეც ალამესვერ ვიცივარ
(რუსულს სკოლაში ზერელედ გვაწავ-
ლიდნენ, მეც ზერელედ ვიცი, ისე რა,

არც ცუდად, არც კარგად); სამ ნ²ს (ნესვი) ვიყიდ, ერთ მაგრა ვადნალევ (გადალუელი, ზედმეტად მოწვეული), ერთ კარგად მანაწევ, ერთ კი ალამე-სევრ მანაწყით² (ოღნავ გაყვითლებულ); წყალს ოთხოვთ (ეთობობთ) ალა-მესევრა (ოღნავ, ცოტათი).

ალამფურევაა ნ. ალომფურევაა.

ალაა [აზ. ალა] სარეველა ბალახი, ბალახ-ბულახი. ~ დილლიგში (ბოსტანში) ალაა გოვმარგლით; ზ ე დ ს. ალააან ბალახბულახიანი. ~ ქუან, ალააან ადგილში ჰაჩიჩაა კაას (ქვიანსა და ბალახბულახიან ადგილში აჩაჩა კარგია); **ალაა ქნაა** გამარგლა. ~ ჩემ დილლიგს ალაა ქნაა უნდ (ჩემს ბოსტანს გამარგელა უნდა); **ალა-ულაა** ბალახ-ბულახი. ~ ანიევაში გომოდის ჩერხ (ჩელხი), ბზეა, ალა-ულაა; ქონიან ალაა ნ. ქონიან ბალახ.

— ალაა, ალლაა ი მ ნ.

ალაპარიევაა ხსენება (ვისიმე). ~ ჰოგო კაა ქენ, მოხროლი, ეხლა ვალაპარიევედით! (რა კარგი ჰქენი, რომ მოხვედი, ახლა გახსენებდით); მანსურეი ოალოპარიეით (ვახსენეთ), კიდევ მოტდა; ი დღე არ იქნევ, რუმ არ ვალაპარიეოთ (არ გახსენოთ).

ალარაა აღარვა, დაბლანდვა, დალამბვა. ~ გომოკრას უკან სიტტა (ჭერ) აპლარავენ, მეედნი (მერმე) კერენ.

[სინ. დაბლანგვა; დაქოქაა].

— აღარვა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

ალატ 1. ლატანი, დიდი და გრძელი კეტი, გრძელი ჯოხი. ~ ქლიავ დანახარ ალატ (ქლიავის ჩამოსაბარტი ლატანი); ჰენგილავეში ემეჟურა ადათი (ინგილოვებში აი ამგვარი წესია): ქორწილში ქალ წააყოხელა (წასაყვანად) მანასულევს (მოსულევს) ქალი რზში არ უშმენე, დარვოზას (კიშკარს) დაჰველავენენ (დაკე-ტავენენ), რზრადი (ეზოდან) დარვოზააგნი (კიშკარზე) მალა აჰწვენდენ ალატს, ჰემენზედაც (რომელზედაც) ჰე (ან) ვაშლ, ჰე ხახ (ხახვი), ჰე სხო რამ კეპტევ (არის) წომოცმულ, მანასულევ ემას თოფ ესროდენენ. ქალისიანევ (ქა-

ლის მხრიდან ნათესავ-მეგობრები) ემ ალატს დაარყევდენენ, რუმ ჰადულა არ მაახრორანევ (ადვილად არ მოახვედრონო). რახანც ვალისიანევ (ვაჟის, სიძის მხრის წარმომადგენლები) ალატით ემას ჩამაადღედენენ, იმაშინსულან დარვოზას ვალევდენენ; **მალაალი** ალატ ი რ ო ნ. ტანწერილსა და ძალიან მაღალ ადამიანზე ამბობენ. ~ მაღალ სოფლი სახელ ყოფილ. თურმენი მაღალევ ჩომოდოდენენ, გველ ალატით კაკლევ ხრიდენენ (გერტყავდენენ). ემბეაეც (ამიტომაც) მაღალ წინსანზე (ადამიანზე) მაღალი ალატ ამბოვენ;

2. ლარტყა (სახლის სახურავისა). ~ კაევეზე ალატევენეყ ალატს (ნიენიევენზე აკრავენ ლარტყას); ალატევეს კაევეზე თეთრ ვაზით ამბავდენენ.

[სინ. ყაბურლაა].

ალა-ულაა ნ. ალაა.

ალაქაშ [აზ. ალაქეშ] სამარგლი იარაღია, პატარა ზომისაა, ხის ტარი აქეს და წინ ნამგალივით მოკაუქებული რყინის წვერი. უმთავრესად ბოსტანში სარეველა ბალახის გასამარგლად იხმარება. ~ ჩალ-ლუა (ცელი) დიდ ბალახ დააკაქელ რამში (გასათიბი რამაა), ალაქაშ ხახ განამარგლ (გასამარგლი), ქინზ, პირპილი თახტაა (ნ. მნიშვ. 2), ყარაზ, დილიგი განამარგლ რამში (ერთი სიტყვით, ბოსტნის გასამარგლი რამაა).

ალაყანდაა [აზ. ალაგანად] კიეკავი, მთის ჩიტი.

ალაყულანევ ა ნ თ რ ო პ. ალაყულანევი-ლუბის გვარის შთამომავალი.

ალაყურთია ფერადი ძაფებით ნაქსოვი ერთგვარი ჭეჭიმი.

— ჟ ა ნ. გვ. 142.

ალაშ, **ალაშაა** [აზ. ალაშ] კრელი (საქონელი), ნიკორა. ~ ჩონ ალაშ გარ გოქ; ალაშ ფურიც კეპტევ (არის), ცხენიც, გარიც.

ალევაა გამოლევა, გათაეება.

ალერდ ძნის შესატრავი.

— **ალერდი** ნედლი თივა ს ა ბ ა, ნედლი ბალახი ჩ უ ბ. ბალახის თოკი ქ გ ლ (ფშ., ხეეს.); გასხლვის შემდეგ

დაცვენილი ნედლი ლერწი ვაზისა წე რ. ალვერ [აზ. ალვერ]: ალვერ ქნაჲ, ა. ჩადენაჲ ვაქრობა, აღებ-მიცემობა; ალვერ ჩედღე ვაქრობს. ~ ჩემ მამაჲჲ შუღ წულ ალვერ ჩედლოდა (შვიდ წულს ვაქრობდა); მ ი მ ლ. ალვერ ნაქნარ იგოვეა, რაც ალვერჩიჲ; ზ მ ნ ზ. ალვერ საქნელა სავაქროდ. ~ ჩა'და სხო სოფელში ალვერ საქნელა.

— ალვერ ვაქრობა ი მ ნ.

ალვერჩიჲ — [აზ. ალვერჩი] ვაქარი, ჩარჩი.

ალთიაჩულ, ალთიაჩოდ [აზ. ალთიაჩხვ] ალჩოყი, ღია, უკედლო ნაგებობა, რომელიც მხოლოდ ზემოდანაა გადახურული, დარდაღინა. ~ ალთიაჩულს კედლეს არ უწნუნდნენ (არ უწნუნდნენ). ამი დ'რთიანი (ამის ირველი) ფარლიათ კეპტევილაც (ფარალალა იყო). ალთიაჩულში კასრ (ნ.), საკან [ნ. (1)], ნავ (ნ.), ღინგ-რამ (ბრინჯის საცხევესა და მისთანებს) დრვენე (ღებენ ხოლმე).

— ალაჩუხი ნაბღის სახლი, რომელსაც თურქმანნი იქონებენ და ალაჩუხად სახელს სდებენ საბა, ზულა კოჩად მავალი ხალხისა ჩუბ., ალაჩოყი დროებით დადგმული ნაბღის სადგომი მეენტო, ქვლ; ალაჩოღი ხის ტოტებისაგან სახელდახელოდ გაკეთებული ქობი ქინკი, ვეჲა.

ალაიბათ ტოპ. ინგილოებით დასახლებული დიდი სოფელი აზერბაიჯანში, ზაქათლის რაიონში.

ალთან სარეველა ბალახით დაფარული ადგილი. ~ ერ რამ ალიანი ჩონ დილიგ! (რა სარეველათია დაფარული ჩენი ბოსტანი!).

/ ნ. ალაჲ;

ალიბეგლოჲ, ალიბეგლუჲ ტოპ. ინგილოებით დასახლებული სოფელი საინგილოში, კახის რაიონში.

ალლუ ფიჲიმ, ალლუჲ [აზ. ალლჲ=ფერადი თაზ. ჩეჩიმ] ერთგვარი ჩეჩიმი, ფერადი ძაფებით მოქსოვილი.

— ალლუჲ შან. რეჲ.

ალოკმაჲ წახემსება, შენაყრება, ცოტაო-

დენის შექმა. ~ ცოტაჲ აალოკმით, წოდელთ, მეჩქარეჲ; მ ი მ ლ. ანალოკმეჲ შენაყრებული.

[სინ. ნაპარ ქნაჲ, ნ. ნაპარ].

ალომფურეჲჲ, ალომფურეჲჲჲ, ალომფურეჲჲჲ ატალახინება, ტალახის დაყენება. ~ ალომფურელ (|| ალუმფურეტლ) (ატალახინებულა) ექაქროჲჲჲ.

ნ. ლომფურ.

ალოწრიანეჲჲ, ალოწრიანეჲჲჲ ალორწრიანება, ლორწოსმაგვარი წებოვანი და ლობი-სიხოს გემოყფა რამეჲჲჲ. განაფურეჲ გორც ლორწრიანდე (|| ლორწრიანდე); ლრი ჩირ ალოწრიანდა, გარაქ ზი ყუღრეში [ნ. ზეჲ (2)] დოკოდოთ; ..გართხმულ ტყავს საკომღესთან ან იგრეჲ კომღ ნაჲეჲ ადგილში (იმ ადგილში, სადაც კეამლი ზედება) ჰყუღეჲ, დრო და დრო უვლიან (სინჯაჲ), თუ ალოწრიანეტლ (ალორწრიანებულა), ზედ კიღემ მარლი და ნაცარსაყრიანჲ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); მ ი მ ლ. ალოწრიანეტლ, ალორწრიანეტლ ალორწრიანებული. ~ ალოწრიანეტლ გორც ლორწოს იღეჲს.

ნ. ლოწრ, მნიშვ. 2.

ალომფურეჲჲჲჲჲ ნ. ალომფურეჲჲჲჲჲ.

ალომფ ტოპ. ასე ეწოდება ოთარაშვილების უბანს.

ალომფი ცუტყუტლ წისქვილია ოთარაშვილების უბანში.

-ამ იგიეჲ, რაც -უმ (ოლონდ ორ სიტყვასთან გეხედება მხოლოდ). ~ რანამ გითხრო? (რა უნდა გითხრა?); სანამ ვიპოვნო? (სად უნდა ვიპოვნო?).

ამა ნ. ემა(ს).

ამა- ასიმოლაციის შედეგად სახეცელილი რთული ზმნისწინი ამო- (გარკვეულ შემთხვევებში მისი მეორე ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს, ხოლო თანხმოვნითი ელემენტო -შ- ობიექტურ ნიშანთან შეხედრისას შეიძლება გადასმული იყოს). ~ ამაჲლა (ამოილო); ამაჲეს (ამოაჲესე!); ამაასლ-ლ (ამოსასეღელი); ამნატან (ამონატანი); ამნალეჲ (ამონალეღი); ამმიწყუტეს (ამომიწყვიტეს); ამმიყო-

ნით! (ამოშიყენათ!); სადაც აგმიყონი (ამოგიყენია) ჩემ თავ, წაა, იქვე წამიყონ; აგმიესტ (ამოგიესია).

ამაან ნ. ამან.

ამათა, ემათა ამათსას, ამათ ოქანში, ამათთან.

ამალ [აზ. აშალ] ოინი, ხრიკი, ფანდი. ~ მოლაა ჩემთან, მე ერ ამალს დაგაჩაჲ (მოდი ჩემთან, მე ერთ ოინს გასწაველი); გადევ (ვაყები) მიდიოდნენ იმასთან ამლევ დაასწავლევლა (ფანდების სასწავლად).

ამამ, ემამ, ზემამ ამან. ~ ამამ ზმაა ვერ გაჩქარა მაკარლა (ამან ძმა ვერა გიგეტა მოსაკლავად).

ამამქუთელ ნ. ამოქუთა.

ამამშოვნელ იგივეა, რაც ამამქუთელ (ნ. ამოქუთა).

ამან, ამან [აზ. ამან] შორისდებულია, გამოხატავს შებრალებას, თხოვნას, შეწყალებას. ~ ამან, მოა, ნუ დამავდე! (ნუ დამტოვებ!); ამან, მოკალით ექურდ!; ამან, ღმერთო, რაა იქნევა, ერ საათიზე (ერთი საათით) ღმერთოვამ მე მამ (მომეცი)!

— არიქა, აბა ჰა ი მ ნ.

ამაშინ ნ. ა-

ამაშინსუკან აი იმ ღროიდან, აი მაშინდლიდან.

ამბა ნ. ამმა.

ამგეა, ამგეთა ნ. ემგეა.

ამდღუევა ამღერევა. ~ წყალს ამდღუევის (ამღერევის); მ ი მ ღ. ანამდღუევი ამღერეული.

ნ. დღუეა.

ამელაა 1. ზედმეტი ცეცხლისაგან საქმელი რომ ოდნავ მოიწეება და დამწვრის გემო მიეცემა. ~ ცეცხლ უმ (რომ) მეტ მოვ, ბოლავ უმ კეტეტე ბეტრ (როცა ბევრი ბოლია), შიკმელ იმელევაყ, აამაშინ ამბოვენ: ხორავ (საქმელი) აამელავ; ბევრ ცეცხლზე ფლავ კა არ კეტეტე (ყარგი არაა), იმელევი; ზეა (რძე) ნელა ცეცხლზე აადულ, არ აამელას.

— ამელვა მ ე ნ თ., ამელილი

გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (აბ.-ქიზ.);

2. თავთავის გაყეთების პერიოდში

პურის ყანის ქარისაგან მიწაზე დაწოლა და გათლევა. ~ ლურე პურ ვავ (გადის) მალა, თავ ამნალეე დროა რახანც კეტეტე (თავთავის გაყეთების დრო როცა დგება), ქნლაგ (ქარი) რომ მოღის, იქვევის პურ, მაშინ ამბოვენ — ამმელა პურ; ჩალთუქზე (ბრინჯზე) არ ამბოვენ ამელას. ის თუნდ წაექივისას, დენს ილევს (მარცვალს იყეთებს), პურ — ვეერ.

ამზორევა ამზორება, ამყრალება, აყროლება.

— ჟ ა ნ., ქ ყ.

ამთავრ(ა) დრო დღამებდინ შუალამემდე. შდრ. იმთავი(ა).

ამთავრევა იგივეა, რაც ამსრულევაა. ~ ღმერთ ამთავრევის დედაკაცი ნანდომ რამს (ღმერთი ასრულებს იმას, რაც ქალს უნდოდა); დუნუაში რემენ ნიათ გინდა, ავამთავრო (ქვეყანაზე რა ნატვრაც გინდა, ავისრულე); შენ ნათქომ საქმევე ამიმთავრევი (ის საქმეები, რაც შენ მითხარი, შემისრულებია); ერ ნიათ მაქ, აას ამთავრულევოს (ერთი სუთვილი მაქვს, აი ის შესრულდებულის).
ამთონ, ამთონ, ემთონ, ემდენ, ზემდენ, ა(მ)ქთონ, ა(მ)ქთონ, ე(მ)ქთონ, ე(მ)ქთონ, ჰამ(ქ)თონ, ჰამ(ქ)თონ, ჰემ(ქ)თონ, ჰემქთონ, ჰაქთონ, ჰაქთონ ამდენი, იმდენი; ამდენად, იმდენად. ~ შენბე ამთონ რამ მამილი, ბეს არაა? (შენთვის ამდენი რამ მომიტანია, არ კმარა?); შენ რათარა ვაწყუტი ემთონ ხალუ? (შენ როგორ გაწყუტე ამდენი ხალხი?); ექთონ შიშაა რამბე გექირევა? (ამდენი შეშა რისთვის გქირდება?); რაშ მინდა აქთონ შტლევ?; ემქთონ წყალს ნუ ლევი; ჰაბე (რისთვის) მუშირვა ექთონს?; ქალი პატრონ რაქთონსაც (რამდენსაც) დაავაზირევის (დაავალევის), ამთონ (იმდენს) გადი (ვაყის) პატრონევი ჰყილოვენ; ჰამთონ ტირიან, თოლევ უბრტმავდევაყ (იმდენს ტირიან, რომ თვალები უბრტმავდებათ); ბაზარში ჰაქთონ ხალყ იყო, რუმ გოტმთოდ (იმდენი ხალხი იყო, რომ გამიყვირდა); შენ ჩემბე ამქთონ რაა

საქმეა გიქნი, იმა დოაძირწყეა? (შენ ჩემთვის იმდენი სიყვითე გიქნია, იმას დაივიწყებ?)
 ჰეჩრამ არ მინდ, ჰეკეთონ (იმდენი) მიკამი, მესტ ქნუვარ (გაუმღარვარ); ინსნეე აქთონ აბევრდნენ (აღამიანები იმდენად მომრავლდნენ), რომ ფოთოლ დათლრე, ინსან კი აარ; ამთო(ნ)ხან, ემთო(ნ)ხან, ექთო(ნ)ხან(ს) ამდენ ხანს. ~ ჩონ მამაა გადახორწინილ, თუარდემ ამთონხან მოჭლოდა; ჰელბეთ კაა სამკალი, მამაა რუმ ექთონხანს თიბავსაე; ექთონხან ხაეალათი გაპწევაა იქნევრსა? (ამდენ ხანს დარდი შეიძლება?) (შდრ. იმთონხან).
 შდრ. იმთონ.

— ამდონი გიგ., თოფ., ქავთ. (ლუჩხ.).

ამიან, ემიან აქეთ, ამ მხარეს, აქეთა მხარეს, აქეთენ. ~ ერთ ამიან დედქით, ერთ იმიან; დერიას ემიან (ზღვის აქეთა მხარეს); ამიან-იმიან აქეთ-იქით. ~ ღორმა ბეტრ ამიან-იმიან იფლაკუნა; იგრეე (ისე, ჩვეულებრივი) სუკეე ზურგი ზოლს ამიან-იმიან (|| საქითიან-იქითიან) (აქეთ-იქით, აქეთა და იქითა მხარეს) არის, ამმა (მაგარამ) ობოლ სუკეე (ნ. ობოლ) შიგნით კეპტევის (არის), საქონლი ბაკანსთან (გავის ძვალთან). [სინ. ესიან; აქათიან]; [საპირისპ. იმიან; ისიან; იქითან].

ნ. -იან.

ამიანაა აქეთა მხარისა, აქეთა. ~ ამიანაა მე მემეც, იმიანაა შენ იქნეს (აქეთა მე მომეცი და იქითა კი შენი იყოს).

ამიბე ნ. ემიბე.

ამიგნი, ამიზგნი, ემიგნი, ემიზგნი, ჰემიგნი, ჰემიზგნი 1. ამისავან. ~ ჩალაა ზოგ სკელ კეპტეე (სქელია), ზოგ წიპლაკი (წვრილია). სკელეეს ჩალაა ყავარს ეზახიან. ამიგნი (|| ამიზგნი) ჩაფრეეს (ლასტებს) აკეთევენ; ჰემიგნი ვიმაღეე (ამისავან ვიმაღეე, ამას ვიმაღეე); 2. ამაზე (გამოიყენება შედარებითი ხარისხის ვადმოსაცემად). ~ ამიზგნი (|| ემიგნი) კაა ცხენ შენ ვერ საპოენეხარ (ამაზე კარგ ცხენს შენ ვერ იპოვი).
 ნ. -გნი.

ამმა, ამმა [აზ. ამმა, დილ. ამმა] მაგარამ. ~ მოსლაა მინდ, ამმა არ მამცალდევის; დათს ხტუე ტუჟუა, ამმა არ კლრუვის (დათეს ხედება ტუეია, მაგარამ არ კვდება); გაგაჩივე, ამმა მინამს არ უთხრო (გაგიბხელ, მაგარამ არაეის არ უთხრა).

— ი მ ნ., ჩ ი ქ ო ბ., ჰამა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (აქარ.).

ამნადლდეე ჟინქარ ნ. ჟინქარ.

ამნასულ: ამნასულ ჰია ნ. ჰია.

ამოფხაწუნევაა ნ. გაფხაწუნევაა.

ამოქუთაა, ომოქუთაა, დაქუთაა ჭეჩიბების, აბგებისა და მისთანათა ქსოვის დროს ქუთოზე (ნ. ქუთოა) მატყლის ძაფის დამაგრება-გამოკვანძვა; მიმღ. ამაქუთულ ქუთოზე ძაფის გამოკვანძვაი პირი (ქალი). (სინ. ამამოვენელ).

ამოშრინევაა ნ. შრინოვაა.

ამეამაა 1. ანჯამა;

2. კარის საკვალთი, კარის საკეტი, ურდული. ~ ამეამაა ზგელ კინაას (გრძელი რკინაა), ეემით კარეეს კლეტენე, თათრულა (თათრულად) ეფეტაა ეზახიან; კარ დააგული (დახურე, დაქეტე), ამეამაა ჩაჭგდი? (ურდული გაუყარე?).

ამეიევაა ნ. დამეიევაა.

ამეურაა: ემეურაა, ჰემეურაა ამეგარი.

~ ამეურაა ლამაზ ქალ ვერ დამინახი; ემეურა კაც დუნუაზე არ !იქნევის; მე ემეურა ჰუნარ (უნარი) მაქ; ჩონში ჰემეურა ადათი (ადათია); ამეურააჲ, ემეურააჲ ამეგარია. ~ ემეურააჲ ჩემ საქმეა; ზ მ ნ ზ. ამეურა, ემეურა, ჰემეურა, ამეურაათი, ემეურაათი, ჰემეურაათი ამეგარად. ~ თუ ამეურაა სამუშაუნელხარ, შენ თაე შანახევეარ (თუ ამეგარად იმუშაეებ, შეგინახაე).
 ნ. -ეურაა; შდრ. იმეურაა.

ამსრულევაა ასრულება, მსრულევაა (რამე საქმისა, პირობისა, ნატერისა, სურვილისა); გათაევაა. ~ შენ რააც გინდემ დუნუაქრ (ამ ქვეყანაზე), ის შენზე გააქითეველი (გაგიყთებს), ბუთუმ ნით ამსრულეველი (ყველა ნატერას აგისრულებს); ერ კურაჲა ამსრულდა

(ერთი კვირა შესრულდა); მიმღ არანამსრულევე არშემსრულებელი, პირობის გამტეხი. ~ დაპირევა არანამსრულევე ინსან დადა. მაგრა ავად კლევის (დაპირების ანუ აღთქმის არშემსრულებელი ადამიანი კიდევე უფრო მაგრაღ ავად ზღება).

[სინ. ამთავრევა].

ამსულევეკ იგივეა, რაც აყროლევა. ~ ამსულდა კდარ თუქტუ (აყროლდა მკედარი მელა).

— ასულევა შ ა ნ. ვაეა I, III.

ამ(ს)წო(ს)წო(რ), ამსწო(რ), ამქწო(რ), ამწო, ამწორ(აჲ), ამწოწო(რ), ამქწო(რ), აქწო(რ), ემსწო(რ), ემ(ს)წოსწო(რ), ემ(ს)წოსწორ, ემ(ქ)წო(რ), ემქწორ(აჲ), ემწორ(აჲ), ემქწო(რ), ექსწორ(აჲ), ექწო, ჰემ(ს)წო(ს)წო(რ), ჰემ(ქ)წორ(აჲ), (ჰ)ემწოწო, (ჰ)ემწორ(აჲ), (ჰ)ემწოწო(რ) ამოდენა, ამხელა. ~ ემეურა (ამნაირ) გზაზე ხალყ ცარიალ ვერ ეტარევე, შენ ამსწოსწორ ქუთევით (ქვებით) ჰათაარ (როგორ) დაღიხარა? ამსწოწორ ყმაწულევე (ბეეშეები) ჰეჩრამ (არაფერს) არ აქეთევენ; ამსწორ ღღე ავარ-ივარ (აქეთიქით) იპრაქუნა (იხეტიალა); ემსწოსწორ რამე ვართ, ჩონზგნი ბუთუშმს ეშინიანყ (ამოდენები ვართ, ჩვენი ყველას ეშინია); შენ ემქწორ წყალში გაურქევა? (შენ ამხელა წყალში შეხვალ?); ერ ემწორა ნაფოტ ვარღვევის ბებრი ოზუში; ექწო თუნჯ შავიდრეცი ზედ (ავციოდებია), ზიმეა არაა?

— ემწო შ ა ნ. რეც.

ამქთონ, ამქთონ, ემქთონ ნ. ამთონ.

ამქწორ(ა) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ამღამ ამღამ.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (კახ.-ქიზ.). ამღვეელ: სულ ამღვეელ ნ. სულ (2). ამჩორევა ამჩორება, აყროლება. ~ სრველ (სველ) ქურჭელს კორთეზე (თაროზე) არ ღვეენყ, კორთეა არ ამჩორდესავე, არ დაღბესავე.

ამწო, ამწოწორ, ამწორ(აჲ) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ამწო(რ) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ანავროშ ნ. ნავროშ.

ანავარ-ჩანავარ ამველ-ჩამველი. ~ ე პურსა და წრლას (მაწონს) შენდ შესკამ, ანავარ-ჩანავარსაც აქმევე.

ანაკეც ასაკეცი. ~ ეიქ ანაკეც ადგილს ღირაჲ ეტყუნ (ლოგინის ასაკეც ადგილს ღირას უწოდებენ).

ანალულ [აზ. ანალხვ] იგივეა, რაც საღელღო (2).

ანასტენ ნ. დასტენაჲ.

ანდუზ [აზ. დილ. ანდხზ, ანდუზ] ერთგვარი ბალახი, გრძელი და ბრტყელი ფოთოლი აქვს. აბრეშუმის ჭიისათვის ქვეშ დასაფენად იყენებენ ქალაღის მაგიერად, რადგანაც ფართოა, რბილია და თანაც ადვილად არ ლებება. ერთი მხარე ხვევრღოვანი აქვს. ამ მცენარეს საღებავადაც იყენებენ. ზოგის მიხედვით, ანდუზ იგივეა, რაც ბივრაჲ.

— კულმუხო მ ა ყ.

ანიევაჲ, განიევაჲ ანიევაჲ, განიევაჲ (გალეწილი ხორბლეულისა). ~ ისენ კალო ანიევენ ყოვლი; ღღე კალო მანიევით (ავანიევით).

ანკაროჲ ავენის კამარა, ავენის ხელმოსავლები ჩოხი.

ანჯახ [აზ. ანჯაგ] ზოლო, მაგრაჲ, ოღონდ. ~ იმ ტყეში ბევრ თქრნისთანაჲ წასულ, ანჯახ ერთიც ცოცხალ არ დაბრუნეულ; ეზების (ემებს) ღამე დაარჩომელ (დასაჩინე). ადგილს, ანჯახ ჰეჩსადამ (ვერსად) ვერ პოვლოვს; მე ტანსმოზ მოგეც, ანჯახ შენ ჩემ ზმაჲ ნაქნარ ადგილ დამასწავლ (მე ტანსაცემელს მოგეცე, ოღონდ შენ ის ადგილი მასწავლე, სადაც ჩემი ძმა არის).

— ანუღ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგ.), ანჯახ ი ქ ვ ე (ჯავახ., იმერხ.), ი მ ნ; ძლიეს, ძლიემძლიეობით ე ნ თ.

აჲ (1) ჩვენებითი ნაწილაც აი. შეერწყმის, ჩვეულებრივ, ნაცვალსახელებსა და ზმნიზღებებს. ~ აჲეს ([აჲეეს) ჩემ ზმამს (აი ეს ჩემი ძმა); აჲამ აი ამ. ~ კიაჲ დაფენაში კორცხეულას აქეთევენ, ფლავეზე აღრვდენენ, ნუგანმა აჲამ

ფლავივი იმატასვე (აბრეშუმის) კიამ
აი ამ ფლავივით იმატოსო); ააგხენ
(||აგხენენ) ჩემ შუღლენი (აი. ესენი
ჩემი ვაჟები არიან); ააეკ მოაი (აი აქ
მოილი); ააგხლა (აი ახლა) მინდ, ხუალ
რამ მუკირევა?

ნ. ა-

აა (2) (ჩვენებითი ნაცვალსახ.) ეს, ამ;
ის, იმ. ~ აა ქალ მინა? (ეს ქალი
ვინაა?); აა დეკა ბევრ იბაგლეე (ნ.
დაბაგლა, მნიშვ. 2); აა (ამ) გარზე
შაე, თუ გინდ; აა კაი სახელ რანსა?
(იმ კაცს რა ჰქვია?).

— ეს, ეგ უღ.

აა (3) [ახ.] ნაწილაი, რომელიც მიმარ-
თვისას იხმარება, ანდა დაძახებისას,
შორს მანძილზე ხმის მისაწვდენად. ~
აა კაიო, რას ჰჩდი? (რას ჩადიხარ?);
აა დეკაო (ქალო), სატყენ (საითყენ)
მიიდი; აა ჰაქიმ, მე ჰკლუე (ვეყდები);
აი, არჩილ!

— ზა, ზა კინკ. ვაუა.

აა გულიას!, აა ჩემ გულიას! ამბო-
ბენ ნიშნის მოგების დროს გულის მო-
საფხანად: ეგეც შენი ახია შენზე!

[სინ. აა ოხხა, ჩემ გულისაა გაპე
(||გაპეოთ)!].

— იგი მას! შ ა რ ა შ.

აა ოხხა! [ახ. აა ოხხა] იგივეა, რაც აა
გულიას!

აააზ [ახ. აააზ] 1. ყინვა, სუსხი. ~ ემ
ლამი აააზში ტიპლაყ (ტრეტელი) რაბე
(რატომ) ეტარევი?

2. ზეღს. ყინვიანი, სუსხიანი. ~
~ ერ აააზ ლამეა ყოფილ.

აააშ ნ. აა (1).

ააააშ, ააეშაშ, ააეეშაშ აი იმან. ~ ააეშაშ
მიოხრა.

აააშურაა, ააეშურაა აი ამგვარი.
ნ. აა (1).

[სინ. ააშურაა].

შდრ. ააშურაა; იმურაა.

ააბიურა [ახ. ეაბაქარა] ულაამაზო, უშნო,
მახინცი. ~ ააბიურა ქალი ვათხუევა
ეფუამს (ძნელია); ზ მ ნ ზ. ააბიურა
ულამაზოდ, უშნოდ. ~ ააბიურა და-
დის.

ააგრ აი ისე. ~ ააგრ დამკრა, ნაპურკყულეე
გამმადინა (აი ისე დამარტყა, რომ ნაწ-
ლაევი დამაყრევიან).

ნ. ა-

— აიხრ გიგ., თოფ., ქავთ.
(ფშ.), დოღ.

ააეეშაშ ნ. აააშაშ.

ააეეშით(ი) აი ამით.

ნ. აა (1).

ააეეს ნ. აა (1).

ააეესენ ნ. აა (1).

ააეშ იგივეა, რაც აააშ [ნ. აა (1)].

ააეშაგ(რ), ააეშაგა აი ამგვარად, აი ასე.

~ ააეშაგ(რ) მინ საცხოვრეველრა ჩემ
შუღლენი თაე? (აი ამგვარად ვინ აცხოვ-
რებს ჩემ შვილებს?).

ნ. აა (1).

ააეშაშ ნ. აააშაშ.

ააეშურაა ნ. აააშურაა.

ააეშოპწო(რ) აი ამოდენა.

ნ. აა (1); შდრ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ააეს ნ. აა (1).

ააესენ ნ. აა (1).

ააექ ნ. აა (1).

ააექამთი აი აქედან. ~ მოშორდ ააექა-
მთი!

ნ. აა (1).

ააეხლა ნ. აა (1).

ააშ, ეაშ, ჰეაშ აი იმ. ~ ააშ სახლით-
კემა მოდის (აი იმ სახლიდან ხმა ისმის);
ეაშ ყმაწულთთაე დაატრპეარ (აი იმ
ბაეშეს ვეშე).

ნ. ა-

ააშაგ(რ) აი შაგრე, აი აგრე. ~ ჰაათაა-
რაც დაასწავლ, ააშაგრ ქნა (როგორც
ასწავლე, აი შაგრე ქნა).

ნ. აა (1).

ააშაზე აი იმიტომ, აი იმისთვის.

ნ. ა-

ააშაშ აი იმან.

ნ. ა-

ააშა(ს) აი იმას. ~ ჰემენიც ზორ იქნეე,
ქალიც ააშას დაჰჩეს (რომელიც ღონი-
ერი იქნება, ქალიც აი იმას დარჩეს);
ააშა უთხარ, ექამთი მოშორდეს!

ნ. ა-

ააშაშინ აი მაშინ. ~ რახან შიკმელ მაა-

ხარშევე, ადამაშინ გოგმაღლუზ (გამოგვა-
ლიძე)!; ადამაშინითავე აი მაშინვე. ~
პარკ შექნამ თუ ღაძანხა ქუმჩუ ღეკაც-
მა, ადამაშინითავე იწყეოს კიაღ დაუახას
(აბრეშუმის პარკის გაკეთება თუ ღაძი-
ნახა აბრეშუმის კიის მოშვლელმა ქალ-
მა, აბრეშუმის კია აი მაშინვე იწყებს
ცახზე გასელას); ადამაშინსუკან იგივეა,
რაც ადამაშინსუკან.

ნ. ად (1).

ადმგე აი ისეთი. ~ ადმგე ინსან მიპოენ,
რუმ ჰერჩადმი ღერდ არ ექონასავ (აი
იმისთანა ადამიანი მიპოენე, რომ არა-
ფრის ღარღი არ ჰქონდესო).

ნ. ა-

ადმიზე აი იმიტომ, აი იმისთვის. ~ ბებრას
ეუნტამ შაყარი, ადმიზე ბერ კვამ
აქ (ბებრას სურდო შეყარია და აი იმი-
ტომ აქეს ბოხი ხმა).

ნ. ა-

ადმი(ს) აი იმისი. ~ ადმი ღეკაცს ჩიტი
წრლამც თუ მოტხოვ, გამადტანავს
(აი იმის ცოლს ჩიტის მაწონიც რომ
მოსტხოვო, გამოიტანს).

ნ. ა-

— აიშის დოლ.

ადმურამ აი იმგვარი.

ნ. ა-

ადმწოწო(რ) აი იმოდენა. ~ ადმწოწო(რ)
სახლ ჰერმინამს არ ჰქონი (აი იმოდენა
სახლი არავის არ ჰქონია).

ნ. ა-

ადნამ [აზ. ადნა] მინა; შუშა. ~ კარევე და-
გულ, აყუშვი ადნეგზე ჩომობურ, ზეა
ნუ შომოტდეს! (კარები დახურე და
ფანჯრის მინებს ჩამოაფარე, რომ მზე
არ შემოვიდეს!); ერ კაცს ერ თევზ
აქონდა (ჰქონდა) ადნამ პოკეაში (შუშის
კასრში).

— ი მ ნ.

ადნ-თან [აზ. ადნ-თან] რაგინდა რა,
რამერუმე. ~ ადნ-თან დოტგრუვეი.

— აინ-თინი აუკარგი შ ა ნ. ვაქა IV.

ადურამ(ა) ნ. აადურამ.

ადრიმ [აზ. ადრხ] სხვაგვარი, სხვანაირი.
~ ეკაც ფინკაცო, აშმა ემი ზამა ადრი-
მი? — ემიზგნი ბეთაარი (ეს კაცი ცუ-
დი კაცია, მაგრამ ამისი მამა კი სხვაგ-
ვარია? — ამაზე უარესია).

ადრიო [აზ. ადრხჟ] გზაჭვარედინი. ~ სამ
გზი ადრიოზე ერ ღიდ ზეა ეკიტევე (სამი
გზის ჭვარედინზე ერთი ღილი ზეა).

ადს ნ. ა-; ადსი აი ისაა. ~ ჩემ თეთრევე
მანპარ ადსი (ჩემი ფულების მომპარა-
ვი აი ისაა) (— აინს, ისაა დოლ.).

ადხენ ნ. ა-

ადხივ-ადს ნ. ისიე.

ადტანავს ნ. ატანამ.

ადქ აი იქ. ~ ერგან ერ ტყეა არის, მინც
ადქ მიდის, ველარ ბრუნდევ.

ნ. ა-

[სინ. აქვამ].

ადქავ აი იქვე. ~ ყმაწულს ზინავ ყოფილ,
უანავარ მოდის, ადქავ ყმაწულს ფანტავს
(ბავშვს სძინებია, მგელი მოდის და იქვე
ბავშვს გლეჯს)

ნ. ა-

ადქავროვამ, ადქავრუვამ აი იქაურობა.
~ ქალ ავე ღამაზ ყოფილ, იმი სილა-
მანუეითი ადქავროვამ ნათღევ ყო-
ფილ (ქალი ისეთი ღამაზი ყოფილია,
რომ იმისი სილამაზისგან აი იქაურობა
ნათღება თურმე).

ნ. ა-

ადქამ აი იქ. ~ მე ზედ ვიყავ, ადქამ დო-
დნახ, გოგგ (მე იქ ვიყავი, აი იქ დავი-
ნახე და გავიგე).

ნ. ა-

[სინ. ადქ].

ადქამთი, ადქია აი იქიდან. ~ ადქამთი
დაბრუნეტლ; ადქამთი აექრამდინ ჩემი
(აი იქიდან აი აქამდე ჩემია).

ნ. ა-

ადქში, აქში, აში [ად (3) ნაწილ.—აზ. ქი-
ში] კაცო (იხმარება მიმართვისას შე-
გონების გასაძლიერებლად, ან გაკვირ-
ვებისა და უქმყოფილების გამოსახატა-
ვად). ~ ადქში, არ გეუტრევა? (კაცო,
არ გესმის?); ადქში, მომშორდ ქელ-
ლამთი! (კაცო, მომშორდი თავიდან!);
აქში, ნუ ღაპარტოვო; აში, რამ აქე-
თევა შენ?

ადპანა არიქა! არიქათ! (საგანგაშო ძახი-
ლი გასაფრთხილებლად, საშველად, მი-
სახმარებლად) ~ ადპანა, არ მოხტდო
აა, შენ თავე მააკლრღნი (არიქა! არ მოხ-

ვიდე, მოგლკეენ); ამახანა, არ შქამო, შენ თავ მაახიბლეი (მოგწამლავს); ამახანა არ გადახტე, ფეყ მააგეჩხარ (ფეხს მოიტეხ).

აპეურ, აპეურ, აპჷრ აპეური (ურემში). ~ აპეურ ტაბიცი შაყრღო ჩათუხს (აპეური ტაბიციის შესაკრავი თოყია).

— აპაური ჩ უ ბ ., ამპოური ე ლ.

აჷანკარ, აჷანკერ ნ. აჷენკარ.

აჷანელაჷ აჷენა, არეუა, აბურდეა, აჩეჩეა. ~ ნაჷეაჷ აჷენეჩლიყ, დოჷგდიყ; მი მღ. აჷანელულ აჷენილი, არეული, აბურდეული. ~ აჷანელულს აშანშულულ, ათელულ ბაწარზე ამბოვენ. ნ. ჷანქალ.

აჷგაჷნ [აზ. დილ. ეეგან, ეჷგანინ] უსაქმო, მოცილილი. ~ ჰოგო აჷგაჷნ ხნრაი (რა მოცილილი ხარ); ის აჷგაჷნი, მოსტალდეის (ის უსაქმოა, მოცილის).

აჷენკარ, აჷანკარ, აჷანკერ არჷყეელი. ~ აჷენკარ ომოლის თაში, ტყეში. ეემას შოჷმელა აგმარევენე (ამას საჷმელად ხმარობენ). აჷანკერით წონსაც აჷეთევენ.

— აჷანკერ ჯ ა ნ., აჷანკელ, აჷენკარ მ ა ყ.

აჷლიჷჷლიჷეჷაჷ ნ. ომოჷლიჷეჷლიჷეჷაჷ. აჷნაურ ტ ო ჰ. ზამთრის საძოვარია, სადაც ცხვარს მიერეჷებია.

არაბოღლია [აზ. ნარბოღლუ] მეაჷლემე, რომელსაც ჩამოაჷქვს ინგილოებით დასახლებულ სოფლებში მარილი გასაყიდად, ანდა თხილზე, ქლიაზე და მისთანებზე გასაცვლელად.

არალულ, არალოდ [აზ. არალჷჷ] დროის შუალედი. ~ ემ არალუდით ოთხ-ხუთ დღეა გასულ.

არან [აზ.] ბარი, დაბლობი. ~ არანი ქუღაჷ მოდის (ბარიდან ქარი მოდის); ზ ე ლ ს. არანელ ბარელი. ~ მე არანელ ვარ.

— არანი-ჷარ (ა)რანის მხრის ქარი ჯ ა ნ.

არანამსრულეჷ ნ. ამსრულეჷაჷ.

არანაყრომ ნ. აყრომაჷ.

არაჷ [აზ. არა] 1. შუალედი, შუა მანძილი ორ პუნქტს შორის, შუაში მოქცეული ადგილი. ~ მამზარზე (ნ.) მოვ-

ლეუში არაში (შუალედებში) დუგმას (ლილს) ვაყერედილ; არაში შორის, შუაში. ~ ჩონ არაში დარჩეს (ჩვენს შორის დარჩეს); ქალ დიდ ზმასთან მივ, ებნევის, რადე იყო იმათ არაში; თქონ ორ ფაჷჩაჷ არაში დოსტოვაჷ ჩამააგდეველა მოსუეარტ (თქვენ ორ ხელმწიფეს შორის მეგობრობის ჩამოსაგდებად მოესულეარტ); ტრონჩოჷ (ნ.) მუგლევი არაში დაჷკერელა (დასაჷკერად) ჰადულ ყოფილ; ფანევი არაჷ ნ. ფანეჷ, მნიშვნ. 1; შუა არაჷ ბრინჯით დათესილი (ან დასათესი) ვაჷე, სწორი ადგილი, რომელსაც მორწყვის მიზნით დაჷოჷვა (ნ. დაჷოჷაჷ) არ სკირდება და მხოლოდ ორი გვერდის თირი (ნ. თირ, მნიშვნ. 2) აჷქვს გაყეთებული;

2. შუალედი, ინტერვალი, მონაკვეთი (დროისა). ~ ეჷჷათი ერ არაჷ გადაჷვარა (აჷედან ვარყეველმა დრომ, ინტერვალმა ვაიარა); გადის არაჷათი ჷერ თრჷჷ. არაჷფერ არაჷფერი. ~ თუ არ გაჷ, არაჷფერ (არაჷფერია), ფიჷირ არა (არა უშეაეს). ჯ არაჷფტაჷ ნ. ეიფტ, მნიშვნ. 2. არახხანაჷ კალოჷ ტ ო ჰ. ადგილის სახელია კეჷენში (ნ. კეჷენ). აჷ წინათ ვინმე არახხანას კალო ჰქონია და ამ ადგილს დღესმაც მისი სახელი შემორჩენია.

არაჷ: ბოშ არაჷ ნ. ბოშ; თავ არაჷ ნ. თავ | (1), მნიშვნ. 2; კულ არაჷ ნ. კულ; ნამკულ არაჷ ნ. ნამკულ; საჷა არაჷ ნ. საჷაჷ. არბაჷ [აზ. არეჷ] საჷარბე, საცაჷწონა. ~ თერაზუში თერაზუჷ თოლეჷ გასწორეველა, დაბარბრეველა ჩანაგდეჷ პატარა ქუღას არბაჷ ებნევიან (სასწორში სასწორის თელების გასასწორებლად, გასათანაბრებლად დადებულ პატარა ქუღას არბას უწოდებენ).

— აბრა ს ა ბ ა.

არგანაზარდ ვინც ან რაც არ იზრდება. ~ ქირკუტ დაბალ, არგანაზარდ ინსანზე (აღამიანზე) ამბოვენ.

არგანასწავლეჷ ულაჷყ ნ. ულაყ.

არდ სარეველა ბალახია.

არდანაზოვ ნ. დაზოვაჷ.

არდანამშონეჷ: თავ არდანამშონეჷ ნ. დამშონეჷაჷ.

არდნანსხამ: არდნანსხამ ვაჟ ეახი, რომელიც არ ისნამს: ~ ყისირ ვაჟს არდნანსხამ ვაჟს ეტყუნან. ეს ნაყოფს ჰეჩბეთთ არ შაჰს (ნაყოფს სრულებით ვერ იყეთებ), შიგ მენაგში ერევის, ცდევის, არ ისნამს.

არდნაქორწინევ დაუქორწინებელი. ~ საქორწინოს (ნ.) არდნაქორწინევ შუღლს აზღვედნენ.

არდევაჲ, ნარდევაჲ იგივე უნდა იყოს, რაც დევ, მნიშვ. 1. ~ არდევაჲ ნალიღევში ნაქნარ ეულაბი, გარეულ აქლემივი რამში. ინსან ახლო ვერ ევარევის, ფინრამში (არდევაჲ ზღაპრებში ნახმარი სიტყვაჲ, გარეული აქლემივითაჲ, აღამაინი ახლოს ვერ ევარება, ფინთი რამეჲ).

— ჟ ა ნ.

არდომ-არდომ ნ. არნანდომ.

არდუნ, არდუმ [აზ.არდ=ბოლო+აზ.უნ=ფქელი] ხრილი, წისქვილის ქვის გარშემო ნაპირებიდან გადაყრილი ფქელი. ~ არდუნ ჰამეშა მეტუტუშლეჲსი (ხრილი მულამ მეწისქვილისაჲ).

არევაჲ: ~ ტოლმაჲ გაქითევაში გორცში ქინზ აარეჲ (აურეჲ), ტორახუტ (კამას) აარეჲ, პირპილ აარეჲ, წახხეჲ (შეახხეჲ) ვაზი ფოთოლში; შიქმელში წამალ აარევეხართ (საქმელში წამალს აურეჲ); ავლუჲ არევაჲ ნ. ავლუჲ; ფაფჲჲ არევაჲ ნ. ფაფაჲ; ფეჲქჲ არევაჲ ფეხებში გამოდებჲ, გამოზღანდეჲ. ~ ფეჲქჲ ჰაბე ირეჲ? (ფეხებში რატომ მეღებჲ?).

არვარგ უეარგისი, ცუდი. ~ არვარგ ხალიათ აჲ; ემჲურა (ამგვარი) არვარგ საქმეჲ რაბე (რატომ) მიყაჲ?; ემგე არვარგ ეულაბეჲ (სიტყეებს) რაბე მეღნეჲ? არვარგისტანაჲ, არვარგისტანაჲ ნ.-ტანაჲ; ზ მ ნ ზ. არვარგა უეარგისად, ცუდად. ~ კურჲელ არვარგა დატრეცხი.

არვარგოვაჲ ნ. სიარვარგეჲ.

არვი 1. არ ვიცი, რა ვიცი, ვერ გამოგია, ვერ გავრკვეულვარ. ~ არვი, შიში იყო თუ სიცივი, ვერ შოამაგრ კოჲობ (არ ვიცი, შიშისაგან იყო თუ სიცივისაგან, ვერ შევიმაგრე კოჲობი); ფეჲი არვი,

ცხენი არვი, დღე ონსუზა წაასღრეარ (არ ვიცი ფეხით, არ ვიცი ცხენით, მაგრამ დღეს კი აუცილებლად წაჲალ); არვი, მამშიეჲა?; დღე, არვი, წაღღჲ ნადიროვაჲ (სანადიროდ);

2. (კითხვით ნაწილაკთან) არეჲა? ნუთუ? განა? ვითომ? ნეტაი? ~ ეს რაჲ ფხლანკუნრეჲსა, კატამსა, არეჲა! (ეს რაჲ ფხაკურობს, ნუთუ კატაჲ?); რაჲ ჰქენი, გადა (ბიჲო), უჲანაჲ მოსუხარ, შაგშინეჲი, არეჲა?

არზაჲ შადევაჲ ნ. შადევაჲ.

ართმაჲ სუფრიდან საქმლის აღება, აღაგება.

საპირისპ. მორთმაჲ.

არიგევაჲ, დარიგევაჲ, წ(ო)მორიგევაჲ აცმა, ასხმა, აგება (ძაფზე, თოჲზე, მეტულზე და მისთ.). ~ თუთუნს ვიშზე (თოჲზე) ნემსით არიგევენ (აცეჲენ); ქორწილში ერ ჰათამს, ერ დიდ სატუნეს (ნ.), შუღ წოდს (შეიდ მწეჲადს) დიდ ხი შამფურზე არიგევენ; ერ სხალ ჰეჩიაჲ ჰებზე წეგერეიგა (ერთი მსხალი თხის რჲაზე წამოეგო); მ ი მ ლ. არიგეშლ, დარიგეშლ, წ(ო)მორიგეშლ აცმული, ასხმული. ~ დარიგეშლ თუთუნ (აცმული, ასხმული თუთუნის ფოთოლი); მანაზე წომორიგეშლ (წამოცმული) კოჲობ; ზ მ ნ ზ. დაარიგეველა ასასხმელად, ასაგებად. ~ სარაში (ნ.) მიედ თუთუნნი დაარიგეველა.

არკი ან არადა, თუ არადა. ~ ცემენტს მოზელეჲ ლამში, დაასხამ აყარზე (სხეენზე), არკი შინ, აგვანზე, პალკონზე.

არმანასულ: ეულაბზე არმანასულ ინსან ნ. ეულაბ, მნიშვ. 2.

არმანახლომ ნ. მოხტომაჲ, მნიშვ. 3.

არნალოც ნ. ლოტუბა.

არნამუშაენ ნ. მუშიოვაჲ.

არნანდომ, არნამდომ არასასურველი, რაც (ვინც) არ გინდა. ~ ყოლაჲ არ მამდის ჩემ არნანდომ კაცთან გზაზე წასტლაჲ (არ შემძლია ისეთ ქმართან ცხოვრება, რომელიც ჩემთვის სასურველი არ არის); ზ მ ნ ზ. არდომ-არდომ იგივეჲ, რაც უნდომურ-უნდომურ (ნ. უნდომურ). ~ არდომ-არ-

ლომ რუმ ჰამს ინსან (ადამიანი), ჰიგინა (ჩქარა) ვერ შქამს, იმას ეტყუნან—რაბე (რატომ) იენაპევი? (ნ. კენაძე).

შღრ. ნანდომ.

არნაქნარ 1. ნ. ქნამ, ქნო(ვ)ამ, ქნუ(ვ)ამ (1);

2. ნ. ქნამ, ქნო(ვ)ამ, ქნუ(ვ)ამ (2).

არნაცოდნ ნ. ცოდნამ.

არნაკმარე უხმარი. ~ ახალ, არნაკმარე აღ (ნარმა).

არსყამ ნ. დარსყამ.

არსათქმელე იგივეა, რაც უთქმელე.

არსაკნელე ნ. ქნამ, ქნო(ვ)ამ, ქნუ(ვ)ამ (1).

არსენამ ახოა ტოპ. მინდვრის სახელია.

არტაზე 1. წერილი და მოყლდ დაკრილი ჯოხები საწნახელში ჩასაწყობად. ~ არტაზე ნაი (საწნახლის) ყუტეეს (ჯოხებს) ვეზახით. ჟმკრტო (ეკრით) არტაზეს, ვაწყოთ ნაეში, ზეათიაც (ზემოდანაც) ფრნეთ (ვაფენთ) კარაზანამ (ნ.);

2. იგივეა, რაც სარლი კავლე (ნ. სარლალ).

არტა, არტა ნ. -უა.

არქნამ, არქნო(ვ)ამ, არქნუ(ვ)ამ 1. ნ.

ქნამ, ქნო(ვ)ამ, ქნუ(ვ)ამ (1), მნიშ. 1;

2. ნ. ქნამ, ქნო(ვ)ამ, ქნუ(ვ)ამ (2).

არლაჟ [აზ. არლაჯ] მისაკველი, საზედაო, ზედა (ქსოვამი). ~ ჩემ შალში არლაჟსეკ ქნლი.

[სინ. შიგსაყარ].

არჩან ღვია. ~ არჩან ლამაზ, სულიან ხემს (ხეა), საკმელი ხემს.

— მ ა ე.

არწიე ნ. წყლი არწიე.

არწუამ აწყუა, არწყუა. ~ პერს რწყურნ (წყაყენ); ფქულ ერ ყამით ამირწყ, მაჟი; შიშ მღ. ანარწყუა ასაწყუაი. ~

ყიზილ ანარწყუა ბაკან (ოქროს ასაწყუაეი კურკელი); კარტ (კვარტი) ღწნეამ ანარწყუა კურკელი (კურკელია); ზ მ ნ ზ. აარწყოლა ასაწყუად. ~ ბაკან მამ აარწყოლა!

არწყუვამ, ააწყუვამ რწყუვა, პირის ღებინება. ~ პრწყევს (ქწყევს) (არწყევს);

ამი კმითაჟ ისენ სისხლს აარწყუველნი (ამის შეკმისთანაჟ ისინი სისხლს არწყუვენ); დამთროლ, ააწყუვევი (ურწყუვეია); ეერწყივას (რომ ერწყია), კამ ეყო, მამსო ნედა.

არხ (1) [აზ.] ეზოებსა და მამულებში ჩამდინარე პატარა რუ, არხი.

— არახ შ ა ნ. რეც.

არხ (2) ნ. ზურგი არხ.

არხაან [აზ. არხაან] არხინი; ზ მ ნ ზ.

არხაანა არხინად. ~ არხაანა ესის; არხაან ქნამ დაწყნარება, დამშვიდება; გათავისუფლება. ~ მოამ, მოკლოთ, ამამშინ არხაან საქნელვართ (მოლი, მოკვლათ და მამშინ არხინად ვიქნებით, დაეწყნარდებით); არხაან იქნა იქაპროვამ (დაწყნარდა იქაპრობამ).

არხოლოდ [აზ. არხალჯ] ახალუხი (არა მარტო კაცების ჩასამელი, არამე ქალებისაც. ქალების ახალუხი ჩითისაგანა იყერება და კაცების ახალუხისაგან სხვა მხრივაც განსხვავებულია. მას ინგილო ქალები ქართული კაბის ნაცულად იცეამენ); ყოშევიან არხოლოდ ნ. ყომ.

— ახალოდი ხ უ ბ.

ასაღმევეამ ასაღამოვება, საღამოს დაღმევა. ~ ასაღმევეამი ზალს მარაქამთი მოყონდ (ასაღამოვებისას პატარამი მარაქიდან მიყავთ, ნ. მარაქამ).

ასევენამ 1. ვაზისა ან ნათესის ხეზე (ან მისთანაზე) ვასვლა, დახვევა. ~ ფაყლაჟ ფაგზე ესევის (ლობიო ფიჩხზე ვადის, ეხვევა); ღრღეც ბრულევეში აასევენი (ღვეღვეცი ბურქებს დახვევია); ფაგ არ ჩევეუდაყ, კიტრ ბითაჟა ღობეზე აასევენოლა (ფიჩხი არ დაუსვამთ და კიტრი სულ ერთიანად ღობეზე ვასულიყო);

2. იგივეა, რაც ვასევენამ, მნიშ. 3. ~ ქიამ საბელზე ესევის (აბრემულის ქიამ ბაწარზე ვადის, ბაწარს ეხვევა, ესევა); ტილ სათი ავსევენანა? (ტილი საიდან დაგსევია?).

ასეულოვამ ინფექციური ავადმყოფობა ერთგვარი.

ასისხლიანევეამ მსუბუქად დაქრა, მსუბუ-

ქი კრილობის მიყენება (ნადირისათვის ნადირობის დროს). ~ მირვანმა ღორ აანისხლიანა; მ ი მ ლ. ამსისხლიანეველ ის პირი, რომელიც ნადირობის დროს პირველად მოახვედრებს ტყვიას ნადირს და მსუბუქად დაჭრის. ~ სიპტა ტყუზა მანახორდრე ინსანს(პირველად ტყვიის მომხვედრებელ ადამიანს) ამსისხლიანეველს ეტყუნა. წილ გლეჯაში ნაყელავ ეემისი (ვანაწილების დროს ნადირის კისერი და თავი აი ამისია); ანასისხლიანევე, ანასხლიანეწულ მსუბუქად დაჭრილი, დაყოფილი. ~ ანასისხლიანევე ნადირი პოვნაჲ ჰადულ კეპტევის (ადევილი), კოლს უკან მიდიან, ჰპოველვენ.

ასიცივეჲა ასიცება, სიცხის დადგომა. ~ ასიცხავდა (ჩამოცხა); ასიცხიევაში ცხორს ჰკრენჩხენ (კრეკენ).

ასკარ [აზ. სგვარ] 1. ჯარი. ~ ჩემ შულ ასკარშიდა (ჯარშია);

2. ჯარისკაცი. ~ ემ ფაჩჩას ასკრეე ჰქონი (ამ ხელმწიფეს ჯარისკაცები ჰყოლია).

— ესკერი ნ ი ე., ასკერი გ ი გ.; თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ჯავახ.).

ასკარაჲ ლაშქარა, ბალახოვანი მცენარე. ~ ასკარაჲს ჩიჩქევით ყმაწულეე თამშოვენე (ლაშქარას ყვავილებით ბავშვები თამაშობენ ხოლმე): ეემას წყალზე დრეენ (დებენ). ეერგაზე აწყოეენ (ამწკრიეებენ), წყალ მიტანს (წყალს მიავსს), ყმაწულეეეე თამაშაჲ ჩედიანს (უცქერიან და ერთობიან).

ასლან [აზ.] ლომი. ~ ასლან ზრლ დროზე (ძველად) უთქომე, ეებლა ლომ ამბოვენ.

— ქ ა ნ., გვ. 184.

ასმაჲ [აზ. ასმა=დაკიდებული] 1. ჩალით (ნ. ჩალაჲ) სახლის დახურვის ერთგვარი წესი: ჩალას აწყობენ სახურაზე ქვევიდან ზევით კონებად იმგვარად, რომ ჩალის მოჭრილი ღეროების ძირები ზევითაჲ მოქცეული და ფოჩებთან ნაწილი კი ქვევით, თანაც ისე რომ ეს ძირები არ ჩანს, რადგანაც მომდევნო წყების ფოჩებითაჲ დაფარული. ამას

ასმას ანუ ასმა დახურას უწოდებენ. სახლის ამგვარი დახურვა ცოტა ჩალას მოითხოვს და მარტივიცაა, მაგრამ, სამაგიეროდ, ნაკლებ ვაძძლავა.

შდრ. ტყეპნი დახურაჲ.

— იაფური დართვა მ ე ნ თ.;

2. ამგვარი წესით გადახურული სახლის სახურავი; ასმა ბუხარაჲ ბუხარია ერთგვარი, რომელსაც ყვერბი ანუ ცეცხლის დასანთები ადგილი ამოშენებული არა აქვს და მხოლოდ ზედა (საკეამლე) ნაწილისაგან შედგება. ბუხრის ეს ნაწილი იატაკიდან დაახლოებით ერთი მეტრის სიმაღლეზეა დაცილებული და კედლიდან სივრცეში ისეა გამოშვერილი, თითქოს დაკიდებულაო. ამგვარ ბუხარს ცეცხლის დასანთებად იატაკი მიწისა უნდა ჰქონდეს; (— დაკიდებული ბუხარი ძ ო წ); ასმა ხახ ისეთი ხახვი, რომელიც მრგვალ თავს არ იყვთებს, გრძელთავიანია. ~ ჩემ ხახმა ქელლაჲ (თავი) არ გაიბეჭთა, ბუთუმი (მთლიან ერთიანად) ასმაჲ იქნა.

ასოვიან წიგნი სახეჲ ნ. წიგნი სახეჲ.

ასპავ, ასპაჲ, ასპაჲ 1. უნაგირი. ~ ასპავ დააღო ცხენს;

2. იგივეა, რაც სასტულ. მნიშვ. 3. ასრრმაჲ, დასრრმაჲ, გ(ო)მოსრრმაჲ, მოსრრმაჲ დასრესა, დაზელა, დაქელეტა; დაბლუჯვა. ~ ავატყოფს სრრმენ (ზელენ); ფქულს წყალში სპრრმენ; ნუ მსრრმაჲ; ზალღევაჲ ერთმერთი (ერთმანეთი) მოსრრმეს; ცომ მამისრრში ცოტაჲ; ქონით დასრრმაჲ.

— ასერემა, სერემა ჩ უ ბ., სერემა მ ე ნ თ., დაპსრრმაჲვს წააქცევს და ბლუჯავს შ ა ნ. რეც.

ასტა-ასტა ადგილგამოშეებით.

ასტამ ვარცლიდან ცომის მოსაფხევი, ანდა თონიდან პურის მოსახდელი რკინის იარაღი. ~ ასტამ ორეურაჲს (ორგვარია): ერთ პატრა ასტამ, ვარცლ შაფხეჲე (ვარცლის შესაფხევი). ეს შინ კეპტეე (არის), ვარცლში დრვს (ღეეს). მეორეჲს (მეორეჲ) თორნი ასტამ, პურ მანაჯად (პურის მოსახდელი). ეეს (აი ეს) თორნეზე დრვს; ერ ასტამს ტყელ

თავ აქ, ეგვით ცომა ფხევენ, მეორე ას-
ტამს კაროა აქ (კავი, კაუქი აქეს). ვემ
კაროს უღდევენ (უყრთან), იღვევენ თორ-
ნედათი პურს; ცუტკუტლუ ასტამ ნ.
ცუტკუტლუ.

— ჟ ა ნ., მ ე ნ თ., ქ ა ჯ., ს ა ბ ა,
ჩ უ ბ., კ ი ნ კ., ვ ა ე ა, ძ ო წ., რ კ ი-
ნ ა ს პ ა ტ ა რ ა ნ ა ზ ა ბ., რ ო ჯ ლ ა თ ა ე ნ ა ლ-
ვე რ ლ ა ს და ა ყ რ ა ნ კ ე ე ზ ე დ ა ხ უ რ უ ლ
ს ა ყ ს პ ო რ ის, მ ქ ა დ ის და მ ის თ. გ ა მ ო ს ა-
ც ხ ო ბ ა ლ ნ ი ე., ა ს ტ ა მ ი ხ უ ბ.

ასტარ სარჩული.

— ნ ი ე.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
(ფერეიდ).

ასტარჩინა [რუს.] მამასახლისი. ~ ერ
კ ა ე ა მ ა მ ა რ ჩ ი ვ ე ს ა ს ტ ა რ ჩ ი ნ ა (მამასახ-
ლისალ).

ასტენა ნ. დასტენა.

ასტმი ჭრელ ერთგვარი წინდა.

ასტომა ნ. შასტომა; დასტომა.

ასურსნა, გასურსნა, დასურსნა, გ(ო)-
მოსურსნა სრესა, გასრესა, დასრესა.
~ კ ა ტ ა ს გ ე ლ შ ი ნ ე ს უ რ ს ნ ა ე, ა ლ ა რ გ ა ა ზ-
დ ე ლ ი (ა ლ ა რ გ ა ი ზ რ დ ე ბ ა); ყ მ ა შ უ ლ მ ა
კ ა ბ ი ბ ა გ ა ლ ა მ (კ ნ ე ტ ი) და ს უ რ ს ნ ა;
ფ შ ლ წ ყ ა ლ შ ი გ ა მ ო ტ ს უ რ ს ნ ი; ტ უ რ ა ს
ა ჯ ლ წ ე ე ქ ო ე ა, დ ე ვ ს უ რ ს ნ ა, წ ი წ კ ა ვ ე ს,
ა გ ო რ ე ე ს ა გ რ - ი გ რ (ა ე თ - ი ქ ი თ); ე ი ნ ჭ ა რ
გ ე ლ შ ი გ ა ს უ რ ს ნ ა შ ი ი ჭ ყ ლ ი ტ ე ე; მ ი მ ლ.
ა ს უ რ ს ნ უ ლ ა ს რ ე ს ი ლ ი, გ ა ს რ ე ს ი ლ ი, და ს-
რ ე ს ი ლ ი. ~ წ ყ ა ლ შ ი ა ს უ რ ს ნ უ ლ ფ შ ლ.

ასუყა გულის ასუყება (მსუყე, ცხიმიანი
საკმლისაგან). ~ კ ო ნ ი ა ნ შ ო ე მ ე ლ კ ა მ ა შ ი
ი ტ ყ ა ნ — ო ა ს უ ყ, ვ ე რ შ ო კ ო მ.

— ასუყება მ ე ნ თ., ასუყული

შ ა ნ. რ ე ე., შ ა ნ. ვ ა ე ა II.

ასწევამ, აპწევამ, ომოსწევამ, ომოპწე-
ვამ აწვეა. ~ გ ა დ ა მ ქ ე ლ ლ ა მ ი ს წ ე ე ს
(ბიჭი თავს სწევს); მ ე ო ა ს წ ი ე (ავიწიე)
ფ ე ყ ი წ ო რ რ ე ზ ე; ყ მ ა შ უ ლ (ბ ა ვ ე მ ი) უ ა ნ ი
უ ს წ ე ე ს თ ე ნ გ ს; ჰ ა ზ ე (რ ა ტ ო მ) გ ც ხ ო ნ ი ა-
ნ ა, ა მ წ : ო (ა ს წ ი ე) ქ ე ლ ლ ა მ ზ ე პ ტ ყ ე ნ !;
ქ ა თ მ ე ყ ს ქ ე ლ ლ ა მ ა ლ ლ ა ო ტ ს წ ე-
ვ ი ა ე, ე ტ ა რ ე ვ ი ა ნ; ზ ე მ თ ყ ე ნ ო მ ო პ წ ე-
ვ ა მ სა პ ი რ ო მ ს (ზ ე ვ ი თ ყ ე ნ ა მ ო წ ე ვ ა მ სა-
ქ ი რ ო); ყ უ რ ა ს წ ე ვ ა მ ნ. ყ უ რ; მ ი მ ლ.
ა ნ ა ს წ ე ე ა მ წ ე ე; ა ს ა წ ე ე. ~ სა ხ ლ ა ნ ა ს-

წეე კაც იქნება? (სახლის ამწევი კაცი
შეიძლება იყოს?); ცუტკუტლუმი კაწა
ანასწეე-დანასწეე ვიმ (წისქვილში კრო-
ქის ასაწეე-დასაწეე თოკი); შ. კ ო ნ ტ.
ომოსწევიწევამ, ომოპწევიწევამ ამო-
წევიწევა; ზ მ ნ ზ. ამასწევიწეველა
ამოსაწევიწეველა. ~ მუცელ (კუჭის)
ამასწევიწეველა მივღ, მუცელ ჩამ-
ვარდნი; ფეყ ასწევამ, ფ. აპწევამ ნ.
ფეყ.

ასწროვამ, აპწროვამ 1. გზის გადაქრა,
წინ დახვედრით გზის გადაღობვა, გზის
შეკვრა. ~ ამ დეკაცს გზამ უპწროვენ
(ამ ქალს გზას უპწრიან, წინ უხვდებიან);
კამმერ მამულში შედიოდა, წინამთი
აპწარა (|| ოპწარა) (წინიდან გზა გადა-
ეუქერი), არ გამიმომ, შაასლრა (შე-
სასვლელად); ბაზარში მივდიოდი, გზამ
ამისწრო, არ გამიმომ; ცხორს აპწარა,
ნუ გადახორწას;

2. შესწრება, თავზე წადგომა. ~ ჩემ
ბიზამ მენაგში ქურდი თავ აპწრო
(ქურდს შეუსწრო), მანაპარ აღგილში
ზედ გოქდა, (იმ აღგილში, ესადაც იპა-
რავდა, თავზე წადგა); დედამ თავი ქალ
ემ გადასთან აასწრო (ამ ვაჟთან შეის-
წრო); ჰათაარ (როგორ) მაპპარი, პატ-
რონმა ვერ აგასწრო?

ასხნამ ასხნა. ~ სულ ასხნამ ნ. სულ (2);
შანამ ასხნამ ნ. შანამ.

ატამ: ბალურ ატამ ნ. ბალურ; ნ. საეჩაე
ატამ.

ატანამ 1. იგივეა, რაც ალევა, მნიშვ. 1.
~ კოვზს აპტანავ (ვიღებ); ე ბებერ
აპტანს (|| აპტანავს) ემ ნაფოტს, შიპს;
გაღვე აპტანენ ქუევეს, ესრუან (ბიჭები
იღებენ ქუეებსა და ისერიან); გელში ატ-
ტანავს (აიღებს); ოატან (ავიღე) ჩემ
ხურჭინ, წეველ; კაცმა თეთრ გამმართო
(ფულე გამომართვა), ბილით აატანა
(აილო), მამცა; ერ კოტა წყალ მრგოც
(მოგვეცი), რაჟ გინდ, ამს აატან (აი-
ლე) ჩონზგინთავ (ჩევეგანო); თოფეე
აატანით!; გელში ატანაში (აღებისას)
განაფუქვე კრცხ ატლანყუნდევის (ნ.
ტლანყუნ); ზ მ ნ ზ. აატანლა ასალე-
ბად; თავაპყამ ატანამ ნ. თავაპყამ;

ნეფეზ ატანამ იგივეა, რაც ნეფეზ აღე-
ვამ (ნ. ნეფეზ); ყულაბ ატანამ ნ. ყუ-
ლაბ, მნიშვ. 2; სულ ატანამ ნ. სულ
(1); ფერ ატანამ ნ. ფერ; ყარაღლში
ატანამ ნ. ყარაულ, მნიშვ. 2; ყოლა
ატანამ ნ. ყოლა.

— ოატან, აატან ჟან., აიტანს,
აიტანა შან. გეეს., აიტანს აილებს
ქინქ., ვაჟა;

2. ატანა, გაძლება. ~ იკაც ღუნეს
კადგორა (ყარაღლ) ატანდა (იტანდა).
[სინ. აღევამ, მნიშვ. 2].

ატეხევამ ატყლომა, ახირება, ვისიმე საჩ-
ხებრად ამოჩემება, გამოწვევა. ~ ნუ
მეტხევე! (ნუ ამტყლომისხარ, ნუ მიწვევ
სახხებრად!); ჰაბე ატეხეჩხარა, ჰაბე
მეყოლქვი? (რატომ ამტყდარხარ, რის-
თვის მერხხებები?).

[სინ. ატეგევამ; აყოლევამ].

— ატეხებამ, ტეხებამ ჟან., ატყ-
ლომა მე ე თ.

ატკიევამ ატკიებამ. ~ შერ გულზე სხალ
თუ შქამ, მუცელ ატკიევამ იცის; ატ-
კიევს სტიკივამ. ~ თოლ ატკიევს (თვლი
სტიკივამ); პატარადრომთავ ექუ მატკიევს
(პატარაობიდანე ექუ მტკივამ).

ატკრცვამ, შატკრევამ, შატკრცვამ, დატ-
კრცვამ ატკრცვამ, ალანძე. ~ ცხელ
თორწეში პურ დაკრამი პურ იტკრუ-
ცე; შენამ შატკრცივე! (ითქმის წყე-
ლისას ან მოფერებისას) შენ მოკვდი
(სინ. შენამ შაწრე!).

— ატკრცვამ ჩუბ., მე ე თ.,
მარტ.-იმნ., ტკრცოლა მხურვალის
ქვის დახეთქა საბა.

ატლანყუნევამ ნ. ტლანყუნ.

ატლინკევამ, დატლინკევამ, ტლინკოვამ

1. ტლინკების სროლით, ხტუნვით გაქ-
ცევა (საქონლისა. გადატანით ბავშვზეც
იტყვიან). ~ ჩონ კამეჩ მგრა ატლინ-
კდა (|| დატლინკდა), წაჭდა; ყმაწულ
(ბავშვი) დატლინკდა, წაჭდა; ზმნ.
ტლინკოვ-ტლინკოვ ხტუნვა-ხტუნვით;

2. გადატ. აყირავება. ~ ისტოლ
(მაგიდის) წაქცევაში, ჰე (ან) სხო ზიმე
რამი წაქცევაში ამბოვენ — დატლინკ-
დავ.

ატოლიევამ 1. აყოლიება. იტყვიან, როცა-
ქურტელში წყლის, ღვინისა და მისთ.
ჩასხმის დროს სითხე სწორად არ ის-
მება და გვერდებზე იღვრება. ~ ჩას-
ხამ რამს ი, ღუნრს, წყალს, ზეა (ჩქეს),
რო წოროა არ ჩაღის — ქურტელ იტო-
ლიეეს — ამბოვენ; აატოლა, ღუნეა
ვერ ჩოვასხ.

— აძუება ქურკლიდან სითხის არა-
სწორად გადმოღერა ქავთ. III;

2. იტყვიან, როცა ბექმაზისა და
მისთანათა მოხარშვისას სითხე ცოტა
შესქეღდება და კოვზს აპყეება. ~
~ ბექმაზ მოხარშაში თუ წრთეეს ჩო-
მჩაზე — რამზე (ჩომჩასა და მისთანაზე)
აატოლევს, ბექმაზ ქნილ და (მამასა-
დამე მზადა, მოხარშულია); „[ბექმა-
ზი] ხანგრძლივი დუღილის და ჩაშრო-
ბის შემდეგ ჩამოაქეთ ცეცხლითგან. თუ
პალვამთის უნდათ, ჩამოაქეთ მაშინ,
როდესაც წვეთს ჩომჩაზე აატოლებს
(აყოლებს), ხოლო თუ საქმელათ
უნდათ, — როდესაც წვეთი ჩამაიზბ-
რევის (ჩამოიძება, ძაფითი გაგრძე-
ლებდა)“ (მინამრეწ.).

ატრავჩამა არეულობა, უწესრიგობა;
აურზაური. ~ სახ-კარ არ დალაგებულ,
ატრავჩამა (არეულობა); ატრავჩამა
ჩ(ო)მოგდევამ აურზაურის ატეხა. ~
რა ატრავჩამა ჩავმიგდიანყა (რა აურ-
ზაური ავტეხიათ), რა ბევრ ლაპარა-
კრეთა!

ატრცყამ, მოტრცყამ არევე-დარევა, ან-
გრევა, აყრა. ~ ჰაბე (რისთვის) ავტრ-
რცყრა (ავტრევეია) ემანდატროვამ?
ბუთუმ მაგიტრცყიყ (ყველაფერი ავი-
რევე-დავირევეით); ჩონ სახლ ატრცყულ
(|| მოტრცყულ) (ანგრეულა); მიმლ.
ატრცყულ-დატრცყულ. არეულ-დარე-
ული.

ატრუჩამა, დატრუჩამა ტურჩის აბზუება,
ცხვირის აწევა (უკმაყოფილებებისა ან
უკადრისობის ნიშნად). ~ ზინა ჩემ-
ზე ატრუჩულ, არვი (არ ვიცი, ნეტავი),
რამა გოუტრა!; მიმლ. ატრუჩულ,
დატრუჩულ ტურჩაბზუებელი, ცხვირ-
აწეული. ~ ჰაბე (რისთვის) დატრუჩულ

ეტარევი, შენ პურზე არ ვარ, შენ წყალზე!

შღრ. ტრეი-ტრეი ლაპარაც.

ატყარტყარევაა დაფორეება, დასუსება, წითლად დაკრელება კანისა (ყემისაგან, ცეცხლისაგან, კინკრისაგან...). ~ უფუარ პური დაკარაშით ორნზე პურ ტყარტყარევი; მუგლეე ვინჰარს ოტყარტყარევი; ჩემ ფეყეე ყამჩიი (მათრახის) დაკრეგნი (დაკერისაგან) ატყარტყარეულ; როგო დანამდღორევიი (დამდღორეულიეთ) ატყარტყარეულა!

— ატყარტყარევაა ჟ ა ნ., ტყარტყარის სიწითლის ელვარება, ფერის კამკაში მ ე ნ თ.

ატყლშპაა ათქეფეა; აზელა, ასრესა. ~ თუ თბილ წყლით შაადღობ (შედღვიბე) ნაარამაა (სადღეებელი), იმაშინ, — იტყლშპეე კარაჰეე, — ამბოგენ, ჩილ კეპტეე (ჩილი ხდება), კაა არ გომოდის; მ ი მ ლ. ანატყლშპ. ატყლშპულ ათქეფეფილი, აზელილი, ასრესილი.

აუნსევაა, აუნსევაა ნ. აესევაა.

აუჩია ნ. ოუჩია.

აფანჩხლაა ნ. დაფანჩხლაა.

აფუყაა 1. ამობუოცვა, ამოწევა, ამობერევა; || ამოსელა (რძისა). ~ ზეა იფაყრეე (რძე ამოდის), მალე ჩამოლევაა უნდ;

2. აფხორეა, გაფხორეა; მ ი მ ლ. აფაყრულ აფხორილ. ~ ფაყაწაა ჰამშემაა აფაყრული (ზღარბი მუღამ აფხორილია);

3. გაღატ. უშნოდ, ზღაზნით აღგომა. ~ ინსანზეაეც (აღამიანზე) იტყუნ — აფაყრა, წაჭდაე, — რახანც ააბიყრა აღგეე (როცა უშნოდ აიზღაზნება, აფხორეთ აღგება).

აფეყევაა 1. აგულიანება წაქეზება, აყოლიება. ~ ე კაც თუთან არ დააგდედა თაეი დეკაცს (ყოლს), ყმაწულეეს (ბაეშეებს), სხოეემაა აფეყეს მაგი თაე (სხეებმა ააგულიანეს); კეში თქრს: თიფღობში დიდ უშკოლში ყმაწულეეს აყონენაე, ბუთშმ აფეყდნენ, წაჭდნენ (კეში თქვეს: თბილისში უმაღლეს სასწავლებელში ბაეშეებს იღებენო, ყველანი აგულიანდენ და წაეიდნენ); მე წელს აფეყებულვარ, ნობო, გაათხუეველ-

ვარა? (წელს აგულიანებულვარ და, ენახოთ, გაეთხოვდები?); ეე ყმაწულ აფეყებულ (ამყოლია), მოდის ჩემს უკან (მომყეება), დააბრუნით; დილლას უკან აფეყებულ (აგულიანებულა) წაასლრლა (წასასვლელად), ვერ მიდის;

2. ფეხის აღგმა, სიარულის დაწყება. ~ ჩონ ყმაწულ აფეყებულ (ჩვენს ბავშვს ფეხი აუღვამს).

აფთქნიარევაა ნ. დაფთქნიარევაა.

აფიჩხაა ნ. შაფიჩხაა.

აფლასუნევაა ნ. ფლასუნ.

აფრაუნუნეს ნ. ფრაუნუნოვაა.

აფტუაა, აფტუფაა ნ. პათუფუფაა.

აფუნკაა, დაფუნკაა არეე-დარეეა, აქოთება, აყრა-დაყრა. ~ ყმაწულეემა (ბაეშეებმა) ოფუნეეს (აგეყარ-დაგეყარეს); ჩემ წიგნეე მის ატფუნეყრა?; ოტფუნეი, დოტფუნეი, დოტგეი; მ ი მ ლ. აფუნეულ არეული, აქოთებული, აწეწილი. ~ აფუნეულ თმით მოსულეეყო.

— დაფუნეეა, მოფუნეეა, ფუნეეა მ ე ნ თ., აფუნეეა ნ ი ე.; აფუტკევაა ჩ უ ბ.

აფუფუნევაა ნ. ფუფუნოვაა.

აფუშრუეევაა ნ. ჩაფუშრუეევაა.

აფუხფუხეევაა ნ. ფუხფუხოვაა.

აფუშევაა 1. აფუება (ცომისა), საფუერით ცომის გაღვიეება. ~ ცომ აფუშევეულა?; 2. ნ. ფუღლ.

აქავრელ, ექავრელ აქაური.

შღრ. იქაერელ; მანდაერელ; სადაერელ.

— აქაველი დ ო ლ., ქ ა ჯ., ძ ო წ.

აქავროვაა, აქაჭროვაა, ექავროვაა, ექაჭროვაა აქაურობა. ~ ექ დეე ცხოვეროეს, აქავროვაა დევისი (დევისაა).

შღრ. იქავროვაა.

აქ(ა)თიან, ექ(ა)თიან იგიეეა, რაც ამიან;

აქ(ა)თიან-იქ(ი)თიან აქეთ და იქით.

[სინ. ესიან]; [საპირისპ. იქ(ი)თიან; იმიან; ისიან].

ნ.-იან.

აქათყენ, აქათხენ ნ. აქეთყენ.

აქათთი(თ), აქია, აქაა, ექათთი(თ), ექაა,

ექია, ექიათი(თ) აქედან. ~ ოჯროთ, გოლოზხორწოთ აქაითი (ავიყაროთ და გადავიხვეწოთ აქედან); თქრნ მოსუნხართ, ექაითი თამთელ (თავმთელი) ვერ გახოლოთ; ჰე (ან) დაე, ჰე მამშორდ. წაა ექაითი (|| ექაა!); იმათ უწაჭყონელა ექაითი არ წაეალ; გაქერ ექაითი!; ექაითი წანასულ (წამსვლელი) მე არ ვარ; ზ მ ნ ზ. აქაითი-იქიითი, აქთი-იქთი აქეთ-იქიდან. ~ კაც აქაითი-იქიითი უსხრიალევს (უტრიალებს) დათს დააქერელა (დასაქერად); აქაითი-იქიითი შინევენ ჰაქიძევე, ამმა ჰეჩრამს თავში ვერ ვარდევინ (მაგარამ ვერაფერს იგებენ).

[სინ. ექთი]; [საპირისპ. იქიითი(თ)].
 აქეთუენ, აქათუენ, აქათხენ, ექათუენ, ექათხენ აქეთეენ. ~ აქეთუენ მოა!

აქთიან ნ. აქათიან.

აქთი-იქთი ნ. აქაითი(თ).

აქთონ, აქთონ, ექთონ ნ. ამთონ.

აქია ნ. აქაითი(თ).

აქი-იქ აქი-იქ

აქლევშაა, წაქლევშაა იგივეა, რაც გამლრ-
 შაა. ~ კამმეჩი კისერ ატქლევშაყ.

აქობრევაა, აქობრაა 1. აბეჭება, ამაღ-
 ლება, აყოკოლაეება (მიწისა ან სხვა რაიმისა). ~ მიწაა ქობრდევის;

შდრ. ქობარ ადგილ;

2. გა დ ა ტ. ატქობრევეი (მომკვდა-
 რა).

აქონდა ნ. ქნაა, ქნო(ე)აა, ქნუ(ე)აა (2).

აქრამდინ, ექრამდინ, ეპქრამდინ აქამდე.
 ~ ბაზრით აქრამდინ (|| ექრამდინ) გამ-
 მაცილა (ბაზრიდან აქამდე გამომაცილა).

აქროლევაა ნ. ომოქროვლევაა.

აქუბრევაა მიწაში სასუქის შეტანა, სასუ-
 ქის დაყრა, განოყიერება. ~ ქუბრაა
 გადააყარა მიწაზე, მიწაა ააქუბრა.
 ნ. ქუბრაა.

აქში ნ. ააქში.

აქწო(რ) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

აღ [აზ.] 1. მიტკალი, ნარმა. ~ აღი ფერ
 დედო (მიტკლის ფერი დაედო).

აღბალახ [აზ. აღ=თეთრი ჰბალახი] ურო
 (ბალახი). ~ აღბალახს ზროხაა ჰამს,
 ქონიან ბალახი (წებოვანი ბალახი).

აღევაა [იყენებს აწმყოს წრის მწკრივებ-
 ში: ააქს, ააქდა (|| ააქონდა), ააქდეს].
 1. აღება. ~ გელში ყოზ ავაქ (ვიღებ),
 მიღ; ზეა თქრნ ქალიზხან (ააქს სილა-
 მაზესაე (‘მზე თქვენი ქალიშვილისგან
 იღებს სილამაზესო’, თქვენი ქალიშვი-
 ლი მზეზე უფრო ლამაზიაო); არაყ გა-
 მააგდელა (გამოსახდელად) ავაქთ (ვი-
 ლებთ) ერ დიდ ქობს, ქობში ჰყრუთ
 ჰექას, ქლიავს-მლიავს... ზედ ეოსარ-
 ქლევთ (ვახურავთ) ზარფეშს; წყალს
 ააქონ, მიაქონ (წყალს იღებენ და მი-
 აქეთ); წელში ორ ტონ პურ ავაქონ-
 დით (ვიღებდით); თქრნ ემაში მინ მა-
 ნით ააღვეუხართ (თქვენ ამაში ათას მა-
 ნეთს აიღებთ); ოაღ (ავიღ) პურ, გო-
 დოზხორწ; ჩემ ბეჭედ ოაღო, შოგნახო
 (ავიღებ და შევიწახავ); მ ი მ ლ. ააღე-
 ველ ასაღები. ~ სისხლ ააღვეულ
 დროა მოსულ (სისხლის აღების დრო
 დამდგარა); ანაღვე ამღები. ~ შენ
 ქალიზხანი გელ ანაღვე არ ვარ (შენ
 ქალისაგან ხელის ამღები არ ვარ);
 ზ მ ნ ზ. ააღვეულა ასაღებად. ~ თეთრ
 (ფულის) ააღვეულა მიედ; ოუღვეულა,
 უოუღვეულა აუღებლად; გულ ააღევაა
 ნ. გულ; დემ ააღევაა ნ. დემ; თავაპყაა
 ააღევაა ნ. თავაპყაა; ლანზლოვაა (ლან-
 ზლოვაა) ააღევაა ნ. ლანზლოვაა; ნეფეზ
 ააღევაა ნ. ნეფეზ; პირ ააღევაა ნ. პირ; ნ.
 სალამ ააღევაა; სულ ამღვეულ ნ. სულ(2);
 ფერ ააღევაა ნ. ფერ; ქოვქოვ (ქოვქოვ-
 ში) ააღევაა ნ. ქოვქოვ; ყალიბ ააღევაა ნ.
 ყალიბ, მნიშე. 1; ყარაზ ააღევაა ნ. ყარაზ
 (2); ყურში ააღევაა ნ. ყურ; შენ ბარ არ
 ააღვეულო! (შენამ ბარ ნუ ააღვეს) (წყე-
 ლა: ბარის ხელში ააღებამდე ნუ გაიზრ-
 დები! ბარის ხელში ააღებას ნუ მოეს-
 წრები!); წყალ ააღვეინევაა ნ. წყალ;
 მისაზზე (ისაზზე) არ ააღა ნ. მისაზ; ნ.
 მზგურ ააღევაა.

[სინ. ატანაა, მნიშე. 1].

— ოაღ, ააღ ჟ ა ნ.;

2. იგივეა, რაც ატანაა, მნიშე. 2. ~
 ი კაც ლუნეს კაგგორა (კარგად) ააქონ-
 და (იტანდა).

ააღვეულა ატროვება, ატროკება, ატყდო-

მა. ~ დღე შენ აღელეხბარ, დატრპაჲ გინდ (დღეს შენ ატრეებულხარ, ცემა გინდა); ი ყმაწულ აღელუელ, ქლიავ შკამს, გააცხელეველი (გააცხელეხს). [სინ. მოტრაჲ].

აღიაზლუჲ ნ. აღიგზლუჲ.

აღიზ (1) [აზ. აღიზ] პირველი რძე მოგების შემდეგ, ხსენი, ნაპირველა. ~ აღიზ მოწუევაჲ.

აღიზ (2) [აზ. აღიზ]: წყლი აღიზ ნ. წყალ.

აღილ [აზ. აღილ] პირეტყვის საზაფხულო სადგომი, ჩახალეებით (ნ.) შემოხლუდული; ქათმევი აღილ საქათმე.

— შ ა ნ. რ ე ტ., ჩ ი ქ ო ბ., ჰ ა - ლ ი ლ ი ნ ი ე.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ჯავახ.).

აღლარუუნეს ნ. ღლარუნ.

აღლივანწევაჲ ნ. გაღლიანწევაჲ.

აღმეზლუჲ, აღიაზლუჲ ტ ო პ. მინდერის სახელია აღაზნის პირზე. კარგ საძოვრად ითვლება.

აღსად ნ. ახსად.

აღსალოვაჲ ნ. ახსალოვაჲ.

აღლდუდევაჲ ნ. დალდუდევაჲ.

აღყილიჩილ [აზ. აღ = თეარი + გხლჩხგ] თეთრფხიანი (თავთავი). ~ სარიბულდა (ნ.) ორქურაჲს (ორგვარა): ყარაყილიჩილ (შავფხიანი) სარიბულდა, აღყილიჩილ სარიბულდა.

აყაბრევაჲ ბებერების, კორქების გაჩენა.

~ დაწოვაში (დაწვისას) იყაბრეე გელ, ფეე; ერ რაქთონ (იძენი) დაძთოე (დაეთოხნე), გელეე ამიყაბრდა.

ნ. ყაბარ.

აყარ სხეენი (იყენებენ, უმთავრესად, ხორბლის, ბრინჯის, ფეტვის, ლობიოს, ხილისა და მისთანათა შესანახად). ~ ზროხი სახლი აყარზე ბზეჲ, გველ ბალახ (თივას) ინახენ; აყარი კარ.

— ჭ ა ნ, ე დ ი ლ ი გვ. 126; ქ გ ლ სხუენის ლატანი, გინა საყიდრისა ს ა ბ ა, ძნელის ან სხეენის ლატანი ჩ უ ბ.

აყელთაჲ, ომოყელთაჲ, შაყელთაჲ, მოყელთაჲ თავის მობეზრება. ~ რა ამყელთი (|| შამყელთი) | (რა თავი მომაბეზრე!); ემ ქალმა ოგყელთა (თავი მოგვაბეზრა); რაბე ოგყელთი? (|| მოგ-

ყელთი?) (რატომ მოგვაბეზრე თავი?); ბუთბუმი თავ ემეყელთა (ყველასთვის თავი მოებეზრებინა).

— შაყელთება მ ე ნ თ., შეყელთება მეტად გულის მოსვლა მ ა რ ტ. ი მ ნ.

აყენევაჲ: სახლ(ი) აყენევაჲ ნ. სახლ. აყიევაჲ ნ. დაყიევაჲ.

აყიევეთევაჲ, აყუყუყუევაჲ 1. ნ. ომოყიეყიევაჲ;

2. იგიევა, რაც აყუევაჲ, მნიშვ. 3. ~ ატყუყუყუევიყ (სასცილოდ ამოუჩემებით, მასხრად აუგლიათ).

3. იგიევა, რაც აყუევაჲ.

აყირაევაჲ აყირაევაჲ. ~ ოაყირაე (|| უაყირაე) (ავაყირაეე).

აყირყირევაჲ, აყურყურევაჲ, მიყირყირევაჲ, მიყურყურევაჲ იგიევა, რაც აყურევაჲ. ~ მიძყირყირდეე (დავეძღღურდეები).

აყოვლევაჲ აყევეილება. ~ ყოვილ (ნ.) აყოვლდა (აყევედა); ე ჩიჩაქ (ყვევილი) ერ (ისე) ლამაზა აყოვლეუქლიყოე! (აყევეებულიყო!).

ნ. ყოვილ.

— აყოვევაჲ ქ ა ჯ.

აყოლევაჲ, აყოლაჲ იგიევა, რაც ატეხევაჲ. ~ ჰაბე მეყოლევი? (რატომ ამტყლომიხარ, რატომ მიწევე საჩხუბრად?); თუთან მეყოლეე; ნუ მეყოლეე, შენ გეფხანევეე (ნუ მეჩხუბები, შენ ჩხუბი გინდა).

— აყოლაჲ ჭ ა ნ.

აყომრალევაჲ იტყვიან მატყლის ძაფზე, რომელსაც შავად შეღებვის დროს კარგად არ ეკიდება საღებავი და ნაცრისფერ-მოშავო ფერს იღებს. ~ ბაწარს შაღებაში ომოპტანენ (იღებენ), შინეენ, შავა შაღებულ თუ არაჲე. თუ მაგრა არ შაღებულ შავა (შავად), ოგემას ეზახიან ახალ აყომრალეტლავ, ჰალა (ჭერ) მაგრა არ გავიეუელავ.

შღრ. ყომრალ.

აყომრაჲ აყორება, ქვის ან ქვა-ღორღის გროვად დაყრა.

ნ. ყომარ.

აყონაჲ, აყუნაჲ აყენა. ~ კაც აპყონს

(||აჟყუნავს) თავი ყმაწულებს, ერ ბი-
 ბანში (ნ.) მიჰყონს (||მიჰყუნავს); ი კაც
 თავი ყმაწულს ჰქრ ყუყუაღში არ აჟ-
 ყონსყ (ის კაცი თავის ბავშვს არასოდეს
 ხელში არ იყვანს); ის წაასლრლი, დევს
 მაჟკლრლი, თავი ზმევსაც აჟყონელი,
 მასსლრლი (ის წავა, დევს მოკლავს, თა-
 ვის ძმებსაც აიყვანს და მოვა); აჟყუნ
 ყმაწულ, წოტღეთს; ე ქალ ამათ ოტყო-
 ნიაც (|| ატყონიაც), წომოტყონიაც; საჟ-
 თიაც აიყონი ჩემ თვე, იქავ ზემიყონს;
 საჟთიაც ეყყუნა (ადეყვანა), აჟქ უშომს
 || შეილად (ან დელ, ძმად...) აყვანა.

~ შენ თვე შულა აჟყონეჟარ (შვილად
 აიყყვან); ჟან (ნ.), ამან (ნ.), არ მამჟ-
 ლოთ, დაჟჟე ამიყონით (დად ამიყყვან-
 ნეთ!); ჩონ ერ დროზე ერ გადაჟ (ერთი
 ვაჟი) რგრყონა (აგვეყყვანა); მ ი მ ლ.
 აჟყონელ ასაყყვანი; ანაჟონ ამყყვანი;
 აყყვანილი; ზამინში აყონაჟ ნ. ზამინ.

— აჟყონ ჟ ა ნ.

აჟყოყაჟ, აჟყონყაჟ აყყყაჟ, უშნოდ ამართ-
 ვა, აგრძელება. ~ ჰიევეს ჰელლევე (თა-
 ვები) ოტყოყოყაჟ; გრლს ეყყოყაჟ ჰელ-
 ლაჟ, იღგა; მ ი მ ლ. აჟყოყილ, აჟყონყილ
 აყყყული. ~ დევაჟ (აქლემი) წყეს,
 კისერს აჟყოყილ (|| აჟყონყილ) აჟ; აჟო-
 ყილ ინსან (აჟლაყუღა, უშნოდ მალალი
 აღამიანნი).

— აჟყყვა, აჟყყული ს ა ბ ა; აჟყოყილი
 . მ ე ნ თ., იყყყვება მალა სწყეს (თავს),
 კისერს ძაბავს ჰ ი ნ ჰ., ჟეჟა.

აჟყრაჟ (1): ~ მოჟ, მე ოჟყრო, სხო ფაჟ-
 ჩაალღღში წოტღე (მოდღ მე აიყყრები
 და სხვა სახელმწიფოში წვაღ); ოჟყ-
 როთ, გლომხროწოთ აჟაჟთი (აიყყა-
 როთ და გვიტყეტ აჟღღან).

აჟყრაჟ (2), აძრობა, წაძრობა (აძრობს,
 წააძრობს); ~ ქალი თითიზღღაჟ ბე-
 ჰედს ყრის (ჰღღს თითიღღან ბეჰედს
 აძრობს); ჰელღღათი ერ თმას იყ-
 რის (თავიღღან ერთ თმას იძრობს);
 აჟყრეჟარ ტურ ჩემ ჰელღღათი (ავი-
 ძრობ მუწუქს თავიღღან); გავაჟრე-
 ვაში ამბოყენ: დაგიჰყრაჟ, ყინწიპი წავ-
 ყროაჟ (კისერს წავაძრობს); მინც თო-
 თით ბეჰედს წამყრის (წამაძრობს), მე
 იმასთან გაათხუჟეჟარ (მე იმაზე გავთხოვ-

ღები); წინღას ან სხო რაჟს რახანც
 ჰნიან (ჰსოყენ), თუ ჟერიმჰულ (შუა-
 ზე) დააგღეს, ჩხირეჟე წაჰყრიან (წააჟ-
 რობენ), მეღღნი (მერმე) უგეემ (აი ამ)
 ჩხირეჟეზე კედღმ თოღღე ასხმენ; ცხენს
 ყანთარღღაჟ ოტყრა (აღღერი ააძრო,
 აჰყრა, ახსნა); კბიღღე წაჰყრეს (დააჟ-
 ვრეს); მ ი მ ლ. ანაჟარ ამძრობი, ვინც
 აძრობს; შ. კ ო ნ ტ. (გ)აჟყრე(ი)ნე-
 ვაჟ. ~ მიწაჟ მობხრაჟ თორნის ლაფ
 ეჟფაჟს (ძალიან ძმელია), გარაჟ წრტულ-
 წრტლა აჟყრეღენო (უნღა ცოტ-ცოტა
 ააძრო).

— ჩამოყრა ხირხლების გამოძრობა
 ჟ ა ნ., წაიყრის, წაჟყრაჟ შ ა ნ. ჰყეს.
 აჟრაჟ [ა.ზ. აგრაჟ=მორიელი] ცხოვეღღა
 ერთგჟარი, ჰეჟწარმავღღა კლასისა. ~
 აჟრაჟ ხლტკს მინგაჟს, წინსანს (აღამიანს)
 აფრინღღევის, კმენავს, ეჟ არ კეჰტეჟ (არ
 გვეზღღება), დაღღსტნი თეღღი (მთებში)
 ბეღრ კეჰტეჟ (ზმირად გვეზღღება).

აჟროვღღეჟაჟ აჟროღღება, ამყრაღღება. ~
 აჟროვღღა (აჟროღღა); მ ი მ ლ. ანა-
 ყროვღღეჟე აჟროღღებული. ~ ანაყროვ-
 ლეჟ გორც იყო, ემეზიზღღა.
 [სინ. ამსულღღეჟა].

აჟრომაჟ, წაყრომაჟ, მოყრომაჟ, გაყრო-
 მაჟ აძრობა, წაძრობა, მოძრობა (სძყრე-
 ბა). ~ თითიზღღაჟ ჰკილ (ფრჩხილი)
 ჰყრღღე (სძყრება); ზამმაჟ ფეყიზღღაჟთი
 ჰყრღღევის (ფეხსაცმელი ფეხიღღან სძყრე-
 ბა); კაჟგორა (კარგად) გამოჰქნილ (მო-
 ზელილი) ცომ ვარცღღს ჰაღღღლა (აღ-
 ვიღღად) ჰყრღღევის; ჩემ პერანგეზღღაჟ
 (პერანგს) საყრეჟევეღღ აჰყრღღა (ასძყრა);
 ჩემ ფეყსომოზ გაჰყრღღა (ფეხსაცმელი
 გამძყრა); ტარ მოჰყრომოღღა (მოსძყრომო-
 ღღა); მ ი მ ლ. ანაყრომა, ანაყარ ამძყრალი,
 რაც ასძყრა; აღღიღად ასაძყრობი (მაგ.
 ხე, საღღბავი და მისთ., რომელსაც ანა-
 ხეთჟი აღღიღად სძყრება, ანღღა რომე-
 ლიც აღღიღად სყღღება, იპოზა). ~ ანა-
 ყრომ კრასყაჟ; მუხაჟ მალე ანაყრომ ხე-
 მს(ხეა); არანაყრომ არა აღღიღად ასაძყრო-
 ბი (რომელსაც ანახეთჟი აღღიღად არ
 სძყრება, ანღღა რომელიც აღღიღად არ
 სყღღება, არ იპოზა). ~ გულთანს, ჰაჩირას-
 რაჟს (აჩაჩასა და მისთანას) ჰაღღღლა

არანაყრომ ხემათი (ადვილად რომ არ სკდება, იმგვარი ხით) — კაკლით, თელამით, იფნით, წაბლით — აკეთებენ; წანაყრომ წამძერალი, რაც წასძერა. ~ დედალ სმინდ თავწანაყრომი (თავ-წამძერალია).

შღრ. აყრაბ.

აყუდევა, მიყუდევა აყუდება. ~ ბებერ ე ხეა ააქს (დედაბერი ამ ხეს იღებს), მიაქს შინ, კედელზე ჰყუდევის (აყუდება); ზმეო, მე დამშროვარ, ემ მუხაბე მისაყუდევარ, პიწა დააზინევარ (შებო, მე დავდლოვარ, ამ მუხას მივეყუდები და ცოტას დავიძინებ); კიბეა სახლზე აყუდა (|| მიყუდა) (აყუდა).

აყუნაბ ნ. აყონაბ.

აყურაბ მობუზვა, აბუზვა. ~ რა აყურუხარა, ჰე (ან) დაე, ჰე მამშორდ, წაბ ექაბ (წადი აქედან)!

აყუტევა 1. ნ. აყუტევა;

2. ნ. დაყუტევა;

3. ვისიმე სასაცილოდ ამოჩემება, მასხრად, აბუჩად ავდება. ~ ოტყუტევიყა ე კაც. (სინ. აყიყუტევა, მნიშვ. 2; აკურტრევა, მნიშვ. 1).

— აყუტევა მე ნ თ.

აყუტუტევა ნ. აყიყუტევა.

აყუთევის ყვითლად ელვარებს, ყვითლად ნათობს. ~ გათალხეტლ ჭიაბ (ნ. ჭიაბ, მნიშვ. 1) ყუთლა აყუთევის.

შღრ. ათეთრევის; აწითევის.

აყურყურევა ნ. აყირყირევა.

აშ ქნაბ, აშით გ(ო)მოდევა ნ. ჰაშ ქნაბ.

აშანშლაბ, გაშანშლაბ, დაშანშლაბ, აჩანჩლაბ, დაჩანჩლაბ გაშანშელა, გაბნევა, გაფანტვა, მიყრა-ჰყორა; აწეწა. ~ ბალახ (თივას) ნუ შანშლაე; ჰაბე (რისთვის) გაშანშლი ფეკტ სმინდ?; ქინჯი დესტაბ (ნ.) ჰაბე აგვიშანშლაი?; ბზეა ჭათმევის გორშანშლაიყ; გაშანშლულ ემანდატროვა, შაავრუე; ბალახ ოტჩანჩლი-დოტჩანჩლი (გაუბნევი, აყურ-დაყურია, აუწეწ-დაუწეწავს); მიმ ლ. აშანშლულ გაფანტული, გაბნეული; გაწეწილი, აწეწილი. ~ აშან-

შლულ ბაწარ (აბურდული, აწეწილი ძაფი).

[სინ. შან-შან წასტლაბ].

— გაშანშელა მე ნ თ.

აშარკლაბ, გადაშარკლაბ იგივეა, რაც აბარკლაბ. ~ იშარკლევ (ფეხებს მალლა სწევს, იპლაკება); არ დაპცხრნდა, ჩონს წინ აშარკლა, დაწო; აშარკლტლ, გლი (აპლაკულა და აგლია); მიმ ლ. აშარკლულ აპლაკული.

— ჰ ა ნ.

აშენევა 1. აშენება; მიმ ლ. ანაშენევ აშენებული; ამშენებელი. ~ ქუბთ ანაშენევ (აშენებელი) სახლ; ემი ანაშენევ ცოცხალ დგას (ამისი ამშენებელი ცოცხალია);

2. გაშენება (ვაზისა, ვენახისა). ~ მენაგს აშენევის; მიმ ლ. ანაშენევ გაშენებული. ~ ბერ ვაზით ანაშენევაზ;

3. მოშენება (საქონლისა, ფრინველისა და მისთ.). ~ ჭონ ბარაქათიან იქნესავ (ერბო ბარაქათიანი რომ იყოს), ზროხაბ კარგა აშენდესავ (საქონელი რომ კარგად მოშენდეს), ჰარ წლი დააზროსავ (ყოველ წელს რომ დაიზვეს), ამაზე შიოვაბ (ნ.) აკეთებენ; ზ მ ნ ზ. ააშენეველა მოსაშენებლად. ~ ჩონ მამაპაპურ ჭირ ჭათამ (ნ. ჭირ., მნიშვ. 2) ააშენეველა ლაფ კაბს (ძალიან კარგია).

აში ნ. ააქში.

აშიევის ნ. გაშიევაბ, მნიშვ. 1.

აშლზაბა ნ. გაშლზაბა.

აშორაბ აშეერა. ~ ფეყეე ოტშორი (აუშვერია), წევის; ზიშედა (ორსულადაა), მუტეულ ოტშორი, ეტარეე.

აშოყ ნ. აშუყ.

აშურმაბ, აშურმა ჭამარ [აზ. აშურმა] ვერცხლის სარტყელი. ~ აშურმა ჭამარ ზოლ დროზე ყოფილ, ზედ გუმუმ (ვერცხლი) ჰქონი.

— შ ა ნ. რეც., მე ნ თ., ყაწიმი, ხმლის სამხარილიეე შ ა ნ. ვაყა I, ყაბიწი, ხმლის სამხარილიეე ჩ უ ბ., ჰერთმანეთზედ ასხმული ვერცხლის

ბალთები და გულზედ ასასხმელი ძეწყ-
ვები“ კ ი ნ კ. ვეჟა.

აშუუ, აშოუ [აზ. აშხვ] კოქი, ვეგი
(სათამაშო).

აჩანჩლაჲ ნ. აშანშლაჲ.

აჩაჲ ნ. (კ)აჩაჲ.

აჩარ ნ. (მ)აჩარ.

აჩაფლევაჲ ნ. გაჩაფლევაჲ.

აჩემივეჲა აჩემება. ~ იჩემივეს (იჩემებს).

აჩენაჲ, აჩნოშაჲ გაჩენა რაიჲე ავადმყოფობისა, რაიჲე ავადმყოფობა რომ დასჩემდება ვინმეს. ~ ყმაწულს ბევრ ზეს (რძეს) ნუ ალევნევ, ჰიაჲ ოჩნჩნდევის (გაუჩნდება) მუცელში; მე ტიფ დაყრას უკან თაიი ტყვილ ამიჩნდა (დამჩემდა); ზროხას კარში ტარეჲაჲ (ფაღარათი) ოტჩნდა (||აჩნომი).

— ააჩნდება გამოაჩნდება, შეეყრება (ავადმყოფობა, სენი) კ ი ნ კ. ვეჟა.

აჩინჩხლეჲაჲ ცეცხლის გასაღვივებლად მუგუზულების შენძრეჲა და ჩინჩხალის (ნაჲერწყლების) დაყრევიწება.

ნ. ჩინჩხლევ.

— დაჩინჩხლება მე ნ თ., აჩინჩხალებს კ ი ნ კ. ვეჟა, აჩინჩხილება ქ ე შ ი ე.

აჩლართაჲ, დაჩლართაჲ გახლართაჲ, დახლართაჲ; ფეხებში გამოდება, გამობლანდება. ~ ჰა ფეგეჲეში მერლართეჲი!; ფეყეჲეჲ გრლ დაჲჩლართაჲ; ფეყეჲეჲ ნუ აჩლართუხარ, იგრ (იქით) წაჲ!; კელ დაჩლართულ (დახლართულა); გზაჲჲ მეიდოლი, ეჲალ ემერლართა ფეყეჲეჲაჲ.

აჩნოშაჲ ნ. აჩენაჲ.

აჩოლ, აჩულ [აზ. აჩხვ=ლია, ნათელი; დაუფარაჲი; ვრცელი, გაშლილი, თავისუფალი] გაშლილი, ნათელი და ლია ადგილი ეზოში, მიწდორში, ტყეში, ჩრდილი რომ არსაიდან ადგება. ~ ემ ტყეში აჩულ ადგილ არ არის; ჩონ სახლს წინ პატარა, ბალახ არამნასულ (ბალახი რომ არ ამოდის, ისეთი) აჩულ გოჲი.

2. ლია. ~ ჩათანას (ნ.) უკანა თარაჲ აჩული (უკანა მხარე ლია); აჩოლში გ(ო)შოსჲლაჲ კარში, გარეთ გამოსვლა, სინათლეზე გამოჩენა. ~ მეტანეჲ

აჩოლში გომოდის (მეხბორე კარში გამოდის); ჩემ თეთრ მანაჲარ მიწე არის, გამოტდეს აჩოლში, ჰეჩრამ არ სჲქნეჲარ (ჩემი ფულის მომჲარაჲი ვინც არის, გამოტოდეს, გამოჩნდეს, არაფერს არ ეუზამ); ნ. ლიდ აჩოლ.

— აჩულზე სააშჲაროზე, გამომჲელენებულად ნ ი ე.

ა-ც კიდეჲ (ნაწილაჲი). ~ მაჲკლანაც, წულ (კიდეჲ რომ მომკლან, წაჲალ).

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ხეეს). აცახეჲაჲ სათესლე თავის გაყეთება, აჲატრება, აჲაქრება (უმთაერესად ბოსტნეული მცენარეებისა). ~ ქინზ. ტორახეტ (ჲამა), რეჲანდ, ქონდარ დაბერეჲეჲაჲი ცახდეჲ; ქინზ აცახეტლაჲ; მ ი მ ლ. ანაცახეჲე აჲატრებული. ~ თუ ლურჲე ქინზ არ აჲყო (აჲეთ), ანაცახეჲე ქინზი ეჲჲაჲეს (ნ.) ადღევენ შიჲმელში.

[სინ. აღოყეჲაჲ].

შდრ. ცახ.

— აჲაჲრება მხალთა შეხმობის დაწყება ს ა ბ ა, აჲვერება ჩ ი ქ ო ბ.

აჲივეს სიჲეჲა. ~ დღე ციჲი, მაჲივეს (დღეს სიჲიჲეჲა, მჲიჲეჲა); ჰაბე აბუნწულხარა, გაჲიჲესა? (რატომ აბუნწულხარ, გაჲიჲეჲა?).

აჲშაჲ გ ა დ ა ტ. აჲლება, აწიოჲება. ~ სახლს იტომს (ოჲლებს) ე ყმაწულ; სახლ ნუ აგოჲომ, ეჲაფთი გაჲა, კარში ითმაჲი!; ემ გაღას (ამ ვაჲს) ოტცომ ეჲაჲტროვაჲ.

აჲცოდნიწევს ნ. ცოდნაჲ.

აჲცრჲოთჲეჲა, აჲცრჲოთაჲ ტმანა, ძალიან ახლის მისეჲა, შეხება; ხახუნი. ~ იჲითყენ დაჲ, ნუ მეტრჲთეჲე (ნუ მეტმანსებთ)!; ფეყეჲეს მიწაზე ჰაბე აჲცრჲოთრეჲა (რატომ ახახუნებ)?; ფეყეჲეს ნუ მაჲცრჲოთრე (ნუ მისეჲემ, ნუ მიხახუნებ), იჲითყენ წაჲ!; ზ მ ნ ზ. აჲცრჲოთრეჲა-აჲცრჲოთრეჲი (ტარეჲაჲ) ფეხსაცმლის ერთგეჲარი თრეჲით სიარული და ამ სიარულისას გამოჲეჲული ხმაური, ფლანტუნი. ~ ჰოგო (როგორ, რა) აჲცრჲოთრეჲა-აჲცრჲოთრეჲი ეტარეჲი!

— ცრჲთა ჲ ა ნ.

აჲცრჲომლიანეჲაჲ აჲცრემლიანეჲა. ~ თოლევ ოტცრჲომლიანეჲი (ასცრემლიანეზი).

ნ. ცრომელ.

აცხივევა, გაცხივევა გაცხავევა, ცხაით გასუფთაება, გაწმენდა (მარცლუ-ლისა). ~ ქტლავ (ჰარი) არ მოქდა, პურ ვერ ავატხივ; კალოზე პურს აცხივეენ ნიფით; მ ი მ ლ. გაცხივეულ გაცხავებული. ~ პურ გააცხივეს კალოზე, კალო გალეწულ, განივეულ, გაცხივეულ დვას.

— **აცხივებენ შ ა ნ. რეც.**

აწევა 1. ~ გელში ოპწი (აწივი), ლაფ (მეტე) ზიმი იყო; მ ი მ ლ. ანასწეე ასაწევი. ~ მანგანა ტუტქტლში ქტიამ ანასწეე ერ ბოზი (მანგანა წისქვილში ქვის ასაწევი ერთი ბოძია);

2. გაძლება, ატანა, მოთმენა. ~ ზოვ ზეა გატუსას ვერ ჰწევს (ვერ უძლებს), ტყროვ (სყდება); ე ვადაა ხუმროვას ვერ ჰწევს (ეს ვაეი ხუმრობას ვერ იტანს), მალე ვაეროვს; მე აქატრ პერ ვერ ოპწი, ავად გავ (ვერ ავიტანე და ავად გავხლი).

აწითევს წითლად ანათებს, წითლად ნათობს, ელვარებს. ~ სისხლ დააგევი (ნ. დაგევა), აწითევს ექატროვია.

შდრ. ათეთრევს; აუტთევს.

— **აწითებს ქ ი ნ ქ. ვაყა.**

აწილაა, ჩაწილაა კარაქის დღეებისას რძის შუკრა, პატარ-პატარა საკარაქე წინწყლებად ქვევა. ~ კარაქი შადღობაში (შედღეებისას) კოვზზე წრულ-წრულ რამევე გომოდის, ამაშინ ამბოვენ: სადღობელ ააწილა, ჰე (ან) კარაქ ჩაწილულა.

ნ. წილ, მწიშვ. 2.

— **ჯ ა ნ., აიწინწყლება კ ა ი შ., აჩენა მ ა რ ტ.- ი მ ნ.**

აწიროა, შაწიროა იგივეა, რაც შაფიჩხაა. ~ ფაყლას (ლობიოს) ფწიკირავ, თუ არ ასწიკრ, მიწაზე ესევის (ფინინება); კიტრ შოპწიკრ; პამიდორ ამიწიკირი.

ნ. წკირ.

აწკირტაღევაა ნ. წკირტალ.

აწკრულევაა, აწკრულევაა, დაწკრულევაა, დაწკრულევაა ძლიერი სიცივისაგან ან ყინვისაგან დაშრალი ხელ-ფეხის, თითე-

ბის დამისთ. აწვა, დასუსხვა. ~ ლაფ ცივში (დიდ სიცივეში), ჰე (ან) ცივ წყალში რუმ ჩაყოფ გელეს, ცივითან მიტანაში გელეე წწულეს, ზოგღევა (ზოგჯერ) ცეცხლს არ აწრნოაც (კლდეც რომ არ აჩვენო), თითეე წწულღევის; ერღევა (ერთხელ) დეკემბერ იყო, კობალაში (მდინარის სახელია) წოაღ ტანაა ფამ (ხბოს ფაშვი) გაარცხელა (გასარეცხა), გელეე ამიწკრულა (|| დამიწკრულა); სიცივეში კეტებევა (იციის) თითეე აწკრულევაა.

აწულაა ფეხბუმი, მოუწესრიგებელი, უშნოდ და ქუქყიანად ჩაცმული. ~ აწულას ააბთეარ (უშნო), ქუქყიან, წურტუან, აოხსულ(ნ.) ქალს ებნეიან, ჰემენიე (რომელიც) თაეი თავს ვერ იმშრნევს, დროზე ვერ იბანს, ქუქყიან ეტარეე; ემიგნი (ამაზე უფრო) აწულა დეღეაც დაა მე ვერ დამინახო.

აწუნაა გაწუნვა, ერთიანად დასველება. ~ ჰაბე აწუნწი ექაეროვია? (რისთვის მოწუნწი აქაერობა?); მ ი მ ლ. აწუნწულ გაწუნწული, დასველებული. ~ მინამზე (ვისმებზე) თუ უწუნწი, თუ დასველებული, აწუნწულიაე — ამბოვენ.

აწყალდი [აწ. აზ გალდხ] კინლაამ, ლამის. ~ აწყალდი არ დააქირა; აწყალდი არ დოაჯჩ; სახლ აწყალდი არ წააქციეა. — **ააალთია მ ე ნ თ.**

აწყდომაა, დაწყდომაა დაჯახება, დატაეება (ეჯახება, ეტაეება). ~ ჰაბე მაწყდევი? (რატომ მეჯახებე?); აქეთყენ მოა, წოორ აგრ, მეშინ ააწყდომელი შენბე (მანქანა დაგეტაეება); ააწყა (დაეტაეა); დუაწყა (დაეტაეე), ვერ დოანახ ბნელში; ყასტიბე დამაწყა, დესენ ვერ დამინახა? (განგებ დამეჯახა, განა ვერ დამინახა?); ზადლ დეკაცს ვერ რამ დააწყდა! (ძალდლი ქალს ისე დაეტაეა, ეცა!); ვერ წითელცხენიან კაც მოჯდა, აგე ოგაწყდა (ისე დაგეეჯახა), რუმ ეხლაე გრრდი ტყივლით ვიგოცევითაე.

აწურტრვია, აწურტრია დაჯახება, დატაეება (აჯახებს, ატაეებს). ~ აიწყურტ (დაეეჯახებ); ერთმერთიბე აწურტრევაში ეგენ გააქყულემენნი (ერთმანეთთან დაჯახების ეგენი გაიქყულიტებთან).

მდრ. აწყდომამ; დაწყრტამ.
[სინ. აგეჩევაამ].

აქანკახევაამ კანკახის დაყენება, სისე-
ლისაგან აღგილის ატალახება. ~ ემ
ჩემ თავ დაბანაში აქანკახსა ექატრო-
ვაამ; წყალ ბუტრ დაგისხამ, აგიკანკახე-
ვი.

— დაქუნჭუხება დასველება, მე ნ თ.
აქრეველევაამ: თოლვე აქრეველევაამ ნ. თოლ,
მნიშვ. 1.

აქყუტაამ: აქყუტევს 1. იქყიტება; თო-
ლვე აქყუტაამ ნ. თოლ, მნიშვ. 1;

2. გაღატ. მევეთრად გამოიჩი-
ვა. ~ თეთრ ტახტა ქეიში (ნ. თეთრ
თახტამ) თეთრ მაგრა აქყუტევს, მეტ
წილ თეთრი.

აქყლურტუნევაამ ნ. ქყლურტუნ.
ახალ ახლად. ~ ახალ თუ დატყემი ტყეს,
ის წრტლიანი (თუ ახლად დაუფარავს
აღვილი ტყეს, ის წყრილიანია); ახლით
თავიდან, ხელახლა; ახლითახალ სულ
მთლად ახალი; თორი ახალ ნ. თორი.

ახალ დეღამ ფუტკრის ახალი დეღა, ნამა-
ტის მომეკეში. ~ თუ ფუტკარს ყოშინ
(ნ.) ატბევრდა, მატლევამ გამოჩეკეს,
მეღლი (მერმე) ფუტკრევე აყეთევენ სა-
დღოს [ნ. სადღოამ (1)], თაყიანთუნ
ახალ დეღას იყეთევენ. ე ახალ დეღამ
გამაჩეკევის, მეღლი აპყონს (აპყავს)
თაყი ყოშინს, გამოღის, ვეჩამ კეპტევე
(ნაყარი გამოიყუფა).

ახალდანაზოგ ნ. დაზოვამ.
ახალმოზოვამ ახალგაზრდა. ~ ახლმოზნდა
კაყ.

ახედნამ: თოლვე ახედნამ ნ. თოლ,
მნიშვ. 1.

ახევაამ ნ. დახევაამ (2).
ახევენამ ნ. დახევენამ.

ახირზიმან [ახ. ახჩრ=ბოლო, უკანასკნე-
ლი+ზამან=დრო] წარღვნა და ქვეყნის
დაქცევა, დამხობა, ქვეყნის აღსასრუ-
ლი, მეორედ მოსვლა. ~ ამ მოლლა
ტაიამ (მოლა ბიძა), ჰეე (ეს) ყოჩ და-
კალ, რამ გინდა, ხტალ ახირზიმანი;
დილლამ თენდევ, ახირზიმან კეპტევე
(ყთღება, ხდება), სახლ იქცევე.
მდრ. ახირი.

ახირი [ახ. ახჩრ] ბოლოს, ბოლოს და
ბოლოს.

— ახირ, ახირი იმ ნ., ახირ უკა-
ნასკნელი ჩიქობ., ბოლო, დასას-
რული; უკანასკნელად, ბოლოს, ბოლოს-
დაბოლოს ნიქ., ახში, არყში ბოლოს,
დასასრულ მე ნ თ., ახში ბოლოს
გი გ., თო ფ., ქა ე თ. (ახ.-ქიხ.).

ახლით ნ. ახალ.
ახლითახალ ნ. ახალ.

ახლიწილ დაქორწინებამდე სასიძოს ოჯა-
ხიდან ქალის ოჯახში სადღესასწაულო
ღღებებში (ძირითადად, ახალწელიწადს
ანდა აღდგომას) გაგზავნილი ცოტა-
რამ ძღვენი — საჩუქარი (კანფეტი, ნა-
ზუქი, ჩულქი, საყაბე, საპონი და მისთ.).
ნიშნობიდან მოყოლებული ვიდრე იქორ-
წინებდნენ, დანიშნულს ყოველ წელს
(ზოგჯერ წელიწადში ორჯერაც კი) ეგ-
ზავნება ეს საჩუქარი. ~ რამე უდ ღღე-
ვე კეპტევისყ ქრისტიან ქულით, ემ
ღღევევიზე გარაქ ახლიწილ წაღან
გადი სახლით ქალიბეთ. მინე რაქთონ-
საც ათავენეს, მიქტანს. ზოგ ჰე თოხლს,
ჰე ყოჩსაც მიპყონსყ (რაც სადღესას-
წაულო ღღებებია ქრისტიანი რჯულით,
ამ ღღებებისთვის უნდა „ახლიწილი“
წილონ ვაყის სახლიდან ქალისთვის.
ვინე რამდენსაც შეძლებს, ის მიაქეს.
ზოგს თოხლიც, ან ყოჩიც კი მიპყავს);
თუ ქალ ფაზხზე (შემოდგომაზე) მოპ-
ყონენ, გარაქ (უნდა) მარხოამ შასტ-
ლინეახ (მარხვაში შესვლამდე) წაღან
ახლიწილ, იგრევე კი გასხლინეეას უკან
მიაქრწყ (მიაქეთ).

— ჩ ა ნ.
ახოამ: ნ. არხენამ ახოამ; ახოამ გამოქდამ
ნ. გ(ო)მოქდამ; ნ. კოსიან ახოამ; ტო-
მაყევი ახოამ.

ახსალ, აღსალ, ამსალ [ახ. ახსაგ] კოქლი.
— აღსალ იმ ნ.

ახსალოვამ, აღსალოვამ, ამსალოვამ კოქ-
ლობამ, კოქლობით სიარული; ზ მ ნ ზ .
ახსალოვ-აღსალოვ კოქლობამ-კოქლობით.
~ ახსალოვ-აღსალოვ მოდიოდა. ნ. ახსალ.

ახტაა [ახ. ახთა] გასუფთავებული და გადარჩეული, კარგი ხარისხის ხორბ-
ლეული. ზოგის თქმით, ასეთივე ხარი-
სხის ხილი, ნესვი, საზამთრო და მისთ.

ახტრნაა ავღება, ასროლა. ~ თოფ-ყალაღს
(ნ.) ყმაწულეე თმაშოვენ, ერთ ბურთს
ახტრნავს (ავღებს ზეით), მეორეა ეო-
ხი ჰკრავს, მირბის.

ახური [ახ. =ახორი] ბავა დაბმული სა-
ქონლისთვის საყების ჩასაყრელად. ~
ახური ზროხაა ქობში კეპტეე (არის),
ქობი ყუეურში (ყუთხეში); ზროხას
ბზეს ალაფ ჩაყრელა დანადრე რამში
ჰე დაწულ ახურიში უყრიან (საქონელს
ბზეს ალაფის ჩასაყრელად დადებულ
რამში ან დაწულ ახორში უყრიან).

— მე ნ თ., ახორი, ბავა ჯ ა ნ.,
ახორი ბავას ჰქვიან ს ა ბ ა, ცხენთ-
ბავა ჩ ე ბ., ბოსელი ჰ გ ლ (იმერ.,
გურ.), ახვირი, ახორი ის ადგილი ბა-
გამი, საღაე ცხენის საყებს ჰყრიან
წ ე რ., ბოსელი ნ ი ე., სამზარეულო
სახლზე მოდგმული თავლა, კონახი
ე ლ.

აქანქლაა ზღაზენით, უშნოდ წამოდგომა.
~ მაღალ ინსნის (აღამიანის) ამაბიყარ
(უშნო) ადგომას აგანჯლაა ებნევიან.

აქაქაა ნ. დაეაგა.

აქლაა: ფუტყარ (თაფლ) აქლაა ნ. ფუტ-
ყარ.

აქლაა გელების გაკეთება (ნ. გელ, მნიშე-
2).

აქრევეა იგივეა, რაც აწყ =ტრავა.

აქევეაა, **ჰევეაა** იგივეა, რაც ატეხევეა,
~ ნუ მეგეგეე! (|| ნუ მეტეხეე!) (ნუ
მტეხინარ საჩხუბრად!); ინსნიბე ატე-
გევეა კაა რამ არა (აღამიანს რომ აუტყ-
დები, კარგი რამე არაა).

აქმარევეს ხმარობს. ~ წრლას ნუ აგმარევე,
მეკირეე! (მაწონს ნუ ხმარობ, მკირე-
ლება!) ; ტყიმლი ლავას (ტყლას) ე-
ვეა კოლა (შეავის ნაცვლად) აგმარევეს
შოკმელში; ეემ ლაფოტკას სხო რამიბე
არ აგმარევენ (სხვა რამისთვის არ
ხმარობდნენ), ერეე (მხოლოდ) მიწი
აკალულა (ნ. აკალაა) ინახავდნენ.
აკორაა უხეიროდ წამოწოლა, უშნოდ,

ბრიყველად გდება. ~ გოდნაზე (საჯ-
ლომზე) აგორილ, წეეს.

— აკორვა ჯ ა ნ.

აკუნჩაა, **მოკუნჩაა** მოხრა, მოკუნტეა,
მობღუნძეა; კისრის მხრებში ჩაძერენა
და ისე დგომა. ~ ავატყოფოვაში იგუნჩე-
ვის ინსან (აღამიანი); შენ ფინ ხასიათ
გაქ, შაქინდაში ინსანს (აღამიანს) წაქ-
ცევითავ არ უშომ (წაქცევისთანავე არ
უშვებ, თავს არ ანებებ), ჰგუნჩავ,
(ბღუნძავ, ბღუჯავ); წაჭლა, ლობეს უკან
აგუნჩა; რა აგუნჩულხარ, დგახარ?;
ინსანს რახანაც სიმზიმეა აწრვის ზედ,
მოხრილ, ამაშინაც ეტყუნან: ჰა მაგრა
აგუნჩულხნარე; მ ი მ ლ. აგუნჩულ
მოხრილი, მოკუნტული, მობღუნძული.
~ ე კაც გრეეში აგუნჩულ (მოხრილი)
რამი (ვიწმეა).

აქვალათ ნ. აველათ.

აპი! აპი! აი (ნაწილაკი). ~ აპი, ჰოგო ლა-
მაზ ტანაა უყუღი! (აი, როგორი ლამა-
ზი ხბო ვიყიდე!); მეც, აპი, მოსუვარ!

— ააი არა, ხომ, კი გ ი გ., თო ფ.,
ქ ა ვ თ. (ინგილ.).

აპსალ ნ. აპსლ.

აპსალოვაა ნ. აპსალოვაა.

აპტან(ავ)ს ნ. ატანაა.

აპტაუ [ახ. აპთოაჯ =საქიროება] საქირო
იარაღები, ხელსაწყოები, საშენი მისა-
ლა თუ ნაწილები — ერთი სიტყვით,
ყველაფერი, რაც საქიროა შენობის
ასაშენებლად, გუთნისა, კაცისა და
მისთანათა ნაწილების გასაყეთებლად და
ასაწყობად.

აპტიათ, **ათტიათ** [ახ. ეპთოაათ]. მარაგი.
~ ჩარაბ უწყდეე, თავი აპტიათიბე შა-
ნანახ ერ ყათ ტამსომოზს გამააქს (სხვა
გზა აღარ რჩება და თავისთვის მარაგად
შენახული ერთი ხელი ტანისამოსი გა-
მოაქვს); აპტიათ ქნაა ფრთხილად ყოფ-
ნა. ~ შენ აპტიათ ქენ, ამაჰანა არ მოგე-
ლას (ფრთხილად იყავი, არიქა, არ მოგ-
კლას).

— ჩ ი ქ ო ბ.

აპწევაა ნ. ასწევაა.

აპწროვაა ნ. ასწროვაა.

აპწყევაა ნ. არწყევაა.

ბ

ბაანაჲ, ბაანაჲ [აზ. ბჰან:] მიზეზი, საბა-
ბი. ~ ბაანაჲ ჩონ ნუ ვიქნეთ (მიზეზი
ჩვენ ნუ ვიქნებით); ე კაც ერ სხო ბა-
ანაჲ (რაიმე სხვა მიზეზს, საბაბს) ვერ
იგონევს; ემ ბაანით ხუალაც მომ! (ამ
საბაბით ხუალაც მოდი!); ბაანაჲ (ბაბ-
ნაჲ) დაღჳვაჲ შარის მოღება. ~ თუ
წოორ არ იქნა, ბაანაჲ არ დამალო!
(შარი არ მომღვა!); ბაანაჲ მექცევის
მიქირვეულდება, ქირვეულობს. ~ ტო-
რის, ბაანაჲ მექცევის, ვერ ვიც, პურ
უნდ, რაჲ უნდა?; ბაანაჲ შიტეხავს
შარს შიტეხს.

ბაარიატაჲ ნ. ბაარიატაჲ.

ბაბ [აზ.] შესაფერი, ტოლი, ფარდი. ~
~ შენ ბაბ არ ვარ (შენი შესაფერი
არ ვარ); ჩემ ქალი ბაბ თქრნ; გადაჲ
არა (ჩემი ქალის შესაფერი თქვენი ვა-
ე არაა).

ბაბათ [აზ.] 1. საშუალო, დამაკმაყოფილე-
ბელი, ზომიერი;

— ბაბათი კარგი, კეთილი; სიკარგე,
სიკეთე, შნო მე ენთ.!

2. ზ მ ნ ზ. საშუალოდ, დამაკმაყო-
ფილებლად, ისე რა. ~ ჰოგო ხარა? —
ერ ბაბათ ვარ (ისე რა, არა მიშავს რა,
საშუალოდ).

ბაბალიან ყოროღ ტოპ. მიწის ნაკვე-
თის სახელია სოფ. კახის შუა, შთისპირას
მდებარე ნაწილში. ~ ბაბალიან ყოროღ
ადგილი სახელი (ადგილის სახელია),
თხილიანი (ნ.) მიწას აქეთ, გვეს აქეთა
(აქეთთა), თი ზირში (ნ.).

ბაბალიან(ეგ) ბაბალეს (საკუთ. სახ.) შტოს
შთამომავალი; ბაბალიანების უბანი.

ბაბასილ [აზ.] ბუასილი.

— ჟ ა ნ., ბავასირი ს ა ბ ა; ბაბასი-
ლიანი ბუასილიანი მე ენთ., ბაბასი-
ლი ქათმის სატკივარია, გარეთ გასვლას
უშლის ბ ე რ.

ბაბაყულ 1. ერთგვარი უშნო და დიდთვა-
ლებიანი ფრინველია. ~ ბაბაყულ ბი-
ყუშვი ფრინველ არის, დაჩხავის ინ-
სანს (ადამიანს), დიდრონ თოლვე აქ-
ზოღ ღროზე ემას ბაბაყულ ეზახიან
ყოფილ;

2. გ ა დ ა ტ. დიდთვალებიანი და
უშნო ადამიანი. ~ ბაბაყულ რსანიაც
(უშნო ადამიანიც); ღუღრუანთოლე-
ვიანს ბაბაყულითოლევიანს ეზახიან.

— ბაბაყული, ბობოყველა ფრინვე-
ლია ჩ უ ბ., ბობოყველა ს ა ბ ა; ბაბა-
ყული ქვეშ-ქვეშა, გაიძვერასავით, გაუ-
ტანელი მე ე ნ თ., დიდი, შესაზარავი
(ხმა) შ ა ნ. ვაჲ III; ვადატ. პირქუ-
ში, გამოუთქმელი; გაუტანელი ქ ა ჟ.
ბაბაყული ზიგ ერთგვარი მძივი. ~ ბაბა-
ყული ზიგს ბაბაყულივი დიდრონ თო-
ლვე აქ; ბაბაყული ზიგ შ(რ)მოჩრწვება
ბაბაყულის მძივის ვისმესათვის დანახ-
ვება ანუ ჩვენება, რაც ცრურწმენით
იმას ნიშნავს, რომ მის დამნახავს საქმე
ცუღლად წაუვა, ოჯახში ბარაქა დაეღუ-
ვა, ცუდი რამ შეემთხვევა და სხვ. ~
ჩონ ოჯალიბე (ოჯახისთვის) ბაბაყული
ზიგ შმოუჩრწვრიაყავ (დაუნახებიათო),
მახეც ჩონ ოჯალ წინ არ მიღის, ბარაქათ
არ აქ ოჯალსავ.

ბაბურაჲ, ბაბურა ზალდ ბომბორა, დიდი
და ბანჯგულიანი ძალღი.

— ბაბურა/ე-ჲ, ბომბორა/ე-ჲ დი-
დებწვიანი, ბანჯგულიანი ბ ე რ.

ბაგიაჲ ურემში ფერსოების ერთიშვიორეზე
ვალდამის ადგილი.

— შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.

ბალიაჲ სპილენძის მონარდილი ჯამი. ~
ბალიაჲ ბეტრ ღროზე (ხშირად) ფურ
მააწრლელა (მოსაწველად) გმაროვენყ,
ბეტრ ღროზეაჲ ქორწილში წონის,
გორცის, რამ-შამის ჩაასხმელა (სხვადა-
სხვა რამეების ჩასასხმელად).

— დიდი ჯამი ს ა ბ ა, ქუსლიანი
დიდი ჯამი (უპირატესად ლითონისა)
ქ ე ლ, დიდი საწუნე ჯამი, ჩ უ ბ.;
მ ა რ ტ.-ი მ ნ., ერთგვარი ჯამი (სას-
მისი) შ ა ნ. ვაჲ II.

**ბალიშენ, ბალუშენ, ბადირენ ბადრიჯა-
ნი.**

— პატინენ, ბალუშენ მ ა ყ.

ბადრიან გუბ ტოპ. ადგილის სახელია.
~ ბადრიან გუბ კექენში (ნ.) არის, კო-
სინან ახოჲ (ნ.) თავზე. ეტხლა არც წყალ
არის ექ, არც ღორ მოღის, იგრე სახელ
დაქჩა.

ბაღუმეან ნ. ბაღუმეან.

ბაზმაა იგივეა, რაც ჩირალ. (ამეამდ ეს სიტყვა მოხუცების მეტყველებაში-ლად შემორჩენილი).

— სანათი ს ა ბ ა, ი მ ნ., ლამპარი, სანათი ან კანდელი ჩ უ ბ., ნიგეზის ზეთი ანთებული მ ე ნ თ., ზეთის ლამპარი, სანათური ქ ი ნ ქ. კაჟა, ზეთის პატარა სანათი, ლამპარი (ხატის წინ ასანთებდა) ქ გ ლ; როდესაც ოჯახში რაიმე გადაძვლები სენი გაჩნდება, თხის ქონისა და ნიგეზისაგან შეზავებულ მალამოს ცეცხლს უკიდებენ და ასე ილოცებან: „ბატონებო, თქვენს გზაზე ია და ვარდი, საიდან მობრძანებულხართ, იქითყენვე წაბრძანდით, შეიღობით მობრძანებულხართ, შეიღობით წაბრძანდით“, და სენი გადაეარდებო ბ ე რ., ყვავილით, ქუთრბრძნით, წითელათი და-აუგებრძნის ე. წ. „ბატონების“ საამებლად ანთებული ნიგოზი ქ გ ლ.

ბაზუა [აზ. ბაზჰ] ბრინჯის ნათესაში კვლეების თავსა და ბოლოში გაკეთებული ბაზო. ~ ჩალთუქ (ბრინჯის) დათესაში თახტად (კელის) თავ-ბოლოში აქეთევენ ბაზუევს, გრადევეში ნაქნარევს (იმას, რომელიც გვერდებზეა) თირევე ეზახიან.

— ბოსტნის კელის ირგვლივ მოსაზღუდავად აბეჭებულთ მიწა ქ გ ლ, სამწვანო კვლებს შუა დარჩენილი ცარიელი ადგილი ქ ყ.

ბაქან 1. მარცველელის (პურის, ბრინჯის, ფეტვისა და მისთ.) სარწყავი ჭურჭელი ხისა (იშვიათად თუნუქისა). იტეეს ოთხ კილოგრამს. ~ ერ ბაქან ფორტ (ფეტვი).

— დიდი პინაკი ჯ ა ნ., ხის ჯამი ქ გ ლ. ქ ა ჯ., ა) დიდი ჯამი ხისა ან სპილენძისა; ბ) ვარცლის მსგავსი მრგვალი ჭურჭელი, რომელშიც რძეს ჩაწურავენ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ხევის.), სარძევე ჭურჭელი მრგვალი ვარცლის ფორმისა, ოღონდ უფრო პატარა, ბაქანი სპილენძისაც შეიძლება იყოს ქ ი ნ ქ. ხევის;

2. კუს ზურგის ფარი. ~ ყმაწულევი კუებბაქანას ბაქან პოვლოვენ.

— ქ გ ლ.

ბაქანაა მსხვილფეხა საქონლის გავის ძვალი. ~ ე კამმერ ჰათარ კლემსა (როგორი მკლეა), ბაქანაა უჩანს!; ზროხი გორკი ბაქანაა ადგილ ამიწონს; ობოლ სუკევე (ნ.) კეპტევის (არის) საქონელი ბაქანასთან.

[სინ. უმი ზოლ, ნ. უმაბ].

ბაკია ბევშეების ენაზე ცხერის პატარა შვილი, ბატყანი, ბეკეკა.

ბაკრუცაა თიქანს უწოდებენ მოფერებით.

ბალ: უაღლა ბალ ნ. უაღლაა; წარე ბალ ნ. წარეა.

ბალაბან [აზ. სალამური. ~ ეან შულო, ოგე (აი) შენ მამაა ბალაბან, ააღ, დო-ტ რ!

ბალაა [აზ. ბნლა] უბედურება, საშიშროება, ხათაბალა. ~ გადამა ფიქიროვს: ჰოგო თავ ბალაში ჩრადგი! (ყვი ფიქრობს: თავი რა ხათაბალაში ჩავიგდე!).

— ბალახათა მ ე ნ თ., ბელა ელ., ნ ი ე.

ბალარმეტ [აზ. ბალ+აზ. არმეთ] მსხლის ჭიშია, შავი გული აქეს, ძალიან ტკბილია.

ბალახ (ჩვეულებრივი მნიშვნელობის გარდა) თივა; ბალახ დაბრუნევაა ნ. დაბრუნევაა; ნ. ბამბა ბალახ; ბენდი ბალახ; ზაღლი ბალახ; თავთავა ბალახ; თეთრ ბალახ; ქონიან ბალახ ნ. ქონ; ნ. წივანა ბალახ; წიწმატა ბალახ; წყილი ბალახ.

[სინ. კმელ ბალახ, ნ. კმელ].

— შ ა ნ. რეც.

ბალბაა ნ. ვიირ ბალბაა.

ბალბაწოა „უეარგისი, ცუდი ხარისხის თხელი ჩითი“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ბალდლუზ [აზ. ბალდლუზ] (ოლისდა.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ყავახ.).

ბალიმარცოლ ლამაზი და კოხტა ქალის ეპითეტია. ~ ბალიმარცოლ ქალ. შდრ. მარცოლ.

ბალინცაა [რუს.] საავადმყოფო. ~ ჭურღევმა ბალინცაა დაფანტეს (||გაქრეს) (გატეხეს და გაძარცვეს); ბალინცაში დოგაწუნეს (დაგვაწვივნეს). ბალინცა ღონიერი, ძლიერი.

ბალუხეთ ნაკუთალი, წვივის უკანა მხარე, წვივის კუნთი.

ბალღუნქ (1) ველური ბალი, ბალღოჯი, ბალღაწარა. ~ ჭირ (გარეულ) ბალს ბალღუნქი ბალ ეზახიან; ბალღუნქი ტუაჲ (ჭერჭი) მამილი სარცხ გააქეთე-ველა (გასაკეთებლად).

— ბალღუნჯ ჯ ა ნ., ბალღუნჯი მ ა ყ.

ბალღუნქ (2) ბალღინჯო.

— ბალღინჯო მ ე ნ თ.

ბალუაბახ გუგრაჲ [ახ. დიალ. ბალგაბალ] გოგრის ჭიშია. ტუბილია, ყუთიელი გული აქეს, კანი კი მოშწვენო.

— ბალუაბალი გოგრა — თბუღანიანი და შავზოლებიანი (ტუბილი) ნ ი ე. ბამ [ახ. ბამ, ბამ] დაბალი ხმა, ბანი; ბამ ნალრაჲ ნ. ნალრაჲ.

ბამბა ბალახ ერთგვარი ბალახია. ~ ბამბა ბალახ ბამბაჲზე მინამზუავს (ბამბას მიმსგავსებულს), ფოთლიან ბალახ არის, ბამბახსაალი (ბამბის მსგავსი) ნაყოფ აქ წვეით. ქულაჲ ქნაში (ქარის დროს) აფრენავს ქარ აგრ-იჯარ (აქეთ-იქით).

ბამბისაწურაჲ: ბამბისაწურაჲჲ ქნა ძალიან მაგრად სცემა.

ბამბრუმ სქელი, უშნოდ ჩასუქებული ადამიანი.

ბანგლ ბანჯგელი, ბალანი, თმის ბეწვი. ~ ქალმა ერ ბანგლ წაჲწლო (წაიძრო); ზ ე დ ს. ბანგლიან ბანჯგელიანი. ~ შალა ფაფაყ (ნ.) ბანგლიან კეპტეჲ.

— ჯ ა ნ.

ბანგურაჲ გრძელბეწვიანი, ბანჯგელიანი ძაღლი.

— ჯ ა ნ., ბამბურა/ე-ა ბ ე რ.

ბანდ [ახ. ბ ნდ] ცეცხლიდან ქვაბის გაღმოსაღებად სპეციალური ხელმოსაკილი ნაჭერი, ჭენჯო; ქალში (ქალმნი) ბანდ ქალამანში გამოგლეჯილ ადგილას ჩასაფენი ქსოვილის (ნაბღის, შალის, წინდისა და მისთ.) ნაჭერი, ნაგლეჯი; ქალამანში ფეხის თითებზე დასახვევი ძველი ქსოვილის ნაჭერი. ~ ბანდს ნაბღით სჭრიან, აკეთებენ ქალამანი დანაგლეჯ ადგილში ჩააგველა (ჩასაფენად); ზრღ (ძველ) ნაჭერსაც ეზახიან ქალმე-

ში ჩანაგევს (ჩაფენილს) ბანდს.

— ჯ ა ნ., ამას უწოდებენ უჯარსა ძოძსა, გინა წურილთა თასმათა და მისთანათა ს ა ბ ა, ბანდა, ბანდი უხვარი ძონძი ჩ უ ბ., ძო წ., ხ უ ბ.; ბანდი წვრილი თოქა სასლათაი ჩ უ ბ., წვრილი თოქი ან თასმა სახლართად, მოსაკრავად გამოყენებული ქ ე ლ.

ბანუვლ ბანჯგელი.

ბანყიაჲ, ბაყიაჲ, ბანყია დიდი და უშნო, დოყლაპია, დონდლო კაცი.

— დეგი-კაცი, ტროყი ჯ ა ნ.

ბანჯაცაჲ ნ. ფანჯაცაჲ.

ბაჲრამ [ახ.] მამბადიანთა დღესასწაული, ბაირამი.

— ნ ი ე.

ბაჲრიკატაჲ, ბაჲრიკატაჲ [ახ. ბაჲრ-ქ კატა] ველური, გარეული კატა. ~ ბაჲრიკატაჲ კატაჲზგნი დიდი (კატაზე დიდი), მინდორში კეპტეჲ (არის), ქათმევს მიჰყონავს; პატრა ყმაწულსა და ზინევაში ებნოდა ერ ქალ: დაჲხინ, თუარდემ (თორემ) დაახანევეარ (დაუვძახებ) ბაჲრიკატას, წაყონელი შენ თჲ (წაიყვიანს).

— ჯ ა ნ.

ბაჲნაღ [ახ. ბაჲნაგ] ქვისლი.

— ბაჲნაღი ნ ი ე.

ბაჲბაჲეღაჲ მაჲლაჲჲუნა, კოშმარი. ცრუმორწმუნე ხალხის წარმოდგენით, რაღაც დიდი ცხოველი უნდა იყოს, რომელიც ძილში ადამიანს ზედ აწევბა და ახრჩობს, განსაკუთრებით ორსულ ქალებს, გულით ავადმყოფებსა და სხვა სენით დაავადებულებს, რომელთაც დანე სულის ხუთვა აქეთ. ამათზე ამბობენ: „ბაჲბაჲეღაჲ აწრეჲ“ (მაჲლაჲჲუნა აწევბაი). ~ ჰენგელაჲში (საინგილოში) ერ ქალ არის, შჲ ზაღლს ინახავს, ბაჲბაჲეღაჲ არ მოჲდესაჲ. შჲ ზაღლი რზრათი (ეზოდან) გასტლიათჲ (გასვლისთანაჲ) იმ ლამე ბაჲბაჲეღაჲ მაწჲჲ, მაჭროსაჲ. ბაჲბაჲეღაჲ ამბოჲსაჲ (ამბობსო): თოღ თოღზე მოჲაქჲ (თვალს თვალზე ვადებ, პირდაპირ ზედ ვათავსებ), ყბაჲ (პირი) ყბაზე მოჲაქჲ, გელ გელზე მოჲაქჲ, ფეჲ ფეჲზე

ნოვაქაე, ანა (მაგრამ) ცხტრ ცხტრზე
ვერ მოვაქაე, თუარდემ (თორემ) ინ-
სანს (აღამიანს) დაეაჭროვლია; ბაეზა-
ქელაე ერყე (მხოლოდ) ზილში აწრავე
(აწვევაო), დღისიე არ იქნევე (დღისით
არ შეიძლება).

— მწოლელა ცრურწმენით: ავი სუ-
ლი, რომელიც თითქოს მძინარს დააწვე-
ბა და ახრჩობს ქ ი ნ ქ. ვეჟა.

ბაჟელუნ ხშირი წვიმებისაგან დასაცავად
ლობესა და ყორეზე ზემოდან დაწყობი-
ლი გამხმარი ეკლიანი მცენარეების (ყუ-
ნელის, მყევისა და მისთ.) კონები.
~ ბარუზე დანაწყოვ ჩხიპ-ჩხუჟევე(ყო-
რეზე დაწყობილი წვრილი ჩხირები)
ერთა შაყრულ არის ბაჟელუნ; ზოგდგფა
ბაჟელუნს თორწემიც ჰყრიან ფიჩხი კო-
ლა.

ბარ (1) საქონლის შიგნეულისაგან დამ-
ზადებული საქმელი: ღვიძლს, ფილტ-
ვებს, ფაშეს წერილად ჰყრიან, ზედ ნაწ-
ლაუებს ახევეენ და ისე ხარშავენ. ამას
მთევალეზლის სულის ახსნის დროს
აყეთებენ.

— შ ა ნ., რეც., ჯ ა ნ., 163, ხ უ ბ.

ბარ (2), ბარი ტარ ბარი, რომელსაც ტა-
რიცა და პირიც ერთი მთლიანი ხისა
აქვს, ხის ნიჩაბს წააგავს, ოღონდ ამ
ხის პირს ქველა ნაწილზე წამოტყული
აქვს წვერმახვილი რკინა. ინგილოები
ბარის პირს სწორედ ამ რკინის საქლემს
უწოდებენ, ხოლო მთელს დანარჩენს ხის
ნაწილს — ბარის ტარს. ამგვარად, ბა-
რის ტარი არა მარტო ხელმოსავლები
ნაწილია, არამედ ჩვეულებრივი ბარის
სახუნელი ნაწილის 2/3-იც. ~ ბარი ტრი
ტარ (ბარის ტარის ტარი); ბარი ყალად
ნ. ყალად.

ბარაბარ [ახ. ბარაბარ] თანაბარი, ბა-
რიბარი, თანაწვორი, ტოლი. ~ ბაწრი
ორნიმ წრრრვ ვარაქ ბარაბარ იქნეს
(ძალის ორივე წვერი უნდა თანაბარი
იყოს); იმასთან ბარაბარ კაც ვერ დატ-
ნახიე ყოფილ (იმისი ტოლი, თანაბარი
კაცი არ უნახავთ თურმე); ზ მ ნ ზ.
ბარაბრა თანაბრად. ~ მე ქომურ წოფლ,
ყიზილზე ბარაბრა გოქოლ (ნახშირი

წვილზე და ოქროზე თანაბრად გავცუა-
ლე); ე კ ა ც ცალ ფეყით იმათთან ბარაბ-
რა ეტაროდა. (— ბარდაბერ თანაბ-
რად, თანაწვორად ნ ი ე).

— ჯ ა ნ.

ბარანბოა ბარამბო, ბალახოვანი, სურნე-
ლოვანი მცენარე. ~ ბარანბოა ეინჰარს
მინგავს (ჰგავს); ფუტკარ ახალ დაქერა-
ში გეჟში ბარამბოს უსმენ, სულ მოტ-
ღესავე (სუნი აუვიდესო), რომ ფუტკარ
შიგ დაგროვდეს.

— ჯ ა ნ., მ ა ყ., ბარამბო ფუტკართ
მოლი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ტყის მრავალ-
წლოვანი ბალახი (ტუჩროსანთა ოჯახისა)
ქ გ ლ, ბუერა, ბალახეული მცენარე
ნ ი ე.

ბარაა 1. [ახ. ბარა] ნადირობის დროს ნა-
დირის მოსამწყვედევი ვიწრო გასავალი;
ბარაზე დადგომა, ბარაა შაკრაა მთა-
ში ბილიებზე (სხვადასხვა ადგილას)
მონადირეების თოფებით დგომა და ნა-
დირისათვის გასასვლელი გზის შეკერა
~ სურაგში წასტლაში (სანადიროდ). წა-
სვლის დროს ბარას ეუკრავთ (ეკრავთ),
თოფეებით კაწეებზე (ნ. კაწ., მნიშვ. 4)
დგრვით (ელგებით). ემას ბარაზე დად-
გომა, ბარაა შაკრაა ებნევიან; ნ. ვაზ-
რიან ბარაა; უნეგრიან ბარაა.

— ბერა მ ე ნ თ., ქ ა ჯ. საუელი
ქ ი ნ ქ. ვეჟა;

2. [ახ. დილ. ბარა] ბერა, მოზლუ-
დულში სპეციალურად დატოვებული
ვიწრო ადგილი, სადაც ცხვარი თითო-
თითოდ გამოჰყავთ და წველიან.

— ბერა ს ა ბ ა, ბერაში წველვა
ცხვარს ბაქში შეყრიან, მწველაეები
ბაქის კარებში დგებიან, თითო ცხვარს
იქერენ, ჯერ ერთი მწველაეი მოსწვე-
ლის, მერჟე მეორე, მერჟე მესამე და ა.
შ. მ ე ნ თ.; საზაფხულო საძოვრებზე,
„მაღლებზე“ სახელდახელოდ გაყეთებუ-
ლი სადგომი, ფარეხი ნ ი ე.

ბარაქათ [ახ. ბარაქათ] დოვლათი, ბა-
რაქა. ~ ღმერთმა ბარაქათ ქოქცასი,
ღმერთმა ბარაქათ დაადოსი (დალოც-
ვა); ზ ე დ ს. უბარაქათოა უბარაქო.
~ ბრინე პათარ (როგორი) რამე რყოა

არ იმბტა, უბარაქათოა იქნა; ოქალში ბევრ რამ შადის, ამმა (მაგრამ) არ ჩანს, უბარაქათოა კეპტევე (უბარაქა); კოხე დანაკე ბალახიე უბარაქათოს (ვათბიბლი ნორჩი ბლახიე უბარაქა).

— ბერეკეთი ნი ე.

ბარაჩია [აზ. ბარ-ჩია] ბარაზე მდგომი (ნ. ბარაჲ, მნიშვ. 1), ჩასაფრებული ნადირობის დროს. ~ ბარაჩიე ნადირ მასლჲლ (მოსასვლელ) ყიღირზე (ბილიყზე) ეღევიან, ამმა (მაგრამ) კჷლაგ (ქარი) საჰტყენც უბერავს, იმი ბოლოზე ეღევიან, სულ ნე დაჲყარასავ (სუნი არ დაღეგსო) ინსნის (ადამიანის), ნადირს არ მიჷვიდესავ, არ დაფხტრსავი (არ დაფრთხესო). მეზალეჲ კი თავით იწყოვს. მეზალეჲ სულ მოღისავ კჷლაგი თარაფით (მხრიდანო), ნადირ ფხტევე (ფრთხეზა), მიხორწყევე, საჲთაე ინსნი სულ არ მოღის. იქ ბარაჩია უხტყის (უხვდება); ზ მ ნ ზ. ბარაჩიოჲან ბარაზე მდგომად, ჩასასაფრებლად. ~ სჷრაგში ზოგ მეზალეოჲან, ზოგ ბარაჩიოჲან მიღის (ნადირობაში ზოგი მეჰალეღე და ზოგი ჩასასაფრებლად მიღის).

[სინ. მეთოფეჲ].

ბარბაროჲა ბარბარობა (წმ. ბარბარეს დღესასწაული).

ბარბაროჲ, **ბარბაროჲ** საუტარ თოფალში (ნ.) მთის ძირას წმინდად აღიარებული ერთი ადგილი, სადაე წინათ ბარბარეს სახელობის ეკლესია ყოფილა აშენებული. ამჲჲმად მხოლოდ ნანგრევებია.

— ე დ ი ლ ი, გვ. 162.

ბარდღლიან კუჷყუყიან ადამიანზე ამბობენ.

— აბურჰგულ-კუჷყუყიანი ჭ ა ნ., მეტად ბალნიანი, ბანჯგვლიანი (უფრო საქონელზე იტყვიან) კ ა ი შ.; ბალნიანი, ბანჯგვლიანი კ ი ნ კ. ვაჲა.

ბარზიმ ბარძიმი. ~ ბარზიმ ზიარები კურკელი (ზიარების კურკელი).

ბარინე [აზ. დიალ. ბარინჯხ] ერთგვარი მალაღი ბლახოჲანი მცენარე. უმთავრესად აბრეშუმის ქიის შესაცახად იყენებენ (ნ. დაცახაჲ). ზოგჯერ მისგან ეზოს ჩასაგველ ცოცხებსაც აყეთებენ.

~ კიას ორეჷრა (ორგვარი) ცახით ცახენ. ერეჷრას (ერთს) ბოლოჲა ეზახიან, მეორეჷრას — ბარინე. ბარინეი ცახით ჟაგეგსაც (ცოცხებსაც) აქითევენ, ჟაგ-მაგ (ცოცხებსა და მისთანენს) ჰკარონ (ცრავენ) რზრჲ ჩააგრლა (დასაგველად).

— ყვითელი, სამეურნალო ძიღო მ ა ყ.

ბარუჲ [აზ. ბარხ] 1. თიხით შეღესილი ქვის კედელი, ქვითყირის კედელი (ნაგებობაში);

2. ეზოებზე შემოვლებული ქვითყირის გალავანი ან ყორე; ბარუჲ გასწეჲა ნ. გასწეჲა.

ბას [აზ. ბას = კამათი, კინკლაობა, ჩხუბი]: ბას მოსლაჲ იგიეჲა, რაც დაბასეჲა. ~ შენ იმასთან ბას როგო მრხოლი? (შენ იმას როგორ გაეჯობრე?); ბას სწეეს ეჲამთეზა, კინკლაობს. ~ იმასთან ბას ჰაბე სწეჲა? (იმასთან რატომ კინკლაობ, რატომ ეჲამათეზი?). ბასბას წყეჷრა, ჩხუბი თაჲყირისმტერეჲა. ~ დეჷჷანში ჰეჷყევეზე (ყუთებზე) ბასბას იყო.

შღრ. ბას.

ბასმაჲ ერთგვარი აჲადმყოფობა. უმთავრესად ბეჷგებს ემართებათ, სუნთჷვა ეკვრით და ახველებთ. ~ ყმაწულს ბასმაჲ ჭნაში მიჷყონენ ბებერთან (ბაგვეს როცა ბასმა სჷირს, იგი მიჷყავთ მოხუც ქალთან). ეე ბებერ ლაგავს ყმაწულს (ნ. დალაგავ, მნიშვ. 1).

— „ბასმა ის არის, რომ ყმაწვილი ტანში შეიყვრის, ფეხზე ველარ დაღება“ შ ა ნ. რეჷ.

ბასრუჲ [აზ. ბასხრჲგ=გაღამალული, გაღანახული] ნარჩენი, ნაბოლარა, ნამცვრევი აბრეშუმის კია, რომელიც სხვასთან ერთად პარკის გაკეთებას ვერ ასწრებს (იგი დაახლოებით ოთხი დღის შემდეგ „ქნის“ ანუ აყეთებს პარკს). ~ ოთხივე ომოსლას ჷან (მეოთხე ძიღის შემდეგ, მეოთხე კანში ამოსვლის შემდეგ) კიას შიკმელს არ აზღევენ, უსტენენ (ნ. სტენჷაჲ). აჲმას იმიბე იღლიან, რუმ ჰრუ ნაქნარ კიაჲეღ და ზეჲ-

პირზე ნაქნარიც დაბარბარავენ (აი ამას იმიტომ შერებია, რომ ქვეშ მყოფი ქიაი და ზედაპირზე მყოფი გათანაბრდნენ), ღიდ-წრულ ნუ იქნეს ქიაი, ბუთუმმა (ყველამ) ერთა შაქნას პარკ, ბასრუე ნუ ღარჩეს.

ბასტურმა (1) [ახ. ბასდხრმა] ბასტურმა, ძმარში ჩადებულ და შენახული სამწვადე ხორცი.

— ქ გ ლ, მ ე ნ თ., ხორცი ჰერში ან კომლში გამოსული. ამგვარი ხორცის მწვადი ძმრიაინ ჩ უ ბ., ერთი ღაით ხახვში და პილიპლში ჩადებულ ღაეკილი სახინელე! ხორცი შ ა ნ. ვაეა I.

ბასტურმა (2) [ახ. ბასდხრმა] ღობეში (ან ხირხალში) შიგა და შიგ სამაგარად დასობილი ხის ძელები. ~ გერგალ გაკეთებაში ბასტურმას ჰყრიან (დგამენ, სვამენ) ორდენას (ორ ცალს), სველს, შიგ უყრიან გერგლევს (ნ.), ჩაღჩად (ნ. მნიშვ. 1) გაკეთებაშიც ამბოვენ: ბასტურმეე ჩაგიყრია (ჩადგი) ?, ბასტურმა ჩაადგი?

ბალ [ახ.] მატყლის ძაფისაგან ნაქსოვი ზონარი, თასმა რისამე შეუაყრაად, რამეში გასაყრელად. ~ წინდი ბალ; კაცს ხურეინი ბალეე გატსხნი; ფეყზე ბალ მოხევა (ფეხზე ზონრის, თასმის შემოხვევა); ბალეე სხოდასხოეურაას (სხედასხევეარაა); სააა (სადა, თეთრი), კრელ (ფერადი), გურგალ, ტყელ; ფირფიტოა ბალ ნ. ფირფიტოა; ქალდინი (ქალში) ბალ ნ. ყანელია ბალ.

— შ ა ნ. რეც., ლეკვერთხი ბ ე რ., სარტყელი, ზოსტერი, ქამარი, ლეკვერთხი ნ ი ე., ბაილი ფემტემლის სარტყლის ბოლოებზე მიყერებული ზონრები, რომლითაც შეისვენება სარტყელი ნ ი ე.

ბალურ: ბალურ ატამ საგანგებო ჩიშის მსხვილი, ყვითელი და ტუბილი სახლენი ატამი; ბალურ გუგრაა გოგრის ერთერთი ჩიში, ბალის გოგრა, რომელსაც მოკლე ტარი აქვს. ~ ბალურ გუგრაა შიგ ბითაე უშთლი (მთლიანად ყვითელი), ზეითი თეთრ კან აქ, თხელ.

იმას ესარმავთ, ეკომთ, თორნეშიაც ეწოთ. (— გოგრის ჩიშია შ ა ნ. რეც.).

ბალურაა ბალის.

ბალურა ჩიტ ბელურა.

ბალჩეა ნ. ბახჩეა.

ბაყაე იგიეეა, რაც უურბალაა (2).

ბაყაყუნჯაა იგიეეა, რაც კუნზიბაყაე.

ბაყიაა ნ. ბანყიაა.

ბაყელ ჩირქი, ბალღამი. ~ აერაზე სისბლი და ბაყელ ნარეე იყო.

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ქ ა ჯ.

ბაშღტგმა [ახ. ბაშ = თავი+ღტგმან = ღილი] ქალის თავის სამკაულის ნაწილი: მძივებივით ასხმული (მეტწილად ვერცხლის) ღილები, რომელიც ლეჩაქის კიდზე შუბლის გასწვრივ იყო მიკერებული. ~ ბაშღტგმა თეთრ ზივი-საღი რამ იყო (მძივებით რამ იყო). ემას ლეჩაქი ბალზე (ნ. ბალ) ვოვლევლით წინ, ლეჩაქს ბალ აქ პირში, იმ ბალში ვარიგევლით (ვაეცამლით) ღტგმას (ღილს), ზედ უხევილით ლეჩაქზე, ღტგმაა კეტეეოდა ზივით (მძივისაგან), თხელ კინაბი, გუმშუ ნაქნარიც (ვერცხლიანი) იყო.

ნ. ღტგმაა.

ბაშლულ, **ბაშლოლ** [ახ. ბაშლხვ] ყაბაღახი, ბაშლიყი.

— ნ ი ე.

ბაშმაე [რუს.] ფეხსაცმელები, ბაშმაეები; **ტურაა** ბაშმაე ნ. ტურაა.

ბაშპორტ [რუს.] პასპორტი.

ბაშქინეირ [ახ. ბაშ=თავი+ქინეირ=ძეწეკვი] ქალის თავის სამკაულის ნაწილი, რომელიც წარმოადგენდა ძეწეკზე წამოკმულ ვერცხლის ორშაურიანებს. ამას უწინ ლეჩაქზე იხევედნენ ქალები ორსამ წყებად. მისი ერთი ბოლო მიყერებული იყო ლეჩაქზე, მეორე ბოლო კი კავთ მაგრდებოდა. ~ ბაშქინეირ ქელლაზე მანახეე ქინეირ (თავზე მოსახეევი ძეწეკია), ორ-ორშაურ ჩანაყარ. ლეჩაქზე ეხეველით ორ ყათ (ორ წყე-ზად). თუ თავ მიყერებულ აქონდა, მეორე თვს ყარმალით ეუგდევლით (ყავს ეუყრილით და ისე ვიპაგრებდით). **ნ. ქინეირ.**

ბაშუსტა! [აზ. ბაშუსტღ] დიახ, ბატონო!, ბატონი ბრძანდებით!

— შ ა ნ. ვეა IV, ქ გ ლ.

ბაშჰენგა [აზ. ბაშ+აზ. აენგ] მაყრების უფროსი, მეთაური (ქალი), რომელიც მიუძღვის პატარძლის წამოსაყვანად წასულ ცხენოსან ქალთა მაყროსს. ~ ბაშჰენგა კეპტევის (არის) ერ ქალ. სხო ჰენგენი (ნ. ჰენგა) ქალეენი (ქალები არიან). ჰენგევიბე (მაყრებისთვის) ცეხენებს მოჰყონენ ქალთან წასლროლა (წასასვლელად). ერ კამ ცხენ ბაშჰენგასი კეპტე (მთავარი მაყრისაა). უკანი ბაშჰენგა დანაელომ ცხენზე ხურეთინ კრრნ (უკან იმ ცხენზე, რომელზედაც მთავარი მაყარი ზის, ხურჩინს ჰკიდებენ). ემ ხურჩინშიაც ჩალაგმეტლ (ჩალაგებულოა) შუღ წოდ, ერ სატუნრა (ნ.), ნაზუქ, ლაეაშ, ერ კუქულა (ნ.) ლუნრა. ემაგრ კრტ-კრტ დარეუზამთი ვალიან (აი ასე დაკერა-დაკერით ჰიშკრიდან ვალიან). გასტლაშიაც თოფს ესრტან.

— **ბაშმაყარი** ე ლ., **ბაშღადე** ნ ი ე.

ბაცან [რუს.] ბაციანი.

ბაცბაცოვა ბარბაცი. ~ ერ აბიერა (უშნოდ) ბაცბაციოს, შენ იტყუ (ასე იტყვი, თითქოს), დამთროლავ.

— **ბაცბაცი** მთვრალის ბარგანობა, ბორგანობა ს ა ბ ა, ბარბაცი, ტორტმანი ჩ უ ბ.

ბაჩალიანე ბაჩალიაშვილების უბანი.

ბაწარ: ბაწარზე მოყონაა ნ. მოყონაა; ბაწარი დაკრაა ნ. დაკრაა, მნიშვ. 1; ნ. სათეთროა (შ), სათეთრო ბაწარ; საფერალოა, საფერალო ბაწარ.

ბაჰუა იგივეა, რაც ჰიბაჰ.

ბახტ [აზ. ბახტ] ბელი, ილბალი. ~ ღმერთმა ბახტ მისცას! (ღმერთმა ბელი მისცეს!); ზ ე ლ ს. ბახტიან ბედნიერი, ილბლიანი. ~ ღმერთმა ბახტიან გაგკადასუ!

ბახტავარ [აზ. ბახტავარ] იგივეა, რაც ბახტიან (ნ. ბახტ). ~ ჰოვა (რა, როგორ) ბახტავარ ქალ ხნრა!; ამ მედ აღგილას ჰენგილავ კი აარ, თათარიც მე-

ნახას, დიდ ბახტავარ ვიქნეოდი (ამ უცხო ადგილას ინგილო კი არა, თათარიც რომ მენახა, ძალიან ბედნიერი ვიქნებოდი); ბახტავარ ცხოვრებაა გოქ. ნ. ბახტ.

ბახტ-ივღალ ბედ-ილბალი. ~ ბახტ-ივღალ მისცას, ყოშა (წყვილად) დააბერას!; ზ ე ლ ს. ბახტივღალიან ბედ-ილბლიანი. ~ ბახტივღალიან იქენი (ბედილბლიანი იყავი!).

ბახჩეა, **ბაღჩეა** 1. თუთის ხეების ბალი აბრეშუმის ქიისათვის. ~ ჰენგილავე (ინგილოები) ბუთუმ (ყველა) არ ინახავს ქიას, ამმიბე რუმ (იმისთვის, რომ) ზოგს ბახჩეა აქ, ზოგს — აარ.

— **ბაღჩეა** შ ა ნ. რეც;

2. იგივეა, რაც ფურცელ. ~ ბაღჩეაზე წასულრყავ, აშმა ბაღჩეა ვერ მოად (ფოთლისთვის წავედი, მაგრამ ფოთლი ვერ მოვიტანე); ქიაბე ბახჩეა დატხლანი (აბრეშუმის ქიისათვის თუთის ხის ფოთლები დაუტეუპია).

ბახჩე-ყურეა ნ. -ყურეა.

ბაჯალა (მრ. ბაჯლე) 1. როგორც შინაურ, ისე გარეულ ფრინველთა და ცხოველთა შვილი, ნაშიერი. ~ ხედავს ბუღემს (ბუღეა), შიგაც წრტლ-წრტლ ბაჯლე (ბარტყები) ყიან; ემ ცხენს ბაჯალა (ცხენის შვილი, კვიცი) აქ; ვადაა (ყევი) წაუდა ტყეში, ნახა ერ ალან (ლომი), ორ-სამიჯ ბაჯალა აქონდა; ღორი ბაჯლევი (გოქებვიით) ჩურუნოვენ (ნ. ჩურუნოვა); გ. ღლი (გველის) ბაჯალა ღოტქერი; კატი ბაჯალას კნტ ებნევიან; ქეჩია ბაჯალას წიყოა ებნევიან (თხის შვილს ციკანს უწოდებენ); ზაქია კამეჩი ბაჯალას (შვილი)!

— **ზოგად** ყოელთა ფრინველთა შვლთა მართვ ეწოდება. ყვათა და ყორანთა და მისთანათას ბაჯლას ს ა ბ ა; მართვე ყვათა, ჰილყვათა, კაჰკაჰთა და სხე. ჩ უ ბ., ქ ა ჰ.;

2. **გადატ** ბეშვი. ~ ღმერთმა გოგომრავლოს ჩონ ბაჯლე (ჩენი ბეშვები)!

3. ტანისამოსის გადანაკერში ჩაყენებული პატარა ნაქერი განისა და ირ-

ბის მისაცემად, ბარტყი. ~ ერ პატარა ჩითი ნაერთი (ნაუწი) მეშვე, პერანგს ბავალა ჩოტგლო (ჩაუღდა, ჩაუუყენო) (სინ. აზღუტ);

4. ბარტყი (მცენარისა), ხის ძირის ამონაყარი. ~ ქლიავი ბავლეე, ბალი ბავლეე, ბია ბავლეე; შუღანწლ მაგრა ბავლეეს (ნ. დაბავლა, მნიშვ. 1), ბურ ბავლეე აქ (სინ. ნაბიოუარ, მნიშვ. 2);

ბაკიაა, ბაკი ცული მეკრაი ან მქსოველი, ვინც მიქლანვით, უშნოდ, ულაზათოდ კერავს, აკერებს რასმე. ქსოვის და მისთ. ~ რა ბაკია (ბაკი) რამ ხნრა, ფეკსომოზ დაგიბაკი (ნ. დაბაკია).

— ბახია ხარაზებში ხმარებული ტერმინია: ეწოდება ნაყერის თითო გადაბოტებას და აგრეთვე ჩუსტის ქუსლზე შემოვლებულ ნაყერს მ ე ნ თ.

ბაანაა ნ. ბაანაა.

-ბე, -ბეთ, -ბეა, -ბეათ (თანდებ.) 1. -თვის. ~ უღლიბე (უღლისათვის), ურმი კლიევიბე (ხელნებისათვის), ჰაჩევიბე (ბოძებისათვის), ცული ტრევიბე (ტარებისათვის) ხეს ჰტუსენ (ტრუსავენ), ხეა არ დალპესავ, ჰიამ არ ჰამასავ; მე შენთან ერ საქმიბე მოსუვარ (ერთი საქმისათვის მოსუვარ); მისბე გრნდა? შენბე გნდა? (ვისთვის გინდა? შენთვის გინდა?); ჩემ თაფლი კობ გაგჩულ, მეც ამიბე (ამისთვის) ჰტურეარ (ვტირი); სამ დღეს უჯან ფეყსომოზიბე მასალეარ (ფეხსაცმლისათვის ნოვალ); რამბე (რამბე) მი დი? (რისთვის მიღხარ?); სხევიბეთ მამილი, მე კი ცამ-ცარიალ დოჰჩიე (სხვებისთვის მოვიტანე, მე კი სულ მთლად ცარიელი დავრჩი); შენ საქმეს ღორიბე და ცხენიბეთ მოვლა (შენი საქმეა ღორისთვის და ცხენისთვის მოვლა); შუღა-მიბეთ ამბავს ფაბტონ; ჩემბე ჩემთვის. ~ ჩემბე უთქომ; შენბე შენთვის; იმბე იმისთვის.

— შ ა ნ. რეც;

2. აღნიშნავს იმასვე, რასაც დამხმარე სიტყვები: შესახებ, -თაობაზე, -ზე. ~ ყარტლიანს ქუქყიან ინსნიბე (აღამიანის შესახებ, აღამიანზე) ამბოვენ; ბაბაყულს

დიდთოლვეიან ინსნიბეც იტყუნან; მოხიზაა ჰე ვახიზაა ჰემგიბეთ თქმაა იქნეე (მოხიზვას ან ვახიზვას აი ამგვარ რამეზე ამბობენ); სიხარულიან დღეეე ამბოვენ გასხლინევი დღეაბე (დღეზე, დღის შესახებ);

— 3. -გამო. ~ ე ვაღაა ექ არქნოვაბე (|| არქნუაბე) ბუთუმ გამათუწლან (ამ ვაჟის აქ არ ყოფნის გამო ყველა გაყვირებულა); დაწოლელ ადგილ არქნოვაბეთ (იმის გამო, რომ დასაწოლი ადგილი არ ჰქონდა), ვერ დოტზინი; შაქრომ ჰაბეთუმ რამდ იყიდას, ის თავი უნამამიბეთ აზღუნი (შაქრომ რატომ რადა იყილს რამე, იგი თავისი 'რალაც-რალაკეების', ქონების გამო გაბღინძულია);

4. -ბეთ დავრთვის -ვე ნაწილაკიან ადგილისა და დროის გარემოებებს და აძლიერებს ამ ნაწილაკის ფუნქციას. ~ მეზნეე ფაჰაა სახლშივბეთ დამჩნენ (სიძეები ხელმწიფის სახლშივე დარჩნენ); დაავაა ნაქნარ ადგილშივბეთ მოტკლავე (იმ ადგილშივე მოუკლავთ, სადაც ომობდნენ); გადას გომოჰყონენ (ვაეი გამოჰყავთ), გომოყონაში კარშივბეთ (კარშივე) უხტრეიან (უხვდებიან) დედ-მამაა; დღესავბეთ (დღესვე) წავალთ; ამ საათშივბეთ (ამ საათშივე) მოა; მებეთ მე თვითონ, მევე. ~ მებეთ გუაყეთვე ემ საქმეს; შენბეთ შენ თითონ, შენვე. ~ შენბეთ გააკეთე საქმეა, თუ გააკეთე!;

5. იგივეა, რაც -ადინა. ~ ამან (ნ.), უან (ნ.), არ მამკლოთ, დამბე ამიყონით (დად ამიყვანეთ)!

ბეაბან ნ. ბიაბან.

ბეაბა ნ. ბებრაა.

ბებერ მოხუცებული ქალი, დედაბერი;

ნ. კუნტა ბებერ.

ბებერაა მშინარა.

ბებერკუნტაა იგივეა, რაც კუნტაა (3). [სინ. კუნტა ბებერ].

ბებერაა, ბეაბა (მრ. ბებრავე) ბებია, დედლა. ~ ქალ ბებრას დედიგნი მაგრა (დედაზე უფრო მეტად) ჰეარევი ყო-

ფილ (თურმე); ბებრანთა მიე, ბებრაჲ ავალი (ავალა); გერ ბებრაჲ ნ. გერ.

— ჟ ა ნ.

ბებრევი სამაროვან ტ ო პ. ახალი სასათლაოა თოფახში (ნ. თოფახ). ~ კასრი საყტართან (ნ.) ქრმ ყოფ (მყოფ) ახალ სამაროვანს (სასათლაოს), კეკნი ჰირში (ნ. კეკენ), ეტუჲან ბებრევი სამაროვანს.

[სინ. სანებაჲ სამარიეე (სამაროვან)].

ბებრი იაჲ თეთრი ყვავილი ერთგვარი, იას წაბავს, მოცისტრო ფერი გაღამკრავს.

შღრ. ძალი იაჲ; ბენეჲ იაჲ.

ბებრი კუნტაჲ იგივე უნდა იყოს, რაც კუნტაჲ, მნიშ. 1. ხალხის გადმოცემით, ბებრისას მას იმითმ ეძახიან, რომ ასეთ პურს გული გამოუმცხვარი აქვს, ცომია და ადვილი საქმელია. ამიტომ მას კბილების უქონლობის გამო სწორედ ბებრები ჰამენ; ბებრი კუნტაჲ აკიდება, ბ. კ. მიცემამა ჯობნა, მოგება, რაიმე საქმეში გასწრება. ~ ბებრი კუნტაჲ აკილ (გაჯობე, დაგასწარი); ბებრი კუნტაჲ აკილა (სხვებმა აჯობეს; ჩამორჩა სხვებს); ბებრი კუნტაჲ მისი! (დაასწარი, აჯობე!) — ამას ეტუჲან ყმაწულს (ბაეშეს), რახანაც ის სხოვეს ვერ ვწეე, სხოვე წინ უსწრევენ (სინ. ჰატ მიცემაჲ; ჰატ(ი) ჰმევენებაჲ ნ. ჰატ). **ბებრუცაჲ** ბებრუცუნა.

ბეღიაჲ ხრამი, ჩაყარნილი ადგილი.

ბეღირანეჲ ტ ო პ. ასე უწოდებენ სოფ. კახში გამახარაშვილების უბანს.

ბეღნიარ ბეღნიერი. ~ ბეღნიარ დღეე. **ბევრ,** ბეჲრ, ბ.ჯერ 1. ბეერი;

2. ხშირად, ბეერჯერ. ~ ის ბეერ მოდიოდა ჩონსა; მე ბეჲრ არ რრცხავ (არ ვრცხავ) ტამსმოზს (ტანისამოსს); ე ყმაწულ ავად კეპტეე ბეჲრ (ეს ბაეში ხშირად ხდება ავად); ე ყმაწულ ბეჲრ ნაცხელეე ყმაწულ (ამ ბაეშეს ხშირად აცხელებს); ე ყმაწულ ბეჲრ ნატირი (ეს ბაეში ხშირად ტირის); ფაულაჲ, კიტრი აახველა სხო რამიგნი ბეერ ცხილას ჰირან (ლობოსა და კიტრის ასახვევად სხვა რამეზე უფრო ხში-

რად რცხილას ჰირან);

3. ძალიან, ~ ბეჲრ უყუარდა ჩემთაე (ძალიან უყუარდი); ბუთუმბიგნი ე ჩემ პატრა ჰალ ბეერ მიყარს (ყველაზე უფრო მეტად ეს ჩემი უმცროსი ჰალიშვილი მიყვარს); ზ მ ნ ზ. ბეერ (ბეჲრ) დროზე იგივეა, რაც ბეერ, მნიშ. 2. ~ ბაღიას ბეერ დროზე ფურ მააწრულელა (მოაწველად) კმაროვენყ; დილლით საღმომღინ უდატეღომეღა მავრა მივიღოდი, ბეერ დროზეაც მუჲრბოდი.

ბევრისტანაჲ, ბევრისთანაჲ, ბეჲრისთანაჲ ნ. -ტანაჲ.

ბეზარ [აზ. ბიზარ, ბეზარ] 1. ბეზარი, აბეზარი. ~ ჰოგო (რა) ბეზარ რამ ხნრა!; ე მოლლაჲ თურმენი ბეზარ რამ ყოფილ; ბეზარ გოგკადა თაეი მოგვაბეზრა. ~ ბეზარ ნუ გოგკად! (თაეი ნუ მოგვაბეზრე!).

— ჩ უ ბ., მე ე თ., ნ ი ე., ჰ გ ლ;

2. თაემობზრებული. ~ ჩემ კაციგნი ბეზარ ვარ (ჩემი ქმრისაგან თაემობზრებული ვარ); მოშორდ ექათი, ჩონ ეღრიგნი (მეღრისგან) ბეზარ ვართ, შენ კდარ რამ გუნდა!

ბეზგაჲ [აზ. ბაზგეჲ=სარსარაჲ] გარეული ფრინელია ერთგვარი, გრძელნისკარტიანი, მალალი ფეხები აქვს, ყანჩას ჰგავს. ~ ბეზგაგს ზეათი შაჰხელაჲ — ყუთორი (ზევიდან შეხელაჲ — ყუთელია), მოშაეო გორც აჲ; ბეზგაგს ჰამენყა? (ბეზგაგი იჰმება?), — ჰოჲ, ბეზგაგი გორც ჰჰამენ.

ბეზირგან [აზ. დილ. ბაზირგან, ბაზირმან=ქარაენის წამყვანი] შეძლებული ვაჰარი. დიდვაჰარი.

— ჩ უ ბ., ჰ გ ლ. ნ ი ე.: გ ი გ., თ ო ფ., ჰ ა ე თ. (იგერხ.), ბაზირგარი, ბაზირგალი ი ჰ ე ე (მესხ.); ბერძენიან შეძლებული, ნდილარი ბ ე რ.; ბაზარგანი უშრომელი, უთაემოყვარო, ყველაფრის მკადრებელი, უთვისტომო ჰ ა ჯ.

-ბეთ ნ. -ბე

ბეთაარ [აზ. ბეთარ] უარესი, უფრო ცუ-

ლი. ~ ეს იპიზგნი ბეთარი (ეს იმაზე უარესია).

— ბეთარი ნი ე.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ჭაბახ.).

ბელა [აზ. ბელა] კიდცი, იქნებ, თუნდაც. ~ რათარაც უმ იქნეს, ლაუ მოკდრ-აე ბელა, მე ექ დანადგომ არ ვარ (როგორც უნდა იყოს, სულ რომ მოკვდე კიდცი, მე აქ გამჩერებელი არა ვარ); მე კაა შრდივარ (კარგად ეშვრები) ბელა, შენ რაა გ'ნდა?; მე ბელა არ მოტდივარ.

ბელბალ [აზ. დიალ. ბელბალხ=სარტყელი] მეტად მსხვილი აბრეშუმის ძაფი. ~ ბელბალსაც მანენიეში ახევენ (ახევენ), ჰათარაც (როგორც) ხადათს(ნ.), ამმა (მაგრამ) ხადათზგნი (ხაითზე) სელა (სქლად) ახევენ. ეემას საპოენში არ ხარშენ, გმელ კებტეე (ხმელი გაზოლის). ამას კდარზე უჭირედენენ სლაეახე (ნ.) ბელბალს ზაბი სიგზეათი შკრდენენ, სხო რამეზეე ავმარევენე (ხმარობენ).

ბელგაა [აზ. დიალ. ბალგა] ვაყის ოჯახიდან საპატარძლოსათვის გაგზავნილი საწინდარი (უმთავრესად ფული ან სხვა რამ).

— მე ნთ., ქ გ ლ, გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ქახ.-ქიხ.).

ბენდ [აზ. ბანდ] 1. ღამბა, ჭებირი; სათავესთან წყლის საწყვეტი. ~ წყალ აბევერევაში, წყალმა ნუ წაიღას მიწა ან სახლეე, იმას იტრნ (იტაენენ), ბენდს აქეთევენ; ბენდ დაცემაა ჭებირის გაკეთება. ~ „წყლის ყბასთან (პირში) სელს თუ ღელეა ჩეეგდას (გაუკეთებია), ურმევით მიდიან, ეავს მიაქონ (მიაქეთ), ბენდ ჰეემენ წყლის ყბასთან. ბენდ დაცემში ჭერ სამ ხეს ერთმერთზე თავებს ეუმბენ, ქრუ თარაფს (ქვეშა მხარეს) მიწაში ჰსმენ, აკეთევენ ვირევის (ნ.), კილე აწყოვენ ეავს ერთ ყათა (ერთ ფენად), ზედაათი ქტას აყრიან, იმაზე-დაათი კიდეე ეავს აყრიან, ჰეემავრ (აი ამგვარად) ერ ყათ (ერთი ფენა) ეავ, ერ ყათ ქტას აყრიან — ამთავრევენ (მ ი ნ ა მ რ ე ვ ე.).

— წისქვილის ან სარწყავი წყლის სათავეში გამართული ჭებირი წყლის გამოსაყოფად მთავარი კალაპოტიდან ნ ი ე.,

2. ჩონგურის, გიტარის, მანდოლინისა და სხვა ამგვარ საყრავთა ტარზე (საცა სიმებიან გაბმული) შიგ და შიგ განივად დაყოლებული, დანაყოფების შემქმნელი ზოლები, ცხერის ნაწლავი-საგან გაკეთებული. ~ ჩუნგური ბენ-დეეს ქირიშაით (ლარისაგან) აქეთევენ, ქირიშას ყოჩი ნაწლიეთი აქეთევენ.

ბენდამ, ბენდავ [აზ. ბანდამ] ულო-ნამჩისაგან გაკეთებული ძნის შესაკრავი. ~ პურ გათიბაში პური გელევეს ჰკრონ ბენდამით.

— ჯ ა ნ.

ბენდაა [აზ. ბანდა] ქმნილება, სულიერი აღამიანი, ვინმე. ~ ერ ბენდამ ვერ გა-გას! (ერთმა სულიერმა არ გაიგოს!); ტებილ ენაზე დოაქიროთ, ნოხოთ, ჰა-თარ ბენდაას (ტებილად დაველაპარა-კოთ, ენახოთ, როგორი ვინმეა, რა სუ-ლიერია).

ბენდი ბალახ ერთგვარი ბალახი, ძირზე მას ჯამებივით ფოთლები აქვს, რომელ-შიც წყალი გროვდება. ამაში დაგრო-ვილ წყალს ძველად ახსამდნენ აბრეშუ-მის ქიას, რომელიც ცანზე არ გალიოდა.

ბენდუ იაა [აზ. ბანდუმან] ია. შღრ. ზალი იაა; ბებრი იაა.

ბეა, ბეპ [აზ. ბეპ] ქალის დანიშვნამდე მიტანილი საწინდარი (ბეჭედი, ფული ან სხვა რამ) ვაყის ოჯახიდან. ~ სიპ-ტა (ჭერ) ქალისა მაჰკალა მიდიან. ქა-ლი პატრონ მიაკემელ კებტეე (ქალის პატრონი ქალს აძლევს). ოგემაშინ (აი მაშინ) ებნევის: ჰალა (ჭერ) ერ ბეპ მა-ტან, მევერინ (მერამე) ნიშანიე, ბეპ ემეურაას (ამგვარია): ერ მანით ერ გულგაზი (თავსაფრის) წორში კრონ (კრავენ), ერ მააზრი ფარჩას (საწინსაფ-რეს) ღრვენ (ღებენ), მიაქონ (მიაქეთ)-ამას . ეზახიან ბეპ; სახელ . დავულრვი (დავინიშნეთ), ერ ბეპ (|ქერ მანით) წო-გული (წავიღეთ).

[სინ. მანით, მნიშე. 2].

— ბე, ბეი ჩ უ ბ., ბეი სა ბ ა
ბუკი ნ ი ე., ბე ქალის დასანიშნი ბე,
ქელი მე ნ თ.

— ბეა ნ. — ბე.

ბეაბუთ ბებუთი.

— ბეათ ნ. — ბე.

ბერ 1. ბებერი, მოხუცებული, დიდი ხნი-
სა, ხნიერი. ~ დედაა ბერ ყოფილ;
დიდ ქალმა ბერ კიტრ მოსწყუტა; ბერ
ვაზ (ძველი, ბებერი ვაზი);

2. ბოხი (ხმა). ~ ბებრას უწნტაა
შაყრი, აამიბე ბერ გმაა აქ (ბებიას
სურდო შეპყრია, ამიტომაც ბოხი ხმა
აქვს); ქალმა უნაერი (მგლის) ბერ
გმაა რუმ გააგა, შეეშინდა.

ბერა შეყენევაა ბერად შედგომა, ბერად
აღკვეთა.

ბეროვან 1. სიბერე. ~ უფლოვანში ერ
რამ არ მაქონდა, ბეროვანში რაუმ (რა
უნდა) მაქონდესაე?

ნ. ბერ. მნიშვ. 1;

2. ბერობა, ბერად ყოფნა: ავადმყო-
ფი ბავშვის პატრონი ანდა ისეთი ოლ-
ქმარი, რომელსაც შვილი არ რჩებო-
და, ღმერთს აღუთქვამდა რამდენიმე
წლის განმავლობაში შვილის ბერობას,
შვილის ბერად შეყენებას, ოღონდაც კი
მას ამ საქმეში ხელი მოემართა. ბერო-
ბა იმაში გამოიხატებოდა, რომ ბავშვის
პატრონი ღმერთს გარკვეული ვადის-
თვის დაჰპირდებოდა „სალმტოს“ (ნ.
დაკვლას. გარდა ამისა, ბავშვს თმას არ
შეკრებდა, თეთრ ტანსაცმელში გამო-
აწყობდა და სხვა ფერის ტანსაცმელს არ
მიიყარებდა. აღთქმის დღისათვის და-
პირებულ „სალმტოს“ დაკვლავა და
ქურმუხის დღესასწაულის დღეს ქურ-
მუხის საყდარში წავიდოდა სალოცაიად
და ზეარაკის შესაწირად. ამ დღიდან
„აღთქმულ“ ბავშვს გაპარსდებოდა, თეთრ
ტანსაცმელს გახდიდნენ, კრელ-ქრუ-
ლებს ჩააცემდნენ და ბერობიდან გა-
ათვისუფლებდნენ.

— კურატი მე ნ თ.

ბეროვნე 1. ბეროშვილების გვარის შთა-
მომაველი;

2. ბეროშვილების უბანი.

ბერონ(თ) ლელეა ჰ ი დ რ. ლელის სახე-
ლია თოფაოში (ნ. თოფალ), ბეროშვი-
ლების უბანში.

ბერწანაწონ მეროე წელსეა გადამდგარი
ზაქი. ~ კამმეჩ უმ დაზზოე ი (რომ
დაიზებდა), ერ წელს, გადაქ (ზაქის)
ქორთაა ქნაში (ყოფნისას), წრლენ კამ-
მენს, მეორე წელში უმ(რომ) გოლოე
(გადაე) გადაქ, კამმეჩ ჰრგურს არ
აქტანაეს (არ მაკდება). ოგეშაშინ კამმეჩ
ყისირ (ნ.) იწრლევ, აამი გადაქ, მაშინ
ბერწანაწონ, ჰე (ან) ყისირწაწონ გა-
დაქს ეზახნა.

[სინ. ყისირწაწონ, ყისიროვან].

ბერწანაწონ საქონელი, რომელიც მო-
გებამდე 1 ან 1/2 თვით ადრე იწველება
და მკვდარ ნაყოფს აჩენს, ანდა როცა
არ მაკდება და ისე იწველება.

[სინ. ყისირწაწონ].

ბეს [აზ. ბ. ს.] საკმარისი. ~ ე თეთრ ჩემ-
ბე ბეს არ იქნეე (ეს ფული ჩემთვის საკ-
მარისი არ იქნება, არ მეყოფა); ბეს ქე-
ნო! გაჩერდი, კმარა, გეყოფა; ბესი!
საკმარისია, კმარა, სამყოფია.

ბეტრ ნ. ბეტრ.

ბეტმაზ [აზ. ბ. ქმ. ზ] ბაქმაზი, ხილისაგან
დამზადებული ზადაგი.

— ბაქმაზი მე ნ თ., იმ ნ., ბეტ-
მეზი, ბეთმეზი ე ლ., ბეთმეზი ნ ი ე.

ბეშტაშ [აზ. ბეშტაშ] კენჭაობა (საბავშვო
თამაშობა ხუთი კენჭით). ~ ე ლამაზ
ქუეე დუაგრუეო, დოლდაშეგეთან ბეშ-
ტაშ ვითაშო (ამ ლამაზ ქვეებს დევაგ-
როვებ და ამხანაგებთან კენჭაობას ვი-
თამაშებ).

[აზ. ბეშტაშ გარდაშ]

ბეშუარდაშ ერთგვარი ჭეჭიმი.

— შ ა ნ. რეც.

ბეჭეე ტანსაცმლის ზურგის ნაწილი.

— ბეჭეეი ქალის კაბისა ქალის კაბის
ზურგის ნაწილი მე ნ თ.

ბეჭ ნ. ბეა.

ბზიკ ნ. ვირი ბზიკ; ზალი ბზიკ.

ბიზბან, ბეაბან უკატური, მივარდნილი,
მიყრუებული ადგილი. ~ ბიზბან ავე
ტყეას (ისეთი ტყეა), რუმ იქ ინსნი
(ადამიანის) ფეჸრამ არ მოხტომი (არ

მოხვედრია), იქ ინსან თუ ჩაუარდა, ვერ გომოვი; წაყონით, ერ ბიაბანში დააგდით!

— ვერანინ მინდორი, ტრამალი ჩ უ ბ., ვრცელი და გაშლილი ადგილი ჰ ე., ბიაშანი ნ ი ე.; ბიაბანის უწყლო ადგილი, უდაბნო გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფერეიდ.).

ბიაბურ [აზ. ბიაბურ] შერცხენილი, სახელგატეხილი, თავლაფდასბული; ბიაბურ გაჯოშა, (გაქეთევა) იგივეა, რაც ბიაბუროვა. ~ ბიაბურ გამჭადა (|| ბ. გამაქეთა) (შემარცხენა, თავლაფი დამასხა); იმას ჩონ სახელ გოტუქეჩი, ბიაბურ გოქით (სახელი გაკეიტება, შეგვარცხენა).

— ბიაბრუ ურცხვი, უნამუსო ჩ უ ბ. ბიაბრო, ბრიაბრო შეურაცყოფა მ ე ნ თ., ბიაბროდ გახდის ვაბიაბრუებს, სასაცილოდ აიგდებს ქ ი ნ ქ. ვაჟა.

ბიაბუროვა თავის შერცხენა, სახელის გატება, თავლაფის დასხმა. ~ ბიაბუროვის არ ოჯისრეე (თავს არ შევირცხენ, სახელს არ გავიტებს).

ნ. ბიაბურ

— ბიაბრუობა ჩ უ ბ.

ბიან ძირტკბილა (მცენარეა), ტკბილი ფესვი აქვს, წამლად ხმარობენ.

— სატკბურა მ ე ნ თ.

ბიაა კომში.

— ჯ ა ნ., მ ა ყ., ველური კომში მ ე ნ თ.

ბიბილა ლამაზი (ბავშვთა ენაზე).

— ჯ ა ნ.

ბიბიქ იგივეა, რაც ქიჩინჩოა.

ბივრა, ბუჭრაა, ბუჭრა(ა) ბუერა.

— ბივერა მ ე ნ თ., ბუერა შ ა ნ.

ვაჟა I, ქ ი ნ ქ. ვაჟა, ბუარა კ ა ი შ.

ბიზ [აზ.] 1. სადგისი. ~ ბიზ ფეესუმუზ დანავერ რამი (სადგისი ფეხსაცმლის დასავერებელი რამეა); ერ ნუსმარის და ერ ბიზ მემეც!

— მ ე ნ თ., ნ ი ე., სქელი ლურსმანი ან პალო, რომელსაც დაქრავენ მიწაზედ დადებულს გრგოლში ამოსახვევად ჩ უ ბ.;

2. ჩახმახის წვეტი.

ბიზაა ბიძა (მამის ძმა).

— ჯ ა ნ.

ბიზააქალ, ბიზიქალ ბიძაშვილი (მამის ძმისშვილი ქალი).

ნ. ქალ.

ბიზააშულ, ბიზიშულ ბიძაშვილი (მამის ძმისშვილი ვაჟი).

ნ. შულ.

ბიზ-ბიზ [აზ.] ყალყზე, აშვერილად. ~ ინსნი თმაა შაშინევაში ბიზ-ბიზ კეპტეე (აღამიანის თმა შეშინებისას ყალყზე დგება).

შღრ. ბიზ.

ბიზიქალ ნ. ბიზააქალ.

ბიზიშულ ნ. ბიზააშულ.

ბითაე [აზ. ბუთრე] მთლიანი, მთელი.

~ ემ კაცს ბითაე (მთელი) ფლაე თუ-თან უქამი; ე კაბაა წინიდან დაგლეუ-ლი, უქანი ბითაეი (უქნიდან მთლიანია); ზ მ ნ ზ. ბითაეა მთლად, მთლიანად. ~ ბითაეა დასველეულ (მთლად დასველებულა); ტამსომოზ ბითაეა გაფურჩევი; ე ქათამ გაყლუფუთ, შიგნისა არ ვამაღლოთ, ბითაეა მოზარშით! (— ბითეე ნ ი ე., ბითაე, ბითოე გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილ.).

ბითამდინ, ბითამდოვან ვითომდა, თითქოს. ~ მოლლაა ჰუმ (რომ) მოვ, მე ბაზრით უქანაყ დააბრუნევერ (უქან დაებრუნდები), ბითამდინ შინ რამ-რამ (რამე, რამე-რუმე) დამრჩომია.

— მითამ მ ე ნ თ.

ბილ 1. რბილი. ~ ბილ პურ;

2. წმინდად დაფქული, დანაყილი, დაფხენილი. ~ ბილ ფქულს პუდრივი დანაფქოვს ეზახიან; ბილ მაროლ (წმინდად დანაყილი მაროლი); ბილ მიწაა ფხვიერი მიწა (სინ. ფხულ მიწა);

3. რბილი ადგილი (ზორცისა), რბილობი. ~ ზოლ გინდ თუ ბილ? მარ-ეჩნა ბარკლი ბილში დანაა ჰკრავს; ბილით დოტუქევი სატოლმეა; ყური ბილ ნ. ყურ.

— ბილი ე ლ.

ბილა-ბილა [აზ. ბილა-ბილა] იგივეა, რაც ცოდნი-ცოდნი (ნ. ცოდნა).

ბილით ბილეთი.

ბინაჲ ბინა, მომთაბარეთა დროებითი (ნივიათად მუდმივიც) სადგომი, სადაც უმთაერესად საქონელს ინახავენ; ნ. დიდ ბინაჲ; პატრა ბინაჲ.

— ე დ ი ლ ი, გვ. 134— 135, ქგლ., მნიშვ. 3, უ თ უ რ გ., საქონლის სადგომი მ ე ნ თ.

ბიჲ-ბიჲ 1. (მრ. ბიჲ-ბიევე) ქუცი. ~ ბიჲ-ბიჲ ჰინდავრი პატარა ბაგლენი; ჩონ ბიჲ-ბიევე ვერ დაგინახაჲ;

2. ინდაურების მოსახმობი ხმა.

ბიჲ [აზ. ბიჲ] 1. ეშმაკი, გაიძვერა, ცუდლუტი. ~ აღნაზარაჲ (საკუთ. სახელია) ბიჲ ყოფილ;

2. იგივეა, რაც ნაბიჲოვარ.

ბიჲოვაჲ, ბიჲუვაჲ ეშმაკობა, გაიძვერობა, ცუდლუტობა. ~ შენ ერ ბიჲოვაჲ მაჲგონს; ქაჩალ ბიჲოვით (ეშმაკობით, ტყუილად) ავად გღევ.

ნ. ბიჲ.

ბირკ 1. ბირკა (მცენარე);

2. ეკლიანი ნაყოფი ზოგიერთი ბალახოვანი მცენარისა. ~ ზურხუნაჲ დაბერევაში ბირკს იშომს (იყეთებს); ნ. ქინჯა ბირკ; შირიშიან ბირკ.

— ძურწა ჯ ა ნ.

ბირკაჲ ნ. ქონიან ბირკაჲ; ღორი ბირკაჲ.

ბიღ [აზ. ბჲღ] ულვაში. ~ ემკაცს გზელ ბიღეჲ აქ; ზ ე დ ს. ბიღევიან ულვაშეზიანი; შაეზიღევიან შაეულვაშეზიანი.

— ბიღები შ ა ნ. რეც., ბიღი მსხვილი ულვაში შ ა ნ. ვაჲა ||; კატის ულვაში ა ჯ ა ნ., ბიღეზიანი დიდლუვაშიანი, ბიღების მქონე კ ი ნ კ. ვაჲა.

ბიჩხიჲ [აზ. ბჲჩხგჲ] პატარა ხერხი.

— ბიჩხი ხერხი ი მ ნ.

ბღენ 1. ბნელი. ~ ბღენ ლამეჲს (ბნელი ლამეჲ).

— ჯ ა ნ.;

2. მუქი. ~ ბღენ წითელი; ბღენ წონეჲ;

3. სიბნელე. ~ ოთახში ბღენ ყოფილ; კარში ანთევენ ფიჩხის დიდ ცეცხლს, თუ ცივი ან ბნელი (თუ სიცივეა ან სიბნელეა); თორი ბღენ ნ. თორეჲ.

ბღუე ბღუ.

— ჯ ა ნ.

ბღუეუნოვაჲ, ტღუეუნოვაჲ, დღუეუნოვაჲ მოსქო სითხის ხმაურიანი დულილი, თუხთუხი. ~ ფლავი ქობ ბღუეუნოვს; თიანში (სპილენძის ქურქელი) საბოენ ადღუედენენ, ქობ დულილიში ბაყაყივი ბღუეუნოვდა (||დღუეუნოვდა, ტღუეუნოვდა).

ბოჲ (მრ. ბოჲვე) ბოძი. ~ ბოჲვეი შუაში უგდვენ ქანეჲს (ნ. ქან).

ბოჲაჲ სასშელია ერთგვარი. ადღუდებენ ყურძნის წენისაგან (ტყბილისაგან); მაგარია, დაღვეისას პირს შუშხაჲს და ძალიან გემრიელია. ~ ბოჲას ადღუევენ, ზოგდღეჲ (ზოგჯერ) კი ბოჲას უმოძღღუდეველაჲს ინახენყ. აჲმაშინ დიდ ხანს არ ჩევის ტყბილ, ლწნრა გემოჲ აზღეჲს, ლწნეჲ კეჲტევის (ყეთღეჲა, ხღეჲა).

— ჯ ა ნ., ფეტკს ბურახი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; ხორბლის, ფეტვის ბურახი ხ უ ბ.

ბოჲ ხეა ერთგვარი.

ბოჲო ცოცხ იგივეა, რაც ტოჲაჲ ცოცხ.

— ბოჲო კიდურ ნაცვეთი ქურქელი (იარალი) ს ა ბ ა, ბოჲვი, ბოჲო ბრჯღუ, მომორვილი, უმწვეტო ჩ უ ბ.

ბოღ [აზ.] უხვი, ბევრი, მრავალი; უხვად. ~ კაჲ კაჲ ადგილი, ექ ბუთუჲმ რამ ბოღი (აქ ყველაფერი ბევრია, უხვადაა); ტალერკეჲ ბოღ ადგილ იჭერავს (საინები დიდ ადგილს იჭერს); თაში გასტლაში თუ ბოღ, ბეჲრ ერთა ნაკრწქალ დაგუბტო (დაგვიხვდა), იმაშინ ეამბობთ — ნაკრწქლიან; საქმეჲ ბოღ (ბლომად, უხვად) გოქ; ზ მ ნ ზ. ბოღ-ბოღა ბლომად, უხვად. ~ ფაყლაჲ ბოღ-ბოღა გააკეთით! (ლობით ბლომად გააკეთეთ!); —ბოღათ, ბოღი-ბოღნი იჲ., ბოღათ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ჯეჲახ.); ბოღ გაჯღომაჲ. ~ შენ ოჯახში დანახარე-მანაგეჲ ბევრ იქნეს, ღმერთმა ბოღ გაგვადას! (შეძლებული გაგხადოს!).

— შ ა ნ. რეც.

ბოლავ ცეცხლის ალი. ~ თორნეატი ბოლავ ოპოდის; ბოლავ შიოდვეი (პოსდებია) იმი ტამსმუხს; წინდას ცეცხლი ბოლავზე ჰტუსენ.

ბოლავაა, გაბოლავაა ციებ-ცხელება, მაღარია. ~ მაგრა მბოლავს (მაცხელებს); ქლიან ნუ შკამ დილთათ, თუარდემ შენზე გააბოლაველი (თორემ გაგაცხელებს).

— ბოლვაა ჯ ა ნ.

ბოლოვაა სიუხვე, სიმრავლე, დოვლათი-ანობა. ~ შიქმელზე პიწწა ბოლოვას, ამა ჩააცმელ არ გოქ (საქმელზე ცოტა სიუხვეა, მაგრამ ჩააიცმელი არ გვაქვს).
ნ. ბოლ.

— ბონლუღობა ნ ი ე.

ბოლოვ; თიურ ბოლოვ, თუ ბოლოვ ნ. თრბ.

ბოლოვა შამბაა იგივეა, რაც ბოლოვაა. ~ ქიას მოწევაში გმელ წითელ ცახით (ანუ პიტნი ცახით), ან ბოლოვა შამბა-ათი (ანუ ტინკოათი), ან კი ყარაშამბა-ათი (ანუ ბარინეთი) ჰცახენ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ბოლოვაა, ბოლოვა ცახ ერთგვარი ცახია, რომელსაც აბრეშუმის ქიის შესაცახად (ნ. დაცახად) ხმარობენ. ~ ქიას ორეურა (ორგვარი) ცახით ცახენ: ერეურას (ერთს) ბოლოვაა, მეორეურას (მეორეს) კი ბარინეს ეხახიან. ქიაა დააცახელა (შესაცახად) ბოლოვა ცახს. ჭითიბათ, ოკმოთ, დესტა-დესტა ვოწყოვთ, ყალიბს შკამს (ყალიბ ჰამაა ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1), მეელანი (მერმე) ჭცახათ ქიას.

— შალგი ჩ უ ბ., მხალია, სულ ბოლოვსა ჰგავს, ყვითელი ყვავილი აქვს. უძირხვენრა. ყანებში მოდის თავისით. ნორჩობაში იქმება ფოთოლი მე ნ თ., მოლოქა/ე მრგვალოფოთლებანი ტყიური ფხალის სახელია ე ღ.

ბოლოვევ ასე ეწოდება პაპიაშვილების უბანს სოფ. კახში.

ბოლოა: გოდნი ბოლოა ნ. გოდნაა.

ბონკოცაა ნ. ფანკაცაა.

ბოათად ერთგვარი მცენარეა, წამლად იყენებენ. ~ ბოათად ზირს მაგრა ღრმა

იმბავს, ოგემას (აი ამას) გლევენ, ჩეესაალი (ჩახსავით) ჩემო ყრიან, მეელნი (მერმე) ლევენე კუქი ატიყევაში.

ბოან [აზ. ბოაუნ-წყვილი მუშა საქონელი] 1. სათარი, ტყიდან უღელი ხარით მოთრეული დიდი ხე, ხის მორი, ან ასეთი ხეების შეგვრა. ~ უღელზე ჟინეირთ (ჯაქვეთ) ჰე (ან) ვაზით ამბენ დიდ ხეებს, გამათრევიენევენ გარეეს, ევეა ეხახიან ბოან; ბოან დატრევიას (||ბ. ჩაღლაყ); ბოან დატრევაა; ურმი მაად (ურმით მოიტანე), თუ ბოანით?

— ბონ ჯ ა ნ.;

2. ურმის ბოლოზე ან ურმის ქალზე გამობმული ხე, რომელიც მიწაზე ეთრევა, ამძიმებს ურემს, ანელებს მის სელას და ამგვარად იცავს მას გადაბრუნებისგან.

ბოანთირ [აზ. ბოაუნ-ჭაზ. თირ] სახლის სახურავზე გადგებული მთავარი ძელი, თავზე, საყვავე.

ბორანია [აზ. ბორანხ = სახელია კერძისა, რომელიც კვერცხისა და მწვანისლიანაა მომზადებული] ერთგვარი საქმელი, გოგრითა და ხორციით დამზადებული. ~ ბორანია გუგრაათი დანამზადლე წონივი რამი (წვენივითაა), გორც... შიგ კექტეე (არის). ბორანით გაკეთულ ფლავს ბორანიან ფლავს ებნევიან.

— ბურანია ტრიან გოგრისა და ხორცის ბორანი ჯ ა ნ.; გაწურვილი ისპანახი მაწონ დასხმული ჩ უ ბ.; ერბოკვერცხი, ყველით მოხრავული ნ ი ე.; მწვანე ლობით ვარიით ჰ გ ლ.

ბორბოლაა იგივეა, რაც თოფ (1).

ბორტ შ(ო)მოღგომამა. ~ ჰა ბორტ შ(ო)მოღგომამა! (ვინ გეკითხება, რა შენი საქმეა!)

ბორტოა გორახი, გამხმარი ბელტი მიწისა. ~ ბორტოა გურგალ კექტეე (მრგვალია), დაფარცხაში ფარცხის უკან ზოგ იფმწრეის, ზოგ ბორტოა ჩევის; ბორტოა სხოას (სხვაა), ექიმ სხოას; კიმს ახალ ლაფოტყაათი მანაბრუნეეს (გადაბრუნებულს) ებნევიან;

ყწლი ბორტოჲ ნ. ყწლ.

— გორახი, მრგვალი ბელტი მიწისა ჟ ა ნ., ბელტო მ ე ნ თ., კახალა, ყველის ნაქერი ჟ ა ნ.

ბოსტან [აზ. ბოსთან] 1. საზამთროსა და ნესვის ბაღი. ~ ბოსტანში მივედ ყარფუნ მაღელა (მოსატანად); ბოსტან ნაყურ ნ. ყურევაჲ, მნიშვ. 1;

2. ნესვი; ქერეჭა ბოსტან ნ. ქერეჭაჲ.

ბოსტან ლობიოჲ იგივეა, რაც ტკიპი ფაყლაჲ (ნ.). ~ ტკიპი ფაყლას თათრეგ თესენ, წრჭლ ფაყლაჲს (ლობიო). ისენ ბოსტან ლობიოს ეზახნად, ჩონ ტკიპი ფაყლაჲ ვეზახით, ტკიპს მინგავს.

ბოსტანჩია [აზ. ბოსტანჩა] მებაღე, საზამთროსა და ნესვის ბაღის მცველი.

[სინ. ბოსტან ნაყურ, ნ. ბოსტან].

— ბოსტანჩია მებოსტნე ი მ ნ.

ბოტევაჲ ნ. ვაბოტევაჲ.

ბოტულკაჲ, პოტულკაჲ, ბოტილკაჲ [რუს.] იგივეა, რაც შუშაჲ. ~ ერ პოტულკა ღუნეჲ; ბოტილკაჲ გაჭერი ხმაზე გამაღლუნეჲ.

ბოღაბოღანუშ [აზ. ბულა ბუღანუშ] 1. ერთგვარი წინდა, რომელზედაც ხარის რქებია სახეებად გამოყენილი;

2. ასეთივე სახეების მქონე ჭეჭიმი.

— ბულა-ბოღანუში ჟ ა ნ., გვ. 142.

ბოღმაჲ [აზ. ბოღმა] ხუნაგი, საქონლის ყელის ავადმყოფობა.

ბოღოლა გუგრაჲ გოგრის ერთ-ერთი ჯიში. ~ ტრიან გუგრაჲ ორჟურაჲს (ტარიანი გოგრა ორგვარია): ერთს გზელ ტარ აჲ, ერთს მოკლეჲ, სკელ. ეს მოკლეტრიან არის ბოღოლაჲ. ემბიზნი (ამისგან) კოტოშს (ნ. მნიშვ. 1) აყეთევენუ. შუაზე ეჭრით, ორ კოტოშ კეთდეჲ.

ბოღოლაჲ [აზ. ბუხაგ] 1. ღაბაბი. ~ გასუქებულ, ბოღოლაჲ აჲ;

2. ღაბუა (ქათამი, წიწილი).

— ჟ ა ნ.

ბოღრიად ღრიალი, ღმუილი, ყვირილი (ზოგი ცხოველისა, საქონლისა). ~ მავრა ბოღრიალოვს.

— ყვირილი ირმისა ანუ ღმუილი მოზერისა ჟ ა ნ., დოდრიელა მკვირალა აღამიანი; უფრო მკვირალა და მტირალა ბავშვი მ ე ნ თ.

ბოჟყიაჲ, ბოჟყიაჲ ერთგვარი მწერი. ~ ბოჟყიაჲ ფრუტ (ფუტურო) ხეში ბევრ ეჭტე (ხშირად გვხვდება).

ბოშ [აზ.] 1. ცარიელი;

2. სუსტი, არამაგარი. ~ საუღლეს ყუსურვაზით (ნ.) არ აყეთედნენ, ეეს ბოში (სუსტია); ყისირ ვაზ (ნ.) მაგარი, სკელი, გურგალი; ბოშ არაყ სუსტი, უძალო არაყი.

— მ ე ნ თ, ბოშე სუსტი ჩ ი ქ ო ბ., ჟ ა ჟ.

3. მოუვებული, ღუნე, ფომღლე; სრული, განიერი; ზ მ ნ ზ. ბოშა ღუნელ, ფომღლე; სრულად. ~ ბოშა მაქ (სრულად, სრული მაქეს) ე ფყსომოზ.

— მ ე ნ თ., შ ა ნ. ვაჟა IV, ჟ ა ჟ.

4. რბილი, რბილი ადვილი. ~ გორცი ბოშ ადგილ მამიქერ!

ბოშაყ [აზ. ბაშაგ=მომკის შექმდე დარჩენილი თეთაეები] პატარა კონა, შენაკარი (თეთათვისა, მწვანლისა და მისთ.), რომელიც ხელში დაიჭირება.

— საოღოშე კონა-თეთათეები ჟ ა ნ.

ბოშყავ, ბოშყაბ [აზ. ბოშგაბ] თეფშის მოყენილობის სპილენძის ჭურჭელი, სახეებიანი. ~ ბოშყავს ფლავით აესეგს.

— ბოშყაბი თელში; პინაყი ჩ უ ბ.

ბოხინოვაჲ, ბოხინ 1. ყვირილი, ღრიალი, ბღაყი (უმთავრესად პირუტყვისა). ~ მრზორ ბოხინოვდა;

— ბუხუნე ღორისა და ლომის რისხეს კმაჲ ს ა ბ ა;

2. გ ა ღ ა ტ. ბავშვის ხმაჲალაღი ტირილი. ~ რა ბღაყარ, ბოხინოვხარა ბზრ ნ. ბევრ.

ბზჲ, ბზჲ ერთგვარი შხამიანი, პარაზიტი მწერი. ~ ბზჲ ბურბელაღენი (ობობაზე) პიწუა ღდე, ბანგლიან რაჲში (ბანჯგელიანი რაჲეა), ინსანს (აღამიანს) თუ ღაჲკმინა, სივდეჲ, ტყრზჲ (სყდება).

ბზჲყიაჲ ნ. ბოჟყიაჲ.

ბზწ (მრ. ბზწრჲ) ბეწვი. ~ შენ ნუმ მე

სუკვლულ დამახწიე (შენ რომ მე სიყვ-
დილს გადამარჩინე), ე ჩემ ბრწ წააღ!—
უთქომ მელას; ერ ბრწ იწლუს (იძრობს);
თეთრ ბწ იგივეა, რაც კდარ თმაა (ნ.
კდარ).

ბრწოწ ბუწუწი, ცუდი და თხელი თმა. ~
ორ ბრწოწ აქ ქელაზე (თაგზე), თუ-
თან კი უფტროვს (იპრანკება).

— ბუწუწები მეჩხერად მოსული თმე-
ბი, თმის ბეწეები კ ი ნ კ. ვაჟა, ბუ-
წუწი ცუდი თმა ს ა ბ ა, თმა მ ე ნ თ.,
ბუწუწება ბუწუწის გაშლა ან თმისა
ქ ყ.; ბოწოწო სიმინდის ფოჩი უ ლ.

ბ.ბ. ნ. ბრძ.

ბეიტ უგულო, შშიერი, წვნიცი, ბეირი
მარცვალი პურეულისა (იოქმის ასეთ-
სავე კაკალზე, თბილზე და მისთანებზე)
~ ბეიტ პურ სუბუქ კეპტევის (არის),
წყალში ბეიტს ზედაპირზე (ზედაპირზე)
იგდევს; ბეიტ კაკალ.

— ბეირი მარცვალი მ ა ყ., ბეირი
უგულო ფეტვი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.
ბრანხ, ბრანქ, ბრანჯ მაგრად დაცემის
ხმა, ზღართანნი.

— ბრანქ ჟ ა ნ.

ბრაცუნ 1. ხეტიალი, უთავბოლოდ სია-
რული ან სირბილი. ~ მე ბეჭრ ვიბ-
რაცუნ, ჰეჩრამ (ვერაფერი) ვერ გავა-
კეთ;

2. ბაეშვის ბარბაციოთ, არამყარად სი-
არული.

ბრეა ბრინჯის ან ქერის მარცვლის კანი,
ჩენჩო, კილი. ~ ბრეა ჩალთუქ (ნ.)
დანაყაში გამნასულ ჭარამს ებნევიან;
ჩალთუქი დაბლერტაში ბრეს ჰყრიან
და ნაწყეს (ნ.) ინახენ. ქერსაც აქ ბრეა,
დინგში (ნ.) დანაყაში ბრეა კეპტევე.

[სინ. ჩალთუქი ქაფაქ].

— ჟ ა ნ.

ბრეკია ბრეკია, ბლენძია.

ბრეკ, ბრეკია მრუდფეხებანი.

— ჟ ა ნ.

ბრინჯა ნ. ბრუმბა.

ბრინფ დაცეხილი ბრინჯი; ბრინჯი ჰალ-
ვაა ნ. ჰალვაა; ნ. ზერნაა ბრინფ.

შდრ. ჩალთუქ.

ბროწლიან ადგილი, სადაც ბროწეულის

ხეებია მრავლად. ~ აღიაზლუზე (ნ.)
მაგარ ბროწლიან არის.

ნ. ბროწოლი.

ბროწოლი ბროწეული.

— ჟ ა ნ., მ ა ყ., მ ე ნ თ.

ბრულ ეკლიანი ბუჩქი, ბარდი, ეკალ-
ბარდი. ~ მაყოტლ ბრულზე კეპტევე
(არის); ბრულს უკან დაამალ, შეველნი
(მერმე) ბრული, ზირით მალიგ-მალიგ
წააღ

— მაყელისა ან ეკლის დაბურული
ბუჩქი, ბარდი ჟ ა ნ.

ბრულ-ბუთქ იგივეა, რაც ბრულ (კრები-
თი მნიშვნელობით). ~ სოფელ ბრულ-
ბუთქს დატყემი (ეკლიან ბარდებს დაუ-
ფარავს).

ბრულიან ბრულით დაფარული ადგილი,
ბარდნარი. ~ ჩონ მამულევე ედანი (სულ
მთლად) ბრულიანი (ბარდნარია), ბრულს
დატყემი (ეკალ-ბარდს დაუფარავს);
ბრულიანში გრლ კეპტევე (გველი იც-
ის).

ნ. ბრულ.

ბრუმბა, ბრინჯა 1. ბრმა. ~ ბრუმბა გა-
დაა (ვაეი); შენ დევაა (შენი აქლემი)
ერ თოლით ბრუმბა ნუმ არა? (ხომ
არაა?); ზ მ ნ ზ. ბრუმბა ბრმად; ბრუმ-
მა დაკუნჯაა ნ. დაკუნჯაა; ბრუმბა
(ბრმა) ნაწლიაა ნ. ნაწლიაა.

— ბრინჯაა ხ უ ბ.;

2. გამშრალი, დამშრალი ღელე. ~
ლორ მამიკლავ, ბრუმბაში გდი; ბრუმბა
ღელეა იგივეა, რაც ბრუმბა, მნიშვე-
2.

ბრუმე ბრეყვი.

— შ ა ნ. რეც.

ბუდეა: დინგი ბუდეა ნ. დინგ; ნ. ქორი
ბუდეა.

ბუდრუქ, ბუდრუგ, ბუდრუგანაა ბუდრუ-
განა, პატარა სახლი, ჯიხური.

— ჟ ა ნ.

ბუე ბუ.

— ჟ ა ნ., ბუვი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.,

შ ა ნ. ვაჟა III, ქ ა ჟ., ხ უ ბ.

ბუვილი, ბუად ბზუილი, ბუუილი.

— ბუილი გაბერვა, აფხორვა (მაშა-
ლი ინდაურისა) მ ა რ ტ.-ი მ ნ.

ბუზან (მრ. ბუზნევ) მუშტი. ~ ემ ქალზე დედამ რათა ბუზან დაჩულა (ამ ქალს დედამ რამდენიმე მუშტი დაჰკრა); ერ ბუზან დააკრწვარ შენზე (ერთ მუშტს დაგვარე); ბუზნი სწოწვორ ვაშლ (მუშტისოდენი ვაშლი).

— ჯ ა ნ., ბუზვანი უ თ უ რ გ., ხ უ ბ.

ბუზიკან პატარა გარმონის მსგავსი სათამაშო საკრავი.

ბუზშაა, ბუზშაა [აზ. ბუზშა] იგივეა, რაც ბურუშ; ზ ე დ ს. ბუზშააან, ბუზშააან ნაოქიანი. ~ ბუზშააან არხოლო; ბუზშაა მოგრუვეა (დაგრუვევა); ნაოქის ასხმა, დანაოქება. ~ ბუზშას ოგრუვე (ნაოქს ვასხამ).

ბუზუნტელაა (მრ. ბუზუნტელავე) [მიწის ბუზია ერთგვარი. ~ ბუზუნტელას წრულ ბუზს ეზახიან, ესენ მიწაში გრულევ აქეთევენ, უნადევიც (ფრთებიც) აქოყ (აქეთ), არ ფრენენ, მიწაში მუშოივენ, თაფლისაალი რამს (თაფლის მსგავს რადაცას) აქეთევენ.

[სინ. ზაღლი ბუიქ].

ბუთაღ, ბუთახ [აზ. ბუდაღ] (მრ. ბუთხევ) ხის ტოტი. ~ ჩიტ ერ გმელ წნორი ბუთაღზე ჟდევი; ზ ე დ ს. ბუთხევიან ტოტებიანი. ~ ბუთხევიან ხეა; ბუთხევიან ფრტ ნ. ფრტ.

ბუთქ ბუჩქი; ზ ე დ ს. ბუთქევიან ბუჩქებიანი. ~ ბუთქევიან ადგილ; ზ მ ნ ზ. ბუთქ-ბუთქ ბუჩქ-ბუჩქად.

— ბუთქ-ბუთქი ბუჩქ-ბუჩქად აბეთქებული მცენარე ჯ ა ნ.; გადაკაფილ ხეზედ ამოსული ტოტები კ ი რ., ბუთქვი ხე დაბურული ხე ჳ ყ.

ბუთა კუთახელი, სულელი; ზ მ ნ ზ. ბუთი-ბუთი. ~ ჰაბე ბუთი-ბუთი ეტარევი? (ასე სულელივით რატომ დადიხარ?).

ბულაღ [აზ. ბულაღ] წყარო. ~ ბულაღზე მივდ წყალ მალელა (მოსატანად); ნ. მამახანაა ბულაღ; მეპტიაა ბულაღ; ტაშლი ბულაღ; ფათაა ბულაღ.

— ბულაყი პატარა წყარო კ ი რ.; ჳ ა მ ა რ ტ. - ი მ ნ., ხ უ ბ.

ბულბული კარცხაა „ლობოს ჯიშია,

ტყელ, წრულ მარცვალ აქ, კარგი საქმელია“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე ვ.).

ბულიევი სახეა წინდის კრელია ერთგვარი (ქსოვისას იხვის მსგავსი სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებთან წინდას ბულიევი სახე წინდაა ანუ ბულევიან (ბულიევიან) წინდაა ეწოდება.

ნ. ბულია, მნიშვ. 1.

ბული-ბული იხვების მოსახმობი ძახილი.

— ლერლედის ხადილი ს ა ბ ა, ბ ა ტების და იხვების დაძახება მ ე ნ თ., ბოლი-ბოლი ბატების დაძახება ბ ე რ.

ბულია (მრ. ბულიევი) 1. [აზ. დიად. ბხლხ] იხვი (ბავშვების ენაზე); 2. იგივეა, რაც ბულ-ბული.

ბულღოვე (მრ.) ასე უწოდებენ ლომაშვილების გვარის ერთ შტოს და მათ საცხოვრებელ უბანს სოფ. კახში (ნ. თობუნ).

ბულქოა [აზ. ბურქუ] დიდი სიციხე, პაპანაქება, ხვატი. ~ რა მაგარ ბულქრამსა (რა მაგარი ხვატია), სიციხი ლომაჯოციან, ქულაგ (ქარი) კი ჰეჩსათი (არსაიდ) არ მოდის.

ბუნტ ღუნება ნ. ღუნება.

ბუჯღ ნ. ბუელი.

ბურბელაა, ბურველაა ობობა.

— ბურველაა ჯ ა ნ.

ბურბუროვა გურგური, გიზგიზი (ცეცხლისა). ~ ცეცხლმა იბურბურა (ცეცხელს აბურბურდა).

— ბურბური ჳ ყ.

ბურველაა ნ. ბურბელაა.

ბურზღუმ, ბურზღულა, ბურზღულ ევლური ვაზი, უსურვაზი, კრიკინა. ~ ბურზღუმ ნასხამ ვაზ (ბურზღუმში ისეთი ვაზია, რომელიც იხსამს), ნაჭამ რაამი (იქმება), წრულ მარცვლ აქ. ტყეში, თი ზირზე, ათალარში (ნ. მნიშვ. 2) ეკატევი (არის), ხევეზე გადის. შინაბროვაში ბურზღუმ არა (არაა). ეეს შავფერიან არის. ზოგდეფა (ზოგჯერ) ეემით ღუნედაც აქეთევენ, ამაა ყევემს (მაგარამ მყავება), ზმარდევის, კიტრიბე (კიტრისათვის) ზმარ გომოდის. [ბურზღუმს იყენევენ შინაურ ვაზი გაამტრირველა (დასამტვერიანებლად).

— მ ა ყ.; ბურძღენი ყურძნის კლერტი ს ა ბ ა.

ბურთ: ვარი ბურთ ვარდის კონა, თაიგული; თოვლი ბურთ თოვლის გუნდა; წიწილა (წიწილი) ბურთ კულელი ნაწნავის ბოლოში. ~ წიწილა (ნაწნავის) ბურთს ოხრუშტევი (ვახვევდი); წიწილევს წნავს, ჩათავს (ნ. დაჩათავ) ერთმერთში, ბოლოთი ბურთ აკეთებს.

ბურთოვან ბურთაობა, ბურთის თამაში; საბურთაოდ. ~ ჩონ ეზოში ბურთოვან თამაშობდით; მოა, ბურთოვან წაჭდეთ ბურმა [აზ. ბურმა] იგივეა, რაც წიფხ. ~ კრის ერ ბურმაა, უგდევს (ნ. მოგდევა, მნიშე. 1) ფიჩხი კონას, ითრევს; მე შენ თავ უგეშ (აი ამ) ბურმათი გაათრევერ (გავათრევე); ჩალი კონევე ბურმათი შაკრული კავზე (შეკრულია ნიენივზე).

ბურნა იგივეა, რაც ვინია.
— ჯ ა ნ.; ლეინის ქინქლა ს ა ბ ა, ქ გ ლ.

ბურეულიანევე ტ ო პ. ასე უწოდებენ პაპიაშვილების უბანს სოფ. კახში.

ბურეულა (მრ. ბურეულავე) კუნწულა, აცმა, შეკრულა (ბლისა და მისთანათა). ~ ბურეულაა სხოაჲ (სხუაა), კუნწულა (ნ.) სხოაჲ. ერთა შაკრულ, შაქურეტლ კუნწულავე არს ბურეულა.
— ჯ ა ნ.

ბურეულა-ბურეულა (ბურეულ-ბურეულ) ცრემლვე მსხვილ-მსხვილი, კუნწულა ცრემლები. ~ ბურეულა-ბურეულა (ბურეულ-ბურეულ) ცრემლევს ყრის (მსხვილ-მსხვილ ცრემლებს ყრის).

— ბურჯღალ-ბურჯღალი კონა-კონა გამოკვენილი ნაპერწყალი ქ გ ლ., ბურჯღუში ერთად გაყრილი ბევრი ნაპერწყალი ქ ი ნ ქ. ვაჟა.

ბურუშ [აზ. ბურუშ] ნაოჭი; ზ ე დ ს. ბურუშინ ნაოჭიანი. ~ ბურუშინ არხოლო; ბურუშევიან კაბაა.
[სინ. ბუზმაჲ].

ბურჩაღლუღე, ბურჩაქლუღე (მრ.) [აზ. ბირჩაქლიქ, დიალ. ბურჩაქლიქ] იგივეა, რაც სანაწნავოა.

ბურჯაღლევ (მხ. ბურჯაღალ) 1. ასე ეძახიან იგილოებში დაღესტნიდან საინგილოში საბუშაოდ ჩამოსულ ლევებს.

— გულხაღრვე ე დ ი ო ი, გვ 23-24;

2. გ ა დ ა ტ. ბინძურად ჩაცმული. ბუქანაა ბუქნა; ბუქანაა გასწევია ჩაბუქნა. ~ შუაშუაზე (საქანელაზე) ყმაწულ ბუქანაა სწევს (ბუქნავს).

ბუქუნ [აზ. ბუქუმ=შეკვრა, შეკრული რამ] ერთიმეორეზე დაწყობილი, გამხმარი თამბაქოს ფოთლები, ღეროებთან შეკრული.

ბურხაზ [აზ. ბუჯაგ] კუთხე, ყურე. ~ ქალ ბურხაზში იმაღევე.

— ბუჯალი კუთხე (მაგ. ოთახისა) ნ ი ე., ბოჯაუი ე ლ.

ბუხავ [აზ. ბუხოვ] ბორკილი. ~ ქალმა გათხუევაში სახლში შაყონაში ფევე გარაქ (უნდა) წომოჰკრას ესტაქანს (ჭიქას), ერთი (აგრეთვე) ბუხავს.

ბუხარა ფაფავ ბუხრის ქული. ~ ფაჰჩას (ხელმწიფეს) დატხური შავ ბუხარა ფაფავ.

— ბუხარი ქული მ ე ნ თ.

ბუხარაა ბუხარი. ~ მოლლაა ბუხარაა პირში ნაცარს ქაქავს; ბუხარაა ოგმიგლი (ბუხარი 'ამოგვიგლია' მოვშალეთ); ასმა ბუხარაა ნ. ასმაა.

ბუშსაათ, ბუშაათ [აზ. ბუ საათ] იგივეა, რაც ემ სამაათში. ~ ბუშსაათ ჩმაად ფლაევი ქობ!

— შდრ. ოსსაათ.

— ბუ საათ ი მ ნ.

ბუშმაა ნ. ბუშმაა.

ბუთუმ, ბუშუმ [აზ. ბუთუნ] 1. მთე ლი, მთლიანი. ~ ბუთუმ ფლავ უქამი; აჰმეურა (აი ამგვარი) მენადირეა ბუთუმ დუნუზზე (მთელს ქვეყანაზე) არ ყოფილ;

2. ყველა (უკლებლივ). ~ ბუთუმმა გამგას (ყველა გვიგოს); ქალ ბუთუმინი (ყველაზე) პატარაა ყოფილ; ბუთუმ რამ, ბუთუმ ყველაფერი. ~ ბუთუმ მაგიტროყიყ (ყველაფერი აგირე-დაგირეით); ბუთუმ რამ იყის; ბუთუმგან ყველგან. ~ ასკრევე იღგენ

ბუთბუგან, არ უშოვდნენ (ჯარისკაცები იღვნენ ყველგან და არ უშვებდნენ); ბუთბუგურაჲ ყოველგვარი, ყოველნაირი. ~ ამ კაცმა ბუთბუგურა ენაჲ იცის ყოფილ; ბუთბუგურა შიქმელემ მადლით! (ყოველნაირი საქმელი მოიტანეთ!).

— ყველა ი მ ნ.

ბუტრაჲ ნ. ბივრაჲ

ბუტბუგ ნ. ბუთბუგ.

ბუტრა (აჲ) ნ. ბივრაჲ.

ბლასტ ბლარტანი, ბარტყანი, მღლიდან ჩამოვარდნისა და დაცემის ხმა.

ბლლარზ ბრაგვანი, ბრაგვანით დაცემის, დანარცხების ხმა. ~ მირბოდა, ბლლარზან, წაჰქცოვა.

[სინ. ბლასტ]

— ჟ ა ნ.

ბლლარუნ უგვანოდ, ტლანქად, აქეთიქით მიხეთქებით სიარული, თამაში ან სხვა რამ. ~ სმინდევში ჰაბე (რატომ) ბლლარუნოვა, რა აკეთევა ჰემანდ?

ბლუნვაჲ, ბლუნაჲ, ბლუნაჲ, ბლუნოვაჲ ახალფეხადგმული ბავშვის ფოფხვა, ფორთხვა, ბობღვა. ~ ყმაწულ ჰალა ევრ დაღის, ბლუნავს (||ბლუნავს); ი კაც იმავრ ტრპეს (სცემეს), ეეჰაითი შინამდე ბლუნით წაჰღა; ზ მ ნ ზ. ბლუნი-ბლუნი ფოფხვა-ფოფხვით.

— ჟ ა ნ., ქ ე შ ი კ., ქ ა ჯ., ოთხზე დგომა ს ა ბ ა; ბლუნავს ცოცავს კ ა ი შ.; ბლუნვა ბლუჟეა ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

გ

გააჟროჲ, გააჟროჟველ ნ. გაჟროვეაჲ.

გააჟლოში ნ. გააჟლომაჲ.

გაარაჲ, გაჰრაჲ [აზ. გარან] უმყნობი თუთის ხე, რომლის ფოთლებს აბრეშუმის ჰიას აჰმევენ. ~ გაარი ფოთოლს საყუწავზე წრულა ჰეუნენ, ჰიას აჰმევენ; დედელ გაარაჲ (გაჰრაჲ) უმყნობი, ნაყოფიანი თუთის ხე; მამალ გაარაჲ (გაჰრაჲ) უმყნობი, უნაყოფო თუთის ხე (მამალ გაჰრაჲ მ ა ყ.).

— გარა ნაკეთი თუთის ხე მ ე ნ თ.

გარვარგვეჲა უვარგისად ქცევა, გაფუკება; მ ი მ ლ. გარვარგეჲულ უვარგისად ქცეული, გამოუსადეგარი, გაფუკებული. ~ ჩონ ნუცაჲ გარვარგეჲულ, თადეკარგულ დედგაიცი.

ნ. არვარგ.

გაალჴის ნ. ლუვილ.

გაბამბიანევაჲ ბამბიანევით გათერთება.

~ გუგო, უან (ნ.), ჰოგო (რა) ლამაზა გაბანუხრა, გაბამბიანევეუხრა!

გაბანაჲ გაბანა (გაბანს, გაიბანება), დაბანა. ~ ემ გუბზე ყმაწულევ ვერ გაბანენლი (ამ გუბეში ბავშვები ვერ გაიბანებანი); დედაჲ გაბანნი? ყარტლიანს ქუჴყიან ინსნიბე (აღამიანზე) ამბოვენ, რუმ არ გაბანულ; მ ი მ ლ. განბანა გაბანილი, დაბანილი; დამბანი; ზ მ ნ ზ. გაბანელა გასაბანად, დასაბანად. ~ ქალევს სცხეეჲა, გაბანელა მილიან.

გაბარაბრეჲაჲ ნ. დაბარაბრეჲაჲ.

გაბასრაჲ 1. ვასერა, დასერა, გათხერა.

~ ყმაწულს ეტყჴანყ: ჰაბე ბასრეჲა ექავროვას?; მ ი მ ლ. გაბასრულ ვასერილი, დასერილი, გათხერილი.

— გაბასრეჲა; გაბასრული ნ ი ე.; გაიბასრება ვასერება (სისხლით) კ ი ნ ქ. ვეჲა; გაღაბასრავს მორწყავს, დასერის, დათხერის (სისხლით) ქ გ ლ (ფშ.);

2. ნ. ჩ(ო)მობასრაჲ.

გაბანტავრეჲაჲ გაბედნიერება. ~ ჩონ ქალ გაბანტავრეჲულ.

ნ. ბანტავარა.

გაბელაჲ 1. გაბედლა. ~ ექ ჰეჩმინამ (ვერავინ) ვერ მოღის, თჴან როგო გაბედლთა (გაბედლეთ) ჩემსა მოსტლაჲ?; შენ მინმა გრთხრა, ჩონ ბულალზე (წყაროზე) გაბედლი, მოჲვ (გაბედლი და მოლიო)?;

2. გამბელაობა. ~ გაბედლაჲ თუ გაქ, მე შენ იქ წაგიყონავ.

გაბენჩაჲ გაძლომა. ~ ერ კაგორა გოგბერ, გოგბენჩ (ერთი კარგა ლამაზად გაეიბერე, გაეძხი); მ ი მ ლ. გაბენჩულ, განაბენჩ გამძლარი.

— გაბენჩეჲა ქ ა ჯ.

გაბერაჲ 1. გაბერეჲა. ~ დოკლათი გოგ-

ბერ (მაწენის შექამანდით გავიბერე);

2. ძროხის ავადყოფობაა ერთგვარი: „დაავადებულ ძროხას მუცელი ებერება და მას ქუთაღაის (ნ.) სახრეს არტყამენ წამლად“ (შ ი ნ მ რ ე წ ე.).
გაბერწვევა გაბერწება (საქონლის გარდა, თქმის ფრინველებზეც). ~ ქათამ გაბერწდა; მ ი მ ლ. გაბერწეწლ, განაბერწვე გაბერწებული. ~ განაბერწვევ ზროხაა; გაბერწეწლ (განაბერწვევ) კორცხ ნადრევედ დადებული, თხელ ნაქუქიანი კვერცხი. ~ ქათამს წელში თუ დაკარ, ქათამ ბერწდევ, ორ დლით აღრე კორცხს დრეს, კორცხ უნაქუქოა კეპტევ (არის), თხელ ნაქუქ აქ, ეეი (აი ესაა) განაბერწევ კორცხ.

გაბიაბურევაა გაბიაბრუება, შერცხვენა, შერააცხოფა. ~ იმა უყუარს ჩემ თაი გაბიაბურევაა.

ნ. ბიაბურ.

გაბნედაა მაგრად ცემა. ~ ქკუნა დედექ, თუარდემ გაბნედევარ შენ თავ (ქკიანად გაჩერდი, თორემ მაგრად გცემ); კაბგორა გაბრგეს (გაბგევეს), გაბნდეს, გაუშუს.

გაბოლვეაა ნ. ბოლვეაა.

(გა)ბოტევაა, გაბოტაა სიარულის დროს სიჩიუტით შედგომა საქონლისა, როცა იგი ფეხებს განზე აბჯენს, გაიხირება ერთ ადგილას და ცდილობს არ წაიღეს; გა დ ა ტ. ამგვარივე სიარული ადამიანისა. ~ ჩონ გარ დამრო (დაიდლა), გამბოტა, ევლარ მიდის; გაბოტხარ, დგახარ, არ გცხონინა?; ჰაბე (რატომ) გაბოტეუხარა, იმუშაე!; გასულ გზაში, გაბოტილ, ქკოა დოუქარგი; მ ი მ ლ. გაბოტილ, გაბოტეწლ ერთ ადგილას გაჩერებული, გახირული; ზ მ ნ ზ. ბოტე-ბოტევე, ბოტი-ბოტი დგომა-დგომით. ~ ჰა ბოტე-ბოტევე მიადი, მირასო (რა დგომადგომით მიდისხარ, ტიალო!).

— გაბოტება ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), ქ ა წ., გაიბოტიტნებს ქ ი ნ ქ. ვაჟა; ბოტება დიდი ნაბიჭებით სიარული (დიდი ცხოველისა) შ ა ნ. ვაჟა II; გაბოტვა გაყერაება, გაყიუტ-

ბა, თავის ნათქვამის შესრულება მ ე ნ თ.

გაბრგაა, დაბრგაა, გაბრგაა გაბგევა, მაგრად ცემა. ~ ე დეკაცი თავ მრკამა ბრგეს (მაგრად ბეგვეს), ენიყეს (სცემეს); ერ რამ გაბრგეს (||გაბრგეს), ნეფეხ ვერ ატანდა (ისე გაბგევეს, რომ სულს ვერ იღებდა).

გაბრალებვაა გაწვალება, გაწამება. ~ მაბრალებს (მაწვალებს); აა კაცო, ერ ნტქარ წილაქიროქ (ერთი მსახური აიყვანე რა), ფურს უკან რა დრომდინ გაბრალებეხარა? (ამ ფურის დევნით სანაძვე უნდა იწვალო?); ე ცხენ ჩემ თავ გაბრალებელი (გამაწვალებს); ემ კაცმა გოგაბრალა (გავაწვალა); ნ. ზემაპირზე გაბრალებვაა.

[სინ. გაზულუმევაა].

გაბუზნაა, დაბუზნაა მუშტების დარტყმით ცემა. ~ გაბუზნაა ბუზან დაკრამს (მუშტის დარტყმაა).

ნ. ბუზან.

გაბრუევეაა გაბრიყეება. ~ მწოზობლი გადას (ვატს) ჩონ ქალ გოტბრუყევი; ქიაა გაბრუევეაა ნ. ქიაა, მნიშვ. 1.

გაბრგაა ნ. გაბრგაა.

გაბრგევაა, გაბრგვაა ნ. აბრგევაა.

გაბლატუნევაა ნ. აბლატუნევაა.

გაბლერტაა 1. იგივეა, რაც დაბლერტაა, მნიშვ. 1.

— ბლერტვა, გაბლერტვა მ ე ნ თ.;

2. გა დ ა ტ. მაგრად ცემა. ~ ამას კაბგორა (კარგა გვარიანად) ბლერტენ (სცემენ).

— ბლერტა ჩ უ ბ., ბლერტვა, გაბლერტვა მ ე ნ თ., ბლერტვა შ ა რ ტ. ი მ ნ., ბლერტა შ ა ნ. ვაჟა I, IV.

გაგაა „მიუხვედრი, გაუგებარი“ (ქ ა ნ.). გაგაა ყაააა [გაგაა (საკუთ. სახ.)]+აზ. გააა=კლდე] ტ ო პ. ასე ეწოდება სოფ. ყუმთან (ნ.) ახლოს მდებარე ერთ კლდოვან მთას, რომლისთვისაც გამოჩენილი ინგილო მონადირის სახელი შეურქმევიათ.

გაგდევაა იგივეა, რაც ჩაგდევაა, მნიშვ.

3. ~ ურმი თოფევეში ზროა გაგდევაა (ურმის თოფევეში ღერძის გაყრა);

მ ი მ ლ. განაგდევე გაყრილი; ზრომა-
განაგდევე ლეროგაყრილი.

გაგევა (1) გაგება. ~ მე ბუთუმ რამ გა-
აგეველურ (||გააგეურ) (მე ყველა
ფერს გაეიგებ); რამე გინ ქენ, ისენ ვერ
გააგევენი (რაც გინდა ჰქენი, ისინი
ვერ გაიგებენ); მე შენ გჳმა გოგ (გა-
ვიგე), შემეშინდა; თუ მამამ გაგვა
(გაიგო) შენ წასტლავ, ჩემ თავ მაკ-
ლრლი (მოკლავს); შენ გჳმა გეგევა,
მუალდი (შენი ხმა რომ გამეგო, მო-
ვიდოდი); ეეჳ რაა კეთლეგოლა, გარაჳ
გოგრაგას (აჳ რა ხდებოდა, უნდა გაგ-
ვეგო); ემი გაგევითავ (|| გაგევიითავ)
ველარ სონოვს (ამისი გაგების შემდეგ
ველარ ისვენებს); მ ი მ ლ. განაგვე,
გაგეველ გამგები; ვერგანაგვე გაუ-
გებარი, შეუგნებელი, შეუსმენელი. ~
ლეღ-მამამ ყადრი ვერგანაგვე ინსან
(ლეღ-მამის ყადრი რომ არ ესმის, ისეთი
აღამიანი); ემეურამს ჰერამი ვერ-
განაგვე ინსნი საქმე (ამგვარია გაუ-
გებარი აღამიანის საქმე); უგოუგეველ
გაუგებულ; შ მ ნ. გააგეველა გასა-
გებაღ. ~ გაგზუნა თაეი ვეზირ ხაბარ
(ამბის) გააგეველა.

გაგევა (2) მცენარის გახარება. ~ ლრლს
(ლეღს) უეჳარს ნაცარ. სადაც ნაცარ
იქნევე, იჳ ლრლ ქაგორა (ქარგაღ) გაგ-
გეს (გახარებს); ამ შენ ნაჳალდევე
(ნამყნობმა) ხემ გაგვა (გახარა)?

[სინ. განელღევა, მნიშე. 1].

— გაგება მ ე თ.

გაგერშა ნ. ღაგერშა.
გაგზელღევა ნ. გაზგელღევა.
გაგრიღევა, მოგრიღევა, მოგრიღე-
ვა გაგრიღება. ~ თორნეა მოგრიღ-
ლა (||მოგრიღლა); გულ გაგრიღევა
(მოგრიღევა) ნ. გულ.
გაგროშა 1. ნ. წაგროშა;

2. ნ. აგროშევა.

გაგურგურევა ნ. გურგურევა.
გ(ა)ღაბალღევა ნ. ღაბალღევა.
გაღაბარკულ ხეა ტოტებგაბარკული ხე.
შღრ. აბარკლა.

გ(ა)ღაბუჳევა, გ(ა)ღაბიჳევა ნ. ღაბუ-
ჳევა.

გაღაგ ნ. გადაჳ.
გ(ა)ღაგღევაა გადაგღება. ~ ემას გადაგ-
ღეჳარ (გაღაგღებ), რაშ მინდა?
მოოთ, ნოხო, მინამჳ გადაგღეველრა
ჩემ თაე? (მოლთ, ვნახოთ ერთი, ვინმე
გაღაგღებს?); თოუ გულღად (გაღა-
გაღე); ზმაო, ჰაბე გაღმაღღევი? (რა-
ტომ გადამაღღე?); მე კი არ გაღგაღი
(გაღაგაღე), შენ ნოჳარმა გაღგაღა
(შენმა მსახურმა გადაგაღო); მაჩან,
სა გაღგიღი? (მაჩვენე, სად გადაგიღ-
ლია?); გოღუღი (გაღაუღლი); მ ი მ ლ.
გ(ა)ღაგღეველ გადასაგღები. ~ აა
ღეჳაყო (ქალო), გადაგღეველ ქალ კი
არ მაჳ, რუმ გაღი (ვაეის) პატრონეღს
ოჳსათ (მამინეე) ჰოობა (თანხმობა)
მიეღეჳ; გაღნაგღეველ გაღმაღღეღი;
გაღაგღებუღი. ~ შენ გაღნაგღევე
(შენი გადაგღებუღი) რაშ მეჳირეა?
ლაჳჳაა გ(ა)ღაგღევაა, ნ. ლაჳჳაა; მუ-
ცელ გ(ა)ღაგღევაა, მუცლი გაუღრე-
ვაა ნ. მუცელ, მნიშე. 1.

გაღაგულაა ნ. გადაა.

გ(ა)ღაღგმა: თათი გ(ა)ღაღგმა ნ. თათ.

გ(ა)ღაღარცხნა: თაე გ(ა)ღაღარცხნა ნ.
თაე (1), მნიშე. 1.

გ(ა)ღაღღევაა: საეალაა გ(ა)ღაღღევაა ნ.
საეალა (2).

გ(ა)ღათუღევაა, გ(ა)ღათუღევაა, გ(ა)ღათუ-
ევაა, 1. გუღის გადაყოღება, გუღის
გადაყოღებით ღროის გაყენა, რამი-
თი გართობა, თაღის შეჳქევა, გაჳარ-
ეება. ~ მაგრა წოაღი იმასთან 'წა-
ვეიღე', წავეჩხუბე), მევეღნი (მერმე)
ჰაჳრუღ მოეწიე, გადაეათუე (გული
გადაეყოღე); მამშიეღოდა, პური კო-
ლა (პურის ნაცელად) სხო რამ შჳომ,
გაღეათუე (გაეიჳარე, მოეიჳალი შიმ-
შიღი); ჰათაარ (როგორ) გადაათუე
ღროა?; მაღა (მოღი), ყმაწუღიღ მამ-
ყონ, გადაათუეღს (გაერთოს, თაეი შე-
იჳციოს)!

— ღათორებს ღააწყნარებს, ღამ-
შეიღებს, ანუგეშებს, ღაუყვაგებს, გა-
ართობს ჳ ი ნ ჳ. ვაჳა, ღათორება
ჳ ყ., ჳ ა ჳ., გაღარითვიღება ჳ ა ე თ.
III;

2. სიტყვის ბანზე აგდება, გადაფუ-
ჩივება. ~ ვერ იგვეა, შენ გელაპარი-
კევი, უღლაბ ჰაბე ათუქვა? (სიტყვას ბან-
ზე რატომ აგდებ?)

— თუქვაა ჯ ა ნ.

გ(ა)დათქვაა ნ. ჩათქვაა.

გ(ა)დაკალთაა, შაკალთაა კალთების, ნა-
პირების გადაკეცვა, შემოტეხა, შემო-
კეცვა (ტანსაცმლისათვის, ჭეჭიშისათვის
და სხვ.). ~ ჩემ კაბაა გზელ იყო, წე-
ლით გადაკეცალივ; თუ ჩომოპთრევი
უჩემ ერ თარაფით (ერთი მხრიდან),
ამბოვენ: ეჩემ გადაკეცალივ; კაბაა
ქრშაფით შაჭკალით.

შდრ. აკალთაა.

გ(ა)დაკრაა (1) ნ. გ(ო)დმოკრაა.

გ(ა)დაკრაა (2), წაკრაა 1. მცენარის (ხის)
ზემო ნაწილის გადაკრა, წაკრა. ~
სიბტა (ჭერ) ქრშყენ ქითილას (ნ.)
ყლორტეეს შკრიან, მეღლი (მერმე)
თავ ფურცელს (ნ.) ჰკრავენ (წაპკრიან);
თუთუნი თავ გ(ა)დაკრაა (წაპკრაა) თუთუ-
ნის ნათესისათვის სათვის წად გაკეთებუ-
ლი თეთრი ყვავილის წაცლა, წაწყვეტა
(დანით, წალდით, ზოგჯერ ხელითაც)
იმისთვის, რომ ნათესი უფრო მაღალი
გაიზარდოს. ~ თუთუნი თავ გადაკი-
რავა? (||წაგვირავა?); თუთუნი ჰარა-
შია გ(ა)დაკრაა (წაპკრაა) იგივეა, რაც
თუთუნი თავ გ(ა)დაკრაა (წაპკრაა). ~
თუთუნი ჰარამია გადაკირავა? (||წა-
გვირავა?);

2. გადატ. შენ ქელლაა წააკრევერ
(თავს წაგკრი, წაგაძრბ).

გ(ა)დაკრცვაა ნ. მოკრცვაა.

გ(ა)დაკუნტულევაა ნ. კუნტულევაა.

გ(ა)დაკუსუსევაა ნ. კუსუსევაა.

გ(ა)დალაღლაღევაა ნ. ლაღლა (1).

გ(ა)დალაჭაა: უღლაბ გ(ა)დალაჭაა ნ. ეუ-
ლაბ, მნიშვ. 2.

გ(ა)დალევაა გადამწიფება, მეტისმეტად
დამწიფება. ~ ჩონ ატამ გადალევა;
მ ი მ ლ. გ(ა)დალეჭილ, გადალეფე გა-
დამწიფებული. ~ სამ ნოს (ნესვი) ვიყიდ,
ერთ — მაგრა ვაღნალეფ, ერთ — კარვა
მანწეფე (კარვად მოწეული), ერთი —
ილაქსევერ მანაყუთეფ (ოდნავ შეყვით-
ლებული).

გ(ა)დალოკაა: გულ (გული) გ(ა)დალო-
კაა ნ. გულ.

გ(ა)დამეტევაა ჯობნა, მორევა, დაძლევა.
~ ესენ ჰამეშა ჩემბე გადაამეტეველ-
ნი (ესენი მულამ მაჯობებენ); თუ შენ
ტყულეფ ზევი ილაპარიკ, მე ვადამეტ
(მაჯობე), შენბე იქნეს ე ქომბაა (შენ
გქონდეს ეს გამომცხვარი პური); თუ
შენ ვადამეტ, ქალს მოგეუმ, თუ მე
ვადამეტ (გაჯობე) — არ მააქემელვა-
რავ (არ მოგეუმო); ამამ მე ბუთუბ რამ-
მით ვადამეტა (|| ვადამეტა) (ამან
ყველაფრით მაჯობა); წაკიდნი ღროს
იმამ ვადაამეტა (აჯობა).

გ(ა)დაჩქევეაა ნ. გ(ა)დაქევეაა.

გადა [აზ. დილ. გადა] ბიქუნა, ბიკი,
ვაეი. ~ ორ ვადაა აქონდა (ორი ვაეი
ჰყავდა), ესლა ქალ მომბატევი (მომბ-
ტეხია); ის დილ (ძალიან) ლამაზ ვადაა
ყოფილ; ვადაა (ვაეია) თუ ქალაა?
ი ვადააქურაათი ჰქმინამ ვერ შიპ-
როვს (იმ ვაეისნაირად ვერავინ ვერ
ცეკვავს); ვადააგულაა ბიქუბუქები. ~
ორლებში ვადააგულაა იღვენ, იხტილათ
ჩედიოდნენ (ლაპარაკობდნენ).

გ(ა)დაუშტევაა, ვადაუშტევაა ნ. დაუშტრ-
ვაა.

გ(ა)დაარცრავევაა ნ. რაცრავევაა.

გ(ა)დახვენაა ნ. ვახვენაა.

გ(ა)დასლაა ნ. გ(ა)დასტლაა.

გ(ა)დასშაა: შავი გ(ა)დასშაა ნ. ეავ,
მნიშვ. 2.

გ(ა)დასტლაა, გ(ა)დასლაა ვადასტლა; გა-
დასლა. ~ მე ექამთი ვადასტლ (||ვა-
დასტლ) (მე აქედან ვადასტლივარ); გიღზე.
ჰეგ ვერ გ(ა)დასტლი (ვერ ვადასტლ);
უჩემრა აქუშაათი ვადასტლ (ვადასტლ-
დი), წრველ; ჰაბე გრდხხლი? (რატომ
ვადასტლივარ?); ექამთი ერ სამ დღეა ვა-
დასტრა (აქედან სამა დღეა ვადასტრა,
გაიარა); სამ წელს ვილოკით (ვისწავ-
ლეო), შესამე კურსზე ვადასტლით
(|| ვადასტლით) (ვადასტლით); ვადაა
(ვადადი), ვადასტლი ექამწილევი; რა-
თარ გ(ო)დასტლია გევე? (როგორ ვა-
დასტლი მდინარეზე?); მ ი მ ლ. გ(ა)და-

ასლოლ გადასასვლელი. ~ გადაასლოლ-
მუნქქემ არა (გადასვლის შესაძლებ-
ლობა არ არის); ზ მ ნ ზ. უგ (ო)
დოუსლოლა გადაუსვლელად; დროათი
გ(ა)დასტულაა ა) დროის, ვადის გასვლა;
ბ) გადატ. ზედმეტად დამწიფება,
დევარგება (ხილისა). ~ რახანც ქლიავ,
სხალ, ვაშლ, ნოს (ნესვი), ემქურა
რამევე (ამგვარი რამეები) დროა-
თი გადადის, ლაფ იწვეის (ძალიან
მწიფდება), ამაშინ ამბოვენ — გათა-
ლზეტლავ; ვასიაათი გადასტულაა ნ.
ვასიაა; ზეაზეათი გ(ა)დასტულაა ნ. ზეა-
ზეათი; უულაბზე გ(ა)დასტულაა ნ.
უულაბ, მნიშვ. 2.

— გადაა გადადი, გადავდ გადადივარ
ჯ ა ნ.

გ(ა)დასწროვაა, გ(ა)დაპწროვაა გადა-
სწრება. ~ მინც იმ ქალთან დაძმა-
სეეს, გადატპწროვს, ფაჰაა იმიზე
ე ქალ მიატემელი ცინც იმ ქალს შეეჯი-
ბრება და გადაუსწრებს, ხელმწიფე
იმას ამ ქალს მისცემს; თუ ჩემ ქალმა
გადეასწრა, რქსნიმიზე ქელლაა მაჰქ-
რავარ (თუ ჩემმა ქალმა გადაგისწროთ,
ექვსივეს თავს მოგპირთ); ქალს გა-
დატპწრუ (გადაუსწროა); ჰალა ემ ღუნ-
ტაქრ ინსან არ გამოჩენულ, ნუმ
ემიზე გედექწრას (ჯერ ამ ქვეყანაზე
აღამიანი არ გამოჩენილა, რომ ამის-
თვის გადაესწროს).

გ(ა)დატანაა (ერთი ადგილიდან მეორეზე)
~ იმიან გადატანს (იქითა მხარეს გა-
დააქვს); ერ ქვერ აესევას უკან ვოლოპ-
ტანაეთ ნავს (გადაგვაქვს საწნახელი)
მეორე ქვერზე; ქიას გადატანავთ (გა-
დაგვაქვს) ცალკ ჩაფარზე (ჩელტზე);
ღუნრა დიდგომას უკან ღუნრას გადატ-
ტანენ (გადააქეთ) წრულ ქოცოვეში
(პატარა ქვერებში); 'ნ. სურათი გ(ა)-
დატანაა.

[სინ. გადაღევა].

გ(ა)დაფიტევაა გადაფიტება. ~ აღი
ფერ დედო, გადაფიტდა (თეთრი ფერი
დაედო, გადაფიტდა); მ ი მ ლ. გ(ა)-
დაფიტულ გადაფიტებული.

გ(ა)დაფხაა გადაჩეხა, გადავარდნა,

დამტერევა. ~ ურემ გადაფრხლეყო.
(გადაჩეხილიყო).

— გადაფეხვა მ ე ნ თ.

გ(ა)დაფუნაა თეთრად შეღვსვა, ვალსვა
(სახლის, კედლებისა და მისთ.) ყი-
რით ან სპეციალური თეთრი მიწით.
~ „სახლს, როდესთ უნდათ, ჰფუნა-
ვენ, მაგრამ ადათით ნუგნევ აღევას
უკან (ქიაობის შემდეგ) ჰფუნაენდენ.
გადასაფუნად საქირო თეთრი მიწა
მოაქეთ საკნით, აზნაურით, თხილიანით,
ულუნით, კეპენით (ქურამუხის ხეობის
ადგილებია). თეთრ მიწას გვეში წყა-
ლში რევენ და ხელით სინჯავენ. თუ
შესხმის დროს კედელზე ჩერდება, მა-
შინ ცოცხით ასხმენ ბარუს (ქეთიკირის
კედელს), ან კედელს (წნულ კედელს).
ზოგი ცოცხის მაგიერ ქურქი (ქურ-
ქის) ნაგლეფს, ანუ ყარყს ხმარობს.
ყარყს ერთ ხეზე ახევენ და წყალში
განსნილ თეთრ მიწას უსვამენ კედელს.
ასევე ჰფუნავენ ჩერთამბულსა, ანუ
ჩათიან სახლსა (ფიცრულ სახლს) (შ ი -
ნ ა მ რ ე უ ვ.); ჩონ მარობლევს სახლ
გოლოფუნიაყ.

გადაქ, გადაგ [აზ. გღაქ] იგივეა, რაც
ზაქია.

გ(ა)დაქნაა წინდისა და მისთანათა მოქ-
სოვისას ანდა კალათის, გოდრის, ღო-
ბისა და მისთანათა მოწენისას ბოლო
ხაზის შემოვლება სიმაგრისათვის. ~
წინდაა ყელ დახწვენაში (ვათაგებისას)
სიპტა (ჯერ) სავალა (ნ.) ჰე (ან) შიბს
(ნ.) ავლევენ, მეღლი (მერმე) ქნიან;
წინდაა გადააქენი? მ ი მ ლ. გ(ა)-
დააქნელ საბოლოოდ შემოსაქსოვი და
დასამთავრებელი. ~ წინდაა გადააქ-
ნელ დროზე ამბოვენ: წინდაა ყინწიპ-
ში (ნ.) მოსულ, გადააქნელ ქნილავ.

— გადაქნა მ ე ნ თ., გადაქნა თავიხა
თავის გაკეთება, თავის მოწენა ქილო-
ბისა, კალათისა, წინდისა და მისთანა-
თათვის; ნაწიბურის გაკეთება, გადაქობ-
ვა წ ე რ., გადაკეთა, მოთიკრვა
ნი ე., ბეჭვა ჩ ი ქ ო ბ., ბეჭვა, გადა-
ბეჭვა გ ა ჩ.

გ(ა)დაქცევაა, გ(ა)დანქცევაა 1. გა-

დაქცევა, სხვა რამედ ქცევა, გარდაქმნა. ~ მე ქუვად გადააქცეუვარ (|| გადააქცევევარ) (მე ქვად გადაიქცევი); გზაზე ე ქალ გრლა გადააქცივა (|| გადააქცივა) (ვეულად გადაიქცა); ღმერთს რხ რწრვის (ეხვეწება): ამან (ნ.) ღმერთო, მე ერ რამმა გადააქცივი! (ერთ რამედ გადააქციე!);

2. წაქცევა. ~ ქიას (აბრეშუმის ქიას) თუ ბევრ უქამი, ცაზზე არ გაღის, არ ჰქნის (პარკს არ აუეთებს), ნაზირში (ნ.) შიგავ ინქცევის; მოა, შოაქიდნოთ, ჰემენიუ გადაეაქცეოთ (რომელიც წააქცევთ), აას ღამარცხეულ იქნეს; ამ შაქიდნაში თუ ქალმა გადააქცივა (წაგაქცია), შენთან არ მაასლრლი (ის შენ ცოლად არ გამოაყვება); ფეყ წომოქარ, გოლოაქციე (წაიქციე); გადაქცეულ (წაქცეულა), ფეყ მოტყე-ჩი.

გ(ა)ღალღაა, გაღალაა გადაღელა, გაღელა (საინძისა, საყელოსი და მისთ.). ~ საყელოა გადაღალი, ყის; კაბაა გულ გო ღალი, ბუთუმ რამ (ყველაფერი) უჩანა; მ ი მ ლ. გ(ა)ღალღალულ, გაღალღულ გადაღელილი, გაღელილი. ~ გაღალღულ (გაღალღულ) საყელოაან. — გაღელვა მ ე ნ თ., გაღალღული საყელო მ ე ნ თ.

გ(ა)ღალღევაა (იყენებს აწმყოს წრის მწყრივებში: გადააქს, გადააქდა, გადააქლეს) იგივეა, რაც გადატანაა. ~ გადააქონ იქითან (გადააქვთ იქითა მხარეს); მე გოლოაღლე ჩემზე შიქმელს (მე გადავიღებ ჩემთვის საქმელს); მინ გაღალღელრა ემ ტუმარას ურმით? (ვინ გადაიტანს ამ ტუმარას ურმოდან?); ღწნეა გადაღევაა (ღვინის სხვა კურქელში გადატანა); მ ი მ ლ. გაღნაღე გადატანილი. ~ იქითან გაღნაღე ტუმარაა ჩემი (იქითა მხარეს გადატანილი ტუმარა ჩემია); ქვერ გ(ა)ღალღევაა ნ. ქვერ; შიბ(თ) გაღალღევაა ნ. შიბ.

გ(ა)ღალღუწევაა დაუძლურება, ძლიერ მისუსტება, მიხარწნა (უშთაერესად შიბ-შილისაგან). ~ შიბშილი გადაღალღუწეუხარ, კლრი ფერ გაქ.

გ(ა)დაყონაა, გ(ა)დაყუნაა გადაყვანა. ~ გადაყონს ქალეეს იქითიან სახლში (გადაყავს ქალები იქითა ოთახში); იმ ცხენზე შეაღლე (შეწღები), ი ცხენ გადაგიყონავს (გადაგიყვანს) შენ წყლით; შროზოწ: შამაღლუნ ემ ურემზე, გაღმიყონ იგრობან (შევეხვეწე: შემსვი ამ ურემზე და გადამიყვანე იქითა მხარეს); ჰათარუმ გოლოაყონოთ? (როგორ უნდა გადავიყვანოთ?).

გ(ა)დაყარა: ~ გერ ღელამ (ღელინაც-ვალმა) შამაბზერა, აამიბეცქ (ამიტომაც) ჩემ შულეეს ჰურტღიყ (ვეყრილი); ჩონ შენ ჰაბე გოლოაყარი (რისთვის გადაგყარე) ტყეში?; მ ი მ ლ. გაღნაყარ გადამყრელი; გადაყრილი. ~ გუთანში გმალ მიწას ჰრის, ყანად (ფრთა) კი ჰიმეეს (ბელტებს) აბრუნეეს, ეეს ჰიმეე გაღნაყარი (გადამყრელია); რაშ მინდა მაგი გაღნაყარ რამ (რად მინდა მაგისი გადაყრილი რამე); გაღნაყარ აღგილ: მამამ ნახა ქალევი გაღნაყარ აღგიი (აღგიი, სადაც ქალიშვილივე გადაყარა, 'გადაყრის აღგიი').

გ(ა)დაყრუევაა გადაყრუება. ~ მარტოკით გადაყრუეეუვარ; თორნეა გადაყრუევაა ნ. თორნეა.

გ(ა)დაყუნაა ნ. გ(ა)დაყონაა. გ(ა)დაყუტუნაა ნ. დაყუტ(ნ)აა. გ(ა)ღაშარკლაა ნ. აშარკლაა. გ(ა)ღაშითიღევაა, გაღაშითლაა გაღარგვა. ~ ქალამი შითილ გოლოჰშით(ი)-ლით (კომბოსტოს ჩითილი გადავრგეთ). ნ. შითილი.

გ(ა)ღაშოვაა, გ(ა)ღაშმაა ტყეში ნელლი ხისა ან ხის ტოტების მოჭრა და იქვე გასახზობად დატოვება შემოდგომამდე საშეშედ ან საფიჩხედ. ~ ხეს ზირი(თ) შქრიან, ტოტეეს კაფსენ, ტყეში ჰყრიან, ეემ სყელეეს შიშამებ (შეშისათვის) ინახენ, ბუთლეეს (ტოტებს) ფიჩხიბე (ფიჩხისათვის), მეღნი (მერმე) მიღიან მააღელა (მოსატანად). ეესი (აი ესაა) გ(ა)ღაშოვაა; გაღნაშოვ ხეა, გაღნაშოვ ტყეში მოჭრილი და იქვე გასახზობად დატოვებული ხე.

—გაღწეობა ჭან., ლოკი ქ გ ლ (რაკ.).
გ(ა)დაცლა ნ. გატლავა.

გ(ა)დაცორა ხარშისას ქვაბის სახურავიდან ანაორთქლი წყლის წვეთების გადაწურვა, მოშორება. ~ ბრინჯი ქობზე ლანგარს მიაპირკიევ ზედ (დაახურავ); ღემ ააღას (ღემ აღევა ნ. ღემ.), მალ-მალე გადასცორავ; ფლავ გადაცორ!

გ(ა)დაცენა გადაფტენა გადაცლა, გადაძრობა (კანისა, ქერკისა...), ~ ტყავ გადაცქნულა.
შპრ. გაქენა.

გ(ა)დაცხამა: ზალი პირ (ტყავ) გ(ა)დაცხამა სირცხვილ-ნამუსზე ხელის აღება. ~ მე ეხლა გარაქ ზალი პირ გოდოცხო, ბუთუმთან შოტდე, მემეშალანავ (მე ხლა სირცხვილ-ნამუსზე ხელი უნდა ავიღო, ყველასთან შევალ, რომ მომეშველონ).

გ(ა)დაწკორტევა, გ(ა)დაწკორტევა, გ(ა)დაწკორტა გადაფურთხება, კბილბმუა გამოფურთხება. ~ ჰაბე აწკორტევა? (|| აწკორტევა?); ჩემ წინ გადააწკორტა, არ დაცხონდა (არ შერცხება).

ნ. წკორტ.

— წკორტევა; წიტვა მ ე ნ თ., გადაწკორტება კ ა ი შ.

გ(ა)დაწონა გადაწენა, გადაწიდენა (ვაზისა და ზოგი სხვა მცენარისა). ~ ეაზი ქა (რაქა) გ(ო)ღუაწუნ (|| გ(ო)ღოაწუნ); წელს ვარდი ბუთალ (ტოტი) გადაწინი, წადმი (გაისად) ამააგლეუევიარ (ამოგლეუქ), სხოგან ჩაადგმევიარ (ჩაადგამ); ვაშლი ბაგალა (ბარტყის) გადაწონა; მ ი მ ლ. გადაწონ, გ(ა)დაწინილ გადაწინული.

— გადაწენა მ ე ნ თ., გადაბარვა ქ გ ლ (იმერ. რაკ.).

გ(ა)დაწურვა 1. გადაწვეტა. ~ ჰქიმ წურტავს (წყვეტს) იმი ქელლა (თავის) გაქრას; ამ დღეათი წურტრნ, რუმ გადაა ავად არა (რომ ვაფი ავად არა);

3. გარიგება (გაურიგება); მ ი მ ლ. გ(ა)დაწურტულ ა) გარიგებული. ~ „მეცტეცტულეოვან (მეწისქვილეღ) თუ

პატრონს არ მოკალდევედეს ან არ მეკადრნას—ბურგაღლეს — ლიქვეს იქვრავდენე გადაწურტულ ფასით ან სამით ერთზე (მესამედზე) (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.) ბ) გადატ. ზომამოკლე ხის მასალა.

გ(ა)დაქრა მისქა, სასყელის გამოტანა (სასამართლოს გადაწყვეტილებით). ~ ხალს აჭოვენ, ზოგსაც ტუსასს უქრინ (საპატიმროს უსქან); გადმიჭრეს (მომისაყეს) 25 წელ; შენ ჩამოჭრევა გადაგიკრი (მიგისქია, გადაგიწყეტია) იმ ქურდევიბე (ქურდებისათვის).

— მოჭრევა განმსყელი, გადამწყვეტი უ თ უ რ გ.
გადაქუა ქალბიქა (ქალზე ამბობენ).
— ბიქაქუა მ ე ნ თ.

გ(ა)დახორწვა გაქცევა, სირბილით წასვლა; გადახეწვა, გადაყარგვა. ~ ჰევა შა მერ, ჰაბე მიხორწევი? (ნელა იარე, რატომ მირბიხარ?); უშკოლში მიხორწევი (|| მიხორწევი) (სკოლაში მირბის); სა მიხორწევიტა (|| მიხორწევიტა)? (სად მირბიხართ?); ჩემ ქორწილ ნაქნარ დილაზე მე გადაახორწევეარ (იმ დილით, როცა ჩემი ქორწილი იქნება, მე გავიქცევი, გადავიხეწევი); ცხოვერევა დიად გამოიქრდა, ოდლ თავ, გოდოახორწ (ავიღე თავი და გადავიხეწევი); ოყროთ, გოდოახორწოთ ექათი (ავიყაროთ და გადავიხეწოთ აქედან); მ ი მ ლ. გ(ა)და(ს)ხორწეულ გასაქცევი. ~ ჩონ გადაახორწეულ დრო მოსულ; გადაახორწე გაქცეული; გადახეწევილი; ზილ! გ(ა)დახორწვა ძილის გაფრთხობა.

— გადახორწვა ჭან.

გ(ა)დახტომა: ~ ექათი შენ ეერ გადაახტომეხარ (გადახტევი); გადახტენს; მ ი მ ლ. გადახტომ გადახტომი, ვინც ხტება. ~ თავე გადახტომ კაც.

გ(ა)დახტონა გადახტუნება. ~ რაბ ჰქენთა, ეშაქ (ვირი) ეერ გადაახტუნთა წყალზედაათი; ეერ გოდგუტრნი (ეერ გადაახტუნეთ).

გ(ა)დაჭეჩა 1. გადატება. ~ ეობ გოდოტეჩი (ჯობი გადატეხია);
2. გადატება, შემოტება, შემოკეცვა

(საყერავის ნაპირებისა); ზ მ ნ ზ. გა-
დააჭერელა გადასატეხად, შემოსატე-
ხად, შემოსაყევად. ~ გადააყერეველ პე
მაჰკრელ ადგილი გადააჭერელა ფარ-
ჩას უთუთი აუთუთენდენ, უთუთი
პვეჩენე (გადასაყერებელი ან მოსაჰ-
კრელი ადგილის გადასაყევად ქსოვის
უთოთი აუთოებდენ, უთოთი ტე-
ხავდენ); მ ი მ ლ. გაღანაჭერ გადატე-
ხილი, შემოტეხილი.

გ(ა)დაკლერჩაა გადახლერა, გადატეხა.
~ ბუთალზე (ტოტზე) ფეყ დუაღ-
გო, შუაითი გატყრო, გადაგლერჩა.

გ(ა)დაჭატანს ნ. გ(ა)დატანაა.

გ(ა)დაპროვია ნ. გ(ა)დასპროვია.

გადგომა 1. ჩაიცივება, ჩაყინება, მიცი-
ვება. ~ ჩემ სახელი და გორ შენზე არ
სათქმელვარ, მეღან გადგომებარ, ნა-
ლილ მითხარე (ჩემს სახელსა და გვარს
არ გეტყვი, თორემ მერმე ჩამაიცივლები,
ზღაპარი მითხარიო); გადგომი, უშკოლ-
ში წაჭლეთავ (ჩამცივებია, სკოლაში
წავიდეთო);

2. გა და ტ. ჩაიცივებით რაიმეს კე-
თება, როცა ვინმე რაიმე საქმეს მიად-
გება და დიდხანს თავს აღარ დაანებებს,
აღარ მოეშვება. ~ გადაა გადგომი,
სქამს (ბიჭი მისდგომია და ქამს).

გადღევა: კოლ გაღღევა ნ. კოლ.

გადღევენევა, გ(ო)მოდღევენევა გაღღენა,
კუროს ფურზე გასვლა დასამაყებლად.
~ ფურ იღევენეს; აფური, ფურ-კამე-
ჩი ბულარასლს (იგივე ჰრგური, მამ-
ლებს) რომ გამაიდღევენეს — დამაბლ-
ღევის (დამაყლებს), ორ თვეს მარისს
არ აჰმევენ, რომ მამაა (ანუ თესლ) და-
ფირასავ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).
— გაღღენა მ ე ნ თ.

გაღიადევა გაზვიადება. ~ საქმეა გა-
ღიადევა ნუ გიყუარს; თავ გაღიადე-
ვა (გაღიადევა) თავის დაფსება, გა-
ამპარტავენება, გაყოყჩება. ~ თავ
უღიადღევის (||უღიადღევის) (თავს იფა-
სებს, ამპარტავენობს); რა თავ გაღი-
ადევა ახლა, პაზე (რატომ) ჩემ ნათქომ
რამ არ გააქეთი? (სინ. თავ გამზურე-
ვა); მ ი მ ლ. თავ განაღიადევი ყოყო-
ჩა, ამპარტაენა, ვისაც თავისი თავი

დიდ ვინმედ წარმოუდგენია. ~ მე თავ
განაღიადევი არ ვარ (სინ. თავ განამ-
ზურევი ნ. გამზურევაა, სამზურეა).
(— თავს გააზვიადებს გაამპარტაენდუ-
ბა, თავს დიდ ვინმედ წარმოადგენს
ქ ი ნ ქ. ვაჟა, გაღიადეული გათამამე-
ბული, გაამპარტაენებული ქ ი ნ ქ.
ვაჟა).

გადისიანე ვაჟის, სიძის მხრის წარმომად-
გენლები, მისი ნათესაეები, მოყვარე-
მეგობრები; გაღისიანი ვაჟის, სიძის
მხრიდან. ~ დილითთავ გაღისიანი
გროვღევის ქენგაა (დილიდანვე ვაჟის
მხრიდან გროვღება მყარია). (შღრ. ქა-
ლისიან).

ნ. გადაა; -იან; -ევ.

გადმა- ასიმილაციის შედეგად სახეცვლი-
ლი რთული ზმნისწინი გაღმო-. მისი
პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება
დაიყაროს. ~ გაღმააყონა||გღმააყო-
ნა; გაღმააგდა||გღმააგდა (გაღმოაგღო)-
გაღმოაქლა ნ. დაბაქლა (2).

გაღმობუქევა ნ. დაბუქევა.

გაღმოყრა ნ. გ(ო)ღმოყრა.

გაღმოუჭტევა ნ. დაუჭტრევა.

გაღმოსვენა ნ. გასვენა.

გაღმოსულაა, გაღმოსლაა ნ. გ(ო)ღმო-
სულა.

გაღმოყონაა, გაღმოყუნაა ნ. გ(ო)ღმოყო-
ნაა.

გაღმოხორწნაა ნ. გ(ო)ღმოხორწნაა.

გაღნაღღევი ნ. გ(ა)ღაღღევა.

გაღნაღღევი გაღღებული, გაღღებული. ~
ფერუნაა (ნ.) სააკალზეთთან გაღნაღღევი
რამი (ბოქინტზე გაღღებული რამა).

გაღნაღღევი ნ. გ(ა)ღაღღევა.

გაღნარქომ იგივეა, რაც გაღნარქირევი. ~
მუქენს (ნ.) ჩაღაა კონაზე გაღნარქომს
(გაღასაქერს) ებნევიან.

გაღნაღღევი ნ. გ(ა)ღაღღევა.

გაღნაყარ ნ. გ(ა)ღაყარა.

გაღნაშოვი ხეა, გაღნაშოვი ნ. გ(ა)ღაშოვი.

გაღნაჭირევი გაღაჭირილი; გაღასაჭირი
(რამ). ~ წიფხ (ნ.) გაღნაჭირევი რამი
(გაღასაჭირი რამა), კაგგორა (კარგად)
იგრიხევი.

გაღნახორწნ ნ. გ(ა)ღახორწნაა.

გაღნახტომ ნ. გაღახტომია.

გაღნიჭერ ნ. გ(ა)ღაქერჩაბ.

გაღნიჭეაბ, გაღნიჭეაბ 1. გაღნიჭეა; მ ი მ ლ.

განაღნიჭე, განაღნიჭე გამღნიჭე;

2. გაღნიჭე. დაღნიჭე, დაღნიჭეა.

გაღნიჭეა (1), დაღნიჭეა, შაღნიჭეა მთელი ძალ-ღონით დაღნიჭეა, დაღნიჭეა, დაღნიჭეა. ~ ბუზან გაღნიჭეა შენებე (ქმენებე ერ ბუზანს გაღნიჭეა) (მუშტს დაღნიჭეა); ეოზ მძკეა (მაღნიჭეა) გაღნიჭეა ამაზე; წოაღნიჭეა, იმაზე ღოღნიჭეა (წაღნიჭეა და დაღნიჭეა), ერ-ორ ბუზან იმაღნიჭეა შაღნიჭეა.

— ღნიჭეა ჯ ა ნ.

გაღნიჭეა (2), დაღნიჭეა, შაღნიჭეა, ჩაღნიჭეა გაღნიჭეა, მოღნიჭეა, მოხრა, გაღნიჭეა, გაღნიჭეა; გაღნიჭეა, ჩაღნიჭეა. ~ ჩაღნიჭეა (ნ.) ხეზე დაღნიჭეა, გაღნიჭეა (გაღნიჭეა); ეღნიჭეა ქუაზე ჩაღნიჭეა, გაღნიჭეა შაღნიჭეა (ქაღნიჭეა) (ჩაღნიჭეა); წოღნიჭეა დაღნიჭეა, რა გაღნიჭეა (მოხრაღნიჭეა), ეღნიჭეა, ააღნიჭეა; ქოზ შაღნიჭეა (შენებეა), დაღნიჭეა (დაღნიჭეა); ახალ ჩაღნიჭეა ხეს ქუაღ (ქაღნიჭეა) რუმ ზრავს (ანღნიჭეა), ხეა რუმ იღნიჭეა (იღნიჭეა, იღნიჭეა), ამაღნიჭეა ამღნიჭეა — ხეა დაღნიჭეა (დაღნიჭეა); ცხენებე (ცხენისათვის) ბეღნიჭეა პურ ეღნიჭეა (დაღნიჭეა, აეღნიჭეა); ცხენი ბეღნიჭეა ჩაღნიჭეა; მ ი მ ლ. გაღნიჭეა გაღნიჭეა. ~ ემ გაღნიჭეა ხეათი ცუღნიჭეა ტარ არ გომოღნიჭეა, გაღნიჭეა (უნდა) წოღნიჭეა ხეა იღნიჭეა, გაღნიჭეა რამით არ ეღნიჭეა (არ ეღნიჭეა) (—გაღნიჭეა მ ა რ ტ. - ი მ ნ., დაღნიჭეა ქ ა ჯ.; უხეიროღნიჭეა გაღნიჭეა აღნიჭეა მ ე ნ თ., აღნიჭეა მ ე ნ ჯ. ვაღნიჭეა);

— ღნიჭეა ქ ა ჯ.; უხეიროღნიჭეა მ ე ნ თ., გაღნიჭეა გაღნიჭეა, გაღნიჭეა მ ე ნ ჯ. ვაღნიჭეა.

გაღნიჭეა (ვაღნიჭეა, იღნიჭეა, რაღნიჭეა გაღნიჭეა. ~ ბეს ქენ, ნუ გაღნიჭეა (ქაღნიჭეა, ნუ გაღნიჭეა!).

ნ. დაღნიჭეა.

გაღნიჭეა ნ. გაღნიჭეა.

გაღნიჭეა ნ. გაღნიჭეა.

გაღნიჭეა, გაღნიჭეა, გაღნიჭეა.

~ გაღნიჭეა (გაღნიჭეა).

ნ. ვაღნიჭეა.

გაღნიჭეა, რაღნიჭეა გაღნიჭეა მამლის ფეხზე. ~ გაღნიჭეა (ნ.) ქათამზე არ ეღნიჭეა (არ არის), ერთი წლის უღნიჭეა უღნიჭეა.

— გაღნიჭეა ბრკეალი ცხოველისა ან კლანჭი ფრინველისა შ ა ნ. ქეღნიჭეა; ფრინველის კლანჭი და საქონლის ფეხი, კერისათვიდან ჩიღნიჭეა ლ ე ო ნ., გაღნიჭეა ბრკეალი შ ა ნ. ვაღნიჭეა II, ბრკეალი, კლანჭი მ ი ნ ჯ. ვაღნიჭეა, ღოღნიჭეა; გაღნიჭეა წვივის ძეღნიჭეა მ ე ნ თ.

გაღნიჭეა, დაღნიჭეა, ჩ(ო)მოღნიჭეა, დაღნიჭეა, გაღნიჭეა, გაღნიჭეა, ჩაღნიჭეა, გაღნიჭეა, გაღნიჭეა (ქსოვილისა, რეღნიჭეა და მისთ.). ~ რეღნიჭეა იღნიჭეა, მანაქსოღნიჭეა რამიღნიჭეა იღნიჭეა; თუ დაღნიჭეა ე კაღნიჭეა, დაღნიჭეა მაღნიჭეა გაღნიჭეა (ეღნიჭეა უფრო მეტად გაღნიჭეა, გაღნიჭეა); საღნიჭეა ღოღნიჭეა (შურღნიჭეა ღეღნიჭეა); შეღნიჭეა გაღნიჭეა! (წყეღნიჭეა: მოღნიჭეა მისისი!); ღ ა ნ მ ლ. გაღნიჭეა საღნიჭეა, ღოღნიჭეა, მისისი.

— იღნიჭეა იღნიჭეა, იღნიჭეა მ ი ნ ჯ. ვაღნიჭეა.

გაღნიჭეა (1) 1. ზეღნიჭეა სასუღნიჭეა, ანღნიჭეა ხშირი წვიღნიჭეა ნათესის (სიღნიჭეა, პურის, ბრინჯის, კარტოღნიჭეა და მისთ.) სწრაღნიჭეა ტანის აყრა, აჩოღნიჭეა, აქუღნიჭეა, აღნიჭეა. ასეთ ნათესის ღერი არ უსქეღნიჭეა, მარტოღნიჭეა მღნიჭეა თავთავს ვერ იღნიჭეა და მიწაზე წეღნიჭეა, კარტოღნიჭეა ძირს ვერ იღნიჭეა, წერიღნიჭეა გაღნიჭეა და სხვ. ~ წელს წეღნიჭეა (წვიღნიჭეა აინღნიჭეა), ნათეს გაღნიჭეა (აჩოღნიჭეა); ზოღნიჭეა (ზოღნიჭეა) ზოღნიჭეა აწეღნიჭეა (აღნიჭეა) პურს, სინღნიჭეა ამაღნიჭეა, რუმ პურ ნუ გაღნიჭეა, ყარაღნიჭეა (ზოღნიჭეა) დაღნიჭეა; მ ი მ ლ. გაღნიჭეა ნეღნიჭეა სწრაღნიჭეა, აჩოღნიჭეა. ~ გაღნიჭეა სინღნიჭეა.

— გაღნიჭეა ჯ ა ნ., გაღნიჭეა შ ა ნ., რეღნიჭეა, აყღნიჭეა, ალაღნიჭეა მ ე ნ თ.;

2. მიწის განოციერება. ~ მიწა გაზალიანდება;

3. გაძლიერება. ~ ცეცხლ გაზალიანდა (გაძლიერდა);

4. გააყვება ძალისა. ~ ფინ ზალზე ამბოვენ — გაზალიანებულავე, ზალიან ზალღიავე.

ნ. ზალიან.

გაზალიანდება (2) გაძალიანება, წინააღმდეგობის გაწევა. ~ ჰაბე მიზალიანდები?

გაზგავნა გაგზავნა. ~ საქმეზე გაავგავნი, ბუტბუტ რამ (ყველაფერს) კაგგორა (კარგად) აქეთეეს; ე ყმაწულ გაზგავნით, წყალ მაღლას (მოიტანოს); მ ი მღ. განაზგავნ გაგზავნი; გაგზავნილი. ~ იმიბე(თ) შიქმელ განაზგავნ მინ იყრა? (იმისთვის საქმლის გამგზავნი ვინ იყო?); ე ზროხასთან განაზგავნ ვადა ნასწაველ ყოფილ (ამ ძროხასთან ერთად გაგზავნილი ვაჟი ნასწაველი ყოფილა).

გაზგელევა, გაგზელევა, ჩამოზგელევა, ჩ(ო)მოზგელევა, ჩ(ო)მოგზელევა, გ(ო)მოზგელევა, გამოზგელევა გაგძილება; მ ი მღ. ჩამნაგზელევე, ჩამნაგზელევე ჩამოგძილებული. ~ ურემში კლიევე ქუშ (ხელნების ქვეშ) ჩამნაგზელევე კალევეზე, ზროა (ღერძის) სატრიალეველ ადგილში, აკეთევენ სასტულევეს (ნ. სასტულ, მნიშვ. 3); ჰკილ არ გააზგელეველო! (შენამ ჰკილ არ გააზგელეველო! (ნ. ჰკილ, მნიშვ. 1).

გაზგელევა, გაზგულევა ნ. დაზგულევა.

გაზრდა. ~ ერ ქალს თუთან ზარდაეს, მეორე ქალ კი სხოსთან იზარდევის; გააზარდელი, დაამირწყელი (გაიზარდება და დაევიწყდება); ე ვადა მემეც, ჩემთან წოჯკონო, ვოჭზარდო (ეს ვაჟი მე მომეცი, ჩემთან წაიყვან და გაეზარდი); აზიზა (აზიზად) არც ჩონ გაზარდელივართ (გაეზარდელივართ), არც შუღლევე ვოგვიზარდი (ვაგვიზარდია); მ ი მღ. გააზრდელ გასაზრდელი. ~ ყმაწულევე გააზრდელ მამ (მყავს), ჰათაარ ვოჭთხოვედნა? (როგორ ვაეუბნებდე?);

ე ყმაწულ წლით გააზრდელ კოლა დლით იზრდე ყოფილ (ეს ბავშვი იმხელა, რამხელაც ყოველწლიე უნდა ვაზარდილიყო, ყოველდღე იზრდება თურმე).

გაზენჯა ძალზე გაძლომა, კამისაგან გაბერვა. ~ ქლიავით ვოჯენჯ (გაეიბერა); დღე ბეტრ ყარფუხ მიქამი, გაზენჯუვარ; მაგრა უქამი, გაზენჯულ. [სინ. ვამესტამ].

— გაზენჯვა ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

გაზერქნა, გაზენჯა გაზერგნა, ფეხით დატეპნა, ვათელვა. ~ იქთონს ვეტარევე, ნუმ გზაზე ნაქნარ ტალახ ვოჭზერქნ (იმდენს დაედივარ, რომ, გზაზე რაც ტალახია, ვაგზერგნე); ჩონ მამულში ზროხაა შმოქნა, დილივ (ბოსტანი) ვაზერქნა; მ ი მღ. ვაზერქნილ, ვაზენჯილ ვაზერგნილი, დატეპნილი.

— მე ე თ., ზერქნა ჯ ა ნ., ზერგნა ს ა ბ ა, ვაზერგნა ჩ უ ბ., ვაზრეგნა ვატეპნა ნ ი უ., ვაზერქნილი, ვაზერქნილი ვატეპნილი, დატეპნილი კ ა ი შ., ნაზერქნი ცუდად მოხეილი კ ა ი შ.

გაზლომა გაძლება. ~ შინ ვერ უზლევს (ვერ სძლებს); იმი ვორც თუ არ სკომ, დუნჯაში ვერ ვაზლომევერ (|| ვერ ვოჭზლევ) (ქვეყანაზე ვერ ვავძლება); აა კაცი ვულ არ ვაზლომელი (ამ კაცს ვული ვერ ვაუძლება).

გაზომა 1. ვაზომა;

2. იგივეა, რაც ვაწოდინება. ~ ჰაბე იზომევი? (რატომ იზომებ?)

გაზორევა 1. გაძლიერება, ვალონიერება. ~ მაგრა ვაზორეულ, მუშოივს;

2. ღონეში ჯობნა, ვორევა. ~ მუშოივაში ჩემ ვოლდამ (ჩემი ამხანაგი) მე ვაზორევეს, ჩემზენი მეტი (მე ვჯობნის, ჩემზე მეტია); წაკილნი დროს იმამ ვადაამეტა (ავობა), ვაზორა.

ნ. ზორა.

გაზრდევა, ვაზრდევა დაძველება. ~ ჩემ ტამსუმუხ (ტანსაცმელი) ვაზრდელა; ფეყსომოზივ ვაზრდეულ, ვარაქ (უნდა) ახალ ვიყიდო; მ ი მღ. ვანაზრდევე, ვანაზრდევე დაძველებული. ~

~ განაზღვრე ცოცხ კარგა აღარ გუს; თორემ ვაზრღვევა (ვაზრღვება) ნ. თორემ.

ვაზრჩაა ნ. გამაზრება.

ვაზრიალვევა, ვაზლიერვევა გაძლიერება. ~ ავატყოფოვა ვაზრიალდა (გაძლიერდა).

— გაძრეღება ძ ი ძ., ქ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

ვაზროვაა გაძრობა, უცბად ამოღება ქარქაშიდან (ხანჯლისა და მისთანათა). ~ ქაჩალ შოშკას იზროვის (ხმაღს იძრობს); ხანჯალ თუ ვაზრევე, ისენ შაფხტრენელნი, გადაახორწენელნი (ხანჯალი თუ გაიძვერ, ისინი შეფერთხებიან და გაიქცევიან).

ვაზრომაა (1) გაძვრა, განძრევა. ~ ახალ ჩანადგამ ხეს ქტლაგ (ქარი) ზრავს (ანძრევს), ხეა იღრიცევე (იღრიცება, იხრება); ქალმა კლიევე ვაზრა (მკლავები გაანძრია); ერთმა გელ არ ვაზროთ (არ გაანძროთ); ვაზრომაა ევაფიევე (განძრევა ეძნელება).

ვაზრომაა (2), შაზრომაა, წაზრომაა, ჩაზრომაა: ვ(ო)მოზრომაა, ვამოზრომაა გაძრომა, შეძრომა, ჩაძრომა, გამოძრომა. ~ ხი ღრუეში ზარვის (ძვრება); მიწაქრ ზაროდნენ (მიწის ქვეშ ძვრებოდნენ); მე ვმ დიდი ქტაქრ წაზრომევეარ (ქვის ქვეშ შევძვრები); იმ გრალით ვაჭზორ (იმ ხვრელიდან ვაძვერი); აქუშკაათი ვაზრო (ფანჯრიდან ვაძვრა); ნავობტან (უეცრად) მელლაა სოროში წაზრო (შეძვრა); ოვე სათუქეშუ შაზრ! (აი იმ სათივის ქვეშ შეძვერი!); გომოზრ! (გამოძვერი!); ხული ვაზრომი-ვაზრომი (მუშიოვის) ნ. სულ (2).

ვაზრონაა, შაზრონაა, ჩაზრონაა, წაზრონაა, ვ(ო)მოზრონაა, ვამოზრონაა ვაძვრენა; ვაყრა. ~ გრძოლი თით აზრონავს (აძვრენს); ქალო, კარევიმ გელ ვამაზრუნტე (ვამოაძვრინე!); მიმღ. ვანაზრონ ვაძვრენილი; ვაყრილი. ~ ურმი გიდ კლავით კლავში განაზრონ ხეგს (ურმის ხიდი ხელნასა და ხელნას შორის ვაყრილი ხეა); ზ მ ნ ზ. ვააზ-

რუნელა ვასაძვრენად; ვასაყრელად. ~ ე ზავ სეული (ეს ძაფი სქელი) ნემსი უნწუში ვაზრუნელა; შენამ წავაზრუნს (წყველა: მიწა დავაყარი!).

ვაზულუმევეა იგივეა, რაც ვაზრალევა. ~ მაზულუმევეს (მაწვალებს); ჰოგო ვაზულუმეჭხარა! (როგორ ვაწვალებულხარ!).

[სინ. ზულუმ მიცემაა].
ნ. ზულუმ.

ვაზლომაა (1) 1. ვაძლომა. ~ შტლევიბე შახენით ვერ ზღავე (შვილების შეხედით ვერ ვძლები); ყმაწულევეს ვერ ოზლოვთ (ბავშვებს ვერ ვაძლებთ); რაქთონს შქომდი, ვერ ზღოდი (რამდენს ეკამდი და ვერ ვძლებოდი); ეხლა დაა ვოტხეხ (აი ახლა კი ვაძეხი); ვააზხიხი ტირილი? (ვაძეხი ტირილით?); კუქ ვერ ვამიზლოვ (ვერ ვამიძლია);

2. საქმლის ძმრით, მარილითა და მისთანათი ვაძლომა, ვაჭვრება. ~ ~ შმრიანს თუ ზმარ ჩაქლომი, ვარაქ (უნდა) ეკლემ დაასხან ზმარ, ზმრით ვარაქ ვაზლონ; ზმრი ვაზლომინეახ (ვამლომამდე) ასხმენ ზმარს.

ვაზლომაა (2) ვაძლოლა. ~ უზღვევის წინ (უძღვება); წინ ვააზლომი (გასძლოლია) ხალღს.

ვათალხ(ი)ვევა ვაწყალება, წყალად ქევეა, ვაფუქება, (უმთავრესად ხილისა, როცა იგი ზედმეტი სიმწიფისგან ძალიან დარბილდება და ფაფასავით ვახდება). ~ რახანც ნოს (ნესვი), ქლიავ, სხალ, ვაშლ, ემურა რამევე (ამგვარი რამეები) დროათი ვადაღის, ლფ (ძალიან) იწყვის, ააშაშინ ამბოვენ — ვათალხებულა; ჰიაა ვათალხვევა ნ. ჰიაა, მნიშვ. 1.

ვათბოვაა, ვათბუა ვათბობა. ~ დაე, ცეცხლთან ვათბე; ზეა ვათბუაში მოპირქიეველ, დაღრულ (რძე ვათბობისას ვაღმობრუნებულა და დაღვილია); ზ მ ნ ზ. ვათბოველა ვასათბობად. ~ გელევე ვათბოველა ცეცხლ ანთევეს. ვათეთრევაა: თუთაა ვათეთრევაა ნ. თუთაა. ვათენევაა ვათენება. ~ ვათენევენახ

მაასლრვარ (გათენებამდე მოვალ);
ზ მ ნ ზ. გაათენეველა გასათენებლად.
~ გაათენეველა ცოტაა დგას (გათენებას
ცოტა აქლია).

გათიბაჰ მკა, მომკა. ~ პურ თიბენ, ბა-
ლახს კაქენ (ნ. დაკაჰა); ჰენგილავეე —
„მომიძკავაე“ — არ ამბოვენ, პურ გოჰ-
ქთიბიენ, ამმა „მომკლეე“ — ამბოვენ
(ინგილოები — მომიძკავსო — არ ამბო-
ბენ, პური გავთიბეო, მაგრამ „მომკე-
ლებს“ — ამბობენ); მ ი მ ლ. განათიბ
კაცეე იგივეა რაც მომკლეე. ~ ეესენ
პურ თიბენ (მკიან), განათიბ კაცენი
(მომკელები არიან).

გათიევაჰ გათაევაჰ. ~ ათიევენ (ათაე-
ბენ) საქმეს; გაათიე, ბითაჰა (მთლია
ნად) კამ!; პურ გამთიევი (გამთაეებია);
ეში გათიევაში ჰაჰ შიქმუენრთა? (ამის
გათაეებისას რას შეეკამთ?); გათიეინ-
ჟახ კილემ საპოენევართ (გათაეებამდე
კიდეე ვიშოენით); მ ი მ ლ. განათიე
ისეთი რამ, რაც გათაედება, გათაეება-
ლი. ~ საქმეჰ სჰედლუნიენახ განათიე
რამ არა (საქმე ისეთი რამაჰ, რომელიც
სიყვდლამდე არ გათაედება); ზ მ ნ ზ.
გათიეველა გასათაეებლად. ~ გაათიე-
ველა ერ პიწწაჰ დარჩილ (გათაეებას
ცოტა-ლა ჰკლებია).

გათიხრაჰ იგივეა, რაც გატიკაჰ.

გათლაჰ: ქოფუთა გათლაჰ ნ. ქოფუთ,
მნიშე. 1.

გათოკაჰ ნ. დათოკაჰ.

გათქლ(ტ)აჰ ნ. მოთქლ(ტ)აჰ.

გათქლლლ ნ. მოქლ(ტ)აჰ.

გათქრფაჰ გათქეფაჰ; ზ მ ნ ზ. უგოჰთ-
ქრფელა გაუთქეფეფაჰ. ~ კორც(ს)
უგოჰთქრფელა ატეხავენ (ჩახსლიან).
გათქურევაჰ ნ. ჩათქურევაჰ.

გათხრაჰ: ჰკილით სამარეჰ გათხრაჰ ნ.
ჰკილ, მნიშე. 1.

გათხუტევაჰ გათხოვება. ~ ქალს ოთხ-
ეუთ (გათხოვებთ); მინც თითით ბეჰედს
წამყრის (წამაძრობს) მე, იმასთან გა-
(ს)ათხუტევაჰ (იმაზე გავთხოვდები);
დაბერეჰ(ლ)ხარ, რახან გასათხუტ(ველ)-
ხარა? (როდისღა გათხოვდები?); ორ
ქალ გოგუთხუტევი (გაგვითხოვებია),

მესამეც შინა (შინა); ქალს გათხუ-
ტევისახ ჟულაბ ჰქონი მიცემულ ვეზი-
რიბე (ქალს გათხოვებამდე სიტყვა ჰქო-
ნია მიცემული ვეზირისათვის); მ ი მ ლ.
განათხუტეე განათხოვარი, გათხოვილი. ~
დიდ დას უთქომ განათხუტეე დიბე (ღისათ-
ვის); არგანათხუტეე გაუთხოვარი. ~ ჟუანს
(ნ.) არგანათხუტეე ჰე დეკაც არმანაჟონზე
ამბოვენ (გაუთხოვარზე ან ცოლმოჟყ-
ვანელზე ამბობენ); ზ მ ნ ზ. გასათხუ-
ტეველა გასათხოვრად. ~ ქალ კაჰ თაეზე
იყო გათხუტეველა (ქალი სწორედ კარ-
გი გასათხოვარი იყო); უგაჰთხუტ-
(ე)ელა გაუთხოვრად. ~ მე დუნტაში
ჩემ უგაჰთხუტელა შენ დეკაც მიაჟუნელა
არ გაგვიშომ (არაგზით, სანამ მე არ
გავთხოვდები, შენ ცოლს არ მოგაჟყვა-
ნინებ).

გაკარკარევაჰ, გაქარქარევაჰ, დაკარკარე-
ვაჰ, დაქარქარევაჰ ზედმიწევნით კარ-
გად გარეცხვა, გაკრიალება. ~ აგე (ისე)
ლამაზა გამირეცხი, რუმ კარკაროვს
(||ქარქაროვს); გაკარკარა (||გაქარქარ-
ქარა) ჰურჰელ.

შდრ. კარკარ, მნიშე. 1.

— დაკარკარება დასუფთაეება, დაგ-
ვა-დაწმენდა ეზოსი, სახლ-კარისა მე ნ თ.
გაკეთევაჰ ნ. გაქეთევაჰ.

გაკითხაჰ წაკითხვა. ~ მე ვახეთ გოგკითხ
(წაეკითხე); ჩემ წერილ გარკითხი?
წიგნ ვაკითხა.

გაკირკნაჰ ნ. კირკნაჰ.

გაკლევაჰ მოძიება, მოძებნა, გარკევეა
(კითხვა-კითხვით). ~ ჰა აგრ იკლევეს,
ჰა იგრ იკლევეს (აი აქეთ ეძებს, აი იქით
ეძებს), ვერ პოვლოვს.

გაკნრტაჰ ნ. დაკნრტაჰ (2).

გაკრაჰ: წყალ გაკრაჰ ნ. წყალ.

გაკრენჩხაჰ, შაკრენჩხაჰ, კრენჩხაჰ გა-
რეჰა. ~ თმას იკრენჩხავეს; ვახაბხულზე
ასიციხევაში ცხორს ჰკრენჩხენ; მოა,
ქელლაჰ ვაგვიკრინჩხოს; მ ი მ ლ. გა-
კრენჩხულ ვაკრეკილი; ვამკრენჩხელ
ვამკრეკი; ვანაკრენჩხ ვაკრეკილი; ვამ-
კრეკი; ვასაკრეკი. ~ ცხორ ვანაკრენჩხ
ყაჰჩიჰ (ცხერის ვასაკრეკი მკერატელი)
არ მაქ.

— **კრენჩხაა** ჭ ა ნ.; **კრენჩხა** თავის ქალა მ ა რ ტ. - ი მ ნ.

გაქრეფაა: ჩხირ **გაქრეფაა** ნ. ჩხირ.

გაქროვაა იგივეა, რაც **დატყუევაა**. ~ ყმაწულს ყუყალში აყონს (ხელში იყვანს). ვერ აქროვს.

გაქურთხაა, კურთხოვაა კურთხევა. ~ ინსან(ს) (ადამიანს) მოკლომაში ჰკურთხენ (აკურთხებენ); **ღღელმა** ყმაწულ **გაქურთხა** (აკურთხა); **მ ი მ ლ. გაქურთხულ** ნაკურთხი. ~ **გაქურთხულ** ქვერი (ქვეერის) სახელ დღაშაას (ზღაღაშა); **ზ მ ნ ზ. გა(ს)აკურთხელა** საკურთხავად. ~ ნათლოვი **ღღე ღღელ** მოლიოდა **გააკურთხელა**.

გაყუსუსუევაა ნ. კესყუსოვაა.

გაყურევაა გაყვირება. ~ **ღიად** გოჭკურდაყ (ძალიან გაუყვირდათ); ჩემ მოსლამ **ბუთუმს** **გაყურევი** (ყველას გაყვირებია); **მ ი მ ლ. ვასაყუროა, გააყუროა, გააყურაველ** ვასაყვირი. ~ მაგი ამბავ **ვასაყუროა** არა (არ არის); **თავგანაყურევ** თავი რომ უყვირს, იმგვარი. ~ **თავგანაყურევ** რამ ხარ (თავი რომ გიყვირს, ისეთი ვინმე ხარ).

გალაგ(მ)ევაა ნ.ალაგ(მ)ევაა.

გალ(ა)ლაა **გაღლევაა** გალაღვა, გაორევა (საქონლისა. გადატანით ითქმის ურემზეც, ფაიტონზეც და მისთანაზე, რასაც საქონელი უბია). ~ **ცხენს** მაგრა მიილღავს (||მიიღავს); **ხუალ** **გაღლევთ** (ვარეკავთ) **ფაღტონს**; **გაღლა** ურემ წოორა შინ; **გარევ** ელალ მაღზეველა (ხარები გარევე მოსაძოვებლად); **თქნ** **ერემ** **გაღლით** (||გაღალით) (გარეკეთ); **ფურევ** **ვეღალალო!** (ძრობები გარევე, რა!); **მ ი მ ლ. განაღლები, განაღლევ** **გაღლაღვი**, **გამარევი**; **ვასალაღვი, ვასარევი**. ~ **წინა** ულაყ **განაღლავ**; **ცხენ** **განაღლევ** ყამჩიად (ცხენის ვასარევი მათრახი); **ყვერ** **განაღლავ** იგივეა, რაც **მევერევა** (სინ. **მეკალოა**).

— **გალაღვა** შ ა ნ. რ ე ტ., კ ი რ., მ ე ნ თ., **გალაღავს** დ ო ლ., **წალაღ-**

ვა. წამალაღვა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ხეც.), **ჩალაღვა** ქ ა ჭ.

გალაღლაღევაა ნ. **ღაღლაღ** (1).

გალახტევაა **დაღურჭება**, **დაღილაღება** (ყუბით, ჩქმეტით...) ნ. **ღახტ**.

გალაგაა 1. იგივეა, რაც **დალაგაა** მნიშვ. 1. ~ **ზროხამ** ნათეს **ვალაგა**; **მეშინმა** **ზაღღ ვალაგა** (||ღალაგა);

2. **იტყვიან** საქონელზე, რომელიც აღარ მაყდება. ~ **ვალაგულ** ჩონ ფურ. **ვალევაა** **გ ა დ ა ტ.** ძალ-ღონის გადაღევა, ზედ შეღევა, ჭანის გამოცლა. ~ **მუქუროზე** (საყუთ. სახელია) **ვალეუვარ**, ამმა (მაგრამ) შინ მაფასენსა?

ვალეწაა **ვალეწვა**; **მ ი მ ლ. ვაალეწელ** ვასალეწი. ~ **პურ** ვაალეწელ **ღაროზე** კალომაზე (კალოსათვის) მიწი პირს ჰკაღენ (ნ. აკაღა), **ღაფტკაღათი** ბალახს ჰკრიან, **წმენღენ**; **ვანაღლევ** **ვალეწავი**; **ვალეწილი**. ~ **მეკაღოა** კაღოა **ვანაღლევ** ინსანი (მეკაღოე კაღოს ვალეწავი ადამიანია); **ვანაღლევ** **პურ** (ვალეწილი პური); **პურვანაღლევ** პურის მღეწავი; **საღეწი** (მანჭანა, კომბაინი). ~ **წალან** კერევივით **ღეწავღენ** **პურს**, **ეღხლა** **პურვანაღლევ** კომბაინევ არის.

ვალინევეაა ზღღმეტად ვაციებია (საქმლისა). ~ **ციეში** შიქმელ **ღინეღღევის**; **შენ** წინ ფლაე **ვალინეღტლ**; **შიქმელი** ვაციევაღებ (ვაციევაზაზე) ამბოვენ, **ვალინევეაა**; **მ ი მ ლ. ვანაღლინევე**, **ვალინეწულ** ზღღმეტად ვაციეებული. ნ. **ღინე**.

— **ვამღიკება** ვაყინვა წ ე რ., ვაღიკებაა ა ლ ა ე.; **ვამიღიკეღი!** (წყეველა: მომიკეღი!) ე ლ.

ვალღევაა, ვალღაა ნ. **ვალ(ა)ლაა**. **ვალღუმ(ვ)აა** ცოტა რამის შექმა, კბოლის ვაყერა. ~ **ზაპისკოროს** **ღიღლითაე** პურკმას ეზახიან, პიწა ვალღუმეღას.

ვალღურევეაა **ვამწვანება**, **ამწვანება**; ~ **ხევე** **ღურეღღევიან**; **ჩალთუქ** (ბრინჯი) რუმ **ვალღურეღღევის**, **მერემ** **ღოღტებთ** წყალს (წყალ დაგევაა ნ. წყალ); **თეე**

(მთები) გალურქდა.

ნ. ლურჯ.

გალურტაჲ, მოლურტაჲ გასვრა, გათხუპ-
ნა, გათხერა, გათითხნა. ~ ველსნუ ილუ-
რტაჲ; ნუ გაალურტ კაბაჲ!; ტალურკ
(საინი) გალურტულ; ჩემ ფეხსომოზ
მოლურტულ ტალახში; მიმღ. გა-
ლურტულ, განალურტ, მოლურტულ,
მონალურტ გასვრილი, გათხუპნული.

— მოლურტვა ჯ ა ნ.

გამა- ასიმოლაციის შედეგად სახეცელი
რთული ზმნისწინი გამო- (გარკვეულ
შემთხვევებში მისი პირველი ან მეორე
ხმოვანი შეიძლება დიაკრიზოს, ხოლო
თანხმოვნითი ელემენტი -მ- ობიექტის
ნიშანთან შეხვედრისას შეიძლება გა-
დასმული იყოს). ~ გამაქს||გმაქს (გა-
მოაქეს); გმაჲ გამაჲლა||გმაჲლა გამოი-
ლო); გამაჲყონ||გმაჲყონ (გამოიყუ-
ნე!); გამაჲსლო ზღ (გამოსასვლელი); გა-
მაჲმზუნა||გმაჲმზუნა (გამომაზუნა);
პურ გამმიცხო (გამომიცხო); გამნაჩა-
ნეჲ (გამოჩენილი); გამნასულ (გამო-
სული); მე შენ გამგაღგეჲ (გამოგაღგე-
ბი); მოჲ, გამგილო (გამოგილო) ეკალ!
შენ ზროხაჲ გამგილილი (გამოგილაღეს);
ღმერთმა ერ ლოკმა პურ ნუ გამგილას!
(‘ნუ გამოგილოს’, ნუ გამგილავს);
გამგიღღეჲ (გამოგიღღება); ღმადამ გამ-
მიზგანა (გამოგიზგანა).

გამაგრევაჲ 1. მდინარის, რუსი და მისთა-
ნათა დანიანებული ადგილის შეკეთება,
გასწორება ~ წყალ ეუნავს, გაამაგრ
არს!;

2. გაძლიერება, მომატება (ავადმყო-
ფობისა...). ~ ეუნტაჲ დაჲდა უმაგ-
რეჲს (სურდო სულ უფრო და უფრო
უმატებს);

3. ნ. შ(ო)მომაგრევაჲ; პირ გამაგრე-
ვაჲ ნ. პირ; ენავრი ყბაჲ გამაგრევაჲ
ნ. ენავარ; ყბაჲ გამაგრევაჲ ნ. ყბაჲ,
მნიშვ. 1, 2, 5.

გამათევაჲ, დამათევაჲ (ბევრისა) გაკვირ-
ვება, განცდიფერება, გაოცება, გაოცე-
ბისაგან გაშტერება. ~ ხალუ მპატე-
ვის (|| მპათეჲ, ||მათდეჲ) ყოფილ (ხალ-
ხი გაკვირებულა თურმე); აქთონ (იმ-

დენი) ხალუ იყო, რუმ გოტმათ (გაკვ-
ვირლი); მე რუმ დამინახეს, შინ ყო-
ფეჲ გამაპტენ (||დამათდენ) (შინ
მყოფები გაკვირდენ); არ გამამათო!
(არ გამოაცო!); ემი დანახაზე გამათე-
ულ; მიმღ. გა(ს)ამათეველ გასაკვირი,
განსაკვიფრებელი, გასაოცარი. ~ გა-
ამათეველ საქმეჲ.

[სინ. მათ გაგდომაჲ, ნ. მათ.).

გამანუნიკევაჲ, გამანულიკევაჲ 1. ...პორ-
თვა, მოწყობა, მოკაზმვა. ~ შინავრო-
ვაჲ პოგო (როგორ, რა) ლამაზა გაგიმან-
ულიკევა (მოგიერთეს), გო (ნ.);

2. შეკეთება, გარემობტება. ~ ჩონ
დარეზაჲ ათოცდეჲვა გოგიმანუნი-
კევი (ჩვენი კომპარი ათჯეროცჯერ შეგ-
ვიკეთებია).

ნ. მანენკო.

გამართ||ჟაჲ იგიეჲა, რაც გელ გამარ-
თაჲ (ნ. გელ).

გამარყოჲა გამარყობა; გამარყოჲა ექ-
ცივის ესალმება, გამარყობას ეუბნება.
~ ჰაბე თავს იმზურეჲა, ინსანს გამარ-
ყოჲაჲ არ ექცეჲ (თავს რატომ იფასებ
და აღამიანს გამარყობას რატომ არ
ეუბნები?); გამარყოჲა უყო მიესალმა,
გამარყობა უთხრა. ~ იმათ გამარყო-
ჲაჲ უყოჲ.

გამბაჲ დაქსელვა, ქსლის გაბმა; საქსო-
ვად ქსლის დაქიმივა. ~ ხონეარს სახონ-
ურეზე ამბენ; ყოიმი გამბა — მოქსოვ-
ნაჲ; ჰაგუბაჲ (აბგის) გამბაჲც ამბოვენ,
ტოლახისიც (ნ.) გამბაჲ.

გამესტაჲ იგიეჲა, რაც ვაზუნაჲ. ~ გა-
მესტაჲნ.

ნ. მესტ.

გამზურ იგიეჲა, რაც ვამზურაჲ. ~ გამ-
ზურ ინსანაჲ (გაძვერა აღამიანაო).
გამზურეჲა ვაძიერება. ~ ბაზარში კიტრ
გამზურეჲლ; თავ გამზურეჲაჲ იგი-
ეჲა, რაც თავ ვაღიადეჲა (ნ. ვაღი-
ადეჲაჲ). ~ ჰაბე თავსიმზურეჲა, ინ-
სანს გამარყოჲაჲ არ ექცეჲ? (თავს რა-
ტომ იფასებ, აღამიანს გამარყობას რომ
არ ეუბნები?); მიმღ. თავ განამ-
ზურეჲე იგიეჲა, რაც სამზურეჲა. ~ თავ
განამზურეჲე ღეკაც არ ვარ (სინ. თავ

განადიდებ, ნ. გადიადევა).

ნ. ზურ.

გამთავრება დამთავრება, გათავება (სასწავლებლისა). ~ მეთუ კლას გუამთავრ (დავამთავრე); ჰალა მუემ უშკოლ გუამთავრო, მევლან დეკაო მოჯყონო (ჭერ მე უნდა სკოლა გავათავო, მერმე ცოლი მოვიყვანო); ეემას დიდ უშკოლ (უმაღლესი) გატმთავრევი; ზ მ ნ ზ. გამთავრეველა დასამთავრებლად. ~ თიფლიზში წოველ უჩიტლოვი ტეხნიეუმ გამთავრეველა.

გამთელევა მორჩენა, განკურნება. ~ ჰაქიმეეს უტქომე: შენ თუ შენ შულტ სისხლ არ დაალოვ, არ გამთელდევი (არ მორჩებო); შენ შულ თუ დერდ არანქნარ ინსნი პერანგს ჩაეცომს, ოგემაშინ გამთელეველიავ (შენი ვაჟი დარდის არქონე აღამინის პერანგს თუ ჩაიეცამს, აი მაშინ მორჩებაო); აა ფაჰაო, შენ დუზუდტუნბას დოხტურ მაგიყონით, ანეახ არ გამთელდ (მეფე, შენ მთელი ქვეყნის ექიმები მოგყუყუნეთ, მაგრამ მაინც არ მორჩი); მე გავამთელო, რაა იზღვეი?(მე მოგარჩენ და რას მომცემ?); ემ ავატყოფს ემ შაარი (ქალაქის) ჰაქიმეე ვერ ამთელევენ, ლოყმან (საკუთ. სახელია) ჰაქიმ კი. რანასა, მაგამ გამთელას (ლოყმან ექიმი კი ვინდაა, რომ მაგან მოარჩინოს?); მ ი მ ლ. ვერგანამთელეე მოურჩენელი. ~ ჰაქიმი ვერგანამთელეე ავატყოფებს (ექიმის მიერ მოურჩენელ ავადმყოფებს) ე შეგირთ თუთან ამთელეეს (არჩენს) ყოფილ (თურმე).

ნ. თელ.

გამთენევა გათენება, განთიადო. გამკრუევა ნ. ჩამკრუევა. გამლეკა ნ. გ(ო)მომლეკაა. გამოზგელევა ნ. გაზგელევა. გამოზრომა ნ. გაზრომა (2). გამოზრანა ნ. გაზრანა. გამოკუნზა ნ. დაკუნზა. გამომკრუევა ნ. მომკრუევა. გამონაღრა ნ. დანაღრა. გამოუნა ნ. ეუნება. გამოფიევა ნ. გაფიევა.

გამოფხაწუნევა ნ. გაფხაწუნევა. გამოჩირჩქნა ნ. გაჩირჩქნა. გამოჩხლორთა ნ. ჩხლორთა. გამოცილევა ნ. გაცილევა. გამოცორევა ნ. ცორევა. გამოცუტქევა ნ. გაცუტქევა. გამოწლა ნ. გაწლა. გამოწკაპა ნ. გაწკაპა. გამრუდევა გაბუტვა, გაბუსება. ~ ჩემ მზობელ ჩემზგნი გამრუდელ (გაბუტულია, ჩემზე ნაწყენია), გზაზე დახტომაში (შეხედრისას) ემაგ მიე, არ მზრახავს.

გამტრრვა დამტერიანება, დამტერევა გასანაყოფიერებლად (ვაზისა, სმინდოსა). ~ მენატს, (ვაზს) უმტრრუნენ; ბურზლუმი განაშალ დროზე (იმ დროს, როცა იშლება უსურვაზი) მიდიან, აგრუევენ ბურზლუმი ჩინაქს (ყვავილს). თავროვა ემას ყიღოვს კიღრმთი (კილოზით). ამას აგმოვენ, ფმრტენ ერ რაამი (რაიმით): ჰე (ან) გელით, ჰე ქოთუქეთ (ნ.), აყრიან ჩონევეურ ვაზი ჩინაქსე. ეემით მამალ ვაზს დედალ ვაზს უმტრრევენ. კაა გომოდის მენაჯ, ლუნეეც კაა გომოდის; ეესი მენაჯი გამტრრვაა; სმინდი გამტრრვაეც კეპტეე (ხდება): დედალ სმინდს, ზედათი რომ იშოვს ჩინაქს (ზევიდან რომ იყეთებს ყვავილს) იმას ჰყრიან (წააბრობენ) ზედათი, მამალს კიღენ თავს უნახენ. მამალ სმინდი ვაშლაში ტრ გომოდის, ეყრევის დედალ სმინდს. გომოდის სმინდ კაა. სმინდი მინდორში ერ ჟერგაა (ერთი მწკრივი) მამალ სმინდ კეპტეე (არის), ერ ჟერგაეც დედალ; ზ მ ნ ზ. გამტრრველა დასამტერინებლად. ~ ბურზლუმს იყენევენ შონატრ ვაზი გამტრრველა. გამტყელევა გაბრტყელება. ~ შირდან (ნ. მნიშვ. 2) გაეფევაში გორცს ჰეუნენ, ანეღევენ, ფაშოში ასხმენ. ეემას ზედაა (ამაზე) ქუას ღოვენ, გამტყელესეა (გაბრტყელდესო).

ნ. ტყელ.

გამწარიევა ნ. დამწარიევა. გამწონევა გამწანება.

ნ. წონეა.

გამწუვება 1. მწვევე ტყვილისაგან (ცემისაგან. დაქერისაგან და მისთ.) გამწუვარება. ~ იმა ერ ბუხან (მეშტი) დამკრა. გამამწუვო;

2. გაღატ. მეტისმეტად შეწუხება (ღარდისგან). ~ ჩემ შრზობლიზგნი (მეზობლისგან) გამწუვებლვარ (გამწუვრებული ვარ).

გამპორტკლამა, გაქორტკლამა გამპვეარტკლა. ~ სახლ იმპორტკლევ (იქორტკლევ) (იმპვეარტკლება); ჩონ შინამა გაქორტკლილ ამამაზე, რუმ კომლ ბებერ დგეოლა.

ნ. ქორტკლ; შდრ. ჩ(ო)მოქორტკლამა.

გამპკრაზხ: გამპკრაზხ იშილ ნ. იშილ.

გამხარანეე გამხარაშვილების გვარის შთამომავალი; გამხარაშვილების უბანი სოფ. კახში.

გამპარაზეე ვინც ბრაზდება. ~ უინიანს მალე განბრაზებეს (ადვილად ვინც ბრაზდება) ებნევიან.

განადრე, განადრეე გადებული. ~ ჭევეზე განადრეე თახტაე (მდინარეზე გადებულა ფიცარი).

განავარ გამველი. ~ გზაზე განავარ კაც (|| გზი განავარ).

განათქოლ, გათქლულ ნ. მოთქლამა.

განალღაე: კვერ განალღაე ნ. გალ(ა)ლამა.

განამაგრეე ნ. შ(ო)მომამაგრეეა.

განარეეაე გახერება, აღგზნება (ითქმის საქონელზე, გადატანით ქალზეე გათხოვების დროის დადგომისას); შ ი მ ლ განარეეღლ გახერებული, აღგზნებული. [ს-ნ. გაგერეეაე].

— განარებულიო ჭან., განარება.

გაკოვება, გაცეცხლება, ძალიან გაჭაერება შ ე ნ თ.

განარეცხ გასარეცხი. ~ ცარცხ ჭევერ განარეცხ რამი (სარცხი ჭევერის გასარეცხი რამეა).

განართომ: წინ განართომ (წ. განასულ) იგეეა, რაც საეეე.

განარცხეეა, გაცხმამა დანარცხება. ~ კარცხ მიწზე დამკრა, განარცხა (||გა-აეცხ); წამქეეა, მიწზე გეეცხა (დაენარცხა).

განარწუ(ი)ეეაე მოსპობა, განადგურება. ~ ზროხამ დილილე (ბოსტანი) განარწუა. — დანარწუელი დაქეეული, გაპარტახებული შ ა რ ა შ.

განაფუქვეე გამფუქვეელი; გაფუქვეული. ~ ჩონ დილილე განაფუქვეე მინაა? (ჩეენი ბოსტნის გამფუქვეელი ვინაა?); განაფუქვეე კარცხ (გაფუქვეული კვერცხი).

განაქანეე ნ. ქანეეა.

განაშტერეე გამშტერებული. ~ ცელიანს განაშტერეე ინსანზე (ადამიანზე) ამბოვენ.

განაცერ გასაცრელი. ~ შადარაე (ნ.) მიწა, ლამ განაცერ რამი (შადარა მიწისა და ლამის გასაცრელი რამეა).

განაცხედეე ნ. ცხელოეა.

განაწურ ფლაე ფლაეია ერთგეარი. ~ ფლაე სხოდასხო ყურაე კეკტეე (ფლაეი სხედასხეაგეარი არის); განაწურ, ჩაშრობილამ (ნ.), ჩანაშროვინეე (ნ.). განაწურ ფლაეი გაქითეეაე ემეყურამს (ამგეარია); სიბტა (ჭერ) ჩაპყრი ქობში გორკი — ზროხის, ყოჩის, ქათმის, ღორისიე — მამხარშეე. გორც მავრა არუმ (არ უნდა) მამხარშას. მეელან (მერმე) გორც თომპყრი ქობით. გორცი წყალში ბრინეს ჩაპყრი, სიბტა გაპრეცხაე (||გაარეცხაე). მარილსაე ნახაე, თუ აელი, ჩოუმბეტეე. თუ ბეერი (ბეერი), ლაშეეს (მლაშეა), წყალ დაასხამ. ბრინეიე ვარაქ (უნდა) ლაფ (ძალიან) მავარ არ მამხარშას. მოხარშას უეან გაღამდეე, გაწურაე ფალანქაშში (საწურში). მეელან მამდეე საევიამ (მოიტან მწუანილს): ქინზ, ტორახტ (კამას), ხახ, დაქეეეე წრტლა, ჩაპყრი ქობში, ერ კოვზ ქონსაე ჩააგდეე, მომშუშეა, ქ-შ ჩ(ამამდეე. ჩამნალეე (ჩამოლებულ) ქობში ჩააგდეე ერ კარცხ. თუ გაქ — ორ, სამ, დადა კაე კეტეეე (უეეთესია). მეელნი ორ კოვზ ბრინე ჩაპყრი, მოურეე კარგა, გაშლი ქობი ზირზე. მანხარშ გორცეესაე ზედ დააწყეე ემ საეზრზე. ქობი ზირზე განაქითეე რამს — საევიამ, კარცხრულამს

(ერბო-კევრცის) ერთა თაფაქუქლას ეზან-
ხიან. ჯორცევს ზედა დააყრან ფალან-
ქაშში ნაყოფ (მყოფ) ბრინეს. მეუღან
ნაღრრალზე შადგამ, ლანგარს მაა-
პირქაეუ ზედ, დემ აჟლას (დემ ალევაჟ)
ნ. დემ; მალ-მალე გადასცორავ (ნ.
გადაცორავ), ქრშ გაჭჩხრკავ ნაღ-
რალა. მეუღნი ხი კოვზი ტრათ ნახავ,
ქ-შ ქნაღავ? (მოხარშულა, მზადა?).
თუ გამაგრეული ი, ქრშ აღარ გაჩხრე-
კავ, პატა ხანაც შადანახავ ზედ, ჩ(ა)მად-
ლეუ, ამადტანავ (ამოიღებ) ლანგარში.
ქონ ვაადნოვ, ლანგარზე დაასხამ, კამ.
განავშოვ გამხმარი. ~ განავშოვ შუწნზე
ხარ კეპტევის (ხრილი 'კეთდება', არის);
განავშოვ ქლიავ.

გან-გან სიგანეზე. ~ ყადაგიტ (ნ. ყა-
დაგ) არხოლოღეეს იყეთევდნენ, ყადაგ
ჰჭინავდა (ბზინავდა), გან-გან ჰჭინავ-
და.

განედლევაჟ 1. გახარება (მცენარისა). ~
წყალ დასხმამი ხეა ინედლეეს (ხარობს);
ვაზ მალ-მალე ჰრწყენ, ანედლევენ;
ხემ გამედლაა?;

2. ვ ა დ ა ტ. გახარება (გაიხარებს,
სიხარულს იგრძნობს). ~ მე შენ თავ
არ ვანედლევეარ (არ ვაგახარებ);
თქონზგნი ინსან ვერ ვამედლეეს
(თქვენგან აღამიანი ვერ გაიხარებს);
ჭკოლ არ ვანედლეველო! იგივეა, რაც
ქიოლ არ ვაზგეღეველო! (ნ. ქიოლი,
მინიშ. 1).

განიევაჟ ნ. ანიევაჟ.

განმაჰად ნ. გ(ო)მოგდაჟ.

გაზნარაჟ, ვაზნარაჟ გაიძვერა, გაქნილი.
~ ბიუ ინსანზე იტყუან — ჰათაარ გამ-
ზნარა (||გაზნარა) ინსანავ — (ემმაჟ აღა-
მიანზე იტყვიან — რა გაიძვერა აღამი-
ანიო).

[სინ. გამზარ].

გააოზხულევაჟ გასაწყლება, გასაცოღავე-
ბა, დაბეჩაეება. ~ ჩონ ნუციაჟ გამ-
ოზხულეულ, ჰერამ ვერ თავნოვს (ვე-
რაფერს ვერ აყეთებს), ფალირი (საწყა-
ლია), შნოც არ აქს; მ ი მ ლ. განაოზ-
ხულეჟ გასაწყლებული, გასაცოღავებუ-
ლი, დაბეჩაეებული. ~ აქუფუღს ბერ,

ავატყოვ, განაოზხულეჟ ინსანზე
(აღამიანზე) ამბოვენ.

ნ. აოზხულ.

გაორმოცევაჟ რ ე ლ ი გ. ბავშვის და-
ბადებიდან ორმოცი დღის გასვლაღედ
სათანაღო წესების დაუცველობის გამო
ოჯახის გაუწმინდურება. ხალხის ცრუ-
რწმენით, შშობიარე ქალი ორმოცი
დღის განმავლობაში საღმე ცალეჟ. მო-
შორებით უნდა ცხოვრობდეს, ოჯახში
არ უნდა შევიდეს, არც არავის ეჩვენოს,
საქმეს ხელი არ უნდა ახლოს. თორემ
ოჯახი გაორმოცდება, ანუ გაუწმინდურ-
დება, გაჰუქუყიანდება. ~ თუ ყმაწუ-
ლოლოვაში დეკაც შინ შადა, საქმეჟ
გააკეთა, ე ოყად ჩაფაღ კეპტევის (ჰუქუ-
ყიანი ხდება), გაორმოცდევის.

შღრ. ორმოციან.

გაპირევაჟ დაპირება (აპირებს). ~ ემ
გაღამ გადახორწნაჟ ვაპირა (ამ ვაჟმა
გაქცევა დააპირა); საყდრი გომოსლას
უჟან გუაპირით მენ და ჩემ მოღდა-
შეემა, ლღღობე დრგამზურას (საყ-
დრიდან გამოსვლის შემდეგ დაუპირეთ
მე და ჩემმა ახსნაგებმა, მღღღლისათ-
ვის გევეთვალთვალენინა); რაჟ ვაპი-
რეჟა? (რა დაგპირებია?).

გაჟაფრევაჟ გაჟაფრება, გაზრახება, გაწყ-
რომა. ~ კაც ჟაჟროვს; არ უთხრო თუ-
არღმე გაჟაფრ(ე)ელი (თორემ გაჟაფრ-
დება); მე დაჟდა გოჟაჟერდ (ყოღეე უფ-
რო გაჟაფრდი); ჰაჟე გაჟაჟერდი. ჩემგ-
ნი ხათრი ჰემ არ დაგლომი? (რატომ
გაჟაფრდი, ჩემგან ჰომ არაჟფრი გწყე-
ნია?); ერ ქალს გეჟეჟარა (გაჟაფრებინა)
მაჟაჟელებელი თავ, ემანაც მეღანი შუ-
შაჟ დოუბეჟელა (ესროლა); მ ი მ ლ.
განაჟაჟრეჟ გაჟაჟრებული. ~ განაჟაჟ-
რეჟ გულზე; ემ განაჟაჟრეჟ დროზე ჰეჩ-
რამ ნუ მეითებე! (იმ დროს, როცა გა-
ჟაჟრებელი ვარ, ნურაჟფრს მგეითებ-
ბი!).

ნ. ჟაჟრ.

გაჟაჟფიევაჟ, შაჟაჟფიეჟ გამწელება (ემ-
წელება, ემშიმება, უქირს), გართულება
(რთულდება, ურთულდება). ~ რეშო-
ვაჟ მეჟაჟფიევის (მემწელება, მიჟარს);

კაცს. ევაფიევის ორმოთი ომოსლამ; აღკომა შემეფაფეა (||შემეფაფეა) (გაქონელდა); ჩემსაქმეა გაეფაფეულ (გართულებულა).

ნ. ქათაძე.

გაუღომა 1. გაქღომა (გაუქდება, ღრმად გააქნას). ~ გორცს კაგგორა (კარგად) უქდეის მარჩილ; დაღდაღან მაგარ ხეგს (ხეა), იმას თოფი ტუჭუა არ უქდეის (ვერ ატანს), ტუჭუა უქანაყ ბრუნდევის; შაპ გაუღომი (შაბი გასჯღომა); წყევლაა გაუღომა: იმას ჩემ წყევლაა არ გაუღომი (არ მისვლია, არ ახდომია); კქოში გაუღომი ნ. კქოა.

შღრ. გაუღონაა.

გაქღომა მ ე ნ თ;

2. ვ ა დ ა ტ. გაუღომი კქუაზე შემლილა, გაგიყებულა.

გაუღონა რისამე გაქვოლ გაყრა, გაღწეა. ~ დანაა უღ ანეს, იქამათე (იქვე) ქლაეს.

შღრ. გაუღომაა.

გაუენთაა გაუღენთა. ~ იეენთეუ (იეღინთება); ურში თოფ დაბოშეჭლეყო (მოფოლხეჭებულიყო), წყალში ჩაეავღ, გაუენთა.

გაუეულა ნეღლი პერეულის! უხეიროდ გაღწევა. ~ ს ა ვ ე ლ პ უ რ ჩ რ გ რ გ დ ა (სეველა ძნა გაეშალეთ) კალოზე, გაუეეღლით, დაეავღლით, ვერ გოტლეწით. ზეა გაბოსტლაში გარაქ (უნდა) გაგქეს, მეუღლის (მერმე) გოტლეწათ.

— თუღვა, გაუთღვა, გამოთუღვა, მ ე ნ თ. გაუეევა ძი ძ., ქ ე ც ხ., ხ ე ბ. (ქართლ.).

გაუენიანევა ეშქაკისკან შეპყრობა, კქუაზე ძეპლა. ~ ფულან გადაა გაეინიანდა (პაენა ბევი ეშქაკმა შეიპყრო, კქუაზე მეუშალა); მ ი მ ღ. გაუენიანეუულ, გაუენიანეულ ეშქაკისკან შეპყრობილა, შეშლოლა, ეშქაკეულა. ~ ამ კაცს ერ ქელ ჰქონი (ჰყოლია) გაუენიანეულ (||გაუენიანეულ).

[ან. თინეუ დატანევა].

გაუქება, გაუმენტა ნ. ექება. **გაუოროტევა** გაბრაზება, გაჭკვრება, გაწყრომა. ~ კაბე გაუოროტდა? (რატომ

გაბრაზდი?); დედაა გაუოროტულ (გაბრაზებულა, გამწყრალა).

— გაუოროტდა ჯ ა ნ.

გაუოროტევა ნ. შაუოროტევა, გარაქ [ახ. გარაქ] უნდა (მოვალეობითი ნაწილაკი), საქიროა, აუცილებელია. ~ ჩემ იშქათით (შქაფიდან) თეთრ (ფულა) მოტპარიაყ, გარაქ ე ქურდ ვიპოვნო; ამღამ გარაქ მაგი თავ დოაქირო; გარაქ შაარში წაბდე, იქ ვილოყო. (უნდა ქალაქში წავიდე, იქ ვისწავლო); გარაქუმ [გარაქ+უმ (უნდა)] აუცილებლად უნდა, უნდა. ~ ე საქმეა. გარაქუმ გადაუწუტოთ; ჩემზე გარაქ არა არ მარგია, ჩემთვის არ ვარგა. ~ ზალ მამიყონი, ჩემზე გარაქ არა, საქიროა დროზე მე გელს არ მაზლეეს (არ მეზმარება).

გარაქოვს ვარგა, საქიროა. ~ ვერიყოა შენზე გარაქოვს (შენ ვარგია, ვადგება), ბუთუმ საქმეში გეშოლეე (ყველა საქმეში გეხმარება); ჩემ ზალ (რძალი). ჩემზე არ გარაქოვს, მარტო თავი კაციბე (თავისი ქმრისათვის) გარაქოვს.

გარაცრაცევა ნ. რაცრაცოვა.

გარბევა დარბევა. ~ სახლ გაარბივა, გაარუსპავა (გააჩანავა); ჩემ მამულ გოტრბევიყო, ბუთუმ რამ (ყველაფერი) მოტპარიაყ.

გარეც(ნ)აა, შარეც(ნ)აა 1. წყალში, მდინარეში შესვლა. ~ ყმაწულ გევეში ჰურეეს (ბავშვი მდინარეში შედის); წყალში ნუ ურეე (ნუ შედიხარ), შაგციგ!; ეს ქურმუნხიზგნიაც დიდი (ქურმუნხე დიდი, ნ. ქურმუნხ), ექ მე ვერ გატრეე (ვერ შევალ); შენ ემჭქორ წყალში გატრეე? (შენ ამხელა წყალში შეხეალ?); ზალი ცხენი წანაყონ ჟილაედარ, პათარაც წყალ იქნეს, პათარაცუმ ტამსომოზ ეცოს, გაარეველი, გაასლლი (პატარძლის ცხენის წამყვანი ჟილაედარი; როგორი წყალიც უნდა იყოს, როგორი ტანსაცმელიც უნდა ეცვას, შევა წყალში და გავა); ყმაწულაა წყალში მოტრეე, ავად გაგდა; მ ი მ ღ. განარეც, შანარეც ვინც წყალში, მდინარეში შედის ან შევიდა, წყალში, მდინარეში

შემსვლელი ან შესული.

— გადარევა გადაეარდნა (წყალში) შ ა ნ. ვაჟა I, გარევა წყალში ფეხით გაღმა გასვლა კ ა ი შ.; გამეერვის გამოტოპავს მდინარეს დ ო ლ.;

2. შერევა, ერთმანეთში არევა; მი მ ლ. განარევენ, შანარევენ გარეული, შერეული. ~ წმინდა ფქულში განარევენ ქერი ფქულ; ბარამ გარევაა ნ. პარამ.

გარეთიან გარეთა მხარეს; გარეთა. [საპირისპ. შიგნითიან].

ნ. -იან.

გარეთიანაა გარეთა, გარეთ მყოფი, გარეთ მდებარე.

[საპირისპ. შიგნითიანაა].

ნ. -იანაა; შდრ. გარეთიან.

გარეთიანი გარეთა მხრიდან, გარედან. ~ ე დარეოზაა ყუფული დაკლებულ ყოფილ გარეთიანი (ეს კიშყარი ბოქლომით დაკეტილი ყოფილა გარეთა მხრიდან).

[საპირისპ. შიგნითიანი].

ნ. -იანი; შდრ. გარეთიან.

გართხვა: წინ გართხვა ნ. წინ (2). გართხვაა სართხმზე ტყავის გადაჭიმვა გასახზობად. ~ ქალმეციბეთ (ქალმენებისთვის) ართხმენ ტყავს სართხმევეზე — ტყავის გართხმა მ ე ნ თ.

გარიყრაა გარიყრაჟი. ~ გარიყრაა ქნოაში მოტდა (გარიყრაჟისას მოვიდა); გარიყრაზე ოტღეჟ.

გარიშხნაა მასხრად აგდება. ~ შენ თუ-თან ვერ შიპროვ, სხოს ჰაბე ურიშხნევა (შენ თეითონ ვერ ტყევე და სხეებს რა ტომ იღლებ მასხრად?); ჰევენ ბუტუშმს ურიშხნენ (ეგენი ყველას დასციინან).

ნ. რიშხან.

გარმუნ გარმონი. ~ გარმუნ დანაყარ (გარმონის დამკვრელი).

გაროყინევაა ნ. როყინ.

გარუჟლაა გარუჟვა; გა დ ა ტ. გადახ-მობა, გადაწვა, გადახრუჟვა. ~ სახლ დაწო, გააჩუჟლა.

გარუსპ(ი)ევაა გაჩანაგება, დარბევა, მოს-პობა: ~ სახლ გაარბივა, გაარუსპავა, სახლში ჰეჩხან არ დაავდა, ბუტუშმ რამ

წავლა (სახლი დაარბია, გააჩანაგა, სახლ-ში არაფერი არ დატოვა, ყველაფერი წაიღო); ემ ლორიგნი ბუტუშმ რამ გარუს-პავა (ამ ლორისგან ყელაფერი გაჩა-ნავდა).

— გარუსპება ჰ ა ნ.

გარლჟეა ნ. დარლჟეა.

გასადრაა, დასადრაა, ჩასადრაა გარტყ-მა, შემოყრა, გაწენა (სილისა), თხლუმა. ~ ყმაწულს სადრაავს (ბაშვს სილას აწ-ნავს); შენბე ერ-ორ გაასადრეეარ (||გაპკასადრავ) (ერთ-ორს გაგარტყამ, სილას გაგაწენავ); იმამ ყარვა ჩასადრა (ჩაარტყა, სთხლიშა) დეკაცს.

გასაკუროა ნ. გაეკურევა.

გასადევაა გაგება, მიხვედრა (ნათქვამი-სა). ~ ურუსულ ლაპარაჟ ვერ ოსალეე (რუსულ ლაპარაჟს ვერ ვიგებ); იმი ნათქომ ქართულეე (სიტყვები) მე ვერ გაეასალ.

გასევენაა, გ(ა)დასევენაა, გ(ო)დმოსევენაა, გადმოსევენა 1. კიგომეულდემელი ნათე-სის მიწაზე გართხმა. ~ ფაყლაა თუ მალე არ შაჟფიჩხ, ესეეის (ლობიო თუ ჩქარა არ შეფიჩხე, მიწაზე ირთხმება); ფაყლას ჰკალ (ბეწალი) გომოჟუში, მი-წაზე გადაჰსეენი (გართხმულა), აწყო-რაა უნდ;

2. მოფენა, მოღება: ~ ზროხაა გე-ესივა თაში (საქონელი მოეფინა მთას);

3. დასევა, დახვევა, რამეზე გასვლა, აქეთ-იქით (გვერდებზე) გადასვლა (აბ-რეშუმის ქიისა, კიანჭველისა, ტილისა და მისთ.). ~ კიას შიქმელ თუ გუან მისტ, ესეეის (აბრეშუმის კიას საქმელი თუ გვიან მიეცი, გვერდებზე გადღდის); კიია საბელზე გედეესივა (ბაწარზე გავიდა); ზოგდეფა (ზოგჯერ) თინჟოლაა ნუ გოტღესავ, თინჟოლაა ნუ გეესივა-სავ (რომ არ გავიღდეს, არ დაეხვიოს) ხეს, ხეა ნუმ (რომ) არ გაგემეს, დორთიანი (ირგელი) ნაყარს უყრიან; კიიაა თარ იყო (ხშირი, ძალიან ბევრი, ჭარად იყო), სიყარით (სიხშირის გამო) გოდმოსეენი (გადმოსულა).

[სინ. ასევენაა, მნიშვ. 2].

გასემ(ი)ევაა გასულელება. ~ ყმაწულ

ეზნი გასემავდა (ბავშვი სულ მთლად გასულელდა); შენ რუმ არ გასემივეუხარ? (შენ ხომ არ გასულელდებულხარ?); ახ ვადა ჩემ დერდიბე გასემივეულ (ეს ვაჟი ჩემი გულისთვის გასულელდებულა).

[სინ. გაღუენევაჲ].

ნ. სემაჲ.

გასენთაჲ მოტიკრება, განკერცტა, წინასწარ აწონ-დაწონა, გააზრება. ~ მე გაქსენთ (მოთიკრე, აეწონ-დაეწონე) ე საქმეჲ; ინსანმა ვარაქ ბუთუმ რამ გასენთას (აღამიანმა უნდა ყველაფერი აწონ-დაწონოს); ზ მ ნ ზ. გასენთი-გასენთი. ~ ემ დრომდინ არ ვაქთხოვდ, ეხლაც დროჲ მამტული ვაათხუეველა (გასათხოვრად), გასენთი-გასენთი ეტუვარ: ეეს, — ვამბოვ, — ამაბიარი (უშნოა), ეემას — ემაწულ აქ (ბავშვი ჰყავს), ეემას — დეკაც აქ (ცოლი ჰყავს)... ეემაგრ ეერ ვთხოვდე.

ნ. სენთ.

გასერსნაჲ გასრესა. ~ ბითავა ვაგსერსნაეყ (სულ ერთიანად ვაგსერსთ); ემაწულტუთავ ცხენმა ვაგერსნა.

გახიევაჲ (1) იგიევა, რაც ვაცრტუევაჲ. ~ ვერიკოჲ ვაგისიევიყ (ვაგინებვირებოათ), კაგგორა (კარგად) ინახავთ ჩონ ნუცასაალი (ჩვენი ნუცასავით); ეე ემაწულეე ვასიეველან (||ვაცრტუეუელან) (ვანებვირებულან), დედ-მამას ვაშტისიევი მავთ თავ.

გასიევაჲ (2): ცხრტუ ჩანაჲ ვასიევაჲ ნ. ჩანაჲ.

გასისინევაჲ ნ. სისინოვაჲ.

გასკელეევაჲ ვასკელება, დამსხვილება.

~ მეწანეში ჰემენ (რომელი) ვაზიც არ სკელდევის, პატა (ოდნე) გჲეე (ხმება), ის ვარაქ (უნდა) მოოვლოყო, სხო ვადაწუნო (ნ. ვადაწ-ნაჲ); ზეჲ დულოვი დროზე ზეჲთიან თარათ ნუმ ვასკელდე, ეემაზე ამბოვენ „შაბისკაჲ“ (რძის დულოლის დროს ზევითა მხარე რომ შესკელდება, ამას უწოდებენ შაბისკას).

ნ. სკელ.

გახლაჲ ნ. ვასტლაჲ.

გასლურტაჲ, ვაწლურთაჲ ზედმეტად ვახლომა, ვახლომისაგან ვაწვროლება, ვაწლევა. ~ ერ რამ ვასლურტულავ! (ისე ვამხადარა!); ჩონ ცხენ მაგრა ვაწლურთულ; მ ი მ ლ. ვასლურტულ, ვაწლურთულ ზედმეტად ვახდარო, ვალეული. ~ რა ვაწლურთულ ზადლივი ეტარევი?

[სინ. ვაწურაჲ].

— ვასლურტვა, სლურტვა; ვაწლურტვა მ ე ნ თ.

გასოლმიევაჲ ვახუნება, ფერის დაკარგვა. ~ ბაწარს იმიბე (იმისთვის) ტიტერენ, რუმ ფერ კაგგორა ახლას (მიიღოს) და არ ვასოლმავდე; მ ი მ ლ. ვანასოლმიეე ვახუნებული.

ნ. სოლმაჲ.

გასტენაჲ, სტენტაჲ, სტენ(ვ)აჲ 1. ვაცდენა, მოცდენა. ~ ციცარ კარცხ დაღევას ერ დღე ვაასტენავსა? (ვააცდენს?), პარ დღე დღევს (ყოველ დღე დღებს);

2. (მეობრეშუმეობაში) ადრე კანგამოცვილი ამბრეშუმის კიისთვის საქმლის ვაცდენა, არმიემა მანამდე, ვიდრე მოგვიანე კია კანს ვაისდიდეს ანუ ვამოიცვიდეს და სხვებს დაეწოდეს. ~ ადრ ვამნალტუ (ვამოციმებულ ანუ კანგამოცვილ კიას) გუდუევაქთ (ვადაგვაქეს) ცალე ჩაფარზე (ჩელტზე), შიკმელ არ ოზლევთ (ვაძლევთ), ეუსტენავთ (ეუცდენთ), დანანინეე კიაჲ ვამნალტუეეს დეეწევის, კიაჲ წინ-უკან ნუ იქნეს. ისიც იმას ეწევის. ოგემაშინ კეპტეე ვაბარაბრეეჲ (აი მაშინ ხდება ვათანაბრება). მეღნი (მეგრე) ვოზლევთ ბუთუმს ერთა (ყველას ერთად); ნასტენ კიაჲ (ნაცდენი კია) ადრე კანგამოცვილი ამბრეშუმის კია, რომელსაც საქმელს არ აძლევენ, რათა არ დავინაურდეს და მოგვიანე კიას არ ვაასწროს. ~ ნასტენ ჩემ კიაჲ („ნაცდენია“ ჩემი კია).

გასტომაჲ ვაწვლომა (ვასწვდება), ყოფნა (ყოფნის). ~ ფეესმუჲ ერ წელს ვამასტო (ფეხსაცმელი ერთ წელს ვამწვდა); მ ი მ ლ. ვა(ს)ასტომელ, ხასტომ ვასა-

წედომი, სამყოფი. ~ თქონზე გაასტომელ პური არ გოქ (თქვენთვის გასაწედლოში პური არ გვაქვს); მე ჩემ სასტომ მაქ შიქმელ, ტამსმუზ ჰე სხო რამ (მე ჩემთვის სამყოფი მაქვს საჭმელი, ტანსაცმელი თუ სხვა რამ).

გასტრნაა გაწვდენა, მყოფინება (აწვდენს, ამყოფინებს). ~ დედ-მამამ ვერ უსტრნრნ შუღლეებზე შიქმელ, ჩააცმენეველ რამს (დედ-მამა ვერ აწვდენს შეილებს საჭმელსა და ჩასაცმელს); ემ ვაშლს ბუთუმიზე გაასტრნეხარი (ამ ვაშლს ყველას გააწვდენ!); შიქმელ გაასტრნ ბუთუმს! (საჭმელი გააწვდინე ყველას!); კელ გასტრნაა ნ. გელ, მინიშე. 1.

გასუნაყევა გამსუნაგება. ~ ჩონ ყმაწულ გასუნაყეტლ. ნ. სუნაყ.

გასურსნაა ნ. ასურსნაა. გასუსმატევა გამსუნაგება, სულწასულობა ნ. სუსმატ.

გასულაა, გასლაა 1. გასელა (გადის). ~ კარში გაედ (|| გაუტ) (გავდიარ); ნუ გაად კარში, ცოი! (ნუ გადიხარ კარში, სიცივეა!); გაადი (გადიხარ) დღე შენ სამარიევეზე? (სამარიევეზე გასტლაა ნ. სამარეა); ოთახით გადს (გადის), მიდის; ეემაგრ წოორა წადთ, შაარში გაასლზხართ (ქალაქში გახვალთ); გრეელ (გავედი) ლამაზა, ერ ეაგონში დატუ (დაეჭექი); კიბეა ნუშ (რომ) მოუპარიყუ, შენ ჰემანდ ჰითაარ გოზრნი? (როგორ გახენდი?); ზეკტყენ გაედა (|| გაუტა) (ზევითყენ გავიდა); ვაშლი სეზე გეველით (|| გრველით || გრვრლით) (გავედი); ვაა (გადი), ექამთი მამშორდ; ჩემ ზამა გავეს (|| გაედეს || გოუტდეს || გოედეს) კარში (ჩემი ძმა გავიდეს კარში!); ჰეგ ერ უსტაა არა, ფაჩაოყით გასლას უქან რათთ უმ აცხოვრას ჩემ ქალ? (ეგ ხელოსანი არაა, ხელმწიფობიდან გადადგომის შემდეგ რით უნდა აცხოვროს ჩემი ქალიშვილი?); მი ი მ ლ. გასლრლ გასასვლელი. ~ კარში გაასლრლ ტამსმუზ (ტანსაცმელი) არ

მაქ; განასულ გასული. ~ პარნეს ჰქცბრტნაეთ (ეცხრილაეთ), ოგენაშადთი განასულს (თი იმ ქვევით რაე გადის) ეზახიან ნაწყეს; სირთს წოორა განასულ ადგილს ებნევიან თაში (სირთს, მთაში სწორად რომ ადგილი გადის, იმას უწოდებენ); იშილ განასულ ადგილევს ცუნ-დინდგელით გლესენ (იმ ადგილებს, საიდანაც სინათლე გადის, ცვილითა და დინდგელით გლესენ); ზ მ ნ ზ. უგოუსლრლა გაუსეღელიაი. ~ შულ ნაყოლ დეკაცს (ბიჭშვიან ქალს) ნებაა არ აქ ორმოც უგოუსლრლა საჭმეა გააყეთას ან სხოგან წაუტეს; კაა დღეზე გასტლაა ნ. კაა, კაა, მინიშე. 1; კაა დღეზე ნუ გახოლ! ნ. კაა, მინიშე. 1; წინ განასულ (წ. განართომ) იგივეა, რაც საყეყ. ~ პურ დაბღურტაში წინ გადის, ოგემას საყეყ ეზახიან, ჰენი (ანუ) წინ განასულ; წინ განასულს ქათმევს აქმევენ.

— ჟ ა ნ.; 2. გასელა (გადის). ~ გადას ააქე ულ გაადის; კადვიის (ვადს იქვე სული ამოსლადს და კვდება); გულუ გასტლაა ნ. გულ; დიდ საყტარზე გასტლაა ნ. დიდ საყტარ; ნ. ზედ გასტლაა; ზეა ერ საბელზე გასტლაა ნ. ზეა (2); თაე გასტლაა ნ. თაე (2); ნ. ორმოც გასტლაა; პირზე გასტლაა (გ(ო)მოსტლაა) ნ. პირ; პურ თაეზე გასტლაა ნ. პურ; სამარიევეზე გასტლაა ნ. სამარეა; საყტარზე გასტლაა ნ. საყტარ; ქურმუხი საყტარზე გასტლაა ნ. ქურმუხი საყტარ; წყლა გასტლაა ნ. წყალ; კტუ(თ) გასტლაა ნ. კტოა.

განსწავლევაა. გამწავლევაა გაწაფევა, ვაწვრთნა, გახედნა. ~ კტუი განსწავლევაა; მი ი მ ლ. განასწავლ(ევ) გაწაფული, გახენდილი. შდრ. დასწავლევაა.

განსწევაა, გამწევაა გაწევა (შრომისა, ჯათისა...). ~ ამაზე მე დიად ბეტრ ეევაა გოპსწიე (ჯათა გაწევი); მოა ამას ერ კაა ყონალოვაა გოტსწიო (მასპინძლობას გაუწევი); მი ი მ ლ. განასწეე გაწეული (შრომა, ჯათა). ~ იმიზე

განასწვევ უფლად მე ჰერ ერთიზე არ გამისწვევი ჩემ ყმაწულევეში (იმდენი ჯაფა, რომელიც მე იმაზე გავწვი, არცერთი ჩემი ბავშვისათვის არ გამოიწვევია); ჩხობ განასწვევ მოჩხუბარო. ~ ვრწათს ჩხუბ განასწვევ, უღლაბზე არმანასულ ინსანს ეტყუან ("გოჯათის" მოჩხუბარსა და სიტყვაზე დაუყოლიებელ ადამიანს უწოდებენ); ბარუა გასწვევაა ქვის კედლის აყვანა. ~ ბარუს სწვევენ (ქვის კედელი აყავთ); ბას სწვევს ნ. ბას; ბუქანაა გასწვევა ნ. ბუქანა; ვრწათ გასწვევა ნ. ვრწათ; ზულუმ გასწვევა ნ. ზულუმ; კლავ გასწვევა (გაპწვევა) ნ. კლავ, მნიშვ. 1; მეტუ გასწვევა ნ. მეტუ, მნიშვ. 1; სტრუტლუა გასწვევა ნ. სტრუტლუა; ქეაფს ხწვევს ნ. ქეაფს; ღობეა გასწვევაა ღობის შემოვლება. ~ ჩონ რზრა დრართიან ღობეა გასწვევეარ (ჩვენი ეზოს ირგვლივ ღობეს გავაყეთებ); მამული დრართიან ღობეა გასწვივა; მ ი მ ღ. განასწვევ: გ. ღობეა შემოვლებული ღობე; ყარაულ გასწვევა ნ. ყარავლ; ხაჯალათი გასწვევა ნ. ხაჯალათ; შაზირულ გასწვევა ნ. შაზირულ.
ნღრ. გ(ო)მოსწვევა.

გასწორევა, გაპწორევა 1. მოშზადება, გამზადება. ~ პწორადე, სამირდი? (რომ ეშზადები, სად მიდიხარ?); მარო სწორადე სოფელში წასასროლა (მარო ეშზადება სოფელში წასასვლელად); შენებ ერ კილო ყველ გაასწორევეარ (მენ ერთ კილო ყველს გაეგმზადებ); მე გოტპწორდ (მოვემზადე); ხტალთავ ვიბანავ, წყალ გაასწორით (მოამზადეთ!); ემ ქალითუნ ერ წულ ბანაყეე გააპწორას (ნომზადოს); ე ყმეწლევ ჰაბე არ გაეასწორევიანა წაყონელა? (ეს ბავშვები რატომ არ მოგმზადებიათ წასაყვანად?);

2. გარიგება, ორ პირს შორის ქორწინების საქმის მოგვარება. ~ შენებე დაჩაბ ქალს გაასწორევეარ (ხელმწიფის ქალს გაგირიგებ); ე კაც ჩემებე გაასწორ! (ეს კაცი გამოირიგე!); ამამ გააპწორა ჩემ საქმეა, გამათხოვე; ე

გადაა და ქალ ჰაბე არ გაპწორეულანა? (ეს ვაჟი და ეს ქალი რატომ არ დაქორწინებულან?).

გასხლაა გასხვლა. ~ ზოლ მენაგეეს სხლუთ (ძველ ვენახებს ესხლავთ); ენაა გასხლა იტყვიან ძალიან მავაეე რამის შექმისას; ენას სხლოს ღლაპარაყეში სწორედ ვერ ლაპარაკობს.

გასხლაპუნევაა ნ. დასხლაპუნევაა.

გასხლინევაა გასხნილება. ~ ხტალსხლინდევის; ახლიწილს (ნ.) გასხლინევაში მიაქონ (მიაქეთ) ან ახალ წელს; დაღაშაზე გასხლინევაა ნ. დაღაშაა. ნ. სხლინ.

— გასხნილება აღდგომა შ ა ნ, რეკ. გასხნაა (1) ნ. გასხნომაა.

გასხნაა (2), მოსხნაა გასხნა (ხსნის), მოხსნა. ~ ხურეჩინი ბალეე (ზონრებს) გაასხნევეარ (გვეხსნი); წოლაა ქამ, კოქპი ყბაა არ გაპსხნო (|| არ მოპსხნო)! (მანონი ისე შექამე, რომ კოქობს პირი არ მოხსნა!); ეჟეგ გასხნაში (მზითევის გახსნისას) ერ წულ წინდას ახლეეენ მპაყნეალს; ნ. ღაღლოო გასხნაა; ყბაა მოსხნაა ნ. ყბაა, მნიშვ. 1.

გასხნ(ო)მაა გასხნა (იხსნება). ~ გარი კისერზე შაკრულ რამ გასხნდა (ვაიხსნა); ღტუნაა გასხნაა ნ. ღტუნაა.

გასხოთარევაა გადასხვანიირება, გადასხვაფერება. ~ ე ყმაწულ დაბრუნეეეის უკან გასხოთარეტლ. ნ. სხოთარ.

გასხრტაა ნ. დასხრტაა.

გატანაა(1) 1. ~ ოთახით გატანს (ოთახიდან გააქვს); ცულდს გატანავს (გააქვს) ხზე; წამალ იმ ავლუს (შხამს) გასტანელი (გამოაცლის); მ ი მ ღ. განატან გატანილი; გამტანი; გუთან (გუთნი) გატანაა (გაღვევა) გუთნის ასაკინძავდ საკირო მოწყობილობის სახნაზე გატანა და მოშზადება.

[სინ. გაღევაა, მნიშვ. 1];

2. გატარება (ატარებს, რამეში გასვლის საშუალებას აძლევს). ~ ჩონ სა-

ეკრ წრულა (წმინდად) . გატანს (|| გატანაეს) ფქულს.

გატანა (2) მოგება, გამარჯვება, ძლევა (თამაშობაში); ~ შენ თავ გაატანევიარ (მოგარებ, გაჯობებ); მე შენ გაგატან (მოგიგე, გაჯობ) კარცხ თმაშოვაში; გატანას ამბოვენ კაყლოვან (კაყლობანას) თმაშოვაში, კარცხოვან (კვერცხოვანას) თმაშოვაში, ფულ თმაშოვაში, უზი გაყონაში (წრეობანას თამაშობანას).

[სინ. წალევა (2)].

გატანულ ვაჟის ოჯახიდან ქალის ოჯახში პატარძლის წამოსაყვანად გაგზავნილი. მაყარი კაცები, ნეფიონი.

გატარევა გასვლა (დროსა, ვაღისა...). ~ ერ კურუა გატარდეს, მევლან მოა (ერთმა კვირამ გაიაროს და მერე მოდი); ერ პაშტა დროა გატარდეს, კედემ მასლრეარ თქონსა (საყმით დრომ გაიაროს და მერე მოვალ თქვენსას).

გატარე ბევრი ქამისაგან გაბერევა, ძალზე გაძლირება. ~ თუთათი გატიყუარით (თუთით გაიბერეთ).

[სინ. გათხრა].

—**გატიყნა** მ ე ნ თ., ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), გატიყნული კ ი რ.

გატოლყევა გატიპლება, გავერანება. ~ გატოლყდეს! (საწყევარი სიტყვაა: გატიპლდეს!); მ ი მ ლ. გაატოლყეველ გასატიპლებელი; ~ ვირანაა გაგდეს, გაატოლყეველ!

გატუსხა, **შატუსხა**, **მოტუსხა** გატარუსვა, გარუჯვა. ~ გაყლრფას (გაბდღვნას) უჯან ქათამს ტუსენ; უღლიბე (უღლისათვის), ურმი კლიევიბე (ხელნებიანისთვის) ჰტუსენ თელას; მუხას ჰტუსენ ჰაჩევიბე (ბოძებისთვის), შტუნდანწლს ჰტუსენ ცულდი ტრევიბე (ტარებისთვის); ხეს ტუსენ აამიბე, რუმ არ დალაჟესაჲ, ჰკიმ ნუ ჰამასაჲ; ბუთუმ (ყველა) ხეს არ ტუსენ, ზოგ ხეა გატუსას ვერ ჰქევს (ვერ იტანს); მანაქსოვ წინდას ცეცხლი ბოლაჲვებ ტუსენ (||ჰტუსენ).მეველნი საპოვენში რეცხენყ; ჩალთუქიბე (ბრინჯისთვის) ადგილს ტუსენ, ცეცხლს

მოტდევენ (უკიდებენ); ღორი ჰეკერდ (ნ.) გატუსს; მ ი მ ლ. გატუსულ, შატუსულ გატარუსული, შეტრუსული.

— **ტუსვა** მ ე ნ თ., თმათ წვა ს ა ბ ა.

გატყაყევა უწნოდ, ულაზათოდ სიბრტყეზე გართხმა, გაშხლართვა, გატყლაპნა. ~ გადაა ბაყაყივი გატყაყულ, წეგს.

გატყელევა გაბრტყელება. ~ გაბტყეველ ცოცხზე დიდ ჰტხს ეოდვეთ ყალიბ შიქმეწეწეველა (ყალიბ ჰმაა ნ. ყალიბ, მნიშე. 1), მეორე დღეს ხედავ, გატყელულ, ჩააგრა კაა კეპტევე (დასაგველად კარგია).

ნ. ტყელ.
— **გამტყელევა** გ ი გ., თ ო ფ., ჰ ა ე თ. (ლეჩხ.).

გატყლემჰა იგივეა, რაც გატყლემჰაა. ~ ურემჰა ყმაწულ გატყლიმჰა; მ ი მ ლ. გატყლემჰულ, განატყლემჰა გატყლეთილი, გასრესილი.

გატყრჰა, **დატყრჰა** გატრყება, მაგრად ცემა. ~ დინეა დღემქ, გაატყრჰევიარ (|| დაატყრჰევიარ) (გატყრყე); ყმაწულ გატყრჰა (|| დატყრჰა).

გატყრომა, **ჩატყრომა**, **დატყრომა**
1. გასკდომა (სყდება). ~ ხეა ტყრჰე (სყდება); მოგალევაში სმინდ ტყრჰეის; შიწი გულ მიტყრჰეის; ჟერაა (პრილობა) გატყრო; ჰევერს დოდაღვე დატყრო (ჰევერს პირიბე დაღუსყდა); ფულანგან (ამა და ამ ადგილას) მიწაა ჩამტყროლ; შუშაა გატყრომითაჲ მაყლ-ვარ შენ თავ (ბოთლის გასკდომისთანაჲვე მოგლაჲ); მ ი მ ლ. გამტყროლ, განატყრომ, დამტყროლ, დანატყრომ, ჩანატყრომ გამტყდარი, გამსყდარი. ~ განატყრომ ადგილ; შენამ გაატყრჰე, ჰიკჰუაა წახოლაჲ! (წყეკლა).

— **გატყრომა** შ ა ნ. ვ ა ე ა I, ჰ ა ჟ., **დატყრევა** ტყაყუნის, სკდომის ხმას გამოსცემს (ბეერი) ჰ ი ნ ჰ. ვაჲ; **დამტყროლი** ჰ ა ჟ.;
2. **გ ა დ ა ტ.** ბეერის ჰამა, ჰამისგან გასკდომა. ~ ბეერ შიქმელ უჰამი,

გამტყროლ; ე კმაწულ გატყრომინ-
უახ შკამს (ეს ბაეშვი გასკომამდე
ქამს); მიმღ. ჩაატყრომელ ჩა-
სასკომი ~ რა ჩაატყრომელ მუცელ
განა? ჩანატყრომ, ჩამტყროლ გამს-
კლარი (ბეერი კამისავან); დოდალ ვატ-
ყრომა ნ. დოდალ, მნიშე. 1.

— ლატყვრებთან უხოზოდ დამღე-
ბიან, დასკლებიან კინკ. ვაჟა.

გატყრონაჲ, დატყრონაჲ გახეთქა (ხეთქს).
~ მიწაზე ახეთქევს, ატყრონავს;
იბტილათევი გატყრონს (ლაპარაკით
გხეთქს); შენზე ერ ბუზან გაატყ-
რონეჲვარ (ერთ მუშტს გხეთქ); ვიცოდ,
თუ ი კაც მიცნოვდა, გაატყრონელოყო
ჩემზე ერთ-ორ სოლაჲ (მხეთქდა ერთ-
ორ სოლას); არ დაატყრონო! (არ დაე-
ვეთქო!).

გაჭ. გაე (← გაჭდა←გაედა←გაეიდა) ის-
მარება ნაწილაკის ფუნქციით „წა-
ვიდა“ ზმნასთან. გამოხატავს წინასწარ
გაუთვალისწინებელ, მოულოდნელ რა-
იმზე მოქმედებას, ზოგჯერ მოქმედების
დასრულებულობას. ~ ვაშლ ჩატუე-
და გუეში, გაჭ, წაჭდა; ზეპტყეენ გაჭ,
წაჭდა.

გაფ (ახ. გაფ) : გაფ ჩედის იგივეა, რაც
არობათ ჩედის (ნ. სრობათ).

— გაფ ამბავი, საქმე, სიტყვა გიგ.,
თოფ., ქავთ. (ფერეიღ.); შავკე-
რეთ გაფი გადაეწყვიტეთ ჩიქობ.

გაფანევაჲ ნათესში მორაყეის მიზნით
წყლის გაშვება. ~ წყალ ვაფანევს;
ჩალთუქში (ნ.) წყალ გამფანავი.

გაფართუვაჲ გაფართოება; მიმღ. გა-
ნაფართუევ გაფართოებელი. ~ „უწინ
ყოფილ ნაბდი ფაფაყ, ბითავა (მთელს)
თავს ფარავდა, ზეჲმთყენით განაფარ-
თებებით (ზეეთყენ გადაართოებუ-
ლით) იყო, თავიც ცოტა ჩამღრტმუ-
ვეულ (ჩაღრმავებული) აქონდა“ (შ ი-
ნ ა მ რ ე წ ვ.)

გაფარფარევაჲ 1. გაბრჭყვიანება, გაბ-
ზინვარება, გაყრიალება. ~ კავგორა
დაწმინდ ქურქელ, გაფარფარდეს, ფერ
გამაღლას (თავისი პირვანდელი ფერი
შითლოს);

შდრ. ფარფაროვაჲ, მნიშე. 1;

2. გაფარფარება, გაფარფარება. ~
ერ რამ გავახვე, გაგაფარფარევ (ისე
დაგარტყამ, რომ გაგაფარფარებებ);
ქათამს ქელლაში დუდად (თაქში ჩა-
ვარტყის), გაფარფარა.

შდრ. ფარფაროვაჲ, მნიშე. 3.

გაფაფ(ი)ანევაჲ ზედმეტი დუდილით საქ-
მლის შესქელება, ჩაშლა და ახელა,
ფაფასავით გახდომა (ითქმის მეტწი-
ლად ბრინჯზე, ასევე სხვა საქმელზეც).
~ ე ბრინჯ კაჲ ბრინჯ არა (არაჲ), გაფა-
ფიანდა; ბუთუმ რამზე (ყველაფერზე)
ამბოვენ გაფაფიანევაჲ: თუ ხინჯალ აყე-
თევენ, ფქულ კაჲ არ ეყო, გაცადიანე-
ულაჲ; „სკრიან ხახვს ტაფაში, აყრიან
ცოტა მარილს და ცოტა წყალჲ ჰხარ-
შავენ. ხახვის მოხარშვის შეგდეგ,
ჰყრიან შიგ ნიგოზს, სუნელს, ყევეს
და პირპილს. კარგად მოხარშა-გაფა-
ფიანევაჲ უკან ნე გზი(ს) ფაფაში ჰყრი-
ან დაყუწულ ყინჯარს და არევის შემ-
დეგ ჰურთან ატანებენ“ (შ ი ნ ა -
მ რ ე წ ვ.).

გაფაშრაჲ გაბერვა, მუცლის, ფაშვის
გაშვერა ~ გაფაშრულ, ეტარეე (გა-
ბერილა და დადის); გაფაშრას დაქლო-
მაშიაც ამბოვენ: ჰაბე (რატომ) გაფაშრუ-
ხარ, ყინხარ, გამსწვი იქითყენ, მეც
დოტუდე!

გაფაცულიევაჲ გაუშნობა, დაუშნოე-
ბა, დაჩანჩურება.

— გაფაცულიევაჲ საპირისპ. დამშქ-
ნება: „კაჲ ქალ კაც დაამშქნებს,
არეარე — გაფაცულიებსოჲ“ შ ი ნ.
რეც.

ნ. ფაცულიე.

გაფთქინარევაჲ ნ. დაფთქინარევაჲ.

გაფიევაჲ, გაფაჲ, მოფიევაჲ, გ(ო)მო-
ფიევაჲ, გამოფიევაჲ იგივეა, რაც მო-
ხიხაჲ, მნიშე. 1. ~ ქვერ აფიეეს (||
ფიავს) (ქვერს ქონს უსვამს); ახალ
ნაყოდ ქვერს აფიევენ, ფიას (თხის
ქონს) უსმენ, ქვერმა ღუწნეჲ არ შა-
ფიოვას; თუ სიველ-სრველ გააფიე
ქვერ მაყრომელი (მოსტერება) ი ად-
გილ; გაფიევაჲ ხიზ წასმადს (წასმად),

ღია წასმამს; მიმღ. გასაფიქველ
ვასაქონი. ~ ქვერ მაქონდა გაფიქ-
ველ, პალა (ჯერ) არ გამშრალ; განაფი-
(ე)ვ გაქონილი, ქონწასმული. ~ გა-
ნაფიქ ქვერს ფია წანასმ ქვერებე
(ქვერზე) ამბოვენ.
6. ფია.

— ქვერის გაქონვა ახალი ქვეერი-
საივის ხარის ქონის წასმა მენთ.
გაფიჩხაა გათოშვა, გაყინვა, გაფიჩხე-
ბა. ~ სიცივი ვოაფიჩხ.

გაფოთლაა შეფოთელა. ~ მენაგ გაფო-
თილი.

გაფორსევაა გაპრანქვა, გაბღინძვა, გა-
მედიღერება.

6. ფორს.

გაფრანგევაა გაყოჩალება. გამოცოცხ-
ლება, გაცეცხლება საქმეში. ~ დღე
შენ გაფრანგეულხარ, მუშოვ; გელზე
გელ გამოოპბი (გამობშია), ფეხზე—
ფეხ, გატუქქეულ (გამარღებულა),
გაფრანგეულა.

— განარება მენთ., გაფრანგდა
საშინლად გაბრაზდა, გაცხარდა ჟან.,
გაფრანგება გაღატ. ძალიან გაბრა-
ზება, განრისხება მენთ.

გაფუნტარევაა გაფხვიერება. ~ კირაქ
ქნაში (კირაქ ქნან ნ. კირაქ) მიწაა ფუ-
ნტარღევის.

გაფუნტრუკევაა ნ. ჩაფუნტრუკევაა.

გაფუქევაა, გაფურღევა: მუცელ გაფუ-
ქევაა ნ. მუცელ (1).

— ფურ: გაფურღებულ გაფუქებულა;
გაფურღა გაფუქდა ჟან.

გაფუქევაა გაფუება. ~ ხაშ აფუქევენ.

გაფქულევაა დაფუნეტა, წმინდალ დაფ-
შენა (ხმელი მწვანისისა). ~ სუნელი-
ბე (სუნელისთვის) ხმელ ქონხს, ქონ-
ღარს, რაჰანდს, ტორახუტს (კამას)
აფქულევენ, ჰკრიან, ზამთრიბებე ინა-
ხენ.

გაფშოტევაა, გაფშოტევაა სიციხისგან
საქონლის ვალეკება, დასიციხვა. ~
კამმეჩ ფშოტღევის.

— გაფშოტებაა ჟან.

გაფხაწუნევაა, ამოფხაწუნევაა, ომოფ-
ხაწუნევაა, გ(ო)მოფხაწუნევაა, გა-

მოფხაწუნევაა აბობღება (რამეზე). ~
შე ზეზე გაეფხაწუნ, გეველ; კატამ ლო-
ბეზე ვაფხაწუნა, გაუნდა; ექ პათარ
რამ-ხარლი (აქ როგორ ამოხვედი)? —
ტალერე ღოტღევე ტალერეზე (თეფში
ღაღელ თეფშზე), ღოქარ ფეე, გომო-
აფხაწუნ; ამააფხაწუნ, ომოა შენც ზე-
ათ!

შღრ. ფხაწუნ.

გაფხლანკუნევაა ნ. ფხლანკუნ.

გაფხლენქაა, (გა)ფხრენქაა, გაფხნენ-
ქაა, გაფხრანქაა, დაფხლენქაა, და-
ფხნენქაა, დაფხრენქაა 1. გაფხაქ-
ნა, დაფხაქნა, დაქაწერა. ~ ხეა თუ
მეეგდა (მოეღო) ფეეზე, ფეევე იფხ-
ლინქევის; ეკლით კლავ გაფხრინქა
(ეკლისგან მკლავი გაფხაქნა); კატამ
ღამფხლინქა (|| ღამფხრინქა); გელ
მაგრა გაგფხლენქე; ეკალს ღოტფხ-
ლენქე (|| ღოტფხრენქე); მიმღ.
გაფხლენქულ, დაფხლენქულ, გაფხრ-
ენქულ, გაფხნენქულ, გაფხრანქულ, გა-
ნაფხლენქ. დანაფხლენქ გაფხაქნილი,
ღაფხაქნილი. ~ ემა ქელლაა (თავი)
გაფხრენქულ (|| გაფხრანქულ) აქ.;

2. გაღატ. გამოგლეჯა, გამობღ-
ღენა, ძალით გამორთმევა, წაგლეჯა.
~ კანონიან ინსან (ადამიანი) ეეხლა
არ აღის ჰეჩმინამ (არაღინ), ჰარქესან
(თითოეული) თავიანთუნ ფხლენქენ.

გაქანევაა ნ. ქანევაა.

გაქარქარევაა ნ. გაქარქარევაა.

გაქაფტრევაა გაღატ. აფტრად ქე-
ვა. ~ ჰაბე არ იზინევა, ჰა გაქაფტრეულ-
ხარა! (რატომ არ იძინებ, რა აფტრად
ქეულხარ! — ეტყვიან ადამიანს, რო-
ცა არ ეძინება).

ნ. ქაფტარ.

— გაქაფტრღებაა შან. რეც.

გაქაქაა, დაქაქაა გაქექვა, გაჩხრევა. ~
მოლლაა ბუხარაა ჰირში (ბუხრის ჰი-
რას) უის, ნაცარ ქაქავს; რა იქაქევი?
(რას იქექები?); ქათამა სმინღ დაქაქა;
შინ ღავე, ნაცარიც იყო გაქაქ (ნაცარი
მიანც გაქექე)!

— გაქაქვა აშლა, ცოტაღღნად ათა-
რა მენთ.

გაქეთვეა, გაქითვეა, გაქეთვეა გაქეთვეა. ~ მე ლუფ (ძალთან) კარგ ნაბლევ რქეთვე (|| ვაქითვე); ე საქმეა ემეურან (ამგვარად) არ კეპტევ (არ კეთდება); შანაა ხეათი კეპტე (ღიწლი ხისგან კეთდება); საჩირალოა ხით კეთლეოლაყ (კრაქის დასადები ადგილი ხისაგან კეთლებოდა ხოლმე); ე საქმეა რუმ ემეურა კეპტეოდეს, ეემას ბუთუმ საცოდნელი (ეს საქმე რუმ ამგვარად კეთლებოდეს, ეს ყველას ეცოდინებოდა); წაპლს მე თუთან გაქეთვეარ (|| გაქითვეარ) (გაეკეთებ); მე რაჲც გეტყუყ, გაქეთვეეხართ (|| გაეკეთვეეხართ) (მე რასაც გეტყვით, იმას გაეკეთებ); მენ რაჲც გინდ ემ ღუნუაქ, ის ბუთუმ რამ გაქითვეელი, ნიათ ამსრულეელი (შენ რაც გინდა ამ ქვეყანაზე, ის ყველაფერს გაეკეთებს, ნატერას შეგისრულებს); მე რუმ ვითხარიყ, აას გაქეთთი; შამამ უთხარაყ: ქალო, რა გეექეთაყ? (რა გაეკეთებიათ?); შ ი მ ლ. გა(ს)აქეთვეელ, გა(ს)აქითვეელ, გა(ს)აქეთვეელ გასაკეთებელი; განაქითვე, განაქეთვე, განაქეთვე გამკეთებელი; გაეკეთებელი; გასაკეთებელი. ~ კაცმა შამყონა ე ქათამ ერ ისტალავაში (სასადილოში), ხორაგ განაქითვეს (შზარულს) მიქცა; ხახრაჲ ბარუში განაქეთვე პატრა ადგილი (ნიში კედელში გაეკეთებული პატარა ადგილია); სუზმი განაქითვეს (ხაკოსგან გაეკეთებულს) სუზმი გირცს (ნ.) ებნევიან (უწოდებენ), კინჭრი განაქითვეს — კინჭრი გირცს, კორცხი განაქითვეს — კორცხი გირცს, გორცი განაქითვეს — გორცი გირცს; სალტეა ელაჲზე განაქეთვე (გასაკეთებელი) რამი (რამა); განაქეთვე ადგილ: კოლხოზი იდარაჲ განაქეთვე ადგილ (ის ადგილი, სადაც სოფლსაბჲკოა); წაღან (უწინ) საყტრევიც ყოფილ ექ, ქვერეე განაქეთვე (ქვეერებინი) ადგილიც; ვერგანაქეთვე ის, ვინც ვერ აქეთვეს. ~ ხაღმს ყმაწულ ვერგანაქეთვე კაცს ებნევიან (ხაღმს, ბავშვი რომ არ შეუძლია გააჩინოს, ისეთ კაცს

ეტყვიან); ზ მ ნ ზ. გააქითვეელა, გააქეთვეელა გასაკეთებლად. ~ შინ ჩეე (ჩრება) ფლაე გააქითვეელა; ბიაბურ გაეეთვეა ნ. ბიაბურ; თიაბორ განაქეთვე (ქალ) ნ. თიაბორ; იჲლას გაქეთვეა ნ. იჲლას; ნაკუნზ გაეეთვეა ნ. ნაკუნზ; ხაფკოე გაეეთვეა ნ. ხაფკოე. გაქეთხუდევაჲ გამიღრებაჲ, ქეთხუდად გახლომა (ნ. ქეთხუდად). ~ გაქეთხუდაედა (|| გაქეთხუდა) (გამიღრება). გაქითვეა ნ. გაქეთვეა. გაქლრუჲა ცხელი წყლით გაფუფქეჲ (ბუმბულის, ბაღის და მისთ. გასაცულად). ~ ლორს ქლრუფენ, გაქლრუჲაში დულარ წყალ ასხმენყ, ბოწრეს ყრიან (აძრობენ), აცლიან ზედათი; ზაღლს ჰე კატანს დულარ წყალ თუ დაასხ, გაქლრუჲე, ამბოვენყ.

— გაცქელეჲ ტყავის გაძრობა მ ენ თ. გაღადრაჲ, შაღადრაჲ, შ(ო)მოღადრაჲ ძალით შესელა, შეკრა, შეხლომა, შევარდნა საღმე რამე დაბრკოლების გაღალახვით (განგრევით, გაგლეკით, შემტრევით). ~ ჩემ შულ დაბრუნევაში, ლუფ ასკრევიც ნუმ იქნას ბუთუმგან, არ უშოვდნენ, მე შინც გააღადრევაბ, წასლრუვარ საყდარზე (ჩემი ვაჟის დაბრუნებისას, ჯარიც რომ იყოს ყველგან და არ უშეებდნენ, მე შინც გავანგრეე და წვეალ საყდარში); რა ზალი-ზორი (ნ.) შაღადრ, შახროლი; დეკაცმა (ნ.) შ(ო)მოღადრა, შ(ო)მოტუდა; ლორს გატლადრი ტყეა, შასულ; ზ მ ნ ზ. შაღადრა-შაღადრი ჩიქორ, შეხლომით, შევარდნით (შესელა). ~ შღადარი-შაღადრი ის შინდისა ჰერაბ? (ნეტავი?).

— ლადრა კრა: უტევს, აღადრის გულ-მეკრდს შ ა ნ. ეჲა I. გაღაღაჲ ნ. გ(ა)ღაღაღაჲ; გაღაღულ ნ. გ(ა)ღაღაღაჲ. გაღევაჲ (იყენებს აწმყოს წრის მწყრივებში: გააქს, გააქლა, გააქდეს). 1. იგივეა; რაც გატანაჲ (1). ~ ზამთრიჲზე გორც გაეაქთ აყარზე; გუთან შინდორში გააღა; 2. გაღება, გახსნა. ~ უქინ კარევეს, კარ გააღული (გაიღება).

გაღლი(ვ)ანწევია, **აღლივანწევია** ხშირი ავღრების გამო ნათესის, ბალახეულისა და მისთანათა სწრაფად ტანის აყრა, აჩოყება, აქუხება. ~ რახანც ნათეს სუსტ მოძლის, წიპლანკ კეპტევის (წვრილია), არ იზარდვისი, ნაყოფს არ იზღვეის, ეგმაზე ამბოვენ, **გაღლიანწეტლ**; შრალ აღგილშიც, თუ ეარ (ქარად) იქნა, ღლივანწდევის ნათეს, ბალახ; ჩონ სმინდ გრილოში იყო, **გაღლიანწეტლ**, ეარ ქნილ.

ნ. ლლიანწ.

— **აწლიანქება** ნ ი ე., აყვირება, აღაღება მ ე თ.

გაღწევა ნ. **გ(ო)მოღწევა**.

გაყჩა ნ. **გაკჩა**.

გაყიდა **გაყიდა**. ~ **ემ ჩემ ფურ ჰყუდი** (ეყიდი), **იყიდა?**; **მიმღ. განაყოფ** **გამყიდველი**; **გასაყიდი**; **გაყიდეული**. ~ **ემი განაყიდ მინან?** (ამისი გამყიდველი ვინაა?); **განაყიდ** **ადგილ**: **კითხი-კითხი გატწვი** ბილით **განაყიდ** **ადგილში** (კითხვა-კითხვით მივღწვი იმ ადგილს, სადაც ბილეთს ყიდდნენ); **ერ კაცს დევა** **ჰქონი** **ნათ** **განაყიდ**, **მარილ** **განაყიდ** (ერთ კაცს აქლემი ჰყოლია, რომლითაც ნავთსა და მარილს ყიდდა); **უგოტყიდეღ** **გაყუიდავი**; **ზ მ ნ ზ**. **გაყუიდეღა** **გასაყიდად**. ~ **წასულ სხო სოფელში ქეჩი** (თხის) **გაყუიდეღა**; **უგოტყიდეღა** **გაყუიდავიდა**. ~ **ემი უგოტყიდეღა შინ** **პათარუმ წოტღეავ?** (ამის გაყუიდავიდად შინ როგორ უნდა წაიდეო?). **გაყვიდევა** **დაყვილება**. ~ **მამალმა** **გაყვიკლა**.

გაყიზღინევა, **გაყიზღუნევა** [ზ. **გხზღხნ**=**ცხელი**, **მხურვალი**] 1. **ცეცხლის** **გაძლიერება**, **გაცხოველება**. ~ **ცეცხლ** **გაყიზღინდა**, **მაღე ქენ**, **ქობ შადგ**; **გაყიზღინ** **ცეცხლ**!

2. **გ ა დ ა ტ**. **გაჩაღება** (ქეიფისა, ბრძოლისა, თამაშისა...). ~ **ქეღფ** **გაყიზღინდა**; **თამაშოვა** **გაყიზღინეს**; **დაევა** **გაყიზღინეტლ**.

გაყინტრა 1. **მოგება**, **ჭობნა**, **დაძლევა** (თამაშობაში, ჩხუბში). ~ **მე** **ემ** **გადას-**

თან (ვატან) **კარტ** **ვითმაშ**, **თერთვე** **გოპტყინტრ** (ფუღუები მოვეუგე); **სმი** **გაყეინტრ** (|| **გოპტყინტრ**) (სმაში ეაჭობე);

2. **ერთბაშად** **დაბოცვა**, **განადგურება**, **დაძლევა**. ~ **ნადიროვაში** **ლორე** **გოპტყინტრ**.

3. **ერთბაშად**, **რამდენიმე** **ღარტყ** **მით ხის** **ერთიანად** **გადაკათევა**. ~ **ხე** **მოჭრაში** **ქრე** (მჭრელი) **წალდ** **თუ** **კეპტე** (თუ იქნა), **ერდეფა** (ერთხელ) **ღაკრაში** **ბუთალიბე** (ტოტისთვის) **ქრის**, **ავღვეს**, **მეორე**, **მესამე** **ეგმაგრ** **აყოლევს**, **ეგმაზე** **ამბოვენ** **ხე** **გოპტყინტრე**.

— **ყინტრა** **ჭ ა ნ**.

გაყლწფა 1. **გაბღღენა**, **ბუმბულის** **გაცლა**. ~ **ლორს** **ქლოტენ** (ნ. **გაქლწფა**), **ქათამს** **კი** **ყლწფენ**;

— **გახვლეპილი** **გაბღღენილი**, **ბუმბულგაყრევეინებული** **ქინ** **ქ**. **ეუა**.

2. **გ ა დ ა ტ**. **გაგლევა**. ~ **მელამ** **ე ქათამ** **გაყლწფა**, **ქამა**; **არწივი** **ბაგლამ** **გაყლწფა**, **ქამა**.

გაყოღევა **გაბმა**, **რისამე** (საუბრის, ჩხუბისა და მისთ.) **ღიღხანს** **გაგრძელება**; **რაცარუ** **გაყოღევა** ნ. **რაცარუ**; **მარაკიე** **გაყოღევა** ნ. **მარაკიე**. **გაყონა**, **გაყუნა** 1. **გაყუნა**. ~ **ყოჩს** **პარ** **ღლი** **გაპყონს** (|| **გაპყონავს**) **ეაზხუეილა** (ცხვარი ყოველღღე გაპყავს მისთანოვებლად);

2. **გადაყენება**, **თანამდებობიდან** **მოხსნა**. ~ **ფულან** **გინერალი** **თავ** **გაყოღენეხარ** (მავან გენერალს გადააყენებ), **იმი** **ადგილზე** **ჩემ** **თავ** **დააღონებეხარ** (|| **დააღენებეხარ**) (მე დამაყენებ); **თამრიყო** **უჩიტლოვი** **გოტყონი** **ნაყ** (მასწავლებლობიდან გადაუყენებით, მოუხსნათ.); **ნ. უიზი** **გაყოღა**; **ქებზე** **გაყოღა** ნ. **ქებ**, **მნიშე**. 1.

გაყოფა ნ. **დაყოფა**.

გაყრა. ~ 1. **ქალევს** **გაყრევეარ** (გაყარი), **მენ** **და** **შენ** **ღოეჩეთ**; **კაც** **წეკიდა** **ყმაწულევს**, **გაყრა** (გაყარა); **ჟან** **კაცო**, **პამ** (რამი) **გინდა**, **ქალევე** **შაგინახი**, **გაყარიყ** (|| **გაყარიყ**) (გაყარე)

შინადათი; გარაჲ ჩონ გოაჲროთ (ჩვენ უნდა გავიყაროთ);

2. საქონლის ვარკევა;

3. გაყრა, რამეში ვატარება; მ ი მ ლ. **განაყარ** გაყრილი. ~ თახტევეში განაყარ ხივე (ტყირებში გაყრილი ხეები).

გაურევ(ი)ნევაა (1) წაგლეჯა, წაძრობა. ~ ბუთუმ თეთრევე გააურევეინა (მთელი ფული წაგლეჯა).

გაურევ(ი)ნევაა (2), **აურევ(ი)ნევაა** ნ. აყრაა (2).

გაურომია ნ. აყრომია.

გაუუნაა ნ. გაყონაა.

გაუუთევაა, **მოუუთევაა** გაყვითლება. ~ ჳაა ხუთქიბე ომოსტლას უჲან (მეხუთე კანიდან ამოსვლის შემდეგ) იწენის — ყუთდევე (ყვითლდება), ცახზე ედის, პარკს ქნის; ფოთოლ გაუუთეტლ (გაყვითლებულა); მ ი მ ლ. **შანაყუთევე** შეყვითლებული. ~ სამ ნარს (ნესლე) ვიციდ, ერთ მაგრა გადნალევე (გადამწიფებული). ერთ კარგა მანაწევე, ერთი ალაშესევერ მანაყუთევე (ცოტა-გაყვითლებული, შეყვითლებული); ნა აუუთევეს; ვაჴი გაუუთევაა ნ. ვაჴ.

გაუურევაა ნ. დაუურევაა.

გაშანტლაა გაშავება (ვაზისა, მტევნისა... ავადმყოფობისგან). ~ ვაზს ყარაყაჴაა (ნ.) დეყყარა, ელა-სალა გაშანტლა (სულ მთლად გაშავედა); მ ი მ ლ. **გაშანტლულ** გაშავებული. ~ გაშანტლულ ვაჴ.

გაშანშლაა ნ. აშანშლაა.

გაშოვეა 1. გაშავება. ~ ცეცხლ ქობს აძიევეს; გარეზე დანადრე (დანადრები) უღელ ჰამევეშა შავი (მუღამ შავია); აიევენ ბოლავზე; მ ი მ ლ. **გაშოვეულ** გაშავებული; **განაშოვე** გამშავებელი; **გაშავებული**; **აშოვეს** შავად მოჩანს; **შიწი** **გაშოვეაა** ნ. შიწია;

2. სხვადასხვა ხის ნივთზე (უმთავრესად სვივრებზე, თაროებზე, დედაბოძზე და მისთანებზე) სახეების გამოსაყვანად ანუ დასაპრელებლად (ნ. დაპრეველევია) დანაყილი და ქონში მოხელელი ნახშირის წასმა. ~ „ბევერ

ინსან (აღამიანი) კორთევესაც (თაროებსაც) დაპრეველევულ უსტანს (ხელოსანს) აპრეველევინევედა. **დამპრეველევულ** ჯალ ევერ კორთი პირზე ქონში მონახილ, დანაყულ ნახშირის უსომბა-აშოვედა. (აშავებდა), კიდე იმა ჴელადიოთ კირით ჳწერავედა (ხახავდა, ხატავდა) ირემს, კაცს, ეიეიმი სახეს და სხოდაც, რაც უნდოდა. მასკნი ყალამით (შემდეგ სატესით) ჳყრიდა. ომნაყარში (ამოყრილ ადგილში) მეშლან (მემრე) ფუქულს უსომბა — აეს: ედა. **გარშომო** შავ, შუაში თეთრსახიანი, დოლ (ძალან) ლამაზ რაამ ეკატევილავ (გამოდიოდა ხოლმე)“ (შ ი ნ ა მ რ ე ვ ე.).

გაშირიაა შელებევა, შეთეთრება (ოთახისა, სახლისა). ~ შირავეს (ოთახებს ათეთრებს): შ. კ ო ნ ტ. **გაშირინევაა** შელებინევა. ~ სახლევს აშირინევეს (ოთახებს ალვინებებს); მ ი მ ლ. **განაშირ** მლებაი; **შელებილ**; **გაშირულ** შელებილი.

ნ. შირი.

გაშირიშინევაა შირიშის (ნ.) გამოყოფა (ხილზე, თუთუნზე...). ~ ლოლი ჩირ კაგგორა (კარგად) არ გამეჭმარ, გაშირიშინადა.

გაშივაშა(ნ)დევაა ჴელმეტი ხარშვისაგან გასქელება. ~ დოვლაა (დოს შევაშადი) გამიკამანდა; საპოენ მოხარშაშიც ამბოვენ, რახანც ბუტურ ხარშავენ: გამიკამადეშლავე.

გაშლოშაა, **აშლოშაა**, **დაშლოშაა** გაშველვა, გაყვლეფა (კანისა, ტყავისა, ქერქისა...). ~ ქერქს არ გახლოშვენ, ფოთოლს გახლოშვენ, ტყავს, კანს შლოშვენ; ქუაა დემეცა, გელ გააშლოშა; ურემ ხეს მევეგდა (გამოედო), გააშლოშა; ჩემ მამალ გამლოშპულ, წაშალვერ იცრაჴ; მ ი მ ლ. **გაშლოშპულ**, **დაშლოშპულ**, **განაშლოშა**, **დანაშლოშა** გაშველპილი.

— **გაშვლევს** კანს ან ფოთოლს გაყვლის ქ გ ლ.

გაშშაა, **გაშოვაა** 1. გაშვება. ~ შენ თავ ჳეჩსადამ აღარ გააშშევეარ (შენ აღარსად

არ გაკოშვებ; ის ჩემ თავ არ გასაშმელი (ის მე არ გამიშვებს); დეღამ გაუშოყ (გაუშვა) ყმაწულეყ, მამა-მარტო დაჩჩა (სულ მთლად მარტო დარჩა); ცხენეყ ლამი გაუშოყ (გაუშოყი!); მი შლ. განაშომ, განაშოყ გამშეყები; გასაშეყები; გაშეყებული. ~ სუეყად (ნ.) წყალ განაშომ და დანაყლერ კარი (სუეყალი წყლის გასაშეყები და დასაყერი კარია); ხეზე განაშოყ ვაზ (ხეზე გამშეყებული ვაზი); შ. კონტ. გაშეყ(ი)ნეყვაა გამშეყებინება;

2. ვინმესთვის რამის ნების მიყემა, ნების დართეყ, საშუალეყბის მიყემა. ~ ყმაწულ გატრეყეყულეყ (განებოყრებულეყ) ამაზხე, რუმ რაად (რასაყ) ამბოყს, დეღამ, მამამ უშმენ გააყეთეყელა (ყველაფრის გაყეთების ნებას აძლეყენ); გორყ წწასლრლა არ გოგეყშრს (ახლოს მისელის ნება არ მოგეყეს); ამლამ ლამი დაადგომელა თქრნსა გამტუშთ (|| გამიშუთ)! (ამლამ თქვენთან ლამის გათეყვის ნება მომეყით!);

3. იყიეყა, რაყ ომომამა. ~ ფაყლას ყიყ გატუშომ, აყიყყიყეყულ (ლობიის ღიყი გამოულღია, აღიყებულეყ); ჭკალ გაშმაა ნ. ჭკალ.

გაშორსეყვაა გაშორება, დაშორება, მოშორება, მოცილება. ~ წამ, გაშორსდ პიწყა!; გააშორს ღორ, ფინ სულ მოღის; ე ყოხ იმგე ვარაყ დაყკორ (ისე უნდა დაყკრა), რუმ ის მეორე ყოხ გაშორსდეს (|| გაშორსტდეს) (მოსცილდეს, მოშორდეს); დეე გაშორსდეს ეე ყმაწულ (ეს ბაეშვი) თაეი დეღამთი.

გაშორშორეყვაა გაშორიშორება, ერთმანეთისაყან დაშორება (დანთებული მეგუზღებისა ცეცხლის გასანელებლად). ~ ფლაე დემზე დაყენეყვაში (ნ. დემ) მეგუზღეყს ერთმეერთიზგნი (ერთმანეთისაყან) აშორშორეყვენ, დიდ ცეცხლ არ იქნასაე; გააშორშორაეყ ცეცხლ, იშორეყ, ჰამფ (აფსუსი) არაა?

გაშოყიყეყვაა მოთენთეყ, მოღუნება, მოშეყება. ~ დაშრომას უყან შოყყაეყდეე

ინსან (ღალღის შემდეგ დუნდება ადამიანი); გაშოყყაეღა, მეშუოყას ვერ თაენოყს (მეშაობა არ შეუძღლია).

ნ. შოყყიყ.

გაშორღრეყვაა გამეყლება, გაზაეება. ~ ეე ვაღამ ინათ ამრღრეყს (ეს ვაყი ინათ ამეყლებს); ორ ბულაა იგიღუნეყიან, ვერ ამრღრეყენ ყოფილ (თურმე); თუ ვაშყაყ ხართ, ესენ გააშორღლით!

გაშრომამა ტუტუში რძის ვაშრომა. ~ ოურ გამშრალ; ზინამ გამშროლა, არ აყ ზეა ჰეჩბეთ (სრულეყბით); ჭათში გაშრომამა ჭათმის მოღეეყა, კვერცხის დების შეწყეყტა. ~ ჭათამ რუმ მოყრუხუნდეე, მეეღან (მერმე). თუ გინდ, კორცხ ჩოტყარი, ჭუჭულეყ გამამაყონას, თუ არ გინდ, გააშროე (გააშრობ); ზოგ ჭათამ არ შრეე. ემეყრა (ამგეყარ) ჭათამზე ამბოყენ: გეყქა (გეყის ქეეშ) ამააგდ (დაამწყედღი), გაშრესაე. ახლა გეყქა გომოშყონენ, მიშყონენ არხში, ბანენ, მეეღან შრეე.

— გაშრომა ნიყ.

გაშფოთეყვაა ნ. გაფშორეყეყა.

(გ)აჩაფღეყვაა გატუჭყიანება, გაბინტურება, გასერა; ჩასერა. ~ წყალში ნუ ჰყარი ტარს, გაჩაფღდეყის წყალ!; დეყაყიბე ყმაწულ ახალ ყოლოეყაში დეყაყს შინ არ უშმენყ, სახლ გააჩაფღეყელოე (ახალნალოგივეე ჭალს სახლში არ უშეებენ, სახლი გაბინტურდებოა); ფართალ გოტჩაფღი (ლოგინი დებუნტურებოა, ლოგინში ჩაუსერია); ყმაწულს გატჩაფღეყე (ბაეშვეს ჩაუსერია).

გაჩაღჩაღ(ე)ეყაა, გაჩახჩაღეყაა ჩაღჩაღის გაყეთება, ჩაღჩაღით ადგიღის შემოზღღდეე, შემოღობეე (ნ. ჩაღჩაღ, მნიშე. 1), გახეჩხელა. ~ ჩონ ვარღი დრრთიან (ვარღის ირგეღიე) გოტჩაღჩაღით (ჩაღჩაღი გაეყეთეთ, შემოეღობებთ); მი შლ. გაჩაღჩაღეშულ, გაჩახჩაღიღ, გაჩაღჩაღულ ჩაღჩაღით შემოზღღდეული ან გადაღობიღი (ადგიღი). ~ ჩონ ზროხი ჭოხ შუაღთი გაჩაღჩაღეული (|| გაჩახჩაღიღი) (შე-

აზე, ჩაღრმობით გადაღობილია).

გაჩენა. ~ დეკაცო, თუ გადაა არ გააჩენებარ, შენ თავ მაკლრვარ (ქალო, თუ ბიქს არ გაჩენ, მოკლავ); თქრნბე ერ ქალ გაჩენელი (თქვენ ერთი ქალიმვილი გაგიჩნდებთ); ყმაწულ არ გოგიჩნდა (არ გავვიჩნდა); თუ შე გაციჩინიუ (გავიჩინეთ) ერ ყმაწულ, ჰაა (რას) მამკტმთა? მე რაჲც დედათი გაჩენევარ, სხო რამ არ დამინახივ; მ ი მ ლ. განაჩენ გამჩენი, დამბადებელი; გაჩენილი, დამბადებული. ~ ყმაწულ განაჩენ დეკაც (ბავშვის გამჩენი ქალი); სიბტანდელ განაჩენმა გარაკ მამდას ! ('პირველად გაჩენილმა', პირველმა შვილმა უნდა მოიტანოს); ვერგანაჩენ ვინც (ბავშვს) ვერ აჩენს. ~ წყმაწულ ვერგანაჩენ დეკაც (ის ქალი, რომელიც ბავშვს ვერ აჩენდა) ჰაქმითან წასულ; ზ მ ნ ზ. გააჩენელა გასაჩენად. ~ სამ დღეა მკლოდა გააჩენელა.

გაჩენხა 1. გაჩაჩხვა. ~ ერთმა ერ ფეცი (ერთი ფეხით) დაჰირა, ერთმა ერ ფეცი, გაჩენხეს; ნუ გაჩენხუხარ, ლამაზა დედქ;

2. გა დ ა ტ. გაქაქვა, ძარღვების დაქიშვა ჩხუბის დროს. ~ ჰაბე (რატომ) ჰყტრხარა, ჰაბე იჩენხევი?

გაჩივვა გამხელა, გამქლავება, განდობა (საიდუმლოსი). ~ ჩემ დედა მათქომს მე ჰქმინამს არ ვოჩიევ (არავის არ ვუმხელ); რაჲ უთქრმა შენ დედაკაცს (ცოლს), ნაჲჲბ არ მიჩიევ? (რატომ არ მიმხელ); აჩიევსუ (უმხელს იმით); არ გაგაჩიევ ემ სიზმარს უგოტტცხარეველა (არ გავგიმქლავებ ამ სიზმარს 'აუხდენელად' სანამ არ ამიხდება); მოკლომინეა შენბე ერ რამ გააჩიველვარ (|| გასაჩივებუვარ) (სიკვიდლამდე ერთ რამეს გავიმქლავებ); თუ უნდოდა, გააჩიველიყო ჩემბე (გამიმქლავებდა); თურმენი ჩემ მამაჲ მამკლარ ყოფილ, მე ამაჲ არ გამაჩაჲ; თუ ჩონ ბუტუმ რამ ერთმერთს არ გავაჩაჲთ, რაჲ კაც-დეკაც ვართა? (თუ ჩვენ ყველაფერი ერთმანეთს ა გ ა

ვუმხილეთ, რაღა ცოლ-ქმარი ვართ?); გაჰაჩევ (|| გამაჩივ) სიზმარს; შენ იმით თარ გააჩაჲოყ (არ უთხრა იმით) ჩემ ნალაპარიყეჲ; მ ი მ ლ. განაჩივე გამხელილი, გამქლავებული, განდობილი. ~ ჩემ განაჩივე რამ შენზგნიყეჲარი სხო ნუ იკოლინას! (ის, რაც მე გავიმქლავენ, შენს მქტმა არაჲინ გაიგოს). — გაჩივბა, ჩივბა ჯ ა ნ., გაჩაჲვება ქ ა ჯ.

გაჩიბლაყეჲა ნ. გაჩიფლაყეჲა. **გაჩირჩქნა**, **გ(ო)მოჩირჩქნა**, **გამოჩირჩქნა**, **ღაჩირჩქნა**, **მოჩირჩქნა**, **ომოჩირჩქნა** გაჩირჩქნა, გაჩხრეჲა, გაქექვა, გამოჩირჩქნა. ~ ყურეჲ იჩირჩქნავს; ცხურ გამაჩირჩქნა; მამ, ალა (ნ.), პატრა ჟოხ, კბილ გამოაჩირჩქნო; მიწაჲ არ მოტქნავ, დატჩირჩქნი (აუჩირჩქნია, ზერელედ აუთხრია), დატგდი; ქათამს ჰამიდორ დატჩირჩქნი; მის მოტჩირჩქნაჲ მიწაჲ? ხეა მბაგლექელია უქნი, ცოტაჲ ომოტჩირჩქნი, დატგდი (ხის მოგლეჲა დაუპირებია, ცოტა ამოუჩირჩქნია და დაუტოვებია); დანზილ დაკრეჲამი ფოთოლს პიწა (ცოტა) გაჩირჩქნაჲ (გადაწეგ-გადმოწეგა) უნდ. **გაჩიფლაყეჲა**, **გაჩიბლაყეჲა** გაჩიშვლუბა, გატიტვლუბა. ~ აჩიფლაყეგს (ატიტვლუგს); ზეა (მზის) გომოსლაში ჩიფლაყდელიან.

ნ. ჩიფლაყ.

გაჩვა გახენდა. ~ გარეგს ურემში შაამბელა (შესამბელად) აჩვენ (ხედნიან); მ ი მ ლ. განაჩრგ გახენდლიო. ~ განაჩვ კტც (კვიცი); ზ მ ნ ზ. გააჩველა გასახენდა. ~ გადაბე (ვაყისთვის) მზრ მიტტიაყ გააჩველა, ურემში ამბავს, აჩვს.

[სინ. ხამ გაჩრვბა, ნ. ხამ, მნიშვ. 2]. **გაჩუმრეჲა** გაჩუმება. ~ ყმაწულს ვოჩუმრეჲ (ვაჩუმებ); ჰეგ გაჩუმრ, ბეერ ნუ ლაპარიოყს!

გაჩუჩა ნ. დაჩუჩა. **გაჩუჩუნეჲა** ნ. ჩუჩუნეჲა. **გაჩქერეჲა** გამეტება, განწირეჲა, არდაზოგვა. ~ ერ ფაღირკაცს ბეტრ ყმაწულეჲ აქონდა, ამბა ენერთს ვერ იჩქე

რედა სხუბე მიაცემლა (ერთლა-
რიბ კაცს ბეერი შეილები ჰყავდა, მაგ-
რამ ვერც ერთს ვერ იმეტებდა სხვის-
თვის მისაცემად); ჩემ ზმას ვერ გო-
ჩქერეუ მისაჯლრლა (ვერ გაეიმეტებ
მოსაჯლავად); დედა გაჩქერეუს თა-
ვი ქანსა?; შენ როგო გაჩქერი?;
მ ი მ ლ. განჩქერეუ გამეტებელი;
გამეტებელი.

— გაჩქერება ჟ ა ნ., გაქშერება
ქ ე; ექშერება მ ა რ ტ. - ი მ ნ.,
ქჩერებაა უ თ უ რ გ., გაქშერებს,
ქშერობს კ ი ნ კ. ჟ ეუა, ექჩერება;
ქჩერობა, ქშერობა გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (მობ.), ქ ა ჟ.

გაჩქრფაა, შაჩქრფაა წყალში, მდინა-
რეში ხმაურით შესვლა, ჩქრფანის
ხმის გამოცემა. ~ წყალში გაძქრქუფ
(|| გოაქქუფ, გეველ; წყალში შაჩ-
ქუფა, გოქუფა; წყლი შიგამთ ვარე-
ნას (წყალში შესვლას), რახანაჲ წყლი
ჭმაჲც გამოდის, ეტყუან შაჩქრფაჲ; წყლი
გაჩქრფას ამბოვენ, ამბა (მაგრამ) ზო-
გდეფა (ზოჯვერ) ტალახ გაჩქრფაჲც
გამიგი: ტალახ გოძქრქუფოთ.

გაჩხუტაა (1) 1. ნ. გაჩხუტაა (2);
2. გა დ ა ტ. ძალზე გახლომა. ~
გაჩხუტულავ, ინსანზე იტყუან (გამხ-
დარაო, აღამიანზე იტყვიან); მ ი მ ლ.
გაჩხუტულ ძალზე გამხდარი.
ნ. ჩხუტ.

გაჩხუტაა (2), დაჩხუტაა, წაჩხუტაა
წაწვეტება, წამახვა. ~ ეავს, კიგოს წა-
ლით ჩხუტენ; კარანტამ გააჩხუტე-
ვარ (ფანქარს წავთლი); მანა (სა-
რი) გაჩხუტ მენაგობე (ვენახისთვის!);
მ ი მ ლ. გაჩხუტულ, დაჩხუტულ, წა-
ჩხუტულ წაწვეტებული. ~ წაჩხუტულ
ტორეე; უგოტჩხუტელ წაწვეტებული.
~ უოხი უგოტჩხუტელ თაჲ; მარტი მე-
ნაჲს დაჩხუტულ კიგოთი აგეუნ (სა-
რავენ).

— ჩხუტვა ჟ ა ნ., ჩევა მე ნ თ.
გაცალკევაა განცალკეება. ~ ქულურთ
(ნ.) ყურზენ გემრიალ არა (არაა), წელი-
ანი (წყლიანია), ტყავ ცალკ ცალკავდევე,
შიგ ყოფ (მყოფი) წრ (წვენი) კი—ცალკ;
დეკაცს ყმაწულ გაჩენინება (ბავშვის

გაჩენამდე) ხუთ დღი წინ აცალკეედ-
ნენ.
ნ. ცალკ.

გაცილევაა, გამოცილევაა, გ(ო)მოცი-
ლევაა 1. გაშვება, გასტუმრება. ~ წე-
მეილა, დამლორდლა, გამაცილა (წა-
ნეჩხება, ღორბლები შემომაყარა და
გამიშვა); მილიციაა მოტლა ერ კაცი-
სა, დეკაცმა (ცოლმა) არ უთხრა, რუმ
კაც შინ ეყო, მილიციაა გააცილა (გა-
უშვა, გაისტუმრა); ბარაჩამ (ნ.) თუ
დაასტინა (დააცილინა) ღორს, მეზალ-
ლემ (ნ.) ჟავროეს, ამბოეს: ჰაბე (რა-
ტომ) არ მოქანლი, ჰაბე გააცირი? (რა-
ტომ გაუშვი?); იმიზე გელ მოტკეჩი,
გომოტცილევი (|| გამოტცილევი) (იმი-
სათვის ხელი მოუტეხია და გამოუშვია);
კდრი გაცილევაა ნ. კდარ; ტუსხალში
გაცილევაა ნ. ტუსხალ, მნიშვ. 1;

2. გასწრება (მატარებლისა, მანქა-
ნისა და მისთანათა). ~ მეშინ დღლით
ადრიან წასულეყო, ჩემ მზრბელ ვერ
დაწრრვოდა (ჩემს მეზობელს ვერ მი-
ესწრო), მეშინ გაცილუოდა (მანქანას
გაესწრო).

გაციწევაა სიცილი. ~ იმი ლაპარაკში
მე ჰამეშა (მულამ) ჰტუტწეჲარ (||
ტუტწეჲარ || ჰტუტწე || ტუტწე); ღო-
ტწეყი გაციწევაა.

გაცლავა, გიდაცლავა გაცვლა. ~ მე ქომ-
ურს ყიზლითან ბარაბარ ცლუ (მე ნახ-
შირს ოქროზე თანაბრად ვცვლი); ყო-
ზილზე გუმუშს ვადგიცლუ, არ გინ-
დნა? (ოქროზე ვერცხლს ვადაგიცვლი,
არ გინდა?); არ ვადცლრე (არ ვაიცე-
ლება); გაძცოლ (|| გოპოლ) (გაეც-
ვადე); მ ი მ ლ. განაცოლ გამცეცელი.
~ მე ღოჯერი ჩემ ბეჲედ განაცოლ ქალ
(დავიკირე ის ქალი, რომელმაც ჩემი
ბეჲედი გაცვალა).

გაცორევაა ნ. ცოროვაა.
გაცოფევაა მცენარის, ნათესისა და მის-
თანათა სწრაფი ზრდა და მალლა ტანის
აყრა. ~ ჩემ სმინდ ცოფს.

— გალორება ჟ ა ნ.
გაცოცხლევაა გაცოცხლება; მ ი მ ლ.
განაცოცხლევე გასაცოცხლებელი; გაცო-

ცოცხლებული. ~ ინსნი განაცოცხლე წაშალ (ადამიანის განაცოცხლებელი წამალი); ყოვლია გაცოცხლეთა ნ. ყოვლია.

გაცრჭია გაცრა.

გაცრჭევა განებურება. ~ ყმაწულ გატერევაყ (ბავშვი გაუნებურებიათ); ჩონ ერდენა ზმაა გოქ (ერთი ძმა გყავს), ბთთმ (ყველა, ყველანი) ამბოენ — ჰათარ ცრუე ყმაწულაე! (როგორი განებურებული ბავშვია!); გაუტრეღაე (განებურებულა) აამაზე, რუქ, რაჲ (რასაც) ამბოეს, დედა, მამაა უშემენ გააქეთველა (ყველაფრის ვაკეთების ნებას აძლევენ).

[სინ. გასივება].

ნ. ცრუე.

გაყურცნა გაძარცვა. ~ ჩონ მოზუბლი სახლ გაყურცნეს (გაძარცვეს); ეთთრით გოტურცნიაყ იკაც (ფულისაგან გაუცნათ, გაუძარცვეთ ის კაცი).

გატუტყევა, **გამოტუტყევა**, **გ(ო)მოცუტყევა** გაყოჩაღება, გამარღება საქმეში. ~ გატუტქლ (|| გამოტუტქლ), პაჟა ყოჩაღ იქენ; გელზე გელ გომოცუტყე (გამომპია), ფეყზე ფეყ, გატუტყეღლ, გაფრანგეღლ (გაყოჩაღებულა, გამოცოცხლებულა).

ნ. ტუტყ.

გაცქნა, **გაცქნა** გაფტქენა, კანის გატლა, გათლა. ~ ლღლ ცქნეს (ლეღლს ფტქენს); ე ვაშლ გატქნეს; კარტოფლ გარაქ(უნდა) გატქნას, მაჯარასს; ზ მ ნ ზ. **გატქნე-გატქნე** გაფტქენა გაფტქენით, გათლ-გათლით. ~ დეკაცს ღლსტრებ (საყვარლისათვის) სამ ვაშლ მიტქემი, უთქომ: ემ ვაშლი გატქნე-გატქნე წაბ, მეტემას უჟან მასლოვრაჲ (მეტემას გამოვყვებით); მ ი მ ღლ. **გატქნულ** გაფტქენილი. ~ გატქნულ ღლ.

გაცხარევა აცხადება, ასრულება, ახლოვა (სიზმრისა). ~ მე ხუთწელს უჟან მცხარდე სიზმარ; სიზმარ გაუცხარდა (აჯარღლა, აუხდა); ზ მ ნ ზ. უგოტყხარეველა აუხდომლად. ~ ერ სიზმარ მინახი, იმა უგოტყხარეველა (ის

თუ არ აჩიხდა) არ ეილაპარიყვე, არ გაგაჩიე (არ გაგიხელ).

გაცხიევა ნ. აცხიევა.

გაცხმა 1. ნ. განარცხევა;

2. წაცხება, წასმა. ~ ტამსუსზე რაა გატქმნა ჰერაბ (ტანსაცემლზე რა წასტებია ნეტაე?); მ ი მ ღლ. **განაცხამ** წაცხებულა, წასმული.

გაცხრინა, **დაცხრინა** გაცხრილვა, ცხრილში გატარება, გასუფთავება (პურისა, ბრინჯისა და მისთანათა). ~ ცუტქტლში წაღეცინაჲ (წისქვილში წაღებამდე) პურს ცხრილით ტცხრტნავთ (ცხრილათ), ტქმენდათ; ბრინჯს ტცხრტნავთ, ოგექშადათ განასულს (აი იმის ქვევით რაც გაღის) ეზახიან ნაწეყს; პურ ნავაიან, ტარიან (მტვერიანი) იყო, ღოტცხრინ.

— კ ი ნ ჯ. ხეღს.

გაწაფა, **ღაწაფა** გაწევა (გასწეყს; გაიწეყა), გაქიძევა, გაწელვა. ~ ეტშს (თოყს) მაგრა ჰწაფავს, ვერ სწეტრავს; ქალ უჟან იწაფე (იწეყა), საბელს (თოყს) წეტრავს; ქორწილში მისაც ეზონეყ, ნემსით კერენ ერთმერთზე. ადგომაში იწაფეიან (იწეყიან) ერთ ერთყენ, ერთ-ერთყენ (ერთი-ერთ მხარეს, მეორე-მეორე მხარეს), თამაშა კეტყეის (სასაცილოა); წყალთან გაწეენაში ცხენ ყანთარადათ (აღვირით) წყლისკენ ღაწაფა (ღასწია); გაწაფ (გასწიე, გაქიძე); ღაწაფაში ტყაე იხეე (ღაქიძევის ტყაე იხეე); შ. კ ო ნ ტ. **გაწაფინევა** გაწეყინება. ~ ეინეირს (წაქვის) კამმეჩეყს აწაფინევენ.

— წაფა ჟ ა ნ.

გაწღა (1), **გამოწღა**, **გ(ო)მოწღა**, **შ(ო)მოწღა**, **შაწღა**, **ჩაწღა**, **ჩამოწღა**, **ჩ(ო)მოწღა** გაწღა, გაწოდება, მიწოდება. ~ ქალ აწღტს (აწვდის) კიბეს; გაღაა გელს აწღტს (ეაეი ხელს უწოდებს); შენ აყარზე (სხვენზე) გა (გაღ), მე ქრშადათ შამაწღვარ (ქვემიდან შემოგაწვდი, მოგაწოდებ) გორცს; მოტღა კაც გორც (ახლოს) გელ გამაწღო (ხელი გამომიწოდა); ყონაღს შაწოღა (სტუმარს მიწოდა);

დღეებ (ნოცა), ტუმარაა ჩაგმაწლო (|| ჩამგაწლო) ('ჩამოგაწლო', ჩამოგაწოლებ); დიდ ზმას ჩოტწდუ (ჩაუწოდება) ჰენდირ (თოკი) ორზომი; ფეე გაწდაა ნ. ფეე.

გაწდაა (შ), გ(ო)მოწდაა, გამოწდაა, დაწ(უ)დაა 1. გაძრობა, წაძრობა. ~

გელი ბეპედს წდუს (ხელიდან ბეპედს აძრობს); ქალ ცენს ყანთარას ყბით წდუს (ლაგამს პირიდან აძრობს); ტყავ წდრვ (ყანი სძვრება); სოკოს ზურკს სწდუს (აძრობენ), შიგ მარისს ჰყრინ, სწვავენ, ლაფ გემრიალ კებტვე (ძანაა გემრეილი); არწივმა ყანდით (ფართდან) ერ ბუმბულ გამაწდა (გამოაძრო); „ტევანიზედაათი მარტლვ დაწდაში (მოძრობისას, მოცლისას) მარტო ჩენჩ ჩევის“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);

2. გადატ. აცლა, აძრობა, მოპარვა. ~ ნოხო, მაგას აა რამ გომოქსწდუა? (ერთი ენაა, მაგას აი ანას ავაცილი, დავსტყუებ?);

— გამოსწდის გამოაძრობს, გამოაცილის დო ლ;

3. გადატ. გაძრობა, გაპარვა. ~ ზაროა გაწდრა? (მარო გაძვრა, ვაიპარა?).

გაწვენაა რაიმე ადგილამდე წ მისვლა, მიღწევა. ~ მე სხო გზი წააღწეარ (მე სხვა ვხით წავალ), შენ კი იმ გზი წაა, ნოხო, ჰემენ (რომელი) ბაღე უწვეთ (მივალთ); თიფლიზში ფეეი პაქთონ დღე გაწვენა? (თბილისში ფეხით რამდენ დღეში მივალენ?); კოხიკითი გაწწე ბილით განაყიდ ადგილში (კოხიკი-კოხიკით მივდი იმ ადგილას, სადაც ბილითს ჰყიდენენ); გაუწო ვეს წული პირზე (მიღწევის წყლის პირს; ე კაცი თავი სახლთან გასწენი (მისულა); ორნოსთან გაწვენითათ თვე-თავ ქრ ეწვენის შიგ (ორნოსთან მისვლის-თანავე თავქვე ვარდება შიგ); ზ მ ნ წ. გაწვენელა რაიმე ადგილამდე მისაღწეად. ~ გაწვენელა ცოტა გზაა დვას (მისასვლელად ცოტა მანძილი-ლა დარჩა).

გაწითევაა გაწითლება. ~ ქალ წიბ-

ტევის (წითლდება); ეეგ სტრცსტლტო არ გაწითეველი (ეეგ სირცხელისაგან არ გაწითლდება); ვაზზე ამნახეთქ ქავეს ზირი წყრტავთ, ყურზენ ზემ გაწითას, ჰემაე მარტლვ დაწდრტანდეს (ვაზზე ამონაყარ რქებს ძირიანად ეწვევტო, რომ ყურძენი მზემ გაწითლოს და თანაც მარცვლები დამსხვილდეს); გოდნაა გაწითევი (საქდომი გასწითლებია); მი მ ლ. განაწითევ გაწითლებული. ~ დიდ ქალმა ბერ (ბებერი) კიტრ მოსწყუტა, შუალეთმა განაწითევი კიტრ.

— გადაწითება გადაწითლება შ ა ნ. ვაეა.

გაწინეჭაა ივივა, რაც გაწუნტაა. ~ გაგწინე (მოგივე).

— გაწინევა, წინტვა, წინყა თითო-თითოდ რომ მოუგო ვისმე და ზელცარიელი დასეა ქ ა ნ.

გაწიპლა(ნ)კევაა გაწერილება. ~ კიერ უწიპლაკდევის (უწერილდება); ე ყმაწულ წამხდარ, გაწიპლაყეტლ (|| გაწიპლანეეტლ) (ეს ბაეშვი გამხდარა და გაწერილებულა).

ნ. წიპლაყ.

გაწიპტაა ტყვილი, ტეხა (დროდადრო ძლიერად, ფეთქებით). ~ ჩემ გელზე რაა გომოდრა ჰერაბ (ნეტავი), წენტავს (მტეხს); ჩემ ქალაა (თავი) წენტავს, შამციევი; თითზე აერაბ (მუწუცი) გომომტული, ე ადგილ მიწენტავს (|| წენტავს) (მტეხს); ერ რამ ნავახტან გაწიპტა ჰერაში (რალაცამ უტბად გამკრა კრილობაში).

— იწენტებს ანთებული შეშა, გატეხილი ქურქელი ზმას გამოსცემს კ ა ი შ.

გაწიპეაა, გამოწიპეაა, გ(ო)მოწიპეაა. მოწიპეაა მოპირვა (წალდის, ცულის, ბარის პირისა და მისთანათა). ~ ეუთონი ბარ გომოქწიპ; ნამგალ წააღ, ვაწიპეინს; წალდ გამმიწიპეი (|| გარწიპეი); თოკი (თოხის) გ(ო)მოწიპეაა, ცულდი გ(ო)მოწიპეაა, ჩალლუა (ეველის) გ(ო)მოწიპეაა ამბოვენს, ამბა

(პაჯრმ) ღული დაკბილა; გაწყებაში ბარი უბას (პირს) ცეცხლში ავღვეენ, ატხელევენ, მევლი (მერმე) ჩეჭერიით ტრანტ (სეემენ), ყბას ათხელევენ; შ. კონტ. გაწყებინევაა მოპირინება. ~ ეტლს, ნამგალს, თოკს, ბარს დემურისს (მქედელს) აწყებინევენყ (აპირინებენ ხოლმე).

— გამოწყება, დაპირევა მ ე ნ თ. გამოწყებვა ძ ი ძ., ქ ე ც ხ. ხ უ ბ. (ქართლ.).

გაწყირტიალევვა ნ. წყირტიალ.

გაწლორთაა ნ. ვასლურტაა.

გაწლოდინევაა ვაზმორება. ~ მაწლოდინეეს (ვაზმორებს); ქალმა გამააღლუზა, გააწლოდინა (გაიზმორა); დილაზე თუ ინსანს გააწლოდინა, იციხარ, რუმ გაატხელეველი (დილაზე თუ აღამიანს გააზმორა, იცი, რომ მას გაატხელებს). [სინ. ვაზომამა].

— წლოდინი ქ გ ლ (გური., ქვ. იპერ.), ბ ე რ.

გაწრაილევაა დაიკელება, დაქციელება. ~ ყმაწულს ერ რამ (ერთი ისე) დაჰკრა, ყმაწულმა გააწრაილა (დაიკიელა, დაიქციელა).

გაწრაიპევაა ვაქიანურება, ვახანგრძლივება. ~ ე საქმეა გააქეთ, ნუ აწრაიპევ (ნუ აქიანურებ!); მალე შკამო, ვაგიწრაიპევი, (მალე ჰამე, რა ვაგივქიანურებოა!).

გაწუნქლაა, გაწუნწლაა, დაწუნქლაა, მოწუნწლაა 1. გაწუნქვა, გაწუნწვა, ერთიანად დასველება. ~ მე ბითია ვაგაწუნწელ (|| მოაწუნწელ) (მთლად ერთიანად გაიწუნწე); ექატროვაა ჰაბე დაწუნწელი? (აქტობა რატომ დაწუნწე?); ყმაწულს! გელეე წყალში დოტწუნწელი;

2. გა და ტ. რისამე უხეიროდ ვარეცხვა, დარეცხვა, ~ ჰურქელ არევაგა და რეცხვი, ვიზან (სულ მთლად) დარეწუნწელი (|| მოწუნწენელი), დოტჯდია: მიმდ. მოწუნწელულ მოწუნწელა.

ნ. წუნქლ.

გაწუნტაა, წინტაა 1. თამაშში ან შეჯიბრში მოგება, მოწინააღმდეგის და-

მარცხება მისი მთლიანი გაკორტებით; გაყვლეთით (მაგ., ფულზე თამაშობის დროს — ფულის მთლიანად წართმევა, კაკლობანას თამაშობისას კაკლის მთლიანად გამოცლა და ა. შ.). ~ მე შენ თუ ვაწუნტევიარ (მოგიგებ; ვაგაკორტებ; თამაშოვაში ვაგაწუნტებ; ვაგაწუნტებ, ჰენ (სრულებით) აღარ დარჩა უბეში.

— გაწინევა, წინტევა, წინეა თითო-თითოდ რომ მოუგო ვისმე და ხელცარიელი დასვა ჯ ა ნ;

2. გა და ტ. გატყავება, ზედმეტი ფულის გადახდევინება. ~ პარტნიხეე მწუნტენ, მიშემე (მეკრავები გატყავებენ და ისე მიშეგებენ); მიმღ. გაწუნტულ თამაშში ან შეჯიბრში წაგებულ; გაკორტებული, გატყავებული.

[სინ. გიწინევა].

გაწუნწელაა ნ. გაწუნწელაა.

გაწურაა იგივეა, რაც ვასლურტაა; მიმღ. გაწურულ იგივეა, რაც ვასლურტულ (ნ. ვასლურტაა). ~ გაწურულ ინსან; გულ გაწურაა ნ. გულ.

გაწყალევაა იგივეა, რაც გათალხევაა; ჰიაა ვაწყალევაა იგივეა, რაც ჰიაა გათალხევაა. (ნ. ჰიაა, მნიშე. 1).

გაწყდომაა (1): ჩარაა ვაწყდომაა ნ. ჩარაა.

გაწყდომაა (2), ვაწყრტაა ვაფუქება, წახედნა, ვაწყალბა (დვინისა, არყისა და მით.). ~ ლწენეს წყალ თუ დასახ, ლწენეა წყდევის; სოპ ჰრმ ყუთოლ შიწას ჰეერი დართიანი (ირგვლიე), უსმენყ, ლწენეა არ ვაწყდესაე, სპირტნუ გაუდეს (გაუვიდეს), ჰაერ ნუ შაბუდეს; ლწენეა ვამწყდარაე, წყალ დოტსხამე; არაყ ვამწყდარ, წყალი გემოა აქ; ვაწყდომას (|| ვაწყრტას) ლწენეზე, არაყზე, ზმარზე ამბოვენ; არაყ ვაწყდომაა (|| ვაწყრტაა), ლწენეა ვაწყდომაა (|| ვაწყრტაა), ზმარი (|| ზმარი) ვაწყდომაა (|| ვაწყრტაა) იმამინ იყრტან, რახანც არაყს, ლწენეს, ზმარს სიმაგრეა ეცლევ; ზმარიან ვიტ-

რი გაწყობასაც (|| გაწყობასაც) ამბოვენ: კიტრ # დაგეგვი . თუ კამგორა არ დახურ, გაწყობელი (კიტრს მწილად ჩადებისას თუ კარგად არ დახურე, ფუქდება, წყალდება); მ ი მ ლ . გამწვდარ განაწყდომ, გაწყობულ სუსტი, გაწყალბული, წყალწყალა. ~ თუ ზამთარში ქვერს კამგორა არ დახურ, ღუნეა წყდეე, გამწყდარ. (|| განაწყდომ, || გაწყობულ) ღუნეა გომოდის.

— გაგაღება შ ა რ ა შ ., გაღაღება ღონისა ქ ა ე თ ., გაღაღება ძ ო წ .
 გაწყობება გაწყვეტა, გაგლეჯა. ~ ნოხო, ქწყობტევა (|| სწყობტევა) (სწყვეტ) ემ ბაწარს შენს; საბელ იწყობტევის;

კრანტ გაწყობტა ნ . კრანტ; კულ გაწყობტა ნ . კულ; უკანიან გაწყობტა ნ . უკანიან; ნ . წალაყან გაწყობტა; ქმაა გაწყობტა ხმა გაიყმინდე!;

2. გაწყვეტა, გაულტა. ~ შენ გაწყობტა ემთონ ხალყ?;

3. ნ . გაწყდომამა (2).

გაწყობამა 1. გაბუტვა, დამდურება, უბრად ყოფნა. ~ გამაჩაე, თუარდეე გააწყობამეარ (გამიზილე, თორემ გაგებუტებთ); მამაზგინი გამწყარალეარ (მამას ვემდური); მ ი მ ლ . წყრალ, განაწყობამ გამწყრალი, გაბუტული, დამდურებული. ~ თუ არ ზრახავს ი . ამბოვენ წყრალიაე; მე ზურაბაანთ ქალთან თხუთმეტი წელი წყრალ ვარ;

2. ღმერთის ან რომელიმე წმინდანის თუ სალოცავის განრისხება, გაწყობამა. ~ ე ჩონ გადაა ნუმ ემაგრ ავადი, იქნეე რამამა გამწყობამიე (ეს ჩენი უკი რომ ასე ავადა, იქნებ ვინმე 'რომელიმე სალოცავი' გასწყობამა); მ ი მ ლ . განაწყობამ ის, ვინც განრისხდა, გაწყრა. ~ განაწყობამს პირდევიან (აღტქმას აძლევენ).

გაწყობამილოვამა შერისხულობა, ღეთისაგან დაწყველილობა, შეჩვენება. ~ ჩონ ავატყოფ იქნეე დაკრულ (იქნებ უშეაყისგანაა შეპყრობილი ხატის მიზებითაა დასნეულბული), სადამ შეწყობამილოვამა აქავ (სადადამე შერისხულია).

ნ . გაწყობამა, მნიშე. 2.

გაქეზევა 1. დაქეება, დაქუხება. ~ ერ რამ გაქეება, შიში გულ გამიტყრო (ერთი ისეთი დაიქება, რომ შიშით გული გამისყლი);

2. ტყიელის უეცარი გველა, გაყრა (სხეულში — თავში, წელში); ~ ჩემ წელმა გაქეება (წელში 'ტყივილმა' გამყრა); ნაგახტან ჩემ ქელლამ გაქეება (უეცრად თავში 'რადაც ტყივილმა' გამყრა).

გაქინტამა 1. გაქინთვა. ~ ახალ დანაბლდე (დაბადბული) ყმაწულ იქინტევის; გამქინტა;

2. გამომშრობა, წყლისაგან დაცლა, სისველის საესებით გამოცლა და გამაგრება. ~ ტოლმამა გაქინტულაე — იტყუან, რახანც ტოლმამა უწყალო კეპტეე (უწყლოა), შრალი (შშრალია); მაგარ ყალზეც (ყველზეც), სუზმაზეც (ნ.) ამბოვენ — გაქინტულაე; მ ი მ ლ . გაქინტულ გამომშრალი. ~ გაქინტულ ყროლი ან გაქინტულ სუზმამს ქმამი იტყუის ინსან (იხრჩობა ადამიანი); გაქინტულ მიწაე; გაქინტულ ნიგოზ (ზეთგამოწურული, ზეთგამოხდილი ნიგოზი). — გაქინტულ ზეთ გამოწურული ნიგოზი ჟ ა ნ .

გაქიირევაა გაქიირება; მ ი მ ლ . განაქიირეე გაქიირებული; განაქიირეე დროზე გაქიირების დროს. ~ განაქიირეე დროზე ინსან დანაგდეე მე არ ვარ (გაქიირეების დროს ადამიანის მიმტოვებელი მე არ ვარ); თავ გაუქიირდა შეწუხდა, გაუქიირდა. ~ მამას თავ გაუქიირდა, წაჭდა ქალ დააზებნელა (დასაძებნადა); შენ თავ არ გამქიირეე შენი დარდი არა მაქება.

გაქიინევაა ქიკინაზე გასკდომამა, გაბრაზება. ~ გააქიკინდეაც, დლე არ წაასლოზხარ (ქიკინაზეც რომ გასკდე, დღეს ვერ წახვალ).

შღრ. კიკინ, მნიშე. 2.

— გაღაფიჩინება ქ გ ლ (იბერ.).

გაქორტკლამა 5. გამქორტკლამა.

გაქრამა 1. დავეტილი რამის (კარადის, სახლის, სალაროსი და მისთანათა) გატება გაქურდვის მიზნით. ~ ქურდეე კოლხოზი

სკლად შპრიან ყოფილ (ტეხენ თურმე);
სახლ გამიჭრეს, გამტურტენეს (გამძარც-
ვეს); ქურდღემა ბაღინცია (საავადმყოფო)
გაჭრეს; ჩემ კამულ (კამოლ) გოტჭრიაყ.
|სინ. დაფანტა, მნიშ. 4);

2. ოპერაციის გაცემა. ~ გოტჭ-
რიაყ (ოპერაცია გაცემათობით);
ავატყოფოვა გაჭრაჲ ავადმყოფო-
ფობას როცა ძალა გარგება და ავა-
დმყოფი მორჩენას იწყებს, მაშინ
ამბობენ — ავადმყოფობა გიჭრაო. ~
ზროხას კარში ტარევაში (ფაღარათის
დროს) ნიგორ — ზმარს ასხმენყ ყბა-
ბში (პირში), ავატყოფოვა გაჭრაჲ-
საყ; მიწი გაჭრაჲ ნ. მიწაჲ; ნიქაჲ გაჭ-
რაჲ ნ. ნიქაჲ; უორ გაჭრაჲ ნ. ეორ;
ფაფყი ყილ არ მიჭრის ნ. ყილ; შენ
ნაყიშ ჭრის ნ. ნაყიშ; წრლაჲ გაჭრაჲ ნ.
წრლაჲ; კკოჲ უჭრის ნ. კკოჲ.

გაქულეშაჲ, გაქულენტაჲ გაქულეტა, გა-
სრესა. ~ მეშინ თუ აგაწყდა (დაგეჯა-
ხა), გაქულემბევე (!) გაქულენტევე
(გაიქულიტევი); ერთმერთიბე აწყრ-
ტრევაში ეგენ გაქულემბენი (ერთმა-
ნეთთან დატაყებისას ევენი ვაიქული-
ტევიან); ცოტაჲ დაპრჩა, მეშინმა არ
გაქულეშაჲ (კინლაჲ მანქანაჲ გაქული-
ტა); იგემაგ (იხე) გოტყავრდ (გაეჯავ-
რდი), შე შინდოდა ი კაც გეპეკულეშ-
პას; შ ი მ ლ. გაქულეშაჲჲ. განაქულეშჲ
გაქულეტლი, გასრესილი.
|სინ. გატყულეშაჲ|.

გახარტაჲ ნ. დახარტაჲ.

გახევაჲ 1. ნ. შახევაჲ;

2. დარტყმა, გარტყმა, ვაწენა (მათ-
რახისა, სილისა, ჭოხისა). ~ საჭრეს ოჲ-
ლევე, ვაგახევე (სახრეს ავიღებ და ვაგაწ-
ნევე); ერ რამ ვაგახევე, ვაგაფარფარევე
(ერთს ისე დაგარტყამ, რომ ვაგაფარ-
თხალებ).

— გაახივა შ ა ნ. რეც;

3. ნ. გახევენაჲ.

გახევენაჲ, გახევაჲ გახევა, ვაგლეჯა. ~
ემ ვაღამ ტარლი ყბაჲ არ ვასხნა, ქრ-
შაით ვახევა (ამ ვეჲმა გუღას პირი არ
მოხსნა, ქვეშიღან ვახია).

გახიზაჲ ნ. მოხიზაჲ.

გახლრმაჲ, დახლრმაჲ, ჩ(ო)მოხლრმაჲ

გახელემა, ფოთლების ან წერილწერი-
ლი ნორჩი შტოების ხელის გასმით ვაც-
ლა; ვაყრევენება. ~ ზოლევე (ყლორტე-
ვის) ომოშავას უკან არეარგ ზოლევეს
ხლრმაჲთ, კაჲ ზოლევეს ვინახავ; ქი-
აჲბე (აბრეშუმის ქიისათვის) ჭევეს
ხლრპენ; ფურტლევე (ნ.) დახლტჲ, შაჲ-
ტან!; ყურზენ მოწევაში ფოთლოჲ ზი-
თავა (მთლიანად) გარაქ (უნდა) და-
ხლტჲო, გარაქ ყურზენ ვაწითდევე; ქი-
აჲბე ბალჩეჲ დატხლრპი (აბრეშუმის
ქიისათვის თუთის ხის ფოთლები დაუ-
ხელეჲია); ქერქს არ ვახლრპენ, ფო-
თლოჲ ვახლრპენ, ტყავს, კანს შლრპენ.

გახმაჲ ვალემა, ვალემა (პირისა). ~ უმ-
ზრახოვი დღე (ნ. უმზრახოვაჲ) დგევე
ინსან (დგემა ადამიანი) დილოთ, პარს
არ იბანს, ვმას არ ამაჲქს (არ იღებს),
ყბას არ ახოშს (პირს არ აღებს); ყბაჲ
ვახს! (პირი ვაალე!); ყბაჲ ჰაბე ვაგი-
ხრმა, დვახარ? (პირი რატომ დავიღია
და დამდგარხარ?); კაც დაწოლიღ, ყა-
ტიბე (ყასიბად, ვითომდა) შიმე;ღარ,
ყბაჲ ვაუხლდე; ყბაჲ ვახმაში (პირის ვა-
ღებისას) ქაჩალს ენას ზირით (ძირია-
ნად) გლევეენ; შ ი მ ლ. ყბაჲვახმაჲჲჲ
პირდაღებულო. ~ სჲფლეღევე ყბაჲ-
ვახმაჲჲჲ ღარჩნენ.

ვახორთაგეჲჲ [ახ. დილ. ხორთღაგ =
ვაშპირი] ხორთაგად ქეევა (ნ. ხორ-
თღაგ, მნიშ. 2). (ამბობენ მოსტყე-
ბულ ადამიანზე, რომელიც დიღისანს
არ ევღება). ~ ხორთღაგ ქნიღ, არ
კღრვაჲ, ვახორთაგეჲჲჲჲჲ.

— ვა-ხორთაგეღემა შ ა ნ. რეც.,
ახორთღაღემა ნ ი ე.

ვახშანევაჲ ტირილით დავსება, ვადა-
ფიჩინება, ვადაბერიება. ~ ვაწყრო-
მაში ყმაწულ დაღადა (ყიღევე უღრო)
ხუნადღევის; ყმაწულ ნუმ (რომ) ტირის,
ვეღარ ატყუევენ (ვეღარ აჩუმიტებენ),
აჲმაშინ ამბოვენ — ყმაწულ ჭეღხუნ-
ევეღეღე; შ ი მ ლ. ვანახუნევე; ვახშ-
ანეჲჲჲ ტირილით დავსებულო.

ვახშხუნევაჲ ნ. ხუნხუნ.

ვაგღაჲ 1. ვაძრობა, ვახლა (ტანსაცმლისა).

~ ვაგაგღა ტანსმუზ ზეღადეთ; ჩემ ტან-
სმოზო ვოგაგღო (ვაიხნდი), შენ ჩაჲც, შენ

ტანსუმიზ გაგვად, მე ჩოაცო (ჩაიცივამ);
ქალს ტანსომოზ ვეველა (გახედა);

2. ვატყაება, ტყვის ვახლა. ~ სა-
ლოზე ესენ გლიან ყოფილ შოლს (ატ-
ყაეებზე თურმე შევლს); შენ ირემ ვაპვადი-
ვორც-ზოლ (ძვალს) მე დააკუწევერ (მე და-
ვეკრი); მოა ე ფურ დაპქლოთ. ვაპქვლოთ
(გავატყაეთ); წიკოა (ციკინს) ვაგვად;
მიმღ. ვანავად ვატყაებულო, ატყაეუ-
ბული. ~ კამეჩი (კამეჩიდან) ვანავად
ტყე; (ნ.) სეგრაა ფამი ზედათი ვანავად
რამი (ატყაეებულო რამა), ემას ფამი-
ზედათი გლიან; ახალ ვანავად იქნე ლუმი;

3. ვაძრობა, ვაცლა (ქერქისა). ~ კა-
კალს ქერქს გლიან. ვემით ვაზს აძენ.

ვაქლომაა (1) დაყარგვა რისამე, ურამე-
ოდ დარჩენა. ~ ზედაზნიაც ვაპქვ-
დეუ, პურიზგნიაც (რძესაც დაკვარგე
და პურსაც); ბუთუმ თეთრიგნი ვაპქ-
დი ('მთელი ფულისაგან ვაეციკალე',
სრულიად უფულოდ დავერჩი).

ვაქლომაა (2): აზად ვაპქ! ნ. აზად; ბე-
ზარ ვოგვკადა ნ. ბეზარ; ბიაბურ ვაპ-
ლომაა ნ. ბიაბურ; ბოლ ვაქლომაა ნ.
ბოლ; გორბავორ ვაპქ! (ვაქლეს!) ნ.
გორბავორ; დალდალ ვაქლომაა ნ. და-
ლდალ; მათ ვაქლომაა ნ. მათ; უუმბათ
ვაქდა ნ. უუმბათ; შენამ თერგ ვაქდეუ!
ნ. თერგ; ნ. ჩემ გულისაა ვაპქ!; წა-
აღვეულ ვაქდევის ნ. წაღვეუ (1).

ვაქერკლაა ვახარისება, ხარისების ვარ-
დიგარდმო ვადება. ~ წყალ აბეკრე-
ვაში ხევეს ვერგლენ, ბენდეეს (ნ. ბენდ,
მნიშე. 1) აკეთევენ; დღე აღილ (ნ.)
ვოპვერკლო ვარაქ (უნდა ვავახარო-
ხო); აღილი ვაქერკლას ვაჩარჩაღე-
ვას ევახიან; მიმღ. ვაქერკლულ, ვა-
ნაქერკლ ვახარისებულო.

ნ. ქერკალ.

— ვახირკლული ვაჩხირული, ვა-
ღებულო კ ა ი შ.

ვაქერაა, ვაუერაა, დაქერაა, მოქერაა,
შაქერაა, ჩაქერაა ვატება, ვატულომა,
დამტერევა; ვაპობა, ვაჩება. ~ კა-
რევეს ვერჩავს (ამტერევეს), შადის; ეს-
ტაქან იქერეუ, ოღუნეა იღრუ; შიგამ-
თი (ჭიკა ტუღება და ღონიშ ოღერება
იქიდან); ვადაა კუნზხე (ნ. კუნზ.)
აღემ, ფეყე იქერევის კუნზის; კოპოპ
არ ჩამავლო, ვაქერელო (ვატუღება);

კორცევე ვაგვეჩა (|| ვაგვეჩა): აგე
ზიმემს, გელევე შევექერა (ისე მძინე,
რომ ხელები შოპტყედა); ღორმა ცუ-
ცქულუ (წისქვილის) კარევე დაქერა;
პურ არ ვაქვეჩო (არ ვარეხო); შენ
ფეყევე დაგვეჩას, ჰაბე შემზარლო ჩონ-
სა? (ფეხები მოგვეტერეს, რისთვის შე-
მოსხვედი ჩვენთან?); ქულაგმა აკუშ-
კაა არ შაგვეჩას! (ქარმა ფანჯარა არ
შეამტერიოს!); ამ ვადას (ამ ბიქს)
ვეხირევი ქულაა დოტვეჩი (|| გოშ-
ვეჩი || გოშვეჩევი) (თავი ვატეუ-
ხია); პურ მოტვეჩი (მოუტეხია); სა-
ხელ(ი) ვაგვეჩაა (სახელის ვატება). ~
იმას ჩონ სახელ გოტვეჩი, ბიაბურ გო-
პვით (შევერცხვით); წელ მოგვეჩაა
(წელის მოწყვეტა); ხათირ ვაგვეჩაა (ხა-
თირის ვატება). ~ მე შენ ხათირს არ
ვაგვეჩრავ (მე შენ ხათირს არ ვაგვიტეხ);
ბოტიკლაა (ბოთლის) ვაგვეჩაა ქვალზე
გმაღლუხეს; ჩინარ დაგვეჩაა ექვამს
(აღვის ხის დაპობა ძნელია); მიმღ.
ვანაქერ ვატეხი; ვატეხილი. ~ მინ
იყო ემი ვანაქერ? ('ვინ იყო ამისი ვა-
ტეხი', ვინ ვატეხა ეს?); ვანაქერ ქურ-
ველ; ვანაქერ მონატეხი, მოტეხილი,
ჩამონამტერევი. ~ პურს ზალს უკდე-
ვენ ვანაქერს; ნაქერ ნატეხი. ~ ერ ნა-
ქერ პურ მაღ! ერთი ნაქერი პური მო-
იტანე; — ნახეჩი გ ი გ., თ ო ლ.,
ქ ა ე თ. (კახ.-ქიზ.); ვახლეჩილი ჩ უ ბ.,
შ. კ ო ნ ტ. ვაქერინევა ვატეხინება.
~ ქორწილში ემეურა ადათი; ზალ
შინ შომოყონაში კარევეთან ტალერქს
ავერინევენ; ზ მ ნ ზ. დააქერელა და-
სამტერევეად. ~ მილიან ცუცხევე და-
ავეჩილა; სარდალ დაქერაა ნ. სარდალ;
ყმაა დაქერაა ა) მჭრელი იარაღის პი-
რის მოტება, მომტერევა; ბ) ხმის
ჩაწყვეტა, დაღუმება; ხათირ! ვაგვე-
ჩაა ნ. ხათირ.

— ქერვა, ვაქერვა, ნაქერ ვ ა ნ. კე-
ჩენ შ ა ნ. რეც, კერვა, ვაქერვა
მ ე ნ თ., ვაქერა, კერა ს ა ბ ა, კერვა
ხ ე ბ., ვაქერს ვაპობს დ ო ლ., ვა-
ხეჩილი ვაპობილი, ვახლეჩილი, ვაჩე-
ხილი ქ ი ნ კ. ვეაა.
ვაქირ(ევე)ა ვაჩხირევა. ~ ლოქმაა ეგ-
რევის, ვერ ლაპარეოვს.

ნდრ. შავირაა.

გაქლურჩაა გახლენა, გააობა.

შდრ.. გლარჩ-გლურჩა.

გავგოვია გამგობა. ~ გვეის (ხმება); ზეში ნუ დეე, გაავგოველი (ზეში ნუ სდებ, გამგება); მიმღ. განავგოვ გამხხარაი. ~ განავგოვი ჟინს, ტორახუტს (კამას), რაჰანდს ჳელი ფჳნრტენ, ეეპი ტრის (სუნელს) ინახენ შიკმელში სეჳარეველა (სახხარად); ჳეჳჳირჳე გამგჳარ ნ. ჳეჳჳირ.

გაქრჳტაა. ჩაქრჳტაა გახერეტა. ~ ცუცქელში შამფურქრ (ღერძის ქვეშ) ანაუღდეე კინაა იამაზე კებტეე (იზისთვის არის), რუ შამფურმა ნუ გაგრჳტას კინაჳ; ნუ ჩაქრჳტასაე ქ-შ; მიმღ. განაქრჳტ გასახერეტი; გახერეტილი. ~ უჳჳოა ხეჳ განაგრჳტ რამი (უჳჳო ხის გასახერეტი (რამეა)).

გაქრუ(ვ)აღეჳაა გახურება, გამხურეჳაღეჳა. ~ შამფურეჳს აქრუჳაღეჳენ; წელი გაქრუაღეჳა მინდ; მიმღ. გაქრუ(ვ)აღეჳულ, განაქრუ(ვ)აღეჳ გახურებელი, გამხურეჳაღეჳული. ~ ემპოლს კამეჳა ჳეჳ ტრჳჳეს, დიღ გაქრუაღეჳული (ამ იატჳეს მუღამ მზე სეჳჳს. ძალიან გახურებუღია).

ნ. გრუღაღ.

გაქრეჳაა იგიჳეა, რაც განარეჳაა. ~ გახურეჳულ ე ფურ, მაჳოჳაა უნდ. გაჳ... გაჳ [ახ. გაჳ] ხან... ხან (მაჳაღეჳეღელი კჳშირი). ~ გაჳ შერ ვარ, გაჳ-მაზღარ (ხან მშიერი ვარ, ხან მაძღარა); გაღაჳ (ვაჳი) გაჳ ტრის, გაჳ იციონის, გაჳ შიპროჳეს (ეჳიჳეჳეს); ჩონ ხორაჳ გაჳ ლაჳეჳ, გაჳ უმარიღოჳ კეჳტეის (ჩენი სჳჳმელი ხან მღაჳეჳა და ხან უმარიღოჳ); ლაჳჳას გაჳ ეღრჳ, გაჳ ქრეჳ (ღამჳა ხან ინთება, ხან ქრეჳბა); ჳ მ ნ ჳ. გაჳ-გაჳ ხანდახან, იშეიჳათღ. ~ ჩონსა გაჳ-გაჳ მოღისჳ (ჩენთონ იშეიჳათღ მოღის ხოღმეჳ).

გაჳაჳირეჳაა გამჳაღეჳა დამჳაღეჳა. ~ დეჳჳჳჳ (ქალმა) შიჳმელ გაჳაჳირაა. ნ. ჳაჳირ.

— გაჳაჳირეჳა ნ ი ე.

გაჳელჳა, გაელჳა გაელეჳბა. ~ გააელა (|| გააჳელა) (გაიღელა). ნ. ჳელეჳა.

გაჳჳირ გაჳჳირი, ჩიუტი, კერჳი. ~ გაჳჳირ ინსან (ჩიუტი აღმანი). გაჳჳრაჳ ნ. გაჳრაჳ.

გაჳტანს ნ. გატანან (1).

გაჳწეჳაჳ ნ. გასწეჳაჳ.

გაჳწორეჳაჳ ნ. გასწორეჳაჳ.

გღეჳაჳ: უურ გღეჳაჳ ნ. ეურ.

გე- ჳმნისწინი გა-, რომღის ხმოვანი დამსგაჳეჳბულია უშუაღოდ თუ არაუშუაღოდ მომღეჳნო ე-ს წინა ჳოჳიღიღი. მისი პირეღი ხმოვანი ჳოგჳერ შეიღღება დიჳჳარგოს. ~ გეღეჳეღ || გღეჳეჳრა (გღეჳეჳრა); გეღეჳეჳწრო (გეღეჳეჳწრო).

გეღე- ჳმნისწინი გაღა- უშუაღოდ თუ არაუშუაღოდ მომღეჳნო ე-ს წინა ჳოჳიღიღი. მისი პირეღი ხმოვანი ჳოგჳერ შეიღღება დიჳჳარგოს. ~ გარაჳ გღეჳეჳეჳონას || გღმეჳეჳეჳონას (უნღა გღმეჳეჳეჳონას).

გეღმე- ასიმიღაციის შეღეღეღლ სახეღეღიღი რთული ჳმნისწინი გღმეღეღეღ უშუაღოდ თუ არაუშუაღოდ მომღეჳნო ე-ს წინა ჳოჳიღიღი. მისი პირეღი ხმოვანი ჳოგჳერ შეიღღება დიჳჳარგოს. ~ გარაჳ გღმეჳეჳეჳონას || გღმეჳეჳეჳონას (უნღა გღმეჳეჳეჳონას).

გეღეჳჳი გუჳ ტოჳ. ლორეჳზე სანადირო გუღიანი აღღიღია. ხალხის გღმეღეღეღმით, ამ აღღიღისათვის ერთი ინღიღოკაციის სახელი შეურქმეღიღათ.

გეღეჳჳეჳ [ახ. გჳჳეჳჳეჳ]: გეღეჳჳეჳ ჩეღისი იცოხნეღბა.

გეჳანგუჳ [ახ. დიღლ. გჳჳანგეჳ] 1. მეღეღნარის დღაღეღეღბაა, უჩნღეღბა ჳმეტრეღიღლ კიტრს, ლობიოს, სიმიღდს, თუთას, ეჳშლს, ბრინჯსა და მისთანეღს. ფოთღეღს უღეღეღეღს და წეღეღს; გეჳანგუჳ დჳჳრაჳ (შჳჳრაჳ) გეჳანგუღს გაჩენა. ~ ჩონ ეღღღას (თუთას) გეჳანგუჳ დჳჳჳერი (|| შჳჳჳერი); გეჳანგუჳ ჳჳრაჳგს გეჳანგუჳ უჩნღეღბა, ეჳრეღბა. ~ კიტრს, ფჳჳღას (ლობიოს), სიმიღდს, ეჳშლს, ჩაღთუქს (ბრინჯს) გეჳანგუჳ ჳჳრაჳგს, ფოთღეღს ინრუჳტეღის (ნ. შახრუჳტეღ).

— გეზანგუ შ ა ნ. რეც;

2. თმის ავადმყოფობაა.

გელ შველი (ჭ ა ნ.).

— ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ ე ბ. (ქარ-
თლ.), ძ ო წ.

გელურ [ახ. გელირ] შემოსავალი, მოგე-
ბა. ~ მუხი ქიას (ნ.) ცეცხლ არ ეკი-
რეოდა (სჭირდებოდა), არც სახლ,
აჩულში (ალაჩოყში) ინახდნენ, კაა
დიდ გელურიც აქონდა (პქონდა).

გელშოვ!... გელშოვ! [ახ. გელ=შოდიჭ
ნაწილაკი ჰოვ] საქონლის მოსახმობი
ხმა.

გელშოვი უღაყ იგივეა, რაც წინა უღაყ
(ნ. უღაყ, მნიშვ. 1).

გემე- ასიმილაციის შედეგად სახეცე-
ლილი რთული ზმნისწინი გამო-უშუ-
ალოდ თუ არაუშუალოდ მომდევნო ეს
წინა პოზიციაში. მისი პირველი ხმო-
ვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს. იშ-
ვითად შესაძლებელია დაიკარგოს მე-
ორე ხმოვანიც, ხოლო ზმნისწინის თან-
ხმოვნათა ელემენტო -მ- ობიექტის ნი-
შანთან შეხედრისას შეიძლება გადას-
მული იყოს. ~ გემეღლევის || გემე-
ელეოის (გაჰელეოა); გემეზგაენა ||
გემეზკანა (გამოვკანა); ემას ახალ
გემეღუნა || გემეღუნა (ახლად გა-
მოელენა); გემევიოდ || გემევიოდ
(გამოევიოდ); შენბე წერილ გემეზგ-
გაენა (შენთვის წერილი გამოვგზავნა);
ერ წერილი გემეზგაენას, რა იქნე-
და? (ერთი წერილი გამოვგზავნა, რა
იქნებოდა?).

გემოძან 1. გემრიელა. ~ რა კაა გე-
მოძან ფლავ იყრავ!

2. ზ მ ნ ზ. გემრიელად, გემოზე. ~
კაა გემოძან მეზინაე;

3. ცუდი გემოს მქონე, ცუდი გემო
რომ დაკარავს. ~ გემოძან პური (ცუ-
დი გემოს მქონე პურია), ვერ შკომ;
ქვერეო ლტნ ზ თუ ქვერი გემოა აქ,
ამბოღე — გემოძანია.

გემრაა [ახ. დიალ. გმრა] ფარეხი. ~
გემრაა ზამთარში ცხორ ჩანაყარ სახ-
ლი (ცხვრის ჩანამწყვედვეი ქოხია). ეე-
მას მიწაში აკეთევენ. ზეათი ხეევს

აყრიან. ეეს ბინევეზე, ფერმევეში კეპ-
ტევე (კეთდება, არის), სადაც ბეტრ
ცხორ არის. შინაბუროვაში, თუ ორ-
სამ ცხორ იქნა, არ აკეთევენ.

გენგ: თავი გენგზე [გენგით] ეტარევე
(თავი გენგითა) თავის ჭკუაზე დადის,
რაც მოეპრიანება, იმას აკეთებს. ~
ეგ თავი გენგზე ეტარევე, თავი გენგითა,
პეჩმინამს (არავის) არ უქერევეს; მე პა-
თაარაც (როგორც) მინდ, ჩრდიეარ,
(ესერები): რახანც მინდ — კლრტავე,
რახანც მინდ — ვოლევე, ჩემ გენგზე ეე-
ტარევე (|| ჩემ ქეაფზევე ეტარევე)
(როგორც მომეპრიანება, ისე აკეთებს);
შენ გენგი არ ტარევე მე (შენს ჭკუაზე
არ დაედიეარ მე); შენ გენგზე ნუ ეტა-
რევე!

[სინ. თავი ქეაფზევე ეტარევე, ნ. ქე-
აფ].

გენეურ განჭურა, ხეზე გაშვებული ეა-
ზის ჭიში, დიდი მარცვლები აქვს.

— შ ა ნ. რეც., თითა, განჭური თითა
სუფრის ყურძნის ჭიშია, „გრძელი მარ-
ცვალი აქ, სჭელი კანი“ გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (ქართლ.), განჭური თეთრი
ძ ო წ.

გენეურაა, გენეურ ფაყლაა ერთგვარი
ჭიშის მიწის ლობიო. ~ გენეურაა
თეთრი, შოგ შავ ჭრელევე აქ (შავი სა-
ხეები აქვს), მიწურ ფაყლაას (ლობი-
ოა).

გეუ გეა. ~ გეუში სარეცხს რეცენს;
შეკმელ, წყალ-რამ ჩასხმელ რამსაც
ებნევიან გეუს; ერ გეუში ათი-თორმეტი
შან კეპტევის (ერთ გეაში ათი-თორმეტი
თაფლიანი ფიქაა); გეუი ყააა ფუტყრის
საფრენი; ფუტყრი გეუ სკა.

გერ არაღეძლი, არა სისხლით მონათე-
სავე; გერ ბებრაა ღედინაცვლის ან
მამინაცვლის ღედა; გერ ღედაა ღე-
დინაცვალი. ~ გერ ღედას უთქომ თავი
კაცობე (ქმრისათვის); შენ თუ შენ შუ-
ლუ სისხლ არ მააღევე (არ მოიჯან),
არ ღამალევენევე, მე მააღლომეეარ (მოე-
კედები); გერ მამაა მამინაცვალი; გერ
ქალ გერი ქალიშვილი.

გზა-კოლ გზა-კვალი.

ნ. კოლ.

გზაა: გზაა ანსროვია იგივეა, რაც ასწროვია, მნიშვნ. 1; გზაა დაპარდნაა გაუთვალისწინებელი, მოულოდნელი წასვლა სადმე რაიმე შემთხვევის გამო.

~ ჰაბე (რატომ) ჩონსა არ მოოღინარა? რა ვიცო, გზაა არ მივარდევ იქითყენ (არ მიხდება იქით წამოსვლა, შემთხვევა არ შეძლება); გზაა დაუვარდევ (წასვლის შემთხვევა მიეცემა); გზაა თუ დაგვიარდაყ, ზი ჩასლუნსყენ არ წახტდეთი (თუ მოგიხდეთ წასვლა, დასაეულეთისკენ არ წახედეთ); გზაა დაჰულეტაა თოელში გზის გაევაღვა.

~ კარში ვერ გოტდ (ვერ გაედღივარ), დიდ თოელ არის, გზა არ დაჰყელეტულ; გზას (გზაზე) წახტლაა ვისმესთან ერთად ტბილად, შეთანხმებულად ცხოვრება.

~ კაგგორა გზას მიღიან, თავიანთუნ ცხოვროვენ; დეაკვე მოყონინეახ ეს ზმევ ლამაზა გზას მიღიოდნენ (ყოლეზის შერთუამდე ეს ჰმევი შეთანხმებულად ცხოვრობდნენ); ეს ქალევ ჰეჩებთ (სრულებით) გზას ვერ წასულან; ყოლაა არ მამდის ჩემ არნანდომ კაცთან გზაზე წასტლაა (არ შემოძლია ისეთ კაცთან ერთად ცხოვრება, რომელიც ჩემთვის სასურველი არ არის); მიმღ. გზი განავარ გზაზე მიმავალი, გამველი; გზაში ჩაგდევაა (ჩავარდნაა) ა) სტუმრის პატივისცემა, კარგად გამასპინძლება და ისე გაშვება. ~ ახალ წელს ფეყ მანაშნოე ინსნი მოსლაში კაგგორა ყურ უგდევენ, კაგგორა გზაში აგდევენ (ახალ წელიწადს, როცა ისეთი აღმანი მოვა, რომლის ფეხი კარგად აქვთ დაცდილი, კარგად პატივს სცემენ, კარგად უმასპინძლებიან და ისე უშვებენ); კარგა პურიც მაქამეს, ტამსომოზიც ჩამაცოს, კაგგორა გზაში ჩამაღდეს (კარგი პატივი მცეს); კაგგორა გზაში ჩოჰყეროთ, არმანასულ ყონადევიანე (კარგად გაუუმასპინძლეთ, რადგანაც ესენი ისეთი სტუმრები არიან, რომლებიც ჭერ ჩვენთან არ მოსულან); ბ) გასტუმრება, სტუმრის გაშვება, გამგზავ-

რება. ~ ე ცხენ ააბიყარ (უშნო) ცხენი, შენ მაგით გზას ვერ ჩაგაღდე (ერ გაგისტუმრებ). გზაში ჩაგდევაა, გზაა ჩავარდნაა ვინმეს სურვილისა და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. ~ ექთონ (ამდენი) ხალყ გზაში ვარდევის (სურვილს, მოთხოვნილებას დაკმაყოფილებს) თუთნით; ყმაწულ ტროოდა, გზაში ჩოაგდ (ავუსრულე, რაც უნდოდა).

გზევსი დღეა აბრემუმის ქიის უქანსკენილი ძილიდან ამოსვლის (ქანის გამოცვლის) მერვე დღე, როდესაც კია ცახზე გასვლას იწყებს. ~ ჰქიაა ზოგ წელს გზევსიზნი ერ დღე აღრ იცახევის, ზოგ წელს ერ დღე გუნან, ზოგ კი სწორედ გზევსის დღეს... კარგად ნაქმევი კია აღრე იწყეა. გზევსის დღეს მოწყეაას ხარისხის შესამოწმებლად იღებენ ერ ხრალს (თუთის ხის ტოტს), არყვენ. თუ კიაა მოწულ, თუთასებრა ჩამავარილეველი ქრშ (თუთასავით ჩამოცივდება ქვეშ), თუ არ მოწულ, არ ჩამაატუნელი (არ ჩამოცივდება)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— მხგეფსი ამ დღით მის სწორიღდეს ა ბ ა, მხგეფსი, მხგეფსი სწორი, სწორი ერთი კვირისა ჩ უ ბ., მხგეფსი როდესაც ეოთშაბათს-პარასკებს ხსნილია კ ი რ.

გზელ, ზგელ გრძელი; **ზ მ ნ ზ.** გზლა გრძალად.

გზელჩენჩაა, გზელჩენჩა ფაყლაა ლობიოს ჭინძა.

გიზანგუა ნ. ჰიზანგუა.

გიზილ [აზ. ზიდილ] მექევი. ~ გიზილ გელეზე გომოდისყ.

გილდაბირ ნ. გირდაბილ.

გიშგაა [აზ. დიალ. ქიმგვ] სოფლელების თავშესაყრელი ადგილი ორლობებში სასაუბროდ.

— ჟ ა ნ., დინგა მე ნ თ. ხაფიხენო შ ა ნ. ეუა III.

გინ, გინდ ნ. ნდომაა.

გინ... გინ გინდ... გინდ (მაცალევებელი კავშირი).

გინერალ გენერალი.

გვ... გიჟ!, გუ... გე! „ძროხის დასა-
მაკებლად მოზერის წაქეზება“ (ჯან.)
~ ქალჩასთან (ახალგაზრდა მამალ
კაქერთან) ავარას (ახალგაზრდა დედალ
კაქერს) როცა მიჰყოფენ, მაშინაც ამ-
ბოლენ გიჟ... გიჟ!... ან გუ... გე!...

— გიჟა ხარის სახელია ძ ი ძ., კე-
ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

გირაჟ [ახ. გირაჟ] გირაო; გირაჟ შ(ო)-
მოკლევამ ერთგვარი რიტუალია,
სარწმუნოებრივი ხასიათის წეს-ჩვე-
ულება, რომელიც სრულდება ვისმეს
ძლიერ ავად გახდომისას. ამ დროს ავა-
დმყოფის პატრონი (დღეა ან სხვა რო-
მელიმე მისი ახლობელი) იმისათვის,
რომ ავადმყოფი მორჩეს, აიღებს ერთ
ლანგარს, სამჭერ შემოაუღებს თავზე
ავადმყოფს და შეინახავს ისეთ ად-
გილას, რომ მას ადამიანის ხელი არ
მოხვდეს. აი ამ შემოვლების დროს ავა-
დმყოფის პატრონი აღუთქვამს ღმე-
რთს ან მამალ ვარაას, ან ყოჩს ან სხვა
რაიმე საკლავს, რის გამოც ავადმყო-
ფი თითქოს კარგად ხდება. ამის შემ-
დეგ დამპირებელი (ნ. დაპირევამ) ჩა-
მოიღებს ლანგარს, დაკლავს საკლავს
(სწორედ იმას, რომელსაც დაპირდე-
ბა), გაუგზავნის მეზობლებს და ამგ-
ვარად ასრულებს თავის დანაპირებს.
აი ესაა გირაჟ შ(ო)ოკლევაჟ.

— გირეჟ ჯ ა ნ.; თავზე შემოვლება
მ ე ნ თ.

გირდაბილ, გილდაბირ ბირდაბირი, დი-
დი გამწე ხერხი.

გირვანქა ვაშლ, გირვანქა ანტონოეკა
ვაშლის ჭიში.

გირც ერთგვარი ხინკლის მსგავსი საქ-
მელია, რომელიც მოყვანილობით ნა-
ხევარმთვარის ფორმისაა და შიგთავ-
სად ანუ გულად ხორცი ან სხვა რამ აქვს.
~ გირცს ჰენგივეჟ ჰე (ან) სუზმი
(ხაქოსადან), ჰე ეინჰრი, ჰე კორცხი,
ჰე გორცი, ჰე სხო რამამით აშხადევენ.
სუზმი განაქითეჟს (ხაქოთი გაკეთე-
ბულს) სუზმი გირცს ებნევიან, კინჰ-
რი განაქითეჟს — კინჰრი (|| ეინ-

კრი) გირც, ყრლი განაქითეჟს — ყრ-
ლი გირც, კორცხი განაქითეჟს — კორ-
ცხი გირცს, გორცი განაქითეჟს —
გორცი გირც, გუგრი განაქითეჟს —
გუგრი გირც; გირცი ჰათაჟ ნ. ჰათაჟ;
გირცი ჩადრჟამ საგირცე ცომში გუ-
ლის ანუ შიგთავის ჩადება. ~ გირცი
ჩადრჟამი გირცი ფოთლევს (ნ. ფოთლ)
ეზას უმაგრევენ (ნაპირებს თავს უყ-
რიან), ეზამ ეზაზე აკრავენ; გირ-
ცი წახეჟამ (წახეჟამ) საგირცე ცომ-
ში გულის ჩადების შემდეგ ცომის ნა-
პირების თავის მოყრა; გირცი დაჰრე-
ვლეჟამ გირცის ნაპირების ფრჩხილით
გამოყვანა, დაფრჩხილვა; სუზმი გირც
ნ. სუზმაჟ; ჰრელ (დანაჰრეჟეჟე)
გირც ისეთი გირცი, რომელსაც ირ-
გვლიე ნაპირები სადა კი არ აქვს, არა-
მედ დაფრჩხილული, ფრჩხილით სა-
ხეებგამოყვანილი. ~ ჩემზე ჰრელ გირც
შახიე; ხარხუში გირც ნ. ხარხუშ.

— ხინკალი კინჰრისა, ხორცისა, არ-
ჩაკლისა, ცხერის ნაწლევისა ჯ ა ნ.
გიშელ, გუშრლ, გუშელ გიშერი. ~
გიშელ შვი ზივი (ძივი) სახელი (სა-
ხელი); შუ გიშელს ჰიდევენ ემანშულს,
ნუ შეეშინდესა; შუ გუშროლიე (გი-
შერიეით) თამა.

გიშრლას! ნ. შრლამ.
გლას ნ. კლას.

გლინ(ო)ჟამ, გლინჟამ ბრჰეკეიალი, ბზი-
ნუა. ~ სიშუარ კარგა შანახაში გლინაჟს;
ჩემ ჰეკილე გლინაჟს; მი ი მ ლ. ნაგ-
ლინ ბრჰეკეილა, ბზინვარე.

-ზნი ნ.-იგნი.

გო (← გოგო) ქალო (ასე მიმართავენ
ერთმანეთს ქალები ასაკისდა მიუ-
ხედავად: პატარა — დიდს, დიდი — პა-
ტარას, შვილი — დედას, შვილიშვილი —
ბებიას... ~ გო, რამ გინდრდა? მო-
ხნლო, გო!; მალე ქნო, გო!; გო ჟან!
იგიჟეა, რაც ჟან გო (ნ. ჟან!).

— გო! შეგვეცილი ფორმა გოგო.
მიმართავენ მდგომარეობით ან ხნით
უმცროს ქალს ნ ი ე. გო შეგვეცილი
გოგო ძ ო წ.

გო- ზმნისწინი გა-, რომლის ხმოვანი დამსგავსებულა მომდევნო ვ-ს, ჰ-ს ან უ-ს. ~ გოტლა; გოტგდი; გოჯგ (გაიგე); გოტდ (გავდივარ).

გოგნიცაცა გოგონას მოსაფერებელი სიტყვაა.

გოგოლაა, კოკოლაა: ქატი (პური) გოგოლაა (კოკოლაა) ნ. ქატ.

— გოგუა შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.

გოდმო- ასიმილაციის შედეგად სახეცელი რთული ზმნისწინი გადმო-(გარკვეულ შემთხვევებში მისი პირველი ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს). ~ გოდმობტენ შენი. (გადმობტა); გოდმოზარდა. (გადმოზარდა); გოდმოფრინდა; გოდმოად || გოდმოად (გადმოვილე); გოდმოახოწ (გადმოვიხვეწე).

გ(ო)დმომაქლაა, გადმომაქლაა ნ. დაბაგლაა (2).

გ(ო)დმობუქვეაა, გ(ო)დმობიქვეაა, გადმობუქვეაა, გადმობიქვეაა ნ. დაბუქვეაა.

გ(ო)დმოვარდნაა: ილდრიმ გ(ო)დმოვარდნაა ნ. ილდრიმ.

გ(ო)დმოკრაა, გადმოკრაა, გადაკრაა გადმობერტყეა, გადმოცოცხეა, გადმოწმენდა (ხალიჩისა, სუფრისა, ჩეჩიმიისა, ლოგინისა და მისთანათა ცოცხით ან სხვა რაიმით). ~ ლოგინ გოდმოქკარ, ზედ პური ნაფხონე დოტყარიყ; ცოცხით აფვან გოდმოქკარ ალა, ჩოტგაუვთ კარი პირი; ყიფიშ გადაქკარ, ზედ ტორ, კენქეუ-მენქეუ ჰყრი.

გ(ო)დმოუტყეაა ნ. დაუტტრეაა. გ(ო)დმოსევენაა ნ. გასევენაა.

გ(ო)დმოსულაა, გადმოსულაა, გ(ო)-დმოსლაა, გადმოსლაა გადმოსელა. ~ გ(ა)დმა(ს)ასლოლი (გადმოყა); გიდი გრძმრეველით (ხიღზე გადმოყეველით); გოდმოა (გადმოდო), ნუ გემინაან; ზ მ ნ ზ. გ(ა)დმა(ს)ასლოლი გადმოსასელელი. ~ გდმაასლოლი ჩარაბ არა (გადმოსელის საშუალება არა).

გ(ო)დმოყონაა, გადმოყონაა, გ(ო)დმოყუნაა, გადმოყუნაა გადმოყენაა. ~ თქ: ნ თავ აქეთყენ გადმაყუნეყარ (გადმოვიყენით); ისენ გადმაყუნა || გა-

დმოყუნა) (გადმოყენა); ყმაწულეე გდმოყუნ! (ბავშვები გადმოყენან!)

გ(ო)დმოყრაა: ნეარეე გ(ო)დმოყრაა ნ. ნაპერ.

გ(ო)დმოხორწნაა, გადმოხორწნაა გამოქეევა, სირბილით წამოსვლა; გადმოხვეწა. ~ ცხენზე ყდეე, მოოხორწეე (|| მორხორწეე) (გამორბის) უკანაყენ; გადმაახორწ, მოაქ

გოდნაა საჭდომი, სხეულის უკანა; ნაწილი, უკანა ტანი [(ადამინისა, ცხოველისა, ფრინველისა). ~ ყმაწულ გოდნაზე ვარდელის; ქათამს გოდნაზე წრიყ (ნ.) ყყრეყის; ტყუყეა ლორს გოდნაში ხტრეყის (ხედება); გოდნი ბოლოა სწორი ნაწლავი. ~ ყმაწული კარში ტარევაში გოდნი ბოლოა გომოდისყ (ბავშვის ფაღარათის დროს სწორი ნაწლავი გამოდის ხოლმე).

— დეევა და მათთანათა უკანა ტანი ქ ა ნ.

გოდნიქაქიაა ასკილი (?). [სინ. ესკილი].

გოდო- ზმნისწინი გადა- უშუალოდ თუ არაუშუალოდ მომდევნო ვ-ს, ჰ-ს ან უ-ს წინა პოზიციაში. მისი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს. ~ გოდოტგდი || გოდოტგდი; გოდომახორწ || გოდომახორწ (გადავიხვეწე); გოდოტყონი || გოდოტყონი (გადაუყყენა); რათარ გოდოტტეა (|| გოდოტტეა) გეეზე? (როგორ გადავიღე მდინარეზე?); მოათ, გოდობტეთ! (მოლით, გადავბტეთ!).

გოდორ საბუდარი (დაბალი გოდორიფითაა).

გოზავრ, გოზაურ თიხის მოზრდილი დოქი წყლისათვის (იშვითად ღვინისათვის). ~ დედგეაცს გოზაურ ოტყი-დევი, წყალ მიქს.

— გოზაური დიდი საღვეე ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ღვინო-არაყის ქურჭელია თიხისა მე ნ თ., დიდი კოყა, ტუჩიანი, ღვინისთვის ხმარობენ ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

გომო- ასიმილაციის შედეგად სახეც-
ლილი რთული ზმნისწინი გამო (გა-
რკვეულ შემთხვევებში მისი პირვე-
ლი ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს, ხო-
ლო თანხმოვანითი -მ- ელემენტი ობიე-
ქტის ნიშანთან შეხვედრასა შეიძლე-
ბა გადასმული იყოს).

გ(ო)მოგვევა, გამოგვევა 1. მომჯობინე-
ბა. მოკეთება ავადმყოფისა. ~ ჰოგო
ხარა, გამაგვი? (მომჯობინდი, მოი-
კეთე?); ეხლა კა ვარ, გომოგ
(|| გომოგ) (მომჯობინდი); ჩონ ავა-
ტყოფმა გამაგვა (|| გამაგვა); მ ი მ ლ.
გამნაგვე მომჯობინებელი;

2. დაბურდული ძაფის (თოკისა და
მისთანათა) წვერის პოვნა და ამოხვე-
ვა. ~ თუ ბაწარ ათელულ (აბურდულ-
ლა), 'გ'ამაგო გარაქ (უნდა წვერი უპო-
ვო და ამოახვიო); კედი შულოა, ბა-
წრი გიფ(ნ.) რუმ აათელევის, ოგე-
მაზე (აი ამაზე) ამბოენ — გომოგე-
ვაა უნდა.

გ(ო)მოდევნევაა ნ. ვადენევაა.

გ(ო)მოვლევამ, გამოვლევამ გამოვლე-
ბა; მ ი მ ლ. გამნავლევ გამოვლებუ-
ლი. ~ ყურზენ დაყლეტი დროზე
ნავ გომოვლევამი (საწნახლის გამოვ-
ლებისას) წყალ რუმ დაასხამ ი, იმ ნავ
გამნავლევ წყალ მივაქთ (საწნახლის-
თვის გამოვლებული წყალი მიგვაქეს),
ვოსნამთ ქეპაზე.

გ(ო)მოზგავნამ, გამოზგავნამ გამოგზავ-
ნა. ~ ჩემ დიდ შულ გამაზგავნელარ
შენთან (ჩემს უფროს ვაჟს გამოგზავ-
ნი შენთან); დეკაციბე (ცოლისათვის)
მოტყითხავს კაცს (ქმარს): ქალეე გო-
მოზგავნი (გამოგზავნე)?; იმამ გამა-
ზგავნა (|| გამაზგავნა) (გამომავგზავნა);
ერ კოვომ ქონი და ერ სუხში ქითაა
(ხაჭოს ნამცხვარი) ბებრამ გაგმოზგა-
ვნა (გამოგზავნა); სამ კურჭამა შერ-
ვარ, შიქმელ ჰაბე არ გამმიზგა-
ვნი? (სამი კვირაა მშვიერი ვარ, საკმე-
ლი რატომ არ გამომიგზავნე?); ყმა-
წულ გომოზგავნი (გამოგზავნე)!; ჰერ
მინამ არ მავ; მინ გაგმიზგავნრა? (ვინ
გამოვიგზავნა?); მე შენბე თეთრ გამ-

მიზგავნი, არ მოტლიაყა? (მე შენთვის
ფული გამომიგზავნია, მე შენ ფული
გამოვიგზავნე, არ მოუტანიათ?); მე
შენბე ხაბარ გემმეზგავნა (მე შენთვის
ამბავი გამომეზგავნა, მე ამბავი შევა-
ტყობინე); მ ი მ ლ. გამნავგავნი, გ(ო)-
მოზგავნულ გამოგზავნილი. ~ შენ
(შენი) გამნავგავნი ტამსომოზ; ისმარიშ
გ(ო)მოზგავნამ ნ. ისმარიშ.

გ(ო)მოზგელევამ, გამოზგელევამ ნ. გა-
ზგელევამ.

გ(ო)მოზიდაა გამოზიდვა; მ ი მ ლ. გა-
მნავილ გამოსავილი; გამოზიდველი. ~
ჩათანამ ბზე გამნავილ რამმ (ბზის გა-
მოსავილი რამეა).

გ(ო)მოზრომამ, გამოზრომამ ნ. ვაზრო-
მამ (2)

გ(ო)მოზრონამ, გამოზრონამ ნ. ვაზრონამ.

გ(ო)მოთხუევაა, გამოთხუევაა გამოთ-
ხოვება, აქაურისათვის ცოლად გამო-
ტანება. ~ რამცუმ იქნეს, შენ ჩემთან
გამათხუეველხარ (რაც არ უნდა იყოს,
შენ ჩემზე გამოთხოვდები).

გ(ო)მოკეთევაა, გამოკეთევაა ცეცხლის
განელება, შესუსტება (ბუხარში, დუ-
მელში). ~ გ(ო)მოტყეთ, ცეცხლ გახალი-
ანდაე.

გ(ო)მოკლევამ, გამოკლევამ მოკლება. ~
ღმერთმა პურ ნუ გაგმიკლას (ნუ მოგა-
კლოს)!

გ(ო)მოკრულ, გამოკრულ, გ(ო)მოკრამ
ბოხჩა, ფუთა.

გ(ო)მოკუთლამ, გამოკუთლამ, დაკუთ-
ლამ ძვლებიდან რბილის გამოკრა,
რბილის აქრა. ~ ჰკუთლენ, გამაქონ
(გამოაქეთ, იღებენ) სუკეეს, ფალს
(ნ. მნიშ. 1); ბუთუმ ბილევ გომოკუთ-
ლა. (მთელი რბილები გამოკრა), ცა-
რილ ზღრე (ძვლები) დააგდა (დატო-
ვა); მ ი მ ლ. გამნავუთნ, გამნავუთლ
ძვალგამოცლილი; ძვალგამომცელი. ~
გამნავუთნ გორც.

— კუთვლა ჯ ა ნ.; გამოკუთვნა, კუ-
თვნა გულის გამოკრთმევა, გამოკრება,
მაგ. გოგრისა შ ა რ ა შ.; გამოკუთ-
ნული, ამოკუთნული ფართოდ გამოკ-

რილი, გამოდრუტნული ძიძი, კეცხი, ხუბი. (ქართლ); გამომწოდლი ძეგლამოცილი რბილი ხორცი კაიშ. გ(ო)მოყუნაა, გამოყუნაა ნ. დაცუნ-ზაა.

გ(ო)მოლაგ(მ)ევია, გამოლაგ(მ)ევია გამოლაგება. ~ იშკაფიშიგამათი ბუთუმ გრამ გმალაგ (შეაფიდან ყველაფერი გამოლაგე!); ჰაბე გავილაგევიყა სახლით ბუთუმ რამ? (რატომ გამოვილაგებიათ სახლიდან ყველაფერი?).

გ(ო)მოლაზაა, გამოლაზაა დაიცეკლა, დატყუება რაიმე ამბისა. ~ არ გეტყუე, ჰაბე (რისთვის) მლაზნეთა?; ბუთუმ რამ გომოძწრულ, გომოტლან, მაგი გულში ნაქნარ რამევე ბუთუმ გოგ (ყველაფერი დაწერილებით გამოვიტახე, დავტყუე, მაგას გულში რაყა აქეს, ყველაფერი გავიგე).

გ(ო)მოლალაა, გ(ო)მოლლაა, გამოლლაა, გამოლალაა გამორეკვა, გამოლაღვა (საქონლისა). ~ გომოლალით ცხენევი; ნაყაბ ჩემ მინდორში ზროხაა გავიღლი (ჩემი მინდორში ძროხა რისთვის გამოვირეკავს?).

მღრ. გალლაა.

გ(ო)მომბაა, გამომბაა 1. გამობმა (აბამს). ~ ტანაა (ხბო) ხეზე გამაამბ; თავ

გ(ო)მომბაა (თავის გამობმა) საქონისათვის თავის გართმევა, რაიმე საქმის შეძლება. ~ საქმეს თავს ვერ უმბავს; შენ ჩონ გოდგაყარ ტყეში, ზელაჟა, ჩონ რათარ (როგორ) თავ გომომბრთა, მეველით!

— საქმიოვინ თავის გამობმა საქონის დამთავრება მენთ;

2. გამობმა (იბამს, ისხამს). ~ ზალი მყოტლ თაღს იმბავს (ძალდაყველა გრძელ ღეროს იბამს).

გ(ო)მომზიევია, გამომზიევია გამომზეურება, გამოაშკარაება. ~ ლაპარაკში გამომზიეველ (გამოაშკარაებულა), რუმ იმ კაცსაც ორმოც ქალ ჰქონი (პყოლია).

გ(ო)მომლეკაა, გამომლეკაა, გამლეკაა გახღობა, სიგამხდრისაგან ვალევა. ~ გომომლეკულ, რას მინგავსა (რასა

ჰგავს)?; მიმღ. გამლეკულ გამხდარი.

გ(ო)მომსუნევაა, გამომსუნევაა, გ(ო)მომსნაა კურკლის (ქვეერის, ღოქისა დამისთანათა) ცხელი წყლით გამორეცხვა იმგვარად, რომ სუნი თუ რაიმე დაქარავს, დეკარავს. ~ გოზატრში (ნ.) კრულ წყალ ჩაახს, გამამსუნას!; ქვერში გარეცხას უკან ქვეს პყრინ, რუმ ქვერ გამამსუნას, სულ გოვდეს (სუნი გაუვიდეს).

— გამომსნა მენთ.

გ(ო)მომცრჩევაა, გამომცრჩევაა ნ. მომცრჩევაა.

გ(ო)მონალაა, გამონალრაა ნ. დანალრაა.

გ(ო)მომეპლაა აბრეშუმის კიოს პარკიდან პეპლის გამოსვლა. ასეთი პარკი არ ვარგა, მდარე ხარისხისა; მიმღ. გომოკეპლულ პეპელაგამოსული (პარკი).

გ(ო)მოყუნაა, გამოყუნაა ნ. ყუნევაა.

გ(ო)მორთმაა, გამორთმაა გამორთმევა ~ შენვე ტამსომოზ არ გამაართმევერ (შენ ტანსაცემელს არ გამოართმევერ; ემ კაცმა გამართო თეთრ (გამომართთა ფული); წაა, დედას პიწა (ცოტა) ბრინე გამართ (გამოართვი)!

გ(ო)მოსალევაა, გამოსალევაა გამოჩანართელება, გამოჩანსალევა. ~ ჩონ ყმაწულ ევება ისალევის დაა (ჩვენი ბავშვი ჩანართელი ხდება, ჩანსალდება, რჩება).

გ(ო)მოსლაა, გამოსლაა ნ. გ(ო)მოსტლაა.

გ(ო)მოსმრჩევაა, გამოსმრჩევაა ნ. ასრჩევაა.

გ(ო)მოსურსნაა, გამოსურსნაა ნ. ასურსნაა.

გ(ო)მოსუტაა, გამოსუტაა, ომოსუტაა გამოსრუტვა, სრუტვით გამოწოვა, გამოწუნა. ~ ყმაწულ თითს იდევის ყბაში (პირში), სუტავს (წუნვის); ფუტკარ სუტავს ჩიჩქევს (ყვავილებს); კამპეტ გომოვსუტ; სატუნეა (ნ.) გომოსუტა; დევა სისხლ გამმისუტა ('გამომწოვა', გამომწოვა).

— სუტვა სრუტვა ძ ი ძ, კ ე ც ხ.,
ხ უ ბ. (ქართლ.); ქ ა წ., სუტვა
(ჩიბუხისა) წევა შ ა ნ. ვაჟა III.

გ(ო)მოსტლავა, გ(ო)მოსლავა, გამოსტ-
ლავა, გამოსლავა გამოსვლა. ~ მეც
ოქსათი (ეზლავე, ამ საათში) გამოვლ
(|| გამოვლ) (გამოვლივარ), პიწწა და-
მელრდო!; პატრა ზმაჲ გამოვლის (||
გომოვს || გუმოვლის || გმოვლის) (გა-
მოვლის) კარში; ან ქალ მათეველხარ
ჩემ ვადიბე, ან ჩემთან დაავაზე ვა-
მასლავხარ (ან ქალს მისცემ ჩემს
ვაჟს, ან ჩემთან საომრად გამოვხვალ);
ჩემ ზმაჲ თუთან გუმუჟავ (გამოვავო);
მისცე ყისმთ გამოვ (ვისი ბედიც
'გამოვ', იქნება), ადამსთან წავ (ვათ-
ხოვდება) ჩემ ქალ; ვადა, შენ სემაჲ
ხარა, შენ დერდიბე ფაჩაჲ სახლით ვა-
მასლავლრა? (ბიჭო, შენ სულელი ხარ?
მეფე შენი გულისათვის სახლიდან ვა-
მოვა?); გმეველ (|| გომჲველ || გმე-
ველ) (გამოველი) ირღებში; პაბე არ
გამოხროლი? (რატომ არ გამოხვედი?);
თუ ის ტუსსალით გამოვლავ (|| გმო-
ვლად), ჩემ თავ მასავლავლავ (თუ ის
ციხიდან გამოვიდა, მე მომკლავს); პე-
ვინა გომოჲ (|| ვამალაჲ)! (ჩქარა გამო-
ლი!); სა ხარა, გამოხტდე! (გამოდი
რა!); დედაჲ პიწწა ხნიბე (ცოტა ხნით)
კარში გამოვტდე! (|| გომოვეს) (გამო-
ვიდეს); მიმღ. გამნასულ ა) გამო-
სული. ~ პურ არ მექამა, დილაზე
გამნასულ ვიყავ; გამნასულ ადგილ
გამოსვლის ადგილი, საიდანაც გამოვი-
და. ~ მიდიან ვრღ გამნასულ ადგილ-
ში (მიდიან იმ ადგილას, საიდანაც გვე-
ლი გამოვიდა); ტუტკოჲ ვერაჲს, თით-
ზე გამნასულ (ტუტკო მუწუყია, თითზე
რომელიც გამოვლის); ბ) გამოჩევილი.
~ ახალ გამნასულ ფუტკარს ვეჩაჲ
ეზახიან; კელი გამნასულ ის, რაც ხე-
ლიდან გამოვლის, რისი გაყეთებაჲ შე-
უძლია. ~ თუთან რაჲც იცის კელი
გამნასულ, იქნასავ (თეთონ რაც ვა-
მოსლის ხელიდან, ე. ი. რისი გაყეთე-
ბაჲ შეუძლია, ის გააყეთოს); ზ მ ნ ზ.

გ(ა)მ(ა)ს(ა)სლრლა გამოსასვლელად. ~
ემ ვადას ბუთუმიბე ქელლაჲ გოტჲე-
ჩევი, შიში ვერ გამოვლიან, თოლ დაჲ-
ჩომიაჲ ორღებში გამაასლრლა (ამ
ვაჟს ყველასათვის თავი გაუტეხია, ში-
შით ვერ გამოვლიან, ყველას თვალბი
რჩება ორღობენი გამოსასვლელად',
ყველა დანატრებულია ორღობეში ვა-
მოსვლას); ახოღში გ(ო)მოსტლავა ნ.
ახოღ; ვეჩაჲ ზ. გ(ო)მოსტლავა ნ. ვეჩაჲ;
ნ. ზედ ვასტლავა, ზ. გ(ო)მოსტლავა; ლო-
ფოჲ გ(ო)მოსტლავა ნ. ლოფოჲ, მნიშე.
1; ყალიბში გ(ო)მოსტლავა ნ. ყალიბ,
მნიშე. 1; შაჲდ გ(ო)მოსტლავა ნ. შა-
ჲდ; წინ გ(ო)მოსტლავა ნ. წინ.

გ(ო)მოსწევაჲ, გ(ო)მოწევაჲ, გამოსწე-
ვაჲ, გამოწევაჲ გამოწევა. ~ გომოს-
წიჲ ყუთია! (გამოსწიჲ უკრა!); სურჲ-
ლჲჲ გ(ო)მოსწევაჲ ნ. სურჲლჲჲ.
მღრ. გასწევაჲ.

გ(ო)მოტანაჲ 1. გამოტანა (გამოაქვს). ~
ე კაც გომოტანს (|| გმოტანს || გო-
მოტანანს) ერ ნაწეჩ პურ, დილანჩიჲს
აზლევს (ამ კაცს გამოაქვს ერთი ნატე-
ხი პური და მათხოვარს აძლევს); ღორს
შუგნავთ (ემიგნავთ), შიგნიარ გო-
მოტანანთ (შიგნეული გამოგვაქვს);
სოკოჲ ზურკს გამოტანანთ, შიგ მა-
რილს ჰყრუთ.

[სინ. გ(ო)მოლევაჲ, მნიშე. 1];
2. ამოლევა, გამოლება. ~ მე გო-
მოტანე ყიბი თეთრ, მივეც (მე გამოვი-
დე', ამოვიღე ჩიბიდან ფული და მი-
ვეცი);

3. გამოლება, გამოთხრა. ~ ვადაჲ
გომოტანანს თავი ზმი თოლეეს (ვაჟი
სთხრის თავის ძმას თვალებს);

4. გამოყვანა, გარკვეული სახისა
თუ ფორმის მიცემა. ~ ხეს სიხტა (ჭერ)
წალდით, ცულდით ქოფუთა თლიან,
მეველნი ქოფუთა ვანათალს კაჲგორა გო-
მოტანენ (ხეს ჭერ წალდითა და ცუ-
ლით გამოაყობიებენ, მერამე გამოყო-
ბიებულნი კარგად გამოჰყავთ); თახ-
ტას ან ზავოტში გამოტანენ ან შო-
ნატროვაში ცულდით აყეთევენ; მიმღ.
გამნატან გამოყვანილი, გათლილი,

მაგრამ ჯერ გაუშალაშინებელი (ხე, ფიცარი). ~ ცული გამნატან თახტაჲ (ცულით გამოყვანილი ფიცარი).

[სინ. გ(ო)მოლევაჲ მნიშე. 2];

5. იგივეა, რაც ომოტანაჲ, მნიშე. 2. ~ სმინდ ქელას გომოტანანეს (სმინდი თავს იყეთებს); ფარგლი გ(ო)მოტანაჲ ნ. ფარგალ (2); ფერ გ(ო)მოტანაჲ ნ. ფერ; ყალიბში (ყალიბი) გ(ო)მოტანაჲ ნ. ყალიბ, მნიშე. 1; ზაში(თ), აში(თ) გ(ო)მოტანაჲ ნ. ჰაში.

გ(ო)მოტანეულ, გამოტანეულ პატარა-ლის ოჯახიდან ვაყის ოჯახში გაგზავნილი საგანგებო მსლებელი კაცო ქორწილში. ასეთი მსლებელი კალს სამი — ოთხი მიჰყვება და მთელი ქორწილის მანძილზე თან ახლავს. ~ ჰენგოვან (მაყრად) წასტლამი მიდიან ერ დად (მდადე), ჰე (ან) ორ დად, ოთხიც გომოტანეულ; გ(ო)მოტანეულეჲ ზალს უჲან მანასულ კაცენი (რძალს მოყოლილი კაცებია): ერთ მაქეკალ. ერთ დიდი კაც (მდადის ქმარი), ორიც თავიან სახლი ნათესაოვან.

გ(ო)მოფიევაჲ, გამოფიევაჲ ნ. გაფიევაჲ.

გ(ო)მოფლერთაჲ, გ(ო)მოფლორთაჲ ნ. დაფლერთაჲ.

გ(ო)მოფხანუნევაჲ, გამოფხანუნევაჲ ნ. გაფხანუნევაჲ.

გ(ო)მოქნაჲ, გამოქნაჲ 1. კარგად მოზე-ლა ცომისა და მისთანათა იმგვარად, რომ მოსაზელო მასალა მოქნილი გახ-ლეს. ~ ქეერი (ქვეერი) მიწას ექირეე მაგრა გომოქნაჲ; მ ი მ ლ. გომოქ-ნაჲ კარგად მოზელილი. ~ კაჯგორა (კარგად) გომოქნილ ცომ ვარცხლს ჰაღულა ჰყრდევის (აღვილად სძვრება).

2. გაღატ. მაგრად ცემა, ბევვა. ~ ემეურა ყმაწულ თუ მეყოლა, ხუთდღეა გომოქენი იმას (ამგვარი ბავშვი რომ მეყოლოს, ხუთჯერ ცეშე იმას).

გ(ო)მოლევაჲ, გამოლევაჲ (იყენებს აწ-მყოს წრის მწკრივებში: გამაქს, გამაქდა, გამაქდეს) 1. იგივეა, რაც გ(ო)მოტანაჲ, მნიშე. 1 ~ ექთონ რამს ვერ გომოვაქ (|| გომოაქ), ზიმიჲს

(ამდენი რამე ვერ გომომაქს, მძიმეა); გადაჲ თავი ხანჯალს გამაქს (|| გამა-აქს || გუმაქს) (ვაეს თავისი ხანჯა-ლი გამოაქს); ისენ გ(ა)მააქან თეთრს, აზღევენ თავი დიდ ზმას ბაზრი რამ-მამ მაალელა (მათ გამოაქეთ ფული და აძღევენ თავიანთ უფროს ძმას ბაზრი-დან რამეების მოსატანად); უან (ნ.) ბე-ბერო, ე ეკალ გამილ თითიშიგაფთი (გამომიღე თითიდან!); მოჲ, ვაგმილო (მოლი, გამოგიღებ); შიქმელ გმოტლი, უქამი; ზ მ ნ ზ. გ(ა)მააღეველა გა-მოსაღებდა. ~ იმგე (ისეთ) აღგილში შაენახ, გამააღეველა ჰაღულ იქნეს;

2. ამოლება, გამოლება. ~ გამააქ ეიბი თეთრს (იღებს ჩიბიდან ფულს); ქეერიტ ღუნეს რუმ გამააღეე, ცარიალს მოორეცხავ, ნაცარს მოჰყრი ზედ, დააგდე, მეორე წელს მორეცხაში წი-თლა იყოს, სუფთა იყოს; სამ მანით დარჩმილ შიგ, ჰაბე არ ვაგმილიაყა? (რატომ არ ამოგილიათ?); ენაჲ გ(ო)-მოლევაჲ ნ. ენაჲ;

3. იგივეა, რაც გ(ო)მოტანაჲ, მნიშე.

2. ~ ხეს ცული გამააქან (ხე ცუ-ლით გამოჰყავთ); პარკით ხაფათსაც გამააქან, კელსაც (აბრეშუმის პარ-კიდან ხაფათიც გამოჰყავთ და კე-ლიც);

4. შემოტანა, შემოლება (მოღისა). ~ ემეურა (ამგვარი) კაბეე ეხლა გმაა-ღეს (შემოიტანეს, შემოიღეს); ემ-ეურა ფასონეე ეხლა გომოტლიაყ;

5. იგივეა, რაც ომოტანაჲ, მნიშე. 2. ~ სმინდ თავს გამაქს (თავს იყე-თებს); ჩალთუქ ღენს იღევს (ბრინჯი მარცვალს იყეთებს); ხემ ფოთოლ გმაა-ლა (გამოიღო, გაიყეთა, მოისხა); ნ.ს, კიტრ, ყარფუზ პატრაჲ გომოლევაში ეზახიან წილ; მ ი მ ლ. გამანაღეე ა) გამოტანილი. ~ ქურდეე გამნაღეე ჰტქს (ბარკი) ერგან მაღენ; ბ) იგივეა, რაც გამნატან (ნ. გ(ო)მოტანაჲ, მნიშე. 2). ~ ცული გამნაღეე თახტაჲ (ცუ-ლით გამოყვანილი ფიცარი); ფარგლი გ(ო)მოლევაჲ ნ. ფარგალ (2); ფერ გ(ო)მოლევაჲ ნ. ფერ; ყალიბში (ყალი-

ბა) გ(ო)მოღვევა ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1; უბაა გ(ო)მოღვევა ნ. ყაბა, მნიშვ. 6; ჰაში(თ), აში(თ) გ(ო)მოღვევა ნ. ჰაშ. გ(ო)მოღურღნაა, გამოღურღნაა პირში წყლის გამოღვება, წყლის ჩაგუბებითა და ჰანჭყარით პირის გამორეცხვა. ~ ჰალა ყბაა გამაღურღნ, მეღვინი ჰამ (ჭერ პირი გამოირეცხე და მერე ჰამე)!
 — შ ა ნ. რეც., ღანღალი ქ გ ლ (გურ.)

გ(ო)მოღუჭევაა, გამოღუჭევაა, გაღუჭევაა გამოღვიძება, გაღვიძება. ~ აღუჭრეს ორნიმს (აღვიძებს ორივეს); დაღლაზე იღუჭეს (|| იღუჭეს) (იღვიძებს), ხედავს, სახლ ცამ-ცარილი (სულმთლიანად ცარიელია); ზაღვეს ერ ზინზილაა ჩემევედაყ (ისეთი აურზაური აეტეხათ), რუმ ქალს ეღუჭევის (ეღვიძება); დილითავ აღუჭევენ ნადირივან წაასღრა (დილიდანვე აღვიძებენ სანადიროდ წაასველვად); შენ ნუ აღუჭე, თუთან გამაღუჭნელი ((გმაღუჭნელი) (თეთონ გამოიღვიძებს); ქალს ერ დროზე გემეღუჭდევე (გამოეღვიძება); ამ კოჭი გავეჩი გმაზე გამაღუჭეს; გამაღუჭ, არ ღემეზინდას! (გამომადვიდე, არ დამეძინოს!); ჩონ დაზინევეღვართ (დავიძინებთ), რახანც გორც მახარმევე, ამაშინ გოგმაღუჭ (გამოგვაღვიძე!); გომოტღუჭევიყ (გამოეღვიძებიათ); ემ გაღან ახალ გემეღუჭნა (ამ ვაჟს ახლახან გამოეღვიძებინა); მი მ ღ. გამაღუჭ(ევე) გამოღვიძებული. ~ აღრ გამაღუჭ (აღრე გამოღვიძებული); ჰიაა გ(ო)მოღუჭევაა ნ. ჰიაა, მნიშვ. 1
 გ(ო)მოყოღვეაა, გამოყოღვეაა: თოლ გ(ო)მოყოღვეაა ნ. თოლ, მნიშვ. 1.
 გ(ო)მოყონაა, გ(ო)მოყუნაა, გამოყოვნაა, გამოყუნაა 1. გამოყვანა. ~ გომოჰყონს (|| გომოჰყონს || გომოჰყონავს || გომოჰყუნავს) (გამოჰყავს); ზმევე (ძმები) გომოჰყონან, ოგემ ქალსაც გომოჰყონენ (|| გომოჰყუნენ) (აი ის ქალიც გამოჰყავთ); მე გომოჰყონ (გამოიყვანე); არ გაგონდევა, შენ რუმ

წყალში იყავ, მე დაგიკირ, გაგმიყო-ნიე (გამოგიყვანეო)?; ქალს უტჰომ: ემ საბელს ჩუმუაწოდევ ქრ, ეი საბელზე ღვეკინილ, გოგმიყონო ზემთ (გამოგიყვან ზეით); მე იმიზე ერ მაღშილულ მიქნი, ცეცხლი შიგაა გამმიყონი (მე იმისთვის ერთი სიყვეთე მიქნია, ცეცხლიდან გამომიყვანია); მი მ ღ. გამაყონელ გამოსაყვანო; გამნაყონ გამომყვანი; გამოსაყვანი. ~ მი-ნაა ემი გამნაყონ? (ვინაა ამის გამომყვანი?); ზალ გამნაყონ [გამაყონელ] მუყან ნ. მუყან; ჰაში(თ) გ(ო)მოყონაა ნ. ჰაშ;

2. გამოჩეკა (წიწილებისა). ~ ქათამ კურტა დავეღუნით, ორმოც კუქულ გამაყონა (|| გამაყუნა) (ქათამი კრუხად დავეთი და ორმოცი წიწილი გამოჩეკა); უნაწილი გულზეავ (უზმობე) საბუღართან არ მიველენყ (არ მიდიან ხოლმე) კუქულევ გომოყონაში.

— გამაყონა ჯ ა ნ.
 გ(ო)მოშმაა, გ(ო)მოშოვაა, გამოშმაა, გამოშოვაა 1. გამოშება. ~ გამში-შით ექაათი! (გამომიშვით აქედან!); ულაყ გომოშმაში ურემს აყენევენ წამპალიკებ (კონკლაზე); მი მ ღ. გამაშაოვე გამოშებული; გამოშებები; გამოსაშებები;

2. გამოშება, გამოცემა (გაოტუშებებს სუნს, გამოსცემს გემოს). ~ კე-ქაქს (ნ.) ფაყლაში (ლობიოში), გორკი წინში აგღვევენ, კაა გემოა იშომს (უშვებს);

3. გამოშება (გამოტუშებებს ზეთს, წვეს, სითხეს). ~ ნიგოზს ვენაყავთ, იმთონ (იმღენს) ვენაყავთ, რომ ზეთს იშოვს; ნაშირა ფაყლაა (ნ.) მოხარშაში ლურთი ფერი წინ იშომს (უშვებს);

4. იგევა, რაც ომომშაა. ~ ფაყლას ჰკალ გ(ო)მოტში (ლობოს ბწყალი გაუკეთებია).

გ(ო)მოჩანევაა, გამოჩანევაა გამოჩენა. ~ თორეა გამოჩანდა (მთვარე გამოჩანდა); გორც გამოჩანდა დახეულ ტარსო-

ზოზი (ხორცი გაპოჩნდა დახეული ტან-საკელოდან); ვერ გამოეჩინებულვარ სუ-რბუნებში (ვერ გამოეჩინებულვარ სირცხვილთ); მიმღ. გამანაჩნევე (←გა-მანაჩნევი). ~ შორსათი გამანაჩნევე ცეცხლს ხედდა? (შორსიდან რომ ცეცხ-ლი ჩანს, ხედავ?).

გ(ო)მოჩირჩქნა, გამოჩირჩქნა ნ. გაჩი-რჩქნა.

გ(ო)მოჩობლა, გამოჩობლა გამოშიგ-ენა. შიგნეულის გამოცლა. ~ ღორ დაკლავი ღორს გამოჩობლა, შიგ-ნიარს (შიგნეულს) გამაძლანავ (გამო-იღებ); გუშინ კაცევი იკიდნენ (ჩხუბობდნენ), ერ კაცევი გამაძლან ხან-ძალ, მუცელ გამოჩობლა (მუცელი გამოშიგნა, გამოფატრა). შღრ. ჩობალ.

გ(ო)მოჩუნტა, გამოჩუნტა იგივეა რაც გაპოჩირჩქნა (ნ. გაჩირჩქნა). ~ ცაჭურ ჰოგო ბებურ იჩუნტავა (ცხვირს რა ხშირად იჩიჩქნი); მიწავა გამოძ-ჩუნტ (გამოვიჩქნე), შიგ კარტოფილ ვიპოვნე; კბილ არ გამაძჩუნტო!, ზ მ ნ ზ. ჩუნტო-ჩუნტი ჩიჩქნა-ჩიჩქ-ნითა.

გ(ო)მოჩხლრთა, გამოჩხლრთა ნ. ჩხლრთა.

გ(ო)მოცილუვა, გამოცილუვა ნ. გა-ცილუვა.

გ(ო)მოცლა, გამოცლა გამოცლა. ~ ჭაჩალ ტანსომოზს იცლეს (ტანსაც-მელა იცელის); ულაყვეს აპეერევის უც-ლის (საქონელს აპეურებს უცელის); იმ ძალვა ფეხსომოზ (ფეხსაცმელი) გა-მაცლა.

გ(ო)მოცორევა, მოცორევა ნ. ცო-რევა.

გ(ო)მოცუცქევა, მოცუცქევა ნ. გა-ცუცქევა.

გ(ო)მოცხოვა გამოცხოვა. ~ ცხრვის (ცხევა); ცხრავ (ცხევა ხოლმე); მიმღ. გამანაცხოვე გამოცხვარი; გამოცხოველი. ~ მახარა თხელი, ქონში გამანაცხოვე (ბლინი თხელაა, ქონ-ში გამოცხვარი).

გ(ო)მოწადა, მოწადა 1. ნ. გაწადა(1); 2. ნ. გაწადა(2).

გ(ო)მოწვენა, გამოწვენა დანიშნულ ადგილამდე მოსვლა, მოღწევა. ~ ექ პათაარ გაგმიწვენი? (აქ როგორ მოხ-ვედი, როგორ მოღწევი?); მიმღ. გა-მანაწვენელ. ~ სახლთან გამანაწვენელ დროზე ცხენმა დახვებუნა (სახლთან მოღწევისას ცხენმა დახვებუნა).

გ(ო)მოწერა გამოწერა. ~ დობტურმა შენ ავად გაგდომავი არწივი ბაგალაა გაგმიწერა (გამოგიწერა); მიმღ. გამ-ნაწერ გამოწერა, გამოწერილი. ~ დობტური გამწერა წამლევი (ექიმის გამოწერილი წამლები).

გ(ო)მოწევა, გამოწევა ნ. გაწევა.

გ(ო)მოწოვა, გამოწოვა გამოწოვა. ~ თო-ნეა ახალ დადგმაში გამოწოვა უნდ. გამოწოვაში (|| გამოწევაში) მუხაა შიშაა, ცხილაა, წიფელ არ გვაროვენ ამაზახე, რუმ მავარი.

გ(ო)მოწრულა, გამოწრულა გამოწვლი-ლევა, დაწვრილებით გამოკითხვა რაი-მე ამბისა. ~ წრულავს, ალაპარაკევეს; გამოძწრულ, ბუთბუთ რამ გოვგ (და-წვრილებით გამოკითხე, ყველაფერი გაგივე).

ნ. წრულა.

გ(ო)მოჭეხევა, გამოჭეხევა ოფლის დასხმა, ოფლის გამოსვლა. ~ ჩეხ თუ არ დალივა, ოფლ არ გამააჭეხევეს; სიხეხე მამცა, ოფლ გამააჭეხა (ოფლმა დამასხა).

გ(ო)მოჭრა გამოჭრა. ~ პალტოა გო-ვიჭერი გაღიბე (გამოვიჭერი ვაჟი-სათვის).

გ(ო)მოხატა, მოხატა სურათის გა-დაღება. ~ გუშინ გამოხატით, ხატევი მაალეველა მივედ (გუშინ სურათი გადა-ვიღეთ და სურათების მოსატანად მივე-დივარ); ჰენგილატრ (ინგილოფურ) ტა-მსომოზნი გამოხატა მინდოდა, ვერ გამოხატა.

ნ. ხატ.

გ(ო)მოქდა გამოხდა (არყისა, ზეთისა). ~ ჩონ ჰენგილავევა არაყ გამოვდა-მც ვუტუთ (ვიცი): ქობში ჰყრუთ (ვერით) ჰეჰეს, ქლიაე-მოლიავს, აწწლი თავს, რამც გაქ ყარახ (ერთი სიტყვით),

ონთეთე ცეცხლს, ჰკლნთ (ვხლით) არაყს; მიმღ. გამნაჯად. განმაჯად გამონხლილი; გამომხდელი; ახოჲ გ(ო)-მოკლად ახოს გატეხა, ტყის გაყაფეა საყანად. ~ ტყეში ხევეს შკრიან, ახოლი (ნ.) აყეთევენ, ეემას ეტყუნან ახოჲ გ(ო)მოქტადი; მიწი გ(ო)მოკლად ნ. მიწაჲ; ნიგზი (ნტუგზი, ნტუგზუ) გ(ო)მოკლად ნიგვზისაგან ზეთის გამოხდა, გამოწურევა.

გ(ო)მოკლომაჲ, გამოკლომაჲ უკან გამოდენება, გამოდგომა, გამოყიდება. ~ ე ხსალი პატრონ უტღვევის ქურდს; ჩობან ააქს ერ ტომასყ, ამით უტღვევაყ (მწყემსი იღებს ერთ კომბალს და ამით უკან ეღვენება); შენ დეკაც, მე ვი, გაგმიგდევ, ხეარ რუ მე მამცე, ღოაქირო, შენ დამამალ, წაჲ (შენი ცოლი, მე ვიცი, გამოგედვენება და, თუ რამე სარგებელს მომცემ. მე დავიქერ, შენ კი დამიღლე და წადი); მიმღ. გამმნაჯლომ ის, ვინც ეღვენება. ~ ქაჩლიბე გამმნაჯლომ ინსნევეს ქაჩლი გზა-კოლ დოტქარეგაყ (კაცებს, რომლებიც ქაჩალს გამოედვენენ, ქაჩლის გზა-კვალი დაუკარგავთ.

[სინ. უკან(ი) გ(ო)მოკლომაჲ. უ. გ(ო)-მოდგომაჲ, უ. წასტლაჲ ნ. უკანი(თ)]
გ(ო)მოქწყევაჲ, გამოქწყევაჲ ნ. გ(ო)მოსწყევაჲ.

გონგოლაჲ 1. იგივეა, რაც შაგონგლილ პარკ (ნ. შაგონგლაჲ, მნოშე. 1). ~ ე პარკ ფინთი (ფინთია), გონგოლაჲს (შეთელილია და უხარისხო).

[სინ. შათელულ პარკ, ნ. შათელაჲ; შანაბდულ პარკ, ნ. შანაბდაჲ, ნაბადა პარკ];

2. გაღატ. ცუდად, დაუღვერად, უშნოდ შეხევეული ან გამოხევეული რამ. ~ ინსან (ადამიანი) თუ წევს ფართალში (ლოგინში), თაე-რამ (თავი ან რამე) არ უჩანს, გურგალი (მრგვალია), ფეყევიტ მოკუნტო, ჰემემე (ასეთ) დროზეც ამბოვენ — შაგონგლილ, გონგოლაჲ ქნლი (გამხდარა).

გონგოცაჲ იგივეა, რაც გოგნიცაჲა. გონიარ გონიერი. ~ გონიარ ყმანული (გონიერი ბავშვია).

გორ გვარი. ~ შენ გორ რანსა? (რა გვარი ხარ?).

— ჯ ა ნ.
გორბავორ [აზ. გორბავორ]: გორბავორ გაკიე! (გაქდე!) წყევლაჲ: ჩაძალღლი, მოკედი! (ჩაძალღლეს, მოკვღეს!). ~ გორბავორ გაკიე (გაქდე) ჩემ ემ დღეში ჩაგდევაძემ (ჩემი ამ დღეში ჩაგდებისათვის); გორბავორ იქნეს! (ამოწყედეს!).

გოროვაჲ გორვაჲ. ~ გოროვს (გორაობს); ენაზე გოროვაჲ ნ. ენაჲ.

გო- ასიმილიაციის შედეგად სახეცვლილი ზმინისწინი გა- (ჩვეულებრივ, ვე კომპლექსის ან მისგან მომდინარე რ-ს წინა პოზიციაში). ~ გზხწრე (გეხევენები).

გოგ [აზ. გჷჲ] ცა.

გოგამ [აზ. გჷჲმ] იგივეა, რაც ლურჯეკალ.

გოგამნ ერთგვარი მწერი, საქონელს (ცხენს, ძროხას) ეხევეა, სისხლს სწოვს, ქაობიან ადგილებში იცის.

გოგართმაჲ [აზ. გჷჲართმჷ=გალურჯება?] ყივანახველა.

გოგოზ [აზ. გოგოზ] ლურჯთვლებიანი. ~ გოგოზს ლურჯთოლევიანს ეზახიან; ზინაჲ ქალ გოგოზი (ლურჯთვლებიანია).

გოგოზიმან [აზ. გოგო=ლურჯი+აზ. ჩინან=მდელი] ახლად ამოსული მწვანე მობიბინე ბალახი, მოლი. ~ რზრში ალაულაჲ (ბალახ-ბულახი) დაგლიე; მარტო გოგოზიმან დარჩეს; ჩონ რზრში გოგოზიმან არა, ექაეროვაჲ ბითავა ალას დოტეცი (ჩვენს ეზოში მწვანე ბალახი, მოლი არ არის, აქაურთა მთლიანად სარეველა ბალახს გადაუფარავს); ცახი გაკეთელ ეავით ტიპლაყ რზრეე იგჷვის (ცახისაგან გაკეთებული ცოცხით შიშველი ეზოები იგემაჲ, ფიროჩხით (ნ.) კი — გოგოზიმან.

— ერთწლიანი თავაქასრა მ ა ყ.
გოგამამან უწინდელი ქეჯიმის ქსოვის სახე.

— ჯ ა ნ., გვ. 142.
გოღმზ- ასიმილიაციის შედეგად სახეცვ-

ლილი რთული ზმნისწინი ვადმო-
(უმთავრესად ვე კომპლექსისა ან მის-
გან მომდინარე რ-ს წინა პოზიციაში). მი-
სი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლე-
ბა დაიკარგოს. ~ გრძმრველ || გდმრ-
ველ (ვადმოველ).

გჯღმ- ასიმილაციის შედეგად სახეცე-
ლილი ზმნისწინი ვად- (უმთავრესად ვე
კომპლექსისა ან მისგან მომდინარე რ-ს
წინა პოზიციაში). მისი პირველი ხმო-
ვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს.
~ როგო გრძღმწრო? (როგორ ვად-
ხველი?); აკუშკადთი ვდრველ, წრ-
ველ.

გწწამა [ახ. გწწამ] პირამდე გაესებუ-
ლი ტომარა.

გწლ (მრ. გწლევ, გწლვ) გველი. ~
აელემან გრლ (შხამიანი გველი); ემ
გზი არ წახტედ, გზახე ბევრ გრლვ
დაბტომელნი (გზახე ბევრი გველი და-
ვიხედება); ერ გრლ არის, ქეჩიღსაა-
ლა ნაბალეუევი გმა ჩელის (ერთნაირი
გველა. რომელიც თხის ბღაელისმა-
გვარ ხმას გამოსცემს); ერუტრა (ერთ-
გვარი) გრლ არის, წრტლ ქებევ (რქე-
ნი) აქ. ეემას ქებევიან გრლს ეზა-
ხიან; თმიან გრლიც კებტევ (არის),
ზედ თხაე აქ წელზე; გწრწა გრლ ნ.
გწრწა; ნაფრინ გწლ ნ. ნაფრენ;
ნ. შამარ გწლ.

— გწლ ქან.

გწლაბრიმა გველბრტყა. უშხამო, მო-
შეო ფერის, გველი მოკლეა და უკუ-
დო. ~ გწლაბრიმა მოკლეში ამბო-
ვენს — ფერი ზუზუე დაბრიმავდევისე
(დაეცეპაო) ადმზე არ ჰკლან (კლავენ)
გწლაბრიმას. თუ დადნახეს გზაში, წევს
გწლაბრიმა, აპტანენ უოზი (აპქეთ
ქოხით), ბრული (ბუჩქის) ზირზე მიპ-
ყონენ, აგდევენ (ტოყებენ), არ ჰკლრნე
(არ კლავენ). თუთან (თანაც) ემი
კუდაც ფერი ზუზუს მინგავს.

— გწლაბრიმა ანკრა ქან.

გწლაშაპ, **გწლაშაპა** გველემპი.

— გწლაშაპა ქან.

გწლთევა გველთევა.

გწლი სოკოა წერილი სოკოა, ერთგვა-

რი, მოყვითალო ფერი აქვს და სრიალა
კანი, საქმელად არ ვარგა, შხამიანია.
გრლხოკერა ველხოკერა.

— გწლხოკერა ქან.

გრმ- ასიმილაციის შედეგად სახეცე-
ლილი რთული ზმნისწინი ვადმო- (უმ-
თავრესად ვე კომპლექსისა ან მისგან
მომდინარე რ-ს წინა პოზიციაში). მი-
სი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება
დაიკარგოს. ~ გრმრველ || გმრველ
(გამოველ).

გრრა [ახ. გრრა]-დაგვარად, -მებრ, თა-
ნახმად, მიხედვით. ~ ადათაგარა ქა-
ლი მოყუნაში დარეუხასთან თოფ
ესრუან (ადათისდაგვარად, ადათისა-
მებრ, პატარძლის მოყენისას ქიშ-
კართან თოფს ისერიან); ფაქჩაე თქმა-
გარა ჩონ მოსუვართ (მეთის ნათქვა-
მის თანახმად მოვედით); სილაძაზე
აგორა (სილაძაზისდაგვარად, სილა-
ძაზისამებრ).

გრრდ (მრ. გრრდრ) 1. გვერი. ~ დე-
კაცს თავი კაციზე (ქმრისათვის) უთქომ:
ად კაცი, ე გრრდევ (|| გრრდრ) ტკიე,
რაჲ ჰქნრა? (გვარდები მტკიევა, რა
ექნა?); ჩემ მამი გარდი აერ (წაჲ)!
წყველა: მამჩემთან (იგულისხმება
ჩემ მკვლარ მამასთან) წადი!! გრრდრ-
ში ვადგომად იგივეა, რაც ვადგომად.

— გრრდ - გრრდ გვერდულათ, იგ-
ვრდიე ქან., გრრდი გი გ., თო ფ.,
ქა ეთ. (მონ.)

2. გრრდრ იგივეა, რაც ნეკე [ნ.
ნეკ (2)].

გრრუქ ნ. ქორუქ.

გრრც ახლოს, გვერდით. ~ კაცთან გრრც
ერ სოფელ არის, ყუმ ებნევიან (ყუმს
ეძახიან); შენ ჩემთან გრრც მოლად
(ახლოს მოდი), დაე! ჰენ მინამ არ
უშმენ გრრც (არავის არ უშეგებენ ახ-
ლოს); გრრცა ახლოსაა, გვერდითაა.
~ ექ სოფელ გრრცა; ვადაე ბუთუმ-
თან გრრცა (ეს ბიჭი ყველასთან ახ-
ლოსაა, ახლო ურთიერთობაშია); გრ-
რცა ახლოს მყოვი; გრრც-გრრც ახ-
ლო-ახლო, ახლოს; გრრცყენ იგივეა,
რაც გრრც. ~ გორცყენ მოჲ! (ახლოს

მოდის); გარე წახტლამ ახლოს მის-
ვლა, ახლოს გავლა. ~ იმგე ცეცხლ
ანთი, გარე წახტლამ, არ კეპტეე (იმ-
გეარი ცეცხლი:ანთია, რომ ახლოს მის-
ვლა არ შეიძლება).

— გერე ჟან, გზერე ვი გ.,
თო ფ., ქა ე თ. (მოხ.).

გრაჟაფონამ იგივეა, რაც დილიფარამ.
გრიკამ 1. კრელი ქათმის ეპითეტია. ~
გრიკა ქათამ.

— გრიკამ გურემა, მეგრულა ქა-
თამი ჟან;

2. ვაღაღ. კრელი ფერის ქსო-
ვილი. ~ გრიკა კაბამ ჩაუტომ; გრიკა
შალ.

გრილ სიგრილე. ~ დილი გრილში
მოამ!

გრილოამ 1. ჩრდილი. ~ კუნზ ადღ, გრ-
ლოში დაე, წაჟიოხს!; ბეერ, ცოტამ
გზამ წასულან, დამშროლან (დალი-
ლან), ერ გრილოში! დამქარან; ხი
გრილო ქა დაწო (ხის ჩრდილ ქვეშ
დაწეა); გრილოამ უყო მოუჩრდილა. ~
ჩიტმა ვაშალა ყანადეე, ვადას (ვაეს)
გრილოამ უყო; გრილოამთი ვაღაღ.
ქომავობით, მფარეელობით, დახმარებით.
~ შენ გრილოამთი (შენი მფარეელობით)
ცხოვროეენ შენ ზლეე (შენი რძლები).

— ჟან., მე ე თ., უ თ უ რ გ.,
კა ი შ., ქა ჟ., გრილი შან. ვეჟა
II, გრილო ჩრდილი ადგილი ძი ძი,
კე ც ხ., ხ ე ბ. (ქართლ.);

2. ლანდი, აჩრდილი. ~ ზალმა
წყალში თავი გრილოამ დაძანხა; ქურ-
დი ვადახორწნაში გრილოამ დოძანხ
(ქურდის ვაქცევისას ლანდი დავინა-
ხე).

გროშ რომი, მსხვილად დაფქვილი, და-
ღერდილი, დანაყილი. ~ გროშ ფქულ;
გროშ მარილ; ზ მ ნ ზ. გროშამ მსხვი-
ლად, რომად (დაფქვა, დანაყევა...);
გროშ კეპტეე ნ. კეპტეე, მნიშვ. 11.

შდრ. ნავროშ.

— ჟან., მოსხოსავით საბა; როში
ნაღერლზე უფრო მსხვილად დაფქუ-
ლი ძო წ., დაღერდილი ქერი ან ასლი
საქონლის საკმელად მე ე თ., და-

ღერდილი სიშინდი ან ქერი ხარისა და
კამეჩისათვის ა ლ ა ე., გვრში დაღე-
რდილი, მსხვილად დაფქული უ თ უ რ გ.

გროშამ, დაგროშამ რიოლა, რქენა. ~
იგრუშევის (ირქინება); ჩონ ფურამ
დამგროშამ (მირქინა); მი მ ლ. საგროშ-
მელ სარქენი, სარჩილი. ~ საგროშელ
ქებეე (რქები) — საგროშელ რქები
ჟან.; დანაგროშ რომელიც ირქინება;
როშელსაც ურქინენ.

— გრემა ჟან; გურემა ჩხურა (ჩხუ-
ლეთა) საბა; გერემა გეემა, ცემა
ჩ უ ბ.

გრშამლა, გროშელამ რქენია, რიო-
ლია (საქონელი). ~ კამეჩ, ფურ-რამ,
ქემენიე იგრუშევის, გროშელამს (ყა-
მეჩი, ძროხა და მისთანა, რომელიც ირ-
ქინება, რქენია).

შდრ. გროშამ.

გუ- ასიმილაციის შედეგად სახეცვლილი
ზმინსწინა გა- (ჩვეულებრივ, ვა კომ-
პლექსის წინა პოზიციაში). ~ გუა-
კეთ (გუაკეთე); გუაგდ (გუაგდე).

გუბ 1. გუბე. ~ თიზირში (ნ.) ერ დიდ
წყლი გუბარის; ტყეში ერ გუბ ყოფილ;
ნ. ბადრიან გუბ; დიდ გუბ; თაფთაფი
გუბ; ლოგინიან გუბ; რამამა გუბ;
ყუთლიან გუბ; ცაცხიან გუბ; ციბი-
კამა გუბ;

2. კარტოფილის, ლობიოს, კიტრისა
და მისთანათა დასათესად ვაკეთებულ
ბუდნა, პატარა ორმო, ბუდე, რომელ-
შიც მარცვალს ავდებენ. ~ კიტრი
გუბ; გუგრაამ გუბ; პამილორი გუბ;
ზოგ ეერგამთი (მჭკრივად) თესენყ,
ზოგ გუბში; ზ მ ნ ზ. გუბ-გუბ ბუდ-
ნა-ბუდნა. ~ გუბ-გუბ დათესამ (ბუ-
დნა-ბუდნა, ჟგუფ-ჟგუფად დათესვა),
ბუდობრივი თესვა; ჩალთუქი გუბ
იგივეა, რაც კოპ (1).

გუგოამ გოგო (მიმართვისას იხმარება და
ისიც მეტწილად შემოგლებული ფორ-
მით) (ნ. გო.). ~ გუგო, სა მიიღიხარა?

— გუგოამ (გოგოამ) ჟან.

გუგრაბალ თეთრი, ნამყენი ბალი, სამუ-
რადებლ იხმარება. ~ გუგრა ბალს თეთრ

ბალს ებნევიან (ეძახიან, უწოდებენ).
გუგრაა გუგურაა (ნათ. გუგურაა, მრ. გუგურაევ) გოგრა; გუგრა-მუგრაა გოგრა და მისთანები. ~ უწინდელ ზარღ (ძველ) სახლებში ნაუღომ ადგილში (იმ ადგილში, სადაც ცხოვრობდნენ), ოთალი კერზე ერთ ოორ რაფ იქნეოდა ზევით გუგრა-მუგრაა, კოქპეი, თაფლი ქოთნევ დააწყოველა (დასაწყობად); ზ ე ლ ს. გუგრაიან გოგრაინი; ნ. ბალყაბაზ გუგრაა; ბაღურ გუგრაა ნ. ბაღურ; ნ. ბოლოღა გუგრაა; გუგრი გირც ნ. გირც; გუგრი ქათაა ნ. ქათაა; გუგრაინ ფლავ გოგრისგან დამზადებული ერთგვარი ფლავი; ნ. თას გუგრაა; კოტოშ გუგრაა; მარილი გუგრაა გოგრისგან გაკეთებული კურკელი სამარილედ; ტრიან გუგრაა ნ. ტრიან; ნ. ურუსულ გუგრაა.

— გუგრა შ ა ნ. რეც., მ ა ყ.

გუგრი(მ)შივ 1. ჩალამძივი (მარცხლოვანი მკენარე) და ამ მკენარის ნაყოფი, რამელსაც მძივებად იკეთებენ. ~ გუგრიზივს გუგრაა არ იშოვს (|| იშოვს) (არ იკეთებს, არ ისხამს), იგრეე ყუთ ზღ ფერ აქ, იმიბეაც (იმატომატ) გუგრიზივს ეზახიან.

— გუგრი შ ზ ივ მ ა ყ.;

2. მძივი, გაკეთებული ჩალამძივის მარცხვლებისაგან.

გუგურაა ნ. გუგრაა.

გულაა: პირპილი გულაა ნ. პირპილი.

გულმუ- ასიმილიაციის შედეგად სახეცელილი ზმნისწინი გადა- (ვა კომპლექსის წინა პოზიციაში). მისი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს. ~ გულმუვარა (გაღმუვარა); გულმუვად || გლმუვად! (გაღმუვადე!).

გულუ- ასიმილიაციის შედეგად სახეცელილი ზმნისწინი გადა- (ვა კომპლექსის წინა პოზიციაში). მისი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს. ~ გულუაგდ || გლუაგდ (გაღაგადე); გულუაპთე || გლუაპთე (გაღაგაპთე). გუთან (ჩვეულებრივი მნიშვნელობის გარ-

და) გუთნის უმოლტკაეო (უშოლტო) ნაწილი. ~ თოფეე (თვლები) გუთანზე არ ეკატეე (არაა), იმას რუმ უმბენ წინ შოლტკაეე, იმაზე არის თოფეე; გუთან (გუთნი) გატანაა (|| გაღევაა) ნ. გატანაა, მნიშე. 1; გუთან დანაქერ იგივეა, რაც დესტაჩიე. ~ გუთან დანაქერის ეტყუანი, მისაც გუთნი დესტაა (ხელნები) უქერი და მილაავს; გუთნი დეღაა ნ. დეღაა (1); გუთან შაგვერგევაა ნ. შაგვერგევაა, მნიშე. 1; გუთანი დესტაა ნ. დესტაა, მნიშე. 3; გუთნი ენაა გუთნის ის ნაწილი, რაზედაც ბარი ანუ სახნისია წამოცმული; გუთნი ზროა ფამფალაეი, ღირღიტის ღერძი; გუთნი კინაა იგივეა, რაც გუთნი დეღაა [ნ. დეღაა (1)]; გუთნი კლავ იგივეა, რაც შოლტკაეე; გუთნი სავარცხელ იგივეა, რაც გუთნი გმალ. ~ სავარცხელ გუთანში დანაა (დანაა), წინ შკრის, მიღის. ეეს კრის, გუთან აბრუნეე; „[გუთანში] რულის (უკანა) ბოლო წამოცმული იყო სავარცხელზე. სავარცხლის ბოლოზე აცმული იყო ენაა ანუ დეღა, დეღაზე ბარი“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); გუთნი ყანად ნ. ყანად, მნიშე. 1; გუთნი შამბაა ნ. შამბაა (2); გუთნი გმალ საკვეთი გუთნისა, ხმალა. ~ გმალ მიწაა განაქერ, ყანად — კიმ გადნაყარი (საკვეთი მიწის საკრელია, ფრთა კი—ბელტების გადასაბრუნებელი). (სინ. საკრთ). [— ს ა ბ ა, გმალა, სავარცხელი მ ე ნ თ., გმალაი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (გულამაყ.)].

გუთნი დეღაა გუთნის დეღა.

— მ ე ნ თ.

გულ: გულ აღევაა გულის აყრა. ~ ჰეემაზე ოღლით გულ (ამაზე გული ავიყარეთ); გულ გაგრილევაა . გულისკერება, გულის მოხება . ~ დეღაეაც გაქირევაში ტირის, გულ იგრილევს (|| გრილდევის) (გულს იოხებს); ერ კაეგორა დაქტრპ, გულ გამიგრილდა (ისე გვარინად ვეემე, რომ გული მოვიოხე); გულ გადალოკაა შიშშილისაგან გულის გადაღევა, გულის შე-

ლონება, ძალ-ლონის გამოცლა. ~ ინსანს უქამელოვიზნი გულ ელოკევის (ადამიანს უქმელობისგან გული ულონდება); გულ ვადამელოკა, ეან, საღ-მოზე ერ ჩაა დამილევი, სხო ჰერჩამ (სხვა არაფერი), აჰმიზე (ამიტომაც) დილაზე გულ მელოკევის, გულ მიმ-დის; ჩემ გულ ვადამელოკა, ნაქამ რამ არ დამიჭირა (გული ვადამელია, რაც შეეკამე, არ შემერგო, არ დამადგა), არ ეი, კიაა მაქა?; გულ ვაწურაჲ იგივეა, რაც გულ ვადამელოკა. ~ ერ რამ (ისე) მამშიევი, გულ იწურევის (|| ილოკევის); გულ იწურე ჩემ (|| გულ მეწურევის) — ემას შერხეც ამბოვენ, ფინთა ქნაშიაც (ეულად ვახლომის დროსაც); გულ ვაწურაში ფინთა კეპტეე (ხდება) გულ; გულ დარჲვაჲ გამხნევება, გულის ვაკეთება, გულის ვამაგრება. ~ გულ მიდრჲს (გულს მიკეთებს); მე ვიც, უისმათ (ხელი) არ მაქ, ამმა სხოვე გულ მიდრჲენ (მაგრამ სხვები მამხნევებენ, გულს მიკეთებენ); ზოგდეფა მე ჩემ თავზე გულს ვიდრჲ (ზოგჯერ მე თვითონ ვიმხნევებ თავს); გულ დაქებრაჲ ვაციევისას სუნთქვა რომ ეკერის ადამიანს და გულზე უქერს. ~ ვაციევაში ამბოვენ — გულ დამიჭირაჲ (|| გულ დემეკირა); (სინ. გულყევაჲ დაქერაჲ, ნ. გულყევაჲ); გულ ველანჲევის ნ. აკლანჲაჲ; გულ მოგრილევაჲ იგივეა, რაც გულ ვაგრილევაჲ. ~ დეტრჲჲ, გულ ვამიგრილა (ეცემე და გული მოვიოხე); გულ მოცემაჲ (მიცემაჲ) იგივეა, რაც გულ დარჲვაჲ. ~ სხოვე გულ მაზლევენ (|| გულ მიდრჲვენ) (მამხნევებენ, გულს მიკეთებენ); მეშინანდა, ამმა (მაგრამ) ჩემ ზმი დანახაში გულ მემეცა (გამხნეველი); ვადას (ვაეს) მაგარ გულ მეეცა; ერ ქალს ერ ვადამ არ უნდოდა, მე გულ მიძეც (გული ვაუშვამარე), ბერ ველაპარიკი, იმპინს უკან მამნდომა (— გულის მოცემა ვაგულადება, ვაბედვა, შიშის უქუგდება მ ე ნ თ. გულს მოიცემს ვამბედობა მოვამტება, ვამხნევება ქ გ ლ); გულ მოწ-

უშტაჲ გულის დაწყვეტა, წყენა. ~ გულ მოსწურტი; გულსასივარ (გული სასივარ) ინსან გულის გამსივებელი ადამიანი; გულ ქნაჲ ვაბედვა, ვაგულადება. ~ ლამი მამულში ვადანტლაჲ მინდოდა, ამმა გულ ვერ ჰქონ (მაგრამ ვერ ვაბედვა); ენერთმა (ვერც ერთმა) ვერ ვაბედვა, პატრასტანა (უმცროსმა) დამ გულ ქნა (ვაბედვა), ომო:და; დეკაჲმა (ქალმა) გულ ვერ ქნა, დაბრუნდა; დედას გულ ვერ უქნი, ვერ უთქომ; გულ წადევაჲ ა) ძალიან მეყე ან ცხარე საკმლისაგან გულის მოწყვეტა. ~ ეევე რამ ქმაში ამბოვენ: გულ წამილა; ბ) ვადატ. ვაბეზრება, გულის ვაწყალება. ~ გულ წამილა ბერ ლაპარიკთ; გულზე კელ ჩ(ო) მოსმაჲ ნიშნის მოგებისას გულზე ხელის ჩამოსმა ნიშნობეზულის დასაციანად. ნიშნის მგებელი თან გულზე ისეჲს ხელს და თან ნიშნის მოგებით ამბობს: აჲ გულიჲს (ანდა: აჲ ჩემ გულიჲს! || ემ გულისაჲ ვაკეთო! || აჲ ოხხა!). ~ მე მაგი თავ ერ მეყავრეე (ისე მეყავრება), მაგი საქმეჲ თუ ფინთა წაჲდა, გულზე კელს ჩამასმეჲარ; გული ვასულაჲ ვადავიწყება. ~ გული ვაჰსული; გული თახტაჲ ნ. თახტაჲ, მნიშვ. 1; შერ გულზე ნ. შერ.

გულანჲ, გულანდ გულადმა, პირადმა. ~ გულანდ წევის (გულადმა წეება). [სინ. ყბაზეტყენ].

— ჯან., -ანდ; გულანდ, პირანდ შა ა ნ. რეც., გულადმა წოლა მ ე ნ თ. გულბაჲ ცერცველა, გორველა (სარველა მცენარე). ~ გულბაჲ პურში კეპტეე (ხორბალში იცის).

— მ ა ყ. გულბებერაჲ გულჩილი, ადვილად მტრალი. ~ გულბებერაჲ მალე ნატორ ინსანს ეტყუან (გულბებერას ადვილად მომტორიანს ანუ მტორილა ადამიანს უწოდებენ).

გულედ გულადი, ვაბედული. ~ ჰალალ იქნეს (ალალი იყოს) ჩემ მანაცემ ყოჩ შენზე, მართლაჲც გულედ ვაჰმაც ყოფიხარაჲ; არსენაჲ დიად (ძალიან)

დიდ ვაშკაც, გულედ კაც ყოფილ; ჰემენ გულედ ხართა დეთან წაასლრა? (რომელი ხართ გულადი, დეთან რომ წახვიდეთ?).

გულიძას ნ. აა გულიძას!

გულიძას ნ. ჩემ გულიძას ვაჭკ!

გულიძასირე იგივეა, რაც ზუზუტეც (ნ. ზუზუტე).

გულსასივარ გულის გამასივებელი, შემაწუხებელი. ~ რა გულსასივარ კაც ხარა!

გულყვება გულღვიძლი, შიგნეული. ~ არაყ დოტლიე (დაელიე), გულყვება დამწო (დამწვა); გულყვება ტყე (მტყეა); გულყვება დაქერაა იკეა, რაც გულ დაქერაა (ნ. გულ); შენ გულყვებას კირიმენი სალერსო გამოთქმაა, იხმარება მიმართვისას ზედმეტი სიყვარულისა და აღერსის გამოსახატავად.

— შიგნიერობა, გულღვიძლი ჟან.

გულწიფაა ერთგვარი ხეა. ~ გულწიფაა თამი ნაქნარ ლაფ დიდ ხეას (გულწიფაა მთაში მყოფი ძალიან დიდი ხეა).

გუმან [აზ. გუმან] ეკვი. ~ გუმან ოტლი (ეკვი აულია).

— მენთ.

გუმანნუა [აზ. გუმანლხ, აზ. დიალ. გუმანნხ] ორსული. ~ ზალ გუმანნუა ყოფილ (რძალი ორსულად ყოფილა).

გუმუ-ასიმილაციის შედეგად სახეცვლილი რთული ზმნისწინი გამო- (ვაკომპლექსის წინა პოზიციაში). მისი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს. ~ გუმუალტუ || გმუალტუ (გამოვადიძე); გუმუალ (გამოვალ); გუმუაყ || გმუაყ (გამოვაყხე); გუმუართ || გმუართ (გამოვართე).

გურგურ, გურგუროვია, გაგურგურევაა ჰუხილი, გერგინვა, გრუხუნი. ~ გურგუროვს (ქუხს, გრუხუნებს); დღე მორღებულ, საგურგურეველი (იქუხებს); მე თუ ზილში ჩომოტეარდ, თქონ საფიქრეველხართ, გააგურგურაე (მე თუ ძილში ჩამოვარდი, თქვენ იფიქრებთ, დიქუხაო); **გურგური** დაქე-

ჩაა ნ. დაგეჩაა, მნიშვ. 2; შენამ გურგურ დაგაყარ! (გურგურ დაგაყარ!) (წყევლა: მეხი დაგაყარე!); შენამ გურგურ დეგეცასი (მეხი დაგეყაროს! მეხი დაგეცეს!).

— ჟან, ქყ., გურგულაა შარაშ., დეიგურგულეხს ნიე.

გურუიევი ჟალღეც (გურუი ჟალღაა) (სიტყე-სიტყე: ქართველების თუთის ხეები) ტოპ. ადგილის სახელია კახთან ახლოს.

ნ. ჟალღაა. **გურულღეც [აზ.] იგივეა,** რაც ჩაგურგურაა.

გურუა არაფრის მცოდნე. ~ ჩონ ქალ გურუას, ჰერაბ (არაფერი) არ იცის, არც სახლ-კარ დაღაგევაა, არც შიქმელ გაქეთევაა.

[სინ. კაქიე; შუშიე].

გუშინდელა, გუშინდეღლა გუშინდებურად, გუშინდელიეთ. ~ ზმევს გუშინდელა ებნევაე ქაჩალ.

ნ.-ეველა.

— გუშინდულა ნიე.

გუშინდამდელა, გუშინდამდებულა გუშინდამდელიეთ.

ნ.-ეველა.

გუან გეიან.

გულაბათუნ იგივეა, რაც ოქრონკელ.

გულგაზ [აზ. გულ=სახე, ნაყმი+აზ. გაზ=ქსოვილი, აბრეშუმი] 1. ცხვირ-სახოცი.

[სინ. გელი გულგაზ];

2. თავსაფარი.

[სინ. კატარ].

გუმუშ [აზ. გუმტუ] ვერცხლი. ~ გუმუშ კბილ (ვერცხლის კბილი).

გუნაბახან [აზ. გუნაბახან] მუხესუმზირა.

გუნდაგუზ [აზ. გუნდან გუნან] დლითი დღე, ყოველდღე.

გურგალ მრგვალი. ~ ბურთ გურგალი (მრგვალი); **გურგალ-გურგალ მრგვალ-მრგვალი.** ~ კატი გოგოლას (მკადის კოკორს) კატი ფქულით აყეთევენ, თორენში აკრან გურგალ-გურგალს; **ზ მ ნ ზ გურგალა მრგვალ.**

— შან. რეც., გურგალი, მგურ-

გალი მენტ., გურგალი მარტ.-
იმნ.; გიგ., თოფ., ქავთ. (რკ.),
ზრგალი, გურგოლი კაიში., გურიგ-
წალი გორგალი, მორგვი; გურიგწ-
ლად მრგვლად გიგ., თოფ.,
ქავთ. (მონ.)

გურგანაა, გურგანა პურ ხორბლის ერთ-
ერთი ჯიში. ~ გურგანაა დიად
რზაგინ, ყუვათიან პური, კაა პური,
ამმა იმდენ ტკბილ, გემრიელ არა
(გურგანაა ძალიან ძარღვიანი, ყუვათი-
ანი პურია, კარგი პურია, მაგრამ იმდენ-
ნად ტკბილი და გემრიელი არაა), სა-
რიბულდას (ნ.) ნაკლევ რზაგ აქ, ამმა
გურგანაზგენი გემრიელი (მაგრამ გუ-
რგანაზე გემრიელია).

— შ ა ნ. რეც.

გურგულ ქნა ნ. მირგულ ქნა.

გურგუნ გვირგვინი.

გურზაა, გურზა გულ [ზ. გურზა] (ვი-
ურზა, ერთგვარი შხამიანი გველი, შა-
ვი ფერისაა, მოკლეა და სქელი. ~
იგურზაა სკელი, ემას ეოხ — მოხ (ჯო-
ხი და მისთანა რამე) ვერ კლავს, თო-
ფით კდ რე. თი ზირეზე ეკბტევ (მთის
ძირებში იცის), ჩაღალში (ნ.), ათლარ-
ში (ნ.).

გუშაჲ, გუშელ ნ. გიშელ.

ღ

დაა 1. ნ. დაა;

2. (ნაწილაკი) კი, უკვე, მაშასადამე.
~ ეხლა დაა გოტზებ (აი ახლა კი გავძე-
ძი); ჩონ ყმაწულ ეხლა ისადევს დაა
(ჩენი ბავშვი უკვე ჯანსაღდება);
აეხლა თუ არ მოტდა, დაა არ მოე (ახლა
თუ არ მოვიდა, მაშასადამე, არ მოვა);
ბრინჯ თეთრდების, დაა ბრჯ დანაყააუ
(დაცხეაუ) ეემით თავდევ.

დაადგოლევა 1. დაბინავება. ~ მოგი-
ყონაჲ (მოგიყვანათ), დაგაადგილაჲ (და-
გაბინავეთ), ეხლა რაჲ გეპირეყაჲ იში
თაჲ ? ! ; 1 ფურ დავაადგილოთ, ადილში
(ნ.) შოაჲყონოთ (შევიყვანოთ)!; პალა
(ქერ) არ ღრუადგილევი კნუტ (ქნუტი);

2. თაჲის ადგილზე დადება, მოთა-

სება. ~ ქურკელ წაღ, დააადგილ, კო-
რთეზე (თაროზე) შაღნახ!

დაავაა, დაპვაა, დაპვაა [აზ. დავა] 1.
დავა, ჩხუბი. ~ ქაჩალმა დაავაა (||
დაპვაა) დაუწყო სახლი პატრონს; და-
ავაა ყიღჯაა (ყიღლოვაა) დავის ყიღ-
ვა, სხვის საქმეში, სხვის ჩხუბში ჩარე-
ვა. ~ სხუთა დაავას პაბე ტყიდლრკა?
(სხვის ჩხუბში რატომ ჩავერევი?);

— დავის ყიღვა მენტ.;

2. ომი. ~ დიდ შულ (უფროსი ვა-
ჟი) დაავაში მამიკლეს; ხუთ წელ დაავა-
ში ყოფილ; დაავაა ღროზე ჰეჩსადამ
პონაა არ კეპტელოა საპონის (ომის
ღროს არსად არ შეიძლებოდა საპონის
შონა); დაავათი (ომიდან) ბრუნდევ;
დაავაა ქნაა (კეთევაა) ომი (ომობს),
ბრძოლა (იბრძვის); ჩხუბი (ჩხუბობს).

~ ან ემ ქალი თაჲ წაყონევაართ შენ
ფაჰჩალუღით, ან შენთან დაავაა სა-
ქნევაართ (ან ამ ქალს წაიყვანათ შენი
სახელმწიფოდან, ან გეომებით); ურუ-
სმა შაჲილთან დაპვაა ქნა; ზ მ ნ ზ.

დაავაა საქნელა საომრად, საბრძოლვე-
ლად. ~ ცხენეჲ შაჲმანხეს, წაჲტუნენ და-
ავაა საქნელა; დაავას ჩედის (აკეთევის)
ომობს, იბრძვის. ~ შულ დამე ყოშინ
(ჯარი) დაავას ჩედის (|| დავას აკეთევის).

დაალატევაა სახლის ნივნივებზე ლარტ-
ყების დაკერა. ~ ბოანთირზე კავეე
დაკრას უჲან კავეეზე აალატევენე ალატს,
მეღლანი კრამეტ ჰხურენ ან ჩალას (საყ-
ვაეზე ნივნივების დაკერის შემდეგ
ნივნივებზე აკრავენ ლარტყას, მერმე
კრამიტით ხურავენ ან ისლით).

ნ. ალატ.

დაამამბლეველ ნ. მამბლოვაა.

დააჟეკელ ადგილ ნ. დაჟეკაა.

დაატრიალეველ ნ. დანატრიალევ.

დაბადევაა დაბადება, გაჩენა. ~ ყმაწულ
ბადდევ (იბადება); გაჰირევეაში მე მამი-
გონ, ოსაათ (მამინე) მე იქ დავბად-
დევ (|| დაბადეფართ) (დაეიბადები, გაე-
ჩნდები); დაბადლა (დაიბადა); შარამის
მოჲტლაა უნდოდაჲ ურეეჲს, იასო ქრის-
ტეა ნუ დაბადლესაჲ (არ დაიბადოსო);
მი მ ლ. დანაბადევ დაბადებული, დამ-

ბადებელი. ~ ღერაითი ბაყლ გმოჭდა, დაქსრნდ (მოვისვენე), ახალ დანაბადევივი უქენ (ახალდაბადებულოვით გაეხნდ); ჩემ დანაბადე დღემ დამნ-გრისი! (ჩემი დაბადების დღე დამქ-ერეს), მასჭულა დაბადევაა ნ. მასქტ-ლაა; მრავალ დაბადევაა ნ. მრავალ.

დაბალევაა, ჩაბალევაა, გადაბალევაა მეტად დამწიფება, სიმწიფისგან დარ-ბილება (ხილისა). ~ ერ (ერთი), მოჭ-ქირ ჭელ, ჰათარ (როგორ) დაბალეუ-ლაე; ქლიავ ლათ (ძალიან) მოჭულ, გადაბალეულ (|| გადაბალეულ); და-ბალეუას მაგრამ მოჭულ რამზე ამბო-ვენ — თუთაზე, სხალზე, ბალზე, ტყი-მალზე, რანანც შედევე; მ ი მ ლ. და-ბალეულ, დანაბალეუ მეტად დამწიფე-ბული. ~ დაბალეტლ ყუთოლ ტყიმალ

დაბანჯლაა ნ. დაბაჯაა.
დაბაჟღანაა ბაჟაღანა, დაბალი, სქელი და უშნო ტანის (ადამიანი). ~ დაბაჟ-ღანაა ლათ (ძალიან) დაბალ, ფართოა, აბზიერ (ისანი (უშნო ადამიანია)).
— ჟ ა ნ.

დაბარაბრევაა, დაბარაბრევაა, გაბარაბ-რევაა გათანაბრება, გათანასწორება; ჭიაა დაბარაბრევაა (გაბარაბრევაა) იგეეა, რაჟ ჭიაა დაწყულეეა (ნ. ჭიაა, მნიშვ. 1); ზ მ ნ ზ. დაბარაბრეველა გასათანაბრებლად. ~ თერაზუა თო-ლეუ დაბარაბრეველა ჩინაგდეუ პატარა ჭქას არბაა ებნევიან (სასწორის თღების გასათანაბრებლად დადებულ ქვას არბას უწოდებენ).

დაბასაა: უულაბ დაბასაა ნ. ეულაბ, მნიშვ. 2.

დაბახევაა შეჯიბრება, დაჯიბრება. ~ ჰემენ ვადაც იმ ქალთან დაბახევეს, გ(ა)დაუპწროვს, ქალ იმასთან გათხუ-თეველი (რომელი ვაჟიც იმ ქალს შეე-ჯიბრება და გადაუსწრებს, ქალი იმა-ზე გათხოვდება); მოხთ, იქიდასი დამ-ბასით! (მოდი, ხელახლა შეეჯიბრეთ ერთმანეთს!); მოა, ბუუეოლებზე დომ-ბასოთ!; ზ მ ნ ზ. დაბახენლა შესა-ჯიბრებლად. ~ ჩონ შენთან დაბახ-ენლა მოსუვართ.

ნ. ბას; შდრ. აბახევაა; დაბასაა.
— დომბასოთ დაეკიდნეთ შ ა ნ-რეჟ; დაბეხება სანადღოს დადება ნ ი ე.

დაბალ ([აზ.] თურქული (რქოსანი სა-ქონლის დაეადება). ~ დაბალ ზროხას ციეში ეყრევისყ (სიციეეში ემართე-ბა).

— დამალი ცხენის ავადმყოფობაა, საქმლის მოლოდინში უსიგდება. 'მაგა-რი სისა ქ ა ჟ.

დაბალჩიაა [აზ. დაბაგაჟაზ. ჩი] მეტყუ-ეე. ~ ტყუე დანამუშეეე კაც დაბალჩიას (ტყუების დამმუშეეეეეე კაცი მეტყუ-ეეა).

დაბაყლაა ნ. ჩაბაყლევაა.
დაბაკაა, დაბანჯლაა 1. დაუდევრად, ნე-მსის შორიშორ ამოგებით ეერვა ან ასევე დაუდევრად ქსოვა, მიჯღანეა. ~ ე კაბაა რაქწოწორ (ნ.) დაგიბატრა (|| დაგიბანჯლრა), ლამაზა ეერ შაჟკე-რი?; რა ბაგი (ნ. ბაგიაა) რამ ხნრა, ფეესომოზ (ფეესაცემოლ) ჰათარ; (რო-გორ) დაგიბატჯი; წინდეე დოჭბაგი; ნეში დიდრტანა ამოგდეეას (დიდზე, მსხვილად ამოყრას) დაბატაას ებნე-ვიან.

[სინ. დაგაგაა];
2. გა დ ა ტ. დაუდევრად წერა, ჯღანა. ~ დიდი ასოეეით დოჭბაგი.
დაბაგლაა (1) ბარტყობა, შეილიერობა, გამრავლება (ოთქმის ფრინველებსა და ცხოველებზე).
• ნ. ბაგლაა, მნიშვ. 1.

დაბაგლაა (2), გ(ო)დმობაგლაა, გადმო-ბაგლაა 1. მცენარის ძირიდან ბაგლე-ბის (ნ. ბაგლაა, მნიშვ. 3) ამოყრა. ~ შჯღანწლ მაგრა (|| ბეტრ) ბაგ-ლაეს, ლათ (ძალიან) ბეტრ ბაგლეე აჟ; ე ქლიავ იქიათი (იქიდან) გადმაბაგ-ლა ჩონ ეზოში; დილბარს (ალუბალს) დოჭბაგლი.

ნ. ბაგლაა, მნიშვ. 4;
— ამოღლარტვა მ ა რ ტ.-ი მ ნ.;
2. გა დ ა ტ. აბობენ ქალზე; რო-მელიც ბევრ შეილებს აჩენს. ~ აა დეკაც ბევრ იბაგლეე, დედამიწი ყმა-

წულევ დობაგლი (ეს ქალი ხშირად აჩენს, უამრავი ბავშვი გაუჩენია).

ღაბჯანევაა, დაჯმანევაა 1. დაჯმანება, დაჯომება. ~ ფარჩას სიპტა (ჯერ) აბზანევენ. მეელნი (მერმე) სკრიან; და-აბზანა? (დააბომე?); დააბზანა, გომოქქრა; მოა ფარჩაა დაგაბზანო; 2. ვინმესთან დატოლება. ~ მოა დოა-ბზანოთ (|| დოაჯმანოთ) (დავეტოლოთ), შენ მაღალ ხარ, თუ მე.

— წაჯმანა, შეეჯმანა საბა, შეჯმანება ჩუბ., გაჯმანვა, ჯმანვა ძიძ. კეცხ., ხუბ. (ქართლ.), დაჯმანება ნიჟ., გაჯმანა ვაზომვა გიბ., თოფ., ქავთ. (მოხ.).

დაბილევაა ნ. დაბილევაა.

დაბიქევაა ნ. დაბუქევაა.

დაბლანგაა, დაბლანდაა იგივეა რაც ალა-რაა. ~ დაბლანგ, მეელნი (მერმე) შაკერ!; კაბაა შაკერინეახ (შეკერეამდე) არ დაგიბლანგრა?

დაბლევ. (მრ.) დაბალი ადგილები. ~ ქითილაა გაარაას წრულ ხრალე-ვის ქაშიან კეპტეე, დაბლევუ იჭრევ (ქათილა უნაყოფო თუთის ხის პატარა ტოტებია. ეს ქვევითაა, დაბალზე იჭრება) ზეპტყენ თავ ფერცელი (ზე-ვითყენ თუთის დიდი და საუკეთესო ფოთლებია).

დაბლენევაა დაბნელება. ~ თორეა (მთვარის) დაბლენევაა.

დაბლით დაბლიდან, ქვევიდან. ~ ეე ბურთ დაბლით ზეა ესროვენ (ქვევიდან ზევით ისროლე)!

დაბლითაა ქვევითა, ქველა, ქვეშ მყოფი.

[სინ. ქაშიანაა; ქაშია, მნიშ. 1].

დაბნდაა დაბნედა, დასუსტება, ცუ-დად გახდომა, მოთენთვა. ~ დილით-თავ (დილიდანვე) თუ პურ არ შესკამ, დააბნდე; დღისია ჰაბე დოაჯინი, ეანინდან დოაბნილ (დღისით რატომ დავიძინე, სულ მთლად მოვითენთე)!

დაბორიელევაა, დაბორილოვაა 1. ბო-რიალი, ბოდიალი. ~ თეთრ (ფული) დატყარგი, დაბორიელოვს, ვერ კპო-ენოვს;

2. გადატ. თავპრუდასევეა, გა-ბრუება. ~ ფუტყარს ბინის აღმოჩე-ნის შემდეგ უკომლევენ (ნ. შაკომლევაა) ისე, რომ ფუტყარ არ დაიხოცოს და დაბორიელდეს“ (შინამარეწე).

დაბოშევაა 1. დაბოშება, მობოშება, რა-იმე მოკერილის მოშვება, ფომფლედ გახდომა, მოფონება. ~ ქალმეე წყა-ში ჩოტყრი, ჩაკმაში სრველ ქალ-მნეე დააბოშეველოა (დაბოშდებაო, გადიდდებაო); ფეესომოზ დაბიბოშდა; თექ (პალო) დაბოშეტლ, ლაკლაკოვს (ლაცლაცობს, ინძრევა); ცუცქულუ ყულ დაბოშევაა წისქვილში დოლაბე-ბის მოშვება, მოფომფლება.

ნ ბოშ, მნიშ. 2.

— დაუბოშდება ქინკ. ეაეა;

2. გაბოხება (ხმისა). ~ ქანაქარმა (მგელმა) გმაა ცოტა დააბოშა;

3. სიმაგრის გამოცლა (სასმელისათ-ვის). ~ კულ არაყ ლაფ უქანახენდელ გამანსული (კუდი არაყი მთლად ბოლოს რომ გამოდის, ისაა), ეემას მაგარ არაყ-ზე ასხმენე — დაბოშდესა (სიმაგრე რომ გამოეცალოს).

ნ. ბოშ, მნიშ. 4.

დაბრგაა ნ. გაბრგაა.

დაბრეკაა დაბრეკა, დაღრეკა. ~ ფეეს-მუხ რაბე დააბრეკრა? (ფეესცემელი რატომ დაგიბრეკრა?); მიმღ. და-ბრეკულ, დააბრეკ დაბრეცილი, დაღ-რეცილი; (—დაბრეხილი მოხრილი კა-ო შ.).

ნ. ბრეკ.

დაბრიმევაა ნ. დაბრუმიევაა.

დაბრუნევაა (ჩვეულებრივი მნიშვნე-ლობის გარდა) გადაბრუნება. ~ ფარ-თალში (ლოჯინში) აქეთყენ - იქით-ყენ მობრუნევა - დაბრუნევაში ჩემ გორდევ ქრაყუნოვს (ქრაქუნებს, ხმა-ურობს); ბალახ დაბრუნევაა გათიბული ბალახისთვის გვერდის შებრუნება, ნელღი მხარის ზევით მოქცევა. ~ ბა-ლახ დაბრუნევი; ყაბაბ უბრუნევეს ნ. ყაბაბ.

დაბრუმიევაა, დაბრიმიევაა, დაბრუმაე-

ვაჲ 1. დაბრმავება. ~ ამ გაღი დედ მამამა შუტლუ დაკარგიზგნი ამთონ ტირიან, თოლვე უბრტმავდევაყ (|| უბრი- მავდევაყ) (ამ ვაჟის დედ-მამა ვაჟის დაკარგვის გამო იძღენს ტირის, რომ თვალთი უბრმავდებათ); დავბრტმავდ (|| ღოტბრტმავდ); დააბრტმავდი (და- ბრმავდი), ვერ დაჯნახი?; მიმღ. დანაბრტმავდ დაბრმავებული. ~ და- ნაბრტმავე ქალ; მავათ დანაბრტმავე დღეა დოჯნახ მე (წყველავა: მავათი დაბრმავების დღე დავინახე).

2. ბრტმავ;

3. ამოქოლვა, ამოკლება (ხვარელისა, თხრილისა და მისთან.) ~ ემ ომოთ- ხრილში ზედათი ქუვე დოტყური, მემ- ღან (მერმე) კირ დოტხხამ, დოტბრი- მივეი;

3. კვალის მოსპობა;

4. გახმობა (ხისა, ვახისა). ~ მალე (ადრე) განახალ ვახ ბრიმავდევაყ, ადმანე ადრიან განახალ ვახზე კუკურ- ვის ნამეტნავ აგდევენ (ზედმეტად ტრევებენ იმისათვის, რომ), სიცივეა ზოგს დააბრიმიველავ, ზოგს აარ (ზოგს ვახხმობსო და ზოგს — არა);

5. ამბობენ მეწყველ საქონელზე — უპი- რატესად ძროხაზე, რომელსაც რაიმე სატყვირის გამო საღინარი დავხშობა და აღარ იწყებება. ~ გ^ვლაბრიმავ (გველბრტყას) მოკლავი ამბოვეწყ — ფური ზუზუა დაბრიმავდევისავ, აა- მანე არ ჰკლ^ნ (კლავენ) გ^ვლაბრი- მას; ჩემ ფურს ზუზუზე მერავ აქონდა, დაბრიმიველუ, აღარ იწყ^ვლოვის; და- ბრტმავება სხომს (სხვა), ვაგრომავ (ნ.) სხომს: ვაგრომავი ფურს ზეა არ აქ, დაბრტმავეაში ზეა აქ, ამმა არ იწყ^ვლოვის, ზუზუა დაბრიმიველუ აქ; ტკლი დაბრიმივეა ნ. კვილ, მნიშვ. 1.

5. ბრტმავ.

დაბუნება უხეშად ხელის მოვლებით ბე- რის ერთად დაკრფა, ერთბაშად, ხარ- ბად მობლუჯვა, ფოთნა. ~ ჰევაშა (ნე- ლა) დაკრფ ფოთლევ, ნუ ბუნავა; დეკ^ვეე წაქიდანში (წაჩხუბებისას)

ერთმერთ თმი ბუნენ; ხეზე ბუთუმ (მთელი) ვაშლი დაბუნა.

— ბუბნ: დაბუნენ დაბეგვეს, მო- თელეს შ ა ნ. ვაჲ III.

დაბუნ(ნ)ა ნ. მობუნ(ნ)აა.

დაბუნლევაა ნ. წაბუნლევაა.

დაბუნნა ნ. გაბუნნაა.

დაბუნევაა ნ. დაბუნევაა.

დაბურუნევაა დანაოქება. ~ კაბაა დო- ტბურუნევი (დაუნაოქება).

ნ. ბურუნ.

დაბუქუნევაა ბუქუნების შეკერა (ნ. ბუ- ქუნ). ~ თუთუნის აბუქუნევენ, გმელ ფოთლეს თუთუნის ერთმერთზე აწ- ყოვენ, ჰკრავენ, ეესი (აი ესაა) დაბუქ- ნევაა, ბუქუნ გაქეთევაა.

დაბურევაა, დაბუნევაა დაბუნება. ~

ფეყი დაბუნევაა (|| ფეყი დახინევაა).

ფეხის დაბუნება; ფეყ დამიბუნდა;

კლავ დაბუნევაა (კლავ დახინევაა)

ხელის დაბუნება).

— დაბურებაა შ ა ნ. რეც. დაბურე- ბა მე ნ თ.

დაბუქევაა, დაბიქევაა, გ(ა)დაბუქევაა,

გ(ა)დაბიქევაა, გ(ო)დამობიქევაა, გ(ო)-

დამობუქევაა, ვადამობუქევაა, ჩაბუქე-

ვაა, ჩაბიქევაა დაბიქება, ფეხის დადგა,

გადაბიქება, ვადამობიქება, ჩაბიქება.

~ ხალიჩას ფეყ აბუქევეს; ვარშა ფეყზე

ფეყ დაბუქა, ვადაბუქა, ვადაუ-

და; სახლ ერ ვა ქეთევაყ; ყოფილ,

ფეყ დაბიქევითავ ტლინკოვსყ (სახლი

ისე ვაკეთებიათ, რომ ფეხის დაბიქე-

ბისათანე ირყევა).

— ვადამიქება ჰ ა ნ., შ ა ნ. რეც.

დაბუქაა, დაბუქევაა სიარულის უნა-

რის დაკარგვა, ფეხების წართმევა, და-

კუტება; დაბუნება, დახრობა. ~ ერ

კაც მუხლევით ეანი (სულ მთლად)

დაბუქულევო; მიმღ. დაბუქული,

დანაბუქ ფეხებწართმეული, დაკუტბე-

ლი; დაბუნული, დამზარალი. ~ დაბუ-

კულ ინსან (ადამიანი) დანაქუთავთვი

კუპტე (დაკუტბელოგიითა).

— დაბუნება ფერტ მოკირება

ს ა ბ ა; დაბუნება დაჭირება; ჩ უ ბ.,

დაბუნება კელ-ფეხისა ხელ-ფეხის

დაზრომა, გაყინვა მენტო, დაბუხული დაძრული ყინვისაგან კირ., კინკ. ეაეა; დაბუხვილი კური კაიშ. დაბღერტაჲ 1. დაბერტყვა. ~ ე ქისაჲ თუ დაბღერტ (დაბერტყე), მარგალიტი თეთრ ჩამააქუნენლი (მარგალიტის ფული ჩამოსცივდებჲ); ტჳრიან (მტკროან) ტამსომოზ დატბღერტნი (ტანისამოსი დაუბერტყავს).

[სინ. გაბღერტაჲ, მნიშე. 1];

2. იგივეა, რაც დატაკჲაჲ. ~ ჩალთუქი (ნ.) დაბღერტაში ბრეს ჰყრიან და ნაწეკს (ნ.) ინახენ.

დაბღღანუჲა უხეიროდ, უშნოდ, კეთება რაიმე საქმისა (კერვა, წერა...).

დაბღრუნჲაჲ, მობღრუნჲაჲ დაბღუნჲაჲ, დაკრუნჩხვა დაქმუქნა, დანაოქება. ~ ინსან (ადამიანი) დაბერევაში იბღრუნხვეის; გელეე. გეყეე დებღრუნჲა; ჰოგო (როგორ) დაბერუტლა, ჰოგო მობღრუნხულაჲ (მოკრუნჩხულა, მოკუნტულა)!; ფოთოლ იბრუშტეის, იბღრუნხვეის; მ ი მ ლ. დაბღრუნხულ დაბღრუნჲული, დაქრუნჩხული. ~

დაბღრუნხულს დანაქუთ ინსანს ეტყუან, ჰემენიც ფაჩაჲ ვერ აბუქევეს, გელეე ვერ აგჳარევეს (დაბღრუნჲულს დაეკუტებულ ადამიანს უწოდებენ, რომელიც ნაბიჯს ვერ ადგამს და ხელბს ვერ ხმარობს); შენაშ დაბღრუნხვე, შენაში (წყველა).

[სინ. დაქნჲტაჲ (1)].

— ჳ ა ნ., შებღუნჲული შეკრუნჩხული, ერთ ადგილას რომ აქვს ერთმანეთთან მიტანილი და შემაღული კიდურები ძიძ., კეცხ., ხუბ., (ქართლ.), მობღუნჲული მოკუნტული იქვე, მობუნჲდვა მობღუნჲვა გიგ., თოფ., ქავთ. (თიან.); მობღუნჲვა მუგლუმეოკეციო წოლა საბა, მოკუმჲვა, მოფხუწვა ჩუბ.

დაგავარ შაკრაჲ ნ. შაკრაჲ, მნიშე. 1. დაგღვეჲა დატოვება, მიტოვება. ~

პურ ვათიბას უჲან მიწის კედემ აბრუნევენ, აგღევენ ფაზიბე პურ დაათესელა (ტოვებენ შემოდგომისთვის პურის დასათესად); აღრიან განასხალ ვაზზე

კუქურევეს ნამეტნავ აგღევენ (კვარტებს ზედმეტად ტოვებენ), სიცივეჲ ზოგს დააბრიმივეელიაჲ (გაახზობსო), ზოგს — აარავ; ქვერით ლუნეს რუმ გამაღლეე, ცარილს მოორეცხავ, ნაყარს მოპყრი ზედ, დაგღეე, მეორეე წელს მოორეცხაში წითლა იყოს, სუფთა იყოს; კარეე ფარლიათ ჰაბე დაგღეე? (კარები ფარღალღალ რატომ დასტოვეე?); ქალ გაუღა კარში, ყონღ ჩემთან დაგღა (სტუმარი ჩემთან დატოვა); მე აქ დაზინეეარ, თქნ არ; დამავღოთ არ წახტღ თთავ (მე აქ დაეიძინებ, თქვენ არ დამტოვოთ და არ წახვიდეთო); თურმენი აქუშეეე ღია დემეგღა, ბუთუმ დაგეჩილა (თურმე ფანჯრები ღია დამეტოვებინა და მთლიანად დამტერეულა); მ ი მ ლ. დანაგღეე დამტოვებელი, მიმტოვებელი. ~ განაქირეე დროზე ინსან დანაგღეე მე არ ვარ (გაქირეების დროს ადამიანის მიმტოვებელი მე არ ვარ); ყურ დანაგღეე იგივეა, რაც მანასმენ; უთქმელეე არ დამიგღა ნ. უთქმელეე.

— დაგღეჲა ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

დაგვეჲა 1. მიაველის (ხალხისა, ჯოგისა და მისთანათა) საღმე ვაშლიღად მოფენა, დაფენა, მოღება. ~ შერ ხალყ ლემბა-ყურეზე დაგვეე, ეინჳარ ჰკრეფავს (მშიერი ხალხი ბარღნარს მოჰფენია და ეინჳარს კრეფს); ზროხაჲ, ცხორ დაგვეე, მიე; ეინჳოლაჲ დაგვეეოდა, მიღოდა;

2. თხევაღი რაიმის (წყლის, სისხლის, ჩირქისა და მისთანათა) გაღმოღენა, დაღერა, განღერა იმგვარად, რომ სითხე რისამე ზედაპირს ვაშლიღად მოეფინოს, მოედის. ~ ვაშჳკრეაჲ (ოპერაცია გაუყეთებიათ), ბაყლ თღეევა (ჩირქი გაღმოღენია და მოეფინა იქაურობას); სისხლ დაგვეე, მიე; ღერას ყბაჲ გოტსხნი (ქრილობის პირი გაუხსნია), ბაყლ დაგვეე, მიდის; ჩონ მღზრბელს მუგლეე მაგრა ვაჰსიეეოდა, ჩაბაყლულეეო, ეემაზე ამბოვღენენ სენ

(ნ.) დააგევი, ჩომოდისა; ნ. ლაჟ დაგევა; წყალ დაგევა ნ. წყალი;

3. დამწნილება (ბოსტნეულისა, ხილისა...); დაბასტურმება (ხორცისა), მარილში მშრალად შენახვა ან მარილწყალში ჩადება და ისე შენახვა საზამთროდ ქონისა, ხორცისა, სატოლზე ვაზის ფოთლისა და სხე.). ~ კიტრის ზმარში აგევენ; ზოგდფთა სიმარატულსაც აგევენ, ვაშლსაც, ზამთრულა სხალსაც. ეემას მარილწყალში დგვენ; ფოთოლ დაგევა (|| ფოთლი დაგევა) ტოლშიზე კეპტევ (ტოლმისთვის კეთდება, ხდება); ვაზი ფოთლევს კრეფენ, ერთმერთზე ადესტიევენ (ნ. დადესტიევა), კოპტევიში ალაგევენ. ჩალაგევაში ყათ — ყათ (ფენა - ფენა) მარილს აყრიან, ჰე (ან) ადულეტელ მარილწყალს ასხმენ. ტოლში ფოთოლს ზმარ ჰეჩ (სრულებით) არ უნდ; დაგევა იქნევის (შეიძლება) ხორცისიც, ქონისიც; ხორცს ჰე ქონს მარილს აყრიან, მშრალა ინახენ; ზმარიან დაგევა მწნილის ჩადება ძმარში, ძმარში დამწნილება; მ ი მღ. დაგეველ, დანაგევ დამწნილებული; დაბასტურმებული; მარილში ან მარილწყალში შენახული. ~ დაგეველ წოდს ბასტურმება ებნევიან (უწოდებენ); დანაგევ გორც ჰეშკევეში (ყუთებში) ინახენ; ქურბაჟურ სხლევ კეპტევ დანაგევ (სხედასხვანაირ მსხლებს ამწნილებენ); მირაბულლა (მსხლის ჩიშია) წყალ დანაგევ (მარილწყალში ჩადებული) თუ შექამ, ყბას შუშხავს;

4. მატყლის მოთელვა სანაბდელ. ~ ქეჩაა, ნაბად დაგევა; მ ი მღ. დამგეველ მომთელაეი. ~ ნაბდი, ქეჩაა, ჩიგლაშა (ნ.) დამგეველს ქეჩაჩიას ებნევიან; ზ მ ნ ზ. დააგეველა მოსათელად. ~ ქეჩაა დააგეველა ქეჩაჩიად ვერ მიპოვინ; ნაბად დაგევა ნ. ნაბად, სუფრაა დაგევა სუფრის გაშლა. ~ სულთოვი დღევს ვარაქ სუფრაა დაგან (სულთაობის დღევს სუფრა უნდა ვაშალონ), მაალაგან ბუთუშმ განაქეთევ რამ (ზედ უნდა დააწყონ ყვე-

ლაფერი, რაც გაუკეთებიათ); წალდ (ბფრ, ცულდ) დაგევაა წალდისთვის (ბარისთვის, ცულისთვის) ტარის დაგება.

დაგერშაა, გაგერშაა დაგეშაა, გაგეშაა, გაწერთანა. ~ „მენაკალ (მოკლულო) ნადირი შიგნიაჩს (შიგნეულს), სისხლიან რაჟმს ზალღს აქმევედნენ, დაგერშას, ნადირზე გომგოდომას-დაფხტრანს დეერჯვასე (ნადირის გამოდევნებას და დაფრთხობას დეერჯიოსო) (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); მ ი მღ. დაგერშულ, გაგერშულ დაგეშილი, გაწერთანილი.

დაგლევაა 1. დაგლევა, დახევა. ~ კარში არ გახლდე, დევეე არიან, შენ თავ დაგლევენნი (დაგლევენ); ტამსმოზ (ტანსაცემლი) დოჯგლიე (დავგლიე); ჰექთონ ფეყსომიოზ ჰოგო მალე დააგლიე-ქათ! (ამდენი ფეხსაცემლი რა მალე დაგლიეყთ!);

2. დამტრევეა, გატეხა (ითქმის ხის, თუნუქისა და სხვა მასალაზეც); მ ი მღ. დანაგლეჟ, დაგლეჟულ დაგლეჯილი; დამტრეველი, გატეხილი. ~ ქალმა აბდულ ქელლაზე (თაუზე) ფაფაყის დანაგლეჟ ადგილით წითელ თმა დაინახა; დანაგლეჟ ადგილში ქალმანს უგევენ კალაპოტ (ნ.); დაგლეჟულ ბაენი (ნ. ბაენ, მნიშე. 1) ყუქურში (ყუთხეში) ერ ყიზილ დაჰკირევი (ერთი ოქრო გაჩხირულა).

დაგოლ(ე)აა დაგვალეა. ~ „მენავს დაგოლეთ - დაგოლვაში (დაგვალეიდან დაგვალეამდე) რწყევენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

დაგორგლევაა 1. იგივეა, რაც დახორხლევაა. ~ ბაწარს (ძაფს) აგორგლევენ, ბაწრი გორგალ კეპტევის (კეთდება);

2. იგივეა, რაც დამგურგლევაა. დაგურცევაა, დაგურცევა ნ. მოგორცევაა.

დაგორილევაა 1. აგორილება, ახმაურება. ~ ყმაწულევ წადნენ, დაგორილდნენ (ახმაურდნენ);

2. ნ. ჩ(ო)მოგორილევაა. დაგროშაა ნ. აგროშევაა.

დაგრძობა ნ. გრძობა.

დაგრძევაა, დაგრძობვაა, დაგრუევაა, შავრუევაა, მოგრუევაა, აგრუევაა დაკრუება, თავის მოყრა. ~ მინდორში ქშევს აგრუევს (ქვებს აგროვებს); ფაჩაა (ხელმწიფე) თავი ნაქრუვს (მსახურებს) ერ ადგილში აგრუევს; ბტთმ (ყველა) ერ ხი ქრ გრუედეიან, მასლაათოვენ; თეთრს დავაგრუევე, ყმაწულებებ (ბავშვებისთვის) რამს ეიყიდი; ტყეში წახოლ (წახვალ), ნფორტეს დააგრუევეხარ (დააგროვებ); მე ცხორის დასამლევერ (დაეშლი, დაექსაქსე), თქონ ერგან შააგრუეით; უთხარ, ვაშლეე დააგრუევას; ფრტ დამიგრუევი, მამილი (მომიტანია); მამას ქალი ზოლეე რტგრუევი, დედასთან წოტტანი (წაუღია); აგრუეუხნართა, სა მიიღრთა? (რომ შეგროვილხართ, სად მიდიხართ?); უამაათი დაგრუებულა; ერ უპატრონო ბებერეარ, ზლიე-პალი თეთრ დემეგროვა (ძლიე-ძალით ფული დევაგროვე), ისიც ქურდეეს მოტპარავე; მ ი მ ლ. დანაგრუევე დაგროვილი. ~ გადას (გაყს) დანაგრუევე თეთრ ქშევე (დაგროვილი თეთრი ქვები) წასტლაში გზას უკან ჩომოტყერი ყოფილ თით-თითოე; შ. კონტ. დაგრუევინევაა, დაგრძინევაა დაგროვინება. ~ ეემ ფრტს ყურთ-ყუმს დოვაგრუევინევე; ზ მ ნ ზ. დააგრუეველა დასაგროვებლად. ~ შიშაა დააგრუეველა მიედ; დაგრუევი-დაგრუევი დაგროვება-დაგროვებით. ~ ქალ თხილ დაგრუევი — დაგრუევი მიდიოდ; ბუზმაა დაგრუევაა ნ. ბუზმაა; უნსუნულ დაგრუევაა ნ. უნსუნულ.

შღრ. წაგრუევაა.

დაგუდავაა, დაგუდივაა დაგუდლება, ტანისამოსის გულად დადგომა (უხეიროდ შეყერვის გამო), პირისათვის სარჩულის უხეიროდ გამოყერება და სხვ. ~ წადანდელ ტამსმუხს (ძველებურ ტანსაცმელს) — არხოლოდს (ნ.), მუქასარს (ნ.), დომულდს (ნ.) ასირილე-

დნენ (აგვირისტებდნენ), სარჩული და პირ ერთმერთს არ დასცილდესაე, არ დაგუდავდესაე; ვერლანსაე ასირილევენ, არ დაგუდავდესაე; ერლეფა (ერთხელ) კევეს შაუქერი არხოლოდ, დაგუდევეულ, დაკუჭულ, მაშინას უქნი, მე-ელნი (მერმე) დაარლივა, გელით დაასირილა.

დაგუვაა ნ. დაგუაა.

დაგუთნაა გუთნით მოხენა. ~ ჩალთუქი ადგილს გუთნენ, მეელნი (მერმე) ბართ ასწორევენ; ყოროლ დაგუთნიე, პენი (ე. ი.) მოჯან გუთნით; მ ი მ ლ. დანაგუთნ, ნაგუთნ გუთნით მოხნული. ~ დანაგუთნ ადგილში პურიც თუესაე, ამმა (მხოლოდ) მეორე წელს; კაა ნაგუთნ ადგილ

დაგულაა 1. დახურვა, მიხურვა, დაკეტვა (კარისა და სხვ.). ~ თთალი კარეე ქულა-გიზენი იგულებს (ქარისაგან იხურება); ი კარ თუ არ გააკეთ, არ დააგულელი (არ დაიხურება); შავდა ეზოში, დაგულა დარეოზაა (დახურა ქიშკარი); წიგნ დაგულ! (დახურე!); მ ი მ ლ. დანაგულ დახურული, მიხურული.

— დაგულვაა ქ ა ნ., ჩ უ ბ., მე ნ თ., დაგულავს კ ა ი შ., დაგულვაა, შეგულვაა უ თ უ რ გ., შეგულვაა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თუშ.), კარების დაგულვაა კარების ქვრიტების დაჩურთვაა ქ ი ნ ქ. (ხვის.);

2. დაკეცვა (დანისა); დანაგულ დანაა იგივეა, რაც საგულაე დანაა.

დაგუნდივაა 1. დაგუნდაევაა (ცომისა). ~ ცომს აგუნდივეენ;

2. ფაფის და მისთანათა ხარშვისას დასორსლება, დაკოტება.

დაგუტაა, დაგუფაა ნ. ჩაგუტაა. დაგუტანევაა დაგვიანება. ~ ისენ ბეერ |დაგუტანეველნი (იმათ ძალიან დაგვიანდებთ, ძალიან დაიგვიანებენ); გომოსლაა დაგუტან.

ნ. გუან.

დაგუტრლევაა ნ. დამგუტრლევაა. დად მდადე, პატარძლის მაყარი ქალი.

~ ქალს ერ კლავი (ცალი ხელით) იჭერს დად, ერ კლავი შამქმანზელ.

— ჭ ა ნ . , ე ლ . , მ დაღე ჩ უ ბ . , მ ა რ ტ . ი მ ნ . დადი უ თ უ რ გ .

დადალა გადანობა, დადნობა ცხიმე-
ულისა ცეცხლზე მოწვით. ~ კარაქ
ნემ (რომ) არ გაფუჭდეს, ცეცხლზე
დაღენ, იმაგრ (ისე) ინახენ; მი მ ღ .
დადალულ, დადალად გადამდნარი. ~
დადალულ ქონ.

— დადალვა ცხიმში ხახვის მოწვა
საშექმანდელ მე ნ თ .

დადალაღვაა სხეულზე დადღების გა-
ჩენა (ნ. დაღღად, დასუსტვა). ~ თინ-
ქრით ერ კაგგორა (კარგად, გვარიანად)
დოდალდალ (დაესუსხე); ყმწულღ
თავ (ბავშვი) საჯრეთი დადალდალა;
დაჭტრპი (უცემია), დაჭდალდაღევი
(|| დაჭდალდაღნი).

[სინ. დაღღად გაჯღომამ].

დადაშაა ზედაშე, რომელიმე საკულტო
დღესასწაულისათვის საგანგებოდ შე-
მონახული, შეწირული ერთი ქვევრი
ღვინი; დადაშაზე გასხლინევაა დო-
ქმული დროისათვის ზედაშეს ახდა და
ამ ქვევრთან გახსნილება. ~ დადაშაზე
გასხლინევაა ემაგრ კეტევის (ასე ხდე-
ბა): გასხლინევი დილაზე წითელ ლა-
ვაშ აკრ-ნ (აკრავენ). ეეს კ რცხდასხ-
მულ პური (ეს კვერცხსაშემული პუ-
რია). წითელ კარცხ ღებენ, მამალ
ვარიას იჭერენ, მეღღნი (ჭერმე) ლან-
ვარში ალაგევენ — ერ ეამ წალას (მა-
წონს), თუ კარაქ არის, კარაქსაც, წი-
თელ ლავაშს, წითელ კარცხსაც. მე-
ღღნი პურზე უღვენ (უკიდებენ) სამ-
თელს, მიტანენ (მიაქვთ), ქვერი (ქვე-
ვრის) პირში დევენ. ჰემ (თან) სამთელ
იწრვის (იწვის), ჰემაც (თანაც) ქვევრს
გღიან. მამალ ვარიასაც ქვევრთან კლრნ
(კლავენ). ემით სახში ფლავრამ
(ფლავსა და მისთანას) აკეთევენ. აა-
ქვე (აი იქვე) ქვევრთან ისხლინევენ,
წანაღვე ქრამს ააქვე შუამენ. სიპტა
კარცხს გეჩენ (ტეხენ). გასხლინევი დღე,
ჰემენ მახბელსაც საღინ ირ აქ (რო-
მელ მეზობელსაც მეწველი საქონელი

არა ჰყავს), ოგემიბე (აი იმისთვის)
ლანგარში ვოლაგევთ წალასაც, წი-
თელ კარცხსაც, წითელ ლავაშსაც,
ღღენს მიტრანათ (მიგაქვას), ოზღევე.
თუთანაც სხო რამს გოზღევენ, ან
კარცხ, თუ ღღენა აქ დადაშაშს, ღღ-
ნეა გოზღევენ. დადაშაა წმინდა აღ-
გილში ინახენ. იქ ნაგავ, სიჩაფღეა
(ქუქვის) ვადაყრაა არ იქნევე. პარ
(ყოველ) დღეოვას თავი დადაშაა აქ.
ღღ მარხოაბე (ღღი მარხვისთვის)
შანანახ (შენახული) დადაშაა მარტო
იღღევის ღღ მარხოა გასხლინევი
ღღე, სხო ღღეს არ იღღევის, კურჩი-
ლოვი (კვირაუბოველობის) დადაშაა
— კურჩილოვი ღღეს, პატრა მარხოა
დადაშაა — პატრა მარხოში; დადაშაა
დაყენევაა საზედაშე ქვევრში ღვინის
ჩასხმა და მისი შეთქმა რომელიმე
გარკვეული დღისთვის. ~ დადაშაა
დააყენეველა (ზედაშის დასაყენებლად)
წაღა ღღეზე მოჰყუნდღენ ღღელს
(უწინ მოჰყავდათ მღღელი). ღღელ
მოჰკითხავს პატრონს: რემენ დღეაბე
(რომელი დღისთვის) გწნდა დადაშაა
დაყენევაა? გასხლინევააბე (გახსნი-
ლებისთვის) გწნდა, ახალწღეიბე
(ახალი წლისთვის) გწნდა, საყტრიბე
(საყდრის დღესასწაულისთვის) გწნდა?
პატრონიც ებნევის ერთ დღეაბე (ერთ
რომელიმე დღეზე). ღღელიც აკურ-
თხევენ უგეაბე დღეაბე (აი იმ დღისათ-
ვის), ჰემენიც (რომელიმე) პატრონს
მეეთხოვა. პატრონს ჰემენ დღეაბეც
(რომელი დღისთვისაც) დღეყენევი და-
დაშაა, ჰამეშა (მუღამ) იმ დღეაბე
ააგდას. თუ დოდაღევიც დაუტყრო (ნა-
პირებიც რომ დაუსჯდეს), ააგდა არ
იქნევე. გააწყრომელიავე (გაწყობა) და-
დაშაა, მინც ააღღის, ოგემიბე ყბაა
გაამრღღეველიავე (აი იმას პირს გაუ-
მრღღებოს).

— ჭ ა ნ . , ზედაშე საკულტო დღე-
სასწაულში დასახარჯავი სასშელი (ღვი-
ნო, არაყი...) კ ი ნ ქ . ვეაა.

დადგამა: სახლ დადგამა ნ. სახლ.
დადგომამ 1. დადგომა (დადგება), გა-

ჩერება (გაჩერდება). ~ წუმად არ დგევ (წვიმა არ 'დგება', არ ჩერდება); შუაში მე დაადგომევიარ (დავდგები), თუ ქულავ არ იქნა, ი კარ გაღვეულ დასადგომელი (თუ ქარი არ იქნა, ის კარი გაღვებელი გაჩერდება); დინვა დედემ, ჰაბე არ ისარწვა? (კვირანად გაჩერდი, რატომ ვერ ისვენებ?); წაბთ, აქ აღარ დაადგეთი (აღარ გაჩერდეთი!); აა კაცო, ერ დანდვე (ერთი დანდექი, გაჩერდი), ერ მთხრო, რა ხაეალათ (დარდი) გნქა?; იმას უთხარ, უჩუმრა დადგეს (ჩუმად გაჩერდეს, ჩუმად იყოს), პერ გმაჰკოა არ ქნას (აურზაური არ ატეხოს); მ ი მ ლ. დანადგომ დამდგომი, გამჩერებელი. ~ რათარაკუმ იქნეს, ლად მოქდრაც, მე ექ დანადგომ არ ვარ (როგორადაც არ უნდა იყოს, მთლად რომ მოკვდე, მე აქ გამჩერებელი არა ვარ). ბარაზე დადგომაა ნ. ბარაა, მნიშვ. 1; დედექ! მოიცა (იხმარება მიმართვისას დამუქრების, მოწოდების, თხოვნის გამოსახატავად). ~ დედექ, მე შენ თავზე რაა მოაღრავ (მოიცა რა გიყოს); || დადგომა (დაადგება). ~ წასულ, დადგომი (დასდგომია) ერ გზას;

2. დარჩენა (ჩრება). ~ ერ ზოლი და ერ ტყავ დგევიარ (ცარიელი ძვალი და ტყავი დავრჩენილვარ); შულ მამქდარ, დედაა დგას (დარჩენილა); ბუთუმ გორც შაჰქამი, ერ ზოლევ დგას (მთელი ხორცი შეუჰქამი, მხოლოდ ძვლები-და დარჩენილა); ოთხ დღეა დგას (ოთხი დღე დარჩა, ოთხი დღე უკლია); ხუალ ზროხაზე შენ წაა, მე შინ დაადგომევიარ (დავრჩები); ჩონ ქრისტიანევ ვართ, გუნდ (გვიინდა) ჩონ უულზე დავდგეთ (დავრჩეთ); ღამი დადგომაა ღამით დარჩენა (სადმე), ღამის გათევა. ~ თუ ერთ ყონაღრამ ვაქ (თუ ვინმე მასპინძელი გყავს), იქ შაჰღეთ, ღამი დავდგეთ (ღამე გავათიოთ); ზ მ ნ ზ. ღამი დაადგომელა ღამის გასათევად. ~ ამლამ ღამი დაადგომელა თქონსა გამიშუთი დადევია 1. ნ. დარჩევია;

2. ნ. დაღვენა; დადევნაა ნ. დაღვენაა. დადესტაევაა, დადესტიევაა ერთმანეთზე დაწყობა, დესტებად დალაგება (ნ. დესტაა, მნიშვ. 1). ~ თუთუნე ფოთლევს დარიგევიანვას (სანამ თოქზე აცვამდნენ) ადესტიევენ; ფოთლევ დავადესტათ, ტოლმაბე (ტოლმისთვის) დაგევაა (ნ. მნიშვ. 2) მიინდ. დადიდრჷანევაა ნ. დადუდრჷანევაა. დადოვი თეთრ ქორწინების წინ ვაეის მამისაგან ქალის ოჯახში გაგზავნილი ფულის ის ნაწილი, რომელიც მდიანსათვისაა განკუთვნილი.

შდრ. სადღეოა (დღეოვი თეთრ). დადორდღლაა, დადორდღლაა დდორბებლა, პირიდან დორბლის გადმოსვლა; ვინმესათვის დორბლების შეყრა. ~ ყმაწულ დორდღლავს (|| დორდღლავს); ერ კაც არის, ლაპარიკში იდორდღლევის, ბუთუმს (ყველას) დორდღლავს (|| დორდღლავს); წეჰეკიდა, დამდორდღლა, წაჰდა (წამეჩიბება, დორბელი შემომაყარა და წავიდა).

ნ. დორდღლ. — დადორდღლვა ქ ა ჟ. დადოსტევაა დამეგობრება, დაამხანაგება. ~ მოა დოჰდოსტრეთი (დამეგობრდეთი); ე კაც დადოსტეჰლ სხო კაცევეთან.

ნ. დოსტ. დადრჷვაა, დადევიაა 1. დადება. ~ დეკაც და კაც კიღბანს მიაქონ (მიაქეთ), (სივიგრი) ურემზე დვენ (დებენ); ემაზე სხო რამევესაც დოვენყ (დებენ ხოლმე); მე მისაც რამ ვოზლევ, იმათ ერ ნიშან ვოდრჷც (ვადებ); მიწაზე ყურ ადრჷც (ადებენ); ქიას თეთრ ფერ ედრჷც სიბტა ომოსლაში (აბრეშუმის ქიას თეთრი ფერი ედება პირველ კანში ამოსვლის შემდეგ), რახანც ტყავს იცლუნს (როცა კანს იცვლის); ამაქ შუაზე ერ კაა ვაჰლ დადევარ (დავდებ). მიინც მალე გამაარბენავთ, ოგევის საქნელი (აი იმისი იქნება); ჩემ ბეჰედი დიდ დასადრჷვარ თქონზე (ჩემი ბეჰედის დიდ დაგადებთ); მე კუნზ (ნ.) დოჯღევ (დაე-

დენი) კუნზზე, დოქკარ ფეე, გომოფ-
 ხაწუნ (ნ. გ(ო)მოფხაწუნევაა); ბუთუმ
 რამ (ყველაფერი) თავი ადგილზე და-
 ადქვი (დასდე)?; აგრახე კაკლი კარწახ
 (წინვო) დამიღ ავი (დამიღვია); ამ კაცს
 ქალა მეუღლზე თვე დოტდრვი || დოტ-
 დევი (დაუღვია), დოტზინნი; შართ
 (პარობა) დოგუდ რვი, წელს ჩონ ქალ
 გათხუვეარი (გავათხოვებთ); შოტრო-
 აყ (შეუტანიათ) ხურეინ შინ, დოტდე-
 ვიყ (დაუღვიათ); ეემ ქათმეკს კარცს
 დატდევიყ (|| დოტდრვიყ) (კვერტ-
 ხი დაუღვიათ); სასტულზე ქელლაა
 ჰალა არ დრგდო, ერ პარაა-წარაა
 იქნა (ბალიშზე ჯერ თავი არ დაგველო,
 როცა ერთი აურ-ზაური ატყდა);
 მიმღ. დაადრველ დასადები. ~ აე-
 რახე დაადრველ წამალ; დადრველ
 დადებული. ~ ააჰანში ლოგინ და-
 დრეულ (დადებული) იყო; დანადრვ
 დამდები; დანადები, დადებული; და-
 სადები. ~ ე კარცს დანადრვ ქათამ
 არ ვაქრყა? (ამ კვერცხის დამდები
 ქათამი არ გყავთ?); თურმენი მამაა
 გზახე დანადრვ (დადებული) ნიშნე
 დატმალაიყ; სალაშფეა ეტტეოდა (იყო)
 ბუხარახე, ეეს ლამფაა დანადრვ ალა
 გილი (დასადები ადგილია); შ. კონტო
 დადრვინევაა დადებინება; ზმნზ.
 დაადრველა დასადებად. ~ ხახრაა
 (ნ.) საპოენ დაადრველა კაას (კარგია);
 უწინდელ სახლეში, ნაქდომ ადგილ-
 ში (იქ, სადაც ცხოვრობდნენ), ოთალი
 ჰერზე ერთ ან ოორ რაფ იქნეოდა ზე-
 ვით გუგრა-მუგრაა, კოქპეე, თაფ-
 ვით ქოთნეუ დააწყოვლა, წალდ, სა-
 ტეს ჰე (ან) ბიხი (პატარა ხერხის) და-
 ადრველა (დასადებად); ბანაა (ბაჰა-
 ნაა) დადრვაა ნ. ბანაა, მნიშვ. 2;
 გულ დადრვაა ნ. გულ; ენაა დადრ-
 ვაა ნ. ენაა; ზალოკში დადრვაა ნ.
 ზალოკ; მერფ დადრვაა ნ. მერფ, მნიშვ.
 ბ; სახელ დადრვაა ა) სახელის დარქმე-
 ვა. ~ ქემგე ეფეა სახელ მინ დაგად-
 რა? (ასეთი ძინელი სახელი ვინ დაგად-
 რა?); ჩემ შტულევიზე სხომ ნუ დაა-
 დლოს სახელეე, ვარაქ მე დავადო (ჩემ

შვილებს სხემ არ დაარქვას სახელი,
 მე უნდა დეარქვა); ბ) ქალის დანიშე-
 ნა. ~ სახელ დადრვი, ერ მანით წო-
 გული (ქალი დავნიშნეთ, საწინდარი
 წავიღეთ); ზმნზ. სახელ დაადრვე-
 ლა ქალის დასანიშნად. ~ ბემ (საწინ-
 დარი) მიაქან (მიაქეთ) სახელ დაადრ-
 ველა. (სინ. ადათ ქნაა; სახელ ქნაა);
 ყარაზ დადრვაა (დადევაა); ნ. ყარაზ;
 კელ დადრვი(თ) ნ. კელ, მნიშვ. 1;
 2. მაგრად ჩარტყმა, დარტყმა (ყო-
 ხით და მისთ.).

დადრენაა, დადეენაა, დადევაა იგივეა,
 რაც დახეენაა, მნიშვ. 2. ~ ი მენაგ
 იქწორაას, ზალყიყ თუ დეეღია, ვერ
 დაახწეველი (ის ვენახი იმოდენაა,
 რომ, ზალხიყ რომ დაესიოს, ვერ გა-
 ათაეებს); ეშმაკეე დავრუენდენ, ვადას
 დეეღუენენ (ვაქს დაესიენენ); ფლაეს
 შინქოლაა დაადრენი (დასეეია, ! დასდე-
 ბია); ტილ დაადრენი (|| დაადრენი),
 პენი (ე. ი.) დაჰსეენი, აჰხეენი; ეშაქ
 (ვირი) ლამი ეანავრეეს (მგლებს) უქა-
 მიაყ, მეორე დღე ეშაქს ყოვეე დაადრ-
 ვენიან (დასეეიან, დახეეეიან); თაფლზე
 ბუზ დაადრეოდა (დასეოდა); ქათმიზე
 ტილო დადევაში შავ ნავთს უსმენყ
 (ქათამს ტილის დასეეისას მაზუთს
 უსვაემენ); მიმღ. დანადრვ. ~ გა-
 დას ერ არეარგ, კლეა, ბუზზე დანადრვ
 ცხენ მისცა (ვაქს ერთი უფარგისი,
 მქლე, ბუზები რომ ესეოდა, ისეთი
 ცხენი მისცა).

[სინ. დასეენაა; დაყარაა].

დადრანხუნევაა ნ. ტრანყუნ.
 დადრეკაა იგივეა, რაც დაყელაა.
 დადრეცაა, შადრეცაა 1. მძიმე ტვი-
 რთის ადება, აქოდება (ვინმეზე ან
 რამეზე). ~ ოად (ავიღე) ერ მეშუქ
 პურ, ცხენზე დოტდრიც; იმ კაცზე
 ერ დიდ მეშუქ შადრიცეს ექწო (ამ-
 ხელა) თუნე შაგიდრევი ზედ (ავიკიდ-
 ბია), ზომეა არაა?;
 2. ნ. გადრეცაა (1).
 დადრეგუმევაა, დადრეგაა კვირტების გა-
 მოღება, დაკვირტვა. ~ ხეა დაადრ-

გუმბა (|| დადღუმბა) (ხემ კვირტები გა-
მოილო).

6. ღუგუმ, მნიშვ. 3.

დადღღრტანევა, დადიღრტანევა, ადღღ-
რტანევა დამსხვილება, მსხვილად
ქცევა. ~ მეშინი შაკერაში (მანქანით
შეკერვისას) თუ გინ აადღღრტანევ,
თუ გინ წრტულა შაკერავ; ჩონ ხახ სი-
ქაროვი (ნ. სიქაროვამ) არ დადიღრტა-
ნდა; ყურზენ მოწევას უქან ვაზზე ყოფ
(მყოფ) წრტულ ამნახეთქ (ამონახეთქ,
ამოყრილ) ქაევს (რქებს) ზირი (ძირი-
ანად) ძწყრტავთ, ყურზენ ზემ გა-
აწითას ლამაზა, ჰემაც (თანაც) მარცლოვ
დადღღრტანდეს (დამსხვილდეს).

5. ღღღრტან, მნიშვ. 1.

დადღღრენა დაღრენა, ღრენით პირის
დაღება, დაღრეჯა (ჩხუბით ლაპარაკის
ღრის). ~ წაქიღანაში ებნევიან ერთ-
მერთს: ჰაბე! (რისთვის) იღღრინევი?
ჰაბე იღღრენავე ებას; მ ი მ ლ. დადღ-
რენულ დაღრენილი, დაღრეჯილი.

— დადღღრენილი სიძველისაგან გამ-
რულდებული, დაქყლული, მოღრე-
ცილი, ფორმადიკარგული მ ა ი ს.

დაერალუევა ნ. დაეერალუევა.

დავაზირევა, ვაზიროვა დასაქმება, და-
ვალება (რამე საქმისა). ~ დედ-მამა
მაჰკალს ვაზიროვს (ავალებს), რაქ-
თონ უათ (ხელი) ფარჩაბ შეენდომევა
(მოუნდება, დასჭირდება) ქალს. ქალი
პატრონ რაქთონსაც დაავაზირევს, ამ-
თონ გადი (ვაჟის) პატრონეც ჰყიდლო-
ვენ; შენზე ერ რამ დაავაზირეარ, გა-
რაქ ამიმსრულო (შენ ერთ რამეს და-
გავალებ და უნდა შემისრულო); კაც
დაავაზირევს (დაავალებს) დეკაცს: ფა-
ფა ვააკეთევი; უვაზირა თავი ნრქ-
რევს; ე საქმეა თავი ველდაშიბე (ამ-
ხანაგისთვის) ღოტევაზირევი.

— უვაზირა ჭ ა ნ.; ვაზირობა საქ-
მის რჩევა სა ბ ა.

დავარდნა: გზა დავარდნა ნ. გზა;
უღღაბ დავარდნა ნ. უღღაბ, მნიშვ. 2.

დავლა დავლა, შემოვლა. ~ დედამიწა
ღოჯარ (დავიარე); დეკაცმა გმამზგა-
ნა, წაბ, ღუნუბა დაევიარ, ჩემ ქალ

იპონენ; მ ი მ ლ. დანავარ დაკლილი,
შემოვლილი.

დავსევა, დავსევა დავსება, დაღუპვა,
ამოვდება. ~ ოუღღ დაასო, დადგირევა;
შენ ოუღღ დაახსნი (წყველა).

[სინ. ჩაკლტაბ, მნიშვ. 2].

— დაასო ჭ ა ნ.

დაზაბრა ნ. ვაზაბრა.
დაზალა დაძალა, დაძლევა, მორევა,
ჯობნა. ~ ჩემ თოფ ღორს ვესროენ
(ვესროენ), ღორ დაზალა (დაძლია,
ანუ მოკლა).

[სინ. დაქარაბ, მნიშვ. 1].

ნ. ზალა (2).

— ძალავს სძლევს, ერევა ჰ ი ნ ქ.
ვება.

დაზანზარევა (შე)რევა, (შე)რევა, (შე)-
ქანება, (შე)ნჯღრევა. ~ ხეზე ღოთოლ
ნუმ ირყევ, უგევის (აი ეს არის) დაზან-
ზარევა; ყმაწულს ვოზანზარევ (ვა-
რყევ, ვანჯღრევ); დაზანზარ ხე, ზედ
მანადკ ბუთად (მოღებული ტო-
ტი) ჩმოვიარდეს; ღოტწყი დაზანზარე-
ვა.

დაზახა დაძახე; მ ი მ ლ. დანაზახ და-
ძახული; დამძახელი. ~ მავრა დანა-
ზახ ბაწარ იხრუნქევის (ნ. დახრუნქა)
უარაზე (ქარაზე).

დაზანხა დაძახება. ~ ქიყქიყას ჩონ
ბევრ ნალაპარიკს (მოლაპარაკეს) ვრ-
ზახით (ვეძახით); თუ გამიქირდა, შენ-
ზე დაზახნევიარ (შენ დაგძიხებ); ყო-
ნაღღღღღღღ (წყვეულებაში) ბევრ ზალდ,
უამათ ღოტევაზანხაყ, ჩონც ღოტევა-
ხეს (ჩვენც დაგეძიხებს); ყმაწული-
ბე (ბავშვისთვის) სახელი დაზახანი ნება
არ გოქ; მ ი მ ლ. დანაზახ(ნ) დამძახე-
ბელი; ზ მ ნ ზ. უღოტევაზანხელა დაუ-
ძახებლად. ~ უღოტევაზანხელა არ მო-
ვალ; ყონაღღ დაროზაბ არ დაქარა,
მ(ო)მოტდა უღოტევაზანხელა (სტუმარმა
ქიშკარზე არ დააკუნა, დაუძახებლად
შემოვიდა).

დაზგლუნ(ე)ვა, დაზგლუმევა. ვაზ-
გლუნ(ე)ვა, ვაზგნულ(ე)ვა, შაზგლუნ-
(ე)ვა, შაზგლუმევა, ჩაზგლუნ(ე)-
ვა, ჩაზგლუმევა, ჩაზგნულ(ე)ვა, ზგნუ-

ღვაჲ, ზგლუნვაჲ 1. დასხლტომა, გასხლტომა, გაეურება, გასრიალება. ~ თევზ, გზლ (გველი) ზგლუნავს (სხლტება, სხლტის) გელში; გელი დამიზგლუნდა (ხელიდან გამისხლტა); თევზ წინაჲ (წინ) ვაზგლუნდა, წაჭდა; გოზავრსი (ნ.) ერ გოლ ჩაზგლუმდა; მ ი მ ლ. ნაზგლუნ სრიალა;

[სინ., დასხლაუნევაჲ].

— ზგლუნ საგლინავი, ლაპი, გლუსენი; დაზგლუნდა დაცურდა ჟ ა ნ.; გლუნვა ყინულზე ცურვა, სრიალი მ ე ნ თ.; ოუგლინდება დაესხლტება, დაესრიალებდა მ ო წ.;

2. ვაზგნულევაჲ გამოტვა, ვაშხლართვა, გართხმა. ~ ინსანს (აღმამანს) დაწოლაში ან წყალში გოროეაში ეტრყუნან: ჰათაარ (რა) გაღიეთ ვაზგნულეუტხარაჲ

დაზგრომაჲ დაზრობა. ~ ე ჩონ ვაშლ აყარზე დამზგრალ სიცივი (სხვენზე დამზარალ სიცივისაგან); მ ი მ ლ. დამზგრალ დამზრალი. ~ დამზგრალ კართოფლი მიყიდი ბაზრი (ბაზარში).

დაზებნაჲ, დაზობრაჲ, ზებნაჲ დაძებნა, მოძებნა. ~ ჩემ დევეჲ ვადახორწნილ, იმას ვოზობ (|| ზაზნავ, || ზაზნი, || ზაზნივარ) (ჩემი ცოლი გატყეულა და იმას ვეძებ); გადაო, რას ეზები ეჲ? (ბიჲო, რას ეძებ აჲ?); ხალყ ქაჩალს ეზებას მიაკლალა (ეძებს მოსაკლავად); ჩონ ვმებ (ამისთანა) რამვეს არ ვეზებოთ (|| არ ზობნავთ) (არ ვეძებთ); ქურდევს ეზებოდა (ეძებდა); მე დააზებნეჲვარ (|| დევეზებეჲ), საპოენეჲვარ (პოეტებნი და ეპოეტენი); დედამამა ჩონ თავ დააზებნელი (დაგეტბნის); ქალევა ბეერ დევეზებეს (დაძებნეს) ე ყმაწულ, ვერ იპოენეს. შენც დევეზებ (დაძებნე), იქნეჲ შენ პოტლოვ; კოლ დაზებნაჲ; ზ მ ნ ზ. დააზებნელა დასაძებნად. ~ ცხენ დააზებნელა სხო სოჲველი წყეელ.

დააზელაჲ შეტყლეჲ, შეტყლერა, შენეჲჲ (თუნუქის ქურტლისა და მისთ.); მ ი მ ლ. დააზელულ შეტყლეჲილი, შეტყლერტილი, შენეჲჲილი.

დააზინევაჲ, ჩააზინევაჲ დაძინება. ~ მაგრა ზინავყ (სძინავთ); ტუბილ რიყყ (ლუკმა) მიჰამი, კაჲ ტუბილ ზილით ლოაზინეჲ (დაეძინებ); ყმაწულეო, თქონ დააზინევეხართ, თუ აარ? (ბაჲეშევებო, თქვენ დაძინებთ, თუ არა?); ეხლა არ დემეზინდეჲ (არ დამეძინება); მაგრა დამპროლეყო (დალოლიყო), დევეზინდა (|| ჩევეზინდა) (დაეძინა, ჩაეძინა) შალე; დამეჲლა (დამიანად) ოტდგეთ, ბეჲტრ ნუ დაჲაზინდესავ (დიდხანს არ დაგვეძინოსო); ყმაწულს დააზინევი (დასძინებია); ქალევს ჩააზინეოლავ (ჩასძინებოლავთ); მ ი მ ლ. დანააზინეჲ. ~ ბეერ დანააზინეჲ ინსანზე ამბოვენ—ზილიგულაჲსავ (აღამიანს, რომელსაც ბეერი სძინავს, ამბობენ — ძილისგულაჲო); ამლამ იმათ დანააზინეჲ ოთალში შოჲაჰაროთ (ამლამ იმ ოთახში შევიპაროთ, სადაც იმათ სძინავთ); ნაჲჲინ მძინარე. ~ ნაჲჲინ ხალყს ელჲზევის (მძინარე ხალხს ელვებება); ნაჲჲინ ჰიაჲ ნ. ჰიაჲ, მინიშე. 1; ზ მ ნ ზ. დააზინეველა დასაძინებლად. ~ დააზინეველა მომცალდერდა? (დასაძინებლად მოვიცლიდი?); ზილით ზილში დაძინებდიან დაძინებამდე. ~ „ჰიას ზილით-ზილში (ერთი დაძინებიდან ანუ ერთი კანში ჩაწოლიდან მეორე დაძინებამდე ანუ მეორე კანში ჩაწოლამდე) განაგმოგ ბაჰრი(ს) ანუ (თურქ.) ანდუზი(ს) ზურკს (ძირკეს) ვუკომლევენ (უხარროლებენ) ტყავ ჰადჲლა გაჲგადასავ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); კლავი დააზინევაჲ ნ. კლავ; ფეჲი დააზინევაჲ ნ. ფეჲ; ჰირაჲ დააზინევაჲ ნ. ჰირაჲ, მინიშე. 1; ვართიბე დააზინევაჲ; ორიბე დააზინევაჲ; სამიბე დააზინევაჲ; ოთხიბე დააზინევაჲ; ხუთქიბე დააზინევაჲ.

დააზინილევაჲ ნ. ზინილ.

დააზინქაჲ ნ. აზინქაჲ.

დააზინქაჲ იკიჲეა, რაც ჩაზინქაჲ. ~ ზიმე რამ ოაღ (აეიღე), ლოაზინეჲ; ზ მ ნ ზ. ზინჰი-ზინჰჰი. ~ ზიმე რამ ატკიღევი, დაზინგელ, ზინგი-ზინგი მიე.

დაწინკევაა ნ. ჩაზინკევაა.

დაწმანევაა ნ. დაბზაენევაა.

დაწოვაა, წოვაა მოგება, შობა, დაბადება (ითქმის პირუტყვებზე). ~ ცხენ იხზე (|| იხზვის); ცხორ დაძხო; ჩონ ფურ დაძხოლ; ზალზეტ იტყუან—დაძხოლ; აამ ღორს პარ დაწოვაში შუდღენა ბაგალაა უჩნდევ (აი იმ ღორს ყოველი მოგების დროს შვიდი გოჭი უჩნდებდა); მ ი მ ლ. არდანაწოვ უხვი, ურწანი (საქონელი). ~ ურწანს ქალზე ამბოვენ ჩონში, ზროხაზე არა. ზროხაზე, არდანაწოვ საქონელზე ვერამუეს, ჰე (ან) ყისირს ამბოვენ; ახალდანაწოვ ახალმოგებული. ~ახალდანაწოვ ბატყან; დანაწოვ ა) მეფეზე, შვილის მშობელი, მომგე (საქონელი). ~ ჩონ ცხენ დანაწოვ ცხენ არა (ჩეენი ცხენი არ იხვება; ბ) ხბონაყოლი ძროხა ან შვილნაყოლი სხვა პირუტყვი — ნამწველი კინკ. ხეეს.; გ) შობილი, მოგებული (საქონელი); ერ(თ)დანაწოვ ერთნაყოლი (ითქმის ჩეეულებრივ ფურზე, რომელსაც ერთის მეტად არ მოუგია); ორდანაწოვ ორნაყოლი; სამდანაწოვ სამნაყოლი. ~ ფურ ჰემენი ერდევა დანაწოვი, ერდანაწოვს (|| ერთდანაწოვს) ეზახიან (ფურს, რომელსაც ერთის მეტად არ მოუგია, ერთნაყოლს ეძახიან), ორდევა დანაწოვს (ორჯერ მოგებულს) — ორდანაწოვ, სამდევა დანაწოვს (სამჯერ მოგებულს) — სამდანაწოვს... ჰეჩ არდანაწოვს ეზახიან ყისირ ან ვერამუეს (იმას, რომელსაც სულ არ მოუგია, უწოდებენ ყისირს, ან ვერამუეს, ე. ი. ბერწს); ტურაა იწოწი(ს) ამბობენ, როცა მზიან დღეში წვიმს. — ტურაა იწებ ჟან.

— წობა ჟან., იხვება საბა, ზევა ჩუბ., ზარვა, იზარება ლეონ.; წობაა გაბეგრება, გამრავლება უთურგა, ზევბა კინკ. ხეეს.; საწებები მაკე პირუტყვი; ნამწველი ხბონაყოლი იქვე.

დაწონწაა დაძონძევი; მ ი მ ლ. დაწონწილ დაძონძილი. ~ კურტან ბეგრ

დაკერებულ, დაწონწილ ტამსმუხებზე (ტანსტემულზე) ამბოვენ.

დაწრბნაა ნ. დაწებნაა.

დაწრწაა ნ. შაწრწაა.

დაწრწაა დაწვერევი; მ ი მ ლ. დანამწრ მწვერაკი.

დაწრწაა, დაწრომაა 1. დაძერა. ~ ქულაგ იზრტს (ქარი იძვრის); ადგილით ვერ იზრტის (ადგილიდან ვერ იძვრის); ემას ვერ დაწარომხვარ (ვერ დასძრავ), ზიმეჟს (ძიმეჟა); ერ ინსან რაქთონ ტუმარას დაწარავსა? (ერთი ადამიანი რამდენ ტომარას დაძრავს?); ქურდევ ემას ვერ დაწარწ (ვერ დაძრავენ); ვერ დაწარწი? (ვერ დასძრავი?); შუადღეს უკან აქაითი ღომაწარით (აქედან დავიძარით); კრანტ არ დაწარით ჩემ დაწოლასში (ჩემი დაწოლის დროს კრინტი არ დასძრათ!); ცომ დაწრწაა ცომის აწევა ასაფუებლად; ცხორ დაწრწაა ნ. ცხორ;

2. ვანძრევი. ~ ახალ ჩანადგამ ხეს ქულაგ ზრავს (ქარი ანძრევს).

დაწლარტევაა დახეთქება, დანარტევა. ~ პატარა ზმაა დევს მიწზე აწლარტევის (ახეთქების); ფათალ დაწლდო (სარმა დაუდო), დაწლარტა (დაანარტება).

— ეფღერტება ნიფ.

დათ დათვი. ~ დათ თოფი გვაზე არ მიჩხორწევ (არ მიჩბის), ინსანზე მოღის (ადამიანისაკენ მოიწევს, მოღის); ჩონ მწხბლი ყმაწულევ ერ სუქანნი, დათი ბაგლევს მინგანან (ჩეენი მწხოლის ბაგწეები ისეთი მსუქნები არიან, რომ დათვის ბელებს ჰგვანან); დათი ბაგალას ფათაა ებნევიან.

— ჟან.

დათაღამევაა ბალახის, თივისა, ეკლისა და მისთანათა თაღამებად (ნ. თაღამ) შეკერა.

დათარაშევაა დათარეშება, დატაცება, დარბევა. ~ დეღამიწი (უამრავი, ქვეყნის) სხალ იყო, ბუთუმ (მთლიანად) დათარაშეს ყმაწულევმა (ბავშვებმა), ბუთუმ ვაშლ დატთარაშინიყ (დაუტაცებიათ).

[სინ. თარაშ ქნაა; პურაა ქნაა].

— თარაშ ჯან.

დათაფა ხიდან ხილის (უმთავრესად ვაშლის, მსხლისა და მისთ.) ჩამოცვენა და დაქვევა. ~ დათაფა თამამ (მთლიანად), ერდენა (ერთი) ვერ ღოპკრთი; მიმღ. დათაფულ, დანათაფ დაბევილი, ხიდან ჩამოცვენილი ხილი.

— თაფა ჩავარდნა, ჩაცუნა (თონეში პურისა) ქგლ (ქართლ. კახ.), თაფად ჩაყრა, თაფად ცვივნა პურისა მეწთ.

დათერგა თავის განებება, თავის მიწებება, მიტოვება. ~ ეგ ღუნა (ღვინოს) აღარ დაპთერგავს (თავს აღარ დანებებს); პაპრუც დაჭთერგ (პაპიროსს თავი დავანებებ, ვაღავეჩვიე), შენც დათერგ პაპრუც, ნულარ ჰვეცი; არაყ აღარ ლე (აღარ ვსვამ), დამითერგი.

ნ. თერგ.

დათესლა 1. თესლის გაკეთება, სათესლე თავის გამოღება. ~ ყოვის (ყვავის), თესლაეს (თესლს იკეთებს);

2. აბრეშუმის ჰიის მიერ თესლის ანუ კვერცხების დაღება, დაყრა. ~ პარკი ჰიამ დათესლა.

დათითა ნ. ათითა.

დათირა 1. თირების (ნ. თირ, მნიშე.

2) გაკეთება. ~ ჩალთუქ დაათესელ (ბრინჯის დასათეს) ადგილში თირებს აკეთებენ, ადგილს პთირენ; დილითი თახტეუ დათირა (ბოსტნის კვლების ირგვლივ თირების გაკეთება);

2. თირების (ნ. თირ, მნიშე. 1) დაწყობა-მიკვრა.

დათლა, **დათლოვა** ნ. დათლა.

დათოკა, **გათოკა** დათოხნა. ~ მიწას თოკენ (თოხნიან); სინდ დაპთოკი? (სომინდი დათოხნე?); ზმნზ. დაათოკელა დასათოხად. ~ თუთუნ დაათოკელა მიედ.

ნ. თოკ.

დათოლიარევა ნ. დათორიალევა.

დათორა აბრეშუმის ჰიის მიერ ძაფის ქსელვა, თორის (ნ. თორ) გაკეთება. ~ ჰია სიპტა (ყვრ) თორავს, მედენი

(მერმე) ჰინს პარკს; ჰია ახალ მოკიდევი დათორას (აბრეშუმის ჰიას ახლა დაუწყია ქსელვა).

დათორიალევა, **დათოლიარევა**, **თორიალევა** დათვლიერება. ~ ათორიალევს (ათვლიერებს); ზმნზ. დაათორიალეველა დასათვლიერებლად. ~ ფაჩაბა ეტარეუ თავი ფაჩაალუდი დაათორიალეველა (ხელმწიფე დაღის თავისი სახელმწიფოს დასათვლიერებლად); თორიალე-თორიალე თვლიერება-თვლიერებით. ~ თორიალე-თორიალევ იღვა.

— თორიალევა ჯან.

დათრომა დათრომა. ~ ჰამს, ლევს, ითროვ (|| უთროვ) (თერება); ჰაბე ლევენა ექთონს, დაათრომენი (რატომ სეამენ ამდენს, დათერებინან); ღუნეა დოშლე, დომათარ (ღვინო დავლეი და დავთერი); მიმღ. დამთროლ, დანათრომ, თროლ ა) მთერალი; ბ) ლოთი. ~ ე კაც დამთროლ ინსანი (ლოთი ადამიანი), დამთროლ რაამი (ლოთი ვინეა).

დათურთლა ნ. შათურთლა.

დათულა, **დათლა**, **დათლოვა** დათვლა. ~ თეთრს თლუს (|| ჰთლუს) (ფულს თვლის); ჩონ იქთონ ვართ, მინ დაათლრა! (ჩვენ იმდენი ვართ, რომ ვინ დათვლის!); მე სამდფა დოპთოლ, იმამ ერდფაუც ვერ დათოლ (მე სამჭერ დავთვალე, იმან ერთხელაც ვერ დათვალა); კბილე დავითოლ (დავითვალა); არ დატლუ (არ დაუთვლია), ზეპირა (ზეპირად) ამბოვს; იმ ფაჩაალულში აქთონ ინსან ბევრდევ, რუმ დათლოვა არ კეპტევის თურმენი (იმ სახელმწიფოში იმდენი ადამიანი მრავლდება, რომ დათვლა არ ხერხდება თურმე); ჰერამზე არ შთლუს არაფრად მთვლის, არაფრად მეგდებს. ~ ჰეჩრამზე აღარ დავთოლ (არაფრად ჩავთვალე, არაფრად ჩავაგდე).

დათუმევა, **დათუმრვა** დამიზნება, მიზანში ამოღება. ~ არსენა თოფს ააქს (იღებს), უთუმევეს (|| უთუმრვეს)

(უმინებს) დათს; თოფეე დამითუშუთ (დამიმიზნეთ) 1. თუშ.

დათქმაჲ ნ. ჩათქმაჲ.

დაკაჲქლაჲ აეადმყოფობისაგან ხორცის დაყრა, ვახლომა. ~ ჩონ მრზრბელი დე-კაც კამეშა აეადი (ჩენი მეზობლის ქალი მუდამ აეადა), დაკანქულს. [სინ. დაკლანქაჲ].

— დაკანქლვა ჟ ა ნ.

დაკაბუნევაჲ ნ. კაბუნ.

დაკარგაჲ დაკარგვა; თავ დაკარგაჲ თავ-გზის დაკარგვა, (დ)აბნევა. ~ ერყე თავ არ დაჲკარგო (ოლონდაც არ დაიბ-ნე, თავ-გზა არ (და)გებნეს); ეე ყმაწულევი გელში თავ დამიყარგი (ამ ბაჲმეების ხელში თავ-გზა დამ-ბნევი); მ ი მ ლ. თავდაკარგულ, თავ-დანაკარგ თავგზადაკარგული, თავ-გზა(დ)აბნეული; გ ა დ ა ტ. დაკარ-გული, დაღუპული. ~ ჩონ ნუცაჲ ვა-არვარგე ჯ ლ, თავდაკარგულ დედეკა-ცი, ფაცულიჲს (ნ.); თავდაკარგულ ინ-სანს იმურა ინსინიჲ ამბოვენ (თავდა-კარგულ ადამიანს იმგვარ ადამიანზე ამბობენ), თავითავს რომ ვერ უელის, ტამსომოზს ვერ იმზრნეს, ინსნეთან გამაასლოლიეთ (ადამიანებთან გამო-სასელელი) აღარ არის, ზეათა სართულ არხეჲ აჲ; ნ. თილის-ფალას დაკარ-გაჲ; თიხი-ფასაჲ დაკარგაჲ; ხაჲში წჳრ დაკარგაჲ ნ. საქმეჲ; ფალას დაკარგაჲ ნ. ფალას.

დაკარკარევაჲ ნ. ვაკარკარევაჲ.

დაკაფსაჲ ნ. აკაფსაჲ.

დაკაწრაჲ, ჩაკაწრაჲ დაქდევა, ქდის გაცეთება (ჩვეულებრივ ხეზე, ხის მა-სალაზე, ფიცარზე). ~ ხეზე გასლაში ფეგი დაადრველ (დასადებ) ადგილს კაწრენ; მ ი მ ლ. თავჩანაკაწრ თავ-წათლილი. ~ თავჩანაკაწრ მანაჲ; ურთ-ქაწრელი ჩაუქდევებელი, ჩაუთელი.

~ „თახტის კაწში ვუგდევდით მეორე თახტის ურთქაწრელ; თარაფს (ფიცრის ქდეში ესეამდით მეორე ფიცრის ჩაუქ-დევებელ მხარეს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.); ჩანაკაწრ ჩაუქდევებული. ~ თახტის

(ფიცრის) ჩანაკაწრ ადგილს ებნეუან კაწ (ნ. კაწ, მნიშე. 3); მიწი დაკაწრაჲ ნ. მიწაჲ.

დაკაჲვა გათიბვა, მოცელვა; მოკრა, გაჩენა. ~ ბალას ჰაკვენ (ცელავენ); ტუეში ევალ დოუტაკიყე (მოუტრიათ); მ ი მ ლ. და(ს)აკაჲველ გასათიბი, მო-საცელი. ~ ბალას დააკაჲველ რამს ჩაღლუჲ ეზახიან.

— კაჲვა ჟ ა ნ., გაკაჲვა მე ნთ.

დაკაჲიევაჲ კაჲებად დაჲკრა (სახამთროსი, ნესვისა, ეაშლისა და მისთ.) (ნ. კაჲაჲ, მნიშე. 1). ~ ბიაჲ მოხარშაში ბაას აკაჲიევენ; ბოსტან (ნესვი) გაჲერ, და-აკაჲვენ, ვეომოთი; მ ი მ ლ. დაკაჲიეველ კაჲებად დაჲკრილი. ~ დაკაჲიეველ გუგრაჲ; ზ მ ნ ზ. კაჲა-კაჲა. ~ ჩირი გაჲეთევაში ეაშლს, სხალს აკაჲიევენ, კაჲა-კაჲა ქრიან.

დაკეჲნაჲ ნ. ჩაკეჲნაჲ.

დაკერაჲ 1. დაკერება; მ ი მ ლ. დანაკე-რ(ეჲ) დასაკერებელი, რითაც უნდა დააკერონ; დაკერებული. ~ ბიჲ ფე-ყსულუჲ დანაკერ რამი (სადგისი თუხსა-ტ-მისი დასაკერებელი რამეჲ); ზაბაჲა, ტუმარაჲ-რამიჲ ყბაზე დანაკერეჲ ჰალყეჲ (აბგისა, ტომრისა და მისთა-ნათა პირზე დაკერებული ყულფები); ზ მ ნ ზ. დაკერელა დასაკერებლად. ~ ნაშირს (ნ.) დრშულელ (ტანსათბურას) დააკერელაც გმაროვენ;

2. გატეხილი ხის საგნების შეკეთე-ბა, გამოთლება. ~ გაგეჩაში ტაბაჲს, თეჲნას (ნ.), ვარცლს-რამს (ვარცლსა და მისთანას) კერენ; სადღრბელ დაგი-კერაჲ? მ ი მ ლ. დანაკერ გატეხილი ხის საგნების შემკეთებელი. ~ ვამტ-ყროლ სადღრბლი, ტაბაჲი, ხონჩაჲ დანაკერ უსტაჲ კეჲტევის.

დაკერჲნაჲ ნ. კირჲნაჲ.

დაკინკილევაჲ, ჩ(ო)მოკინკილევაჲ ჩაო-კილება, ჩამოკინკილება. ~ დეგეჲნ-კილეჲ (|| დაკინკილეჲარ შენებ) (ჩა-მოგეჲონწილები); ჩემევეინკილა ემ ხეს ე გადაჲ (ეს ვაჲი); დაკინკილა ერ ჩურჩხეღლაჲ, წაუტა; მაჩჲატელაჲ ზე-ათი ფეყეჲ ქრშეჲენ დაკინკილევი (და-

მურა თავდაყირა ჩამოკიდებულა); ყმა-
წულ შუამშუზე (|| შუამშუთი) (საქა-
ნელაზე) დაკინილევი.

დაკირკნაა ნ. კირკნაა.

დაკიპიყევაა ნ. დაიპიყევაა.

დაკლანა დაკლა. ~ ქორწილში ერ შრ-
ხორს ჰკლან (კლავენ); თუ წაგაქციე,
შენ თავ დააკლავარ (დაკლავ); ჩონ
ღურ გამშროლ (აღარ იწველება), დო-
ჰკლოთ (|| დოჰკლოთ) (დაკლათ);
ზ მ ნ ზ. და(ს)აკლწლა დასაკლავად.
~ ერ ორმოა თბრიან ცხენ დააკლწლა;
ჰაფე არ ხბრა შენ დასაკლწლა! (აფსუსი
არა ხარ დასაკლავად!).

დაკლანწაა ნ. აკლანწაა.

დაკლანჭაა იგივეა, რაც დაკანჭლაა. ~
ექითონ (ამდენმა) ავად გატლომამ დამკ-
ლანჭა; ეანი დაკლანჭულ, ცარიალ
კლანჭევიავ (სულ მთლად გამხდარა,
ცარიელი ძვალი და ტყავით).

ნ. კლანჭ.

— დაკლანჭა დაგრება. აქედან: და-
კლანჭილი დაგრებილი მ ე ნ თ.

დაკლევიაა ნ. დაკლომაა.

დაკლერტაა ნ. ომოკლერტაა.

დაკლუტაა ნ. ჩაკლუტაა.

დაკლომაა, დაკლევიაა, ჩაკლომაა დაკ-
ლუტა. ~ არც ჩაქმაა, არც კაა ცხოვ-
რევაა არ გოკლი (არ გვაკლია); სამ დღეა
მაკლდა ყმაწულ გააჩენელა (სამი
დღე მაკლდა ბავშვის გასაჩენად); ქორ-
წილში ჩიტი ზეგც (ჩხეც) არ აკლოდაყ
(არ აკლდათ); წონაში დომაკლ (დავიყე-
ლი); ზმრიან დაეგავს ჯეან ჰარდღე (ყო-
რდღე) უვლიან (ნახულბენ, სი-
ნჯეენ), თუ ზმარ ჩაჰკლომი (დაჰკლე-
ბია). კედემ ასხმენ; ერ მისხალიც თუ
დაჰკლომოდეს (დაჰკლუბოდა), ჟავროვს
ყოფილ; ხათირ დაკლომაა ნ. ხათირ.

დაკლწრსაა დამანჭვაა.

დაკმანწაა ნ. შაკმანწაა.

დაკმანაა დაკმანა. ~ ამან(ნ.) ტურა, ნუ
კმანაე! (ნუ გკმანაე!); შენზე ი ზალღ
არ დაკმანელი (შენ ის ძალი არ დაგ-
კმანა); ზ მ ნ ზ. დაკმანელა დასაკმე-
ნად. ~ ვადაა მალაფთ იქნეს, გრლ
დაკმანელა არ გაქმოს (ვაყი ფრთხი-

ლად იყოს, გველი დასაკმენად არ მი-
უშვას).

— ჟან; კმენა შან. რეც.

დაკნემაა, დაკნაპაა ნ. კნეპაა.

დაკნწტაა (1) იგივეა, რაც დაბლრუნწაა.

~ გელეფ დამკნწტი, გელში ჰერჩამ
(ვერაფერი) ევლარ ვიჭერავ, ვარდების;
მეამ კელეფ დემეკნწტას! (წყველაა:
ხელები დამეკრუნჩხოს!). ~ მეამ გე-
ლეფ დემეკნწტას, ჰაბე (რისთვის) თეთრ
(ფული) არ გოჭზგანენ?

დაკნწტაა (2), გკნწტაა დაკნეტა. ~
ზროხამ ხევე დაკნეტა.

დაკოლაა (1) ყვალის, ნაფეხურის დაჩ-
ნევა. ~ სახლ ლიაა ფეყევით დაკო-
ლილ.

დაკოლაა (2), შ(ო)მოკოლაა დაკელევა,
მოსახნაეი მიწის ნაკვეთის გარშემო გუ-
თნით კელის შემოვლება; კელების გაყ-
ვანა. ~ ჩალთუქიბე, თუთუნიბე, სმი-
ნდიბე, ჰე სხო რამიბე ადვილს კო-
ლენ (ბრინჯისათვის, თამბაქოსათვის,
სიმინდისათვის ან სხვა რაიმისათვის. ად-
ვილს კელავენ); ადვილს კოლენ ჰე
(ან) გუთნით, ჰე ჰაჩიჩათით.

— დაკელევა მიწისა მ ე ნ თ., კვა-
ლავს ჰ ი ნ ჰ., ვეჟა, დამკოლავს პირ-
ველ კვალს გააელებს კ ა ი შ., გუთნი
შამოვლა ხენის დროს მიწის ნაკვეთი-
სათვის ერთჯერ ირგვლივ შემოტარე-
ბა გუთნისა მ ე ნ თ.; დაკელევა ნა-
ხნავ(ნაფარცხის) დაყოფა სარწყავ
კელებად შ ი ძ., კ ე ე ს., ხ უ ბ.
(ქართლ.)

დაკოლტევაა დასორსლება, კოლტებად
ქცევა (ნ. კოლტ). დაკოშტება (ჩევეუ-
ლებრივ კომისებური მისისა, ფაფისა
და მისთ.); მიწის გამოგარება, შემკე-
რეება და კოშტებად ქცევა. ~ ფა-
ფაა დამკოლტა; მიწაა დაკოლტებულ,
კოლტ-კოლტ ქნილ.

[სინ. კოლტ-კოლტ ქნაა, ნ. კოლტ].

— დაკოლტება მ ე ნ თ.

დაკოპაა ბრინჯის დასათესად განკუთვ-
ნილ ადვილში კოპების გაყეთება [(ნ.
კოპ(1)]. ~ ჩალთუქი მენდს (ბრინჯის
დასათეს ადვილს) ბარით კოპენ, მეე-

ღან პაჩიჩაძეთი (მერმე კავით) შიგ კოპ-
ში ენენ (ხნავენ). წყალ გაშმაში და-
კოპას უკან წყალ ბუთბუგან ეგვეის
(ყველგან ეფინება).

— დაკოპა ჯან.

დაკოტმანევეა თივის, ბალახისა და მისთა-
ნათა გროვებდალ დაწყობა.

ნ. კოტმან.

დაქ: ხევა იგივეა, რაც დაქებნა.

— აკობობს აქებს გიგ., თოფ.,
ქაეთ. (ინგილ.).

დაკრაა 1. დაკვრა, დარტყმა, ცემა. ~
ბეჭევეზე გელევე ჰკრავს; თითოს თითოთ
ყამჩიღ (მათარახს) კრან (კრავენ); მა-
ნზე (განზე) დედექ, თუარდემ (თორემ)
ცხენ წიხლ დააკრლი შენზე (დაგკ-
რავს); ოაღ (ავიღე), დოჰკარ (დაკვარ)
ერ უხს; მიმღ. დანაკარ დამკვრელი,
დამრტყმელი; ნაცემი ადგილი. ~ უხს
დანაკარ კაც დამალულ; ბაწარი
დაკრაა დასახერხ ფიცარზე ან ხის
მორზე სწორი ხაზის გასავლებად ლა-
რის დარტყმა.: ნახშირიან წყალში
ბაწარს ამოაღებენ და იმ ადგილებს აღ-
ნიშნავენ, სადაც უნდა გადახერხონ ან
გადაჰკრან ხე, ფიცარი და მისთ. ამავე
წესით ავლებენ ხაზებს (შუა ზოლებს)
კედლებზეც შეღების დროს; გეზანგულა
ჰკრავს ნ. გეზანგულა; ზანგ დაკრაა ნ.
ზანგ; ზეა ჰკრავს ნ. ზეა(2); თამ ჰკრავს
ნ. თამ; ილდრიმ დაჰკრა ნ. ილდრიმ;
კარ დაკრაა კარზე დაკაუნება. ~ ნა-
გახტან შინაა კარ იკრავ (უეცრად სახ-
ლის კარზე აკაუნებენ); კარ დაჰკრა
(კარზე დაკაუნება); მიმღ. კარ
დანაკარ ვინც კარზე აკაუნებს. ~
კაცს მოტყითხამ დეკაციბე: მინაა
ე კარ დანაკარ? (ქმარს უკითხავს ცო-
ლისთვის: ვინაა კარზე რომ აკაუნებს?);
ნემს დაკრაა ნემსის ვაკეთება. ~ ავა-
ტყოფს ნემს კრან (ნემსს უკეთებენ);
პაქიმპა ელა-სალა (სულ ერთია-
ნად) დაჩხლტორთა (დაჩხლიტა) ავა-
ტყოფ, კაფგორა ვერ დაჰკრა ნემს;
საღბაა ჰკრავს ნ. საღბაა; ტამლაა და-
კრაა ნ. ტამლაა; ფერ ჰკრავს ფერი და-
ჰკრავს, ფერი ეღება. ~ ვიჩინაა კარ-
ში დარჩომამი სიცხეში წარადღევის,

უწორლ ფერ ჰკრავს; ცორ დაკრაა ნ.
ცორ;

2. დაკვრა (რამე საკრავ იარაღზე).
~ ქორწილ იწყების, ნალრა — ზურ-
ნაბო იკრავის (იკრავება) ოზრში; ისენ
გარმუნს უკრავს (უკრავენ); მიმღ.
და(ს)აკრულ დასაკრავი ~ აა დედო, მე
შავწუხლ (მომწყინდა), ერ დააკრულ
რამ არაა? დანაკარ დამკვრელი; და-
საკრავი, საკრავი. ~ ჩუნგურ დანაკარ
(ჩონგურის დამკვრელი); ყმაწულ ჰამ-
მეშა (მუღამ) ტორის ყოფილ (თურმე),
წამიყონ ამ გარმუნ დანაკარ ადგილ-
შიავე (წამიყვანე იმ ადგილში, სადაც
გარმუნს უკრავენ); ერ დანაკარ რამ
(დასაკრავი რამე) მეშეცით, გარაქ დო-
უკროავე (უნდა დავუკრაო); ზმნზ.
დაკრუ-დაკრუ, კრუ-კრუ დაკრა-
დაკვრით. ~ გადაა ცხორს ახუვეს
დუბტავ დაკრუ-დაკრუ. (ბიჭი ცხვარს
აძოვებს სალამურის დაკვრა-დაკვრით);
ჰენგვე ემაგრ კრუ-კრუ დარეუზაძეთი
გაღიან (მაყრები ასე დაკვრა-დაკვრით
ქიშკრით გაღიან)

3. დაკვრა, დაბმა, დამაგრება; ნ.
ვაჰ დაკრაა; კუჭზე დაკრაა საკმლის
წყენა, ვერმონელება. ~ ყმაწულმა
ბევრ შქამა, შაპცივდა, კუჭზე დეეკრა;
ტოტევე დაკრაა ნ. ტოტევე, მინიშ. 2;

4. ჩაკვრა (ცომისა თორნეში). ~
პურ დაკრაა თორნეში; მიმღ. დან-
კარ პურ თორნეში გამომცხვარი პუ-
რი; პურ დანაკარ პურის მცხობელი,
მეპურე. ~ კაც (ქმარი) მეზროხევე ყო-
ფილ, დეკაც (ცოლი) კი პურ დანაკარ;
ქორწილში მეცომევე კაა პურ, ლავამ
დანაკარ დეკაცევე კეპტევიან;

5. ეშმაკისაგან შეპყრობა, ეშმაკუ-
ლად ქცევა; მიმღ. (ღმერთი) და-
კრულ ეშმაკისაგან შეპყრობილი, ხა-
ტის მიზეზით დასნეულებული; ღვე-
რთისგან დაწყველილი, შეჩვენებული,
შერისხული. ~ ჩონ ყმაწულ დაკრულ
(ეშმაკისაგან შეპყრობილია, ხატის მი-
ზეზითაა დასნეულებული).

დაკრაპუნევეა ნ. კრაპუნ.
დაკრსტაა ნ. მოკრსტაა.

დაკრუვლაჲ დაკრული, დაწველა.

დაკუთლაჲ ნ. გ(ო)მოკუთლაჲ.

დაკუთურებაჲ კუთურის გაკეთება (ნ. კუ-
კურ, მნიშვ. 1), დაკვირება. ~
გაარაჲ (ნ.), ხსალ, ვაშლ დაკუთურებულ
ეაზან ((სულ მთლად); ყარააზზე (გა-
ზაფხულზე) სიპტა (პირველად) ნუმ
(რომ) იშლუვის ხეე, ეემაზე ამბოვენ
დაკუთურებას.

დაკუნაჲ, ჩაკუნაჲ, გ(ო)მოკუნაჲ, გა-
მოკუნაჲ, შოკუნაჲ, შაკუნაჲ და-
კუნაჲ, გაკუნაჲ, განაკუნაჲ. ~ ადღე
ბაწარს, დაკუნზე (გამოსკენი); ბა-
წარ გამოკუნაჲ; გაწურტულ ზაბეე
მოკუნა (გამოკუნაჲ, ერთმანეთს გა-
დაბაჲ); ბაწარ, ბურმაჲ (ნ.) ჩაკუნაჲ;
ნემსიკედ დაკუნაჲ; მ ი მ ლ. დანაკუნაჲ,
გ(ო)მოკუნაჲ დაკუნაჲ, გაკუნ-
აჲ; თაეშანაკუნაჲ თაეშესკენილი. ~
თაეშანაკუნაჲ ჩალაჲ; ბრუმაჲ დაკუნ-
აჲ ძაფის, ბაწარისა და მისთანათა იმ-
გეარად გამოანაკუნა, რომ გაკუნაჲდის
ადგილას ყულღი კი არ გაკეთდეს, არა-
მედ შქიდრო ნასკეი, რომელიც ცალი
წვერის გამოწვევით არ გაიხსნება.

(— ბრიმად განაკუნაჲ ხ უ ბ.); ჰი-
ლუბ დაკუნაჲ (ნ. ჰილუბ, მნიშვ. 1)
ძაფის, ბაწარისა და მისთანათა იმგეა-
რად გამოანაკუნა, რომ ყულღი გაკეთ-
დეს და ნასკეი ცალი წვერის გამოწვე-
ვით გაიხსნას. ~ ლორ დამბაში ამბო-
ვენ: ბრუმაჲ არ დაკუნაჲ, ჰილუბი
ქენ, გაახსნელა ჰაღტულ იქნესაჲ (გა-
სახსნელად ადვილი იყოსო) (საპირისა).
ბრუმაჲ დაკუნაჲ).

წდრ. კუნაჲ.

— კუნაჲ ვ ა ნ.

დაკუპრაჲ ქსოვის დროს წინდის თელე-
ბისათვის თაეის მოყრა.

[სინ. მოპრუწაჲ].

დაკუსკუსებაჲ ნ. კუსკუსობაჲ.
დაკუნაჲ (გე)აჲ დაკრა, დაკუნაჲ. ~ ტო-
ლმაჲ (ტოლმისათვის) გორც კუ-
წენ; ფაჲლაში საჲზოის აკუნაჲ (ლო-
ბიოში მწეანილს აკრა); მ ი მ ლ.
დანაკუნაჲ დაკრილი, დაკუნაჲ; სა-
კუნაჲ (დანა და მისთ); ტოლმა-

ტოლმა დაკუნაჲ ნ. ტოლმაჲ; ქუფთა-
ქუფთა დაკუნაჲ ნ. ქუფთაჲ; ყარაჲ
დაკუნაჲ ნ. ყარაჲ.

— ჩაკუნაჲ გ ი გ., თ ო ქ., ქ ა ვ თ.
(მითულ.).

დაკუჭაჲ, მოკუჭაჲ 1. დაკუჭუნაჲ. ~
დაეღომაში კაბაჲ იკუჭევის.

— კუჭაჲ ქ ყ., შეკუჭაჲ შეხრუსტაჲ,
შებლუნაჲ, შეკუჭუნაჲ ჩ უ ბ.;

2. ნ. მოკუჭაჲ (3).

დალაგმევაჲ ნ. ალაგმევაჲ.
დალან [აზ. -წინკარი, დერეფანი] სათო-
რნე, თორნის საჩეხი. წარმოდგენს
ოთხ ბოძზე გამართულ ნაგებობას,
რომელსაც კედლები არა აქვს, მხო-
ლოდ ზევიდანაა გადახურული და შიგ
თორნეა დადგმული. დალანს არა მხო-
ლოდ თორნისთან აგებენ, არამედ სხვა-
განაც, იმ ადგილის წვიმისაგან დასაცა-
ვად და საჩრდილობლად. ~ დალან იმ-
ზე კეჭტეე (იმისთვის კეთდება), რომ
წუმთანში წყალ არ ჩომოტდესაჲ, ცეცხლ
არ ჩაჲკრასაჲ; ჩაფარს დალანქრ-
ინახავს.

დალაქივაჲ დალაქივაჲ. ~ ჩემ კაბაჲ
დალაქივეულ, ზედ ქონი წრთეე ჩომო-
ტუვა.

ნ. ლაქაჲ.

დალაქაჲ 1. გაქელვა, ფეხით გათელვა,
ფეხის დადგმა და გადავლა; ფეხით და-
ქვლეტა, გასრესა. ~ ცხენმა გზაში
ზაღლ დალაქაჲ; ქურდევ მოსტლაში
სახლი პატრონი შიში გადაჲქცივა (წაიქ-
ცა), ქურდევმაჲ ზედაჲ დალაქეს; ვრლ
დალაქეს (ფეხით გასრისეს); ლობეჲ
ლოტლაქაჲ; ტალახი დალაქაჲ ხალ-
ხის ცრუ რწმენით, ვითომდა შინ მშვი-
დობით მისასვლელად ტალახის ფეხით
დასრესა, ფეხქევმ გაქელვა და ისე. გავ-
ლა. ~ სატალახოს (ნ.) ტალახი დალა-
ქაჲსთვის ლევენ; ყმაწულთა დალაქაჲ
ა) ცრუმორწმუნობრივი ხასიათის წეს-
ჩვეულება, ერთგვარი რიტუალი, რო-
მელიც სრულდება ბავშვის ბასმით
(ნ. ბასმაჲ) დაავადების დროს. ~
ყმაწულს ბასმაჲ ქნაში მიჲყონენ ბე-
ბერთან, ჰემენსაც (რომელსაც) ტუშბ

გაჩენი, ორდფეა-სამდფეა ტუუბეე
 განაჩენ (ორჯერ-სამჯერ ტუუბების
 გამჩენ) ბებერთან. ეს ბებერ აწონავს
 პოლზე, ქრმ რამ (რამეს) უგვეს, ლა-
 გუეს ყმაწულს — ალაწვეერ(ოდნავ)
 დეჟი აბუქვეს (აბიჯებს), სამდფეა გა-
 დადის-გოდმოდის, ჰამაც უწრუ-
 პუნეეს ტუჩევიტ. ეესი (აი ესაა) დალა-
 გაჲ. ამას უჟან ყმაწულ თელდევის ბას-
 მაჲთიავ (რჩება ბასმისგანთ) — ამ-
 ბოჟენ; ბ) ხალხის ცრუ რწმენით, ბავ-
 შეის დათარსვა, დანავსეა. იმ სახლში,
 სადაც ახალშობილი ბავშვია, ოჯახის
 ახლო ნათესავი მამაკაცები ნადირობი-
 დან დაბრუნებისას შინ ისე არ შევლენ
 და ნანადირევს არ შეიტანენ, თუ დედამ
 ბავში კარში არ გაიყვანა და სამჯერ
 ხელში არ ასწი-დასწია. წინააღმდეგ
 შემთხვევაში ბავში დაითარსება და
 აღარ გაიზრდება. ასევე აკრძალულია
 ორმოცი დღის განმავლობაში ამგვარ
 სახლში შესვლა იმ პირისა, რომელსაც
 ოქროს საათი აქვს. ~ თუ ყმაწულ ნა-
 ყოლ დეჟაცი კაც (თუ ბავშვიანი ქალის
 ქმარი), ჰე (ან) ზმაჲ, ჰე ჰუნაჲ (ან სი-
 ძე) სანადირეველა წასულ, მოსტლა-
 ში, სტრაგით გორც მოღევაში (ნადი-
 რობიდან ხორცის მოტანისას) გარაჰ
 (უნდა) დეჟაცმა ყმაწულ აჯჲონას, კარ-
 ში გაქდეს, სამდფეა აჰწვიას ყმაწულ,
 მეღენი (მერმე) კაც გორცს შამაჰქს,
 შმოდის სახლში. ეემადგ (ანუ) თუ არ
 ქნეს, ყმაწულ დაალაგელოავ (|| და-
 ლაგევისავ). ყიზილი საათ ნაქნარიც
 (ოქროსსაათიანიც) არ შადის ორმო-
 ციან (ნ.) სახლში ყმაწულ ყოლვაში
 (ბავშვის გაჩენისას), ყმაწულ და ღლა-
 გეჟეჲ; ყურჯნი დალაგაჲ ყურძნის და-
 წურეჲ, დაქვლტა (ფეხით); ჰიაჲ და-
 ლაკაჲ ხალხის ცრუ რწმენით, აბრეშუ-
 მის ქიის გაფუქება, დანავსეა. ~ ჰიაჲ
 გომოყონით დარჩევიწყახ ყიზილი ჰე
 გუმშუშტ კბილ ნაქნარ ინსანს არ უშ-
 მენე, ჰიაჲ დალაგეჲჲჲ (აბრეშუმის
 ქიის გამოყვანიდან დარჩევიმდე ოქ-
 როს ან ეერცხლისკბილიან ადამიანს არ
 უშებებენ, აბრეშუმის ჰია გავეფუქდე-
 ბაო (სინ. ნუგან დალაგაჲ).

— დალაქვა, ლაქვა ჰან., ლახვა
 შან. ვაჲ I, ლაგ შან. ტუეს., და-
 ლაქვა მე ნ თ., დალახვა ჩუ ბ., და-
 ლახავს ქვ ლ. (თუშ. ფშ.), კინკ.
 ვაჲ, კაი შ., უთუ რ გ.;
 2. ხურაობა, დამაქება, დაგრილება
 (ცხენისა); შ. კონტ. დალაქანეჲჲჲ:
 „ყველანი ცდილობდნენ ხოლმე კარგი
 ღორღა კუტის მისაღებად, რომ თავის
 ჰკაი ანუ მადიანი კაი ღორღა ულაყბე
 (ულაყისთვის) დეელაქანსყ“ (შ ი-
 ნ ა მ რ ე წ ე.).
 — დალაქვა ჰან., ასვლა, გასვლა
 მამალ საქონლის დედალზე აბტომა უჟა-
 ნასკენლის დასამაქებლად ლე ო ნ.
 დალბოჲჲჲ დალბობა. ~ ტუჲ წყალში
 ბევის (|| ბეე) (ლბება), წყალ ააქს
 (წყალს ისრუტავს); შ ი მ ლ. დანალ-
 ბოჲჲჲ დამბალი.
 დალგეჲჲჲ: ~ ჰარდლით ერ ესტაქან ზეჲ
 ლრე (ყოველდღიურად ერთ კიქა
 რძეს ესვამ); მოჲ, დოქლეე (დავლეე)
 ემ წამალს; ჰენგილაჲ ლუნეს არ და-
 ალგეს (ინგლო ლეინოს ისე არ დალგეს),
 თუ არ დაგლოჲჲ; ხტალზეჲჲ ჲონ ყო-
 ნაღლულ გოქ, სამ დღე შიქმუჲართ,
 დალგეჲართ (ზეგ წვეულება გვაქეს,
 სამ დღეს ეჲამთ და ესვამთ); ქალეე არ
 დალგეჲენნი ლუნეჲ (ქალები არ დალგე-
 ეენ ლეინოს); შენ თუ შენ შუღუ (ვა-
 ყის) სისლ არ დალიე (არ დალიეო),
 არ გამთელდგეჲ (არ შორჩებო);
 ერ ცოტა ზეჲ მაიწრლ (მომიწველე),
 დოტლიოე (დავლიო); ერ ჰარაჲიჲ
 (ნ.) ლუნეჲ დეგელოჲსსა; შ ი მ ლ.
 დალგეჲელ დასალეეი. ~ არც შიქმელ
 გოკლი, არც დალგეჲელ, არც ჩაიქმელ;
 ზ მ ნ ზ. დალგეჲელა დასალეეად. ~
 მოჲ ჩონთან ჩეჲ დალგეჲელა; უღოშ-
 ლეეჲელა დაუღეეჲლად. ~ ლუნეჲ უღო-
 შლეეჲლ (ლეინის დაუღეეჲლად) კაც
 არ გამოდგეჲეჲ; შ. კონტ. დალგე-
 ნეჲჲჲჲ დალგეჲინეჲჲ. ~ დანაზინეეე წა-
 მალს. ალგეჲეეს (დასაძინებელ წამალს
 ალგეჲინებს, ასმეს); ჩონთან ბეჲერ გა-
 ნაცხელებს (ვისაც ხშირად. აცხელებს)
 დათი (დათვის) ნავღელს ვალგეჲენეთ

(ვასმევე); წაა, ფურს წყალ დააღვენი; მოა ნაბათში ჩოვაგდოთ ეშაქიბე წყალ დაღვენევა (მოლი, ვირისთვის წყლის დაღვენიების რიგი დაეწესოთ); მ ი მ ლ. დანაღვენივე დაღვენიებელი. ~ წყალ დანაღვენივე ჰეჩინამ არ მაქ (წყლის დაღვენიებელი არაფინა მყავს); ზ მ ნ ზ. დაღვენეველა დასაღვენიებლად. ~ ე დეკა მივე ფურიბე წყალ დაღვენეველა (ეს ქალი მიდის ფურისთვის წყლის დასაღვენიებლად).

დაღენგევაა, მოღენგევაა [ახ. ლან=გენელი; შდრ. ლანგითმ:ქ=გაკიანურება, დაყოენება] დაყოენება, ვაკიანურება, დაგვიანება. ~ საქმეა დაღენგეს; რა დააღენგდი? (რატომ დაყოენდი?); ურემ აღარ მოჭდა, დაღენგდა (დაიგვიანა); ჩონ ქორწილი საქმეა მოღენგდა (|| დაღენგდა).

დაღინგაა 1. დაყირაგება, ცალ მხარეზე გადახრა, გადაღვევა. ~ თახტის ერ წორზე დევე დაბუქევაში მეორე თარათ ილინგევი, ისწევე (ფიცის ერთ წვერზე ფეხის დაბიჯებისას მეორე მხარე ყირადება, იწევა); ჩ(ო)მოა, დასაღინგეხარ (დაყირადებთ); უთხარ, ჩომოტღდეს, ურემ დაღინგელი, ჩამაყარდნელი (დაყირადება და ჩამოყარდება). შდრ. ლინგ.

— ლანგი კოჭლი მ ე ნ თ;

2. ახლად გამოშტეგარი პურისა ანდა ცომეული საქმელების ჩაქოშება. ~ ხინკალ, სურტლუა (ნ.) ილინგევის; პურ გამოშტეგავში, ამბოვენ — დაღინგა, ვარგ არ იქნა.

დაღლაგ დალაქი.

დაღლოდევაა დაღლოდება. ~ შენბე საღლოდენეარ (დაგელოდებთ), ნახვერ საათ ილოდით! (დაიცადეთ!).

დაღპოვაა დაღპობა. ~ ბეც(ის)ჴ (ღპებდა).

დამათევაა ნ. გამათევაა.

დამალოა დამალვა. ~ დომამლ (დაემალე).

დამალოვან დამალოვან (თამაშია). ~ უმაწულევე დამალოვან თამაშოვენ.

— დამალოობა მ ე ნ თ.

დამამბლევაა 1. დამაკება, დაგრილება. ~ ფურ მამბლევის; ჩონ ლორ მამბალ || (დამამბლეულ); მ ი მ ლ. და(ს)მამბლეველ დასამაკებელი. ~ ჩონ ერ დეკეშლ გოქ, ოთხ წელ გაჭდა ჰაჰის უკან (დასამაკებელი ვადის შემდეგ), არ დამაზო, წლეულს დამამბლეველ წელი (დამაკების წელია), წელს ჰაჰი იქნა (ვინა ვაღესრულდა);

2. ი რ ო ნ. დორსულევა ქალისა. ~ ფეხშივე ქალზეც, ამბოვენ — დამამბლეულავ;

3. ყანის დორსულევა, შეთქვირება, როცა ხორბლის, ქერის, ბრინჯისა და მისთ. ღერო სათავთვედ დაიბერება. ~ დამამბლევა ამბოვენ პური, ჩათუქი (ბრინჯის), ქერი თავ ამბაღეველ (თავთავის გაკეთების) დროზე, რახანც თავთავ ამბაღეველ ადგილ ფართოა კეპტევე (ფართოვდება).

— დორსულდა ჯან., ყანის დორსულეობა მ ე ნ თ., დორსულეობული პური ძ ო წ.

დამარხაა დამარხება, მიწაში ჩაფევა. ~ მუან (მეან) კაცს რახან მარხონა (მარხავენ)?; ჩემ თავ მოკდომავში ჰათარ დამარხებხართ? (როცა მოკვდები, როგორ დამარხებთ?); ჰათარაც (როგორც) სხოვეს მარხენ, შენ თავსაც იმავრ (ისე) დამარხენი (დამარხავენ); ყიზილი (ოქროთი) სასევე კიღბან მიწაში დრგმარხა (დაგვემარხა); მ ი მ ლ. დანამარხ დამარხავი; დამარხული. ~ შულ არ მაქ, ზმაა არ მაქ; ჰეჩინამ არ მაქ (არავინ არ მყავს), ჩემ დანამარხ მინ საქნელრა? (ჩემი დამარხავი ვინ იქნება?); მოა, ომოვათხრენოთ იმი დანამარხ ადგილ, იქნევე ეხლააც შიგთელი (მოლი, ამოვათხრენოთ ადგილი, სადაც ისაა დამარხული, იქნებ ახლაც შიგ ცოცხალიაო); თავთავქი დამარხაა ნ. თავთავქი.

დამატლევაა დაქუპრება. ~ ფუტკარი დედა ჰარ (ყოველი) შანი (ფიცის) თოლში ერ კორცხს დრგს (დებს). ე კორცხ მატლდევის (|| იმატლდევის) (ქუპრადე-

ბა), მატლ იქცევ ფუტკრა (ფუტკრაღ).

ნ. მატლ.

დამბა (1) დაბა. ~ ველარ ღუამბიყ (დავანთ) ღორევი; ე ფურ ხეზე დაბაძი; ჩონ შენ თავ ემ ხეზე დრგრუბა, აძიბე (იბისათვის) რუმ შენ თავ დრგრუკირას; მ ი მ ლ. დანამბავ, დამბელ დასაბმელი. ~ თქ (ნ.) ფურ, ტანაჲ დანამბავა რამ (თქი ძროხისა და ხბოს დასაბმელი რამეა); ზ მ ნ ზ. დამბელა დასაბმელად. ~ თქ დას (ჩასვი) ტანაჲ დამბელა (ხბოს დასაბმელად)! — დამბული ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ).

დამბა (2) დასმა, გამობა ნაყოფისა. ~ ზღლი მყოფულ მაგრა იმბეე ბალახში, მენაგეეში.

და(მ)ბილევა 1. დარბილება. ~ ჰათარაქუმ ქუაქსიღითი იქნეს ტყავი, შაბ ამბილევს (როგორი ქეასავითაც არ უნდა იყოს ტყავი, შაბი არბილებს); პურ გმელი, დაამბილ, მამღ!; ქალმეე წყალში ეანი დაბილუტლ (მთლად დარბილებულა).

ნ. ბილ;

2. გაფხვიერება (მიწისა). ~ სინდს, ბოსტანს (ნესესა და საზამთროს), კიტრს ზირ უმბილევენ (ძირს უღხვიერებენ), მიწას ამბილევენ. მიწი და(მ)ბილევა ზოგდეფა კელით კეპტეე (ზოგჯერ ხელით ხდება).

დამბურა ჩალა ერთჯარი გოშის ჩალა.

და(მ)გურგლევა დამრგვალება. ~ ყარაბულაჲ (ნ.) ნოხს ამგურგლევს ტყუასაღი (ტყუიასავით); ზოღავთ ჰატს, თატანთ (ვიღებთ) ცოტა ცოშს, ომგურგლეეთ (ვამრგვალებთ), მეღდან ემ კოყოებს შიგ ჰომში ტყურთ.

ნ. გურგალ.

დამჭრნა დანაძლეევა. ~ ეემ მერყე ვიმერყეეთ (ამ ნაძლეეზე ენაძლეედებით); მე იმასთან დომერყეე (მე იმას დავენაძლეეები); ქათმი მერყ (ავქაში) მემეც, ჰემ შიჭმეეარ, ჰემ დამერყენეეარ (თან შეეჰემ, თან დანაძ-

ლეედები); მოჲ, დომერყეთ! (მოღი, დანაძლეედეთ!); მ ი მ ლ. დანამერყენ დანაძლეეებული. ~ ემ ჩომანთან (მწყეესთან) დანამერყენ კაც სხო გზი მიღის.

ნ. მერყ, მნიშე. 1.

დამეტევა მომეტება, ზედმეტის ქონა, რისამე ნაწილის მორჩენა. ~ ათ მანთ წემელა ჩით საყიდელა (საყიდლაღ), თეთრ დამეტდა (ფული დამჩრა); აღწერაზე ეტარეოდნენ, სამ ზროხაჲ დამეტდა (|| დამეტა || მეტ იქნა) (ზედმეტი აღმომანნა); მე წელს ბეერი ლტნეა მაქონდა, დამეტდა (ზედმეტი დამჩრა); ჩემ რზრა გაზომეს, არ ლამეტდა (ზედმეტი არ გამოვიდა), ჩემ ყარალ იქნა (რამდენიც მეკუთვნის, იმდენი აღმოჩნდა); მ ი მ ლ. დანამეტეე ზედმეტად დარჩენილი, ზედმეტი, მორჩენილი. ~ ხუთ მეტრო ჩით ვიყიდ კაბაჲ შააკერელა (შესაკერად), დამეტდა, დანამეტეე ზმი ქალს მივც; დანამეტეე ჰეჰაჲ ყრუთ ცალე ჰეერეეში (ზედმეტე ჰეჰას ვყრით ცალე ჰეერეეეში); პურ ერ მანითა ვიყიდ, დანამეტეე თეთრით (ფულით) კამპეტ ვიყიდ.

[სინ. მეტ ქნაჲ, მნიშე. ბ (ნ. მეტ)].

დამზახნელეე ქორწილში ნაცნობამეგობრებისა და ნათესავების მოსაწყევალ სპეციალურად გამოყოფილი პირები. ~ დამზახნელეეს აზგავნიან, ებნევიან: შენ ემ თობუნ დამზახნელხარ (შენ ამ უბანს დაუძახებ), შენ მეშაბამში (სოფლის სახელია), ან სხო სოფელში ე კაცეე დამზახნელხარ.

დამშიმევა 1. დამშიმება. ~ მუქ უმშიმდეე (ტყირთი უშიმდეე);

2. გაღატ. დაორსულება. ~ ქალ დამშიმეტლ (დაორსულებულა).

ნ. ზიმიეა.

დამზრრა ჩუმად მზერა, დაზერვა, თვალთვლი. ~ ემ გაღას ღამი უმზრორონ (ამ ვაქს ღამით უთვალთვალებენ); ხტალ დამზრორვარ (ვეუთვალთვალეებ), ნოხო (ენახავ), ჩემ ზეა (რძეს) მინ იპარავს; შაზრო ლოგინქრ (საწოლ ქვეშ), ღოტშიზირა თავი ზმას; ე კაც

კარს უკან დაბალულ, დატმზორნი; მენ და ჩემ ღოლდაშეგმა გუაპირით ქუ-რღიბე დგუზმზურას (მე და ჩემმა ამ-სანაგებმა დაუპირეთ ქურღისთვის გვე-თვალთვალბინა).

ღამირწყევამ დაიწყება. ~ ამირწყდევ ბტოტმ რამ (აეიწყლება ყველაფერი); ჩემ ნათქომს იმირწყევენ (ივიწყებენ); ხტალ დამმირწყდევის (დამავიწყდება), ის კამს (სჯობია), ევებლა უთხრო; წა-ნაყთხეო, ნუ დაგმირწყდევა! (კითხ-ხელებო, ნუ დაგავიწყდებათ!); იმი სახელ დამმირწყ (დავივიწყე); შენ სა-ხელ დამმირწყდა (დამავიწყდა); შენ თუ დამმირწყვეი (დაგვიწყება), მე არ დამმირწყვეი (არ დამვიწყებია); მ ი მ ლ. დამირწყეტლ დაიწყე-ბული; დანამირწყევ დამევიწყებელი; დაიწყებული; შ. კო ნ ტ. დამირ-წყიევა დაიწყებინება.

— დამირწყება ჟ ა ნ.

დამირწყება დავერობა. ~ კაბას ამი-წრუტებს.

ნ. მიწროა.

დამოკლიევა დამოკლება. ~ კუნტა კი-ამ (ნ. კუნტაჲ, მნიშვ. 2) იფხრუნწე-ვის (იბრუნება), მოკლადდე (მოკლდე-ბა); ერღეფაჲ (ერთხელაჲ) თუ გოტ-რეტს ე ჩემ კაბაჲ, დამოკლიეველი (დაოკლდება); შენ ჰკილ დამოკლად-დეს! (წყველაა: სიტყვ.-სიტყვ. ფრჩხი-ლი დაგიოკლდეს!).

დამპირეველ ნ. დაპირევაჲ.

დამეეროჲ იგიეჲ, რაც დანაეერე (ნ. დაეერეჲ).

— დამჭეროზი „უფროსების ბრძა-ნების გამსრულებელი, მორჩილი“ ჰ ი ნ ჰ. ვაჟა.

დამჟიევაჲ, ამჟიევაჲ დამჟაეება. ~ ბა-სტურმაბე ((ბასტურმისათვის) გორც ამჟიეენ; ემაზე წყალ თუ დაასხ, ამ-ჟიეველი (ამჟაედება); მ ი მ ლ. დამ-ჟიეველ, დანამჟიევე, ამჟიეველ, ანა-მჟიევე დამჟაეებელი. ~ ანამჟიევე წო-ლაჲ (მაწონი).

ნ. ეჟეჲ.

დამრიალევამ, თოლევ დამრიალევამ

დამრიალება (თვალბისა). ~ თოლევს ამრიალევს; ე გადაჲ ემ ქალზე თოლევს იმრიალევს (ეს ვაჟი ამ ქალს თვალბს უბრიალებს, გ ა დ ა ტ. მოსწონს); თო-ლევს მირრიალევამ; დამრიალ თოლევ!

— მრიალი ჟ ა ნ.

დამრუშკამ წარბების შეკერა, შეკმუხ-ნა, დაბლერა. ~ ჰაბე იმრუშკევი, დე-სენ რაჲ მითქრმსა შენბე? (რატომ იბ-ლვირები, განა რა მითქვამს შენთვის?); მ ი მ ლ. დამრუშკულ წარბებშეკერუ-ლი.

— დამრუშული გაბრაზებული კ ა ი მ.

დამსუნევაჲ დასუნეჲ, დაყნოსეჲ. ~ კა-ტამ აჟ უმსუნა (|| დამსუნა), იჟ უმსუნა (|| დამსუნა); შ. კო ნ ტ. დამსუნევი-ნევაჲ დასუნებინება, დაყნოსებინება. ~ ზეფთი ქნაში (მაღალი ტემპერატუ-რის დროს) ავატყოფს ნიგორს ამსუ-ნევინევენ თაჟი (ვიდრე) კამ ქინეჲჲ (კარგად გახლოამდე).

დამსხრევაჲ დამსხრევეა. ~ ქურტელ იმსხრეჲ, ხიხედაფთი კაც ჩუმოარდა, დამსხრეჲ.

დამტყროლ ნ. გატყრომაჲ.

დამუკნამ სახლის სახურაზე ისლის მუ-კენით შეკერა (ნ. მუკენ). ~ დავმუკნ ერ ეერგამ (ერთი მწკრივი), ჩემეველ. [სინ. მუკენ შაკრამ, ნ. მუკენ].

დამუშოევაჲ დამუშაეება; მ ი მ ლ. არ-დანამუშავ დაუმუშაეებელი. ~ არ-დანამუშავ მიწას გუთნით გნან (ხნა-ვენ), მეორე წელს ჰაჩიჩათი აბრუნე-ვენ; დანამუშავ, დანამუშოევე დამუშა-ეებელი; დამმუშაეებელი. ~ ტყავ და-ნამუშოევე კაც დაბაღჩიხს] (მეტყავეა).

დამუხლაჲ დამუხლება, მუხლებზე დად-გომა; დაჩოქება. ~ იმუტლევ (მუხ-ლებზე დგება, იჩოქბს); შენ სამარე-ზე დომუტლი (წყველაა: სიტყვ.-სიტყვ. შენს საფლავზე დავიმუხლე!). მ. მუტლ, მნიშვ. 1.

დამლაჲ ნ. ტამლაჲ.

დამშენევაჲ დამშენება; თავ დამშენე-ვაჲ კობტაობა. ~ თავს არ იმშენევეს; აჟედან მ ი მ ლ. თავ არდანამშენევე

ჩანჩ-ურა, უშნოდ ჩაცმული. ~ ფაცულიის (ნ.) თავ არდანამშრნე ინსანზე ამბოვენ ('თავს რომ ვერ იმშვენებს', უშნოდ ჩაცმულ ადამიანზე ამბობენ); თავ-დანამშრნე კობტა, კობტად ჩაცმული.

დამშროლ ნ. დამრომა.

დამწარივეა, გამწარივეა 1. გამწარება, დამძალება. ~ ვიჩინაჲ კარში დარჩოპაში სიცხეში წარავდევის (|| წარდევის), ყუთჲლ ფერჲკრავს (ფერი დამკრავს), შინ არ წარავდევის, გრილა ჩევის (რჩება); პურ დამწარივეულ (|| დამწარივეულ, || გამწარივეულ);

2. გადატ. ~ მე შენ თავ გაამწარივეტერ (|| გაამწარივეტერ) (გაგამწარებ).

ნ. წარება.

დამწყურება მოწყურება. ~ თურმენი (თურმე) მარულ უკამიყ, დამწყურეულან (მოსწყურებით).

დამქლივეა დამქლევა, გახდომა. ~ ზროხაჲ კლიდევის (მკლევდება); ჩემ ცხენ დამქლივეულ; შიმღ. დამქლივეულ. დანამქლივე დამქლევებული.

ნ. ქლევა.

დამხალევა გადატ. მაგრად ცემა. ~ მაგრა უჟაერდევიან, ერ კაგგორაად ამხალევენ (კარგადაც სცემენ).

— დამხალა ჯან.

დანაბლევ ნ. დაბლევება.

დანაბან დამბანი; დაბანილი; დასაბანი. ~ ლავან ჭელევე დანაბან რამეში (ლავანი ჭელევის დასაბანი რამეა).

დანაბერევე დაბერებული, მოხუცებული. ~ ჟაგოჲ ლაფ მაგრა დანაბერევე ინსანს, ჰე ზროხათათაფას ეტყუნანყ (ჟაგოს ძალიან მაგრად დაბერებულ ადამიანს, ანდა საქონელს უწოდებენ); კურკურაჲმე აკიდევას (ნ.) დანაბერევე ინსინიბე (ადამიანზე) ამბოვენ.

დანადგამ დამდგმელი; დადგმული; დასადგამი. ~ სახლ დანადგამ უსტაჲ (სახლის დამდგმელი ოსტატი); იმი დანადგამ სახლევ (იმისი დადგმული სახლები); ყურბალაჲ შამფური წორ და-

ნადგამ კინაჲს (კებურჩხა ლერძის წვერის დასადგამი რკინა).

დანაზურგლევა ნაზურგლის გაკეთება (ნ. ნაზურგალი). ~ მიწას ანაზურგლევნ.

[სინ. ნაზურგალი შაქრაჲ].

დანაკარ: პურ დანაკარ ნ. დაქრაჲ, მნიშე. 3.

დანალაჲ დანალვა (საქონლისა); ჰარაჲ-მა დანალაჲ ნ. ჰარაჲმა.

დანამღლლევა დანალელიანება. ~ ჰაბე დანამღლლეტხარა? (რატომ დანალელიანებულხარ?).

ნ. ნაელელ.

დანაჲ ნ. საგულევ დანაჲ; ყიპო დანაჲ ნ. ყიპოჲ.

დანარყევე პარკ ნ. პარკ.

დანატრევა დანატრება, მონატრება, სანატრულად ქცევა (რისამე). ~ ერ ჭობ არ აქ, დანატრევი (|| დანატრევი); შენამ რიწყ დაგენატრასავ! (წყველაჲ: ლუქმა სანატრულად გაგიხდეს!).

დანატრიალევე, დაატრიალეველ დანატრიალებელი. ~ ჟარაჲში კეპტევე გელი(თ) დანატრიალევე უტრ (ჯოხი), ეეს ჟარაჲ ბორბოლას (ბორბალს) ასნ-რიალევეს (ატრიალებს).

დანაქორწინევე დაქორწინებული (ცოლ-შერთული ან გათხოვილი). ~ ერ ვადაჲ აქონდა დანაქორწინევე.

[საპირისპ. არდანაქორწინევე].

დანადრაჲ, გ(ო)მონადრაჲ, გამონადრაჲ გუთნით მოხენისას მიწაზე ნადარის გაკეთება (ნ. ნადარ). ~ მოჯნაში, გუთნი გავლაში ინადრევე მიწაჲ; პირველ წელს ხამს ან დასვენებულ მიწას ჰნადრადენენ, მეორე წელს კი ანაზურგლევადენენ ანუ ნაზურგალ ჰკრავდენენ (შინამრევე); ჭირაქ (ნ.) ჰაჩირაჲთი კეპტევის, მიწაჲ გაქრაჲჲჲ ჰაჩირაჲთი კეპტევე, გუთნით კეპტევის გომონადრაჲ.

შდრ. დანაზურგლევაჲ.

დანაყაჲ 1. დანაყევა. ~ ნიგორს, ქინზს, რაჰანდს ერთა დანაყევე;

2. ბრინჯის, ხორბლისა და მისთანათა დაცეხვა. ~ ჩალოთქს დინგში ნაყენ (ბრინჯს საცეხვეაში; ცეხვევენ); დაავა ღროზე (ომის ღროს) სმინდს, პურს, ქერს ვნაყავდით, კან ეცლოდა, ფლავოკოეთედით; პური დანაყავ სხომს (სხვა), აგროშა სხომს. ინსნი მოკლომაში (ადამიანის სიკვდილის ღროს) პურს ეტყეტლში (წისქვილში) აგროშევენ (მსხვილად როშევენ, ღერდავენ), პური ნაწექ (ნამსხვრევი) კეტევენ (ეთდება), ამმა (მაგრამ) კორკოტოვი დღე პურს ოლბოეთ, დინგში ვნაყავთ, ზედათი კან ეცლევს, ქათაქ (ქატო) ეცლევს, პურ არ იწეკევის (ხორბალი არ იმსხვრევა), მეველი (მერმე) ვხარშავთ, დანაყავ ეესი. დანაყავ პურისიცი, ქერისიცი კეტევენ (შეიძლება), გაჭირევაში სომინდისიცი; მ ი მ ლ. დანაყულ დაცეხვილი, კანგაცილი. ~ დანაყულ ბრინჯ; დანაყულ პურ (კანგაცილი ხორბალი).

— ნაყვა შ ა ნ. რეც.

დანაცემ: დანაცემ კოლ ნ. კოლ.
 დანაწერ დამწერი. ~ ორ ვაშლ მაქონდა, ერთ დანაწერს მივც (დამწერს მივეცი), ერთიც მე ვჭობ.
 დანაჭყლებ დამჭყლებტი. ~ ყურზნი დანაჭყლებტი კაც.
 დანახაა, დანახუა დანახვა, ნახვა. ~ შენ ჩონ ვეღარ დოგინახავ (გვანახავ); პა კაა (რა კარგია), არ წეველ თოფლიზში, თუარდემ (თორემ) ჩემ გერ მამაა (მამინაცლის) მოკლომას ვერ დაანახელუყავ (ვერ დავინახავდი); მე დოგინახ, შენ დაბარტმანელი, ვერ დოგინახი? (მე დავინახე და შენ დაბრმავდი, რომ ვერ დავინახე?); ერ დევაა (აქლემი) დამიკარგი, რუმ არ დავინახიყა (ხომ არ დავინახეთ)? — ვერ დოგინახი (|| ვერ დოგუნახი) (არ დავინახავს); დანახითავ (|| დანახითავ) უცნუ (დანახვისთანავე უცენია); მ ი მ ლ. დანახა დანახველი; დანახული. ~ ერ ლამაზ გაღადა ქნილ, რუმ დანახახს თოლ დამსჩევე (ისეთი ლამაზი ვაჭი გამხდარა, რომ დანახველს თელი ზედ დარჩება); და-

ნახახ რაამ (რამ) არა არნახული, უნახავი რამეა (ვინმეა), არაჩვეულებრივია. ~ ეეს დანახახ რაამ არა დუნუნუაზე (ეს ქვეყანაზე არნახული რამეა, ან ვინმეა); შორადანახა შორსმხედველი. ~ შორადანახა კაც; ზ მ ნ ზ. დანახელა დანახავად; უდოტუნახელა დოტუნახავად. ~ დედაკაც უდოტუნახელა ჰათარ ვითხოვრა? (ქალი უნახავად როგორ ვითხოვო?); შ. კ ო ნ ტ. დანახინევაა დანახინება, ჩვენება. ~ დმერთო, შენ ჩონ ერ ყმანულოთფაა დოგანახინ! (ერთი ბავშვი დავგანახე!); შენ თავ არ დაანახინო! (შენი თავი არ დაანახო მათ, არ ეჩვენო!); ნ. ვერაა ვერ დოგინახ(ავ); შავთ დანახარტმევე დღეა დოგინახ მე! ნ. დაბარტმოვეა.

დანდღევ(მრ.) დანდღეობი, სახიდრეობი. ~ დანდღევ ურმი უყანა თარაფში (მხარეში) ორ ჰალ ქრუმ (ქვეშ) და კლიევე განდღევ თახტევენი (ხელნებზე გადებული ფიცრებია); მარგილი დანდღევ.

— დანდალ მ ე ნ თ., ქ ყ., ხელნებში გაყრილი ოთხკუთხი ლარტყა ურმის შესაკრავად ქ გ ლ, კიბის თუ ურმის სახიდარი სა ბ ა, კიბის საფურსი ჩ უ ბ.

დანდრევაა, დანდრეველევაა დანდობა, დლობა. ~ არ მენდრევი? (ან მენდობი?); ვერ დავდრეღევ (|| დავგენდოვ) (ვერ დავგენდობი).

დანებევაა: კელ დანებევაა ნ. კელ. დანეკევაა დანეკევა, ვახის რქის მოკლე დასხვლა. ~ გასხლაში ვაზ ნუ დაბარტმევედესავ (რომ არ ვახმეს), ერთ ან ორ ნეკს ინახენ, ეესი დანეკევაა.
 ნ. ნეკ (1).

— დანეკვა მ ე ნ თ., ნეკვა ბ ე რ. დანწრევაა: მიწი დანწრევაა ნ. მიწაა. დანთევაა 1. ნ. ჩანთევაა;

2. ნ. მონთევაა. დანუსმრაა დალურსმევა. ~ დავნუსმრავე (დავლურსმევე).

ნ. ნუსმარ. დანჭგრაა ნივრით შეზაეება საქმელისა;

მ ი მ ლ. დანუგრულ იგივეა, რაც ნუ-
გრიან (ნ. ნიგორ). ~ დანუგრულ შიპ-
მელ.

დანქრევაა დაღერა. ~ წყალ ინქრეე (ილ-
ვრება); ზეგ გათბუში მოპირქივეულ,
დანქრეულ (რძე გათბობისას გაღმობ-
ბარუნებულა და დაქუეულა).

დაგ-დაგ ნანა, ნანინა, ბავშვის დასაძი-
ნებელი სიმღერის რეფრენი. ~ დაგ-
დაგ, შულო, დაიზინ!

— შ ა ნ. რეც.

დაადა [ახ. დაადა] კიდევ უფრო, დიდად,
ძალიან, უფრო მეტად. ~ ყმაწულს
აჩუბრევენენ, ის დაადა მაგრა ტირო-
და; ემ წამალ დაღევაში დაადა მაგრა
ავად ჯღევის; თუ თეთრ ცხენზე შაე
(შეეეეი), ზეგათა დუნუში გააყონელი
შენ თავ (ზევითა ქვეყანაზე გაგიყვანს),
თუ შავ ცხენზე შაე, დაადა ქრეყენ
წააყონელი (კიდევ უფრო ქვევით წა-
გიყვანს); დაადა ბევრ თეთრ მათევე-
ვარ (უფრო მეტ ფულს მოგეცემ); შენ
დაადა ფინთ ქენ (შენ უფრო უარესი
ქვენი); დაადა კაა ძალიან კარგი
უფრო კარგი კიდევ უკეთესი!

— ჯ ა ნ.

დაერალუევაა, დაერალუევაა 1. კრი-
ლობის მიყენება, დაქრა. ~ ცხრათავიან
დღეის რუვა თავს კრის, მეცრე თავ-
საც აერალუევეს;

2. ჩამომტერევაა, ჩამოტეხა, ჩამოჭ-
რა, დაჭრა, გაპობა, დაზიანება (ხისა
და მისთანათა სეტყვისგან ან სხვა რაი-
მისგან). ~ ხეე სტყრაათი დაერალუე-
დევ, დაერალუე კეტევე; რახანც დაჭრი
ხეს ცულღით-რაამით (ცულითა და
მისთანათი) — დაერალუედა — იტყუნან;
მ ი მ ლ. დაერალუევეულ იგივეა, რაც
დაერალუეა. ~ ზროხამ თუ ახლაგაზრ-
და ხეს ეეხახუნა, მოპეჩეა, დაერალუ-
ევეულ კეტევის ხეა.

დააქერავს ნ. დაქერავა, მინიშე. 3.

დაოფლაა 1. დაოფლიანება, გაოფლიანე-
ბა. ~ ზეში ბევრ დევეტარ, დაოფლ
(მზეში ბევრი ვიარე და გაოფლიან-
ლი);

2. გა და ბ. ~ შენ ქორწილში

დააოფლევარ (სიტყე.-სიტყე.: შენს
ქორწილში გაოფლიანდები, ე. ი. იმ-
დენს ვიეეეეებ, რომ ოფლს დავდენ
ცეეეისაგან).

დაპირევაა შეთქმა, აღთქმა, პირობის მი-
ცემა ღმერთის ან რომელიმე სალოცავი-
სათვის რაიმე წყალობის გამოსათხო-
ვად. ~ სამხტოა თუ არ დაეკლა, დაპი-
რევაა არანამსრულეე ინსან დაადა მაგ-
რა ავად ჯღევის (სამღვთო თუ არ დაიყ-
ლა, დაპირების არშემსრულებელი, ანუ
პირობის გამტეხი ადამიანი უფრო ავად
ხდება); მ ი მ ლ. დააპირეველ რაც
უნდა შეუთქეან, დასაპირებელი. ~
ქენგილავეეს (ინგილოებს) გოქ და-
აპირეველ ადგილევ; ღმერთ, დიდ საყ-
ტარ (ნ.), კასრი საყტარ (ნ.), ხუციან
ოქან [ნ. ხუციან(თ)], ქიტინ ოქალ [ნ.
ქიტინ(თ)], ბარბაროვაა (ბარბარეა)
საყტარ (ნ.), კურუხალი საყტარ (ნ.
კურუხალ) და სხოა; მ ი მ ლ. დაპ-
პირეველ ის, ვინც რამეს აღუთქეამს,
პირიდება ღმერთს ან რომელიმე სა-
ლოცავს. ~ გირავ შომოვლეევაში (ნ.
გირავ) დამპირეველ კლავს ჰენ(ან) ქა-
თამს, ჰე ყოჩს, ჰე სხო რამს; დანა-
პირეე, ა) დაპირებული, შეთქმული.
~ სამხტოა დანაპირეე დროზე გარაქ
დაეკლას (სამღვთო დაპირებული ვა-
ლისთვის უნდა დაიკლას); ბ) იგივეა,
რაც დამპირეველ; გ) ღმერთისა ან
რომელიმე სალოცავისათვის მიტანილი
დაპირებული რაიმე ძვენი.

— სამხვეწრო კ ი ნ ე. ვეა.

დაპირსევაა პირში წაყენება. ~ მე ემ-
გე (ასეთი) რამ არ მითქომ, თუ გინდ
დამაპირსით (პირში წამიყენეთ)!

დაპირქიევაა ნ. მოპირქიევაა.

დაპლარტუნევაა, პლარტუნ პარპალი,
ხამხამი (თვალისა). ~ თოლევს აპ-
ლარტუნევეს.

— პლარტუნ თვალთა ან ყურთ უშ-
ნოდ ძრეა ჯ ა ნ., პლარტუნი თვალ-
წარბთ ძრეა უჯამსად ს ა ბ ა.

დაპარანქეაა გაპარანქეა. ~ ჩემ წინ ქალ
არ დაპარანქეეეე (მე ქალი არ გამეპ-
რანქეება); გადაა (ვაეეე) კი არ ვარ, ჩემ-

თან დაპარანკო.

დაპარუწ(ცე)აა, შაპარუწაა 1. დაპარუწა, დაქნობა. ~ ყოფილი ფოთოლ იპარუწე, „ბროწოლს ყაბუხ (ქერქი) უპარუწდევს (უქნება), შიგ მარცოლ კი წითლა ჩევის (წითლად რჩება)“ (შინ ა მ რ ე წ ე); მაგარ ცხელი (სიცხეა); ქლაე, კიტრ, პამილორ დაპარუწუტლ (|| დაპარუწულ); ჩონ ვაშლი ხეს დაპარუწეაა დოტუწუშ;

2. გაღატ. დაპარანქეა, დამანქეა. ~ ე ბებერ ჰათარ (როგორ) დაპარუწუტლა; პირ შაპარუწი (დაპარანქეა, დამანქეა); შ ი მ ლ. დაპარუწულ, დანაპარუწ დამქენარი. ~ დანაპარუწ ფოთოლ; დაპარუწულ ბებერ. დაქალღევაა დამყნობა. ~ მამაა ვაშლს აქალღევს (ამყნობს).

ნღრ, უალღაა.

დაეგღოშაა ნ. დაეღღოშაა.

დაედომაა, ედომაა 1. დაედომი. ~ არხან ეტუარ (არხივად ვზივარ); იმ ქუანუ მინ ერსა?; წახტად, დააქდე (დაჭდები), ჩემ უმოტსლრლა არ დაეზოზუ (ჩემს მოუსვლეულად არ დაიძვრები!); ჰეგ ყონაღლულში ჩონთან არ დააედომელი, უფტან ინსანი (ეგ წვეულუბაში ჩვენთან არ დაჭდება, პრანკია აღმინაია); დატე (|| დოტე) (დევჩქეი) ტევი პირში, დოაწევე (დაეიწევე) ტარილ; ერ ჰაშტა ხანს დოტეით, ვილაპარაკით (კარგა ხანს დავსხედით და ვილაპარაკეთ); იმთმა დაზონეს, მე კი ცეცხლი პირში ვიე (ვიჭეი), ჰაა (რა) დამაზინქედა?; დიდ გუბზე (ნ). ვიეთ ნადიროვან (დიდ გუბთან ვისხედით სანადიროდ); დაე, გათებ! (დაჩქეი და გათბი!); იე (იჭეი), არ აადგე!; დაედომითაე (დაქდომისთანაე); შ ი მ ლ. დანაქდომ, ნაედომ მქდომარე, მქდომი. ~ ექ დანაედომ მინა? (ვინაა აქ მქდომი?); ჩონ ნაედომ წაბლთან გორკ დათ მოსულ (იმ წაბლთან ახლოს, რომელთანაც ჩვენ ვისხედით, დათვი მოსულა); ე ვოხ ჩემ ნაედომ ჰარს მოხტო (ეს ჯოხი იმ ხარს მოხვდა, რომელზედაც მე ვიჭეი); ერგან ბეერ და-

ნაედომ ინსანზე იტყუან (ერთგან დიდხანს რომ ზის, ისეთ აღმინანზე იტყვიან) — კურტაბულაშაე; ზ შ ნ ზ. დააედომელა დინაქდომად. ~ ერ კუნზ (სკამი) მინდ დააედომელა; უდომიუდომი ჩდომით; უდოტუდომელა დაუედომლად. ~ მემაგ (აიასე) დილლით საღომდინ უდოტუდომელა მუშოივ; კურკურაზე დაუდომაა ნ. კურკურააბე აკიდევია; ლაღლაღზე უის ნ. ლაღლაღ (2); შენ სამარეზე დოტუქ (წყველათ. სიტყვ.-სიტყე: ~ შენს სამარეზე დევჩქეი!); ნ. წუნღა დაედომაა.

— დაე ჯ ა ნ;

2. ცხოვრება (ცხოვრობს), დასახლება (სახლდება), დაბინაეება (ბინავდება), ბინად დადგომა. ~ მინ ხარა, სა თინარა? (ვინ ხარ, სად ცხოვრობ?); ესენ მიდიან, ერ ქონში უდევიან (სახლდებიან, დგებიან საცხოვრებლად); სიპტა ქირაათი დოტეით (ჯერ ქირით ვიცხოვრეთ), მეკლნი (მერმე) სახლ ვიყიდით; ჰახანც დოტებრდევ, მე გარაქ ცალკემ დოტედე (როცა დაებერდები, მე ცალკე უნდა ვიცხოვრო); ჩემ დედაა სამ წელ დამედარ უეაკოა (დედაჩემს სამი წელი უცხოვრია უქმროდ); ე ზმაა და დაა ერ ბებრი შინ დამედარან (დამდგარან საცხოვრებლად); შ ი მ ლ. ნაედომ მცხოვრები; ნაცხოვრები; საცხოვრებელი. ~ ემ ჩემ მამაა ნაედომ სახლეე ბუთუმ დტუნუაზე ნაქნარ სახლევიზგნი ლამაზ ყოფილ (სახლები, რომელშიაც მამაჩემი ცხოვრობდა, ქვეყანაზე არსებულ ყველა სახლზე ლამაზი ყოფილა); უწინდელ ზალ სახლეეში, ნაედომ ადგილში (იქ, სადაც ცხოვრობდნენ), ოთალი ქერზე ერთ ან ოორ რაფ იქნეოდა ზევით გუგრა-მუგრაა, კოქპეე დააწოველა (დასაწომა); ჩალოიან სახლზეე, დანაედომ (საცხოვრებელ) სახლზეე, ქოხი სახლზეე ალატს კავეევე ქარან ყუსურვაზით ნუსმირი კოლა (ლარტყას ნივნიებზე აკრავენ უსურვაზით ლურსმნის ნაცვლად); სახლში ნაედომ მდგმური.

დაუღრნაა 1. დასმა. ~ ცხენზე აედ-
ნავს (სვამს); გადაკონავს იზინ (იქო-
თა მხარეს); ქალს მოყონაში (იგულ-
სხმება — გათხოვებისას) აედნენ (||
აედრნონ) (სვამენ) ჰე (ან) ფადტონზე,
ჰე ცხენზე; ქათამს კუნჭქაღოვადრნავ
(სკამჭვეშ დაესვამ); მეორე ყურსზე
(ყურსზე) ღოვაედტუნეს (დაგესვს); ქუ-
ჭულეე ექ არ დააედტუნო (დაავა), ჩა-
მააწყლტუნტენნი (ჩამოსკლინტავენ); ყმა-
წულ (ბავშვი) ურემში დოტტდრნი (და-
უსვამს, ჩაუსვამს);

2. საცხოვრებლად დაყენება (საც-
ხოვრებლად აყენებს), დასახლება
(ასახლებს), დაბინავება (აბინავებს).
სახლში დაუღრნაა ვინმესთვის სა-
ხლის მიქირაება, მდგმურის აყვანა.
~ მეემგე (ასეთ) კაა სახლეუში (ოთა-
ხებში) დაგაედტუნ (დაგაყენე, დაგაბი-
ნავე), ეემიზგნი მეტ (ამაზე მეტი) რაა
გინდა?;

დაუჟკაა ცემა. ~ ჰაბე მეეკნა? (რატომ
მცემ?) ; მოა, ჰიგინა დამალ, თუარდემ
მენ და შენ თავ ჩემ კაც დააჟეკლიავ
(|| საჟეკლიავ) (მოდი, ჩქარა დამა-
ლე, თორემ მე და შენ ჩემი ჰმარი გვე-
მსო); კაც ამდგარ. ე დეკაც (ყოლი) კაა-
გორა დატკეი (|| დოტკეი) (მაგრად
უცემია); მიმლ. დააჟეკელ. საჟე-
კელ საცემი. ~ დააჟეკელ ჟოხ; თოდ
არ დააჟეკავხ თვალი ვერ მოხედება,
თვალი ვერ დაინახავს; თოდ დააჟეკელ
ადგილ თვალი დასანახი ადგილი. ~
შენ თოდ დააჟეკელ ადგარში არ დამი-
მალი (ისეთ ადგილს არ დამიმალავს,
რომ შენი თვალი მოხედეს); ნაჟეკ ად-
გილ: ზეა ნაჟეკ ადგილ ის ადგილი,
რომელსაც შუე ხედება, მზე ეცემა. ~
ქლიავ ზეა ნაჟეკ ადგილში დამიდ რვი
(დამიდევს), მალე გააკოველი (მალე
გახმება); კომლ ნაჟეკ ადგილ ის ად-
გილი, რომელსაც კვამლი ხედება. ~
გართხმულ ტყავს კომლ ნაჟეკ ადგილში
ინახენ; წალდ (ცულდ) დააჟეკა სამ-
ქედლოში ცხელი წალდის (ცულის) ქე-
დეა, კვერვა.

— ეეკააა შან. რეც., ჟეკვაა

გიგ., თოდ., ქავთ. (ჩხელ.),
უთურგ.

დაუეუღაა, დაუეუაა 1. დაბეჯება, და-
უეუება, დაჩეჩება (ხილისა და მისთან.).
~ მიწზე არ ჩაპაადლო ქლიავი ტუმბო-
რაა, დააუედლი (დაიუეუება); ვაშლ-
ნუ დააუედლი (ნუ დაბეჯე); ეც! (და-
უეუე! დაბეჯე!).

შდრ. გაუეუღაა;
2. გადატ. მაგრად ცემა. ~ კაა-
გორა დაუეუღაე (გცემ), თუ არ წა-
ხოლ.

[სინ. დაეულაა, მნიშვ. 2].
დაუერგევაა, ჩაუერგევაა დამწყრივება. ~
დოტტერგდით (|| დოაუერგით) (და-
ემწყრივდით); ყმაწულეე დაუერგე-
ლან (ბავშვები დამწყრივებულან), მი-
ლიან; ნორგ ხეას, ჰემენშიაც ჟარვე
ჩაუერგეულან (მორგვი ხეა, რომელ-
შიაც სოლები ჩამწყრივებულან).
ნ. უერგაა.

დაუერევაა, დაუერნაა დაჯერება. ~ მე
ჩემ ჰკოა (ჰკუა) მაქ, თქინ არ ვეე-
რევე ულ (|| არ გეუერევეთ) (არ გიჯერეთ);
ჰემი ეუღლახ ეერევი? (ამის სიტყვას
უჯერებ?) ; შენ ჰაბე არ გრჟრჟევი
ჩონ? (რატომ არ გეიჯერებ ჩვენ?) ;
რახან ეყრა, ნალილეეს ვეუერეოდითავ!
(როდის იყო, ზღაპრებს უეუერებდი-
თო!); ჰააღუმ ვითხრას, არ დეუერო!
(რაც არ უნდა ვითხრას, არ დაუჯე-
რო!); მიმლ. დანაუერევე დამჯერი,
გამგონე. ~ ჰქუანა იყავ, დანაუერევე
იქენ? (ჰქვიანად იყავი, დამჯერი იყა-
ვი!).

[სინ. დამეეროა].
დაუიუგნაა, დაუიუგნაა, უიუგნაა და-
ჯიჯგანა, უხეიროდ დაგლეჯა, დაწოწნა.
~ ზალღ გორც(ს) ვიუგნავს (|| ვირ-
ეგნავს); ჰოგო (როგორ) დაგეიუგნა
(დაგეიუგნა) ე წოდ, კააგორა რაბე
არ შავიგნე? (კარგად რატომ არ შე-
გიწოწნე?).
დაუირიმევაა ხორცის უირიმებად დაქრა
(ნ. უირიმ). ~ გორც დაუირიმევა (||
დააუირიმა); მიმლ. დანაუირიმევე
უირიმებად დაქრილი ხორცი. ~ და-

ნეარზევე გორცს მარცხს აყრიან, აჯ-
მოვენ.

დაფრეგნაა ნ. დაფრეგნაა.

დაუმეტაა, დაუმეტაა ნ. უმეტაა.

(და)უწყება, 1. დაქვეყნა, დაკვლუბა, და-
ჩეჩქა; მიმღ. დაწვეულ დაქე-
პვილა, დაჩეჩქილი. ~ უფარი ტარზე
აქმევენ ჩალით გაცეთულ ერთიან
(ერთ მხარეს) თავ-დაქნეულ მასრას
(შინამრეწე.);

2. გადატ. იგივეა, რაც დაქე-
ვლაა, მნიშვ. 2.

დაურანქუნევია, დაურანქუნევია ნ. ურან-
კენ.

დაუბტრვაა, დაუბტრვაა, ჩაუბტრვაა,
ჩაუბტრვაა, შაუბტრვაა, გ(ა)დაუბტრ-
ვია, გ(ა)დაუბტრვაა, გ(ო)დმოუბტრ-
ვია, გადმოუბტრვაა დაფურთხება. ~
აქუტრეს (აფურთხებს); შაუბტრა (შე-
აფურთხა); გადააქუტრა (გადააფურთ-
ხა); ხრასტ გოდმოაქუტრა (ნახველი გად-
მოაქუტრებს); ჩამაქუტრა (ჩამაფურთ-
ხე!); მიმღ. დანაუბტრვა, გადნაუბ-
ტრვა გადამფურთხებელი, ვინც აფურთ-
ხებს.

ნ. უტრ.

— ჩაუბტრვაა ჯან.

დაუღლაა 1. დაეყვა, დაბეყვა (ხილისა);
დატყლეთა (ქებაისა და მისთ). ~ ქობ
ტელით გამოვიარა, დაუღლა; მეშინ-
ში უღომიზგნი (ქდომისაგან) დაქლილ-
ური; მიმღ. დაუღლილ, დანაუღლად
დაეყილი, დაბეყლი, დატყლელი.
~ დაქლილ (|| დანაქლალ) სხალ,
ატამ, ეაშლ; დაქლილი, ქობ.

— დაუღლა, უღლა მე ნ თ. უღლა
შედრეკა, ითქმის მეტალათვის აქა-
იქ გდებისაგან ჩუბ.;

2. გადატ. იგივეა, რაც დაქე-
ვლაა, მნიშვ. 2. ~ რაქთონ დეველათ
გინდ, მოგცემთ, ერეე ნუ უჭლუტთ
(ჩაუღენა დოველათიე ვინდათ, მოგ-
ცემთ, ოღონდაც ნუ გცემთ).

დაუღლრმაა, დაუღლრმაა, დაუღლმებაა,
უღლრმაა, უღლმებაა, უღლრმაა გუ-
ლიოსულობით ვისიმე შენძრეკა,

მძლავრად შერყევა, შენჯღრევა; გა-
დატ. მუჯღუღუნების კერით ცემა. ~
დაქლუტმა (|| დაქვლუტმა) ყმაწულუ
თავ; ზმნზ. უღლრმი-უღლრმი, უღლრ-
მი-უღლრმი მუჯღუღუნების კერით, ცე-
მა-ცემით.

— ჯგვლუმა ჩუბ., უღლუმა ავაღ
ზელა საბა, ჯგვლუმა მუჯღუღუნით,
ჩქმეტა-ვლუჯით ცემა მაის., ჯგვლ-
მაა ლქევა უთურგ.

დაუღლრმაა ნ. დაქვრმაა.

დარაზივია დათანხმება, დაყოლიება. ~
ჩემ ბიზაა არ რაზიოეს (არ თანხმდება,
თანხმა არაა); ისენ ერთმერთთან რა-
ზიოდვიან (ერთმანეთს უთანხმდებიან);
თუ ირაზივა, მე წააყონელვარ (თუ და-
მეთანხმა, წაიყვან).

ნ. რაზიო.

დარანდ, დარანდუა, დარანდოა ვერ-
ხვი. ~ ალიბეგლუელეე (სოფელ ალი-
ბეგლოს მცხოვრებნი) დარანდუას უზა-
ხიან, ჩონ კი დარანდს.

— მაყ.

დარაპია ნ. უფტან დარაპია.

დარევაა არევა, შერევა; მორევა. ~ ქინზს,
რაპანდს, მარცხს ერთა დანაყავ,
შეკმელში ჩაპყრი, დოტრეე. კოტხს;
ფრტ (ფეტვი), პურ, ჩალთუქ (დაუცე-
ხველი ბრანჯი) ერთმერთში დატრევა;
ქობს დატრევი; მიმღ. დანარეე,
დარეულ არეული, შერეული, შენარე-
ვი. ~ სპინდ დანარეე პურ (სიმინდ-
შერეული ხორბალი); წრულიანში (ნ.)
ეარ (ხშირი) ბუთქეე, დიქ, შუბლიანწლ,
თხილ, ბუთქე ერთა დარეული (ყვე-
ლაფერი ერთადაა შერეული); შენ კო-
რკოტში ჩომჩაა დოტრეე (|| დოვრეე)
ნ. კორკოტ; ქელ დარევაა სხვის საქ-
მეში ჩარევა.

დარეოზაა, დარევაზაა, დარეუზაა, დარ-
ოზაა, დარეუზაა [ან. დარევაზა] (მრ. დარ-
ეოზაეე) ქიშკარი. ~ ქორწილში მამ-
ხალაა ჩომოგდევინება (ჩამოგდებამ-
დე) დარეოზაა არ უღვეენე ქალ წააყო-
ნელა (წასაყვანად); დაკლითით დარეო-
ზაეე (ქაშკები); დარეოზაა შაკერტე-
ვაა ნ. შაკერტევაა, მნიშვ. 1.

— დარვაზა ჩიქობ.

დარიგვეა ნ. არიგვეა.

დარინკა ნ. შარინკა.

დარისხაა, დარისხნაა დაფიცება, ფიცის დაღება. ~ კაც იფიცავს, ირისხავს.

დაროზა ნ. დარვოზა.

დარწყაა, არწყაა აყრა-დაყრა, ანგრევა, აწყწა. ~ სასლ-ქარ დარწყა (აყარ-დაყარა, აანგრა), დააგდა; არწყა ბუთუმ რამ (აანგრა ყველაფერი), წოტდა; მ ი მ ლ. დარწყულ აყრილ-დაყრილი, ანგრეული. ~ დარწყულ სას-ქარ აქონდა. (— მორიხვილი შ ა რ ა შ.).

დარძხაა, მირძხაა დამტერევა, მიხლით, დაჯახებით დამსხვრევა, დაფხვა. ~ მაგიდაზე თუ ჭურჭელ აწყუ (აწყვია), თუ ვაღმამანგრივა, დამტერივა, იმა-შინ ამბოვენ — ჭურჭელ დარძხა, ყობიშია (თხრილში) გადაეარდა, დარძხა (დამტერა); ჩონ სახლი კრამეტნუ მიარ ახს; ჰევაშა დაე, არ დარძხი (ნელა დაეჭვი, არ დამიტერე!); მ ი მ ლ. დარძხულ დამტერეული, დაფეხვილი. ~ დარძხულ (|| დარეხულ), დაფეხულ სახლ.

— დარწყა დარიყა, რიყედ აქცია ჯ ა ნ.

დარუზა ნ. დარვოზა.

დარქ [ახ. დიალ.] ხის ტარზე წამოცმული ოთხკუთხი მოგროძო ფიცარი მიწის სატკეპნად.

დარღვევა, გარღვევა, ჩ(ო)მორღვევა, ჩ(ო)მორღვევა დარღვევა. ~ მალარაა ირღვეის (კოჭა ირღვევა); ხურეინი ყბაა (პირი) გაარღვევა; კაბაა ჩემგვერდივა (|| ჩეგვერდივა) (ჩამოვერღვია).

დარუვეა: ზ მ ნ ზ. დარუვეი-დარუვეი რყევა-რყევით, უშნოდ, მოშვებულად (სიარული). ~ ატლანყუნეტლ, მადის — იმგე ინსნიბე (ისეთ აღამიანზე) ამბოვენ, ჰემენიც (რომელიც) დარუვეი-დარუვეი მოდის; პარკი დარუვეა ნ. პარკ.

დარჩევა: პარკ დარჩევა ნ. პარკ.

დარჩენოვან (←დარჩენობანა) საბავშვო

თამაშობა: ერთი მოთამაშე ხელს დაქრავს მეორეს და გარბის. ეს მეორე მოთამაშე გაქცეულს უნდა დაეწიოს, ხელით შეეხოს და უთხრას: „დაგარჩინ!“.

დარჩომაა, დამჩომაა დარჩენა. ~ ვადაა შერ ჩეე ყოფილ (ვაჟი მშვიერი რჩება თურმე); ჩეეის (|| შჩეეის, || ჰჩეეის) ცამ-ცარილ (რჩება სულ მთლად ცარიელი); ზროხაა თით-თითოა იკარგეის სოფელში, ზროხაა აღარ ქჩეე (აღარ გერჩება); მე შინ არ დარჩომევეარ (არ დავრჩები); ბუთუმ წასლ-ლნი, ის კი დარჩომელი (ყველა წვაა და ის კი დარჩება); ემი საყი-ღელა თეთრ არ დარჩეე (ამის საყიდლად ფული არ დავგერჩება); მე ემ ურუს (რუსის) კაცთან დოჩჩ (დავრჩი); შენ ერ ლამი კარში, ამახში (ნ. ამახ) დასჩჩ (დარჩი), ნოხო, გატზლევა? (ენახო გაუძლებ?); ე დეველათ ბითაეა (მთლიანად) ემ ყმაწულევს დაჩჩაე (დარჩათ); ამლამ ექამთი წანასულ (წამსცელი) არ ვარ, გარაქ ეექ დოჩჩე (|| დოტჩე) (აქ უნდა დავრჩე); მე მამაა მოკდომამი ბ.ქს თქს დარჩმიღვარ (|| დარჩომიღვარ) (ექვსი თვის დავრჩენიღვარ); ეექ რაა ფხლანკუნოეს (ფხაკურობს), კატამ შინ დარჩმირლა (|| დარჩომირლა) (დარჩენილა). არერა (ნეტავი)?; შინ რამ-მამ დამჩომი (შინ რაღაცეები დამრჩენია); კამ კაც ქნილიყავ, ექ რაა დავრჩომრდე? (კარგე კაცი რომ ყოფილიყავ, აქ რა უნდა დავრჩენოდა?); მ ი მ ლ. დარჩომელ დასარჩენი. ~ ეზების ლამი დარჩომელ ადგილს; თამაა დარჩომამა (დამჩომამა) ნ. თამაა; თოლ დამჩომამა ნ. თოლ, მნიშე. 1.

დარცხნაა შერცხენა (შეარცხენს). რაბე დოგორცხუნი? (რატომ შეგვეარცხენე?); ლამაზა ჭამ, ზოლ არ გომოხარო (ძველ არ გამოხარა) არ დამარცხუნო!; ფაფაე დარცხნაა შერცხენა, თავის მოჭრა. ~ ჩემ ქალმა არვარგ საქმეა გააკეთა, ჩემ ფაფაე დარცხუნა, გადევთან დეტარა (ვაუებთან იარა); ჩემ ფაფაე რაბე დავრცხუნინა-

ყა? (თავი რატომ მომკვრით, რატომ შემარცხინეთ?).

შღრ. დაცხრნება.

დასადრაა (1) ნ. ვასადრაა.

დასადრაა (2), მოსადრაა ვაზოშა, ვა-
დაზოშა, ზომის ალება, „წინასწარ მო-
ზოშა ქსოვილისა, მისი სამყოფის შე-
მოწყობა (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.). ~ ბა-
ზარში ფარჩა მიყიდი, კაცმა დასადრა,
10 ადლ იქნა. შინ მამილი, შინ კიდე
დოჰსადრ, ნოხო, ნაკლე ნუმ არ არის;
ვერლანს რამთონ ადლ უნდა, დაგისა-
დრი?; შ. კ ო ნ ტ. დასადრინევაჲ
ვაზოშვინება, ზომის აღებინება. ~
შენ კაბაჲ დასადრინი (||დააზომინი),
გამაჰკრევენი?

— მოსადგრა ანუ მოსაზგრა საქმის
გამოსინჯვა მის დაწყებაჲდღე ჟ ა ნ.

დასამბლაჲ 1. დაყანთვრა, ცალი მხარის
გადაწონვა, გადაძლევა ერთ მხარეს. ~
თერაზუჲ თოლეჯე (სასწორის თვლებ-
ზე) თუ ერ თოლზე ბეერ რამ ჩაპ-
ყარ, მეორეზე ცოტაჲ, ოგე ბელტ თა-
რად (აი ის მხარე, რომელზედაც ბეე-
რია), სამბლავს (||სამბლევ) (იხრება,
ქვეშ იწვეა); ხის ბუთლევ (ტოტები)
ქუშყენ ისამბლევ (ქვევითენ იხრება),
რასანც მოტკრფულ (როცა ძალიან ბე-
ერი ასხია);

2. ხელში რისამე წონის მოშინჯვა.

~ ქათამ ყიღვაში გარაქ დასამბლო.

დასარქლევაჲ 1. ნ. მოსარქლევაჲ;

2. ნ. მისარქლევაჲ.

დასახლევაჲ დაქორწინება, დოჯანება,
ცოლის შერთვა. ~ შულეო, მე თქონ
თავ ვერ დასახლევეარ (ვერ დაგაქორ-
წინებთ); დასახლდ! (დაქორწინდი)!

— დასახლევა ნ ი ე.

დასველევაჲ დასველება. ~ ჯელ ისეველევს;
პაკეტ შანახ, წუმეში დასველეველი
(დასველდება); დასველდ, რაჲზგნი
გეშინინა? (დასველდი, რისი გეშინ-
ინა?); რა მავრა დასველეულხარა! (რა
მავრად დასველებულხარ!).

ნ. სეველ.

დახეგნაჲ, ჩახეგნაჲ იგივეა, რაც დახე-
გნა, მნიშე. 2.

[სინ. დადჰენაჲ; დაყარაჲ].

დასესაჲ დაფანტვა, გაფანტვა, გაბნევა. ~
ნინაჲ ყმაწულეეს გს=სავს (გვეფანტავს),
ეზოთი ვერტს (ეზოდან გვეყრის); ზივ
(შივი) ვაწულა, დასესა (დაიდანტა,
დაიბნა); ერ ზმაჲ ზაქათალაში ყოფილ,
ერ ზმაჲჲ ალიბეგლოში, დასესულან
(დაფანტულან); წიგნევ დასესულეყო,
ერთს ერთ ეელო, ერთს — ერთ; ყმაწუ-
ლეე დასესულეყენონ.

დახიევაჲ 1. რაიმე საქმლის ნდომისაგან
სულის წასვლა და ცუდად გახდომა.
~ „დასიება ის არის, რომ კაცი რამე
საქმელს, ან ვისამე მომზადებულს ხო-
რავს მოინდომებს და მოილოდინებს,
მაგრამ მოლოდინი კი არ შეუსრულდებ-
ბა. ეს მოლოდინის შეუსრულებლობა
„დასიებას“ გამოიწვევს. რომ იტყვი-
ან: „კაცს საქმლისთვის თვალს წყა-
ლი წაუვიდაო“. დასიებაც ეს არის“
(ჯ ა ნ., გვ. 157); ყმაწულ ნაქნარ ღე-
კაციც (ბავშვიანი ქალიც) ამბოვს რა-
მე შიკმელ დანახაში; თუ არ შკომ,
დაძსივდეგ. ზოგმა მართლაც იცის და-
სიევაში, თუ თავი ნანდომ (რაც უნდა,
ის) შიკმელ თუ არ მიჰცეს, მართლაც
აციევეს. ავად გდევ, სივდევის; მ:ზრბელს
ფლაგ გეყეთა, არ მამცა, დოჰსივდე;
ნანა(ნ.), არ დასივდე, თუთაჲ არ მო-
გული (არ მოვეიტანია); მ ი მ ლ. და-
ხიევეულ (დასახიევე) ინხან საქმლის ნდო-
მისაგან სულწასული და დაავადებული
აბამინი.

— გახისევა: ციციხავით (კატახა-
ვით, კნუტივით) გახისევაჲ, საქმლის
მოთხოვნა მსუნავად და დაყინებით. იტ-
ყვიან უმთავრესად ბავშვზე, რომელიც
დედას საქმლისთვის ხელზე ეტანება
და დაყინებით მოითხოვს საქმელს,
როგორც იტყვიან, ქვაბში უვარდება
მ ე ნ თ.;

2. გა ა ბ ტ. შეშურება, სხეისი
სიკეთის გამო შურით შეწუხება. ~
იმ ქალს იმგე (ისეთი) კაჲ ტან აქ, ინ-
სან დასივდეგ (ადამიანს შეშურდება);
იმგე წიწილეე მაქონდა, ბუთუმ სივ-
დევოდნენ (ისეთი ნაწნავები მქონდა,

რომ ყველას შურით თვალი ზედ რჩე-
ბოდა); ერ ლამაზ ქალ დოჲნახ, დოჰსივდ
ოგეემ (აი ამ) ქალზე; ქალიც იტყუს:
ერ ლამაზ კაც დოჲნახ, დოჰსივდიც.
დასინგლაჲ ნ. დასლუნგაჲ.

დასირილევაჲ დაგვირისტება, სიგარძეზე
გვირისტის გავლება, დალიანდაგება. ~
წაღანდელ (უწინდელ) არხოლოღევს
წყულ სირილით ასირილევედნენ; პე-
რანგი ყელ დაეასირილ; მ ი მ ლ. და-
ასირილეველ დასაგვირისტებელი. ~
ვერღან (საბანი) დაასირილეველ მაქ;
დასირილეჭულ, დანასირილევე დაგვი-
რისტებული, დალიანდაგებული; ფახ-
ლავა დასირილევაჲ ძველებური ტან-
საცმლის სამაჭეებზე უჯრა-უჯრა გვი-
რისტის გავლება.

5. სირილ.

დასლინგაჲ ნ. დასლუნგაჲ.

დასლრჰაჲ შეთქველუფა, ხარბად შექმა.
~ ბუთუმ (მთელი) ყარფუზ ნუ და-
სლუჰ, ნუ სჰამ; ყონალილუღში მო-
ჭიდნენ, ეანი დოვსლუჰეს (წვეულება-
ში მოვიდნენ, ყველაფერი შეთქველი-
ფეს); ბენაგევ თამამ (მოლიანად) ტუ-
რას დატსლაჰი; დასლრჰაჲ ითქმის
შიქმელ კმაშიც, გორცი კმაშიც, ყუ-
რზენ კმაშიც.

— სელეჲა, ხელეჲა ჩ უ ბ.

დასლუნგაჲ, დახუნგლაჲ, დასტუნგლაჲ,
დასინგლაჲ, დასლინგაჲ, დასლუნგაჲ,
ჩ(ო)მოსლუნგაჲ კამის დროს პირი-
დან ნერწყვის გადმოსვლა. ~ ყმაწულ
კმაში ისლუნგევ (|| ისუნგლევ || ის-
ლინგევ); ნუ დახსუნგლ, ლამაზა კამ;
როგო ჩ(ო)მოტსუნგლრა შექურის! (სა-
კუთარი სახელია).

დასმაჲ 1. დასობა, დარქობა. ~ თექ
დას ტანაჲ დაამბელა (მანა ჩაასევ ხბოს
დასამბელად!);

2. წასმა, წაცხება. ~ თითზე მერაჲ
მაქონდა, მან დოტს (წაუესვი), ახალ
გორც მამიყონა (გორც მოყონაჲ ნ.
გორც); მ ი მ ლ. დასმულ წასმული.
~ წითელ ლავამ კარცდასმულ პური
(კვერცხწასმული პურია).

დასმენაჲ 1. მოსმენა, ყურის დაგდება.

~ დამისმინით, თქნებე ერ რამ სათ-
ქმეყარ (მომისმინეთ, ერთ რამეს გეტ-
ყვით)!; მ ი მ ლ. დანახმენ ენც უს-
მენს, მსმენელი. ~ ღღლიბე დანახმენ
კაც (კაცი, რომელიც მღვდელს უს-
მენს);

2. დაყურება, ფარულად ყურის მი-
გდება. ~ კარს უყან ერ კაც ისმინევის;
დააყენა ცხენ, დაჯსინა, ნახა, ტყეში
ერ ყურტულ არის.

დასრუნგვაჲ დასველება. ~ ინსნი მოყ-
დომაში ცუნს (ცვილს) აღნოვენ უამ-
ში, შიგ აღს (ნარმას) ასრულევენ, ომო-
პტანენ (ამოაქეთ), მეღლი (მერმე) კდრი
ყბაზე (პირზე), ჰე პირზე (სახეზე)
ადევენ.

ნ. სრველ.

დასრუნგვაჲ, მოსრუნგვაჲ, სრნოვაჲ, სრ-
ნოვაჲ დასვენება, მოსვენება. ~ დღე მე
სრნოვ (დღეს მე ვისვენებ); ვერ უსრ-
ნოვ (ვერ ვისვენებ); სიხარული ველარ
სრნოვს (სიხარულით ველარ ისვენ-
ნებს); ეგ ექ დინეა არ მამსრნოვს, წა-
ყონ ექათის; მერათი (ჭრილობიდან)
ბაყლ (ჩირქი) გომოჭდა, მე დატ-
სრნდ (მოვისვენე); შულო, მე ვი (ვი-
ცი), დამშროხარ (დალილიხარ), მოჲ,
შენც მამსრნ, მეც მომსრნო (მოვის-
ვენებ); მ ი მ ლ. მანასრნოვ მოსვენ-
ებელი; მანასრნოვ დროზე მოსვენ-
ებისას. ~ მანასრნოვ დროზე ემ კა-
ციეის ეზინეყაყ; ზ მ ნ ზ. მანასრნ-
ველა მოსასვენებლად. ~ ხი გრილო
ქ ა (ჩრდილის ქვეშ) დაწო მანასრნ-
ველა; სრნოვ-სრნოვ მოსვენებით; უმო-
ტსრნრველა მოუსვენებლივ, მამინე,
დაუყვენებლად. ~ ეს ჰუმ (რომ)
ზმამ გაგვა, უმოტსრნრველა შავდა
თავი ცხენზე, წაჭდა

დასრტყაჲ დასეტყვა; მ ი მ ლ. დასრტ-
ყულ დასეტყვილი. ~ დასრტყულ ხე-
ევეზ ამბოვენ — დაქარულავ.

ნ. სრტყაჲ.

დასრტყაჲ სახენელი იარაღით ნახნაე-
ში სრტყების (ნ. სრელ, მნიშვ. 2) გა-
ყვანა. ~ მიწას ჰაჩიჩათი ჰსარტყავთ;
ტამსომოზ დასრტყაჲ არ ამბოვენ, ერ-
ვე (მხოლოდ) მიწის.

დასარჩმამა ნ. ასრჩმამა.

დასტაბა, დასტაბა დართვა (მატყლისა).

~ ვოსტაე (ვართაე); ბაწარს (ძაფს) სკლა ნუ ასტაე, პატა წიპლაკა დაასტ (ცოტა წვრილად დაართე); დეკაცს (ქალს) მატყლი დასტაბა დოჭყყო (დაუნყა); მ ი მ ლ. დანასტაე დართული; ვინც ართაეს. ~ დანასტაე ბაწარ; „ხონეარს სწნავენ პუქაბთი (ნ. პუქაბ) დანასტაე სახონერეთი“ (შ ი ნ ა მ - რ ე წ ე.); დასტულ დართული.

დასტენა, ასტენა დაცდენა (დაცდენს), აცდენა (ააცდენს), აცილებნა (ააცილებს).

~ კაბ მენადირებ ძეგ-ოხს ჰერ არ ასტენეს (კარგი მონადირე მშვილდ-ისარს ერთხელაც არ აცილებს); რა ქენი, ვადა (ბიჭო), პაბე დაასტინი ტყურო? (რატომ დააციდინე ტყუი?); ქორწილში მამხალაბებ თოფ დასტენაში ქალი-სიანეე დარეოხას არ ალევენ, ვადისი-ანეეს არ უშმენ (ქორწილში მამხალი-სათვის თოფის დაცდენისას ქალის ნათესაეები ჰიშკარს არ ალებენ, ვაეის ნათესაეებს არ უშვებენ); მ ი მ ლ. ანასტენ აცდენილი. ~ იმი ანასტენ ტყურო მე მამბტო; დასტომილ დაცდენილი.

— სტენა, დაასტინა, ასტა ჯ ა ნ.

დასთომილი დაცთომილი ს ა ბ ა.

დასტომამა, ასტომამა, აცდენა (ასცდება).

~ დათს ესროლეს, ასტა (აცდა).

დასტონამა ნ. სწსტუნ.

დასტუამა ნ. დასტაბ.

დასუნგლამა ნ. დასლუნგაბ.

დასურსნამა ნ. ასურსნამა.

დასუსტევა დასუსტება; გულის წასვლა. ~ დედას გულ უსუსტდევ, კედემ კაბ კეპტევის (კარგად ხდება); მ ი მ ლ. დანასუსტეე დამასუსტებელი. ~ ეე წამალ კაბ არა (არაა), ინსან დანასუსტეე წამალი (ადამიანის დამასუსტებელი წამალი).

დასუნგლამა ნ. დასლუნგაბ.

დასუსნამა სუსში (ნ. სუს) ძაფის შედებეა.

დასწავლევა, დაჭწავლევა 1. სწავლება, დასწავლება, რაიმე საქმიანობაში (ვისიმე) გაწაფვა, ესწავლეე სწავლობს. ~ გზას ასწავლეეს (ასწავლის); ერ წელს

უკან ქეჩაჩიოვას (ნ.) ესწავლეე (|| ესწავლეე) (სწავლობს); ეე ეშმაკოვას დაგასწავლეე (|| დასწავლეე) (სწავლებს) (დაგასწავლი); გზას შენებ ჩემ შუალეთ და დააჭწავლებელი (შუათანა და გასწავლის); შენ ცოტ-მოტა ურუსულსაც დეესწავლეე (ისწავლი); შენ მე კაბ რამს დამაჭწავლეედინა? (შენ მე კარგ რამეს დამასწავლიდი?); ჩონ ხორაგი (საქმელის) გაქეთევა ვერ ვიცით, დოგასწავლი (და)გვასწავლეე); ემი დასწავლევა არ იქნეე, შენ თუთან გარაქ (უნდა) ვააკეთო; მ ი მ ლ. ნასწავლეე იგივეა; რაც მასწავლ; ჰკობა დასწავლევა ნ. ჰკობა;

2. დაჩვევა, მიჩვევა. ~ ქლიავ ნუ შკამ დილითავ, თუარდემ შენებე გააცხელეველი, მე დასწავლე ვარ (ქლიავს ნუ სკამ დილიდანეე, თორემ გააცხელებს, მე უკეე დაჩვეული ვარ); ყონაღთან ყოლაბ არ მამდის, მარტო დასწავლეუვარ (სტუმართან უხერხულად ვგრანობ თავს, მარტო ყოფნას ვარ დაჩვეული).

შდრ. გასწავლევა.

დასწრევა, დასწროვა ნ. დაჭწროვა.

დასხლაპუნევა, გასხლაპუნევა, სხლაპუნ იგივეა, რაც დახგლუნ(ე)ვა. ~ თევზ სხლაპუნოეს (სხლტის); საპონე გელი გამისხლაპუნდა (|| გამისხლაპუნტა) (გამისხლტა), ჩომოარდა მიწაზე; ყინუბზე ფეე დამისხლაპუნდა, წოაქციე.

დასხმამა: ~ 1. ემას ფლაგზე ასხმენე (ასხამენ ხოლმე); დილაზე მაგრა აადულეებარ ჩეე, დაასხმეე, დაალევეარ (ავადულეებ ჩაის, დავასხამ და დავლეე);

2. ნუ შკრი ემ ხეს, წელს დაასხმელი (დაისხამს); მ ი მ ლ. არდანასხამ რომელიც (რაც) არ ისხამს. ~ ყისირ ებზ არდანასხამ ვაზს ეტყუნან, ეს ნაყოფს ჰეჩბეთ არ მიაქს (ნაყოფს სრულიად არ იკეთებს); არდანასხამ ვაშლ, სხალ; დაასხმელ (←დასასხამი) რასაც (დაი)სხამს. ~ პარაჰი (ნ.) დაასხმელ რამს აფუჩეეს; დანასხამ რომელიც (რაც) ისხამს, ან რამაც დაის-

ხა, დასხმული; რასაც ისხამს, ნაყოფი.
 ~ ვრ ზირ ვაშლ მაქ, ზამთარ-ზაფხულ
 დანახამ (ზამთარ-ზაფხულს რომელიც
 ისხამს); ყუსურვაზ დანახამ რამ არა
 (უსურვაზი ისეთი ვაზია, რომელიც არ
 ისხამს); ემ დანახამ რამევეს, ზივე-
 ვივი წრულ-წრულ რამევეს, შვამენყ
 (ამის ნაყოფს, მძივებივით წვრილ-წვრილ
 რამეებს ჰამენ); ქონ დასხმაა ნ. ქონ.
 დასხნაა დასხნა, თავის დანებება. ~ არ
 მესხნევე (არ მესხნება, თავს არ მანე-
 ბებს).

დასხ რტაა, ვასხრტაა 1. ცემა; რტყმე-
 ვა რამეზე მთელი ძალღონით (ჯოხისა,
 როზგისა, სახრისა, წყეპლასი და მისთ.).
 ~ სასტული მატყლს გიმოტრანავთ (ბა-
 ლოშიდან მატყლი გამოგვაქვს), ძხსრ-
 რტავთ, ძწწწავთ, უკანაყ ცყრით მი-
 თილში (ბალიშის პირში); მატყლს სა-
 გრეათი სხ რტენ; დოშაგ (ლეიბს) გა-
 ძსხ რტავე;

2. ჯოხის, სახრის... ცემით მტერის
 გაყრევიანება. ~ საგრეათი, ყოხით
 ტრ ვასხ რტა (სახრის, ჯოხის ცემით
 მტერი გააყრევიანა);

3. გაღატ. მაგრად ცემა, გატყე-
 პა. ~ კააგორა გოჯს რტ, გოტში
 ი ყმაწულ (კარგად ვცემე და გავუშვი
 ის ბავშვი);

4. სეტყვის ან ძლიერი ქარის დროს
 ხეებისათვის ფოთლების ერთიანად გა-
 ცლა, გაყრევიანება. ~ აგე (ისეთი) მა-
 გარ სოტყრა მოჰდა, ჩონ ხევე ბუ-
 თში (მთლიანად) დასხ რტა, ფოთლვე
 არ დააგდა (არ დატოვა).

— ვასხ რტა ტოტების მოცილება
 ძიძი. (მხ.); ვასხ რტა თავთავიდან
 მარცვლების გაცლა; ტოტების მოშო-
 რება ხელით ქაჯ.

დასხრიალვეა ნ. სხრიალ.
 დატაბკაა ნ. დატაპკაა.
 დატაძღაა დადაღაა, დაძღის, დაძღის დაკ-
 ვრა: ~ ცხენ დატაძღა!

[სინ. ტამლაა დაკრა, ნ. ტამლაა].
 დატანვეა ნ. ზედ დატანვეა; ყინევე დატ-
 ნევა ნ. ყინ.
 დატაპკაა, დატაბკაა ტაბაკით დარკვე-

ვა, დარჩევა (ხორბლისა, ბრინჯისა და
 მისთ.). ~ პურს ჰცხრინენ (ცხრილ-
 ში იტარებენ), ჰტაპკავენ; პურ ღობ-
 ტაპკ ცუტქულში წააღველა (წისქვი-
 ლში წასაღება); დატაპკაში პურ, ჩა-
 ლთუქ (გაუცხვავ ბრინჯს), ჰე სხო
 რამს (არ სხვა რამეს) ტაბაკზე და-
 ჰყრიან, ზეპთყენ-ქ რწყენ აქანევენ,
 სულ შაბერაში ბრეა, ტ რ-რამ გა-
 დის.

— დატაბკა მ ე ნ თ.; სტაბაკს
 კ ა ი შ.

დატაპუნევაა ნ. ტაპუნ.
 დატარევაა მოვლა, შემოვლა (მოივლის,
 შემოივლის), სიარული; (ივლის); გავ-
 ლა-გამოვლა. ~ წავალ, დვეტარევე
 ბუთუმ დუნუნს (მოიველი მთელს ქვე-
 ყანას); წოტდა გადი (ეაყის) სახლ-
 თან, გორც დვეტარა (ახლოს გაიარ-
 გამოიარა); ბეურ დვეტარა, ცოტაა
 დვეტარა (ბევრი იარა, ცოტა იარა),
 ვერ იპოვნა; ცოტა ჰიგინა დვეტარო!
 (ცოტა ჩქარა იარე!); ენაა დატარევაა
 ნ. ენაა.

შღრ. ტარევაა.
 — დატარებს შემოივლის გ ი გ.,
 თოფ., ქავეთ. (ინვილ).

დატირტკნაა საქმლის უმაღლად, ზანტად
 ჰმაა, აქა-იქ ამოქექვით ცოტას აღება
 (მორცხვობის, პრანჭვის ანდა სხვა მი-
 ზების გამო). ~ ნუ ჰტირტკნი, ლამაზა
 ჰამი; ერთიბირი კი არ აყოლევს ჰამში
 (პირწმინდად კი არ მიჰყვება ჰამისას),
 აქა-იქ ილევს, ჰტირტკნავს; უფტან ინ-
 სანი (პრანჭია ადამიანია), შიქმელ აქა-
 იქ დატირტკნა, დააგდა (დატოვა).

[სინ. კირკნაა, მინიშ. 2].

დატიტბაა 1. შესაღები ძაფის ან ქსოვი-
 ლის ტიტბში (ნ. ტიტბ), ჩადება-
 გამონარშვა, დატიტბება, რათა შე-
 საღები რამე გაუფერულდეს და კარგად
 შეიღებოს. ~ შეაღებას უკან ტიტბ
 ჩელიან ანუ ტიტბენ ზროხაა ფსელში,
 ნაცარტოტაში, ლუნი (ღვინის) თხლეში...
 იმიბე (იმისთვის) ტიტბენ, რუმ ფერ
 კააგორა (კარგად) ააღას და ნუ გასოლ-
 მავდეს (არ გახუნდეს). სამღღა

პტუტბავთ (სამყერ ვტიტბავთ). პირანდელ დატიტბას სიპტანდელ დატიტბას ჰე (ან) სიპტანდელ ტიტბის ვეტიუთ (ვეწოლდებთ). სიპტანდელ ტიტბმა თუ კარგა დაჰჭირა (ნ. დაჭირაჲ, მნიშ. 4), მაშინ ორდუჲა (ორჯარ) პტუტბავთ, თუ კარგა არ დაჰჭირა — სამდუჲა; ზ მ ნ ზ. დატიტბელა დასატიტბავად. ~ ნატიტროტამ იგმარტვის ტამსომოზ დაარტყხელა (დასარტყხად), ბაწარ დატიტბელა; უღოტტიტბელა დაუტიტბავად. ~ უღოტტიტბელა ბაწარ ფერს კაჲგორა ვერ ილეს; მ ი მ ლ. დატიტბულ ტიტბში ჩადებული ან გამოხარშული.

— დატიტბვა შ ა ნ. რეც. ქ ყ., დატიტბვა მ ე ნ თ., დატიტბვა ძ ა ფისა წ ე რ.,

2. დალაქაეება, დაქების დაჩნევა. ~ ფარჩაზე (ქსოვილზე) თუ ყარფუზი წონ (წვენი), შუნდი წონ, ლაქაჲ თუ ჩომარადა, ჩონ ვამბოვთ — იტიტბევ (ლაქაედება); ჩემ კაბას ტიტბ მოხტო დაჰტიტბა (დალაქაედა), ზედ შავ ლუწნეჲ დასხმი, აღარ გაღის; მ ი მ ლ. დატიტბულ დალაქაეებულნი.

დატიტყნაჲ, დატიტყნაჲ, ტურიტყნაჲ დასვრა, დათთხნა, დათხუპნა. ~ კმაში ინსან (აღამიანი) ითთხნება, ითხუპნება); ყმაწულს კაბაჲ დოტიტურიტყნი კმაში.

— ტიტყნა ბ ე რ.

დატიხაჲ ტიხების ვაკეთება, ტიხებად ასხა (ნ. ტიხაჲ).

დატიკრუჲა. ტკრუჲა 1. ნ. ჩატრუჲაჲ;

2. ძლიერ დატივითვა, დიდი ტვირთის ავიღება; ~ რაქთონ დატიკრუხნარა, რაქთონ დაზურგუხნარა, აგიკიდევრა! (როგორ დატივირთულხარ, დაზურგულხარ, რამდენი ავიკიდებია)!

— დატიკრუჲა მ ე ნ თ.;

3. გა და ტ. დაკერა, დარტყმა, ცემა. ~ წიხლ ტკრუჲავს (წიხლს ჰკრავს); ერ მაგრა პტაქუჲა, ნაპტაქულევ გმაღინა (ისე მაგრად ჩაარტყა, რომ ნაწულაეები გაღმაყარევიან).

დატიკრუცაჲ ნ. ატიკრუცაჲ.

დატილინკეჲა ნ. ატილინკეჲა.

დატიკაეეჲა ტკაეად ვახდომა (ნ. ტკაეე მნიშ. 1). ~ ე კაც ასკრი მოსტლას უკან (ჯარიდან დაბრუნების შემდეგ) დატიკაეეულა.

დატიოტამ 1. ნ. ომოტიოტამ;

2. ბევრის ჰამა. ~ იტიოტევის (ბევრს ჰამს, ბევრს საჰმელს იყრის მუტეულში).

დატირამა, ტრამა 1. ცემა, გატყევა, გალახვა, ვაბეგვა. ~ ნუ ჰტრამა! (ნუ სცემ!)!; მირზბლევს ქურდ ლოტქერიყ, ტრამენ (სცემენ); დედაჲ ჩემ თავ დაატირამელი (მცემს, ვამლახავს); ვერ ლოტრამ (ვერ ვცემე), შემეშინდა; სიპტა (ჯერ) ისერ დაჰჭირა, მრჰკამა (მაგრად) დატირამა (|| დატირამა) (სცემა), მეღნი (მერმე) მე დამტირამა; ყმაწული თავ ავე დოტიტრამი (ბავშვი; ისე უტეშია) დედას, ყმაწულს ტირილი გულ ომოტიოტამი (ტირილისგან გული ამოსჯდომია); მაგრა უტირამაყ (მაგრად უტეშიათ); ტრამა-შეჲჲა ცემატყევა. ~ შულევ ლმერთი დღე (ყოველ ცისმარე დღეს) ტრამა-შეჲჲათი (ცემატყევაში) ატიარევენ ყოფილ; მ ი მ ლ. დანატრამ ნაცემი. ~ ბეტირ დანატრამ ინსანზე (ხშირად ნაცემ ადამიანზე) იტყუან — დატიოტიოტეულა (დაოსებულაო); ზ მ ნ ზ. და(ბ)ატირამელა საცემად, ვასატყეჲად. ~ გომოტიტდა თავი ქალს დატირამელა; ტრამი-ტრამი ცემა-ცემით. ~ ტრამი-ტრამი გზას უკან მოუტდენენ; ზეჲ ტრამავს ნ. ზეჲ (2); ლაღლაღაჲ დატირამა ნ. ლაღლაღა.

— ტრამა ჯ ა ნ.;

2. მოთელვა (ქსოვილისა); დაბეგვა, ცემით დატიკენა (ახლად მოწნული რამისა); დაზერგნა (მიწისა). ~ ყადაგხ (ნ.) შაღებში პტირამენენ (თელავდენენ, ბეგვავდენენ); ავეღელ (ნ.) დაწნაში შუაში ტყელ ნავოტიტყესაჲ ვოტიტენდით, ვაგლესაში პაღულ იქნესავ და დრო და დრო ევღელს ვერ ხემათი პტირამედითყ (ებეგვავდით), კაჲგორა (კარგად). დაედეს, დუღრუჲან დარდატიე (დიდრონი ჰუტირუტანები) არ დარჩესავ (შინ ა მ-

რეწე.): „ლასტის, გოდრის და სხვა მისთანათა წნელის ქურქელს დაწენის ღროს ზედათო დაქირევაჲ-დატრპაჲ ურდ (ზევიდან დაქერა-დაბეგვა უნდა), რომ დღარუჲს ღარღარეჲს არ ღარჩეს“ (შ ი ნ დ რ ე წ ე.).

დატრანუენეჲჲ ნ. ტრანუენ.

დატრუენეჲჲჲ, ტრუენ დაკაუენეჲჲ, დაბრახუენეჲჲ (კარისა). ~ კარს ატრუენეჲჲს. განუარმა (გამვლელმა) კარეჲს და-ატრუენა; ყონდს (სტუმარს) კარეჲს დატრუენეჲჲს.

დატრრმაჲ, შატრრმაჲ, ტრრმაჲ, ტრრმა საყვედურითა და წყრომით, გულმოსულად ვინმესთან ლაპარაკი. ~ ეა-ერიან-ყაერიან (გაბრაზებული) ნუ ლაპარაკოჲ, ნუ იტრუემეჲ; ჩემ მოზრბელმა მავრა დამტრრმა; მ ი მ დ. და-ნატრრმ, შანატრრმ ის, ვინც გულმოსულად, გამწყრალო, გაბუტული ლაპარაკობს; ზ მ ნ ზ. ტრრნი-ტრრნი გულმოსული, წყრომა-წყრომით. ~ ჰაჲ ტრრნი-ტრრნი ეტარეჲ? (გულმოსული რატომ დადიხარ?).

დატრრყულ გვებდემა რთული ფუძის მეორე შემადგენელ ნაწილად. ~ ატრრყულ-დატრრყულ (ნ. ატრრყაჲ).

დატრრჩაჲ ნ. ატრრჩაჲ.

— **გატრრჩული** d o d., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

დატრმრაჲ ტომარაში ჩაყრა, მოთავსება (ჩვეულებრივ მარცხლელისა). ~ ტრმრეჲს ხორბლი კტუმრენ, მედნი (მერკი) ყბეჲს (პირს) აკრავენ, მიაქონ ცუქქულში (მიაქეთ წისკვილში); მ ი მ დ. დაატრმრელ ტომარაში ჩასაყრელი. ~ კალოჲ ვალეწულ, განიე-ეულ, გაცხიეულ, ვრეჲ დაატრმრელ, წაადეველ დგას (კალო ვალეწილია, განიავებულია და გაცხიეებულია, მხოლოდ ტომრებში ჩაყრა და წაღება-ლა აკლია); მ ი მ დ. დატრმრულ ტომრებში ჩაყრილი.

ნ. ტრმარაჲ.

— **ტრმერაჲ** გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.).

დატრრტენაჲ ნ. ღატრრტენაჲ.

დატრრპაჲ ნ. გატრრპაჲ.

დატრრომაჲ ნ. გატრრომაჲ.

დატრრრნაჲ ნ. გატრრრნაჲ.

დატრუენეჲჲ, დატრუენეჲჲ, დატრუენეჲჲ გაჩემება, გაჩერება, ვართობა, შექცევა მიბრალი ბავშვისა. ~ ე კაც ატრუენეს ყოფილ თავი ყმაწულს (ბავშვს) აგრ-იგრ (აქეთ-იქით), ვერ ატრუენეს (ვერ აჩემებს, ვერ აჩერებს), ჰამმეშა (მუდამ) ყმაწულ ტირის ყოფილ; ტირის, არ ტრუენდევ ჰეჩბეთ (არ ჩერდება სრულებით); ემ ყმაწულს ზლივ-ზულუმი ატრუენენ (ძლივძლივობით აჩემებენ); დეკაც ფიქროვს: ე ყმაწულ ემბავრ არ დატრუენდევ (ისე არ გაჩემდება), ჰაჲთი დაუატრუენ? (რით გა-ეაჩემო?)

[სინ. გაკროვაჲ].

დატრუენეჲჲ, დატრუენეჲჲ 1. ნ. დატრუენეჲჲ;

2. ტრუენის მოხედრება და მოკვლა.

~ ღორ დატრუენა, მოკლა; მ ი მ დ.

დანატრუენეჲ, (და)ნატრუენარ ნატრუენარი.

~ დანატრუენარ გორც.

დაუთრუენეჲჲ დაუთრუენეჲჲ.

ნ. უთრუენ.

დაფანტაჲ, დაფანტაჲ დაფატერა, დაგლეჯა, დაქრა, ჭრილობის მიყენება რამდენიმე ადგილას. ~ წაკიდნაში ერ გადამ (ერთმანევემ) მეორეჲს თავ დანით დაფანტა; ქორ ჰუქულს დეეცა, დაფანტა, წაჲყონა; ჩონ ჰათამ ქორს ღოტფანგლი (|| ღოტფანგლი) ჭიკლევით (ფრჩხილებით); ჩხუტეჲზე წომორიგევი ინსნი ეემდაგ, დაფანტულ (|| დაფანტულ) (წვეტიან რამეზე წამოცმულა ადამიანის სხეული და დაფატრულა).

[სინ. დაფანტაჲ, მნიშე. 2; დაჩანგ-ლაჲ].

დაფანტაჲ 1. დაფანტაჲ, დაბნევა. ~

მის ღოტფანტრა ე ფლაეი ქობ? ზ მ ნ ზ.

ფანტი-ფანტი ფანტა-ფანტით. ~ ყმა-

წულეჲ მილიოდენ ქუენეჲ ფანტი-ფან-

ტი (ბავშვები მილიოდენ ქუების ფანტი-

ვა-ფანტით, მილიოდენ და თან გზაში

ქუებს აბნევენ; დერდევ დაფანტაჲ

ნ. დერდ; ყბაჲ დაფანტაჲ ნ. ყბაჲ,

მნიშენ. 1;

2. იგივეა, რაც დაფანგლაა. ~ ეანავარ (მგელი) აცის ფანტავს, გლექავს, ქამს;

3. დანგრევა, დარღვევა. ~ ბარუა დაფანტა ქლუნგით (კელეღი დაანგრია წერაქვით);

4. იგივეა, რაც ვაქრაა, მნიშვ. 1. ~ ქურღვემა ბალინცაა (საავადმყოფო) დაფანტეს (ვატეხეს და გამარცხეს). დაფანტია ქნაა იგივეა, რაც ტანანტიამ ქნაა.

დაფანჩხლაა, აფანჩხლაა უსწორმასწოროდ, ოკრობოკრო, არათანმიმდევრულად რისამე გაკეთება. ~ მენავ ქამგორა არ ავაგ (ყარგად არ შეესარე), აფეანჩხლ, გმრველ (გამოვედი), არ ცალიანდა (არ მეცალა); ფიჩხ აფანჩხლა, დაფანჩხლა, წაწდა; ფაულაა (ლობიო) კამგორა არ ოუგი, ოუფანჩხლი, წასულა; მ ი მ ლ. აფანჩხლულ-დაფანჩხლულ უსწორმასწორო. ~ ფიჩხი კონას ლამაზა აწყოვენ, ბაელუნ კი აფანჩხლულ-დაფანჩხლული (უსწორმასწოროდაა დალაგებული); ზოგდღეა (ზოგჯერ) ფიჩხი კონამეკეპტეც (არის) აფანჩხლულ-დაფანჩხლული; დაფანჩხლულ (აფანჩხლულ) ხეა ბორჯლიანი, დახლართულტოტეზიანი, გაბარჯლული ხე.

შღრა. ფანჩხლ.

დაფაა: ყური დაფაა ნ. ყურ.

დაფარადათევაა თავის ადგილას მოთავსება, დადება, დაბინავება. ~ დააფარაღამთი, ბტტემ რამ (ყველაფერი) თავი ადგილზე დაადქვი?; ზროხაა ჩააფარადათა.

— დაფადართება დამშვიდება ი მ ნ.

დაფაროვეაა, დაფარჯევაა მატყლის ფართობად გაკეთება (ნ. ფაროა).

— ფაროა: დაფაროვა ჯ ა ნ.

დაფადირევაა დღარობება, ფადირად გახდომა (ნ. ფადირ). ~ მაგრა დაფადირდა.

— დოუფაყირებია ჩ ი ქ ო ბ.

დაფახილვეაა დაქანგვა, ქანგის მოკიდება (სპილენძის ქურქელზე). ~ ჟეზი (სპილენძის) ქობ დაზორღრეაში (და-

ველებიას) ფახილდვის. ემეურა (ამგვარ) ქობში მანახარშ ქე (ან) ჩანადვე შიქმელც ფახილდვის, ქმაა არ კეპტეც (ქმაა არ შეიძლება); ჩონ ქამეც დაფახილულ, მოკალაა უნდ.

ნ. ფახილ.

დაფთქნიარევაა, (გ)აფთქნიარევაა დამთქნარება. ~ მაფთქნიარეცს (მამთქნარებს); რაბე აფთქნიარევა (რატომ ამთქნარებ), გეზინევისა?; მე დოაფთქნიარ (|| დოაფთქნარ || გუაფთქნიარ) (დავამთქნარე); ყბაა ვახხა, დააფთქნიარა.

დაფიქირევაა დაფიქრება. ~ დაფიქირდა; ჰაბე დაფიქირეულხბრა? (რატომ დაფიქრებულხარ?).

ნ. ფიქირ.

დაფლანგაა ნ. დაფანგლაა.

დაფლახუნოც ნ. ფლახუნ.

დაფლერთაა, გ(ო)მოფლერთაა, გ(ო)მოფლრრთაა დაფლეთა, ნაფლეთებად ქცევა, დაღლევა. ~ ქანავარს (მგელს) ცხორ ფეეში გომოტფლერთი (გამოუღლევა, გამოუფლეთია); მ ი მ ლ. დაფლერთულ, გ(ო)მოფლერთულ დაფლეთილი, გამოგლევილი.

დაფორევაა დაობება. ~ პურ ფორდვის.

ნ. ფორ.

— დაფორევაა ჯ ა ნ.

დაფრხაა დაფეხვა, გადაყარდნა, გადაჩება და დამტერევა.

— დაფეხვა მ ე ნ თ., ჩაფეხვა მ ა რ ტ. - ი მ ნ.

დაფრეწაა 1. დაფხრეწა, დახევა, დაგლევა. ~ ტამსომოზ ბითავა (მთლიანად) ვაჭფუჩევი, დახეტულ (დახეულა), დაფრეწულ (დაფხრეწილა); წიგნი დაფრეწაა (ფურცლის დაფხრეწა, დახევა); მ ი მ ლ. დაფრეწულ, დანაფრეწ დაფხრეწილი;

2. დაპობა, წერილად დახეთქა (შეშისა, ხისა, ფიცრისა და მისთ). ~ შიშას ცული ჰფრეწენ; მ ი მ ლ. დაფრეწულ, დანაფრეწ დაპობილი. ~ ცულიდთ დანაფრეწ თახტას (ნ.) დაქოფუთევის უკან (გამოკოპიტების შემდეგ)

ეჩოათი კთლიდნენ;

3. გ ა დ ა ტ. დარტყა, დაშენა. ~ მილის, ტურაზე ერ ეოსხ ფრეწავს (არტყამს).

დაფრუტევაა დაფუტუროება. ~ ხეა ფრუტდევ; გუთან, უღელ-რამ (უღლისა და მისთანათა) გაქეთევაში ხეს, წუმამაზგნი ნუ დაფრუტდესაე (წვიმისგან რომ არ დაფუტუროვდეს), ცეცხლზე პტუსენ (ტრუსავენ); მ ი მ ლ. დაფრუტეჟილ დაფუტუროებული. ~ დაფრუტეჟილ ხეა.

— 5. ფრუტოა.

დაფუნკაა 5. აფუნკაა.

დაფუშმანევაა დაღონება, დადარღიანება. ~ ემი გაგევაში ვადაა ღიად დაფუშმანდა (ვაეი ძალზე დაღონდა); რაა ქნრლა, ჰაბე დაფუშმანეტხარა (|| დაფუშმანეტლხარა)? (რა მოხდა, რატომ დაღონებულხარ?).

6. ფუშმან.

დაფურტაა ერთგვარი აეადმყოფობაა, რომელიც ფილტვებს უზიანებს ადამიანს. იგი უმთავრესად ბევრი არყის სმისგან ემართებათ. ზოგის თქმით, ბევრი ძილით, ანდა ძლიერი სიციხითაც შეიძლება იყოს გამოწვეული. ~ დოლჩაათი (ნ.) არაყ ლეედა, დააფურტა, მოკლო; ბეჟრ არაყ დოჟევეი, დაფურტულ; დაზინევაში ინსანს (ადამიანს) ეტყჷან: ბევი დაზინევი დაფურტუხარ, სიციხეშიც ამბოფენყ — დაფურტულავ.

6. ფურტა.

დაფქოვაა, დაფქ(უ)აა, დაფქუაა 1. დაფქვა. ~ საფქოვს ფქოვს (ფქეავს); ხორბალ იფქოვ (იფქეება); საფქოვს ცუტკუტლში (წისკვილში) ფქოვენ; ყაუტიბე (ქუმელისთვის) ქერს აჯალევენ მაგრა, მეღნი ჰფქან ცუტკუტლში (მერმე ფქეავენ წისკვილში); ერ ტუ-მარაა გუშინ დამიფქოვ, ერ ტუმარასაც ხტალ დააფქოვარ;

2. გ ა დ ა ტ. ყველაფრის ერთბაშად გადასანსვლა.

დაფუნჰტაა, ჩაფუნჰტაა დაფუნენტა; მ ი მ ლ. დაფუნჰტულ დაფუნენტილი. ~ განაგმოვ ქინხს, რაჰანდს, ტორა-

ხუტს (კამას) ფუნჰტენ, დაფუნ ტულს ტორს ებნევიან (დაფუნენტილს სუსელს ეძახიან)

დაფხლენქაა, დაფხრენქაა, დაფხნენქაა 5. გაფხლენქაა.

დაფხრუნწაა 5. მოფხრუნწაა.

დაფხნაა, დაფხ: ნაა 1. დაფხენა, დაფშენა. ~ მიწაა მოთხრაა თორნის ლავ ეეფაჰს (ძალიან ძნელია): გარაქ წრტულ-წრტულა აყრევენო (უნდა ცოტ-ცოტა ააძრო), დაჰფხნო, ჩაჰყრო მე-შუევეში. მაჰლეე (მოიტან) შინ. შინ ემა (ამას) კელემ დაფხნიან, ცრიან; 2. გ ა დ ა ტ. დამსხვრევა, დაფშენა. ~ ხით ნუმ ვარდეე ინსან, იფხნრვის, ამბოვენ, კირქუა წაჟდაე (ხიდან რომ ვარდება ადამიანი და იმსხვრევა, ამბობენ, პატარა ნაწილებად დამსხვრეო).

5. ნაფხ: ნ.

დაფხტომაა დაფრთხობა (ფრთხება). ~ ფხტევის (ფრთხება); ცხენეე დაფხტნონ (|| შაფხტნონა) (დაფრთხენენ).

დაფხტრნაა, შაფხტრნაა დაფრთხობა (აფრთხობს). ~ ნაღიროვან (სანაღიროდ) წასტლაში ზაღლ აფხტრნავს (აფრთხობს) ღორს, დანახაში ვესრუთ, ქელავთ; ცხენეე დაფხტრნონ (|| შაფხტნონ) (დაფრთხენენ); მ ი მ ლ. დანაფხტნონ დამფრთხობი; დამფრთხალი. ~ მეზალეეეე ზაღლევს აყეფევენ, ღორს ჰე (ან) სხო რამს აფხტრნან (აფრთხობენ), დანაფხტრნ ნაღირ ბარაზე (5. ბარაა, მნიშე. 1) მილის.

დაქაღნაა დაქაღნება, დამუქრება. ~ შაჰხედ, ჰათაარ გრქადევი (შეხედე, როგორ გეექადნება); დაქქადევეენ (|| დეგექადევიან) (დაეექადნებიან); დაქქადა (დაექადნა, დაემუქრა); მააყოლა დაქაღნაა (დაიწყო დამუქრება).

დაქანევაა დარხევა და რხევით ხიდან ნაყოფის ჩამოყრა. ~ თუთაა დამიქანევი.

— დაქანება ჯ ა ნ., ქ ა ნ შ ა ნ. რეც.

დაქარაა 1. იგივეა, რაც დაზალაა. ~ ჩემ თოფ ღორს არ ქარავს (|| ქარ არ

ეკსევე, ხტუე, ამმა არ ჰკლავს (ჩემი თოფი ღორს ვერ ერევა, ვერ ძალავს, ხელბა, მაგრამ არ კლავს);

2. დახეთქა, დასკდომა, დაფულურობა, გამოფიტვა (ხისა, მცენარისა, ვახსა...), ~ მერაღუა (დაავადებულ, დასტყევილ), დამტყროლ ხევეზე ამბოვენ — დაქარულავ; მენაგ სტყუა-თი (სეტყვისგან) დაქარულიყო; თელამ იცის ბეტრ (ხშირად) დაქარაა;

3. დაბზარვა, დასკდომა (თორნი-სა...), ~ ახალდანდამ თორნეა თუ პირლია დაავდ ლამი, იქარევის, სიცივეაზნი ტყრზვის (სიცივისგან სკდება);

4. ჰაერის, ქარის შესვლა, შეღწევა (დახურულ ჭურჭელში, რომელშიაც საჭმელი ინახება), ~ ყრლ ჩანადრე კოქოი ყბა მაგრა თუ ვერ გოტმაგრით (ქილას, რომელშიაც ყველი დეეს, პირი თუ მაგრად არ მოვაკარით), მაშინ ამბოვენ — ეე ყრლ აღარ იშვევ, დაქარულ, თავი გემოზე არა (არაა), გაფუჩეჭლ;

5. გაგრილება, ნიავის მოხედრება ~ ბაწარს აღუღევას უკან ქობით ომოქვირან (იღებენ), ჰქარენ (აგრილებენ, ნიავეს ახედრებენ), მევლნი (მერმე) უკანაყ ქობში ძყვიან;

6. რემატიზმის გაჩენა, რემატიზმით დაავადება. ~ ე დეკაც დაქარულავ (რემატიზმი გასჩენია, რემატიზმით დაავადებულა);

7. გადატ. მუცლის გაბერვა (ვაზებით). ~ ინსან (ადამიანი) რუმ გაბბერევ, კუღლევ რომ აქეთევს (|| პუკიე რომ აქეთევს), ამაზეც იტყუნან — დაქარულავ; დაქარას ამბოვენ, რახანც (როცა) სიცივეა მოხტომაში მუცელში ქარ ჩედის, ინსან (ადამიანი) კუღს (ვაზებისაგან თავს ითავისუფლებს). დაქარქარევაა ნ. გაქარქარევაა.

დაქაქაა ნ. გაქაქაა.

დაქებევაა შექება. ~ აქებევს (აქებს); იმამ მე დამაქება (იმან შემაქო).

დაქებნაა დაკეხნა, დატრახახება. ~ ე დეკაც იქებუვის (იყევხნის); ჰაბე იქე-

ბეებნარა? (რისთვის იყევხი?); დაქებნაა ნუ იყოს (ყევხნაში ნუ ჩანომართმეეთ), მე კააგორა (კარგად) ესწაულოვედ პატრა დროთავ (პატარაობიდან-ე); მე დაქებნაა არ მიყტარს.

[სინ. დაკობრვაა].

დაქერაქევაა დასკდომა (ხის ქერქისა). ~ „ხოკრების გაყეთებისას ახალგაზრდა. ტყის კაკალს, მაღანყოზს (ნ.), ცაცხს რომელთაც ყაბუხ არ დაქერაქევიყ (არ დასკდომით), წალღოთ შემოუყეპნავენ — შემოუქდევეებენ ზევიდგან და ქვევიდგან“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.); შ ი მ ღ. დანაქერაქევ დამსკდარი (ქერქი). ~ ქერქლის დასარეცხად-დასახებად ღიასახლისი მთელი წლის სამყოფ საზაზს ანუ საზუნს ინახავს. ამისთვის გარეული ვაზითგან დანაქერაქევე ყაბუხს ჰკლიან (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

შღრ. ქერეკაა.

— გაქერეკებაა ხ უ ბ.

დაქეხიბევაა დაღარიბება, გაღარიბება. ~ დღად დაქეხიბევეართ, ჩიპლაყ ყუვეართ (ძალზე დაღარიბებულუვართ, ტიტვლები ესხედუართ).

ნ. ქესიბ.

დაქოლქოსევაა დაოსება, მისუსტება, დაქანცვა, დაუძღურება (ცემისგან, დარტყმისგან). ~ ჰაქთონ დატრპა, დააქოლქოსა იმი თავ (ისე სცემა, რომ დააოსა); ჩიტს ქტაა მოხტო, არ მოყდო, დაქოლქოსდა ერყე (მხოლოდ); მა-მალმა ითუ პატარა ჭუჭულ დატრპა (ცემა), იტყუნან — ჭუჭული თავ დოტქოლქოსევიავ;

2. დაჩიკება; გადატ. დაგლახავება. ~ დაქოლქოსდა, ვერ გააზარდა მეტი მუშოივით; ბევრ დანატრპ ინსანზე (ხშირად ნაცემ ადამიანზე) იტყუნან — დაქოლქოსეტლავ!

დაქორშევაა დაბლაგვება, დაჩლუნგება (მჭრელი იარაღის პირისა). ~ ცულდ დაქორშეტლ (|| ქორშ ქნილ), ქენი (ანუ) პირყუა ქნილ.

ნ. ქორშ.

დაქოფუთევაა 1. დაკოპიტება, შავად გათლა, გაჩორკნა. ~ თახტას ან ზავოტში

გომოტანენ (ნ. გომოტანაჲ, მნიშვ. 2), ან შინაპროვიაში ცუდით აკეთებენ. თანტაჲ ტუდით გასწორებია არის დაქოფუთუჲაჲ.

ნ. ქოფუთ.

— გაკოპიტება ჩ უ ბ., მე ნ თ., გაქოფიტება ნ ი ე.; გააკოპიტე ნახეუარ გააკეთე ს ა ბ ა, გამოკოპიტება გასაკეთებელი ნიეთის წინასწარ შავად გაკეთება შ ა რ ა შ.; გამოკოპიტება, გატყუება ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.);

2. დაჩლუნგება.

დაქოქაჲ, დაქქაჲ [აზ. ქჰჰ=გვირისტი, ნაკერი] იგივეა, რაც ალარაჲ. ~ კაბაჲ დაქქაქი (დაზღანდე)? — დამიქოქი, ერქე მეშინი შააკერელ დგას? ('დამიზღანდავს', დავზღანდე, მხოლოდ მანქანაზე შეეკრვა-ლა აკლია).

— დაქოქვა ცუდად მიყვრება ს ა ბ ა, პირველჯერი ჩაკერება მე ნ თ., აქოქღვა ალარვა, ხელჩქარად შეეკრვა ჩ უ ბ.

დაქუთაჲ ნ. ამოქუთაჲ.

დაქუსლაჲ ნ. მოქუსლაჲ.

დაქუთაჲ, დაქუთევაჲ დაქუტება. ~ დოჲქუთ (დავიყუტე); მ ი მ ლ. დაქუთულ, დანაქუთ დაქუტებული. ~ ქარ ნაქნარ ინსან დაქუთულ კეპტეჲ (რეპერტიზმინი ადამიანი დაქუტებულია).

ნ. ქუთ.

დალარ ნ. ტალარ.

დალდაჲ [აზ. დალ=სხელი, მდულარე] დასუსხული, დაშუშხული ადგილი სხეულზე. ~ ეინჭკრი ამთონ დეეწიპაყ ყმაწულტ თავ, კლიეჲ დალდალ ეყო (ჭინჭრისავან იმდენად დაესუსხათ ბავშვი, რომ მკლავები სულ მთლად დაშუშხონდა); დალდალ გაჭლომაჲ იგივეა, რაც დალდალდევაჲ. ~ ეინჭკრმა დამწო, დალდალ გაჭტ (დავისუსხე).

დალდალან [აზ.] 1. იგივეა, რაც ჰაკაჲ. ~ დალდალან ლაფ (ძალიან) მაგარ ხეას (ხეა), თოფი ტყუტრა არ უქდევის (ეერ ატანს), ტყუტრა უკანაყ ბრუნდევის;

2. დალდალანის ხის ნაყოფისაგან. გაკეთებული მძივიეთი რამ ავგაროზი, რომელსაც უმეტესად ბავშვებს ჰკიდებენ ყელზე იმისათვის, რომ მათ გუამაისა და ავი სულის თვალი არ მოხედუთ.

დალენევაჲ ნ. დალონევაჲ.

დალერღნაჲ დაღრღნა. ~ ზოლეს დერღნავს; მ ი მ ლ. დაღერღნულ დაღრღნილი.

დაღირევაჲ 1. დაღირება, დაღერება, მოღერება; დამიზნება. ~ ქალ გამააქს ებით თათანეას (იღებს ზობიდან დამიზანას), პატრა ზმას გულზე აღირევს; თოფ დაღირა, მოკლა ღორ.

— დაღირებას ა ბ ა, დაღერება ჩ უ ბ., დააღირებს კ ი ნ ჰ. ვაჲ, დ ო ლ.;

2. თავის აღება და სადმე წასვლა. ~ დაღირა, წაუდა მზზზბლტრისა (მეზობლებთან).

დაღირსევაჲ მოულოდნელად მოსვლა, გაჩენა სადმე. ~ ექ სადათი დააღრღსდი შენ, რამ მავიყონა? (აქ საიდან გაჩნდი შენ, რამ მოვიყუენა?).

— დაღირსება გაჩენა: დააღირსა ყმაწული (დაიბადა, გაჩნდა ბავშვი) ი მ ნ., გვ. 196.

დაღირსეულ ზედმიწევნით მსგავსი, ზედგამოჭრილი, პირწყურღნილი. ~ ი ქალ დაღირსეულ ნუცა ეყო (ზედგამოჭრილი ნუცა იყო).

დაღონევაჲ, დაღუნევაჲ, დაღენევაჲ იგივეა, რაც დაყენევაჲ. ~ კარეზე ალონევს (|| აღუნევს) ორ ყარაღლს; გზაზე ცხენს აღუნევს; ქორწილში პატარხალს აღონევენ ფეყზე, დაქდობაჲ არ იქნევაჲ; ფულან შაარში ნაქნარ გინერალ თავ გააყონეხარ, იმი ადგილზე ჩემ თავ დააღონევეხარ (|| დააღონეზეხარ, || დააღუნეზეხარ) (ამა და ამ ქალაქში მყოფ გენერალს გადაყენებ და იმის ადგილზე მე დამაყენებ); ეზლა ჩენ თავ ექ დააღონეველი (ახლა ჩენ აქ დაგვაყენებენ); ფლავ დემზე დულენ (ფლავი დამზე დავაყენე);

ასკარ ეერგაში დააღონა (ჯარი მწკრი-
ვში დააყენა); შაჰისმაღლა (საკუთ. სა-
ხელია) დააღონეს ფარჩა (დააყენეს ხე-
ლმწიფედ); დააღონა დათქნიარევაჲ
(‘დააყენე’, შეაჩერე რა მთქნარება!);
ეერგაჲ კარგა დავიღუნევი; ღემზე და-
ღონევაჲ (დაღენევაჲ) იგივეა, რაც ღემ-
ზე დაყენევაჲ (ნ. ღემ); ყბაჲ დაღენე-
ვაჲ, არ აღენეეს ნ. ყბაჲ, მნიშვ. 1.

დაღოქაჲ დაქმუქნა. ~ ჰაბე ემაგრ ილო-
ქქევა (ასე რატომ იქმუქნება) ე ჩემ კა-
ბაჲ?

დაღრაჲ დაღვრა. ~ ესტქან (ქიქა) იგე-
ჩეე (ტყდება), ღწნრაჲ იღრაჲ (|| იღრა-
რის) შიგაჲთი; კოქობ გააჭეჩეი (გატ-
ყდება), თაფლ დაღარღლი (დაიღვრე-
ბა); ნახუერ დაღია, ნახუერ კი დაღო-
რა; ერ ჟამ წყალ დაღლორა (|| დაღლო);
ე ზეჲ შენ დაგიღრუ (ეს რძე შენ დაგი-
ღვრია); ბექმაზ დაღრულ (დაღვრილა).

დაღუღუღევაჲ, აღუღუღევაჲ კანზე ლუ-
ღუღების გაჩენა (ნ. ლუღუღ), კანის
დაფორეება. ~ ეინჭარ დაწოვაში ლუ-
ღუღლე ინსან, ლუღუღ-ლუღუღ ქე-
პტეე (ეინჭრით დასუსხვისა კანზე ლუ-
ღუღებს აყრის ადამიანს); ბალღუქ
(ბაღლინჯო), მუჩაქ (ყოლო) რომ ჰქმე-
ნავს, აჰმაშინ ამბოეენ: ლუღუღ-
ღუღუღ ექნივარ, დაღუღუღებუარ;
ეინჭრი (ეინჭრისაგან) დანაწოე აღ-
გილ აღუღუღეღ.

[სინ. ლუღუღ-ღუღუღ ქნაჲ, ნ. ლუ-
ღუღ].

— დაღუღეება ჩ უ ბ.

დაღუნევაჲ ნ. დაღონევაჲ.

დაღუბაჲ დაღუბა. ~ ე სემა ზმაჲ
დააღუბელი ჩემ თაე (ეს სულელი ძმა
დამღუბავს მე); ეს არ ყოფილიყოს,
დოჲღუბეოღიე (დავიღუბებოღიო); აჲ
ზმაო, რაბე დოვღუბი? (რატომ დაგე-
ღუბე?).

დაღუჭლაჲ ერთგვარი ავადმყოფობა, უქე-
ფლო, შეუძლოდ ყოფნა (მეტწილად უკ-
მელობით ანდა გაცივებით გამოწვე-
ული. ამ დროს ადამიანს მადა ეკარგება
და ტუჩებზე გამოწყარა უჩნდება). ~
შერ დარჩომაში, შაიყევაში, გაცხელე-

ვაში, რახანც ინსან (ადამიანი) იშტაჲთი
იჭრევის (მადას კარგავს), ან ღამეტლა
(დილაადრიან) ამღვარ, შერ წასულ, ინ-
სანს უჩუღეე (მუწუეები) გომოდის
ლოღაღეე (ტუჩებზე), აჰმაშინ ამ-
ბოეენ — დაღუჭლუ; დაღუჭლაში აჰმა
(შაბს) აღეენევენ.

ნ. ღუჭლ.

— ჯ ა ნ.

დაღქეჩიჲ [ახ. დაღ ქეჩისი] იგივეა, რაც
ქოტქარ.

დაღჩეჲ (სიტყვ. - სიტყვ.: მთის ჩაი) მცე-
ნარეა ერთგვარი, რომელსაც ჩაის მა-
გივრად ხმარობენ.

[სინ. თიურ (თი) ჩეჲ].

დაღჩოვაჲ ნ. დაგჩოვაჲ.

დაღწეე(ნ)აჲ ნ. დახწეე(ნ)აჲ.

დაყაბრევაჲ, აყაბრევაჲ ბებერების, კო-
რძების გაჩენა, დაყოფრება. ~ გელეე
დაყაბრევი (დაყოფრებია); შ ი მ ლ.

დაყაბრეტლ, აყაბრეტლ დაყოფრებული.
ნ. ყაბარ.

დაყათიევაჲ ყათების გაყეთება ტანსაცმე-
ლზე ([ნ. ყათ (1), მნიშვ. 3). ~ კაბას,
მუქასარს (ნ.), არხოლოღს აყათიევენ
(ნაყეეებს უყეთებენ).

დაყალიბევაჲ 1. იგივეა, რაც ყალიბ ქმაჲ
[ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1]: „[შალს] მოქ-
სოვის შემდეგ სკირდება შათელაჲ ანუ
შათელტაჲ. შესათელათ აგრეუვაღედ-
ნენ წყალს და ასხამდნენ სარეცხის გე-
ჟში, შიგ აგდებდნენ შალს, სდგებოდ-
ნენ ზედ შიშველი ფეხით და დილითგან
საღამომდინ სთელავდნენ... [შემდეგ]
ხის სწორე ტრტზე ჰკიდებდნენ, ბო-
ლოებს ყბაჲ-ყბაზე ჰკრეფავდნენ (ბო-
ლოებს ერთმანეთზე აყერებდნენ), შიგ
სდებდნენ ხოლმე ერთი მტკაველის სი-
განე ფიცარს და ფიცარზე აწყობდნენ
ქუეეს (ქეებს), დაწაფულთ გაშრეს, და-
ყალიბდესო. ერთ დღე-ღამეს ყალიბში
რჩებოდა და შემდეგ სხინდნენ ხოლმე“
(შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); ბალახ დაყალი-
ბეტლ (|| ყალიბში გამოსულ) (თიეა
დაპრესილა, დაწეხილა).

[სინ. ყალიბში გ(ი)მოსტლაჲ (ნ. ყა-
ლიბ, მნიშვ. 1);

— გაყალიბვა ნ ი ე ;

2. იგივეა, რაც ყალიბში გ(ო)მოტანა (ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1);

3. ნ. ჩაყალიბება.

დაუაბევა დაობება, დაფორება; დამძალბა. ~ კონაგურ (ნ.) თუ არ გააგმეს, ყაბდვის (ობდება, ფორდება); გმელ თუთაა გააკეთებულა (გამხმარი თუთის გასაკეთებლად) თუთას ფიცარზე ჰფენენ, აგმოვენ, მევლნი (მერმე) თორბევი ინახენ, ჰაერზე ჰკიდებენ, არ დაყაბდეს, შიკმელა ვარგ იქნესავ (რომ არ დაობდეს და საკმელად ივარგოს); მ ი მ ლ. დაუაბეჯღ, დანაყაბეჯ დაობებული; დამძალბებული. ~ დაყაბეჯულ თხილ, ყაბალ, წაბლ, ფაყლაა (ლობი).

ნ. ყაბ.

— მოყაბვა მენტ.

დაუაბევა, **დაუაბევა** 1. ყაბიდან ძათის ამოხვევა და პატარ-პატარა მუგლებად (ნ. მუგლ, მნიშვ. 2) გაყეთება. ~ ყაბ დაყაბევი? დაყაბევა ყაბ მუგლ გააბეეთება.

ნ. ყაბ;

2. წყალში რისამე დარბილება-დაობება და მოპრუწვა. ~ ქალზე წყალში დაყაბეჯღ, დაბილუჯღ.

— დაუაბევა დაობება მ ე ნ თ ;

3. გა და ტ. ძალზე გახდომა და გახდომისგან პირისახეზე ნაკების გაჩენა, დაპრუწვა, დაპრანჭვა. ~ ე ყმაწულ ჰათარ წამდარა, ჰათარ დაყაბეჯულა! (ეს ბავშვი როგორ გამხდარა, როგორ დაპრუწულა!); პირ ჰათარ (როგორ) დაყაბეჯევირა!; მ ი მ ლ. დაუაბეჯულ დაპრუწული, დაპრანჭული. ~ ინსან (ადამიანი) თუ დაპრუწულ, დაბერეჯღ ლაფ (ძალიან), ამბოვენ ლაფ დაყაბეჯღ პირი სტუთათ (პირისახე) აბეჯ (აქესო).

დაყეთება ნ. დაბეეთება.

დაყელაა, **მენაჯი** დაყელაა შეყელვა, ვაზის რქის სარზე მიკვრა. ~ მენაჯ ააგა კიგოჯთი, მევლნი (მერმე) დაყელა, მოწამლა; ვაზს ქაა (რქა) ნუმ (რომ) აქ, იმას მოოდრეკავ, დაამბავ — ეესი მენაჯ დაყელაა; მ ი მ ლ. დანაყელ შე-

საყელაი; შეყელი; შემყელაი. მენაჯ დანაყელ ქერქ.

შღრ. შაყელაა.

— დაყელვა ჯან.

დაყენება დაყენება; გაჩერება; დადაშა დაყენება ნ. დადაშა; ღემზე დაყენება ნ. ღემ; თავრიალ დაყენება ნ. თავრიალ (2); თამაშაა დაყენება ნ. თამაშაა; შიოვი კოკომ დაყენება ნ. შიოვაა; ჩარდახ დაყენება ნ. ჩარდახ.

[სინ. დაღონებაა].

(ღ)აყიევაა, (ღ)აყევაა აღიეება, თესლის მიერ ღივის გამოღება, გამოტანა. ~ დათესინება (დათესვაშდე) კიტრი თესლს აყიევენ (აღიეებენ); თესლ დააყიევა; დაყიედა (აღიედა); კიტრი თესლ დაგიყიევირა? ფაყას ღვი გაჯეშო (ლობოს ღვი გამოღლია), დაყიეჯულ (|| დაყეჯულ, || აყეჯულ); მ ი მ ლ. (ღ)ანაყიევი, (ღ)აყიეჯულ აღიეებული. ~ დაფარცხას უქან მალეჯთიავ (მამინევი) დანაყიევი (აღიეებულ) თესლს აყრიან.

[სინ. ომოყიეყიევაა].

ნ. ღვი.

— დაყიედა; აყიეება ჯ ა ნ., დაღიეება მ ე ნ თ.

დაყირმაა 1. საფანტის მოხვედრება. ~ ოფოფს თოფ ვესროენ, დაყირმა.

შღრ. დატუწევაა;

2. ვაზის ყვავილის მარცვლად ქცევა, ვაზზე ყურძნის მარცვლების გაყეთება. ~ ჩიჩქი რომ ღვეღწევი (ყვავილიდან რომ გამოვა) ყურძნი მარცოლ, იმას დაყირმას ვებნევით, ყირმაა ჰწო-ჰწორო კეპტევის მარცოლ იმამინ (საფანტის ოღენა ხდება მარცვალი აი მამინ).

ნ. ყირმაა.

დაყლარტაა დაუღმეკად ლუკმების გადაყლაპვა. ~ ჰაქწოსწორ (რამოდენა) ლუკმევის ყლარტაა? ინდაურმა დაყლარტა ბუთუმ (მთელი) სმინდ; ჩონ ლოდ (ლუღვი) დოჰტყლარტი.

დაყოფაა, **ომყოფაა**, **გაყოფაა** დარღება, დაყოფა, დანაწილება. ~ ზალ

ყონღევს ფლავს უყოფავს (რძალი სტუმრებს ფლავს ურიგებს, უნაწილებს); კალხოში თეთის ჰყოფადნენ (ფულს არიგებდნენ); ღორს გ(ო)-მოვშიგნავთ, გორც ჩონ დოყოფავთ (დაეყოფთ, დავინაწილებთ), ღუზლ, ფტრტს, შიგნარს, ფაშუღტარს (ღვიძლს, ფიღტეს, შიგნულს) დოჭყოფავთ (დაეურიგებთ) ზადღევს; ფქულს მე დავყოფავს (დაგირიგებთ); ერ ვაშლ მაქონდა, ბუთუმს დაჭყოფ (ყველას ვაუწყავი, ვაუენაწილე); ფლავ დოყოფა (დაარიგა, დუნაწილა); მამა თავი ქალევს ბუჭღევ დაჭყოფა (დაურიგა); მალე ქენ, შიქმელ დოყოფ (|| უმოყოფ) (დაარიგე), შიმშილი ჰქდრე (შიმშილით ეკვდები!); დოყოფან (დაარიგონ); იმათ გეექეთაჲ ტოლმა, ემეეყოფაჲ, დეეწყოფ ყონღევებე (იმათ ვაეეკეთებინათ ტოლმა, დენაწილებინათ და დეეწყოფთ სტუმრებისთვის).

დაჲრღრვაჲ დაყვედრება. ~ ერ ლუქმა პურს მაქმევენ, უკანი მაჲრღრღვენ (მაყვედრიან).

დაჲრაჲ დაყვერვა, დაკოდვა. ~ ცხენს ჰყარენ (კოდავენ); შიშღღ. დაყრღღულ დაყვერული, დაკოდლი. ~ მამალ ცხენს ულაყს ეზახიან, დაყრღღულს — ძაბუს; დაყრღღულ ღორ, ტანაჲ (ხბო), მრზრ (მოზვერი).

დაჲრაჲ (1) იგივეა, რაც დახვენაჲ, მნიშვ.

2. ~ მოლლას თაფლ წოღღი გააყიდელა (გასაყიდალ), ბუთუმ ხალყ ზედ ეყრვიან (მთელი ხალხი ზედ ესევა) ემ მოლლას; ორ ბუღღა იჭინევიან, ამ ორ ბუღღას ხალღ დამყერი, ამა ვერ აშრღრვენ ყოფილ (მაგრამ ვერ აშველებენ თურმე); ჩონ ფაქაჲ (ჩენი ხელმწიფის) სახლს, დუნუაზე (ქვეყანაზე) რაც ფრინეველ არის, ზედ დამყერი; ნ. ნაცარ დაჲრაჲ 2); საფქოვ დაჲრაჲ ნ. საფქოვ; სულ დაჲრაჲ ნ. სულ (1); ტბიღღ ენაჲ დაჲრაჲ ნ. ენაჲ; ნ. ფასონეღღ დაჲრაჲ; ფორსეღღ დაჲრაჲ ნ. ფორს; ყარაჲ დაჲრაჲ ნ. ყარაჲ; ჩანგაჲ დაჲრაჲ ნ. ჩანგაჲ; ჰუნარეღღ დაჲრაჲ ნ. ჰუნარ.

[სინ. დაღრვნაჲ; დასვენაჲ].

დაჲრაჲ (2): გეზანგულა დაჲრაჲ (შაყრაჲ) ნ. გეზანგულა; ვეზაჲ დაჲრაჲ ნ. ვეზაჲ; ნ. ნაცარ დაჲრაჲ (1); ნეპრეღღ დაჲრაჲ ნ. ნაპერ, მნიშვ. 3; ტრრ დაჲრაჲ ნ. ტრრ (1); ყოვიღღაჲ დაჲრაჲ ნ. ყოვიღღაჲ; წითღღაჲ დაჲრაჲ: წითღღაჲ დემეყარა (წითღღამ გამომაყარა).

დაჲუღღ(ნ)აჲ, გ(ა)დაჲუღღნაჲ, (მო)ყუღღნაჲ ორთავე ხელით მოხვევა, ხელის მოხვევით გულში ჩახუტება, ჩაკონება, გულზე მიკონება, მირქმა. ~ ქალგადას (ვას) ყუღღ(ნ)ავს (|| ყუღღნის); ისენ იყუღღნევიან; ქალმა მოყუღღა მამაჲ; დაჲყუღღნეს ერთმერთი თავ; მაჲყონით ჩემთან, ერ დაჲყუღღო! ზ მ ნ. დაჲყუღღნელა. ~ ჰამწოწორ (რამოდენა) გულეღღ გქა, უან ბებრა, ჰაბქა (რატომ?) — შენ თავ კაჲგორა დაჲყუღღნელა (შენ რომ კარგად მოგხეო).

ნ. ყუღღალ.

— დაჲუღღვა ჯან., ყუღღვა: მოყუღღვა, მიყუღღვა, შეყუღღვა თავის შეფარება (მიყვრით რამეზე) ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

დაჲურაღღა 1. დაგვალვა. ~ ეზოა დაჲყურაღღლა (დაგვალულა), ჰაბე (რატომ) არ ჰყენათ?

ნ. ყურაღღ;

2. გაღღატ. რისამე ძლიერ მოსურვება, ძლიერ მოწყურება, დანატრება. ~ დიდხანს რუმ არ უქამი ინსანს (ადამიანს) ერ რამ (რაიმე), ჰე (ან) ყარფუზ, ჰე ყურზენ, იმიბეც (იმაზეც) იტყუნ — დაჲყურაღღლა ფულან ინსან (დანატრებულა მიაინი ადამიანი), არ უქამიავ.

დაჲუღღვაჲ 1. ნ. დაჲუღღვაჲ; 2. ნ. დაყიევაჲ.

დაჲუღღვაჲ, დაჲუღღვაჲ, მოყუღღვაჲ, მოყუღღვაჲ დაყიევაჲ. ~ ყმაწულს უყუღღვს (|| უყუღღეს) (უყიევებს); ზადლს დოჭყემ, ჰეჩრამ არ საქენელი (ძადლს დაუყიევე და არაფერს არ გიზამს);

„ნინია“ დაუწყვეი სიტყრამ (დასაყვა-
ვებელი სიტყვა): ფშოვ ნინია... ფშოვ!
(ასე ეტყვიან მოფერებით ძროხას);
ყმაწულებე მოყუტევა (|| დაჰუტევა).

[სინ. მოგურგულევაჲ].

— დაუოვება ქ ა ჯ .

დაუტრევაჲ, დაუტრრევაჲ, გაუტრევაჲ და-
ყვირება. ~ ბითამდინ ვკლავთავ,
კაცს ყასტიბე აყუტრევენ (|| აყუტრრევენ)
(ვითომდა ვკლავთო, კაცს განგებ აყ-
ვირებენ); მე რახანც ქეჩის დააყუტრ-
ვიარ, იმაშინ გ(ო)მოლაჲ (მე როცა თხას
დავაყვირებ, აი მაშინ გამოლდი)!; ერ
რამწორ გამოყუტრ, ბუთუმ შაფხტინენ
(ერთი იმოდენა დავიყვირე, ყველანი
დაფრთხნენ); ქალს შეეშინდა, გაყუტ-
რა (დაიყვირა); კაცმა მიცნო, დაყუტ-
რა (დაიყვირა); თავი ფოლდაშვეს და-
ჰყუტრაყ (თავის ამხანაგებს დაუყვი-
რა); შორსათო დოტყუტრნი (შორი-
დანვე დაუყვირა).

დაშათლაჲ შათალ წინდაზე ძირას ვამო-
კერება (ნ. შათალ წინდაჲ).

დაშალაკევაჲ 1. შალაკის ზურგზე წა-
მოკილება (ნ. შალაკ). ~ ერ შალაკ
აჲკიდა, დაშალაკდა;

2. გაღატ. დაორსულება. ~ და-
შალაკდა (დაორსულდა).

დაშანარევაჲ ნ. ჩაშანარევაჲ.

დაშანგლაჲ ზერელედ, უხეიროდ მოთი-
ბეა. ~ ბალახი დაკაჰაში (ბალახის გა-
თიბისას) ამბოვენ: ზეგზედთი (ზერე-
ლედ, არადრმად) შანგლაგს ათელუ-
ლოვით, კარგა არ დატეკი; ნე შა-
ნგლაგ!

— შანგლა არეულ-დარეულად მი-
თიბე-მოთიბეა ჯ ა ნ .

დაშანშოლაჲ შეკვე ნილის ან ცხარე რა-
მის ჭამისას პირის დაშაშვრა. ~ ბუტრ
ყევებ ქამაში იტყუან — დოშანთლ;
ჰაქთონ (რამდენი) შუნდ უჰამი, და-
შანთლულ, მასკადომელ (სასიყვდი-
ლე).

[სინ. დაშაჰაჲ, მნიშვ. 2].

დაშანშოლაჲ ნ. აშანშოლაჲ.

დაშაჰაჲ 1. დაშაბეა, შაბით დამუშავე-

ბა (ტყავისა, ქსოვილისა...): ~ ტყავს
ემეურა (ამგვარად) ჭმაჰენ: აურევენ
ერთა შაჰ, მარალ, ფქულ, აყრიან ტყავს.
ემი გაელომას უკან ჰფენენ, აშრო-
ვენ. ეს არის დაშაჰაჲ. ტყავს ჭმაჰენ
აჲმიბე (იმისთვის), რუმ ნუ გაფუტდ-
სავ, თეთრ ფერზე დგევის, ათეთრევეს
ტყავს, ამბილევს. ჰათარატუმ ქუაჲსა-
ლაჲთი იქნეს (როგორი ქეჲსავითაც არ
უნდა იყოს), შაჰ ამბილევს, დაშაჰას
უკან ტყავ ფრავუნაჲ (ნ.) არ გამოდის;
შაღბაში ადულტულ წყალში შაჰას ჩა-
ჰყრი, თეთრ ბაწარს შიგ ჩააწრნავ, დაჰ-
შაჰავ;

2. იგვეა, რაც დაშანთლაჲ. ~ ე-
ვე შუნდ ყბას (პირს) შაჰავს, გეგონე,
შაჰ გიქამი; კუპაროზ ნაქნარ (შაჰაჰ-
ნინი) ყურზენიცი ყბას შაჰავს; ჭარ (გა-
რეული) სხალიც ჭმაში ბყას შაჰავს.
ნ. შაჰ.

— მოშაბეა ნ ი ე ., მოშლაჲჲა პი-
რისი კ ა ი შ ., მოყერტა ს ა ბ ა .

დაშლაჲ: ~ მე ცხორს დასაშლევეარ
(დაშული), თქინ ერგან შააგრევიტი!
ნავ დაშლაჲ ნ. ნავ, მნიშვ. 1; მ ი მ ლ .
დანაშალ დასაშლეული, დაშლადი. ~
ჩათანაჲ (ნ.) დანაშალ რაჲმი (რამეა);
ულოჲ შლეღ დაუშლეული. ~ შაჰფუ-
რეზე აგეტლ შახვე (ნ. შახ.) ჩევის
(რჩება) ნეფეს ულოჲშლეულ (დაუშლე-
ლი); ზ მ ნ ზ . დააშლეღა დასაშლე-
ლად.

დაშლ: ჰაჲ ნ. გაშლ: ჰაჲა.

დაშნოვაჲ, დაშნომაჲ, მოშნოვაჲ, მო-
შნომაჲ მოხდენა (უხდება, შეენის). ~
ეემას ე კაბა აშნუ; კაბაჲ ჩაჲყო, დააშ-
ნდა; მ ი მ ლ . დანაშნომ, მანაშნომ,
მანაშნოვ მოხდენილი, ისეთი, რომელიც
უხდება. ~ დანაშნომ კაბაჲ; მა(ხ)ა-
შნომელ, და(ხ)აშნომელ მოსახდენი,
ისეთი, რომელიც მოუხდება; მოშნოვლი
იგვეა, რაც დანაშნომ; ფევე მანაშნოვ
ნ. ფევე; ფევე მოშნოვაჲ ნ. ფევე.

— მააშტო გ ი გ ., თო ფ ., ქ ა ვ თ .
(ინგილ.).

დაშოლტაჲ, დაშოლტევაჲ საქონლის
ტყავის შოლტებად დაქრა ქალამნე-

ბისთვის (ნ. შოლტ). ~ ქალმევე შაკენელა (ამოსასხმელად) ტყავს ხევეს (კრიონა), ამოლტევენ, ვესი (აი ესაა) დაშოლტაა.

დაშრაკევეა გამოშრობა, გახმობა, გამოფიტვა ~ ქეკაა შრაკდვის გაწურაში, შრევე; მიწა დაშრაკულავე.
ნ. შრაკ.

დაშრომა დაღლა. ~ არსენაა შროვე (|| (შრჰვის) (იღლება); ქალ დაშრო, დაწო (დაიღლა და დაწვა); ზმაო, მე ექთონ (ამდენი) მუშოით დაშროვარ (დაველილივარ); მიმღ. **დაშროლ**, მასროლ მასვრალი, დაღლილი. ~ ჩონ მასროლ ვართ; ნაჰყანტს, ბევრ როგნავ, დაშროლ მიწას ებნევიან.

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., დაშვრომაა უ თ უ რ გ.

დაშუტევა დასიყვება, შეშუტება. ~ ბრინვე თოლვეს აშუტევეს; პირსაღმოზე (ნ.) ბევრ ფლავ უქამი, დილაზე თოლვე დაშუტევეი; ყმაწულ დაშუტეტულ.

ნ. შუბ.

დაშხუღვევა ნ. შხუელი.

დაჩათაა, მოჩათაა [ახ. ჩათ(მაგ)] 1. გადაკერება, გადაბმა, მიბმა, შეერთება (ტანისამოსის ცალკე ნაწილებისა ერთმანეთთან — ზედატანის ქვედატანთან გადაკერება, კაბისთვის სახელოების მიკერება და ა. შ.). ~ მიფხავი (ნ.) ტოტვე ერთმერთზე დოტჩათი (|| მოტჩათი) (ერთმანეთზე გადაუკერებია); ზ მ ნ ზ. დაჩათელა გადასაკერებლად, გადასაბმელად. ~ ყაჰის კედს ზრლმრლის (შველ-ძეულის) დასაკერად, ახალი ტანისამოსის აალარგელა-დაჩათელა (დასაბლანდ-გადასაბმელად) და ბაწრი შალიბე (შალისთვის) შიგ საყარადაც (საზედაოდ) ხმაროვენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);

2. ფიცრული სახლის აგებისას ხის კედლების ერთმანეთთან შეერთება, კუთხის ფიცრების ერთმანეთზე გადაღება.

ნ. ჩათაა;

3. ორი ნაწნავის ბოლოების ერთ ნაწნავად გადახლართვა, ერთმანეთში ჩაწვნა. ~ თმაა დოტჩათი;

4. გა და ტ. ძალიან დამეგობრება კუდი-კუდზე გადაბმა, გადასკვნა. ~ ესენ პოგო (როგორ) დაჩათელანავე, როგო ერთმერთთან დოსტ ქნილანა;

5. ჩხუბის დროს ერთმანეთისათვის ხელის მაგრად ჩაელება; ზაღლევ დაჩათაა ძალღების მძუნობა.

დაჩანგლა იგივეა, რაც დაფანგლაა. ~ ქორმა ქათამ დაჩანგლა; ერ ვაღამ (ერთმა ვაჟმა) წაქიდანაში მეორევე თვე დაჩანგლა (|| დაფანგლა); დუშმანმა (მტერმა) დაჩანგლა.

— ქანგი კლანჭი მხეცთა ან მონადირეთა მფრინველთა ჩ უ ბ., ქანგი არის მგეცთა ფერტის ფრჩხილი მოდრეკილი ს ა ბ ა.

დაჩანჩლა ნ. აშანშლაა.

დაჩელთაა გაჭირვება, გასიყვება (ხორბლისა, სიმინდისა, ბრინჯისა, ლობიოსი და სხვა მარცელუელისა). ~ ჩალთუქ (ბრინჯი), სმინდ, ფაულა (ლობიო), პურ წყალში დაღბოვაში იჩელთეა.

დაჩერთაა დასერვა, გაჭრა (სხეულისა, ხორცისა). ~ ზროხას დაბად ნუშ ეყრევ (თერქული როცა ემართება), მაშინ ფევი ქვილევ ქრშ (ფრჩხილებქვეშ) უჭრინ ხუთ-რქსგნი (ხუთ-ექესგან). ჩერთენ, ცოტა ფინ სისხლ ჩომოტდესა; სხო რამზეც ამბოვენ დაჩერთას: თუ ავრაა (იარა) გომოსულ, გაპჭრი ორ-სამგან, დაჩერთავე.

— დაჩალთვა წერილად დაჭრა, დაუწვევა მ ე ე ნ თ.

დაჩირქევაა, დაჩირქაა: იჩირქევე (იჩირქევის) ჩირქდება. ~ თუ ავრას ტორ (მტვერი), ჰუქე მოხტო, ავრაა იჩირქევის; იჩირქევე შიგ ზუზუა; ამან (ციმბირის წყლული) ფინ სატკივარი (ფინთი ავადმყოფობაა), ამამ დაჩირქაა არ იცის, გაშაედევ, უწინდელ კაპიევე რუმ იყო, იმი სწორა შიგაათო ომოვარდვის.
შდრ. ჩირქ.

დაჩირქნაა ნ. გაჩირქნაა.

დაჩლართაა ნ. აჩლართაა.

დაჩრვაა, დაჩრვნაა 1. სწავლა (სწავლობს); სწავლება (ასწავლის). ~ მეც ოჩრვეარ ანაფრენ გოგობ მოკლაა

(მეც ვსწავლობ აფრენილი ხობის მოკვლას); გერ დედა თავი დოღმა ქალს ბჳთუმ რამს მალივი აჩუვს (|| აჩევს), გერ ქალმა არ გაგასავ (დედინაცვალი თავის ღვიძლ ქალიშვილს ყველაფერს ჩემად ასწავლის; გერმა ქალიშვილმა რომ არ გაიგოს); მოღმა ჩემთან, მე ერ ფენდს დაგაჩუვ (მოდი ჩემთან და მე ერთ ფენდს გასწავლი); შენ რახან დაჩუვენხარა ჩემზე რამს? (შენ როდის მასწავლი რამეს?); ურუსულ ცოპ-ცოტა დევეჩივ (რუსული ცოტ-ცოტა ვისწავლე); დამ ბჳთუმ რამ (ყველაფერი) უთხრა ზმას, ჰათარაც (როგორც) ეშმაკმა დაჩუვა (ასწავლა); აა კაც საპთყენ (საითყენ) წაჳდა, მე დამაჩივთ (მასწავლეთ) გზაჲ; ჰემანდ შენ ჰათარ გოხორი, დამაჩუვ, ეან (ნ.) გაღა (მანდ როგორ გახვედი, მასწავლე რა, ბიკო!);

2. დაჩევეა, გაჩევეა. ~ დეეჩუე (დაეჩევი);

3. გახედნა (ცხენისა, კეცისა). ~ ცხენ გაჩუვა.

ღარ ნ ვაჲ ჩეენება, მითითება.
შდრ. ჩუნრება.

ღარჩუტა დაჩურეტა, დახურეტა. ~ ეებაჲ გაკეთებაში (ფიწლის გაკეთებისას) გიღს (ნ. გიღ, მნიშვ. 5) სატებით სჩორტენ, შიგ არიგევენ წაჩხუტულ ტოტევეს (შიგ უყრიან წაწვეტებულ თითებს).

ღარჩუტუკევაჲ ნ. ჩუჩუტუკევაჲ.

ღარულაჲ 1. ნ. ჩაჩულაჲ;

2. შეფუთნა, თბლი ტანსაცემლში ან ლოკინში გახვევა. ~ ვიჩულევე (ვიფუთნები); ჰოგო დაჩულუნხარა, გტრევა, რამასა? (როგორ შეფუთუნუნხარ, გტრევა, თუ რა არის?); მ ი მ ლ. დანაჩულ, დაჩულულ ჩაფუთნული. ~ ბევრ რამ ჩანაკომ ინსანზე ამბოვენ — დაჩულულ (ბევრ რამეს რომ იცვამს, ისეთ ადამიანზე ამბობენ — დაჩულულა).

შდრ. ჩულ, მნიშვ. 2.

— დაჩულუჲ ჩულის, თეჭის ან სხვა რამის დახურევა, რომ გათბეს, არ გაცივდეს მ ი მ ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

ღარურჩაჲ 1. დაჩურჩევა, ხილისთვის კურკის გამოცლა, ან პარკოსანი მცენარის ნაყოფისთვის ჩურჩის შემოცლა. ~ ყაღსი ქლიავ (ნ.) წელს არ დოგიჩურჩი;

2. წიწილის გამოჩევისას კვერტზე ნაჭუქის შემოცლა. ~ ჩონ კურტბე ჩანაყარ კურტბე (ჩვენი კრუხისთვის დადებულ კვერტები) ერთ ლაყ ქნილ, ყალან დაჩურჩულ (დანარჩენი გამოჩევილა); მ ი მ ლ. დანაჩურჩ დაჩურჩული.

ღარჩუჩაჲ, გაჩუჩაჲ 1. მოჩხრეკა, გაჩხრეკა, გაქეკვა. ~ საკრეკთი ვჩუჩაველი ნაყარს, უგე(აი) ამ გაჩუჩაში ერ წიგნ (ქალალდი) ეიბოვენ; ყოხით ნაყარ დოჩუჩი; ცეცხლ გაჩუჩა; ქათმევემა ნაგვე დაჩუჩევეს; ლორს ჩონ ჳზრეღ დოჩუჩი;

— გაჩუჩევა ოღნავ განძრევეა მ ი მ. (ხევეს.); ჩუჩევა ქეკვა ქაჯ.;

2. გ ა დ ა ტ. წაქეუება. ~ ჰაბე ჰჩუჩევეა ემ ყმაწულევეს? (რატომ აქეუებ ამ ბეუევეს?).

ღარხლმორთაჲ ნ. ჩხლრთაჲ.

ღარხორაჲ ნ. ჩხორაჲ.

ღარხრეკაჲ შემოწმების მიზნით ცეცხლზე შედგმული საჭმლისათვის ძირის მოჩხრეკა, გაჩხრეკა, გაჩხრეკით გასინჯვა. ~ ფლავეს დეშუ დაყენევაში (დამზე დაყენებისას) მალ-მალ (ხშირ-ხშირად) უნდ ვაღაცორაჲ (ნ.) და კოვზი ტრით ზირ დაჩხრეკაჲ, რუმ ზირ არ დაფრს.

ღარხუტაჲ ნ. გაჩხუტაჲ.

ღაცახაჲ, შაცახაჲ შეცახევა, აბრეშუმის კიისათვის ცახის (ნ.) შედგმა; აბრეშუმის კიის ცახზე ვასვლა პარკის ვასაყეთებლად. ~ ჰიას ორჳურა (ორგვარი) ცახით ცახენ: ერჳურას (ერთს) ბოლოკაჲ (ნ.), მეორეჳურას (მეორეს) ბარინვეს (ნ.) გუახინან; არკიოვაში (როცა არა აქვთ) პიტნი ცახით ან სხო ცახით ცახენ; საცახეჲ (ნ.) ჰმას უჳან ჰიავ იცახევის (ცახზე ვადის), თორს (ქსელს) ამბავს, მეღვნი (მერმე) პარკს ქნის (აყეთებს); პარკ შაქნაჲ (პარკის ვაყეთება)

თუ დაინახა ქუჩა (ნ. ქუჩა) დეკაბა, ამაშინითა (ი მაშინე) იწყოეს კია დაცახას (ცახე გასვლას); დაცახი კურჩუ თაზე იწყოვენ დარჩევას; დაცახიგნი წინ (დაცახამდე) არჩევს ლუდრუან კიეეს; ზ მ ნ ზ. დაცახელა დასაცახავად. ~ ბოლოკა ცახს კია დაცახელა ავმარენენყ.

— შაცახვა მ ე ნ თ., შამოცახვა ძ ო წ.

დაცემა მენარეულობით (მეტწილად სარეველათი) ადგილის დფარვა, გადაფარვა. ~ ერგან მაგრა ევალ ცემს, ის მინდ ომოტჭტროკ (ამოფარკო); ალს დატეემი სმინდ (სარეველა ბალახს დაუფარავს ყანა); სოფელ ბრულბუტქს (ველიან ბარდებს) ღოტცი; ლუმბას (ნ.), ღნგრს (ველიან ბარდს) დატეემი (|| ღოტცი) ე ადგოლ, ემათი (აქედან) გასტლამ არ იქნევის; ახალ თუ დატეემი ტყეს, ის წრტლიანი (თუ ახალი ტყეა ადმოცენებული, მას წერილიანი ეწოდება); ბენდ დაცემა ნ. ბენდ, მნიშ. 1; დანაცემ კოლ ნ. კოლ; დანაცემ სრელ ნ. სრელ; ზინუხე (ზინუხე) დაცემა ნ. ზინუ; სოლ დაცემა ნ. კოლ; ნ. პატვი დაცემა; სირიდ დაცემა ნ. სირიდ; ყაამა დაგეცახს ნ. ყაამა; წუმამ დამცა ნ. წუმამ; კელ(ით) დაცემა ნ. კელ; ჰაშანგ დაცემა ნ. ჰაშანგ.

დაცენცა დაქნევა. ~ ე ნაქერ გარეცხაში მაგრა იცენცევის (იქნეძება).

დაცირიხევა: თოლვე დაცირიხევა ნ. თოლ, მნიშ. 1.

დაცლა დაცლა, გამოცლა. ~ ტამსუშუზ დოტლიავ.

დაცოვა ნ. დაცვა.

დაცომა ნ. შაიომა.

დაცორა დაცვარვა, ცვარის დადება, დანამევა; დოროტქელა. ~ ბალახ ნუმ (რომ) იცორევის დილაზე, ეემაზე იტყუნან — ბალახ დაცირილავ (|| ბალახს ცორ ღოტკრავ) (დაცვარულა); დაცორას ფლავეტე ამბოვენ: ფლავი დემზე დაეენევაში ფლავ იცორევის,

ლანგარზე ცორ გადადის; ღუნეა დაცორა ნ. ღუნეა.

ნ. ცორ.

[სინ. ცორ დაცრა, ნ. ცორ; დაცრამლა, მნიშ. 2].

დაცორევა ნ. ცორევა.

დაცრ მლა 1. ცრემელა, ცრემლების ჩამოყრა. ~ კაც ასკარში მიპყონაენდენ, დეკაც იცრამლეოდა (ქმარი ჭარში მიპყაედათ და ცოლი იცრემლებოდა); დაცრამლა ცრამელ ჩ(ო)მოყრამს (დაცრემელა ცრემლების ჩამოყრა);

2. იგვევა, რაც დაცორაა. ~ ვაშლ დაცრამლულ (დაცვარულა, ცვარი დასდები); ვაზი დაცრამლა ნ. ვაზ. ნ. ცრამელ.

დაცუა, **დაცოვა** დაცვა, დარაჯობა, ყარაულობა. ~ დიდ ზმეე მამამ სამარეა დორთიანი (ირგელიე) დგანან, იცრნ (იცაენ, ყარაულობენ), ჰეჩმინამ არ უშემენ გორც (არავის უშეებენ ახლოს), პატრა ზნამ კი არ დამცა (არ უყარაულა) მამამ სამარეა; წელს დოცოთ (ვეუყარაულთ) ჰე ვაშლეე, არ მამპარან; ემ ბაღს დაცუა უნდ; მიმლ. დანაცავ მცველი, ყარაული. ~ სანლი(ი) დანაცავ (სახლის მცველი); სანდუე თულა არც სანლ დანაცავი, არც მენადირეეს (გოშია არც სახლის დამცველია და არც მონადირეა); ზ მ ნ ზ. და(ს)აც ლა დასაცავად, საყარაულოდ. ~ სოფელმა, ეამათამა ამამარჩიეეს კაცეე ზროხი დააცლა.

დაცქრის ნ. ცქრინოვა.

დაცხრნოვა შერცხენა, დარცხენა (შერცხევა, დარცხენს). ~ დაცხრნდა (შერცხვა); ეან ქალეეო, ჰოგო არ დაცხრნდაყა ემეუთა შიქმელ გაქითევა? (როგორ არ შერცხვათ ამგვარი საქმლის გაკეთება?); ამ კაცს ფაქინაგნი დასტხნევი (მეფის შერცხენია).

შდრ. დარცხინაა.

დაცხრინა 1. ნ. გაცხრინა;

2. ნ. ცხრინა.

დაცხრუეაჲ, დაცხრუეაჲ ნ. ცხრუე-
ვაჲ.

დაწაფაჲ 1. ნ. გაწაფაჲ;

2. დაწაფება. ~ დაწაფა (დაეწაფა).

დაწ(ჭ)დაჲ ნ. გაწდაჲ (2).

დაწვენაჲ დაწვეა. ~ მე დაწვენევეარ
შენზე (დაგვენევი); თუ ჩემ ფეცსომოზ
ჩოჲც (ჩაეცივი), მე დევეწვეიჲ იმათ,
თუარდემ ეემაში მაგათზე ვერ დაწვე-
ნუეარ (თუ არა და ამაში მაგათ ვერ
დავეწვევი); ჰათარაჲც უმ იარას, ჰეგ
ვერ დაწვენელი ჩონზე (როგორადაც
არ უნდა იაროს, ეგ ვერ დაგვენევა
ჩვენ); დღგწუნენ (დაგვენუნენ); ჰიას
შიკმელს არ ოზლეეთ, ვუსტენათ, და-
ნაზინეჲ ჰიაჲ გამნაღუნეჲს დეწვიას,
ჰიაჲ წინ-უჲან ნუ ოქნეს. ისიც იმას ეწე-
ვის, ოგემაშინ კეპტეჲს გაბარაბრეჲაჲ
(აბრეშუმის ჰიას საკმელს არ ვაძლეეთ,
ვეტდენტ იმისათვის, რომ მძინარე ჰია
გამოღლიძებულს ანუ კანჯაკოლოს და-
ეწვის და ჰია წინ და უჲან არ ოქნეს.
ისიც იმას ეწევა და აი მაშინ ხდება გა-
თანაბრება); შ ი მ ლ. დანაწვენ დაწვე-
ვი, ეინჲ დაწვეა; დანაწვე დროზე. ~ ე
მოლლაჲ დანაწვენ დროზე ვადაჲ გეჲში
ვადახტა (იმ დროს, როცა მოლა უნდა
დასწეოდა, ვაჲი მდინარეში ვადახტა).

**დაწვეაჲ, ჩაწვეაჲ დამტრეჲა, დასხვ-
რეჲა;** წვრილ-წვრილ ნაწილებად ქცე-
ვა (ბრინჯისა, ხორბლისა, ჰერისა, კა-
კლისა, კვერცხის ნაჭუქისა და მის-
თანათა). ~ ქუქულ თაჲი ტუჩით (ნის-
კარტით) კარტხეჲს წვეაჲს; ჩალთუქ
დანაყაში (ბრინჯის დატეხვისას) ნედლ
ბრინჲ ჰე (ან) ცოტა გაფუქეჲლ იწეჲე-
ვის; ჰერს ვეილოეთ ქათმეჲიზე, დინ-
გში ჰყრუთ, ყილჩილს გწაჩავთ, მეჲ-
ლან იმას ეედე ჰწრავთ ქუქულეჲიზე
დააყრელა (ჰერს ვეილულობთ ქათ-
მებისათვის, საცხევაჲში ვყრით, ფხას
ვამტრეჲეთ, მეგრე იმას წვრილ ნაწილ-
ებად ვაქევეთ წიწილებისათვის დასაყრე-
ლად); კარტხე შაქიდნაში ჰემნისიც ჩა-
წვეაჲ, მიატეჲელი ('კვერცხების შეჭიბ-
რების დროს, იგულისხმება — აღდ-

გომას, რომლოსაც ჩიძსხვრეჲა, ის ში-
სცემს'); ხორბლით კორკოტ გაყეთეჲაში
ხორბალს დაწვეაჲს; კარტხე შაქიდნაში
ჩემისაჲ (ჩემი) ჩაწვეაჲ; მაგრა ლტე-
ჩი კაკალიჲ, დაწვეაჲლავ.

შღრ. ნაწეჲ.

— წეჲა, ჩეჲა ჰან, წეჲეჲა ეწენიწე-
ბა; კვრტხე დაწვეაჲ ჰან. არქ.).

დაწერაჲ დახაზეჲა, დახატეჲა. ~ უსტაჲ
კორთეს სიპტა აშიეჲს, მეჲდნი კირით
ჰწერაჲს სხოდასხოჲურ ნაყიჲეჲს (ხე-
ლოსანი თაროს ჰერ აშაჲებს ჰონში
მოზელილი ნახშირით, მეგრე კი კირით
სხეჲადასხეჲა სახეებს ხაზავს, ხატავს);
ქუჲეჲა დაწერაჲ ნ. ქ ა ჲ.

დაწილაჲ: კიტრი დაწილაჲ ნ. კიტრ.

დაწინაჲრეჲაჲ აბრეშუმის ჰიის ერთო ნა-
წილის მიერ კანის ადრე გამოცჲლა და
დაწინაურება. ~ ჰიეჲ ბუთუჲმ ერთა
არ ომოლიან (ჰია ყველა ერთად არ იც-
ელის კანს). ზოგ ჰიაჲ ომოლის, ზოგ ზი-
ნაჲ. ადრე ამნასულს (კანგამოცჲლოლს)
ერთეჲა (ერთხელ) აქმეჲენ დღეში, უს-
ტენენ (უღლენენ) ამიბზე, რუმ (იმბრე,
რომ) ყალინც (დანარჩენიც) ომოტღეს,
ამასთან ერთა ოქნეს. სიპტა ამნასულს.
ორდეჲა, სამდეჲა რუმ აჲჲამან (პირჲან-
დელ ამოსულს ანუ კანგამოცჲლოლს
ორჲერ და სამჲერ რომ აჲჲამონ), ის
წინაჲრდეჲ (წინაურდება), წინ მიდის,
მეჲდნი (მეგრე) ამნასულ უჲან ჩეჲ (ჩე-
ბა), ერთა არ ეპტეჲიან (ერთად არ არ-
ან). ამიბზე (აი ამისათვის) უსტენენ.

დაწინაჲრეჲაჲ რიჲე-ტაფელას თამაშის დროს
ჰერეჲა ადგებულეი ჲოხისთვის მეორე
ჲოხის ქეჲემოდან აყერა და ზეჲმოთჲენ
ასროლა (ნ. ჩხლუნეჲ-აღაჲ).

დაწინწკლ(ე)ჲაჲ ძვირად დაფასება (გა-
საყიდი საჲონისა). ~ ბრინჲ რუჲა მა-
ნითა ჰყიდიდა ერთ, დღე კი ცხრა მა-
ნითა დამიწინწკლა; დილლით კაკალ
ათ მანიდა დამიწინწკლეს.

დაწიბაჲ ნ. მოწიბაჲ.

დაწეჲეჲაჲ დასუსტება. ~ ეინჲჲარ გორკს
წეჲეჲაჲს; ენაწეჲეჲა (ნ.) ბალახით ენაჲ
იწეჲეჲეჲის, სისხლ ჩამოდს; ეინჲჲარი
დაწეჲეჲეჲეჲარ შენ თაჲ (ჰინჲრით დაგ-

სუსხვე); ქინკრი ამთონ (იმდენი) დე-
ეწიკაყ ყმაწულტ თაე (ბავშვი); ყმა-
წულტ კლიეე (მკლავები) დალდალ ყეო
(დასუსხული ისყ); დაწყაბაე უინკრი-
თაე იქნეე, სკრიითაყ; მ ი მ ლ. დაწ-
ეპულ წყეპლით ნაეეჲ.

დაწყირტიალეეა ნ. წყირტიალ.
დაწყნულეეა, დაწყნულეეა ნ. აწყნუ-
ლეეა.

დაწყრომაა ნ. ჩ(ო)მოწყრომაა.

დაწმენდაა შეხოეეა, შეწმენდა, შემშრა-
ლბა. ~ ჯელეე დაწმენდა; მ ი მ ლ.
დანაწმენდ შესახოეი. ~ პირ დანა-
წმენდს (პირის შესახოეი) დესმალს
ესტყუნ, ამბა (მაგრაბ) ესტაქენეი (ქი-
ქების) დანაწმენდს — ესტაქენეი დეს-
მალს; წყალ დაწმენდაა ნ. წყალ.

დაწნაა დაწენა. ~ ყაერით ჩაფრეეს სწნან
(ლერწმისაგან ჩელტებს წნაენ); პუჲათი
(ნ.) ხონეარს წნაენ; მ ი მ ლ. დანა-
წან დაწნული. ~ ყლი დანაწანს (თხის
ბალნისაგან დაწნულს) საბელ ეზახიან.

დაწნება, მოწნებაა დაგრება, მოგრება. ~
მულელ ატიეეაში ინსან (ადამიანი) იწ-
ნისხის (იგრისება); კისერ მოტწნეხი;
დასტაში ბაწარ მაგრა დაწნებულ ეაარა-
ზე (დართეისას მატყელის ძაფი ძალო-
ან დაგრებილა ჯარაზე); მ ი მ ლ. და-
წნებულ დაგრებილი. ~ დაწნებულ
ბაწარ; ზ მ ნ ზ. წნეხი-წნეხი ა) გრე-
ხა-გრებით, პრანეეა - პრანეეით; ბ)
იგიეა, რაც ხანწლი-ხანწლი (ნ. და-
ხანწლა); საქმეა დაწნისა საქმე გა-
ეაბა, მოაეეარა, გაჩარხა. (— საქმე
გაბარუნდა, სიმაართლის გზილამ გა-
დაიყენა ჯ ა ნ.;) ყურეე დაწნებაა
ნ. ყურ.

— წნება გრება წნელისა, ვახისა და
მისთანათა ჯ ა ნ., წნება, ტრება, ღრე-
ცა, გამრუდება მე ნ თ.

დაწოვაა ნ. დაწ; (ე)აა.

დაწოვანა, წოვანა: ~ პალეონში წრეეარ
(აივანზე ვწეეარ); ღამი მ. ზ. ზ. ბლისა
წრე(ის) წეება; მე აქ ღოწრე (დაე-
წეებო), შენ კი აქ დაწოვებარ (დაწ-
ვეები); ბუთ: მ რახანც დაწოველი, შენ
იმამინ მოვლა! (როცა ყველა დაწეე-

ბა, შენ აი მამინ მოდი!); დაწო (დაწ-
ვა), დაბინა; ბებრბაა ფართალში იწო
(ბებიან ლოგინში იწვა); შენ დაწო-
ლინეახ მასლარეარ (შენს დაწოლა-
მდე მოვალ); მ ი მ ლ. დაწოვულ
დასაწოლი. ~ დაწოვულ ადგილ არ
მაქ; ნაწოლ, დანაწოლ: ~ ქალ ნა-
წოლ ოთალი კარ ღიაა დააგდ! (იმ
ოთახის კარი, რომელშიაც ქალიშ-
ვილი წეეს, ღია დასტოვე!); ასმარტო-
ლაა ზმეე დანაწოლ ოთალი კართან
დგეეს (ასმარტოვალა იმ ოთახის კართან
დგება, სადაც მისი მძები იწენენ); თაე-
ტუჲსაღში დაწოვლაა ნ. ტუსაღ, მნიშე. 2;
ცხორ დაწოვლაა ნ. ცხორ.

— დაწოვლადე მოულოგინიაო შ ა ნ.
რეე.

დაწოთგვაა დაწეეთება.

ნ. წოთ.

დაწ. ნაა 1. დაწენა. ~ დეეაც ყმაწუ-
ლეეს იქითიან სახლში აწ. ნაესყ (ქა-
ლი „ბავშვებს იქითა ოთახში აწენს);
ზალი-ზორი აწონან (ძალით აწეე-
ნენ); ყონალეე დაწმენაყ (სტუმრები
დაწენა); ბალინცაში ღოგაწუნეს
(დაგვაწენეს); ყმაწულეეი დაწონი-
ეახ ვერ მასლარეარ (ბავშვების დაწეე-
ნამდე ვერ მოვალ); თაეთაეჲრ და-
წონაა ნ. თაეთაეჲრ, მნიშე. 2; თაე-
პირანეე დაწონაა ნ. თაეპირანეე; კოლ
დაწნაა ნ. კოლ;

2. იგიეეა, რაც გ(ა)დაწონაა. ~ მე-
ნაეი ქაა დაიწე ნ ა? (ვახის რქა ვადა-
წილენე?); ვაწი დაწ ნაა ნ. ვაწ.

დაწარანეეეეაა ნ. წარანეე.

დაწარიყიანეეაა წრიყის შეყრა (ნ. წრიყ).
~ ქათამს წრიყ შაჲყრიაე, გოღნაა
(ტყანა ტანი) გაწითეეი, დაწარიყიანე-
ულეე; ქათმეეზე, ჭუჭუტულეეზე (წიწი-
ლეებზე) კარში ტარეეას (ფადარათს)
არ ვაბმოტ, ამაზე დაწარიყიანეეას ომ-
ბოეთ; მ ი მ ლ. დაწარიყიანეულ, დანაწ-
რიყიანეე რასაც წრიყი აქეს (სინ. წრი-
ყიან, ნ. წრიყ).

დაწარულეეაა პატარა-პატარა ნაწილე-
ბად ქეეეა. ~ ნაქეაა ეეერ ჭრ (ქეეეშ)
წრულდეე, იყუწეე, იქრეე, მეეღნი (მე-

რამე) ემას ნიჩბით უქცევენ (აბრუნებენ) იმიზე, რომ ბუთბუტმან ერეურა (იმი-
თის; რომ ყველგან ერთგვარად) და-
კუწას, დაწრტლდეს.

ნ. წრულ.

დაწუნჯლაა ნ. ვაწუნჯლაა.

დაწუნჯევაა, შაწუნჯევაა შეწუნჯება. ~ მოა
ჩონსა, ნუ გეშინან, არ ღოპწუნხდევით;
თუ არ დაელოე ღუნჯა, შაწუნჯევა
(შეწუნხდები); მე ჰეჩმინამ (არავის)
არ შუაწუნხევი; დაგაწუნხეთ (შეგაწუნ-
ხეთ), ეან!; ჰაა (რა) ღოგაწუნხე, რაა
ლაპარიკრვა?

დაწუნ(ვ)აა, დაწოვაა 1. დაწვა. ~ ჰა-
რაა ვიწრე, მეგმეშლით! (არიქა,
ვიწეები, მომეშველეთ!); ე კაც წოდ
წოეს (|| სწოეს) (წვადს წვაეს); შიშში-
ლი კუჭ იწ:ვ (შიშშილით კუჭი იწეება);
გულ მძაწრე (მეწვის); მწოვენ (მწვა-
ვენ); მაგრა აღუღუტლ ჩეას (ჩაის),
ვირ ღოტლუე, და(ს)აწრევირ (დავიწე-
ვირ); თუ იმამ გელ მოგაგწრდა, დასაწრ-
ხარ (დაიწეები); ჰაბე პუტროღრა წა-
ღან — ღოაწ, ღოაწიე? (რისთვის ჰყვი-
როდი წელან — დავიწვი, დავიწვით?);
შიშაა დაწო (შეშა დაწვა); გაგონდევკაა
თქ:ნ უმ (რომ) ჩონ სალ დაწუნთ (||
დასწუნთ) (დასწვით?); ჰახანც ღეგე-
ქირღევის ჩემ თავ, აამაშინ ე ზუეაა
დაწ! (როცა დაგეჭირღება ჩემი თავი, ეს
ძუა დაწვი!); ამან (ნ.) მოკალით, ამან
დაწუნთ (დაწვით)!; სემა (სულელი)
ვარ, ჩემ სახლ მე თუთან დამიწუნ (||
დამიწრე) (დამიწვაეს); შ. კონტ.
დაწრეწინევაა დაწვეეინება. ~ დაღე-
ქით, თქრნ სახლევ თქრნ გელითავ
დასაწ:ვინევირ (|| დააწ:ვინეველვარ
(მოიცადეთ, თქვენს სახლებს თქვენი-
ვე ხელით დაგაწვეეინებთ); მიმღ.
დაწრღლ დასაწვაეი; ზ მ მ ზ. წუნ-წუნ
(←წვა-წვით) იგიეეა, რაც ხანხ-
ლი-ხანხლი (ნ. დახანხლაა). ~ ე
ქალ ამ გადაბე წუნ-წუნ დარჩა, არ
გატშოს იმასთან წასლრლა (ეს ქალი
ამ ვაჟისთვის დაიდავა, არ მისცეს იმა-
ზე გათხოვების უფლება); ჩემ დღაა

წუნ-წუნ მოკლოაე (საშინელი წამებით
მოკვდაო). (სინ. ხლართი-ხლართი, ნ.
დახლართაა; წუნხი-წუნხი, ნ. დაწუნ-
ხაა);

2. ერთგვარი ავადმყოფობაა ვაზი-
სა და ხეხილისა. ~ მენაეი დაწოვაში
ტეეან ღიდ კეატევის სიპტა (მტეეანი
ჯერ ღიდი ჰღება). მეეღან (მერმე) ჰე
(ან) წამალ არ ეწუნე (არ ეგუება, არ
უხდება), ჰე კეღემ წუნმრინა წელ უმ
(რომ) კეატევის (არის) ი, ტეეან იხ-
რუშტეე (იპრუწება), მარკლტე ცუე
(სტეეეა), ჰატრაა ჩეე (რჩება), ვაზ
იწრე; ბალიც იწრე, ვაშლიც, სხალიც.
დაწუნღომაა ნ. აწუნღომაა.

დაწუნოვაა (1). დაწუნევაა დაწუნება. ~
იწუნკს მეშოივას; იწუნრ(ის) (იწუნ-
ბა) მაგარ წუნმაა; დაქწუნე, ღოაწუნე
ღხრუნეაა (დაეიწუნე ხერინეა), მითამღა
მზინაე; ღოაწუნევით (დაეიწუნეთ) ლა-
პარიე ჰენიღაურა (ინგილოურად);
ემაწუნლეს (ბაეწუნებს) ღოწუნაე (და-
წუნაით) თმაშოეა; ეე ღროა ადათი
ჰენგილაეევი ქორწილევ დაწუნოვაა ('ამ
ღროს ადათია ინგილოებს ქორწი-
ლების დაწუნება', ეს ღრო ინგილოების
ქორწილების დაწუნების ღროა).

დაწუნოვაა (2) 1. დაწუნობა, დაღაგება. ~
შენ ჰაბე (რატომ) აწუნოდრა კორცხეე
ტალერკზე (თეფშზე)?; მანახარ გო-
რცეე ზედ დაწუნე (დაწუნე) ემ
ფლაეზე!; ქურქელ კორთეხე (თა-
როზე) ღოწუნუ (დაწუნეეა); ზ მ მ ზ.
დაწუნოველა დასაწუნობდ. ~ უწინ-
ღელ ზრღ (ძველ) სახლევში ოთალი
ქერზე ერთ ან ოორ რაფ იქნეოდა ზევით
გუგრა-მუგრაა (გოგრაასა და მის-
თანათა), კოქპეე, თაფლი ქოთნეე და-
აწუნოველა;

2. უბრობის შემღევ შერიგება. ~
ჩონ მ.ზ. ბლეემა შაზრახეს, დააწუნ-
ნრნ (|| დააწუნეს); დაწუნოვილხართა?
(შერიგებულხარათ?).

— დაწუნობა ჰ ა ნ.
დაწუნტაა დახეთქება (მიწაზე). ~ თუ

მაგრა მიწაზე დავაწყუტ (დავახუტე), მოკლო, პოგო იქნევა (როგორ იქნება), მინა პასუხ მინაცემ (ვინაა პასუხის მიმცემი)?

მღრ. აწყურტოვა.

დაწყუტლევამ დაწყვილება; ქიამ დაწყუტლევამ ნ. ქიამ, მნიშე. 1.

დაქერაამ: 1. ~ ხალოიქერავსე (იქერს) ქალევს, კმენსე; შენ დაჯინ, მე მიაგას დააქერევიარ (დაიქერე); ჩემ არანქნარ დღეა ჩემ ადგილს დააქერეხარ (მე როცა აღარ ვიქნები, ჩემ ადგილს შენ დაიქერე); ყარაბღლეი დაყენეითი ჩონ მაგა ვერ დოაქერთ (დაიქერთ); შენ თავ დააქერენნი (დაიქერენ); ორნიმ გელევი დოაქირ (დაევიქირე, დაევიკავე) კოკობ; გარაქ მაგი თავ დოაქირო (მაგ უნდა დავიქირო); კამ იქნეოდა, შენ თავ ღრგოქირას (ყარგი იქნებოდა, რომ დაგვექირე); მიმღ. დააქერელ დასაქერი. ~ დელამ (ვეერნის), ტამტამამ (ვირთის). კატამ, ჩიტ დაქერამი ქვას კლინგებ (ნ.) აყენევენ, დააქერელ რამ მოდის, ზარგ (ძერება) ემ ქტამ ქომ; დანაქერ დამქერი; დაქერილი; დასაქერი. ~ თევზ დანაქერ კაც (თევზის დამქერი კაცი); ქორწილში თუ თოჯ არ მაახბდროს (მოახვედრეს), მაშხალამ (ნ.) დანაქერ (დამქერი) კარ არ უღევსე; დანაქერ (დაქერილი) ქურდ; კაც მიდის დათ დანაქერ ადგილში (კაცი მიდის იქ, სადაც დათვი დაიპირეს); თევზი დანაქერ თორ (თევზის დასაქერი ბადე); ზ მ ნ ზ. დ(ა)-ს(ა)ქერელა დასაქერად. ~ შაღიან შინ კაც დააქერელა; ტორონჩოამ მუტლევი არაში დასაქერელა (დასაქერად) პაღულ ყოფილ; გუთან დანაქერ ნ. გუთან; გულ დაქერამ ნ. გულ; გულყევა დაქერამ ნ. გულყევა; ნ. დემ დაქერამ; ზემ დაქერამ ნ. ზემ (2); ზირ დაქერამ ნ. ზირ; თავ მაღლა დაქერამ ნ. თავ (2); თამბამ დაქერამ ნ. თამბამ; თორამ დაქერამ ნ. თორამ; ნალილ დამიქირა ნ. ნალილ, მნიშე. 2; სანუმ დამიქირა ნ. სანუმ; ტპილ ენაზე დაქერამ ნ. ენამ; ნ. ყელ-ყურ და-

ქერამ; ცოფ დანაქერ ინსან ნ. ცოფ; წუტამა ყბაში უქერი ნ. წუტამა; კელ დაქერამ ნ. კელ; კელ-კელზე (კელ-კელ) დაქერამ ნ. კელ; კამამ დაქერამ ნ. კამამ; კამამ ჩაშამამ ნ. კამამ;

2. დაქირაება, ქირით დაქერა. ~ იქერს მეცუტქულეოვან (ქირაობს მეწისქვილედ); მეზროხეს სოფლელევ იქერენ; ტანევ საყურელა მეტანეს იქერენე (ხბორების 'საყურებლად', სამწყემსავად მეხბორეს ქირაობენ ხოლმე); ნოქარ დაქერამ (მოჯამავირის დაქირაება); მიმღ. დანაქერ. დამქირაება; დაქირაება. ~ ნოქარ დანაქერ (დამქირაება) კაც; ულაყიმ დანაქერ გადაამ (ულაყისათვის დაქირაება ბიჭი, ნ. ულაყ);

3. რგება (არგებს), მოხდენა (მოუხდება); შერგება (შევერგება). ~ ავატყოფ დოხტური წამალმა არ დამქირა (ავადმყოფს ექიმის წამალმა არ არგო, არ მოუხდა); ჩემ გულ გადაალოკა, ნაქამ რამ არ დამიქირა (გული გადააქლია, საქმელი არ შევერგო, არ დამადგა), არ ვი, ქიამ მამა?; შიქმელ, ლუნემ არ დავიქირა? (არ შევერგო, არ დამადგა)?

4. დამქერავს შეეფერება; შეედრება; მოუხდება; შეეგუება. ~ ჩემ მოფიქრევაგრა ჩემ გადას შენ ქალ დამქერავს ('ჩემი მოფიქრების დავარად', ჩემი აზრით, ჩემს ვაეს შენი ქალი შეეფერება); ჩემ ცხრტ გორცს რამ არ დამქერს (ჩემი ცხრტის ხორცს არაფერი შეეფერება); ჩემ გულმა არ დამქირა ამ კაცთან (ჩემი გული ვერ შეეგუა ამ კაცს, გული არ დამიდგა ამ კაცთან); მიმღ. დამქერელ შესადერისი, შესადარი, თანაბარი. ~ იმ ქალი დამქერელ ღუნუაზე არ ყოფილ (იმ ქალის შესადერისი ქვეყანაზე არავინ ყოფილა). — შ ა ნ. რეც.);

3. დამქირა ამობენ შეღებვისას, როდესაც ქსოვილს, ძაღს და მისთანას საღებავი კარგად გაუჯდება და სათანადო ფერს მიიღებს, რამე ფერად შიღებება. ~ სიფტანდელ ტიტობმა თუ

კარგა დაჯიკირა, მაშინ ორდეთა ჰტუტბათ, თუ კარგა არ დაჯიკირა — სამდეთა (პირვანდელ დატიტბივისას თუ კარგი ფერი მიიღო, მაშინ ორჯერ ეტიტბათ, თუ კარგი ფერი არ მიიღო — სამჯერ); ფერ ვერ დაჯიკირა ზაწარმა;

6. იკირევის დაიკირება, დაქვერა შესაძლებელია. ~ ჩაჰპაა (6). გელში იკირევის.

დაქვეხევა ოფლის დასხმა (ავადმყოფობისა თუ სხვა მიზეზის გამო). ~ აქვეხეს (|| ქებაეს) (ოფლს ასხამს); დამაქვეხა (|| ოფლ. მამივდა); გა და ტ. სტრცხულთ ლაფ ოფლ მაქვეხეს (|| ოფლევ მაყრის) (სირცხვილისგან მთლად ოფლს მასხამს); მაგრა მამშიევი, შიშლი ოფლევ მაქვეხვდა.

დაქიღნაა ნ. შაკიღნაა.

დაქირაქევაა ქირაქის გაყეთება (ნ. ქირაქ). ~ ყარაჯაზზე (ვახაფხულზე) მიწას აქირაქევენ, ფაჯზე (შეზღვევაზე) აბრუნევენ; ფაჯზეც აქირაქევენ სიმინდებ (სიმინდისთვის), ბოსტინებ (ნესე-საზამთროსათვის).

[სინ. ქირაქ ქნაა].

— აყრა მიწისა ქ ა ვ თ. III.

დაქირევაა დაქირება (სქირდება). ~ ჰაბეაც გეკირევ, მაგმარა (რისთვისაც გკირდება, მოხმარეს); ემ საქმეა თავზე მაალეველა (ამ საქმის შესასრულებლად) ათ წელ ეკირევაყ (სქირდებათ); ეს მე დემეკირდე (დამკირდება); ჰანან დემეკირდევის ჩემ თავ, ამაშინ მოლაჟ (როცა დაგკირდები, მაშინ მოდი); მ ი მ ლ . დანაქირევ საქირო. ~ ჩემ დანაქირევ რამს ვერ ვპოვნოვ შინ (ჩემთვის საქირო რამეს ვერ ვპოვულობ შინ).

დაქილა დაფრჩხილეა, ფრჩხილების დაჩნევა; ნაფეხურების დაჩნევა (უმთავრესად საქონლის, შინაური ფრინველისა ან მისთან. მიერ). ~ ეზოჟ რას დატკილრა?

6. კილ.

დაქნომაა დაქნობა.

დაქლიევაა ნ. დამქლიევაა.

დაქორვაა გაქორვა. ~ მე დამიკორა (ვაქორა); მ ი მ ლ . დანაქორ კორიყანა. ~ დანაქორ ქალ.

დაქრ(ვ)ლევაა დაქრელება, ნაყშების ანუ სახეების გამოყვანა, სახეების ამოქრა, მოპირკეთება. ~ ხი კიღბანს აქრელევენენ ყოფილ (თურმე), შიგ ნაყშევს უყეთევენენ; საყ. ლ. ს. (საყელოს) ალით (ნ.), ფარჩითაც აყეთევენენ, აქრელევენენ კბილ-კბილა; კიღბან დოტქრეველევაყ (|| მოტქრელევაყ); დაქრეველევაა ნაზუქისიცი იქნევ (შეიღება); ნიშან წაღევაში ქალიბე (ქალისათვის) ნაზუქს აქრელევენ. დაქრეველევაა ქე (ან) ბექლით კექტევ (ხდება), ჰე ერ ყუტით (ან ერთი პატარა ჩხირით): ყუტის ერ თარაფს (ერთ მხარეს) გაქვეჩე ოთბა. შუაში ერ ყუტ გოტყეთე, კექტევ ყორისაალი რამ (გამოდის ჭყარიეთ რალაც), ეემით დააქრეველევ; წაღანდელ (უწინდელ) დროში ლაბდას რომ იციმდენენ, ოგემაშინ (აი მაშინ) მასეასი (ნ.) იციმდენ. მასეყს თხელ ტყავით კერავდენენ, ზედც აქრეველევენენ; მ ი მ ლ . დამქრეველეველ დამქრელებელი, ნაყშების გამოყვანის, სახეების ამომქრელი. ~ დედაბოზს კაა სახლი პატრონ აქრეველევიგედა დამქრეველეველ უსტას (ხელოსანს), ჩონიე ინსანს (ჩენიეე ადამიანს); ბევრ ინსან კორთევესაც (თაროებსაც) დამქრეველეველ უსტას აქრეველევიგედა. დამქრეველეველ კაც ყერ კორთი პირზე ქონში მონაზელ, დანაყულ ნახშირს უსომდა-აშიეედა (აშაეებდა), კიღე იმაზედაათი კირით ჰწერავდა (მხაზავდა, მხატავდა) ირემს, კაცს, ყოეიში სახეს და სხოაც, რაც უნდოდა. მასენი ყალამით ჰყრიდა. ომნაყარში (ამოყრილ, ამოტეხილ ადგლიში) მემღან (მერმე) ფქულს უსომდა — აესრვდა. გარშომო შავ, შუაში თეთრსაზიან, დიად ლამაზ რამე კექტიეოდაყ (ძალიან ლამაზი რალაც გამოდიოდა ხოლმე) (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); დანაქრეველევ დამქრელებელი, ნაყშების

გამომყვანი; დაკრელებული, ნაყუმბ-
ამოკრილი. ~ კიღბან საიაც კეპტევ,
დანიკრეველეუც (კიღობანი სადაც შე-
იძლება იყოს, დაკრელებულიც ანუ
სახეებიანიც); დაკრეველეულ, დაკრე-
ველელ დაკრეველებული, ნაყუმბამოკ-
რილი. ~ მუერუი კინეით დაკრე-
ლეული (კიღობანი რკინებითა დაკ-
რელებული); დანიკრელეც (კრელ)
გირც ნ. გირც.

ნ. კრელ, მნიშვ. 1.

დაქუტაი, მოქუტაი: თოლევ დაქუტაი
(მოქუტაი) ნ. თოლ, მნიშვ. 1; ნ.
ქუსლ მოქუტაი.

დაქუტაი, დაქუტაი დაკვირება (თვა-
ლის მოუშორებლად), დაშტერება. ~
აგრ ეპყუტეე (|| ეპყუტეე), იგრ ეპყუ-
ტეე; აშმა ვერ ცნოვს (ასე აკვირდება,
ისე აკვირდება, მაგრამ ვერ ცნობს);
ფლავ ჩალაგევაში (ნ.). -გაქეთევაში
ლაშახი (საკუთარი სახელია) მექვი-
ტევის (მაკვირდება), შიანც ვერ აყე-
თეეს; მიციტხანაში (სამიციტნოში) ერ
ბერ კაც შომოდის, ფაჩაი დეექუტაი
(ხელმწიფე დააკვირდა), ხედაეს, თაი
მამას (თავისი მამა); ორნომ ერთ-
მერთს დაქუტეიან (ორივე ერთმანეთს
დაშტერებია).

დაქულეტაი: გზაი დაქულეტაი ნ. გზაი
დაქუტმაი, დაქულმაი, მოქუტმაი აღ-
მონაცენისთვის ღერო-ფოთლების დაქ-
ულემა. დასრესა და ისე მოცილება ~
თუ ალაი ან სხო რამ ვერ მოგუწყუ-
ტი ზირი, იმაშინ ფოთოლ-რამს ქე-
ლთი ქუყრმათ, ზედათი ქუყრმათ
(თუ სარეველა ბალახი ან სხვა რამ
ვერ მოვწყუტეთ ძირიანად, მაშინ ფო-
თოლსა და მისთანას ხელით ვეღლე-
მათ და ზევიდან ეწყუტეთ). ოგეესი
(აი ესაა) დაქუტმაი (|| დაქულმაი), მი-
წაში კო ჩევის (ჩნება) ზირ, კედემ
ომოდის; „ბოლოკი თესლს მაისის ნა-
ხევაში დილოგი (ბოსტნის) თირე-
ზე (ნ. თირ, მნიშვ. 2) დგმენ ისევე,
როგორც ფიადა ფაქლას (კუტ ლობი-
ოს), ღეროი და ფოთოლ ომომოვაში

იმას ჯელით ჰყურმენ, ზედათი ფე-
საც აკირევენ ზალაი ღეროში და ფო-
თოლში ნუ წოდეს, ქრშეყენ დაბრუნ-
დესაც (შინამრეწე).

— ჰუმენტა კენტა; წუვეტა მე ნთ.
დაქულემა ჯელით გაქანა საბაი, და-
ქულემა, დაქულეტა გასრესა ჩუ ბ.
ულემა სრესა შარაშ, ჰუველავეს
ხელით უღლეშს, ჰულეტს (მხხალს,
ჰუნეტ ლობიოს და სხვ.) ქ გლ.

დაქუტაი ნ. დაქუტაი.

დახვევაი გამიზებება, გალიზიანება (სატ-
კიერისა, კრილობისა...). ~ ჰერამ ხა-
ოვს (კრილობა უმიზებდება); ქუტყ,
წყალ თუ მოხტო შენ ჰერამს, სახვენ-
ლი (გამიზებდება, გალიზიანდება), კა-
იგორა მოჟარ!

— ხაო სიცივით წყულთ გასივება
ს ა ბ ა; ხაო უკრიფა, ხაოს უკრიფეს
აშუპება სიცივისგან ან დასველებისა-
გან ჩუ ბ., დახვერება სიცივისგან
კრილობის გასივება ქ ა ჯ.

დახალ [აზ. დიალ.] ბანიანი ძველებუ-
რი მიწის სახლი.

დახანხალი დაწვა, დადაგვა; გა და ბ-
დატანჯვა, ტანჯვისაგან დადაგვა. ~ რა
მაგრა წოვეი იყო ე პილპილ; ემნი
დამოწო, დამხანხლა (რა ძალიან ცხა-
რე იყო ეს პილპილი, სულ მთლად
დამწვა, დამდაგა); თით გოქეერ (გავი-
ქერი) დომხანხლივ (დავიდაგე), ამ-
ტოკედა; ემ ქალი დერდიბე დოიწ
(დაიწვი), დომხანხლივ (დავიდაგე);
ზ მ ნ ზ. ხანხლი-ხანხლი ტანჯვით, წა-
მებით, დაგვით. ~ ხანხლი-ხანხლი
დარჩა (დაიტანჯა, დაიდაგა) (სინ. წუ-
წუ, ნ. დწუ(ე)აი; ხლართი-ხლართი, ნ.
დახლართაი; წნეხი-წნეხი, ნ. დაწნე-
ხაი).

[სინ. დახუხამ].

დახარტაი გარდაცვალება, მოკვდომა. ~
უწინდელ დროზე ამბოვდნენ — ფუ-
ლანქეს დახარტულავ, მითამდინ მამ-
კდარავ (მავანი დახარტულა, ე. ი.
მომკვდარა).

— დამხარტა ქ ა ნ., იხარტება.

კედება, ილუპება, თავს წირავს კ ი ნ კ. ვაჟა.

დახარტაჲ, გახარტაჲ 1. გაღესვა, აღესვა იარაღისა. ~ ხარტი ქტაძითი (საღლესი ქვით) გოჭლესი, გოტხარტი.

5. ხარტ (1).

— **გამოხარტაჲ** ნიჲ;

2. კარგად გაწმენდა, გახეხვა, დახეხვა, გარეცხვა (ქურკლოსა, ქვაბისა, ქვევრისა და მისთანათა. ითქმის აგრეთვე ხის მასალაზეც). ~ კუნზევ (ნ. კუნზ), კარევი გოტხარტი.

5. ხარტ (2).

— **ხარტვა** ქვევრის ხეხვა, რეცხვა ხარტით, სახარტავ ქვით ჯ ა ნ.

დახატუნევაჲ ლუტუნე, ლიტინი, ხიჩინი. ~ დამიხატუნ, ი!

დახევაჲ (1): 1. ~ ერ წყულ ქალმევი (ქალამნები) დოჰხივი (დაეხივი); თულევი მა ტამსულმუზ დოგიხივიეს (მეძებარმა ძალღებმა ტანსაცმელი დაევიხიეს);

2. ტყავის დაქრა (შოლტებად, საღვედელ და სხვ.). ~ ქალმევი შაჰქნელა (ამოსასხმელად) ტყავს ხევენ, აშოლტევენ (ნ. დაშოლტაჲ); ლოდს ჰხევენ ტანის, ზაქია ტყავით (ღვედს კრიან ხოსა და ზაქის ტყავისაგან); ტყავ-დახევაში (დაქრისას) ამბოვენ: ჯაჲ საღრიჲ (ნ. მნიშვ. 2) ტყავ დამიხივი; მ ი მ ღ . დახეულ დაქრილი (ტყავი...).

~ დახეულ ღოდ (დაქრილი ღვედი).

დახევაჲ (2), **დახრვაჲ**, **ახევაჲ**, **შ(ო)მოხევაჲ** დახევეა (ახევეს, იხევეს). ~ მე ბაწარ ვახრე (ძახს ვახევე); შალს ოვაქ, უხევი (ვიღებ და ვიხევე); ქალამ (კომბოსტო) თავს იხევეს (იხევეს); ფაჲლას (ლობიოს), კიტრს ევაგზე ახევენ (ახევენ); მეჰანენიყევე (ნ.) მიანენიყზე (ნ.) ახევენდენ (ახევენდენ) პარკს; ბაწარ დოახივი (დაეახივი); ფაჲლაჲ ოახივი (ლობო აეახივი); მეშუჲ თუ დოახივი (დაახივი) ააბიერა (უშნოდ), იტყუან — შაჰტეგონგლი; ემ ცხენი კისერზე დოახივი ქენდირ (დაახივი ბაწარი); ქალისიანევი (ქალის მარხიდან მოსულები) ქალს პატრა ქორწილში აყარან [ნ. შ(ო)მოკრაჲ], გრევევი გარაქ შამაახივიან (მხრე-

ბზე უნდა შემოახვიონ); შამიხივი (შემომიხევეია); შაგმიხევერა შალ, რაჰსაჲ? (რა არის, შალი რომ შემოვიხევეია)?; შ. კ ო ნ ტ. დახევიწევაჲ დახევეინება. ~ მე თუთან მიხევიწევი ხაჲათ (ნ.); მ ი მ ღ . დახეულ დახეველი. ~ თავზე კარკატან (ძონი) აქ დახეულ; ზ მ ნ ზ . აახეველა ასახეველ. ~ კიტრ აახეველა სხო რამიგნი ბევერ ცხილას კრიან (კიტრის ასახეველ უმეტესად რცხილას კრიან); ხახეველა სახეველ. ~ აბრაშუნ სახეველა; მალაჲჲა დახევაჲ ნ. მალაჲჲა.

— **ახევა** ჯ ა ნ.

დახევენაჲ, **დახრვენაჲ**, **ახევენაჲ**, **შ(ო)მოხევენაჲ** 1. დახევეა, შემოხევეა (რამის ირგვლივ) (ეხევეა). ~ ფაჲლი ჰკალ ეხრვის ევაგზე (ლობიოს ჰქკალი ეხევეა ფიჩხზე); ფეჲზე ერ გულ შემმეხივა (შემომეხივა); ტანაჲ ჩუზე დახევენი (|| დახრენი) (ხხო პალოზე დახეველა); შუღდენა გულ ერთმერთს დახევენაჲ (შვილი გველი ერთმანეთს დახევეია); ფეჲვეში თავ (თავი) შემო(ჰ)ხევენი (შემოხევეია); მ ი მ ღ . დანახე, დახეულ დახეველი. ~ ბამბა დანახე მასრაჲ (ბამბადახეველი მასრა);

2. დახევეა, დასევა (ბევერისა). ~ ტილ ეხევის (ეხევეა, ესევეა); ქალეჲ მამას დორთიანი ეხრვიან (ეხევეიან); საჲათი დახევენაჲ (|| ახევენაჲ) ექთონ ტილ? — ღორიზენი (ღორისაგან) ამხევის, ღილ-წრულ ზედ დამხევენიდენ წაიღნაში, ისინ ბევერ იყენ, მე — ერთ.

[სინ. დაღრვენაჲ; დასევენაჲ, დაყრაჲ]. **დახეთხევაჲ** დახეთქება. ~ ფთა (საყლ-თარი სახელია) ბიზაჲ აჰყუნავს დათს, ახეთხევეს (ახეთქებას).

დახივევაჲ დახევიწევა. ~ გარს უხივევენ (უკან ახევიწევენ); გარევეს დოხივი (დაახევიწევი), უკან წოღდენ!

დახილაჲ დაძებნა.

დახიჰიკეჲვაჲ, **დაჰიჰიკეჲვაჲ** სულ ერთიანად დაბრმავება. ~ შენ რაჲზე დახიჰიკეჲვლი (რისთვის დაბრმაველი)?

5. ხიჰიკაჲ.

დახლართაჲ: ზ მ ნ ზ . ხლართი-ხლა-

რთი იგივეა, რაც ხანხლი-ხანხლი (ნ. დახანხლამ). ~ ხლართი-ხლართი დარჩა. (სინ. წუა-წუ, ნ. დაწ(ვ)ამ; წნები-წნები, ნ. დაწნებამ).

დახლრამა ნ. ვახლრამა.

დახმამა [ახ. დახმა] ქობი, ქობმანი. ~ ერ პატრა დახმამ დამიდგამ.

დახორხლევა, მოხორხლევა, შ(ო)მოხორხლევა ხვევით დამრგვალება, დახვევა; შემოხვევა. ~ ქენღირს (ნ.), ჩათს (ნ.), საბელს ახორხლევენ (ახვევენ), ევმაგრ (ისე) ინახენ; ბაწრი კვლას (ნ.) ახორხლევენ; ბაწრი გორგალ დაახორხლ!

[სინ. დაგორგლევა, მნიშე. 1].

დახორხორევა (1) ბევრის კამა, ვაძლომა. ~ დაახორხორა.

— დაგახორხორა რაიმე სანუგბროთი მთელი ოჯახი ანუ ამხანაგობა ნამეტან გაევახარა ჟ ა ნ.

დახორხორევა (2), შ(ო)მოხორხორევა თავის მოყრა, დაგროვება, დახორხევა, შექუჩება. ~ ბუთუმე (ყველა) დაგრუევეულ, ექ მოსულ, დოგხორხორევენ ზედ; ქალს გრღრემამ დართიანი შომოტხორხორეს (გველები ქალის ირგვლივ დახორხოდნენ); არჩილი ქორწილში ნათესავევ, ყაუმ-ყარდამ (ნ.) ვარაქ (უნდა) დაეახორხორო; ორღობეში ერ რამ მამხდარ, ხალხ შექუჩეღლ, დახორხორეულან; ორ გვექ (აი აქ) ერ ქალს გულ წასლოდა, დახორხორეულიყნონ (დახვეოდნენ) ზედ; წუხელ ე გადაე (ვაეები) შენთან პაბე (რატომ) დახორხორეულიყნონა?; დახორხორევა ინსნეე (ადამიანების) დაგრუევაჟს (დაგროვება).

— წამოხორხორდება ბევრი ხალხი ერთად მოვა კ ა ი შ.

დახორხოშევა, დახორხოშალევა მსხვილად დაფქვა. ~ ხორხალ ხორხოშდევის (|| ხორხოშალედევის), გროშდევის; ჩონ ფქულ დოჯხორხორევი, ხორხოშელამ ქნაღ; დახორხოშეჟას გროშ ფქულებე (ფქვილებე) ამბოვენ, აგროშამ და დახორხოშალევა ერთი (ერთად).

დახრევა ნ. დახევა (2).

დახრენამ ნ. დახენამ.

დახრტამ სახვევით დაწმენდა, დასუფთავება (ეზოსი, ბოსლისა, საქათმისა და მისთ.). ~ აღილ ხრტავ (ბოსელს ეხვეტავ); ზ მ ნ ზ. დაახრტაღა დასახვეტად. ~ ერ ცხენი ქობ მიპკეს დაახრტაღა.

— ხეტა ჟ ა ნ.

დახრწამ დახეწამ, სახრწით (ნ.) ვასუფთავება (მატყლის ძაფისა); მ ი მ ლ. ნახრწ დახეწისას დარჩენილი ძაფის ნაკუწები.

— ხეწა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., შ ე ნ თ.

დახრამ ხიდან ხილის ლატნით ჩამობერტევა; ჩამოყრა; მ ი მ ლ. დაახრელ დასაბერტევი. ~ დღე კაკალ დაახრელ მაქ; დანახარ ჩამოსაბერტევი, ჩამობერტევილი (ხილი). ~ ქლიავის დანახარ ალატ (ქლიავის ჩამოსაბერტევი ლატანი); დანახარ ქლიავს თუთქენ, ჩაფრევე (ლასტებზე) ავმოვენ; დახრიღ ჩამობერტევილი (ხილი).

— დახრა ნიგვისის ანუ წაბლის ხის ბღერტა ალატით ჟ ა ნ., ხრის ბღერტავს შ ა ნ. რეღ.

დახრტამ, შახრტამ დახერება, შეხერება (წენიანისა, სითხისა). ~ წონ არ დაახრტავარ (წვენს არ დავხერება); ჩომობტენ ცხენიწედადთი, პატა წყალ შახრტა; ად მამაზაღლო, ცოტა წყალ დეგებრტეასა!; შ. კ ო ნ ტ. დახრტინევა დახერეპინება, დაღეეინება. ~ ყმაწულებე (ბავშვებისთვის) ქათამს ხარშავდა, წონს ახრტინევადაყ (|| ახრტრედაყ) ახერეპინებდა, ასმევედა).

დახრუნჟამ, მოხრუნჟამ ხრუნჟების (ნ. ხრუნჟ) გავეთება ძაფზე, კედზე და მისთ. ~ მავრა დანახახ (დაძახული) ბაწარ მავრა იხრუნჟევის უარაწე (ჟარაწე) ან თითისტარზე. წორზე თუ პატა(ცოტა) მალე არ გამაძტან, დამხრუნჟევე, ბაწარ დახრუნჟელავ — ამბოვენ.

[სინ. შახრუტამ].

— მოხმუნჟა ნაკების შეკრება ძ ო ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

დახრუშტ(ი)ევია, დახრუშტაა 1. დხუა-
ქუქება, დახეევა. ~ წიწილი ბოლოვეს
ოხრუშტევეთ (ნაწნავის ბოლოებს ვახ-
ვევთ); შენ თმამ ხრუშტი (ხუქუქია),
არჷმ (რომ) არ დაგიხრუშტევი (ხომ
არ დაგიხევი)?; მ ი მ ლ. დახრუშტ-
(ი)ეჷლ დახუქუქებუღი. ~ დახრუშ-
ტეჷლ თმამ;

2. დახრუქეა, მობღუნძეა. ~ წუმ-
რიან წელ უმ კეპტევის ი, მენაჲ იწოჲ,
ტეან იხრუშტევე, მარკლჷჲ ცუჲ, ჰა-
ტრიაჲ ჩევე (წვიმიანი წელწიადი როცა
არის, (ვენახი) ვაზი იწეება, მტევენი
იხრუქება, მარცვლები ცევია და პატა-
რა რჩება); მავარ ცხელში (სიცხეში)
დოთოლ იხრუშტევის.

შდრ. ხრუშტ.

— შეხრუსტვა კანის ცეცხლში მობ-
ღუნძეა ს ა ბ ა, ხრუქეა, ხრუსტვა
კმღუნა, მობღუნძეა ჩ უ ბ.

დახტომამა, შახტომამა, შ(ო)მოსტომამა
დახვდომამა, შეხვდომამა, შემოხვდომამა.

~ გზაზე ერ ჩობან (მწყევსი) უხტევის
(|| უხტჷვის) (უხვდება); ამთ ტყეში
ერ დათ (დათვი) უხტევაჲ (|| უხტჷ-
ვაჲ) (უხვდებათ); შეველ შიგ შაარში
(ქალაქში), ზჷბნივარ (ეძებნი), ნოხო
ერ ჰენგილაჲ დამიხტჷ ვე! (ვნახო, ერთი
ინგილო შემხვდება — მეთქი!); გზაზე
სამ ერჷურა (ერთგვარი) ხეჲ დაგიხტრჷ-
ვის (დაგიხვდება); ამ გზამთ წამ, შენ-
ზე დაახტომელი (დაგიხვდება) ერ გეჲ;
ერ ქართულ ვაღამ დამიხტო (ერთი
ქართველი ბიჭი დამიხვდა); გზაზე ერ
სახლ დაგიხტრა? (დაგიხვდა?); მეურ-
მეჲ სა დაგიხტრჷა? (დაგიხვდა?); წყა-
ლზე ერ ბებერ დატხტოჲ (|| დოტხ-
ტოჲ) (დაუხვდათ); ერ ქალ შოგმიხტო
(შემოგვხვდა); გზაზე იმათ თავ (თავი)
შომოხტოჲ (შემოხვდათ); ყაჩაღეჲ და-
ჰხტონა (დახვდნა); გზაზე დატხტოთ
(დაეუხვდეთ), კარგა შახვდოთ, ნოხოთ,
მინ არისა ე კაც; გზაზე ერ ყურღლეჲ
დაჰხტომი (დახვდომია); უხარიაჲ ერთ-
მერთი შახტომამა; მ ი მ ლ. დანახ-
ტომ; შამანხტომ დამხვედრი, ვინც

დაგხვდება; შემხვედრი, ვინც შეგხვ-
დება. ~ მილიან ქალიზე დანახტომ გა-
დასთან (მილიან იმ ვაჟთან, რომელიც
ქალს დაუხვდა); გზაში შამანხტომ კაც.

— დაჰხტო: დახტომამა ჯ ა ნ.

დახუქაჲ: კიქიქა დახურამა ნ. კიქიქაჲ,
მნიშჷ. 2; ტკენინ დახურამ ნ. ტკენინ;
ჩარგულა დახურამა ნ. ჩარგულ.

დახუქამა: თოლეჲ(ს) იხუქავს ნ. თოლ,
მნიშჷ. 1.

დახუხამა იგივეა, რაც დახანხლამა. ~ და-
წოვაში ამბოვენ დახუხას, ზოგდეჲა ე-
ვე რამ კმაში (ზოგჯერ მუჲე რამის კა-
მისას):—პათარ (რა) შეჲე რამ იყრაჲ.
ენი (სულ მთლად) დამხუხავ; დახუხამი
ინსანს (აღამიანს) ჟრიანტლავს, ყბამ
(პირი) ენამ იხუხეჲ.

დახწვე(ნ)ამა, დღწვე(ნ)ამა 1. გათაჲებამა,
დამთავრებამა. ~ მამამა ახწვეს (ათაჲებს)
შიშამა გომოზიდას; ი სამკალ წელს არ
ღეხწვე (არ გათავდება); ბჯთჷმ ხალყ
ღეღიჲეჲაჲ, ი საქმეჲ დღე ვერ დაახწვე-
ველი (მთელი ხალცი რომ დაესიოს, ის
საქმე დღეს ვერ გათავდება); საქმეჲ
დააღწვი?; კაცმა მოხნამ ვერ დაახწვიჲ
(ვერ გაათავა); ქორწილ !ღეხწვიჲ (გა-
თავდა); კაცეჲმა კმამა დააღწივეს.

— შ ა ნ. რეჲ;

2. გაღარჩენა, დახსნა, გათავისუფლ-
ბა. ~ ტქენიჲუმეჲ არის, ჰენევეიჲ ჟარი-
თ იღწვეს ვაღეჲს (რომლებიც ჭარიდან
ათავისუფლებს ვაჲებს); ფიქორ ნუ გაქ,
მე დაგახწვე (დარღი ნუ გაქვს, მე გადა-
გარჩენ); მე ამ ზმევი ჳელით შენ თავ
დაახწვევარ (ამ ძმების ხელიდან დაგიხსნი);
შენ ემგე (ასეთი) კამ საქმეჲ მიყავ,
სტყდღლს დამახწვი (სიყვლილს გადამარ-
ჩინე), ერ კოჲეჲაჲ (ერთი სიყვთეჲ) მი-
ყავ!; ემ კაცმა ჩონ სტყდღლჷ ღოგახ-
წვიჲ (სიყვლილს გადაგვარჩინა); წამ, ამ
ცენს ამ კუცეჲ დღუხწვიჲ ეანავრი ჳელი
(ეს კვიციანი გადაურჩინე მგლისაგან)!; ეჲ,
ეხლა თელ ქნტლჷყავ, ე ემჷმ ღემეხწვიჲს
მოკდომიზნიჲე (ეჲ, ახლა ცოცხალი ვყო-
ფილოყავი და ეს ვირი გადამერჩინა სიყ-
ვლილსაგან);

მა გამოძვრომა, დაძვრომა, ვასხლ-
ტომა. ~ გარ დევნივა უღლოქმამ
(ხარი გამოძვრა უღლოდან); ეხლა დედექ,
სად უნდ დემეხწიო; გადას ყორ დახწე-
ნი ტელით (ვაეს ცხვარი დასძვრომა ხე-
ლიდან);

4. დამრობა, მოძრობა (დასძვრება,
მოსძვრება). ~ თითვე ვალაღ-ვალად და-
ხწევნოდა (თითები სახსარ-სახსარ დასძ-
რობოდა);

5. დავარდნა, დაცემა. ~ დათი (დათვის)
დანახაში ყმაწულ შიშით ეხწეჲ (ვარდუ-
ბა) მიწაზე; გარბენაში ორმოში ეხწევი; მე
მოჭტანდი ჩეა (ჩაი მოჭტონდა); ფეყ
წომოჭყარ, ვოლოაქციე (წავიქეცი), ეს-
ტაქან დემეხწივა ტელი (ქიქა დამივარდა
ხელიდან).

— შან რეჲ.

დაქველვაა ნ. ტავილ.

(დაქაქაა იგივეა, რაც დაბაქაა. ~ წინდაა
აგაქა-დაბაქა; დეგეცას ქება, აბიოტრა
დაგიტაქა ჩემ ტამსუმუხ (რა უშნოდ
დაგიტრაეს ჩემი ტანისამოსი), ემას დაა
(მეტს) აღარ ჩოაქომ მე; საყერველ
ლოუტაქა, ლოუგდო; მიმღ. დანაბაქ,
დაბაქულ უშნოდ, დაუღვერად შეკერი-
ლი, დაყერებული, მიჭანული.

დატადა: პურ დატადა ნ.პურ.

დატეთვაა, დაუეთვაა განციფრება, სა-
ხტად დარჩენა, გაშეშება (გაყვირებისა-
გან). ~ გოტმათ, დოჭეტოდ, დოჭჩიე;
დაყეთდენ (||დატეთდენ); ნ. ტეთოვ-ტე-
თოვ.

დატეჩაა 1. ნ. ვაგეჩაა;

2. ხალხის ცრურწმენით — დაძლე-
ვა, ჯობნა, მორევა, დათრგუნვა, და-
მარცხება (ითქმის, ჩვეულებრივ, ფრინ-
ველებზე; მერცხალზე, გუგულზე, კოტ-
ზე, ოფოფზე, მოლალურზე და მისთა-
ნებზე. დილით ადრე, უზმოზე ამ ფრი-
ნველების ხმის ვაგონებამდე, თუ ვინ-
მე სიკმელს შექამდა, ანდა თუნდაც ერთ
ლუკმას ჩაიდებდა პირში, აიით ვი-
თომდა ამ ფრინველს აჭობებდა, მოე-
როდა და გამარჯვებული იქნებოდა.
გარდა ფრინველებისა, ითქმის სხვა რა-
მეზეც, მაგ. ქუხილსა და გრგვინვაზე.

იმეთათად იხმარება ლეკების მიმარ-
თაც); თუთაბალია დაქეჩაა მოლალუ-
რის დაძლევა; კუპკუა დაქეჩაა გუ-
გელის დაძლევა. ~ კუპკუა დატეჩა-
ში დილლათაე (დილიდანვე), იმი ტმაა
ვაგეჩინახ (ვაგებამდე), დამეტლა (ლა-
მიანად) ადგომში ვრ ლოკმა პურ ჩა-
დო გარაქ (უნდა) ყბაში, რომ კუპკუა
დაქეჩიო. ეს ამაზე შეჩიდან, რუმ და-
მეტლა ოთდგეთაე, ბევრ ნუ დრგა-
ზინდასაე (დაგვეძინოსო). თუ კუპკუმ
დატეჩა ინსნი თაე (აღამიანი), ინსან
დამეველა ვერ დგევის, ბევრ იზინევის
(|| იზინევის); მერცხლი დატეჩაა მერ-
ცხლის დაძლევა. ~ ყარააზზე (შემო-
დგომაზე) მერცხალ მოფრინევაში ვა-
რაქ (უნდა) მერცხალ დაქეჩიო. მერ-
ცხალ დატეჩაა კეპტევის (ხდება) ან
ღუნეთი, ან ზმარით. მერცხალ და-
ნახინახ წინ (დანახვამდე) ეყეე რამ
შეამო გარაქ, ზმარში დაგვეულ (დაძ-
მარებული, დამწილებული) იქნეს ვა-
რაქ, ჰე (ან) ზმარიან კიტრ, ჰე ღუნეა
დაალიო, ჰე ყბაზე (პირზე) ცოტა ზმარ-
უმ (უნდა) მაახზროო. მეველი (მერმე)
დალევას უქან მერცხალ თუ ლოა-
ნახით ი, მერცხალს ეებნეთი: „მერც-
ხალო, დაგეჩი, დაგეჩი!“. მერცხალს
ამაზე ჰეჩენ, რუმ წელს ლამაზა
ვილაპარიკოთაე, ენაა ნუ მოტგდოთ
ლაპარიკოთაე (ენის მოკიდებით არ ვი-
ლაპარაკოთო). თუ მერცხალმა ჩონ
დოტეჩაა (გეაქობა), ამამინ ამბო-
ვენ — „ჩონ ენას ეუგდეთ ლაპარიკში“.
ენაა მანაგდეე (ენაბლუ) კაც ამბოვს:
ჩემ თაე წელს მერცხალს დოტეჩიოვი;
კოტი(ს), კუუტი(ს) დატეჩაა კოტის
დაძლევა; ჰოპოპი დატეჩაა ოფოფის
დაძლევა. ~ ჰოპოპი დანახინეახ და-
მეტლა ადგომითაე (ადგომისთანაე)
თაე ივარცხნიან, ჰოპოპმა ნუ დოგ-
გეჩასაე, თმაა აბუტუე (გაწწილი,
აბუტუელი) ნუ იქნაე. თუ ჰოპოპ-
მა ინსნი თაე დატეჩა (|| დატეჩა), თმაა
გაბუეეულ კეპტეე (ხდება), ინსან ვე-
ლარ ივარცხნის; გურგური დატეჩაა
ქუხილის, გრგვინეის დაძლევა. ~ ზუ-

არხუნას სიპტა ომოსლაში სკამენუ, გურგურმა ნუ ღოგეჩასავ (ძირხვენას პირველამოსელისას ქამენ, ქუხილმა არ დაგვეძლიოს); ლეე დაჭეა ლე- აის შორევა, დამარცხება, ლეისათვის ჟობნება. ~ მე ლეე დაჭეეჩ; „ინგილო- ებში საბჟოთა ხელისუფლების დამ- ყარებადის ღორი სახლში არავისა ჰყავდა თათრების შორიდების გამო, რომელთაც რჯული უკრძალავდა ღო- რის ხორცის ჰკამს. ამიტომ ინგილოე- ბი სხუფრიე იკმაყოფილებდნენ ამ მოთხოვნილებას: აღდგომის წინაღლე- ებში მიდიოდნენ სანადიროდ, მოე- დებოდნენ მთა-ღრეს, უმთავრესად კი ალაზნის ქალებს, ხოცადნენ გარეულ ღორებს, ერთმანეთში ინაწილებდნენ და ამით იხსნილებდნენ. ეს ჩვეულება, ე. ი. ღორის ხორცით გახსნილება, მტკიცედ იყო დაცული ბოლო დრომ- დღე. მოხარულ ღორის ხორცს პირ- ველად ცოტას გაღებდნენ, გამოათუ- რთებდნენ და იტყოდნენ: „ლევო, დავ- ჩეს.“ ამ სიტყვებსავე იმორებდნენ ლეის დანახვაზე აღდგომის პირველ დღეს“ (ე დ ი ლ ი, გვ. 89); დიდ შარ- ხოვ გახსნილევი დილაზე ღორი გორც- უმ(უნდა) შკამო, ლეე დაჭეეჩო:

— დაჭეეჩა ჟ ა ნ: დაძლევა (მნიშე- 2) ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); მე დაგლაჟე მიცვალბულს როცა ასვენებენ, თუ ბავშვი შეესწრო, ას- წყვეენ ხოლმე აკვანს, ფეხზე დაყენე- ბენ და ამ სიტყვას იტყვიან. მოზრდი- ლი ბავშვებიც ამბობენ მ ე ნ თ:;

3. ახალშემოსული ხილის, ბოსტ- ნეულისა და მისთანათა პირველად გა- სინჯვა. ~ რახანც სიპტა შკამენ პა- მიდორს, კიტრს ატამს, სხალს-რამს (მსხალსა და მისთანებს), ამაშინ ამ- ბოვენ — პამიდორ, კიტრ, ატამ, სხალ... ღოჭეეჩი (დავძლიეო).

— დაძლევა (მნიშე. 1.) ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

დაჭირევა გაჩხირვა, გახირვა. ~ დაგ- ლეულ ბაქნი (ნ. ბაქან, მნიშე. 1) ყუყურში ერ ყიზილ დაჭირევი (და-

მტრეული ბაქნის კუთხეში ერთი ოქ- რო გაჩხირილა).

— დაჭირება შეყულება, მიზენა მ ე ნ თ., ქ ა ჯ.

დაჭიფა ძაფის გოფებად დახვევა (ნ. გოფ), დაშულოება. ~ ბაწარს ჰჭიფენ, გოფევენ აკეთევენ, ევმაგრ ინახენ სა- ქირო დრომდე; მ ი მ ლ. დაჭიფულ გოფებად დახვეული.

— შ ა ნ. რ ე ტ., დახიფვა მ ა რ ტ. — ი მ ნ., ახიფვა შ ა რ ა შ., ზიფვა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (იმერ.), ამოხიფვა ნ ი უ.; ამოკეცვა მ ე ნ თ., ამოკიფავს კ ა ი შ.

დაჭმარევაა 1. ნ. გმარევაა.

2. დახარჯვა. ~ ბუთუმ თეთრ და- აჭმარა (მთელი ფული დახარჯა); პურ ღოჭმარევიაც (დაუხარჯავთ).

დაჭმიანევაა ნ. დაჭრიანევაა.

დაკოცაა დახოცვა. ~ ან ქალ მემეცოთ, ან კიდე (ან არადა) ემ საათში თქონ თავს დაჯოცევიარ (|| დაჯოცევიარ, || დასაჯოცევიარ) (დაგხოცავთ); ბუ- თუმ რამ პაზირ ქენით, თუარდემ მა- მია თქონ თავ დასაჯოცელი (|| და- აჯოცელი) (ყველაფერი გაამზადეთ, თორემ მამა თქვენ დაგხოცავთ); პა- რაჟ, მრგრშოლით, ისენ დაახოცელ- ნი (|| დაახოცენი) ჩონ თავ (არიქა, მოგვეშველეთ, ისინი დაგხოცავენ); სიცილი ღოჯოცით (სიცილით დავი- ხოცეთ); მ ი მ ლ. დანაჯოც(ნ) დამ- ხოცავი; დახოცილი. ~ ჩემ ზმევი დანაჯოც აასი (ჩემი ძმების დამხოც- ვი აი ისაა); უმზრახოვი დღე (ნ. უმზრახოვაჟ) კაცეე დგევიან, სამარი- ევზე (სასაფლაოებზე) მიდიან, სან- თელს უდევენ თავი დანაჯოცნევიებ (სანთელს უკიდებენ თავიანთი დახო- ცილებისათვის); ზ მ ნ ზ. და(ს)აჯო- ცელა დასახოცავად. ~ მიდის ირმეე დასაჯოცელა.

— კოცვა ჟ ა ნ.

დაჭრლ:ვაა დახველება.

დაჭრაფუნევაა ნ. გრაფუნ.

დაჭრიანევაა, დაჭმიანევაა წიწილის წა- მოჩიტება-დაფრთიანება და ბუმბუ-

ლით შემოსვა. ~ კუჭულეე ერ კუჭრუა, ნახვერ თჳს უან გმიანდევის, ყანადეზე (ფრთბზე) ცოტა დუდრუან ბუბულ გომოდისე (გამოსლით), ბუმბულ ემბევეე კუდეზე. ადმანინ ამბოვენ: ჩონ კუჭულეე დაცმიანეტლან.

[სინ. შახერგაჲ].

დაქროვაჲ, დაღოვაჲ დახარობა. ~ ჰარაჲ, უჭი:ვი (არიკა, ვიხრობი); გეე-ში რუმ ჩა:დე, დაჯჩუვარ (მდინარეში რამ ჩაიდე, დავიხრობი); ისენ დერაში დააჯ:ლი (ისინი ზღეში დაიხრობიან); აჲ კაცო, რა დამაჯჩრევი (რას დამახრევი)!; დოჯჩით (დავიხრობი); წყალში რაეურა (როგორ) ჩომო:დეთა, რუმ წყალმა არ დოჯჩინსა (დაგვახროს)?; ჩემ კაც დანაწოლ ლოგინ ქა წყალ თმოტდეს, დოჯჩინს, მოედეს! (იმ ლოგინის ქვეშ, რომელზედაც ჩემი ქმარი წევს, წყალი ამოვიდეს, დაიხროს და მოკედეს!); დატეჩი (|| დჯჩოე) (დაუხრევი); დაროვაში (დახრობისას) ინსან (ადამიანი) გელეე იქნევეს წყალში; მიმ დ. დანაჯროე დამხრობი; დამხრევალი; ნაარამაჲ დაქროვაჲ ნ. ნაარამაჲ; სადღობლი დაქროვაჲ ნ. სადღობელ; ნ. ტურაჲ დანაჯროე სხალ.

დაჲ, და [აზ. დაჲ] მეტი, კიდეე, კელაე, უჯეე. ~ ვადის დროჲ, ეე ჩიტ დაჲჲ ჰერამ აღარ შჲამს (ეს ჩიტი მეტს აღარაფერს არ ჰმას); დაჲ ნადიროვან არ მიედივართ (მეტს სანადიროდ არ მიედივართ); მაგიანი უტკუოჲ დაჲჲ იქნევა? (მაგაზე უტკუო კიდეე იქნება ვინმე?); მენ და შენ დღე საქმი წორ გჳპონეა, საქმი წორ და დოჯარავით (მე და შენ დღეს საქმეს თავი მოვაბით, მაგრამ კვლავ ველარ გავთავებთ); ემიანი აწულა დედგაე და მე ვერ დამინახი (ამაზე უფრო მეტი ფეოთხუმი ქალი მე არ მინახავს); ჰათარ (როგორ) დავიგეგინა (მივიქდნავს) ჩემ ტამსუმუშე, ემას დაა აღარ ჩოამცომ მე (ამას მეტს აღარ ჩაიცივამ); კურტი დავდონაჲ (კრუხის დასმა) არ მინდოდა, აჲჲ (მაგრამ)

კარტ ჩაწიწილე ულეყო, დაა ჩარაჲ გამიწყდა (მეტი გზა აღარ მქონდა). დაჲჲჲიგვაჲ იგივეა, რაჲ ჰაზირ ქნაჲ (ნ. ჰაზირ, მნიშ. 1). ~ ბუთუმ რამ დააჲჲირეთი (ყველაფერი მოამზადეთ!).

— მოჲჲირებული, მოხაჲირებული ნიე.

დაჲვაჲ, დაჲვაჲ ნ. დაჲვაჲ.
და(მ)ფლასუნოვს ნ. ფლასუნ.
დაჲჲა ფაფუე ნ. ტაჲჲა ფაფაე.
დაჲჲომაჲ ნ. დარჩომაჲ.
დაჲწაველევაჲ ნ. დასწაველევაჲ.
დაჲწროვაჲ, დასწრევაჲ, დასწროვაჲ
მისწრება (მიუსწრებს), ვინმესთან ან რამესთან დროზე მისვლა. ~ ჰარ დილლით დჯოე (ყოველ დილას ვდგები), საბქოში მიედ, აჲჲა (მაგრამ) ისპალკონს ვერ ოჲსწრ:ჲე (ვერ ვუსწრებ); ეჲწრ:ჲის (უსწრებს, დროზე მიდის); ქურდეეს მოჲარაში ვერ დევესწარ, თუარდემ მაიკალტუყავი (თორემ მოეკლავდი); მეშინ დილლით აღრიან წასულეყო, ჩემ მაჲჲბელ ვერ დაჲწრ:ჲეგოე (ჩემს მეზობელს ვერ მიესწრო), მეშინ გაპტილეოდა (მანქანას გაესწრო).
დგომაჲ დარჩენა (დარჩება, რაიმე შემთხვევის შემდეგაც იქნება; იარსებებს, ისეე იქნება, იცოცხლებს). ~ აჲ ჰაქიმ, მე ჰედრე (ვეკედები), ერ ზოლი და ერ ტუჲე დგავარ (ცარიელი ძვალი და ტუჲევი დავრჩენილვარ), ჩემზე ერ ჩარაჲ ქენიე (რაიმე მიშველეო)!; დედაჲ მაჲკდარ, შულ დგას; ბუთუმ (მთელი) გორც უტჲამი, ერეე ზოლემ დგას; იმ სოფლამდინ ორ ვერს დგას; წელ აათიეველაე ოთხ დღეჲ დგას ყოფილ ('ერთი წლის შესრულებამდე ოთხი დღე დარჩენილა', ერთ წელს ოთხი დღე ჰყლებია); ქუჲაჲ ასწიე, შეჲხედა, ბეჲედ დგას (ისეე არის); ქაჩლი სახლ გააწეველა ერ დერიაჲ უდგასე ყოფილ გადასალა (ქაჩლის სახლამდე მისაღწეველ ერთი ზღეა დარჩენიათ თურმე გადასაველი); სოფელში ქალ გათიეველ იყო, ერეე ქალ იდგა (მხოლოდ ერთი ქალი-ლა დარჩენილიყო), ესიც ფაჲაჲ (ხელმწიფის)

ქალ იყო; მ ი მ ლ. დგომელ მდგომი; ზ მ ნ ზ. დგომ-დგომ: დგომ-დგომ ლაპარაკ ენადამით, ენის ბორძიკით ლაპარაკი; ვარცხლზე დგომელ ნ. ვარცხლ, მნიშე. 1; კაა თავზე დგომამ იგივეა, რაც კაა თავზე ყოფნა [ნ. თავ- (1)]; ფეასარზე დგომამ ნ. ფეასარ; ფეუზე დგომელ ნ. ფეუ; ფეუზე დგომელევი ქორწილ ნ. ფეუ; ქეარზე დგომელ ნ. ქეარ; ქობზე დგომელ ნ. ქობ.

დგომარევაა, დგომაროვაა, დგომარეოვაა, დგომიაროვაა მდგომარეობა.

დგ^ნაა, დგ^ნაა ჩაგდება, ჩაყრა. ~ შენ თავ ტუქსალში სადგ^ნაწვარ (ციხეში ჩავაგდებ, თავს გაკერეინებ!); წაყონა ტანეე (ხბორებ), ქონში დგ^ნა (ბოსელში ჩაყარა); ააღ ერ მუქა მარილი, ქობში დგ^ნ (ჩაყარე).

— დგენა ტყაპანის გადენა, გადასროლა ჯ ა ნ.

დგ ნაწილაკი (დართვის ბრძანებითის ფორმებს მეტი კატეგორიულობის გამოსახატავად). ~ მოათ, დე; ჩაათ, დე!; თქუთ, დე!

დგ-ზენისწინი დგ-, რომლის ხმოვანი დამსგავსებულია (უშუალოდ თუ არაუშუალოდ მომდევნო) ე-ს. ~ დგეზინდა (დაეძინა); დგეწივა; დგელივას (დაელია); დგეპკრა.

დგგაა [აზ. დგაა] პატარა ქოხი, ჯიხური, სადგომი (აგებული უმთავრესად კალოზე და ნეცს-საზამთროს ბარჩაში სხვადასხვა დანიშნულებისათვის. : საყარაულოდ, რამის შესანახად, შინსაგან თუ წვიმისაგან თავის შესაფარებლად და სხვ.). ~ დგგაა სხოას, თარვალ (ნ.) სხოას. თარვალიზე აჩევის სმენ (თარვალისათვის თავკაპიან ხეებს ასობენ), ზედ აწყოვენ ხეებს, იმიზედათი (ზევიდან) აყრიან ეაგეეს (ნ. ეაგ, მეღვინე (მერმე) ბალახს, ეემაზე წოვიან. ამა (მაგრამ) დგგაა დანმსებრა რამში (ქოხის მსგავსი რამეა), ერთთოლიან სახლ კეპტევე (არის) მიწი პირით (მიწის პირზე, მიწაზე), წნელით, რამდით ომოტუწნაყ. ეემაში ეცხლ დანთევაე იქნეე (შეიძლება).

დგგემ, დგგმა, დგგმა [აზ. დგგამ. დგამ:] იქნებ, ეგებ(ის), შეიძლება; ვინ იცის, ვაი თუ. ~ წაა, მოთხოვნ, დგგმა გაზღვეს (იქნებ გაძღვეს); აა კაცო, რაზე კტარი, მითხარო, დგგემ ერ კოაა გასწავლევა? (კაცო, რატომ სტირი, მითხარი რა, იქნება ქეუას გასწავლი)?; გჰაა ამაღ, მეც ჩემ დერდს გეტუუ, დგგმა ერთმერთს რამს შრლით (იქნებ ერთმანეთს რამეს ემეულით); დგეაცს პატა შაჰშინევი, დგგემ კაც მოსულაე (ცოლს ცოტა შეჰშინებია, ეა თუ ქმარი მოვიდაო).

— დგგებ კ ი ნ ქ. ეაუა.

დგღალ: დგღალ გაარაა (გაპარა) ნ. გაარაა; დგღალ კავ ნ. კავ (1).

დგღამიწაა უამრავი, აუარებელი, ქეეუნის(ა). ~ ეშაქზე დგღამიწა პურ დეეზინჯაყ (ვირისათვის ქეეუნის პური აეკიდებინათ); ემ ფაჰას თურქენი დგღამიწი დოსტურეე შინეენ (ამ ხელ მწიფეს თურმე ქეეუნის ექიმები !იქეავენ); დგღამიწი რამდეე ჩოპოთლო (ქეეუნის რალაყეები ჩამოთვალა); ყირხააღს (მრავალფეხას) დგღამიწა (უამრავი) ფეეეე აქ; დგღამიწა ბალახ ეყრო (უამრავი თივა ეყარა).

დგღანაა 1. მომსო ღვედკეცი, რომლითაც იწყებენ კალათის ძირის ანუ სათავის დაწენას. ~ დგღანაა სქელ ღვედკეცი (ღვედკეცია) ტანკია (ნ.) ზირ დააწყოველა (დასაწყებად);

2. ღვედკეცისაგან დაწნული რამ ქიგოებისა და მისთანათა მთიდან ჩამოსათრეად. ~ დგღანას მანვე ჩამათრეველ რამს ეზახიან: მაგარ ღვედკეცს ოროსამს ერთა გრეხენ, იწწვის (იწწება), კეპტევის (კეთდება) ქიგოა ჩამათრეველ რამში. მაღალ, თიან (მთიან) ადგილეეში ეემით კრან (კრანენ), ჩომოპტანენ (ჩამოაქეთ). დღღრტუან (ღღღრონ) შიშეეს ვერ უზღვეს, ამაზე რუმე შიშევიზე წილაკი (შეშისათვის წერილია);

3. საყიდარი, სათაური, თავდენი, რამის ჩამოსაკიდებლად. ~ გუეეეს (შულოებს) დააკიდველა (დასაკიდებლად) დგღანას უეკთევენ; ჩურჩხეე-ლასაე დგღანათი ჰკიდევენ;

4. იგივეა, რაც ჭიდ, მნიშე. 5. დედანვე (მრ.) ვათხოვილი ქალისათვის მშობლების ოჯახი და იქ მყოფები; ზ მ ნ ზ. დედანვეისა, დედაანთა დედის ოჯახში. ~ მე დღე დედანვეისა (დედაანთა) მიღ.

მღრ. პაპანევი.

— დედანი მშობლები უ თ ე რ გ., დედულნი ნათესავი დედის მხრივ კ ა ი მ.

დედა (1), გუთნი დედა, დედა კინაა გუთანში სწორი და გრძელი რკინის ნაწილი, რომელზედაც მიმაგრებულია საკუთი, სახნისი, ფრთა და სხე. ამგვარივე სწორი ნაწილი აჩაჩისა ანუ კავისა, რომლის ერთი თავი კირკლებით (ნ. კირკალ) გადაბმულია წირწანთან (ნ. წირწან), ხოლო მეორე თავით ეყრდნობა მიწისაკენ მიმართულ სხვა ნაწილებს.

[სინ. გუთნი კინაჲ, ნ. კინაჲ].

— დედანი, დედნა გუთნის ის ნაწილი, რომელიც სახნისის მარცხნივ არის სწორად დაყენებული, ფრთა ამაზეა დაყრდნობილი მე ნ თ.

დედა (2) ნ. ახალ დედაჲ; გერ დედაჲ ნ. გერ; დედა ფუტკარ ნ. ფუტკარ; ნ. უჩქარი დედაჲ; ფუტკარი დედაჲ ნ. ფუტკარ.

დედაკაც ნ. დეკაც.

დედექ! ნ. დადგომაჲ.

დედოა. დედოვი თეთრ იგივეა, რაც სადედოა (2).

დევი (1) მდევი.

— შ ა ნ. ვაჟა III.

დევი (2) (მრ.) დები. ~ დარჩომილან დევი და ერ ზმაჲ (დარჩენილან დები და ერთი ძმა); ესენ ჩემ დეენი (ესენი ჩემი დები არიან).

დევაგზ [აზ. დევჲ + აზ. გრზხეზე გამეხებული ვაზის ჩიმი, დიდი და მსხვილ - მარცვლიანი მტკნეები აქვს.

— შ ა ნ. რევი.

დევაკუნ ლაკვანი.

— ჟ ა ნ.

დევაჲ (მრ. დევაჲ, დევეჲ) [აზ. დავჲ] აქლები. ~ დევაჲ ქარავან (აქლების

ქარაენი); ზ ე დ ს. დევაჲკისრიან გრძელკისრიანი (სინ. ლავლაგვიკისრიან).

— დევე ნ ი ე.

დევაჲ სახეჲ წინდის ქრელია ერთგვარი (ქსოვისას აქლემის სახეები გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას დევევიან წინდი სახეჲ ეწოდება.

დევაჲწაბლ ცხენისწაბლა.

— მ ა ყ.

დევლათ, დრვლათ [აზ. დრვლათ] დოვლათი, სიმდიდრე, ქონება. ~ დევლათ ნაქნარ ოჯახ (დოვლათის მქონე ოჯახი, დოვლათიანი ოჯახი); ი დევლათ შენ გეყოფის.

— დევლათი ბარაქა, წყალობა შ ა ნ. ტეეს., შ ა ნ. ვაჟა, ქ ი ნ ჭ. ვაჟა.

დევლათტუ [აზ. დრვლათლი] დოვლათიანი, მდიდარი, ქონებიანი. ~ დევლათტუ ქალ; დევლათტუ ოქალ.

ნ. დევლათ.

დევენაჲ: ~ ე ზალდ ამ კაცს ჰამმეშა (მუდამ) უკანი დაადევს ყოფილ (უკან დასდევს თურმე); ის თავი ზმი მამკლარს ღუნტუზე არ დაამირწყევეს, სისხლ აადეველ დერდიზე სამარი კარამდინ სადეველი (ის თავისი ძმის მკვლელს არავითარ შემთხვევაში არ დაივიწყებს, სისხლის ასადებად სამარის კარამდე სდევს); დეკაც წაჭდა, ყმაწულევე დედევიენ (დადევიენ).

დეკაც, დედეკაც 1. ქალი, დედაკაცი (ვათხოვილი ან ასაკში შესული). ~ ე დეკაც მინაჲ? ქორწილში კაცევი მარაქაჲ ცაჲ კეპტეჲ (ცალკეა), დეკაცევის ცალკ;

2. ცოლი. ~ მე შენთან მოქდ, შენ კაც იქენ, მე დეკაც (მე შენზე ვთხოვდები, შენ ქმარი იყავ და მე ცოლი); ე დედეკაც ჰამმეშა კაცთან ივიდნევის ყოფილ (ეს ცოლი თავის ქმარს მუდამ ეჩხუბება თურმე); ე ბეჰედ ჩემ დეკაცისი (ჩემი ცოლისა); გადაჲ ემ ქალს თავიზე დეკაცა მიჰყონს (ევეს ეს ქალი თავისთვის ცოლად მიჰყავს — დედაკაცი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. ფერეიდ.), დ ო ლ.); დეკაცარ მანაყოზ

ოლმოუყვანელი. ~ ეუანს (ნ.) არგანათხუეე, ჰე დეკატარმანაყონზე ამბოვენ (გაუთხოვარზე ან 'ოლმოუყვანელზე, ამბობენ)

დეკატარმანაყონ ნ. დეკატ.

დეკეულ დეკეული. ~ დაზოენინახ (დამაკებამდე) დეკეულს ეზახიან, პირველ დაზოვაშიაც ამბოვენ: ჩონ დეკეულ დამზოლ, ამმა (მაგარამ) მეორე, მესამეზე ფურს ეზახიან.

— ჯ ა ნ.

დელაშა [აზ. დლშა] საყველედ შედედებულ რძე. ~ ყრლ გააქითეველა (ყველის გასაყეთებლად) ზეს (რძეს) აღიღეენ შაშააითი (მაქიით), კეპტეე (კეთდება) დელაშა. დელაშას დატურევენ ტელით, მეელნი (მერმე) წურენ, დაარჩომელი ყრლ (დარჩება ყველი). არგანაწურს (გაუწურავს) დელაშა ეტყუნან, განაწურ კეპტეე(არის) ყრლ.

— დელაშა ქ გ ლ. (ქართლ., თუშ.), კ ი რ.; გ ი გ. თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ქართლ.), დელაშა, დელაშო ლ ე ო ნ., დელაშა, დელაშუტი, დელაშუნი შ ე ნ თ., დელაშა მ ა რ ტ.-ი მ ნ., დელაშუტი ს ა ბ ა, დელაშოტ ჩ უ ბ.

დელაა [აზ. დლა] კვერნა. ~ დელაა თულქტსაალი რამი (კვერნა მელიის მსგავსი რამაა).

დელუჟა [აზ. დლიჯა?] დვარძლი პურეულის ნათესაში. ჰამისას თავბრუხვევის და გულის რევას იწვევს.

— დალიჯა, დელიჯა, დელუჯა მ ა ყ.

დემ [აზ. დამ]: დემ ადევამ დამის მოხდა, მოხარული ფლავისგან ზედმეტი სინოტივის, წყლის ამოშრობა. ~ ბრინეი ქობზე ლანგარს ნააპირქიეე (მოაპირქეეებ, დაამხობ, დაახურაე). ზედ, დემ ადლას, შალ-შალე გადასცორაე (ნ. გადაცორაე); ზ მ ნ ზ. დემ აადევლა დამის მოსახდელად. ~ ლანგარ მასარქულ (დაახურე) ჰობს დემ აადევლა; დემზე დაყენევაა (დადონევაა, დადე ნევაა) ფლავიანი ქვაბის მეტად ნელცეცხლზე ან ნალვერდალზე შედგმა და ხარშვა დამის მოსახდელად. ~ ქალს ფლაფ დემზე დოჟიე-

ნეეი; დემით ნელა. ~ დემი ლაპარიოკუს; ერ დემით აეთევეს საქმეს; დემით შაშახარშას (ნელა მოიხარშოს); დემით სწოვენ (ნელნელა წვავენ).

— დამი: ფლავის დამში მოსვლა ფლავი რომ მოიხარშება, ვადმოდგამენ და ან წყალში ჩადგამენ, ან ისე დადგამენ. ცოტა შეცივდება, შესქელდება, შეიკვრება, კარგი გამოლის მ ე ნ თ. დემ დაქერაა ბანის, ხმის მიცემა სიმღერაში, ან დაკერისას თანდაკერა, აკომპანირება. ~ ეს ზურნას უკრავს, მეორეა დემ იკერს; მ ი მ ლ. დემ დანაქერ ბანის მიმცემი ან აკომპანემენტის შემსრულებელი.

დემურჩია [აზ. დამირჩი] მკვდელი.

დემჩია იგივეა, რაც დემ დანაქერ. დაქერაა.

დენ [აზ. დენ] მარცვლეული (ხორბალი, სიმინდი, ჭერი და მისთ.). ~ ცუტქულში დენ წააღველ მაქ (წისქვილში მარცვლეული შაქვს წასალბი); ქათამიბი დენ შიგიცა? (ქათამებს საყენეი, 'მარცვლეული' მიეცი?); დენ ადევამ თავთაის, მარცელის გაეიფება. ~ ქულაჟ ქნაში ჩალთუქ, თუნდ წაქტოვას, დენს იღვეს (მარცვალს იყეთებს), პურ — ვეერ.

— დენაა [აზ. დენა] ცალი (იხმარება რიცხვით სახელებთან შერწყმულად). ~ მამამ სამდენა (სამი ცალი) წითელ ვაშლ გამაღლა ეიბეაითი (ქიბიდან), მამცა; იმათ ორდენა შულ აქონდაყ (იმათ ორი ვაჟი ჰყუდათ); ჰოგო გაგიჩქერა მაააღლა, დედმამაას ერდენა ხარ! (როგორ გაგიმეტო მოსაკლავად, დედისერთა ხარ!); ორმოც ქალი მამაე ვარ, ორმოცდენა ზმეუს (ორმოც ძმას) ეზებნი ჩემ ქალევიებ (ჩემი ქალებისათვის); ამ ბაზარს ეცემის ყაჩაღეე ათდენაა (ათი ყაჩაღი); ოთხდენა ველდაშ ავად გოქკით (ოთხივე ამხანაგი ავად გაეხდით),

დენაა (უკუთქმით წინადადებაში) არცერთი ცალი, არცერთი. ~ ბებერ ეეითხეე

ქალს: წილტილ მქაა ქელლაში (თავში) — აარ, ბებერო. დენაა არ გაქ (არც ერთი ცალი არ გაქვს), როგო წმინდა ქელლაა გაქა; დენა მინამ არავინ ~ დენა მინამ არ აღის ემ სახლში (არავინა ამ სახლში); დენა რამ არაფერი. ~ არც თუთრ ბ. ქ. არც დენა რამ მაქ (არც ფული მაქვს და არც არაფერი მაქვს).

— დენა ცალი: ერთადერთი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგლ.).

დენგარ მალალი ეყლიან ბარდი. ~ დენგარს დაუცეო (დაუფარავს) ე ადგულ, კმათი (აქედან) გასტლაა არ იქნევის; დილდიგ (ბოსტანი) დენგარს დატეცე.

— ჯ ა ნ.. დენგარა ს ა ბ ა. დენგარის წერილობანი ტყე, გა:ვალა ჯგ-მაგი ქ ე.

დენგარან დენგართ დაფარული, გატეცალი ადგილი. ნ. დენგარ.

დერბინდ: დერბენდი ყახაე იგივეა, რაც გერბი ყახაე (ნ. ყახაე, გადატ. შნიშე.).

დერდ დარდი. ~ შენ დერდ რანასა? რა დერდ გაქა? (შენ, დარდი რაა? რა დარდი გაქა?); დერდე დანანტაა დარდებოს გაქარევა. ~ ერ ველდი (ამხანაგი) ქალ მაქონდა (ჩუაიდა). გათბუევიება წან (გათბოევაბდე აორე) ჩემთან მოდიოდა. ბევრ დერდევეს ჭანტავდა (დარდებს იქარევდა), ევზლა ეი გათბუეველ (გათბოევა), ბახტავარ ქალა (ბედნიერი ქალია); დერდევეს ჩედის დარდებს ამბობს და გულზე ნადველს იყრის, დარდს იქარევის; დერდს უკან წასტლაა. ~ მომთ, ჩონ ჩონ დერდს უკან წაბდეთ (მოდიოთ, ჩვენ ჩვენს საქმეს ვეწიოთ); დერდში ჩავარდნაა. ~ შენ ვემი დერდში ნუ ჩაავარდე (შენ ამისი დარდი ნუ გექნება).

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (იმერს.).

დერდიბე (თანდებ.) -თვის, გულისათვის, გამო. ~ მე შენ დერდიბე (შენი გულისათვის, შენს გამო)დარჩომაა მინდოდა; ჩემ ნაყბარ გადაა ჩემ დერდიბე

გასეპიეველ (ვაეი, რომელსაც მე ვუყვარდი, ჩემი გულისათვის გაგიყვებულა); თავი შუღი საბოვენელ დერდიბე თეთრს არ იშურეკვს ყოფილ (თავისი ვაეის საბოვენელად ფულს არ იშურებს თურმე); ჩონ იქიმათი ექ სალოცენელ დერდიბე მოსტეკართ (ჩვენ იქიდან აქ სწავლის გულისათვის მოვსტეკართ); პატარა ზმაა სისხლ აალეველ დერდიბე ჰამბეშა ამ კაცს უკანი დაადევს ყოფილ (უბეკროსი ძმა სისხლის ასალეზად მუდამ ამ კაცს უკან დასდევს თურმე); მერეი დერდიბე (ნაძღვეის, გულისათვის) მიდის ნ. დერდ.

დერზია [აზ. დარზი] თერძი, მკერავი. ~ ერ დეკა ყოფილ დერზია, ტანსომოზ კერავს ყოფილ (ერთი ქალი ყოფილა თერძი, ტანსამოსს კერავს თურმე).

— დერციკი, [თერძი ჩოხა-ასალუხის მკერავალი მ ე ნ თ.

დერიაა [აზ. დარია] ზღვა. ~ კიდბანს დერიას ესრუან (კრდობანს ზღვაში ისერიან).

— შ ა ნ. რეც.

დესენ ნ. დისენ.

დესმალ [აზ. დანმალ] პირსახოცი. ~ დანმინდეს დესმალით ე ქალ; ესტაქნევი დესმალ ჩაის ტილო. ~ პირ დანანმინდეს (პირის შესახოცს) დესმალს ეტყუან, ამმა (მაგრამ) ესტაქნევი (ჭიქების) დანანმინდეს — ესტაქნევი დესმალს.

— დასმალი ცხვირსახოცი (ხელსახოცი) ჩ ი ქ ო ბ.

დესტამბუ დასტამბო, სურნელოვანი, დეკორატიული ჯიშის პატარა ნესეი.

— ჯ ა ნ., დანტამო მ ე ნ თ., დასტამბული მ ა რ ტ.-ი მ ნ.

დესტაა [აზ. დანთა] (მრ. დესტაევი)

1. დასტა, გროვა; კონა, შეკვრა. ~ ფოთლი დესტაა; ერ დესტა საეზია (ერთი კონა მწვანელი); თუთუნის თაა (ნ. თაა, მნიშე. 3) შავრამიცი დესტაა ეპტაე.

— დასტა წყება ჩ ი ქ ო ბ., ფურცილი ქალაღლისა ჩ უ ბ.; ზომის ერ-

თუღია დაბლებში (მეტყაეებში): ხუ-
თი ცალი საპირე ტყაეი მ ე ნ თ.;

2. ჭგუფი. ~ ერ დესტა ქერდეე;
ზ მ ნ ზ. დესტა-დესტა ჭგუფ-ჭგუფად.
~ ბალში ქალეე დესტა-დესტა ეტა-
რევიან (დადიან).

— დასტა ჭგუფი ჩი ქ ო ბ.; გუნდი,
დასი მხედრობისა ჩ უ ბ.;

3. ხელის მოსაჭიდი სახელური, მან-
ქო გუთანზე. ასეთივე ნაწილი ანაჩა-
ზე. ~ პაჩიჩას ერ დესტა აქ. პაჩიჩას
რომ მიილაუნ, ინსანს (აღამიანს) ერ
ტელი (ერთი ხელით) დესტაჲ უქერი,
ერ ტელი საჭრეჲ; გუთანზე დესტაჲ
ორდენაჲ კეპტეე (ორი ცალი არის),
ემას გუთნი დესტეტეს ებნევიან.
დესტაჩია [აზ. დასთ:ჩი] დესტის დამქე-
რი (ნ. დესტაჲ, მნიშვ. 3).

[სინ. გუთან დანაქერ, ნ. გუთან].

-დეფა [აზ. დჷჷან] (ოღენობითი ნაწილა-
კი)-ჯერ, -გზის, -ხელ. ~ ემ დუნჷაზე
მეორედეფა არ მაასლოვარ (ამ ქვეყანა-
ზე მეორედ არ მოვალ); ვასილაჲ თავი
შულუნგნი ორდეფა მეტ ვაშკაც ყოფილ
(ვასილ თავის შვილზე ორჯერ უფრო მე-
ტი ვაჟაკი ყოფილა); სამნიდეფა ემაჯრ
უთქომ (სამივეჯერ ასე უთქვამს); ზ მ ნ ზ.
ერდეფა ერთხელ. ~ ერდეფა ე კაც
გზაში ხელაეს ერ ბერ კაცს.

დეფთარ: ყაზია დეფთარ ნ. ყაზია.

დიასენ, დესენ [აზ. დეჷანსენ] განა, ეი-
თომ, თითქოს. ~ ჩემთან ჰაბე არ
ლაპარიყვა, დიასენ შენ ველდამ არ
დენა? (ჩემთან რატომ არ ლაპარაკობ,
განა შენი ამხანაგი არა ვარ?); მე დე-
სენ (ვითომ) მეათე კლას უკან ვერ
წუალდრა (წავიდლოდი) თიფლიზში, ამ-
მა (მაგარამ) ჰეთიმ (ობოლი) ვიყავ;
დიასენ დამიბარევა, მოჭდა (თითქოს
დამიბარებია, ისე მოვიდა).

დიად ძალიან, ფრიად, მეტად. ~ ერთმერ-
თი (ერთმანეთის) დანახაჲ დიად გოჭ-
ხარდაე; არსენაჲ დიად დილ ვაშკაც
ყოფილ; თავი ხალს ფაჷჩაჲ თავ (ხელ-
მწიფე) დიად ჰყვარევი; ამაზე მე დიად-
ბეტრ ყეფაჲ გოჭვი (ძალიან ბევრი ჯა-
ფა გავწე); დიად მეეწონა; დიად ფინ

ხაბარ მოტანიაჲ (ძალიან ცუდი აზბაე-
მოუტანიათ); დიადაც კიდეცაც, ძალ-
ანაც. ~ დიადაც გეკონას ღონეჲ.
ემას ვერ დაზრომეხარ (ძალიანაც რომ
გქონდეს ღონე, ამას ვერ დაძრავ);
დიად კაჲ (ძალიან კარგი).

— შ ა ნ. რეც., საბა, კ ი ნ ე.
ვაჟა.

დიბაჲ ერთგვარი ძველებური ქსოვილი.

— დიბ-ფარჩა დიბა და ფარჩა, აბ-
რემუმის ქრელი ქსოვილი კ ი ნ ე.
ვაჟა, ქ გ ლ.

დიდ 1. უფროსი, უხუცესი. ~ ჩემ ღად
შულ კაჲ მენადირეჲს (ჩემი უფროსი
ვაჟი კარგი მონადირეჲ); ჩონ ოროც
ზნაჲ ვართ, ბუთუმბიზნი დიდ მე ვარ
(ყველაზე უფროსი მე ვარ); დიდ
დეე დგვართ, ჩონ პატრაჲ მოყდრა,
საძართალრა? (უფროსი დები ცოცხ-
ლები ვართ და ჩვენზე უმცროსი მოყ-
ვედეს, სამართალია?); ჩემ გადაჲ შენ
ქალოზნი დიდი (ჩემი ვაჟი შენს ქალ-
ზე უფროსია); დიდ თეჷარ ნ. თეჷარ;
დიდ თით ცერი; დიდ ნაღრაჲ ნ. ნაღ-
რაჲ; დიდ ნიშან პატარძლის ოასა-
ნიშნად მირთმული ნიშანი, საჩუჷარი.
ნიშანი ორგვარია: პატარა და დილა.
ჯერ პატარა ნიშანი მიაქეთ. ამას ვა-
ეის ოჯახის წევრები აკეთებენ მხოლოდ
და შედარებით ნაცლები ხარჯი სჭირდ-
ბა. დიდი ნიშანი მეტ ხარჯს მოითხოვს
(დიდ ნიშანში იგზავნება ერთი ცხე-
რი, 40 პური, 40 ნახუქი, ოქროს ბუქ-
ელი. აბრეშუმის კანები და სხვადასხვა
რამეები, ვისაც და შეუძლია). დიდი
ნიშნის გაკეთებაში მონაწილეობას იღე-
ბენ, ვაჟის ოჯახის წევრებისგ ჯარდა,
მისი ახლო ნათესაეები. დიდი ნიშანი
მიაქეთ ! უმთავრესად შემოდგომაზე,
ქორწილის წინ ერთი ან ნახუარი თვით
ადრე (შდრ. პატრა ნიშან, ნ. პატრაჲ);
დიდ ოჲადეე ნ. ოჲად; დიდ ოჲადევისმა
ნ.-მა; დიდ სახლ ასე უწოდებდნენ ძვე-
ლად სასხოვრებელ სახლს პატარა სახ-
ლის (ნ. პიტრაჲ) საპირისპიროდ. დი-
დი სახლი მეტწილად ერთ დიდ, უჷ-
ნჯრო ოთახს წარმოადგენდა, სადაც

შუა ცეცხლი ინთებოდა (სინ. დიდ შინაჲ; ნაქლომ შინაჲ); დიდ უშკოლ ნ. უშკოლ; დიდ ქორწილ პატარძლის მოყვანის მეორე დღეს ვაყის სახელში დამართული ქორწილი. ამ დღეს დილიდან იწყებენ სტუმრები მოსვლას. უამრავი კაცი თუ ქალი მიეღინება მასპინძლის ეზოში, სადაც საგანგებო სუფრაა გაშლილი ცალკე კაცებისათვის და ცალკე ქალებისათვის. უკრავს ნალარაზურნა, იმართება სმა-ჭამა, ცეკვა-თამაში და სრულდება სხვადასხვა ცერემონიალი: სტუმრებთან ჩამოფხუტული ანუ პირბადეჩამოფარებული პატარძლის გამოყვანა, ნეფე-დედოფლისათვის საჩუქრების თავზე გადაღება, ვაყისათვის შახების (ნ. შახ) მირთმევა და მრავალი სხვ. (შდრ. პატრა ქორწილ); დიდ შინაჲ იგივეა, რაც დიდ სახლ; დიდ-წრჷლ ნ. წრჷლ. ნ. დიდ ხაჩ.

— დიდ სახლ შ ა ნ. რეც., დიდ ქორწილ შ ა ნ. რეც.;

2. უფროსი, მეთაური. ~ იმ ყაჩაღებს ერ დიდ აქონდაყ (ერთი მეთაური ჰყავდათ); ჩონ სახლი დიდ ძენი (ანუ) ოჯალი დიდ თინაჲს (ჩვენი ოჯახის უფროსი თინაჲ); ყოშინი დიდევ (ჭარის უფროსები); ჰენჯაჲ დიდ კეპტევ ბაშ ჰენჯაჲ (მაყრების უფროსი არის მთავარი მაყარი).

[სინ. დიდრჷან, მნიშვ. 2].

— სახლი - დიდ ჯ ა ნ.

დიდ აჩოლ ტ ო პ. ასე უწოდებენ ერთ მოტიტვლებულ მთას თი ზირში (ნ. თი ზირ).

დიდ ბინაჲ ტ ო პ. სოფელია ალათემურთან. ~ დიდ ბინაჲ პატრა ბინაჲ გრცა (გვერდითაჲ); დიდ ბინაჲც და პატრა ბინაჲც ალათემურთანა, არაფით (შუაში) ერ ჩეღალ (ნ.) არის.

დიდ გუბ, დიდ გუბეჲ ტ ო პ. ადგილის სახელია მთაში, თიფალითან (ნ.) ახლოს; კარგ სანადირო ადგილად ითვლება. ~ დიდ გუბ თხილიან (ნ.) თას იქითიან ხარეშია (იქითა მხარესაჲ), ეს წყალანქნარ ადგილი (წყლიანი ად-

გილია); დიდ გუბზე ნადიროვან ბევრ მილიან (სანადიროდ ხშირად მილიან), ექმ ლორეჲ მოლიან, ლორეჲს ჰკლრწყ (კლავენ სხოლმე); დიდ გუბზე ვიეთ ნადიროვან ლორეჲ დააგოცელა (დიდ გუბთან ვისხედით სანადიროდ ლორეჲბის დასახოცად).

დიდ საყტარ იგივეა, რაც ქურმუხი საყტარ; დიდ საყტარზე გასტლაჲ (გასლაჲ) იგივეა, რაც ქურმუხი საყტარზე გასტლაჲ (ნ. ქურმუხი საყტარ).

— დიდ საყდართ გასელა ჯ ა ნ., გვ. 178-179; შ ა ნ. რეც.

დიდ ულენ ტ ო პ. მთაა სოფელ კაყის თავში. ~ დიდ ულენში ნადიროვან (სანადიროდ) მილიანყ, ექ ლორეჲ ბევრ კეპტეეყ (ბევრია). შიშაჲ დააქრელაჲ მილიანყ.

შდრ. პატრა ულენ.

დიდ ხაჩ ერთგვარი წინდა. ~ დიდ ხაჩ ერეურა (ერთგვარი) წინდაჲს (წინდაჲ). ეემას დიდ კორ (ნ. მნიშვ. 3) აქ შიგ. დიდ ჰევ ხევის დიდი მდინარე, რომელიც მთელს სივრძეზე ჩამოუღის სოფ. კახს და რომელისაც მიჰყვება სოფლის შარაგზა თოფალიდან (ნ.) კაყის თავამდე (ნ.). ~ ეკეჲნს (ნ.) მარეჲნა თარაფით (მხარეზე) კობალაჲ (მდინარის სახელია) მოღის, მარცხენა გარეფით — დიდ ჰევ.

დიდარ მდიდარი.

დიდგე „ძროხის მოსატყუებელი ძახილი“ (ჯ ა ნ.).

დიდისტანაჲ, დიდისთანაჲ ნ.-ტანაჲ.

დიდოვაჲ 1. დიდობა, დიდი ასაკისად ყოფნა. ~ დიდოვს (დიდობს); .

2. დიდკაცობა. ~ დიდოვაჲ მოჰწეენი (დიდი კაცობა რგებია; დიდი კაცი გახლდარა); დიდოვაჲ ექცევის უფროსობას უწევს; დიდოვაჲ ჩედის დიდკაცობს, უფროსობს.

— დიდოზა დიდკაცობა, თავგაღიღება ჯ ა ნ.

დიდრჷან ნ. დტდრჷან.

დიდურ დიდის მსგავსი, დიდივით. ~ ემ ყმანჷლს დიდურ უღლაბეჲ აქ ('დიდის მსგავსი სიტყვები აქვს', დიდივით

ლაპარაკობს), გეგონევ, დიდ კაცი, დიდურეუღაბევიან ყმაწული.

დიდ-წრულ ნ. წრულ.

დილაგ [ახ. დილაქ] ნატერა, სურვილი. ~ დილაგ ამთარევაჲ (|| ათიევაჲ) (ნატერის შესრულება, ნატერის ასრულება); რაჲ გინდა, ავიმთავრო დილაგ (რა ნატერაც გინდა, შეგისრულებ); რემენ (რომელ) დღესაც რა დილაგს მამთხოვ, იმ დილაგს ავითიებ (შეგისრულებს) ღმერთ; შენამ დილაგ ნუ ავითავდეს! შენამ დილაგზე ნუ გახოლ! (წყევლა: შენამც ნატერა არ ავისრულდეს!).

დილანჩი [ახ. დილანჩი] მათხოვარი. ~ კარზე ერ დილანჩიჲ მოსულ, ერ ესტაქან (ერთ ჭიქა) შავ ლწინს ითხოვს; რაჲ ჩაგიტრჷსა, დილანჩიჲს მინგაეხარ (მათხოვარს ჰგაეხარ).

— დილენჯი ნ ი ე ჟ.; ზარმატი, გაურჯელი შ ა რ ა შ.

დილანჩიოვა მათხოვრობა. ~ კაცს გაჰქირევი, დოტწყუ (დაუწყია) დილანჩიოვაჲ; ზ მ ნ ზ. დილანჩიოვან, დილანჩიოვან სამათხოვროდ. ~ მე შენ თავ დილანჩიოვან კი არ გემეზგაენა, მაქელოვან (მე შენ სამათხოვროდ კი არ გამოგზაენიხარ, არამედ სამაჰანელოდ).

ნ. დილანჩი.

— დილენჯობა ნ ი ე ჟ.

დილბალ, დილბარ, დირბალ ალუბალი.

— დილბარ ჯ ა ნ., დილბალ, დილბარ მ ა ყ., დირბალი მ ა რ ტ. - ი მ ნ.

დილიმ [ახ.] 1. იგივეა, რაც კაჰაჲ, მნიშე. 1; ზ მ ნ ზ. დილიმ-დილიმ ნაჰერ-ნაჰერ; ასო-ასო. ~ დილიმ-დილიმ დაჰრა ეაშლ, მამცა; დილიმ-დილიმ ჰყუწავს (ასო-ასო ჰრის);

— ნ ი ე ჟ., დილიმი ნაჰერი ძ ი ძ. (მესხ.-ჩაე.); ნაკეთი: „პატარბლებ დილიმს დაჰეთსავთ“... ი მ ნ., გვ. 170; თილიმა თევისი ასო-ასო ნაჰრები, ამარილებენ მე ნ თ.;

2. გ ა დ ა ტ. ნაგლეჯი, ნაყუწი (ქსოვილისა). ~ ერთ დილიმ მეც მამცე

შენ კაბაჲს! (შენი კაბის ერთი ნაგლეჯი მეც მომეცი!).

დილლაჲ დილა; დილლი მუყან ნ. მუყან; დილლი ტირილ რიტუალი, რომელიც სრულდება მიცვალებულის დამარხვის მერე დღეს. ამ დღეს, დილით ადრე, მეზობლები და ახლობლები, მათ შორის ის, ვინ არცერთხელ არ წასულა სამძიმარზე, მიდიან ჰირისუფლებთან და ხელახლა ტირიან მიცვალებულს. იატაკზე გაშლილ ჭეჭიმზე სხდებიან, წყლით სავსე ჯამს სანთელს მოაყრავენ და იქ დასდგამენ, სადაც მკვდარს სული ამოუვიდა. შემდეგ საკმელს ჩაპყრიან ნაყვერჩხლით სავსე ქათქირში და ხელახლა გამოიტირებენ მკვდარს. გარდა ამისა, ვიდრე ორმოცი გავიდოდეს (ორმოცად აქ ხუთი კვირა ითვლება) ყოველდღე ასე უნთებენ სანთელს და უქმევენ საკმელს. ამასთანვე ყოველივე კერძს მოუტანენ ჯამით და დაუდგამენ“ (ე დ ი ლ ი, გვ. 115); დილლი ფლაჲ საინგილოში მიღებული წესის მიხედვით, ქალის გათხოვების მერევე დილიან საში დღის განმავლობაში ყოველ დილას ქალის ოჯახიდან ვაჟის ოჯახში გაგზავნილი ფლაჲვი, რომელსაც შეექცევიან სძის ახლობლები და პატარძლის ოჯახიდან ფლაჲვთან ერთად მისული ნათესავ-მეგობრები. ~ ქალს ნუმ ათხუევენ, მამაჲ ოყალით წაყონი მერე დღე ქალი ოყალით მიაჰრნ (მოაქვთ) ფლაჲვ, ჰემენსაც (რომელსაც) ქალი ოყალში ავეთევენ. ერ ეამ ამაჰრნ (იღებენ) ქალიბე (ქალისთვის), ერ ეამ მუზნამბე (სძისთვის), ერ ბადიაჲ ამაჰრნ ვადი სახლიბე (სახლისთვის). ერ დღე კი არ მიაჰრნ, სამ დღე გარაჰ (უნდა) წაღლან; დილლი ფლაჲველევ ასე ეძახიან იმათ, ვისაც დილის ფლაჲვი მიაჰქვს პატარძლის მამის ოჯახიდან სძის ოჯახში; დილლი ფლაჲვან წასულაჲ დილის ფლაჲვის საჰმელად წასვლა პატარძლის ნათესავ-მეგობრებისა სძის ოჯახში.

დილილიჲ [ახ. დირიქ] ბოსტანი. ~

დილივ გაეპარგლ, ალათი გოწმინდ (სარეველა ბალახისაგან გაეწმინდე).

— შ ა ნ. რეც.

დილითავ ნ. -თავ, მნიშვ. 2.

დილითფარა, დილთფარ [ახ. დილ. ლილთფარ] ერთგვარი ხეიარა მცენარე. ძაბრისებრ ყვავილს იყვთებს, რომელიც დილით იშლება და საღამოთი იხურება.

[სინ. გრამაფონაჲ].

— დილთფარ აბილილი მ ა ყ., დილითფარი სხვათა ენაჲ, ქართულად ნინოფი, ნიოფი ჰქვან საბა, დილითფარა ნინოფი, მზის უკერძე ჩ უ ბ., ჰ გ ლ (ქიხ.).

დინჯ [ახ. დინჯ] ბრინჯის საცეხვი მოწყობილობა, საცეხველი (იშვითად იგი დიდი რაოდენობის მარლისა და კაკლის დასანაყად გამოიყენება). დინჯი დიდი მორისგანაა გაყვთებული, რომლის ერთ თავში მრგვლად ამოჭრილი ადგილია დაჭოვებული დასაცეხვი ბრინჯისა თუ სხვა დასანაყი რამის ჩასაყრელად. ამას დინჯი ბუდეჲ ანუ დინჯი თოლ ჰქვია. მორის მეორე თავში სივანეზე გადებულია ლერძი, რომელსაც დინჯი ზროჲ ეწოდება და რომელზეც დამაგრებულია (თითქმის მთელს სივრცეზე) ხისგან გამოთლილი ბერკეტის მსგავსი საბეგვაი დინჯი კლავ (დინჯის მკლავი). (ფაქტობრავდ დინჯი ზროჲ ანუ ლერძი დინჯის მკლავშია გაყრილი). დინჯი კლავს აქეთ-იქით ორი საფეყეჲ (საფეხე, ფეხის დასადგამი ზე) აქვს. მცეხველი პირი ამ საფეყეებზე დგება და ფეხის საშუალებით მოძრაობაში მოჰყავს ბერკეტი. მოძრაჲ ბერკეტს თავში სპეციალური კეერი ჰქაჲ (კეერის ქვა) ანუ დინჯი ქვაჲ აქვს შვერილად ჩამაგრებული. რომელსაც დინჯი თავ ანუ დინჯი ქელლაჲ ეწოდება. იგი უშუალოდ ეყება მორის ამოჭრილ ადგილს — დინჯი თოლს და ცეხავს ბრინჯს. ამგვარ დინჯს ფეყი დინჯს (ფეხის დინჯს) ეძახიან. იგი ეზოებში უდგაო. ამჟა-

მად, საინვილოში მხოლოდ ფეხის დინჯი გვხვდება. წინათ წყლი დინჯიც (წყლის დინჯიც) ყოფილა. წყლის დინჯი უფრო რთული მოწყობილობისა იყო (წისქვილს ჰგავდა გარეგნულად) და უმთავრესად იმით გაირჩეოდა ფეხის დინჯისგან, რომ მას რამდენიმე საბეგვაი ბერკეტი ჰქონდა, რომელთაც წყლის ჩარხით ამოძრავებდნენ; დინჯ ომოთეთრეჲჲა ბრინჯის ნაყვის დროს ბრინჯზე ნაცრის დაყრა გასათეთრებლად (ნ. სათეთროჲ); დინჯ ომოლთეჲჲა ცეხვის დამთავრება. ~ დინჯ ომოლთეჲჲით (დინჯი ამოვლიეთ, ე. ი. ცეხვა გავათავეთ); თიჲჲა დინჯ წყლის დინჯია ერთგვარი, რომელსაც შვერილად მდგომი საბეგვაევი ანუ აქვე დინჯი კლავები აქვს.

— ჯ ა ნ., ე დ ი ლ ი., გვ. 135, თრიმლის საბეგვი, ჩამური მ ე ნ თ.

დინდგელ 1. სვაში შავი სანთელი, პროპოლისი, სკის წებო (ხმარობენ გოკის, კასრისა და მისთანათა გატეხილი ადგილის დასამაგრებლად). ~ დინდგელ ფუტკრი გევი პირეუმი არის, ფუტკრი ნაჲომ რამში, ფუტკრი ზღრენი; თუნჯს — რამს (თუნჯსა და მისთანას) თუ გრწოლ (ხერელი) აქ, ემას მიაყრავ, აღარ გეუდინენვის. ყმაწულრვ დინდგელით თამაშოვენ: ააქრნ (იღებენ) დინდგელ, გირცისაალი (გირციეთ, ნ. გირც) აყთევენ, ამაგრევენ ყბას(ყბაჲა გამაგრეჲჲა ნ. ყბაჲ, მნიშვ. 5), ატყყრწენ (ხეთქაჲვენ), გჲაჲა მოაქ (ხმას გამოსცემს).

— ჰ გ ლ, კ ი ნ კ. ვეჲა, დინდგელა ნ ი ე.;

2. ცხვირში გამხმარი ბოტოტი. ~ ცხტრ დინდგლი გაქედულ (გავსებული) ყმაწულის.

— ჯ ა ნ., ბინდგელა ბ ე რ., დვიდგლი კ ა ი შ.

დინჲ დინჯი. ~ ჩემ გარ დინჲ გარ ეყო; ზ მ ნ ზ. დინჲა დინჯად, ქეიანად. ~ დინჲა დედექ, ჰაბე არ ისწნწვა? (ქვეიანად გაჩერდი, რატომ ვერ ისვენებ?) დინჲ იგიჲეჲა, რაც ქრანტ. ~ დინჲ არ

ამადლო (კრინტი არ დაძრა), უჩუმრა დედექ!; დინუ გააწყურტ! (ხმა გაიწყურტე!).

დინუორა, დუნუორაა, დუნუორაა ფერისკვალა. მცენარეა, ქოლგოსნების ოჯახის ეკუთვნის, ჩრდილიან ადგილებში იზრდება. ამის ყლორტებს კამენ.

— **დინუორაა** ჯ ა ნ., **დუნუვერა** მ ა ყ. **დორაა** კედელში გამოჭრილი ადგილი ქვეშაგების შესანახად, წალო. ~ **დორაა** დართალ ანაკეც ადგილი (ლოჯინის ასაკეცი ადგილია).

— ჯ ა ნ.

დირბალ ნ. დილბალ.

დიჩ, დიჩი! ძროხის გასავადები შეძახილი.

— ჯ ა ნ.

დიქიან [აზ. დ'იშვან] ჩიუტი, ახირებუ-ლი, კირვეული, თავისი სიტყვის გამტანი. ~ **დიქიან** ინსანს ეულაბზე არმანასულ ინსანს ეტყუან (დიქიან ადამიანს ისეთ ადამიანს ეტყვიან, რომელსაც სიტყვაზე ვერ დაიყოლიებ, ვერ დაითანხმებ); პათარი (როგორი, რა) **დიქიან** ეკცა, თავი ნათქომს აყეთებს, მე არ მიეთერეეს, ჩემ ეულაბზე არ მოდის (ეულაბზე მოსტლავ, ნ. ეულაბ, მნიშვ. 2).

დიქილია მოსულელთ კაცის ეპითეტა (საყუთარი სახელიდან უნდა მომდინარეობდეს); ზ მ ნ ზ. **დიქილი-****დიქილი:** დიქილი-დიქილი ნუ ეტარე!

დლუყუნოვაა ნ. ბლუყუნოვაა.

დნარ მდნარი. ~ ერ რამ რუმ დნეე, აას დნარი (რამე როცა დნება, აი ის არის მდნარი); ქონს ვაადნოე, დნარი.

დო- ზმნისწინი და-, რომლის ხმოვანი დამსგავსებულია მომდევნო ვ-ს, ფ-ს ან უ-ს. ~ **დოტზახანი; დოტგრტევი.**

დოაა ნ. დუაა.

დოდალ [აზ. დოდაგ] 1. ტუჩი, ბაგე. ~ ნადროვამი ფათა (საყუთ. სახელია) ბიზაა დოდალეე (ტუჩები) დათს დატ-წიწყნი, ამიბეაც (ამიტომაც) **დუნეა** (ღვინის) დალევაში დოდალით **დუნეა** ეღროზე (ეღვრება); **დოდალ** გატყრომაა რისამე (ძირითადად საქშლის) ძლიერ

მონატრება. ~ **წელს** ყარფეუზ არ მიკამი, დოდალ გამტყრომი;

2. პირი ევაბისა, ქვეერისა და მითანათა. ~ არაყ გამოტლამი ზარფუმი და ქობი დოდალევს ცომით გლესენ; დადამაა კამეშეა დანაპირეე დლეამე აატდას. თუ დოდალეეც დატყრო, ემ დღემდინ ატლამ არ იქნეე, გააწყრომელიაე დადამაე (სახელამო ქვეერი მულამ დაპირებული დღისთვის უნდა აიხლოს. პირებიც რომ დაუსკდეს, ამ დღემდე ახლა არ შეიძლება, ზედამე გაწყრებაო).

დოვლა [აზ. დოვლა] დოს შექამაღი, დოში მოხარშული ბრინჯიანი წვენი ნი-ახურით შეზავებული; ნ. ყალია **დოვ-****ლაა.**

დოღჩა სხალ მსხლის ჭიშია. ~ **დოღჩა** სხალ დუნდრუანი (დიდრონია), წყლი დოღჩი (ნ. დოღჩაა) ფორმის სხალი (მსხალია).

დოღჩაა [აზ. დოღჩა] ტოღჩა, სპილენძის პირფართო ჭურჭელი წყლის სასმელად.

დომფალ საპონში გამოხარშული კარგი ხარისხის აბრეშუმის ქიის პარკი, რომლისგანაც კედს ართავენ. ~ პარკ დარჩევაში დეკაცეე (ქალები) არჩევენ კაა დიდ პარკს სადომფლეამე (სადომფლეე), ხარშენ; საპონში, თეთრდების პარკ, თეთრ ბამბაქსაღი (ბამბასავით) გომოდის, ამაქონ (ამოაქეთ), ჰფენენ, შრევის პარკ, მეედანი (მერმე) წყწენ. დაწეწაში ბუედეე (ნ. აბუეევაა) პარკ. ოგეესი (აი ესაა) დომფალ. დომფალ კაა პარკიზგნი კეპტეე (კარგი პარკისაგან კეთდება). ერ პარკში ორ ქიაა ნუმ (რომ) ქნის (აყეთებს პარკს) — ეემ პარკითაც, იგრეე პარკითაც კეპტეე (კეთდება) დომფალ. ეემ დომფლით ასტონ (ართავენ) კედს; **დომფლი** კიპ ნ. კიპ; **დომფლი** ჭელ რამდენიმე ცალი დაწეწილი დომფლისაგან ერთ ხელზე გადახვეული მატყლის ძათი, შუაში შვერული და დასართავად გამზადებული. ~ დომფალს ჰყეწენ და ჰგელიენ (სინ. გელ, მნიშვ. 2).

— უკუტოდ გამოხარული პარკი
ჯ ა ნ., ქ: გ. ლ. აბრეშუმის პარკი, ორ-
ქიანი, მ ე ნ. თ., დომფალაე აბრე-
შუმის პარკი, რომელშიდაც ორი ქიანა
ბ ე რ., დამფალი ძ ო წ.

დომფალი სხალ, დომფალა მსხლის ჯი-
შია. ყვითელი ფერისაა, ძირი მომრგ-
ვალებული აქვს, ზევით კი წაგრძელებ-
ულია. ~ დომფალა სხალ პატრა კო-
ტონივი სხალ (გოგრასავით მსხალა),
ლამაზი, ყუთრლ ფერზედა (ყვითელი
ფერისაა), კალოა დროზე იწეე, ეეს
ზაფხული სხალ.

დონდუზლუდ [აზ. დონუზლუგ, აზ. დიალ.
დონდუზლუდ] საღვარე, წისკვილის
ქვეშ ის ადგილი, სადაც ღარებიდან წყა-
ლი ისხმება და ბორბლები ტრიალებს.
— [სინ. საღორეა, მნიშვ. 1].

დოა თებჯან ნ. თებჯან.

დოა კოტოშ ნ. კოტოშ, მნიშვ. 1.

დორდღლ, დორდღლ დორბლი, ლორწ-
კი. ~ დორდღლუე ყმაწულს ჩომოთ-
დის (ჩამოსდის); ვანაყოფეე ზაღლსაც
ჩომოთდის დორდღლ; ზ ე დ ს. დორ-
დღლიან, დორდღლიან დორბლიანი,
ლორწყიანი (— დორდღლიან ჯან.).

— დორდღლი ლ ე ო ნ., მ ე ნ. თ.,
ქ ა ჯ

დორდღლაა, დორდღლაა დორბლების პი-
რიდან გადმოცენა. ~ ყმაწულ ჰახანც
(როცა) დორდღლავს (|| დორდღლავს),
დორდღლ ჩომოთდის, საღორდღლეა
უკეთევენ.

დოსტ [აზ. დოსტ] 1. მეგობარი, ახლო-
ბელი.

— შ ა ნ. ვაჟა I, ნ ი ე., უ დ.;

2. კურო, საყვარელი (ქალისა).

დოსტიჯან [აზ. დიალ. დოსდუჯან || დო-
სსუჯან || დოსთუჯან] ერთგვარი ჯიშის
ნესევი, რომელიც ზამთარშიც ინახება.

— დოსტიჯანი მ ე ნ. თ.

დოფაა [აზ. დიალ. დობუ || დოფუ]
თიხის დიდი, პირგანიერი კურკელი,
იყენებენ მეტწილად მწილის ჩასადე-
ბად. ~ დოფაა დიდებთან კოქოპი
(პირფართო კოქობია) ეყევა ჩაასხმე-
ლა (მეავეის ჩაასხმელად), ტოლმი

ფოთოლ დააგეველა (ნ. დაგევეა, მნიშვ.
2).

— დოქაა შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.

დოღანაღ [აზ. დიალ. დოღანახ]. დოღანა-
გი, დაბლის იარაღი, ტყავის გამოქ-
ნის დროს იხმარება. დოღანალი წარ-
მოადგენს საფხეე რქინას, რომელსაც მი-
ბმული აქვს თოკი. თოკს ძირში მარყუ-
ეი აქვს გაყეთებული, რომელსაც მეტ-
ყავე გამოსდებს ფეხს. ფეხის ზევიდან
ქვევით მოძრაობით იგი უსვამს ჩამოყი-
ლებულ ტყავზე დოღანალს და გამოქ-
ნის ტყავს. ~ ტყავს ფხეეენ დოღანალით,
ქონ გადის შიგადათი, გორც გადის ში-
გადათი.

— დოღანაგი, დოგანაგი მ ე ნ. თ.,
დოღანაგი ბოხოხი ქუდის საზელაევი ჯო-
ხი ბ ე რ.

დოღდაღ [აზ. დოღდაგ] 1. სავათი, გა-
რეული ფრინელი, ინდაურს წააგავს;
2. გ ა დ ა ტ. შეუსმენელი, შეუგ-
ნებელი ადამიანი. ~ დოღდაღ ინსან
(ნ.).

დოღმაა [აზ. დოღმა] ნამდვილი, ღვიძ-
ლი, მევიდრი, ალალი. ~ ერ დედეკაცს
ორ ქალ ჰქონი (ჰყოლია): ერ ქალ გერ
ყოფილი, ერ ქალ კი დოღმა (ალალი,
ღვიძლი) ქალ; მართალი, ჩემ გერ მა-
მაა იყო, ამაჰ კი დოღმა მამაღზნით კაა
იყო (მართალია, ჩემი მამინაცვალი იყო,
მაგრამ ჩემ ნამდვილ მამაზეც კი უ-
თესი იყო).

დოღრამაჟ, დოღრამაა [აზ. დოღრამაჟ]
ერთგვარი სპემელი, ოკროშის მსგავსი.
მოხარშვა არ სჭირდება. დოში ყრთან
პურს და ქინძითა და ნივრით აზავე-
ბენ. ~ დოა არქნაში (როცა დო არ
აქვთ), წოლათთაც (მაწენითაც) აქე-
თევენ, სუზმათიცი (ნ. სუზმაა) დოღ-
რამაჟს. ქინზს აყუწევენ, რეჰანდს, ნი-
ორს, პურსაც ჰყრთან შიგ. ფაყლი წო-
ნში (ლობიოს წვეწმში) ჩანაყარსაც ებ-
ნევიან ზოგდეფა (ზოგჯერ) — დოღრა-
მაჟ ჩამიყრიაჟ.

დოყ იგივეა, რაც ზოღ. ~ ქინზი დოყ;
ტორახუტი (ყამის) დოყ.

— ჯ ა ნ., მ ე ნ. თ., შ ა რ ა შ.,

დუყო ქ გ ლ, ახლადამოყრილი ფოთ-
ლისკოეორი ე ლ., ახლადამოყრილი ყლო-
რტი შ ა რ ა შ., ყლორტი ქ ა ჯ.; დო-
ყო ირმის ჩჩგლი რქა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.
დოხტორივან: მუშიოვი ზროხი დოხტე-
როვან (ძროხის ექიმად).

დო- ასიმილაციის შედეგად სახეცელილი
ზმნისწინი და- (უმთავრესად ვე კომპ-
ლექსის ან მისგან მომდინარე რ-ს წი-
ნა პოზიციასი). ~ დოგროვროვა (და-
ვეგროვებინა); დოგროვირას (დაგვევი-
როს); დოგროთესა (დაგვეთესა); დოგრო-
მბა (დაგვემბა).

დოგანავ [აზ. დოგანანქ] 1. წყლული,
მეწუჯი ფეხის გულზე ან ქუსლზე.
2. გ ა დ ა ტ. მიწაზე საქონლის ფე-
ხებით გათელილი და დაქვილული (ნ.
დაქვილა) ადგილი, სადაც ბალახი
ალარ ხარობს. ~ მიწა დოგანავ ქნილ,
ბალახ ალარ თმოდის.

დოვლათ ნ. დევლათ.
დოლ დოლი, ბატენის მოგების დრო. ~
ცხრუ დოლ (ცხერის დოლი); დოლ
დაწყოვად ცხორი დაწყოვად დაწყოვადს
(ცხერის მოგების დაწყება); გ ა დ ა ტ.
დოლ დაწყოვად იტყვიან მშობიარე
ქალეებზე, როცა რამდენიმე მიაყოლებს
ერთად მშობიარობას.

— დოლობა ქ ი ნ ქ. ვეა.
დოროთიან(ი), დოპროთიან(ი) [აზ. დოროდ ჰ
აზ. მან=ოთხივე მხარეს, ოთხსავ მხრით]
იგივეა, რაც იმპროგლივ. ~ ცუტქუ-
თუ დოროთიანი (წისქვილის ირგვლივ);
მამას აყოცივენ ე ქალეე, დოროთიანი
შემოროხროვიან (ირგვლივ შემოხევევიან);
გადა (ვეი) წევს ბალახზე, დოროთიანი
გოლორე შომოზხორხლევიყ (ირგვლივ
გველები შემოხევევიან, შემორტყმან).

— დოროთიანი ნ ი ე.
დოშე [აზ. დოშექ] დოშექი, ლეიბი.
— დოშექი ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., დო-
შაკი შ ა ნ. ვეა II, დოშევი ნ ი ე.
დოშამა ფლავ [აზ. დოშამა=საფენი, სა-
გები] ცხერის ხორცისგან დამზადებუ-
ლი ერთვეარი სქელძირიანი ფლავი.
~ დოშამა ფლავი ფაფაქველა (ნ.)
სქელ გომოდის.

დოშლუდ [აზ. დოშლუქ = წინსაფარი,
გულსაფარი] დაბამბული და დალიანდა-
გებული ჩასაცემლი ზედატანი, ტან-
სათურა.

— დოშლუდი, დოშლუყი, დოშლუ-
ლი ძ ი ძ., ქ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.);
დოშლუდი ორპირად შესაკერელი ახა-
ლუხის გულისპირი, საველე უსახელო-
ებო ქ გ ლ (აზერბ.); დოშლუდი
ცხენის აკანმელობის ნაწილი, მკერდზე
ამოსაკრავი თასმა, — სამკერდული ნ ი ე.
დოპროთიან(ი) ნ. დოპროთიან(ი).

დოროზე: დევრ (ბეჯრ) დოროზე ნ. ბევრ,
მნიშე. 2. ერ დოროზე ნ. ერ (2); ნ. ზოგ
დოროზე; პატრა დოროზე ნ. პატრა;
ცოტა დოროზე ნ. ცოტა.

დოროთი: დოროთი გ(ა)დასტლაა ნ. გ(ა)-
დასტლაა.

დოროთა დოროება, დორო, ეპოქა, ხანა. ~
ნიკალაა დოროებაზე ჩონ ცხოვეროვად
ფინთ იყო, ეეხლა კად დოროვად მო-
სულ; თუ ყმაწულ ჰე (ან) დიდს, ჰე
მამს ვულაბ მეტუქს (სიტყვას ეტყვის,
სიტყვას შეუბრუნებს), აჰამაშინ ამ-
ბოვენ — დოროვად ემაგ მოსულავ, რა
ექნოთავ?

დო- ასიმილაციის შედეგად სახეცე-
ლილი ზმნისწინი და- (უმთავრესად ვა
კომპლექსის წინა პოზიციასი). ~
დუახურ (დავახურე); დუამთავრ (და-
ვამთავრე).

დუანა ნ. დუ(ე)ანა.
დუა ნ. დუ(ე)ა.
დუად [აზ. დიად. დობ] ქებაბის, ქოთნე-
ბისა და მისთანათა სახურავი ხის მა-
სალისა.

— დუად, დუვად ჰ ა ნ.
დუგლავ [აზ. დიად.] უვარგისი, ნყარ-
ნუყარი, თანაც წვრილი და უმწიფარი
(ნესეი, საზამთრო, გოგრა, კიტრი და
მისთანანი). ~ დუგლავ-მუგლავეე ომო-
ტრჩევი, მუტეი.

დუდგულაა ნ. დუდგულაა.
დუდუნა იგივეა, რაც ნადუდუნ (ნ.
დუდუნოვად).
დუდუნოვად ბუტბუტი, დუდუნი; ბუ-
ზლუნი. ~ ჰაა (რას) დუდუნოვად,

ლაპარკოვთა?; მიმღ. ნაღუდუნ
ნობუტბუტე; მობუზუნე. ~ თვე-
თაზე ნაღუდუნ ინსან ბეერი (თავისთ-
ვის მობუტბუტე, მოლაპარაკე ადამი-
ანი ბეერა).

ღუ(ვ)ანაჲ [ახ. დიუნა:] იგივეა, რაც სე-
ნაჲ. ~ ღუნაჲ ინსანი (ადამიანი),
ჰენენსაც (რომელსაც) არც კაჲ ესმის,
არც ღინთ ესმის.

ღუ(ვ)აჲ, ღოაჲ [ახ. ღუა=ლოცვა, ვედ-
რება] 1. სატირალი, მიცვალებულის
ტირლი.

— ღუა სამძმარი, პანაშვიდი იმ ნ.;

2. ც რ უ მ ო რ წ. ლოცვა, რო-
მელსაც მოლა უწერს ავადმყოფის (უბ-
თარესად ბავშვის) პატრონს იმისთვის,
რომ ავადმყოფობა შეიკრას და ბავშვი
კარგად გახდეს. „ბავშვის როგორც
რაიზე ავადმყოფობა ეწევა ან დასუსტ-
დება, ან თვალების ჰყეტასა და ხელე-
ბის ფათურს დაიწყებს, ინგილონი ამას
ღვთის ნებას მიაწერენ: „ყმაწულ ზემათი
(ზენას ძალით) იქნაო“, „ზემათი დაკრუ-
ლიაო“, ან ბასმა იქნაო. პირველ შემთ-
ხვევაში ღმერთს საღმრთოს შეჰპირ-
დებიან, ან მოლას მოიყვანენ, რომ
„ღუა“ დაუწეროს (ავადმყოფობა შე-
კრას), ან „ეითხავს“ აციოთხინებენ.
ღუვას დაწერა ერთი აბაზიდგან ერთ-
ორ-სამ მანეთამდე ღირს, ხოლო მკით-
ხავს კი ორ-სამ შაურს ანუ ერთ ბღუ-
ჯა ყა-ღომფალს მთარმევეენ ხოლმე“
(ჯ ა ნ., გვ. 133).

— ღუვა ლოცვა შ ა ნ. რეც.,
ღუა ძვ. მუსა. ლოცვა-ვედრება, ღვთის-
მსახურება ნ ი ე.

ღუმ [ახ. ღუმ] სულ მთლად. ~ ღუმ
უმარილო (სულ მთლად უმარილო) პურს
აზღვევენ ხუთ კურბუს ცოფ დანაჰერ
ინსანს (ცოფიან ადამიანს); ცხენიმ-
გრლ (ნ.) წითელ ფერზედა, ღუმ წი-
თელი. ბითავა წითელი (მთლად წი-
თელი); პამით გამნაღვე ტყავ ღუმ
თეთრ კეპტევის (გამოქნილი ტყავი
სულ მთლად თეთრი).

ღუმბა 1. უკულო ქათმის ქიშია. ~ ღუ-
მბა ქათამ.

— ჯ ა ნ;.

2. გ ა დ ა ტ. მოკლე და სქელი ადა-
მიანის ეპითეტია.

ღურბენდ ღურბინდი. ~ ღურბენდიო
შერბტავს (ღურბინდიდან უუურებს).
ღუსტახ ნ. ღუსტახ.
ღუტკაჲ ნ. ტუტკოა.

ღუქანდარ [ახ.] ნოქარი. ~ ღუქანდარს
უთახარ, ათ მანით ფარჩაჲ მოგცას!
ღულ(ო)ვაჲ ღულილი. ~ ჰობმა ღულვაჲ

(|| ღულოვაჲ) დაჰწყო; დოვლაჲ, ზეჲ
ღულოვი დროზე ზემათიან თარაფ (ზე-
ვითა მხარე) ნუმ გასკელღვე, ეემა-
ზე ამბოვენ შაბისკაჲ; მიმღ. ღულარ
მღულარე. ~ მაგი ტამსომოზ ღულარ
წყალში ჩაყარით!; ნაღულ მღულარე;
აღულებული.

ღუქანევ (მრ.) ღუქაშვილების გვარის
შთამომავალი.

ღუ(მ)სტახ 1. ტუსალი;

2. სატუსალო. ~ მილიციაჲ მიჰ-
ყტანს, ღუქსტახში აგღვეს.

ღუგმა ცახ ერთგვარი ცახი, აბრეშუმის
ჭიისათვის ხმარობენ.

ნ. ცახ.

ღუგმაჲ [ახ. ღუგმა] ღილი; ნ. სარ-
მა ღუგმაჲ.

ღუგუმ [ახ. ღუგუნ] 1. ნუერი, კორძი
ხისა. ~ ხუზე გამნასულ (გამოსულ)
ტურს (ნ.) ჰენგილავევ (ინგილოები)
ღუგუმსაც ებნევიან; ხი ტურ, ხი
ღუგუმ — ორნიმ ერთი; „თოფის
წამლის გასაყეთებლად კატაწროაჲ-
თი ნახშირს ჰწოვდნენ, მასკინი კაჲგ-
ორა არჩევდნენ თითო-თითო, შიგ
მიწაჲ, ჰუაჲ ან ხი ღუგუმ არ გვერი-
ვასაჲ. თუ ესენ შიგ დარჩმილიყოს,
დანაყაში წამალ აბურთუნავდებოდა
(ერთბაშად აინთებოდა) და ინსანს (ადა-
მიანს) დაჰწოვდა“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);
ზ ე ღ ს. ღუგუმიაჲ, ღუგუმ-ღუგუმ
ნუერიანი. ~ ღუგუმიაჲ ადგილი გათ-
ლაჲ არ კეპტეჲ (ნუერიანი ადგილის
გათლა არ შეიძლება), ეეს ადგილ
დაგრეხულ; ყაჲნარ (ნ.) ღუგუმ-
ღუგუმ ნაქნარ ხეჲს (ნუერებიანი ხე).
[სინ. ტურ, მნიშვ. 4];

2. [აზ. ღუჭუნ] ნასკვი, კვანძი (ძაღუჭუნ, ბაწარზე...). ~ ღუჭუნს გამნაკუნს (გამონასკვეულ) რამს ეტყუნან, მააზრი ბალიც იყუნწვევის (წინსაფრის ზონარიც ინასკვება), იმი წორსაც ღუჭუნს ეზახიან; ზ ე დ ს. ღუჭუნს-ღუჭუნს ნასკვებიანი, კვანძებიანი. ~ ბაწარს დააყუნენ, ღუჭუნს-ღუჭუნს იქნენ;

3. იგივეა, რაც ეყურ, მნიშვ. 1; ღუჭუნს-ღუჭუნს ქნა იგივეა, რაც და ღუჭუნსევა. ~ ხეა ღუჭუნს-ღუჭუნს ქნოლა; აყურებულა (ხეს კვირტები გამოუღია, აყოკრებულა).

ღუღგულაა, ღუღგულაა დიდგულა. ბუჩქოვანი მცენარეა, წყლის პირებსა და ქაობიან ადგილებში იზრდება; მის ღეროს რბილი გული აქვს, ბავშვები ხშირად მისგან სათამაშოებს აკეთებენ.

— დიდგულა ს ა ბ ა, დიდგულა, დუღგულა ჩუ ბ., დუღგულა შ ა ნ. ვაჟა I, მ ე ნ თ., კ ი ნ ქ. ვაჟა.

ღუღრუან, დიდრუან 1. დიდროვანი, დიდრონი, დიდი, დიდ-დიდი, მსხვილი. ~ მეზნანავეს (ნ.) ხი შამფურზე აგვეულ აქ ხუთ ღუღრუან ნაქერ გორც; ჰოგო (როგორი) ღუღრუან თოლევ განა შენ; იმ; დევს (მდევეს) ღუღრუან ზუზუევე ქონი; თაზე ნაქნარ (მთაზე მყოფ) ღუღრუან ქუას კონცხს; ეუზახით; ღუღრუან თხილ; ზ მ ნ ზ.

ღუღრუანა დიდ-დიდად, მსხვილად. ~ ქერს ფქოვენ ღუღრუანა (მსხვილად), კამმეჩევეს ბზეა კოლა (ბზის ნაცვლად) უჯრიან, ემას ებნევიან ნაყალას; მოქსოენაში ტურ შიბი (ნ. ტურ) თოლევს ღუღრუანა ომოპტანენ (დიდზე) ამოუყრიან).

— ღუღრუან ქ ა ნ.;

2. იგივეა, რაც დიდ, მნიშვ. 2. ~ მინაა ემ სტალავაა ღუღრუან? (ვინაა ამ სასადილოს უფროსი?); მიდის ღუღრუანევეთან საჩივლელა (მიდის უფროსებთან საჩივლელად).

— ღუღრუანებ ქ ა ნ.

ღუჭ [აზ.] პირდაპირ. ~ წიველ ღუჭ უშკლი ოზრამსყენ (წიველი პირდაპირ

სკოლის ეზოსაკენ); მიე (მიდის) ღუჭ თავი შინ; მოხოხორწე (მორბის) ღუჭ ჩემთან.

— ღუჭი ვაჟე, სწორი მინდორი მ ე ნ თ., სწორი ზედაპირის მქონე (ადგილი) კ ი ნ ქ. ვაჟა, ქ ა ჟ.

ღუჭუნღუნაა [აზ. ღუჭ + აზ. ღუნა] მთელი ქვეყანა. ~ ღუჭუნღუნაა ლობტურევე მოუყონიყ ('მთელი ქვეყნის', უამრავი ექიმი მოუყენიათ); ღუჭუნღუნაზე რაა ბევრია კაა ქალ (მთელს ქვეყანაზე რამდენია კარგი ქალი), მინ იცნა?

ნ. ღუნაა.

— ღუნია ბერი; მთელი ქვეყანა ქ ა ჟ.

ღუნღუნაა იგივეა, რაც ღუჭუნღუნაა. ~ რა ღუნღუნაა რამ ხნაა?

— ღუნღუნაა ქ ა ნ.

ღუნაა აზ. [ღუნა] 1. ქვეყანა, მსოფლიო, დედამიწის ზურგი. ~ ამაყურა მენადირეა ბუთუმ ღუნაზე არ ყოფილ (ამგვარი მონადირე მთელს ქვეყანაზე, დედამიწის ზურგზე არ ყოფილა); მოზარევი ღუნაა (ქვეყანა შემძლეობა); ატლით თაე, ემ ღუნაათი (ამ ქვეყნიდან) გადაკარგულან;

2. იგივეა, რაც დედამიწაა. ~ ფაჩია (გელმწიფე) ავად გდევ, მოკყონენ ღუნა ღუნა ღუნა ღუნა (მოკყაეთ ქვეყნის); უამრავი ექიმი); ზ მ ნ ზ. ღუნააა ა) ვერასგზით, არასგზით, ვერავითარ შემთხვევაში. ~ ის თავი ზმი მაკლრლს ღუნააზე არ დაამირწყევს; ჩონ მაგა ღუნააზე ვერ ოთავნევთ (ჩვენ მაგას ვერასგზით ვერ შევძლებთ); ბ) იგივეა, რაც ღუნააქრ. ~ იმეურა (იმგვარი) ფეყსომოზ (ფეხსაცმელი) ღუნააზე (ქვეყანაზე, დედამიწის ზურგზე) მართლანაც არ იქნეოლა; ღუნაააქრ ქვეყანაზე, დედამიწის ზურგზე. ~ ემას თურმენი ღუნააქრ ჰეჩრამიზგენი არ ეშინიან ყოფილ (ამას თურმე ქვეყანაზე არაფრისა ან არავისი არ ეშინია თურმე); შენ ჩემ შულაზე ემგე კოვავა ნუმ გიქინ, ემ ღუნააქრ ჰადე გინდ, მამთხოვ, ბუთუმ რამ მააცემე-

ვარ (შენ ჩემი შვილისათვის ასეთი სიკეთე რომ გიქნია, ამ ქვეყანაზე რაც გინდა, მომთხოვე და ყველაფერს მოგცემი); ღუნუაქრ ეს არ ღუმენახას, პოგო ბახტავარ უქნოდ! (ქვეყანაზე ეს რომ არ დამენახა, რა ბედნიერი ვიქნებოდი); ემ ღუნუაში ამ ქვეყნად, სააქოს; იმ ღუნუაში იმ ქვეყნად, საიქოს; ღუნუა გასხნა გამოდარება. ~ გამოტარევი, გასხნილ ღუნუა.

— ღუნიაა ჟ ა ნ., ღუნია შ ა ნ. ვა-
ე ა I, შ ა ნ. გვეს., ჩ ი ქ ო ბ., ე ლ.,
ძ ი ძ. (იმერხ.); გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (იმერხ.), ღუნა ნ ი ე.

ღუნქ, ტუნქ, ტუნყ, ტუნჯ ხის მოკრის შემდეგ მიწაში დარჩენილი ნაწილი ფესვებიანად, ხის კუნძი; მოკრილი ხის მორი.

— ღუნქ ბუნჩი, კუნძი, მორი ჟ ა ნ. ღუნყორაა, ღუნყურაა ნ. ღუნყორაა. ღუნყ დიყი. ~ ღუნყ ნაქამ რაამი (დიყი იქმება).

— ჟ ა ნ., შ ა ყ. დიყა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., შ ა ნ. გვეს; შ ა ნ. ვაყა I. ღუნუა ბრიყვი. ~ ე ქალ ღუნუა ქალი (ბრიყვი ქალია), არც წინდა შაქნა (ქსოვა) იცის, არც პერანამ (არც არაფერი); რა ღუნუა რამ ხნრა, ემ დემდამიწათი ხაბარ არ გაქ (ამ ქვეყნის არაფერი არ იცი, არაფერი გესმის).

ღუნუან [აზ. ღუნუან] მტერი. ~ ღუნუან ჩავარდეს ამ ღუნუში, რა ღუნუშიც ჩავარდა ი ვადა (ის ვაყი); მე ბურ ღუნუან მაქ (ბევრი მტერი მყავს); ისიც მოკალ, თუარდემ ჰამემუა შენზე ღუნუან საქნელი (თორემ მუდამ შენი მტერი იქნება); ისენ ღუნუანენი (ისინი მტრები არიან).

— ღუნუანი ძ ი ძ. (იმერხ.), ქ ა ჟ. ღუნუანოვა მტრობა. ~ დამწყეს ერთმერთში ღუნუანოვაა. ნ. ღუნუან.

ღუნუაგ, ღუნუაქ [აზ. თუთაქ] იგივეა, რაც სარამულ.

ღუნუატულა [აზ. დიალ. ღუნუატულა] კუანაყლები, ყუეჩი, ჩერჩეტი. ~

ვასილ ეანი (სულ მთლად) ღუნუატულა რამ ყოფილ.

[სინ. ღუნუატულა].

ღუნუაგ, ღუნუაგ ღუნუაგ. ~ ღუნუაგ-ღუნუაგ ეს, ტირის.

ღუნუა: ნ. გუნუაგ ღუნუაგ; კაა ღუნუა ნ. კაა, მნიშე. 1; სიხარულიან ღუნუაგ; უმზარხოვი ღუნუა ნ. უმზარხოვაგ; ღუნუართი ღუნუა ნ. ღუნუართ; ნ. ციხანგლიან ღუნუა.

ღუნუათავ ნ. -თავ, მნიშე. 2.

ღუნუანიგარ ნ. იგარ.

ღუნუაგა 1. აბრეშუმის ქვის დაცხვის ღუნუა, ანუ მეხუთე კანიდან ამოსვლის მერვე ღუნუა. ~ ჰიაა ხუთქიბე ომოსტლაში (ნ. ომოსტლა) ტყავ იგდის. მეღნი (მერმე) აწყულებენ (ნ. დაწყულებენ). დაწყულებენ ბუთუმ (ყველა) ომოსტლაში კეპტევე (ხდება) — ერთიბე, ორიბე, სამიბე ომოსტლაშიც (ნ. ომოსტლა). ორიბე ომოსტლაში ქითილას აზლებენ, სამიბე ომოსტლაში ჩაფრი (ლასტიდან) ამაქრან (ამოკყავთ), ჰუნენ მიწაზე, პოლზე, აყარზე (სხევენზე). ხუთქიბე ომოსტლაში კედემ (კიდევ) აწყულებენ, მეღან (მერმე) მოღის თავი ღუნუაგა — კურტსთავ, მერვე ღუნუა. ამ ღუნუა (ღუნუს), თავი ღუნუაში ცახენ. ზოგ აწყულებენ, ამმა (მაგარმა) თავი ღუნუაზე არ ცახავს, ამბოვს — ღუნუათი ვადმიყონი თავი ღუნუაგანი ცერთი ღუნუა ვადამოცილებია თავისი ღუნუობიდან, მეორე ღუნუა ცახავს;

2. ღუნუა. ~ ჰარ ღუნუაგს თავი დანაშა ამქ (ყოველ ღუნუაგს თავისი ზედაზე აქეს); შენ კაა ღუნუაგა მენახოს! (დალოცვა).

ღუნუათ ყოველღუნუა. ~ ღუნუათ ამქ მოღის (ყოველღუნუა ამქ მოღის); ე ვამწულ ღუნუათ იზღევ ყოფილ (ეს ბავშვი ყოველღუნუა იზრდება თურმე); ჩონ ზალ ღუნუათ ღუნუათა მიღის; ღუნუათ ღუნუათი ყოველღუნუათ (— ღუნუათი-ღუნუა ყოველ ღუნუაგ).

ღუნუათი ღუნუათი. ~ ბავშვაგა (ნ.) ერევე (მხოლოდ) ზიღში აწრავ (აწ-

ვებაო), დღისიბა არ იქნევ (დღისით არ შეიძლება).

— დღისი უ თ უ რ გ.

დღოვეა ნ. დღუეა.

დღუეა, დღუბა, დღოვეა მღვრაე. ~ გეეში ერ დღუე (|| დღოვე) წყალ მოდის; ექ ორეურა (ორგვარი) წყალ მასლრლი (მოყა), ერ დღუბა, ერთ წმინდაა.

— მღღვრიო მ ე ნ თ., დღვრიე მ ა რ ტ. - ი მ ნ.

უ

უ, ზე ეს, ეგ, ამ, მაგ ნაცვალსახელთა შეევეცილი ფორმა. ~ ე : მინაა? (ეს ვინაა?); ზე რაჲსა? (ეს რა არის?); ე ქალ ლფ ლამაზი (ეს ქალი ძალიან ლამაზია); ზე ზადლეე მოგეუღღ (ეგ ძალღები მოგვეყიდე!); ე (ამ) ქალეემა ერთმერთს (ერთმანეთს) შაჰხედეს; ე კაცს სახ-კარ არ აქა, ჰამეუმა ორღბეში რუმ ეტარეე? (ამ კაცს სახ-კარი არა აქვს, მუდამ ორღბეში რომ დადის?); ერჟე ზე კარცხ ნუ გაჰეჩაე (ოღონდ ამ კვერცხს ნუ გასტეხ), რაჲც გინდ მოგეემ; ე კაცი სახელ მაამადაჲს (ამ კაცის სახელი მაჰმადია); ზე ქალს გათხნეემა არ უნდა? (მაგ ქალს გათხოვედა არ უნდა?); ზე თოფ შენბე მაჰაპრეეარ (მაგ თოფს მოჰპარაე); ე თეთრით რაუმ ვიყიდო? (ამ ფულით რა უნდა ვიყიდო?).

— შ ა ნ. ეჟა III; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ., ხევის., ჭავჭავ., რაჭ., აჭარ).

უ- იგივე ა- ზმნისწინი, რომელიც დამსგავსებულია (უშუალოდ თუ არაუშუალოდ. მომდევნო) ე-ს. ~ ეელა (აელო), ეეგდა (აეგდო); ეეყონა (ამეყინა); ეეფივას (აეფინა).

უ-, ზე- იგივეა, რაც ა-. ~ ეე(მ) შიქმელს მე ვერ შექმ (აი ამ საქელს მე ვერ ვქამ); ეე ემაწულევი გელში თაე დამიყარგი (აი ამ ბავშვების ხელში თაეგზა ამრევი); ეე(მ) გორციტ ტოლმაჲ გუაქეთეე (აი ამ ხორცისაგან ტოლმას გავაკეთებ); მე ეემათ ლოჰყოცაე (მე აი ამათ ღაგხოცაე); მე ეემათ ღიდ ვარ

(მე აი ამათი უფროსი ვარ); ეექ რაამ გააქეთო შენ? (აი აქ რა უნდა გააკეთო შენ?).

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ხევის.).

უბაჩია ნ. ეგბაჩია.

უბეთუმ ნ. რაბე(თ).

-უბლა, -უბულა ნ. -ეველა.

-უბრა [←ებ(უ)რა(ღ)]-უბრი, -უბური, -ვით, -თანა, -ნაირი. ~ ზესებრა (ზხისებრი, მზესავით) ლამაზ ქალ; ზამბი კურკასებრა თეთრ; ცოტა თროლსებრა ვარ; ეაჲ, შენ ნათქომისებრა იქნეს; სტრცხულუ ჩემეურა ვაშკაციბე მაგისებრა ყმაწულ დატრამა (სირცხვილია ჩემისთანა ვაქკაციისათვის შავისთანა ბაეშვის ცემა); ხინეალხანოუა (ნ.) დღეობასებრა რამ ეყო.

შღრ. -ეველა.

უგა იგივეა, რაც აგა, მნიშვ. 2. ~ ეგა დაადო (იხე დაარტყა) ჩონ ზაღლს, გავიღ-გავიღ დაჰჩა.

უგინა, ეგინა-ეგინა ნ. მეგინა.

უგმაჲ [ახ. უგმჲ=რკალი] მოხრილი, მოღუენული. ~ ეგმაჲ მოღრეკულ რამს ებნევიან; ფეჩი ტრუბაჲ ეკტეეის (არის) ეგმაჲ; ჩონ ხეჲ წოორ კი არა (არაჲ), ეგმაჲს (მოხრილია); ბუთად (ტოტი) თუ მოღრეკულ, ეესიც ეგმაჲ.

უგრია (1) მღინარეა, რომელიც ალაზანს უერთდება. ~ თეგზოვან (სათეგზოად) მიღიან ეგრიზე.

უგრია (2) [ახ. უგრია] გუთნის მრულე ნაწილი, რომელზეც სხვა ნაწილებია დამაგრებული.

[სინ. მრულეჲ].

უგრია-უგრია [ახ. უგრი-უგრუ] 1. მიხეველ-მოხვეული, კლავნილი; ზ მ ნ ზ. მიხეველ-მოხვეულად, კლავნილად. ~ ეგრია ნუ ეტარეე;

2. ერთგვარი წინდა, რომელზეც კლავნილი, მიხეველ-მოხვეული. ზოლებია გამოყვანილი;

3. იგივეა, რაც ფანჩხლ, მნიშვ. 2. ~ ნემსი წრრ (ნ.) უქნი ეგრია-უგრია. ეე, ზეე 1. ნ. ეე(მ).

2. ნ. ეე(ს).

უეგ, ზეეგ აი ეგ. ~ ჰამასა ეეგ? (რა არის

იი ეგ ?); ჰეეგ გააჩუმრ, ჰეერ ნუ ლაპარო-
კოსს!; ეეგი, ჰეეგი აი ეგ; აი ეს; აი ესაა.
~ როგო სიარევიარგეოას ჩედისა ჰე-
ეგი! (რა სიგლახეს ჩადის აი ეგ!); ლო-
ლაზიცი (ნ.) ჰეეგი (აი ესაა).

ეეგრ ნ. ააგრ.

ეე(მ), ჰეე(მ) აი ამ. ~ ეემ კაცმა რაჲ გით-
ხრანა?; ეე ლუნოს ზმრი თამ ჰკრავს (აი
ამ ლეინოს ძმრის გემო დაჰკრავს);
ჰეემ ღროზე (აი ამ ღროს) კარ გაღე-
ველ, ემ სახლი პატრონ შმოსულ; ჰეე
ყმაწულეს პატრონეე არ აქრყა? (არ
ჰყავთ?).

ნ. ე-

[სინ. აამ].

ეემა, ჰეემა ნ. აამ(ს).

ეემაგ(რ), ჰეემაგ(რ) ნ. აამაგ(რ).

ეემაზე, ჰეემაზე ნ. აამაზე.

ეემათ, ჰეემათ აი ამათ; აი ამათი. (ნ. ე-).

ეემამ, ჰეემამ ნ. აამამ.

ეემან(ღ), ჰეემან(ღ), ემან(ღ), ჰემან(ღ)
აი მანღ. ~ ემანღ ღდეღე! (აი მანღ ღა-
ღდეღე!); კიბეა ნუმ (რომ) მოტპარაყ,
შენ ჰემანღ ჰათაარ გოზხლი (როგორ
გახვედი)?; ემანღა, ჰემანღა აი მანღ
არის. ~ ჩონ იმი თავ მოგიყონი, ჰე-
მანღა (ჩვენ ის მოვიყვანეთ, აი მანღ
არის).

ეემანღატროვაჲ, ემანღატროვაჲ, ჰემა-
ნღატროვაჲ აი მანღატროვაჲ. ~ ჰა-
ბე აგიტრწყა ემანღატროვაჲ? (რა-
ტომ აგირევია მანღატროვაჲ?).

ეემა(ს), ჰეემა (ს) ნ. აამა(ს).

ეემი 1. ნ. ეემი(ს).

2. ნ. ეემი(თ).

ეემიგნი, ეემიზგნი, ჰეემიგნი, ჰეემიზგნი
ნ. აამიგნი.

ეემი(თ), ჰეემი(თ) აი ამით. ~ ბრინე
თეთრღევის, ღაა ბრინე ღანყაჲც (ღა-
ციეხვაჲ) ეემით თავღეჲ.

ეემის(ს), ჰეემის(ს) აი ამისი. ~ ეემი
პატრონ მინანა?

ეემმეტ ნ. აამმეტ.

ეემჟურ(აჲ), ჰემჟურ(აჲ) ნ. აამჟურ-
(აჲ); ეემჟურაჲს, ჰემჟურაჲს ნ. აამჟურ-
რაჲს.

ეემ(ს)წო(ს)წო(რ), ეემწო(ს)წო(რ), ეემ-
წოწო(რ) აი ამოდენა, აი ამხელა. ~

~ ეემწოსწორ წიწილეჲ ჰეჩმინამს არ
ქონი (აი ამიღენა ნაწუნავები არაჲვის არ
ჰქონია).

[წლრ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ეემღმეტ ნ. აამმეტ.

ეემწო(ს)წო(რ), ეემწოწო(რ) ნ. ეემ(ს)-
წო(ს)წო(რ).

ეე(ს), ჰეე(ს) იგივეა, რაც აეს (ნ. ა-).

~ ეე ყმაწულ მისრა? (აი ეს ბავშვი
ვისია?); ეეს მინანა? (აი ეს ვინანა?); ეე
ქალ ყრულა? (აი ეს ქალი ყრუა?);
ეეს ჩემ ზმამს (აი ეს ჩემი ძმანა); ჰეე
მის ქალა? (აი ეს ვისი ქალიშვილია?);
ეესი, ჰეესი აი ესაა. ~ ჩემ შიშამ
მანაპარ ეესი (ჩემი შუშის მომპარავი აი
ესაა); წოლას ღოათი აღიღეენე, ღოს
ზეში ასხმენე, ეესი საღიღეჲ (მაწონს
ღოსაგან აღეღებენ ხოლმე, ღოს რძე-
ში ასხამენ. აი ესაა საღეღე); ეესიცი,
ჰეესიცი აი ესეცი. ~ ეესიცი ჩემი (აი ესეცი
ჩემია).

ეესენ, ჰეესენ აი ესენი. ~ ეესენ რა
ხალე ყოფიღანა?

ეესი, ჰეესი ნ. ეე(ს).

ეესიცი, ჰეესიცი ნ. ეე(ს).

ეექ ნ. აექ.

ეექამღინ ნ. აექრამღინ.

ეექამ(თი) ნ. აექამ(თი).

ეექრამღინ ნ. აექრამღინ.

ეეხლა ნ. აეხლა.

ეეხლანღელ აი ახლანღელი. ~ ქულბაჲ
(ნ.) ეეხლანღელი ურუსევი პლიტას
მინგაეღა (წაგაეღა).

ეეხლიეეში აი ახლა, აი ახლო ხანებში.

~ ეეხლიეეში მოკლო.

ეეხლითავ აი ახლაეე. ~ ეეხლითავ გაჲ,
წაჲ! (აი ახლაეე გადი ღა წაღი).

ნ. -თავ, მინიშე. 2.

-ეე 1. მრავლობითობის -ეგ სუფიქსის მო-
ნაცლეჲ. ~ ქალეჲ, კაცეჲ, ყმაწუ-
ლეჲ (ბავშვები) — ბუთუმ (ყველა-
ნი) მოტუნენ; ღამაზ სახლეჲ გოქ
(გვაქვს); ჰაქიმეჲ მოტყონიყ; || შე-
ღგენილ შემასმენელში ამ -ეე სუფიქსს
ნარიანი მრავლობითის -ნ სუფიქსიცი
ღაერთვის ღა ორმაგი მრავლობითობაჲ
გამოხატული. ~ ესენ ჩემ ზმეენი (ესე-

ნი ჩემი ძმები არიან); ქალენა, კაცუნა, ტურენა, მინ არიანა ესენ? ესენი დღემდინ ფოლაშენი (ამხანაგები არიან);

2. თემატური ებ სუფიქსის მონაცვლე. ~ იზინეეს; ალეეს; ანთეეეს; ბრუნდევიან.

ვეელახირ, ეელახირ [ახ. ვეულ + ახარ] ადრე თუ გვიან, ბოლოსა და ბოლოს. ~ ვეელახირ ჩემ თავ მააკროლნი, ის კახს, ჩემ ველი მოაკლო თავ (ადრე თუ გვიან მომკლავენ, ისა სჯობია, ჩემი ხელით მოვიკლა თავი); ფიქირ ნუ გაქ, ეელახირ დააბრუნეელი (ფიქირი ნუ გაქეს, ბოლოსა და ბოლოს დაბრუნდება).

ნ. ახირი.

-ველა, -ეულა, -ეზლა, -ეზულა -ეზურად (დაერთვის დროის გამოხატველი ზედსართავის ფუძეს და მას ზმნიზულად აქცევს). ~ შარშანდეველა (|| შარშანდეზლა || შარშანდეზულა) (შარშანდეზურად); გუშინდეველა || გუშინდეზულა (გუშინდეზურად); წაღანდეველა (|| წაღანდეზულა) (ძველებურად, უწინდებურად); ჰამეშანდეველა (მედმივიად).

შდრ.-ეზრა.

ეშმა [ახ. ზზმა] საქმელია ერთგარი, მოხარული ცხერის დუშისა, ღვიძლისა და ტვინისაგან ამზადებენ. ~ ყოჩი (მაალი ცხერის) ქელლას (თავს) მოხარშავ, ტუნ (ტვინს) გამაღვე, ლუზლას (ღვიძლსაც) მოხარშავ, დუშისაც მოხარშავ. ერთა დაჰანაყავ (|| დაანაყავ), აარეე, ცოტა ქინზსაც ჩააქრი, ისე დაჰანაყავ. ცომივი კეპტეე (ცომივით ხდება). ეემას ფაძზუე (შემოდგომაზე) აკეთეეენ; სიცეეეს ჩომოსტლას უეან (სიცეეის დადგომის შემდეგ), ზამთრი პირზე, რახანაც საყახაეეს (ნ.) დაკვლავ.

ეზო-ყურეა ნ. -ყურეა.

ეზრა ნ. რზრა.

ეთაგლულ [ახ. ეთაქლიქ] მაძზრის (ნ. მაძზარ) ბოლოს შემოსაყოლებელი მოსართავი. ~ ეთაგლულს მაძზარი ბო-

ლოთი მინაეღვეს (მოვლებულს) ეტყუნან, ეინეირზე კეპტეოლა (ძენკეზე იყო), თეთრევიც აქონდა (ვერცხლის ფულეებიც ჰქონდა).

ეკალ: ნ. თეთრ ეკალ; კნრლი ეკალ ნ. კნრლ; ნ. ლურე ეკალ; მაულუ ეკალ; ტყიშლი ეკალ; ქათში ეკალ.

ეკლანზევის: გულ ეკლანზევის ნ. აკლანზა.

ეკლიან ეკლიანი მცენარეებით დაჭარული ადგილი, ეკლნარი. ~ ეკლიანში წრველ ეკალ მაღელა (მოსატანად); მამა ეკლიანშიდა (ეკლიანში არის).

ელა-სალა სულ მთლად, სულ ერთიანად. ~ ეაზს ყარაქაქა (ნ.) დეეყარა, ელა-სალა გააშანტლა (სულ მთლად გაშაედა); ჰაქიშმა ელა-სალა დაჩხლუნრთა (დაჩხელიტა) აეატყოფ, კააგორა ვერ დაჰკრა ნეშს; შუნდ მიქამი, ენა ელა-სალა გასხლა.

ემ, ჰემ, ამ. ~ ემ ქალეემა ერთმერთს შაჰხედეს; ემ კაცს ქეოა არა ჰქა?; ე მოზობლი სახლ როგო ლამაზია! (ამ მეზობლის სახლი რა ლამაზია!); ემ თეთრით რაუმ ვიყიდო? (ამ ფულით რა უნდა ვიყიდო?); ჰემ ფქულს გაცრა უნდ.

— ემა: ემა-ლა-ემ შ ა ნ. გეეს, კ ი ნ ქ. ვეა, ძ ი ძ, კ ე ც ხ., ხ უ ზ. (ქართლ.).

შდრ. ე.

-ემ (იშვითად იხმარება) იგიეეა, რაც -ევ. ~ ლამაზ სახლემ გოქ.

ემა ნ. ემა(ს).

ემაგ(რ), ემაგრა, ჰემაგ(რ), ჰემაგ(რ) აი ასე, აი ამნირად; აი მაგრე, აი: მაგნირად. ~ ჰაბე (რატომ) ემაგ ილოქქეა (იქმუქნება) ე ჩემ კაბაა?; ემაგ არ ჰქნო! (ასე არ ქნა!); ჰემაგრ იქნევის — მამაა მოყდრეაყ, შულ აარ (აი ასე უნდა იყოს — მამა უნდა კვდებოდეს და შვილი კი არა); ეს რაუმ იქნეე, ემაგრა ბოლრილოეს (ეს რა უნდა იყოს, ასე რომ ღრილოეს?); ჰემაგ უთქომ; ჰენგილაეში (საინგილოში) ჰემაგრ ვიციით; ემაგუმ, ჰემაგუმ აი ასე (აი აგრე) რომ. ~ ჰემაგუმ ლაპარიკოვენ, წოორდა (სწორია?).

შღრ. აამაგ(რ).
 ემაგუმ. ჰემაგუმ ნ. ემაგ(რ).
 ემათ ამათ. ~ ემათ უჩნდევაყ ერ ქალ.
 — ემა: ემათ გ ი გ., თ ო ფ.,
 ქ ა ე თ. (ფერეიდნ.).
 ემათა ნ. ამათა.
 ემათმამ ამათ. ~ ემათმამ თქრს (ამათ
 თქვეს).
 ემამ ნ. ამამ.

— ემა: ემამ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
 (ფერეილ.).
 ემან(ლ) ნ. ეემან(ლ).
 ემანლა. ნ. ეემანლ.
 ემანლაჯ'როვია ნ. ეემანლაჯ'როვია.

ემაათი. ემანთი, ემაანთი(თ), ჰემანთი(თ),
 ჰემაათი(თ) აი მანდელან. ~ ლორეე
 ემაათი (|| ჰემაათი) ასხენ, თუარდემ
 დასცხევაყ; ემანთი ურ-ორ შიშაჲ მოჲ-
 ტანს; შენ ემაანთი ჰაბე მლივი ომორდი?
 (აი მანდელან მალულად რატომ ამო-
 დიხარ?); საჯელთანი (სახელოსთან)
 წორი არა (არა), ჰემაათი აყრეკევაჲ
 უნლ.

ემას(ს), ჰემას(ს), ამა ამას. ~ ემას(ს) მე ვერ
 ცნოვ; ემა მე ვერ გაგაჩივე (ამას მე ვერ
 გაგიხველ); ჰემა რაბე ამბოვა? (ამას რა-
 ტომ ამბობ?) ; ჩემ იხტიარ ჰემას ოზლვე
 (ჩემს ქონებას ამას ვაქლვე).

— ემა: ემას გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
 (ფერეილ.).

ემაშინ იგიევა, რაც ამაშინ. ~ რახანც და-
 გიხახე, ემაშინ მოა!

ემგამ, ჰემგამ აი მგან.

ემგეჲ, ემგეთაჲ, ამგეჲ, ამგეთაჲ, ჰემ-
 გეჲ, ჰემგეთაჲ ასეთი, ამგეარო, ამისთა-
 ნა. ~ ემგე არეარგ საქმეჲ რაბე (რისთ-
 ელ) მიყაი?; დღემსიგრ (დღეის იქით)
 ემგე რამ აღარ ჰქნო!; შენ ჩემ შუღლუბე
 ამგე კაოვაჲ ნუმ გიქნი, რაჲც გინდ,
 მამთხოვ, ბუთუბ რამს მსაყემევეარ (შენ
 რომ ჩემი შვილისთვის ასეთი სიყეთე
 გიქნა, რაც გინდა, მომთხოვე, ყველა-
 ჟერი მოგცემ); ემგეთა ნოს ჰაბე მოგო-
 ლაჲ? (ასეთი ნესვი რატომ მოგიტანია?);
 ამგეთა ქობში შიკმელს მოხარშენა?;
 ემგეთაჲ მიყილიდ მეც!; ჩემთან ჰემგე
 რამმეუზ არ ილაპარაკო!; ინსან (აღ-

მინი) თუ წევს ფართალში (ლოგინ-
 ში), თაე-რამ არ უჩანს, გურგალი
 (მრგველი), ჰემგე დროზე ამბოვენ —
 შაგონგლილ, გონგოლაჲ ქნილ; ჰემგე-
 თაჲ რამ შექირეჲ? (ამგეარო რად მინ-
 და?); ემგე-ემგეჲ ასეთი და ასეთი. ~
 ჩემ თაგზე ემგე-ემგე საქმეჲ ქნილ
 (ასეთი და ასეთი საქმე დამემართა);
 ერ ემგეჲ ნ. ერ (.1).

ემგიბე, ჰემგიბე აი მაგისათვის, აი ამისა-
 თვის, ამის გამო; აი ამაზე. ~ ემგიბე
 არ მოტლ (აი ამისათვის არ მოვდივარ);
 მოხიზაჲ ჰემგიბე თქმაჲ იქნე (მოხიზას
 აი ამაზე ამბობებ).

ემდენ, ჰემდენ ნ. ამთონ.

ემდროჲ ენდრო. ~ ემდროში წითელ
 ბაწარს ლებენ.

ემე-ასიმილატიის შედეგად სახეცელო-
 ლი რთული ზმნისწინი ამო-(უმეუ-
 ლოდ თუ არაუმეულოდ მომდევნო ე-ს
 წინა პოზიციაში). მისი მეორე ხმოვანი
 ზოჯჯერ შეიძლება სულაც დაიკარგოს.
 ~ ემეყონა (ამოყევანა); ბულალზე
 წყალ ემეყესასყ (წყაროზე წყალი ამო-
 ვესლთ); ემმელა (ამომელო).

ემენენ ნ. ჰემენ.

ემთონ, ჰემთონ ნ. ამთონ.

ემთონ(ნ)ხან ნ. ამთონ.

ემი, ჰემი 1. ნ. ემი(ს);

2. ნ. ემი(თ).

ემიან ნ. ამიან.

ემიბე, ჰემიბე, ამიბე ამისათვის; ამიტომ.
 ~ ჩემ ვერ დედაჲ მქეჲდაყ, ემიბე
 გოლომბორჲ ექაათი (დღენაცეალი
 მცემლა ხოლმე და ამისათვის გადავიხ-
 ვეწე); ემიბეჲც ამისთვისაც; ამიტომაც.
 ემიგნი, ემიზგნი, ჰემიგნი, ჰემიზგნი ნ.
 ამიგნი.

ემი(თ), ჰემი(თ) ამით. ~ ემი ჰათარუმ
 გოტლვე? (ამით როგორ უნდა გავძ-
 ლე?).

ემი(ს), ჰემი(ს) ამისი. ~ ემის დაქერაჲ
 ეეფას (ძნელა); ემი გაქეთეჲჲ ვერ
 ვიციარ, ჰემი ულაბს ექერტევი? (ამის
 სიტყვას იყერბ?) .

— ემა: ემის გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
 (ფერეილ.).

ემმეტ: ემღმეტ, ჰემმეტ ამის მქტი. ~
ემმეტ აღარ აქ.

შღრ. აამმეტ.

ემჟურა, ჰემჟურაა ნ. ამჟურაა.

ემჟურაათი, ჰემჟურაათი. ნ. ამჟურაა.

ემრ [აზ. ამრ] ბრძანება, განყარგულუ-
ბა. ~ შენ ემრ ავასრულით; მიეც ემრ
ემ პატალიონს (ბატალიონს)!; ემრ
ექვეც უბრძანებს, ბრძანებას აძლევს.
~ ფაჩხაა (ხელმწიფე) ემრ ექვეყაყ
თავი ვეზირებს.

— ნ ი ე.

ემ სამაათში ამ საათშივე, ახლავე. ~

ემ სამაათში მოვღ, მელოღ!; ემ სამაათ-
ში ივანს წაყყონავ!

[სინ. ბუჰსაათ].

ემსწორ(რ), ემ(ს)წორწორ(რ), ე(მ)სწორწორ

ნ. ამ(ს)წორ(ს)წორ(რ).

ემ(მ)ქთონ, ე(მ)ქთონ, ჰემ(მ)ქთონ ნ. ამ-

თონ.

ემ(ქ)წორ(რ), ე(მ)ქწორ(აა) ნ. ამ(ს)წო-

(ს)წორ(რ).

ემღმეტ ნ. ემმეტ.

ემწორ(აა), ჰემწორ(აა) ნ. ამ(ს)წო(ს)-

წორ(რ).

ემჟწორ(რ) ნ. ამ(ს)წო(ს)წორ(რ).

ენაა: გუთნი ენაა ნ. გუთან; ენაზე გო-

როვაა ითქმის ისეთ შემთხვევაზე,

როდესაც აღამიანს რაიმე დაავიწყ-

დება, ენაზე აღვას და ვერ გაუხსენე-

ბია. ~ ემი სახელ დამმირწყლა (დამა-

ვიწყლა), ენაზე გოროვს (ენაზე მად-

ვას), ვერ ივგონე; ენაზე მოსტლთაა

ენის ამოდგმა, ალაპარაკება. ~ ჩიტ

ენაზე მოღის (ენას იღვამს), ლაპარაკს

იწყოვს; ყმაწულ ენაზე მოტლა (—ენა-

ზე მოსვლა, მოვდა ენაზე ნ ი ე.);

ენაა ამაჟლოტ! ნ. ომოკლეტაა; ენაა

გასხლა ნ. გასხლაა; ენაა გ(ო)მოღე-

ვაა ივიევა, რაც ენაზე მოსტლაა. ~

ყმაწულმა ენაა გ(ა)მაღლა (|| ამაღლა);

ენაა დაღწვაა ივიევა, რაც ენაა დატ-

რეევა. ~ შენ რა ენაა დაგიღრეა?

(რა ენა მიგიტანია?); ენაა დატარევაა

(ტარევაა) ენის ტარება, ენის მიტან-

მოტანა. ~ ღიდ ზმაა თავი პატრა

ზმას ენაა უტარეეს (ღიდ მძას თავის

პატარა ძმათსან ენა მიაქეს); მოზობ-

ლვე ემას ენაა უტარეეეს (მეზობლებს

ამასთან ენა მიაქეთ); ენაა თბილ აღ-

გილში აქ ივიევა, რაც ყბაა თბილ აღ-

გორში აქ (ნ. ყბაა, მნიშვ. 1); ენაა მი-

ცემაა ლაპარაკით შეცდენა, დაყო-

ლიება, გაბრიყვება. ~ მე წასტლაა

არ მინდოდა, ენაა მამცა, წამიყონა;

შენზე ენაა მააცემეეარ, ერ გადამბე-

გაასწორეეეარ (შენ დაგიყოლიებ და

ერთ ვაჟს გაგირიგებ) ამასტინეს, ენაა

მამცეს (შემაცდინეს და დამიყოლიეს);

ე ყმაწულე ივიდნევიან, შენ ჰემაათი

ჰაბე აბასტევა, ჰაბე ენაა აზლქეა? (ეს

ბეყმეები ჩხუბობენ, შენ კი მანდდან

რატომ აქეზებ, რატომ აბრიყვებ?);

ენაა მობრუნეევაა ვისმეს ნათქვამის

გადასხვათერება და ამბის ისე მიტანა.

~ ჩემ ნათქომ ყულაბეე (სიტყვები)

წოორა არ ულაპარკინი მაგას, ენაა

მოტბრუნეეი; ენაა მოგდეევაა ენისმო-

კიდებით ლაპარაკი. ~ მერცხალს აა-

მაზე ჰეჩენ (მერცხლი დაეჩაა ნ.

დაეჩაა, მნიშვ. 2.), რუმ ამ წელს ლა-

მაზა ვილაპარაკოთაა, ენაა ნუ მოტგ-

ლოთ ლაპარაკშია; მ ი მღ. ენაა მა-

ნაგდეე ენაბლუ. ~ ენაა მანაგდეე კაც

ამბოვს: ჩემ თავ წელს მერცხალს დოტ-

გეჩაა; ენაა ტარეევაა ნ. ენაა დატ-

რეევა; ენაა ჩაშბაა ენის ჩაეარდნა,

ენის დაბმა. ~ ვერ ლაპარაკოვს, ენაა

ჩაამბი (ენა ჩაეარდნია); ენას სხლის

ლაპარაკში ნ. გასხლაა; ენი წორზე

ლაპარაკ ენამოჩლექით ლაპარაკი. ~ ე

დეკაც ენი წორზე ლაპარაკოვს: „ზან,

ქალო“ — ამბოვს, „ჟან, ქალოა“-

კოლა (ნაცვლად); ტბილ ენაზე და-

ქერაა ტბილი საუბარი ვინმეს დაყო-

ლიება, შეცდენა. ~ ე დეკაც გადას

(ვაჟს) ტბილ ენაზე ივერავს; იმას მა-

ლე ნუ შევტრახოთ (ნუ დაველაპარაკე-

ბით), ტბილ ენაზე დოკიბოთ, ნო-

ხოთ, ჰათაარ ბენდაას (ენახოთ, რა

სულიერია); ტბილ ენაა დაყრაა

ვინმესთან ტბილად საუბარი დაყო-

ლიების, შეცდენის მიზნით. ~ ტკბულ ენაა ღოჭყარ იმას, ემ ტკბილ ენაზე ღოაქირ; ჰაჩიჩი ენაა ნ. ჰაჩიჩაჲ, მნიშვ. 1. ენატლაკიაჲ პირშეუნახავი, რატრატა, ენატანია. ~ ენატლაკიაჲ იმეურა ინსანი, ჰემენიცი ჩემზგნი მამსმენავს, სხოს ეტყუს (ენატანია ისეთი აღამიანია; რომელიც ჩემგან მოისმენს და სხვას ეტყვის).

— ჟ ა ნ., ენატაკია, ქ ენატლაკია მ ე ნ თ. ენატლაკიოვაჲ ენატანიობა. შდრ. ენატლაკიაჲ.

ენაწყეპიაჲ ბალახია ერთგვარი, ენას სუ-სხავს. ~ ენაწყეპიას ენას უმ (რომ) ჩომო: სომ, ენაა იწყეპიევის (ისუსხება), სისხლ ჩომოდის.

ენგაჲ ნ. ჰენგაჲ. ენგაჲ ნ. (ჰ)ენგაჲ

ენერთ, ენერთაჲ არცერთი, ვერცერთი, არავინ, ვერავინ. ~ ენერთ შინ არ იყინონ (არცერთი შინ არ იყო); შენ ლეკ ხარ, თუ ქართულ ხარა, ენერთს არ მინგავხარ? (შენ ლეკი ხარ, თუ ქართველი ხარ, არცერთს არ ჰგავხარ); მამაჲ სამარეზე ენერთ არ წასულ ყარატლოვან (საყარაულოდ); შენ ენერთ დეკაცი ხასიათ არ გცოდნი ყოფილ; ჰე ბჰთთმ დაჰკოცი, ჰე ენერთას გელ არ მაახლოთ! (ან ყველა დახოცი, ან არც ერთს ხელი არ ახლოთ!).

ენიან 1. გრძელენიანი, ცუდენიანი. ~ ერენიან რამში ჰეგიე, მაგი ენასთან ენერთ ვერ მოვაე (ისეთი გრძელენიანი ვინმეა ვგო, რომ მაგის ენასთან ვერცერთი ვერ მოვაო);

2. შვერშეტყველი. ~ მაგარ ენიან ინსანი (ყარგი შვერშეტყველი აღამიანია).

ენიმტარეველ ენატანია. ეა (შორისდებული) ასე მიმართავს ერთმანეთს ცოლ-ქმარი.

— ჟ ა ნ. ეაზან [აზ. ეაზან] სულერთიანად, სულ მთლად; :სრულიად. ~ წუმბაჲ ლაფ (ძალიან) მაგრა წუმბა, ეაზან ჩაჰ-

ტწყალდ (სულ მთლად დაცველდი); გარზე ეტყვარ, გვეით წყალ მასხამს ზედ, თუ ჩმეველ, ეაზან წყალში ღოაქარგვე; ერთ პურ ჰთხოვს ემ დეკაცს, ერთ წყალ ჰთხოვს, ეაზან შაბურდა; ემ მრზრბელთან იყო, ახლა წაბდა ეაზან სხო (სრულიად სხვა) მრზრბლისა. — ჟ ა ნ.

ეამ, ჰეამ ნ. აამ. ეანი [აზ.] სწორედ, მართლაც. ~ აქთონ ხალყ იყო, რუმ ეანი გო მათ (იმდენი ხალხი იყო, რომ სწორედ გამოიკვირდა); ვასილ ეანი დჰტტულუ რამ ყოფილ (ვასილი სწორედ სულელი ვინმე ყოფილა); ე დეკაცეჲ ეანი შაბურდენენ (ამ ქალებს სწორედ გული გაუწყვალდათ).

ერ (1) 1. (რიცხვ. სახ.) 'ერთი. ~ ორ ქალ აქონდა, ერ შტლ (ორი ქალიშვილი ჰყავდა და ერთი ვაჟი); ერ თრს უკან (ერთი თვის შემდეგ); ერ ყათ ტამსომოზ (ერთი ხელი ტანსაცმელი); ერთ-ერთ თითო-თითო; ზ მ მ ზ. ერთ-ერთა თითო-თითოდ, სათითაოდ. ~ იქერავსე ქალებს, ერთ-ერთა ქობში ჰყრის; ერ-ორ (←ერთი-ორი) რამდენიმე.

— შ ა ნ. რეც. 2. (განუსაზღვრ. ნაცვალსახ.) ერთი. ~ ყოფილ ერ ქაჩალ; ერ დროზე ერთხელ, ერთ დროს; წინათ, ოდესღაც; ცოტა ხნის შემდეგ. ~ ერ დროზე (ერთხელ) მოსულ ერ ბებერ; ერ დროზე ექ კალშეე ყოფილ (ოდესღაც აქ კალოები ყოფილა); კაც წას ლას უკან ერ დროზე ყმაწულ მო და (კაცის წასვლის ცოტა ხნის შემდეგ ბავშვი მოვიდა); ერ რამ (რამდ) ერთი რამე, რაიმე, რაღაც. ~ მოა, ერ რამ გითხრო (მოდის, რაღაცას ვეტყვი!); სახლ ან ერ რამ (რაიმე) ნუმ (რომ) იქცევის ი, ააქონ (იღუბენ) დიდ ხეს, უყუდღვენ.

— მსაზღვრელია მიცემით ბრუნვაში = ერთს გი გ., თო ფ., ქ ა ე თ. (ჯავახ., აქარ.);

3. (უარყოფით ნაწილაკთან) არაფერი, ვერაფერი. ~ ეგაღოვაში ერ რამ

არ მაქონდა (არაფერი არ მქონდა), ბეროვანი რაუმ (რა უნდა) მქონდესავე?; ერ რამ (არაფერი) არ მაქ, დეკაც (ცოლი) სადთი ვითხვნენრა?; ჩონ უქმაქურ (მეიარდნილ) ადგილში ჰქხვოროვთ, ერ რამ ვერ ვიგვეთ (ვერაფერს ვერ ვიგებთ).

ერ (2) 1. ისეთი. ~ ე ქალ ერ ლამაზ ყოფილ, ერ ლამაზ, ჰერ ნანახ რამ არ ყოფილ (ეს ქალი ისეთი ლამაზი ყოფილა, ისეთი ლამაზი, რომ ჰერ ასეთი არავის ენახა); ემ მინდორში ერ ბალახ ყოფილ კოქანაზე (კოქებამდე), რომ ცხარე გაასუქველიყნონ (ცხერები გასუქდებოდნენ); ჩონ ყონალევს (მასპინძლებს) ფაფა გვექეთაყ, ერ კამ იყო, ერ კამ იყო (ისეთი კარგი იყო, ისეთი კარგი), რომ ევხლაც არ დაამირწყვი;

2. ისე. ~ ერ უყუარს ჩემ თავ, შენიტყუ, თავი შუღვეიგნი ბერს ჰეტ-არევიავ (ისე ვუყვარვარ, რომ, ასე იტყვი, თავის შვილებზე უფრო ჰყვარებიათ); ე ფაფაყ ერ ლამაზ ამნოდა! (ეს ქული ისე უხდებოდა!); ერ რამ ერთი ისეთი, ერთი ისე. ~ ერ რამ გამჰქენხა, შიში გულ გამიტყრო (ერთი ისეთი დაიტყხა, რომ შიშით გული გამისყდა); ერ რამ უხარიან, ერ რამ უხარიან, სიხარული რამ საქნელ, არ იცის (ისე უხარია, ისე უხარია, რომ სიხარულით რაქნას, არ იცის); ემი გავკევაში მამამ ერ რამ იტირევს, ერ რამ იტირევს (ისე იტირებს), თოლევ უბრიმავდე; დუნუამ ერ რამ მოღრუბლულ, თოლში თით წაბც (თვალში თითიც რომ იტაკო), ვერ დამნახავ.

ერ ემგემ ერთი ამისთანა. ~ ერ ემგე სახლ მეც მინდ.

ერ თარიით ნ. თარ.
ერ თარაფით ნ. თარაფ.
ერ იგე ერთი ისეთი.
ერ მეზამს ნ. მეზამ.

ერ მინამ იგივეა, რაც მინამ, მნიშვ. 2. ~ ერ მინამ არ დამინახს (არავინ არ დამინახეს).

ერ რათა ნ. რათა.

ერ რამ (1) ნ. ერ (2), მნიშვ. 2.

ერ რამ (რამ) (2):ან. ერ (1), მნიშვ. 2.

ერ რამწოწო(რ), ერ რამწო(რ), ერამწოწოწო(რ), ერამწო(რ) რამხელა, რა დიდი, ერთი იმოდენა. ~ ერ რამწოწოწო რქილეე გჰქა? (რამხელა ფრჩხილები გაქვს?); ერ რამწოწოწო გოჰქურ, ბუტუმ შაფხტნენ (ერთი იმოდენა დავეყური, რომ ყველანი შეფრთხნენ).

ერ რაქთონ, ერაქთონ რამდენი, რა ბეერი, იმდენი. ~ ერ რაქთონ შკომ, მოკვ (იმდენი ვკამე, რომ მოკვედი); ერაქთონ აგიყიდევრა შიშამ! (რამდენი შეშა აგიყიდებია?); ერ რაქთონ ხალყ იყოავ, სათოლავ არ აქონდავე; ქათამს ერ რაქთონ ტილ აქონდა, ომოფუფუნელყო ზეპირხე.

ერ რაქწოწო(რ), ერაქწოწო(რ), ერ რაქწო(რ), ერაქწო(რ) იგივეა, რაც ერ რამწოწო(რ). ~ ჩემზე ერ რაქწოწო ტუმარამ აზნიქეს, ნაბურქყლეე ვემოდინა (ერთი იმოდენა ტომარა ამკიდეს, რომ ნაწლაკები დამყარევიან).

ერამუკ [აზ. სრამიქ] ბერწი, ურწანი, უხვი მუშა საქონელი (ძირითადად ფურკამეჩი. იშვიათად ითქმის ძროხაზეც). ~ ერამუკ ჰერ არდანაზოვ კამმეჩი (ერამუკი ისეთი კამეჩია, რომელიც არალოდეს არ იხვება); კამმეჩ ერამუკ გომოჭდა, არ დამოხო; ყისირ (ნ.) ორ წლით ერთ იზრვ (ორ წელიწადში ერთხელ იხვება), ერამუკ ჰერბეთ არ იზრვ (სრულებით არ იხვება); ერამუკი (ბერწია) ეე ფურ, არ იზრვის, დააკლრვარ (დაეკლავ).

შდრ. ყისირ.

— უშობელი 'ფურკამმეჩი' ჟ ა ნ.

ერამწოწო(რ), ერამწო(რ) ნ. რ რამწოწოწო(რ).

ერაქთონ ნ. ერ რაქთონ.

ერაქწოწო(რ), ერაქწო(რ) ნ. ერ რაქწოწოწო(რ).

ერბაშა ერთბაშად. ~ ერბაშა წოჭდა. ერგან ერთგან, ერთ ადგილას. ~ ჩონ ორნიმ (ორივე) ერგან წეველით; ერ-

გნით, ერთგნით ერთი ადგილიდან. ~
~ წყალმა ომოფლურთა (ამოხეთქა)
ერთგნით (|| ერთგნით).

ერღანაზოვ ნ. დაზოვად.

ერღენაჲ [←ერთ(თ) + აზ. დანა=ცალი]
ერთი ცალი, ერთადერთი. ~ იმ დედე-
ეაცს უჩნდების ერღენა გაღაჲ (ვა-
ჯი); ერღენა მინამ იგივეა, რაც მი-
ნამ, მნიშე. 2. ~ ემ ქალიბეთ თურმე-
ნი ბევრ მაჭაკლევ მოღიან, ამჲა ქალ
ერღენა მინამს არ სწონოეს (ამ ქალს
ბევრი მაჭანკალი მოუღის, მაგრამ ქა-
ლი არაეის არ იწონებს).

6. -ღენაჲ.

ერღეჲა [←ერთ(თ) + აზ.ღაჭან=ხელ, -ჭერ]
ერთხელ, ერთჯერ. ~ ერღეჲა კაკით ნადი-
როვან წასულან ყოფილ გაღევ (ერთხელ
კაკიდან სანადიროდ წასულან თურმე ვა-
ჯები); ერღეჲა მითქომ შენზე, ჰამმეშა
კი არ სათქმევარ (ერთხელ მითქვამს შე-
ნთვის, მუღამ კი არ გეტყვი); ერღეჲაჲღ
მაპატეი (ერთხელაღ მაპატეი!).

6. -ღეჲაჲ.

ერევის მაკდება. ~ მრავალ (ნ.) ჩასტლა-
ში, დეკემბერში, ამბოჲენ — ტახე; ერ-
ევის სურტში (ჯოჯში).

ერთა 1. ერთად. ~ ორნიმჲა ერთა ესრო-
ვნი! (ორივემ ერთად ესროლეთ!); ისენ
სანადირეველა (სანადიროდ) მიღიან, თა-
ვიანთან ერთა ემ კაცსაღ მიჰყოვნენ (თა-
ვისთან ერთად ეს კაცს მიჰყავთ).

— შ ა ნ. რეც;

2. ერთბაშად, უცბად. ~ ერთა აგონ-
დევ (ერთბაშად აგონდება); შენ ექ დაჲ-
მალ, მეღინ ერთა ექაჲთი გომოზორ
(მერმე ერთბაშად აქედან გამოძვერი!).

ერთგნით ნ. ერგან.

ერთ(თ)ღანაზოვ ნ. დაზოვად.

ერთიან 1. ერთ მხარეს, ერთ მხარეზე.
~ ოზრჲ ერთიან მენაჯ მაქონდა (ეზოს
ერთ მხარეს ვენახი მქონდა); ერთიანა
ერთ მხარესაჲ. ~ დოჲნახ, ერ ყო-
ზილ გზი ერთიანა (გზის ერთ მხა-
რესა), ერთ — მეორესიან (მეორე —
მეორე მხარეს.); ერთიან... ერთიან
ერთ მხარეს... და მეორე მხარეს. ~
კარს ერთიან ცხენ იყო დამბულ,

ერთიან ლომ; ხურჯინი ერთიან თა-
ფლუყო, ერთიან ქონ; ერთიან ერთ
დგევ, ერთიან მეორეჲ;

2. ერთ მხარეს მყოფი, ერთი. ~
მოჲთ, ჩონ მაგი ერთიან წიწილაჲ (ნა-
წნავი) საბლით (ბაწრით) ხეზე შაკე-
როთ; ერთიან შაკყაჲ დამისეველდა (ერ-
თი მხარე დამისეველდა).

შღრ. მეორესიან.

ერთიანი(თ) ერთი მხრიდან.

შღრ. ერთიან.

ერთიბე დაზინევაჲ ნ. კიაჲ, მნიშე. 1:
კიაჲ დაზინევაჲ.

ერთიბე ომოსტლაჲ (ომოსლაჲ) ნ. კი-
აჲ, მნიშე. 1: კია ომოსტლაჲ.

ერთიც აჯრეთეჲ. ~ ქალმა გათხუევაში
სახლში შაყონაში ფეჲ გარაქ (უნდა)
წომოპკრას ესტაქანს (კიქანს), ერთიც
ბუხაეს (ბორკილს).

ერთმერთ ერთმანეთი. ~ ერთმერთი და
ნახაჲ დილ (ძალიან) გოტხარდაყ; ერთ-
მერთს დატყერით! (ერთმანეთს დაუ-
ჯერეთ!); ერთმერთთან ჰარ დლი (ყო-
ველდღე) იკიდნევიან ყოფილ (ჩხუბო-
ბენ თურმე); დაჰყუელნეს ერთმერთთ
თაჲ (ერთმანეთს გადაეხვივნენ).

ერთიბრი ნ. ერპირი.

ერთუენ ნ. -ყენ.

ერიჲ [აზ. ზრიქ] კერამი.

— მ ა ყ.

ერიჲ ჩით ერთგვარი ძველებური ჩი-
თია. წინათ ამისაგან ქალის პერანგებს
კერავდნენ.

ერ-ორ ნ. ერ (1), მნიშე. 1.

ერპირი, ერთპირი 1. ერთთავად, განუწყ-
ვეტლივ, გამუღმებით, ნიადაგ. ~
მე ყონალლულში შიქმელ-რამ ბეტრ
დემეშხადა, ამჲა ხალყ ერპირი მოღიო-
და, არ გამასტო (მე წვეულებაში ბე-
რი სხვადასხვაგვარი საქმელი დავამ-
ზადე, მაგრამ ხალხი განუწყვეტლივ
მოღიოდა და არ გამწედა); ე ყმაწულ
ყბას არ აყენევს (პირს არ აჩერებს),
დილლით საღმომღედ ერპირი კამს; ე ქო-
საჲ მე ერპირი მატყუევეს (მატყუებს);
კორცხეჲ ერპირი ცუღოდა, იგეჩოღა
(კვერცხები ერთთავად ცვიოდა და ამ-
ტვრიოდა).

[სინ. ერეუებირი].

— ერთპირად კი ნ კ. ვაჟა;

2. სულ ერთიანად, სრულიად, მთლიანად, პირწმინდად. ~ ერპირი აგრძევეს, ენერსი არ ადღევს (სულ ერთიანად აგროვებს, ერთს არ სტოვებს); თქონ ერპირი ჭამით, ჭამა ნუ შააწყურტავთ, მე კიდემ მაალეეარ (მოვიტან);

3. თანდათანობით, მიყოლებით. ~ ჰაბე (რატომ) ემ საქმეს არ აყეთევა? — მე ერპირი გააყეთევეარ (თანდათანობით გაეყეთებ); ერთპირი კი არ აყოლევეს ჭმამში, აჟა-იქ იღევს, ჰტირტყნავს (მიყოლებით კი არ ჭამს, არამედ აჟა-იქ იღებს);

4. ერთი ჯერობა, ერთი პირი, ერთხელ. ~ ერპირი ომორკრავ ჭიას (ერთი ჯერობა, ერთი პირი კანი უცელა აბრეშუმის ჭიას); ჭიავ ერპირი იზინევს, ერპირი ომოლის.

— ერთი პირი ერთი ნაწილი, ერთი ჯერობა (არსამე) ნ. ჩ უ ბ., ერთ პირი: „ერი პირი ქე შეწინდა მარა“... პირველად, ერთი მხრით უ ღ.

ერეუ [←ერ(თ) + აზ. ჯან] მხოლოდ, ოლონდ, ოლონდაც. ~ იმას ჰერჩამ (არაფერი) არ ჰქონი, ერეე ერ ანწლი ჭობს; მე ამ ღუნწუაზე ერეე ერ კაც მაქ ღუნწმან (მე ამ ქვეყანაზე მხოლოდ ერთი კაცი მყავს მტერი); რაჲც გინ ქენ, ჩემ საქმე არა (არაა), ერეე ექაჲთი (აქედან) მოჰშორდი; შენ ერეე მითხარ, ბუთუმ რამ მააღემელეარ (შენ ოლონდაც მითხარი, ყველაფერს მოგცემ); მე შენზგნი ჰერჩამ არ მინდ, ერეე შენ ბეჰედ მამ (მე შენგან არაფერი მინდა, ოლონდ შენი ბეჰელი მომეცი); ერეე ჰე კორცხ ნუ გაჰქეჩავ (ოლონდაც ამ კვერცხს ნუ გასტეხავ), რაჲც გინდ, მოგცემ; ერეე თუთან დაჰკარგას, ცხენიც დაჰკარგას.

— ერუა შ ა ნ. რეც., ი მ ნ.

ერეედენა მხოლოდ ერთი ცალი, მხოლოდ ერთადერთი. ~ ეემათ თურმენი ერეედენა ქეჩიჲ ჰქონიყ (ამათ თურმე ერთადერთი თხა ჰყოლიათ); ამ ქალის ერეედენა წიწილაჲ დგას ყოფილ (ამ

ქალის მხოლოდ ერთი ნაწნაეი-ლა დარჩენილა).

ნ. -ღენაჲ; შდრ. ერღენაჲ.

ერეეპირი იგიეეა, რაც ერპირი, მნიშე.

1. ~ ქოსაჲ ქეჲფს წეეს (ქეფუობს), ჭამს ერეეპირი (ერთთავად.)

ერეურა(ა) ერთჯერი, ერთჯარი. ~ ერეურა გოლ არის, წრულ (პატარა) ქებეე (ჩქები) აქ; ზ მ ნ ზ. ერეურა ერთჯარად, იმგვარად, რალაცნაირად. ~ ფაჩაჲ შულ ერეურა გოჭზლიყ, ნუმ ღუნწუაჲ არ უჩრჩიეიყ (ხელმწიფის ეეი იმგვარად გაუზრდიათ, რომ ქვეყანა არ უჩეენებიათ); ე ქალ ერეურა მქრტკეღა მე, უტუშ შენ, დი-ლიხნი ნაცნოეი (ეს ქალი იმგვარად მიყურებდა, თითქოს დიდი ხნის ნაცნობიათ).

ნ. -ეურაჲ.

ერეეამულ ნ. შამბაჲ (2).

ერჩიციან (ერჩეციან) ნაღრაჲ ნ. ნაღრაჲ. ერცხო მეორედ, ხელმეორედ, კიდევ. ~ წაჲ, ერცხო დაჲმბაჲ; ერცხო კარ დღეკრავე (მეორედ დაუკეთებიათ კარზე); ზ მ ნ ზ. ერცხოში, ერცხო სხვა დროს, მეორეჯერ. ~ ნუ მამკლავ, ერცხოში აღარ საქნეეარ (აღარ ვიზამ); ერცხო ჩემთან ქემეე (ასეთ) რაჲმეეეუჲ არ ილაპარიყო, თუარღემ შენ, მეზას ნახუ ი! (თორემ შენს სეირს ნახავ აი!).

[სინ. ერცხოღეუა].

— ერცხო უცხო, უზბად, მოულოდნელად ჭ ა ნ.; ერცხვა კიდევ; კვლავ; ამის გარდა, აწი, შემდეგ, ამის შემდეგ ნ ი ე.

ერცხოღეუა იგიეეა, რაც ერცხო. ~ ერცხოღეუა მიე (ხელმეორედ მიღის).

ერცხოჲ მეორე სხვა. ~ კაცს სიპტანდელ ღეკაც მოჰკლომი, ერცხო ღეკაც მოტუჲონი (კაცს პირველი ცოლი მოჰკელომა და სხვა ცოლი მოუყვანია); ერ კაც ცუქტულში (წისქვილში) ერ ტუმარა ხორბალ პურ მაჰქს (მოჰქეს), ერცხო კაც კი ცხრა ტუმარას მაჰქს; მიიხორწეიან, მიდიან ერცხო სოფელში.

— ერცხო ერთიც სხვა ჭ ა ნ. .

ესი ესაა. ~ ჩემ საქმეა ესი (ჩემი საქმე ესაა).

— ესი ეს ძო წ.

ესიან [←ეს + -იან (ნ.)] იგივეა, რაც ამიან; ესიან-ისიან აქეთ — იქით. ~ ესიან — ისიან მიწვევ (მიწვები) მაგათ უქერაყ (სინ. ამიან — იმიან, ნ. ამიან).

[სინ. აქ(ა)თიან]; [საპირისპ. ისიან; იმიან; იქ(ი)თიან].

ესიცი ესეცი. ~ ესიცი ჩემ ყისმათი! (ესეცი ჩემი ბედია); სოფელში ქალ გათიეუ-ლიყო, ერკე ქალ იღგა (ერთა ქალიღა იყო დარჩენილი), ესიცი ფაჩაა (ხელ-მწიფის) ქალ იყო.

ესიკლი იგივეა, რაც გოლნიქაქიაა.

ისტაქან, ისტაქან [რუს.] კიქა. ~ ემ ქალმა მაღლა (მოიტანა) ერ-ორ ესტაქან ჩეა; ერ ესტაქან შვე ღუნეა დოტლე; ესტაქანევი დესმაღ ნ. დეს-მაღ; ჩეა ესტაქან ჩაის კიქა.!

ესწოსწო(რ) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ეტარეე ნ. ტარეეაა.

ეფალუა [აზ. აფალუა= გაზაფხულზე გა-ნაკრეკი მატყლი] შემოდგომის მსხვილ-ბეწვა მატყლი.

ეფინუ ნ. აფინე.

ემ აქ. ~ ექ მოა; მინაა (ვინ არის) ექ?

— თო ფ., გი გ., ქ ა ვ თ. (ფე-რეიდ.); ექ მანდ ძო წ.

ექავრელ ნ. აქავრელ.

ექავროვა ნ. აქავროვაა.

ექ(ა)თიან ნ. აქ(ა)თიან.

ექათყენ, ექათხენ ნ. აქეთყენ.

ექამთი(თ), ექაა ნ. აქამთი(თ).

ექეთაა აქეთა. ~ ემ ნალრის (ნ.) ექე-თა ყანად (ნ. მნიშვ. 2) ჩემი (ჩემია), იქითა ყანად შენი.

მცხპრელიანი უწინდელი ჭევიმის ქსო-ვის სახე.

— ჟ ა ნ., გვ. 142.

ექთი იგივეა, რაც აქამთი(თ). ~ ექთი აქრამდინ წამიყონ, ვერ ვეტარეე.

ექთიან ნ. აქ(ა)თიან.

ექთონ, ექთონ ნ. ამთონ.

ექთონ(ნ)ხან ნ. ამთონ.

ექიზ [აზ. აქიზ] ტყუპი. ~ დეკაცს ორ

ყმაწულ (ბავშვი) გაჩენი, ექიზევ (ტყუპები).

ექინ [აზ. აქინ] ნათი.

ექია, ექიათი(თ) ნ. აქამთი(თ).

ექრამდინ ნ. აქრამდინ.

ექ(ს)წორ(აა) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ექქაა ნ. აექქაა.

ექვევის(1) ეუბნება. ~ ნუცაა მექვევის (მეუბნება): შენაე ჩემ სულამდეველ ხა-რაე (შენ ჩემი სულთამხუთაეი ხარო); შენ დიდ ზმაა თხოტლოეს ჩონ ქალს, შენ რაა გოქტევი? (შენი უფროსი ძმა თხოულობს ჩვენს ქალიშვილს, შენ რას გვეტყვი?); ეემაზე ბებერ ექცევ (აი ამაზე ბებერი ეუბნება, უპასუხებს); გამარჯოვაა ექცევ ნ. გამარჯოვაა.

— ქეე: შაქცევა პასუხის გაეემა, მიეემა შ ა ნ. გეეს.

ექცევ(ის) (2) [ინმარება მხოლოდ აწმყოს წრის მწკრივებში. იყენებს: მყოფ. უყოვს ||-ზე (-თვის)... საქნელი; წყვებ-უყო; თურმ.-ბე... უქნი (ნ. ქნაა, ქნო- (ე)აა, ქნუ(ე)აა (1)] 1. უშვრება, უქეთებს. ~ რაბე არ ლაპარაკრეთა ჩონთან, რაა გექცევა ჩონ? (რატომ არ გველაპარაკებით, რას გიშვრებით ჩვენ?); ინსანს (ადამიანს) მოკლომაში ტაბლოვაა ექცევიან (უქეთებენ) მო-კლომი მესამე დღე;

2. უწვევს (ძმობას, სამსახურს, დახ-მარებას...). ~ დედას ზმოვაა ექ-ცეოდა (დედას ძმობას უწვედა); ი თულაა იმა ყარაულა ექცეოდა (ის მწვევარი ძალი იმას ყარაულობას უწე-ვდა); დიდოვაა ექცევის ნ. დიდოვაა, მნიშვ. 2.

— ექცევა შვრება, სჩადის, აქეთებს ნ ი ე.;

3. ზმნურ მნიშვნელობას ანიჭებს სახელს და მასთან ერთად სხვადასხვა შინაარსს გადმოგეცემს: ბანააა შექ-ცევის ნ. ბანააა, მნიშვ. 1; გრილოა ექცევ (მო)უჩრდილებს; ემრ ექცევ ნ. ემრ; ზარაფათ ექცევ ნ. ზარაფათ; თაარ ექცევ ნ. თაარ; თავაბყაა ექცევ ნ. თავაბყაა; თიმარ ექცევ ნ. თიმარ;

3

თოდ ექცევ ნ. თოდ, მნიშვ. 1; შედით ექცევ ნ. შედით; მინათ ექცევ ნ. მინათ; მუშტულულ ექცევ ნ. მუშტულულ; ნინიმ-ნინიმ ექცევ ნ. ნინიმ; ნუშპარაქ ექცევ(ის) ნ. ნუშპარაქ; პუწუწ ექცევ ნ. პუწუწ; უაღუა ექცევ ნ. უაღუა; რიშხან ექცევ(ის) ნ. რიშხან; ქარ ექცევ იგივეა, რაც ქარავს (ნ. დაქარავ). ~ ჩემ თოდ ღორს არ ქარავს (|| ქარ არ ექცევ); ქორწილ ექცევ(ის) (ქორწილს უხდის). ~ მამაა ემ ქალს ქორწილ ექცევის; ჳირაქ ექცევ იგივეა, რაც აჳირაქევეს (ნ. დაჳირაქევა). ~ ფაღზე დათესელ რამ თუ არის, მიწას მალეფათვ სჳირიან, ჳირაქ ექცევიან მიწას (შემოდგომაზე რამის დათესვა თუ უნდათ, მიწას აღრიდანე ხნავენ, ანეულს აეეთებენ); ხაბარ ექცევ(ის) ნ. ხაბარ; ჳმაა ექცევ ნ. ჳმაა; ჳაშ ექცევ ნ. (ჳ)აშ; ჳიმ ექცევ ნ. ჳიმ.

ემწო ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ეყო იყო. ~ ევხლა ექ ეყო, საფით წოტღა? ~ შუამი, ქალო, კაა ეყრა? (ყარგი იყო?); ჳმელ უნდ ეყოს (ხმელი უნდა იყოს); ნ. მისაც იყო || ეყო, მინც იყო || ეყო; რააც იყო || ეყო (რამ), რასაც იყო || ეყო (რამ); -ც იყო || ეყო ნ. -ც; ჳააც იყო || ეყო (რამ) ნ. რააც იყო || ეყო (რამ).

ეშაქ [აზ. ეშშ:ქ] ვირი.

ეშაქმელ [აზ. ეშშ:ქ=ვირიჳაზ. ბელ=ზუ-რგი] საბაშევი თამაშობა, ართურმა.

ეშმა შალ ერთგვარი შალია, დაძახული ძაფით მოქსოვილი, საშარვლედ იხმარებოდა.

ეჳირევ(ის) ნ. დაჳირევია.

ეხლიევში ახლა, ახლახან, ახლო ხანებში.

— ახლიებში ჳ ა ნ.

ეხლითავ, ეხლიათავ ახლავე. ~ ეხლითავ მამილ! (ახლავე მომიტანე!).

ნ. -თავ, მნიშვ. 2.

ეხოშიევის ნ. ხოშიევა.

ეჳკაა, ეჳქაა ნ. ეჳქქაა.

ეჳქრამდინ ნ. აჳქრამდინ.

-ვ (1) (←ო) 1. სხვათა სიტყვის ნაწილაკი (რომლის წინ თავს იჩენს ემფატიკური ან ნართული ა, ანდა ბრუნვის ნიშანი ან საეცრობი ი) ~ კაცმა (ქმარმა) მითხრა: მევე (მეო), შენ თავ აღარ მიუჳარსავ, სხო დეკაც (ცოლი) გარაქ (უნდა) მოფყონოავ; კაცმა მკითხა: ჩემთან ჳაბე არ ჳრახულრევე (რატომ არ მელაპარაკებო); ქალ დემეწივა, მითხრა: დედეჳი, მეც შენთან ერთა მოტდივარავ; ვადაა მეგნევე; არ იქნევა, დდევე ერთმერთივ სადამ ნოხრთავ? (ვაეი მეუბნება: არ შეიძლებაო, რომ დდეხო ერთმანეთი სადმე ვნახოთ?);

2. იხმარება რომ იმისათვის, რომ კვეშირების მნიშვნელობით. ~ გუთან ულელ-რამ (ულლისა და მისთანათა) გაქეთევაში ხეს, წუმამაგნი ნუ დაფრუტღესა (წემისაგან რომ არ დაფრუტოვდეს), ცეცხლზე ჳტუსენ (ტრუსავენ); კულ არაყს მაგარ არაყზე ასხმენე, დაბოშღესავ (სიმაგრე რომ გამოეცალოს); სათუმე დადგმაში, ბალახ არ დადშლასავ, ორ-სამ თადაჩუს ურჳემენ (სათივის დადგმისას, ბალახი რომ არ დაიშალოს, ორ-სამ სათივის სარს ურჳებენ); მალე (ადრე) განახალ ვაზ ბრიმადღევაყ (ხმება), აამაზე ადრიან განახალ ვაზზე კუჳურეკს ნამეტნავ ავდევენ (ზედმეტად ტოვებენ), სიცივეა ჳოგს დააბრიმიველიავ (იმისათვის, რომ სიცივე ჳოგს გაახმობსო), ჳოგს — აარ.

-ვ (2) -ვე ნაწილაკი, რომლის წინაც ჳოგჯერ თავს იჩენს ხმოვანი ა. ~ კიდბან ხით დამზადეული (ხისგან არის დამზადებული), თავივის (თავისივე) ხი ნაყიშე (სახეები) აქ; სამივე კაც ერთა მოკოდ; ააქვე დაავდა (აი იქვე დატოვა); დლევათი ვერ ვადადის, დლევაშიავე ჩევე (დლევაშივე რჩება); თუთანავ (თვითონვე) გააქცა.

ვაადაა, ვაჳადა [აზ. ვა'და] ვადა. ~ უსტაა (ხელოსანი) ითხოვეს ერ წლი ვადას; სამტრამ (ნ.) ვადაზე გარაქ (უნ-

და) დააკლას; ვაადაა დრეს ქალ წააყო-
ნელა (ვადას დებს ქალის წასაყვანად);
ნახტორ თუ ვაადაა მამ (ნახევარი თვის
ვდაა მომეცი), მეკლან (მერმე), რააეც
გინდ, მიყავი!

ვაზ: ვაზ დაკრაა იგივეა, რაც წელ დაკ-
რაა; ვაზი გადაწონაა ვაზის გადაწე-
ნა (ნ. გადაწონაა); ვაზი გაუშთევაა
ვაზის ავადმყოფობაა, ფოთოლი უყვი-
თლდება და სცივია; ვაზი დაცრმლდაა
იგივეა, რაც ვაზი ტირილ. ~ ვაზ იც-
რამლეუ; ვაზი დაწონაა იგივეა, რაც
ვაზი გადაწონაა; ვაზი ტირილ ვაზის
ტირილი. ~ ვაზსლაში ვაზს წოთ-
წოთ (წვეთ-წვეთად) წყალ ჩომოდის,
ვაზ იცრმლეუ (იცრმლება). ემას
უნახიან ვაზი ტირილს, ჰენი (ანუ) ვა-
ზი დაცრმლას; (— ცრემლვა კ ი რ.,
ვენახის ტირილი ძ ი წ.); ვაზი ქე-
ლლაა ვაზის ზედა ნაწილი. ~ ვაზი
ქელლაზე იშოვს (ამოდის) ქას; ვაზი
წელ ვაზის შუა ნაწილი, რომლითაც
ქივოზე აკრავენ; ნ. თეთრ ვაზ; ავთიმ
ვაზ ნ. ეათიმ; სადღობლი ვაზ ნ. სად-
ღობელ; საშენეველ ვაზ სანაშენო ვა-
ზი, ვაზის ახალგაზრდა ყლორტები სა-
ნაშენოდ; ყისირ ვაზ ნ. ყისირ.

ვაზიან, ვაზრიან აღგილი, სადაც ბევრი
ვაზია გაშენებული.

ვაზიშირაა ვაზისძირა, ვაზიძირა. ბალა-
ხია, ვენახში იზრდება, მას საქმელა-
დაც ხმარობენ.

— ჟ ა ნ., ფუჩფუჩა შ ა ყ.

ვაზიროვაა ნ. დავაზირევაა.

ვაზრიან ნ. ვაზიან.

ვაზრიან ბარაა ტ ო პ. აღგილის სახელია.

~ ჩონ ერ ბარაა გოქ თაში, ვეზახით
ვაზრიან ბარაა. ეს ლექთი (სოფლის
სახელია) გზაზედა. ეემ აღგილში ბევრ
ვაზ კეჭტეუ (არის).

ნ. ვაზიან, ვაზრიან.

ვათან [აზ. ე თ ნ] სამშობლო; ვათანზე
მოსულაა სამშობლოში დაბრუნება. ~
უშკოლ გათიევის უკან (სკოლის დამ-
თავრების შემდეგ) მოდის თავი ვათა-
ნზე; ვათანზე წასულაა სამშობლოში
წასვლა. ~ ჰეჩრამ დერდ არ მაქ, ერეუ

ჩემ ვათანზე წას: ლაა მინდ (არავე-
თარი დარდი არა მაქვს, ოლონდ ჩემს
სამშობლოში წასვლა მინდა).

— ნ ი ე.

ვალაა „ერთგვარი საცერი, რომელიც
წმინდად ცრის“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).
ვალლა: [აზ. ვალლაჰ] ლმერთმანი! ~
ვალლა, ეს მართალ იქნევ (იქნება)!

— ვოლლაჰი ნ ი ე.

ვაა... ვაა [აზ.] გინდ... გინდ. ~ ვაა
კაც იქნეს, ვაა ქალ, ჩემზე ბუთუმ ერ-
თი (გინდ კაცი იქნეს, გინდ ქალი,
ჩემთვის სულერთია); ვაა ზინანათა
ყოფიანარ, ვაა ჩონსა (გინდ ზინანთან
ყოფილხარ, გინდ ჩვენთან); დათი ყა-
ადაა: ვაა ხეზე იქნეს, ვაა თაში იქნეს,
თოფი გმაზე შენსყენ წამაასლრლი (და-
თვის ჩეველებაა: გინდ ხეზე იყოს,
გინდ მთაში, თოფის ხმაზე შენსყენ
წამოვა); ვაა თავ მააყალ, ვაა რააეც
გინდ, ქენა

ვააშუან ვაი-უშველებელი, დიდი ყვი-
რილი, აურხაური, ალიაქოთი; ვაა-
შუან ჩ(ო)მოგდევაა ალიაქოთის ატე-
ხა. ~ ყმაშულევს ვააშუან ჩომოტე-
ლიაყ, ტირიან.

— ჟ ა ნ.

ვააპარაა-პეა, ვააპარაა -ჰო, ვააპარაა,
პარაა-ჰოა სამგლოვიარო მოთქმა.

— ჟ ა ნ.

ვარანგელაა საქსოვი მოწყობილობის ნა-
წილი. წარმოადგენს ოთხკუთხი მოყ-
ვანილობის გამოთლილსა და გარანდულ
ხეს, რომელიც მოსაქსოვად გაბმულ ძა-
ფებშია გაყარილი იმისათვის, რომ ძა-
ფები ერთმანეთს დააცილოს იმგვარად,
რომ მათ შორის არღაყის (ნ.) გატარე-
ბა მოხერხდეს. ~ ვარანგელაა ხემს
(ხეა) აბგაა, ყიყიმ-რამ მააქსოველა
(ჭეჭიმისა და მისთანათა მოსაქსოვად).

— შ ა ნ. რეც., ქ გ ლ (ინგილ.).

ვარდ: ვარდი ბურთ ნ. ბურთ; ნ. თეთრ
ვარდ; თი ვარდ; თიურ ვარდ; ტუი
ვარდ.

ვარდი ფოთოლი სახეა წინდის ქრელია
ერთგვარი (ქსოვაში ვარდის ფოთლის-
ნაირი სახეებია გამოყენილი). ამგვარ-

სახეებიან წინდას ვარდი სახე წინდაჲ ანუ ვარდი ფოთოლაჲ ეწოდება. ~ თათრეე ვარდი ფოთოლას გულტუპერფახ წინდას ეზახიან.

— ფოთლიანი ვარდის ქრელი მ ე ნ თ. ვარ(რ)ულ [აზ. ვარლხლ, ვარრხლ=სიმდიდრე] მდიდარი, შეძლებული. ~ ე ქალ ვარრულ ქალი.

ვარ(რ)ულღოვაჲ სიმდიდრე. შეძლება, ქონება.

ვარშავი ვარშავი თეთრ შავი ფული, სპილენძის ფული. ~ წალან დროზე (უწინ) ვარშავი თეთრს ეზახდნენ, ევხლა ყარა (შავ) ფულს ეზახიან.

ვარცხლ, ვაჰკლ 1. ვარცლი (ცომის სახელი); ვარცხლზე დგომელ ქორწილში სპეციალურად გამოყოფილი პირი, რომელიც განაგებს პურის საქმეს და სტუმრებს პურით უზრუნველყოფს; ვარცხლი თავ ვარცლის აქეთა და იქითა მხარეს დატოვებული ნაპირები ცომის გასაბრტყელებლად.

— ვარცლი თავ მ ე ნ თ.,

2. ვარცხლ, პური ვარცხლ იგივეა რაც პური თექნაჲ (ნ. თექნაჲ); ვარცხლი მუცელ ხვიშირის გამობერილი ნაწილი; ფქულუ ვარცხლ ნ. ფქულ.

ვასიაჲ [აზ. ვასიჲჲთ] ანდერძი; ვასიაჲ ქნაჲ ანდერძის დატოვება. ~ მამას მოკდომამში ვასიაჲ უქნი (ანდერძი დაუტოვებია): შულო, ზეჲ ჩანასულ თარაფში ნადიროვან არ წახტლდაე (შვილო, დასავლეთით სანადიროდ არ წახვიდეო); ვასიაჲთი გადასტლჲჲ ანდერძის შეუსრულებლობა, დარღვევა. ~ ჩემ მამაჲ ვასიაჲთი ვერ გადავალ (მამაჩემის ანდერძს ვერ ეუღალატებ).

— ვესიეთი ნ ი ე.

ვალამ მელნისფერი (ქიმიური ფანქრის ფერი) საღებავი.

ვაშლ ნ. გირვანქა ვაშლ; ზუზუ ვაშლ; თაფლა ვაშლ; თეთრ ვაშლ; თორაშაჲლა ვაშლ; კაპლი ვაშლ; ლიმონ ვაშლ; უანათი ვაშლ; უანნათა ვაშლ; უანგიჲან ვაშლ; უთვე ვაშლ; უორუჲა ვაშლ;

საკმელა ვაშლ; ქვა-ვაშლაჲ; ქონიან ვაშლ; წითელ ვაშლ.

ვაშლაჲ, ვაშლა ქლიავ ქლიავის ჩიშია ერთგვარი. მსხვილი, მოწითალო-მოყვითალო ფერი აქვს. პატარა ვაშლის ოდენაა თითქმის. კურკა ძნელად სცოდლება.

— ვაშლაჲ შ ა ნ. რეც.

ვაძლაჲ ნ. ვადაჲ.

ვაჰკლ ნ. ვარცხლ.

ვეზაჲ ჩვილ ბავშვთა კანის დაავადება. თავზე ბავშვს მოყვითალო ფერის მუწუკებივით აყრის, თითქოს კანი დაჩირქებიაო; ვეზაჲ დაყრაჲ: ვეზაჲ დაყრი ვეზა გასჩენია, ვეზას გამოუყრია. ~ ყმაწულს (ბავშვს) ვეზაჲ დაყრი, აყრაჲჲ არ ევტევე (აძრობაც არ შეიძლება), აყრი, სისხლიანდევ.

ვეზიროვან ვეზირად. ~ ჟღაჰამ ე კაცეჲ თავი ვეზიროვან დააყენაჲ (ხელმწიფემ ეს კაცები თავის ვეზირებლად დააყენა).

ველდაშ ნ. ღოღდაშ.

ველდაშოვაჲ ნ. ღოღდაშოვაჲ.

ველისაჰეტ [რუს.] ველოსიპედი.

ვეჲათ ნ. ვრჲათ.

ვეჲათოვაჲ ნ. ვრჲათოვაჲ.

ვერაჲ ვერ დაჲნახ(ავ) (ვერ ნახავ) ვავიხედოთ! ვერთიე ვნახოთ! (ჩართული სიტყვა, რომელიც წინადადებაში მეორდება, და გამონათავს მოულოდნელობას). ~ ვერაჲ ვერ დაჲნახავ, ე ყმაწულ ბაზარში და, ვერაჲ ვერ დაჲნახავ, უშკოლში მოუღდა ('ერთიე დაიანახავ, ეს ბავშვი ბაზარშია, უტბად ვიხედაე — სკოლაში მოვიდა', ერთ წუთში რომ ბაზარშია, მეორე წუთში სკოლაშია); ვერაჲ ვერ დაჲნახავ, მუშიოვს, ვერაჲ ვერ ნახავ, გზაშიდა; ვერაჲ ვერ დაჲნახ, მოტდა, ვერაჲ ვერ დაჲნახ, წატდა (ჭერ მოსული რომ არ გგონია, უკვე წასულია).

ვერაჲფერ ვერაფერი.

შდრ. არაფერ.

— ვერაფერ ჯ ა ნ.

ვერგანავეჲ ნ. ვაგეჲჲ (1).

ვერგანამთელეჲ ნ. გამთელეჲჲ.

ვერგანაჩენ ნ. გაჩენაჲ.

ვერვი (←ვერ ვიცი) იგეგვა, რაც არვი.

~ ღლე ფაჩაჲს, ამაჲ ხ'ალ, მე ვერ-
ვი, რაჲ საქნელი (ღლეს ხელმწიფეჲ,
მაგრამ ხვალ, მე არ ვიცი, ვინ იქნება).

ვერნათავნეჲ ნ. თავნოჲჲ.

ვერნაჲჲჲ ნ. კჲმა.

ვერლან ნ. ღორლან.

ვერზიან (←ვერზვიან) ტ ო პ. სოფელია,
სადაც წინათ ინგილოები ცხოვე-
რობდნენ თურმე, ამჟამად კი აზერ-
ბაიჯანელებითაჲ დასახლებული. ხალ-
ხის გადმოცემით, ამ სოფელს სახელი
იმის მიხედვით შერქმევიან, რომ იქ
ძალიან ბევრი ვერზვის ხეები ყოფილა.

ვეჩაჲ [აზ. ბენჲ, აზ. დილ. ვეჲჲ] ფუტ-
კრის ნაყარი, ნამატი, ახლად ნაბარტ-
კის ფუტკარი. ~ ახალქვაშნასულ (გა-
მოჩვილ) ფუტკარს ვეჩაჲ ეზახიან;
ეეს გეჲ (სკა) წელვანდელ ვეჩაჲს
(ნაყარა); ვეჩაჲ გ(ო)მოსწლაჲ იგი-
ვეჲ, რაც ვეჩაჲ მიცემაჲ; ვეჩაჲ მიცე-
მაჲ ა) ფუტკრის ბარტყობა და ნაბარ-
ტკის ცალკე გამოყოფა. ~ ფუტკარს
ყოშინ (მუშა ფუტკარი) თუ ატბევრ-
და, მატლევმა გამოჩკეს, ამაშინ ფუ-
ტკრეჲ აეთევენ სალედოს [ნ. სალე-
ლოჲ (1)], თავითონჲ ახალ დედას იე-
თევენ. ი დედაჲ გამაჩეკევის, ეკჲ-
ტეჲ (ყეთლება) მეორე დედაჲ. ორ დე-
დაჲ ერ გეჲში არ ეკჲტეჲ (არ შეიძლება),
ერ გეჲში ერ დედაჲ ეკჲტეჲ. მეორე დე-
დაჲ აჲყონს თავი ყოშინს, გამოდის.
ერთ გეჲით ორ გეჲ იქნა (გახდა). ა-
მაშინ ამბოვენ: ფუტკარ ვეჩაჲ აზლე-
სავ, ფუტკარმა ვეჩაჲ მისცავ, ვეჩაჲ
გ(ო)მოსულავ (— ფოლი მენთ.);
ბ) მცენარის ბარტყობა, მცენარის ძი-
რიდან ყლორტების ამოყრა. ~ ვეჩაჲ
მიცემაჲ პურზე, ქერზე, ჩალთუქზე
(ბრინჯზე), სმინდზე, ემგე (ამისთანა)
რამევეზე ამბოვენ. ესენ ზურკით (ძირ-
კვიდან, ფესვიდან), მანევით (გვერდ-
ბიდან) უშომენ ახალ ზოლევს (ყლორ-
ტებს). ესაჲ ვეჩაჲ მიცემაჲ. ეეს ზა-
ლიან (ნოყიერ) ადგილში ჰამმეჲჲ ეკჲ-
ტეჲჲჲ (მუდამ ხდება); პური ამოსლაჲში

ღორითიანი (ირველი) ბაგლავს (ბარ-
ტყობს), ერ მარცოლ პურზე 15—20
ზირ ომოდის. ეესი ვეჩაჲ მიცემაჲ პუ-
რის; ფუტკარზე ამბოვენ — ვეჩაჲ მიცე-
ციჲჲ, ხუზეჲ კი ბევრ (ხშირად, უმეტესად)
ამბოვენ — დატბაკლიჲჲ (ნ. დაბაკლაჲ).
ვეხსულ ნ. ღოხსულ.

-ვი (თანდებ.) -ვით. ~ ჩემ დედაჲ კა-
ცივი ნამუშავ (კაცივით მომუშავე) დე-
დევაც (ქალი) ყოფილ; ჰაბე თოროლივი
ეტარევი? (მთვრალივით რატომ და-
დინარ?); სუთულ კორცხივი შაახრ-
ტრეჲჲჲ შენ თავ (თოხლო კვერცხივით
შეგხვრიბაჲ); ეე დევაც კი აარ, ზოროხს-
კი რაამი (ძოროხსავით რამეჲ); კტარეჲ
დააზინეოლა (მკედარსავით დასძინებო-
ლა); ჩემსვი (ჩემსავით); შენსვი შიშარ
კი არ ვარ.

ვინარ ნ. ჰუნარ.

ვინია, ჰუნჲჲ, ჰუნია, ვუნჲჲჲ [აზ. ჰუ-
ნუ] მუშლი, ქინქლა, წიალა. ~ ვი-
ნია ქვერი ყბაზე (ქვეერის პირზე),
ქლიავზე ბევრ ეკჲტეჲ (ხშირად არის),
ზმარზე, არაყზე ედრვაჲ (ელება ხოლ-
მე).

[სინ. ბურნაჲ].

ვირ (1) 1. სამფეხა ხე, რომელიც ერთ-
ვარად კაშხლის მაგიერობას ეწევა:
მას მდინარეში დგამენ, მის ქვემოთა
ნაწილს ხის ტოტებითა და ფოთლებით
ამოკედავენ. ამისი საშუალებით წულის
მიმდინარეობას გზას უღობავენ და მას
სხვა მიმართულებას აძლევენ.

— ვირის ფეჲი, ს ა ბ ა; ვირფეხი
ხიდის ბოძი ჩ უ ბ.;

2. ამგვარივე სამფეხა ხე გოდრისა
და მისთანათა დასადგმელად, ჩელტის
დასაწყობად და სხვ.

— ჯ ა ნ.;

3. (მშენებლობაში) დროებითი
სარგებლობისათვის სახელდახელოდ გა-
კეთებული მაგიდა, რომელსაც ხელო-
სნეები სხვადასხვა დანიშნულებისათ-
ვის იყენებენ (ფიცრების დასახერ-
ხავად, გასარანდავად, კარ-ფანჯრის
ჩარჩოების დასამზადებლად და სხვ.).

~ ვირ უსტეეს (ხელოსნებს) ევირე-
ვყ (სვირდებათ) სახლეე დადგამი,
თუთანაც (თანაც) მარტო მუშოიოვამი.
ეს ხით კეპტეე (კეთდება), ოთხდენა
(ოთხი ცალი, ოთხი) დეე აქ. ზედამ-
თაიე გურგალ თხბრამსაიი (ზევილა-
ნაც მრგვალი თხიარვითაა), ზედ
ოვემანზე (აი ამანზე) მუშოიოვენ, ამ-
ზადევენ კარი ჰარკუეეს (ჩარჩობებს),
აჲნაჲ (მინისათვის) ჰარკუეეს, რანდენ
ეემაზე. გელში არ აპტანენ იმ (არ იღე-
ბენ იმას). ის კარში დგას, ზედ იმაზე
მუშოიოვენ, მასალას ამზადევენ. ეეს არის
ვირ.

ვირ (2):ვირ(ფურ,ვირა) ფუტკარ ნ. ფუ-
ტკარ; ფუტკარი ვირ ნ. ფუტკარ.
ვირანაჲ ვერანა. ~ ვირანაჲ გატლეს, გა-
ატოლეეველი! (ვერანა გახდეს, გასა-
ტიალეებელი!).

ვირაჲ, ვირა ქლიაჲ ქლიაისი ჰიშია ერთგ-
ვარი. ყველა ქლიაზე გვიან შემოდის.
— ვირი ქ გ ლ (ინგილ.).

ვირთაჲჲ ვირთაგვა.
შღრ. თაგ.

ვირი(ფური,ფურუ) ბაღბაჲ გარეული ბა-
ღბა, არ იქმება.

ვირი (ფური, ფურუ) ბზიკ დიდი ბზიკი,
კრანანა. ~ ბუთუმიზგან დიდ ბზიკ
ვირი ბზიკი (ყველაზე დიდი ბზიკი
ვირის ბზიკია).

ვირიზიანაჲ ველური რძიანა. ~ ვირი
ზიანაჲ წარეჲს (მწარეა), ვით ყმა-
წულეე (ბევშეები) კეეს ვერ აკეთე-
ვენ.

ნ. ზიანაჲ.

ვირი პიტნაჲ იგიეეა, რაც შაჲ ცახ.

ვირი (ფური, ფურუ) ხაღ მხალია ერთგვა-
რი, არ იქმება.

ვირიღ იგიეეა, რაც ჰაჩიჩი კლავ (ნ.
ჰაჩიჩაჲ, მნიშე).

ვისტორ, ვესტორ, მუსტორ ქალის თა-
ვის მორთულობის ნაწილი (ნიკაჲ ქეეშ
ამოსაღები ძეწკვიფით რამ), ძველად იხმა-
რებოდა.

ვიქ ნ. ჰუქ.

ვიშ, ვუშ [აზ. ვიშ] კინაფი, წერილი თო-
კი. ~ თუთუნი ფოთოლს ვიშზე არ-
გევენ (აცუამენ); ეწუშით კლეე (მკლ-
ეები) თუ შამიკარ, იმას გააწყრტეეარ
(გაწყვებ).

ვიპტიტია, ვუპტუტუა, ჰუპტუტუა ერთ-
გვარი სათამაშო, რომელსაც ბავ-
ნები თვითონეე აკეთებენ: ერთწლი-
ანი ან ორწლიანი კაცლის ხის ტოტებს
მოკლე-მოკლე ჯახებად ჰკრიან, შიგ
ლოდოს (ნ. ლოდოჲ) გამოაეკლიან და
თავსა და ბოლოს იმგვარად წააჰრიან,
რომ ჩაბერვისას საღამურიეით ხმას
გამოსეემს.

ვიჟათ, ვეჟათ, რუჟათ [აზ. ჰრჟათ] ჯიღ-
ტი, გაქირი, თავისნათქვამი; კამათის
მოყვარული. ~ ვეჟათს ყულაბზე არ-
მანასულ ინსანს ეტყუან (ვეჟათს დაუ-
ყოლიებულ, ჯიღტ აღამიანს უწოდე-
ბენ); ჩხუბ განასწეეზეეც (მოჩხუბარ-
ზეეც, კამათის მოყვარულზეეც) იტყუან
ვეჟათს; ვიჟათ გასწეეაჲ, ვიჟათში ჩა-
ვარდნაჲ იგიეეა, რაც ვრეჟათოეაჲ. ~
ჩოზნეე ერთმერთთან ვიჟათ სწეევენ
ყოფილ (ერთმანეთს ეკამათებთან თურ-
მე); ვეჟათში, თუ გინდა, ჩავვარდეთ
(თუ გინდა, ვეკამათოთ)!

— უჟათი, უჟათი ქ გ ლ.

ვიჟათოეაჲ, ვეჟათოეაჲ სიჭიჯტე; ჯი-
უტად კამათი, ჩხუბი. ~ ლამაზა ილა-
პარიჲ, ნუ ვეჟათოე! (ნუ კამათობ, ნუ
ჩხუბობ!).

— უჟათობა ქ გ ლ.

ვიუნდ ნ. უნ(დ).

ვიუგავუჲ: ვუგავუჲ ტიროდა მოთქმით
ტიროდა.

ვიუნუა ნ. ვინიჲ.

ვიურ ნ. ჰურ.

ვიური(ფურუ) ბაღბაჲ ნ. ვირი ბაღბაჲ.

ვიური ბზიკ ნ. ვირი ბზიკ.

ვიური (ფურუ) ხაღ ნ. ვირი ხაღ.

ვისტორ ნ. ვისტორ.

ვიქ ნ. ჰუქ.

ვიუშ ნ. ვიშ.

ვიუპტუტუა ნ. ვიპტიტია.

ზ

ზაალა, **ზაპლა** ძალა, ძალ-ლონე, ილა-
 ჯი; **ზაალა წაღვეა** ვინმესათვის არა-
 ქათის გამოცლა ქანცის გწყვეტა, თა-
 ვის მობეზრება, შეწუხება. ~ რა ზა-
 ალაა წაღლი! (რა თავი მოგვაბეზრე!);
 ყური ზაალაა წაღა (ბევრი ლაპარა-
 კით შეგვაწუხა); (— **ზაპლაა წაწლი**
 შ ა ნ. რეც., **ზაალა წაიღო კ ი რ.**);
 ზ ე დ ს. **ზაალუმ**, **ზაპლუმ** ძალის მქო-
 ნე, ძალოვანი. ~ **ზაალუმ** ინსანი (აღა-
 მინია), რასაც იტყუეს, იმას აკეთებს.

შდრ. **ზალაა** (2).

— **ზალ ქ ა ნ.**, **ზაპლა ქ გ ლ.**

ზაამათ, **ზაამათ** [აზ. ზაამათ] ჯათა,
 შრომა. ~ ბეჭ რაამათ გასწივა;
ზაამათ ქნაა გარჯა. ~ ერ **ზაამათ** ქენ
 (ერთი გაისარჯე), აქეთყენ გომოა!
 — **ზაამათი ჩ ი ქ ო ბ.**, **ზაამეთი** ჯა-
 თა, შეწუხება, შევიწროება ნ ი ე.

ზაარიმან [აზ. ზაარუმან] ზახრუმან! ზახ-
 რუმალა! ~ **ზაარიმანო**, ჰებე წენუეზნა-
 რა? (ზახრუმალა შენ, რისთვის წემუ-
 ტუნებ?)

ზაბ ნემსში ერთი გაყრა, ერთი აგება,
 ძაფი. ~ ბელბალი (ნ.) **ზაბ**; **ზაათი**
 (ნ.) **ზაბ**; ბაწრი **ზაბ**; ერ **ზაბ** ამოგ
 ალა (ნ.), თოლვეი ვერ ჰხრდავ (ვხე-
 დავ) მე; ზ ე დ ს. ერ **ზაბ** კელ მე-
 მეც, ტამსუმუზ კორავ (კეკრავ); ბა-
 ლეეს რაქთონ **ზაბ** ბაწრით ჰწნავთა?
 (ზონრებს რამდენი წვერი ძაფით
 სწნავთ?); **ზაბ** ააქს ვ ა დ ა ტ. იტყვიან
 ბექმაზისა და მისთანათა ხანგრძლივი
 დულღებისას, როცა სითხე იმდენად შეს-
 ქელდება, რომ კოვზზე ძაფივით დაე-
 კიდება. ~ თუ ბექმაზს **ზაბ** ააქს,
 მოხარშულ; **ზაბ-ზაბ** ძაფებად, ძაფები-
 ვით. ~ ისართავი სქელი, გრძელი ამ-
 რეშუმია, მას ხარშავენ საზნაინ წყალ-
 ში, რის სმედვად... **ზაბ-ზაბ** ცალკავ-
 დების“ (შ ი ნ ა მ რ წ ე.).

— ძაბი ქ ი ნ ჭ. ზეეს.

ზაგამ, **ზაგან ტ ო პ.** მაჰმადიანი ინგი-
 ლოების სოფელია საინგილოში, კახის
 რაიონში.

ზავოტ [რუს.] ქარხანა. ~ **კარში** თხი-
 ლი **ზავოტ** არის.

ზალ (მრ. **ზალეე**) რძალი; პატარძალი. ~
 გათხუწვის უკან **ზალ** ერ კურთხაა ჩო-
 მოთხუტულ აქპტევ (გათხოვების შემ-
 დევ პატარძალი ერთი კვირა პირჩამო-
 ფარებულა); **ზალ** გამწაყონ მუყან ნ.
 მუყან.

— **ჯ ა ნ.**, **შ ა ნ.** გეეს., **ზალი** უ თ ე რ გ.;
 გ ი გ.; თ ო ფ.; ქ ა ვ თ. (თუმ.).

ზალაა (1) ბიცილა, ძალუა. ~ **ზალაა**
 ბიზაა დეკაცი (ბიძის ცოლი).

შდრ. **პატაა** (2).

ზალაა (2) (←ძალა) სიმაგრე, სიმწვავე,
 სიცხარე. ~ ემ არაყს **ზალაა** არ აქ;
 ზ ე დ ს. **ზალიან** მავარი (უმთავრესად
 სასმელი), მწვავე, ცხარე. ~ **ბოზაა**
ზალიან სასმელი (მავარი სასმელია);
ზალიან (ძალიან ცხარე)! პირპილ; უზა-
 ლოა სუსტი, არამავარი. ~ ემ არაყს
ზალაა არ აქ, უზალოა (უძალოა, სუს-
 ტია).

შდრ. **ზალაა**.

ზალიან 1. ნ. **ზალაა** (2); **ზალიან** **ზაღლ**
 ბრაზიანი, ავი ძაღლი (სინ. ფინ ზაღლ);

2. ნოყიერი, ნაყოფიერი (მიწა, ნი-
 ადაგი). ~ **ზალიან** მიწაა; დიალ ზა-
 ლიან ადგილში პურ არ თესენ, პურ გა-
 ზალიანდევუე [ნ. გაზალიანევუა (1),
 მნიშვ. 1];

3. ზედმეტი სასუქისაგან, ან ხშირი
 წვიმებისაგან სწრაფად, ძალა ტანაყ-
 რილი (მცენარე, უმთავრესად — პური,
 სიმინდი, ბრინჯი, კარტოფილი და მისთ.).
 ~ ეე პურ **ზალიანი**, არჯილად საქნელი
 (ცული იქნება); **ზალიან** ჩაღთუქ (ბრი-
 ნჯი); **ზალიან** სმინდ.

— ამპარტავანი მამული მ ე ნ თ.

ზალიაა 1. [აზ. ზ ლი] წურბელა;

2. **ზამბარა**. ~ მეზავი ყაფჩი პრუ-
 ეინაზე (ვენახის მაკრატლის **ზამბარა**-
 ზე) გამიგი **ზალიაა**; ეეს **ზალიას** ნი-
 ვავს, **ზალიამსალი** იზარბელს (აი ეს
 წურბელასა ჰვავს, წურბელასავით იწე-
 ლება); ეემიზეაუ დოტზახნიაყ (ამი-
 ტომაც დაურქმევიათ). ეემას **ზოგეეე**
 კიასაც ეზახიან.

ზალი-ზორი(თ) იგივეა, რაც **ზორი(თ)** (ნ. ზორ, მნიშვნ. 1). ~ დეკაც არ მიეყოფილ, ამავე კაც **ზალი-ზორი** ზგავნის (ცოლი არ მიდიოდა თურმე, მაგრამ ქმარი ძალისძალად გზავნის); **ზალი-ზორით** გამოპოყონენ (გამოპოყეთ) კარში.

ზალოკ [რუს.] გიჟაო, საწინდარი; **ზალოკში** დაღწევა დაეგირაება. ~ დრვენ **ზალოკში** (აეგირაებენ).

ზამანაა [აზ. ზამან] დრო, ხანა, ეპოქა. ~ ერ დროზე, ერ ზამანაზე იყნონ (იყენენ) ერ მამაა, ერ დედაა, სამიჯ ქალ.

ზამაა ასე უწოდებენ მახლს სოფ. ალიბეგლოში (იქნება ეს ქმრის ძმა, თუ ქმრის მამრი ბიძაშვილები).

— ჯ ა ნ.

ზამთრი ზამთარში, **ზამთრობით**, **ზამთრის** განმავლობაში. ~ მიზან (ნ.) ზაფხულში შუალამს უკან ომოდის, **ზამთრი** შაბლენევაში ჩანს.

ზამთრულაა, **ზამთრულა** სხალ ერთგვარი მსხლის ჯიში, ვაშლივით მრგვალია, ძალიან გვიან იწვევა, იანვრამდე ძლებს ხეზე, შავი გული აქვს, ზამთარში კარგად ინახება.

[სინ. შაპა სხალ].

— შ ა ნ. რუც.

ზამინ [აზ. ზამინ] თაედები; **ზამინში** აუონაა თაედებად დადგომა. ~ ემბერ კაცს **ზამინში** აუონეეარ მე (თაედებად დაუდღებები).

ზანგ ზარი. ~ დაანგრივეს საყტრე, ქომბათ (გუმბათიდან) ზანგვე (ზარები) ჩამააგდეს; **ზანგ** დაკრაა ზარის დარეევა. ~ უშკლი **ზანგ** დაკრესა? (სკოლის ზარი დარეეეს?).

ზანგელაა ნ. **ზუნგელაა**.

ზანზარაა ნ. კბილი **ზანზარაა**.

ზანზაროვაა **ზანზარი**. ~ ნაღრა-ზურნას უკრადენენ, **ზანზაროვაა** გმამა მოდიოდა.

ზანზარაყ ძორძობი, **უზარმაზარი**, **ვეებერთელაა**. ~ რა **ზანზარაყ** რამდ ა! (რა ძორძობი ვინმეა!).

ზანჯ, **ზანჯაა**, **ზაჟაა** იგივეა, რაც **ზანზარაყ**. ~ დიდ, სქელ ინსანზე (აღამი-

ანზე) ამბოვენ: რა ზანჯ (|| ზანჯა, ზაჟა) რამდ აე!

ზაა: **ზაა** მიდის ტიალდება, ოზრდება. ~ ემი სახლში დეკაც არ არის, სახლ-კარ ზაა მიდის.

ზაპისკორ, **ზაპისკორ**, **საპისკორ**, **საპისკორ**, **საფისკორ**, **სეპისკორ**, **სეფისკორ** დილით, უზმოზე შექმული ლუქმა; **ზაპისკორ** ქნაა დილით უზმოზე პურის ქამა, ცოტა დანაყრება. ~ **ზაპისკორს** დილითავე პურქმას ეზახიან, პიწწა გალუქმეს; ერ პიწწა **ზაპისკორ** ქნო, მოტდე (ცოტას შეეკამ და მოვალ).

ზარ [აზ. ზარ] ბრკვევილა ამობურცული წერტილები ანუ ბზინები ქსოვილზე. ~ ისტიფას (ნ.) შიგ ზარ აქ; ზ ე დ ს.

ზარიან: **ზარიან** ფარჩაა ისეთი ქსოვილი, რომელსაც შიგ ზარი (ნ.) აქვს. ~ **ზარიან** ფარჩაა წყინავდა (ბრწყინავდა, ბრკვევილდება), ემას უთუთთი (უთოთი) არ აუთუთუნდენ; **უზარო**

ფარჩაა სადა ქსოვილი, რომელსაც ზარი (ნ.) არ აქვს. ~ **უზარო** ფარჩაა ნაწყინ არა (არ ბრწყინავს), იგრევე (ისე, უბრალო) ფარჩაას (ქსოვილია), ემას უთუთთი (უთოთი) აუთუთვენ.

ზარალ ქნაა ნ. ქნაა.

ზარაფათ [აზ. ზარაფათ]: **ზარაფათ** ექცევე ხუმრება; **ზარაფათ** ქნაა იგივეა, რაც **ზარაფათოვაა**; **ზარაფათ** ჩედის ხუმრობს. ~ **ზარაფათ** ჩედიან ერთმერთში (ეხუმრებიან ერთმანეთს).

ზარაფათოვაა ხუმრობა, მასხრობა. ~ მე შენ თავ მოკლაა არ მინდოდა, წიგრევე (ისე) გეზარაფათეოდე (გეხუმრებოდი); ჰათაარ მეზარაფათეოდე, სულ ამაგქონდავ (როგორ-ღა მეხუმრებოდი, როცა სულს მამრობდიო).

[სინ. ზარაფათ ქნაა, ნ. ზარაფათ].

ზარბაბ [აზ. ზარბაბ] ოქრომკედით ნაქარგი ერთგვარი ძველებური ქსოვილი. ~ **ზარბაბ** ნაწყინ (ბრკვევილა) რამდ იყო, ქალეებებ (ქალებისათვის) პერანგს, არხოლოლს (ანალუხს) კერავდენ; ზ ე დ ს. **ზარბაბევიან** ოქრომკედით ნაქარგი.

ზარბაბაჰამიან უწინდელი ჯეჯიმის ან წინდის ქსოვის სახე.

† ჯ ა ნ., გვ. 142; ზარბაზის წინდა
ერთგვარი კრული წინდა მე ე თ.

ზარბაზია [აზ. ზარბაზი] დამკვერელი მუ-
შაობაში, კარგი მუშა.

ზარბუზან ზარბაზანი.

ზარგალ, ზარგარ ნ. ზარგალია.

ზარგალია, ზარგალ, ზარგარ [აზ. ზა-
რგარ + აზ. ჯი] ოქრომკვედელი.

— ზარგარი შ ა ნ. რეც.

ზარგალიჩოვა ოქრომკვედლობა. ~ ერ
კაც ყოფილ ზარგალია, თავი ვადადბე-
თაც (თავისი ვაჟისთვისაც) უსწავლეები
ზარგალიჩოვა.

ნ. ზარგალია.

ზარფუშ 1. საარყე ქებას ხუფი. ~
არაყ გომოგდაში ქობზე ზარფუშს
ვოსარქლევთ (ვახურავთ).

— მე ე თ.; ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ.
(ქართლ.), უ თ უ რ გ., ძ ო წ.;

2. იგივეა, რაც ტრონიჩოა.!

ზარ მავარ რამეზე დაქემის ხმა, ბრა-
ხუნი. ~ ზარგაე, დეუცა.

ზაფრან, ზაფრან [აზ. ზ. ჭარან] ზაფრა-
ნა. მცენარეა ერთგვარი. თათრები კა-
რაქის გადანობისას ხმარობენ.

ზაფრამ ზაფრა. ნალველი. ~ ზაფრამ
გულ არევი ღროზე ომოდის.

— ჩ უ ბ.

ზაფხულაა, ზაფხულა სხალ, ზაფხულია
სხალ ზაფხულის მსხალი, ადრე მწიფ-
დება. ~ ადრე მანაწეე სხალ, ჰემენი-
ციმ იყოს (რომელიც უნდა იყოს),
ზაფხულია სხალი (მსხალი); დომფა-
ლაა (ნ.) ზაფხულია სხალ.

შდრ. ზამთრულაა, ზამთრულა
სხალ.

ზაფხული ზაფხულში, ზაფხულიობით, ზაფ-
ხულის განმავლობაში. ~ ზაფხული დი-
ალ ბეტრ მუშუღოთყ, ზამთარიბე ოვრუ-
ვეთყ, კიღე ზამთარი შკომთყ (ზაფხუ-
ლობით ძალიან ბევრს ვმუშაობთ, ზამ-
თრისათვის ვაგროვებთ, მერმე ზამთარში
ვქამთ).

ზაქარათ სიყვილის პირი. ~ დაა ავად
გამგდომი, ზაქარათზედა (სიყვილის
პირისა).

ზაქია (მრ. ზაქიე) კამეჩის შვილი, ზა-

ქი. ~ კამეჩი ბაგალას ზაქის ეზახიან.
[სინ. ვადაქ].

ზაღლ ძაღლი; აჯანყლულ ზაღლ ნ. აჯა-
ნყლაა; ბაბურა ზაღლ ნ. ბაბურაა;
ზალიან ზაღლ ნ. ზალიან, მნიშვ. 1;
ზაღლეე დაჩათაა ნ. დაჩათაა; ზაღლეევი
ზინზილაა ნ. ზინზილაა, მნიშვ. 1; ზაღ-
ლი პირ აქ სირცხვილი დაქარგული აქვს.
~ ზაღლი პირ აქ, რასაც უნდ, იმას
აქეთვეს; ზაღლი პირ (ტყუა) გ(ა)დაც-
ხმაა ნ. გ(ა)დაცხმაა; ზაღლი წილ
ძაღლის საქმელი. ~ ზაღლი წილ გი-
ქამი, კუნტულაა (ნ.) გომოგატლი; ნ.
ზუეჯ ზაღლ; წყულ ზაღლ.

ზაღლი ბალახ იგივეა, რაც წივინა ბა-
ლახ. ~ ზაღლ მუტეულ ატყიევაში ოგე-
ემ (აი ამ) თავი ბალახს ეზების (ეძებს),
ჭამს. ემ ბალახს ამიბეაც (ამიტომაც)
ზაღლი ბალახ ეზახიან.

ზაღლი ბზი იგივეა, რაც ბუზუნტელაა.
~ ზაღლი ბზი ბუზს მინგავს (ჭავს), ინ-
სანს (აღამიანს) კმენავს. იმა ავლუა თუ
აქონდეს (იმას შხამი რომ ჰქონდეს),
მოჰკლავდა ინსანს, წრულ ბუზი სწორა-
ჯს (პატარა ბუზის სწორია). მინდორში
კეპტეე (არის), მიწაში თაფლ აქეთვეს.
ი თაფლ ნაკამ რამ არა (ის თაფლი
არ იქმება), დათ (დათვი) ჰემს.

ზაღლი ზიე ონტოფა. ძაღლ-ყურძენთა
ოჯახს ეკუთვნის. წითელი, მრგვალი
ნაყოფი აქვს, მძივებსა ჰგავს. ღობის
ძირებში იზრდება.

— მ ა ყ.

ზაღლი იაა ერთგვარი ყვავილია, იას წა-
ავავს, თეთრი ფერისაა, უსუნოა.

ზაღლი მაყოტლ (მაყოლ) ძაღლმაყვი-
ლა. ~ ზაღლი მაყოტლ მაგრა იმბეე
(იხლართება) ბალახში, მენაქეეში, თაღს
(ნ.) იმბავს, ბილ (რბილი) ეკალ აქ,
ზროხაა ჰემს.

[სინ. მუგუზ მაყოტლ].

— ზაღლი მაყოლ მ ა ყ.

ზაღლი პამიდორ ძაღლყურძენა. ~ ზა-
ღლი პამიდორ ხალიყი რამი (მხალი-
ვითაა), ყუთორ-ყუთორ (ყვითელ-
ყვითელი) რამ ესხმევის ბალახზე.

— მ ა ყ.

ზალი ტყემალ კვინჩხი, ტყეში იზრდება, ტყემალზე უფრო წვრილსა და შავ ნაყოფს იყვებეს, ეკლიანი.

[სინ. მურაკ].

— მ ა ყ .

ზალი ხახ ძაღლნიორა. მინდორში იზრდება, ლამაზ ყვავილებს იყვებეს.

— უანის ნიორი მ ა ყ .

ზალდოყურა პამიდორის ჯიშია ერთგვარი, მოგრძო ფორმისაა.

ზაპლა ნ. ზაალა.

ზაპლუმ ნ. ზაალა.

ზაპმათ ნ. ზაამათ.

ზაპყა [აზ. ზაქა=ყეება, უზარმაზარი, დიდი] 1. დიდი ზომისა, მსხვილი (მეტწილად ითქმის თხილსა და კაკალზე). ~ ზაპყა კაკალ; ზაპყა თხილ.

— ჟ ა ნ ;

2. ნ. ზანგ.

ზაპყუმ [აზ. ზ გგუმ=უმწარესი] საწყევარი სიტყვაა. ~ ყმაწულ ნუმ (რომ) ტირის — „ზაპყუმ, აზარ (ნ.), ნუ პტიხარა!“ — ებნევიან.

ზგელ ნ. გზელ.

ზგლუნვა ნ. დაზგლუნ(ე)ვა.

-ზგნი(თ) ნ. -იზგნი(თ).

ზგულვა ნ. დაზგლუნ(ე)ვა.

ზებნა ნ. დაზებნა.

ზედ გასტლა, ზ. გ(ო)მოსტლა, ზ. წასტლა თავე წადგომა, მოულოდნელად მისვლა ვინმესთან და თავე დადგომა, შესწრება. ~ ქურდ შ(ო)მოსულეყო, მანაპარ ადგილში (იმ ადგილში, სადაც იპარავდა) ზედ გველ (თავე წავადექი), ქურდს ავაწარ (შეუქსწარი); გადა (ვაეი) და ქალ ლაპარყოდნენ, ზედ გველ, დამცხრნდა (შემრცხვა); ი დეკაცი თავე მეპირეოდა (ის ქალი მპირდებოდა), რა კაა იქნა, ზედ გველ (მოულოდნელად წავაწყდი), სათქმელ რამ ვუთხარ; სხალ ვიპარავდი, პატრონ ზედ გ(ო)მო'და, ვერ გდოაზორწ, დამცხრნდა (შემრცხვა).

[სინ. ზედ მოს'ლა, მნიშვ. 2; ზედ დატანევა, მნიშვ. 2].

ზედ დატანევა, დატანევა 1. პირდაპირ, ჯიქურ მისვლა ვინმესთან ან რამესთან.

~ დათ დაქრში ინსანზე ზედ ატანეც (|| ატანეც) (დათვი დაქრისას პირდაპირ ადამიანზე მოდის, ადამიანისაყენ მოიწყეც); ჩონ ორღებში ორღენა გოილოა (ორი აჩრდილი) დოღნახ, არ შემეშნდა, ზედ დატან, წოველ, ბრდავ, ჩონ ნაცნოვ ინსნე (კაცები) ყოფილან, მე ქურდევ, მეგონა; რზრში ფინ ზალღე იენჩნ, ზედ! დუატან, შეველ რზრში; ყონალმა დაროზაი არ დაქრა (სტუმარმა ჭიშკარზე არ დააკეცა), ზედ დაატანა, შ(ო)მოტდა უდო ზახნელა რზრში; დიღანჩიას ქეჩბეთ ზალღევიზგან არ შეეშინდა (მათხოვარს ძაღლებისა სრულებით არ შეეშინდა), ზედ დაატანა, მოტდა; ის ააქ არ უნდა წასულეყოს, მაინც დაატანა, წო'და ზედ.

[სინ. ზედ მოსტლა, მნიშვ. 3];

2. იგივეა, რაც ზედ გასტლა. ~ ზედ დავატან ქურდს (ქურდს შეეუსწარი, თავე წავადექი).

— ზედდატანებით თანაც, ამათან ერთად, იმ შემთხვევასთან ერთად მე ნ თ.

ზედ მანადღევ ნ. მოგდევა, მნიშვ. 2. **ზედ მანადგომ** 1. კარგად მორგებული, მომდგარი (ტანისამოსი ან სხვა რამ).

~ ე რა ჩავიცრმსა, ზედ მანადგომ რამე ჩადეს; დღე ზედ მანადგომ კაბა ჩავიცრმს;

[სინ. მოწყოვილ, ნ. მოწყოვა];

2. ქვაბში, ქურქელში საქმელზე ზედ მომდგარი (საქმელს რომ ფარავს, იმდენი) წყალი ან სხვა რამ სითხე.

~ ტოლმას ზედ მანადგომ წყალს ასხმენყ (ზედ რომ მოადგება, იმდენ წყალს ასხამენ).

ზედ მიხევა სხვასთან საჩხუბრად ვინმეს შეგულიანება.

ზედ მოს'ლა (მოსლა) 1. სწორედ მაშინ, სწორედ იმ დროს, იმ შემთხვევასთან ერთად მოსვლა. ~ ზინანთა წველ, ბებეროც ზედ მო'და (სწორედ იმ დროს მოვიდა);

2. იგივეა, რაც ზედ გას'ლა. ~ ერ რამ ვიპარავდი, პატრონ ზედ მოც-

და, ვერ გოდოხორწ, დამცბრნდა (ერთ რალას ეიპარავდი, პატრონი თავზე წამლდა, ვერ გვიქეცი, შემრცხვა); მინამს (ვინმეს) თუ ველაპარყევ და ვერ ინსან (ვინმეს) ნავახტან (უცხრად) მოტდა, ადმაშინ ამბოვენ — ზედ მოსულ;

3. იგივეა, რაც ზედ დატანევაა, მნიშ. 1. ~ გიორგი თოფს ესრტს (ესერის) დათს, დათ ზედ მოდის, ზედ ეტანევის;

4. რისამე დამატებით მიცემა, ზედმეტის მიცემა. ~ ვთქოთ, 30 ვამლ მე-მეც, მე გებნევ: ერ 15-იც ზედ მოა! (დამიპატე, ზედმეტად მომეცი); 10 მანით მოგიცი, ერ 5 მანითიც ზედ მოა!

ზედ ქნაა დასწრება, ყოფნა, თავზე ღვამა. ~ აა რამ გაქეთევაში მეც ზედ ეილავ (აი ამის გაკეთებისას მეც იქ ვიყავი, მეც ვესწრებოდი); შიქმელ-რამ გაქეთევაში ინსან გარაქ ზედ იქნეს, კავგორა გომოტდეს შიქმელ (საქმელს გაკეთებისას ადამიანი თავზე უნდა ადგეს, რომ კარგი გამოვიდეს); მაქაალ გარაქ ქალი გათხუევაში, ჩაბაკან მოლევაში ზედ იქნეს (მაქანალი, როცა ქალის გათხოვების დროს ვაჟის ოჯახიდან საქორწილო ხარჯი მოაქეთ, იქ უნდა იყოს, უნდა ესწრებოდეს); მე ზედ არ ყოფილვარ (იქ არ ვიყავი, არ ვესწრებოდი), ვერ დამინახი, შენ სიათი (სიდან) იციხზაჲ; მე ზედ ვიყავ, ააქნა (აი იქ) დოხნახ (დავინახე), გოაგ (გვიიგე).

ზედ შ(ო)მოყონაა ზედსიძედ შემოყვანა.

ზედაზედ ზედიზედ. ~ სამდენა (ნ. დენა) თოფ აყრის ზედაზედ.

ზედაა იგივეა, რაც ზედაათი, მნიშ. 1. ~ გორცეკს ზედაა (ზევიდან) დააყრიან ბრინქს.

-ზედაა 1. იგივეა, რაც -ზედაათი, მნიშ. 1.

1. ~ ჩ(ა)მადლა კილბან გრიზელაჲ (მხრიდან); თითიზედაჲ ჰკილ პურდევ (თითიდან ფრჩხილი სძერება);

2. იგივეა, რაც -ზედაათი, მნიშ. 2.

2. ~ კაცევ გილიზედაჲ (ხილზე) გადალიან.

ზედაათი 1. ზევიდან, ზემოდან. ~ ერ დიდ ღრტმ (ღრმა) ორმოჲ ამოთხარა, ზედაათი ბალახ დააყარა; წრე (წვევა); ზედაათი ვერღის (საბანს) იხურავს; ორმოჲ ზედაათი მიწაჲ აყრიან; ვირქნ. ვირ (1), მნიშ. 3] ხით ეკატეე (ხისგან კეთდება), ოთხდენა (ოთხი ცალი) ფეყ აქ, ზედაათიაც გურგალ თახტაჲსაალი (ზევიდანაც მრგვალი ფიციარითი რამ აქვს).

[სინ. ზედაჲ];

2. **ზ მ ნ ზ.** ზედ. ~ ე ყოჩ სუქანი (მსუქანია), ზედაათი ქონეე ჩ(ო)მოლოდის (ზედ ქონი ჩამოსდის); ბუტმ (მთელს) ტამსომოზს (ტანისამოსს) ზედაათი გლიან; გზაზე თქრნზე ერ გევ დაახტომელი, ზედაათი გადასტლაჲ ეუფაჲ საქნელი (გზაზე თქვენ ერთი ხევი დაგიხვდებათ, ზედ გადასვლა ძნელი იქნება);

3. თანაც, ამასთან ერთად. ~ სიცივი მაცხბრუეკს (მაკანკალებს), ზედაათი მამშიევი. პურ გამთიევი თორბაში.

-ზედაათი (თანდებ.) 1. -(ი)დან, -ზე(ვი)ოდან. ~ ე გადაჲ აყრიზედაათი ქრუეე პურის (ეს ბივი სხვენიდან ქვებს ყრის); გიორგის შაშინევი, ზეაზედაათი შუყურნი (ხიდან დაუყვირინა); ჩ(ა)მადლა კილბან გრიზედაათი (მხრიდან); ხი-ზედაათი (ხიდან) ჩ(ო)მოდის; ჩ(ო)-მოჲ ჩეზედაათი; შავარდ (შევარდი), სტოლოზედაათი (მაგილიდან) გარმუნს დააევ გელ, აატან, გ(ო)მმოვარდ (აიღე და გამოვარდი)!; ქაჩალ ბეჰედს ქალი თითიზედაათი ყრის (ქალის თითიდან აძობს).

[სინ. -ზედაჲ, მნიშ. 1].

— ზით შ ა ნ. გუქს., შ ა ნ. ვაჲ I, III;

2. -ზე. ~ ე კაცევ გილიზედაათი (ხილზე) გადალიან; ემ რზრმაზედაათი ჰერ ერ ყუმიტ ვერ ფრინდევ ყოფილ (ამ ეზოზე ერთი ჩიტიც ვერ ფრინდება თურმე); დერიაზედაათი (ზღვაზე) გადალიან.

[სინ. -ზედაჲ, მნიშ. 2].

ზედგარ სამფეხი, ზედადგარი ქვაბების შესადგმელად.

— ჟ ა ნ.

ზემზემ ზემო მხრიდან, ზემოდან.

[სპიროისპ. ქომქომ].

— ჟ ა ნ.

ზეა (1) რძე. ~ იმამ თუ ევდარანი ზეა (ყვირნის რძე) არ დალივა, ეა არ საქნელიავ (არ მორჩებო); ზეა და წრლავ მოგცე, ბებრას მიჰცი (რძესა და მაწონს მოგცემ, ბებრას მიეცი!); ჯორწილში ჩიტი ზეად არ აკლდაყ (ჩიტის რძეც არ აკლდათ); ემ ყმაწულევს ქეჩია ზით ზდიდენ (ამ ბავშვებს თხის რძით ზრდიდნენ); ე ქაჩალ დევი ზეათ მანაწონენ ყოფილ (ამ ქაჩალს დევის რძე ჰქონია მოწოვებული, დევის რძით ყოფილა გაზრდილი); ზ ე დ ს. ზიან რძინი; ზეა ჩო)მოყრაა, ზეა დაყრაა ფურისა და სხვა მეწველი საქონლის მიერ რძის მოცემა. ~ მოგერევას (ნ.) უეან ფურ ზეს ჰყრის (ძროხა იწველება); ტანამ (ხბომ) მოწოვენა, ფურ მათგერა (ნ. მოგერევამ), ფურმაც ზეა ჩომოჰყრა, მაჯწრლა; ზი შიჰამად იგივეა, რაც შიჰამანდ; ზი ხაარაა (ხეარაა) იგივეა, რაც ხაარაა; ზიან ტელაა ნ. ტელაა; ზიან ფუშრუყ ნ. ფუშრუყ.

— ჟ ა ნ., შ ა ნ. ქეეს; ლ ე ო ნ., უ თ უ რ გ., ძ ე გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (აჰარ.); ძ ო წ.

ზეა (2) მზე. ~ მე ერ ლად მაქ (მყავს), იმი სილამაზეა ამნასულ ზეას, ჩანასულ თორეა (ამომავალი მზეა და ჩამავალი მთვარე); ზი ომოსლი-ჩასტლინეახ (მზის ამოსვლა-ჩასვლამდე) ოთხ ტუმარა ფრტ (ფრტეი) მიმოგნავს; ზესებრა (მზისებრი, მზესავით); ზ ე დ ს. ზიან მზიანი. ~ ერ ზიან დლე (მზიან დღეს) ყმაწულევ ბურთოვან (ნ.) თამაშოდენენ; ზეა ამნასულ თარაფ (სიტყვ.-სიტყვ.: მზის ამოსვლის მხარე) აღმოსავლეთი; ზეა დაქერაა მზის დაბნელება. ~ ზეა დაქერამიაც, თორეა დაქერამიაც თოფ ესრჷან (ისერიან) ყოფილ (თურმე) სოფლელევ, გრლრ-

შაას ზეა ან თორეა ღოტქერია, გოტშასავ (გაუშვასო); ზეა ერ საბელზე გასტლავ (მზით დროის გადმოსაცემი ერთეულია) (მზის ახალი ამოსვლა, მზის ამოწვევა. ~ ზეა ერ საბელზე გასტლავი გადაა (ვეი) მიდის; ზეა ერ საბელზე ღარჩომაა მზის ჩასვლის დრო, შებინდება (შდრ. ზეა ერ საბელზე გასტლავ); ზეა თოლ ჩაგდევაა მზეზე გატანა, გამზეურება; ზეა ნაჟეყ ადგილ ნ. დაჟეყაა; ზეა ომობრუნევაა მზის მობრუნება, მზის მოღვომა. ~ ეეხლა ზეა ამაბრუნეველი (მზე მობრუნდება. მზე მოადგება), ჩონ ქლიავ გაავგოველი (ჩვენ ქლიავს გაახმობს); ზეა ამაბრუნეველი, ე ღორევ ემათი (მანდლან) ასხენ, თუარდემ დასცხევა; ზეა ტრპავს მზე ხედება, ჭმზე ეცემა, მზე სცემს. ~ ეემ ადგილს ჰამმეშა (მულამ) ზეა ტრპავს; ზეა ჩანასულ თარაფ (სიტყვ.-სიტყვ.: მზის ჩასვლის მხარე) დასავლეთი; ზეა ჰკრავს იგივეა, რაც ზეა ტრპავს. ~ ზეა მკრავდა (მზე მეცემოდა); ზი ბახარ მზის გული, მზის პირი. ~ ადე, ზი ბახარზე ნუ ზიხარ!; ზი ომოს(ჯ)ლიანი აღმოსავლეთიდან; ზი ომოსლუსყენ აღმოსავლეთისაკენ; ზი ყუდრეა მზისაგან დატული ადგილი, ჩრდილი. ~ ე გაბაა ზი ყუდრეში დაჰკიდ, არ გასოლმავედეს (არ გახუნდეს)!; ყმაწულევ ზი ყუდრეში თამაშოდენენ; ე ზეა ზი ყუდრეშიდაე, არ მააწივა ამაბაეც. [— ყუდარი მყუდრო, ჩრდილი ადგილი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (აჰარ.); ყუდრო მყუდრო, მოფარებული, უქარო, მზიანი კუთხე ქ ი ნ ჰ. ვაჟა; ზი ჩას(ჯ)ლიანი დასავლეთიდან. ~ ზი ჩასლიანი არ წახუნდოთ, ზი ომოსლიანი წაათი; ზი ჩასლუსყენ დასავლეთისაკენ; ნ. ზიანევ; ზი(ს)მა ნ.-მა; ზისწორ მზის ამოწვევის დრო.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ.).

ზეა (3), ზეა [აზ. ზჰჰ] ნარიმანდი, ამოღებული ნაწიბური (ფიცარზე); ზეა

ომოყრაჲ (ამოყრაჲ) ნარიმანდის ამო-
ლება (ფიცარზე). ~ პოლ დაკევაში,
ხი ლოგინ გაკეთებაში, ჭერ თახტებზე
ზეჲ პყრიან (ფიცარებზე ნარიმანდს
იღებენ), პირვეს უთლიან, ერთპირთში
დრევენ (ღებენ), ერთა დაღვესავ (მჭი-
დროდ რომ დაღვეს).

ზეჲ (4) ზევით. ~ ეე ბურთ დაბლით
ზეჲ ესროენ (ქვევიდან ზევით ისრო-
ლუ).

ზეჲზეჲთი, **ზეჲზეჲ** სულ ზევით, ზევით-
ზევით. ~ ზეჲზეჲთი ფრინოვს (ზე-
ვით-ზევით, მაღლა ფრინავს); რა
ზეჲზეჲთი გაჲთ ბი! (რა 'ზევით-
ზევით', ზერულედ, არაღრმად ვათი-
ბე!); **ზეჲზეჲთი** გადასულაჲ (გადას-
ლაჲ, წასულაჲ) თავს გასვლა (თავს
გაუვიდა). ~ წაიღინაში ერთმერთს
(ერთმანეთს) ებნევიან: რა ზეჲზეჲთი
მი'დი!; ზეჲზეჲთი ნუ გადასუხარ შენ,
ცოტა კეჲუან იყავ! (— ზეჲზეჲთი
გაჲლ თავი მოგაქვს; დიღ ზეჲზეჲთი
გაღის მეტისმეტად თავი მოაქვს ჯ ა ნ).

— ზეჲზეჲ ჯ ა ნ.

ზეჲზეჲთჲთჲენ სულ ზევითჲენ. ~ ზეჲ-
ზეჲთჲენ სწევს.

ზეჲთაჲჲჲ, **ზეჲთაჲჲჲე**, **ზეჲთაჲჲჲჲ**, **ზეჲ-
თაჲჲჲე** იგივეა, რაც თაჲჲჲ. ~ ზეჲთაჲ-
ჲჲ მიედ (თაჲჲჲე, ქვევითჲენ მიედღვარ).
[საპირისპ. პირანღ, ებაპირანყ].

ზეჲთაჲჲჲჲ, **ზეჲთაჲჲჲჲე**, **ზეჲთაჲჲჲჲჲ**, **ზე-
თაჲჲჲჲე** იგივეა, რაც თაჲჲჲჲ.

ზეჲთი იგივეა, რაც ზეჲდათა, მნიშვ. 1.
~ კოქოპს მიწაში მაღაჲს, ზეჲთი ქჲუეე
(ქეჲბს), ფოთლჲე-რამჲ; (ფოთლღებსა და
მისთანას) აყრის; **ზეჲთი** კეჲბტეჲ ნ.
ზეჲთი ქნაჲ; **ზეჲთი** ქნაჲ ა) მაღალი
ტემპერატურისაგან ავადმყოფის გა-
ოჯნება, გათარანება. როცა იგი გო-
ნებას კარგავს და ბოღვას იწყებს. ამ
დროს ამბობენ: ავატყოფ ზეჲთი კეჲ-
ბტეჲ (ავადმყოფი სიცხისაგან გონებას
კარგავს), ანდა — ავატყოფ ზეჲთი
იქნა (|| ზეჲთი ქნაჲ); ზეჲთი ქნაჲში
ავატყოფს ნიგორს ამსუნევიწევენ (აყ-
ნოსიწევენ) თაჲჲი (ვიღრე) კაჲ ქინ-
უახ (კარგად გახლომამდე); ბ) ბაჲშ-

უების საყმაწვილოთი ავად გახლომაჲ
~ ყმაწულ ზეჲთი კეჲბტეჲ (ბაჲშვს
საყმაწვილო მოსლის); ყმაწულ ზეჲ-
თი ქნაჲ (საყმაწვილო მოსვლიაჲ);
ყმაწულეჲი ზეჲთი ქნაჲში ბამბას ტუსენ,
ყმაწულს ზეჲდათი ფარჩას ხურენ,
ბამბას ხაჩივი (ჭვარივით) აყეთევენ,
იშპიშპას უღევენ (ასანთს უცრღებენ),
ყმაწული კაჲ საქნელიაჲ (კარგად გახ-
ღებაჲ) (— ზეჲთი იქნა ზენას ძალით
იქნა, ე. ი. საყმაწვილო მოუედილო
ჯ ა ნ).

— ჯ ა ნ.

ზეჲთიან 1. ზევითა მხარეს, ზევით. ზე-
მოთ ~ ყმაწულეჲ თამაშოვაჲში ერთ ზეჲ-
თიან ყოფილ ზეზე, მეორეჲც მიწზე.
[სინ. ზ(ო)მოჲთიან]; [საპირისპ.
ქ(ო)მოჲთიან];

2. ზევითა. ~ ზეჲთიან თარაჲუ (ზე-
ვითა მხარე).

ნ. -იან.

-**ზეჲთიან** (თ ა ნ ლ ე ბ.)-ზე. ~ ქიას დაზო-
ნეჲს უჲან ტურზეჲთიან ყაშოაჲ გო-
მოღის (აბრეშუმის ქიას დაძინების შე-
მღეგ ტურზე თეთრი ნიშანი გამოსდის).

ზეჲთიანაჲ ზევითა, ზეღა, ზევით მყო-
ფი. ~ იცოჲს ზეჲთიანა ტამსომოჲს
(ტანსაცმელს).

[სინ. ზ(ო)მოჲთიანაჲ].

შღრ. ზეჲთიან.

[საპირისპ. ქ(ო)მოჲთიანაჲ].

ზეჲთიანი(თ) ზევითა მხრიდან, ზევიდან,
ზემოღან.

[სინ. ზ(ო)მოჲთიანი].

ნ. -იანი(თ), შღრ. ზეჲთიანი.

[საპირისპ. ქ(ო)მოჲთიანი(თ)].

ზეჲთჲენ, **ზეჲტჲენ**, **ზეჲჲთჲენ**, **ზეჲჲ-
ტჲენ**, **ზეჲჲთჲენ**, **ზეჲტჲენ** ზევითჲენ,
ზემოთჲენ. ~ სისხლით ეცნეჲ (ემჩნეჲ),
დათ (დათვი) ზეჲთჲენ წასულ; ქელლას
(თაჲს) ველარ ჰჲეჲეღა ზეჲთჲენ ქეჲბეჲი
სიშხიში (რუქების სიშხიშით).

[სინ. ზ(ო)ჲთჲენ].

— ჯ ა ნ.

ზეჲპირ ზეღაპირი. ~ წყლი ზეჲპირ;
ბეიტისთანა (ფშუტე) კაჲალს წყალში
ზეჲპირზე იგღეჲს; ჲეეი (მღინარის)

ამდღევეაში (ამღერევისას) თევზს ზე-
მაპირზე იგდევს; ტომაც ზემაპირზე ფორ
იგდევს (ობს იყენებს); ზემაპირზე გაბ-
რაღევაა: ზემაპირზე გაბრაღელაღ
იტყვიან ადამიანზე, რომელიც ძალიან,
წვალობს, გაწამებულია (ავადმყოფობის,
მონუტებულობისა თუ სხვა რაიმის
გამო), არც კვდება და არც ცოცხა-
ლია; ზემაპირზე გამჭმარ იგივეა, რაც
ზემაპირზე კტარ; ზემაპირზე კტარ ცო-
ცხალმკვდარი (ავადმყოფობისაგან, სი-
გამხდრისაგან და მისთ.).

ზემაპირა ზეპირად. ~ ზემაპირა დოხს-
წავლ (ზეპირად დავისწავლე); თითუე-
ზე კი აარ, ზემაპირა ითლეს (ითვლის).
ზემარაჲ ძერა. ~ ძეზნევე ზეგრისაალი
ტრიალოდენ (სიძვები ძერასათუე ტრი-
ალებდენენ); ნ. კუნტა ზემარაჲ.

— ჟ ა ნ.

**ზემატყენ, ზემატყენ, ზემატყენ ნ. ზემა-
ტყენ.**

**ზერდავ ლები, დარტყმისაგან ან დაცე-
მისაგან დაღურჯებული ადგილი სხე-
ულზე.**

ზერზემ, ზერზემ [აზ. ზირზემი] სარდაფი.
~ სახლს ზერზემ (|| ზერზემ) არ ჰქონი.

ზერი-ზეუაჲ, ზერი-ზეუაჲ: ზერი-ზეუა (ზე-
რი-ზეუა) წოტდა ნამსხერევებად იქცა.
~ ბჷთჷმ ტალერკ დაჯგეჩა, ზერი-
ზეუა (|| ზერი-ზეუა) წოტდა (მთელი
თეფშეები დაიმტერა, ნამსხერევებად
იქცა).

ზერნაჲ ტ ო პ. აზერბაიჯანული სოფელია,
კახის ჩრდილო-დასავლეთით, წ ზეპათ-
ლის გზაზე. ვანთქმულია ბრინჯით.

**ზერნაჲ ბრინჷ საუკეთესო ხარისხის
ბრინჯი, რომელიც სოფელ ზერნაში
(ნ.) მოდის.**

ზემ ნ. ზემა (3).

ზემათაქჷრ, ზემათაქჷ ნ. ზემათაქჷრ.

ზემათყენ, ზემატყენ ნ. ზემათყენ.

ზიან მავნე. ~ ყურველა ჰიაა (ჰიაა ერთ-
გვარი) მიწაში კეპტე (არის), ზიან
მკარასი (მავნეა ის ოხერი), ხახს, ფაყ-
ლას (ლობიოს). ჰალამს (კომბოსტოს),
ბოსტანს (საზამთროსა და ნესეს) შჷრის
მაგრა.

ზიანაჲ რძიანა. ~ ზიანაჲ მოწყურტამი ზეა
(რძე) გომოდის; ნ. ვირი ზიანაჲ; საზ-
ყიზი ზიანაჲ.

— ჟ ა ნ., მ ა ყ., რძიანა ს ა ბ ა,
ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., რძევანა კ ა ი შ.,
რძია ბალახი, რძია-რძია ძ ო წ.

ზიანვე მზიანი, კარგი ამინდები.

[საპირისპ. წუმპრიანევე].

**ზიარათუე წმინდა ადგილები, სადაც სა-
ლოცავად მიდიოდა ხალხი.** ~ წმინდა
ადგილევს, საყდრევს ზიარათუეს ეზა-
ხიან.

— ზიარეთი ნ ი ე.

ზიბილ [აზ.] ნავაგი, სიბინძურე. ~ ზი-
ბილით საესრა იყო აქატროვაჲ.

[სინ. ზირთ-ზიბილ].

— ქუქყი, ბინძური, სიბინძურე ნ ი ე.
ზივ მძივი; ნ. ბაზაყული ზივ; ზალლი ზივ.

— ჟ ა ნ.

ზიკხ(ავ) ხ მ ა ბ ა ძ ე. მაგრა დაცეჷრს
ხმა. ~ ზიკხავ, დეეცა.

**ზილ (1) ძილი; მ ი მ ლ. ზილიან მქანარე-
~ ზილიან ყმაწულს ჰეჩრამს (ნურა-
ფერს) ნუ ებნევე; ზილიან ვიყავ, გჷაჲ
მიყრს (დამძახეს), ავდექევი; ზილიან-
ზილიან იგივეა, რაც ზილიან. ~ ზი-
ლიან-ზილიან ავდექევი; ზილ გ(ა)და-
ხორწნაჲ ნ. გ(ა)დახორწნაჲ.**

— ჟ ა ნ.

ზილ (2) [აზ. ზილ] წერილი, მაღალი ხმა.

— ქ ი ნ ქ. ვაჲ; სიმღერის ხმაჲ ო ა-
რ ა შ., პატარა ზარი, ზანწხალკი
გი ო შ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მესხ.).

ზილიდედაჲ, ზილიგუდაჲ ძილისგულა. ~
ბევრ დანაზინევე ინსანს (ნ.) ებნევიან —
შენ ზილიდედაჲ (|| ზილიგუდაჲ) ხა-
რავ, ბევრ იზინევე.

ზიმა ნ. -მა.

ზიმაჲ 1. მძიმე. ~ სუბუქ ჩალთუქ (ნ.)
ჰანზე ცუვე (განზე ცვივა) ანიევაში,
ზიმი ჩალთუქ გორკ ცუვე (ახლოს ცვი-
ვა). ოგემას თესლიბე აპტანენ (თესლი-
სათვის იღებენ); რა ზიმაჲსა ე კიღბან!
(რა მძიმეა ეს კიღობანი!); ზიმი დაჲ-
რაჲ: „მეზურნე დაწყებინას ჰერ ნალ-
მას უკრავს (ნელი დაჲკრავა), შემდეგ

ჩვეურობას (ჩვეურობად — თურქულია, ნიშნავს მობრუნებას, ერთიდან მეორეზე გადასვლას) და მეგრე და იწყება ზიმე (შიმე) დაკარა“ (შინაშრე წე.); ზიმე ოჲად რელიგიური შეხედულებით, წმინდად მიჩნეული თაყვანსაცემი ოჯახი. ~ ქიტანევე ოჲად ზიმეას (წმინდა). მაგი ოჲალი დაწყევლაჲ, ფინ ეჲლაბ (ეჲდი სიტყვის) თქმაჲ არ იქნევე, აჲშიბე რუმ (იშისათვის, რომ) უჲან შენზავე დააბრუნეველი (შენვე დაგიბრუნდება); მაგი ოჲად ზიმეას; ზიმე საჲტარ წმინდა, ღვთაებრივი ძალის მქონე საყდარი. ~ დიდ საჲტარ ზიმეას; ზიმე ფუტკარ ბევერი, მრავალი ფუტკარი. ~ ფუტკარს ტყით მოჲყონენ. თუ ნახეს ტყეში, ერ ხი ბუთალზე (ერთი ხის ტოტზე) ფუტკარ ზიმეას (ბევერა), ერთა დაგრჯეველან (ერთად დაგროვილან), ხოკრევეთ (ნ. ხოკერ) შინ მოჲყონენყ. ეესი (აი ესა) ზიმე ფუტკარ. თუ ცოტაჲს (ცოტაჲ), ავრ-ივრ (აჲა-იჲ) დაგრტეველან, არ ჩომოჲყონენ (შდრ. შიმე ცხვარი ბევერი ცხვარი დოლ.);

2. იგივეა, რაც ფეჲზიმეა; ზიმეა, ზიმედ ფეხშიმედ, ორსულად. ~ ჩონ იეჲბურეა დეჲაკიც (ცოლიც) ჩემთან ერთა იყო ზიმეა; ზიმეა (ზიმედ) ქნაჲ ფეხშიმობა. ~ ჩემ კაცმა ჩემ ზიმეა ქნაში (ჩემს ფეხშიმობაში) მითხრა: თუ ეეხლაც შენზე ქალ იქნა, შენ თავე მაჲკლეარ, ყმაწულსაც (თუ ეხლაც გოგო გეყოლა, შენც მოკლავ და ბაეჲესასცა); ზიმედი ფეხშიმედა [სინ. მუტელ აჲ, ნ. მუტელ (1)].

ზიმზიმოვა 1. ზიმზიმი. ~ სახლ დეჲოჲაში ხალყ ზიმზიმოჲეა;

2. გაღატ. ერთად თავეყირილი ძალღების ყეფა. ~ ზალღევე ზიმზიმოვენ.

— ზიმზიმი გაჲქეს, ზიმზიმი გაუღის იტყვიან მრავალი ხალხის რეჲაზე ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

ზინდალ [აზ. ზინდან] ზინდანი, საყვერავი გრდემლი.

— ბერ., ზინდანი, ზინდალი მენთ., ზინდანი ძიძ. კეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

ზინზილ, დაზინზილღევაჲ ძილი, დაძინება, (ეს სიტყვა მხოლოდ ზღაპრებში იხმარება). ~ დაზინზილ, შულო, დაზინზილ!

ზინზილაჲ (1) აურზაური, ხმაური, ყაყანი, ჩოჩქოლი, შფოთი. ~ ზინზილაჲ იღვა ჩონ ორღებში; ზალღევი ზინზილაჲ (ძალღების ყეფა); რა ზინზილაჲ ჩამოწოლ ჲა (ჩამოვარდნილა)! (რა აურზაური ამტყდარა!); ზინზილაჲ ჩ(ო)მოწრნაჲ, ზ. ჩ(ო)მოგღევეა აურზაურის ატება (ასტეხს). ~ ზინზილაჲ ჩამააწუნა (აურზაური ატება); მოზრბღევეს ზინზილაჲ ჩემევედაყ; თქმნზე ზინზილაჲ მოღღესავ!, თქმნ ოჲადღევე ზინზილაჲ ჩ(ო) მოვარღესავ! (წყევლა: დაიხოცეთ!).

— ზირზილი ნიჲ.; ზინზილი ბევერის ნელი ხმით ტირილი შარაშ. ზინზილაჲ (2) 1. დიდი ტალახი, ტალახიანი ადგილი.

— დიდი ტალახიანობა ორღობესა და სხე. ჯან;

2. წარღენა, მეორედ მოსვლა. ზინყ, ზინყ შეძახილი ხმის გასაყმენდინებლად. ~ ზინყ, გჲამა გაჲყმინდი!; ზინყ, უჩემრა დაყ (დაჲეჲი) მანდი!; ზინყჲე (ზინყჲე) დაეჲეჲა უჲანა ტანით ძირს დახეტჲება, მოსხღეტი დეჲეჲა, ზღართანის გაღენა. (— ზინყჲე დეჲეჲა ჯან; ზინყჲე დაჲაჲა წაჲქეჲა, დასცა მიწაზე მენთ.).

— ზინყი თეჲოს ძელის თავე, კჲჲუხო კგლ (ქიზ.), მენთ.

ზინკი-ზინკი ნ. დაზინკაჲ.

ზირ ძირი. ~ ერ ზირ ვაშლ; დაჲმალ თიზირში (მთის ძირას!); მუხას ზირი (ძირიანად) გღეჲეჲეს; ზირ დაჲქერაჲ ფღაჲის ხარშვისას ჲვაბის ფესკრზე ფაჲეჲეჲლას (ნ.) გაეჲეჲა. ~ ფაჲეჲეჲეჲაჲ ქნაში (გაეჲეჲებისას) აჲმოვენ: ფღაჲეს ზირ დოტჲეჲერი; ზირ მოჲქერაჲ ფღაჲეიან ჲვაბში ფღაჲის მიყრული ძი

რის აძრობა. ~ ფაფაქველაჲ ქნაში ფლავი ქობს ცეცხლით ჩამაქრნ (ჩამოაქეთ), წყალს დაასხმენ მიწზე, ქობს ღრვენ (ღებენ), ზირ მამყარასაჲ (ძირი ასძერესო), ელოდებიან ერ 5—10 წუთს. ზირ მოყრას უკან ფლავს კყოფენ (არიგებენ); ზირი ჩარგავ ნ. ჩარგავ; ნ. თი ზირ; საკლი ზირ ნ. საკელ; ყური ზირ ნ. ყურ.

ზირავ: ზირავ (ზირა, ზირი) მეჩარგავეჲ ნ. მეჩარგავეჲ; ზირავ (ზირაღლ) მეკრეჲ (მეშკრეჲ) ნ. მეგრეჲ; ზირავ (ზირი) ულავ გუთანში ზირავ უღელში შებმული ხარ-კამეჩი (ნ. ზირავ უღელ); ზირავ (ზირი) უღელ გუთანში შებმული რამდენიმე უღლიდან ის უღელი, რომელიც გუთანთან უშუალოდაა გადაბმული და შოლტაზე საუღლეათია (ნ.) დამაგრებული. ~ ზირავ უღელზე ინსან (კაცი) არ უღევ, ქრშ შოლტაზე ფეხზე დგევ, კამეჩი უღ, ჰე (ან) გჳარი კედ უშერი [შდრ. შუალა უღელ (ნ. შუალა); წინა უღელ (ნ. უღელ)].
ზირაჲ, ზირაჲენ რისაჲე (ყელის, ლობის, ხის და მისთანათა) ძირში, ძირისაჲენ. ~ ზირაჲ (|| ზირაჲენ) დაჲ, მეც დოქელ.

ზირთ-ზიბილ [აზ. ზირ-ზიბილ] იგივეა, რაც ზიბილ. ~ ჰაბე მოორეჲყვა სახლში ზირთ-ზიბილ? (რისთვის მოგაქქეს სახლში ყოველგვარი ნაგავი?); ზირთ-ზიბილ ნუ მახლევ, კაჲ პურ მეგეც!

ზირი პურ ძირისპური.

შდრ. პირი პურ (ნ. პურ).

— რ ო ს ტ. გვ. 105; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილ.); ძირიპური მ ე ნ თ.

ზირი (ზირა) ჩარგავ ნ. ჩარგავ.

ზიროვი სოფლევ „(ქედის) ძირში ან მის კალთებზე მდებარე სოფლები“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ზი(ს)მა ნ. -მა.

ზისწორ ნ. ზეჲ

ზიდ-ზიდ [აზ. დიალ. ხხზხხხ] კაჲ-კაჲი.

ზიუჲე დაცემაჲ ნ. ზინყ.

ზიუზიუოვა 1. [აზ. ზად-ზად] რხევა,

ნძრეჲ, ზანზარი. ~ ჩონ ქობ ზიუზიუოვა; ურემზე დანადრე პოქკაჲ ზიუ-ზიუოვს.

— ეზყება ქანობს, ირყეჲ, ირყე-ვა ქ ი ნ ქ. ვაჲ;

2. [აზ. ზხლ-ზხლ] რამდენიმეს ერთად ლაპარაკი, ყაჲანი, ყეირილი. ~ ხალ ზიუზიუოვა.

ზლივ ძლივს. ~ კოკოჲ მალა ეყო, ზლივ პრსტეოდი (ძლივს ეწედებოდი); **ზლივ-ზულუმი**(თ) იგივეა, რაც ზლივ-პალი. ~ ემ ყმაწულს ზლივ-ზულუმი ატუჲევენ (ამ ბავშვს ძლივძლივობით აჩუქებენ); **ზლივ-პალი** [ზლივ + აზ. პალ=ძალა] ძლივს, ძალისძალად, ძლივძლივობით, დიდი გაჲირებებით. ~ ზლივ-პალი აჲუს ქობ წყლით; ცხენ დაეჭრო წყალში, კაციც, პიწა მორჩა, არ მოყდო (კინლამ არ მოყედა), ზლივ-პალი გომოჲდა წყლით; ერ უპატრონო ბებერ ვარ, ზლივ-პალი თეთრ (ფულს) ოგრჲეჲ (ვაგროვებ); გვეში წყალ არა (არაა), დილლით-საღმომდინ ზლივ-პალი უაჲს (ავაჲსე) ერ ქობ.

ზმაჲ ძმა. ~ ერ ზმაჲ მაჲ (მყავს), ოორიც დაჲ; ესენ ჩემ დედაკაცი ზმეჲნი (ესენი ჩემი ცოლის ძმები არიან).

— ჳ ა ნ.

ზმარ ძმარი; ზმრი დედაჲ (ძმრის დედა ლენის დასაძმარებლად); **ზმარი (ზმრი)** გაწუღომაჲ [ნ. გაწუღომაჲ (2)].

ზმოვაჲ ძმოზა.

ნ. ზმაჲ.

ზმოათიან ნ. ზ(ო)მოათიან.

ზმოათიანაჲ ნ. ზ(ო)მოათიანაჲ.

ზმოათიანი ნ. ზ(ო)მოათიანი.

ზმოჲთყენ, ზმოჲტყენ, ზმოათყენ, ზმო-ატყენ, ზმოაჲთყენ, ზმოაჲტყენ ნ. ზ(ო)მოჲთყენ.

ზმრიან მწნილი. ~ თუ მოგშიევი, ვარ-ცხში პურ არის, კოკოჲში ზმრიან არის, აჲლ, ჳამ!; ზმრიან კიტრ (კიტრის მწნილი); **ზმრიან დაგვეჲა** ნ. დაგვეჲა, მწნიშე. 3; **ზმრიან ტელაჲ** ნ. ტელაჲ-ზნაჲ ძნა. ~ ზნაში ბებერ გელეველი (ხე-

ლერია), მინ დაძლესა?; ე ზნეე ბჷ-
თჷმ ჩონი (ეს ძნები ყველა ჩენია).

ზოგ დროზე ზოგჯერ. ~ ზოგ დროზე იყო-
დნევიან, ზოგ დროზეა კაგორა გზას
მიდიან (ზოგჯერ ჩხუბობენ, ზოგჯერ
კი შეთანხმებულები, შეწყობილები არი-
ან).

[სინ. ზოგდელა].

ზოგდელა იგივეა, რაჲ ზოგ დროზე. ~
ყმაწულს (ბავშვს) რჷს თჷს (ქეცისი
თვისას) ნათლადნენ, ზოგდელა ოთხ
თჷსაც ნათლადნენ.

ნ. -დელა.

ზოგივე, ზოგვე ზოგ(ნი). ~ ჩონ ამას ჭა-
პაჲ (ნ.) არ ვეზახით, ზოგივე (|| ზო-
გვე) ეზახიან ჭაპაჲ; გათხუევიან ჭა-
ლი და გადაჲ გზაზე დახტომაში არც
კი ზრახეყ ერთმანეთს, ამჲა ზოგივე
კი იხტილათიჲ ჩელიანჲ (გათხოვებამ-
დე ჭალი და ვაი გზაზე შეხვედრისას
არც კი ელაპარაკებიან ერთმანეთს,
მაგრამ ზოგნი კი საუბრობენ კიდევ).

ზოდ რჷინის ნაჷერი, რომელსაც გაცე-
თილი რჷინის ნაწილების დასაყერბე-
ლად ხმარობდნენ. ~ „გუთნის რჷინის
ნაწილების გაღევისას აწყებინედნენ
დემურჩის (ალესინებდნენ მჷედელს),
ხოლო ძალიან გაცეთისას კი ზოდს
ადებინებდნენ ხოლმე, სხო ნაჷერს რჷი-
ნისას, თათჷს ჰყერენ“ (შ ი ნ ა მ -
რ ე ყ ე.).

ზოვაჲ ნ. დაზოვაჲ.

ზოვნაჲ ნ. მოზოვნაჲ.

ზოჲ 1. ნ. ზუჲაჲ;

2. ასე უწოდებენ ინგილოები ზა-
ქათალაში მცხოვრებ სომხებს;

3. გ ა დ ა ტ. მსუბუჷი ყოფაჷცე-
ვის ქალი.

ზოდ ძალი. ~ ზოდ არ გ(ო)მოხარო,
კბილევ დააჷჩელი შენზე (კბილებს
დაგამტკრევს); ჩონ ზადიბე ზოდევ
ძაღლი (ჩენი ძაღლისათვის ძლები მო-
იტანე!); ზლჷ მინარაჲ (ძელის კოშკი);
ზურგი ზოდ იგივეა, რაჲ ზურგი არხ.
~ იგრევ (ისე, ჩვეულებრივი) სუჲევ
ზურგი ზოდს აქათიან-იქითიან არის,
ამჲა (მაგრამ) ობოდ სუჲევ (ნ. ობოდ)

შიგნით კეჷტევის (არის). (— წელიხ-
ძოლი კ ა ი შ.).

— ძოლი ჭ ა ჯ.

ზოდად ზოლი. ~ ჩემ კაბას ზოდადევ
აჲ; ზ ე დ ს. ზოდადევიან, ზოდად-
ზოდად ზოდებიანი. ~ ე კაბაჲ თოდ-
თოლი (კოპლებიანი), ეეს ყუთი-
ყუთიჲს (უჷრედებიანი), ეეს კი ზოდად-
ზოდადი (ზოდებიანი), ზოდადევიან
კაბაჲს (ზოდებიანი კაბაჲ).

[სინ.სრელ].

ზ(ო)მოდთ ზემოდ, ზევიოდ.

ზ(ო)მოდთიან იგივეა, რაჲ ზემოთიან.

[საპირისპ. ჭ(ო)მოდთიან].

— ჯ ა ნ.

ზ(ო)მოდთიანაჲ იგივეა, რაჲ ზემოთიანაჲ-

ნ. -იანაჲ; შდრ. ზ(ო)მოდთიან,

ზ(ო)მოდთიანი(თ) იგივეა, რაჲ ზემოთი-
ანი(თ).

ზ(ო)მოდთუენ, ზ(ო)მოდტუენ, ზ(ო)მოდ-
თუენ, ზომოდთუენ, ზ(ო)მოდტუენ,
ზომოდტუენ იგივეა, რაჲ ზემოდთუენ.

ზონჷ ნ. ზონჷ.

ზორ [აზ. ზორ] 1. ძალა, ღონე. ~ ზორ
არ მაჲ; ზ მ ნ ზ. ზორი(თ), ზორიზორი
ძალით, იძულებით, ძალდატანებით. ~
თუ არ მოჲ, ზორი მაყონეჲარ (თუ არ
მოჲა, ძალით მოვიყვანე); ზორით გო-
მოჷრთომ (ძალით გამოჷრთმეჲია); არ
გაზლევ, ზორით ხნრა? (ძალაზე ხარ?);
ზორიზორი წაღლა.

[სინ. ზალი-ზორი(თ)]; ზორ ქნაჲ ძა-
ლის დატანება. ~ ზორ უჷნი, წოჷ-
ყუნი.

— ჯ ა ნ., ე ლ., შ ა რ ა შ., ძ ი ძ.
(იმერხ.); გ ი გ., თ ო ფ., ჭ ა ვ თ.
(იმერხ.); ვასაკირი, ჯაფა. ძალა იძუ-
ლება ნ ი ე.;

2. ძლიერი, ღონიერი. ~ შენ ზორ
რამ ხარ (ღონიერი ვინმე ხარ); მოჲ,
შოჲქიღონოდ, ნოზოდ, ჰემინიჷ ზორ კო-
ჷტევით (რომელიც უფრო ღონიერი აღ-
მოჷრდლებით), ჭალ ამას დაჷჩე.

ზოდ [აზ.] დევი, აღმონაცენი, ყლორტი-
~ ზოდევ ომომოვას უჷან არღარგ-
ზოდევს ხლრჷპავოდ, კაჲ ზოდევს ვინა-
ხეოდ.

[სინ. დოყ].

— სოლი ს მ ტ., ხახვის, ნივრისა და მისთანათა გამოშვებული ღივი, ფოჩი მ ე ნ თ.

ზრზ ძევი.

ზრზიან ძევიანი, ძევინარი.

ნ. ზრზ.

ზრლ ძევი. ~ ზრლ ვაზ; ჰე (ეს) შენ ზრლ ტანსმუზ (ტანსაცმელი) მემქეო, რაჲ იქნევა?; ზ მ ნ ზ. ზრლ დროზე, ზრლათ უწინ, ძევიად. ~ ზრლათ კალიეე (კალოები) ნუმ (რომ) ყოფილ, იმ ადვილს ეტყუნან ნაკალოიან ადვილ (სინ. უწინ დროზე); ზრლ შუნდ შინ-ლის კერკი. ~ ზრლ შუნდ ერ-ორ წელს თუ შჲანახ, თეთრდევს; ზრლ შუნდს კარში ნატარეე ინსნეეს (ვისაც კუჭი აქვს აშლილი) უხარშენ, აქმევენ; ზრლთ ძევი სტილით; ზრლთიზრლ ძალიან ძევი, ძეველთძევი; ზრლ-მრლ ძეველმანი, ძეველძევი, ძეველმანი. ~ ბებერ გამაქს თავი ზრლ-მრლს, დილან-ჩიხს (მათხოვარს) აზლევს.

ზრზნ, ზონზ (მრ. ზრზზრ, ზონზვე) ძონძი, კონკი. ~ ქვერში ნარჩომ წყალს წმინდა ზრზით წმრნდავთ; ყმაწულს გაჩენას უკან ებაჩიჲ ბანავს, ზრზრ-ვეში ხევს (ბავშვს დაბადების შემდეგ ბებია ქალი ბანს და ძონძებში ახვევს); ზრლ-მრლს ძონძები, კონკები. ~ ზრზნ-მრზნ იცოჲს.

— ჟ ა ნ., ნაძოძი ნავლეჯი, ნაფლეთი მ ყ.

ზრზე იგიევა, რაც ზრზნ; ზრზნ-მრზნ იგიევა, რაც ზრზნ-მრზნ (ნ. ზრზნ).

ზრანგა-ზრანგა ნ. ზრანგუნ.

ზრანგუნ, ზრანგუნოვაჲ, ზრანგუნევაჲ ელარუნი, ჩხარუნი; ხრავუნი. ~ ზანგს (ზარს) აზრანგუნევენ; თაგევ (თაგეები) ზრანგუნოვენ (|| ზრანგუნევენ); ზრანგა-ზრანგა ხ მ ა ბ ა ძ ე. ძლიერი ელარუნის დროს გამოცემული გ ხმა. ~ კონდურას (ნ.) ყმაწულეს (ბავშვებს) კიდევენ; ტარეეაშო ზრანგუნოვს (ჩხარუნობს, ელარუნობს), ზრანგაზრანგა გჲაჲ მოდის (ხმას გამოსცემს).

ზრანგა, ზრანგა ლაპარაკი (ლაპარაკობს), თქმა(ამბობს). ~ ჰერამ არ ზრახულოვს (არაფერს ლაპარაკობს, არაფერს ამბობს); კუპ ქნაში (ნ.) მინც სიბტა იზრახევს (ვიცუ პირველი დღე-ღამეა(არაქვს)), ფურ წაყენელი (წაყენას) წყალზე; მე ჩაფალ ყბაჲ მაქ, ნუ მაზრახევ ი (მე ბინძური პირი მაქვს, ნუ მალაპარაკებ); მე ლოჲნახ, ამჲა ჰერამ არ ვიზრახ (დავიხახე, მაგრამ არაფერი ვთქვი); იზრახი, წაყენ ანლა ტანაჲ (დილაპარაკე, ჰო და წაიყენე ახლა ხბო); ზ მ ნ ზ. საზრახნელა სალაპარაკოდ. ~ ქალს ნება არ ჰქონდა საზრახნელა (ქალს ლაპარაკის უფლებათარ ჰქონდა); უზრახნელა ულაპარაკოდ, უსიტყვოდ. ~ მე უზრახნელა ემ საქმეს გააქეთეჲარ (გავყეთებ).

შდრ. აზრახევაჲ; შაზრახნაჲ.

— ზრახვა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ძრახვა

მ ე ნ თ., შრახვა, ზრახვა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მობ.), ძრახვა უ თ უ რ გ.

ზრინგ მარდი, გამრჯე, მხნე, დაუზარებელი.

— ჟ ა ნ.

ზრინგოვაჲ სიმარდე, გამრჯეობა.

შდრ. ზრინგ.

ზროჲ ლერძი: გუთნი ზროჲ ნ. გუთან; დინგი ზროჲ ნ. დინგ.; ზროჲ თაჲ ლერძის ბოლო; უაჲრაჲ ზროჲ ნ. უაჲრაჲ (1); ურში ზროჲ ურმის ლერძი, რომელსედაჲ ურმის თელუბაჲ წამოცმული; ცშცქულშ ზროჲ ნ. ცუცქულშ.

ზროხაჲ მსხვილფეხა საქონელი (ხარი, ფური, კამეჩი), ნახირი. ~ ბებერ ჰარ (ყოველ) დილაზე ფურს წრლავს, აგდევს ზროხაში; ზროხაჲ ნაყურ ნ. ყურევაჲ, მინიშ. 1; ზროხი ნაბათ ნ. ნაბათ; ზროხი სახლ (ქობ) მსხვილფეხა საქონლის საზამთრო სადგომი, ბოსელი; ზროხი ყარფუჲ ნ. ყარფუჲ (1); ნ. ჩიხტაქებუიან ზროხაჲ.

— ჟ ა ნ., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ძროხა შ ა ნ. ვაჲ I, მ ე ნ თ., ძროხა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (იმერხ.).

ზუ(ვ)აჲ (ზუე, ზოყ) ზაღლ ძუენა ძაღლი,

ძე ძალდი.

[სინ. ყანელი].

— ზუფი ძე ჯან., შან. ვაჟა I,

ძუფი ქაჯ.

ზუ(ვ)აა ძუა.

ზუზუ (ზუზუა) ვაშლ ძუძუეაშლა, მოგ-
რძო ვაშლის ჯიშია.

[სინ. წუწულტ ვაშლ].

— ზუზუა-ვაშლ შინამრეწე,
ძუძუ ვაშლა ჩუბ., მენთ., ძუ-
ძუქლა მარტ. - იმნ.

ზუზუა 1. ძუძუ (მრ. ზუზუევ, ზუზუ-
ევ). ~ დედა, მე დიად (ძალიან) მაგრა
ზუზუა ჩამდომევი (მომნდომებია); იმ
დეს ღუღრუნან ზუზუევ (|| ზუზუევ)
ქონი; ზუზუა ჩალოკევაა ძუძუს მო-
წოვება. ~ ადგი, ერ პიწუა ზუზუა ჩა-
ალო ყმაწულს;

2. ასე უწოდებენ სოფელ ალიბეგლო-
ში კორას (ნ. კორეა, მნიშვ. 1).

ზულუმ [აზ. ზულუმ] ტანჯვა, წვალება.
~ გელაპარაკო ჩემ ქელაზე მანასულ
ერ ზულუმ (გუტევი ჩემ თავზე გა-
დამხდარ ტანჯვა-წვალებას); ზ მ ნ ზ.
ზულუმ(თ) ტანჯვით, წვალებით. ~
ერ ზულუმით გველ გევი პირში,
აწყალდი (კინალამ) არ დოაგჩივ; სამ
დღეს უკან ზულუმე აველანში გატ-
წივ (წვალებით ევლახამდე მივადწივ);
ზულუმ გასწევამ (გაპწევამ) ტანჯვა-
წვალების ნახვა, ტანჯვა-წვალების გა-
დატანა. ~ გაჩენი დღეათავ ემაგ
ზულუმ კსწევს (გაჩენის დღიდანვე ასე
წვალობს); ლად დიდ ზულუმ გაპწივა
ემამ (ძალიან დიდი წვალება ნახა ამან);
ზულუმ მიცემაა იგივეა, რაც გაზულუ-
მევაა. ~ შენ თავ ე შულ ზულუმ არ
მაკეებლი (ეს შვილი შენ არ გაგაწვა-
ლებს).

ზულუმათ [აზ. ზულუმათ] სიბნელე, უკუ-
ნეთი; ბნელი ღამე.

ზუნგელაა, ზანგელაა ფეთხუმი, უსუ-
ფთაო, „მოგანგლული, მოზანგლული“
(ჯან.).

ზურაბანევ ან თ რ ო პ. ზურაბაშვილე-
ბის გეარის შთამომავალი.

ზურგი არხ, ზურგი ზოლ ხერხემალი.

ზურზლიან, ზურდლიან მქლე, უვარ-
გისი, ლორწომოდებული (ხორცი);

ზურნაჩია იხ. ყავალჩია.

ზუზუევ ნ. ზუზუა.

ზურ ძვირი. ~ მამაა ყასტიბე (ვანგებ)
ზურ ფასს ებნევის, რუმ მოლლაშე
ცხენ ნუ იყიდას; ზურ-ზურ თოლვე
ძვირფასი თვლები; ზ ე დ ს. ზურ-
ზურთოლვეიან, ზურთოლვეიან ძვი-
რფასთვლებიანი. ~ ზურზურთოლვეი-
ან ბექელ.

ზურთავ ზ მ ა ბ ა ძ ე. გასროლილი მშვი-
ლდისრის (და მისთანათა) მშულის ხმა.
~ მუნდისარ ზურთავ, წეცა მიწში
(მშვილდისარმა „ზურთავ“ 'დაიძახა',
გამოსცა ხმა და ჩაერქო მიწაში).

ზურკ ძირკვი, ძირი, ფესვი. ~ ჩალაა
ზურკ; ბიაა ზურკ; ზ მ ნ ზ. ზურკიანა,
ზურკი(თ) ძირკვიანად. ~ ზურკიანა
ომო; გლევი; ე ვარდ გარაქ (უნდა)
ზურკით (ძირკვიანად) დავგლეოთ;
ზურკიანა კაც დიდი და მრავალშვილიანი
ოჯახის მქონე კაცი; ზურკ მოკიდევამ
გადატ. ფესვების გაღვმა, ფეხის
მოკიდება; ზურკი ომოგდევაა მოსპობა,
ძირფესვიანად ამოწყვეტა; მაგათ ზურკ
ამაჟრასს (წყევლაა: მაგათი ძირი
ამოვარდეს!).

— ჯან.

ზურხუნაა ძირხუნა. ~ ზურხუნას ტუბილ
ზირ აქ. ემას სიბუბა ომოსლაში (პირ-
ველად ამოსვლისას) სუამენუ, გურგურმა
ნუ დამგეჩასავ (ქუხილმა არ დავცძლი-
ოსო, ნ. დავჩაბ, მნიშვ 2); ზურხუნ-
ნას გზელ ზურკ (ძირკვი) აქ, თეთრ,
გაარეცხავ, გაათლი, შკამ. ემას მუ-
ცელ ნატკივარსაც (ვისაც მუცელი სტო-
ვა) აქმეენუ; გაზდას უკან, დაბერევაში
ზურხუნაა ფოთოლ ზროხააე ქამს.

— ჯან., ზურხუნაა, ზურხვინა
ოროვანდი მ ა ყ., ძირხუნა ს ა ბ ა,
ჩუბ.

ზლაპ ჩილი, პატარა ბავშვი, ღლაპი,
ბალდი.

თ

თაბხია [აზ. თაბე=ღაქვედღებარებული, მორჩილი]: თაბხია ვარ თანახმა ვარ, გეთანხმებით, გემორჩილებით.

თაარ [აზ. თაჰარ=გვარი, სახე]: ერ თაარით ვაი-ვაგლახით, ძლიერლივობით, როგორღაც. ~ ამ კაცმა ერ თაარით თავი შუღლევ გაზარდა; ერ თაარით მოტუწივ შინ; დეკაც ერ თაარი დეებწივა ბაცნევი (ნ. ბაცან) გელით; თაარ არ მაქ გუნებაზე არა ვარ; თაარ აქა? მიზანშეწონილია?; თაარ ექცევ ემღუ-რება.

თააქი [აზ.] -მღე, ვიღრე, სანამ. ~ ქორწილში მამხალღაა არუმ (არ უნდა) ჩაქრეს თააქი ცხენით ზალ ჩომოყო-ნიწახ (ცხენიდან რძლის ჩამოყუ-ნამღე); ზეათი ქნაში (ნ. ზეათი) ავატყოფს ნიგორს ამსუნევიწევენ (ნიორს აყნოსიწებენ) თააქი კაჲ ქნიწახ ('კარგად გახლომამღე', ვიღრე კარგად გახდებოდეს).

თაბუთ [აზ.] კუბო. ~ წაღანდელ (უწინდელ) დროში სალაქაზე (საკაცებზე) დევდენ კდარს, ეხლა კი თაბუთს აქეთევენ.

— ნ ი ე.

თაგ თაგვი. ~ ერ კატაჲ არ გოქ (არ გყყავს), თაგვე აბეგრეტლან (მომრავლებულან); თაგი წუწუნაჲ წრუწუნა, თაგვის ღლაპი. ~ თაგი ბაჭალას არ ამბოვენ, თაგი წუწუნაჲ ამბოვენ.

თაგიკბილაჲ, თაგიკბილა ღერაჲ ძირმაგარა, ფურუნეული.

თაგიფერ თაგვისფერი

თაგონევ ანთოპ. თაგოვილების გეარის შთამომავალი.

თავ (ი): 1. დინგი თავ ნ. დინგ; ვარცხლი თავ ნ. ვარცხლ, მნიშვ. 1; ზროჲ თავ ნ. ზროჲ; თავ გადავარცხნაჲ ამბობენ პურის ყანაზე, როცა პურის ნათესი ერთიანად თავთავს გაიყეთებს. ~ პურს თავ გოდოტუარცხნი, ბუთუწის (ყველას) თვეთავ ომოტლი, თავ აღარ აქ ამალდევე (ამოსალები); თავ თავზე მოტანაჲ (მოღვეაჲ) ნ. მოტანაჲ, მნიშ. 1; თავ მოპარსაჲ ქათმების (წიწილების...)

ჩხუბი, ერთმანეთისათვის თავში ნის-კარტის ჩაყრა, კორტნა. ~ ქუქუღლევ თავ იპარსენ. (სინ. თავსაპარს ქნაჲ); თავზე მოღვეაჲ ნ. მოღვეაჲ, მნიშვ. 4; თავი კოტოშ იო რ ნ. თავი (აღამიანისა), გოგრა. (სინ. კოტოშაჲ, მნიშვ. 2; ქელი კოტოშ, ნ. ქელ-ლაჲ); თავში ჩაღვეაჲ გაგებინება (გა-აგებინებს), მიხვედრება (მიახვედრებს), შესმენა (შეასმენს). ~ ბეტრ ვილაბარი, ჰეჩ ვერ გაასაღეს (სრულებით ვერაფერი გაიგეს), ენერთიჲ თავში ვერ ჩუაგდ (ვერცერთს ვერაფერი გავაგებინე); თავში ჩავარღნაჲ (მრ. თავში ჩაცუწნაჲ) გაგება (გაიგებს), მიხვედრა (მიხვედება). ~ შენ რას ლაპარიკრვა, მე თავში ვერ ვარღრე (ვერ ვი-გებ, ვერ ვხვდები); შენ ქალევს გათხუწეაჲ უნდაჲ, შენ კი თავში ვერ ვარღევო (შენ კი ვერ ხვდებიო); ავატყოფს აქათი-იქათი შინეენ ჰაქიმევ, ამჲა ჰეჩრამს თავში ვერ ვარღვიან (მაგრამ ვერაფერს ვერ იგებენ); მე თავში ჩავევარდ (მივხვდი); უჩუშრა დედექ, თავში ნუ ჩატუნენე! (არ მიხვდენე!); გადაჲ ოჰსაათ თავში ჩავარღნილ (ვაგი მაშინვე მიმხვდარა); თავში ჩანავარღნ მიხვედრილი (ის ვინც მიხვდა, გაიგო); თუთუწი თავ გადაკრაჲ (წაკრაჲ) ნ. გადაკრაჲ (2); პურ თავზე გასტლაჲ ნ. პურ; სმინდი თავ ნ. სმინდ; 2. რჩეული, კარგი, საუკეთესო ხარისხისა. ~ თავ პურს დუდრტუ-ან, კაჲ მარცოლს ეტუწან; თავ არაჲ თავი არაჲ, წინწანაქარი. ~ არაჲ გ(ო)-მოჯღაში სიპტანდელ ჩამნასულს (პირვანდელ ჩამოსულს) საჲა არაჲს ვე-ზახით, მეორე მობრუნებაში ჩომოდის თავ არაჲ, ლაფ უქანახენდელ (სულ ბოლოდროინდელი) არის კუდ; თავ ტოტაჲ ნ. ტოტაჲ; თავ ფურცელ კუთის ხის საუკეთესო და დიდრონი ფოთლები, რომელსაც აბრეშუმის ქიას აჭმევენ მეოთხე კანიდან ამოსვლის შემდგ, როცა იგი გაძლიერებულ კეებაზე გადაჲყავთ. ~ ქითილაჲ (ნ.) ყლორტევ ქრუსეენ კუპტევ (ქვევითყენაჲ), თავფურ-

ცელ ზეპტყენ; სიპტა (ჭერ) ქითილაჲს
ყლორტეჲს აგრუენენ, შპრან. დუ-
დრუან, კაჲსტანა ფურტელს ჰენი (ანუ)
თაფურტელს ინახენუ ხეზე ხუთიბე
ომოსტლისთენ (ხუთიბე ომოს ლაჲ
ნ. ომოსტლაჲ).

— ჩინებულო, უკეთესი, ვითარ: თა-
ვი პური, თავი ღვინო, ე. ი. რჩეული
ჩ უ ბ.; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ.

(ქართლ.);

3. მთავარი, თავიდათავი, უპირა-
თეთრ მადლას (იქ წასვლა მთავარი არაა,
ტესი. ~ იქ წასვლა თავ არა, გარაქ
უნდა ფული მოატანოს); კარცხი მო-
ლეჲა თავ არა, ემი დანადრე ფრინველ-
უმ მადყონას (კერცხის მორტან მთა-
ვარი არაა, ამისი დამდები ფრინველი
უნდა მოიყვანოს).

— თავი ქ გ ლ, მნიშვ. 5., ძ ი ძ.,
კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.);

4. ცალი, სული (საქონელი, ადამი-
ანი). ~ აღიღში ათ თავ ზროხაჲ დგას
(ბოსელში ათი სული საქონელი დარჩა);
მეზროხეს ჩონ ერ თავზე (|| ერ თავ ზრო-
ხაზე) (თითო სული საქონელზე) ვოზ-
ლვეთ ნახვერ (ნახვეარ) ფუთ პურს, ერ
ცალ ქალმანს, ათ მანით თეთრს (ფულს);

5. სათავე (მდინარისა, რუსი...)
~ წყლი თავ (წყლის სათავე); კობალაჲ
(მდინარეა) თავში ვიყავით წყალ გამა-
ამრეველა (წყლის გამოსაშვებად);
თავზე მანასულ ნ. მოსტლაჲ, მნიშვ.
2; თავზე მოოდის (თავზე მოხვ(ლი)
ნ. მოსტლაჲ, მნიშვ. 3; თავზე მოხვლაჲ
ნ. მოსტლაჲ, მნიშვ. 1; კაჲ თავზე ყოფ-
ნაჲ (დგომაჲ) შესაფერისი, კარგი დრო
რამესათვის, ჭერი. ~ მამაო, მე ლაფ
კაჲ გაათხუვეელ თავზე ეარ (მე სწო-
რედ კარგი გასათხოვარი ვარ, სწორედ
ჩემი გათხოვების დროა); ჩემ დამც კაჲ
თავზე იყო გაათხუვეელა (გასათხოვ-
რად); ჩონ ღორ გასუქელ, ჰათარ
კაჲ თავზე დგასა დააკლრა! ('რა
კარგი დროა დასაკლავად, რა კარგი
დასაკლავია!); — თავ არ არის ჭერი
არ არის ჭ ი ნ., კაის დროსა 30-40 წლი
კაცი ქ ი ნ ჭ. ვაჲა. დროსია გასათხო-

ვარია, გათხოვების დრო მოუვიდა კ ა ი
ნ შ.); უულაბი თავზე (←სიტყვის თავ-
ზე) ყოველი სიტყვის თქმისას, ლაპარა-
კის დაწყებისას, ყოველ სიტყვაზე. ~
უულაბი თავზე ეს აქონდა — ბუთუმ
რამ დამირწყდავ (ყოველ სიტყვას ამით
იწყებდა — ყველაფერი დამივიწყდაო).
(— სიტყვის თავზე ქ ი ნ ჭ. ვაჲა,
ნ ი ე.).

თავ (2) უუქვეითი ნაცვალსახელი (ოზი-
ექტს გამოხატავს, ან მას ახლავს).
~ შენ თავ შიკმეჲარ (შეგებამ); შენ ჩემ
თავ რა დროდინ გააბრალებელხნრა?
(შენ მე სანამდე გამაწყალებ?); ეანა-
ვარს ბებრას თავ უქამი (მგელს ბებია
შეუქამია); ქალს მამაჲ თავ (მასისთ-
ვის) დო ზახნი; ქაჩალმა მათყუა ხა-
ლი თავ; გადაჲ თავ (ვაჲს) კუნენ ლოკ-
მა-ლოკმა; იმ დეჲაცს ამ კაცი თავ
არ უნ ყოფილ (იმ ქალს ეს კაცი არ
სდომებია); ქალს ემი თავ არ ეწონე-
ვის (ქალს ეს არ მოსწონს); ორნიმს
ეწონეჲაჲ ერთმერთი თავ (ორივეს მოს-
წონს ერთმანეთი); ორნიმთ თავ წა-
ყონით! (ორივე წაიყვანეთ!); დააგდა
მეშუკი თავ, თუთან გადახორწა (და-
ავდო ტომარა და თვითონ გაიქცა);
თავ გალიდეჲაჲ, (გალიდეჲაჲ) ნ. გა-
ლიდეჲაჲ; თავ გამშურეჲაჲ ნ. გამშუ-
რეჲაჲ; თავ განაჲჲარეჲ ნ. გაჲარეჲაჲ;
თავ გახვ(ლი)ჲაჲ; თავ გახდის (გაადის)
გაეგება, ესმის. ~ მავი თავ არ გამდის
მე (არ გამეგება), რაუმ (რა უნდა) გით-
ხნრა?; შენ გააქეთ ე საქმეჲ, შენ მავი
თავ გაგდის (შენ გაეგება, გესმის ამ
საქმისა); თავ გ(ო)მომბაჲ, თავ-ბოლო
გ(ო)მომბაჲ ნ. გ(ო)მომბაჲ, მნიშვ. 1;
თავ დაჲარგაჲ ნ. დაჲარგაჲ; თავ დამ-
შინწეჲაჲ ნ. დამშინწეჲაჲ; თავ მალლა
დაჲერაჲ იგიეჲა, რაც თავ გალიდეჲაჲ;
თავ სროენაჲ ნ. სროენაჲ; თავ ჩინწ-
ეჲა თავის გამოჩენა. ~ ბუთუმს (ყვე-
ლას) თე ჩინწეჲაჲ უნდ, საქმეჲ გავე-
თეჲაჲ ეი ჰეჩინწამს (არავის); მ ი მ ლ.
თავ საჩინწეველ თავის გამოსაჩენი.
~ თუთან გელი ჰეჩრამ არ გომოდის,
თავ საჩინწეველ დერდინეჲ კი კდრე

(თვითონ ხელიდან არათფერი გამოსდის და თავის გამოსაჩენად კი კვდება); თავი თავ... ჩაგდება ნ. ჩაგდება, მნიშ. 1; შენ თავ არ გამპირვეი ნ. გაპირევა.

-თავ 1. -თანვე (იხმარება ზმინზელებთან). ~ ეოხ მოხტომითავე წააქცივა (ჯოხის მოხვედრისთანავე წაიქცა); წყალ დაღვეითავე კაა ეკატევ (წყლის დაღვეისთანავე კარგად ხდება); ემ ქალს მოპწონევი ე ვაღაა თავ (ეს ვაჟი) დანახითავე (დანახვისთანავე); მოსლუბათავე (|| მოსლუბათავე) საოვნევიარ (მოსვლისთანავე ვიპოვი); შუშაა გატყრომითავე მაკალრევიარ შენ თავ (შუშის გატყვისთანავე მოგკლავ); ამ წამალ კმითავე ისენ სისხლს აარწყეველნი (ამ წამლის მიღებისთანავე ისინი სისხლს არწყევენ); ქელლაა არ ძწეველი, ვიცილი, ქელლაა ასწევიითავე პირში შამაახედნელი, საცნოველი (თავს არ ეწევილი, ვიცილი, რომ თავის აწევისთანავე სახეში შემომხედალა და მიცნობდა); ემი გაგევიითავე (|| გაგევიითავე) ველარ სრნოეს (ამისი 'გაგებისთანავე, გაგების დროიდან', გაგების შემდეგ ველარ ისევენებს);

2. -იდანვე, -ვე (დროის გამომხატველ სიტყვებში). ~ დილლითავე დგოვე, ზურგზე ეღრე (გამოცანაა: დილიდანვე ვღებები და ზურგზე ვღებები =თუნგი); დღეათავე (დღეიდანვე) მაგათ ვაყენევე შენ ნრქრა (მოჯამაგირედ); ეეხლითავე აი ახლავე. ~ ეეხლითავე გაა წაა; ეხლითავე (|| ეხლითავე) მაილი (ახლავე მომიტანე!); ნ. თავითავე; მაღღეითავე ნ. მაღე; მე სწავლაა დიად (შალიან) მინდოდა პატრა დროითავე (პატრაობიდანვე); ნ. სიპტათავე, სიპტათავე, მნიშ. 1.

თავაა [ახ. თავა] ტაფა. თავარაა წისქვილის თოხი, წისქვილის ზედა ქვაში (სათოხეში) ჩასმული რკინის პატარა ნაჭერი, რომელიც ღერძის თავზეა დამაგრებული და ატრიალებს

წისქვილის ქვას.

— თოჯი წისქვილის არკი ს ა ბ ა; წისქვილის ბორბალი ჯ ა ნ. თავასარ [ახ. დიად. თავასარ] სპილენძის ტარიანი, ღრმა ტაფა. ~ თავასარში ქონ აღნოვენე, კორცხრულაა (ერბოტევერცხს) აყეთევენე, ფლავ ინახენე.

თავაჟაა [ახ. თვენგგე, ახ. დიად. თავაჟა] თხოვნა, ხეფნა, მუდარა; თავაჟაა ატანაა (აღვეაა) თხოვნის შეწყნარება. ~ ჩემ თავაჟაა ჰაბე არ აატანნი? (ჩემი თხოვნა რატომ არ შეიწყნარე?); ჩემ თავაჟაა არ აატანა (|| არ ააღა); თავაჟაა ექცევე ეხევენება, ემუდარება. ~ დიად დიდ თავაჟაა ექცევე, არ იტირას (ემუდარება, რომ არ იტიროს).

თავ-თავ ზემოთ-ზემოთ, ზევიდან. ~ თუ ბოლოა გზაა არ იქნა, თავ-თავ მოა ჩონსა.

თავთავა ბალახ ერთევიარი ბალახია, პურის თავთავს წაავავს.

თავთავქრ, თავთავქე 1. თავქვე. ~ დოღანახ წიწყოა (საკუთ. სახელია), თავთავქრ მიდილია; თავთავქრ მიედ.

— თავდაქვე, თავთავქე ძ ი ძ, ქ ე ქ ს ., ხ უ ზ. (ქართლ.);

2. თავით ქვევით, თავდაყირა, თავით ქვევით. ~ კატაა თავთავქრ დოღქირ (დავიქირე); წყალში თავთავქრ გადავიარდა; თავთავქრ დაწონაა (დამარხაა) ამბობენ მიცვალეზულზე, რომელსაც, მაჰმადიანური წესის თანახმად, თავით დასაველეთისაყენ აწევენ (ან მარხავენ), ხოლო ფეხებით კი აღმოსაველეთისაყენ. ~ ინსანს (ადამიანს) მოყლომაში თავთავქრ მარხენ, სახლი დასრნრეჟამიაც კლარს თავთავქრ აწრენენ.

თავთელ, თამთელ თავთელი, უცნებელი, ცოცხალი. ~ პატრა ზმაა ორომითი თავთელ ომოდის; აქ მოსუხართ, ამმა (მაგრამ) აქამთი თავთელ (|| თამთელ) ვერ გახოლთ; თქრნ ჰეჩრამ არ მინდ, ერყე შინ თავთელ წოღღე (თქვე-

ნი არაფერი არ მინდა, ოღონდ აქედან თავმთელი წავიდე).

— თავ-ცოცხალი მე ნ თ.

თავი (მრ. თავიანთი) (ყუთენ. ნაველსახ.) თავისი (თავიანთი). ~ დედამ თავი შუღვე გაზარდა; თავი ტუმარას ააქს (იღებს), მიღის; თავიანთ ხურკინევეში ინახენუ; თავი თავ თავისი თავი. ~ ჰეჩრამ (არაფერი) არ აქ. თავი თავ გახლოს; თავი თავ... ჩაგდევაჲ ნ. ჩაგდევაჲ, მნაშე. 1; თავიანთა თავის სახლში, თავის ოჯახში. ~ თავიანთა მოპყონავს (თავისას, თავის ოჯახში მიპყავს); თავიწგნი თავისით, თავის მხრივ; თავისებრა თავისი მსგავსი, თავისნაირი. ~ იმას თავისებრა კაჲ ქალ მოტყყონი

თავითავ თავიდანვე. ~ ჰეე გადაჲ (ეს ვაჟი) თავითავ ვერ სწავლოვდა, ეხლა სადთი რამ ეცოდინერდა?; ეე კაც მე თავითავ არ მამწონდა, ვიცოდი, რუმ ემეურა რამ საქნელიყო (ამგეარ რამეს იხამდა); კიაჲ (ამრეშუმის კია) რახანც თავითავ დააწყოვს უხარისხო პარკი მოქსოვნას, ოგემაშინ ამბოვენ: პარკ ინაბდევისაჲ.

6. -თავ, მნიშე. 2.

თავითავზე თვითონ, თავისთავად, თავისით; თავისთვის. ~ ფეყეე თავითავზე მიე (ფეხები თავისთავად მიღის); თავითავზე ტრიალოვს (თავისით, სხვის დაუხმარებლად ტრიალებს); ჰალა (ყერ) დედამთილ-მამამთილ მანაგეეს (ნაშოგნს, შექენილს) შქამს, ჰაბა თავითავზე (თვითონ, მარტო) დარჩეს, ნოხო, გა-მამპრანქვერსა?; რახანც უნდ, თავითავზე (თავისთვის) პურ შქამს, ჰეჩმინამს (არავის) არ ელოდევ; ლამფაჲ თუ თავითავზე (თავისთავად) ამამსწოეა ი, ამამაშინ ომბოეთ — ამამფლორთა, შუშაჲ გაატყრომელი (გატყდება); ნაყყანტ (ნ.) ადგილს კი არ წყრნ (რწყყვენ), თავითავზე (თავისთავად) გომოდის წყალ; თავითავზე ეტარევის ავრიერ, ჰეჩმინამს ყურ არ უდგევს (თავისთვის, თავის ნებაზე დადის აქეთ-იქით, არავის ყურს არ უდგებს); თავითავზე

ნალაპარეე ინსან ('თავისთვის მოლაპარაკე', თავის თავს რომ ელაპარაკება, ისეთი აღმინანი).

თავისაჲ 1. თავისი;

2. თავისი ოჯახის წევრი, თავისიანი. ~ დედამ ჰემ (რომ) დაჲნახა, სხუ შუღვე ბუთუმ (ყველა) შინ ბრუნდევინ, თავისაჲ არ მოდის, შაჰშინევი;

3. თავისი ცოლი, ან თავისი ქმარი, ან თავისი დანიშნული.

შდრ. ჩემისაჲ; შენისაჲ; იმისაჲ; ჩონისაჲ; თქონისაჲ.

თავითუფალ თავისუფალი. ~ თავითუფალ კაციაჲ.

თავლაჲ მინდორში სამოკრად დაცული ბალახიანი ადგილი.

თავმალად ქედმალად, ამპარტავანი;

~ ერ კარგა იცომს, იხურავს, ჰეჩმინამს (არავის) არ კადრულოვს, დუნწაზე (ქვეყანაზე) ველარ ეტევაჲ, თავმალად ინსანი (აღამინანი).

თავნოვაჲ, თავნევაჲ, ათავნევაჲ შეძლება, თავს-ღება, თავის თავზე აღება, შესრულება რაიმე საქმისა. ~ უშკოლში ლოცოვას მე ვერ ჰქთავენო (სყოლაში სწავლა არ შემიძლია); ჰორწილში, მინც რაჲ თავნოვს (ვისაც რა შეუძლია) — ფარჩაჲ, თეთრ (ფული), ჰე (ან) სხო რამ, მიჰტანს ქალიზე შამაჲყროლა (მიაქვს ქალისთვის თავზე გადასადგებად); ჩონ მაგა დუნწაზე ვერ ოთავნევეთ (ჩვენ მაგას ვერასგზით ვერ შევიძლებთ, ვერ შევასრულებთ); ჰამოწნსაც ათავნევეთ, ამოწნ ჰამით (რამდენსაც შეძლებთ, იმდენი ჰამეთ)!; ერ წყუღ ახალ ფეყსომოზ (ფეხსაცმლის) შაყერას ათავნევეთა (შესძლებთ)?; თუ გინდაყ წასტლაჲ, ათავნევეთ; როგო ათავნი სხლევ დადგმაჲ?; ერ რამ დუეალოთ, აჲს თუ ათავნა, ნუ მოტყლოთ; უთავნა (შეუტსრულა საქმე); გუნდ (გვინდა) მაგი მოკლაჲ, ამმა ვერ გუთავნევი (მაგრამ ვერ შეგვისრულებია); მი ი მფერნათავნევე ის, ვინც ვერ იყრეგბს, ვერ შეასრულებს რაიმე; რაც ვერ შესრულდება. ~ ვერნათავნევე საქმეს (იმ საქმეს, რომელიც ვერ შესრულდებოდა)

ბა) ინსან (ადამიანი, კაცი) არ გააკეთეს; (მ)თავნეველ თავსმდებო, შეძლე, ვინც იყისრებს, შეარკლებს; რასაც თავს იღებს, რასაც შეძლებს, რასაც იყისრებს, რასაც შეისრულებს.

~ ემი თავნეველ ინსან (ადამიანი) ვერ გუბოვნი (— მთავნეველ ჯან., სათავნოს მოქმედი საბა); ნათავნევე იგივეა, რაც (მ)თავნეველ. ~ ემი ნათავნევე მინაა? (ამისი თავსმდები ვინაა, ვინ იყისრებს ამას?); ოელი წმინდაოვაჲ კაჲ რაჲში, თუ ნათავნევე ინსან იქნა (ოქანის სიწმინდე კარგი რაჲმან, თუ ადამიანმა ეს შეძლო); ჩონ შენ თავს მაკლრვართ, ნათავნევეს კი გელი არ გამშევეართ (შენ მოგვლავთ, მაგრამ რაც ვიყისრეთ, იმას ხელიდან არ გავუშვებთ); ქალ ნათავნევეადარან (ნ. -ყადარან) ღეროვდა (ქალს, რამდენიც შეეძლო, მღეროდა).

— თავნევაჲ ჯან.

თავპირანუ თავით ზევით; თავპირანუ დაწონაჲ თავით დასავლეთისაკენ დაწვენა.

[საპირისპ. თავთავქრ, მნიშვ. 2].

თავრიალ (1) საქონლის თავის ტყავი. რომელსაც საქალამნედ ახმობენ.

— ჯან., თავრიელი კირ., ქგლ. მენთ.; ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.), ნიჟ., თავრიელა კაიშ.

თავრიალ (2), თავრიალ ვაზ ახალნაშენი ვაზი, დაახლოებით სამი წლის ასაკისა, რომელსაც თავი წააქრეს. თვითონ. პროცესს კი თავრიალ დაუწევნევა ეწოდება. ~ „ბერ ვაზით ანაშენევე მენაგი ვაზს თავრიალ აყენევენ (თავის გადაქრა)“ (შინამრეწე.).

თავროვაჲ მთავრობა.

[სინ. პრქმათ].

თავსაპარს (1) მკედარზე შავების გახლისა და სამგლოვიაროდ მოშვებული თმისა და წვერის გაპარსების წესჩვეულებად მიცვალებულის დამარხვიდან ორმოცი დღის გავლის შემდეგ. ~ ინსან (ადამიანის) მოკლდომი ორმოც დღეს უკან კაცევე პირ იპარსენ. ემას თავსაპარს ან პირსაპარს ეზახიან. ტირიან,

სამარიეზე გადიან, საკმელ ჰყრიან და მიდიან სახლში.

[სინ. პირსაპარს].

— ჯან., ქგლ (ინგილ.), თავმოსა(მ)-პარსიო ქგლ (ფშ.), თავმოსაპარსიო კინკ. ვაჲ.

თავსაპარს (2) დანაობის ერთ-ერთი ილეთი: მოთამაშე იღებს გაშლილ ჭაყვას, წვერში ჰკიდებს ხელს, თავზე იღებს და იმგვარად ისერის, რომ დანა წვერით დაერქოს მიწაში.

ნ. სალმა - ბიჩალ.

თავსაპარს (3): თავსაპარს ქნაჲ (ჩადენაჲ) 1. იგივეა, რაც თავ მოპარსაჲ (ნ. თავ (1)). ~ ჰუჰუღლეე რახანც კრხენ ერთმერთს (ნისკარტით კრავენ ერთმანეთს), ამბოვენ — ქათვეე თავსაპარს ჩელიანაე;

2. გადატ. ადამიანების კინკლაობა, ჩხუბი.

თავქრ, თავქე 1. თავქეე, ქვეეთ, ქვემოთ, ქვევითყენ, დაღმართზე. ~ თავქრ მიედ (თავქეე მიედლიარ); ნალიროვი დროზე თავქრ არ წახუღდე, ჰამმეშა (მუდამ) პირანუ (ზევითყენ), წაჲ; თავქრ სოფლეე; ცხორ თავქეე წახსლლაჲ ნ. ცხორ.

[სინ. ზედათავქრ]; [საპირისპ. პირანდ. ყბაპირანუ].

— თავქეე, პირთავქეე! მენთ., პირ-თავქეე შან. ვაჲ III, თავქეე, თავ-თავქეე შან. ვაჲ I; 2. თავქეეშ. ~ თავქრ მიდეღს.

თავქრა, თავქეჲ თაედლიმართი.

[სინ. ზედათავქრა, ზედათავქეჲ, ზეპთავქრა, ზეპთავქეჲ].

თავქრშ იგივეა, რაც თავქრ, მნიშვ. 2; თავქრშყენ იგივეა, რაც თავთავქრ, მნიშვ. 2.

თავ-ყულზე ტრიალოვაჲ სულთმობრძობა, აგონია. ~ თავყულზე ტრიალოვდა.

თავშუაჲ თავშაე. საღებავად ხმარობენ, შავად ღებავს. ~ თავშუადთი შაე ბაწარს ღებენ.

— კინკ. ვაჲ.

თავჩანაყარ ნ. დაყარაჲ.

თავზეა 1. თავტაბიცი (ურემში). ~ თავ-
ზეა კლივის (ხელნების) წინ ჩანარკომ
ხეას (ხეა), ჰემენიცი (რომელიც) ულლი-
შიგადათიაც ზრავ.

— ჯ ა ნ., თავზე მ ე ნ თ.;

2. გუთანში იმავე დანიშნულების
ღეტალი, როგორცაა კორაა (ნ. მნიშვ.
2), ოლონდ კორაა ზირავ უღელზეა
(ნ. ზირავ) მოთავსებული, ხოლო თავ-
ზეა კი მეორესა და მესამე უღელზე,
როცა გუთანში რამდენიმე წყვილი სა-
ქონელია შებმული. ~ ზირავ უღელზე
ვაზ შიანახელა (დასაქურად) კორავე
არის. წინა უღელვეს კორაა არ აქ, თავ-
ზე აქ ორდენა (ორი ცალი), ერთ უღე
უღელში, ერთ წინა უღელში.

თავპაჩა იგივეა, რაც პაჩაა. ~ თავპაჩა
სეა; თავპაჩა თექ (პალო); თავპაჩა მა-
ნეე.

თაზია [აზ. თაზი] მწვეარი (ძალი).

თათ წინდის ნაწილი (ტერფის ჩასადები)
საქუსლუმდე; თათ(ი) გ(ა)დადგამა იგი-
ვეა, რაც თათ შ(ო)მოვლევია; თათ
შ(ო)მოვლევია (მოვლევია, მოვლწ-
ვია) ქუსლის მოსაქსოვი ადგილის წი-
ნასწარ მონიუნა: წინდის ქსოვის დროს
ქუსლს თავიდანვე არ უყეთებენ. ჯერ
წინდის თათისა და ყელის მოქსოვას და-
ამთავრებენ და მერე უბრუნდებიან
ქუსლს. ქუსლის ცალკე შემოსაქსო-
ვად ჩხირებზე ტოვებენ ძაფის თვლებს,
ანდა სხვა ფერი ძაფით ერთ ზოლს შე-
მოავლებენ. აი ამას ქსოვლად თათ
შ(ო)მოვლევია, ანუ თათ(ი) გ(ა)დადგ-
მაა. ~ წინდი თათვე შამაველი? (სინ.
საქუსლეა შ(ო)მოვლევია). ლ(— გადავ-
ლება ქსოვის დროს ერთი რიგის მო-
ქსოვა კ ა ი შ.).

— მ ე ნ თ., წ ე რ., კ ა ი შ.

თათრი მერცხალ მინდვრის ჩიტია ერთგ-
ვარი; მერცხალს წააგავს, მიწაში ძვრე-
ბა, მიწის მერცხალი.

— [სინ. ტირატრაა].

თათრულ ფაულაა ერთგვარი ჭიშის ლო-
ბიო, გრძელი ჩენჩო აქვს. ~ თათრულ
ფაულაა მარცოლს ხარშავენ, ჩენჩევს
— აარ.

თალამ ბალახის, თივის, ეკლისა და მის -
თანათა ერთი შეყვრა, რაც ფიწლით ერთ
ჯერზე აიღება. ~ ბალახი თალამ;
ეკლი თალამ; ერ კინი ჰებაზე (ფიწ-
ლზე) ანაღვე (აღებულ) ბალახს თალამს
ეხახიან. ემ თალამევს ერთა აგრუე-
ვენს, კეტყვის კოტმანევ (ქ ხოთუღვე).

— მ ე ნ თ. ჭ გ ლ (კახ.).

თალაძან ე[აზ. თალე=ბედი, იღბალი]
იღბლიანი, ბედიანი, ბედნიერი. ~
ღმერთმა დაგაბერასყ, თალაძან გა-
გაკეთასყ! (დალოცვაა; ღმერთმა შეგა-
ბეროთ, ბედნიერი გაგხადოთ!).

თამ [აზ. თამ] გემო (გემონაკრავი). ~
ღარჩინ შიჭმელში აქმარევენყ, კაა
თამ მიკესავ (ღარჩინს საქმელში
ხმარობენ, რომ კარგი გემო მისცეს);
თამ შამაქრა სუნი მეცა. ~ დამპალ
თამ შამაქრა (სიღამპლის სუნს მეცა);
თამ ჰკრავს გემო დაქრავს. ~ ეემ ღწ-
ნის ზმრი თამ ჰკრავს (ამ ლენოს ძმრის
გემო დაქრავს); თავი თამ ჰკრავს (თავ-
ვის გემო დაქრავს).

თამაზანევ ა ნ თ რ ა პ. თამაზაშვილის
გვარის ერთი შტო (ერთ ნაწილს თა-
მაზანევ ჰქვია, მეორე ნაწილს — ტო-
ტონევ) (ნ. ტიტონევ).

თამამ 1. [აზ. თამამ] მთელი, მთლიანი;
მთლიანად. ~ თამამ წყალი წითელი
(მთელი წყალი წითელია); ვამლ დაა-
თაფა თამამ, ერდენაა ვერ დოჰკრიფ
(ვამლი ჩამოცივედა მთლიანად, ერთიკ
ვერ მოაწყვიტე).

— მთელი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(ფერეიღ.);

2. კმარა! საქმარისია!

თამაა [აზ. თამაპ]; თამაა წასტლაა (და-
არჩომაა, დაპჩომაა) სულის წასვლა,
სულის წაძლევა. ~ ჩემ ზმას თამაა
მიიდის ეემ ქალზეავ (ჩემს ძმას სუ-
ლი მისდის ამ ქალზეავ); თამაა წამივედა;
ჩემ შუღლ დასივეულ (ნ. დასივეაა),
ავად გამჭდარ, თამაა დაპჩომი (სული
წასვლა), რააც იქნევ შიჭმელ, მე-
მეითი!.

თამარზუა [აზ. თამარზი] უნახავი, ხა-
მი, დახარბებული (იოქმის უმთავრე-

სად საკმლის მიმართ). ~ ქლიავიბე თამარზე ხარა? (ქლიავის უნახვი ხარ?); წელს თუთა არ იყო, თუთა-ბე თამარზე ვიქენით (თუთის უნახვი ვიხდით); თამარზე (დახარბებულა), შვამს, არ უნახი.

თამაქუა ნ. თამუქუა.

თამაშა [აზ. თამაშა] სეირი, სანახობა, თამაშა; თამაშა დაუენევა: ნახ შენბე რა თამაშა დააყენევიარ (ნახე, რა სეირს გაყურებინებ!); თამაშა მოსტლამ: ემი ლაპარაიოვაში თამაშა მამლის (ამისი ლაპარაიოთ ვერთობი); თამაშა უყოს ნ. თამაშა ქნა; თამაშა ქნა სეირის, სანახობის ყურება, ცქერა; ცქერით ტვობა. ~ მეც წამიყონით, თამაშა ვქნო (სეირს ვყურო); სა გაგიგინაყ, მამამ, შტლეე მიყარსავ, შტლეეს თამაშა უყოს, საქმეზე ნუ წოღდესავ? (სად გაგიგიათ, რომ მამა — აქო და შეიღებო მიყვარო — შეიღებს შესტქეროდეს, 'ცქერით ტვებოდეს' და საქმეზე არ წავიდეს?); ქურდები წასტლამოსტლამბე, მოპარაბე მოზრბლეს თამაშა უქნაყ (ქურდების წასვლამოსვლისათვის და მოპარვისათვის მეზობლებს უყურებით).

თამაშოვან ნ. თამაშოვამ.

თამბალ [აზ. თანბალ] ზანტი, ზარმაცი. ~ ჰოგო თამბალ რამ ხარა! (რა ზარმაცი ვინმე ხარ!); ჩემ ერ ქალ ტუტკი (ყოჩალია, მარჯევა), მეორე ქალ კი თამბალ.

— თემბელი ნ ი ე.; მატყუარა, ცბერი შ ა რ ა შ.

თამბაქუა ნ. თამუქუა.

თამბია [აზ. თანბია]: თამბია დაქერაა ქნა) დასჯა, სასჯელის დაღება. ~ თქონბე ერ თამბია დაქერევიარ (თქვენ ერთ სასჯელს დაგადებთ); დედემ, რა თამბიას დაგიქერავ! (მოიცადე, რა დღეს დაგაყრი!); თამბია უყავით! დასაყეთ! ~ ქურდებს იქერდა, მილიცია იდარაში (ნ. იდარა) აზლევდა — თამბია თქონ უყავითათ (თქვენ დასაყეთო).

თამბუქუა ნ. თამუქუა.

თამთაშოვა რხევა, ტოკვა, თამთამი (ითქმის უპირატესად მსუქან ადამიანზე). ~ ერ სუქანი, თამთაშოვა (ისეთი მსუქანია, რომ თამთამებდს).

— თამთამი მე ნ თ., თამთამი გააკვ კ ი ნ ტ. ვაყა, უთიმთიმებს იქვე.

თამთილ ნ. თათელ.

თამუქუა, თამმუქუა, თამბაქუა, თამბუქუა, თამაქუა თამბაქოს ერთი სახეობათაგანი. ~ თამუქუა სხოას (სხვა), თუთუნ სხოას. თამუქუა ნათეს ლურჯი (მწვანეა), ლაფ წარევა (ძალიან მწარეა). ბერ კაცე ემას თესენ ყალიანში მასწვევლა (მოსაწვევად), მახურკაა გააქეთეველა (გასაქეთებლად). დილიცი (ბოსტნის) პირში, რზრში თესენ. თუთუნ მინდორში ითესე, ყუთელ კეპტე (ყვითელი); მახურკას (წყოს) თამუქუა დოყვიით (ყლორტებით) აყეთევენ. მახურკიბე (წყოსათვის) გაარი (თუთის ხის) ზოდევს (ყლორტებს) წრულა კუწენ, ურევენ თამუქუს, მახურკას აყეთევენ.

— თამბაქუა ნამდელი თამბაქო, ჩეულებრივი თამბაქო მ ა ყ., თაბაქო, თამაქო თამბაქო, თუთუნი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

თანა [აზ. თანა] საყურე. ~ რათაარ (რა) ლამაზ თანე დაგიციდევია!

-თანა ნ. -ტანა.

-თანი(თ) [თან (თან.) + ი(თ) (გამოსვლბრ. ნიშანი)] მნიშვნელობით უდრის -იდან (<-ით-გან)-ს. ~ ქტასთანი, დოტხანს! (წადი ქვასთან და იქიდან დაუძახე!); ჩემ დასთანი მიედ ბაზარში (ჩემი დიდან მივდივარ ბაზარში); საყდართანი შიშა მოხტან (საყდართან რომ აღგიღებია, იქიდან, 'საყდარის ახლო-მანლოდან' შეშა მოვიტანე); დუქანთან მოვდივარ (დუქანთან ვოყავი და იქიდან მოვდივარ); ზოხასთან მოვდივარ (ზოხასთან ვიყავი და იქიდან მოვდივარ); დაბერევაში კიტრ ყუწნთანით (ყუწნიდან) იწუოვს გაწითე-

ვას: ცოტა მანზე დგევ ყავანლთანი (ცოტა განზე დგება ყავანლთანითან, ე. ი. ქალის ევრხეიდან).

— **კართანით კარქმეიდან გი გ.,** თოფ., ქა ე თ. (ხეეს.).

თანყ-თუნყ, თანყ-თანყ ხ მ ა ბ ა ძ ე. ცულის, ჩაქუჩისა და მისთ. დარტყმის ხმა, ზედღზედ გამეორებული. ~ ერ მაგრა კუწავდა შიშას, თანყ-თუნყ, ცულდი გმა მორიოდა (ისე მაგრად ჰრიდა შეშას, რომ ცული „თანყ-თუნყის“ ხმას გამოსცემდა).

— **თანყ ჯ ა ნ.**

თანყუნყ: ათანყუნყეს ცულით, ჩაქუჩითა და მისთანათი ზედღზედ ურტყამს და ამ რტყმევის ხმას გამოსცემს.

შღრ. თანყ-თუნყ.

თაჲ (1) მთა. ~ თა და ბარ; თი ზირში ერ დიდ წყლი გუბ არის; წაჲ, შიშაჲ მადლ თადთი (მთიდან); ნ. თი ვარდ; თი ზირ; თიურ (თი) ჩეჲ; კეჲენი (კეჲენი) თაჲ ნ. კეჲენ; ნ. საჲნი თაჲ.

— **თა ნ ი ე.; გ ი გ., თოფ., ქა ე თ.** (ფერიდ., მეს., ლეჩხ., რაჲ., აჲარ.); ძოფ.

თაჲ (2) (მრ. თაჲე) [აზ.] 1. ტოლი, მოასაჲე. ~ დააგრუეეს ერ თაჲ ქალეე (ერთი ასაკის ქალეები); ერ ჩემ თაჲ ქალთან წრეე; პატარზალს კმანზენ შამქმანზელეე (ნ. შაჲმანზაჲ), ორსამ ქალი, პატარზლი თაჲეე; ე ჩემ თაჲ ჩემზენი ლამაზი (ჩემზე ლამაზია);

2. სარგო. ~ ემ დეჲაჲის თაჲ ბაჲმჲყს ინაზავს დეჲაჲენ.

თაჲ (3): თუთუნი თაჲ ივიეჲა, რაც ცალ.

თაჲაჲჲა [აზ. დიალ.] ივიეჲა, რაც ეოლაჲ. მნიშე. 2. ~ სათუჲე (სათივის) დადგმაში, ბალახ არ დაჲმლასე, ორსამ თაჲაჲეს ურჲმენ.

თაჲჲაჲა [აზ. თაჲჲაჲა] გჲარი, მოდგმა, ჯიში, -თაგანი (თარგმანში ყოველთვის არ გადმოიქმება). ~ წადთ, სადაც კაცთაჲჲაჲა არის, ბუთბუ მჲაჲყონით ჩემ რზრში! (წადით და, სადაც ვინმე კაცის გჲარისა არის, ყველა მოიყვანეთ ჩემს ეზოში!); ჰორწილში ქალს უჲან ქალი ოჲად ატანეეს ერ კაცთაჲჲას

(კაცს, კაცთაგანს), ჰემენსაც (რომელსაც გატანე ულს ეტუჲანე; ყუმში და ჩინარუში (სოფლის სახელებია) ჩონ ჰენგილეთაჲჲაჲაჲა ჰამჲემეო ნადიროჲან მილიანყ. (ჩეენ ინგილოთაგან მუღამ სანადიროდ მილიან); აჲ ღმერთო, შენ ჩონ ერ ყმაწულთაჲჲაჲა ღოგანახინ, უყმაწულრჲა ნუ ღოგაგდეე! (ღმერთო, შენ ერთი ბეჲში დაგვანახე, უბაჲემეოლ ნუ დაგეტოჲეე!); საღმთოჲ მართოჲა ქათამით ვარიჲა იჲნეე, ცხოველთაჲჲაჲათ კი დეღალ-რაჲმ არ იჲნეეჲყ (საღმართოდ მხოლოდ ქათმიდან ვარიჲა შეიძლება, ცხოველთაგან კი დეღალი რაჲმ არ შეიძლება).

თაჲანაჲ, თეჲანაჲ თაზანი, ჩონგურის საკრავი წყირა.

— **თეჲანაჲ ჯ ა ნ., თეჲენა ნ ი ე.** თარ ჰალეჲაჲ ერთგჲარი ხალეჲა, ფჲეილინსა, ქონისა და ბაჲქმანისაგან გაეეეებული. ~ თარ ჰალეჲას ერჲე (მხოლოდ) თათრეე აეეეეენენ: აგალეეენენ ფჲჲულს, შიგ ჰონს აგდეეენენ, მეეეენი (მერზე) ბეჲქმანს ასხამენენ, ჰზელაეეენენ.

თარაჲ (ნიჲიათად: თარიჲ) [აზ. თარაჲჲ]

1. მხარე. ~ ვაჲლ ჩ(ო)მოვარდნაში შუადით იყოფეე (შუაზე იყოფა), დიდ თარაჲ (დიდი 'მხარე', ნაწილი) ვაჲლის გეეში ვარდეე, პატარახსტანაჲ (პატარა) თარაჲ კი რზრში ვარდეეის; ზ მ ნ ზ. თარაჲში მხარეს. ~ ჰორწილში კაცეე ერ თარაჲში (ერთ მხარეს) ედეეიან, დეჲაკეე — ერ თარაჲში (ქალეები — მეორე მხარეს); ერ თარაჲით ა) ერთი მხრიდან. ~ ჰჲჲე გადაჲჲრნ შარის ერ თარაჲით შარის მეორე თარაჲში (ტვირთი გადაჲჲეთ ქალაჲის ერთი მხრიდან ქალაჲის მეორე მხარეს); ბ) ერთი მხრით. ~ ერ თარაჲით, კაჲ უჲნი, ერ თარაჲით, ფინ (ფინით) უჲნი; ზეჲ ამნასულ თარაჲ ნ. ზეჲ (2); ზეჲ ჩანასულ თარაჲ ნ. ზეჲ (2); ორ თარაჲთ ჰჲლაჲ ნ. ჰჲლაჲ; სჲჲლ თარაჲ მამიბრუნა ზურგი შეჲაჲქოჲა, არაჲრად ჩამაგლო. — სჲჲლ თაჲ მოუბრუნა მტერს ჯოხის სჲჲელი მხარე

მოუბრუნა, მოუღერა ჯ ა ნ.); **ყუზუა** **თარაფ** ნ. ყუზუა.

— **თარაფი** ჩ უ ბ., **თერაფი** ნ ი ე.;

2. ვისამე მხარე (ნათესავი, მეგობარი. ახლოდელი). ~ ე ქალ ჩემ თარაფი (ჩემი ნათესავი); ჰენგილავევი ქორწილში ემეურა ადათი: ჰენგაჲ თარაფით თოფჲ ესროენან გარაჲ მამხალლას (ინგილოების ქორწილში ამგვარი ადათია: მაყრების მხრიდან თოფი უნდა ესროლონ ეინელილს); იმა(იმი) **თარაფ** (თარიფ) უღგვე იმის მხარეს იქერს, იმას ემხრობა. ~ ეთქოთ, ჰენ და შენ ორ ვართ, ის მარტოჲას (მარტოა). მე იმას რამ ვებნევე; ის მე ეუღაბს (პასუხს) მებნევის, შენც გომოოდ (გამოღიხარ), იმას ეუღაბ ებნევე (პასუხს აძლევ) — შენ მე თართე მიღგვე (შენ ჩემს მხარეს იქერ, მე მეუმხრობი); შენ იმი თარაფ ნუ უღგვე. სისწორეჲათი თქუ! (შენ იმის მხარეს ნუ იქერ, სწორად თქვი)!

თარაშ [აზ. თარაჲ]: **თარაშ** ქნაჲ იგივეა, რაც დათარაშევაჲ.

თარვალ [აზ. თალვარ] 1. თალარი, ტალავერი, ფანჩატური (ვაზით გადახურული). ~ ყურზნი თარვალში ყურზნი ტევენეე დაჰკიდევო.

— **თალარი** ტალავერი, ბოძებზე გადებულ ლატნებზე გაშვებული ვაზი, ზევით თავს იკრავს და ჩარდახივით კეთდება, ქვეშ მშვენიერი გრილოა მ ე ნ თ.; თავის შესაფარებელი ფანჩატური ბალში ჩ უ ბ.;

2. ბოძებზე შეყენებული თალარით ნაგებობა (საზამთროსა და ნესვის ბალში ან კალოზე ყარაულისათვის სადგომად და სათვალთვალოდ). ~ **ბოსტნი** (ნ. ბოსტან, მნიშვ. 1) თარვალ ემეურა კეპტეე (ამგვარად კეთდება): ოთხ აჩას (თავაპირან ხეს) სმენ, ზედ აწყვენ ზევეს, იმიზედათი აყრიან ეაგვეს (ნ. ეაგ, მველნი (მერამე) ბალახს; ბოსტნი თარვალ ყარაულიბე კეპტეე დააწოლეა (ყარაულის დასაწოლად კეთდება); კალოჲ თარვალიც ემეურა კეპტეე. პურ გალევწაში

თარვალქრ პურს ინახენ (— შ ა ნ. რეც.);

3. ზოგიერთ სოფელში (სადაც ბევრი კოლა) ეზოში დასაწოლად გაკეთებული ამგვარივე ნაგებობა კოლოებისაგან თავის დასაცავად.

თართ შარელის სათავე, რაშიაც ხეანჯარს უყრიან. ~ **თართ** ხონეარ შანაყარ ადგილი (ხეანჯრის გასაყრელი ადგილია); მუქასარი **თართ** (ნ. მუქასარი); ნიფხუ (ნ. ნიფხაე) **თართ**; ნიფხუბე (ნიფხვისათვის) **თართ** ჩაგიგდრა (ჩაგიყენებია)? — **შარელის** სათური, სათური მ ე ნ თ.

თართაჲ, **თართივი** მსუქან ბაეშეზე იტყვიან. ~ **ჰათარ** (როგორი) **თართა** (|| **თართივი**) რაჲმრა!

თართაროვაჲ, **ათართარევაჲ** თახთახი, ცახცახი, ათახთახება, აცახცახება. ~ **ზროხაჲ** ზამთარში თუ კარში დაადგ (დატოვე), ლამი სიცივი თართაროვს; სიცივეჲზანი რათარ ათართარქვსა! (სიცივისაგან როგორ აცახცახებს!).

თართი ნ. **თარაფ**.

თარილ ათიევაჲ ნ. ათიევაჲ.

თას გუგრაჲ (გუგურაჲ) გოგრის ჩიშია ერთეარი. პატარაჲ და ბრტყელი. მისგან წყლის ან ლეინის დასალეე ქურქელს აკეთებენ. ~ **თას გუგურაჲ** ესტაქანს მინგავს, პატრახს (პატარაჲ). ეემას ზეათი ომოშქრი, წყალ დაალეე. **თასა-ფასა** ნ. **ტასა-პასა**.

თასმალოჲ ტ ო პ. სოფელია საინგილოში, კახის რაიონში. აქ შამქალიანი ინგილოები ცხოვრობენ.

თაფ (1) [აზ. თაფა] **თაფა**, ბორცივი, გორაკი. ~ **თაფზე** გო'და, გმას ჩედიოდა (გორაკზე ავიდა და იძახდა); **თაფი** ზედათი (გორაკიდან) დაგორდა; **თაფი** შიშაჲ ჩ(ო)მოლევაში, თუ გზაჲ ლაფ ჩოქაქი, ლაფ თაფი (მთიდან შეშის ჩამოტანისას, თუ გზა მეტად ოღორჩოლრა, ბორცვიანი), აჲმამინ ურემს უჯან მახ (ნ.) უმბენყ. ურემ არ დაგორდესაე; **თაფ-ჩოქაქ** იგივეა, რაც ოღურჩულურ. ~ ჩემ დანაბარ ადგილ (ის ადგილი, რომელსაც მე ებარაე) **თაფ-**

ჩოქაქი (ოღრო-ჩოღრო), არ გამის-
წორევი.

— ტუფობი ადგილი ჟან., თეფა
მენთ., თეფა უთურგ.
თაფ (2) ხიდან ჩამოყენილი და დაბე-
ჯილი ხილი.

თაფანუა, თაფანაა, თოფანუა, თო-
ფანაა [აზ. თაფანა] დაბზაჩა.

— თოფანაა დაბანა შან. რეც.,
კინკ. ხეეს., დაბანა გიგ., თოფ.,
ქავთ. (მოხ.).

თაფარ [აზ. დილ.] იქნებ, შეიქლება,
ალბათ. ~ თაფარ გოქ (იქნებ
გვაქეს, არ მაგონდევ; ჩონ მამა თა-
ფარ მოყლო, თუარდემ (თორემ) ექთონ
ხან (ამდენხანს) მოლოდა; გუშინ ერ
(ერთი) რამ მითხრეს, თაფარ (ალბათ)
შენც გეტყოდნენ.

თაფათვი გუბტოპ. ტალახიანი ად-
გილია კეპენთან (ნ.) ახლოს. აქ ლო-
რებზე სანადიროდ მიდიან ხოლმე.

თაფლი: თაფლ აქლა იგივეა, რაც ფუტ-
კარ აქლა (ნ. ფუტკარ); თაფლი წონ
ნ. წონ.

თაფლა ვაშლ ვაშლის ჭიშია ერთჯვარი,
ტბილი და სურნელოვანი.

— შან. რეც.

თაფლი (თაფლიან) ლეღე ტოპ. ლე-
ღეა საინგილოში, სოფ. ყუმთან ახლოს.
~ თურმენი (თურმე) თაფლიან ლე-
ღეში ზრლ დროზე (ძველად) თაფლ
უპოვნიავ დიდ ხეში.

თაფლონვე 1. ანთროპ. თაფლონვე-
ლების გვარის შთამომავალი;

2. თაფლონველების უბანი.

თაფაუა ნ. თაპაუა.

თაფტა [აზ. თაფთა] თავთა, აბრეშუმის
ერთჯვარი ქსოვილი. ~ ყუთრლ თაფ-
ტა; წითელ თაფტა; თეთრ თაფტა-
საალი (თეთრი აბრეშუმით) რამ ეყო.
— ჟან.

თად [აზ.] გართმული გრძელი ღერო
(კიტრისა, საზამთროსი, ნესვისა, გოგ-
რისა, ლობიოსი და მისთანათა). ~
ბოსტნი (ნ.) თად; გუგრი თად; კიტრი
თად; წყალ სხომს (სხვა), თად სხომს;

წყალ თადს ამბავს ყავზე (ნ. ყავ);
თაღმინაცემ ნ. მიცემა.

თად მოღვევა თადის შეკერა (მშენებლო-
ბაში).

[სინ. თად მოსლა].

თადარ [აზ.] 1. ღვინის საწყაო ჭურჭელი.
თადარში 15 ვედრა ღვინო ჩადის;
ზედს. თადრიან ერთი თადარის ტე-
ვადობისა. ~ ჩონ სამთადრიან დადაშა
(ზედაშე) გოქ(გვაქეს); არის ქვერ ხუთ-
თადრიან, ათთადრიან.

— თადარი ღვინო 30 ჩაფია, ჩაფი
— ნ ბოთლი ჟან., თადარი კიონი
ქვეერი საწნახლის მილთან დირ.,
თადარი/ა ძიძ., კეცხ., ხუბ.
(ქართლ.), ტაგარი ტუბილის საღვამი
საბა, ახლად დაწურვილის ტუბილის
ჩასადინარი აუზი საწნახელს ქვეშ ჩუბ.,
ტაგარი თადარი, დიდი, ბრტყელ-
ძირიანი ქვეერი. ყურძნის დაწურ-
ვისას ტუბილს ჯერ მასში ასხამენ და
შემდგომ იქიდან გადააქვთ ქვევრებში
გიგ., თოფ., ქავთ. (ქართლ.);
თადარი, თადრი თიხის დიდი ჭურჭე-
ლი, შუას ქვევით ქვევრივითაა, თითქოს
მუცელზე გადაკრილი ქვევრის ტანიაო.
შიგ აყენებენ სხვადასხვა საღებავს,
დაბლები ტყავს აწყობენ დასამუშავებ-
ლად და სხვ. მენთ.; კასრი იმნ.;
2. ხორბლეულის (უმთავრესად პუ-
რის) საწყაო ჭურჭელი, რომელიც და-
ახლოებით 7 ფუთ პურს იტევს.

— ჟან., შან რეც;

3. მიწის ის ნაყვითი, რომელზედაც
ითესება ერთი თადარი ხორბალი (ნ.
თადარ, მნიშვ. 2), ე. ი. 7 ფუთი პური.
~ ერ თადრი მიწათი კალო პურ გო-
მოდის.

— საზღვარი (ჩვეულებრივ ყანისა)
ნიჟ., თადარა ყანის საზღვარი შა-
რავ.

თახსირ [აზ. თაგსარ] ბრალი, დანაშაუ-
ლი. ~ შენ თახსირი ჩემ თავ ექ მოყო-
ნაა (შენი ბრალია ჩემი აქ მოყვანა).
— ჩიქობ.

თახსირრუა [აზ. თაგსარლხ] დამნა-
შავე. ~ შენ ქალ თახსირრუა ყოფილ.

ნ. თახსირ.

თახტა უჩივმ, თახტა ანახტა უჩივმ ჭე-
ჯიმის სახეობა. ~ თახტაჲსაალი ნა-
ყიმეჲ ჰყრიან შიგაჲთი, იმიბუაც ეზა-
ხიან თახტა უჩივმ (ფიცრის მსგავსი ნა-
ყიმები გამოჰყავთ შიგ. ამიტომაც ეძა-
ხიან თახტა უჩივმს); ნ. თეთრ თახტაჲ,
თეთრ თახტა უჩივმ; წონე თახტაჲ,
წონე თახტა უჩივმ.

— თახტაჲ: წონე თახტაჲ ჯე თეთრ
თახტაჲ შ ა ნ., რ ეც.

თახტა ყაჲაჲ ტ ო ჰ. კლდოვანი მთა სოფ.
ლუქეთის (უწინდელი ლუქართის) თავ-
ზე. ერთი მხარე ჩამონგრეული აქვს
და იმდენად ციკაბოა, რომ იქ ვერც
ადამიანი და ვერც ნადირი ფეხს ვერ მო-
იციდებს. ~ თახტა ყაჲაჲ ქუჲას (ქვაა),
კასრი საყტარს მალა (მალაა), 150
მეტროზე, ზირზეც ქ ა ა არის, გზარდევ-
ზეც.

თახტა წინდაჲ ერთგვარი წინდაა. ამას
მხოლოდ სოფ. ალიბეგლოში ქსოვენ.
თახტაჲ 1. [ახ. თახტა] ფიცარი. ~ პოლი
თახტეჲ კაჲგორა უჩივტა ღვას (იატაის
ფიცრები მქიდროდაა ერთმანეთთან);
გული თახტაჲ გულის ფიცარი; თახ-
ტი ფარცხ იგივეა, რაც ფარცხი თახ-
ტაჲ; ფარცხი თახტაჲ ნ. ფარცხ; ფე-
ყი თახტაჲ ნ. ფეყ; შეჲთან ქთახტაჲ ნ.
შეჲთან, მნიშვ. 2; კელი თახტაჲ ნ.
ქელი;

2. [ახ. დილ. თახტა] კვალი ბოს-
ტანში, ბალში... (რამეს დასათესად).
~ დილიგი თახტაჲ (ბოსტნის კვალი);
ქინზი თახტაჲ; თუთუნი დაათესლა
(დასათესად) ადგილს გნზნ ორდფთა
(ორჭრ), ფარცხე, თახტეჲს აქეთე-
ვენ; ზ მ ნ. თახტა-თახტა. ~ ქირ-
დაჲ შაკრაში (ნ. ქირდა) ყაე (არხს)
უთხრიან, წყალ დეტარას თახტა-
თახტა (კვლებში, კვლებსა და კვლებს
შუა).

— შ ა ნ. რ ეც.

თაჰჰაჲთა, თაჰჲთაჲ, თაჰჰაჲთა [ახ. თაჰ-
მაჰა] გამოცანა. ~ ერ თაჰჰაჲთა გით-

ხრო: ღუნუნას კმანხავს, თუთან ტიპ-
ლაცი (ერთ გამოცანას გეტყვი: ქვე-
ყანას მოსავს, თვითონ კი ტიტველა
= ნემსი).

თაჰჰათ [ახ. თაგვთ] ღონე, ძალა. ~ ზალ-
ლი მოთმენაჲ გექონას, ეშაქი თაჰჰა-
თივ (დალოცვაა: ძალის მოთმენაჲ
გქონდეს და ვირის ღონეო).

თბილ: ყბაჲ (ენაჲ) თბილ ადგილში აქ
ნ. ყბაჲ, მნიშვ. 1.

თბილაჲ ეპიდემიური ხასიათის ერთგვა-
რი დაავადება. ~ ინსანს (ადამიანს)
ეყრეოდა თბილაჲ, ბუთუმ (ყველა)
იგოცეოდა; თბილაჲ შანჯლაჲ, თ.
მოსტლაჲ: ქათმეჲში თბილაჲ შოტდ
(ქათმებს თბილაჲ შეეყარათ), დაგო-
ცა; თბილაჲ მაგიდდეს!, ანდა: თქონზე
თბილაჲ მოვდეს, დაჲყოცით!, (წყევ-
ლა).

— ქუნთრეჲა ჯ ა ნ.

თბილ-ტოტაჲ 1. ნელთბილი, დუბელა,
მდგარი და უგემური (წყალი, სას-
მელი). ~ ე წყალ ჰათაარ (როგორი)
თბილ-ტოტაჲა (ნელთბილია, უგემუ-
რია!);

2. დიღხანს ვაჩერებული, არაჩაკო-
ვებული ხილი. ~ ე ყარფუზ თბილ-ტო-
ტაჲს, ჰეჲა (ტყუილად) გოძშქერიოთ,
გარაქ გოგოციჲას (უნდა გაგვეციჲე-
ბინა).

თეატორ ნ. თიატორ.

თეჲჲან ორშიმო, კოჰე ალიბეგლოელთა
მეტყველებაში (ნ. ალიბეგლო); ალი-
ბეგლოელები ამას ღუნნი თეჲჲანსაც
ეძახიან, კაჰში კი კოტომ ან ღუნნი კოტომ
ეწოდება; დოჲ თეჲჲან იგივეა, რაც დოჲ
კოტომ; წული თეჲჲან იგივეა, რაც
წული კოტომ (ნ. კოტომ, მნიშვ. 1).
[სინ. კოტომ, მნიშვ. 1].

თეჲჲოჲან სათეჲზაოდ. ~ მარხოში კაცეჲ
თეჲჲოჲან მიდიანყ.

თეჲჲა [ახ. თაჰა] ნედლი, ახალე, კეი-
ნტი. ~ ფაყლაში მარცლოჲ ნუმ არ და-
დიდრუნანეველ ი, თეჲჲა ებნეჲიან,
თეჲჲა ფაყლას (ლობიოში მარცლეობ-

ჯერ რომ არ დამსხვილებულა, აი ამას ეძახიან კყინტს, კყინტ ლობიოს); თუბა სმინდ; თუბა გუგრაა; თუბა ყრლ (კყინტი ყველი).

თეთრ ფული. ~ მამამ უთხრა შუღლევს: მოქცეუ თეთრ (მოგეგმთ ფულს), წაღთ ბაზარში, ნანდომ რამევე იყიდიო! (რაც გინდათ, ის იყიდეო!); თეთრ მაქონდას, ბაზარში წაასლრლუყავ, ბრინყ, გორც საყიდელუყავ (ფული რომ მქონდეს, წავიდოდი ბაზარში და ბრინყსა და ხორცს ვიყიდდი!); ნ. დაღოვი თეთრ; დეღოვი თეთრ ნ. დედოა; ვარშავი თეთრ ნ. ვარშავ; სადეღო თეთრ ნ. სადეღოა (2).

— ფული, თეთრი (პირველად მართო ვერცხლის ფული) ჯ ა ნ., ვერცხლის ფული ჩ უ ბ., თეთრი ფული ვერცხლის ფული მ ე ნ თ., კ ი ნ კ. ეყა.

თეთრ ბალახ ერთგვარი დეკორატიული, თეთრხოლებიანი ბალახი.

— ურო მ ა ყ.

თეთრ ეკალ მთის ეკლოვანი მცენარეა ერთგვარი. ~ თეთრ ეკალ თაში იზღვევის, ზედ ბამბიყურასებრა რაშს იბაშს, ეგში კამაჲ კეპტეე (ამისი კამაჲ შეიძლება).

— დაბალ ბუჩქზედ იზრდება, თეთრი ფერის, ნემსივით გრძელი ეკალი აქვს შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.; თეთრეკალა იგივეა, რაც ხურტემელი ქ გ ლ.

თეთრ ვაჲ კატაბარდა, უსურვაზი. ~ თეთრ ვაზით სახლი ალატევეს ავაგრევენყ, აბაჲენ.

— მ ა ყ.

თეთრ ვარდ ასკილი.

[სინ. ტყე ვარდ; ქაქიაჲ].

— მ ა ყ.

თეთრ ვაშლ იგივეა, რაც ქონიან ვაშლ.

— შ ა ნ. რეც.

თეთრ თახტაჲ, თეთრ თახტა ფიფიმ თეთრი ფერის ერთგვარი ჯეჭიმი, რომელსაც ლერადი ზოლები აქვს დაყოლებული. ~ თეთრ თახტა ფიფიმში თეთრ მაგრა აქვებტევეს, მეტ წილ თეთრი.

— თეთრ-თახტაჲ ჯ ა ნ., გვ. 142.

თეთრ მიწაჲ თეთრი ფერის მიწა, კედლე-ბის შესალესად იხმარება. ზოგჯერ ბექმაზის, ილიჩარისა (ნ.) და მისთანათა მოღულეების ღროსაც ხმარობენ დიდი ხნით მათ შესანახად.

თეთრ სოკოა სოკოს ჯიშია ერთგვარი. იქმება. ~ თეთრ სოკოა ნაქამ სოკოაჲს (საკმელი სოკოა).

თეთრ შუნდ იგივეა, რაც ქაარაჲა შუნდ. **თეთრ წინდაჲ** იგივეა, რაც ლეკურ წინდაჲ.

თეთრა დაბერევაჲ; თეთრა დაბერდით უოშა შავაბერასყ! (დალოცვაა: ერთმანეთს შეგაბეროსო! წყვილად შეგაბეროსო!).

თეთრევაჲ ნ. ათეთრევეს.

თეთრიან, თეთრიან ტამსმუჲ თეთრი ფერის ტანსაცმელი (ჩითისა). ~ თეთრიან ჩა ცომს, ეტარევის; ბერა ანაყონ ყმაწულს თეთრიან ტამსმუჲს აცმევენ; თეთრიან ტამსმუჲ მალე იჭუჭყნევის.

შღრ. ყუთლიან.

თეთროჲ თეთრი, ბისტი, ლიბრი (თვალზე); თეთროჲ ჩავარდნაჲ თვალზე ბისტის ანუ ლიბრის გადაფარება. ~ თოლში თეთროჲ ჩაავარდნი (გადაჰკერია).

— ჯ ა ნ.

თელ მრთელი, ცოცხალი. ~ შენ ბებრაჲა თელი თუ მამყდარ? (ბებრაშენი ცოცხალია თუ მომყდარა); ? აბდულ თუ იქ წა'და, თელ ვერ დააბრუნეველი (ცოცხალი ვერ დაბრუნდება); არ ესრონოთ თოფ, გარაქ (უნდა) თელ დოჰქირო ყეჲრან; თელ იყავით, ყმაწულეე გიცოცხლას! (დალოცვაა: იცოცხლეთ, შვილები გიცოცხლოთ!); ფეჰ მანანხოე ინსნი მოსტლაში ებნევიან: თუ თელ დოჰჩითაჲ, წაღმიაც შენ მოჲე (ყარგად დაცილდ მჰეკლეს მოსელისას ეუბნებიან: თუ ცოცხლები დაერჩით, გაისადაც შენ მოლიო); ზ მ ნ ზ.

თელ-თელ ცოცხლად. ~ იმი თაჲ თელ-თელ მიწაში და მარხაჲ.

— შ ა ნ. გევეს.; მთელი კ ი ნ კ. ეა-ჲა.

•თელიან ადგილი, სადაც თელის ხეებია მრავლად,

— თელის ტყე ქ გ ლ.

თელიგარამ [რუს.] დეპეშა, ტელეგარამა. ~ შენ შუალე თელიგარამ მოჰდა; თელიგარამ დოტყკავ ჩემ ვადას (დეპეშა გამოუღზავნია ჩემს ვაეს).

•თეუნაა ნ. თაუნაა.

•თერაზუა. თერაზოა [აზ. თარაზი] სასწორი. ~ თერაზუა თოლევ (სასწორის თელეზი); თერაზუა ქუვე (სასწორის ქეები, გირები); თერაზუში ჩაგდევაა სასწორზე ასაწონად რამის დაღება. ~ მოჰკრა პურ, ჩააგდა თერაზუში. მამცა; მიმღ. თერაზუში ჩანაგდევ სასწორზე დაღებული. ~ თერაზუა თოლევ გაასწორეველა (გასასწორებლად), დააბარაბრეველა (გასათანაბრებლად) ჩანაგდევ (დაღებულ) პატრა ქუას არბაა ებნევიან; ნ. მიზან თერაზოა.

•თერგ [აზ. თარქ]: თერგ ქნაა გაფუქება, განადგურება, მოსპობა. ~ ჩონ სმინდ წოხროლი (წუხელ) ღორს თერგ უქნი (გაუნადგურებია, გაუფუქებია); შენამ თერგ გაქდე! (წყევლა: შენ გაქრი! შენ მოისპე!).

•თერს, თერსა [აზ. თარს=უქულმა პირი; ჭიუტი, გაუგონარი; ჭირვეული] უქულმა, საპირისპიროდ, პირიქით. ~ მამაა უმულ თერს დატრიალევულ; ქალ ბუთუმ რამს თერსა აჩრეს (ქალი ყველაფერს უქულმა ასწავლის); მემგერეა ულლი შუაზე თერსა უღვის (პირუკულმა ჯდება), საერეს ჰკრავს კამეჩეეს; თერს ინსან ჭიუტი ადამიანი.

•თეფალაა იგივეა, რაც ყაშხაა.

•თეფშ ხის ჯამი, კასრიდან (ნ.) ფქეილის ამოსაღებად. ~ ეემ თეფშში შიჭმელს არ შუჭმენე, ეემას ინახენე ფქული კასრში, ეემით ფქულს ომოტანენ (იღებენ), საცერში ჰყრიანე, ცრიან. ზოგდეთა (ზოგჯერ) თეფშში უკამი ხაშს ინახენე შოგ პურ დაკრას უკან, მევლნი (მერმე) კი ფქული კასრში დევენე; ტალერკეეს ჩონ თეფშეეს არ ვრზახით. •თექ [აზ. თანქ] 1. კენტი, ცალი, მხოლოდ

ერთი, მარტოხელა. ~ ჰეჩინამ არ აქ; თექ ინსანი (არავენ არ ჰყავს, მარტოხელა ადამიანი); შენ თექ მილიხბრა? (მხოლოდ შენ მილიხბარე); ზ მ ნ ზ. თექ-თექ კანტი-კუნტად; ში-გადაშიგ, აქა-იქ. ~ ემ ხემ მოტრეთა (მეტისმეტე მსხმოიარობა) არ იცის. თექ-თექ ისხამს; ნათესში ალაა (სარეველა ბალახი) ამმიკლერტი (ამომივლევია) თექ-თექ; თექ უინვირ ა) წინდაზე ამოქსოვილი ჯაქვისებრი ზოლი; ბ) ასეთივე სახის მქონე ჯევიმი; თექ შიბ წინდაზე ფერადი ძაფით ამოქსოვილი ერთი ზოლი, ერთი შიბი (ნ. შიბ). ~ შიბიან წინდაა ორეურამს (ორგვარია); ერთ არის ფართოშიბევიან წინდაა. ერთიე მიწროა. ფართოშიბევიან წინდაში ბაწარ ბეჭერ ეერგაათი ომოყრილ (რამდენიმე მწკრივადაა ამოყრილი), ბაწარიც სხოდასხოვეურ კექტეე (ძაფიც სხედასხვაგვარია, სხედასხვაფერისა). მიწროშიბიან წინდაზე ერეურა ბაწრით ერ ეერგაა ომოყრილ (ერთნაირი ბაწრით ერთი მწკრივია ამოყრილი), ერ შიბ ზოლივით კექტეე (ზოლივითაა). ეესი (აი ესაა) თექ შიბ (სინ. თექ უინვირ).

— ნ ი ქ ;

2. პალო. ~ თექ ფურ, ტანაა დანამბაე რამე (თექი ძროხისა და ხბოს დასაბმელი რამეა); თექ დას ტანაა დამამბელი (პალო ჩაასვე ხბოს დასაბმელად);

3. (მრ. თექეე) სართავი ჯარის ნაწილია. ~ თექეე ორეურამს (ორგვარია): წრულ (პატარა) თექეე, დვლარუან თექეე. ეემას უაარი თექეე ეტუჭან; წრულ თექეეზე ტარ ღრდით დამბულ;

4. ოლონდ, მხოლოდ, მარტო. ~ თექ შენ არ მოკდარ, მე ფიქირ არა (ოლონდ შენ არ მოკედევ და მე არა მიშაეს რა).

— თაქ მე ნ თ.

თექალთოა [აზ. თაქალთს] თოქალთო. — ჯ ა ნ., შ ა ნ. კეეს., თექალთო მე ნ თ., თაქალთო ს ა ბ ა. ჩ უ ბ., თოლქათო ლ ე ო ნ., თიქალთოა, თექალთოა უ თ უ რ გ.

თეჟა [აზ. თჷჷ] ჭიხვი. ~ თაში თეჟა მო-
ჟალა.

თეჟარ (მრ. თეჟრე) [აზ. თჷჷარ] იგივეა,
რაც თოფ (1). ~ თეჟრე განაკეთე (გასაკეთებელი) მანგანა (ნ. მნიშვ. 1)
დიდ კეპტე (დიდი), ეესიე ხისი (ესეც
ხისა); დიდ თეჟარ კვალის ღირღიტა;
პატრა თეჟარ ველის ღირღიტა. ~
გუთანში ერ დიდ თეჟარი (ერთი დიდი
თვალა, ანუ კვალის ღორღიტა), ერ
პატრა თეჟარი (ერთი პატარა თვალა,
ანუ ველის ღირღიტა). პატრა თეჟარ
ზედთან (ზევით) კეპტე (არის),
ხამში კეპტე (ველზე), დიდ თეჟარ
კოლში კეპტე; უწინდელ დროზე თეჟ-
რევი კოლა ღორღიტე დოჭახანაყ.

თეჟნა [აზ. თჷჷნ] დიდი ხის გობი, რო-
ველშიც უმთავრესად სურჭლისა (ნ.
სურჭლ) და ხინკლის ცომს ზელენ; ბუ-
რი თეჟნა ხეიმირი (წისკვილში) (სინ.
ვარცხლ, პური ვარცხლ); — ხახვარბ-
ლე, კვიმირა მ ე ნ თ.); ფჷქლუ თე-
ჟნა ნ. ფჷქლ.

თეჟშავ, თეჟშოვ, თეჟშოა, თეჟშავა [აზ.
თჷჷშ] ერთი ცალი, ერთი ძირი (ითქმის
ცალკე ჩარგულ კიტრის ძირზე, ლობიოზე
და მისთანაზე). ~ სამოთხ მარკოლს ნუმ
ჩაყრი, ერ ეავი აავეც, ეესი (აი ეს
არის) თეჟშავ კიტრ, ან კიტრი თეჟშოვ;
ერ თეჟშოა მეტ არ მაქ.

თი ვარდ მთის თეთრი ვარდი. ~ თი ვარდ
თაში კეპტე (არის). თი ზირევი, ტყეშოც. ეე ვარდ ცალყანადამ (ცალ-
ფურცელა), თითო ფოთოლ კეპტე (არის) ზედ.

თი ზირ (← მთის ძირი) ტ ო პ. სოფ. კა-
ხის ცენტრალური ნაწილის ერთ-ერთი
უბანი მთის ფერდობის გაყოლებაზე.
თი შუნდ იგივეა, რაც კირ შუნდ (ნ. ჭირ).
თი ჩეა ნ. თიურ ჩეა.

თიან [აზ. თიან] სპილენძის დიდი, და-
ბალკვერდებანი ჭურჭელი, ტაშტის
მსგავსი, იყენებენ დიდი რაოდენობის
საქმლის მოსახარებად, ბრინჯისა და
მისთანათა გასარეცხად და სხვ. ~ გარ
დოტკლავე, ერ თიანში ჩაჭყრიაყ; თი-
ანს დგამს ზედგარზე; თიანში საპოვენ-

საც აღუღევენ.

— ჯ ა ნ.

თიაა [აზ. თიან] მკრელი ნაწილი, პირი
იარალის (დანის, ცულის, ბარის,
თოხის, ცულისა და ჯმისთანათა) რკი-
ნის ნაწილი უტაროდ. ~ დანი თიაა;
ხანელი თიაა.

შდრ. ყბაა, მნიშვ. 6.

თიატორ, თეატორ, ტეატორ თეატრი. ~
მე თიატორევი ნატარ (მოსიარულე)
ქალ არ ვარ; თიატორ განაკეთეც
(ქალ) მსახიობი (ქალი).

თით: დიდ თით ნ. დიდ, მნიშვ. 2.

თით-თითო(ა), თიპ-თითო(ა) თითო-თი-
თოდ, საითთოდ. ~ იმ პატრა ყმაწულს
ქუევე (ქეები) გზას უქან ჩმოტყრი: ყო-
ფილ (თურმე) თით-თითოა; ოთალეცს
თიპ-თითო აღეცს.

თითიტარ იგივეა, რაც ტარ.

[სინ გელიტარ].

თიკა ნ. თიქაა.

თილიან წახნაგოვანი. ~ ყორელ თოფს
(ნ.) თილიან ლულაა აქონდა, ისტამ-
ბულს (ნ.) — გურგალ (მრგვალი) ლუ-
ლაა.

თილისუმ [აზ. თილისიმ] თილისმა.

თილისუმოვაა თილისმის გაკეთება, მო-
ქაღობა.

ნ. თილისუმ.

თილის-ფალას დაკარგაა იგივეა, რაც
ფალას დაკარგაა (ნ. ფალას). ~ თი-
ლის-ფალას დო კარგი (თავგზა დაუ-
კარგავს).

თილიშა [აზ. თილიშ] = ჩინჩხვარი, ნა-
ფოტი, ნათალი შუაზე გაყოფილი ღვე-
დკეცი, რომლისგანაც პატარა კალათებს
წნავენ.

თიმარ [აზ. თუმარ]: ა) თიმარ ექცეც
ა) აურეებს (ცხენს). ~ ცხენს თიმარ
ექცევიან (აურეებენ); ბ) გ ა დ ა ტ. ეა-
ლერსება. ~ ჩონ მზობელ თავი ყმა-
წულს (თავის ბავშვს) თიმარ ექცეც;
თიმარ ქნაა ა) დაურეება (ცხენის);
ბ) გ ა დ ა ტ. ალერსი, მოფერება.

თირ 1. [აზ. თირ] კოკი, გათლილი
ძელი, რომელიც კერზეა გარდიგა-
რდმო გადებული და რაზედაც ლამ-

ფაა მიკრული ;ანდა, იატაკქვეშ გადებუ-
ლი ასეთივე ძელები იატაკის ზედ დასა-
გებად; სარლი თირეე ნ. სარლალ; სუთუნევი თირ ნ. სუთუნ;

2. [აზ. თირა] ნათესო კვლის ირგე-
ლიე მოსზლუდავად აბეჭებული მიწა.
~ ჩალთუქ (ბრინჯის) დაათესელ (და-
სათეს) აღგილში მიწას გნონ (ხნავენ),
მეველი (მერმე) თირეეს აეთევენ, ად-
გილს პთირენ (ნ. დათირაჲ); ჩალთუქ
დათესაში თახტაჲ (კვლის) თავ-ბო-
ლოში აქეთევენ ბაზუეეს, გორდეეში
ნაქნარეეს (იმახ, რომელიც გვერდებზეა)
თირეე ეზახინან; დილიციე (ბოსტნის)
თირეე ტალახით არ კეპტეე (არ აეთ-
ლება), მიწას ძტყრპნით ლაფოტკაჲთ;
~ თირი ფაყლაჲ ბოსტნის თირებზე და-
თესილი ლობიო. ~ თირი ფაყლას დილ-
ლიეში (ბოსტანში) თირეეზე თესენ,
ეეს ფილადა ფაყლაჲს (კუტი, არახეიარა
ლობიო).

თირმა შალ [აზ.] ქალის მოსასხამი ძვი-
რფასი შალი. „ყოფილა ერთნაირი ჭჭვი-
მის მზგავსად ნაქსოვი წამოსასხამი
თირმა შალი, რომელზეც სტამბულით-
გან შემოტანილიათ ამბობდნენ ხო-
ლმე“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

თისი-ფასაჲ დაქარგაჲ იგივეა, რაც ფა-
ლას დაქარგაჲ (ნ. ფალას). ~ თისი-
ფასაჲ დოქარგი (თავგზა დაუქარ-
გავს).

თიურ ბოლოყ თვის ბოლოყი. ~ თეთრ
ბოლოყ დუდრუანი (დიდია, მსხვი-
ლია), თიურ ბოლოყ — წრული (პა-
ტარაჲ).

თიურ ვარდ ეზოს ვარდია ეთეგარი, დიდი
ხნის განმავლობაში ყვაეის. ~ თიურ
ვარდ შავ, დუდრუანი (დიდი) ვარდი, ეზო-
ში კეპტეეის (ეზოშია), ჰარ თრ (ყოველ
თეე) იშლეეის, ჰამმეშა (მუდამ) ესხ-
მეე. რუა თრს (თეეს) იშლეე, ერთ ვარ-
დეე, მეორე ესხმეე.

თიურ (თი) ჩეჲ იგივეა, რაც დაღჩეჲ.
თიქაჲ (1), თიქაჲ [აზ. თიქა] ნაჭერი, ნა-
ტეხი. ~ სამ თიქა გორც შქომ (ეჭა-
მე); ერ თიქა პურ მეჭეცო! (ერთი ნატე-
ხი პური მომეცი რა!).

— თ ი კ ვ ი ჩითის ან აბრეშუმის

ქსოეილის ნაჭერი, ნაქუწი კ ი ნ კ. ვა-
ჟა.

თიქაჲ (2): თიქაჲ კეპტეე იბერება (საქ-
მლით, წყლით, ღვინით...). ~ ბეტრ
წყალ ღვეს, თიქაჲ კეპტეე; თიქაჲ
ქნაჲ გაბერა (საქმლით, წყლით, ღვი-
ნით...). ~ ბეტრ წყალ-რამ დალევაში
თიქაჲ კეპტეეიან (იბერებიათ), ამაშინ
ამბოვენ — თიქაჲ ქნილაე (გაბერილაო);
მუცელში წყალ ნაქნარზეც (ვისაც მუ-
ცელში წყალი აქეს, წყალმანკიანზეც)
ამბოვენ — თიქაჲ ქნილაე.

თიქა ნ. თიქა.
თიპ-თითოჲ ნ. თით-თითოჲ.

თიპა, თიქაჲ, თიპ [აზ. დიქ] შვერილად,
დგომელად, სწორად; ყირამალა. ~
ასმარცოლაჲ ზმეე დანაწოლ ოთალი
კართან მეფინეს თიქა აყენეეს, ნაგახ-
ტან გომოლუბეაში ზმეეს გულ გოტ-
ტყრსაე (ასმარცვალა იმ ოთახის კარ-
თან, სალაც ძმები იწვენენ, ნაბადს შეე-
რილად აყენებს, რომ უტბად გამოლ-
ვიძებისას ძმებს გული გაუსკდეთ); ქო-
რწილში ქალ წყაწონაში კიგოზე აცემენ
ხახს, რზრში თიქა იჭერენ დარგოზე
(ქიშკარზე), ზალ წანაყოწეეჲ (პატარა-
ლის წამყენებმა) გარაქ (უნდა) თოფ
ესროენან, ჩამაედან; შახედეეს, ერ
კაც დეეყევი თიქა (ყირამალა) დგას;
თახლუბამ მონეაჲ (ნ.) მალე იზდეეის,
წრეის (წეება, ირთხმება) მიწაზე, თი-
ქა არ დგეგ (დგომელა არ ჩერდება);
თიქა დინგ ნ. დინგ.

თმაჲ: კდარ თმაჲ ნ. კდარ.

თმაშოვაჲ, თამაშოვაჲ თამაში. ~ ყმა-
წულეე თმაშოვენ; მე ხ; ალაც სათამა-
ნეეარ (ვითამაშებ); მე ე ლამაზ ქუეე
დუაგარუეო, ბეშტამ ვითამაშო (ამ ლამაზ
ქეებს დავაგროეებ და კინშობანას ვი-
თამაშებ); ყმაწულეე წაყყონით, ათა-
მაშითაე (ათამაშეთო); მ ი მ ლ. ნათმა-
შ(ეე), სათმაშ(ეე)ლ, სათმაშნელ სა-
თამაშო. ~ ყმაწულეე ნათამაშ ურემ
(სათამაშო ურემი) მაღლით, არ გაჰგე-
ჩოთ; ყმაწულეეი სათმაშნელ (|| სათმა-
შეეელ) კუქლეე არ გაქრყა; ზ მ ნ ზ.
თმაშოვენ, თამაშოვენ სათამაშოდ. ~

თმაშოვან მიედ.; თმაშოვ-თმაშოვ თამაშობა-თამაშობით. ~ ქალ აჯვანს წყავს სიცილ-სიცილ, თამაშოვ-თამაშოვ; ნ. კაკლოვან თმაშოვავ; კორცხოვან თმაშოვავ; პლუნ-პლუნ თმაშოვავ; ქორაოვან თმაშოვავ; ჩომაყ თმაშოვავ ნ. ჩომაყ; ნ. წიპწიპოვან თმაშოვავ. თობუნ ან თოპ. რომელიმე გვარის ერთი შტო(?) ~ ჰენგილაეში (საინგილოში) ერ თობუნს ბეზირგნეუს ეზახიან, ერცხო (სხვა) თობუნს სხო სახელ აქ — ერზგანეუ, ყოლანეუ, ბულუთეუ. — ბუნი ერთი პაპის შთამომავალი, ერთი ოჯახის განაყოფი ძო წ. თოვლაჲ | აზ. თრულ: | თავლა, საჯინიბო.

თოვლი ბურთ ნ. ბურთ. თოვლი (თოვლიან) ჭყობ ნ. ჭყობ. თოვლოვავ, თოვლოვავ თოვა. ~ თოვლოვს (|| თოვლოვს). თოვშ, თოვშ ვირის გასაჩერებელი ხმა — ჭ ა ნ.

თოშ ოინი; თოშ მოღლევა ოინის გაყე-თება, ოინის ქმნა. ~ შენ თავზე თოშ მაალეყარ (ოინს გიხამ)! თოყ თოხი. ~ თქონ თოყ მამო, სმინდ დოპოტოკო (თქვენი თოხი მომეცი რა, სმინდს დავთოხნი).

თოლ 1. თვალი. ~ ბებერ ერ (ერთი) თოლით ბრუმავ (ბრმა) ყოფილ; თოლევ (თვალები) არ გაქონდა, ვერ დადნახი? არც გამიგი, არც თოლი (თვალით) დამინახი; ავე ლამაზ ყუო, რუმ ინსანს ზედ თოლ ჩეოდა (ისეთი ლამაზი იყო, რომ ადამიანს ზედ თვალი დარჩებოდა); ათეთრევს თოლევს ნ. ათეთრევს; დინგი თოლ ნ. დინგი; თოლ არ დაჟეკავს ნ. დაჟეკავ; თოლ (თოლევ) ახედნავ ა) ახელა, გახელა, ვაღება თვალი-სა. ~ ყმაწულ თოლევს იხედავს (თვალებს ახელს); ერ თოლ აახედა (ერთი თვალი გაახილა); კაცს თოლევ ატხედნი. — იხედავს იყურება; მოიხედავს ხოლმე ქ ი ნ ქ. ეყა; ბ) გადატ-თვალისა და გულის გახარება. ~ შა-არში წასულ, კაჲ-კაჲ რაჲმევ უყიდი, თოლ ოტხედნი; გ) გამოჟანმრთელება.

~ ჩონ აეატყოფ ეხლა კაჲს (კარგადაა), თოლ ოტხედნი დაა (უყვე გამო-ჯანმრთელებულა); თოლ გამოყოფევა იგივეა, რაც თოლ მოხტომაჲ. ~ თუ შენ მოცემაჲ არ გინდ რაჲმის, უნდომურ-უნდომურ მახლევ (დაზარებით მაძლევ), მეც გელით მივარდევ, იგერევ (იმტერევა), მაშინ ომბოვ (ეამბობ) — შენ თოლ მოხტოავ, შენ თოლ გამმაყოლიე (შენი თვალი მოხვდა, შენ თვალი გამომაყოლიე); თოლ გაქრაჲ იგივეა, რაც თოლ მოხტომაჲ; თოლ ექცევ თვალს ჩაუტრავს; თოლ მოხტომაჲ თვალის ცემა, ცუდი თვალით შეხედვა, დანავსვა. ~ ყმაწულევს, თოლ ნუ მოხტრსავ (რომ არ მოხვდეს), თოლიმზიუს (ნ.) ჰყიდევენყ. თუ ე თოლიმზიე გატყრო (გასყდა, გატყდა), ანბოვენყ — ყმაწულს თოლ მოხტომიავ. მართლაჲც ყმაწულ აეად გლევის. — თოლ მოხტო ჭ ა ნ., თოლ მოხტომი შ ა ნ. რეც.); თვალის კვრა მე ნ ს.; თოლ უყო თვალი ჩაუტრა. ~ ერ გადამ თოლ მიყო (ერთმა ვაჟმა თვალი ჩამოქრა); თოლ ქნავ თვალის ჩაკერა; თოლ ქონავ თვალის დაღება, სიხარბით თვალის მიპყრობა, ცქერა. ~ ემ ქალზე თოლ აქონდა (ამ ქალზე თვალი ექორა, თვალი ჰქონდა დაღმული); ზონაჲვე გულგაზ (თავსაფარი) მოტპარავე, ზინაჲ ამბოვდა — დუქანში თოლ აქონდაყე; თოლ ჩავარდნაჲ შეთვალება, თვალის შესვლა, მწიფობის დაწყება. ~ ტევენვის რახანც თითო მარცოლ აქ-იქ იწევის, ეესი (აი ესაა) თოლ ჩავარდნაჲ; ყურზნი თოლ ჩავარდნილ (ყურძენი შეთვალეებულა); თოლ ჩავარდნილ — ამბოვენ — თხილისიც, ბოსტნისიც (ნესვისა), ყარფუზის; თოლ ჩაფხგვაჲ თვალზე ვადაყრული ბისტის ვადაფხეკა (ამას ექიმბამუბი ავეთებენ. იღებენ ვერცხლის ორშაურაიანს და თვალს ფხეკენ); თოლევ აპრველევავ თვალის აპრვლება, მხედვლობის არევა. ~ ჰათარ ქრელა, თოლევ აპრველევს! — თვალების აპრვლება მე ნ ს., თვალის ასიორება, თვალის

აპრიალეზა შ ა რ ა შ.); თოლევ აქ-
 უტაჲ იგივეა, რაც თოლევ ახენდაჲ.
 ~ კაჲგად თოლევ აჲჲყიტ! (თვალე-
 ბი კარგად გახსლუ!); თოლევ დამრიან-
 ლევაჲ ნ. დამრიალევეა; თოლევ და-
 ცირიხევაჲ თვალეზის გავლემბა (შდრ.
 ცირიხ); თოლევ დაჲჲტაჲ (მოჲჲტაჲ)
 თვალეზის დახუჲვა. ~ თოლევ რაჲბე
 (რატომ) იჲჲტბევა? ე ყმაწულ თო-
 ლევს იჲჲტბევა; თოლევ იხუჲჲვს
 იგივეა, რაც თოლევ იჲჲტბევა (ნ.
 თოლევ დაჲჲტბევა); თოლევ წადევაჲ:
 თოლევს შიჲჲს (შიჲტანავს) თვალს
 იტაცებს, თვალს სჲრის. ~ ერ ლამაზ
 რაჲბი, თოლევ შიჲჲს (ისეთი ლამაზი
 რაჲბეა, რომ თვალს იტაცებს, თვალს
 სჲრის); აგე ლამაზ ხარ, შენ დანახა-
 ში ჩემ თოლევს შიჲტანავს; თოლვი კა-
 კალაჲ თვალის კაკალი; ნ. თოლიან;
 თოლჲჲ თვალში. ~ პატრაჲ მეჩრინე
 თოლჲჲ (პატარა მეჩრინეზა თვალში);
 თოლჲჲ ომოს: ლაჲ იგივეა, რაც ათო-
 ლევაჲ. ~ შენ ჲალ თოლში ამამსტლი
 (თვალში მომდის, მომწონს);

2. თვალ (ნაქსოვეში). ~ თოლ ომო-
 ლევაჲ (თვლის ამოყვანა); თოლ ჩაჲარ-
 დნაჲ (თვლის წასვლა); თოლევ ასხმაჲ
 (თვლებიზის ასხმა); წინდას ან სხო რამს
 რახანჲ ჲნინან (ჲსოვენ), თუ ჲერიმჲჲლ
 დააგდეს (ნახეჲარზე დატოვეს), ჩხი-
 რეჲ წაჲყრიან (წაჲარბენ), მეგდნი
 (მერეჲ) უგეჲმ (აი ამ) ჩხირეჲზე კიდემ
 თოლევ ასხმენ. ეემაზე იტუჲან — წინდი
 თოლევ ამასახა; ჲჲრ-ჲჲრ თოლევ
 ნ. ჲჲრ; სახლი თოლ ერთი ოთახი
 (სახლში, ნაგებობაში); ურში თოლ იგი-
 ვეა, რაც თოჲ (1). ~ ჲროჲ განავდეჲ
 ურში თლჲჲ (ღერჲგჲყარილი ურშიზ
 თვლები); ფუტჲარი თოლ ნ. ფუტჲარ.

თოლ-თოლ (კაბაჲ) კოპლებიანი (კაბა). ~
 ეჲ კაბაჲ თოლ-თოლი (კოპლებიანი),
 ეეს — ყუთი-ყუთიჲს (უჲრედლებიანი),
 ეეს კი ჲოლალ-ჲოლალი (ჲოლებიანი).

თოლიან აეთვალა (ადამიანი).
 თოლიმჲჲჲჲ ერთგვარი მძივი, რომელსაც
 ცრურწმენით ბავშვებს (იშვიათად დი-

ღებსაც) ჲყიდებენ, არაიისი თვალი
 ეესო. ~ თოლიმზიჲს ყმაწულეჲს
 ჲიდევვენ, ყმაწულ თოლ დაეცას,
 თოლ ნუ მოხტრსაჲ (თვალი არ მოხე-
 დესო), კლავზე ამბენ, რამზე უჲრე-
 ვენ; თოლიმზიჲს ერთს დაჲჲოდევენ.
 თუ ერთზე მეტ დოჲჲილით, ისენ ერთ-
 მერთი თოლ დაეცონნი (ერთმანეთს და-
 იცავენ); თოლიმზიჲს ჲალეჲსაც ჲყი-
 დევენ, გაღვესაც (ვაჲებსაც); თუ ე
 თოლიმზიჲ გატყრო (გატყდა, გასყდა),
 ამბოდვენ — ყმაწულ ავად ჲღევის.

— ამმა ს ა ბ ა; ალის-კებილი ჲ გ ლ.
 თოლშორ ცული ყოფაჲჲვის ადამიანი,
 რომელსაც სხეებზე უჲირავს თვალი. ~
 თოლშორ ღეჲკიცაჲ (ჲალია).
 თომფუჲ [აზ. თოფფუჲ] გურზი, კომ-
 ბლის მსგავსი საომარი იარაღი. ~
 თომფუზი და ჲეჲ მეჲეკით!
 თონ [რუს.] ტონა. ~ ერ თონ მარილ.
 — ი მ ნ., გვ. 190.

თონთლი თონთლო, სუსტი, მოუმავრე-
 ბელი.

თოვმ ნ. თოვმ.
 თორ [აზ. თორ] ბადე, ჲსელი. ~ თეზი
 დანაჲჲერ თორ (თეზის დასაჲჲერი ბადე);
 ჲიაჲ თორ (აბრეჲუმის ჲიის ჲსელი);
 — ნ ი უ.

თორაღა ჩიტ [აზ. თორაღა] ტოროლა.
 თორაშალა ვაშლ, თორაშალაჲ თურაშა-
 ული ვაშლი.

თორბაჲ [აზ. თორბა] თოფრა, ტოპრა-
 კი, პატარა ტომარა. ~ ერ თორბა
 ეჲჲულ; თორბაჲთი (ტოპრაჲიდან) პიწ-
 წა ჲურ ამადლა.

— შ ა ნ. რეც., ჩ უ ბ., ნ ი უ.,
 თოფრა ტილოს ჩანთა ბეჲზე ჩამოსა-
 კიდებელი ძო წ.; თოფრაჲ მცირე
 ჲომის ტომარა, რომელშიაც ჲყრიან
 სიმიდს ან ჲერს და ცხენს პირზე აჲჲ-
 რავენ ჲ ა ჲ., ცხენისათვის საჲმლის
 ჩასაყრელი ბრეჲენტის პარკი ე ი ო შ.

თორგჲ მთვარე. ~ თორგჲ ომოსულ;
 ჲ ე ღ ს. თორიან მთვარიანი. ~ ლა-
 მაზ, თორიან ჲამეჲ ყოფილ; თო-
 რეჲ გაჲწოდევაჲ (გაჲწოდჲვაჲ) მთვა-
 რის დაჲეღლება. ~ თორეჲ გა-

ზრღეულ (მთვარე დაძველებულა);
თორეა დაქერაა (თორეა დაბლენევაა)
 მთვარის დაბნელება. ~ ზეა დაქერა-
 შიაც, თორეა დაქერაშიაც თოფ ეს-
 რჩან (ისერიან) ყოფილ (თურმე) სოფ-
 ლეულე — ვრლამაპას ზეა ან თორეა
 ღოჭქერაივ, გოჭშასავ (გაუშუვასო);
 თორი ახალ ახალი მთვარე. ~ „ქა-
 ლამს (კომბოსტოს) და თამუქუს (თამ-
 ბაქოს) სთესავენ ფუნტარ (ფხვიერ)
 აღგიღმი, თორი ახალში ჰყრიან (რგა-
 ვენ) ერ ეერვას (რიგს) ქალამს, ერ ეერ-
 ვა თამუქუს, ქალამს ქიაა ნუ ღველო-
 საე“ (ქია არ დაესოსო) (შ ი ნ ა მ-
 რ ე წ ე.) — მთვარის ახალი ქ ი ნ ქ.
 ბეკს.); თორი ბლენ სიბნელე უმთვარო
 ღაქეში. ~ რახანც თორეა არ ამოსულ,
 ან ჰალა (ჭერ) არ ამოსულ, ან პატარაას
 (პატარაა), ან გაზრღულ (დაძველე-
 ბულა), მაშინ კეპტეე (არის) თორი ბლენ;
 თორი ბლენი (სიბნელეა, უმთვარო ღა-
 მეა), ჰჭირამ (ვერათერს) ვერ ხრდაე
 (ვერ ვხედაე) თოლით; ნადიროვან თუ
 წრეელით (სანადიროდ თუ წაველით)
 თორი ბლენში, თოფი ლულაა წორზე
 გარაქ (უნდა) ფანარ (ნ.) გავაქეთოთ,
 თურ (თორემ) ღორ ვერ ღოჯანახავთ.
 — ჟ ა ნ, მთორე ქ ა ჟ.

თორიადევაა ნ. დათორიადევაა.

თორნეა: თორნეა აშენევაა თორნის გა-
 კეთება; თორნეა გ(ა)დაურტევაა, (გ(ა)-
 დაურტევაა ამბობენ თორნეზე, რო-
 მელიც ზედმეტი ხმარებისაგან ნაკლებ-
 ვარგისიანი გამხდარა და დიდი ხნის გან-
 მავლობაში არ ჩაუკრავთ შიგ პური,
 ანდა სხვა მიზეზის გამო იშვიათად გა-
 მოუყენებიათ. ასეთ თორნეს ვასახუ-
 რებლად ძალიან ბევრი შეშა სჭირდება
 და პურიც კარგი არ ცხებება. ~ თუ დიდ-
 ხანს არ ჩოტნთეე თორნეს, ყრუვდევის,
 ან თუ ბეტრ გომოწორ თორნეა,
 იშამინაც იტუქან; თორნეა მოჭრე-
 კაა თორნეში ნაკვერჩხლების ვაჩხ-
 რკა ცეცხლის ვასაღვიებლად; თორ-
 ნეა ომოგრტევაა გახურებულ თორ-
 ნეში დამწვარი ფიჩხის შუა ადგილას
 მოვროვება, თავის მოყრა და თორნის
 პურის ჩასაკრავად მომზადება. ~ თორ-

ნეა ამმიგრტეეიავ; **თორნეა** ჩაწუმაა
 წვიმისგან თორნეში წყლის ჩასვლა და
 გაფუქება. ~ თორნეზე დანახურ (და-
 სახური) თუ არავარ იქნა, ჰე (ან) კა-
 გორა (კარბი) არ დახურ თორნეა,
 წუმაა ჩადის შიგ, წყალ ხტრე (ხვდება),
 ფუქდეე, მიწაა აღარ წითდეე. მეელნი
 (მერმე) კაგორა აღარ გრუდევის,
 აღარ იქერს პურს. იმაშინ ამბოვენ —
 თორნეა ჩაწუმულაე; **თორნი** მიწაა
 იგივეა, რაც ყუთოლ მიწაა. ~ თორნეს
 ყუთოლ მიწაათი (აყალო მიწისაგან)
 აკეთევენ. თორნით მაქრნ მიწას ჰე
 ულუტსისთან, ჰე კი კაისთავით (თორ-
 ნისათვის მოაქვთ მიწა ან სოფელ ელი-
 სოსთან რომ ადგილებია, იქიდან, ან
 კი სოფ. კაისთავიდან). მიწაა მოთხრაა
 თორნის ღაფ ეფუაას (ძალიან ძნელია):
 გარაქ წრულ-წრულა აყერენო (უნდა
 ცოტ-ცოტა აძრო), დაფხნო, ჩაქრო
 მეშუეეეში. მაღლეე (მოიტან) შინ. შინ
 ემა (ამას), დაფხნიან, ცრიან. ვარსას
 უკან იწყოვენ მაგი მოხელას. ერ ღლე
 ზელენ, აგდევენ სამ ღლე (მოატოვე-
 ბენ სამ ღლეს), ამჟავდესავ (რომ ამ-
 ჟავდეს), მეელნი (მერმე) ერცხო (ისეე)
 ზელენ თახტაზე (ფიცარზე). მიწაზე
 მოხელაა არ იქნეე, სხო მიწაა შეერეე.
 მაჯრა გომოქნას უკან (მოხელის შემ-
 დეე), უსწორევენ გორდეე (გვერდებს),
 იწყევენ თორნეა აშენევაა. თორნი მი-
 წაა თეთრივი ყუთოლი (მოთეთრო ყვი-
 თელია), ემაში ქ ა არის. ქვერი მი-
 წაში ქ ა არ არის. თორნი მიწაში ქტაა
 თუ არ იქნა, ბუთუმ (სულ) დააფან-
 ტეე, ღატყრე (დასყდება); ტულუზე-
 ვიბეე (თიხის ქურჭლისათვისაც) თო-
 რნი მიწაა გმაროვენ, ამმა (მაგრამ)
 ამასაც წრულა ჰყრიან ქვერისაალი
 (ქვეერის მიწასავით); ქვერი თორნეა
 ნ. ქვერ.

თორჰამიან უწინდელი ჭეჭიმის ქსოვის სახე.

— ჟ ა ნ, გვ. 142.
თოშლოვაა ნ. თოვლოვაა.
თოშფად, თოფად, თოფახ, თოფად,
თოჰჰად ტ ო პ. სოფ. კახის ერთ-ერთი
 უბანი. სოფლის ბოლოს მდებარეობს.

თოფ (1) თვალი, ბორბალი (ურმისა, გუთნისა, სართავი ჭარისა...). ~ ურმი თოფ; გუთნი თოფეე; ეარი (ჭარის) თოფ; ზ ე დ ს. თოფიან თელიანი, ბორბლიანი; **ოთხთოფიან** ოთხთელისანი. ~ ოთხთოფიან ურემ.

[სინ. თექარ].

თოფ (2): თოფ ავსრვაა ნ. ავსევაა; თოფი ფეე იგივეა, რაც ჩახმაა. ~ თოფი ფეე შეეყენა სასროენელა (სასროლად) (— ფეხი, მნიშვ. 2. კ ი ნ კ. ვაეა); თოფი ყალიბ ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1; თოფი ყარავლ კორა თოდისა. ~ ყარავლ ლულაა წორზე კეპტეე (წვეერზეა), ექათი კრატენ (აქედან იხედებანი), მიხანში ამაქრნ (ილემენ). ბლენში ეემ ყარავლზე თეთრ წიგნ (ქალალდს) აქეთეენ; თოფი ყონდად თოდის კონდახი (— ყონდაყი ქ ა ჟ.); თოფი ჩიბუხ ზუმბა, ლითონის წერლი ჭოხი თოდის ლულის გასაწმენდად ან გასატენად. ~ თოფი ჩიბუხ გზელ, სქელ სიმი (სიმი), ლულაში მილის, ეემით ლულას წმენდენ, კე (ან) ფისტონ ავდევენ; ნ. ფისტონ თოფ; ყორელ თოფ; ჩახმა თოფ ნ. ჩახმაა.

თოფ (3) ნ. თხილი თოფ. თოფად [ახ. თოფად] უფეხო ადამიანი. თოფანეაა ნ. თაფანეაა.

თოფად. თოფახ ნ. თოტფად. თოფულ, ფეეი თოფულ [ახ. თოფუე] კოქი (ფეხისა).

თოფ-ყალად [ახ. თოფ+ახ. ვალაჟ] ერთევარი საბავშვო თამაშობა ბურთით. ~ თოფ-ყალადს ყმაწულეე თამაშეენ, ერთ ბურთს ახტონავს (ავდებს ზეით), მერეეა უხი კვრავს, მირბის. ნ. ყალად, მნიშვ. 3.

თოხლუბამ ღონეაა [ახ. თოხლუბამ ღონეა] წითელი საშყურა. ~ თოხლუბამ ღონეაზე წითელ ჩიჩაქ (ყუავილი) გომოდის, თუთანაც (თანაც) მალე იხედეის, წრვის (წეება, ირთხმება) მიწახე, თიქა არ დგეე (დგომელა არ ჩერდება).

— მ ა ყ .

თოხლუა თოხლო. ~ თოხლუ კრატცხ. — ჯ ა ნ.

თოხმახ [ახ. თოხმაე] ხის ურო, ხედა. — ჯ ა ნ.

თოხუმ [ახ. თოხუმ = თესლი] ჭიმი. ~ ჩონ ერ მზზრ გოქ (მოხვერი გუყავს), თოხუმბე (საჩიშელ) შოგინახი. — თ ე ხ თ.

თოჰფად. თოჰჰად ნ. თოტფად.

თრჰ (ნათ. თჰ) თეე. ~ ერ თრჰ დგას ჩემ ქორწილ საქნელა (ერთი თეე დარჩა ჩემს ქორწილადე); ორ თჰ ვაადა მემეც! (ორი თვის ვადა მომეცი!); თჰ ბოლოყ იგივეა, რაც თიურ ბოლოყ. — თ ე ა ნ.

თრქსმეტ თექსმეტი.

თროლ მთერალი. ~ თროლ ინსანზე (ადამიანზე) ამბოვენ: დამთროლ, წიწიბურაა ქნილაე (მჩვარიეით გამხდარა);

2. ლოთი. ~ ერ შუღ თროლ გამმივდა (ლოთი გამომივიდა).

თროლოვაა ნ. სიმთროლოვა.

თუარდემ, თუარ, თუარემ თორემ, თუ არა, თუ არადა. ~ იმამ (იმან) ჰააკუმ (რაც უნდა) გითხრას, ვააკეთ, თუარდემ შენ თაე მააკლრეარ (თორემ მოკლაე); მოა (მოდი), ჰივინა (ჩქარა) დაამალ, თუარდემ შენ და შენ თაე საეეელიაე (თორემჰ მეცა და შენც გეცემს); მე წა'ლე (წავალ), თუარდემ (|| თუარ) მამაე ვაეავრდევის; შენ შულს ფულან (მავანი) არწიეი ბაგალაე გორც თუ აჰამ, კაა საქნელი (მორჩება), თუარდემ მააკდომელიაე (თორემ მოკედებო).

— თუარემ, თუარ ჯ ა ნ., თვარამ უ თ უ რ გ.

თუთაბალიაა მოლადური. ~ ე ჩიტ თუთაბალს აწეეს (ამწიფებს); თუთაბალიაა დაგეჩაა ნ. დაგეჩაა, მნიშვ. 2.

[სინ. პატარხალ].

— ჯ ა ნ., ქ გ ლ (ინგილ.).

თუთან თეითონ. ~ თუთან დააწყო შიქმელ ვააკეთევაა.

— ჯ ა ნ.

თუთანაც თანაც. ~ დამთროლან, თუ-
თანაც მაგრა შერ (მშვიგრები) ყოფილან;
ე ქალ დიად (ძალან) ლამაზ, თუთა-
ნაც პატრა რამ ყოფილ; ზედენ, ჰაუზი
პირში ერ გადას (ვაქს) ზინავს, თუ-
თანაც ქაჩალი (თანაც ქაჩალია).

თუთაჲ: თუთაჲ გათეთრევაჲ თუთის სიმ-
წიფეში შესვლა; ნ. უკურკო თუთაჲ;
ჭროხ თუთაჲ.

თუთია საყდრიდან მოტანილი წმინდა
მიწა. იყენებდნენ წამლად. წყალს გა-
დავლუბენ და ისე ასმევენ დაავადებულ
ადამიანს ან საქონელს.

— ჯ ა ნ.; თუთია თვალის წამალია
ს ა ბ ა.

თუთუბო თუთუბოს ნაყოფის გამზ-
მარი ქერქისაგან დამზადებული სანე-
ლებელი, რომელსაც ხშირად ხმარო-
ბენ საქმლის შესაჯავშავად ან სუფრაზე
მოტანილ კერძზე ზევიდან მოსაყრე-
ლად.

[სინ. სუმახ].

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ე რ ი ს თ.,
მ ე ნ თ., შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.

თულაჲ [აზ. თულა] სანადირო ძაღლი,
მწვეარი, მიქებარი; ნ. სანდუყ თულაჲ.

თუმაჲ [აზ. თუმაჲ] ტარსიონი, მძალი
ხარისხის ტყავი. ~ უწინდელ დროზე
ბაშმაყეყ ყოფილ ლაფჩინეჲ (ნ.). უკან
იმას ქუსლეჲ არ ჰქონი, ერეჲ (მხოლოდ)
თითეჲ ჩააცმელ (თითების 'ჩასაცმელი',
გასაყრელი) ჰქონი. დედეკაცეჲ იცომ-
დნენ სახში, თუმაყით იყერეოდა; ყე-
ლიან პატნიევიეი (წალასავით) კაცე-
ვიბეჲ კეპტეოდა (კაცებისათვისაც იყო),
ემასაც თუმაყით აყეთევდნენ; თუმაყი
(ტარსიონისაგან) პალტოაც იყერეოდა.

-**თუნ** (თანდებ.) -თვის. ~ ქალ მამაჲ
ხათირათუნ (ხათრისათვის) მიდის.

— თვინ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
(ლენხ., რაჰ).

-**თუნე** ნ. თანე-თუნე.

თუფ წყლის ჭურჭელი თუფისა. თუნჯზე
პატარა ზომისაა.

თურაჲ (1) [აზ. თურაჲ] დურაჲი. ~
თურაჲ სუქან ფრინეველ, ემი გორც

ნაქამ რადმი (ამისი ხორცი იქმება).
— მ ე ნ თ.

თურაჲ (2) ნესვის ერთ-ერთი ჯიში, მომ-
წვანო ფერისა. ~ „თურაჲ დიად ტუბილ
ნრსი (ნესვია), სიტკბოათი ქმაში ყბა-
ში ენაზე თურთულ (ნ.) აყრის ინსანს
(ადამიანს). გურტაჲთი (ახლოთგან)
გავლაში სიტკბოაზგნი (სიტკბოსაგან)
ტყროვის“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

თურთლ პირზე მომდგარი დუყი, დორ-
ბლი; ითურთლევის დორბლებს ჰყრის.
~ მაგრა რუმ ილაპარაკეჲ, თურთლევ
შაყარი, იმაშინ ამბოვენ — რა ითურთ-
ლეჲ?

თურმენი თურმე. ~ იმ დეკაცს თურმენი
ფიქირში ჰქონი გადახორწნაჲ (იმ დე-
დაკაცს თურმე განზრახული ჰქონია
გაქცევა).

— შ ა ნ. რეჲ.

თულ [აზ. თუხ] ლელი. პატარა კონებად
კრავენ და ოთახის დასაგველად ანდა
სუფრის გადასაწმენდად ხმარობენ.

— შ ა ყ., საგველა მ ე ნ თ.; ოს-
მალთა ფაშათ წინ სატარებელი ბაირა-
ლი ცხენის ძუვისა ჩ უ ბ.

თუ ნ. თოჲ; თუ ბოლოჲ ნ. თოჲ.

თუთუნ [აზ. თუთუნ] თუთუნი, თამბა-
ქო; ნ. ავსტრალია თუთუნ; თუთუნნი
თავ გ(ა)დაკრაჲ (წაკრაჲ) ნ. გ(ა)დაკრაჲ
(2); თუთუნნი თაჲ ნ. თაჲ (3); თუთუნნი
სარაჲ [აზ. სჰჰრა] გვერდებლი ნავებო-
ბა, სადაღ თუთუნის ფოთოლს გასახ-
მობად კედლე აცვამენ. ~ სარაში მივდ
თუთუნნი დაარიგველა (კედლე ასაც-
მელად). (სინ. სარაჲ); თუთუნნი ჰარამიჲ
გ(ა)დაკრაჲ ნ. გ(ა)დაკრაჲ (2); სამსუნ
თუთუნ ნ. სამსუნ; ნ. ტრაპუზან თუ-
თუნ.

შდრ. თამუქეჲ.

თულთულ ნ. თურთულ.

თულქ 1. [აზ. თურქ] თურქი;

— თურქი, მნიშვ. 1 ნ ი ე.;

2. თურქეთი.

— თურქი, მნიშვ. 2 ნ ი ე.

თულქმან [აზ. თურქმან] 1. ერთ-ერთი
მოხეტიალე ტომის სახელი;

2. გ ა დ ა ტ. მათხოვარი, მანწალა. თულქმნი საცერ დიდი საცერი, მსხვილად ცრის.

თულქმა [აზ. თულქმ] მელა. ~ თულქმა მანაკლომივი რამევეს ჩედიოლა (მელა თავს იმკვდარუნებდა).

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.).

თუნტუქა [აზ. თუნტქ] სუსტი, უღონო, არაგამძლე, არამტკიცე. ~ ჩემ ცხენ შენ ცხენივი ენაინ არა, ცოტა თუნტუქამს (სუსტია, უღონოა), კაჯგორა ვერ ეტარე (კარგად ვერ დადის); ე სკამ თუნტუქამს (არაგამძლეა), არ დააქდე (არ დაქდე), გაავეჩელი (გატყუებ); თუნტუქა გელსაქმეა აქ, ვერ გოტქეთევი კაჯგორა (კარგად) საქმეა; ზ მ ნ ზ. თუნტუქა არამქიდროდ, სუსტად. ~ ~ თუნტუქა ოტდევი (დაუტყვართავს) ურემ.

თურთულ, თულთულ, თურთულა ენაზე წერილ-წერილი გამონაყარი. ~ თურთულ (|| თულთულ) ენაზე ეყრე ენსანს (აღამიანს). ბალახზე, გზგჩიმანზე ნაქნარს თურთულ არ ებნევიან, იმას ცორ ეტყუან (ბალახსა და მოლზე რომაა, იმას თურთულს არ ეძახიან, იმას ცვარს ეტყვიან).

— თ ი რ თ უ ლ თ უ რ თ უ ლ

თრთვილი, რთვილი ჭ ა ნ., თრთვლი ს ა ბ ა თრთვილი ჩ უ ბ., თრითვილი მ ე ნ თ., თვირთვილი შ ა ნ. ვაჟა I, კ ი ნ კ. ვაჟა, შ ა ნ. გვეს., თვირთვილი უ თ უ რ გ.

თუშ (2) [აზ. თუშ] პირდაპირ. ~ ნატაჲ კლუბი თუში (კლუბის პირდაპირ) ცხოვროვს.

თუშ (2) თუში.

თფრუ-თფრუშ ფრუტუნ-ფრუტუნი. ~ შენ თფრუ-თფრუშ ქნი-ქნი ჰაბე მიდიროდი? (ფრუტუნ-ფრუტუნი რატომ მიდიროდი?).

თქლრფაჲ, აქლრფაჲ, შათქლრფაჲ, ჩათქლრფაჲ თქვლფა, შეთქვლფა, შესვლფა. ~ ტურაჲ გადის საზუზე (ნ.), ზეჲ თქლრფაჲ; ლამაზა ქამო, ჰაბე (რატომ) თქლრფაჲ; ზადლმა შათქ-

ლფა შიქმელ; ზადლფა ღუშრუჲ ათქლრფეს; კატამ ჩათქლრფა ზეჲ.

თქმაჲ: ~ შენბე ერ ნალილ სათქმე-ვარ (ერთ ზღაპარს გეტყვი); ქალ სიმღერეჲ სათქმელი (იტყვის); მამცეს ერ ტუმარაჲ, თქრს (თქვეს) — წადტან (წაილა)!; შენ ერჲე თქუ, ჩემ შულ ბუთუმ რამ მათქმელი (შენ ოღონდაც თქვი და ჩემი ვაჟი ყველაფერს მოგცემს); დეჲაცს (3)უთქომს (უთქვამს); ჰაბე გითქმეჲ? (რატომ გითქვამთ?); თქმაჲს (←თქმა არის) ნიშნავს, მნიშვნელობით უღრის. ~ ასან თათრულ ეულაბი, „ჩომოქიდევჲა“ თქმაჲს (ასანი თათრული სიტყვაჲ, ჩამოქიდებას ნიშნავს); მიწაჲ გააშვი რახანც, ამბოვენ, ეეს „მოჰჯანი“ თქმაჲს (ეს ნიშნავს — მოხანი?); მიწაჲ მოვაბრუნეც — მიწაჲ მოქტან თქმაჲს (მიწა მოვაბრუნეც ნიშნავს — მიწა მოხანი); ზეჲ მოგერდაე — ბეერ მოდის ზეჲ თქმაჲს (რძე მოგერდაო, ნიშნავს — ბევრი რძე მოსდის); თქმიჲთჲე თქმისთანეჲ. ~ ემი თქმიჲთჲე კლრე (ამისი თქმისთანეჲე კვდება); მ ი მ ლ. არსათქმელეჲ, არნათქმეჲე იგივეჲა, რაც უთქმელეჲ. ~ წაჲკიდნენ, არნათქმეჲე არ ღოგდეს (უთქმელი არაფერი დატოვეს); ნათქომ მთქმელი; ნათქამი. ~ ამი ნათქომ (მთქმელი) მე არ ვარ; ნავახტან (უეცრად) აგონდღვის ჩოზანი ნათქომ; უთქმელეჲ უთქმელი, რაც არ ითქმის; ზ მ ნ ზ. თქმი-თქმი! ემი თქმი-თქმი მიდიოდა (თან ამას ამბობდა და თან მიდიოდა); ნათქომეჲურაჲთი ნათქემისდაგვარად, ნათქემისებურად. ~ იმი ნათქომეჲურაჲთი გამიქეთევი; ნათქომურ ნათქემისდა მიხედვით. ~ ე გადაჲ ემ ბებრი ნათქომურ მიდის; სათქმელა სათქმელად. ~ ერ ეულაბ სათქმელა გამიშუთ! (ერთი სიტყვის სათქმელად გამიშვით, ერთი სიტყვის თქმის უფლება მომეცით!); ემი სათქმელა არ მოსულეჲარ; პირზე თქმაჲ ნ. პირ; სათქმელ რაჲჲ არა რომ არ ითქმის, ისეთიჲა, ენით გამოუთქმე-ლი.

თქმულოვაა თქმულება. ~ პენგილატრ თქმულოვა.

თქონ 1. თქვენ. ~ თქონ არ მოოდინბართა?; თქონზე თქვენთვის. ~ თქონზე არ უთქომყა? (თქვენთვის არ უთქვამთ?); თქონჯი, თქონჯანი თქვენგან. ~ თქონჯი მინ მაასლრა? (თქვენგან ეინ ზოვა?) (ნ. -იჯნი; -იზგნი) თქონისტანაა თქვენისთანა.

— ჩ ი კ ბ.;

2. თქვენი. ~ თქონ არც ქალ მინდ, არც პეჩრამ (თქვენი არც ქალი მინდა და არც არაფერი).

თქონისაა 1. თქვენი;

2. თქვენი ოჯახის წევრი, თქვენიანი;

3. თქვენი ცოლი, ან თქვენი ქმარი, ან თქვენი დანიშნული. ~ თქონისაა დლე დოანაზ (დღეს ენახე), ბაზარში იყო.

შღრ. ჩემისაა; შენისაა; იმისაა; თავისაა; ჩონისაა.

თქონსა თქვენსა, თქვენს ოჯახში, თქვენთან. ~ ამაღმ ღამი დაადგომელა თქონსა გამიშტო! (ამაღამ თქვენსას ღამე გამათუენთ).

თქონსიან თქვენსეენ, თქვენს მხარეს, თქვენს მხარეზე.

ნ. -იან.

თხელფერდ ფენთხი, საქონლის გვერდის უნევენბო ნაწილი.

— მ ე ნ თ.

თხელ ხინკალ უხორცო ხინკალი. გაბრტყელებულ ცომს პატარა-პატარა ნაჭრებად ჭრიან, ხარშავენ, წურავენ საწურში, მერმე თეფშებზე გადმოაქეთ, ზედ ერბოში მოშუშულ კვერცხს ასხამენ.

შღრ. ხინკალ.

თხილ ნ. ტყიურა (ტყვივრა, ტყვერა)

თხილ; ქარულ თხილ.

თხილა კბილ(ცე) სამიერ კბილ(ცე)ი. ~ თხილა კბილ მტკიცე; ემ კბილევით თხილს გრჩაეთ (ვამტკიცეთ. თაფარ (აღბათ ემიბაუც (ამიტომაც) თხილა კბილევს ეგზახით.

თხილი თოფ თხილის ძირი. ~ თხილი თოფსაც ამბოვენ, თხილი ზირსაც.

თხილიან 1. ადგილი, სადაც თხილია გაშენებული;

2. ტ ო პ. ადგილია სოფელ კახში, მთის ძირში (ნ. თი ზირ). აქ წინათ თხილის ბაღები ყოფილა გაშენებული, ამჟამად კი სასაფლაოა, რომელსაც თხილიანი სამაროვან ჰქვია, ხოლო შემოკლებით — თხილიან; ჩემ მამასთან თხილიანში წაგ! (წყევლა);

3. ტ ო პ. მინდვრის სახელია სოფ. ალიბეგლოში. ~ თხილიანში ევხლა არ კეპტვე (არაა) თხილ, ზროხი ფერმას (საქონლის ფერმა).

თხიფსელაა კილოზანა, ჩვეულებრივი ქანკუატა.

— მ ა ყ, მ ე ნ თ., თხიფსელა ს ბ ა, თხიფსელი ჩ უ ბ., თხიფსალა ქ ლ.

თხლა იშვიათად. ~ წაღან (წინათ) კრა. მეტიან სახლევ დიად თხლა მინამს ექონეოდაყ (იშვიათად თუ ვინმეს ექნებოდა); უწინ დროწი ნასწავლ კაც თხლა იყო; უწინ შლაპკას თხლა იხურაყდნეყ, ბუთუმ ფაფყი ეტაროდა (ყველა ქულით დადიოდა).

თხლაფაა, თხლაპაა ყურძნის ჩიზია ერთგვარი. თხელი კანი აქვს და ძალზე ტკბილია.

— ჟ ა ნ.; ქ გ ლ (ინგილ.); თქლაფაა მსხლის ჩიში. იცის მომრგვალო ნაყოფი — ნაზი, თუთრი ფერის კანით. წენიანა და ტკბილი. შემოდის ავეისტოში, დიდხანს ვერ ძლებს ნ ი ჟ.

თხლეშუვაა, თხლეშოვაა თხლეშა, გამეტებით გარტყმა.

თხლი შიქმანდ ნ. შიქამანდ.

II

ი (1), ია შეკვეცილი ნაცვალსახელი; ის, იგი, იმ (მსაზღვრელად გამოყენებული). ~ ი ქალ მინაა?; ი ქალი ქორწილში რახან წაასლოვართა? (როდის წაეალთ?); ია გადევ (ვაყები) ასმაროლაა ზმევ ყოფილან.

— ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ქართლ., ფერულა, ჭავახ., მესხ., აქარ.), ის, იგი ნაკვალასხ. ი ქ ე ე (ლენხ.), ჳ ი ნ ქ. ვაჟა, დ ო ლ.

o (2) ნაწილაკი, რომელიც რთულ წინადადებაში გვხვდება და ერთჯერად ასრულებს დამოკიდებულ წინადადებას. (საუბარში მას ზოგჯერ არა ნაწილაკით ვადმოსცემენ). ~ რომ არ წყევონას ი, მოკდროლა (რომ არ წყევანა არა, მოკვდებოლა); ქათამ კრცეს ნუშ დევს ი, ჩომოდის, ტრიალოვს, კა-კანოვს; ფლაჟ თუ ვამაგრე ლ ი, ქრშ აღარ გო ჩხრეკეე ცეხლს; სახლ ან სხო რამ ნუშ (რომ) იქცევის ი. ააქრნ (იღებენ) დიდ ხეს, უყუდევენ; წუმრიან წელ უშ კეპტევის ი, ტეჟან იხრუშტეჟ, მარცლორე ცუჟ; პატარა ჩეჟ (შვიმიანი წელი როცა არის, მტევანი იპრუწება, მარცლები ცვივა, 'პატარა რჩება'. აღარ მსხვილდება); მეწ და შენ უშ ერთმერთს მინგავავართ ი, ქალი ვერ საცნოველი (მე და შენ რომ ერთმანეთს ვგავართ არა, ქალი ვერ გვიცნობს).

o (3), ჳი ნაწილაკი აი. ~ ერცხო ჩემთან ჳემგე რამეჟებუ არ ილაპარიყო, თუ-არდემ შენ მეზას ნახავ ი! (მეორედ ჩემთან ასეთ რამეჟებუ არ ილაპარაყო, თორემ შენს სეირს ნახავ, აი!); ჳიგ გრლი თავ მოჳკლა ჳი! (ის გველი მოკლა, აი!).

-იან [ახ. მან = მხარე] (თანდებ.) -კენ, მხარეს. ~ ბებერ რზრს გუს (გვის), ნავეს მრზრბლრვისიან (მებობლებითსკენ, მეზობლების მხარეს) ჳყრის; ჳჩაღლა ყიზილ ერთ რზრში დაადგა, ერთ ორდბისიან (ჳჩაღლა ოქრო ერთი ეზოში დაადგო, მეორე ორდობისკენ); ხურეინში კაცისიან თარაფში ქომურ ყოფილ, დეკაცისიან თარაფში — მარილ (ხურეინში კაცის მხარეს ნახშირი ყოფილა, ქალის მხარეს კი მარილი); ნ. ამაან; აქ(ა)თიან; ვალისიანეჟ; ვარეთიან; ემიან; ერთიან; ესიან; ექ(ა)თიან; ჳეტოთიან; ჳ(ო)მოათიან; თქრსიან; იმიან; ისიან; იქ(ი)თიან; მანთიან; მეორეისიან; ქალისიანეჟ; ქ(ო)მოათიან; ქრშიან; ჩონსიან; შიგნითიან.

-იანა ...კენ მდებარე (მყოფი)... მხარეს მდებარე (მყოფი). ~ მრზობლისიანა (მეზობლის მხარეს მყოფი); ნ. ვარეთიანა; ჳეტოთიანა; ჳ(ო)მოათიანა; იქ(ი)თიანა; ქ(ო)მოათიანა; ქრშიანა; შიგნითიანა.
შღრ. -იან.

-იანი(თ) [←თანდ. -იან (ნ.) + გამოსვლ. ბრუნე. -ი(თ) - (ი)დან. -მხრიდან. ~ დიდ ქოთუქეჟს ქრშიანი ლინეჟეს უგდევენ, ვადაქრნ (ხის დიდ მორებს ჳევევითა მხრიდან, ქეჟშიდან აზარამეჟეს შეუდებენ და ისე ვადაქეთ); კარს შიგნითიანი (შიგნითა მხრიდან. შიგნიდან) მავრა კლეთენ; ჳი ჩასლიანი არ წახილოთ, ჳი ომოსლიანი წათ! ('შვის ჩასვლის მხრიდან', დასავლეთოდან არ წახვიდეთ, ('შვის ამოვლის მხრიდან', აღმოსავლეთოდან წადით!); ვალისიან ნ. ვალისიანეჟ; ნ. ვარეთიანი; ჳეტოთიანი(თ); ჳ(ო)მოათიანი(თ); იმიანი(თ) ნ. იმიანი; ნ. იქითიანი(თ); ოთხნიმისიანი(თ) ნ. ოთხნიმ; ორნიმისიანი(თ) ნ. ორნიმ; ქალისიანი(თ) ნ. ქალისიანი(თ); ნ. ქ(ო)მოათიანი; ქრშიანი; შიგნითიანი.

იამ ნ. ბებრი იამ; ბენეჟ იამ; ჳაღლი იამ. იგლაჟ [ახ. იღლჟ] ფშატი. ~ იგლაჟ ნაჳამ რამი (საჳქელი რამა, იჳმეჟა), ინნაბს მინგავეს (უნაბს წაგავეს), გაჳ-მოვამი შიგ ფჳქლისაალი (ფჳქელივით) კეპტეჟ (ხდება), კაჳი ცოტამს (ცოტა), ვერია (ალაზნის) პირეჟში დიად ბეჳრი (ძალიან ბეჳრია).

იგე, იგი ნ. ჳიჳე.
იგემ ნ. ჳიგემ.
იგემაგამ ნ. ჳიგემაგამ.
იგემაგი, იგემგი ნ. ჳიგემაგი.
იგემაგ(რ) ნ. ჳიგემაგ(რ).
იგემაჳ ნ. ჳიგემაგამ.
იგემგი ნ. ჳიგემაგი.
იგეჳიმგე აი ამისთანა. ~ იგეჳიმგე ხა-ბარი (აი ამისთანა ამბავია).
იგი ნ. ჳიგე.
იგიმაჳ ნ. ჳიგემაგამ.
იგიჳმაჳ ნ. ჳიგემაგამ.
იგმაგ ნ. ჳიგემაგ(რ).

იგმანდ, იგმენდ ნ. კიკმანდ.

იგნა-იგნა ნ. ლეგინა.

-იგნი (იშვითად: -იგნით) [-გან თანდებულანი ნათესაობითი გამოსვლით ბრუნეში; ნაცუალსახელებთან -გნი, იშვითად -გნით ფორმითაც გვხვდება] 1. -გან თანდებულის მნიშვნელობას გადმოგვეცემს. ~ კაა იქნეოდა, ე კაც დეუჩქივას სტეღლიგნი (კარგი იქნებოდა, ეს კაცი გადამერჩინა სიყვლილისაგან); ე ბოსტან მრზობლევიგნი ნამილი (ეს ნესეი მვზობლებისაგან მოეიტანე), ჩონ არ გოქ; ღუნწაა დაჯვარ, ერ დედაჯგნი ნაქნარ ორმოც ქალ იპოენი (ქვეყანა მოიარე და ერთი დედისაგან ნაშობი ორმოცი ქალი იპოეი!); მისგნი მოლოხჩარა? (ვისგან მოლოხარ?); ქალ ეანეროგნი დაჯმალა (ქალი მგელს დაემალა); ერ რაამიგნი არ მეშნიან (არაფრისა არ მეშინია); მოლლას დიად უხარინ ყოფილ კაც შინ არქნოვადგნი (მოლას ძალიან უხარია თურმე კაცის შინ არყოფნა); ფაჩაა წყერეის ქალიგნი (ხელმწიფე ქალს უწყრება); ამიგნი რაუმ გუაქეთო? (ამისაგან რა უნდა გავაკეთო?); ჩონგნი არ ააღეველიავ თეთრ, შენგნი კი (ჩვენგან არ აიღებს ფულს, შენგან — კი);

2. იხმარება -ზე თანდებულის მნიშვნელობით, როცა ეს უკანასკნელი შედარებითი ხარისხის გადმოსაცემდაა გამოყენებული. ~ წა'დე, ვილოცო, იქნეუ ჩემ ცხოვრება წინანდელიგნი მიწა კაა იქნეოდა (წავლა, ვისწავლი, იქნებ, ჩემი ცხოვრება წინანდელზე ცოტა უკეთესი გახდეს); იმ ღუნწაზე მინც ბტუმიგნი ლამაზი, აას მამიყო! (იმ ქვეყანაზე ვინც უველზე ლამაზია, აი ის მომიყვანე!); ქონიგნი ბევრ ნიგობ მიყ არს ფაულაში (ქონზე უფრო მეტად ნიგობი მიყვარს ლონიში); ამიგნი კაა ცხენ შენ ვერ საპოუნხარ (ამაზე კარგ ცხენს შენ ვერ იპოენი); ე ქალს ბებრაა (ბებია) დედიგნი მაგრა (დედაზე უფრო) ჰყუარევი; ჩემგნი კქუანი (ჩემზე კვიანია); ჰე-

მიგნი კაას (ამაზე კარგია); ამ კაც დეკაცს ერ შუღლეგნი მეტ ჰეჩმინამ არ აქ ყოფილ (ამ ცოლ-ქმარს ერთ შეიღზე მეტი არაიენ ჰყოლია თურმე); სხოგნი ნ. სხოა.

[სინ. -იზგნი].

— კნით გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ხეეს.).

იგრ იქით. ~ იგრ წაა! (იქით წადი!); დღეაიგრ დღეის იქით, დღეის შემდეგ. ~ დღეაიგრ ემგე რამ აღარ ტქნოთ.

შღრ. აგრ-იგრ.

[საპირისპ. აგრ].

— ის რ ო ლ.

იგრეე, იგრავ 1. ისე, ტუუილაღ, ტუუილუბრალოღ, განგებ. ~ იგრეე გი-თხარ.

— იგრე ისე ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.);

2. უბრალო, სადა, ჩვეულებრივი. ~ მექმაა (ნ.) საააც კეპტეე (სადაცაა), ჰრელიც. იგრეე მექმას შიგ დაქრეულეულ არ აქ, ჰრელ მექმას კი ნაყიმეე აქ; თუვი კონსერეე იგრავ კინაათი (უბრალო რკინისაგან) კეთლდე; იგრეე სუეეე ზურგი ზოლს აქათიანი-იქითიან (აქეთ-იქით), ამიან-იმიან (ამ მხარესა და იქითა მხარეს) არის, ამმა(ნ.) ობოლ სუეეე (ნ. ობოლ) შიგნით კეპტეეის (არის), საქონლის ბაკანასთან (გავის ძვალთან);! იგრეე გირც ისეთი გირცი, რომელსაც სადა ნაპირები აქეს და არა დაფრჩხილული, ანუ ფრჩხილით სახეებგამოყვანილი (საპირისპ. ჰრელ გირც, ნ. გირც); იგრეე წინდეე არანაყმებიანი, სადა წინდება.

იგრობან, იგროვან, იგროვან იქითყენ, იქითა მხარეს, იქით, გაღმა. ~ შამაქღუნ (შეშესი) ემ ურემზე, გაღმიყონ იგრობან!; ამას იგრობან (ამას იქით) ერ დიდ ტუეა არის; მიწაა გზას იგროვან გადაყარით!; იგრობნი გაღმიდან; იქითა მხრიდან, იქიდან. ~ იგრობნით მოვდიოდი; იგრობნით დააგრუეე კაკალ, ჩემთან არ მოხუდე!

— ცხენის ჯოგი ნ ი ე .

იმ წინეზე რამდენიმე დღის წინ. ~
იმ წინეზე იყო ჩემთან.

იმა (ჩვენებითი ნაცვალსახელი ის მი-
ცემით ბრუნვაში) იმას. ~ იმა მე ვერ
მოუკვლავ.

იმალზეათ მაზეგ.

— ხვალზეეთის ზევით, ზეგის ზეგ
ჯ ა ნ .

იმამ (ჩვენებითი ნაცვალსახ. ის მოთხრო-
ბით ბრუნვაში) იმან. ~ იმამ თავი ყმა-
წულეე გადაყრა (იმან თავისი ბავშვე-
ბი გადაყარა).

იმარათ [ახ.] ქალების ძველებური ი
საღლეხასწაულო სამკაული ვერცხლი-
სა.

ნ. ყოლ-იმარათ.

— შ ა ნ . რეუ.

იმატლევ ნ. ჩამატლევამ, მნიშვ. 2.

იმაშინ აი მაშინ; იმაშინსუკან ნ. უკან.

— იმაშინ, იმაშინა გ ი გ ., თ ო ფ .,
ქ ა ე თ . (ფერეიდ.).

იმაშინდებლა, იმაშინდევ( )ლა, იმაშინ-
დელევეულა მაშინდებურად.

იმგე, ჰიმგე ისეთი, იმგვარი. ~ იმგე
წიწილევ მაქონდა, ბუთბუთ სივდევო-
დნენ (ისეთი ნაწნაეები მქონდა, რომ
ყველას შურდა); იმგე ცეცხლ ანთი,
გრატ წასტლამ არ კეპტევ (ახლოს მის-
ელა არ შეიძლება); ჰიმგე რამ უთქომ,
არ დაეფერევ.

იმგურგლივ, იმგურგლთვ, იმგურგლით,
იმგურგლივ ირგვლივ, გარშემო, ყო-
ველი მხრიდან; იმგურგლივ მოკნაჲ
ნ. მოკნაჲ.

[სინ. დრითიან(ი); ჰარარამა].

— შ ა ნ . რეუ.

იმერ(თ), იმიერ ნ. ისერ.

იმთავი(ჲ) დრო შუალამის შემდეგ დ-
ლამდე; დილაადრიანად, უთენია. ~
ჰერმინამს (ნურაის) ნუ გააგვიინევ,
დალლას იმთავი მოჲ (უთენია მოდი),
წაულეთს; იმთავი დგევოდა პატარ-
ხალ.

შდრ. ამთავი(ჲ).

იმთონ, იმთონ, (ჰ)იქთონ, (ჰ)იქთონ, იმ-
ქთონ, იმქთონ იმდენი; იმდენად. ~

ჩონ იმთონ ვართ, მინ დაათლრლა?;
სმინდი მინდორში ერ ეერგაჲ (ერთი
მწკრივი) მამალ სმინდ კეპტევ (არის);
ერ ეერგაჲც (მეორე მწკრივი) — დე-
დალ. ჰაქთონ მამალი, ჰიქთონიც დე-
დალი (რამდენიც მამალი, იმდენი დე-
დალი); ჰინქრი იმთონ დეეწიკაჲ ყმა-
წულუ თაე, კლიევ ეაზან დალდალ'
ეყო (ჰინქრით იმდენად დაესუსხათ ბაე-
შვი, რომ მკლავები სულერთიანად დ-
შუშხოდა). „თერთ ვაშლ იქთონ (იმ-
დენად) გემრიელ არაა (შ ო ნ ა მ-
რ ე წ ე.); იმთო(ნ)ხან, იქთო(ნ)ხან იმ-
დენ ხანს.

შდრ. ამთონ.

— იმთენი, იმთენი გ ი გ ., თ ო ფ .,
ქ ა ე თ . (ქართლ.), იქთენი ი ქ ე ე
(ფერეიდ.), იმთონი ძ ო წ .

იმი იმისი. ~ იმი სამარეჲ ბრულ-ბუთქს
დოტეკმი ყოფილ (იმისი საფლავი ეკალ-
ბარდს დაუფარავს თურმე).

იმიან 1. იმ მხარეს, იქითა მხარეს, იქით,
იქითყენ. ~ ერთ იმიან დედექით,
ერთ ამიან; ისენ იმიან გადადიან;

2. იქითა. ~ შირასლანა (საყუთ-
სახელია) იმიან ოთახში ყოფილ; ამი-
ან-იმიან აქეთ-იქით. ~ ღორმა_ბეტრ
ამიან-იმიან ფეხლანყუნა.

[სინ. ისიან; იქ(ი)თიან; [საპირისპ.]
ამიან; ესიან; აქ(ა)თიან].

იმიანი(თ) [←იმ ა-იანი(თ) (ნ.)] იქითა
მხრიდან, იქიდან.

იმიგნი, იმიზგნი 1. იმისგან. ~ იმიგნი
გელ ამღვეულ არ ვარ მე; ♯

2. იმაზე უფრო (შედარებითი ხარის-
ხის გადმოსაცემად). ~ იმიგნი (||
იმიზგნი) კაჲ ქალ ვერ დამინახი.

ნ. -იგნი; -იზგნი; შდრ. ამიგნი.

იმიერ ნ. ისერ.

იმიხაჲ 1. იმისი;

2. იმისი ოჯახის წევრი, იმისიანი;

3. იმისი ცოლი, ან იმისი ქმარი, ან
იმისი დანიშნული. ~ იმისაჲ დღე ფუ-
ლანგან იყო, ამათ თუთან კაცმა არ იცის,
არხაჲნა ეის (იმისი ცოლი დღეს ერთ-
გან იყო, მაგრამ თვითონ ქმარმა არ
იცის, არხეინად ზის);

შდრ. ჩემისაჲ; შენისაჲ; თავისაჲ; ჩონისაჲ; თქონისაჲ.

იმისწორ(ა), იმისწორ(აჲ), იმიძწორ(ა), იმიძწორ(აჲ) იმხელა, იმოდენა. ~ ამიანმა (ციმბირის წყულდმა) დაჩირქია: არ იცის, გაშავდევ, უწინდელ კაპიკევ რუმ იყო, იმისწორა შიგაგთი (შიგნიდან) ომოვარდევს.

იმიღმეტ ნ. -ღმეტ.

იმჟურაჲ იმგვარი. ~ მეც იმჟურაჲ მინდ; იმჟურა ინსან მიპოვნით, პემენსაც ღერდ არ ექონასვ (იმგვარი ადამიანი მიპოვნეთ, რომელსაც დარდი არ ჰქონდეს); იმჟურა ბახტაეარ ქალ ემ ღუნუაზე არ კეპტეოდა (იმგვარი ბედნიერი ქალი ამ ქვეყანაზე არ იყო); იმჟურაჲხ იმგვარია; ზ მ ნ ზ. იმჟურა იმგვარად. ~ იმჟურა მუშიოეს, იტყუ შენ, ქეულიავ (თითქოს ახალგაზრდაა).

ნ. -ჟურაჲ; შდრ. ამჟურაჲ.

იმსწორ(აჲ) ნ. იქსწორ(აჲ).

იმჟურგლივ ნ. იმგურგლივ.

იმფრიალ ბრილიანტი. ~ იმფრიალ ყიზილიზენიც ზურ რამ (ოქროზე ძვირი რამეა).

იმქთონ, იმქთონ ნ. იმთონ.

იმწორ(აჲ), იმქწორ(აჲ) ნ. იქწორ(აჲ).

ინაბ ნ. ინნაბ.!

ინაჲ ნ. ლორი ინაჲ.

ინდავრ, ინდაჲ ნ. პინდავრ.

ინნაბ, ინაბ უნაბი. ~ ინნაბ შუნდისაალი რამი (შეინდისმსგავსი რამეა), ნაქამ რამი (საქმელი რამეა). ზამთარში ინახენ, იპრუწეე (ქსენება). ემიზენი (ამოსაგნ) ზა (ჩაის) აკეთევენ. ჩაში ყრიან, ავტყოფს ალევენევენ, ოფლ მოჭდესავე. ინნაბ ქლიავ ქლიავის ჭიშია, მოგრძომოწითალო ფერისაჲ, წვეტანი კურკა აქეს.

ინნარევ ასე უწოდებდნენ თაფლოშვილების უბანს.

-ინფა, -ინფახ [აზ. ინჟან] (თანდებ.) -მღე. ~ წაჲ, შენ შუღ ადგომინეჲ (ადგომამღე) ერ ვედრა წყალ მაატანს!; დაბერე-ვინეჲხ ეემაგ სამუშაენელვარ (დაბერებამღე აი ასე ვიმუშაეებ); გათენე-ვინეჲხ პიწა ღვას ყოფილ (გათენე-

ბამღე ცოტა დარჩენილა); ჩემ მოსლუნეჲს არ წახტდე! (ჩემს მოსლაიმდე არ წახვიდე!); სალმოჲ ქინეჲხ (|| სალმონეჲხ) ჩეჲიან ('სალამოს გახდომამღე', სალამომღე რჩებია); საქმეჲ სტუკლუნეჲხ განათიეჲ რამ არა (საქმე ისეთი რამაჲ, რომელიც სიკვდილამღე არ გათავდება).

ინსან [აზ.] ადამიანი, კაცი, პირი, ვინმე. ~ ემ ღუნუაზე მამ-მარტოჲ ვარ, ერ ინსან არ მაქ ქომაგ (ამ ქვეყანაზე სულ მთლად მარტო ვარ, ერთადამიანი არ მყავს ქომაგად); არნალოც ინსან გმოდგეჲ? (უსწავლეული ადამიანი ვარგა?); ინსნი დანახაში ყურდელ ფტევისყ (ფრთხება); ე ქალ ინსან მოსლაში ერ რამ ცეციანდევის, ვერ იცის, რაჲ გააქეთას (ეს ქალი ვისმეს მოსლესი დროს ისე შტერდება, რომ არ იცის, რა გააყეთოს); ბაბან იმჟურა ადგილ. ინსნი ფეე ნემ არ მოხტომი (ბაბანი იმგვარი ადგილია, რომელსაც ჯერ ადამიანის ფეხი არ მოხვედრია); პატრა ზმაჲ ნახტურ ინსნა, ნახტურ ყოჩა გადაჲქიევა (ნახევარზე ადამიანად და ნახევარზე ცხვრად გადაიქცა); ჩიტმა დამწყუო ინსანივი (აღამიანივით) ლაპარიკ; აკანკლულ ინსან ნ. აკანკლაჲ; აყოილ ინსან ნ. აყოყაჲ; გულისასივიარ ინსან ნ. გულ; თერს ინსან ნ. თერს; კლაჲჲე ინსან აქ ნ. კლაჲ, მნიშე. 1; ნიღნიღა ინსან ნ. ნიღნიღაჲ; უულაბზე არმანასულ ინსან ნ. უულაბ, მნიშე. 2; ფეე მანაშნო ინსან ნ. ფეე; ქტურან ინსან ნ. ქტურან; ცოფდნაჲქერ (ინსან) ნ. ცოფ; ნ. ცუნდურ ინსან.

— ჯ ა ნ., ნ ი ე., პ ი მ ს ა ნ ი ძ ი ძ.
(მესხ., ჯავახ.).

ინსაფ [აზ. ინსაქ] სეინდისი; სამართლიანობა; ზ ე ლ ს. უინსაფოჲ უსეინდისო, უსამართლო. ~ შენ რაჲურ (როგორი, რა) უინსაფო კაც ხარა!

— სამართლიანობა, მართლმსაჯულება; ჰუმანურობა, გულმოწყალება, თანაგრძნობა ნ ი ე.

თა ნ. ი (1).

იპლაკუნ მტერია. ~ ვარდ უმ (რომ) ცუმ (ცეცია) ი, გურგალ რამ უმ ჩევის (ჩჩება) ი, ოგემას (აი ამას) გაჭეჩე, იმაში ბილ რამ არის, ეესი (აი ეს არის) იპლაკუნ. ეეს კისერში თუ წოტს ინსანს (აღამიანს), კისერ იწრე (იწეება).

იქაზა [აზ. იქაზა] ნებართვა.

— ექაზა ჩ ი ქ ო ბ.

იელას [აზ. იელას] კრება. ~ იელას იწყვისი; იელას გაქეთვეა კრების მოწვევა. ~ ფაჩაზ (ნ.) იელას აქეთვეს.

ირში (ირმევიან) სახეა წინდის ჰრელი ერთგვარი (ქსოვისას ირმის სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდის ირმევიან წინდაა ანუ ირმევი სახე წინდაა ეწოდება.

ისაბ ნ. პისაბ.

ისალევს ჩანსაღდება, ჩანმრთული ხდება, ~ ჩონ ყმაწულ ვეხლა ისალევს დაა (ჩვენი ბავშვი უკვე ჩანსაღდება). ისენ ისინი.

— შ ა ნ. რეც., შ ა ნ. გევეს.

ისერ(თ), ისიერ, იმერ(თ), იმიერ სხვა, მეორე. ~ დიდ ზმაა იმაღლის, ისერ ზმეე გადიან, მიდიან; პატრა ზმაა უულაბზე ისერ ზმეევი რაზია ქნილან (უმცროსი ძმის სიტყვაზე ის სხვა ძმებიც თანახმა ყოფილან); ისერ ქალევიც გომრულდენ; ისერთ ქობ მაღლ; მინდ ერ რამ გაგაჩაო, ამმა იმერ (|| იმიერ) ზმევეს არ უთხრო! (მინდა ერთი რამ ვაგიმხილო, მაგრამ სხვა ძმებს არ უთხრა!).

ისი ის არის. ~ ჩემ თეთრ მანაპარ ისი (ჩემი ფულის მომპარავი ის არის).

ისიან იგივეა, რაც იმიან; ესიან-ისიან აქეთ-იქით. ~ ესიან-ისიან მიწეე (მცწები) მაგათ უჭერიაყ.

[სინ. იქ(ი)თიან;]საპირისპ. ესიან; ამიან; აქ(ა)თიან].

ისიერ ნ. ისერ(თ).

ისიე, აახიე ისეე. ~ ისიე ის (|| აახიე აახ) ეყო (ისეე ის იყო).

— ისიე იგივე ს ა ბ ა.

ისიოთ ჩით ერთგვარ; ძველებური ჩითო, წინათ ამისაგან ქალის პერანგებს ეწოდენენ.

ისმარიშ [აზ. ისმარიშ]: ისმარიშ გ(ო)-მოზგავნაა შეთელა, დაბარება რაიმე ამბისა ვინმესთვის სათქმელად, გადასაცემად, შესატყობინებლად. ~ ნაზიას ისმარიშ გამოტზგავნი, აეტობუსით რამ-მამ გამმზგავნი, დახტუთაე (ნაზიას შემოუთელა, აეტობუსით რალაქევი გამოვგზავნე და დახვდიოთ). ისმიია თოფის ერთი სახეობათაგანი. „ნადირობისას ხმარობდნენ ჩასმა თოფებს (ტალიან თოფებს), რომელთაგანაც უფრო მეტად გავრცელებული იყო: მუჯარაა, ბაზალაა, ისმიია, ისტამბულ, ყირი...“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ისპირაა იგივეა. რაც ათუმაქ.

ისპირტ სპირტი. ~ ლაფ მაგარ არაყზე ამბოვენ — ისპირტ არაყიაე (სპირტოვით არაყიაო).

ისრიმ ნ. უსრტმ.

ისტალავა [რუს.] სასადილო. ~ წამიყონა ისტალავაში, პურ-რამ მაჭამა.

ისტამბულ 1. სტამბოლი. ~ ბეტრ აღგილევში ყოფიარ: ისტამბულში, პარსეთში, დაღისტანში;

2. ერთგვარი თოფი.

— სტამბოლი მ ე ნ თ., ჳ ი ნ ჳ. ხევეს.

ისტაქან ნ. ესტაქან.

ისტიფაა ერთგვარი აბრეშუმის ქსოვილი, ოქრომკედლი ნაქსოვი, ბზინავს. ~ ისტიფაა ზარიან (ნ. ზარ) ფარჩაახ (ქსოვილია), შიგ ზარეე აქ, წყინავს (ბზინავს), იტყუ შენ (ასე იტყვი, თითქოს) სიმიტ გაყეთულავ, შიგ გულაბათუნ (ოქრომკედი) აქ.

ისტიფაა სახეა წინდის ჰრელის სახე.

ისტოლ [რუს.] მაგიდა. ~ ისტოლთან უღვეიან.

— ახტოლი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ.).

ისფერ მოშავო-მოყავისფრო ფერი (თქმის ჩვეულებრივ მატყლის ძაფზე ან ასეთი ძაფისაგან მოქსოვილ რამეზე). ~ აკელი კარწახში (წენგოში) შანალებ შავ ბაწარს ისფერ ეზახიან, ამმა (მაგრამ) თავშაში (ნ.), ჟანღაროში (ნ.) შანალებს — შავ ეზახიან.

ისფირა ღერაჲ ერთგვარი მუწუკი. ~ ისფირა ღერაჲ გომოდის აეჭიქემი (აი ამ ადგილებში), ყურთან ქრშ, ზედაპირა კეპტევე (ზედაპირზეა), თავიგბილა (ნ.) ღერაჲ კი შიგ კეპტევის (არის), დილ ამბიჯარ, მირასი (ძალიან ფინთი რამაა, ოხერი).

ისფირთ წითელი ქარი (აგადმყოფობა); ზ ე ლ ს. ისფირთიან: ცხურ ისფირთიან აქ.

ისფრა ქლიავ, ისფრაჲ ქლიაეის ჭიშია ერთგვარი. მოშავო ფერისაა, გვიან მწიფდება.

— ისფერი შ ა ნ. რეც.

იტალიან 1. აბრეშუმის ქიის იტალიური ჭიში;

2. ასეთი აბრეშუმის ქიის დიდი, თეთრი პარკი. ~ ჩონთან სამეურა (სამგვარი) პარკ არის: იტალიან — თუთრ, დუდრუან პარკი (დიდი პარკია), კირკინაჲ — წრულ, ყუთოლ-წითელ ფერზე პარკი (მოყვითალო-მოწითალო ფერის პარკია), ერთიჲ ქაპუნ, ჰენი (ანუ) წონე პარკ.

იტყუ შენ, უტყუ შენ სიტყვის მასალა: ასე იტყოდი, ასე იტყვი, თითქოს, ვითომ. ~ იმეურა. მუშოივს, იტყუ შენ, ყველავე; ე ქალ ვრეურა მკრრტავდა მე, უტყუ შენ, დიდი ხნი ნაცნოვი; იტყუ შენ დამიბარევა, მოჯდა (თითქოს დამიბარებიაო, ისე მოვიდა); [სინ. შენ იტყუ].

იფლიგ [აზ. იფლიქ] ორგანიზმის ძაფისებრი შემადგენელი ნაწილები, ბოქკოები. ~ მეტი მუშოივით წელი იფლიგ გამიწყდავე; ზიმი რამ აღევაშიც ამბოვენ — იფლიგვე დამიწყდა; „ლაჟ (ნ.) დანაგებ სახლში ზროხას ფეყ უტორღევოდა, იფლიგვე ვუწყღევოდა, ამ მიბე ლამ დაყრაჲ შამაიღეს“ (შ ი ნ ა მ რ ე. წ ე.).

იფნიან 1. ადგილი, სადაც იფანი იზრდება მრავლად.

2. ტ ო პ. მინდვრის სახეწლოდებაა.

იქავ იქვე.

— ქ ი ნ ქ. ვაჟა, ნ ი ე.

იქავრელ იქაური.

შღრ. აქავრელ; მანდაერელ; სადაერელ.

— იქაველი ქ ა ჯ., იქაურელები ნ ი ე.

იქათან(თ), იქაჲ ნ. იქიათი(თ).

იქთიან ნ. იქ(ი)თიან.

იქთიანაჲ ნ. იქ(ი)თიანაჲ.

იქთიანი(თ) ნ. იქ(ი)თიანი(თ).

იქთონ, იქთონ ნ. იმთონ.

იქთონ(ნ)ხან ნ. იმთონ.

იქილიას(ი), იქილიეს(ი) ხელახლა, ხელმეორედ, თავიდან. ~ მოათ, იქილიესი ღოჯბასოთ (დაენაძლევდეთ)!; შენ თავ იქილიასი გომო ზგაენიანეა ნაღილე დაწერულა? (ხელმეორედ გამოუგზავნიხართ ზლაპრების დასაწერად?); იქილიესი ღოჯწყევე კაკი უშკოლში (სკოლაში) სწავლაჲ; იქილიას უბრუნდევინ ღოჯლიან (ნ. ღოჯლ) ცხოვრევეს; იქილიეს იწყოვს ქორწილს.

იქ(ი)თიან [←იქით + -იან (ნ.)] 1. იგივეა, რაც იმიან, მნიშე. 1. ~ გადააქონ იქითიანი (გადააქეთ იქითა მხარეს, იქითყენ); იქითან დედექ! (იქითა მხარეს დადექი!); ქათამ საბუღარში დაქლომაში, კრრცხ დაღრვაში თავზე სადაყაჲ ივლევეს (ნ. სადაყაჲ შ(ო)-მოვლევეაჲ); ზალახს-რამს, რადე არის საბუღარში, ააქს (იღებს) ტუჩით (ნისკარტით), ივლევეს, კისერს აქათიანიც (კისრის აქეთა მხარესაც) ავღვეს, იქითიანიც (იქითა მხარესაც) ივღვეს;

2. იგივეა, რაც იმიან, მნიშე. 2. ~ იმი სახლ ცუტქულ იქითიან თარაფში არის (იმისი სახლი წისქვილის იქითა მხარეს არის); დიდ გუბ თხილიანი თას იქითიან ხარეშია; აქ(ა)თიან-იქ(ი)თიან აქეთ-იქით.

[სინ. ისიან]; [საპირისპ. აქ(ა)თიან; ესიან; ამიან].

იქ(ი)თიანაჲ იქითა, იქით მყოფი, იქითა მხარეს მყოფი. ~ იქითიანა რზრში ცხორ ზოვნის.

ნ. -იანაჲ; შღრ. იქ(ი)თიან.

იქ(ი)თიანი(თ) [←იქით + -იანი(თ) (ნ.)] იქითა მხრიდან. ~ ხალყ აქეთიანი-

თაც მილიოდნენ, იქითიანიოც მილიოდნენ.

იქიათი(თ), იქია, იქიათი(თ), იქია იქიდან. ~ იქიათი მე მოაღვე წყალს (იქიდან მე მოვიტან წყალს); ქალ გამააპარა იქია (ქალი გამოიპარა იქიდან); ექიათიაც (აქედანაც) ცარიალ წაჭდა, იქიათიოც ცარიალ მოჭდა.

შდრ. აქიათი(თ).

— იქით შ ა ნ. გვეს.

იქნევ (←იქნება) 1. ნ. ქნაჲ;

2. დასტურის სიტყვაა: კარგი! ევთილი! შეიძლება. ~ შენ ჩემ ტამს-მუხ ჩაჲც, ის შენ თავ ვერ საცნოველი (ჩემი ტანსაცმელი ჩაიცვი და ის შენ ვერ გიცნობს)! — იქნევ!; არ იქნევ არ შეიძლება! ~ გადამ (ვაემამ) მიიხრა: რა იქნევა, დღევე ერთმერთივ სადამ ნოხოთა? (არ შეიძლებაო, დღეს ერთმანეთი სადმე ვნახოთო?); არ იქნევა არ შეიძლება (საზოგადოდ). ~ ქორწილში ნიშანულ ქალ მარაქაში არ იქნევა (დანიშნული ქალი მარაქაში არ შეიძლება იყოს).

იქრამდინ, იპქრამდინ იქამდე. ~ იპქრამდინ ჩონ (ჩვენი) იყო მიწაჲ, ექსლა სხუსი (სხვისია).

შდრ. ექრამდინ.

იქწორ(აჲ), იმწორ(აჲ), იმსწორ(აჲ), იმქწორ(აჲ), იქსწორ(აჲ) იმოდენა, იმხელა. ~ ი მენაგ იქწორაჲს, ხალციც თუ დეედივა, ვერ დაახწვეელი (ის ვენახი იმოდენა, ხალხიც რომ დაესიოს, ვერ გაათავებს).

შდრ. ამ(ს)წო(ს)წორ.

იღან [აზ. ახლან] არნაღი, ბზისა და ხორბლის შესახვეტი ტარიანი ხს იარაღი კალოზე.

იყო: ნ. მისაც იყო, მინც იყო; რაჲც იყო (რამ), რასაც იყო (რამ); -ც იყო ნ. -ც; ზაჲც იყო (რამ), ზასაც იყო (რამ) ნ. რაჲც იყო (რამ).

იყოდეს იყოს; ყოფილიყო. ~ გმელ უნდ იყოდეს (|| ეყოს) (ხველი უნდა იყოს); არ უშოედნენ ბიწა ადგილსაც, ცარიალ იყოდეს (არ უშეებდნენ პატა-

რა ადგილსაც, ცარიელი რომ ყოფილიყო), ბუთუმგან (ყველგან) თესავდნენ. **იშილ** [აზ. იშჩგ] სინათლე. ~ დალაშევამი ღოტნახიყ ერ იშილ, ამ იშილზე. წასულან; ზ ე დ ს. იშილიან სინათლიანი. ~ ქარვანყირან (ნ.) მაგარ იშილიან მასკულაჲს (დიდსინათლიანი ვარსკვლავი); გამქრიაზ იშილ დიდი, ძლიერი სინათლე. ~ გამქრიაზს მაგარ იშილზე ამბოვენ; იშილ ვარდევ ნათდება.

— სინათლე, სხივი, ნაპერწყალი; ლამპარი, სანათური; ლამპა, ჩირალდანი; ნათელი, განათებული ნ ი ე; იშილი: იშილი ქნა იტყვიან, წვიმის შემდეგ რომ გაანათებს. გამოდარებინ ნიშანია მ ე ნ თ. იშილი: თუ წვიმამ საგრძნობლად გადაიღო და ცაც გა მოჩნდა, ამბობენ იშილი (←იშილი← იშილია) უ თ უ რ გ.

იშკაფ [რუს.] შკაფი.

იშოვს ნ. ომოშმაჲ.

იშპილკა [რუს.] შპილკა, სარქი, თმის ჩხირი.

იშპიშკა [რუს.] ასანთი.

იშტა [აზ. იშტაჲ] მაღა. ~ იშტაჲ არ მაქ; **იშტაჲთი** (იშტაზე) მოქრიაჲ მაღის დაქარგვა. ~ იშტაჲთი თუ მაჲქერ, იმაშინ დიღლაზე შაჲ ჩათქ! (შაბი ჩაყლაპე); **იშტაჲთი** მოქრილ, პეჩრამ არ შკამს (მაღა დაუქარგავს, არაფერს არ ქამს).

— მ ე ნ თ., შ ა ნ. ვაჲ II, ქ ყ. იშტაჲი, იშტაღი ნ ი ე.

იჩირქევ ნ. დაჩირქევაჲ.

იცილინევს ნ. ცოდნაჲ.

იჭირევის ნ. დაქერაჲ, მნიშვ. 6.

იხტიარ [აზ. იხთიარ=უფლება] 1. უფლება. ~ შენ რა იხტიარ გქა, ემას ლაპარიოყე?

2. შეძლება, ქონება, სიმდიდრე. ~ ჩემ მამაჲ მოკლდამაში კაჲ იხტიარ გოქონდა (გვექონდა); ჰაჲც (რაჲ) იხტიარ აქონდა ემ კაცს, აჲმ (აი აჲ) იხტიარს აგრუქებს (აგროუებს) ი ქურდ, თავი შინ მიტანს (მიაქვს); ე ჩემ იხტიარი ნახვეერ თქრნებ იქნეს! (ამ ჩემი ქონების ნახვეარი თქვენი იყოს!).

იხტილათ [ახ. იხტილაძ = უთანხმოება, კონფლიქტი] საუბარი, ლაპარაკი. ~ ეკ სემამს, მავი იხტილათს ნუ იყერეთ! (მავ სულელია, მავის ლაპარაკს ნუ იყერებთ!); **იხტილათ მოპარაჲ** ვინმესათვის საიდუმლოს გამოტყუება, დაცდენინება. ~ ეთქოთ, მე შენგინი (შენგან) ერ რაჲმი გაგეჲაჲ მინდ. შენ არ გინდ გამხილეჲაჲ, აჲმა მე იერეჲ დავიკირ ლაპარაკში, გათქმეინ ბუთუჲ რამ, იმეჲრა გათქმეინ, რუმ შენ ვერც კი გაჲგ. ეესი (აი ესა) იხტილათ მოპარაჲ; **იხტილათ ქნაჲ** საუბარი (საუბრობს). ~ პიწწა ხან იხტილათ ჰქონით (ცოტა ხანს ვისაუბრეთ); **იხტილათ ქნი-ქნი** ლაპარაკ-ლაპარაკით, საუბარ-საუბრით. ~ იხტილათ ქნი-ქნი წაღდენ; **იხტილათ ჩედის** საუბრობს, მუსაიდობს. ~ ე დეკაც მიე მრზრბლრეისა, იხტილათ ჩედის.

— **იხტილატი** (არაბ. იბტილათ „უერთიერთობა“, „ამხანაგობა“) თანამუსუფრეობა, მეგობრობა ქინჲ, ვეჲა.

აქმარეჲ (←იხმარს) ხმარობს. ~ დილაჲ გათენეჲაში, ახალ იშიღ რუმ ვარდეჲ (პირველად რომ ნათდება), აჲმიბე (აი ამანე) აჲმოჲენ: უთენ-უთენ (||უთენზე) აქ დეჲქ, წეველიე-ზოგიეჲ იგმარეჲს — გარიერაჲზე აუ-დეჲქ, წეველიე.

აჲო (შორისდებ.) იჲ!. ~ იჲო, ჰათარ (რა) ლამაზა ე ქალ!; იჲო, როგორ ლამაზ გორც აქნ ემ ცხენს.

— ჯ ა ნ., იჲი! აი! აბა! შეხედე! ქინჲ. ვეჲა.

აქრამდინ ნ. იქრამდინ.

კ

კა ნ. კაჲ, მნიშე. 3. **კაბაჲ:** კაბი წარაჲ ნ. წარაჲ, მნიშე. 2. **კაბერკოტ,** კაბირკოტ [რუს.]: კოვერკოტი. ~ ჰათარაკუმ ტამსომოზ ეცოს, თუნდ შიოტ იყოს, თუნდ კაბერკოტ (||კაბირკოტ) იყოს, წყლითაც, ტალახითაც გარაჲ გაღდეს ჟილაგდარ (რო-

გორი ტანსაცმელიც არ უნდა ეცავს, გინდ შევიოტ იყოს, გინდ კოვერკოტი, წყალშიც და ტალახშიც უნდა გაეიდეს ჭილაგდარი).

კავ (1) ნიენიე, სახლის სახურაჲზე თავხის ანუ საყვივის პერჲენდიეჲულარულად დახრილი ერთი იმ კოქთავანი, რომელზედაც დამაგრებულია სახურავის ლარტყები. ეს კავები ზემო ბოლოთი ერთმანეთთანაჲ შეერთებული, ხოლო მეორე, ქვემო ბოლოთი ეყრდნობა შენობას და ქმნის სახურავის ჩონჩხს. უწინ, ლურსმანი როცა არ იყო, კავების ბოლოები ერთმანეთზე შემდეგნაირად მაგრდებოდა: კავს ერთი ბოლო გახერტილი ჰქონდა. მასში იყო ჩაყრილი მეორე კავის დაჲდეჲეჲული ბოლო იმგვარად, რომ ეს უკანასკნელი პირველს გამოსდებოდა და მასში ჩამაგრებულიყო. იმ ბოლოგახერტილ კავს, რომელიც მეორეს იჲერდა, დედალ კავ ერქვა, ხოლო მეორეს, რომელიც მას გამოედებოდა, ანუ დაჲდეჲეჲულბოლოიანს — მამალ კავ. ~ კავეჲ ორჲურაჲს (ორგვარი): დედალ კავ და მამალ კავ. მამალ კავს კაწეჲს (ქდეჲს) უკეთედენეჲ, დედალ კავი (კავის) გავრტულ თარაჲში (მხარეში) აზრწანდენენ (აჲერენდენენ), გაღმააბრუნედენენ. მამალ კავი კაწ (ქდე) მეედეოდა (გამოდებოდა), კაჲგორა (კარგად) მაგრდეოდა.

— ჯ ა ნ., სახურავის ლატანი, კოქების ლარტყა, რომელზედაც ჩალა, კრამიტი და მისთ. იხურება მ ე ნ თ.; იმ ხეებს ეძახიან, რომელზედაც სახლის სახურავია დალაგებული ე ლ., სახურაჲზე დაწყობილი ლატნები კრამიტის (ყავრის...) დასამაგრებლად ქინჲ. ვეჲა.

კავ (2) წინდაზე ამოქსოვილი კავისებური სახე. ~ წინდაზე კეჲტეჲ დიდ კავ, პატრა კავ; კავი (კავიან) წინდაჲ ერთგვარი წინდა, რომელსაც ტერფზე კავები აქვს გამოყვანილი. ~ კავიან წინდაზე კავ კეჲტეჲის (არის) ფეჲ და ნადგამ ადგილშ (ფეხის დასადგამ ად-

გილში, ანუ ტერფზე), წინ სხო სახეეე კეპტევ.

კავლუა კავი, კაუქი. ~ კავლუა ბალ მანდრეკ რაამი (მოსადრევი რაამა); ისენ აქეთვეენ ერ კავლუს, ემ კიდბანს თავიანთსყენ ათრევენ; ზედ ს. კავლუაან კავიანი, კაუჭიანი; სარალი კავლუა ნ. სარალა.

— კავლოა ჟ ა ნ.

კაკ ტ ო პ. ასე უწოდებენ ინგილოები სოფელ კახს, ინგილოებით დასახლებულ რაიონულ ცენტრს აზერბაიჯანში.

[სინ. კახ-ინგილო].

კაკალ ნ. კიჩკიტ კაკალ; ტუუან კაკალ; ჩონგურა კაკალ.

კაკალაა: თოლი კაკალაა ნ. თოლ, მნიშვ. 1.

კაკა ნ. კარაკაკაა.

კაკარ ლამეა, ყაყარო ლამეა, კაკარ ნათელი, მთვარიანი ლამე. ~ კაკარ ლამეას (||ყაყარო ლამეას) — ამბოვენ, რახანც ლამაზ, თორიან ლამეას (კაკარ ლამეა || ყაყარო ლამეა — ამბობენ, როცა კარგი, მთვარიანი ლამეა).

— კაკარ ჟ ა ნ., ს ა ბ ა.

კაკისთავ, კახისთავ ტ ო პ. სოფელ კაკის ანუ კახის ერთ-ერთი უბანი, სოფლის თავში მდებარეობს.

კაკლიან ადგილი, სადაც ბევრი კაკლის ხე დგას; კაკლის ტყე.

კაკლოვან თამაშოვაა კაკლობანა (თამაშობა).

კალაპოტ ლაბაში, ფეხსაცმლის (უბთავრესად ქალამნის) ძირზე გამოგლეჯილ ადგილას ჩაფენილი ტყავის ნაჭერი. ამავე დანიშნულებისათვის გამოყენებულ ქსოვილის (შალის, ნაბდის, წინდის ან მისთ.) ნაჭერს „ბანდი“ ანუ „ქალში ბანდი“ ეწოდება. ~ დანაგლეე ადგილში ქალმანს უგვევენ კალაპოტ. ე ეს ზოლ ქალმნი ნაჭერი, პე სხო ტყავი (აი ეს ძველი ქალამნის ნაჭერია, ან სხვა ტყავია).

— ტულაპი მე ნ თ.

კალეტ [რუს.] ვალეტი.

კალოა (მრ. კალიევ, კალშეე) 1. კალო.

~ კალოა თარვალ (კალოზე გაკეთებული ტალავერი ანუ თალარი); კალოა მოგრუტევაა კალოზე ვალეწილი პურეულისათვის თავის მოყრა, ერთ ადგილას მოგროვება; კალოა უღელ ნ. უღელ; კალოა ქცევაა ვალეწვის დროს გასალეწი პურისა თუ სხვა რამის ნიჩბით გადაბრუნება, გვერდის შექცევა, რათა კალოზე დაყრილი პური თანაბრად გაილეწოს. ~ კალოა გაალეწელა (გასალეწად) კევრ აყენევენ, ლეწენ. გალეწაში კალოს ნიჩბით უქცევენ, ნამეაა კიდემ ილეწვის, კიდემ უქცევენ. ეემას ეტყუნ კალოა ქცევაა (სინ. ქცევაა). — კალოს ქცევა მე ნ თ.; კალოა (კალოში) ჩაგდევაა კალოს ჩაშლა, კალოზე ძნის გაშლა გასალეწად.

~ კალოს უგდევენ: კალოზე დაბადი (ფიწლით) ჰაშანგ (ნ.) შლიან; კალოში ჰაშთონ ფენეაა ჩაგდინაყა? (კალოზე რამდენი ხელეური გაგიმლიათ გასალეწად? — კალოს ჩადგბაი ხ უ ბ., კალოს ჩადგმა ძ ო წ.); კალშეევი დროა კალოობის დრო;

2. მრ. კალიევ, კალშეე ტ ო პ. ადგილია, სადაც უწინ კალოები ყოფილა; ნ. არახსანაა კალოა; ნურავიან კალიევ (კალშეე); ჩადი კალოა.

კალოა სხალ მსხლის ჯიშია, კალოობის დროს მწიფდება, შავი გული აქვს. ~ კალოა სხალ კალოა დროზე მანაწეე სხალი (კალოობისას რომ მწიფდება, ის მსხალია), ბევრ სხალ არ იწეე ამ დროზე.

— კალოს-სხალი შ ა ნ. რეც., კალოს (მ)სხალი ძ ი ძ., კ ე ტ ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

კამაშ ტიალი, ოხერი, არვარგი, გამოუსადეგარი (პირუტყვი).

— ჟ ა ნ.

კამმეჩ კამეჩი; ნ. ლაჩინ კამმეჩ.

— კამმეჩი შ ა ნ. ვაქა II.

კამმეჩი ფაულაა, კამმეჩაა ლობიოს ჯოში ერთგვარი. დიდი ჩენჩო აქვს, მარცვალი მსხელი, ცოტა უგემურია. იგი

სხედასხვა ფერისა შეიძლება იყოს.
— **კამეჩი** ფაულა მაყ.

კამპეტ [რუს.] კამფეტი; ნ. სასტულო
კამპეტა.

კამპეტა სხალ, კამპეტამ მსხლის ჭიშია
ერთგვარი. მოგრძო ფორმა აქვს და
ტებილია.

კამპეტი სახეა წინდის ჰრელი ერთგვარი
(ქსოვისას კამფეტის მსგავსი სახეებია
გამოყვანილი); ამგვარსახეებიან წინ-
დას კამპეტი სახე წინდაა ეწოდება.

კან ცომის გასაბრტყელებელი მრგვალი
ფიციარი. ~ ემას თათრევიც კანს ეზა-
ხიან.

კანავ [რუს.] თხრილი.

კანავა (კანვა) სახეა, კანავა, კანვა
წინდის ჰრელი ერთგვარი, კანვას წა-
ავავს; კანავა სახე წინდაა, კანავა,
კანვა კანვისებურად ნაქსოვი წინდა.
~ კანავაა შაქნაში (მოქსოვისას) ერ-
თოლ ომოლიაყ, შიბ (ნ.) ჩოტყრიაყ
(ჩაუსვამთ), მეორე თოლ ომოტლიაყ,
შიბ ჩოტყრიაყ.

კანაუტ ნ. ყანაუტ.

კანვა ნ. კანავა სახეა.

კანკალა, **კანკალა** ღობეა წენლის არახ-
შირი, არამკიდრო ღობე. ~ თხლა
დანაწანს კანკალა ვებნევით, სქლა და-
ნაწანს—ტყრუშულ; ჩონ დილოიგი ღო-
ბეას კანკალა (ჩვენი ბოსტნის ღობე
არის კანკალა).

— **კანკალა** ღობეა ხ უ ბ.

კანონიან კანონიერი, კანონის დამცე-
ლი, სამართლიანი. ~ კანონიან ინსან
(ადამიანი) ეებსა არ ალის ჰეჩმინამ
(არავინ), ჰარქესან თავიანთუნ ფხლენ-
ჰენ (თითოეული თავისთვის 'გლეჯს',
იხვექს).

კანტუნოვა ქანქარი, ნძრევა, ქნევა. ~
ქელლას აკანტუნეს (თავს აქანქა-
რებს, აქნევის); ზ მ ნ ზ. კანტუნ-
კანტუნი ქანქარ-ქანქარით. ~ ქელ-
ლაა კანტუნ-კანტუნი დვას (თავის ქან-
ქარ-ქანქარით დვას).

კანწუნოვა, **კანწუნ** წმეტუნი (ძალ-
ლისა). ~ ზალდ კანწუნოვს; იკანწუ-
ნა, იკანწუნა, წაჭდა; ზალდი კანწუნი
გმაა მოლის.

კაა, **კაა** 1. კარგი. ~ კაა კაც; ჩემ მანა-
ლევ (ჩემი მოტანილი) ვორც კაა იურა?
თქონ რუმ დედაა მამიკალით, კაა
ჰქენთა?; კაა არ მაშდის არ მომწონს.
~ კაა არ მაშდის ე საქმეა (არ მომწონს
ეს საქმე); თუთაა და კიტრ კაა არ მამ-
დის (არ მომწონს, გემოს ვერ ვუგებ);
კაა დღეზე გასტლამა ნატერის, სურვი-
ლის ასრულება. ~ კაა დღეზე გრველ,
დეკაც უთხოვენ (ნატერა ამისრულდა,
ცოლი ვითხოვე); კაა დღეზე ნუ გა-
ხოლ! წყევლაა: ბელნიერ დღეს ნუ
მოესწრები!; კაა დღეა ბელნიერი, სა-
სიხარულო, სადღესასწაულო დღე (—
მ ე ნ თ., ბ ე რ., ძ ო რ.); კაა თავზე
უოფნაა (დგომამ) ნ. თავ (1), მნიშე.
5; კაა მაშდის მომწონს. ~ კაა მოგ-
დისა? (მოგწონს?); კაა-კაავე, კაა-კა-
ევ ვუთხარ ლაზითიანდ გამოვლან-
ძლე; კაას ა) კარგია. ~ ე წყალ კაას
(კარგია), დალიე!; კაასა ჩემ მანაწურტ
ვარდ; გროლი გელში მოყლომას ინსნი
გელში მოყლომამ კაას (ადამიანის ხელ-
ში მოყვდომამა 'უფრო კარგია', სჯობია).
(— კაიას ხ უ ბ.); ბ) იგივეა, რაც კაა.
მნიშე. 3. ~ მოხროლა ხტალ? — კაას,
მაასლოვარ (კარგი, მოვალ); კაა-ფინთ
ავი და კარგი. ~ კაა-ფინთ მაგამ
არ იცის; კაა-ფინთ ვერ იგვეს ('ავსა
და კარგს ვერ არჩევს'); შენამ კაა დღე-
ზე ნუ გახოლი (წყევლაა: შენამც არ
მოესწრო არაფერს კარგს!).

— **კაა**, **კაას** ჯ ა ნ., კა, კაი შ ა ნ.
გვეს., კა ღ ო ლ., კაა უ თ უ რ გ.,
კაი ჩ უ ბ., ე ღ.;

2. **კარგად**, **ჯანმრთელად**. ~ როგო
ხართა? კაა ხართა? (კარგად, ჯანმ-
რთელად ხართ?); შენ კაა არ ხარ (კარ-
გად არ ხარ, შეუძლოდ ხარ), ჰაბტა?
(რატომ?); ვადაა ამ დღეითი წყრტავს
(ვაჟი ამ დღიდან ვადაწყვეტს), რუმ ის
ავედ არა (არაა) და თავი თავს ჰამმეშა
(მუღამ) კაა თლუტს (კარგად, ჯანმრთე-
ლად თელის); კაანა? კარგად არიან?
~ კაანია ისენ?; კაა გატლომამ კარ-
გად გახდომა, მორჩენა, გამოჯანმრთე-
ლება. ~ შენ წამალ არ გაქ, რაათი

კამ გააქვლებრა? (კარგად რისგან გახლდები?); ე წამალ იმა კამ გააქვლი (ეს წამალ ი იმას მოარჩინს); დიად (ძალან) ბერ დობტურეე მოსულრყენონ, შენ თაე კამ ვერ გეგვდაე (ვერ მოგარჩინეს), ამა (მაგრამ) მე კი კამ გაგვად (მოგარჩინე); კამ კეპტეე კარგად ხდება, რჩება. ~ წამალ დალევითაე დაა გადაე კამ კეპტეე (წამლის დალევითანაეე ვაეი კარგად ხდება); დედის გულ უსუსტდეე, კედემ კამ კეპტეის; კამ ქნაა იგივეა, რაც კამ გაქლომაა. ~ ავად ვარ, უეგარანი გორც თუ არ შკომ, კა არ უტქნეე (არ მოვრჩეები); შენ ზამე იმ ირემიზენი (ირმისაგან) ზეა (რძე) მაგიტანას, დაგალეენას, აა შენ მაშინ კამ საქნეხარაე (მორჩებოი); შენ ზმას ფულან (ამა და ამ) არწიეი ბაგალაა გორც თუ აკამ, კამ საქნელი (მორჩება), თუარდემ მაკლომელიაე (თუ არადა მოკვდებაო); წამალ დამილევეი, კამ ქნუეარ (წამალი დავლიე და მოვრჩი) — კამ ქნილ შ ა ნ. რეც);

3. კამ, კამ, კა კარგი!, კეთილი!, ჰო!. ~ კამ, შულო, არ ვიტირეე; თუ მაღა, რა კამ (თუ მოიტანა, ხომ კარგი), თუ არ მაღა, მე მივდ მაღელა (მე მიედივარ მოსატანად); ჩემთან მოხორლა? — კა! მუალ.

კამგორა კარვად; კარვა გვარიანად, კარვა ლამაზად. ~ კამგორა იციხრა? (კარვად იცი?); კამგორა მუშოივს (კარვად მუშაობს); ერ კამგორა გომბერ, გომბენჩ (ერთი კარვა ლამაზად ვაეიბერე, ვაეეხი); ამას კამგორა ბდერტენ (კარვა გვარიანად სეემენ).

კამ-კამეე, კამ-კაეე ნ. კამ, მნიშე. 1. კამნია ნ. კამ, მნიშე. 2.

კამოვამ ნ. კამოვამ.

კამხ ნ. კამ, მნიშე. 1.

კამხთანამ ნ. -ტანამ.

კამხკანდარ ტოპ. მთაა სოფ. კანხში.

— უაიკანალი შინამ რე წე.

კამხკანდარი ღელეა ჰიდრ. ღელე კამ-

სკანდარის (ნ.) მთასთან.

კამხტანამ ნ. -ტანამ.

კამ-ფინთ ნ. კამ, მნიშე. 1.

კამოვამ, კამოვამ სიკარგე, სიკეთე. ~ შენ ემეე (ასეთი) კამ საქმეა მიყაე, სტუკლუს დამახწე (სიყვლილს გადამარჩინე), ერ კამოვამ მიყაე; აა პაქიმ, მე კარე (კვებები), ერ ზოლი და ერ ტყაე დგაეარ (დავრჩენილვარ), ჩემბე ერ მედათ ქენიე (მიშველე რამე), ერ კამოვამ მიყაე (ერთი სიკეთე მიყავი); ემამ პამ კამოვამ მიყოს? (ამან რა სიკეთე უნდა მიქნას?); მე ემ ღუნუაზე ბუთუმიბე კამოვამ მიქნი (მე ამ ქვეყნად ყველასათვის სიკეთე მიქნია).

[სინ. სიყაეაე].

ნ. კამ.
— კამოა კარგობა დოლ., კამოა სიკარგე, კარგი დოწ.

კამპარელაა ერთვარი წინდა, ფერადი ძაფებით ნაქსოეი.

კამეე კამიეი. ~ შენ ნახვერ კამეეა (ნახვეარ კამიად) გორც ვრნდა?; კამეე-კუაუე ცოტა ფული, კამიეები. ~ ცოტა კამეე-კუაუე მაქ.

კამლი ვაშლ ვაშლის ჯიშია ერთვარი. წერილია, არომატულია და გემრიელი. კამრამ ღია წითელი, რომელსაც მოყვითალო ფერი გადაპარავს. მას მხოლოდ ძანის ფერის აღსანიშნაეად ხმარობენ. ~ კამრამ ბაწარ.

— ნარგიზის ფერი ჯან., ყვითელმოწითალო საბა, მუქი წითელი, მუქი სისხლისფერი მენთ., კამრამ ღია წითელი ჰინჰ. ხეეს.; კამრამაი ყვითელი უთურა.

კამუნ, დეკამუნევა კბილის კბილზე ცემა, კბილების კაწკაწი. ~ სიცივი (სიცივისაგან) კბილებს აკაბუნეეს (აკაწკაწებს); აგე (ისე) მაგრა მაიკეედა, კბილევში მაკაბუნეედა (კბილს კბილზე მაკევიზებდა).

— დეკაბუნება, კაბუნი ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.); კაბუნი (ტურქებისა) ჰინჰ. ვაჟა, ნძრეეა, კანკალი შან. ვაჟა III, კამკუმი ხუბ., კამკამი ძოწ., კლაბუნი ძალდი რომ კბე-

ნას დააპირებს და ებილზე ებილს და-
ციემინებს შ ა რ ა შ.

კარ: კარ ღაკრაჲ ნ. ღაკრაჲ, მნიშვ. 1;
კარი ტალახ წაღვეჲა სწირი სტუმრობით
კარის ატალახება, თავის მობეზრება. ~
თქონსა მოსლით კარი ტალახ წაში
ლი, შამიბეზრევი თქონ თავ; კარი
ქან ნ. ქან; კარი ყბაჲ (←კარის პი-
რი) კარის წინა ადგილი, ვარეთა მხრი-
დან კართან მიმდებარე ადგილი. ~
კარი ყბაზე ჰაბე ღგეხარა, შიგ შოშოჲ
(კართან რატომ ღგახარ, შიგ შემო-
დი!); ჩონსა რაბე არ მორდი, კარი ყბა-
ზე ჰაბე ვტარევი? (ჩვენთან რატომ არ
მოდიხარ, ჩვენი კარზე, ჩვენი სახლის
წინ რატომ დადიხარ?) (შღრ. კარიპირ);
კარი წირაჲ კარის საყეტის მარყუყისეზ-
კრი ნაწილი, რომელშიც ბოქლოში არის
ამოყრილი; ასეთივე რკინის ჩამაგრე-
ბული რგოლი რაზის ჩამოსაცმელად;
ღმერთი კარ ვაღვეჲა ნ. ღმერთ; ნ.
ყორაჲჲ კარეჲ; წყლი კარ ნ. წყალ.

კარაზანაჲ ცოცხანა, ერთგვარი მცენარე,
ხმარობენ ყურძნის წურვისას საწნა-
ხელობი ჩასაფენად. ზოგჯერ ქვევრების
საპირედ, ხან კი ქვევრების სარეცხა-
ვდაც იხმარება. ~ კარაზანაჲ ერთგვარა
ალაჲს (ერთგვარი ბალახია), ყურზენ
ღაკრეთჲში ნაეში (საწნახელში) უგე-
ვენ (უფენენ); კარაზანაჲ ქვევრევი პირ-
ზეც ხურენ, ქეკჲა ზეჲტყენ ნუ ომოტ-
ღესაჲ; ქვევრეს სარცხითაც ორც-
ხავთ, კარაზანაჲათიც.

— მ ა ყ., მცენარეა, ქვევრების სა-
პირეთ ხმარობენ ჯ ა ნ.; კრაზანა (ბალ.)
ს ა ბ ა, კაქაქიანი ბალახია, ყვითელი
ყვავილი იცის, ქვევრის სარეცხად ხმა-
რობენ მ ე ნ თ., ქ გ ლ; გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ვ თ. (იმერ.); მ ო წ.

კარაკაჲჲ, ყარაყაჲჲ, ყარაკაჲჲ, ყა-
რაყაჲ, ყარაჲყაჲ, კაჲჲა, კაჲა, ყა-
ყაჲ ყურძნის დაავადება ერთგვარი.
ღიდი სიცხე იწვევს. მარცვალი ნაღ-
რეჲვად შაედება და ხმება. ასეთი მარც-
ვალი ღეინოს აფუჭებს, ამიტომაც მას
ტბილზე მოხლიან ხოლმე და ყრიან. ~

ყურზენ კარაკაჲჲ იქნე; ყარაკაჲჲ
ბულქოჲთით კეჲტევის (ღიდი სიცხ-
საგან არის); ღუნეჲ დაღვომას უჲან
(ღეინის დაყენების შემდეგ) კარაკაჲ-
ჲჲ (|| ყარაკაჲჲ) პირზე მოღის (თა-
ზე მოადგება), ცალკავლევის. ამას
ხლიან, ჰყრიან.

კარანტაშ [რუს.] დანქარი; ნ. ხიში კარან-
ტაშ.

კარაჲ: კარაჲი შაყრაჲ ნ. შაყრაჲ.
კარაწ მთის ყეველიანი ბალახი.
კართ-კურთ იგიეჲა რაც ზონზ-მონზ (ნ.
ზონზ).

კარიპირ ეზოს ნაწილი სახლის კარის წინ,
სახლის წინამო. ~ კარიპირ ჩაგეჲ;
ცოცხ მიწიან სახლ, მიწიან აჲჲან,
სასელოჲ (ნ.) ჩაგრა (დასაგველად)
გმაროვენ, ეაგს (ნ.) კი ოზრაჲ დაჲ-
გრაჲ. ცოცხით ტილაჲ (ტირველი)
ადგილევ, კარიპირიც იგრე (იგეჲა).

— ეზო შ ა ნ. რეც; კარისპირი სახ-
ლის მახლობლად საყანედ გაკეთული
და ამოძირკვეული ტყე, ახო ქ გ ლ
(ფშ.), სახლის გვერდზე მდებარე მა-
მული, „სამო-ოთხი ღღის სახსანიჲ“;
ეზო-მიღამო ქ ი ნ ქ. ვაჲა.

კარკარ 1. კრიალი, პრიალი (სუფთა ქუ-
რჭლისა და მისთ.).

შღრ. ვაკარკარეჲაჲ;
2. ნ. კარკაროჲა.

კარკარაჲ (1) 1. სარეჲელა (წისქვილში);
კარკარაჲ ჳიდ ნ. გიდ, მნიშვ. 4;
[სინ. სარაჲელაჲ];

2. გ ა დ ა ტ. ადამიანი, რომელიც
ბევრს ლაპარაკობს, ყბეღობს ან ბევრს
იციინს. ~ ბევრ ნალაპარიჲ, განაცი-
ნეე ინსნიბე (ადამიანზე) ამბოვენ —
კარკარა (|| ქარქარა) ინსანიჲ, ბეტრ
კარკაროვსაჲ (ნ. კარკაროჲა).

კარკარაჲ (2) წმინდა, ანკარა წყალი. ~
კარკარა წყალიჲ.

— კანკარა, კარკარა წმინდა, ანკა-
რა; არაღრმა, მარჩხა წყალი მ ე ნ თ.,
კანკარა ანკარა კ ა ი შ., კანკალო წმინ-
და, სუფთა, კრიალა; კანკალო წყალი
ბ ე რ.

კარკაროვამ, კარკარ, კარქაროვამ, კარქარ ბევრი ლაპარაკი, ყბეღობა, ან ბევრი სიტყვი. ~ ბევრ ნუ კარკაროვავ (|| ქარქაროვავი)

— ქანქარ ყბეღობა, მიქარვა ჟ ა ნ. კარკატან (მრ. კარკატნევე) ჩუარი, ძონძი, კონკი. ~ ბეჭედ ზმევა ნუ დახანან, ზედ კარკატანს ახევეს (ახევეს); დედეკაცმა წახივა (გახხვია) ყმაწულ (ბაეშვი) კარკატნეშვი.

— ჟ ა ნ.

კარმახ ნ. ყარმალ.

კარკატლია „უღუღი, მდარე“ (ჟ ა ნ.).

კარ-ფენჭარამ კარ-ფანჯარა; კარფენჭარამ ჩაგდევა ნ. ჩაგდევა, მნიშვ. 2.

ნ. ფენჯარამ.

კარში ტარევა ფადარათი, კუჭის აშლილობა. ~ ჩონ ყმაწულს კარში ატარევეს (ფადარათი აქვს); კახე მეგდევა კარში ატარევეს ინსანს (უმწიფარი ხილი აფადარათებს ადამიანს); წრიყ (ნ.) უჩნდე ქათამს, რახანც კარში ატარევეს, ამიბუაც (ამიტომაც) ქათმევეზე, ქუჭულევეზე კარში ტარევეს არ ომბოვთ, ამაზე დაწრიყიანევეს ომბოვთ; მი ო მ ღ. კარში ნატარევე ვისაც ფადარათი აქვს, ფადარათის მქონე: ~ კარში ნატარევე ინსნევეს ზრლ შუნდს უხარშენყ, აქმევენყ (იმათ, ვისაც ფადარათი აქვს, შვინდის კერკს უხარშავენ და აქმევენ).

[სინ. სიჩრალ].

კარწახ [ახ. დიალ. გარზახ || გარზახ || გარზახ] წენგო. ~ კაკლი კარწახში ბაწარს ღრბავთ.

— ჟ ა ნ., ნაკი ძ ო წ.

კასრ გულამოდებული მორისგან გაკეთებული ხის ქურჭელი (უმთავრესად მარილის, იშვიათად პურეულისა და სხვა მარცელეულის შესანახად). ~ კასრ ორეურამს (ორგვარი): დიდ და პატარამ. დიდში გროშ (მსხვილ) მარილს ინახენ, პატარაში — ბილ (წმიხნა) მარილს.

— ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), ქურჭელი არს ხისა სამწყემსო ს ა ბ ა; ხის ქურჭელი, გინა საწყაო ნახევარ

კოდისა გინა ორის ჩანახისა ჩ უ ბ., გამოფედრული მორისგან გაკეთებული მოზრდილი ქურჭელი. იხმარებოდა სობრდლეულის (ფქვილის) საწყაოდ ქ გ ლ, მომცრო კოდი (ხის მორი გულამოთხრილი და ძირ-გამოკეთებული), რომელიც ყველისა და ერბოს შესანახავად იგმარება შ ა ნ. გევეს.

კასრი საყტარ ერთ-ერთი უძველესი ქართული ეკლესია სოფ. კახში, რომელიც მეფე არჩილს მერვე საუკუნეში აუშენებია. „ძველად ამ ეკლესიასთან დიდი დღესასწაული სცოდნიათ. ამ იყრიდა თავს მთელი საინგილო, მოკიდოდნენ შორეული სოფლებიდანაც კი. ამ დღესასწაულისათვის საგანგებოდ გამართული უზარმაზარი ქვეერი დღესაც არის დაცული ეკლესიის გვერდით. ეს ქვეერი მიწაშია ჩაფლული, ერთ მხარეს მიწა აქვს ჩამოცილილი. მას ოგეანი ჰქონია გაკეთებული. რადგან ძნელი ყოფილა ზევიდან ღვინის ამოღება, აქედან უდგებოდნენ და ისე სვამდნენ თურმე. ტბილი საზღვად შოღ სოფელს მიჰქონდა ხოლმე, ყოველ გვარეულობასა და ოჯახს. კაკში მაშინ 1000-ზე მეტი მეკომური ყოფილა, თითო მეკომურს არა ნაკლებ ექვსი ჩარეჟისა მიჰქონდა და მხოლოდ აღდგომის მესამე დღეს, სამებობას, როცა ამ ეკლესიის დღესასწაული იყო, მოხდოდნენ ხოლმე. დღეს ეს ქვეერი უპატრონოდ არის მიტოვებული და ნახევრად ქვებით არის ამოკსებული. მცხოვრებნი ამბობენ, ასი ჩაფი ღვინო ჩადიოდაო. ეკლესიისავე გვერდით დიდი აკლდამაა, რომელიც საესეა ადამიანთა ჩონჩხებით“ (ე დ ი ლ ი, გვ. 161).

[სინ. სამება, სამები საყტარ].

კახტანამ ნ. — ტანამ.

კატარ იგივეა, რაც გულგაზ, მნიშვ. 2. კატაფხელამ ერთგვარი მცენარე, ცდრე გაზაფხულზე იშლება.

კატაწნორამ მღვანელი, წნორს წაავავს, ყვავილს კატის კუდივით იყვებეს.

— მ ა ყ.

კატიბილა [კატის + აზ. ხელ=ულვა-
ში] ერთგვარი წინდა.

კატითავა ხხალ, კატითავა მხხლის ჯი-
ში ერთგვარი. მრავალი ღორმისა და
სქელი კანი აქვს. ზამთრულასა ჰვავს,
მოყუთალო-მოშავოდ მწიფდება.

კატიყულა 1. ღეტვის ერთ-ერთი ჯიში.
~ კატიყულა თავ ომოპტანავს (თავს
იკეთებს) კატი კუდივით (ნ. ფრტ).

[სინ. ყუშოტი];

2. შემოდგომის ბალახი ერთგვა-
რი.

— ყვითელი ძურწა მ ა ყ.

კატუნი-კატუნი ნ. კატუნოვა.

კატუნი 1. თავის მომაკატუნებელი.

შღრ. კატუნოვა;

2. ფეთხუმი, უსუფთაო და ულაზა-
თო ქალის ეპითეტი.

კატუნოვა თავის მოსულელება. თავის
მოკატუნება; ზ ე დ ს. კატუნი-კატუ-
ნი: ჰოგო კატუნი-კატუნი რამევეს
ჩრდი შენ! (რა სისულელებს ჩადი-
ხარ!).

კაშანევ ა ნ თ რ ა პ. კაშეიშვილების
შთამომავალი.

კაჩო 1. იგივეა, რაც კველუა. ~ კაჩო
კველუსალი რამი (კაუქისებრი რამაა),
ჩაჭგდევ (გამოსდებ) ეკალ დაკაქში,
გამაათრევ; კაჩოს ბუთხევი მადრკვე-
ლატ. გმარულოვენ;

2. ცეცხლიდან ზესადგარის გადმო-
საღები. ~ კაჩო მოყუნტულ ხეას
(ხეა), ზედგარს ჩაჭგდევ, ჰანზე (გან-
ზე) გადაგდევ, რაჯანც გრუვალი (რო-
ცა მხურვალეა, ცხელი), მურიანი, მა-
შა კოლა (ნაცვლად) აგმარუდნენ. ეგხ-
ლა მამას გმაროვენ;

3. იგივეა, რაც ჩეკია. ~ კაჩო გე-
ლში უქერი დესტაჩიას (ნ.), აენი გუ-
თან დანაპერს (ე. ი. გუთნის დამპერს),
ჰასაც გუთნი დესტაა (ხელნები) უქე-
რი და მილლავს. გუთანზე რახანც
მეგდღვის ალაა (ბალა-ბულახი), აა-
ეეპითი ახწეენ (აღლიან). ეს გუთნი,
ჰაჩიჩაა ალაა დაახწეველ ხეას (ეს გუთ-
ნიდან და აჩაჩიდან ბალახის გამოსაც-
ლელი ხეა).

— კაჩო ბოქში შერკმული პალო
ჩამოსაიდებლად კ ი რ., მ ე ნ თ.,
კაჩო, კაჩალო გორცის საკიდარი კა-
პიანი ს ა ბ ა, კაჩალო, კაჩო რ უ ზ.,
კაჩო, კაჩხა კაეებიანი საკიდარი ქ გ ლ-
კაც (ჩეულებორვი მნიშვნელობის გარ-
და) ქმარი. ~ შენ ჩემ კაც იქენ, მე
შენ დეკაც (შენ ჩემი ქმარი იყავ და
მე შენი ცოლი); უკაცოა უქმრო;
უქმროდ. ~ ჩემ დედაა მამაა ბოკ-
დომას უკან სამ წელ დამედარ უკა-
ცოა (სამი წელი უცხოვრია უქმროდ);
ზურკიან კაც ნ. ზურკ; ყუვათიან კაც
ნ. ყუვათ.

— შ ა ნ. ვაქა II; გ ი გ., თოფ.,
ქ ა ვ თ., (ჯავახ.); მ ე ნ თ., ნ ი ე.,
ქ ა ჯ., ქ ი ნ ქ. ვაქა, დ თ ლ., ქ გ ლ,
მნიშვ. 3.

კაც-დეკაც ცოლ-ქმარი. ~ მოა, ერთა
ვიცხოვროთ, კაც-დეკაც ვიქნეთ (ცოლ-
ქმარი ვიყოთ); ი კაცი და და ი ქალ
კეპტევიან კაც-დეკაც (ხდენა! ცოლ-ქმა-
რი).

ნ. კაც; დეკაც.

კაცდგაკაცოვა ცოლქმრობა. ~ თუ მე
არ მაჩიევ (არ მიხელო), მა მენ და შენი
კაცდგაკაცოვაჯრანასა? (მამ ჩვენი ცოლ-
ქმრობა რაღაა?)

ნ. კაც-დეკაც.

კაციმკოლ, კაცმანაკალ იგივეა, რაც მე-
სისხლეა.

ნ. მოკტლაა.

კაწ 1. წულ ღობეზე დადაბლებული, გა-
დათელილი ადგილი გადასასვლელად.
~ ჩონ ღობეზე სამჯან კაწ არის.

[სინ. აზლაკ, მნიშვ. 1].

— ჯ ა ნ., კაწანი პატარა ღობე. და-
ბალი ღობე მ ე ნ თ., ღობე მცირე
ეკალთავან აღმართებული ს ა ბ ა, ეკ-
ლის ღობე ჩ უ ზ., ქ გ ლ;

2. იგივეა, რაც აზლაკ, მნიშვ. 2;

3. ნადირის მოსამწყვედვი ვიწრო
ადგილი (მთაში ან ტყეში). ~ ელირი
(ბილიკი) სხომს (სხვაა), კაწ სხომს.
ელირიზე ინსან ეტარევ (ბილიკზე ადა-
მიანი დაღის), კაწზე ინსან არ ეტარევ.

კაწ მიწრო ადგილ, ღორი ნატარ ჰე სხო რამ ნადირთაფაჲს (კაწი ვიწრო ადგილია, ღორის ან სხვა ნადირთა-ვანის სავალი); კაწუე ვასტლაში ნადირის სხო გზა არ აქ, ვარაქ (უნდა) კაწუე გოტდეს, ამ კაწუე ვასტლაში ინსან კლაეს; სტრაგვი წასტლაში (სანადი-როდ წასვლისას) ბარას ვუკრავთ (ბა-რამ შაკრამ ნ. ბარამ, მნიშვ. 1), თოფე-ვით კაწუეზე დგრვით (ვდგებით), ვე-ლოდევით, ვესრუთ; ნადიროვან (სა-ნადიროდ) წეველ, კაწ ავასწარავ (ნ. ასწროვამ).

— ქ გ ლ (ინგილ.);

4. კღე (ხეზე, ფიცარზე და მისთა-ნებზე). ~ მაჰალ კავს (ნ. კავ(1)) კა-წეეს უკეთედნენუ; ზ მ ნ ზ. კაწ-კაწ ნაქერ-ნაქერ, კღე-კღე. ~ „ბექმაზს ასხავენ ჰურჰლებში და ყალობში აციებენ. ბოლოს კაწ-კაწ სკრინან, მუზობლებს, ნათესავეებს, ბეშუმებს ურიგებენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.). (შღრ. კაქა-კაქა);

5. ნაკაწრი, ვაიწორული, განაფ-ნაწინ ადგილი სხეულზე.

აწა 1. ხის პატარა ყურიანი ჰურჰელი, ჯამის მსგავსი, უმთავრესად ჰაზე წყლის დასალევად. ~ კაწაჲ ქეერიზზე ჰე ბულალი თავზე დრვენუ წყლი ამა-ლეველა (კაწას ჰაზე ან წყაროს თავზე დებენ ხოლმე წყლის ამოსაღებად), გზაზე განავარ (გამვლელი) ემ კაწით წყალ ლეეს; მარილი კაწაჲ ნ. მარილ.

— ჯ ა ნ.; ხის ყურიანი ჯამია, ფილს ჰავს შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.;

2. კრიჲ (წისქვილში), საიდანაც მარცვალი ცევა წისქვილის ყელში.

— ფილაჲ შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.

კაწახ მეტად მკავე, უმწითარი, ჯერ კიდევ ფერუცეღელი (ხილი). [სინ. კორაწ].

— ჯ ა ნ., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; კოწამახი მეტად მკავე ს ა ბ ა, კოწახი, კოწამახი, კოწამახი ქ გ ლ, კოწამახი მ ა ი ნ., კო-წახი, კონწარი კ ი ნ ქ. ხეუს., გვ. 271, 1. კაწკაწ, კაწკაწოვაჲ ცახცახი. ~ მაკაწ-კაწეეს, სიცივი მაცხრუეეს (სიცივი-საგან მაკახცახებს).

— კბილების ერთმანეთზე ცემა (რი-სამე შეშემის ძლიერი სურვილით, ანდა შიშით გამოწვეული) ქ გ ლ.

აკაჲ 1. დკირილი საზამთროს, ნესეის, ვაშლის, მსხლისა და მისთანათა ცა-ლეუელი ნაქერი, წილაკი. ~ სხლი კაქამ; ვაშლი კაქამ; ნოსი კაქამ; ზ მ ნ ზ. კაქა-კაქა ნაქერ-ნაქერ (იგუ-ლისხმება დკირილი საზამთროს, ნეს-ვისა და სხვათა ნაქერი). ~ გოგრას, ყარფუზს, ნოსს კაქა-კაქა შკრინან.

— ჯ ა ნ;

2. გორგალზე ერთი შიმართულებით გადახვეული ბაწრის ფენა.

აკჲი 1. დანა (ბეშუმების ენაზე); კა-ქიჲ იქნა ამბობენ, როცა ხელს ან სხე-ულის სხეა ადგილს გაიკრიან.

— კაქიჲ იქნა ვითომ გაიკრა ჯ ა ნ.;

2. იგივეა, რაც გურუჲ.

კახ ჰეჲლად (ჲეჲლად) ტ ო პ. მთა სოფ. კახთან ახლოს. აქ ზაფხულობით ცხეა-რი მიჰყავთ, რადგანაც მის მიდამოებ-ში მუდამ მწვანე ბალახია და სიგრილე იცის.

კახ-ინგილო ტ ო პ. იგივეა, რაც კაქ-კახისთავ ნ. კაკისთავ.

კაბ ნ. კაბ.

კაქაჲაჲ, კაქვაჲაჲ ფრინველია ერთგვა-რი. ზოგის მიხედვით, იგივე კაქაბი. ~ კაქაჲაჲ ჩოღუჲაჲ სწორაჲს (ყეინჩი-ლის ოღენაჲ). ჰე (ან) ციცირი სწორაჲს (ციციარისოდენაჲ), ჩიტ კი პატრაჲს (პატარაჲ).

კაქაჲ, ყაჲაჲ იგივეა, რაც კარაქაქაჲ. კბილ (1) 1. წინდის ჰრელის სახე; ნ. კბილევინა წინდაჲ;

2. ნაქსოვის ან წნაქარგის სახე სა-ზოგადოდ; ზ მ ნ ზ. კბილ-კბილა. ~ უწინ დროზე (ძველად) საყროლჲს [ნ. საყოლრაჲ (1)] აქრევედენენ კბილ-კბილა (კბილებად);

2. მრ. კბილევ წისქვილის ქვაზე მოკოდვის შედეგად მიღებული წვრილ-წვრილი ხორკლები. წ. ცუტქულშ ქუტას ჩექუჩით ტრჰენ (საყოღლით სტე-მენ), კბილევ გოშოდის.

კბილ (2) ნ. თხილა კბილევ.

კბილ გ(ო)მოღვევა იგივეა, რაც კიაჲ კბილ გომოღვევა (ნ. კიაჲ, მნიშვ. 1).

კბილ მოტეხაჲ დანაობის ერთ-ერთი ილეთი: მოთამაშე ჭიბის დანის წვერს დიდ წინა კბილთან მიიტანს და მერმე ისურის.

ნ. სალმა-ბიჩალ.

კბილევიაჲ წინდაჲ ერთგვარი წინდა, რომელზედაც კბილებია [ნ. კბილ (1), მნიშვ. 1] გამოყვანილი.

კბილი ზანზარაჲ, ზანზარაჲ დანაობის ერთ-ერთი ილეთი: მოთამაშე ჭიბის დანის წვერს იღებს პირში და კბილებით იჭერს. შემდეგ კი თავის ერთგვარი აქნევით ისურის ისე, რომ იგი გადმოტრიალდეს და წვერით მიწაში ჩაერქოს.

ნ. სალმა-ბიჩალ.

— კბილური ხ უ ბ.

კდარ, კტარ მკედარი. ~ ჰაქიმ—ღარსაც აცოცხლებდა თურმენი; კდრი პატრონ; ნ. ზეაპირზე კტარ; კდარ თმაჲ: „ისეთ მატყლს, რომელშიც ურევია თეთრი ბრწფი (ბეწვი) ანუ კდარ თმაჲ, ხანაში (ნ.) არ ხმარობდნენ, რადგანაც მკედარი თმა არ იღებება, ამიტომ მას მართო ნაბადისუ და ჩიგლამაჲს (ნ.) დააგვევლად (მოსათელათ) ხმარობდნენ ხოლმე (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.)“; კდარი გაცილევიაჲ მკედრის 'დამარხვა. ~ „თუ უკვალს თორნეჲ დადგმიზგნი წინ (დადგმამდე) კდარ გოცილვევი, აიმი სამადლო ერთ წელ ათიევამდინ (ათავებამდე) პურ დაკერაში ერთ) გუნდასაც კეცში ჩაპლრვდნენ — თორნეში ჩაპლგმიდნენც (ჩადგამდნენ ხოლმე)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— ჯ ა ნ. კვტარი უ ლ., კვლარი მ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.) .

კდარზალლ მკედარძალი.

— ჯ ა ნ. 1

კდომხაჲ ნ. მოკდომაჲ.

კდომ(ი)-კდომ(ი) ნ. მოკდომაჲ.

კდ მკედი, აბრეშუმის პარკის მომსხო ძაფი. ~ პარკით ხადათსაც (ერთგვარი მომსხო აბრეშუმის ძაფია) გამააქრს

(გამოჰყავთ, აყეთებენ), კელსაც. ხადათიბე (ხადათისათვის) მანენიკში მიაჭრნ (მიაქეთ) პარკს, ახევენ (ახევენ), ამბა (მაგრამ) კელ დომთალით ეკბტევ (დომფლისაგან კეთდება); კელბე (მკედლისთვის) პარკს ხარშავენ ნაყარტოტაში, ამააქრს (ამოაქეთ), ჰტენენ, აშროვენ, მეღნი(ნ.) ასტავენ. თახტაზე ახევენ, კელე გორგალს აყეთებენ; ორ კედის ვერლან (ნ.) მოქსოვნა: „ყუაქის და დომფლის კედით საშარვლე, საჩოგვე შალსაც ჰქსოვნიდნენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);

2. კოქის ძაფი. ~ შავ კელ (შავი კოქის ძაფი).

— ძაფი ჯ ა ნ.

კელდემ ნ. კედემ.

კელე, კილე მერმე, შემდეგ. ~ სიბტა შენ მითხარ, რაბე ჰტარი, კელე მეც ერ რამ სათქმევარ შენზე (ჯერ შენ მოთხარი, რისთვის სტირი, მერმე მეც რალაქსაქვეტყვი); წაჲ, წიშაჲ დაკუწ, კელე პურ მოგცე! (წალი, შეშა დააპე და მერმე პურს მოგცემ)!; აჲ საქმეჲ გააქეთ, კელე წაჲ!; სიბტა ერ კაპიკონანვე მისცა, კელე სამ კაპიკონანვე ბაზარში წოჲდე, კელე შენ ნათქომ ვიქავ (ჯერ ბაზარში წავალ და მერმე შენს ნათქვამს შევასრულებო).

[სინ. მეველან].

კელელ მოწნული კელელი (ძველებური სახლისა); კელლი (კელლიან) სახლ ძველებური, მოწნულკელდნიანი ანუ კელელწნული სახლი. ~ კელლი საქლს ომოწნულ (|| ამნაწან) სახლს გტაწან (ნ. ომოწნაჲ). ჰათაარაც (როგორც) ლობეს სწნონ (წნავენ), ოგეემაჯაც (აი ასევე) სახლს სწნონ. ბარუჲ კოლა (ქვეტკირის კედლის ნაცვლად) ამოწნავენდენ კელღევს, მეღნი (მერმე) მიწაჲ მოწნულავენდენ, შიგანთიანაც (შიგანითა მხრიდანაც) და გარეთიანაც (გარეთა მხრიდანაც) გლესენც, ეემას ეხაზიან კელლი სახლ; დიად (სულ მთლად) უწინდელ სახლევის ბეჯრისთანაჲ (უმრავლესობა) კელლიან ყოფილ. კელლი სახლს ევხლა ღადირ

ინ-ნევ აყეთევენ ამიბე, რუმ თავიან
ტელი გამნასულ რამი (ამას ახლა ლა-
რიბი ადამიანები აყეთებენ იმისათვის,
რომ ამას თვითონვე, თავისი ხელით აყე-
თებენ).

წღრ. ბარუა.

კედემ: კედემ, კიდემ, კიდემ კიდემ;
იხე. ~ ორ შულ კედემ მაქ (ორი ვაჟი
კედემ მყავს); ქალ ებნევე მოლლას;
ანამ ჩემთან კედემ მოდეს; მოლლა
ებნევე: ერ ლამე მეველ, რა ხეარ ნობ,
კედემარ არ გინდაა?; ერლდეფა წასულ-
ხანა, კედემ წაა!; ემ სოფლი თავში
კიდემ ერ პატრა სოფელ არის; ან ქალ
მეშეციოთ, ან კიდემ (ან კედემ, ან არა-
და) ემ საათში თქონ თავს დააგოცევეარ
(დაგხოცავთ).

— კიდემ ჟ ა ნ.

კევრ: კევრ განალდავ ნ. გალალა; კევ-
რი დრშ [აზ. დრშ = მკერდი] იგივეა,
რაც კევრი კერლ; კევრი კერლ კევრის
ტურის ქვემოთა ნაწილი (ნ. კევრტური);
კევრი ტურ კევრის წინა, გიწრო და აწ-
ველა ნაწილი; კევრი ქუა დინგში (ნ.
დინგ) ბერკეტის თავში ჩამაგრებული
სქეოლური ქვა ბრინჯის საცხევეად.
ეს ქვა მდ. ქურმუხის (ნ.) ნაპირებიდან
მოაქვთ. ლურჯი ფერისაა და ძალზე მა-
გარია (სინ. დინგი ქუა, ნ. დინგ);
კევრ(ი) შეყენევა კალოს ჩაშლის შემ-
დეკ კალოზე ხარებმეშემლი კევრის
შეყენება. ~ კევრე მოტყენევიაც
კალოა გაღწეულა (გასალეწევიად).

კევრეან ტურა (ხლარებში სახმარი
სიტყვა) ტურის ეპითეტია.

კეთევა: დაევა კეთევა ნ. დაევა, მნიშვ.
2.

კევრუხ მელიტი, ქაჩალი, უთმო.

— ჟ ა ნ.; კინკრიხო თავის ქალა,
თავი შ ა ნ. ვაჟ I.

კერლ მკერდი. ~ ღოჩი კერლ; გულ-
კერლ გულმკერდი. ~ ფართო გულ-
კერლ აქ ამ კაცსაც; კევრი კერლ ნ. კევრ.

— ჟ ა ნ.; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ.
(ქართლ.).

კერუტ კერატი, დაუყოღავე მამალი ღორი
ერთ წლამდე.

— კერატი შ ა ნ. ვაჟ II.

კერკნა ნ. კერკნა.

კერცხელა ნ. კერცხელა.

კეფოა კეჟა. ~ ქოჩორი საფეთქავი (ნ.)
და კეფოა შუაზე კეპტევ (არის მოთავ-
სებული).

კენჩა კენჩა. ~ ქალი კენჩაში დააკ-
რუვარ (თავის კენჩაში დაგკრავ).

— კენჩა მ ე ნ თ., შ ა ნ. ვაჟ I,
კენჩა მ ა რ ტ.-ი მ ნ., კინჩი ქ ო წ.,
კენჩო თავის სარქველი კ ი რ.

კეპა, კეპაქ სათსლედ აკურებული ქინ-
ძის, ოხრახეუნის, რეჰანის, ქონდრისა და
მისთანათა კონა (საქმელში ჩასაგდება-
დაც ხმარობენ, ზამთრისათვის შესა-
ნახად და სხე.). ~ ქინზ, ტორახუტ,
რეჰანდ უმ (რომ) აღოყდევის (ნ.
აღოყევა) ი, იმას დაკრეფენ, გომო-
კუნზენ (გამოკუნდავენ, გამოსყენიან),
იმას ეხაზიან კეპაქ. ეემას ზმრიანშიც
(ნ.) აგდევენ, ფაულაშიც (ლობოშიც),
გორცი წონში, კა მ გომო იზომს (უშ-
ეებს). თუ ლურჯ (მეწვანე) ქინზ არ მაქ,
ამმაშინ ქინზი კეპაქს კერი შიქმელში;
კეპაქ გააქეთ, მამ ქობში ჩააგდეველა
(ჩასაგდებად); სმინდი კეპაქ (კეპაქ)
ნაქუჩი, ნაქურჩალა, კუწუწი. ~ ტა-
როს უმ (რომ) დამჩურჩავ, მარცლორეს
უმ გამააცილევე, ჩევის (რჩევა) სმინ-
დი კეპაქ (|| კეპაქ).

— კეპაქი გმელი შამბის ღერო ს ა -
ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., კაჟჟი, კა-
ჰევი გამხმარი ბლახის, სმინდის,
მზესუმზირას და მისთანათა ღერო
ფოთოლმეცილილი ძ ი ძ., კ ე ც ხ.,
ხ უ ბ. (ქართლ.).

კეპენ ტ ო პ. ადგილის სახელია სოფ.
კახის ბოლოში, თოფალში (ნ. თოფალ).
აქ სოფლის სასაფლაოა, რომელსაც
კეპნი სამაროვანს (სამარს) ეძახიან.
კეპენშია აგრეთვე ქანდრი საყდარიც.
(ნ.) ~ კეპენი სამაროვან კობალა
(ნ.) ხეობასთან გორცა (გევრდიოთა).
კეპენი თა ბ ო პ. მთის სახელია თოფალ-
ში (ნ. თოფალ).

კეპენ ნ. კეპაქ.

კეპელაა ფოცხი. ~ კეპელაა დილლიგ-

კებტევის (ხდება) ან ღუნეთი, ან ზმრით; კოლ დაწონა (ნ. კოლ) ნადიროვამი არ კებტევ (არ ხდება), ერეე (მხოლოდ სურავში (ნ.) კებტე; მენაგე მოწამლა ჩიჩაქ გამლინებახ ორდეთა, ჩიჩაქ გამლის უკანა ორდეთა კებტევ (ვენახის მოწამლა ყვავილის გამლამდე ორჯერ და ყვავილის გამლის შემდეგაც ორჯერ ხდება); ემ საყტარზე კებტეაყ (ხდება ხოლმე) ერთმერთი (ერთმანეთის) მოწონეაყ;

8. შეიძლება. ~ ერ ცეცხლ ანთი, გროკ წასტლა არ კებტევ (ისეთი ცეცხლი ანთია, რომ ახლოს მისვლა არ შეიძლება); თეთრ ეკალ (ნ.) თამი იზარდვის, ზედ ბამბი კურკასებრა რამს (კურკასავით რალაცას) იბამს, ეემი ჰმამეც კებტევ (ამისი ჰმამე შეიძლება); აქთონ ინსანი, რუმ დათლოვა არ კებტევის (იმდენი, აღამიანია, რომ დათულა არ შეიძლება); ცხორ ბლაგილ-ბლაგილ აგრიგრ (აქეთ-იქით) მიხიორწევის (მირბის), ერგან დაგრუევა არ კებტევ ყოფილ (არ შეიძლება თურმე, არ ხერხდება); ქორწილში ჩიტო წოლაჲ პონეაყ კებტეოდა (ჩიტის რძის მაწვნის პონეაყ კი შეიძლებოდა); სამ წელს პურ პონეაჲ არ კებტევოდა (არ შეიძლებოდა);

9. თავისებურ კონსტრუქციას ქმნის ენებითი გვარის მომავალი დროის მიმლობასთან. ~ ერ კურტას უკან კაც მასლრლ კებტევ (ერთი კვირის შემდეგ კაცი მოდის); ქალისა მპაკლა მიდინ, პატრონ ქალს მიაყემულ კებტევ (პატრონი ქალს აძლევს); საღმრთე კაციბე ხორაგ-რამ წაღვეულ კებტევ (სალამოს ქმართან საკმელი მიაქვს); ისენ ექ ღამი დაარჩომელ კებტევიან (ისინი აქ ღამით რჩებიან); ემ კაცთან ესენ წაყიდნელ კებტევიან (ამ კაცს ესენი ეჩხებებიან); ესენ ფეყეველ დაბანელ კებტევიან (ესენი ხელფეხს იბანენ);

10. ჩნდება (უჩნდება). ~ ემ დეკაციბე კებტევის ერ ყმაწულ (ამ ქალს უჩნდება ერთი ბავშვი);

11. ზმნურ მნიშვნელობას ანიჭებს

სახელს და მასთან ერთად სხვადასხვა შინაარსს გადმოსცემს: გროჲ კებტევ იროშება, იღერღება. ~ ცუტქულში ყური (ცუტქულში ყურ ნ. ცუტქულ) აწევით ფტულ გროჲ კებტევ; ზეათი კებტევ ნ. ზეათი; თიქაჲ კებტევ ნ. თიქაჲ (2); კაჲ კებტევ ნ. კაჲ, მნიშვნ. 2; ლუქა-ლუქ კებტევის ნ. ლუქა-ლუქ; მესტ კებტევ ნ. მესტ; მებტ კებტევ სკობნის. ~ გადაჲ თავი ველდაშზე მებტ კებტევ (ვაყი თავის ამხანაგს სკობნის); უუმბათ კებტევ ნ. უუმბათ; რაზიჲ კებტევ ნ. რაზიჲ; რასტ კებტევ ნ. რასტ; ნ. სარეცხ კებტევ; ტამსომოჲ კებტევ ნ. ტამსომოჲ; ფართად კებტევ ნ. ფართად; ლუღუღ-ლუღუღ კებტევ იგივეა, რაც ლუღუღდევ (ნ. დალუღუღდევაჲ); ჩარაჲ კებტევ ნ. ჩარაჲ; ჰაზირ კებტევ ნ. ჰაზირ; ჰურაჲ კებტევ ნ. ჰურაჲ.

კილა (<—კიდევ): ან კილა იგივეა, რაც ჰე კილა; არც (ვერც) კილა არც (ვერც) კი. ~ მე არც კილა გამიბანი (არც კი დამიბანია); იშპიქაჲ (ასანთს) ჰკრავს, ხედავს, არ კილა რღრუ (არც კი წეიღება); ჩონსა ყონალ მოსულეყო, ლაღზე არც კილა ოჯადით (ჩვენთან სტუმარი მოსულიყო, არც კი ჩავადგეთ არაფერად); ვერც კილა ვიც (არც კი ვიცი); ჰე (მე) კილა ან კიდევ, ანდა, ან არადა. ~ აჲ ღმერთო, ჰე (|| მე) ტანაჲ (ხბო) გუაყცხლ, ჰე კილა მეც მამეალ; ჰე გამაჩაჲ, ჰე კილა გააწყრომეჲარ (ან გამიბილიე, ან არადა გავწყრები); ჰე კილა მოაჲ, ჰე კილა აარ (ან მოვალ, ან არადა — არა).

კილბან კილობანი, სკიერი. ~ კილბან ხით დამზადებულ, თავისივე ხი ნაყიშევ აქ, მუერუჲ (ნ.) კი განაყიდ კინევით დაქრეველევულ (გასაყიდი რკინებითა დაქრელებული); კილბან გავალ, მოჲპარ შიგაჲთი თეთრ (ფული); ნ. შაჲთჲარ კილბან; კიტინ კილბან ნ. ქიტინ; წმინდა კილბან წმინდა, ნაყურთხი კილობანი, რომელშიც საღმრთო წიგნი ანუ ოთხთავი და სხვა საეკლესიო ნიშნები (ჯვარი, ხატი და მისთ.) იწახე-

ზოდა; ხუციან კიღბან ნ. ხუციან.

— ჟ ა ნ.

კიღბანა ჰრელ უწინდელი ჰრელი ჭე-
ჯიმის ქსოვის სახე, ზედკიღობნის მსგავსი
სახეობა გამოყენილი.

— ჟ ა ნ., გვ. 142.

კიღემ ნ. კედემ.

კიღე ნ. კედე.

კიღემ ნ. კედემ.

კითხავ მკითხავი. ~ ერ კითხავს მოჰყო-
ნენ.

[სინ. ფალაბანან].

კითხაოვამ მკითხაობა. ~ მოღის კითხავ,
ამთ უკითხავს (უმკითხავეებს); ემ დე-
კაცს თავი ქალიზე კითხაოვამ დოღსწავ-
ლელი (ამ ქალს თავისი ქალიშვილისთ-
ვის მკითხაობა უსწავლებია).

კიკოა (მრ. კუკუვე) დღოფთალა, თოჯინა,
რომელსაც კოტიოვის დროს ატარე-
ბენ (ნ. კოტიოვად). ~ ერ კიკოაზე კო-
კოა; ამბოვენ, ბევრიზე—კუკუვე (ერთ
კიკოზე ანუ თოჯინაზე კიკოს ამბობენ,
ბევრზე კი — კუკუვენს).

[სინ. კოტიო].

— ჟ ა ნ.

კიკოა ფოთოლ იგივეა, რაც საჰყიზი ფო-
თოლ.

კიღან [აზ. გილ=თიხა] თიხის პატარა ჭა-
მი, ფილა.

— ჟ ა ნ., კიღანა ი მ ნ.

კინაა რკინა; გუთნი კინაა, დღა კინაა
იგივეა, რაც გუთნი დღაა (ნ. დღაა (1));
ხასტული კინაა ნ. ხასტულ, მნიშე.
3; ჰაჩილი კინაა ნ. ჰაჩილა, მნიშე. 1.

— ჟ ა ნ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(რაჰ.).

კინიგზაა რკინიგზა. ~ გვეელ კინიგზი
პირში, ხზდავ, ვაგონენი.

კინილოა თხილის, კაკლის, წაბლის, მუ-
ხის, მურყნისა და მისთანათა მცენარის
ყვავილი. ~ კაკლი კინილოში იღებენ
შავა (შავად), მურყნი კინილოშიაც.

— თხილის ბუჩქის ყვავილები ჟ ა ნ.

კირკალ (<ძვ. გრკალი) 1. ვაზისაგან და-
წნული რკალი აჩაჩასა და გუთანში.
~ კირკალ ვაზი დაწნულ კეპტევის (ვა-
ზისაგან დაწნული არის), წირწანს (ნ.)

და ჰაჩიას ერთმერთზე ამაგრეს; ჰა-
ჩინაში ორდენა (ორი ცალი) კირკალ
არის. საულლეაც (ნ.) ვაზით კეპტევე
(კეთდება), ამმა (მაგრამ) ეს სხოამს
(სხვაა), კირკალ სხოამს. საულლეა წი-
რწანს ამაგრეს უღელთან, უღელსა
და წირწანს ერთმერთზე ჩათავს (აბამს),
კირკალ კი წირწანს ამაგრეს ჰა-
ჩიჩი დღაზე [ნ. დღაა (1)].

— ვაზისაგან გაყვებულ რკალი (აჩე-
ჩისთვის) ჟ ა ნ.; კრკალი ბ ე რ.; გრკა-
ლი რკალი შ ა ნ. ვეა III; კრკალი ვი-
ნა სალტე ხისა, გინა მეტალისა ჩ უ ბ.;
გრკალი მობოკლეილი ხე და რჰა (მო-
დრეკით გარდაბმული) ს ა ბ ა; კრკალი
რკალი საქონლის კისერზე ჩამოსაცმე-
ლი დასაბმელად ძ ი ძ., კ ე ე ს.,
ხ უ ბ. (ქართლ.), კირკალი ლ ე ო ნ.,
კ ა ი შ., ქ ა ჯ., გირკალი ქ ი ნ ჰ.
ხეეს., გირკალი უ თ უ რ გ.; კრო-
კალი საცრის, ცხრილისა და ცხავის
ხის რკალი მ ე ე თ.;

2. ავეანში სიფინეის (ნ.) პირზე და-
ღებული ძველი ნაჭრებისაგან შეგერილი
რკალის მოყვანილობის რამ. ~ კირ-
კალ გურგალ რამში (მრგვოლი რამა),
ემმას სიფინეი ყბაზე (პირზე) აღრვენ,
ყალიბი ქრშიან (ლეიბის ქვეშიდან)
აღმაზე, რუმ ყალიბ ზეპტყენ დაღეესავ,
ყმაწული კურტუმ ქრშყენ ნუ ჩაჯარ-
დესავ;

— ავენის სარწვეი რკალი კ ა ი შ.;

3. ქვევრზე გაყვებულ სანირე
(უმთავრესად კაკლის ფოთლებისაგან).
~ ქვევრი პირზე კაკლი ფოთლით აკეზე-
ვენ კირკალს, აღრვენ (აღებენ), ამმა
(მაგრამ) ეს წარება კეპტევე (არის). კირ-
კალს კარაზანათიაც (ნ.) აყეთვენ;

4. ვაზისაგან დაწნული სალტე ურ-
მის ღერძის თავზე, იქ, სადაც კანკი-
კია გაყვებულა. ~ კირკალს ზროა
თავზე უკეთედენენ, ზროა თავ ნუ ვატ-
ყრსავ;

5. ტომრის პირზე გაყვებულ ვა-
ზის რკალი, რომლის დანიშნულებაა
ტომარა გამლილად დაიჭიროს და შიგ
ჩასაყრელი რამ არ დაცვიდეს. ~

ტუმარაში ფქულ ჩაყრაში ტუმრი ყბას (პირს) შლიან, გარეთ უკეთევენ კირკალს, ოგეემ (აი იმ) კირკალზე გადმოპტანენ (გადმოაქეთ) ტუმრი ყბეებსახევენ (ახევენ).

კირკილ კრკილი. გამხმარი ხორცის მღრღნელი ჩრჩილი. ~ გორცს კირკილ ნაჰსვენ; „გმელ ყახეს (ნ.) მარტო კირკილ (ჩრჩილი) ესეე, მაგრამ თუ ფეტვის მუზრუში (გროვაში) ან ფეცილში დამარხეს, მაშინ კირკილიც ევლო ატდენავს (ახდენს, აფუპებს)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე).

— ჩრჩილი ჯ ა ნ; კრკილი გმელთ გორცთ განმრუენელი ჭუა ს ა ბ ა, კირკილა ბუზის ხრილი ხორცზე ჭგლ (მთიულ.), ქ ა ჯ., კირკილი ქ ა ი შ; კირკილი ერთგვარი მწერი, რომელიც ტყავს უჩნდება, ხრავს მას და უვარგისს ხდის ჭ ი ნ ჭ. ხეგს.

კირკინაა 1. აბრეშუმის ჭიის ერთ-ერთი ჭიი;

2. ამგვარი აბრეშუმის ჭიისაგან გაკეთებული პარკი. ყვითელი ფერისაა, წერილია და მომრგვალო ფორმა აქვს. ~ ჩონთან სამეურა პარკ არის: იტა-ლან — თეთრ, დუდრუან პარკი, კირკინაა — წრულ, ყუთლ-წითელ ფერზე პარკი, ერთიც ჭაპუნ(ნ.), პე-ნი (ანუ) წონე პარკ.

კირკიტ ძუნწი ადამიანი.

კირკიტ კაკალ, კირკიტაა კერკეტი კაკალი.

კირკიტოვა სიძუნწე. ~ კირკიტოვს (ძუნწოას).

ნ. კირკიტ.

კირკნაა, კერკნაა, დაკირკნაა, დაკერკნაა, გაკირკნაა 1. ნისკარტი ცემა, კორტნა, კენკვა. ~ ჩიტ თოლევში კერკავს ემ ყმაწულს; პამიდორ ბუთუმ (სულ მთლად) დაკირკნა ქათამმა, ჩააგღს; გადატ. ყურზენ დოჰკირკინაყ (|| გოჰკირკინაყ) ყმაწულევს.

— კენკვა, გამოკიკნა ჯ ა ნ.; უხეიროდ თარა, ზანტად რისამე კეთება ბ ე რ.; იკირკნებოდა ნისკარტი ჩხრეკდა, სჰჰელს ეძედა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ღერ.);

2. გადატ. ქათმისა და მისთანთა გაბღღენისას აქა-იქ; შერჩენილი ბუსუსების ამოწიწკნა, ამოძრობა. ~ გაკირკნ ე ქათამ!;

3. იკიკევა, რაც დატირტკნაჲ; ზ მ ნ ზ. კირკნი-იკრკნი. ~ შიქმელს კირკნი-იკრკნი ჰაბე (რატომ) შჰჰჰა, კაგგორა შჰჰჰა!

— უმალო ძოვნა ჯ ა ნ., იკნა პატარა ნაწილის აღება დაჰ ცოტ-ცოტას ჭამა ძ ი ძ., ე ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

კისრი ღილ (ღირ) კედის ქვემოთა ნაწილი თავის ქალაზე. ~ შენ ჩემ სუფათს (პირისახეს) ადმაშინ დადნახავ, რახანც შენ შენ კისრი ღილ დადნახავ; კისრი ღილში (ღირში) გოჰდრიც ბუზან (ჩავარტყი მუშტი), ააქჰვე წააქცივაგ. [სინ. სალიღაჲ].

— ღინცი კისერი მ ე ნ თ., კინწი, ყინწი ქ გ ლ.

კიტ!... კიტ!... კიტ! ქათმების დასაძახებელი ხმა.

კიტრ: კიტრი დაწილაჲ კიტრის წილის (ყვე-ვილში ახლად გამოსული ქორფა კიტრის) დაკრეფა. ~ კიტრ ჰაბე (რატომ) დაგიწილა, დე გაზარდულიყოს! (— წილვა: კიტრ დაწილა რაც კიტრი იყო, დიდ-წერილიანად მოკრიფა ჯ ა ნ.); ნ. კუნტულა კიტრ; მიწურ (მიწი) კიტრ შეუსარაჲი, მიწაზე გართხმლოქ კიტრო; უაგურ (უაგი) კიტრ უაგზე (ნ. უაგ, მნიშვ. 2) შეფიჩხული (აერული) კიტრი. ~ უაგი კიტრის ჭკალ ომოშოვაში ჰრწყან (რწყავენ), უაგით ახევენ.

კიწიპაჲ პატარა თიხის ჭურჭელი ღვინის სასმელად; „პარაწიჲ ცალყურაინი და სწორე, განიერყელიანი ღვინის სასმისია. იგივეა კიწიპაჲც, მხოლოდ მას ყელი შედარებით ვერო და მაღალი აქვს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

კიჰ: დომფლი კიჰ მონარშული პარკის ერთი ცალი; ნამგულ კიჰ ნივრის ბოლქ-ვის შუაში მოთავსებული კბილი; ნიგრუ (ნუგრუ) კიჰ ნივრის ერთი კბილი. ~ ობოლ ნიგორ (ნ. ობოლ) ხახვი თავს იკეთევს, კიჰევ არ აქ ეემას

[— ქილო საბა, კეო წერი, ქ გ ლ (ნიგრა.)].

— კბილი კირ., ბავშვის კბილი ბერ.

კიკვიკვა 1. კერვის ან ქსოვის სახე: სხედასხვა ფერი ძაფით გაყვებულნი გვირისტი ქსოვილზე. ამგვარივე ძაფებით ამოქსოვილი ზოლები ჭეჭიმზე, წინდაზე და მისთ. ~ ნემსი წორი (ნ.) შაყერაჲ კეპტევე (ხდება) ერ ფერ ზაფით, კიკვიკვაჲ კი სხოდასხორ ფერე ვით. ისიკ ნემსი წორით კეპტევე, ამაჲ (ოლონდ) სხოდასხორ ფერე ვით; კიკვიკვაჲ ნემსი წორ ნემსის წვერით გაყვებულნი კიკვიკვა ნაყერი (ქსოვილზე, ტამსაძმელზე...). ~ „ლექლარის (ნ.) გარშემო სახელოებზე ატარებდნენ ხოლმე სხედასხვა ფერი ძაფით 4-6 კიკვიკვა ნემსი წორს (თითო რიგი თითო ფერი ძაფით)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);

2. უწინდელი ფერადზოლებიანი ჭეჭიმი.

— ჭ ა ნ. გე. 142, შ ა ნ. რეც;

3. შიბის (ნ. შიბ, მნიშვ. 1) ერთ-ერთი სახე, ფერადი ძაფებისაგან ამოქსოვილი. ~ „შიბები სხედასხვანაირია: ტოლანად შიბ, თექ შიბ ანუ თექ უჩევირ, წყუღ შიბ ანუ კიკვიკვა“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);

4. ფერადი ძაფებით მოქსოვილი ერთგვარი ზონარი. ~ კიკვიკვა ბაღ;

5. სახლის გადახურვის ერთგვარი წესი: ჩალის კონები დაახლოებით იმგვარადვე იდება სახურავზე, როგორც ტყეპნით დახურვის დროს (ტყეპნი დახურაჲ ნ. ტყეპნ), ოლონდ ამას დატყეპნა არ უნდა და ჩალაც ერთგვარად ფენებადაა დაწყობილი.

კიკოო! კოტიობის დროს დასაძახებელი სიტყვა (ნ. კოტიოვა).

კლაჲ (მრ. კლიეჲ) 1. მკლავი; ხელი. ~ ამ კაცს კლაჲ ჳრით წყდების; ქალს ერ კლაჲთ იჭერს დაღ (მდაღე), ერ კლაჲთ შამკანგეჲლ (ნ.); წიპლაჲ ეწუთით (თოკით) კლიეჲ თუ შამიჯარ, გაძწყუტავ; გუთნი კლაჲ ნ. გუთან; დინგი კლაჲ ნ. დინგი; კლაჲ გაჳწევაჲ (მოწერაჲ) ხელის მო-

წერა. ~ დაწერეს დ-გავარ (ხელსეკრულმა), კლაჲ მააწერეს; [— კლაჲის მოწერა ვიგ., თოფ., ქ ა ჯ ა. (აქარ.); კლაჲ კლაჲში ჩავლევაჲ მკლავის მკლავში გაყრა; კლაჲ დაზინევაჲ ხელის დაბუეება; კლაჲზე ინსან აჲ გავლენიანი მფარველი ჳყავს, ჳურგი მაგარი აჲქს. ~ მაგა (მაგას) კლაჲზე ინსან აჲ, ჩემსას ჳენმინამ (არაჲინ) არ აჲ კლაჲზეაჲ, მინ მააშორველია? (ვინ მოეშელება?); თაჲი კლაჲზე ნაჳნარ ინსნეს მოტწუოჲ ე საჳმეა (მაგის მფარველებს მოუწევათ ეს საჳმე); კლაჲი კოჳანაჲ იდაყვი (სინ. კოჳანაჲ, მნიშვ. 2); კლაჲი ლულაჲ მკლავის ორივე ნაწილი; მაჳიდან იდაყვაანდ და იდაყეს ჳემოთაჲ, იგივე მკლავი; უარაჲ კლაჲ ნ. უარაჲ; ფარცხი კლიეჲ ნ. ფარცხ; ჳაჩიჩაჲ კლაჲ ნ. ჳაჩიჩაჲ, მნიშვ. 1.

— ჳ ა ნ.; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.);

2. საქონლის წინა კიდურები; 3. კლიეჲ (მრ.) ხელნები, უბეები (ურგმნი). ~ კლიეჲ გზელ ხეათი აქეთევენ, წინათი მოდრეკულ, ე-ზი გამაგრეულ.

— კლიებ. კლაჲ ჳ ა ნ.

კლანჲ იტყვიან გამხდარ ადამიანზე, ავაღ-მყოფობის შედეგად რომ დაიღვეა და ცარიელი ძვალი და ტყავი დარჩება. ~ ეანი დაკლანჯულ, ცარიალ კლანჯე ვიავ (სულ მთლად გამხდარა, ცარიელი ძვალი და ტყავია).

ნ. დაკლანჯაჲ.

კლას, გლას ძველებური აბრეშუმის ქსოვილი, რომლისაგან ქალებს ახალუხის ქვეშ ჩასაძმელ პერანგებს უყვარედნენ. ~ ლამაზ-ლამაზ კლასეჲ იყო; წადან (წინათ); უანნათ კლას (ეემას ეუთორლ კლასსაც ეზახდნენ), წონე კლას, ლურ-ჲიც იყო, იაჲ ფერიოთაჲ იყო; ამ კლას-ევის პერანგებს კერავდნენ, ჳალს (რძალს) აცმევენედნენ, ჳედათი არხოლოდ იც-მიდნენ; კლასი პერანგ.

კლიერტ სარეველა ბალახ-ბულახი ნახნავში, მეტწილად გამხმარი.

— ბალახის გამხმარი ღერი მ ე ნ თ.,
 ყურძნის ღერი ს ა ბ ა, ხმელი ღერი
 ფიჩხისა ან გაყრეფულის მტევნისა ჩ უ ბ.,
 ფოთლებგაყრენებული ტოტი ან მარ-
 ცვლებგაყრენებული მტევანი შ ა ნ.
 ვეა IV, კლერტო კლერტი ჭ ა ნ.,
 კლერტი, კლერტო 1. ყურძნის მტე-
 ვის ღერი, რომელზედაც კიშპლები ას-
 ხია; 2. ფოთლებგაცილილი წვრილი შტო
 (ხისა, თამბაქოსი...) ქ გ ლ, გლერტა,
 კლერტა მრავალწლოვანი საჩვევლა
 ბალახი (მარცვლოვანთა ოჯახისა) ქ გ ლ,
 კლარტა მავენ ბალახია შ ა რ ა შ.,
 კლარტე უ ლ.

კლივე ნ. კლაე-
 კნაპა ნ. კნეპაჲ.
 კნაპია ნ. კნეპიაჲ.
 კნაპუნ ნ. კრაპუნ.

კნეპაჲ, კნეპჯაჲ, კნაპაჲ, ღაქნეპაჲ, ღაქ-
 ნაპაჲ კიკნა, პატარა-პატარა ლუკმე-
 ბით ზანტად ჭამა, კუქნა, უმადლო ციცი-
 ქნა. ~ არდომ-არდომ (ღაზარებით, ძა-
 ლის-ძალად) რუმ ჭამს ინსან (აღამიან-
 ნი), ჰიგინა (ჩქარა) ვერ. შუამს, იმას
 ეტყუნ — რაბე (რატომ) იგნაპევი?
 ზ მ ნ ზ. კნეპი-კნეპი, კნაპი - კნა-
 პი. ~ ჰოგო (როგორ, რა) კნეპი-კნე-
 პი (|| კნაპი-კნაპი) შუკმა, პიწუა (ყო-
 ტა) ჰიგინა (ჩქარა, მარდალ) შუკმო!

— იმაცნება ცოტას, უგემურად ჭამს
 კ ა ი შ.

კნეპიაჲ, კნაპიაჲ კიკნია, ვინც პატარა-
 პატარა ლუკმებით ზანტად ჭამს, კუქ-
 ნის, უმადლო ციციქნის.
 ნ. კნეპაჲ.

— კიკნაპაჲ ნ ი უ.

კნეპჯაჲ ნ. კნეპაჲ.

კწლი კუნელი; კწლი ეკალ კუნელის
 ეკლიანი ბუჩქი.

— ჭ ა ნ., მ ა უ.

კწისოვაჲ, კწსაჲ კენესა. ~ ავალი (ავა-
 და), კწსოსეს (კენესის), არ იზინესეს;
 მაყულა კწსოვაჲ (დაიწყო კენესა).
 კწუტ (1) კენიტი (შაქრისა). ~ ქალ აქს
 (იღებს) ერ კწუტ შაქარს; შაქრი კწუტ;
 ყწლი კწუტ ყველის ნატეხი, პატარა ნა-
 ქერი.

კწუტ (2) კწუტი (კატისა). ~ კატი ბა-
 გალაჲ და კატი კწუტ — ოორნიმ ერთ
 (ორივე ერთია).

კობალაჲ ჰ ი ღ რ. პატარა მდინარე სო-
 ფელ კახში. ~ ექვენს (ნ.) მარჯონა
 თარაფით (მხარეზე) კობალაჲ მოდის,
 მარცხენა გარეთი — დიდ გევ-
 კოლინებაჲ წვალება, ტანჯვა. ~ რაბე
 მაკოლინება? (რისთვის მაწვალებ?).

— აკოლინებს ჭ ა ნ.

კოდოლაჲ იგივეა, რაც კოსოლაჲ.

კოვზ: შიშმატ კოვზ ნ. შიშმატ.

კოკოლაჲ ნ. გოგოლაჲ.

კოკოჲ კოკორი, პატარა კვერი (პურისა)-
 ~ კოკო დააკირთ, ჭამით!; კაც-
 დეკაც (კოლ-ჭმარი) აკრნ ერ პატრა
 კოკოს, იყოფენ, შუკამენ; ზ მ ნ ზ. კო-
 კო-კოკო კოკებად. ~ ჭატი ხინკ-
 ლი გაქეთევაში (შუადის ხინკლის გა-
 ქეთებისას) ცომს კოკო-კოკო შუკრიან,
 ათხელევენ; კოკოვეიან (კოკო-კოკო)
 წინდაჲ ერთგვარი წინდა, რომელზეც
 კვერების მსგავსი მრგვალ-მრგვალი
 სახეების ამოქსოვილი.

— ჭ ა ნ.

კოკრიჭანაჲ, კოკროჭანაჲ, კუკრუჭანაჲ

1. გორგომიქელა, გარჩეული კაკლის
 მთლიანი გული, ნიგვზის მთლიანი ლე-
 ბანი;

2. გა დ ა ტ. ბროწეულის მარც-
 ლები. ~ ბროწოლს ნუმ (რომ) გაგე-
 ჩენ, ამბოვენ: წითელ კოკრიჭანაჲსაჲ.
 — კუკრუჭანა მ ე ნ თ.;

3. გა დ ა ტ. კოკრიჭანა, პატარა და
 კობტა. ~ თეთრი კოკრიჭანა ყმწუ-
 ლიაჲ; კოკრიჭანა პირ აქავ ემ ქალს,
 კოკრიჭანა ქალიაჲ.

კოლ ევალი. ~ გუთნი კოლ; თოტლში
 დამახხა ინსნი (აღამიანების) კოლეე
 (კვლები); კოლ გაღვევა იგივეა, რაც
 კოლს უკან წასტლაჲ. ~ სისხლს უკან
 კოლ გუზდიე (კვალს გავსდიე, გაყუ-
 ვი), ნადირ ეიპოვს; კოლ დაცემაჲ სახ-
 ნავ მიწაზე კვლების გატარება, გაყვანა.
 ~ გუთნით კოლ ჰეემენ (კვალი გაჰ-
 ყავთ); დღე გუთნი კოლ დამცრთა, დაწ-
 ყვერთა მოგნაჲ?; მ ი მ ლ. დანატემ კოლ

გაყვანილი კვალი. ~ ჰაჩიჩაფთი (აჩაჩით) დანაცემ კოლ; კოლ დაწონაა თოელიან ამინდში სანადირო ადგილის გარშემო შემოვლა და ნაველავის მიხედვით ნადირის ადგილ-სამყოფელის დადგენა. ~ ზამთარში თოელზე კოლს ვოწონაეთ. კოლ დაწონაა ერთე სურაგში კეპტევის (მხოლოდ მასიური ნადირობისას ხდება): მენადირეა, რახანც კოლს დაეხება, აზგანის ერთ ან ორ კაცს და ებნეც: წაათ, კოლ და აწუნით! ეეს კაცე მდიან, დართიანი (ირგელი) უელიან ტყეს და, რახანც ნახენ, რუმ ნადირ ტყით არ გასულ, ბრუნდვიან, მენადირეს ებნევიან: კოლ დოგწონი. ემაშინ ტყეში უშენ ზალღევს, ისენ სულს აპტანენ (სუნს იღებენ) ღორის ან სხო რაამის და აფტონენ (აფრთხოებენ). ემ დროზე მენადირეე ესრუან, ჰკლონ; კოლს უყან წასტლამ ცველს გაყოლა, ვინმეს კვალდაკვალ წასვლა, ვადენება).

— ჯ ა ნ., გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ., მოხ., გუდამაყ.); კ ა ი შ. კოლა (←ძე. კულად) ნაცვლად, მაგიერად, მაგიერ. ~ ჩემ ზმი კოლა მე მუალ (ჩემი ძმის ნაცვლად მე მოვალ); ბზი სავსრ დიდ მემუე დეეგდაე ლოგინზე დწმაგი კოლა (ლეიბის ნაცვლად); ბებრი კოლა ყანავარ ფართალში თუთან დაწო (ბებრის ნაცვლად მგელი ლოგინში თვითონ დაწვა); მე რუმ შენ კოლა ყოფილიყავ, ეყურნასაც, არ მიაცემულუყავ (მე რომ შენს მაგიერად ვყოფილიყავი, კიდევ რომ ეყვირა, არ მიცემდი); ალატეეს კავზე ნუსმრი კოლა ყუსტურვაზით აყრონ (ლარტყეებს ნიუნეებზე ლურსმნის ნაცვლად უსტურვაზით აყრავენ).

— ჯ ა ნ., კოლად ქ ა ჯ. კოლი, კოლი-კოლი ნ. ჰეა კოლი, ჰეა!

კოლისაა 1. გუთნის დიდი თვალი, რომელიც კვალში ანუ ნახნაეში გორავს: გუთნით ხენის დროს ჩვეულებრივ წყვილი საქონლიდან ერთი მოუხნავ ადგილში ანუ ხაშში მიდის, მეორე კი

ხნულს მიჰყვება. შესაბამისად, ხაშში გუთნის პატარა თვალი მიგორავს, ხოლო ნახნაეში—უფრო დიდი. ამ დიდ თვალს კოლისაა ეწოდება, ხოლო პატარას — ხანისაა.

— კვალის ღირღიტა მ ე ნ თ.;

2. გუთანში შებმული წყვილი ხარიდან ის ხარი, რომელიც დიდი თვალის მხარესაა.

— კვალის ქარი მ ე ნ თ.

კოლტ კოშტი, შემეკრიეებული, დასორსლებული რამ კოშში, ფაფაში და მისთანაში; კოლტ-კოლტ ქნაა იგივეა, რაც დაკოლტევაა. ~ ფაფაა კოლტ-კოლტ იქნა (კოშტ-კოშტი გახდა, კოშტ-კოშტად იქცა).

[სინ. ტურ, მნიშუ. 3].

— კოლტ-კოლტ ჯ ა ნ., კურკუტაა, დაკურკუტული, დაკურკუტებული მრგვლად გამაგრებული რამ, მაგ., ჯირკვალი, დასველებული ფქვილი შაქრაშ; შედედებული (სისხლი) მ ე ნ თ.;

2. შემეკრიეებული მიწის გუნდა, მიწის კოშტი. მიწაა დაკოლტეულ, კოლტ-კოლტ ქნიალ.

კომ-კორაწ მეტისმეტად მეავე და მკეახე, ჰერ კიდევ ფერუცული (ხილი). ~ ჩონ ვაშლ კომ-კორაწ რაამი; ჩონ ატამ არ იწევ, კომ-კორაწ ჩევ (რჩება).

[სინ. კახე-კორაწ; კახე-კაწახ].

შდრ. კორაწ.

კომ-კოხეა, კონ-კოხეა მეტისმეტად მკეახე.

შდრ. კოხეა.

კომლ კეაპლი, ბოლი. ~ ბუხარაფთი (ბუხრიდან) კომლ ომოდის ყოფილ (თურმე); სახლში კომლ დგევის; რა მაგარ კომლ დგნსა ემ შინ, ინსნი (აღამიანის) თოლეე ბუდეფთი გამაქს; კომლ ნაფეე ადგილ ნ. დაეყავა.

— ჯ ა ნ.; ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

კონ-კოხეა ნ. კომ-კოხეა.

კონდურაა, ყონდურაა საქონელზე ჩამოსაკიდებელი მსხვილი. ელარუნა მძი-

ვები. ~ კონლურას დეეას, ტანას (ბბოს),
უმაწულეესაც კიდევენუ, ზანვივი რამი
(ზარვითაა), პატრა ზანვი სწოსწორ
ზივი ფორმით კეპტევ (ძიხისა ჰევეს,
ძიხის მოყვანილობისა), გროლიან ზო-
ლი (ძეალია), მოგრებულ, ტარევეში
ზრანგუნოვს (სიარულისას ეღარუნებს),
ზრანგა-ზრანგა გემა მოდის (ხმას გა-
მოსცემს).

კონცხ კაპარი, დიდი ლოდი, მთის ქანის
მონატხი. ~ თახე ნაქნარ (მყოფ) დუ-
ღრუან ქუტას კონცხს ეზახიან; დიდი
საყტართან ერ დიდი ქუტას (ერთი დიდი
ქუა), ემას დიდი საყტრი კონცხ ეტუ-
ან; ნ. წითელ კონცხ.

კონცხი ღელეა ჰიდრ. ღელეა თო-
ფანში (ნ.).

კონწიოლლი ხხალ, კონწიოლლია, კონ-
წა მსხლის ჭიზია ერთგვარი. გვიან
მწიფდება, დიდი და მოგრძო ფორმისაა,
წითელი გვერდები აქვს, წვნიანია.

— კონწა ხხალ, კონწიოლლია ში-
ნამარე წე., კონწა ქგლ (ინგილ).
კომაა პატარა, დაბალი, ჩია (აღამიანი).
~ კომაას ეურა (ნ.) ყმაწულზეც ამ-
ბოვენ.

— კომაა ჯან.

კობ (1) ბრინჯის დასათეს ადგილში მიწის
ცალკეული დანაყოფი, პატარა, კვად-
რატისებრი მონაკვეთი, რომლის ირ-
გვლივ ნაპირები ან ტალახითაა ამაღ-
ლებული, ანდა ბელტებითაა აბეჭე-
ბული. ~ ბართით ადგილის კოპენ (ნ.
დაკობაა), მევდან (მერმე) ჰაჩიჩაფთი
შიგ კობში გნონ (ხნავენ). კობეცს შუა-
ფთი ყბაა (პირს) უხსნიან, არხით წყალ
უშევენ შიგ, წყალ ეგვეის (ეფინება,
მოედება), ბუთუმგან (ყველგან), თახ-
ტევიში (ყელეში) წყალ გუბ-გუბ
დგევის, დაგუბე ღ დგევის (დაგუ-
ბეული ჩერდება). კობეცს ამაზე აყე-
ბუვენ, წყალ კაგგორა დეეგასავ (რომ
წყალი კარდად დაგუბდეს, კარგად
მოირწყას).

[სინ. ჩალთუქი გუბ].

— კობე შან. რეც.

კობ (2), ქალმი (ქალმნი) კობ ქალამნის

ირგვლივ მოვლებული დაწული ტყა-
ვის წერილი ღვედი, რომელშიაც ქა-
ლამნის შესაკრავი ზონარია ამოყრი-
ლი.

— მოუქნელი თასმა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.,
წერილი თასმა ქალამნის ამოსისხმულად
მ ე ნ თ.; ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ს უ ბ.
(ქართლ.); კეახუქის (ქალამნის); ნაო-
ქი ქ გ ლ (რაჭ.), ქალამნის ნახვრეტი
თასმის, ბაწრის ამოსაყრელად კ ა ი შ.;
კობჭური თავმოკუბნული ქალამანი
ბ ე რ.

კორაა, კორეა 1. კორა, საქედური, ულ-
ლის ამოწული ნაწილი, რომელსაც
საქონელს კისერზე ადებენ (გუთანსა
და აჩაჩაში). ~ კორეა უღელზე დანა-
მეტვე (ზედმეტად დატოვებული) ად-
გილი (ადგილია), ჰემენი ქრშაც (რო-
მლის ქვეშაც) კამეჩ ჰე(ან) გარ იმზე-
[სინ. საკისრეა].

— კორა (მნიშვ. 1) ძ ი ძ., კ ე ე ხ.,
ხ უ ბ. (ქართლ.);

2. გუთანში უღლის შუა ადგილას
ჩაყრილი ორი ჯოხი, რომელზედაც
წამოცმულია საულლეა (ნ.) იმისთვის,
რომ ამ უკანასკნელმა აქეთ-იქით არ
იმოძრაოს. ~ კორაეც ან ყუბტეც (მოკლე
ჯოხები) იმიზე (იმისთვის) კეპტეც (კეთ-
დება), რუმ ზირა უღელზე ვაზ აგრ-
იგარ (აქეთ-იქით) ნუ ვაციორდესავ, არ
გაწყდესავ, წირწან (ნ.) ან შოლტაეც
უღლი არ დეეღწივასავ (არ გამოსძე-
რებს). ვაზ თუ ვაწყდა, კორას გასწ-
დრე (წასძვრება) უღელ, მეორედეფა
(მეორეჯერ) აყეთევენ ვაზ.

— კორეა უღლის-შუაი ჯან.

გუთნი კორა, კორა ხის კოქი, რითაც
მიმაგრებულია ფრთა გუთანზე მ ე ნ თ.;
კორა (მნიშვ. 3) გუთნის მოკაუქებული
ნაწილი, რომელსაც გამოსდებენ ღვედს,
ჩამბარას, ჯაქეს... ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ.
(ქართლ.); კორაქები საყვების ულ-
ლის შუა ჩაყრილი ორი ჯოხი, რომ ჯაქ-
ვმა ან თოქმა აქეთ-იქით არ გადა-
იწიოს ქ გ ლ (ქართლ.);

3. იგივეა, რაც საცოთ, მნიშვ. 1;

4. წისქვილში ხეიმირზე დამაგრე-

ბული ხის რიკი, მოკლე ჭოსი, რომელზედაც კრიკის ასწევე-დასაწევი ბაწარია გადახვეული. სოფ. ქოთოქლოში ამას ჩუას ეძახიან (ნ. ჩუა, მნიშვ. 4).

კორაწ იგივეა, რაც კაწახ. ~ ეეს კორაწი, არ იქმევე.

— იტყვიან ძალიან ხმელ პურზე მე ნ თ.

კორბაკ დაბალი, ჩამრგვალებული და ჩასყენილი ტანის (ადამიანი). ~ არ გააზღვე, კორბაკ რამ დარჩევე.

[სინ. ტარბაკ, მნიშვ. 2].

შდრ. კორკალ, მნიშვ. 2.

— მომრგვალო და მკვრივი (ყენძი, კაცი და სხვ.) ჯ ა ნ.

კორეა ნ. კორაა.

კორთეა ჭურჭლის (ჯამების, ქვაბების, ლანგრებისა და მისთანათა) დასაწყობი თარო თახჩაში; ფიცრისაგანა გაკეთებული, სპეციალურ ბრჭენებზე დგას და ხშირად ჩუქურთმითაა შორთული. ~ ჰენგილავევე (ინგილოები) ჭურჭელს კორთეზე აწყოვენ; ჭრელ კორთეა (ჩუქურთმებიანი თარი); ნ. შააბაზაა კორთეა.

— ჯ ა ნ; იკორთა ს ა ბ ა.

კორკალ, კორკალ 1. კურკალი, ცხოველთა ექსკრემენტი. ~ ყურდლი კორკალ; ცხრტ (ცხვრის) კორკალ;

— შ ა ნ. რეც;

2. გ ა დ ა ტ. დაბალი, პატარა ტანის, ჩია ადამიანი. ~ კორკალ ინსანავ (ჩია ადამიანი).

შდრ. კორბაკ.

კორკლაა კურკელა. ~ ყურდელ კორკლავდა.

კორკორაა ტ ო პ. პატარა მთაა კახთან ახლოს (ზაქათალისაკენ). იგი ვაშლილ ველზე გორაკითაა ამობურცული. ~ კორკორაა პატრა თაას (მთაა), დარბთიანი (ირველივე) მინდორ აქ; აქ ერ დროზე შამილ მოსტლაში, საინგოლოა აოხრევაში, ურუსი (რუსი) სალდათევე მოსულან, ემ მინდორზე ჩექმევე დაუტლიაყ, ტალახ დაუბდერტიაყ, ერგან დაუყრიაყ. იქ ქნილ კორკორაა,

ჰემენიცი (რომელიც) დღემდინ არის.
— ბარად სოკოსავით ამობურცული გორაკი ჯ ა ნ.

კორკოტ; შენ კორკოტ ჰქომ! შენ კორკოტში ჩომჩაა დოჭრივე (დოვრივე)! (წყველაა: შენი სიყვდილის დღე ენახე!). კორკოტოვაა კორკოტობა (ქრისტიანული დღესასწაული).

კორსალაა, კორსოლაა ბზრიალა.

— ჯ ა ნ.

კოსალაა ნ. კოსოლაა.

კოსიან ახოა ტ ო პ. ადვილის სახელაა. ~ ბიდრიან გუბ კეჭენში (ნ.) არის, კოსიან ახოა თავზე; კოსიად ყოფილ კაც, იმას ჰქონი მიწაა, ეესი (აი ესაა) კოსიან ახოა, ჰენი (ე. ი.) კოსიაშვილევი გამნაგად (გამოხდილი) ახოა.

კოსიანევე ა ნ თ რ ო პ. კოსიაშვილების გვარის შთამომავალი.

კოსოლა (კოსალა) ეამ, კოსოლაა, კოსალაა ერთგვარი ჯამი, რომელსაც ძირზე დასადგამი აქეს. ~ კოსოლა ეამს ზირზე დანამატევე ადგილ აქ (ზედმეტად დატოვებული ადგილი აქეს); კოსოლა ეამ თუთრ ჩაშკაასალი (ფინჯნისებური), ჩაშკი ფერის.

კოსოლაა, კოსალაა 1. კოდალა.

[სინ. კოდოლაა].

— კოსალაა შ ა ნ. რეც.; კოსალა კეირონი მე ნ თ.; იგივეა, რაც მელელია ჩიტი ქ გ ლ (ქიხ.);

2. იგივეა, რაც კოსოლა (კოსალა) ეამ.

კოსოა [რუს.] ნავარცხნი.

კოსროა დარტყმის ან დაცემის შემდეგ დარჩენილი კოპი.

კოტაა ბავშვის უკანა ტანი, საჯდომი.

კოტაა ყმაწულთა გოდნაას (საჯდომია); კოტაა გიჩანს, სტრცხულტ (სიარტხელი).

— ჯ ა ნ.

კოტია იგივეა, რაც კიკოა.

— გონჯა ორი ჭოხი ერთმანეთზე გადაჯვარდინებული ადამიანის სახედ და ზედ ჩერებშემოხვეული. დააქეთ გონჯა-გონჯაობის დროს კარდაკარ მე ნ თ.

კოტიოვან ნ. კოტიოვაჲ.

კოტიოვაჲ რელიგ. მზის სავერდებუ-
ლი უამინდობისა და წვიმის დროს:
როდესაც ხანგრძლივი წვიმების შემ-
დეგ უნდათ, რომ გამოიდაროს და მზი-
ანი ამინდი აღდგეს, სოფელში თავს
ნოიყრის რამდენიმე ბიჭი (5-6-10 ან
მეტეც), აირჩევენ ერთ მეთაურს,
რომელიც წინ წაუძღვება მათ, დაიქე-
რენ ხელში ერთ კიკოს ანუ კოტის (თო-
ჯინას), რომელიც შეხვეულია, ერთ ხო-
კერს (ნ.) კვერცხის ჩასაყრელად, ერთ
პარკს, ერთ ღიდ ჯოხსა და დაიწყებენ
სოფელში კარდაკარ სიარულს. მოად-
გებთან ვისმეს კარს და მღერიან. სიმ-
ღერა ჩვეულებრივ თათრულ ენაზე
სრულდება და დაახლოებით ამგვარი
შინაარსისაა: კოტი, კოტი კოტმატი
ენიკ ბევრ რამეს მოგვეცემს, ბიჭი ეყო-
ლოს, ვინც ცოტას—გოგო ეყოლოსო,
ვინც მაგრად დატენილ ფქვილს მოგ-
ვეცემს, გამიღირდეს, თითები გაუსუქდეს-
ო, ვინც ცოტას—ის გაკოტრდესო.
ენიკ არაფერს მოგვეცემს, გოგო ეყო-
ლოსო და ისიც აკვანში მოუქედესო
და სხვ. ამ სიმღერას მარტო მეთური
აშობს. სიმღერის გათავების შემდეგ
ყველა ერთად იძახის „კიხოო!“ ამ
დროს სახლის პატრონს გამოაქვს, რაც
რამ აქვს მისაცემი. თუ სახლის პატრონ-
მა არაფერი გამოიტანა, მაშინ კიკოს
გააგორებენ ეზოში და იწყებენ წყვე-
ლას: შენმა კრუხმა წიწილები არ გამო-
ჩეკოსო, ძროხა არ დაგიჟადესო და
ნისთანებს. ამიტომ შეშინებული სახ-
ლის პატრონები ყოველთვის აძლევენ
მოსულებს კვერცხს, ფქვილს და რაც
რამ გააჩნიათ. ესენიც დააგროვებენ
ყველფერს ერთად, მიიტანენ ერთჯან
და ღმერთს შესთხოვენ გამოდარებას.
ხალხის ცრუ რწმენით, მეორე დღეს
თითქოს გამოიდარებასო. კოტიოვაჲ
შემოდგომასა და გაზაფხულზე იციან.
უფრო მეტად აღდგომის წინა დღეებ-
ში; კოტიოვან ტარევაჲ კოტიობაზე
სიარული.

— კოტიობა იგივე ქართლურ ლაზა-

რობა, კოტიობა მხოლოდ აედარში იცი-
ან, რომ გამოიდაროს კირ.

კოტკოტელაჲ სადურგლო იარაღია. ~
კოტკოტელაჲ ჩომჩი გაკეთებაში სა-
კიროას (საკიროა). ეემას თათრეე ყი-
ზილმისხს ეტყუან (უწოდებენ).
კოტმან გროვა, ბულული (თივისა, ბალა-
ხისა და მისთ.). ~ ბალახი კოტმანში
ლოჭეწე.

[სინ. ხოთულ].

— მრგვალი მალღობი, კოდმანი;
აკოკოლავებული დიდი ხვაგი და სხე.
ჯ ა ნ.; კოლმე მთის კონცხი, გორის
ფერღობი, გვერღობი ჭყ.

კოტოშ 1. მწარე, გრძელყელიანი გოგ-
რისაგან გაკეთებული ორშიმო ქვეე-
რიდან ღვინის ამოსაღებად. ამას ღვინი
კოტოშსაც ეძახიან. კოტოშს ხშირად
სხვა დანიშნულებისთვისაც აყენებენ
— მარილის ჩასაყრელად, ძაფის და-
სატიტბავ (ნ. დატიტბაჲ) ქურქულად და
სხე.; დოჲ კოტოშ გოგრისაგან გაკე-
თებული დოს ამოსაღები ქურქელი. ~
დოჲ კოტოშს დოჲბეც (დოსთვის) ხმა-
როვენ, ზოგ დროზე წყლობეაც (წყლი-
სთივისაც); წული კოტოშ გოგრისაგან
გაკეთებული წყლის ამოსაღები ქურ-
ქელი.

— ჯ ა ნ.; მიზიდვით სისხლის გამომ-
ლებელი ქურქელი ს ა ბ ა, რქა სისხ-
ლის გამოსაშვები ჩ უ ბ., წურბლების
მოსაყიდებელი აყირო მ ე ნ თ., ქ გ ლ;

2. იგივეა, რაც თავი კოტოშ [ნ. თავ
(1), მნიშვ. 1] და ქელლი კოტოშ (ნ.
ქელლაჲ). ~ ეემ კაცს ცარიად კოტოშ
აქაჲ.

კოტოშ გუგრაჲ აყირო, გრძელყელიანი
გოგრა. არ იქმება, მწარეა. მას მხოლოდ
კოტოშად ხმარობენ (ნ. კოტოშ, მნიშვ.
1).

[სინ. ტრიან გუგრაჲ, კოტოშაჲ].

— კოტოში მ ა ყ.

კოტოშაჲ 1. იგივეა, რაც კოტოშ გუგ-
რაჲ; ნ. ტრიან გუგრაჲ, ტრიან კოტო-
შაჲ;

2. იგივეა, რაც თავი კოტოშ [(ნ.
თავ (1), მნიშ. 1].

კოფხალ კუფხალი.

— ჭ ა ნ., კუმხალი კ ი რ., კუმხალი, კუმხალი შ ა რ ა შ.

კომთიქა პატარა ბოხჩა, ფუთა, რომელშიც ქსოვილის ნაყუნები აქვთ გამოკრული. ~ კომთიქაში ზრლ-მრლ რამს (ძველმან რამეს), დანარჩომ-მანარჩომ ნაკრუეეს (ნარჩენ ნაყუნებს) ინახენ.

კოცევა კონა.

კოწაწ 1. პატარა, სუსტი, უჯანო (აღამიანი).

[სინ. კირკუტი];

2. მწარეენიანი. ~ კოწაწ ნინოა არის ჩონ სოფელში.

კოწიპა ღვინის სასმელა კერქელი.

კოწოლ ერთი ატმა, ერთი ჩამოკიდება მძივი, მძივის კუნწულა. ~ კოწოლ უწინდელ ეულაბი (ძველებური სიტყვაა), ერყე (მხოლოდ) ზიზეუ ამბოვენ.

— კოწლები თმის ნაწნავი, დღალი; თმის სატანის ფოჩი სა ბ ა, ფოჩი თმის ნაწნავისა და მისთანათა ჩ უ ბ., კოწოლი თმის ნაწნავი უ თ უ რ გ.

კოქ იგივეა, რაც მალარაბა.

კოქანაა 1. მუხლის თავი, მუხლის კვერი. ~ ჩონ მინდორში ბალახ კოქანაზე არის; მარყუნა კოქანაა მტკიე (მტკივა); კოქანაა სიმღრმეზე ყანდას (ორმოს) ჭთხრუთ; შარლუ კოქანეე დაგლეულ (შარგლის მუხლის თავები დაგლეულია).

[სინ. მუტლი კოქანაა, ნ. მუტლ, მნიშე. 1; მუტლი კრ, ნ. კრ, მნიშე. 2].

— მუხლის საკოქე, საკუჭავი, საეცი ჭ ა ნ.;

2. იგივეა, რაც კლავი კოქანაა (ნ. კლავ, მნიშე. 1).

კოკობ კოკობი, პატარა, უყურო ქოთანნი. ~ კოკობში წოლაა (მაწონს) ღრეენ (ღებენ), გორცს, სატოლმეს, ნიგოზს ჰყრიან; ერ კოკობ წოლაა; შიოვი (შიოვაა) კოკობ ნ. შიოვაა; შიოვი კოკობ დაყენევაა ნ. შიოვაა.

— ჭ ა ნ., კოკობი სა ბ ა, მცირე ქოთანნი, რძის შესადღებელი ჩ უ ბ., კ კ ლ; კოკობი არის ვერცხლის თაღი ლუღის სასმელი შ ა ნ. გეეს.

კოკობაა სარეველა მცენარეა ერთგვარი, „ნაყოფი გორკველას მიუგავს“ (შ ი ნ ა - მ რ ე წ ე).

კობ ერთ ადგილას დაყრილი და აბეჭებული ქეა ან მიწა; შენამ კობ დაგაყარ! (წყველაა: მიწა დაგაყარე!).

— „სიტყვა კობი ინგილოურად ნიშნავს რიყის ქვას, ხოლო იმერულად სეტყვას“ (ე დ ი ლ ი, გვ. 166).

კობე-კაწახ იგივეა, რაც კობე-კორაწ. ~ ეეს ნაკამ რამა არა (არ იკმება), კობე-კაწახავე.

შღრ-კობეა; კაწახ.

კობე-კორაწ იგივეა, რაც კომ-კორაწ.

შღრ. კობეა; კორაწ.

კობეა მკეახე, უმწიფარი. ~ კობე ვაძლ, კობე სხალ.

კობნაა ([რუს.] სამწარეული.

კობაა ბალანისაგან შემზადებული ერთგვარი წამალი კრილობის შესახორცებლად.

კონე კონეი, ძონძი.

კრ (მრ.ჭკრრ) 1. კერქელში მრგვლად დაყალიბებული ცვილი, კვერეული; გადამდნარი და გაციებული ქონი მრგვალი ფორმისა. ~ ზროხი ქონს აღნოვენ, წყლიან ჭაშში ასხმენ ემ ქონს, გომოდის კრ;

2. ერთი თავი ყველი, ყველის კვერეული. ~ ჩონში ყრლი კრრებს არ აქეთევენ. ექ ნაქნარ გულაში ჩანაყარ ყრლს ყრლი ბორტოს ვებნეით (ჩვენთან რომ გულებია, იმაში ჩაყრილ ყველს ბორტოს ვეძახით);

3. წინდის ქსოვის სახე. ასეთ წინდაზე სახეებად რგოლებია ამოქსოვილი. ~ ხაჩი სახეა კრრ ჰყრიან (ჭყრის მსგავსი კვერი გამოჰყავთ წინდაზე ქსოვით); დიდკრიან წინდაა დიდკერიანი წინდა. ~ ყასიმაა კრელ (წინდის სახეობაა) დიდკრიან წინდაას (წინდაა); კრ

კორ წინდა კვერებიანი წინდა; მუგლი კორ ნ. მუგლ, მნიშვ. 1.

კორცხ კვერციხი. ~ საყვარზე გასლუ (გასვლის) დღეს ჰენგილავევ ბუთუმ იკანზუიანე, გაღიანე, დაპირეტლ რამევეს, ჰე (ან) ყოჩს, ჰე მამალ ვარიაა, კორცხ-მორცხ ჰე სხო რამს მიპტანენ (კვერციხი და მისთანა, ან სხვა რამე მიაქეთ); **გაბერწეღ** (განაბერწევე) კორცხ ნ. გაბერწევა; **კორცხ შაკიდნა** კვერცხების შეკიდება, შევიბრება აღდგომას; **კორცხი გირც ნ. გირც.**

კორცხა ქლიავ, **კორცხაა** ერთგვარი ქლიავი, კვერციხის მოყვანილობისაა. ~ **კორცხა ქლიავ წუწლუტი** (წაგრძელებულია), გზელ, იისფრა იწევის.

კორცხაა ნ. ბულბული კორცხაა.

კორცხეულაა, **კორცხეულაა ნ.** კორცხრეულაა.

კორცხოვან თმაშოვაა ერთგვარი თამაშობა კვერცხებით. ~ კაკალ განაგორევისაღი (როგორც კაკალს აგორებენ, ისე) აგორევენ კორცხევეს. თუ ჩემ განაგორევე კორცხ შენ განაგორევე კორცხიხიზანი შორს წაქდა, ოგემაშინ შენ ჩემ კორცხ ააღევეხარ (თუ ჩემი გაგორებული კვერციხი შენ გაგორებულზე უფრო შორს წავიდა, აი მაშინ შენ ჩემ კვერცხს აიღებ).

კორცხრეულაა, **კორცხრულაა**, **კორცხეულაა**, **კორცხეულაა**, **კორცხეულაა** ერთგვარი; ზ ე დ ს. **კორცხრეულაა** ერთგვარი; **კორცხრულაა** სულთოვაა ნ. სულთოვაა. ნ. კორცხ.

— კვერცხეულაა ჯ ა ნ.

კრამეტ კრამიტი. ~ კრამეტი ნაგეჩ (კრამიტის ნამტვრევი); ზ ე დ ს. **კრამეტაან კრამიტისანი.** ~ წაღან კრამეტიან სახლევ დიად თხლა მინამს ექონეოდაყ (იშვითად თუ ვინმეს ექნებოდა). **კრანტ კრინტი.** ~ კრანტ არ გაღლო! (|| კრანტ არ ამაღლო!); **კრანტ არ დააზროთ** ჩემ დაწოლაში; **კრანტ გაწყრტაა** ხმის გაქმენდა, კრინტის არ დაქერა. ~ **კრანტ გააწყრტ!** სინ. დინყ].

- მ ე ნ თ., **გაკრენტა ხმისა ჩ უ ბ.;** **გამოკრინტა** კრინტის ძლივს დაქერა წერ.

კრაპუნე, კნაპუნ, დაკრაპუნევაა კნატუნე, ხრამუნი. ~ საყრტრულას (ნ.) აკრაპუნევეს; თხილს უჩუმრა კო არ კნამს, აკრაპუნევეს, ეავრ მამდის, ნუ აკრაპუნევე, ლამაზა კნამ!; ბილ შიქმელ (რბილი საქმელი) არ კრაპუნდევის, თხილ, კაკალ, ზოლ (ძვალი) კრაპუნდევის.

— **კნაპვა ძელის გამოხვრა ჩ უ ბ.**

კრენჩხაა ნ. გაკრენჩხაა.

კრის ქანალი ადამიანის თავის ქალაზე ამბობენ დაციენით. ~ შენ ჰეე კრის ქელაა (თავი) გააწმინდ — ქაჩალს ებნევიან.

კრსცაა ნ. მოკრსცაა.

კრუჟანციკ, კრუჟოვიციკ, ურჟანციკ, ურჟანციკ, კურჟანციკ [რუს. = ხურტყემელი] მოცხარი.

კრჟე 1. მკვრივი;

2. გადამდნარი ქონი, ერბო. ~ **კრჟე მაგრა** დაწმინდა ქონი, ჰემენიც (რომელიც) ფრტისაღი იშლევ (ფეტვიით იშლება).

კტარ ნ. კდარ.

კულ 1. ნაკაზმი, ხორბლის განიავების შემდეგ დარჩენილი წვრილი, ფუყე, უვარგისი მარცვალი. ამას საყენჯად უყრიან ქათმებს. ~ პურს გაღეწას უკან ანიევენ (ანიავებენ). განიევაში თავპურ ცალკე გაღის, ზხევა ცალკე გაღის. ეემ ბზეს მეროდევა (მეროდევარი) ანიევენ, გამაღევენ იქითთი კვა პურს, ჩევის (რჩება) კულ საყეკობე (საყენისთვის). კულ პურ გაციევაშიც კეპტევ (არის): თაე პურ (|| მახლარ პურ) ცალკე იყრევი, კულ პურ (ნამკულ) ნიავისყენ მიღის, ქულავ მიაქს (ქარს მიაქვს). კულ პურ ჩუტაა კეპტევ (ფშუტეა), წრულ კეპტევ (წვრილია), შრავ-შრავ კეპტევის (გამომშრალია). ეეს არევაჟ პური; კულ გაწყრტაა იგევეა, რაც კულ მოწყრტაა; კულ მოწყრტაა ხორბლის განიავების დროს კარგი პურისაგან ბზენარევი პურისა და ნარჩენების გამოცალკეება: ჩვეულებრივ

კალოზე პურის განიავებისას ღორბალი ერთგან ცვივა და ბზე კი უფრო მოშორებით მიჰქვს ქარს. მაგრამ ბზეს ხშირად პურის მარცვლებიც თან გაჰყვება. ხოლმე. ამიტომ ამ ბზენარევე პურს ნიჩბით ცალკე გასწვევენ, კარგი პურისაგან გამოაცალკეებენ, ხელმეორედ ანიავებენ, კარგ პურს ისევე კარგ პურს შეურევენ და დარჩენილ კულს კი ცალკე გამოყოფენ. ამ პროცესს კულის მოწყვეტას ეძახიან. ~ პურ განიევაში გარაქ (უნდა) მოჰწყუტო (|| გაჰწყუტო) პურ-კარგ ცალკე წოტდეს, არეარგ — ცალკ. კალოს რუმ ანიევენ, ბზეა გადადის, ჩევის (რჩება) პურ, ბზეს აცალკიევენ პურით, კედემ ანიევენ. ბზი გაცალკიევა პური შიგაა (პურიდან) და მეორედევა (ხელმეორედ) განიევა არის კულ მოწყობტა; კალოაბე (კალოსთვის) პალა (ჭერ) კულ არ მამიწყობტი; კულ ტოტაა ნ. ტოტაა.

[სინ. ნამკულ, მნიშე. 1].

— განაყოლები: ქარის განაყოლები კინკ. ვაჟა;

2. კულ, კულ არაყ უხარისხო, სულსტი არაყი, რომელიც გამოხდისას სულ ბოლოს გამოდის. ~ კულ ლაფ უკანახენდელ გამნასულ არაყ (კული, სულ ბოლოს რომ გამოდის, ის არაყია).

[სინ. ნამკულ, მნიშე. 2].

კულაგზელა ზღაპრებში ხარის ეპითეტად ნახმარი სიტყვა.

კულანისლა ზღაპრებში ხარის ეპითეტად ნახმარი სიტყვა.

კულბეწულაა, კულბრწულაა მწერი ერთგვარი, უმთავრესად თხილის ჩენჩოში იცის, ორი, წაგრძელებული კული აქვს, მწარედ იკბინება. ~ კულბეწულაა ყურში ზრბვის (ძვრება), თხილში ბევრ კეპტევის (ხშირად იცის), თუთაშიც კეპტევის; კულბეწულაა დანახაში გარაქუმ მოჰკლო (დანახვისას უნდა მოკლა), თუ არ მოჰკალ, თუ მამაა კდარ გაქ, ამბოვენ — წაასრლი, შენ მამაა თოლევ შიქმელიავ (წავა და მამაშენის თვალებს შექმასო). აამაზე დანახაში ჭკლავთ.

— კულბაწალა კულბაწარა და მკა-ვალფერა კიაა ჭ ა ნ.

კულკუნჭულაა კაცის მეტსახელი (ზღაპრებში იხმარება).

კულრუც, კულრუცაა 1. ცხვრის კული.

— კულრუცანაა ცხვრის ღუმის კული ჭ ა ნ;

2. გაღატ. მოკლე. ~ ამ ქალს კულრუც თმა აქ.

[სინ. კულურქ].

კულურ 1. კულა, უკულო. ~ ევმათ კულურ ფურ აქონდაყ; კულურ გარიც იქნევ, ლორიც, ზადლიც.

— ჭ ა ნ., საბა, კულურა, კულური ჩუბ., კულაა შ ა ნ. ვაჟა I, მე ნ თ., კულა, კულაა კულმოკლე კონკ. ვაჟა; კულააა კულმოკლე, კულმოკრილი ძალი შ ა რ ა შ;

2. გაღატ. დაბალი ადამიანის ეპითეტია. ~ კულურ კაცი (კაცია).

3. იგივეა, რაც კულრუც, მნიშე. 2. ~ კულურ კაბაა აცუ (აცვია).

კუკრუქანაა ნ. კოკრიქანაა.

კუკუმთი კუკუნათი, უკუნეთი, წყვილია-ლი.

— კუკუნეთი ნ ი ე.

კუკუნ ნ. კუკუნოვაა.

კუკუნაა საქმის ნელი მკეთებელი, ზანტი.

კუკუნოვაა, კუკუნ საქმის ნელა კეთება, ზანტად მუშაობა. ~ კუკუნოვს.

ნ. კუკუნაა.

— კუკუნი მე ნ თ.

კუკურ 1. კვირტი. ~ ხეს კუკურ გომო-ტლიავ; ვაზი გასხლაში ვაზი ქაზე (რქაზე) ორ კუკურს (კვირტს) ინახენ, იმას ნეკ ვეზახით.

[სინ. ღუგუმ, მნიშე. 3];

2. ახლად გაშლილი ფოთოლი. ~ ახალ გამნასულ გაარი ფოთლიბე ქე სხო ხი ფოთლიბე კუკურ ითქმევის (ახლად გამოსულ თუთის ხის ფოთოლზე ან სხვა ხის ფოთოლზე კუკურს ამბობენ); კუკურს მაქარ (მოაქვთ) კია-აბე (აბრეშუმის ქიისათვის).

კუკური სახეა წინდის კრელის სახე.

ქსოვასი ახალგაშლილი ხის ფოთლის მსგავსი ნაყუბნია გამოყენილი. ამ გვარსახეებიან წინდას კუკური სახე წინდაა ეწოდება.

კულირა [რუს.] კურიერი, შიკრიკი.

კულუფა, კულფა კიღობნის ერთ კუთხეში გავეთებული პატარა ხის კოლოფი უმთავრესად ფულის შესანახად.

კუნტაა (1); კუნტა პურ თორნეში ჩაყარდნილი კუტი პური, რომელიც ნაღერდალზე ცხებდა. მას სხვაგვარად პური კუნტასაც ეძახიან. ~ ჩონში ამბოვენ: კუნტაა საზაღვსად (ძაღლის საკმელია), ეემას ინსან (ადამიანი) არ შკამს, ინსანმა თუ ჭამა, ამბოვენ, კუნტულაა (ჭიბლიბო) ვამოდისაე თოლზე; ნ. ბებრი კუნტაა.

— ჭ ა ნ., კუტიპური ძ ი ძ., ე ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), კუნტი პური ჭ ძ ო წ.

კუნტაა (1), კუნტა ჭიაა ზედმეტი სიციხოსაგან გაფუჭებული კუტი აბრეშუმის ჭია. ~ ჭიას ცეცხლ თუ ცოტაა ექნა, ჭიაა ფუჭდების, ამაშივე ამბოვენ — უცეცხლოა ჭნილ, თალხდების, იგოცების, ამა (მაგრამ) ცეცხლ ბევრ ნაქნარ კი კუნტაა ეკბტების (თუ ბევრი ცეცხლი ექნა, კუტი ხდება. კუნტაა ავატყოფ ჭიას (ჭიაა), იფხრუნწვის (იპრუნწება), მოკლავდევ (მოკლდება), ვეს ნაზირზე (ნ. მნიშვ. 1) ეკიდების, სენ (ნ.) ჩომოდის კუდით; თუ მაგარ სიციხეც დადგა, ი, აყარზე (სხვეწზე) განაღევ (გატანილი) ჭიაა ყუთდების, კუნტაა ეკბტევი.

კუნტაა (2) გ ა დ ა ტ. წელში მოხრილი, მოკუნტული, დაკუნტებული ბებერი.

[სინ. ბებერკუნტაა, კუნტა ბებერ].

კუნტულა კიტრ, კუნტულაა მოკაუჭებულითაიანი, დაგრეხილი კიტრი. ~ ბუტუბე (მთლიანად) კუნტულაა იქნა წელს ჩემ კიტრივ.

კუნტულოვია, გ(ა)დაკუნტულევია, აკუნტულევია კოტრიალი, გადაყირავება, გორვა. ~ ჰაბე კუნტულოვზრა მიწზე? (რატომ კოტრიალობ მიწაზე?); კაც ხეს ჭრის, ხესთან ერთა კუნტულოვს

ქრმ მიწაზე; ამ პალკონი აკუნტულევს ქრმ (ამ აიენიდან აგორებს, აყირავებს) ქვეშ; დილლითავ (დილიდანვე) ცეცხლი პირში კუნტულოვს (გამოცანა: სადღებებელი); აკუნტულავა (აყირავება); აკუნტულავა (აყირავება); ყმაწულ წაქცივა, გადაკუნტულავა-ლა.

კუნჭულაა, კუნჭულ კუნწულა, ხშირი ნაყოფით დახუნძლული შტო. ~ ერ კუნწულა ბალ მამიჭჩიო!; წაათ, დაამტრუვით ქლიავი კუნწულ; ბურჯულაა (ნ.) სხოას (სხვაა). კუნწულაა სხოას, ერთა შაკრულ, შაკრულ კუნწულაეე არის ბურჯულაა; ზ მ ნ ზ. კუნწულა-კუნჭულ კუნწულაა. ~ ჩონ ბალს კუნჭულ-კუნწულ ბალ ასხი.

კუმაქანაა, კუუმაქანაა კუ. ~ კუმაქანაას ბაკან.

— ჭ ა ნ.

კუმა მუცლის გაბერვისას გავისაგან თავს ითავისუფლებს. ~ სიცივეა მოხტომში (მოხვედრისას) მუცელში ქარ ჩედის (ჩადის), ინსან (ადამიანი) კუმას.

კუმა: კუმა ქნაა გ ა დ ა ტ. ხმის გაუცემლობა, უბრობა (დანაძლეუბისას, ან სხვა რაიმე შემთხვევის გამო), ხმის გაკმენდა. ~ მე დომახ, ამა ჭეჩრამ არ ეიზრახ ამაზე, რუმ კუმა გრქნა დავინახე, მაგრამ არაფერი ვთქვი, რადგანაც ერთმანეთს ხმას არ ვცემდით); კუმა ჩედთან ერთმანეთს არ ელაპარაკებთან, უბრად არაიან. ~ ერ დღე კაც-ღევთ (ცოლ-ქმარი) კუმა ჩედთან, ერთმერთთან არ ლაპარაკოვენ.

კუპაროზ [რუს.] იგივეა, რაც მენაგი წამალ (ნ. მენაგ).

კუპარიელ იგივეა, რაც მამკუბრელ.

— კუპარიელი მოკუბრული ტყავი, ძველი რუმბის ნაჭერი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ.); საქალამნე ძველი რუმბისა კ ი რ.; პატარა ტიკი, ტიკ-ჭორა ძ ო წ.

კურთხოვია ნ. გაკურთხაა. კურიია, კურიჰია იგივეა, რაც კუტი. ~ ცხენი ბაგალას კუტს ან კურიას ებნევიან.

— კურია ჯ ა ნ.

კურიჰკა ნ. კურია.

კურკოა, კურკაა (მრ. კურკოებ) 1. კურკა; ყურწნი კურკა ნ. ეურზენ; ნ. ყურზენ;

2. რკო.

[სინ. მუხი კურკაა, მუხი კურკოა].

— ჯ ა ნ., ჭ ი ნ ჯ. ვაჟა; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (თიან.), კ ა ი შ., კურკა, კურკო მ ე ნ თ., კრკო მუხის ხული (ხე) ს ა ბ ა, მუხის ხე ან ხილი მისი კენკრა ჩ უ ბ.

კურკურა სხალ ერთგვარი ჯიშის მსხალი, ტბილია და ძალზე გემრიელი.

კურკურაა [ან. გურგურა] გვრიტი.

— ჯ ა ნ.

კურკურააზე აკიდევია, კურკურაზე დაუღლოა იგივეა, რაც აქუვეაა. ~ კურკურას აჰყიდები; კურკურაზე აკიდევას დანაბერეე ინსნობე (დაბერებულ ადამიანზე) ამბოვენ.

კურჟანნიკ ნ. კრუჟანიკ.

კურტ [ან.] კრუხი. ~ ჭუჭულევიან კურტ; ჩონმა კურტმა ორმოც ჭუჭულ გამაფყონა (გამოჩეა); კურტ-ჭუჭულ (კრუხი-წიწილა).

— ჯ ა ნ., კურტ, კურტაა ი მ ნ., კრუტი; ს ა ბ ა, გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (მონ.), კ ა ი შ., უ თ უ რ გ.

კურტაბულაა, კურტაბულია 1. გადატისეთი ადამიანის ეპითეტია, რომელსაც სიარული ეზარება და კრუხივით ერთ ადგილზე ზის. ~ კურტაბულაასეზარმაც, ეერგან ბერ დანაყლომ ინსანზე (ერთგან რომ დიდხანს ზის, ისეთ ადამიანზე) იტყუან.

— ჯ ა ნ.;

2. შინაყულა (ადამიანი). ~ ჰამეშა (მულამ) სახლში ეჩხარ, კურტაბულია ხარა, ჰეჩსადამ არ მიიდი (შინაყულა ხომ არა ხარ, არსად რომ არ მიდიხარ!).

კურტან დაგვეჯილი, დაკერებული (ტანსაცმელი). ~ ჰოგო (როგორი) კურტან კაბაა ჩაუტრმა ემ დეკაცს!; კურტან ბერ დაკერულ, დაზონზილ ტამსმუხობე (ტანსაცმელზე) ამბოვენ.

— ჩვართ, ძველი ტილო, ძველმანი ი მ ნ.

კუსკუსაა მოკისკისე, სიცილის მოყვარული.

კუსკუსოვაა, ჩაკუსკუსევაა, გაკუსკუსევაა, (გა)დაკუსკუსევაა, დაკუსკუსევაა კისკისი, ჩაკისკისება, გადაკისკისება. ~ ჰაბე (რატომ) კუსკუსევა!; იგრეე ჩოაქუსკუს (ისე, ტყული — უბრალოდ ჩაკისკისე); რათარ (რა) შავრა დაკუსკუსენა!; ერ რამ თქოს, ჩაკუსკუსდენე; ჰაბე (რატომ) გაქუსკუსდ'ა (|| გაქუსკუსი || გადაქუსკუსი), გუგო, რაა დამანხი?; თავი თავზე (თავისთვის) ჩაქუსკუსა.

— კუსკუს: სწრაფად და სანდომიანად მოსიტყუაობა ჯ ა ნ.;

კუტია კრუხი ბეშეთა ენახე.

კუტია!... კუტია! კრუხის მოსახმობა ხმა.

— ჯუკუტი, კუტი — კუტი გ ი რ.

კუტკუტი, მოკუტკუტევაა კურკური, ალერსი (ითქმის ფრინველებზე და გადატანით ადამიანებზეც).

— მოკუტკუტება, მიალერსება, მაგალ. შამალი უკუტკუტებს დედალს, კრუხი — წიწილებს და სხ. ჯ ა ნ.; წიწილების მოხმობა და ალერსი კრუხისაგან, გადატ. ერთმანეთის მოალერსება ადამიანთაგან, მ ე ნ თ.; კუტკუტი ფრინვლის (ღალღასი, მწყურის...) ხმიანობა ჭ ი ნ ჯ. ვაჟა.

კუტლუნჰაშ თავით ყირამლა გადასკელა, გადატრიალება.

კუტუბაკანაა ნ. კუბუბაკანაა.

კუწუმ-კუწუმ ნაკუწ-ნაკუწად, კუწაკუწად. ~ კუწუმ-კუწუმ დაგლიყა.

— კუწუბი ქსიცილის ნაწიბური, კიდურქსოვილი მ ა ი ს.

კუბ თირკმელი. ~ ჰეე ქალი კუბეე (თირკმლები) თუ არ შკომ, კა არ ჭქნეე (არ მოვრჩები); კუბზე დაკრაა ნ. დაკრაა, მნიშვ. 3.

კუპკაა ნ. მოკუპაა (3).

კუპი-კუპი ნ. მოკუპაა (3).

კუპიპირიან მსუქანლოყებიანი, ლოყებდაბერილი (ადამიანი).

კუქულა ყურიანი თიხის პატარა კუქურ-
კელი, კოკა (ღვინისა). ~ **ერ კუქულა**
ლუნრა, **ლუნტ** საესე კუქულა.

— **ქ ა ნ.**

კუქუ — **კუქუ გუგუ** (გუგულის ძა-
ხილი).

კუქუ ლამთა იგივეა, რაც ცირაბ.

კუქუა გუგული; **კუქუა ღაქრა** ნ.
ღაქრაა; მნიშვ. 2.

— **ქ ა ნ**; **კუქუ გუგულის გვიანობა**
ს ა ბ ა.

კუქუა ჩიჩაქ ერთგვარი ყვავილი.

კქარტ კვარტი, ღვინის საწყაო ჰურქელი.

~ **კქარტ ლუნეა** ანარწყავ (ასაწყავი)
ჰურქელი. ამბოვენ ერ კქარტ. ოორ
კქარტ... ეხლა ლიტრ ხმაროვენ, წა-
ღან (წინათ) კქარტ ამბოვდნენ.

კქამე ნ. კიკო.

კქნკუბ ნ. კქნტუბ.

კქნტულა ჭიბლიბო, თვალის ფრჩხილი,
ზიბზიბა. ~ **თოლევე** გომოდის კქ-
ნტულა; **ზალი წილ გიპამი**, კქნტუ-
ლა გომოვსტლი.

— **ქ ა ნ.**

კქნტუბ, **კქნკუბ** მაღალი მწვერვალი,
წვერი (მთისა, ხისა და მისთ.) ~ **ლაფ**
კქნტუბზე იედა ზედარად.

— **ქ ა ნ**; **კუნწუხი**, **კონწუხი** მ ე ნ თ.;

კუნწუხი ხეთ ზედათ წუერვალი **ს ა ბ ა**,
ჩ უ ბ., **კუნწუხა**, **კუნწუხო** მწვე-
რვალი, მთის უკიდურესი ნაწილი, წვე-
რი ქ ა ჟ.

კური ნ. **კურუა**.

კურიზალ ნ. **კურუზალ**.

კურიზლოვა ნ. **კურუზლოვა**.

კურიისთავ ნ. **კურუისთავ**.

კურიშტავ ნ. **კურუშტავ**.

კურტ 1. კვირტი;

2. მატყლის უეარგისი, შემკვირვე-
ბული ნაწილები, ანაჩეის შემდეგ დარ-
ჩენილი. ~ **კურტმუთაქაში** ჩანაყარ
რამი (ჩასაყრელი რამეა); **ზ ე დ ს.** **კურ-**
ტინან: ჰოგო ('როგორი', რა) კურტინან
(|| **კურტინან-კურტინან**) მატყლ ყოფრ-
ლა!; **კურტ-კურტ** იგივეა, რაც **კურტ**,
მნიშვ. 2.

— **კვირტი** **ს ა ბ ა**, **ჩ უ ბ.**, **ქ გ ლ**

(დილა.), **ქ ი ნ ქ.** ხეეს; **კვირტი** მოყ-
ლე, პატარა ნაკრეკი მატყლი, უეარგისა,
მუთაქაში ყრიან მ ე ნ თ.; **კვირწ-**
ლი მატყლს გაყოლილი ტყავისქქერტილი,
მატყლის კოშტი, წვნიკი ნაკრეკი და
მისთ. მ ე ნ თ.;

3. უეარგისი, მოკლე და ერთიმე-
ორეზე მიყრული, შეთელილი ბალანი
თხისა, ძროხისა, ცხენისა და მისთანა-
თა; **ზ ე დ ს.** **კურტინან**. ~ **ე რონ** ცხენ
კურტინანი.

— **კართ** მოქუქუნული, ერთი — მე-
ორეზე მიყრული, დაგრეხილი მატყლი
მუცლისა და უბეებისა შ ი ნ ჯ ა მ რ ე წ ე .,
ქ გ ლ (ინგილ).

კურუა, **კური** ნ. **კვირა**, შეიდი დღე; **კვი-**
რა დღე. ~ **ერ კურუა** ზალ ჩომოფ-
ხუტულ კექტე (ერთ კვირას რძალი
პირზე ჩამოფარებულია); **სამ კურუ-**
ას შერ ვარ (სამი კვირაა მშვიერი ვარ);
ერ კურუტუ გზას ერ დღეში მიდიან
(ერთი კვირის გზას ერთ დღეში გადიან
დღე კურუა (დღეს კვირა)).

— **ქ ა ნ.**, **კ ი რ ი ა გ ი გ.**, **თ ო ფ.**,
ქ ა ე თ. (ფერეიდ).

კურუზალ, **კურიზალ**, **კურუზალი** საყ-
ტარ (←**კვირაძალი**) კვირაცხოველო-
ბის სახელობის საყდარი, რომელიც
წარმოადგენს წმინდა ადგილად მიჩ-
ნეულ ხეებიან ადგილს. ეს საყდარი
სოფელ თასმალშია, წინათ ასეთივე
საყდარი კახშიც ყოფილა. ~ **ჩონ**
ჰენგილა ევეს გოქ დაპირველ ადგი-
ლევ; **დიდ საყტარ** (ნ.) ქიტინ ოყად
(ნ.), **ბარბარო** (ნ.), **კურუზალ**.

კურუზლოვა; **კურიზლოვა** (←**კვირაძა-**
ლობა) კვირაცხოველობა (სასულიერო
დღესასწაული აღდგომის შემდეგ პირ-
ველ კვირას).

ნ. **კურუზალ**.

კურუისთავ ნ. **კურუისთავ**.

კურუშტავ, **კურუშტავ**, **კურიშტავ** ჟა-
რატარის კოქი, ტბეირი. ~ **კურუშ-**
ტავ ჟარი ტარზე (ნ. **ჟარა** (2)) არის
წომომულ.

— **კვირისთავი** **ქ ა ნ.**, **კურიშტავი** **ქ ა ჟ.**
კვირისთავი კვირისთავი, თითისტარის

ქვემო ნაწილზე წამოსაცმელი ქვის, ლითონის ან ხის რგოლი, რომ თითისტარი დამძიმდეს და „ქარქა იზზრიალოჲ“ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (კახ.-ქიზ.), კვირთავი ნ ი ქ.

კურქუშსთავ, კურიისთავ, კურქუსთავ 1. ერთი კვირა, კვირის თავი, კვირის სწორი;

2. ქორწილიდან ანდა მიცვალებულის დამარხვიდან გასული ერთი კვირა. ~ კურქუშსთავ აქატევ (დგება), პირგლიან ზალს.

6. კურქუაჲ.

— სწორი მ ე ნ თ.

კურქუშტავ ნ. კურქუსტავ.

კუც (მრ. კუცოვ) კვიცი. ~ ხამ კუც, ათაბაბაჲ მისალაჲს კუც ტხენს უკან წავავ (შამა-პაპის ანდაზაჲ კვიცი გვარზე ხტისო).

[სინ. კურიჲ].

— ჯ ა ნ.

ლ

ლაბადაჲ [აზ. ლბბადაჲ] ქალების ძველებური ჩასაცმელი, ახალუხის მსგავსი. „ჩვეულებრივი ქართული კაბის ჩაცმა საინგილოში მიღებული არაა. მის მაგიერობას სწევს ლაბადა. ლაბადა იგივე ახალუხია, ისეთივე როგორც კაცებს აცვიათ, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ უფრო გრძელია უკან ბევრი ნაოჭი აქვს და მოკლე 3—4 გოჭის სიგრძე სახელოები. სახელოების მაგიერობას სწევს პერანგი, რომელიც მთლიანად ფარავს მკალეებს. გარდა ამისა, ლაბადას არ აქვს საყელო, წინიდან გული მთლად ღიაა, მარტო პერანგის ამარაა და მხოლოდ წელთან იკვრის ორივე ტოტი ლაბადისა დოგმებით ან ბაწრით. ლაბადა ჩვეულებრივ ჩითისა იკვრება ზოლზე. წინ ჩამოფარებული აქვთ მაიზარა, ანუ გულის საფარი. მაიზარა მთლიანად ჰფარავს გულმკერდს და ჩაგრძელებულია მუხლებამდის, ისე რომ ლაბადაზე უფრო გრძელია.“ (ე დ ი ლ ი, გვ. 93). ~ ლაბადაჲ უწინ ყოფილ, ზრლ დროზე

არხოლოდი კოლა (ნაცვლად) იცმიდნენ ქალევე. ეეს ქალევის ჩანაცომ (ჩასაცმელი) რაამი (რამაჲ). ამიზენი წინ (ამაზე ადრე) ლექლარ (ნ.) ყოფილ, ამმა (მაგრამ) ლექლარ ზგელ აქატეოლა (იყო), ლაბადაჲ კი — მოკლე.

— შ ა ნ. რ ე უ., მ ე ნ თ., ქ გ ლ (კახ. ქიზ. ინგილ.), ლიბადა ნ ი ქ.; ლაბადა საწვიმარი, წვიმის დროს წამოსასხამი; ან ზუბუნი, ახალუხი ჩ უ ბ.; დედათა წელქვედა სამოსი, დაბამბული შარაჲ.

ლაგან [აზ. ლმან] სპილენძის ტაშტი (უშთაგრესად ხელპირის ან ფეხების დასაბანად). ~ გელევე დანაბან (დასაბანი) ლაგან ყუთორი (ყვითელია); ლაგან-ჰაფთუფაჲ ნ. ჰაფთუფაჲ. ~ ყონალ (სტუმრის) მოსტლაში ლაგან-ჰაფთუფას (ნ. ჰაფთუფაჲ) მაქრნყ (მოაქვთ, ხოლმე), გელევე აბანინევენყ.

— ლაკანი, დიდი თევში სპილენძისა ჯ ა ნ., თითბრის პატარა ტაშტი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.); ქ გ ლ (ძე.), ლეგენი ნ ი ქ.

ლაგლაჲ [აზ. ლეგლაქ] ლაკაკი, ყარყატი; ზ ე დ ს. ლაგლაგისირიან იგივეა, რაც დევაგისირიან (ნ. დევაჲ).

— ჯ ა ნ., ლაკლაკი ს ა ბ ა., წერო, ბაყაყს და გველს იკვრის შ ი ნ ა მ რ ე წ ე; ლაკლაკი, წერო გ ი გ., თ ო ფ. ქ ა ე თ. (მესხ.), ლეგლეგი ნ ი ქ.

ლაგაშ: ლაგაშ ქმენევაჲ სილის ვაწვნა; ტყიმილი ლაგაშ ნ. ტყიმილი; ნ. წითელ ლაგაშ.

ლაღლუგაჲ, ლაღლიგაჲ, ლღუღლუგაჲ მოლაღლუგაჲ ითქმის უძებლო ადამიანის (ან ჩვილი ბავშვის) ქამაზე, როცა, ვერ ლეკავს და ლუგმას პირში ატრიალებს. ~ ყმაწულ ლოგმას ალაველიგეს (|| ალაღლუგეს); ბევრ ინსანიც (ადამიანიც) ლოგმას ალაველიგეს (|| აღლუღლუგეს), კბილევ არ აქ ყბაში.

— აღავლაგება ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ლაღლაგი, ლეღლიგი ქ გ ლ.

ლაზაროჲ დელეა ტ ო ჯ. ადგილის სახელია თხილიანში (ნ.). იქ უწინ თურმე დეღე ჩამოდიოდა, რომელიც, ხალ

ხის გადმოცემით, ვინე ლაზაროს ეკუთვნოდა.

ლაკანა [აზ. ლანან] კერქელი, რომელშიაც ძალს სალფას უსხამენ. ~ ლაკანა წაღანდელ დროში დანახან ეუღები (ძველად ნახარი სიტყვაა). ეესლაც ებნევიან ზოგიეც.

— ქ გ ლ (ინგილ.).

ლაკლაკოვა, ლაკლაკ ლაყლაყი, რყევა, წმრევა, რხევა. ~ ჩემ კბილ ლაკლაკის; თუქ (პალო) თუ დაბოშებულ, იხიცი ლაკლაკის.

— გულის ლაკლაკი გულის ცემა, გულის აჩქარებული მოქმედება შიმშილისგან, კანკალი მ ე ნ თ.

ლაკო ჩაღრმავებული ადგილი, სადაც ტალახი და ლაფი დგას. ~ ლაკოში ვარდევ ზროხაჲ, ურემ, მეშინ, ვერ გადის, ლაფ (მეტად) ტალახან ადგილი, ეფლევ შიგ.

— ლაკო წყლის საევენი ჭურღმული ჯ ი ნ., ჭურღმული! ნაკები ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

ლალუა ნ. ლაღლუა.

ლამაზოვა სილამაზე. ~ მაგა (მაგას) ლამაზოვა არ აკლი; ლამაზოვა ბუთუმს (ყველას) მოტნდეც.

ლამფა: ლამფა მამინ ლამპის დაბილული ნაწილი, რომელიც შუშას იჭერს; აეთამ (მეთიმ) ლამფა ნ. აეთი.

ლამფურ ნ. ლომფურ.

ლამფურქია [რუს.] ნათურა.

ლანგარ [აზ. დიალ. ლენგარ || ლანგარ] სპილენძის თევში, ლანკანი. ~ ერ ლანგარ ფლავ; ერ ლანგარ ჰალვაჲ; ქათამ ჩაღრს ლანგარში.

— ლანკანი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ლანგარი ტაშტი უ თ უ რ გ.

ლანგარა (ლანგარ) ღრღ დიდი და ბრტყელი ფორმის ლელი.

— ტაბაკა ლელი მ ე ნ თ.

ლანგარა სოკო, ლანგარაჲ საკმელი სოკო ერთგვარი. ბრტყელია და ლანგარით გადამლილი.

ლანზლოვა, ლანზლტა ლანძლვა. ~ ნადიროვაში ლანზლოვა (|| ლანზლტა) კეტყვის ზოგდეფა (ხდება ზოგჯერ);

ზ მ ნ ზ. ლანზლი - ლანზლი ლანძლვა - ლანძლვით. ~ ერ კაც გზაზე ლანზლი - ლანზლი მოდიოდა; ლანზლოვა (ლანზლტა) აღევა ლანძლვის მიღება. ~ პაქთონდეფა ლანზლტა აპილა თქონბე! (რამდენჯერ გავლანძლულვარ თქვენთვის!).

ლანსლანსოვა ლასლასი, უღონოდ, ძლივს სიარული. ლანსლანსოვს, ხასხას-ხასხას ეტარევ.

[სინ. ლანცუნ — ლანცუნ ტარევაჲ].

ლანქა [აზ. დიალ. ლანქა-წითელი ფერის ქსოვილი] ერთგვარი ქსოვილი. ~ „ლანქა ორნაირი იყო: ერთი სქელი, ლურჯი ფერისა — ამით ბერი კაცები სარტყელს იყთებდნენ ხოლმე, მეორე თხელი, ფერად სრელებიანი ლანქა — ამას ქობაძსთვის სჭირდნენ ხოლმე და მუქასრის ტოტებში უყირდნენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ლანცუნ-ლანცუნ ტარევა იგივეა, რაც ლანსლანსოვა.

ლანჭახ, ლენჭახ კანკრობიანი და თანაც ქვიანი ადგილი. ~ მაგარ ტალახიან, ქუევირიან (ქვიან) ადგილს ეზახიან ლანჭახ; ყავანდ(ნ.) ლანჭახევი იზღვის; ზ ე დ ს. ლანჭახიან ქვანარევი. ლამნარევი, ქვიანი. ~ ლანჭახიან გუბ; ლანჭახიან წყალ; ლანჭახ მიწა წყლიანი და ქვიანი მიწა, უვარგისია სახნავად.

— ლენჭეცი, ლენჭეყო ნოტიო, კაობიანი ადგილი ქ გ ლ (იმერ.)

ლააღა [აზ.] ივენანა, ნანა, ნანინა; ძილი (ბავშვთა ენაზე); ლააღაჲ ქნუაჲ ა) ივენანას თქმა, სიმღერა. ~ დააწყო ამ დეკაცმა ლააღაჲ ქნუაჲ; ბ) დამინება (ბავშვთა ენაზე). ~ მოა, დააზინ, ლააღაჲ ჰქენ!

[შღრ. დაა-დაა].

— საკოქინე ნანინა ჯ ა ნ.

ლააღუა, ლაღუა ჰამაკის მსგავსი გაბმულა ბავშვის დასაძინებლად. ~ ლააღუაში შადლის, ჰე (ან) სხო რაჲრის ნაკერს აგვევენ და ყმაწულს აწონან (აწვენენ); ყმაწულ ლააღუათა დაკიდდოდა, ცოტაჲ დარჩა (ყინაღამ) არ ჩომოარადა.

— ლალუა ჩილთა საძილე კოქინა ჯ ა ნ., ბალულა მ ა ი ს., გაბმულა მ ე ნ თ.

ლაღალ [აზ. ლაფიგ=ღირსი, ღირსეული] პატივი, დაფასება; ზ ე დ ს. ლაღლიან პატივისცემა, ღირსეული; ზ მ ნ ზ. ლაღლიანა პატივისცემით, ღირსეულად. ~ მე შენ მოკლომაში ყოჩ დააკლოვარ (ცხვარს დავეკლავ), თაბუთ გააქეთე-ვარ შენზე (კუბოს ვაგვიყეთებ), ლამაზა ლაღლიანა დაამარხევარ შენ თავ (ღირსეულად დაგმარხავ); **ლაღალ ქნა** პატივისცემა, პატივის დადება, ღირსად ჩათვლა. ~ მე შენ ქალ არ მინდ, თუ ლაღლ იქ (თუ პატივის დაგვებ, ღირსად ჩავგვთვლი), ჩემ ზმიბე წოაყონავ (ჩემი ძმისათვის წავიყვან); **ლაღალ ჩედის** პატივის სცემს. ~ აა ხაზაფნო, ჩონბე ჰათარ ლაღლ ჩეათა (რა პატივის გვეცემ)?; **ლაღალზე** აგდევია ღირსად არ ჩათვლა, არაფრად ჩავდებ. ~ ჩონსა ყონად მოსულეყო, ლაღლზე არც კილა ოაგდით (ჩვენდით სტუმარი მოსულოყო, არც კი ჩავაგდით არაფრად).

ლაპარიკ, **ლაპარიკოვა** ლაპარაკი. ~ რაა ლაპარიკოვა შენ?; ელაპარიკევისყ თავი თავზე მანასულს (ელაპარაკება თავის თავზე გადამხდარ ამბავს, თავის თავგადასავალს); ცოტა პურ მკმევენით (მაქამეთ), კელემ ჩემ ააუ-ლათ სალაპარიკნევარ (მერე ჩემს თავგადასავალს ვილაპარაკებ); ემათ ერთმერთთან ლაპარიკოვა ბუთუბში (ყველას) გოუტიყავ; მ ი მ ლ. ნალაპარიკ მოლაპარაკე, მთქმელი. ~ კიყკიყა ინსანს (აღამიანს), ბეურ ნალაპარიკს (მოლაპარაკეს) ებნევიან; ნაღლ ნალაპარიკ (ზღაპრის მთქმელი); თავი თავზე ნალაპარიკ ინსან (თავისთვის მოლაპარაკე აღამიანი, ე. ი. თავის თავს რომ ელაპარაკება); ზ მ ნ ზ. ულაპარიკნელა ულაპარაკოდ. ~ ჩერჩიევემა ოპსათ (მაშინვე) გამართეს, ულაპარიკნელა ფასიკ მისცეს; დგომ - დგომ ლაპარიკ ნ. დგომა; ენი წორზე ლაპარიკ ნ. ენა; ნ. ტრუჩი-ტრუჩი ლაპარიკ; ყუტ-ყუტ ლაპარიკ.

ლაფ. ლაფ მიწა წყლიანი ნიდაგი ერთგვარი. გამოშპრალია, გამკერვებული და დაბარვისას არ იფხენება. სახნავად არ ვარგა.

ლაფ დაგვია ბოსელში დაგებულ ვიცრებზე ხერგლების გაყეთება, რათა საქონლის შარდმა თავისუფლად იდინოს და სისველემ ფიცარი არ გააფუჭოს. „ღანა-გეე თახტას გროლ-გროლ ჰგროტავდით, ზროხა წყლი გასულაში (მოშარდვისას) სისველემ ჩოედესავ. ეემაგრ განაკეთეიბე (ასეთ გაყეთებულზე) ამბოვდნენყ ლაფ დაგვიავ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.)
ლარტა ნაკვთ კაკლის ხეზე ამოყრილი ნორჩი ყლორტები, რომლის ქერქს ვაზის შესაყულად ხმარობენ. ~ ლარტა კაკლი ხი, ჰე ძალანყოზი შეთალი (ლარტა კაკლის ხის ან ცრუ კაკლის ტოტა). ეეპას პარ წლი (ყოველ წელს) შკრიან. მენაგ დაყელა (შეყელვა) და წელ შაკრამ ნუმ არის (რომან), ეემის ქერქით აკრან (აკრავენ). ყმაწულეე ეემიზგნი (ამისგან) ეიპტიბია (ნ.) და ჰყლორტუნას (ნ.) აყეთევენ.

— ჯ ა ნ.
ლასა აბრეშუმის კიის ცუდი, ძნელად დასახვევი პარკი, რომლისგანაც ყაქს აყეთებენ. ~ ლასა ყაქ პარკი (პარკია), კაა პარკით დომფალ გომოდის.
ლასტ სქელი და მაგარი წნელისგან მოწნული ჩელტი, რომელიც ჩაჯრისგან (ნ. ჩაფარ) მასალობრივადაც განსხვავდებოდა და დანიშნულების მიხედვითაც. ლასტი უმთარესად უწინდელი სახლების სხვენზე ბუხრის თავების გადასახურად იხმარებოდა, რათა ქარს კვამლი სახლში არ დაებრუნებინა. გარდა ამისა, მასზე ფენდენ ზამთრისთვის შესანახ ჩალთუქს, ანუ გაუცეხავ ბრინჯს გასახმობად, ხალაედნენ ნიგვზის ლებანს დინგში დასაწყად და ზამთარში შესანახად და სხე. ~ წალანდელ (უწინდელ) სახლევს აყარზე (სხვენზე). დუდრუან (დიდრონი) ბუხარაა ყბეე (ბუხრის პირები) აქონდა (ჰქონდა). ოგემაშინ (აი მაშინ) წნელით ლასტ წნავდნენყ, ოგემას (აი

ამას) ბუხარაა ყბაზე ჰხურავდნენ, ქტლაგმა (ქარმა) კომლ ნუ დააბრუნასაე (არ დააბრუნოსო). ქრშყენ ეემ ლასტს ტალახით ჭგლესენ, !ქტუვეზ დგმენ, ამაღლევენ. წინწყლევ ქრშაათი გაღის, მიღის, ლასტიბე ჰქრამ არ კეპტევის (ლასტს არაფერი არ ემართება), აშმა (მაგრამ) მაგრა გაშევეული. ზოგლფვა (ზოგჯერ) ზედათი ეემ ლასტევეზ ზამთრი ჩალთუქ (გაუცეხევაე ბრინჯს) ფენენ ყოფილ (თურმე) გააგმოველა (გასახმობად), დინგში (საცეხევაში) დაანაყელა (დასაცეხევაად); ლასტზე კაელი ლებანსაც აგალევდნენ ნიგოზ დაანაყელა (დასანაყად). ლებან დანაყარ ლასტს ცეცხლზე აკუანისაალი (იმ ჩელტს, რომელზედაც ლებანი ეყარა, აყვანივით) არწევდნენ. ცეცხლ მეტ ნუ იქნასაე; ჰინგილავეე (ინგლოებე) ჩაფარსაც წწრნ (წწავენ). ლასტსაც, აშმა (მაგრამ) ლასტ სეკლ წწელით იწრე, ჩაფარ კი ყვირით ლერწმისაგან. ჩაფარ ქლიავ, ვაშლ — რამ განგემოე რამი (ქლიავისა, ვაშლისა და მისთანათა გასახმობი რამეა). ეემი ცეცხლზე დადევამ არ იქნეე (არ შეიძლება), ეემაზე არც მოგალევამ არ იქნეე, დააწრილი (დაიწვება).

— ჯ ა ნ., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ქ გ ლ; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (მოხ.), ლასტი. ლაბტი მ ე ნ თ., კ ი ნ კ. ხეს.; ლომის გასაწყობი ჩელტი ე ლ: ლასტი ხაქოს გამოსამრობად გაკეთებული წწელი უ თ უ რ გ; ხ უ ბ.

ლაფ [აზ.] ძალიან; სულ მთლად, სულაც; სწორედ, ნამდვილად. მართლაც. ~ ლაფ კაა გიქნი (ძალიან კარგი გიქნია); ორმოა ლაფ ღრქმ ყოფილ (ძალიან ღრმა ყოფილა); ლაფ შორს მიედ; ე ქალ ლაფ ლამაზი; ემი დაქვერ ლაფ ეფუჟამს (ძალიან ძნელია); ჰოგო ხნრა? — ლაფ კაა ვარ; ლაფ მოჰკდრატ, მე ექ დანადგომ არ ვარ (მთლად რომ მოვეკდებ, აქ დამდგომი არა ვარ); ხტალ ესენ ლაფ სხოგან წოაყონოთ, იქიანთი ველარ დააბრუნეველნი (ხვალ

ესენი სულ მთლად სხვაგან წაიყევა-ნოთ, იქიდან ველარ დაბრუნდებინან); — ე გადაა შირჩიას, უა? (ეს ბიჭი მღებავია, ხომ?), — ლაფ შირჩიას (სწორედ მღებავია); გვეი შუაში გაწეენაში წყალ ლაფ (სწორედ) ქამრამდინ შამმასხა; ლაფზეთ ძალიან. ~ ~ ჰოგო ხნრა? — ლაფზეთ კაა ვარ.

— ჯ ა ნ.
ლაფან ბოკეი. ~ ლაფნი ფოთოლში ტოლმას ხევენ (ახევენ), ეეს ტოლმამა შანახეე (შესახევეი) ფოთოლი (ფოთოლია).

— მ ა ყ.; ხის ჯიში გ ი გ; თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (კახ.-ქიხ.); ტირიფის ქერქი კ ა ი შ.; ცაცხვის ან თელის ქერქის შიდაპირი კ ი ნ კ. ვაეა.

ლაფზეთ ნ. ლაფ.
ლაფლაფოვაა, ლაფლაფ ლაპლაპი, ლიფლიფი, ციმციმი. ~ იშოლ ლამაზა ლაფლაფოს (სინათლე ლამაზად ლაპლაპებს, ციმციმებს); ერ (ისე) ლამაზა ლაფლაფოვდა წყალ!

ლაფოტკაა [რუს.] ბარი.
შდრ. ბარ (2).

ლაფორჩქინაა, ლაფორჩქინაა ნ. ლოფორჩქინაა.

ლაფჩინ (1) [აზ. ლაფჩინ] 1. კაცის ძველებური ფეხსაცმელი, წალის მგასავსი. რბილი ტყავისაგან იყარებოდა. ~ ლაფჩინეე უწინდელ დროზე ბაშმაყეე ყოფილ. ყვლიან პატინეევიე (წალასავით) კაცევიბე კეპტეოდა (კაცებისათვის იყო), ემას თუმაყით (ნ.) აყეთედნენ — ჯ ა ნ., ქ გ ლ (იმერ.);

2. ამავე მასალისაგან შეკერილი ქალის უქუსლო ფეხსაცმელი, ჩუსტისათუ ქოშის მსგავსი. ~ ლაფჩინეე ღედეკაყევიე იტომდნენ სახში, თუმაყით იყარეოდა, უკან იმას ქუსლეე არ ჰქონი, ერეე (მხოლოდ) თითეე ჩააძმელი (ჩასაცმელი, გასაყრელი) ადგილ ჰქონი.

ლაფჩინ (2). ლაფჩინ ბალახ, ლაფჩინაა ერთგვარი ბალახი. მინდორში, წყლიან ადგილებში გვხვდება. დაბალი ბუჩქის სიმადლეზე იზრდება, მაგრამ, დაბერავს თუ არა ქარი, მიწაზე წვება. ამ

ბალახს საქონელი კამს. ~ ლაფჩინ ბალახ ნაჟყანტში (ნ.) კეპტევე (არის), პათარაყ უაზი ფეყევე (ბატის ფეხე-ბივითაა). ბალახ არ ქნოვაში ზროხაჲ კამს.

ლაქაჲ ჩ(ო)შოვარდნაჲ იგივეა, რაც და-ლაქიევაჲ. ~ ფარჩაზე თუ ყარფუზი წონ, შუნი წონ, ლაქაჲ თუ ჩომოარ-და, ჩონ ვამბოეთ — იტიტბევ (ნ. და-ტიტბაჲ).

ლაღლაღ (1), გაღლაღაღევაჲ, გ(ა)და-ლაღლაღევაჲ 1. წყალში გაქნევე-გა-მოქნევეთ გაელება (სარეცხისა, ხილი-სა, მწვანილისა და მისთ). ~ ქინზ, ტორახუტ (კამა), რეჰანდ... ჰკრეფენ, წყალში კაგგორა (კარგად) აღლაღ-აღევენ, მეელნი (მერმე) გომოკუწუნენ; შიქმელში აგდევენ;

— ჯ ა ნ. ლაღ-ლაღი ს ა ბ ა, აშო-ლაღლაღევა; გაღლაღაღევა, ლაღ-ლაღი ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); გაღლაღაღევა პირში გამოე-ლება ჩ უ ბ., ლაღლაღი პირში წყლის ჩაგუბება და კანქყარი ქ გ რ (დიალ.); 2. კუეშპალი; წყლის გადაღება, გა-დაბანა. ~ კაც ლაღლაღოვდა წყალ-შიაგ; გადავლაღლად, ემეველ ჭევი-შიგაგთი (მდინარეიდან); გადალაღლა-ღელულ ჭევიში.

— გაღლაღაღევა ჯ ა ნ.

ლაღლაღ (2), ლაღლაღოვაჲ ლაქლა-ქი, ლაყბობა. ~ რაჲ ლაღლაღრევა (რას ლაქლაქებ), შენც არ იციხარ; აყგა-ანი, ლაღლაღოვს (უსაქმოა და ლაქ-ლაქებს); ლაღლაღზე ჟის იგივეა, რაც ლაღლაღოვს.

ლაღლაღაჲ [აზ. ლაღლაღ] ლაქლაქა, მოლაყბე; ლაღლაღაჲ დატრპაჲ იგი-ვეა რაც ლაღლაღ (2).

მდრ. ლაღლაღ (2).

ლაღლაღოვაჲ ნ. ლაღლაღ (2). **ლაღოჲ, ლოღაჲ** 1. სწორი, მაღალი და წერილად ტანაყრილი ახალგაზრდა ხე, მცენარე. ან ასეთივე სწორი და მაღალი ყლორტი. ~ ე ხეჲ ლოღაზი (ლოღა-ზია), ლოღაზ ხეჲს (ხეა); კაჲ ლოღაზ ომოტუშომ ემ ხეს.

— ჯ ა ნ.; ლაღოჲა წერილი სარი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; ლიბანი მაღლაღ ტა-ნაზრილი, უტოტო, სწორი ხე ძ ო წ.;

2. ზ ე დ ს. სწორი, გრძელი და უნუ-ერო, მოქნილი (წნელი, ლატანი და სხე.). ~ ლაღოჲ წნელ; ლოღაზ ალა-ტევე (ლატენი);

3. გ ა დ ა ტ. გრძელი, მოქნილი შო-თი პურისა. ~ კაჲ, ლოღაზ პურ;

4. გ ა დ ა ტ. წერწეტი და ტანაყრი-ლი (ადამიანი). ~ ე გიღაჲ (იყეი) ლო-ღაზივი იზდევის.

ლაყ ლაყე. ~ ლაყ კარცხ.

ლაყაჲ, ლაყაბ ნ. ლაყაფ.

ლაყატაჲ მაღალი, უშნოდ აგრძელებუ-ლი ადამიანი). ~ რა ლაყატა რანშია

ლაყაფ, ლაყაჲ, ლაყაბ, ლაყაფ სახელ [აზ. ლეგაბ] მეტსახელი, შერქმეული სახელი. ~ შენ ლაყაფ სახელ რანაჲ? (რა არის?).

— შ ა ნ. რეც., ლაღაბი, ლაღუბი ზედმეტი, შერქმეული სახელი (ვი-სიმე დაიცინვის ან აბუჩად აგდების მიზ-ნით) ნ ი ე.; ლაყაფი ქართულად ცუდ-მოუბარი. სპარსულად მეორე სახელი ს ა ბ ა; ლაყაბი ტიტული, წოდება ჩ ი ქ ო ბ.

ლაყინტარაჲ უსაქმოდ მოხეტიალე. უქ-ნარა.

— ჯ ა ნ.; ვიღაც მოთრეული, უპატ-რონო, ვიგინდარა ქ გ ლ.

ლაყიწ, ლიყიწ ნაწვიმი ხორბალი (ხში-რი წვიმებისაგან გაწყალბებული), ან ასეთი ხორბლის პური, რომელსაც გული არ უცხებება და ცომადვე რჩება. ~ ლიყიწ პურ (ალაო პური); ლაყიწ (|| ლიყიწ) ცომ (ნაწვიმი ხორბლის ფქვი-ლისაგან მოზეილი ცომი, მისგან უგე-მური პური ცხებება).

ლაშეჲ მლაშე. ~ ჰა ლაშეჲ იყო ე შენ შიქმელ!

ლაშე-წუწმახ, ლაშე-ჰუჰმახ ნ. ჰუჰმახ.

ლაშქ [აზ. დიალ. ლესკი, ლეშკი] ცული, უეარგისი, მკლე ხორცი.

— ლეშკი ს ა ბ ა, ლეშკი, ლეში

ჩ უ ბ., ლეშკი ტყაებზე შერჩენილი ხორცი მ ე ნ თ. ლეში ქ გ ლ (იმერ.).

ლაშქარაა იგივეა, რაც ასყარაა.

— ჭ ა ნ., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ქ გ ლ.

ლაჩინ (1) [აზ. ლაჩინ] ბაზი, შავარდენი. ~ ე მ ჩინარი ხი წორზე ერ ლაჩინს ბუდეა აქონდა.

[სინ. ლაჩინყუშ].

— მიძინო შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.

ლაჩინ (2) გ ა დ ა ტ. კარგი, მშვენიერი. ~ ჩემ ლაჩინ შულ; ლაჩინ კამმერ დიდი და საუკეთესო ჭიმის კამეჩი (სინ. ლაჩინაჲ) (— ლაჩინა მ ე ნ თ.).

ლაჩინაა 1. იგივეა, რაც ლაჩინ კამმეჩი;

2. გ ა დ ა ტ. დიდი ტანის კაცი.

ლაჩინყუშ იგივეა, რაც ლაჩინ.

ლაწლაწოვია, ლაწლაწ ლაწლაწით, უღონოდ სიარული, ლასლასი. ~ ლაწლაწოვს, დაღის.

ლახაა (1) ლოქო. ~ წყალზე მამადღევის. ერ ლახას.

— ლოხი ორაგულის მსგავსი დიდი თევზი, მჭდე და უგემური ქ გ ლ (ს ა ბ ა).

ლახაა (2) [აზ. დიალ. ლახანა-კომბოსტო] თავდაუზეველი კეჭერა კომბოსტო.

— ლახანა ქ ყ.; თავხვეული კომბოსტო ქ გ ლ.

ლახტ [აზ. ლახტა] გამავებული, სისხლჩაქცეული ადგილი ხორცზე, სხეულზე. ლაქლაქოვია, ლაქლუქოვია, ლაქლაქ თუხთუხი.

[სინ. ლუტლუტოვია].

— თლყთლყი მ ე ნ თ.

ლაჰაჰა, ლაჰჰაა 1. ლაფი, თხელი ტალახი. ~ დღეს უწუწნი, წყალ დღუჯეს, შავ ლაჰაჰა მოღისაც.

— ლაჰა თიხის გუნდა, რომელსაც მჭურჭლეები ჭურჭლის კეთებისას ხმარობენ მ ე ნ თ.;

2. გ ა დ ა ტ. ფურთხი; ლაჰაჰა გ(ა)-დაგდევაა გადაფურთხება. ~ ერ ლაჰაჰაა გადააგდა (გადაფურთხა); ლაჰაჰაა შაგდევაა (შაუტტევაა) შეფურთხება.

~ ერ ლაჰაჰა შავად (|| ერ ლაჰაჰა შავაეუტ) (ერთი მივაფურთხე), მეველ-ღებარუინ დიდი კეტი. ~ ლებარუინ სქელ ყოხ, წაყიდნაში ურტყემენ ერთმერთს (ერთმანეთს).

ლეთ დიდი მუცელი, ღიპი. ~ დიდ ლეთ აქ ე მ კაცს; ლეთ გიდმეგდა, იყდა. ლეკურ ცხორ იგივეა, რაც ტრია.

ლეკურ წინდაა თეთრი, სადა წინდა, რომელზედაც ნაყუბები არაა გამოყვანილი. [სინ. თეთრ წინდაა].

ლემზაა 1. [აზ. დიალ. ლმზა]. სხედასხვა სარეველა მცენარეების ეკლიანი, მაღალი ბარდი. ~ ლემზას დოჰტი (დაუფარავს) ექატროვია.

— ჭ ა ნ.;

2. გ ა დ ა ტ. სქელი და ღონღლო (აღამიანი). ~ იმას ერ ლემზა ქალ, სეკლ, ცომივი ქალ აქონდა.

ლემზა-ყურეა ნ. ყურეა.

ლემზიან, ლემზრიან ბარდებიანი, გაუვალი ადგილი, სადაც ლემზაა (ნ.) იზრდება მრავლად.

— ჭ ა ნ.

ლემსაა ჰორიზონტალურბერკეტებიანი მოწყობილობა წყლის დინგში (ნ. დინგ). ~ ლემსაა წყლი დინგში კეპტეოდა (იყო). ემჭურა (ამგვარ) დინგს ლემსა დინგს, ჰე (ან) ლემში დინგს ეხახდენ. თუ კლავევ მაღლა დგას, იას თიჰ(ა) დინგ ანუ ყოღ დინგ იყო. თუ კლავევ მიწოლი (დაწვენილი) იყო, ის ლემსაა იყო. ლემსაში ხუთ კლავე კეპტეოდა.

ლენქას ნ. ლანქას.

ლეა [აზ. დიალ. = ქორი] ალალი (ფრინვ.).

— ჭ ა ნ.

ლექლარ ახალუხის მსგავსი ძველებური ჩასაცმელი ქალისა: გრძელი ყოფილა კოქებამდე, ყურთმაჭებიან სახელოებს უკან გადაიგდებდნენ ხოლმე, კალთებსაც აიკეთებდნენ და ირიბად იმაგრებდნენ უკან. „სულ უწინ ყოშებიანი ახალოხი და ლექლარი სემით, მერე ყოშებიანი ახალოხი და ჩაფკანი, იმის შემდეგ ყოშებიანი ახა-

ლოზი და ლაბადა“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).
— ფრეისის მსგავსი საცმელი ქაღალდი
ს ა ჯ ა ნ.

ლეშ მთლიანი, ჭერ დაუქრელი ხორცი
(საქონლისა). ~ ახალ განაჯად (გატყავ-
ებულს) იქნევ ლეშ; ყოჩი ლეშ; ღო-
რი ლეშ.

— ლეში მკედარი ცხოველის ან
ადამიანის სხეული, მძორი ქ გ ლ.

ლეჩაქ ქართული ლეჩაქისაგან განსხვავ-
ებული თავსაბურავი ქალისა; „ლეჩა-
ქი ქუდივით შეკერილი ქსოვილის ნა-
ქერია, ზედ ყურებთან ჰქონდა ყოჩბო-
ინუხები (ნ.). წინ შებლთან თეთრ-
საც (ნ.) ავლებდნენ, ნაპირებზე ავლებ-
დნენ გურგალ ზივივით ბაშღუმას (ნ.).
ლეჩაქზე იხურავდნენ ეუნას (მარლას),
იმაზე გელმანდილს იყრავდნენ“ (შ ი
ნ ა მ რ ე წ ე.).

— ჯ ა ნ.; ქართული თავსაბურავი
ქალისა, აბრეშუმის წმინდა ბადისებრი
ქსოვილი; იხურავენ ჩიხტიკობთან და
ბაღდადთან ერთად ქ გ ლ.

ლივლივია ერთგვარი მგალობელი ჩიტი.
~ ლივლივია ჩედალში (ნ.) იცის
ხშირად გვხვდება.

ლილია დაბალი ხმით სიმღერა, ღლიინი.
ჯ ა ნ.

ლიმაა [ახ. დიალ. ლმა] მეორედ (არა-
საბოლოოდ) დეცეხვილი ბრინჯი, რო-
მელშიც ჭერ კიდევ ურევია ჩალთუქი
(ნ. ჩალთუქი). ~ ჩალთუქს სამღვთა
ნაყენ. სიბტა დანაყაში (პირველი და-
ცეხვისას) ჩალთუქს ამოყარაინ დინ-
გით (საცეხველიდან), ბლერტენ, კე-
დემ იქიდიასი (ხელმეორედ) იწყო-
ვენ დანაყას. მეორე დანაყაში ჩალ-
თუქ ცოტაა კეპტევე (ცოტაა), ეემას
ლიმაა ებნევიან. ლიმას კიდემ ბლერ-
ტენ, ჰყრიან დინგში. მესამე დანაყაში
ბრინჯს სათეთროა (ნ.) ნაყენ: ზედათი
ნაცარს აყრიან, ნაცირიან ნაყენ, კა-
გორა გათეთრდესავ (ყარგად რომ გა-
თეთრდეს).

ლიშონ ვაშლ ვაშლის ჯიში ერთგვარი.
ყვითლად მწიფდება და მეტად ტკბი-
ლია.

ლიმონ სხალ მსხლის ჯიში ერთგვარი.
ძალიან გემრიელი და არომატულია,
ყვითლად მწიფდება.

ლინგ [ახ. ლინგ] 1. ხის აზარმაცი, გრძე-
ლი, მომსხო და თანაბრად გათლილი
კეტი ხის მორების ასაწევად, ერთი ად-
გილიდან მეორე ადგილზე გადასატა-
ნად ან გადასაბრუნებლად.

— კეტი ტივთა მისაწვე-მოსაწვეად
ჯ ა ნ., ლენგერა მაგარი მსხვილი ჯოხი
ქ გ ლ (გურ.);

2. რკინის ლოში სხვადასხვა დანიშ-
ნულებისათვის (ბოძების ჩასმის დროს
ირგვლივ მიწის შემოსაბეცნად, წისქ-
ვილში — წისქვილის ქვის გადმოსა-
ღებად და სხვა).

ლინგ ძალიან გაცივებული, სიცივისაგან
გავშეკილი რამ (ძირითადად საქმე-
ლი). ~ ე სურტულუა (ნ.) ლაფ (ძა-
ლიან) გალინკეტლ, ლინგ რამი.

ლიეწ ნ. ლაყიწ.
ლოგინ საწოლი; ლოგინი შაკრაა საწო-
ლის გაყვება

— ჯ ა ნ., ს ა ბ ა, დიდი, გრძელი
ტახტი მთელი კედლის გასწორებ ძო წ.
ლოგინიან გუბ ტო პ. ადგილის სახელ-
წოდება. მარანნიკთან (ნ. მარანნიკ)
მდებარეობს. აქ ტალახიანი წყლის გე-
ბეა, სადაც ღორები იბანებიან. ~
ლოგინიან გუბ მარანნიკთან კეპტევე
(არის). ექ ხეა წაქეუულ, ლოგინი
ფორმაა მიტლი. ეებლა არა (არაა)
ე ხეა, ადგილი სახელ დარჩილი. ეექ
წყალ კეპტევის, ღორი გასაბან ტალ-
ხივი წყალ.

ლოთია [ახ. ლოთუ] ავარა, მოქვიფე,
დარდიმანდი.

ლოკმაა ლუკმა. ~ ჰამეს პური-რამ (პური
და სხვა რამ), მე კი ერ ლოკმაა არ მამ-
ცეს; ერ ლოკმა პური; მიწაა ჰიშევეს
პური ლოკმამებრა ყბაში იღრვს;
ზ მ ნ ზ. ლოკმა-ლოკმა ასო-ასო, ნა-
ქერ-ნაქერ. ~ ყაბლამა (ნ.) გა-
ქითევაში ყოჩს სკრიან ლოკმა-ლოკმა;
გადაა თავ (ვაეს) კუწენ ლოკმა-ლოკ-
მა; ლოკმამხმა ნ. -მა; ჯორცი ლოკმაა
ა) (ლოკმევე) დაჭრილი ხორცის ნაჭრე-

ბი სამწვადედ, ან ფლავზე ზემოდან დასალაგებლად და მისთ. ~ ქობში გორცი ლომევის დრეენი; ბ) გ ა დ ა ტ. მსუქანი ადამიანი. ~ ე ქალ გორცი ლუქმას (სიტყვ. - სიტყვ. ხორცის ლუქმა, ე. ი. მსუქანია).

— შ ა ნ. რეც.

ლომფურ, ლუმფურ, ლამფურ, ლომპურ დიდი ტალახი, ტლაპო. ~ ურემ შატდა ლომფურში, დეფულა.

— **ლომპურ სველ** — წყლიანი ადგილი, ნამეტან დასველებული ჭ ა ნ. **ლოპრ, ლოწრ, ლორწრ, ლორწყ** 1. დუეი, დორბლი, ლორწყი. ~ ლორწრ, ყბაში რაგც არის, აასი (აი ისაა); ყმაწულ ლობრევეს ჰყრის.

— ბილწი დორბლი ს ა ბ ა; **ლოშქრი** ცხოველთა დორბლი ჩ უ ბ., ქ გ ლ, ლ ე ო ნ., ლომპერი, ლომპრაჰ ქაფი შ ა რ ა შ., ზოში, მნიშე. 2. ძ ო წ.; **ლოპერაჰ** ხარჩოსა, ლომსა და მისთანაზე მოყენებული ქენქი, გარო ბ ე რ., ლომპრა/ე. ი ლომის ან სხვა რაიმეს მოხარშვის დროს წყლის ზედაპირზე ქაფი ე ლ.;

2. **ლორწო.** ~ გორცზე კეპტევის (არის) ლორწყ (|| ლობრ); ზ ე დ ს. **ლოპრიან, ლოწრიან, ლორწრიან, ლორწყიან** ლორწოიანი. ~ ლორწყიან გორც სუქან არა (არაა), კლემს (მქლეა); ყმაწულ ახალ დაბადევაში ამბოვენ: ჰათარ ლოწრიან რამე აე! (რა ლორწოიანი ვინშეა!); ახალ დაბადევაში პატრა ლორ, ბატკან... ბუთუმ ლოწრიან კეპტევის (ყველა ლორწოიანია); ლობრიან ახალ დანაბადევე ტანაზეც (ხბოზეც) ამბოვენ — ლობრიან რამეაივ! (— ლობრიანი ლორწოიანი; გადატ. ახალდაბადებული ბავშვი მ ე ნ თ.);

— **ლოპრი** ლორწოსავით მ ე ნ თ., ლეპ(რ)ო ახლად დაბადებული ბავშვის ლორწო კ ა ი შ.;

3. **გ ა დ ა ტ.** კუქუყიანი (ითქმის ისეთ ქურქელზე, რომელსაც გარეცხვისას ქონი არ ეცლება და გაზინზლულია). ქურქელ თუ კაჯგორა არ დაგირეცხი, ლოწრიანი (ლორწოიანია, კუქუყიანია) ამბოვენ.

ლორტიკ დაკლული საქონლის მსუქანია ნაქერი.

ლორწრ, ლორწყ ნ. ლობრ.

ლორწრიან ნ. ლობრ.

ლოფო [ახ. დიალ. ლოფა = ერთი მეტრის სიგრძეზე მოჭრილი და გათლილი ხე სახლის გადასახურად]. 1. ლობო, ნორჩი კაკლის ხის ყლორტისაგან გამჭვრალი ქერქი, რომლისგანაც ბავშვები ვიპტიტაჰს (ნ.) და კყელურთუნას (ნ.) აყებებენ: იღებენ კაკლის (იშვითად, თუთის) ხის მოკლე და ნორჩ ყლორტს, წინა ნაწილს ირგელოვ და ნით, 2-3 სმ-ის სიგრძეზე ქერქს შემოუსერავენ, მიაღებენ ხეზე, დანის ტარს ურტყამენ ზედ, მიაბოშებენ და თან იძახიან: „ლოფო-ლოფო გამოდი! ლოფო-ლოფო ამოდი!.. ფურის რძეს ჩავისხამ და სხე.“ ამ სიტყვებით წამოაძრობენ ქერქს, ანუ ლოფოს. ლოფოს აძრობენ ხეს ბავშვები მამინაც, როცა რძიანას აგროვებენ კევის გასაყეთებლად: ჭერ ლოფოს შემოაცლიან ხის ყლორტის ერთ ნაწილს, დარჩენილ გულს დატოვებენ 3 სმ-ის სიგრძეზე, დანარჩენს მთლიანად მოაჭრიან და ამაზე წამოაცვამენ ამ ლოფოს რჩება გულამოდრუებული ნაწილი, როელშიც ასხამენ რძიანას, საიდანაც ბავშვები კევის ამზადებენ; **ლოფო** გ(ო)-მოსუნდაჰ ლობოს გაძრობა, ანუ ხის ნორჩი ყლორტისათვის ქერქის მოცილება.

— **ლოპო** ხეთ შემოძრობილის ქერქის ნოტო, ლიპი ჩ უ ბ., წვენი კანსა და მერქანს შუა რომ ჩადგება ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), კ ი ნ ჰ. ხ ე ვ ს.; 1. სისველე, რომელიც ხეს ჩაუდგება, გაზაფხულზე; ლიპი, სისველე ახლად შემოძრობილი ხის ქერქისა; 2. ზოგი ხის (ბუჩქის) ნორჩი ყლორტისაგან მრგვალად სიგრძეზე გაძრობილი ქერქი ქ გ ლ; ლეპ(რ)ო წყლით გაფლენილი ხის ქერქი კ ა ი შ.; ლაპო ხას გამოხაყონი ქ ა ჯ.;

2. მაგრად გახურებული თორნიდან ამომავალი სიმზურვალე, ჰაერს რომ

ატოკებს; ანდა, პაპანაქება სიცხეში ჰაერში დამდგარი სიცხის ბული (მდინარისა თუ ზღვის პირებზე, რიყეზე, მდინარის გამშრალ კალაპოტზე და სხვ.). ~ თორნეითი ლოფოა გომოდის; თორნესთან გრკი (ახლოს) მოსტლანში ლოფოა მკრავს (მხედება);

3. სიმავრე, ძალა (სასმელისა: ღვინისა, არყისა და მისთ.). ~ ქოტოვს ახურავენ საპირეს ჰე (ან) კაკლა ფოთლისგან, ჰე სხო ფოთლისგან, ან ტუავს აფარებენ, ქოტოათი ლოფოა ნე გომოტდესავ.

ლოფო(რ)ჩქინაა, ლაფო(რ)ჩქინაა, ლოკოინა.

— მ ე ნ თ; ლაფოჩქინაა ჯ ა ნ., ლაფოთქინა კ ა ი შ., ლიფოთქინაი, ლიფოშქინაი უ თ უ რ გ., ლოფორთქინა ქ გ ლ.

ლოლაზ ნ. ლალოზ.

ლოლათ [აზ. ლულათ=ლექსიონი] კილო, ლაპარაკი, მეტყველება. ~ ჰენგილატორ ლოლათ შენ კაგგორა იციხარ (კარგად იცი).

ლოყმან ძველთაგანვე ექიმის რაღაც ეპითეტია, რომელიც ამჟამად საყუთარ სახელად ქცეულა. ~ ერთ დროზე ერ ჰაქიმ ყოფილ, სახელიც ლოყმან; ლოყმან ჰაქამ ერ კაცი სახელ ყოფილ. იმიზე (იმი-სთვის) ლოყმან უზასიყ.

— ლოღმანი ლეგენდარული ექიმი გ ი გ., თ ო ფ., ქავთ. (ჭავახ.); ლოყმან-ჰექიმი (არაბ.) ლეგენდარული ბრძენი — წმინდანი ნ ი უ.

ლოტუბა, ლოტოვაა 1. ლოტვა. ~ საყდარში ლოტუბა; მ ი მ ლ. ნალოც(ევ) მლოცველი;

2. სწავლა. ~ ემ პატრა ქალს ალოცევს უშკოლში (ასწავლის სკოლაში); ჩემ ყმაწულეე უშკოლში ლოტოვენ (ჩემი ბავშვები სკოლაში სწავლობენ); ერ წელს ვილოცით, მეორე კურსზე გედველით; ქალმა ლოტოვაა ვერ ათავინა (სწავლა ვერ შეძლო); მ ი მ ლ. არნალოც(ევ) უსწავლელი. ~ ჰაბე მუშაოვსა ე გადაა ექთონს? (რატომ მუშაობს ეს ვაეი ამდენს?) — მა, არ

იმუმიეგსა? არნამუშაენ ინსან ილოცევს, არნალოც ინსანმა გარაქ იმუშავას (იმ კაცმა. რომელიც არ მუშაობს, უნდა ისწავლოს, და, რომელიც არ სწავლობს, იმან უნდა იმუშაოს); გარაქ შაარში წაჭდე, იქ ულოცოვა, არნალოც ინსინიზგნი რაუმ ინსან იქნესავ (უნდა ქალაქში წაიღე და იქ ეისწავლოო, არნასწავლი კაცისგან რა ადამიანი უნდა გამოვიდესო); ნალოც(ევ) ნასწავლი; მოსწავლე. ~ ამ სოფელში ორ ნალოც (ნასწავლი) კაც იყო; ნალოცეე ინსან (ნასწავლი ადამიანი); ნალოცეე ყმაწულეე (მოსწავლე ბავშვები); ნალოცეე, სალოცეველ ა) სალოცავი (დრო). ~ საყტარში ნალოცეე (|| სალოცეველ) დროა დამდგარ; ბ) რომელსაც უნდა ასწავლონ; ზ მ ნ ზ. სალოცენლა სასწავლებლად. ~ არ მიშომდნენ სალოცენლა.

ლოწრ ნ. ლოპრ.

ლოწრიაან ნ. ლოპრ.

ლოჭლოჭა, ლოჭლოჭა: ლოჭლოჭ (ლოჭლოჭ) დოტეი იგივეა, რაც ლემბას დოტეი. (ნ. დაცემა).

ლოღ ლეღვი. ~ ლოღ ეურბაეურ კეპტეე (ლეღვი სხვადასხვაგვარია); ნ. ლანგარა ლოღ.; მამალ ლოღ.

— მ ა ყ., ლეღ ჯ ა ნ.

ლოჭლოჭა ნ. ლორლოჭა.

ლოლაა: კლავი დულაა ნ. კლავ, მნიშე. 1; ცხუტრუ ლულაა ნ. ცხუტრ.

ლოლენა წყლის ერთგვარი ქურქელი, რომელსაც სადინარი ტუჩი აქვს.

— ლულენი ლულიანი ლიტრა ჯ ა ნ., კუტალი თიხისა გინა ქიქისა ჩ უ ბ., ქ გ ლ, თიხის სურა, მუცელზე აქვს პატარა ნახერეტი, საიდანაც ბავშვს წყალს ასმევენ ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

ლოლუქ [აზ. ლულა] ჰაფთუფისა (ნ.), ლულუჩისა (ნ.) და მისთანათა ქურქლის ტუჩი.

— ჯ ა ნ.

ლოლუქაა თოფის ლულა. ~ ფისტონ თოფში (ნ.) ტუჭოს ლულუქათ ჰყრიან.

ლუმფურ ნ. ლომფურ.

ლურჯ (ჩვეულებრივი მწიფენელობის გარდა) მწვანე (იოქმის მხოლოდ ბალახზე, ჰეცნარეულზე, ნათესზე, ბოსტნეულზე და მისთანებზე). ~ ლურჯ ბალახ; ლურჯ ხახ; ლურჯ ფაყლა (მწვანე ლობიო); ლურჯ კიტრი; ლურჯ პური (იგულისხმება პურის ყანა).

— ლურჯი მ ა რ ტ. - ი მ ნ., გამოუსჯელები ყანა კ ა ი შ.

ლურჯ ეკალ ეკლიანი მცენარე ერთგვარია. მას ფოთოლი ზამთარშიც არ სცივია და მარადმწვანეა. ლობის გასამეგრებლად იხმარება.

ლურჯაჲ ქლიავის ჯიშია ერთგვარი, არ იჩურჩება.

ლუჯა-ლუჯ, ლუტ-ლუტ თუხთუხის ხმა დელილის დროს; ლუჯა-ლუტ კეპტევის თუხთუხის ხმა ისმის.

ლუტლუტკოვა იგივეა, რაც ლეტლუტკოვაჲ. ~ ქობ ლუტლუტკოვს.

ლუტლუტკოვა ნ. ლეტლუტკოვა.

ლუთ [აზ.] ლარიბი, ლატაკი. ~ ერ ლუთ კაც ყოფილ, ლარიბ, ქესიბ; მე ერ ლუთ კაც ვარ, მე მინ მამცემსა ქალს?

— ლუთუ ლატაკი, ჩალუტილი, მშობერ-ტიტველი ი მ ნ.

მ

მ (1) შეკვეცილი -მე ნაწილაკი. ~ მიწამ (ეინმე); საღამ (სადმე).

მ (2) იგივე უნდა იყოს, რაც -მცა ნაწილაკი (გვხვდება პირის ნაცვალსახელეთან და ისიც მხოლოდ წყევლის ფორმულეებში). ამ ნაწილაკის წინ თავს იჩენს ნართული ხმოვანი ა. ~ მეამ მოკლე! ნ. მოკდომამ; შენამ უმოუდნოველ შეპყამ! წყევლა: ისეთი რამ კამე, რომ ვერ მოინელო და მოკვდე!; მეამ გეღვე დემეგნუტას! ნ. ლაკნრატაჲ (1).

მ (3) ნაწილაკი -ვე, გვხვდება რიცხვით სახელებთან ნართანიან მრავლობითში. ~ ოთხნიმ მოტუნენ (ოთხივე მოვიდა); ფეყეე მოპეჩი, ამმა ორნიმ გელეე სალამათი (მეგრამ ორივე ხელი საღია); ორნიმმა ესროენით!; სამნიმს მოპყუნავს (სამივე) მოპყავს.

მდრ. -ვ (2).

მა მამ. ~ შენ უმ (რომ) მოთხარ, მასაკ-ლომეხარავ (მოპყედებო), მა პაეურა გომრავი? (მამ როგორ მოვრჩი?); მა არ მეუნალი? (მამ არ მოვიდოდი?).

მა- იგივე მო- ზმნისწინი. ~ მააქს (მოაქეს); მააგრუე; მანატან (მონატანი); მამშიევი (მომშიებია); მაგიკლავ (მოგიკლავს); მასაკდომელ (მოსაკედომი).

-მა [-მადლმან, მადლსა] საფიციარ ფორმულეებში იხმარება; დიდ ოუადევი(ს)მა წმინდა ოჯახების მადლმა. ~ დიდ ოუადევიმა, მე არ მითქომ; ზი(ს)-მა მზის მადლმა; ლოქმამსმა ლუკმის მადლმა; ოუად(ევი)(ს)მა ოჯახის მადლმა; პური(ს)მა პურის მადლმა; ხახარევაჲსმა სახარების მადლმა; სული(ს)მა სულის მადლმა; ქურმუხი საყტრისმა ნ. ქურმუხი საყტარი; ღმერთისმა, მერთიმა, მეპრთიმა ღმერთის მადლმა, ღმერთს გეფიცები; ცეცხლისმა ცეცხლის მადლმა; ცისმა ცის მადლმა; წყლისმა წყლის მადლმა

—მა კ ი ნ ქ. ვაჟა; ღმერთიმა ჯ ა ნ.

მა მამ! როგორ არა! აბა კი. ~ შენ ქალ ჩემ გაღიბე მააცემელხარა? (შენს ქალიწვილს ჩემი ვაჟისათვის მომცემ?).

—მაა, გადაადგეველ ქალ კი არ მაქ. მაადგომელ: მაადგომელ ტალერკ ნ.ტა-ლერკ.

მაამადა, მაამადაჲ კაცის სახელია.

— მაამადი შ ა ნ. ვაჟა III.

მანია [აზ. მაჰნა] სასიმღერო ლექსები, კუპლეტები, შაირები. ~ ერ მანია იმღერო (იმღერე რა), ეან ქალო!

მაარამ ხხალ ნ. მაპრამ ხხალ.

მააქს ნ. მოღევაჲ.

მაგათ (ჩვენებითი ნაცვალსახელის გარდა, არის კუთვნილებითი ნაცვალსახელიც) მაგათი. ~ მაგათ დანაბრშიევე დღემ დონახ მე! (წყევლა: მაგათი დაბრძალების დღე დავინახე მე!).

მაგალ [აზ. დიალ. მაღალ] შუადღისას ნახირის დასასვენებელი გრილი ადგილი. ~ მაგალ ზროხი დანაგრუეე (და-

საგროვებელი) გრილი ადგილი (ადგილი).

მაგამ (ჩვენებ. ნაცვალსახ. ეგ მოთხრობით ბრუნვაში) მაგან. ~ მაგამ მითხრა.

მაგარ, მაგარ ადგილ 1. მაგრად დაუკული, დაკეტული. მიუვალი ადგილი, ცხრაკლიტული. ~ ბეჭედს მაგარში ინახავს; ერ კაც არის, თავი დეკაც მაგარში აქ ჩაგდევულ (პყავს ჩამწყვდეული); შენ მანაცემ თეთრ მაგარ ადგილში შამინახი, იმას ჰერჩინამ ვერ იპოვნის (შენი მოცემული ფული ცხრაკლიტულში მაქვს შენახული, იმას ვერაეინ ვერ იპოვნის);

2. მაგარ მეტისმეტად, ძალიან (ბევარი, ხშირი, კარგი, ძლიერი...), ~ ალიახლუზე (ნ.) მაგარ ბროწლიან არის; მაგარ იზილიან მასკულაჲს (დიდსინათლიანი ვარსკვლავია).

მაგარგულიან გულმაგარი, გულადი, გამბედავი.

მაგარნაჟუჭაჲლაჲ „კაკლის ჭიშია“ (ჭ ა ნ.). მაგარყბიან პირშენახული, ვინც ზედმეტს არ ლაპარაკობს და საიდუმლოს შენახუილის: ~ პათაარ მაგარყბიანრა, ხედანეა?

მაგაშ ცხერის რძის შრატისაგან გაკეთებული ხაჭო. ~ სუზამა (ნ.) სხოჲს (სხვაა), მაგაშ სხოჲს. მაგაშ ერჲე (მხოლოდ) ცხრტ ზეათი კეპტევის (ცხერის რძისაგან კეთდება): ზეს აღიღევენჲ, კეპტეჲ დელამაჲ. დელამას დაურევენ გელით, მეველი (მერმე) წურენ. ამ ნაწურ დელამათი ყრლ კეპტენ; ჩეე წონ (რჩება წვენი). ამას შაადგემნ ცეცხლზე, მოხარშენ, მოადლუვენ. ეემ ყრლი წონით დგეე მაგაშ, ზეაპირზე იგდევს რათაარაც (როგორც) სუზამს, ოგვემჲურაჲთი (აი ამგვარადეე). ეემას ქაფქირით ამაქონ (ხდიან), თავზე მანაგდევს (მომდგარს) ერთა აგრჲევენ, თორბაჲთი გაწურენ, ჩეე მაგაშ, კამენჲ.

— კალტი, აზლაკი მ ე ნ თ.

მაგი ყზამ არა ნ. ყზამ, მნიშე. 1.

მაგიბე მაგისთვის.

ნ. -ბე, მნიშე. 1.

მაგი(ზ)გნი მაგისგან.

ნ. -ოზნი, მნიშე. 1.

მაგრა ძალიან, ძლიერ. ~ ზალი მყოტლ მაგრა იმბეე ბალახში (ძალდმაყვალა ძალიან იხლართბა ბალახში), მენაგეეში, თალს იმბავს.

მაგრიან გაუვალი ადგილი, ეკლიანი ბარდებითა და ბუჩქებით გადაუარული. ~ მაგრიან ტყეა (გაუვალი ტყე); ჩონ ადგილ მაგრიანი; ერ მაგრიანში კაცეე დამიხტრნ; რა აგბჲეეა ე თმაჲ მაგრიან ტყეჲსაჲლი (ტყესავით).

შღრ. მაგარ.

მადიან ცხენ [აზ. მადან] დედალი ცხენი, ფაშატი.

მაე მოვი, აბრეშუმის ქსოვილი. ~ უწინდელ დროზე თეთრ, წითელ, ისფერ, წონე მავით ქალიბე (ქალისათვის) პერანგეეჲს კერავდენჲე.

მაზლარ კარგი და საეეე მარცვალი (ხორბლისა, შრინჯისა და მისთ.). ~ მაზლარ პურ, თავ პურ—ორნემ ერთი (ორივე ერთია, ერთიდაიგივეა); ვანიევაში მაზლარ პურ ცალკ იყრეე, კულ პურ ანუ ნაჲყულ ნიავისყენ მიდის, ქჲლაგ მიიქს (ქარს მიიქეს); მაზლარ ჩალთუქ (ბრინჯი).

— მაძლარი მარცვალი მ ე ნ თ., მაძლარი, გამაძლარი ნ ი ე.

მაზლარა (← მაძლარად) (ზმზ.) გ ა დ ა ტ. მსხვილად, სქლად. ~ წინდი ბაწარს მაზლარა ართავს.

მათ [აზ.] გაკვირებული, განეცვიფრებული; მათ გაქლოჲაჲ იგიეეა, რაც გამათეევაჲ. ~ მათ გოჲჲ (განეცვიფრდი, გაეოციდი); მათ-მუთ. ~ ვადაჲ მათ-მუთ დარჩმლეეო (ვაეი. გაკვირებული დარჩენილა).

მათეჲ ყალაჲ ტ ო პ. [მათე (საკუთ. სახ.)+აზ. ვალა = ცხესიმაგრე] ადგილის სახელია. უწინ აქ ცხესიმაგრე ყოფილა. ~ მათეჲ ყალაჲ ფანცავრიანთან (ნ. ფანცაჲტრ) გორცა (ახლოსაა). ეეზ-

ლა ექ მენაგვენი (ვენახებია), თხილე-
ვნი (თხილებია), მამულევი (მამულე-
ბია). ეემ მიწევი სახელი (აი ამ მიწების
სახელია). ეექ ყალა არა (არაა); ჩონ
შალიოჯა სახლ მათეა ყალაშოლა.

მაკოვა (← მაკეობა) იგივეა, რაც მამბლო-
ვაა. ~ გაგურებულ ჩონ ფურა! მაკოვაა
უნდ.

მალა [აზ. მალა] ქაფჩა, მალი. ~ მალაა
ტალახ განავლეს რამ (გასავლესი რა-
მაა), ბარუეეს (ქვიტყირის კედლებს)
ეეით გლენეყ.

— მ ე ნ თ., ქ ყ.

მალაჟა [აზ. მუალიჩქ]: **მალაჟა** დახე-
ვაა ხალხის ცრურწმენით, ავადმყოფო-
ბის მიმეზის გამოცნობა მასრაზე ბამ-
ბის დახვევით (ნ. მასრაა). როდესაც
ავადმყოფს ვერაფრით შევლიან, მა-
შინ მისი პატრონები გადაწყვეტენ, რომ
ავადმყოფს ღმერთი, ან სხვა რომელი-
მე სალოცავი გასწყრომიოთ და ახვე-
ვენ მალაჟას, რაც შემდეგში მდგომარე-
ობს: მოკლედ დაჭრილ რამდენიმე
ჩოხს დაახვევენ ზედ ბამბას და
დაწყობენ წყლიან ქაშზე (პირველი
მასრა ღვთის სახელზე იხვევა, დანარ-
ჩენები სხვა სალოცავების სახელზე).
ამ ბამბადახვეულ ჩოხებს ახურავენ
ზევიდან ბოშყავს (ნ.). ცოტა ხნის
შემდეგ ბოშყავს ახლიან და, იმის მი-
ხედვით, თუ ვის სახელზე დახვეულ ჩოხს
აქვს შემოცილებული ბამბა, ასვენან,
თუ ვინაა ავადმყოფობის მიზეზი და
აღუთქვამენ მას საყლავის დავკლას. მა-
ლაჟა სამეზის უნდა დაახვიონ და მხო-
ლოდ ამის შემდეგ იწყებენ დანაპირე-
ბის შესრულებას. ~ თუ ავად ინსნიბე
ჭეჩსაჟო ჩარაა არ იქნა (თუ ავადმყოფი
ადამიანისთვის არსაიდან საშველი
არ იქნა), ამბოვენ — ჩონ ავატყოფ იქ-
ნეუ დაკრულ (ნ. დაკრაა, მნიშვ. 4),
სადავ გაწყრომიოვია აქავ (საიდანმე
შერისხელია), ამიბე (ამისთვის) ახე-
ვე მალაჟას. მალაჟას ახვედნენ მაშო-
ნაც, რახანაც დეკაცს ყმაწულეუ არ
ჭეოდა (როცა ორსულ ქალს ბავშვები
არ რჩებოდა) — ნოხო, ჰემენ ადგილი

(რომელი ადგილიდან) გამწყრომიავ,
არ მქეუ ყმაწულეუ. ემეურა დააპირე-
ველ ადგილევ ჰენგილავეეს ბევრ აქოყ
(დასაპირებელი. ადგილები ინგილოებს
ბევრი აქეთ): ღმერთ, ღიდ საყტარ (ნ.).
კასრი საყტარ (ნ.), ხუციან ოყად [ნ. ხუ-
ციან(თ)], ქიტანი ოყად [ნ. ქიტანი (თ)],
ბარბაროა (ბარბარეა) საყტარ (ნ.),
კურუხალი საყტარ (ნ. კურუხალ) და
სხოა.

— ფთილის დასხმა ქ გ ლ (ქართლ.).
მალაღელ (მრ. მალაღლეუ) მალაღის (სო-
ფელია აზერბაიჯანში) მცხოვრები. ~
~ მალაღ სოფლი სახელ ყოფილ. თურ-
მენი მალაღლეუ ჩამოდიოდნენ, გზულ
ალატით კაყლეუ ხრიდნენ (ბერტყავდნენ).

მალაღლი ალატ ნ. ალატ.

მალე ადრე. ~ მიწას მალე აამაზე (აი
იმიტომ) აბრუნევენ, მიწაა გაფუტლე-
სავ, კაა იქნესავ; **მალე**ათავ აღრიდან-
ვე, წინასწარვე. ~ ფაძხზე (შემოდგო-
მაზე) დასათესელ რამ თუ არის, მიწას
მალეათავ სჭრიან (მიწას აღრიდანვე
ხნავენ), ქირაქ ექცივიან (ანეულს აყე-
თებენ).

მალივი, **მალვი** მალვით, მალულად, ჩუ-
მად. ~ ქალ მალივი ქამს; მალივი ააღა
ბექედ, გადაახორწა (გაიქცა); **ზ მ ნ ზ**.
მალივი-მალივი მალეა-მალვით, მალუ-
ლად, ჩუმად; **მალივი-ფარივი** იგივეა,
რაც მალივი-მალივი.

მალმა მალ-მალ, მალ-მალე, ხშირად. ~
მალმა მოღის.

-**მამ მოთხრობითი** ბრუნვის დაბოლოე-
ბა (იშვითად იხმარება). ~ ჩემ მრ-
ზ რბრლმამ თეთრ (ფული) მამთხოვა.

მამალ გაარაა (გაპარაა) ნ. გაარაა.

მამალ: **მამალ** კავ ნ. კავ (1); **მამალ ფარ**
(მ. სოღ) ნ. ფარ, მნიშვ. 1.

მამალ ღრღ უნაყოფო ლელვის ხე.

მამალ ხალ იგივეა, რაც ლორი ხალ.

მამაა (1) ასე უწოდებენ მამიდას სიან-
გილოს ზოგ სოფელში.

მამაა (2): **გერ მამაა** ნ. გერ.

მამახანა ბულად ტ ო პ. წყარო მთის

ძირში (ნ. თი ზირ), სამაროჯანთან
(ნ.) ახლოს.

მამბალ ნ. მამბლოვა.

მამბლოვა მკეკელოა. ~ ღორი მამბლო-
ვა იწყურვის; მი ო ლ. მამბალ მკეკე. ~
მამბალ ზროხაჲ; ე კამმეჩ მამბალ არ
კეპტევის (არ მკედება). — დამაკებულს
მუცელი რომ შეეცეობა ჟ ა ნ.

[სინ. მკეკევაჲ].

მამიდაჲქალ მამიდაშვილი (ქალი).

მამიდაჲშულ მამიდაშვილი (ვაყი).

მამკუპარელ ტიკის გამკეთებელი და მომ-
კუპრავი.

[სინ. კუპრავი].

— მკუპრავი მე ნ თ.

მამლევიან (მამლი) სახეა წინდის კრე-
ლის სახე (ქსოვაში მამლის სახეებია
გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინ-
დას მამლის სახე წინდაჲ, მამლევიან
წინდაჲ ეწოდება.

მამ-მარტოჲ სულ მთლად მარტო. ~ ყო-
ფილ ერ ბებერ მამ-მარტოჲ.

მამულ-ყოფაჲ ადგილ-მამული, ბალ-ბოს-
ტანი. ~ მამამ მოკდომში მითხრა:
მე ჰკდრე, შენ დაუპატრონიდე ჩემ
მამულ-ყოფას; შიშაჲ არ მაქ, დილ-
ლაზე დგრე, ვარდევ მამულ-ყოფაში,
იქვე ჰეჩრამ (არაფერი) არ მაქ.

მამურ [აზ. მამურ] ხაჲსი. ~ მამურ შრალ
ადგილში — ხეზე, ქუთაზე იგდევს, წყალ-
ზე ხაჲწ იგდევს.

შღრ. ხაჲწ.

მან მანდ. ~ ჰამას მან, ჰამ გაქრყა?

მანადგომ, ზედ მანადგომ მომდგარი.

მანავარ ინხან ადამიანი, რომელსაც სი-
გიეე წამოუვლის ხოლმე და დროდად-
რო უცნაური გამოვლინებები აქვს.
~ ხუტუციანს მანავარ ინხანზე (ად-
ამიანზე) ამბოვენ.

მანადლომ(ვე), მანადლომ(ვე) სასურველი;
საყვარელი. ~ გაჲშუ ყმაწულ თავი
მანადლოვ საქმეზე (თავის სასურველ სა-
ქმეზე); დეკას კორცხოვლა (ერბოკვე-
რცხი) გოჲქეთევი, თურმენი თავი მანამ-
დომეჲ კაცს ელოდევ ყოფილ (თურმე).
მანანატრეჲ ნ. ნანატრეჲ.

მანაჲ ლობიოს სარი. ~ ერ ბელბულ პო-
ლის, ლობეჲ მანაზე ელევ.

— ჟ ა ნ., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., შ ა ნ.
გვეს., მე ნ თ.

მანასმენ, დანასმენ მსენელი, ყურის და-
გვლი. ~ სამ ვაშლ მამკეს. ერთს შენ-
ბე მოვაქონდი (ერთი შენთვის მომ-
ქონდა), ერთ—ნაღილ ნაქნარიბე (ერთი
— ზღაპრის მთქმელისათვის), ერთ—მა-
ნასმენიბე (ერთი — მსენელისათვის);
ჰაქთონ ჰყური, დანასმენ მინაჲ? (რამ-
დენს ვყური, მაგრამ ყურის დაგ-
ლები ვინაჲ?).

[სინ. ყურ დანაგვეჲ, ნ. დაგვეჲ].

მანასულ ნ. მოსტლაჲ, მნიშ. 1; 2; ყბა-
ზე მანასულ ნ. ყბაჲ, მნიშ. 1; თავი
თავზე მანასულ ნ. მოსტლაჲ, მნიშ. 1;
მანასულ თარაჲ ნ. მოსტლაჲ, მნიშ. 1.
მანახარშ მონახარში; მოსახარში; მომ-
ხარშიაჲ. ~ ფაყლი (ლობიოს) მანახარშ
წონში ჰყრიან ბრინჯს; სადღლარ ქუ-
რქელი ფაყლაჲ მანახარშ (სადღლარი
ლობიოს მოსახარში კურქელი); ში-
ქმელ მაქ, ამმა მანახარშ ინხან არ
მაქ (საქმელი მაქს, მაგრამ მომხარ-
შიაჲ ადამიანი არა მყავს).

მანგანაჲ [აზ. მანგან] 1. სამკედლო
იარალი რკინისა, მარწუხი; მანგანაში
ჩადგევა მანგანაში ჩადება, ჩამაგრე-
ბა. ~ მანგანაჲ დემურჩიხისთან (მკე-
დელთან) კეპტე (არის) რამ-მამ და-
აქერელა, გააქლიბელა (სხვადასხვა
რამის დასაქერად და გასაქლიბავად);
მანგანაჲ ქერფათუნეი რამი (გაზივით
რამე). აგრ-იგრ ნუ გაცორდესაჲ (აქეთ-
იქით რომ არ გაცურდეს), ემამში კო-
ნას ადგევენ (დებენ, ამაგრებენ) მა-
ახეხელა, ჰე სხო რამიბე (ან სხვა რა-
მისთვის). დემურჩიხეთან მანგანაჲ კო-
ნისი (რკინისა).

— ჩ უ ბ., მე ნ თ., ხ უ ბ., მენ-
გენე ნ ი ე.;

2. მარწუხის დანიშნულების მქონე
ხის მოწყობილობა ურმის ნაწილების
(ძირითადად სოლებისა, ხელნებისა და
მისთანათა) დასაქერად თუ დასამაგ-
რებლად. ~ მანგანაჲ ხისიკ კეპტეჲ

(ხისაცა) ურმი კლიევ (ხელნების),
სოლკე-მოლევ გააკეთებულა (სოლებისა
და მისთანათა გასაკეთებლად); თუქრევ
ვანაკეთევ (თვლების გასაკეთებელი)
მანგანაჲ დიდ კეპტევ (დიდია), ეე-
სიე ხისი;

2. წისქვილში დოლაბის ასაღებ-
დასადები სპეციალური მოწყობილობა;
წარმოადგენს მოძრავ ლერძს, რომე-
ლზეც ქანჩაყია დამაგრებული. ~ მან-
განაჲ ცუტქულში ქუაჲ ანასწევ ერ
ბოზი (ქვის ასაწევი ერთი ბოძია),
ტრაილოვს, წრრიც გაგროტილ თირში-
და (წვერი გახვრეტილ ძელში აქვს),
ქრშაც თირში გამაგრებულ (ქვევითაც
ძელშია ჩამაგრებული), შუაითი ვაგ-
როტილ (შუაში გახვრეტილია), ქრნ-
დალან ხეჲ ჩაგდებულ (ირიბად ხე აქვს
ჩადგმული). ხესაც ორდენა (ორი ცალი)
ყარმალ (ყაუკი) აქ ჩამოკიდებულ. ემ
ყარმალევს უგდევენ (უყრიან) ქუს გრო-
ლში (ქვის ყულფებში ანუ პირის მო-
საყიდებლებში), ცოტა ლინგით (აზარ-
მაცით, კეტით) სწევენ, ყარმალევს
ეკიდევ (ჩამოეკიდება) ქუაჲ, მეველნი
(მერმე) მანგანას მოატრიალევენ აჩო-
ლისყენ (ნ. აჩოლ), ქუას კბილენ კინი
ჩექუჩით, კბილევ კეპტევ (კეთდება).
მანდავრელ მანდაური.

შდრ. აქაერელ; იქაერელ; სადაერელ.
მანწილ მანძილი; ზ მ ნ ზ. მანწილით მან-
წილზე შორიშორს. ~ ჰაჩიჩაითი სამ-
დეთა (სამჯერ) გნრნ (ხნავენ) მიწის. სიპ-
ტა (პირველად) ჰაჩიჩაჲ ქრის (ხნავს)
მანწილით მანწილზე (შორიშორს, ერ-
თი მტკაველის დაშორებამზე), მეო-
რედეთა (მეორეჯერ) მოგნაში გროც-
გროც (ახლო-ახლოს) გნავს, მესამედე-
თა (მესამეჯერ) მოგნაში კაგგორა (კა-
რგად) გნავს.

მანთად ბორჯღლიან ტოტზე ასხმული და
ერთად შეკრული ყურძნის აკიდო. ~
მანთალიზე კაჲ ზურხუნაჲ სათესლე
ბუთად (მანთალისათვის კარგია ძირხ-
ვენის სათესლე ტოტი). ეემას მოკლე-
მოკლე (მოკლე-მოკლედ) სხებენ, ზედ
ყურძნის აკიდოევს არიგევენ (წამოაც-

ვამენ), ზეპთუენ (ზევით) ვიშს (თოყს)
ან სხო რაჲს ამბენ (აბამენ), ჰკიდევენ.
მანთიან [←მანთ (=მანდ) ჰ-იან (ნ.)] მან-
დეთა მხარეს, მანდეთენ.

[საპირისპ. აქათიან].

ნ. -იან.

მანით 1. მანეთი. ~ ერ მანითა გოჰყიდ;

2. იგივეა, რაც ბეჲ. ~ მანითში
წალანდელ დროზე ერთ გუმუშუ (ვერცხ-
ლის) მანითიანს დრვდნენ (დებდნენ),
ეხლა სამმანითიანს ჰე (ან) ხუთმანი-
თიანს. მანითში ერ ქალაღაც (აბრე-
შუმის თავსაფარიც), მაჯზრი ჩით (სა-
წინსაფრე ჩითი), ერ ბეჰედ, ცოტა ში-
რინიაც (ტვილილული) კეპტევ (არის).
ნაზუქ-რაჲს (ნაზუქსა და მისთანას) არ
აერზნ (აკრავენ); თუ ქეთხულა (მდი-
დარი) ოქალით არის, 10-15 ნაზუქ
აქეთუვენ. მანით მიაქრნ (მიაქეთ) სა-
ხელ დაადრველა (დასანიშნად). ამით
გალისიანევ (ნ.) ქალს ნიშნავდნენ. სი-
პტა (ჯერ) მანითს მიაქრნ, მეველნი (მერ-
მე) პატრა ნიშანს (ნ. პატრაჲ), ახლი-
წილს (ნ.), მეველნი დიდ ნიშანს (ნ.
დიდ) მიაქრნ.

მანუნიკ, მანულიკ, მანუანიკ [ახ. დიალ.
მანჯღლახხ] მანჯანიკი, პარკიდან აბრე-
შუმის ძაფის ამოსახვევი უწინდელი მო-
წყობილობა, რომელიც სამანეციკოში
(ნ.) ქურასთან ახლოს იდგა. ამიწაში
ჩარკობილია მაგრად ორი ბოძი, რომ-
ლებზედაც ჩამოკიდებულია სახვევი
ჩარხი. იგი წააგავს ჰარათული ურმის
თვალს იმ განსხვავებით, რომ მორგვი
აქვს უფრო წერილი და გრძელი. მორგ-
ვზედ გრძელ-გრძელი სოლე ბი ორ რი-
გობად არის ჩამორიგებული მოწყობ-
რად. ყოველ წყვილზედ გამაგრებულია
თითო ფერსო. სოლი სულ ექვსი წყვი-
ლია. მაშასადამე, ფერსოც ექვსი ცალი
აქვს. მემანჯანიკეს მხრით ჩარხის მორგ-
ვზედ მიკრულია მოკაუქებელი რკინა.
ამ რკინაზედ ერთის წვერით დანდო-
ბილია გრძელი საფეხური (კეტი), რო-
მელიც მეორე წვერით გადის მემანჯა-
ნიკეს დასაჯღოჲ ქვევით. ამ ხეს ოსტა-
ტურად ფეხი რომ დააქირო, ჩარხი და

იწევებს ტრიალს, ჩარხის პირდაპირ ქურის თავზე, მაღლა კერში გამაგრებულია ყავარგაყრილი (ნ. ყავარ) ორი მასრა (საძაფო კოჭი)... ტრალებენ მასრები, ქსელგამოშვებული პარკები დახტიან წყალში. რამდენიმე პარკის ქსელი, ძაფად ქცეულად, მასრებიდამ გადაღის ჩარხზედ და ეხვევა ზედ...“ (ჯ ა ნ., გვ. 125—126).

— მანჯანყი შ ა ნ. რეც., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ქ გ ლ, მარჯანყი ქ ე რ.

მანჯანყრაჲ მსხლის ჯიში, „იენისში პარკების რჩევის დროს იწვეა ყვითლათ, თავმრგვალი, ყუნწთან პიწა მოწუწულტრთას (ცოტა წაგრძელებულია). კარგათ მომწიფების შემდეგ გული უშავდება, ძალიან გემრიელი მსხალია და ბევრის შეკმისას ტიების აშლა იცის“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

მაჰაჲ [აზ. მაჰა:] მაქიცი, დერიტა. ~ ჩობნეე (მწეემსები) ყოლ ჩაადიდევლა (ყველის ჩასადელებლად) მაჰას ინახენ. მაჰაჲ პატრა ბატყნი მუცელში ეპტეტეაყ (არის ხოლმე). ცხორიბე ბატყან გაჩენა-მოყდომითაე (როცა ცხვარს ბატყანი უჩნდება და მაშინვე უპყდება, მოყდომისთანაე) ჰეგინ-ჰეგინა (ჩქარ-ჩქარა) მუცელ შჰირიან, შიგაჲთი ამაჰქრნ (ამოაქეთ), ინახენ.

მაჰზარ წინსაფარი; ფეშტამალი, არდუგი, რომელიც ქალების სადღესასწაულო ტანსაცმლის განუყრელ ნაწილს შეადგენს. ასეთ წინსაფარს ხშირად ვარ-შემოვლებული აქვს ძვირუფასი ბალი (ნ. ბალ) ან პატარა ვერცხლის ფულუნისაგან გაკეთებული ღილები.

— შ ა ნ. რეც.

მაჰთი მანდეღან. ~ მაჰთი მალე შენ (შენი) ყოშინ (ყარი) გაეყონიე, თუარდემ (თუ არადა) შენ საქმეჲ ფინთა წვაეე.

მაჰუარ [აზ. მანჯყარ] მოაჯირი.

მაჰც მაინც. ~ ბეტრ ზამათ გასწიე (ბევრი ჯაფა გასწია, ბევრი იწალა), ორმაჲთი (ორმოდან) მაჰც ვერ ომოტუნდა; მამამ მაჰც თავი დოღმა ქალ ვერ გაჰჩქრა (თავისი ღვიძლი ქალიშვილი ვერ ვიმიტა).

მაჰცემს ნ. მოცემაჲ.

მაჰ მაჰა. ~ გელი მაჰ.

მაჰარაჲ თოფია ერთგვარი. „ნადირობისას ხმარობდნენ ჩახმა თოფებს, რომელთაგანაც უფრო მეტად გავრცელებული იყო: მაჰარაჲ, ბაზალაჲ, ისპიჲ ისტამბულ, ყირიმ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

— მაჰარი შ ა ნ., ვაჲ I, შ ა ნ. გეჲს., ქ გ ლ, ჰ ი ნ კ. ხეჲს., კ ი ნ კ. ვაჲ, უ თ უ რ გ.

მარაზ ფერადი ქაფებისაგან. მოქსოვილი ერთგვარი ფორებიანი თოყი, რომელიც წინათ საპატარძლო მზითვის აუცილებელი ნაწილი იყო. მას თვით საპატარძლო ანდა მღაღე ქსოვდა. ქორწილში ამ მარაზზე ფარდას გადაჲუენდნენ ხოლმე, რომლის უჲან რძალი იყო ჩამოფხუტული ანუ პირბადეჩამოფხურებული [ნ. ჩ(ო)მოფხუტაჲ]. ამჲჲამდ სარეცხის ან სხეა რაიმის გასაფენ ჩვეულებრივ თოყსაც უწოდებენ. — ჯ ა ნ.

მარანდოჲ ბალახია ერთგვარი. ~ ეე ბალახ ტყბილი (ტყბილია), წლან (წინათ) ტყეში ფუტყარ მოგრუეჲაში გეჲეში (სეაში) უსმიდნენ (|| უსომდნენ), ფუტყარ დგეოდა (ჩერდებოდა), აღარ მიდიოდა.

მარანნიე ტ ო პ. მთაჲ სოფელ ზერნასთან (ნ.). ~ მარანნიე ზერნი სოფლი პირში. წლან (უწინ) საყტრევიც ყოფილ ეჲ, ქეერეე განაქეთეე (ქვეერე-ბიანი) ადგილიც.

მარაქაჲ [აზ. მარაქჲ] თავმოყრილი, შეკრებილი ხალხი (რაიმე მიზნით — საქეიფოდ, უსასაუბროდ და სხე.), თავყროლმა. ~ ქორწილში მარაქას აცეთეეჲ: კაცეეი მარაქაჲ ცალც ეპტეტეჲ (ცალკეა), დეკაცეეის (ქალების) ცალკ. გადას (ნეფეს) გამოჲყონენ, აყენეეჲენ კაცეეი მარაქაში, ქალს კი — დეკაცეევი (ქალების) მარაქაში. ნიშანელი (ღანიშნული) ქალ მარაქაში არ იწნეეაყ (არ შეიძლება იყოს); ეე ყონალს (ამ სტუმარს) მარაქაჲ შუაზე აედრნონ (სეამენ).

— შ ა ნ . რ ე უ . , მ ე ნ თ . , ქ გ ლ .
ქალთ ჯარი ლხინში სა ბ ა , ლხინად
ან სამუსლიფოდ შეკრებულება ქალთა
ჩ უ ბ .

მარალა, მარალა ჩალთუქ ბრინჯის ერთ-
ერთი ჯიში. ~ მარალა მალე მანაწვევ
ჩალთუქი (ადრე რომ იწვევა, ისეთი ბრინ-
ჯია). ევით თუთრ, კაა ბრინე კეპტევე
(კარგი ბრინჯი გამოდის); მარალა ჩა-
ლთუქ წალან (უწინ) ყოფილ, ესლა
ალარა იმის (ახლა აღარაა ეს ჯიში).

მართაბაა [ახ. მართაბა] სართული; ზ ე ლ ს .
ორმართაბიან ორსართულიანი. ~ ორ-
მართაბიან სახლ.

მართლანდელაყ, მართლანდანაყ, მარ-
თლანაყ, მართლაყ, მავთლანაყ, მარ-
თლივი მართლაყ. ~ კაცმა მართლან-
დელაყ დაძეურა; ევლა კი მართლან-
დანაყ მამოყონი იმი თავ; იძეურა (იმ-
ჯარი) ფეყსომოზ (ფეხსაცმელი) დუ-
ნუაზე (ქვეყანაზე) მართლანაყ არ იქ-
ნეოდა; დედაყცამა მართლანაყ მისცა
ეშშაქ (ვირი).

მარიამმარხოზ მარიამობის მარხვა (აგ-
ვიტოს თევი).

[სინ. პატარა მარხოზ].

ნ. მარხოზ.

მარილ: მარილ შაწყოვაა ნ. შაწყოვაა
(2). მნიშე. 3; მარილი კაწაა ხისგან
გამოთლილი სამარილე. მოგროძო ფო-
რმისაა, რამდენიმე თვლი აქქს (ორი
ან ოთხი), თავისივე ხის სახურავი და
შუაში ხისგანვე გამოთლილი ხელის
მოსაკიდებელი. ~ მარილი კაწას ერ
თოლში მარილ ჰყრიან, ერ თოლში
თუთბოს (ნ.), ერ თოლში პირპილს;
მარილი გუფრაა ნ. გუფრაა; მარილი
ტირილ ნამიან ადგილში მარილის და-
ნოტიოება, დასველება. ~ მარილს
უტირილ, ეანი (სულ მთლად) გაწ-
ყადეტლ.—(მარილის ტირილი შე ნ თ.).

მარილაა ნახუაა საქმლის შეზაეების
ღროს მარილის შემოწმება. ~ შიქ-
მელში მარილაა ნახ, უმარილოა არ
იქნეს; ტოლმაა შენელებეში მარილაა
ნახესე, უმარილოა არ იქნესაე; მარილს

ჩონც ჰენგილაევე (ინგილოები) მა-
რილს რზახით, ამმა (მაგრამ) შიქ-
მელ დამზადევაში მარილაა ნახტას
ომბოეთ (ვაშობთ).

მარმარ აღ თეთრი მიტკალი.
მარჟუნაა, მარჟუნაა მარჯვენა.

— მარჟუნაა ჯ ა ნ .

მარცოლ მარცვალი; **მარცოლ** ფაყ-
ლაა იგივეა, რაც ხორბალ ფაყლაა
(ნ. ფაყლაა).

— გ ი გ . , თ ო ფ . , ქ ა ე თ . (ქართლ.).

მარწყვლ მარწყვი; ნ. ჩიტი მარწყვლ.
მარწყ(ლ)ი სახეა წინდის ჰრელის სახეა
(ქსოვისას მარწყვისნაირი სახეებია
გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინ-
დას მარწყ(ლ)ი სახე წინდაა ეწოდება.
მარხალ თოვლის დიდი ზევი.

— ჯ ა ნ .

მარხოზ მარხვა. ~ მარხოზ შანახაა; ნ.
მარიამმარხოზა; პატარა მარხოზა.

მარხულ 1. იგივეა, რაც მარხოზა. ~
ევლა მარხული (მარხვაა);

2. სამარხვო საქმელი.

[საპირისპ. სხლინ].

მასადგომელ (მადგომელ) ტალერჯ ნ.
ტალერჯ.

მა(ს)აშნომელ ნ. დაშნოვაა.

მასევ (მრ.) [ახ. დილ. მას] ძელებური
ფეხსაცმელი. ~ წალანდელ (უწინ-
დელ) ღროში ლაბდას რომ იცმიდ-
ნენ, ოვემან (აი მანინ) მასეესაც
იცმიდნენ. მასევ კაცევისი იყო, ქა-
ლევისი. ბოტევე ნუმ (რომ) არის,
იმას მინგაედა (წააგაედა), წინ შანაქარ
იყო (წინ იკვრებოდა), თხელ ტყავით
კერაენენ, ზედაც აკრეველენენ. კა-
ცევის კი იგრე (ისე) ჩანაეომ (ჩასაც-
მელი) იყო, მოყლეულიან. ქალმან-
შიც იცმიდნენ წალანდელ ღროში. ევხ-
ლა მასეეს აღარ გმაროვენყ.

მასკან, მასკანი, მასკენ(თ) მას უკან, მას-
შემდეგ. ~ მამაა მამეკარ, მასკან გას-
ქირევეაე ცხოვრევაა.

— მასკან, მასკან ჯ ა ნ . , მასკან

მ ე ნ თ . ; გ ი გ . , თ ო ფ . , ქ ა ე თ .
(ჯავახ.), მასკან ი ქ ე ე (აქარ.), მას-

ქან ნ ი ე., მას უკან ძ ო წ.
 • მასკულაა ვარსკვლავი. ~ გამთენევი მასკულავ საათი ოთხზე გომოდის; მასკულაა დაბადევაა ვარსკვლავის გამოჩენა. ~ მასკულაა ბადდევი; მრავალ (ხომლი) დაბადდევი მაისის 25-25-ში. მაშინ გურგურ (ქუხილი) იქნევ (იქნება), წუმბაა მოვ. დაბადევი ღამეში თუნდ დილაა იყოს, თუნდ ღამეა, რახან გურგურ იქნევ, მაშინ იბადევ მრავალ. მიზნევ (ნ. მიზან) პატა მალე ბადდევის მრავალიზგნი (ხომლზე ცოტა ადრე ჩნდება); მასკულაა ჩ(უ)მუარდნაა ვარსკვლავის მოწყვეტა.

— ჭ ა ნ., მასკვლავი შ ა ნ. ჭევს., მე ე თ., ძ ო წ., მასკვლავი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მთიულ.), მასკვლავი, მასკულავი ი ქ ე ე (ჭაფახ.), მარსკვლავი ი ქ ე ე (ქართლ.), უ თ ო რ გ., მარსკვლავი, მასკვლავი ძ ი ძ., კ ე ო ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), მასკვლავი კ ი ნ ქ. ვაეა, მასკულავი ხ უ ბ.

მასკულაა სახეა წინდის ჳრელის სახე (ქსოვაში ვარსკვლავისნაირი სახე-ეიაა გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას მასკულაა სახე წინდაა ეწოდება. მასლაათ [აზ. მასლჰათ]: მასლაათ ქნაა (ჩადენაა) ვინმესთან მოთათბირება, მოლაპარაკება რჩევის კითხვის მიზნით. ~ შენ კაცთან გარაქ მასლაათ ძქნო (უნდა მოვითათბირო); ქალ მივცეთ, თუ მასლაათ ექნრთა?; ხ მ ნ ზ. უმასლაათენლა მოუთათბირებლად. ~ იმასთან უმასლაათენლა ვერ რამ ვერ უტყუე (ვერაფერს ვერ ვიტყვი); მასლაათ ჩედის მასლაათობს. ~ დეკაცი და კაც მასლაათ ჩედინ; ფაფუყთან მასლაათ ქნაა: ჩემ ფაფუყთან მასლაათ ჳქნო (მოვიფიქრებ).

• მასრაა 1. ლერწმისა ან სქელი ჩალის (ნ. ჩალაა) მოკლე ჳოხი ძაფის დასახვევად ჳარაში ანდა მანჯანოქში. ~ მასრაევი ყავრი (ნ. ყავარი) პატრა ნატებენი, ჳემენსაც (რომელსაც) ე-არი წრრზე აცემენ, ბაწარს ახევენ.

— ეგე არს ლერწამი საზედაოს დასახეუველი, გინა თოფის- წამლის ჩა-

საყრელი. გინა რადაცა კალამსაეით გახურეტილია მოგრძე საბა, მოკლე ნაქერი ლერწმისა საზედაოს დასახვევი; ამგვარი ნაქერი ლერწმისა ან სოლნარი ხისა, ძელისა და მისთანა ჩუბ.; საძფო კოჭები მანჯანოქში შ ა ნ. რეუ., საზედაო ძაფის დასახვევი მოკლე ჳოხი (ლერწმისა ან ლოთონისა) მაქოში ჩაასადები ქ გ ლ.; ქოლა (იმერული გაგებით, ე. ო. ძველად თოფის წამლის ჩასაყრელად სახმარებელი, ახლა კი, როგორც ნაშთი, მხოლოდ შნოსთვის ჩოხის მყერღზე ჩაყოლებული ძელისა ან ხისაგან გაკეთებული გულამოდებელი ნივთი შ ა ნ. ეთა III; ხის მილი, ტყავი წინა მარჯვენა ფეხს აქვს გაკეთებული, რომ აქედან ლეინო ჩამოასხან მე ე ნ თ.;

2. ასეთივე მოკლე ჳოხი, ჩხირი ბამბის დასახვევად შელოცეით. მკურნალობის დროს (ნ. მალაეა).

მასწავლ მასწავლებელი. ~ მასწავლმა თქო, მოდათაე.

[სინ. მასწავლეე, ნ. დასწავლეეა, მნიშე. 1].

მატატელაა მატიტელა. ~ მატატელაა ალაას, ჳინდაერეე ნაჳამ (მატიტელა ირდაურების საქველი ბალახია).

— მ ა ყ.

მატლ იგიეეა. რაც ფუტკრი მატლ (ნ. ფუტკარ).

მატლავს ნ. ჩამატლეეა, მნიშე. 2.

მატყლ: ფააზი მატყლ ნ. ფააზ.

მაფრაყ [აზ. დიალ. მაჭრაახ] 1. თუნუქი. ~ თეგზი კონსერეეე რუმე კეპტეე იგრეე კინაითი (უბრალო რკინისგან), უგეეე (აი იმ) ყუთი კინაა მაფრაყი;

2. (მრ. მაფრაყეე) თუნუქისაგან დამზადებული სხვადასხვა ჳურტველი — კოლოფები, კოვზები და სხე. ~ თავი მაფრაყეე დოტგდი, ჩემ გუმუშუე კოვზეე წოთლი (ჩემი ვერცხლის კოვზები წაუთი).

— მაფრაახი არაკეთილშობილი ფერადი ლითონი: სპილენძი, თითბერი და მისთ. მე ე ნ თ.; ბრინჯაო, სინა ჩ უ ბ., ქ გ ლ.

მალა ნ. მოლაძე.

მალაძე: მალაძე ქნა ფრთხილად ყოფნა. ~ გადაა მალაძე იქნეს (ვაჟი ფრთხილად იყოს), გრლ დაკმენელა არ გატუსოს!

მალარაა [აზ. მაქარა] კოქა (ძაფისა). ~ მალარაა ირლრვის. [სინ. კოქ].

— მაქარაა ნ ი ე.

მალაძე მალდილიან. ~ ჩონ თაში (მთაში) მოღის ერ წყაროა, მალაძე ეცემის (ვარდება).

მაყლუ ეკალ (←მაყელის ეკალი) მაყელის ეკლიანი ბარდი. „ხშირად ღობის პირებზე რაგვენ: მაყლუ ეკალს, ან კნროლის, სიმარტყლის და სხვა მათთანთა ეკლებს მწყრივზე და ბრულს (ნ.) აკეთებენ, რათა ყოველწლიურად აღარ დასკირდეთ ღობის შემოღება“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ნ. ეკალ.

მაყოზლ, **მაყოვლ** **მაყვალი**. ~ მაყლუ წრნ (მაყელის წყენი); ნ. ზალი მაყოზლ; მაყლუ ეკალ; მუგუზ მაყოზლ. — მა ყ.

მაშყ [აზ. ვაშაგ] ფოცხვერი. ~ მაშყ კატასაალი რამე (კატის მსგავსი რამაა), ხეზე ეტარეე (დაღის), ინსნი თოლეეს გამააკს (ადამიანს თვალებს სთხრის), ზროხას ახტეე, სისხლს სუტაეს, ფინ რამეი (ფინთი რამაა).

— ვარშყე ს ა ბ ა, ვარშყეი, მაშყეი მ ე ნ თ.

მაშინ: ლამფაა მაშინ ნ. ლამფაა.

მაშინსუკან ნ. უკან.

მაშკილა, **მაშკელე**, **მაშკილე**, **მაშკი** აბა კილეე, მაშ კილეე. ~ მაშკილა (|| მაშკილე) რაე პოქრა?

მაშროლ ნ. დაშრომაა.

მაშყულათ, **მაშხულათ** [აზ. მანულლიამათ = გართობა, დროსტარება]: **მაშყულათ** ჩედიოდნენ დროს ატარებდნენ: ყაყანებდნენ, ღვინოს სეამდნენ, მღეროდნენ.

— ხმაური, ყაყანი შ ა ნ.

მაშხალაა [აზ. მანალ] ეჩეილილი, გრქლიო ჭობი, რომელზედაც წამოცმულია ნავთში ამოვლებული, ცეცხლწაქილებული ჩვარი. ამას გასანათებადაც ხმარობენ, მაგრამ უმთავრესად

კი ქორწილებში ქალის მოყვანის დროს საგანგებო რიტუალის შესასრულებლად იყენებენ: პატარძლის მოყვანისას ვაჟის სახლში დახვედურები კიშკარს მაგრად უკეტავენ ქალის საგანგებო მხლებლებს. კიშკარზე შიგნიდან მალა აღმართავენ ამ ეჩეილის, რომელსაც თოფი უნდა მოახვედრონ მოსულებმა. მხოლოდ ამის შემდეგ უღებენ ისინი კარებს სტუმრებს. ~ მოგრტრვაში ქალი თარაფთი მანასულ ინსნეე (მოახლოებისას ქალის მხრიდან მოსული კაცები) თოფ ესრტან მაშხალას. მაშხალაა ერ გზელ (|| ზგელ) ალატზე აცმულ ნავთიან კარკატანი (ძონძია), ზედ ცეცხლი მოოდრვი (მოსდებია), იწრვის (იწეება). მაშხალაა მალლაუმ (-უნდა) დაქორას მინამმა (ვინმემ) დარეოზას უკან (კიშკარს უკან). დარეოზაეც მაგრა დაკლეტულ. უკვის თუ ჩმაგდეს, დარეოზაა უღევენ, თუ არააარ. მაშხალაა ჩომოგდევიწყახ (ჩამოგდებაამდე) დარეოზაა არ უღევენ. დასტენაში (აცუნისას) არ უღევენყ, მოზოდრვაში (მოხვედრებისას) შემოღიან. მაშხალასაც დაქერაში არყევენ. სიპტანდელ (პირვანდელი) თოფ თუ მოხტო მაშხალას, ამბოვენ — ნასოვამს (ცუდი ნიშანია, ცუდის მომასწავებელია), კაა არააე, გარაქ სიპტაათაე არ ჩამააგდან (თავიდანეე არ უნდა ჩამოაგდონ), მეორეზე, მესამეზე, რაე ცუმ (რაც უნდა) ქნან, აგდევენ. მაშხალაა ჩამქროვაეც ნასოვამს, არუმ ჩაქ რეს თააქი ზალ ჩომოყონიწყახ (არ უნდა ჩაქრეს ვიდრე ძლის ჩამოყვანამდე).

— **მაშხალა** რკინის სასანთლე, მაღალი, რომელზედაც ანთია სანთი ქონისა ან ზეთისა ჩ უ ბ.

მაშხულათ ნ. მაშყულათ.

მაჩიაროვად ნ. მოჩიაროვად.

მაჩქატელაა ლამურა.

— ჭ ა ნ; მაჩქათელა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

მაქაკალ, **მაქეკალ** **მაქანკალი**; **ზ მ ნ ზ**.

მაქაკლა, **მაქეკლა** **მაქანკლად**. ~ შენ ქალიბე (შენი ქალიმეილისათვის) მა-

ქალა მოსუვარ (მოვსუვარ, მოვე-
ლი); ჰარ ფაჩალული მაქველა მოლი-
ან. ანება ჭალ ენერთთანაც არ მიე (ყო-
ველი სახელმწიფოდან მაქანკლად მოლი-
ან, მაგრამ ქალიშვილი არაისზე არ
თხოვდება).

— მაქაალი გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ.
(კახ.-ქიზ.), მაქვეალ ჯ ა ნ.; მაქაალი
სიძეს შუამავალი ს ა ბ ა.

მაქველოვამ, მაქველოვამ მაქანკლობა.

~ მოვთ, მამაჩემთან იმაქველით!

ზ მ ნ ზ. მაქველოვან, მაქველოვან სა-
მაქანკლოდ. ~ ჩონ ეხლა მოსუვართ
შენ ქალიზე (შენი ქალიშვილისათვის)
მაქველოვან; მე შენ თავ დილანჩიო-
ვან (სამათხოვროდ) გემქზავან, თუ
მაქველოვან?; მაქველოვამ ქნამ იგი-
ვეა, რაც მაქველოვამ. ~ გალი (ვაის)
მამამ ქალი მამასთან წასულ, მაქა-
ლოვამ უქნი (უმაქანკლია).

მაქვეალ ნ. მაქვეალ.

მაქველოვამ ნ. მაქველოვამ.

მახ 1. მთაში მოკრილი და ერთად შეკ-
რული ხე-ტყე ან ფიჩხი, რომელსაც
ბარში შუროთი ჩამოაცურებენ ან თო-
ცთ ჩამოათრევენ; მახ ჩ(ო)მოთრე-
ვამ მიიდან ხე-ტყის (მორების, შუში-
სა და მისთ.) ჩამოცურება. ~ თა-
თი შიშამ, გზელ ხეები ლელამთი ჩო-
მოთრევაში, ღეჩი სელავს უკან ჩომო-
ლევაში (ანუ შუროთი ჩამოტანისას)
ემ ხეებს ერთა ჰყარან. ემ შიშევის ერთა
შანაკარს ეზახიან მახ. მახ ორქურამს
(ორგვარია): ერთ — ერეე (მხოლოდ)
შიშამ ჰყარან, ზემთი (ზევიდან) ად-
ლდვენ. მეორეა კი — ქრმ თანხლიან
(ნ. თანხლ) ეხვევ აწყუვენ, ზემთი
შიშამ ან თაში მოკრილ ფიჩხ ჰყარან,
მაგრა ჰყარან, ათრევენ. ეემას მახ ჩო-
მოთრევას ეზახაი;

2. ნალო, ურმის ბოლოში გამობ-
მული ფიჩხის დიდი კონა ან შუშის შეკ-
ერა, რომელიც მიწაზე ეთრევა და ანე-
ლებს დაღმართზე ურმის სელას. ~
~ თათი შიშამ ჩომოლევაში, თუ გზამ
ლად ჩოქაქი, ლად თათი (მთიდან შე-
შის ჩამოტანისას, თუ გზა მეტად
ოღრო-ჩოღროა, ბორცვიანია), ად-

მამინ ურემს უკან მახ უმბენყ, ურემ
არ დაგორდესავ. წოორ გზაზე ჩომოს-
ლაში მახს ხსნიან. თუ 3-4 ურემ მა-
აქონ (მოაქეთ), უკანი მანამავე (მობ-
მული) მახეითაც ერ . ურემ შიშამ
კებტეე (გამოვლი).

მახთ ჩალამ ნ. ჩალამ.

მახარამ [ახ. დილ. მახარა] ბლანი. მა-
ხარამ თხელი, ქონში გამნაცხოვ (თხე-
ლია, ქონში გამოცხვარი). ემას თათ-
რეე ბეერ (ხშირად) აყეთევენ, საყ
(ნ.) ზურგზე აცხოვენ.

მახმურ [ახ. მახმურ] 1. ხავერდი.

— ჩუ ბ., ძვირფასი ქსოვილი
მ ე ნ თ;

2. მახმურ ჩიჩაქ ერთგვარი ყვავი-
ლია.

— მახმური, ძახმურ ჩიჩაქ ხავერ-
დულა, იმერული ზაფრანა მ ა ყ.

მახურკამ, მახურკამ წყეო. ~ მახურ-
კასთამუქუე (თამბაქოს) დოყევეთ (ყლო-
რტებში) აყეთევენ. მახურკამ (წყო-
სათვის) ვაარი (ნ. ვაარამ) ზოლევს
(ყლორტებს) წრჟლა (წერილად) კუ-
წენ, ურევენ თამუქუს, კეთლდე მახუ-
რკამ.

მაათეე(ის), მაბტეე(ის) ნ. გამათეეამ.

მაათლააც ნ. მართლანდელააც.

მათიქარ კილბან [ახ. მახჟქარ=მოაჯი-
რი] მოჩქურთმებელი, დაქრულე-
ბული კილობანი.

მაპრამ (მაარამ) სხალ მსხლის ჯიშია.

მეტად ტებილია და სურნელოვანი,
ყვითლად მწიფდება. ~ მაპრამ სხალ
წუწლუტ, ყუთოლ სხალი (მოგვრძო და
ყვითელი მსხალია). აგვისტოში იწვე-
— მაპარამი შ ა ნ. რეე.

მაბტეე(ის), მაათეე(ის) ნ. გამათეეამ.

მე- იგივე მო ზმნისწინი, რომლის ხმო-
ვანი დამსგავსებულია (უშუალოდ ან
არაუშუალოდ მომდევნო) ე-ს. ~ ნე-
ვეკარ (მოვეკარი); მე შენ მეგვერლო
(მე შენ მოგვერლო, მოგვერლები);
მემეტანა (მომეტანა); მეველაყ (მოვე-
ლათ); თეთრ მეგრცი (ფული მოგვე-
ცი); მეეხარამა.

მეამ ნ. -მ (2).

მეზარე ბარზე მომუშავე. ~ ჩალთუქი-ბე (ბრინჯისათვის) ადგილ დაკოლას უკან (ნ. დაკოლა) მეზარევე გადიან; მეზარევე ბართ ნამუშავენ ინსნევენი (ბარზე მომუშავე კაცებია).

მეგბეთ ნ. -ბე, მნიშვ. 4.

მეგუთნება გუთნის მუშა. ~ ზინც კეპტეაყ (არის ხოლმე) გუთანზე — დესტარია (ნ.), მესაჯრევე (მეხრეები)... აჟესენ მეგუთნევენი (აი ესენი არიან მევეუთნეები).

მელათ [ახ. მალაღ] შველა, დახმარება. ~ ჩემზენი შენზე მელათ არა (ჩემგან შენთვის შველა არ იქნება), მე შენ ვერ გიშველი; მელათ ექცევ იგივეა, რაც მელათ ჩედის. ~ მელათ ექტეოლა (ეხვეწებოდა, დახმარებას შესთხოვდა); მელათ ქნაა შველა, დახმარების გაწევა, სიყეთის ქმნა. ~ აა ჰაქიმ. მე კლრე (ვეკვდები), ერ ზოლი და ერ ტუაე დგავარ (დავარჩენილვარ), ჩემზე ერ მელათ ქენიე (მიშველე რამეო!) (სინ. ჩარაა ქნაა, ნ. ჩარაა); მელათ ჩედის ეხვეწება, ემუღარება, ევეღრება (დასახმარებლად, სამშველად); მელათ უყო ეხვეწა, ემუღარა (დასახმარებლად. სამშველად). ~ რამთონ მელათ უყაე (რამდენი ვემუღარე, ემუღარა). არ გააყეთა.

მევეა ნ. მევეა.

მეელათ ნ. მორლათ.

მევალება მოვალე, ვალდებული. ~ მე ნევალება ვარ იმიზე შიქმევენეველა (მოვალე ვარ იმას ვაკამო).

მევლან, მრვლან, მევლანი, მევლნი, მრვლანი, მრვლნი, მევლან, მევლანი, მევლნი, მოვლანი, მრვლან იგივეა, რაც კედე. ~ ნახტორი თუ ვაადა მამ (ნახევარი თვის ვადა მოშეცი), მევლან, რაჟე გინდ, მიყაივი; ჩემ დედა სამ წელ დამედარ უკაცოა, მევლანი ვათხოვილ (დედაჩემს სამი წელი უცხოვრია უქმროდ, მერმე ვათხოვილი); ერ ევლა სათქმელა გამიმშთ (ერთი სიტყვა მათქმეინეთ), მევლან მამკალითაყ.

— მევლან შ ა ნ. რეც.

მევლანდელ, მევლანიდელ, მევლანიდელ,

მემლანდელ. **მემლანიდელ**, **მემლანიდელ** მერმინდელი, შემდელი.

ნ. მევლან.

მევლანი, **მევლნი** ნ. მევლან.

მევლანიდელ ნ. მევლანიდელ.

მეზა [ახ. მანა] სეირი, გასართობი, სასაცილო რამ. ~ ევხლა ერ მეზაა საქნევეარ (ეხლა ერთ სასაცილო რამეს ეიზამ); ერცხო (სხვა დროს) ჩემთან ჰემგე (ამისთანა) რამევეზე არ ილაპარეო, თუარდემ შენ მეზას ნახავ ი (თორემ შენს სეირს ნახავ, აი!); ერ მეზაას! (სასაცილოა!); მეზაა მოოდის ერთობა.

მეზალღეა (←მეძალღე) ნადირობაში ის პირი, რომელსაც ძალღები მიჰყავს ნადირისათვის მისასეუად და დასაფრთხოზად. ~ მეზალღევე ზალღევს ჰყრიან, უკანაც ყურტულ-ყურტულ (ყვირილ-ყვირილით) მიდიან: მოტდა, ჯაა! — ყურიან, ზალღევს აყეფევენ, ღორს ჰე (ან) სხო რამს აფხტრნონ (აფრთხოზენ). დანაფხტრნ (დამფრთხოალი) ნადირ ბარაზე (ნ. ბარაა, მნიშვ. 1) მიდის. ესენ ბარაზე ნადირ ჰყრიან; ზ მ ნ ზ. მეზალღეოვან მეძალღელ. ~ სტრაგში (ნ. სტრაგ) ზოგივე (ზოგნი) მეზალღეოვან მიდიან, ზოგივე ბარაჩიოვან (ნ. ბარაჩია).

მეზროხეა მეძროხე, მენახირე; ზ მ ნ ზ. **მეზროხეჟან** მეძროხელ, მენახირელ. ~ მეზროხეჟან დოტდგეთ (მეძროხელ დავდგეთ).

ნ. ზროხაა.

მეთლევ, **მეთლევ** [ახ. მათლუბ] სურვილი, ნატურა. ~ მეთლევ ათიევაა (სურვილის შესრულება); ბუთუში მეთლევ ემეჟურათი კააგორა ათაედეს! (ყველას ნატურა ასე შესრულდეს!); რა მეთლევ გჰაჰა? ღმერთო შენ, ჩემ მეთლევებე (სურვილები) ამისრულ!

მეთოფეა იგივეა, რაც ბარაჩია. ~ მეთოფევე ბარაზე (ნ. ბარაა, მნიშვ. 1) დგევიან.

მეკალოა მეკალოე, რომელსაც სპეციალურად ქიარობდნენ ფუღით. ~ მეკალოა კალოა განალეწ ინსან (გამლენწ

კაცა); სამ მეკალო მაქონდა (მყაედა).
[სინ. მეკეერეა; კეერ განალავ, ნ. გალალაჲ].

— მეკალო, მეკალუე მე ნ თ.

მეკეერეა იგივეა რაც მეკალოა.

— მეკეერე კეერის ოსტატი, კეერის მეეთებელი მე ნ თ.

მეკურტნეა ქორწილში მზითეთან ერთად გაზავნილი ქალის ნათესაუი ახალგაზრდა ვაჟი მზითეის თვალყურის სადღეინებლად. ~ ზოგდეთუა (ზოგჯერ) ქორწილში ორ მეკურტნეა კეპტეე (არის); გომორტანუღ (ნ.), მემზანაგეა (ნ.), მეკურტნეეე, დაღ (მღადე) ბრუნდევინ ქალი შინ.

— შან. რეც.

მელაქუდაა „ეზის ჯიშია. მელის კედის მსგავს მტეეენებს ისხამს, ვენახის ეზოთავან უმეტესს ეს შეადგენს“ (შინა მ რ ე წ ვ.); „მელაქუდაა (ყახური რქა-წითელი) უმთავრეს ჯურის ყურძნად ითვლება და უკეთესს ღვინოს იძლეუა“ (ქან., გვ. 99).

მემანენიკეა მანჩანიკე აბრეშუმის ამომხვევი პირი.
ნ. მანენიკ.

— მემანჩანიკე ქან., ჩუბ., მე ნ თ., მომანჩანიკეი ძი ძ. (ყახ.).

მემზანაგეეე (მხ. მემზანაგეა) პატარძლის მოყვანის წინა საღამოს ვაჟის ოჯახში საჭეიფოდ გაგზავნილი ქალის უახლოესი ნათესაე-მოყვარეები (ჩვეულებრივ, ქალის ბიძაშვილ-ღვიღამვიღები — ორი ან სამი კაცი). ესენი სხეებთან ერთად სასიძოს მიჰყვებიან მეორე დღეს ქალის მოსაყვანად და ეიდრე ქორწილის დამთავრებამდე ვაჟის ოჯახში არიან. საზოგადოდ, „მემზანაგეეები“ ყველაზე საპატიო სჯუმრებად ითვლებიან ვაჟის სახლში და მასპინძლებიე ვალდებული არიან ყველა მათი ნება-სურვილი შეასრულონ. ზოგჯერ მემზანაგეეებს ეძახიან აგრეთვე პატარძლის მოყვანის წინა საღამოს ვაჟის ოჯახში საჭეიფოდ თეშყერილ უახლოეს ნათესაეებს (როგორც ვაჟის მხრიდან, ისე ქალის მხრიდან გამოგზავნილ კაცებს).

— მემზანაგობის სამახარობლოდ სადღოფლოსას გაგზავნილი კაცი ქან. მემზანაგოვაა ქორწილის წინა ღამეს ვაჟის ოჯახში მემზანაგეებისათვის (ნ. მემზანაგეეე) გამართული ჭეიფი და დროსტარება.

— მემზანაგობაა ქან.

მემსაქრეა ნ. მესაქრეა.

მემღან, მემღანი ნ. მეულან.

მემღანდელ, მემღანინდელ ნ. მეულანდელ.

მემღნი ნ. მეულან.

მემღნიდელ ნ. მეულანდელ.

მემცხორეა, მემცხროა, მემცხროა მეცხარე.
ნ. ცხორ.

— მემცხარე ძი ძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.); ძოწ., მემცხვარე, მემცხორე კაიშ., მემცხვარეა უთუ რ.

მემკრეა ნ. მეკრეა.

მენ პირეელი პირის ნაცვალსახელი მე (და კეეშირის წინ). ~ ისენ იქ დარჩენენ, მენ და შენაც ექ; მენ და ი ქალი თავ ოგიეცდ (აგეიციდე); მენ და თავმა კაკალ მომაპართ (მოკიპარეთ); ჰიგინა (მაღე) დომამლოთ, თუარდემ (თორემ) სახლ პატრონ მენ და შენ თავ საეეეეეეეეე (გვემსო); მენ და ფაეტონი (მეეტლე) ექ ეართ.

— შენა მე გი გ., თოფ., ქაე თ. (გულამაყ.), მენ, შენა იქეე (ფშ.).

მენადირეა მონადირე. ~ სანდუყ თულაჲ (ნ.) არც სახლ დანაცაეი, არც მენადირეეს (არც სახლის დამცველი) და არც მონადირეა.

მენაა გატეხილი კოყის, ქოთნის ან პატარა ქეეერის მუცელქეეეეეეე ნაწილი, რომელსაც სხედასხეა საჭიროებისათვის იყენებენ: ვენახის შეწამლოისას შამბინის ჩასახმლაედ, შეღებვის დროს ძაფებისა თუ შალეულობის დასატიტბავად (ნ. დატიტბაჲ), ქოთნის ყეეეეეეების დასარგავად, ქურქლის დასარეეეეეეე ნაცრის ჩასაყრეულად და სხე.

— ჟ ა ნ.; სამყოფი, სადგომი; მენასა კახნი ტაგარს უწოდენ და იგიცა ტყბილის სადგომია ს ა ბ ა.

მენადრეა მენადარე, ნადარის დამკერეული.

მენაჯ ვენახი. ~ მენაჯი გამტრორება (დამტვერიანება); მენაჯ(ი) აშენეება (ვაზის გაშენება); მენაჯი დაწჷ(ვ)აა ნ. დაწჷ(ვ)აა; მენაჯი დაუელაა ნ. დაუელაა; მენაჯი წაშალ შაბიამანი (სინ. ნახუნა; კუპაროზ).

— ჟ ა ნ.

მენუგნეა აბრეშუმის ქვის მომყვანი და მომყოფი პირი. ~ ქიას თოლ ნუ მოხტრსაე (აბრეშუმის ქიას თვალი რომ არ მოხვდეს), მენუგნეე თოლიმზიეს (ნ.) იკიდევენ; მენუგნეა სხოთა ნუგანზე არ შავაყ, ნუგან დაალაგეულია.

ნ. ნუგან.

— ჟ ა ნ.

მეადან [აზ.] მოედანი. ~ წაყონით შაარი (ქალაქის) მეადანზე, ქელლაა მოპკერით (თავი მოკვეთეთ)!

— ნ ი ე.

მეადეა, მეევია [აზ. მეადე] ხილი; ხეხილი. ~ ბალში დიად (ძალიან) ბევრ მეევიაა ეყო.

მეათ [აზ. მეათთ] გვაბი. ~ ტყეში ერკაცი მეათ უპოვინაყ.

მეადან ძალზე შავი, მუქი შავი. ~ შავ, მეადან თმაა აქ.

— ჟ ა ნ.

მეადმუნ მაიმუნი.

მეორეადსიან მეორე მხარეს, მეორე მხარეზე. ~ დომანხ, ერ ყიზილ გზი ერთიანა, ერთ—მეორეადსიან (დავინახე, რომ ერთი ოქრო გზის ერთ მხარესაა, ხოლო მეორე—გზის მეორე მხარეს).

შდრ. ერთიან.

ნ. -იან.

მეებურ [აზ. მავებურ] ძულებული, ვაღდებული, მოვალე. ~ დედაა დაა (უყვე) მეებურ გავდა, დამჩაბე (ხელმწიფისთვის) ეთქოს, რუმ შენ ქალი თავი ზეშტლს უნდ.

მეებმა [აზ. მავმე] სინის მსგავსი, დიდი

და დაბალპირიანი სპილენძის კურკელი. რომელსაც მეტწილად დიდ წვეულებებზე სა თუ თავყრილობებში იყენებენ. ~ ერ მეება გორც; მეებმა სააოც კეპტეე (სადააა), კრელელ (სახეობიანი). იგრეე (უბრალო, სადა) მეემას შიგ დაქრეველეულ არ აქ, კრელ მეემას კი ნაყიშე აქ.

მერახულაა ნ. მირახულაა.

მერთიმა ნ. -მა.

მერე [აზ. მარე] 1. ნაძლევი. ~ ე კაც დგევის, მერეი დერდიბე (ნაძლევის გულისათვის) მდის სამარუანში (სახელაოზე); ეემ მერეზე ვიპრეყევი (ამ ნაძლევზე ენაძლევდებით); მერე გა(ს)წევაა (დადევაა) იგივეა, რაც დამერენაა. ~ ისენ ერთმერთთან მერე ჰწევენ (|| მერე დრეენ) (ერთმანეთს ენაძლევებიან); მენ და შენ მერე გაძწოთ (დაენაძლევდეთ);

2. გა დ ა ტ. აქეპში, ქათმის გულსპირის ორტოტა ძეალი, რომელსაც სანაძლეოდ ტეხენ! ხოლმე. ~ ქათმი მერე მემეც, ჰემ შიგმევარ, ჰემ დაამერეენეარ (თან შეეკამ და თან დაგენაძლევები).

მერეან [აზ. მარეან] მარეანი.

მერცხალ: ნ. თათრი მერცხალ; მერცხალი დაქეჩაა ნ. დაქეჩაა; მნიშე. 2; მესამარუანეა, მესამაროვანეა 1. მესაფლავე; 2. ის პირი, რომელიც საფლავეზე გასვლის დღეს (ნ. სამარეა) მდის სასაფლაოზე. ~ სამაროვანზე წანასულმანასულ ინსნეეს (სასაფლაოზე წამსვლელ-მომსვლელებს) სამაროვზე გასლუ დღეს ეზახიან მესამარუანეებს.

მესაგრეა, მემსაგრეა 1. ნ. მგრეა;

2. იგივეა, რაც მეულაყეა.

მესისხლეა, მესისხლე კაც კაცისმკვლეული. ~ მესისხლე კაცს კაცმანაყალს ეტყუნა (კაცისმკვლელს უწოდებენ). ემეურა (ამგვარც) კაც ორმოციან (ნ.), ყმაწულ ნაქნარ (ბავშვიან) ოჯალში არ შადის, ყმაწულ დალაკეევე (ნ. დალაკეა, მნიშე. 3).

[სინ. კაცმანაყალ, ნ. მოკლტაა].

მესტ [აზ. მასთ]: მესტ კებტევ ძღება. მესტ ქნაჲ იგივეა, რაც გამესტაჲ. ~ ჰეჭთონ (იმდენი) მიკამი, მესტ ქნქუარ ('გავმძლარეარ', გავძეხი); კამგორა (კარგად) უკამი, მესტ ქნილ; მესტი მძლარია. ~ შენ ლორევ დღე მესტნი (შენი ლორები დღეს მძლარები არიან).

მეტ მკობი, უმკობესი, უკეთესი; საუკეთესო. ~ ბუთუმინგან მეტ ქალი ჩონ ქალ (ყველაზე უკეთესია, ყველას სჯობია ჩენი ქალი; „თორაშალა ვაშლ მეტ ვაშლი (საუკეთესო ვაშლია)“ (შინა - მრეწე); მეტ კებტევ ნ. კებტევ, ძნიშე. 11; მეტ ქნაჲ) კობნება. ~ იმიზგნი მეტ იქნა (იმას აქობა); ბ) იგივეა, რაც დამეტება. ~ მეტ იქნა (|| დამეტდა || დამეტა) (ზედმეტი აღმოაჩნდა).

მეტანება მეხზორე.
[სინ. ტანაჩი].
ნ. ტანაბ.

მეულაუეა ის პირი, რომლის მოვალეობასაც შეადგენს გუთნიდან გამოშვებული ულაყის მოვლა-ყურება (ნ. ულაყ).

მეფაფეა მექულე. ~ მეფაფეა ფაფაყ შანაკერ ინსანს (ქულის შემკერავ პირს) ებნევიან ჰენგილავეე (ინგილოები) ემას არ კერადენენ, ლეკეეს აკერიწე-დნენ.
ნ. ფაფაყ.

მექვერეა 1. იგივეა, რაც ქვერზე დგომელ (ნ. ქვერ). ~ ქორწილში ქვერზე კებტევ (არის) ერ ინსან (ერთი პირი), ღუნება ის აზლეცყ ბუთუმს (ყველას), იმისგანყეამრი (იმის გარდა) ქვერთან ჰეჩმინამ (არაფინ) არ მიდის. ეემას ებნევიან მექვერეა.

— ჟ ა ნ. ;
2. ქვეერის გამკეთებელი.

მექურეა იგივეა, რაც ქობზე დგომელ (ნ. ქობ).

მექჭრეა (<მექურქე) ქურქის მკერავი. ~ მექჭრეა ქურქ შანაკერ ინსან (ქურქის შემკერავი კაცია). მექჭრეავეიც ლეკეე კებტეოდნენ (იყენენ).
ნ. ქურქ.

მეშაბაშ ტ ო პ. ინგილოებით დასახლებული პატარა სოფელი საინგილოში, კახის რაიონში.

მეშინ [რუს.] მანქანა. ~ ერ დეკაც ყოფილ დერზი (თურძი), მეშინზე ტანსოშოზ კერავს ყოფილ (თურმე); მეშინ თუ აგაწყდა, გაძკყლიმპეე (მანქანა თუ დაგეტყა, გაიქყულიტეგი).

მეშუე [რუს.] ტომარა. ~ მეშუე წამაკილა (წამოიკილა), შინაყ (შინისაკენ) წაჭდა; ერ კაცს ატყიდევი ერ დიდ მეშუე პურ.

მეჩარგაუეა იგივეა, რაც მეგრეა. მეჩარგაუე ჩარგაუე (ნ.) ზის და მიერეკეება ხარ-კამეჩს. მეჩარგაუე შეიძლება რამდენიმე იყოს გუთანზე იმისდა მიხედვით, თუ რამდენი წყვილი ხარ-კამეჩია შებმული; ზირავ (ზირა, ზირი) მეჩარგაუეა იგივეა, რაც ზირავ მეგრეა (ნ. მეგრეა); შუალა (შუა) მეჩარგაუეა იგივეა, რაც შუალა (შუა) მეგრეა (ნ. მეგრეა); წინა მეჩარგაუეა იგივეა, რაც წინა მეგრეა (ნ. მეგრეა).

მეცომეა ცომის მოშვული პირი (ქორწილში, წვეულებაში, ქელეხში...). ~ მეცომეა ბეურ კებტევ (ხშირადაა) ქორწილევში, დუაზე (ნ. დუაბ). კამ პურ, ლეაშ დანაკარ (დამკერელ) დეკაცეეს (ქალებს) ირჩევენ, მეცომეა აყენევენ; ქორწილში მეცომეა იქენ!

მეცუტკუტლეა მეწისქვილე. ~ მეცუტკუტლეა აბტანვეს საფკოეს (მეწისქვილე იღებს საფკეავს), ცუტკუტლეი მიდის; ზ მ ნ ზ. მეცუტკუტლეოვან მეწისქვილედ. ~ ერ კაცს იქერს მეცუტკუტლეოვან (ერთ კაცს ქირაობს მეწისქვილედ).

მეგრეა, მემგრეა, მესაგრეა, მემსაგრეა მეხრე. იმისდა მიხედვით, თუ რამდენი წყვილი ხარ-კამეჩია შებმული გუთანში, მეხრე რამდენიმე შეიძლება იყოს: ა) ზირავ ანუ ზირაულ მეგრეა (მემგრეა), ამას სხვაგვარად უკანა მეგრეა ეწოდება. ეს ზირაქ უღელზე (ნ. ზირავ) მირეკავს ხარებს, ე. ი. ზირავ ულაყს (ნ. ზირავ), თვითონ შოლ-

ტაეზე (შოლტაზე) ფეხზე დგას და ხარების თუ კამეჩის კედი ხელში უჭირავს (ყველაზე გამოცდილი მეხრეა), ეეს ზირავ ულავ განალღევი (გამალღევი), ბ) შუალა (შუა) მეგრეა (მემგრეა), რომელიც შუალა უღელზე (ნ. შუალა) ზის და გ) წინა მეგრეა (მემგრეა) (ეს ყველაზე პატარა და გამოუცდილია). წინა მეხრე მეტწილად არც კია გუთანზე, რადგანაც ჩვეულებრივ შუალა მეხრე მირეკავს ორ წყვილ ულავს — წინა წყვილს და შუალას. ~ თუ რტა წუჭლ ულავ არის, იმაშინ წინა მეგრეაც კეპტზე (არის); მეგრეა ულლი შუაზე თერსა უღევის (პირუკულმა ჯღბა), სტრეს ჰკრავს კამეჩევეს, წინ წოტდენნავ, გუთან ადთროვანავ.

— მეგრეა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (გულამაყ.), მეგრე მე ე თ.

მემაჩიჩეა, მემაჩეჩეა აჩაჩის მუშა, აჩაჩის მძლოლი.

ნ. პაჩიჩაა.

მეპრთიშა ნ. -შა.

მეპტიანევე, მეპტიან ან თ რ ო პ. მეპტიანის (საკუთ. სახელია) შტოს შთამომავალი. ~ მეპტიან ქალი ავალი (ავადაა).

მეპტიანა ბულად პ ი დ რ. წყაროა სოფ. ალათემურის (ნ.) თავში. აქამად მთელს სოფელში ამ წყაროს წყალია გაყვანილი.

მეპტიანა კაკალ ტ ო პ. კაკლისხეებიანი ადგილია საპონჩიში (ნ.), მთის ძირში, თოფახში.

(მ)თავნეველ ნ. თავნოვაა.

მივ, მივის ნ. წასტლაა, მნიშვ. 1.

მივდიუ ნ. წასტლაა. მნიშვ. 1.

მიაქონს ნ. წალევაა (1).

მიზან ორიონის ვარსკვლავებში შუა ადგილას მწკრივად განლაგებული სამი ერთნაირი სიკაშკაშის ვარსკვლავი. ~ მრავალ (ხომლი) მისის 25-ში ბალდევის (ჩნდება). იმასთან გორც (ახლოს) სამ მასკულაა ომოდის. მიზნევეს ვეტუტო იმათ (ვუწოდებთ იმათ). მიზნევე მრავალთან გორცა (ახლოსაა),

კამმეშა (მუდამ) მრავალს კრტკავს (უყურებს), მაგარ იშილ (სნათლუ) აქ. ზაფხულში შუალამს უკან ომოდა. ზამთარ შაბლენევაში ჩანს. მიზნევე პატა მალე ბალდევის მრავალგზენი (კოტა ადრე ჩნდება ხომლზე), მრავალთან ერთა დადის. მრავალ ჩამნათობებოვი (ჩამოკიდებულებით, ჩამობურცულებით) ჩანს, ბუჩქ მასკულამს (ბუჩქა ვარაკულავია, ე. ი. ერთად თავმოყრილია, გროვადაა), მიზან კი უერგაზედა (მწკრივება); მიზან თარაზოა სასწორის ვარსკვლავედი ანუ: იგივე მიზან (ნ.).

[სინ. ქარან ყირან].

მითამ, მითამდა, მითამდინ ეითომ, ეითომდა. ~ დაქქევე, დოაწყევე ფხრუნვაა (ხერინვა), მითამდა მზინავ; კაც ყასტიბე (ყასტიად) მამქდარ, ყბაა გაუხომ (პირი გაულია), მითამდა მამქდავარავ; მე მითამდინ არც კი ვეც.

— მე ე თ., უ თ უ რ გ.; გ ი გ.,

თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (გულამაყ.), მითომ ი ქ ე ე (ქართლ.), მითამ, მითომ შ ა ნ. ვაეა III, მითამ ქ ი ნ ქ. ვაეა.

მითილ [აზ.] მითელი (საბნისა, ბალიშისა თუ ლეიბის შიგა პირი, რომელშიაც მატყლი, ბუმბული და მისთანა იყრება). ~ ღორღნი მითილ (საბნის მითელი); სასტული მითილ (სასტუმლის ანუ ბალიშის მითელი).

მითხუევაა მითხოვება. ~ მის თავაც მეეწონევაა, იმათზე მითხოვევარ ჩემ ქალევი თავ (ვიცნ მოეწონებათ, იმათ მივათხოვებ ჩემს ქალიშვილებს).

მიილ ნ. წასტლაა, მნიშვ. 1.

მიილლავს, მიილლავს ნ. გალალაა.

მიიხორწევის ნ. გ(ა)დახორწნაა.

მიკიტანხანაა, მიკიტანაა, მიკიტან სა-მიკიტნო. ~ ემ გადამ ბუტუმგან უღვასო მიკიტანაა გასხნაა უვანირა თავი ნტკრეს (ამ ვაემა ყველგან უფასო სამიკიტანების გახსნა დაავალ თავის მოჭამავირებებს); მოათ, მიკიტანში წოტდეთ; კინტოა წავ ლუნტს მიკიტანში.

მილიჩაა ზურნის დეტალია. ზურნის

ენას აცმული აქეს ზედ მილიჩაჲ (პატარა, თხელი ბორბალია ვარშავის ხისა ან ძვლის), რომ მილში ღრმად არ შევიდეს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

მილლათ [აზ. მილლათ] ბევრი ხალხი, მილეთის ხალხი. ~ ქორწილში გროვდეუ ბუთუმ მილლათ (ქვეყნის ხალხი).

მილოა მოფერებითი მიმართვა კატისადმი.

— ჟ ა ნ.

შინ (1) [აზ.] ათასი. ~ მინ მანით მემეციით!; ორ მინ ზუთას კაც (2500 კაცი).

შინ (2) კითხვ. ნაცვალსახ. ვინ. ~ მინ იზახისა?; მინ იცის!; მინაა ე ვადა, მოსულ ექ? (ვინაა ეს ვაეი, აქ რომ მოსულა?); შენ მინმა გრთხრა, მოხე?; მინმა აალაგა ე სახ-კარ?; მინუმ [მინ ჟ-უმ (=უნდა)] ვინ უნდა. ~ მინუმ მოტდეს? (ვინ უნდა მოვიდეს?); მისზეუმ: მე მისზეუმ დოაფიციო ('ვისზე', ვინ უნდა დაიფიციო), დედ-მამას ერდენა (დედისერთა) ვარ; მისზე(თ) ვისგან. ~ მისგნი მოლოხნარა? (ვისგან მოლოხარ?) (ნ.-იგნი; -იზგნი).

— ჟ ა ნ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფერეიდ.), ძ ი ძ. (ფერეიდ.).

შინ (3), მინდ ნ. ნლომაჲ.

შინამ 1. განუსაზღვრ. ნაცვალსახ. ვინმე. ~ თუ შინამ გომოტდა ორღებში, ი ინსნი თავ ჩამაახროვართ (იმ კაცს ჩამოეახრობთ); მამხალაჲ მალლაუმ დამქირას შინამმა (ყინჯლოლი მალლა უნდა დაიქიროს ვინმემ);

2. არავეინ, ვერავეინ (უუუთქმით წინადადებაში). ~ ოთალს აღვეენ, შინ შინამ არ ყოფილ (არავეინ ყოფილა); მაგას მე დუნშაქტრ შინამს არ ვეტყოლი (ქვეყანაზე არავის ვეტყოდი), ამმა (მაგრამ) ჩარაჲ არ მაქ, გარაქ (უნდა) გითხარ (სინ. ერ შინამ, ერდენა შინამ).

— შინ, შინამ ჟ ა ნ.

შინარაჲ [აზ. შინარაჲ] კოშკი, შინარეთი. **შინაცემ** ნ. მიცემაჲ; თაღმინაცემ ნ. მიცემაჲ.

შინგავს (უ წ ყ ე. შინგავდა) ჰგავს. ~ თათარ ხარ, თუ ქართულ (ქართველი)

ხარ, ენერთს არ მინგავსარ (არც ერთს არ გავხარ); ე ქალ გუგრას შინგავს (გოგრას ჰგავს); ვასილ ჰერ (სრულებით) არსენს არ მინგავს ყოფილ; სენ და შენ უმ ერთმერთს მინგავართ ი, ქალ ვერ საცნოეული (მე და შენ რომ ერთმანეთს ვგავართ, ის ქალი ვერ გვიცნობს); ისენ ერთმერთს მაგრა მინგავან ყოფილ (გვანან თურმე); თავი მამას მინგავდა.

შინდავ მინდაო, ჭიდაო(ცხენისა); ქეჩო (ლორისა); ქელი (მსხვილფეხა რქიანი საქონლისა). ~ ლორს ვესროკენ, მინდავში მოხტოავ.

— ლ ე ო ნ., მუნდაო მ ე ნ თ., ჭიდაო ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ნიდაო ბ ე რ., ნიგო ქ ყ.

შინდორ ნ. ნარიუჲა შინდორ; ვინდარი შინდარუ.

შინდარუ ჩიტ ერთგვარი პატარა, კრელი, ქორჩიანი ჩიტაჲ.

[სინ. ქორჩორა ჩიტ].

შინდარუან მინდვრიაანი ადგილი, მინდორი. ~ თი (მთიდან) ჩემეველით მინდარუანში.

შინილდეუ 1. ანთროპ. თამაზაშვილების გვირის შთამომავალი;

2. თამაზაშვილების უბანი. ~ შინილდეუ ტიტონეთან (ნ.) გორცა (ახლოსა).

შინნათ [აზ. შინნათ]: შინნათ ექცევ ეზვეწუბა, სთხოვს. ~ ყმაწულ ბებერს შინნათ ექცევ: ამან (ნ.), ეან (ნ.), გამიშ!; მამაჲ ბებერ შინნათ ექცევაყ უშლევს — ჰკურან იყავით, ჰკოზე მოჯთ, ამმა ჰქირამ (მაგრამ არათერი).

შინუმ ნ. შინ.

შინც ვინც. ~ შინც ემას მაღლევს, იმიბე ერ რამს შიაცემეგარ (ვინც ამას შიოტანს, იმას რალაცას მიცემ); შინც იყო (ყო) ნ. შისაც იყო (ყო); შინცუმ იყოს ვინც უნდა იყოს. ~ ჰენგილავ კი აარ, შინცუმ იყოს, ჩემბე ერთი (ინგილო კი არა, ვინც უნდა იყოს, ჩემბეთის სულერთია).

ნ. შინ.

შიჟალდევაჲ, შიჟალდევაჲ ნ. მოჟალდევაჲ.

შიჟფიტჲა მიჟფითვა, მიჭრა, მკიდროდ

ერთმანეთთან მიყვრა. ~ პოლი თახტზე უფტა დვას, მიუფტულან (იატაის ფიცრები ერთმანეთთან მჭიდროდაა, მიჭიდვულან, მიჭირიან).
ნ. ეფტ.

მირანოს პურ მაღალი ხარისხის ხორბლის ჭიშია. სარიბულდაზე(ნ.) უფრო მსხვილია, ფხა არ აქვს. ცომს წებოვნებაც ნაკლები აქვს, ე. ი. უძარღვია. ახლა თითქმის აღარ თესავენ ამ ჭიშს.

მირას [ახ.] ტიალი, ოხერი, უპატრონო. ~ ვესროენ თოფ, არ მოხტო მირასს (ტიალს); მირასო, გუშინ რაბე (რატომ) მამატყუვი?

მირახულლაა, **მირახულა** სხალ, **მირახულლაა**, **მერახულაა** მოგვიანო მსხლის ჭიშია, მაგარია, დაკრეფის შემდეგ მწიფდება. ~ მირახულლას ზმარში ან მარილწყალში აგვეენ (სდებენ, ამწინოლებენ), შკამენ.

— **მერახულაა** ჯ ა ნ.

მირაგულ (გურაგულ) ქნაა ჩათვლიემა. ~ მიწა მირაგულ ჭირ (ჩათვლიემე), ღოაზინ; მირაგულ ჩელის თვლემს.

მირვან მირონი. ~ ღდეღ მირვან უსომს (მღდეღი მირონს 'უსვამს', სტებებს, ე. ი. ნათლავს).

მირჩხაა ნ. დარჩხაა.

მირხოორწეე(ის) ნ. გ(ა)დახოორწნაა.

მის 1. კითხვ. ნაცვალსახ. ვინ მიცემითა და ნათესაობით ბრუნევაში. ~ მის მ:პცი? (ვის მიეცი?); მის ეზახრა? (ვის ეძახი?); ქალეო, გმოათ, ნახით, მის მოპყუნავ (ნახეთ, ვინ მომყავს); მისზე [მის ჭ-ზე (=თვის)] ვისთვის. ~ მისზე გ-ნდა?;

2. კითხვ.-კუთვენ. ნაცვალსახ. ვისი. ~ ჰეე მის ქალრა? (იი ეს ვისი ქალიშვილია?); მისია ე ზადლ?

მისალაა [ახ. მასალ] ანდაზა, თქმა. ~ ათაბაბაა მისალაას: კუტ ცხენს უკან წაივ (მამა-პაპის ანდაზა: კვიცი ცხენს გაპყეუბაო, ე. ი. კვიცი გვარზე ხტისო).

მისანაყევაა, **წასანაყევაა** ვერღზე გადახრა, ან გადახრით რამეზე მიყრდნობა (უშთავრესად, მთელეშარე ადამიანი-

სა). ~ ლამაზა დაწყდე, ჰაბე (რატომ) მესანაყევი?; პიწწა წაძასანაყ, დააზინ; მიმღ. მისანაყეულ გვერღზე გადახრილი. ~ მისანაყეულ, ზინავე (გვერღზე გადახრილა და სძინავს).

— **წასანაყევაა** წაგვერღება, გადახრა ჯ ა ნ.

მისარქლევაა, **დასარქლევაა** მიყუღება რამეზე, მიყრდნობა. ~ ნუ მესარქლევე, ლამაზა დაე!; იმ ხეს ღვეესარქლ (მივეყუღე); მიესარქლა (მივეყუღა); ჰაბე (რატომ) დასარქლუხნართა ჰეემანდ?

მისაც იყო (ყუო), **მინც იყო (ყუო)** ყველა (განურჩევლად), ვინც არ უნდა იყოს. ~ მისაც ყუო კაც ენდრეა? (ყველას კაცი ენდობა?); მისაც ყუო კაც ვერ დოჭზახევე (ყველას კაცს ვერ დოჭზახევე); ე შენ, ჰაა გეგონა, ქალ ათხუეედი, მისაც იყო ქალ მისცემანა? (შენ რა გეგონა, ქალს რომ ათხოვებდი, ყველასათვის ქალის მიცემა შეიძლებოდა?).

შღრ. რააც იყო (ყუო).

მისტომაა ნ. შასტომაა.

მიტოყევაა მიყრდნობა, მიყუღება, მიკრა. ~ ზედ ნუ მიტოყევიხარ (ნუ მიყუღებდიხარ!); ნუ მიტოყევი! (ნუ მიყრდნობი!).

მიტოლიევაა მიტოღება, მიზომება.

მიფლასუნოვს ნ. ფლასუნ.

მიფრეწაა გამეტეებით დარტყმა, თხლემა. ~ ერ რამ მიპფრეწევე, ააქაე გადვარდე (ერთს ისეთს ვთხლიშავ, რომ იქვე გადვარდება); ერ ბუზან მიფფრეწე (ერთს მუშეტი ვთხლიშე).

მიფხავ, **ნიფხავ** 1. იგივეა, რაც მუქასარ. ~ ქალი მიფხავს მუქასარს ებნევიან;

2. ქვედა საცვალი კაცებისა. ~ მიფხუ (|| ნიფხუ) თართ(სათავე); მიფხავ ააქლანზ (აიკეცე, აიკაბიწე)!

მიქეცევაა, **მიქეცაა**, **მოქეცაა** ბევრის მიყრა ერთად, დაზვინება; ~ წაღ ე ბალან, ზროხას წინ მიტქეცე, ერპირი (ერთიანად) ჰამან; მოტქეცეაყ შიქმელ.

შღრ. შაქეცაა, მნიშვ. 1.

მიქისქისევაა წასისიანება, დაქსევა, მისევა (ძალღებისა); მანასულიბე ზად-

ლევ მიმიქისქისევი (მომსვლელებო-სათვის ძალელები წამისისიანებია).

მიურიყირევაა ნ. აყირყირევაა.

მიყოლევაა მიყოლება. ~ ერთზირი კი არ აყოლეეს კმაში, აქა-იქ ილეეს ჰტირტუნავს (პირწმინდად კი არ მიაყოლებს ჰამას, თანამიღვერობით, მიყოლებით კი არ ჰამს, არამედ აქა-იქ ილებს).

მიყოფაა: ყბაა მიყოფაა ნ. ყბაა, მნიშე. 1.

მიყოლევაა ნ. აყოლევაა.

მიყურყურევაა ნ. აყირყირევაა.

მიშველ, მიშოულ, მიშოვლ, მიშჸვლ [აზ. მხშოულ] ციყვი.

— მიშველ ვირთაგვა, ველური ჭ ა ნ.

მიცემაა: 1. ~ ჩემ იხტიარს ამას ვოზლევ (|| ოზლევ || ვაზლევარ) (ჩემს ჭონებას ამას ვაძლევ); გამაქ უბი ათ მანით, მანასულევს (მოსულეხს) აზლევს (აძლევს); მამაზე ყულაბ მე მიაცემელვარ (|| მიაცემევარ || მისაცემე ვარ || მიაცემუვარ) (მამას პასუხს მე მივცემ); მინც იმ ქალთან დამბასევს (ვინც იმ ქალს დაეჯობება), ვადაუწროეს, მამაა იმიზე ქალ მიაცემელი (იმას ქალს მისცემს, მიათხოვებს); თვთრ მაქონდეს, იმიზე მიაცემელუყავ (ფული რომ მაქონდეს, იმას მივცემდი); ორ ვაშლ მაქონდა: ერთ დანაწერს მივც (|| მუჰქტ). ერთიე ნალილ ნათქომს (ერთი დამწერს 'მივეცი', ერთიე — ზლაპრის მთქმელს); წაბტან ე წიგნ (წაიღე ეს ქალაღდი), აქქ მიჰსც (|| მიჰც) (მიეცი), დაბრუნდ, მოა!; შენ წიკოა (თიკანი) ჰაქთონა (რამდენად) ვაჰყდი, მის მიჰცი?; შამაყონა სახლში, შიქმელ-დაალეველ მიჰცაყ (საქმელ-სასმელი მისცა მათ); ყმაწულ (ბავშვი) ებნევის მამას: შენ თუ კაბ კაც ყყოდე (ყოფილიყავი), ტყეში ჰაბე (რისთვის) წამიყონი, ყანავარს ჰაბე მ-მციე (მგელს რისთვის მიმეცი)?; მოა, ბებრას ზეა და წოლაა მუჰცრთ (მოდი, ბებრას რძე და მაწონი მივცეთ);

ერ მეშე ფრტ (ფეტვი) მიტცი (|| მიეცი || მიტყემი) ვერ ქალიზე (ვერი ქალიშვილისათვის); ვადა თავ დემურჩისთან შეგირთოვან მიეცაყ (ყავი მკვლელთან შეგირდად მიუცაათ); მი მლ. მინაცემ მიმცემი; მიცემული. ~ თუ მაგრა მიწაზე დავაწყურტ (დავახეთქე), მოყლო, მინაა პასუხ მინაცემ? (ვინაა პასუხის მიმცემი)?; ემ ვადი მინაცემ (ამ ვაყის მიცემული) ბექედ ქალს დოტყარგი; ზ მ ნ ზ. მიაცემელა, მიაცემლა მისაცემად. ~ სხუბე მიაცემელა მინდ (სხვისთვის მისაცემად მინდა); ბებრი კუნტაა მიცემაა ნ. ბებრი კუნტაა; ვულ მიცემაა ნ. ვულ; ენაა მიცემაა ნ. ენაა; ვერაა მიცემაა ნ. ვერაა; ზულუმ მიცემაა ნ. ზულუმ; ყავრ მიცემაა ნ. ყავრ ყულაბ მიცემაა ნ. ყულაბ, მნიშე. 2; სირაა მიცემაა ნ. სირაა; ქორწილ მიცემაა ნ. ქორწილ; ყბა ყბაზე მიტყიყ ნ. ყბაა, მნიშე. 1; ყბაა მიცემაა ნ. ყბაა, მნიშე. 7; ყონაღლულ მიცემაა ნ. ყონაღლულ; შოლაა მიცემაა ნ. შოლაა; ჰატ მიცემაა ნ. ჰატ; ჰკოა მიცემაა ნ. ჰკოა; ხაბარ მიცემაა ნ. ხაბარ; ტელ მინაცემ პურ ნ. პურ; ტელ მიცემაა ნ. ტელ; ტმაა მიცემაა ნ. ტმაა;

2. ვ ა დ ა ტ. შეყულება, შედგმა, შებიჭგება, ბიჭვით ვამაგრება. ~ სააკალ მიჰციით, არ წაქციყონს! (ბოძკინტი შეუდგით, არ წაიქციყონს!); კავეეს შიგნითიან თარაფით ვერვანაა (ნ.) აზლევენ (უყულებენ); ყატეე (ნ. ყატ) მიგითყა სახლიზე (სახლისთვის)?;

3. ვ ა დ ა ტ. ვაყეთება, ვამობმა, ვაშეება (ღეროსი და მისთ.). ~ ერთ ფრტ არის, თავ ომოტანანეს (ერთგვარი ფტეცია, თავს იყეთებს) კაცი კულირით, ეემას კატყულაა ეტყუნან. მეორეხს (მეორეა) — ერ ზირ ომოღის, აქეთიან-იქითიან (აქეთ და იქით) აზლევს (იყეთებს) თავეეს, ეეს არის ბუთხევიან ფრტ; თაღმინაცემ ღეროვაშეე-ბული, ღეროს რომ უშეებს, ისეთი.

~ ლეჩხიარ (ნ.) ეაგზე კი არ ეხვეის (ეხვევა), მიწზე თალ აზღვეს (მიწაზე იყებებს ანუ უშვებს ლეროს), მიწზე თალმინაცემ კიტრი (მიწაზე ლეროგამაშვებელი კიტრია).

მიცრება იგივეა, რაც დაბრეგა; მიმლ. მიცრებულ.

— დაცრება, ცრება გამრუდება, მოღრეცა მე ნ თ., გადაწრებს გადაგრებს კ ა ი შ.

მიწა: ბილ მიწა ნ. ბილ; ერ ზიშტაკ მიწა ნ. ხიშტაკ; ნ. თეთრ მიწა; თორნი მიწა ნ. თორნეა; ლაუ მიწა ნ. ლაუ; მიწი (მიწა) გაშივეა მიწის მოხენა. ~ ჰაჩიჩაათი ჰე (ან) გუთნით მიწა გააშვი? — ეესქ „მოჰგანი?“ თქმამს (ეს ნიშნავს — მოხანი?); მიწი (მიწა) გაქრაა ხაში მიწის ანუ ყამირის, ან არადა დიდი ხნის უხნავი მიწის პირველად მოხენა. ~ გუთნით ერდეფა (ერთხელ) გნრნ (ხნავენ) მიწას, მევლნი (მერმე) თესენ. ჰაჩიჩაათი კი მიწაა გარაკ (უნდა) სამდეფა (საძვერ) მოჰგნო: სიპტა (პირველად) ჰაჩიჩაა ქრის; მანზილით-მანზილზე (შორიშორს, ერთი მტკაველის დამორებაზე), მეორედეფა (მეორევერ) მოგნაში გორც-გორც (ახლო-ახლოს) გნავს, მესაღეფა (მესამევერ) მოგნაში კაგგორა (კარგად) გნავს, ამაშინ თესენ, ფარცხენ. ეე? სიპტანდელ (პირვანდელ) მოგნას ჰაჩიჩაათი გაქრას ეტყუან; თუ ქირაკ (ანელის) გაკეთება უნდაუ, ყარააზზე (გაზაფხულზე) ჰაჩიჩაათი ხამს გაქპირან, აგდევენ (ტოვებენ) ფაჰზიბე (შემოდგომისათვის). გამ მიწა გოქმეკერი; წაა, ნაპურალ გაქერ!; მიწი გ(ო)მოქდაა მიწის გასუფთავება ბალახ-ბულახისგან, ეკლიანი ბარდუ ბისგან და მოსახენელად მოშაღეფა. ~ ეკლიან, ბრულიან, წყლიან ლეღეყური (ნ. ყურეა) ადგილს წმენდენ მააგნოლა (მოსახენელად) — ეესი (იი ესა) მიწი გ(ო)მოქდაა; მიწი (მიწა) დეაწრაა მიწის ზერელე, უხეირო მოხენა. ~ ჰაჩიჩაათი იქნევის (ხდეფა) დეაწრაა: კაგგორა (კარგად) რა-

ხანც არ დგევის კამეჩევე, ჰე (ან) ჰაჩიჩა არ ეგდევ (არ ეღება), ქუერიან ადგილ კეპტევე (ქეიანი ადგილია). ამაშინ ამბოვენ — მიწაა დამიყაწრი, კაგგორა ვერ მოქცან; მიწი (მიწა) დანზრევეა მიწისძერა. ~ მიწაა დანზრევაში ჩონ სახლი ბარუა (ქედელი) გამტყროლ (დამსკლარა); მიწი (მიწა) მოზრუნევეა მიწის გადაბრუნება, მოხენა. ~ გუთან ღრუმა (ღრმად) გნავს, ღრუმა აბრუნევეს მიწას; ჰირაკიბე (ანეულისათვის) მიწას აბრუნევენ, აგდევენ ფაჰზიბე (ტოვებენ შემოდგომისათვის) პურ დაათესელა (დასათესად). აამაზე (აი იმიტომ) მალე (აღრე) აბრუნევენ, მიწაა გაფუღევეს, კაა იქნესავ; სჰინდ დანათეს (დასათეს) ადგილში გუთანს გმაროვენ, ამა (მაგარამ) პურიბე (პურისათვის) ჰაჩიჩაათი აბრუნევენ მიწას, იბიბე რუმ (იბისათვის რომ) ეს ღრუმა (ღრმად) არ გნავს; არ-დანამუშავე (დაუმუშავებელ) მიწას გუთნით გნრნ (ხნავენ), მეორე წელს ჰაჩიჩაათი აბრუნევენ; მიწაა მოზრუნევეა მიწაა მოგნაას (მოგნაა). მიწაა მოვაბრუნ — მიწაა მოქცან თქმამს (მიწა მოვაბრუნე — ნიშნავს: მიწა მოვხანი); მიმლ. მანაბრუნევე მოხნული. ~ კიმი ახალ ლაფოტკაათი მანაბრუნევეს, ამნადევეს ებნევიან (ბელტს ბარით ახალ დაბარულსა და ამოღებულს ეტყვიან); მიწი პირ მიწის პირი, მიწის ზედპირი, ზევითა მხარე. ~ პურ გაალეწელ (გასალეწ) ღროზე კალოამე (კალოსათვის) მიწი პირს ჰკალებ (ნ. აკალაა), ლაფოტკაათი ბალახს, კირიან, წმენდენ; ერთოლიან სახლ კეპტევეყ (არის ხოლმე) მიწი პირით; მიწი პირი სახლ სახლი, რომელიც უშუალოდ მიწაზე დგას; მიწი პირიჩან ერთი იმ დირეთაგანი, რომელიც ძველებურ, მიწისიარტკიან სახლებში უშუალოდ მიწაზე იყო დადებული და სვეტებს შუა იყო მოათესებული. ამ დირებში, სავანგებოლ გაკეთებულ ნახვრეტებში, ჩამავრებული იყო მანები, რომელზედაც ლასტის მსგავსად წნელით იწვნებოდა

კედელი; მიწი ქცევამ ნ. ქცევამ; ნ. ნაქყანტ მიწამ; უულაბი მიწაზე ჩ(ო)-მოგდევამ ნ. უულაბ, მნიშუ. 2; სუქან მიწამ ნ. სუქან; ტიხრ მიწამ ნ. ტიხრ; ფევი მიწზე მოკრამ ნ. მოკრამ მნიშუ. 1; ქვერი მიწამ ნ. ქვერ; ნ. ლალაჰან მიწამ; ყუთოლ მიწამ; შრატ მიწამ; ქყანტ მიწამ.

მიწიან 1. მიწის იატაკი, სოხანე. ~ ყუტევი (ნ. ყატ) პოლიან აჟეანზე კეპტევი (აიგანზეა), მიწიანზე არ კეპტევი.

2. ზ ე დ ს. მიწისიატაკიანი. ~ მიწიან სახლ; მიწიან აჟეან; ცოცხს მიწიან სახლ, მიწიან აჟეან, სასელად (ნ.) ჩააგრა (დასაგველად) გმაროვენ.

მიწრომ 1. ვიწრო. ~ მიწრო გზამ; მიწრო კაბამ ჩოტკომ.

— ჟ ა ნ.;

2. არს. ვიწრო გზა, ადგილი. ~ ერ მიწროში იყნონ (იყენენ); მიწრომთი წოტლა.

მიწურ: მიწურ (მიწი) კიტრ ნ. კიტრ; მიწურ (მიწი) ფყალამ ნ. ფყალამ.

მიკრილ წინდამ წინდაა ერთგარი. ~ მიკრილ წინდას ქრშ პირზე, ფეხი გულზე მანაქსოვენს ეზახიან.

მიხიხიოვს ნ. ხიხიოვამ.

მიჰლავს ნ. ვალ(ა)ლამ.

მიტანავს, მისტანავს ნ. წატანამ.

მი(მ)ფლასუნოვს ნ. ფლასუნ.

მოზრუნევამ 1. ჩიშინ, სახეობის შეცვლა, გადასხვაფერება, ჩიშინს სხვაობის შეტანა. ~ ახალ ქათმი ვიშნ ობრუნევი (ქათმის ახალი ჩიში გამოყვავეს); თესლ მოზრუნევამ თესლის გადაგვარება. ~ ჰამმეშა ერეურა თესლი დათესაში თესლ ბრუნდების (მუდამ ერთგვარი თესლის დათესვისას თესლი სახეს იცვლის); ჩემ ფყალამ (ლობიოს) თესლ მოზრუნეულ: უხრწონა (უხეწვო) დამითესი, ხრწონი (ბეწვონი) გამოტლამ.

— გადაფერვა მ ე თ.;

2. მეორედ გამოხდა (არყსა). ~ სიპტა გამნასულ (პირველად გამოსულ) არაყს საჰა არაყს ეზახიან, საჰას მეორე (მეორედ) გლიან. იმამინ, მოზრუნევამში (მეორედ გამოხდისას) ჩომო-

დის თავ არაყ;

3. გაღმობრუნება. გაღმობრიალება, გაღმობრკევება (კურკლისა, ქეაბისა და მისთ.). ~ კოვზი ტრით მობრუნე (გაღმობრუნე შიგა პირზე) ნაწლიამ (ნაწლიამ); მობრუნე (ვალამობრკევევი) ველრამ; ესტაქნევი ღარეცხას უკან გარაქ (უნდა) მობრუნე, ჩამაფურას წყალ ესტაქნევი ზეღამთ, ჩომოწყრდეს (ნ. ჩომოწყრომამ);

4. გაგება, მიხვედრა. ~ ჩონ ყულაბევი ჰეჩმინამ ვერ აბრუნევი (ჩევის სიტყევის ვერაინ ვერ იგებს); დაწერასაც კენგილატერ ყულაბევი, ღუნეშაქრ ჰეჩმინამ ვერ მობრუნევი (ოდეც რომ დაწეროს ინგილოური სიტყევი, ქვეყანაზე მინც ვერაინ გაიგებს); ენამ მოზრუნევამ ნ. ენამ; მიწი მოზრუნევამ ნ. მიწამ; ნაყიში მოზრუნევამ ნ. ნაყიმ; სახლ (ი) მოზრუნევამ ნ. სახლ; სქელ თარაფ მამობრუნა ნ. თარაფ; ქართულ ყულაფე მოზრუნდა ქართულ რაქლზე მოიქცა; ყისმამ მოზრუნევამ ნ. ყისმამ; ჩემ ნაყიმ მოზრუნდა ნ. ნაყიმ.

მოზულ(ნ)ამ, დაზულ(ნ)ამ, ჩაზულ(ნ)ამ ბუდის გაკეთება, დაზულება. ~ კურტ (კრუხი) იბუნევი; დღე ჩემ კურტამამაზულა უგევექ (აი აქ), დოჰკირ, წოაყონ სახლში; გოგობს მოზბული ადგილ (|| ჩოზბული); კუპულევი (წიწილებს) გელ არ მახლოთ, ღოტბულდნაყ.

მოზღრუნზამ ნ. დაზღრუნზამ.

მოგდევამ 1. წამოდება, გამოდება, ჰირის მოდება, პირის მოკიდება. ~ ქუვეჩან ადგილში ჰაჩჩამ კამგორა არ ეგდევ მიწას (ქვიან ადგილას აჩაჩა კარგად ვერ ჰკიდებს პირს მიწას); ჰრის ერ ბურმას (წნელს), უგდევს (გამოდებს) ფიჩხი კონას, ითრევეს; გარევეს ხევიებ (ხევისათვის) ბოჰს (ნ. მიშე. 1) უგდევენ (გამოდებენ), ურმიბე (ურმისათვის) კი—უღელს; ბაშეინეირ (ნ.) ერ ბოლომთი მიკერეტლ იყო ლეჩაქზე, მეორე ბოლოზე

ყარმად (კაუჭი, კავი) აქონდა, იმას უგდევდნენ (გამოსდებდნენ), ემეზე იყროლა (იყვებოდა); სახლ აყენევაში (სახლის ზემო ნაწილის გამართვისას, სახურავის გაყეთვისას) მამალ კავი (ნ. კავ (1)) წორს ღედალ კავში მოტვდედიოთუ (გამოვსდებდით, გამოვეყრიდით); ურემ ხეს მეეგლა (გამოედო), გაეშლუპა (ნ. გაშლრაბა); 2. გახირვა, გაჩხირვა (რამეზე გამოვსდებისას, წამოვსდებისას). ~ თევზ ერთ ქოთუქთან (ერთ კუნძთან) მეეგლა (გაიჩხირა, გახხირა); გეეში ჩანავარდ ვაშლი ნახუორ მიდის, ტუქუქლუ ნეეჩასთან მოოგდევი (წისქვილის ღართან გაჩხირულა); მ ი მ ღ. მანავდეე გახხირული, გაჩხირული.

— ჟ ა ნ.;

2. მოყენება, მოგდება (ქაფისა და მისთ.). ~ გორკ მოხარშაში ნაპერ იგდეეს (ქაფს იყენებს); ღუნეა დაზმარუტლ, შიგ ზმრი ღელაა მეეგლა (მოიგდო); მ ი მ ღ. მანავდეე, ზედ მანავდეე მოყენებული, მოგდებული. ~ ზროხი შარდში დატიტბაში ზროხი შარდს აღუდეენ, აღუდეეაში მანავდეე ქოფუქს (ქაფს) ჰხიან, მეეღნი (მერმე) ბაწარს ჰყრიან შიგ; ენაა მოგდეეა ნ. ენაა.

მოგეეა 1. შოენა, შექენა, მოპოეეა (შრომით), გამომუშაეეა. ~ მე ჰამმეეა (მუდამ) ამ ტუქუქლს (წისქვილს) ვამუშეეე, ემაგრ (ასე) ვიგეე (ვმოულობ) ღუემა პურს; მე ჰაბეთუმ გეეამო, შენ თუთან მამგ, ქამ; მე წაუდე, მოეგო, მუალ, ერთა შეფქამთ; ზ მ ნ ზ. მამეეეეეა საშოენელად, შესაქენად, მოსაპოეებლად; გამოსამუშაეეებლად. ~ ერ ღიღ ზამაა წაუტდა მამეეეეეა;

— მოგეეა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.;

2. მოხეეეა სახელისა. ~ მავით სასახელს მამეეეე (მოიხეეეე).

მოგერეეა 1. მოგერისება, ხბოსთვის ძუქუს მოწოინება წველის დაწყების წინ. ~ ფურკამმეჩ ჰარ დილა-სალ-მოთი მოწოლიგნი წინ გარაქ მამეეე-

რან, თუარდემ ზეს არ ჰყრის, არ იწორის (ფურკამეჩს ყოველ დილა-სალამოს მოწველამდე უნდა მოუგეროსონ, თუ არადა რქეს არ იძლეეა, არ იწველება); ტანაა (ხბო) გოტშით, მამეეეეა!; მოგერეეეას უქან ფურ ზეს ჰყრის (იწველება).

— წაგერება ხბოს ვაწეეა ძროხისაკენ მოსაწოვად კ ა ი შ., გამოგენეა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (იბერ.);

2. ძუქუდან რძის თავისთავად გაღმოდენა. ~ ღელაკიო ზუზუა გერდევის (ქალს ძუქუდან რძე გაღმოსდის); ზეა მოგერდაე, ბევრ მოდის ზეა; ემეწულ (ბავშვი) რუმ ბევრ წოეს, ებაში (პირში) ბევრ ზეა უგროედევის, იგჩრვის (იხრჩობა), ემეეურა (ამგეარ) ემეწულზე ამბოეენ — ზეა მოუგერეეეეე.

— წაგერება მ ე ნ თ.

მოგორცეეეა, მოგორცეეეა, დაგორცეეეა, დაგორცეეეა მოახლოება, დაახლოება. ~ გორცეეეოდნენ (ახლოეებოდნენ); მოგორცდ, მოა! (მოახლოედი, ახლოს მოდი!); ახალწლოეა მოგორცდა (მოახლოედა); შუალამ მოგორცრეეეაში (მოახლოეებისას) ერ სოფელში შეეეეე; სოფელთან დაგორცრეეეაში წუტამა მოუტდა.

6. გორც.

მოგრილეეა ნ. ვაგრილეეა. მოგრუეეა 1. ნ. დაგრუეეა. ~ მენეეეეეე კოფხალ ოგრუეე (ვაგრეეეე); ზ მ ნ ზ. მამგრუეეეეა მოსაგრეეებლად; კალოა მოგრუეეა ნ. კალოა.

2. ნ. წაგრუეეა;

3. იგიეეა, რაც მოკუტაა (1). ~ შენ წაა, ბუხარაა ნაცარში მოგრუედ, დაე! (მოიკუტე და დაქეეე!); გელ მამგრუეეა (მოკუტა); ემეწულ ყუუურში (ყუთხეეეში) მოგრუეეეულ (მოყენეეეულა), ტირის;

4. დაეეეეა, მოეეეეა. ~ ერ საბელ არის, ამთონ ოგრუეეე, ვერ მამგრუეე (გამოცანაა: ერთი ბაწარი არის, რამდენს კეეეეე და ვერ ღამეეეე = გზა);

არ გრუდევის, არ გროდევის გადატ-
იტყვიან ისეთ ადამიანზე, რომელსაც
სახლში შესვლა ეზარება და გარე-გარე
დადის. ~ შინ არ მანასულ ქალზე
(ისეთ ქალზე, შინ რომ არ შემოდის),
ჰამმეშა ორღბეში ნუმ ეტარეე (მუ-
დამ ორღობეში რომ დადის), ამბოვენ:
ე ქალ ორღბე-ყურებათი (ნ. -ყურება)
არ გროდევის, შინ არ შადის (ეს ქა-
ლი მუდამ ორღობეშია, შინ არ შედის);
ბუზმაა მოგრუევაა ნ. ბუზმაა; ყბაა
მოგრუევაა ნ. ყბაა, მნიშე. 1; 2; 5.

მოგურგულევაა იგივეა, რაც დაყურვაა.
~ ყმაწულობე მოგურგულევაა (ბავ-
შეისათვის დაყვება).

მოგურგლევაა მომრკვალება. ~ მატყლს
დასჩეჩავ, დაწყოვ, მევლნი (მერმე)
მოაგურგლეე (მოამრკვალბ), მოაგურ-
გლეე, იქნეე სუმაყ (ნ.).

ნ. გურგალ.

მოდარევაა იგივეა, რაც მოფეხაა. ~
ღუნუთა მადარა (ქვეყანამ გამოიდა-
რა).

— გადარა ნი თ.

მოდგომაა: მოდგომინაეხ წყალ დასხ-
მაა ქებაში (ან სხვა კურკულში) იმ-
დენი წყლის ჩასხმა, რომ დაფაროს წყა-
ლმა შიგ მოსახარში რამ. ~ წყალ
დაასხ სმინღზე, ბევრ არ დაასხო, მო-
დგომინაეხ დაასხ, გემრიალ საქნელი
(იქნება); გორცზე მოდგომინაეხ და-
ასხ წყალ?; ტომამდინ გარაქ მა-
ადგეს (მოადგეს, მოსწვდეს) წყალ, მერ
კაა არა, მოდგომინაეხ წყალ ასხმენყ;
მ ი მ ლ. მა(ს)ადგომელ: მასადგომელ
ტალერყ ნ. ტალერყ; ზედ მანადგომ
ნ. მანადგომ.

მოდევაა, მოდრვაა მოკიდება, მოღება (ე-
ცხლისა), ანთება. ~ ყალიანს უდრვს
(ყალიონს უკიდებს); იშპიშკაა ჰკრავს,
ამმა არ რდრე (ასანთს ჰკრავს, მაგრამ
არ ეკიდება); ბლენში ჩირაღს უდრვდ-
ნენ (სიბნელეში ჩირაღდანს უკიდებ-
დნენ); ფიჩხ ცეცხლზე დაყარ, მათ-
დრველი (მოედება, მოეკიდება); თუ
იშპიშკაა არ გაქ, სატილზე ჩააკრს
(ჩააკვეს) აბედ, პაპრუს მორღეე;

მაშხალაა ერ გზელ (წზელ) ალატზე
აემულ ნეთიან კარკატანი (ძონქია),
ზედ ცეცხლ მოოდრვი (მოსდებია, უკი-
დია), იფრვის (იწეება); ბოლავ მო-
ოდრვი (|| მომდრვი) ყოფილ (ალი მოს-
დებია თურმე) პალტოს; ლამი ემ ზნას
ცეცხლ მოოდეოდა (მოსდებოდა, მო-
კიდებოდა); მ ი მ ლ. მანადრე ცეცხლ-
მოკიდებელი; ანთებული. ~ მანადრე
ლაფთაა.

მოდენაა: ცხურუ მოდენაა ნ. ცხურ.
მოდიდევაა ნ. ჩაიდედევაა.

მოდინდგლაა მოსერა, მოთხუნა; მ ი მ ლ.
მანდინდგლ, მოდინდგლულ მოსერი-
ლი, მოთხუნელი.

მოდნოვაა 1. მოდნება (საქმლისა). ~
ცოტაა შკამ, მოდნოვაა არ გნდა?;
მ ი მ ლ. უმოჯდნოველ მოუნელებე-
ლი; შენამ უმოჯდნოველ შეჰკამ!
(წყევლაა: ისეთი რამ კამე, რომ ვერ
მოინელო და მოკედე!);

2. გადატ. მოდნობა (მოიდნობს),
დალევა, დანელება (დარდისაგან, ტან-
ჯვისაგან...). ~ ის ემ სახლეზეე მა-
ადნოველი (იმას ეს სახლები მოიდნობს,
მოინელებს, შეიწირავს).

— მოდნობა მე ნ თ.

მოდრვაა ნ. მოდევაა.

მოვლაა 1. ~ ყმაწულევს მე ვერ უე-
ლიე (ბავშვებს ვერ ვუვლი); მოდის
ამ ორ ზმას ჰუვლის (|| უარევს) (უვლის
პატრონობს); შენ საქმეე ლორიბეთ და
ცენიბეთ მოვლას (შენი საქმეე ლო-
რისათვის და ცენისათვის მოვლაა);

2. ნახვა დათვლიერება. ~ მე
შინ მივდ, უვლი, უჟანაყ მოვდ (ვნახე
და უჟანეე მოვალ); გადაა (ვაჟი) ლა-
მი ფლავს მალიეი შკამს, დილაზე
სახლი პატრონ უვლის (ნახულობს)
ფლავს, ზედავს, აღარ არის; ზმრიან და-
გეეას უჟან (მწილის ჩადების შემდეგ)
პარ დლე უვლიან (ყოველდღე ნახუ-
ლობენ); თუ ზმარ ჩაჰკლომი. კედემ
ასმენ; მასლეეარ, მადლეეარ, ნიხო,
რათარ ასკარ გაქ (მოვალ და დავა-
თვლიერებ, ენახე, როგორი ჯარი
გყავს); ქაჩალ მუერუში (სკიერში) ჩავ-

და, დამძალა, ქოსამ არ მოტარა მეუ-
რუს (არ ნახა სკიერი), ვერ გააგა ქა-
ჩალი ჩასლაჲ; წაჲ, მოუყარ (ნახე),
პერ ქათმემა არ კვამან; ზ მ ნ ზ. შა-
აულელა, შაავარეველა ა) მოსავლე-
ლად, საპატრონოდ. ~ გერ დედა (დე-
დონაცეალი) წაბლა შულეე შაველელა
(|| შავეარეველა); ბ) სანახაიდ, და-
სათელიერებლად. ~ მეტუტქულეჲ
(მეწრსქვილე) მიდის წყალიბე შავე-
ლელა (წყლის სანახაიდ); ხუალ გი-
ნერალ მიდის პატალიონებში შავე-
ლელა (პატალიონის დასათელიერებ-
ლად).

მოვლევჲა, მოვლწვჲა მოვლებჲა; თათ
მოვლევჲა (მოვლწვჲა) ნ. თათ; საქუ-
სლჲა მოვლევჲა (მოვლწვჲა) იგივეჲა,
რაც თათ მოვლევჲა (ნ. თათ); ზ მ ნ ზ.
შაველწველა მოსავლებლად. ~ ბალ (ნ.)
მეკირეე საყროლა ადგილზე შაველწ-
ველა.

მოვლანი ნ. მევლან.

მოზოვნაჲ, ზოვნაჲ მოძოვნა. ~ ფურ
ზონის (ძოვის); წაჲ, მოზონ (მოძო-
ვე)!

მოზულევჲა შეძლებჲა (შეაძლებს). ~
მამილამ შააზულა (შეაძულა) ჩემ თავ.

მოზუტევჲა, მოზუტვჲა მოძოვებჲა. ~ მე-
ზროხეჲა ზროხას აზუტეს (აძოვებს);
მ ი მ ლ. მანაზონ მოძოველი; მანა-
ზუტეე ვინც აძოვებს, მოძოვებელი;
მოძოველი. ~ მანაზუტეე ჩობან; მანაზუ-
ტეე დროზე მოძოვებისას; ნაზუტეე ად-
გილ ადგილი, სადაც აძოვებენ. ~
ცხორ ნაზუტეე ადგილ; ზ მ ნ ზ. შა-
აზუტეველა, შააზონელა მოსაძოვებლად.
~ მოლლაჲ ემ ყოჩს ჰარ დლი გაჰყო-
ნდა შააზუტეველა (|| შააზონელა) (ყო-
ველდეე გაჰყავდა მოსაძოვებლად).

მოთქლ(ტ)ჲა, გათქლ(ტ)ჲა მოთხერჲა,
მოთხუპნა, მოთხუნეჲა, დასერა. ~ ტან-
სოჰო სისხლში მამითქოლა; არ გაჰ-
თქონილა; ჩემ კაბაჲ გათქოლა; თათლი
წრწლი მოთქლულ (თათლში მოსე-
რილა, მოთხერილა); მ ი მ ლ. მოთქ-
ლულ, გათქლულ, განათქოლ, ქ მანათ-
ქოლ მოთხერილი, მოთხუნული, დას-

ერილი. ~ ჰათაარ გათქლულ ფართალ-
ში იწრავ! (რა ქუტყუიან ლოგინში იწ-
ვა!); ე განათქოლ კაბაჲ გარეცხ; ორმოთი მანათქოლ, მანალულ ერ კაც
ომოდის.

[სინ. მოლულაჲ].

მოკადრევჲა კადრება (რამესი ან ვინმე-
სი). ~ მე არ მოკადრეე (მე არ ვი-
კადრებ); ე ქალ ჩონ მოგუკადრეესა
(გვეკადრებს)?; ჩემ ტამსომონს თუ
შაკადრებ (თუ იყადრებ), შაცემევერ
(მოგცემ); თუ არ მევეკადრანს, ვერ
დამანხი? (თუ არ იყადრა, ვერ დი-
ნახე)?.

მოკანკურევჲა მობლაუტებჲა, ჩამოკიდე-
ბჲა, დაკიდებჲა. ~ ყმაწულ ურემზე მოკ-
კანკურეოლა (ბავშვი ურემს მობლა-
უტებოლა, ჩამოკიდებოლა); ყმაწულ
დედაჲ კალთაზე მოკანკურევი.

— დაკანკურებაჲ ქკლ.

მოკბილაჲ მოკოდვა (წისქვილის ქვისა).

~ ცუტქულუ ქუტეს ჩექუჩით (სა-
კოდლით) ჰკბილენე (კოდავენ ხოლ-
მე); ცუტქულუ ქუტა მოკბილი?
მ ი მ ლ. მანაკბილ მოსაკბილი. ~ ცუ-
ტქულუ ქუტა მანაკბილ ჩექუჩი.
ნ. კბილ, მნიშე. 2.

მოკდომაჲ, კდომაჲ მოკედომა, კედომა.

~ შიმშილი ჰკდრე (|| კდრე) (შიმ-
შილით ვკედებს); მუშაოვიგნი ჰეჩ ერ
კაც არ კდრეისე (მუშაობისაგან არცე-
რთი ადამიანი არ კედება); ჩონ შიში
ჰკდროლით (შიშით ვკედებოლით);
ზჰაო, თუ წამალს არ მამიტანე,
მეჰ ხუალ-ხუალზეჲ მასაკდომეგარ (||
შააკდომეგარ || შააკდომეგარ) (მოვე-
ვდები); დობტურმა მითხრა: არწივი
გორე ეშას უჟან კამ საქნეხარავ (კარ-
გად გასდებიო, მორჩებიო), თუარდეჲ
მოკდრევიე (||; შააკდომეხარავ || შა-
აკდომეხარავ) (თუ არადა მოკედე-
დებიო); ნუ ჰტირ, ჰეშავგრ იქნევის,
მამაჲ მოკდრევე, შულ — აარ (აი ასე
უნდა იყოს, მამა 'მოკედება' უნდა მოკ-
ვდეს, შვილი კი — არა); ორნიმ შააკ-
დომენი (|| შააკდომენი) (ორივენი
მოკედებანი); შიმშილი მოკე(შიმ-

შილით მოკვდი); თუ შენ მოკ. მეც მაკადოშეარ (თუ შენ მოკვდი, მეც მოკვდები); თუნდ მოკ (მოკვდი), თუნდ, რაად ვინდ. იქენ (რაც ვინდა დაგეპართოს); ემ ქალევს დედა მალე მოტკლოყ (ადრე მოუყვდით); რათარაკუმ იქნეს, ლაფ მოკდრატ, მე ექ დანადგომ არ ვარ (როგორც არ უნდა იყოს, კიდევ რომ მოკვდე, მე აქ გამჩერებელი არ ვარ); მოკდრს, ფიქირ არა! (მოკვდეს, არა უშავს რა!); ერ დროზე მამკადარიყოდს ე კადრზალდი (ერთი მოკვდებოდეს ეს მკედარძალდი!); მ ი მ ლ. მანაკლომ მკედარი. ~ მანაკლომ ინსან (მკედარი ადამიანი); უმზრახოვი დღე (ნ.) სამარიევეზე მიდიან, სანთელს უღევენ (უკიდებენ) თავი დანატონევიბე (დახოცილებისათვის), უპატრონო მანაკლომევიბეთაც (მკედრევისთვისაც); მა(ხ)აკლომელ მოსაკვლომი, სასიკვდილე. ~ პაქთონ (რამდენი) შუნდ უქამი, დაშანთლულ (ნ. დაშანთლა), მასაკლომელ; ზ მ ნ ზ. კლომი-კლომი, კლომი-კლომი დაზარებით. ~ კლომი-კლომი მუშოივს; კლომი-კლომი ეტარეც (დაღის); მემამ მოკდრე! მომიკედეს თავი!; სულ მამიკდრს! ნ. სულ (2).

— მოკ მოკვდა ჟ ა ნ.

მოკიღვევა დაწყება, წამოწყება რამე საქმისა, რამე საქმისათვის ხელის მოკიდება. ~ ვეკიდვის (იწყებს) ოზრზ ჩაგუვას; ვეკიდვიან თავივე დატოვას.

[ისი. მოყოლებვა].

მოკითხვა, მოკითხვა კითხვა, შეკითხვა (ეკითხება). ~ ზმამ შენზე მააკითხელი — სა მიხორლაე, შენ რამ სათქმელზარა? (ძმა გკითხავს — სად მიდიხარო და შენ რას ეტყევი?); შენ ნაპწავლ კაც ხარ, მოა, ერ რამ მოგკითხო (ერთ რამეს გკითხვ); იმათ მოკითხუ (კითხვა); ე სოფელ სადაა? ისენ დაგანწავლევენ; ექ მანასულ ხალღიბე გარაქ შეეკითხნასყ სახელ, გორ (აქ მომსეღელი ხალხისთვის უნდა ვეკითხათ სახელი და გვარი); მ ი მ ლ. მა(ხ)აკითხელ შესაკითხავი. ~ შენზე ერ

რამ მაქ მააკითხელ (შენთვის ერთი რამე მაქვს საკითხავი); მანაკითხ მოკითხველი, შემკითხველი. ~ ჩემზე გზამ მანაკითხ კაც (კაცი, რომელიც მე შეკითხებოდა გზას) ევხლა მე მანწავლეულა გზას; ზ მ ნ ზ. უმოკითხელა, უკითხელა უკითხავად. ~ მე იმაზე უმოტკითხელა (იმის უკითხავად) ვერ მოვალ; ჩემ უკითხელა საქმი გაკეთვეამ არ იქნეე.

მოკლაა ნ. მოკლტაა.

მოკლევაა, მოკლრვაა მოძებნა, მოძიება, მონახვა, მოკითხვა. ~ პა აგრ იკლევს (აი აქეთ ეძებს) თავი ფურს, პა იგრ (აი იქით) იკლევს, ვერ პოვლოვს; შენ კამა გადამ ქნილიყაუ, შენ ზმევს მამკლევიდი (შენ რომ კარგი ბიჭი ყოფილიყავი, შენ ძმებს მოსძებნიდი); შენ მამამა მამკლრვი? (მამამენი მოსძებნე?); დედამ მამკლევა (გამოიძია), ვამგა, მართლაც ამ შტლს უქენი ეს, თუ აარ.

— მავლევა გ ი გ. თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ხეეს.), კვლევაა ძებნა უ თ უ რ გ. მოკლეკატოა გარმონზე დასაკრავი ერთგვარი მანგი.

მოკლე-მოკლე მოკლე-მოკლედ. ~ ზტრხუნდა სათესლე ბუთალს მოკლე-მოკლე სხეპენ, ზედ ყურზნი აკიდოვეს არიგევენ (ძირხვევის სათესლე ტოტს მოკლე-მოკლედ სხეპავენ და ზედ ყურძნის აკიდოვებს წამოაცემენ).

მოკლეათი მოკლედ. ~ მოკლეათი ძითხარა!; მოკლეათი, ამ დეკაცს (ქალს) უარ უთქომ.

მოკლტაა, მოკლაა მოკვლა. ~ მონადირევე ერ შრლს (შველს) კკლრნ (||კლრნ) ყოფილ (კლავენ თურმე); დეკაცო (ქალო), თუ ვადამ (ვეყს) არ ვაჩენავ, შენ თავ მა(ს)აკლრვარ (||მაკლრვარ) (მოგკლავ); ის წაასლრლი ტყეში, დევს მაკალრლი (წავა ტყეში და დევს მოკლავს); მე ვიცივარ, ისენ ჩემ თავ მა(ს)აკლრლნოავ (||მა(ს)აკლრლნოავ) (მომკლავენ); მე რუმ არ მოსლრლრავ, ყნაწულს მაკალრლეყო (მე რომ არ მოესულიყავი, ბავშვს მოკლავდა); ის კამ, ჩემ გელი მოკლო თავ

(ისა სჯობია, რომ ჩემი ხელით მოვიყლა თავი); შ. კ. ო. ტ. მოკლწვიწვევა მოკვლევინება. ~ ფაჩაა თავ მააკლრებინა (ხელმწიფე მოაკვლევინა); მ. ი. მ. ლ. მა(ს)აკლწლ მოსაკლწვი; მანაკალ მკელელი; მოკლული. ~ ღვე მანაკალ გადაა (მღვეის მომკველი ვაეი); მანაკალ ადგილ მოკვლის ადგილი, სადაც მოკლეს. ~ მოპყონენ ღვე მანაკალ ადგილში (მოპყაეთ იმ ადგილას, სადაც ღვეი მოკლეს); ზ. მ. ნ. ზ. მა(ს)აკლწლა მოსაკლწვაად. ~ ჩემ ზმი მოკლაა ეფუაას (ძნელია), ვერ გოაჩქერეე მააკლწლა (ჩემი ძმის მოკვლა ძნელია, ვერ გავიმეტებ მოსაკლწვაად); ჩემ მანაკალს მუგუზ გოტწნელღვეის! ნ. მუგუზ.

მოკლწვაა ნ. მოკლევება.

მოკმანწაა ნ. შაკმანწაა.

მოკოფხლაა ვენანში კოფხალის მოგროვება (ნ. კოფხალ). ~ შვეელ მენაგშიო ყურზენ მოყოფხლ (|| მოაკოფხლ); მოკოფხლაა ერეე (მხოლოდ) ყურზნის კაბტეე (შეიძლება), მომცრტუეეა კი ყურზნისიც, სხო რაამისიც.

ნ. კოფხალ.

მოკრცხაა, შ(ო)მოკრცხაა მოკვერცხვა, შემოთლით მორისა ან ხის ერთი ბოლოსათვის ოვალისებური ფორმის მიცემა. ~ თქოთ, თაში თირეეს (ძელებს) ტქრი, ხეა გამოთლი (ხეს გამოოსთლი), ევხლა ხეა თავს კრცხვაე, კრცხისაალი (კვერცხისებურ) თავს უეეთეე აამიბე, რუმ (იმიტომ, რომ) თავთავქრ (თავქვე) გაშმაში (გაშვებისას) თირ ჰე (ან) ხეა ნუ დატყრს (არ დასკდეს), ნუ გაფუჩდეს. ეესი (აი ესაა) ხეა მოკრცხაა.

მოკრცხევაა, მოკრცხწვაა მოკვერცხება (ქათმისა). ~ ქათამ მოკრცხეტლ; ვარიამ მალ-მალე მოკრცხწვა-მოწყრტაა (მოლუვა) იცის, მალ-მალე წყღვეის.

ნ. კრცხ.

მოკრაა 1. მიკერა (ევერის). მიწებება (ეწებება). ~ ბუტულ ბუზისაალი რამ, ზროხას ვერეე (ბორას მატლი ბუზის-

მაგეარი რაამა, საქონელს ევერის); ემ ღვეი ქელლაა ზი ჩასლწსყენ გადაადგილთ, ეემღაგ ზი ომოსლწსყენ, ერთმერთს არ შევეკრწნაე (ამ მღვეის თავი დასავლეთისკენ გადაადგილთ, სხეული კი აღმოსავლეთისკენ, რომ ერთმანეთს არ. მიეკვრწენ); გორცტე ერ მატლ მოკრტუ (მიკრობია); ქობი ზირზე მოხარშაში შიკმელ მოკრტუ; ფეყი მიწზე მოკრაა გადატ. განცვიფრება, სახტად დარჩენა. ~ გოტმათდ (გავოცდი), ფეყ მიწზე, მემეკრა (სახტად დავრჩი);

2. თავის (პირის) მოკერა (ქოთნისათვის, ქილისათვის, ტომრისათვის და სხვ.). ~ ტუმთი ყბეეს აკრწნ (ტომარას პირს უკრავენ); კოკპევი ყბაზე სეარას (სერას) აკრწნ.

მოკროვაა იგივეა, რაც მოკრაა, მნიშვ. 1.

მოკრწცაა, დაკრწცაა, აკრწცაა, აკრწცწცაა, გადაკრწცაა, კრწცაა მოკრა, ზოკრეკა, მოკვეცა, მოკვენტა (მცენარის წვერისა, შტოებისა, ფოთლებისა, თმისა და მისთ.). ~ ხი წორრეს ჰკრწცენყ (ხის წვერებს ჰკრწნენ); წიწილევ გზულ გაქ, მოა, პიწწა მოკრტუცო (ნაწწაეებე გრძელი გაქეს და მოლი 'ცოტა შეგკრეკო', ცოტას შეგკრეკ); ხი წორრეე აკრტ(მოკერი, წაქერი), გადაყარ!; თმაა მოტყრცი, ეტარეე; ცხორს დატყრცი (|| გადატყრცი) (დაუკვენტია) აქაბტროვაა; ე ტყაე ქამრი გრწრლით ამიკრწცავი (ეს ტყაეე ქამრისათვის გეწრლიდან ამიკრია).

— კრწცა წვერების (მცენარეთა და სხვა) მოკვენტა, მოკვერცა ჟან.; კვრეცა კვეცა, მოკრა დოლო.

მოკრუხუნევაა მოკრუხება. ~ ღედალ რანანც კრცხ დაადევს (დასდებს), გაშრეე (მოიღვეა), მაშინ მოკრუხუნღვე, აამაზე ამბოვენ — ღედალ მოკრუხუნღვა.

[სინ. მოკურტევაა].

მოკუნწაა ნ. დაკუნწაა.

მოკუნტაა, მოკუნტაა, წაკუნტაა მოკუნტეა, მონრა, მოღრეეა, მოკყვა-

ბის ვადმოცემით, ამ მინდორს სახელი აი რანაირად შერქმევია: ჩონ ჰენგილაეში (საინგილოში) ერ ღლეღ ყოფილ. აღიბეღლეაოთი (ნ. აღიბეღლეო) მოსტლაში (წამოსვლისას) თათრებს დოტჰერაიყ, დოუტჰოვიყ, ერ ორმოში ჩოტჰეღლაიყ. ჰენგილაევეს (ინგილოებს) უზრბნიაყ (უძებნიათ), უზრბნიაყ, ვერ უზოენიაყ. ერ კურუტუს უკან გზი განავარს (გზაზე გამვლელს) სულ მოსტლე (სუნი სცემია), მიღის, ხეღაეს — ღლეღ ორმოში ჩაჰეღდილ. მეღელი (მერბე) ჩონ ჰენგილაევეს სისხლ ალეველ დერღიბე (სისხლის ასაღებად) მინდორში იტერენ ხეთ მოღლას, მუხაჲ ხეზე ჰენღირი (ბაწრით) ჰეღდევენ, აჭოვენ. აჰმის უკან ემ მინდორს მოღლაჲ ასანს ეზახიან. „ასან“ თათრულ ჟულაბი (სიტყვაჲ), „ჩომოკიღდეჲა“ თქმავს („ჩამოკიღებას“ ნიშნავს). პატარა ალათეღურთან (ნ.) ლაფ ღიდ მუხაჲს (ძალან ღიდი მუხაჲ). იმ მუხაზე ჩომოტჰეღდეღიაყ.

მოღლეღაჲ, მოღლოღაჲ იგიეეა, რაც მოთქლაჲ; მ ი მ ღ. მანალულ იგიეეა, რაც მოთქლულ (ნ. მოთქლაჲ). ~ ე კაც თაფლი წონში (თაფლში) მანათქოლ (მოთხერილი), მანალულ (მოსვრილი) ყოფილ.

მოღურტეეეა იტყვიან აბრეშუმის კიაზე. როცა იგი ცოტას კამს და მისთვის დაყრილი თუთის ფოთოლი ჯერ ისევ ნწყანღდა. ~ ცოტაჲ კემაში კიაზე ამზოვენ — კიას მოტლურტეეეიავ (|| მოტლურტეეეინი), ფურტელს (თუთის ფოთოლს) ეღღარ შქამს, ლურტა დგას (ისევ მწყანღა, მწყანღდა დარჩენილი).
ნ. ლურტე.

მოღურტაჲ ნ. გაღურტაჲ.
მოშმაჲ მოშმა. ~ შიშაჲ თაფთი ჩმოღევაში (მთიდან ჩამოტანისას), თუ გზაჲ ლაფ ჩოქაქი (მეტად ოღრო-ჩოღრობა), აჰმაშინ ურემს უკან შახ (ნალოს) უშბენყ, ურემ არ დაგორღდას; მ ი მ ღ. შახაშხაჲ მოშმულ. ~ უკანი მანაშხაჲ მახეუთავ ერ ურემ შიშაჲ კეპტეე (უკან მოშმული ნალოებიდან ერთი ურემი შემა გამოღის).

მოშხიეეაჲ გაიზეუერება (ლოგინისა, ტანსაცმლისა...). ~ ფართალ (ლოგინი) მააშხი, შამაღლიე; (გააზეუერე და შემოიღინეო).

მოშკლეე (მრ.) მოშკელები. ~ წადან (ძველად) თურმენი მისაც ბეტრ მიწაჲ აქონდა (ჰქონდა), ივერს ყოფილ (ქირაობს თურმე) მოშკლეღს. ეესენ პურთიბენ (შქიან), განათიბ ქაეეენი (მოშკელი კაცები არიან).

[სინ. განათიბ კაცეე, ნ. გათიბაჲ].
— მაშკალი, მრ. მაშკალინი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ხეეს); კ ი ნ კ. ხეეს.

მოშცრტეეეაჲ, მოშცრტეეაჲ, გ(ო)მოშცრტეეეაჲ, გაშცრტეეაჲ მოშცრტეეეა, მოსავლის აღების შემდეგ ხელმეორედ დათვალიერება და ნარჩენების მოგროვება (ითქმის როგორცჲ ყურძენზე, ისე სხვა ხილზეც). ~ მეტ ბალ არა (არაჲ), რაჲც იყო, მოამცრტეე (რაჲც იყო, მოვაგროვე); თუთაჲ გომომცრტეე, ტჰქომ; შეველ მენაჯში, ყურზენ შოამცრტეე, მოტყოფხლ (ნ. მოყოფხლაჲ); მოყოფხლაჲ ვერე (მხოლოდ) ყურზნის კეპტეე (ყურძნისაჲ), მოშცრტეეეაჲ კოყურზნისიცი, სხო რაჲმისიცი — სხალის, შუნღის, ჰამიღრტუს; ზ მ ნ ზ. შამამცრტეეეეღა მოსამცრტეეეღ. ~ ჰამიღორ მაამცრტეეეღა წეეეღით; } ნ. ნამცრტეე. შღრ. ომოშცრტეეეაჲ.

— მცვრეეა, მეტრეეეა მოეკრეფ ხილსა-ჩ უ ბ., მცურეეეა ეენაჯის მოკუფხეღა ს ა ბ ა; } მოშცვრეეეა რთელის შემდეგ ეენახში შერჩენილი ყურძნის ძებნა კ ი რ., მოგონგორაეეეაჲ ყურძნის მოკრეფის შემდეგ ეენახის შემოვლა და დარჩენილი ყურძნის მოძებნა მ ე ნ თ., მოშცვრეეეა, მოშცვლეეეა რთველის შემდეგ დარჩენილი მტეეენებისა და მარცვლების კრეფა. მოსავლის აღების შემდეგ დარჩენილი თაფთავის აკრეფაჲ, კარტოფილისა და სხვათა ამოღებაჲ ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ); მოშცრეეეა მოგროვება, შეკრება, შეგროვება. ნ ი ე.

მონაყონ, მანაყონ ნ. მოყონაჲ.

მონაცრამ ნაცრის მოყრა ქვეერისათვის, რომელიც მომავალ წლამდე სუფთად უნდათ რომ შეინახონ. ანდა ნაცრის მოყრა ჰეპაზე! მისი კარგად შენახვის მიზნით. ~ ქვერით ღწნეს რომ გამაღღვე, ცარიილს მორეცხავ, ნაცარს მოპყრი ზედ, სიპს დაასარქლეე (ქეას დაახურაე), დაადღვე (დატოვებ), მეორე წელს მორეცხაში წითლა იყოს, სუფთა იყოს. ნაცარმანაყარ ქვერ კარგა ინახევის. ზოგდღეფა (ზოგჯერ) ჰეპაზეც აყრიან ნაცარს: თუ ვერ გომოგდეს ჰეპაა, თუ წალმიბზე (მომავალი წლისათვის) დარჩა და ჰეპი შენახა უნდაე, ამაშინ ქვერში ჩანაყარ ჰეპას ზემაპირზე (ზედაპირზე) ნაცარს დააყრიან, ქვერი პირს გააეფთევენ ყუთოლ მიწათით (აყალო მიწით), მეღლი (მერმე) სიპს დაადღვენ, ქარ ნუ შატღეს, ნურც გატღეს. არც შიგ ქარ შავ, არც გაე, ინახენ. ემეურა (ამგვარი) ჰეპაა არ ფუქლევის. რახანც უნდაე ეემოზგნი (ამისგან) არაყ ქლიან. ნაცარ თუთან ტეპილ რაამი (რამეა). ეემას იმიბე (იმისთვის) აყრიან, ჰეპაა ნუ დამეადღესაე, ჰეპლაგ (ქარი) ნუ შატღესაე, ტეპილა ინახავს, არ აფუქევეს. ქვერში ჰეპას თუ სიმეაეე შეჰპარეეი, არაყ გომოგდაშიც, ამაშინაე ჰეპაზე, ზემაპირზე პიწეა (ცოტა) ნაცარ აყრიან, ჰეპაა გაატეპილასაე; ჰეპი მონაცრამ ცეცხლზე შესადგმელი ჰეპისათვის სეელი ნაცრის წასმა, რათა ჰეპი ცეცხლისა და კვამლისაგან არ გაშადღეს. ~ შიქმელ გაქეფევაში, ჰეპი ცეცხლზე შადგმაში, ჰეპს დორთიან (ირგელიე) უნაცრენყ (ნაცარს უსეამენ), სრველ ნაცარს დორთიანი უსეამე, კომლში ნუ გამეადღესაე. ეესი (აე, ესა) ჰეპი მონაცრამ; მოგინაცრია ჰეპ შადგმაში?

მონგრევა 1. ერთიანდ დღერა, დაქეეა (სითხისა) ან დაბნეეა, დაფანტეა (ბნეეადი ნიეთიერებისა რამე ჰურქლოდან). ~ საქმელი ჰეპ თუ შამიდგამ, ნავახტან (უეცრად) თუ ემას ფეყ წომოქყარ, ჰე (ან) ლორ, ერ რამ (ეინმე)

აეწლა (დაეტეა), ე ჰეპ მააბრუნეეელი (გაღმპირქეეეეა), შიგ ნაქნარ რამ დააღრღლი (შიგ რაე არის, დაიდერეა), დაცლეელი (დაიცლება), ჰეპ მაანგრეეელი (ქეპი ერთბაშად დაიცლება). ეესი (აე ესა) მონგრეეა; წყალი თუ თუნგით ერთა ჩამასხა მინამმა (ეინმე), ეტყუან: ჰეპე (რატომ) მოტენგრეე? ან რამეა თუ გადაქეეა თუნგ, მოტენგრეეა — იეტყან; ან მიწაა თუ მოტლი (მელტანია) თორნიბე (თორნისთვის), ერთა ნუ მოუქეეეს (ერთიანდ რომ გაღმოყრის), ამაშინაე — მოტენგრეეა — იეტყან; მეშუეში თუ ხორბალ არის, კეკალ, ვაშლ, იმი გომოყრაში მოუქეეეაე ითქმეე, მოტენგრეეაეე ითქმეე.

[სინ. მონქეეეა, მნიშე. 1];
 2. იეეეეა, რაე ქ მოტყრთა. მნიშე.
 2. ~ წელს ჩონ ქლიაზე, ეაშლზე, სხალზე მონგრეულ, მოტყრულ (ძალიან ბეერი მოუსხამს); ხეეეს საეკალს (ბოქინტს) უყუდღვენ, რახანც ხეეეზე მონგრეულ;

3. აბრეშუმის ჰეის მიერ ბეერი პარკის გაეეეა, პარკის უხეი მოსაეელი. ~ ფულან კაეი ნუგან წელს მონგრეულ იყო.

მონღომეეა ეისიმე საქმროდ ან საეოლედ მოწონება. ~ ერთმერთი თაე მოტენღომეეეაე (ერთმანეთი მოსწონებიათ); ფაჩას გადაა თაე მოონღომეეეი თაეი ქალიბე (ხელმწიფეს ვაეი მოსწონებია თაეისი ქალიშეილისთვის); ნ. მანაშლომ(ეე).

მონთეეა, დანთეეა, წანთეეა სწრაფად, ერთბაშად, გაჩქარებით წასელა, გაქეეეა, მოყურეებლა. ~ დანთეეეეარ, სა მიიღისხარა? (რომ მიეშურები, სად მიღისხარ?); ფური მოსლაში ქალ მეენტა (|| წეენტა), წოტდა; ბეებერ დანთეეეი, მიღის.

— გადანთეეა მამაცურად გადახტომა, გადაფრენა მე ე თ.; განთეეა სწრაფად გაეეეეა შ ა რ ა შ.

მოქცევაჲ, მოქცევა 1. იგივეა, რაც მონგრევაჲ, მნიშვ. 1. ~ ქორწილში ემყურა ადამი (ამგვარი წესია): კარი შასტლაში ყეიმიზე დანადრე (დადებულ) ესტაქანს (ჭიქას) ზალ (რძალი) ფეჲ კრავს, უნქევეს (ღვრის); ყმწულმა წყალ მოტქცივა (დაღვარა); მოტქცივაჲ ითქმევ. მოტნგრევაჲ ითქმევ, ორნიმ ერთი (ორივე ერთია); ვედრაჲ მოტნქცივ, მამილ (მომიტანე), მეკირეჲ; ემ ქალს ბუთუმ (მთელი) ფლავ მოტნქცივი (|| მოტქცივი) ეინქოლაევიბე (კიანქველებისათვის);

2. გადაქცევა, გარდაქმნა. ~ შენ შიკამანდ ფუშრუჲ მანქცივა (ფაფად იქცა), თხელ მოტლა (თხელი გამოვიდა); დილაჲ გათენევინეახ (დილის გათენებამდე) ე სახლ განაცარდეს, ჩალაჲ მანქცივას (ჩალად გადაიქცეს).

მოხოზრწევ ნ. გ(ო)დმოხოზრწნა.

მოპარაჲ მოპარვა. ~ მე ჩემ ღეკაციბე ყიზილი ბეკედ მაპარეჲვარ გელით (ჩემს ცოლს ოქროს ბეკედს მოვპარავ ხელიდან); მ ი მ ლ. მა(ხ)აპარელ მოსაპარი; მანაპარ მომპარაჲ; მოპარული. ~ ჩემ თეთრ მანაპარ (ფულის მომპარაჲ) მიწვ არის, გომოტდეს, ჰეჩრამ არ საქნეჲვარ (არაფერს არეუზამ); ჰემენთანაც ემ თეთრს ვიპოვნით, ბუთუმ რამ მანაპარ აქს საქნელი (ეისთანაც ამ ფულს ვიპოვი, ყველაფრის მომპარაჲი აი ის იქნება); ფაჩაჲგნი მანაპარ ბუთუმ ისტიარ (ხელმწიფისგან მოპარული მთელი ქონება) აქ უპოვნიჲ; ზ მ ნ ზ. მაპარელა მოსაპარაჲდ. ~ ქურდღე შადიან ზროხაჲ მაპარელა; ისტილათ მოპარაჲ ნ. ისტილათ.

მოპარსაჲ: თავ მოპარსაჲ ნ. თავ (1), მნიშვ. 1.

მოპარაოჲ მომცრო, შედარებით პატარა. ~ ორ ქობ მაქონდა, ერთ მოპარაოჲს, ერთ დიდ.

შდრ. პარაჲ.

მოპირქიევაჲ, დაპირქიევაჲ მოპირქ-

ევაება. ~ ქობს აპირქიევეს (ქვაბს აპირქევაებას); ბრინეი ქობზე ლანგარს მაპირქიეჲ (მოაპირქევაება, დაამხოზ) ზედ, ღემ აჲლას (ნ. ღემ); ყბათაქქრ (|| ყბაქრსყენ) მაპირქეჲ ქობ!; ყარდღუზ (საზამთრო) დამიქრი, წაჲ ზედ ლანგარ მაპირქეჲ (მოაპირქეჲ), ბუზეჲ-მა არ ქამან!; ზეჲ გათბუჲში მოპირქიეჲულ, დანქრეჲულ (რძე გათბობიბას გადმობრუნებულა და დაქცეულა); მ ი მ ლ. მოპირქიეჲულ, დაპირქიეჲულ მოპირქევაებაული. ~ დაპირქიეჲულ ბაჲან.

მოპრუწაჲ იგივეა, რაც დაჲჲპარაჲ.

მოჲაგეჲაჲ კალოზე პურის გაღეწვის დროს გვერდებზე გადაცენილი თავთავის შემოგვა და კალოზე შემოგროვება. ~ კალოა გაღეწაში თავთავი, პურ პირეჲში ცუტ (ნაპირეზე ცვიჲა), ოგემას (აი ამას) ყაგი (ცოცხით) კალოჲსყენ გუან (პგვიან), უჲაგეჲენ. ეემას მოჲაგეჲაჲ ეტყუან.

ნ. ყაგ, მნიშვ. 2.

მიჲალღეჲაჲ, მიჲალღეჲაჲ, მიჲალღეჲაჲ მიღგმა, მიერთება, მიკვრა, მიწყობა (სხვადასხვა ნაწილებისა ერთმანეთთან). ~ ჩონ სახლიბე ერ თოლს კედემ შაჲალღეჲართ (ჩვენს სახლს ერთ თვალს კიდემ მივადგამთ); განატუტ კოქპი ნატეხეჲ ერთმერთზე მაჲჲალღი (ერთმანეთს მიიღგი, მიერთე), შაკჩირი?; მოჲ, მე მემეჲალღ გრჩი! (მოდი, გვერდზე მომეკარ!); იმას ბალახ სათუემღე მოტჲალღევი (თიგა სათივისათვის მიუწყვი); ზოლ სახლზე ახალ სახლიც მიტჲალღევი; მ ი მ ლ. მანჲალღ(ეჲ) მიღგმულა, მიერთული, მიკრული, მიწყობილი. ~ განატუტეჲ ქურქული ერთმერთიბე მანჲალღ (ერთმანეთზე მიწყობილ) ნაქრეჲს კორენ (ნ. შაკირაჲ); ჰაჩიჩი თავზე მანჲალღეჲ (მიღგმულ) ხეს წირწან ეზახიან.

ნ. ყალღაჲ.

მოჲამეჲაჲ 1. სიმწიფის დაწყება, შეთვალება (ხილისა). ~ ვაშლ მოჲამე-

ტლ, არც მოწეულ, არც კოხეას (ვაშ-
ლი სიმწიფეში შესულა, არც მოწეუ-
ლა და არც მკეახეა); მ ი მ ლ. მანაჟა-
მევ; მოჟამებულ სიმწიფეში შესული,
შეთვალებული.

— მოჟამებულ ჯ ა ნ., მოჟამებუ-
ლი მ ე ნ თ.; დაჟამება დამწიფება
ქ ყ.; დაჟამებულ დამწიფებული
ქ ი ნ ქ. ვაჟა; -

2. გ ა დ ა ტ. საქმის დროზე დასრუ-
ლება, თავის მობმა. ~ საქმეა მოტეა-
მეიას.

— მოჟამიერიებული დროზე მომზა-
დებული ქ ჯ ლ (ქართლ.).

• მოჟრამა, მოჟრამა იგივეა, რაც აღლეუ-
ვამ. ~ შენ მოგერი (ატრუებულხარ,
ატეხილხარ), დატრამა (ცემა) გინდ;
იმას მოოერი, აღლეულ დლე (ატრუ-
ებულა, ამტყდარა დლეს); ქათმევ იყი-
დნევიან (ჩხუბობენ), მოოერიას, დაჟ-
ლაა უნდაყ.

მორეჟამა მოყრა, ბევრის ერთად მოტანა,
მოზიღვა. ~ ჰაბე მოორეჟამა სახლში
ზირთ-ზიბილს? (რისთვის ეზიღები სა-
ხლში ყოველგვარ ნაგავს?).

• მორთმამა მორთმევა. ~ ართომს წინ
ხონჩამ; მ ი მ ლ. მანართომ მორთმე-
ული.

[სინ. წინ მოღვევა, ნ. წინ (2)].

• მორიზამა, მორუზამა, მორუზა ჰიამა თეს-
ლიდან ახლად გამოსული აბრეშუმის
ქიის მური. ~ ქიას თესლით გამოსუ-
ლამა მორიზამა ებნევიანყ.

— მურა მ ე ნ თ.

• მორჩამა: პატა მორჩამა ნ. პატა.

• მორცხობა მორცხევი. ~ ე გადაამ მორც-
ხომს (ეს ვაჟი მორცხევი); მორცხო
კაც.

• მორზორწევ ნ. გ(ო)დმოზორწენამ.

• მოსაღრამა 1. ნ. დასაღრამა (2);

2. შემოსწრება. ~ ყისნთა ვაქ, ჰა
კამ დროზე მეესაღრი (ბედი ვაქქს,
რა კარგ დროს შემოგვესწარ!).

• მოსარქლევა, მოსარქულევა, დასარქ-
ლევა, ჩასარქლევა დახურვა, და-
ფარება (ხუფისა და მისთ.). ~ არაყ
გომოჯღამი აეაქთ (ვიღებთ) ერთ დიდ

ქობს, ზედ ეოსარქლევეთ (ვახურავთ)
ზარღუეს; ლანგარ მაასარქულ (||ჩა-
ასარქლ) ქობს დემ ააღვევლა (დამის
მოსახლედალ).

— პირქვე დამხობა ქვაბისა და მის-
თანთა ჯ ა ნ.

• მოსლაა ნ. მოსტლაა.

• მოსრწრვამა ნ. დასრწრვამა.

• მოსრწმამა ნ. ასრწმამა.

• მოსულ ტ ო პ. ინგილოებით დასახლე-
ბული სოფელი ზაქათლის რაიონში,
სოფ. ალიაბათის სამხრეთით.

• მოსტლაა, მოსლაა 1. მოსელა (მოდის).

~ მე თვე ტკიე (მტკივა), არ მოვდ.
(|| არ მოტდ) (არ მოვდივარ); საათი
მოძღი? (|| საათი მოოდიხარა?); ჩემ-
თან გრრც (ახლოს) ნუ მოოდ (ნუ მო-
დიხარა)!; ბებერ მოას (მოდის) შინ;
ამღამ თქრნსა (თქვენსას) შუალ (მო-
ვალ); ევხლა მე მივდ (მივდივარ).
ჰახანდ (რახანდ, როცა) საქმეა გაგიკო-
რდე, ე ბუმბულ ამაღლ, მე შენთან
მაასლრგარ (|| მაასლრგარ || მაასლრლ-
ვარ) (მოვალ); ის მალე მოვ(|| მოტ)
(მოვა); ჩონსა ყონალა რახან მაასლრლ-
ხართა (|| მაასლრწხართა)? (ჩვენსას
|| სტუმრად როდის მოხვალთ?); დლე
შენ ველდაშეე მაასლრლნრა (|| მაასლრლ-
ნრა)? (დლეს შენი ამხანაგები მოვლენ?);

— არვი, ჰე მოვიან, ჰე აარ (არ ვიცი,
ან მოვლენ, ან არა); გეთქოს, მე ეუ-
აღლი (მოვიდოდი); ჰე დეჟაკს გაქპირევი.
თუ არ ჰეგ არ მოტლედა ემ სიცხე-
ყიამათში (ამ ქალს გასჭირებია, თორემ
ეგ არ მოვიდოდა ასეთ დიდ სიცხე-
ში); მე თუთან ვერ ვიცი, ექ საათი
მრვრლ (|| მუტელ || მუტრლ) (მოვედი);
ბუტუმ მოტდნენ, შენ ჰაბე არ მძხრ-
ლი? (ყველანი მოვიდნენ, შენ რა-
ტომ არ მოხვედი?); ექ მოა (აქ მოდი)!;
ათ დლეს უჟან მოღამ (|| მღამა) (მო-
დი), წვაყონით ქალ!; დედას უთხარ,
ემ სამათში (ამ საათშივე) მოტდეს
(|| მოვეს) (მოვიდეს)!; ექ რაბზე მოსუ-
ხარა? (აქ რისთვის მოსულხარ?); მო-
სულეყოაც (ვიდეც რომ მოსულიყო),
არ მიეცემდი; თიფლზი ვაღვე მოს-

ლაცუნენ (|| მოსულაცუნენ) (თბილისიდან, ვაეები მოსულიყენენ); რაა იქნება შენ კოლა სხობა მოსულიყოდეს! (რა იქნება შენს მაგივრად სხვა მოსულიყო!) ; თქონ რუმ არ მოსულიყოდეთ (მოსულიყავით), ამდ ორ-სამ დღეში დოჯგოცადენენ; მოსულტათე (|| მოსულტათე) საპოენეგარ (მოსელისთანევე ვიპოენენ); ზმას დიად (ძალიან) მაგრა უხარიან დაა მოსლაზგენი (დის მოსელა); შენ მოსტლინეახ მე აქ საქნეგარ (შენს მოსელამდე მე აქ ვიქნები); მიმლ. მა(ს)ასლრლ მოსასელლი. ~ ექ მაასლრლ ტამსმუზ (ტანსაცემლი) არ მაქ; ვათიბაა მაასლრლ დროზე ('თიბვის მოსელის დროს', თიბვის დრო რომ მოვა); მანასულ მომავალი; მოსული. ~ გზაზე ერ ჩობან დატნახაყ მანასულ (მომავალი); ვაზი გასსლაში ვაზი ქააზე (რქაზე) ორ კუყურს (კვირტს) ინახენ, იმიბე (იმიხთვის) ინახენ, მანასულ (მომავალ) წელს იქითიან (იქიდან) ამასლროლი (ამოვა) 2—3 ქაა; ექ მანასულ ჰალა ჰემინამ ვერ დამინახი (აქ მოსული ჯერ არავინ მინახავს); არმანასულ მოუსვლელი, ჯერ რომ არ მოსულა. ~ კააგორა გზაში ჩოპყროთ, არმანასულ ყონაღენავ (კარგად ვაეუმასპინძლდეთ, რადანაც ესენი ისეთი სტუმრები არიან, რომლებიც ჯერ ჩვენთან არ მოსულან); მანასულ თარაფ მოსელის მხარე, მოსელის ადგილი. ~ რათარუმ ექნო, რუმ დტშმნი მანასულ თარაფ გოაგო (როგორ უნდა ექნა, რომ ის ადგილი გავიგო, საიდანაც მტერი მოდის); მანასულ-წანასულ მოსვლელ-წამსვლელი. ~ ემ სოფელში ბეტრ მანასულ-წანასულ ხალლ ყოფილ; ხტალ მის ნაბათრა მაასლროლა? ('ვისი ჯერია მოსასვლელად', ვისი მოსელის ჯერია?); უმოტსლოლა მოუსვლელად. ~ იმათ უმოტსლოლა შიქმელი ნუ ტშქომოთ!; ბას მოსლაა ნ. ბას; ენაზე მოსტლაა ნ. ენაა; ვათანზე მოსტლაა ნ. ვათან; ნ. ზედ მოსტლაა; თავზე მოსტლაა თავზე მოდგომა, მოყენება, ზე-

ვით მოქცევა; თად მოსტლაა იგივეა, რაც თად მოდევა; თბილაა მაგივრებ! ნ. თბილაა; რტაში (რტახინა) მოსტლაა ნ. რტაა; პირზე მოსტლაა ნ. პირ, მნიშე. 2; უულაბზე მოსტლაა ნ. უულაბ, მნიშე. 2; სულზე მოსტლაა ნ. სულ (2); უკან მოსტლაა ნ. უკან; ყელ მოსტლაა ნ. ყელ (2); ნ. შარ მოსტლაა; წინ (წინაყ) მოსტლაა ნ. წინ; გორც მოსტლაა ნ. გორც.

— მოა, მალაა ჯან; მოხოლ მოხვალ გი გ. თო ფ., ქავთ. (გულდამაყ.);

2. წამოსვლა. ~ სამარიეზე გაბლაში (ნ. სამარეა) ი ქალ ჩონთან ჰაბ არ მოტდაა? (რატომ არ წამოვიდა?); სა მიინდი, მეც მოტდუა შენთან? (სად მიდისხარ, მეც წამოვიდე შენთან ერთად?); ერ დედელ ყოფილ, ალიბეგლუთი (სოფელია) მოსულაში (ალიბეგლოდან წამოსვლისას) თათრეეს დოტქერიაყ;

3. მოსვლა (მოსდის). ~ ყავრ მოოდის (ჯავრი მოდის); ემ კაცს ყავრ მოტდა (ბრაზი მოუვიდა, გაბრაზდა); ზილ არ მოოდის თოლში (ძილი არ მოსდის თვალში); ხაბარ მოოდის (ამბავი მოსდის); ცხენეეს ოფლ მოოდისყ (მოსდით); მიმლ. მანასულ რაც მოსდის. ~ ტუმქეპელა ინსანიავ, ქკულაზე მანასულს ლაპარიკოვს (ქკულანალები აღამინაი, ქკულაში რაც მოსდის, ლაპარაკობს); თავზე მანასულ თავგადასავალი. ~ ბუთუმს ელაპარიკივის თაყი თავზე მანასულს (ყველას ელაპარაკებდა თაყის თავგადასავალს); თავზე მოოდის (თავზე მოსტლი) ემართება, თავს გადახედება (თავზე მოსვლია); თამაშაა მოსტლაა ნ. თამაშაა; კაა არ მამდის ნ. კაა, მნიშე. 1; კაა მამდის ნ. კაა, მნიშე. 1; მეზაა მოოდის ნ. მეზაა; ყშშ მოსულაა ნ. ყშშ; ნ. საბურ მოსტლაა; სულ მოოდის (მოძვის) ა) სუნი ასდის. ~ ულუმბოს (ნ.) კაა სულ მოოდის (კარგი სუნი ასდის), ერ გელშიაყ რომ აპსურსნო, დაადა კაა (უყეთესი) სულ მოოდის (|| მოძვის); ბ) სუნი მოსდის, სუნი ეეემა. ~ გზი განავარს (გზაზე გამვლელს) სულ მო-

სტლი (სუნი სცემია), მიდის, ზედადეს, კდარ თულებუა გდი (მკედარი მელა აგდია); ფინთა მოსტლაა ნ. ფინ; ყადარ მოსტლი ნ. ყადარ; ყბაზე მოსტლაა ნ. ყბაა, მნიშე. 1; ყბაზე მანასულ ნ. ყბაა, მნიშე. 1; ყოლაა არ მამდის ნ. ყოლაა; ყოლაა მამდის ნ. ყოლაა; ნ. შაკ მოსტლაა; ხაულათ მოსტლაა ნ. ხაულათ;

4. მოტდა გამოვიდა, გახლა, დადგა (რამენაირი). ~ შენ შიკამანდ თხელ მოტდა (თხელი გამოვიდა); შაკყარაში მაპტრელ ადგილ წოორ მოუდესავ, უთუთი ჰეჩენყ (შეყერისას მოსაპრელი ადგილი სწორი რომ გამოვიდეს, უთოთი შემოტეხავენ ხოლმე);

5. გათხოვება. ~ მე შენთან მოტდ, შენ კაც იქენ, მე დეკაც (მე შენ მოგყევიბი ცოლად, შენ ქმარი იყავ და მე ცოლი); შენ ჩემ ყმაწულევი თავ თე საცხოვრევეხარ, შენთან მოტდოვარ (შენ ჩემს ბავშვებს თე აცხოვრებ, მე შენ გამოგყევიბი ცოლად); შაკიდნაში თუ ქალმა გადგაქცივა (წაგაქცია), შენთან არ მასალროლი (ის შენ ცოლად არ გამოგყევა); შენ ემ სამში ჰემენ ზამსთან მოხრა? (რომელ ძმავე გათხოვდები?);

6. ხურაობა, მაკინტლობა (მსხვილფეხა საქონლისა, კერშეა (ღორისა), ნერბვა (ცხერისა), მძუნობა (ძალღეზისა). ~ ფურ მზზრრზე (მოხვერზე) მოდის (|| მოვე); ავარაა (დედალი ზაქი) ქალჩაზე (მამალი ზაქზე) მოდის (|| მოვე); ჩონ ღორ ტახევე მოდის; ყოჩხე (მამალ ცხვარზე) ცხორ მოვე (|| მოდის); ზალღევის ერთმერთზე მოსლას ეტყუნან ქურსაგ.

~ მოსწევაა ნ. მოჰწევაა.

მოსწროვება, მოჰწროვება 1. მოსწრება (მოესწრება, დრო დაუდგება, დ. მოუევა): ~ „დილითიგან ერთად დათესილი ყუთორჩაქაჲან ფაყლაა და ფიდაა ფაყლა (ყუტი ლობიო) მაისი ბოლოში შექმელა (საქმეობად) ეჰწრრვისყ“ (შონ ა მ რ ე წ ე.); მეც, აპი, მოსწროვივარ გაათხუეველა (მეც, აპა, გათხოვების დრო დამდგომია); მ ი მ დ. მოსწროვილ,

მოჰწროვილ, მანასწროვ მოსწრებელი, მოზრდილი. ~ მოსწროვილ შულ (შეკლი); მანასწროვ ქალ; მანასწროვ ხეა; მოჰწროვილ (|| მანასწროვ) გადაა აქა;

2. ხელის დატაცება, ხელის დავლება (რამესათვის), სწრაფად აღება (რამესი). ~ გადაა (ვაეი) ოთახში მოუტდა, ჰეჩინამ (არავინ) არ იყო, ჰიკინჰიგინა წიგნ მააჰწრო, გადახორწა (ჩქარ-ჩქარა წიგნს ხელი დასტაცა და გაიქცა); დეკაც (ქალი) წაქდა შინ, ერ დიდ ეავ მაასწრო, გუს (ერთ დიდ ცოცხს ხელი დაავლო და გვის).

მოსხლეტა 1. გასხლტობა. ~ გელეემა ცხრუევაა (ცახცახი) დამიყყო, კოკოპ გელეევი მემესხლიტა (ხელიდან გამოხსლტა);

2. ძუძუდან მოშორება, ძუძუსათვის თავის დანებება, ძუძუს ვაშვება. ~ დედაა ზუზუთი მოსხლტას უკან არსენაა ჰამმემა (მუდამ) ნადიროვან (სანადიროდ) ყოფილ; უმედ მოსხლტაა ნ. უმედ.

— ახსლტა მ ა რ ტ. - ი მ ნ., მოსხლტეს კ ა ი შ., ახსლტაა ოთხიხუთი ღლის ბატნის ღამღამობით დღელისაგან გამოცალკეება ხ უ ბ., მახსლტეს: ძუძუს მახსლტეს კ ი ნ კ. ვაეა.

მოსხნაა ნ. გასხნაა.

მოსხრიალევება ნ. სხრიალ.

მოტანაა 1. ~ ერ ვაშლ პონეოვს, მოტანს (მოაქვს) შინ; მე ჩეა მოტტანდ (|| მოტტანავდი) (მომქონდა), ესტაქან მემესხლიტა (ჭიკა გამიხსლტა) გელით, გატყრო; სამ დღეს უკან მათანეეარ (მოვიტან) შენ ფეყსომოზ (ფეხსაცმელს); შენ შიშაა მაატან (მოიიტანე), მეც ქობს მოატანაე (მოვიტანე); მ ი მ დ. მანატან მოტტანი. ~ ტუმარაა მანატან კაც არ დამწროლ; მანატან, მოტანულ მოტტანილი. ~ ჩემ მანატან გორკ სადაა? ზ მ ნ ზ. მაატანელა მოსატანაა. ~ მოზრბლევეთან მიედ ქობ მაატანელა; თავ თავზე მოტანაა (მოღვევაა) თავის მობმა, დაბოლოება, დავეირგვინება. ~ ჩონში სხოდანხო-

ეურა (სხვადასხვაგვარად) ლაპარაკო-
ვენ, ევხლა შენ თავ თავზე მაატან!
(თავი მოაბი, შენ თვითონ გაარკვიე!).
(სინ. წორ წორზე მოტანაჲ, ნ. წორ)
(— თავი თავს მოყვანილი მოგვარებუ-
ლი, მოწესრიგებული, გაკეთებული
ქ გ ლ): წინ მოტანაჲ ნ. წინ (2).

[სინ. მოღევამ, მნიშვ. 1];

2. იგივეა, რაც ომოტანაჲ, მნიშვ.

2. ~ ყისირვაზ (ნ.) ნაყოფს ჰეჩზეთ
არ მაქს (სრულებით არ იყეთებს, არ
ისხამს).

მოტხაჲ ნ. კბილ მოტხაჲ.

მოტკრფაჲ 1. ნ. ჩატკრფაჲ;

2. მეტისმეტი მსხმოიარობა. ~ წელს
ჩონ ქლიაზე, ვაშლზე, სხალზე მო-
ტკრფულ (ძალიან ბევრი მოუსხამს);
ემ ხემ მოტკრფაჲ არ იცის, თექ-
თუქ (აქა-იქ) ისხამს; მ ი მ ლ. მო-
ტკრფულ ხეხილი, რომელსაც ბევრი
ახნაო.

[სინ. მონგრევეა, მნიშვ. 2].

— ტაქეფა, დატაქეფა მ ე ნ თ.

მოტრჳაჲ ნ. ატრჳაჲ.

მოტუხაჲ ნ. გატუხაჲ.

მოტყრუჳაჲ ნ. შატყრუჳაჲ.

მოტყუვეაჲ მოტყუება. ~ ის მის ატ-
ყუქვას? (||ატყურვას) (ვის ატყუებს)?
რამ გუჳაი, ჰაბე მოგატყუე? (რა
გვიყავი, რისთვის მოგვატყუე?); მ ი მ ლ.
ნატყუნ, ნატყულ იგივეა, რაც
ტყუან.

მოფარგლაჲ ნ. შ(ო)მოფარგლაჲ.

მოფანაჲ ნ. მოფენაჲ.

მოფერვაჳევეა [ახ. ფრვაზ=ახლად ფრთა-
შესხმული ჩიტის ბარტყი] წამოზრდა,
წამოჩიტება. ~ ჩონ ქუქულეე მოფერ-
ვაზეულან (წამოზრდილან), ცოტ-მოტა
კამ ქნილან (კარგი გამხდარან), გაზ-
დილან.

— მოფერვაჳდებიან ჳ ა ნ., გვ. 109.

მოფხაჲ, მოფხაჲ გამოდარება წვიმის
შემდეგ. ~ დუნჳაჲ მაფხა (|| მაფ-
ფხა), ზეჲ გომოჳდა (ქვეყანამ გამოი-
დარა, მზე გამოვიდა).

[სინ. მოდარევეა].

— მოფხეჲა ჳ ა ნ., აფხეჲა მ ე ნ თ.

მოფივეაჲ ნ. გაფივეაჲ.

მოფიქრევეაჲ მოფიქრება, დაფიქრება. ~
მოჳფიქრლით ღრჳმეჳთიჲ (კარგად
მოიფიქრეთ).

ნ. ფიქირ.

მოფსმიანვეაჲ ეფსმიან; მეეფსმიანდა.
(მოშარდაჲ მოუნდა).

მოფხანაჲ: შენ გეფხანეჲ შენ საჩხუბრად
ხარ ატეხილი, ჩხუბი გინდა. ~ ნუ
მეყოლეჲ (|| ნუ მეტეხეჲ), შენ გეფხა-
ნეჲ (ნუ ამტყლომიხარ საჩხუბრად, შენ
ჩხუბი გინდა)!

მოფხეჲაჲ გ ა ღ ა ტ. მოქუსლა, ჩქარა
გაქცეჲა. ~ შემეშინდა, სახლიყენ ფხჳჳ
(სახლისყენ მოქუსლე, მოვეუსე); იქო-
ათი მოფხეჲი, მეველ (იქიდან მოქჳჳ-
ლე ღა მოველი).

მოფხნჳაჲ. მოფხუნაჲ, მოფხნაჲ მო-
ფხენა, მოფჳენა. ~ ყრლი ბორტოჳთი
(ნ. ყრლ) მოფხნ, ქამ!

მოფხრუნჳაჲ, დაფხრუნჳაჲ, მოფხუნ-
ჳაჲ მოპრუნჳა, მოფხუნჳა; დანაოქე-
ბა; მოკუმჳეა, მოკუნტეა. ~ კუნტა
ქიაჲ (ნ. კუნტაჲ, მნიშვ. 2) ყჳთლდვის
(ყვირილდება), იფხრუნჳევის (იპრუ-
წება), მოკლავდევ (მოკლდება); ჩემ
კაბაჲ საგლეეთან იფხრუნჳეჲ (სახელ-
ებთან ნაოქს იყეთებს, იპრუწება); ფა-
ყაჳ: (ზღარბი) მაფხრუნჳა; გელ დამ-
წორ, მოფხრუნჳულ (მოპრუნჳულა);
მ ი მ ლ. მოფხრუნჳულ, მანაფხ(რ)უნჳ
მოპრუნჳული; დანაოქებული; მოკუ-
ნტული. ~ რა მოფხრუნჳულ ეტარეჲი
(რა მოკუნტული დაღიხარ), გაციქვასა?
მონაჳქეჲას მანაჳქედ, მანაფხუნჳ რა-
დმზე ამბოვენე; ზ მ ნ ზ. მანაფხრუნ-
წელა მოსაპრუნჳად, მოსაფხუნჳად; მო-
საქუნტად. ~ ჰაბეი ყბაჲ მანაფხრუნჳე-
ლა (აბგის პირების 'მოსაპრუნჳად',
თავის მოსაყრელად) ჰაბეი ყბაზე შიგ-
ნიითიან (შიგნიითა მხარეს) ბალი ჰალყეჲს
(ზონრის ყულფეჲს) აყერეჲენ, შიგ ყან-
ყილა ბალს (ნ.) უყრია, ყბაჲ ფხრუნ-
წენ, აგრჳეჲი (ნაპირებს თავს უყრიან).

— იფხრუნჳება ნაოქდება; მი-
ფხრუნჳული მინაოქებული კ ა ი შ.;
მოფხუნჳილი ნაოქის მსგავსად ცუდად

ასხმული ს ა ბ ა ; ვიწროდ, მეტად მკიდროდ და უშნოდ მომდგარი, მოკერილი ტანსაცმელი ნ ი ე . ფხუწი ნაოქი ქ ა ჯ . მოქეცაა ნ . მიქეცეაა .

მოქსოვნაა, მსოვნაა ქსოვა. ~ უწინდელ დროზე მინურა (ათასგვარი) წინდევ, ჟეიმევე ქსოვინდენ; მ ი მ ლ . მამქსოვნელ, მანაქსოვ მქსოველი. ~ მამქსოვნელევე (|| მანაქსოვნე) დეკაცევე კეტეოდნენ (მქსოველები ქალები იყვნენ); მანაქსოვ მოქსოვილი. ~ ჩემ მანაქსოვ ედაზევე (მზითევი).

მოქუსლაა, დაქუსლაა წინდისათვის ქუსლის მიქსოვა. ~ საქანში (მოქსოვნისას) სიპტა (თავდაპირველად) წინდაა უქუსლოა ქნია (ქსოვენ), მეველი (მერმე) ცალქ ქნია ქუსლს. ეემ ქუსლი მიკერევაა არის წინდაა მოქუსლაა. მოქუსლას უკან წინდას ცეცხლი ბოლაზე (ალზე) პტუსენ, მეველი საპოვენში რეცხენყ.

— მოქუსელაა მ ე ნ თ .

მოქუშნაა, ჩ(ო)მოქუშნაა 1. მოღრუბელა. ~ მაინისლევე (მოინისლება), ჩამაქუშნევის (მოიღრუბლება); დუნაა მაქუშნა, საწუმელი (იწვიმებს); ჩომოქუშნულ, არც წუმს, არც ჰერამ (მოღრუბლულა, არც წვიმს და არც არაფერი).

— მოქრუშვაა მ ე ნ თ .; მოქრუშული, მოქრუშული ც ა ძ ი ძ ., კ ე ც ხ ., ხ უ ბ . (ქართლ.); მოქრუშვაა ხ უ ბ .;

2. გ ა დ ა ტ . მოღრუშვა, მოწყენა. ~ ჰაზე მოქუშნუნარა, შაგიყრაა შუბლ? (რატომ მოღრუშულხარ და შეგიყრია შუბლი?); მ ი მ ლ . მოქუშნულ, ჩ(ო)მოქუშნულ მოღრუშული. ~ ინსან რახანც დამრუშევე (ადამიანი როცა წარბებს შეკრავს), იტყუან: როგო მოქუშნულ ინსანა (რა მოღრუშული ადამიანია), ჰერ (სრულებით) არ იცინის, ჩომოქუშნულიავე.

— მოქრუშვაა მ ე ნ თ .; ქურუხ პირქუში ჯ ა ნ ., ქურუხა, ქურუხა წარბშექუხვილი ს ა ბ ა , ქურუხი მო-

ქურუხვილი, წარბ-შექუხვილი, მოწყენილი ჩ უ ბ .

მოქრუხეაა, შაქრუხეაა მოგროვება, შეგროვება, თავის მოყრა. ~ ცოტა რამამ მოაქერიო, გოუზგავნიო (მოვაქროვე და გავუზგავნიო); ერთა შაქერ, ჟეარუე, მაგარუე ხახ!; ხალყ შაქრეჟლ, იხტილათ ჩელიან (საუბრობენ, კამათობენ).

— შექრება ს ა ბ ა , ჩ უ ბ ., მოქრება, შექრება, ქრება ძ ი ძ ., კ ე ც ხ ., ხ უ ბ . (ქართლ.), მოქრება გ ი გ ., თ ო ფ ., ქ ა ე თ . (კახკი.), ქრება, შაქრება, შექრება ი კ ე ე (ფერეილ.), მაქრება ქ ა ჯ ; მოქრდაა შ ა ნ . ევა III, დაქრდაა შ ა ნ . ტეეს ., მოქრდებაა კ ა ი შ .

მოქცევაა ნ . მონქცევაა .

მოლაა, მალაა ნ . მოსულაა, მნიშე. 1.

მოლევია [იყენებს აწმყოს წრის მწკრივებში: მააქს, მააქლა || მააქონდა, მააქონდას] 1. იგივეა, რაც მოტანაა, მნიშე. 1. ~ ზეა მოაქ (|| მოაქ || მუაქ) (რძე მომაქს); ვაშლი ნახურს (ნახეარს) თუთან კამს, ერ ნახურს მააქს (|| მააქომს) (მოაქეს), თავი დეკაცს (ცოლს) აქმევეს; მააქონ შიკმელ-დააღვეელს (მოაქეთ საკმელ-სასმელი); შიშაა ტყით მააქრწყ (შეშა ტყიდან მოაქეთ ხოლმე); სამ ვაშლ მამცეს, ერთ შენზე მოვაქი (|| მოაქი || მოაქონდი) (შენთვის მომქონდა), ერთ—ნაილ ნაქნარიბე (ზღაპრის მთქმელისათვის), ერთ — მანსმენიბე (მსმენელისათვის); მე წიგნევე მოაქდიყ უშკლი (სკოლიდან წიგნები მომქონდა ხოლმე); არსენაა ხუთფუთიან ტუმარას ცუპქუტუთ გრით შინ მააქონდაყ (წისკივილიდან მხრით შინ მომქონდა ხოლმე); ხალ სფოკეს მააქონდა (მიმქონდა), ფოკედნენ; ფიჩხ, შიშაა თაათი მოაქონდნენ (||მააქდნენ ||მააქონდნენ) (მომქონდათ); მე წავალ, ემარანი ზეს (რძეს) მოაღლევე (||მააღველევეარ (მოვიტან); შენ ფულან-ფულან (ამ და ამ ტყეში წაასლხარ (წახვალ), შიშაა მააღეხარ (შემას

მოიტან; შინ (ვინ) მაგიღქვსა (მოგიტანს) იმ ქობს?; შენთვის მინ მაღვეველრა რამ-მამ? (ვინ მოგიტანს რამეს?); შე ინსნი განაცოცხლევ წამალ მოღლ (ადამიანის განაცოცხლებელი წამალი მოვიტანე); კაცო, შიქმელ საყიდელა წაჲ (საქმლის საყიდლად წადი), მაჲღ (მოიტანე)!; ქურქელ მამილ (მომიტანე)), ზეჲ მო-ევწოლო, მოგცე (რძეს მოვწველი და მოგცემ); უთხარით, ჩიტი ბუღეჲ მაჲღას (მოიტანოს)!; აჲ ღეკაცო, ნზხო, შენზე რაჲ მამ'ლი! (შენთვის რა მო-მიტანია!); გარაქ ორნიმს ბულაღზე წყალ ემევესასყ, მეღაყ (ორივეს წყა-როზე წყალი უნდა ამოევსო და მოე-ტანა); წამალი მოღვეინჯახ (წამლის მოტანამდე) ავატყოფ მოკლო; მ ი მ ლ. მანაღევ, მამღვეღლ მომტანი. ~ ცხრა ტუმარაჲ მანაღევ (მომტანი) კაც ლაფ (ძალიან) ეანიან ყოფილ; მანაღევ, მოღვეუღლ მოტანილი. ~ იქო-ათი (იქიდან) ყოფილ მოღვეუღლ; არ მინღ მაგი მანაღევ (მაგის მოტანი-ლი) გოკო; მა(ს)აღვეღლ მოსატანი; ზ მ ნ ზ. მაღვეღლა, მაღღლა, მა-ღღლა მოსატანად. ~ მიდის ტყეში შიშაჲ მაღვეღლა (|| მაღღლა); შიშაჲ მაღღლა მოვღ; წინ მოღვეჲჲ ნ. წინ; — მოღღჲჲ ჯ ა ნ., შ ა ნ. გვეს., მო-ღღჲჲჲ უ თ უ რ გ., მაღღჲჲ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ხვეს., თუმ.), მო-იღღღს კ ი ნ კ. ვეჲ; მაიღღღს, მაუ-ღღღს ო ლ ო.;

2. ერთმანეთზე დაწყობა, ღადღეჲ, დაღაღეჲ. ~ შიშას ზუნაზუნ მოვქ (შემას ერთმანეთზე ვადღე, ვაწყობ, ვათაკარაღე); ბეღბაღელაჲ (მაღლაქუნა) ინსან დაწოლაში (როცა ადამიანს აწ-ვება) ამბოვს; თოღ თოღზე მოვქაჲჲ (თვალს თვალზე ვადღე, პირდაპირ ზედ ვათაღე), ყბაჲ ყბაზე მოვქაჲჲ (პირს პირზე ვადღე), გელ გელზე მოვქაჲჲ, ფეჲ ფეჲზე მოვქაჲჲ, ამჲა (მაგრაჲ) ცხურ (ცხვირი) ცხურზე ვერ მოვქაჲჲ, თუარღემ ინსანს; დაღაღროღიაჲ (თო-რემ ადამიანს დაღაღროღიო);

3. იგვეჲ, რაც მოტანაჲ, მნიშე. 2.

ყისირ ვაზს არდანასხამ ვაზს ეტყუნან, ეს ნაყოფს ჰერზეთ არ მაჲქს (ნაყოფს სრულეზით არ იყებღს); წელ მოღვეჲჲ ხეზიღზე წელგამოშეღებით მსხმოიარო-ბა. ~ წელს მოვლი (წელს ასხია), შარს ერღენა რამ არ ეყო (შარშან არაფერი არ იყო).

— მუჲჲჲ მოჲქეს, ნაყოფს ისხამს გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ.);

4. თავზე მომღგარი ქაფის, ნაღებო-სა. და მისთ. მოხდა. ~ მაგაჲს (ხაკოს მაგვარი საქმელი) ზეღპირზე იღღღეს (ზეღაპირზე იყენღს), რათაარაც (რო-გორც) სუზმას (ნ.) ოგეემქურათი (აი) ამგვარადვე). ემას ქაფქირით მაჲქრს (ხლიან); თავზე მოღვეჲჲ ა) შესრულე-ბა, გაყეღება, გათაღება (საქმისა); ზ მ ნ ზ. თავზე მაღვეღლა შესასრულე-ღად. ~ იმ დანაღლეღ საქმეს თავზე მაღვეღლა ათ წელ მექირეჲ; ბ) გ ა დ ა ტ. ღედქე, მე შენ თავზე რაჲ მო-ღლოჲ (|| რაჲ მაღვეღლვარ || მასაღ-ვარ || მაღღვეარ)! (მოიცადე, რა გო-ყო!); თავ თავზე მოღვეჲჲ იგვეჲ, რაც თვე თავზე მოტანაჲ (ნ. მოტანაჲ მნიშე. 1); ნ. თაღ მოღვეჲჲ; თოღ მო-ღვეჲჲ ნ. თოზ; ნ. შაქ მოღვეჲჲ; გმაჲ მოღვეჲჲ ნ. გმაჲ.

მოღღოვაჲ 1. მოხრჩობა, მოგულეჲ. ~ წაგიქირეჲ ყელში, მოგაღღოვ; ყმაწულს ზედ დაწოლი, მოტღღოვ, მოტეღლაეს; მამღღოზ (|| მამღღოზარ) (დამხრჩვალა); მ ი მ ლ. მამღღოზ დამხრჩვალი, მოგუ-ღული;

2. გ ა დ ა ტ. ცულად, უხეიროდ გა-რეცხვა სარეცხისა. ~ კაღგორა (ყარ-გად) ვერ დატრეღს ჩემ ტამსმუზ (ტა-ნისამოსი), მაღღო; მ ი მ ლ. მამღღოზ, მანაღღოვ ცულად, უხეიროდ გარე-ცხილი.

მოყელთაჲ ნ. აყელთაჲ. მოყვარეჲჲ, მოყტარეჲჲჲ შეყვარეჲ. ~ ემ გადას დიღ მოტყტარღა ე ქალ (ამ ვაჲს ძალიან შეუყვარღა ეს ქალი); იმი თავ შააბრალევი და მოჲყვარე ვი (შეჲბრალეზია და შეჲყვარეზია); მ ი მ ლ. მაყუარეღვეღლ საყვარელი. ~

ბუთუმბიბე მიაყუარეველ ინსან ყოფილ (ყველასათვის საყვარელი ადამიანი ყოფილა); მანაყუარ(ევ) მოყუარული. ~ ზილ მანაყუარ ინსან (ძილის მოყვარული ადამიანი).

მოყვიღევაა მოყვიღება, საქვეყნოდ შერცხვება, სახელის გატება, თავის მოჭრა. ~ შენ ფინ (ფინთი) საქმეა ჰაბე (რატომ) გააკეთი, ხალხში მამაყრელი (||მომაყრელი)?; მ ი მ ლ. მოყვიღეულ მოყვიღებული, შერცხვენილი, სახელგატებილი.

— მოყვიღებაა ჯ ა ნ., მოყვიღება ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ქ გ ლ (ძვ.).

მოყოლებვაა იგივეა, რაც მოკიდევაა. ~ ერ ბულებულ მოდის, ღობეა მანაზე ედეე, აყოლეეს (იწყებს) გალობას; ქოსაა აყოლეეს ტყუაღევი ლაპარკს; ის ეყოლეეის ჳმას (იწყებს ჳმას); ბუთუმ (ყველანი) აყოლეეენ (იწყებენ) სიცილ-ხარხარს; ბებრამ მაყოლა ტოროვაა (ბებია მ დაიყო ტირილი); მუაყოლი წასტლაა (დავიწყეთ წასვლა, შევიღეეით წასვლას); ერ სახლ შარს (შარშან) დამიდგამ, ეთ ეხლა მამიყოლევი (დამიწყია); მ ი მ ლ. მანაყოლეე დაწყებული, მოყოლებული, მოკიდებული. ~ თქონ შინაა მანაყოლეე ჩონ შინაა კარამდის (თქვენი სახლიდან დაწყებული ჩვენი სახლის კარამდე).

მოყონაა, მოყუნაა მოყენა. ~ ქალეო, გომომათ, ნახით მის მოყუნეა (ვინ მომყავს)!; დეკაც მოკყონს (|| მოკყუნს) (ყოლი მომყავს); კითხავს მოკყონენ (მომყავთ); ნაცოდნ ინსანს მოკყონიდნეყ (მცოდნე ადამიანი მომყავდათ ზოლმე); შენზე ერ მამალს მაყონეეარ (შენ ერთ მამალს მოგიყვანს); აა ფაჰაო, შენ დუზუდუნიშაას დობტურ მაგიყუნით, ანეაბ არ გამთედ (მეფეო, შენ მელი ქვეყნის ექიმბე მოგიყვანეთ, მაგრამ არ მორჩი); ჰეგ აარ, მე სხოა გითხარ, მაყოუნეე (მოიყვანეო); ურმეე მაყოუნან; ყონაღეე მამიყოენი (სტუმრები მომიყვანია); ჩონ იმი თაე მოგიყონი, ჰემანდა (ჩვენ ის მოგიყვანია, აი მან-

დაა); ქურდი მოყონინეაბ მე თქონ თაე არ გააშმეეარ (ქურდის მოყვანამდე მე თქვენ არ გაგიშვებთ); მ ი მ ლ. მაყოუნელ, მანაყოენ მომეყენი. ~ მე ჰერჩამ (არაფერი) არ მაქ, დეკაც მანაყოენს (ცოლის მომეყვანს) კი ბეერ რამამ უნდ; მანაყოენ, მონაყოენ მოყენილი. ~ თაეი მანაყოენ (თავის მოყენილი) ბაგალას თუთან ჳმას (— მონაყოენ გიგ., თო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.); მა(ს)აყოუნელ, მა(ს)აყოუნელ მოსაყოენი. ~ პატარხალ მაყოუნელ ხუტეენ; მანაყოენ დღეა მოყვენის დღე. ~ პატარხალ მანაყოენ დღეა; გადი თელში მანაყოენ დღეს პატრა ქორწილი (ვაეის თჯახში მოყვენის დღეს პატრა ქორწილია); ზ მ ნ ზ. მაყოუნელა მოსაყოენად. ~ დეკაც მაყოუნელა მიედ; ბაწარზე მოყუნაა დაყოლიება, თავის ჳკუაზე გადმოყოენა. ~ ბაწარზე მოკყონეეს; მავას ბაწარზე მაყოუნეეარ (ჳკუაზე მოკიყვენ), ჳკუათი გასულაე (ჳკუაზე! გადასულა); დეკაცარმანაყოენ ნ. დეკაც; ყუღაბზე მოყუნაა ნ. ყუღაბ, მნიშე. 2; უყანი მანაყოენ იგივეა, რაც ფარამ, მნიშე. 1; ჳორც მოყუნაა ნ. ჳორც.

მოყრაა: ზირ მოყრაა ნ. ზირ.

მოყრომაა ნ. აყრომაა.

მოყულფაა ყულფის გაკეთება (ნ. ყულფ); შ. კონტ. მოყულფინეეაა ყულფის გაკეთებინება. ~ დედაა ამბოღეა, წილან (უწინ), ზოლ დროზე (ძველდ) ნიკალან თეთრსაე აყულფინეედენენ (ნიკოლოზის ფულზე ყულფებს აკეთებინებდნენ), შიგ ეინეირს (ძეწეკს) ჰე (ან) სხო რამს უყრიდნენყ, ზედ დეკაცეე (ქალეები) იკიდედენენყ; მ ი მ ლ. მოყულფულ ყულფინი, რასაც ყულფი აქეს გაკეთებული. ~ უწინდელ დროზე დეკაცეე (ქალეები) ჰალყა ყულფით (ნ. ყულფ) მოყულფულ თეთრებს (ფულებს) იკიდევდნენ. ტარი მოყულფაა (მოყულფინეეაა) ტარის გაკეთება, (ტ. გაკეთებინება). ~ თაეასარს (ნ.) თუ ტარ მოკყრდა (მომერა), ოყულფინეეთ (ტარს ვაკეთებინებთ).

მოყუნაა ნ. მოყუნაა.

მოყუყუნაა ნ. დაყუყუნაა.

მოყუარევაა ნ. მოყუარევაა.

მოყუბევაა, მოყუბრვაა ნ. დაყუბრვაა.

მოყუბთევაა ნ. გაყუბთევაა.

მოშაქევაა ნიშნის მოგება. ~ ჰაბე უშაქევა ინსანს? (ნიშნს რატომ უტბე ადამიანს?); მოტშაქა (ნიშნი მოუტა).

მოშიევაა მოშიეება. ~ „გურგანაა (ნ.) პურ ლაფ კაას (ძალიან კარგია), გუან აშიეეს ინსანს (გვიან მოაშიეებს ადამიანს),“ (რ ო ს ტ., გვ. 1); ერ პიწა პურ-რამ მოგრც (მოგვეცი), მოგშუევი (მოგვევიბია).

მოშლაა გაშლა, მოფენა. ~ ქეკაა მოქშლო გარაქ, კააგორა გაწითდეს (ქაქა უნდა გაშალო, რომ კარგად გაწითლდეს); მიმღ. მოშლილ გაშლილი, მოფენილი; ზ მ ნ ზ. მოშლილა გაშლილად. ~ ხახს აყარზე მოშლილა ჰყრიან (ხახვს სხვენზე გაშლილად ყრიან).

მოშნოვაა, მოშნომაა ნ. დაშნოვაა.

მოშრლრვაა მოშველება. ~ ჰაბე არ მოშრლრვი? (რატომ არ მეშველები?); გაჰირევაში მექექ დაგბადდე, მრგრშრლრვი (|| მააშრლრვარ) (მე აქ დაეობადედი და მოგეშველები); იქნევ იკაც კედემ მოგრშრლრვაყ (მოგეშველებათ); მე შენ ნუმ მრგრშრლ (მოგეშველე), ეხლა შენც მრშრლრლო (მომეშველე, რა იქნება); პიწა მოჩქარდ, მეშეშრლივ (ცოტა აჩქარდი და მომეშველე); წაა, ჩემ ზმევს (ძმებს) მეშეშრლიყ (მოშველე)!

მოჩადაა ჩადის (გვიბრის) რამეზე ან რამეში დაფენა, ჩაფენა. ~ ნავ (საწინახლის) მოჩადაა ამბოვენ. ამას ყურზენ დაქველტაში აყეთევენ: ნავში აწყოვენ არტახევს (ნ.), ზეათიაც ფენენ ჩადს, ყურზნი მარტოლ წრნმა არ წადალას; კედემ (კიდევ) თუთუნის სარაშიც კეპტევ მოჩადაა: თუთუნის ფოთლევ დაყარელა (დასაყარელად) თუთუნის სარაში ჩადს ჰფენენ, ჰჩადენ; ჩადით წაღან (წინათ) ჩადაფენენ პური ორმოვესაც: ორმოში ზირზეც, მანითაც (გვერდებზეც) ჩად ჩააწყოვ, პურ

ჩაპყრი. ეს იმიბე კეპტევ, ხორბალ მიწაზე არ გაფუჰდეს, არ დასველდეს: ურემ (ურში) მოჩადაა ურმის გვერდების წწელით (ან სხვა რამეთა) ამოწენა, ანუ ჩათანის გაყეთება (ნ. ჩათანაა) იმისათვის, რომ ურემზე დაყრილი ბზე, სიმინდი, ნესვი, სახამრო თუ სხვა რამ გვერდებზე არ გადმოცვივდეს. ~ ჩათანათი ურემს ჩადენ. ეემით ბზეს გამაქქონ (გამოაქეთ). ჩათანაა ყავრით (ნ.) კეპტევ (ყეთდება), მაგარ ყავრით. ჩათანაა იშლე, დაწაშალ რამში (დასაშლელი რამეა), ნეჰასავით იხევ (იხვევა). ეემას ინახენ. დაჰირევაში გაშლი, მოჩადაე ურემს. ჩათანას უყანა თარაფ არული (უყანა მხარე ღიაა), იმას ომოწნავენ წწელით და ჩათანას ობრთიანი (ირგვლივ) ქენდირით (ბაწრით) ან საბლით გაამაგრევენ, საბლით ჰკრწნ (კრავენ), თუარ (თუ არადა), არ დადგევ ჩათანაა. ეესი (აი ესაა) ურში მოჩადაა. ყავარ არ ქნაში (როცა ყავარი არა აქეთ), მოჩადაა წწელითაც კეპტევ (ხდება); მიმღ. მოჩადულ ურემ: წწელით) მოჩადულ ურშით ბოსტან (ნესვი და სახამრო), ქალამ (კომბოსტო), ყურზენ, ლამ, ჰე (ან) სხო რამ გამაქქონყ (გამოაქეთ ხოლმე).

მოჩათაა ნ. დაჩათაა.

მოჩივაროვაა, მაჩივაროვაა (← მომჩივარობა) ჩივილი. ~ მოჩივაროვაა იქნევ უსამართლო საქმეზე.

მოჩირჩქნაა ნ. გაჩირჩქნაა.

მოჩმენტაა მოჩქმეტა. ~ გადამ (ცემამ) ქალს მოჩმინტა.

მოჩოლფთევაა 1. წამოზრდა. (წიწილი-სა). ~ ჩონ ჰუჰულევ მოჩოლფთევეულ;

2. გა დ ა ტ. წამოზრდა (ბავშვისა, მოზარდისა). ~ ჰალა (ყერ) ქალს არ ოთხუევ (არ ვათხოვებ), პატარას (პატარაა), ერ წელ ჩემთან იყოს, მამაა გელში ცოტა მააჩოლფთას; ჩონ გადაა (ვაყი) მოჩოლფთევეულ.

[სინ. მოჩუჩქაა].

ნ. ჩოლფთაა.

მოჩრწრვაა მოჩვენება. ~ შიშით თოლქრ სხოუერ-სხოუერ რამეევ რჩრ-

ნრე (შიშით თვალში სხვადასხვა რაღაცეები ეჩვენება).

— მეგრძნა მოეჩვენა ჯ ა ნ.

მოჩურჭავ 1. იგივეა, რაც მოჩოლფივეა, მნიშვნ. 1. ~ ჩემ კუჭულეე მოჩურჭულ;

2. იგივეა, რაც მოჩოლფივეა, მნიშვნ. 2. ~ ე ყმაწულ შარს (შარშან) პატრია რამე ეყო, წელს მოჩურჭულ.

მოჩქარევა აჩქარება. ~ ბიწწა მოჩქარდ, მემეშროლი (ცოტა აჩქარდი და მომეშველე!); გულ არ გეყრება, მოჩქარდო; ეებლა მე არ ცალიან, მე მამჩქარევი (მეჩქარება), მივლიდარ.

მოჩხრეკა გასინჯვა, შემოწმება. ~ ფლავს მოხარშაში კოვზი ტრით მიხრეკენ (სინჯავენ), ზირ დოტქერი (ძირი გაუკეთებია), თუ აარ; „ზმირიანს თუ ძმარი ჩაქელომია, კიდევ ასხამენ. ასე ვიდრე ძმრით გააძობდენ. ბოლოს მარილს უჩხრეკენ (უსინჯავენ), თუ აკლია, უმატებენ და აყენებენ საჭირო დონეზე“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); თორნეა მოჩხრეკა ნ. თორნეა.

მოცალევა ნ. მოცლა.

მოცემა მოცემა. ~ აას მოკალ, რამე ვინ მააცემეარ (|| მააცემეარ || მააცემეუარ) (რასაც გინდა, მოგცემ); თუ ჩემ ქალმა ვადგისწრავ, რქსნიმიბე ქელლა მააქრეარ, არ კედე — თეთრ მააცემეარ (|| მააცემეუარ) (თუ ჩემმა ქალიშვილმა ვადავისწროთ, ექვისივეს თავს მოგპირით, თუ არადა ფულს მოგცემთ); ან ქალ მააცემელხარ ჩემ ვადიბე, ან ჩემთან დაეაზნე გამასალხარ (ან ქალიშვილის მომცემ ჩემი ვაჟისათვის, ან არადა ჩემთან ომში გამოხვალ); რამე მააცემი? (რას მომცემ?, მოგცემ?)? რახან მააცემ ქალს? (როდის მომცემ, მოგცემ ქალს?)? მაამა თეთრ მააცემს (ფულს მოგცემს); შენ ერჟე თქუ, ჩემ ვადა ბუთუბ რამე მააცემელი შენზე (შენ ოლონდაც სთქვი, ჩემი უჯი ყველაფერს მოგცემს); ისენ შენზე წიგნ მააცემელი (|| მააცემენი), ისიც მაად, მოა (ისინი შენ წერილს მოგცემენ, ისიც მოიტანე და მოდი!); სამ ვაშლ მაქონდა, ერთ შენ მეგეც (მო-

გეცი); მამ ჩემ თეთრ! (მომეცი ჩემი ფული!); მაად, თუ არ, მააკრეარ შენ თავ (მომეცი, თორემ მოკვლავ); ქალ ანბოვს: — ოპო, როვო ლამაზ გორც აქნ ემ ცხენს, ერ ნაქერ მაადო (მომეცი რა!); ეან ბებერო, ერ ქათამ მამცო (მომეცი რა!); ეან დედა, ერ მანით მემეტო (მომეცი რა!); ჩონ ჰაქთონიც ვართ, აქთონ ერ კაპიკანეე მრგრც! (ჩვენ რამდენიც ვართ, იმდენი ერთკაპიკიანი მოგვეცი!); ჩონნეეს უთქომე: თქონ ქარეანზე ნაქნარ რამე მემეტით, აამაშინ ჩონ ზალეე მოგეცეყავ (მეყმსებს უთქვამთ: თქვენს ქარეანზე რაც ვაქეთ, ის მომეცით, და აი მოშინ ჩვენ ძალეებს მოგცემთ); ემა თავი სიმიზეე ყიზილ (ოქრო) აუწონით, მეეცით (მიეცით)!; თუ მრგრცუყავ (|| მეგეცეყავ), თქონ რამე გეკირეყავ? (კიდევ რომ მოგცეთ, თქვენ რაში გკირდებთ?); იმ კაცს უთხრას, თავი თოფიც მაადას (მომცეს, მოგეცეს), თავი ჰელათიც (ნ.); მოლლას ვაამტონ მოტუტევი (მოუტეა) ბაზარში წასალლოლა (წასასეულია); შ ი მ ლ. მაანაცემ მოცემული. ~ ჩემ მანაცემ რამე მამ არ მააქადრი? (ჩემი მოცემული რაღაცეები არ იყადრე?); ქალალ იქნეს ჩემ მანაცემ ყოჩ შენზე; მა(ს)აცემელ მომცემი; მოსაცემი. ~ ეს ჩემზე ხემარ მააცემელ კაც არა (ეს ჩემთვის ზირის მომცემი კაცი არა); შენზე მააცემელ თეთრ სა მამკა? გულ მოცემა ნ. გულ; ემაა მოცემა ნ. ემაა.

მოცლა, მოცალევა. ~ მე არ ცალიან (მცალია); არ ცალიანდა, ვერ მრეველ (არ მეცალა და ვერ მოვედი); დააზინეველა მოქცალდევერდა? (დასაძინებლად მოიცილდი?); მე თუ მამცალეოდეს, შენ კამეჩიბეაე შააბენელუყავ (მე რომ მომეცალა, შენზე კამეჩიბესაც შევხედავდი, მოგმწყყევსვდი). მოცხრინა ნ. ცხრინება.

მოწადევა, მოწადინევა მოწადინება, მოსურეება. ~ მოწადევაში მივდიყ, თუ არ — აარ (თუ მომწადდა, მივდივარ ხოლმე, თუ არა და — არა).

მოწვევა დამწიფება. ~ თუთაბალია (მოლალური) თუთა-ბალს აწვეს (ამწიფებებს); შუნდ იწვეის (მწიფდება); **მ ი მ ლ.** არმანაწვე დაუწიფებელი; არმანაწვე (კიაა) ნ. კიაა. მნიშვ. 1; მაწვეველ დასამწიფებელი, მოსაწვევი. ~ ჩალთუქი მაწვეველ დროზე (ბრინჯის 'მოწვევის დროს,' მოწვევისას); მაწვევე დამწიფებელი, მოწვეული. ~ **კალო** სხალ **კალო** დროზე მანაწვე სხალი (კალოს მსხალი ისეთი მსხალია, კალოობის დროზე რომ იწვეა); **მოწვეტლ** (კიაა) ნ. კიაა, მნიშვ. 1; კიაა **მოწვევა** ნ. კიაა, მნიშვ. 1.

მოწვენა (1) წილად ხედობა, მოწვეა, რგება (მოუწია. ერგო). ~ წილ ჰყარით, ნოხო. ჰემენს (რომელს) ეწვეის (უწვეს, ერგება); ნაბათ (ჭერი) უწვე (უწვეს) ჰაჩალს; ერ გარ ერთს მეეწვი (ერგო), ერ ჯარიც — ერთს; ჰეჩ (სრულად) კა პურ არ მეგარწვი (არ გვერგო) კოლხოზით. შიგ სურმაა (ნ.) ბებრ იყო; სამარიეზე ვასლაში (ნ. სამარე) ი ქალ ჩონთან ჰაბე (რატომ) არ მოუღაბე. დეგმა მაგი ნაჰამ ეწვოდაყვ (იქნებ მაგისი ნაჰამი მოუწვედა, ერგებოდა მეკდრებს); ათ მანით თეთრ მეეწვი (ათი მანეთი ფული ერგო); სამარიეზე ვასლაში საემელს ჰყარიან. ჩონ კდარს მეეწვიასავ (მოუწიოსო, ერგოსო); გაასტუნ შიქმელ (გააწვდინე საქმელი), ბუტუმს (ყველას) მეეწვიას (ერგოს) ტოლმა: დიღოვაა მოჰწვენი (დიდი კაცობა რგებია. დიდი კაცი გამხდარა). **მ ი მ ლ.** მანაწვენ რაც წილად ერგო. ~ მანაწვენ თეთრით ტამსმუზ იყოლა.

მოწვენა (2) მოღწევა. ~ ერ თაარით მოტწიე შინ (ვაი-ვაგლახით მოვალწიე შინ); ემ კაა დღეზე მოგუწვრენი (ამ კარგ დღემდე მოგვიღწევი, ამ კარგ დღეს მოვსწრებიაერთ); დეე (დები) დაზდილან. გაათხუტველ ჰეშზე მოჰწვენინან (გასათხოვარი ასაკისათვის მოუღწევაით); გადაა მოღის ჰენგაა მოწვენინგნი ერ ფეე წინ (ვაჟი მოღის ერთი ფეხით აღრე. ვიღრე მაყარი მოაღწედა).

მოწერა: კლავ მოწერაა ნ. კლავ, მნიშვ. 1.

მოწეშლ (კიაა) ნ. კიაა. მნიშვ. 1. **მოწიტა**, დაწიტაა მოსკლინტეა. ~ ჩიტმა თაზე მოწიტა; ჰათამს მოტწიტო; ჩიტს დატწიტო აგარ-იგარ (აქა-იქ); || **გ ა დ ა ტ.** ბაეშევეზეც ამბობენ: ყმაწულ იწიტევის; ეეს მის მოტწიტრაე? — უეაერდევინ ყმაწულს. — წიტვა კბილებშუა გამოფურთხება **მ ე ნ თ.**

ნ. წიტ.

მოწკაპწკაპევა წყლის მოსხურება, მოკუტრება, მოფრქვევა. ~ წყალს აწკაპწკაპევენ (ასხურებენ); შიოტი (შივიოტის) შარვალზე უუნას (მარლას) დაადრვენ, წყალს მააწკაპწკაპევენ, დაუთუტევენ; აავენ მააწკაპწკაპ, დაგუშო ტორ (მტვერი) ნუ იქნეს!; თუთუნი ფარნიეე (ნ.) კააგორა (კარგად) არ მოტწყაყე, მოტწკაპწკაპევიყ, წასულან.

— **მოწკაპწკაპება** მ ა რ ტ. - ი მ ნ. ;

წკაპწკაპი წყლის წუთების დაცემის ხმა, წვეთა **მ ე ნ თ.**, წკაპი-წკაპი წულულა ცემის ემა ს ა ბ ა; წკარანი, წკაპწკაპი მცირე მდინარის დინების ხმა **ჩ უ ბ.**

მოწკეპა ნ. გაწკეპაა.

მოწკლუნტა, **მოწკუნტლა**, ჩ(ო)მოწკლუნტა, **მოწკლინტა** იგივეა, რაც **მოწიტა**. ~ ჰუჰულეე ექ არ დააქდუნო (დასვა), ჩამაწკლუნტენნი (ჩამოსკლინტაენი); ჩიტს მოტწკლუნტო; ჰათმეეს მოუწკლუნტიაყ აავენში.

ნ. წკლუნტ.

მოწნხა ნ. დაწნხაა.

მოწონვა მოწონა. ~ სწონის (სწონეს); ტანამ (ხბომ) ფურ მოწონა, ფურ მააგერა (ნ. მოგერევაა); შენ ზალლი ზეა (რქე) მაგწონი (მოგწონია), ინსანრამ (აღამიანი) არ ხარ შენ; **მ ი მ ლ.** მანაწონ: ე გადაა დევი ზეა მანაწონ ყოფილ (ამ ეაეს მღვეის რძე ჰქონია მოწონილი).

შდრ. მოწუტეაა.

მოწონევა მოწონება. ~ ემ ქალიბეთ (ამ ქალისათვის) თურმენი (თურმე)

ბებერ მაქაყლეე მოდიან. ამაჲ ქალ ერდენა მინამს არ სწონოვს (მაგრამ ქალი არავის არ იწონებს); ქალს ემი თავ არ ეწონევის (არ მოსწონს); ორნიმს ეწონევაყ ერთმერთი თავ (ორივეს მოსწონს ერთმანეთი); შენ არ წონოვიდი (არ მოგწონდა); მ ი მ ლ. მანაწონეე მოსაწონი; მოწონებული. ~ მინ იქნევა ემეურა კაცი, პემენმაე შენ მანაწონეე ფეესომოზ შაკერას? (ვინ იქნება იმგვარი კაცი, რომელმაც შენი მოსაწონი ფეხსაცმელი შეეეროს?).

მოწოლა მოწველა. ~ ბებერ ეემ ფურს ქარ (ყოველ) დილლა-საღომ ვოლადა (წველობა); ერ ცოტა ზეა მამიწოლ! (ერთი, ცოტა რძე მომიწველე!); მ ი მ ლ. (მა)ნაწოლ მეწველი; მოსაწველი. ~ მანაწოლ ქეჩიბ (მეწველი თხა); ზროხას თუ დააზოლა ერთ ან ნახუერ თოჲ დაქრომი, იწოლრვის, კდარს აჩენავს ტანას (საქონელს თუ მოსაგებად ერთი ან ნახევაზი თვე დარჩენია, იწველება, მკედარ ზბოს აჩენს). ეემ ზროხას ეზახიან ბერწანაწოლს; ტრონჩოხ (ნ.) ზეა მანაწოლ (რძის მოსაწველი) კურკელ ყოფილ უწინ; მანაწოლ, მოწოლულ მოწველილი. ~ ახალ მანაწოლ (|| მოწოლულ) ზეა (ახალი მოწველილი რძე) კრუალ ყოფილ; ნაწოლ ნ. (მა)ნაწოლ; ნაწოლ დროზე წველისას; წველის პერიოდში. ~ „ნაწოლ დროზე (იმ პერიოდში, როცა იწველება), თუ დიდხან წუბრიან (წვიმიანი ამინდები) იქნა, ცხორს ზეში (რძეში) სისხლ ერევის“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— წელაჲ; სწელავს სწველის ჯ ა ნ.

მოწუნკლაჲ ნ. გაწუნკლაჲ.

მოწურაჲ ბოლომდე დაღევა, ძირამდე დაცლა, ამოწურვა. ~ დერიაში ნაქნარ წყალს მინ მოქურაგსა? (ზღვაში მყოფ წყალს ვინ ამოსწურავს?); გაღევა (ვაეყვები) თოთო პარაწი (ნ.) ღუნეჲ მოწურეს; ბუთუმ (მთელი) ღუნეჲ მოქურე, დაარვი, ერ წუმპალ (ერთი წვეთი) არ შამინწი?

მოწუნუნევაჲ 1. ვაიქებულები საქონლისათვის მოღუტუნება, ღუტუნით დაფ-

ხანა (იძისათვის, რომ საქონელმა ჩქარა იაროს). ~ ეთქოთ. კაც ეის ემაქზე (ვირზე), ემაქ არ მიდის. ბოტეე-ბოტეე (ვაიქებით) მიდის. ე კაც კატრა ეოსს უწუნუნევეს კულზეათი (კულს ზემოთ), ემაქ ემაშინ მირბის. აამიბე (ამაზე) ამბოვენ მოწუნუნევაჲ: მოტწუნუნ კულთანაჲ, ემაქ წაასლოლი კიგინა (ვირი ჩქარა წავა).

[სინ. პუნუნ ქნაჲ];

2. გ ა ღ ა ტ. ბავშვის მიაღერებისას წრუტუნით ღუტუნე. ~ ემაწულს უწუნუნევეს (|| პუნუნ ეტყეა).

[სინ. პუნუნ ქნაჲ];

მოწუნევა მოწოვება. ~ ზუზუა მოტწუნევი (ძეძუ მოწოვებია). მ ი მ ლ. მანაწუნეე მოწოვებული. ~ შენ თუ ემ გადაზგნი გადახორწნ. ჩემ მანაწუნეე ზეა შენბე პარამ იქნეს (შენ თუ ამ ვაეისაგან ვაიქეცი; ჩემი მოწოვებუელი რძე შენთვის არამი იყოს); დედაო, შენ მანაწუნეე ზეა ქალალ მიყავ! (ალალი მიყავი, ალალი იყოს!). შდრ. მოწოვნაჲ.

მოწუნულტოჲ მოგრძო, მოწოწოლაო.

ნ. წუნულტ.

მოწუნდომა შეწყდომა (წყდება). ~ დღე წუმმაჲ არ მანაწუნდომელი წ(დღეს წეიმა არ შეწყდება, არ გადაიღებს); წუმმაჲ მოქწყდა (|| მოსწყდა); სრტყრაჲ მოსლაში თავასარ (ნ.) დრვენყ სასელაში (ნ.). სრტყრაჲ ბეერ ნუ მოტდესაჲ, მალე მოქწყდესაჲ; ცხელოვაჲ მოწუნდომაჲ ნ. ცხელოვაჲ.

მოწუნოვა 1. იგივეა, რაც შაწყოვაჲ, მნიშ. 3. ~ ჩემ მენაჲ დაწო წელს, წამალ არ მეეწყო;

2. მორგება, მოდგომა. ~ მასადგომელ ტალერკ (ნ. ტალერკ) ზედ ნუმ მეეწყოვის ტოლმას, აასი (ზედ რომ მორგება ტოლმას, აი ისაჲ); მ ი მ ლ. მოწყოვილ იგივეა, რაც ზედ მანადგომ. ~ ინსანმა ვარეჲ თავიზე მოწყოვილ ტამსომოზ ჩააცოს (ადამიანმა 'მომტდარი', მორგებული ტანსაცმელი უნდა ჩაიცვას).

მოწურტაჲ 1. მოწყვეტა. ~ ერ ვარდს წურტავს; ბებერ ტურას კულ ქსწურ-

ტავს (სწყვეტს); დევი ქელლაა იწყებტევე (მდევის თავი იწყებტევა); გელი მოწყვეტ (ხელით მოწყვეტე), მემეც; ერ ვაშლ მოწყვეტა (მოწყვეტა); ამთ პაბე (რატომ) ემეურა (ამგვარი) კიტრებე მოტწყვეტია?; კაცს ერ ფეყ მოწყვეტა (ფეხი მოსწყვეტია); ში მ ლ. მანაწყვეტ მოწყვეტილი; მომწყვეტი. ~ ახალ მანაწყვეტ ვაშლ მაიღ (მომიტანე);

2. შეწყვეტა, შეჩერება (წყლისა). ~ ერ დღე წყალს უშოვს, მეორე დღე წყალ პწყვეტავს, სამ დღე უწყლო აგდეც (ტოვებს); ჩალთუქ (ბრინჯის) დათესას უკან წყალს მოტწყვეტავთ; გულ მოწყვეტაა ნ. გულს; კულ მოწყვეტაა ნ. კულ; ქათმი მოწყვეტა იგივეა, რაც ქათმი გაშრომა (ნ. გაშრომა). ~ ვარიამ მაღ-მაღე მოკარცხევა-მოწყვეტა იცის, მაღ-მაღე წყდევის, 6-7 კარცს დღეს (დებს),! კიდემ (მერმე) წყდევის, კედემ 4-5 დღე გასტლას უკან კედემ იწყავს. ვარიამ ემაჯ (აი ასე) იცის; ცხელოვაა მოწყვეტაა ნ. ცხელოვაა.

მოკრაა: ~ მე ტყეში შიშაა პკრუ (შეშას ვკრი); თუ ჩემ ქალმა გადგისწრაყ, რქსნიმიბე ქელლაა მააქრევეარ (თუ ჩემმა ქალმა გადგისწროთ, ექსივეს თავს მოგპრიით); თუ ვერ გაამთელ იმი შულ, შენზე ის კისერ მააქრელი (თუ ვერ მპარჩინე იმისი შვილი, ის შენ კისერს მოგპრის); ზე დ ს. მოკრილყურიან ყურმოკრილი (საქონელი, ცხოველი). ~ მოკრილყურიან ტანაა კებტევე (ხბო შეიძლება იყოს), ზადლ კებტევე (ძალი შეიძლება იყოს). ავატყოფოვაში ყურს შკრიანყ, ყურ მოკრაში კაა კებტევე (კარგად ხდება, რჩება, გამოყანმრთელდება); ყურმანაქერ იგივეა, რაც მოკრილყურიან; შ. კო მ ტ. მოკრევენვაა მოკრევენვა. ~ აქრევენეს (აქრევენებს); ში მ ლ. მანაქერ მოკრილი; მომპრელი. ~ წყალ ჩადგომას უკან მანაქერ ხეა გავი (მყიფეა, მტრევეალია); ხეა მანაქერ (ხის მომპრელი); იშტაათი (იშტაზე) მოკ-

რაა ნ. იშტაა; ჩემ უირაა მააქრა ნ. უირაა; * ცხელოვაა მოკრაა ნ. ცხელოვაა; ბაჰყე მოკრაა ნ. პაჰყე, მნიშე. 1.

მოკრეველვეაა ნ. დაკრეველვეაა.

მოკრეთაა ნ. მოკრითაა.

მოკრილოყურიან ნ. მოკრაა.

მოკრითაა, მოკრეთაა გაცვეთა, გაღვეა (ნალისა საქონელზე). ~ ჩონ კამმეჩ მააქრუთა, ცხენი ნალ გაღეტლ, მოკრეთულ.

მოკუტაა ნ. დაკუტაა.

მოკუტყენაა დასერა, გათხუნა. ~ სამკლიეც (მკლავპაკივებს) კლიევეზ იცმიდნენ, მუშოღენდნენ, ჰუ ნუ მააქუტყენას (არ გაისეროს) ტამსმუხ, ჩაფალ (ქუტყენი) ნუ იქნას.

მოკყანტურევაა, წაქყანტურევაა მაგრაღ მოკერა, წაქერა (რამესი). ~ ნუ მიკყანტურევე (ნუ მიკერ); პიწწაა დარჩა არ დამაგრა (კინალამ დამახჩრო), გელევე ყელში წამიკყანტურა (წამიკერა); ქამარ მამიკყანტურევი (მომიკერა); ყელზე ზივ მაგრა დაკიდევაში ებნევიან: ზივ ყელზე მაგრა მაგიკყანტურევაა; მუგლზე რეზინ მაგრა მოტყყანტურევი; ში მ ლ. მანაქყანტურევე მოკერილი, წაქერილი. ~ ქამარიან პარკს (ნ.) შუაში მანაქყანტურევეს (შუაში მოკერილს, შეკყლეტილს) ეხანაინ.

მოკყუმაა ნ. დაკყუმაა.

მოხაუტევეაა მოკაუტევა, მოხრა. ~ მოხაუტევეას მანაყუნტ, მანაფხუნწ რამაშე ამბოვევი.

მოხევაა 1. მოხევეა (მოღხევეს) (უპირატესად ითქმის საქონელზე). ~ გარეე მოხევაში (მოხევეის დროს) თუთან უხევეს (უხევეს), ამმა (მაგრამ) კამმეჩეე თუ წინ გატუ (გაუშვი), არ მიღიან წოორა;

2. დახევეა, შემოხევეა (იხევეს). ~ ქალამიყ (კომბოსტოყ), ხანიყ თავს იხევეს (იხევეს); ბაშეინეირს (ნ.) ლეჩაქევე ვიხეველით (ვიხეველით) ორ ყათ (ორ წყებლ); ფეყზე ბალ მოხევეა (ფეხზე თასმის შემოხევეა); ში მ ლ. მანახევე დასახევევი, (შემოსახევევი. ~ ბაშეინეირ ქელლაზე მანახევე უინეირ

(თავზე მოსახვევი ძეწყვია).

შღრ. მოხენნაა.

მოხენნაა მოხვევა, დახვევა, შემოხვევა (ეხვევა). ~ რზრვის (ეხვევა); ნიჩაფს ერ სკელ გროლ მოხენნი (|| მოხენნი) (შემოხვევა).

შღრ. მოხევაა.

მოხიბლაა მოწამვლა, მოშხამვა. ~ ვეზირმა ვაშლევ მოხიბლა, ნაჰამევ (ვინც ჰამა) დააგოცნენ; თავ მოთხიბლაე (თავი მოუწამლავს); ამლამ ის ჩონზე ფლავ მააღელი (ამლამ ის ჩვენ ფლავს მოგვიტანს), თქონ არ შჰამოთ, ჩონ თავ მოხიბლაე უნდ (ჩვენი მოწამვლა უნდა); მ ი მ ლ. მოხიბლულ მოწამლული, მოშხამული.

ნ. ხიბალ.

—**მოხიბვლა** მ ე ნ თ., ხიბლვა გრძნებით შეეპკრავ, დაენასავ ჩ უ ბ.; მავ ხიბლვა გაუფუჰდება, აეპრება (რძე) კ ა ი შ.

მოხიზაა, **ვახიზაა** 1. გატეხილი ჰურჰლისათვის (უმთავრესად თიხის ჰურჰლისათვის — ქვევრებისათვის და სხვ.) ხიზის (ნ.) წასმა, რომ ღვინო, წყალი ან სხვა რამ სითხე არ გაუვიდეს. ~ განაგერ (გატეხილ) ჰურჰელს, ქვერს-რამს (ქვევრსა და მისთანას) რათარ (როგორ) ხიზენ, იც'ყაჰქეჩიმ ფიას (თიხს ჰონს) დაანაყე მრჰკამა (მაგრად), ვაჰხიზავ ქვერს-რამს; ჩონ ქვერ ვა-მტყროლ, მოხიზაე უნდ, ხიზ ვერ ჰქპაონვო (ვერ უშოულობ).
[სინ. ვაფიევაა].

—**დახიზვა** მ ე ნ თ., მოხიზავს კ ა ი შ.;

2. მსუჰანი ხორცის ჰამისას პირის ღრუს ჰონით ვასიჰვა. ~ ზროხი გორც რომ შეჰჰამ, სუჰან გორცს, ყბაში (პირში) შიგ ხიზავს ყბას, უგემაშინ იტყუნან — ყბაა მოხიზავ ან ვახიზავ ბითავე (მთლიანად). მოხიზაა (|| ვახიზაა) ჰემგიბე თჰმაა იკნეე (მოხიზვას ან ვახიზვას აი ამგვარ რამეზე ამბობენ); ზროხი ფიამ (ჰონმა) იციის ხიზ, ცხორი ღლმაეც ხიზავს.

ნ. ხიზ.

მოხიწიწევაა, **მოხიჰიჰევაა** დაჩიევაა, დაპატარაება, მობლუნძვა, დაბრუევა. ~ ეემ ყმაწულს თუ ყაავგორა არ აჰამ, ავალ საქნელი, მაახიწიწეველი (ამ ბავშვს კარგად თუ არ აჰამე, ავალ ვახდება, დაჩიავდება); უჰქმელოვით მოხიწიწე-ტლ, არ იზარდევ; ავადყოფოვააოც ინსან მოხიწიწეტლ კეპტევ (ავადყოფობისგანაც ადამიანი ჩიავდება), არ იზარდევ; ყმაწულ უტრჰიავ (ბავშვი უცემით), მოკუჰულ (მოკუნტულა), მოხიჰიჰეტლ (|| მოხიწიწეტლ) (დაპატარაებულა); ფაყლი ეერგაა წყლი ღვრდიბე მოხიწიწეტლ (ლობიოს ნათესის მწყრილი უწყლობით დაბრუეულა).

შღრ. ხიწიწ.

მოხლევია ნ. მოტლევიაა.

მოხორხლევია ნ. დახორხლევიაა.

მოხორღრჰვაა მოხედრება (ახვედრებს). ~ ერ სროენით ახორღრჰვს ყოფილ ტყუ-რს (ერთი ვასროლით ახვედრებს თურმე ტყვიას); მე დამშროლოვარ ('დავლილივარ', დავილალე), შენ ესროენ, მე ვერ მახანღრჰევარ (ვერ მოვახვედრებ); თუ იმამ გელ მავახორღრა (მოვახვედრა), დასაწრხარ (დაიწევი); ჰორწილში თუ თოფ არ მახანღრჰრს (მოახვედრეს) მამხალას, მამხალაა დანაჰერ (დამჰერი) კარ არ უღვესყ.

შღრ. მოხტომაა.

მოხტომა ერთბაშად ადგილიდან მოწყვეტა და გაჰტევა, მოჰურცხელა, უჭბად ვადაკარგვა. ~ ნავახტან (უცერად, ერთბაშად) მავხტოტა, წოტდა ეჰამათი.

— ხტოტ ჰ ა ნ.

მოხრუნჰვაა ნ. დახრუნჰვაა.

მოხტომაა 1. მოხვედრა (ხედება). ~ დათს ხტრე (|| ხტრვის) ტყუტო (დათვს ხედება ტყვია); ცხენ იმჰურა ეტარეოდა (იმგვარად დადიოდა). ფეყევ მიწზე არ ხტროდა (არ ხედებოდა); ბუნან მამხტო (მეშხე მოხვდა); ყმაწულს ოტლი ერ ჰტია, უსროენი, იმ ღეკაცი (ჰალის, ღვდაკაცის) გოზატრს (ნ.) მოხტომი ჰ (მოხვედრია), ვაგერულ; მ ი მ ლ. მანახტომ მოხვედრილი. ~ მანახტომ ტყუტე; ცეცხლ მანახტომ ჰიავც.

თალხდების, უეცხლო ჭიად თალხდების, კდრე (უეცხლოხვედრილი აბრეშუმის ჭიად წყალდება და უეცხლო აბრეშუმის ჭიად წყალდება და კედება); არმანახტომ: ქარ არმანახტომ ადგილ (ადგილი. რომელსაც ქარი არ ხვდება); წტმაა არმანახტომ ადგილ; გელ არმანახტომ ადგილი (ადგილი, რომელსაც ქარ ხელი არ მოხვედრია); თოდ მოხტომამა ნ. თოდ, მნიშვ. 1; ხათირში მოხტომამა ნ. ხათირ.

შდრ. მოხტორტოვა;

2. სადმე მოხვედრა (მოხვდება), სადმე უნებურად თავის ამოყოფა, უნებურად სადმე მოქცევა. ~ ე შუალეთ (შუათანა) ზამად იქ მოხტო (მოხვდა) სამუშაენელა (სამუშაოდ);

3. მოხლომა (მოხდება). ~ ემ ქალმა იცის. რაად მაახტომელი იმი თავზე (რაც მოხდება იმის თავზე).

მოგალევაა მოხალვა, შეწეა, მოხრაყეა; მოტრუსეა. ~ კაკალს ავალევენ (ხალავენ); თორნეში ჩანთევაში ჰებაა (ფიწლის) ან ჩალლუა (ცელის) ტარ ჰე (ან) სხო რამს ვაჯალეეთ (ვტრუსავეთ); მიმღ. მოგალეღლ. მანაქალევ შემწეარი. ~ მოვალეულ სოკოა; მოგალეულევ (მრ.) შემწეარ-მოხრაყელეობი, ნაირ-ნაირი შემწეარი საქმელი.

მოგდომამა გადახდა. გადაძრობა (საბნისა და მისთ.). ~ ვერან ზედათი მოძგდომი (საბანი გადახდია, გადასძრობია ზედ).

მოგეჩამა ნ. ვაგეჩამა.

მოგლევაა. მოხლევაა ხლება, შეხება (სელისა). ~ ტამპურა ჩალას (ნ.) მოწევი დროზე თუ გელ მააჯალ, შიგ ბუმბულ. მატყლ ვომოდის; ქოროვან თმა-შოვაში თუ ქორმა გელ მაახლა ქუჭულს ქორ ამბოეს ~ დოაქირ; თორნეში ჩანაკარ ჰატი გოგოლაა (ნ. ჰატი) გელ მოგლევიითავ (შეხებისთანავე) თორნეში ვარდე.

მოგნამა მოხენა. ~ ემ ადგილს მააჯნრხარ, მასლრხარ (მოხნავ და მოხვალ); მიინლ. მანაჯან მხენელი; ხნული; სა-

ხენელი; ზ მ ნ ზ. მააჯნრლა მოსახნავად. ~ წაქდნენ მინდორში მიწაა მააჯნრლა; იმგუტრგლივ მოჯნამ წრიულად მოხენა (იოქმის ძირითადად ბრინჯის დასათეს ადგილზე); მარამა მოჯნამ იგივეა. რაც იმგუტრგლივ მოჯნამ.

— ქნა ჯ ა ნ.

მოქუნჩამა ნ. ავუნჩამა.

მოქწევაა. მოსწევაა მოწევა (პაპიროსისა). ~ პაპრუსი მოქწევაა არ დაძთერგი? (პაპიროსის მოწევის თავი არ დაანებე?).

მოძწროვაა ნ. მოსწროვაა.

მოძწროვილ ნ. მოსწროვაა.

მზ- იგივე მო- ზმნისწინი ვე კომპლექსის ან მისგან მომდინარე მზ-ს წინა პოზიციაში. ~ მრველით (მოვედით); მზ-გოშრლრე (მოგვეშველები); ცოტა ზეე მზგრციე! (ცოტა რძე მოგვეცი!); მზ-ხწროდა (მეხვეწებოდა); მზგყარ (||მრვეყარ) (მოვეყარი).

მზვლან. მზვლ(ა)ნი ნ. მევლან.

მზზბბელ, მზზზბბლ მეზობელი. ~ ჩემ მზზზბბლმამ თეთრ (ფული) მამთხოვა; კაც მიდის, მზზზბბლევიანი (მეზობლები-საგან) თოდ მააქს; მზზზბბლა ერ ევალ კაც-დეკაც ყოფილან (მეზობლად ერთი ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი ყოფილა).

მზზზბბლოვაა მეზობლობა. ~ შენ ქულუკოვაათი მზზზბბლოვასთან ამრივ-დამრივ (შენი ცელქობით მეზობლებს გადაამრივ).

მზზრრ (მრ. მზზრრვ) მოზვერი. ~ მზზრრ დაკალ, იმი გორც აქამ შენ კაცს, არ მაადომელიავ (არ მოკვდებოა); მზზრრვი ილხია (მოზვერების ჯოგი).

— მეჭერ ჯ ა ნ.

მზმცხბრმა ნ. მემცხორეა.

მზმლათ, მზმლათ, მეელათ [აზ. მრ-კლთ] ვადა. ~ ემი გააქეთეველა ერ თრამ მზრლათ ვაზლევ (ამის ვასაქეთებლად ერთი თვის ვადას ვაძლევ); თქნ ერ დლე მზრლათ მემეცით, მეორედლე კი თქნ ნათქომს ავათიევაე (შევასრულებო).

მზრრეა, მზრრმა მეორე. ~ მზრრე სოფელ; მე მოაყუნ მზრრე დეკაც

(მე მოვიყვანე მეორე ცოლი).

მზრგ ნ. ნორგ.

მზრუნან ნ. მეულან.

მზრკამა [აზ. მზრკამ] მაგრად, ძლიერად.
~ დაჰქირა ისენ, მზრკამა დატრჷპა (ცემა); მზრკამა გაუფერდა; ე უოხ მზრკამა გატდრიც (მაგრად, რაც ძალი და ღონე მქონდა, დავკარი) ამაზე; მზრკამა (მაგრად, მტკიცედ) გააქეთ!

მზრლათ ნ. მზრლათ.

მრავალ ხომლი, შვიდი თითქმის ერთნაირი სიყაშეამის ურთიერთახლომდებარე ვარსკვლავის ჯგუფი. ~ მრავალში შუღ მასკულაა დანახაა კეპტეე (შეიძლება); მიხნეე (ნ.) მრავალთან გორცა (ახლოსა) მრავალთან ერთა (ერთად) დადის. მრავალ ჩამნათორბეზივი (ჩამოკიდებულებით, ჩამობურცულებით) ჩანს, ბუჩქ მასკულაას (ბუჩქა ვარსკვლავია, ერთად თავმოყრილია, გროვადაა), მიზან კი უერგაზედა (მწკრივზეა); მრავალ ჩასტლაში, დეკემბერში, ამბოვენ — ტახეე ერევის (მაკლებიან) სტრჷში (ნ. სტრჷა); მრავალ დაბადევაა ხომლის გამორჩენა ცახე. ~ მრავალ დაბადეე (ჩნდება) მაისის 20—25-ში. მაშინ გურგურ (გრგვინვა) იქნეე, წუშაა. დაბადევი ღამეში თუნდ დილა იყოს, თუნდ ღამეა, რახან გურგურ იქნეე, მაშინ იბადეე მრავალ. მიხნეე (ნ. მიხან) პატა მალე ბადღევის მრავალიზენი (ხომლზე ცოტა ადრე ჩნდება); „მრავალ დაბადევი წინა დღე ჰყურტენ მაყულჷ ეკლი ზოლს (მაყელის ყლორტს); ნიგრჷ ფოჩს და კაჷლი ფოთოლს და აყრი კარზეათიან (სხენის კარს ზევით) აჰკრენენ, შიგ აყარში ჰიასთან კი ერთ წალდს სდებენ, რადგან მრავალ დაბადევის ღამეა ზიმე ღამეას (მიმე ღამეა), ნუგაა (აბრეშუმის ქიის) მარტოკა დაბადევაა არ იქნევის“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— მრავალი მ ე ნ თ., მრავალი, მრავალანი შ ა ნ. ვაჟა III, მრავლიანი მ ე ყ.; მრავალანი ვარსკვლავი, რამელიც გათენებისას ამოდის კ ა ი შ.

მრულეა იგივეა, რაც ეგრიბ (2).

მრულოვაა ნ. სიმრულეოვაა.

მუ- იგივე მო- ზმნისწინი ვა კომპლექსის წინა პოზიციაში. ~ მუალ (|| მუეალ) (მოვალ); ვერ მუახრდრეე (ვერ მოვახვედრებ); მუამზად (|| მუეამზად) (მოვაამზადე); მუატყუე. (|| მუეატყუე) (მოვაატყუე).

მუან მავანი, ესა და ეს. ~ მუან კაც მამკლარ, ხუალ დაამარხენნი (დამარხავენ).

[სინ. ფულან].

მუაქ ნ. მოლეეაა.

მუგუზ მუგუზალი. ~ ცეცხლი მუგუზ; ფლავ დეშე დაყენევაში მუგუზეეს ამორმორევენ (ამორმორებენ); ბრუეს უჯან შავ მუგუზ (ანდაზაა = შაშვი); ჩემ მანაკალს მუგუზ გორნელდევის! (წყველა, სიტყე. - სიტყეით. - ჩემს მკვლელს მუგუზალი გაუნელდეს!).

— მუგუზალი, დაუხერხავი გრძელი შევა გ ი გ. თ ო ფ., ქ ა ე თ. (რაქ.), ნუგუზალი ი ქ ე ე (იმერ.).

მუგუზ მაყოლ (მაყოლ) იგივეა, რაც ზალი მაყოლ.

მულახილ ერთგვარი მოსართავია. ჯაქვზე (ან სხვა რამზე) ასხული ვერცხლის ფულეებისავე კეთდება.

მუზღურ [აზ.] ქირით აყვანილი მუშა. ~ ჩონ მუზღურ კადგორა მუშოივს. — მუზღურ მიზღური. მიზდი, ქირა, სარგო ჯ ა ნ.

მუზრუა [აზ. დიალ. მანზარ = პურის შესანახი ადგილი] გროვად დაყრილი, გროვად შენახული (თხილი, პური, ბრინჯი, ბზე, ფეტვი და მისთ.). ~ თხილი მუზრუა; პური მუზრუა; ჩალთუქი (გაუტყეავი ბრინჯის) მუზრუა; ფრტი (ფეტვის) მუზრუა; მუზრუში შაკრაა გროვად დაყრა, ერთად მოთავსება, დადება, დაწყობა. ~ „თამუქუს ზურკი(თ) ჰკრიან და ქრელ-გრილოში (მუნარეე ჩრდილში) ჰფენენ. ერთი დაფენეა-შეჰკნობის შემდეგ, მეორე დღეს ზროხაა არმანახტომ ადგილში (ძროხა რომ ვერ მივა, ისეთ ადგილას) მუზრუში ჰკრონ (აწყობენ. ათავსებენ, დებენ)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

მუზულაა 1. [აზ. დიალ. მუზულა = კბილის ტყვიელი] ღრძილების ავადმყოფო-

ბაა. ~ მუხულაა შაყრაში ღიზილევ უსივდევის, ულურჯდევის, სისხლ გომოოდის, ყბით (პირიდან) სულ მოდის;

2. (ზოგის თქმით) ყბაყურა. ~ ყმაწულს ცოტა ტყე ყბა-ყურ, მუხულაა მოდის, გადის (სახადია); მუხულაა დროზე ეყრევ ყმაწულს მუწუკვმ თაყზე, პირზეც.

მუთაჟკა [აზ. მუთაჟქა] მუთაჟა.

მუკენ ნიენიეებზე ჩალის (ნ.) დასამაგრებელი, ძალზე მოქნილი, წვრილი და გრძელი სახრე (შვინდისა, შვინდანწლასი, თხილისა და მისთანათა ნორჩი ტოტებისა). ~ მუკენს ჩალა კონაზე გადნარკომს (გადაკერილს) ებნევიან. ეეს ჩალას და კავეეს (ნიენიეებს) ერთმერთათან ამაგრეეს, ამბავს, ქულაგმა (ქარმა) ნუ გადაფრინას; მუკენ შუენდი, შუდანწლი, თხილი წიპლაკ (წერილი) ჰხოლენენ (აღმონაცენია, ყლორტებია), ჰაღულა (ადვილად) იგრიბევის, არ იგვირევ (არ ტყდება); ერ მუკენ ვაღვეამ სახლის გადახურვის დროს სახურავის ერთ მწკრივზე ანუ ერთ სიგრძეზე (ქვევიდან ზევით, საყვავემდე) ჩალის მუკენით დამაგრება და ნიენიეებზე შეკვრა. ~ ერ მუკენ გამილიავ ('ერთი მუკენი გავიტანე', ერთ მწკრივს ბოლომდე აყუკვი და ჩალით დავხურე, ერთი რიგი გვაათავე);] მუკენ შაკრაა იგივეა, რაც დამუკნაა. ~ მუკენ შამიკრაე (|| დავმუკენ; ობოლ მუკენ ნ. ობოლ.

შდრ. წიფხ.

— ჯ ა ნ., მ ე ნ თ., ჩალურის ლატანი საბა, ჩუბ.

მუმიან ერთგვარი წამალია, რომელსაც შეშინებულს ასმევენ. ~ მუმიან შავ საყიზივითავ (ყვივითაო), ერჟე (მხოლოდ) შანაშინეეს ალენენეენ.

მუტრუა [აზ. მუჭრუ] კიღობანი, სკივრი. ~ ქალ მუტრუში ალავეეს თავი გკეთულ ჟეაზს (მზითევს); მუტრუა სხოას (სხვაა), კიღობან სხოას. კიღობან ხით (ხისაგან) დამზადებულ, თავისივ ხი ნაყიშე (სახეობი) აქ. მუტრუა განაყიდ კინეით დაქრეველევული (გა-

საყიდი რკინებითაა დაქრელებული); ქრელ მუტრუა.

მურაკ იგივეა, რაც ზალღი ტყიმაღ. — კ ი რ., მ ე ნ თ., მ ა ყ.

მურაკნაან მურაკით დაფარული ადგილი (ნ. მურაკ).

მურდაღ წისქვილის საღვარეში ჰორი-ზონტალურად დადებული ხის გრძელი და დიდი ძელი, რომელსაც ეყრდნობა წისქვილის ბორბალი ღერძიანად. ამაზევე არის დამაგრებული წისქვილის ყური (ნ. ცუტკულ: ცუტკულუ ყური). მურუხი ქჭაა დიდი ლოდია სოფ. კახში, რომელიც, ხალხის გადმოცემით, ნიღვარს მოუტანია.

მუტმუტ ბუტბუტი, ბურტყუნი (გაჯაერებით), ბუზღუნი. ~ ჰაბე (რატომ) მუტმუტრევსა, ჰაბე გამწყურალავ; მ ი მ ღ. ნამუტმუტ ბურტყუნა, ბუზღუნა, მობუზღუნე (ადამიანი). ~ ჩონ ქალ ნამუტმუტ ინსანიავ (ბუზღუნა ადამიანიო).

მუტულ ბუტული, ბორას მატლი, საქონლის ტყავქვეშ ბუღობს. ~ მუტულ ბუზისაღი რამ (ბუზის მსგავსი რამაა), ზროხას ეკრზე (საქონელს ეკვრის), ზროხაჲ მიიხორწევ (მირბი).

— ბუტულ ჯ ა ნ., მ ე ნ თ.

მუფტა, მუფთა [აზ. მუფტა] მუქთად. ~ სამ წელს ნრქროვაა მუფტა მიქნი (მოყამაერიეობა მუქთად გამიწევი); მუფტა ვინარ, სჟამ პურს.

მუქახარ ქალის შარვალი (ინგა ლოების ეროვნული ტანსაცმლის ქვედა ნაწილი).

[სინ. მიფხავ].

— მუქახარნი შარვლის ტოტები კ ი ნ კ. ხეეს.

მუყან [აზ. მავამ] მოტივი, ჰანგი (სიმღერისა); დიღღი მუყან სპეცი აღური ჰანგი, რომელსაც უკრავენ მუჭურნეები ქორწილის ღღის დიღას ხალხის საქეთოდ შესაგროველად; ზად გამნაყონ მუყან ქორწილში ჯადღელის გამოსაყვანი ჰანგი, რომელსაც მუჭურნეები უკრავენ; ნაშიპრ მუყან საყ-

კვაო ჰანგი; საარი მუყან იგივეა, რაც დილილი მუყან.

მუშაბაზა [აზ. მუშაბაზ] სანთელში ამოცელებული ანუ გასანთლული ნაქერი, მიცელებულის სახეზე დასაფარებულად. ~ ინსნი (ადამიანის) მოყდომამი ცუნს (ციელს) აღნოვენ ჟამში, შიგ ადგევენ აღს (ნარმას), არნაგმარეეს (უხმარს), ახალს, ცუნში ასრელებენ, ომოჰტანენ (ამოაჰეთ), აზროვენ, გმეუ, ცივდევის; მევდანი (მერმე) კლრი უბაზე (პირზე), ჰე (ან) პირზე (სახეზე) ადგევენ.

— შ ა ნ. რეც., ლიფი, სანთელში ანუ ფისში გავლებული სამოსელი, რომ წყალი არ შეუვიდეს ჩ უ ბ., ნ ი ჟ.

მუშოივაა, **მუშუოვაა**, **მუშოვაა** მუშაობა. ~ თუ ემეურა სამუშავენლხარ, შენ თაე შაანახეეარ (თუ ამგვარად იმუშავენ, შეგინახაე); ემ ქალი მუშოვი ჰალზე (მუშაობის დროს) ემათ შინ მოდის ერ კაც; ექ მუშოვითი ჰეჩრამ ვერ მამაგვე (ვერაფერს იშოვი); მ ი მ ლ. არნამუშაე(ნ) უმუშეეარი, ვინც არ მუშაობს ~ ჰაბე მუშორესა ე გადაა ექთონ? (რატომ მუშაობს ეს 'ვაეი ამდენს?) — მა, არ იმუშორესა? არნამუშაენ ინსან ილოცეეს, არნალოც ინსანმა გარაქ იმუშაეას (ის კაცი, რომელიც არ მუშაობს, უნდა სწავლობდეს, და, რომელიც არ სწავლობს, ის უნდა მუშაობდეს); ნამუშაე(ნ) მომუშაეე; ნამუშეეარი. ~ ჩემ დედაა კაცივი (კაცივით) ნამუშაე (მომუშაეე) დეკაც (ქალი) ყოფილ; მებარეეე ბარით ნამუშაენ ინსნეენი (ბარზე მომუშაეე კაცები არიან); მე ჰექთონ (ამდენს) მუშოეე (ემუშაობ), ე ჩემ ნამუშაე (ნამუშეეარი) სა მიდისა? ზ მ ნ ზ. სამუშოეეე-ლა, სამუშოეეელა; სამუშაენელა სამუშაოდ. ~ წაჭდნენ მამულში სამუშოეეელა (|| სამუშოეეელა); ნამუშაენ ადგილ მუშაობის ადგილი, სადაც ვინმე მუშაობს. ~ შუალეთ შამაე დიდ ზმი ნამუშაენ ადგილში მოხტო სამუშაეეელა (შუათანა მამე იმ ადგილას მოხვდა სამუშაოდ, სადაც უფროსი მამა მუშაობდა).

მუშტავაა „ბალახია სქელეროიანი, რომელსაც ფოთლები თანმიმდევრობით ძაბრივით აქვს შემოხევეული და შიგ გროედება ხოლმე წვიამის წყალი. ხშირად ხტუქისთვის (მეხთუე კანიდან) ამოსვლის დროს ქიაა ფურცელს არა სკამს, ამის წინააღმდეგ მუშტავაა წყალს ასხმენყ“ (შ ი ნ ა მ რ ე ვ ე.).

მუშტულუდ [აზ. მუშტულუე] სასიხარული ამბავი; **მუშტულუდ ექცაე** სასიხარულო ამბავს აუწყებს. ~ კაც ნადიროვაათი მოსტულაში ეგებჩიად დეკაც (ბებია ქალი) მიე (მიდის), ორნიმ ყურეეს იქერაეს, მუშტულუდ ექცაე; **მუშტულუდ ქნაა** მიხარება, რაიმე სასიხარულო ამბის უწყება. ~ მუშტულუდ მიქნი, უთხარ, რუმ გადაა (მიეახარე, ვუთხარი, რომ ვაეია). **მუშტულუდჩი** მახარობელი, სასიხარულო ამბის მაუწყებელი.

ნ. მუშტულუდ.
მუშოივაა ნ. მუშოივაა.
მუჩაქ [აზ. მილჩაქ] კოლო.
— მუშლი ჯ ა ნ.

მუცელ: 1. ~ ვარცხლი მუცელ ნ. ვარცხლ; **მუცელ** აქ იგივეა, რაც ზომედი (ნ. ზომეა, მნიშე. 2). ~ ე დეკაცს მუცელ ჰქა? (ეს ქალი ფეხბმომედაა?); **მუცელ გადაგდევაა**, **მუცელი გაფრევაა** მუცლის მოშლა; **მუცელ ნატარ** ნ. ტარევაა, მნიშე. 1; **მუცელ წაგლომაა** იგივეა, რაც მუცელ გადაგდევაა; 2. **კუქი**. ~ **მუცელ მოსწევაა** დაწეული კუქის იწევა. ~ **მუცელ მოსწევაა** მინდ, მუცელ ჩამეარდნი (კუქის ამოწევა მინდა, კუქი დაწეული მაქეს); **მუცელ ჩავარდნაა** კუქის დაწევა.

მუცელაა ლორმუცელა. ~ დიდ მუცელ რუმ აქ ინსანს (ადამიანს), უგემას (აი ამას) ეტყუნან მუცელაა; **მუცელაა** სუნაე ინსანი (მსუნაეი ადამიანია), ბევრ ნაქამ (ბევრის მქამელი).

მუწუა: ტაბლი მუწუა ნ. ტაბილ.
მუქაკინაა ადრე, უდროოდ დამაყებული დამეული. ~ დამეველ თავი დროათი ადრ ნუმ (როცა) დამაზრე, მუქაკინაა ეტყუნან.

მუჭურ [აზ. დიალ. მუჭურ] ერთი წლის მამალი თხა.

მუხი კურკაა (მ. კურკოა) იგივეა, რაც კურკოა, მნიშვ. 2.

მუხი (მუხაა) ჭიაა ერთგვარი აბრეშუმის ქია, რომელსაც თუთის ფოთოლს კი არ აკმევენ, არამედ მუხისას. ამგვარი ქიისაგან უხარისხო პარკი კეთდება, ამიტომ ახლა თავი დაანებებს მის მოყვანას. მუხის ჭიის მოყვანის წესი სრულიად განსხვავებული იყო. ~ მუხი ჭიაა დიდ პარკს ქნიდა (აყეთებდა), თუთან ბოყკიას (ნ.) მინგავედა (ჭგავედა). ამას კოქპევეში ინახავდნენ. კოქპევეში წყალს ასხამდნენ, ერ ბუთალს უდრდნენ (ერთ ტოტს უდებდნენ), ჭიააც იმაზე გადიოდა. მემლნი (მერმე) სხო ბუთალს აზლევდნენ (შეუღვამდნენ), ზოლ (ძველ) ბუთალს ამააქდნენ (ამოიღებდნენ), აგდევდნენ. ხუთქიბე ომოსლას (ნ.) უკან ბუთალს აღარ უცლუდნენ იმიბე, რუმ (იმიტომ, რომ) ჭიაა ზაფევე ფეყევი ნუ გოტდესავ (ფეხებზე არ მოსცილდესო), ნუ გაფუჩიდესავ, ააქვე ფოთოლზე ქნიდენ. ცეცხლ ემას არ ეკირეოდა, არც სახლ. აჩულში (ალაჩოყში) ინახდნენ. კაა დიდ გელურ (მოსავალი) აქონდა ემას. ეს კოქპევი აჩოლში იდგა. ბევრ კეპტეოდა ერთა (ბევრი იყო ერთად).

მუხურ ტოპ. მინდერის სახელია საინგილოში, სოფ. ხარაბთალასთან ახლოს.

მუკლ 1. მუხლი; მუკლი კოქანაა იგივეა, რაც კოქანაა, მნიშვ. 1; მუკლი კორ იგივეა, რაც მუკლი კოქანაა. ~ ბჰთჰმ შიპროვენ. მუკლი კორრჰზე დგევიან (ყველა ცეკაეს, მუხლის კვერებზე დგება). — კჰერი, მუკლის კჰერი ქაჯ.; მუკლის კჰერაი გიგ., თოფ., ქავთ. (მობ.);

2. ამოხვეული ძაფის პატარა შეკერა, შუალში გაკანძული. ~ მუკლ გაქეთევაა.

მუი იგივე მი- ზმნისწინი. ~ მუველ (მიველი); მუაქთ (მიგვაქეს); მუეც (მივეცი).

მუე, მუეის ნ. წასტლაა, მნიშვ. 1.

მუნქუმ [აზ მუნქუმ=შესაძლებელი] შესაძლებლობა. ~ მუნქუმ არ აქ (შესაძლებლობა არა აქვს); გადაასლოლ მუნქუმ არა (გადასვლის შესაძლებლობა არაა). **მუნქუმსუზ** [აზ. მუნქუმსუზ] აუცილებლად. ~ შენ ქალ ჩემ გადიბე მუნქუმსუზ (სათხოვენვართ (შენს ქალს ჩემი ვაჟისთვის აუცილებლად ვითხოვთ); ფურ მუნქუმსუზ დააქლას.

ნ. მუნქუმ.

მუბტუფლინდელ ძველებური. ~ მუბტუფლინდელ ინსან (ძველებური ადამიანი); ჩონ სახლ მუბტუფლინდელა (ძველებურია).

6

ნააეაბ [აზ. ნა აყანბ] რატომ, რა შემთხვევის გამო. ~ ნააეაბ დააბრუნდი?; შენ ნააეაბ უთხარ ემ ქალს ჩემ ნათქომ?; ნააეაბ არ მაჩიევი? (რატომ არ მიმხელ?). **ნაარამაა, ნაპრამაა** [აზ. ნეპრამ] იგივეა, რაც სადლობელ; ნაარამაა დაღჩოვაა იგივეა, რაც სადლობლი დაღჩოვაა (ნ. სადლობელ); ნაარამაა ვაზ იგივეა, რაც სადლობლი ვაზ (ნ. სადლობელ).

ნაბად: ნაბად დაგევაა მატელისგან ნაბადის გაკეთება, ნაბადის მოთელვა; ნაბადი უალიბ ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1.

ნაბადა პარკ იგივეა, რაც შავონგლილ პარკ (ნ. შავონგლაა, მნიშვ. 1).

ნაბათ [აზ. ნაეაბთ] ჭერი, რიგი. ~ ნუ-ალ მის ნაბათია მასსოლა? (ხვალ ვისი მოსვლის ჭერია?); ნაბათ მოდის პატრა ზმაზე; ზ მ ნ ზ. ნაბათ-ნაბათი რიგრიგობით. ~ ისენ ნაბათ-ნაბათი ისინევდნენ; ზროზი ნაბათ სოფლის მეკომურთავან ნახირის სამწყესავად წასვლის ჭერი; ჩეულებრივ, მენახირედ სპეციალური პირი ჰყავთ გამოყოფილი, რომელსაც სოფლიდან ყოველდღე ერთი გამყოლი ახლავს. ეს გამყოლი ერთ დღეს ერთი ოჯახიდან მიდის, მეორე დღეს — მეორე ოჯახიდან და ასე რიგრიგობით ყველა ოჯახს უწევს ჭერი. სწორედ

ამ ჯერს ზროხი ნაბათ ჰქვია. როდესაც რომელიმე ოქახს მისი ჯერის მოსვლის დროს მწყემსისათვის ამგვარი პირის გატანება არ შეუძლია, მაშინ იგი გარკვეული რაოდენობის ფულს უხდის მენახირეს; ნაბათ ქნაა მორიგეობა. ~ ამ შტლევო, ჩონ მენაგეს, რაჟსა, არვი (რა არის, არ ვიცი), აფუჩეეს, თქრნ ნაბათ ქენით (იმორიგეეთ), ლამ-ღამ უყარავლით!; ნაბათ ჩავარდნაა ნ. ჩავარდნაა, მნიშვ. 2; ნაბათში ჩაგდევამ რისამე რიგის დაწესება. ~ მოა ნაბათში ჩოვადლოდ ეშაქიბე წყალ და-ლევენეა! (მოდი, ვირისათვის წყლის დაღვეინების რიგი დაწესოს!).

— შ ა ნ. რეც., ნომბათი ს ა ბ ა ნ. ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ხ უ ბ., ნომბათობა ძ ო წ.

ნაბიფოვარ, ნაბიფარ 1. ნაბიქვარი, ბუ-ში.

[სინ. ბიე, მნიშვ. 2];

2. იგივეა, რაც ბაჯალაა, მნიშვ. 3. — ბუში გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ლეჩხ.).

ნაბუთ ნაბოლარა, კოყანდარი, პატარა, სუსტი. ~ ნაბუთ ცხენ; ნაბუთ ქათამ; ნაბუთ ყმაწულ (ბავშვი).

— ნაბუთა ჯ ა ნ.

ნავახტან [ახ. ნავაქნან] უეცრად, ანაზ-ღად, მოულოდნელად. ~ ნავახტან აგონდევის ჩობანი ნათქომ; ერთი ნავახტან შინაა კარ ილეი (იღება); ერ ზალ (ჩაალი) სახლს უკან იბანევის ყოფილ (იბანს თურმე). ნავახტან ზედ მამამთილ გადის (მამამთილი თავზე წაადგება); ცხენ ნავახტან ფხტევის.

— შ ა ნ. რეც.

ნაგროშ, ანაგროშ მსხვილად დაფქული, დაროშილი, დაღერლილი მარცვლეუ-ლი. ~ კორკოტს აქეთვეენ პური ნაგროშით; ღორი ნავალაა (ნ.) ქერის, მინდის ანაგროშით კვებენ (კეთდება). შ რ ო შ.

ნადია ნადი, მამითადი. ~ საღმრთე თხილ დარჩევი ნადია მაქ; დღე სახლი დაშ-ლი ნადია მაქ. სამ დღეს უკან აყენე-ვი ნადია მექნევ; სახლ აყენევი ნა-

ღიში დილ ხალს — დიდ-წრტულს ვე-ზახოდით; ჰენგილავეე (ინგილობე) სა-ხლევს ან თავი გელით, ან ნადიით დგამენ; „კირის გამოსაწვავად ქვას აგროვებენ და ზიდავენ ურმით. ან საკე-თარი ძალით. ან კი ნადიით“ (შ ი რ ა მ ნ ე წ ე.); ნადია ქნაა ნადის მოწ-ვეე; ნადის გამართვა; ნადია ჩედის ნადს იწვეეს; ნადს მართავს. ~ ჩონ მზზრბელ სამკლი ნადია ჩედის; სახლ აყენევაში (ნ. სახლ) ნადია ჰჩრდიო-ლით.

— ნადი მუშები, რომლებიც უსასყიდ-ლოდ ემპარებოდნენ ვისმე ყანაში და და სხვ. ქგლ (ძვ.), მუშაენი შეყრილი ს ა ბ ა; მუშაეობა მრავალთავან, ზოგადი მუშაობა გლეხთაგან მიწისა, ვენახისა ჩ უ ბ.

ნადირანვე ან თ რ ო ჰ. ნადირაშვილები გეარის შთამომავალი.

ნადიროვაა ნადირობა; შ მ ნ ზ. ნადირო-ვან, ნადირუვან. ნადირობან სანადიროდ. ~ ე კაც მიდის ნადიროვან; გუბში ღო-რეე გააბანელ დროეს (გასაბანი დროა) ეხლა, ნადიროვან ევხლა ბებურ მიდოან; შენთან ნადირობან წასტლაში ოინსანს ხათაა არ დააკლდევე (აღამიანს ხიფათი არ ასცდება) (სინ. სანადირეველა). — ნადირობ წახვლა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (მოხ.).

ნავ 1. საწნახელი. ~ ყურზენს ნავევში ლაგენ (ქულეტენ); ყურზენ დალაგა-ში ნავში აწყოვენ ყიტევს (ნ. ყუტ) ზედაით კარაზანას (ცოცხანას); ნავს ქეერზე აყენევენ; ნავ დაშლაა ყურძ-ნის დაწურვის შემდეგ საწნახელში ჩა-წყობილი ჯოხებისა და ზედ დაფენი-ლი ცოცხანას ამოღება-ამოლაგება. ~ დალაგაა გათიევას უკან კარაზა-ნას, ყიტევს ნავით ამაქრან (ამოაქეთ), ემას ებნევიან ნავ დაშლაა; ნავ ომოყ-რაა საწნახლის გასაქეთებლად ხის მო-რისათვის გულის ამოღება, ამოთლა.

— შ ა ნ. რეც., შ ა ნ. ვაეა II; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); მ ე ნ თ., ხ უ ბ.;

2. საქონლისათვის ალაფის მისაცე-

მი ხის კურკელი.
ნავალაჲ [აზ. ნავალა] საქონლის საკმელი, ქერისა და სიმინდისაგან შემზადებული. ~ ქერს ფქოვენ დუდრუანა (მსხვილად), კამეჩევს ზუგა კოლა (ბზის ნაცელად) უყრიან, ემას ებნევიან ნავალას; ღორი ნავალაჲ ქერის, სმინდის ანაგროშით (ნ.) კეპტვენ (კეთდება).

ნავთ ნ. შავ ნავთ.

ნაველელ (1) ჩრჩილი. ~ კაფგორა (კარგად) შაანხ ტამსომოზ (ტანსაცმელი), ნაველელა არ კამას!

ნაველელ, (2), **ნამღოლ**, **ნამღელ**, **ნაუღელ** ნალველი. ~ ჩონთან ბეერ განაცხელებს (ვისაც ხშირად აცხელებს) დათი (დათვის) ნაველელს ვალევენეთ (ვასმევით); ყმაწულს შეეშინდა, ნამღელ გოჭტყრო (ნალველი გაუსყდა).

— ნაღღელ ქ ა ნ., ნამღელი კ ა ი შ., ნაველელაჲ კ ა ჯ., ნაველელი ხ უ ბ.

ნავლლოვიაჲ, **ნაღლლოვიაჲ**, **ნამღლლოვიაჲ**, **ნავდლოვიაჲ** ნალვლობა (ნალვლობს; ნანობს). ~ შენ ნუ ნავლლოვ; თავი შუღლი დაკარგას ეემდრომდინ ნამღლლოვს; ჩონ გადაჲ (ეაჯი) ნიშანნუხბე (დანიშნულზე) ნამღლლოვს; ექ მინც (ეინც) შავ (შევა), ინაღლლევს, მინც არ შავ, ისიც ინაღლლევს.

— ინაუღლებს: არა ინაუღლაჲ არ ინაღლა, არ შეიმჩნია დ ო ლ.

ნავჩაჲ [აზ. ნოვალჩა, ნოჩა] ღარი; ცუცქუღუ ნავჩაჲ ნ. ცუცქუღუ.

ნაზირ ნაძირი, ჰიაობის შემდეგ დარჩენილი თუთის ხის ფოთლის ღეროები, ფოთლოვანი კოტები, რომელსაც უმთავრესად კიტრის, ლობიოს და მისთ. ნათესების ასასარავად იყენებენ. ~ ჰიაჲ ერ კურუა (ერთ კვირას) ან 8-9 დღე ქნის (ნ. შაქნაჲ), მევლან (მერმე) ნაზირ ძყრუთ (ყყრით), ერ პირში კონეჲ ჰყარავთ. ემ ნაზირით ვინ ფაყლაჲ (ლობიო) შაფიჩხან, ვინ კიტრ; წყარუმალს (ნ.), გმელ-გმელი ფიჩხი ნაგეჩევს, ნაზირ-ნაზირს აგურუვენ ცეცხლებე (ცეცხლისათვის), თორნეჲბე (თორნისათვის); ნაზირი ფაყლაჲ ნ. ფაყლაჲ.

— შ ა ნ. რეც., ჯ ა ნ. 124, ნაძირი მ ე ნ თ., შ ა რ ა შ.

ნაზირალ 1. ნაძირალი, კურკელის ძირზე დარჩენილი ლექი, ნალექი, რისამე ნაშთი. ~ ნაზირალ წყალ; თუნგი ნაზირალ არ ჩააწურო; ბეჭეზი დულევაში ქობი ზირში დარჩომილ ნაზირალს წურენ თორბით;

2. ქონის გადადნობის შემდეგ ფსევრზე დალექილი მარილიანი ნარჩენები, რომელსაც საკმელში ხმარობენ მარილის ნაცელად. ~ ქონ დადაღას უკან ქობში ჩევის ნაზირალ, წითელ ფერი კეპტვენ (წითელი ფერისა).

ნაზოლარ, **ნაზორალ** ნაგერალი, მოსაველის აღების შემდეგ მიწაში დარჩენილი ან დაცვენილი თესლიდან ამოსული მცენარეულობა (ბოსტნეული, ყუნა და მისთ.). ~ ჩონ დილიგი თახტაში (ჩვენი ბოსტნის კვალში) კაჲ ნაზოლარ ხახ მოსულ.

— ნაძველაჲ წინა წლიდან დარჩენილი ბოსტნეულის ამონაყარი შ ა რ ა შ., ნაგერალი დაუთესლად მოსული ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ნაგერალაჲი მ ე ნ თ.; აღებულ ყანაში დარჩენილი კირნახული, რომელსაც საგანგებოდ ექებენ და აგროვებენ შ ა რ ა შ.

ნაზურგალ ხნულის შუაგულში ერთმანეთზე მიწყობილი კვლების შემალეებული ნაწილი; **ნაზურგალ** შაკრაჲ იგივეა, რაც დანაზურგლევაჲ.

შღრ. ნალარ.

— ნაზურგი მ ე ნ თ.

ნაზუქ: შენ ნაზუქ ჰახან მქომთა? ნ. ჰახან.

ნაზუქე: ნაზუქე ადგილ ნ. მოზუქევაჲ. ნათაგარ ნათაგერი.

ნათლიოვიაჲ ნათლობა. ~ ნათლიოვის დღეს სახლი პატრონ თავი ნათესავეს პატიოვს; ზ მ ნ ზ. ნათლიოვან ნათლიად. ~ ნათლიოვან მინ საქნელა? (ნათლიად ვინ იქნება?)

ნაკაკან მოკაკანე (ქათამი). ~ კორცხ დაადრეველ დროზე (ვეერცხის 'დასადღებ დროზე', დადებისას) ამბოვენ — ნაკაკან ქათამივ.

ნაკალოვან. ნაკალოვე ადგილი, სადაც წინათ კალო ყოფილა. ~ ზრლათ (ძველად) კალოვე (კალოები) ნემ (რომ) ყოფილ, იმ ადგილს ეტყუან ნაკალოვან ადგილ.

ნაკენჭალ ნ. ნაკონჩხალ.

ნაკენჭლიან ნ. ნაკონჩხლიან.

ნაკერ: ნაკერ ქნაა იგივეა, რაც ნაკერ ომობევაა (ნ. ომობევაა, მნიშე. 1); ობოლ ნაკერ ნ. ობოლ.

ნაკონჩხალ, ნაკორჩხალ, ნაკორჩხალ, ნაკონჭალ, ნაკენჭალ ნეკერჩხალი.

— ნაკენჩხალ ჟ ა ნ., ნეკენჩხალი ს ა ბ ა, ნეკორჩხალ მ ა უ., ნაკერჩხალი ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

ნაკონჩხლიან, ნაკორჩხლიან, ნაკორჩხლიან, ნაკონჭლიან, ნაკენჭლიან ადგილი, სადაც ბევრი ნეკერჩხალი იზრდება. ~ თაში (მთაში) ვასტლაში თუ ბოლ (მრავალი), ბეტრ ერთა ნაკონჭალ დაგუბტო (დაგვიხვდა), იმაშინ ვამბოეთ — ნაკონჭლიან.

ნ. ნაკონჩხალ.

ნაკონჭალ (1) ნ. ნაკონჩხალ.

ნაკონჭალ (2) ვაშლის, მსხლისა და მისთანათა ქამის შემდეგ დარჩენილი გული, გადასადგები ნაწილი.

— ნალინჯალა წ ე რ., ნალინჯარი, ნალინჯალი, ნალინჯარი გ ა ჩ., ნალინჯალა ძ ო წ.

ნაკონჭლიან ნ. ნაკონჩხლიან.

ნაკორჩხალ (1) იგივეა, რაც ნალორდალ.

ნაკორჩხალ (2) ნ. ნაკონჩხალ.

ნაკორჩხლიან ნ. ნაკონჩხლიან.

ნაკორც (მრ. ნაკორცევე, ნაკორცრე) ნაკუწი, პატარა ნაკერი, ნაგლჯი (ქსოვილისა, ტყავისა და მისთ.). ~ ერ პატრა ჩითი ნაკორც მემეც, პერანგს ბაგალაა ჩოტგოლ (ბარტყს ჩაეულდამ); ნაკორცრეთ ეკოამებ (თოჯინასათვის) კაბაა შამიყერი; ბანდეე (ნ. ბანდ) ნაკორცევიზგნი კეპტეე (ნაკუწებისგან კეთდება).

ნაკუნწ კვანძი, ნასკვი; ნაკუნწ გაკეთე-

22.

ვაა გამონასკვა (ძაფისა და მისთ.); ხახი (ნუგრუტ) ნაკუნწ იგივეა, რაც ნაწნავ.

ნალოც [რუს.] გადასახალი.

ნამატ(ურ) წინდის ქსოვის დროს წინდის ის ნაწილი, საიდანაც თანდათან უმატებენ თვლებს, ნამატი ნაწილი (წყერიდან დაწყებული ეიღრე თითების ადგილი გათადებოდეს).

— ნამატი მ ე ნ თ., ნამატები წ ე რ.

ნამგულ: ნამგულ კოქ ნ. კოქ.

ნამდომ ნ. ნდომაა.

ნამდომეურა ნ. ნდომაა.

ნამეტნაე ზედმეტი. ~ ნამეტნაე თეთრ (ზედმეტი ფული) არ მაქ, თუარდემ (თორემ) მოქცემდი, მექირეე (მექირდება) თუთან.

ნამუღ 1. იგივეა, რაც კუღ, მნიშე. 1.

— შ ა ნ. რეც., ნაკული გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (გულამაყ.); ძ ო წ., კ ა ი შ.; კალოზე მარცვალნარევი ბურღო ქ ი ნ ქ. ხეეს.; ხრილი, წისქვილის ქვის გარშემო დაშთენილი ფქვილი ჟ ა ნ.;

2. ნამუღ არაუ იგივეა, რაც კუღ, მნიშე. 2.

ნამულლოვაა ნ. ნაეღლოვაა.

ნამუაა ნამჯა. ~ ნამუაითი ნექან სწწწნ (ნამქისაგან ქილობს წწწწწ). [სინ. ქეშან].

— ნამჯა მ ე ნ თ., შ ა ნ. ევა II, ნამჯი ჩ უ ბ., ნამჯა, ლამჯა ქ ი ნ ქ. ხეეს.; ბრჯა, მჯა ერთბამად ძნეული ს ა ბ ა; ბჯა ზეინი ძნისა ქ გ ლ.

ნამლლ, ნამლელ ნ. ნაეღელ.

ნამცროვ მომცრეული, დაკრფის შემდეგ დარჩენილი, ნაბოლარა (ხილი, ბოსტნეული და მისთ.). ~ სხლი ნამცროვ, შუნდი ნამცროვ; ნამცროვს აგრუეეს მენაგვი; ქლიაი ნამცროვ-მამცროვ ეყო, მუაგრუე, ჩემეველ; ნამცროვ დავაგრუე ხახის.

— ანაგერა ე ლ.; გონგორა რთელის შემდეგ ეენახში აქა-იქ შემთხვევით დარჩენილი ყურძენი მ ე ნ თ. ნამეზა

რა ძოწ.; ნაგერაი აღებულ ყანაში (სიმინდის მოსავლის აღების შემდეგ) დარჩენილი ჭირხაული, რომელსაც სა- განგებოდ ეძებენ და აგროვებენ შა- რ ა შ.

ნამწოვ ნამწვაეი.

ნანაჲ [აზ. ნანა] დელა.

— ჭ ა ნ., ნე ნ ა ლ.

ნანატრ(ევ), მანანატრ(ევ) ნანატრი, სა- სურველი. ~ ჩემ ნანატრ ქალ.

ნანდომ ნ. ნდომამა.

ნანდომურა ნ. ნდომამა.

ნანდომურა ნ. ნდომამა.

ნანდომყართა ნ. ნდომამა.

ნაბ ხიდან ან ქვიდან ატყეჩილი პატარა ნაჭერი. ~ ნაბ ქუბათი, ხეათი პატარა ანაყრომ (ამძერალი) ნაჭერი (ნაჭე- რია); შიშას ტულდ ლოპკარ, ნაბ აპყრდა (ამძერა); ქუბათი აყრომილ (ამძერალი) პატარა ნაბ თოლში მომხტო (მომხვდა).

ნაპარ: ნაპარ ქნაჲ იგივეა, რაც ალოყ- შაჲ. ~ ნაპარ ქნა (წაიხმესა); ნაპარ უქნი; ნაპარ ჩელის წაიხმესებს.

ნაპერ, ნეპერ 1. ქაფი, პერი. ~ გორც მოხარშაში პირზე (ზედაპირზე) ნაპერ იგდევს (ქაფს იყენებს); ლუნეჲ ქვერ აგდაშიც კეპტევ (არის) ნეპერ;

— ნეპერ ჭ ა ნ., ნაპერი ქ გ ლ (ინ- გილი), პერი უ თ უ რ გ., პერი ქაფი; ოფლი ქ ა ჭ.;

2. რძის, მაწვნისა და მისთ. ზედაპირ- ზე მოყენებული ცხიმი. ~ ნაპერ ლოვ- ლაზეც (ნ.) იგდევს;

3. ღუეი, ღორბლი; ნეპრევ გ(ო)- დმოყრაჲ (დაყრაჲ) ღორბლების გაღ- მოყრა. ~ ერ რაქთონ ლაპარიკოვს, ერ რაქთონ ლაპარიკოვს, ნეპრევ პყრის.

შდრ. ქოფუქ.

ნაპირალ 1. ნაპირში, განაპირას, კი- დეზე მყოფი; განაპირა ადგილი, კიდე. ~ ლელი პირზე ნაქნარ (მყოფი, მდგო- მი) ხეჲ, სახლ, ჰე(ან) სხო რამ არის ნაპირალ; მეწაგში ჰე დილითგ- ში (ბოსტანში) ნუმ (რომ) შაადი- ხარ, პირში ხეჲ არის, ეეს ნაპირალში ყოფ (მყოფი) ხეჲს (ხეა) ნაპირალი; 2. საქალამნე ტყავის კიდე (უმთავ-

რესად ფეხებისა და მუცლის ტყავი), თხელია და ნაყლები ხარისხისა.

ნაპურჭყალ: ნაპურჭყლევე გამაადინა (გაადინა) 1. შიგნეული (ნაწლავებო და მისთ.) დააყრევინა. ~ ქუქულს ფეყ დაბუქა, ფეეი დალაგა, ნაპურჭყლევე გამაადინა;

2. გ ა დ ა ტ. მაგრად ცემა, ცემისგან შიგნეული (ნაწლავები) დააყრევინა.

— ნაპუნჭყლები შიგნეული მე ნ თ., ნაქყაპურტები შინაგნეულების დაყრე- ვინება კ ი რ.

ნაუეკ: ნაუეკ ადგილ ნ. დაეეკაჲ.

ნარ ფიტრებისაგან გაეთებული დიდი ტახტი, რამდენიმე კაცის დასაწოლი. ნარაყრაჲ მორაყრაჲე (წყარო). ~ ჩონ თაში მოღის ერ წყაროჲ, ეეს ნარაყ- რაჲ წყაროჲს (წყაროჲ), მალღაითი ეცემის (მალღიდან ვარდება).

ნარ-არმუტ [აზ. ნარ=ბროწეული ჭაზ. არმულ=მსხალი] მსხლის ჭიშია, მო- მეყალი გემო აქვს, ზამთარში კარგად ინახება.

— ჭ ა ნ. გვ. 102, შ ა ნ. რეც.

ნარგუმუშ შხამი, საწამლაეი. ~ ამღამ ფლავეზე ნარგუმუშ დაასხამ!; პური კო- ლა შენამ ნარგუმუშ შესჰამიგ! (წყევუ- ლაა: პურის ნაცვლად შხამი ჰამეო!).

ნარღვეჲჲ ნ. არღვეჲჲ.

ნარიჲჲა (ნარუჲჲა) კაწ ტ ო პ. ადგილის სახელია. ~ ნარიჲჲა კაწ ჩანაქანევე (დაქანებული) ადგილი (ადგილია), აღო- აზლუჲ (სოფელია აზერბაიჯანში) მინ- ღორთან გორცა (ახლოსაჲ). ექ ღორ- ზე ნალიროვან მიდიანყ (მიდიან ხოლ- მე).

ნარიჲჲა (ნარუჲჲა) მინღორ ტ ო პ. მინ- დერის სახელია, ცხვრის კარგ საძოვარ ადგილად ითვლება. ~ ნარიჲჲა მინ- ღორიც აღაგულუსთან არის, სებეთლუს- თან გორც (ახლოს) (აღაგულუჲ და სებეთლუჲ აზერბაიჯნული სოფლები); იქ ცხორ კეპტევის (არის) ჩონ კოლ- ხოზის, იქ თოველ-მოველ არ იცის.

ნარყევე: ნარყევე პარკ ნ. პარკ.

ნარჩომ ნარჩენი, დარჩენილი. ~ ტყავს დოღანალით (ნ.) წმენდენ, ნარჩომ

. გორცს ფხევენ; ნარჩომ-მარჩომ ნარჩენები. ~ აგრუევენ ნარჩომ-მარჩომს (აგროვებენ ნარჩენებს); უჯანჯარჩომ უჯან დარჩენილი, ჩამორჩენილი. ნას ნავსი, თარსი. ~ რათაარ ნას ინსან ხნარ! (რა თარსი ადამიანი ხარ!), შენ დანახაში (შენი დანახვისას) მე ბახარში პეჩრამს (გერაფერს) ვერ პუჭდი (ვერ ვყიდი).

— ნასი ვერ კეთილი ს ა ბ ა, მდარე, ვერ კეთილი ჩ უ ბ., მდარე ქ გ ლ (ძვ.); ფათერაყი მე ნ თ., ნავსი შ ა ნ. ვაჟა IV.

ნასმინდრიან ნასმინდარი, ადგილი, სადაც სმინდი ეთვისა.

ნ. სმინდ.

ნასოვაჲ საქმის უკუღმართად, თარსად წარმართვა, დათარსვა, დანავსვა. ~ ქორწილში სიპტანდელ (პირველი) თოფ თუ მოხტო. (მოხვდა) მაშხალას (ნ.), ამბოვენ — ნასოვამს (დათარსვა, ცუდი ნიშანია, ცუდის მომასწავებელია), კაჲ არავ (კარგი არ არისო); ქორწილში მაშხალაჲ ჩაქროვად ნასოვამს, არუმ (არ უნდა) ჩაქრეს თაჟი (ვიდრე) ზალ ჩომოყონინეჲს (რძლის ჩამოყვანამდე). ნ. ნას.

ნასტენ: ნასტენ ჰიაჲ ნ. ჰიაჲ, მნიშვ. 1. ნასულდე სულადი, ხორბლეული, პურეული, მარცვლეული.

— სულადი ქ ი ნ ქ. ვაჟა.

ნასხამ მსხმოიარე. ~ ჩონ სხალ ნასხამ ხემს, პარ წლი ისხამს (ჩვენი მსხამი მსხმოიარე ზეა, ყოველ წელს ისხამს). ნასხრიალ ქნაჲ წისქვილის ზედა ქეა, რომელიც ტრიალებს.

ნ. სხრიალ.

— მალლითა ქვა მე ნ თ.

ნატარ(ე) ნ. ტარევაჲ, მნიშვ. 1; კარში ნატარეჲ ნ. კარში ტარევაჲ; მუცელ ნატარ ნ. ტარევაჲ, მნიშვ. 1; ნატარ ჩხირ ნ. ტარევაჲ, მნიშვ. 1.

ნატეხარ 1. ნატეხი (ჩამისა). ~ ტალერკი ნატეხარ (თეფშის ნატეხი); პური ნატეხარ;

2. გატეხილი თიხის ჭურჭლის (ქოთნის, დოქისა და მისთ.) ფსკერი, რაშიც

თითისტარს ატრიალებენ. ~ ტარ (თითისტარს) დატრიალევამი ნატეხარში ვოტრიალევთ; ნატეხარ კოქპის, ჰე (ან) კუქულამს (დოქის), ჰე ერ რამის კეპტეჲ (ან სხვა რაიმისა არის).

— ქ ი რ., მე ნ თ., ნატეხარა ხის პატარა ჯამი, რომელზედაც რთვის დროს ტარს ატრიალებენ; ნატეხარი ქოთნის ან დიდი თიხის ქილის ძირი ან მუცლის ნატეხი, ხმარობენ ღორის ან ქათმების საკმლის ჩასაყრელად ძ ი ძ. კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ნატეხარაი ქოთნის ნატეხი, ქოთნისავე სარქველად გამოყენებული შ ა რ ა შ.

ნატეივარ (ჩვეულებრივი მნიშვნელობის გარდა) ვისაც სტეივა. ~ ყულ ნატეივარ (ვისაც ყული სტეივა); გულ ნატეივარ (ვისაც გული სტეივა, გულით დაავადებული); წელ ნატეივარ ქალ; მუცელ ნატეივარს პიტნას ალექინევენ (ასმევენ); ეეს ჰამეშეა თვე ნატეივარ ინსანი (ამ ადამიანს მუდამ თავი სტეივა); ჩემ შამი ნატეივარ გინდა? (სალაშლაი თუ საწყევარი მიმართვა: რა მამაჩემის კიარი გინდა?).

ნატუვენ, ნატუველ იგივეა, რაც ტუყან; ნატუვენ კაჲ დღეზე ნუ გადესავ; ანდა: ნატუვენს ღმერთ გაუწყრესავ; (წყველა: მტუყანმა არ გაიხაროსო ღმერთი გაუწყრესო).

ნაჭლელ ნ. ნაგელ.

ნაჭლულოვაჲ ნ. ნაეღულოვაჲ.

ნაფაყლარ ადგილი, სადაც წინათ ლობიო ეთვისა.

ნ. ფაყლაჲ; შდრ. ნასმინდრიან; ნაკლომან.

ნაფახილ იგივეა, რაც ფახილ (2). ~ ნაფახილ ინსანი (შურიანი ადამიანია).

ნაფრტარ 1. ნაფეტვარი. ~ ნაფრტარ ფრტ დანათეს ადგილი (ნაფეტვარის ადგილია, სადაც ფეტვი ეთვისა); ნ. ფრტ.

— ნაფეტვარი მე ნ თ.;

2. ნასვენი მიწა, რამდენიმე წლის უხნავი.

ნაფრენ, ნაფრინ მფრინავი, ფრენის უნარის მქონე, ვინც ფრენა იცის. ~ ნა-

ვლელ ნაფრენ რაჲში (ჩრჩილი მფრი-
ნავია); ნაფრენ ცხენ გ ა დ ა ტ. სწრა-
ფდლ მოსიარულე, მარბენალი (ცხენი).
~ ნაფრენ ცხენ მაგრა წანასულ (ჩქა-
რა რომ მიდის. ისეთ) ცხენს ებნევიან;
ნაფრინ გრლ ერთგვარი გველია, რო-
მელსაც ხიდან ხეზე გადახტომა შეუძ-
ლია. ~ ნაფრინ გრლ პატრაჲ კეპტე-
ვის (არის), ფრინოვს, ხტევის კაჲგო-
რა (საკმაოდ დიდ) მანძილზე, ყანადვე
(ფრთები) არ აქ, ამჲა (მაგრამ) შხაა-
პაე (ნ.) გმას ოლუვის (ხმას გამოსცემს),
მიდის, ხეეზე ხტევის.

— ნაფრენი ნახტომი, მაგ. ნაფრენი
ირემი შ ა ნ. ვაჲ III.

ნაფცქრნ ნ. ნაქქრნ.

ნაფხრნ ნაფხვენი (პურისა და მისთ.).
~ ყმაწულ ააქს (იღებს) შინაჲთი (სა-
ხლიდან) პური ნაფხრნს, იყრის ყი-
ბეში.

— ნაფხვერა კ ა ი შ.

ნაქეფ მოქეიფე.

ნაქნარ 1. ნ. ქნაჲ, ქნო(ვ)აჲ, ქნუ(ვ)აჲ
(1);

2. ნ. ქნაჲ, ქნო(ვ)აჲ, ქნუ(ვ)აჲ (2).

ნაქურჩელ ნაქური, ნაგულა, მარცვალ-
გაცილილი სიმინდის ტარო.

— ჟ ა ნ., ქ ა ვ თ. III, ნაკატო
მ არ ტ. - ი მ ნ., ქუნჩალა გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ლუჩხ.).

ნაღამუარ ნ. ნაღმოვარ.

ნაღარ 1. გუთნით მოხნული მინდვრის
შუაგულფარი (ნახნავის მთელს სიგრ-
ძეზე) ფართო ზოლივით დატოვებული
მოუხნავი ადგილი; ნაღართან გუთანი
ისეა ვატარებული, რომ ბელტები აქეთა
და იქითა კიდებზეჲა (ნაღარის მარჯენი
და მარცხენაჲ) გადაწვენილი და შუაში
ჩაღრმავებული ადგილია, ღარივით კე-
ლია დარჩენილი. მეორე წელს მიწის
მოხვნას სწორედ ამ ნაღარიდან იწყე-
ბენ და გუთანს ისე ატარებენ, რომ მი-
წა, რომელიც ნაღარის აქეთ-იქით
იყო გადაწვენილი, პირიქით, ნაღარში
ცვივა: მარჯენივ გადაყრილი მიწა
მარცხენივ ბრუნდება და მარცხენივ გა-
დაყრილი მიწა—მარჯენივ. ამგვარად, ნა-

ღარი იყარგება და ჩაღრმავებული ად-
გილის ნაცელად ერთმანეთზე მიწ-
ყობილი კვლების შემალღებული ნაწი-
ლი ანუ ნაზურგალი კეთდება (ნ. ნა-
ზურგალ). ნაღარი სწორად მიწების
გამყოფად ანუ მიჯნად გამოიყენება.
~ ემ ნაღრით იმ ნაღარადღე ჩემი (ჩე-
მია), ანდა: ემ ნაღრის ექეთა ყანად
(ნაფთევი) ჩემი (ჩემია), იქითა ყანად
შენი (შენია);

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.; ძ ი ძ.,
კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ქ გ ლ;

2. ხენის ღროს გუთნის მიერ და-
ტოვებული ამოღრმავებული ადგილი,
მიწის ამოღარული ნაწილი, დაჩნეუ-
ლი კვალი. ~ გუთან წანასულ ადვილ-
ში ნაღარ ვარდევის (იმ ადგილში, სა-
დაც გუთანი გადის, ნაღარი კეთდება),
ღრუმა (ღრმად), ფართოჲთი (ფართოდ)
ომოდის მიწაჲ; ზ ე დ ს. ნაღარიაჲ:
ნაღარიაჲ მინღორ

ნაღილ [აზ. ნაღხლ] 1. ზღაპარი. ~
ნაღილევ იწერავს (ზღაპრებს იწერს);
ნაღილ ქნაჲ ზღაპრის თქმა. ~ ჩა-
ფალ ნაღილ არ იქმენყ (ბინძურ ზღა-
პარს არ ამბობენ); მ ი მ ლ. ნაღილ ნა-
ქნარ ზღაპრის მთქმელი. ~ სამ ვაშლ
მამცეს, ერთს შენზე მოვაქონდი (ერთი
შენთვის მომქონდა), ერთ—ნაღილ ნაქ-
ნარიზე (ერთი ზღაპრის მთქმელისათ-
ვის), ერთ—მანასმენიზე (მსმენელისათ-
ვის);

2. ამბავი, საქმე (ვისიმე თავს გადა-
მხდარი, ჩვეულებრივ, უსიამოვნო).
~ ამას წიწიოჲ ნაღილ მოოდის (ამას
წიწიკოს ამბავი 'მოსდის', ემართე-
ბა); ნაღილ დამიქირა: იმამ ე ნაღილ
დამიქირა (იმან ეს საქმე მიყო).

ნაღმაჲ [აზ. ნაღმაჲ=მელოდია, პანგი,
სიმღერა] ნელი დაკვრა (?). ~ იმე-
ზურნე დაწევისას ჟერ ნაღმას უყრავს
(ნელი დაკვრაჲ, ვაჲართვა-გაჩაღება),
შემდეგ ჩეყურამს (ჩეყურამაჲ — თურ-
ქულია, ნიშნავს მობრუნებას, ერთი-
დან მეორეზე გადასვლას,) და მერე და
იწყება ზიმე (მძიმე) დაკრაჲ (შ ი ნ ა-
მ რ ე წ ე.).

ნაღმოვარ, **ნაღამუარ** ღამეგათეული, წინა დღის ნაღამევი (საჭმელი). ~ ნაღმოვარ შიკმელ.

— **ნაღამური** ღამით ქმნილი ს ა ბ ა.

ნაღორდალ ნაღვერდალი, ნაკვერცხალი.

~ **ცეცხლი** ნაღორღლე (ნაღვერღლე ბი).

[სინ. ნაკორჩხალ (1)].

ნაღრა-ზურნა ნაღრა-ზურნა (ჩვეულებრივ, ქორწილებსა და საღღესასწაულო დღეებში უკრავენ). ~ უქნიაყ (გადაუხდიათ) ერ კაა ქორწილ, დაუტარაყ ნაღრა-ზურნაა.

[სინ. ნაღრა-ყავალ].

ნაღრა [აზ. ნაღრა] ნაღრა (საკრავი ინსტრუმენტი); ბაშ **ნაღრა**, ბაშ იგოვეა, რაც დიდ ნაღრა; დიდ **ნაღრა** ანუ ერჩიკიან (ერჩეკიან) ნაღრა დიდი ნაღრა, რომელზედაც ერთ ჩხირს ურტყამენ; პატრა ნაღრა ანუ ორჩიკიან (ორჩეკიან) ნაღრა პატარა ზომის ნაღრა, რომელზედაც ორ ჩხირს ურტყამენ; ქოს, ქოს ნაღრა იგივეა, რაც დიდ ნაღრაა. ~ „პატრა ნაღრაზე აკრავენ 2 წლის დედალ ქეჩი (თხის) ტყავს, ქოსზე კი 4-5 წლის მამალ ქეჩით ტყავს. ნაღრაზე (ნაღრასათვის) კასრს აკეთებენ ერიგით (გარგარის ზისგან) ან კაკლით. გადასაკერვლად გაფხვილი ტყავის ნაპირებს ახვევენ დიდ კინი პალყაზე (ნ.) და მასზე აცმული პატარა რკინის პალყებით ქენდარის (თოკის) საშუალებით სჭიმევენ ორივე მხარეზე გადაფარებულ ტყავს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ნაღრა-ყავალ [აზ. ნაღრა + აზ. ვავალ] იგივეა, რაც ნაღრა-ზურნაა.

ნ. ნაღრა; ყავალ.

ნაღრაჩი [აზ. ნაღრაჩხ] ნაღრის დამკვრელი. ~ „ნაღრა-ზურნას უკრავს ოთხი კაცი: ორი მეზურნე, რომელთაგან ერთი დიდი (უფროსი, მთავარი) მეზურნეა, მეორე დემჩი ანუ დემ ნაჭკური (ბანის მიძეკში ზურნა) და ორიც ნაღრაჩი — ერთი უკრავს ორჩიკიან ნაღრას, მეორე კი ერთჩიკიან დიდ ნაღრას“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ნ. ნაღრა.

ნაღღუნ მოღღუნე. ~ პატრა, ნაღღუნ ყმაწულ.

ნაყანარ ნაყანევი, ადგილი, სადაც წინათ ყანა ყოფილა.

— ჟ ა ნ.

ნაყელა ნადირის მომკვლელის წილი — მოკლული ნადირის თავი და კისერი. ~ ნაყელა, თავ ბითავა კისერყარიშულულ, მანაკალისი (ნაყელავი, თავი მთლიანად კისრიანად, მომკვლელისაა), დანარჩომ გორკს ყოფენ ბუთუშზე (ყველაზე). მანაკალზე (მომკვლელზე) ბარაბრა (თანაბრად). ტყავი და ფეხე ზადლი პატრონს ჩე (რჩება).

— ჟ ა ნ., საისრე მე ნ თ., კ ი ნ კ. ვაჟა.

ნაყიშ [აზ. ნახხშ] სახე, მოხატულობა, ნაყში, ნახქი. ~ ნაყიშე წინდაზე კეპტე (არის, კეთდება), სხო რამევეზეც კეპტევის. უწინ ხი კიღბანსაც ნაყიშეის უკეთებდენ; ზ ე დ. ნაყიშვიან ნაყმბიანი, სახეზიანი. ~ ნაყიშვიან წინდაა; ნაყიშე ჩაყრა ნ. ჩაყრა, მნიშვ. 2.; ნაყიში მობრუნევა ნაყმბის, სახეების გამოყვანა. ~ ჩემსალი ნაყიშესქეჩმინამ ვერ მაბარუნეს (ჩემნაირ სახეებს ვერავინ ვერ გამოიყვანს); ყორამა კარეზე (ლირსებთან კარეზე) ნაყიშეს აბრუნეს (სახეები გამოქყავს); ნ. სატილ ნაყიშ; შენ ნაყიშ ჭრის ბევი გაქვს; ჩემ ნაყიშ მობრუნდა იგივეა, რაც ჩემ ყისმათ მობრუნდა (ნ. ყისმათ).

— ნახქი უსულოზე ამოჭრილი ს ა ბ ა, ნახჩი ძ ო წ.

ნაყოფ იგივეა, რაც ნაქნარ, მნიშვ. ა) [ნ. ქნა, ქნო(ვ)ა, ქნუ(ვ)ა (1)]. ~ ხეზე ნაყოფ კაც (ხეზე მყოფი კაცი); მემულქში ნაყოფ გაღამ (ვაჟმა) ყბაა გაარღუნვა, შიგაა გამოშტა; ფულანქაშში (საწურში) ნაყოფ ბრინე; ნაპირალში ყოფ ხეა (კიდებე მყოფი ხე).

[სინ. ყოფ].

ნაყრომ დანაყარი, დაყრილი. ~ მიწზე ნაყრომ რამ რამ მინდა?

ნაყურა მყვარებელი, მოყვარული. ~ ჩემ ნაყურა გადა ჩემ დერღიბე გასემივეულ (ვაეი, რომელსაც მე ვუყვარდი, ჩემი გულისთვის გაგივებულა).
ნაშირა ნაშური, შავად ან ლურჯად [იშვიათად ნაცრისფრად] შეღებილი უბრალო ნარმის ქსოვილი (კაცების პერანგების, ქალების წინსაფრებისა და მისთანათა შესაყერად). ~ ნაშირით კაცები პერანგებს ჰყვარადნენ, დეკაცენ (ქალები) მაზარას (წინსაფრებს) იყუთევენ თუ-თუნში სამუშაენელა (სამუშაოდ), ტამსუზს ან ილურტენ ქუმ ნაქნარ (ტანსაცმელი, რომელიც შიგ აცვიათ, არ ისერება); ნაშირს დრშულულ (ტანსათბურას) დააყერელაც (დასაყერავდაც) გქაროვენ.

— ნაშირ: „მკედარზე გაყოლილ ნაშირს მესაფლავენი იყოფენ“ შ ა ნ. რეც., ლურჯად შეღებილი ნარმა; უბრალო ქსოვილი ქ გ ლ (ძვ.).

ნაშირა ფაყლაჲ ერთგვარი ჭიშის ლობით. ~ ნაშირა ფაყლაჲ მოზარშაში ლურჯი ფერი წრნს, ნაშირი (ნ.) ფერი წრნს იშომს (უმეებს), აამაზე (აი ამიტომ) ნაშირა ფაყლას ეზახიან.

ნაჩუნჩუხ მოჩუნჩუხე. ~ კამ ნაჩუნჩუხ წყაროას (წყაროა).

ნაცარ: ნაცრი ყაბ ნ. ყაბ; ყურჯინი ნაცარ ნ. ყურჯენ.

ნაცარ დაყრაჲ (1) ვაზის ნაცრით დაავედება. ამ დროს ვაზზე ყურძნისათვის თითქოს მართლაც ნაცარი ან მტვერი დაუყრიათო. მარცვლი გამაგებულა, და არ მწიფდება. ~ ყურჯენს ნაცარ დაჰყრი; ნაცარ დაყრაჲ ნისლოზენი (ნისლისაგან) ეკატეე (ხდება): ცაჲ მოწმენდილი, ხედავ, ამმა (მაგარამ) თეეში (მთებში) კი ლურბელივით არის, აამაშინ ყურჯენს ნაცარ ეყრევის (|| ტარ ეყრევის). ბულქოაზენიც (დიდი სიციხისაგან, ხეარტისაგანაც) ეკატეტეე (ხდება) ნაცარ დაყრაჲ; მიმღ. ნაცარ დანაყარ ნაცრით დაავედებული. ~ ნაცარ დანაყარ ყურჯენ არ იწევის, მარცოლ მაგარ ეკატეტეე (მაგარია), ჭაფუნოეს (ნ. ჭაფუნ) ემგე მარცოლ კმაში.

[სინ. ტარ დაყრაჲ].

— ნაცარი გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ, (ქართლ.), ნაცარი, ვაზის კრაქი ს მ ტ., კრაქი ქ გ ლ.

ნაცარ დაყრაჲ (2) 1. ხისათვის ძირში ნაცრის დაყრა იმისათვის, რომ ხე გახმობისაგან დაიცვან. ~ ლრლი (ლელვის) ხეს ბეტრ ნაცარს უყრიან, ნუ გაგმესაე; ზოგდელა (ზოგჯერ) უნქოლაჲ (ქიანქველა) ნუ გოტდესავ, უნქოლაჲ ნუ ვეესივას ხეს (რომ არ გაიედეს ხეზე), ხეჲ ნუმ (რომ) არ გაგმეს, დრრთიანი (ირველიე) ნაცარს უყრიან; 2. ცრუმორწმუნობრივი ხასიათის ჩვეულებაჲ: როცა ბავშვი სპქველს არ ქამს, ზურგს უჲან მას ჩუმაღ ნაცარს დაუყრიან, ეითომდა ამით მოტუეუბით შუაქმევენ. ~ ყმაწულ გაწყრომაში, შიკმელ უმ(რომ) არ შეუქამს, დელაჲ იქერაეს (იღებს), ნაცარს უყრის უჲან უჩუმრა, მეელნი (მერმე) ყმაწულ იწყოეს ქმას. ემას ეტყუან ნაცარ უჲან დაყრაჲ ყმაწულებე (ბავშვისათვის).

ნაცარტოტაჲ ნაცარტუტა, ნაცარწმენილი. ~ ნაცარტოტაჲ იგჰარევის ტამსომოზ დაარეცხელა (დასარეცხად), ბაწარ დაატიტბელა (დასატიტბავად).
 [სინ. ნაცარწყალ; ტოტაჲ].

— ნაცარტუტი, ნაცარწმული ჩ უ ბ., ნაცარწმული ს ა ბ ა, ნაცარწმენდილი მე ნ თ.; გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ. (რაქ.), ნაცარგარო ნი ე.

ნაცარწყალ იგივეა, რაც ნაცარტოტაჲ. ნაცქონ, ნაფცქონ ნაფცქენი. ~ კიტრი ნაცქონ ვაშლი ნაცქონ; ხახი ნაცქონ.

ნაწებურ ნაწიბური. (ქსოვილისა). ~ ემ არხოლოღზე ერ ნაწებურ დააყერ.

ნაწეჲ წვრილად დამსხვრეული ბრინჯის მარცვლი, (იშვიათად ხორბლის, სიმინდის, ქერისა და მისთანათა ნამსხვრეეცი). ~ ბრინეს ჭყბრუნავთ (ეცხრილავთ), ცხრილი ქრმაათი (ცხრილიდან) განასულ (გასული) იქნეჲ ნაწეჲ, ბრინეჲ ნაწეჲ; პური ნაწეჲც

ექპტევ (არის), პური გაცხრინაშიც ცხრი-
ლიშიგაათი ჩომოდის პური ნაწევეკ,
სმინლი ნაწევიტ. ეემას ქუქუღუეს
(წიწიღებს) აქმევენ.

— დაკენიწებული ბრინჯი ჯ ა ნ.

ნაწილ ერთი ლუკმა, ერთი ნამცევი საკ-
მელი, ხემსი. ~ ერ შერ ვარ, ერ შერ
ვარ, დღე ნაწილ რამ არ ჩამიდრე ყბა-
ში (ისეთი მშეირი ვარ, ისეთი მშეირი
ვარ, დღეს ერთი ლუკმა არ ჩამიდევს
პირში).

შღრ. უნაწილოა.

— კ ა ი შ.; ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ.
(ქართლ.), გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(კახ.-ქიზ.).

ნაწლიაჲ (მრ. ნაწლიევ) ნაწლაეი. ~ უო-
ჩი ნაწლიაითი (ნაწლაეისგან) კიქნა-
გურ (ნ.) ასხმენყ; ბრჷშა (ბრიშა)
ნაწლიაჲ ბრმა ნაწლაეი; სუქან (სქელ)
ნაწლიევ მსხვილი ნაწლაეები. ~ სუქან
ნაწლიევს კიქნაგურიბე (ქიქნაგურის-
თვის) ინახენყ; წრჷლ ნაწლიევ წერილი
ნაწლაეები.

— ნაწლიებ ჯ ა ნ., ნაწლიეი ხ უ ბ.
ნაწნავ გასაშრობად და შესანახად დაწულ-
ლი ხახვისა და ნიერის გალა. ~ ხახვი
ჰე (ან) ნივრჷ ნაწნავს აყარზე (სხეენ-
ზე) ჰკიდევენ.

[სინ. ხახვი (ნუგრჷ) ნაყუნზ].

ნაწჷმ წვიმიანი; ნაწვიმარი, წვიმისგან
დასველებული. ~ ნაწჷმ პურ ანუ
ჩაწჷმულ პურ (ნაწვიმარი, წვიმი-
საგან დასველებული მომიილი ხორ-
ბალი).

ნაწჷრჷ ნაწყვეტი. (ბაწრისა, თოკისა).
~ საბლი ნაწყრჷ.

ნაქყანტ მიწაჲ, ნაქყანტ 1. წყლიანი,
ქანჭრობიანი, ქაობიანი მიწა (ნიადგი,
ადგილი), რომელიც მოსავლისათვის არ
ვარგობს. ~ ნაქყანტს სულლულ (||
სულლულიანი) (წყლიან, ქაობიან) ად-
გილს ებნევიან, არვარგ მიწას (უფარ-
გის მიწაჲ). ემ ადგილს კი არ წყრნ
(რწყავენ), თავითავე (თავისთავად) გო-
მოდის წყალ, წჷმა-წყალ მოდის ბევრ,
ალბოეს. ეემ ადგილს ჰამმეშა (მუღამ)
წყალ ეგვე (ხედება, ეფინება). ნაქყანტს
აშროვენ, ნაპირევეზ არხევეს უკეთევენ,

წყალს უშმენ (უშეებენ). გამარბმას
უქან ე მიწაჲ მაგარ ექპტევ (მაგარი
ხდება), წყლიზნი (წყლისაგან) მაგრა
შაკირულ, გატეპნილ, გაზენილ (ნ.
გაზერქნაჲ). ნაქყანტ მიწას სამ წელს
ხამა ინახენ, მესამე წელს თესენ; ნაქ-
ყანტ მიწას ჰამმეშა (მუღამ) ბარაზხარ,
იტეპნენ, იზერქენე. ნაქყანტ მიწას
ყუუათ (ყუათი, სინოყერე) არ აქ,
არეარგი (უფარგისია).

[სინ. ქყანტ მიწაჲ; სულლულ];

2. ბუერი ხენისაგან გამოფიტული მო-
წა. ~ ნაქყანტს ბუერ რო გნავ მიწას,
ბუერ მოგნულ, დამშროლ (დაღლილ)
მიწასაც ებნევიან, სასუქევე ნუშ უთავ-
დეჲ, გამოფიტულ.

— ნაჩხატი ორი სამი წლის უხნავი
ადგილი; ზოგან მთაში „ნაჩხატი“
ჩანჩქერად ესმისთ, მაგრამ აქ თითქო
დაგდებულ საყანე ადგილს ნიშნავს
შ ა ნ. ვაჲ 1.

ნახვეერ, ნახვერ, ნახჷერ, ნახჷრ, ნა-
ხჷრჷრ ნახვეარი. ~ ე ჩემ იხტიარი
ნახვეერ თქრნმე იქნეს! (ამ ჩემი ქო-
ნების ნახვეარი თქვენი იყოს!); ე ვჷლ
გატქრნ (გაფტქვენი, გათალე), ნახ-
ვეერ. შენ ჰამ, ნახვეერიც დეკაჲმა, მა-
შინ ყმაწულ გეჷონევისყ (ბავშვი გე-
ყოლებათ); ნახჷერ დალიეა, ნახჷერ
კი დაღორა (დაღვარა).

— ნახვარ, ნახვეერ გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ვ თ. (ნახული.).

ნახუნაჲ, ნახუნატჷ იგიეეა, რაც მენა-
ჯ გი წაბალ (ნ. მენაჯ). ~ „საქონელს ყო-
თურ (ქეცის) დაყრაში ნახუნას, ნახუ-
ნატჷს (შაბაიამანს) და ნავთალის უს-
მენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

ნახჷაჲ, ნახაჲ ნახუა. ~ ბიზაჲ ნახი? —
მე ვერ ნოხ (ვერ ვნახე), ჩემ ზმაჲ
სანახელი (ჩემი ძმა ნახავს); მ ი მ ლ.
ნანახ მნახველი; ნახული. ~ ემი ნანახ
ჰეჩმინამ არა (ამისი მნახველი არაჲინ
არაჲ); სიზმარი ნანახ ქალ (სიზმრის მნახ-
ველი ქალი); ჩემ ნანახ სიზმარი გამცხა-
რევი (ჩემი ნახული სიზმარი ამხლო-
მია); ნანახ რამ არა უნახავი, არნახული
რამეა (ვინმეა), არაჩვეულებრივია. ~

ჩემ ბეჭედ ნანახ რამ არა; ე ქალ ერ ლამაზ ყოფილ, ჰერ ნანახ რამ არ ყოფილ (ეს ქალი ისეთი ლამაზი ყოფილა, რომ ასეთის მნახველი სრულიად არავინ ყოფილა); სანახელ სანახავი; ჩემ ნანახ არა ასეთის მნახველი არა ვარ. ~ ჰე ღათ ჩემ ნანახ რამ არა (ასეთი ღათის მნახველი არა ვარ); ზ მ ნ ზ. სანახელა სანახავად. ~ ჩემ დახ სანახელა მიედ (ჩემი ღის სანახავად მიედღივარ); ნოხო (←ენახო) ერთიე ენახოთ, ვინ იცის, იქნებ. ~ მე წელს აფეყუტლვარ, ნოხო, გათხუეველვარა? (წელს ავგულიანებულვარ და, ენახოთ, გაეთხოვდები?); ნ. მარილამ ნახუამ.

ნახუერ, ნახუორ ნ. ნახუერ.

ნაკედ ზეთგამობილი ნიგოზი. ~ კაკალს სიბატა (ჭერ) ვაგალღეთ ლასტზე (ჩელტზე), მეელან (მერმე) ძყრით ღინგში (ბრინჯის საცეხავში), ვაყრით მარჩილს, ენაყავთ. იმთონ (იმღენს) ენაყავთ, რომ ზეთს იშოვს (უშეებს მეელან იმა ძყრით კოჭკეში. მეელან ნიგოზს კოჭპი ომოაქთ (ვიღებთ), ძყრით ლანგარზე, ეზელავთ, იმით ზეთ გომოდის. ამას ეზახიან ნიგზი გმოვდახ. ზეთ ცალკ არის, ჩეე (ჩეგბა) გაწურულ ნიგოზ, ნაგედ. ნაგედ ქელი გმოვდაში კეპტევის (ხელით გამოხდისას კეთდება). ნაგედს ჰყრიან ჩაშრობილაში (ნ.), კორკოტში, ზეთს კი ცალკე ზეთიან ფლაკში, მარხოში რუმ აყეთეღენენ, ან სხო რამიბე (სხვა რამიესათვის).

— ნაკალი, კობტონი ზეთის გამობლის შემდეგ წნეხში დარჩენილი გამოწურული ჩენჩო მე ნ თ., ნაკალი გარდაგლილი, მოგლილი, გამოვლილი, ს ა ბ ა, ნახალი გამობილი ჩ უ ბ.

ნაკრატ ნახერტი.
ნამარამა ნ. ნარამაჲ.

ნდომამ: ~ მე ჰეჩრამ (არაფერი) არ მინ (|| მინდ); რამე გინ (|| გინდ), ქენ, ჩემ საქმე არა; ყმაწულევი თავ არ უნ (|| უნდ || ჰუნდ) (ბავშვები არ უნდა); იმ ღეკაცს ამ კაცი თავ არ უნ

ყოფილ (იმ ქალს ეს კაცი 'არ უნდა თურმე', არ სდომებია); ჩონც გუნდ კამ ცხოვრევაჲ; ჰემენ ვადაჲ გინდაჲ (რომელი ვაჲიე გინდათ), აას აჰამარჩივით; რამ გინდაჲა თქონ ექ?; იმას თურმენი ნდომევი (სდომებია) იმ კაცთან გათხუევაჲ; მ ი მ ღ. ნანდომ, ნამდომ მნდომი, მსურველი; სასურველი, მოსაწონი, საყვარელი. ~ ამ ნავთ ნანდომ (ნავთის მსურველებო, ვოსაც ნავთი გინდათ), გმოათ (ვაპოღით), მინც ხართ; მამამ უთხრა შუღევს: მოგყეუ თერა (მოგყემთ ფულს), წათ ბახარში, ნანდომ რამეებ (რაც გინდათ) იყიღით; ჩემ ნანდომ პატარა შუღო! (ჩემო საყვარელო პატარა ვაჲო!); ამ შუღო, ეექწორ შაარში შენ ნამდომ ფეესომოზ უსტამ არ აღრსა? (ამხელა ქალაქში შენი მოსაწონი ფეხსაცმლის მყერავი არ არის?); ჰპათევეენ ნანდომ ინსნეც (სასურველ, საყვარელ ადამიანებს); მავათ ნანდომიე ევეი (მავათე ეგ უნდათ; მავათი მოსაწონიე ეგ არის). (შღრა მანამდომევე); (— ნანდომი სასურველი, საყვარელი ხ უ ბ.); ნანდომურა, ნამდომურა სასურველი. ~ ეეს თქონ ქალი ნანდომურა ვადაჲ (ეს, თქვენ ქალს რომ სურს, ისეთი ვაჲია); ნანდომურა ისე, როგორც უნდა, სურვილისამებრ. ~ ნანდომურა ვაჲეთას; ნანდომყართა რამღენიც, რა რაოდენობისაც უნდა. ~ ნანდომყართა მავცემევარ (რამღენიც გინდა, იმღენს მოგცემ).
— მინ, გინ, უნ შ ა ნ. რეე.

ნეზს (ნეფს) წასულამ: ეემ კაცზე ნეზს არ წამიე, იმასთან ვერ წაასლოვარ (ამ კაცზე გული არ მიმიეა, იმაზე ვერ ვავთხოვდები); ნეზს არ მიიღის გული არ მისღის, არ ჰსურს, სურვილი არა აქეს, ხალისი არა აქეს. ~ ეემ შიქმელზე ნეზს არ მიღის. იმას ნეზს არ მიღის, ამ შიქმელ ჰამას; ნეზს მიიღის გული მისღის; გული მიუღის. ~ ზოგ ინსანს (ადამიანს) ნეზს მიიღის, ჰათარჩიე იყოს შიქმელ (როგორჩიე არ უნდა იყოს საქმელი), კამს.

ნევაა [ახ. ნევე] შვილიშვილი. ~ ბებრა და ნევაა (ბებია და შვილიშვილი); ჩემ ნევაათი ნევას ჩააბარ! (ჩემი შვილიშვილიდან შვილიშვილს, ანუ ჩემს შთამომავლობას გადაეცე), რუმ თქონ პაპაა ფულან (ამა და ამ) ადგილში (დამარბულ).

ნეკ(1) ნეკნი. ~ წოაქცივ, ნეკე გემუგეჩა (წაიქეცი და ნეკნები ჩამემტერა).

ნეკ(2), ნეკ ქაა ორ-სამ კეირტზე გასხლული ვაზის მოყლე რქა. ~ ვაზი გასხლაში ვაზი ქააზე (რქაზე) ორ კუქურს (კეირტს) ინახენ, იმას ნეკ ვეზახით. იმიბე (იმისთვის) ინახენ, მანასულ (მომავალ) წელს იქითი (იქიდან) ამაასლოთ (ამოვა) 2-3 ქაა. იმაზე ყურზენ კარვა ესხმევ. თუ ქაა ზირზე ომოსულ, ყურზენ კა არ კეტეკვაყ (ყარგი არაა ხოლმე), ამმა (მაგრამ) ნეკზე ამნასულ კაა კეტეკვაყ.

— მ ე ნ თ., წ ე რ.; | გ ი გ., თ ო ფ. ქ ა ვ თ. (კახ-ქიხ.), ი ქ ე ე (იმერ.), ძ ო წ.

ნეკერ ხის ნორჩი ტოტები, ყლორტები (საქონელს აკმევენ). ~ ახალწყალჩანადგომ (ახალწყალჩამდგარი) არის ზოდ (ნ.), ერ წელს უყან — ნეკერ; ტანააბე (ხბოსათვის) ნეკერ მაალ (მოიტანე)!

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., შ ა ნ. ვაეა II, მ ე ნ თ., ქ ე გ ლ; მუხის ფოთლები ზამთარში საქონლის საქმელად გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (იმერხ.), ნაკერი ტირიფის ან წიფლის კვირტიანი ტოტები, რომელსაც საქონლის საქმელად ხმარობენ, ნეკერი კ ა ი შ.

ნელაა „ჩიში ხეხილთა, რომლის ნაყოფი გვიან მწიფდება“ (ჯ ა ნ.).

— ნელა გვიან გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ხეცს.).

ნემს: ნემს დაკრაა ნ. დაკრაა, მნიშვ. 1; ნემსი ომოგდევაა ნემსის ამოყრა (— ნემსის აგდება გადატ. კერვამ ე ნ თ.) ნემსი წორ ნემსით წმინდა და მკიდრო ნაკერი, წმინდა გვირისტი. ~ სატლევზე ნემსი წორს ატარებს; ნემსი წორით კი ნუ ჰკერაე, ფანჩხლ (ნ. მნიშვ. 2) შა-

კერიე; ნემსი წორ უქნი ეკრიბუგრაი (ნ. მნიშვ. 3); კიკ-კიკა ნემსი წორ იგაევა, რაც კიკიკაა, მნიშვ. 1. ~ ნემსი წორი შაკერაა არის ერ ფერ ზაფით, კიკიკაა (||კიკიკა ნემსი წორ) კი სხოდასხო ფერევით, ისიც ნემსი წორით კეტეც, ამმა (მაკრამ) სხოდასხო ფერევით (— ნემსის წვერით კერვა მ ე ნ თ.).

ნებერ ნ. ნაპერ.

ნერგ, ხახი ნერგ სათესლედ განკუთვნილი ხახვის ნერგი (სხვა რამის მიპართ ნერგი არ ითქმის). ~ ხახს ძმპრით შუაზე. ერ ნახტროს ჰდგამთ (||ვდგამთ) (კრავთ) მიწაში, ზედათო მიწას ვოყრით. ომოდის ხახ, ჰემენიც (რომელიც) თესლ იყეთეს. ეესი (აი ესაა) ხახი ნერგ, ჰენი (ანუ) ნერგ. იგრე ხახი თესლ თუ დაპთეს, ის თესლს არ იყეთეს; ერეე (მხოლოდ) ხახი ნერგ კეტევის, ჰემენითაც (რომლითაც) ხახი თესლ კეტეც (ეთოდება). თესლიბე (თესლისათვის) ჩანაყარს (ჩარგულს) ნერგ ვამბოვთ (ნერგს ვეტყვით); ნერგი ფორ ხახვის ნერგის ბოლქეს ზემოთა ნაწილი — ღერი და ფოთოლი ერთად აღებული. (სინ. ხახი ფორ); ნერგი ხახ სათესლე ხახეი. ~ ნერგი ხახ ჩაყარევარ დლე (სათესლე ხახეს ჩაერვაე დლეს); ხანერგეა, ხანერგე ხახ იკიევა, რაც ნერგი ხახ. ~ კამსთანა (კარგ), დუდრუან (დიდრონ) თავ ხახს ინახენ ფორ ულოტქრელა ხანერგეაბე (ხანერგელ).

ნეტაა ნეტარი, ბედნიერი. ~ ნეტა ინსანიავ (ბედნიერი ადამიანიავ).

— ჯ ა ნ.

ნეფეზ, ნეფეს [ახ. ნეძეს] (←ნაფაზი) სული, შესუნთქული ან ამოსუნთქული ჰაერი. ~ შაუბერ, ნეფეზ არ გატა?; ჰალა კეარ არა, ყბათი ნეფეზ გმოდის (ჟერ მკედარი არაა, სუნთქავს); ნეფეზ ატანაა, ნ. აღევაა სუნთქვა, ამოსუნთქვა. ~ ნეფეზ სხოთაარ ატანავს, რაა ქნ'ლა? (სხვაგვარად სუნთქავს, რა დაემართა?); ნეფეზ ააღა (ამოსუნთქა); ნეფეზ ომო-

ტანაჲ, ნ. ომოდევაჲ სულის ამოთქმა.
~ ნეფეზ ვერ ომოვაქ (სულს ვერ ვით-
ქვამ, ვერ ვსუნთქავ); ნეფეს უოჭღევე-
ლა სულ დალივას! (წყევლა: სულის
ამოუთქმელად, ერთიო რომ ვერ ამო-
ისუნთქოს, ისე დალიოს სული!),

— ნაფაზი გულზედ ხიხინი, სნეუ-
ლება ჩ უ ბ., ნაფაზა ბრონქიტი, ხი-
ხინი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ);
ნაფაზი პაპიროზის ან ყალიონის მო-
წყევა კვამლის გადაყლაპვით კ ყ.; ნა-
ფაზი, ნაფაზის დარტყმა პაპიროსის
კვამლის ჩაყლაპვა მ ე ნ თ.

ნეჲაჲ ნამჲის კილოზი. ~ ნეჲეეს ნამ-
ჯათი სწნონ (წნავენ), ნეჲ რზრში
დააგველ რამი (ეზოში დასაგები რა-
მაჲ).

— შ ა ნ. რეც., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., კი-
ლობი ან სტელი მატერიის ჩამონატრე-
ბისაგან დაწნული საფენი მ ე ნ თ.

ნიათ [აზ. ნიამათ] ნატერა, სურვილი.
~ ნიათ ამსრულევაჲ (|| ნიათ ამთავრე-
ვაჲ) (ნატერა, სურვილის ასრულება);
შენ რაჲც ვინდ ემ დუნჲაქტო, ის ბჲ-
...თჲმ რამ გააქეთველი, ნიათ ამსრულ-
ლეველი (შენ რაჲც ვინდა ამ ქვეყანაზე,
ის ყველაფერს გაგიკეთებს, ნატერას
აგისრულებს); შენ გულში რემენ ნია-
თიო არის, აესმთავრო (შენს გულში
რა სურვილიც გაქვს, აგისრულებ);
შენამ ნიათევ აგრიმჩულ დაგრეს! (წყე-
ვლა: სურვილები აუსრულებელი და-
გრესეს!).

ნიგზი: ნიგზი(ნუგზი, ნუგზუ)გ(ო)მოკდაჲ
ნ. გ(ო)მოკდაჲ.

ნიგორ ნიორი. ~ ნიგრტ ფოჩ; ზ ე დ ს.
ნუგრიან, ნიგრჲან, ნუგრჲან ნიგრიან-
ნი. ~ ფაყლაჲ (ლობიოს) ნუგრიან-
საც აქეთვეენ, ქონიანსაც; ნიგრჲან ბა-
ლბაჲ (სინ. დანუგრულ); ნიგრჲ (ნუგრჲ)
კიჲ ნ. კიჲ; ნუგრტ ნაკუნჲ ნ. ნაკუნჲ;
ობოლ ნიგორ ნ. ობოლ.

— ჯ ა ნ., მ ა ყ.

ნიკნიკ ბევრი ლაპარაკი, ლაქლაქი.
ნიკნიკაჲ 1. ნელა მქამელი, კიკნია. ~
ნიკნიკას ჰევაჲ ნაკვამს (ნელა მქამელს)
.ეტყუან.

— ჯ ა ნ.;

2. ბევრი ლაპარაკის მოყვარული,
ყბელი.

— ჯ ა ნ.

ნინიმ, ნინია საალურსო სიტყვაჲ (ძრო-
ხისადმი); ~ ნინიმ დაყუვეი სიტყ-
რას (დასაყვებელი სიტყვაჲ): ფშო-
ოგ ნინია... ფშოგ! (ასე ეტყვიან მო-
ფერებით ძროხას); ნინიმ-ნინიმ ექ-
ცვე გ ა დ ა ტ. ეფერება, დაყვევებით
ელაპარაკება, ეალერსება. ~ მე ნინიმ-
ნინიმ ვექცევ, ის ქელლაზე უღევე
(მე ვეფერები და ის კი თაზევ მაქდე-
ბა).

— ნინიამა ძროხა, საალურსო სიტყ-
ვაჲ ჯ ა ნ.

ნიფხავ ნ. მიფხავ.

ნიქაჲ [აზ. ნიქაჲ]: ნიქაჲ გაქრაჲ იგი-
ვეა, რაც უორ გაქრაჲ (ნ. უორ). ~ ისენ
ნიქაჲ იქრიან (|| უორს იწერენ); მოჲ,
ნიქაჲ გოაქროთ!

— შ ა ნ. რეც.

ნიღნიღ [აზ. დიღა. ნიღნიღლამაჲ=გა-
ქიანურებით ლაპარაკი] ცხვირში ლა-
პარაკი, დუღლუნი, ჭუჭლუნა (უქმაყო-
ფილების ნიშნად). ~ ცოტა ინიღნიღ!
— მ ე ნ თ.

ნიღნიღაჲ, ნიღნიღა იხსან ცხვირში მო-
ლაპარაკე, დუღლუნა, ჭუჭლუნა (ადა-
მიანი).

ნ. ნიღნიღ.

— ჯ ა ნ., მ ე ნ თ.

ნიშან 1. ნიშანი, საწინდარი, ქალის და-
სანიშნად წაღებული ვაყის მიერ. ~
ნიშან წაღევაჲ; დიდ ნიშან ნ. დიდ,
მნიშე. 2; პატრა ნიშან ნ. პატრაჲ; ნ.
ფარჩი ნიშან.

— ქ გ ლ (ძე.), მ ე ნ თ.; გ ი გ ა,
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ჩაეახ.), ზელდასა-
ღები მ ა რ ტ. - ი მ ნ.;

2. ნიშნობა. ~ ზინამ ვარდია (სა-
კუთ. სახელია) ნიშანში (ნიშნობაში)
არ წაუღა.

ნიშანნუჲ [აზ. ნიშანლჲ] დანიშნული, და-
წინდული. ~ ნიშანნუჲ ქალ (დანიშნუ-
ლი ქალი); შენ ჩემ ნიშანნუჲ საქნე-
ხარ (ჩემი დანიშნული იქნები).

ნ. ნიშან.

ნიშტარ [აზ. ნეშტარ] ლანცეტი, ნეშტარი. ~ ნიშტარ დაქერეს, ბაყლ (ჩირქი) გმოტდავ.

ნოწ ნეხვი, მხოლოდ დედალი ღორი.

— ნ : ზ ჯ ა ნ., ნეზვი მ ე ნ თ.;

თხანი დედალი ს ა ბ ა; დედალი ცხვირი, თხა, ღორი ჩ უ ბ., ქ გ ლ.

ნოკორჩხალ ნ. ნაკრჩხალ.

ნოკორჩხლიან ნ. ნაკრჩხლიან.

ნორგ მორგ მორგვი ურმის თელისა ან წისქვილის ბორბლისა, რომელშიაც ღერძის თავია გაყრილი და რომელზედაც სოლებია დამავრებული. ~ ნორგ ხეას (ხეა), პემენშიაც (რომელშიაც) ფარევე (სოლები) ჩაქერგეულან (ჩამწკრივებულან).

— ნერგ, მერგ ჯ ა ნ.

ნოს ნესვი; ქერეჭა ნოს ნ. ქერეჭამ.

[სინ. ბოსტან, მნიშვ. 2].

— ნეს ჯ ა ნ., მ ა უ.

ნოქარ [აზ.] მოჯამაგირე, მსახური. ~

ნოქარ დაქერა (მოჯამაგირის დაქორავება, მოჯამაგირის აყვანა); ფაჩამა ემ ქალს ნოქარა იჭერს (ხელმწიფე. ამ ქალს მოჯამაგირედ იყვანს).

ნოქროვამ, ნოქრუვამ მოჯამაგირებო.

~ ე კაც ნოქროვას ჩეღის (მოჯამაგირეობას ეწევა, მოჯამაგირედ მუშაობს);

ზ მ ნ ზ. ნოქროვან, ნოქრუვან მოჯამაგირედ. ~ ჩონთან ნოქროვან დადექ; დიდ ზამა წაჰდა ნოქრუვან;

ხანოქროველა სამოჯამაგირეოდ, მოჯამაგირედ. ~ ე კაც ხანოქროველა წასულ ფაჩამასა (ხელმწიფისას);

ნოქროვამ ქნამ მოჯამაგირედ მუშაობა, მოჯამაგირეობის გაწევა. ~ მე შენზე კამ ნოქროვას საქნევარ (|| ვიქ || ჰქუქ) (მე შენ კარგ მოჯამაგირეობას გაგიწევი, კარგად გემსახურებ).

ნოწ ნეხვი.

ნოხტამა [ზხ. ნოხტა] ავშარა, ულაკმო აღვირი ი.

ნუ (ნაწილ.) ხშირად არ ნაწილაკის მნიშვნელობით გამოიყენება. ~ ე ჰათარ ფინკორც ა, მოამ ნუ შკომო (ეს რა ცუდი ხორციია, მღლი, არ შევექამ); მამამ ყასტიბე

(განგებ) ზურ (ძვირ) ფასს ებნევის, მოლამ ე ცხენ ნუ იყიდას (რომ არ იყიდოს); აჯან მააწკაპწკაპ (მოასხურე, მორწყე), დაგუამიტრ ნუ იქნეს (მტერი რომ არ იყოს).

ნუგარ ნ. ნუგბარ სხალ.

ნუგან აბრეშუმის ქა; აბრეშუმის ქიის მოყვანა; ა. ჯ. მოსავალი. ~ ქიამ

აღევამ, დამზადევამ, მაგი ყურევამ, ჩაბარევამ — ეესი (ეს არის) ნუგან; მე წელს ნუგან მაქონდა (მყავდა); აა ღმერთო, წალკი კამ ქენ ნუგანიე (გაისად კარგი აბრეშუმის მოსავალი მოიყვანეთ); წაღან (წინათ) სრმზევე ჰყოფადნენ (არიგებდნენ) ქიამ თესლს, ყუთოში იყო, ეეხლა ქიამ თესლს თაეროვამზენი (მთაერობისაგან) აპტანენ (იღებენ). ეემაზე ამბოვენ: ნუგან აგტანა? (|| ნუგან აგიღა?).

— პარკის მოყვანა ჯ ა ნ.; ნოგანი აბრეშუმის ბეგარა ჩ უ ბ.

ნუგბარ სხალ, ნუგბარ, ნუგბარ [აზ. ნოგბარ] ახალშემოსული ხილი, ნარუქი. ~ მაყუთლის ნუგბარ სხალ გინახა? (მაყუთლის გემო გინახავს?); ეეხლა მე პამიდრტს ნუგბარ სხალ ვიქ (პირველად გაუქსინჯავ პამიდორს გემოს); ნუგბარ ნახი?

— პატული ს ა ბ ა, ნუგმარი ჩ უ ბ., ნუგმარი კ ი რ.; ნუგმარი, ნოგმარი ნორჩი მ ე ნ თ., ნუგმარი ახალი და სასუყვარი ხილი, ნარუქი; || საერთოდ სასუყვარი საკმელი, დელიკატესი ქ გ ლ (ძე).

ნუგნოვამ აბრეშუმის ქიის მოყვანის პერიოდი. ~ ნუგნოვი დროს პარკ დარჩევაში ააღვევენ ერ პარკს, ქმარიან პარკს (ნ.), სახლი ზედაათი ესრტან.

თუ სახლი ზედაათი იქითიან (იქითა მხარეს) გადატვარდა, ამბოვენ — წაღმიაც (გაისადაც) კამ პარკ საქნელიეც (იქნება). თუ ვერ გადავარდა, კამ პარკ არ საქნელიეც (არ იქნებაო).

ნ. ნუგან.

— ნუგნობა ჯ ა ნ.

ნუშ 1. ნ. რუმ (1);

2. ნ. რუმ (2).

ნუმბარაჲ, ნუმბარაჲ, ჰუმბარაჲ [აზ. მუმ-
ბარაჲ] ბედნიერი (დალოცვისას სახმა-
რი სიტყვაა). ~ ჰენგილავ (ინგილო) ახა-
ლი წლი ღამი (ღამით) ღუნწის (ღვი-
ნოს) არ დააღევს, თუ არ დააღლოცა:
ნუმბარაჲ იქნეს! (ბედნიერი იყოს!);
ნუმბარაჲ ექცევის ლოცავს; ულოცავს.
~ გადას ნუმბარაჲ ექცევიან — ბახ-
ტიან, იღვალან იქენ! (ვაჟს ყველა ლო-
ცავს — ბედობლიანი იყავ); ტამ-
სომოზსაც ნუმბარაჲ მექცეოდნენ
(ტანსაცმელსაც მილოცავდნენ), შულ
დაბარუნვასაც ნუმბარაჲ მექცეოდნენ.

— ჰუმბარაჲ შ ა ნ. რეც., მუმბარა-
ჲა ღოვლათიანი, ბედნიერი, დალოც-
ვილი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინ-
გილ.); მუმბარეჲი დალოცვილი, კურთ-
ხეული; წმინდანი, ნეტარხსენებული
ნ ი ე.

ნუნაჲ ფუტკრის ნესტარი. ~ ვირ ფუტ-
კარ (დიდრონი, მამალი ფუტკარი) ვერ
იყინევს, ნუნაჲ (ნესტარი) არ აქ.
წარულ ფუტკრეჲს, ყოზინს (მუშა ფუ-
ტრებს) აქ ნუნაჲ, ისენ კმენენ ვირ
ფუტკრეჲს, გოცენ; ფუტკარს დაკმე-
ნაში ნუნაჲ თუ დაჩა, მააკდომელი (მო-
კედება).

[სინ. სანე].

ნურავიან(ვე) ა ნ თ რ ო ჰ. ნუროშვილების
გვარის შთამომავალი.

ნურავიან (ნურევიან) კალივე (კალუვე)
ტ ო ჰ. ადგილია სოფ. კახში, თოფალს
(ნ.) ქვემოთ. წინათ აქ ნუროშვილებს
უცხოვრიათ, რომელთაც კალოები ჰქო-
ნიათ. ამ ადგილს დღესაც მათი სახელი
შემორჩენია. ~ ნურავიან კალივეში
გელოდევ, იქ მოღაჲ (მოდ)!
ნუსმარ [აზ. მისმარ] ლურსმანი.

— შ ა ნ რეც., შ ა ნ. გევს., უსმარი
უ თ უ რ გ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(თუშ.).

ნუგზი, ნუგზი: ნუგზუ (ნუგზუ) გ(ო)მოჯ-
ღაჲ ნ. გ(ო)მოჯღაჲ.

ნუგზიან, ნუგზუან ნიგვზიანი. ~ ნუ-
გზი (ნიგვზით) სხოდასხოჲურ (სხვა-
დასხვაგვარ) შიკმელევს აკეთევენ:

ნუგზიან ხალ (მხალი), ნუგზიან ჟინ-
ქარ, — ნუგზიან დალოჲ (დალო), ნუგ-
ზუან სოჲ (სეია).

ნუგრიან ნ. ნიგორ.
ნუგრუ: ნუგრუ კიჲ ნ. კიჲ.
ნუგრუან ნ. ნიგორ.
ნუშ [აზ. ნუშ = სიამოვნება, სიტკბო; სა-
სიამოვნო, ტკბილი]: თქრნბე ნუშ იქ-
ნეს! შეგერგოთ, გაამოთ! ~ დალივით,
თქრნბე ნუშ იქნეს!

ღ

აბაჲ ნ. აებაჲ.
აბაჲჲ [აზ. აბაჲჲ = ჯავლაგა] იაბო, დაკო-
დილი ცხენი.

— იაბო ჩ უ ბ., დაკოდილი ცხენი
და ვირი მ ე ნ თ.

აღ ნ. აედ.
აღან ნ. აევან.
აღანულ ნ. აევანულ.

აგაჲ, აგეჲა, ჰეჲაჲ [აზ. აგეჲა = თეგეჲე-
ბული, უწესური, ცუდი] 1. მაწანწალა,
შინმოუსვლელი (საქონელი). ~ აგეჲა
ცხორ; აგეჲა ზროხაჲ;

2. გა და ტ. ასეთივე ადამიანი. ~
აგეჲა კაც.

აგეჲაშ ნ. აგეჲაშ; აგეჲაშ-აგეჲაშ ნ. აგე-
ჲაშ.

აგთაღ ნ. აგთაღ.

აგლ (1) [აზ.] ფაფარი. ~ ცხენს მალით
ერ თმაჲ წაჲყარა (ფაფარიდან ერთი
თმა გამოამტრო).;

[სინ. მაღმან].

აგლ (2) ნ. აგლ.

აგლაჲ ნ. აგლაჲ.

აგლათ ნ. აგლათ.

აგლანუოჲ [აზ. აგლან + აზ. გოზ] იგი-
ვეა, რაც ტყუან კაკალ.

აგლმან იგივეა, რაც აგლ (1).

აგმან [აზ. დიალ.] ციმბირის წყლული.
~ აგმან ფინ (ფინთი) სატივარი. ამაჲ
დაჩირქაჲ არ იცინ, გაშადღევ, უწინ-
დელ კაპიკერ რუმ იყო, იმისწორა (იმის
სწორი, იმის ხელა) შიგამათი (შიგნიდან)
ომოვარდევის. ეს ინსანს (ადამიანს)
კლავს. თათრულა ამას ყარაჲერას ებ-

ნეიან; ამან ორეურამ ეკტევ (ორ-გვარია): ერთ ღელალ, ერთ მამალ. ჰემენიც (რომელიც) ღელალ გომოდის, კლავს ინსანს, ჰემენიც მამალ გომოდის, რჩევის (რჩება).

[სინ. ყარა მერამ].

— იამანი საქონლის ავადმყოფობაა, სიმსივნე იცის ჟიქანთან და უმთავრესად ყელთან (ლაბაბში); || ცხენის, ჭორისა და ვირის სენი; იცის მუცლის სიმსივნე და იარები ქ გ ლ.

მან [აზ.] გვერდი, კიდე. ~ სახლ დაღმამაში აყარი მანევს (სხვენის გვერდებს) ჰწევენ მალა, ნასულედ (მარცვლულის) დაყრაში პურ-რამ (ხორბალი და მისთ.) ნუ გადაცუვედსავ აგრ-იგრ (აქეთ-იქით); თახტი მანევს აღევაძუნდ (ფიცრის გვერდებს გარანდვა სკირდება); ზ მ ნ ზ. მანით გვერდით, რისამე მახლობლად, ახლოს. ~ ზალ შუაში ეკტევის, მანითაც ბაშქენგაა (მაცურების მეთაური ქალი), ერთიანიცდად (ერთ მხარესაც მდადე); მან-მან ტარევაა გარე-გარე სიარული (— მან-მანა სიარული მენთ.);

შღრ. -იან.

— მანა კარ-ფანჯრის გვერდის ფიცრები, რომლებიც ჩარჩოს წაარმოადგენს კარ-ფანჯრის გულისათვის მ ე ნ თ.

მანზ, **ჰანზ**, **მანზე**, **ჰანზე** განზე. ~ მანზ (|| ჰანზ) ემამთი, მე უღრვ (განზე გაიწი მანდდან, მე ვჯდები); ისენ მიდიან ცოტა მანზე; მანზე გადაჭყრი; ერ ნაქერ გორც ააღ, ჰანზე გადააღდ!; ქელლაა ჰანზე ვარდევის, უემდაგ ჰანზე (თავი ერთ მხარეს ვარდება და სხეული მეორე მხარეს); გადამ ჰანზეათი მოტხბრიალა ცხენს (ვაეჟა განზე, მოშორებით შემოუარა ცხენს).

— მანზ შ ა ნ. რეც.

მანჩია [აზ. მანჩხ] ვაეის ხელის მომკიდე.

მაა ნ. მეა.

მაა-ოხ, **მაა-უხ ნ. მეა-ოხ.**

მარალუა ნ. მერალუა.

მარამ ნ. მერამ.

მარამა [აზ. მარმა] 1. განაპობი (ხისა).

~ ხეს გახეთქავ, მარამა იქნევ;

2. იგივეა, რაც ნაუალაა.

მარუმჩულ ნ. მერიმჩულ.

მას ნ. მეს.

მაფინე ნ. მეფინე.

მაფტუფა ნ. მათუფაა.

მაღშილულ, მახშილულ [აზ. მახშლხგ] სიყეთე. ~ შენ ჩემზე აქთონ მაღშილულ გიქნი (შენ ჩემთვის იმდენი სიყეთე გიქნია).

— ეილუგი ნ ი უ.

მაშ ნ. მეშ.

მახაა [აზ. მახა=საყელო] ტყაეის მოსაელები ქურქის საყელოზე, იგი ზო-ზოგერ ქურქის კალთებამდე, მთელს სიგრძეზეა ჩაყოლებული.

— იახა ტყაეის გარშემო მოსაელები ბეწვი, მოსაყერებელი ბეწვი მ ე ნ თ.; 2. პერანგის გულის პირზე მოვლებული მოსართავი.

— „პერანგის გულის პირზედ მძივის იახა აყრია“ შ ა ნ. რეც.

მახშილულ ნ. მაღშილულ.

მაჰკამ ნ. მექქამ.

მე ნ. ჰე (3).

მებაა, მაბაა, ჰებაა [აზ. მაბა] ფიწალი.

(**ა**)**მეზაჩია, ჰეზაჩია** [აზ. მზაჩი] მენაქალი, ბებიაქალი.

— ებე ნ ი უ.

მეგაა, ჰეგაა [აზ. მამ] ქლიბი.

მეგინა, მეგინ-მეგინა, ეგინა, ეგინა-ეგინა, ჰეგინა, ჰეგინ-ჰეგინა, ჰიგინა-ჰიგინა, იგინა-იგინა [აზ. ეგინ] ჩქარა, ჩქარ-ჩქარა.

მედ, მად, ჰედ [აზ. მად] უცხო. ~ სხოვან, მედ ადგილში, ჰაქთონიციუმ კამ იქნეს (რაც უნდა კარგი იყოს), შენ სახლ იმიზგნი კამსავ (იმავზე კარგიაო); მინა ე მად გადაა, მოსულ ექ? (ვინაა ეს უცხო ვაჟი, აქ რომ მოსულა?); ე ქალ ჰედ ყოფილ.

მეა ნ. ჰე (3).

მელიგარ [აზ. მადიგარ] სახსოვარი, საჩუქარი.

— მადეგარი საჩუქარი ჩ ი ქ ო ბ.

აევან, აავან, ჰევან [აზ. აევან] უსაქამადო საქმელი. ~ **აევან პურ** (ხმელა პური).

აევანწულ, აავანწულ, ჰევანწულ [აზ. აევან-წულ] შექამადი, საქამადი. ~ **აეთევს ყმაწულები** (ბავშვებისათვის) **აევანწულს**; **დეკას თავი კაცი** (ეოლს თავისი ქმრისათვის) **კაჲ აევანწულ გატქეთევი**, **კაჲ-კაჲ რაჲმევე მოტხარში**.

აევამ ნ. აავამ.

აევაშ, აავაშ, ჰევაშ, აევაშა, ჰევაშა [აზ. აავაშ] ნელა; **აევაშ-აევაშ, აავაშ-აავაშ, ჰევაშ-ჰევაშ** ნელ-ნელა. (— **იავან-იავანით ქ ი ნ ქ.** ვაჲა).

აეზ, ჰეზ [აზ. დიალ.] სპილენძი. ~ **აეზი ყაბ, აეზი ქურქელ** (სპილენძის ქურქელი).

აეზნამ, ჰეზნამ [აზ. აეზნა] სიძე.

აეთად, აათად, ჰეთად [აზ. აათაჲ] 1. **ჯოგი, ფარა** (ცხვრისა); 2. **ფარეხი, გომური**.

— **იათალი ცხვრის ფარეხი, რომელსაც პატრონი აქირავეებს ფარის პატრონებზე შამთარში ცხვრის შესაფარებლად** **ლ ე ო ნ**.

აეთიმ, ჰეთიმ [აზ. აეთიმ] ობოლი. ~ **აეთიმ ქალ**; **ჩემ დედას ოთხდენა ჰეთიმ დაქა** (ოთხი ობოლი დარჩა); **დედ-მამათი ჰეთიმ დარჩომილვართ** (დედ-მამისაგან ობლები 'დაერჩენილვართ', დაერჩით); **აეთიმ (ჰეთიმ) ლამფაჲ უშუ-შო ლამჲა**. ~ **ჰეთიმ ლამფაჲ სხოამ** (სხვა), **ცირცირაჲ** (ნ.) **სხოამ**. **ჰეთიმ ლამფას შუშაჲ ჩადრეულ** (ჩასადები) **ადგილ აქ, ამმა (მაგრამ) შუშაჲ არ აქ**. **ცირცირას არც შუშაჲჲ არ აქ, არც ემი ჩადრეულ ადგილ არ აქ**.

— **აეთიმოჲძ ი ძ.** (იმერს.). ჳ ჳჳ

აეთიმოჲჲ, ჰეთიმოჲჲ ობლობა. ~ **ჩონ დელაჲ კაგორა** (კარგად) **გოცხოვრეჲდა, აეთიმოჲვას არ გოცნეჲდა, არ გოცოდინეჲდა** (არ გვაგებინებდა, არ გვაჩვენებდა).

ნ. აეთიმ.

აელ, აალ, ჰელ [აზ. აალ] იგივეა, რაც **საზალეჲ**. ~ **აელ ზალღი** (განაკითვე **შოქმელი** (ძალისათვის გაკეთებუ-

ლი საქმელია). **ზოგდეჲა ლორიბე განაქითევეტ იტყუნ** (ზოგჯერ ლორისთვის გაკეთებულზეც იტყვიან).

აელაჲ, აალაჲ, ჰელაჲ ალი. ~ **თორნი აელაჲ**; **ერ მაგრა იწრვის** (იწვება) **ცეცხლ, ჰელაჲ გაღლის** (ალი ასლის).

— **აალაჲ შ ა ნ. რეჲ., ჰალაჲ ჟ ა ნ.**

აელათ, აალათ, ჰელათ [აზ. აელ=ქარი + აზ. ათ=ცხენი] რაში, **მერანი** (ზღაპრული ცხენი). ~ **აელათს მაგრა წანასულ** (ძალიან სწრაფად მიმავალ) **ცხენზე ამბოვენი**; **შაჲდა თავი აელათზე, გალა** (გააქენა).

აენგაჲ ნ. ჰენგაჲ.

აენგილაჲ ნ. ჰენგილაჲ.

აენდ ნ. ჰენდ.

აენი ნ. ჰენი.

აეჲ, ააჲ [აზ. ააჲ] 1. **იგივეა, რაც შულდ**. ~ **თომფუზი** (ნ. თომფუზ) და **აეჲც მემეცით**; **აეჲ-თომფუზ შშვილდი** და **გურზი**;

2. **კინთი, კინტი, საცემი ჯონი მატყლის დასაქნევაად**. ~ **მატყლს ააჲთო ჰქნეტენ**.

აეჲლაჲ, ჰეჲლაჲ, აეჲლაზ [აზ. ააჲლაჲ] იალადი, საზაფხულო საძოვარი მთაში; საავარაკო ადგილი. ~ **ცხრტ აეჲლად** (ცხვრის იალადი); **აეჲლად ზაფხულში წასაღრლ** (წასასვლელი) **ადგილი**. (ადგილია) **ინსნიბეთაც** (ადამიანისთვისაც), **ცხორიბეთაც** (ცხვრისთვისაც); **იმ ფაჲჩაჲსა ჰარ ზაფხული სხო ფაჲჩაჲჲ ქალ მანასულ ყოფილ სამ თუბე აეჲლაზში** (იმ ხელმწიფესთან ყოველ ზაფხულს სხვა ხელმწიფის ქალი მოდიოდა თურმე სამი თვით საავარაკოდ); **ნ. კაზ ჰეჲლაჲ** (აეჲლაჲ).

— **იალადი ზაფხულის საძოვარი მთაზე შ ა ნ. ვაჲა I**.

აეჲ-ოზ, ააჲ-ოზ, ააჲ-უზ [აზ. ააჲ + აზ. ოზ] იგივეა, რაც **შუნდისარ**.

აერს, ჰერს! იარე! **წადი!** ~ **აერს, დაჲბან!** (წადი, დაიბანე!).

— **ჰერ ჟ ა ნ.**

აერაზ ნ. ჰერაზ.

აერალმაჲ, ჰერალმაჲ [აზ. აერალმაჲს] მიწავაშლა.

აერალუა, აერალოა, აარალუა, ბერალუა, ბერალოა, [აზ. აარალხ] 1. იარიანი, წყულუიანი, კრილობიანი. ~ შენ ცხენი ფეუ ჩემ აერალუ ფეუს მოხტო (მოხვდა); გიორგია თოფს ესრტს დათს, დათ პერალუა (|| პერალოა) კეპტევ (კრილობიანი ხდება, დაიკრება);

2. გაღატ. დაზიანებული, ჩამოტვრეული, ჩამოტეხილი (ხე სტყვიოსაგან ან სხვა რამისაგან). ~ აერალუ ხეა; ხევე სტყრამთი აერალუა კეპტევ (ხდება).

აერაა, აარაა, პერაა [აზ. აარა] (მრ. აერეე) იარა, წყულუი, კრილობა. ~ ეში აერაა ჰეჩმინამს არ გადაადევი (არავის არ გადასდებია); მამლი წელ აარაა ქნილ (დაწყულულებულა); ემ პერაათიე ინსან კდრეაყ — ამბოვენ (ამ იარით აღამიანი კვდებოა—ამბობენ); აერეე (იარები) ნუმ (როცა) სედევ ინსანზე (აღამიანზე), ამბოვენ — სენ (ნ.) ჩომოდის აერაა შიგამთიე; თაგიჰილა აერაა ნ. თაგიტილა; ნ. ისფირა აერაა.

აერალ, პერალ [აზ. აარაკ] იარალი. **აერიმჩულ, პერიმჩულ, პერუმჩულ, აარუმჩულ [აზ. აარხმჩხჲ]** დაუმთავრებელი, დაუსრულებელი; ნახევრად, ნაწილობრივ, სანახევროდ. ~ სახლ აერიმჩულ დგას; თუნგ აერიმჩული (ნახევრად სავსეა, სავსე არაა), ტლანყუნოვს (ნ. ტლანყუნ); შენამ ნიათეე აერიმჩულ დაგრეს! ნ. ნიათ.

აერიამს!, პერიამს! [აზ. აერი] ახია!; მაგებე აერიამს! (მაგაზე ახია!); შენბე ლაფ პერიამს (შენზე სწორედ ახია), დეე დაკეჩინსაჲ!

— არყი ახი: არყია მაგაზე, რაც მოუვიდა მენთ.

აერიშ, პერიშ [აზ. აარხშ] ალური, სვლა, სიარული (ცხენისა); ~ ცხენს კაა აერიშ აქაე;

2. გაღატ. აღამიანზეც ამბობენ. ~ ზოგ ინსანს ლამაზ პერიშ აქ, ზოგს აამბიარ (ზოგი აღამიანი ლამაზად დადის, ზოგი კი უშნოდ).

აერფანდუხ [აზ. აერქანდხლჲ] მიწის თხილი.

აერხიარ [აზ. აერ + აზ. ხიარ] იგივეა, რაც მიწურ კიტრ (ნ. კიტრ). ~ აერხიარ ეაგზე კი არ ეხევის (ეხევეა), მიწზე თაღმინაცემ კიტრი (მიწაზე 'ღეროვაშეებული', ღეროს რომ უშეებს, ისეთი კიტრია).

აეს, მას, შეს [აზ. მას] გლოვა; აესი. შანახა გლოვის წესების დაცვა (შავების ჩაცმა, წვერის მოშვება და სხვ.); გლოვა. ~ ბევრ ტირილის, მესის შანახას უკან მამას ხაბარ მოოდის (ამბავი მოსდის) — შენ შულ თელიაე (შენი შვილი ცოცხალია); ზოგ მესს ინახავს ერ წელს; აესი(თ) (მესი(თ) გ(ო)-მოსტლაა გლოვის გათაეება. ~ აესი(თ) გომოსტლაში დაჰპატიეეყს თაეი ნათესაეეეს.

აეფინე, ააფინე, ეფინე, ბეფინე [აზ. აფჲჩჲჩჲ] ნაბადი (წამოსასხამი). ~ დატხური შაე ბუხარა ფათაე, წომოტხსხამ ზედ შაე აეფინე; ისენ აქ იზინევენ, ზედათი აეფინე ხურაეყს.

— აფინჩი რუბ., მენთ., იაფუნჯა მაის.

აეფიშხან, ბეფიშხან [აზ. აფჲშჲგან] წებო, ხის ნაწილების დასაწებებელი..

აექქაა, აეჰაა, ააჰაა, ბეჰაა, ეჰაა, ექქაა, ექქაა [აზ. აექჲ] დიდი, მსხვილი, უზარმაზარი, უშველებელი. ~ ექალი ააჰაა კეპტევ (ეს ქალი უზარამაზარი ხდება, იზრდება); აექქა (აეჰა., ბეჰა.) დღე მთელი დღე, მთელი დღის განმეულობაში. ~ აექქა დღე წეეს; აექქა ღამე მთელი ღამე, მთელი ღამის განმეულობაში. ~ გადაა ფიქროვდა აექქა ღამე (ეაეი ფიქრობდა მთელი ღამე).

აეშ, ააშ, ბეშ, შაშ [აზ. ააშ] ასაკი. ~ ჰაქთონ აეშის ხარა? (რა ასაკისა ხარ?); ქალე დაზდილან, გაათბუეეველ ჰეშზე მოჰყვენიან (გათხოვების ასაკისათვის მოულწეეათ, გასათხოვარი ასაკისა გამხდარან); ზმაა დაანიშნელ ჰეშის ქნილ (ძმა დასაქორწინებელი ასაკისა გამხდარა); აეში (ააში) წიგნ დაბადების თარიღის მოწმობა. ~ ააში წიგნ აგილა?

აეშიკ, **ბეშიკ** [აზ. აეშიქ] ყუთი. ~ **აეშიკ** ქერი საესრამს (ყუთი ქერით საესეა).

— **აეშიკი** გი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მესხ.).

აეწაეწ წახსლაჲ მაგრად დამსხერევა, წერილ-წერილ ნატეხებად ქცევა.

აეჭკა ნ. აეჭქაჲ.

აიხ ნ. კიმ.

აოლდაშ, **ველდაშ** [აზ. აოლდაშ] ამხანაგი. ~ შენ აოლდაშ მინაა? ესენ ჩემ ველდაშეენი (ესენი ჩემი ამხანაგები არიან).

აოლდაშოვაჲ, **ველდაშოვაჲ** ამხანაგობა; **ზ მ ნ ზ**. **აოლდაშოვან**, **ველდაშოვან** ამხანაგად, საამხანაგოდ. ~ თუ გინდ, მოჲ ჩემთან აოლდაშოვან (თუ გინდა, 'მორი ჩემთან ამხანაგად', ჩემი ამხანაგი იყავი); **აოლდაშოვაჲ** (ველდაშოვაჲ) ქნაჲ ამხანაგობის გაწევა. ~ თუ შენ ჩემთან აოლდაშოვაჲ იქავ, მეც დაჲდა კაჲ აოლდაშოვაჲ უჭეჲ (თუ შენ ამხანაგობას გაიწევე, მე უფრო მეტ ამხანაგობას გაგეწევე).

აონუჲ აონუა; ნ. თხლლუბაჲ აონუჲა.

— ვენუი, აონუჲა მ ა ე.

აორღან, **ვერღან** [აზ. აორღან] საბანი.

— ვერღან შ ა ნ. რეც.

აოხსულ, **ვეხსულ** [აზ. აოხსულ] ღარიბი, უქონელი და თანაც უშნო, მოუხერხებელი, უგერგილო (ადამიანი), გასაცოდებელი, გასაწყლებელი, დაბეჩავებული.

— იოყსული, იოხსული, იოკსული შეუთავსებელი, შეუგუებელი, უამხანაგო, უშედეგელი მ ე ნ თ.

აჟსტორ ნ. ვისტორ.

აჟქ ნ. ჰუქ.

მ

— **მა** სასუბრ. (ნაწილაკია, რომელიც თხოვნიით ბრძანებთისთვისაა გამოყენებული მეტი კატეგორიულობის ვადმოსაცემად) რა რა იქნება! ~ მალე შქნ-მოს (მალე ქამე, რა!); მოჩქარდო! (იჩქარე, რა!); მალე ქნო, გო!; მოხუდო!; ეან დედა, ერ მანით მეტეცო!

(|| მამეცო!); ფურეე გეელოო!; პიწწა დამელოდო!

მა იგივე — ზმნისწინი, რომელიც დამსჯელებულია მომდენო ვ-ს ან უ (ტ) -ს. ~ ოვალაგეე (ავალაგეე); ოასწიე (ავიწიე); ოავსეე (ავავსეე); ოტკიდევი (აუკიდევი); ოატან (ავიტანე); ოტლა (ავილა).

მაზა [აზ. ოზა] უბანი, მხარე. ~ ჩონ ოზაში ლათ (ძალიან) კაჲ წყალი (კარგი წყალია); ჩონ ოზაში ეს არ გამიგი; იქითა ოზაში მივდ; **ზ მ ნ ზ**. **მაზა** ოზა უბან-უბან. ~ ოზა-ოზა უღვეიან საყტრი ოზოში.

მაზოლ სახლის გადახურვის დროს სახურავზე დატოვებული ვიწრო ბილიკით აღგილი ფეხის დასადგამად. ~ სახლს ნუმ (რომ) ხურენ, ბუთბუგან (ყველგან) ხურენ, შუაში ჩევის (რჩეზა) მიწრო აღგილ, ყიღირ (ბილიკი), ზედ ინსან (ადამიანი) ფეე ადგამს. ამას ოზოლს ეზახიან; დახურაჲ დაეაწიე (დაეამთავრე), ერეე (მხოლოდ) ოზოლ დგას (დარჩა) დაახურელ (დასახური), ოზოლ დარჩმილაე (დარჩენილო); ოზოლ მუყენ ა) სახლის გადახურვისას ოზოლზე (ნ. ოზოლ) დასახური ჩალის გადასაქერი მოკლე მუყენი (ნ. მუყენ), რომელსაც ბურმა (წნელი) არ სკირდება. ~ ოზოლ მუყენ კეპტეე (არის) წრულ, თუთანაც (თანაც) მოკლეჲ, ეემას ბურმაჲ არ ეკირეე, ჲამაზეე ოზოლ მუყენ ებნევიან; ოზოლზე (ოზლისათვის, ნ. ოზოლ) მუყენ გამიქეთევი, უბურმოჲ — ეეს ოზოლ მუყენ; ბ), იგივეჲ, რაც ოზოლ; ოზოლ ნაკერ ისეთი შეეერეა ან ნაკერი, როცა გვირისტი კარგ პირზე არ ჩანს და მხოლოდ უქულმა პირზე ამჩნევიან; ოზოლ ნიგორ ერთგვარი ნიორი, რომლის ბოლქვსაც კბილები არ აქვს, მრგვალთავიანია. ~ ოზოლ ნიგორ ხახვი (ხახვივით), ხახვიქელასაალი (ხახვისთავივით) თავს იყეთეს. კიქეე არ აქ ეემას; ოზოლ სოლ იგივეჲ, რაც ოზოლ ფარ (ნ. ფარ, მნიშვ. 1); „ბაგიეებთან (ნ. ბაგიეჲ) მოქცეულ სოლებს მამალ სოლს ეძახოდნენ, სოლები თუ

ვერ დამაგრდებოდნენ, გვერდში ობოლ
სოლს ჰსომდნენ ხოლმე" (შინაშ-
რე წე.); ობოლ სუკე საქონლის წე-
ლის შიდა მხარეს და გავასთან ახლო
მდებარე ორი სუკი, საუკეთესო სამწე-
ვალე. ~ იგრევე (ისე, ჩვეულებრივი)
სუკევე ზურგი ზოლს (ხერხემლის) აქა-
თიან-იქითიან (|| ამიან-იმიან) (აქეთ-
იქით) არის, ამმა (მაგრამ) ობოლ სუ-
კევე შიგნით კეპტევის (არის), საქონლი
ბაკანაძისთან (გავის ძეალთან); ობოლ
სუკე კაძსთანაჲს სუკევიზონი (საუკეთე-
სოა სუკეებთაგან), ლაფ კაძს (ძალიან
კარგია). ობოლ სუკე ორდენაჲს (ორი
ცალა), წრული (პატარა).

ოგე, ოგი (ჩვენებითი ნაწილაკი) აგე,
აგერ, აი (წინ დაერთვის ნაცვალსახე-
ლებსა და ზმნიზღებებს და მათთან
შერწყმულად იხმარება. შერწყმისას
ნაწილაკის ბოლო ხმოვანი ზოგჯერ იკა-
რგება). ~ ოგე, ვერ ხედანა?; ოგე,
ზედ დანახატ რადმევე კადგორა ეცნევის
(კარგად ემჩნევა); თერაზუჲ (სასწორის)
ერ თოლზე თუ ბეტრ რამ ჩაპყარ, მე-
ორზე — ცოტაჲ, ოგე ბეტრ თარაფ
(აი ის მხარე, რომელზედაც ბეგრია)
ისამბლევ (იხრება, ქვევითყენ იწევა);
ოგეჲს მინმა ქნაა? (აგე ეს ვინ ქნა?);
ოგეჲმ კაცს დოჭანა! (აგე ამ კაცს და-
უძახე!); ოგეჲმას უთქომ (აგე ამას
უთქვამს); ოგეჲსენ აი ესენი. ~ ოგე-
ესენ ჩემ თეთრ მანაპარ (აი ესენი არიან
ჩემი ფულის მომპარავეები); ოგეჲმაჲინ
აგე მაჲინ.

[სინ. ოგეგე; უგე; ჰიგე].

ოგეჲმ ნ. ოგე.

ოგეჲვ აგე ეგ. ~ ოგეჲვ მინნა? (აგე ეგ
ვინაა?).

ნ. ოგე.

ოგეჲმ იგივეა, რაც ოგეჲმ (ნ. ოგე). ~
ოგეჲმ კაცი პირზე გაასლრავარ (აი
ამ კაცს პირზე დავადგები).

ოგეჲმაგა ნ. ოგეჲმაგ(რ).

ოგეჲმაგ(რ), ოგეჲმაგ(რ), ოგეჲმაგა, ოგე-
ეჲმაგა აი აგრე, აი ასე. ~ ოგეჲმაგ
ქენ!; ეესიცი ოგეჲმაგა! (აი ეგეცი ასე!);

ოგეჲმაგაც აი ასევე. ~ ჰათარაც ლო-
ბეს სწნონ, ოგეჲმაგაც სახლს სწნონ
(როგორც ლობეს წნავენ, აი ასევე
სახლს წნავენ).

ნ. ოგე.

ოგეჲმას, ოტგეჲმას ნ. ოგე.

ოგეჲმი ნ. ოგეჲმი.

ოგეჲმიზე აგე ამისთვის. ~ ოგეჲმიზე არ
მოტდ (არ მოუღივარ).

ნ. ოგე.

ოგეჲმივე აგე ამეების. ~ უნსუნულ
დაგრუქეჲში (ნ. უნსუნულ) ავატყოფი
პატრონ მრზობლრვიზონი (მეზობლე-
ბისგან) აგრუქეჲს კარცხ, ჳორცს, ხახს,
მისაც რაჲ აქ, კედე (მერმე) ოგეჲმივე
თაზე ღეჲს ნრხს (ღეჲს ნეხვს), მიაქს
ავატყოფთან — მითამდინ კაჲ საქნე-
ლიჲვ (ეთომდა მორჩებაო).

ნ. ოგე

ოგეჲმი(თ), ოტგეჲმი(თ), ოტგეჲმი(თ) აი
ამით. ~ საღრბლი ვაჲს გარეულ ვა-
ზით სწნონ (წნავენ), გუთანზეაც ვაჲს
ოგეჲმი(თ) აეთუჲვენ.

ნ. ოგე.

ოგეჲმი(ს), ოტგეჲმი(ს), ოტგეჲმი(ს) აი
ამისი. ~ ოგეჲმი(ს) სახელიც არჩილ
ყოფილ.

ოგეჲმმეტ, ოგეჲმმეტ აი ამის მეტი. ~
~ ოგეჲმმეტ არ მაქ.

ნ. ოგე.

ოგეჲმჟურაჲ აი ამგვარი; ოგეჲმჟურ-
რაჲთი აი ამგვარად; აი ამგვარადე-
~ მაგაჲს (ხაქოს მაგვარი საქმელია)
ზედაპირზე იგლეჲს (ზედაპირზე იყენებს),
რათარაც (როგორც) სუჲმას (ნ.), ოგე-
ემჟურაჲთი.

ნ. ოგე; -ჟურაჲ.

ოგეჲმსწოსწორ(რ), ოგეჲმსწორ(აჲ) აი
ამოღენა, აი ამხელა.

ნ. ოგე.

ოგეჲს ნ. ოგე.

ოგეჲსენ ნ. ოგე.

ოგეჲმჟურაჲ აგე იმგვარი.

ნ. ოგე.

ოგეჲმ იგივეა, რაც ოგეჲმ (ნ. ოგე). ~

ოგემ ხეზე რა წითელ ვაშლ აკრეპვე-
სა (გალატ. იკრიკება)!

ნ. ოგე.

ოგემაგა ნ. ოგეემაგ(რ).

ოგემაგამ აგე მაგან. ~ ოგემაგამ მე
ფინთოვად მიყო (აგე მაგან მე ცუდი
საქმე მიქნა).

ნ. ოგე.

ოგემაგ(რ) ნ. ოგეემაგ(რ).

ოგემაზე აი ამიტომ; აი ამისთვის. ~
ოგემაზე მე არ ვზრახავ (აი ამიტომ არ
ველაპარაკები).

ნ. ოგე.

ოგემამ აგე ამან. ~ ოგემამ მამცა.

ნ. ოგე.

ოგემას იგივეა, რაც ოგეემას (ნ. ოგე)-
~ ოგემას ჩემ თხოვნად უნდ (აგე ამას
ჩემი ცოლად შერთვა უნდა).

ოგემაში აგე ამაში. ~ ოგემაში ჩაპყრი
მარცხს.

ნ. ოგე.

ოგემაშინ ნ. ოგე.

ოგემაშინსუკან აგე ამის შემდეგ. ~ თქონ
გერ დედამ შამაბეზრა, ოგემაშინსუ-
კან მეც თქონ გადაგყარო (თქვენმა
დედინაცვალმა თავი მომაბეზრა, აგე
ამის შემდეგ მეც თქვენ გადაგყარეთ).

ნ. ოგე.

ოგეში, ოგეეში, ოგეში აგე ამისი. ~ ოგეში
შუღლ ჩემ ველდაში (აგე ამისი შვილი
ჩემი ამხანაგია).

ნ. ოგე.

ოგემშებტ ნ. ოგეემშებტ.

ოგეას, ოგის, ოგევის აგე ის. ~ ოგეას
(|| ოგის) ჩემ ზმამს (აგე ის ჩემი ძმამ);
ოგეასენ აგე ისინი. ~ ოგეასენ ქარ-
თრლეენი (აგე ისინი ქართველები არი-
ან).

ნ. ოგე.

ოგეს იგივეა, რაც ოგეის (ნ. ოგე). ~
ოგეს მის უთქრმსა?

ოგეჭაათი აგე აქედან.

ნ. ოგე.

ოგეჭრშაათი აგე იმის ქვევიდან. ~
ბრინეს ჰტცხრუნავთ (ვცხრილავთ),
ოგეჭრშაათი განასულს (აგე იმის
ქვევიდან რაც ვადის) ეზახიან ნაწეის.

ნ. ოგე.

ოგის ნ. ოგეას.

ოგეში ნ. ოგეეში.

ოდოშ არასრულად დამწიფებული პუ-
რული.

— მ ე ნ თ, ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ქ ყ ;
ერთი ბელუჯა ნედლი ყანა (ჭეჭილი)
ქ ი ნ ქ. ხევის.

-ოგ თემატური ობ სუფიქსის მონაცვლე.
~ ამბოვს; ქურდოვს; დერდოვს (დარ-
დობს); თხოვლოვს (თხოულობს).

-ოვად აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმო-
ბელი -ობა სუფიქსის მონაცვლე. ~
მარიამოვად; ქეალოვად; უქქოვად;
თმაშოვად.

ოგვი, ოგვი, ოტგე, ოტგი, ოოგვი, ოოვ-
ვი, ოოტგე, ოოტგი იგივეა, რაც ოგე.
~ შენ სახლ საღა? — ოგეე (|| ოტგი),
ვერ ხედავ?; ოგეეს (ოტგეეს) მინა?
(აგე ეს ვინაა?); ოტგეშ კაცს ვეზებოდი
(აგე ამ კაცს ვეძებდი); ოგვის (ოტგის)
ბუთუმიზგნი პატრამს (აგე ის ყველაზე
უმცროსია).

[სინ. უგე; ჰიგე].

ოგეეს ნ. ოგეე.

ოგვი ნ. ოგეე.

ოგვის ნ. ოგეე.

ოთხ: ოთხით ერთ ერთი მეოთხედი.

შდრ. სამით ერთ [ნ. სამ (1)].

ოთხთავ: ხუციან ოთხთავ ნ. ხუციან.

ოთხთოფიან ნ. თოფ (1).

ოთხიზე დაზინევად ნ. კიად, მნიშე. 1:
კიად დაზინევად.

ოთხიზე ომოსჯლაჲ(ომოსლაჲ) ნ. კიად
მნიშე. 1: კიად ომოსჯლაჲ.

ოთხიად ოთხიანი (მოსწავლის ნიშანი).
შდრ. ორიად; სამიად; ხუთიად.

ოთხნიმ ოთხივე; ოთხნიმისიანი(თ) [→
ოთხნი ჰ მ (-ვე) ჰ ის (ნათ. ბრ.) ჰ-
იანი(თ) (ნ.)] ოთხივე მხრიდან. ~ ოთხ-
ნიმისიანი აწვიეთ! (ოთხივე მხრიდან
ასწვიეთ!); ლამი ქურდევ მოსულეყნჩნ,
სახლი ოთხნიმისიანი კაცევ დეეჟე-
ნაყ.

შდრ. ორნიმ; სამნიმ.

ოთხ-ოთხად ოთხნი, ოთხივე ერთად. ~

ოთხ-ოთხა შიღორენენ (ოთხნი შიღორენენ).

ოთხფოთოლაჲ ნ. -ფოთოლაჲ.

ომო- ასიმილაციის შედეგად სახეცელი-ლი რთული ზმნისწინი ამო- (გარკვეულ შემთხვევებში მისი მეორე ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს, ხოლო თანხმონითი ელემენტი -მ-ობიექტურ ნიშანთან შეხვედრისას შეიძლება გადასმული ოყოს. ~ ომოგლიჲა (ამოგლიჲა); ომოდის (ამოდის); ომოთხარით! (ამოთხარეთ!); არაჲ ომოქროლდა; ომომღრუტეულ (ამოღრმავებულა); ომოსტლაჲ (ამოსელა); ომოლეჲა (ამოლეჲა); ომნაყარ (ამონაყარი); ბუხარაჲ ოგმიგდი (ბუხარი ამოგვიგდი); ჩონ თბო ოგმისხრპინევი (ამოგვისხეპინეზია).

ომობანდაჲ: ღუნჲა ომობანდაჲ ნ. ღუნჲა.

ომობრუნეჲაჲ: ზეჲ ომობრუნეჲაჲ ნ. ზეჲ (2).

ომოგდეჲა, ამოგდეჲა 1. ამოგდება, ამოთხრა; მოსპობა. ~ ბუხარაჲ ოგმიგდი (ბუხარი ამოგადეთ, მოგშალეთ);

2. ქვევიდან ზევით გაყრა, ამოყრა. ~ არხოლოდ აუქალით, ქამარში ომოტუგდი (ამოუყრია); ნემსი დიდრუანა ამოვდეჲას. (დიდზე ამოყრას) დაბაჯაჲს (ნ.), ებნევიან.

შღრ. გაგდეჲაჲ; ჩაგდეჲაჲ, მნიშე. 3;

3. იგივეა, რაც ჩაგდეჲაჲ, მნიშე. 4. ~ ზოგ ქათამ არ შრევ (ქათმი გამრომაჲ ნ. გამრომაჲ). ემუჲრა (ამგვარ) ქათამზე ამბოვენ: გექქრა ამაგდ, გამრესაჲ (გექქვეშ დაამწყვდიე, რომ მოილიოსო).

ომოგრიდეჲაჲ ნ. გაგრიდეჲაჲ.

ომოგრუტეჲაჲ: თორნჲა ომოგრუტეჲაჲ ნ. თორნჲა.

ომოდეჲაჲ ამოდეჲა. ~ სასტუქქო ომოტდეჲ (ბალშქქეშ ამოდეჲბ).

ომოდინგაჲ, ამოდინგაჲ იგივეა, რაც ომოზურკაჲ. ~ ეინჰარ ამოდინგა, ზურკიაჲნა (ძირკვიანად) ამბაღ; ამბადინგეჲარ შენ თაჲ (ამოგაგებ); მ ი მ ლ.

ამნადინგ ამოძირკველი. ამოგდებელი; შენამ ამბადინგეჲ! (წყევლა: შენ ამოეარდი, ამოძირკვე, ამოწყეციტე!).

ომოხხეჲაჲ, ომოტხეჲაჲ, ომოხსრჲაჲ ამოხსება (ქურკლისა წყლით). ~ ეჲ წყალს არ დოტლეჲ, იქნეჲ, ჰემენ გუბიშიგაჲ აგმიტუნი (ვინ იცის, რომელი გუბიდან ამოგვისა!); წყალ ომოტხეჲაჲ (ამოტუესიათ), წასულან; გარაქ ორნიშ ბულაღზე წყალ ემევესასჲ (ორივეს წყაროზე წყალი უნდა ამოვესო); მ ი მ ლ. ამნავსრჲ ამოსავსები, ამოსალბი (რარე სითხისა). ~ ღუნჲა ამნავსრჲ კოტოშ; წყალ ამნავსრჲ კოტოშ (იგივეა, რაც წყლი კოტოშ, ნ. კოტოშ, მნიშე. 1); წ მ ნ ზ. ამნავსრჲველა, ამნავსრჲველა ამოსავსებად, ამოსალბად. ~ ქალ მოსულ პოქკაითი (კასრიდან, ბოქკიდან) წყალ ამნავსრჲველა; ღუნჲი ამნავსრჲველაჲ გზელტრიან კოტოშს აყეთევენ.

ომოზურკაჲ ამოძირკეა, ძირფესვიანად ამოგდება. ~ ერგან მაგრა ეკალ ცემს (ნ. დაცემაჲ), უგემ ომოტზურკჲ (აი ის ამოვძირკვე), ომოტლინგ; შენამ ამბაზურკეჲ! იგივეა, რაც შენამ ამბადინგეჲ! (ნ. ომოდინგაჲ).

[სინ. ომოდინგაჲ].

ნ. ზურკჲ.

— ზურკჲ: ომოგზურკაჲჲ ჯ ა ნ.

ომოთეთრეჲაჲ: დინგ ომოთეთრეჲაჲ ნ. დინგ.

ომოთქმაჲ ერთხელ ნათქვამი სიტყვის არგალათქმა.

ომოყეჲაჲ ნ. შაყეჲაჲ.

ომოყიდეჲაჲ ამოყიდება (ფქვილისა წყალში).

ომოყლეჲაჲ საესე ქურკლიდან რისამე ამოყლება, ნაკულად ქეცეა. ~ წყალ ქიპქიპოეს, ამბაყლ!

ომოკლერტაჲ, დაკლერტაჲ ნახნავში ან ნათესში კლერტის (სარეველა ბალახის) ამოვლეჲა, ბალახ-ბულახისაგან, ვამხმარი ღეროებისა და ძირკვებისაგან ადგილის გაწმენდა-გასუფთავება. ~ დილიღეში (ბოსტანში) ალას კლერტენ გელით; გუთანნი მოვნაში იინი ფარცხ კლერტაჲს, ჰაჩიჩაჲჲ თუთან რეგს

მიწას, კლერტავს, წყობავს ზჭრევეს (აწვევებს ძირკვებს), ზეაპირში გომაქ (ზედაპირზე გამოაქვს), გმევე; ფარცხმა მიწაჲ დაკლერტა; ადგილ ომოფკლერტო; ნათესში ალაჲ ამმიკლერტი (ამომიგლეჯია) თექ-თექ (აქა-იქ); ამოჯლერტავ! (წყველა: ამოვაგდებ ძირიან-ფესვიანად!).

ნ. კლერტ.

— აკლერტვა მ ე ნ თ., მოგოგვნა შ ა რ ა შ.; გაკლერტვა ღეროზე დაყენება; ფოთლების (პარცვლების) შემოკლა (შემოკმა) და კლერტის დატოვება ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ).

ომოკლერტვა: ენაჲ ამაკლიტ! (ხმა ჩაიწყვიტე!).

ომოკრაჲ: ჰიაჲ პირ ომოკრაჲ ნ. ჰიაჲ, მნიშვ. 1; ჭელ ომოკრაჲ ნ. ჭელ, მნიშვ. 1.

ომოლევაჲ: დინგ ომოლევაჲ ნ. დინგ. ომომღრუტევაჲ, ომომღრუტევაჲ ამოღრმავება. ~ ალაშესეგრ (ზერელედ) ომოღმღრუტე (ამოღმღრმავე) მიწაჲ ომოთხრაში, ღუვაგდ (დავაგდ, დავტოვე); მიწაჲ შიგნიითიანი (შიგნიდან) თურმენი (თურმე) ომოთხრილ, ომომღრუტეულ (ამოღრმავებულა).

ნ. ღრუმ.

ომომცრუტევაჲ, ომომცრუტევაჲ აბრეშუმის ჰიის კანის ცვლის დროს მოგვიანე ჰიის ამორჩევა სხვა, ადრე კანგამოცვლილი ჰიისაგან და ცალკე ჩელტზე მოთავსება; ასევე ამორჩევა და გამოცალკავება აბრეშუმის ჰიისა, რომელიც აგვიანებს პარკის გაკეთებას დაცხვისას. ~ თუ ერ კჭრუხს თავზე ცახ არ ოღლით (ავიღეთ), ჰიაჲ არ ომოამცრუტით (არ ამოვარჩიეთ), იმაშინ ადრ შანაქენ პარკი შოგამით (ადრე გაკეთებული პარკიდან) გომოდის პეპელაჲ, პარკ ფუტღევ, წონაშიაც ავლდე. ამიბავ ცახი და ნაზირ მეთვე ღღე, მეთურთმეტე ღღე ვორჩეთ, მივაქთ, ვაბარეთ; მ ი მ ღ. ამნამცრუტე ამომცრეულა. ~ ამნამცრუტე ჰიის იქიდიასი (ხელახლა, კვლავ) ვცახავთ, მეედნი (მერმე) ვაბარეთ.

ომონალრაჲ იგივეა, რაც ომოყრაჲ, მნიშვ.

1. ~ თახტაჲ (ფიცრის) ომონალრაჲ, თახტაჲ ომოყრაჲ ერთი (ერთიდაიგივეა); მ ი მ ღ. ომნალარ ამოღარული, გულამოლებული.

ომოყუთვაჲ ამოყევეა, ამოყელტა, ამოწყვეტა. ~ ერ ოქალში ბუთუტმ (ყველანი) ომოყეუტულან (|| ომოწყრუტულან), ჰეჩმინამ (არავინ) არ დარჩ(ო)მილ.

ომოყლიყულიყევაჲ, აულიყულიყევაჲ, ულიყულიყოვაჲ იგივეა, რაც ომოყეუტუნევაჲ. ~ ჩონ ხახ ომოყლიყლიკეტულ; ომოყლიყლიყევეს ახალ ამნასულ (ამოსულ) რაჲმზე იტყუნან.

ომოყუტუნევაჲ, ყუტუნ ამოყიენება, ამოზბიბინება (ნათესისა). ~ ნათეს ომოყეუტუნეულავ; ხახის ჰე (ან) სხო რაჲმის ახალ ომოსლაში ამბოვენ — ომოყუტუნეტლავ; მ ი მ ღ. ამნაყუტუნევე, ომოყუტუნეტლ ამოყიენებული, ამოზბიბინებული. ~ ამნაყუტუნევე (|| ომოყუტუნეტლ) ჟინკარ, ანწლ, ღანხილ, ზალახ.

ომორწმაჲ, ომორწევაჲ ნ. ჩარწმაჲ. ომოსლაჲ ნ. ომოსტლაჲ.

ომოსლუნეჲჲ ამოსვლეჲჲ (წენიანისა, სოთხისა).

ომოსრრმაჲ ნ. ასრრმაჲ.

ომოსლუტაჲ ნ. გ(ო)მოსლუტაჲ.

ომოსტლაჲ, ომოსლაჲ, ამოსტლაჲ, ამოსლაჲ ამოსვლა. ~ შენ ემაჲნთი ჰაბე მალიგი ომორდი? (მანდედან მალულად რატომ ამოდისარ ?); თუ გაანზრივ; თმაჲ მრუდ ამასლრლი (მრუდედ ამოვა); შენ გმაჲ გოჲგ (გავიგე), მიწიშიგაჲთორ რმრველ. (მიწიდან ამოვედი); ომოჲ (ამოღი), ნუ გეშინან!; ზი ომოსტლინეჲჲჲ (შხის ამოსვლამდე) ოთხ ტუმარა ფრტ (ფეტვი) მოჯან; ზეჲ ომოსლტსყენ წაჲ! (აღმოსავლეთისყენ წადი); მ ი მ ღ. ამნასულ ამომავალი; ამოსული. ~ ე ქალ ერ (სიეთ) ღამაჲ ყოფილ. ამნასულ ზეჲ, ჩანასულ თორეჲს (ამომავალი მზე და ჩამავალი მთვარე); ომოყლიყლიყევეს ახალ ამნასულ (ამოსულ) რაჲმზე იტყუნან ნათესი (ახალ) ომოსლაში; ომოსულ, ამნასულ ამო-

სული. ~ ქაბ ზირზე ომოსულ ყურზენ
 კა არ კეტევაყ (ვაზის რქის ძირზე
 ამოსული ყურძენი კარგი არაა), ამა
 (მაგრამ) ნეგზე (ნ.) ამნასულ კაბ კეპ-
 ტევაყ; ვაზი გორღზე ამნასულ ზოლევს
 (ყლორტებს) ჰვეჩენ; ამნასულ ქიაა
 ნ. ქიაა, მნიშვ. 1; არამნასულ ამოუსე-
 ლელი, რომ არ ამოდის, ისეთი. ~ ჩონ
 სახლს წინ პატარა, ბალახ არამნასულ
 აჩულ (ნ. აროდ) გოქ; ზეა ამნასულ თა-
 რაფ ნ. ზეა (2); ზი ომოსლუსენ ნ. ზეა
 (2); ზი ომოსლუიანი ნ. ზეა (2); თოლ-
 ში ომოსლლა ნ. თოლ, მნიშვ. 1;
 ქიაა ომოსლლა (ომოსლაა, ამოსლ-
 ლაა, ამოსლაა) ნ. ქიაა, მნიშვ. 1.

ომოსწევაა ნ. ასწევაა.

ომოსხეპაა ამოსხეპა. ~ თხილ ომოეს-
 ხიპით; შ. კ ო ნ ტ. ომოსხეპინევაა
 ამოსხეპინება. ~ წელს ჩონ თხილ ოგ-
 მისხრპინევი (ამოგვისხეპინებია).

ომოტანაა 1. იგივეა, რაც ომოლევაა,
 მნიშვ. 1. ~ ეაგ (ნ. მნიშვ. 3) ბალახში
 ჩანაყარ (ჩაყრულ) ნაგავს კაგგორა ომო-
 პტანავს) კარგად იღებს, კარგად ამო-
 აქვს; ომოპტანენ ემ ვალი ეიბეათი
 შტლდენა ქტას (ამოაქვთ ამ ვაყის ჟიბი-
 დან შვიდი ცალი ქვა); ეიბი იშპიშკაა
 ომოატან (ჟიბიდან ასანთი ამოვიღე),
 გაქყარ; ამაატანი (ამოიღე!); ნეფეზ
ომოტანაა ნ. ნეფეზ.

— შ ა ნ. გეგს;

2. გაყეთება, გამოტანა, გამოღება,
 გამობმა (კეირტისა, თავისა, თავთავისა,
 ყეავილისა, ფოთლისა და მისთ.). ~
 პურ თავთავს ომოპტან(ავ)ს (|| იშომს
 || იღევს || ამაქს) (იყეთებს); სმინდ
 თავს ომოპტანს; ქათმი ხეა (ნ.) ეკლი-
 ან ხეას (ხეა), ქათმი ჰეკილივი (ფრჩხი-
 ლივით) ეკალ ომოპტანავს; ქინზ მალ-
 ლა ვაზდაში თესლიბე (თესლისათვის)
 თეთრღვეის, თეთრ ჩინაქ ომოპტანავს
 (|| იშოვს) (თეთრ ყეავილს იყეთებს,) მველანი
 (მერმე) იწვეის, თესლ კეპ-
 ტეე (კეთდება); ქალოშ (შალაფა) სმინ-
 დი ფოჩივი იზღვეის, თულივით ქელ-
 ლა ომოპტანავს (ლელივით თავს იყე-
 თებს);

[სინ. ომოლევაა, მნიშვ. 2; ომოშმაა;
 გ(ო)მოტანაა, მნიშვ. 3].

ომოტარიევაა, ომოტარევაა: ჩურჩხე-
ვლაა ომოტარიევაა ნ. ჩურჩხეველაა.
ომოტოტაა, დატოტაა საქმელში თითე-
 ბის ჩაყოფა და ლოკეით, პირში გამოვ-
 ლებით ქაბა. ~ ბეჟმავს, მურაბას
 ტოტავს; სუშმაა (ხაქო), წრლაა (მა-
 წონი) ბჟთუმ (მთლიანად) ოპოტრო-
 ტი, უქამი.

ომოტსევაა ნ. ომოცევაა.

ომოფლერთაა, ომოფლერთაა 1. ამო-
 ვარდნა, ამოხეთქა. ~ გერამ ომოფლერ-
 თა (ქრილობამ ამოხეთქა), გომოტდა,
 ყბაა მისცა (პირი გაიხსნა); წყალმა
 ომოფლერთა ერთგნით (წყალმა ამო-
 ხეთქა ერთი ადგილიდან);

2. ამოწევა, ამოჩრა. ~ ლამფაა
 თუ თავითვზე (თავის თავად) ამაძს-
 წივა ი, ამაშინ ომბოთ — ამაძსწი-
 ვა, ამაფლირთა, შუშაა გაატყრომელი
 (გატყდება).

ომოფუფუნევაა ნ. ფუფუნოვაა.

ომოფუსფუსევაა ნ. ფუსფუსოვაა.

ომოფხაწუნევაა ნ. გაფხაწუნევაა.

ომოქროვლევაა, ომოქროლევაა, აქრო-
ვლევაა ამოქრობა, აქროლება. ~ კო-
 კოს ნაცრი რეცხენ, შიგაათი სულ
 ომოქროვლდესავ; დუბი შუშაა ყბაა
 (პირი) ღიაა დარჩმილ, შიგაათი დუბ
 ომოქროლდა; არაყი შუშაა ღიაა დარ-
 ჩმილ, აქროვლეველ არაყ.

ომოქუჟეა ნ. ამოქუჟეა.

ომოლევაა [იყენებს აწმყოს წრის მწყრი-
 ევში: ომოაქს || ამაქს, ამაქლა, ამაქ-
 დეს] 1. ამოღება. ~ ეიბი ომოვაქ თეთრს
 (ჟიბიდან 'ამომაქვს', ვიღებ ფულს);
 გმას არ ამაქს, უჩუმრა ეს (ხმას არ
 იღებს, ჩუმად ზის); ემით ლტუნეა ომო-
 ვაქთ ქვერით (ამით ღვინო ამოგვექვს
 ქვევრიდან); მიზანში ამაქან (ამოაქვთ,
 იღებენ); ქიას სხო ბუთალს აზლევდენ,
 ზრლ ბუთალს ამაქდენ, აგლევენ
 (აბრეშუმის ქიას სხვა ტოტს შეუღდამ-
 დენ, ძველ ტოტს იღებდენ და აგ-
 ლებდენ); სიპტა მე ამაღლევარ ორმოთა

წყალს. მეელნი (მერმე) ის ამაღელი (ჯერ მე ამოვიღებ რამოდან წყალს, მერმე ის ამოიღებს); ამაღლა, წაღლა (ამოიღო და წაიღო); ემედაყ, რაღც აქონდაყ; მ ი მ ლ. ამნაღვე ამოღებულა; ამოსაღები. ~ კემს (ბელტს) ახალ ლაფოტკაითი ამნაღვეს (ამოღებულს) ეხნევიან; ლუნეა ამნაღვე (ღვინის ამოსაღები) კოტოშ; ნეფეზ ომოღვეაა ნ. ნეღეზ.

[სინ. ომოტანაა, მნიშვ. 1];

2. იგივეა, რაც ომოტანაა, მნიშვ. 2. ~ სმინდ ქელლას ამაქს (|| ომოპტანავს) (თავს იყეთებს); დენს იღვეს (მარცუალს იყეთებს); სმინდმა თავ ამაღლა; პურს თავთავ ომოტლი; მ ი მ ლ. ამნაღვე: თავ ამნაღვე დროა რახანაც კეპტევე (თავთავის გაკეთების დრო როცა დგება), ქულაგ (ქარი) თუ მოტდა, იქვეის პურ, მაშინ ამბოვენ — აამელა პურ; კკალ ომოღვეაა ნ. კკალ. ომოტბივეაა ხის საგანზე პირის ამოჭრა, ამოკვეთა. ~ ხეა ქოფუთა გოტთლი, ომოტური (გული ამოუღია, ამოუღარავს). ომოტბივი, ფუტკრიბე (ფუტკრისთვის) გვე (სკა) გოტქეთევი. ომოყელთაა ნ. აყელთაა.

ომოყიყიყეაა, აყიყიყეაა, აყუყუყიყეაა იგივეა, რაც დაყიყეაა. ~ ფაყლას ყივი გოტშომ, აყიყიყეველ (ლობიოს ღივი გამოღლია, აღივებულა); ერ ლამაზა ომოყიყიყეველყო პურ, ფაყლაა!

ომოყონაა, ომოყუნაა ამოყუნა. ~ ორმოჯა ომოყონს (ორმოდან ამოპყუნს). ერ კაც ქენდირი (ბაწრიოთ) ქეღრზირი (ქაში) ჩოტყუნაყ, ემასაც ღოტყტრნი: ცივი (სიცივეა), ზეათყენ ამპიყონით! (ზევითყენ ამომიყუნათ!); ამაყონით. ტამსუტუზ (ტანსაცმელი) დაქაღით!; თუ არ მააყლახარ, მე ომოაყუნო (თუ არ მოკლავ, მე ამოვიყუნან); მ ი მ ლ. ამნაყონ ამოყუნანილი; ამოყუნანი; ზ მ ნ ზ. ამაყონელა ამოსაყუნანდ. ~ ჩაუნდა ღამ თვე ამაყონელა (ჩავიღა ღის ამოსაყუნანდ).

ომოყოფაა ნ. დაყოფაა.

ომოყრაა 1. ხის, ფიცრისა და მისთანათა

ამოღარეა, გულის ამოღება. ~ ნე (ნ.), კოვხევე. სადღობლი გაკეთეაში ხეს პყრინან; მ ი მ ლ. ომოყრილ ამოღარული. ~ შაპანე (ნ.) თახტაითი გაკეთელ (ხისგანაა გაკეთებული), ხეა კეპტევე (არის) ომოყრილი; ნე ომოყრაა ნ. ნე, მნიშვ. 1;

2. სატეხით ამოჭრა, ამოკვეთა, ამოპრეტა (ხისა, ხის ნივთებისა ზედ სახეების გამოსაყვანად). ~ ზეა ომოყრაა ნ. ზეა (3); მ ი მ ლ. ომნაყარ, ომონაყარ, ამნაყარ სატეხით ამოპრილი, ამოკვეთილი. ~ დანაპრეველ უსტაა სიპტა კორთევეზერამზე ყალამით პყრიდა, კედე ვემ ომნაყარში ფქუტლს უსომდა, თეთრ ნაყიმევე კეპტეველდა (დამპრეველებელი ანუ სახეების გამოყვანი ხელოსანი ჯერ თაროებზე და მისთანებზე სატეხით ამოპრიდა, მერმე ამ ამოპრილ ადგილში ფქვილს წაუსვაამდა და თეთრი ნახკები, სახეები გამოღლიდა); ჩორკით ამნაყარ გრულ (სატეხით ამოპრილი ხერელი);

3. ამოღება (მრავლისა). ~ შაღებამი ბაწარს აღუღევენ, მეელან (მერმე) პყრინ ქობთ (ღლებენ ქეაბიდან); დინგი (საცეხეავის) დანაყას უყან ბრინყს ომოპყრინან; სმინდი მოხარშამი ვომბოვთ: სმინდ ომოყარით!; ერ ქათამზე არ იტყუნ ომოყრაა, ემანზე ამბოვენ ომოღვეაა, ამმა (მაგარამ) გორცი ლოყმევე (ნაპრები) თუ იქნა ქობში, იმამინ ამბოვენ ომოყრაა.

ომოყუნაა ნ. ომოყონაა.

ომოშლაა ამოლაგება (ხურჯინისა და მისთა). ~ ხურჯინ ომოშლიაყ (ამოულაგებიათ); მ ი მ ლ. ამნაშალ ამომლაგებელი. ~ ქორწილში ხუნყინი ამნაშალ ქალ გარაქ დედამამიან იქნეს (ქორწილში ხურჯინის ამომლაგებელი ქალი უნდა დედამამიანი იყოს).

ომოშმამა, ომოშოვაა იგივეა, რაც ომოტანაა, მნიშვ. 2. ~ ქინზ მალლა ვაზღამი თესლიბე (თესლისთვის) თეთრღვეის, თეთრ ჩინაქ იშოვს (|| ომოპტანავს) (თეთრ ყვავილს იყეთებს), მევლანი (მერმე) იწევის, თესლ კეპტევე

(ყეთლება); ქინზ ერდუვა (ერთხელ) და-
 კერეუე, კედემ იზომს (კიდევ ამოდის,
 თავს იყეთებს); ქათმი ხეა (ნ.) ქათმი
 ქიკლიე (ფრჩხილიეთ) ეკალ იზომს (იყ-
 ვიებს, გამოიღებს); ხახი ნერგს თეთრ
 თავეე მოტლი, პენი (ანუ) ტოპალეე
 (ნ. ტოპალ) მოტშოე; კკალ მომ-
 მაა (ომოშოეა) ნ. კკალ; მ ი მ ლ.
 ამნაშომ ამონაყარი, აღმოცენებული. ~
 ქითილაა ვაარაჲს წრულ ხრალეე,
 ეეს ხეზე ქრშიან კვბტეე, დაბლეზე
 იქრეე, ხრალ კი ღუღრუან ბუთღენი,
 დიდ ბუთღეე გრრღზე ამნაშოე (ქი-
 თილა უნაყოფო თუთის ხის პატარა
 ტოტებია. ეს ქვეეითა, დაბალზე იქრე-
 ბა, ხრალი კი დიდრონი ტოტებია,
 დიდი ტოტების გვერღზე ამონაყა-
 რი).

[სინ. გ(ო)მომმაა, მნიშე. 3; ვაშმაა,
 მნიშე. 3].

ომოზრინევაა ნ. შრინოეა.

ომოზირჩქნაა ნ. ვაირჩქნაა.

ომოზირჩქნაა ცუდად, უხეიროდ მოქსოვა
 (წინდისა და მისთ.). ~ წინდეე მოტჩ-
 ხორი, ღოტყრიაე, კადგორა არ შოტ-
 ქნი (კარგად არ მოუეკოვია).

ომოზირეკაა ცეცხლის ვაჩხრეკა.

ომოწმენდაა: კიაა **ომოწმენდაა** ნ. კიაა,
 მნიშე. 1.

ომოწნაა 1. ძველებური წნული სახლის-
 თვის კედლების ლერწმით (ზოგჯერ
 შეიძლება სხვა მასალით) ამოყვანა,
 ამოწნა. ~ სახლ მოტწნაე; დეგაა
 (ქოხი, ჭიხური) ყარაშამბაათი (უჯანგა-
 რით) მოტწნაე;

2. კიშკრის, გოდრების კალათებისა და
 მისთანათა მოწნა. ~ გოდრეე მოწნაა;
 კალათაა მოწნაა; მ ი მ ლ. ამნაწან,
 მოწნულ ამოწნული. ~ ამნაწან (||
 მოწნულ) სახლეს უწინდელ დროზე
 აკეთებდნენ. ბარუე კოლა (ქვიტკირის
 კედლის ნაცვლად) კედლეეს ღობეა-
 საალი სწნავდნენ; მოწნაა დარვოზა-
 სიე. კვბტეე (ქიშკრისაე შეიძლება).
 ვეზას ამნაწან დარვოზას ეტყუან.

— წნული სახლი მ ა რ ტ. - ი მ ნ. ;

ლაქყორი ს ა ბ ა .

ომოწრვაა ნ. ჩარწმაა.

ომოწრრაა ამოწვერა, ამოსელა. ~ ხახ
 მოწრრულე; ზეა (მზის) კადგორა (კარ-
 გად) მოწრრაში ხალყიე მოდის.
 ნ. წორა.

ომოწრრტაა ამოწვეტა. ~ ჩემ შულეე
 ემ დეეეეა (დეეეემა) ამმიწუტტეს (ამო-
 მიწყეიტტეს).

ომოქრაა: ყოვილაა **ომოქრაა** ნ. ყოვი-
 ლაა.

ომოხევაა 1. ამოხევეა (ნემსით). ~ ნემ-
 სით უხეე (ეუხევეე); ნაკერ **ომოხევაა**
 ნაწიბურების ამოხევეა კერვისას (სინ.
 ნაკერ ქნაა);

2. დახევეა. ~ ბაწარ ამმიხევი (აიო-
 მიხევეია), გორგალ გამიყეთევი;

3. აბრეშუმის პარკისგან ძაფის ამო-
 ხევეა; მ ი მ ლ. ნახეე ამოსახევეი; ამო-
 ხევეული. ~ მანწიეე ხაათ ნახეე რაა-
 მი (მანწანოე აბრეშუმის ძაფის ამო-
 სახევეი რააა).

— ამოხევეა მ ე ნ თ.

ომოქრტაა ამოხერტა. ~ ჭრრლრეს
 მოტკრტაველით, იმაში თახტი (ფი-
 ცრის) წრრრეს ჩოტყრიდითყ (ჩავსეა-
 მდით); კოკპი ყბაა არ მამისხნი, ზირ
 ამმიტკრტი (ამომიხერტეია), წრლაა
 (მაწონი) მიკამი; მ ი მ ლ. ამნაკრტ ამო-
 მხერტელი; ამოხერტელი; ამოსახე-
 რეტი. ~ ჩორეე ხეა ამნაკრტ რაამი
 (ხის ამოსახერტი რააა).

ომოქწევაა ნ. ასწევაა.

ონსუზა, ონსუზა [აზ. ონსუზ, ონსუზ
 და] ისედაც, ისეც, უიმისოდაც, აუცო-
 ლებლად. ~ ჰეეე ონსუზა დაწეწეწე-
 ლი ჩონზე (ეგ ისედაც. აუცილებლად
 დაგეწეწეა ჩეენ); ის შენზე ონსუზა
 სათქმელი (შენ აუცილებლად გეტყვის).
ოანაშ [აზ. ოანაშ] საყვარელი. ~ ჩემ
 დეაკითან ოანაშ შომოქწავლეეიე
 (ჩემ ცოლთან საყვარელი შემოწვეულა).
ოანჩია [აზ. ოაუნჩუ] მასხარა, ხუმა-
 რა.

— ოინჩი შ ა ნ. რ ე ე.

ოად [აზ. უადუე] საფრთხობელა (ფრინ-
 ველთა და ცხოველთა დასაფრთხობად).
 ~ ჩიტეემა სმინდი თესლ ნუ კამანავ

(რომ არ ჰამონ), სმინდი ჰენდში (ნ.)
ოჲლ აკეთევენ.
ოოვე ნ. ოვეგ.
ოოვეგემა(ს) იგივეა, რაც ოვეგემა(ს. ოვე).
~ ოოვეგემა(ს) უთხარ!
ნ. ოოვეგ.
ოოვეგს იგივეა, რაც ოვეგს (ნ. ოვე).
ოოვეი ნ. ოვეგ.
ოოვეის ნ. ოვეგს
ოორ ორი.

— შ ა ნ. რეც.
ოოჭე ნ. ოვეგ.
ოოჭევექ ნ. ოჭევექ.
ოოჭეი ნ. ოვეგ.
ოჲლ ოჯახი; დიდ ოჲალევე წმინდად მიჩ-
ნეული ოჯახები. ~ ქიტინ ოჲალ,
ხუციან ოჲალ... არის დიდ ოჲალევე;
დიდ ოჲალევი(ს)მა ნ -მა; ზიშე ოჲალ
ნ. ზიშეა, მნიშვ. 1; ოჲალ(ევი)(ს)მა ნ.
-მა; ნ. ორმოციან ოჲალ; ფარგალ ოჲალ
ნ. ფარგალ (1); ქიტინ ოჲალ ნ. ქი-
ტინ; ნ. ცოცხალ ოჲალ; ხუციან ოჲალ
ნ. ხუციან.

ოჲალოვა: ქიტინ ოჲალოვა იგივეა,
რაც ქიტინ ოჲალ (ნ. ქიტინ); ხუციან
ოჲალოვა იგივეა, რაც ხუციან ოჲალ
(ნ. ხუციან).

ორ თარაფი ქულაგ ნ. ქულაგ.
ორგულაა 1. ორგული, ორპირი; ორკო-
ფი. ~ ხან უყუარს, ხან აარ, ორგუ-
ლამს (ორკოფი);

2. უშიშარი, გულადი. ~ შენ ღამე
ეტარევე, ორგულა ინსან (აღამიანი)
ხარ, არ გეშინან.

ორდანაზოგ ნ. დაზოვა.
ორდელიან ორდენოსანი.
ორდენა ნ.-დენა.

ორიბე დაზინევა ნ. კიაა, მნიშვ. 1:
კიაა დაზინევა.

ორიბე ომოსულაა (ომოსლაა) ნ. კიაა,
მნიშვ. 1: კიაა ომოსულაა.

ორია ორიანი (მოსწავლის ნიშანი).
~ შღრ. სამიბ, ოთხიბ; ხუთიბ.

ორმართიანი ნ. მართაბა.

ორმოც ვასტლაა (ვასლაა) მშობიარობი-
დან ან გარდაცვალებიდან ორმოცი დღის
ვასტლა.

— შ ა ნ. რეც.

ორმოციან, ორმოციან ოჲალ (ხახლ)
რ ე ლ ი გ. ასე ეწოდება ოჯახს, სა-
და ჯერ ორმოცი დღე არ შესრულებუ-
ლა ბავშვის დაბადებიდან. ან რომელიმე
წერის გარდაცვალებიდან, ან ქორწი-
ლიდან, რის გამოც გარკვეული წესე-
ბი უნდა იქნეს დაცული. ~ დეკაცს
(ქალს) ნუმ (რომ) ყმაწულ ეყოლევის,
ი ოჲალ ორმოციან კვტევის (ხდება).
იმ დეკაცს ნებაა არ აქ ორმოც უგოტს-
ლრა (გაუსვლეღალ) საქმეა გააკე-
თას ან სხოგან წაჭდეს; ორმოციან
ოჲალში თუ ყმაწულ ნყოლ დეკაცი
კაც (თუ ბავშვიანი ქალის ქმარი),
ჰე (ან) ზმაა, ჰეზნაა (სიძე) სანადირე-
ველა (სანადიროდ) წასულ, მოსტლა-
ში, სურაგით (ნადირობიდან) გორც
მოლევაში (მოტანისას) გარაქ (უნდა)
დეკაცმა ყმაწულ აყყონას, კარში გატ-
დეს, სამდეფა (სამჭერ) აპწივას ყმაწულს,
მეველი (მერმე) კაც გორცს შმააქს
(შემააქეს), შმოდის სახლში. ეემაქს
თუ არ ქნეს, ყმაწულ დაღაგევისავ
(|| დაღაგელიავ) (ნ. დაღაგაა, მნიშვ.
1); ყმაწულ ყოლაში (ბავშვის გაჩე-
ნისას) ყიზილი საათ ნაქნარიც (ოქროს
საათიანიც) არ შდის ორმოციან სახლ-
ში, ყმაწულ დაღაგევეავ; მესისხლე
კაც (ვისაც კაცი მოუკლავს, კაცისმე-
ლი) ორმოციან, ყმაწულ ნაქნარ (ბავშ-
ვიან) ოჯახში არ შდის, ყმაწულ დაღა-
გევეავ; ქალ გათხუტევაში ჰე (ან) ვაღაა
(ვაჟის) ქალ თხოვნაში ორმოც დღე
შინ გარაქ (უნდა) დაღგენ (გაჩერდნენ),
სხოგან არ წაჭდნენ გარაქ. ეემათხე
ამბოვენ — ეესენ ორმოციანნი; კიღე
ორმოციანს ეზახიან ინსან (აღამიანის)
მოკლმავში. ორმოცი დღი თავზე გარაქ
იმი ორმოც იქნეს. ემ დრომდინ ეე
ოჲალ ორმოციანი.

~ შღრ. გაორმოცევაა.

ორნიმ ორივე. ~ ორნიმმა ესროვნით!
(ორივემ ესროლეთ!); ორნიმს ეწონე-
ვაყ ერთმერთი თავ (ორივეს მოსწონს
ერთმანეთი); თქნ ორნიმის ყური ბილს
მააქრევეარ (თქვენ ორივეს ბიბილოს
მოგაქრით); ორნიმგან ორივეგან; ორ-

ნიმგნი ორივე მხრიდან; ორნიმისიანი(თ) [←ორნი ჭ -მ (=ვე) ჭის (ნათ. ბრ.) ჭ -იანი(თ) (ნ.)] ორივე მხრიდან. ოროლაა ორნი, ორი ერთად. ~ მე ერ ყმაწულ მაქ, ე ყმაწულიც ჩემ იქნეს, დაადა ოროლაა მექონევის (მე ერთი ბავშვი მყავს, ეს ბავშვიც ჩემი იყოს და, კიდევ უკეთესი, ორი მეყოლება); თუ წაღან ერ -დეკაც აქონდა, ეხლა ოროლაანი (თუ უწინ ერთი ცოლი ჰყავდა, ახლა ორი ჰყავს).

ორუტრიაა ნ. -უტრიაა.

ორსულედ ორსული, ფეხშიძე (ქალი). ~ შენ ორსულედ ნუმ (რომ) ხარ, როგო წავიყონრა?

ორფოთოლაა ნ. -ფოთოლაა.

ორღბეა ორღობე. ~ ღამეს ორღბეში ატარევის; ორღბეათი (ორღობიდან) ეხახის; ორღბე-ორღბე: ორღბე-ორღბე (ორღობე-ორღობეს) დაჰყოლევი, ეტარევის; ორღბე-ყურეა ნ. -ყურეა; ორღბისიან ორღობის მხარეს.

ორყურაა ორყურიანი თიხის კერპელი (უმთავსრესად აღუღებული რძის ჩასახმელად).

— ჟ ა ნ.

ორშაურიანევე ვერცხლის მანეთიანები, სამკაულად გამოყენებული. ~ ეეს მართლა ორშაურიანევე კი არა, გუმშუმი მანიითი (ვერცხლის მანეთია).

ოსსაათ, ოხსაათ [აზ. ო + აზ. საათ] იმ საათშივე, მაშინვე: გაპირევაში მე მამიგონ, ოსსაათ მე იქ დავბადდე (დავიბადები); კაც შინ შოშოსლაში ოსსაათ ყმაწულევეს იყითხავსყ.

შღრ. ბუქსაათ.

ოზგე ნ. ოვეგე.

ოზგეგემა(ს), ოზგემა(ს) იგივეა, რაც ოვეგემას (ნ. ოვეგე).

ოზგეგეჭ, ოოზგეგეჭ ავე აქ.

ოზგემ ნ. ოვეგე.

ოზგემი(თ), ოზგემი(თ) ნ. უვეგემი(თ).

ოზგემი(ს), ოზგემი(ს) ნ. ოვეგემი(ს).

ოზგეხ ნ. ოვეგე.

ოზგი ნ. ოვეგე.

ოზგის ნ. ოვეგე.

ოჭჩია, აჭჩია, ავჩია [აზ. ოვეჩ] მონადირე.

ოღლუშად [აზ. რგულუშაგ] ბავშვები.

ოღლუ ძველი დროის დიდი ტანის ადამიანი. ამჟამად თითქოს ტანად დღე და უკუყო ადამიანის, გონებაჩლუნგის ეპითეტია. ~ ბვერ (ხშირად) არ გწაროვენ ემ ყულაბს (სიტყვას), ოღუხვე მალალ ინსნევე (ადამიანები) ყოჯალან, თუთან კი ჰყოა ბვერ არ ჰქონიაყ.

— გონებაჩლუნგი შ ა ნ. რტე.

ოღურ-ჩულურ, ოღურ-ჩოღურ, უღურ-ჩულურ [აზ. ოაუგ + აზ. ჩუხურ] ოღრო-ჩოღრო, უსწორ-მასწორი (ზედაპირი). ~ ჩონ რზმა ოღურ-ჩულური, გაპწორევაა უნდ.

[სინ. თაფ-ჩოქაქ, ნ. თაფ].

ოხ [აზ.] ისარი. ~ ე ოხ მიდის, წოორა იმ ქალი სახლს ერქმევე (ერქობა).

ოხლუხ, ოხლოხ, ოხლულ [აზ. ოხლოჯ] ცომის გასათხელებელი მრგვლად გათლილი, მოკლე ხე. ~ ხინჯლი ცომ ზელენ, ათხელევენ ოხლუხით.

— საგორავი მე ე თ.

ოხხა! ნ. აა ოხხა!

ოხხაათ ნ. ოსსაათ.

ოპტაა ნ. რტაა.

მ

მ- იგივეა ა- ზმნისწინი ვე კომპლექსის ან მისგან მომდინარე მ-ს წინა პოზიციაში. ~ მველ (აველ); მვერყიდ (ავეკიდე).

მგაუ სამი წლის მამალი ცხვარი. ~ რგაეს სამი წლი ყოჩს ეხახიან.

მზაგ [აზ. მზაქ]=უჯრელი; აზ. მზლუ = ბლანტი, მწებეარე] ძარღვი, ძარღვიანობა, წებოვნება (ხორბლისა). ~ სარბულდას (ნ.) ბეტურ მზაგ არ აქ, სამყოფ მზაგ აქ, აშმა (მაგრამ) გემრიალ პური (პურია), გურგანაზგნი გემრიალი (გურგანაზე გემრიელია, ნ. გურგანაა); ზ ე დ ს. მზაგიან ძარღვიანი. ~ გურგანაა მზაგიან პური; ურ-

ზაგოა უძარღვო. ~ მირანოს პურს-
რზაგ არ აქ, ურზაგოას (უძარღვო).

— წებოვანა ხორბლის და ქერის
მარცვლის შემადგენელი ცილოვანი
ნივთიერება (ხელს უწყობს ცომის წე-
ბოვნებასა და გაფუებას) ქ გ ლ.

ზზზა, ეზზა (მრ. **ზზზევ, ეზზევ**) ეზო.
— ქზეგა ჯ ა ნ.

ზლქაა [აზ. **ზლქა**] ქვეყანა, მხარე, ტე-
რიტორია. ~ ერ დღე ფაჩაა (ხელმწი-
ფე) თავი ზლქაში ეტარებ; დეკაცი და
კაც მასლათ ჩედიან (ცოლ-ქმარი თათ-
ბირობს); ზნალ ყმაწულევ ლავ სხო-
ვან (სულ სხვაგან) წოაყონოთ, ჩონ
ზლქათი გდოაყონოთ; ჩემ შულტსებ-
რა (შვილისნაირი, ვაჟისნაირი), კაც
იპოენევისა ემ ზლქაში?

ზმზ- ასიმილაციის შედეგად სახეცელი-
ლი რთული ზმნისწინი ამო- (უმთავ-
რესად ვე კომპლექსისა ან მისგან მომ-
დინარე ზს წინა პოზიციაში). ~ რზ-
ველ (ამოველ).

ზჟ [აზ. **ზჟ**= შურისძიება] გადაკიდება,
ჩაყინება, ჩაცივება. ~ უჩიტელ ჩემზე
რჟი (მასწავლებელი ჩემზე გადაკიდე-
ბულია); ზადლ ქალმანზე რჟი.

ზჟათ ნ. ეზჟათ.

ზრდაგ [აზ. **ზრდჟ**] იხვი.

ზრთათუად, ზრთათუად [აზ. **ორთა +**
აზ. **ოჯაგ**] შუაეცხლი. ~ ზღედა-
ზოხს წინ შუაეცხლი ანუ **ზრთათუადი**
საკომლეს შოაზნახავითუ“ (შ ი ნ ა მ-
რ ე წ ე.).

ზრთად [აზ. **ორთაგ**] იგივეა, რაც სანა-
ზრობა. ~ ეეს ჩონბე (ჩვენთვის)
ზრთად იქნეს; ზრთად სახლ; ზრთად
მიწაა.

ზრუშ [აზ. **ზრუშ**] სძოვარი.

ზქს ეწესი.

ზპ! (ზორისდებული) ოპ. ~ **ზპ**, ოგემ
(აი ამ) ხეზე რა წითელ ვაშლ აკრეჭვებას
(იკრიჭება)!

ზპტაა, ოპტაა, ოპტასინა [აზ. **ზპტა**]:
ზპტაში (ოპტასინა) მოსულაა ვისიმე
ოპტში ამოსულა, ვისიმე ჯავრის ამოყ-
რა, სამაგიეროს გადახდა. ~ იმათ

ოპტაში (|| ოპტასინა) ვერ მოსულ (იმათ
ოპტში ვერ ამოსულა); ქალ რამთონ
მუშოვს ყოფილ. ოპტასინა ველარ მო-
დის; ე კაც იმათ ოპტაში ვერ მოტდა.

— ოპტი მ ე ნ თ.

3

პაატაა ლელეა ტ ო პ. სანადირო აღ-
გილია სოფ. კაეთან (ნ.) ახლოს, კე-
ქენში (ნ.).

[სინ. პარტაა ლელეა].

პაჟ-პაჟ (მრ. **პაჟიეე, პაჟეე**) ფეხსაცმელი
ბავშვების ენაზე. ~ ჩაადჟ პაჟ-პაჟ,
ღეეტარ! (ჩაიციე ფეხსაცმელები და
იარე!).

პალკონ [რუს.] აივანი; ზ ე დ ს. პალ-
კონიან აივანიანი. ~ პალკონიან სახლ.
პამიდორ: ნ. ზალი პამიდორ; პამუღ-
რუ შევეა ნ. ქევეა.

პამუღარუ სახეა წინდის ჭრელია ერთ-
გვარი (ქსოვისას პამიდორის მსგავსი
სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახე-
ებიან წინდას პამუღარუ (|| პამიდარუ)
სახიან წინდაა ეწოდება. ~ ღელაა
ბევრ ქნისე (ხშირად ქსოვს) პამუღარუ-
სახიან წინდას.

პანკლიან ჭუქუყიანი, წვირიანი. ~ ე კაც
ჭუქუყიან, პანკლიან რამიძი.

— ჯ ა ნ.

პანტასავი, პანტასებრა პანტასავით. ~
პანტასავი ჰყრიან, ზინავეყ.

პაპ მოხუცებული კაცი.

პაპანეე ღედის მშობლების ოჯახი შეილე-
ბისათვის; ზ მ ნ ზ. პაპანევისა, პაპან-
თა ღედის მშობლების ოჯახში. ~ პა-
პანევისა (|| პაპანთა) მივიღივარ.

შდრ. დღდანეე.

პაპანა ა ნ თ ო პ. პაპიაშვილები; პა-
პიანეე პაპიაშვილების გვარის შთამო-
მავლნი.

პაპრუე. პარპუს პაპიროსი. ~ პაპრუე
ვერ დაქთერგ (პაპიროსს თავი ვერ
დაეანებე); პაპრუე აკომლევს (პაპი-
როსს აბოლებს); პაპრუეი ყუთიძე (პა-
პიროსის კოლოფი).

პარეე-პარეე ფარულად, მალულად, მალ-

ვა-მალვით. ~ მოლლამ ტყიმიგა-
ათი. (ტყიდან) პარეე-პარეე მოდის
სოფელში.

პარკ: ნ. ნაბადა პარკ; პარკ ღარჩვეამ
აბრეშუმის პარკის ცახიდან გამოღება-
დარჩევა; პარკ შაქნა ნ. შაქნა; პარკი
ღარყევა აბრეშუმის ქიის დას-
რულულ პარკში მკედარი ქიის რყე-
ვა, -რასად პარკის რხევისას გამოცემუ-
ლი ხმის საშუალებით იგებენ. ~ პარ-
კი ღარყევაში ამბოვენ: პარკ დასრულე-
ულაე. თუ არ დაბრყევა, მაშინ ქია
ოცხალ კეპტეე (არის), პარკ არ დას-
რულულ; მ ი მ ლ. დანარყეე (ნარ-
ყეე) პარკ აბრეშუმის ქიის დასრულე-
ულ პარკი, რომელშიც ქია უკვე
მკედარია. ~ დანარყეე პარკ იმიზე
ეტყუნ (იმისთვის უწოდებენ), რუმ
ემეჟურა პარკში ქია ირყევის,
ღარყევის გმას გამოსცემს; პარკ-
პარკ მსხვილ-მსხვილი (თუთა); ნ. სარ-
ტყელიან პარკ; ქამრიან პარკ; ყრუე
პარკ ნ. ყრუე; შაგონგლილ პარკ ნ.
შაგონგლა, მნიშე. 1; შათელულ პარკ
ნ. შათელა; შანაბდულ პარკ ნ. შანა-
ბდა; ცალაპერანგო პარკ ნ. ცალაპე-
რანგა, მნიშე. 2.

პარტია ღელეე იგივეა, რაც პაატია
ღელეა.

პატა ნ. პატა (1).
პატა მორჩა ნ. პატა (1).
პატა ხან ნ. პატა (1).
პატალიონ [რუს.] პატალიონი. ~ მიეც
ემრ (პრძანება) ემ პატალიონს.
პატა (1) ცოტა. ~ პატა ბალახ მააღ!
(მოიტანე!); პატა ბრინე ყიდეა მინ-
დოლა; პატახან ცოტა ხანს (—პატას
ხან, პატახან ხ უ ბ.); პატა ხანს უკან
ცოტა ხნის შემდეგ; ზ მ ნ ზ. პატა
ცოტათი, ცოტა. ~ ღერაე შაბისკულ
(ნ. შაბისკაე), პატა შაშხმარ; პატ-პატა
ცოტა ცოტა-ცოტა [— პატა-პატა ვიგ,
თ ო ფ., ქ ა ე თ. (კახ.-ქიზ.) პატ-
პატარა ძ ო წ.]; პატა მორჩა (პატა
ჩევის), პიწ(წ)ა მორჩა ცოტა დააყ-
ლდა, კინალამ (— პატამორჩა ჟ ა ნ.).
— ჟ ა ნ., ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., შ ა ნ.

ეაე III; გი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
(თუშ.), პატა ი ქ ე ე (კახ.-ქიზ.).

პატა ძმის ან ბიძის ახალმოყვანილი
ცოლი. ~ პატა ახალ მნასულ ზა-
ლი (ახალი მოსული რძალი), ბიზი
ღეკასად (კოლსად) ეტყუნ, ზმი ღე-
კასად. ემეჟურა ვრეე ყმაწულეე ეზა-
ხიან (ამგვარად მხოლოდ ბავშვები ეზა-
ხიან).

პატარჯალ 1. პატარძალი.
— შ ა ნ. რეც;
2. იგივეა რაც თუთაბალია.
პატახან ნ. პატა (1).
პატიე დაცემა პატივის დაღება, პა-
ტივისემა. ~ პატიე დამიკეში თქრნ-
ზე (პატივი მიცა თქვენთვის).
პატიეეე [რუს.] ეელიანი ღეხსადმელე-
ბი.

პატ-პატა ნ. პატა (1).
პატრა ბინა ტ ო პ. სოფელია ალათე-
მურთან (ნ.).
შღრ. ღიდ ბინა.

პატრა თეჟარ ნ. თეჟარ.
პატრა (პატრა) ულენ ტ ო პ. მთა სოფ.
კახში. ~ პატრა ულენ თაჲს (მთა).
ემ თაზე სანადირეელა (სანადიროლ)
დაღიანე. აქ ღორეე ბეჟრ კეპტეეაყ
(აქ ბეერი ღორია); პატარა ულენში
იყავ, თუ ღიდ ულენში იყავთა?
შღრ. ღიდ ულენ.

პატრა 1. პატარა. ~ პატრა ყმაწულეე
მაქ (მყეს); მგას არ მოქცლაე, პალა
პატრისან (ჭყრე პატარა); ჩონ პატრა
შინა (სახლი) გოქ; პატრა ღროზე პა-
ტარაობისას. ~ პატრა ღროზე ბეერ
მითმაშინ; პატრა ღროთაე პატარაო-
ბიღანეე (ნ. -თაე, მნიშე. 2); პატ-
რა მარხოო ნ. მარიაიმარხოო; პატრა
ნაღრა ნ. ნაღრა; პატრა (პატარა) ნი-
შან სასიძოს ოჯახიდან საპატარძლოსთვის
მირთმეული ნიშანი, მციერ რამ საჩუქა-
რი, ძღვენი (ჩითელი, ნაზუქი, კაშვე-
ტები, ხილი და მისთ.). პატარა ნიშნის
მიტანა მეტწილად აგეისტოში, მარიაიმო-
ბის მარხვის გასხნილებისას იციან; ბეს
(ნ. ბეე) მიკემის შემდეგ. (შღრ. ღიდ
ნიშანი); პატრა (პატარა) სახლ ასე უწო-

დებდნენ ძველად საქონლის საზამთრო სადგომს, რომელიც საცხოვრებელი სახლის პირდაპირ, ეზოს ბოლოში იდგა (შდრ. დიდ სახლ); პატარა (პატარა) ქორწილ ქორწილი ორგვარია საინგილოში: პატარა ქორწილი და დიდი ქორწილი. პატარა ქორწილი პატარძლის მოყვანის პირველ დღეს გამართულ ქორწილს ეწოდება. ამას ცოტა ხალხი ესწრება და ხარჯიც ნაკლები სჭირდება. მეორე დღეს კი უკვე დიდი ქორწილი იწყება, დიდი ქეიფი და ლხინი, რომელშიაც არა მარტო ოჯახის ახლო ნათესავები იღებენ მონაწილეობას, არამედ მეზობლები, ოჯახის მოყვარე ნაცნობ-მეგობრები, ქალის ნათესავები, მყარები და სხვ. პატარა ქორწილს ქალის დედ-მამაც იხდის იმ დღეს, როდესაც ქალის წასაყვანად მოდიან ვაჟის ხელის მომკიდებები. ~ გადისა (ვაჟისას) პატრა ქორწილიც კეპტევაყ (იციან), დიდ ქორწილიც, ამა (მაგრამ) ქალისა ერეყ (მხოლოდ) პატრა ქორწილ კეპტევაყ. გადი ოჯალში მანაყონ (მოყვანის) დღეს პატრა ქორწილი (ქორწილია). ზოგდეფა (ზოგჯერ), თუ ქალი პატრონევეს ბევრ თეთრ (ფული), კაჲ იხტარ (ქონება) აქოყ, ესენიც აკეთევენ დიდ ქორწილს (შდრ. დიდ ქორწილ).

— ჯ ა ნ., პ ა ტ რ ა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მესხ.);

2. უმცროსი. ~ ჩემ პატრა დაჲ; ზინაჲ შენგნი პატრანჲსა თუ დიდ? (შენზე უმცროსია თუ უფროსი?).

პატრამსტანაჲ, პატრასტანაჲ ნ. -ტანაჲ. პაშტაჲ საკმაო, არაცოტა, არამცირე; კარგა დიდი, კარგა ბევრი. ~ ემ სოფელში ბრინე, წყალ პაშტა არის; თულქჷმ (მელას) ტყავს გაყიდი, პაშტა თეთრ მექონე; ისენ პაშტა გზაჲ წოტდნენ; კაც სამუშაენელა (სამუშაოდ) წასულეყო, მე მეგონა, ცოტაჲ მაღლედა თეთრს (ცოტა ფულს მოიტრუნდა), ამაჲ ხრდაჲ, პაშტაჲ მოჲლი (მაგრამ ვხედაჲ, ბევრი მოუტანია); პაშტა ხან დიდი ხანი. ~ პაშტა ხან იქნეჲ, ის ვერ დამინახი; ზ მ ნ. დიდხანს. ~

პაშტა ხან იტირა (— პაშტა ხანი ჩ უ ბ.)-

— ჯ ა ნ., მ ა ი ს.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (იმერხ.), ი ქ ე ე (მესხ.); ერთი ქორბილის მარტულის წონა ს ც ბ, ჩ უ ბ.

პაპ-პაპ! აღტაცების გამოშხატველი შორისდებული.

პეპელ კაკლის ლებნებს შუა მოთაყებული თხელი ფენა, ნიგვზის უღელი. ~ ტაბევეს შუა კეპტევე (არის) პეპლევეს პეპლევს მინგავს (პგავს), ოგემაზე (აი ამიტომაც) პეპლევს ეზახიან. — ჩერჩი ძო წ.

პეპელაჲ 1 ცხვრის ავადმყოფობაჲ, რომელიც ქაობიან ადგილებში ძონისას ემართება. ~ „ახალ ჩალთუქი“ ქირდაში (ნ.), ნაჷყანტში (ნ.) მოზოუნაში პეპელაჲ უნდღეის ცხორს და მეორე წელს თუ აენაური (ნ.) (d) ლაშუჲ მოზოუნა, აიმაშინ ირჩევის, ზოგჯერღე (კედღე-ბა), ზოგ ჩევის“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); 2. წოდის ჭრდის ერთგვარი (პეპლის ფორმა აქვს.).

— პეპელა ნაქარგის, ერთ-ერთი სახე ქ ი ნ ე. ხეგს.

პეპელაჲ (პეპლი) სახეჲ წინდის ჭრელის სახე (ქსოვისას პეპლების მსგავსი სახეებიჲ გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას პეპელაჲ სახე წინდაჲ, პეპელაჲან წინდაჲ, პეპლევიაჲ წინდაჲ ეწოდება.

შდრ. პეპელაჲ, მნიშ. 2.

პიკა ჩით ერთგვარი ჩითი. ~ პიკა ჩით თეთრიც იყო, შვიცი, ლურჯიც, შიგ ღორღვივით (ღვედებივით) იყო.

პირ 1. პირისახე, სახე. ~ იმ კაცს წითელ პირ აქ; დედამ ცომიან გელ პირში (სახეზე) ააფარა; ზადლი პირ აქ ნ. ზადლ; ზადლი პირ გ(ა)დაცხმაჲ ნ. გ(ა)დაცხმაჲ; შიწი პირ ნ. შიწაჲ; პირ აღვეჲ აჩეჩით მიწის პირეელი მონგნა. ~ პირ აღვეჲჲ ქირაქში (ნ.) კეპტეჲ (ხდება). ფაჲზეჲ (შემოდგომაზე) პირ აქონ (პირს იღებენ), აგდევენ, აქირაქევენ (ნ. დაქირაქევაჲ); პირ გააშიეველო! საწყეყარი სიტყვაჲ; პირ გამარევაჲ იგივეა, რაც ყბაჲ გამარევაჲ (ნ. ყბაჲ, მნიშ. 1); პირ (პირი)

ჩ(ო)მოჯღა პატარძლისთვის პირის ახლა: პატარძალს მოყვანისას, ჩვეულ-ბრიე, სახეზე პირბადე აქვს ჩამოფარებული, რომელსაც ერთი კვირის სწორს ახდიან ხოლმე. ~ ერ კურტა ზალ ჩომოფხუტულ (ნ. ჩ(ო)მოფხუტა) კეპტევე, კურტუს თავზე ზალს გლიან პირით. — პირ ჩომოჯღა შ ა ნ. რეც.); ნ. პირარანაბან; პირზე გასჯღა, გ(ო)მოსჯღა, პირს გ(ო)მოსჯღა პირში წადგომა, პირზე დადგომა, მხელა ვისიმე გასამტყუნარი საქციელისა. ასევე: აღიარება, გამოაშკარავებთ თავისი ჩადენილი საქციელობა. ~ ოგვემ კაცი პირზე გაასლოვარ (აი ამ კაცს პირზე დავადგებო). — პირს-გომოვდა ნილაბი აინადა, თავის საქციელის აღარ სცხვენთან ჯ ა ნ.); პირზე თქმა პირში თქმა. ~ თავი პირზე მითქომ, სხუბე კი აარ (თვითონ იმას ვუთხარი პირში, სხვისთვის კი არ მითქვამს); პირზე მოსჯღა: პირზე მოსჯღა იგივეა, რაც ყაზზე მოსჯღა (ნ. ყაზა, მნიშვ. 1). ~ ლაპარაკში პირზე მოსჯღა (პირზე, ენაზე მომადგა), ეხსლა დამირწყა; პირზე წყალ არ აქ უსეინდისოა, ნამუსი არ აქვს, უსორცხვილოა. ~ მაგას პირზე წყალ არ აქ; პირი სიფათ (სუფათ) იგივეა, რაც პირ, მნიშვ. 1. ~ ე ქალ პირი სიფათით ლამაზ არის; ინსან (აღამიანი) თუ დარუწულ, დაბერებულ ლაფ (ძალიან), ამბოვენ: ლაფ დაყაქუტლ (ნ. დაყაქუთა) პირი სუფათ აქვე (აქვსო) (ს ი ნ. სიფათ, სუფათ); ნ. პირულუბანელ; ჭია პირ ომოკრა ნ. ჭია, მნიშვ. 1.

— ჯ ა ნ.;

2. ნაპირი, კიდე, განაპირა ადგილი. ~ შარბი პირ (ქალაქის განაპირა ადგილი); კაც შადის გვეში (მდინარეში), იტლის ტამსოზო (ტანსაქმელს), პირში ღრვს (ნაპირზე დებს); ისენ ბალი ბირში ისონრვენ (ისვენებენ); ცხენ წაყონ იმ დერია პირში (იმ ზღვის პირის), შიგ გატუმ, შენ პირში დაქ (დაქეცი); ერ დღე: მოლლას ეზახიან

ქორწილში, მიდის, ერ პირში ედევ; ქალი წიწილევ (ნაწნავები) გვეი ამ პირით იმ პირზე ასტავ (სწედება); ზ მ ნ ზ. პირ-პირ ნაპირებში, განაპირა ადგილებში; ნაპირ-ნაპირ, გასწვირიე. ~ გოგები საყე სულუფს (ნ.) მინგავს, პური პირ-პირ კეპტევის (პურის ნათესის ნაპირებში არის); კატა გვეი პირ-პირ ეტარეოდა (მდინარის გასწვირიე, ნაპირ-ნაპირ დადიოდა) [— გ ი გ. თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თეშ.)] პირი პურ ნ. პურ;

3. იგივეა, რაც ყაზა, მნიშვ. 4. ~ ტოტევი ყაზა ანუ ტოტევი პირ (შარვლის ტოტების ბოლო); პირ პირზე წაკრეფა იგივეა, რაც ყაზა ყაზზე წაკრეფა (ნ. წაკრეფა, მნიშვ. 1).

4. ზედაპირი. ~ გორც მოხარშაში პირზე (ზედაპირზე) ნაპერ იგდევს (ქაფს იყენებს); პირზე მოსჯღა თავზე მოყენება, თავზე მოდგომა, თავზე მოგდება. ~ ღუნება დადგომას უქან კარაკაქა (ნ.) პირზე მოდის, ცალკავდუვის, ამას ხდიან, ჰყარან; უფიმი პირ ნ. უფიმ;

პირანდ, პირანყ, პირანყენ, პირაყ, პირაყენ პირალმა, აღმა, ზეით, ზეითოკენ, ქვევიდან ზემოთ (წასლა). ~ საპტევენ მირდი? — პირანდ, რაბე (რატომ) მიიღიხნრა პირანყენ?; ნადიროვი დროზე თავქრ არ წახუდე, პირანდ წაა; ცხორ პირანყ მიდიოდა.

[სინ. ყაპირანდ]; [საპირისპ. თავქრ, მნიშვ. 1].

— ჯ ა ნ., შ ა ნ. რეც.; პირალმე შ ა ნ. ევაა III.

პირარანაბან იგივეა, რაც უპირბანოა. [სინ. პირულუბანელ].

პირაყ, პირაყენ ნ. პირანდ. პირვანდევლა იგივეა, რაც სიპტანდევლა (ნ. სიპტანდელ).

პირიან ურცხვი. ~ პირიან ინსანს (აღამიანს) არ ჰცხნინან, რაც ყაზზე მოოდის (რაც პირზე მოადგება), ამათს ამბოკს. პირპილ წიწკა; პირპილ შაწყოვა ნ. შაწყოვა, მნიშვ. 3; პირპილი ყოქაა,

ბ. გულდა, ყაჭაა ა) ერთი ცალი დიდი წითელი წიწყა; ბ) გადატ. ენამწარე აღამიანი. ~ პირპილი ყოჭაა (||ყა-ჭაა) ხნრა, პირპილი გულდა ხნრა, პათაარ (როგორი) ენაა გჭა წოვეა?; ნ. ფოხატა პირპილი; ყაჭა პირპილი იგივეა, რაც პირპილი ყოჭაა, მნიშვ. ა). პირ-პირ ნ. პირ, მნიშვ. 2.

პირჟორ პირჭვარი. ~ პირჟორის იწერენ. პირსამარს იგივეა, რაც თავსამარს.

პირსაღმოა ახლად შებინდებული, საღამოს პირი. ~ ქორწილ პენგილავევში (ინგილოებში) იწყრვის პირსაღმოათი (იწყება საღამოს პირს); პირსაღმოზე ლამფას მოტლო (მოუკიდა). ნ. საღმოა.

— ჟ ა ნ.

პირულოჭ მანელ იგივეა, რაც უპირბანოა. [სინ. პირარდანაბან].

პირყუა ბლაგვი, ჩლუნგი (ცული, დანა, ნამგალი და მისთ.). ~ ჩემ დანაა პირყუა კეპტევ (ბლაგვი ხდება, ბლაგვდება); ცულდ პირყუა ქნილ (დაბლაგვებულია), აღარ შქრის შიშას. [სინ. ქორშ,]

— ჟ ა ნ.

პიტნაა: ნ. ვირი პიტნაა; ცახი პიტნაა; წითელ პიტნაა ნ. წითელ ცახ.

პიტნი ცახ იგივეა, რაც წითელ ცახ.

პიწყაა, პიწაა, პიწიწაა პაწია, პაწაწა, პატარა; ცოტა, მცირე. ~ პიწა პურ ქემეცო; კაც დადგა, პიწყა დაფიქირდა; პიწა ხანს უკან მასაღრვარ (მოვალ); პიწა მირგულ ქწნ (ცოტა ჩავთვლიმე), დოჯინ (დევძინენ); პიწ(წ)ა მორჩა იგივეა, რაც პატა მორჩა [ნ. პატაა (1)].

— პიწიწაა ჟ ა ნ.;; პიწა ე ლ.

პლარტუნ ნ. დაპლარტუნევაა.

პლენ-პლენ თმაშოვია საბავშვო თამაშობაა ერთგვარი: ორ ნაწილად გაყოფილი ბავშვები, რომლებსაც თაუ-თავისი წრე აქვთ შეკრული, ერთმანეთს ეჯიბრებიან. ერთი წრის წარმომადგენელი მეორისაკენ გარბის და, თუ მოწინააღმდეგე ხელი მოავლო, იგი რტყვედ ჩავარდება და მოწინააღმდეგის მხარეს აღმოჩნდება.

— პლენაობაა ხუბ.

პლურწაა ყლურწვა, ერთბაშად, ხარბად სმა.

პოდნოც ნ. პოდნეს.

პოვენ(ოვ)აა, პოვლოვია პოენა. ~ მე ვერ პოტლოვეარ (ვერ ვპოულობ), სა ჩმუარდაა ვაშლ?; ე დაა ზმევს ვერ პპოვენოვს (|| პოვლოვს); წუალ, ომათ მე ვერ ვიპოვნი; ემვე (ასეთ) კაა ცხენ შენ ვერ საპოვენხარ (ვერ იპოვი); ოთაღმეს თით-თითო (სათითოდ) აღვეს, ამმა (მაგრამ) ოთაღმეში რააა საპოვენლრყო? (რას იპოვინდა?); ქურდ გუპოვნი; მი მ ლ. ნაპოვენ შპოვენელი; ნაპოენი. ~ იმი ნაპოვენ ჰქჩინამ არ კეპტევ (იმისი შპოვენელი არავინაა); ზ მ ნ ზ. საპოვენლა საპოვენლაღ. ~ თეთრ საპოვენლა მივდ ჭუღლის საშოვენლაღ მივდივარ); ხაჭში წწარ პოენაა ნ. საქმეა.

პოტნეს, პოტნეც, ფოთნეს, პოდნოც [რუს.] ლანგარი.

პოტულკაა, პოტოლკაა ნ. ბოტულკაა. პოქკაა კასრი.

პრაწაპარუწ ჩქარი სიარული ან სირბილი. ~ პრაწაპარუწ გამაჯრბინა (ჩქარა გამოიქცა).

პრაწუნ ხეტიალი, თრევა. ~ რა ბევრ პრაწუნრვა, რა ბევრ ეტარტე? (რამდენს დახეტილობ, რამდენს დაღინარ!); ამწო ღლე ავრ-იგტ იპრაწუნა (ამხელა ღლეს აქეთ-იქით იხეტიალა); პათაარ (როგორ) აპრაწუნწესა (დაათრევეს) ცხენს; მი მ ლ. ნაპრაწუნ ხეტიალის მოყვარული, ფენლაუყენებელი (აღამიანი). ~ ნაპრაწუნ, ნარბენ ყმაწულეე მაქ (ხეტიალისა და სირბილის მოყვარული ბავშვები მყავს).

პრახოტ [რუს.] გემი.

პუკია მუცლის გაბერვისას გაზისგან თავის გათავისუფლება (ბავშვების ენაზე). ~ ინსან (აღამიანი) უმ (რომ) გაჯბერეც, პუკია უმ აკეთეც; ანუ კუჯლეე აქეთეც, იმაშინ ამბოვენ — დოქარულაე.

პუპუა, პუა პური (ბავშვების ენაზე). ~ პუპუა მემეც!

პურ: გურგანა პურ ნ. გურგანა; დანაკარ პურ ნ. დაკარა, მნიშვ. 3; თავ პურ ნ. თავ (1), მნიშვ. 2; კუნტა პურ ნ. კუნტა (1); ნ. მირანოს პურ; პირი პურ თორნის პირზე დაკრული პური ან პირველად ჩაკრული პური (— პირი-პური, პილიპური მე ნ თ.; შდრ. ზირი პურ); პურ დანაკარ ნ. დაკარა, მნიშვ. 3; პურ დაჭლა გამომცხვარი პურის თორნიდან ამოღება, დახდა. [— დახდა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თან.); შ ი მ ლ. დანაკად პურ თორნიდან ამოყრილი ახალი გამომცხვარი პური; პურ თავზე გასჭლა თავს გასვლა, გათავებება. ~ პურ თავზე გოჭლა (თავს გაუვიდა, გათავებდა); გათხუეკას უკან პურ თავზე გაგსტლი; ზოგ ინსანს (ადაპიანს) პიწუა პურ დანახაში თავზე გასტლი; პური ვარცხლ ნ. ვარცხლ; პური თეჭნა ნ. თეჭნა; პური კუნტა ნ. კუნტა (1); პური სავარცხელ ა) დაწული თავთაგებიანი დეროები პურისა (ამას სილამაზისათვის სახლში კედელზე ჩამოჭყიდებენ ხოლმე); ბ) საახალწლოდ დაკრული პური სავარცხლის ფორმისა. ახალი წლისთვის. ცომისგან სხვადასხვა მოყვანილობის (სავარცხლის, ნამგლის, ლულის, წალდის, ჭარას და მისთ. ფორმის) პურს აცხოებენ. აქედანაა მათი სახელწოდებები: პური ნამგლ ნამგლის ფორმის პური; პური ღულ ლულის ფორმის პური; პური წალ წალდის ფორმის პური; პური(ს)მა ნ.-მა; უარი პურ ჭარას ფორმის პური; სამჭკილიან პურ საახალწლოდ ძაღლებისათვის გამომცხვარი პური; ფურტივი პურ ნ. ფურტი; ღუზლივი პურ ნ. ღუზლი; ყულაყ-ყულაყ პურე ნ. პურ; კელმი-ნაცემ პურ თორნეში ჩაკერის დროს ხელმიშველებული პური, აქა-იქ ჩაქუცლებულია და ფორმადაკარგული.

პურ განალეწ ნ. გალეწა.
პური(ს)მა ნ. -მა.
პურუან: პურუან წასჭლა პურის მოსატანად წასვლა. ~ სოფლებზე დილითავე მიდიან პურუან.

პუწიყ-პუწიყ, პუწიყა-პუწიყა ნ. პუწიყ-პუწიყ.

პუწიყა, პუწიყ ხზო (ბავშვების ენაზე), ფუჩინა.

— პუწიყა (პუწიყა) ჭ ა ნ.

პუწიყა-პუწიყ, პუწიყ-პუწიყ, [პუწიყა-პუწიყა ხზოს მოსახმობი შეძახილი (ბავშვების ენაზე).

პუწუწ ქნა იგივეა, რაც მოწუწუწევა; პუწუწ ექცეე იგივეა, რაც უწუწუწეეს (ნ. მოწუწუწევა).

პუჭა ფელა, აბრეშუმის პარზე დავეული ძაფების ქსელი, რითაც პარკი მიმაგრებულია ცახზე. მისგან ხეაქარსა და მისთანებს წნავენ. ~ პარკ-ზედათი განაწმენდ ზაფეეს პუჭა ეხაზინ. ემას ასტონ (ართავენ), ხონ-ქარს წნონყ (წნავენ), კელსაყ აყეთევენ.

— შ ა ნ. რეც., ფ ე ლ ა მ ე ნ თ.

ქ

ქანა! ქანი
ქანათ (1), ქანათ, ქანათ [აზ. ჯანათ] სამოთხე. ~ ღმერთს მოკითხ — მოკლომაში ქანათში (ყოჯოხეთში) წაასლრხარ (წახვალ), თუ ქანათშიავ.

— ქანათი შ ა ნ. რეც., ჭენეთი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (აქარ.).

ქანათ (2), ქანათი ერთგვარი ძველებური ქსოვილი, რომლისგანაც ქალები მუქასარს (ნ.) იკერავდნენ. ~ ქანათი მუქასარ (|| ქანათი მუქასარ).
ქანათი ვაშლ ნ. ქანათა.

ქანამ, ქანამ, ქანამ, ქანამ [აზ. ჯანანამ] ჯანდაბა, ჯოჯოხეთი. ~ ქანამში წაჭედეს, მოშორდეს ექმათი!

— ქანამა ჯანდაბა ქ ა ჯ.

ქარა (1), ქარა ერთგვარი მწერია, რომელიც სხვა მწერებს იჭერს (ყოლოებს, ბუზებს და მისთ.). ზოგის თქმით, ეს იგივე ნემსიყლაპიააო. ~ ქარა გრგამნსაყ (ნ.) იჭერს, ქამს.

— ჭარა ჩ უ ბ.

ქარა (2), ქარა, ქარა [აზ. ჯაპრამ] ქარა (ძაფის სართავი მანქანა);

ჟარაჲ (ჟარი) ზროჲ საბრუნე ღერძი
 ჟარაში; ჟარაჲ თექ ნ. თექ, მნიშე-
 3; ჟარაჲ კლავ სართავი ჟარას ნაწი-
 ლი — ჟარას გილის თავსა და ბოლოში
 მოთავსებული ხის მოკლე და ფართო
 ნაკერი სხეა ნაწილების დასამაგრებლად.
 ~ ჟარაში ორ კლავ არის: ერთ წრტლ,
 ერთ დიდ; ჟარი (ჟარი) სახსრიაღე-
 ველ იგივეა, რაც სახსრიაღეველ; ჟა-
 რი (ჟარი) ტარ (ჟარას ნაწილი)
 ჟარატარი. ~ ჟარი ტარ კინი შამფუ-
 რივი კეპტევე (არის). ტარი სველ თავ
 შარქმულ კურტუსტავში (ტიბეირში),
 მეორე თავ წუწლტვი (ვაგრძელებუ-
 ლია, წაწვეტებულა). წუწლტვი თავზე
 წომოცმულ (წამოცმულია) ყვარ მას-
 რაჲ. ჰემენზეაც (რომელზედაც) ბა-
 წარ იხევის. — ჟარატარი მე ნ თ.,
 ჟარასტარი თითისტარი ჩ უ ბ., ჰა-
 რისტარი, ტარ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
 (ფშ.); ჟარიტარი ქ ი ნ ქ. ვაჲ); ჟა-
 რი ჩხირ იგივეა, რაც ჟარი (ჟარი
 ტარ; ჟარი ჳიდ ნ. გიდ, მნიშე. ნ.
 ჟაბა [ახ. ჳაბა] პასუხი; ჟაბა უბრუ-
 ნეჲ უპასუხებს.

ჟაბურ ჳებირი, ზღუდე. ~ ჟურმუხ (მდი-
 ნარეა) აღიდევამი აქეთევენ ჟაბურეჲს.
 ჟაგ 1. ჳაგი, ჩირგვი, ჳარჯი.

— ჳერჯი, ჳაგი ჳა ნ., ჳაგი წერილი
 ჩირგვი საბა, მომალლო ჩირგვი, და-
 ბალი მცენარეები ბუჩქად ჩ უ ბ.,
 ქ გ ლ, ეკლებიანი ბუჩქი შ ა ნ. ვა-
 ე III, ქ ა ჳ. პატარა დაბალი ეკლია-
 რი ჩირგვი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
 (ქართლ.); ბუჩქი ი ქ ე ქ. (კახ.-ქიზ),
 ჳაგ-ჳაგი ქ ი ნ ქ. ვაჲ;

2. ხის ნახევი დატოტილი შტოები
 ლობოს, კიტრის, პამიდვრისა და სხვა
 ნათესის ასაკრავად, ასასარავად. ~ ჟაგ
 ხი ტოტევით კეპტევის (ყეთდება). ეემას
 კრიან ფაჲლაჲ (ლობოს), კიტრ-რამ
 (კიტრისა და მისთანათა) შაჲაჲგელა
 (ასაკრავად); კიტრს, ფაჲლას ცუტა გაზ-
 დას უჲან ჳეიჩხენ, ფიჩხს უყუდევენ
 (ფიჩხს შეუდეგამენ), ჳკალ ომოშოჲამი
 კი (ბრწკალის ამოსვლისას) ახევენ ჟა-
 გით, ჟაგეჲს უყუდევენ აქ-იქ იმიზე

(იმისათვის), რუმ ჳკალ მელლა გოტ-
 დეს, დეხეიჲს ჟაგზე; ჟაგ ბუტუმი
 (ყუელა) ხეითი კეპტევე, ამჲა (მაგრამ)
 ფაჲლაჲ, კიტრ, პამიდლორ შაჲაჲგელა
 კაჲს (კარგის) თელაჲ ჟაგ, ათარღი (ნ.
 ათარღ, მნიშე. 1) ჟაგ; ათარღი იყავ,
 ჟაგ არისა? — მოუ, პამთენიკ გინდ,
 შიშაჲ წაწლიაჲ, ჟაგ აჲმაგ ჳყრი;
 თუ ტყიმაღს, ქათმი ეკალს (ნ.) დაჲ-
 ქრი, იქნეჲ ეკლიან ჟაგ, ამჲა (მაგრამ)
 ეკლიან ჟაგს ფაჲლაჲზე არ მოჲქთ (ლო-
 ბიოსათვის არ მოგჲაჲქეს). ზოგდეფა
 (ზოგჯერ) ჟაგეჲს უჲან უმბენ ფარცხს,
 რუმ ჳურ ჲამაზა დაფარცხას. ჳემ
 (აი ამ) ჟაგსაც ტყიმი (ტყემლისაგან),
 თელაჲ (თელისაგან), ათარღი (ჳაგ-
 რცხილისაგან) აყეთევენ; ჟაგი (ჟაგურ)
 კიტრ ნ. კიტრ; ჟაგი ფარცხ ნ. ფარცხ;
 ჟაგი (ჟაგურ) ფაჲლაჲ ნ. ფაჲლაჲ.

— ჳაგი წერილი, უსწორმასწორო
 ტოტების შეშა ქ გ ლ;

3. ეზოების დასაგველი დიდი ცოც-
 ხი (ჩვეულებრივ ცოცხმაგარასაგან აყე-
 თებენ). ~ ჩანაგავ ჟაგს (დასაგველ
 ცოცხს) წითელი ცახთი (ცოცხმაგარა-
 საგან) აყეთევენ, ზოგდეფა (ზოგჯერ)
 ფიჩოჩხით (ნ.) აყეთევენ; ცახი გაყეთულ
 ჟაგით ტიპლაჲ (შიშველი) რზრეჲ იგრ-
 ეის (ეზოები იგეჲბა), ფიჩოჩხით კი-
 გრჯჩიმან (ბალახიანი) აღგილ. ეეს მა-
 გარი, ბალახში ჩანაჲარ (ჩაჲრულ) ნა-
 გავს კაგორა ომოჳტანეჲს (კარგად
 ამოჲქეს). ჟაგეჲს ბარინეი ცახი-
 თაც (ნ. ბარინე) აქეთევენ რზრა
 ჩაგრლა (ეზოების დასაგველად); ჟაგ
 არქნაში (როცა ჳაგი არაჲ), ყარაშამ-
 ბათიაც (უჲანგარითაც) აყეთევენ ჟაგს;
 ჟაგი გ(ა)დახშაჲ, გ(ა)დახშაჲ გა-
 ნიჲეებისს კალოზე ხეჲვად დაყრილი
 სუფთა ხორბლისთვის დროგამოშე-
 ბით ცოცხის გადახშა, რათა ხეჲვი მე-
 იწმინდოს, გასუფთავდეს ჳარის მიერ
 მოტანილი და ზედ დაყრილი ბალახ-ბულ-
 ხისა, ბზის ნამტერეჲებისა და ზედმეტი
 ჩელხისგან. ამას სპეციალურად მი-
 ჩენილი ერთი პირი აყეთებს განი-
 ეების მთელი პროცესის განმავლობაში

— ცახის ცოცხი ჭ ა ნ.
უვან ჩალისმაგვარი (ნ.) მცენარეა, სახლის დასახურავად იყენებენ, ნესტიან ადგილებში ამოდის. ~ უვანს უუუარს წყალ; სახლევ უავნითაც იხურევ; ქვეუწნითაც (ნამჭითაც) ჰხურენ. უვანს ქალიში (შალაფის) ფოთოლივი ფოთოლ აქ, უდეროას (ღერო არა აქვს), მალღა ვადის; **უვან ჩალა** უავნის ჩალა, სახლის დასახურავად გამოყენებული. **ნ. ჩირაღფან უვან.**

— ჭ ა ნ.
უვარ ჭავარი (ლორისა).
უვანი ჭავანი, ჭავარი, ჭავით დაფურული ადგილი (ნ. ევგ, მნიშე. 1). ~ უვანიში ლორ მოვუქლავს.

— ჭავარი ჩ უ ბ.
უვნიან კობიანი ადგილი, სადაც უვანი (ნ.) იზრდება. ~ უვნიან წყლიან ადგილში კექტევ (არის).

უვურ: **უვურ** (უვავი) კიტრ ნ. კიტრ; **უვურ** (უვავი) ფაულა ნ. ფაულა. **უაღა** [აზ. ჭადუ, ჭადი] ჭადო; **უაღა** ექცევ ჭადოს უკეთებს. ~ ე ღვკაც უაღა ექცევ ჩემ დედას; **უაღა** ქნა ჭადოს გაკეთება.

— ჭადო შ ა ნ. ეუა III.
უაღუჩი [აზ. ჭადუ ჭ ჩი] ჭადოქარი. ~ ჩონ სოფელში ყოფილ ერ უაღუჩი. **ნ. უაღუ.**

უაუნა, **უეუნა** მუაუნა.
 — ჭ ა ნ.

უაუა ნ. უეეა.
უაუა-უატრაუ ნ. უეეე-უატრაუ.

უაერ ჭავრი, ბრაზი. ~ უაერიგნი ჰეჩინინში დანახა არ მინდ (ბრაზისაგან არაეისი დანახე არ მინდა); ნტქრეეს უაერ მოოდისყ (მსახურებს ბრაზი მოსდით); ემ კაცს უაერ მოტდა (ვაბრაზდა) — რაბე (რატომ) ბტუტში (ყველას) კრტცხ ყიდლოვენა, ჩემ კრტცხ არ ყიდლოვენ; **უაერ** მიცემა ვისიმე გაჭავრება, ვაბრაზება: ~ უაერ აზღევს (აბრაზებს); **უაერ შ(ო)მოყრა** გაჭავრება (გაჭავრდება), ვაბრაზება. ~ ღვკაცს უაერ შომოჰყრი (ქალი ვაბრაზებულა).

უალა, **უალაზ**, **უალაა** [აზ. ჭალაგ] 1. ნამყენი(ზე). ~ სიმარტულ ორეურაას (ორგვარია): ერთ არის ჰირ სიმარტულ, მეორეურაას (მეორეგვარია) უალა (|| უალა) სიმარტულ, ეეს ლფ გემრიალი (ძალიან გემრიელია); უალა ვაშლ; უალა სხალ; უალა ქლავე; უალა ხურმაა.
 შღრ. უალაა.

2. სახსარი; **უალა-უალა**: ~ თითე უალა-უალა დახწეწეროდა (თითები სახსარ-სახსარ დაძრობოდა).
უალაა [აზ. ჭალა] ნამყენი თუთის ხე, თუთი თუთა, ხართუთა. ~ უალაი ეკუურ; **ნ. გურუივი უაღევ**; უალა ბალ ნამყენი ბალი. (— უალა ბალ შან. რეც.).
 — მ ა ყ., ჭალა მ ე ნ თ.

უაღევა მყნობა (ხისა). ~ სხო ვაშლით ერ პატრა უალამ (სანამყენე კალამს) შკრიაან, ჰირ ვაშლზე აეაღლევან (ამყნოან); შენ ნუმ ხეე აეაღლ, იმ ხემ ვაგანა? (შენ რომ ხე დაამყენე, იმ ხემ ვაიხარა?); ბალ აეაღლა (დაამყნო); უაღევა ბტუტმ რაამის იქნე (ყველაფრისა შეიძლება): სიმარტულის (ზღმარტლის), ხურმაას, ამა (მაგრამ) უალას ერე (მხოლოდ) თუთას ენბევიან; მ ი მ ღ. არნაუაღლევ უმყნობი. ~ ჰირ ბალ არნაუაღლევ ბალი (უმყნობი ბალია); **ნაუაღლევ** ნამყნობი.

უამ ჭამი (სპილენძისა). ~ ერ უამ ფაულა (ერთი ჭამი ლობიო); **ნ. კოსოლა უამ.**

უამათ [აზ. ჭამათ] ჭამათი, ხალხი. ~ ადათ ყოფილ: უამათ (ხელმწიფის) ომორჩევაში უამათს ერ ადგილში აგრტეეენ; უქნიაყ ერ კაა ქორწილ, ღოტუხანიაყ ხალ, უამათ; ემ უამათი შუაში სილოა ჰაბე მკრანე? (ამ ხალხში, სჯაროდ სილას რატომ მკრანე?).
 — ჭამათი შ ა ნ. ეუა III.

უამათოვა თავეყერა, შეკრება (აღამიანებისა) და სჯა-ბაასი, კრება, თათბირი. ~ საყდრი რზრში უამათოვა

არის, მოძთავ!; ემაბათოვას წალან (უწინ) აკეთებდნენ.

ნ. ემაბათ.

ემაბარაა ნ. ჩამბარაა.

თან!, თან! [აზ. ჯან] (ნაწილაკია, მიმართვისას იხმარება, მოფერებასა და ხეეწნას გამოხატავს) ჯან! გენაცვალე! შენი კირიმე! ~ ეან ღელა, ერ მანით მემეცო (მომეცი, რა!); ე ჰარევეს ჰაბე აურანგუნევა, ეან? (ამ გასაღებებს რატომ აჩხარუნებ, გენაცვალე?); ეან დათ, ამან (ნ.) დათ, ჰე წიწილევ (ამ ნაწნავეებს) ნუ იკრი; თან გო! (←ჯან გოგო!) ჰა! (ასე მიმართავენ ქალები ერთმანეთს საუბრის დროს). ~ ეან გო, ჰს ჩელი? [სინ. გო ეან!]. (←თანგო ჟ ა ნ.).

ენაეარ [აზ. ჯანაეარ] მგელი; ენაეარი ებაა შაკრაა (ე. ყ. გამაგრევაა) მგლის პირის შეკერა. ცრუმორწმუნოებრივი ხასიათის ადათ-წესია: იმისათვის, რომ ღამე კარში დარჩენილი საქონელი მგელს არ შეეჭამა, სოფლელები „მგელს პირს უკრავდნენ“ — საჩიგელში ცულის პირს ჩადებდნენ და შეულოცავდნენ. ~ ზროხაა, ტანაა (ხბოს), ჰე (ან) სხო საქონელ დაკარგაში, ღამი თუ შინ არ მოუღოდა, ენაეარი ებაა შაეკრასავ, სახლი პატრონ საჩიგელი ებაში ცულადი ებას დრეს, ენაეარი ებაა ეემაგრ შაეკრასავ, ჩონ საქონელ ნუ დაგლითას, ნუ ეამასავ. ეემას ენაეარი ებაა შაკრას, ენაეარი ებაა გამაგრევის ეტყუნ. (←ებილის შეკერა ე ი რ., ებილის შაკრა, მგლის პირის შაკერა მ ე ნ თ., ნაღირის (მგლის და მისთ.) პირის შეკერა ქ გ ლ, კ ა ი შ.). †

— ჯანაეარ ი მ ნ., გელ ჟ ა ნ.

ენაგარა სოკოა სოკოა ერთგვარი. ~ ენაგარა სოკოა ტყელ სოკოას (ბრტყელი სოკოა), ეანგი ფერ აქ ზეათი (ზევილან).

— თანგა ქ გ ლ.

თანგიან ვაშლ ერთგვარი ჯიშის ვაშლი, ეანგისფერი კანი აქვს.

თანგიან ხხალ ერთგვარი ჯიშის მსხალი. თანგიან ვაშლივით (ნ.) ამასაც თანგი-

სფერი კანი აქვს; მოგრძოა, დაკრეფის შეზღვე იწვეა, ზამთარში არ ინახება.

თანათ ნ. თანათ (1).

თანათ კლას ერთგვარი ქსოვილი, რომლისგანაც ქალებს წინათ ახალუხში ჩასაცემელ პერანგებს უკერავდნენ.

ნ. კლას.

თანათაა. თანათაა ვაშლ, თანათი ვაშლ ერთგვარი ჯიშის ვაშლი, წითელა და მსხვილი. ხორციე წითელი აქვს.

თანათია ნ. თანათ (2).

თანთალ [აზ. ჯანჯალ]. 1. აბრეშუმის პარკის მოხარშვის შემდეგ ძაფის ამონხვევის დაწყებისას პირველად ამოღებული, დაბურღული და შეთელილი ძაფი. ~ თანთალ ყამჩიზე (ნ. ყამჩია, მნიშვ. 2) ეხევის (ეხვევა).

[სინ. თონეოლ (2), მნიშვ. 1];

2. ასეთივე თმა. მატყლი და მისთ.

~ ერ თანთალ მატყლ; ერ თანთალ თმაა (ერთი ბლუჯა თმა) ჩოპოსულავ დავარცხნაში.

[სინ. თონეოლ (2), მნიშვ. 2].

თანთაფილ [აზ. ზანჯატილ] ჯანჯაფილი, თანა (მცენარე); ამას ჩაიში ყრიან კარგი გემოს მისაცემად. მეტწილად თათრები ხმარობენ. ~ თანთაფილს ჩეში ჰყრიან. კაა გემოზე აყენეეს. ეემას თათრეე ბეტრ (ხშირაღ) გმარულოვენ; ჰენგიალევ (ინგილოები) ეებლა აღარ გმარულოვენ. წალანა (მველადა) თექ-თექს (კანტიკუნტად ვისმენს) უგმარნი. ნუხათი ჰყულოლოვენს, მაჰქონდნენ.

— ზენჯეფირი ნ ი ე.

თანსუჰ [აზ. ჯანსუჰ] ულონო, სუსტო.

თანსუჰოვაა სისუსტე.

ნ. თანსუჰ.

თანლაროა [აზ. ჯანგ] თანგარო, სპილენძის თანგი. საღებავად იყენებენ, შავად ღებავს. ~ თანლაროა დემურჩიევი (მჭედლების) ქურაში კეკტევ (არის), კინაა ფერთა (რკინის ფერისა), ამმა შავა იღებევის (მაგრამ შავად ღებავს). თანშუთაა წონში (თანშუთას წვენში) ოგემას (აი ამას) აგდევენ, მეულან

(მერმე) ლებენ. ეს ჰემ (თან) ტიტბავს (ნ. დატიტბაჲ), ჰემ ლებავს კელს. ეს თუ არ იქნა, კადგორა (კარგად) არ ლებების.

— **ჟანგარო მ ე ნ თ.**; ჩინი, სახატა-გი სპილენძისაგან ს ა ბ ა, მწვანე სამხატურო წამალი, სპილენძის ეანგოსაგან შემზადებული ჩ უ ბ.; **ჯანგარო** კლდის სიპზე გადაკრული თეთრნარევი ხავსი, იხმარება საღებავად ხ უ ბ., **ჯანგარა** ცეცხლზე ნახმარი კურკლის გარე კედლებზე მოდებული მკვარტლი, ეანგის მონადები ა ლ ა ვ.

ჟაპუნ, ჰაპუნ 1. აბრეშუმის ჰიის იაპონური ჰიმი;

2. ამგვარი აბრეშუმის ჰიის პარკი, მწვანე ფერისაა. ~ ჩონთან სამეურა (სამგვარი) ჰიაჲ არის: იტალიან, კირკინაჲ, ერთიჲ ჟაპუნ (|| ჰაპუნ).

— **შ ა ნ.** რეც.

ჟარ ხშირი, ახლო-ახლო, მკვიდრო (უმთავრესად ნათესი, მცენარე...), ~ **ჟარ მენაგ;** ჩონ ფაყლაჲ (ლობიო) **ჟარ იქნა,** არ დაესხა; ჩონ ხახ **ჟარი** (მკოდროდაა დათესილი), არ ღმურტანდების (არ მსხვილდება); **ზ მ ნ ზ.** **ჟარა** (ყარად) ხშირ-ხშირად, ახლო-ახლო, მკვიდროდ. ~ **ჰლიაგზე** **ჟარა** დასხმი (ჰლიაგს ბევრი ასხია); **მენაგე** ჩაყარაში ზოგ **ჟარა** ჰყარის (რგავს), ზოგ თსლა“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

ჟაროვაჲ იგივეა, რაც სიჟაროვაჲ.

ნ. ჟარ.

ჟატრაჲ, ჟატროჲ ძალიან მჟავე. ~ **ე ლოჲ** ჟატრაჲი (ძალზე მჟავეა).

ჟუჟაჲ, ჟუჟაჲ [აზ. ჯაჟა, ჯნჟა] ჯაჟა, მძიმე შრომა, სამწელო რამ. ~ **ამაზე** მე დიად (ძალიან) ბეტრ ეჟუჟა გოჰსწივ (გაეწიე); **ჰოგო** (რა) **ჟუჟაჲ** ყოფრლა ემანწლეე შანახაჲ; **წაჲ, ეჟუჟაჲ** გასწიე; **ჟუჟაჲს, ჟუჟაჲს** ძნელია. ~ **ემი** დაჰერაჲ ლაფ ეჟუჟაჲს (ძალიან ძნელია); **ჩინარ** დაჰეჩაჲ **ჟუჟაჲს** (ალგის ხის დაპობა ძნელია); **ემ** ლეღეთი ჩასტლაჲ ჰადწლ იყო, **ომოსტლაჲ** კი ეჟუჟაჲს.

ჟაღჟად, ჟაღჟაღოვაჲ კოკისპირული წყომა, თავსხმა. ~ **ღლე** მაგრა ჟაღჟაღოვნ.
ჟაჟო 1. იგივეა, რაც ეატრაჲ.

— **მჟაჲე მ ე ნ თ.**;

2. გადაბერებული. ~ **ჟაჟოჲ** ლაფ მაგრა დანაბერეჲ ინსანს, ჰე ზროხაჲ-თაფის ეტყუანჲ (ეჟოს ძალიან დაბერებულ ადამიანს, ანდა საქონელს უწოდებენ).

ჟაჟანამ, ჟაჟანამ ნ. ჟაჟანამ.

ჟაჟარაჲ ნ. ჟაჟარაჲ (1).

ჟაჟანთ ნ. ჟაჟანთ.

ჟაჟანამ ნ. ჟაჟანამ.

ჟაჟარაჲ (1) ნ. ჟაჟარაჲ (1).

ჟაჟარაჲ (2) ნ. ჟაჟარაჲ (2).

ჟაჟაჲე ხ მ ა ბ ა ძ ვ. დაცემის ხმა. ~ **ჟაჟაჲე,** ჩამაგდა ბეჰევი ზეღამთი (ბეჰეჰიდან) კაკალი ტუმარაჲ.

ჟელრმაჲ ნ. დაელრმაჲ.

ჟლომაჲ ნ. დაელომაჲ.

ჟეჟანაჲ ნ. ეჟეჟანაჲ.

ჟეჟდანაჲ, ჟეჟდანი ჩით, ეოვდანა ჩით ერთგვარი ძველებური ქსოვილია. ამრსაგან ჰალის შარვალსა და ახალუსს იყარავდენ.

ჟეჟე ვაშლ ერთგვარი ჰიშის ვაშლი.
ჟეჟეჲ, ჟეჟეჲ მჟავე; **ჰამწლრჲ** **ჟეჟეჲ** ტომარტი; **ტყემლი** **ჟეჟეჲ** მოდულე-ბული და შეზავებული ტყემალი, ტყემლის საწებელი (— **ტყემლის მჟავე ძო წ.**); **შუნლი** (**შუნლჲ**) **ჟეჟეჲ** შეინლის საწებელი.

— **ჟ ა ნ.**

ჟეჟე-ჟატრაჲ, ჟაჲე-ჟატრაჲ, ჟეჟე-ჟატროჲ, ჟაჲე-ჟატროჲ მეტისმეტად მჟავე, მჟავეზე მჟავე.

შდრ. ეატრაჲ.

ჟეჟე-ჟაჟოჲ იგივეა, რაც **ჟეჟე-ჟატრაჲ.** ~ **ჟეჟე-ჟაჟოჲ** ლაფ (ძალიან) **ჟეჟე** რაზზე, ჰე (ან) **ჰლიაგზე,** ჰე **შუნლზე,** ანა-მეიჲე წოლაზე (ამჟავეებულ მაწონზე), ჰე სხო რაზზე ამბოვენ.

ჟეჟე-ჟიჟმატ იგივეა, რაც **ჟეჟე-ჟატრაჲ.**

ჟეჟიან მწნილეუღი; ჟეჟიან ტელაჲ ნ. ტელაჲ.

ჟეიზ, ჟეჲზ, ჟეჰიზ [აზ. ჟეჰიზ] მზითე-

ვი. ~ ემაზ გასხნაში ერ წყულ წინ-
დას აზღვეენ მაკეალს.

— ჭიოზი გი გ., თო ფ., ქ ა ე თ.
(ჯაეახ.).

ველი, ვეპილ, ვეაღ ჭილი, ახალგაზ-
რდა. ~ ბებრევიც მოტდნენ. ვეილე-
ვიც (|| ვეპილევიც); ვეაღ-უჟან ახა-
ლგაზრდები. ~ ვეაღ-უჟან ილუპევიან,
მილიან [ნ. ეჟან (2)].

— ჭილი შ ა ნ. ვაჟა I, ჭეელი კ ი რ.;
გ ი გ., თო ფ., ქ ა ე თ. (ყიზლ.-
მოზლ.), ჭილი ი ქ ე ე (ფშ.), ჭი-
ელი ი ქ ე ე (ქართლ., მესხ.); ძ ი ძ.,
კ ე ე ხ., ხ ე უ ბ. (ქართლ.); ჭეპილი
ქ ი ნ ქ. ვაჟა; უეიცი ი მ ნ.

ვეილოვაა, ვეპილოვაა, ვეაღლოვაა ჭე-
ილობა. ახალგაზრდობა.

ნ. ვეილ.

ვემდაგ [აზ. ჯამდნქ] 1. დაკლული საქ-
ონელი, დაუფემხოებელი;

2. ტანი, სხეული. ~ შენ დიდ ვემ-
დაგ ვაქ.

ვენგრაა დაბერებული სვია. ~ ვენგრაა
ბებერ სრას (სვიაა), თეთრ ზივივი
(მძივებვივი) რამევეს ისხამს. ემ და-
ნასხამსაც ებნევიან ვენგრაა.

— ჯ ა ნ.

ვენგრიან ბარაა ტ ო პ. სანადირო აღ-
ვილია სოფ. ყარაამუხსთან (ნ.) ახ-
ლოს.

ვეაზ ნ. ვეიზ.

ვეაღ ნ. ვეილ.

ვეაღლოვაა ნ. ვეილოვაა.

ვეაღ-უჟან ნ. ვეილ.

ვეაღან ჭეირანი.

ვეთმ ნ. ვეიქიმ.

ვერ ჭერ.

ვერგაა [აზ. ჯარგვ] მწკრივი, რივი. ~
ხალყს ორ ვერგაზე (ორ მწკრივად)
აყენევენ; ეხლა ჩონ თავ ვერგაში
დააღენეველნი (მწკრივში დაგაყენე-
ბენ); ზ მ ნ ზ. ვერგაათი მწკრივ-
ად. ~ ვერგაათი ეღევიან; ვერგა-
ვერგა რიგ-რიგად. მწკრივებად; ვერ-
გაა შყარაა ა) მწკრივში, რიგში და-
დგომა. ~ ეემას უქამი, ეხლა ჩონთან
ვერგაა ჰკრანსა? (ამან ჰამა და ახლა

ჩვენთან ერთად ისევ მწკრივში დგება
‘საკმელად’?); ბ) წრის შეკერა და ისე
რისამე კეთება. ~ მოფთ, ქალეო,
ვერგაა შოპკროთ ერთა (წრე შევე-
რათ ერთად), ეე სმინდ ეემაგ ჩონ დო-
პვეჩოთ. [—ველგა (სპარს. ჭურგა „წრე“)
ქ გ ლ]; ვერგა ფაყლაა მწკრივად
დათესილი ლობიო.

— ჯ ა ნ.

ვერიშაა [აზ. ჯარიშა] ჯარიშა.

ვეფა წიგნი სახეა ნ. წიგნი სახეა.

ვეფაა ნ. ეაფაა.

ვეპიზ ნ. ეეიზ.

ვეპილ ნ. ეეილ.

ვეპილოვაა ნ. ეეილოვაა.

ვიბ, ვიბეა, ვუბეა [აზ. ჯიბ] ჯიბე. ~
ათ მანით ჩაადლო ვიბში; გამაქ ვიბი
თეთრ (იღებს ჯიბიდან ფულს); ეუ-
ბეში იყრის ყიზლი თეთრევეს (ოქროს
ფულებს); ყოლთუღი ვიბეა ნ. ყოლ-
თულ.

— ვუბეა შ ა ნ. რეც.

ვიდაა ხიშტი.

— ჯიდა ქ გ ლ (ძვ.).

ვიდირ [აზ. ჯადირ] ჯირითი. ~ იწ-
ყრე ჰმა-დალევაა, თოფი ნიშანში სრო-
ვნაა, ცხენით ვიდირზე გასტლაა.

ვიფავ წერილფეხობა (პატარა ბავშვე-
ბი). ~ რაქთონ (რამდენი) ეიეკეე მო-
უყონიწყა ექ?

— ვიფავი პატარა მგალობელი ფრი-
ველი ქ გ ლ.

ვიზი (ვიჟი) გაყონაა [აზ. ჯახხგა=ხა-
ზი] საბავშვო თამაშობაა ერთგვარი:
გაავლებენ ხაზს. ბავშვების ერთი ნაწი-
ლი ხაზის ერთ მხარეს დგება, მეორე
ნაწილი კი — ხაზის მეორე მხარეს.
ერთმანეთს ჩასკიდებენ ხელს და ეწე-
ვიან. გამარჯვებული ისაა, ვინც მე-
ორეს გადასძლევს. ე. ი. ხაზიდან თა-
ვისკენ გადმოიყვანს. ~ სიპტა (ჯერ)
ვიზ (ხაზს) ავლევენ. გაღევ (ვაყები)
იყოფევიან შუაზე. 3-4-5 ერთა, ემ-
დენიც ერთა. ერთმერთს გელი იქე-
რენ, ჰვაფენყ (სწევენ). თუ შენ შინ
(შენსკენ, ხაზის აქეთ) შაყონ, მოგე-
ვაა შენი (შენია). თუ იმათმა კარში

(ხაზის იქით) გააყონეს, მოგვეა იმათ ჩევაყ (რჩებათ). ეესი (აი ესაა) ეიზი გაყონა თმაშოვა.

ჟილ [აზ. ჭილა] ლაშში მოზელილი ეე-მენტი ან კირი სხვენის, აივნის და მისთ. იატკეზე მოსასამელად. ~ ეეშენტს მოოზელავ ლაშში, დაასხამ აყარზე (სხვენზე), არკი (ან არადა) შინ, აა-ვაზზე, პალკონზე. ეესი (აი ესაა) ეილ. ეილ გზევზეაც ასხენეყ.

— კირის სითხით სქლად მოლესუ-ლობა სხვენისა ჭ ა ნ.; ჭილა გაელევა-რებული ჩ უ ბ.

ჟილავე [აზ. ჭილვე] ჭილავი, აღვირის რგოლი.

— ჭილავი ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.. ჭილა-ვი, ჭილაბი ქ გ ლ; აღვირი, აღვირის ტარი კ ი ნ კ. ვეა.

ჟილავედარ [აზ. ჭილვედარ] ჭილავდარი, ჭილავის დამკერი კაცი.

ნ. ეილავე.

— შ ა ნ. რეც., ჭელვარდ ე ღ ო ლ ი, გვ. 103.

ჟიშა [აზ. ჭაშ] გუნდი, გროვა, ხროვა (ხალისისა, ფრინველებისა და მისთ.).

ჟიში-ჟირინგულ, ჟიში-ჟირინგულ სულ მთლად დავლეჯილი, დავხრეწილი. ~ ერ ქალ მოდიოდა, ტამსმუზ (ტანსაც-მელი) ეიში-ჟირინგულ აქონდა.

შდრ. ჟირინგულ.

ჟინ 1. [აზ. ჭინ] რ ე ლ ი გ. ჭინი, ავი სული, ეშმაკი; ზ ე დ ს. ეინიან ავი სულისა-გან, ეშმაკისაგან შეპყრობილი, ეშ-მაკეული, კჳუაზე შეშლილი; ეინევე დატანევა იგივეა, რაც გაეინიანევაა. ~ ემაწულს ეინევე დამტანევი (ბავშვი ეშმაკს შეუპყრია, კჳუაზე შეშლილა); ეინიან ქნა იგივეა, რაც გაეინიანევაა. ~ ფულან ვადა (ესა და ეს ვაეი) ეინიან ქნილ (|| გაეინიანეტლ);

2. ჭავარი, ბრაზი; ზ ე დ ს. ეინიან ბრაზიანი, ავი. ~ ეინიანს მალე განაბ-რაზეეს (ადგილად რომ ბრაზდება) ებ-ნევიან; ეინ შაყრა, ე. შ(ო)მოყრა იგივეა, რაც ეავრ შ(ო)მოყრა (ნ. ეავრ). ~ ეინ მეყრევე (ბრაზი მომდის); ეინ ნუ მყრი! (ნუ მბარაზებ!); ეინ ნუ შამაყარ!

ეინაჲ სახლას სხვენის ერთ თავში გვერ-დებლიად დატოვებული ადგილი თი-ვის შესანახად. ~ ეინას ბალახ შანა-ყარ (ბალახის შესაყრელ) ადგილს ეზა-ხიან; სახლის ერთიან თარაფში (ერთ მხარეს) აჩოლ (ლია) ადგილ ინახენეყ ყოფილ ბალახ შაყრელა (თივის შე-საყრელად). ზემთი აჩოლ კი აარ. გრ-რღზე (ზევით კი არაა ღია, არამედ გვერდებზე), ეესი ეინაჲ; ეინაჲ აყრიბე დანამეტევე ადგილი (ეინა სხვენზე ზედ-მეტად დატოვებული ადგილია).

— ზემო სართულის უშოაჯირო „ბალ-კონი“ ჭ ა ნ.; ჭინი იგივეა, რაც სასი-მინდე ქ გ ლ (ქართლ.).

ეინდრიან, ეინდრევე, ეინდრი მინდროვ ტ ო პ. მინდერის სახელია სოფ. კა-კთან ახლოს, სოფ. ემურქანუდს (თათ-რების სოფელია) თავში. ხალხის ვად-მოცემით, იქ ეინები ანუ ავი სულები ყოფილან მრავლად. ამჟამად იქ პურს, თუთუნსა და მისთანებს თესავენ.

ეინდრევი ქვე პ ი დ რ. მდინარეა ეინ-დრიანში (ნ.). ~ ეინდრიანში შუაითი ქვე (მდინარე) მოდის, ეესი (აი ესაა) ეინდრევი ქვე.

ეინიან ნ. ეინ, მნიშ. 1; 2.

ეინილორ ასე უწოდებენ პამილორს სოფ. ალიბეგლოში.

ეინეაქ ნერკიული და ბრაზიანი ადამია-ნი.

— მოუსვენარი, ამყოლი ჭ ა ნ. ეინეორ [აზ. ზანქორ] ჭაქვი; ძეწვი. ~ სიკელ ეინეორით ასმარკოლას მუხაზე ახევენ; თექ ეინეორ ნ. თექ, მნიშ. 1.

— შ ა ნ. რეც., ზინჯირი ჩ ი ქ ო ბ., ჭინჯილი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (აქარ.), ზენჯილი იქვე (იმერხ.); ძ ი ძ. (იმერხ.), ზენჯირი ნუ.

ეინეორლაჲ ერთგვარი ჭაქვისებრი ბა-ლაზი.

— ოშოშა მ ა ყ.

ეინს [აზ. ჭინს] ჭიში, მოღვმა. ~ იმათ ეინსში ჭენმინამს არ უსწავლნი (იმათ მოღვმაში არავის არ უსწავლია); ჭე-მენ ეინსი ქათამა? (რომელი ჭიშის

ქათამია?); ზოგ საქონელ უნისით თამ-
ბალი (ჯიშით ზარბაცია); ზ ე დ ს. უნ-
სიან ჭიწინი. ~ იმათ კაჲ უნისიან
ლორ აქოყ (პყავთ); რაში უნისი ქა-
თამ ნ. რაშ ქათამ; კირ უნისი ქათამ
ნ. კირ ქათამ.

— ჭინში, ჭინსი ჩ უ ბ., ჭინში ქ გ ლ.

2. სახეობა, ნიარსახეობა. სახესხ-
ვაობა. ~ თოფი უნისეე; ყორელ თოფ.
ყორელ-გაუაზ, ისტამბულ, ყირიმ —
თოფი უნისეენი (თოფის სახეობებია).
უნიქარ კინქარი. ~ კინქარ ნაქამ რამ-
ბი (საქმელი რამბა); ნუგზიან უნიქარ;
ქონიან (ერბოიანი) უნიქარ; ანდალუ-
დეე უნიქარ ახლად ამოსული, ქორფა
კინქარი; უნიქრი (|| კინქრი) გირც
ნ. გირც.

— ჭ ა ნ., მ ა ყ.

უნიქოლაჲ (მრ. უნიქოლაეე) კიანჭეუ-
ლა. ~ ჩემ შუღლი შიშით მიწაზე უნი-
ქოლაჲ ვერ ეტარეე; ფლავს დაადრე-
ნიან (დასდებია, დასეგია) უნიქოლაეე.
— შ ა ნ. რეც., ჭიანჭველაი. უ თ უ რ გ.,
ჭიანჭველა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
(იმერ.).

უნიქრი დედაჲ კინქრის დედა.

— კინქრის დედა მ ა ყ., ს ა ბ ა. ჭინ-
ქრის დედა ჩ უ ბ., ე რ ი ს თ.. მ ე ნ თ.

უნიქრი ქათამ ნ. ქათამ.

უთუნაჲ ნ. დაუყუნაჲ.

უთი გაყუნაჲ ნ. უთი გაყუნაჲ.

უთიჲ, უთიჲ [აზ. ჭეჩიმი] ჭეჩიმი. შალის
ზოლებიანი ნაქსოვი (შინაური ნაწარ-
მი), რომელსაც ქეჩაზე აკრავენ და
ფარდაგს აკეთებენ. ფარდაგის ამ ნაქ-
სოვს, ჭერ ქეჩაგამოუკერელ ნაწილს
უთიჲჲ პირ ანუ უთიჲჲ შალ ეწოდება.
უთიჲჲ სხვადასხვაგვარია: ალლუ უთ-
იჲჲ (ნ.), თახტა უთიჲჲ (ნ.), თეთრ თახ-
ტა უთიჲჲ (ნ. თეთრ თახტაჲ), წონე
თახტა უთიჲჲ (ნ. წონე თახტაჲ). ~
ქალ უთიჲჲჲ ქსოვიდა; კეკემ მითხრა,
უთიჲჲჲ პირ მაქაე, ნაბად არ მაქაე,
... უთიჲჲჲ ვერ ოქეთევაე (ვერ ვაკეთებო);
... უთიჲჲჲ უთ ნ. ყათ, მნიშვ. 3.

— შ ა ნ. რეც., ჭეჩიმი სახეობიანი
ნაქსოვი, კრელი სახალათე ქსოვილი

ჩ უ ბ., სიგრივე ზოლებიანი ნაქსო-
ვი საფენი მ ე ნ თ., მატყლის უხეშად,
მსხვილად ნაქსოვი დასაგები გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ჯაფახ.), კრელი და-
ზოლებილი (ზოლებიანი) ფლასი კე-
დელზე გასაკრავად, ლოგინზე გად-
საფარებლად და სხვ. ი ქ ე ე (ფშ.).
უთიჲჲჲ სახეჲ წინდის კრელის სახე (ქსო-
ვისას ისეთი სახეებია გამოყვანილი,
როგორც ჭეჩიმიზე). ამგვარსახეობიან წი-
ნდაჲ უთიჲჲჲ სახე წინდაჲ ეწოდება.

უთინოვაჲ, უთინ რისაჲე ჩიჩინი, და-
უთინებით ჩავონება, თხოვნა, ხეწენა.
~ პაქთონ (რამდენი) ვეუთინ, პაქთონ
ვეუთინ, მაანც ვერ გუაგეერ.
უთემატ ძალიან წყრილი.

— ჭ ა ნ., ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ქ გ ლ.
უთემატა ძ ო წ.

უთენაჲ შვინდისაგან ან ქლიავისაგან შემ-
ზადებული მყავე საქმელი: უმწიფარ
შვინდს ან ქლიავს ნაყავენ და აზა-
ეებენ მარილით, ნივრითა და სხვადა-
სხვა მწვანელით. ამას ციების წამლა-
დაც იყენებენ. ~ უთენაჲ იგრეე (ნ.
მნიშვ. 2) საქმელი (საქმელია), ლაფ
გემრიალი (ძალიან გემრიელია). ეემას
ნაცხელეე ინსანსაც (ვისაც ციება აქვს,
აცხელებს) აქმევენ.

— ჭ ა ნ., უთინაჲ უ ი ნ ა მ რ ე წ ე.

უთრაჲ [აზ. ჯირა] ცხვრის პატრონისა-
გან მწყემსისათვის მიცემული წილი,
კუთვნილი ნორმა (ზორბლისა, სიმინ-
დისა, ქერისა, ანდა ფქვილისა). ~
ჩიზნევიზე (მწყემსებისათვის) მინაცემ
პურს ცხრუ პატრონიგნი (ცხვრის პატ-
რონისაგან) უთრაჲ ეტყუანჲ; „მწყემ-
სების გამოსაკვებად 100 ცხორზე 10
ფუთ უთრაჲ (ჭერი), აქედგან 2 ფუთი
პური (პურის ფქვილი) მიაქეთ (შ ი ნ ა-
მ რ ე წ ე.); უთრაჲ მოქრაჲ განუყოფი-
ლი ნორმის შეწყვეტა (მწყემსისათვის);
გ ა დ ა ტ. ჩემ უთრაჲ მამქრა სარგე-
ბლობა შემიწყდა, სარფა აღარა მაქეს.

— ჭირა ჭამაგირი ჩ ი ქ ო ბ.; ჭი-
რაჲ მწყემსის სურსათი უ თ უ რ გ.
უთრიჲ დაკლული საქონლის გრძელ ნაქ-

რებად დაკრილი ხორცი. ~ გორცს დაპკრიან, ურიომე აწეთევენ, ამარილევენ. ორ-სამ დღეს ინახენ, მევლან (მერმე) შინ კიდევან მალადათი ალატენზე (ნ. ალატ), ბუხართან გრრც (ახლოს). პერზე. კელე (შემდეგ) გმევის, აგმარევენ, შკამენ.

უირინგულ [ახ. ჩხრჩა] დახეული, დავლეჯილი. ~ ქალ იცოძს უირინგულ ტანსმოზს.

უიფტ 1. [ახ. ჩიქთ, ჭჭქთ] ჭეფთი, წყვილი.

— ჭუფთი ჩ უ ბ., ქ გ ლ (ძვ.). ჩივ/ფთი ნ ი ე.; ჩიფთად წყვილად ძ ი ძ. (აპარ.);

2. მკიდრო, მტყიცე, მაგარი; ზ მ ნ ზ. უიფტა მკიდროდ, მტყიცედ. ~ პოლ დაგევაში, ხი ლოვინ (საწოლის) გავეთევაში, კერ გავეთევაში თახტევეზე ზეა ჰყრიან (ფიცრებზე ნაწიბურებს ავეთებენ), ერთმერთში (ერთმანეთში) დრეენ (დებენ), უიფტა დადგესავ (მკიდროდ რომ დადგეს); არაუიფტა არამკიდროდ. ~ არაუიფტა ოფდევი ურემ (არამკიდროდ დაუტვირთავს ურემში). [— ჩიფთვა მკიდროდ ერთმანეთზე (მი)წყობა; (ში)ჩრა ქ გ ლ].

უიფტან დარაჰია ერთგვარი ძველებური ქსოვილი. ~ უიფტან დარაჰია ფარჩა-ას (ფარჩა ანუ ჩითეულია). უწინ ყოფილ, გამიგონი, ვერ დამინახი.

უილ მჭილი, მუჭი. ~ ერ ეილ ფაყლა მამტან დაათესელა (ერთი მუჭა ლობიო მოიტანე დასათესად), დამაკლდა; ერ ეილ ფლაე აატან (აილე); დაჰსიღდე (ნ. დასიევა).

— ჭ ა ნ.

უილა 1. საქონელი, რომელსაც წაწვეტებული და წინ წამოშვებული რქები აქვს. ~ უილას ჩხიტაქებევიან (ნ.), წუწულ-ტქებევიან (ნ. წუწულ-ტ) ზროხას ებნევიან. ე ქებეუ უკან წანასულ კი არა (უკან კი არაა წასული), წინ მოღის;

2. სათივის სარი. ~ უილას სათჭრში (სათიევი) დგმენ, ბალახ დაჰკირასავ, ნუ დაჰმლასავ (თივა რომ არ დაიშალს).

[სინ. თააჩუა].

უილარაა ნ. ქილარაა.

უილარ [ახ. ჩხგვარ] ვიწრო ბილიც. ~ ჯილ-ჯილ ხადის სირთზე (მთის ქედზე, თხენზე); უილირზე მივლით; თამი კაწეუ (ნ. კაწ. მნიშვ. 4) კეპტეუ, უილირ ტაეში კეპტეუ, ამა (მაგარამ) ზოგდედა (ზოგჯერ) თი უილირეუ ამბოვენი; ემ ეანლი გატენ-გატენ-ტერ უილირი (ერთი ბილიცი) წაა!

უილოვაა [ახ. ჩხგალ + -ოვაა (=ობა)] შარზე დადგომა, ახირება. ~ რაბე უილრვაე? (შარზე რატომ დგახარ?).

უილიყელიყოვა ნ. ომილიყელიყევაა.

უმე(ნ)ტაა, გაუმე(ნ)ტაა, დაუმე(ნ)ტაა 1. ჟღერა, გაუღერა, ამოწყვეტა. ~ იფნიტევიან (იფლტებიან); ჩონ კურტ-ტუქულ ბუთუმ გააუმეტა (ჩენი კრუხ-წიწილები მთლიანად გაწყდა); ხალღ-ღაუმენტი (დაუწყვეტია); უმიტ-უმიტ! წყველა: გაიღლიტეთ! ამოწყდით! 2. გა ღ ა ტ. მაგარად ცემა. ~ ყმაწულეუ იყინევიან, ერთმერთს უმეტენ (მაშევიან ჩხუბობენ, ერთმანეთს უღეტენ ცემისავან).

— უმენტა, გაუმენტა მე ნ თ., უმეტა ქ ა ჯ.

უნეყაა ნ. დაყენყაა.

უოდ [ახ. ჯოდ] ხეშეში, მოუქნელი, ხისტი. ~ უოდ თმაა (არახევეული, ხისტი თმა).

უმარად [ახ. ჯო(ვ)მარად] 1. ხელგანლილი, კეთილი, კეთილშობილი;

2. მარდი, ყოჩალი.

— ჯომარდი მარდი, ყოჩალი, გულადი მე ნ თ., გულადი, ყოჩალი, ჩაუქი, ქველი ქ გ ლ. (ძვ.); ქველი ს ა ბ ა; მხნე, შემმართებელი ჩ უ ბ., ძ ი ძ. (რკ-).

უნეჟოდ (1) ჯონჯოლი.

— მ ა ე. უნეჟოდი მე ნ თ.

უნეჟოდ 2. (მრ. უნეჟდე) 1. ივიევა, რაე ენეჟალ, მნიშვ. 1. ~ კელიბე (ყელისათვის) პარკს ხარშავენ საპოვნში, ამაჰკონ (ამოაქეთ, იღებენ), ჰფენენ, აშროვენ. მოხარშაში პარკ უნეჟდეუს იშომს; პარკ მოხარშაში დოტრევენ

ეობს, მეელნი (მერმე) ეობზე ეონეოლ გომოდის;

2. იგივეა, რაც ეანეალ, მნიშე. 2. ~ თმაა ეონეოლ.

ეორ ჯვარი; ეორ გაკრაჲ (დაწერაჲ) ჯვარისწერა. ~ ისენ ეორს იკრიან (იწერენ). [სინ. ნიქაჲ ეაკრაჲ, ნ. ნიქაჲ].

— ჯ ა ნ., ჯ ო რ ი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მობ.); ქ ა ჯ.

ეორჟა ვაშლ ვაშლის ჟიშია.

ეობ ჟობი.

ეწვდანა ჩით ნ. ეეედანაჲ.

ეწნგანეჲ ოთარაშვილების გვარის ერთი შტო და მათი საცხოვრებელი უბანი საინგილოში (ნ. თობუნ).

ეწშ [აზ. ჯუშ] ექსტაზი, აღგზნება; ეწშ მოსულაჲ ექსტაზში მოსულა. ~ შაქილნაში ეწშ მოტდა (ქიდაობის დროს ექსტაზში მოვიდა); მუშუოვაში მაგრა ეწშ მამივიდა.

ერანკუნ, ერანეუნ, დაერანკუნევაჲ, და-ერანეუნევაჲ ჩხარუნი, ელარუნი, ჯა-ხი-ჯუხი, ჯახუნი. ~ ბუხაჲ (ბორკილი), ენეირ (ჯაქვი) გელნი ატანაში (აღუ-ნისას) ერანკუნოვს; აჯიზ (სპილენძის) კურკელს ერთა ნუმ (რომ) ჩაპყრი, ისიც ერანკუნოვს; ე ჰანრეჲს ჰაბე აერანკუნეჲ, ეან? (ამ გასაღებებს რატომ ანხარუნებ, გენაცვალე?); კარევი მაგრა დაგულაშიც (დახურვისას) ამბოვენ—დააერანკუნა.

ერიანტელ ნ. ერჟანტელ.

ერიანტლავს აერეოლეს, ერუანტელი ეულის (ტანში). ~ მერიანტლავს, ავად გააგდომეარ (ავად გავხდები).

ერიყერიკოვაჲ 1. ჩიტების ქიკვი, ელუ-რტული. ~ ჩიტეჲ ერიყერიკოვენ.

— ერიყერიკი მ ე ნ თ., ააერიყერი-კეჲს ქ გ ლ;

2. თვალების აქრელება. ~ თოლეჲ ერიყერიკოვს (თვალები მიჭრელდება);

— ეჟიჟიკი ბრჟკვილა ხ უ ბ.;

3. ციმციმი. ~ ცეცხლ ქულაგ (ქა-რის) დაბერაში ერიყერიკოვს.

ერილ მიჟრილი, ერთმანეთზე მკიდროდ მიწყობილი, ხშირი, მკიდრო (ითქმის მეტწილად ბრინჯზე, ლობიოზე და მის-

თანებზე, როცა მოხარვისას, ქვაბში წყალი ჩაშრება და მარცვლები ერთმანეთთან მკიდროდაა მიჭრილი). ~ ჩემ ფლავ დღე ერილ იქნა, კაგგორა (კარ-გად) არ მამხარშა; ფყალაჲ (ლობიო) ერილი, ცოტაჲ წყალ დაასხ; ზ მ ნ ზ. ერილა მკიდროდ, მიჭრილად. ~ ქობ-ში წყალ ცოტაჲს (ცოტაჲ), ბრინეჲ ერილა დგას. (—ჭრილად მ ე ნ თ.). შდრ. ეარ.

— ჯ ა ნ., ჯ რ ა მრავალცატ ვიწ-როდ ეოფა ს ა ბ ა; ჯ რ ა, ჯ რ ილობა შეგ-როვება, შემკიდრება ხალხისა ჩ უ ბ., ჯ რ ა ერთმანეთზე მკიდროდ მიწყობა, მიჯრა || შეჯგუფება ქ გ ლ.

ერჟანტელ, ერიანტელ ერჟანტელი. ~ მალ-მალე ერჟანტელ (|| ერიანტელ) მიელის, ავად ეარ, არერა? (ნეტაეი?). ეუან, ეუჲან (1) სურო, ფათალო.

[სინ. ფათალაჲ].

— მ ა ე.

ეუან, ეუჲან (2) გაუთხოვარი ქალი ან ჯერ ცოლმოყვანელი ვაჟი, „ცოლ-ქმრო-ბის გემოგულბეღელი (ქალი ან ვაჟი)“ (ჯ ა ნ.). ~ არ გათხოვდა, ემაგ ეუან დაედა; ეუანს ჰეჩბე თ არგანთბუეე, ჰე დეჲც არმანაყოზზე ამბოვენ (ეუანს, ჯერ რომ არ გათხოვილა, ან ჯერ ცოლი რომ არ მოუყვანია, იმაზე ამბობენ); ახალ განთბუეე (ახალ გათხოვილი) ქალ, ან ახალ დანაქორწინეჲ ვადაჲ (ვაჟი) თუ მოკლო, ერთ წელს უჲან ან ნახტურ წელს უჲან — ამბოვეც ამ-ბოვენ; კაჲ ეუან იყო, მოკლოაჲ.

ეუჲარ, ეუჲარ [აზ. ჯუჲარ] მერუე, რომელიც სარწყავ წყალს მეთვალყურეობს და საჭიროებისდა მიხედვით ანაწო-ლებს. ~ ეუჲარ წყლი თავზე კეპტეჲ (არის), არხ-მარხზე არ ეტარეჲ (რუებსა და მისთანებზე არ დადის), წყალ ჰან-ზე (განზე) არ გადაეარდეს, ყუროვს. ჰარ (ყოველ) სოფელს თავი ეუჲარ აქ (ჰყავს); „გეჲში წყალ გამაშჲელა (გამოსაშეება) ეუჲარს (მერუეს) იჲერ-დ-ნენუ (ქიარაბდნენ). მისი მოვალეობაა ხეჲში იმდენი წყლის გადმოშეება, რამდენიც რზრეჲის (ეზოების), მაჲულე-

ვის არხებისთვის (რუებისთვის) და წის-
ქვილებებისთვისაა საკირო“ (შ ი ნ ა მ-
რ ე წ ე.).

— მერუე მ ე ნ თ., მერუე, მერუე
ჩ უ ბ.

უფილ ნ. უფილ.
უფილ რაჭული. ~ ნუ დოგგოცათ, თქონ

უფილზე ვიქნევით!; უფილბ „აეგვილაე“
— ხელმეორე ემ უფილზე წასტლაე არის
(სიტყვა „ინგილო“ — ხელმეორედ ამ
რაჭულზე წასვლას ნიშნავს); ზ ე დ ს.
ურაფილოა ურაჭული. ~ ურაჭული ინ-
სანიავ (ურაჭული ადამიანი) — ლე-
კეზე ვომბოთ; ქართულ უფილზე მო-
ბრუნდა ნ. მობრუნევა.

— ჯ ა ნ.

უფილა [აზ. ჯუმ] პარასეკი. ~ ხელზეა
უფილას (ზეგ პარასეკი).

— ჯუმია ი მ ნ.

უფილათ: უფილათ კეპტეე ნადგურდება,
ტიალდება; წყდება, იხოცება. ~ 1918-
ში აზრიან (აეადმყოფობის) წელ ყოფილ,
ოგემაშინ (აი მაშინ) აგე (ისეთი) სახ-
ლევ ყოფილ, ბუთუმ უფილათ კეპტე-
ვიან ყოფილ (მთლიანად ამოწყდარან,
დახოცილან თურმე); უფილათ იქნა (გა-
ქდა) განადგურდა; გაწყდა. ~ წელს
ჩონ კიაა ბუთუმ უფილათ იქნა (წელს
ჩვენი აბრეშუმის კია მთლიანად გაწყ-
და).

უფილა [აზ. ჯუნა] მარმაში, მარლის მსგა-
ვისი თხელი ქსოვილი. ~ უფილა ურ-
ბაეურ (ხედადსხევაგვარი) იყო; სააა
უფილა (სადა, რომელსაც არავითარი
სახეები არა აქვს) და საჰანგუ უფილა
(ზოლებიანი). სამანგუ უფილა წაღან-
დელ (უწინდელ) დროში ყოფილ. ეემას
სრელევ (ზოლები) აქონდა, სრელე-
ვიან უფილას. ერ სრელ წითელ ყოფილ,
ერთ — ლურე, ერთ — ციატ წონეა
(ლია მწვანე).

— უფილა შ ა ნ. რეც.

უფილა, გ(ო)მოუფილა. გამოუფილა ეო-
ნეა. ~ პოქეათი (კასრიდან) წყალ უფ-
ნავს; გაამაგრ არხ (რუს დაზიანებული
ადგილი შეაკეთე), წყალს გამოთქუენი.
— ჯ ა ნ.

უფილა ნ. უფილა.

უფილა. უფილ ქრიალი, ქველი. ~ კლა-
ვი კოქანაა (იდაყვი) თუ რამზე ააწუ-
და (დაეჯახა) ი. ერ რამ (ისე) უფილ,
ინსანს (ადამიანს) ეგონეე—ტოკმა დაპ-
კრავ.

— უფილი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

უფილ ნ. ომოუეუენევა.

უფილქ (1) 1. ძველებურ სახლებში კა-
რის დასახური ნაწილის თავსა და ბო-
ლოში დატოვებული ქუსლის საბრუნი,
ბუდე. კარის ქუსლი ამ ბუდეში იყო
ჩამქდარი და ტრიალებდა. ~ ქუსლ შა-
ნაზრან გრძლ (ქუსლის შესაძგრენი
ხერელი) იყო უფილქ.

— კარის ძღურბლი ჯ ა ნ.; ზღურბ-
ლი კარის ქუსლის დასადგმელი ადგი-
ლი ქუეითი და ზეითი ს ა ბ ა; კარის ქუ-
ლი; სახვეწლო. კარის ქუდთა საბრუ-
ნებელი ადგილი ჩ უ ბ.; ქული კარის
ქუსლის საბრუნი ქ გ ლ;.

2. ზოგის თქმით, კარის ქუსლის
საბრუნსაც და ქუსლსაც უფილქ ეწო-
დებოდა. ~ კარევს ერთი თახტა-
თი (ფიცრისაგან) აკეთებდნენ. კარი
თახტას თავში და ბოლოში დანამეტევ
(ზედმეტე) ადგილ აქონდა, გურგალ
(მრგვალი) ფორმისა. ეემას კარქუ-
ში (ჩარჩოში) ამოჭრტულ ადგილში
დგამდნენ ყოფილ. კარევ სხრიალოვს
თურმენი (ტრიალებს თურმე) გაღეეა-
დაგულაში (დახურვაში). ეემ ადგილსაც
და დანამეტევ რამსაც უფილქ ებნეოდ-
ნენ. ეებლა უფილქე არ ეკებევ (არ არის),
ამმა (მაგრამ) ეემ ადგილევს, სადაც
წაღან (უწინ) უფილქ ყოფილ, ეებლაც
უფილქს ებნევიან;

2. კარის გვერდითი კეპტრტანები,
საიდანაც ქარი შემოდის. ~ კარი უფ-
ილქეე გამეღვი, ქულავ (ქარი) არ შმო-
ტლესავ.

უფილქ (2) იგივეა, რაც წილ. მნიშვ.

1. ~ ლავ წრტლ (ძალიან წყრილ)
წილევზე უფილქსაც იტყუნან.

— მასრა-კიტრი ჯ ა ნ.

უფილა [აზ. ჯუმ] ტანმორჩილი, დაბა-

ლი ტანისა, ჭუჭა. ~ ეურა ყმაწული (ჭუჭა ბავშვია), არ გააზარადე.

ეურაა [აზ. ჭურ(ა) ჭური, -გვარი, -ნარი, -ვით. ~ ექ ორეურა (ორგვარი) წყალ მოდის: ერთ დღურა (მღერი), ერთ წმინდა; კაც ებნეე (ეუბნება) უტკეეს (ხელმწიფის): დილაამდინ დაჩააეურა (ხელმწიფისნაირ) სახლს ექ დაადგამთ!; ემ გადაეურა ყმაწულს აღამ იქნევა? (ამ ბიჭისნაირი ბავშვი სადმე იქნება?); ნატარქათამა (ნ.) ხალეურა (მხალისებრი) რამი (რანა); -**ეურაათი** -გვარად, -ნაირად, -ვით. ~ კითხავი ნათქომეურაათი (მკითხავის ნათქვამისდაგვარად) ემ დეკას წულ გაჩენი; ქალ მართლაც კაცი ნათქომეურაათი (|| ნათქომეურა) ჩედის (ნათქვამისდაგვარად იქცევა); ი ვადაეურაათი ჭეჩმინამ ვერ შიპროეს (იმ ვაჟისნაირად ვერაფერ ვერ ცეკვავს); ნენაეუა ბებრი დანასწავლეეურაათი (-ე როგორც ბებერმა დასწავლა) მიდის ერ დიდ ტყეში; ლყემან პაქიმ ფაჩა (ხელმწიფის) ნათქომს არ აქითეს, თავი ნაცოდნეურაათი (როგორც თვითონ იცის, ისე) მუშუოეს; წალანდეურაათი გოტყითევი (უწინდელივით გაეკეთებია); ნ. ამეურაა; ბუთბუთეურაა ნ. ბუთბუ; ნ. ერეურაა; თავინათქომეურაა თავისნათქვამა. ~ ლაფ თავი ნათქომეურა რამი (მეტისმეტად თავისნათქვამა ვინება); ნ. იმეურაა; ოგენეურაა, ოგეიმეურაა ნ. ოვე; ნ. რაეურაა; რაქთონეურაა ნ. რაქთონ; ნ. სხოეურაა; მარბირეურაა ; მარეურაა ნ. მარ.

— ჭურა შ ა ნ. ვაჟ II, ქ ი ნ ქ. ვაჟ.

ეურა-ეურაა ნ. ეურბაეურ.
ეურბაეურ, ეურბაეურაა, ეურა-ეურაა [აზ. ჭურბჭურ] სხვადასხვანაირი, ნაინაირი, მრავალფეროვანი. ~ ეურბაეურ წამლეე გომონეგონიავ; დაკრიფა ეურბაეურ ჩიჩქეე (ყვავილები); ეურბაეურ ომნეეს ჩედოდა (ავეთებდა); დოთლეე დაგბრეე ეურბაეურაა; ეურა-ეურა შიკმელეე (სხვადასხვანაირი

საქმელები); ფაყლაა ეურა-ეურა კეპტეე.

ნ. -ეურაა.

— ჭურა-ჭურა ქ ი ნ ქ. ვაჟა.

ეულაბ [აზ. ჭავაბ] 1. პასუხი. ~ მამამბე ეულაბ მე მიაცემეურ (მამას პასუხს ნე ვავემ).

— ჭავაბი ჩ ი ქ ო ბ.;

2. სიტყვა. ~ გააფლომი ქკოში იმი ეულაბ (დასჯლომია ქკუაში იმისი სიტყვა); პენგილაურ ეულაბეე (ინგილოური სიტყვები); ეულაბ ატანაა სიტყვის ჩამორთმევა, წინასწარ ვისიმე დათანხმება. ~ ქალი დელ-მამაღსგან ეულაბს ატანენ (ქალის დელ-მამას სიტყვას ჩამორთმევენ), რუმ წელს თქრ ქალს მიტყონავთ (მიგყავს); მე მაგ ეულაბს ვერ ოატანავ (მე მაგ სიტყვას ვერ მოგცემთ, ვერ დაგპირდებით); ჩემ ეულაბ არ აატანა (არ დამეთანხმა. არ გამოიგონა); ეულაბ გ(ა)დლაკაა არშესრულება სიტყვისა, პირობისა; ეულაბ დაბასაა შეპასუხება, სიტყვის შებრუნება. ~ დიღვეთან ეულაბ(ს) ბასავს (უფროსებს სიტყვას უბრუნებს); ეულაბ დადრვაა; ბეერ ნალაპარიე ინსანი (მეტად მოლაპარაკე ადამიანი), ბუთბუთან ეულაბ დრვს (ყველას ელაპარაკება); ეულაბ დავარდნაა: ეულაბ თუ დავივარდა, ჩემზეაც ერა-ორ რამ თქუ! (თუ სიტყვამ მოიტანოს, ჩემზეც სთქვი ერთი-ორი რამე); ეულაბ მიცემაა სიტყვის, პირობის მიცემა; ეულაბზე არმანასულ ინსან დაუყოლიებელი ადამიანი, რომელსაც ვერაფერზე ვერ დაითანხმებ. ~ ვრკათს ჩხუბ განასწეე, ეულაბზე არმანასულ ინსანს ეტყუნ (ვრკათს მოჩხუბარსა და დაუყოლიებელ ადამიანს უწოდებენ); ეულაბზე გადასჯლაა არგაგონება, ურჩობა, დაუმორჩილებლობა. ~ ყარაულეე ფაჩაა ეულაბით ვადაღიან (ყარაულები მეფის სიტყვას არ ემორჩილებიან); ქალ დედაა ნათქომით არ ვადაღის (ქალიშვილი დედის ნათქვამს ემორჩილება); ეულაბზე მოსხლაა (მოსლა) ვისიმე სიტყვაზე

დაყოლა, დათანხმება. ~ უღლაბზე მრველ (დავპყვე იმის სიტყვას, დავეთანხმე); ჰათარ ღიპკან კაცა (როგორი ჭიუტი კაცია), თავი ნათქომს აყეთვეს, მე არ მიერეეს, ჩემ უღლაბზე არ მოღის; უღლაბზე მოყონა სხვისი დაყოლიება, დათანხმება. ~ იმამ უღლაბზე მაყონა (დაიყოლია, დაითანხმა); უღლაბი მიწაზე ჩ(თ)მოგდევია ვისმეს სიტყვისათვის ანგარიშის არ გაწევა, არაფრად ჩავდება. ~ მე უმულ მაქ, შენ ჩემ უღლაბს მიწაზე არ ჩამაადგევ; ჩემ უღლაბ მიწაზე ჩამაავდა (ჩემს სიტყვას ანგარიში არ გაუწვია, არაფრად ჩააგდო), ამაძაზე რუმ ჩემ ხათირ არ აქ.

— ჭულაბ იმ ნ.; ჭულაბი პასუხი; სიტყვა გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ. (ყიზლ.-მოზლ.).

უჭბეა ნ. ეიბ.

უჭნტაა, უჭნტაა სურღო. ~ უჭნტაა შამპური; უჭნტაა დამადა უმაგრეეს (სურღო უფრო უმატებს); უჭნტა-ჭრლაა ხეულა-სურღო.

— ჭ ა ნ., ცრინტაა ქ ა ჭ.; უჭნტი, უღვინტი წვინტი, ბოტოტის უმცირესი ს ა ბ ა., უჭნტი წვინტი ჩ უ ბ.

უჭობტ, უჭობტ ეზრავლი.

უჭტ ფურთხი.

— ჭ ა ნ.

უჭობტ ნ. უჭობტ.

უღირტიადოვია დულუნი. ~ თორნეში ცეცხლ უღირტიადოვს.

უღღობაა, უღღემაა ნ. დუღღობაა.

რ

რა რაც (საკვეშირებელი სიტყვა). ~ სეფოა (საკუთარი სახელი) რა გაჩენულ (რაც გაჩენილა), მე იქ არ წასულარ. რათოვია, რაათოვია [აზ. რაათ] თავისუფლება, მოცალება, მოსვენება. ~ რათოვია არ გოქ, ბევრ ბუშოვთ.

რაამ (1) ნ. რაამ.

რაამ (2) ნ. რაუმ.

რანდ ნ. რაჰანდ.

რაბეტ(თ), რააბეტ(თ), რაბეტ(თ), პაბეტ(თ), პააბეტ(თ), პაბეტ, ჰებეტ(თ), ჰებეტ(თ), რებეტ(თ), რებეტ(თ) რატომ? რისთვის?

~ რაბე მეზახდ'ა?; შენ ეექ პაბე მოსუნბრა?; ეემას ჰებე აყეთვეა?; რაბეტ წყნუნბრა? (რისთვის წყმეი?); რაბეტ ჩონსა არ მოოღისბრა?; უმაწულ ტირის, პაბეტა, ეერ იღისბრა?; რაბეტუმ, პაბეტუმ, (რ)ებეტუმ, ჰებეტუმ, რააბეტუმ, პააბეტუმ რატომ უნდა. ~ რაბეტუმ შანშინეოდა?; პაბეტუმ მომატკუო?; პააბეტუმ დამკრო? (რატომ უნდა დამარტყა?); რაბეტ(თ)აც, პაბეტ(თ)აც, რააბეტ(თ)აც, პააბეტ(თ)აც რისთვისაც. ~ პააბეტაც (|| რააბეტაც) გექირეე; მაგემარ!

ნ. -ბე, -ბეთ, -ბეა, -ბეაფთ, მნიშქ.

1. რაბეტუმ ნ. რაბეტ(თ). რაბეტ(თ) ნ. რაბეტ(თ).

რად [აზ. რადლ]; რად იქენ! მომპორღი რადრუნვახ, პადრუნვახ რა დრომდე. ~ რადრუნვახ ეემარ სატირებნრა? (ასე რა დრომდე იტირებ?); პადრუნვახ არ დაასახლეველბრა ჩემ თავ? (რა დრომდე არ დამაქორწინებ?). რავი შემოკლებული „რა ეიცა“.

შღრ. არეი, ეერეი.

— ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

რაზილულ [აზ. რაზლულ] იგივეა, რაც რაზიოვია. ~ ქალმა რაზილულ (თანხმობა) უთხრა; მე მაგი წაყონა მიწინ, თუ შენ რაზილულ მამკემ.

რაზია [აზ. რაზია] თანხმა; კმაყოფილი. ~ რაზია ხბრა? (თანხმა ხარ?); ესენ თავი ყისმათიგენ რაზიანი (ისინი თავისი ბედის კმაყოფილნი არიან); რაზია ვარდეუ იგივეა, რაც რაზია კეპტეც(ის); რაზია კეპტეც(ის) (კეთტევის) თანხმდება, ეთანხმება. ~ მამაა რაზია კეპტეც, აშმა (მაგრამ) დედა არ კეპტეც რაზია; რაზია ქნაა დათანხმება. ~ თუ შენ რაზია იქენ, ჩონ შენ ქალს წაყოვევართ (თუ თანხმა იქნები, ჩვენ შენს ქალს წაყოვევანთ).

რაზიოვია თანხმობა. ~ ქალ რაზიოვია აზლევს (თანხმობას აძლევს); რაზიოვს იგივეა, რაც რაზია კეპტეც(ის) (ნ. რაზია); ზ მ ნ ზ. რაზიოვი თანხმობით.

[სინ. რაზილულ].

ნ. რაზილ.

რათაარ, ჰათაარ [რა ჰაზ. თჰპარ] იგივეა, რაც როგო. ~ რათაარ გოდრტდე გევზე? (როგორ ვადავიდე მდინარეზე?); რათაარ უთხარა?; ექწო გზაზე რათაარ ეტარევი? (ამხელა გზაზე როგორ დადიხარ?); ჰათაარ სცხოვროვა?; ხელაგა, დუნტაზე ჰათაარ ინსნეე არინა? (ხელადე, ქვეყანაზე როგორი ადამიანები არიან?); რათაარ (||ჰათაარ) ვაშეკაც დეკაცრა; რათაარან, ჰათაარან? როგორაა? ~ შენ საქმეა რათაარა (|| ჰათაარა?); შენ ყმაწულეე რათაარანა? (შენი ბავშვები როგორ არიან?); რათაარაც, ჰათაარაც როგორც, როგორადაც, რანირადაც. ~ რათაარაც ვინდ; ჰათაარაც დასწავლა, ადმეგრ ქნა (როგორც ასწავლა, აი ისე ქნა); რათაარაც (ჰათაარაც) იყო(ყყო) სხვათა შორის, სასხუათაშორისოდ. ~ რათაარაც ეყო, ნუ აკეთეე; რათაარაცუმ იქნეს (იყოს) როგორადაც არ უნდა იქნეს (იყოს). ~ რათაარაცუმ იყოს, მე მასლრეარ (როგორადაც არ უნდა იყოს, მე მოვალ); რათაარაცუმ იქნეს, ლატ მოკდრატ, მე აქ დანადგომ არ ვარ (როგორადაც არ უნდა იყოს, სულაც რომ მოკვდე, მე აქ გამჩერებელი არა ვარ); ტყავს, ჰათაარაცუმ ქუ-აჰსლიდით იქნეს (როგორი ქვასავითაც არ უნდა იყოს), შაპ ამბილევს, ტყავ ფრაცუნაჰ (ნ.) არ გომოდნს; რათაარუმ, ჰათაარუმ როგორ უნდა. ~ გელტარილ რათაარუმ წაშდე?; ექჰათი ჰათაარუმ გლოჰხოროთ? (აქედან როგორ უნდა გავიქეთ?); ეგ რათაარუმ წოჰლო, სტრცხულტუ (ეგ როგორ უნდა წავილო, სირცხვილია); იმ გადიბე (ვაეისთვის) თავი ქალ რათაარუმ მიეცა? (ნ -უმ).

ნ.-თაარ.

— ჰათაარ ი მ ნ.

რათადენაჰ ნ. რათაჰ

რათაჰ რამდენიმე. ~ რათა დღეს უკან მასლრეარ (რამდენიმე დღის შემდეგ მოვალ); ამათ ამ რათა წელში ყმაწულიც

გაჩენიაყ; ერ რათა ერთი რამდენიმე, რამდენიმე. ~ ეკაც აქ დარჩომილ ერ რათა წელს; ემ მინდორში ერ (ისეთი) ბალახ ყოფილ კოჰანაზე (კოჰებამდე), რომ ცხარზე ერ რათა დღეში გაასუქეველიყნჩნ (გასუქდებოდნენ); ქელლაში ერ რათა ყუტ დაჰკრეს (თავში ერთი რამდენიმეჯერ ჯონი დაჰკრეს); რათადენაჰ რამდენიმე ცალი. ~ რათადენაჰ მაქ; რათ(ა)ხან, ჰათ(ა)ხან ერთხანს, რამდენიმე ხანს. ~ ერ რათახან არ გომოტდა ყონაღევთან (სტუმრებთან); რათახან ე გაღაჰ ჩონთან არ ეტარეოდა (ერთხანს ეს ვაეი ჩვენთან არ დადიოდა); რათახან იწო აუტყოფ. (—რათა ხანია რამდენი ხანია მე ნ თ., კ ი რ).

რათ(ა)ხან ნ. რათაჰ.

რამ, რამჰ, რაჰმ (მრ. რამევე, რამევე, რამევე) რამე; ვინმე; რალაც; ვილაც. ~ მე ფალირ (ლარიბი) ვარ, თქონთან მოსუეარ, ნოხო, რამს (|| რამს) მომცემთა?; ფეეში რამ დემეცა (ფეეზე რალაც დამეცა); იმეურა რამჰ უქნი, ბუტუმ გამათუტლან (იმგეარი რამე უქნია, ყველანი გოცებულან); ე ქალ ქრუე რამჰ (ქერიეი ვინმე) იყო; სადატრელ რამ (ვინმე) ხნარა?; მატატელაჰ (ნ.) ჰინდაურეე ნაჰამ რამი (მატატელა ინდაურების სჰემელი რამეა); მამაყ კატასალი რამი (ფოცხვერი კატისმაგეარი რამეა); იმი ყმაწულეე ლამაზ რამეენი (იმისი ბავშვები ლამაზი ვინმეები არიან); კოჰანაზე (კოჰამდე) ბალახ არის, ამჰა (მაგარამ) ცხარზე ჭლეე რამეენი; ერ რამ ა) ნ. ერ (1); ბ) ნ. ერ (2), მნიშე. 2.

— ჯ ა ნ., შ ა ნ. ეაჰ I, რამი გ ი გ., თო ფ., ქ ა ე თ. (ხეეს.).

-რამ, -რამჰ დაერთვის არსებით სახელს და ნიშნავს: მისთანა, მისი მსგავსი; (კიდევ) სხვა რამე, (კიდევ) სხვა ვინმე. (ზოგჯერ არსებით სახელთან განუსაზღვრელი ფუნქციით ნახშიარი ეს ნაწილაკი თარგმანში არ გადმოიკემა). ~ განაგეჩ კურტელს, ქეერს-რამს

ხიზენ, ქეჩია ფიას უსმენ (გატეხილ
ქურკელს, ქვეერსა და მისთანას გლე-
სენ, თხის ქონს უსვამენ); ჩარჩავს (ჩარ-
სავს) აკუანზე აფარევენ, ბუზ-რამ ნუ
შაუღესავ; ჰაბგამ, ტუმარაა-რამი
ყბაზე დანაკერეჲ პალყეუ (აბგისა, ტომ-
რისა და მისთანათა პირზე დაკერებული
ყულღები); რახანც დაჭრი ხეს ცულ-
ღით-რამით (ცულითა და მისთანა-
თი), “დაერალუედა“ იტყუნ; შენ ზალ-
ლი ზეა (რძე) მაგიწონენი (მოგიწონია);
ინსან რამ (ადამიანი, აადამიანის მსგავსი)
არ ხარ შენ; ისენ პურ-რამ
(პურსა და კიდევ სხვა რამეს) შვამენ;
ვიარის კლრნ (კლავენ), ფლაე-რამ (ფლავ-
სა და სხვა რამეს) აქეთევენ; თოფ-
რამ ააქრნ (იღებენ), მილიან; მამაჲ,
დედაჲ-რამ ჩიპლაყ (ტრტველი) უიან;
ფართალში (ლოგინში) წევს, თავ-რამ
არ უჩანს.

— კაცი-რამ ვილაჲ კაცი ქი ნ ქ.
ვაჲა.

რამენ ნ. ჰემენ.

რამთენ(აჲ), რამთონ(აჲ), რამთონ(აჲ),
რაქთენ, რაქთონ(აჲ), რაქთონ(აჲ),
ჰამთენ(აჲ), ჰამთონ(აჲ), ჰამთონ(აჲ),
ჰაქთონ(აჲ), ჰაქთონ(აჲ) რამდენი. ~
მინ რამთენს გამაღლეს; ე რამთონაჲ
მაგიღა, რამასა?; რაქთონ წლის ხარა?;
რაქთონ რამ მაგიღრა?; ჰამთონა ავ-
მიღრა ჩემთუნ ფლაე; ჰამთონ მამა-
ლი, ჰიქთონიც დედალი (რამდენიც მამა-
ლია, იმდენი დედალი); თაფლიზში
ფეეი ჰაქთონ დღე გატუნევა? (თბილისში
ფეხით რამდენ დღეში მივილა?); ერ რაქ-
თონ ნ. ერ (1); რაქთონიც, ჰამთონიც,
ჰამთონიც გაქ, მამ; რაქთონეურაჲ
რამდენგვარი. ~ რაქთონეურა ფაყლაჲ
არისა? (რამდენგვარი ლობიო არის?);
რამთენ(ნ)ხან, რამთონ(ნ)ხან, რამთონ-
(ნ)ხან, რაქთონ(ნ)ხან, რაქთონ(ნ)ხან,
ჰამთენ(ნ)ხან, ჰამთონ(ნ)ხან, ჰაქთონ(ნ)ხან,
ჰაქთონ(ნ)ხან რამდენ ხანს; რაქთონდღეჲ,
რაქთონდღეჲ, ჰაქთონდღეჲ რამდენჯერ.
~ რაქთონდღეჲ ლანზლუა ამიღრა თქონ-
ბე! (რამდენჯერ გაელანძლულეარ თქვე-
ნთვის!);

— რამთენი გი გ. თო ფ. ქ აუ თ.
(ხეეს.). რამთენი ი ქ ე ე (შოხ.),
რაქთენი ი ქ ე ე (ფერეიდ.); რამთენი
რამდენიმე ი ქ ე ე (ქართლ.).

რამთენ(ნ)ხან ნ. რამთენ(აჲ).
რამთონ(აჲ) ნ. რამთენ(აჲ).
რამთონ(ნ)ხან ნ. რამთენ(აჲ).
რამთონ(აჲ) ნ. რამთენ(აჲ).
რამთონ(ნ)ხან ნ. რამთენ(აჲ).

რამ-მამ, რამ-მამამ რამე-რუმე, სხვა-
დასხვა რამე, რალაცები. ~ დეკაც მა-
ნაყონს (ცოლის შემრთველს) ბეერ რამ-
მამ უნდ; ნახიას ისმაროშ გომოტუზაენი,
ავტობუსით რამ-მამ გამიგზავენი, და-
ხტუთაე (ნახიას შემოთელთა). ავტო-
ბუსით რალაცები გამოგზავენ და
დახვდითო; მოლლაჲ ჰემ მოე (როცა
მოეა). მე ბაზრით უქანაყ დააბრუნეეარ
(უქან დაებრუნდები), ბითამდინ (ვი-
თომდა) შინ რამ-მამ დამჩიომიაე.

— რამ-მამამ ჯ ა ნ.

რამსწო(რ), რამსწო(რ), რამ(ს)წო(ს)-
წო(რ) ნ. რამსწო(რ).
რამქწო(რ) ნ. რამსწო(რ).
რამწო(რ), რამსწო(რ), რამსწო-
რაჲ, რამ(ს)წო(ს)წო(რ), რამქწო(რ)აჲ,
რამწო(რ), რამწო(რ)აჲ, რამწო(ს)წო(რ),
რამწო(მ)წო(რ), რამწო, რამწო-
წო(რ), რამწო(რ)აჲ, რამქწო(რ), რამქ-
წო(რ), რამწო(რ)აჲ, რამქწო(რ), რამქ-
წო(რ), რამ(ს)წო, რამ(ს)წო(რ)აჲ. რამ-
წო(რ), რამწო(რ), რამწო, რამწო-
რაჲ, რამქწო, რამქწო(რ), რამქწო(რ),
რამქწოწო(რ), რამქწო რამოდენა. რამ-
ხელა. ~ რამწო(რ) (|| რამწო(რ))
ქელეე გქა! (რამოდენა ხელები გაქვს!);
რამქწო(რ) ყურეე გქა!; რამქწოწო(რ)
ლომემეს ყლარტაე (ყლაპაე); რამქწო
გადაჲ ქნა! (რამხელა ვაეი გამბდა-
რა!); ერ რამწო(რ), ერ რამწო(რ),
ერამწო(რ), ერამწო(რ) ნ. ერ (1);
ერ რამქწო(რ), ერ რამქწო(რ), ერამქ-
წო(რ), ერამქწო(რ) ნ. ერ (1).
ნ. (ს)წო(ს)წო(რ); ქ(ს)წო(ს)წო(რ);
ქწო(ს)წო(რ).
რამქწო(რ), რამქწო, რამქწო(რ)აჲ ნ.
რამქწო(რ).
რაჲ ნ. ჰაჲ.

რამბეტ(თ) ნ. რამბეტ(თ).
 რამბეტათ ნ. რამბეტ(თ).
 რამბეტთუმ ნ. რამბეტ(თ).
 რამბ ნ. -რამ
 რამმამა გუმბ ტო პ. (რამმამა სპკუთარი
 სახელია კაცისა)! სანადირო ადგილია
 სოფ. ყუმთან (ნ.).

რამმ-მამამ ნ. რამ-მამ.
 რამხა იგივეა, რაც ჰამაა [ნ. ჰამ(ა).
 რამც იყო (ყუო) (რამ), რახაც იყო (ყუო)
 (რამ), ჰამც იყო (ყუო) (რამ), ჰახაც
 იყო. (ყუო) (რამ) ყველაფერი (განურ-
 ჩველად), რაც უნდა იყოს, რაც რა-
 მეა; უმნიშვნელო რამ; აბდაუბდა, სი-
 სულელე. ~ რამც იყო (|| რახაც
 იყო) ნუ ლაპარაკო! (ყველაფერს გა-
 ნურჩველად, 'რაც სათქმელია და არაა
 სათქმელი', ნუ ლაპარაკობ!); არ გცხრ-
 ნიანა, რამც იყო რამს ჰამე ჩეღიხარა?
 (ყველაფერს განურჩველად, 'რაც საქნე-
 ლია და არაა საქნელი', რატომ შერები?);
 რამც იყო რამს ეტყუნა. ყმაწულს?
 (ყოველგვარ სისულელეს ეტყვიან
 განა ბავშვს?); ჰამც იყო, ნუ აქე-
 თე; რამც იყო, ნუ აწერიწე (აბდაუბ-
 დას ნუ აწერინებ!).

რამცუმ იგივეა, რაც ჰამცუმ [ნ. ჰამ(ა)].
 ნ. -უმ.

რამურამ, რამურ, ჰამურამ [რა ჰამ-
 ჯურ(ამ)] როგორი, რანირი, რა ჯური-
 სა. ~ შენ რამურა კაც ხარა, ველდა-
 შოგა (ამხანაგობა), არ იციხარ; შენ
 რამურ (რა, როგორი) უინსაფო (უსვინ-
 დისო) კაც ხარა; ზ მ ნ ზ. რამურა,
 ჰამურა როგორ. ~ ჰემანდ რამურა
 ჩმოტდტა? შენ რამურა ვაშკაც ხა-
 რა, რუმ ჩემზე შომოხტობაა გააბე-
 დი; ე კაც ჰამურა კმსა?; რამურამც
 როგორადაც. ~ რამურამც დოტგლიაყ,
 ამმაგრ დგას.
 ნ. -ეურამ.

რახაც იყო (იყო) (რამ) ნ. რამც იყო (იყო)
 (რამ).

რახტ [ახ.]: რახტ კებტევ (შე)ხვდე-
 ბა, (და)უხვდება (გზაში). ~ ქაჩალ
 ბეტრ მიდის, ცოტა მიდის, ერგან ერ
 ცხუტულზე რახტ კებტევ ცრთი წის-

ქელი დაუხვდება); რახტ ქნაა შეხ-
 ვედრა, დახვდობა (გზაში). ~ ის წა-
 ლანდელ კაც თუ რახტ იქნა ჩონბე,
 რამ საქნევართა? (წელანდელი კაცი
 თუ შემოგვწვდა ჩვენ, რა უნდა ექნათ?).
 რამ, რამუმ, ჰამუმ, რამ, ჰამ [რა ჰ-
 უმ (უნდა)] რა უნდა. ~ ე კაცს რამუმ ექ-
 ნას? (ამ კაცს რა უნდა ექნა?); რამ
 ქნრა? (რა მოხდა?), — რამუმ იქნეს,
 ჰერჩამ (რა უნდა იყოს, არაფერი);
 არნალოც კაციზგნი რამუმ კაც იქნეს!
 (უსწავლელი კაცისაგან რა კაცი უნდა
 გამოვიდეს!); ჰამუმ თქოს? (რა უნდა
 თქვას?); სამ კაპიკით ჩემ ყმაწულევიზე
 (ჩემი ბავშვებისათვის) რამუმ წოალო?
 ეექ რამ გააქეთო შენ?; რამ დაგწყე-
 ვლო, დედ-მამამას ერდენაა ხარ (რო-
 გორ უნდა დაგწყევლო, დედისერთა
 ხარ); ჰამ მიყო შენ მე?

ნ. -უმ, -ჰუმ.

რამ [ახ. რამ] სახლის ჰერთან გადებული
 ერთი ან ორი ძელი, რომელიც თაროს
 ან თახჩის მაგიერობას ეწეოდა. ~
 უწინდელ ზოლ (ძველ) სახლეში, ნა-
 ელომ ადგილში (იქ, სადაც ცხოვრობდ-
 ნენ), ოთალი ჰერზე ერთ ან ორ რამ
 იქნეოდა ზევით გუგრა-მუგრა, კოქ-
 პე, თაფლი კოთნევე დაწყოველა (და-
 საწყობად), წალდ, სატებ ჰე (ან) ბი-
 ჩხი (ჰატარა ხერხის) დადრეველა (და-
 სადებად), თოფ ჩამააკიდეველა (ჩა-
 მოსაკიდებლად).

— რამა საფანელი, თარო ს ა ბ ა,
 ჩ უ ბ.

რამტენ, რამტონ(ამ) ნ. რამტენ(ამ); ერ
 რამტონ ნ. ერ (1), მნიშვ. 2.

რამქწო(რ), რამქწოწო(რ), რამქწო(რ),
 რამქწო(რ), რამქწო(რ) ნ. რამქწოწო(რ).
 რამქარუყ ალიაქოთი, აურზაური, ხმა-
 ური; რამქარუყ გაყოლევამ ალიაქო-
 თის, აურზაურის ატეხა და არმეწევე-
 ტა; ხმაურიანი ლაპარაკის გაბმა. ~
 რამქარუყ გაგიყოლევინაყ, ლაპარ-
 კრვთა!

რამ, ჰამ რად. ~ რამ მინდა ემეტრა
 ველაშ! (რად მინდა ამისთან ამხანა-

გი!); ჰამ მინდა ექთონ თეთრ? (რად მინდა ამდენი ფული?).

— მ ა შ ი . გ ი გ . , თ ო ფ . , ქ ა ე თ . (ინგილ.).

რამს ქათამ, რაში უნისი ქათამ დიდი და კარგი ჭიშის ქათამი. ~ ჩონში ორქურა ქათამ კვბტევაყ (არის): ჳირ ქათამ (|| ჳირ უნისი ქათამ) (ნ.) და რამს ქათამ (|| რაში უნისი ქათამ). ჳირ უნისი ქათმევ წრულ კვბტევიან (პატარები არიან), რამს ქათამ დიდი (დიდია); რამს მამალ (დიდი, ჳიშინი მამალი); ეეს რამში უნისი . ჳიშტულუენი (წიწილებია).

[საპირისპ. ჳირ ქათამ].

რაცრაცოვაჲ, გარაცრაცევაჲ, გ(ა)დარაცრაცევაჲ რაცრაცი, ბარბაცი, ტორტმანი. ~ იმთონ ვეტარ, გადარაცრაცეულუყავ (იმდენი ვიარე, რომ ფეხზე ძლივს ვიდექი, ვბარბაცებდი).

რახან, ჰახან როდის. ~ რახან მასლრხანრა? (როდის მოხვალ?); ჰახან მიმყუნევა ბებრანთა? (როდის მიგყევერ ბებიასას?); შენ ნაჴუქ ჰახან ჰკრმთა? გ ა ღ ა ტ . როდისაა შენი ნიშნობა?

რახანც, ჰახანც როცა, როდესაც. ~ რახანც საქმეჲ ვაგიტირდევ. მე შენთან მულ; რახანც დეგევირდევის ჩემ თავ, აჲმაშინ დამიხანს!; ჰახანც შიკმელ მახხარშევ, აჲმაშინ გოგმალუზ (როცა საქმელი მოიხარშება, აი მაშინ ვამოგვალეიძე); ტოლმაჲ ვაჳინტულავ (ნ. ვაჳინტაჲ, მნიშევ. 2) — იტყჴან, ჰახანც ტოლმაჲ უწყლოჲ . კვბტევი (უწყლოა).

რაჰათოვაჲ ნ. რაათოვაჲ.

რაჰანდ, რაანდ, რეჰანდ [ახ. რეჰან] რეჰანი.

— მ ა ე . , რეჰან ჳ ა ნ . , რეჴანდი ს ა ბ ა , ჩ უ ბ . , რიანდი მ ე ნ თ . , მ ა რ ტ . - ი მ ნ . , ძ ო წ .

რაჰუმ ნ. რაუმ.

რებე(თ) ნ. რაბე(თ).

რებეთუმ ნ. რაბე(თ)

რებეჲ(თ) ნ. რაბე(თ).

რემენ ნ. ჳემენ.

რემენევ ნ. ჳემენ.

რეჰანდ ნ. რაჰანდ.

რინკ ლორისა, ძაღლისა და სხვა წყრილფეხა საქონლის კისერზე გარდიჯარდმო დამაგრებელი უღელი იმისათვის. რომ ეენახოს, ნათესის... ლობეში გაჳრომა დაუშალოს.

— უღელი ძაღლთათვის, რომ მწფე ეენახში ვერ შევიღენენ ჳ ა ნ .

რიშხან [ახ. რიშხანდ]: რიშხან (რიშხნა) ექცევის მასხრად ივღებს, დასცინის; რიშხნა (რიშხან) ავღევაჲ იგივეა, რაც გარიშხნაჲ. ~ ჰაბე რიშხნა მიგდქვთა? (მასხრად რატომ მივღებთ?).

რიწყ ლუჳმა, საქმელი, საზრდო. ~ ტყბილ რიწყ მიჳამი, კაჲ ტყბილ ზილთ დოჲზინეე; რიწყ ნუ მავკალდეს! (დალოცვა: საზრდო ნუ მოგკლებოლეს!); შენამ რიწყ დეგენატრასავ! (წყევლა: ლუჳმა მოგენატრებოლეს!).

— ჳ ა ნ .

რო (←რომ) ნ. რუმ.

როგო, რუგო, რუგუ. ჳოგო, ჳუგო. ჳუგუ, როგოთ, ჳოგოთ როგორ. ~ როგო (||ჳოგო) ხნრაჲ; ჳოგო ჳქნრთა? (როგორ ექნათ?); ეეს ჳოგო მოჲშორრთაჲ; როგოთრა? როგორაჲ? ~ როგოთრია შენ საქმეჲ; როგო(რ)არუმ, ჳოგო(რ)არუმ როგორ, მამ. ~ როგორარუმ, რაჲ მებნევი, თქონსა აღარ მოჴდქვა? ჳოგორარუმ, ჰაბე გინდრდა? (ჳამ, რისთვის გინდოლდა?); როგო(რ)უმ, ჳოგო(რ)უმ, რუგრუმ, ჳოგოთუმ როგორ უნდა, როგორ თუ, როგორ. ~ კოკოჳ გაჲჳეჩა, თაფლ დადღორა, ჳოგორუმ (|| ჳოგოთუმ) არ ვიტირო? (როგორ არ უნდა ვიტირო?); ჳოგოთუმ არ ჳმტქო შენ ნაჳნარ რაჲმევ? (როგორ არ უნდა ვთქვა ის, რაც შენ გააკეთე?) (— რუგრუმ ჳ ა ნ.); რუგუ არა, ჳუგუ არა როგორ არა. ~ მოლოინხრა? — რუგუ არა (— რუგუარა, ჳუგუარა ჳ ა ნ.).

[სინ. რათარ].

— ჳ ა ნ . , ოგორ გ ი გ . , თ ო ფ . , ქ ა ე თ . (მოხ.), როგო ი ჳ ე ე (გუღმაყ., ჳართლ.).

როგოთრია? ნ. როგო.

როგო(რ)არუმ ნ. როგო.

როგო(რ)უმ ნ. როგო.

როსტიაწე 1. ბაბალიანევისა (ნ.) და მექტიანევის (ნ.) სერთო გვარია;

2. როსტიაშვილების უბანი.

როყინ, გაროყინევაა ყროყინი, დაყროყინება. ~ ეშაქ (ერი) როყინოვს; ყათირმა გააროყინა (ჯორმა დაიყროყინა); ზ მ ნ ზ. როყინ-როყინ ყროყინ-ყროყინით.

— კამეჩის ყროყინი ჟ ა ნ.

რუამეტ ნ. რუამეტ.

რუაა ნ. რუაა.

რუბ [აზ. = მეთხედი] ხახვის თესლის წონის ერთეული, რომელიც უდრის დაახლოებით 50 გრამს. ~ ერ კრცხი სიშიში ხახვის თესლს ეზახიან ერ რუბ; ერ თახტაში ერ რუბს თესენყ (ერთ ევალში ერთ რუბს თესაენ ხოლმე).

რუგო ნ. როგო.

რუგრუმ ნ. როგო.

რუგუ ნ. როგო.

რუვაა ნ. რუაა.

რუვამეტ ნ. რუამეტ.

რუმ (1), ჰუმ, უმ, ნუმ, რო 1. რომ. ~

ჰე (ეს) ცხენ ჰუმ მოკვლოთ, კაა იქნევე; შენ ამეურა (ამგვარი) ვაშაყ უმ ყოფილხარ, ე ჩემ ჰალს შენ მოგცემ; თუნან უმ ევალოვაა ღარიბოვაში გაუტარევი ყოფილ, ღმერთს რზრწრვის ყოფილ, იმი შულ კააგორა აცხოვრას (თვითონ რომ ახალგაზდრობა სიღარიბეში გაუტარებია, ამიტომ ღმერთს ეხვეწება თურმე, რომ იმისი შეილი კარგად აცხოვროს); გელზე ნუმ ყიზილი (ოქროს) ბეჭედ გაქ, აას მემეს; შენ ნუმ მე სუტატულ ღამახვი, ე თეთრ (ფული) წააღ!

— რუმ, რუმე, რამ, რამე, უმ, უმე გი გ., თო ფ., ქა ე თ. (აქარ.); რო ქა ჟ., უმ ძი ძ. (იმერს.);

2. რომ, როცა. ~ მე რუმ ვითხარ — მოვ, ჰაბე არ მრზბლი? (რატომ არ მოხვედი?); ეს უმ ზამა გააგა, გაჯავრად; მაროა ჰუმ მოე (როცა მოვა), დამიზახ!

რუმ (2), ნუმ, ჰუმ (ნაწილაკი) ხომ. ~ სამუშაენელ საქმეა რუმ არა? (საქმე

ხომ არაფერია?); წყალს იქითიან (იქითა მხარეს) გადასულაა რუმ (ხომ) არ გინდ?; შენ სემაა (გიყი) ნუმ არ ხარ!; ერ ტანაა (ხბო) დამიყარგი, ნუმ არ დავინახაყე?; ქალო, თეთრ ნუმ არ აგვილი (ი)შკაფით? (ფული ხომ არ აგვილია კარადღან?); ცოლო რამ ჰუმ არ გაქოყ (გაქვთ) ჩადენილ?

— ჰუმ ხომ, ხო ჟ ა ნ.

რუმფათ [აზ. რუმფათ] ქრთამი. ~ რუმფათ მოტეგმინაყა შენბე? (ქრთამი მოტეგს?)

— რიშვეტი ძი ძ. (იმერს.).

რუამეტ, რუამეტ, რუვამეტ თურამეტი. ~ ჩონ ჰალ რუამეტ წლისი (თურამეტი წლისა).

შდრ. რუაა.

რუაა, რუაა, რუვაა რუა.

— გი გ., თო ფ., ქა ე თ. (ფერიღან.).

რულ რეილი, ძველებური გუთნის იგოვე ნაწილია, რაც დედაა (1), ოლონდხის მასალისგან გაკეთებული.

ს

-ს „არის“ მეშველი ზმნის მკევეცილი ფორმა (შეერწყმის ხმოვანფუძიან სახელებს).

~ ე ჩემ ზამას (ეს ჩემი ძმაა); ორ დღეას შერ ვარ (ორი დღეა მშიერი ვარ); დროას, ჩონ შულევიბე დეკაყეე მოყყონოთ (დროა, ჩვენი შვილებისთვის ცოლები მოიყვანოთ); ერ მაღალ ხეზე ჩიტი ბუღეას (ბუღეა); ლაფ კაა საქმეას (ძალიან კარგი საქმეა); საჭიროას (საჭიროა) ემ ქურდი ღაქერაა; კაას ნ. კაა, მნიშე. 1; რაასა? იგივეა, რაც ჰამასა? [ნ. ჰა(ა)]. ~ ე რაასა? (ეს რა არის?); შენ სახელ რაასა? (რა გქვია?).

სა სად. ~ სა მი:დი? (სად მიღიხარ?); სა არისა; საც, საყ სადაც. ~ საც ბეჭრ მეგვა-მაშათ კეპტეე (სადაც ბეჭრი ხილია), ადათი (წყისა), იქ ბეჭრ დათ, ღორ იქნევის(არის ხოლმე); საც გინდ, იქ დამმალიე!; ცხენ წასულ, სააც გაღაა (ვაფი) იყო (— საც უ თ უ რ გ., საცა გი გ., თო ფ., ქა ე თ. (ფმ.); ქა ჟ.;) სა

უმ, სადუმ სად უნდა. ~ საუმ წაალო? (სად უნდა წაილო?); სადუმ გადახორწნილიყავ? (სად უნდა გაქცეულიყავი?). საამ იგივეა, რაც საუმ. ~ მე საამ ვიპოვნო!

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (გურ., აქარ.), ჭ ი ნ ჭ. ვაჟა, ძ ო წ.

სააზლუტეა აზლუტისათვის განეუთენილი, აზლუტად გამოსადეგი (ნ. აზლუტ).

~ პიწწა ფარჩაა მემეც, პერანგიბე (პერანგისათვის) სააზლუტეა მაკლი.

საამ (1) სამი; საამით (სამით) ერთ ერთი მესამელი. ~ არაყ აღუღევენ კოლხოზში. საამით ერთ ლიტრაა თუთან აპტანენ (სამ ლიტრაზე ერთ ლიტრს თეითონ იღებენ); საამ ლიტრაა შენ ეკბტევის (შენია). ერ ლიტრაა იმათ (იმათი); მეტუტქუტლეოვან (მეწისქვილედ) თუ პატრონს არ მოკალდევოდეს, ან არ მეეყარნას, ბურგადლეუს (ნ.), ლეკეეს იპერავდენე (ქირაობდენე) გადაწყურტულ ფასით ან სამით ერთზე (მესამედზე) (შ ი ნ ა მ რ. ე წ. ე.); საამის ერთ ერთი სამთავანი, სამთავან ერთი. ~ ჩონ საამის ერთს მოტპარი (ჩვენ სამთავან ერთს მოუპარავს).

საამ (2) იგივეა, რაც საუმ (ნ. სა).

საარათ [აზ. სარჰლდ] საზღვარი. ~ ორმოც ვერსზე საარათი (საზღვარია).

— სარათი სოფლის ახლოს მარჯვედ მდებარე ადგილი, სადაც გაღის სოფლის შინაური ცხოველი და ფრინველი: ინდაური, ბატი, ღორი, ურმის საქონელი და მისთ. მ ე ნ თ.

საარი მუყან ნ. მუყან.

-საალი, -სააალი [აზ. სააღლხ] -ვით, -მავგარი, მსგავსი, -ნაირი; -მსგავსად, -ნაირად. ~ თუ არ გამთხოვე, მეც მაგისაალი დააბერევიარ (მეც მაგისავით დაბერდები); ჩემსაალი ქალ სადამ არისა? (ჩემნაირი ქალი სადამ არის?); ტყუასაალი (|| ტყუესაალი) (ტყუისავით) მირბოდა; ბუტულ (ბორას მატლი) ბუზისაალი რამი (ბუზისმავგარი რამეა), ზროხას ეკრტე (საქონელს ეყვრის); მამაყ (ფოცხევი) კატასაალი რამი (კატისმავგარი რა-

მეა), ზეზე ეტარე (დაღის); იმი სოლამაზუეიითი (იმისი სოლამაზით) აქაეჩუკამ ნათღეე ყოფილ დღისიდაალი (დღესავით); -საალიათი: პათარ კამ ინსანა, სიყაეესაალიითი მაგა კამ რამ არ გომოოდის გელითაე (რა კარგი ადამიანია, სიყეთესავით მაგას სხვა არაფერი გამოსდის ხელიდან).

საა ე ნ. სა.

საბაზმოა იგივეა, რაც საჩირალოა. ~ საბაზმოა ზრლ დროზე ამბოვდენე, ეებლა ემ ჟულაბი კოლა (ამ სიტყვის ნაცვლად) საჩირალოა (ნ.) ამბოვენ, ეეს ბაზმოა (ნ.) დანადრე ადგილი (ეს ბაზმის დასადები ადგილია).

საბანდეა ბუხართან ბანდების დასაკიდებელი ჩხა, საყიდარი (ნ. ბანდ).

საბალოა ბალის (ნ. ბალ) მოსაქსოვი მატულის ძაფი. ~ ეე ბაწარ საქალიმბალოას (ქალიმბალისთვისაა, ნ. ქალიმბალ), ეე ბაწარ წიპლაკი (წვრილია) — სამახათოას (მახათისთვისაა), ეე ბაწარ კი საბალოას (ბალისთვისაა); საბალო ბაწარს სკლა ასტრან (სქლად ართავენ), სანემსოს — წიპლაკა (წვრილად).

საბელ მსხვილი თოკი (მეტწილად საქონლის დასაბმელად); ზეა ერ საბელზე გასტლაა ნ. ზეა (2).

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; ძ ი ძ., ქ ე უ ც., ხ ე ბ. (ქართლ.); გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თიან.); ქ ა წ.; თხის ბალნის თოკი ცხენის დასაბმელად მ ე ნ თ., უ თ უ რ გ.

საბაჭუა, საბაჭოა, საბაჭეა (მრ. საბაჭელეე) საბჭელი.

— ქ ა ნ., საბაჭელი უ თ უ რ გ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თუშ.).

საბურ მოსტლაა დაცემინება. ~ ქალს საბურ მოოდის (აუცემინებს).

საგაოა, საგაოა საგაალი, გზისთვის განკუთვნილი საქმელი. ~ გაზაზე მიიღიხარ, საგაოა წააღ—ერ პურ, ჰევენულ (შეკამალი); საგაოა შეკმელ აგლირა? შენამ საგაოა (საგაოა) შეკპამ (კამ)! (წყევლა: შენამც სასიკვდილოდ გაგბ-

დომოდეს ეგ ჰამა!). ~ თუ ყმაწულს მო-
ტყუარტი ჰე ვაშლ, ჰე სხო რამ, კოხეას,
ჰამს, მაშინ წყეელიან: აა შენავ საგ-
ზოაჲ ჰამივ, მითომ — ჰამ, მოკივ, შიჭ-
მელ საგზოაჲ გაგვიდესავ (თუ ბავშვს
მოუწყვეტია ან ვაშლი, ან სხვა რამ,
რომელიც მკეახეა, და ჰამს, მაშინ წყე-
ელიან მას ასე: საგზო ჰამეო, ე. ი. ჰამე
და მოკედი, ანუ საიჭიოში გასასტუმრებუ-
ლი გამხდარიყოს შენთვის ეგ ჰამაო).

საგირცეჲ გირცისთვის განკუთვნილი შიგ-
თავისი (ხორცი და მისთ.) (ნ. გირც). ~
გორკჲ ჰკუთლენ (რბილ ნაწილებს აჭრი-
ან); რბილით ჰკუწენ სატოლმეს, საგი-
რცეს; საგირცე ცომ მამიზელი; საგი-
რცეჲ გორციც იქნევ, სუზმაჲც! (ნ.),
ჟინჰარიც.

საგრილოჲ ჰოლგა (მხოლოდ მოხუცთა
მეტყველებაში დასტურდება).

— ჰ ა ნ.; საგრილი საგრილობელი
ს ა ბ ა; თავის შესაფარები დაჩრდილე-
ბული ადგილი, საჩრდილობელი ჩ უ ბ.;
საგრილო ჰეები ყანაში მიწაში ჩასმული
ოთხი სარი, რომლებზედაც ტოტებს
გაუდებენ და ზედ ნათიბს დააყრიან,
რომ ჩრდილი გაიჩინონ მ ე ნ თ.

საგრომელ ნ. გრომაჲ.

საგულაჲ დანაჲ საეცი დანა, ჰაყეა.

[სინ. დანაგულ დანაჲ].

შღრ. დაგულაჲ.

— ჰ ა ნ., საკუჭი დანა მ ე ნ თ.,

საგულაჲ დანაჲ ხ უ ბ.

სადერელ, სადაურელ სადაური. ~ სა-
დაერელ ხნრაჲ?

შღრ. აქერელ; იქერელ; მანდაერელ.

— სადაველი გ ი გ., თ ო ფ., ჰ ა ვ თ.

(მოხ., მთიულ., თიან.), სადაველი ჰ ა ჰ.,
ჰ ი ნ ჰ. ვაჲა.

საღამ 1. საღამე, საღაღაც. ~ დღე ერთ-
მერთი თავ საღამ ნოხოთ (დღეს ერთ-
მანეთი საღამე ვნახოთ); საღამით საღა-
ღიდან. ~ საღამით მოტანილი იქნეოდა;
საღამში, საღამ-მადამში ა) იგივეა, რაც
საღამ, მნიშვ. 1. ~ შტლ მაღაეს ლა-
განს (სპილენძის ტაშტს), დღდას ებ-
ნევის: საღამ-მადამში არ თქო; თქონ

ყმაწულეჲ არ გაქრეა, თუ გაქოყ, საღამ-
მადამში წასულანა? (თქვენ ბავშვები არ
გყავთ, თუ გყავთ და საღამე წასულან?).

— საღაღაც გ ი გ., თ ო ფ., ჰ ა ვ თ.
(ხეგს., ფშ.); საღამ(ა), საღამე ჰ ი ნ ჰ.
ვაჲა, სანამ მ ე ნ თ.;

2. (უკუთქმით წინადადებაში) არ-
სად. ~ საღამში არ ჩანს (არსად არ
ჩანს).

ნ. -მ (1).

სადაურელ ნ. სადაერელ.

სადაყაჲ [აზ. სნღავ] მოწყალეჲა (მათ-
ხოერისათვის მიცემული); სადაყაჲ
შ(ო)მოვლევაჲ კვერცხის დაღებამდე
ქათმის მიერ ნისკარტით ხმელი ბალახ-
ბულახის აღება და თავსა და კისერზე
გადაღება. ~ ქათამ საბუღარში დაედო-
მაში, კარცს დაღრვაში თავზე სადაყაჲ
ივლევს: ბალახ-რამს (ბალახ-ბულახს),
რადე არის საბუღარში, ააქს (იღებს),
ივლევს — ტუჩით (ნისკარტით) ააქს,
კისერს აქაითიანიც (კისრის აქეთა მხა-
რესაც) ავლევს, იქითიანიც (იქითა
მხარესაც) ივლევს. საბუღარში თუ ვერ
მასაწრო, ჩამოსტლამი ეტარევის (და-
ქის) ჰემ (თანაც) კაკანოვს, ჰემაც ააქს
მიწაითი (მიწიდან), თავზე ივლევს. ქა-
თამ ჰემას ჰამმეჲა ჩედის (მულამ
შერება). ემას ეტყუან სადაყაჲ ივლევსავ,
ჲენი (ანუ) სამხტოჲ ივლევსავ.

[სინ. სამხტოჲ შ(ო)მოვლევაჲ, ნ.
სამხტოჲ].

საღელანაჲ დედანას (ნ. დედანაჲ, მნიშვ.

1) გასაყეთებლად განკუთვნილი ღვე-
დკეცი. ~ ტანკეეჲს (ნ. ტანკი) ღრ-
დკეციით წნონ (კალათებს ღვედკეცისგან
წნავენ): ღრდკეცს ითრევენ ბრულევიტ
(ბუჩქებიდან), შუაზე ჰხევენ, აგმოვენ,
მეღღნი (მერმე) წნონ, ამაჲ საღელანოჲზე
გარაჲ სკელ ღრდკეც იქნას (მაგრამ სა-
თავისთვის უნდა სქელი ღვედკეცი
იყოს).

საღელოჲს (1) საღელე, დედა ფუტკრის-
თვის განკუთვნილი უჩრდი ფიჭაში.
~ შანი (ნ. შან) შუაში, საღაღაც კეჰ-
ტევის (არის) ფუტკრევი დედაჲ, აჲს
(აი ის) არის საღელოჲ.

— ხადლო, ხადელლე მ ა რ ტ. -
ი მ ნ.

ხადლოა (2), ხადლო თეთრ ქორწი-
ნების წინ ვაჟის მამისგან ქალის ოჯახში
გაგზავნილი ფულის ის ნაწილი, რო-
მელიც ქალის დედის წილია.
[სინ. დედოა; დედოვი თეთრ].

— ქ ა ნ., გვ. 153, ხადლო კ ა ი შ.
ხადლეა 1. დერიტა, კვეთი, მაქიცი. ~
„ყველის ჩასადეღებლად ახალ დანახოვე,
უმოეწოვნელ ან ერთხელ მანაწოვნ,
მანაჯდომ ბატკნი ყურსალს (თურქ.
დერიტას) ავკოვენ, ინახენ სადიღეაბე
(სადელეღ)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— ხადელი მ ა რ ტ. - ი მ ნ.; დედა
მ ე ნ თ., მნიშვ. 2;

2. მაწენის სადელი დო. ~ წრლას
ლოათი ადრეეყენუ (მაწონს დოსაგან
ადეღებენ ზოღმე), დოს ზეჟა ახხენუ.
ეესი (იი ესაა) სადიღეა; დოა არქნაში
სადიღეაბე წრლაჲც კაას (როცა დო არ
აქეთ. სადელად მაწონიც კარგია); ეან,
თუ დოა არ გაქოყ სადიღეაბე, წრლაჲც
ეყო მემეცითი (გენაცვალე, თუ დო არა
გაქეთ სადელად, მაწონი მიანიც მომე-
ცითი)!

— დედა. მენთ., მნიშვ. 1.

ხადომფლგა დომფლისათვის (ნ.) გან-
კუთვნილი აბრეშუმის ქვის პარკი. ~
ანარჩევ, კაჲ, დიდ პარკ სადომფლგას
(სადომფლეა), არვარგ პარკ ყაქი (ყა-
ქია, ნ. ყაქ). პარკ დარჩევაში დეკაცევ
ცალკ იღევენ პარკს სადომფლგაბე
(სადომფლედ), ერთმერტს ებნევიან: სა-
დომფლე პარკ არ ავიღიათა, ბუთუმ
მიპცრთა? (მთლიანად ჩააბარეთ?).

ხადორდგლეა ბავშვის გულსათარი, ~
ყმაწულ ჰახანც დორდგლავს, სადორდ-
გლეა უეეთევენ (ბავშვს როდესაც დორ-
ბლები ჩამოსდის, მას გულსათარს უეე-
თებენ).

ნ. დორდგლ.

ხადრამდინ სადამდე. ~ საათი (საიდან)
სადრამდინ ეზახინან თი ზირს? (ნ.
თი ზირ).

შდრ. აქრამდინ.

ხადრკვი კილურებზე მოძრავი ნაწილების

შეერთების ადგილი; სადრეკა გ(ო)-
მოჭრაჲ პერანგის, კახისა და მისთ.
ისე გამოჭრა, რომ მხრებუ არ ქონდეს
გაკერილი. ~ „ვიწრო ფარჩით პერანგს
სადრეა(დ) სკრიდნენ, ასეთს მხრის
თავების გაკერვა არ ესაკირობოდა,
განიერი ფარჩით კი მიტოლეულ(ათ)
სკრიდნენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— მოსადრევი; სახსარიძვალისა ჩ უ ბ.
ხადრია [ახ. სნდრ] თავმჯდომარე. ~ კოლ-
ხოზ(ი) ხადრია (კოლმეურნეობის თავ-
მჯდომარე).

ხადუმ, ხადუმ ნ. სა.

ხადულარ ლობიოს მოსახარში ქურჭელი.
~ ხადულარ ქურჭელი (ქურჭელია) ფა-
ყლაჲ მანახარშ (ლობიოს მოსახარში).

— მოზრდილი ქურჭელი თიხისა, რი-
მელშიც შექამანდს აეთებენ გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ყახ-ქიზ.); ხ უ ბ.

ხადლობელ, ხადლობელ სადღეებელი; ხად-
ღობლი დაქოჯამა სადღეებლის პი-
რამდე ავსება მაწენით. ~ რახანც
(როცა) წრლას (მაწონს) ბევრ ჩა-
ახხმენყ, აჲმაშინ ხადღობელზე მეტ
ქეტევე კარაქ (სადღეებელში ზედ-
მეტა კარაქი), დაცლაში ბევრ კარაქ
მოდის ყბაზე (პირზე), არ ვარდევის,
არ გომოდის კარაქ, კოვზი ჰყრიან (კოვ-
ზით აძრობენ), აჲმაშინ ანბოვენყ:
ხადღობელ დაჲჭოავე. (სინ. ნაარამაჲ
დაღჩოაჲ); ხადღობლი ვაზ ვაზისაგან
დაწულთი სადღეებლის ჩამოსაკიდებელი
თოკი. ~ ვაზ საბელი კოლა (ნაცულად)
ქეტევე (ყეთდება). საბელ იწყუტევის
(წყდება), ეს აარ, გარეულ ვაზით სწნონ.
თუ სკელ იქნა, ორყათა (ორფად)
სწნონ, თუ წიბლაყ (წვრილი) იქნა, სა-
ყათა (სამფად) სწნონ. გუთანზეუც ვაზს
ოვემით (იი ამით) აყეთევენ. (სინ.
ნაარამაჲ ვაზ, ნ. ნაარამაჲ). (— ხავაზ
შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); ხადღობლი შაყრაჲ
იგივეა, რაც კარაქი შაყრაჲ (ნ. შაყ-
რაჲ). ~ შადლობას უეან სადღობელ
იყრევის.

— ხადღობელი მ ე ნ თ.; გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (მთიულ., რაქ.);
ქ ა ჟ.

სავაზიროა გასაგზავნ-გამოსაგზავნად და დასასაქმებლად გამოსადეგი მოზრდილი ბავშვი ოჯახში. ~ ჩონ ყმაწულ რახან ვაზადელრა (როდის ვაიზრდება), რომ სავაზიროა გატელს?

— ჟ ა ნ.

სავალაა (1), **სავალა შალ** 1. კუსტარულად გაკეთებული უხეში შალის ქსოვილი. ~ სავალაა (|| სავალა შალ) სველ კეპტეოლა (იყო). ემა დეკაევე ქსოვინდენ ყახსანალით, უწინ ემით მოკლე ჩანაცომ რამს (ჩასადემელს) იყერადენენ თურმენი.

— შ ა ნ. რეც., ჟ ა ნ., გვ. 142;

2. ასეთივე სქელი, უხეში ძაფისაგან მოქსოვილი ჭეჯიმი.

სავალაა (2), **სავალაა** ქსოვის დამთარეებისას წინდის ყელზე ერთი ძაფით შემოვლებული ნაქსოვი ხაზი; **სავალაა**. გ(ა)დავლევაა, ს. შ(ო)მოვლევაა სავალას შემოქსოვა. ~ წინდაა ვადაქნელ დროზე (წინდის ყელის საბოლოო შემოქსოვისას) ზოგივე (ზოგნი) წინდი ყელს შიბს (ნ.) ავლევს, ზოგივე კი ერ ყათ (ერთი წვერი) თეთრი ან სხო ბაწრით ერ ვერვა (ერთ მწკრივს) უელოან, ევმარე ქინან (ასე ქსოვენ). ევმ ერ ყათა შამნა-ვლევს (აი ამ ერთ წვერად შემოვლებულს) სავალაა ევახინან; სავალაა გდოტუელიაყ, გოდოტქინაყ წინდაა.

სავარცხელ: გუთნი სავარცხელ იგივეა, რაც გუთნი კმალ (ნ. გუთან); პური სავარცხელ ნ. პურ.

სავარცხ(ბ)ლდე ვარცლისთვის განკუთვნილი ადგილი დღდაბოძთან. ~ ზრლ სახლეშე შუაზე იყო სქელ, დიდ ბოზ (ბოძი), ამ ბოზი უქან ორდენა (ორი ცალი) ხეა იყო გაკეთებულ. ევმაზე ვარცლს დრვდენ. ეეს იყო სავარცლეა (|| სავარცხლეა).

სავარცხლი სახეა წინდის ქრელის სახე (ქსოვისას სავარცხლისებრი სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას სავარცხლი სახე წინდაა ეწოდება. ~ ჰემენ (რომელ) სახეს ჰქნია (ქსოვ)?

— სავარცხლი სახეს.

სავზია, **საუზია** [ავ. სავზა] იგივეა, რაც

წონილ. ~ ფაყლაში (ლობოში) სავზია ჩაქუროთ, შუანელოთ!; ტყუან ტოლმა სავზიათი კეპტეე (უხორცო ტოლმა იწვენილით კეთდება).

შდრ. სალურყეა.

სავლრველ გასაველები (წყალი). ~ ტამ-მუხ (ტანისამოსის) სავლრველ წყალ მაშიტან; ქეერ, ქობს... რტხაე (ვრეცხაე), სავლრველ წყალ არ მაქაე.

სავსრა სავსე. ~ ბზი სავსრა მეშუე (ბზით სავსე ტომარა); კოკოპ კიანდღრლაფთ (ნ.) სავსრას (სავსეა); გეშიე ქერი სავსრას (ყუთი ქერით არის სავსე).

საჯაჯ ნ. საზეზ.

საჯალდეა ძალის სალაფავი (მეტწილად ქატოსგან მოდულეებული, იშვიათად სხვა საქმელიც). ~ კენტაა (ნ.) საჯალდეას (ძალისთვისაა), ეემას ინსან (ადამიანი) არ შუამს, ინსანმა თუ ქამა, ამბოვენ, კუნტტულაა (ნ.) გომოდისაე თოლზე; **საჯალდეა** ალაგველო! (სალანძლავი გამოთქმაა: ძალის შესაქმელო!).

[სინ. აელ].

საჯახ 1. სამახავი (თითისტარი). ~ ტარ ორყურაას (თითისტარი ორგვარია); სასტაე (სართავი) ტარ და საჯახ ტარ. დასტაა (დართავა) და დაჯახაა ერთ ტარითაე იქნევის (შეიძლება), ამმა სასტავიბე სხოყურ ასხრიალევენ ტარს, საჯახიბე—სხოყურ (მაგრამ სართავად სხვაგვარად ატრიალებენ თითისტარს და სამახავად—სხვაგვარად.).

შდრ. სასტაე;

2. იხმარება სახარწის მნიშვნელობით (ნ. სახარწ). ~ საჯახს ჩალათი (ნ. ჩალაა) ამზადევენ, ბაწარს ზახავს, ბრწრეს (ბეწეებს) აცლის.

საზედგრეა „ცეცხლიდან ზედადგრის გდ-მოსადგამი კაეი“ (ჯ ა ნ).

საზეზ, **საჯაჯ**, **საჯაჯ** კურკლის სახეხი (ვზის ქერქისაგან კეთდება, იშვიათად შეიძლება სიმინდის ფურჩისაგან ან რაიმე ქსოვილის ნაჭრისაგანაც იყოს კეთებული).

— საჯაჯ ჟ ა ნ.

საჯულაე საძულეელი, საზიზლარი.

ხაზუგა (←სარძევე) ეზოში ბოძზე წა-
მოცემული ურმის თვალი რძისა და მაწუ-
ნის ქურტლის (ქოთნების, ქილებისა და
მისთანათა) დასაწყობად და შესანახად.
~ ზაფხულში კოჭპევე-რამს საზუნე
დრევეყ (დებენ ხოლმე).

ნ. ზეა.

— ხაზუგა ჟ ა ნ., სოზიე ე დ ი ლ ი,
გვ. 129.

სათეთროა (1) საბოლოოდ დაცევილი
ბრინჯი, რომელსაც ვასათეთრებლად
ცეხვის დროს ნაცარს აყრიან. ~ ჩალ-
თუქს ჩონში სამდეფა ნაყენ (ბრინჯს
ჩვენში სამჭერ ცეხვავენ). პირველ
დანაყაში ჩალთუქს ომოტანენ (ილე-
ბენ) დინგი თოლით (ნ. დინგ) და ბლე-
რტენ (ნ. დაბლერტაჲ, მნიშვ. 2), მე-
ორე დანაყაში ჩალთუქს ლიმას ეტ-
ყუნ. ეემ ლიმასაც კედემ ბლერტენ,
იწყოვენ მესამდეფა დანაყას. მესამე
დანაყაში ნაცარს აყრიან და ისე ნაყენ.
ეემეურა (ამგვარი) ბრინე თეთრ კეპ-
ტეე (თეთრი გამოდის), ეემბეაუ (ამო-
ტომაუ) აამას სათეთროჲ ებნევიან (სა-
თეთროს უწოდებენ); ბრინე მესამე-
დეფა სათეთროჲ ინაყევის.

სათეთროა (2), სათეთრო ბაწარ თეთრი
ფერის, შეუღებავი მატყლის ძაფი წინ-
დის, ჭეჯიმისა და მისთანათა მოსაქსოვად.
~ წინდაჲ ფერადევით იქნევის (ფერადი
ძაფეებით იქსოვება). შიგ თეთრ ბაწარ-
რიც კეპტევის (არის). აჲსი (აი ისაჲ)
სათეთრო ბაწარ.

შდრ. სამწონეჲ; სახსტრეჲ.

სათოლაჲ სათვალავი. ~ ერ რაქთონ ხალდ
იყოჲ, სათოლაჲ არ აქონდაჲ (იმდენი
ხალხი იყო, რომ სათვალავი არ
ჰქონდაო).

— სათოლი ქ ა ჟ.

სათოლეა სათვალე.

ნ. თოლ.

— ჟ ა ნ.

სათუმეა, **სათუმჲ** სათივე. ~ „სათუმჲ-
ბე (სათივისათვის) ოთხ პაჩას (ბოძს)
დგამდნენ მიწაში. ზედ ხევე გადრვას
უჲან ფიჩხს, ეჲგს აყრიდნენყ. ოთხ
ბოზი შუაში თაჲაჩუს (სათივის სარს)

ანუ ეილას დგამდნენყ, ზედ ბლახ
შყარაში დამპირასაჲ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე).

— სათვეჲ ჟ ა ნ., სათივე მ ე ნ თ.;

თივის მოსათიბი ან თივის შესანახავი
ადგილი ჩ უ ბ. 2

სათქმელ: სათქმელ რაჲმ არა ნ. თქმაჲ.
საკაბოჲ საკაბე.

საკალავ მიწის ასაკალავი ბარი (ნ. აკალავ).

~ გრგვიმანი (ნ.) აკალელა (ასაკალა-
ვად) ლაფოტკას აკეთედნენ. ჰქვე-
პედნენ (ლესედნენ), კაჲგორა (კარ-
გად) ინახედნენ — ეეს იყო საკალავ
ჰენი (ანუ) საკალავ ლაფოტკაჲ. ეემ
ლაფოტკას სხო რამიბე არ აგმარედნენ
(სხეა რამისათვის არ ხმარობდნენ),
ერეჲ (ბოლოდ) მიწი აკალელა.

— ჟ ა ნ., გვ. 106.

საკან (1) ხისაგან გაკეთებული დიდი სკო-
ვრივით რამ, კილობანი ჰურის. ფქვი-
ლის, ბრინჯისა და მისთანათა შესანა-
ხად. ზოგი საკანი ორთელნიანია. ერთში
ფქვილს ინახვენ, მეორეში კი — მარ-
ცველულს. ~ ზოგდეფა (ზოგჭერ) სა-
კან თოლევიან კეპტევის (თვლებიანია).
ემ საკნი თოლევიში ნასულეს (ხორბ-
ლეულს) ინახენ: ჰე (ანუ) ჩალთუქს
(ბრინჯს), ჰე ხორბალს, ჰე სხო რამს.

საკან (2) ტ ო ჰ. მთაჲ სოფელ კახთან
ახლოს. საკანს უწოდებენ ამ მთასთან
მდებარე ხეობასაც და ტყესაც. წინათ ამ
ადგილას სოფელიც ყოფილა. ამჲჲმად
იქ ალარავინ ცხოვრობს.

[სინ. საკნი თაჲ].

საკეჲ საკენეი. ~ საყეჲ დაჭყარ; ნ. ჯოჲ-
ბი საკეჲ.

[სინ. საქათმეჲ; წინ განასულ, ნ.
გასტლაჲ, მნიშვ. 1.

— ჟ ა ნ., მენთ.

საკინზ (1) საკინძი, ტანსაცმლის (უმ-
თავრესად პერანგების) გულისპირის შე-
საკრავი.

— შ ა ნ. გეეს.; საკინძი/ე საყელოს
წინა ნაწილი, სადაც შესაკრავი დილია
დაკერებულ; საყელოს დილი ძ ი ძ.,
კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

საკინზ (2) გუთანში ვახისაგან დაწნული

რკალი, რომელშიაც ყვერის მისაბმელი ჯაჭვის ერთი თავია გაყრილი და ჩამაგრებული. ~ საულდესთან ვაზი საკინზ არის გაკეთებულ. ეეს გურგალ რამში (მრგვალი რამა). ემას იმიზე (იმი-სთვის) აკეთევენ, ეინეირ (ჯაჭვი) ქრშყენ არ ჩამაფივასავ, მიწზე ნუ დეთრივასავ (მიწაზე არ ჩამოეარდესო), შობარუნევაში გარევი ფეყევი არ აჩლართასავ (ფეხებში არ გაიხლართოსო). [სინ. სალანხანუმა].

საკისრეა 1. საყელო კაცის უწინდელ პერანგებზე.

- შ ა ნ. გეეს;
- 2. იგივეა, რაც კორეა, მნიშვ. 1.
- ხ უ ბ.

საკლავ(ი) ალაგევაა იგივეა, რაც საგორკეა ალაგევაა (ნ. საგორკეა). საკმელ საკმეველი. ~ საკმელ კეპტევის (არის) თაში, ხეზე. საკმელ ჩაყრაა რელიგიური ხასიათის რიტუალი: მიცვალებულის სულის მოსახსნიებლად მომზადებული საკმლისათვის საკმე-ლის კმევა. ~ კდრიზე (მკვდრისათვის) ბუთუმ (ყველა) შიკმელზე კეპტე (ხდე-ბა, კეთლება) საკმელ ჩაყრაა; მაკარზე არ ჩამიყრი საკმელ.

— ჯ ა ნ.

საკმელა ვაშლ ვაშლის ჯიშია, საკმეველის გემო აქვს.

საკმელაა სურნელოვანი გემოს ყურძნის ჯიშია.

— შ ა ნ. რეც.

საკნა თაა ტ ო პ. იგივეა, რაც საკან (2). ~ საკანი თაში წრეველით.

საკნტრლაა ხრტილი, ხორცში ადვილად გასაკენტი ძვალი.

საკომლეა საკვამლე (ბუხარში). ნ. კომლ.

— საკომლე ჭ ა ჯ.

საკოთ იგივეა, რაც გუთნი გმალ (ნ. გუ-თან). ~ საკოთს (საკვეთს) უწინ ეამ-ბოვლით გუთნი გმალზე, ეესლა გმალ ვებნევით.

საკოს კევის; საკოს ჭჭაა ტალი, კაყი. ~ აბედს აღრვენ (ადებენ) საკოს ჭჭაზე, სალტეათი აკოსრვენ (აკვესებენ)

(სინ. ჩახმა ჭჭაა, ნ. ჩახმაა).

[სინ. სატილ].

— საკეს ჭ ა ნ.

საკუნზურ, საკუნზულ გამომწვარი თახისაგან გაკეთებული სპეციალური საყრდენები შუა ცეცხლში ან ბუხარში შამფურის წვერის ჩამოსადგებად.

— ჯ ა ნ.

საკუნწავ ხორცის დასაკეპი სქელი ფიცარი. ~ ტოლში გორცს საკუნწავზე წრწულა ჰყუწენ; ზოგდფა საკუნწავზე გაარი ფოთოლსაც ჰყუწენ კიბაზე (ზოგჯერ საკუნწავზე თუთის ფოთოლსაც კრიდნენ აბრეშუმის კიისათვის).

— საკუნწელ ჭ ა ნ.; საკუნწავ წალღი შ ა ნ. გეეს.

სალამ ადევაა სალამზე სალმითვე პასუხის ვაცემა, საპასუხო სალმის მიცემა. ~ შე სალამ მიძე (მიეცი), იმაჲ ჩემ სალამ არ ააღა.

სალამ-ქალამ: სალამ-ქალამ ჩელიან ერთმანეთს ვისალმებთან დ ერთმანეთის ამბაეს მოკითხავენ.

სალამათ [აზ.] სალი, უენებელი, დაუშა-ვებელი, სალ-სალამათი. ~ ფეყევე მოჰგეჩი, ამმა (მაგრამ) ორნიმ ტელეე სალამათი (სალია).

— ჯანმრთელი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფერეიდ.).

სალამფეა ლამპის დასადები ადგილი ბუხრის თავზე. ~ სალამფეა კეპტეოლა (იყო) ბუხარაზე, ასმა ბუხარაზე (ნ. ასმაა, მნიშვ. 2). ეეს ლამფეა დანადრე ადგილი (ლამპის დასადები ადგილია); სალამფეზე სხო რამევესაც დრვენყ (დე-ბენ ხოლმე).

— ბუხრი თავი მ ე ნ თ.

სალანხანუმ დეკორატიული ყვაელია ერთევარი. ~ სალანხანუმს ტევაან-ტე-ვან ჩიჩაჲ (ყვაელი) აჲ, ზალი; კუდ-ვით გზელი (გრძელია), შიგ შავ მარ-ლზე აჲ, თეთან (თანაც) წითლა იშლე-ვის.

— წეიტა მ ჰ ა ყ.

სალანხანუმაა იგივეა, რაც საკინზ (2). სალაჟაა [აზ. სალაჟა] კუბოს დასადები ხის საყაცე, კიბეს წააგავს. ზოგჯერ

იგი კუბოს მაგიერობასაც ეწევა, ოღონდ იმას მიცვალუბულს მიწაში არ აყოლუბენ. სალაეას ამეამად მხოლოდ მუსულმანები იყენებენ.

— ჟ ა ნ., სალაქაა ი მ ნ.

სალბაა კოლოკი, მოკლე და სქელი სასროლი ჯოხი ხიდან ხილის ჩამოსაყრევივინებლად. ~ ეაშლ, სხალ ჩომოყარაში სალბაა ესრტან; სალბაა შუდანწლი ხეათი კეპტევე (კეთდება), მაგარი (მაგარია); ზალს ერდეთა (ერთხელ) თუ დაქარ სალბაა, მააკდომელი (მოყვდება); სალბაა ჰკრავს კოლოკს ესერის. ~ ბებერ ეაშლს სალბაა ჰკრავს.

სალბენდ ქვაფენილი; სალბენდ ჩაყრაა. ქვაფენილის გაყეთება, დაგება.

სალმა-ბიჩაღ [აზ. სალმაგ = ჩამოგდება + აზ. ბჩჩაგ=დანა] დანაობა, საეცი დანით საბავშვო თამაშობა, რომლის ილეთებია: უჩ-უჩ, უჩ-უჩ, ანუ უჩლაშაა (ნ.), ტაპარ-ტუპურ (ნ.), ფრილაა (ნ.), ზანზარაა (ნ.). კბილ მოტეხა (ნ.), თესსაპარა (ნ.). [სინ. ტაპარაა].

— დანაობა ბ ე რ., დანასობია ქ გ ლ (იმერ.).

სალოყ მონადირეების მიერ სავანგებოდ დამლაშებული წყლიანი ადგილი (მთის წყარო, გუბე და მისთ.) ნადირის მოსატყუებლად.

— ჟ ა ნ., მ ე ნ თ., სალოკი, სალოკავი მლაშობი (ბიციობი) ადგილი, სადაც ნადირი მიდის სალოკავად ქ ი ნ ქ. ევაა.

სალოკელაა სალოკი თითი. სალოცნელა ნ. ლოტქაა, მნიშვ. 2.

სალტეა 1. სამაჭური. ~ სალტეა კლაეზე განაქეთე რამ (მკლაეზე გასაკეთებელი რაშაა);

— შ ა ნ. რეც.;

2. დანის, წალდის, ნამგლისა და მისთანათა ტარსა და პირს შუა დატანებული მრგვალი რკინა იმისათვის, რომ იარაღს ტარი არ გაუფუტდეს.

[სინ. სულღუნე].

სალტეა სახეა წინდის ქრელია ერთგვარი

(ქსოვისას სამაჭურისებრი სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებთან წინდას სალტეა სახე წინდაა ეწოდება.

სალურყეა ახლად ამოსული, ქორთა მწვანელი ბოსტანში (დაკრევის შემდეგ მის საეზის უწოდებენ). ~ სალურყე ხახ; სალურყე ქინზ; წელს ცოტა სალურყეა დამითესი, ადგილ არ მაქონდა; ქინზ, ტორახუტ (ოხრაბუმი), ხახ-რამ (ხახესა და მისთანას) დაბერევაში მეორედეთა (მეორედ) თესენ სალურყეებე.

შღრ. წონილ.

სამათ ნ. ემ სამათთში.

სამანგუ უუნაა ნ. უუნაა.

სამანენიკოა მანჯანიკის გასაწყობი ადგილი. ~ სამანენიკოს ალთიაროქრ ჩედლიონენ (ალაჩოყის ქვეშ აყეთებდნენ) აბრაშენ სახეველა (სახევეად). ზოგდეთა (ზოგერ) სამანენიკოს მიწაან აშეაშიც აყეთებდნენ. სამანენიკოში ქულბაა (ნ.) იყო, ეემაზე თიანს (ნ.) დგამდნენ წყლით. ადულტულ წყალში ჰყრიდნენ პარკს, ხარშაედენ. ქულბასთან გრრც (ვეერლით) კეპტეოლა (იყო, იდგა) მანენიკ (მანჯანიკი), ჰემენხედაც (რომელხედაც) მემანენიკე (მემანჯანიკე) ახევეა პარკს. ააეს ადგილ მანენიკ და ქულბაა დანადგამ (აი ეს ადგილი, სადაც იდგა მანჯანიკი და ქურა) იყო სამანენიკოა.

სამარეა (მრ. სამარიევე) საფლაევი; სასაფლაო; სამარიევეზე გასტლაა (გასტლაა) სასაფლაოზე გასვლა მიცვალუბულის მოხსენიების დღეს, აგვისტოს ბოლოს, მარიამობის მარხვის გახსნილების შემდეგ. ამ დღეს ჭირისუფლები მიდიან სასაფლაოზე და თავიანთი მიცვალუბულების სულის მოსახსენიებლად მოაქვთ სავანგებოდ მომზადებულ ნაირ-ნაირი საქმელი: ფლაევი, ვირცი (ნ.), ტოლმა, შიკამანდი (ნ.), ხილი და სხეა. ჯერ ახალი მიცვალუბულის საფლაეზე მიდიან რამდენიმე ერთად, იქ ტირიან, მერმე კი თითოეული თავისი მიცვალუბულის საფლაეზე მიდის, შღროან სუფერას, აწყობენ შინიდან წაღებულ

საქმელებსა და უკმევენ საკმეველს. შემდეგ ისევ ერთად გროვდებიან, მარაჰში სხდებიან. კაშენ, სვამენ — „ღმერთმა აცხონოსო“, — ამბობენ მიცვალებულებზე და ყოველივე ამის შემდეგ შინ ბრუნდებიან (— სამარეებზე გასვლა ჯან., საფლავის სანახავად გასვლა მენთ.); შენ სამარეზე გეველ! (წყველა: მოკელი!) სიტყვ.-სიტყვ.: შენს საფლავზე გავედი!); ჭკილით სამარეა გათხრამ ნ. ჭკილ, მნიშვ. 1. — სამარეებ ჯან.

სამაროვან, სამარუ(ვ)ან, სამარვან, სამარივე სასაფლაო. ~ დასამარხ აღვილ სამაროვან ეხახიან; თუ არ გეშინიან, ემ ღამი ფულან სამარუანი (ამა და ამ სასაფლაოს) ერ (ერთ) სამარეზე წაა ყარატლოვან (საყარაულოდ); ნ. ბებრევი სამაროვან; თხილიანი სამაროვან ნ. თხილიან, მნიშვ. 3; კექენი სამაროვან ნ. კექენ; ნ. სანებამ სამარივე (სამაროვან).

[სინ. სამარხ].

— სამარვან ჯან.

სამაროვანი ღლემა ჰიდრ. წყლიანი ადგილი სამების საყდართან ახლოს, სასაფლაოს გვერდით.

სამარუ(ვ)ან ნ. სამაროვან.

სამარხ იგივეა, რაც სამაროვან.

სამახათოა მახათში ვასაყრელი (მაფი). ~ ეე ბაწარ საქალიმბალოას (საქალიმბალოა, ნ. ქალიმბალ), ეე ბაწარ წიპლაკი (წერილია) — სამახათოას (სამახათოა), ეე ბაწარ საბალოას (საბალოა, ნ. ბალ).

სამღანაზოვ ნ. დაზოვან.

სამებამ, სამები საყტარ, სანებამ იგივეა, რაც კასრი საყტარ (ნ.). სამებამ ეწოდება აგრეთვე ამ საყდართან მდებარე ახლო-მახლო მიდამოებსაც.

სამებო(ვ)ამ სამების დღესასწაული. ~ დიდ მარხო გასხლინევი შესამე დღე სამებოვას (სამების დღესასწაულია); სამებოამ (სამების დღესასწაულის დროს) კასრი საყტარზე (ნ.) მიდიანყ.

ნ. სამებამ.

— სანებობამ ხუბ.

სამჭურეა თავისი თავის დამფასებელი,

მედიდური, ქედმაღალი, ამპარტაენი. ~ სამჭურე ღეკაც არ ვარ.

[სინ. თავ განამჭურე, ნ. გამჭურე-ვა; თავ განაღიადე, ნ. გაღიადევა]. ნ. ჭურ.

სამთელ სანთელი. ~ უღრვენ (უციღებენ) სამთელს; სამთელ იწრვის.

— გიგ., თოფ., ქავთ. (გუდამაყ.).

სამიბე დაზინევამ ნ. კიამ, მნიშვ. 1: კიამ დაზინევამ.

სამიბე ომოსტლა (ომოსლა) ნ. კიამ, მნიშვ. 1: კიამ ომოსტლა.

სამით ერთ ნ. სამ (1).

სამია სამიანი (მოსწავლის ნიშანი).

შდრ. ორიამ; ოთხიამ; ხუთიამ.

სამკერდეა სამკერდული (ცხენის აკაზმულობის ნაწილი).

ნ. კერდ.

სამკლეე მოსამკელი ადგილები.

სამკლიეე სამკლეეები, მკლე-პაკიკე-ბი. ~ სამკლიეეს უწინ ფარჩაფი (ნ.) აკეთევდნენ, მეგლინი (მერმე) ჩულქი ყელევითაც ფარჩას გამაქქდნენ, სახელოს ფორმაზე გამოსჭირდნენ, ეემაზე ბაღევს (ნ. ბალ) აკერევდნენ, კლიეებზე (მკლეებზე) იცმიდნენ, მუშუოვდნენ, ნუ მაქუქყენას (რომ არ გაის-ვაროს) ტამსმუზ, ჩაფალ (ქუქუიანი) ნუ იქნას. ბაღევ კისერზე აქორდაყ და-მაგრეტლ.

ნ. კლაე.

სამნიშ სამიეე. ~ სამნიშ მოპყუნავს (სამიეე მოპყავს).

ნ. -მ(3).

სამ-სამამ სამნი, სამიეე ერთად. ~ სამ-სამამ მიდიან.

სამსუნ, სამსუნ თუთუნ, სამსონ, სამსონ თუთუნ თუთუნის ჭიშია. ~ სამსუნს პატრა ფოთოლ აქ, ყუნწუბ (ნ.) ლაფ (მეტად) წიბლანყ (წერილი) აქ, ტელეეზე მაგრა ეკარვის (ეკერის), შირ (ნ.) ბეტრ აქ.

— სუსამბარი მ ა ყ.

სამუშავარ სამუშაო.

სამუშიევ(ე)ლა ნ. მუშიოვამ.

სამფოთოლაჲ ნ. -ფოთოლაჲ.

სამშამბულ ნ. შამბაჲ (2).

სამწოდლა სამწვადლ.

ნ. წოდ.

სამწონეჲ 1. ერთვეარი ბალახია, სა-
ლებადლ იყენებენ, მწვანედ ლებავს.
~ წონე ბაწარს სამწონეში ღრბავთ.

— მ ა ყ .;

2. მწვანედ შესალები მატყლის ძა-
ფი. ~ სამწონეჲჲ ბაწარ გჰქა?; სამ-
წონეჲ შავიღებჲა?

შღრ. სათეთროჲ; სასფრეჲ.

სამწორს სამწვერი. ~ სამწორს ბაწარ;
სამწორს წინდაჲ სამწვერი ბაწარისაგან
მოქსოვილი წინდა (— სამწვერი წინ-
და მ ე ნ თ.).

სამჰკილიან: სამჰკილიან პურ ნ. პურ.

სამხტოჲ, ხაღმტოჲ, ხაღმთოჲ საღმრ-
რო, ღმერთისთვის ან სხვა სალოცავის-
თვის შესაწირი საყლაფი, ზეარაფი. ~
სამხტოჲ ქათამით (ქათმიდან) ვარიამ
იქნედ (შეიძლება), ცხოველთაფთჲთ
(ცხოველებიდან) კი დელაღრამ (ნ.-
რამ) არ იქნეფაჲ (არ შეიძლება); სამ-
ხტოჲ გარაჰ (უნდა) დანაპირეჲ (და-
პირებულ) ღროზე დაჰკლას; სამხტოჲ
შ(ო)მოვლეფაჲ იგიეფა, რაც სადაყაჲ
შ(ო)მოვლეფაჲ (ნ. სადაყაჲ).

— ჟ ა ნ., ხამღთო შ ა ნ. ეჲჲ III;

გ ი გ., თ თ ფ., ქ ა ე თ. (თიან.),

ხაღვთო ჩ უ ბ.; ხამღვთო ამჰრები
გაღანიხიან ხოღმე და სოფლად გლე-
ხებიღ კ ი რ.

სამხტოვოჲ ღმერთისათვის ან სხვა სა-
ლოცავისათვის განეუთენილი ღლეობა,
როდესაც დაპირებულ ზეარაჲს კლავდ-
ნენ.

ნ. სამხტოჲ.

— სამხტოვოჲჲ ჟ ა ნ.

სამჰრეჲ 1. სამხრე, პერანგის ან სხვა
ტანსაცმლის შიგნით, მხრების ადგილას,
დაღებული სარჩული სიმაგრისათვის.
~ პერანგებჲ სამჰრეჲ ჩავიდგამს? (პე-
რანგისათვის სამხრე ჩავიდგამს?).

— მ ე ნ თ.;

2. სამჰრეჲჲ აკვანში ბეჰვის ხე-
ლებისა და მხრების შესახეჲეი ნაჰერი.

სან [აზ.] ანგარიში, თელა, სათვალავი. ~
ინსნეჲ აქთონ აბეჲრდნენ, რუმ ფოთოლს
სან ექონეჲ, ინსანს კი აარ (აღამიანე-
ბი იმდენად მომრავლდნენ, რომ ფოთ-
ლის დათელა შეიძლება და აღამიანი:ა
— კი არა); დაჰთოლ, სან ვერ მე-
ვეჲე (თელას ვერ აჲუჲედი).

სანათ [აზ. სანთ] ხეღობა. ~ მე ე სა-
ნათ არ მეცოდინას (არ მეცოდნოდა).
ეხლა ჩემ ზოლიც არ იქნეოდა; თუ შენ
შტლ ერ სანათს არ იჰწავლეჲს, მე
ჩემ ქალს შენ ვერ მოგეცემე; თი-
ლიზში ამამზე წრველ (წავედი), რუმ
მეთქი გელში ერ სანათ მექონას (მქონ-
დეს).

სანადირეჲეჲლა იგიეჲა, რაც ნადიროვან.
~ პატრა უღენ თაჲს (მთაჲ), ემ თა-
ზე სანადირეჲეჲლა დაღიანე.

სანათ ფიჩხი. ~ წყრჰმალს (ნ.), გმელ-
გმელ ფიჩხი ნაჲეჲეს, ნაზირ-მაზირს
(ნ. ნაზირ), გმელ-გმულს ღობი ზირით
აგრეჲეჲნ ცეცხლიბე (ცეცხლისთვის),
თორნეჲჲთ (თორნისთვის). ეეჰას სა-
ნათ ეზახინ.

— შ ა ნ. რეჲ., მ ე ნ თ., ს ა ბ ა,
ჩ უ ბ., ასანთი მ ე ნ თ.

სანაღებოჲ ნაღების შესანახი სჰეცია-
ლური ჰურჰელი (მეღწილად თინის
ქოთანი).

სანაჲ დასაცეხეჲად განეუთენილი ბრინ-
ჯი. ~ ერ სანაჲ ჩალთუჰ (ერთი გა-
ცეხა ბრინჯი, ერთ ჰერზე გასაცეხე-
ვი ბრინჯი); ~ ღლე სანაჲ მაჰ, ვერ
მოაღე (ღღეს 'საცეხევი მაჰეს', ეეჲ-
ხეჲ და ვერ მოვალ).

სანაჲელ სანაჲი, როღინი. ~ სანაჲელში
ნიგორს, ნიგოზს, ქლიაჲს, ეიენაჲს (ნ.),
შუნდს ნაჲენე; სანაჲელში ცოტა ნო-
გოზს ნაჲენე, ბეჲრ ნიგოზს ღინეში
(ნ.) ნაჲენე.

— ჟ ა ნ., ს ა ბ ა, მ ე ნ თ., ხა-
ნაჲეჲ ჩ უ ბ.

სანაჲრეჲ ნაცრის ჩასაყრელი სჰეცია-
ლური ადგილი თორნესთან. ~ ნაცრი
აგრ-იგრ (აქეთ-იქით) დაყრაჲ არ იქნეჲ,
თორნესთან გორც (ახლოს) მიწაჲ ეჲ-
ჰტეჲ (არის) ამოთხრილ, ნაცარს იმა-

შიჭყერიან, ექაფთი ავმარევენ (აქედან ხმარობენ). ეესი სანატრეა.

— ნ ე ნ თ.

სანაწნავოა ქალის თავსაკაულის ნაწილია.

[სინ. საწიწლოა; ბერჩაღლუღე]. სანახზრომა, სანახვეროა, სანახტუროა სანახვერო, საზიარო; ზ მ ნ ზ. სანახზრომა, სანახვერო, სანახტურო სანახვეროდ. ~ ჩემ მიწა მიმიცი სანახტურო დაამუშეველა.

ნ. ნახზრო.

სანგრევე ტოპ. ადგილია სოფ. კახთან. აქ ვენახები და თხილნარია გაშენებული.

სანდუყ თულაა ვოშია, პატარა ძალი. ~ სანდუყ თულაა პატარაჲს (პატარაა), ყურე დიდ აქ, სახლში კეპტე (არის), არც სახლ დანაცვი (არც სახლის დამცეელი), არც მენადირეჲს (არც მონადირეა). თეთრიც არის, შავიც.

სანეზაა ნ. სამეზაა.

სანეზაა სამარივე (სამაროვან) იგივეა, რაც ბებრევი სამაროვან.

სანელეველ სანელებელი. ~ შიჭმელში ყურბაყურ სანელეველს ჩედიან (საქ, მელს სხვადასხვაგვარ სანელებელს უშერებთან); სანელეველ შაწყოვაა ნ. შაწყოვა. მნიშვ. 3.

— სანელი ქ ა ზ.

სანეშოა ნემსში გასაყრელი წმინდა ძაფი. ~ საბალო (ნ.) ბაწარს სკლა ასტრან (აქლად ართავენ), სანემსოს — წიპლაკა (წერილად, წმინდალ).

სანთელაა. სანთელა ფაყლაა ლობიოს ჩიშია ~ სანთელაა ყუთორჩენჩა ფაყლაჲს (ყვითელჩენჩოიანი ლობიოა).

სანე იგივეა, რაც ნუნაა. ~ ვირ ფუტკარ (დიდრონი მამალი ფუტკარი) ვერ იკმინევის, სანე (ნესტარი) არ აქ.

სანუთა [აზ. სანჯან] კვალი; სანუთა და მიჭირა კვალმა გამაყავა.

სანყოფ სამყოფი.

საა [აზ.] რაოდენობა.

სააჲა [აზ. სააჲ] უბრალო, სადა. ~ სააჲ ინსან ხარ (უბრალო ადამიანი ხარ);

სააა არაყ, საააა გამოხდისას პირველი გამოხადენი არაყი, წინწანაქარი. ~ სიპტა გამნასულს (პირველად გამოსულს) სააა არაყს ეზახიან. სააას მეორე (მეორედ) გლიან, იმაშინ, მეორე მობრუნევაში (მეორედ გამოხდისას) ჩომოდის თავ არაყ, ლაფ უკანახენდელ (სულ მთლად ბოლოდროინდელი, ანუ უკანასკნელი) არის კულ (— სააა არაყი უბრალო არაყი ჩ უ ბ., სააა ერთნახადი არაყი, ბოლო არაყი, სუსტია მ ე ნ თ., ძო წ., ნაბოლარა არაყი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); სია არაყი სუსტი არაყი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); სააა ზაღ სადა, თეთრი ფერის ზონარი. ~ ქრელ (ქრელებიანი ანუ სახეებიანი) და სააა ზაღ; სააა კიღბან სადა, დაუჩუქურთმებელი კიღობანი. ~ სააა კიღბანს ნაყიშევ არ აქ, დანაქრეველ კიღბანს თავისივ ხი ნაყიშევ აქ; სააა ჟუნაჲ ნ. ჟუნაჲ; სააა წინდაა თეთრი, უნაყმებო, სადა წინდა. ~ სააა წინდევს ლეკურ წინდევებამბოვენ (ლეკურ წინდაზე ამბობენ), (სინ. ლეკურ წინდაა).

სააალი ნ. საალი.

საათი საიდან. ~ საათი მოოდინბრა? ე ლონეა საათი ვაქა?; საათოაც საიდანაც. ~ საათოაც მოსუხარ, იქ წაა; საათიუმ, საათუმ საიდან უნდა. ~ საათიუმ გადატე? (საიდან უნდა გაგაიდე?); საათიუმ ვიპოვო? — საით(ა) ჭ ი ნ ჭ. ეთა.

საათყენ ნ. საათყენ.

სააკალ საყავი ბოძი, ბოძიქინტი, საყრდენი. ~ სახლ ან ერ რამ ნუმ(რომ) იქცევის ი, ააქრან (იღებენ) დიდ ხეს, უყუდევენ, ამას სააკალ ეზახიან; სააკალ ქრშაათი ზედაყენ აზლევენ (ულ გამენ, უყუდევენ); სააკალს ხევესაც უყუდევენ, რახანდ ხევეზე მონგრულ (ბევრი ასხია); სააკალ მიპკით (მიერთა), არ წააქცივას!; მე შენ სააკალ ვართ, ჰაბე (რატომ) მეყუდევი?; ლობეჲა წაქცეულ, სააკალ ამიყუდევი (ამომიყუდებია).

— საიკალ ჭ ა ნ.

სამსჯურად ისტრად (ნ. ისტერ) შესაღუბი მატყლის ძაფი.

მღრ. სათეთროა; სამწონეა.

სამატყენ ნ. სამათყენ.

სამაქი [აზ. სანქი, დიალ. სამაქი=თითქოს] თრქების. ~ შეველ ერ სოფელში, ზედა სამაქი ჩადიოდა; ემ უშკოლში (სყოლაში) ესენ სამაქი ერთ წელს სწავლოვნენ.

— გა ნ., სამქ მ ე თ.

სამატყენ, **სამატყენ** ნ. სამათყენ.

სამპერანგო სამპერანგე.

სამპირე ქვევრის პირზე დასადები კაკლის ქერქისაგან ან მისი ფოთლები-საგან გაყეთებული რკალი იმისათვის, რომ ქვევრიდან არყის, ღვინისა და მისთ. სიმარე არ ამოვიდეს. ~ ქოცოში ღუნეა შანახაში პირზე დორთიან (ირგვლივ) აღრევენ ხავსს, ზედათი აფარევენ კაკლი ფოთოლს, კირკალი-ვი რამდს (რკალივით რამეს), ჰე (ან) ტყავს (ხის ქერქს), ზედათიაც აღრევენ სიპს (ქვას), მველანაც (მერმე) აყრიან მიწას, ქოცოთი ლოფოა (ძალა, სიმარე) ნუ გამოშდესავ. ღუნეა კადგორა (კარვად) ინახევის მამინ.

სამისკორ, **სამისკორ** ნ. **ზამისკორ**.

სამოვნ სამონი. ~ ფეყევ სამოვნში მაგრა ეუზბანავთ, ჰვილევს (ფრჩხილებს) ვიკრით, უურზენს ლაჯავთ (ვჭყლუტთ); სამოვნს თიანში (სპილენძის ტაშტში) ხარშენ. „სამნის ხარშვის დროს ცუდი აღამიანი არ უნდა მიადგეს თიანს. ვინც მივა თიანთან, უნდა უთხრას: „თუკ! ულუსსულე, სარაბაშელ (სოფ. კაეს ზემო სოფლებია) ბებრევ დაჯოცნილან, შენ ჰაბე (რატომ) არ ჰკდრე (არ კვდები). ზედათი იხვედნენ ერთ(თ) წიშხალ (ციცქნა) კარკატანს (ნახმარი ქსოვილის ნახეკს) და შივ ავღევდნენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); სამნი გუნდაა.

სამონჩი ტ ო პ. მინდორია სოფელ ყუთთან ახლოს, კახისგან დაახლოებით 10-12 კილომეტრითაა დაკოლებული. ამჟამად იქ ვენახებია გაშენებული. ~ სამონჩიში მაკნრლა (მოსახნავად) მივლ.

საე [აზ. საქ] ტაფად გამოყენებული თუჩის ნაჭერი, თუჩის უნაპირო კეცი, რომელზედაც ფეთის (ნ.) აცხობენ. ამას ძირითადად მწყემსები ხმარობენ.

— საქი ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.; თუნუქის ნაჭერი, რომელსაც კეცს ახურავენ ნალვერდლის დასაყრელად ნ ი ე.; სწორი აგური, რაზედაც მეცხვარე ფათილეს (პურს) აცხობს კ ა ი შ.; კიდევბ ოდნავ ამალღებული თუჩის მრგვალი ქურქელი, ეწევა კეცის მაგვიერობას ხ უ ბ.

საფეკელ ნ. დაფეკაბ.

საფეაზო სამზითო.

ნ. ეეაზ.

საფიფიო ჩევიმის მოსაქსოვი მატყლის ძაფი.

ნ. ფიფი.

სარაკელა იგივეა, რაც კარკარაა. (1) მნიშე. 1.

სარამულ სალამური.

[სინ. დტტატქ].

სარაა [აზ.] იგივეა, რაც თუთუნის სარაა (ნ. თუთუნ). ~ სარაში მიიღ (მიღიხარ) თუთუნის დაარიგველა (თოჯზე ასაცმელად)?

სარაღან [აზ.] თრიმლი. ~ სარაღან თაში ეკატე (არის), წითლა იშლევის. ემი ყაბუხში ჰე ზოლევში (ამის ქერქში ან ყლორტებში) კარაშ (ნ.), ყუთროლ ფერ იღებევის; სარაღანს დაბალჩიევიც (მეტყავებიცი) კმაროვენ ტყავ დამუშევიამი.

— მ ა ყ.

სარაღინა ავგილი, სადაც სარაღანი იზრდება მრავლად (ნ. სარაღან).

სარეცხ კეპტევ (ს. აქ, ს. ქნილ) იგივეა, რაც ტამსომოზ კეპტევ (ნ. ტამსომოზ).

სართავ აბრეშუმის პარკის მოხარშვისას ქანჯალის (ნ.) შემდეგ ამოხვეული აბრეშუმის ძაფი. ~ „ხვევისას, პირველად წვერის ამოღების დროს, ქანჯალს (ნ.) მოსდევს სართავი. სართავი სქელი, გომლი აბრეშუმი, მას ხარშავენ სამნიან წყალში, რის შედეგად რბილდება და ზაბ-ზაბ (ძაფებად) ცალკავლევს. მოხარშვის შემდეგ ამას ღიბილს ეზახიან“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.). **სართახამ** ტყავის ვაღასკიმი თავებ-

წაწვეტებული ნელი ჰიგობი. ~
ქალმევიბეთ (ქალამნებისათვის) ართ-
ხმენ ტყავს სართხამევე.

— ჟ ა ნ.

სარიბულდა, ხარუბულდა [აზ. სარხ-
ბულდა] ხორბლის ჭიშია. ყვითელი ფე-
რის, მსხვილი მარცვლი აქვს. მისი
პური ძალზე გემრიელია.

— შ ა ნ. რეც.

სარიელიჩი, სარუელიჩი [აზ. სარხ=
ყვითელი+აზ. გხლჩხგ=ფხა] 1. ბრინ-
ჯის ჭიშია ერთგვარი, ყვითელი ფხა
აქვს. ~ ჩალთქ სხოდანსხოურაძს
(ბრინჯი სხვადანსხვავარია): ყარაყი-
ჩილ (შაფუხიანი) და სარუელიჩილ (ყვი-
თელფხიანი).

[სინ. ყუთოლყილიჩიანი ჩალთქ];
2. ყვითელფხიანი თავთავი (პური-
სა).

სარმა ღუგამა [აზ. სარმ ღუგამა=სირ-
მის ღილი] ერთგვარი ყვითელი ფე-
რის ღილები, მძივებით ძაფზე ასხ-
მული და შემოვლებული ქალების მამ-
ზარზე (ფეშტამაზე), ახალუხზე და
მისთ. ~ სარმა ღუგამა კინაფთი კეპ-
ტეე (რკინისგან კეთდება) მახმური (ხა-
ვერდის) მამზრი პირევე ავლევენენ,
ყოშევიან არხოლოზეც (ნ. ყოშ) აე-
ლევენენ.

— შ ა ნ. რეც.

სარმა 1. [აზ. სარმ] სირმა, ოქრომედი,
ტანსაცმლის გარშემო (უშთავრესად ლა-
ბაღაზე, ლეჩაჭზე, ყოშევე (ნ. ყოშ)]
აკერებდნენ ხოლმე ძველად;

2. [აზ. სარხმაგ=დახვევა, დაგრება]
ტანდაგრებილი ხე.

სარტყელიან პარკ იგივეა, რაც ქამრიან
პარკ. ~ სარტყელიან პარკ შუა მა-
ნაქყანტურეეს (შუაში შექყულილს)
ეზახიან.

სარუბულდა ნ. სარიბულდა.

სარუელიჩი ნ. სარიელიჩი.

სარქარ სარქალი, უფროსი მეცხვარი.

— სარქალიმ ე ნ თ.; გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (გულამაყ.); ქ ა ჯ., ხარქალი

ხ უ ბ.; სარქარდი, სარქარი უფროსი,
ზედამხედველი ჩ უ ბ.

სარღალ [აზ. დილ.=სახურავის ზედა ნა-
წილი შიდა მხრიდან] ჩალით დახურუ-
ლი სახლების საყვავეზე საგანგებო წე-
სით დაწყობილი თავშენასკეული ჩალა
იმისთვის, რომ საყვავე სისეველმ არ
დააღოს. ~ სარღალ ბოჯნთირზე (სა-
ყვავეზე) დანახურ თავშენაყუნზ ჩალაძს
(ისლია), ბოჯნთირ ნუ დაღესაყ, წუ-
მაძ ნუ ჩმოტდესაყ (საყვავე რომ არ
დაღეს, წვიმა რომ არ ჩამოვიდეს);
სარღალ დაგეჩაძ სარღლის დამტერე-
ვა და საყვავეზე მისი დაღაგება-დაწყ-
ობა. ~ სარღალს (|| სარღალ ჩალს)
ჩალიან სახლზე გეჩენ, ბოჯნთირი ზე-
მათა თარაფზე (ზევეითა მხარეზე). ეემი
უსტაძ კეპტეე (ამისი ზელოსანი არის);
ბუტუტემა (ყველამ) არ იციან; „სახლის
ორნიმ თარაფ (ორივე მხარის) დახ-
რას უკან ბოინთირზე ზემატყენ განამე-
ტეე (ზედმეტად გაშვერილ) ჩალი წო-
რეეს აგრო-იგრო გადაეგეჩავდით (აქეთ-
იქით გადავამტერევიდით), ზედაფთი პა-
ტა ჩალასაც დაეყრიდით, [კიდე (მერ-
მე) მუქენით (ნ.) მაგრა შავქყრავდით
ბოინთირზე. მასკნი (მასუკანი) იმა ზე-
დაფთი სარღალ ჰგროჩავდითყ: ჩალს
ბენდამ ანუ ულოფ დანაგრებივიტ
გროხავდით, ბოინთირზე ორ-სამ ყა-
თა (ფენად) ვოწყუვიდით, ჰქუდევიდით.
მემღან სარღლი ზედაფთი ჰქუდევიდით
ერთმერთში თავ შანაზრონ კავლუეეს,
ანუ არტახებს (|| ტარტახებს) და სარ-
ღლის ორნიმ თარაფზე კავლუეეს დრო-
ვიტ სარღლი თირეეს (კოქებს) —
ქუღაგმა (ქარმა) სარღალ გადაყარას.
(სარღალი რომ გადაყაროს), სახლს არ
მოჰქადასაყ. სარღალს ბოინთირზე წუ-
მაძ ნუ ჩომოვდესაყ, ჰვეჩენ“ (შ ი ნ ა მ-
რ ე წ ე.); სარღალ დაგიგეჩრა? ხარ-
ღალ ჩალაძ იგივეა, რაც სარღალ-
სარღლი თირეე სარღალზე დასადებო
კოქები იმისათვის, რომ ქარმა სარღ-
ლი არ გადააძროს; სარღლი კავლუა
(კავლუეე) სარღლის დასამაგრებელი
კაუტი. ~ კავლუეე ჩალიან სახლზეც

კეპტეე (არის), სარლი ზედათი ჰეო-
დეენ, სარლალს იქერს. ერთ კავლუა
ერთ თარაფზე კეპტეე (ერთ მხარეზეა),
მეორეა — მეორე თარაფზე. ერთ-
მერთში თავეეს უზრრნენ (სინ. არ-
ტახეე, მნიშვ. 2).

სასლაა, სასრლაა სახლის გარშემო გა-
კეთებული ღარი სახურაიდან წვიმის
წყლის ჩასადენად, საწვეთი. ~ წუმბა-
ში ზოგივე (ზოგი) სასელაში თავსარს
(ნ.) დრვენ (დებენ) — წუმბა ბეერ არ
საქნელია (ბეერს არ იწვიმებს); სრ-
ტყრა (სეტყვის) მოსლაშიც თავსარ
დრვენყ სასელაში, სრტყრა ბეერ ნუ
მოტდესავ, მალე მოჰწყდესავ (შეწყდეს-
სო). ისიც სიპტანდელ განაჩენმა გარაქ
დადგას (პირველმა შეიღმა უნდა დად-
გას).

— ჯ ა ნ., საწვეთი მ ე ნ თ., სა-
წვეთელა ბ ე რ.

სასეგარანეველ სასეირნო; ზ მ ნ ზ. სა-
სეგარანეველა სასეირნოდ. ~ სასე-
არანეველა მიდინან.

ნ. სეგარან.

სასთულ ნ. სასტულ.

სასრლაა ნ. სასელაა.

სასტავ სართავი (თითისტარი). ~ ტარ
ორჟურამს (თითისტარი ორგვარია):
სასტავ (სართავი) ტარ და საზახ (აძახ-
ვი) ტარ. დასტავ (დართავ) და დაზახა
(დაძახვა) ერთი ტართავ იქნევის (შე-
იძლება), ამაჲ სასტავიბე სხოჟურ ასხ-
რიალუვენ ტარს, საზახიბე—სხოჟურ (მაგ-
რამ სართავად სხვაგვარად ატრიალუ-
ვენ თითისტარს და საძახავად — სხვა-
გვარად).

შდრ. საზახ, მნიშვენ. 1.

სასტომ ნ. ვასტომამა.

სასტულ, სასთულ 1. ბალიში, სასთუ-
პალი.

— ჯ ა ნ.; სასთული ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.;

2. უნავირის ბალიში;

3. გუთანში ფამფალაკზე ბალიშივით
დადებული რკინა, რომელზედაც ჯა-
ჭვით მიბმული გუთნის დედის ([ნ.
დელა(1)] წვერი დევს, რათა ამ უკა-
ნასკენელმა არ იმოძრაოს. ამას სხვაგვა-

რად სახტული კინაა ეწოდება. ~ სა-
სტულ ცხენი ასპავს მინგავს, პარალე
კინაჲს (თემობრილი რკინაჲ); სასტულს
ასპავსაც ეტყჷან (უწოდებენ); სასტულ
([| სასთულ); გუთანში თეჰრევი შუალა
ზროზე კეპტეეის (თელეგს შუა 'გაყრილ'
ლერძზე კეთდება). ეემაზე გუთნი დე-
დაა [ნ. დელა(1)] დგეუ. ეეს იმიბე
(იმისთვის) კეპტეე, გუთან (ნ.) ნუ გა-
ცორდესავ აგრ-იგრ (აქეთ-იქით). ეეს
იქერს გუთნი დელას. სასტულს პაჲ-
კევეით (ქანჩებით) ამაგრედენენ თეჰ-
რევი ზროზე. სასტულით გინდ ფარ-
თო აპკრევინეე მიწას, გინდ მიწ-
როდ: სასტულ გამჟვეე ხამისკენ, მი-
წადე ფართო იკრეე. თუ სასტულს გას-
წვეე კოლისკენ, მიწროა კეპტეე (ვიწ-
როდ იკრება მიწა); ხამში თუ მიდის,
სასტულს აცორევენ აგრობან (აქეთკენ),
ბურღუდით ამაგრევენ.

[სინ. ასპავ].

— ლირლიტის კუნძი, კუნძი მ ე ნ თ.;

4. საცვეთი, საბრუნი, ურემში ხელ-
ნაზე ამოკრული პატარა და მოკრძო
ხის ნაჭერი (იმ ადგილას, სადაც თელე-
ში ლერძის თავია გაყრილი) იმისათვის,
რომ ხელნას ლერძი არ მოხედეს და არ
გააფუქოს. ~ სასტულ ურემში ზრო-
ზე (ლერძზე) კეპტეე (კეთდება), იმი-
ბე (იმისათვის) კეპტეე, რუმ ზრომ
კლავ (ხელნა) ნუ ქამას, ნუ გააფუქას.
შდრ. საცრთ, მნიშვ. 1.

— დათვა ქ გ ლ (ქიზ. იმერ. ლეჩხ.),

ბალიში ძო წ.; ლოჲა მ ე ნ თ.

სასტულა კამჰეტ პატარა. ოთხკუთხი კა-
მფეტები (ბალიშის მოყვანილობისა).
სასხლინოა სახსნილო საკმელი.

შდრ. მარხულ.

სასხრიალეველ ჯარაში ლერძის ბოლოზე
მოთავსებული ხელით საბრუნებელი
ნაწილი, რომლითაც ლერძსა და ბორ-
ბალს ატრიალებენ.

[სინ. ყაარი (ყაპრი) სასხრიალეველ,
ნ. ყაარა(2)].

სატალახოა ბოლოს შესმული სადღეგრ-
ძელო, საყველაწმინდო. ~ სატალახოს
ამმაზე ამბოვენ, გზაში წასტლაში ტალ-

ახში რუმ გაარეველი (შეველი), წა-
ასლრლნი (წაველი), მითამდინ ტა-
ლახიშიგამათი (ტალახიდან) კაგგორა
(კარგელ) გოჭდეთ, წოჭდეთავ, დანა-
ჩრომელსაც კაგ ზილ.

— კ ი რ.; სა-ტალახო ქეიფის
დროს, თუ მსმელი ადგა შარღზე გა-
სასვლელად, მას ჟარიმად ღვინოს ას-
მევენ, რომელსაც სატალახო ჰქვია
ბ ე რ.

სატან პურთან შესატანებელი, მისატანე-
ბელი, მისაჰმელი რამ. ~ ხნიორი იხ-
მარება: სატანათ, სანელგბლათ, წამ-
ლათ, მაგ. გულის რევის დროს სამსუ-
ნებლათ და სხვა (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე).

— მ ე ნ თ., სატანი უ თ უ რ გ., ძრო-
ხის მოხდილი რძის ყველი გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ხევს.).

სატარბაქეა, სატარბაქო ტარბაქისათვის
განკუთვნილი შიგთავსი — ხორცი და
შიგნულობა, რომელსაც ცხვრის ფაშ-
ვი ღებენ სატანად (ნ. ტარბაქ).

სატარელა ნ. ტარევაბ.

სატიყვა ტიკის გასაკეთებლად გახდილი
თხის ტყევი.

სატილ [აზ. სატჰლ] იგივეა, რაც საკოს.
მას იყენებენ აგრეთვე მჭრელი იარაღის
(დანის, ცულის, ცელისა და მისთ.)
პირის ასალესად. ~ თუ იშპიშკაა (ასა-
ნთი) არ გაქ, სატილზე ჩააყოს (ჩააყ-
ვესე) აბელ, პაპრუს მოტდეე (პაპიროსს
მოუკიდე); ე შენ ნამგალ ქორში (ბლა-
გვა), სატილზე გააღესო, კაგგორა გაჭ-
რას ბალახ.

სატილ ნაყიშ ერთგვარი წინდაა.

— საყვესის ჰრელი შ ი ნ ა მ რ ე წ ე ვ.

სატირელ სატირალი. ~ ფეყში რამ ღე-
მეცა, სატირელ ქნულსუყავ (ფეხზე რა-
ლაც ისე ღემეცა, რომ უნდა მეტირა (ნ.
ქნაჲ, მნიშვ. 10).

სატივიარ: სატივიარ არ იცის რა სტიკეა,
არ იცის. ~ ყმაწულ (ბავშვი) ავად
გამჭდარ, სატივიარ არ იცის; სატიქ
ვარ აქ ა) სტიკეა. ~ ჰაჲ სატივიარ
ბე, ვერ იცნსა? (რა სტიკეა, არ იცის?);
ბ) გა დ ა ტ. დარდი აქვს, წუხს.
~ ხაჲალათევეც (დარღებზეც) იტყუნან,
სატივიარ მაქავ (მაქესო).

სატოლაღეა ტოლაღისთვის (ნ. ტრღად)
განკუთვნილი მოქსოელი ნაჭერი.

სატუნეა, სატუნრა დაკლული საქონლის
ტვინიანი ღილი ძვლები (ბარკლისა,
მკლავისა...) ხორციანად. ~ ხი ხონ-
ჩაში უჭდ წოდ, ერ სატუნრაჲ, ერ ქა-
თამ, ერ ტალერკ ქონ ეკატეროდა (იყო).
ნ. ტუნ.

— ჟ ა ნ., შ ი ნ ა მ რ ე წ ე ვ., გალო
ქ ი ნ ჰ. ვაჲა.

საულაყეა ის ადგილი მთაში, სადაც შე-
საძლებელი ხდება მუშა საქონლის შებმა
საშემოდ მოჭრილი ხეებისთვის ქვემოთ
ჩამოსაზიდად. ეს ხეები საულაყედან
სათარით ჩამოაქეთ საურმემდე (ნ.),
მერმე კი ურემზე აწყობენ და ისე
მიაქეთ შინ.

ნ. ულაყ.

— სახაროზეა გამოტანილი გაიოტა-
ნილია ისეთ ადგილას, სადაც ურმიან
ხარს შეუძლია დადგომა ძ ო წ.

საუმ ნ. სა.

საურმეა ის ადგილი მთაში, სადაც შე-
საძლებელი ხდება ურმის შებმა, რა-
თა მთაში საშემოდ მოჭრილი და საუ-
ლაყედან (ნ.) სათარით ჩამოტანილი
ხეები ზედ დააწყონ და ქვემოთ ჩამოზი-
დონ.

შღრ. საულაყეა.

საულღეა სამატი, ვაზისგან საგანგებოდ
დაწული ღვედი გუთანში შოლტკავისა,
ხოლო აჩეჩამი წირწანის (ნ.) უღელთან
მისაბმელად.

[სინ. ჩამბარაჲ].

— ქ გ ლ. (იბერ.).

საუზია ნ. საეზია.

საფან [აზ. საფანდ] შურდული (სათამა-
შო). ~ საფან დოტუზაბრ (დაევიმე);
საფნი ჰაჩაჲ (შურდულის გასაკეთებელი
თაკაუქა ხე).

საფაჲ საფანელი (ცომისა).

საფარ სხედასხვა საოჯახო ნივთების,
იარაღებისა და მისთანაა წვიმისაგან
შესაფარებელი საგანგებო ადგილი. ~
თორნეში ჩანთევაში ჰებაჲ (ფიწლის)
ან ჩალღეა (ცელის) ტარ, ჰე (ან) სხო
რამს ვაგალევეთ, იმა (იმას) გორც (ახ-

ლოს) საფარში. ერ კამ ადგილში დრეთ ვაგქმოველა (ვღებთ ვასახმობად), წუმამ არმანახტომ ადგილში (იმ ადგილას, რომელსაც წვიმა არ ხვდება). **საფაფე** ძველებური ტყავის ქუდის ანუ ფაფაყის ვასაქეთებელი ტყავი.

ნ. ფაფაყ.

საფეთურ მეტრისმეტად უშნო ადამიანი, საფრთხობელა. ~ ერ საფეთურ დეკაც (ყოლი) მოტყონი, ბუთუმ გამათებლან (ყველანი ვაოცებულანი); რა საფეთურ რამამა!

საფეთქავ, **საფეთქეველ** თავის ქალის ნაწილი შუბლსა და საქორჩის შორის. ~ ჩონ ყმაწულს (ბავშვს) საფეთქავ არ ვამაგრევი (არ ვამაგრებია); საფეთქეველ ყმაწულის ჩხულ კეპტეც (ჩვილია); ვამიგი, საფეთქეველ ვამაგრევინება (ვამაგრებამდე) „ქქაჲ“ ვერ სათქმელია (ვერ იტყვის) ყმაწულიც.

საფერადოა, **საფერადო ბაწარ** სხედასხვა ფრად შესაღები თეთრი მატყლის ძაფი წინდისა და მისთანა მოსაქსოვად. ~ ჰაბე (ჩატომ) დავისტავა (დავირთავს) ე კიფ? — საფერადობე (შესაღებად) დამისტავ; საფერადო ბაწარ არ მაქ. **საფეროა** შესაფერი. ~ ემ კაცს დედეკაც (ყოლი) მოტყონი, ერ თაფნი (ტოლები არიან). იმი საფერო რამი (იმიში შესაფერია); რა შენ საფეროა რამამა (რა შენი შესაფერიისი ვინმეა!).

საფერადო დინგის ნაწილია (ნ. დინგ).

ნ. ფეჟ.

საფესქორ ნ. ზაპსკორ. **საფსმოა**, **საფსმოარ** ვაეის სასქესო ორგანო. ~ ყმაწულს საფსმოა დამსიევი, ვერ ჰფსამს.

საფქოვ საფქვაევი; **საფქოვ** ვაკეთევა მარცელის ვაცხრილვა, დარკევა და ტომრებში ჩაყრა წისქვილში წასაღებად; **საფქოვ** დყრა დასაფქვაეად საფქვაეის ხეიმირში ჩაყრა; **საფქოვ ჩ(ო) მოხშლა** საფქვაეის მთლიანად დაფქვა, დაფქვის დამთავრება.

— ქ ა ჯ.

საფქულია ალა, ალატი.

[სინ. ფქულტ ვარცხლ, ფქულტ თე. ნამ, ნ. ფქულ; უნნულ].

— საფქვილე მე ნ თ.

საქათმა იგივეა, რაც საყე. [სინ. წინ განასულ, ნ. ვასტოლა, მნიშ. 1]

საქალიშბალო ქალიშბალის (ნ.) მოსაქსოვი მატყლის ძაფი. ~ ეე ბაწარ საქალიშბალომს (ქალიშბალისთვისაა), ეე ბაწარ წიპლაყი (წერილია) — სამახათომს (მახათისთვისაა), ეე ბაწარ სებალომს (ბალისთვისაა, ნ. ბალ).

საქალმა საქალამნე. ~ საქალმე ტყავს სართმევეზე (ნ.) ართხმელ.

საქართულეა, **საქართლოა** საქართველო. ~ საქართულეში მიედ.

საქებურ საქები. ~ საქებურ ქალი.

საქმეა: საქმეა დანხა ნ. დანხება; საქმი წორ დკარგამ საქმისთვის თაღის ვერმობმა. ~ საქმი წორ დოქარგით (საქმეს თავი ვერ მოვებით); საქმი წორ პონამ საქმისთვის თავის მობმა. ~ მე და შენ დლე ზლიე-ქალი საქმი წორ გრპოვეა, საქმი წორ და დოქარგით (მე და შენ დლეს საქმეს თავი ძლიე-ძლივობით მოვებით, მაგრამ მიინც ვერ ვავთავეთ).

საქნელ ნ. ქნამ, ქნო(ვ)ამ, ქნუ(ვ)ამ (1).

საქორწინოა, **საქორწილო** თეთრ 1. ოჯახში დასაქორწინებელი ვაეისთვის მიცემული მისი წილი ფული. ~ საქორწინოს არდანაქორწინეც (დაუქორწინებელ) შტლს აზლევდენე;

2. საქორწილო ფული, რომელსაც ვაეის მამა აძლევს ქალის მამას. ~ ზრლ დროზე (ძველად) ვადა (ვაეის) მამამ ქალი მამას აზლევს ყოფილ (თურმე) საქორწილო თეთრს; საქორწილო თეთრ შოგენახთავ (შეგენახავსო).

— ქორწილის წინ ნეფე-დედოფლისათვის (უმთავრესად პატარძლისათვის) ნავპარი ფართლუელი მე ნ თ.

საქუა 1. სახლში შემოსასვლელ ადგილას (იენის წინ) ფეხის დასადგამად დადებული ერთი ან ორი დიდი ქვა, რომელიც კიბის (საფეხურების) მაგვირობას ეწევა;

2. მიწის უმოაჯირო აივნის ირგვლივ ნაპირების გასამაგრებლად პორიზონტალურად დადებული ხის ძელები, რომელშიც აივნის ბოძებია ჩამაგრებული (ასეთ აივანს, ჩვეულებრივ, კიბე არა აქვს და შეხელისას პირველად ამ ადგილს ადგამენ ფეხს);

3. კირის გამოსაწვავი ობოზის ფსკერზე ირგვლივ დატოვებული მიწის ზოლი ქვის დასაწყობად. ~ კირ დაწვამი ობოზში საქუსებრა რამს ავღვევენ, ემაზე ზედათი ქუბა აწყოვენ (კირის გამოწვისას ობოზში საფეხურის მსგავს რალაქას ტოვებენ, ამაზე ზევიდან ქვას აწყობენ).

საქუსლეა შ(ო)მოვლევაა (მოვლევაა, მოვლწვაა) იგივეა, რაც თათ შ(ო)მოვლევაა (ნ. თათ).

სადარავ ხისათვის გულის ამოსათლელი საღურგლო იარაღი, რომლითაც ხის კოვზებს და მისთანებს აკეთებენ. ~ ზოგივე ემას სადარავს ეტყუნან, ჩონ ქოთოქლოში (ნ.) ყაშულჩიხარანს ვეზახით.

[სინ. ყაშულჩიხარან].

საღილეა იგივეა, რაც კისრი ღილ.

საღინ [აზ. საღინ] იგივეა, რაც საწრლ. საღინა [აზ. საღ] მარჯვენა. ~ შენ დევამ საღინა თოლით ბრტმამ ნუმ არა? (შენი აქლემი მარჯვენა თვალით ბრმა ხომ არაა?).

საღინახსიან, საღინახ მარჯვენა მხარეს, მარჯენიკენ. ~ სოლახახსიან (მარცხენა მხარეს) კლემ გორც დაპკიდ, საღინახსიან — სუქან; ეერთ სოლახახსიან დამდგარ, ეერთ კი საღინიან.

ნ.-იან.

საღირ(ს)ოა ღირსი, შესაფერისი. ~ ერკაც არის, შენ საღირსოა არა (არაა).

საღმთოა ნ. სამხტოა.

საღმოა საღამო; საღმინუახ საღამომდის. ~ საღმინუახ იქ ჩვეიან; საღმოა ქნილ საღამო დამდგარ; საღმოა ქნინუახ იგივეა, რაც საღმინუახ.

— შ ა ნ. რეც.

საღმტოა ნ. სამხტოა.

საღოლ [აზ. საღ-ჰაზ. ოლ] 1. მადლობთ!;

2. გაგიმარჯოს!

საღორეა იგივეა, რაც დონღუზლულ.

— კ ა ი შ., კ ი ნ ჯ. ვაჟა.

საღრღეა. საღრღმა საღვედე ტყავი ქალამნების ამოსასხმელად. ~ ქალმეე შააქნელა საღრღმა შამინახ!

ნ. ლოდ.

საღრია 1. კარგი ხარისხის, მაძლარი მარცვალი (ბრინჯისა, ხორბლისა, ფეტვისა და მისთ.). ~ ჩალთუქ (ბრეგაუცლელი ბრინჯის) ანიევაში ცოტა სუბუქ ჩალთუქ ჰანზე ცუვე (განზე ცვიფაზიმე ჩალთუქ, საღრია ჩალთუქ, გორც ცუვე (გვერდით ცეივა). ოგემას, საღრის, თესლიბე აპტანენ (აი ამას თეს) ლისთეის იღებენ) აამაზე, რუმ ზიმემას (მძიმეა), თესლიბე კამს (თესლისათვის კარვია);

2. საქონლის ზურგის ტყავი, საუკეთესო ხარისხისაა. ~ ტყავ დახევაში (დაქრისას) ამბოვენ: კამ საღრია ტყავ დამიბი!

საყახაყეა 1. საქონელი, რომელიც ყახაისთვის (ნ. ყახე) იყვლება. ~ ეზმას (ნ.) ფაძაზე (შემოდგომაზე) აკეთევენ, სიცივეს ჩომოსტლას უკან (სიცივის დადგომის შემდეგ), ზამთარი პირზე, რახანც საყახაყეს დაპკლავ;

2. ყახაის გასაქეთებლად განკუთვნილი ხორცი. ~ ყოჩს ჰენგილავეე საყახაყე ინახენ (ცხეარს ინგილოები საყახაყედ ინახავენ).

საყდარ ნ. საყტარ.

საყდრიან ნ. საყტრიან.

საყივარ მამალი (ქათამი). ~ ქათმეე ბუთუმ (მთლიანად) დააგოცა, საყივარ არ დარჩმილ.

— მყივარი მყივანი ქ გ ლ.

საყონაღეა ყონაღისათვის (ნ. ყონაღ, მნიშე. 1) განკუთვნილი სასტუმრო ოთახი. ~ „ინგილოების“ სახლი ჩვეულებრივ ორი ოთახისაგან შედგება. ერთი დიდია, ფართო, რომელშიც მოთავსებულია მთელი ოჯახი, და მეორე — მომკრო, პატარა, რომელიც ჩვეულებრივ სტუმრისათვის აქეთ და-

ტოვებული და, რომელსაც საყონაღს ეძახიან“ (ე დ ი ლ ი , გვ. 130).

საყრღობა (1) საყელო კაცის ძველებერ პერანგებზე (გულსაფარს წააგავდა და საგანგებოდ მოქარგული ქსოვილისგან კეთდებოდა). ~ საყრღობს ალით (მიტკლისაგან), ფარჩითაც (ნ. ფარჩაბ) აკეთდებდნენ, აქრულევდნენ კბილ-კბილა. ეეს კაცეს აქონდაყ, ზოგდგფა (ზოგ-ჭერ) ბერ ღვჳაყეესაც აქონდაყ.

საყრღობა (2) ყველის შესანახი ჭურ-ქელი ანდა ადგილი. ~ საყრღობით ამაღლ ყრღ, მაღლ (საყველიდან ამო-იღე ყველო და მოიტანე)!
ნ. ყრღ.

საყტარ საყდარი, ეკლესია; საყტარე, საყდარე (მრ.) საყდრები, ეკლესიები. გაღატ. ასე ეწოდება აგრეთვე წმონდა ადგილად მიჩნეულ, რომელიმე საგვარეულოს დიდებებიან ადგილს, ანდა წმინდა ადგილად აღიარებულ ვინიმე ოჯახს (მაგალითად, ხუციშვილებისას, ქიტიაშვილებისას და სხვ.), სადაც ინგილოები მიდიოდნენ სალოცავად, მიჰქონდათ შესაწირი ზეარაკი, შესთხოვდნენ ღმერთს შველას, ავადმყოფობისაგან ან სხვა განსაძღვლისაგან დახსნასა და სხვ. ეს ჩვეულება დღემდე საინგილოში შემორჩენილი; ნ. ალავერდი საყტარ; ბარბარომა, ბარბარომა საყტარ; დიდ საყტარ; დიდ საყტარზე გასულაჲ ნ. დიდ საყტარ; ზიმე საყტარ ნ. ზიმეა, მნიშე. 1; ნ. კასრი საყტარ; კურჩუზალი საყტარ ნ. კურჩუზალ; სამეზბი საყტარ ნ. სამეზბაჲ; საყტარზე (საყდარზე) გასულაჲ (გასლაჲ) საყელესით დღესასწაულია. ამ დღეს ეკლესიაში (საყდარში) მიდიან და ამ დღესასწაულისთვის საყველათოდ მიღებულ ყველა წესს ასრულებენ. ~ ქენგილავევ სხოდასხო საყტარზე (|| საყდარზე) გადიან: დიდ, ქენი (ანუ) ქურმუხი საყდარზე, კასრი საყდარზე, ალავერდი საყდარზე...; საყტარზე გასლაჲ ჩონში დიდ ბაჲრამ დღეს (დიდი

სადღესასწაულო დღეა). ქენგილავევ ამ დღე ბრუთმ (ყველა) იჲმანხევიანყ, გადიანყ, დაპირებულ რამევეს — ქე (ან) ყოჩს. ქე მამალ ვარიაჲ, კორც-მორც. ქე სხო რამს მიჰტანენ (მოაქვთ), კლრნ (კლავენ), სანთლევს უღრვენ (უკიდებენ), ღღობე (მღვდლისთვის) დანაპირე თეთრევეს (ფულებს) დრევენყ (დებენ), შჰამენყ. ლევენყ, ნალრა-ზურნას უკრენყ! (უკრავენ); ქიტიაჲ საყტარ ნ. ქიტიაჲ; ნ. ქურმუხი საყტარ; ქურმუხი საყტარზე გასულაჲ; ყალღან საყტარ; ქანდრი საყტარ; ქირიან (|| ქირიტიან) საყტარ.

საყტირან, საყდრიან იგივეა, რაც საყტარე (საყდარე) (ნ. საყტარ) გაღატანი-თი მნიშვნელობით.

საყჯარ საყვარელი. ~ ე ქალ ლაფ (მეტად) საყჯარ ქალი.

საშალა მატყლის ძაფი ჭეჭიმის პირის მოსაქსოვად.

საშენეველ: საშენეველ ვაჲ ნ. ვაზ.

საშობარ(ე)ველ, საშობარ(ე)ველ საცეკვაო. ~ საშობარეველ მუყანს უკრნ (საცეკვაო ძანვს უკრავენ).

საშირღნეა შირღანისათვის (ნ.) განკუთვნილი შიგთავსი (ხორცი და მისთ.), ან ნაწლავები, ფაშვი, რაშიც დებენ ამ შიგთავსს.

საშიშპარ(ე)ველ ნ. საშიშპარ(ე)ველ.

საჩად [აზ. საჩაჲ=ფოჩი მატყლის ძაფის ნარჩენები ძველმანების დასაყვარად; ზ ე დ ს. საჩალევიან გრძელბეწვიანი; გრძელფოჩიანი. ~ საჩალევიან მატყლ; საჩალევიან შალ.

საჩაბაღე [აზ. საჩ+აზ. ბაღ, დიალ. საჩ-ბახხ- თმაზე შემოსახევევი თასმა] ქალის მორთულობის ნაწილი. იგი ახალუზზე უკან კეთდებოდა და ბეჭებოდან წელამდე სწვდებოდა ქალებს.
საჩერ ნ. საჩიჩელ.

საჩირაღომა, საჩირაღეა შუაცეცხლთან ჩირაღის (ნ.) დასადები ადგილი უწოდდელ სახლებში. საჩირაღო ან კედელში კეთდებოდა, ან დედაბოძზე. ~ საჩირაღომა ხით კეპტევოდაყ (ხისგან

კეთლებოდა ხოლმე) — თუთანაც (თანაც) ჩონავ (ჩვენვე) ვოკეთედით. ერ დიდ დაპირქივეულ ბაქანივი (ბაქანსავით), ნ. ბაკან ხეში ეუგდებდით (ესეამდით) ერ აღლიზგნი (აღლზე) ცოტა მაღალ, კლავიზგნი (მკლავზე) მოსქელო ეოხს, იმა ზედათიაც ვოცომდით ერ კაწას (ხის ყურიან ქამს). კაწაში ცოტა ტურ ზემატყენივი (ცოტა ზევიტყენ) დრვდენ შავ ჩირალს, შიგათი შავ ნავთნუ დაალორასაე“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

[სინ. საბაზმოა].

შღრ. სალამფეა.

საშირღნეა შირღანისთვის (ნ.) განკუთვნილი შიგთავსი — ხორცი და შიგნეულობა, რომელსაც ცხვრის ფაშეში დებენ.

საჩიჩელი, საჩეჩ საჩეჩელი. ~ საჩეჩი კბილევ (საჩეჩლის კბილები); საჩიჩელი ებაა საჩეჩლის ის ნაწილი, რომელზეც უშუალოდ ჩეჩავენ მატყლს.

საჩონეა, საჩონეა 1. საჩვენო, ჩვენი შესაფერი. ~ ოქაღღო თუ ბეტრ ყმაწულეე იქნა, იმათ თუ ერ ფურ ექონევის კაა მანაწრლ (ოჯახში როცა ბევრი ბეშევია და კარგი მეწველი ძროხა ჰყავთ), აა მაშინ ამბოვენ ისენ: რა საჩონე ფურიავე; არეარგ ინსანზე (აღამიანზე) ან დიდარზე იტყუნ: საჩონე ინსან არა ევა (ეგ საჩვენო აღამიანი არაა);

2. გაღატ. სააქაო, ეს ქვეყანა; საჩონეში ამ ქვეყანად. ~ ერ (იხ) კარგა იცომა, იხურავს, საჩონეში (|| საჩონეში) აღარა ეგ დაა (ამ ქვეყანად აღარაა ეგ უკვე), დუნშაზე (ქვეყანაზე) ვეღარ ეტევე, ჰეჩმინამს (არავის) არ კადრულოვს.

საჩხრეკელაა თორნის საჩხრეკი ჯოხი.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.),

საჩხრეკი, საჩხრეკელი ქ გ ლ.

საც 5. სა.

საცახეა 1. აბრეშუმის ქვისთვის მეოთხე (იგივე მეხუთე) ასაკიდან დაცხავამდე (ნ. დაცხაბა) მიცემული გაძლიერებული საკვები (დიდი ტოტები, საუკეთესო ხარისხის დიდრონი თუთის ფოთლები და მისთ.), რათა ჭია დროულად დაიცა-

ხოს და პარკი გააკეთოს. ~ ხუთიბე ომოსლას უკან ჭიას გარაქ (უნდა) საცახეა აქამან. ერ კურჭა (ერთ კვირას) აზლევენ საცახეს. საცახეა მიცემას უკან ჭიაა ცახთ იცახევის, პარკს, თორს (ქესლს) ამბავს, მეელნი (მერმე) ქნის (აყეთებს) პარკს; საცახეაბე (საცახედ) ჭიას თავ (ნ. თავ, მნიშვ. 2) ფურცელს აზლევენ;

— საპარკეთ ჭამა მე ნ თ.;

2. აბრეშუმის ჭია მეოთხე (იგივე მეხუთე) ასაკიდან დაცხავამდე.

ნ. ცხ.

საცერ 5. თულქმნი საცერ.

საცერთ (—საცვეთი) 1. ურმის საცვეთზე გაკეთებული პატარა ხის რიკი, რომელიც იცავს სასტულსა და ხელნას ურმის თვლის ხახუნისაგან. ~ „სასტულის გათლის დროს გარეთა გვერდზე უნახვენ ზუზუსებრა საცრთს, რომ ურმინორგმა (ნ.) სასტული და ურმი კლავ (ხელნა) არ გაეციოთ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.). საცრთ იმიზე კეატევე (იმისათვის ევთღება), ურმი კლავ თოფს ნუ მოხტრს (ხელნა თვალს არ მოხვდეს), კლავს ჭრის მოხტომაში. საცრთ აწყდევის თექრევეს (ეჯახება თვლებს), ჩარდახს აღარ აწყდევის, იცავს. ზოგივე (ზოგნი) ემას კორასაც ეხახიან.

[სინ. კორაა, მნიშვ. 3];

2. გუთანში ხის პატარა კორა. ~ „გუთანში რტლის გარეთა გვერდზე უკან და ენას ანუ დღდას ქვეშ აკრავდნენ საცრთს (საცვეთი, საქლემი, ხის პატარა კორა), რომ ხენის დროს მიწას მალე არ გაეციოთ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

საცხოვარ 1. საცხოვრებელი; ~ საცხოვარ აღგილ არ მაქ, გზაში დარჩილ ვარ;

2. ცხოვრებისათვის საჭირო სარჩოსაზადებელი. ~ ბეტრ ყმაწულეე მაქ, საცხოვარ არ მაქ, ჰაა (რა) ვაქამრა, რაა ჩავაერა?

საწინდეა წინდის მოსაქსოვი მატყლის ძაფი.

საწიწილოა იგივეა, რაც სანაწნაეოა.

საწიწკარაა საწინწკარა, გასაკენტი თხელი ძვალი ქათმისა მკერდის ძვალთან, ქათმის ლავიწი.

— საწინწკარო ჩუ ბ.; ფრინველის ზურგი წეცნებითურთ და ფილტვიანად, ძალიან ცოტა ხორცი აქვს მენთ; საწინწკარს მცირე რამ კბილის ვასაკრავი შ ა ნ. ვაჟა II; საწინწკარად ძვალზე შერჩენილი ხორცის გამოსარჩევად, ძვლის სახრავად შ ა ნ. ვაჟა, IV. საწრლ მეწველი საქონელი. ~ საწრლ გაქრყავ? (გყავთ?); საწრლ ზროხაა არ მაქ (არ მყავს) წელს.

[სინ. საღინ].

— საწელ ჯან., საწველი მენთ. სახედა სპეციალური თაროებიანი ნაგებობა: აბრეშუმის კისისათვის. ~ კიოა გამწყაონ (გამოსაყვან) აღვილს ებნევიან საქიდა.

[სინ. კუმხანაჲ].

საქირეველ აყვის არტახები, თასმები. ~ უმაწულს საქირეველ მაგრა მოტქირ, ფეჟე ბრ ამადალას.

საქიკნაგურეა 1. კიკნაგურისთვის (ნ.) განკუთვნილი შიგთავსი, ხორცი, რომლითაც ნაწლავებს ტენიან. ~ ბილით დოტქუწი (რბილი ხორცისაგან დაუქროს) სატოლმედა, სავირეჟა (ნ.), საკიკნაგურეა;

2. ნაწლავები, რომელშიაც კიკნაგურს ასხამენ. ~ სუქან ნაწლივეს კიკნაგურობე ინახენყ (მსხვილ ნაწლავებს საკიკნაგურედ ინახვენ ხოლმე), ვეს საკიკნაგურეჟს (აი ესაა საკიკნაგურე).

საქრელოჲ ნაქსოვზე (წინდაზე და მისთანაზე) კრელების (ნ. კრელ) გასაკეთებელი მატყლის ძაფი. ~ ერ საქრელოჲ მემეც, ერ კრელში მაკლი ბაწარ. შდრ. საფერადოჲ.

სახარევაჲსმა ნ. -მა.

სახეველ ნ. შახევაჲ.

სახელ: სახელ დადრჟაჲ ნ. დადრჟაჲ; სახელ ქნაჲ იგივეა, რაც სახელ დადრჟაჲ, მნიშ. ბ (ნ. დადრჟაჲ). ~ სახელ ქნოთ (დავნიშნოთ) (სინ. ადათ ქნაჲ). სახელგასულ სახელგანთქმული. ~ ამ

სოფელში ყოფილ ერ სახელგაულ ქურდ.

სახელიან სახელოვანი.

სახეა: ასოვიან წიგნი სახეა ნ. წიგნი სახეა; ნ. ბულივეი სახეა; დეჟაჲ სახეა; ვარდი ფოთოლი სახეა ნ. ვარდი ფოთოლაჲ; თახტა სახეა უფიმ ნ. თახტა უფიმი; ნ. ირმევიან სახეა; ისტიჟაჲ სახეა; კამპეტი სახეა; კანვაჲ სახეა; კუკური სახეა; მამლევიან სახეა; მარწყული (მარწყუი) სახეა; მასკულაჲ სახეა; მამიდრუ სახეა; პეპელაჲ (პეპლი) სახეა; უფჟა წიგნი სახეა ნ. წიგნი სახეა; ნ. უფიმი სახეა; სავარცხლი სახეა; სალტეა სახეა, სიმუარი სახეა; ფანჩხლიან წიგნი სახეა ნ. წიგნი სახეა; ნ. ფოთლი სახეა; ფურცლი სახეა; ქათმი კკილა სახეა; ქათმი კკილაჲ; ყირღაჩ სახეა; შტაჲ სახეა; ცხენი სახეა; წიგნი სახეა; წიკო სახეა; წინდი სახეა ნ. წინდაჲ; ნ. ხალიჩაჲ სახეა.

სახ-კარ ჩ(ო)მოყრაჲ სახლ-კარის საფუძელიანი დალაგება. ~ სახ-კარ ჩამაყრეჲარ (დავალაგებ); დღე სახ-კარ ჩამიყრი (დამილაგებია), კლიე-რამ (მკლავები) ტყივ (მტყივა), ფეჟე ვერ დგრჟ (ვერ ვდგები); „სახლ-კარ ჩომოყრა, კურქულ ნეარ-წყალში დამდურამოდულეჟაჲ წელში ოთხეჲრ კეპტეოდაყ (ხდებოდა, იყო ხოლმე) ადათოთ. ერთი დიდ მარხოჲ შასლეიზგნი წინ, მეორეჲ — დიდ მარხოჲ გასხლენეჟაში, მესამეჲ მარიაჲ მარხოჲ გასხლენეჟაში, მეოთხეჲც — დიდ საყდარზე (ანუ ქურმუხი საყდარზე) გასულაში საკლავებ დაკლას უჟან (გიორგოვი მარხოში)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

სახლ ჩვეულებრივი მნიშვნელობის გარდა, ოთახის აღსანიშნავადაც იხმარება. ~ ყონალ იქითიან სახლში გადაყუნა (სტუმარი იქითა ოთაღში გადაიყუნა); ფაჩაჲ გაჟყონს ვადას თავი მალლა სახლეჟში (მეფეს გაჟყავს ვაჟი თავის მალლითა ოთახებში); დიდ სახლ ნ. დიდ, მნიშ. 2; ზროხი სახლ

ნ. ზროხად; ნ. კედლი სახლ; მიწი პირი სახლ ნ. მიწად; პატრა სახლ ნ. პატრად; სახლ დადგამა ი რ ი ნ. ტალაში წაქცევა; სახლ წაყურ ნ. ყურევა, მნიშვ. 1; სახლ ჩანთევა ნ. ჩანთევა; სახლ(ი) აყენევა სახლის სახურავის გამართვა; ნივნივებისა და ლარტყების დაყვრა. საყვავის ატანა და ნაგებობის ზემო ნაწილის კრამიტით ან ჩალით გადასახურად მთლიანად გამზადება. ~ სახლს სიპტა დგმენ, მველნი (მერმე) აყენევენ — სახურავიბე (სახურავისათვის) გააქონ ბოინთირ (გააქეთ საყვავე), მველნი კავევ აყრონ (ნივნივებს აყრავენ), მველნი ალატეე (ლარტყებს). მველნი კრამეტ ხურენ ან ჩალს. ემ ზეითიან თარაფი (ზევითა მხრის) გაქეთევის აყენევა ეტყუნ; სახლ აყენევაში, ბოინთირ გლევაში ნადია ჰნედიოდნენ (საყვავის გატანის დროს ნაღს აყეთებდნენ). სახლ აყენევი ნადიში დიად (ძალიან) ბევრ ხალ კებტოლა (იყო), დიდ-წრტლს ეზახოდნენყ; დღე სახლი დამლი ნადია მაქ, სამ დღეს უკან აყენევი ნადია მექნეყ; სახლი თოდ ნ. თოდ, მნიშვ. 1; სახლ(ი) მობრუნევა სახლის სახურავის შეკეთება, გარემონტება. ~ ჩონ სახლს მობრუნევა უნდ; სახლი ქებ ნ. ქებ, მნიშვ. 2; სახლში ნაქოდომ ნ. დაქოდომ, მნიშვ. 2; სახლში დაედონა ნ. დაედონა, მნიშვ. 2; ტრირი სახლ ბეშეების სათამარი სახლი, მტერისგან გაყეთებული; ყალა სახლ ნ. ყალა, მნიშვ. 2.

სახლი ჩიტ გარეულ ჩიტი ერთგვარი, ჩალიან სახლებში იყეთებს ბუდეს.

სახონქრე 1. ხეანქრის დასაწნავი მოწყობილობა. ~ სახონქრე ხით კებტეე (ხისგან კეთდება), ემას ჩხირეე აქ. ნაფოტივი ხემს (ნაფოტივით ხეა), ხუთ ჩხირ აქ, აამ ხუთ ჩხირი ჰწნონ (აი ამ ხუთი ჩხირით წნავენ) ხონეარს;

2. ხეანქრის დასაწნავი ძაფი.

ნ. ხონეარ.

სახლწ მატყლის ძაფის სახევი. ლერწმის მოკლე ლეროა, ძაფს ხეწაეს, ზედმეტ ბეწებს აცლის და ასუფთავებს. ~

აქტანენ (იღებენ) ჩალს, სქელ ლეროევს. ოგემით აყეთევენ სახრწს, უსმენ ბაწრას, ბრწრეს აცლის.

[სინ. სახახ].

— სახევი საბა, სახევი, სახევიწლი ჩუბ., სახევი ძიძი., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.), სახევიწლი კაიშ. სახ-სალამათ [ახ. სალ-სალამათ] სალ-სალამათი, სალი, ჯანმრთელი; უნებელი, დაუზიანებელი. ~ იქ წანასულ ინსან (იქ წასული ადამიანი) სახ-სალამათ ვერ ბრუნდეყა.

— სალსალამათი ჩუბ., მენთ., სახსალამათი გიგ., თოფ., ქაეთ. (ყიზ. მოზდ.).

სახსია [ახ. სახსი] იგიეეა, რაც ტულუზ. ~ სახსია ყაბ (თიხის ჭურჭელი).

სახურ სახურავი, სარქველი. ~ სახურ დახურ, ტრრ ნუ მოხტრს (მტვერი არ მოხედეს); „ბრინჯის ალის გასაყეთებლად ბრინჯს ცხელი წყლით რეცხავენ, ჰყრიან ერთ ჭურჭელში და ზედ მავრა ჰხურვენ სახურს, რომ დაიფლოს (ნ. დაოფლა) და დაღბეს“ (შინამრეყ.);

2. საფარი, დასაფარებელი რამ. ~ „რომ წეიმ-წეალი არ მოხედეს მანაზე ჯეჟმს. ნაბადს ჰხურაენ... ათოლე დღის შემდეგ სახურს ჰხდაინ (შინამრეყ.).

სახყალ ნ. საყალ.

სახეიზ ნ. საყიზ.

საქელ (მრ. საქლეე, საკლიეე) სახელი (ტანსაცმლისა); საქლი ზირილია (ტანსაცმელზე). ~ ხიშტაყეს (ნ. ხიშტაქ) საკლი ზირში უყრიდნენ (უდგამდნენ).

— ჯან., საბა, მენთ., უთრგ., სახელი: სახლები ჩუბ. საგეჩავ ატამ სახლეჩი ანუ საპობი ატამი.

— სა-კეჩი შან. რეც.

საგიფეე გიფის (ნ.) ჩამოსაკიდებელი სპეციალიტი ხე, რომელიც მოძრაყია. ძაფის დამახვისას იგი ტრიალებს, მოძრაობისგან ძაფი ირღვევა, იძახება და ჯარის თითისტარზე ეხვევა. ~ საგიფეე გაკეთეულ ხემს (ხეა), ზედ ბაწ-

რი გიჟ კეპტევის; გიჟეს ჰე (ან) მუ-
გლევზე იხევენ (იხვევენ), ჰე კედემ
სატიფეზე.

საგნავი უღულ იგიევა, რაც კალოა უღელ
(ნ. უღელ)..

საგორცეა სახორცედ განყუთვნილი საყ-
ლაჟი საქონელი; საგორცეა ალაგევაა
დაკლული საქონლის ხორცის სხვადა-
სხვა სახით მომზადება-შენახვა სა-
ზამთროდ. ~ საგორცეა ოტლაგევი;
სატოლმეა ჩოტყყო, საგორცეა(ნ.) დო-
ტყუწი, დოტყირიბევი (ნ. დაყირიბე-
ვაა) ვაგმოველა, სამწოდეა დოტყუწი;
საგორცეა ალაგრთა საზამთრო (სა-
ზამთროდ)?

[სინ. სალაგ(ი) ალაგევაა].

— შან. რეც., მენთ., სახორცე
ხორცეული ჩუბ., რქიანი საქონელი
ჯან., გვ. 95.

საქრეა სახრე.

საპტყენ, საბთყენ, საა(ბ)თყენ, საა(ბ)ტ-
ყენ საითყენ. ~ აა კაცო, საპტყენ მიი-
ლი? (საითყენ მილიხარ?); შენ სახლ
საბთყენა?

ნ.-ყენ.

საპყელ, სახყელ [ახ. საგგალ] წყერი. ~
დეკაც იქერს ამ კაცს, საპყალი (წყერით)
ათრევს.

საპყიზ, სახყიზ [ახ. საგგხზ] კევი.

საპყიზი ზიანაა ბალახოვანი მცენარეა.

ჩვეულებრივ, რძიანზე უფრო დაბალი
იზრდება. მოწყვეტისას რძის მსგავსი
წყენი გამოისდის. ბავშვები ამ წვენს ლო-
ფით (ნ.) ასხამენ, ანჭრებენ ისე, თით-
ქოს კარაქს დღებენო, და კვეს აშზა-
დებენ.

ნ. ზიანაა.

საპყიზი ფოთოლ მრავალძარღვა.

[სინ. კიკოა ფოთოლ].

— შაყ.

სევეგილია, სევეგულია [ახ. სევეგილი] შე-
ეყარებული. ~ ე ქალ ემ ვადიბე, ე
ვადა იმ ქალიბე სევეგილია კეპტევიან
(ეს ქალი და ეს ვაჟი შეეყარებულები
არიან).

სეველ ნ. სრველ.

სელ [ახ.] წყალდიდობა, ნიაღვარი, ღვარ-

ყოფი. ~ კაცმა ინატრა: ამ გვეთან ავე
(ისეთი) დიდ სელ მოტდესავე, ნუმ (რომ)
ჩემ დეკაცი თავ (ჩემი ცოლი) წაყოხასავე;
„წყლი ყბასთან (სათვესთან) ეს სე
ლელება ჩევედას (გაუყეობია). ურბე-
ვით მიდიან, ვაგს შიპქან (შიპქი),
ბენდ ჰქემენ (ჭებირს აყეობენ)“ (შ-
ნაძმარეწე.).

სელავ 1. წყლის ჩაოსავალი ვზები მია-
ში, მთის დასწვრივი ლელები;

2. მთიდან მორების თავქვე დასაცუ-
რებელი ვზა, შურო. ~ თაში მანაქერ
შიმას ერთა ჰკრან (ერთად კრავენ),
მან (ნ.) აყეთვენ, სელავით ქრწ ავღე-
ვენ.

— შურო: საშვავე ქგლ (იბერ.).
სელინთუა [ახ. დიალ. სელინთა] წყლო-
საგან მოტანილი, გამორიყული შეშა,
ხერგი, ნატანი. ~ წყალ აღიდევაში
წყალ მოპტანავს შიშევს, ეესი (აი ესაა)
სელინთუა.

სეშა სულელი, ბრიყვი, კუქანაყლები. ~
შენ სეშა ხარა, თუ მე სეშა მგღა?
(შენ ხარ სულელი, თუ მე მასულელები?);
ე კაც სეშას (სულელია), თუ არ ახალ
ლაშფას მომტემსაზროლ (ძველ) ლაშფაზე?
სეშა-სეშა რამევე სისულელები. ~ სე-
მა-სემა რამევეს ნუ შჩედ! (სისულე-
ლებს ნუ ჩაიხარ!).

[სინ. დუვანაშ].

სეშაოვა სულელური ლაპარაკი ან მო-
ქტევა. ~ პაბე სეშარეა? (რატომ სუ-
ლელობ?).

ნ. სეშა.

სენ ჩირქისმაგვარი სითხე, როგორიც
დავაადებულ აბრეშუმის ქიას სდის. ~
სენ ბაყლივი რაჰმი (ჩირქივით რაჰაა),
ამმა ბაყლ სხოვს (მაგრამ ჩირქი
სხვაა). სენ ყუთოლ ფერზედა (ყვითე-
ლი ფერისაა). ეს ცეცხლ მებ ნაქნარ
(ზედმეტი ცეცხლის მქონე) კუნტა
ქიათთი [ნ. კუნტაა (2)]² ჩომოდის. ავა-
ტყოფ ქიაა, კუნტაა, ნაზირზე (ნ.)
ყვიდევის, სენ ჩომოდის კუდით;

2. დაჩირქებული კრილობიდან ჩა-
მონადენი სითხე. ~ ვერევე (იარები)
ნუმ სყდევე ინსანზე, ტყარზვის, ამ-

ბოვენ: სენ ჩომოდის აერაჲ შიგაძ-
თაჲ; ერ მზზობელ გოჭონდა (ვეყვედა),
მუკლევ დოტსივდა, დოჭირქდა. ამაზე
ამბოდენენ: სენ დააგევი (ნ. დაგევაჲ,
მნიშ. 1), ჩომოდისაჲ.

სენთ (1) [აზ. სჲმთ] მიმართულება. ~ ამ
სენთით წაჲ!

— სენთი ადგილმდებარეობის გარ-
კევეა, გამოცნობა — რა მხარეს არის
აღმოსავლეთ-დასავლეთი შ ა რ ა შ.

სენთ(2) [აზ. ზეპინ] კეუა; ზ ე დ ს. სენ-
თიან მოსაზრებულ, დაკვირვებულ,
აზრინი, კეიანი. ~ ევე სენთიან ქალი,
ოქადლი კაჲ საქნელი (ეგ მოსაზრებული
ქალია, ოქახში კარგი იქნება).

სეჲჲ [აზ.] ბოტი, ვატი, ფარის წინამძ-
ლოლი, ელქაჭი. ~ ბუთუჲმ ქეჩიევე (ყვე-
ლა თხა) არ უზღრვიან ცხორს, სეჲჲ
დიდ მამალ ქეჩიას (თხა), ცხორს მიჲ-
ყონავს. ეემას დიდრონ ქებევ (ჩქებუ) აქ.
სეჲრან [აზ.]: სეჲრანზე წასულთაჲ სა-
სეირნოდ წასვლა.

— სეირანი სალაყბო, სასეიროდ შე-
საყრები ადგილი ძ ი ძ., კ ე ე ც ხ.,
ხ უ ბ. (ქართლ.).

სეჲრანოვაჲ სეირნობა. ~ ფაჩაჲ (ხელმ-
წიფე) თავი ქალთან სეჲრანოვს.
ნ. სეჲრან.

სეჲრაჲ სერა, ქოთნისა და მისთ. პირის
მოსაყრავი. ~ სეჲრაჲ ფაში ზედათი
განაგად რამი. ემას ფაშიზედათი გლიან,
მეველანი (მერმე) აგმოვენ, კოჲპი, ბან-
კაჲ-რაჲში (ქილისა და მისთან.) ყმაზე
აყრან (პირზე აყრავენ).

— ჯ ა ნ., სერა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.,
ქ გ ლ., კ ა ი შ., კ ი ნ ქ. ხევის.; ხბოს
(ცხვირს) თხის) ტყავი, მსხვილფეხა
საქონლის კუქის აპკი ან ბუშტი საღ-
ვებლის პირის გადასაყრავად გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (მთიულ.); ქ ა ჯ.

სეპისკორ ნ. ზაპისკორ.

სერნაჲ ზოლივით წაგრძელებული მი-
წის (ჩვეულებრივ ვენახის) ნაკვეთი.
~ მენაჭი სერნაჲ; ერ სერნაჲ ჩემი
(ჩემია), ორ სერნაჲ ჩემ ზმისი.

სესხულოვაჲ, სესხუჲჲ სესხება. ~ პურ
სესხულოვაჲ.

სეფისკორ ნ. ზაპისკორ.

სიათაჲ იგივეა, რაც საჲჲჲ. ~ სიათა კა-
რეე (უბრალო, სიდა კარები) და ყორამა
კარეე (ლირსებიანი კარები).

სიარვარგეჲ, სიარვარგ(ე)ოვაჲ, სიარვარგ-
ოვა უეარვისობა, სიგლახე. ~ თავი
სიარვარგოვა ბუთუჲს (ყველას) აჩრ-
ნევეს; როგო სიარვარგოვან ჩედისა
ჲევეგი? (რა სიგლახეს ჩადის ეგ!).

[საპირისპ. სიკაჲჲ, ნ. კაოჲჲ].

სივ-სივ ამას იძახიან ბავშვები; როდესაც
უნდათ სხვას შეახარბონ რაიმე კარგი
საქმელი, რომელსაც თვითონ ჲამენ, მო-
ანდომონ ჲამა და არ იჲამონ. ~ სივ-
სივ, მე ეშჲომ, შენ არ გაჲმევე.

შღრ. დასიევეა.

სიზალეჲ ძალა, სიმაგრე. ~ სიზალეჲ
არ აქ ემ არაყსაჲ; ჲარამიჲ (ნ.) სიზალეს
არ აზლევს ფოთოლს.

სიზგეჲ სიგრძე. ~ სიზგეჲთი ჲგელ არა
ე ფეჲსომოზ, ამაჲ ფართოჲს (სიგრძით
გრძელი არაჲ ეს ფეხსაცმელი, მაგრამ
ფართოჲ); სიზგეს უჲან წასულთაჲ სიგ-
რძეში წასვლა, მაღლა გაზრდა. ~ ეე
ყმაწულ სიზგეს უჲან წასულ.

ნ. ჲგელ.

სიკაჲჲ, სიკაოვაჲ, სიკაჲჲჲ იგივეა, რაც
კაოვაჲ. ~ ჲაქთონ კაოვაჲ ჲქრნიე (რამ-
დენი სიყეთე ექენი), ჩემ წინ არ დადგა
(წინ არ დამიხედა), სიკაოვაჲ ჲამა რამ არაჲ;
ჲათარ კაჲ ინსანა; სიკაჲჲჲსალითი
მაგა კაჲ რამ არ გომოდის გელითვე (რა
კარგი აღამიანია, სიყეთესაჲვით მაგას
სხვა არაფერი გამოსდის ხელიდან).

[საპირისპ. სიარვარგეჲ].

სილამაჲჲუვაჲ სილამაზე. ~ ე ქალ, აგე
(ისეთი) ჲამაზ ყოფილ, იმი სილამაზუ-
ვიათი (მისი სილამაზით) აჲჲაქერუვაჲ
ნათლევ ყოფილ (ნათლება თურმე) დღო-
სიჲსალი (დღესავით).

სილაჲ იგივეა, რაც სიფილაჲ, სიმსილაჲ;
სილაჲ ჲნაჲ პირამდე ავსება.

სილაჲჲ სილა, სილაქი.
[სინ. ჩაფალაღ].

სიმარტ(კ)ლ ჲღმარტლი. ~ სიმარტკლ
ორჲურაჲს (ორგეჲარია): ერთ არის
ჲირ, მეორეჲურაჲს (მეორეგეჲარია) უ-

ლალ (|| ვალა) სიმარტყლ (ნამყენი ზღმარტი). ვეს ლაფ გემრიალი (ძალზე გემრიელია); სიმარტყლი ზირ.

— ჟ ა ნ., მ ა ყ., ზიმარტილი მ ე ნ თ., ზმატილი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

სიმთელეა სიმრთელე, ჯანმრთელობა.

~ ეპ სიმთელეა იყოს, ბუთუმ რამს ინსან გააკეთევს (ადამიანი ყველაფერს გააკეთებს).

სიმთროლეა, სიმთროლ(ე)ოვია, თროლოვია სიმთერალე. ~ სიმთროლეში ერკაცს ერ დეკაციბე (ერთი ქალისათვის) უკოცევი; სიმთროლეოვაში ნაქნარ საქმეს (საქმეა) ვეს, მავაზე ჰეჩინამ (არავინ) არ დაპტინევს; თავი თავ სიმთროლეოვაში (|| თროლეოვაში) ავლევს (სიმთერალეს იგონებს); ფინ სიმთროლეოვა იცის.

სიმრუდ(ე)ოვია, მრუდოვია სიმრუდე.

სიმსილაა ნ. სიფსილა.

სიმტყელეა სიმტრყე.

ნ. ტყელ.

სიმუ(ც)არ [რუს.] სამოვარი.

სიმუარი სახეა წინდის ქრელია ერთგვარი (ქსოვისას სამოვრის მსგავსი სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას სიმუარი სახე წინდაა ეწოდება.

სიმღერეა, სიმღორეა, სიმღორწა სიმღერა. ~ ქალ სიმღერეა სათქმელი (სიმღერას იტყვის, იმღერებს).

— სიმღერე ჰ ი ნ ჰ. ვაჟა.

სიმღრუმეა სიღრმე. ~ ათ-ზუმთერე კაცი სიმღრუმეათი (სიღრმეზე) მიწაა მომთხარით!

[სინ. ღრუმ, მნიშვ. 2].

სიმჟუთლეა სიყვითლე. ~ სიმჟუთლეა გოჟდეს (სიყვითლე გაუვიდეს), კაგვორა (კარგად) ვარეცხ!

ნ. ყუთელ.

სიმწოვეა სიმწვავე. ~ თით ტყე (მტოვა), ემი სიმწოვით ვერ დამიზინნი! ხახის სიმწოვით ვატარლით!(წყველაა). ნ. წოვეა.

სიმჭრუ(ვ)ალეა სიმხურვალე. ~ ცეცხლი სიმჭრუ(ვ)ალეა იგრეე (ისე, ტყუილად) იყარგვე, ზედ ჰობ შდღვით!

სინაა ხურტყმელი. ~ სინაა წრულ ესმევის, წითლა იწევის, ტევან-ტევან დანაილ რამში (მტევნებად დაკიდებული რამაა), კრუეაენიყიეი რამში (მოცხარითაა).

[სინ. ურუსი ყურზენ].

სინუ დალი, ხინჯი, დეფექტი. ~ ავად გაქდომას უკან სინუ დამჩომი; ზ ე დ ს. სინუიან ხინჯიანი, დეფექტის მქონე. სიხრლაა ხის საგლევი იარაღი.

სიპ, სიპ ქუაპ ბრტყელი, სრილაა ზედაპირის მქონე ჰვა ქვევრზე დასფარებულად (იშვიათად ქვაბებისა და მისთანათა დასახურადაც იყენებენ). ~ ქვევრს ზედადთი სიპს ასარქლევენ (ახურავენ); ბუთუმ რამს (ყველაფერს) სიპ თუ არ დაადევ, კატაა გდის, შუპს; ზოგივე (ზოგი) სიპ ქუაზე პურსაც აცხოვენ.

— სიპ, სიპიქუაა ჟ ა ნ., სიპ შ ა ნ.

რეც., შ ა ნ. ვაჟა I, III, შ ა ნ. გვეს., ჰ ი ნ ჰ. ვაჟა, სარქვეული მ ე ნ თ., ისიპი ქუა სიპი ქვა უ ლ.; სიპი ქვა რიყის ქვა, ხევის ქვა, ვალესილია და მავარი. სახლებს ამით აშენებენ ქიზიყსა და კახეთში მ ე ნ თ., სიპი ბრტყელი ქვა, ხმარობენ სახლის სახურავად გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (მთიულ.).

სიპტა, სიფტა, სიფთა [ახ. სიჭთა] პირველად, ჯერ. ~ სიპტა (ჯერ) ურუსულა (რუსულად) მელაპარია, მევლან (მერმე) თათრულა მითხრა; სიპტა შენ ვაბან, მევლნი (მერმე) მე; მინც სიპტა იზრახეს, ის ტანაა წააყონელი წყალზე (ვინც პირველი დაილაპარაკებს, ის ხბოს წაიყვანს წყალზე); კაცს აუღლი ცულდ, სიპტა იმ ოანაშიმე (საყვარლისთვის), მევლან იმ დეკაციბე (მერმე იმ ქალისთვის) დაჭრავ.

სიპტათვ, სიპტათვ 1. პირველადვე, თავიდანვე. ~ სიპტათვ შაშინეაა კაბარა; სიპტანდელ (პირვანდელი, პირველი) თოფ თუ მოხტო მამხალლას, ამბოვენ — ნასოვაჟს (ცუდი ნიშანია, ცუდის მომასწავებელია), კაბ აარავ, გარაქ სიპტათვ არ ჩამავდან (თავიდანვე არ უნდა ჩამოავდონ), მეორეზე, მესამეზე ავლევენ.

ნ. -თავ, მნიშვ. 2;

2. სიფთაზე, დილაღრიან. ~ დილაღლა იქნა (დილა დაღდა), მამაჲ სიპტაჲთავ წაჲდა ტყემი.

სიპტანდელ, სიფტანდელ, სიფთანდელ პირვანდელი, პირველი. ~ მოდიან თავი სიპტანდელ შინ (თავიანთ პირვანდელ სახლში); სიპტანდელ დატიტბაჲ (თავდაპირველი, პირველი დატიტიბვა); ზ მ ნ ზ. სიპტანდელჲა, სიპტანდელივი, სიპტანდელუჲრაჲთი პირვანდელივით, როგორც პირველად. ~ გადაჲ ყათირს (ჭორს) სიფტანდელჲა ფეყეჲს უქრავს (ნ.-ველა).

სიპტათავ ნ. სიპტათავ.

სიჲაროვაჲ, სიჲარეჲ სიზშირე, ერთმანეთთან მკიდროდ განლაგება, მიჭრილობა (უმთავრესად ნათესისა, ნარგავისა, მცენარეულობისა). ~ ხახ სიჲაროვი არ დადიდრჲუნდა (ხახვი, იმის გამო, რომ ერთმანეთზე მიჭრილი იყო, არ დამსხვილდა).

[სინ. ჲაროვაჲ].

ნ. ჲარ.

სირ [აზ. სირ] საიდუმლო. ~ გარაჲ შენ სირ მეუმ ვიცოდინო (შენი საიდუმლო მე უნდა ვიცოდეს).

სირაჲ [აზ. სირაჲ] პურის ჭამის ჲერი მწყემსისა, რომელიც დლით სოფლის საქონელს მირეყავს საძოვარზე და სალამოს ყოველდღე სადილობს საქონლის რომელიმე პატრონთან. აი. ამგვარი ჲერის მოსელას უწოდებენ სირას; სირაჲ მიცეჲაჲ საქონლის პატრონის მიერ მენახირისთვის კუთვნილი სადილის ჭმეჲა.

— მ ე ნ თ., კ ი რ., ნ. ჩ ზ ბ., ნ ი ე., ე ლ., მ ა ი ს.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (აჲარ.); მორიგებითი სა ბ ა, ჲერი, რიგი ქ გ ლ (ქიზ. გურ.), რიგი ძ ი ძ. (მესხ.-ჲავახ.).

სირბინ სირბილი. ~ სირბინი (სირბილით) მიდიოდა; მე მამჩქარევი (მეჩქარება), სირბინი წასლრვარ (წავალ). სირთ [აზ. დიალ.] სერი (მთისა). ~ სირთს წოროა განასულ (სწორად რომ გაღის, იმგვარ) ადგილს ებნევიან თავი; ეი-ლირ (ბილივი) გაღის სირთზე.

— ჲ ა ნ., სერი, მთა, ქელი ნ ი ე. სირიდ [აზ. სირიდ] გვირისტი, ნაკერი, ლიანდაგი. ~ მეჲრნ შაკერაში თუ გინ ადღღრტანევ, თუ გინ წრტლა შაკერაჲ (მანქანით ეკრვისას, თუ გინდა მსხვილად შეეკრავ, თუ გინდა — წმინდად). წრტლა შანაკერს წრტლ სირიდ ებნევიან (წმინდად შეეკრილს წმინდა გვირისტს უწოდებენ); სირიდ დაცეჲაჲ ქსოვილზე. საბანზე და მისთ. გვირისტის გატარება, გავლება. ~ სირიდს ევრღანზეც სცემენყ (საბანზეც ატარებენ), არხოლოღზეც, მუქასარზეც (ნ. მუქასარ); მუქასარზე ერ ტოტზე ორ-სამ სირიდ სცემენ (სინ. დასირილევაჲ); ზ ე ლ ს. სირილევიან გვირისტანი, ნაკერიანი, ლიანდაგიანი; ზოლებიანი. ~ სირილევიან ფარჩაჲ (ზოლებიანი ქსოვილი).

— სირიდი ღობეზე ან ბოძებზე გადაებული ლატანი მ ე ნ თ.

სირსწლაჲ ნ. სურსტლაჲ.

სირქან ერთგვარი ბალახი, საქონელი ძოკს ზამთრის საძოვარზე.

სირცხტლ ნ. სურცხტლ.

სისეველჲ ნ. სისრველჲ.

სისინოვაჲ. სუსუნოვაჲ, გასისინოვაჲ ძლიერი სურვილით შეჲყრობა. ~ გაჲშუჲ ყმაწულ თავი მინამდომ საქმეზე (ამ საქმეზე, რაც თვითონ უნდა). ვერ ხელანდა, წასტლაჲ უნდა, სისინოვს; ყმაწულ სისინოვდა. უხარბიანდა; ემი ღერ დიბე (ამისი გულისათვის) გაჲს-სინდა.

— სახანი, გასახანება მ ე ნ თ. სისყეჲ სისჲე. ~ თითი სისყეჲთი გაჲრტული (თითის სისჲეზეჲა გახვრეტული).

ნ. სველ.

სისრველჲ, სისეველჲ სისველე. ~ სისრველჲაზნი ნუ გაფუჲრდესავ რამეჲმ, საფარში ინახენყ (სისველისაგან რომ არ გაფუჲრდეს რაღაც-რაღაცეები, წვიმისაგან შესაფარებელ ადგილში ინახვენ ხოლმე).

ნ. სრველ.

სისურცხტლჲ ნ. სურცხტლ.

სისწოროვაჲ, სისწორეოვაჲ, სისწოროეოვაჲ, სისწოროჲა, წოროოვაჲ სისწო-

რე. სიმართლე, სამართლიანობა. ~ ადვკაც სისწორეოვია (|| სისწორეოვას) არ შჩედის, თავი ყმაწულებე ბეურს ომოპტანს შიკმელს, სხუ ყმაწულებე ცოტას (ეს ქალი სწორად არ იქცევა, თავის ბავშვისათვის ბევრს იღებს საკმელს, სხვისი ბავშვისათვის ცოტას); ემ დუნუაზე სისწორეოვია ჰერ (სრულიად) არ ალის; მოტყუევა კია რამ არა, სისწორეოვია კახსაე (კარგიაო); შენ იმი თარფ ნუ უდგევ, სისწორეოვიათი თქუ-ავ(შენ იმის მხარეს ნუ იჭერ, სწორად თქვი)!.

სისწრუთ, ხისწრუე ნ. სუსწრუე.
 სისხლიან ლელეა ტოპ. ადგილია სოფ. კახში, კასრის საყდართან (ნ.). ინგილოთა გადმოცემით, აქ მომხდარა სისხლიანი შეტაკება ქრისტიანებსა და მუსულმანებს შორის.

სიტკბილეა სიტკბო. ~ ყმას (პირს) წოვდა სიტკბილეა.
 სიტყრა სიტყვა.
 სიუკოვეა უკუეობა, სისულელე. ~ სიუკოვეა გელში ვარგ არ ხარავ; თავი სიუკოვეათი მოულა ჰე (ეს) საქმეა მაგია თავზე.

სიფათ, სუფათ [აზ. სიფათ] იგივეა, რაც პირი სუფათ (ნ. პირ, მნიშვ. 2). ~ ქალ ინსნი სიფათი იზლეე, სხო რამი — დათ, უანაერი სიფათზე დგევის თურმენი (ქალს ადამიანის საზე წაერთმევა და სხვა რალაცის — დათვის, მგლის საზე გაუხდება თურმე).

— სიფათი საზე, ხატი; გამოშეტყველება მე ნ თ.

სიფთა ნ. სიპტა.
 სიფთანდელ ნ. სიპტანდელ.

სიფინთოვია, სიფინთევაა, სიფინთეოვია, ფინთოვია სიაეე, სიციულე, ბოროტება. ~ სიფინთევაა არ იცის მავანავ, ბუთუმთან კახს (ყველასთან კარგია), დოდთან დიდი, (დიდია), პატრასთან — პატრავა; ემ სიფინთოვით რაა წაალღევხარა იმ დუნუაში? (ამ სიავით რას წაიღებ იმ ქვეყნად?); ჰერმინამიბე (არაუინათვის) ფინთოვია არ მიქნი.

სიფინუ ავეანში. ბავშვისთვის მოსაშარდავად შედგმული თიხის კურკელი.
 სიფხილაა, სიფხილაა მეტისმეტად აესებული კურკელი; სიფხილაა უქნა პირამდე აუესია. ~ რაქთონ (რამდენი) წყალ ჩატსხამ, სიფხილაა უქნი. [ინ. სილაა].

— სილაზე ხამზე ნიტრა მე ნ თ.
 სიფხია ლერწმისგან გაყეთებული ერთგვარი საყრავი, სალაშურს წააგავს, ოლონდ მასზე უფრო ნაზსა და წერილხმას გამოსცემს; ყოშა სიფხია ერთი მეორეზე გადახვეული ორი ანუ წყვილი სიფხია.

სიფტა ნ. სიპტა.
 სიფტანდელ ნ. სიპტანდელ.
 სილალ [აზ. სისლალ] პეწი, ბზინეარება, პრიალი; ზ ე დ ს. სილალიან პეწიანი, ბზინეარე, პრიალა. ~ პოგო (რა) სილალიან კაცია! (გ ა დ ა ტ. რა პეწიანი კაცია!).

სიყუარით(თ) სიყვარულით; სიყვარულისგან. ~ მაგრა უყუარს მაგია თავ, სიყუარი კლრავ; სიყუარი გამთხოვდა; ეემ ფინ (ფინთ) ეულაბეკს (სიტყვებს) გული კი არ ვომბოვ, სიყუარი(თ) ვრბნევე; (ვეუბნები); სიყუარით რაა საქნელ, არ იცის (სიყვარულისგან რა ქნას, არ იცის).

სიყუთლეა სიყვითლე.
 სიჩაფლეა სიბინძურე, უწმინდურება. ~ დლაშა (საზედამე ქვეერს) წმინდა ადგელში ინახენ. იქ ნავავ, სიჩაფლეა გადაყრავ არ იქნეე. ნ. ჩაფალ.

სიჩრად [აზ. დილ. სიჩრათმა=საქონლის ავადმყოფობა] იგივეა, რაც კარში ტარევაა.

— ჩიჩრალი ცხერის სატყვიარია. წინა მხარში გაფუჭებულ ბალახს რომ ცხვარი მოსძოვს, ავად ხდება, ფალარათდება და იხოცება. ხალხში წამსული არ იციან მე ნ თ., ლ ე ო ნ.; გაჩიჩრახება, ჩიჩრახი კუქის აშლა, გაფალარათება ქ ა ჯ.

სიცივეა ჩ(ო)მოსულაა სიცივის დაღვობა, სიცივის ჩამოდგომა. ~ ეუმას (ნ.)

ფაზზე (შემოდგომაზე) აკეთებენ, სიცივეს ჩომოსტლას უჯან, ზამთრი პირზე, რახანც საყახაეს(ნ.) დაკლავ.

სიცოცხლე საცოდაობა. ~ სიცოცხლე დოჯი (საცოდაობით დავიწი).

სიცხე: ქუქუშმახ სიცხეან ნ. ქუქუშმახ. სიცხე-ყიამათ დიდი სიცხე, პაპანაქება.

~ ქე დეკას გაპირევი, თუ არ ჰეგ არ მოტლოდა ემ სიცხე-ყიამათში (ამ ქალს ვასპირებია, თორემ ეგ არ მოვიდოდა ამ სიცხე-პაპანაქებაში).

შღრ. ყიამათ.

— ყიამათი, სიცივე ყიამათი ძალიან ხველი ყინვი და სიცივე მენტ, ყიამეთი, უიამეთი დარი ჟოჯოხეთური აუდარი შარაშ, ყიამათი ძალიან ბნელი ხეზ; ყიამეთი ჟოჯოხეთური ცული ამინდი ნიე.

სიწითლ(ე)ოვამ, წითლოვამ სიწითლე.

სიწმინდიანოვამ სიწმინდე, სისუფთავე. ~ სიწმინდიანოვამ დიდი კამ რამი (ძალიან კარგი რამაა), თუ იქნა.

სიჭკუანემ, ჰკუანოვამ სიჭკვიანე. ~ ემი სიჭკუანეზე (|| ჰკუანოვანზე) გამათეჭვიარ, პათარ ნასწავლ ინსანავ! (ამილი ჰკუთი გაკვირებული ვარ, რა ნასწავლი ადამიანია!).

სიჭკუავე ჰუქვი. ~ ტაბილ მუწუქ ეყრეავ ყმაწულევს სიჭკუკვი (სატყბური უჩნდებათ ბავშვებს ჰუქვისსავან).

სიხარულიან დღეა სასიხარულო, ბედნიერი დღე. ~ სიხარულიან დღევე ამბოვენ გახსლინევი დღეებე (გახსნილების დღეზე), შულ ყოლოვაშიაც, ქალ გათხუევაშიაც.

სიხნად [აზ. საღანაგ] საცრის რკალი, კარხა.

სკელ სქელი. ~ ხეზე ერ სკელ გრლ (გველი) მოხვენი (მოხვევია); ზ მ ნ ზ.

სკლა სქლად. ~ ბაწარს სკლა ნუ ასტავ, პატა წიბლაკა დაასტ! (ძაფს სქლად ნუ ართავ, ცოტა წმინდად დაართე)!; ხაჯათს სკლა ნახვე (სქლად, მსხვილად ნახვე) აბრაშუნს ეტყუან.

სლანკ ნ. წლანკ.

სლოყინ სლოყინი; ზ მ ნ ზ. სლოყინ-სლოყინ. სლოყინ-სლოყინით. ~ ბებერ

სლოყინ-სლოყინ მოც(მოღის) შინ.

— ჯან.

სლუყ-სლუყოვამ სლუყენი, გულამოყენით ტირილი.

— სლუყ-სლუყ მენტ; სლუყ-სლუყი საბა; ჩუბ.

სლუყ ცოცხალი, მარდი, მკვირცხლი; გაღატ. გამძერალ-გამომძერალი. ~ ცუტკ ყმაწულზე (ცქეიტ ბავშვზე) ამბოვენ — სლუყ რამიოვ.

[სინ. სუსლუქ].

— ჯან; სხვლიკა ხელიყივით პატარა ძოწ.

სმინლ სმიინდი. ~ სმინლ შოპტქ(შევენი); სმინლი თვე კატარი; სმინლი კეკაქ (კეკექ) ნ. კეკაქ; სმინლი მინდორ სმიინდის ყანა (სინ. სმიინდიან); სმინლი ფოჩ ჩალა, ჩალის ღერი სმიინდისა [— ფოჩი სმიინდის უღვაშები ქგლ (ქართლ. იმერ.)]; სმინლი წიწილა ნ. წიწილა, მნიშვ. 1.

— ჯან.

სმინდიან ივიევა, რაც სმინდი მინდორ (ნ. სმინდ). ~ სახლს უჯანერ. პატარა სმინდიან იყო.

სოკოა ნ. აბელი სოკოა; გრლი სოკოა; ლანგარა სოკოა; უანგარა სოკოა; ქოშოტ სოკოა ნ. ქოშოტაა; ნ. ჩოფურ სოკოა.

სოლ: მამალ სოლივიევა, რაც მამალ ფარ (ნ. ფარ); ობოლ სოლივიევა, რაც ობოლ ფარ (ნ. ფარ).

სოლადა, სოლახა [აზ. სოლახა=ცაცია] მარცხენა. ~ სოლადა თოლ (მარცხენა თვლი).

— ჩოლაყა (?) იმნ.

სოლადასიან, სოლახასიან მარცხენა მხარეს, მარცხნისაყენ. ~ ვერთ სოლადასიან დამდგარ, მეორეა — სალინდასიან.

ნ. სოლადა, -იან; შღრ. სალინდასიან. სოლახა ნ. სოლადა.

სოლახასიან ნ. სოლადასიან. სოლმა [აზ. სოლმა] გახუნებული. ~ სოლმა ბაწარ (გახუნებული ძაფი). სონილ „სანელეგელი, სუნელი“ (ჯან.).

სოტეს მესაელი. ~ ოცდახუთ სოტეს მესაელი.

სოველ. სვეელ სველი.

— სვეელ, სვეელ ჯ ა ნ.

სოვლათ [ახ. სოვგათ] ძღვენი.

სოლ სველი, შრათი. ~ სუზმას (ნ.) რახანტ მოვლიან, ჩევის (რჩება) სოლ: დოს ასხმენ თორბაში, იწურევე სოლ, ჩეე (რჩება) სუზმაჲ; ზეა (რძე) არ მჲქ, ზირზე ჩანასულ სოლ მოქცემ, თუ გინდ.

— სელ ჯ ა ნ., სუელი გ ი გ., თ. ო. ლ., ქ ა ე თ. (მობ.).

სოშობ სომეხი.

სონოვია, სონოვია ნ. დასრნოვია.

სოა სეია, სატაყური. ~ სოათი (სეი-ისჯენ) კაა გირც (ნ.) კეპტევე ცეთდე-ბა; ნტვზუნან სოა; ქონიან სოა.

— მ ა ე.

სოშობათ [ახ. სოშბათ] საუბარი; სოშობათ ჩედთქ საუბრობს.

სოტ. წინდის გვერდებზე სივრძივ (თითებიდან ვიდრე ყელამდე) აყოლებული ერთი; ფერის ძაფით ნაქსოვი ზოლი. ასეთ წინდას სოტიან (სოტრვიან) წინდაა ანუ სოტ წინდაა ქქეია.

სოტყაა; სოტყაა სეტყეა. ~ სოტყაა მრძლად; ხევე დაერალუდა (დაისეტყეა). სოფელ-სოფელი.

სრელ 1. იგივეა, რაც ზოლად. ~ ეემ ფარჩას (ნ.) სრელე აქ; ზ ე დ ს. სრელევიან იგივეა, რაც ზოლადევიან (ნ. ზოლად). ~ სრელევიან კაბაჲ; სრელევიან ეუნაჲ (ნ. ეუნაჲ).

— კ ი ნ ქ. ეაჲ, სრელა-სრელა მ ე ნ თ., ზოლ-ზოლად; ვადატ. კრელ-კრელი, არეული ფერი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ ე ბ. (ქართლ.), სრელა ზოლ-ზოლი, სხეადასხვა ფერი ბეწვისა ჩ უ ბ.; პირუტყუთა, რომელსაცა ზურგზედ გრძლად სხვა ფერი წასდევს ს ა ბ ა;

2. ერთი რიგი, ერთი ზოლი ნახნავში; დანაცემ სრელ ნახნავში (აჩაჩით და მისთ.) გაყვანილი ერთი ზოლი, ერთი რიგი.

— ვიწრო და გრძელი ყანა კ ი ნ ქ. ხევის, სვრელი ძ ო წ.

სროვნაა სროლა. ~ ე თოფ კაგგორა (კარ-გალ) ვერ ესრტს (|| ოსრტს) (ისერის); ქუევეს სროტლოვდნენ (ქუევეს ისრო-დნენ); დაძმალ, შენბე სასროვენ-ლი (გესერის!); ღორევეს ეობ ვესრო-ნიყ (ვესროლეთ); ერ სროვნით ახრ-არეს ყოფილ (ერთი სროლით ახვედ-რებს თურმე); სროვნიათავ ხტრე ტყუ-ეა, კდრე (სროლისთანავე ხვედბა ტყე-ა და კედბა); თოფ სროვნაჲ; შ ი მ ლ. ნასროვენ ნასროლი; მსროლელი; სას-როლი. ~ ნობოთ, ნასროვენ ადგილში (იმ ადგილში, სადაც ვესროლეთ) სისხლ არის თუ აარ; თავ სროვნაჲ ჩახტო-მა, ხტომით ჩავარდნა რამეში. ~ თაე ვესროვენ (ჩაეხტი); თაე უსროვენი (ჩა-ხტარა) ორმოში.

სროშაა ნ. ასროშა.

სტენჭაა, სტენვია, სტენაა ნ. ვასტენაა. სტლოვ [რუს. + ეე. (-ებ)] მაგიდები. ~ სტლოვზე ბეერ ღუნეა. ბეერ შიკმე-ლევ იყო.

სუალ ნ. სუ(ე)ალ.

სუბუქ მსუბუქი.

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

სუეაჲლ წისქვილის ღარში ფუშტიდან (ნ. ფუშტაჲ) წყლის გასაშვებ-ჩასაკეტი კარი. ~ სუეაჲლ წყალ განაშომ (გამ-შვებო) და დანაყლეთი (დამკეტი). [სინ. წყლი კარ].

სუ(ე)ალ [ახ. სუეაჲ] ბათქაში. ~ თეთრ მიწაჲ სუეალიბე (ბათქაშისთვის) ვარ-გობს; სუეალ ქნაჲ ბათქაშის წასმა, შელესეა.

სუზმაა [ახ. სუზმა] კარაქის შედლების შემდეგ დარჩენილი დოსაგან ვაკეთე-ბული ხაჲო. ~ ნაარამს (სადღვებელს) ცლიან, დოს ასხმენ ქობში, დემენ ცეც-ხლზე, შკრიან. გათბოვაში ზეპირზე იგდევს სუზმას. ქობს ჩამაქრნ (ჩა-მოაქეთ), ასხმენ თორბაში, იწურევე სოლ (სველი, შრათი), ჩეე (რჩება) სუ-ზმაჲ. ბეტრ ადღლეას უკან თუ მაგრა გაწურული, იმაშინ მაგარ სუზმაჲ კე-პტევე; სუზმაჲ ზროხი დოათი კეპტევე (ყეთდება), ცხრტ სუზმაჲ არ კეპტევე-ცხრტ ზეათი (ცხერის რძისაგან) მა-

გამ (ნ.) კებტევი; სუზმი გირც ერთგ-
ვარი საქმელია: მწვანისა და კვერცხ-
ში მომუშულ სუზმას ახევეენ ცოშში
ხინკლისებურად და მდულარე წყალში
ხარშავენ, ნ. გირც; სუზმი ქათამ ნ.
ქათამ.

— აზლაკი მე ნ თ.

სუკე: ობოლ სუკე ნ. ობოლ.

სულ (1) სუნი. ~ კატამ გორცი სულ გაა-
გა; სულ ატანაჲ (|| სულ აღევია) (სუნის
აღება, ყნოსვით კვალის მიგნება); სუ-
რაგმი (ნ. სურაგ) ზალღევ სულ ატა-
ნენ (სუნს იღებენ) ღორის, ჰე(ან) შო-
ლის (შელისას), ჰე ერ რამისი (ან სხვა
მისთ.); ზ ე დ ს. სულიან სუნინი, სუ-
ნის შქონე. ~ არჩან (ღვია) ლამაზ, სუ-
ლიან ხეას (ხეა); სულ დაურაჲ სუნის
დადგომა. ~ ბარაჩივე ნადირ მას-
ლრლ ელირზე ედევია (მონადირეები
იმ ბილიყზე სხდებიან, საიდანაც ნადი-
რი უნდა მოვიდეს), ამმა (მაგარამ) ქუ-
ლაგ (ქარი) საჰტყენაც უბერავს, იმი
ბოლოზე ედევია, სულ ნუ დაჲყარა-
სავ ინსნის (ადამიანის), ნადირს არ
მიტვირთავ, არ დაფხტრსავ (არ დადრთ-
ხეს); სულ მოოდის (მოჰდის) ნ.
მოსტლაჲ, მნიშე. 2;

— ჩ უ ბ., შ ა ნ. ვაჲ III, კ ი ნ კ.
ვაჲ; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

სულ (2): სულ ამღვეელ სულთამხუთავი.
~ ნუცაჲ გრქევეის (გვეუზნება): თქონ
ჩემ სულ ამღვეელ ხართავ! — სულის
ამღვეელ მომაკვდავის სულის მიმღე-
ბელი ანგელოზი ჯ ა ნ.); სულ ახხნაჲ
იგევა, რაც სულპურ; სულ მამიკდრს
ფიცილია: სულს გეფიცები; სუ-
ლზე მოსტლაჲ მოსულიერება, მოლო-
ნიერება. ~ ცოტა სულზე მოსულ ჩონ-
თან ტარევაში (სიარულში), შინ ჰეჩ-
რამ (არაფერს) არ აქმედენენ; სული
გაზრომი-გაზრომი იგივეა, რაც კლო-
მი-კლომი (ნ. მოკლომაჲ). ~ სული გაზ-
რომი-გაზრომი მუშოიგა.

სულთოვაჲ სულთაობა (სასულიერო დღე-
სასწაული) ანუ მიცვალებულთა სულის
მოსხენიება დიდ მარხვაში შესვლის წი-
ნა კვირას. სულთაობა ორგვარია: გო-

რიცან სულთოვაჲ და კორცხნვლაჲან
სულთოვაჲ. პირველი — მარხვამდე ერ-
თი კვირით ადრე იციან, შაბათ დღეს.
ხოლო მეორე — მეორე შაბათს, ერთი
კვირის თავზე. ~ გორციან სულთოვაჲ
მარხვაჲ შესტლი წინ კურტას კებტე
(მარხვაში შესვლის წინა კვირაშია).
ამ დღე (დღეს) დილილითავ (დილიდანვე)
დგევიან სახლი დეკაცე, ავეთევენ
ფლავს. ზეჲ ჩასტლინეჲბ (შხის ჩას-
ლამდე) გარაქ (უნდა) სუფრაჲ დააგან
მიწაზე, მევლან (მერმე) მალაგან (და-
აწყონ) ბუთუმ განაქეთევენ რამ (ყვე-
ლაფერი, რაც გაუკეთებიათ), ამოყო-
ფან (დაარიგონ) გორციან ფლავ, ვაშლ.
სხალ, თხილ, კაკალ, ერ დოლაჲ წყალ,
ერ შტოფ ღუნეჲ, ერ შუშა არაჲ დადონ
სუფრაზე. არაჲი შუშასთან ღრვენ
არაჲი ესტაქან (კიქას), ღუნე შტოფთან
— პარაწიჲ (ნ.), ჰე ჩეჲ ესტაქან (ან
ჩაის კიქას). ესენ ბუთუმ საესრაჲ იქნეს
გარაქ (ეს ყველაფერი საესე უნდა იყოს).
ქაფქირში ჰე კილა (ან კიდე) კრამეტი
ნაჭერში ატანენ (იღებენ) ცეცხლი ნა-
ლრდალს, ატანენ გელში საქმელს.
მეღნი (მერმე) სიპტა (ყერ) ოყახი დიდს
(უფროსს) გენევიან: ჩაყარ საქმელ! ისიც
თლტს (ჩამოთელის), მინც მანაქდომ
(მეკვდარი) არის, ამბოვს: ღმერთმა აცხოვ-
ნასყ, თოლ თავიანთზე აქონდასყ! კედემ
(კიდე) თლტს სახლი პატრონ იმ მა-
ნაქდომეჲს, მისაც პატრონ არ აქ. ისენიც
ღმერთმა აცხოვნასყ! მემლან სამღვეჲ
შემაოტარევენ ცეცხლს სუფრაჲ ღრ-
თიან. საქმელ ჩაყარს უჲან ერ ხეთ წუთ
ელოდევია, დააწოროჲ საქმელ. მეღნი
სუფრაზე მანალაგეჲ პურს გეჩენ.
ღუნრს ღრუნან, ამბოვენ; ღმერთმა აც-
ხოვნასყ! პურს ზალღს უგდევენ მან-
გეჩენ, ზალღი ნაქამ მადღ მანაქდომეჲს
მალე მეეწევაჲ (მეკვდრებს უფრო ჩქარა
მოუწევეს, ერგებო). მოზობლეჲს უზ-
გავნიან ერ პურ, ერ ბოშყავ (ნ.) ფლაჲ,
ერ ესტაქან ღუნეჲ, თხილ, კაკალ; რაჲც
არის საქმელ ჩანაყარ ადგილზე (საქ-
მელის ჩაყარის ადგილას). მოზობლე-

ვიბე (მეზობლებსათვის) გაგზავნას უკან სახლში ყოფ ინსნეე (აღამიანები) ელდე-იან, აცხოვენეენ მანაქლომევს (მკვდრებს). შკამენ, ლევენ. გორციან სულთოვი ერ კურბუშს თაეზე (ერთი კვირის თავზე, კვირის სწორს) კედემ კორცხვლააან სულთოვამს (ერბოკვერცხიანი სულთობაა). ისიც შაბათ დღე ეკბტეე (არის). ემ სულთოვას კორცხ ეღლააან ამაშზე ეხანთან, ემ დღე გორც არ აგმარევენ. მარხოლსავ (მარხვაო) თააქი გასხო-ნეიენჟახ (ვიდრე გახსნილებამდე). ავეთევენ ამ დღე ფლავს, უჭორცო, კორცხვლააან ფლავს, შვიკმანდს, საკმელს ყრიან დაჭოცილევიბე (მკვდრებისათვის). რათარაც (როგორც) გორციან სულთოვაშივილაპარიკით, ამ ფორმაითაც ეესი (ამგვარადაა ესეც).

— სულთობა ჩ უ ბ., ძ ო წ.

ხულის(ხ)მა ნ. -მა.

სულლულ: სულლულ (სულლულიან) ადგილ [აზ. სულაქ იგივეა, რაც ნაქყანტ მიწაა. ~ ნაქყანტს სულლულ (|| სულლულიან) ადგილს ებნევიან, არეარგ მიწაას (უეარგისი მიწაა). ემ ადგილს კი არ წყრან (რწყავენ), თავითაეზე (თავისთავად) გომოდის წყალ. ეემ ადგილს ჰამმეშა წყალ ეგვე (ამ ადგილს მუდამ წყალი უდგება).

სულპური მიცვალბულის სულის ახსნა. ორმოცის ალაპი მკვდარზე. ~ „სულის პური, ანუ სულის ახსნა მიცვალბული-სა ერთ განსაზღვრულ დროს არ იციან, მაგრამ უფრო მეორმოცე დღეს იხდიან ხოლმე. ამ დღისთვის წინდაწინ მიიწვევენ ყველა ნათესავს და ნაცნობს მთელი ქალაქობით. დიდი მზადება და ხარჯი იციან; აცხოვენ პურს, ლავშს, კლავენ საკლავს. საკლავი სამი უნდა დაკლან, სამივე ცხვარი. ან არა და, ორი ცხვარი და ერთი დეკეული. ცხვარს დაკვლის წინ მარილს შუაქმევენ, ქათმებს კი ქოჩორს შეუტრუსავენ.

ამ დღემდის ვინც მგლოვიარედ არის, თმას და წვერს არ იკრებს. შავის ჩაცმა არ იციან. ქალები, იმის მაგიერ, რომ შუა ტანისამოსში გამოეწყონ, პირიქით, რაც რამ ახალი და კრელ-კრელი

ტანისამოსი აქვთ, იმას ჩაიცვამენ და ისე დადიან.

ამ დღისთვის დაბარბული ჰყავთ და ლაქი და ყველა მგლოვიარეს თმას და წვერს პარსავს და კრეკავს. მაღაქს გასამრელოდ აძლევენ ერთ მანეთს, ერთ ხელსაბოცს ან ჩითის სუფრას, ლავშასა და საინთ ფლავს.

ვიდრე კაცები თმა-წვერის პარსევა-კრეკვაში არიან, ქალები, შინაურები და ნათესაეები მიდიან მიცვალბულის საფლავეზე და თან მიაქვთ სასმელ-საკმელი და ტანისამოსი მიცვალბულისა. თან მისდევთ ერთ ან ორი კაცი, რომელთაც მიაქვთ სასმელ-საკმელი. მისეღისთანვე მიცვალბულის ტანისამოსს შლიან საფლავეზე, დაალაგებენ სასმელ-საკმელს, ანთებენ სანთელს და უკმევენ, შემდეგ ტირილს დაიწყებენ. დიდხანს ტირიან და მოსთექვამენ გარდაცვალბულის აე-კარგს. როცა ტირილით გულს იჭრებენ, დასხდებიან და კანახსმას შეუდგებიან. რაც რაიმე დარჩებათ შეუქმელი, იმას სახლში აღარ წაიღებენ და ქვრიე-ობრებს უწყალობებენ. ტანისამოსს კი დაკეცავენ და იმას აჩუქებენ, ვინც მიცვალბული გაბანა. ქალების დაბრუნებისას უკვე ყველაფერი მზად არის და სუფრა გაშლილია. აქაც ჩაუყრიან მიცვალბულის სანთელ-საკმელს და მერე დასხდებიან სუფრაზე. სტუმრებს იმ დღეს წვინანს, ფლავსა და ხილუელებს მიატრამევენ, ქალებს, გარდა ამისა, კორკოტიაც უმასპინძლებიან. წასვლისას ყველას თან მიაქვს ერთი ორი ლავში და კუქულა ღვინო.

ხალხი რომ დაიშლება და წაე-წამოვა, მაშინ მიცვალბულისათვის საგანგებოდ გამოცხობილ პატარა პურს ღობეზე დასდებენ და იტყვიან: შენ წილ მივიღია, შენ წილ-რამ აქ აღარაა. ამ პურს ღობეზე შესდებენ და, თუ მათხოვარი გამოივლის, იმას უწყალობებენ.

სულპური სამჭერ იციან. ერთი, ჩვეულებრივ, მეორმოცე დღეს, მეორე—

წლის თავზე და მესამე—ორი წლის თავზე. გარდა ამისა, ვინც უფრო შვედლებულია, ყოველ წლიე იწვევს ხოლმე ნათესაებს და იხდის სულპურს“ (ე დ ი ლ ი, გვ. 117-118).

[სინ. სულ ასხნაა; ხეარათ].

— ჟ ა ნ., გვ. 162-164.

სულუფ 1. სარეველა ბალახი ბრინჯის ნათესში. ~ სულუფ ჩალთუქში კეპტეე (არის), ნათესში, ფრტისაალი (ფეტვის მსგავსი) თავთავ აქ.

— სულუფ, ღორმუფ მ ა ყ., შ ი ნ ა მ რ ე წ ე;

2. ამ მცენარის მარცვალი. ~ დანაყულ (დაცხვილ) ბრინჯში შავ რამ ნუმ (რომ) კეპტეეის (არის), აას (აი ისა) სულუფ.

სულლუფ იგივეა, რაც სალტეა, მნიშვ. 2.

სუმაყ, სუმაყ ფთილა, ფარო (მატყლისა). ~ მატყლს დასჩეჩავ, დააწყავ. მეველი (მერმე) მოაგურგლეე (მოამრგვალებ), მოაგურგლეე, იქნეე სუმაყ; ხუთ სუმაყ გამიქეთეი.

სუმახ [აზ.] იგივეა, რაც თუთუბოა. — მ ა ყ.

სუნაყ მსუნაგი.

— ჟ ა ნ.; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ.

(ქართლ.), სუნაგი ჩ უ ბ.

სუნაა „გელიანი ხის ჯიშია“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

სურათი გადატანაა სურათის გადალება.

~ წადანდელ (უწინდელ) დროში სურათს არ გადააქდენენ (არ იღებდნენ).

სურაა [აზ. სურაჰ] მოაჯირი.

— სურაია ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.

სურად ჩ(ო)მოგდევა ხმის გავრცელება, რაიმე ამბის მრავლისათვის ცნობება, შეტყობინება. ~ სურად ჩმაგდეს, ჩონ ყმაწულეეს თიფლიზში უშეოლში აპყონენაე (ხმა გაავრცელეს, რომ ჩვენს ბავშვებს თბილისის სკოლებში იღებენ-ს); შენ ზროხაა ნუმ (რომ) დაკარგულ, სურად ჩაგმიგდრა? (აცნობე თუ არა ყველას?).

სუსალულ სასულე. ~ კმაში იხტილათ ფჩედიოდი (კამისას ვსაუბრობდი), პუ-

რი ლოკმაა სუსალულში წოტდა; ჯიოჯენ (დაეიხნეე), მაგრა დამაგრა.

სუსმატ მსუნაგი, წუწვი, საქმლისთვის სულწასული.

— ჟ ა ნ.; ციმიია მ ე ნ თ.

სუსმატოვა მსუნაგობა, წუწვიობა. ~ სუსმატოვს, ვერ ვაზლოვ.

ნ. სუსმატ.

სუფრაა დაგვევა ნ. დაგვევა.

სუქან მსუქანი; სუქან მიწაა ნოყიერი (ან ხელოვნურად განაოყიერებულ) მიწა. ~ სუქან მიწაა ფუნტარი (ფაშარია, ფხვიერია), იგრეე (ისე) მიწაა, ხამ მიწაა ნაქერ-ნაქერ კეპტეეის (არის); სუქან ნაწლიეე ნ., ნაწლიაა.

სუთულ [აზ.] თიხლო. ~ სუთულ კარტხ.

სუთუნ [აზ.] ბოძი, სვეტი. ~ ჰენგილოურა (ინგილოურად) ბოზ (ბოძს) ბეერ არ ამბოვს, სუთუნ ეზახიან; სუთუნევი თირ აიენის ქერთან სვეტებზე გადებული გრძელი ძელი, რომელიც უშუალოდ სუთუნბაშებზეა (ნ. სუთუნბაშ) დაბრჯენილი.

სუთუნბაშ [აზ. სუთუნბაშ] აიენის სვეტის თავი. აიენის თითოეულ სვეტს იმ ადგილას, სადაც ის ქერს უერთდება, თავზე ოთხკუთხი ფიცარი ადევს, თითქოს ქული ახურავსო. ესაა სუთუნბაშში. მასზე გადებულია აიენის სახურავის გასწვრივ გრძელი ძელები ანუ სუთუნევი თირეე. ზოგჯერ ამ გრძელ ძელებსაც სუთუნბაშს უწოდებენ.

ნ. სუთუნ.

სუქალულ სიკვილი.

სუმაყ. სუმაყ.

სურაგ, სურაჰ [აზ. სურაჰ] მრავალთა ერთად ნადირობა (ტყის შეკვრით). ~ ნადიროვაა სხოას (სხვაა), სურაგ სხოას. ნადიროვაში ღამი უღრვით (გსდუბით), ჰე (ან) წყლი გუბზე, ჰე პურში, ჰე სმინდში, ჰე ხეზე. ნადირ მოლის შიქმელა (საქმელად), წყალ დაალეველა (დასალევად), ჩონც ქყლავთ. სურაგში დღისიამ მივდივართ, ბარას ეუქრავთ (ნ. ბარაა, მნიშვ. 1), თოფევით აჟეეზე (ნ. აჟე, მნიშვ. 3) დგრვით (ვდგვით). მეზალეეე (ნ.) ზალეეეს ყრიან (უშ-

ვებენ), ბარას აყოლევენ (შემოვლას იწყებენ). ზამთარში თოვლზე კოლს ვაწრნავთ (ნ. კოლ). ზალღევ იყუფევიან, ლორ-რამიც (ლორი და მისთანანიც) ბარაზე გომოდის, ჩონც ვოსრუთ, ძქლავთ; სურავს ჩედის ნადირობს, ~ დაჰა სურავს აღარ ჩრდივართ (აღარ ვნადირობთ).

სურავოვან სანადიროდ. ~ სურავოვან წასტლამ.

6. სურავ.

სურამა (1) [აზ. სიღირმ] ურდული. ~ სურამა გოტყარ, კარეე გამგარდესაც (მაგრად დაიკეტოსო); ალილი (ნ.) კარს კლეტენუ სურამათი.

სურამა (2) [აზ. სურამ=ჰეავისრქა] და-ავადებული პურის მცენარე, რომელსაც წერილი და შავი ფერის მარცვლი აქვს. ასეთი ხორბალი მდარე ხარისხისაა. ~ სურამა კატეკუდას (ნ.) მინგავს, გზელ წრულ, შავ მარცლრე აქ, ბილ კულეე აქ, პურში კეპტეე, პურს აშიეე, პურიშიგაფათი ცხრილი გაცრამი გადისუ, ლად წრულ კეპტეე (ძალიან წვრილია); პეჩ კაა პურ არ მეგრძეევა კოლხოზით (კარგი პური სულ არ გვერგოკოლშეურნეობიდან), შიგ სურამა ბეტრ ივო.

— გულადშუტა შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.

სურსულა (1) ქრისტესისხლა.

— მ ა ყ.

სურსულა (2), სირსულა სირსეელი, სირსეილი (კანის ავადმყოფობა).

— ჯ ა ნ., სირსეელა მ ე ნ თ., სურსულა ბ ე რ., ე ლ., სრსეელი ს ა ბ ა; სირსეელი, სრსეილი ჩ უ ბ.

სურუთთმა [აზ. დილა. სურუთმ] შეშის, ხეებისა და მისთანათა შეკერა, რომელიც მთიდან თრევით ჩამოაქვთ ქვევით; სურუთმამათი ჩ(ო)მოტანა მთიდან ხის დიდი მორების; შეშისა და მისთანათა თრევით ჩამოტანა. ~ შეშას სურუთმამათი ჩომოტანენ (ჩამოაქვთ) ქრმ; ღორ მამიკლავ თაში (მთაში), სურუთმამათი ჩომოტყონ ქრმ (თრევით ჩამოვიტანე); „მთაში მოპრილ შეშას სელავით ქვეშ საურმეზე ჰყრიან...

თუ სელავი ცუდია, ჯერ საულაყეზე ჰყრიან, სურუთმამათი ჩამოაქვთ საურ-

მეზე და ურემზე დადებული შეშა მოაქვთ სახლებში “ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); სურუთმა ხეა მთიდან თრევით ჩამოტანილი ხე, მორი და მისთ.

სურულუმა, სურულლუმა, სურულია ცომისგან გაკეთებული ერთგვარი სკამელი, რომელსაც შემდეგნაირად აწაზადებენ: „სღამენ ცეცხლზე წყალს. შიგ ჰყრიან კაი მსუქანი ხორცის ლოქმევს (ნაჭრებს), გზელ შუნდს (კერკს) ან ნელდ შუნდს, პირპილს, ქიწიბი კეპეკს (ნ. კეპაკ), მარილს და ადუღებენ. ამ დროს ცომს ზელავენ, ავუნდევებენ და სკრიან ცერი თითის სისქესიგძე პატარ-პატარა გუნდებად. ხორცის მოხარშვის შემდეგ გუნდებს ჰწვენენ: საჩვენებელ თითს აქერენ გუნდაზე, უსვამენ ტაბაკის პირზე და გათხელბულ-დახორხლებულ (დახვეულ) ცომს ჰყრიან მღულარე ხორცის წვეწმში. მოხარშვა-ამოყრის (ამოღების) შემდეგ ერთად დანაყულ ნიორში და მარილში, ან მარილ შეწყობილ [ნ. შაწყოვია (2)], წრლად დანასხამ (მაწონ დანასხამ) ნიორში აწებენ და სკამენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); თაყ-ფეყში განაქეთე სურულუმა კაა კეპტეეყ (კარგია ხოლმე); სიპტა ჩანადვეე (პირველად ჩადებული) სურულუმა უკანახენდელს (უკანასკნელს) ელოდვეის, ქობში ერთა იხარშევისაც — ემაგრ იტყუნ (ასე ამბობენ); სურულუმა გ(ო)მოსწეეა (|| გასწეეა) სურულისათვის ფორმის მიცემა, თითის დაქერით ცომის გამოწეეა-გამოყვანა; სურულია-მურულია, სურულია-ტურულუმა იგივეა, რაც სურულია.

სურუმა [აზ. სურუ] ჯოგი, ნახირი (ღორისა, ცხენისა, ძროხისა, ცხვრისა, თხისა და მისთ.).

სურცხულ, სისურცხულეა სირცხვილი. ~ სურცხულუ (|| სისურცხულუთ) ღომაწ (სირცხვილით დავიწვი); ეს ჩემზე სურცხულუ (ეს ჩემთვის სირცხვილია).

სუს დათვის კანაფი (მცენარე). ყვითელი ფერის საღებავად იყენებენ. ~ ყუ-

თრლ ბაწარ სუწში იღებვის. სუწს
ტყუწავით. ტყრით ქოშში, ვოსხაშთ
წყალს, ბაწარსაც ტყრით, ვოლუღევთ
ვრ საათ, მეველი (მერმე) შაპში ტტტტ-
ბათ (ნ. დატიტბა).

— მ ა ყ ., სისვი მ ე ნ თ .; ხისვი
მწუანე გ ი გ ., თ ო ფ ., ქ ა ვ თ . (ხეცს.);
ქ ი ნ ქ . ხეცს.

სუწსლუქ იგივეა, რაც სლუქ. ~ სუწსლუქ
კაცი.

სუწსტუნ. სუწსტუნოვამ, დასტრნამ სტეე-
ნა, დასტეენა. ~ ჰაბე (რატომ) სუწს-
ტუნრვა (უსტეენ) სახში? წაბ ტყეში,
მინდორში ისუწსტუნ (დაუსტეინე)!; გ-
დამ ოტ ქალს დოტსტუნა; მ ი მ ღ . ნა-
ხუწსტუნე, დანასტრნ მსტეინავი. ~
ნასტსტუნევე გროლიე არის. ტან წოპ-
ლაც (წერილი) აქ, ქელლამ ბუზნი-
სწორ (თავი მუშტისოდენი); ჩიტ დანა-
სტრნევი გმას ჩედის (ჩიტი სტეენის
მსგავს ღმას გამოსცემს); ზ მ ნ ზ .
სუწსტუნ-სუწსტუნ სტეენა-სტეენით. ~
სუწსტუნ-სუწსტუნ მოღის;! სუწსტუნ ქნა
იგივეა, რაც სუწსტუნ; სუწსტუნ ქნი-
ქნი იგივეა, რაც სუწსტუნ-სუწსტუნ. ~
შენ სუწსტუნ ქნი-ქნი ჰაბე (რატომ)
ზიდორდი?

სუწსტუნოვამ ნ. სისინოვამ.

სუწსწრუქ. სისწრუქთ. ხისწრუქ ვასწე-
რივ. ~ ამ ხი სისწრუქთ წაპ; ღობი
სისწრუქ წაუღა.

სუწფათ ნ. სიფათ.

სქელ. სქელ თარაფ შამბირუნა ნ. თარაფ,
მნიშ. 1; სქელ ნაწლიევე ნ. ნაწლიამ.

(ს)წო(ს)წო(რ), (ს)წოწოწო(რ), (ს)წოწოწო(რ),
(ს)წოწოწო(რ), (ს)წოწოწო(რ), (ს)წოწოწო-
რამ, (ს)წოწო, (ს)წოწოამ, (ს)წოწოწოამ
ტოლი, სწორი, თანაბარი, თანატო-
ლი, -ხელა, -ოდენა. ~ შუნდტუ ქუჯკამს
სწოსწორ (შეინდის ქუჯკისხელა). ჩონ
შუნდ ქლიავი წოსწორი (ტოლია), ბუზნი
სწოსწორამს (მუშტისოდენა); ფუ-
ფუნა (ნ.) ქათამს ესევის, წრუწლ რამ-
ში (წერილი რამეა), ბალღუნწს (ბალ-
ღინწოს) მინგავს (წააგავს), ამმა (მაგ-
რამ) ლაფ წრუწლი (ძალზე წერილია),
პესოკი მარცლუწ წოწოწორი (მარცელის

ტოლა); თამ წოწორა ხეა (მთის სწო-
რი, მთისხელა ხე); ტან წიპლაც აქ,
ქელლამ ბუზნი სწორ (მუშტისოდენა).
სინ. ქ(ს)წოსწო(რ); ქ(ს)წოსწო(რ).

შღრ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ); რამწოწო(რ).
— სწოწორა ქ ი ნ ქ . ვაჟა.

სხალ მსხალი; ნ. დოღრა სხალ; დომფალა
სხალ; ზამთრულა სხალ ნ. ზამთრუ-
ლამ; ზაფხულა სხალ, ზაფხულიამ
სხალ ნ. ზაფხულიამ; ნ. კაღოამ სხალ;
კამმეტა სხალ; კათითავა სხალ; კონწი-
ოღლი სხალ; ქურკურა სხალ; ღიშონ
სხალ; შაპრამ სხალ; შირახულღლამ,
შირახულა სხალ; ნუგბარ სხალ; უან-
გინ სხალ; ტრიან სხალ; ტურამ და-
ნაქრეფ სხალ; უჯუღო სხალ; შაპა
სხალ; წითელგორღა სხალ.

— ქ ა ნ ., ს ა ბ ა , ჩ უ ბ ., ე რ ი ს თ .

სხილ სხმილი, ხორცზე დაყრილი ბუზის
კერცხეზა; ~ ბუზ დრვს (დებს) კრც-
ხრვს (კერცხეზს) გორცხე. ეემას სხილ
ეზახიან, სამ-ოთხ დღეს უკან მატლა იქ-
ევე ჰენი (ანუ) მატლავს (|| იმატლევ).

— მსხმილი ს ა ბ ა , მსხმილი,
სხმილი ჩ უ ბ ., მსხნილი მ ე ნ თ .

სხლაპუნ ნ. დასხლაპუნევა.

სხლიან ადგილი, სადაც მსხლის ხე იზრ-
დება მრავლად. ~ სხლიანში მიედ-
ნ. სხალ.

სხლინ 1. სხნილი მარხვის შემდეგ. ~
თავსაპარს (ნ.) და სულპურს (ნ.) ზოგ
ინახავს, მარხოში არ ჩედის (არ აქე-
თებს), სხლინში აკეთებს;
2. სასხნილო საქმელი.

[საპირისპ. მარხულ].

სხმულოვამ მსხმულიარობი. ~ ტყიმაღ
სხმულოვამში ზოგ ყუთორლი (ყვითელი),
ზოგ წითელ.

სხოგან ნ. სხოა.

სხოგნი(თ) ნ. სხოა.

სხოდასხოა სხედასხევა. ~ ნემსი წორი
(ნ.) შაყერამ არის ერ ფერ ზაფით, კი-
კიკიკამ (ნ.) კი სხოდასხო ფერეით.
ნ. სხოა.

სხოდასხოყურ იგივეა, რაც სხოყურ-სხო-
ყურ (ნ. სხოყურამ).

სხოთაარ [სხვა + აზ თჳპარ = გჯარი] იჯე-
ვეა, რაც სხოეურ(აა).

სხოა (ნრ. სხოვე) სხვა. ~ ეგ როგო
მოაშორრთა ჩემ ოჯალით, რუმ სხომ
ნუ იცოდინას?; სხოვეს ასესხა; სხოვე-
თან (სხვებთან) ერთა მივდ; სხოას
სხვაა. ~ ეს ჰელბეთ სხოას (სხვაა);
სხოგან სხვაგან [— გი გ., თო ფ.,
ქა ე თ. (გუღამაყ.); სხოგნი(თ) სხვა
ადგილოდან. ~ ე ზმევიც სხოგნი მოა-
ჯონენ დეკაევეს. [— კნით : სხვა-კნით
გი გ., თო ფ., ქა ე თ. (ხეეს.);
სხრვიბეთ სხვებისთვის. ~ სხრვიბე-
თაე მააყუარეველ ინსან ყოფილ (სხვე-
ბისთვისაც საყუარელი ადამიანი ყოფი-
ლა).

— ქა ნ.; გი გ., თო ფ., ქა ე თ.
(გუღამაყ.), ცხო ი ქ ე ე (მოხ.), ქა ქ.
სხოამლაა მუწუცი.

— ქა ნ., სხრუპელი მე ნ თ.

სხოეურაა [←სხო + აზ. ჯრან] სხვაგა-
არი. ~ სხოეურა ინსანი (სხვაგვარი ადა-
გვანია); ზ მ ნ ზ. სხოეურაათი სხვა-
გვარად. ~ ჩემ გელი მოკლაა არ იქნეე,
თუ სხოეურაათი მოკლაე, მოკლოთაე;
სხოეურ-სხოეურ სხვადასხვაგვარი. ~
შიშით თოლქრ (თვალში) სხოეურ-
სხოეურ რამევე მეჩრნე (სხვადასხვა-
გვარი რალაეები მეჩვენება).

[სინ. სხოდასხოეურ; სხოთაარ].

ნ. -ეურაა.

სხოფრულაა, სხოფრულ სხეანირი;
ზ მ ნ ზ. სხოფრულ (სხოფრულა) სხვა-
ნირად. ~ იმან თაეი საქმე სხოფრულა
გააკეთა.

სხრვიბეთ ნ. სხოა.

სხრიალ, დასხრიალევია, მოსხრიალევია
ტრიალი, დატრიალევა, შემოელა რაიბის
ირველივ. ~ ეუტუქულუ ზეათიანა
ქუაა სხრიალოეს; პატარზალს სახლ
წინ სამღეფა (სამჭერ) ცხენით ასხ-
რიალევენ (ატრიალევენ); ბაწრი დას-
ტაში (ძაფის დართვისას), ჰე დაზახა-
ში (ან დაძახვისას) ტარს ნატეხარში (ნ.
მნიშვ. 2) ასხრიალევენ; კაც აქაათი-იქიამ-
თი უსხრიალევს დააქერელა, ანეაზ ვერ
იქერს (კაცი აქეთ-იქიდან უტრიალევს,

მაგრამ ვერ იქერს); სახლი დრრთიანი
სამღეფა მათარიალევეხარ (სახლს სამ-
ჯერ შემოუვლი); ვადამ მოუსხრიალა
(ვაემა შემოუარა) ცხენს; მი ი მ. ნა-
სხრიალ მბრუნაეი, რომელიც ტრია-
ლებს; ნ. ნასხრიალ ქაა; ჰკოა დასხ-
რიალევია თაებრუს დახვევა.

სხუ. სხუთა, სხოთა სხვისი. სხუთა. ~ ამ
ქალს სხუთა (სხვისი თაეი) უყუარდა;
სხუთა დააეას ჰაბე ფყიდლოვა (სხვის
ჩსუბში რატომ ჩავერევი?); მენუგნეა
სხოთა ნუჯანზე არ შაეაყ, ნუგან და-
ალაგელიაე (აბრეშუმის ქიის მომყანი
სხვის ქიასთან არ შეეა, ვითომდა ჰია
გატუდღებო).

გ

ტაბაჟ, ტაბაჟ 1. [აზ. თაბაჟ] გობის მსვა-
ესი ხის ქურქელი (ძირითადად ხორ-
ბლეულის დასარკვევად).

— ქ გ ლ; გი გ., თო ფ., ქა ე თ.
(ქართლ. ფშ.), ქა ქ., ძო წ.; დაბა-
ლი სუფრა. გრჳელი ფიცარი ოთხ ფეხ-
ზე საქმლის დასადებად და მოსასხლო-
მად ი ქ ე ე (ღეჩხ.), მრგვალი დიდი
თაბახი ჯა ნ., ხონჩა საბა, დიდი
ხონჩა ან ლანჯანი ხისა ჩ უ ბ., მთლია-
ნი ხისგან ჩარხში გამოპირილი მრგვალი
ქურქელია, ზედ პურსა და ხმელ საქ-
მელს აწყობენ მე ნ თ., ხის მრგვალი
ფართო თეფში კ ი ნ ჰ. ვაეა;

2. დარჩეული კაელის გულის ნახე-
ვარი, კაელის ლებანი. ~ კაელი ტაბ-
აეჟ; ტაბაჟი (ტაბაჟივით) ლებნევიავ,
აამაზე ვებნევიან ტაბაჟ.

— შგარი კაელიაა მე ნ თ.

ტაბლაა რ ე ლ ი გ. მიცვალეულთა სუ-
ლის მოსახსენებლად მოშადღებული სას-
მელ-საქმელი; შენ ტაბლაა ჰქოში
(წყევლა).

— ქა ნ., კ ი რ., შა ნ. ვაეა IV,
კ ი ნ ჰ. ვაეა, მე ნ თ.; მიცვალეულის-
თვის გამომცხვარი დიდი ქადა კ ა ი შ.;
საყურთხისათვის გამომცხვარი ოთხეუ-
ხელი ზაქაპური ძო წ.; ფიცრის სუფრა

ფეტელი ს ა ბ ა ; მაგიდა, წინ დასადგ-
მელი ფეხელი ფიციარი, სტოლი; მას
ზედა დაგებული სანოვაგე ჩ უ ბ., გა-
წყობილი სუფრა შ ა ნ. ტეხს, სუფრა,
მაგიდა პურის საკმეღე გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ვ თ. (მოხ.); სამფეხა დაბალი მაგი-
და ქ ა ჯ.; თაბლა დიდი, ბრტყელი თეფ-
ში — ეიწრო კიდებიანი (ჩვეულებ-
რივ მრგვალი ან ოვალური), — ლან-
კანი ნ ი ე.

ტაბლოვა ტაბლობა, პურის ქამა მკედრის
სულის მოსახსენიებლად მიცვალებულის
გარდაცვალებიდან მესამე დღეს; „გა-
რდაცვალების მესამე დღეს ტაბლობა
ციან, რომელსაც განსაკუთრებით მარ-
ტო ქალები ესწრებიან. ამ დღისთვის
ამზადებენ ყოველივე საკმელს, გარდა
ხორცეულისა, რადგან, ინგილოების შე-
ხედვებით ხორცეული ამ დღეს არ
ერგება მიცვალებულს; სამგლოვიაროდ
განსაკუთრებით დედაკაცები მიდიან და
მიაქვთ შესაწირად ფლავი, ღვინო, ხი-
ლი და სხე. როცა ყველანი შეიკრიბებიან,
ჩამოიღებენ მიცვალებულის ტანისამოსს,
გაშლიან იმ ადგილას, სადაც მიცვა-
ლებულს სული ამოუვიდა და ტირილს
დაიწყებენ. ტირილის შემდეგ ტანი-
სამოსს კეცავენ და ინახავენ, ხოლო მის
ადგილას აწყობენ ხორაგეულობას. ოჯა-
ხის უფროს ქალს ნაკვერჩხლით სავსე
ქაფქირს და საკმევებს მისცემენ. უფ-
როსი ქალი საკმევებს აიღებს, ჩადებს
ორ კბილი ქაფქირში და იტყვის: ღმე-
რთმან ჭანათში (სამოთხეში) შეიყვა-
ნოს. შემდეგ დანარჩენი ქალებიც რიგ-
რიგობით მივლენ, ისინიც ჩაპყრიან საკ-
მევებს, იმავე სიტყვებს გაიმეორებენ.
როცა საკმეველი წვას დაიწყებს, მა-
შინ სამჭერ შემოთვლის კმევით ხორა-
გეულობას ორი დედაკაცი. კმევა იწყე-
ბა აღმოსავლეთის მხრის ქვემო კუთ-
ხიდან, მარცხნიდან მარჯვნივ. შემდეგ
მეორე დედაკაცს გადასცემს და ისიც
კმევით ჩამოთვლის და მეორე სხვას გა-
დასცემს. კმევის გათავების შემდეგ სა-
კმელს არ აჭრებენ, არამედ იქა სდე-
ბენ, სადაც მიცვალებული ესვენა და,

ვიდრე მთლად არ დაიწყება საკმელი, საკ-
მელს ხელს ვერაფერ ახლებს. საკმევე-
ლის გაკრობისთანავე სუფრას შლიან
და თითოეულ სტუმარს სამ პურს და-
ულაგებენ. სტუმრებმა კარგად უნდა
სკამონ და სვან და, რასაც ვერ შესკა-
მენ, უნდა ჩაიწყონ თან მოტანილი ხე-
რჯინში და სახლში წაიღონ. აგრეთვე
თან უნდა წაიღონ სახლის პატრო-
ნის ღვინით სავსე კუჭულები. ასეთი ტა-
ბლობა იმართება გარდაცვალების ყოველ
სწორზე, ვიდრე ორმოცი შესრულდება.

ყველაზე უფრო საყურადღებო ამ
ტაბლობაში ქაფქირით კმევა-კურთხე-
ვაა სუფრისა. ლაპარაკი არ უნდა,
რომ ეს ჩვეულება იმ დროს შემოსულა,
როცა საინგილოში მოსულმა მოლებმა
მღვდლები ძალდატანებით გააძევეს და
ხალხს გარეგნულად ქრისტიანობაზე ხე-
ლი ააღებინეს. სწორედ ამ დროს უნდა
შემოსულიყო ქალებისაგან სუფრის კუ-
რთხევა; ქაფქირი იმავე საცეცხლურსა
ნიშნავს, რომლითაც მღვდელი უქმევს
ხოლმე მიცვალებულს“ (ე დ ი ლ ი,
ვ. 115).

ნ. ტაბლა.

— **ტაბლობაა** ჯ ა ნ., **ტაბლობა** კ ი ნ ქ.
ვაეა.

ტაია [აზ. დაჰაი] ბიძა (დედის ძმა); მოლ-
ლა **ტაია** ნ. მოლლა.

— **ტაა** ნ ი ე.

ტაიაქალ ბიძაშვილი ქალი (დედისძმის-
შვილი)

ნ. ტაია.

ტაიაშულ ბიძაშვილი ვაჟი (დედისძმის-
შვილი)

ნ. ტაია.

ტალამპურ ბაწრის დასაგრები ხელსა-
წყო.

ტალახ: კარი **ტალახ** წაღვეა ნ. კარ.
ტალახა [აზ. დალაგ] ელენტა.

[სინ. ტერიპ].

— **ჯ ა ნ.**

ტალდა [აზ. დალდა] იგივეა, რაც საფარ.
~ **წუშა**ა არჩამნასულ ადგილს, ნამ
არნაქნარ ადგილს **ტალდა** ებნევიან
(ისეთ ადგილს, სადაც წვიმა არ ჩამო-

დის, სადაც სინესტე არაა, ტალდა ეწოდება; ტალდაში ინახენ ტაშსუმუხ, რამ-რამ, არ დასველდეს, სისველეაზგანი (სისველისაგან) ნუ გაფუჩდესაგ.

ტალერკ [რუს.] თეფში, სიანი. ~ ოორ ტალერკ ფლაე; ქორწილში ემეურა ადითი (ამგვარი წესია): ზალ შინ შოშოყონაში კარეთან რამს (რამეს) აგეჩინევენ (ამტრევიენებენ), ჰე ტალერკ (ან თეფსს), ჰე ესტაქან (ან კიქას), კედე (მერე) შინ შაპყონენ; მა(ს)აღგომელ ტალერკ მოსარგები, ზომით რამეს შესაბამისი თეფში (ჩეულებრივ, ტოლის ქვაბში ჩასადებ თეფსზე ამბობენ): იმისთვის, რომ ტოლმა მოხარშვისას მთელმთელი გამოვიდეს, ქვაბში ჩადებულ ტოლმას დაპირქვაგებულად თეფსს ადებენ, მოარგებენ. ეს თეფში იმგვარი ზომისა უნდა იყოს, რომ ქვაბშიც ეტეოდეს, მაგრამ ქვაბის სივანეზე (ღიაებტრზე) ნაყლები არ უნდა იყოს. ~ მასაღგომელ ტალერკ, ზედ ნემ მეეწყოვის ტოლმას, აასი. თუ პირვეით ტოლმა გამოჩანდა, იშლევის ტოლმა, ლამაზა ზედ გარაქ (უნდა) ტალერკ მეეწყოს; ემ ქობი მასაღგომელ ტალერკ არ გოქ, ყუადლიც არ მოდის (სახურავიც არაა ამ ზომისა).

— **ტარელკები, ტალერკები** გი გ., თო ფ., ქავთ. (მთიულ.).

ტამარ [აზ. დამარ] სისხლძარღვი (ყველა ძარღვი, რომელშიც სისხლის მიმოქცევაა). ~ ხანჯალს ტამრევი უსომს (ძარღვებში უსვამს); ტამარ გადაუქრა (ვენები გადაუქრია).

ტამაშუა [აზ. დამაქს] წვეთი.

ტამაშურ [აზ. თანბურ] ერთგვარი სიმიანი საყრავი, თარის მსგავსი.

ტამაშურა ჩალა ერთგვარი ჩალა (ნ. ჩალა). ~ ტამაშურა ჩალათი სახლევს არ ხურენყ, უხივი გომოდის, თე გურგალ აქ, მოწევი დროზე თუ გელ მახალ (თუ ხელი ახლე), შიგ ბუმბულ, მატყლ გომოდის.

ტამს(ო)მოზ, ტამს(ო)მოს, ტამს(უ)მუხ, ტამს(უ)მუხ, ტანს(ო)მოზ, ტანს(ო)მოს, ტანს(უ)მუხ, ტანს(უ)მუხ. ტანსამო-

სი, ტანსაკმელო. ~ შენ ტამსომოზ გააგლო, მე ჩოაყო (ჩაიციკაბ), ჩემ ტამსომოზ გოაგლო (გაეიხილი), შენ ჩაეს; ე ტამსუმუხ ჩაეს, ნოხო, ვაშნა? (გშვენს?); ტამსუმუხ დაარეცხელვარ (დაერეცხავ); ერ ყათ ტამსომოზ ნ. ყათ (1), მნიშვ. 2; **თეთრიან ტამსომოზ** ნ. თეთრიან; **ტამსომოზ კებტევ** (აქ ჩნილ) მენსტრუაცია აქეს, მენსტრუაცია მოუვიდა (სინ. სარეცხ კებტევ; ფართალ კებტევ; ტან მიიღის).

— **ტანსომოზ** ჟ ა ნ.

ტ დ რ. ფეესომოზ.

ტამლა [აზ. დამლა] დამლა, დალი. ნიშანი; **ტამლა** დარაბ იგივეა, რაც დატამლა. ~ **სოლახა გარზე ტამლას** დარაყე (მარცხენამხარზე დაღს დაგადებთ).

ტან მიიღის იგივეა, რაც ტამსომოზ კებტევ [ნ. ტამს(ო)მოზ].

ტანა [აზ. დანა] ხბო. ~ **ტანი** ფაშ-ფუტარ (ხბოს შიგნული); **ტანე** ჩაყრა (ხბორების ჩამწყყდევა); **ტანა-ტუნა** წერილფეხა საქონელი, ხბორები; **ტანე** ნაყურ იგივეა, რაც მეტანე; **ტანევეზელ წანჯლა** ხბორების სამწყყავად წანსლა. ~ **ტალარში** (გულდაში) ჩატდრვი ერ კოქობ წრლა (მაწონი), პურ, მიღის ტანევეზელ.

— **ჯ ა ნ.** ხბო (საფურეც და დაუყვერავი სახარეც) წლიდან ორ წლამდე **მ ე ნ თ.**, ხბო ერთ, ერთხანევიარ წლამდე **ნ ი ე.**; წლის დეკეული ჩ უ ბ.

-**ტანაა, -თანაა -თანა, -ნაირი** (მსგავსების აღმნიშვნელი სიტყვების მნიშვნელობა აქეს, თუმცა თარგმანში უმრავლეს შემთხვევაში არ გამოიყენება). ~ **შენისტანა** (შენისთანა); **არვარგისტანა**, **არვარგისტანა** უვარგისი; **ბევრისტანა**, **ბევრისთანა**, **ბევრისთანა**, **ბევრისთანა** ბევრი, ბევრი მათგანი, უმრავლესობა. ~ **ბევრისტანა** ეხლა ჰრქმითი (ნ.) კოლა (ნაცელად) თაეროვაა ამბოვენ; სახლევი ბევრისტანა ჩარგულ კებტევ (სახლების უმრავლესობა ოთხმხრივ ჩალით დახურულია); **დიად** (ძალიან, მეტად) უწინდელი სახლევის

ბერისთანაჲ კედლიან (ნ. კედელ) ყოფილ; დიდისტანაჲ, დიდისთანაჲ დიდი, უფროსი. ~ დიდისტანა შუღ შიმახზე წაუდა; კახსტანაჲ, კახსთანაჲ, კახსტანაჲ საუკეთესო, ძალიან კარგი. ~ ზოგდევთა კახსთანას დათესაში არეარგისთანაჲ გომოდის — უხრწო ფაყულას თესავ, ხრწიან გომოდის; მრზრბელმა კახსტანა (|| კახსთან) დიდ ქობ მისკა: ხიბალ ნაქნარ (შხამიან) ვაშლს ახრაზიონს აზლევს, კახსტანას (კარგს) კი თუთან შქამს; პატრახსტანაჲ, პატრახსტანაჲ. პატრახსტანაჲ პატარა, უმცროსი. ~ დიდისტანა ყმაწულის (უფროს ბავშვს) შუქურია ეზახიან, პატრახსტანას (უმცროსს) — ციციონს; პატრახსტანა შუღ (უმცროსი ვაჟი) იყურევს ღედ-მამაჲ ნათქომს; შავისთანაჲ შავი; წიბლაკისტანაჲ წერილი.

ტანაყირან 1. [აზ. დიალ. დანაგჷრან] ერთგვარი სარეველა მცენარე, რომელიც საქონელს კლავს. ~ დანაზილივი რამეკტევის (დანილივით რამაჲ) ტანაყირან, იმი კჷმში ზოხხაჲ იგოცევის;

2. ერთგვარი კია, რომელიც კომბოსტოს, ხახვს, კარტოფილს და მისთ. ანადგურებს (ზოგის მიხედვით, ეს იგივეა, რაც ყურველაჲ). ~ შენ მამულ ტანაყირანს უქამი.

ტანაჩიჲ [აზ. დანა + აზ. ჩი] იგივეა, რაც მეტანეჲ. ~ იმი შუღ ტანაჩიჲ ყოფილ.

ნ. ტანაჲ.

ტანაჩიოვაჲ მებზორეობა; ტანაჩიოვას ჩედის მებზორეობას ეწევა. ~ ვადაჲ ტანაჩიოვას აღარ ჩედის (ვაჟი მებზორეობას აღარ ეწევა).

ნ. ტანაჩიჲ.

ტანკ, წანკ [აზ. დანკ]: ყური ტანკ (წანკ) ნ. ყურ.

ტანკიჲ პატარა, მრგვალი მოყვანილობის, დაბალბირიანი კალათა, ღვედღევიანად დაწნული. ხმარობენ მეტწილად ფერადი ძაფების ჩასალავებლად. ~ ამ ტანკიში რაჲ განკა?; ტანკიჲ შაკერაჲ ტანკიჲს დაწნა.

— ტანკეტ, ტანკიჲ ჳ ა ნ., ტანკ, ტა-

ნკიჲ კალათი გიგ., თოფ., ქავთ. (ინგლ.).

ტანს(ო)მოზ, ტანს(ო)მოს, ტანს(უ)მუზ, ტანს(უ)მუს ნ. ტამს(ო)მოზ.

ტანტალიოჲ ტიტრელა, ტიტლიკანა. ~ ქალს ტამსომოზ გეეგდა (ტანსაცემელი გეეხდა), იღვა ტანტალიოჲ.

— ტანტალიოკონი შ ა ნ. რეც.

ტანტაყეე ნ. ტატაყეე.

ტაპაკ ნ. ტაბაკ.

ტაპანტიჲ ქნაჲ დამლა, დაფანტეა, წასვლა-წამოსვლა, დამორება (თეშეყურილი ხალხისა). ~ ეთქოთ, ყონალულეში (წეეულეზაში) შიკმელ სკომით, გათიევაში იტყუნან (გათავებისას იტყვიან) — ტაპანტიჲ იქნა; ყარფუზ იყიდლოდა, დამთარაშეს, ტაპანტიჲ იქნა, ველარ მეეესწარით; ტაპანტიჲ ქნილან (გაყრილან); ტაპანტის (პ)ჩედიან იყრებიან, ცალკედებიან. ~ გემრაში წასლრა (სადგომებში წასასვლელად) ცხორ დაზარაში (როდესაც შემოდგომაზე მთიდან ცხვარი ჩამოდის) ტაპანტის (ანუ დაფანტის) ჰჩედიან (ჩობან-ფეშაქარი, ვისაც უნდა ცალკადება, ვისაც უნდა, უერთდება ბინას“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

[სინ. დაფანტიჲ ქნაჲ].

ტაპარაჲ იგივეა, რაც სალმა-ბიჩახ.

ტაპარ-ტუპურ დანაობის ერთ-ერთი ილეთი: მოთამაშე საკეც დანას წვერით იჭერს, ტარს მიწაზე აჭეთ-იჭით არტყამს და მერქო ისე ისერის, რომ დანა მიწაში ჩაიჭროს.

ნ. სალმა-ბიჩალ.

ტაპკირ: ტუპკირ ყურძნის დაწურვის დროს საწნახელში ჩაგებული გრძელი და ვიწრო ლასტი იმისათვის, რომ ტუბილს მარცვლები ან ჰაჷა არ გაჷყეეს. ამჷმად ტაპკირის მაგივრად საწნახლის სიგანის ჯოხებს აწყობენ (ნ. არტახეე).

— ტუპკირი ს ა ბ ა, ტოპკირი მ ე ნ თ.,

ტოპკირი, ტუპკირი ქ ღ ლ.

ტაპტაჷაჲ ვირთხა. ~ ტაპტაჷაჲ თავს მინგავ (წავაგავს), ბუღეს მიწაში აქითევის.

ტაპუნ, დატაპუნევაჲ ტუჩების ცმატუნი,

ცმაყური. ~ ყურდღლევი ამაბიგრა ატაპუნევა ყბას! (რაკურდღლევი თუშნოდ აცმაყუნებ პირს!)

— **კაპუნი ტუჩებისა შ ა ნ.** ვეჟა III. ტარ (1) თითისტარი. ~ ტარ ორეყრამს (ორგვარია); სასტყ ტარ (დასართვი თითისტარი) და სახახ ტარ (დასამაღი თითისტარი). ბაწრი დასტაში (მაფის დასთინას), ჰე (ან) დახახაშა (დაძახინას) ტარს ნატეხარში (ნ. მნიშვ. 2) ასხრიალევენ (ატრიალებენ). დახახად და დასტად ერთ ტარითაც იქნენ (შეიძლება), ამაჲ სასტავებ სხოყურ ასხრიალევენ ტარს, სახახიბე — სხოყურ (მაგრამ სართვად სხვაგვარად ატრიალებენ თითისტარს და საძახად — სხვაგვარად).

— **ჭ ა ნ.**, **შ ა ნ.** ვეჟა III, **ქ ი ნ ქ.** ვეჟა, **უ თ უ რ გ.**; **გ ი გ.**, **თ ო ფ.**, **ქ ა ვ თ.** (ფშ., კახ., ქიზ.); ბოლოამოქდობილი დიდი თითისტარი ძაუის დასაძახავად ძ ო წ.

ტარ (2): ბარი ტარ ნ. ბარ (2); ვაარი ტარ ნ. ვაარაჲ (1); ტარი მოყულფაჲ ნ. მოყულფაჲ.

ტარბაჲ 1. ცხვრის ფაშვის ნაწილი. რომელშიაც შეზაყებულ ხორცს დებენ;

2. შესანახად გამხმარი დიდი და ბრტყელი ფორმის ძეხვი, ხორცისაგან, ნაწლავებისაგან და შიგნეულობისაგან დამზადებული. ხორცს სხვადასხვა სანელებლებით ანელებენ და ცხვრის ფაშვში დებენ. შემდეგ კიდებენ სხვენზე და ბოლზე ახმობენ; ტარბაჲ ჩახხმაჲ ტარბაჲკის გასაყეთებლად ცხვრის ფაშვში შეზაყებული ხორცისა და შიგნეულობის ჩადება, ტარბაჲკის გაყეთება.

— ამოხტი მსხვილი ნაწლევისა **ჭ ა ნ.**;

3. **გ ა დ ა ტ.** იგივეჲ, რაც კორბაჲ. **ტარევაჲ 1.** სელა, სიარული. ~ ემ გზაზე მე დიდ ხანი რტარევე (დავდივარ); ჰაბე ტრტონი-ტრტონი ეტარტვი? (გაბრაზებული რატომ დადიხარ?); მე ჰამმეშა დილანჩისაღი არ სატარეგარ (მე მუდამ მითხოვარავით არ ვივლი); კატაჲ ეტარეოდა გევი პირ-პირ (დადიოდა მდინარის გასწვრივ); ცხენ იმეურა (იმგვარად) ეტარეოდა, ფეყევი მიწზე არ

ტროდა (არ ხედებოდა); ე თულაჲ (ნ.) ბეჭრ ადგილ ეტარა (ბეჭერი ადგილი მოიარა); ეტარას თა და ბარ (აროს მთასა და ბარში); ამათჲა დადწყეს უშეოლში ტარევაჲ (სეოლაში სიარული); მი მ ლ. ნატარ(ვე) ნავალი; მოსიარულე; სავალი. ~ ნატარ კაცი (ნავალი კაცი); მე თიატორეში ნატარ ქალ არ ვარ (თეატრებში მოსიარულე ქალი არ ვარ); კაწ მიწრო ადგილ, ღორი ნატარ, ჰე სხო რამ ნადართაჲდაჲს (კაწი ვიწრო ადგილია, ღორის ან სხვა ნადირთაჲდანის სავალი). — ნატარი ნავალი, ნანახი, გამოვლილი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (თუშ.); **ზ მ ნ ზ.** სატარ(ვე)ელა სასიარულად; სასიეროდ. ~ ჰემბაჲ სატარეველა მოქცალდევრდა? (ასე სასიარულად მოიქცალი)?; ახალ წინდევს ჟერევენ ზოლ წინდის ჰე (ან) ფარჩის ზირეჲს, პოლზე-რამზე, მიწზე სატარეველა (იატაჲზე და მისთანაზე, მიწაზე სასიარული); ჩონ ქალეჲ პარ საღმობზე (ყოველ საღამოს) სატარელა მიდიან. (— **ჭ ა ნ.**); ენაჲ ტარევაჲ ნ. ენაჲ; თავი გენგზე [ვენგით(თ)] ეტარე ნ. გენგ; თავი ქამფზე ეტარეჲ ნ. ქემფ; ნ. კარში ტარევაჲ; კარში ნატარეჲ ნ. კარში ტარევაჲ; კოტიოვან ტარევაჲ ნ. კოტიოვაჲ; ლანცუნ-ლანცუნ ტარევაჲ ნ. ლანცუნ-ლანცუნ; მუცელ ნატარ (ინხან) დიდმუცილანო აღამიანო. ~ მუცელ ნატარ ინხანს ბეგრ ნაჲამს ეტყჲან (ბეგრის მჲამელს ეტყვიან); ნატარ ჩხირი ქსოვანთ მოძარვი ჩხირი, რომლითაც ამოჲყავთ თელეში. ეს ჩხირი თავისუფალია და ქსოვისას თანდათანობით ივსება, მეორე იცლება და ახლა ის ხდება ნატარი ჩხირი; ძან-ძან ტარევაჲ ნ. ძან; ხახახახ-ხახახ ტარევაჲ ნ. ხახახახ-ხახახ; ჰავაზე ეტარეჲ ნ. ჰავაჲ.

შდრ. დატარევაჲ.

— **ტარებაჲ,** **სატარელა,** **ნატარ** **ჭ ა ნ.,** **ნატარი** **ნამგზავრი,** **ქვეყანამეშეო-**
ლილი; **გადატ.** **გამოცილი** **მ ე ნ თ.**;

2. **სიარული,** **სელა,** **სელის** **მანერა;** **ალური** **(ცხენისა).** ~ ე ქალ თუთან ლამაზი, ამაჲ ამაბიგარ ტარევაჲ აქ (თვითონ

ლაშაზი, მაგრამ 'უშნო სიარული აქვს',
უშნოდ დაღს); ეემ ცხენს კაბ ტარევაა
აქ (ყარგი ალური აქვს).

— ტარევაა იერიში ჭ ა ნ.

ტარ(რ)ულ [აზ.] ღარიბი, გაკირვებული,
უქონელი.

— ტაბარუი მ ე ნ თ., ქ გ ლ; გლე-
ხი ახალ-მოსული სა ბ ა, ჩ უ ბ.; ტა-
რულა მოხეტიალე ადამიანი მ ე ნ თ.
ტარ(რ)ულოვაა სიღარიბე, გაკირვება,
უქონლობა. ~ ტარრულოვაა წალან
ღროზე ბევრ მინახი (სიღარიბე ძველად
ბერკი მინახავს).

ტარტარიანე ა ნ თ რ ო ზ. ტარტარაშვილე-
ბის გვარის შთამომავლის ერთი ნაწილი
(მეორე ნაწილს ჭიშვე ეწოდება).

ტარტახე ხორცისგან გაცილილი ძელები.
ტასა-პასა, თასა-ფასა თათარიანხად, სა-
ხელდახლოდ, ნაჩქარეად. ~ ეხლა
ჰერამს (ვერაფერს) ვერ დაგაწერინე,
ღროდ არ მაქ, ეს ტასა-პასა იქნე,
ხტალ მასლრვარ (ხვალ მოვალ); ჰო-
ვო ტასა-პასა აუთევა ემ საქმეს; ტასა-
პასა მიღიხნარა, რახსა (რა არის), გერ-
ქარევა?

ტატაკელაა ნ. ტატაკელაა.

ტატაა (1) 1. დიდი, მსხვილი ჯოხი.

— ჭ ა ნ.;

2. ხელი ბეჭვთა ენახე.

— ცაცი ჭ ა ნ.

ტატაა (2) უსაქმური, ზარმაცი. ~ ახალ
მანაყონ (მონაყვან) ზალზე (რძალზე)
მითხრეს: ერ ტატაა მოტყონიყ სახ-
შ.აე, აგრ (აქეთ) ეყუდევე, იგრ (იქით)
ეყუდევე; ჰერამს არ აეთეუეს.

ტატყევე; ტანტყევე ტიტველი, სქელი კან-
ტები ან ფეხები. ~ ჰალო, ტატყევე ჰაბე
წაგმიყრ'ა. ეტარტევი? (კანკები რატომ
გაღმოგიყრია და დაღიხარ?).

— ტატყევი ქ გ ლ (ქართლ.); ტლა-
ყვი ტიტველი ბარკალი გავიანად, ბარკ-
ლის რბილი ნაწილი მ ე ნ თ., ტლაყვი
მსხვილი, უშნო ფეხი ა ლ ა ე., ტლოყი
ტიტველი კანვი ან წვივი ჭ ე ე.

ტატოკელაა, ტატაკელაა 1. ჭეჭიშების, აბ-
გებისა და მისთანათა საქსოვი მოწყო-
ბილობის ნაწილი (ფორმით წააგავს სა-

მი ჯოხის შვეკრულას, რომელსაც თავე-
ბი კონსასით შვეკრული აქვს და ბოლოე-
ბი კი გამწვლილი).

— ჭ ა ნ.;

2. ბაეშვის ფეხის ასადგმელი ქოჭინა.
ტაღარ, დაღარ [აზ. დაღარ] გულა თხის
ტყავისა. ძირითადად მწყემსები ატა-
რებენ საქმლის ჩასადებად. ~ ტაღარში
ჩაუღრვი (ჩაუღვია) ერ კოჭოპ წრლაა
(მაწონი), პურ, მიღის ტანეზხედ (მიყ-
ვება ხზორებს); აქს (იღებს) ერ ტაღარ
ხორბალ პურ, მიე ცუტკუშში (მი-
ღის წისქვილში).

ტაყაა, ტაყაა [აზ. დიალ. დაგვა] გულ-
ამოღებული ხის კასრი. ტაყაა ორგვა-
რია: ერთი დიდია, მასში უმთავრესად
ხორბლეულს ინახავენ. მეორე პატა-
რაა, მცირე ზომის კოლია და შირილის,
ბრინჯისა და სხვა რამის შესანახად გა-
მოიყენება. ეს მომცრო საწყაოდაც იხ-
მარება. ~ ანარწყავე (ასაწყაი) ტაყაა.

— ტაგანი, ტაგან [თურქ. თავან =
„სამფეხი“] გულამოღებული პატარა
ქურტკელი, — მცირე ზომის კოლი ქ გ ლ.
ტაყა-ტყუია იგივეა რაც ტრახ-ტრუხ.
ტაყინუაა [აზ. დნგიგან] წუთი, მინუტი.
~ სამ ტაყინუაა მაშიცალით!

ტაყტაყ კარზე დაკაყუნების ხმა. ~ კა-
რეზე ატრაყუნედენ (აკაყუნებდენ),
ტყტაყ გვაა მოლიოდა (ისმოდა).

ტაშალმაა [აზ. დამ + აზ. აღმა] ვაშ-
ლის ხის ჭიმი და მისი ნაყოფიც,
რომელიც პატარაა, ძალიან მავარია და
ზამთარში კარგად ინახება.

— ქვა-ვაშლაა ჭ ა ნ., გ ვ. 102.

ტაშლი ბულაღ კ ი დ რ. წყაროს სოფელ
ალათემურის (ნ.) განაპირას.

ტაშუა (დაშუა) ფაფაუ [აზ. დიალ. დაგვა]
ერთგვარი ფაფახი, რომელსაც ცხვრის
ტყავისაგან აკეთებენ. ხალხის გაღმო-
ცემით, რადგანაც მას კასრის მოყვანი-
ლობა აქვს, სახელიც აქედან აქვს შერ-
ქმეული.

შღრ. შალა ფაფაყ.

ტაშყაა ნ. ტაყაა.

ტეატორ ნ. თიატორ.

ტევან მტევანი. ~ ყურზნი ტევან.

ტელაა ერთგვარი წენიანი საქმელია: ცომის

პატარა-პატარა გაბრტყელებულ ნაქრებს
სარმავენ მდულარე წყალში და ანელე-
ბენ სხედასხეაგვიარდ. იმისდა მიხედ-
ვით, თუ როგორაა შეზავებული ეს ცო-
ში, ტელაჲ სხედასხეაგვიარა: ევეიან
ტელაჲ (მეავე საწებლითაა შეზავებუ-
ლი), ქონიან ტელაჲ (ერბოიანია), ზმრია-
ნი ტელაჲ (მშრიაანია) და სხე. ზოგჯერ
ცოშს რძეშაიჲ ზელენ, ამას ზიან (რძო-
ანი) ტელაჲ ჰქვია.

— ჯ ა ნ.

ტეპარუხ, ტეპაროხ წყიპურტი. ~ ვადამ
(ვაჟუხ) ცმაწულს (ბავშუს) ერ ტეპარუხ
დაჰკრა; იმ ქეჩიხებე (თხისათვის ტეპ-
არუხ თუ დეგეკრასე ი, ქონ ჩომოტლო-
და (ქონი ჩამოუვიდოდა).

ტიგიჲ-ტიგიჲ! ნ. ტიყ-ტიყ!

ტიყაჲ, ტიყიჲ, წიყაჲ წიწილა ბავშვების
ენაზე.

— წიწილა ჯ ა ნ.

ტიყა-ტიყა!, ტიყ-ტიყი! ნ. ტიყ-ტიყ.

ტიყიჲ ნ. ტიყაჲ.

ტიყნიჲ პატარა, გამხდარი და უფარგისი
ძროხა, რომელიც ძალიან ცოტას იწ-
ველის. ~ ტიყნიჲ ფურ მაქ.

ტიყ-ტიყ, ტიყა-ტიყა!; ტიყ-ტიყი!, ტიგიჲ-
ტიგიჲ! ტიჲ-ტიჲ! ქათმების, წიწილე-
ბის დასაძებელი ხმა, წიჲ-წიჲ.

[სინ. წიგიჲ- წიგიჲ! ჰუგუჲ-ჰუგუჲ!].

— ტიყი-ტიყი ჯ ა ნ.

ტილ ერთგვარი მწერი, პურიში იცის. ~
პური ტილ წყილს მინგავს (პავეს).
ტიმ-ტიმლაჲ, ტიმი-ტიმლაჲ სულ მთლად
ტიტველი.

შდრ. ტიპლაჲ.

ტიწყოჲ „იგივეა, რაც ბოლოჲ შამბაჲ“
(შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ტიჲ-ტიჲ ნ. ტიყ-ტიყ!

ტიპლაჲ [აზ. ჩხლფაგ] ტიტველი. ~ ე
კაცეუ ჰამამი (აბანოდან) ტიპლაჲ გო-
მოუღენენ, ვადახორწენენ (გაიქტენენ)
შინ; ცახი (ცახისაგან) გაკეთებულ ყა-
გით (ცოცხით) ტიპლაჲ რზრეჲ იგრვის
(შიწველი ეზოები იგვება), ფიჩოჩით
კი — გრგჩიშან (ბალახიანი) ადგილ.

[სინ. ტიტრლაჲ].

ტიპლაჲ დელაჲ ჰ ი დ რ. ასე უწოდებენ

ერთ ლელეს თოფალში (ნ. თოფალ),
კასრის საყდრის (ნ.) დასავლეთით.

ტირატირაჲ იგივეა, რაც თათრი მერტ-
ნალ.

ტირილ: დილლი ტირილ ნ. დილლაჲ; ნ.
ვაზი ტირილ; ვუგვაჲუჲ ტიროდა ნ.

ვუგვაჲუჲ; მარილი ტირილ ნ. მარილ.
ტირ(ო)ვაჲ, ტირტაჲჲ ტირილი. ~ ჩემ

თაფლი კოკოზ ვაგეჩულ, მეც ამდინე
(ამრტომ) ჰტურეარ (|| ჰტურ) (ეტირი);

რა დრომდინ სატირხანრა (ეტირებ)?;
ზერ კაცმა მაყოლა (დიწყო) ტიროვაჲ

(|| ტირვაჲ); ტირტაჲჲ მინდ, შინე ვერ
ჰტურ (შინით ვერ ეტირა); შიმღ.

ნატირ მტირალა. ~ ე ყმაწულ ბეჭერ
ნატირ ყოფილ (ეს ბავშვი ძალიან მტრ-

რალა ყოფილა); გულბებერაჲ მალე ნა-
ტირ ინსანს ეტყუან (გულჩეილს აღ-

ვილად მომტირალს, მტირალა ადამრ-
ანს უწოდებენ).

ტირტირ(ოვაჲ) ტარტარი, ყბედობა, ლაქ-
ლაქი. ~ ენაჲ ჰაბე ატირტირტაჲ?

(ენას რატომ ატირტირებ)?.

ტირტაჲ ნ. ტიროვაჲ.

ტრტიმ ნა:ლა, რაშეც წესღებ ძაფს
თუ ქსოვილს ტრტაჲენ. ~ ბროწლი

ყაზუხ (ბროწეულის ქერქი, აღარღე-
ნი), ნაყარტოტაჲ, გამბარა ფური ფსელ,

ბუტუმ რამ (ყველაფერი), რამიც
ეტიტბეჲ, არის ტიტბი; ტიტბიში ჩოაგდ,

ლოპტიტბეჲ.

— ბროწეულის ნარჩევი ქერქი ს ა ბ
ბ ა, ბროწეულის ქერქი. შავის საღება-
ვი ჩ უ ბ., ჰ გ ლ, ბროწეულის ქერქი

შავად ლებავს, თუ თეთრი შაბით არის
დადელილი, ხოლო — წაბლისფრად, თუ

კაკლის წენგოთი მ ე ნ თ.

ტიტიმპელაჲ ნ. ტუმპეპელაჲ.
ტიტიჲ ჩამოძონძილი, დაგუეწილ-დაფ-
ლეთილი.

ტიტონეჲ ა ნ თ რ პ. თამაზამეილებს
გუარის ერთი შტო.

შდრ. თამაზანეჲ.

ტიტრლაჲ იგივეა, რაც ტიპლაჲ.

ტიუღინყოჩ, ყიუღინყოჩ აიწონა-დაი-
წონა, ბოლა-ბოლა (საბავშვო თამაშო-
ბა). ~ ლინგზე დრვენე თახტაჲ (აზარ-
მატე დებენ ფიცარს), ყმაწულეჲ (ბავ-

შეები) აქათიან-იქითიან (აქეთა მხარეს და იქითა მხარეს) ედევინ, ტყულიწყონ თამაშოვენ.

— აწონ-დაწონა ქ ყ.

ტიხა მასხულა, ერთი აგება, ერთი აც-მა რამ (ძაფზე, თოჭზე და მისთანაზე). ~ თუთუნ ტიხა (ყელზე აცმული თუ-თუნის ფოთოლი); პირპილი ტიხა; ბაზარში ნაყოფ ზივ (ბაზარში რომ მძი-ვა), სამ ტიხა ც არა (არაა), ოცდა-ხუთ მანით უნდ; რაქთონ ტიხა და-გირაგევირა? (რამდენი მასხულა ავიც-ვამს?); გატქნულ ლოლს (გაფტქენილ ლელვს) ბაწარზე ტიხაში არიგვეენ (ძაფზე აცვამენ, მასხულაზე აკეთებენ), პკიდევენ, ავმოვენ.

— კრილოსანი ჩამიჩისა, ხრილა ნიგეზისა ჟ ა ნ.

ტიხრ, ტიხრ მიწა იგივეა. რაც ქტა-ტიხრ, მნიშვ. 1. ~ ტიხრ მიწაზე ამ-ბოვენ — ქტატხრიავე, დაბარავე არ კე-პტევე.

— ჟ ა ნ.

ტპილ: ტპილ ენაზე დაქვრამ ნ. ენა; ტპილ ენა დაყრა ნ. ენა; ტპილ მუწუკ სატბური. მუწუკები კანზე. ~ ტპილ მუწუკ ეყრევაყ ყმაწულევს სი-ტუქყი (უჩნდებათ ხოლმე ბავშვებს ქ უ-ქყისგან). არ პტივეაყ, აამაზე ტპილ მუწუკ ეხახიან. სახეზე, გელეგზე, ცხურზე, ჩანაზე (ნიკაპზე), ყაშეთან (წარბებთან) ეყრე.

— სატბური გართმელი მუწუკი ს ა ბ ა, კატრი სატბური მუწუკები თავზე ქ ყ., ელქიში, ელქუნი სატ-ბურა, მქაენა ჩ უ ბ.

ტყველ მტყველი. ~ ორ ტყველ სა-ყალ (წვერები) პქონი; ყმაწულ ერ ტყ-ველ ყოფილ.

ტყან იგივეა, რაც ყალად; ნატყან ტყე-პნით დახურული სახლის სახურავი (ნ. ტყანი დასურად; ტყანი დახურა სახლის ჩალით (ნ.) გადახურვის ერთგ-ვარი წესი: ჩალას სახურაზე იმგვარად აწყობენ, რომ ღეროები ქვეითენა მოკვეთილი და ფოჩები კი დამალულია.

ამგვარი დახურვისას სახურავე შე-კენით (ნ.) დამაგრებულ ჩალას სვეცი-ალურად გაკეთებულ ვიწრო ფიცარს ანუ ტყენს ურტყამენ და ტყენიან. სახლის ასეთნაირად გადახურვას შედარ-ებობ ბევრი ჩალა სჭირდება, მაგრამ, სამაგიეროდ, ძალიან გამძლეა.

ტყივ 1. მტყივა. ~ მე მუცელ ტყივ; არ ტყივ არ მტყივა; გ ა დ ა ტ. არ შედარდე-ბა, არ მაწუხებს. ~ იმი საქმეა მე არ ტყივ.

ტყიპ ტყიპა. ~ ტყიპ მოპყრტ (მოპყრო-ბია); ტყიპ ზროსას ცურზე ეკრვის, სისხლ სუტავს.

— ჩ უ ბ.

ტყიპი ფაულა ლობიოს ჟიშია. ~ ტყი-პი ფაულას თათრევე თესენ, წოტულ ფა-ულაჲს (წვრილი ლობიოა). ისენ ბოს-ტან ლობიოს ეხახიან, ჩონ ტყიპი ფაუ-ლას ეხახით, ტყიპს მინგავს.

ტყიყეა 1. წმინდა საციერი, სამტყიცი; 2. შემოტმასნილი, შემოტყეცილი ტანსაცემლი; ზ მ ნ ზ. ტყიყე შემოტ-მასნილად, შემოტყეცილად.

ტყრფა ნ. დატყრფა.

ტლანე იგივეა, რაც წლანე. ~ ჰოგო (რა) ტლანე შიკმელ გაგიქეთვირაყ!

ტლანუნე, ატლანუნევეა 1. ხმა, რო-მელსაც გამოსცემს სითხე ნაკულ ქურქელში მოძრაობის დროს, ქანე-ყარი. ~ თუნგ ეკრიმჩული (ნახევარ-ზეა), ტლანუნოვს; თუნგი უმ წყალ მოფტანავთ ბულალი (თუნგით რომ წყა-ლი მოკვაქეს წყაროდან), თუნგ წყა-ლით ნახევარ ქნაში (როცა თუნგში წყალი ნახევარზეა) წყალ ტლანუნოვს; წყალ თუ დააკცივ, თუნგში, გო-ზავრში (ნ.) წყალ სატლანუნეველი (იკანქყარებს); ნუ ატლანუნევე ემ თუნგს!; გელში ატანაში განაფუქევ კორცხიცი, ბოსტანიც... ატლანუნდევის (ხელში ალებისას გაფქეპული კვირ-ხი, ნესვი... აქანქყარდება).

— ჭგფა-ჭგუფი მე ნ თ.;

2. გ ა დ ა ტ. უშნოდ, მოშევებულად სიარული. ~ გადა (ვაე) ატლანუნ

ნეტლ, შოდის — იმე ინწიბე (იგვარ ადამიანზე) ამბოვენ, ჰემენაც (რომელიც) დარყევი-დარყევი (რყევა-რყევი) მო- დის.

ტლინკოვ-ტლინკოვ ნ. ატლინკევაჲ, შინიშე. 1.

ტლინკოვა 1. ტოკეა, რყევა. ~ გეძებ განადევ თახტაჲ გასტლაში ტლინკოვს (მდინარეზე გადებული ფიცარი გასვლი- სის ტოკეას); სახლ ერ (ისე) გატქეთე- ვიას ყოფილ (თურმე), ფეუ დაბიჭე- ვითაჲ ტლინკოვს (ფეხის დაბიჭების- თანავე ირყევა);

2. ნ. ატლინკევაჲ.

ტლუნჯ სათითე.

ტლუყუნოვა ნ. ბლუყუნოვაჲ.

ტლუნჯ ურმის სასაპნეში ძონდჰაქეული ჯოხი საპნის ამოსაღებად. ~ ტლუნჯ სასაპნეში ნაქნარ ყუტი (სასაპნეში რომ ჯოხია, ისაჲ), თაჲზე კარკატან (ჩეარი, ძონძი) აქ დახეულ (აქვს დახეული), საპონეში არწოვენ (აწებენ), მეღან (მერამე) ზროზე (ღერძზე) უსმენ, ზროა ნუ დაფრსაჲ (არ დიწვესო).

ტოკაჲ 1. ამბობენ ისეთ ადამიანზე, რომელსაც ცალი ხელი ან ფეხი დაკრუნ- ხული აქვს და ვერ ხმარობს, ან არადა, რომელსაც თითები სულ არ აქვს.

— კოტიტა ჯან.

[სინ. ტონკაჲ];

2. გა და ა ტ. ასეთივე ფრინელი ან ცხოველი;

3. გა და ა ტ. ბევრი ხმარებისგან დაღუული, დამოკლებული ცოცხი. ~ ტოკაჲ განაზრღოჲ (დაძელებული) ცოცხი (ცოცხია), კარგა აღარ გუს დაა (უყვე).

ტოლ სიგრძეზე დაფენილი აბრეშუმის ქიის ერთი წყება, ერთი რიგი. ~ ზედ ტოლეზე კიაჲ აქ-იქ პარკს ქნის (აყეთებს); ზ მ ნ ზ. ტოლა, ტოლ-ტოლ ტო- ლებად ანუ გრძელ წყებებად, წყება- წყებად; ტოლაქ (ტოლ-ტოლ) დაფენაჲ მეთოხე ასაკიდან ამოსვლის შემდეგ აბრეშუმის ქიის სიგრძეზე წყება-წყებად დაფენა. ~ ხუთქიბე ამნასულ კიას აყარზე ჰე მიწაზე ტოლ-ტოლ ფენენ

(მეოთხედ კანგამოცვლოლ აბრეშუმის კიას სხეუნზე ან მიწაზე გრძელ წყებე- ბად ფენენ); კიაჲ ტოლა დაფენაში კორცხეტლას (ერბოკვერცხს) აყეთედ- ნენ, ფლაჲზე ადრედნენ (ადებდნენ). ნუგანმა (აბრეშუმის კიაჲ) აჲამ ფლა- ვივით იმატასაჲ. — დაშოლტვა შ ი ნ ა მ რ ე წ ე., გაშოლტვა ა ბ ე ს.; ტო- ლი ზირ ტოლზედ დაფენილი აბრეშუ- მის ქიის ძირა ნაწილი, ფსკერი, სა- ლაჲ იყრება ქიის ექსკრემენტი და სხვა ნაგავი).

— ერთჯერობაზე მოქსოვილი შალაჲ სიკრძე მ ე ნ თ.

ტოლანაღ შიბ ერთგვარი შიბი (ნ. შიბ).

ტოლაჲ, ტოლაღ [აზ. დოლაღ] ტოლალი, კოქებზე შემოსახვევი სამოთხო თი- თის სიგანე გრძელი ნაქსოვი ნაქერი, რომლითაც ქალები შარვლის ბოლო- ებს იმაგრებენ წინდაზე, ანდა ასეთივე ნაქრის მკლავპაქიტი როგორც ქალები- სთვის. ისე კაცებისთვის. ~ ტოლაზეჲ ერყე (მშოლოდ) ქალეჲს აქოჲ (აქეთ), აშა (მაგრამ) პურ გათიბაში კაცევიც. ქალევიც იხევენ (იხევენ) კლაჲზე ტო- ლაზეჲს.

— ტოლალი შ ა ნ. რეც.; ფეხის კო- ქებთან შემოსახვევი ბრტყელი და გრძე- ლი კრელი ნაქერი, შეკერილი ორპი- რად. ფეხი კოქთან წვრილია, წინდა არ ჩერდება, ამიტომ ტოლას წინდის ქვემ იხევენ, ფეხი სწორდება და წინდის ყე- ლი კარგად დგება მ ე ნ თ., ტოლაღე- ბი მოსქო ქსოვილი, რომელსაც იხე- ვენ წვიზე წინდის ყელის დასამაგრ-ებლად ხ უ ბ.

ტოლჲ 1. [რუს.] მთავრობის მიერ ქონე- ბის აწერა და გაყიდვა; ტოლა ოქნეს შენ სახლ! ტოლჲჲ ააწერ შენ! ტოლჲჲჲ ააწერალო! (წყეღვაა. სიტყვა-სიტყვ.: გატილოდეს შენი სახლი!);

2. ტიალი, ვერანა. ~ ჰარაჲ, მენაგ- ში გადაუტა ე ტოლჲ (არიქა, ვენანში გადავიდა ეს ტიალი)

ტოლმა კიაჲ ერთგვარი თეთრი, დიდი კია. ~ ტოლმა კიაჲ მიწაში დაბარაში ომო

დის, ხევეშიც არის. დამპალ ხი ფრუ-ტოში (ხის ფუტურაში).

ტოლმა: ტოლმა-ტოლმა დაქუწა მეთლად წვრილ ნაწილებად, ნაკუწ-ნაკუწად (სინ. ქუფთა-ქუფთა დაქუწა); დაქრა, სატოლმე ხორციეთ დაქეზება. ~ კაცი თავი დეკაცს (ქმარი თავის ცოლს) ტოლმა-ტოლმა ჰკუწავს; ტოლმი ქჭამ სპეციალური ქვა, რომელსაც ტოლმაზე მოთავსებულ მასადგომელ ტაერკზე (მასადგომელ ტალერკ ნ. ტალერკ) ადებენ, რათა დუღილის დროს ამ თეფშმა მალა არ აიწიოს და ტოლმა არ დაიშალოს; ტუჟან ტოლმა ნ. ტუჟან.

ტომე რომბახი, კომბალი, ტორი. ~ კაც ტომეჟ ჰკრავს ტურას; აქს (იღებს) ერ დიდ ტომეჟს, ამათ უტდევეჟ (ედევნება). რზრჟ კარამდინ; ატლი ტომეჟ. კაციბე (კაცისათვის) დატკრავ.

[სინ. რომაჟ].

— ჟ ა ნ.

ტომეჟევი ახოა ტოპ. ადგილი სოფელ კაცის თავში (ნ. კაცისთავ). ამჟამად აქ აზერბაიჯანელები ცხოვრობენ.

ტონ (1) [ახ. დონ] ტანსაცმელი, ჩაცმულობა; ფორმა. ~ მოდის წითელ ცხენ, ზედაჟ კაც წითელ ტონით, წითელ ყამჩიჯით (მათრახით); ჩაჟცო, დაჟხურა ვინერალი (ვენერლის) ტონ; ჩაჟცო თავი ტონ; ჩონობურ ტონ (ჩვენებური ტანსაცმელი); ქაჩალ ტონს იცლუშ (იცვლის); ზ ე დ ს. შავტონიან შავტანსაცმელიანი. ~ შავტონიან კაც მორბდა.

— ჟ ა ნ.

ტონ (2) ტონა. ~ ორ ტონ ჰურ.

ტონკა იგივე უნდა იყოს, რაც ტოკაჟ (მნიშვ. 1). ~ ფეჟეჟ მანაჟკუქ ინსანს (ფეხებმოკრუნჩხულ ადამიანს), ჰე (ან) ქათამს ებნევიან ტონკაჟ; ჩემ ქათამ დამბით (დამბისაგან) ტონკაჟ ქნილ (ვაშქდარა).

ტოპალ ზოგი ბოსტნეულისა და ბალახოვანი მცენარის სათესლე თავი, თავეღი. ~ ნერგიბე (ნერგისთვის) ჩანაყარ (დარკულ) ხახზე ვომბოეთ — ხახი ნერგს თავეჟ ომოტლი, ჰენი (ანუ)

ტოპალეჟ ომოტშოვ. ოგემ (აი ამ) ტოპალში თეთრ, გურგალ (მრგვალი) თესლ რუმ წიფდევის, მეგლნი (მერმე) ე თხელ რამ. ტოპალ სედევის, ხახი თესლ კეპტევის (კეთდება).

— ძირხვენას, ზამბახისა და მისთანათა თეთრთი, რომელიც ფოთლად ან ყვავილად გადაიშლება ჟ ა ნ.

ტ(ო)რახუტ კამა.

— ჟ ა ნ., ტარახუტ, ტორახუტ მ ა ყ. ტორონჩოა პირფართო და წაწვეტებულ-ბოლოინი ლითონის ქურქელი რძის მოსაწველად. ~ ტორონჩოა ზეჟ მანაწრლ (რძის მოსაწველი) ქურქელ ყოფილ უწინ, ზარფუშს მინგავს (წაგავს), აამაზეჟ დოტზახნიაჟ ზარფუშიც ენიბე (ამისათვის); ტორონჩოა მუტლეჟი არაში დაჟკერელა (მუხლებს-წორის დასაჟკერად) ჰადუღ (ადვილი) ყოფილ, ბოლოში მიწროჟ, ზეჟთი ფართოჟ.

[სინ. ზარფუშ, მნიშვ. 2].

ტოტა იგივეა, რაც ნაცარტოტა; ნაცარტუტის მოდუღების დროს პირველად განადენ საუკეთესო ნაცარწმენდილს თავ ტოტაჟ ეწოდება, თავ ტოტაჟს შემდეგ განადენს — შუა ტოტაჟ, და სულ ბოლო განადენს — კუდ ტოტაჟ.

ტოტეჟ 1. ფიწლისა და მისთანათა თითები. ~ შანაჟ (ნ.) ტოტეჟ;

2. შარვლის, მუქასრის (ნ.) ტოტეგი. ~ ტოტეჟი პირ (შარვლის ტოტეგის ზედა პირი); ტოტეჟი ასტარ (შარვლის ტოტეგის სარჩული); ტოტი ყუბა (შარვლის ტოტის ბოლო); ტოტეჟ დაჟკრაჟ შარვლის ტოტეგის ტოლაღებით მჭიდროდ შემოხვეჟა კოქეგზე. ~ მუქასარი ტოტეჟ დოჟკარ.

ტოხი-ტოხი! იგივეა, რაც ჳოჳ-ჳოჳ!

ტოხია ლორი ბავშვების ენაზე.

ტპჳაჟ ნ. დატრჳაჟ.

ტპჳი-ტპჳი ნ. დატრჳაჟა.

ტრრ (1) მტვერი. ~ ყმაწულ ტრრში თამაშოვს (ბავშვი მტვერში თამაშობს); ტრრ დაჟკრაჟ იგივეა, რაც ნაცარ დაჟკრაჟ (1). ~ ყურზენს ტრრ ეყრევის; მ ი მ ღ. ტრრ დანაყარ იგივეა, რაც

ნაიარ დანაიარ [ნ. ნაიარ დაყრაჲ (1)].
~ ტორ დანაიარ ყურზენ არ იწვეის;
ტორი სახლ ნ. სახლ; ყურზენი ტორ
ნ. ყურზენ.

ტორ (2) სუნელი, გამხმარი და წმინდად
დაფშენილი მწვანირლულობა ზამთარ-
ში სახმარად. ~ ქინზი ტორ; ტორა-
ხუტი (ოხრახუშის) ტორ; რაჰანდი ტორ;
ქონდრი ტორ.

ტრანტიტიჲ უწესრიგოდ, უღაზთოდ ჩა-
ცმულ-დახურული ადამიანის ეპითე-
ტია, ფეთხუმი. ~ ჰათარ (როგორ)
ტრანტიტიჲ ეტარევე;სა (დადის) აჲ ქალ,
ფემ-ფეყმორლა (სულ მთლად ფეხშიშ-
ველი), ერ კაბაჲ წომოტომ, გომოს-ულ
ორღეში, ეყუდეჲ, ბუთუმგან სრობათ
ჩედის (ყველასთან საუბრობს).

— თული, ყარაჩი და მათებრ კა-
ცი ჯ ა ნ.

ტრანჲ 1. წენიანი საქმელი, რომელშიც
ცარიელი ძელები ჰყრია ხორცის ნაც-
ვლად: ~ ცარიალ ზოლ ჩავიგდრია ჩემ-
ბე (ჩემთვის), ტრანჲ რამძმა!

შდრ. ტლანჲ; წლანჲ;

2. რაიმე მაგარი სხეულის დაეარდ-
ნისას ან რამეზე დაჯახებისას, მიხეთ-
ქებისას გამოცემული ხმა, დაბრაზუ-
ნება, დაბრაზუნება. ~ ტალეკ (თეფში)
ან უჲ, ან ქობ ჩომოარდნაში (დაეარდ-
ნისას) იტყუან — ტრანჲყ, ჩ(ე)მე-
არდაჲ.

ტრანჲყა-ტრანჲ იგიეჲა, რაც ტრანჲ, მნიშ. 2,
ოლონ ზედიზედ, მრავალჯერ
განმეორებული. ~ ყოჩბოჯნუხეჲ (ქა-
ლის თავის შორთულობის ნაწილი) ლე-
ჩაქზე ყურეჲთან დაყერეტლ ეყო. ყუ-
ლღიან თეთრეჲ (მარყუყიანი ფულები)
კინაზე (რკინაზე) მაგრდელდა, ტარეჲა-
ში ტრანჲყა-ტრანჲ ეკატეოდა (რახუნო-
ბდა, რახუნი გაჰქონდა).

ტრანჲყუნ, დატრანჲყუნეჲა, დადრანხუ-
ნეჲა რაიმე მაგარი სხეულის სხეჲა მა-
გარ სხეულზე ეკმა და ეემისას გამო-
ცემული ხმა, ბრაზუნი, რახუნი. ~
ურკემზე ერ ხეჲ თუ დაგდებულ (თუ ერთი
ხეჲ დაგდებული), წასტლამი ტრან-
ჲ ყუნოჲს; იშპიჲყაჲ საესეჲ არა (ასან-

თი სავ;ე არაჲ), ტრანჲყუნოჲს; ყმაწულს
(ბაყმეს) ცარიალ ჰაფთუფაში (ნ.) ქუ-
აჲ ჩოტგდი, ატრანჲყუნეჲს.

შდრ. ტრანჲ, მნიშ. 2; ტრანჲყა-
ტრანჲ.

ტრაჲა-ტრუჲ, ტრაჲა-ტრუჲ 1. ცხენით ჩქა-
რი სელის ღროს გამოცემული ხმა, ხმა-
ური. ~ ტრაჲა-ტრუჲით მაჰქენეჲსაჲ.

— ტრაჲა-ტრუჲით ღრიგინ-ღრიგინ-
ით ჯ ა ნ.;

2. წვიმის ხმაური. ~ აყარზე (სხეენ-
ზე) ტრაჲა-ტრუჲ წწმამ ჩომოდის.

ტრაჲაჲუნან აურხაური, ხმაური.

ტრაჲაჲუნან თუთუნ თუთუნის ჯიში. ~
ტრაჲაჲუნან თუთუნს აჰ გზელ ყუნწ,
სამსონ თუთუნს (ნ. სამსუნ) ეი წიჲ-
ლაჲ (წერილი), მოკლე ყუნწ აჰ.

ტრაჲე-ტრაჲე რახა-რუხი. ბრახა-პრუხი. ~
კატაჲ აყარზე (სხეენზე) გასულ, ტრაჲე-
ტრაჲე ეკატეის (არის).

ტრაჲუნ ნ. დატრაჲუნეჲა.

ტრაჲა-ტრაჲხ ხის ძველი ნივთები. ~ ზოლ
ხი ნივთეჲ, ე ტრაჲა-ტრაჲხ აყარზე გაა-
ლით (სხეენზე გაატანეთ)!

[სინ. ტაჲა-ტუჲაჲ].

ტრახუტ ნ. ტორახუტ.

ტრედ მტრედი; ტრედედ ნაყურ ნ. ყურე-
ჲაჲ, მნიშ. 1.

ტრიალოჲაჲ ნ. თაჲე-ყელზე ტრიალოჲაჲ.
ტრიალ-ტრიალ ხელახლა, თაჲიდან, კვლავ.
ტრიაჲ, ტრიაჲ გუგრაჲ, ტრიაჲ კოტოჲაჲ
იგიეჲა, რაც კოტოჲ გუგრაჲ.

— გუგრა: ტრიაჲნი გუგრაჲ შ ა ნ. რეც.

ტრიაჲნ სხალ ერთგვარი ჯიშის მსხალი,
გრძელყუნწიანია, შემოდგომაზე მწი-
ფდება.

ტრიაჲ, ტრიაჲ ყოჩ [აზ. დიალ. ტირიაჲ]
ცხერის ჯიშია, გრძელი და ბრტყელი ღუ-
მა აქვს.

[სინ. ლეკურ ცხორ].

— ჯ ა ნ., ლეო ნ.

ტროჲაჲ, ტროჲნაჲ ნ. დატროჲაჲ.

ტრუჲი-ტრუჲი ლაპარაკ ტუჩის აბზეუ-
ბით ლაპარაკი (უკმაყოფილების ანდა
უკადრისობის ნიშნად).

შდრ. ატრუჲიაჲ.

ტუნგნა ძალის ლევი. ~ გადაე (ვაეი) ორ ზალლი ტუნგნას ზარდავს (ზრდის); აა ზალლი ტუნგნაო
— ჟ ა ნ.

ტულაა, **ტულია-ტულია** 1. ლევის დასახელებელი ხმა;

— კული (ტული) ჟ ა ნ.;

2. ძალი ბავშვის ენაზე.

ტუმა იგივეა, რაც ბორტოა. ~ ოდღ ერდიდ ტუმა, ოსროენ კაკლი წორზე; ტუმა მავარ, გმელ მიწი გუნდაჲს (გუნდაა). ეემას თათრეუ ამბოვენ, ჩონ ბორტოა ვამბოვთ.

— ი მ ნ.

ტუმარაა ტომარა. ~ არსენაჲ ხუთფუთიან ტუმარას ცუცქულთ (წისკილიდან) გრით შინ მაქონდაყ (მხრით შინ მიქონდა ხოლმე).

— ჟ ა ნ., მ ე ნ თ., ქ ა ჯ.; ტუმარი ტომარა; საწყაა, უდრის ოთხ ფუთს გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (გულამაყ.).

ტუმბეპულაა, **ტუნბეპულაა** ნ. ტუმბეპულაა.

ტუნუ: მოვდა ჩემს წინ, ტუნუ (სუბა), დავდა (დასუბდა); ოჰსაათ ტუნუ მოლის ექ (მაშინვე დასუბდება აქ); არ ვი, საათი მოვდა, ჩემს წინ ტუნუ იქნა (არ ვიცი) საიდან მოვიდა, უცბად ჩემს წინ გაჩნდა, დასუბდა).

ტუპ აგურით ამოშენებულ ოთხკუთხი სუბტები (ნაგებობაში, ეზოს ირგვლივ შემოვლებულ ღობეებში და სხვ.).

ტუპკირ ნ. ტაპკირ.

ტურ 1. კობი, ამონაბურცი (დაცემის შედეგად); ტურ შიბ მკაფიოდ ამონაბურცი, ამოქსოვილი ზოლი წინდაზე. ~ მოქსოვანში ტურ შიბი თოლევს დუდრუანა ომობტანენ (მოქსოვისას ტური შიბის თვლებს დიდზე ამოუყრან);

2. ფორეჯი ან მუწუკისებრი გამონაყარი კანზე. ~ აყურუვარ ტურ ჩემ ქელღაათი (აიძრობ მუწუკს თავიდან); ტურ-ტურ იქნა დაფორეჯდა. ~ კან დემუქხანა, ბითაჲ (სულ მთლად) ტურ-ტურ იქნა (დამიფორეჯდა);

3. იგივეა, რაც კოლტ. ~ გმელ ხაშ-

რამ (ხაში და მისთანა) თუ გაოტრევიყ კომში ან კაჲგორა (კარგად) ვერ მოტუელიყ კომ, ტურ დგას შიგ, ტურეჲ კეპტეჲ (არის);

4. იგივეა, რაც დუგუშმ, მნიშვ. 1. ტურაა: ტურაა ბაშმაჲ ქალის ძველებური ფეხსაცმელი; ტურაა იზრ(ის) ნ. დაზოვაჲ; ტურაა დანჯჩოჲ სხალ გარეული მსხლის ჩიშია. უწყულოა და მახრჩობელა.

ტურაა ცაჲ მწვანე ფერის ცახია ერთგვარი. იყენებენ აბრეშუმის ქისის შეაკახავად.

— ლამური სატაყური მ ა ყ.

ტურბაა [რუს.] მილი.

ტურტუნაა ნ. დატიტუნაა.

ტუსხალ, **ტუხსალ** 1. ტუსალი, პატიმარი; ტუსხალში გაცილვეჲა დაქერა; გადასახლება;

2. სატუსალო, საპატიმრო, ციხე. ~ იქერენ ამ კაცეჲს, მიჰყონენ (მიჰყავთ), ტუსხალში ჰყრიან; იქერეს ბუთუმს (ყველას), ჰყრისჲ შუღკარიან ტუხსალში; ტუსხალში ჩამაგდეს ცხრა თრ (თვე); ხალღს აგჩოენენ, ზოგსაჲ ტუსხალს უპრიან (საპატიმროს უსჯიან); ტუსხალში დაწოლაჲ საპატიმროში ჯდომა. ~ ტუსხალში ოთხ წელ დაქივეჲ (ღიჯეჲქი); ჩემ კაც ორ წელ ტუსხალში იწო; ტუსხალში ათ წელ წოლაღვარ (წაღწოლიღვარ).

— დუსხალხანა სატუსალო, საჰყრობილუ ჩ ი ქ ო ბ.

ტუტკოა, **დუტკოა** დუდკო, საწერელი. ~ ტუტკოა ღერაჲს (იარაა) თითზე გამნასულ (თითზე რომ გამოდის).

ტუტუა, **ტუტუა**ა ქალის სასქესო ორგანო.

— ტუტუა მ ე ნ თ.

ტუჩ 1. ნისკარტი. ~ კურტს (კრუხს) თავი ტუჩით დოტუწიწი თავი ქუქული; ყორყორტ ფრინველი (ფრინველია), ინდუშკაჲ ფორმაზედა (ინდაურის ფორმისაა, ინდაურისდაგვარია), თუთან პატრაჲს (პატარაა), ამმა (მაგრაჲმ) ტუჩ, კისერიც გზელ აქ;

2. დინგი (ღორისა); კავრი ტუჩ ნ.

კერ; წალი ტურ წალის მკრელი ნაწილის ცხიერი, მოხრილი მხარე (სინ. წალი ცხურ).

ტურა ნ. პინდავრი ტურა ჩიჩაქ.

ტუსსად ნ. ტუსსად.

ტულუზ [აზ. დულუს = მეთუნე] თიხის კურკულულობა (ზოგადი სახელი სხვადასხვა სახის თიხის კურკლისა). ~ ტულუზს ყუთრლ მიწათი აეთევენ.

[სინ. სახიჲ].

ტუმპაუ [აზ. დუმბაქ] კურტუმი. ~ ამ მოპარაში ვერ დევესწარ მეუ, თუარდემ მაგი წელი ტუმპაუ გააწყრტრლუყვი (თორემ კურტუმს მოაწყვეტდიო).

ტუმპეპელაჲ, ტუნპეპელაჲ, ტუმპეპელაჲ, ტუნპეპელაჲ, ტიმპეპელაჲ მკუანკლები, მოსულელო, თავქარიანი. ~ ტუმპეპელა ინსანიჲ (ადამიანიჲ), კუაზე მანასულს (რაც თავში მოსდის) ლაპარიკოეს, პეჩრაჲში გაგვიწევაჲ არ კებტეჲ (ვერაფერს გააგებინებ); ტუმპარა, ტუმპარა, ტუმპეპელა, სახელს გრტყუ. ვერ გამაძსოე (ანდაზა: ტომარა).

— ტინფრატუნა კინკ. ვაჲ.

ტუნ ტინი. ~ ტუნ ნუ მირეე! ზედს. უტუნოჲ უტინო; ტუნ მიშრიადგე ტინი, კუა მერეე; ტუნუ ტუნაჲ წაჲლა ტინი წაილო, გული გააწყალა.

— ჯან.

ტუნკ ნ. დუნქ.

ტუნპაჲ; ტუნუ ტუნაჲ წაჲლა ნ. ტუნ.

ტუნპეპელაჲ ნ. ტუმპეპელაჲ.

ტუნქ, ტუნკ ნ. დუნქ.

ტურლუტუნკ უკუო ადამიანის ეპითეტი.

ტყუ (ჩვეულებრივი მნიშვნელობის გარდა) კანი, ქერკი. ~ კულურთ (ნ.) ყურუნ გემრიალ არა (არაჲ), წყლიანი (წყლიანი); ტყუ ცალკ ცალკადევე, შიგ ყოფ (მყოფი) წრნ (წვენი) კი ცალკ; ქოცოში დუნეჲ შანახში პირზე დროთანი (ირგელი) აღრვენ ხავსს, ზედათი აფარევენ კაღი ფოთოლს, კორკალივი რაჲმს, ჰე (ან) ტყავს (ქერკს), ზედათი აღრვენ სიპს; ზაღლი ტყუ გ(ა)დაცხმაჲ ნ. გ(ა)დაცხმაჲ; ტყუ და-

ხეჲა ნ. დახეჲა (1); კიაჲ ტყუ გაქლა იგეე, რაც კიაჲ მოსტლაჲ (ნ. კიაჲ, მნიშ. 1.); ტყევრა თხილ ნ. ტყიტრა თხილ.

ტყელ ბრტყელი. ~ ტყელ ქეჲე (ქეჲე); ყოში (ნ. ყოშ) ყბაზე (პირზე) ავლეუდნენ ტყელ, შუე ბაღს (ზონარს); ასტმი ტყელ თავით ცოშს ფხევენ; ტყელ-ტყელ: ტყელ-ტყელ ლაპარკი (ბრტყელ-ბრტყელი ლაპარაკი); ზ მ ნ ზ. ტყლა ბრტყლად. ~ ტყლა განათალ ხეჲ. — ჯან.

ტყეა ნ. შუე ტყეა; ხალიბეგი ტყეა. ტყი ვარდ იგეე, რაც თეთრ ვარდ. [სინ. ქაქიაჲ].

ტყივრა თხილ ნ. ტყიტრა თხილ. ტყიმალ ტყემალი. ~ ტყიმლი ფოთოლ; ნ. ზაღლი ტყიმალ; ტყიმლა არ ღირს კაპიკად არ ღირს, არაფრად არ ვარგა; ნ. ტყიმლი ეკალ; ტყიმლი ლავაშ ტყემლის ტყლაჲი. ~ ტყიმლი ლავაშს ლეჲე აეთევენ, ჩონ აარ, ყეჲე კოლა აგმარევენ შიკმელში; ტყიმლი ყეჲეა ნ. ყეჲეა.

— მ ა ყ, მ ე ნ თ.

ტყიშლაჲ, ტყიშლაჲ ქლიჲე ქლიჲეის ქოშია, ტყემლის ოდენა, აღრე მწიფდება.

ნ. ტყიმალ.

— ჯან.

ტყიშლი ეკალ გარეული ტყემლის ეკლიანი მცენარე. ნაყოფი მეტად მჲაჲე აქეს. ~ ბუტუმ (ყველა) ტყიშალზე ეკალ არ კებტეჲ (არაჲ). ზოგზე კებტეჲ, ტყეში ნაქნარზე კებტეჲ (ტყეში რომელიცა, იმაზე არის).

ტყიშლიან ადგილი, სადაც ტყემალი იზრდება მრავლად.

ნ. ტყიმალ.

ტყიშირაჲ ტყის პირას მყოფი. ~ ტყიშირა კაკალ დაგიხრა? (დაგიბრტყავს?).

ტყირბ იგეე, რაც ტლახაჲ.

— ტყირპაჲ ქ ა ჯ.

ტყიტრა (ტყივრა, ტყევრა, ტყიურ) თხილ მაგარნაქუქიანი, მოგრძო ფორმის თხილის ჭიში. ~ ტყი თხილ და ტყევრა თხილ სხოდასხოჲს (ხედასხეჲა). ტყი თხილ ლაჲ პატრაჲს (ძალიან პატარა), ტყეჲ.

რა დიდი, ბაღში კეპტეე (ბაღშია), სახლი წინ.

— ჯ ა ნ., დათვის თხილი მ ა ყ.

ტულამა-ტულუმბა, ტულამაუნოვა,
ტულუმბა კყაპუნი, კყაპა-კყუპი, წყალში
სელის ან რისამე ჩავარდნის ხმა. ~ ორ-
მოში ერ ტულამა-ტულუმბ არის; ტულა-
მა-ტულუმბ (კყაპა-კყუპით) ეტარეო-
ლა (დადიოლა) წყალში.

ტყუან, ტყუან მტყუანი, ცრუ, მატყუარა.
~ ტყუან კაც; ტყუან ტოლმაჲ უხორ-
ცო ტოლმა. ~ ტყუან ტოლმაჲ სავ-
ზიოთი კეპტეე (მწვენილით კეთდება),
უხორცოჲს (უხორცოა).

[სინ. ნატყუენ].

ტყუან კაკალ ცრუ კაკალი. ~ ტყუან
კაკალ ხეჲს (ხეა), კაკალს არ ისხამს, ტყე-
ში კეპტეეის (არის), მიწრო, გზელ ფოთ-
ლები აქ. იმი ტყავით მენაჯს ყელენ (ნ.
დაუელაჲ).

[სინ. ძალანყოზ].

— მტყუან კაკალ ლაფანი, ლაფნის
ხე მ ა ყ.

ტყუან ნ. ტყუან.

ტყუვილ ტყუილი. ~ მოჲ, ტყუვილევე
დოჲბასოთ! (მოდი, ტყუილებში შე-
ვეჭიბროთ!).

ტყუჲა, ტყუჲა ტყუია. ~ დათს ტყუ-
ეჲ ხტრუ (ხედება); ტყურს ესრჲს (ეს-
რის); ტყუესაღი (|| ტყუესებრა) მირ-
ბის (ტყუიასავით მირბის); ჩარფანა
ტყუჲა ნ. ჩარფანაჲ (2).

უ

უ-(1) იგივე ა- ზმნისწინი ვა კომპლექსის
წინა პოზიციაში. ~ უათივე (ავათა-
ეგებ, ავასრულებ); უავსრუ (ავავსებ).

უ-(2) უარყოფის გამოხმატველი თავსარ-
თი (დაერთვის უარყოფით მიმღეობებს
ზმნისწინის წინ და მიმღეობის თავსართ-
თან ერთად ორმაგ უარყოფას ქმნის).
~ ვაჲლ უგოთთლელ არ შკამო!; ჩემ
უოტდგომელა არ აადგე; შიკმელში
კარკის უგოთთქოფელა (გაუთქვეფა-
ვად) ატხაჲვენ; ულოტოტბელა (დაუტოტ-
ბავად) ბაწარ ფერს კაჲგორა (ყარგად)
ვერ ილევს; ერ ზმაჲ (ძმა) უმოთთმე-

ნელ (მოუთმენელი, არამომთმენი) ყო-
ფილ.

-უა, -ჰუა, -ჰუჲა ხომ? (კითხვითი ნაწი-
ლაკი, რომელიც ხელმეორედ ჩაიხთხ-
ვისას იხმარება). ~ შენ სახელ რანასა?
(შენი სახელი რა არის?). — ჩემ სახე-
ლჲა?; არჲა, არჲუჲა არა, ხომ?

უბარაქათოჲ ნ. ბარაქათ.

უგე, უგი, ჰუგე, ჰუგი იგივეა, რაც ოგე.
~ უგე (||უგი), ი გადაჲ ჩემ ზმამს
(აგე, ის ვაჲი ჩემი ძმა); უგე(ს), უგე(ს)
მინა? (აგე ეს ვინაა?); უგეჲჲ ქა-
ლრ მამაჲ ყარაჩიოვან ჩავარდნილ (აგე
ამ ქალის მამა მათხოვრად წასულა);
უგეჲჲ(ს) აგე ამას. ~ დიდ მუცელ რუმ
აქ ინსანს (ადამიანს), უგეჲჲჲს ეტყუან
მუცელაჲ; უგეჲჲჲსაც აგე ამასაც. ~ ჰა-
თარაც სხოვეს, უგეჲჲჲსაც იმეჲრა
ულაპარიკნი (როგორც სხვებს, ისე ამა-
საც ისე ულაპარიკნია); უგეჲჲჲს აგე
ამის. ~ უგეჲჲჲს მანაჲკალ დათ; უგეჲს
აგე ის. ~ ქორწილში მამხალლაჲ მალ-
ლაჲმ დაჲქირას მინამჲა დაგვოზასუჲან
(ყინელილი მალლა უნდა დაიჭიროს ვინ-
მემ კიშკარს უჲან). უგეჲს თუ ჩამააგ-
დის, დაგვოზაჲ უღევენ, თუ არ — აარ;
უგეჲმ აგე იმ. ~ უგეჲმ სოფელში ერ
კითხავ (შკითხავი) არის; უგეჲსენ ჩემ
ზმევენი (აგე ესენი ჩემი ძმები არიან);
უგეჲსენ ურუსუენი (აგე ისინი რუსები
არიან); უგეჲჲჲს აგე მამინ.

[სინ. ოგე; ჰიგე].

უგეჲჲ ნ. უგე.

უგეჲჲჲ, უგეჲჲჲჲ, უგეჲჲჲჲჲ აგე ამან. ~
უგეჲჲჲჲჲ მითხრა.

ნ. უგე.

უგეჲჲ(ს) ნ. უგე; უგეჲჲჲსაც ნ. უგე.
უგეჲჲ(თ), უგეჲჲ(თ), უგეჲჲ(თ) აგე ამით.
~ უგეჲჲჲჲჲ რამე ვიყილო? (აგე ამით
რა უნდა ვიყილო?).

უგეჲჲ(ს) ნ. უგე.

უგეჲ იგივეა, რაც უგეჲს (ნ. უგე). ~ უგეჲ
კაც ჩემ ნაცნოვი (აგე ეს კაცი ჩემი ნაც-
ნობია).

უგეჲჲ აგე ეგ, აი ეგ. ~ უგეჲჲჲ შენრა?
ნ. უგე.

უგეჲჲ იგივეა, რაც უგეჲჲ (ნ. უგე). ~

ღღელ აკურთხევს უგეემ ღღემაზე (აი იმ ღღისთვის), ჰემენიცი (რომელიც) პატარონს შეეთხოვა.

უგეემაგამ, უგეემაგამ აგე მგან, აი მგან. ~ უგეემაგამ მამპარა ჩემ თერთრეუ (ჩემი ფულები).

ნ. უგე.

უგეემაჰ ნ. უგეამამ.

უგეემა(ს) იგივეა, რაც უგეამა(ს) (ნ. უგე); **უგეემასაც იგივეა,** რაც უგეამასაც, (ნ. უგე).

უგეემიზე, უგემიზე, უგმიზე აგე ამისთვის, აგე ამიტომ. ~ უგეემიზე არ მოტღ (აგე ამიტომ არ მოვდივარ).

ნ. უგე.

უგეემი(თ) ნ. უგეამი(თ).

უგეემუჟრაჲ ნ. უგემუჟრაჲ.

უგეეს ნ. უგე.

უგეესენ ნ. უგე.

უგეეჰ აგე აჰ. ~ უგეეჰ მოა!

ნ. უგე.

უგემ იგივეა, რაც უგეამ (ნ. უგე). ~ უგემ ქალს ჰქოჲ არ ჰქონი (აგე ამ ქალს ჰქუა არ ჰქონია).

უგემა იგივეა, რაც უგეამა(ს) (ნ. უგე). **უგემაგამ ნ.** უგეემაგამ.

უგემაჰ ნ. უგეამამ.

უგემას იგივეა, რაც უგეამა(ს) (ნ. უგე).

უგემასაც იგივეა, რაც უგეამასაც (ნ. უგე).

უგემაშინ ნ. უგე.

უგემთონ აგე ამღენი, აი ამღენი.

ნ. უგე.

უგემიზე ნ. უგეემიზე.

უგემი(თ) ნ. უგეამი(თ).

უგემი(ს) იგივეა, რაც უგეამი(ს) (ნ. უგე). ~ ე გადაა უგეამი ზმამს (ეს ვაჟი აგე ამისი ძმა).

უგემუჟრაჲ, უგემუჟრაჲ აგე ამგუარი. ნ. უგე.

უგეამ ნ. უგე.

უგეამიზე ნ. აგე იმისთვის, აგე იმიტომ.

უგეას ნ. უგე.

უგეასენ ნ. უგე.

უგე(ს) იგივეა, რაც უგეე(ს) (ნ. უგე).

უგესენ იგივეა, რაც უგეესენ (ნ. უგე).

უგეჰათი აგე აჰედან. ~ უგეჰათი მოჰჰორღეს!

ნ. უგე.

უგი ნ. უგე.

უგის იგივეა, რაც უგემს (ნ. უგე). ~ უგის ოპოტჰურკ, ოპოტინგ (წყეე-ლა: აგე ის ამოვაგდე!).

უგმი იგივეა, რაც უგეამი(ს) (ნ. უგე). **უგმიზე ნ.** უგეემიზე.

უგონურ უგნური. ~ უგონურ კაც: პატრა, ნალულუნ ყმაწულ იქნეის, იმა ებნეიან უგონურ (პატარა, მოლულუნე ბავშვზე იტყვიან უგონურს).

უგოტრეცხელ გურეცხავი.

უგოტრხუტად ნ. გაჩხუტად.

უღოტრხანელა ნ. ღახანაღ.

უვარდევ(ის) ნაბათ უვარდევის ნ. ჩაჲარ-ღნაღ, მნიშე. 2.

უზრახნელა ნ. ზრახნაღ.

უზუნდერაჲ 1. უზუნდარა;

2. უზუნდარას სიყვეაო მოტევი.

უზლომურ, უზლომარ, უზლომ გაუმაძღარი. ~ ცხოვრევაჲ თაეზე გადაღის, მაღნე უზლომურ კაციაე; ჰაქთონ (რამღენს) ჰამს, ვერ ზღეე, უზლომური (გაუშმაღარია); უზლომ ინსან (აღამიანი) ჰერამი (ვერათრით) ვერ ზღეე, ქონევაჲ ბევრ აჰ, კედემ უნღ.

უთენზე, უთენ-უთენ, უთენ უთენია. ~ ღიღლაჲ გათენევაში, ახალ იშიღ რუმ ვარდევ (სინათლე როცა იწყებს დაღგომას, როცა ნათღება), აჲმიზე (აი ამაზე) ამბოვენ: უთენზე (|| უთენ-უთენ) ატღეჰ, წყეელოე. ზოგივე იგჰარეს — გარეჰრეჰზე ავღღგარიყავ (ავღღეჰი).

უთქმელევ უთქმელი, რისი თქმაც არ შეიძღება, რაც არ ითქმის; **უთქმელევ არ ღამიგღა** გაღღანღღ ისე, რომ უთქმელი არაფერი ღამიტოვა, რა არ მითხრა! ~ ღამიხტო (ღამიხღღა) გზაზე, წე-მეიღღა (წეამეხღღა), უთქმელევ არ ღამიგღავ.

[სინ. არსათქმელევ].

უჲან (ჩვეულებრივი მნიშენეღობის გარღღა) შემღევ, მერმე (იხმარება საწყისე-ბთანეღ და მათთან ერთად ჰქმნის ღროის გარემოღებას). ~ ესტაქნეე ღარეცხას უჲან გარაჰ მააბრუნო, ჩომოტყარღეს (ქი-ქები ღარეცხეის შემღევ უნღა გღღმო-

აბრუნო, რომ ჩამოიწრიტოს); თმაშო-
ვა დაწვეენას უკან (ვათაუბის შემდეგ)
წაუტდა; მაშინსუკან მას შემდეგ. ~ მა-
შინსუკან დადწყეს ტყბილა ცხოვრე-
ვამ; იმაშინსუკან აი მას შემდეგ. ~
იმაშინსუკან ვერ დამინახი; უკან გ(ო)-
მოკლომა იგივეა რაც გ(ო)მოკლომა;
უკან წასტლაა (უ. მოსტლაა) ა) ვი-
სიმე ან რისამე კვალდაკვალ, თეხდათეხ
წასვლა, ვისიმე ან რისამე შემდეგ მი-
ყოლა. გაყოლა (მოსვლა, გამოყოლა).
~ მე დანიშნულ ქალ მაქ(მყავს), მე
იმას უკან მივიღიარ; შენ კაა გადაა
ქნილიყე, შენ ზმევს უკან წახლოდი,
შენ ზმევს მაჟკლევიდი (კარგი ვაჟი რომ
ყოფილიყავ, შენი ძმების კვალდაკვალ
წახეილოდი და შენს ძმებს მოძებნიდი);
კაც გზაა უკან წოუტდა (გზას გაჰყვა);
წაუტდა თავი საქმის უკან (თავის საქ-
მეზე); ადექ, კოლს უკან წაუტდეთ (კვალს
გაჰყვეთ); ჩემ წანასულ გზაზე ხევეს
გათლევარ, ეემ განათალ ნიშანს უკან
მოუტდესავ (იმ გზაზე, რომელზედაც მე
წავალ, ხეებს გავთლი, აი ამ გათლილ
ნიშანს გამოჰყვესო); ბ) ზოგჯერ ასეთ გა-
მოთქმაში სიტყვა წ ა ს ტ ლ ა ა (მოსტ-
ლაა) შეიძლება გამოტოვებულიყ იყოს,
მაგრამ აზრობრივად იგი იგულისხმება.
~ ერ დროზე ე ყმაწულ ჩიტეე - რამს
უკან შტერდღეის (ერთხელ. ეს ბავში
ჩიტებისა და მისთანათა კვალდაყ-
ვალ წასვლით გაშტერებულა); აა
კაცო, ერ ნოქარ დაჟჭრო, ფურს უკან
პადრომდინ გააბრალებენარა? (კაცო,
ერთი მოსამსახურე დაიქირავე, ძროხე-
ბის ფეხდათეხ სიარულით სანამ უნდა
იწვალო?); ბ) რისამე გასწერიე წასვლა.
~ ტევეს უკან (მდინარის გასწერიე)
წასტლაა.

შღრ. წინაყ, წინაყენ.

უკანა მეტრეა ნ. მეტრეა.

უკანაყ, უკანაყენ უკან, უკნისყენ. ~ ზმევ
(ძმები) უკანაყ ბრუნდებიან; გადაა
უკანაყენ ხტეე (ვაჟი უკან ხტება); უკანაყავ
იგივეა, რაც უკანებლა. ~ კატაა ზეს
(რძეს) ლევეს, მევედან (მერმე) უკანაყავ
შიგ ბაკანში ასხამს; ჩონ ზალ გადახორ-

წნილიყო (ჩვენი რძალი გაქცეულიყო),
უკანაყავ მოუტდა; უკანაყ-უკანაყ უკან-
უკან. ~ უკანაყ-უკანაყ წასულ.

ნ.- ყ, მნიშვ. 3.

— ჟ ა ნ.

უკანახან ნ. უკანახან.

უკანახანდელ ნ. უკანახანდელ.

უკანახენ ნ. უკანახენ.

უკანახენდელ, უკანახანდელ ბოლოდრო-
ინდელი; ბოლო, უკანასკნელი. ~ კბი-
ლი უკანახენდელ წამალ ქერფათუნიაე
(კბილის ბოლოდროინდელი წამალი გო-
ზიო); სიბტანდელს (პირვანდელს) თავ
არაყ ვოზახით (ვეძახით), უკანახენ-
დელს (უკანასკნელს, ბოლოს) — კუდ;
ემ სამ ზმაში ჰემენს (რომელს) უთქრმა
შენზე (შენთვის) — პირველს, მეორეს
თუ უკანახენდელს (უკანასკნელს)?

უკანახენში, უკანახანში ნ. უკანახან.

უკანგდღეი წაკრეუთა ნ. წაკრეუთა, მნიშვ.
1.

უკანებლა, უკანობლი(ვ) უკანეე. ~ კაცი
უკანებლა (|| უკანობლი) დაბრუნდა;
წაა უკანობლიე მალე მოა!

[სინ. უკანაყავ].

უკანი ნ. უკანი(თ).

უკანიან: უკანიან არ მამდევს გადატ-
ზურგს არაყინ მიმაგრებს, არაყინ მფარ-
ველობს, არაყინ მეხმარება; უკანიან
გაწყრტაა სულ ერთიანად ვათავება.

უკანი(თ) უკნიდან. ~ ქალ წყალს მიაქს
(ქალს წყალი მიაქვს), გადაა (ვაჟი)
უკანი უსწევს თუნეს; უკანი გ(ო)მოკ-
ლომა იგივეა, რაც გ(ო)მოკლომა. ~
კაც მიხობრწეე (მირბის), უკანი დეკაა
(მდევი) უტდეე; უკანი უტდევიან ამ
გადას (ვაქს), ვერ ეწევიან; თუ დამი-
ნახეს, ჩემს უკან ბუთუმ ზალყ გამაგლო-
მელნი (მთელი ხალხი უკან გამომედევ-
ნება); ხალდ გამოტტელ უკანი; ერ (ერთ)
ლაგლაგს (ლაკლაკს) უკანი ქორეე
გამოტტედიან; უკანი მანაყონ იგო-
ვეა, რაც ფარამ, მნიშვ. 1; უკანი
წასტლაა (უ. მოსტლაა) იგივეა, რაც
უკან წასტლაა (უ. მოსტლაა), მნიშვ.
ა) (ნ. უკან). ~ ნავახტან (უეცრად) ქორ-

წილი გჳაჲ გაჲგა, ამ გჳამასკენ უჲანი წაუღა (ამ ხმას გაჲყეა); მე წასლრეჲარ, თჳირნე მოჲთ უჲანი! (მე წაჲვალ ღ მომეყეით!).

უჲანიხან. უჲანახან, უჲანახენ, უჲანახიან, უჲანახიენ, უჲანახენში, უჲანახიანში ბოლოს, ბოლო დროს, დასასრულ. ~ ბეერ ილაჲარიჲა, უჲანიხან თჳო (ბოლოს თჳეა); ბუთუმ ჲალეე წასლრენი, უჲანახენში დაარჩომელი ერ ჲალ (ყველა ჲალი წაჲა და ბოლოს დარჩება ერთი ჲალი); სიჲტა (თაჲდაპირველად) ემ ჲჳჲუანენ ჲმეეს (ძმებს) უჲჲამაჲ დოჲვლა (ღოს უჲჲამადი), სემა (სულელი) ჲმაჲ კი უჲანახიანში უჲჲამს.

— უჲანიხან ჲ ა ნ.

უჲანარჩომ ნ. ნარჩომ.

უჲანობლი(ვ) ნ. უჲანებლა.

უჲუნლ უჲულმა. ~ უჲუნლ ჲბე (რატომ) იცომა კაბას?

უჲურჲო თუთაჲ ერთგჲარი ჲიშის თუთა. მოგროჲ ფორმისაა და ჲრელი• გვიან მწიფდება, წაღებწინიანია.

ულამაჲ იგიჲეა, რაც წირწან. ~ ულამას ჲოთუჲქლოში (სოფელია) ამბოჲვენ, ჩონ წირწან ეამბოჲეთ.

ულაჲარიჲენელა ნ. ჲაჲარიჲ.

ულაჲ, ულაღ [აზ. ულაგ] 1. უღელში შესაბმელი საჲონელი (ხარი ან მამალი კაჲრეი). ~ შანამბაჲ (შესაბმელ) რამზე ამბოჲვენ ულაჲ. ფურს არ ამბენ, გარ, კამმეჩ იჲნეე ულაჲ; ერ წუჲლ ულაჲ მაჲ; ულაჲეეს უღლის (უღვლის) აბეჲრეჲეს; წაჲღეთ ტუჲეში შიშმა მალელა (შეშის მოსატანად), ულაღეე-რაჲმიც ჲაზირი (შზადაა); გუთანში წალან დროზე (ძველად) ჲ წუჲლ ულაჲ იყო; არგანას-წაღეეე ულაჲ ხამი საჲონელი (უღელში შესაბმელი); ჲირაჲ (ჲირი) ულაჲ ნ. ჲირაჲ; შუაღა (შუა) ულაჲ ნ. შუაღა; წინა ულაჲ გუთანში წინა უღელში შებმული საჲონელი, რომელსაჲ წინა მებრე მიერეჲება (სინ. გელჲოვი ულაჲ). (— გუთნითაჲი კარი კ ა ი შ.).

— ჲ ა ნ.);

2. მამალი ცხენი ან ვირი (სასაჲალნე).

— ჲ ა ნ.. მამალი (ცხენი, ვირი და მისთ.). || მამალი ცხენი ჲ ჲ ჲ ჲ, საკილარი ცხენი, ჲორი და მისთანანი საბა, მამალი ცხენი, ჲორი, აჲღელმა, ვირი ჩ უ ბ.. მამალი ცხენი შ ა ნ. ჲაჲა IV. დაუჲეერაჲი ცხენი ან ვირი მ ე ე თ.

ულენ ტ ო ჲ. ადგილის სახელი ჲურჲუნის (ნ.) ხელბაში.

ნ. დიდ ულენ; ჲატრა ულენ.

ულუმბოჲ ერთგჲარი სურნელოჲანი მცენარე, რომლის გაბზმარ ფოთოლს წმინდად ფშენიან, კეერცხში ჲელენ, წერილ-წერილ რგოლებად ახმობენ და მძიფებად იკიდებენ. ~ ულუმბოჲ-კაჲ სულ მოოდის (კარგი სენი ასღის), გზულ ფოთოლ აჲ, ერ ჲატა (ცოტა) გელშიაჲ რომ აჲსურსნო (ასრისო), დაჲდა (კიდეე უფრო) კაჲ სულ მოოდის. ჲალეე ეემი ჲიჲეეს იკიდევენ.

უმ ნ. რუმ (1).

-უმ, -ჲუმ უნდა (მოჲალეობითი ნაწილაკის ნაშთი, შეერწყმის წინმდღომ სიტყვას). ~ მეუმ უშჲოლ გუამთაჲვრო, დეჲაც ჲეღლან მაჲყოღეჲარ (მე უნდა სჲოლა გაჲათაჲო და ცოლს მერმე მოიჲყენა); მარილ ჲამთონუმ (რაჲმდენი უნდა) ჩაჲყრო შიჲმელში? მე მისზეუმ დოჲფიცო, დედჲამაჲს ერდენაჲ ვარ? (მე ვისზე უნდა დეჲიფიცო, დედისერთა ვარ?); კორციხი მოღეეაჲ თაჲ არა, ეში დანაღრე ფრინეეულუმ მაჲყოღას (ყეერცხის მოტანა მთაჲარი არაა, ამისი დამღბი ფრინეული უნდა მოიჲყანოს); რაჲჲ არუმ ინატრო, ბუთუმ რამ მაჲცემეჲარ (რაც არ უნდა ინატრო, ყეეულაფერს მოგცემ); მინუმ ნ. მინ; მინცუმ ნ. მინც; რაბეთუმ ნ. რაბე; რათაარუმ ნ. რათაარ; რათაარაცუმ ნ. რათაარ; რაჲცუმ, ჲაჲცუმ ნ. ჲაჲც; რაუმ რა უნდა. ~ რაუმ ჲქნო? (რა უნდა ეჲნა?); საჲითუმ, საჲათუმ ნ. საჲითი; საუმ ნ. სა; ჲემაგუმ ნ. ე; ჲემენიცუმ ნ. ჲემენ.

[სინ. -აჲ].

უმაჲ [აზ. ომბა] თეჲო, თეჲოს თაჲი. ~ უმაჲ ომოჲჲარღნი (თეჲო ამოჲარღნია);

უმაზე დაკევი; უშიწოლ იგივეა, რაც ბაკანაბ; მენჯის ძვალი.

უმდღუმუმარილოა, **უმდიმუმარილოა**, **უმბილუმარილოა**, **უმდილუმარილოა** იგივეა, რაც უმუმარილოა. ~ ჩემ ფაყლაა უმდღუმუმარილოას (ჩემი ლობიოსულ მთლად უმარილოა).

უმედი, **უმუდი იმედი**. ~ ჰავაა უმედი ნუ გაქ! (ტყუილად იმედი ნუ გაქვს!); მამაა უმუდი თერს დატრიალუეულ (მამას იმედი გასტრუებია); უმუდი მაქ, შენ ჩემ ეულაბს მიწაზე არ ჩამაადღევ (მე იმედი მაქვს, რომ ჩემს სიტყვას შენ ანგარიშს გაუწევ); უმედი ვარ იმედი მაქვს.

~ ახლა ამ პატრა ვადაზე უმედი ვარ (ახლა ამ უმცროსი ვაჟის იმედი მაქვს); უმედი მოსხლეტაა იმედის ვადაწყვეტა, იმედის დაკარგვა. ~ ქალს უმედი მოტსნლეტი ყოფილი (იმედი ვადაუწყვეტია თურმე) — სხლეტს: იმედს სხლეტს ქ ი ნ ქ. ვაქა).

უმწრაზ უმწრახნი, **უმბარი**, **უმბრად მყოფი**, **მომდღურავი**.

ნ. ზრახტაა.

— ჯ ა ნ., ქ გ ლ, უმწრაზი, უმწრაზავი უმწრაზავი ჩ უ ბ., უმწრახნი, უმწრახნი ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); მ ე ნ თ., უმწრახი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ხევს., მოხევე.), კ ა ი შ., ქ ა ჯ., უმწრახანი ხ უ ბ.

უმწრაზხოვაა, **უმწრაზოვი** დღეა სარწმუნოებრივი ხასიათის დღესასწაული დიდი მარხვის ხუთშაბათ დღეს. ამ დღეს ოჯახის უფროსი კაცი ხმას არავის სცემს, რაც არ უნდა ჰკითხონ ან უთხრან. ~

უმწრაზოვი დღე (დღეს) დღევ ოჯახი დიდ (ოჯახის უფროსი) კაც, პირს არ იბანს, გმას არ ამააქს (არ იღებს), ყბას არ ახოშს ჰეჩ (პირს არ აღებს სრულიად). ჰემენიც არ დანახამ ვაშლ, სხალ, ყარაზ მევება აქ (რაც უნაყოფო ვაშლი, მსხალი და, ერთი სიტყვით, ხილი აქვს), მივ, თითო ცულდს ჰკრავს. დეკაც (ცოლი) ებნევის: ააქში (ნ.), ამაწ! (ნ.) ან! (ნ.) ნუ შკრი, წელს დაასხმელი (დაისხამს). კაც არ ზრახულოვს. ამ წელს ბევრ ვაშლ, სხალ... მოდის. უმწრაზოვი დღე ერეე (მხოლოდ) კა-

ცევ დგევიან, მიდიან სამარიევეზე (სა-საფლაოზე), სანთელს უდევენ თავი დანაჯოცნევიზე (სანთელს ანთებენ თავისი მკვდრებისთვის), უპატრონო მანაკ-ლომევიბითაუ. ზედ ერ კიმ (ბელტს) დევენ თავთან, ფეყევათან. სამარეზე ეინჭრი გირც (ნ.) მიპტანენ (მააქეთ), ლუნეს მიპტანენ. ქონიან შიქმელ, ჰე სისხლ გამნასულ რამს (ან ისეთ რამეს, რომელსაც სისხლი გამოსდის) არ მიპტანენ, აამაზე რუმ მარხულ კეპტევის (მარხუა). ეეს კეპტევის დიდ მარხოში, ხუთშაბათ დღე თუთანაც (თანაც).

ნ. ზრახტაა.

— **უმწრაზხოვაა** წითელი პარასკევი (ვიც ამ დღეს დილით ადრე ადგება და უმწრაზად ქლიავის ხის ქერქს უკბენს, მას მისი ნაყოფი კბილს ველარ მოშკრისო) ჯ ა ნ., უმწრაზობის დღე ე დ ი ლ ი, გვ. 121; უზრახობა პასუხის არ მიგება, უპასუხობა ჩ უ ბ., უზრახობა უბრობა, ხმის გაუცემლობა, დამდურება ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

უმი წოლ ნ. უმაა.

უმოწდნოველ: შენამ უმოწდნოველ შეკვამ! ნ. მოდნოვაა, მნიშვ. 1.

უმოწთმენელ არამომთმენი, მოუთმენელი. ~ ერ ზმაა უმოწთმენელ ყოფილ.

უმუ- ასიმილაციის შედეგად სახეცვლილი რთული ზმნისწინი ამო- (ვა კომპლექსის წინა პოზიციაში). ~ უმუაგდ (ამოვაგდე); უმუაგს (ამოვაგეს); უმუამრტუე (ამოვარტმეაგებ); უმუელაგეე (ამოვლაგებ).

უმუდი [აზ.] ნ. უმედი.

უმუმარილოა სულ მთლად უმარილო. ~ ჩემ შიქმელ უმუმარილოას (სულ მთლად უმარილოა).

[სინ. უმდღუმუმარილოა; უნდი(ლ)-უმარილოა].

უნ ნ. უნ(ღ).

უნაწილოა უზმო, უქმელი, უსმელ-უქმელი (დილით). ~ უნაწილო გულზე, შერ გულზე (მშიერ გულზე) ტყიმაღ, ქლიავ კმაში (ჭამისას) ინსან (ადამიანი) ავად გდევის; უნაწილო გულზეაე ს-

ბუდართან არ მივლენყ (არ მ-ლიან სო-
ლმე) ქუბუღეე ვომოყონაში.

ულრ. ნაწილ.

— კ ა ი შ., უნაყრო გ ი გ., თ ი ფ.,
ქ ა ე თ. (მთიულ.), დუნაყრებელი,
უქმელი, შშიერი ქ გ ლ.

უნ(ღ), ზუნღ, ვუნღ 1. უნღა. ~ იმ დე-
კაცს ამ კაცი თაე არ უნ ყოფილ (იმ
ქალს ეს კაცი არ სდომებია) (ნ. ნდომამ);

2. უნღა, საჭირთა. ~ ეემა დაეეკაჲ
უნ(ამას ცემა უნღა);

3. უყვარს. ~ იმას ჩონ ქალ ჰუნღ.
უნღი(ღ)უმარილოჲ, უნღუშუმარილოჲ
იგივეა, რაც უმუმარილოჲ.

უნღომ(ურ) მოუნღომებელი; ზ მ ნ ზ. უნ-
ღომურ-უნღომურ(ა) დაზარებით, სურ-
ვილის გარეშე, უხალისოდ. ~ მე მაზღარ
ჰყავ (ვიყავი), შიქმელ უნღომურ-უნღო-
მურ შკომ. (ეკამე); შენ ები მოცემაჲ
არ გინღ, უნღომურ-უნღომურ მაზღეე.

უნღუშუმარილოჲ ნ. უნღი(ღ)უმარილოჲ.
უნსულ [აზ. დილ. უნსუხ] იგივეა, რაც
საფქულეა.

უნსუნულ [აზ. უმსუნმაჲ=იმედის გაკრუ-
ება] დასიებულისთვის (ნ. დასიეჲა, მნიშე.

1) მიტანილი საქმელი, რომელსაც ზე-
მოდან ავადმყოფის იმედის გასაცრუებ-
ლად რაიმე სიბინძურე ადევს. ამ მიზნით
ავადმყოფის პატრონები საქმელს მეზობ-
ლებისგან აგროვებენ, რასაც უნსუნულ
დაგრუტეჲა ეწოდება. ~ თუ ერ ინსან
(ვინმე) ავად ჯდევ, სივდევ, იტჰუნ
მრზობლევეზე თამაჲ აქავ, დასიეველავ
(მეზობლების საქმელზე სული წასე-
ლიათ და დასიევეტულათ). იმაშინ მრზო-
ბლევიზგნი (მეზობლებისგან) უნსუნულს
აგრუტევენ: ავატყოფი პატრონეჲ — ჰე
(ან) დედაჲ, ჰე დაჲ, ჰე სხო მინამ (ან
სხვა ვინმე) დგევ, აქს (იღებს) ლანგარ,
ჰე ტალერკ, ჰე ტაბაკ, მიდის მრზობ-
ლევეში, აყოლევს (იწყებს) დაგრუტეჲაჲ
მუღ კომლიზგნი (შვილი კომლისგან),
იზანის: ყან, ჩემ შულ დასიეველ,
ავად გამქდარ; თამაჲ დაჰრომი (სუ-
ლი წასვლია), რაჲც იქნეე სანში შიქ-
მელ-რამ, მემეციოთ, უნსუნულ ვაგრუ-
ეე. ბუტუმი (ყველას) კარზე მიე. ზოგ

კარცს აზლევს, ზოგ კორცს აზლევს
განაქითევს (გაყეთებულს), ზოგ ხახს,
მისაც რაჲ აქ, აგრუტევს, მაჰქს. შეელან
(მერმე) ხერ ფოთოლში ნრხს (ნეხვს)
ნეხს (ხევეს), მაჰქს (მოაქვს) იქითი
(იქიდან, ე. ი. მეზობლებისგან), რაჲც
მიეციყ. ოგეემიევი (აი ამეების) თაე-
ზე დევს ფოთოლში წახეტლ (გახეე-
ულ) ნრხს, მაჰქს დასიეველთან. მა-
ნატან ინსან ნრხი ტოლმას ააქს (მოზ-
ტანი ნეხვის ტოლმას იღებს), უჲან
ავატყოფს სამდეთჲ (სამჯერ) ჰევეეზე
ჰკრავს, მეველან (მერმე) მაჰქს, შლის წინ.
ო... ააქს დანსიეე ინსან (იღებს და-
სიებული — საქმლის ნდომისაგან—სულ-
წასული და დაავადებული ადამიანი),
ადგევს. მანატანიც, დანსიეეჲა უმედ
მამსლიტასაჲ, ჩედის (მომტანიც ამას
იმიტომ აყეთებს, რომ ავადმყოფმა იმე-
დი გადიწყვიტოსო). მეველან ნრხს ავ-
დევენ, აქმევენ, რაჲც არის წინ (მერ-
მე ნეხვს ადღებენ და აქმევენ იმას, რაც
წინ უღევს).

— უსურმაგი საქმელად მიუღებე-
ლი ცხოველი — ცხენი, კატა, ძაღლი
და მისთ. შ ა ნ. ვაჲ III, კ ი ნ კ. ვა-
ჲ, ბინძური, უწმინდური (ცხოველი,
რომელიც არ იქმეჲა) შ ა ნ. გევეს,
ღ ე ო ნ.

უოზაგოჲ ნ. რზაგ.

უპატიო 1. უპატიებელი. ~ უპატიო ეუ-
ლად (სიტყვა) მითხრა;

2. ტყუილად, ტყუილ-უბრალოდ. ~
უპატიო ტუსსალში ჩაადღეს (ტყუილ-
უბრალოდ, უდანაშაულოდ ციხეში ჩა-
სევს); ეემ ყმაწულს უპატიო ჰაბე (რა-
ტომ) უყავრდქევი, შენ იციხზრა, მაგა
გაუტქეჩიაჲ?

უპირბანოჲ პირდაუბანელი. ~ უპირბა-
ნოს პირარდანბან ინსანზე ამბოეენ
(პირდაუბანელს ისეთ ადამიანზე ამ-
ბობენ, რომელიც პირს არ იბანს); ეე
ყმაწულ ჰამეშა (მუღამ) უპირბანოჲ
ეტარეე.

[სინ. პირარდანბან, პირუღოტბანელ].
უყმაჲური 1. უმსგავსი, უწმაწური. ~
უყმაჲური ეულაბევეს (სიტყვებს) ნუ
ლაპარყეოჲ!

— უჭმაჭური ტლანქი, მოუხეშავი
ა ლ ა ვ., უშმაჭური ბ ე რ.;

2. მიუღღომელი, მივარდნილი ადგი-
ლი, ~ ჩონ უქმაჭურ ადგილში ჰცხოვე-
როვთ, ერ რამ (ვერაფერს) ვერ ვიგებთ.
ურემ: მოჩადულ ურემ ნ. მოჩადაა;
ურემ მოჩადაა ნ. მოჩადაა; ურმი
ზროა ნ. ზროა; ურმი კლიეე ნ. კლაე,
მნიშვ. 3.

ურვათ ნ. პურვათ.

ურუენიკ, ურუანნიკ ნ. კრუუენიკ.
ურუელოა ნ. ეულ.

ურუს რუსი. ~ ურუს კაც (რუსის კაცი).

ურუსი ყალაა რუსული ციხე-სიმაგრის
ნაშთი კაისთავში (ნ.). ~ ურუსი ყა-
ლაა ურუსეეს ოტშენევიყ, შამილ ნუ
მოტდესავ.

ურუსი ყურზენ იგივეა, რაც სინაა. ~
ურუსი ყურზენს თათრეე სინას ეზა-
ხიან, კრუუენიციეი რაამი, წრჭლი.
მარტლრეს ისხამს. ეეში (ამის) მურაბა
აყეთეენ, ლაფ კაა კეპტეე (ძალიან კარ-
გია).

— ხურტკმელი მ ა ყ.

ურუსულ რუსული. ~ დრრთიანი ბუთბუ
ურუსულ ლაპარაკოდნენ, მე კი ურუ-
სულ ჰენრამ არ უტოდი (ირგვლივ ყვე-
ლანი რუსულს ლაპარაკობდნენ, მე კი
რუსულისა არაფერი ვიცოდი); სიპტა
(პირველად, ჯერ) ურუსულა (რუსულად)
გელაპარაკა, მევდან (მერმე) თათრულა
მიხრა.

ურუსულ გუგრაა გოგრის ჯიშია.

ურცხუნარ უსირცხვილო. ~ ე ქალ ურ-
ცხუნარ რაამი (უსირცხვილო ვინმეა).

ურწან უშვილო ქალი, რომელიც არ ორ-
სელდება. ~ ურწანს (დედაყაბზე, ქალ-
ზე) ამბოვენ, ზროხაზე არა. ზროხაზე,
არდანაზოვ (უზე) საქონელზე ერამუც
ამბოვენ, ყისირს კი წელანასტენს (წელ-
განაცდენს) ებნევიან. ყისირ ფურ,
ყისირ კამბენ, ყისირ ცხორ.

— უშობელი, უზეი, შვილ-უყოლე-
ლი (ძროხა, ფურ-კამეჩი და სხვ.) ჯ ა ნ.;
საქონელი (ძროხა, კამეჩი, ცხენი), რო-
მელიც არ მაკდება, უზეი ქ ე ლ, უშვი-
ლო, ბერწი პირტუკვი ძ ი ძ., კ ე ც ხ.,
ხ უ ბ. (ქართლ.), კ ი ნ კ. ხეეს;

ცხენი უზეი ს ა ბ ა, უზეი, ბერწი კა-
მბერჩ ან ცხენი ჩ უ ბ., ბერწი დური,
ბულას რომ ახლოს არ იკარებს, ხზო
რომ არასოდეს გასჩენია მე ე ნ თ.; ბერ-
წი ძროხა, ჭარა-ფურა; უშვილო ქალი
კ ა ი შ., ქ ა ჯ.; ურწანა ურწანი ძ ო წ.
უსტაა [ახ.] ხელოსანი, ოსტატი.

~ ფეყსომოზ შანაეკ უსტაა (ფეხსაც-
მლის მკერაეი ხელოსანი); უსტეე მოტ-
დნენ (ხელოსნები მოვიდნენ).

— ჩ უ ბ., დურგალი ე ლ.

უტუნოა ნ. ტუნ.

უფაპოა ნ. ფაპ.

უფაფუოა ნ. ფაფაყ.

უფეროა უფერული. ~ ავადი, უფერო
ყმაწული (ავადმყოფი, უფერული ბავშ-
ვია).

უფტან [ახ. დიალ. უქდან] პრანქია.

უფტნოვაა პრანქვა. ~ ჰაბე უფტნრვა?
(რატომ იპრანქები?); ჰოგო უფტნრვსა,
ჰოგო ფასონეეს ჰყრისა! (როგორ იპ-
რანქება!); კაა ტომსომოზ ჩაცმაში სა-
უფტნელი (კარგი ტანსაცმლის ჩაცმი-
სის გაიპრანქება).

ნ. უფტან.

უქაპოა ნ. ქაპ.

უქნელეე ნ. ქნაა, ქნო(ე)აა, ქნუ(ე)აა
(1).

ულელ: ზირაე ულელ ნ. ზირაე; კალოა
ულელ მრგვალი ხისგან გაყეთებული
ულელი (სინ. საჯნაეი ულელი); შუალა
(შუა) ულელ ნ. შუალაა; წინა ულელ გუ-
თანში შებმული რამდენიმე ულილდან
წინა ულელი, რომელიც შუალა ულელ-
ზე საყვერითაა მობმული [— საწინაო
ულელი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (გუ-
ღამაყ.)].

ულურ-ჩულურ ნ. ოდურ-ჩოდურ.

უყისმათოა ნ. ყისმათ.

უყმაწულია ნ. ყმაწულ.

უყო: გამარჯოვაა უყო ნ. გამარჯოვაა;
გრილოა უყო ნ. გრილოა, მნიშვ. 1;
თამაშაა უყოს ნ. თამაშაა; თამბია
უყეთ ნ. თამბია; თოდ უყო ნ. თოდ,
მნიშვ. 1; მეღათ უყო ნ. მეღათ; ქორწილ
უყო ნ. ქორწილ; ყულდულ უყო ნ.
ყულდულ; ხაბარ უყო ნ. ხაბარ; კმაა

უყო ნ. გზა; ბალალ მიყავ ნ. პალალ; ბიმ უყო ნ. პიმ.

უყოვხ [მყოფადი ექცევ(იხ) ზმნისა] უზამს. ~ მანაპარ მინც არის, გომოტლეს, მე ჰერამ არ ვუყოვ (მომპარავი ვინც არის, გამოვიდეს, მე არაფერს არ ვუზამ); წოლას გააქანევ წყალში, ცოტა მარილსაც უყოვ (|| უყრე) (მაწონს გახსნი წყალში, ცოტა მარილსაც უზამ); ზარად უყოვხ ზარალს მიაცენებს, და აზარალებს. ~ ფაჩას მე დიად დიდ ზარალს ეუყოვ (ხელმწიფეს მე ძალიან დიდ ზარალს მივაცენებ).

უშკოლ (მრ. უშკლევ) სკოლა. ~ დოაწყევ (დავიწყე) კაკი (სოფელი) უშკოლში სწავლა; მე წიგნევ მოაქდი უშკოლი (მომქონდა სკოლიდან); ჩონში უშკლევ (სკოლები) არ იყო; დიდ უშკოლ უმადლესი სასწავლებელი. ~ დიდ უშკოლ გამიმთავრევი.

უშკოა ბურდი (ხის საბურღავად). ~ უშკოა ხეა განაგრტ რამ (ხის გასახერტი რამაა).

უჩმარიამი, **უჩმარიამ ნ.** უჩუჩმარიამ.

უჩოტკაწრულ ნ. დაკაწრაა.

უჩუმრა ჩუმად. ~ ოად პიწწა ბურ, თეთრ (ფული), უჩუმრა აქუმრავთი გდრეელ (ფანჯრიდან გადაედი), წეველ; იმას უთხარ, უჩუმრა დადგეს (ჩუმად გაჩერდეს), ჰერ გმა-კოა არ ქნას! (არაერთარი 'აურზაური არ ატეხოს); უჩუმრა იყავ (ჩუმად იყავი!).

— ჟ ა ნ., ი მ ნ., უჩუმრად ჩ უ ბ., უ თ ჟ გ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (კახ.-ქიხ.); უჩუმრაა ნ ი ე., უჩუმრათ ქ ე.

უჩულ [ახ. უჩუვ] გამონაყარი (ტუნზე ან ცხვირზე, მეტწილად ციების დროს რომ იცის, ანდა რაიმე საკმელი როცა აწყენს ადამიანს). ~ უჩულევ დამყრავ. — ავადმყოფს რომ ნაწყენი გამოაყრის ჟ ა ნ.

უჩ-უჩ ნ. უჩ-უჩ.

უჩუჩმარიამი, **უჩუჩამარიამაა**, **უჩმარიამი**, **უჩმარიამ** [ახ. უჩუჩ მარიამი=გაფრინდი-გაფრინდი მარიამ] ქიაშია, ქქიაშია-რია.

უცან უტენა, მთის შხამიანი მცენარე. ამას ნადირის (ძალისა და მისთ.) მოსაწამლაად ხმარობენ. ~ უცანი ჰელლაა ხასს მინგავს, ფოთელ — ნიგორს (უტენას თავი ხახვს წააგავს, ხოლო ფოთლი — ნიორს); **უენამ უცან უეშქამი** (წყევლაა: სეკვილი უენ! მოსპობა!). — ჟ ა ნ.

უწილოა უმთამომავლო, უშვილო. ~ თუ ყმაწულ არ აქოყ კაც-ღეკაცს (თუ ბავშვი არ ჰყავს ცოლ-ქმარს), ადამიანი ამბოვენ — უწილოა; ბე-ლაგია და ეანოა უწილოანი (უშვილოები არიან), უწილოა დარჩა-უქუროკაა.

უწინ დროზე ივიევა, რაც ზრლ დროზე (ნ. ზრლ).

უჭრის: ჰკოა უჭრის ნ. ჰკოა. უთუბ უთო. — ჟ ა ნ.

უწნარ ნ. (პ)უწნარ.

უწრმათ ნ. (პ)უწრმათ.

უწრტუმ, ისრიმ ერთგვარი წვნიანი საკმელია, მყვლისა ან ალუბლისაგან დამზადებული. ~ მყოვლს აპყულტავ, წყალს დაასხამ, გადაპურავ, კედემ აპყულტავ, კედემ წყალს დაასხამ, კედემ გადაპურავ. მეელნი (მერმე) ნიგორს, ქინხს, რაპანდს, ქონდარს ერთა დაანაყავ, მარილსაც, კედემ(მერმე) ოგემაში (აი ამაში) ჩაყერი, დოტრეე კოტხს კაგვორა (ყარგად). კედე ცოტა ხან შამანხავ, ნიგორ გოტქედესავ. მეელნი იგრეე დააღევ, ანდა პურს ჩაყერი. ინსანს (ადამიანს) გრილა ინახავს. ზაფხულში აკეთევენყ, მომეაეოად არის. ზოგივე (ზოგი) პიწწა (ცოტა) ყორა:აც (ისრიმსაც) ურევენ.

— ისვრიმი მკუხე, დაუმწოდებელი ყურძნის წვენი ნივრითა და მწვანელით შენელებული მ ა რ ტ.-ი მ ნ.

უტუშ უენ ნ. იტუშ უენ. უქ ნ. პუქ.

უჩ-უჩ, უჩ-უჩ, უწლამაა დანაობის ერთეოი ილეთი: სამჭერ ხელუჯლმა ისერიან დანას და მიწვეში ასობენ. ერთეოლაკ რომ არ დავსოს დანა, ეს უქვე წაგებად ითვლება. ნ. სალმა-ბიჩად.

უ

უამ [აზ. ფაჰმ] გონება; ზ ე ლ ს. უფა-
ამოა უგონო, უშკუო. ~ ე მ ქალს უამ
ჭეჩბეთ (სრულებით) არ აქ, უფაამოას
(უგონოა, უშკუოა).

უაგა [აზ. ფაჰმ] ცხერის ფარები.
— ბაგა საყვების ჩასაყრელი დაბმუ-
ლი საქონლისათვის (წნული ან ფიც-
რული) ქ გ ლ, ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.

უათავა [აზ. ფათავა] (მრ. ფათავაძევე,
ფათავაძე) ფეხსახვევი, კაცის წვივზე
შემოსახვევი მატყლის ძაფისაგან მოქ-
სოვილი პაქივი, რომელიც ქალის ტო-
ლახზე (ნ. ტოლახ) თითქმის ორჯერ
უფრო ფართოა.

უათათურ ხელთათმანი.
— ხელთათმანი, თათებზე ჩასაცემელი
ჯ ა ნ., ხელთათმანი, რომელსაც მხოლოდ
ცერი აქვს ცალკე, სათათური, საბუნ-
არი ქ გ ლ (ინგილ.).

უათალა იგივეა, რაც უჟან(1). ~ ფათა-
ლაა თაში კეპტევე (მთაშია), ხევეზე,
შიგ გურგალ, თეთრ ზიგევისაალი (მძი-
ვების მსგავსი) რამ აქ.

— **უათალოა** ჯ ა ნ.
უათა [აზ. ფოთა] დათვის ბელი. ~ ფა-
თაა დათის ბაგალაას (დათვის ბელია).
უათა ბულად ჰიდ რ. წყაროა თხი-
ლიანში (ნ. თხილიან). იგი ეინმე ფათას
(კაცის სახელია) აღმოუჩენია და სა-
ხელიც ამის მიხედვით შეპრქმევეია.

უათად 1. სარმა. ~ ფათად დატლო, და-
აზლარტა (დაანარტხა);

2. თათი. ~ დათა ფათად; ზალსაც
აქ ფათად, კატასაც; ზალმა ფათად
დაპრა.

ფაიზ ნ. ფაიზ.
ფაიზლად ქლიავ ნ. ფაიზლად ქლიავ-
ფალ (1) [აზ.] მძევალი (ყვერცხი).
— ჯ ა ნ.

ფალ (2) [აზ. =ბელი]; **ფალ დახედნაა**
მკითხაობა; **ფალდანახედნ** იგივეა, რაც
კითხავ (სინ. ფალაბახან; ფალჩიხ).

ფალ (3) 1. საქონლის ბეჭის ძვალი ზორ-
ციანად ამოჭრილი. ~ ზროხნაა აქაფ-
საში გამააქონ (გამოაქეთ, იღებენ) სუ-
კეს, ფალს...;

2. ადამიანის ბეჭის ძვალი მხარს ქვე-

ვით ზურგზე. ~ ფალ ტვივ (ბეჭის
ძვალი მტვივა); დაგავლევ, ფალს აგ-
მილევავ (ბეჭს ამოგიგდებო), — შაკი-
დნაში ამბოვენ
[სინ. ფალი ზოლ].

ფალაბახან [აზ. ფალაბახან] იგივეა, რაც
კითხავ.

[სინ. ფალდანახედნ, ნ. ფალ (2);
ფალჩიხ].

ფალან [აზ.] პალანი, კურტანი.

ფალანფუშ, ფალანფუშაა ულაზათო, უგე-
რგილო, მოუხერხებელი. ~ ცოტა ჰი-
გონა დეეტარო (ცოტა ჩქარა იარე),
ფალანფუშივი(თ) ეტარევი; რათარ ფა-
ლანფუშ კაცია, ფეყევს ათრევს ტარე-
ვაში, ააბიერა (უშნოდ) დლის, ფინთა
ჩანაცომი (ეუდო ჩამემელია, ცუდად
იცვამს), თავს არ იმშრნევს (არ კოხ-
ტაობს).

— **ფალაფუშა** ზეზეურად, სახელდახე-
ლოდ საქმის მკეთებელი მ ე ნ თ.

ფალანჯაშ ფლაეის საწური; თუშფალანგი.

ფალას [აზ. ფალაზ] 1. ფარდაგის ან ნაბ-
დის პატარა ნაგლეჯი დასაჯდომად, ან
კარების წინ დაგებული ფეხის გასაწე-
მენდად; ფართალ-ფალას ნ. ფართალ.

— ფლასი, ძაძა ჯ ა ნ., ფლასი მდა-
რე ფარდაგი, უსახეო, მატყლის ნაგუ-
ლისაგან და თხის ბალნისაგან მოქსო-
ვილი შ ა ნ. ვაჟა III, ჰ ი ნ ჰ. ვაჟა;
გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ფშ.), კრე-
ლი ფარდაგი ჰ ი ნ ჰ. ხეცა, ფლასნი
გვესურეთში ფლასი უხვირო ფარდა-
გია, რომელიც შიგა-და-შიგ ცარეილა
შ ა ნ ჰეცს, ფლასი ბალნის ძაძა ს ა -
ბ ა, ნ. ჩ უ ბ., ფლასი, ფლასი ძონძი,
ძაძა, მჩვარი ჩ უ ბ., ფასალი მტერს
საწმენდი ჩვარი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ.
(ქართლ.); ფლასი დახეული ტანსაც-
მელი, ფეხსაცმელი; ძონძი კ ა ი შ.;

2. გრძელკალთებიანი კაბა; **ფალას**
დაკარგაა თვებზის დაკარგვა, არევა,
დაბნევა. ~ ინსან (ადამიანი) რახანც
საქმეს თავს ვერ უშბავს (აბამს), აგრ
(აქეთ) ვარბის, იგრ (იქით) ვარბის,
გაშტერეშლაე, ამბოვენ — ფალას დატ-
კარგიაე. (სინ. თისი-ფასაა, თილის-

ფალას დაქარგამ).

[სინ. ფალასამ, მნიშვ. 1].

ფალასამ 1. იგივეა, რაც ფალას, მნიშვ.

2.

— ჟ ა ნ.;

2. ვისაც გრძელკალთებიანი კაბა აცე-
ვია;

3. გ ა დ ა ტ. ფრთებჩამოყრილი ფრი-
ნველი.

— ჟ ა ნ.

ფალანახედნ ნ. ფალ (2).

ფალთაქ [აზ. ფალთაქ] ენაჩლუნგი, ბლუ.

ფალი ზოლ იგივეა, რაც ფალ (3), მნიშვ.

2. ~ ფალი ზოლ ტყივ.

ფალინჟ კეუათხელი, სულელი, უშკეუო.

ფალჩია [აზ. ფალჩი] იგივეა, რაც კით-
ხავ.

ფანარ თოფის ლულის წინა ნაწილზე, სპე-
ციალურად გაკეთებული სანათი ანდა
თეთრი ქაღალდი სიბნელეში ნადირო-
ბის დროს დამიზნების გასაადვილებლად.

~ ნადიროვან (სანადიროდ) თუ წრევე-
ლით თორი ბლენში (ნ. თორეა), თოფა
ლულაა წარჩზე (წვერზე) ვარაქ (უნდა)

ფანარ, ლამფურქა (ნათურა) გაეა-
კეთოთ, თუ არ ღორ ვერ დოანახავთ,
ზოგივე (ზოგი) ლამფურქა კულა
(ნაცკლად) თეთრ წიგნსაც (ქაღალდსაც)
აკეთებენ, ეემით უმიზნებენ.

ფანფალაჟ ფამფალაკი (გუთნის ნაწილი).

ფანტამ ნ. დაფანტამ.

ფანჩხლ 1. წვრილტოტებიანი ხმელი შტო
(უფთოლეობა), ბორჯლო, ბოჯოქლი;
ზ ე დ ს. ფანჩხლიან ბორჯლიანი. ~

ფანჩხლიან ხემს (ხეა), ვერ გოჟდივარ;
ფანჩხლიან ჟოხ; მანთაღს (ნ.) ფანჩხლიან
ბუთხევით (ტოტებისაგან) აკეთებენ,
ეემაზე ყურზენ ჰკიდებენ, აკილოა აკე-
თებენ.

— ფარჩხი ქ გ ლ (გურ.იმერ.);

2. ნემსის ამოგების ერთგვარი სახე,
ზიგზაგი, კლაინილი (კერავში). ~ ნემ-
სი წორით (ნ.) კი ნუ ჰკერავ, ფანჩხლ
შაკეროე; გულვაზი დორთიანი (ცხვირ-
სახოცის ირგვლივ) ფანჩხლ აკეთებდ-
ნენ.

[სინ. ეგრიბ-უგრიბ, მნიშვ. 3].

ფანჩხლიან წიგნი სახეა ნ. წიგნი სახეა.
ფანცაჯრ, ფანცავრ, ფანცავრიან ტ ო პ.

ადგილის სახელია სოფ. კაეში, კეპენთან
(ნ.) ახლოს, კასრის საყდრის (ნ.) ძირ-
ში.

ფანჯაცა, ბანჯაცა დიდი და მაღალი ადა-
მიანი, გოლიათი, ბუმბერაზი.

— ჟ ა ნ.

ფაზ, ფაიზ [აზ. ფაფაზ] შემოდგომა. ~

ფაზი ცივ ღამეა ყოფილ; ქირაქიბე
მიწას გნონ, ფაზიბე აგლევენ (ანე-
ულისათვის მიწას ხნავენ და შემოდგო-
მისათვის ტოვებენ); ფაზი მატყლ შე-
მოდგომის საუკეთესო ხარისხის მატყ-
ლი. ~ ფაზი მატყლ ლაფ კაბ მა-
ტყლი, ყარააზით (ვაზაფხულიდან) მო-
ყოლებულ კაბ ბალახ მოტუონი ცხორს,

ემბეაე (ამიტომაც) კაბ მატყლ გომო-
დის.

— ჩ ი ქ ო ბ.

ფაზლულ (ფაიზლულ) ქლიავ [აზ. ფაფ-
აზ + აზ. ლუგ=სამშობლო] ქლი-
ავის ჭიშია, ჩურჩას (ნ.) წააგავს, შე-
მოდგომაზე მწიფდება.

ფაზტონჩია [აზ. ფაატონჩი] მე ვაიტე-
ნე, მეტრე.

ფარ 1. ურმის თელის მორგვეში ჩამაგ-
რებული სოლი, რომელსაც ირგვლე
ფერსო აქვს შემოცმული. ~ ნორგვე
ფარეე დაეერგებულან (მორგვე სო-
ლები ჩამწკრივებულან); მამალ ფარ
ურმის თელში ფერსოების გადაბმის

ადგილას, ანუ ბაგისთან (ნ. ბაგია)
ჩამსული სოლი (სინ. მამალ სოლ, ნ.
სოლ); ობოლ ფარ ურმის თელში სო-
ლებთან ჩამსული დამატებითი პატარა
სოლი სიმაგრის მისაცემად (სინ. ობოლ
სოლ, ნ. ობოლ);

2. [აზ. ფარ] წისქვილის ბორბლის
ფრთები, რომელსაც უშუალოდ ეცემა
წყალი და იწყვეს ბორბლის ტრიალს;

3. წინდაზე ამოქსოვილი რგოლის
მსგავსი სახე. ~ ეეფა წიგნი სახეს (ნ.
წიგნი სახე) დიდ ფარ აქ.

ფარაქალ [აზ. დიალ.=ადგილი, სადაც ათა-
ესებენ აბრეშუმის ქიას მესამე კანში
ამოსვლის შემდეგ] ოჯახის რომელიმე

წვერის სახელზე ღმერთისთვის შესაწირი, ცალკე გადარჩეული და შენახული აბრეშუმის ქვის გარკვეული რაოდენობა: „ქვის თესლო რომ შეიტანს სახლში ქვის მოვლაში დაოსტატებული დედაკაცი, მაშინ ცოტაოდენს თესლის ცალკე დასდებს და ღმერთს შესწირავს, თანაც შეევედრება ამ სიტყვებით: „ღიდებულ ღმერთო, გელ მოგუშმართ (მოგვიშართე) და კაი ნუგან (აბრეშუმი) მოგრცე! რაღც განჩდება ამ თესლით, იმ ფასით სამხტოს ვიყიდი და შენ დაგიყლაე“. ამისთანა თესლს და მისგან გამოსულს ქიას ჰქვიან ფარაქალი. ზ ფარაქლებს აიღებენ ხოლმე გათხოვილი ქალების და ოჯახის წულების სახელზედაც. ქალებისა და სახლის წულების ფარაქლის ერთ-ერთ ნაწილს აჩუქებენ ხოლმე იმათ, ვის სახელზედაც იყო აღებული ფარაქალი. თუ ფარაქალის ქია არ დაიხოცა და კარგი პარკი შექმნა, მაშინ დარწმუნდებიან, რომ მისი (ფარაქალის) მოსახელე იღბლიანი ყოფილა“ (ჯ ა ნ., გვ. 123).

ფარაშ [აზ. ფარაშ=ადრინდელი] 1. მეორედ განათხოვარ ქალს მოყოლილი ბავშვი პირველი ქმრიდან.

[სინ. უკანი მანაყონ];

2. დამაკებული საქონელი, მაკობის ორი სამი კვირით ადრე. ~ მიმბალ ზროხაზე (მაკე საქონელზე), რახანც ნახორრ თოხ, ჰე(ან) სამ ეჭურუა აკლი მიაგველა (მოსაგებად, დასაზელად), იტყუნან — ფარაშ მამბალიაყ.

ფარგალ (1) [აზ. ფარგარ] მეოჯახებომაში მარჯვე, ყოჩაღი, თავშენახული (ქალი). ~ აგე ფარგალ დეკაცი, ჩიტი წრლადაც თუ მოძთხოვ, ექონეე (ისეთი თავშენახული ქალია, რომ ჩიტის რძის მწონიცი რომ მოსთხოვო, ექნება); **ფარგალ** ოჟად შეძლებული ოჯახი. ~ დაააჟ დროზე ჰეჩსადამ პონება არ კეპტეოდა. საპოენის, ამა ფარგალ ოჟადში ექონეოდაყ შანახულ (ომის დროს არსად არ შეიძლებოდა საპნის შოგნა, მაგრამ შეძლებულ ოჯახში კი ექნებოდათ შენახული).

ფარგალ (2) [აზ. ფარგარ] სპეციალურად გამოთლილი ხის პრიმიტიული საზომი იარაღი. იხმარება წისქვილის ქვის ზედაპირის გასაზომად, თორნის დასადგმელი ადგილის გასაზომ-შემოსახაზაზავად, ხის ნივთების გამოთლისას ზომების შესამოწმებლად; **ფარგალში** შაკრაჟ ფარგლით გაზომვა (წისქვილის ქვებისა, მოყოლილობის ერთგეარობის შესამოწმებლად და მათი ზედაპირების გასათანაბრებლად, თორნის დასადგმელი ადგილის ფარგლით გასაზომ-შემოსახაზავად დასხე.). ~ ცუტქულუ ქუევს ფარგალში კარნ, თორნი დაადგმელ ადგილასც ფარგალში კარნ [სინ. შ(ო)მოფარგალაჟ; **ფარგლი** გ(ო)მოღევაჟ, გ(ო)მოტანაჟ იგივეა, რაც ფარგალში შაკრაჟ. ~ ფარგლი გამაჟქა ცუტქულუ ქუას? (ფარგლით ზომავ და ისე გამოგავავს წისქვილის ქვა?); უსტაჟ (ხელსანი, ფარგლი გამაჟქს (ფარგლით ზომავს, მოხაზავს) თორნი დაადგმელ (დასადგამ) ადგილს; ცუტქულუ ფარგალ ნ. ცუტქულ.

ფართალ [აზ. ფალთარ] ლოგინი, ქვეშაგები. ~ ფართალ დააგ! (ლოგინი დააგე!); ბებრაჟ ფართალში იწო (ბეზა ლოგინში იწვა); კაცმა გადლუზა (გაიღვიძა), წმოხტა ფართლით (ლოგინიდან); **ფართალ** აკრეფაჟ ლოგინის ალაგება, აყეცვა. ~ ფართალ აკრეფა; **ფართალ** კეპტეე იგივეა, რაც ტამსოპო კეპტეე (ნ. ტამსომოხ); **ფართალ-ფაღას** იგივეა, რაც ფართალ; **ფართლი** პუქ იგივეა, რაც ჰუქ, მნიშე. 2.

— შ ა ნ. რეც.

ფართო ფარიქრელ ნ. ფარიქრელ. **ფართო** ქვეერის მუცელი. ~ ქვერში შირაჟ (ტყბილი) ჩადის, ჰალა (ყერ) ფართოში არ ომოქუწენი.

ფართო ფართოდ. ~ გუთან წანასულ ადგილში ნღარ ვარდვის (იმ ადგილში, სადაც გუთანი გადის, ნღარი კეთდება), ღრუშმა (ღრმად), ფართოთა ომოლის მიწაჟ.

-**ფარივი** ფარულად, ფარვით (დამოუკიდებლად არ იხმარება. გეხვდება რთული სიტყვის მეორე კომპონენტად). ~

დორს ფარცხენ. დანათეს ჩალთუქ (დათესილი ბრინჯი) თახტათი არ დაფარცხევ, იმა ფარცხ უნდა (სინ. თახტი ფარცხაჲ); ფარცხი კლივე [←კაბდოს მკლავები] საფარცხავის ფიცარში გაყრილი ხეები. ~ თახტევეში განაყარ ხიევს (ხეებს) ეხახიან კლავ.

ფასალია, ფასალია [აზ. ძანსალი] ბლინი, ხავიწი. ~ დელაა უცხოვს ემას ფასალია.

— ჯ ა ნ., ფასალი ე დ ი ლ ი, გვ. 110.

ფასონევ დაყრაჲ იგივეა, რაც ფორსევ დაყრაჲ (ნ. ფორს). ~ ჰოგო(რა) ფასონევს ჰყრისა!

ფაფა ფჳეკილისგან დამზადებული ერთგვარი საქმელი, კვერცხით, ერბოთი, ხახვითა და შაქრით შენელებული. ჩვენებურ ფაფაზე უფრო სქელია; ყურზნი ფაფა ნ. ყურზენ; ჩურჩხეღლაჲ ფაფა იგივეა, რაც ყურზნი ფაფა (— ფაფა ცხელი ფელამუში ძო წ.). შდრ. ფუშრუჳ.

ფაფუ, ფაფად (მრ. ფაფუევ, ფაფადევ) [აზ. ფაფუჳე] ქუდი (თავდაპირველად ტყავის ქუდს ეწოდებოდა, ახლა კი ყოველგვარი ქუდზე ითქმის). ~ ბებრამ ყმაწულეობზე (ბავშვებისათვის) ფაფუევ მოქსოვნა; ზ ე დ ს. უფაფუოჲ უქუდლო. ~ უფაფუოჲ ჰაბე ეტარქეი? (უქუდლოდ რატომ დადიხარ?); ფაფუიან ქუდიანი. ~ წითელფაფუიან ქალ (წითელქუდა გოგონა); ნ. ბუხარა ფაფუ; ტაჳყა (დაჳყა) ფაფუ; ფაფუ დარცხხნაჲ ნ. ნ. დარცხხნაჲ ფაფუყთან მასლაათ ქნაჲ ნ. მასლაათ; ფაფუევ არევაჲ აშლა, წაჩხუბება. ~ შენ და ჩემ ფაფუევ აარეველი (მე და შენ წაეჩხუბებთ); ფაფუ ყილ არ მიჳრის ნ. ყილ; ნ. შალა ფაფუ; წუწლუტ ფაფუ.

ფაფახალაჲ ნ. ფაფაჳეკლაჲ.

ფაფაჳეკლაჲ, ფაფაჳყრლაჲ, ფაფახალაჲ, ფაფაჳეკლაჲ, ფაჩახეკლაჲ 1. ფლავის ქვაბის ძირზე მიმხმარი ფენა. ~ ფაფაჳეკლას ფლავი ზირზე ნაქნარს (ის, რაც ფლავის ძირზეა, იმას) ებნევიან.

— ფაფახალაჲ . ჯ ა ნ. ;

2. თონეზე მიმხმარი გამომცხვარი პურის ქერქი, ანდა ასეთივე ხმელი, დამწვარი პური.

— ფაფაჳეკლა მ ა რ ტ. - ი შ ნ., ფაფაჳაჳა მ ე ე ნ თ.

ფაფაჳეკლაჲ ნ. ფაფაჳეკლაჲ.

ფადირ [აზ. ძალხირ] ღარიბი, ღატაკი; საწყალი. ~ არსენაჲ ფადირ, ჰეჩრამ არნაქნარ რამდ ეყო(არსენა ღარიბი, არაფრის მქონე ვინმე იყო); ზ მ ნ ზ. ფადირა ღარიბად; საწყლად. ~ ისენ ფადირა ცხოვროვენ ყოფილ (თურმე); ჰოგო ფადირა დგახარა! (რა საწყლად დგახარ!).

— ჩ უ ბ., ფაყირი გ ი გ.; თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფერიდ.), ფუხარა ი ქ ე ე (ჯავახ., იმერ., აჭარ.), ძ ი ძ. (მ ე ს ხ. - ჯ ა ვ ა ხ.), არაფრის მქონე, ღარიბი, ღატაკი, ტაბარუკი ქ გ ლ (გურ. აჭარ.), ნ ი ე.; ფაყირი მოხეტიალე, მუსულმანი ასეტი, დავრიში ქ გ ლ.

ფაყაწაჲ, ფახაწაჲ ზღარბი. ~ ფაყაწაჲ ჰამმეშა აფაყრული (ზღარბი მუდამ აფხორილია).

— ჯ ა ნ.

ფაყლაჲ [აზ. ფახლა] ლობიო; გენურ ფაყლაჲ ნ. გენურაჲ; გზელჩენჩა ფაყლაჲ ნ. გზელჩენჩაჲ; ნ. კამმერი ფაყლაჲ; ლურჳ ფაყლაჲ მწვენე ლობიო; მიწორ (მიწი) ფაყლაჲ კუტი, არახვი არა ლობიო (სინ. ფილა ფაყლაჲ, ქევი ფაყლაჲ); ნაზირი ფაყლაჲ ნაზირზე (ნ.) შეფიხბული ხეიარა ლობიო, დაბალია, ჩვეულებრივ, ბურჩქე მალალი არ იზრდება; ნ. ნაშირა ფაყლაჲ; ჟაგურ (ჟაგი) ფაყლაჲ სარის ლობიო. ~ ნაზირი ფაყლას დაბალ ჟაგევს უყუდღევენ, ჟაგურ ფაყლაჲ კი მალა გადის, იმას ღუღრღან ჟაგევს უყუდღევენ; ჟერგ ფაყლაჲ ნ. ჟერგაჲ; ნ. სანთელა ფაყლაჲ; ტუკი ფაყლაჲ; ფაყლაჲ ჩალაგევაჲ ნ. ჩალაგევაჲ, მნიშვ. 1.; ფაყლი წონ ერთგვარი წენიანი საქმელია, ლობიოსგან დამზადებული. ~ ფაყლი წონ ემეურა (ამგვარად) კეჳტევ (ყუთღბა); ხარშენ ფაყლას, ფაყლას ჰყრისან ერ

ქამში. ეემ ფაყლი მანახარშ წონში
 ჰყრიან ბრინეს. ბრინე ხარშეე, შიგ ხახ
 ჰყრიან, მეელნი (მერმე) ფაყლას ნაყენ
 წალდი ტარიოთ, ბადიაში (ნ. ბადიაჲ)
 იმასად ჰყრიან. მეელნი ნიგოზს და
 ფქუქს ცოვ წყალში სხნიან, ჰყრიან
 ქობში, მეელან დაა (ნ.) შაანელეველ (შე-
 სანელებელი) სუნელ. ვესი (აი ესაა)
 ფაყლი წონ. ცოტაჲ მოსქელოჲ კეპ-
 ტეე (არის); ფაყლიან ფლაჲ ლობიოიანი
 ფლაეი. ~ ფაყლიან ფლაეი კოლა (ნა-
 ცელად) ალიაბათელეე (ნ. ალიაბათ)
 ლებუჲან ფლაეს იტუქან; ფიადა ფა-
 ლაჲ იგივეჲ, რაც მიწურ ფაყლაჲ. ~
 ფიადა ფაყლაჲ სხოდასხოყურაჲს; თეთრ,
 წითელ (სინ. ქევი [ფაყლაჲ] —ფეხის
 ლობიოი ძო წ.); ქევი ფაყლაჲ იგივეჲ,
 რაც მიწურ ფაყლაჲ; ნ. ქონიან ფაყ-
 ლაჲ; ყომრალჩაჲჲჲან ფაყლაჲ; ჩი-
 ტიკორცხა ფაყლაჲ ნ. ჩიტკორცხაჲ;
 ხორბალ ფაყლაჲ ა) სირსვალი, კირ-
 კაეი ლობიო; ბ) ჩენჩოგაცლოლი, დამარ-
 ცულელა ანუ მარცვალი ლობიო.

— ჯან., ფაყლაი მ ა ყ., ბაკლაჲჲმო-
 უზელელი (მოხარშული) ლობიო ან ცე-
 რციე, სირსვალი ძ ი ძ., კ ე ე ც ხ.,
 ხ უ ბ. (ქართლ.); მსხვილი ცერციე ქ გ ლ
 (ს ა ბ ა); ცერციეს შექამანდი ქ ი ნ ქ.
 ვაჲა.

ფაშ ფაშეი. ~ გადას ქელლაზე თურმენი
 ცხორი (|| ცხრუ) ფაშ დაუხური, ჰენი
 ქაჩალ ეგონასყაე (ვაეს თავზე თურმე
 ცხერის ფაშეი დაუხურავს, ე. ი. ქა-
 ჩალი რომ ჰკონებოდათ).

— ჯან.; ფაში ქ ი ნ ქ. ვაჲა.

ფაშფუშ ნ. ფაშფუტარ.

ფაშფუტარ, ფაშფუშ შიგნეულობა. ~
 ერ დეკაც (დედეკაცი, ქალი) ცხორი
 შიგნეარს, ჰენი (ანუ) ფაშფუტარს აქი-
 თეეს ყოფილ (თურმე); ღორს გომოვ-
 შიგნათ, გორც ღონ ღოჯყოჲაეთქ (გა-
 ეინაწილებთ), ღუჭლ (დეძლს), ფურტს
 (ფილტვს), შიგნეარს, ფაშფუტარს ღოჭ-
 ყოფათ (მივცემთ, დავუნაწილებთ)
 ზაღლევს.

— ფაშფუში მ ე ნ თ., ფაშიფუში

ჩ უ ბ.; ფაში-ფუში ფაშეი, დიდი მე-
 ცლები შ ა ნ. ვაჲა IV; ლიბი, დიდი მე-
 ცელი ქ ი ნ ქ. ვაჲა.

ფაჩაჲ [აზ. ფაჩა] ნაბიჯი. ~ ორმოციდათ
 ფაჩაჲ წასულ; ლოგინიზგნი (საწოლი-
 დან) ერ ათ ფაჩაჲ იქითყენ ერ კუნზ
 (სყამ) იღგა.

ფაჩარხელაჲ ნ. ფაფაჲყელაჲ.

ფაჩეე 1. საქონლის მუცლის ტყავი, ფენ-
 თხიერი (ფეხებსა და ფეხებს შუა მღე-
 ბარე ადგილის ტყავი, შედარებით მდარე
 ხარისხისა); ფაჩევი არაჲ ფეხებს შო-
 რის ადგილი. ~ ჰათარ (რა) ფართო
 ფაჩევი არაჲ აქა ემ ქალს; კამმეჩი ბაჯა-
 ლაჲ (შვილი, ნაშვიერი) ფაჩევი არაჲთი
 (ფეხებს შორის) გაზრო (გაძერა).

შღრ. ფაჩა.

— ფაჩაჲ ფერხიელი მ ე ნ თ.;

2. იგივეჲ, რაც ფაჩაჲ მრ. რიცხვში.

ფაჩუჩაჲ ნელა, ზანტად მოსიარულე (ადა-
 მინი); ზ მ ნ ზ. ფაჩუჩა-ფაჩუჩა ნე-
 ლა, ზანტად (სიარული). ~ ჰოგო ფა-
 ჩუჩა-ფაჩუჩა ეტარევი! (რა ზანტად
 დაღიხარ!).

ფაჩუჩოჲაჲ ნელი, ზანტი სიარული. ~
 ფსილი თავი ფაჩუჩოჲათი (ნელი სიარ-
 ულით) ლელეჲთი ვერ გადაღის.
 ნ. ფაჩუჩაჲ.

ფაცულღიჲ ჩანჩურა, უშნოდ ჩაცმული. ~
 ფაცულიჲს თავ არდანამშონრე ინან-
 ზე (თავს რომ არ იშვეენებს, ისეთ ადა-
 მინანზე) ამბოვენი; ჩონ ნუცაჲ გაარვარ-
 გეჲლ, თედაკარგულ დედეკაცი, ტამ-
 სომოზს ვერ იშვრნეეს, ფაცულიჲ (ჩან-
 ჩურაჲ).

— ფაცულიჲ ჩალფაჩუნა ჯ ა ნ.

ფახარაჲ შარღის ბუშტი. ~ ექთონ წყალ-
 ნუ ალენეეე ყმაწულს, ფახარაჲ გორტყ-
 რარე (ამდენ წყალს ნუ ასმეე ბუნეჲ,
 შარღის ბუშტი გაუსკდება).

ფახაწაჲ ნ. ფაყაწაჲ.

ფახილ (1) [აზ. ფახჩრ=სპილენძის ქანგი-
 ქანგიანი, დავანგული. ~ ფახილ ჯამ
 კეპტეყაე (ქანგიანი ჯამი შეიძლება იყოს),
 ქობ კეპტეყაე (ქვაბი შეიძლება იყოს),
 წიპტეე შიგამთი (წითლდება შიგნ-
 დან). ეემამი რუმ ჩაჰყრი შეიქმელს, ფა-

ხილი (დაეანგულოა), ყბას შაპავს; ე ქამ ფახილი.

— ფახირი სპილენძი გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ. (ყავახ.).

ფახილ (2) [ახ. ფახხლ] შურიანი. ~ ფახილ ინსანი, ჩემზე ფახილოვს (შურიანი აღმანი, ჩემი შურს).

[სინ. ნაფახილ].

ფახილოვა შურიანობა, სიხარბე; ...ზე ფახილოვს: ზეა და თორეა თქონ ქალზე ფახილოვს (შენსა და მთვარეს ქვენი ქალიშვილისა შურს, ეხარბება); ჩემზე ფახილოვს (ჩემი შურს).

ფახლავა: ფახლავა დასირიღევა ნ. დასირიღევა.

ფახფახოვა ფაშფალო. ~ განაგერ (გატეხილი) რამ იფახფახევეს; კოტოშ (ნ.) ჰე (ან) კოჰოპ იქნევის გამტეროლ (როცა არის გამტყდარი), ფახფახოვს, დგასა—ამბოვეს; ქიაა გაწყალღევამი ყუთღვე (აბრეშუმის ქია გაწყალღებისას ყვითლღება), ფახფახოვს.

ფაჩაალღ [ახ. ფაღშაჰლღ] სახელმწიფო, სამეფო. ~ ფაჩაა აგრუვეს თავი ფაჩაალღი ხალყს (ხელმწიფე აგროვებს თავისი სახელმწიფოდან ხალხს). ნ. ფაჩაა.

ფაჩაა [ახ. ფაღშაჰ] ფაღიშაჰი, ხელმწიფე. მეფე. ~ ღღე ფაჩააღს, ამმა ზტალ, მევერ ვი, რაა საქნელი (ღღეს ხელმწიფეა, მაგრამ ზეაღ, მე არ ვიცი, ვინ იქნება).

— ფაჩაა, ფაჩაა ჟ ა ნ., ფაღიშაჰი ნ ი ე., ფაღიშაჰი ე ღ.

ფაჩაოვა ფაღიშაჰობა, ხელმწიფობა; ზ გ ნ ზ. ფაჩაოვან ფაღიშაჰად, ხელმწიფეღ. ~ კაცს ფაჩაოვან აყენევენ. ნ. ფაჩაა.

ფაჩავე რაიმის დავარდნისა და გატეხვის ხმა. ~ ფაჩავე, გატყროვე (გასკლაო) — იტყუნ რაამი დაღღევამი.

ფეღაღან ნ. ფეღლიღან.

ფეღამბარ ნ. ფენღამბარ.

ფეთირ [ახ. ქანთირ] საჭე (ნ.) გამომცვარი, თხელი, ლავამივით პური აუღუებელი ცომისაღან (უშთაფერესად მინღორში და მისთანა აღვიღას აცხობენ, იშვიათად სახლშიც). ~ ღღეკაცს (ნ.) თქელ ფეთირეღ ღღეკრაღ.

— ფათირი მე ნ თ.; ხმიღღ ჩ ი ქ რ ბ., მეცხვარეებების მიერ საჭე გამომცვარი პატარა რვეღლი პური ღღეკაცს, ფათიღღე ქ ა ი შ.

ფეღაქან [ახ. ფიღღაქან] ქვის კიბე (სახლში ასასეღული). ~ ჩონ ჰაღღანს ფეღაქან აქ; ამ კაცს სახში არ უშოღს, ფეღაქანი (კიბიღან) აგღღეს.

— ფეღაქანი აგურით დაგებულღ იღღტაი შ ა რ ტ. ა მ ნ.

ფემ-ფეღშოღა სულ მთღად ფეღშიფეღღა. ~ ფემ-ფეღშოღა ეტარეღღა.

შღრ. ფეღშოღა.

ფენღ [ახ. ქანღ] ფანღი, ხრიკი, ოინი, ხერხი, ეშმაკობა. ~ ერ ფენღს გოღოვს (ერთ ფანღს იგოღებს).

ფენუა [ახ. ფენჯა] პურის კონის ხუთი ათეული, ე. ი. 50 კონა, ანუ 50 ხეღული. ~ კაღღოში ჰამთონ ფენუა ჩააღღინაყ? (კაღღოზე რამღენი ხეღური გაგეღლიათ გასაღღეღღა?).

ფენუარაა, **ფენუერაა** [ახ. ფენჯარა] ფანჯარა.

— ფენურეღ შ ა ნ. რეც. ფენურეღა გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ. (აქარ.).

ფენუაქი, **ფენუაქ** [რუს.] პიჭაყი.

ფენუერაა ნ. ფენუერაა.

ფენუაქ ნ. ფენუაქ.

ფენღამბარ, **ფეღღამბარ**, **ფეღღამბარ** [ახ. ფეღღამბარ] წინასწარმეტყველი.

— ფეღღამბარი ჩ უ ბ., ქ გ ლ.

ფეღღიღან, **ფეღღაღან**, **ფეღღაღან** [ახ. ფაჰღიღან] ფაღღიღანი, მოქიღღეღ. ~ მოხუღღე, ე ჩემ ფეღღიღანთან შაღქღღო!

— ფაღღეღანი გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ.), ფაღღაღანი ჩხუბში ან ქოღღობაში მოჰირღღაჰირე ე ღ.

ფეღსარ [ახ. =ქეფა]: **ფეღსარზე** ღღოღაა ჩასაფრება (მაგალითად, რაიმე ღღანაშაულის ჩაღღენის ღღოს ღღანაშაულის მხარღამქერი პირის ჩასაფრება იმღსათვის, რომ ვისიმღს მოუღღოღღენღი გღმოჩენა ღღანაშაულის ჩაღღენს უშაღღე შეატყობინოს). ~ ფეღსარზე ღღღექი, მე ექაღთი (აქეღან) ერ რამ მოაღღარა; ფეღსარზე ღღღექი, ნოხო, მინა ე ჩონ

თუორ მანაპარ (ენახო, ვინა ამ ჩენი ფულის მომპარაი).

ფელამპარ ნ. ფენლამპარ.

ფერ: ფერ ატანაჲ (ფ. აღუვა) ფერის მ-ლება (შეღებვისას). ~ ბაწარს იმიბე ტატბენ (იძისათვის ტიტბავენ), ფერ კაჲგორა აატანას (|| ააღას) (ფერი კარგად მიიღოს) და ნუ გასოღმავდეს (არ ვახუნდეს); ფერ გ(ო)მოტანაჲ, ფ. გ(ო)მოღუვა რეცხვის შემდეგ პირვანდელი ფერის მიღება (ქუქის მოცილების შემდეგად). ~ კარგ ფერ გ(ო)მოტანს (კარგ ფერს იღებს); თუ ტამსოზოჲ კაჲგორა არ ღახებ, ფერ არ გამაატანელ (თავის პირვანდელ ფერს არ მიიღებს), მაღზოველი (ნ. მოღზოვაჲ); ჩემ ტამსმუზმა გარეცხაში ფერ გ(ა)მაჲტანა; ემ ჩემ კაბამ კარგ ფერ გამაჲლა; კაჲგორა (კარგად) დაწმინდ ქუჩქელ, გაფარფარდეს (გაბრკვეილდეს), ფერ გამაღას (თავისი პირვანდელი ფერი მიიღოს); ფერ ჭკარავს ნ. დაკრაჲ, მნიშვ. 1.

ფერად სხვადასხვად შეღებილი მატყლის ძაფი წინდისა და მისთანათა მოსაქსოვად. ~ წინდაჲ ფერადვეით იქნევის (იქსოვება). წინდი ფერად გამთიევი; ზ ე დ ს. ფერადიან ამგვარი ძაფებით ნაქსოვი; ფერადიან წინდაჲ კრელი, ნაყშებიანი წინდა. ~ ჰენგილაჲში ფერადიან წინდაჲ ეკატეჲ (საინგილოში ფერადი წინდა იციან). თეთრ წინდას თათრეჲ ეიმენჲ; ფერადით ქალმა გარაქ (უნდა) ოთხ-ხუთ წყშლ წინდაჲ შაქნას (მოქსოვოს) გათხუევაში.

— მლილი ძაფი აბრეშუმისა ან ღახლისა, შეღებილი სხვადასხვა ფერად ჩ უ ბ.

ფერდაჲ [აზ. ფარდჲ] აპკი, თხელი გარსი, თხელი ფენა რისამე ზედაპირზე გადაკრული. ~ კორცხი ფერდაჲ (კვერცხის ცილაზე გადაკრული აპკი); მუცლი ქონი ფერდაჲ, ზროზი გული ფერდაჲ (საქონლის გულის თხელი გარსი, აპკი); თოლი ფერდაჲ.

ფერდოჲ 1. ფანერასავით თხლად დაქრილი ხის მასალა, გამოყენებული ფი-

რული სახლების ასაგებად. ~ ფერდოჲეს გრრდეს ჩოტკაწრადენენ (ჩაუთლიდენენ, დაუქლევებდენენ), მიაწოჲდენენ ერთმერთზე, ჩერთამბული (ფირული) სახლეი კელღეს აყეთედენენ;

2. „თხელი თირები (ძელები). რომელსაჲ კერზე გადახუელ კოქებზე ზემოდან ალაგებდენენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);

3. ნ. ფერდოჲ.

ფერდოჲ (მრ. ფერდოჲე) [აზ. ფარდჲ] ფარდა. ~ ქორწილში პატარძალს ფერდოს უკან აღუნევენ (აყენებენ), ააქ მალენჲ; კარი ფერდოჲე; აუშკი (ფანჯრის) ფერდოჲე.

ფერვანაჲ 1. სახურავზე ნინიევის გასამაგრებლად შეიგრიდან დაკრული ჰორიზონტალური კოქი. ~ თუ ბოჲნთირ (თახე) მაღალი (მაღალია), კავი (ნინიევი) გზელ (გრძელი) უნდ, ამაშენ კაჲევი შეიგნითან თარაფით (შიგა მხრიდან), აყარზე (სხევენზე) აზღევენ (უეუღებენ) ქრნალან (გარდიგარდმო) ხეჲე, ნუსმრი (ლურსმნით) ამაგრევენ. ეესი (აი ესაჲ) ფერვანაჲ. ფერვანაჲ აზღევენ ამაშენ, რუმ გზელ კაჲეჲ შუა თარაფით (შუა ადგილას) არ მაჲკუნტას (არ მოიხაროს), არ დაჲდრიკას (არ მოიღრიკოს). ფერვანას კედემ ქრშაითი (ქვეედან) ზეათუენ საჲკლევს (ბოძკინტებს) აზღევენ. საჲკალი ერ თავ ეკატეჲ (არის) ფერვანაზე, მეროჲ თჲე ქრშაით თირზე (ქვედა კოქზე). საჲკალი ქრშაითი ზეათუენ აზღევენ, ფერვანაჲ კი საჲკალი ზეათიან (ზევით, ზეითა მხარეს) გაღნადეჲ (გადებულია);

2. ფანჯრის ჩარჩოს ზეით ჰორიზონტალურად გადახუელი ზე. ~ აუშკაჲს ზეათიან ვანდრევიც ფერვანაჲს (ფანჯრის ზემოთა მხარეს გადახუელიც ფერვანაჲ).

ფერიცლოჲა ფერისცვალება (ქრისტიანული დღესასწაული).

ფეჲ ფეხი. ~ გადაქცეჲლ, ფეჲ მოტკეჩი (წაქცეულა და ფეხი მოუტეხია); თიფლიზში ფეჲი რაქთონ დღე გაუწეჲ? (თბილისში ფეხით რამდენ დღე-

ში მივალწვეთ?); თოფი ფეხ ნ. თოფ (2); ფეხ აპწევამ ფეხის აჩქარება. ~ ფეხ აპწივ, პიგინა წაა, თუარდემ ვერ გოუწვეთ (აუჩქარე ფეხს, ჩქარა იარე, თორემ ვერ მივალწვეთ); ფეხ გაწვლამ გ ა დ ა ტ. შეტოლება, დადარება, დაჭობრება. ~ შენ ჩემთან ფეხ ნუ იწღწ (ნუ შეტოლები, ნუ მედრები), შენ იმ კუწს ხარ, მე ემ კუწს. (— ფეხის გაწვლამა მე ნ. თ.); ფეხ მოწნოვამ (მოწნოვამ) ც რ უ მ ო რ წ მ. მეკელის ფეხის კარგად დაცდა ახალი წლის დღეს. ~ თუ ახალ წლოვამდე არშამნასულ ინსან შმოტდა (თუ ახალი წლისათვის ისეთი აღამიანი შემოვიდა, რომელიც ჭერ არ შემოსულა), იმას კამგორა ყურ უგდევენ (კარგ პატივის სცემენ), ცდიან იმი ფეხს, ნოხო, გოშნუ (გვარგია იმისი ფეხი), თუ აარაგ. თუ ამ წელს კამგორა (კარგად) იცხოვრეს, ამამაშინ ამბოვენ: ჩონ ამი ფეხ მოგაშნდა. თუ არ შამაშნდა ფეხ, ამამაშინ წყევლიან: შენ ფეხეე დატეხასაგ (ფეხები მოგტყდესო), ჰაბე შემზობრო ჩონსაგ? (რისთვის შემოხვედი ჩვენთანო?); შ ი მ ლ. ფეხმანაშნოვ ისეთი მეკვლე, რომლის ფეხი კარგად აქეთ დაცილილი. ~ ფეხმანაშნოვ ინსნი მოსლაში კამგორა ყურს უგდევენ (|| კამგორა გზაში აგდევენ) (იმგვარ აღამიანს, რომლის ფეხიც კარგად აქეთ დაცილილი, მოსვლისას კარგ პატივის სცემენ, კარგად უმასპინძლებიანი); ფეხ მანაშნოვ ინსანს მოსტლაში ებნევიან: თუ თელ დოჭითავ, წლდოიაც შენ მოავ (თუ ცოცხლები დავრჩით, გაისადაც შენ მოლიო), შენ ფეხ მოგაშნდოს; ფეხ ფეხზე მიცემა იგივეა, რაც ყბამ ყბაზე მიცემა (ნ. ყბამ, მნიშვ. 1); ფეხეე მანაყუტ ნ. მოკუქამ, მნიშვ. 1; ფეხზე ანადგომ ფეხადგმული. ~ ახალ ფეხზე ანადგომ ყმაწულ ქაკეაცოვს (ახლად ფეხადგმული ბავშვის ბარბატებს); ფეხზე დგომელ სპევის მიმტან-მომტანი პირი, ვინც მოსახურებას უწევს სტუმრებს ქორწილში, წვეულებაში, ქალებებში და სხვ.

(— ჭ ა ნ., დგომელ შ ა ნ. რეც.); ფეხზე დგომელევი ქორწილ დიდი ქორწილის (ნ. დიდ, მნიშვ. 2) დამთავრების მეორე დღეს ქეიფი და დროსტარება ფეხზე დგომელებისა, ე. ი. იმ პირებისა, ვინც ემსახურება ქორწილის დღეებში სტუმრებს. მათ ზოგჯერ ოჯახის ახლო ნათესავ-მეგობრებიც უერთდებიან ხოლმე; (— ქორწილ: ფეხზე დგომელი ქორწილ შ ა ნ. რეც.); ფეხზე წას. ლამ: იმი ფეხზე ჰაბეთუმ წოტდე მე, თუთან ჩემთან მოტდეს (იმათან მე რატომ უნდა წავიდე, რატომ უნდა ვეახლო, თუ საქმე აქვს, თვითონ მოვიდეს ჩემთან); ფეხი დაწინევა იგივეა, რაც ფეხი დაბუჩევა (ნ. დაბუჩევა). ~ ფეხეეც დოტწინი (ფეხები დამბუჯებია); ფეხი დინგ ნ. დინგ; ფეხი თახტამ ფეხის გული; ფეხი თოფულ ნ. თოფულ; ფეხი მიწზე მოკრამ ნ. მოკრამ, მნიშვ. 1; ფეხქო, ფეხქო ფეხქეეშ, ფეხებში; ფეხქო არევა ნ. არევა; წუშამს ფეხ ჩომოტკიდევი ნ. წუშამა. — შ ა ნ. რეც.

ფეხშიმეა ფეხშიმე. ~ დეკაც ფეხშიმეა კეპტეე (ქალი ორსულდება, ფეხშიმე ხდება).

ფეხსაბან ქორწილის მეორე საღამო, როცა პატარაძამა ფეხი უნდა დაბანოს თავის ქმრის ნათესაეებს — დედამთილს, მამამთილს, მავლს, მავლის ცოლსა და სხვებს. ესენი ფულს აძლევენ საჩუქრად ამამი პატარაძალს.

ფეხს(ო)მოზ, ფეხს(უ)მუზ, ფეხს(ო)მოს ფეხს(უ)მუს, ფეხს(ო)მოზ, ფეხს(უ)მუზ ფეხსაცმელი.

შღრ. ტამს(ო)მოზ. ჭ ა ნ. არქ., ფეხსომოზ შ ა ნ. რეც., ფეხსამოსი უ თ უ რ გ.

ფეხშოლა, ფეხშოშოლა, ფეხშოლა, ფეხშოშოლა, ფეხშოშოლა ფეხშიმეი.

ფეხაქარ [აზ. ფეხაქარ] ახლად დამწყები, ჭერ გამოუცდელი ჩობანი. ფეხმან ნ. ფუშმან.

ფერხუმ ფეხუმეი, ლითონის თეფში ბარძიმთან ერთად სახმარებელი მღვდელთ-მსახურებაში. ~ სეფისკორ დანადგეს (რაზედაც სეფისკვერი დგეს) ფერხუმ ეტყუნან.

ფეკს(ო)მოზ, ფეკს(უ)მუზ ნ. ფეყს(ო)-მოზ.

ფეკქრ, ფეყქრ ნ. ფეყ.

ფეგმრლა, ფეგმრშრლა ნ. ფეყშრლა.

ფიადა [აზ. ფიადა] ფეხით, ქვეითად. ~ დეკაც ცხენი წაჭდა, თუთან ფიადა (ქალი ცხენით წავიდა, თვითონ კი ქვეითად).

ფიადა ფაულაა ნ. ფაულაა.

ფიამ ნ. ფუამ.

ფილ [აზ.] სპილო. ~ ფილი ლოქეე (სპილოს ლოქები).

ფილთაა [აზ. ფილთა] 1. პატრუქი (ლამპისა). ~ ბაზმაევეში ფილთაა კოლა და-გრეხულ კარკატნით განაკეთეე ფილ-თას აზროზნადენენ (კრაქებში პატრუქის ნაცვლად დაგრეხილი ჩვრისაგან გაცე-თებულ პატრუქს აძერენდენენ).

— ჩ უ ბ.;

2. გასანთლული და დაგრეხილი ნა-კრის ტამპონი კრილობაში ჩასადებად. ~ ფილთას ჰერაში დრევენუ, ჰერამ ყბაა ნუ შაჰკრას, ბაულ გამაჰლას (ტამპონს კრილობაში დებენ ხოლმე, რათა კრი-ლობამ პირი არ შეიყრას და ჩირქი გამოიტანოს).

— ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.

ფილთაქუც(ა)ა ფილთაქვა, ქვასანაყი.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინ-გილ.).

ფიმფილოა ძველებური სიფრიფანა ვე-რცხლის ფულები ტანსაცმლის მოსა-ართავად.

ფინ, ფინთ ცული, ფინთი. ~ დიად ფინ ხაბარ (ძალზე ცული ამბავი) მოჭტანი-აყ; ჩემ ქალ ფინ ქალ არა (არაა), ქუჭანი (კვეიანი); შენ ზემეიბე დიად ფინ ზარალ საქნევიარ (შენს ძმებს ძალზე დიდ ზარალს ეუზამ); ზ მ ნ ზ. ფინ-თა ფინთად; ფინ ზადლ იგივეა, რაც ზალიან ზადლ (ნ. ზალიან); ფინთა მოს-ლაა წყენა. ~ ფინთა მამდის (მწყინს);

ფინთა მოგდის (გწყინს); მე თუ ჩე-მბე ვერ რამ ვიყიდ (ჩემთვის თუ რამე ვიყიდე), ნათელას ფინთა მოოდის (არ მოსწონს, სწყინს); ფინთა ნუ მოგ-ვიდეს! (არ გეწყინოს). (სინ. კაა არ მამდის, ნ. კაა, მნიშვ. 1).

ფინთოვამ ნ. სიფინთოვამ; ფინთოვს ცულ საქმეს ჩადის.

ფინთოლიან ავთვალანი (ადამიანი). ~ ფინთოლიან ქალი, იმი თოლ ხტრქის ინსანსაე (ავთვალანი ქალია, იმი თვალის ხედება ადამიანის).

ფია [აზ.] ცემლი, გადაუდნობელი ქონ- (საქონლისა). ~ ქეჩია ფია (თხის ქონი).

ფირ [აზ.] სალოცავად აღიარებული წმინ-და ხე, რომელსაც, ხალხის ცრე რწმენით, ავადმყოფის განკურნება შე-უძლია. მიმსვლელები, ჩვეულებრივ, ჩვრის პატარა ნაგლეფს მიაკრავენ ხო-ლმე ამ ხის ტოტებს, ანდა რამეს (ქვას, რკინის პატარა ნაჭერს, ფულს და მისთ.) შემოსილებენ ზედ.

ფირფიტოა, ფირფიტაა ზონარის მოსაქ-სოვი ანუ დასაწნავი თხელი, ოთხკუთ-ხი ფირფიტა (ხისგან, ბლის ხის ქერ-ქისგან, ტყავისგან დამზადებული). ასეთ ფირფიტას ოთხსავე კუთხეში ნახვრეტები ჰქონდა გაცემებული ბაქრის (მატყლის ძაფის) გასაყრელად. ზონარი სწორედ ამ ოთხი წვერი ძაფისგან იწყნებოდა; ფირ-ფიტოა ზად ერთგვარი ბრტყელი, თხელი და წვრილი ზონარი, რომელიც ფირფიტოზე (ნ.) იქსოვებოდა. მას უკ-თავრესად ტანსაცმელზე — წინსაფარ-ზე, ყოშევიან ახალბის (ნ. ყოშ) სა-ხელოზე (საცა გაჭრილი ადგილი იყო) და მისთანებზე შემოაულებდნენ ხოლ-მე.

— ფირფიტები მ ე ნ თ.

ფისტონ თოფ თოფი, რომელსაც პილ-ხი არა აქვს და ლუღით ავსებენ. ~ ფისტონ თოფ ვერ პატრონი ჩანადრე თოფი (ისეთი თოფია, რომელშიც ერთი პატრონი იდებდა). ტყურს (ტყვიას) ლუ-ღუკაჲთ (ლუღიდან) ჰყრან.

ფიტ(აა) უთაფლო ფიტა, ფიტი. ~ თადლი

ფიტაჲ (|| თაფლი ფიტ) უთაფლოჲს (უთაფლოჲ), თაფლიანს კი შან ებნევიან.

— ფიტი თაფლგამოცლილი, უთაფლო ფიჲა ქ გ ლ, კ ი ნ ჯ. ვეჲა, დაუმდნარი უთაფლო ფიჲა მ ე ნ თ., თაფლის ნაჩენჩი სა ბ ა, ფიტტი, ფიტი თაფლის ჩენჩო ან გადაუმდნარი სანთლის ნაძირალი ჩ უ ბ.

ფიტრ ფიტრი, პარაზიტი მცენარე ხეზე. ფიტრ ხეზე განაზარდ რაამი (ხეზე რომ იზრდება, ისაჲ), სხალზე ბეერ კეპტევ (მსხალზე ხშირად იცის).

ფიქირ [ახ. ჭიქირ] ფიქრი. ~ ფიქირ ნუ გაქ!; დეჲაცს თურმენი ფიქირში ჰქონი კაც მოკლაჲ (ქალს თურმე აზრად ჰქონია ჰქრის მოკვლა); ფიქირ არა! ფიქირ არ არის, არა უშავს! ~ ბიწა ეკამასაც, ფიქირ არ იყო (ცოტა მიინც რომ ექამა, არა უშავდა); ფიქირ ქნაჲ, ფიქიროჲჲა ფიქირი (ფიქრობს); დაფიქრება. ~ იმა ფიქირ ქნაჲ არ უნდა, თუთან გაასწორეველი (იმაზე ნუ ფიქრობ, თვითონ მოაგვარებს); მე ფიქირ, ჰე კაც რუმ არ გასემიეველ (მე ვიფიქრე, ეს კაცი ხომ არ გასულელებულა); ფიქირან-ფიქირან დაფიქირანებული. ~ ფიქირან-ფიქირან მივ (დაფიქირანებული) მიდის).

— შ ა ნ. რ ე ტ.

ფიჩოჩხ ერთგვარი ბორჯღლიანი, დაბალი ტანის ხე, მთაში იზრდება. მისი შტოებისგან ეზოს დასავველ ცოცხებს აკეთებენ. იშვიათად იგი ფიჩხის ნაცულად ლობიოსა და მისთანათა ასაკრავადაც გამოიყენება. ~ ფიჩოჩხ ერთურა ხეჲს (ერთგვარი ხეჲ), ბიამსალი (ბიისმაგვარი) ფოთლევ აქ. ეს თაში კეპტევ (მთაში გვხვდება, არის). ფიჩოჩხის უაგევს ჰკრჩნ (ცოცხებს კრავენ, აკეთებენ). ემით გზგჩიმან (ნ). გჷან (გვიან), ნავავს ბალახით კამგორა იმოჰტანავს (ნავავი ბალახიდან კარგად ამოაქვს), პიტნი ცახით (ნ.) კი ტილაყ (შიშველი, მოტიტვლებული) რზრჲ იგრვის (იგვება).

— ხუთიოდე წლის ხე, მოჭრილი

თავის შტოებიანად მ ე ნ თ.; ერთი ცალი ფიჩხი ქ გ ლ (კახ.).

ფიჩხოვან: ფიჩხოვან წასტლაჲ ფიჩხის მოსატანად წასვლა (ტყეში, მთაში...).

~ მამაჲ მიდის ფიჩხოვან. ფლავ: ნ. განაწურ ფლავ; გუგური ფლავ ნ. გუგრაჲ; დილლო ფლავ ნ. დილლაჲ; დილლი ფლაველევ ნ. დილლაჲ; დილლი ფლაოვან წასტლაჲ ნ. დილლაჲ; ნ. დრშამა ფლავ; ლენბიან ფლავ ერთგვარად მომზადებული ფლავი, რომელსაც ძირზე ერბოში მოშუშული ხახვი და კაკლის ლებანი აქვს დაფენილი. ~ ლენბიან ფლავს კაკლი ლებან უგევენ (უღენენ) ზ:არზე; ფლავ ჩალაგევაჲ (ჩალაგეგევაჲ) ნ. ჩალაგევაჲ, მნიშე 1; ქექერდიან ფლავ ნ. ქექერდ; ნ. შილაჲჲ ფლავ; შიშტრანგიან (შეშტრანგიან) ფლავ ნ. შიშტრანგ; ნ. შუჰუტი ფლავ; ჩანაშროვინევ ფლავ; ჩილავ ფლავ; კიჰნავურიან ფლავ ნ. კიჰნავურ; ნ. ჰუჰუტი ფლავ.

ფლაოვან: ფლაოვან წასტლაჲ იგიეჲა, რაც დილი ფლაოვან წასტლაჲ ნ. დილლაჲ).

ფლასუნ, აფლასუნეჲა, [და(ბ)ფლასუნოვს, ში(ბ)ფლასუნოვს] ფლასტუნი, ფეხების თრევით სიარული. ~ რა დაჰფლასუნეჲა, ეტარევი? (რა ფლასუნით დადიხარ?); სადთუენ მიფლასუნევი? მიფლასუნოვს (|| მიჰფლასუნევეს, || დაფლასუნოვს), მიდის; ზ მ ნ ზ. ფლასუნ-ფლასუნ: რა ფლასუნ-ფლასუნ ეტარევი?

ფოთლი (ფოთოლი) სახეჲ წინდის ჰრელი ერთგვარი (ქსოვისას ფოთლის მსგავსი სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას ფოთლი (ფოთოლი) სახე წინდაჲ ანუ ფოთლევიან წინდაჲ ეწოდება.

ფოთნეს ნ. პოტნეს.

ფოთოლ პატარა-პატარა ნაწილებად დაკრილი და გაბრტყელებული ცომი ხინკლისა ან გირცის (ნ.) გასაკეთებლად. ~ ფოთლევს ხინკლიმ (ხინკლისთვის), გირციმ (გირცისთვის, ნ. გირც) აკეთევენ; გირცი ფოთოლ დამითხელევი,

ეხლ, შიგ შანანელეე (შენელებულ) სუ-
 ზმას (ხაჰოს) დრე(ვლებ). ყბეეს უკრე-
 ფაჲ (კილევებს თავს ვუყური); ხინჯალ
 გაყეთევაშიც სიპტა (ქერ. პირველად)
 ცოჰს ეოთხელეთ. ქჷშქრჷთ. ფოთლე:
 კეჰტეე (კეთლება). ეესი (აი ესაა) ხინ-
 კლი ფოთლეე. ეეშას ხარშენ, მეკლნი
 (მერმე) ზედათი ხახ აყრიან, ქათმი
 გორცს ადრეენ (ადებენ); ნ. კიკოჲ
 ფოთოლ; საჰყიზი ფოთოლ; წიგნი ფო-
 თოლ. ნ. წიგნ.

ფოთოლაჲ: **ორფოთოლაჲ** (სამფოთოლაჲ,
ოთხფოთოლაჲ) **ორფოთლიანობის** (სამ-
 ფოთლიანობის, **ოთხფოთლიანობის**) ასა-
 კი (კიტრისა, გოგრისა, საზამთროსი.
 ნესესა და მისთ). ~ **ჩონ კიტრ** **ორ-**
ფოთოლაჲ იყო, ეხლა **გაზდილ**, **ოთხ-**
ფოთოლაჲს (**ოთხფოთლიანია**, ანუ **ოთხ-**
ფოთლიანობის ასაკშია); **კიტრს** **ორფო-**
თოლაჲ ქნაში (**ორფოთლიანობის** ასაკ-
 ში) **პრწყურნ** (რწყყეენ). **ორფოთოლაჲ-**
თრ **დახწყეენას** უჲან (**ორფოთლიანობის**
 ასაკიდან გამოსვლის შემდეგ), **სამფო-**
თოლაჲ **დაწყყოვეში** ყელენ (ძირში მი-
 წას აყრიან), **კელემ** (კილდე) **პრწყურნ**
 (რწყყეენ). **ოთხფოთოლაში** **მეორედე-**
ფა (მეორედ) ყელენ, **მეკლნი** (მერმე)
ჰფირხენ (ფირხზე აყრავენ, სარავენ);
ბოსტან **სამფოთოლა** უმ იქნევ, **ზირ**
უშბილევენ (ნესესა და საზამთროს, სამ-
 ფოთლიანობის ასაკში რომ იქნება, ძირს
 უფხვიერებენ); **სამ** **ფოთოლ** **გამაჲმბა**
გუჯრამ — **ამბოვენ** **სამფოთოლაჲ** **ქნა-**
ში; **გუჯრას** **ორდეფა** (ორქერ) ყელენ:
სიპტა (პირველად) **სამფოთოლაჲ** **ქნა-**
ში, **მეორე** — **ყოვილში**.

ფოლადანევ **ფოლადაშვილების** გვიარის
 შთამომავალი.

ფორ **ობი**. ~ **ტომატ** **ზედაპირზე** **ფორ** **იგ-**
დეეს; **ზე** **დ** **ს**. **ფორიან** **ობიანი**. ~ **ფო-**
რიან **პურ**.

— **ქ** **ან**, **ნ** **ი** **ე**, **ძ** **ო** **წ**.

ფორმაჲ **მსგავსი**, **ნაირი**; **ფორმაჲ** **ზედა-**
მაგვარია, **-ნაირია**. ~ **ყორყორ** **ინდუ-**
შკაჲ **ფორმაჲ** **ზედა** (**ყარყატი** **ინდაურის**
მაგვარია, **ინდაურისნაირია**); **-ფორ-**

მათი. **ფორმი(თ)** -**დაგვიარად**, **მსგავსად**;
-მაგვარი. **მსგავსი**. ~ **თბრის** **მიწას**
სამარეფორმაჲთი (**საფლაეისდაგვიარად**);
ამფორმაჲთი (**ამდაგვიარად**, **ამგვიარად**)
იყო **საქმეა**; **იმი** **ნანდომფორმაჲთი** (**იმ-**
გვიარად, **იშას** **რომ** **უნდოლა**) **ვერ** **გაუა-**
ქეთ; **ემ** **ხეს** **თლიან** **კარანტამიფორმაჲ-**
თი (**ფანქრის**, **მსგავსად**, **ფანქრისებურად**);
რათაარაც (**როგორც**) **გორციან** **სულთო-**
ვაში (**ნ**) **ვილაპარიკით**. **ამფორმაჲთიაც**
(ამგვიარადეეა) **ეესი**; **კვლურთ** (**ნ**) **ყურ-**
ზენ **გემრიელ** **არა** (**არაა**), **ზმარიფორმაჲ-**
თი **გემოჲ** **აქ** (**ძმრისმაგვარი**, **ძმარიკით** **გე-**
მო **აქეს**); **კონლურას** (**ერთნაირი** **მსხვილი**
მძივია) **დეეას** (**მდეეს**), **ტანას** (**ხბოს**),
ყმაწულეეს (**ბავშვებს**) **კილდევენ**, **ზან-**
გივი **რამში** (**ზარისმაგვარი** **რამაა**), **ზა-**
ვი **ფორმით** **ეკტეე** (**მძივის** **ფორმისაა**,
მძივისმაგვარია).

ფორმი **წითელ** **ერთგვარი** **წითელი** **ფერი** **ია**.
ფორს [**ზ**]: **ფორსევ** **დაყრაჲ** **გაპარანქვა**,
გაბლინძვა. ~ **პოვო** **ფორსევს** **ჰყრისა!**
(როგორ **იპარანქება**, **როგორ** **იბლინძე-**
ბა).

ფორ: **ნერგი** (**ხახი**) **ფორ** **ნ**. **ნერგ**: **სმინ-**
ლი **ფორ** **ნ**. **სმინდ**.

ფოხატა (**ფოხოტა**, **ფოხოხა**) **პირპილ** **ბე-**
ღარული **წიწყა**. ~ **ფოხატა** **პირპილ**
ტებილი (**ტებილი**). **ემაში** **ტოლმას**
ახეენ (**ახევენ**).

ფოხ-ფუშმან **იგივე** **უნდა** **იყოს**, **რაც**
ქორ-ფუშმან.
შდრ. **ფუშმან**.

ფორმაჲ **ფერმა**. ~ **კამეჩი** **ფორმას** **ამ-**
ბოვენ. **ამმა** (**მაგრამ**) **ფური** **ფორმას**
არ **ამბოვენ**; **ყარამალ** (**ნ**) **ფორმაჲ**.

ფრტ **ფეტვი**. ~ **ფრტ** **სხოდანსოუყრაჲს**
(სხვადანსხვავარია): **წითელ** **ფრტ**, **თეთრ**
ფრტ, **შავ** **ფრტ**. **შავ** **ფრტს** **ლექვე** **თე-**
სენ; **ბუთხევიან** **ფრტ** **ფარჩხა** **ფეტვი**.
 ~ **ერთ** **ფრტ** **არის**, **თავ** **ომოპტანავს**
(თავს **იყეთებს)** **კატი** **კუდიკით**, **ეემას**
კატიკულაჲ **ეტყუნან**, **მეორეჲს** (**მეორეა**)
 — **ერ** **ზირ** **ომოდის**, **აქეთიან-იქითიან**
(აქეთ **და** **იქით)** **აზლევს** (**იყეთებს**) **თა-**

ვეს, ეეს არის ბუთხევიან ფრტ (ნ. ბუთალ, ბუთახ).

— მ ა ყ., ფტტ ჯ ა ნ.

ფრატუნ ფართხალი, ფანცქალი, ფრიალი. ~ კურტ ფრატუნოვს (კრუხი ფართხალბს); გალი (ვეჯის) ეიბუში ჩიტ ფრატუნოვს; გული ფრატუნ (გულის ფრიალი, ფანცქალი).

ფრაყუნ ნ. ფრაყუნოვაჲ.

ფრაყუნაჲ ხმელი (ტყავი, თუნუქი ან ზემეტრად ვახამებელი, თახაზი რამ, რაც სინხელის ხმას გამოსცემს). ~ ტყავს ჰაშით გომოლევაში (გამოქნისას) მარილ აყრიან, შაპ აყრიან, ფქულს ან ქაფაქს (ქატოს) აყრიან, ემაგ (ასე) ახევენ (ახევევენ), ინახენ სამ დღე. ემას იმიბე (იმიტომ) ჩედთან (შვრებთან), რუმ ბილ კეპტევე (რბილი ხდება) ტყავ, ფრაყუნაჲ ნუ იქნას.

[სინ. ნაფრაყუნ].

ფრაყუნოვაჲ, **ფრაყუნ** ფრაყუნა (ნ.) საგნის მიერ ხმის გამოცემა. ~ საქალმე ტყავ გამჭმარ, ფრაყუნოვს; მინც ქერი ფქულით ექცევე ამს (ვისაც ქერის ფქვილში გამოჰყავს ტყავი), იმი ტყავ ფრაყუნოვსყ, ფრაყუნაჲ გომოდის; ჰაბე აფრაყუნევა ეესტს?; მ ი მ ლ. ნაფრაყუნ იგივეა, რაც ფრაყუნაჲ.

ფრიალაჲ დანაობის ერთ-ერთი ილეთი: მოთამაშე დანას წვერში კიდებს ხელს, ფრიალით ისერის და არკობს მიწაში. ნ. სალო-ბიჩაღ.

ფრინეველ ფრინველი. ~ ჩემ შულუ (ჩემი შვილის) შიშით მიწაზე ეინკოლაჲ ვერ ეტარევე, ცაში ფრინეველ ვერ ფრინოვს; ჩონ სახლს, დუნტაზე (ქვეყანაზე) რაც ფრინეველ არის, ზედ დაყრი; ემ კარცხი დანადრე (დამდები) ფრინეველ მაყონ!

ფრინოვაჲ ფრენა. ~ ერეჟრა (ერთგვარი) გრლ არის, ფრინოვს, ხევეზე ხტევის; ჩიტ ფრინოვდა; ზ მ ნ ზ. ფრინოვ-ფრინოვ ფრენა-ფრენეთ. ~ ე კაც მიდის ფრინოვ-ფრინოვ.

ფრინე [აზ. ბურტუნჯ] თითბერი, პრიალა ყვითელი ფერის ლითონი; ფრინეთი ლაგან პრიალა, ყვითელი ფერის თითბრის

ტაშტი, ხმარობენ ხელის დაზანის დროს ზედ წყლის დასასხმელად ანდა დეხას დასაბანად (სინ. ყუთრლ ლაგან, ნ. ყუთრლ).

ფრუტ დაფუტუროებული. ~ ბოყქიაჲ (ნ.) ფრუტ ხემი ბევრ კეპტევე (ხშირა, ბევრია).

ფრუტოჲ ფუტურო, ფულურო. ~ ფრუტოჲ დამპალ ხეზე კეპტევის (არის)

— ნ ი ე; ფოტორო ზეზე დამპალი ხე ა ლ ა ე; სუსტო, უგულო ქ ა ე თ. III; ფუტურო დამპალი შეშა გ ი გ., თო ფ., ქ ა ე თ. (ყახ-ქიხ.).

ფსიჲ-ფსიჲ იგივეა, რაც ჩხლუნე-ალაყ.

ფსუტ, **ფშუტ** შარდი. ~ ნუ ფსამთ, ფსუტი სულ მოდის ექ; ემ ყმაწულს ჰამეშეა ფშუტი სულ მოოდის (ამ ბავშვს მუდამ შარდის სუნი ასდის); ჩაფალ ინსნი შინ შასტლაშიც (ქუჭყიანი ადამიანის სახლში შესვლისას) შენც რუმ შადიხარ, ფშუტი სულ მოოდის (შარდის სუნი ღვას).

— ზინზლის სუნი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

ფუვილ ნ. ფუვალ.

ფულან [აზ. ფილან] იგივეა, რაც მუან. ~ ფულან კაცმა თქო; ეეს კაჲ ქალი (ყარგი ქალი), აშმა (მაგრამ) ფულანიც ფინ ქალ არა (არა); წაჲ, ფულან ტყეში დამძალი; უთახარ, ფულან ადგილში ურმევე მაყონანს; ფულან-ფულან ესა და ეს, მუანის და მუანის; ~ მე ფულან-ფულან კაც ვარ; ფულან-ფულან ადგილში მივე (მიდის); ფულან-ფულან შარში (ამა და ამ ქალაქში), ფულან-ფულან ზერზეში (ამა და ამ სარდაფში) ჩაბგდიაყ იმი თავ; ფულანგან ამა და ამ ადგილას, აქა და აქ. ~ ჩემ ქალ ფულანგან არის; ფულანგნი ამა და ამ ადგილიდან. ~ ფულანგნი მოტდა.

— ფლანი ესა და ეს კ ი რ., მ ე ნ თ.

ფულანქეს [აზ. ფილანქანს] იგივეა, რაც ფულან (ოლონ) ფინ ჯგუფის სახელეთთან იხმარება). ~ ფულანქესჲ კაც წოტდა; მოტდეს, ფულანქესმა ქალ წაყონას; ფულანქესმა შიშაჲ მაჲლა (მოიტანა) ნ. ფულან.

ფულუნევი ტოპ. ასე ეწოდება პაპიაშვილების უბანს.

შღრ. ყარაგადანევი.

ფუნე ფოჩი. ~ შალი ფუნე; ხალიჩა ფუნე.

ფუნტარ-ფხვიერი. ~ ფუნტარ მიწა (ფხვიერი, ფაშარი ნიადაგი).

ფუაღი, ფუაღი, აფუშაა ფუილი, აფუე-ბა (მხროლდ მიწაზე იქმის). ~ ფუნტარ ადგილში მიწა ფუას (|| ფუვის) ღვას; მიმღ. აფუეველ: აფუეველ მიწაა.

— **ფუილი** დღილი (მიწისა) შან. ვაეა I; აფუილი დღილი (ღუღა) გიგ., თოფ., ქავთ., (თან.), დღილი (უცეტხლოდ), გაღვივება ქაჯ., ფუილი კინკ. ხეეს; უფუის; სისხლი უფუის სისხლი უღულს; უჩქროლავს კინკ. ვაეა.

ფურ ძროხა. ~ ბებერი ეემ ფურს დიღლა-საღმო წოლავდა; გარ, ფურ, კამეჩა— ბუთუმ ზროხას (ყველა საქონელია).

— **საბა, ჩუბ., ჟან;** გიგ., თოფ., ქავთ. (გულამაყ., ფშ.).

ფურსუყ აზ. ფორსუგ მარგი. ~ საე (სადაც) ბურ მეგა-მამათ (ხილული) იქნე, ადათი (ადათია, წესია), იქ ბურ დათ, ღორ, ფურსუყი იქნევის.

ფურღუნ [რუს.] ფურგონი.

ფურცელ თუთის ხის ფოთლი, აბრეშუმის ქვის საკვები. ~ ფურცელს ქიას (აბრეშუმის ქიას) უყრიან; თაფურცელ ნ. თაე. (1), მნიშვ. 2.

— **თუთის ხე შან.** რეც., უნაყოფო, უთუთო ბეოლა. აბრეშუმის ქონისთვის უღვათ მე ნთ., თუთის ხე, გიგ., თოფ., ქავთ. (ყიზლ-მოზღ.); ფოთოლი; თუთის ხე ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

ფურცლი სახეა წინდის ქრელია ერთგვარი (ქსოვისას თუთის ხის ფოთლის მსგავსი სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდან ფურცლი სახე წინდაა ეწოდება.

ფურცლოვან: ფურცლოვან წახლაა აბრეშუმის ქვისთვის თუთის ფოთლოების დასაყრდელ წასვლა.

ფუტარი: დედა ფუტარი ძირეული ფუტარი, რომელსაც ნაყარი გამოეყოფა და თვითონ კი ძველ ბინაში (სყაშა) რჩება (შღრ. ფუტარი დედა); ვირ (ფურ, ვირა) ფუტარი დიდრონი მამალი ფუტარი. ~ წრულ ფუტარე, პენი (ე. ი., ანუ) ყოშინ (მუშა ფუტარი) ზიდაეს მინდრტთ თაფლს, მააქს, ვირეეს აზლავს. ვირევიც აქეთვედ თაფლს, ასხენ შანეში (ფიქებში), შანა გრკლავს გლესენ, ნუ დაღროსავ, ზეკდენ. რახანც ფუტარი შანეეს აავსეეს, მეღნი (მერმე) იმ ფუტარეეს თუთან ყოშინ ფუტარეე გოცენ, პურიან, იმათ თაე აღარ ევირევაყ; ვირა ფუტარეე კემ მამლეუნი, კემ თაფლ ჩანასხამ (თან მამლებია, თან თაფლის ჩამსხეღელები). ვირ ფუტარი ვერ იემინევის, ნუნა (|| სანე) (ნესტარი) არ აქ. წრულ ფუტარეეს, ყოშინს აქ. ისენ კენენ ვირ ფუტარეეს, გოცენ, შიგა-მაი (ნ.) პურიან, რახანც თაფლ აღარ იქნეუ. ესენი იმიზე (იმისათვის) გოცენ, ნულარ ქამას თაფლიე; ზიმე ფუტარი ნ. ზიმეა; ფუტარი აქლაა სკის ახლა და თაფლის ამოღება (სინ. თაფლ აქლაა); ფუტარი გეე იგივეა რაც ფუტარი თოლ; ფუტარი დედაა დედა ფუტარი, რომელიც კვერცხებს ღებს და ფუტარს აჩენს. — **ფუტარი დედა** მწერი, ფუტარსა ჰვავს. ბანჯგლიანია, უფრო მომრგვალოა, ვიდრე ფუტარი. ესეც ყვეილებზე დაფრინავს. ბავშვებს ჰგონიათ, რომ ფუტარს ეს აჩენს მენთ.); ფუტარი ვეჩან. ვეჩაა; ფუტარი ვირ იგივეა, რაც ვირ ფუტარი; ფუტარი თოლ ფუტარის ძირი, ფუტარიანი გვა, სყა. ~ ოციდაათ თოლ ფუტარი მამქონდა (სინ. ფუტარი გეე); ფუტარი ყოშინ, ყოშინ მუშა ფუტარი. ~ **ფუტარი** ყოშინ (|| ყოშინ) წრულ ფუტარეენი (მუშა ფუტარი პატარა ფუტარია). ყოშინ თუთან თაფლს არ აქეთვეს. ესენ მააქს (მოაქვთ) მინდრტთ (მინდვირიდან) თაფლს, ვირეეს (ნ. ვირ ფუტარი) აზლავენ. ვირეე აქეთვედ

თაფლს (შდრ. ვირ ფუტკარ); ფუტკრი შაკომლევაა ნ. შაკომლევა.

ფუფუნაა. ფუფუნაა ბალღინჯოს მსგავსი წერილი მონაკრისფრო მწერი, რომელიც ქათამს ესევა. ~ ფუფუნაა ქათამს ესევის, წრტლ რაჲში (პატარა რაჲმა), ბალღუნქს მინგავს (ბალღინჯოს წაგავს), ამჲა ლაფ წრტლი (მაგრამ ძალიან პატარაა). პესოკი მარცლუნს-წოსწორი (ფხენილი შაქრის მარცლის-ოღენაა).

ფუფუნოვაა. აფუფუნევაა, ომოფუფუნევაა ფუფუნეთი, ფუტფუტი (მატლისა და მისთ.). ~ ჟინჰოლაზე, მატლზე, ბუზზე იტყუნან — ფუფუნოვსავ; გაფუქვულ რაჲზე — გორცზე ჰე (ან) სხო რაჲზე ნუმ დაგრუნეულნი (როცა არიან დაგროვილი), აამაზეაც ამბოვენ — ჰათარ (როგორი) მატლ ფუფუნრესა?; ქათამზეაც ფუფუნოვს ტილ; ქათმი ყანადს (ფრთას) აჰწევენ, შაჰხედენ ჰრჲ, ბეურტილ თუ არის, იმაშინ ამბოვენ — ჰამთონ (რამდენი) ტილ ფუფუნრესა?; ქათამს ერ რაჰთონ (იძენი) ტილ აჰონდა, ომოფუფუნეშლიყო ზეჲპირზე (ზედაპირზე).

[სინ. ფუხფუხოვაა].

ფუშ თიაქარი. ~ ფუშ ნ(ო)მოსტლაა (თიაქარის ჩამოსვლა); ზ ე დ ს. ფუშთან, ფუშჩანნახულ თიაქარიანი. ~ ზიმე რამ აჰწევაში ფუშთან კეპტეე (ხდება) ინსან (ადაშიანი).

— ს ა ბ., ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.

ფუშმან, ფუშმან [აზ. ფუშმან] დაღონებული. მოწყენილი. შეწუხებული, დარდიანი. ~ ქალო, რაბე ფუშმან ხარა? (დაღონებული, მოწყენილი რატომ ხარ?), რაჲ ღერდ გჰაჰა?; ე კაც დაბრუნებულ ფუშმან შინ; ზ მ ნ ზ. ფუშმანა დაღონებულად, მოწყენილად. ~ დედაა ხედავს, თავი ქალ ფუშმანა ეტარევის (დაღის).

— ფუშმანი მონანიება ძ ი ძ. (იმერს.), ფიჭვი, მოფიჭრება; სინანული ნ ი ე, ფიშმან გახდა შეწუხდა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ჭავახ.).

ფუშმნოვაა დაღონება, მოწყენა, დადარღონება. ~ ფუშმნოვს.

ნ. ფუშმან.

ფუშრუჟ ფაფა, წყალში გახსნილი ფქვილისაგან დამზადებული. იგი შეიძლება შენელებული იყოს სხვადასხვაგვარიად: ნიგვზით, მკაუთი, ხახვით. პილპილით, მარილით და სხვ.; ზიან ფუშრუჟ რძის ფაფა. ~ ზოგ ზემი უკიდევს ფქულს, ეეს ზიან ფუშრუჟი (რძიანი ფაფა); ქონიან ფუშრუჟ ცხიმზე (ერბოზე) გაკეთებული ფაფა.

— ს ა ბ ა., ჩ უ ბ.; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ, (ქ ა რ თ ლ.); ქ ა ჯ., რძეში ან წყალში მოხარშული პურის ფქვილის გორგლები კ ა ი შ.; ნაფურჯო ნახელი, შეხელილი შ ა ნ. ევაჲ 11; ფშრუჟა ოღნაე წყლისა და ფქვილის ან ნაცრისა და მისთანათა ერთმანეთში არევა და აზელა მ ე ნ თ., ცომის ასერემა ან ნაცრის აზელა ქ ე.

ფუშტაა [აზ. ფუშთან=ბორცვი] წისქვილის მახლობლად მაღლობზე აყვანილი წყალი, რომელიც ვარდება ზემოდან ჰვემით და აბრუნებს წისქვილის ბორბალს, რუსაჲშელი. ~ ფუშტაა ცუტქულთან გრტე (წისქვილთან ახლოს), მაღალ ადგილში კეპტეეაჲ (არის, კეთდება ხოლმე); წყალ ადიდევაში ცუტქულზე ფუშტაა ფუქდეე.

ფურ ფუქი. ~ ფურ თხილ.

— ჟ ა ნ.

ფუხფუხოვაა, აფუხფუხევაა, ომოფუხფუხევაა იგივეა, რაც ფუფუნოვაა. ~ ჟინჰოლაა ფუხფუხოვს; ჩონ ზალლი ლეშზე მატლ აფუხფუხდა (||. აფუხფუხეულ).

— ფუხფუხი იტყვიან მიწის. იატყზე, როცა ის გამოვება და ამტვერდება მ ე ნ თ., აფუხფუხეზა გვალვისაგან მიწის გახმობა და ბუქად ქცევა; ათხრა სიცხისაგან მ ე ნ თ.

ფუჲაა, ფიჲაა საქმელი (ბავშვების ენაზე). ~ ყმაწულს ებნევიან: აგე ფუჲაა, ჰამ!

— ფი ს ა ბ ა., ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.

ფურტ ფელტი. ~ ღორს გამოვშიგნავთ, გორცს ჩონ დოჲყოფავთ (დავიწინებთ), ლუზლ, ფურტს, შიგნიარს, ფაშფურტარს (შიგნეულს) დოტყოფავთ ზალ-

ლევს; ფურტივი პურ. რბილი, ახალი პური.

— ჯ ა ნ., ფირტივი შ ა ნ. ვაჟა III, კინეკ. ვაჟა, ქ გ ლ (ქიზ. მოხევე. მთიულ. ფშ.), ქ ა ჯ., კ ა ი შ.

ფურტა შუნდ. ფურტაჲ ერთგვარი მსხვილი ჭიშის შეინდი.

ფუსუს იგივეა, რაც წირწირაჲ.

ფუფქ 1. ფიფქი. ~ თოტლი ფუფქ;

2. ძალზე წმინდა ფქვილი, ფქვილის მტვერი (წისქვილში). ~ ფქულუ ფუფქ; არღუნ პირევეში გაღნაყარ ფქული ფიფქი (|| ფქული ტარი) (არღუნის ნაპირებში გადაყრილი ფქვილის მტვერია).

ფქულ ფქვილი. ~ ქაღი ფქულ (სიმინდის ფქვილი); ფაფაჲ გაქეთევაში გაყრაჲნ ფქულს, ომოტყიდევენ ქობში; ეემ ფქულუთ ქობჲაჲ (ნ.) გუმუჟაცხოთ; ფქულუ ვარცხლ ანუ ფქულუ თექნაჲ იგივეა, რაც საფქულეჲ (— ვარცხლი ძო წ.); ფქულუ ქაფაქ ნ. ქაფაქ; წმინდა ფქულ ნ. წმინდაჲ; ქაღ(ქაღ) ფქულ იგივეა, რაც ქაღი ფქულ (სიმინდის ფქვილი).

ფშოჲ-ფშოჲ!, ფშოვ-ფშოვ!., ფშოვ-ფშოვ პო ნინია! ფშოვ ნინია-ფშოვ!., ფურისა და ხარის დასაძახებელი ან დასაყვავებელი, მოსაფერებელი ხმა.

შღრ. ნინიშ.

ფშუნოვაჲ ფშენევა; ზ მ ნ ზ. ფშუნი-ფშუნი ფშენევა-ფშენევით.

— ფშუნევა ჯ ა ნ.

ფშუტ ნ. ფსუტ.

ფხაწუნ. ფხაჲნა. ~ კატაჲ კარეცს აფხაწუნეცს.

შღრ. გაფხაწუნევაჲ.

ფხიტ, ფხუჲ ცქეტი, ცოცხალი, მარდი. ~ ფხიტ ყმაწული (ცქეტი ბავშვია); ფხიტ კაცი (კაცია), სააც უნდ წაუტდეს, თავ არ დაეკარგავს (არ დაიყარება), გომოზრბუ (გამოძერება).

— ფხიტ მ ე ნ თ.

ფხიტოვაჲ სიქვიტე, სიმარღე.

ნ. ფხიტ.

ფხლანკუნ, ფხლანკუნოვაჲ, გაფხლანკუნ-

ნევაჲ ფხლანკუნი, ფხაკური, გაფხაკურება. ~ რა ფხლანკუნოხნარა? (რას ფხლანკუნობ?) ; ლორმა ბეტრ ამია-ნო-ნო (აქეთ-იქით) იფხლანკუნა.

— ფხლანკუნ. ფხლანკუნ ჯ ა ნ.

ფხლენევაჲ, ფხრენევაჲ ნ. გაფხლენევაჲ. ფხრუნევაჲ ნ. ხრუნევაჲ.

ფხრულ მიწაჲ იგივეა, რაც ბილ მიწაჲ (ნ. ბილ, მნიშვ 2).

ფხუჲ ნ. ფხიტ.

ქ

ქარაჲჲ ბაღ ყვითელი ბლის ჭიშია, ფერით ქარეს წაგავს.

ქარაჲჲ შუნდ ყვითელი ჭიშის შეინდი [სინ. თეთრ შუნდ].

ქარაჲჲჲ, ქაბრაჲჲჲ [აზ. ქანრუბა] ქარეჲ. ქათამ: ნ. რაშ ქათამ; ქათმევი ალიღ ნ. ალიღ; ქათმი გამწროჲჲჲ ნ. გამწროჲჲჲ; ქათმი მოწყრტაჲჲ ნ. მოწყრტაჲჲ, მნიშვ. 2; ნ. ქათმი ეკალ; წული ქათამ; ჳირ ქათამ.

ქათა [აზ. ქათმ] ქალისებური ნაქტეგარი, რომელსაც გულად შეინდის მუკეში, ნიგოზში, ხახეში და სუნელში შეზავებული ქინკარი აქვს, ან არადა ხახესა და ერბოში მოხრავული ზორცი, ან გოგრა, ან ხაკო და სხვ. ამის მიხედვით გვაქვს: თინქრი ქათაჲ. კორცი ქათაჲ, გუგრი ქათაჲ, სუწში ქათაჲ, ვირცი ქათაჲ და სხვ. ~ ერ დღე დედამ ყმაწულევს ქათაჲ გომოტცხო; ერ კოკოპ ქონი და ერ სუწში (ხაკოს) ქათაჲ დედამ გაგმიზგანა (გამოგიზგანა); ი ვუგრი ქათაჲ ლაფ გემრიალი (ძალიან გემრიალი).

ქათმი ეკალ თეთრი აკაცია. ~ ქათმი ეკალ ღუღრუჲნ ეკლიან ხეჲს (ხეა), ქათმი ჳკილივი (ფრჩხილივით) ეკალ ომოტტანეჲს (იყეთეს).

— ცრუაკაცია მ ა ყ.

ქათმიჳკილაჲ სახეა. ქათმიჳკილაჲ წინდის ჳრელია ერთგვარი (ქსოვიან ქათმის ბრჳყალეების მსგავსი სახეებია ვამოყვანილი). ამგვარსახეებთან წინდას ქათმიჳკილაჲ წინდაჲ ანუ ქათმიჳკილაჲ ეწოდება.

ქალ ქალიშვილი, გაუთხოვარი ქალი; გერ ქალ ნ. გერ.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფშ.). ქალამ [აზ. ქალამ] ქომბოსტო. ~ ერ ქალამი ქელაჲ იყიდ! (ერთი თავი კომბოსტო იყიდე!); ქალამი ტოლმაჲ; ქალამი შითილ (კომბოსტოს ჩითილი, ნერგი).

— თავხვეული კომბოსტო, ლახანა მ ა ყ. ქალაღა [აზ. ქალაღაჲ] აბრეშუმის თავსაფარი, ბაღდადი. ~ პატარხალ ქალაღათი იფხუტეჲ [ნ. ჩ(ო)მოფხუტაჲ].

— შ ა ნ. რ ე უ., ქალაღა ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ძ ი ძ. (მესხ-ჯავახ.), ქალაღაი მ ა რ ტ. - ი მ ნ., წითელი თავსაფარი, თხელი აბრეშუმის თავსაფარი ქალისა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (კახ., ქიზ.).

ქალაქუაჲ, ქალაქუვაჲ ქალაჩუნა (ბიჭი), გოგოქუა.

— მ ე ნ თ., ქ ა ჯ., გოგოჩუა ჩ უ ბ., გოგოქუა მ ე ნ თ.

ქალიშაჲ [აზ. ქალამ] სიტყვა. ~ ერ ქალიშაჲ მაქ შენზე სათქმელი (ერთი სიტყვა მაქ შენთვის სათქმელი), მოჲ (მოდი) ვითხრო (გეტყვი); ერ ქალიშაჲ ვერ უთხრეს ვადას (ვაეს).

ქალიშბაღ, ქალმნი ბაღ, ქალმი ბაღ ქალამნების შესაკრავი ზონარი, თასმის მაგიერი. ამას სპეციალურად სამზითვოდ ქსოვენ ქალები სადა ან სხვადასხვა ფერი მატყლის ძაფთ. ~ ქორწილში დამკრბლევიბე (დამკერვლებისთვის) არი ერ წაშულ წინდაჲ, ერ წყშულ ქალიშბაღ, ერ გულკაზხ (ერთი თავსაფარი); ქალიშ. ბაღეჯს ქალეჲ წინან უერბაეურ (სხვადასხვა) ბაწრით; ქალიშბაღი (ქალმნი ბაღი, ქალმი ბაღი) ხეჲ სპეციალური ფიწალივით ხე ქალამნის შესაკრავი ზონარის დასაწნავად.

ნ. ბაღ.

ქალისიანეჲ ქალის, პატარძლის მხრის წარკომადგენლები (მისი ნათესაეები, მოყვარე-მეგობრები [ნ. -იან]; ქალისიანი) ქალის, პატარძლის მხრიდან. ~ ქალისიანი გომოზგავნილ მაკეკალ [ნ.-იანი(თ)] (შრდ. ვადისიანი).

შდრ. ვადისიანეჲ.

— ქალიანი ქალის, ცოლის ნათესაეები კ ა ი შ.

ქალიშ [აზ. ქალშშ] შალაღა, ვაწაფხელის ბალახი. ~ ქალიშ შალაღ ბალახი, ტყელ ფოთლევ აქ, ჩალას (ნ.) მინ-გავს, სიმინდი ფოჩიეი ოზდვის, თუ-ლივით ქელაჲ ამაქსუ (ლეღივით თავს იყეთებს), ეემას ზროხაჲ (საქონელი) კამს.

— მ ა ყ.

ქალმან (მრ. ქალმევ) ქალამანი; ქალმან (ქალმნი) შაქნაჲ ქალამნის ამოსხმა. ~ ყალიბ კმას უკან (ნ. ყალიბ, მნიშე. 1) ქალმანს ქნინა; ქალმევ ღრღით იქნევის (ქალამნები კოპით ისხმება); მ ი მ ლ. ქალმევ შანაქენ ქალამნების ამომსხმელი. ~ კაბ ტყავ მიყიდი ქალამნევიბე, შანაქენ ჰეჩმინამ არა (კარგი ტყავი ვეყიდე ქალამნებისთვის, მაგრამ ამომსხმელი არაყინა); შანაქენ ქალმევ ამოსხმული ქალამნები; ზ მ ნ ზ. ქალმევ შაქნელა ქალამნების ამოსახმელად. ~ ქალმევ შაქნელა სრღრღოჲ შამინახს!; ქალმი (ქალმნი) ბაღ ნ. ქალიშ. ბაღ; ქალმი (ქალმნი) ბაღ ნ. ქალიშ. ბაღ; ქალმი (ქალმნი) კოპ ნ. კოპ- (2); ყოხუჲ ქალმევ ნ. ყოხუჲ; შაარულ ქალმევ ნ. შაარულ.

— ჯ ა ნ., შ ა ნ. ვაჲ III, მ ე ნ თ.

ქალმანი მრ. ქალმეზი ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); კ ა ი შ., ქალმანი უ თ უ რ გ.

ქალჩაჲ [აზ. ქალჩან] მამალი ზაქი, ხარ-ზაქი.

ქამრიანი პარკ აბრეშუმის ქიის ერთეარი პარკი, წელში შეზნეკილია, თითქოს ქამარი შემოუქერიათო. ასეთი პარკე მაგარია, თანაც მაღალი ხარისხისაჲ, სათესლედ ინახავენ. იმერეთში მას სანაშენო პარკებს უწოდებენ, გურიამი „სამჩხევ“ პარკების სახელწოდებით იხსენიებენ (ა ბ ე ს. გვ. 9). ~ ქამრიან პარკი წელში მანაქყანტურეჲ (წელში მოჭერილ, შექყლებულ) პარკს ეტყუან (უწოდებენ).

[სინ. სარტყელიან პარკ].

ქან ღირე; კარი ქან ზღერბლი. ~ კარი ქანზე ფეეს ნუ აბუჰეე; ილურტეე (ისურება); შიწი პირი ქან ნ. შიწა.

—საჩეხის ანუ სახლის კარისპირა ღერეფნის სვეტების დასაყრდენი ღირე მ ე ნ თ.

ქანარ ნატერა, სურვილი. ~ ქანარ ოათე (ნატერა ავისრული); ქანარზე გასოლა იგივეა, რაც კაა ღღეზე გასოლა (ნ. კაა, კაა, შნიშე. 1); შენამ ქანარზე ნუ გახოლ! (წყველა: იგივეა, რაც შენამ კაა ღღეზე ნუ გახოლ! ნ. კაა, კაა, შნიშე. 1).

ქანევა, გაქანევა, ჩაქანევა გახსნა, გარევა, გაზაუება (რაცე სითხეში გათქვეფა). ~ ბექაზს წყალში აქანევენ; წრლას (მაწონს) გაქანეე წყალში, ცოტა მარილსაც უყოე (უზამ); კარცხ გარაქ გაქანო (კვერცხი უნდა გათქვიფო); ერ-ორ კარცხ ფაყლაში ჩოტქანევი (ერთი-ორი კვერცხი ლობიოში ჩაუხლია); შ ი მ ლ. განაქანეე, გაქანეუთ, ჩანაქანეე გახსნილი, გაზაუებულე; გათქვეფილი.

ქაა (შრ. ქაეე) ეაზის რქა, ერთწლიანი ეაზის ტოტი. ~ ზრლ შენაგეეს სსლუთ, ქაა ეოგრუეეთ; შენაგი ქაა დაგიწონა? (ეაზის რქა გადაწიღნე?); წრულ ქაეე მოწყრტას დახლობაა ებნევიან; ზ ე ღ ს. უქააოო ურქო; ქაა ნაქნარ რქიანი. ~ ქაა ნაქნარ ეაზ; „ბევრ ქაა ნაქნარ ეაზს 3-4-5 ჰიგოს ეუსმენ (უსეამენ), ცოტა ქაა ნაქნარს — ორ ჰიგოს, უქააო ექილ (ახალგაზრდა) ეაზს—ერ(თ) ჰიგოს“ (შ ი ნ ა მ რ ე ვ ე.); ნეე ქაა ნ. ნეე (2).

შღრ. ქებ.

— რქა ჟ ა ნ.

ქარაცხორ, კარაა [აზ. დიალ. ქარა] უყურო ცხვარი, დიდი ტანი აქეს, თავი კი პატარა, არც რქები ამოსდის. ასეთი ცხვარი საინგილოში ნაკლებადაა.

ნ. ცხორ.

— ჟ ა ნ., ქარა ს ა ბ ა.

ქარვან ყირან იგივეა, რაც მიზან. ~ ქარვან ყირან მასკულაა ომოდის პირსაღმოზე (ახალშებიღდებისას, საღამოს პი-

რზე), თეთანაც (თანაც) მიწავეს (წააგავს) ჰყიტას (ვენერას). ესეც მავარიშილიან (დიდსინათლიანი) მასკულაას (ვარსკვლავია). ეემას ჰარვან ყირან ამიბე (ამისათვის) ეზახან: ერ კაცს ღღეუეეე ჰრო ნათე განყიდ. მარილ განყიდ (ერთ კაცს აქლეშები ჰყოლია, რომლითაც ნეთსა და მარილს ყიდდა). მიე ერგან იზინეეს, ღვეაეეეეც დაჭწრინი, მავრა ზინავს. ერ ღროზე ფხტეე (ღთხეა), ღგეე, ხედაეს — რაა! ჰყიტაა ომოსულ. ეეს ჰყიტაა კი არ ყოფილ, პირსაღმოზე ამნასულ მასკულაას (საღამოს პირზე ამოსული ვარსკვლავია). ამ კაცს დილაა ჰგონი. ღვეაეეს აყენეეს, მიდის, მიდის, დილაა არ ექტეე (არ თენდება). მასკულაა ჩადის, ჰყიტაა მეელნი (მგრმე) ომოსულ. ღვეაეეე დამწროლან (დაღლილან), დილამდინ წასულან (უელათ), ზედააც ეუქ (ზედაც ტერიოთ), ღვეაეეე დაგოცილან. ქარვან ყირან — ღვეაეეე (ღვეეე) დაგოცაას თქმაას (სიტყვაა ქარვან ყირან აქლეშების დახცეეას ნიშნავს.

— ქარვანყირანი მ ე ნ თ.

ქარვანსარაა [აზ. ქარვანსარა] ფუნდუცი, ქარესლა

ქარვანჩაა [აზ. ქარვანჩა] მექარაენე.

ნ. ქარვან.

ქართლ იგივეა, რაც ქართულ, მნიშე. 2.

ქართულ 1. სიტყვა. ~ სამ ქართულ სათქმეეარ შენებ (სამ სიტყეეას გეტყვი); დაე, ერ-ორ ქართულ თქუ! (დაჟეკი, ერთი-ორი სიტყეეა თქეი!); ამაბიერ ქართულს ჰაბე ამბობა? (ეულ სიტყეეას რატომ ამბობე?); არ წაიციღნო. ქართულ რამ არ უთხრო (არ წაეჩხუბო, სიტყეეა არაფერი უთხრა!); შენ ნათქომ ქართულეებ ამითიებო (შენი ნათქეამი სიტყეეები შემისრულეებია); ჩემ ჰე ქართული თქმით შენ ნუ შაჰწუხღეე (ჩემი ამ სიტყეეის თქმით შენ ნუ შეწუხღეები, ნუ გეწყინება); შარგოშინდა, იმას ჩონ ქართულ ვერ უთხართ; ქართულ არ აქ, ფინ ქართულ არ აქ

არაფერი აქვს დასაწენი. ~ ქოთუქ-ლოჯთი (სოფლის სახელია) ვადაჲ სა-ნახელი წასულოყნან (ვაჲის სანახავად წასულოყენენ), ვადაჲ მადწონეს თავი ქალიბე (ქალიშვილისათვის), თქოს: ვადას ქართულ არ აქვე (ვაეს არაფერი აქვს დასაწენი).

— ჟ ა ნ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თიან.); ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); კ ი ნ ქ. ვაჲა;

2. ქართველი. ~ ქართულ ვადაჲ (ქართველი ბიჭი); შენ მინ ხნრა? (თათარ ხარ თუ ქართულ ხნრა? (თათარი ხარ თუ ქართველი?); ერ ქართულ მადყონეს (ერთი ქართველი მოიყვანეს); ქართულეე მოსულან თიფლიზით; ისენ ქართულეე იყნან (ქართველები იყენენ); (სინ. ქართლ).

— ქართულ, ქართულ ჟ ა ნ.

ქართულელ იგივეა, რაც ქართულ, მნიშვ. 2.

ქარსავ თავქარიანი; ზ მ ნ ზ. ქარსავ-ქარსავ თავქარიანად. ~ ქარსავ-ქარსავ ლაპარიკოვს.

— ჟ ა ნ.

ქარქარ, ქარქაროვაჲ ნ. კარკაროვაჲ.

ქარქარაჲ ნ. კარკარაჲ (1), მნიშვ. 2.

ქარშატ იგივეა, რაც სიპ, სიპ ქტაჲ. ამაზე მწყემსები პურის ან მჰადის კოყრებს აცხობენ.

ქავ ტუის ნახერტში ჩასასმელი ხის პატარა, მრგვალი თავი, პოლორქიცი, ხარატული.

ქაფაქ [აზ. ქაფაქ] ქატო, ფჭეილის ანაყერი; ფჭულტო ქაფაქ იგივეა, რაც ქაფაქ; ჩალთუქი ქაფაქ იგივეა, რაც ბრეჲ. ~ დაჲვაჲ დროზე (ომის დრის) ხალყ შიქმელს ვერ ჰპოვნოდა, ჩალთუქი ქაფაქ ფქოვდა; ხი ქაფაქ ნახერხი (ხისა).

ქაფტარ [აზ. ქაფტარ] აფთარი; კულიანი, ჯადოქარი. ~ ქაფტარ კი არ ვარ, ინსან ვარ (აფთარი კი არ ვარ, ადამიანი ვარ); ე ინსან არ იქნევის, ე ბებერა ქაფტარ იქნენ; პათარ ფინ ინსანია ეგ (როგორი ცუდი ადამიანია ეგ), ვაცოცხლევავში ქაფტარ საქნელი (გაცოცხლებიას აფთარად იქცევა).

— შ ა ნ. რეც., აფთარ მგელ-კაცი. ჰიენა შ ა ნ. ვაჲა 1.

ქაქიაჲ იგივეა, რაც თეთრ ვარდ.

[სინ. ტუი ვარდ].

— მ ა ყ.

ქაქოთეე ტ ო პ. მთა მდ. ქურმუხის მხარეს. ზოგის ვადმოცემით, ტუის სახელიც არისო.

ქაჩალ (1) 1. ქეცი. ~ ემ კაცს ქელლაზე (თაზე) ქაჩალ აჰონდა; ხტალ დილაჲ-დინ ე ქაჩალ მადშორ ქელლი (თავი-დან);

2. ქეციანი. ~ წაჲ, შენ ქაჩალ ქელლაჲ (ქეციანი თავი) დაჲჲანი

ქაჩალ (2) [აზ. ქეჩალ ქაჩალ-კრის ქაჩალი, უთმო.

[სინ. ქაჩალ-ქერქაზ, მნიშვ. 2].

ქაჩალ-ქერქაზ 1. [აზ. ქაჩალ ქერქას] სეაჲი. ~ ქაჩალ-ქერქაზ ლემ-შემ ნაქამი (ლემისა და მისთანთა მჰამელია), ჩეჲლაღეჲი (წყლის ნაპირებზე, რუყებზე) ჩომოდის. ვადნაგღევ (ვადაგღებულ) კდარ საქონელს ქამს მადგრა; 2. იგივეა, რაც ქაჩალ (2).

ქაცვატ სუსტი, ავადყოფი, ფერწასული (ადამიანი). ~ ქაცვატ ინსან.

— გაქუტული, ფოთოლ-გაცვივებული; ფერწასული ჟ ა ნ.

ქაცქაცოვაჲ, ქაცქაც ბარბაცი. ~ ახალ ფეყზე ანადგომ ყმაწულ ქაცქაცოვსყ (ახლად ფეხადგმული ბეჲში ბარბაცებს ხოლმე); დანთრომ ინსანიც (მთერალი ადამიანიც), ლაფ შერ ინსანიც (ძალიან მშვიერი ადამიანიც) ქაცქაცოვსყ; მ ი მ ლ. ნაქაცქაც მობარბაცე; ზ მ მ ზ. ქაცქაც-ქაცქაც ბარბაც-ბარბაციო.

ქაპრავაჲ ნ. ქაარავაჲ.

ქაპტაჲ რძის ძეღეღური ქურქელია, მწყემსები ხმარობენ. შინაურობაში არ გამოიყენება; „მოწველილ რძეს სულთა ბალახით სწურავენ ქაპტაში (=12 ბაჲანი ანუ თიანჩა=10 ვედრა). ერთი ქაპტა რძითგან ოთხ ფუთამდე ყრული და ყრლი წონ კეპტეის“. (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

ქებ 1. რქა. ~ ეჲჲრანი ქებ; ერ ბუღას

ერ ქები (ცალი რქით) იქერს. ერთს (მეორეს) ერ ქება; თორმეტ გარი ქებზე; ქელლას (თავს) ელოარ ჰწევდა ზემ-პთყენ ქებუეი. სომშიომ (რქების სიმძი-მით) ზედ ს. ქებუვიან რქინი; ქებ-ზე გაუნაა: დაქებუემ ქებზე გა-ყონა (ქებისაგან თავს გაუეიდა);

— ქა რქა; ქებ გამეება რქები გა-მოება ჟან;

2. საძირკველი (სახლისა); (სახლი) ქებ მოთხრაჲ საძირკვლის ამოთხრა; (სახლი) ქებ ჩადგმაჲ საძირკვლას ჩაყრა. ს. ჩადგება. ~ სახლი ქებ ჩაადგრა-თა?

ქებუვიან წინლაჲ ერთგვარი წინდა, რომელზედაც რქისებრი სახეებია გამოყვანილი. ~ ქებუვიან წინდას ქებივი (რქებივით) ნაყიმეე აქ.

ქელილაჲ გარეული ფრინველი.

ქეერიზ, ქეპრიზ, ქეარიზ [აზ. ქაპრიზ] ქა. ~ ევზირეე გადას (ვაეს) ერ ღრუმ ქეერიზში აგდევენ; ემ ქეარიზზე ერ ქალ აგდევენ; ემ ქეარიზზე ერ ქალ მოსულ წყალ აამაყსრუელა (წყლის ამოსავსებად).

— ქარიზი, ქაპრიზი ღრუდო საბა.

ქევი ფაყლაჲ ნ. ფაყლაჲ.

ქევრ, ქვვრ ქვეერი. ~ ერ ქევრ ღუნეჲ; ქევრ გადაღევაჲ (|| ღუნეჲ გადაღე-ვაჲ) (ღვინის გადაღება ერთი ქვეერი-დან მეორეში); ქევრზე დგომელ სპე-ციალურად გამოყოფილი პირი, მექვეერე (ქორწილში), რომელიც ქვეერ-თან დგას და აწესრიგებს ღვინის სტუმ-რებისათვის მიწოდებას (სინ. მექვე-რეა, მნიშე. 1); ქვეერი თორნეჲ ქვეერის-გან გაკეთებული თორნე. (ქვეერს ძირსა და თავს მოაღლიან და თორნედ აქე-ვენ). ~ უწინ ქვეერი თორნეეე არ ყოფილ. ამ 50 წლის წინ საქართველოთი მო-უყვანიათ მექვეერეები და მათ ქვე-რებთან ერთად ქვეერი თორნეეეეც გა-უკეთებიათ. ასეთი თორნე ამჟამათ იშ-ვითად რომ ვინმეს ჰქონდეს შერჩე-ნილი " (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.); ქვეერი მი-

წაჲ იგივეა, რაც უტორლ მიწაჲ. ~ ქვეერი მიწაჲც თორნი მიწაჲზენი ექ-ტეე (თორნის მიწისგან კეთდება). ~ მა (მაგარამ) ქვერს ექირეე (სქირდება) მაგრა გომოქნაჲ (მაგრად მოზღლა). ჩონთან ბერ კაცეე ამბოუენ: ქვერეე განაეთეე (გამკეთებელი) კაც მანაზელ ცომსაე ზედ იყრავდაყე (ზედ იყრავდა ხოლმეო), თავიზეე (თავის თავზეო), სამღეფა (|| სამეე) (სამეერ) ეხროდა ზე-დაე, არ წყდოდაე, ამთონ-ზნაგაჲან ეყო-აე (ამდენად ძარღვიანი იყოო). ამამზე ჩონ ქვერეე ბუთუმზიზენი (ყველაზე) მაგარ ქვერეე ყოფილ. ქვეერი მიწაჲ გარაქ (უნდა) მაგრა გააღრას თორნი მიწაზენი (თორნის მიწაზე უფრო მაგ-რად გაიცრას), ექ ერ ხინკოდეც არ ექ-ნეე (აქ ერთი ქვიშაც არ შეიძლება იყოს). ტულუზსაე (თიხის ქურქელს) ქვეერი მიწაჲთი აკეთევენ. (სინ. თორნი მიწაჲ, ნ. თორნეჲ); ქვეერი ყელ ქვეერის მუც-ლის ზეეთი. ვიწრო ნაწილი. ~ ქე-რში ღუნეს ვინახათ ყელზე (ყელა-ზე).

ქეშან [აზ. ქრეშან] იგივეა, რაც ნამ-ეაჲ.

ქეთხულაჲ [აზ. ქათხულა] მდიდარი. შე-ძლებული (წინათ მამასახლისს აღნიშ-ნავდა). ~ ქეთხულა ოეალ; ქეთხულა კაც.

— მამასახლისი ჩიქობ., პირველი მოქალაქე ან მამასახლისი სოფლისა ჩუბ., ქელხულა მამასახლისი ქელ; ძიძ., ქეეუ. ხუბ. (ქართლ.).

ქელახ ქელეხი. ~ ინსან (ადამიანის) მო-კდომაში ქელახ ჩაღიან (აკეთებენ), ქე-ლახში, სულპურში მამალ ვარიას; ჰკლონყ (ელაეენ ხოლმე); ქელახზე და-კლას ე შენ საქონელ! (წყეულა).

— შ ა ნ. რეე.

ქელლაჲ [აზ. ქალღ] 1. თავი (ადამი-ანის სხეულის ნაწილი). ~ ქელლაჲ ჭბანე (თავს ვიბან); ქელლაჲ მტეეე (მტეეეა); ქელლაჲთი ერ თმას იურის (თავიდან ერთ თმას იძრობს); ქელლაჲში ჩირქ მაქ (თავში ქერტი მაქეს); ხალღ-ლორეეეეი, ქელლაჲ-მელლაჲ ღორეეეეი (ხა-

ლხი უცემია და თაეპირი დაუმტერე-
ვია); დინგი ქელლაა ნ. დინგ; ქელლაა
დაკარგაა იგივეა, რაც თაედაკარგაა
(ნ. დაკარგაა). ~ ვერ იცის, რაა გ-
აქეთას, ქელლას კარგავს (თაეგზა ებ-
ნევა); ქელლი კოტოშ იგივეა, რაც თაე
კოტოშ [ნ. თაე (1), მნიშვ. 1]; შენ ქე-
ლლაზე ბოსტან მააქნეარა (წყევე-
ლაა: შაე დღეში ჩაგავდებ);

2. თაეი (ზოგიერთი ბოსტნეული მცე-
ნარის ცალი), ბოლქვი. ~ ერ ქელლა.
ხახ (ერთი თაეი ხახვი); ერ ქალლაში
ქელლაა (ერთი თაეი კომბოსტო); უცა-
ნი ქელლაა ხახს მინგავს (უცუნას თაეი
ანუ ბოლქვი ხახვს მიუგავს).

ქელფათუნ ნ. ქერფათუნ.
ქენდირ [აზ. ქანდირ] თოკი, ბაწარი. ~
ემ ცხენი კისერზე დაახივ (დაახვიე)
ქენდირ; ორმოში ქენდირი (ბაწრით)
ჩადის.

— თოკი (არა ბალნისა; ბალნის თოკს
საბელს ეძახიან) ი მ ნ.

ქეარაზ ნ. ქეერაზ.

ქეაფ [აზ. ქეაფ] ქეიფი; მ ი მ ლ. საქეა-
ფელ საქეიფებულო. ~ კაა საქეაფელ
დროას ფააზზე (კარგი საქეიფო დროა
შემოდგომაზე); ზ მ ნ ზ. საქეაფუნლა
საქეიფოდ; თაეი ქეაფზე ეტარეე იგო-
ეეა, რაც თაეი გენგზე ეტარეე (ნ. გენგ);
ქეაფ ვქნოთ ვიქეიფოთ. ~ ვქომოთ,
დოტლივოთ. ქეაფ ვქნოთ; ქეაფს
სწევს ქეიფობს.

ქერაქაა ნ. ქერეკაა.

ქერეკე „მარიაშქიისა და მისთანათა ზემო
ფრთები“ (ჯ ა ნ.).

ქერეკაა, კერაქაა, ქერეკა ნრს, ქერეკა
ბოსტან ნესვის ჭიშია, მოგრძო ფორმი-
საა, მონაცრისფერომწვანე და დაშაშ-
რული კანი აქვს, მაგარია და ძალზე
ტკბილი. ~ ქერეკა ბოსტან გაკერ,
დააკავე (ნ. დააკეიეეა), ვქომოთ!

— ჯ ა ნ., მუხა ნესვი ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.;
ქერაჭი, ქერეკი ქერქი ქგლ (ინგილ.);
ქერეკი ქერქი (მაგ. მკადის, პურის [და
ხის) ნ ი ე.; ქერეკო მწარე ბლის კანი,
ოფიკო წერ.; ქერეკანი ფიჭვის ქერ-
ქი ჩ უ ბ.

ქერფათუნ, ქელფათუნ [აზ. ქანლბანინ]
გაზი, მარწუხი.

— ქალფათინი ოქროს ან ვერცხლის
მავთულის გამოსაწევი გაზია, ბრტყე-
ლი, დაკბილული პირი აქვს, რომ
მავთულს კარგა მოეკიდოს მ ე ნ თ.

ქერფურ [რუს.] აფური. ~ ლამ, ქება,
ქერფურ მაღლ (მოითანე)!; ქერფური
ყალიბ ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1.

-ქერქაზ რთული ფუძის შემადგენელი ნა-
წილი (ნ. ქაჩალ-ქერქაზ).

ქესიბ [აზ. ქასხიბ] დარიბი, ღატაკი.

ქეფინ [აზ. ქაქან] სუდარი მიცეალებუ-
ლის გასახევედ ან გადასაფარებლად. ~
ინსან მოკლომაში თათრეე აღს გორღევი
კრეფენ, ბოლოათი კრეფენ, მუშუკი-
სალი აკეთევენ, შიგ აზრანენ ჩიბ-
ლაე კდარს (ადამიანის მოველომისას
თათრები მიტკალს გვერდებს გაუკე-
რევენ, ბოლოსაც გაუკერევენ, ტომარა-
სავით აკეთებენ და შიგ აძერენენ, ანუ
დებენ ტიტველ მკედარს). ჩონ ქართუ-
ლევ (ქართულები) კი კდარს ვემან-
ზავთ (ვმოსავთ, ვაცემვთ), მევლნი (მერ-
მე) ზედაათი ვაფარეეთ თეთრ ალი ქე-
ფინს, ზედათი 2-3 მეტროა ფარჩაა
ქეკტევ (არის), ეემას მესამარუანევ (მე-
საფლავეები) ატანენ (იღებენ).

ქექერდ ღორის ქონი ტყავიანად. ~ ჩემ
ღორს კაა ქექერდ აქონდა; ღორი ქე-
ქერდ გატუს, ალა! (ნ. ალა); ღორი ქე-
ქერდს კულრგთ (კვიდებთ), ვინახავთ
ზამთრიბე (ზამთრისათვის); ზამთარ-
ში შიკმელში ვაქმარეეთ; ქექერდიან
ფლავ ქექერდში დამზადებულთ ფლავი.

— ქექერდ ღორის მსუქანი ტყავი
ჯ ა ნ., ქექერი, ქექერდი დაეღულ ღორ-
ზე აკრილი ხორცი ტყავიანჯავარიანად
ქ გ ლ (ინგილ.).

ქეშხუთან ტ ო პ. პატარა სოფელია აზე-
რბაიჯანში, კახთან ახლოს. ინგილოვან
აქ საქონელი მიჰყავთ საძოვარზე.

ქეჩაჩია [აზ. ქანჩაჩი] ქეჩის მთელავი.

ქეჩაჩიოეაა ქეჩის თელვა (ხელობა). ~
მე თუ ერ სანაათს (ხელობას) დევსწავლ
(ვისწავლი). მარტო ქეჩაჩიოეას ვი-
ქავ (ეიზამ, ვეწევი); გადაა ერ ქეჩაჩი-

„ახთან ქეჩაჩოვას ესწავლევის (ვაეი ერთ ქეჩის მთელათან ქეჩის თელვას სწავლობს).

ნ, ქეჩაჩია.

ქეჩინჩია ნ. ქეჩინჩია.

ქეჩია [ახ. ქეჩი] თხა (ღელალიცა და მამალიც). ~ ქეჩია ზეა (თხის რქე); ქეჩია ფია (ცხერის ქონი).

შ ა ნ. რეც., ი მ ნ.; ქეჩი ცხერის ფარის წინამძლოლი ვაცი ქუ., ქ ა ჯ.; ძ ი ძ, ე ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), ბოტი, მამალი დაუყოღაი თხა, სანაშენე და ფარის წინამძლოლი ქ გ ლ, კ ა ი შ., კ ი ნ ქ. ვაეა; ქეჩეა, გაქეჩეა გეზის, მიმართულების მიცემა ფარისა ან ჯოვისათვის, ცხერის ფარას რომ წინ გაუძღვება თხა ან თეითონ მეცხეარე და გაიყოლებს მთელს ფარას მ ე ნ თ.

ქეჩიამეშაგ [ახ. დიალ. ქაჩიამეშაგი] ხეზე გამეშებული ვაზის ჯიში. ასეთ ყვარძს მარცვალი გრძელი და თეთრი ან მოწითალო ფერის აქვს.

ქეჩიამეშაგ (ს ი ტ ყ ე -ს ი ტ ყ ე. თხის რქე-ზა) წიწყის ჯაშია, ვრძელია და მეტად მწეავე. ~ ქეჩიამეშაგ ქეჩიამეშაგებს (თხის რქებს) შინგავს (წაავას), ემიბეაე (ამიტომაც) ეხაზიან.

ქეჩიონ ნ. ქეჩიონ.

ქეა-ვაშლაა „ვაშლის ჯიშია“ (ჯ ა ნ., გვ. 102).

ქითილა. თუთის ხის ნორჩი წვრილფოთლებიანი შტო, რომელსაც აბრეშუმის ქიას აძლევენ საკმელად მეორე კანიდან ამოსვლის შემდეგ. ~ ქითილაა წრულ ხრალეე (ნ. ხრალ), ვაარაას წრულ ბუთლეე (თუთის ხის პატარა ტოტებია). ეს ხეზე ქოშთან კეჭტეე (ქევეით, ქევემო მხარეს არის), ეს დაბლეე-ზე-იჭრეე, ხრალ კი დუდრუან ბუთლეე-ნი (დიდრონი ტოტებია), დიდ ბუთლეე-ვი გორღზე ამნაშოე (დიდი ტოტების გეერღზე ამონაყარი). ქითილას ორიბე ომოსტლას უკან ეოზლეეთ (მეორე კანიდან ამოსვლის შემდეგ ვაძლეეთ), ქითილაა ფოთლეს უეუწაეთ, ხრალეეს კი სამრბე ომოსტლას უკან (მესამე კანიდან ამოსვლის შემდეგ); ქიაბე ქითილაა მიგიტია?

— ჯ ა ნ.

ქილიმ [ახ.] ფარდაგია ერთგვარი, ერთმანეთზე გადაყრებული ტომრებსაცან გაყეთებული, რომელსაც უმთავრესად თუთის ხიდან ჩამობერტყვისას ქეეშ დასაფენად იყენებენ.

ქინ [ახ.] ლეარძლი, სობოროტე; ზ ე დ ს. ქინიან გულღვარძლიანი, გულღვარძ. ~ რა ქინიან ინსან ხარა! — ეემას ეტყუან ქინ შანანახ ინსანს (ღვარძლის შენახავ ადამიანს).

ქინზ ქინძი. ~ ქინზ, ტორახუტ (ობრა-ხუში), რაჰანდ (რეჰანი) აკეოვენ, აყეთევენ ტორ (სუნელს); ქინზი თახტა (ქინძის კვალი ბოსტანში); ქინზი ე-ქაქ (ნ.).

ქინზა ბირკ ერთგვარი მცენარეა, წვრილი ნაყოფი იცის. ~ ქინზა ბირკა ქინზიე (ქინძიე) ფოთლეე აქ, თუ-თან კი წრულ ბირკს იშოშს (ისხამს), გელში ერკმევის ინსანს (ადამიანს).

ქირდაა, ჩალთუქი ქირდაა [ახ. დიალ. ქირდა] ორი წლის განმავლობაში დაუთესავი ბრინჯის მიწდარი, ნაჩლთუ-ქარი ადგილი (ე. ი. ადგილი, სადაც წინათ ბრინჯი ეთესა). ~ წელს დაეთესი ჩალთუქ, მეორე წელს არ დაეთესი იმ ადგილში, ი ადგილ ქირდაას (ქირდაა); ქირდაა შაკრაა ჩალთუქის (ბრინჯის) დათესვამდე ქირდის ირგვლივ წყლის არხების გაყენა შიგ წყლის დასაგუბებლად. ~ ქირდას კროს, ყაე (არხს) უთხრიან, წყალ ღვეტარას თა-ტა-თახტა (კვლებში); ქირდეე შაკირაყეა?; ხამ ქირდაა შაკრაა ჩალთუქის დასათესად ყამირის ვატეხა. ქირვაა [ახ. ქირვან] 1. ნათლიმაბა, ნათ-ლია;

2. ჯვარისწერის დროს ნეფე-პატარძლის ბუკდების შემეცვლილი.

ქირიშაა, ქირიშ [ახ. ქირიშ] 1. ჯარაში ბორბალსა და ტარზე მოძრაობის დასაცემად გადაჭიმული ბაწარი, რომელიც ატრიანებს ბორბალსა და ტარსაე. ~ ქირიშაა თუ ჩუეწარა, ჯარაა ჩერდეე.

— ღვედი, შვერეხილი ბაწარი ნ ი ნ ა მ რ ე წ ე., ქ გ ლ (ინგილ.).

2. ლარი, ძალი, ალყა (ჩონგურისა, ფანდურისა და მისთანათა), ცხერის ნაწლავისაგან გაკეთებული. ჯარაში ქირაში ბაჭრისა, ხოლო ჩონგურში ცხერის ნაწლავისაგანაა გაკეთებული. ~ ბენდეს (ნ. ბენდ, მნიშვ. 2) ქირიშაფთ აკეთებენ, ქირიშას კი ყოჩი ნაწლევიტ.

— ლაშბი მ ე ნ თ.

ქიტიაწვე ა ნ თ რ ო პ. ქიტიაშვილების გვარის შთამომავალინი.

ქიტიაწ(თ): ქიტიაწ(ქიტიაწთ)კიღბან წმინდა კიღობანი; რომელიც დღემდე შემოუნახვთ სოფ. კახის მცხოვრებლებს, ქიტიაშვილებს. ამის გამო ეს ოჯახი სოფლებს სალოცავ, წმინდა ადგილად მიანჩიათ. ~ ქიტიაწ(თ) კიღბანზე წასუნხარა?; ქიტიაწ ოჯალ (ქ. ოჯალ-ვაჟ) წმინდა ადგილად მიჩნეული ქიტიაშვილების ოჯახი სოფ. კახში; ქიტიაწ საუტარ თოფალში (ნ. თოფალ) ქიტიაშვილების მამულში წმინდა ადგილად მიჩნეული ხეები; ქიტიაწ ღლეფა ტ ო პ. ასე ეწოდება ერთ ღლეწ თოფალში (ნ. თოფალ), ქიტიაშვილების უბანში. ამჟამად ამ ღლეწში წყალი დამშრალია და მხოლოდ სახელწოდება-ღაა შერჩენილი.

ქიშმიშ (ჩვეულებრივი მნიშვნელობის გარდა) ერთგვარი ჰანგია.

ქიშმიშაჟ, ქიშმიშა ყურაწენ ყურაწნის ჟიშია, მტეჟანი მოგროძო და მწვანე ფერისა აქვს, ძალიან ტკბილია. მარცვაძი უქნიწოა, სპეციალურად საქიშმიშეა.

— შ ა ნ. რეც. ქიშმიში გ ი გ. თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ.), ქიშმიშის ყურაწენი მ ე ნ თ.

ქიჩინჩოჟ, ქეჩინჩოჟ ბიბილო (მაპლისა). ~ ზოგივე ქიჩინჩოს ბიბიქს ეხახიან.

— ჟიბლიბო ჟ ა ნ.

ქლიავ: ვაშლა ქლიავ ნ. ვაშლაჟ; ვირა ქლიავ ნ. ვირაჟ; ნ. ინნაბ ქლიავ; ისფრა ქლიავ; კორცხა ქლიავ ნ. კორცხა; ტყიშლა ქლიავ ნ. ტყიშლა; ნ. ფაჟწლეუდ ქლიავ; ყახსი ქლიავ ნ. ყახსი; ყუთლა ქლიავ ნ. ყუთლაჟ; ჩურჩა ქლიავ ნ. ჩურჩაჟ; ცომა ქლიავ

ნ. ცომაჟ; წითლა ქლიავ ნ. წითლაჟ; ქმელ ქლიავ ნ. ქმელ, მნიშვ. 1.

ქლუნჯ [აზ. ქულუნჯ] წერაქვი.

— შ ა ნ. რეც., ჩუგულგო ჩ უ ბ.

ქმოათიან ნ. ქ(ო)მოათიან.

ქმოათიანაჟ ნ. ქ(ო)მოათიანაჟ.

ქმოათიანი ნ. ქ(ო)მოათიანი.

ქნაჟ, ქნო(ვ)აჟ, ქნუ(ვ)აჟ(1) [ამ ძირიდან ნაწარმოებ ზმნას აწმყოს წრის მწკრივები არ მოეპოვება. იყენებს: პასიური ზმნებისათვის — აწმყ. კეპტეც(ის); უწყვებტ. კეპტეულა, აწმყ. კავშ. კეპტეულეს; აქტიური ზმნებისათვის — აწმყ. ჯიღლის, ექტეც(ის); უწყვებტ. ჩედიოლა, ექტეოლა; აწმყ. კავშ. ჩედიოლეს, ექტეოლეს [ნ. კეპტეც(ის); ექტეც(ის); ჩეღლის] 1. ყოფნა (იქნება). ~ მე ჩემზე ვიქნე (|| ტქნეე), შენ შენზე (მე ჩემთვის ვიქნები, შენ შენთვის); ჰახანც ვაგიჟირდე, დამიზახ, მეც აამაშინ შენთან გორც საქნეჟარ (როცა ვაგიჟირდება, დამიძახე და აი მაშინ მეც შენთან გვერდით ვიქნები); შენ ჩემ დეკაც საქნეხარ (შენ ჩემი ცოლი იქნები); საც ბუტრ მეჟეჟას, იქ ბუტრ დათ, ლორ, ჟურსუყი იქნევისყ (სადაც ბევრი ხილია, იქ ბევრი დათვი, ლორი. და მაჩეიც არის ხოლმე); მინც მალე გამაზრბენავთ, ე ვაშლ ოგეძის საქნელი (ვინც მალე გამოიქტეჟა, ეს ვაშლი აი იმისი იქნება); ამლამ შენთან მულა, ჰერაბ შენ კაც შინ საქნელრაჟ? (ნეტავი შენი ქმარი შინ იქნება?); რაჟ იქნეჟა მოხუდე! (რა იქნება, რომ მოხვიდე!); კაჟ იქნეოლა (კარგა იქნებოლა); საათი იქნაჟ ე ცხორ? (საიდანაჟ ეს ცხვარი?); ამლამ ჩონსა ყონლა იქენით! (სტუმრად იყავით!); ჩემ ინტარია ნახვეერ თქონბე იქნეს (ჩემი ქონების ნახვეარი თქენი იყოს); ეე ქალ ჰამეშეჟა (მუღამ) სახში ქნილ (ყოფილა); კაჟ იქნეოლა, ეეხლა ჟეჟლ ქნულუჟეჟ (ყოფილიყავი); ერ ყმაწულ ქნილეჟოს, ჩემ კაციბე ხორაჟს წაღლეჟა (ვინმე ბავშვი რომ ყოფილიყავ, ჩემი ქმრისთვის საქმელს წაიღებდა); ის თუ ქნილიყოდეს, ლოჟ კაჟ იქნეოლა (ის რომ ყოფილიყო, ძა-

ლიან კარგი იქნებოდა; შენ ზმევ თუ
კაჲ ქნოლრუნონ, შენ შინ არ დაგადღე-
დნენ (შენი ძმები კარგები რომ ყოფი-
ლიყვენენ. შენ შინ არ დადტოვებდნენ);
ჩონ იქ ქნაში მოა! (ჩვენს იქ ყოფნაში
მოღ-!); გულგაზ მორიგეა ქნაში
ლოკარგ (თავსთარი მორიგედ ყო-
ფნისას დაკვარგე); თუნგ წყალით ნახე-
ვარ ქნაში წყალ ტლანყუნოვსყ (რო-
ცა თუნგში წყალი ნახევარზეა, წყალი
ქანჭყარებს); შენ სახში ქნოვაში (სახ-
ლში. შენი ყოფნისას), ის ჩემთან მო-
სულ; გარიერაა ქნოაში მოტდა (გა-
რიერაისას მოვიდა). ერ კითხაჲმა სი-
ზმარ ნახა წყალზე ქალ ქნოვას (წყალ-
ზე ქალის ყოფნისა); არქნაჲ, არქნო(ვა)ჲ,
არქნუფ(ვა)ჲ არყოფნა. ~ ჩემ არქნაში
არ მოხუდღე! (ჩემს არ ყოფნისას არ
მოხვიდღე!); არქნი წელ ყოფილ, სხლი
ხეზე ერდენა (ერთი ცალი) სხალ არ
ყოფილ; ე გადაჲ ექ არქნოვაჲზე (||
არქნუვაჲზე) ბუთუმ გამათუღლან (ამ
ეაის აქ არყოფნის გამო ყველა გაყ-
ვირებულა); ჩემ დაჲ არქნუას უჲან,
ფიქირ არა, მეც მოვკლრ (ჩემი ღის
არყოფნის შემდეგ, არა უშაეს, მეც
მოკვდი); ნ. ზედ ქნაჲ; ზეათი ქნაჲ
ნ. ზეათი; თქონებ ნუშ იქნეს ნ.
ნუშ; შენ იქენ, შენ წინ ღმერთი; ნ.
ღმერთ;

2. ქმნა (იზამს), კეთება (გააქეთებს)
||სამპირიანი ზნებნისთვის ზოგჯერ ცყე-
ნებს მყოფ. უყვარ, წყვეტ. უყო-
~ მე ამას ვერ ვიქ (|| ვერ ჰქუქ) (ვერ
ვიზამ); ამან ღმერთო, ერ საათიზე
(ერთი საათით) ღმერთოვაჲ მე მამ
(მომეცი). მევლან შამახედ. რას ჰქაი
(მერმე ნახე, რას ვიზამო); შენ მე ჰაჲც
მითხრო, აჲმას საქნეჲვარ (შენ მე რასაჲც
მეტყვი, იმას ვიზამ); ნახ შენზე რას საქ-
ნეჲვარ (ნახე, რასაჲც ვიზამ!); მე დილ
ფინ ზარალ საქნეჲვარ ფაჲჩაჲზე (დილ
ზარალს ეუზამ მეფეს); შანაპარ შინც
არის, გომოტდეს, მე იმიზე პერჩამ
არ საქნეჲვარ (|| არ საქნეჲვარ) (მომ-
პარავი ვინც არის, გამოვიდეს, მე იმას
არაფერს ეუზამ); ჩემს მოკლომაში

რას იქა? (რას იზამ?); შენ ღმერთოვას
ვერ იქაე (ვერ იზამო); აემ სახში. რაჲც
ჩემ დეჲც გეტყუს, იმას საქნეხარ! (თ
ამ სახლში. რასაჲც ჩემი ცოლი გეტყავის,
იმას იზამ!); შტლო. ჰაჲ საქნეხარა?
(რას იზამ?); მავა ქრისტინ კაჲ არ
იქს (არ იზამს); ჩონ ზორით ჰეჩრამს
ვერ ექტ (|| ექტ) (ჩვენ ძალით ვე-
რაფერს ვერ ვიზამთ); თუ ერ დათ ღო-
ვიხტო (დათვი დაგვიხვდა), რაჲ საქ-
ნეჲვართა (|| რაჲ საქნეჲვართა) ჩონ?
(დათვი თუ დაგვიხვდა, რას ვიზამთ?);
ემეჲრა რამს ისენ ჰეჩ იქმენა? (ამ-
გვარ რამეს ისინი ოღენზე იზამენ?);
მე ჰემავარ არ ვიქმოლი (|| არ საქნე-
ლუყაე || არ საქნელიყაე) (მე ასე არ
ვიზამდი); ჩემზგნი ჰაზე გუშინანდა, მე
რაჲ საქნელრყენი შენზე? (ჩემი რატომ
გუშინოდა, მე რას ვიზამდი შენ?);
თუ ტუმრეჲ ვერ გეჰოენას, შენ იმ
ქურდიზეთ რაჲ საქნელიყენი? (იმ ქურ-
დებს რას უზამდი?); მე ჰეჩრამ ვერ
ქრ (მე ვერაფერი ვერ ვქენი); დეჲც-
მა დატუჲრა, მართლა ემავარ ჰქნო (მარ-
თლაც ასე ქნა); თუთან რაჲც ივის გე-
ლი განასულ, იქნასაჲ (თვითონ რისი
გაქეთებაჲ შეუძლია, გააქეთესო); რაჲ
ქნრა (|| რაჲ ჰქნუა) მე? (რა ექნა მე?);
ჩონში ადათ არის თავსაპარს ქნუაჲ
(ჩვენში ადათია თავსაპარსის გაქეთე-
ბა [ნ. თავსაპარს (1)]; იმიზე ფინთოვაჲ
უქნი (იმისთვის ცული საქმე უქნა);

3. გადაქცევა (გადაიქცევა, გახლე-
ბა, შეიქნება, იქნება რამედ. ვინმედ).
~ მე თუ მინდ, ერ ცხენ საქნეჲვარ (ცხე-
ნად გადაიქცევი); ჩემ ზედათი (ჩე-
მიღან) ოფლ აჲლ, შენზე დაჲსტ (წაის-
ვი), შენ საქნეხარ გადა (ეჲჲად გადა-
იქცევი). მე აჲლ ჰქრ (აჲული გავხ-
ლი); ჰემავ ლამაზ ჰოგო იქენი? (ასეთი
ლამაზი როგორ ვახლი?); ეან ქლო,
შენ ჩემ დეჲც იქენ! (ჩემი ცოლი ვახ-
ლი!); ფაჲჩაჲ თაჲ მაჲკლოჩინა, თუთან
იქნა ფაჲჩაჲ (ხელმწიფე მოაქვლევინა
და თვითონ ვახდა ხელმწიფე); მუსულ-
მან ვიქენით უგვიმიზე, რომ ჩონ პატ-
რონ ჰეჩმინამ არ ეყო (მუსულმანები

გავხდით იმის გამო, რომ ჩვენი პატრონი არავინ იყო); მეც შენ ველაშვიპნა? (მეც შენი ამხანაგი გავხდე?); მოა, ზმაა ზქნეთი (მოდო, ძმები გავხდეთ?!); მე ბევრ ნუ მალაპარაკებ, განაცოფებ ზალივით რამ ქნივარ (ცოფიანი ძალივით გავმხდარვარ); ერ დროზე ე კაც იგვეს, ჩემ შუღ ფულან ადგილში ფაჩაა ქნილავ (ამა და ამ ადგილას ხელმწიფე გამხდარათ);

4. დადგომა (დადგება), შესრულება (შესრულება, შეიქნება, გახდება დრო, წელი...). ~ საქნელი დროა, მაგა მაგრა საწურწურეიარ (დადგება დრო, მე მაგას მაგრაღ ვაწრუწუნებ); საღმოა იქნა (დადგა); მეორე დღეა იქნა, არც ახირზომან ყოფილ, არც ჰერჩამ (მეორე დღე დადგა და არც წარღვნა ყოფილა, არც არაფერი); შუაღამ ქნილ (დამღვარა, გამხდარა); მამას შუღ შუღ წლი ქნაში უშკოლში წაქუხონი (მამას შვილი, შვიდი წლის როცა გამხდარა, სკოლაში წაუყუხინია); ე გადა ებ წლის ქნუაში (ეს ეფი ერთი წლის როცა შესრულებულა) ოც წლი ვაშკაცევეს აქევეს ყოფილ (ერეოდა თურმე); ამათ ორმოც წელ ქნუინეაბ ჰერ ყმაწულ არ გაჩენიაყ. (ამათ, სანამ ორმოცი წლისა არ გამხდარან, ბავშვი არ გასჩენიათ);

5. შემთხვევა (შეემთხვევა, მოუვა, დაემართება). ~ ე ზეა ავლუჟანი, მოა დავლევე, რაჲც ვიქნევე, ვიქნევე (ეს რძე შხამინია, მოდი დავლევე და რაც მომივა, მომივა); ქალ ელაპარაკევისყ: ემაგრ, ემაგრ უქენივ (ასე და ასე დამემართათ); თუნდ მოკ, თუნდ რაჲც გინდ იქენ, ჩემ საქნეა არა (გინდ მოკედი, და გინდ, რაც გინდა დაგემართოს, ჩემი საქნე არაა); კაცმა თოლევ დააწმინდა (მოიწმინდა), თქო: რაჲ ქნუვარა? (რა დამმართნია?); დეკაცო, ჰაჲ ქნიხარა შენ (რა მოგსვლია), ავად ხარა?; შენ თით ჰაჲ ქნ:ლავ? (თითზე რა მოგსვლია?); ჩემ ზმიზე ჰერჩამ არ ქნილ გზაში (ჩემს ძმას არაფერი შემთხვევია გზაში); ჩემზე ემგე-ემგე საქნეა ქნილ (ასეთი და ასეთი საქნე გადამხდა თავს);

6. მოხდომა (ხდება, მოხდება; მოუხდება). ~ რაჲ ქნ:ლა, ნააყებ დააბრუნდი? (რა მოხდა, რისთვის დაბრუნდი?); რაჲც უთქომს, უგეს ქნილ (რაჲც უთქვამს, აი ის მომხდარა); მოჴდა ყმაწულ, ბუთუმ რამ, რათარაც ქნილიყო, ილაპარაკა (მოვიდა ბავშვი და ყველაფერი, როგორც მომხდარიყო, ისე გვიამბო);

7. იქნევე(ის) ხდება, კეთდება, სრულდება. ~ ჰაჩიჩათი იქნევის დეკაწრაჲ (აჩაჩით ხდება მიწის ზერეულ მოხვნა);

8. იქნევ შეიძლება. ~ ემეჴრა რამ იქნევისა? (ამგვარი რამ შეიძლება?); არ იქნევ (არ შეიძლება); სამხტოა ქათმით ვარიჲა იქნევ (შეიძლება), ცხოველთაჲჲათ (ცხოველებიდან) კი ლეღალ რამ არ იქნევაყ (არ შეიძლება); ნიშანნუ ქალ მარაქაში არ იქნევაყ (დანაშნული ქალი მარაქაში არ შეიძლება რყოს); არ იქნევა, ამაჲმ თქრთან დოჴნა? (არ შეიძლება, ამაჲმ თქვენთან დავრჩე?);

9. გზად, ყოფნა, დასრულება, დამთავრება (ხარშვისა, ცხოვისა და საზოგადოდ საკმლის მომზადებისა, კარაქის შედღეებისა, კირის გამოწვისა და მისთ.). ~ ფლავს მოხარშაში ხი კოეხიტრით ჰხჩრეკენ (სიწყავენ), თუ ზირ დოტქერი (ძირი გაუკეთებია), დაა (უყვე) ფლავ ქნილ (მზადაა); ნაარამაჲ ქნაჲ: ნაარამაჲ ქნ:ლა? (კარაქი შეიძლება?) — აარ, ჰალა (ჯერ) არ ქნილ, ცლტა შათონთოლა (ნ. შათონთოლა, მნიშვ. 1); ჰკირი გამოწვაში გამაჴრნ ერ(თ) კირი ქუას და წყალში აგდევენ, თუ დაიშალა, ქნილ“ (მ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);

10. ამ ძირიდან ნაწარმოები მეშველი ზმნები (მეტწილად წყვეტილსა და I და II თურმეობითებში) ვნებითი გვარის მომავალი დროის მიმღეობასთან თავისებურ კონსტრუქციას ქმნის და. გაღმოსსეჲს შესაბამისად წყვეტილისა ან თურმეობითის შინაარსს. ~ მასსლოლ იქნა (მოვიდა); მამაჲ წასსლოლ იქნა (წაიდა); თავი ჰეზნევ გააზგავნულ იქნა (თავისი სიძეები გაგზავნა); შიქმელა

უქნი (შეკნა დაუპირებია), ვერ უკა-
მი; ხეა მიაგლეველა უქნი (ხის მოგლე-
ვა დაუპირებია), ცოტაა ოპოტირჩქნი,
დატუგლი; ფეჟში რამ დემეა, სატირელ
ქნულუყაე (ფესზე რალე ისე დამეა)
რომ უნდა მეტირა);

11. ზმნურ მნიშვნელობას ანიჭებს
სახელს და მასთან ერთად სხვადასხვა
შინაარსს ვადმოგვეცემს: ნ. ადთ ქნაჲ;
აღაჲ ქნაჲ ნ. ალაჲ; ალვერ ქნაჲ ნ.
ალვერ; არხაჲ ქნაჲ ნ. არხან; აბ-
ტიათ ქნაჲ ნ. აპტიათ, მნიშვ. 2; ბეს
ქნაჲ: ბეს ქენო! ნ. ბეს; ვულ ქნაჲ ნ.
გულ; დაჲვაჲ ქნაჲ ნ. დაჲვაჲ, მნიშვ. 2;
დუგუმ-დუგუმ ქნაჲ ნ. დუგუმ, მნიშვ. 3;
ვასიაჲ ქნაჲ ნ. ვასიაჲ; ზაამთ ქნაჲ
ნ. ზაამთ; ზარალ ქნაჲ ზარალის მოხ-
დენა, დაზარალება. ~ ლორ მოკლო,
ზარალ იქნა, ზაღლმა კობ ჩამაგდა,
ზარალ ქნა; ფაჩაბზე მე დიად ღიდ
ზარალ საქნევეარ (ზეღმწიფეს მე ღიდ
ზარალს მივაყენებ); ზარაფათ ქნაჲ ნ.
ზარაფათ; ზიშეა (ზიშედ) ქნაჲ ნ. ზი-
შეა; ზორ ქნაჲ ნ. ზორ, მნიშვ. 1;
თავსაპარს ქნაჲ ნ. თავსაპარს (3);
თამაშაჲ ქნაჲ ნ. თამაშაჲ; თამბიჲ
ქნაჲ ნ. თამბიჲ; თარაშ ქნაჲ ნ. თარაშ;
თერგ ქნაჲ ნ. თერგ; თიმარ ქნაჲ ნ.
თიმარ; თიქაჲ ქნაჲ ნ. თიქაჲ (2); თოლ
ქნაჲ ნ. თოლ, მნიშვ. 1; იხტილათ ქნაჲ
ნ. იხტილათ; კაჲ ქნაჲ ნ. კაჲ, მნიშვ.
2; კაქია ქნაჲ: კაქია იქნა ნ. კაქია;
კოლტ-კოლტ ქნაჲ ნ. კოლტ; კუბ ქნაჲ
ნ. კუბ; ლაჲლაჲ ქნუაჲ ნ. ლაჲლაჲ;
ლაჲლ ქნაჲ ნ. ლაჲლ; მასლაათ ქნაჲ
ნ. მასლაათ; მაღაჲთ ქნაჲ ნ. მაღაჲთ;
მაჲკალოვაჲ ქნაჲ ნ. მაჲკალოვაჲ; მე-
დათ ქნაჲ ნ. მედათ; მესტ ქნაჲ ნ. მესტ;
მეტ ქნაჲ ნ. მეტ; ნ. მირგულ ქნაჲ;
მუშტულულ ქნაჲ ნ. მუშტულულ; ნა-
ბათ ქნაჲ ნ. ნაბათ; ნ. ნაქერ ქნაჲ;
ნაპარ ქნაჲ ნ. ნაპარ; ნაღიდ ქნაჲ ნ.
ნაღიდ, მნიშვ. 1; ნრქროვაჲ ქნაჲ ნ.
ნრქროვაჲ; აოლდაშოვაჲ ქნაჲ ნ. აო-
ლდაშოვაჲ; ნ. ბუწუწ ქნაჲ; ფადუჲ
ქნაჲ ნ. ფადუჲ; ფუმბათ ქნაჲ: ფუმბათ

იქნა ნ. ფუმბათ; რად ქნაჲ: რად იქნა!
ნ. რად; რაზია ქნაჲ ნ. რაზია; რასტ
ქნაჲ ნ. რასტ; სარეც ქნაჲ: სარეც
ქნილ ნ. სარეც კეპტეჲ; სახელ ქნაჲ
ნ. სახელ; სილაჲ ქნაჲ ნ. სილაჲ; სიფ-
სილაჲ ქნაჲ: სიფსილაჲ უქნი ნ. სიფს-
ლაჲ; სუვალ ქნაჲ ნ. სუვალ; სუსტუნ
ქნაჲ ნ. სუსტუნ; ტამსომოჲ ქნაჲ: ტამ-
სომოჲ ქნილ ნ. ტამსომოჲ; ნ. ტაპანტია
ქნაჲ; ტოლქ ქნაჲ: ტოლქ იქნეს შენ
სახლ! ნ. ტოლქ, მნიშვ. 1; ტურ-
ტურ ქნაჲ: ტურ-ტურ იქნა ნ. ტურ;
ფართალ ქნაჲ: ფართალ ქნილ ნ. ფარ-
თალ; ფაფათან მასლაათ ქნაჲ ნ. მას-
ლაათ; ფიქირ ქნაჲ ნ. ფიქირ; ქეად
ქნაჲ: ქეად ვქნოთ ნ. ქეად; ქომაგ
ქნაჲ ნ. ქომაგ; ქორწილ ქნაჲ ნ. ქორ-
წილ; ლულულ-ლულულ ქნაჲ ნ. ლულულ;
ყაბარ-ყაბარ ქნაჲ ნ. ყაბარ; ყადალაჲ
ქნაჲ ნ. ყადალაჲ; ყალათ ქნაჲ ნ. ყალათ;
ყალიბ-ყალიბ ქნაჲ ნ. ყალიბ, მნიშვ.
3; ყანჩურაჲ ქნაჲ: ყანჩურაჲ ქნილ ნ.
ყანჩურაჲ; ყულლულ ქნაჲ ნ. ყულლულ;
ჩარაჲ ქნაჲ ნ. ჩარაჲ; კირაქ ქნაჲ ნ.
კირაქ; კუაქუა ქნაჲ ნ. კუაქუაჲ; ხა-
ბარ ქნაჲ ნ. ხაბარ; ხუნაქ ქნაჲ ნ. ხუნაქ;
გაჩ ქნაჲ ნ. გაჩ; გმაჲ ქნაჲ ნ. გმაჲ;
გმა-კეოჲ ქნაჲ ნ. გმა-კეოჲ; ჰაზირ
ქნაჲ ნ. ჰაზირ, მნიშვ. 1; ჰაღლ ქნაჲ:
ჰაღლ იქნეს! ნ. ჰალალ; (ჰ)აშ ქნაჲ
ნ. (ჰ)აშ; ჰილციბ ქნაჲ ნ. ჰილციბ; ჰიმ
(აიმ) ქნაჲ [ქნო(ვ)აჲ] ნ. ჰიმ; ნ. ჰუ-
რაჲ ქნაჲ; ჰურმათ ქნაჲ ნ. ჰურმათ;
მიმღ. არნაქნარ ა) არარსებული, არ-
ნახული, არმყოფი, არაჩეველებრივი.
~ ე ქალ ერ ლამაზი, ერ ლამაზი, არ-
ნაქნარ რამში (|| ნაქნარ რამ არა)
(ეს ქალი ისეთი ლამაზია, ისეთი ლამა-
ზია, რომ არნახული ვინმეა); ბ) გაუ-
კეთებელი, რისი გაკეთებაც არ შეიძ-
ლებია, შეუძლებელი. ~ ეეს არნაქნარ
რამში (ეს შეუძლებელი რამაა); ჩემ
არნაქნარ დღეში ჩემ ადგილს დაჲკუ-
რეხარ (მე როცა აღარ ვიქნები, ჩემს
ადგილს შენ დაიქვარ); არსაქნელევ ნ.
უქნელევ; ნაქნარ ა) მყოფი, არსებული.
~ იმ სახლში ნაქნარ (მყოფ) კაცებს ღო-

ტზაბ!; მე ფულან ფაჩაჲ კარზე ნაქნარ ნოქარ ვარ (მე ამა და ამ ხელმწიფის კარზე მყოფი მოჯამაგირე ვარ); ქალმა დაგლკეულ ტამსუზში ნაქნარ აბდულს წინ დაღო ვაზლ; დერიაში ნაქნარ წყალს მინ ვაჭურავსა? (ზღვებში არსებულ წყალს ვინ ამოაშრობს?) (სინ. ყოფ; ნაყოფ); ბ) მქმნელი, გაკეთებელი; ნაქნარი, გაკეთებული, ქმნილი. ~ მის შუბლზეაც ხაჩ იქნევ, ბუთუმ რამ ნაქნარ ადსი (ვის შუბლზეაც ჯვარი იქნება, ყველაფრის გამკეთებელი აი ისა); ყან, მამა, ეს ჩონ ნაქნარ საქმედ არა (ეს ჩვენი ნაქნარი საქმე არაა); დუნუა დაჯერი, ერ დედაჯენი ნაქნარ. (ერთი დედისაგან ქმნილი) ორმოც ქალ ოპოენს; ალვერ ნაქნარ ნ. ალვერ; ნალიღ ნაქნარ ნ. ნალიღ; გ) მომხდარი. ~ ი კაც შინ მოდის, ელაპარიყევ თავი დეკაცს იქ ნაქნარ ხაბარს (უყვება თავის ცოლს იქ მომხდარ ამბავს); ნავახტან ნაქნარ საქმეათი თავ ველარ ამბავს (უყვრად მომხდარ საქმეს თავს ვერ ართმევს); დ) მოხარულ; ის, რომელიც იხარება;

ე) რთულ წინადადებას მარტივად აქცევს და წინადადებაში მსახლერელის ფუნქციას ასრულებს. ~ მე თეთრ მოცეც, ანჯახ შენ ი ქალ ნაქნარ ადგილ დამასწავლიე (მე ფულს მოცეცე, ოღონდ შენ ის ადგილი მასწავლე, სადაც ის ქალია); თქონ რზრში ნაქნარ მზრრ დაკალ (თქვენს ეზოში რომ მოზვერია, ის დაკალი!); ალვეს თეთრ ნაქნარ იშკაფს (აღებს იმ შკაფს, რომელშიაც ფულია); იშიღ ნაქნარ ადგილში წაუღეთ (წაიღეთ იმ ადგილას, სადაც სინათლეა); მიდიან ტყეში, კაა შიშაა ნაქნარ ადგილში (ისეთ ადგილას, სადაც ბევრი შიშაა); თქონ ქარვანზე ნაქნარ რამ მეშეცით, მეც ეემას მოცეცეყევ (თქვენს ქარავანზე რაც არის, მომეცით და მეც ამას მოცეცემთ); ქაჩალ მიდის წოორა დაეაა ნაქნარ ადგილში (იმ ადგილას, სადაც ოშია); იმი ნაელომ სახლევ ბუთუმ დუნუაზე ნაქნარ

სახლევზენი ლამაზ ყოფილ (სახლები, რომელშიაც ის ცხოვრობდა, ქვეყანაზე რაც სახლებაა. ყველაზე ლამაზი ყოფილა); თავე ნაქნარ დუდრუნ კტას (დიდ ქვას. რომელიც მთაზეა), კონცს ვეზახით; კურაბა დღე ნაქნარ ჩონ ადათესს ნულარ ეკით (იმ ადათებს, რომელსაც ჩვენსეკირა დღეს ვასრულებთ, ნულა ვიზამთ); მეზენეის ბუთუმ ნაქნარ რამს (მეუბნება ყველაფერს, რაც მოხდა); ნაქნარ რამ (რამდ) არა იგივეა, რაც არნაქნარ. მნიშვ. ა. ~ პატრა დაა ავე ლამაზი. პერ ნაქნარ რამ არა (პატრა და ისეთი ლამაზია, რომ სრულიად არნახული ვინმეა); ნაქნარ რამრა? განა შეიძლება?; საქნელ: ა) გასაკეთებული. ~ ჩემ საქნელ ქქონ (ჩემი გასაკეთებული გაეკეთე; ბ) მოსახლენი. ~ მაგიბე საქნელ ქნელ (რაც უნდა მოსგლოდა, მოხდა); გ) რამ საქნელ იყო (|| რამ საქნელ) (რა უნდა ექნა); სიხარული რამ საქნელ იყო (|| რამ საქნელ), არ იცოდა (სიხარულით რა ექნა. არ იცოდა); დ) მოსახარში. ~ ფლავ საქნელ დროის (ფლავის მოსახარში დროა); რამ საქნელა? რა იქნება? რა მოხდება? ~ რამ საქნელრა, ჩემთან მოხდე! (რა მოხდება, რომ მოხვიდე?); საქნელი იქნება [ნ. ქნა. ქნო(ე)ა. ქნუ(ე)ა (1), მნიშვ. 1]; უქნელ იგივეა. რაც არნაქნარ; უქნელევ, არსაქნელევ რისი გაკეთებაც არ შეიძლება. ~ უქნელევ (|| არსაქნელევ, უქნელევ რამმე) უქნი; ზ მ ნ. საქნელა საქნელად. გასაკეთებლად; დაეაა საქნელა. დაეაა, მნიშვ. 2; ქომაგ საქნელა ნ. ქომაგ; ქორწილ საქნელა ნ. ქორწილ; გმაა საქნელა ნ. გმაა; უქნელა. ~ ჩემ უქნელა არ მონათლოთ! (უჩემოდ არ მონათლოთ!); ქნი-ქნი: თფრუ-თრფუშ ქნი-ქნი ნ. თფრუ-თფრუშ; იხტილათ ქნი-ქნი ნ. იხტილათ; სუსტუნ ქნი-ქნი ნ. სუსტუნ.

ქნა, ქნო(ე)ა, ქნუ(ე)ა (2), ქონევაა, ქონაა ქონა, ყოლა (იხმარება როგორც უსულო, ისე სულიერ საგანთა მიმართ). ~ მე პეჩრამ არ მაქ, დეკაც მანაყონს

კი ბევრ რამ-მამ უნდ (მე არაფერი მაქვს, ცოლის მომყვანს კი ბევრი რამ უნდა); მე შუღ ზმაჲ მაქ (შვილი ძმა მყავს); მამაჲ მინგილაჲ მაქ, დედაჲ — ქართულ (მამა ინგილო მყავს, დედა — ქართველი); რა დღერ გქაჲ? (რა დარდი გაქვს?); არწივს ორ ბაგალაჲ აქ; სახლ არ გოქ (არ გვაქვს), კარ არ გოქ, ჩააცმელ არ გოქ; ცოდვაჲ რამ ნუმ (ხომ) არ გაქოყ (არ გაქეთ) ჩადენილ?; ცეცხლ არ გაქრყა? (არ გაქეთ?); თქონ ყმაწულ არ გაქრყა? (ბავშვი არ გყავთ?); ამათ ორ შულ (ვაჟი) აქოყ ყოფილ (ჰყავთ თურმე); დროჲ არ მაქონდა; სამ მეკალღა მაქონდა (მყავდა); ემ გადას ჰეჩმინამ არ აქონდა, მარტო ერ ბიზაჲ აქონდა (ამ ვაჟს არაივინ არ ჰყავდა, მარტო ერთი ბიძა ჰყავდა); სხო რამ რუმ არ გოქონდა (სხვა რამ რომ არ გექონდა, უგემიბე (აი ამისათვის) ქეჩიჲ (თხა) დოვკალით; ჩარაჲ რაჲ აქონდაჲ? (რა გზა ჰქონდათ?); თიფლიზში ადმაზე წრველ, რუმ მეთქი გელში ერ სანათ მექონას (ხელში ერთი ხელობა მქონდეს-მეთქი); ზალღი მოთმენაჲ გექონას (გქონდეს), ეშაქი თაჰყათივ (ვირის ღონეო); ხურეინს ას-ხნევიწევენ იმგე (იმისთანა) ყმაწულს, გინდ ქალ იქნეს, გინდ გადაჲ (ვაჟი), ანეჲს (ოღონდ) გარაქ (უნდა) დედ-მამაჲ ექონასჲ (ჰყავდეს); ეს წაღ, დამთჲ, ბევრ პურ გოქონას (გექონდეს); ჩონ ეგაღლეე ვართ, ჩონ დღე იხტიარ არ გოქონაჲც (ჩვენ დღეს ქონება კოდევ რომ არ გექონდეს), ჩონ გელი ზორი (ჩვენი ხელის ძალით) ვიცხოვრეთ; შენ გულში რა ნიათი (ნატურაჲ) გექონე (გექნება), აჲს აამსრულეველი (აი ის შესრულდება); თუ ე ვაშლ შემ-ჰამ, შენებე ერ ყმაწულ საქნელიჲ (შენ ერთი ბავშვი გვეყოლებათ); ე გადაჲ იმას ნოქრა ექონე (ეს ვაჟი იმას მო-ქამაგირედ ეყოლება); იმას ერ ფურ ექონევის კაჲ მანაწროლ (კარგად რომ იწველება); სამ წელში რაჲც ორფეყაჲ გოქონევის (გვეყოლება), მააქემეარ-

თაე (მოგცემთო); ე ვაშლ: გაქონ, ნახორრ შენ ჰამ, ნახორორც დეჲც-მა (ცოლმა). მაშინ ყმაწულ გექონე-ვისჲ (გვეყოლებათ); თქონ ფაჩაალულ-ში ჰემეჲრა კაც გექონეჲყა? (თქვენს სახელმწიფოში ამგვარი კაცი გვეყო-ლებათ?); ეემეტ თეთრ არ ექონეჲყ (ამის მერტი ფული არ ექნებათ); უწინ კედლიან სახლეე ბებრ კეპტოლა (იყო), ყალაგე (ქეის სახლები) კი თხლა მინამს ექო-ნეოლა (იშვითად ვინმეს ექნებოდა); და-ავაჲ დროზე ჰეჩსადამ ჰოენაჲ არ კეპ-ტოლა საპონის, აჲმა ფარგალ ოეა-ღში ექონეჲოლაჲ შენახულ (ომის დროს არსად არ შეიძლება საპონის შოე-ნა, მაგრამ შეძლებულ ოჯახში ექნე-ბოლაჲ შენახული); ჰე ფეყ თუ მე ზედ მექონა (მექნა), დუნუჰჰრ (ქვეყა-ნაზე) მე ჰეჩრამ (ვერაფერი) ვერ დამე-წეე; თუ ჩონ დაჲ არ გოქონა (გვეყო-ლა), ჩონ ექაჰროვაში არ დავდგევით; ამ კაცს ჰქონი სამ შულ (ვაჟი) და ერთი ცალ; ქაჩალს ჰქონი (ჰყოლია) ერ დე-დაჲ, ერ გარ; დეჲცო, ორმოც წელ ერ-თა ეცხოვროვთ, ჩონზე შულ არ ქნილ (ჩვენ შვილი არ გვეყოლია), ამ ორმოც წელს უქანაჲ ჩონზე ყმაწულ არ საქ-ნელი (ბავშვი არ გვეყოლება); მოზო-ბლა ჰქონიჲყ ერ ბებერ (მეზობლად ჰყო-ლიათ ერთი ბებერი ქალი); იმას ერ შულუგნი მერ არ ჰქონი (ქარ აქ) ყო-ფილ (არ ჰყოლია); ჰოგო ეფეჲჲ ყოფრ-ლა ყმაწულევი ქნაჲც! (რა ძნელი ყო-ფილა ბავშვების ყოლა!); მამაჲ ქნა-ში (როცა მამა გვეყავდა), ჩონ კაგო-რა ეცხოვროვდით; მ ი მ ლ. არნაქნარ არმქონე. ~ არსენაჲ ფალირ, ჰეჩრამ არნაქნარ რამ ყოფილ (არსენა ღარიბი, არაფრის მქონე ვინმე ყოფილა); შენ შულ თუ დერდ არნაქნარ ინსნი პე-რანგს ჩაჲცომს, ოგემაშინ გაამთელე-ველიჲ (შენი ვაჟი თუ დარდის არმქონე აღამიანის პერანგს ჩაიცივამს, აი მაშინ მორჩებაო); ნაქნარ მქონე, -იანი. ~ მუტელში წყალ ნაქნარ (წყალმანის

მქონე, წყალმანკიანი); ყიზილი კბილ ნაქნარ ქალ (ოქროსკბილიანი ქალიშვილი); ხიბალ ნაქნარ (შხამიანი) შიქ-მელ; ქარ ნაქნარ ინსან (რევმატიზმიანი ადამიანი); ფაქჩა ნაქნარ იმან-იხტარ ვერანა იქცევ (ქონება, რომელიც ხელმწიფეს ჰქონდა, ტიალდება); ყადარ ნაქნარ ნ. ყადარ; არქნაჲ, არქნო-(ვ)აჲ, არქნუ(ვ)აჲ არქონა, უქონლობა. ~ არქნაში (როცა არ აქვთ) ქიას (ნ.) პიტნი ცახით ან სხო ცახით ცახენ; თეთრ არქნოვაჲზე ბაზარში ვერ მივდ (იძის გამო, რომ ფული არა მაქვს, ბაზარში ვერ მივდივარ); დაწოლულ ადგილ არქნოვაჲზეთ (დასწოლულ ადგილის უქონლობის გამო) ვერ დატუზინ-ნი; ენაჲ თბილ ადგილში აქ ნ. ენაჲ; ზადლი პირ აქ ნ. ზალღ; თაარ არ მაქ ნ. თაარ; თაარ აქა? ნ. თაარ; თოდ ქონაჲ ნ. თოდ, მნიშე. 1; კლაჲზე ინსან აქ ნ. კლაჲ, მნიშე. 1; მუტელ აქ ნ. მუტელ, მნიშე. 1; პირზე წყალ არ აქ ნ. პირ; სარეცხ აქ ნ. სარეცხ კეპტეჲ; სატიკიარ აქ ნ. სატიკიარ; ტამსოზოჲ აქ ნ. ტამსოზოჲ; ფართალ აქ ნ. ფართალ; ქართულ არ აქ ნ. ქართულ; ყადარ აქ ნ. ყადარ; ყბაჲ თბილ ადგილში აქ ნ. ყბაჲ მნიშე. 1; ყოლაჲ არ აქ ნ. ყოლაჲ; ყურში არ მაქ ნ. ყურ.

— იქს იქმს, შერება გი გ., თო ფ., ქ ა ე თ. (ფერეიდ.).

ქნიშქნიშოვაჲ, ქნიშქნიშოვაჲ ქოშინი, ქშენა. ~ ქნიშქნიშოვს (ქნიშქნიშოვს) (ქოშინებს); ზ მ ნ ზ. ქნიშ-ქნიშ(ი) ქშენა-ქშენით. ~ ქნიშ-ქნიში ლაპარი-კოვს.

— კნაშ-კნიში ხენეშა უ თ უ რ გ. ქნოვაჲ, კნუ(ვ)აჲ 1. ნ. ქნაჲ (1); 2. ნ. ქნაჲ (2).

ქობ ქვაბი; ქობზე დგომელ ქორწილში ის პირი, რომელიც საკმელს ამზადებს, მზარეული. ~ ქორწილში მექურეჲ კეპტევის (არის), ჰემენიც (რომელიც) შიქმელს აქეთებს, ემას ქობზე დგომელ ეზაიან (სინ. მექურეჲ). (— დგომელ შ ა ნ. რეც.); ქობი მონაცრაჲ ნ. მონაცრაჲ.

— შ ა ნ. ვაჲ III, გი გ., თო ფ., ქ ა ე თ. (მოხ., მთიულ., გულამაყ., ფშ., თიან., ფერეიდ.); ქ ა ჯ., ქ ი ნ ქ., ვაჲ., კ ა ი შ.

ქობარ ადგილ ბექი, აბექებული, ამა-ლლებული ადგილი.

ქოვქოვ ერთგვარი თამაშობაა ქუდით. «ვისიმე ფაფახს მოთამაშენი წინ წადებენ და ფეხის ამოკერით შორს აგდებენ, პატრონიც მისდევს, რომ გამო-სტაცოს» (ჯ ა ნ.); ქოვქოვ (ქოვქოვში) ალევაჲ, ქოვქოვში ადგევია მისხრად აგდება. ~ ქოვქოვში ადგდეს ფადირ ინსნი თავ (მისხრად აიგდეს საწყალი კაცი).-ქ

ქოთანდარ ტოპ. მინდორი სოფ. ყარამეშასთან.

ქოთუქ [აზ. ქოთუქ] 1. ხის მორი კალოზე ფეტვისა და ბრინჯის გასალეწად. ~ ხორბალ კეჩრეჲთ ილეწევის, ჩალთუქი (ბრინჯი) და ფორტ (ფეტვი) — ქოთუ-ქით. საქონელში აბმენ ემ ქოთუქს; 2. კუნძი, მსხვილი შუშა ბუხარში ცეცხლის დასათებად.

— ქოთუქი მ ა რ ტ.- ი მ ნ., ქო-თუქი ხის ანახეთქი დიდი ნაფოტი ქ გ ლ (ლიალ.); კუნძი ქ გ ლ (ქიზ.); ქოთუქ ტივი შ ა ნ. რეც.

ქოთუქლოჲ ტოპ. სოფელია საინგი-ლოში, კახის რაიონში; ჰენგილაჲ ქოთუქლოჲ ქოთუქლო ორია საინ-გილოში. ერთში თათრები ცხოვრო-ბენ, მეორეში კი ინგილოები. ამ უანა-სკენლს ინგილოების ქოთუქლოს ანუ ჰენგილაჲ ქოთუქლოს უწოდებენ.

ქოლქოს, ქოლქოს ადგილ [აზ. ქოლ-ქოს] ეკალბარდიანი ადგილი; ტყე-ღრე. ~ სემა ინსანზე ამბოვენ—ქოლქოსში ჩა-ვარდნილ, ეტარევისაჲ (სულელ ად-მიანზე ამბობენ — ტყე-ღრეში გადა-ვარდნილა და დადისო).

ქოლჩალან [აზ. ქოლ-ჩახ. ჩალან] ეკ-ლიანი ბარდების საკრელი წალდი. ცე-ლიანი მოხრილი პირი აქვს და გრძელი ხის ტარაჲ. ~ ქოლჩალან მივაქ (მივაქეს) ბრული, ლემბაჲ (ეკლიანი ბარდის) დააჲქელა (მოსაცელად).

ქომაგ [ახ. ქანაქ]: ქომაგ ქნაჲ გამოქო-
მაგებჲ; ზ მ ნ ზ. ქომაგ საქნელა გა-
ზოსაქომაგებლად. ~ შენ ჩონთუნ
ქომაგ საქნელა მოსულსრა?

ქომბაჲ, ქომბაპურ [ახ. ქომბჲ] ნაცარ-
ში გამომცხვარი დიდი და სქელი პუ-
რი (ამჟამად ფურნეში გამომცხვარ
პურსაც ეძახიან); ქომბაჲ ჩასმაჲ ამ-
გვარი პურის გამოცხობა. ~ ქომბას
გრუელა ნაცარში ახვევენ (ახვევენ),
ზომოთიან (ზემოდან) ნაღორდალს აყ-
რიან, ემს ქომბაჲ ჩასმას ეტყუნან.
— ჟ ა ნ.

ქომბაპირიან პირმსუქანი აღამიანი.
შღრ. კუქიპირიან.
ქომბაპურ ნ. ქომბაჲ.
ქომოათ ქვემოთ. ~ ქომოათ მუედით
(მიეღივართ).

— ქომოთ გ ი გ., თ ი ც., ქ ა ვ თ.
(გულამაყ.).
ქომოათი ქვემოლან.
— ჟ ა ნ.

ქ(ო)მოათიან ქვემოთა მხარეს, ქვემოთ;
ქვემოთა. ~ ქომოათიან ჩონ ვეზებო-
ლით (ჩვენ ვეძებდით), ზომოათიან —
ისენ; ქომოათიან ქუაჲ ცუტკუტლში
(ქვემოთა, ქვედა, უძრავი ქვა წისქ-
ვილში).

[ნ. -იან.].
[საპირისპ. ზეათიან].
ქ(ო)მოათიანაჲ ქვემოთა, ქვემოთ მყოფი.
[საპირისპ. ზეათიანაჲ].

ქ(ო)მოათიანი(თ) ქვემოთა მხრიდან, ქვე-
მოლან.
ნ. -იანი(თ); შღრ. ქ(ო)მოათიან.
[საპირისპ. ზეათიანი(თ)].

ქომურ [ახ. ქომურ] ნახშირი.
ქომქომ ქვემო მხრიდან, ქვემოლან. ~
ქომქომ მაყოლ ვატიბაჲ, შორსათი,
პატა ქომქომ მოუხვი, მოვ! (შორი-
დან, ცოტა ქვემო მხრიდან მოუხვიე და
მოდი!).
— ჟ ა ნ.

ქონ ერბო (გადამწარი ქონი ან კარაქი).
~ კოვზით ფლავზე ქონ ასხამს; ქონ
დადალაჲ (კარაქის ვადადნობა); ზ ე დ ს.
ქონან ერბოიანი, ცხიმიანი. ~ ქო-

ნიან ხინკალ; ქონიან ფურტუკ (ნ.
ფურტუკ); ქონ დასხმაჲ გაღატ.
საქანელათი არასწორი ქანება, სა-
ქანელას გვერდულად ტრიალი.

ქონდრიგრილოჲ დაბალი და მსუქანი ბა-
გშივის ეპითეთა.
ქონდრიცაჲ, ქონდრაცაჲ ბეშეგების
მისაფერებელი სიტყვაჲ.

ქონევაჲ, ქონაჲ ნ. ქნაჲ, ქნო(ე)აჲ, ქნუ-
(ე)აჲ (2).
ქონიან ბირკაჲ წებოვანი ბალახია ერთ-
გვარი. ~ ქონიან ბირკაჲ ტელზე ქო-
ნეი იგლისეე.

ქონიან ვაშლ ერთგვარი ჭიმის ეაშლი,
გირვანქაზე მეტს იწონის, უწყლო, ფქვი-
ლა ეაშლია.
[სინ. თეთრ ეაშლ].

ქონიან ტელაჲ ნ. ტელაჲ.
ქონიან ფაულაჲ ლობიოს ჭიშია, უბეწეოა,
მრავალი მარცვალი აქვს, მეტედ გემ-
რიელია.

ქონიან ფურტუკ ნ. ფურტუკ.
ქორაფნიან ადგილი, სადაც ქორაფი იზ-
რდება მრავლად, ქორაფიანი.

ქორი ბუდეჲ ტ ო პ. ადგილია თოვლის
მთაში (ნ. თოვალ).
ქოროვან თმაშოვაჲ იგივეა, რაც წიბ-
წიბოვან თმაშოვაჲ.

ქორუქ, გორუქ [ახ. ქორუქ] 1. საბერ-
ველი სამქედლოში;

2. ფურტუკის შესავამლი მოწყობი-
ლობა. ~ ფურტუკი ქორუქ ეხლა გმა-
დღეს (შემოიღეს): ქორუქში ჩაჰყრი
ფრუტ (ფურტურო) ხეს, კომლ კეპტეე
(კვამლი დგება), ქორუქ ჩააბერავ, ფუ-
ტუარს კომლ ხტრვის (ხედება), ძანზე
(განზე) ისწევის (იწევა); ცხურუქ ქო-
რუქ (გორუქ) ნ. ცხურ.

— ქორუქე ნ ი ე.
ქორ-ფუმჲან [ახ. ქორ-ფუმჲან] ძალზე
დაღონებული, ძალზე შეწუხებული. ~
ზმევ (ძმები) ქორ-ფუმჲან ბრუნდევია
შინ.

[სინ. ფოხ-ფუმჲან].
შღრ. ფუმჲან.
ქორშ [ახ. ქორუშ] იგივეა, რაც პირყუ-
აჲ. ~ ცულდ ქორშ ქნილ (|| დაქორ-

შეტლ) (დაბლაგვებულა); ე შენ ნამ-
გალ ქორში (ბლაგვია), სატილზე (ნ.)
განლესო, კააგორა გაპრა ბალახივ.
ქორწილ: დიდ ქორწილ ნ. დიდ, მინივ.
2; პატრა ქორწილ ნ. პატრაჲ; ფეუზე
დგომელდეი ქორწილ ნ. ფეუ; ქორწილ
ექცევ ქორწილს უხდის. ~ მამაჲ ემ
ქალს ქორწილ ექცევის; ქორწილ მი-
ცემაჲ იგივეა, რაც ქორწილ ქნაჲ. ~
ორმოც დღე ქორწილ აზღვეს; ქო-
რწილ უყო ქორწილი გადაუხადა. ~
თაჰჩამ თაჲი ქალ მიჰკა იმ გადას, ერ
კაჲ ქორწილიც უყო (ხელმწიფემ
თაჲისი ქალიშვილი მისკა იმ ვაჟს და
მათ ერთი კარგი ქორწილიც გადაუხადა);
ქორწილ ქნაჲ ქორწინება, ქორწილის
გადახდა. ~ შენ მოსულნიეხ აქ მე
ქორწილს საქნეჲარ (შენს მოსულამდე
მე აქ ვიქორწინებ); თქონ ქორწილს
სა საქნებართა? (ქორწილს სად გადა-
იხდით?); უქნიაჲ (გადაუხდიათ) ერ
კაჲ ქორწილ; ზმნზ. ქორწილ საქ-
ნელა საქორწინებლად, ქორწილის გადა-
სადღელად. ~ ერ თოჲ ეადაჲ დრევენ
ქორწილ საქნელა; ერ კურუაჲ დგას
ჩემ ქორწილ საქნელა (ერთი კვირა
დარჩა ჩემს ქორწილამდე); ქორწილ
ჩედიან ქორწილობენ. ~ ისენ ორმოც
დღეჲ ქორწილ ჩედიან.

ქოს, ქოს ნაღრაჲ ნ. ნაღრაჲ.

ქოსაჲ (1) დაბალი ტანისა და თანაც უწ-
ვერულეშმო კაცი.

ქოსაჲ (2), ქოსა ჩილთუქ [აზ. დიალ.
ქსმშ] ბრინჯის ჯიშია ერთგვარი, და-
ბალი იზრდება, ადრე იწყება, მარცვალი
თუთრი აქვს, მაგრამ შედარებით მდარე
ხარისხისაა, უფხოა. ქოსაჲ დაბალი,
ემას ყილიჩილ (ფხა) არ აქ, მალე
იწყე. ადგილზე უმ (რომ, როცა)
დაგუანდევის დთვისაჲ, ოგემაშინ ქო-
სას თოსავთ (ეთესავთ), მალე ოსწრო-
ვის (ენწრება).

ქოს იგივეა, რაც ქოს ნაღრაჲ (ნ. ნაღრაჲ).
ქოფაქ [აზ. ქრფექ] ქოფაჲი (ძალი).

— შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ ი, შ ა ნ. ვაჲა

III.

ქოფუთ 1. კობიტულა, ტლანქად გაჩო-

რკინილი ხე, საიდანაც სხედასხვა ხის
საგნებსა და იარაღებს აკეთებენ; ქო-
ფუთა გათლამ იგივეა, რაც დაქოფუთო-
ვაჲ; შ ი მ ლ. ქოფუთა განაოლ გამო-
კობიტებული, ტლანქად გაჩორკინილი.
~ სიპტა (თავდაპირველად) ქოფუთა
თლიან წალდით, ცუდდით, მევლნი
ქოფუთა განათალს კააგორა გომოპ-
ტანენ (მერმე გამოკობიტებული კარ-
გად გამოჰყავთ);

2. გ ა ლ ა ტ. გაუზრდელი, ბრიყ-
ვი;

3. ბლაგვი, არამკრელი. ~ ცუდლი
ყბაჲ ქოფუთი (ცულის პირი ბლაგვია).
ქოფუქ [აზ. ქრფუქ] ქაფი. ~ საპონი ქო-
ფუქ; ყბი ქოფუქ მოოდის (პირიდან ქაფი
მოსდის); ზროხი შარდში დატიტბაში (ნ.
დატიტბაჲ) ზროხი შარდს ადუღევენ,
ადუღევაში მანაგდექ ქოფუქს ჰხდიან,
მევლნი ბაწარს ჰყრიან, ჰტიტბენ;
ზ ე დ ს. ქოფუქიან ქაფიანი.
შღრ. ნაპერ.

ქოფუქარ ნ. ქაფქარ.

ქოშოტაჲ, ქოშოტა სოკოჲ ქოშატა სოკო.
~ ქოშოტა სოკოჲ ცხრუქ ფაშს მინგავს
(ცხვრის ფაშეს ჰგავს), ჩოფურაჲს (ჩო-
ფურაჲ). ჰამს ხალყ ემას. თელაჲ ზუ-
რკზე (ძირკვეზე), ნოსზე (ნეხეზე) ომო-
დის.

[სინ. ჩოფურ სოკოჲ].

— ქოშატა სოკო ს მ ტ.

ქოჩორა ჩიტ იგივეა, რაც მინდრუ ჩიტ.

ქოცოჲ 1. პატრაჲ ქვევრი, ქოცო.

— ქოცი ძ ი ძ. (ქიხ.);

2. გ ა ლ ა ტ. ტანდაბალი, უშნოდ
მოყვანილი ადამიანი. ~ ჩონ მრზო-
ბელ ერ ქოცო რაჲში (ვინმეა).

ქოხ იგივეა, რაც ზროხი სალ (ნ. ზრო-
ხაჲ).

-ქჰ, ქჰშ (თანდებ.) ქვეშ. ~ კატაჲ
ლოგინქჰ ზრრე (საწოლის ქვეშ ძვრე-
ბა); ერ დიდ ზექჰ (ხის ქვეშ) იზინე-
ვენ; ოგემ სათუქ ქჰშ (სათივის ქვეშ)
შაზრრ!; ნ. თაჲქჰ; თოლქჰ: არ მეგე-
ჩრნო თოლქჰ (არ მეჩვენო თვალით),
სადაც გინ წაჲ; დუნუჰქჰ: მაგა მე
დუნუჰქჰ (ქვეყანაზე) მინამს (ვინმეს)

არ ვეტყვოდი, ამმა ჩარაჲ არ მაქ (მაგრამ სხუა გზა არ მაქეს), ვარაჲ ვითხრო (უნდა ვითხრა); ეემას ლუნუაჲჲ პერჩამიზენი არ ეშინან (აჲას ქვეყანაზე არაფერისა არ ეშინია).

ქრვრ ნ. ქვერ.

ქრნდალან [ახ. ქრნდლან] ირიზად, გარდიგარდმო. ~ ჭმუქრუთუტეეს (ვეპრით ჯოხებს), ვაწყოვთ ნაეში (საწნახელში) ქრნდალან, ზეითაიუ ფრანეთ კარაზანას (ნ.).

ქრფადუ [ახ. ქრფ ახ. ალაჲ] ხის ჯიშა, „იზრდება მდ. ალაზნის მახლობლად. ძროხას გაბერვისას ამის სახრეს არტყამენ წამლად“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ქრფქარ, ქოფქარ, ქრფქარ [ახ. ქრფგარ] არჩვი, ფსიტი. ~ ქრფქარ მიწას თხრის მაგრა, მაგარ ცხურ აქ. ოვეემით თხრის მიწას, შიგ შედის, წრვის (წვება), პატრა ბანგლიან (ბანჯველიანი) ზაღლს მინგავს.

[სინ. დაღქეჩიჲ].

ქრშ 1. ნ. -ქრ;

2. ქვეშ, დაბლა, ძირს. ~ ქრშ ყოფილ; ქრშ-ქრშ ქვევით, დაბლა-დაბლა; ქრშუენ ქვევითყენ, ქვევით.

ქრშაჲ 1. იგივეა, რაც დაბლითაჲ (ნ. დაბლით). ~ ქრშა ბუთხევე (ტოტები) მოსქერა!

2. ნ. ქრშაჲთი(თ);

3. ქალის სასქესო ორგანო.

ქრშაჲთი(თ), ქრშაჲ ქვეშიდან, ქვევიდან. ~ ააქს (იღებს) ქრშაჲთი (ქვეშიდან, ქვევიდან) ერ კარგ შიშას, რსრუტს ღორს; ემ ვაღამ (ამ ვაქმა) ტადრი ყბაჲ არ გასხნა (გუდას თავი არ მოხსნა), ქრშაჲთი გახივა; ქრშაჲ ზეჲმთყენ (ქვევიდან ზევითყენ).

ქრშაჲთი(თ), -ქრშაჲ (თანდებ.) -(ი)დან, -ქვე(ე)იდან. ~ გრლ (გველი) ქრშაჲთი გომოდის; კატაჲ კრაოტქრშაჲ (საწოლის ქვეშიდან) გომოტრდა; ჯარ დევეწყივა (გამოძვრა) უღლიქრშაჲ (უღლის ქვეშიდან, უღლიდან). 6. ქრშ.

ქრშევე ასე უწოდებენ ფეხსაცმელს სოფელ ალიბეგლოში (ნ. ალიბეგლოჲ).

ქრშიან ქვევითა მხარეს, ქვევითყენ, ქვევით; ქვევითა. ~ ქითილაჲ (ნ.) ქრშიან იქრევე, ზედათყენ თაჲში თაჲფურცელი.

[საპირის]. ზედათიან].

ქრშიანაჲ იგივეა, რაც დაბლითაჲ.

საპირისპ. ზედათიანაჲ.

ნ. -იანაჲ; შდრ. ქრშიან.

ქრშიანი ქვედა მხრიდან, ქვევიდან.

[საპირისპ. ზედათიანი(თ)].

შდრ. ქრშიან.

ქრშქრშა კაც ქვეშქვეშა, გაიძეერა კაცი.

ქრშყენ ნ. ქრშ, შნიშე, 2.

ქრალ ფშუტე, ცარიელი (თავთაჲ, ბოლქვი ბოსტნეულისა და სხვათა). ~ თე ვერ განაკეთე ნოგორზე ამბოჲენ — ქრალ კეპტეჲეჲე (|| ჩუტაჲ იქნაჲ) (ესეთ ნოგორზე, რომელიც თავს ვერ იკეთებს, ამბობენ: ცარიელი, ფშუტე არისო).

ქრჲე ქვრივი. ~ ე ქალ ქრჲე რაჲმ ეყო (ქვრივი ვინმე იყო).

ქსოვნაჲ ნ. მოქსოვნაჲ.

ქ(ს)წო(ს)წო(რ), ქ(ს)წოსწო(რ), ქ(ს)წო(ს)წო(რ), ქ(ს)წოწო(რ), ქ(ს)წოწო(რ)

ქ(ს)წოწო(რ), ქ(ს)წო(რ), ქ(ს)წოწო(რ), ქ(ს)წოწო(რ) იგივეა, რაც (ს)წო(ს)წო(რ).

ქუაჲ (მრ. ქუეჲ) ნ. ქუაჲ.

ქუბ დედალი ღორი ერთ წლამდე, ნეზვი.

— ჯ ა ნ., ს ა ბ ა.

ქუბრაჲ [ახ. ქუბრაჲ] სასუქი. ~ მიწას ქუბრა გადაყარა, ააქუბრა (სასუქი დააყარა, გაანოყიერა).

ქუდეჲ ურმის ქალეზზე ჰორიზონტალურად ჩამოცმული ხეები, ურმის ზეწარი. ~ ქუდეჲს ქალეზე აცმენ ურემში.

ქუვაჲ ნ. ქუაჲ.

ქუვილ გამოძახილი, ექო (მთიან). ~ დათ უმ იბღაღეჲეს, თაჲ ვმას აზღეჲეს, ემაზე ამბოჲენ — თაჲ ქუვის.

ქუვრიან, ქუუვრიან ქვიანი ადგილი. ~ ქუუვრიან ადგილ ლანქახიან (ნ. ლანქახ), ტლახიან ადგილი, არ იბარევის.

ნ. ქუაჲ.

ქუილ, ქუილ ნ. ქუიუვლ.

ქულბაჲ [ახ. ქულბჲ] 1. დიდი ქურა საზანენიკოში (ნ.), ქვისა და თიხისგან

გაქვებულები, მასზე თიანს (ნ.) სღებენ და პარკს ხარშავენ ამოსახვევად.

— ჯ ა ნ.;

2. ენობებში მიწისგან ანდა ავტურებისგან პრიმიტიულად გაქვებულები ცეცხლს დასანთები ადგილი.

ქუმბაზ. ქუმბაზ [აზ. ქუმბაზ] თალი. ~ ქუმბაზ კექტევის (არის) ბუხარაა ზეჯათი თავზე (ბუხრის ზევითა თავზე) იწიბე. რუმ (იმისათვის, რომ) წინწყლევ (ნაპერწყლები) არ გადაცუვდეს, არ მეედოს სახლს.

ქუნთ „ღღმელზე გადასახური ფალასი სითბოს შესანახავად“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— ქ გ ლ. ქუნთა ბოკეოიანი ქსოვილი, საგებელი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

ქუნე [აზ. ქუნე] ორი კედლის თავმოყრის კუთხე სახლის სახურავზე. კრამიტან სახურავზე ამ ადგილებს სპეციალურად დაწყობილი კრამიტის ზოლი გაჰყვება, რომელიც ცემენტითაა გამაგრებული. ~ სახლი ქუნე; ქუნეი კრამეტ.

— ქუნჩი კენქული, კუთხე ჩ უ ბ.

ქუჯღ ნ. ქუილ.

ქუფთა საქსოვი მოწყობილობის ანუ ქსლის ნაწილი. სპეციალურად გამოთლილი და მიწაში ჩასმული ხეა, რომელზედაც მატყლის ძაფის წვერებს გამოკანძავენ ხოლმე.

— საქუსალი ჯ ა ნ., ქუფდო ცერსა და ნეჯე ამოხვეული ძაფის შულო ქ გ ლ (თეშ.), ქუფდოა ხელის გამული მტევანზე ამოხვეული ძაფი უ თ უ რ გ.

ქურან ნ. ქურან.

ქურდოვან, ქურდოვან საქურდავად, საქურდოდ. ~ შენთან ქურდოვან არ წავალ. შენ ტუსსაღში ჩავარდნაში (ტუსაღად ჩავარდნის დროს) ბტტმ რამა აჯისრევ (ყველაფერში გამოტყდება); ისენ ღამი მიდიან ქურდოვან; ქურდოვან წიეელით, ვერ შეველით შიგ. ჭლინე (ურდული) ვერაარაყ.

ქურმუხ ჰ ი დ რ. ყველაზე დიდი მდინარე საინგილოში.

ქურმუხი საყტარ წმინდა გიორგის ეკლესია სოჯ. კახთან (ერთი კილომეტრის დამორებით). ყველაზე დიდი ისტორიული ნაშთი საინგილოსი, რომელიც კავკასიონის მდალსა და უზბარმაზარ კლდოვან ადგილზეა. ქვემოთ მას ქურმუხის ხეობა ჩამოედის; ქურმუხი საყტარზე გასულაა (გასლა) ქურმუხის საყდარში წასვლა სალოცავად ქურმუხობის დღეს (ნ. ქურმუხოვად). (სინ. დიდ საყტარზე გასულაა); ქურმუხი საყტარისმა ქურმუხის საყდრის მადლმა (ღეცილია). (— ქურმუხი საყდარიმა ჯ ა ნ.).

[სინ. დიდ საყტარ; წმინდა გიორგი საყტარ].

— ჯ ა ნ. გვ. 71, ე დ ი ლ ი, გვ. 163-164.

ქურმუხოვად ქურმუხობა, ქურმუხის საყდრის ყველაზე დიდი დღესასწაული საინგილოში 10 ნოემბერს. ამ დღისთვის ინგილო მთელი წლის განმავლობაში, საგანგებოდ ემზადება, საყლავ საქონელს და ღვინოს ინახავს, ახალ ტანსაცემს იყვრავს. დიდი და პატარა საყდარში მიდის, ლოცულობს და ღმერთს თაყვანსა სცემს.

— ჯ ა ნ., გვ. 78-79, ე დ ი ლ ი, გვ. 37.

ქურუხ „პირქუში“ ჯ ა ნ.

ქუსლ: ქუსლ მოქუტაა წინდის მოქუსვლის წემდეგ (ნ. მოქუსლა) დარჩენილ თვლებში მატყლის ძაფის გაყრა და თვლებს თავის მოყრა, მოპრუწვა. ~ წინდაა მოქუსლას უჯარ თოლევ ჩევ (თვლები ჩრება), ოთხდენა (ოთახი ცალი) თოლ, თითო ჩხირზე თითო თოლ. ემ ჩხირეჟს ჰქდტან (აძრობენ), მეკდენი (მეჩბე) ეემ თოლი ჰალყიბეჟში (ყულუბეში) გრრდზე დანამეტევ (ხელმეტად დატოვებულ) ბაწარს უყრიან, აბრუნევენ, ჰწევენ, თოლვეიც იპრუწვიეს, იტუტევის.

ქუფტოვან ნ. ქუფტოვან.

ქუფთაა [აზ. ქუქთან] ხორცის რბილი ნაწილი, უძველო ხორცი; ქუფთა-ქუფთა დაჟუწაა იგივეა, რაც ტოლმა-

ტოლვა დაკუნაბ (ნ. ტოლვაბ).
ქუქურღ. ქუქურთ [ახ. ქუქურღ] ზო-
გირღი.

— ჟ ა ნ.

ქუშუპა, ქუშუპა სკუპი. ~ არხით ქუ-
შუპა (სკუპით) ვაღაბტა.

— ჟ ა ნ.

ქურჩუ-ქურჩუ!, ქურჩუ!, ქურ-ქურ! ძალ-
ლის დასაძახებელი თუ გასაგდები ხმა.

— ქურჩუ ძალლის დასაშოშმინებუ-
ლი ძახილი ჟ ა ნ.

ქუხილ მაგრად ტარილი. ~ ტირის, ტი-
რის, ქუხსავ; ქუხის, დვას; ცხურ-პირ
ნომოქუხის (ცხვირ-პირი ჩამოსტი-
რის); რა მაგრა იქუხავ! (რა მაგრად
იტირა!); მ ი მ ლ. ნაქუხ მაგრად მტი-
რალი. ~ ნაქუხ ინსან (მომტირალი ალა-
ვიანი).

ქუაჲ, ქუ(ვ)აჲ (მრ. ქუეე, ქუეე; ქურუ)
ქეა. ~ ქუეად გადაქცივას (ქედ გა-
ლაქცივა); ყმაწულ თეთრ ქუეეც აგრუ-
ეეს; ზედს. ქუან ქეიანი. ~ პაჩიჩაჲ
ქუან ადგილში, ბეერ ალაჲან (ბალახ-
ბულახიან) ადგილშიც კას (კარგია);
ქუასებრა ქეასაეთ. ~ ქუასებრა კაც;
დინგო ქუაჲ ნ. დინგ; კეერს ქუ-
აჲ ნ. კეერ; საკოს ქუაჲ ნ. საკოს; ნ.
მურუხი ქუაჲ; ნახსრიალ ქუაჲ; სიპ
ქუაჲ ნ. სიპ; ქუევა დაწერაჲ საუღაეის
ქეაზე ასოების ამოკეევა; ქუაჲ ღე-
გაცას! (წყევლა) (სინ. ყაჲაჲ დეეეასს
ნ. ყაჲაჲ); ყირჲანი ქუაჲ ნ. ყირჲან; შავ
ქუაჲ! (წყევლა); ჩახმა ქუაჲ ნ. ჩახმაჲ.
ცუცქულუ ქუეე (ქურუ) ნ. ცუცქულ.

ქუატხრ 1. ქეასავით მაგარი მიწა, ძნე-
ლი ზოსანხავია.

— ქუატხრ ჟ ა ნ;

2. გადატ. ძუნწი ადამიანი.

ქუთ 1. [ახ.] დაღერღილი ქერისგან ან
ქატოსაგან გუნდებლ მოზულილი და
გამოცხვარი საქონლის საქმელი. ~
ცომს ზელენყ, გროშა დაფქლ ქერით
(როშად დაფქილი ქერისაგან) აცხოვენ
ზროხაჲზე (საქონლისთვის), ლორიბეაც
(ლორისთვისაც). ეემას აცხოვენ ვარო-
ვისში.

ქუთ (2) კუტი (ადამიანი).

ქუთ (3) ქეითი. ~ ქით ვართ (ქეითნი
ვართ. ბარი ბარსა ვართ).

ქულაგ [ახ. ქულგქ] ქარი; ორ თარაფი
ქულაგ ორმხრივი ქარი, გამკრავი ქარი.

ქულფათ [ახ. ქულფათ] ჭალაბი, წვრილ-
ფეხობა, ბავშვები.

— ქულფათი მე ნ თ., ქულფეთი
ნი ე.; ქულფათი ოჯახი გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (ფერეად.); მხლებელნი, სეო-
ტა ჩ უ ბ.; ქულფათები ბავშვები,
ქულფათობა წვრილშვილი, წვრილი
ბავშვობა ძ ი ძ., ქ ე ც ხ., ხ უ ბ.
(ქართლ.).

ქუმაჲ [ახ. ქომა] მონადირეების ჩასასა-
ფრებელი, სამალავი ადგილი, რომელიც
წარმოადგენს ქვებისა და ხის ტოტების-
გან სახელდახელოდ გაყეთებულ სა-
ფარს. ~ ქუმაჲ გუაქეთ, დაჭყეე (დაჯ-
ყეე) ნაღირ მოსლუნეაჲ (მოსელამდე).

ქუმბაჲ ნ. ქუმბაჲ.

ქუმჩუჲ [ახ. დიალ. ქუმ=ნაკვებობა აბ-
რეუმის ჰიისთვის + ახ. ჩი=პროფე-
სიის აღმნიშვნელი სუფიქსი] მებარე-
შუე, აბრეშუმის ჰიის მომკლელი პირი
(ჩეულებრივ, ქალი). ~ პარყ შაქ-
ნაჲ (ნ.) თუ დანახა ქუმჩუშ ღეკაჲჲ,
ამამინითაჲ იწყოვს ჰიჲა დაცასს (ნ.).

ქუმჩუოვა მებარეშუმეობა.

ნ. ქუმჩუჲ.

ქუმხანაჲ [ახ. დიალ. ქუმხანა] იგივეა,
რაც საქიჲა .

ქურა ჩაღღუჲ ძველებური ორპირიანი
ცელი. მას დაღესტნელების ერთი ტო-
მი, სოფ. ქურაჲს მცხოვრებლები ამ-
ზადებდნენ; ისინი განთქმულნი იყე-
ნენ ამ საქმიანობით. ~ ქურა ჩაღღუჲ
ზროლ (ძველი), მამაპაპურ ჩაღღუჲს
(ცელია). ახლა ჩაღღუჲ ერთენ კა-
ქავს (თიბავს) ბალავს. ეემით კი, თუ
გინდ, ორ თარაფით (ორი მხრიდან)
დაკაქავდი. ეეს ქურაჲლეეი გელში
კეპტეოლა (ყო).

ქურან. ქურან [ახ. ქურან] წაბლი; დერი
ცხენი; ქურან ინსან მწითური ადამი-
ნი.

— ქურანა ს ა ბ ა, ქურა, ქურანი

ჩ უ ბ.; ქურანა კვიცი სამ წლამდე
ორივე სქესისა მ ე ნ თ.

ქურაა [აზ. დიალ. ქურა] ყოლო. ~ ქუ-
რად წითელი, მავოელს მინგავს (ჭგავს).

— მ ა ყ.

ქურსაგ ხურაობა, მძუნობა (ძაღლებისა).

~ ზაღღევის ერთმერთზე მოსლას ეტ-
ყუნ ქურსაგ; ზაღღ ქურსაგზე მოდის.

ქურკ [აზ.] ქურკი (ჩასაცემელი).

ქუშულ, ქუილ, ქუჟღ [აზ. ქუჟულ] ნა-
ღირის სადგომი გამოქვაბული მთა-
ში, კლდეში. ~ დათი ქუშულ.

ქუშუპა ნ. ქუშუპაპა.

ქცევა იგივეა, რაც კალოა ქცევა (ნ.
კალოა); მ ი მ ტ. საქცეველ ვდასაბ-
რუნებელი. ~ ნამეა საქცეველ ქნილ

(გამხდარა), ეუქციოთ, დროა ქნილაე-
ებადთი უქცევენ ზნას (ფიწლით აბ-
რუნებენ ძნას); მიწი (მიწა) ქცევაა

ერთხელ მოხნული მიწის ხელმეორედ
მოხვნა. ~ მანაჯან მიწას უქცევს, აბ-
რუნევს ჰაჩიჩაბთი; ბოსტინზე კირაქს

ყარააზზე აქეთევენ (ნესე-საზამთრო-
სთვის ანეულს გაზაფხულზე აკეთებენ).

ფააზზე (შემოდგომაზე) იმ კირაქს უქ-
ცევენ (ხელმეორედ ხნავენ), მეღვინი
თესენ.

— მ ე ნ თ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(ქართლ.), უქცევდით ვაბრუნებდით
ი ქ ვ ე (კახ.-ქიზ.); უქცევს: გვერდს

უქცევს მეორე გვერდზე აბრუნებს
ქ ი ნ ქ. ვაჟა.

ქწოსწორ(აბ), ქწოპწორ(აბ), ქწოწორ-

(აბ), ქწორ(ა), ქწორა, ქწორაბ,

ქწო, ქწოწო ნ. ქ(ს)წოსწორ(რ).

ღ

ღაღაძან მიწა ნოყიერი მიწა, რომელ-
შიც სასუქი უხვადაა შეტანილი.

ღაღაცოფა ღოღოშმაგა. ~ ტყელფო-
თლეიან ბალახს ეტყუნა ღაღაცოფა.
ეეს ნაქამ რაამ არა (ეს არ იქმება).

— მ ა ყ., ღოღოცოფა მ ე ნ თ.,

ქ გ ლ, ღვაღოშმაგა ს ა ბ ა, ღვაღოშ-
მაგი, ღოღოშმაგი ჩ უ ბ.

ღაღოა ღოღო. ამისაგან საქამადს აყე-

თებენ, მის ფოთლებში კი ტოლმას
ახევენ; ღაღოა ტოლმაა ა) ღოღოს
ფოთოლში გახვეული ტოლმა;

ბ) გ ა დ ა ტ. შემწვარი ღოღოს !ფოთ-
ლები ქრილობაზე დასადებად.

— ღვაღო ს ა ბ ა, ღვაღო, ღოღო
ჩ უ ბ., ღოღო მ ე ნ თ., ღაღო ქ გ ლ
(ინგილ.).

ღამეველა ნ. ღამეტლა.

ღამეა: კაჟი ღამეა ნ. კაჟი; ღამეა-ღღეა
ღღე და ღამე; ღამეე-ღღეეე განუწყ-
ვეტლიე მთელი ღღეები და ღამეები; ღა-

მი დაღომაა ნ. დაღომაა, მნიშე. 2;
ყაჟიო ღამეა ნ. კაჟი; ჩაბარევი ღა-
მეა ნ. ჩაბარევა.

ღამეღლა, ღამეველა, ღამრველა ღამიანად,
ღილაღრიან, გათენებადღე. ~ ღილა-
ღაზე ღღეე ღამეტლა.

— ღამეულა ქ გ ლ (ინგილ.).

ღამი ღამით.

ღამრველა ნ. ღამეტლა.

ღანზილ ღანძილი. ~ ღანზილი შიქამად.

— ღანძილი მ ე ნ თ.

ღანზილოვან: ღანზილოვან წასტლაა
ღანძილის მოსაკრეთად წასკლა. ~ ღან-
ზილოვან წაჭდა.

ღაღაჟე [აზ. ხაშხაშ] ხაშხაში.

~ ღაღაჟეს პურზე უსმენ (უსვამენ)
თათრეე გომოცხოვაში, ფრტი მარცლუ
წოჭწორი (ფეტვის მარცვლის ოდენა)

თესლეე აქ.

ღარიბ-ღურბათნი [აზ. გარიბ + აზ. გუ-
რბათ] უცხო ქვეყნის ხალხი.

— შ ა ნ. რეც.

ღაროა ღერო. ~ ღაროა ვაჭშომ (გაუ-
კეთებია) ჟალღას (თუთას), კვალს.

ღარღატ ჰუქრუტანა, ღრჩო. ~ ღობეა
აუკანკლი (ნ. აკანკლაა), შიგ ღუღრუ-
ან (ღიდრონი) ღარღატეე ღოუგვი

(დაუტოვებია); გოდორს მოწნაში ტრ-
პენე (ზეგვავენ, ცემენ), ღარღატეე ნუ
იქნესა; ღარღატეეით ქულაგ (ქარი)
შ(ო)მოდის.

— ღარღატი ქ გ ლ (ინგილ.).

ღაღაღოა გასხნაა საყელოს ან გულისპი-
რის გადაღღევა. ~ ღაღაღოა გოტსხ-
ნი (გული გადაუღღევს); ღაღაღოა

გოტსხნი, იწყველევავ (ამას ამბობენ, მაშინ, როდესაც წყველის დროს მწყვეარი გულს გადაიღლავს და ისე ეხვეწება ღმერთს მისი წყველის ასრულებას).

— **ღეღლა** გულგაღლილი ან ტანისამოსგახსნილი კ ყ., **ღეღლო** ქ გ ლ (ჯახ.).

ღაქოა ხსენის ხაქო. ~ ახალ დანახოვ ფური ჰე (ან) კამეჩი ზეგ (რძე) იჭრევის, ეემას ღაქოა ებნევიან. თქმულოვამს (თქმულებაა): ღაქოა თუ ქალმა ჰამა, წადმი (გაისად) დეკეტლ საქნელიავ (იქნება), თუ გადამ (ვაემ) ჰამა, მრზორ (მოზვერი) საქნელიავ (იქნება). ღაქოს პურთან არ შკამენ, ამბოვენ, ღაქოა პურთან ჰამაში ტანა ტომსომოზ დააღეპელიავ (ხბო ტანსაქმელს დაღეპავსო).

— ხაქო ჯ ა ნ., აჭრილი რძის ხაქო მე ნ თ.

ღღელ, **ღღლ** მღვდელი. ~ ზრლ დროზე ღღელ ჩონთან დეკაცევიც კებტეოდნენ (ძველად მღვდლად ჩვენში ქალებიც იყვნენ).

— **ღღელი** ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), **მღღელი** ქ ა ჯ.

ღელეა: ნ. ბერონთ ღელეა; ბრუმა ღელეა ნ. ბრუმაჲ, მნიშე. 2; ნ. თაფლი ღელეა; ღაზაროა ღელეა; პაატიაა ღელეა; პარტიაა ღელეა; სამაროვანი ღელეა; სისხლიან ღელეა; ტიბლაჲ ღელეა; ქიტანი ღელეა ნ. ქიტან(თ); **ღელეა** ჩავდევა ღელის გაცეთება. ~ „წყლი ყბასთან (სათავესთან) სელს თუ ღელეა ჩეეგდას (გაუკეთებია), ურმე-ვით მიდიან, ეაკს მიაქრს (მიაქეთ), ბენდ ჰკეშენ (ჩებირს აკეთებენ) (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); **ღელე-უურეა** ნ. -უურეა; ნ. შუნდრუან ღელეა; ჩადრიან ღელეა; წაბლიან ღელეა; წყლიან ღელეა.

ღეროვა, **ღოროვა** მღერა, სიმღერა. ~ ნაღღულოვს, აღარც ღეროვს; არც ჰერამ ჩედის (არც არაფერს აკეთებს); გზაზე მიდიოდა, ჰემ (თან) ღეროვდა (მღეროდა); უშკოლში ღეროვენყ (სკოლაში მღერიან); ღეროვა დაჲწყო.

— **ღეროზა**, **ღეროზს** ჯ ა ნ.

ღერღნა ღრღნა. ~ ზალ ზოლს (ძველს) ღერღნდა, იღვა.

ღიზილ აბრეშუმის პარკიდან ამოხვეული, საპონში მოხარშული და დარბილებული აბრეშუმის ძაფი, მოხარშული სართავი (ნ. სართავი). ~ „სვევიდან პირველად წვერის ამოღების დროს ეანეალს (ნ.) მოსდევს სართავი. სართავი სქელი, გრძელი აბრეშუმია, მას ხარშავენ საპნიან წყალში, რის შედეგად მზილდება და ზაბ-ზაბ ცალკადევის. მოხარშვის შემდეგ მას ღიზილს ეზახიან“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); -ღიზილის ძაფი წინდისთვის, ბალისთვის (ნ.) ნემსზე სახმარად ძალიან კარგია“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ღიზილ ღრძილი. ~ ღიზილევ მტკიცე (ღრძილები მტკიცეა).

ღილ ნ. კისრი ღილ.

ღიმ-ღია სულ მთლად ღია (ქარზე ითქმის). ~ ჩემ სახლი კარვ ღიმ-ღიას (სულ მთლად ღია).

ღინდილ ღინცილი, უმნო, უგვანი ლაპარაკი და სიცილი, ღაზღანდარობა. ~ ჰეგ ჰათარ (როგორც) ქალაჩ, ვადევთან (ვაეებთან) დგას, ღინდილოვსავ.

— **ქინდილი** უებილო ხუმრობა, ოხუნჯობა; ეინმეს გამასხარაება, დაეინვა ქ ა ე თ. III, **ღენდერა** მოსულელო, უგზოუკელოდ მოსიარულე მე ნ თ., მადინდარა ღაზღანდარა, ოხუნჯი, ენაკვიმატი ძ ი წ.

ღინჭილოა სივის ყვაილი, იყენებენ საფურერის დასამზადებლად. ~ სრა (სვია) ბერდევ, იზდევ (იზრდება), ზედ ისხამს ჩიჩაქ (ყვავილს), ემა ეზახიან ღინჭილოა, პურ ააფუეველა (სასაღუებლად) აგმარევენყ.

— **ღენჭილა** ჯ ა ნ.; **ღვრინჭილა** ზღვის პატარა ლოკოინას ნიყარა, თმებში იტანდნენ და აყენის ჩხაყუნაზე აბამდნენ, — აფი თვლი არ ეცეს ბაქმესო ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.). **ღირ**, კისრი ღირ იგივეა რაც კისრი ღილ. ~ კისრი ღირში დააქრძვარ შენებ (დაგვარავ).

ღირღიტოა, ღირღიტაა, ღირღეტაა, ღირღიტ, ღურღეტელაა გუთნის ბორბალი, თვალი. ~ აახლა ხი გუთნევე არ კეპტევე (აღარ არის), კინი (რკინის) გუთნევე კეპტევე. ღირღიტოა ხი გუთნევი ღროზე ამბოვდენევე, ევხლა კი თათრულ ამბოვენ „თეჟარ“. ათაბაბურ ღირღიტ გმას აზლევდა (ხმას გამოსცემდა), ღრიალ-ღრიალ უტარნი ამას (ხმაურით დადიოდა); გუთანი ღირღიტოვე.

— ღირღიტი მცირე გოგორა ს ა ბ ა, ღირღიტა გუთნის მეორე პატარა გოგორა ჩ უ ბ.; ღირღიტა ა) ღერძი გუთნის თვლებსა; ბ) რვილის დამაკეპშირებელი საუღლე ხესთან (შოლტყავთან) გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ქართლ.); ღირღიტები გუთნის თვლები, ორივე გოგორა. არის დიდი ღირღიტა, ანუ კვალის ღირღიტა და პატარა ღირღიტა, ანუ ველის ღირღიტა მ ე ნ თ.

ღიქ ეკალიძი, ეკალი. ~ პატარა, მრგვალი, წითელი ნაყოფი აქვს. მის ნორჩ ყლორტებს საკმელად ხმარობენ, ძირითა და ნიგვზით აზევენ.

— ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ქ გ ლ (ქართლ. კახ. ფშა.); ჰ ი ნ ჰ. ვაჟა, ზალახია შ ა ნ. ვაჟა I.

ღიქრიან ეკალიძით დაფარული ადგილი. ~ ქალს ამბავს ერ ხამ კტუტუ (კვიციის) კულზე, უშომს ერ ღიქრიანში. ნ. ღიქ.

ღლარჟუნ ტლანქად, დაუღეარად, გლიჯინათ სიარული (შესვლა, გადასვლა, ვადალჯება რამეზე). ~ კამეჩი, ფურ, ცხენ, ღორ, ინსან (ადამიანი) ღობეს უმ (რომ) შააწრვის (მიაწვება) ი, ვადასტლაა უნდ იქითიან მამულში, ღადრავეს (ნ. შალადრაა), გადადის, მაშინ ამბოვენ — აღლარჟუნევეს.

ღლი(ვ)ანწ 1. ტანაყრილი და ხშირი ნათესი (უმთავრესად ნესტიან ადგილებში). ~ ემეჟრა (ამგვარი) ნათეს სუჯტ ომოლის, წიბლანე კეპტევის (წერილია), არ იზრდების, ნაყოფს არ იზლევს. შრალ ადგილში, თუ

ჟარ (ნ.) იქნა, ღლივანწ კეპტევის; ჩონ ხახ (ხახვი) გრილოში (ჩრდილში) იყო, ღლივანწ ხახ ჟარ ქნილ, ღლივანწი.

— ღლივანწ ჟ ა ნ., აყვირება: აუვირეული მ ე ნ თ.;

2. გ ა დ ა ტ. მალალი და სუსტი აგეპულების ადამიანი.

ღმერთ: ღმერთი ღღე ყოველღღე, ცისმარე ღღე. ~ ღმერთი ღღე გორც შკომლით; ისენ ღმერთი ღღე ტრპეა-ენეყვაათი ატარევენ ყოფილ (ისინი ყოველ ღღეს ცემა-ტყეპაში ატარებენ თურმე); ღმერთი კარ გაღვევაა ხალხის ცრუ რწმენით, ღმერთი რამდენიმე წყლიწადში ერთხელ ცაზე თავის კარს აღებს, რაც დიდი ბედნიერების მომასწავებელია. ამ ღროს ცას რომ შეხედო, ღმერთი ყოველჯვარ ნატვრას აგისრულებს: ~ 7 წელში თუ 14 წელში ერღეფა (ერთხელ) ღმერთ ჩანს თავი კარ გაღვევაში ცაზე. კარევე სამღეფა (სამჭერ) იღევი-იგულევე (იყებტება): იზილ (სინათლე) ჩნდების, იმალევის სამღეფა. უღემაშინ (აი მაშინ), მინც (ვიწყ) უმ (უნდა) იყოს, ინსანმა (ადამიანმა) რაღც უნდა მაათხოვას, ამსრულევეს ღმერთ. აქედანაა გამოთქმა: „ღმერთო კარის ჰირიმენ!“, რომლითაც მიმართავენ ხოლმე ღმერთს; ღმერთიბე ინსაფრა? ნ. ინსათ; ღმერთისმა, ღმერთისმა ნ. -მა; „ღმერთო, შენ!“ ამ სიტყეებს წარმოთქვამენ ჩვეულდერივ ჰამის დაწყებამდე, როდესაც ერთი თანამესუფრე მეორეს პურის შოთს გაუწოდებს შუაში ვადასამტერევად (ისე, რომ პურის ერთი ბოლო ერთს დარჩეს ხელში და მეორე ბოლო—მეორეს) და ჰამის დამთავრებისას. ზოგჯერ რაივე სხვა საქმის დასაწყისისა და დასრულების ღროსაც; შენ იქენ, შენ წინ ღმერთივ! — ეუბნებიან ვინმეს, როცა უნდათ დააფიცონ და სიპართლე ათქმეინონ. ~ შენ იქენ, შენ წინ ღმერთივ, წოროა თქუ, მე მითქო-მა ე ეუღაბ?

-ღმეტ გარდა. ~ აემ(ღ)მეტ, (აამღმეტ)

აი ამის მეტი. ~ აემღმეტ არ მაქ (აი ამის მეტი არ მაქვს; იმღმეტ იმის გარდა, იმის მეტი.

— ჟ ა ნ.

ლოზა: კანკალა ლოზა ნ. კანკალა; ლოზა ვასწევია ნ. ვასწევია; ლოზე ყურია ნ. -ყურია.

ლონიან ლონიერი.

ლორა ბირკაა ერთგვარი სარეველა ეკლიანი მცენარე, ნაყოფი შვინდის ყურის მოყვანილობისა აქვს. ~ ლორი ბირკაა მანაკარ წრტლ ბირკაას (ლორის ბირკა, რომ ევკრება, აი ისეთი პატარა ბირკაა).

ლორი ინაა ბალახოვანი მცენარე, წყლის ნაპირებზე იზრდება. ~ ლორი ინაა წოვეს (მწვავეა), თუ ყბაში (პირში) მოხტო (მოხედა) ინსანს (ადამიანს), წოეს.

— წალიცა მ ა ყ.

ლორი ხალ ერთგვარი მხალია, რომელსაც ლორი ეტანება, არ იკმება. ~ ლორი ხალ მამალ ხალი, არნაკამ ხალი (რომ არ იკმება, ისეთი მხალია). ევმა ლორს აკმევენ. ზოგ ამბოეს — ქორფა ქნაში ინსანიც კამსავ (ზოგის თქმით — როცა ქორფა, ადამიანიც კამსო).

ლორჰუე ბურჩხა, სარეველა მცენარეა, გავრცელებულია წყლიან ადგილებში (ბრინჯისა და იშვიათად სიმინდის ნათესებში). საქონლის საქმელად იყენებენ. ფეტვის მსგავსი მარცელი აქვს. ~ ლორმუე სულუფს (ნ.) მინგავს (კვავს), ამმა (მაგრამ) სულუფ სხოას (სხვაა), ეს ჩალთუქში (ბრინჯში) კეპტევის (არის).

— ჟ ა ნ., სულუფ, ლორ მუე მ ა ყ.

ლოროვან: ლოროვან წასულაა ლორზე სანადიროდ წასულა.

ლორლოტაა იგივეა, რაც ღრუტ.

ლორჩიტაა ერთგვარი შავი ფერის ჩიტი.

ლოღროა იგივეა, რაც ღრუტ. ~ ლოღროა ხეში კეპტევე (ხეშია).

ლოჰ ღოჯი, ეშვი. ~ ფილი ღოჰევე (სპილოს ღოჯები).

ლოღ (პრ. ღოღევე, ღოღრე) ქალამნების ამოასხმელი ღვედი, კობი. ~ ქალმევე ღოღით იქნევის (ქალამნები ღვედით ამოისხმება).

ლოღკეც ღვეღკეცო, ხეობა მცენარეა, რომლისგანაც ტანკოევს (ნ. ტანკო) წნავენ.

— ჟ ა ნ., მ ა ყ., ღვეღკეცი, ჭაშკუტა ს ა ბ ა.

ლოროვან ნ. ღეროვან.

ლორჰუნ კრაჰუნის, ღრჰუნა კბილევისა.

— ჟ ა ნ.

ლორლოვან ღორლო.

ღრიმ ნ. ღრჰმ.

ღრინჰოლაა ბალახოვანი მცენარეა ერთგვარი. ჩრდილიანი ადგილები ეუვას. ადრე ვახუშტულზე მისი ნორჩი ღეროები იკმება, ყინტორას (ნ.) წაგავს.

— ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ., ღრინჰოლა,

ღრინჰველა ჩ უ ბ., ღრინჰველა მ ა ყ. იგივეა, რაც ჰყიმი ჰ გ ლ (ქართლ.).

ღრინჰღრინჰ კარის კრილის ხმა.

ღრუფ, ღრულ იგივეა, რაც ღრუტ. ~ ჩიტ ერ ხი ღრუფში ზარე (ძერება).

ღრუტ, ღუღრუტ ფუღურო, ღრუ (ხეში). ~ ღვკაცს უთქომ კაციბე (ცოლს უთქვამს ქმრისთვის): შენ წაა, ერ კაცი ღრუტში ჩაა.

[სინ. ღორლოტაა; ღოღროა; ღრუფ, ღრულ].

— ქუჭრუტი ნახურეტი, ნაჩურეტი მ ე ნ თ.

ღრჰმ, ღრიმ, ღრჰმეა 1. ღრმა. ~ ღრმოა ლაღ ღრჰმ ყოფილ (მეტად ღრმა ყოფილა); ვეზირეე ვადას (ვაქს) ერ ღრჰმ ჰეეროზში (ერთ ღრმა ქაში) ადღევე; ზ მ ნ ზ. ღრჰმეათი, ღრჰმა ღრმაღ. ~ გუთან ღრჰმა ჰვნაეს; გუთან წანასულ ადვილში ნაღარ ვარღევის (იმ ადგილში, სადაც გუთანის მიღის, ნაღარი კეთდება), ღრჰმა (ღრმაღ). ფართოაი (ფართოდ) ოპოდის მიწაა; მოჰფიქრდით ღრჰმეათიავ (ღრმაღ დაფიქრდით, კარგად მოიჯუჭრეთ).

— ღრიმეა მ ა ნ. რეც., ღრიმეა ქ ა ჟ;

2. იგივეა, რაც სიმღრჰმეა. ~ ქალ ღრჰმში (სიმღრმეში) ჩასულ.

ღრუღუღ ნაკებისგან დაწითლებული და ამოჭადარი, ან კინჯრის დანასუხის აღ-

შუღ ქჷონიყ (ამთ ორი ეყი ჰყოლიათ); ჩიტეღს ბუღეღ გოტქეთევიყ, კოტცხ ლოტუღოვიყ (ყვეტცი ლუღელით).

— აჟე გი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ფერეიდ., ლეჩხ., რაქ.); აღნიშნავს ირიბი ობიექტის მრავლობითობას ი ქ ე ე (კახ.-ქიზ.), —ჟე, —ჟე მ ე ნ თ.; წინადადებაში შემასმენლის შემდეგ დაისმის დამატების მრავლობითი რიცხვის აღსანიშნავად ბ ე რ.;

2. გამოხატავს მოქმედების მრავალგზისობას და ხ ო ლ მ ე ნ ა წ ი ლ ა კ ის მ ნ ი შ ე ნ ე ლ ო ბ ა ს გ ა დ მ ო ა გ ე მ ს. ~ ზაფხულ დიად ბეტერ მუშუოთყ, ზამთრიძე ოგრტეეთყ, კედე ზამთრი შკომთყ (ზაფხულობით ძალიან ბევრს ემუშაობთ, ზამთრისათვის ვაგროვებთ, მერმე ზამთარში ეკამთ); ჰენგილავეემა (ინგილოემა) სხოჟურ (სხვაგვარი) ქორწილ იციანყ; იქ წინასულ (წასული) ინსან (აღამიანი) სახ-სალამათ ვერ ბრუნდევყ; ჰენგილავეევი ქალეე ყარაბახზე (გაზაფხულს) თუ არ ჰეტდენენ ლანზილ და აურეღელა (დასაყრეღად), ღუნუქაქ არ ლადგევიანყ (არასგზით არ გაჩერდებიან), ჰამქეშა (მუღამ) მიდიანყ, ჰყრეფენყ, მოტანენყ (მოაქეთ), ჰყიდიანყ; ბეზგაგს ჰამქენყა?; ემ ჰერაძთიე ინსან კდრეყ, ამბოვენ (ამ იარისგან ადამიანი კედებო, ამბობენ).

—ჟე გი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მოხ., მთელ., გულამყ, ფერეიდ.), —ჟე, —ჟე მ ე ნ თ.;

3. იგივეა, რაც —ყენ (ამ მნიშვნელობით მხოლოდ რამდენიმე ზმნიზედასთან გეხედება). ~ შინაყ (შინისყენ) აღარ მოხტდე; წინაყ ზაროღა (წინისაყენ მიძერებოღა); წინაყ-ჟიანაყ ეტარეოღა (წინ და ჟიან ლადიოღა); კაცეე ჟიანაყ ბრუნდევინყ; წორაყ (წერისყენ).

ყაბაძა, ყაბაძა, [ახ. გვამბე] კახა, მეძაი. ~ თურმენი ე დეკაც ყაბაძა ყოფილ; თუ დეკაც თავი კაც შინ არქნაში სხო კაცეეს მოჰყონავს, ი დეკაც ყაბაძას (ის. ქალი კახაძა).

ყაბაძა შ ა ნ. რეტ.

ყაფთაჲ [ახ. გაჭიძე=რიომა] ჰანგა ერთგვარი.

ყაბ [ახ. გაბ] ქურტელი (გამი, ქვაბი, ლანგარი, სინი და მისთ.). ~ ერ ყაბ ფლაე; ერ ყაბ ჰალეაჲ; ნაცორ ყაბ ნაცორის ჩასაყრელად ქილისა თუ სხვა რაიმე ქურტლის გატეხილი ძირი.

— სინი ფლაეისა ჩ უ ბ.; ყაბა ხის ქურტელია, 200 კილომდე ტეეადობისა, ხისხელიანი სარქველი აქეს, ჰერმეტულად იხურება ძ ო წ.

ყაბარ [ახ. გაბარ] ბებერა, ბურცი, კოჩი. ~ ყაბარ აბებრულ (ბებერა გაჩენილა); ტელეე ყაბარ მაქ, იქთონ მუშიოე (ხელეზზე ბებერები მაქეს, იმდენს ემუშაობ); ყაბარ ადგომაჲ ხელის გულეზზე კანის ამობურცეა და შიგ წყლიანი ბუშტუეების გაჩენა, დაკორება; ყაბარ-ყაბარ ქნაჲ იგივეა, რაც ყაბარ ადგომაჲ. ~ ბევრ ემიუშაე, ტელეე ყაბარ-ყაბარ ქნილ (დაკორებულა).

ყაბლაჲაჲ [ახ. გაბლამა=ჩალაგება, ჩაწყობა] ცხერის ხორცისგან მომზადებულ საჭმელი, ყაურმის მსგავსი, ხახვსა და მწვანილშია შეზავებული. ხარშვისას მორეეა არ სქირდება. ამას, ჩეუღლებრიე, მიცვალებულის სულის ასხნაში აყეთებენ. ~ ყაბლაჲაჲ გაქითეეაში ყოჩს სქირიან ლოკმა-ლოკმა (ასოასო), ქრშ კორც ჩელიან (აწყობენ), მეღან (მერმე) ხახ, საეზიად ჩელიან (მწვანილს აწყობენ), კედემ (ისეე) გორც ჩელიან, ემაგ (აი ასე) ყათ-ყათ (ფენაფენა) ყრიან ქობ ატსევიჩეახ (ავსებამდე). წყალს არ ასხმენყ, თაე-ფეევი წონს ასხმენყ, შიგ ღუმელსაც აკუწვენ (აჭრიან), კარტოფილისაც ჰყრიან; შენ ყაბლაჲაჲ შკომ! (წყეეღა).

— ყაბლუფლავი ფლავი მომწვარის ხორცით მესზადებული ჩ უ ბ.

ყაბურღაჲ [ახ. დილ. გაბჰრღა=ურმის ქალები] იგივეა, რაც ალატ, მნიშენ. 2. ყაბუხ, ყაბულ [ახ. გაბჰგ] ქერქი (ხისა, მცენარისა); კანი, (ხილუელისა); ჩენჩო, ბუღე, კილი (მარცვლუელისა). ~ მურყნი ყაბუხ; კაკლი ყაბუხ; ყუ-

რზნი ყაბუხ; სორბალი ყაბულ; ბაწარს შალეზაში ბროწლი ყაბუხში აღულევენ; გზაში წასტლაში ყაბული ყაბუხევე დაყარ, ემ ვაშლი ყაბუხევით მე შენ თავ საპოენევეარ (გაიოვნი).

ყადაგ, **ყადაგია** [აზ. გაღაქ] ერთგვარი ძველებური ქსოვილი (სხვადასხვა ფერისა იყო). ~ ყადაგით კაცევი არხოლოლს იკეთედნენ, ქალევე — მაჯრევეს (წინსაფრებს). ყადაგ ჰჭინავდა (ბზინავდა), გან-გან (სიგანეზე) ჰჭინავდა. მაგას შალეზაში ჰტრპავდნენ (ბეგევედნენ, თელავდნენ), ემაგრ (ასე) აკეთედნენ. მე შავ ფერის მინახი; ყარფუზ ყადაგ, ყ. ყადაგია მომწვანო ფერის ყადაგია.

ყადანაა (1) ტოპ. მინდორია სოფ. სეხეთლოსკენ (აზერბაიჯანშია), სადაც ზამთრობით ცხვარი მიჰყავთ საძოვრად.

ყადანაა (2), **ყადაა** სახონერეას (ნ. მნიშე. 2) დასაქსელავი ჩარჩო, ყდა.
— ყდა საბა, ჩუბ., კინკ. ვაჟა, ყღები მენთ.

ყადარ [აზ. გაღარ] 1. გარკვეული ნაწილი, საქმით რაოდენობა, ნორმა (რისამე). ~ იხტარის ერ ყადარს დიდ ზმას აზღევენ (ქონების ერთ ნაწილს უფროს ძმას აძლევენ);

2. სიკვდილის ყამი; **ყადარ** აქ, **ყადარ** მოჰსტული სიკვდილის ყამი მოუვიდა, დაუღვა. ~ თუ ყადარ აქ ინსანს, მააკდომელი, თუ ყადარარ აქ, არ მააკდომელი (თუ სიკვდილის ყამი დაუღვება ადამიანს, მოკვდება, თუ არადა, არ მოკვდება); **ყადარ** ნაქნარის, ვისაც სიკვდილის ყამი დაუღვა, სიკვდილის დრო მოუვიდა. ~ ლოყბან (საყუთარი სახელია), შენ ყადარ ნაქნარ ინსნევეს ნუ ამთელე! (ისეთ ადამიანებს, რომელთაც სიკვდილის ყამი აქვთ დამღვარი, ნუ აჯანბრებლებ!).

—სადარი, ამფა, შესაფერისი მენთ., საფერი, საყადარისი, ტოლი, ღირსი ქგლ, შესაფერისი, სადარი, ბადა-

ლი, მსგავსი ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

-ყადარან (დაერთვის სახელზმნის ფორმებს) რაც უფრო..., რაც უფრო მეტად, რამდენადაც..., რამდენადაც უფრო. ~ კმიყადარან ჰჰმა მინდოდა, ვერ ზღოოდი (რაც უფრო მეტს ვჰამდი, უფრო მეტად მინდოდა ჰამა, ვერ ვძლებოდი); წასლუყადარან წასტლა მინდოდა (რაც უფრო მივიდიოდი, წასვლა მინდოდა); ქალ ნათაენეყადარან ღეროვდა (ქალს, რამდენადაც შეეძლო, მღეროდა).

ყადალა [აზ. გადალან] აკრძალული რამ, ნაკრძალი, ყადალაღადებული. ~ ერგან ერ ყადალა ტყეა არის, მინც ამაქ მიიღის, ვეღარ ბრუნდევ; ემ გზაათი წასტლა ყადალას (აკრძალულია), დოტბრუნდეთ; ნადიროვდა ექ ყადალას; ყადალა ქნაა აკრძალეა. ~ ყადალა უქნი (აუკრძალავს).

— აკრძალეა, აკვეთა, დამლა ჩუბ.; საქონლის წანახედის საზღაური მენთ. **ყადაშანევე** ასე ეწოდება ოთარაშვილების უბანს. ხალხის გადმოცემით, ოთარაშვილებში ერთი უფროსი კაცი ყოფილა, იმას თათრული სახელი — ყადაშა ჰრქმევიდა და ამ უბანსაც სახელი ამის მიხედვით შეჰრქმევიდა.

შდრ. ყლურწევე; ერგანევე.

ყადახ [აზ. გადაგ] მოქლონი, უმთავრესად ხის ქურქლისა თუ ავეჯის ნაწილების დასაყავშირებლად. ~ ტაბაკ, ვარცლ, ზონჩაა, ტანსმოზ დანარეცხ გეუ (ტანსაცმლის დასარეცხი გობი), თექნაა (ნ.) ნუმ გააბზარევის, ყადახით ამაგრევენ. ეეს ორ კინაას (რკინაა), ეემას განატყრომს ზეათი უღდევენ (გამოსდებენ), ჰრშაათი აქაათი-ქი-ათი (აქედან და იქიდან) დრევენ, უქრევენ, ეემით განატყრომ ადგილს ამაგრევენ. მეველანი (მერმე) ზედაათი (ზევიდან) ეესტს აკრონ.

— ყადალი მქედლის ლურსმანი მარტ. - იმნ., დიდი ლურსმანი, შან. ვაჟა IV, ყადალა ქგლ (ფშ.). **ყადირ** [აზ. გაღარ] ყადრი, ფასი, ღირე-

ბულება. ~ შენ ყადირს გუან გაგვეეს; ჩემ ყადირ ვერ განაგევ ინსან რამ მე-ქირება? (ადამიანი, რომელმაც ჩემი ყადირ არ იცის, რად მინდა?).

— ყადარი, ყადრი ჩ უ ბ., ყადრი მ ე ნ თ; პატრიისცემა; ამავი, სი-კეთე) გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინ-გილი.); რიდი; ღირსება შ ა ნ. ვეჟა IV.

ყავალ [აზ. ვავალ=დაირა] ზურნა. ~ ყავალ უკრავს ქალ გამაყოფელ მუყანს (ქა-ლის გამოსაყვან ჰანგს); ერ წყულ წინდას ყავალს ჰკიდევენ ქალი პატ-რონევ ქალ გომოყონაში; ნ. ნაღრა-ყავალ.

— სალამური გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილი.); გრძელი სალამური ი ქ ე ე (ჯავახ.), ჩასაბერი საკრავი სალამურის მგსავსი, ოღონდ, სალამურზე ცოტა უფრო გრძელი ნ ი ე.

ყავალიჩი [აზ. ვავალიჩი = დაირის დამკე-რელი] მეზურნი.

ნ. ყავალი.

ყავა(ნ)ლ [აზ. გოვავ=ალვის ხე] ხვალო, ქალის ვერხვი. ~ დრეკავს ერ ღიდ ყავანლი წორს.

— მ ა ყ., შ ი ნ ა მ რ ე წ ე., ყ ა-ვ ა ღ ი ო ფ ი ნ ი ე.

ყავანღრიან 1. ვერხვიანი, ვერხვნარი; 2. ტ ო პ. ვერხვით დაფარული მთაა საინგლოში, სოფ. ყორანდის (ნ.) თავ-ში.

ნ. ყავანღ.

ყავარ მსხვილი ლერწამი, რომლისგანაც ჩაფარს (ჩელტებს) წნავენ. ~ ჩალაჲ სხოჲს (სხვაჲ), ყავარ სხოჲს. ჩალაჲ წიპლანკი (წერილია), ემით სახლევს ჰხურენ. ყავარ ჩალაჲჲ სქელი. ემით სახლევს არ ჰხურენ, ეემით ჩაფრევს სწნრნ (წნავენ). ეეს ჩაფრი ყავარი; ყავარ ბუთუმგან (ყვეღგან) არ იზღე-ვის. თუთანაც (თანაც) თუ იქნა, წყლი პირში, არხი პირში კეპტევ (არის). ახალ ომოსტლაში იმი ფოთლევ ჩალაჲ ფოთლევს მინგავს (წაგავს). გზელი და ფართოჲს (გრძელია და ფართოა). ყავარიზგნი (ყავრისგან) სარამულ-რამ-

საც (სალამურსა და მისთანასაც) აყ-თევენ; ყავარ ჩალაჲ, ჩალაჲ ყავარ ი. ჩალაჲ; შენჲჲ ყავარ გადაჲჲომას (წყევლა: როცა კაცი მოკვდება, მას ზომას აუღებენ ყავრით კუბოს გასაკე-თებლად, აქედანაჲ ეს წყევლა).

— ლერწამი მ ა ყ.; თხელი და ვიწრო ფიტარი ს ა ბ ა; თბლად დახდალი ფი-ქვი, სახლის სახურაჲდ ხმარობენ ე ლ., ყავარი [თურქ. კავარა „ნაჭერი“] ნა-პობი თხელი ფიტარი შენობის სახუ-რაჲდ ქ გ ლ.

ყავალ ნ. ყავანღ. ყავარიან ლერწმით დაფარული ადგილი, ლერწმინი. ნ. ყავარ.

ყაზ [აზ. გაზ] ბატი. ~ საათიჲც გინდ, ჰე (ან) ქათამ მიპოვენ, ჰე ქათამი ადგილზე ყაზ მემეც; ყაზევ ნაყურ ნ. ყურეგაჲ, მინიშე. 1.

ყაზად „თავისუფალი“ საქსელე“ (შ ი ნ ა-მ რ ე წ ე.).

ყაზმაჲ [აზ. გაზმა,=მიწური; აზ. დილა. თავლა, საქინიზო] გომი, საქონლის ზამთრის მიწური სადგომი.

ყათ (1) [აზ. გათ] 1. ფენა, წყება, შრე. ~ წყლი ყბასთან (სათავესთან) ბენდ (ჯებირის) გაქეთევაში ერ ყათ (ერ ფენა) ეჲგს ჰყრიან, ზედათი აყრიან ქტას, იმა ზედათი კიღემ ეჲგს, კიღემ ქტას, ჰეემავარ (აი ასე) ერ ყათ ეჲგ, ერ ყათ ქტას აყრიან, აყეთევენ ბენდს; ერ ყამჩიჲ აჲგ დაქარი, რუმ იმი ზედა-თი შუღ ყათ ტყავ გაუღდეს (მათრახი ისე დაქარი, რომ ზედ შვიდი წყება ტყავი გასქერეს); ბაშეინერის (ქალის თავის სამკაულის ნაწილია, რომელზე-დაც ვერცხლის ფულებია ასხმული) ლეჩაჲჲ ვიხეღით ორ ყათ (ვიხევე-ღით ორ წყებად); ზ მ ნ ზ. ყათ-ყათ ფენა-ფენა, შრეებად. ~ ყაბლაჲჲ (ნ.) გაქეთევაში ქობში ერ ყათ გორკი ლოკმევს (ნაჭრებს) დრვენ, მვეღნი (მე-რმე) ერ ყათ ხახს, კეღემ ერ ყათ გორკ, ერ ყათ ხახ და ემაგ (აი ასე) ყათ-ყათ ავსრვენ ქობს;

— ღარანი მ ე ნ თ.;

2. ერთი ხელი, ერთი კომპლექტი, ერთი წყება (ტანსაცმელი). ~ ერთე (ოლონდაც) ახლა ერ ყათ ტამსომოზ მემეც, ჩემ შინ წოტდე, ლფ ხუთ ყათ მაგილეე (სულაც ხუთ ხელს მოგიტანს); შაკმანზა ორ ყათ ტონით (ტანსაცმლით).

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (იმერხ.);

3. ნაყეცი, პლისე, ნაოკი. ~ ჩემ კაბას ყათეე აქ (ნაყეცები აქვს); ზ ე დ ს. ყათიან ნაყეცებიანი, პლისეებიანი, ნაოკიანი. ~ ყათიან კაბაჲ ჩოტეომ; უთეში ყათ ოთხად დაყეცილი ჯეჩიმიშ შენაყეცი ადგილების ხაზები;

4. (ნაწილაკოვანი სიტყვა, გამოხატავს რაოდენობით რიცხვით სახელებთან ერთად მოქმედების მრავალგზისობას). -ქერი, -გზის. ~ მეორე ყათ შაყოლა ქონით დასრობაჲ (მეორეჯერ მოჰყვა ქონით დაზელას);

5. -ფა, -ყეცი, -მაგი (როგორც რთული ფუძის მეორე შემადგენელი ნაწილები). ~ ერ ყათ ბაწარ (ცალფა, ერთწვერი ძაფი); წყალს ძეწყათ, პოკვაში ოსხამთ, მეღვნი (მერმე) შიგ ურევეთ ორ ყათ კირ (ორმაგ კირს, კირის ორმაგ რაოდენობას); ზ მ ნ ზ. ყათა: საღღობლი ვაზს გარეულ ვაზით სწნრნ. თუ სყელ იქნა, ორ ყათა (ორფად) სწნრნ, თუ წიპლაყ (წვრილი) იქნა, სამ ყათა (სამფად) სწნრნ.

ყათ (2) [აზ. გათ=განაყოფი] ფიცარსა და ფიცარს შუა გაყოფის ადგილები; ამ ადგილებში გაჩენილი ღრეჩო, ნახვრეტი, ქუქრუტანა. ~ ჩილაქან (ნ.) მაგღდა (გაეჩხირა) ღობი ყათში.

ყათარ [აზ. გათარ] საივანე ჩანთა, პატრონტაში, ფალასკა. ~ ყათარ თოფი პატრონეე ჩანაწყოე რამი (ჩანაწყობი რამაჲ); გადას აჟლი ხანეალ, თოფ, ყათარ შომოტრტყამ წელზე, წასულ. — ყათარა ჩ ი კ ო ბ.

ყათარამაჲ [აზ. გათარლანმა] ქალების ცეკვა ერთგვარი.

ყათირ [აზ. გათხრ] ქორი. ~ ყათირმა გააროყინა (დაიყოყინა).

— ნ ი კ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ჯავახ., მესხ.), ყათარი ჩ უ ბ.

ყათ-ყათ ნ. (ყათ (1), მნიშვ. 1.

ყათისიჲ ნ. ყათსია.

ყალათ [აზ. გალათ]: ყალათ ქნაჲ, ყ. ჩადენაჲ მიქარეჲ, სისულელის თქმა ან ჩადენა. ~ ყალათ ვუქ, კიდემ იქ წავალ (მიექარე, თუ კიდევ იქ წავალ); ყალათ ჰქრნ, მეველ თქრნსა (მიექარე, რომ მოვედი თქვენსას); ყალათ უქნი, ჰემაგ ულაპარკენი (მიუქარავს, ასე რომ ულაპარკენია); ყალათ ჩედის მიქარავს, სისულელეს ამბობს (აყეთებს). ~ ყალათ ნუ შჩედ, ბეტრ ნუ ლაპარაკოე!

ყალამ (1) [აზ. გალამ] საკრეთელი, სატეხი ხეზე სახეების გამოსაყვანად, ან საფლავის ქვაზე ასოების ამოსაკვეთად. ~ დანაქრევეე უსტამ კორთეჲ დაქრევეეაში ყალამით ჰყრიდა (დამქრელებელი ოსტატი თაროს დაქრელებისას სატეხით ამოტეხავდა).

— კალამი ქვის მთლელის იარაღია მ ე ნ თ.

ყალამ (2) სანამყენე კალამი (ხეხილისა), სანამყენე რქა (ვაზისა). ~ სხო ვაშლით ერ პატრა ყალამ შქრიან, კირ ვაშლზე აჟალდევენ (ამყინან); ვაზი ყალამ.

— კალამი მ ე ნ თ.

ყალამქარ ჩით ერთგვარი ძეგლებური ჩითია. ამისგან პერანგებს კერადენენ ძეგლად ახალგაზრდა ქალებისთვის. ყალან [აზ. გალანხ] დანარჩენი, სხვა. ~ ერთ ოთად ჩემი, ყალან ოთალეე ჩემ ზმევისი (ძმებისა).

ყალანეე ასე უწოდებენ ეპიტაშვილების უბანს სოფ. კახში.

ყალაჲ [აზ. ვალა] 1. ციხე, ციხე-სიმაგრე. ან მათი ნანგრევები; ნ. მათეჲ ყალაჲ; ურუსი ყალაჲ.

— ყალა ძ ი ძ. (ფერეიდ.);

2. ქეით ნაწენი სახლი. ~ ყალას ჰენი (ანუ) ყალა სახლს ქუაჲთ (|| ქუაჲთ) და კირით ანაშენეე სახლს ებნევიან; უწინ კედლიან სახლევ ბეტრ

კვბტვოდა, ყალაეე თხლა (იშეიათად) მინაშს (ეინშეს) ექონეოდა; ყალაა სახლ იგივეა, რაც ყალაა, მნიშუ. 2. ყალააჩია [აზ. გალააჩჩ] მკლავი.

ყალად 1. ჩალით დახურული სახლის სატყეპნი. საზეპელი ფიცარი, რომლის ერთი თავი ბრტყელია, ბოლო კი სახელურივით — ვიწრო და წაგრძელებული. ტყეპნით დახურვის დროს ყალადის ბრტყელ თავს ჩალაზე სცეპდნენ და ისე ტყეპნიდნენ.

[ღინ. ტყეპნი];

2. ტარი (ბარისა) . ~ ბარი ყალაუ;

3. თოფ-ყალადის (ნ.) თამაშის დროს ბურთის სარტყაში ჯოხი.

— ქოლოკი ჯ ა ნ.

ყალადან (1) [აზ. დილ. გალაგან] ღიკა.

— მ ა ყ .

ყალადან (2) ზარმაცი, გაეგონარი (საქონელი) . ~ ყალადან საქონელიაე.

— თამამად აღზრდილი; თავისუფლად მოსიარულე მ ე ნ თ ., ძლიერ თამამი ძ ო წ .; უგვარო, მაღალი და 'უსტი ს ა ბ ა; ყალთადანი უფუშევრად, უქნარად აღზრდილი კაცი, მცონარა მ ე ნ თ .

ყალბ შურიანი და გაუტანელი ადამიანი. ყალბოვად შურიანობა.

ყალთად [აზ. გალთაგ] უნაგირის კეხი. ყალია დოვდა, ყალიაა საქმელია ერთგვარი; ~ ყალიას ემყურა ამზადევენ: „ფაშს და აედლი გელინ აჭუშაშს (ფაშეზე მობმული შიგ ფოთოლ-ფოთოლ რა-დმია) რეცხავდნენ, კუწუწავდნენ და მოხარშვის შემდეგ ჰყრიდნენ ბრინჯს. ბრინჯის ჩაყრის შემდეგ] ასხამდნენ ზედ დოს, ან ევეეს ჰყრიდნენ, აღუღებდნენ ბრინჯის მოხარშვამდე და ბოლოს ანელებდნენ მარილით“ (შ ი ნ ა მ რ ა ე წ ე .).

— ყალია ღორის მალეები ჩაყაურმებულნი და შინდით შეზავებული მ ე ნ თ .; „ღორის ხორცის წენის ჩიხირთმა ქ გ ლ (კირ.), მოხარშული ხორცი მყავით ჩ უ ბ .; ხორციანი შექამადაი ქანკუ-

რი ჩირითა და ტყლაპით შეზავებული მაისი.

ყალიან [აზ. გლადან] ყალიონი. ~ მონაჭვე ყალიან (მოსაწვეი ყალიონი); ყალიანს უდრეს (ყალიონს უკიდებს).

ყალიბ [აზ. გლიბ] 1. სპეციალური კერპელი, კალაპოტი რაიმე მასისათვის სათანადო ფორმის მისაცემად. ~ საპოვნსაც, ქალასაც ყალიბეეში ასხმენე, აციევენ; თოფი ყალიბ ტყეის დასამზადებელი ფორმა, ყალიბი. ~ ტყურს აღნოვენ, ყალიბში ასხმენ, ტყურა გურგალ გომოდის. ოგე რაშიც ასხმენ, ოგეის ყალიბი; ნაბდი ყალიბ ნაბდის გასაყებლად ჯეჯიმზე ჰფენენ რაიმე უბრალო ქსოვილს, რომელზედაც ყრიან დაქენტილ მატყლს, ზემოდან ასხურებენ წყალს. შემდეგ მაგრად დაახვევენ ჯერ სპეციალურად გამოთილი ზეზე, მერე კი ჯეჯიმში შეახვევენ და ფეხით აგორებენ. მატყლი ამ დროს ითელეზა და კეთდება ნაბადი. სწორედ ჯეჯიმზე დაგებულ ამ ქსოვილს, რომელზედაც მატყლი იშლება ნაბდის გაყებების დროს, ეწოდება ყალიბი. ზოგის მიხედვით, ყალიბი თვით ჯეჯიმს ჰქვია, რომელზეც მატყლია მოსათელად დაფენილი. ნაწილი კი ყალიბს იმ ხეს უწოდებს, რომელსაც ფეხით აგორებენ ნაბდის დაგებისას; ჯერფუჩი ყალიბ ხისგან გაყებებული ორთელიანი სათაქსი, ყუთის ფორმისა, რომელშიც ასხავენ სააგურე მასალას (მიწას ან ტალასს) და აგურს აყებებენ; ყალიბ ადევაა ა) იგივეა, რაც ყალიბ ქმაა. ~ საქალმე ტყავმა ყალიბ ააღა, ეებლა გომოჭშქროთ (იტყვიან მას შემდეგ, რაც წყალში საქალამნედ დამბალ ტყავს გადაკეცენ ორად ან ოთხად, ზედ ბრტყელ მძიმე ქვას ან სხვა რამეს დაალებენ, რომ თანაბრად გაიყეოს და თანაც გასწორდეს ტყავი. ერთხანს ასე გააჩერებენ და გამოსაქრელად გაამზადებენ); ბ) ფეხსაცმლის (ქალამნისა და მისთანათა) გაწეინება, სხვის ფეხზე

გაფართოება. ~ იმი ფეჟზე ყალიბ აქლას, მეღლი ჩააქმევეარ (მერმე ჩაიცივა); ყალიბ ქმაა დანწებით, დაპრკევით რაიმე ფორმის მიღება, გაბრტყელება, გასწორება. ~ ფიჩოჩხ კრიან, ჟავს კრრნ (ცოცხს კრავენ), მეღლი მოპტანენ (მოაქეთ) ეზოში, ზედ ქტას ადვენენ, ყალიბ ქამს, სწორდევის, იტკეანეე, ჩაგტაში ტყელ ჩევის; ნახადმა ყალიბ ქამა (იტყვიან, როცა ჭეჩიმში გახვეული ნახდის გასაყეთებელი მატყლი შეითელება); ბალახს რომ კვატავთ, ვაგრტევეთ ერთ ადგილზე, იმბოვთ — ყალიბ ქამას, ხტალ გამაალეველა (გამოსაღებად) ჰადტულ იქნეს, ნუ დაშანშლას; წინდაზე ამბოვენ, რახანც ახალ შანაქენი (როცა ახალი მოქსოვილია), პიწწა აბტევეულ კეპტევე, ემას სასტულევი ქრ (ბალიშებქეშე) დრვენ—ყალიბ ქამასავ; საქალაქე ტყავს ყალიბ უქამი; მ ი მ ლ. ყალიბ ნაკჰმ დანწებით, დაპრკევით გაბრტყელებული, გასწორებული; შ.

კ ო ნ ტ. ყალიბ ქმევენევაა დანწებით, დაპრკევით რაიმე საგნისთვის გარკვეული ფორმის მიღებინება, გაბრტყელება. ~ ყალიბ აქმევენეს; ზ მ ნ ზ.

ყალიბ შიქმევენ(ე)ველა დასაწენხად, დასაპრესად; შესადგომად, შესაქლუდალ. ~ გაბტევეულ ცოცხზე დიდ ქტას ეოღდეუთ ყალიბ შიქმევენეველა, მეორე დღეს ხედაე, გატყელეტულ, ჩააგრლა კამ კეპტევე (ჩასაგველად კარგია); ყალიბში გ(ო)მოსტლაა იგივეა, რაც ყალიბ ქმაა. ~ ყალიბში გომოსულ || ყალიბ უქამი; ყალიბში (ყალიბი) გ(ო)მოტანაა გ(ო)მოღევაა იგივეა, რაც ყალიბ ქმევენევაა. ~ ყრლი ნაქრევეს ზიმე ქქევეს აღრვენ, ყალიბი გომოპტანენ; ყალიბში მიცემაა ყალიბში მოთავსება დასაწენხად, დასაპრესად, ან გასაწევეად, გასადიდებლად. ~ ცოცხ ყალიბში მისქ!; ფეხსმუზ ნუმ წრჰლ გაქ (ფეხსაცმელი რომ პატარა გაქეს), ყალიბში მიპციე გაადიდეველა (გასადიდებლად); ყალიბში შაკრამ იგივეა, რაც ყალიბ ქმევენევაა. ~ საქალმე ტყავს ყალიბში ჰკრრნ, ზედათი ზიმე რამს ადრვენ.

[სინ. დაყალიბევაა];

2. აკვანზე დასაგები ლეიბი. ~ სიფინეი (ნ.) ებაზე (პირზე) კირკალ (ნ. მნიშვ. 2) დრვენ ამმაზე, რუმ ყალიბ მაღლა დადგესავ, ყმაწული კურტუმ ქრშყენ არ ჩავარდესავ;

3. შედეღებული სისხლი ან მანონი. ~ სისხლი ყალიბ; ყალიბ-ყალიბ ქნაა იგივეა, რაც ჩაყალიბევაა. ~ სისხლ ყალიბ-ყალიბ ქნილ (სისხლი შედეღებულა); წრლაა (მანონი) კამგორა (კარგად) ჩადიდეტულ, ყალიბ-ყალიბ ქნილ (|| ჩაყალიბეტულ).

ყალღან საყტარ (საყტრევე, საყდრევე) წმინდა ადგილად აღიარებული ერთი ადგილი, სადაც ძველად მაღალი ხეები და ქევერები ყოფილა (ამჟამად ეს ადგილი დატული არაა); ყალღან საყდრევე გაიწყრესი (წყველა).

ყალ-მაყალ აყალ-მაყალი. ~ ყალ-მაყალ ნუ შჩედ!

ყალმახ კალმახი.

— ჭ ა ნ.

ყამჩია 1. [ახ. გამჩხ] მათრახი. ~ ცხენს გაუქნევა ყამჩია; მე შენ ზმევიბე თითომაზე თითო ყამჩია დააკრვარ (მე შენს ძმებს თითოს თითო მათრახს დეკრავ).

— ყამში გი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ., (ჯავახ.), ყამჩი ძ ი ძ. (მესხ. -ჯავახ.);

2. აბრეშუმის პარკის გამონარშვის დროს სახმარი მემანენიკის (ნ.) ჯოხი, ნამგალავით მოხრილი, კაღლის ტოტისაგან გაკეთებული.

— ჭ ა ნ 126, შ ა ნ. რეც.

ყამჩიაბაშ მანჯანიკში აბრეშუმის პარკის ხევის დროს უღარგისი პარკი, ყაჭი, რომელიც ძაფს აღარ უშვებს. ამას მემანენიკეები ყამჩიათ (ნ. მნიშვ. 2) იღებდნენ და აგდებდნენ, ანდა აგროვებდნენ ცალკე. ~ მანენიკს ნუმ ახევენდნენ უწინ, ოგევი წრრზედ გრუვეღბოლა არვარგ პარკ, არვარგ ყაჭ. აამა ყამჩიაბაშს ან ყამჩიაწრრს ეზახდნენ. აამას აგრტევედნენ, სასტულში ჰყრიდნენ.

[სინ. ყამჩიაწრრ].

— **ყამჩი-ბაში** ჟ ა ნ., გ ვ. 127.
ყამჩიაკამეტ კამფეტია ერთგვარი, მოგ-
რძო ფორმა აქვს.

ყამჩიბატარ [აზ. გამჩხ] 1. ერთგვარი
წიწვიაანი მცენარეა, 2-3 მეტრზე იზ-
რდება, წვრილი ფოთლები აქვს. ~
ყამჩიბატარ ყარასაუში (ნ.) იზღვევის
ცახი სიმაღლეზე, ლამაზ ხეას (ხეა),
წრულ, წიბლანე ფოთლეე აქ.

— **ყამჩიბატარა**, ულულან იალღუნი
მ ა ყ;

2. მათრახის სახელური (ხელის მო-
საცილებელი), რომელსაც ყამჩიბატა-
რისგან (იხ. მნიშვ. 1) აეუთებენ.

ყამჩიბაჭორ იგივეა, რაც ყამჩიბაშუ.

ყანად [აზ. განად] 1. ფრთა. ~ ჩიტმა
გამალა ყანადღე, გაფრინდა; აყუშყაა
ყანად ფანჯრის ერთი ნახეური, ერთი
ფრთა; გუთნი ყანად ბელტის გადასაბ-
რუნებლი ფრთა გუთანში. ~ გმალ
მიწას კრის, ყანად კი კიმევეს (ბელ-
ტებს) აბრუნევეს. ეეს კიმევე განდაყარი
(გადამყრელია);

2. ნაფთევი, ხნულის ერთ-ერთი ნა-
ხეური. ~ ემ ნარის ექეთა ყანად ჩე-
მი, იქითა ყანად შენი; ყანადღე ნარის
(ნ.) აქეთიან-იქითიან მანაჯან აღგილე-
ვი (აქეთა და იქითა მხარეს მოხნული
აღგილებია).

— **ნაფთევი** მ ე ნ თ.;

3. ყვეილის გვირგვინის ერთი ფურ-
ცელი; ცალყანადაა ცალფურცელა.
~ თი ვარდ (ნ.) ცალყანადაას (ცალ-
ფურცელაა), თითო ფოთოლ კვებტეე
(არის) ზედ.

ყანაბუზ, **ყანავეზ**, **კანაბუზ** [აზ. განოუზ]
ყანაოზი, აბრეშუმის ფარჩა (ძველად
ამ ქსოვილისგან ქალების ახალონი,
ლაბადა და მისთ. იყერებოდა); შავ
ყანაბუზ იისფერი ყანაოზი; ყარფუზ ყა-
ნაბუზ უხეში ქსოვილია, ერთგვარი მომ-
წვანო ფერისა. ამისგან ქალის პერან-
გებს კერავდნენ ძველად.

— **ყანაოზი** ჩ უ ბ., ქ გ ლ; ძ ი ძ.,
კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), აბრეშუმის
ქსოვილი ქალის საცვლებისათვის
მ ე ნ თ.

ყანდალ [აზ. დიალ. განდახ] განიერი, ღრმა
და მოგრძო თხრილი. ~ ყანდალს ჭიბ-
რუთ მამულევი დორთიანი (გარემო).
ამაში წყალ არა (არაა), სიმაგრეაზე
(სიმაგრისათვის) ეკებტეე (ეუთდება); «ყა-
რასავეს (ნ.) ბეერ ნაქყანტ (ქანკრობიან)
აღგილებში თხრიანი ყანდალგებს მიწო-
თგან წყლის ჩამოსაწურად და დასაშ-
რობად“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

ყანთარაღაა [აზ. განთარლა] აღვირი
ლაგამიანად. ~ ცხენს ყანთარაღაა
ოტყრა (ამოსლო); წყალთან გაწევენ-
ში კაცმა ყანთარაღათი ცხენ წყლის-
კენ დაწაფა (დასწია).

ყანიღ, **ყანიხ** ასე უწოდებენ ალაზანს
აზერბაიჯანელები. ~ ყანილი პირზე
წოჯღეთ.

ყანჟიღ [აზ. განჯხვ] იგივეა, რაც ჯუ-
ვაე ზალღ.

ყანჟიღაა ზად მატყლის ძაფებოთ ნაქ-
სოვი კრელი ზონარი (აბგისთვის; ხუ-
ჩინისთვის; ავენისათვის. მას პატარ-
ძლის ფარდაში (ნ. ფერდოა) გასაყრე-
ლადაც ხმარობენ).

ნ. ბალ.

— **მატყლის** ძაფებისაგან დაწნული
თოკი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინ-
გილ.).

ყანდალ [აზ. განგალ] ნარშავი, ეკლიანი
სარეველა ბალახი. ~ ყანდალ ფინთი
ქ ლაფ (ძალიან ფინთია), ეკლვე ბეერ
აქ, ემას ზეათი (ზევით) ბამბახსაალი
(ბამბისმაგვარი); ნაყოფ აქ, მალაი
(მალაია), თეთრ ჩიჩაქს იშომს (თეთრ
ყვეაილას იყუთებს).

— **თეთრი** ნარი მ ა ყ.

ყანყოტ 1. წერო.

— **ყარყატი** ს ა ბ ა, ს მ ტ., ყა-
რყანტი ჩ უ ბ.;

2. **გ ა დ ა ტ.** მალაი და გამხდარი
აღამიანი. ~ რა ყანყოტ რამ ხნრა
ყანჩურაა ფილტვების ანთება; ყანჩუ-
რაა ქნიღ ფილტვების ანთება დამა-
რთნია.

ყანწ ურმის სასაპნე. ~ ყანწ კამმეჩი
ქებევი (ჩქებია), კემენშაიაც (რომელ-
შაიაც) საპონს აქეთუვენ, ურმიზე გმა-

რულოვენ (ურმისთვის ხმარობენ), ზროდ სხრიალში არ დააწრსავ (იძისთვის, რომ ღერძი ტრიალისას არ დაიწვეს).

— საანის კათხა, სასაპონე, სასაპონე ხანწი ძოწ.

ყააა მარფად [აზ. გააა მარფაჲ] ბალახია. ქვიან ადგილებში ამოდის. მისი ფოთლები სამკურნალოდ გამოიყენება.

ყააა [აზ. გააა] დიდი ქვა, ლოდი, კლდე. ~ დეე მივ, ვრ დიდ ყაას სწევს, შიგ ზრრე; ნ. გაგაა ყააა; თახტა ყააა; ყაააა დაგეცას! წყეელაა. იგივეა, რაც ქტაა დაგეცას (ნ. ქტაა); ცუტკეჭული ყააა ნ. ცუტკეჭულ.

ყაადაა [აზ. გაადა] ყაიდა, წესი, ჩეუულება. ~ ჩონ ყაადაა ემეურაა (ჩეენი წესი ასეთია); დეეაა ააქავ თავი დანაწოლ ყაადაათი წრე აქლემი თავის ჩეუულეებისმებრ წეება).

— კ ი რ.

ყაან, ყააინ [აზ. გააან] ცოლის ძმა. ყაანათასია, ყააინათასია [აზ. გააანათათა] სიამირი.

ყაანანასია, ყაინანასია [აზ. გააანანა] სილდერი.

ყაანარ ნუქრებიანი, კოყრებიანი ხე. ~ ყაანარ ღუგუმ-ღუგუმ ნაქნარ ხეას (ნუქრებიანი ხეა).

ყაასანად ყაისნალი. ~ სავალა შალ [ნ. სავალაა (1)] სკელ კეპტეოლა (იყო), ემა დეკაცეე (ქალები) ქსოვინდენ ყაასანალით.

ყაასარ ცხენის აედამყოფობაა.

ყაასია, ყაასი ქლიავ [აზ. გააას] = გარგარი ქლიავის ჯიშია, მრგვალი, მსხვილი და მეტად ტკბილი ნაყოფი იცის. მწვანე ფერისაა, სანამ ძალზე არ დამწიფდება. ~ ყაასი ქლიავ წელს არ დოგიჩურჩი.

ყააიშ [აზ. გაააიშ] მსხვილი თასმა (გუთანში).

— ყაიში დანის პირის ასაწყობი, ასალები ტყავი ბ ე რ.

ყააჩია [აზ. გაააჩ] 1. მკერატელი. ~ ჩემ ყააჩია არ ქრის;

2. მარწუხი, ჭვარედინად გადაბული საყრდენი ხე ნაგებობაში, რამე-

ლსაც საყავებს შეუყენებენ ხოლმე გასამაგრებლად.

ყაა 1. თბი, ფორი;

-- ყააი, ყააუი თბი ღვინისა; ხავსი ქაობისა. საერთოდ თხიერი ნიეთიერების თბი მ ე ნ თ.; წყლის ხავსი ძ ი ძ., კ ე უ ხ., ხ ე ბ. (ქართლ.);

2. ზ ე დ ს. მძალე, გაფუქებული, დობებული. ~ ყაა კაკალ (მძალე კაკალი).

ყაჲ [აზ. დიალ. გაჲ] დიდი და ღრმა წყლის არხი ბრინჯის, პურისა და მისთ. ნათისის მოსარწყავად. ~ არხ პატრამს (პატარაა), ყაჲ დიდ და ღრუმ. ყაჲ გათხრაში 10-15 ინსან კეპტეე (10-15 კაცია). ყაჲში წყალ კეპტეე მინდორი, ჩალთუქი (ბრინჯის), პური მაარწყალა (მოსარწყავად); ყაჲი შაკრამ ყაჲებში (ნ. ყაჲ) წყლის შეწყვეტა. ~ ჩალთუქ დათესაში სიპტა (ჭერ) წყალს უშენ დანათეს ადგილში. ეე წყალ ჩალთუქ მოწვეინება (ბრინჯის მოწვეამდე) შიგ კეპტეე (შიგაა). ჩალთუქ უმ (რომ, როცა) მააწვის ჩ, მევლნი ყაჲეეს კრრნ, წყალს წყრტენ შიგაათი გათობაა მაასლრლ (მოსასვლელ) დროზე. ეემას ეზახიან ყაჲი შაკრამ, პენი (ანუ) წყალ მოწყრტამ ჩალთუქი შიგაათი მააწვეელ დროზე (წყლის შეწყვეტა ბრინჯში მოწვის დროს).

შღრ. ყანდალ.

ყაჲარი, ყაჲარია, ყაჲარაა ყაჲარი, უნაგირზე გადასაფარებელი. ფერადი ძაფებით იქსოვება.

ყაჲარი ორთუქი, ცხენთ ზურგზე გარდასაფარი ჩ უ ბ., წ ე რ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ფშ.); ცხენის აკაზმულობის დასამშენებელი ნაწილი: მოქარავული მათლია ან ნოხ-ფარდაგული. თოქალთოს ზემოდან გადააშლიან ზა შემდეგ უნაგირს დაადგამენ. თითქმის ცხენის მთელს ზურგს ჰფარავს კისრიდან გაეამდე და ფურღებამდე მ ე ნ თ.

ყაჲირ [აზ.] სეაი. ~ ყაჲირს კდრიზგნი მტრამ ნაქამ არ აქ (მკვდრის გარდა არაფერს ქამს), ერკეე (მხოლოდ) კდარს ქამს, 300 წელს ცხოვროვს.

— ყაჭირი ჩ უ ბ., ყაჭირი სხუათა ენაა, ქართულად ძერძერუეი ს ა ბ ა, იგივეა, რაც ძერძერუეი ქ გ ლ (ფშ.), კ ი ნ კ. ვაჟა.

ყულაჲ ნ. ყაშხაჲ.

ყარა შალაჲ ..კვლებში გამეებული წყლის შერევა გაფხვიერებულ მიწასთან და ატალახებაჲ“ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.).

ყარა ფულ იგივეა, რაც ვარშაი თეთრ (6. ვარშაე).

ყარაბულაჲ [აზ. გარა + აზ. ბულა] შავი ღერის მწერია ერთგვარი (ჰიაფანდურა ანუ ფუნაგორია უნდა იყოს). ~ ყარა-ბულაჲ ზროტი. ცხენი ნრხს ამჭურგლევს ტყუესაალი (ნეხეს ამრგვალებს ტყვი-ასავით).

ყარაბულდაჲ [აზ. გარა +აზ. ბულდა] შავთავთავიანი პური, შავფხიანი თავ-თუხი. შედარებით მდარე ხარისხისაა, მისი ფქვილისგან მკადივით პური ცხე-ბა.

ყარაგადანეჲ ასე უწოდებენ ფოლადშ-ვილებსა და პაპიაშვილების უბანს.

ყარაგუნ [აზ. გარა +აზ. გუნ] შავი ღლე, სიმწრის, უბედურების ღლე.

ყარავაჲ თვლების ავადმყოფობაა.

ყარავაშ [აზ. გარაბაშ=მოსამსახურე ქა-ლი] მოსამსახურე, მსახური (კაციც და ქალიც). ~ ფაჩაჲ (ხელმწიფე) ზგავნის თავი ყარავაშს.

ყარაველ. ყარაულ 1. ყარაული. ~ ემ სახლთან გრრც (ახლო) ყარაულ დგას; ღამი დაზინევაში ერთმერთის ყარაულ დგევიან (ერთმანეთს ყარაულად უდგე-ბიან); ყარაულ განხვევაჲ ყარაულობა. ~ მოჲ, ერ საათ ყარაულ გასწივ. (ყარაულობა გასწივ, იყარაულე)!; თო-ფი ყარაულ ნ. თოფ (2).

— გ ი გ. თ ო ფ., ქ ა ე თ. (აქარ.); 2. იგივეა, რაც თოფი ყარაულ [ნ. თოფ (2)]; ყარაველში ატანაჲ მიზანში ამოღება, დამიზნება. ~ ბარაჩიევ ღორ-რამ მოკლაში უმიზნევენ, ყარაულში ააქონ (მიზანში იღებენ).

ყარავლოვაჲ, ყარაულლოვაჲ ყარაულობა, დარაჯობა. ~ ფაჩაჲ ემ ვაშლ მიაწ-

ვეულ (დასამწიფებელ, მოსაწევე) დრო-ზე ეღვეის, ჰეყარაულევს; ზ მ ნ ზ. ყა-რაულოვან, ყარაულლოვან საყარაულოდ. ~ ქაჩალ წასულ ყარაულოვან; მამაჲ სამარებზე ენერთ (არცერთ) არ წა-ხრლით (არ წახველით) ყარაულლოვან. ყარავლოვან ნ. ყარაულოვაჲ.

— ყარავლობა, ყარაულლობა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (აქარ.).

ყარათიქან [აზ. გარა +აზ. თიქან] კე-ლიანი მცენარეა.

ყარაზ (1) [აზ. გარაზ] ერთი სიტყვით. ~ ქაჲც უნდ ქნას, ყარაზ, შენ ნათქომ ქენ.

ყარაზ (2) [აზ. გარაზ]: ყარაზ აღვეაჲ (ყ. დაღვეაჲ) სამაგიეროს გადახდა, მიზღვევა. ~ ჩემ ცხრა შულ ემ ღვეეჲ-ძა ამმიწყურტოს (ამომიწყურტეს), ეემათ კარაზ ვერ ოჲლ (|| ეემათ მე ერ ყარაზ ვერ დაღვედეიყ) (სამაგიერო კერ გადა-ეუხადე).

ყარაზლუჲ [აზ. გარაზლი] გაბოროტებუ-ლი, გულღეარძლიანი, ბოროტგანმზ-რახველი, სამაგიეროს გადახდის სუ-რვილით აღსავსე. ~ მაგი ყარაზ ვერ ოჲლ (სამაგიერო ვერ გადაეუხადე), ყარაზლუჲ ვარ.

ყარაკაკაჲ, ყარაკაკაჲ ნ. კარაკაკაჲ.

ყარალ [აზ. გარალ] 1. ჭომა, ნორმა; საკმარისი, სამყოფი. ~ ჩემ ყარალ (ჩემი სამყოფი) არის; ყარალა(თ) ზო-მაზე, ნორმაზე. ~ ცეცხლ გარაქ ყარა-ლით იქნეს (ცეცხლი უნდა ზომამზე იცოს), თუ ბეგრ იწნა ან ცოტაჲ, თელ ღაყ-დევე; ჩემ ყარალ ორ ფუთ აყრდეჲს (აყრდება), სამ ფუთ ვერ ოჲციდევე; კომ თავი ყარალით (თავის ზომამზე) დულს.

ყარამალ [აზ. გარამალ] ფურისა და ხარის ზოგადი სხელია. ~ „ფურს, ვარს და სავითოდ ძროხისგან ნაშენს ყარამალს უძახიან“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); ყარა-მალ ფერმაჲ ზ (|| ფორმაჲ); „ყარამალი სიცივეს და სიციხეს კარგად უძლებს, ზოლო კამეჩი მცივანაა და ვერც სიცი-ხეს უძლებს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ყარამლაჲ იტყვიან საჩალთუქე მიწის ატალახებისას.

ყარამეშაჲ ტ ო პ. პატარა სოფელია აზერბაიჯანში, კახთან ახლოს. ინგილოებს აქ საქონელი მიჰყავთ საძოვარზე.

ყარამიხ 1 [აზ. გარამუგ, აზ. დილ. გარამუხ, გარამხს] ეკლიანი ხის ჭიშია. ~ ყარამიხს ეკას ეზახიანი, შხამიან ეკალი, თუ წეგეა (შეგერქო), ფინთი; 2. ავადმყოფობაა ერთგვარი, ავადმყოფს შავ მუწუკებს აყრის.

ყარამლეჲ ასე უწოდებენ ისაშვილების უბანს სოფ. კახში.

ყარანუშ [აზ. გარანგუშ] მერცხალი. ~ პენგილავეე „მერცხალ“ ბევრ ამბოვენ (ინგილოები „მერცხალს“ ხშირად ამბობენ), ყარანუშს ზოგდევთა (ზოგჯერ) იტყუნან.

ყარაჲ: ყარაჲ დაყუწაჲ მიწის ბელტის გაფხვიერება. [— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ.); ყარაჲ დაყარაჲ ა) ჰაჩიჩით ქელების გველება; ბ) საფლავის ქვაზე წარწერის გასაყეთებლად ასოების წინასწარი მოხაზვა.

ყარაჲჲ, ყარაჲჲე გაზაფხული.

ყარაჲგრაჲ [აზ. გარაჲარა] იგივეა, რაც ჯამან.

ყარასავ ასე უწოდებენ ინგილოები ბარის ცხელსა და ქაობიან სოფლებს, (ყარამეშას, ალათემურს, ქოთოქლოს ალიბეგლოს, მეშაბაშს, თასმალოს, ყორადანს და სხვ.). ~ ყამიჩიტარ (ნ. მნიშვ. 1) ყარასავში იზდევის ცახი სიმალღეს; „სახლი მასლაჲ გორკაჲთი (ახლოს) თი კალთევით, ყარასავში გორკ ყოფ (ახლოს მყოფი) ტყევეით იქრეოდაყ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— ქ ა ნ., გვ. 53.

ყარასაჲყიჲ, ყარასახუიჲ [აზ. გარა ჭ ა ზ. საგგახს] შავი ფისის კევი, წაქლად იყენებენ.

ყარაჲულ ნ. ყარაელ.

ყარაჲულოჲჲ ნ. ყარაელოჲჲ.

ყარაჲულოჲჲა ნ. ყარაელოჲჲა.

ყარაჲაჲყაჲ ნ. კარაკაჲყაჲ.

ყარაყილიჩი [აზ. გარა ჭ ა ზ. გხლჩხგ]

1. შავფხიანი ბრინჯის ჭიშია (სინ. შავყილილიან ჩალთუქე);

2. შავფხიანი თაუთავი (პურისა).

ნ. ყილიჩი.

ყარაყურაჲ შავი ფერის, ფუქი. დაავადებული კაკალი. ~ ყარაყურაჲ კაკალზე კეჰტეჲ, იმპინ ამბოვენ: კაკალ ყარაყურაჲჲ ქნსლაჲ.

ყარაშამბაჲ უჯანგარი. ~ ეჲგ (ნ. მნიშვ. 3) არქნაში ყარაშამბაჲთიყ აყეთევენ ეჲგს, ზოგდევთა (ზოგჯერ) ეემით ჰყახენ.

— მ ა ყ.

ყარაჩიჲ [აზ. გარაჩხს] მათხოვარი.

— ყარაჩი ალბათ ყარაჩაელი (?), ბოშებზედაც იტყვიან; გა დ ა ტ. შავი ადამიანი მ ე ნ თ.

ყარაჩიოჲჲა მათხოვრობა, ზ მ ნ ზ. ყარაჩიოჲჲან მათხოვრად. ~ ქალევი მამა ჩეჲარდნილ ყარაჩიოჲჲან (ქალების მამა მათხოვრად წასულა, მათხოვრობა დაუწყია).

ყარაჲკაჲჲა ნ. კარაკაჲჲა.

ყართ [აზ. გართ] ძველი, ძველებური; ძირეული; ნამდვილი, ქეშმარიტი. ~ ყართ პენგილატრ (ძველი ინგილოური); ყართ პენგილაჲე (ძველი, ნამდვილი ინგილო); ყართ პენგილატრა ლაპარიკოჲს.

-ყართა როგორც-კი, მაშინვე, -თანვე, მას შემდეგ, რაც; რამდენდაც, იმდენად უფრო. ~ საბელ დააგრეხელი, დაგრეხიყართა ქალ მიწაჲსყენ მასლრლი (თოკი დაიგრეხება, დაგრეხისთანვე ქალი მიწისყენ მოვა); ქალ გაზრდიყართა ლამაზდევ (ზრდასთან ერთად ლამაზდება); თქმიყართა (თქმისთანავე); ნანდოყართა მიაყემეჲარ (რამდენიც გინდა, იმდენს მოკეჲმ).

ყარიშულლ, -ყარიშულლუ, -ყარიშულლა, -ყარაშულლა [აზ. გარჩხმხგლხს] -იანად. ~ ე კაც წყალში ვარდევ თავი მეშუეყარიშულლ (თავის ტომრიანად); დიდ ზმაჲ თავი თულევიყარიშულლ ნა. დიროჲჲან წაჲტად (უფროსი მმა თავის მეძებრიანად სანადიროდ წავიდა); მიჰ-

ყონენ ემ კაცს ეშაქყარიშულლუ (მიჰ-
ყავთ ეს კაცი თავის ვირიანად).

ყარმაღ, ყარმახ, კარმახ [ახ. გარმაგ] კაუტი, კავი, ჩანგალი; აწყესი. ~ ცუ-
ცქუღლში კაწაბ ანასწეე -დანასწეე ვიშ
(კრიკის ასაწეე-დასაწეეი ბაწარი) ყარ-
მალით იკრვ (იყერება); ბაშინიერი
(ნ.) ერ ბოლოათი მიყერებულ იყო ლე-
ჩაქზე, მეორე ბოლოზე ყარმაღ აქონ-
და (პქონდა), იმას უგდედენენ (გა-
მოსდებდენენ), ეემაზე იკროდა (იყე-
რებოდა); თეუზი ყარმახ (თეუზის ან-
კესი); მანგანამ ყარმაღ (ნ. მანგანამ,
მნიშვ. 2).

ყარტლიან, ყარყლიან ქუუქყიანი, ტურტ-
ლიანი. ~ ყარტლიანს ქუუქყიან ინსნი-
ბე (აღამიანზე) ამბოვენ, რუმ არ გაბა-
ნულ.

— ჟ ა ნ., კ ი ნ ქ ვ ა ჯ ა; ყარტ-
ლი გულის სიბილწე და სიმყარაღ ს ა
ბ ა, ქ გ ლ; 1. წყლისაგან ქვებზე წარ-
მოქმნილი ლორწოვანი მასა. 2. თამ-
ბაქოს წყეის შედეგად წარმოქმნილი
მოყვითალო-მოყვივისტრო ლორწოვანი
მასა ძ ო წ.

ყარფ, ყარფავ იგივეა, რაც გარჩ, გარ-
ჩავ.

ყარფუშ (1) [ახ. გარფხზ] საზამთრო;
ზროხი ყარფუშ საზამთროს ჭიშია, გუ-
ლი არ უმწითდება, საქონელი ქამს.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ყიზლ.-
მოზღ., კახ. -ქიზ); ძ ი ძ. მესხ.-
ჯავან., ქ ა ჯ., ყარფუში, ყალფუში
ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

ყარფუშ (2); ყარფუშ ყადგ ნ. ყადაგ;
ყარფუშ ყანაჭ ნ. ყანაჭ.

ყარფუშიგულამა დიდბიბილოიანი ქათა-
მი.

ყარყ ძველი ქურქის, ბეწვის, ტყავისა
და მისთანათა ნაგლეჯები. ~ ლოგინთან
უგიაყ ყარყ ზოგივეს; ჩემსებრა ყარყევი
ჩაფცოს, ნოხო, ლამაზა!

ყარყლიან ნ. ყარტლიან.
ყასაბიმა ქსოვილია ერთგვარი, ამისგან
ძველად მუქასარს (ნ.) იყერავდენენ.
— ყასაბა [არაბ. კასაბ=ნაზი ქსოვი-

ლი, ეგვიპტური] იგივეა, რაც შუბლსა-
ფენი ქ გ ლ.

ყასაბჩიმა მუყასბე.

ყასიმა პრელ ერთგვარი წინდა. ~ ყა-
სიმა პრელ დიდკრიან (ნ. კორ, მნიშვ.
3) წინდას (წინდაა). ყასიმა კაცი
სახელ ყოფილ. ეემ წინდას კაცი ღეყი-
ბე (ფეხისთვის) ქნიდენენ (ქსოვდენენ).

**ყასტიბე(თ), ყასტ, ყასტი, ყასტინან, ყას-
ტინდან** [ახ. გსლ] განგებ, ყასილაღ. ~
მე გომოსლა ყასტიბე დაეაჯუნან; შენ
დეკაც (შენი ცოლი) ყასტ ამბოეს,
აუღ ვარავ; ერ დღე მელამ ყასტიბეთ
კდრვის; იმამ ყასტი თქო (ყასილაღ
თქვა); ყასტი ჩედის (განგებ აყეთებს).
ნ. -ბე.

— ყასილათ სხვათაშორის, ისე
მ ე ნ თ.

ყატ აივნის ქერზე გადებული მოკლე თი-
რები (ნ. თირ, მნიშვ. 1), რახეც
ლამთა არის მიყრული. ასეთივე ხის
ძელები აივნის იატაკისა, რომელზედაც
იატაკის ფიტრებია დაკრული. ~ ლამ-
ფამ თუ არის ქერზე, ყატვე არ ჩანს, თუ
არ არის — ჩანს; პოლ არის დაკრულ ყა-
ტეზე, თუ ქრშ პოლიან აფან, მიწიან-
ზე არ კვტევე (მიწის იატაკზე არ კეთ-
დება).

ყატამ ჩობნის დიდი ძალი.

ყატყატოვამ ინდაურისა და ბატის ძა-
ხილი. ~ ყაზევე (ბატები), ინდატრევე
ყატყატოვენ.

ყაუმ [ახ. გოქუმ] ნათესავი, მოყვარე,
მოყეთე.

ყაუმოვამ ნათესაობა, ნათესაური ურთიერ-
ობა; მოყვრობა. ~ მე მინდ ჩონ ორ
ოქაზში ყაუმოვამ დოაწყეთ.

ნ. ყაუმ.

ყაუმ-ყარდამ [ახ. გოქუმ-გარდამ] ნა-
თესავები, მოყვრები, მოყეთეები.

ნ. ყაუმ.

ყაუტ ქუმელი, ხალი. ~ ყაუტ შიქმელ
რამი (საქმელი რამა), ქერს აჯალე-
ვენ მაგრა, მეელნი (მერმე) ფქრნ ცუ-
ცქუღლში, ცრიან საცრით. მეელნი
ბექმასს წყალში აქანევენ (ახავებენ),
ზელენ, კვტევე ყაუტ. ყრლი წრნშიაც

აყეთევენ. ჰენგილაევეში (ინგილოებში) წალანდელ დროზე ჩობნეუ აყეთედნენ, ეებლა დაღესტნელეუ აყეთევენ.

ყაფაზია [აზ. გაძაქს] გალია.

ყაფან [აზ. გაფან] დიდი სასწორი.

ყაფალ [აზ. გაფალ] 1. სახურავი, სარქველი, ხუფი.

— თავსახურავი გ ი გ., თ ო ფ. კ ა ე თ. (იმერხ.);

2. მოქარგული გულისპირი მამაკაცების უწინდელ პერანგებზე. იგი ფარავდა საკინძისათვის ჩაჭრილ ადგილს; ზ ე დ ს. ყაფალიან: ყაფალიან პერანგ.

ყაყაჲ ნ. კარაკაჲყაჲ.

ყაყაჩო ღამეჲ ნ. კაყაჩ.

ყაშ (1) [აზ. გაშ] წარბი.

ყაშ (2), ყაშაჲ [აზ. გაშ] ვერცხლის ქამარზე ერთი მტკაველის სიგანე ვერცხლისავე შესაკრავები.

— შ ა ნ . რ ე ტ.

ყაშაჲ [აზ. გაშოჲ] სამურველი (ცხენისა).

ყაშაჲ ნ. ყაშ (2).

ყაშულღიხარან [აზ. გაშხგ ჩხხართან] იგივეა რაც სლარაჲ.

ყაშხაჲ, ყაულაჲ, ყაშლაჲ [აზ. გაშგა] ნიკორა, თეთრი ნიშანი საქონლის შუბლზე; ასეთივე ნიშანი, ოღონდ მოყვირთალო ფერისა, აბრეშუმის ქიაზე. ~ ჩონ ტანას შუბლზე ყაშხაჲ აქ; ყაშლა ნიკოჲ; ქიას დაზინეჲს უკან (ქიაჲ დაზინეჲჲ ნ. ქიაჲ, მნიშუ. 1) ტუჩზედითან ყაშლაჲ გომოდის.

[სინ. თეფალაჲ].

ყაჲ კუტიანად გამოხარშული, მდარე ხარისხის, დამპალი და გაფუჭებული აბრეშუმის ქიის პარკი. მისგან კედს ართავენ, რომელსაც უმთავრესად ძველმანების დასაყერად ან ახალი ტანსაცმლის დასალამბავად ხმარობენ. იშვითად ტოლალების, ზეაწერისა, ზოგჯერ საშარელე და საჩოხე შალისა და მისთანთა მოსაქსოვადაც იყენებენ. ~ კაჲ დიდ ანარჩევ პარკით ღომფალს აყეთევენ, ეს საღომფლემს (საღომფლეჲ), არვარგ პარკ — ყაჲი.

— ნიკარტუტაში მოხარშული (უმთავრესად პეპელგამოსული) პარკი ან

პარკის გამონახადი პერანგი, რომელსაც თითის ტარზე ართავენ საშინაოდ ძველმანების დასაყერებლად მ ე ნ თ.; ბოჲი გამოხარშული ს ა ბ ა; აბრეშუმის პარკი, ბოჲი გამოხარშული; ყაჲის ქია ჩ უ ბ., საყერაჲ-საქარგავი მისაღ კ ი ნ კ. ხეჲს.; აბრეშუმის ქია ე ლ.; კოჲის ძაფი უ თ უ რ გ.; ყაჲ-აბრეშუმში ქსოვილი აბრეშუმისა და ყაჲის ძაფისაგან შ ა რ ა შ.; შალ-ყაჲი შალისა და ყაჲის ნარევი ქსოვილი წ ე რ.; ყაჲა აბრეშუმის ნართო ქ ა ჯ.

ყაჲა პირპილ, ყაჲაჲ ნ. პირპილ.

ყაჲყაჲ კაჲკაჲი.

— ჯ ა ნ.

ყახაჲ [აზ. გახაჲ] კახაჲი, ცხვრის ან თხის გამხმარი ხორცი, ლორი, რომელსაც მეტწილად ფლავთან ერთად ქამენ; ქერიჲა ყახაჲ ა) თხის კახაჲი; ბ) გადატ. გამხდარსა და მაღალ ადამიანზე ამბობენ (სინ. დერბენდი ყახაჲ); ყახაჲიან ფლავ ფლავია ერთგვარი, ყახაჲის წვენი ხარშავენ.

— ყალი მზეზე გამხმარი ხორცი შ ა ნ. ვაჲა II, კ ი ნ ჯ. ვაჲა, მკლესა და ცულსა გმელსა გორცსა ეწოდების ს ა ბ ა, დამარილებული, გამხმარი ხორცი ქ გ ლ, მარილში გამოყვანილი გამხმარი ხორცი კ ა ი შ., დამარილებული ხორცი, ოდნავ თორნეში შემწვარი მ ე ნ თ., კალი ცხვრის ხორცი, დამარილებული და მზეზე გამხმარი ქ გ ლ (ფშ.), ყალი უ თ უ რ გ.

ყაჲჲაჲ ნ. ყააბაჲ.

ყაჲყაჲ ნ. კაჲკაჲი.

ყაზაჲტყენ, ყაზაჲთყენ გულადმა, პირადმა. ~ ყაზაჲტყენ დაწო.

[სინ. გულანდ].

ნ. ზეჲტყენ.

ყბათაჲჲ, ყბათაჲჲე, ყბათაჲჲყენ, ყბათაჲჲყენ, ყბათაჲჲყე გულადმა, პირადმა, პირით ქვემოთ, თავადმა, ქვევით. ~ ყბათაჲჲჲ წეჲს; ყბათაჲჲე მიდის.

[სინ. ყბაჲჲოყენ].

ნ. თაჲჲრ.

ყბანაფარ ნ. ყბაჲ, მნიშუ. 1.

ყბა 1. პირი. ~ პური ლოკმევს ყბა-
 ში იღრვს (იღებს); ყბა ახომს (პირს
 აღებს); ყბა იმისყენ დედექ! (პირით
 იმისყენ დადექი!); ყბა არ დააყენა
 (პირი არ გააჩერა); ტწნს (ცეცხლს)
 ედრი ყბაზე ჰე (ან) პირზე (სახეზე)
 ადევნენ; შაპა სხალ წარემს (მწარეა),
 ყბას შაპავს (ნ. დაშაპა, მნიშვ. 2);
 მე ჩათალ ყბამ მაქ, ნუ მზრახვე ი
 (მე ცუდი ვენა მაქვს და ნუ მალაპარა-
 კებ, იცოდე); მაგი ყბამ არა იტყვიან
 ისეთ ადამიანზე, რომელსაც რაიმე საქ-
 მის გაკეთების უნარი არ შესწევს და
 მისთვის შეუფერებელ, დაუღლებელ
 საქმეს აკეთებს; უნავრი ყბამ შაკრამ
 (გამაგრევა) ნ. უნავარ; ყბაზე მო-
 სულამ: ყბაზე მამდის პირზე (ენაზე)
 მდგას. ~ ერყე თამრო მამდის ყბაზე
 (მხოლოდ თამრო მდგას პირზე); არ
 ჰცხონიან, რაც ყბაზე მოოდის (რაც
 პირზე ადგას), ამას ამბოეს; ყბა-
 ზე მანასულ (ყბი მანასულ) რაც პირზე
 მოადგება. ~ ყბაზე მანასულ რამდევს
 ნუ ლაპარაკოქ! (რაც პირზე მოადგე-
 ბა, იმას ნუ ლაპარაკობ!); ყბანათარ
 იგივეა, რაც ჩომოფხურულ (ნ. ჩომოფ-
 ხურამ); ყბამ აკუნამ პირის მოკუმეა,
 პირის მომუწეა. ~ შენ ყბამ აკუნ
 (პირის მოკუმე), უჩუმრა დედექ!;
 ყბამ აკუნნი (პირი მოკუმეაქ), არც
 ჰამს, არც ლაპარაკოეს; ყბამ გამაგ-
 რევა გ ა დ ა ტ. პირის აყრა, პირზე
 კლიტის დადება ვისმესთვის (მოლაპა-
 რაკებით, შეშინებით და სხვ.). ~ ქურდს
 მზზზბლევი ყბამ გოჭმაგრევი, არ-
 ხანნი; ხალხი ყბამ გაამარა; ყბამ
 დღფანტამ ზედმეტი ლაპარაკი, წყრო-
 მითა და ლანძღვა-გინებით. ~ ყბას
 ჰამე იფანტავა? (ბეერს რატომ ლაპარა-
 კობ? რატომ ილანძღობი?); ყბას ნუ
 იფანტავ, გნავგი!; ყბამ დაღენევა:
 ყბას არ აღენევეს გ ა დ ა ტ. პირს არ
 აჩერებს, განუწყვეტლოვ ჰამს ან ლა-
 პარაკობს; ყბამ დაჭეჩამ ნ. გაჭეჩამ;
 ყბამ თბილ ადგილში აქ თავი ქედში
 აქვს, არხეინია; ყბამ მიყოფამ უშვერი
 სიტყვებით წახხუბება ვისმესთან. ~

ყბამ მიყოფამ; მი მ ლ. ყბამ მინა-
 უფ ვინც უშვერი სიტყვებით ჩხუ-
 ბობს; ყბამ მოგრუევა. უ. მოგრუე-
 ვამ გ ა დ ა ტ. გაჩუმება, დაღუმება.
 ~ ყბამ მააგრევეს, დაღუმება!; სიხა-
 რული ყბამ ვერ აგრუევეს (სიხარულით
 ტუჩებს თავს ვერ უყრის); ყბამ მო-
 კუამ ნ. მოკუამ; ყბამ მოკუამ
 იგივეა, რაც მოკუამ. ~ ბეერ ნუ ლაპა-
 რიკოვ, ყბამ მაკუქ! (პირი მოკუმე!);
 ყბამ მოსხნამ გ ა დ ა ტ. გაუთავებე-
 ლი ლაპარაკის დაწყება. ~ ყბამ მო-
 ხსნამ; ყბამ ყბაზე მიცემა გააფთრე-
 ბით ჩხუბი, როცა მაჩხუბრები საღინ-
 ძლივ სიტყვებით ერთმანეთს არაფერს
 შეარჩენენ ხოლმე. ~ ყბამ ყბაზე
 მიტუიავ, იკიდევინ (სინ. ფეუ ფეუ-
 ზე მიცემა); ყბამ შანახამ დაღუმე-
 ბა, გაჩუმება. ~ ყბამ შენზე შანახ
 (გაჩუმდი, პირი გააჩერე), ბეერ ნუ
 ლაპარაკოქ; ყბამ: ე კ ა ე ე რ ყბამს
 (|| ე კ ა ე ცარიალ ყბამს) (ეს კაცი ყბე-
 დია, ცარიელი ვენა); წუმამ ყბაში
 უჭერი ნ. წუმამ; წული ყბამ ნ. წყალ.
 — შან. რეც;

2. პირი ქურტლისა (ქოთნისა, დო-
 ქისა, ქვევრისა და მისთ.). ~ წრლამ
 ჰამ, კოქპი ყბამ არ გახსნო (|| არ მო-
 ხსნო) (მაწონი ისე ჰამე, რომ კოქპობს
 პირი არ მოხსნამ; ქოთნევი, ოჯუ-
 რევი, კოქპევი ყბაზე სეგრას აკარნ
 (სგრას აკარვენ); გოზავრი (ნ.) ყბას ქე-
 დავს (მქიდროდ ხურავს); სიფინეი (ნ.)
 ყბაზე კიეკალ (ნ.) დრვენ; გევი
 ყბამ ნ. გევი; კარი ყბამ ნ. კარ; საჩიჩე-
 ლი ყბამ ნ. საჩიჩელ; ყბამოჭეჩულ
 პირმოტეხილი [— გ ი გ., თ ო ფ.,
 ქ ა ე თ. (ინგილ.); ყბამ გამაგრევა
 პირლია ქურტლის მქიდროდ და-
 ხურავა, ზევიდან რაიმის მაგრად მო-
 ქერა. ~ ყრლ კოქპაში შანახში ყბამ
 კამგორა თუ ვერ გოჭმაგრით (პირი
 მაგრად თუ არ მოკვარით), მამინ ამ-
 ბოვენ — დაქარულ, თავი გემოზე არა
 (არაა), გაფურქულ;

3. შესაკვრელ-გასახსნელი ნაწილი
 (ტომრისა, ხურჭინისა, გულისა და

სხვათა). ~ დატუმრას უკან ტუმრი ყბვეს აყრუნ (კრავენ); ხურჯინი ყბაა გაარღვეა; ყოში (ნ.) ყბაზე ავლევდნენ ტყელ შავ ბალს (ზონარს); ყბაა მოგრუქვია, ყ. მოგრუქვია ტომრის, აბგისა და მისთ. პირისათვის თავის მოყვრა. ~ მეშუეი ყბაა მიაგრუქვა; ზ მ ნ ზ. ყბაა მიაგრუქვია პირების თავის მოსაკრავად. ~ ხურჯინი ყბაა მიაგრუქველა ბალს (ნ.) უკეთევენ ხურჯინზე;

4. შემოუქეცილი პირები, კიდები ქსოვილისა. ~ ტოტევი ყბაა ანუ ტოტევი პირ (შარვლის ტოტევის ბოლოები); მუქასარი (ნ. მუქასარ) ტოტი ყბეზე ქობას აკეთევენ; ყბაა ყბაზე წაკრეფაა ნ. წაკრეფაა, მნიშვ. 1;

5. გულის ჩასადებად გათხლებული ცომის ნაპირები, კიდები; ყბაა გამაგრევაა სახინკლე ცომში გულის ჩადება და ნაპირების თავის მოყრა-დამაგრება. ~ გირცი ჩადრევაში (ნ. გირც) გირცი ფოთლეს ყბას უმაგრევენ, ყბაა ყბაზე აყრევენ; ყბევი წაკრეფაა ნ. წაკრეფაა;

6. პირი, მკრელი მხარე (იარალისა). ~ წალდი ყბაა; ბარი ყბაა; გაწკეპაში (გალესისას) ბარი ყბას (პირს) ცეცხლში ავლევენ, აცხელებენ, მევლნი (მერმე) ჩექქრით ტრპენ (ცემენ), ყბას ათხელებენ;

7. კრილობის, წყლულის, ჩირქოვანი მუწუკისა და მისთანათა პირი, ღია ნაწილი. ~ ღერას ყბაა არ ჰქონი; ყბაა მიცემაა კრილობის, წყლულის, ჩირქოვანი მუწუკის თავის გახსნა და სისხლისა და ჩირქის გამოსვლა. ~ ღერამ ომოფლერთა (ამოხეთქა), ყბაა მისცა, სისხლ გომოტდა.

ყბააგახმულ ნ. გახმაა.

ყბაპირანდ, ყბაპირანყ, ყბაპირანყენ იგივეა, რაც პირანდ. ~ ყბაპირანდ მიდის. ყბაქრუხყენ იგივეა, რაც ყბათაქქრ. ~ გადაა ბალახზე ყბაქრუხყენ წვეს. ყეთოყ-ყეთოვ ნ. გეთოვ-გეთოვ.

ყელ (1) აჩარის, გუთნის, ჩარფანის (ნ.) მოხრილი ნაწილი, რომელზედაც მიმაგ-

რებულია ქუსლი (ნ.), ენა და ბარი. ~ მოგნაში აჩარ ყელში გრუდევის ალაულაა (ბალახ-ბულახი); ქვერი ყელ ნ. ქვერი; ცუცქულუ ყელ ნ. ცუცქულუ; ცუცქულუ ყელ დაბოშევაა ნ. დაბოშევაა, მნიშვ. 1.

ყელ (2): ყელ მოსულაა ავადმყოფობისგან ყელის შესიება.

ყელყელოვაა ყელმოღერებით სიარული. ~ ჩემ ქათმევე ყელყელოვენ, ქელაა (თავი) მალა ოტსწევაყ, ეტარევიან (დადიან).

ყელ-ყურ დაქვრაა ძლიერი გაცივებისას სურდოს შეყრა და თან ყელისა და ყურის ცივილი.

-ყენ, -ყ (თანდებ.) -კენ. ~ სოფლისყენ მიდის; აბდულ ცუცქულუსყენ წაჭდა; გერ ქალი თავ; გოტგლიაყ, უთქომყ — შინაყენ (სახლისყენ) წაა, აღარ მოხუნდაყ; აქეთყენ დაქ; საპთყენ მიიღინხრაყ; ზმევე უჩანაყენ (|| უჩანაყ) ბრუნდელიან; წინაყენ (|| წინაყ) წინისყენ.

— ჟ ა ნ., -კე, -კი, -კენ შ ა ნ. ვაყა I, -ყე, ყენ- გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ. (ჯახ.-ქიზ.), -ყე ი ქ ვ ე (ფერეიდ.), კე, -ყე ი ქ ვ ე (თიან.) -კე ი ქ ვ ე (თუშ.), -კი, -კი ი ქ ვ ე (თუშ.), -კე, -კა ი ქ ვ ე (ფშ.), -კე, -კეა ი ქ ვ ე (ხეეს.), კე ი ქ ვ ე (ლეჩხ.).

-ყეგარი [ახ. გეგარ, გეგარი] გარდა, მეტი. ~ იმ ქალიზგნიყეგარი ჰეჩმინამ არ აქონდა (იმ ქალის გარდა არავინ ჰყავდა); შენზგნიყეგარი ეს მინამმა არ იცის (შენს გარდა ეს არავინ არ იცის); იმისგანყეგარი (იმის გარდა) ქვერთან ჰეჩმინამ არ მიდის.

ყერყანტუა ყანყრატო.

[სინ. ხირხიტოა].

— შ ა ნ. რეც., ყარყანტო ს ა ბ ა, ყარყანტი ჩ უ ბ., ყარყანტო შ ა ნ. ვაყა IV, ყანყრატო, ყაყლანტო ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), განჭრატო მ ე ნ თ.

ყეფილი, ყეფუაა, ყეფნაა ყეფა. ~ ჰაბე (რატომ) იყეფევის ჩონ ზაღლყ; ზ მ ნ ზ. ყეფნი-ყეფნი გ ა ღ ა ტ

იტყვიან ხმაბალსა და წყრომით ლაპარაკზე. ~ ნუცაბ ორღებში დგას, ყუფნი ყუენი ლაპარაკოვს; მ ი მ ლ. ნაუყენ მყუდარი.

— ძ ო წ.

ყიამათ [აზ. გიამამთ] აურ-ზაური, აყალ-მაყალი, ჩოჩქოლი. ~ ჩონ მზრბ-ლეუთან ქორწილ-ყიამათ კეპტევის (ქორწილი და აურზაურია), ექ კმა-დალევაჲ, ყიამათს აჩაღევენ (აურზა-ურს ტეხენ).

— ყამამეთი ნ ი ე., ყიამეთი მეორედ მოსვლა ძ ი ძ. (იმერხ.), (აღდგომა, მეორედ მოსვლა) გადატ. დიდი ამბავი, განსაკუთრებული მოვლენა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ი მ ე რ ხ.); ყიამათი ძალიან ბნელი ძ ი ძ., კ ე ე ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ძალიან ხმელი ყინვა და სიცივე მ ე ნ თ.; ყიამეთი, ყიამეთი დარი ჭოჯობეთური აედარი შ ა რ ა შ.; ყიამათი, ყიამეთი ძნელი, უბედური, საზარელი, საშინელი ქ გ ლ.

ყიდუაჲ, ყიდლოვაჲ ყიდეა. ~ თეთრ არ მაქ, რამ-მამსაც არ ჰყუდლოვ (ფული არ მაქვს და არც არაფერს ვყიდულობ); ერ კაჲ ცხენ საყიდევარ (ვიყიდი); აპი, ჰოგო ლამაზ ტანაჲ უყუდი! (აი, როგორა ლამაზი ხბო ვიყიდე!); ქათმეე ბაზარში გოჰყილო, ქონიე უყუდო, ბრინჯიე (ქათმებს ბაზარში გვეყიდი, ქონსაც ვიყიდი და ბრინჯსაც); მ ი მ ლ. ნაყიდე მყიდველი. ~ ქეჩია ნაყიდ მი-ნამ არ გომოსულ (თხის მყიდველი არა-ვინ გამოჩენილა); ზ მ ნ ზ. საყიდელა სა-ყილად. ~ ბოსტან საყიდელა მიედ (ნესვისა და საზამთროს საყილად მიე-დივარ); დაევაჲ ყიდუაჲ (ყიდლოვაჲ) ნ. დაევაჲ, მნიშე. 1.

ყივ დივი, თესლიდან აღმოცენებული პირველი ყლორტი, რქა. ~ ფაყლას ყივ გაუმომ, აყიყიყიეულ (ნ. აყიყიყი-ვაჲ); კიტრი ყივი; სმინდი ყივი; ყივ გო-მოშლი.

— ჟ ა ნ., კ ი ნ ქ. ხეეს., ლივ ს ა ბ ა, ლივი შ ა ნ. ვეჲ IV, მ ე ნ თ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მოხ.).

ყიზილ [აზ. გხზხლ] ოქრო. ~ ყიზილი ბეჰედ.

ყიზილშიხ იგივეა, რაც კოტკოტელაჲ. ყიზილუშუმ ზეზე გამეგებული ვაზის ქიმი. წითელი ფერის ყურძენს ისხამს, ყიზილუშ [აზ. გხზხლგუმ] შეუარღე-ნი.

ყითელ ნ. ყუთელ.

ყითოვაჲ [აზ. გმთ] ნაკლებობა, უყმა-რობა; ხელმოკლეობა, სიღარიბე.

ყილ [აზ. გმლ] თხის სქელი ბალანი, გა-პარსელი. ~ ყილი დანაწანს (თხის ბალნისგან დანწულს) საბელ ეზახიან; „ზოგნი თორნის მიწის მოხელის დროს ქეჩია ყილს (თხის ბალანს) ურევენ, თორნეჲ ნუ დატყარსაჲ (არ დასკდესო)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); ფაფყი ყილ არ მიჭრის ჰყუა არ მიჭრის (—ფაფხის ქალა არ მიჭრის, არა მყერაო ჟ ა ნ.).

ყილინე [აზ. გმლმხწ] ხმალი. ~ პოტ-ლიმ (პაველემ) ამაზრო ყილინე, გრლ ნაყუწ-ნაყუწ დაყუწ.

ყილჩილ [აზ. გმლჩხგ] ფხა (პურის თაე-თავისა, ბრინჯისა და მისთ). ~ თათავი ყილჩილ; ზ ე ლ ს. ყილჩილიან ფხი-ანი. ~ ყუთოლყილჩილიან ჩალთუქ (ყეითელფხიანი ბრინჯი).

ყიმიტ იგივეა, რაც ხიმიტ.

ყინტორაჲ მცენარეა ერთგვარი, ღრინკო-ლას (ნ.) წაგავს.

— ჟ ა ნ., მ ე ნ თ., ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ე რ ი ს თ., ქ ე ლ, ტინყორა მ ა ყ. ყინტაჲ ყინული.

ყინწიჲ, ყინწუმ 1. უკიდურესი ნაპირი, კიდე; სულ ზემოთა პირი (კურკელის, ტომარის, წინდისა და მისთ., ყელისა). ~ ჰოგო (როგორ) ყინწიპაჲდი ჩაგის-ხნჲა წყალ კურკელში; წინდაჲ ყინ-წიპში მოსულ, გადაქნელ ქნოლავ (გა-დასაქნელია, ნ. გადაქნაჲ); ყინწიჲ ლავ (მეტრსმეტად) პირა ნაწილი (ნაწილია); ისტოლი ყინწიპიე თქმევის;

2. წვერი (მცენარისა). ~ ხეჲ ყინ-წიპაჲდი გავსხიჲ.

— თათავის ყელი ჟ ა ნ.

3. ყუნწის ბოლო ნაწილი. ~ გადა (ბიჭო), ე სხალ ყინწიპი დაგიჭერა, არ ჩომოგვარდეს!

4. გაღატ. კისერი. ~ დაგიჭე-

რავ, ყინწიბ წაგყრივ (ე. ი. კისერს წაგაძრობო); ყინწიპამლი კჳაჲ ძალიან გაძლომა, კისრამღე აესება. ~ ყინწიპამლი უქამი, გამზღარაჲ.

ყიამაქაშ [აზ. გიამაქეშ] ხორცის საქრელი წალდისმაგვარი იარალი, ოლონდ ბრტყელცხვირიანი. ~ მაქაშით გორც კუწენ თახტაზე (ფიცარზე), წალდივი რაამი (წალდივით რამეა). ევეით თუ გინდ ზოლ (ძვალს) დაჰკუწავ, თუ გინ ბილ (რბილს).

ყიპოა 1. დაბერებული (საქონელი); 2. გადატ. დაბერებული ადამიანი. ~ ბერ ყიპოას, ყიპო ინსანია (დაბერებულია, ბებერი ადამიანია); ყიპო დანაჲ ძველი, დაჩლუნგებული დანა.

ყირ [აზ. გხარ] ნავთფისი, შავი ფისი, კუპრი. ~ ტყი გაქეთევაში ქეჩის (თხას) გახლიან, ყირს ღოტსმენ შიგ ტყავზედ, მინც ამას აყეთეეს, მამკუბრეღეეს ეტყუნ; ყირი საესე პოქაჲ (კასრი). — ყირა ასფალტი კ ი რ.

ყირავ [აზ. გხაროქ] ქირხლი, თრთელი. ~ ყირავ დილაზე თოვლივი ათეთრეცს.

— ყინული ნ ი ე.

ყირან ნ. ქარვან ყირან.

ყირიმ ხირიმი (თოფი).

— ჩ უ ბ., შ ა ნ. ვაჲ III, კ ი ნ კ. ვაჲ, გირიმი შ ა ნ. გვეს., კ ი ნ კ. ხევეს.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (თუშ.); უ თ უ რ გ.

ყირინთუჲ [აზ. გხარხნთს] 1. ხიდან ანასხეი პატარა ტოტები. ~ თაში შიშას ნემ შკრიან, წორრკეს უსხეპენ, ოგემ (აგე ამ) ანასხეპ წრულ შიშევეს ყირინთუს ეზახიან. ჰემ (ამ) ყირინთუჲთი ფიჩხ აქეთევენ;

2. პატარა ნაკუწები, ნაწყვეტები (ძაფისა და სხვათა). ~ „ხევეის დროს ჩარხის თაზე შემონახვევ მოკლე-მოკლე აბრეშუმს ყირინთუს ევაზიან“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ყირმაჲ [აზ. გხარმა] საფანტო.

ყირმუზია [აზ. გხარმხუჲ] წითელი ფერი, კიაფერი. ასევე უწოდებენ ამ ფერის

ფხენილს, რომელსაც საღებავად იყენებენ. ~ ყირმუზიმი წითელ ფერ ღებენ, ეემას უწინ ჩერჩივე (|| ჩარჩივე) ატარევენენ, წითლა შააღებელა (შესალღება) აგმარევენენ (ხმარობდნენ); ლურე-ყირმუზია ლურე-წითელი; წითელ-ყირმუზია წითელი; წონე-ყირმუზია მომწვანო-წითელი.

— ყირმიწი წითელი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (რაქ.), წითელი, წითელი ფერისა ქ გ ლ.

ყირჲან, ყირჲანი ქუჲა მაგარი ჭიშის ქეაერთგვარი. ~ ყირჲანი ქუჲა ლაფ მაგარი (ძალზე მაგარია), იმას ჩაქუჩ მქუჩ არ უდგევის; ცუტქულში ყირჲანი ქუჲაზე ყურბალაჲ (ნ.) ღევეს;

2. გადატ. მეტად ჭანსალი, ჭანინანი ადამიანი.

ყირღაჩ [აზ. გხაღაჯ] 1. ირიბი; ზ მ ნ ზ. ყირღაჩა ირიბად. ~ ე კაბაჲ ჰაბე (რატომ) ყირღაჩა შაჲკერიწყა?;

2. ელაში. ~ თოლვე ყირღაჩ აქყირღაჩ სახეჲ წინდის კრელია ერთგვარი (ქსოვისას ირიბზოლიანი სახეები გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას ყირღაჩევიან (ყირღაჩ) წინდაჲ ანუ ყირღაჩამიან ეწოდება. ~ ყირღაჩევიან წინდაჲ ირიბწყიშევიან წინდაჲს. ყირღაჩევიან წინდაჲ კედემ სხოეურაჲც კეჲტეჲ (სხვაგვარიცაჲ); ყირღაჩ მამღლევიან წინდაჲ და ყირღაჩ საეარცხელ წინდაჲ ორივე ეს წინდა იმგვარივეა, როგორც ყირღაჩევიან წინდაჲ, ოლონდ ამ უკანასკნელისგან განსხვავებით პირველზე მამლის სახეები, ხოლო მეორეზე საეარცხლის. სახეები გამოყვანილი.

ნ. ყირღაჩ, მნიშე. 1.

ყირღია [აზ. გხარღჲ=ქორი] მიმინო. ~ ქორ სხოჲს (სხვაჲ), ყირღია სხოჲს. ყირღია ქათამ-მათამ არ მიჰყონს, ერჲე (მხოლოდ) ჩიტ მიჰყონს, ზოგდფა (ზოგჯერ) კუქულსაც აჰყონავს; ვთქოთ, ჩიტეჲ ბრულზე ეიან, ჰე (ან) ხეზე; ჰე მიწაზე. ყირღია ეპარევაყ, ნაგახტან (უეცრად) მოღის, ეცემ ზედ, ჩიტს იჭერს, აჰყონს, ერ ხეზე დგეჲ აჲქჲამს.

ყირხააღ [აზ. გჰრხააგ = ორმოცეხა] მრავალფეხა. ~ ყირხააღ კიბოს მიწ-გავეს (წააგავეს), დედამიწა ფეხეე აქ (უამრავი ფეხი აქვს).

ყირხბულუმ [აზ. გჰრხბულუმ] შვიტა. მუხლებად დაყოფილი ღერო აქვს, თითქოს უამრავი სახსრისგან შედგებოდ. დაბლობსა და ნესტიან ადგილებში არის გაგრელებული.
— შ ა ყ.

ყირხთინური [აზ. გჰრხ + აზ. ზანჩირ] ჭეჭილია ერთგვარი, რომელზეც ჭაქვისმაგვარი სახეებია ამოქსოვილი.
— ჭ ა ნ, გვ. 142.

ყისაჲ [აზ. გჰსას] სასყელი (დადებული შურისძიების მიზნით). ~ მაგათ რა ყისაჲ დაეღარა?

ყისირ [აზ. გჰსხრ] ბერწი, უზვი ანდა წელგამოშვებით მიეზეე საქონელი. ~ არდანაზოვ (სრულიად უზე) ფურს, ცხორს, ცხენს ეზახიან ყისირ; ჩონ დეკველ ყისირ გამოტოდა; თუ ფურს-რამ (ძროხა და მისთ). ერ წელს იგვეს, ერ წელს აარ, მოტგველ წელშიც ფურს-რამს ყისირ ეზახიან; ყისირ ზოგდუფა ორ წლით ერთ იზრე (ბერწი ზოგჯერ ორ წელიწადში ერთხელ იზრება); სამ წელს რუმ გადაცდვის ი, ამბოვენ ყისირ ღარჩავ.

ყისირ ვაზ ბერწი, უნაყოფო ვაზი. ~ ყისირ ვაზ არდანასხამ ვაზს ეტყუნან, ეს ნაყოფს ჰეჩბეთ არ მაქს (ნაყოფს სრულებით ვერ იყვებეს), შიგ მენაჭვი ერევის, ცდევის, არ ისხამს. ყისირ ვაზს სადღობელ ჩამამბელა (ჩამოსამბელად) საბლი კოლა (თოყის ნაცვლად) იყენებენ; წაღანდელ დროში პაჩიჩაბე (აჩაჩისთვის) საულლეჲ (ნ.) წნაედნენ, გუთანში ჩარგავიბე (ჩარგავისთვის, ნ. ჩარგავ) იყენედნენ. ეეჲას უსსურ-ვაზით არ აყეთედნენ, ეეს ბოში (სუს-ტია). ყისირ ვაზ მაგარი, სველი, გუ-რგალი (მრგვალია).

შდრ. ყისირ.

ყისირნაწოვ იგივეა, რაც ბერწანაწოვნ. [სინ. ყისიროვან].

ყისირნაწოლ იგივეა, რაც ბერწანაწოლ.

ყისიროვან იგივეა, რაც ბერწანაწოვნ [სინ. ყისირნაწოვნ].

ყისმათ [აზ. გისმათ] ბედო. ~ ყისმათ არ შაქ (ბედი არა შაქვს); ჩემ ყისმათ თერსაღატრიალეულ (ჩემი ბედი უქულ-მაღატრიალებული); ესოც ჩემ ყის-მათი (ესეც ჩემი ბედი!); ეენ თავი ყისმათიგნი რახიანი (ესენი თავისი ბედის კმაყოფილნი არიან); ზ ე ლ ს.

ყისმათოჲ უბედო. ~ ჰაბე უყისმა-თოჲ ვარა მე? (უბედო რატომ ვარ?);

ყისმათ მობრუნეჲ: ჩემ ყისმათ მობ-რუნდა (ჩემი საქმე ცუდად წაიდა).

— შ ე ნ თ., შ ა ნ. ვაჲ III; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ფშ.); ქ გ ლ (საუბ.), ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ქ ა ჯ., ყისმათიანი იბლიანი კ ა ი შ.

ყისმათსუზოვა უბედობა, ბედის არ-ქონა. ~ ყისმათ არქნოვაჲს ყისმათ-სუზოვაჲ (ბედის არქონა არის უბედო-ბა).

ყიტ, **ყუტ**, **ყუტ-მუტ** პატარა, მოკლე ჭობი; ჩხირი, წყირი. ~ ქელლაში ერ რათა ყიტ (|| ყუტ) დაჰარეს (თავში რამდენიმე ჭობი დაჰარეს); ყურზენ დაწურაში ნაეში ყიტეჲს აწყოვენ. ეემ ყიტეჲს არტახეჲ ებნეჲიან; მენგილა-ვეჲა (ინგილოებმა) თუ დამინახეს, სოფლუ (სოფლიდან) ყუტ-მუტი (ჭო-ხით) გამაგდევენ; ყიტ-ყუტ პატარ-პა-ტარა ჩხირები, წყირები. ~ ყიტ-ყუტ მოტლი, ცეცხლ ღოტნთი.

— კითი, კინთი საპენტლის ღარის საცემი ჭობი, წტაბიკი შინდისა, სიგრძით 30-35 სმ. შ ე ნ თ.

ყიტ-ყიტ, **ყუტ-ყუტ** ბრყიველად, უზრ-დელად ლაპარაკი. ~ რა ყიტ-ყიტ (|| ყუტ-ყუტ) ლაპარაკეჲ?

ყიტ-ყუტ ნ. ყიტ.

ყიფილ „ტომრის პირის მოსაყრავი ბა-წარი. ~ დატუმრას უკან ტომრი ყებეს ყიფილით აყრავენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

ყიყლინყოჩ ნ. ტიყლინყოჩ.

ყლურწ ყლუპი. ~ ცოტაჲს (ცოტაჲ), ერ ყლურწ არ იქნევის.

ყლურწეჲ ოთარაშვილების გვარის ერთი შტო; ასე ეწოდება იმ უბანსაც, სადაც ოთარაშვილების ეს შტო ცხოვრობს. შდრ. ყაღაშანეჲ; ჟრნანეჲ.

ყმაწულ ბავშვი. ~ ამით ერ ყმაწულ გაპჩენიაყ; ოთხ ყმაწული პატრონ გათხოვდეტაა?; ნუ დგანან ზეში (მზეზე) ყმაწულეე, ცოდვანინ (ცოდონინ არიან); ზე დ ს. უყმაწულთა უშვილო. ~ ყოფილ ერ ფაჩხაა უყმაწულთა (ყოფილა ერთი მეფე უშვილო); ყმაწულ ნაქნარ შვილიანი. ~ მესისხლე კაც (კაცის მკვლელი) ყმაწულ ნაქნარ სახში არ შადის, ყმაწულ დალატევეავ; ყმაწული დალატაა ნ. დალატაა, მნიშვ. 1.

— ჟ ა ნ., შ ა ნ. ვაჟა III, I, მე ნ თ., შ ა ნ. გვეს.

ყოზია [ახ. გობუ] ჩაქვაბული ადგილი, ღარტაფი, ხევი. ~ დათს (დათეს) ყოზიში ავღვეს.

ყოვ ყვაევი.

— ჟ ა ნ., შ ა ნ. ვაჟა III; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფშ.); ქ ი ნ ქ. ვაჟა, ქ ა ჟ.

ყოვილ, ყოაღ 1. (მრ. ყოაღვე) ყვაევილი. ~ მინდორში ჰათარ ლამაზ ყოვილ (|| ყოაღ) არა:სა; ყოაღ-შოაღ იგივეა, რაც ყოაღვე. ~ მინდორში აგრუტეეს ყოაღ-შოაღს.

[სინ. ჩიჩაქ].

— ყოილი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (მთიულ.); ქ ი ნ ქ. ვაჟა, კ ა ი შ., ქ ა ჟ;

2. მცენარის (ბლის, თხილის, კაკლის, მურყნის, მუხისა და მისთ.) ყვაევილი, გამრავლების ორგანო. ~ ჩონ ბალს ბეჭერ ყოვილ აქონდა წელს, ამაზზეაც ბეჭერ ბალ დაახსა, არ დააწო; ყოვილ ახალ გაშლაში ვეზახით, ი ყოვილ ლმ (რომ) გააზღვეის ი, ის არის ჩიჩაქ;

3. აყვაეება, ყვაევილობა. ~ ვაზ ყოვის (ყვაეის); ჩონ ბალ აპრილში ყოვის, ყოვილს იწყევს; ატმი ყოვილ (ატმის ყვაევილობა); სხლი ყოვილ.

ყოვილაა ყვაევილი (ავადმყოფობა); ყოვილაა გაცოცხლევაა აცრილის გამიზნებუება. ~ ყოვილაა გაცოცხლევ; ყოვილაა დაყრაა ყვაევილის გამოყრა. ~ ცხორს ყოვილაა დაჰყრი; ყოვილაა ომოჰრაა ყვაევილის აცრა. ~ მე

დღე ყოვილაა ამშიკრეს (ამიკრეს); ნ. წული ყოვილაა.

— ჟ ა ნ.

ყოვიტუჩაა ერთგვარი წინდა, რომელზეც ყვაევის ნისკარტის მსგავსი სახეებიბია ამოქსოვილი.

ყოვიტუჩანტაა, ყოაქუჩანტაა ყვეთელი ფერის ყვაევილი, აღრე გაზაფხულზე ამოდის. ინგილოთა განმარტებით, ეს იგივე ენძელააო.

— ყვეთელ-ყვაევილებიანი ბალახია ჟ ა ნ., ჩაწყობილა-ბაია მ ა ყ.

ყოვ-ყუზღუნ ყვაე-ყორანი. ~ ე ყოვ-ყუზღუნ ჰაბე დაგყრა? (რატომ დაგსევია?).

შღრ. ყუზღუნ.

ყოვშურაა (ზღაპრებში სახმარი სიტყვაა) ყვანჩალა, ყვაევი. ~ ერ ემეურა ნალილ არის (ერთი ასეთი ზღაპარია): ყოვ გასულ კაკალზე, კაკალ დოტყრეფი, მიაქ ჩეაღალზე (ნ.), კაკალს ავღვეს, ქუზზე გეჩავს, თაეიბე შიქმელ კეპტევე (თავისთვის საქმელს იყეთებს). ამაზე ამბოვენ: ყოვმა, ყოვშურამ კაკალ ზირიან წაბატანა (კაკლის ხე ძირიანად წაილოო).

— (ზღაპრებში) ყვანჩალია ჟ ა ნ.;

2. გ ა დ ა ტ. შავი და უშნო ადამიანი. ~ შაპხედ, ალა (ნ.), ყოვშურას მინგაე-საე.

ყოზი ჩით ჩითია ერთგვარი. ამისგან წინათ პატარძლებისთვის მუქასარს (ნ.) კერავდნენ.

ყოთურ [ახ. გოთურ] ქეცი, მუნი, მღერი (საქონლის კანის ავადმყოფობა); ყოთურ დაყრაა ყოთურის დროს კანზე გამოყრა, კანის დაშაშვრა. ~ „ყოთურ დაყრაში ნახუნა ტაშს (შაბიამანს) უსმენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.); „დადლილ, ოფლიან ცხენს თუ ქარ მოხტო, შირაა (ნ. მნიშვ. 2) ეყრეეის... მოუველელობით ყოთურიც ეყრება (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

— ყუთური ცხერისკანის ავადმყოფობაა ქ ლ, ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

ყოღ დინგ იგივეა, რაც თიქცა) დინგ (ნ. ლემსაა).

ყოლაჲანდ მანჯანიკის ნაწილა. „ქელბას (ქურას) გვერდებზე ჰქონდა აღმართული ორი თავგაპიანი ხე, რომელზედაც იყო გადებული ყოლაჲანდი (ზარღლიძე). ყოლაჲანდზე იყო აცმული ჩარხი, რომელზედაც ნახევრი აბრეშუმი ეხვეოდა. ჩარხს დაბლა იყო დამაგრებული კურიშტავი. ყოლაჲანდის მოხრილი თავი იყო გადაბმული დაბლა ფეხის დასაქერთან, რომლის საშუალებითაც ატრიალებდნენ ხოლმე მანჯანიკის ჩარხს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ყოლაჲ 1. ჭეჭიმის მასპირებზე მოკლე-ბული ნაქსოვი მოსართავი;

2. მოსართავი (ცხენისა). ამას მუცელქვეშ ამოუტარებდნენ ცხენს და ამით უნაგირს ამაგრებდნენ. მატყლის ძაფით იქსოვებოდა შინაურობაში.

— ცხენის გარ-საკრავი ჭ ა ნ., გვ. 138, ე დ ი ლ ი, გვ. 103, ყოლაჲე წ ი ნ ა მ რ ე წ ე., ყულანი ძ ი ძ. (მესხ.-ჭავჭავ.).

ყოლაჲეჲ რომელიდაც გვიარს ერთი შტო საინგილოში (ნ. თობუჲ).

ყოლაჲ [აზ. გოლაჲ = ადილი]: ყოლაჲ არ აქ არ ეხერხება. ~ ერ კურტას მუშოვს, ვერ ათიევს, ჰეჩრამში ყოლაჲ არ აქ (არაფერი არ ეხერხება); ყოლაჲ არ მამდის უხერხულად ვგრძნობ თავს, ვერ ვეგუები, მეხამუშება, მეუხერხულება, არ შემძლია, არ მესიამოვნება. ~ ფეყსომოზზე პიწწა ტალახ თუ იქნა, ყოლაჲ არ მამდის; ახალ კაბაჲ ჩამიკომ, არ მამწონს, ყოლაჲ არ მამდის; მარტო კმაჲ ყოლაჲ არ მამდის; ყოლაჲ არ მამდის ჩემ არნანდომ კაცთან გზაზე წასტლაჲ (არ შემძლია ისეთ კაცთან ცხოვრება, რომელიც ჩემთვის სასურველი არ არის); ყოლაჲ არ მამდის სხო ინსანთან (სხვა ადამიანთან) დაწოლაჲ, ვერ ვიზინევ; ექ ყდომაჲ ყოლაჲ არ მამდის (უხერხულად ვზივარ); ყონაღთან ყოლაჲ არ მამდის, მარტო დასწავლეუჲარ (სტუმარს ვერ ვეგუები, უხერხულად ვგრძნობ თავს, მარტო ყოფნას ვარ დაჩეუელი); ყოლაჲ ატანაჲ საქმისათვის ალღოს აღება. ~ კაჲ-

გორა ისწავლა ჩემ საქმეჲ, ჩემ საქმეჲ ყოლაჲ ატანა; ყოლაჲ მამდის მესიამოვნება. ~ ყოლაჲ მამდის ეპასთან ტარეჲა (მესიამოვნება აპასთან სიარული); ზ ე ლ. ყოლაჲაჲ მოხერხებუელი, ყველაფერი რომ გამოსდის ხელიდან; ზ მ ნ ზ. ყოლაჲთი ნელა, ფრთხილად. ~ ყოლაჲთი ქენ! (ნელა ჰქენი!); მიდის ყოლაჲთი; ერ ღამი ყოლაჲთი გაეღ კიღბან, მოჲპარ შიგამთი თეთრ (ფული).

ყოლღუგმაჲ [აზ. გოლ+ღუგმა] ქალეზის ძელებური ტანსაცმლის სახელოებზე მოსაყოლებელი მორთელობა, რომელიც ძეწეზე აცმული თერცხლის ფულებისგან კეთდებოდა. ~ ღაბადი ყოშეზე (ნ. ყოშ) ნაკერს უკან აკერეჲდნენ ყოლღუგმას, ცინეირში მოყულფულ თეთრეჲით (ძეწეზე აცმული ყულფიანი ფულებით). გუმშითი კეტებოდა (ვერცხლისა იყო).

ყოლჲაჲ ნ. ყოლოჲაჲ.

ყოლოთულ [აზ. გოლოთუგ] იღლია. ~ ყოლოთულში უჭერი (იღლიაში უჭირავს); ყოლოთული ჟიბეჲ უბის, გელის ჭიბე. ~ ჰაკეტ ოატან (ავილე), ყოლოთული ჟიბეში ჩაჭდეჲ (ჩავიდეჲ).

ყოლ-იმარათ [აზ. გოლ+აზ. იმარათ] ყოშეზე მოსაღები მოსართავი. რომელსაც პატარძლები იცემდნენ (ნ. ყოშე).

შღრ. იმარათ.

ყოლოჲაჲ, ყოლჲაჲ ყოლა. შობა, დაბაღება, გაჩენა. ~ ყმაწული ყოლოჲას უკან კაც-ღეკაც კაჲგორა გზას მიდიან (ბავშვის ყოლის შემდეგ ცოლ-ქმარი შეთანხმებულად ცხოვრობენ); ღეკაცს ყმაწულ ახალ ყოლვაში (ახალბავშვანა-ყოლ ქალს) შინ არ უშმენვ, სახლ გააჩაფლვევლიაჲ (გაბინძურებსო); ყმაწულ ყოლოჲაში (გაჩენისას) ყოზილი საათ ნაქნარ (ოქროსაათიანი) არ შადის ეემ სახლში, ყმაწულ დაღლაგეჲჲ (ნ. დაღაგაჲ. მნიშ. 1); მ ი მ ღ. ნაყოლ: ყმაწულ ნაყოლ ღეკაც (ქალი, რომელსაც ბავშვი ეყოლა).

ყომარ ერთად დაყრილი ქვის გროვა.

ყომარალ 1. მუქი ნაცრისფერი, რუხი; შავ-
თეთრი. ~ თეთრი და შავი მატყლის ნა-
რევით დართული ბაწრის შალს ქალარა
შალს ან ყომარალ შალს ეძახოდნენ.
ყომარალს ეძახოდნენ აგრეთვე ერთი
წვერი შავი, მეორე თეთრი ერთად დაწ-
ნებულ (დაგრეხილ) ბაწრის შალსაც“
(შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); „ყვითელი ქვით
ცოტა ყომარალივი კირ გომოდის,
ხოლო ყომარალი ქვით კი თეთრ კირ,
ანუ დაბალი კირ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.);
ყომარალ ჩაკაძან ფაულაა ლობიოს ჯი-
შია ერთგვარი „შიგ კვერცხისებურად
თეთრ-წითელით კრელი მარცვალი აქვს“
(შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

- ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ქ გ ლ.;
- 2. წაბლისფერი, მუქი ყვავისფერი.
- მოყავისფრო მატყლი კ ა ი შ.

ყონად [აზ. გონაგ] 1. სტუმარი; ზ მ ნ ზ.
ყონადა სტუმარად. ~ ე კაც ჩონსა
წოა ყონოთ ყონადა; ამლამ ჩონსა ყო-
ნადა იქენით!

- ჩ ი ქ ო ბ., მ ე ნ თ.; გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფერეიდ.);
- 2. ნაცნობი, მეგობარი, სტუმრო-
ბით დამეგობრებული პირი, მასპინ-
ძელი (უმთავრესად თათარი). ~ თუ ერ
ყონად რამ გაქ, იქ შაუდეთ, ღამი დაე-
დგეთ (თუ ერთი ნაცნობი ვინმე გყავს,
იქ შევიდეთ და ღამე გავათიოთ.

— მ ე ნ თ.; სადგომი, სადგური
ძ ი ძ. (იმერხ.); გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ვ თ. (იმერხ.).

ყონაღლულ [აზ. გონაგლხვ] წვეულება.
ყონაღლულში დოგუზახეს (დაგვი-
ძახეს, დაგვაბატყეს); ყონაღლულში
წაჭდა (წვეულებაში წავიდა); ყონა-
ღლულ გაკეთვავა (გასწავავა) ქვიფის,
წვეულების გამართვა. ~ ყონაღლულს
აკეთვდნენ (ქვიფს მართავდნენ); ყო-
ნაღლულ უსწევენ (ქვიფს უმართავენ);
ყონაღლულ მიცემაა სხვისთვის წვე-
ულების გამართვა. ~ ფაჩამ (ხელმოწი-
ფემ) ამით შუღლ კამეჩ დოტყლაყ, ხუთ-
მეტ ცომ დოტყრაყყ, ყონაღლულ მის-
ცაყ (წვეულება გაუმართა).

ნ. ყონალ.

ყონაღოვა მასპინძლობა. ~ მოა, ამას
ერ კაა ყონაღოვაა გოტსწიო (კარგ მა-
სპინძლობას გავუწეე); ყონაღოვან
სტუმარად. ~ წასულ ყონაღოვან.

ყონდალ (1) [აზ. გუნდაგ] ჩვილი ბავშვის
შესახვევი ჩურები. ~ ყმაწულ ყონდალ-
ში შაუბევი.

ყონდალ (2): თოფი ყონდალ ნ. თოფ (2).
ყონღურაა ნ. კონღურაა.

ყონყოტ იგივეა, რაც ყანყოტ, მნიშე. 2.
ყოღლ ნ. ყოვილ.

ყოღაგოზ [აზ. გოაუნ+აზ. გოზ (ს ი-
ტ ყ ე -ს ი ტ ყ ე. ცხერის თვალა)] მთის-
ყვავილოვანი ბალახია ერთგვარი.

ყოღაქყანტა ნ. ყოვიქყანტა.

ყორამა კარეე ორფრთიანი, ლირსებიანი
კარი. ~ სიათაე (ნ.) კარეე ერ თახტაითი
კეპტეე (ერთი ფიცრისგან კეთდება),
ყორამა კარეე ორ თახტაითი. ყორამა
კარეე გაქეთევაში შიგ ხონჩეეს (ლი-
რსებს) ჰყრიან (სეამენ).

ყორაა, **ყორეა** [აზ. გორა] ისრიმი, მკეა-
ხე ყურძენი.

— ყორავაა ჯ ა ნ.

ყორაღან ტ ო პ. სოფელია საინგილოში,
კახის რაიონში.

ყორედ თოფ, ყორედ თოფია ერთგვა-
რი. ~ ყორედ თოფს თილიან (წახნა-
გოვანი) ლულაა აქონდა, ისტამბულს
(ნ. მნიშე. 2) — გურგალ (მრგვა-
ლი) ლულაა.

ყორეა ნ. ყორაა.

ყორეველაა, **ყორეველა** ჭიაა ჭიაა ერთგვა-
რი.

ყოროდ [აზ. გორუგ] ყორული, ნაკრძალი
სათიბი ადგილი. ~ მამაა ყოროდში-
დაე (ყორულშია), სამეკალ თიბაე-
საე; ნ. ივანეა ყოროდ.

— შ ა ნ. რეც., მ ე ნ თ., ნ ი ე.,
კორული საბალახო ბ ე რ.; ხამი სა-
ძოვარი ყორული მ ა რ ტ. - ი მ ნ.;
ყორული ცხვარის ბინის მახლობ-
ლად შემონახული საძოვრები, სა-
დაც ცხვარსა და ბატკანს აძოვე-
ბენ კ ა ი შ., პირუტყვის საძოვრად

დაცული ადგილი, ნაერძალი ქაჯ.; მუღმიე სძოვრად დატოვებული მიწის ნაკვეთი ხიან-ბუჩქიანი, დაუღლია, არაენი შედის; შერული. სათიბი ან ტყე; ორი-სამი წლით სათიბ-სძოვრად გაშვებული სახნაუმიწა ძიძ., კეცხ. ხუბ. (ქართლ.); დაწინდული ჩუბ.; აკრძალვის ნიშანი გიგ., თოფ., ქავთ. (კახ.-ქიზ.).

ყოფილ ყარყატი (გარეული ფრინველი). ~ ყოფილ მამეშა (ყოველთვის) შავი (შავია), ინდუშკა ფორმანდა (ინდაურის ფორმისა), გზელ ტუჩ (ნიკარტი) აქ, გზელ კისერიც, ამჟა თუთან პატრამს (მაგრამ თითონ პატრამა), წყლი პირეში ეტარევის.

— წერო, ყარყატი ჭან.

ყოფ-ყოფ მამლის გასაგდები ხმა.

ყოფ (←მყოფი) იგივეა, რაც ნაქნარ, მნიშვ. ა [ნ. ქნაჲ, ქნო(ვ)აჲ, ქნუ(ვ)აჲ (1)]. ~ ჰერამ ან მინდ, ერყე შენ ყბაში ყოფ ყიზილი ბეჭედ მემეცივ (არაფერი არ მინდა, ოღონდ შენს პირში მყოფი ოქროს ბეჭედი მომეციო); თაში ყოფ (|| ნაყოფ) ინსან მაგარ კეპტეც (მთაში მყოფი ადამიანი მაგარია). [სინ. ნაყოფ].

ყოფილ 1. (ნაწილაკი) თურმე. ~ ქალს უმედ მოუსნლეთი ყოფილ (იმედი დაუჟარგავს თურმე); წასულ ყოფილ; მიაქს ყოფილ; არ იციან ყოფილ.

— ყოფილამ გიგ., თოფ., ქავთ. (ხევს.);

2. თავისებურ კონსტრუქციას ქმნის ვნებითი გვარის მომავალი დროის მრ. მღეობასთან. ~ ვანოჲ ერ დღე ცუ-ცქულში დენ წაღვეველ ყოფილ (ვანოს ერთ დღეს წისქვილში საფქვევი წაულია).

შდრ. ქნაჲ, ქნო(ვ)აჲ, ქნუ(ვ)აჲ მნიშვ. 9.

ყოფნაჲ: თავზე ყოფნაჲ ნ. თავ (1). ყოფნაჲ 1. დიდი ტანის მამალი;

2. გაღატ. ქედმაღალი, ყოყონი ადამიანი.

— მაღალ-მაღალი და ყელყელა კაცი ჭან.; შტერი, ყეყეჩი მანი.

ყოფ ძველებურ არხოლოებზე (ნ.) იღლებამდე გაქრილი სახელო, რომელიც ნაქებთან იყრებოდა. ~ ყოფი ყბაზე (პირზე) აუღუედნენ ტუელ. შაე ბალს (ზონარს); ზედს. ყოშევიან ყოშე-ბიანი; ყოშევიან არხოლოდ ძველებური ახალეხი, რომელსაც ყოშევი პქონდა. ~ ყოშევიან არხოლოდევს უწინ კერადნენ, მეელანდელ (მერმინდელ) არხოლოდევ არ იყო გაქრილ კლიეზე; ყოშევიან არხოლოდ ზრლ დროზე ქალევისიც კეპტეოდა (იყო) კაკევი-სიც; სარმა დუგმას (ნ) ყოშევიან არხოლოდევს აუღუედნენ.

— მაჯის (საჯლის) გარდასაკერებელი, მაჯის პირი საბა, ჩუბ., მენთ; ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.), ქგლ, ყოჩა იქვე (უშ.).

ყოშა [ახ. გოშა] წყელი; წყელიად. ~ ყოშა შაგაბერასყ! (დალოცვაა: წყელიად შეგაბეროსთ!); ყოშა სიფსია ნ. სიფსია.

ყოშინ [ახ. გოშენ] ჭარი, ლაშქარი; ფუტკრი ყოშინ ნ. ფუტკარ.

ყოჩ [ახ. გოჩ] 1. მამალი ცხვარი, ვერძი; ტრიაჲ ყოჩ ნ. ტრიაჲ.

— შან. ქევს.; გიგ., თოფ., ქავთ. (იმერხ.); დაუყოღავი მამალი ცხვარი იქვე (მობ., კახ., ქიზ.); ქყ.; ნერბი, დაუყვერავე ცხვარი, სანერბავად არის გაშვებული ხეთ წლამდე მენთ; მოქიდავე ცხვარი კორ; მამალი ცხვარი სამ წელზე ზევით ქაჯ.;

2. იგივეა, რაც ყოჩი ჰიაჲ. ~ დაცხიგნი წინ (დაცხივამდე) ტოლევი (ნ. ტოლ) შიგაითი არჩევენ დღურტან ქიევეს, ჰენი (ესე იგი) ყოჩევეს.

ყოჩხოანუჲ (მრ. ყოჩხოანუჲევე) [ახ. გოჩ ჰ ახ. ბუანუხ = ცხვრის რქა].

1. ქალის თავის მორთულობის ნაწილი. ლეჩაქზე საფეთქლების გასწვრივ ჰქონდათ დაკიდებული, ვერძის რქასავით იყო დაგრებილი და სახელიც აქედან აქვს შერქმეული. ~ ყოჩხოანუჲევე ლეჩაქზე ყურეთთან

დაკერებულ ეყო. ზედაც კინაზე ყულფიან თეთრეც (ყურიანი ფულები) მაგრდლოდა, ტარევაში ტრანყა-ტრანყ კეპტეოდა (სიარულის დროს ტრანყა-ტრანყის იძახდა); «საფეთქელებე ჰკილია ეს ყორბოჯანუზი. მკირე ნალსა ჰგავს, ვერცხლისაა და ზედ ვერცხლის წვრილი ფული აკერია, რიცხვით სულ ექესი. ლეჩაქს რომ თავზე გაიკეთებენ, ყორბოჯანუზი თითქმის წარბებამდე ეკიდება» (შ ა ნ. რეც.).

— ბოინუსი (ყორ-ბოინუსი) ჟ ა ნ.; 2. ერთგვარი წინდა. ~ ყორბოჯანუზი ნაყი (სახე, ნახჭი) ყორი ქებუეს (ცხერის რქებს) მინგავს (წაგავს).

ყორი ჭიაა დიდრონი აბრეშუმის ჭია, რომელიც სხვა ჭიაზე უფრო ადრე ამთავრებს ფოთლის ჭამას და პარკსაც ადრევე აკეთებს. ~ ყორი ჭიაა იმას ებნევიან, ჰემენსაც (რომელსაც) მალე მოტსწროვ ქმაა, გაზდილ. ხუთქიბე ომოსტლას უკან (ჭიაა ომოსტლაა ნ. ჭიაა, მნიშვ. 1) ოგე (აი ამ) ყორი ჭიას არჩევენ, ცალკ აკმევენ, ოგემას (აი ამას) მალე ჰცახენ (ნ. დაცახაა), მალე ჰქნის (აკეთებს) პარკსაც.

[სინ. ყორ, მნიშვ. 2].

ყორია [ახ. გორუ] შეჭიბრში, კილიაბაში და სხვა ამგვარ საქმიანობაში თავზეხელაღებული, რომელიც თავისი ფიზიკური ძალით სხვებს სჯობნის.

ყოჰა (1) პატარა და მოგრძო ტყავის საფულე, რომელსაც ზოგჯერ თამბაქოს ჩასაყრელადაც იყენებენ. ამას ცხერის სათესლე ჭირკვლის გარსისგან აკეთებენ. მას სპეციალური შეკერვა არ სჭირდება, მხოლოდ თავს გადაუკეცავენ და შიგ ზონარს უყრიან.

ყოჰა (2): პირპილი ყოჰა ნ. პირპილ.

ყოხუთ, ყოხუთ ქაღმევე კოხუნჯი, ქალამანია ერთგვარი.

— კოხუჯი იმერული ქალამანი საბ ა ბ ა, კოხუნჯი ჩ უ ბ., კოხუჯი ქალამანი, ჩუსტი კ ა ი შ., ქ ა ჯ.; კოხუნჯი, ქალამის კოხუნჯი ძველი, გამხმარი ქალამანის ნაგლეჯი მ ე ნ თ.

ყოჰალ [ახ. გორაგ] ყორალი.

ყოჰალუჰაა ყორალობა, სიყოჩაღე. ~ თუ შენ იმი თვე მოჰკალ, ყოჰალუჰაა თუ ქენ, მე შენ დეკაც (ცოლი) ვიქნევი. ნ. ყოჰალ.

ყოლი ყველი. ~ ყოლი გუდაა (ყველის გუდა); ყოლი ბორტოა ერთი თავი ყველი; ყოლი გირც ყველის ხინჯალი: მწვანილში, კვერცხსა და ერბოში შეზავებულ, დაფშენილ ყველს დებენ პატარა ბრტყელ ნაჭრებად დაჭრილ ცომში და ამრგვალებენ ხინჯლის ცომით; ყოლი კნუტ ნ. კნუტ (1); ყოლი წან ყველისგან გამონადენი წვენი; ყოლიწონიან შიჭამად ერთგვარი შეკმანდია, რომელსაც ღო შეკამანდით (ნ.) ამზადებენ, ოლონდ იმ განსხვავებით, რომ ეს ყველის წენისგან კეთდება.

ყოლიარ ყველიერის დღესასწაული დიდმარხვის დაწყების წინა კვირას. ~ ყოლიარი კურტუაში ხუთშაბათს დღეს შიოვია აკეთებენ (ნ. შიოვია).

— ყველიერი კინკ. ვაჟა.

ყორ იგივეა, რაც ტოპალ. ~ ჩონ არ ვომპოეთ ყორს, ვომპოეთ — თეთრ ტოპალ ამამშო (თეთრი თავი გაიყვთა), ამმა (მაგრამ) ზოგივე (ზოგი) ყორს ეხახის.

ყორტაა მცენარის (ქლიავის, ტყემლის...) ნაყოფი, რომელიც ნადრევეად გამოდის, დამწიფებამდე ყვითლდება, ავადდება და ცვივა. ~ ყორტაა ქლიავზე, ტყემალზე კეპტევე (არის).

ყოჰუ, ყუჰუ სიბერისგან ან მოხუცებულობისგან დაუძღურებული, მიხრწნილი ადამიანი. ~ ყუჰუ გამხდარავ (||ყუჰუ-ვეულავ) (მიხრწნილა).

— ყუჰუ ჟ ა ნ.; ყუჰუ უკანა ფეხებზე ჯდომა ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ყოყდა მუგლაშვევრით ჯდომა სა ბ ა; ყუჰუა კუნცხვა ბ ე რ.

ყორალ, ყროლ მყრალი.

— ყროლი ჟ ა ნ., შ ა ნ. ვაჟა III, ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ყროლი ცუდი, უფარგისი, სძაგელი გ ი გ., თ ო ღ., ქ ა ვ თ. (ფშ.).

ყორუე ყრუ. ~ ეე ქალ ყრუეა, ჰეჩრამ

(ვერადერს) ვერ იგეგს; ყრუვ პარკ აბრეშუმის ქვის პარკი, რომელშიაც მეკდარი ჰქია.

— ყრუვი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (კახ.-ქიზ.).

ყულა (მრ. ყულავე) [აზ. გულა] მძახალი. ~ ქალი ნათესავეე—ღელა, მამა—გალი ნათესავეეებე (ვაეის ნათესავეებისთვის) ყულავე კეჭევიან (არიან), გალი—ნათესავეე — ქალი ნათესავეეებე (ნათესავეებისთვის); ყულავეს აღიბეგლუშევე ამბოვენ, ჩონ ყაუმევე ვომბოვთ.

ყულარეა: ზი ყულარეა ნ. ზეა (2).

ყუვათ [აზ. გუვეთ] 1. ყუათი, ჯანი, ღონე, ძალა. ~ ერ ყუვათ მამსტლოდა, ბევერ ვიმუშაე; ზ ე ღ ს. ყუვათიან ყუათიანი, ჯანიანი, ღონიერი; ყუვათიან კაც შექლებული კაცი.

— ყუათი ჩუბ., ქ გ ლ; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); ქ ა ჯ., ძალ-ღონე, ბარაქა ჰ ი ნ ჰ. ვევა; 2. სინოყიერე, მანვიერობა; ზ ე ღ ს. ყუვათიან ყუათიანი, წოყიერი, მანვიერი. ~ გურგანაა (ნ.) ყუვათიან ბუარი.

— ყუათი ჩუბ., ქ გ ლ; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); სინოყიერე, ღალა, სიმსუქნე მ ე ნ თ.; საყუათო საქმელზე იტყვიან, როცა შესარგოა აღამიანისათვის ჰყ.

ყუდი ნ. ყუდი.

ყუდი [აზ. გუხეა]: ყუხეა თარაფ ზრდილო მხარე, ჩრდილოეთი. ~ ყუხეა თარაფში მიედ ღორ მაკლრა (ღორის მოსაკლავად).

ყუზიაფარან [აზ. გუზიაფარან] კრაიქამია, გარეული მტაცებელი ფრინველი, რომელიც ბატკანს იტაცებს. ~ ერ მაღალ ხეზე ყუზიაფარანი ბუდეა ყოფილ.

ყუზლუნ [აზ. გუზლუნ] ყორანი.

მღრ. ყო-ყუზლუნ.

ყუთია (მრ. ყუთიე) [აზ. გუთე] ყუთი, კოლოფი; უჯრა. ~ ყუთია გოტხსნი; ყუთიში (უჯრაში) დეც; ყუთიეე მოტლი (ყუთები მოუტანია).

ყუთი-ყუთია უჯრედებიანი, კუბოკრული.

~ ყუთი - ყუთი კაბა; ე კაბა თოლოლი (კოპლებიანია), ვეს ყუთი-ყუთიანს(უჯრედებიანია), ვეს კი ზოლალ-ზოლალი (ზოლებიანია).

ყუთნ ზოლებიანი ქსოვილია ერთვეკარი. ძველად ამისგან საბნისა და ლეიბის პირებს ვერავდენენ.

ყულაჟ [აზ. კოლაჟ] ზომის ერთველი, უდრის ორი ხელის გაშლით აღებულ სიგრძეს (დაახლოებით ერთ მეტრს). ~ იქამდენ გააწვენელა (მისაღწევად) ერ ყულაჟივით ჩევის (ჩეგბა); ქათარ კაბ (რა კარგი), ყულაჟივით წიწილე (ნაწნავეი) აქა; ყულაჟ (ყულაჟ-ყულაჟ) პურვე დიდი და გრძელი (თითქმის ორი ხელის გაშლის ზომა) პურები.

— ყულაჟი, ყულაჟი მ ე ნ თ.

ყულბაღა ნ. ყურბაღა (2).

ყულლულ [აზ. გულლუგ] სამსახური; ყულლულ უყო სამსახური გაუწია, ~ ექთონ ხან ყულლულ გიყავ (ამდენ-ხან ვემსახურე), სამ კაპიკს მახლევა?; ყულლულ ქნაა სამსახურის გაწევა. ~ ერ ურუსი (რუსის) სალდათს სამ წელ ფაჩაბებე (ხელმწიფისათვის) ყულლულ უქნი (სამსახური გაუწევა); ყულლულ ჩეღის მსახურობს.

— ყულლულ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილ.).

ყულლულჩი (მრ. ყულლულჩიე) [აზ. გულლუგჩე] მოსამსახურე. ~ ერ დღე ფაჩამ თავი ყულლულჩიეე ბუთუმ დატუ-ზახა (ერთ დღეს ხელმწიფემ ყველა თავის მოსამსახურეს დაუძახა).

ნ. ყულლულ.

ყულფ [აზ. გულფ] 1. ყური, ყუნწი, სახელური (სამკაულისა, ჰუარქლისა, ჩემონისა, თუნგისა, ვედროსი და მისთ.); მარყუეი. ~ ჩემოდანს ყულფი იქერენე; ზ ე ღ ს. ყულფიან ყურიანი, ყუნწიანი. ~ ყულფიან ქობ; ყონჩო-ნუზეზე (ნ.) ყულფიან თეთრეეს (ყურიან ფულებს) ავერედენენ, ტარევაში ტრანყა-ტრანყ კეპტეოდა (სიარული-სან ტრანყა-ტრანყ იძახდა), მაღყა ყულფ ნ. პალყა;

2. კლდეები წისკვილის ზედა ქვის გვერდებზე (ორ მოპირდაპირე მხარეს) მანგანის (ნ. მანგანაჲ, მნიშვ. 2) კაუქების პირის მოსაკიდებლად და გაღმოსალეზად.

ყუმ ტ ო პ. აზერბაიჯანული სოფელი საინგილოში, კახთან ახლოს (ჩრდილოეთით).

ყუმლი (ყუმელი) კავიან წინდაჲ, ყუმელი კავი წინდაჲ იგივეა, რაჲ კავიან წინდაჲ [ნ. კავ (2)], ოლონდ მისგან განსხვავებით, სახეები ტერფზე კი არა აქვს გამოყვანილი, არამედ ზეითა მხარეზე. — ყუმლი კავიან წინდაჲ შამიქნი.

— **ქინკვლის ფეკი მე ნ თ.**

ყუნზიბაყაყ ნ. კუნზიბაყაყ.

ყუნწმრუდაჲ მრუდეყუნწინი. ~ მირახულა ხსალ (ნ.) ყუნწმრუდაჲს (მრუდეყუნწინია).

ყუნწუპ ნ. ყინწიპ.

ყუაღ, ყუვიღ ყმუიღი. ~ ჟანავარ ყუოღა (მგელი ყმუიღი), იმი ყუაღ ექ მოდიოღა; ზ მ ნ. ყუაღ-ყუაღ, ყუვიღ-ყუვიღ ყმუიღ-ყმუიღით. ~ ზაღლ ყუაღ-ყუაღ ღგას.

— ჭ ა ნ. ყუვიღი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ყუიღი მე ნ თ., ქ ი ნ ქ. ეაჲა.

ყუუაღ, ყუუახ [ახ. გუჭაგ]: ყუუაღში აყონაჲ ხელში აყვანა, ატატება. ~ ი კაც ჰეზბეთ ყმაწულს ყუუაღში არ აპყონსყ (ის კაცი ბავშვს ხელში არ იყვანს, არ იტატებს); ყუუაღში მისწლაჲ: ყმაწულ ემ ქალი ყუუაღში არ მიდის ყოფილ ('ბავშვი არ მიდის თურმე ამ ქალთან, რათა მან (ქალმა) იგი ხელში აიყვანოს'); ყუუელით გადაპყონავს თავისი პატრა შულს (ატატებული გადაპყავს თავისი პატრა ვაჟი).

— სარქმი; ყუუაღში ააყონა მიირქვა ჭ ა ნ., ყუუახ მოხვევა; აყონს ყუუახში გულში იხუტებს, ეხვევა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილ.).

ყუუარ კუთხე, კუნკული. ~ ოთახი ყუუარ; მინ ყუუარში (ათას კუთხეში) ზგავინს კაცევს; ხურყინი ყუუარეჲ (ხურყინის კუთხეები).

— ჭ ა ნ., ყუუაროი ქ გ ლ (ქიზ.).

ყუუენაჲ ნ. დაყუუენაჲ.

ყურ : ყურ ახწევაჲ გ ა დ ა ტ. შეგუულიანება. ~ ყურ ატსწიჲ! (შეგუულიანე!); **ყურ გღევაჲ** პატეისცემა, გამასპინძლება. ~ ახალ წელს ფეყ მანაშნოჲ ინსინ მოსტლაში (ისეუი ადამიანს მოსკლისას, რომლის ფეხიც კარგად აქეთ დაცდილი) ქაგვორა (კარგად) ყურ უგღევენ (პატეის სცემენ, უმასპინძლებიან); **მ ი მ ლ.** ყურ დანაგღევ ნ. დაგღევაჲ; **ყურეჲ დაწნებაჲ** ყურის აწევა. ~ დინეა დედექ, თუარღემ უჩიტელ შენ ყურეჲ დაწნეხელი (ქვიანად გაჩერღა, თორემ მასწალებელი ყურებს აგიწევს); **ყური ბილ ბიბიღო.** ~ თქონ ორნიჲსის ყური ბილს მააჭრეგარ (თქვენ ორივეს ბიბიღოს მოგაჭრით); **ყური დაფაჲ; ყური დაფაჲ წაღევაჲ** ყურთსემენის წაღება, ვისიმე გამოყრუება. ~ ემ ყალ-მაყალმამ ყური დაფაჲ წაღა (ამ აყალმაყალმამ ყურები გამოაყრუა); **ყური ზირ ყერი-მალი; ყური ტანყ (წანყ); ყური ტანყი (წანყი) წაღევაჲ** იგივეა, რაჲ ყური დაფაჲ; **ყური დაფაჲ წაღევაჲ.** ~ ყური ტანყ (|| წანყ) წაღი, ბეს ქქნი! (რა ყურთსემენა წაღი, გეყფა!); **ყურში არ აქ არაფრად აგღებს,** ყურადღებას არ აქცევს, მაგისი დარღი არა აქვს. ~ მე მაგი თავ ყურშიაც არ მაქ, ეგ მინ გღინა?; მიწაჲ ყურში არ მაქ (მიწის დარღი არა მაქვს); **ყურში არ მაქ თქონ ნათქომ ყულაბ** (არაფრად ვაგღებ თქვენ ნათქვამ სიტყვას); **გათხუებაჲ უჯან დაა ყურში აღარ აქ ჩემ თავ (ჩემი დარღი აღარა აქვს, ყურადღებას არ მაქცევს); ყურში აღევაჲ** მოსმენა და მოსმენით რაიმეს დახსომება. ~ ჰათაარ მალე ყურში აღღან! (როგორ მალე დახსომა!); **ნაღილ საღთემ გითხრო,** ბებრაჲ არ მაქ, ყურში ემელს (ზღაპარი საიდან უნდა გითხრა, ბებია არა მყავს, როჲ მომესმინა და დამესომებინა); **ყურში შასწლაჲ:** ყურში არ შაღის ჩყენი დარღი არ აქვს; **ყურში ჩაგღევაჲ** ყურში ჩაწეუთება. ~ ერ მინამს (ერთ ეინმეს) უთხარ, ჩაუგღას იმას ყურში (ყურში ჩა-

აწვეთოს); ცუცქულუ ყურ ნ. ცუცქულ-
ყურალ [ახ. გურაგა= მშრალი, უწყლო,
გვალვიანი] გვლვა; ზ ე დ ს. ყურა-
ღაან გვალვიანი. ~ ყურაღიან წელი
(წელა) წელს.

ყურბაღაა (1) შავი მწერი ერთგვარი.
ყურბაღაა (2), ყულბაღაა [ახ. გურ-
ბაღა] კიბურჩხა, წისქვილის ბორბლის
საყრდენი, რაზედაც ღერძის წვერი ტრია-
ლებს (იშვითად მას ბაყაყსაც უწოდებ-
ენ). ~ ყურბაღაა შამფური წორ და-
ნადგამ კინახს (ის რკინაა, რომელზე-
დაც ღერძის წვერი ანუ თავი დევს),
ზედ შამფურ დგას. ეს შამფურ ქრ
ამსაყუდევე კინახს ამაზევე კებტვე (იმის-
თვის არის), რუმ შამფურმა ნუ გავ-
რტუტას კინახს, ნუ ჩაგრტუტასვე ქრშ.
[სინ. ბაყაყ].

ყურბელაა იგივეა, რაც ყურველა კიაა.
ყურდღელ კურდღელი. ~ ყურდღელ
კორკლავდა (კურკლავდა).

— შ ა ნ. რეც., ყურდღელი ს ა ბ ა,
ძ ი ძ. (ლეჩხ.); გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
(გურ.).

ყურდღლოვან: ყურდღლოვან წასტაა
(წყაონაა) კურდღელზე სანადიროდ
წასვლა (წყავნა). ~ ერდღუა წამი-
ყონა ევმამ ყურდღლოვან (ერთბელ
წამიყვანი ამან კურდღელზე სანადი-
როდ).

ყურევამა, ყუროვამა 1. ყურის გდება,
მწყემსვა; მოვლა. ~ მე ო ც წელი ცხორს
ჰყუროვ (ოცი წელია ცხვარს მწყემსვა);
აა კაცო, შენ ჰამეშა ტანეს საყურებ-
რავ? (შენ მუდამ ჰბორებს უნდა მწყემს-
სავდე?); ყუროვდიყ (ყურს ვუგდებდი,
ვუვლიდი) მე ჩემ ყმაწულევს (ბავშვებს);
თავი ავტყოთ შუღს ყუროვს; შ ი მ ღ.
ნაყურ: ბოსტან ნაყურ იგივეა, რაც ბოს-
ტანჩიბა; ზროხაა ნაყურ იგივეა, რაც
მეზროხეა; ტანევე ნაყურ იგივეა, რაც
მეტრანეა; ტრედვე ნაყურ მეტრადე,
მტრადების მცველი; სახლ ნაყურ იგი-
ვეა, რაც სახლ(ი) დანაცავ (ნ. დანუ-
აა); ყაზევე ნაყურ ბატების მწყემსი;
ზ მ ნ ზ. საყურელა სამწყემსავად.

~ ტანევე საყურელა მეტანეს იგერენყ
(ხბორების სამწყემსავად მეხბორეს ქი-
რაობენ ხოლმე).

— ყურობა ჰ ა ნ., ყურება მოვლა-
პატრონობა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
(ხეც.); მუურებს უელის, პატრონობს,
ყურადღებას აქვეს ქ ი ნ ქ. ვეაჲ;
2. იგივეა, რაც ყურ გღეჲა (ნ.
ყურ).

— მიყურეს პატვი მცეს ჩ ი ქ ო ბ.
ყურეა რთული ფუძის მეორე შემადგე-
ნელი ნაწილი, რომელიც სიტყვის ჰირ-
ველი კომპონენტისა მიხედვით სხვა-
დასხვაგვარად ითარგმნება: ბახჩე-ყუ-
რეა ბაღჩა და ბაღჩის ახლომახლო კენ-
ქულები. ~ ჩონ ბახჩე-ყურეა ზროხას
გორუქუქევი; ეზო-ყურეა კარ-მიღამო.
~ ეზო-ყურეს ყურს არ უგდევს
(— ქ გ ლ, მ ე ნ თ.); ლეშმა-ყურეა
ბარდნარი. ~ ლეშმა-ყურეს ღოტო
ეკაჭროვამ (ბარდნარს დაუფარავს
აქაურობა); შერ ხალღ ლეშმა-ყურეზე
დააგეჲოდა, ეინჰარ ჰკრეჲავდა (მშო-
ბერი ხალხი ბარდნარს მოჰფენოდა და
ჰინჰარს კრეჲდა); ორღბე-ყურეა: ორ-
ღბე-ყურევეში ეტარევე (ორღობებში
დაღის); ერ ქალ არის ორღბე-ყურეა-
თი არ გროვდეგის (მუდამ ორღობეშია,
შინ არ შემოდის); ღელე-ყურეა: ჩონ
რზრა ღელე-ყურეა ქილ (ღელელ ქე-
ულა); ერ რაქთონ უწუმნი (რამდენი
უწვიმნია), ჩონ ორღბეში ღელე-ყუ-
რეა ჩავარდნილ, წუმში ღელე-ყურეა
ღოტყენიეი; ეკლიან, ბრულლიან, წულლიან
ღელე-ყურე ადგილს წმენდენ მაჯ-
ნარა (წოსანწავად), ეესი (აი ესაა,
მიწი გ(ო)მოგდაა; წღობე-ყურეა ღობე
-ყორე (— ქ გ ლ).

— ყურეა 1. კუთხე, კუნჭული; 2.
გეოგრაფიულად მივარდნილი ადგილი
ხ ე ბ., ყურემარე ყურეები, ყურე-კუნ-
ჭული ქ გ ლ (ღშ.); ყურმარე || ყუ-
რემარე სღბე, ამა თუ იმ კუთხეში,
კუნჭულში ხ ე ბ.

ყურველა კიაა ბოსტანა, ქიაა ერთგვა-
რი, რომელიც ბოსტნეულის მტერია.
~ ყურველა კიაა მიწაში კებტვე

(არის), ზიან მიზანი (შენეა ის ოხერი), ხახს, ფაყლას (ლობოს), ქალამს (კომბოსტოს), ბოსტნის შპრის მაგრა. [სინ. ყურბეღაჲ].

ყურზენ ყურძენი; აკანკალულ ყურზენ ყურძნის თხელი მტვეანი; როველზედაც აქა-იქაა მარცვალი; ნ. ურუსი ყურზენ; ქიშიშია ყურზენ ნ. ქიშიშია; ყურზნი დალაგაა ნ. დალაგაა, მნიშვ. 1; ყურზნი კურკაა წიპა; ყურზნი ტრრ (ნაცარ) ნაცარი, ვაზის ავადყოფობა ([შდრ. ტრრ დაყრაა, ნაცარ დაყრაა (1)]; ყურზნი ფაფაა ფელამუში, თათარა (სინ. ჩურჩხეღაა ფაფაა).

ყურმანაქერ იგივეა, რაც მოჭრილყურიან (ნ. მოჭრაჲ).

ყუროვაა ნ. ყურევაა.

ყურხ კურსი. ~ ერ წელს ვილოცით (ვისწავლეთ), მესამე ყურსზე გდევლით (გადავედით).

ყურუმანიო [აზ. გურუ=ცარიელი, მშრალი, მხოლოდ ერთი რამ?] ქალის დანიშნინას ვაჟის სახლიდან წადებული ცოტა რამ ძღვენი. ~ ალაგვეს ხურჟინს ყურუმანიითი ადათიჲთი.

ყურშად [აზ. გურშაგ] ნათესაში კვლების ერთი ზონა, ერთად აღებული რამდენიმე (5—10) კვალი. ~ ხახი ყურშად; რაქთონ (რამდენი) ყურშად დაგიოთსრა?

ყუსურვაზ უსურვაზი, კატაბარდა (სამშენებლო საქმეში იყენებენ ნივნივებზე ლარტყების დასაყრავად.). ~ უსურვაზს წრულ ფოთოლ აქ, ეეს თეთრ ვაზი (ვაზია), ყურზენ დანასხამ რამ არა (ყურძენს არ ისხამს). თეთრ რამ ისხამს ზედ, ერ ბამბაღებურ რაამი, ყურზნისაილი არ კეპტევე (ყურძნის მაგვარი არაა). ჩალიან სახლზე, დანაყდომ (საცხოვრებელ) სახლზეც, ქოხი სახლზეც ამით ალატვეს აკრან ნუსმრი კოლა (ლარტყებს აკრავენ ლურსმნის მაგიერად).

ყუფულ [აზ. გჰჰჰჰ] ბოქლომი. ~ დარვოზაა (ქიშპარი) ყუფული(თ) დაკლეტულ ყოფილ.

ყუშ [აზ. გუშ] ჩიტო.

ყუშოტ, **ყუშოთ** იგივეა, რაც კატყუღაა, მნიშვ. 2. ~ ყუშოტს ფრტი თავ-

თაკივი (თავთაკივით) თავთავ აქ, თუთანაც (თანაც) კატყუღა ფრტვიით, ბაღში, მიწოდროში, ვენახევეში კეპტევე (არის).

ყუშხუნ [აზ. გუშგუნ] ცხენის საყაზმაჟის ნაწილი, საძევე, ბალღუმი, ცხენის კუდის ქვეშ ამოსადები თასმა.

ყუთაა აბრეშუმის ქიის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გავრცელებული ავადყოფობა, რომელიც უპაერობითაა გამოწვეული. ამ სნეულებით დაავადებული ქია ყვითდება, სივდება და კვდება. **ყუთელ** ნ. **ყუთოლ**.

ყუთელგულაა ნ. **ყუთოლგულაა**.

ყუთლაა, **ყუთლა** ქლიავ ქლიავის ერთ-ერთი ჯიში, ყვითელია, ადრე მწიფდება, ცოტა მომჭავოა.

ყუთლიან 1. იგივეა, რაც ყუთიან;

2. ყვითელი ფერის ჩითი (ან ტანსაცმელი). **შდრ.** თეთრიან.

ყუთლიან გუბ ჰიდრ. ლორებზე სანადირო წყლიანი ადგილი გულღუთის (სოფელია აზერბაიჯანში) თავში. ~ **ყუთლიან გუბ** ლორი დანაყდომ ადგილი, სანადირო ადგილი, წყალ კეპტევე (არის) ტალახივი.

ყუთოლ, **ყუთელ**, **ყუთელ** ყვითელ ყვითელი; **ზ მ ნ ზ.** **ყუთლა** ყვითლა. ~ **გათალღუღ** ქიაა ყუთლა აყუთევეს (ყვითლად ელვარებს); **ყუთოლ ლაგან** იგივეა, რაც ფრინეი ლაგან (ნ. ფრინე); **ყუთოლჩენჩაა** ყვითელჩენჩოიანი. ~ **სანთელაა** ყუთოლჩენჩა ფაყლამს (ყვითელჩენჩოიანი ლობიოა) (სინ. ყუთოლჩაყაა).

ყუთოლ მიწაა თიხა, აყალო მიწა, რომლისგანაც თიხის ქურქელს ამზადებენ. ~ **ტულღუ** (ნ.), ქვერ, თორნეა ყუთოლ მიწათი კეპტევე (ყვთდება); თორნი მიწააც და ქვერი მიწააც — ორნიმ ერთი (ორივე ერთია), ორნიმ ყუთოლ მიწაას (ორივე ყვითელი მიწაა), ამმა (მაგვამ) ქვერებე ემ მიწას მაგრა ცრიან, ქუაა გარაქ (უნდა) შიგ არ იქნეს, თორნი მიწაში კი ქუაა თუ არ იქნა, დააფანტე, დატყრუ (დასკდება); **ყუთოლ მიწას** ქვერი დრრთიანი (ირგვლივ), სიბ ქრში უსმენყ, ღუნეა არ გაწყდო-

სავ [ნ. გაწყდომამ (2)], ქარ ნუ შატ-
დესავ; თბილიანში (ნ.) ბტთმ უტორლ
მიწამს (სულ აყალო მიწა).

უტორლ ჩიტ ვარეული ფრინველა ერთგ-
ვარი.

უტორღგულაა, უტთელგულაა 1. ხეა
ერთგვარი, ტყეში იზრდება, ძალიან
გამძლეა, ძნელად ლებია;

2. გულყვითელა ჩიტი.

უტორლყილჩიდიან ჩაღთუქ იგივეა, რაც
სარაყილჩილ.

უტთორჩაკაა, უტთორჩაკაან იგივეა,
რაც უტთორჩენჩაა.

უტთორჩენჩაა ნ. უტთორლ.

უტმ-უტთორლ სულ მთლად ყვითელი;
ზ მ ნ ზ. უტმ-უტთორლა სულ მთლად ყვით-
ლად. ~ ემ ქალს ვრაქთონ აცხეღევს,
უტმ-უტთორლა გააღუვის.

ნ. უტთორლ.

მღრ. წიმ-წითელ.

უტრულ, უტროვაა, უტრჯაა ყვირილი.
~ ნუ ჰყურ! (|| ნუ ჰყურხარ!) (ნუ ყვი-
რი); შიში ჰყურჩს; შენ თვე დანახი-
თვე ის საყურელი (შენი დანახვისთა-
ნავე ის იყვირებს); მე რუმ შენ კოლა
(მაგერად) ყოფილიყავ, ეუტრნასაც, არ
მიაცემელუყავ (ყიდეც რომ ეყვირა,
არ მიცემდი); მ ი მ ლ. ნაყურ მყვირა-
ლად. ~ ერ ღროზე ემ ტყეში ნაყურ რამ
დაადა მაგრა (ყრდე უფრო მაგრად,
ძლიერად) აყურდა; ზ მ ნ ზ. უტრულ-
უტრულ ყვირილ-ყვირილით. ~ მეზალ-
ღევე ზალღევს ჰყრიან (უშეებენ), უკა-
ნიაც უტრულ-უტრულ მიდიან.

უტუტნოვაა ყიყინი, ყვირილი.

უტუციან ავადყოფობისგან ფერდაყარგუ-
ლი, გაყვითლებული ადამიანი. ~ უტ-
ციან ინსანს (ადამიანს) უტთელ, გამზ-
დარ ინსანზე ამბოვენ.

[სინ. ყუთლიან].

— უციციანი ყვითელფეროვანი ს ა
ბ ა. ყვითელი ადამიანი, ციებ-ციხელე-
ბისაგან გაყვითლებული შენთ.

შ

შა- იგივე ზმინსწინია, რაც შე-. ~
შამინახი; შაგდა; შაკერ; შაყონელ.
— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინ-
გულ.).

შაბაზაა! კორთეა ტ ო პ. შთაა საინ-
გილოში. ~ შაბაზაა კორთეა თაჲს
(მთა), თა ზირში (ნ.), სამაროვანი (ნ.)
თაქში, კიბე-კიბე კეპტეე (საღებურები-
ვითა).

შაად, შაილ. შაილ [აზ. შაილ! მოწმე;
შაად გ(ო)მოსულაა მოწმედ დაღგო-
მა. ~ ე ხალყ შენზე შაად გომოე (მოწ-
მედ დაგიდგება).

— ი მ ნ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(იმერ.).

შამარ (შამპარ) გრლ გველია ერთგვარი.
~ შამარ გრლ გველი (გრძელაა),
წილანეი (წერილია), კრელი (პრელია),
მაგარ წანასული (სწრაფი მოსიარუ-
ლეა), ხევეზე ეტარეის (დადის); შა-
იმარ გრლ ქუვეი (ქეების) ნანგრევიში
ბეერ კეპტეე (ბეერია).

შანაა [აზ. შანჲ, შანა=შაურიანი] შე-
ნალოცი ფული, რომელსაც ბავშვებს
ყელზე აბამენ ავადყოფობის ღროს.
~ ყმაწულ ავად გაჯლომაში, თუ ყმა-
წულ გაუტთლებულ, ბეერ ნაცხელებე
(ხშირად აცხელებს), პირღვიან (აღუთ-
ქვამენ ღმერთს, ხატს) შანაა: აბაზს
ჰე (ან) ორშაურს გაჯრტენ, კლაზე
ბალით (ზონრით) შაბამენ. ემას ეზა-
ხიან შანაა; შანაა ასხნაა დატქმუ-
ლი ღროსათვის ღვთისთვის დაპო-
რებული საყლავის შეწირვა და შანანს
მობსნა. ~ შანაა დაპირევი ერ წლი
თავზე გარაქ (უნდა) მიდიან, შანაა
სხნაან, საყტარზე ღრვენ (ღებენ). საყ-
ტარზე შანაა ასხნაში ყორ ჰე (ან) მა-
მალ ვარიას კლრნ, აამამინ დილაგ
(ნატერა, სურვილი) უთავდეეყ (უს-
რულდებათ).

— შანა შ ა ნ. ეყა I.

შარ, შამარ [აზ. შამარ] ქალაქი.

— ი მ ნ., შეგერი ო ო დ. (აქარ.),
შარი, შამრი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(ფერეიდ.).

შარაა, შარაა შარა, ქუჩა. ~ შარაშ
(|| შამარშ) გოტდივარ.

შარულ, შარულ ქათმეე (სიტყვ-სიტყვ.
ქალაქური) ქალამანი ერთგვარი.

შაბაშ, შაბაშ ქეიფში მოცეკვაის მიერ

დამკერელისათვის მიცემული ფული საჩუქრად და თან შეძახილიც. ~ შიპროვაში (ცეკვის დროს) თერ (ფულის) მიცემაზე ამბოვენ — „შაბაშ“; შაბაშ მინაცემ (შაბაშის მიცემი).

— შ ა ნ. რეც.; ფულადი საჩუქარი, რომელსაც პატარძალს მიაართმევს მისი მყარი ცეკვის შესრულების შემდეგ გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (გულდაწყ.). შაბეზრევაა თავის მობეზრება. ~ თქონ გერ დედამ შამაბეზრა, ოგემაშინსუკან მეღ თქონ გადაგყარე (თქვენმა დედონაცვალმა თავი მომაბეზრა და ამის შემდეგ შეც თქვენ გადაგყარეთ); აც თავი დეკაციგნი დიად შაბეზრეულ იყო (ქმარი თავისი ცოლისაგან დიდად თავმოზერებული იყო).
ნ. ბეზარ.

შაბისკაა შეხმობა, შემკვრივება, გამაგრება, შეკერა. ~ დღე ზეა (მზე) გომოტა, გზაზე ტალახ შაბისკა; აგერა (კრილობა) ბეტა (ცოტა) შაბისმარ, შაბისკულ; მანათუტ ქლიავ ცოტაა შაბისკულ (შემკვარა, შემხმარა); წრლაა ერ ცოტა შაბისკულ (მაწონი ცოტა შემკვრივებულა, შეკრულა); დოვლაა (ნ.), ზეა (რძის) დულოვი დროზე (დუდილისას) ზეათიან თარაფ (ზევითა მხარე) ნუმ გასეკლდე, ეემაზეც ამბოვენ შაბისკაა.

— შაბიცქება აღუღებული რძე რომ ცოტათი შეცივდება და ნაღები თავს შეიკრავს შენ თ.

შაბლენევაა შებნელება. ~ შაბლენდა. ნ. ბლენ.

შაგდევაა შედგმა; შეყრა, შეყოფა. ~ ზომეა რამ გადალევაში ლინგვეს შოტგდევენე, ამმაგრ გადაქონ (მძიმე რამის გადატანისას კეტებს შეუღამევენ ხოლმე და აი ისე გადააქეთ).

შაგონგლაა 1. იტყვიან აბრეშუმის პარკზე, როცა აბრეშუმის ქია შეთელილ, სქელსა და უხარისხო პარკს აკეთებს; შაგონგლიდ პარკ შეთელილი, უხარისხო პარკი, წუნი. ასეთი პარკი მრგვალია და სქელი, ამოსახვევად არ ვარგა. ~ სველ, შაგონგლილ პარკ ბრაკიზგნი ფინთი (წუნზე ცუდია), ეემას

ნაბადივი ქნის (აკეთებს) ქიაა, შათელულ პარკი. [სინ. შათელულ პარკ (ნ. შათელაა); შანაბდულ პარკ (ნ. შანაბდა); ნაბად პარკ].
[სინ. შანაბდაა];

2. გა დ ა ტ. ცუდად, დაუდევრად შეხვევა ან რამეში უშნოდ გამოხვევა. ~ ყმაწულ ამბიერა (ელამაზოდ) შახევაში ამბოვენე — შაგიგონგლმა ყმაწულ, ლამაზა ვერ ზეედა (ვერ ახვევდი)?; ინსან (აღამიანი) თუ წეეს ფართალში (ლოგინში), თავ-რამ არ უჩანს, გურგალი (მრგვალია), დეყვეცი მოტყუნტი, ჰემგე (ასეთ) დროზე ამბოვენ — შაგონგლო (|| გონგოლაა ქნილ); მეშუე თუ დაახვი (დაახვიე) ამბიერა, იტყუან—შატგონგლი.

ნ. გონგოლაა, მნიშვ. 2.

შაგრტევაა ნ. დავრტევაა.

შად [ახ.] მხიარული; სასიხარულო. ~ დღე (დღეს) ე კაც ფუშმან არა (მოწყენილი არაა), შადი (მხიარული); მე შენთან მოსუვარ შად საქმეებე (სასიხარულო საქმისათვის).

შადარაა [ახ. შადარა] ცხავი. ~ შადარაა მიწაა, ლამ განაცერ რამში (გასაცერელი რამაა), კინის კეპტეი (რკინისაა).

შადრეცაა 1. ნ. გადრეცაა (1);
2. ნ. გადრეცაა (2);
3. ნ. დადრეცაა.

შადღრბაა, შადღობაა შედღეება. ~ ხტალ კარაქ შოტღობავე; შადღობას უქან სადღრბელ იყრევის (ნ. სადღრბელ).

შავ (შაჯ) ნავთ მავთუთი. ~ ჩირალში (ნ.) შავ ნავთ ასხმენე.

შავ ტყეა ტ ო პ. ტყე ქანდრის საყდართან (ნ. ქანდრი საყდარ) თოფახში (ნ.).

შავ ყანაჯ ნ. ყანაჯუ.

შავ ცახ გარეული პიტნა.
[სინ. ვირი პიტნაა].

შავბიღევიან ნ. ბიღ.

შავტონიან ნ. ტონ (1).

შაფეყევიან მეტსახელია ნუროშვილების გვარიან.

შაფეილიჩილიან ჩალთუქ იგივეა, რაც ყარაყილიჩილ.

შავში შასტლა გლოვის ნიშნად შავების ჩაცმა. ~ შავში პაბე შასუხარა? შავეე პაბე ჩავიციომა? (შავები რატომ ჩავიციეამს?), კაც რუმ არ მოგეტომი? (ქმარი ხომ არ მოგვედომია?).

შავგლუნევაა, შავგლუმევაა, შავგლუნევაა ნ. დახვლუნევაა

შავინქაა ნ. აზინქაა.

შავორზორევაა იგივეა, რაც **შაყორკოლევაა**. ~ რა მაგრა ციერა (რა მაგარი სიცივეა), მაზორზორევეს; ნაგახტან (უეცრად) შიში შამაზორზორა.

— **ზორზორ ჯან., ზარზოლა** სასმელ-საქმელმან რა ტანში ზარი დაუაროს (საქმელი რა ეზიზლოს და ტანში შეაძრწუნოს) საბა.

შაზრზაა, დაზრზაა შეძქევა, დაძქევა, ძქევეთ დაფარვა. ~ ყმაწულ ხეზე ნუ გატდესავ, ხი ზირს ზრზენ; ბალი ზირ შოტზრზოთ, ყმაწულეე ნუ გოტდენ.

ნ. ზრზ.

შაზრახნაა, შ(ო)მოზრახნაა დალაპარაკება (ელაპარაკება; უბრობის შემდეგ ხმას გასცემს). ~ ზოგ დროზე ქორწილამდინ ქალი და გადაა გზაზე დაბტომაში ერთმერთს არცკი ზრახენე, ამმა ზოგიეე კი იბტილათიე ჩედიანე (ზოგჯერ ქორწილამდე ქალი და ვაყი გზაში შეხვედრისას ერთმანეთს არც კი ელაპარაკებინან, უბრად არიან, მაგრამ ზოგინ კი საუბრობენ კიდეც); ის შენბე ეხლა არ შამაზრახნელი (ის შენ ახლა არ დაგელაპარაკება, ხმას არ გაგცემს); იმამ შამამზრახნა (ის დამელაპარაკა).

შდრ. ზრახტაა.

— **შეზრახნაა ჯან., ძრახ, ძრახვა**: ეძრახებინან, აძრახხე; შეძრახხება შან. ვეა III, შამძრახხვა, ძრახხვა გიგ., თოფ., ქაეთ. (მოხ.), შეძრახხვა იქვე (მთიულ.); გამძრახხება ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

შაზრომაა ნ. გაზრომაა (2).

შაზრონაა ნ. გაზრონაა.

შაზურგაა იგივეა, რაც **დაკრიანევაა**. ~ ქუქულეე შაზურგულან.

შათალ წინდაა სიმტკიცისათვის ძირგამოყვრებული წინდა. ~ შათალ წინდას დაყვრულ წინდევს ეტუტან. ახალსაც უყვრევენ ზოლ (ძველ) ჰე (ან) ახალ წინდის, ჰე ფარისის ზირევეს, კედლოთ უყვრევენ პოლზე-რამზე. მიწაზე სატარეველა (იტაკზე და მისთანაზე, მიწაზე სასიარულოდ).

შათანთლაა ნ. შათინთლაა.

შათანიევაა 1. გარევა, შერევა (სხეებში — სწორებში, ტოლებში). ~ თავი ველდაშეთან შათანაედა, წავდა (თავის ამხანაგებს შეუერთდა და წავიდა); ჩონ ფურ ზროხაში შათანაედა, წავდა;

2. შეტანება, მიტანება, რამესთან ერთად შექმა. ~ პურთან შათანაეა მეუანულ (საქამადი).

— **ეთანაებეიან** თანა ედასებეიან საბა.

შათელაა მატყლის უხეში ქსოვილის მღულარე წყალში მოთელვა ანუ დაბეგვა-დარბილება. ~ ჩაიქელ შალს თელადენენ; ქობში წყალს აღულედენენ, მევლან (მერმე) გვეში ავლედენენ შალს, ზედ ასხმენ ღელარ წყალს, მევლან ფეყეით ტრპავდენენ (ცემდენენ, ბეგვავდენენ), ეესი (აი ესაა) შათელაა. ბილ კეპტეოდა (რბილი ხდებოდა), მევლან ამააქდენ (ამოქონდათ), გრევალა-გრეუვალა (ცხელ-ცხელს) აგორგლევდენ (ახვედენენ) ორ ღლე, მევლან გამააქდენ (გამოქონდათ), მარაზზე (ნ. მარაზ) ჰფენავდენენ. ბილ, ფაფუე შალ კეპტეოდა (გამოდიოდა); შ. კონტ. შათელინევაა მოთელინება. ~ ჰენგილაეეე შალს ლეკეს ათელინევედენ; მიმლ. შათელულ მოთელილი; შათელულ პარკ იგივეა, რაც შაგონგლილ პარკ (ნ. შაგონგლაა, მნიშვ. 1).

შათონთლაა, შათუნთლაა, შათინთლაა 1. რძის შესქელება (იტყვიან, როცა მავონი ჩადელებას იწყებს, ან შედლებისას კარაქს სისქე რომ შეემატება, ან ხაქოს გასაყოფებლად ცეცხლზე შედგმული ღორცა აიჭრება და შეს-

ქედდება და სხე.). ~ ახალ უმ დიდდევის ი წოლა (აი როცა ახლად დედ-დედა მაწონი). ექმას ებნევიან შათონ-თლა; ნაარამაა ექმს: ლა? (სადღებელი შეიღვინება?) — აარ, პალა არ ქნილ (ჭერ არ შედღებია), ცოტა შათონ-თლილ; ლაქოჯ (ნ.) პიწწა შათუნთ-ლილ;

3. ხორცის ნახევრად შეწვა, მოშუ-შვა, ზერელედ მოწვა. ~ ჯორც შა-თანთლევს; წოდ შატთონთლი: შა-ტლი (შეუღევს) ცეცხლში, გომოტლი. შათოხაა, შათოქაა იგივეა რაც შაყე-ლაა.

შდრ. დათოკაა.

შათურთლაა, დათურთლაა მეტისმეტი გაავებისას პირიდან დორბლების გად-მოყრა, ვისმესთვის ცოფების შეყრა, დადორბ ელა. ~ მაგრა რუმ ილაპა-რიყევ, თურთლევ შაყრი, იმაშინ ამ-ბოვენ — რა ითურთლქვი; შამთურ-თლა, დანდორდლა (დამდორბლა), გამაცილა (გამიშვა).

ნ. თურთლ.

შდრ. დადორდლაა.

შათქლ ოთაა ნ. თქლ ოთაა.

შაკალთაა ნ. გ(ა)დაკალთაა.

შაკერაა 1. შეკერვა. ~ კაბას ჰკრავ (ვეკრავ); სამ დღეში ტამსომოზ (ტანს-ცმელ) შაკერეხარ (შეკერავ); მიმღ-არშანაკერ შეუკერავი; შაკერულ შე-კერილი; შანაკერ შემკერავი; შეკე-რილი. ~ ფეხსომოზ შანაკერ უსტაა (ფეხსაცმლის შემკერავი ოსტატი); ფაფაყ შანაკერ (ქუდის შემკერავი, შექუდე); ქურქ შანაკერ (მექურქე);

2. სხვადასხვა ხის საგნების (სა-ღვებლის, ვარცლის, გობისა და მის-თანათა) გაყეთება, კალათების, გო-დრების და მისთანათა დაწვნა-გაყე-თება. ~ საღორბლი შაკერაა; ხოკერ შაკერაა; ტანყი (ნ.) შაკერაა.

შდრ. შაკერაა, მნიშე. 2;

3. ქორწილის დროს დასაცავი ერთ-გვარი სახუმარო რიტუალი, რომელიც შემ დეგში მდგომარეობს: დიდი ქორ-

წილის (ნ. ქორწილ) წინა საღამოს პატარძალთან ერთად ვეყის სახლში მოსული კაცები იქვე რჩებიან, თითქმის დღიამდე ქეიფობენ, ცეკვავენ, დროს ატარებენ. ამ დროს თუ ვისმეს ჩაეძი-ნა, დაძინებულებს ხუმრობით ერთმა-ნეთზე მიაკვრებენ ხოლმე ნემსითა და ძაფით. ვალეძებისას ერთი ერთ მხა-რეს იწვევა, მეორე-მეორე მხარეს და სხვები კი სეირს უყურებენ და ხარხა-რებენ.

შაკეცაა, ომოკეცაა შეკეცვა, ამოკეცვა. შაკირაა შეკირვა, დამტერული ჭურჭლის ნაწილების შეწებება კირში მოღულე-ბული ბაშების, რძისა და კვერცხის ნა-რევით. ~ ჭურჭელ გატერობაში მო-ოხელენე (ზელენ ხოლმე) ერთა კორცხს, წოლაა ჰე ზეა (მაწონს ან რძეს), ბამბაა, კირ. ამა (ამას) მაადლევენ, ზელენ ცომივი, ერთმერთებ მანაყალდ (ერთმანეთზე მოწყობილ) ნაჭრებს კი-რენ. ეეს ჭურჭელს იქერავს, აღარ ეღინევის (გასდის), მრჰკამა (მაგრად) იქერავს; განატებ კოქპი ნატეხევ ერთ-მერთზე მააყალდი (ერთმანეთს მი-ადვი, მიეერთე), შაკირი? ქერია ფი-დითი (თხის ქონით) ხიზენ (ნ. მოხიზაა) ქვერეეს, ამა (მაგრამ) ჭურჭელ ზეა-პირზე გაეჩაში — კირენე.

— დაკირვა მე ნ თ.

შაკმანზაა, დაკმანზაა, მოკმანზაა შე-კამზა, მოკამზა, მორთვა, გამოწყო-ბა. ~ ე კაც იკმანზევ წითელ ტონით (წითელი ტანსაცმლით); ცხენი შაკ-მანზაა (შეკამზა); ქალი შაკმანზაა (ქორწილში პატარძლის მორთვა); მიმღ. შაკმანზულ, დაკმანზულ, მო-კმანზულ მორთული, მოკამზული. ~ იმყურა (იმგვარად) დაკმანზულ, დღე ყონლა (სტუმრად) მიდის; შაკმ-მანზელ, შანაკმანზ ქორწილის დღეს ნეფე-პატარძლის მომრთველი. ~ ქორ-წილში ქალს კმანზენ შაკმანზელევ.

— კმანზაა ქან., კმანზაა შან. ეუა III; შემკმანზაევი შან. რეც. შაკმანზულიაა 1. შეკამზულობა, მო-კამზულობა, მორთულობა;

2. შაკმანზელისთვის (ნ. შაკმანზაძე) მიცემული ფული ქორწილში.

შაკომლევია შეევაძვლა, შებოლოვა, შეხაროლება. ~ ნუ მიკომლეე პაპრუსით; თონეს ახალ დადგამში გომოწოვად (გამოწვა) უნდ, სიპტა უბუტუტევენ (პატარა, სუსტ ცეცხლს უნთებენ), ჰკომლევენ (შეხაროლავენ). მეედნი (ნერმე) ჰყრიან ფრუტ (ფუტურო) ხევე, დემით სწოვენ (ნელ-ნელა სწვავენ); „ქიას ზილითხილში (ერთი დამინებიდან ანუ ერთი კანში ჩაწოლიდან მეორე დაძინებამდე, მეორე კანში ჩაწოლამდე) განაგებოვ ბპრის(ს) ანუ (თურქ.) ანდუზი(ს) ზურკს (ძირკვს) ვკომლევენ, ტყავ ჰადულა გაგვადანსაე“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.); ფუტყრი შაკომლევია ფუტყრისთვის შეხაროლება (დაქერის მიზნით). ~ „ფუტყარს შაკომლევით იკერენ. ფუტყრის ბინის აღმოჩენის შემდეგ უკომლევენ ისე, რომ ფუტყარი არ დაიხილო და დაბორიელდეს (გაბრუდეს, თავბრუდაეხვეს)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

შაკრაა 1. შეეკრა. ~ ასმარცოლას მუხაზე ჰკრან (კრავენ); ბაშეჩიერი (ნ.) ერ ბოლოდით მიეკრეტლ იყო ლეჩაქზე, მეორე ბოლოზე ყარმალ (კავი, კაუკი) აქონდა, იმას უგდევდნენ (გამოსდებდნენ), ეემაზე იყრთოდა (იკვებოდა); ტანში შაკრაა (კუქში შეეკრა, ყაბზობა); მ ი მ ლ. შანაყარ შემეკრელი; შეკრული. ~ ვიშით (თოკით) შანაყარ თუთუნ; ტანში შანაყარ (კუქში შეკრული); შასაყარლ, შანაყარ შესაყარავი. ~ მასვე, ბოტეე ნუმ (რომ) არის, იმას მინგავდა (ჰგავდა), წინ შანაყარ იყო (წინ იკვებოდა); შაკრულტელიან, კელშანაყარ ხელბეშეკრული; ბარაა შაკრაა ნ. ბარაა, მნიშვ. 1; დაგავარ შაკრაა ხელმეკრულეების დადება. ~ დაგავარ შაქართის; ლოგინი შაკრაა ნ. ლოგინ; მუქენ შაკრაა ნ. მუქენ; ნაზურგალ შაკრაა ნ. ნაზურგალ; უნაფრი ყბაა შაკრაა ნ. უნაფარ; უერგაა შაკრაა ნ. უერგაა; ფარგალში შაკრაა ნ. ფარგალ

(2); ქირდაა შაკრაა ნ. ქარდაა; ყალიბში შაკრაა ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1; ყატი შაკრაა ნ. ყატი; წელი შაკრაა ნ. წელ დაყრაა; ხამ ქირდაა შაკრაა ნ. ქირდაა; ხამ შაკრაა ნ. ხამ, მნიშვ. 1;

2. ხის საგნების (აქამის, ყუთის, ტახტის, მაგიდის, ხის საწოლის, ხის ქიშკრისა და მისთანათა) გაკეთება, შეეკრა, შექედვა. ~ 25 თუმნა დარეზხას (ქიშკარს) არ შაქყაკა; ჩარდახ (ნ.) შაკპარი? ერ კილბან შამიკარო; ამბოვენ: ისტოლ (მაგიდის) შაკრაა; ტაბრეტყაა შაკრაა, კუნ (სკანის) შაკრაა, კიბეა შაკრაა. ჰეშეყ (ყუთის) შაკრაა, კილბან შაკრაა, ხი ლოგინ (ხის საწოლის) შაკრაა, აქტან შაკრაა, ურში შაკრაა, ჩარდახ (ნ.) შაკრაა.

— ურმის შაკრაა მენთ.

შაკრენჩხაა ნ. გაკრენჩხაა.

შაკრულტელიან ნ. შაკრაა, მნიშვ. 1.

შაკუნზაა ნ. დაკუნზაა.

(შ)აკუნტლაა შეეკრა, გაშეშება, მოქმედების, ლაპარაკის უნარის დაყარვა (მოულოდნელი, უსიამოვნო ამბისაგან ან რაიმე უბედურების გამო). ~ ყმაწულ მამიკლო, შოაკუნტლ, დობტურთან დროზე ვერ წოდაყონ; ჰაბე შაკუნტლი (რატომ გაშეშებულხარ), ვერ მუშორეა?; ორ დღე შაკუნტლუვარ, ჰერამს (ვერაფერს) ვერ ოქეთევენ; ააკუნტლა (გაშეშედა, გაშრა, ენა დაება); მ ი მ ლ. შაკუნტლულ გაშეშებული, გაქევებული, შებოქილი.

— შაკერა შეეკრა, გაჩერება, დადუმება; სქესობრივი უნარის დაყარვა მენთ.

შალ: ნ. ეშმა შალ; თირმა შალ; უიჟიში შალ ნ. უიჟიშ.

შალა ფაფაყ მატყლის ქუდია ერთგვარი, ლეკებსა და ინგილოებს ჰხურათ. ~ შალა ფაფაყ ბანგლიან კეპტეე (ბანჯგელიანია), დაბალი (დაბალია), დიდ კეპტეე (დიდია), მატყლიან.

შალაქ [აზ. შალაქ] ერთი ზურგზე წამოკიდება შეშა, ფიჩხის კონა, თივა

და მისთ. ~ დაჰქარა ერ შალაჲ შიშაჲ; ბალახს იპარენ, შალაჲს იყიდევენ, შილიან; სმინდი, პური, ქერი შალაჲ.

— შალა ერთი წამოკიდება, ერთი ზურგი (შეშა) გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილ.).

შალინგაჲ, შალენგაჲ მძიმე რაიმის აკიდება, წამოკიდება. ~ ექწო რამ ჰაბე შაგლინგრა? (ამხელა რამე რატომ აგოკიდებია?); ყმაწულზე შოტლინგიაყ თუნგ წყალ, ვერ მააქდა (ვერ მოჰქონდა).

შამა- ასიმილაციის შედეგად სახეცვლილი რთული ზმნისწინი შემო- (გარკვეულ შემთხვევებში მისი პირველი ან მეორე ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს, ხოლო თანხმონითი ელემენტი -მ- ობიექტის ნიშანთან შეხვედრისას შეიძლება გადასული იყოს.) ~ შამაყონა || შამაყონა (შემოიყვანა); შამაჲლა || შამაჲლა (შემოიტანა); შამამზარაჲ || შამამზარაჲ (შემომზარაჲ, დამელაპარაკა); შამამკრა (შემომკრა); შამამასხა (შემომასხა); შამანველე (შემონავლეები, შემოვლებული); შამანაყონ (შემონაყვანი, შემოყვანილი); შენ ჯან შამმე! (შემომიჩქეი); შამამაწდა (შემომაწდა); შამამიყონა (შემომიყვანა); შამამასხამ (შემომასხამ).

შ(ა)მამკარღ ნ. შ(ო)მოკრაჲ.

შამან ქაჯაზე წყლის დასხმით დამდგარი, სუსტი, უძალი ღვინო. ~ ყურზენ დაქყლები დროზე ნავ (საწინახლის) გომოვლევაში წყალ რუმ დაასხამ ი, იმ ნავ გამანველე წყალ მივაქეთ (ის საწინახლისათვის გამოვლებული წყალი მიგვაქვს), ვოსხამთ ქეკაზე. ემით ღუნეჲ კეპტეჲ (ყეთდება). უგემა (აი ამას) ეტყუნან შამან.

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.), შამანა მ ე ნ თ.

შამბაჲ (1) შამბი, მალალი, და მსხვილი ბალახი; 2. მოლოკა შამბაჲ.

— შამბი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., შ ა ნ. ვეჲ III, ხშირი ბალახი ქ ა ჯ.

შამბაჲ (2) შებმა. ~ უღელში ულაყ ამბენ; მიმღ. არშანამბავ უღელში

შეუბმელი, გაუხედნავი (ულაყი); შამბულ უღელში შებმული, გახედნილი ულაყი; ერ წელს შამბას ჯან ულაყს ერ შამბულს ეტყუნან, მეორე წელს, ჰენი (ე. ი.) ორ წელს შამბას ჯან — ორ შამბულს, მესამე წელს — სამ შამბულს; შანამბავ ა) იგივეა, რაც შამბულ; ბ) უღელში შესაბმელი (ულაყი). ~ უღელში შანამბავ, რამზე (შესაბმელ რამეზე) ამბოვენ ულაყ; გუთანი (გუთან) შამბაჲ გუთანში საქონლის შებმა და სახნავად გამზადება; შამბულ გუთან საქონელშებმული გუთანი. ~ ორ წყულ ულაყ შამბულ გუთან (გუთანი, რომელშიც ორი წყვილი ულაყა შებმული).

შამჭურ 1. წისქვილის ქეების ვერტიკალურად მბრუნავი რკინის ღერძი, რომელზედაც ზევით დოლაბებია დამაგრებული, ქვემოთ კი მოძრავი ბორბალი;

2. ხანაჲს ანუ ქსლის ნაწილი.

შან [ან.] იგივეა, რაც ფიტაჲ. ~ შანს ფუტკარ თუთან აყეთეს თავიბე (თავისთვის) თაფლ ჩაასხმელა (ჩაასხმულად); შანს წელში ორდეთა გომოტტანათ (ორჯერ გამოგვაქვს), ფუტკარ მეღენი (მერემ) იყეთეს ახალ შანს. რახანც ფუტკარ შანევს აავსევს, მეღენი იმ ვირევს (ნ. ფუტკარ) გოცენ ზოგ შანს იღევს ცალკ, თაფლ იღევს ცალკ, შანს აღუღევს, აქეთეს ცუნ (ცეღს); ერ გეშე 10-12 შან კეპტევის (არის); ფუტკარი დედაჲ პარ (ყოველი) შანი თოლში ერ კორცხ ღრვს.

[სინ ფიტაჲ].

შანაბლაჲ 1. იგივეა, რაც შაგონგლაჲ, მნიშვ. 1. ~ ქიაჲ რახანც თავითავ (თავიდანვე) დამწყოს უხარისხო პარკი მოქსოვნას, ოგემაშინ ამბოვენ: პარკ ინაბდევისაჲ; შანაბლულ პარკ იგივეა, რაც შაგონგლილ პარკ (ნ. შაგონგლაჲ, მნიშვ. 1);

2. შეთელვა (თმისა, მატყლისა და მისთანათა).

— განაბლული დაბურდული, შე-

თელილი (მატული) კ ა ი შ., დანაბლუ-
ლი მატული კ ი ნ კ. ზეუს.

შანაა [აზ. შანა] ბზის ასაღები ფიწალი.

~ შანაა ურეყუბე ზზემ შანაყარ მე-
ბაას (ბზის შესაყურე ფიწალია); შა-
ნაა ტოტეე ნ. ტოტეე, მნიშვ. 1; შანაა
ქიდ იგივეა რაც გიდ, მნიშვ. 5; ცუტ-
ქულუ შანაა ნ. ცუტქულ.

— შანა ჟ ა ნ.

შანახაა 1. შენახვა. ~ ნიგოზს დინგში
(ნ.) ნაყუდნენ, ზამთრიძე ინახიდნენ
(ზამთრისთვის ინახავდნენ ხოლმე);
ემ თეთრს მე შანახეყარ შენზე (ამ
ფულს მე შეგინახე); მ ი მ ლ. **შანა-
ხელ** შემნახაეი; **შანანახ ა** იგივეა,
რაც შანახელ. ~ ქინ შანანახ ინსანს
ეტყუან ქინიანს (ღვარძლის შემნახე
ადამიანს უწოდებენ გულღვარძლიანს);
ბ) შენახული. ~ ჩარაა უწყდევ; თა-
ვიზე შანანახ ტამსომოზს გამაქს, აზ-
ლევს (ილაჩი უწყდება, თავისთვის შე-
ნახული ტანსაცმელი გამოაქვს და აძ-
ლევს); ყბაა **შანახაა ნ.** ყბაა, მნიშვ.
1;

2. რჩენა, შენახვა. ~ ჰოგო ყეუაა
ყოფილა ყმაწულევ შანახაა (როგორი
ქნელი ყოფილა ბავშვების რჩენა);

3. ვისიმე დატოვება, დაყენება სა-
ხლში ღამის გასათევად, საცხოვრებლად
და სხვ. ~ თუ ემყურა სამუშაენელ-
ხარ, შენ თავ შანახეყარ (თუ ამგ-
ვარად იმუშაეებ, სახლში დაგაყენებ);
დეკად (ცოლი) ებნევ კაცს (ქმარს);
არაბოლია (ნ.) მოსულ, შოჯანხო
ამლამა? ჩონ ქალ მოკელოთ, ე გადაა
(ეს ვაეი) შოჯანხოთ (დავიტოვოთ);
ი კაც შემეზრწა — დილაამდინ შამინა-
ხიე; მეც შოჯანახ, მოჯყონ შინ; მ ი მ ლ.
შანანახ: შენ ცხენევ შანანახ თოვლაა მე
მემეც (ის თავლა, რომელშიაც შენ ცხე-
ნები გიყენია, მე მომეცი).

შანელევაა შენელება, შეკაზმვა (საქ-
მლისა); მ ი მ ლ. **შანელულ** შენელე-
ბული, შეკაზმული. ~ **შანელულ**
ფაყლაა (ლობიო); **შანანელევ** შემნე-
ლებელი, შემკაზმველი; **შენელებული**;
შეკაზმული.

შანყახ [აზ. სანჯაე] ქინძისთაეი.

შან-შან წასტლაა იგივეა, რაც გაშანშ-
ლაა.

შაპ შაბი. ~ დაღუზლაში (ნ.) შერ გულ-
ზე შაპს აღევნენ (ასმევენ); იშტაზე
თუ შაპქერ (მადა თუ დაგეყარა), ოგე-
მამინ (აი მამინ) დილაზე შაპ ჩათქ
(ჩაყლაპე)!; ტყავს ქშაქენ ააპიბე
(იბისთვის), რუმ შაპ აპიბევს, ტყავ
ფრაყუნაა (ნ.) არ გამოდის; შაპს კედე
(კიდევ) ბაწრიბე შაღებელა (მატყუ-
ლის ძათის შესაღებლად) გჳაროვენ, შაპ-
ში ჰტიტბენ.

— ჟ ა ნ.

შაპა სხალ იგივეა რაც ზამთრულაა. ~
შაპა სხალ წარეას (მწარეა), ყბას შა-
პაეს; „ზამთრულა ანუ შაპა სხალი ეაშ-
ლივით რგვალაა, იყრიფება გვიან შე-
მოდგომაზე, დაკრეფის დროს არ იქ-
მევა, ახრჩობს. აშას ან ზმარში მარილ-
წყალში აგევენ (სღებენ) ისე, როგორც
კიტრს, ან კი გარეთ თარვალზე (ფან-
ჩატურზე) აყრიან... თუ ცოტაა აყარ-
შიც (სხვენშიც) ჰყრიან ხოლმე. რო-
დესაც მომწიფდება, გული უშვავდება
და თაფლივით ტუბილია ხოლმე. იგი
მწიფდება დაკრეფის შემდეგ, სძლებს
შუა ზამთრამდინ“ (შ ი ნ ა მ რ ე ვ ე.).

შაპრუწაა ნ. დაპრუწევაა.

შაყაგაა ბრწყალის ამოსვლისას ლობიოს,
კიტრის, პამიდერისა და მისთანათა ნა-
თესისთვის ყაებების (ნ. ყაგ, მნიშვ. 2)
დასმა, ასარა, შესარეა. ~ ფაყლას
(ლობიოს) წყალ ომოტშომ, შაყაგაა
უნდ; ზ მ ნ ზ. **შაყაგელა** ასასარად, შე-
სასარად. ~ ფაყლაა, კიტრი შაყა-
გელა კაას (კარგია) თელაა ყაგ, ათაღ-
რი (ნ.) ყაგ.

ნ. ყაგ., შდრ. შაფიჩხაა.

შაყაფიყევაა 1. ნ. გაყაფიყევაა;

2. დაზარება. ~ ეე საქმეა შემე-
ყაფეა (|| შემეყაფეა) (დამეზარა),
ვერ გუპქეთ.

ნ. ყაფაა.

შაუღომაა შეჭდომა. ~ იპ ცხენზე შა-
აუღომეხარ (შეჭდები), ი ცხენ გადა-
გიყონავს (გადაგიყვანს) წყლით; გა-

რზე შატე (შეჯეჟი), შატდეე ხურ-
ქინ, წეველ; შაე (შეჯეჟი) ამ ცხენზე,
წაე; ერ შიშაზე ორნიშ შაეთი; მ ი მ ლ.
შანაულომ შემქდარი. ~ ეზოა ცხენ-
ზე შანაულომ კაცეთი საესეა ყოფილ; მ
ი მ ლ. არშანაულომ (სიტყვ. - სიტყვ-
არშემქდარი. ~ ყოე არშანაულომ ად-
გილით შიშაე მაჲლ! (ისეთი ადგი-
ლიდან, სადაე ყვაიე არ შემქდარა ხეზე,
შეშა მოიტანე!).

შაუდღნაა შესმა, შეჯენა. ~ აუდღნავს
(სეამს) ცხენზე; შეესოწ, ურემზე შა-
გაუდღნას (შეგსვას).

შაუორყოლევია, გაუორყოლევია შე-
ქრეოლება, გაქრეოლება, ტანში ქრუ-
ნტელის დაელა. ~ მაქორქოლევს;
შიში (შიშით) შამაქორქოლა (შემაქ-
რქოლა).

[სინ. შაზორზორევაჲ].

— შ ა ნ. რეც.

შაერტანტლაჲ, შაერტიანტლევია შეერი-
ალება, შემციენება (ტემპერატურის მი-
ცემის წინ). ~ მე მქერტანტლავს (||
ერტიანტლავს) (მაქერტიანტლავს); შამაქ-
რტიანტლა (|| შამქერტიანტლა) დღე, მა-
ციევეს.

ნ. ქრტიანტელ.

შაუტტევია ნ. დაუტტრვია.

შარ მოსჭლაჲ შარზე დადგომა. ~ შარ
მოოღიხრა ინსანზე! (რაჲ შარს სღებ
ადამიანს!).

შარანდებლა ნ. შარანდელ.

შარანდელ, შარსანდელ შარსანდელი. ~
შარანდელ პურ; ზ მ ნ ზ. შარანდებ-
ლა, შარსანდებლა, შარსანდებულა,
შარსანდევლა შარსანდებურად (ნ.
ეულა); შარანდელსუკან, შარსანდელს-
უკან შარსანდელი წლიდან

— ჟ ა ნ., ქ ა ჟ., შარანდელ ძოწ.

შარანდელსუკან, შარსანდელსუკან ნ. შა-
რანდელ.

შარახტულ გამოწყობილი, მოკაზმული. ~
შარახტულ-შაკამანშულს კარგა ჩანა-
ცოშს (ჩაცემულს) ებნევიანყ. საყტარზე
გასტლი დღეს მენგილავეი დეკაციე
(ინგილო ქალები) არხოლოდემი შარა-
ხტულ, შაკამანშულ კეპტევიანყ (არჩან
ხოლმე).

— რახტი ალვირის მორთულობა შ ა ნ.
ვაეჟა III, დარახტული რახტით, ვერ-
ცხლის სამკაულით მორთული ჭინჭ.
ვაეჟა.

შარგევია, შარგენაა შერგება (საქმ-
ლისა). ~ რაჲც კამს, ბუტუმ რამ (ყვე-
ლაფერი) არგევსე (შეერგება ხოლ-
მე); ემ ლუნემ კაგგორა შამარგა (ეს
ღვინო კარგად შემერგო); ლმერთმა
შარგას, კაგგორა (კარგად) შკამს.

შარევ(ნ)აჲ 1. შებრუნება, შექცევა
(ავადმყოფობისა). ~ თაე არ შამანხა,
კამა, შამარია ავადმყოფოვია (შეი-
ბრუნა ავადმყოფობა); ზღაე კაჲ ვო-
ყაჲ, ავადყოფოვია კიღემ შემერივა
(შემიბრუნდა);

2. ნ. გარევ(ნ)აჲ.

შართ [ზ. შართ] პირობა, შეთანხმება.
~ შართ დოგუდრვი (დაგვიღვია),
წელს ჩონ ქალ გაათხევეართ (გავათ-
ხოვებთ); ფარჩამ იმათ ერცხო შართ
მიჰკაყ (ხელმწიფემ იმათ სხვა პირობა
დაუღო).

შართ-შურთ რაიმე საგნისგან გამოცემუ-
ლი ხმა, ხმაური. ~ ფაფაყ (სიარულში)
შართ-შურთ კეპტევის (ხმას გამოს-
ცემს).

შარინკაჲ, დარინკაჲ ძალღისა, ღორისა და
სხვა წერილფეხა საქონლისთვის რინ-
კის გავერება ანუ უღლის დადება,
რათა საქონელს (ვენახის, ნათესის და
მისთ.) ღობეში გაძრომა დაუშალოს.
~ ზალღევ დარინკით, თუარღემ (თო-
რემ) მენაჯში შაასლარნი (შეეღენ),
ყურზენ შიქმენი (შეკამენ).

ნ. რინყ.

— რინყ: დარინკა ჟ ა ნ.

შარს შარშან. ~ შარს უშკოლში ვე-
ტარეოდი (შარშან სკოლაში დაედი-
ოდი); შარს სიტყრამ მოსულეუო, ბუ-
თუმ რამ (ყველაფერი) დეესრტყა.

— შარშ შ ა ნ. გევს.

შარსანდელ ნ. შარანდელ.
შარსანწინ, შარშანსწინ, შარშაწინ შარ-
შანწინ.
ნ. შარს.

— შარშაწინ ჟ ა ნ., შარასწინ კ ა -
ო შ.

შარყევა დარყევა, შენძრევა. ~ ხეა შარყევა; ეემას ინსნი (ადამიანის) ლა-
პარიყ არ ესმის, დამჯირო გარაქ (უნ-
და), ყური შარყიყო; დატუგლრმი
ყმაწული თავ (გულმოსულობით შე-
უნჯღრევი ბეშეი), შოტრყევი.

შარშანდებლა, **შარშანდებულა**, **შარშან-**
დებულა ნ. **შარანდელ**.

შარშანწინ, **შარშაწინ** ნ. **შარსანწინ**.
შარკმაა შერკობა. ~ მახათ ერკმევი;
ისარ მიდის წოიარა, დევი სახლს ერკ-
მევი.

შასლა ნ. **შასტლა**.
შასტენა, **შეცდენა** (შეაყდენს). ~ იმი
შასტენაჲ ჰადულ არა (ადვილა არაა),
იმას ჰეჩმინამ (ვერაინ) ვერ ასტენავს;
მე ერ ქალი თავ შუასტენ (|| შავასტინ)
(შეყადინე); მიმ ლ. შანასტომ შემ-
ცდენი.

შასტომა (1) შეცდომა (შეცდება). ~
კორცხ თლუდი, შოსტრნიე (|| შავსტე-
ნიე) (შეყადი); შენ შაად იქენ (მოწყე-
იყავი), თუ შავსტ, მითხარ!; შამსტარ
(შემცდარა); მიმ ლ. შამსტარ, შა-
ნასტომ შემცდარი.

— **შესტა** ჟ ა ნ.

შასტომა (2), **ასტომა**, **მისტომა**,
შანდომა შეწვდომა, აწვდომა, მიწ-
ვდომა. ~ ქენდირს ვერ ასტრვის
(თოკს ვერ სწვდება); ქალი წიწილე
(ნაწინავები) მიწას უსტრვის (სწვდება);
კოქომ მალა ეყო, ვერ ჰასტროდი
(ვეწვდობოდი), ვერ ის წდროდა (სწვდე-
ბოდა); შენ მაალ ხარ, შეესტრე (შე-
სწვდები), ჰეგ ჩამაბტანს; ფევი წორევე-
ზე აასწივი, აასტომეხარ (აიწვი და ასწ-
ვდები); შაასტო (შესწვდა); ის ლაფ
(ძალიან) მალალი (მალალია), შასტომა
არ კეპტევი (შეწვდომა არ შეიძლება);
მიმ ლ. შანასტომ შემწვდომი, ის,
ვინც შესწვდება; ზ მ ნ ზ. შანასტომელა
შესაწვდომად. ~ შაასტომელა კუნზ
მინდ.

— ჟ ა ნ.

შასუტა ნესრუტვა, სრუტვით ნესმა. ~
ბუთუშ ხეა შასუტა ყმაწულმა.

— **შესტვა** შ ა ნ. ვევა II, III.

შასტლა, **შასლა** შესვლა. ~ ნუ შა-
ადიხარ! (ნუ შეღიხარ!); ე კაც ერ ბებრი
შინ შაა; დეკატან ყმაწულ ახალყოლ-
ვაში ჩონ არ შოვდითყ (ახალბავშვნა-
ყოლ ქალთან ჩენ არ შევდივართ ხოლ-
მე); ეექ მინც შავ (|| შეტ) (შევა), თელ
ვერ გამაასლოლი (ყოხალი ვერ გამო-
ვა); ექ მინ შაასლოლა? (ვინ შევა?);
კაა კაც ქნილიყავ, იქ არ შახოლიდა
(ყარგი კაცი რომ ყოფილიყავი, იქ
არ შეხვიდოდი); თუ ტყეში შოხრლ
(შეხედი), შენ თავ ყანავარ შიქმელი
(მგელი შეგკამს); შატდეაც ვინატლუ-
ლევ, არ შატდეაც (რომ შევიდე, იმა-
საც ვინანებ, და, რომ არ შევიდე, იმა-
საც ვინანებ); ქალმა გადი (ვაეის)
სახლში ჰირეველა შასტლაში ქორწილი
დროზე გარაქ (უნდა) ფეყ წომოქრას
ესტაქანს (ჭიქას); მიმ ლ. შანასულ
შემსვლელო; შესული. ~ იქ შანასულ
ინსან თელ ვერ ბრუნდევის (იქ შე-
სული ადამიანი ცოხალი ვერ ბრუნდე-
ბა); ზ მ ნ ზ. შასლოლა შესასვ-
ლეულად. ~ სემაა კი არ ვარ იქ შაას-
ლოლა (სულელი კი არ ვარ, იქ რომ შე-
ვიდე); ყურში შასტლა ნ. ყურ; ნ.
შავში შასულაა.

— **შეა** შედი, **შომოა** შემოდი ჟ ა ნ.;
შავ შევა გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ.
(ხეეს.).

შატანა შეტანა. ~ ჩაფარ (ჩელტი) შა-
ტანავს (შეაქვს) დლანქო (საჩეხის
ქვეშ) ან შინ; შაპტანადა (|| შაპტან-
და) (შეპქონდა); შაატანელი (შეიტანს).
[სინ. შალევაა].

შატა სახეა წინდის კრელია ერთგვარი;
შატა წინდაა, **შატა** წინდაა ერთგვა-
რი.

— **შატი**, **შატა** ნაქარგის ერთ-ერთი
სახე ქ გ ლ (ხეეს.); **შატა-შოტ** შ ი -
ნ ა მ რ ე წ ვ.

შატარევა, **შატარცა** ნ. **ატარცა**.

შატარმა ნ. **დატარმა**.

შატუსა ნ. **გატუსა**.

შატუტუნევა უტბად გაჭარება, გაფ-

ხუციანება. ~ ტყუალ-რამს ნუმ (რომ) აბრალევენ ინსანს (აღამიანს), ინსან ტუტუტუნდევის; შატუტუნდა, წაჰდა (უცბად გაქაერდა, გაფხუკიანდა და წავიდა)

შატყრუშაჲ, მოტყრუშაჲ 1. ერთბაშად ცეცხლის წაკიდება და რისამე ზედაპირის დაწვა, დახრუჟვა, შეტრუსვა. ~ პურ თორნეში იტყრუშევის; სმინდ შაჲტყრუშა; მ ი მ ლ. შანატყრუშ, შატყრუშულ დამწვარი, დახრუჟული, მებრუსული;

2. გაღატ. გვალვისაგან ვახშობა. ~ ფაყლაჲ (ლობიო), კიტრ, ხახ შაჲტყრუშა; შატყრუშაჲ ყურზენზეუც იტყმევის ახალ გამოსლაში; მ ი მ ლ. შანატყრუშ, შატყრუშულ გვალვისაგან დამწვარი.

შაფიჩხაჲ, აფიჩხაჲ შეფიჩხვა, ბრწყალის ამოსვლამდე ლობიოს, კიტრის, პამიდგრისა და სხვათა ნათესისათვის ფიჩხის, ნახირის (ნ.) ჩასმა-შეყენება. ~ ფაყლას, კიტრ-რამს (ლობიოს, კიტრს ა და მისთანას) ჰფიჩხენ, ნახირს (ნ.) უყუდევენ, მველან კი ქკალ ომოშოვაში (ბრწყალის ამოსვლისას) ჰრწყყნ (რწყყენ) და ასევენ ეაგით, რუმ ქკალ მალა გატდეს და დეეხივას; ზ მ ნ ზ. შააფიჩხელა შესაფიჩხავად. ~ ფაყლაჲ (ლობიოს), კიტრ-რამ შააფიჩხელა ნახირ არ მაქ.
[სინ. აწყირაჲ].

— ჯ ა ნ.

შაფრინევაჲ შეფრენა.

შაფტტომაჲ შეფრთხოვა, დაფრთხოვა. ~ ე ხამ ეჰუც ფტტევის (ფრთხება); ჰაბე შაჰტტენი? (რისთვის შეფრთხი?); კაც ნავახტან (უეცრად) შაფტტა (შეფრთხა); მ ი მ ლ. შანაფტტომ, შამფტტარ შემფრთხალი, დამფრთხალი.

შაფტტონაჲ ნ. დაფტტონაჲ.

შაბ [აზ. შაქ] ეკვი; შაქ მოსტლაჲ ეკვის შეპარვა. ~ საყდართანი მივიდიოდი, გულში შაქ მამივდა (ეკვი შემეპა-რა), ჰერაბ (ნ.) არ გამიწყურება; შაქ მოღვევაჲ ვისმეზე ეკვის მიტანა, ეკვის აღება. ~ შაქს ეემაზე მააქონ.

შაქარაშორ მარლიანი ბალახია ერთგვა-

რი, საქონელი ძალიან ეტანება და ასუქებს მას.

შაქარჩანყარ ნ. ჩაყრაჲ, მნიშვ. 1.

შაქეცაჲ, ჩაქეცაჲ 1. შეყრა, ჩაყრა, შეცენა (ბევრისა ერთად). ~ შიშაჲ ბუთუმე (მთლიანად) ერთა შაქეცა; ტანეე სმინდში შამიქეცი (ხბორები სიმინდში შემიყრა); ჰაქთონ პურ ჩაგიქეცრა წრწში (რამდენი პური ჩაგოყრია წვეწში)?
შღრ. მიქეცევაჲ.

— ჩაქინცვაჲ მე ნ თ., ჩახინცვაჲ კ ყ;

2. გაღატ. ბევრი საქმლის ჩაყრა, ჩატენა მუცელში, ზედმეტად გაძლომა. ~ ჰექთონ (ამდენს) ჰაბე (რატომ) შქნმა, ჰაბე იქეცევა? (რატომ იყრი?) ; ბუტრ ქამა, ჩაჲქეცა.

შაქნაჲ მოქსოვა (წინდისა). ~ მოქსოვნაჲ ეაეკრის, ფაფაის, ჰაგუბაჲს ეეჰტევის (შეიძლება), ამმა (მაგრამ) წინდაჲ იქნევის, წინდეე შაქნაჲ ამბოვენ; ქალი წინდას ქნიდა; მ ი მ ლ. შანაქენ ა) მქსოველი. ~ წინდაჲ შანაქენ ქალ; ბ) მოქსოვლი. ~ იში შანაქენ წინდაჲ ეეხლაჲ მაქს; წინდაჲჲ ამბოვენ, რახანც ახალ შანაქენი, სასტულეე ქრღადეე — ყალობ ქამასაე; შაქნილ იგიევა, რაც შანაქენ, მნიშვ. ბ); ზ მ ნ ზ. წინდაჲ შაქნელა წინდის მოსაქსოვად; პარკ შაქნაჲ აბრეშუმის კიის მიერ პარკის გაეეთება. ~ ქიაჲ პარკს ქნის; პარკ შაქნაჲ თუ დაჲნახა ჰუმჩუ დეკაცმა (აბრეშუმის კიის მომელელმა ქალმა), ამამაშინთაე (აი მამინეე) იწყოეს ქიაჲ დაცხას (ცახზე გასვლას); ქალმან შაქნაჲ ნ. ქალმან; შანაქენ ქალმეე ნ. ქალმან.

შაქურჩევაჲ ნ. მოქურჩევაჲ.

შალადრაჲ ნ. ვალადრაჲ.

შალეზაჲ შეღებვა; მ ი მ ლ. შანალეზ შეღებლი; შემღებავი. ~ კაცილი კარწახში (წენგოში) შანალეზ შაე ბაწარს ისფერ ეზახიან; შა(ს)ალეზელ შესალეზი; ზ მ ნ ზ. შა(ს)ალეზელა შესალეზავად, ~ შაჰს ბაწრიბე (მატყლის ძეთისთვის) შაალეზელა ჯმაროვენ, ტიტბაე; ყირმუზის (ნ.) წითლა შესალეზელა აჯმარედენენ.

შადევამ (იყენებს აწყოს წრის მწკრივებში: შააქს, შაქონდა, შაქონდეს) იგივეა. რაც შატანამ. ~ შინ შადლა (შეუტანა); წოდ შატონთლი (ნ. შათონთლა), შატლი ტეცხლში, გომოტლი; ხურეინ შინ მოქლიყ, დოტღევიყ; შინ შეელაყ (შინ შეეტანათ), დეემალაყ; არზამ შადევამ განცხადების შეტანა. ~ არზამ გარაქ შოაღო (განცხადება უნდა შეუტანო).

— შეიღ ჯ ა ნ.

შაყელამ მცენარის, ვაზის, ბოსტნეულისა და მოსთანათა ძირის გარშემო მიწის მიყრა. ~ კიტრს, ხახს, ბოსტანს ყელენ, ზირევი დორთიანი (ირველივ) მიწას უყრან; შაყელამ მიწი შყრამს ზირევიებ (შეყელვა — ძირებისთვის მიწის შეყრა).

— მოყელავს მიწას მიყარის ამოსულ მცენარეს კ ა ი შ; ყელ : ვეულავ სარზე ვყრავ ს ა ბ ა, ყელვა ვუნანს სარზედ ვყრავ ჩ უ ბ., ყელვა, შაყელვა, შეყელვა გაზაუხულზე სამამულე რქის მიყრა სარზე სვიით ან მხარლით, რომ შენ მამამ აბ ატოყის ვაზი და შიწაზე არ ჩამოავდოს მ ე ნ თ; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (კახ., ქიზ.).
შაყელთამ ნ. აყელთამ.

— შეყელთებამეტად ბულის მოსვლა მ ა რ ტ.-ი მ ნ.

შაყენევამ ნ. ბერა შაყენევამ; კევრ(ი) შაყენევამ ნ. კევრ; ჩარდახ შაყენევამ ნ. ჩარდახ.

შაყონამ, შაყუნამ შეყვანა. ~ პატარხალს შინ შაყყონენ (|| შაყყუნენ) (შეჭყავით); მე შენ მამამ ვარ, შინ შამიყონ (შემიყვანე)|.

შაყოფამ შეყოფა. ~ თაგმა კულ შოტყოფა ვეზირს ცხტრში.

შაყრამ 1. შეყრა (ზევიდან ქვევით). ~ აყარზე (სხენზე) სინდი ფოჩევე შეყრა (შეყარა); მიმღ. შანაყარ შესაყრელი; შეყრილი. ~ შანამ ურემზე ბზემ შანაყარ ჯებამს (ბზის შესაყრელი ფიწალია); ბალახ შანაყარ (ბალახის

შესაყრელი) ადგილ; ზ მ ნ ზ. შაყარელა შესაყრელად. ~ ალთიაჩულს (ალაჩოყს) აყარსაყ ევეეთედით ზელ ალფ შაყრელა;

2. შერეყვა, შევლება (საქონლისა).

~ ცხორ გემრამი (თარეშ) შეყრა.

— შღრ. ჩაყრამ, მნიშე. 4;

3. შეყრა, გაჩენა (ავადყოფობისა).

~ ბებრას ყუნტად შაყყრი (ბებრას სურდო შექყრა); ტებღ მუნყე (ნ.) ვყრეყაყ (უჩნდებათ) ყემარტღეყს სიჭუჭყი (ქუქყისგან); მუხელამ (ნ.) შაყრამი ღზიღეყ უსიღეყვის; გეზანგუა შაყრამ (დაყრამ) ნ. გეზანგუაყინ შაყრამ ნ. ყინ;

4. გაყრა (ძაფისა, ზონარისა); მიმღ. შანაყარ გასაყრელი; გაყრილი. ~ თართ ზონაყარ შანაყარ ადგილი (თართი ზეანჯრის გასაყრელი ადგილია);

5. შეჭდომა, დეიწროყება (ნაქსოვისა დამისთ. გარეყხის შემდეგ). ~ გარეცხანი შალ იყრეყ, ბამბამ კი იწაყეყ კარაქი შაყრამ კარაქის შედღეების ღროს საყარაყე წინწყლების წარმოქმნა. ~ კარაქ იყრეყის (სინ. საღღობლი შაყრამ, ნ. საღღობელ). — შაყრება კარაქი საღღებელში კარაქი ერთად მოგროდება კ ა ი შ.).

შაყუნამ ნ. შაყონამ.

შაყუყურეყამ 1. ყუთხეში მომწყედეყვა. ~ ქათამ ვრგან შოაყუყურ (ყუთხეში მოვიმწყედეყ), დოჰყირ (დაიჰყირეყ); ჩემ თვე დატრამამ უნდოდაყ, შეყუყურაყ (ჩემი ცემა უნდოდათ და ყუთხეში მოვიმწყედეყით);

2. გადატ. ჩინში მომწყედეყვა. ~ შენ მე შემეყუყურ (შენ მე ჩინში მომამწყედეყ, გამოუეალ მღგომარეობაში ჩამავდეყ).

ნ. ყუყურ.

— ყუყურთი: შეაყუყურა ყუთხეში მიიგღო, საჰეყ ვაჰყირა ჯ ა ნ.

შაშ შაშვი.

— ჯ ა ნ.

შაშურეყამ (1) შეშეყრა. ~ წტმამი ჩო-

მოდის წყალ, ნანაჲ (ნ.) ქობ უშურ-
ვესუ უშურს; წაჲ, ქობ შოლურს;
ბულაღზე (წყაროზე) თუნგ შატშტრაი
შაშურევაჲ (2) დახარბება, სიხარბის გა-
მოჩენა. ~ ქამაში ამბოვენუ: შაპშუ-
რევი (დახარბებია), ქამსავ, ერ ინსანს
(არაის) არ აცლისავ.

შარჩუნაჲ, შ(ო)მორჩუნაჲ შეჩევეა, შემო-
ჩევეა. ~ ლორეე შემეჩეივინენ ფრტში.
შარქრუაჲ 1. ნ. ჩქრუაჲ;

2. ნ. გაჩქრუაჲ.

შარქრუაჲ შეჩხერა, შეტენა, ჩაჩრა. ~
თოლევში ნუ მჩხხრავ; ზალოზორი
(ძალის ძალად) შამჩხხრა (|| შამჩხი-
რა), შამჭირა, მამცა; წაჲ, თოლევში
შაქჩხირ!

შაცახაჲ ნ. დაცახაჲ.

შაცენევაჲ 1. შემჩნევა; შეტუბა. ~ მე
მუცელ ლაფ (ძალიან) მაგრა მეცნევი;
სისხლით ეცნეე (ემჩნევა), დათ ზატყენ
(ზევითენ) წასულ; აცნევენ (ატყობენ)
ოპსათ (მამინეე), ქურღევ მოსულან; ის
პეჩრამ ვერ შააცენევის (ის ვერაფერს
ვერ შეამჩნევს); ჩონ დედაჲ ააგგორა
(კარგად) გოცხოერებდა, აეთმოვას არ
გოცნევედა, არ გოცოდნიევედა (ობ-
ლობას არ გვაშჩნევიებდა, არ გვაგე-
ბინებდა); ქალმა შააცენივა (შეამჩნია) თავი
კაცს, ყბაში ერ ყოილი (ოქროს) ბეჰედ
აქ; ზამ არ შამამცნივასავ (არ შეამამ-
ჩნისო), დაჲ იმაღევ.

— შეცნევა ჯ ა ნ., მ ა რ ტ.-ი მ ნ.,
შ ე მ ც ნ ე ვ ა ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; ძ ი ძ.,
კ ე კ., ხ უ ბ. (ქართლ.), ამცნევის
ქ ი ნ ჳ. ვ ა ჯ ა, შ ა მ ც ნ ე ვ ს ქ გ ლ, ძ მ ც ჳ;

2. ნაძლევის მოგება. ~ მოჲ, ღოჲ-
მერუოთ, ჰემენიე შააცნევის, წყალზე
ის წასლრლი (მოდი დაუნაძლევედოთ,
რომელიე მოიგებს, წყალზე ის წაეა);
მე შავაცნიე (მე მოგვიე); ზინაჲ თავ
შავაცნიე (|| შოეაცნიე) (ზინას მოუე-
ვა).

— შეცნევა ჯ ა ნ.

შაცომაჲ, დაცომაჲ ი რ ო ნ. დიდისა და
მძიმე წონიანის უფრო სუსტსა და პატა-
რაზე შეჯდომა, ან მთელი სიმძიმით
რამეზე დაჯდომა. ~ ჰაბე (რატომ) შა-

ცომიხარ ემ ცხენზე?; ჩემზე ნუ შაცო-
მიხარ!; ზედ ნუ დაცომიხარ, გააგეჩელ
(გატყდება) სკამ.

შაწლაჲ ნ. გაწლაჲ (1).

შაწლომაჲ ნ. შასტომაჲ.

შაწვენაჲ შეღწევა. ~ თუ ტყეში შაქ-
წიე შენ, იქ კაცეე დაახტომელნი (კა-
ციები დაგხვდებიან).

შაწკირაჲ ნ. აწკირაჲ.

შაწოვაჲ, შაწუვაჲ ნ. შაწტაჲ.

შაწუხევაჲ 1. ნ. დაწუხევაჲ;

2. მოწყენა, დაღონება. ~ წუხის
(წუხს); გიმგაზე (ხალხის თავშესაყარი
ადგილი) გარაქ გატდე, შაპქწუხდ
(გიმგაზე უნდა გაციდე, მომეწყინა);
ბებერ ფაროჲ ახლევს ქალს, ებნევის:
თუ მაგინდა, თუ შაპწუხდ (თუ მოგვეწყ-
ყინა), დაასტ (დაართე)!; მი მ ლ. ნა-
წუხ მწუხარე, ის ვინც წუხს.

შაწტაჲ, შაწუვაჲ, შაწოვაჲ შეწევა. ~ წოდ
წოეს; გორც ემ ცეცხლზე არ შააწრლი
|| არ შააწრვის) (არ შეიწევა); მე წოდ
შოპქწუ (შეეწვი); მი მ ლ. შამწორ შემ-
წეარ; შანაწოვ ა) იგივეა, რაც შამ-
წორ; ბ) შემწველი; შენამ შააწრც!
იგივეა, რაც შენამ შაატკრიცეე! (ნ.
ატკრცია).

შაწოვაჲ 1. იგივეა, რაც შაგერგევაჲ,
მნიშვ. 1;

2. იგივეა, რაც შაგერგევაჲ, მნიშვ. 2;

3. შეწყობა, შეგუება, შეფარდება,
შეხამება. ~ თუ მენაგს წამალ არ
ენყრვ, ტევან იხრუშტეე (იხრუყე-
ბა), მარცლრვ ცუჳ (ვივია), პატრაჲ
ჩეე (ჩემბა), ვაზ იწრვ (იწეება); ჩემ
მენაგ დააწო წელს, წამალ. არ შე-
ენყო; მარილი (პირპილ, წონილ,
წყალ, სანელეველ) შაწოვაჲ საქმელ-
ში მარილის (პილპილის, მწვანილის,
წყლისა და მისთანათა) ზომაზე ქმნა,
ზომაზე შენელება. ~ შიქმელს გაქე-
თევაში მარილს უწყოვენ, პირპილიც
კარგა შოტწყოე, მარილიც, გემრიალ
ქნილ შიქმელი; ეურბაეურ (სხვადა-
სხვაგვარ) სანელეველს რუმ ჩედიან
(რომ უშერებია) შიქმელში, ისიც შა-

წყოვას (ესეც შეწყობაა); ცოშივე წყალ
ერ შაწყოვებში პურ წურა-წურა მრდის
(ცონს თუ წყალი ზომბაზე არ უქენი,
იშლება, პატარა-პატარა ნაწილებად
მრდის); მ ი მ ლ. მარილშაწყოვილ მა-
რლიანი. ~ მარილშაწყოვილ წრლაჲ
(მარონი).

[სინ. მოწყოვამ, მნიშვ. 1].

შაქეხევაჲ, შ(ო)მოქეხევაჲ, შემციენების
შემდეგ სიცხისგან ცოტა წამოწითლე-
ბა. შეხურება და ოფლის დასმბა. ~
შამერიანტლა, შამაქეხა (|| შამაქეხა).
შ დ რ. გაქეხევაჲ, მნიშვ. 2.

შაქიღნაჲ, დაქიღნაჲ შექიღნაჲ, დაქი-
ღნაჲ. ~ დევთან იქიღნეჲ (|| იქიღნევის);
მე აბღლეთან შაქიღნეჲარ (მე აბღლეს
შევექიღნაჲ); ისენ ერთმერთს შა-
აქიღნენნი (ისინი ერთმანეთს შევექი-
ღნაჲ); შამქიდ (შევექიღნაჲ); ე ქარეჲ
გარაქ შამქიღნო (|| შოქიღნო) (ეს
ხარები უნდა შევაქიღნო); მ ი მ ლ.
შ(ა)ნაქიღნ მოქიღნაჲ; შაქიღნულ შე-
ქიღნაჲ; კორცხ შაქიღნაჲ ნ. კორცხ.

შაქმაჲ ნ. ქმაჲ.

შაქრატ(ნ)აჲ, შ(ო)მოქრატა იგივეა,
რაც შახენაჲ, შ(ო)მოხენაჲ. ~ არ-
სენაჲ შქრატაჲს (უყურებს) თავი
ჯოღლაში (ამხანაგის) უქყოვას; ე
გადაჲ მე პირში არ შქრატაჲს (ეს
ვაჲი მე სახეში არ მიყურებს); გამათ-
ეჲლ, იქრატეჲ აგრიკარ (გაკვირვე-
ბულა, იხედება აქეთ-იქით); ე ქალ ერ-
ჲრა მქრატაჲდა (მე, ბითამდინ სიტაჲ
დენახა ჩემ თავ (ეს ქალი ისე მი-
ყურებდა მე, თითქოს პირველად და-
ენახა ჩემი თავი); ემ ხი წრრზე შამ-
ქრატ! (ამ ხის წვერს შეხედე!); უკა-
ნაჲ არ შამაქრატო (არ გამოიხედო),
წოორა ჲერ (პირდაპირ წადი!); ე ქალ
ზედ შაქრატნაში თოღეჲი იშოღს
მიაქონდა (ამ ქალს შეხედვისას თვალე-
ბის სინათლე თან მიქიღნდა, ე. ი.
თვალწარმტაჲი იყო).

შაქუქენაჲ ტულად გარეცხვა (სარეცხი-
სა). ~ ტაშლოზოზ დარეცხაში თუ არ-
ნარგა დარეცხ, რტყუან: შოტუქუქენი,
ლოტყრიაჲ.

შახ [ახ. შახ = ტოტო, შტო] ქორწილში
ნეფის წინ სუფრაზე მირთმეული ჯო-
ხებისგან გაყეთებული ერთგვარი სამ-
ფეხა, რომელიც ლანგარზე ან ტა-
ბაჯზე დგას და ნარჩინარი საქმლთა და
ტკბილეულობითაა მორთული: სამ-
ფეხას ჯოხებზე ვაშლებია წამოცმული,
წვერში, სადაც სამივე ჯოხი იყრის თავს,
ერთი ღიდი ეაშლია ზედ წამოგებული.
ლანგარზე ან ტაბაჯზე აწყვია ნახუ-
ქები, რაზეც შახის ჯოხებს უდგას ფე-
ხები, აქვე ჰყრია თხილი, კამფეტი,
კაკალი, ხურმა, ხალვა, ნახუქები, კი-
ქნაგური (ნ.), ქათამი და ბევრი სხე.
ზოგჯერ ლანგარის შუაზე თეფშიც დევს,
რომელზედაც ასხია ქონი, მურაბა,
ბაქმალა, თაფლი და სხე. ხშირად ნე-
ფესთვის მრტანილ საჩუქრებს — აბრე-
შუმს, ფარჩეულს... და მისთ. — სტუ-
მრები, ნათესავ-მოყვარეები ამ შახს
ზედ შემოახვევენ ხოლმე და ისე მიარ-
თმევენ ნეფეს. ~ შახ ქორწილში კეჲ-
ტეჲ (არის), შამფურზე არიგევენ (აა-
ცეამენ) ! ვაშლევს, ლანგარში ჩაჰყუ-
დევს სამფეხით, შამაჲაროლ (თაზე
გადასაგდებ) რამსულა გადაჰხურენ, წა-
ღევენ, ნეფეს წინ დაადრევენ (დასდ-
ებენ).

— ქორწილში ნაძვისხის მსგავსი რამ
შ ა ნ. რეც., ჯ ა ნ., გვ. 148, ე დ ი ლ ი,
გვ. 99; შახალა ქორწილში ნეფე-პა-
ტარძლისთანის მირთმეული ჯვარდი-
ნად ერთმანეთზე დაკრული ორი ჯოხი,
რომელზედაც სხვადასხვა ხილი და
ტკბილეულობაა აცმული კ ა ი შ.

შახენაჲ, შ(ო)მოხენაჲ შეხედვა, ყუ-
რება, შემოხედვა. ~ მე შორს ხრდაჲ
(ეხედაჲ); ვერ ხედავა, ჰედრჲ. მემეშრ-
ლო? (ვერ ხედავ, რომ ვკვდები. მომე-
შეეღ რა?); ემ ქალს სიტაჲ ჰხრდაღი
(პირველად ესედავდი); მე იმრზე არ
შახენდევარ (მე იმას არ შეხედავ); ეო-
ცოლი, ქელლაჲ ასწევეთაჲ (თავს აწე-
ვისთანავე) პირში შამახენდელი (სახეზე
შემომხედავდა), საცნოველი ჩემ თავ
(მცნობდა); მე თუ მამცალეოდეს, შენ
კამმეჩიბავეჲ შახენდელუჲყაჲ (დრო რომ

მქონოდა, შენს კამეჩებსაც შევხე-
დავდი, მოვმწყემსავდი); ჰა იგარ შოა-
ხედ, ჰა აგარ შოახედ, ხრდავ ჰერ ერ
ჰენგილაე არ აღის (აი აქეთ შევიხედე, აი
იქით შევიხედე, ვხედავ, რომ არცერთი
ინგილო არ არის); შუღლეები შეხედ-
ნით ვერ ზღევ (შეიღების ყურებით
ვერ ძღება); შახენითავ (შეხედვისთა-
ნავე) თავი ქალს ცნოს.

შახევაა, გახევაა, წახევაა შეხევეა, გახ-
ვევა. ~ ააქს (იღებს) შიქმელს, ხეეს
(ხევეს) სუფრაში; ფააზი (შემოდგომის)
ციე ლამეა ყოფილ, ისენ ლამაზა ჩოფუ-
ხევეში (ნ. ჩოფუხ) იხევიან (ეხევეიან);
ზეა (რძის) ჩაიღვევაში ეკითხვიანყ:
ზეა (რძე) ჩაიღვი, წააზნი (შეახევი)?
ღელაყაქმა წახივა (გაახევა) ყმაწულ
კარკანეში (ჩერებში); ააღ, კადგორა
(კარგად) წიგნში შახე (ქალღალღში შე-
ახევი), არ ლაფანტას; ააყონ ყმაწულ,
ჩარჩავეში (ჩარსავეში) გახივ; ყმაწულ
ყონღალში (ნ.) შაბხევი; ყმაწულ აა-
ბიგრა (უშნოდ) შახევაში ამბოვენყ —
შაგიგონგღრა ყმაწულ, ლამაზა ვერ
ხეღრა (ახეველი); მ ი მ ლ. შანახვე,
წანახვე, წახეულ შეხევეული. ~ ფო-
თოლში წანახვე (|| წახეტლ) ნახ (ნახევი);
გირც(ე) წახევაა (შახევაა) ნ. გირც; ხა-
ხეველ სახეველი, სახევი.
შღრ. დახევაა (2).

შახონხლაა იგივეა, რაც შახესაა. ~
კადგორა შეგეწონსა სმინდ, ჰაბე (რატომ)
შაგიხონხლი, ჩივ რამ შქჰა? (უმ რამეს
რომ სქამ).

— შახანხლაა მე ნ თ., მოხანხლო-
ლი მ ა რ ტ. ი მ ნ., შეხანხლვა ნაჩ-
ქარეველ შეითხვნა 3 ყ.

შახორწოვაა შეხედრება, რეუნება.

შახორწნაა, შ(ო)მოხორწნაა ხევენა, შე-
მოხევენა. ~ სამ ღღეა ცოტას (ცო-
ტაა), გორწრწ (გეხევენები), ერ კტრტტ
მეღლათ მექე (ერთი კვირის ვადა მო-
მეცი); ღღერთს რხორწვის (|| ეხორ-
წვის) (ეხევენება); ქაჩალ ბეერ ეხორ-
წვაყ ჩობნეეს (ეხევენება მწყემ-
სებს) — მეც წამიყონითა; წიველ,

შორწრწ (შეეხევენე), შამაქღტნ (შემ-
სეი) ემ ურეშხე; ბეერიც შამააზრწო,
რადე გინდ ქნო, შენბე ჩარაა არა (რაც
არ უნდა მეხევეწო, რაც არ უნდა ჰქნა,
შენი საშველი არაა); ზ მ ნ ზ. შახორწ-
ნელა შესახევენად.

შახრახტევაა შეფურთხება. ~ შახარას-
ტა.

ნ. ხრახტ.

შახრტტაა ნ. დახრტტაა.

შახრუშტაა იგივეა, რაც დახრტტაა. ~
ბაწრი შულოა გაყეთევაში გრუღღევის
შულოა, იხრუშტევა; თუ დასტაში
(ღართვისას) ბაწარ შაგრა დაწნებულ
ქაარაზე, მეღან (მერმე) გჟუ (ნ.) გა-
ყეთევაში ამბოვენ — გჟუ შახრუშტა
(შეიგრიხა, ხრუნჭები გაიყეთა); მ ი მ ლ.
შახრუშტულ შეგრეხილი, ნასყევიანი.
~ შახრუშტულ ბაწარ.

ნ. ხრუშტ; შღრ. დახრუშტევაა.

შახტომაა, შ(ო)მოხტომაა 1. შეხტომა,
შემოხტომა. ~ შავახტენ გარს; ცხენ-
ზე შომოახტა;

2. ნ. დახტომაა.

შახუხაა ზემოდან მოწვა, აღანძვა, ოდ-
ნაე შეწვა რისამე. ~ სმინდი ტაროა
აღამესეერ (ზერეღედ, ოღნაე) შაწო-
ვაზე ამბოვენ — შახუხაა.

[სინ. შახონხლაა].

— გახანხლაა მე ნ თ.

შაგერტევაა 1. აწყობა, ნაწილების, დე-
ტალების შეერთება და მთლიანი სა-
ხის მიცემა. ~ აყენ გაფრეუტლიყო,
შუაგერტ; შააგერტა ტაბურტევაა; ახალ
კრაოტ ვიყაღი, შუაგერტით; ზრლ
(ძველი) ტამსოზი გოდმობრუნევაა
და შაგერტევაა ახალი შაყერიზგნი
ეფუაას (ახლის შეყერვაზე უფრო
ძნელია); გუთან შაგერტევაა გუთნის
აყინვა, გამართვა; ღარვოზაა შაგე-
რტევაა (შაყრა) კიშკარს შეკვაა.

[სინ. შაწყოვაა, შააჟე. 1.];

2. შეთვისება, შეწყობა, ხასიათის
შეხამება. ~ ე გაღაა და ე ქალ ერთ-
მერთს შეეგერტევიან (ეს ვაჟი და ეს
ქალი ერთმანეთს შეეწყობიან).

[სინ. შაწყოვია, მნიშვ. 2].

შაქჩაა ნ. გაგეჩაა.

შაქინცაა, ჩაქინცაა ერთმანეთთან მკიდროდ დასქდომა, პატარა ადგულზე ბევრის გაქირავებით მოთავსება. ~ პაბე (რატომ) რეინტევი ჩემთან? პიწა (ცოტა) ჩაგინც, ისიც დაედეს, ვერ ვებტევიო!; შაქინცულაყნონ, იქდნენ, ადგილ პატარა ეყო; შაქინცას გორც-გორც (ახლო-ახლო) დაქდომაზე ამბოვენ, გორდზე რუმ დოქედევით უფტა (მქიდროდ).

— გა ნ.; შე-ქინცა ასმა, აცმა შან. რეც.; ქინცაა ხალხის ან საქონლის ერთი-პეორეზე მიყრა ძალით უთურგა; ჩაქინცვა, ქინცვა ბევრის ჩაყრა ერთად მენთ.

შაკირაა 1. შეჩხირვა, რამეში გაგვეღვა. ~ ზემოთთანა გარ წყალმა ურემ ქრშ შაქირა;

2. გადატ. შეჩრა, შეჩჩეება. ~ პაბე ნტარაბა ემას? (რატომ მჩხირავ, მარჩი ამას?); მე არ ცალიან, ყმაწულ პაბე შანტარი? (ბავშვი რატომ შემჩარი, მომჩჩეე?).

შაჰად (1) ნ. შაად.

შაჰად (2) მინდი.

შაჰანავ ნ. შაჰნავ.

შაჰარ ნ. შაარ.

შაჰიდ ნ. შაად.

შაჰმარ გრლ ნ. შაამარ გრლ.

შაჰნავ, შაჰანავ წისქვილში წყლის დიდი ღარი, საიდანაც უშუალოდ ეცემა წყალი ბორბლის ფრთებზე და მოძრაობაში მოჰყავს ბორბალიც, ლერძიცა და დოლაბებიც. ~ შაჰანავ თახტათი (ხისგან) გაკეთებულ, ხეა კეპტეე (ხეა) ომოყრილ, უკან ფართოა (ფართოა), წინ მიწროა, ყურზნი ნავს (საწნახელს) მინგავს, დიდი (დიდია). პატარასთანას (პატარას) ნაჭჩაა ეტყუან.

შაჰრაა ნ. შაარაა.

შაჰყაა [ახ. შაგჯა.] 1. დაქლული საქონლის ცალი მხარე;

2. ერთი მონაკვეთი, ერთი მხარე რისამე. ~ ერ შაჰყა სამკალ გოქთიბ, მეველ; ერთიან შაჰყა დამისველდა

(ერთი მხარე დამისველდა); შაჰყა-შაჰყა წუშაა ნაწყვეტ-ნაწყვეტი წვიმა, რომელიც დროგამოშვებით ხან ერთბაშად წამოახსამს და ხან კი უბაღვე შეჩრდება. ~ შაჰყა-შაჰყა მოღის წუშაა.

შეგირთ [ახ. შაგარდ] მოწყე, შეგირდი. ~ ლეჰან პაქიმი შეგირთ.

— შეგირდი საბა, ჩუბ., მენთ.

შეგირთოვან შეგირდად. ~ გადაა თაე დემურჩილთან შეგირთოვან მრტყაყ (ვაეი მქედელთან შეგირდად მიუციოთ).

შეგროვია ნ. შეროვია.

შემე-ასიმილაციის შედეგად სახეცული რთული ზმისწინი შემო- (უშუალოდ თუ არაუშუალოდ მომდევნო ეს წინა პირობაში). მისი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება დიყარგოს. ~ შემეჩიენენ || შემეჩიენენ (შემოჩიენენ); შემეყარა || შემეყარა (შემოყარა); შემეველ (|| შემეველ) (შემოველ); შემეწიენენ.

შენ (პირის ნაცვალსახელის გარდა) კუთვნილებითი ნაცვალსახელი. ~ შენ კი არა ე ფლაე (შენი კი არაა ეს ფლავი); შენ მანაცემ (შენი მოცემული) ბეჰედ; შენ მამაა (მამაშენი); შენ დედაა (დედაშენი);

შენამ შენამც. ~ შენამ კაა დღეზე ნუ გახლო! (წყველა: შენამც არ მოესწრო არადერს კარგს!); შენამ უმოტდნოველ შეჰქამი (წყველა: ისეთი რამ ჰამე, რომ ვერ მოინელო და მოკედე!);

შენბე(თ) (1) შენთვის. ~ შენბე გნდა? ნ-ბე, მნიშვ. 1.

შენბეთ (2) 1. იგივეა, რაც შენბე(თ) (1). ~ შენბეთ მაგრი, თუ სხუბეთ? (შენთვის მოგტანიო თუ სხვისთვის?); 2. ნ. -ბე, მნიშვ. 4.

შენზგნი(თ), შენგნი(თ) 1. შენგან. ~ ვერ იციანრა შენზგნი სათი წოტდნა?;

2. შენზე უფრო (შედარებითი ხარისხის გადმოსაცემად). ~ შენზგნი ლამაზ ქალ ვერ დამინახი.

ნ.-იგნი; -იზგნი.

შენისაჲ 1. შენი;

2. შენი ოჯახის წევრი, შენიანი;

3. შენი ცოლი, ან შენი ქმარი, ან შენი დანიშნული.

შდრ. ჩემისაჲ; იმისაჲ; თავისაჲ; ჩონისაჲ; თქონისაჲ.

შენ იტყუ იგივეა, რაც იტყუ შენ. ~ ერ ამბიერა ბაიბაიოვს, შენ იტყუ დამთხროლავ (ისე უშნოდ ბარბაცებს, იტყვი, დამთვრალავ).

შეთან 1. [აზ.] ეშმაკი, ცულლუტი, გაიძვერა. ~ შედთან კაციაჲ (ეშმაკი კაციაო).

— შათანი კირ., შედთანი ნიუჲ;

2. თოფის ჩახმანში ხელის გამოსაკვრელი, ჩახმანის ფეხი; შედთან თახტაჲ თირებზე (ნ. თირ, მნიშვ. 1) დალაგებული მოკლედ და ტლანქად, გათლილი ფიცარი, რომელზედაც ქვეყიდან ლამფაჲ მიმაგრებული. ~ შედთან თახტის ლამფაჲ ზედათიან პოლს ვეზახით. წალან (უწინდელ) დროზე თურმენი მოკლე-მოკლე თახტებს აკეთებდნენ, ხი ზავოტ არ ყოფილ, ამიბეაც (ამიტომაც) ცულდი ხეთქავენდენ, ქოფუთა (ნ.) განათალ ეყო, ნახევარ მეტროზე იყო. იგრევე აყარზე (სხვენზე) ყრიდნენ, ეფტა (მქიდროდ) აწყვიდნენ. ზროხი ქოხეზე ყრიდნენ, სახლევზეაც კებტევ (არის).

შედათანოვაჲ ეშმაკობა, თაღლითობა.

ნ. შედთან, მნიშვ. 1.

შერ მშიერი. ~ სამ კურტაჲს (კვირაჲ) შერ ვარ; გაჲ შერ ეეტარეჲ (ხან მშიერი დავდივარ), გაჲ მახლარ; შერ გულზე უხშოზე. ~ შერ გულზე ღწნეჲ დოტლივ, კეჲ დაჲწო.

— ჯან., შიერი გიგ., თოფ., ქავთ. (ქართლ.).

შეროვაჲ, შეეროვაჲ შიმშილობა. ~ წელს შეროვაჲ საქნელი (წელს შიმშილობა იქნება); შეერობი წელ ეყო (შიმშილობის წელი იყო).

ნ. შერ.

შეშტრანგ ნ. შიმშტრანგ.

-ში (თანდებ.) საწყისებთან აღნიშნავს: დროს, -ისას. ~ გორკ მოხარშაში ნაპერ იგდევს (ხორცი მოხარშვის დროს ქაფს იყენებს); დატიტბაში (დატიტბის დროს) ზროხი შარდს ადულევენ, ადულევაში მანაგდევ ქოფუქს (ადულების დროს მოყენებული ქაფს) ჰხლან.

შიბ 1. წინდაზე გრეხილად ამოქსოვილი ზოლი, განსხვავებული როგორც თავისი ფერით, ისე თვითონ ქსოვის სახითაც. ~ შიბ წინდაზე კებტევ (კეთდება, არის); ჩემ წინდაზე სამეყერგიან (სამეყერივინი) შიბ არის, ზედს. შიბიან შიბის მქონე, ზოლებ-ზოლებად დაქრელებული (წინდა). ~ შიბიან წინდაჲ ორეურაჲს (ორგვარია); ერთ არის ფართოშიბევიან წინდაჲ, ერთიც მიწროშიბიან წინდაჲ; ფართოშიბევიან წინდაში ბაწარ ბეჲტერ ეერგაჲთი ომოყრილ (რამდენიმე მეყერივადაჲ ამოყრილი), ბაწარიც სხოდასხოჲურ კეპტევ (სხვადასხვაგვარია). მიწროშიბიან წინდაზე ერეჲრა ბაწრით ერთ ეერგაჲ ომოყრილ. ერთ შიბ ზოლივი კებტევ (— შიბიან წვირილი თასმით დაწნული, დამიბული ქინკ. ვაჲ); თეჲ შიბ. ნ. თეჲ, მნიშვ. 1; ნ. ტოლანად შიბ; ტურ შიბ ნ. ტურ; შიბ ჩაყრაჲ შიბის ამოქსოვა (წინდაზე); წყუღ შიბ ნ. წყუღ.

— წრე ქსოვაში ჯან., შიბი ერთი ნაქსოვია საბაჲ; ქსოვილში გავლებული წნული ჰრელ ზოლებად მგლ (შინამრე წე.); შიბა ნაქსოვზე, ნაქსოვის მიწაზე სხვა ფერის ძაფით დაქრელებულად დანაქსოვ-დანაქარგი გიგ. თოფ., ქავთ. (ფშ.); ქსოვის დროს ნაქსოვში ჩატანებული ფერადი ძაფის წრე კაიშ.; ზოლიანი ჰრელი წინდა მენთ.; ნაქსოვი ან ჯაჲვი თელმარგალიტებითურთ ჩუბ.; ძეჲწევი შან ვაჲ 1; ფენა კლდისა შან. გეჲს.; შიბი სამაჲულასხმული ვერცხლის ძეჲწევი ქინკ. ვაჲ;

2. ლობზე, გოდორზე, კალათაზე და მისთანებზე ზევიდან მოკლებული, ხვეულად შემოწნული ზოლი სიმგარისთვის.

~ ლობი შიბს ებნევიან მანაათი მანაზე გაღნაღევ (სარიდან სარზე გადატანილ) წნელი ერ ყათს (ერთ წყებას, ერთ ზოლს); შიბ წასტლაა იგივეა რაც შიბ(ი) გადაღვეა; შიბი გადაღვეაა ღობის, გოღრისა და მისთანათა მოწენისას უკანასკნელი ზოლის შემოკლება და დამთავრება. ~ ტანკიჯე გათიევაში შიბს გადააქრნ, შიბ გადაღვეას უკან თაღღევ ტანკიჯე (— შიბვა ქ გ ლ).

— მ ე ნ თ., ქ გ ლ (შინამრეწვ.); თიკერა ნ ი ე., თავსაბეჭვი წ ერ.

შიბარ მიჯნა. ~ შიბარ ტუით, არხით ჰე (ან) სხო რამით კეპტევე.

შიგაა, შიგაათი 1. შიგ. ~ ორმოც ღღეა წყალ შიგაა არ შრევის; ჩალთუქ უმ მაღწევის ი, მეღღანი ყაევეს კარნ, წყალს წყარტენ შიგაათი (ბრინჯი როცა მოიწევა, მერმე თხრილებს შეკრავენ, ე.ი. წყალს შეწყეტენ შიგ); შიგავ შიგევე. ~ შიგავ აბრუნევის;

2. შიგნიდან. ~ მეშუქში ნაყოფ გაღამ ყბაა გაარღწეა, შიგაა გომოტუდა (ტომარაში მყოფმა ვაჟმა პირი გაარღვია და შიგნიდან გამოვიდა); აღვეს იშკაფს (შკაფს), გამააქს შიგაათი თეთრს (გამოაქეს შიგნიდან ფულ); ხტევიან აამ ღერიასი (ამ ზღვაში), შიგაათი ვეღარც ომოდან; ესტაქან (ქიჯა) იჭეჩევე, ღწნრა იღრე შიგაათი; ერ ზოლ სახლთან ივლიან, შიგაათი ერ კაციგნი (ერთი კაცისგან) ერ ქულაბს (ერთ სიტყვას) იგევეს; შიგაათიაც შიგნიდანაც.

— შიგით შ ა ნ. ვაჟა I, შიგით გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ფშ.), შიგათი შ ა ნ. გევეს.

-შიგაა, -შიგაათი 1. თანღებული -დან, -იღან. ~ იკაც გომოსულ თავი სახლიში გაა (თავისი სახლიდან); ჩემ ზურჯინშიგაა (ზურჯინიდან) ყიზლ (ოქრო) მოტუპარაყ; მე იმიზე ბევრჲაღმლულ მიქნი, ცეცხლიშიგაა გამპიყონიავ (მე იმისთვის ბევრი სიკეთე მიქნია, ცეცხლიდან გამომიყვანია); ეემ წყალს მე არ ღოტ ღევე, მამაშორ ექამთი, იქნევე ჰე-

მენ გუბიშიგაა აგმიესტაჲ! (ვინ იღის, რომელი გუბიღან, ამოგვისოაო); მოლლაა ტუიშიგაათი (ტუიღან) პარეე-პარეე (პარეა-პარეით, ჩემად, მალულად) მოღის სოფელში; ისენ წყლი-შიგაათი ვერ გამაასლრღნი (ისინი წყლიღან ვერ გამოვლენ); კიაა დაცა-ხიგნი წინ ტოლევიშიგაათი არჩევენ ღწღრუან კიეეს (ვიღრე აბრეშუმის კიას ცახს დაუღგამენ, სიგარძეზე დაფენილი აბრეშუმის კიის წყებებიღან არჩევენ ღღღღონ კიებს); თქრნ წაათ, ბოსტნიშიგაათი ნრს მამიღით! (წადით და ნესე-საზამთროს ბალიღან ნესევი მომიტანეთ!); აარჩიევეს ილხიღშიგაათი (ცხენის ყოვიღან) კაა ცხენ; ქორწილიშიგაათი (ქორწილღან) სამ ვაშლ მამცეს.

— შიგით, -შიით შ ა ნ. გევეს., შიით შ ა ნ. ვაჟა I;

2. -შიგაათი იშვიათად -ში თანღებულის მნიშვნელობითაც იხმარება. ~ წყლოშიგაათი გარეენაჲ (წყალიში შესვლა); წყლიშიგაათი გოპქჩქტუ (ნ. გაჩქრთაჲ).

შიგნიარ შიგნეული. ~ ე ქათამ გაყტუ-ფტუ(გაბღღევენით), შიგნიარ გამაღღით!; ღორს გომოვეშიგანეთ, გორც ჩონ ღოდაყოფავთ (დავიანაწილებთ), შიგნიარს, ღწზღ, ფტრტს, ფაშ-ფტტარს ღოტყოფავთ ზაღღევეს; შიშმიღით შიგნიარ იწრეის (იწეება).

— შიგნიერ ქ ა ნ., ს ა ბ ა, შიგნეული მ ე ნ თ., შიგანი ჩ უ ბ.

შიგნიითან შიგნითა მხარეს; შიგნითა [საპირისპ. გარეთიან].

შიგნიითანაჲ შიგნითა, შიგნით მყოფი. [საპირისპ. გარეთიანაჲ].

ნ. -იანაჲ; შღრ. გარეთიან.

შიგნიითანი, შიგნიითანა შიგა მხრიღან, შიგნითა მხრიღან, შიგნიღან. ~ შიგნიითანი კლეტავს კარევეს; შავღა სახლში, დაგულა (დახურა) კარებ, დაკლიტა შიგნიითანა.

[საპირისპ. გარეთიანი].

ნ. -იანი(თ).

შიგსაყარ იგივეა, რაც არღაჲ.

— შინამრწე., ქგლ (ინ-
გილი).

შიდა (თანდებ.)-ში + (ა)რის ~ ეხლა იმი
ინტიარ შენ ჭელშიდა (ახლა იმისი ქო-
ნება შენს ხელშია); შენ კდარ ეაანათ-
შიდა (შენი მკვდარი სამოთხეშია); ვე-
რაა გერ დაანახავე ყმაწულ ბაზარ-
შიდა, გერაა ვერ დაანახავ უშკოლში
მოტლა (ერთიე დანახავ, ეს ბავშვი
ბაზარშია, უტბად გაიხედაე — სყო-
ლაში მოვიდა); ე ხეა ზი ყუდრეშიდა
(ჩრდილშია), არ მადწივა ამმაზეც.

შითილ [ახ. შითილ] ჩითილი, ნერგი.
~ „კომბოტოს შითილს ჩარგვისთანა-
ვე ზედ ზურხუნნი (ძირხევისი) ან ბუჰ-
რი (ბუერის) ფოთილს ჰხურენ, ნუ
დამპრუწასავ (არ დაქენესო), წუმრთან-
ში ჰქლიან, გაოცებლდესავ“ (შინა-
მრეწე.); შითილ ჩადგამა, შ. ჩაყრა
ჩითილის ჩარგვა, დარგვა. ~ ქალამი
შითილს შორს-შორს ძყურტთ (კომბოს-
ტოს ჩითილს შორიშორს ვრგავთ).

შილაშ ფლავ [ახ. შილან=ქაში+ახ. ფ-
ლავ] შილა ფლავი.

შილა წითელი ფერის ბამბის ქსოვილია
ერთგვარი. ~ წილან ბებრეე მუქასარ
იყთევიდნენ შილათი, იკომდნენ.

— ძიძ., კეცხ., ხუბ. (ქართლ.),
წითელი სამოსელი საბა, ჩუბ.

შინ ნ. შინა.

შინავროვა, **შინაჭროვა** სახლ-კარი. ~
ქალ გუის (გვის) შინავროვა; გამა-
ღუზა, დაანახა, შინავროვა ყმაწულევი
გაქედულ; მინ მოდისა ექ შინავროვა
აალაგეველა? (სახლ-კარის ასალაგე-
ლად?)

შინა, **შინ** სახლი, ოჯახი. ~ იმის შუ-
ღკარიან შინაა ჰქონი; ნავატან შინა
კარ იღვე (უეცრად სახლისკარი იღება);
კაც მოდის საღმოზე, ხედავს, თავი
შინ (თავის სახლში) ერ დევ არის;
ე პატრა ზმაა ერ ბებერი შინ შადის;
(ერთი დედაბრის სახლში შედის);
დეკაც (ქალი) შინას არ აღეგევეს; წა-
ტუნდნენ თავიან შინ (წავიდნენ თავიანთ
სახლში); ჩემ შინამდინ (ჩემს სახლამდე)
წამიყონ; თქონ შინა მანყოლეე

ჩონ შინაა კარამდინ (თქვენი სახლიდან
მოყოლებული ჩვენი სახლის კარამდე).
შინათი შინიდან, სახლიდან. ~ გერ
ქალი თავ გოეგდიაე შინათი (სახ-
ლიდან) [— შინათ გიგ, თო ფ.,
ქავთ. (ფშ.); შინაე, შინაევენ ში-
ნისყენ. ~ შინაე მოსულაში ხედავს,
ყმაწულეე თამაოევენ; ქალს უთქომ
კაციბე (კაცისადვის); შინაევენ (სახლი-
საყენ) აღარ მოხუდე; დიდ შინა
იგივეა, რაც დიდ სახლ (ნ. დიდ); ნა-
დომ შინაა იგივეა, რაც დიდ სახლ;
შინათი წას-ლაა ა) შინიდან წასე-
ლა; ბ) რაიზე საქმეზე ეინგესთან მის-
ვლა და ქრთამის თან წალება. ~ ში-
ნათი წასულ, თუ იგრეე ცარიალ წა-
სტლა? (ქრთამი წაილო, თუ ისე ცა-
რიელი წაიდა?).

— შინაა უთურგ., შინაქინკ.
ვაჟა.

შინაჭროვა ნ. შინავროვა.

შიოვა შიოობა, წმინდა შიოს სახელო-
ბის დღესასწაული. იგი დიდმარხვის
წინა კვირას ანუ ყველიერის ხუთშა-
ბათს მოდიოდა. ამ დღეს თავს ღდი-
ნენ წმინდა შიოს სახელზე შენახულ
ერბოთი სავსე კოქობს, შიოვი (შიო-
ვა) კოქობს, რომელსაც თეთრონაც
ხმარობდნენ და მეზობლებსაც უგზავ-
ნიდნენ ხოლმე. ამ დღეს ერბოს კოქობი
მთლიანად უნდა დაკლილიყო. ~ ყრ-
ლიარი კურტაში ხუთშაბათ დღე ში-
ოვაა აკეთევენ. შიოვაა დღიბე (დღისა-
თვის) ინახავდნენ ერ კოქობ ქონს დადა-
ლულ. ამას დიდ ხუთშაბათის ეზახოდნენ
წილან (უწინ). შიოვაა კოქობს არ
ზრავდნენ თაქი შიოვაა დღეა უქ-
ნელა (სანამ შიოობის დღე არ დადგე-
ბოდა). ოგე იმ დღე, შიოვი დღეა
დღე ჩომოქტანენ (ჩამოაქტენ) ემ კო-
ქობს, გლიან. ე შიოვაა სამტოსებრა
რაამი: ქონ ბარაქათიან იქნესავ, ზრო-
ხაა კარვა აშენდესავ, ჰარ წლი და-
ზოსავ (ყოველ წლიურად მოიგოსო)—
ამმაზე აკეთევენ. შიოვაა გათიევეს
უკან შაბათ დღე კარცხრვლააან სუ-
ლოვაას (ერბოევერცხიანი სულთა-

ობაა, ნ. სულთოვამ); შოვი კოჭობ დაუყენვამ წმინდა შიოს სახელზე ერთი კოჭობი ერბოს შენახვა და შეთქმა შიოობის დღესასწაულის დღისთვის.

— შიოოვამ; შიოოვი ქოთან შინამ რეწე., შიოობა ქგლ., წერი., საშიობო ზედაშე, შენახული შიოს დღესასწაულისთვის კირ.,

შიოტ [რუს.] შევიოტი (ქსოვილი). ~ ეილავდარს ჰათაარაცუმ ტამსომოზ ეცოს, თუნდ შიოტ ეუოს, თუნდ კაბეროტ (|| კაბიკოტ) იყოს, წყლითაც, ტალახითაც გარაქ ვაჭდეს (ჯილავდარს როგორი ტანსაცმელიც არ უნდა ეცვას, გინდ შევიოტი იყოს, გინდ კოვერკოტი, წყალშიც და ტალახშიც უნდა გავიდეს).

შიპროვამ, შიპპროვამ, შიფროვამ ცეკვა. ~ ე ქალ კავგორა შიპროეს (კარგად ცეკვავს); ქორწილში ემ გადას ამოპრევენ (ამ ეავს აცეკვებენ); ქამ, დალივ, იშიპარ (იცეკვე), იქეფფ; შომოკრას (ნ. შ(ო)მოკრამ) უჯან შამამკროლმა გარაქ იშიპრას (უნდა იცეკვოს); ეღევიან, შქამენ, ლევენ, მეღენი იწყოვენ შიპპროვამ (იწყებენ ცეკვას); შიპლ. ნაშიპარ, ნაშიფრ მოცეკვავე. ~ ნაშიპარ ქალ; ზ მ ნ ზ. საში(პ)არნელა საცეკვაოდ. ~ საშიპპრნელა ეზახის; შიპროვ-შიპპროვ ცეკვა-ცეკვით. ~ ი ფეღლივან (ის ფალავანი) შიპროვ-შიპპროვ მოღის; ნაშიპარ მუჟან ნ. მუჟან.

— შუფრობამა ჟან., შუშპრობა ქგლ (ძვ.); შუხპრობა ქაჯ., შუშპარი ქინჭ. ვაჟა.

შირ საღებავი (ყვლეღებისა და მისთ. შესაღებად); ზედს. შირიან (ჭურჭელი) მოკიქული (ჭურჭელი). ~ შირიან კუჭულია (ნ.), შირიან დოფამ, შირიან ბანკამ.

შირამ (1) [აზ. შირამ] ახლად დაწურული ყურძნის წვენი, ყურძნის ტბილი. ~ ყურძნი სიპტანდელ ლტნრს (პირვანდელ ლენისს) შირამ ვეზახით; ყურზენს ლაგავს (ჭყლეტს, წურავს), ჩამოღის წმინდა შირამ.

— შესქელებული წვენი რისავე ქგლ (ქოზ., რეგილ.); სიმსუქნე წვინანისა, სისქე ღვინისა ან ბადაგისა, დუდკო ყურძნისა და სხვა ხილეულისა და მისთ. შენთ., ხის წებო ჩუბ.

შირამ (2) ცხენის აუღმყოფობაა (ყანზე ალაგ-ალაგ ბალანი სცივია). ~ ცხენ ვარაქ (უნდა) გაატარო ოფლ დაშრომინჯახ (ოფლის შემრობამდე), თუარდემ (თორემ) ოფლიან ცხენს მუწუქივი ეყრევ; იქლმუშევის (იყვლიდებმა) კან, შირამ ეყრევის.

შირდან 1. ცხერის ფაშვის ნაწილი. ~ შირდან ფაშთან გორცა, ფაშა ფერზე. პატრამ კეპტეკის (შირდანი ფაშთან ახლოსაა, ფაშვის ფერისაა, პატარაა);

2. მწვანილით შეზავებული ხორცის კუპატა, რომელსაც ცხერის ფაშვი ღებენ, ბრტყელ ფორმას აძლევენ და მერმე ახმობენ. შირდანს გაეეთებას ანუ შეზავებული ხორცის ფაშვი ჩადებას შირდან ჩახხამა ეწოდება. ~ გორცს კუწუნ, ანელევენ ჩოფურ (ნ. მნიშუ. 2) ფაშვი, შირდანში ასამენ. ცხრუ ნაწლევშიც აკეთებენ. ეემას-ზედამ ქტას დრვენ (ადებენ), გამტყულდესავ, ყალობ ჰამასავ (ნ. ყალობ, მნიშუ. 1). მეღენი გამაქონ (გამოაქონ), ზეზე აჭმოვენ, ინაენ. ფლაეზე ჰამენ. შირდანს ლევე აკეთებენ. ჰენჯილავეს ლევე მოლევაში უცოდნაყ ეეს. თუარდემ ვერ იციან ყოფილ (არ სცოდნიათ).

შირიან ნ. შირ.

შირიანი „ტბოლელი“ გიგ., თოფ. ქავთ. (ინგილ.).

შირიშ დუდკო, წებოვანი წვენი (ხილეულისა, თამბაკოს ფოთლისა და სხვ.) ~ ჰათარ (როგორი) ტბილია, ჰათარ შირიშ აქა ემ ქლიავს; ემ თუთუნს შირიშ აქ, გელევს მაგრა ეყრვის; ზედს. შირიშიან დუდკოიანი, წებოვანი. ~ ებას უბანავდი ყმაწულს, შირიშიან იყო.

შირიშიან ბირე ბალახოვანი მცენარეა,

ტბილი და წებოვანი წვენი აქვს. ხელგბსა და ტანსაცმელს ეკვრის.

ნ. შირიშ.

— ბირკალუა მ ა ყ .

შიტ ლამპასი, შარვის ტოტების გვერდებზე სიგრივე ჩაყვრებული ზოლი.

შიტოა შტო, ტოტი.

— შ ა ნ. რეუ.

შიტრიკ [ახ. შიტლოქ] ცელქი, ცუნცრუჟა, ტუტრუტანა.

— ჯ ა ნ.

შიტრიკოვია ცელქობა, ცუნცრუჟი. ~ ნუ შიტრიკოვ!

ნ. შიტრიკ.

შიტროვია ნ. შიპროვია.

შიშ ფაფა [ახ. შიშ ფაფაგ] იგივეა, რაც წუწულუტ ფაფა.

შიშაა შეშა. ~ მამაა ტყეში შიშაა ჰქრიდა; ტყეში შიშააბე (შეშისათვის) მივდ (მივდივარ).

— ჯ ა ნ., შიშა გ ი გ., თ ო ფ., ჭ ა ე თ. (აქარ., გურ.).

შიშარა შიშარა. ~ შენ შიშარა რამ ხარ (შიშარა ვინმე ხარ); შიშარა კატაა გააღატ. შიშარა აღამანზე ამბობენ.

— ჯ ა ნ.

შიშაქ [ახ. შიშაქ=ცხვარი ოთხი წლის ზევით] ერთი წლის დედალი ცხვარი.

— გ ი გ., თ ო ფ., ჭ ა ე თ.

(ქართლ.), შაქი, შიშაქი მ ე ნ თ.. შიშაგი ძ ი ძ., კ ე ტ ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.),

შიშაგი, შიშაქი უ თ უ რ გ., დედალი ცხვარი ერთიდან ორ წლამდე ჭ გ ლ.

შიშმატ, შიშმატ კოეზ [ახ. შიშმატ] ხის კოეზი, სხვადასხვაფერად შეღებილი და დაქრელებული.

შიშოვან: შიშოვან წახულაა შეშისათვის, ანუ შეშის მოსატანად წასვლა.

— შეშობა(დ) ჭ ი ნ ჭ. ვაჟა.

შიშოვ-შიშოვ ზ მ ნ ზ. შიშით, კრთომით. ~ ერ მანით შიშოვ-შიშოვ ააღა; წაუსულ შიშოვ-შიშოვ ყმაწულ.

[სინ. გეთოვ-გეთოვ].

შიშტრანგ, შეშტრანგ კვერცხისაგან დამზადებული ერთგვარი საქმელი ~ ხახს ეყუნენ, სავზისაც (მწვანისაც) უკეთევენ, ერბოში აგალებენ, მეველნი (მერ-

მე) მაილევენ (მოიტანენ) კორცს, თითოთო ატეხავენ უგოტქრფეგლა (|| უოტრეველა) (გაუთქვეფავად), სოკოსაალი (სოკოსავით) ასხმენ, ზედათი აფარევენ, ნაღორდალს დაადევენ, იწრვის. ეესი შირტრანგა; შიშტრანგაან (შეშტრანგაან) ფლაე ერთგვარი უხორცო ფლაეი, რომელსაც ზემოდან შიშტრანგს ადებენ. ~ შიშტრანგს ჩილაე ფლაეზე (უხორცო ფლაეზე) დრევენ (დებენ). ეემეჟურა (ამგვარ) ფლაეს შიშტრანგაან ფლაეს ებნეეიან.

— შეშტრანგ ჯ ა ნ., შანთრაქი ჩ უ ბ. შიქამანდ, შიქმანდ, შიქამანდ რძეში მოხარული ბრინჯის შექამადი; თხლი შიქმანდ თხლის შექამადი. თხლეში მოხარული ფქვილის ფაფა. ~ თხლი შიქმანდს წადან დროზე აქეთეენენყ; ყრლი-წრინან შიქამანდ ნ. ყრლ.

[სინ. ზი შიქამანდ, ნ. ზეა (1)].

— შიქამანდ ჯ ა ნ.

შიქმევენეეა ნ. კმაა.

შიქმელ საქმელი. ~ შიქმელ არ მიქამი; ყაუტ (ნ) შიქმელ რამი (საქმელი რამა); შიქმელ არ გაჯლი, დაალეველ (დასალევი), ჩააცმელ (ჩასაცმელი); შიქმელ-დაალეველ საქმელ-სასმელი. ~ მე ყონალლელში შიქმელ-დაალეველ ბეტრ დემეზადა, ამმა ხალყ ერპირი მოლიოდა, არ გამასტო (მე წვეულებაში ბევრი საქმელ-სასმელი დაეამზადე, მაგრამ ხალხი განუწყვეტლიე მოლიოდა და არ გამწყდა); შიქმელა ნ. კმაა; შიქმელ ჩ(ო) მოყრაა იგივეა, რაც ჩ(ო) მოყრაა. — ჯ ა ნ.

შიპროვია ნ. შიპროვია.

შლაპკაა ნაგებობაში კრამიტსა და კრამიტს შორის დადებული პატარა ფუტარი იმისთვის, რომ ნახერეტებიდან წყალი არ ჩამოვიდეს.

შო- იგივე შე- ზმნისწინი, რომლის ხმონი დამსვავსებულაა მომღვენო ვსან უ (ჭ)- ს. ~ შოანახ (შევიანახე); შოაგრუე (შევაგროვე); შოტ (შეე-ღივარ); შოტგლი (შეუგღია); შოტკარს (შეუტკრეს); შოანახ (შევიანახე).

— გ ი გ., თ ო ფ., ჭ ა ე თ. (ინგილ.).

შოლტ საქალამნედ დაჭრილი საქონლის ტყავი, გრძელი ნაკერი. თითოეული შოლტის სიგანე იმდენია, რამდენიც ერთ ქალამანს დასკირდება; ზ მ ნ ზ. **შოლტ-შოლტ** შოლტებად. ~ ტყავს შოლტ-შოლტ უკრიან.

— საბა, მენთ., შოლტი ტყავი კირ.; გიგ., თოფ., ქავთ. (ხეხ., კახ.-ქიზ.).

შოლტკავ შოლტა (გუთანში). ~ შოლტკავ თეპრეზე (თელეზე) ბოლტეით მაგრადე; უკანა მესაგრეა შოლტკავზე ღეზე დგას, კამეჩი კულ. ჰე(ახ) ჯარი კულ ზელში უქერი.

[სინ. გუთნი კლავ, ნ. გუთან].

— შოლტკავი, შოლტყავი მენთ., ჰ გლ- (კახ.- ქიზ.).

შომო- ასიმილაციის შედეგად სახეცვლილი რთული ზმნისწინი შემო- (გარკვეულ შემთხვევებში მისი პირველი ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს, ხოლო ზმნისწინის თანხმონითი -მ- ელემენტი ობიექტის ნიშანთან შეხვედრისას შეიძლება გადასმული იყოს. ~ შომოყონაა || შმოყონაა (შემოყვანა); შომობტო || შმოობტო (შემობხედა); შომობხევენი (შემობხეველი); შმოპტანავს (შემოაქვს); გზაზე ქალ შოგობიტო (შემოგვხედა).

— გიგ., თოფ., ქავთ. (ინგილ.).

შ(ო)მოგრატევაა, **შ(ო)მოგრატევა** 1. მოსავლის, კირნახულის აღება. ~ შომოგრატევის უკან წაასლული (მოსავლის აღების შემდეგ წავა);

2. შეგროვება; ჯელ-ფეუ **შ(ო)მოგრატევაა** გადატ. დაძინებისწინ თავის მოყრა და შინ შემოზოდვა კარში დარჩენილი სხვადასხვა რამეებისა.

შ(ო)მოღგომამა; **ბოროტ შ(ო)მოღგომამა** ნ. ბოროტ.

შ(ო)მოვლევაა შემოვლება; მიმლ. **შამნავლევ** შემოვლებული. ~წინდაზე ერ კათა შამნავლევ ბაწარს სავალაა(ნ.) ეტყუან; გირავ **შ(ო)მოვლევაა** ნ. გირავ; თათ **შ(ო)მოვლევაა** ნ. თათ; სადაყაა **შ(ო)მოვლევაა** ნ. სადაყაა; სავალაა **შ(ო)მოვლევაა** ნ. სავალაა (2); **სამხტოა შ(ო)მოვლე-**

ვაა ნ. სამხტოა; ნ. საქუსლეა **შ(ო)-მოვლევაა**.

შ(ო)მოზარხანაა ნ. შაზარხანაა.

შ(ო)მოკეხანაა ცულის ხშირი ცემით ხის, კიგოსი ან მისთ. ირგვლივ შემოკეხვა, შემოჩევა. ~ ხეა მოკრამი ხი ზირს წალდით უყენიან.

შღრ. ჩაყენაა.

შ(ო)მოკოლაა ნ. დაკოლაა.

შ(ო)მოკორცხაა ნ. მოკორცხაა.

შ(ო)მოკრაა 1. ქორწილში ახლად ქვარ-დანერძობისთვის საკაროდ საჩუქრის მიცემა, თავზე გადასდება. ~ შომოკრაა ქორწილში ბჭეტმ რამდის იქნევ (ყველაფრისა შეიძლება): თეთრ (თულე), სომუარ, ფარჩაა...; ქორწილში გადაძებ (ვაეისთვისაც) შომოკრავც იქნევის (შეიძლება), ქალიბეაც (ქალისთვისაც); მიმლ. **შამამკაროდ** ქორწილში საჩუქრის მიმტანა, თავზე გადაძებდები. ~ **შამამკაროდ** მამქს თავი რამ-მამს, აწყოვს ნეფეს წინ; **შამნავარ** თავგადასავლები, ქორწილში მიტანილი საჩუქარი. ~ ქალი შამნავარ რამ ქალის კეპტეე (ქალისაა).

— კარაა გიგ., თოფ., ქავთ. (ინგილ.); გადალოცვა მენთ.;

2. შემოყრა, გარტყმა, გაწვნა. ~ ერ რამ შმოკრა, გაფარფარდა (ისე შემოკრა, რომ გაფართხალდა); თამ **შამამკრა** ნ. თამ.

შ(ო)მომავრევაა, **გ(ა)მავრევაა** შემოლობება, ღობის შემოვლება. ~ ეზოა გამავრევაა; მიმლ. **შ(ო)მომავრეულ**, **გ(ა)მავრეულ**, განამავრეე შემოლობილი.

შ(ო)მოვაგევაა კალოზე ეავით (ნ. ეავ, მნივე. 2) შემოვროვება, შემოვოცხვა ნამჯისა თუ თავთეისა.

შ(ო)მოსტლაა, **შ(ო)მოსლაა** შემოსვლა. ~ ისენ ექვერ შამასლორლი (ისინი აქვერ შემოვლენ); შომოა, დაქ; რზში შომოსტლთავ (შემოსვლის-თანვე) ემკაცს ხურჟინს ართომს (ართმეგს); მიმლ. არშამნასულ შემოუსვლელო, ვინც არ შემოსულა, ისეთი. ~ თუ ახალწლოვამბე (ახალი წლისთვის)

ქე არშანასულ ინსან შომოტდა (ისეთი ადამიანი შემოვიდა, რომელიც ჯერ არასოდეს ყოფილა), იმასაც კადგორა ყურ უგდევენ (კარგად უმასპინძლდებიან), ცდიან იმი ფეყს.

შ(ო)მოსწავლევა შემოჩევა, დაჩევა. ~ ჩემ დეაკთან ოანშ შ(ო)მოსწავლევიავ (ჩემს ცოლთან საყვარელი შემოჩევეულა); ჩონთან ერ ქალ შომოსწავლეულ, ჰამმეშა (მუღამ) მოდის.

შღრ. დასწავლევა.

შ(ო)მოტანა შემოტანა. ~ შმოღის ე კაც, შიშას შმოტანავს (შეშა შემოაქვს). [სინ. შ(ო)მოღევა].

შ(ო)მოფარგლა, მოფარგლა თონის დასადგმელი ადგილის ფარგლით [ნ. ფარგალ (2)] გაზომეა-შემოხაზეა. ~ თორნეფ იფარგლეე ახალ დადგამში; თორნი ადგილ შომოჰფარგლი (|| მოჰფარგლი)?

შ(ო)მოღადრა ნ. გაღადრა.

შ(ო)მოღევა იგივეა, რაც შ(ო)მოტანა. ~ ფეყსომოზ შინ შომოტლი; მი ი მ ლ. შამნაღეე შემომტანი; შემოტანილი.

— შემოღება უთურგ., შამოღება ჰი ნ ქ. ეაეა.

შ(ო)მოყონა, შ(ო)მოყუნა შემოყვანა; ნ. ზედ შ(ო)მოყონა.

შ(ო)მოყრა: ფავრ შ(ო)მოყრა ნ. ფავრ; ეინ შ(ო)მოყრა ნ. ეინ; ხაჟღათ შ(ო)მოყრა ნ. ხაეალათ.

შ(ო)მოყუნა ნ. შ(ო)მოყონა.

შ(ო)მოჩრწენა ნ. შაჩრენა.

შ(ო)მოჩრწენვა: ბაბაყული ზივ შ(ო)-მოჩრწენვა ნ. ბაბაყული ზივ.

შ(ო)მოწდა ნ. გაწდა (1).

შ(ო)მოქეხევა ნ. შაქეხევა.

შ(ო)მოქრტა ნ. შაქრტა.

შ(ო)მოხედნა ნ. შახედნა.

შ(ო)მოხევა 1. ნ. დახევა (2);

2. გარს შემოელა. ~ სურაგში წა-სტლაში ტყეს დორთიანი ვეხეეთ (სა-ნადიროდ წასვლისას ტყეს ირგვლივ ვუვლით).

შ(ო)მოხენა ნ. დახენა.

შ(ო)მოხორხლევა ნ. დახორხლევა.

შ(ო)მოხორხორევა ნ. დახორხორევა.

შ(ო)მოხრწნა ნ. შახრწნა.

შ(ო)მოხტომა 1. ნ. შახტომა;

2. ნ. დახტომა.

შორაქათ [ზ. შორაქათ] 1. შორაქანი, ვეძიანი ნილაგი, მლაშობი (ცხვრის საძოვრად ვარგობს). ~ შორაქათ მარილიან ადგილ კეპტეე (არის), მარილიან მიწას (მიწა). დილაზე რომ აადგეე, შაჰხედაე, ათურეეს (თეთრად ანათებს) მარილ; ზ ე დ ს. შორაქათიან (მიწა) მარილიანი (მიწა). ~ შორაქათიან მიწა ყორაღანში ბევრ კეპტეე (ბევრია), აეღლახისეენ არის, ბე-ანხეევიე (ნ. ბეაბან) ბეერი (ბევრია). ეეს ცხრტბე ლაფ კაას (ცხვრისათვის ძალიან კარგია); ცოცხ შორაქათში ამო-ღის;

2. გაღატ. ქუქყი. ~ შახედ. ჰათარ ინსანა (როგორი ადამიანი), შორაქათ მოტგლი ზედაე!

შორაშალ, შორაშალ შორაშანი.

შორიალ, შორიელ შორეული. ~ შორიალ გზა

— შორიელი საბა, ჩუბ.

შორაშალ ნ. შორაშალ.

შორს-შორს შორიშორ.

შორსათი შორიდან. ~ შორსათი დო-ანახ, ერ ცხენიან კაც მოდიოდა; შორსათი ყურტუს (ყვირის); გორტ არ მოტლი, შორსათი უჩრწენი (ანლოს არ მოტენია, შორიდან უჩეენებია); ჩონ ჰენგილაევეს დიად კადგორა ყურ გუ-გდრედენ ამმაზე, რუმ შორსათი არიანე (ჩეენ, ინგილოებს კარგად გეპატრონობდენ იმაზე, რომ შორი-დან არიანო); შორსათიავ შორიდანეე. ~ შორსათიავ ჩემ თავ დანახში მა-აეღომელი (მოკედება).

შოშყას [რუს.] ხმალი. ~ ქაჩალ შოშ-ყას იზრეეს; შაქმანზა ცხენ ორ ყათ ტო-ნით (ნ.), შოშყათი.

შოჰყი მოთენთილი, მოთენთილობისგან მოშეებული, გაზარმაკებული, ზანტი. ~ შოჰყი ნუ ხარ; ჭ მ ნ ზ. შოჰყი-შოჰყი მოთენთილად, მოშეებულად, ზანტად. ~ დარომას უკან შოჰყიადეე ინსან (დაღლის შემდეგ ითენთება ადამიანი), შოჰყი-შოჰყი ეტარეე (ზანტად დაღის).

შჩ- იგივე შე- ზმნისწინი ვე კომპლექსის ან მისგან მომდინარე რ-ს წინა პოზიციაში). ~ შრეელ || შროლ (შვეელ); შრეებოწუ || შრობოწუ (შვეებეწუ); შრ-გრშინდა (შვეგვეშინდა); ერ ურემ შრ-გონბა (შვეგებბა).

შშლ შველი.

შშლა შველა. ~ გჟაჲ ამაჲლ, მეტ ჩემ დერდს ბატუჲ (გეტუეი), დეგბა ერთ-მერთს რამ შრლითაჲ (იქნებ ერთბანეთს რაჲეს ეშველითო); გ.შშლასი იტოცბლე; (ჩვეულებრივ, გამომშვიდობებისას საპასუხოდ ამბობენ); შშ-ლაჲ მიცემაჲ მიშველება, დახბარება. ~ ეს შენებ ცოტა შრლაჲ მააცემელი (ეს შენ ცოტას მოგვეშველება); მრგოტით შრლაჲ! (მოგვეშველეთ).

შშშ- ასიმილაციის შედეგად სახეცული რთული ზმნისწინი შემო- (უმთავრესად ვე კომპლექსისა ან მისგან მომდინარე რ-ს წინა პოზიციაში). მისი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს. ~ საითი შშობხრილი (|| შშობხროლი?) (საიდან შემოხველ?)

შრჲ გამომშრალი, გამომხმარი, გამოფიტული (მიწა, მარცვლეული და მისთ.) ~ შრჲ მიწაჲ გმელ მიწაჲს (მიწა), არ ვარგოეს, გარაქ (უნდა) მაარწყას; შრჲ მარცოლი (გამომშრალი მარცვალი პურიან, სიმინდისა და მისთანათა); შრჲ-შრჲ: კულ პურ წრულ კეპტეჲ (წერილია), შრჲ-შრჲ კეპტეის (გამომშრალია), ეეს არვარგ პური (უვარგისი პურია).

შრალ მშრალი; შრალეჲ ა) მშრალი, უწყალო ადგილი. ~ ჩალაჲ შრალეჲზე არ კეპტეჲ, წყლიანში კეპტეჲ; ბ) მშრალი, უწყვიმო ამინდი. ~ წუშაჲჲ ჰეჩ (სულ) არ მოსულ, შრალევი (უწყვიმო ამინდებია); წელს შრალეჲ იქნა, ბევრ არ იწუშა.

შრატ (მიწაჲ) იგივეა, რაჲ შრჲჲ (მიწაჲ) (ნ. შრჲჲ). ~ ე ადგილ გარაქ (უნდა) მაარწყას, მიწაჲ შრატია.

[სინ. შრჲჲ].

შრჲუენ, **შრჲუენოვა** ხმელი საგნების მიერ გამოცეპული ხმა, ჩხრიალი. ~

მეშუეჲი ჩანაჲარ თარა და კაჲლ შრჲ-უენოეს.

შრიალ: ტუნ მიშრიალდეჲ ნ. ტუნ.

შრინოვა, **ამოშრინევა**, **ომოშრინევა** დელილის პირამდე მისული წყლის შიშინი, აშოშინება. ~ ქობ შრინავს ადუღვის წინ; ქობ ამოშრინდა (ამოშინდა); „ბაწარ შალეჲში ჰნაჲუდნენ ემდროს, აღობდნენ... ორი-საჲი დღის შემდეგ ემდრო! ქუბას სდგამდნენ ცეუ-ხლზე და ომოშრინეჲჲ ბაწარს ჰქარუდნენ ქუბაშო“ (შინამარეჲე).

— შრინეჲ ჯან., | შხრინეჲ მე ნთ.

შუ იგივე შუ- ზმნისწინი ვა კომპლექსის წინა პოზიციაში. ~ შეუაღ|შეუაღ (სეუაღ); შეუაღ|შეუაღ (პეუაღ); შეუანთ|შეუანთ (შეუანთ); შეუაზრუნ|შეუაზრუნ (შეუაზრინე).

შუა არაა ნ. არაჲ. მნიშ. 1.

შუა ტოტაა ნ. ტოტაჲ.

შუადლიგულ ნ. შუ(ე)ადლიგულ.

შუალა, **შუელა**. **შუა:** შუალა (შუა) მეკრეჲ (მეშკრეჲ) ნ. მეკრეჲ; შუალა (შუა) ულაჲ გუთანში შუალა უღელ-ში (ნ.) შებჭული (ნ.) კარ-კამერი; შუალა (შუა) უღელ გუთანში შებჭული სა-ში უღლიდან შუა უღელი. ~ შუალა უღელ მოკლე უღელი (უღელია). ეჲა-ზე ინსან (აღამინი) ქდეჲ (ქდება); შუალა უღელზე ნაჲლომ (მგლომი) მეკრეჲ ორ წყულ ულაჲს მილლავს; შუალა (შუა) ჩარგუჲ ნ. ჩარგუჲ.

შუაღეთ შუათანა, შუალა, საშუალო. ~ სამ ქალ მაქ (მყავს), ე ქალ შუაღეთი (შუათანა); შუაღეთ შულ გმოზგავნს

შუაჲ, **შუეჲა** რისამე შუა ადგილი, შორისეთი; ზ მ ნ ზ. შუაათი, შუეჲათი შუადან. ~ კიტრ შუაათი წარეჲ ყოფილ; ცახა შუაჲ აბრეშუმის ქინათისი შედგმული, კონებად შეკრული ცახის ღეროების შუა ადგილი. ~ დაცახას უჲან ცახი შუეჲეს ფურცლით ჰქედენ.

შუაღამ შუაღამე. ~ ქალ შუაღამში დგუცის.

შუეჲადეჲ შუადღე; ზ მ ნ ზ. შუეჲადეჲსუჲან შუადლის შემდეგ. ~ შუა

დღესუკან ნადიროვან (სანადიროდ) წა-
ტდეთ; შუ(ვ)ადღიგულზე სწორედ შუ-
ადლის გულში, შუადლისას. ~ შუ-
ვადღიგულზე ჰაბე მობხრილი?

შუვაა ნ. შუაა.

შულდ მშვილი.

[სინ. აეა, მნიშვ. 1].

შულოა ნემსში სახმარებლად დაჭრილი
აბრეშუმის პარკის ძაფი. ძველად, რო-
ცა კოკის ძაფი არ იყო, გიფს (ნ.) ერთ
თავს გაუჭრიდნენ ზოლზე ისე, რომ
ძაფები ერთი ნემსის აგების სიგრძეზე
ყოფილიყო დაჭრილი. საქიროებისას
აქედან თითო-თითოდ ამზობდნენ ხოლ-
მე ძაფს და ხმარობდნენ. შულოებს
ასლაც აკეთებს ის, ვისაც აბრეშუმის
პარკის ძაფი აქვს. ~ ბაწრი გიფ კეპ-
ტე, ამბა კელი—შულოა (მატყლის ძა-
ფისა ხიფია, კედისა კი—შულო).

— მ ე ნ თ.; ნასთის ბოკელი საბა,
ჩ უ ბ.

შულულ ნ. ქულუკ.

შულულოვაა ნ. ქულუკოვაა.

შუმალ 1. ახალმოზარდი, ნორჩი, ტან-
წერწერა ხე.

— შიმალი საბა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ.,
შიმა შიან. ვაჟა 111, ქ ყ.; ძალიან
სწორი ხე კ ა ი შ.;

2. [ახ.] ტანადი. მაღალი და ტანწერ-
წერა ადამიანი. ~ შუმალივი რამში (შუ-
მალივითაა) ჩონ ქალ.

შუმუ-ასიმილაციის შედეგად სახეცელო
რთული ზონისწინი შემო-(ვა კომპლექსის
წინა პოზიციაში). მისი პირველი ხმო-
ვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიკარგოს. ~
შუმუაქდი || შმუაქდი (შემომქონდა);
შუმუაგდ || შმუაგდ (შემოვაგდე); შუმუალ
|| შმუალ (შემოვალ); შუმუაგლო (შემო-
ვაგლო); შუმუაზრჷნ (შემოვაძვინე);
შუმუახტენ (შემოვახტი) ცხენს.

შუაშუა, შუუშუა საქანელა. ~ შუაშუზე
იქანევიან (ქანაობენ).

შუა შეშუაება, სიმსიენე; ზ ე დ ს. შუპიან
შეშუაებულო. ~ ინსანს (ადამიანს) თუ
შუა აქ, ამბოვენ — შუპიან ინსანივ,
დაშუაებულავ (შეშუაებული ადამიანიაო,
შეშუაებულაო).

— ჟ ა ნ., შუპილი საბა.

შუპუტი (კუპუტი) ფლავ ზედმეტი. ხარ-
შეისგან აზელილი ფლავი, ~ ჩემ ფლავ
ააქყლიტა, შუპუტი ფლავ ქნილ.

— შუყუტი შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.

შუუშუა ნ. შუაშუა.

შუშაა [ახ. შუშა] ბოთლი. ~ ერ შუშა
ზეა (ერთი ბოთლი რძე); ერ შუშა არაყ;
არაყი შუშაა ღიაა დარჩ(ო)მილ, აქ-
როელეველ არაყ.

შუშია ივივია, რაც გურუა.

შუშულკაა [რუს.] სახმობი (სილისა,
თამბაქოსი).

შუშუტ შიბაქი. ~ შუშუტ სიფინქში
(ნ. სიფინქ) კეპტეე (არის), გზელ ხეას
(გრძელი ხეა), ყაერი ლერწმისგან აყე-
თევენ.

— მილი, გულღრუ ჭოხი, ძვალი, მას-
რა და მისთ. მ ე ნ თ.

შუჰკანღია უღარდელი, არხეინი. ~ ჩემ
ღეკაც (ჩემი ცოლი) ლამაზა ჩანაცომ
(ჩამემელი), დანახურ (დამხურავი);
შუჰკანღისებრი რამში (უღარდელი
ვინმეა).

შულ შვილი. ~ შულ შულ აქოყ (შვილი
შვილი ჰყავთ); შულღენა ქალ (შვილი
ქალი (ნ.-ღენაა, მნიშვ. 1); შულნიშ,
შულნტშ შვიდივე. ~ შულნიშ მილიან.

შულანწლ შინდანწლა. ~ შულნდს მინ-
გავს (ჰგავს) შულანწლ, მაგრა ბაგ-
ლავს (ნ. დაბაგლაა), ბეტრ ბაგლევ (ნ.)
აქ.

— ჟ ა ნ., მ ა ყ., შინდ-ანწლა, შვი-
ნდანწლა, შვინდ-არწლა ე რ ი ს თ.,
შვინდ-ანწლა, შინდ-არწლა ჩ უ ბ.,
შვინდარწლა მ ე ნ თ.: შვინდანწლა, შინ-
დარწლა, შინდლაწა ძ ი ძ., კ ე ც ხ.,
ხ უ ბ. (ქართლ.).

შულანწლიან შინდანწლით დაფარული
ადგილი. ~ შულანწლიან თი ზირევეზე
(მთის ძირებზე), გზი პირევეზეც ბევრ
კეპტეე (ბევრია).

ნ. შულანწლ.

შულმეტ ჩვიდმეტი. ~ ჩონ გადაა შულ-
მეტ-რტამეტ წლისი (ჩენი ვაჟი ჩვიდ-
მეტ-თერამეტი წლისაა); გომოტრა ერ
ჟეაღ ქალ, თრქსმეტ-შულმეტ წლისი იქ-
ნეოდა.

— შვიდმეტი გიგ., თოფ., ქავთ. (თუშ.).

შუღოვა მშვიდობა. ~ **შუღოვა** უთხრა; **შუღოვით!** მშვიდობით!

— **შუღობით** ჟან.

შულ შეილი (ვაეი). ~ **ერ შულ** მაქ, **თორი** ქალ; **ჩემ შულ** შიშით მიწაზე ეინჭოლა ვერ ეტარე; მაამ **შულ**თაე (შვილი) ვერ იცნა.

— ჟან.

შუნდ შინდი. ~ **შუნდ** ჩონში სხოდას-ხოეური კეპტეე (სხედასხევაგვარია): ქაარავა მენი (ანუ) თეთრ შუნდ, წითელ შუნდ, შაე შუნდ. ფურტა შუნდ ქირ შუნდ; შუნდლუ კურკაე; ზოლ შუნდ ნ. ზოლ; ნ. თეთრ შუნდ; თი შუნდ; ფურტა შუნდ; ქაარავა შუნდ; შუნდი (შუნდლუ) უეეა ნ. უეეა; კმელ შუნდ ნ. კმელ, მინიშ. 1; კორციან შუნდ რბილობიანი, წერილკურკიანი შინდი.

— ჟან., მაყ.

შუნდისარ მშვილდისარი. ~ **შუნდისარ** გარეშლ შუნდი ხეათი ავეთევენ ყოფილ უსროენიყ წალან (ძველად), ხალ უკლავე ეემით. წრზე ჰქონი კინაა, წეეცეს ინსანს (ჩაერქოს ადამიანს) წახხუტულ თაე, მყოლას.

[სინ. აგე-ოხ].

შდრ. შულდ.

შუნდრიან, **შუნდრუან** შეინდნარი, აღგილი, სადაე შეინდის ხეები იზრდება მრავლად. ~ **თუ შუნდ** გინდ, წაა **შუნდრიანში**, დააგრეე!

ნ. შუნდ.

— ჟან.

შუნდრუან ღელეა ჰიდრ. ღელეა ფანცაერში (ნ. ფანცაერ). ~ **შუნდრუან** ღელეა ფანცაერში კეპტეე (არის), ახალ სამაროვანი (სასაფლოოს) თაეზე. ეეხლა ექ წყალ არა. 100-200 ზირ შუნდ კეპტეე.

შხააპე ჰაერის გაევეთით გამოცემული ხმა, შხილი. ~ **ნაფრინ** გოდ პატრაა კეპტეევის (პატარაა), ფრონოვს, ყანადეე (ფრთები) არ აქ, ამა (მაგრამ) შხააპე გმაა იზლევის (შხილის ხმას

გამოსცეს), მიღია, ხეეუხე ხტეეის; სილაა დაქრა, „შხააპე“ გმაა მისცა.

შხლორ მარდი, ცქეტი, მკეირცხლი, ძალიან მოძრაეი.

შხუვილ, და**შხუვლევა** შხილი, სწრაფად მოქნეული სახრის ხმა, და**შხუვლევა**. ~ **უშხივლა** საგრეა.

— შან. რეც.

ჩ

ჩააბაკან, **ჩააბაკან** ვაეის ოჯახიდან (სასიძოს მშობლებისაგან) ქალის ოჯახში (სარძლოს მშობლებთან) გაგზავნილი საქორწილო ხარჯი (პერი, ღვინო, ხორცი, საკლავი საქონელი, ფული). ~ საქორწილო შიქმელეეს ააქრნ გაღიზგან (იღვენ ვაეისაგან). გარაქ (უნდა) გადამ გადახადას. მისცას ქალი პატრონეეს ღუნეა. გორც. პურ... ქალი მამამეც ქორწილ გარაქ ქნას (ქორწილი უნდა გადაიხადოს). ეესა (აი ესაა) ჩააბაკანი.

— **ჩააბაკანი** ჟან.; გიგ., თოფ., ქავთ. (ინგილ.).

ჩაბალევა ნ. დაბალევა.

ჩაბარევა დარიგება, რჩევის მიცემა, დაბარება (აბისა, სიტყვისა, ანდერძისა და მისთ. (ეინმესთვის სათქმელად, გადასაცემად, შესასრულებლად). ~ მე ჩუაბარეე, ერცხო ჰემგე რაშს აღარ იქს (მე დავარიგებ და სხვა დროს ასეთ რამეს აღარ იზამს); მეცუტქულემ ჩააბარა, რუმ საათიყ ის მოავ, თქრნე იქითი მოათაე (მეწისქილემ დაარიგა, რომ საიდანაც ის მოვა, თქვენც იქიდან მოდიეთ); მაამ ქალს გათხუეეაში ჩააბარა, რუმ შენ მაგგ, ე გადაა (ეს ვაეი) რათი აეეთუნსაემ რამეეს!; სოფელს ჩააბარი, რუმ ჰერმინამს ჰერამ არ გააჩავოს (სოფელს ურჩიეთ, რომ არავის არაფერი არ გაუშხილოს); შენ ჩემ ნეეათი ნეეას ჩააბარ, რუმ თქრნ პაააა ფულან ადგილში დამარ-

ხულ, ანუახ თელიავ (ჩემს შთამომავ-
ლობას ვადეცო, რომ პაპათქვენი ამა
და ამ ადგილშია დამარხული, მაგრამ
ცოცხალიათქო); მამას ვადაძებ ჩე-
ვბარა, ცხენ თუ ვინდ ვაპყიდ, ვრე-
ყანთარადა — აარავ; ჩაბარევი ღამეა
ქალის ვახოხეების პირველი ღამე.

ჩაბაყლ(ე)ვაა, დაბაყლაა ჩაჩირქება, და-
ჩირქება. ~ ჩემ მერაბ ბაყლავს (ქრი-
ლობა მიჩირქდება); ერ თუ წინ
ფეყში ერ ჩხუტ (ხიწვი) წემეცა (შე-
მერქო), ფეყ მაგრა ვამისივდა, ჩაბ-
ბაყლა; გელზე პერაა ვომომსლოდა,
ჩაბაყლულეყო.

ნ. ბაყლ.

ჩაბეკვა ჩაბეკვა, ქსოვის ღროს გმლის
(ნ. გვალ, მნიშვ. 2) საშულალებით ქსე-
ლში ვაბმული ძაფების ერთიმეორეზე
მკიდროდ მიყვანა, მიყიფთვა. ~ ტო-
ლახ, ბალ (ნ.) ჰე (ან) სხო რამეი მოქ-
სოვნაში კეპტევ (ხდება) ჩაბეკვა.

— ჩაბეკვა ს ა ბ ა, შ ა ნ. ეუა
III, ბეკვა ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., დაბე-
კვის კ ა ი შ.

ჩაბიკვევა ნ. დაბუქვევა.

ჩაბუტევა გამოწვის მიზნით თორნე-
ში არაძლიერი ცეცხლის ჩანთება. ~
თონეა ახალ დადგამში ვომოწოვა
(გამოწვა) უნდ: სიპტა (ვერ) უბეუ-
ტევენ, ნეველნი (მერმე) პყრიან ფრუტ
ხევე, დემით სწოვენ (ნელ-ნელა წვა-
ვენ) თორნი ვომოწოვაში (||გამოწვაში)
მუხბა მოშაა, ცხილაა, წიფელ არ
გმაროვენ ადმაზე, რუმ მაგარი. ჩაბუ-
ტევაში გმაროვენ მურყნი შიშაა.

ჩაბრუნევა წინდაზე ქუსლის მოსა-
კუტი (ნ. ქუსლ) ძაფის მეორე მხარეზე
ჩაყრა და ვამოკანძევა.

ჩაბულ(ნ)აა ნ. მობულნაა.

ჩაბუევ (მრ.) ძველებური ტანსაცმელის
გვერდებზე ჩაქებთან (ნ. ჩაქ) ჩასაყენე-
ბელი პატარა ნაქრები. ~ „გვერდებზე
ჩაქებში ჩაბუევს (ოთხ-ოთხს) უყრიდ-
ნენ (უღვამდნენ) და ჩაბუებს ზემოთ
ხიშტაქებს“ (ნ.) (შ ი ნ ა მ რ ე ვ ე.).

ჩაბუქვევა ნ. დაბუქვევა.

ჩაგდევა 1. ჩაგდება. ~ შენ ვე ბეკედს

წყალში ჩააგდევახარ (ჩააგდებ), ჰეჩ-
მინამ ვერ საპოვნელი (ვერავინ ვერ
იპოვის); ეიბში ე ქება რახან ჩრადგ-
დი? (ჩიბეში ეს ქვა როდის ჩაევიღე?);
ქვეროზში ჩუაგდოთ (ქვაში ჩაეკადოთ);
ემ ქალევს ფიქირში მოუქეიდაყ (ახ-
რად მოუვიღდათ). რუმ ემ დევი თავ ქო-
ბში ჩევედასყ (ჩაეგდოთ); მიმღ.
ჩანაგდეე ჩამგდები; ჩაგდებული. ~
სიპტა ჩანაგდეე (პირველად ჩაგდებუ-
ლი) სურტლუა (ნ.) უქანახენდელს
(უქანასკნელს) ელოდევის, ქობში ერ-
თა იხარშევისაყ — ემაგრ იტუჟან;
ზ მ ნ ზ. ჩააგდეველა ჩასაგდებად. ~
ქობში ჩააგდეველა ვერ რამ არ საყ
(არათერი არკმაქეს); გზაში ჩაგდევაა ნ.
გზაა; თავი თავ... ჩაგდევაა თავის
მოჩვენება (თავს აჩვენებს). ~ თავი
თავ თოროლოვაში (|| სიმთოროლოვაში)
აგდეეს (სიმთოროლავს იგონებს); თავი
თავ ზილში ჩოტგდი (თავი მოუძმინა-
რებია), მითამ ზინავს; თავში ჩაგდე-
ვაა ნ. თავ (1), მნიშვ. 1; თერაზუში
ჩაგდევაა ნ. თერაზუა; კალოა (კა-
ლოში) ჩაგდევაა ნ. კალოა; ნაბათ-
ში ჩაგდევაა ნ. ნაბათ; დელოა ჩაგდე-
ვაა ნ. დელოა; ყურში ჩაგდევაა ნ.
ყურ; ჰალუაა ჩაგდევაა ნ. ჰალუაა;

2. ჩაღება, ჩაყენება, ჩასაა. ~ ერ
პატარა ჩიით ნაყროც (ნაყუწი) მეშეც,
პერანგს ბაგალაა (ნ. მნიშვ. 2) ჩოტგ-
დო (ჩაუღდა, ჩაუყენო); პერან-
გიბე (პერანგისთვის) სამგრეა ჩაგიგ-
დრა? ნიფხუბე თართ ჩოტგდი (ნიფ-
ხვისთვის სათავე ჩაუღდამს); თახ-
ტის (ფიცის) ომნაყარში ჩატგდი ერ
ხეა; კარ-ფენყარაა ჩაგდევაა კარ-
ფანჯრის ჩასმა; კარ-ფანჯრისთვის მი-
ნების ჩასმა; მიმღ. ჩაგდევეულ, ჩა-
ნაგდეე ჩაღებული, ჩაყენებული, ჩას-
მული. ~ ბარუში ჩაგდევეულ ჩხეე
(ყედელში ჩასმული კაჩხები); მანგა-
ნაა (ნ.) შუაათი ვაჯრტულ, ხეა ჩაგ-
დელტლ (მანგანა შუაზე ვაჯრტელია
და შიგ ხე აქვს ჩასმული, ჩაღებული);
პერანგიბე ჩანაგდეე პატრა ნაყროცს

(ნაეუწს) ბაგალა ებნევიან (უწოდებენ); ზ მ ნ ზ. ჩააგდევლა ჩასადგმელად, ჩასაყენებლად, ჩასასმელად. ~ ბო-
ზვეი წორვე ჩააგდევლა ომოფუ-
რილითუ თირვეი ქრშიან თარაფს (მხა-
რეს), ევმაში ჩოტგდევლითუ ბოზვეს;
მანგანაში ჩაგდევამ ნ. მანგანამ, მნიშუ.
1;

3. რისამე გაყრა. რამეში გატარება
გარკობა, გაყოფა. კავის ნახურეტში
და მასთ. გამოდებამ. ~ ასტამს უგდევს
(უყრის, გამოსდებს) ქობს, ქობს ით-
რვეს; ასტამს აჩრომ აქ (ყაუქი აქეს)
ევმ აჩროს უგდევენ (უყრიან), იღვენ
თორნემთი პურს; განატყრომ (გატე-
ხილ) ტაბაკს, ეარცლს, თექნას (გობს)
გატყრომაში ყადაზ უგდევენ (მოქ-
ლონს უყრიან), ქრშიამთი აქამთი-
იქიამთი (აქედან და იქიდან) ღრევენ;
ცუტქულუ ქშიეე აასწევლა ყარმაღევს
უგდევენ ქუს ტარლში, ცოტა ლინკით
სწევენ (წისქვილის ქვების ასაწევალ ყაუ-
ქებს უყრიან ქეის ხერული და აზარმა-
ციტ ცოტა სწევენ); ბაშენიერის (ქალის
თავის სამკაულის ნაწილია) ერ თავ მი-
კერებულ აქონდა, მეორე თავს ყარმაღით
ევგდევლით (ყავს ეუყრილით); ყარ
დააგტლი (დახურე, დაკეტე)? აქეა-
მამ ჩაჭგდი? (ურდული გაუყარე)?
ზ მ ნ ზ. ჩააგდევლა გასაყრელად.

~ კლიევში ტადე ჩააგდევლა ტარ-
ლევს აკეთევენ (ხელნებში დანდლების
გასაყრელად ხერელებს აკეთებენ);
კლავ კლავში ჩაგდევამ ნ. კლავ, მნიშუ.
1.

[სინ. გაგდევამ];

— ჩაგდება საბა, ჩუბ;

4. ჩამწყვედევა, დამწყვედევა. ~ ტუს-
სალში ჩამაგდეს (სატუსალში ჩამამ-
წყვიდეს); ფურ, ხუთ დღემს, ქობში
ჩოტგდაყ შერ (ძროხა, ხუთი დღეა,
ბოსელში ჩაუშწყვედევათ მშოიერ).

[სინ. ომოგდევამ, მნიშუ. 5];

5. იგევეა, რაც ჩადგმამ, მნიშუ. 1.
ჩაგვეამ 1. ჩაგება, დაგება, დაუნა,
დაწუობა, გაშლა. ~ გორც მკარა არუმ
(არ უნდა) მამხარშამ ამაიბე (იი იმი-
სათვის), რომ ფლაკი ზირზე ჩააგვეე-
ხარ (დააგებ, დააწუობ); ერბოს, ხახს
უგევენ ქობი ზირზე;

2. იგევეა, რაც დაგვეამ, მნიშუ. 4.
~ ნაბად ჩაგვეამ; ზ მ ნ ზ. ჩააგვეე-
ლა მოსათელად. ~ „ნაბად ჩააგვეელა
მეტელ ჭერ სეგრემთი მსხრტაედ-
ნენ, კიდე (მერსე) მამთი (კინთოთ)
პენდენდენ — აბტევენდენ“ (შ ი ნ ა-
მ რ ე წ ე.).

ჩაგონევამ მოხასიათებამ. მოსურვებამ;
ზ მ ნ ზ. ჩაგონევ - ჩაგონევამში მო-
ხასიათებისას, მოსურვებისას. ~ პარ-
დლი კი არ ოქეთეუთ ჩაგონევ - ჩაგო-
ნევამში, რახანდ მოგუნდევ (ყოველდევ
კი არ ვაყეთებთ, არამედ როცა მოგვე-
ხასიათებამ).

ჩაგრტევეამ 1. ნ. წაგრტევეამ;

2. შეგროვებამ. ~ კოქოპში ზეა
ჩუაგტეუ ჩაადღევლა.

ჩაგურგურამ პატარა ჩანქერივით წყლის
საუარდნი ადგილი.

[სინ. გურულადე].

— ჩახრიალი, წყალვარდნი ჯან,
სათქამურის თავი, ღარების სთავე
(წისქვილში), საიდანაც წყალი ვარდ-
ბა შ ი ნ ა მ რ ე წ ე ვ; ღურდული მა-
ლობიდან წამოსული წყლის ბრუნ-
ვა ძო წ.

ჩაგტამ, ჩაგუ(ვ)ამ, დაგტამ, დაგუ(ვ)ამ
დაგვა. ~ რეცხავს, გუს (გვის), ალა-
გევს; ცოცხით ტიპლავ (მოტრტელეუ-
ლი) ადგილევ იგრე (იგვება), ეავით
კი რზრამ - რამ (ეზო და მისთანანი);
დილაზე დგროლი (ედგებოლი), გუ-
ლი (ვგვილი); ჩემზე ტქნეე (ჩემთვის ვიქ-
ნებო), ჩემზე დოტრეცხავ, ჩოტგტუ
(დაეკვი); ხედენ, შინამ (სახლო) ალა-
ვეტლ, ჩაგტლ (დაგვილია); ევიდევ

რზრა ჩაგუვას (იწყებს ეზოს დაგვას);
 მიმლ. ჩანავაღ დამგველი, კინც
 გვის; დასაგველი. ~ მინა ე ჩემ სასლ
 ჩანავაგ? (ვინა ამ ჩემი სახლის დამგ-
 ველი?); ჩანავაღ ჟავს (დასაგველ
 ცოცხს) წითელი ცახით (ცოცხმაგარა-
 თი) აკეთებენ; ზ მ ნ ზ. ჩააგროლა, და-
 აგროლა დასაგველად. ~ ცოცხს მი-
 წიან სახლ, მიწიან აძვან, სასელაჲ (ნ.)
 ჩააგროლა კმაროვენ, ჟავს (ნ. მნიშვ. 2)
 კი რზრა დაგ = ლა (დასაგველად); ყალიბ
 კმას უჟან (ყალიბ კმამ ნ. ყალიბ, მნიშვ.
 1) ცოცხ ტყელ კეპტევ (ბრტყელი ღდე-
 ბა), ჩააგროლა კამ კეპტევ (დასაგველად
 კარგია).

— ომოგუვაჲ გი გ., თო ფ.,
 ქავ თ. (ინგილ.).

ჩად გვიმრა, ჩადუნა. იხმარება ურმის,
 საწნახლის, პურის ორმოებისა და სხვა-
 თა მოსაჩადავად (ნ. მოჩადაჲ). ~ ჩად
 ბალახი (ბალახი). ეემ ბალახს ზროხამ
 არ კამს, ზროხას კლავს.

— ჯ ა ნ. მ ე ნ თ.; გი გ., თო ფ.,
 ქავ თ. (კახ. - ქიხ.), ჩადა მ ა ყ.,
 ჩადე, ჩადო ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., კ ი ნ კ.
 ვაჲა.

ჩადგამა 1. ჩარგვა, დარგვა. ~ ნერგი-
 ბე (ხახვის ნერგისთვის) ხახს ქმპკრით
 შუახე. ერ ნახტურს ჰღვამთ (|| ვღვამთ)
 (ერგათ) მიწაში, ზედაათი მიწას ვოჲ-
 რით, ომოდის ხახ, ჰემენიც (რომელიც)
 თესლ იკეთებს; თესლიბე (თესლზე)
 ამბოვენ — დოჰთეს, მცენარეებე (მცე-
 ნარეზე), ნერგიბე (ნერგზე)—ვღვამ ან
 თუ ბევრი (ბევრია)—ჩაჲყარ; ერთ ხეა-
 ბე ამბოვენ — ხეს ვღვამ, ამმა ბევრ ხე-
 ევიბე იტყუან — ხევე ჩაყრელა მივდ
 (ერთ ხეზე ამბობენ — ხეს ვრგავ, ბე-
 ვრზე კი იტყვიან — ხეების დასარგა-
 ვად მივდივარ); ნ. შითილ ჩადგამა,
 შ. ჩაყრაჲ ნ. შითილ.

[სინ. ჩავდევაჲ, მნიშვ. 5];
 შდრ. ჩაყრაჲ, მნიშვ. 5;

2. იგივეა, რაც ჩავდევაჲ, მნიშვ.
 2. ~ ბასტურმაჲ ჩაანღვი? — ამბოვენ
 ერთობე (სის ძელი ჩასვი? — ამბობენ

ერთზე) და ბასტურმევ ჩაგიყრა? —
 ამბოვენ ბეტრიბე (ხის ძელები ჩასვი?
 — ამბობენ ბევრზე); ქებ ჩადგამა ნ.
 ქებ, მნიშვ. 2.

ჩადენაჲ იგივეა, რაც ქნაჲ, ქნო(ვ)აჲ,
 ქნუ(ვ)აჲ (1), მნიშვ. 2; ალვერ ჩადე-
 ნაჲ იგივეა, რაც ალვერ ქნაჲ (ნ. ალ-
 ვერ); თავსაპარს ჩადენაჲ იგივეა, რაც
 თავსაპარს ქნაჲ [ნ. თავსაპარს (3)];
 მასლაათ ჩადენაჲ იგივეა, რაც მას-
 ლაათ ქნაჲ (ნ. მასლაათ); ყალათ ჩა-
 დენაჲ იგივეა, რაც ყალათ ქნაჲ (ნ. ყა-
 ლათ).

ნ. ჩელის.

ჩადი კალოჲ ტ ო პ. ადგილის სახელია თი
 ზირში (ნ.), თხილიანში (ნ.). წინათ
 აქ კალო ყოფილა.

ჩადიდევაჲ, მოდიდევაჲ ჩადედება, შედე-
 დება. ~ პურიბე (პურისთვის) ხამს
 (საუჲარს) ადიდევენ; ახალ უმ დიდდე-
 ვის ი წრლაჲ (ახლად რომ დედდება
 მაწონი), ეემას ებნევიან შათონთლაჲ;
 ზინამ წრლაჲ ჩადიდა; ხამ მოდიდე-
 ვაჲ (საფუერის შედედება); მიმლ.
 ჩადიდუშლ ჩადედებელი. ~ კამგო-
 რა (კარგად) ჩადიდეტლ წრლაჲ ყა-
 ლიბ-ყალიბ კეპტევ; ზ მ ნ ზ. ჩაადი-
 დეველა შესადედებლად. ~ ჩობნევე
 ყრლ ჩაადიდეველა მამას ინახენ
 (მწყემსები ყელის შესადედებლად მა-
 ქიკს ინახებენ).

[სინ. ჩაყალიბევაჲ; ყალიბ - ყა-
 ლიბ ქნაჲ, ნ. ყალიბ, მნიშვ. 3].

ჩადის ნ. ჩელის.

ჩადრჲვაჲ ჩადება. ~ მიწაჲ ქიმევეს პური
 ლოკამასებრა ყბაში იდრჲვეს (მიწის
 ბელტებს პურის ლუკმებივით პირში
 იღებს); თხრიან ორმოს, შიგ დრჲვენ (დე-
 ბენ) ყირი (ნ. ყირ) სავეს პოკკას; წინდევე
 იმი სახელზე მოდის, ჰემენიც (რომელიც)
 მანითში (ნ. მანით) ბევრ თეთრს (ფულს)
 ან ორ-სამ ადლ ფარჩას ჩაადრჲს (ჩა-
 დებს); პაკეტ ოატან, ყოლთული ეი-
 ბეში ჩაბდევე (წერილი ავიღე და უბის
 ჯიბეში ჩავიდევი); ტაღარში (ნ.) პურ
 ჩადრს (ჩადეს); ბეკედ ოაღო, ყბაში

ჩოადო (ბექედს ავიღებ და უბაში ჩა-
 ედებ); სა ჩაჯდრენა (ჩაჯდრეს) ეეს;
 ეიჯი უბაში ჩაჯდვი (|| ჩაჯდრ-
 ეი) (ყვიპის გადაწყვეტი ჩაუდევს);
 მიმ ლ. ჩააღველ ჩასადები. ~ პეთიმ
 ლაძეს (უშუშო ლამპას) შუშა ჩა-
 ადრველ (ჩასადები) ადგილ აქ, ამა
 (მაგრამ) შუშა არ აქ; ჩააღველ ჩა-
 დებული; ჩანაღვე ჩასადები; ჩამდები;
 ჩადებული; გირცი ჩააღვეა ნ. გირცი.

ჩადრეკა ნ. გადრეკა (2).

ჩადრიან გვიმრით დაფარული ადგილი.
 ნ. ჩად.

ჩადრიან ღელეა პიღრ. ღელეა თო-
 ფაღში (ნ.).

ჩაჯარღნა: 1. ის ვმ ორმოში ჩაჯარღ-
 ნელი (ჩაჯარღება); პლენში ჩაპვარღ,
 პებ თაე არ მოაქვლი? (ტყვედ რომ
 ჩაჯარღ, თაე რატომ არ მოიყალი?);
 ემ ღვრღში ჩაჯვარღნიეარ; მიმ ლ.
 ჩანაჯარღ(ნ) ჩაჯვარღნილი. ~ გეეში
 ჩანაჯარღ ვაშლი ნახუტარ (ვაშლის ნა-
 ხეჯარი) მიღის, ტუტქულუ ნეჩასთან
 მოთოჯდევი (წისქვილის ღარს გამოსდ-
 ბია);

2. წილად ხეღომა, წილად რეება.
 ~ იმას კაა ნაქერ უეარღვე (ხეღება);
 ე ვაშლ რემენს უეარღვეა? (რომელს
 ერგება?); წილ საყრეჯარ (წილს ვარი),
 ნოხო, შუღეო, პემენ ქალ გივარღ-
 ვაე (რომლი ქალი გვხეღებათ წილად);
 შინ იცისა, რათაარ ზალ ჩამივარღვე
 (როგორი რაალი შემხეღება!); ნა-
 ბათ ჩაჯარღნა: ნაბათ უეარღვე(ნს)
 ჟერი უწეეს; ერგება. ხეღება. ~ წილ
 ყრეს. ნაბათ ჩაქვარღა (ჯერამ მოს-
 წია) ღიდ ზამა.

— უ-ვარღება ერგება; ჩა-უ-ვარ-
 ღება მიერგება შან. რეც, მიერგე-
 ბა კინკ. ეეა;

3 წარმოქმნა, წარმოშობა, ვაჩენა.
 ~ გუთან წანასულ ადგილში ნაღარ
 ვარღვეის (იმ ადგილში, სადაც გუთანს
 გაღის, ნაღარი წარმოიქმნება). ღრ-
 ღმა (ღრმაღ). ფართოთი (ფართოღ)
 ოზოღს მიწა; ერ ჩაქთონ უწუშინი,

ჩონ ორღბემი ღელე-ურეა ჩაჯარღნოღ
 (ისე უწეობა, რომ ორღბემი ღელე-
 ყურე გაჩენლა); თეთროა ჩაჯარღნა
 ნ. თეთროა;

4. წასელა, გზას დაღომა, გადაჯარ-
 ვა, გადახეწა. გადაჯარღნა. ~ ში-
 შაა არ მაქ, ღოღლაზე დგვ (ვღგე-
 ბი), ვარღვე (მიღვივარ) მამულყოუ-
 ში (ნ.); სემა ინსანზე ამბოვენ — ქოღ-
 ქოსში ჩაჯარღნიღ, ეტარეისავ (სე-
 ღელ ადამიანზე ამბობენ — ტყე-ღრე-
 ში გადაჯარღნიღა და დაღისო); ქალე-
 ვი შაშაა ჩაჯარღნიღ გარაჩოვენ (ქა-
 ღებოს მამა მათხოჯარღ გადახეწეღა,
 მათხოჯობის გზას დაღომა); ე
 კაკეე ჩაჯარღნიღან (|| ჩაქუწენღან)
 იმი საზებენღა (გადაცეენიღან იმის
 საძებენღალ); აჯარში ჩაჯარღნა ნ.
 აჯარ, მნიშე. 1; აჯარ-ბეჯარში ჩა-
 ვარღნა ნ. აჯარ. მნიშე. 1; ვეუათში
 ჩაჯარღნა ნ. ვეუათ; თაეში ჩაჯარღნა
 ნ. თაე (1), მნიშე. 1; თაეში ჩანაჯარღ
 ნ. თაე (1), მნიშე. 1; თოღ ჩაჯარღნა
 ნ. თოღ, მნიშე. 1; მუცელ ჩაჯარღნა
 ნ. მუცელ, მნიშე. 2; რაზია ვარღვე
 ნ. რაზია; ხალ ჩაჯარღნა ნ. ხალ; ხი-
 ალში ჩაჯარღნა ნ. ხიაღ.

ჩაჯვან, ჩაუგან საგალავი (ერეკში), რო-
 მელიც ხელნეშოა გაყარი ღერძის
 დასაქერად. ~ ჩაჯვან ხეათი კეპტევი,
 კლიეეში ავღვეენ, ზროა აჯრ-იჯრ ნუ
 გაჯორღესავ (საგალავი ხისგან კეთდება,
 ხელნეშო უყრიან, რომ ღერძი აქეთ-
 იქით არ გაჯორღეს).

ჩაჯღარ სარეველა მცენარეა ერთჯარი.
 პურის ნათესში იცი, წერიღო და მოჯ-
 რძო მარკეალი აქეს. ~ ჩაჯღარ ტე-
 მარაში ნასულეღიცი (ნ.) ჩნღვიც.

— ჩევეღებრივი ქვაეი მათე. სე-
 ღა შინამარღვე.

ჩაჯღუნ(ტ)ვა, ჩაჯღუნშევა. ჩაჯღუნ-
 ღვა ნ. დაჯღუნ(ტ)ვა.

ჩაჯღრღიანევა დაღარღიანება. ~ გულ
 ჩაშჯღრღიანევი (დამდარღიანება);
 მიმ ლ. ჩაჯღრღიანეველ დაღარღი-
 ნებული. ~ ესენ თუ ქეჩარამს (არაფერს)
 არ ღერღოვენ, შენ ემ იხტიარში (ქო-

ნებაში) რაბზე (რისთვის) დერდრვა, რუმ (რომ) ჩაზრდიანეველ (დადარდინებულ) ხარა?

[სინ. ჩასენიანევაჲ].

შღრ. ზერდაჲ.

ჩაზინევაჲ ნ. დაზინევაჲ.

ჩაზინქა ბევრი ტვირთის აკიდებისას სიმძიმისგან ჩაზნექა, მოხრა. ~ ცხენი ბექევეზე თუ ბეურ რამ დაღვეულ, ბექევე ჩაზინქულ; ატვირთვი ზიმი რამ, ჩაზინქულ ინსან (მოხრილა ადამიანი).

[სინ. დაზინევაჲ].

შღრ. აზინქაჲ.

ჩაზინქევაჲ, დაზინქევაჲ მოსხლტით, მთელი სიმძიმით დახეტეება და ისე დაჭდომა ან დაცემა. ~ ჩაზინქუხარ (|| დაზინქუხარ), ეხიხრა, აადგე; ჩაზინქულ (|| დაზინქულ), ეხი.

— დაძნეუება ქ ა ვ თ. III, ჩაზაწყება, დაზაწყება ოღროჩოღრო გზაზე ურამის თელის ჩაღრმავებულ ადგილში ჩავარდნა და ჩაკოკლება მ ე ნ თ.

ჩაზრომაჲ ნ. გაზრომაჲ (2).

ჩაზრონაჲ ნ. გაზრონაჲ.

ჩაზუნზურევაჲ ჩაძუნძულება. ~ ჩაზუნზურდა.

ჩათანაჲ [აზ. ჩათანა=კანაფი] ურამის კვლებზე შემოკრული ლასტივით რამ, საძნე, ყავრისგან (ლერწმისგან) ან წნევისგან დაწნული, რომელშიაც უმთავრესად ბზეს ყრიან და ეზიდებიან. ~ ჩათანაჲ ბზეჲ გამნაზიდ რამჲ (გამოსაზიდი რამეჲ); ჩათანას უკანა თარაფ აჩული (უკანა მხარე ღიაა).

ჩათმაჲ [აზ. ჩათმა] სახელდახელოდ აშენებელი ხის სახლი.

— ჩათმა ერთგვარი ნაქსოვი ქ გ ლ (საბა).

ჩათუჲ [აზ. ჩათუ] თხის ან სხვა საქონლის ბალნისგან დაგრეხილი მსხვილი და მოკლე თოკი (უმთავრესად ხბოს, ძროხისა და მისთანათა დასაბმელად).

— ჩათო მ ე ნ თ , მ ა ი ს . , ქ გ ლ (ჯახ.), ჩათოჲ ხ უ ბ . ; განიერი თასმა, რომელსაც ბოლოში რკინის რგოლი აქვს ქ გ ლ (იმერ. თუშ.).

ჩათქლრთაჲ ნ. თქლრთაჲ.

ჩათქმაჲ, დათქმაჲ, გადათქმაჲ ჩანთქ-

მა, ჩაყლაპეა. გადაყლაპეა. ~ ახომს ეხას, ბუთუმ რამ თქამს (აღებს პირს და ყველაფერს ნთქამს); წამალ ჩოქთქ (ჩაყულაპე); ვეღარ იციან, ცამ ჩათქა თუ ღედამიწამე; ბუთუმ რამ გადათქა (ყველაფერი გადაყლაპა); იშტაზე თუ მაღქერ (მალა თუ დაგეყარგა), ოგემაშინ (აი მამინ) დილაზე შაპ ჩათქ (ჩაყულაპე); ღოტქამ ღორს ქლიავ; შოშაჲ ჩათქმითაჲ (გადაყლაპვისთანავე) დევი მუცელ იყუწვე; მ ი მ ღ . ჩანათქამ ჩასანთქმელი, ჩასაყლაპი, გადასაყლაპი. ~ არ იცრსა, რუმ რეზინ ჩანათქამ რამ არა? (არაა).

— ქ გ ლ , თქამს შ ა ნ . რეც; ჩათქმა, ჩანთქმა შ ა ნ . ვეჲ III, ჩათქამს ქ ი ნ ქ . ვეჲ.

ჩათქურევაჲ, გათქურევაჲ ჩათქერება, ჩასუქება. გასუქება. ~ მაგრა ჩათქურეულ ჩონ ზადლ; ჰა ჩოტთქურე-ვაჲ ე ე ყმაწული თაჲ! (როგორ გაუსუქებით ეს ბავშვი!).

— ჩათქვირებული მ ე ნ თ . სისხლხორცით საესე (ახლაგაზრდა ქალ) ქ გ ლ ; გათქვირება ჩ უ ბ . , შეთქვირე ა ქ ა ლ ი რო ახლათ ასაკში მოღლის და ძუძუ-მკერდი ევსება ან საქონელი რო გასუქებას იწყებს; ქ ყ . ჩაჲ ნ . ჩეჲიჲ.

ჩაკაჲ ჩენჩო, ნედლი ლობიოს ბუდე, რაშიც მარცვალი დევს. ~ სანთელას (ნ.) ყუთორლ ჩაჲა აჲ; ფაყლი ჩაჲაჲ ჰკრეფენ, წორევეს გეჩენ (წვერებს ტეხენ), ადუღევენ; ზ ე დ . ს . ყუთორლჩაჲა, ყუთორლჩაჲაჲან, ყუთორლჩენჩა ყვითელჩენჩოიანი. ~ ყუთორლჩაჲა ფაყლაჲ; ნ . ყომრალჩაჲაჲან ფაყლაჲ.

შღრ. ჩენჩ.

ჩაკაფსაჲ ნ. აკაფსაჲ.

ჩაკაწრაჲ ნ. დაკაწრაჲ.

ჩაკეპნაჲ, დაკეპნაჲ ცულის; ხშირი ცემით ჩაკეპეა, წამახვით წათლა, ჩაჩეკა (ხისა, ქიგოსი, სარისა და მისთანათა). ~ ხეს კეპნავს ცულადი, აადღევს, მიე, არ ჰკრის; მ ი მ ღ . ჩაკეპნულ, ჩანაკეპნ ჩაჩეკილი. ~ ლირევეზე ვაწყოვდით თახტევს (ფიცრებს) ჩა-

კებნულ თარაფ ზეათყენ (ჩაჩეილი მხარით ზეითყენ) (შინამარეწე). ჩაინევეამ ნ. ჩაუნევეამ. ჩაკიმ, ჩაკ ნ. ჩეკიმ.

ჩაკლებამ, დაკლებამ 1. ჩაკებვა, დაკებვა. ~ კარ დაკლებ; დარგობაჲ ყუფული (ბოკლომით) დაკლებულ ყოფილ; მ ი მ ლ. დანაკლებ ჩამკეტი. ~ სუეაჲდ (ნ) წყალ განაშომ (გამშენები) და დანაკლები (ჩამკეტი);

2. **გ ა დ ა ტ.** იგივეა, რაც დავსევამ. ~ ბუთუმ დაკოილ, ოჲდ ჩაკლებულ; დოკლებ (დავილუჲ); მ ი მ ლ. ჩაკლებულ, დაკლებულ დავსილი, ამოკლებული. ~ ჩაკლებულ ოჲდ; შენ ოჲდ დაკლებიბს! (წყევლა: შენი ოჲხი დაიკოს!).

ჩაკლომამ ნ. დაკლომამ.

ჩაკონხამ ნ. ჩაკონხამ.

ჩაკონსრვამ ჩაკეცება. ~ აბდს აღრვენ (ადგენ) საკონსრვამ, საღტვათი აკონსრვენ (აკეცებენ); თუ იმპიშკამ არ გაქ, სტრლზე (ნ.) ჩაკონს აბედ, პაპრუს მოტდე.

— საკეს: კესება ჟ ა ნ.

ჩაკონს(ნ)ამ, ჩაკონხამ ჩაკერა (ნისკარტისა), ჩანისკარტება. ~ მამალმა კაცს ჩიღლაჲ ქელღამი ჩაკონს (ტრტველ თემში ჩაკონს ნისკარტი). მ ი მ ლ. ჩანაკონს, ჩანაკონს ჩანისკარტებულ; ჩამნისკარტებელი.

— კეხვამ ჟ ა ნ.

ჩაკრამ 1. ჩაკერა, ჩაწებება. ~ ის ემ ორმოში ჩაივარდნელი (ჩაივარდება), შიგ ყირში (ნ.) ჩაკერაღლი (ჩაკერება);

2. **გ ა დ ა ტ.** ხელში ჩადდება, მოპოვება. ~ ეებლა წაასღრვარ, კამ ბოსტანს ჩაიკრვარ (ახლა წავალ და კარგ ნესეს ვიგდებ ხელში); ჩონ ქალმა კამ გადამ(ვაქი) ჩაკერა; მამამ კამ ჯორცი წილ (ნაწილ) ჩაკერა.

— ჩაკერა ჟ ა ნ.;

3. **დაგვა**, ცოცხით დასუფთავება.

~ ჩაკერა ექვროვამ!

ჩაკუნხამ ნ. დაკუნხამ.

ჩაკუნევეამ, ჩაინევეამ ჩაცუტკება. ~

ყმანულ ჩაიკუნეი (ბავშვი ჩაცუტკე)? — ჩოკაუნე (ჩავაუტკე); „აზობა ჩაინედა, შირინამა წამოკინდა (ვამოცანა: აზობა არის ზედგარ, შირინამა ქობ)“ ი მ ნ., 58.

[სინ. ჩატუნევეამ].

ჩაკუსუსხევეამ ნ. კუსუსოვამ.

ჩაკუნევეამ ჩაქრა. დაქრა და ისე ჩაყრა (მაგ. მწეანილისა საქმელში და სხვ.) ~ ქინზ, ტორახუტ, რეპანდს... აკუნევენ.

ჩალაგ(მ)ევეამ 1. ჩალაგება, ჩაწყობა. ~ სურთინში ალაგმევენ შიკმელევეს; ჩეელაგაჲ ბუთუმ რამ (ჩაელაგებინათ ყელაჲერი); მ ი მ ლ. ჩალაგმეშულ ჩალაგებული, ჩაწყობილი. ~ ბამპენგას (ნ.) აქერ ხურყინ. ემაში ჩალაგმეშულ (ჩალაგებულა) ყურბაქერ (სხვადასხვაგვარი) შიკმელევე;

2. **ყერაის** (უშთაერესად ფლეის, ლობოსი და მისთანათა) მოსახარშად ყველა საქირი მასლის ქებაში ჩადება-მოთავსება და ქუბის ცეცხლზე შესადგმელად გამზადება. ~ ფლავ ჩუალაჲ, დემზე დუაღენ (დემზე დალენევეამ ნ. დემ); ფაყლაჲ ჩალაგ. შადგ, მამაჩრასს; ფაყლაჲ ქობ ჩამილაგევი;

3. **სადგომში** საქონლის მოთავსება, ჩამწყვდევა. ~ ზროხამ აღილში (ნ.) ჩაელაგევი;

4. **გ ა დ ა ტ.** დახოცვა. ~ ჩალაგეშლან ბუთუმ (ყველანი დახოცლან). **ჩალაგ** ქობიან ადგილებში გაერტლებული მცენარე, რომელსაც პატარა-პატარა კონებად ქრიან და სახლს გადასახურაჲდ ხმარობენ, ისლი. ~ ჩალაგ სხომს (სხვა), ყავარ (ღერწაში) სხომს. ჩალით სახლევს ჰხურენ. ყავრით სახლევს არ ჰხურენ, ყავრი ჩაფრევს (ჩელტებს) სწინ (წნავენ) ადამაზე. რემ ყავარ ჩალაზე სქელი, ჩალაჲ კი წიპლანკი (წერილია); მახათ ჩალაჲ წერილი ჩალა, რომლითაც მხოლოდ სახლებს ზურაგენ. ~ წიპლანკს მახათ ჩალაჲ ებნევიან (უწოდებენ), სკელს ყავარ ჩალაჲ, სახლ დაახურელა (დასახურაჲდ) წიპლანკ ჩალაჲ კამს (კარ-

გა); უაგან ჩალაა ნ. უაგან; სარღალ ჩალაა ნ. სარღალ; ნ. ტამპურა ჩალაა; უაგარ ჩალაა (მახათ ჩალაას საპირის-სპირა) მსხვილდროიანი ჩალა, რომელიც ყაერად (ნ. ყაერ) იხმარება. ამისგან ჩელტებს. ლასტებს წნავენ. ~ ჩალაა ზოგ სველ კეპტევ (სქელია), ზოგ წიბლაც (წვრილი). სველევს ყაერ ჩალას ან ჩალაა ყაერას ეზახიან. ჩაფრევს ემიზგნიაც (ამისგანაც) ავეთევენ, ყაერ ბუთუმს (ყველას) არ აქ. ჩონ ობაში (უბანში) ერ დეკაცი მამულში არის, არსი იორში, წყალ უეყარს. ყაერი არქნოვამებ (იმის გამო, რომ არ აქვთ ყაერი) ყაერი კოლა (ყაერის ნაცულად) სველ ჩალოთ, ჰენი (ანუ) ჩალაა ყაერით ჩაფარ სწონს; ჩალაა ყაგარ იგივეა, რაც ყაერ ჩალაა.

— ჟ ა ნ ., მ ე ნ თ ., ე რ ი ს თ ., ს ა ბ ა, ლ ე ლ - კ ა ლ ა შ ი, ი ს ლ ი (ი ე ნ ე ბ ე ნ ს ა ხ ლ ი ს ს ა ხ ტ რ ა ე ა ლ) გ ი გ ., თ ო ფ ., ქ ა ე თ. (ი ნ - გ ი ლ.); ზ რ ო, ლ ო რ ო მ ო ს ა ე ა ლ თ ა ს ო ლ ო მ ა, კ ა მ ა მ ა ხ ი უ ბ.

ჩალადან [აზ.] იგივეა, რაც ზეგარაა.

ჩალაღე ჩალაღაქი.

ჩალთუქ [აზ. ჩალთიქ] დაუცხველო, ბრეგაუცხველი ბრინჯი (ნ. ბრეა). ~ დასანაყს ჩალთუქს ეტუჟან, დანაყელს — ბრინჯს (დასაცხვეას ჩალთუქი ჰქვია, დაცხვილს კი ბრინჯი); ჩალთუქ ქოთუქით (ნ. მნიშვ. 1) ილეწვის; ჩალთუქ სხოდანსოურაჲს (სხედასხვაგუარია); მარალა ჩალთუქ (ნ. მარალა), სარუყილჩიდ (ნ.), ქოსა ჩალთუქ (ნ. ქოსაა). ყარაყილჩიდ (ნ.); ჩალთუქს დინგში ნაყენ (ცხევავენ); ჩალთუქი ქაფაქ ნ. ქაფაქ; ჩალთუქი ქირღაა ნ. ქირღაა.

— შ ა ნ. რ ე ტ ., მ ა ყ ., ი მ ნ.

ჩალიან 1. ადგილი, სადაც ბევრი ჩალი იზრდება;

2. ტ ო პ. მინდვრის სახელია.

ჩალოც დოლისა და ნალარის დასაქრავი ჯოხი

— ჟ ა ნ.

ჩალოკევაა: ზუზუა ჩალოკევაა ნ. ზუ-ზუა, მნიშვ. 1.

ჩაღუმევეა იგივეა, რაც ჩაწყალევაა.

ჩაღლუა [აზ. ჩაღლღ-ოცხი] ცელი. ~ ბალახ დააკველ (ჰოსათობ) რაჰს ჩაღლუა ეზახიან; „ყარ (ნ.) შენაგს ჰაკვენ ნამგლით, თელს კი ჩაღლღეთა“ (მინამრეწე.); ნ. ჰჭრა ჩაღლუა.

ჩამა-ასიმილიაციის შედეგად სახეცული რთული ზმნისწინა ჩამო- (გარკვეულ შემთხვევებში მისი პირველი ან მეორე ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს, ხოლო თანხმოვნითი ელემენტი — ობიექტის ნიშანთან შეზღვედრისას შეიძლება გადასმული იყოს. ~ ჩამააქრნ || ჩამაქრნ (ჩამოაქეთ); ჩამააღა || ჩამაღა (ჩამოიტანა), ჩამააგდა || ჩამააგდა (ჩამოაგდო); ჩამაასლროლ || ჩამაასლროლ (ჩამოსასელელი); ჩამააგდა (ჩამომოგდო); ჩამააღრჰოთ! (ჩამოაღრჰეთ); ჩამნაგდეც (ჩამოგდებული); ჩაგმიგდიაც (ჩამოგიგდიაც); ~ რა ატრაყრჩა ჩაგმიგდიაც! (რა აურზაურა აგეტხიათ!).

ჩამან „მთის ყავილიანი ბალახია“ (მინამრეწე.).

ჩამატლევაა 1. მატლის დასევა, დამატლიანება. ~ კიქნაგურ (ნ.) ზამთარში კეპტევ (ყვთდება), მაგარ თოვლში, ცხელში ჩამატლავს (სიციხეში მატლი გაუჩნდება); გორც ჩოტმატლიაც.

შდრ. დამატლევაა;

2. მატლავს, იმატლევ მატლად იქცევა. ~ ბუზ ღრვს კორცხეე გორცხე, ნემას სხილ ეზახიან, 3-4 დღეს უკან მატლავს (|| იმატლევ, მატლა იქცევა).

ჩ(ა)მალაა ნ. ჩ(ო)მოსტლაა.

ჩამმაა ჩამმა, გაბმა (მახეში). ~ ზაღლ ჩერთმაში ნუმ ჩემბმეე (ხაფანგში რომ ჩემბმება), იგაელევს; ემ გზი (ამ გზით) თუ მოტდა, ჩამმბელი (ჩაემბება, გაემბება); ჩიტ მახეში ჩამმა (გამბულა); ენაა ჩამმაა ნ. ენაა.

ჩამმარაა, უამმარაა [აზ. ჩანმარ=სალტი, გვერგვი] იგივეა, რაც საულღეა.

— ჩამმარა ერქუნის დასაყრავი ს ა ბ ა, რ უ ბ., საგანგებოდ დაწნული ლეღი ან ჯაჭვი ყეყარი ხარის მისამელად ურემზე, გუთანზე ქ გ ლ, დიდი ჯაჭვი, რკინის ქაპანი გ ი გ., თ ო ფ .

ქ ა ე თ. (კაზ.-ქიზ., ქარსლ.), მ ე ნ თ. ჩამბეჭდელ მბეჭეველი. ნ. ჩაბეჭა.

ჩამლომევაა ძლიერ მონღოება რისა-მე. ~ დელა, მე დილ მაგრა ზუზუმა ჩამლომევი; ერ კაბ ფლავ ჩამლომევი, ამლამ გუაქეთო (გუაქეთებ).

ჩამეტრევაა ჩამატება, დამატება. ~ თუ აკლი, ჩოტმეტრე (დაუმატებ) მარლის, თუ ლამქას (მლაშეა), წყალ დასასამ.

ჩამკრტევაა, გამკრტევაა ჩამკვრივება, გამკვრივება. ~ ჩამკრტეველ (გამკვრივე-ბულა) ქონ, გამაგრებულ; მიმღ. ჩამკრტეველ ჩამკვრივებელი. ~ ჩამკრტეველ კაც (ჩამკვრივებელი, ჭმუხი კაცი).

ჩამღრტმ(შ)ევაა, ჩამღრტმევაა. ჩაღრტი(მი)ევაა. ჩაღრტმ(მი)ევაა ჩაღრმავება. ~ მიწას აღრტმევეენ; ჩაღრტიმეგბ; მიმღ. ჩამღრტმევეულ. ჩამღრტმეულ, ჩაღრტიმეულ, ჩაღრტმეველ, ჩანაღრტმევე, ჩანამღრტმევე ჯაღრმავებული. ~ „უწონ ყოფილ ნაბდი ფაფაყ, ბითაე (მთელს) თავს ფარავდა, ზემათყენით (ზევითყენ) განაღრტმევიგით იყო, თავიც ცოტა ჩამღრტმევეულ აქონდა (შინამრევე); ერ ჩაღრტიმეულ აღგილ იყო. ნ. ღრტმ.

ჩანავარდნ: თავში ჩანავარდნ ნ. თავ(1), მნიშვ. 1.

ჩანაზირევაა 1. ჩაძირვა, დაძირვა, დალექა. ~ ქალ ნავახტან (უეცრად) წყალში ინაზირეეს (ძირება); წყალ გმელ ხეს არ ინაზირეეს (არ ძირავს); დოა ინაზირეეს (ილექება) ქრშევენ, ზემათყენ ჩე სრლ (სველი); მოხარშაში ფაყლა (ლობით) ჩანაზირეეს (ჩაძირება, ჩაიწევა); ცხენყარიშულლუ (ცხენიანად) აბდულ წყალმა ჩანაზირა (ჩაძირა); მიმღ. ჩანაზირ, ჩანაზირეტლ ჩაძირული; ჩანაზირე(ვ) რაც ჩაძირავს, ჩამძირველი (წყალი); რაც ძირება; ჩაძირული.

— ჩანაძირება ქვეერში კაჯის ძირს

ჩაყრევა ლინის დღეღლის დამაყრევის შემდეგ გიგ. თოფი, ქ ა ე თ., (კაზ.-ქიზ.);

2. გაღატ. ჩაშლა. ჩაუშევა (საქმისა). ~ თქონ წაქტლაა ჩამანა რა? (თქვენი წაქტლა ჩაიშალა/).

ჩანაა [აზ. ჩანა] ნიკაი, ქველა ყბა. ~ ჩანაქრ ომოყულ ეოს (ნიკაქვეშ ამოვიყულე ჭოსი); ცხრტ ჩანაა ვახიევა ცხერის ავადმყობაა; ~ „ცხობიბე (ცხერისათვის) სხო და სხო საზოვარ მოზონაა კაბ არა, დოლო დროზე ამოზგნი ჩანაა (ნიკაი) უსივდევისუ- (მიმამრევე). — ქველა ყბა მ ე ნ თ.

ჩანაშროვინეე ფლავ ლორციანი ფლავია ერთგვარი. ~ ჩანაშროვინეე დღავი გაქეთევაში ბრინჯს არ წურავენ. შღრ. ჩამრობილა.

ჩანაწყოვ 1. ჩაწყობილი: 2. ჩასწყობი. ~ ყათარ თოფი პატრონეე ჩანაწყოვ რამი (ყათარი თოფის პატრონების ჩასწყობი რამეა).

ჩანახეორევაა ჩანახეერება, განახეერება. ~ ღტნეა ქვერში ჩანახეორეტლ. ნ. ნახორ.

— ჩანახეერება შინამრევე.

ჩანგალ [აზ. ჩანგალ] 1. ნაქა შუაეცხლის თავზე ევაბის დასაკიდებლად ~ ჩანგალ რთათაღლზე ევეტეოლა (შუაეცხლზე კეთდებოლა), ევმაზე ქობ ჰილევენენ;

2. რკინის ან ხის კავიანი საკიდელი ტანსაცმლის, თოფისა და მისთანაა ჩამოსაკიდებლად.

— მ ე ნ თ., ჩ უ ბ.

ჩანგა [აზ. ჩანგა] (მრ. ჩანგე) მუჭეული, ერთი ნამგლის მოსმით მომკილი ბალახის (პურის, ქერის, ჩალთუქისა და მისთანათა) ბლუჯა, რაც ერთ მუჭეში დაიკვირება; ჩანგაა დაყრა მოუშეფიფებელი ქერის, ბრინჯის, ფეტვისა და მისთ. გათიბული და მიწაზე ვასხმობად დაყრილი ერთი მუჭეული. ~ ქერ კამგორა (ყარგალ) არ მოწეულეყო, გაძთიბ ჩანგაა, დეყარ; „პურ-

სა და ქერს გათიბაში, თუ ჰატა ოდო-
შივი იყო (არასრულად დამწიფებული
იყო), ჩანგა(ს) ჰყრიდნენ შესაქვრობად,
ხოლო თუ მოწეულ იყო, ბენდამს
(ულოს) აკეთებდნენ და შავ აწყოვ-
დნენ ხანგვეს და ჰკრავდნენ ველულის
(შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); ზ მ ნ ზ. ჩანგა-ჩახვა
მუშეულებად.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილ.).
ჩანგია [ახ. დიალ. ჩანგი] ურცხვი, უტი-
ფარი; მსუბუქი ყოფაქცევის (ქალი).
ჩანგრეულ ტ ო პ. მთაა კასრის საყდ-
რის (ნ.) ზემოთ.

ჩანთევა, ანთევა და ნთევა; წაკიდება.
გაჩენა (ცეცხლისა). ~ მე ჩოტნთ თორ-
ნეა (თონეში ცეცხლი დავანთე); ზნა-
მბე ჩოტნთიყ (ძნისთვის ცეცხლი წა-
უყიდებიათ); ერ ბრულს ჩანთევი
(|| ჩანთევი), იწრე (ერთ ბუჩქს ცეცხ-
ლი წაჰკიდებია და იწვება); ზ მ ნ ზ.
ჩანთეველა დასანთებად. ~ ნაღრ-
დალ მინდ ცეცხლ ჩანთეველა; წარტ-
მალს (ნ.) თორნე-მორნეა (თორნისა
და მისთანათა) ჩანთეველა გმაროვენ;
სახლ ჩანთევა სახლისთვის ცეცხლის
წაკიდება (შურისძიების მიზნით). ~
სახლ ჩანთეს; სემას (სულელს) თავი
ზმი სახლ ჩანთით, დატწოვ.

ჩანჩაყ თითებზე ან ხელზე რამოდენი-
მეჭერ გადახვეული და შუაში გასკე-
ნილი ძაფი.

— ჩანჩუხი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

ჩაფლად ნ. ჩეფლად.

ჩაფორად ტ ო პ. სოფ. კახის ცენტრა-
ლური ნაწილის ერთ-ერთი უბანი.

ჩაფლომა 1. ჩაქლომა (რამეში).

შდრ. ჩაქლონა;

2. იგივეა, რაც გაქლომა. ~ ქონი
წრთვე მაგრა ჩაქლომი.

ჩაფლონა 1. ჩასმა. ~ ქორწილში ქალს
ყუთანში უქდრნენ ერ ყმაწულს (მკლა-
ვებში უსვამენ ბავშვს); ქალი კოლა
(ქალის ნაცვლად) მეშუეში ჩაქლონ-
ნა(ჩასვა) ერ ფინ ზაღლ.

შდრ. ჩაქლომა, მნიშვ. 1;

2. რისამე გამკოლ გასვლა, გაღწე-
ვა. ~ წყალს ჩოტქდრნი, პერანგყავ-

რიშულლ (პერანგინად) დასეველუებარ.
ჩაქერგევა ნ. დაქერგევა.

ჩაქუტრევა, ჩაქუტევა ნ. დაქუტრევა.
ჩარ კიაა ერთგვარი. საქონელს ბალახის
კამის დროს თუ შეპყვა, კლავს.

ჩარან [ახ. ჩარან] უბალახია სახამროს
სამოკრებში“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ჩარაა [ახ. ჩარა] ჩარა, ილაჯი, ღონე;
საშუალება, გამოსავალი, საშველი. ~
ჩარაა გაწყდომამ (ილაჯის გაწყვე-
ტა); ჯოლდაშვეს ჩარაა უწყდევისყ
(|| უწყდევაყ) (ამხანაგებს ილაჯი უწყ-
დებოდათ); ხედაეს გაღამ (ვაიე), რუმ
ორამოთი ამასლარლ ჩარაა არა (ორ
მოდან ამოსვლის საშუალება არაა);
წყალზე გიღარა, ერ რამ არა, გადასა-
ლარლ ჩარაა არა მოკლემოთ (გადასე-
ლის საშუალება არაა მოკლედ);
ღმერთთან მივდ, ჩარაა მათხოვნელ
ვარ ღმერთიგნი (გამოსავალს, შველას
ვსთხოვ ღმერთს); ჰაქიმებნეყ ავატყოფს;
ბეგრიც შამამხაწო, რაყ ვინდ ქნო,
შენბე ჩარაა არა (შენი საშველი არაა);
ჩარაა კებტეყ; ჩარაა არ კებტეყ (სა-
შველი არაა); დეღამიწი დობტურეყს მო-
ჰყოვნ, ამიბე ჩარაა არ კებტეყ (ამისი
საშველი არაა); ჩარაა უყოფს უშველის,
გამოსავალს მოუძებნის. ~ მე ერ ჩარაა
ეუყოფ ფაჰას; ჩარაა ქნაა იგივეა, რაც
მეღათ ქნაა (ნ. მეღათ). ~ აა ჰაქიმ, მე
კლრე (ვეყდები), ერ ზოლი და ერ ტყავ
დგავარ (დგარჩენილივარ), ჩემბე ერ ჩარაა
ქნეყ (|| მეღათ ქნეყ) (მიშველ რამეყ)!

— შ ა ნ. ვაყა, მ ე ნ თ., ი მ ნ.

ჩარგავ საყევიარი, გუთნის თავის ხარე-
ბისთვის (ან კამეჩებისთვის) მეორე უღე-
ლი ხარის მოსაბმელი თავმოკაუქებული
ხე, რომლის ერთი გახვრეტილი ბოლო
შოლტახე ჰაქეთითა გამომბული, ხოლო
მეორე მოკაუქებული თავი—წინა უღელ-
ზეა გამოდებული; გუთნას შეიძლება
მესამე წყვილი საქონელი ან მტრის
შეუბან, მაშინ ჩარგავიც მეტრა საჭი-
რო და მიის მიხედვით, თუ რომელ
უღელზეა გამოდებული, არის — ზი-
რი ჩარგავ, შუალა (შუა) ჩარგავ და
წინა ჩარგავ; ჩარგავ ჩაყრაა ჩარგავთ

რამდენიმე წყვილი საქონლის შეგმა. ჩარგულ, ჩარგულაა [ახ. ჩარგულ=ოთხკუთხი] ოთხმხრივ ჩალით გადახურული სახლი. ~ ოთხნიმ თარაფით (ოთხნიმ მხრიდან) დანახურ სახლს ჩარგულ ეტყუან; დიად თხლა სამ თარაფით დანახურ სახლევეც კეპტეოდა, აშმა სახლევის ბეერისტანა ჩარგულ კეპტევის (იშვიათად სამი მხრიდან დახურული სახლებიც იყო, მაგრამ სახლების უმრავლესობა ოთხმხრივ ჩალით გადახურულია); ზროხი სახლ ორ თარაფით (ორმხრევ) დახურული. ეეს ჩარგულ არა (არაა); ჩარგულა დახურაა ოთხმხრივ ჩალით გადახურვა სახლისა.

ჩარდახ ურმის ნაწილი უღლის, ღერძისა და თვლების გარეშე. ~ ურმი კლიეც (ხელნები), ხიდეც (დანდლები), კაღეც, ქუდეც (ურმის ზეწარი) — ურმი ჩარდახი (ურმის ჩარდახია); ჩარდახ შაკრამ ჩარდახის გაკეთება; ჩარდახ შაყენევაა (დაყენევაა) ღერძგაყრილ თვლებზე ურმის შეყენება. ~ ჩარდახ შაყენივ? (ჩარდახ დაყენივ?); ზროს (ღერძს) თოფევი უყრიან, ზედ ჩარდახ ღრვენ (ღებენ). ჰეეგი (ესაა) ჩარდახ შაყენევაა.

— ურმის ქალებზე გადაყვანილი კამარა, ფარდავით დახურული (საჩრდილობელად) ქ გ ლ.

ჩარევაა მორევა. ~ ჩალთუქ დანაყაში დინგში ჩარევაა უნდ: ერ ინსან (ერთი კაცი) ზეაფთი ინაყას, მეორე ინსან კი ბრინე შიგ ურევს გელით. ეესი (ესაა) დინგში ჩარევაა; ჩალთუქ გაგჰოვაში — დოტრიე — ამბოვენ, დანაყაში — ჩოტრიე; ქობზეც დარევაა ამბოვენ, ქეერში კი ჩარევაა; მ ი მ ლ. ჩანარევ მოსარევი. ~ დღეში სამდღეა ვერევეთ ქეერს, ქეერ ჩანარევ ხეა არის.

ჩართ-ფურთ [ახ. ჩხართ-ფხართ] რამე — რუმე, უმნიშვნელო, წვრილმანი რა. ~ რაჲც ეყო (ყველაფერს განურჩევლად) ნუ აწერინევთ, ე ჩართ-ფურთ რაში ეკირქეა?

ჩართხმა ფეხმორთხმით ჯდომა, მორთხმა. ~ ჰა ჩართხმინარ, ეინარა (რას

მორთხმულხარ და დამქდარხარ), წაა, საქმე გააკეთ!

ჩართანაა (1), ჩართანა ჰაჩიჩაა აჩაჩაა ფრთვარი, რომელიც ჩვეულებრივი აჩაჩისაგან იმით განსხვავდება, რომ მისი მოდრეკილი ნაწილი ერთი მთლიანი ხისგან კი არ არის გაკეთებული (ე. ი. ბუნებრივად მოხრილი ხისგან), არამედ ორი სხვადასხვა ნაწილისაგანაა აწყობილი. მასზე ენაც ცალკე არის მომარეებული. ~ მოდრეკილა ხეა თუ ვერ იპოვენს, იმაშინ ხეს გრტტენ (ხერტტევენ), ქარკვეფეფორმადი (ჩარჩოებებით) გრტტლენს (ხერტტლენს) უკეთევენ. მოუგდევენ (უყრიან), იქნევ ჩართანა ჰაჩიჩაა. იგრევ (ჩვეულებრივი) ჰაჩიჩაა მოდრეკულ თავი-თავზე (მოხრილია თავის თავად); ჩართანს მეტწილად აღმეზლუზე (ნ.) რამზე სომხვე, თათრეე აკმარევენდნე (ხმარობდნენ) ცოტა ბალახიან, ბალ მიწაში. ბეერ ბალახიან-ალაიან (სარეველიან) მიწაში ჰაჩიჩაა კაას (კარავს). ბორცე, ქიშს (ბელტს) კააგორა შლის, ბალახს ყელში ავრტეეს, აცალკეეს“ (შ ი ნ ა მ რ ა ნ ე წ ე.).

ჩართანაა (2), ჩართანა ტყუშა ოთხად გაქრილი ტყვია, რომელიც საფანტოვით იყრება თოფში, ოღონდ საფანტოვ უფრო მსხვილია და ნაწიბერია.

ჩარღათ [ახ. ჩარგათ] ქალის თავზე მოსახვევი აბრეშუმის ქსოვილი.

ჩარჩაჲ [ახ. ჩარშაქი] ჩარსაჲ (ძირითადად ჩვილი ბავშვის შესახვევად ან აყვანზე გადასათარებლად). ~ ჩარჩაჲში შორს წაყონაში ახევენ ყმაწულს, აყტანხეც აფარევენ, ბუზ-რამ (ბუზი და მისთანა) ნუ შატდესაჲ; ყმაწულს ჩარჩაჲ არ აქ, რათარუმ წოტდ (როგორ უნდა წავიდეს); აყონ ყმაწულს, ჩარჩაჲ-რამში გახივ (შეახვივ)!

— ი მ ნ., ჯ ა ნ.; ფარდა ჯ ა ნ., გვ. 147, 151; ჰ ა ნ. რეუ.

ჩარჩია ნ. ჩერჩია.

ჩარწმა, ჩარწვაა, ჩარწვაა, ომორწმაა, ომორწვაა ომორწვაა ჩაწება (რაიმე სითხეში). ~ პურს ზეში (ძმეში) ვოწრე (ენაზე), შკომ; კარკატანს საპოენ-

ში არწოვენ (აწებენ). მევლან (მერმე) ზროზე (ღერძზე) უსმენ, ზროა ნუ დაფრსავ; მელანში არწოვდნენ (|| აწოვდნენ); ერ ლოკმა პერ ჩარწ (ჩაწე) წონში (წვენში)! ერ ლოკმა ამარწ, ქამ, თუ ვინღ; დევი სისტლში გელ გარაქ (უნდა) ამარწო; მ ი მ ლ. ამნარწოვ ამონაწები. ~ წონში ამნარწოვ ლოკმა; შ. კონტ. ჩარწმევ(ი)ნევაა, ომორწმევ(ი)ნევაა, ომორწევ(ი)ნევაა ჩაწებინება. ~ ჰეჩინამს (არაერს) არ ჩარწმევიჩედა (|| არწმევიჩედა) მელანში. ერ თუთან (მხოლოდ თითონ) არწოვდა; ერდეთა ამმარწმევ; ნო შიქმელში! (ერთხელ ამომაწებინე საკმელში!).

ჩარქმაა ჩარქობა, ჩასობა. ~ მანაღს წუწლუტ (წაწვეტებულ) თავს მიწაში ჰერქმენ.

ჩასადრაა ნ. გასადრაა.

ჩასარქლევაა ნ. მოსარქლევაა.

ჩასევნაა ნ. დასევნაა.

ჩასენიანევაა იგივეა, რაც ჩაზერდიანევაა.

ჩასლაა ნ. ჩასტლაა.

ჩასმაა: ქომბაა ჩასმაა ნ. ქომბაა.

ჩასწლაა სველის, შრატის თავზე მოყენება. ~ დოა ისრლრვის — ამბოვენ, რახანაც დოა ინაზირევს, ქრშყენ ჩადის, ზეჰთყენ ჩეე (ჩეება) სრლ; დოა ჩაღსრლ; მ ი მ ლ. ჩანასწლ, ჩასწლულ დაღეჭილი. ~ ჩანასრლ დოა; ჩანასრლ წრლაა.

ნ. სრლ.

ჩასწრვაა დაწუნარება, დამშვიდება, მოსვენება; დასვენება. ~ ავატყოფ ინსანზე (აღამიანზე) იტყუნან — ჩასწრეტლ, ზინაე (დამშვიდდა და სძინავს); პიწა ჩოტსრნი (ცოტა დაუსვენია); ზ მ ნ ზ. ჩასწრეტლა წყნარად. მშვიდად; ნელა ~ ქობ ჩასწრეტლა დულს.

ჩასტლაა, ჩასლაა ჩასელა. ~ ქრშ ნუ ჩაღსინართ; მინ (ვინ) ჩრვა (ჩავა) ემ კიღბანში? ჰეჩმინამ ვერ ჩოტ (ვერაზერ ვერ ჩავა); ქაჩალ მუყერუში (სკიერში) ჩავდა, დაჰმალა. ქოსამ არ მოტუარა (არ ნახა) მუყერუს, ვერ გაჰვა ქა-

ჩალი ჩასლაა; ჰიჯინა ჩაჰე. თუარდემშენ და ჩემ თავ საეეველიაე (ჩქარა ჩადი, თორემ გეცემს); მ ი მ ლ. ჩანასულ ჩამაღალი; ჩასული. ~ ე ქალ ერ ლამაზ ყოფილ, ამნასულ ზეა, ჩანასულ თორეა (ეს ქალი ისეთი ლამაზი ყოფილა, როგორც ამომავალი მზე და ჩამავალი მთეარე); ზეა ჩანასულ თარაფ ნ. ზეა(2); ზი ჩასლტყეენ ნ. ზეა (2); ზი ჩასტლიანი ნ. ზეა (2).

— ჩაჰ ქ ა ნ. ჩაი ე ლ.

ჩასწევაა ჩაწევა. ~ ქალეემა სამნიე ერთა (სამიეემ ერთად) გამაღბინეს, ერთიე ბალახ ქრშყენ ჩაღსწევა, ორმოში ჩავარდა.

ჩასხილაა სხილის (ნ.) დაყრა ზორცზე. ~ მატლ გორცს სხილაეს: ბუზ დრვს კორცხრვს (ღეზს კევრცხვს) გორცზე, ეემას სხილ ეზახინ, 3-4 დღეს უჟან მატლა იქეე; მატლ სხილაეს გორცს; გორც ჩოტსხილი მატლს, არ იქმეე.

— ჩაჰსხნიღემა მ ე ნ თ.

ჩასხმაა: ტარბაე ჩასხმაა ნ. ტარბაე, მნიშე. 1; ლტწოა ჩასხმაა ნ. ლტწეა; შირდან ჩასხმაა ნ. შირდან; ჰიქნაგურ ჩასხმაა ნ. ჰიქნაგურ.

ჩატენაა ჩატევა, დატევა (ჩაეტევა). ~ მე ამ პატარა ყუთიში ჩაატევენეარ (ჩაეტევი); ემ ბარი ტარზე ჰოგო ჩაატენინბართა? (როგორ დატეულხართ?); ერ კუნზე დეჟაიე და კაე ჩაატენოდნენ (ერთ სკამზე ცოლი და ქმარი დატეულყენენ); მ ი მ ლ. ჩანატვენ ჩამტევი, დამტევი; ჩატეული. ~ ეემ კაბაში ჩანატვენ ქალ იქწეა, პატარაჰს (პატარაა); ჩატენულ ჩატეული.

ჩატკრფაა, დატკრფაა, მოტკრფაა, ტკრფაა გაქედვა, გატენა, პირამდე ამოვსება, მეტისმეტად გავსება. ~ ჰეშოეეე (ყუთები) ჩატკრფა, აყარზე (სხვენზე) დააწყო; ფლაეი ყაბ მოტტკრფვი; ეღღრაში მიწაა ჩოტტკრფი ჩიჩქეე ჩაყარაა (ყვაიღების ჩასარგავად); მ ი მ ლ. ჩატკრფულ, ჩანატკრფ გაჰქედლი, მეტისმეტად გავსებული. ~ შიშაა ურემ მოტკრფულ იყო.

— ტყეა ჟან.

ჩატულეშაა ჩაქულეტა, ჩატულეთი. ~ თისი ჩაპერაე, ნახე იტულიშვე, დაა მოხარშულ (ე. ი. უვეე მოხარშულა); შ - მ ღ. **ჩატულეშულ**; **ჩანატულეშა** ჩაქულეტილი; ჩატულეთილი. ~ სორტო კიაა პარე შუაში ჩატულეშულ კებტეე (ჩაქულეტილია); შუათო ჩატულეშულ პარეს ქამრიან პარეს ებნევიან (უწოდებენ).

ჩატყროშაა ნ. ვატყროშა.

ჩატყუშაა, ჩატყუშაა ნაქსოვის წუნია. მქსოველსორო გაწყვეტილი ყაზად (ნ.) და ქუეოა (ნ.) ერთად რომ შეეეუნზა (შეეეუნზა) — იმას ჩატყუშას ევახოლდენენ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ჩაჭგან ნ. ჩაგვან.

ჩაფ ღვინის ასარწყავი თიხის ქურჭელი. წინათ ხმარობდნენ. ნახევარ ედრას იტუელა. ~ წალან ღვინა ჩაფით ირწყურე უოფილ (ირწყურებოდა თურმე). ღვინეა იარწყურა ხმარობდნენ.

— წელის საზღვი ქურჭელი შ ი ნ ა მ რ ე წ ე., 1. მოხრდილი ცალყურიანი ქურჭელი თიხისა; დაბალყელიანი და ფართოპირიანი; 2. ღვინის საწყაო, დაახლოებით ერთი ფუთის ტევადობისა. ამ რაოდენობის ღვინო ქ გ ლ.

ჩაფალ [აზ. ფალახგლხ] ქუეყიანი, უსუფთაო. ~ რამ მინდა ე ვაშლ, ჩაფალ ადგილში ჩუმოარდა; ვადა ჩაფალ თავი ჩაფალ ტონ (ვაგმა ჩაიცვა თავისი ქუეყიანი ტანსაცმელი).

ჩაფალად [აზ. შაფალაგ] იგივეა, რაც სილაა. ~ ჩაფალად დამკრა (სილა გამარტყა).

ჩაფაუად [აზ. ჩაფაჟაგ] სათული, ხორცის საჭრელი დიდი, უწვერო დანა, წალდს წააგავს. ~ საყუწაზე გორცს წალდითაც ქუეწენ, ჩაფაუადითაც. ამმა იგრეე თახტაზე (მაგრამ უბრალო ფიცარზე) კი წალდით არ დაკუეწენ.

ჩაფარ [აზ. ჩაფარ] ლერწმისგან მოწნული ჩელტი (უძმაურეად ხილის ვასხმობად, ზოგჯერ აბრეშუმისკის დასასმელად). ~ ჩაფარ ქლიაე, ვაშლ, ხხალ

განაქმოე (გასახმობა) რამო (რამე). ეემაზე კიასაც კიდეენ (აბრეშუმის კიასაც ფენენ). ჩაფარს კარაბ სუნონ (ლერწმისგან წნავენ).

შ ი ღ. ლატ.

— ჟ ა ნ. **ჩაფარა** დაღობილი ჩელტი ე ლ; **ჩაფარა/ე** მოხეუთბი გერეღვიანი ჩელტი აბრეშუმის დასაქენად და სხვა საჭიროებისათვის ბერა; **ჩაფარა ქ გ ლ** (გურ.); მრავლად მოწნული ნაირშეიადლებელი დასტი. ხხალი ქ გ ლ (იერ.).

ჩაფარაღთევაა ნ. დაფარაღთევა.

ჩაფარცხაა ჩაქცევა, ჩარეცხვა, წალევა (ღიღიწვიებარ შედევა). ~ ბეერ წუქს, ჩოჭტარცხი. ღელეუკურეა ღოუენევიე.

— **ჩაფარცხვა** მოსმობა, განაღუერება ქ გ ლ.

ჩაფირქლაა იხმარება საწყევიარ სიტყვებში: **შენამ ჩაფირქლას ღმერთამ** (შენამც მოკლას ღმერთამ!), **შენამ ჩაფირქლევიე!** (შენამც მოკლდეი!); **ჩაფირქლელო!** მოსასმობა!

ჩაფირჩხაა ნ. ჩაფურჩხა.

ჩაფიან ძველებური ტანსაცმელი. ანაღუხის მსგავსი. ამას ლაბაღზე უფრო ადრე ატარებდნენ ინგილო ქალები; ასულ უწინ ყოშებიანი ახალღი და ლექლარი სცმათ, მერე ყოშებიანი ახალღი და ჩაფიანი, იმას შემდეგ კი ყოშებიანი ახალღი და ლაბაღა. ჩაფიანსაც ქონდა ყოშები, უქან წულზე გადავიდებული. სიგრძით 4 მტკაეელი იყო და ლაბაღას ჰგავდა; მას ჰქერავდნენ ისტიფათი, დობათი, მახმურით, ატლასით, ზარბაზით და სხვ. (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— ჟ ა ნ.

ჩაფრახტე ღვეგები (ღველა-შამალი). ~ წალანდელ ინსნეე (ნ.) ჩაფრახტეე ეზახდნენ, ეზლანდელეე ხრიკაა (ნ.), ეეს არხალულზე იყო; **წინიდგან ჩაფიანი** (ნ.) და ლაბაღა (ნ.) ვერცხლის ჩაფრახტით იყრის ჟ ა ნ, გვ. 152.

— **ჩაფრახტი** [სპარს. ჩაფრახთ] ქ გ ლ.

ჩაფურჩხაა, **ჩაფირჩხაა** მიჩქმალვა, გადამალვა. ~ ბუთუმ რამ აქ (ყველაფერი აქვს), ამმა (მაგრამ) არ მააქს. ბუთუმ რამ ჩაფურჩხა.

ჩაფულ თევზის საკერი მოწყობილობა, დაწული ღობეებისგან პრიმიტიულად გაკეთებული. „ახლო წარსულში ალაზანში აკეთებდნენ ჩაფულს (თურქ. ირიბი, ცერი). ორ ღობეს, რომელთა (დასაწყისი) თავები დაშორებული და ბოლოები ძალიან დაახლოებული იყო ხოლმე, ვიწრო ბოლოში უმაღლებდნენ წყლის გადასასვლელს და წინ უდებდნენ გოდორს. თევზი წყალთან ერთად ჩადიოდა გოდორში. საიდანაც იყვანდნენ და დიდროსს ჰშიგნავდნენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

ჩაფუშრუკევაა, **აფუშრუკევაა**, **გაფუშრუკევაა** 1. ზიდმეტი ხარშვისგან საქმლის (ხინჯლისა და მისთანათა) ზომაზე მეტად დარბილება და ჩაშლა, ერთმანეთში აწელა. ~ შენ შიქამანდ ფუშრუკე მაანქცივა (ფაფად იქცა), გაფუშრუკდა, თხელ მოჭდა; ფქვლ კაა არქნაში სტრულუმა. ბინჯალ იყუწევის, იშლევ. თელ არ გომოდის, აამაზე ომბოვთ—ჩაფუშრუკეუტლავ (აფუშრუკეუტლავ), ნაქამ რამ არა (ალარ იქმევა);

2. ყოველგვარი საქმლის გაფუჭება დარბილება-დალპობა. ~ დაგეტლ (დამპარებული) კიტრ, ვთქოთ, გაფუჭეტლ, ვებდათ, ზედაით ბითავ (მთლიანად) დამპალ, მაშინაც ვამბოვთ—ჩაფუშრუკეტლ, ეანი ვარგ არა (სულ ალარ ვარგა), არ იქმევე.

შდრ. ფუშრუკე.

ჩაფუნჩტაა ნ. **დაფუნჩტაა**.

ჩაფ-ჩაფ ბალახზე სიარულის დროს გამოცემული ხმა. ~ დაკაქი დროზე (გათიბვისას), ჰე (ან) ბალახში ტარევაში კეპტევის (არის) ჩაფ-ჩაფ.

— **ჩაფჩაფი** სახელი, ჩქაფუნით, ჩქრილით დენა შ ა ი ს.; ჩაქჩაქი ქ გ ლ. (მობ.), ქ ა ჯ.

ჩაფხეკაა გამოცხვარი პურის თორნიდან ასტამით აძრობა. ~ „პურ რუმ

დაცხრვის, ერთი ასტმის ტყელ თავით ჰფხეკენ (ჩაფხეკაა), მეორე ასტმის კაჩის უგდებენ და იღებენ თორნიდან“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.); თოლ ჩაფხეკაა ნ. თოლ, მნიშვ. 1.

ჩაქ ძველებური ტანსაცმლის (ჩოხის, პერანგისა და მისთანათა) გვერდებზე გაუქვრავად დატოვებული ადგილი. ~ ჩაქ შაანხი თუ ბითავა (თლიანად) გაქვრი? „გვერდებში ჩაქებში ჩაბუებს (ნ.) (ოთხ-ოთხს) უყრიდნენ (უდგამდნენ) და ჩაბუებს ზემოთ ხიმტაკებს (ნ.) (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).“

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ქ გ ლ, მნიშვ. 1; ჩოხისა და ახალუხის უკანა კალთების გადასაყვრებში, წელთან გამოყვანილი ქიმი, ცოტათი მალლა რომ არის ამოწეული მ ე ნ თ., ქ გ ლ (კახ. თუშ. ხეეს.).

ჩაქანევაა ნ. **ქანევაა**.

ჩაქეცაა ნ. **შაქეცაა**.

ჩაქულ ნ. **ჩექულ**.

ჩაღანაა ქამანჩა, კიანური (აღმოსავლური სიმებიანი საკრავი).

— სამსიმიანი, ხემიანი საკრავი (ივ. ჯავახ.), კიანური ქ გ ლ; მეჩანგეთ სამლერელია ს ა ბ ა; ძალეზიანი საკრავი ჩ უ ბ.

ჩაღარღანაა ეზოში გაცვანილ რუებზე გაკეთებული ღარივით პატარა ფიცარი წყლის დასაქანებლად; „ჩაღარღანას ქრშიან პატრა გუბ აქ ამოთხრილ, წყალ აესრავაში ჰურბელ ჩაყუდეველა (ჩასაყუდებლად) (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).“

— არხვდლ გაკეთებული ჩახრიალა, ღარღანა ჯ ა ნ.

ჩაღევაა ჩატანა. ~ ჩაღლი (ჩაიტანე!). შ დ რ. ლოდეგაა.

— **ჩაღეზაა** გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (თუშ.); ჩაიღეს კ ი ნ ჰ. ხეეს.

ჩაღრიმ(ი)ევაა, **ჩაღრუმ(ი)ევაა** ნ. **ჩაღრუმ(რ)ევაა**.

ჩაღჩაღ, **ჩახჩაღ** [ახ. ჩახჩაგ] 1. ლატნებისგან გაკეთებული მესერი, რომლი-

თაც შემოღობილია უმთავრესად ძროხის ზაფხულის სადგომი.

— ხირხალი ს ა ბ ა , ჩ უ ბ ;

2. თვით ის ადგილი, რომელსაც ასეთი ზღუდე აქვს შემოვლებული.

— ხაჩეხი ძ ო წ ;

3. იგივეა, რაც გერგალ.

ჩაყალიბებაა, დაყალიბებაა 1. იგივეა, რაც ჩადიდებაა. ~ წოლაჲ (მაწონი) კაბგორა (ყარგად) ჩადიდებულ, ყა-ლიბ-ყალიბ ქნილ, ჩაყალიბებულ; სისხლზეც ამბოვენ ჩაყალიბებულაჲ (|| და-ყალიბებულაჲ);

|| სინ. ყალიბ-ყალიბ ქნაჲ, ნ. ყალიბ, მნიშვ. 3];

[2. ვ ა დ ა ტ. დარდისგან გულის გა-სივება. ~ ჩემ გულ ხეაღათი (დარ-დისგან) ჩაყალიბებულ.

ჩაყლამპაა ჩაყლაპვა.

ჩაყონაჲ, ჩაყუნაჲ ჩაყენა. ~ მე ჩაგიყო-ნაყუ (ჩაგიყენათ) თქონ, ნუ გეშინია-ნყაყ.

ჩაყრაჲ (იგივეა, რაც ჩაგდევა, ოღონდ ჩაყრაჲ იხმარება მრავლობითში დას-მულ ობიექტთან). 1. რამეში ჩაყრა. ~ ქობში ჰყრუთ (ვეყრით) კექას; ჰაშ მინ-და ე მუყრუჲ, ჰაჲ ჩაყრევენრა შიგ? (რად მინდა ეს სკიერი, რას ჩაყერი შიგ?); ეგ ჩონ წყალში ჩოგყრის (ჩაგყ-ყრის); ჩემზე მიწაჲ რაზე ჩაგყერა-ყა ფლაეი კოლა? (ჩემთვის მიწა რა-ტომ ჩაგყარათ ფლაეის ნაცვლად?); მი მ ლ. ჩანაყარ ჩამყრელი, ჩაყრილიჲ ჩასაყრელი. ~ ყმაწულეე წყალში ჩანა-ყარ კაც გდახორწნილ (ბავშვების წყალ-ში ჩამყრელი კაცი გაქეულა); ემ ქობში ჩანაყარ რამს მე არ შკომ, ჩა-ფალი (ქუქყიანია); (საქმეველ) ჩანა-ყარ ადგილზე სადაც (საქმეველს) ყრიან, (საქმეველის) ჩაყრის ადგილას. ~ მზნობრლევს უზგავნიან ერ პურ, ბო-შყაჲ (ნ.) ფლაჲ, ერ ესტაქან ღუნეჲ, თხილ, კაკალ, რაჲც არის საქმელი ჩა-ნაყარ ადგილზე; შაქარჩანაყარ შაქ-რის ჩასაყრელი, საშაქრე;

2. ჩადგმა, ჩაყენება, ჩასმა (მრავ-ლისა). ~ ყორამაკარეე გაყეთევაში შიგ

ხონჩევს ჰყრიან (ლორსებიაჩი კარის გაყეთებისას შიგ ლორსებს სვაშენ); გერგალ გაყეთევაში ბასტურჰას ჰყრი-ან ორდენას, სკელს (ხირხალის გაყეთე-ბისას ხის ძელებს სვაშენ ორ ცალს), შიგ უყრიან გერგლევს; წალან (წინათ) |პერანგევს ჩიბუხევს (ნ.) უყრიდნენ (უღგამდნენ); ხიშტაყევს (ნ. ხიშტაჲ) სტლი ზირში უყრიდნენ; ნაყიშეე ჩაყ-რაჲ ნაყშების ანუ სახეების ქსოვით გამოყენა. ~ თახტა ყიყიმში (ჩეჩო-მია ერთგვარი) თახტაჲსაალი ნაყიშეე ჰყრიან შიგამათი (ფიცირის მსგავსი ნაყ-შები გამოჰყავთ), იმიბეაჲ (იმიტომაც ეხახიან თახტა ყიყიმ; სალბენდ ჩაყ-რაჲ ნ. სალბენდ.

შღრ. ჩაგდევაჲ, მნიშვ. 2;

3. რისამე გაყრა, რამეში გატარება, გარკობა, გაყოფა, კაცის ნახერტში გამოღება (ითქმის მრავალზე); მი მ ლ. ჩანაყარ გაყრილი. ~ ბაშქიეირ ქელ-ლაზე მანახეე, ორ-ორშაურ ჩანაყარ ენიერი (ბაშქიეირი თაზეე მოსახეე-ვი, ორ-ორშაურ გაყრილი ძეწვევია); ჩარგაჲ ჩაყრაჲ ნ. ჩარგაჲ.

შღრ. ჩაგდევაჲ, მნიშვ. 3;

4. ჩამწყვედევა, დამწყვედევა (მრავ-ლისა). ~ თქონ ტანევს ჩაყრევენარ (თქვენს ხბორებს ჩაყამწყვედეე), ჩონ სმინდ სკამენ; იქერენ ამ კაცევს, მიჰ-ყონენ (მიჰყავთ), ტუსსალმი ჰყრიან (საპატიმროში ამწყვედევენ); „ზროხი სახლს ცალკ შაზლეულ კაცევ იღგამდ-ნენ. ზოგ ზროხასაც თაეი ნაქლომ (თა-ვის ნაცხოვრ, ე. ი. სადაც თვითონ ცხო-ვრობდა) სახლი ნახევრში ჰყრიდაყ (ამ-წყვედევა ხოლმე)“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); მი მ ლ. ჩანაყარ ჩამწყვედეული; ჩასა-მწყვედევი. ~ ქობში ჩანაყარ (ჩამ-წყვედეული) ფურეე შიშხილი დაგო-ცილან; ეგგმრაჲ ცხორ ჩანაყარ სახლი (ფარეხი ცხერის ჩასამწყვედევი ქობია); ჩანაყარ ადგილ: ქალს უნახი ცხენეე ჩანაყარ ადგილ (ის ადგილი, სადაც ცხენები იყო დამწყვედეული).

შღრ. ჩაგდევაჲ, მნიშვ. 4;

5. ჩარგვა, დარგვა, გაშენება (მრავ-

ლისა). ~ ქალაქი შიტილს შორს-
 შორს ცყრტო (ერგავთ); ქალაქს თორი
 ახალში ჰყრიან (კომბოტოს ახალი
 შთვარის დროს რგავენ); ნერგი ხახ ჩა-
 აყრეყარ დღე (სათესლე ხახვს ჩა-
 ყრავ დღეს); ვაშლი ქალაქს (ნამყე-
 ნები) ჩოჰყარით; კაკლი ხევე ჩოჰყა-
 რით; მარტალ ნაქნარ რამ (მარტე-
 ლის მქონე რამ) დოჰთესით — ამ-
 ბოვენ, შიტილ ნაქნარ რამ (ჩიტილის
 მქონე რამე) — ჩოჰყარით; ჩიჩქეე ჩა-
 ყრაა (ყვევილების დარგვა); ჩიჩქეე დოჰ-
 თეს (გამბობთ, თუ თესლია), ამმა
 ჩოჰყარ (მაგრამ ჩაყარე—თუ ნერგია);
 ნერგი ხახ არ ჩამიყრი (სათესლე ხახ-
 ვი არ ჩამირგავს); მენავ(ი) ჩაყრაა (ვა-
 ზის გაშენება); მ ი მ ლ. ჩანაყარ ჩარ-
 გული, დარგული; ჩამრგველი; ნერგობე
 ჩანაყარ ხახ (ნერგისთვის ჩარგული ხა-
 ხვი); ზ მ ნ ზ. ჩაყრელა ჩასარგავად.~
 ხევე! ჩაყრელა მიჰყონენ (მიჰყავთ);
 ვედრაში მიწაა ჩოტტრაფი (ჩაუქე-
 ღია) ჩიჩქეე ჩაყრელა (ყვევილების
 ჩასარგავად).

შღრ. ჩადგმა, მნიშვ. 1;

6. დადება, ჩადება (მრავლისა);
 მ ი მ ლ. ჩანაყარ დადებული, ჩადებუ-
 ლი. ~ ჩონ კურტიბე ჩანაყარ კორცხეე
 ერთ ლაყ ქნილ, ყალან დაჩურჩულ
 (ჩვენი კრუხისთვის დადებული კვერ-
 ცხებიდან ერთი ლაყე გამოსულა, და-
 ნარჩენები კი გამოჩეკლა);

7. გაშვება, გაგდება, გაყრა. ~ ფა-
 ჰჩაა კაცევს ჰყრის სოფელში იმი და-
 აზბენელა (ხელმწიფე კაცებს უშვებს,
 აგზავნის სოფელში იმის დასამებნად);
 სტრაგში (ნ.) მუზალღეე ზალღევს ყრი-
 ან (უშვებენ); გაზაში ჩაყრაა ნ. გზაა.
 ჩაყუნაა ნ. ჩაყონაა.

ჩაშანარევაა, დაშანარევაა 1. ცეცხლის
 შენელება და თანდათან ჩაქრობა. ~
 ცეცხლ ჩაშანარდა;

2. დამშვიდება, დამოშმინება. ~
 ყალ-მაყალ (აყალმაყალი) იყო ერგან,
 მეღლი (მერბე) ჩაშანარღენ (დამოშ-
 მინღენ) თუთანავ;

3. ჩახრობა, ჩაწყნარება, დაამე-

ბა. ~ დღე ბეტრ რამ გჰქამი, ზედაათ
 ჩეა დოტლივოთ. მუცელ ჩაშანარღეს.
 ჩაშმაა ჩაშვება; კმაა ჩაშმაა ნ. კქაა.
 ჩაშრობილაა, ჩაშროვილაა უხორცო
 ფლავია ერთგვარი: ბრინჯს ადღელებენ
 წყალში. უშვებია ლობიოს, სუნელს
 და ნიგოზს. ამას მარხვის დროს აკეთე-
 ბღენ წინათ, ახლა კი სხვა დროსაც
 ხარშავენ, როცა ხორცი არა აქეთ.

შღრ. ჩანაშროვინევე ფლავ.
 ჩაჩარხაა მაგრად ცემა. ~ ყმაწულ ჩოქ-
 ჩარხვი; ჩემ ტამ (დღდაჩემის ძმამ)
 დეკაცი თვე მაგრა ჩაჩარხაა.

ჩაჩინჩხლაა 1. ცეცხლში ჩაყრილი ფიჩ-
 ხისა და შუშის გაჩხრეკა, შეჩუხჩუხება,
 ჩუჩხურიტ არევა. ~ წყარუმალს (ნ.)
 რუმ ჩაყარი და შატჩუჩხურევე, იმაზე
 იტყუან შაჩინჩხლას.

— დაჩინჩხილება, ჩინჩხილი. ჩინ-
 ჩხილ მე ნ თ;

2. გაღატ. გამეტებით ჩარტყ-
 მა, დარტყმა, თხლეშა. ~ ერ ბუზან
 (მუშტი) ჩავჩინჩხლ, წააქცივა; ერ რამ
 (ისე) ჩავჩინჩხლ, ყბათაქტ წააქცივა.

ჩაჩულაა, დაჩულაა მუშტის ან სხვა რა-
 იმე მოქნიული საგნის მაგრად ჩარტყმა,
 დარტყმა. ~ თუ ღინეა არ დაღვეე,
 ჩაგჩულე; ემ ქალზე დღამ რათა
 ბუზან დაჩულა (რამღენიმე მუშტი
 დაქკრა); ერ ბუზან მეე ჩამჩულეს.

ჩაჩუმივევაა აუღულარი რძის ჩუმად (ნ.
 ჩუმაა) ქცევა. ~ ზეა ჩუმაა ქნილაე,
 ჩაჩუმივეულ.

— ჩაჩუმივევაა რძისა მ ა რ ტ. - ი მ ნ.
 ჩაყემაა ჩაყრა. ~ წყალში გოზატრ
 (ნ.) ჩოტცი.

— გი გ., თო ფ., ქ ა ვ თ.
 ჩაცენკაა დაბრძოვებით თავში ჩარტყმა.
 ~ ყმაწულს ჰაბე (რატომ) სცენკეა,
 უპატრონოა კი არა!

ჩაცემაა: ~ უყენლ ჰაბე იცრმა კა-
 ბას? (უყელმა რატომ იცვამ კაბას?);
 გაღაა (ყუი) ჩექმას იცომს; ფაატონ-
 ჩიას შავ ტამსომოზ ატუ (აცუია);
 კაბაა ჩააყევევეარ შენზე (კაბას ჩა-
 გატევე); წალან (უწინ) ყოშებიაან არ-
 სალუხს (ნ.) ჩოაყუამღით (ვიცეამ-

დით); იმათმა დაახურეს, ჩაეცრს (ჩა-
 იცყეს); ჩაეც ცხო რამიცი, საწუმელი
 (იწუიებდს); წაყონით, ტანსობოზ ჩა-
 აუტო (|| ჩააციო) (ჩააციოთ!); შენ ტან-
 სობოზ გაეჯად, მე ჩოაცო (ჩაიცი-
 ეამ); შ. კონტ. ჩაეშევენვა ჩაიცი-
 ეინება. ~ ბებერ გამაქს თავი ზოლ-
 მრლს (ბეღლმანს), მეტანეს აემევენეს
 (მეზბორეს აემევეს); ყმაწულს ჩაიცი-
 ვნეღარ (ბაეშეს ჩაეცივე); მიმღ.
 ჩაეცივენველ ჩასაეცივინებელი. ~
 დედ-მაჰამა ვერ უსტრან შულევიზე
 შიქმელ. ჩაეცივენველ რამს (ვერ აწ-
 ვდენენ შევილებს საეციელსა და ჩასა-
 ემელს); ჩაეციველ ჩასაეციელი. ~ სახლ
 არ გოქ, ჩაეციველ არ გოქ; საეალა შალ
 (უხეში შალის ქსოვილია) სეელ ამ-
 ტეოდა (იყო), ემა დეკაევე ქსოვიდ-
 ნენ ყაანალით. უწინ ემით მოკლე ჩა-
 ნაცომ რამს (ჩასაეციელს) იყერაუნდენ
 თურმენი; ჩანაცომ ჩამეციელი; ჩანა-
 ეამი. ჩაეციელი; ჩასაეციელი. ~ იქ
 ბერი დიდარ. კაეგორა ჩანაცომ (ჩა-
 მეციელი) დეკაევე ყოფილან; ნეუამ
 ფინთა ჩანაცომი (ეული ჩამეციელია,
 ცულად იცავს); შარახტულ-შაეკან-
 ზულს კარგა ჩანაცომს ებნევიანყ
 (გამოწყობილ-მოკაზმულს კარგად ჩა-
 ემულს უწოდებენ); ლაბადა ქალვის
 ჩანაცომ რამი (ქალების ჩასაეციელი
 რამაა); მაგი ჩანაცომ რამ მეციირევა?
 (მაგისი ჩანაცეამი რამი მეციირება?).

ჩაცრნაჲ ნ. ჩ(ო)მოცუნაჲ.
ჩაცუნევეა იგივეა, რაც ჩაეცივენაჲ.
 ~ ადექ, ჰაბე (რატომ) ჩაცუნევენხარა?
 მიმღ. ჩაცუნეველ ჩაცუნეველი.
 — ჟ ა ნ.

ჩაცუნნაჲ ნ. ჩ(ო)მოცუნნაჲ.
ჩაწდაჲ ნ. გაწდაჲ (1).
ჩაწეკაჲ ნ. დაწეკაჲ.
ჩაწილაჲ ნ. აწილაჲ.
ჩაწიმაჲ ნ. ჩაწმაჲ.
ჩაწიწილვეა ჩაწიწილება, კვერცხში წი-
 წიწილს ჩასახვი. ~ კურტი დაედრნაჲ
 (კურხის დასმა) არ მიწოდდა, ამა (მა-
 გრამ)კარცს ჩაწიწილვეყო, დაა
 ჩარაჲ გამიწუნდა (მეტრ გზა აღარ

მქონდა); მიმღ. **ჩაწილილველ** ჩა-
 წიწილბული (კვერცხი).
ჩაწრვაჲ ნ. ჩაწრმაჲ.

ჩაწრნაჲ მატელის ძაფის, საღებავში. ტ-
 ტობში, ცხელ წყალში და მისთანაში
 ჩაღება, მოთავსება. ~ სიქტა (ჭერ)
 სუსს (ყვითელი საღებავი) მოხარსავ,
 ცოტა სუსი წონს ამაღლე, გააგრძევე
 ემ წყალს, შიგ შაჰს ჩაყარი. თეთრ
 ბაწარს შიგ ჩაწრნაჲ ემ წყალში,
 დაშაჰაჲ (ნ.).

ჩაწშმაჲ, ჩაწიმაჲ წვიმის დასხმა რამეზე
 და გათუქება; მიმღ. **ჩაწშმულ.** **ჩა-
 წიშმულ, ჩანაწშმ** დაწვიმული, წვიმი-
 გან დასველებული, ნაწვიმარი. ~ ჩა-
 წშმედი პურ (წვიმისგან დასველებული
 მომკილი ხორბალი); **თორნეა ჩაწშმაჲ**
 ნ. თორნეა.

ჩაწყალვეა მთლად, ერთიანად დასვე-
 ლება, გაწუნვა, გაწუმკვა. ~ წჰმაჲ
 ლაჲ (ძალიან) მაგრა წუმდა, ეხზან ჩა-
 ჰჭყულ (სულ ერთიანად დასველდი).
 [სინ. ჩალუმკეაჲ].

ჩახევაჲ ჩახევეა, დახევეა; მიმღ. **ჩა-
 ხეშლ** ჩახეველი, დახეველი. ~ ეა-
 რი ტარზე (ნ.) ჩახეულ ბაწარ.

ჩახმაჲ ჩახმახი; **ჩახმა თოფ** ძველებერი
 თოფი, რომელსაც ჩახმახის ნაწილად
 ტალი ქჭონდა, ტალიანი თოფი; ჩა-
 ხმა ქჭაჲ ტალი, კაჲ. რომელზედაჲ
 აბებს ღებენ და აყევენებენ (სინ. სა-
 კრს ქჭაჲ).

[სინ. თოფი ფეჲ, ნ. თოჲ. (2)].

ჩახჩალ ნ. ჩალჩალ.
ჩახწვენაჲ რამეში ჩაეარნა. ~ გარბე-
 ნაში ეკაც თავთაქრ (თავით ქვეით)
 ეხწევის (ეარდება) ორმომი.
ჩაქლომაჲ ჩახიარება, შეხიარება, მო-
 ნაწილდ გახდომა, ჩახიბრება (ჰამაში
 მუშაობაში და სხე.). ~ მე ლანგარში
 ჩოტვლ იმას. შქომ ფლაჲ; მოუსრო
 ყმაწულს, ნუ ჩაქლომიხარ, ნუ ჰამ
 იმი შიქმელს; მე ჩემზე (ჩემთვის) ლა-
 მაზა მუშოივდი (ემუშაობდი), ჰაბე
 (რისთვის) მოაუღხარ, ჩამვლომიხარ?
ჩაქვეაჲ კვლევით ჩაქვეა გულზე ხელების

დაკრეფა. ~ გელეე ჩოტკევი, ღვას.
ჩაქეჩაა ნ. გაქეჩაა.

ჩაქეჩევია რამეში ჩატეხა, ჩამტრევეა (მაგ.
კვერცხისა საკმელში). ~ ლურჯ ფაყ-
ლამი (მწვანე ლობიოში) კორცის აგე-
ჩევენ.

ჩაჭინცაა 1. ნ. შაჭინცაა;

2. გაღატ. იგივეა, რაც ჩაქე-
ცაა. ~ ბეურ კმაში იტყუნ — ბეურ
ჩაგიგინცია!

ჩაქრტაა ნ. გაქრტაა.

ჩაპბაყან ნ. ჩააბაყან.

ჩაპპალამიშ: ჩაპპალამიშ ქნაა ჩამოქრა,
დაქრა (ხორცისა). ~ ე გორც ჩაპპა-
ლამიშ ქენ, მემეც! (ამ ხორცს ერთი ნა-
ჭერი ჩამოაჭერი და მომეცო); ჩაპპალა-
მიშ ჩედის ხორცს ჩამოსურის. ნაჭ-
რებად ქრის. ~ „ნაწლიევ დარღე-
ვაში დანარჩომ ჩოეს ანუ ჩონჩხლს,
კუქვეს, ტყირბ აჭრიან და შემდეგ ჩაპ-
პალამიშ კჩედიან“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ჩაპპა [ახ.] დაკლული საქონლის დიდი
ნაჭერი (უშეტესად მხარ-ბარკლის ნა-
წილები). ~ ერ ჩაპპა გორც ეყო-
და, მიაქდა (მიპქონდა); ჩაპპაა გელ-
ში იჭირების (ხელში დიჭირება); ქო-
რწილში მინც რაქთონსაც ათაენევს
(ვისაც რამდენი შეუძლია), ზოგ ერ
ჩაპპას, ზოგ ჰე (ან.) თოხლს, ჰე ყოჩს
მიპყონს; მე ემაგრ (ასე) ვიც, ორკო-
ლოაზგნი (ორკილოზე) შეტ ნაჭერს
ჩაპპა ეზახიან.

ჩე- იგივე ჩა-ზმნისწინი, რომლის ხმო-
ვანი დამსგავსებულია უშუალოდ თუ
არაუშუალოდ მომდევნო ე-ს. ~ ჩეეგდა
(ჩაეეგლო); ჩეველ (ჩაველ).

ჩედის, ჩეას, ჩადის [იხმარება მხოლოდ
აწმყოს წრის მწკრივებში. იყენებს
მყოფ. იქს|| საქნელი; წყვ. ქნა, თურმ.
უქნი ნ. ქნაა, ქნო(ე)აა, ქნუ(ე)აა
(1)] 1. შერება, აკეთებს ეწვეა. ~
მე ამას ეასტიბე ჩრდივარ (||ჩრდ||
ენელ) (მე ამას განგებ ვშერებები); მე
პათარაო მინდ, ჩრდივარ (მე როგორც
მინდა, ისე ვშერებები), რახანც მინდ—
კლრტავ, რახანც მინდ—ვოლეე; შიკმელ-
ში სუნელს ჩრდივარ (საკმელს სუნელს

ვუშერებები); რას ჩედო? (რას შერებები
როგორა ხარ?); აა კაცო, შენ ექ რას
ჩჩედო (|| ჩედო || ჩედისბარაე)? (შენ აქ
რას აკეთებ, რას შერებები?); პა ჩეათა,
პოგო ხართა? (რას შერებებით როგორ
ხართ?); ჩონ ავატყოფ ზმაა რას ჩე-
ლისა (||რას ჩეასა)?; პეჩრამ ველარ ჩე-
ლის (ვერათფერს ველარ შერება); ქუ-
ქუნეკელაა (ნ. ქუქუნეკელია)? კედელში
ეკატევის (არის), წრუტუტ, ქრუდ-
ქრუდ ჩედის ღამე; ინსან მოკდომამი
ქელას ჩადიან (დამიანის მოკედომისას
ქელახს აკეთებენ); ყურბაყურ სანე-
ლეველს ჩელიან შიკმელში (სხვადა-
სხვა სანელებლებს უშერებიან საკ-
მელს); ყაბლამაა (ნ.) გაქითევაში ყოჩს
სჭრიან ლოკმა-ლოკმა (ასო-ასო, ნაჭერ-
ნაჭერ), ქრშ გორც ჩელიან (უშერებიან,
აწყობენ). მეელან ხახ (მერმე ხახვს),
საეზია ჩელიან (მწვანისლ უშერებიან),
კედემ გორც ჩელიან, ემაგ ყათ-ყათ (აი
ასე ფენა-ფენა) ყრინ ქობ ატსეიენეაა
(ავსებამდე); ესამანენეყთას ალთიაჩოლ-
ქრ (ალაჩოყის ქვეშ) ჩელიოდნენ (აკე-
თებდნენ);

2. თვისებურ კონსტრუქციას ქმნის
ენებითი გეარის მომავალი დროის
მიმღეობასთან. ~ ტამსომოზს იგდის,
ფართალში დააწოლეა ჩედის (ტანსაც-
მელს იხდის და ლოკინში წვეება); ერ
დროა ეკატევ (ხდება), დერიაა პირში
(ზღვის პირას) უწვეენ, ვადაასლრლა
|ჩელიან (გადადიან).

ქდრ. ქნაა (1), მნიშვ. 8;

3. ზმნურ მნიშვნელობას ანიჭებს სა-
ხელს და მასთან ერთად სხვადასხვა
შინაარსს გადმოგვეცემს: ალვერ ჩედის
ნ. ალვერ; გაფ ჩედის ნ. გაფ; გევეზაგ
ჩედის ნ. გევეზაგ; დაავას ჩედის ნ.
დაავაა; დერდე ჩედის ნ. დერდ;
დილოვაა ჩედის ნ. დლოვაა, მნიშვ. 2;
იხტილათ ჩედის ნ. იხტილათ; კუპ
ჩელიან ნ. კუპ; ლაად ჩედის ნ. ლაად;
მასლაათ ჩედის ნ. მასლაათ; მამუუ-
ლათ ჩელიოდნენ ნ. მამუულათ; მედათ
ჩედის ნ. მედათ; მირგულ ჩედის
ნ. მირგულ ქნაა; ნადია ჩედის ნ. ნადია;

ნაპარ ჩედის ნ. ნაპარ; სალამ-ქალაქ
 ჩედთან ნ. სალამ-ქალაქ; სწობათ ჩედის
 ნ. სრობათ; სურავს ჩედის ნ. სურავ;
 ტანაჩოვას ჩედის ნ. ტანაჩოვას; ტა-
 პანტის ჩედთან ნ. ტაპანტი ქნა;
 ქორწილ ჩედთან ნ. ქორწილ; ყალათ
 ჩედის ნ. ყალათ; ყულლულ ჩედის
 ნ. ყულლულ; კმა ჩედის ნ. კმა;
 პაქიმოვას ჩედის ნ. პაქიმოვა;
 (კ)აშ(ს) ჩედის ნ. (კ)აშ.

ჩედრამ [ახ. ჩადრა=ჩადრი, საბურველი]
 ქარაი.

ჩე(ვ)ოთ ჩაი (ნაყენის დასამზადებელი).
 ~ ჩეაჩიში ჩეოთ ჩაყარ!

შდრ. ჩეა.

ჩეურამა [ახ. ჩეირამჟ = მობრუნება,
 შეცვლა] ზურანზე დაყერისას ერთი
 პანგიდან (?) მეორეზე გადასვლა. ~
 ჩემეზურნე დაწყებისას ჯერ ნალმას უყ-
 რავს (ნელი დაყერა), შემდეგ ჩეურ-
 ამას (ჩეურმა თურქულია, ნიშნავს
 მობრუნებას, ერთიდან მეორეზე გადას-
 ვლას) და მერე და იწყება ზიმე (შიმე)
 დაკრამ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ჩეკ 1. ნ. ჩეკი;

2. ნ. ჩიკ.

ჩეკია, ჩეკ ჩეკი გუთნის საფხეკელი პა-
 ტარა თავაპიანი ჯოხი. ~ ჩეკია გუ-
 თანში ალაჟ განაწმენდი (სარეველა ბა-
 ლახის გამწმენდია), პაჩა ხემს (განტო-
 ტეილთაიანი ხეა), ხაქეკალივი (ნ.)
 რამი (ხაქეკალივით რამეა). ჩეკიას გუ-
 თანზე დრვენ, რახანც გუთანში დაგ-
 რუდევე ბალახ, უქინევენ (|| უქნებენ)
 (ქარავენ) ემას, ბალახ გორდზე უშვ.
 [სინ. კაჩოა, მნიშვ. 3].

— ჩიკ ჯან., ჩიკი საბა; ჩეკი
 ნ. ნ. თ., შაიხ.; გიგა, თოფა,
 ქავთ. (თიან., კახ.-ქიზ.); ჩეკი ცეცხლის
 საჩრბეკელი საბა, ჩუბ., ქაიშ.

ჩემ გულისაჟ 'გაქ! (გაქით!) იგივეა,
 რაც აჟ გულიას!

ჩემ თავზე 1. მე თვითონ. ~ ზოგდეთა
 მე ჩემ თავზე გულს ვიდრე (ზოგჯერ
 მე თვითონვე ვიძხვებ გულს);

2. ჩემგან დამოუყრებლად, თვითონ,
 თავისთავად. ~ ჩემ თავზე ჩამყონენ
 თავისთავად ჩაყევართ).

შდრ. თავითაზე.

ჩემ უირაჟ შაჰკრა ნ. უირაჟ.

ჩემე-ასიმილიციის შედეგად სახეცელი-
 ლი რთული ზმნისწინი ჩამო- (უშუ-
 ალოდ თუ არაუშუალოდ მომდევნო მს-
 წინა პოზიციამი). მისი პირველი ხმო-
 ვანი ზოგჯერ შეიძლება დაიყარგოს. ~
 ჩემეველ || ჩმეველ; გარაჟ ჩემეეხასყ
 (უნდა ჩამოებრჩოთ); ქრშყენ ჩემეე-
 წიგაყ (ჩამოეწიათ).

ჩემზგნი(თ), ჩემგნი(თ) 1. ჩემგან. ~ იმას
 ნუ ართომ, ჩემზგნი წაღს;

2. ჩემზე (უფრო) (შედარებით ხა-
 რისხის გადმოსაცემად). ~ შენ ჩე-
 მზეგნი ლამაზ ხარ.

ნ. -იგან; -იზგნი.

ჩემთუნ ჩემთვის.

ნ. -თუნ.

ჩემისაჟ 1. ჩემი. ~ კორცხ შაქიდნაში
 (შეჯობებისას) ჩემისაჟ ჩაღწეა (ჩა-
 იმსხვრა);

2. ჩემი ოჯახის წევრი, ჩემიანი. ~
 მრზობლი გაღვე (ვაყებ) წაუღნენ, ჩე-
 მისაჟ რახან წაისლორა? (ჩემი ვაყი
 როდის წაყვა?);

3. ჩემი ცოლი ან ჩემი ქმარი, ან
 ჩემი დანიშნული. ~ ჩემისაჟ ვერ და-
 გინახ-ა? (ჩემი ცოლი ხომ არ გინა-
 ხავს)?

შდრ. შენისაჟ; იმისაჟ; თავისაჟ;

ჩონისაჟ; თქონისაჟ.

ჩემსიან ჩემ მხარეს.

ნ. -იან.

ჩემსიანაჟ ჩემ მხარეს მყოფი.

ნ. -იანაჟ.

ჩემსოდენაჟ ჩემოდენი.

ჩემსწორაჟ ჩემოდენა, ჩემხელა.

ჩენჩ ჩენჩო. ~ ყურზნი ჩენჩ; თხილი
 ჩენჩ; ფაყლა (ლობოს) ჩენჩ.

შდრ. ჩაყა.

ჩეა ჩაი. ~ ქალმა მაღლა(მოიტანა) ერ-
 ორ ესტაქან ჩეა; ბაზრი თაფლ მყეილა

ჩესთან დააღუევლა (დასაღუევალ); ნ. თოურ ჩეა; ჩეა ესტაქან ნ. ესტაქან. ჩეაღლან, ჩააღლალ [აზ. ჩააღლაგ] წყლის ქვიანი ნაპირი, რიყე ან გამშრალი კალაპოტი მდინარისა.

— ი მ ნ.

ჩეარ [აზ. ჩააზარ] ქანგა.

ჩეახ ნ. ჩედის.

ჩეოთ ნ. ჩე(ვ)ოთ.

ჩერთამბულ ფიცრული სახლი. ~ ჩერთამბულს თახტი (ფიცრის) სახლს ებნევიან.

ჩერთმაა [აზ. ჩართმა] ხაფანგი, მახე. ~ მე იმათ ჩომაგდევ ერ ჩერთმასებრა აღგილში.

ჩერჩია, ჩარჩია (მრ. ჩერჩიევე, ჩარჩიევე) ჩარჩი, მეწერილმანე ვაქარი. ~ ყირმუზიში (წითელი ფერის საღებავია) წითელ ფერ ღებენ, ეემას უწინ ჩერჩიევე (|| ჩარჩიევე) ატარებდნენ.

ჩერხ ჩელხი, ჭელდი, გაულეწავი ბზუნარევი თავთავები, რომლებიც განიყვების დროს ხეავს ზემოდან ეყრება. ~ ანიევაში გომოდის ჩერხ — თავთავი წორევე, ცოტ-მოტა ბზეადე, ალა-ვლაად (ბალახ-ბულახი). ეემას ეავით (ცოცხით) უსმენ განიევაში. ანიევას უკან დანარჩომ პური ზედაა გადნადევ (პურიდან გადალეხულ) ჩერხს ქათმევეს უყრიანყ.

— ჩოლხი კ ი რ.

ჩეფიჩ [აზ. ჩიფიჩ] წალი, ერთი წლის ციკიანი.

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ჩებიჩი ქ ა ჯ.

ჩექმაა ძალზე პატარა ქვევრი.

ჩექმაჩია [აზ. ჩიქმაჩი] მეჩექქე, მეწალე.

ჩექულ, ჩაქულ [აზ. ჩიქილ] გადაკაფული, უმყნობი თუთის ხე.

— ჯ ა ნ.

ჩექურ [აზ. ჩიქურ] 1. ჩაქური;

2. წისქვილის ქვის საკოდელი. ~ ცუტქულუ ქუთა მანაქბილ(მოსაკოდი) ჩექურ; ცუტქულუ ქუთას ჩექურით ტრპენ (ურტყამენ), კბილევ (ნ. კბილ, მნიშვ. 2) გომოდის.

ჩეჩხია 1. ვინც გაჩაჩხული, უშნოდ, ულაზათოდ დადის;

2. ვინც იქაქება ჩხუბის დროს.

შდრ. გაჩეჩხაა.

ჩიბუხ იგივეა, რაც აზლუტ. ~ წალან (ძველად) პერანგებს ჩიბუხებს უყრიდნენ (უყენებდნენ), პიწა ფართოა იქნესავე; ზ ე დ ს. ჩიბუხიან: ჩიბუხიან პერანგ; თოფი ჩიბუხ ნ. თოფ (2);

— მ ე ნ თ.

ჩიგ [აზ. ჩიგ] უმი, ცუდად მოხარშული. ~ ტოლმაა კაგვორა (კარგად) მოხარშ, ჩიგ არ იქნეს (უმი არ იყო!), პალა (ჭერ) ბრინე ჩიგი (უმი); ზ მ ნ ზ. ჩიგ-ჩიგა უმად, მოუხარშავად. ~

~ მოფო ჩიგ-ჩიგა უიფანა (ჭიჭენი) ემწოდს, კაგვორა რაბე არ შავიწოვა? (კარგად რატომ არ შევიწვავს?).

ჩიგლამაა მოსათელი ნაბადი, რომელსაც საბნის პირში ღებდნენ მატყლის ნაცვლად.

— მ ე ნ თ., სქელი ქეჩა (?) შ ა ნ. რეც, ქგლ (ქიზ., ინგილ.).

ჩით: ნ. პოკა ჩით; ფევიანი ჩით ნ. ქევიდანაა; ნ. ყალაქქარ ჩით; ყოზი ჩით.

ჩიკ, ჩეკ ნალარაზე (არტყამი თავმოხრილი ჭობი; ერჩიკიან (ხერჩეკიან) ნალარაა ნ. ნალარა; ორჩიკიან (ორჩეკიან) ნალარაა ნ. ნალარა.

ჩილ [აზ. ჩილ] იგივეა, რაც ხალ (1); ჩილ ჩავარდნაა იგივეა, რაც ხალ ჩავარდნაა [ნ. ხალ(1)]. ~ გეზანგუზგინი (გეზანგუსაგან, ნ. (გეზანგუ) ფოთლოში ჩილ ვარდევის, ფოთოლ იხრუშტევის (იხრუქება).

ჩილავე ფლავ უზორცო ფლავია ერთგვარი.

— ჯ ა ნ.; ჩილავი შილაფლავი ჩ უ ბ., ჩილავი, შილაფლავი, ჩილაფლავი

ცხვრის ხორცი და ბრინჯი ერთად მოხარშული და პილპილით შეზავებული მ ე ნ თ.

ჩილაქან [აზ. დილ. ჩილქან] წყალზე (ლეღში, მდინარეზე) მოგდებული და ერთ ადგილას გახირული ხის თუ შტოების ნამტკრევეები, ნაფოტები, ფოთლები, წყლის ხერგი. ~ ჩონ არხ-

ში ჩილაქან მოტვლი, თმოწმენდაა უნდ; ჩილაქან მაგვლა ლობი ყათში (ნ. ყათ, მნიშვ. 2).

ჩიმი-ჩიბლაყ, **ჩიმი-ჩიბლაყ** ნ. ჩიმი-ჩიფლაყ.

ჩიმიჩირად იგივეა, რაც კიკიქია, მნიშვ. 4. ~ ორი თეკი (ცალი) წითლით, ორი ლურჯით კიკიქია (ნ.) ბალი (ზონარი) გამოდიოდა, ამას ეძახოდნენ ჩიმი-ჩირაღს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.).

ჩიმი-ჩიფლაყ, **ჩიმი-ჩიფლაყ**, **ჩიმი-ჩიბლაყ**, **ჩიმი-ჩიბლაყ** სულ მთლად ტიტველი. შდრ. ჩიფლაყ.

ჩინარ [აზ.] ალვის ხე. — მ ა ყ; შ ა ნ., ვაჟა II; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ქართლ.).

ჩინთლევ (მრ.) წერილფეხობა, მცირე-წლოვანი ბავშვები.

ჩინყერ 1. გამომშრალი, სიველევამოცლილი, ხმელი რამ (პური, ხორცი და მისთ.).

— გამომშრალი ხორცის ნაწილი ჯ ა ნ.; 2. გაშხარი სკორე, ექსკრემენტი. ~ ჩონ გადაქ (ზაქი) ეანი. (სულ მთლად) ჩინყერზე გადის.

ჩინჩუატა, **ჩინჩოტა**, **ჩინჩოტა**, **ჩინჩაუატა**, **ჩინჩოვატა** ფეხის თითებს შუა თფლისგან გაჩენილი წყლული. ~ ჩინჩუატა ფეკი თითევი არაში კვბტუვის (ფეხის თითებს შორის) ჩნდება, გორცს კამს.

— კვიმატა, კუმატეა ბერ., კვიმატი ქ ა ე თ. III.

ჩინჩხლევ (მრ.) 1. იგივეა, რაც ჩინჩხრვე. ~ წყირ-წყურს, წყერ-მრალს ჩინჩხლევს ეზახიან.

— ჩინჩხალ შ ა ნ. ვაჟა II; ჩინჩხალი ტოტებიანი ნარიყი ხე მ ა რ ტ. - ი მ ნ.; 2. იგივეა, რაც წინწყალ, მნიშვ. 2. [სინ. წიშხალ, მნიშვ. 2].

ჩინჩხარვე (მრ.) ჩინჩხვარი, წვრილი, ხმელი ტოტები, ფიჩხი. ~ ჩინჩხარვე მაგარუე, ტეცხლ დავანთოთი

[სინ. ჩინჩხლევ მნიშვ. 1]

— ჩინჩხვარი ჩ უ ბ., შ ა ნ. ვაჟა III, მ ე ნ თ.

ჩიოვა ჩივილი. ~ ლაფ (ძალიან) გაუვარეტლ იყო, ჩიოვაა უნდოდა, ამმა (მაგრამ) არ გატვრს.

ჩიბლაყ ნ. ჩიფლაყ.

ჩირად [აზ. ჩხრაგ] კრაქი. ~ ჩირად დადრველ (დასადები) ადგილ ზრლ (ძველ) სახლევში კვბტეოდა (იყო), ემას საჩირაღე (ნ.) ებნეოდნენ. [სინ. ბაშმაღ].

— შ ა ნ. რეც., სანთელი, სანათი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ფერეილ., იმერხ.); იგივეა, რაც კვარი ქ გ ლ, ჩირეხი კ ი ნ კ. ვაჟა.

ჩირადევიან წინდა წინდაა ერთგვარი. **ჩირადღან** ფაგან ბალახია ერთგვარი, ჩალს (ნ.) წააგავს. სახლის გადასახურადა ხმარობენ.

— ლაქაში მ ა ყ.

ჩირქ ქუქუყი. ~ ქელაში (თავში) ჩირქ მაქ; ქელი ჩირქ ჰათაარ (როგორ) გოყონრა, საპონ არ მაქ; რა ბეურ ჩირქ აქონდა ტანზე ემ გადს (ბიქს), დლე გოტბან; დლე თავ დოაბან, ბეურ ჩირქ ჩმოულდა (ჩამოვიდა).

— ჩირქე თათართა ენაა, ქართულად მწიყული, ბაული და გემსი ჰქვან ს ა ბ ა, ქუქუყი, სიბიძურე ქ გ ლ.

ჩირჩილ ჩრჩილი.

— ქ ა ჯ., კ ი ნ კ. ვაჟა.

ჩიტ ნ. ბალურა ჩიტი; თორაღა ჩიტი; მინდრუ ჩიტი; სახლი ჩიტი; ქოჩორა ჩიტი; ყუთოლ ჩიტი; კრელ ჩიტი.

ჩიტახხალა, **ჩიტისხალა** ჩიტამხალი, წვრილი და ტუბილი ნაყოფი აქვს.

— ჩიტი - ხხალა შ ა ნ. რეც.

ჩიტევიან წინდა ერთგვარი წინდაა, ჩიტევის მსგავსი სახეები აქვს ამოქსოვილი.

ჩიტი აბრაშუმ იგივეა, რაც ჩიტხაათ. **ჩიტი** მარწყვლ ხენდრო.

ჩიტეკორცხა, **ჩიტეკორცხა** ფაყლაა ჩიტეკერცხა, ლობიოს ჯიშია, მრეჯალი და კრელი მარცელი აქვს.

— ჩიტეკერცხა ძ ო წ.

ჩიტისხალა ნ. ჩიტასხალა.

ჩიტხაათ პარაზიტი მცენარეა ერთგვარი. ~ ჩიტხაათ ხახი წორეზე ემბევი

ზაფხუბივით, გეგონეე ხათიავ (ნ. ხაბათ). ქინზხეაც იცის, ამმა ხახზე ბეერ იცის, ხახს აფუხევს.

[სინ. ჩიტი აბრაშუმ].

— აბრეშუმა მ ა ყ .

ჩიფლაყ, ჩიბლაყ [აზ. ჩხლფაგ] ტიტველი, შიშველი. ~ ეანი დაქესიბებულან, მამაჲ, დედაჲ-რამ ჩიბლაყ ჟიან (სულ მთლად დაღარბებულან, მამა, დედა და სხვები ტიტველები სხედან); მამალმა კაცს ჩიფლაყ ქელლაში ჩაპკრახა (ტიტველ თავში ჩაპკრა ნისკარტი); ჩიფლაყ ცხენ შეუეახმავეი, უბელო ცხენი.

[სინ. ტიტროლაჲ].

— ი მ ნ .

ჩიქილაჲ [აზ. ჩიქილა] თავშალი, თავმო-სახვევი ქალისა (მეტწილად აბრეშუმისა ან მარლისა).

— ჭ ა ნ ., გვ. 152, ე დ ი ლ ი, გვ. 92, შ ა ნ. ვაჟა I, ქ ა ჯ ., თავზე მოსახვევი ოთხეუთხა შალი კ ა ი შ .; იგივეა, რაც ლეჩაქი ქ გ ლ, ქ ი ჩ ი ლ ა ი უ თ უ რ გ .

ჩიჩაქ [აზ. ჩიჩაქ] ყუაილი. ~ წაჲ, ჩიჩაქ დაკრთჲ; მაჲლა ბუტრ ჟურბაჟურ ჩიჩაქეჲ (მოიტანა მრავალი ნაირნაირი ყუაილი); ცაცხი ჩიჩაქს ჩეგბე (ჩაისთვის) ინახავენ; ნ. კუტყუჲ ჩიჩაქ; მახმურ ჩიჩაქ ნ. მახმურ, მნიშვ. 2; წყილი ჩიჩაქ ნ. წყილი ბალახ; ზორთქლა ჩიჩაქ ნ. ზორთქლაჲ; ნ. შინდავრი ტუჩა ჩიჩაქ.

[სინ. ყოვილ, მნიშვ. 1).

— ჩიჩაგი გვირილა მ ა ყ . (მესხ., ჯავახ.).

ჩიჩხინაჲ, ჩუჩხუნაჲ ეკლიანი ხის ჯიშია, გრძელეკლიანია და სამკუთხედის მსგავსა ფოთლები აქვს (შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ ე.).

ჩკალ ნ. ქკალ.

ჩლიქ ენაჩლუნგი.

— ჭ ა ნ ., ხ უ ბ ., ჩლივი ს ა ბ ა .

ჩლიქჩლიქოვაჲ 1. ენამოცილებით, ბორძიკით ლაპარაკი. ~ ზოგ ინსან (აღამინანი) ლაპარაკში ჩლიქჩლიქოვს, ენაჲ ეგდევის (ენას უვიდებს) ცოტ-ცოტა. ნ. ჩლიქ;

2. იგივეა, რაც კლიექლიოვაჲ.

~ შერტბალი ბარტყეე ჩლიქჩლიქოვენ. ჩმანაგზელეჲ ნ. გაზგელეჲ.

ჩო- იგივე ჩა- ზმნისწინი, რომლის ხმოვანი დამსგავსებულია მომდენო ვ-ს ან უ (ჟ)-ს. ~ ჩოტყრიაყ; ჩოტქელიაყ; ჩოვაგლო; ჩოგყრის (ჩაგყყრის); მე შენ ტამსმუზ ჩოგცო (შენს ტანსაცმელს ჩაიცივამ).

ჩობალ მუცელზე გადაკრული ქონის ბადე, ბადექონი.

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ ., ქ გ ლ; ძროხის ან ცხვრის მუცლის ქონი კ ა ი შ .

ჩობან [აზ.] მწვემსი.

— ჩ უ ბ ., შ ა ნ. ვაჟა I, ნ ი ე .; გ ი გ ., თ ო ფ ., ქ ა ე თ . (ივერ.); ცხვრის მწვემსი ქ გ ლ, ჩობანი მუცხვარე უ თ უ რ გ .

ჩობან აღდათან [აზ. = ჩობნის მომტყულებელი] პატარა ჩიტია. ~ ჩობან აღდათან შაშიქწორაჲს (შაშვის ოღენაჲ), წინ ეღვე (წინ გიჭდება), გზრც (ახლოს) მისტლაში ფრინდევის.

ქ | — შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ ე .

ჩოშ ნ. ჩოტშ.

ჩოლაყ [აზ. ჩოლაგ] ცალხელა ან ცალფეხა.

— ჩოლახი კოკლი ქ გ ლ .

ჩოლფაჲ [აზ. ჩოლფა=ყვიჩილა] ზრდა-ღაუსრულებელი (მამალი ან დედალი). ~ ჩოლფაჲ კეპტევის (არის) მამალიც, ვარიაც; ჩოლფა ვარიაჲ და ჩოლფა მამალ; გაზ (დუზი) ჩოლფა ქათამზე არ კეპტეჲ (არ აქვს), ერთი წლის უკან კეპტეჲ.

ჩომაყ [აზ.] იგივეა, რაც ტომაყ; ჩომაყ თმაშოვაჲ ერთგვარი თამაშობაჲ კომბლით.

— ჩომახი ჩ უ ბ ., ქ გ ლ, ჩომბახი ქ ა ე .

ჩომო- ასიმილაციის შედეგად სანეც-ლილი რთული ჰზმნისწინი ჩამო- (გარკვეულ შემთხვევებში მისი პირველი ზომვანი შეიძლება დიკარგოს). ~ ჩომოდის || ჩმოდის; ჩომოტვარდ || ჩომტვარდ (ჩამოვეარდი); ჩომოპ-ყონს || ჩმოპყონს; ჩომოვაჯჩოჲ ||

ჩმოყავი; ჩომორდნილ || ჩმორდნილ; ჩომოთლო || ჩმოთლო (ჩამოთვალა); სისხლ ჩომოთვას || ჩმოთლას (ჩამოს-
ლის).

— ვ ი გ ა თ ო ფ ი ქ ა ე თ. (ინ-
გოლა).

ჩ(ო)მობასრამ, გაბასრამ ჩასვრა, გასე-
რა (განავლით). ~ თუ ნრხ (ნეხვი)
ჩომოყარა ფურმა, აჰმაშინ ამბოვენ,
ფურმა ჩომობასრა (|| გაბასრ) იჭატ-
როვამ. ყმაწულუტ რახანაც თაქა
დვას (ფეხზე როცა, დვას), თუ გაა-
ჩაფლეს (ჩაისვრის), იყტუან — ყმა-
წულ ჩმოტბასრიავე, გოტჩაფლუვი;
მ ი მ ლ. ჩ(ო)მობასრულ, გაბასრულ
ჩასვრილი, გასვრილი.

შდრ. გაბასრამ, მნიშვ. 1.

ჩ(ო)მობაშუვეამ ნ. აბუტევა.

ჩ(ო)მოგდევა 1. ჩამოგდება. ~ ემ
ცხენზე კაგგორა (ყარვალ) დავ, თუ-
რემ (თორემ) შენ თავ ჩამაგდეველი (ჩა-
მოგადგებს); იმამ ზეით ჩამაგდა (ზე-
ვიდან ჩამომაგდო); ე სხალ ჩაფალი (ქუ-
ყიანია), სხოა ჩამმიგდ (სხვა ჩამომიგ-
დე)!; ჩემზე ერ ბუთალ ხურმა ჩამაგდ!
(ჩემთვის ერთი ხურმის ტოტი ჩამოაგ-
დე)!; ერ ვაშლ ჩამმრგლო! (ჩამომიგდე,
რა!); ლავ ჩამმაგდასაც, ემ გარზე შაჟ-
დომეარ (მთლად რომ ჩამომაგდოს კი-
დევ, ამ ხარზე მაინც შევეცდები); მ ი მ ლ.
ჩამნაგდევ ჩამოგდებული. ~ რამ შინ-
დამიწახე ჩამნაგდევ რამ, გელი (ხელით)
მემეც!; ზ მ ნ ზ. უჩ(ო)მოჭადვეველა
ჩამოუგდებლად. ~ ქორწილში და-
როზას (ქიშკარში) არ აღევენ, არ უშ-
მენ შაასლრლა (არ უშეებენ 'შეასსე-
ლელად') ხახი ქელლა უჩომოტგდე-
ველა (თუ ხახვის თავი არ ჩამოაგდე);
ჩ(ა)შააგდეველა ჩამოსაგდებალ. ~ ეეს
ამაგრეეს კინას, ჩამაგდეველა არ უშომს
(ჩამოგდევის საშუალებას არ აძლევს);
ეულაბი მიწახე ჩ(ო)მოგდევა ნ. უუ-
ლამ;

2. ჩამოგდება, დამყარება (მშვი-
დობისა, მეგობრობისა...). ~ დოსტო-
ვამ ჩომოგდევა (მეგობრობის ჩამოგ-
დება, დამყარება); ზ მ ნ ზ. ჩ(ა)შა-

აგდეველა (მშვიდობის, მეგობრობის...) ჩამოსაგდებალ, დასამყარებლად. ~
თქონ ორ ფაჩამ არაში დოსტოვამ
ჩამაგდეველა მოსუვართ (თქვენ ორ
ხელმწიფეს შორის მეგობრობის ჩა-
მოსაგდებალ მოესუვართ);

3. ატეხა (აურზაურისა, შფოთსა);
ვაშუან (ჩო)მოგდევა ნ. ვაშუან;
ატრაყრჩამ ჩ(ო)მოგდევა ნ. ატრა-
ყრჩამ.

შდრ. ჩ(ო)მო(ე)არდნამ, მნიშვ. 4.
ჩ(ო)მოგჭედევა ნ. გახედევა.

ჩ(ო)მოგრიადევა, დავრიადევა ერთ-
ბაშად ჩამოცენა ბეერისა. ~ ვაშლ
დააქან, ჩომოგრიადევი; ქიაე ხუთ-
ქიბე ომოსლას უჟან (მეოთხე კანდან
ამოსვლის შემდეგ) იწევის. შოწეწლ
ქიაე ხრალი (თუთის ხის ტოტი) და-
რეყევაში ქ:შ ჩომოგრიადევი, არ-
მანაწე — აარ, ხრალით არ ცუვი; ქლიავ
დუაქან, დავრიადე; თუთამ შათარ
(როგორ) ჩომოგრიადელა!

ჩ(ო)მო(ე)არდნამ, ჩ(უ)შუარდნამ 1. ჩა-
მოვარდნა. ~ შენ ეხლა ჩამავარდნელ-
ხარ (|| ჩომოვარდევი) (ჩამოვარდები); ცო-
ტამ დარჩა არ ჩომოტვარდ; წყალში
იმ ქალი ცრამელ (ცრემლი) ჩუშუარდა
ტალეკ (თეფშის), ან ეამ, ან ეობ ჩო-
შოარდნაში იტუან — ტრანყავ, ჩუ-
მუარდავი; მ ი მ ლ. ჩამნავარდ ჩამო-
გდებული. ~ ქალს ჩამნავარდნ სხალ
დოტგრები (დოტგრობია); ნ. ლა-
ქამ ჩ(ო)მოვარდნამ; მასკულამ ჩ(უ)-
შუარდნამ ნ. მასკულამ; ნამუს ჩოგ-
მოვარდეს! (|| ნამუს ჩეგმეცალას!)
(წყევლა: ნამუსი შევირცხვეს!);

2. ფასის დაცემა, ფ. დავარდნა, ვაი-
ფება. ~ ჩით ჩომოტვარდა (ჩოთის ფასი
დაცემა); ნასულელ ჩომოვარდა; პაკ
ჩომოვარდა.

— ჩომოვარდნა პარკისა შ ა ნ. რეც;

3. გაღატ. დაღლილობისგან,
ბევრი მუშაობისგან და სხვ. შრომის
უნარის დაყარება. ~ ჩემ დეღამ
მუშაოვიგნი ჩომოვარდნილ [ინ.

გელ-ფეცი ჩ(ო)მო(ვ)არნაჲ, ნ. გელ, მნიშვ. 1];

4. ატვლომა (აურზაურისა, შფო-თისა). ~ ზინზილაჲ ჩომოვარდნილ (აურზაური ამტყდარა); ხაბარ ჩომოვარდნაჲ ნ. ხაბარ; ჰაჰაჰაჲ ჩ(ო)მო(ვ)არდნაჲ ნ. ჰაჰაჰაჲ; ჰჭრმათი (ურვათი) ჩ(ო)მო(ვ)არდნაჲ ნ. ჰჭრმათ.

შდრ. ჩ(ო)მოვადგევაჲ, მნიშვ. 3.

ჩ(ო)მოზაბრ(ევა)ჲჲ ნ. ვაზაბრაჲ.

ჩ(ო)მოზგელევაჲ ნ. ვაზგელევაჲ.

ჩ(ო)მოთ(ო)ლაჲ ჩამოთვლა. ~ დედამიწი რაჲმეჲ ჩომოთლო (||ჩმოთლო) (უამრავი რაღაც ჩამოთვალა).

ჩ(ო)მოთორბევაჲ ჩამოკიდება, ძირს ჩამოშვება. დაკიდება, ჩამობურცვა. ~ ვანლი ბუთალ (ტოტი) თუ მოგეჩულ, დაკიდევი, ამბოვენ — ჩომოთორბეტულაჲ; ჩალაჲ ქრშყენ ჩემეწიყაჲ ყმაწულეჲს, თორბაჲსაღი (ტოპრავიეთ) დაკიდეოდა, ჩომოთორბეტულეჲს; მიჲმლ. ჩამნათორბეჲ ჩამოკიდებული. ~ ჩამნათორბევი (ჩამოკიდებულიეთ, ჩამობურცულიეთ) ჩანს მრავალ (ნ.), მიზან (ნ.) კი უერგაზედა (გამწყირიეებულია).

ჩ(ო)მოთრევაჲ: მახ ჩ(ო)მოთრევაჲ ნ.

მახ, მნიშვ. 1.

ჩ(ო)მოყაფსაჲ ნ. აყაფსაჲ.

ჩ(ო)მოყიდევაჲ: წუმას ფეჲ ჩ(ო)მოტყიდევაჲ ნ. წუმაჲ.

ჩ(ო)მოყინილევაჲ ნ. დაყინილევაჲ.

ჩ(ო)მოლანცუნევაჲ ულაზათოდ ჩაცმა; მიჲმლ. ჩ(ო)მოლანცუნეშულ ულაზათოდ ჩაცმული. ~ ინსანმა (ადამიანმა) გარაქ უნდა მოწყოვილ (მომდგარი) ტარსმუზ ჩაბცოს, ჩომოლანცუნეშულ არ გამოჩანდეს (არ გამოჩნდეს).

ჩ(ო)მორღევაჲ, ჩ(ო)მორღრვაჲ ნ. დარღრვაჲ.

ჩ(ო)მოსლაჲ ნ. ჩ(ო)მოსტლაჲ.

ჩ(ო)მოსმაჲ ჩამოსმა; გულზე კელ ჩ(ო)-მოსმაჲ ნ. გულ.

ჩ(ო)მოსტლაჲ, ჩ(ო)მოსლაჲ ჩამოსვლა.

~ შუბლი სისხლ ჩომოოდის (შუბლიდან სისხლი ჩამოსდის); ემ ქეჩი-

ბე ტეპრუხ თუ დეგეკრასჲ ი, ქონ ჩომოტლოდა (იმ თხისთვის წიკუპრტი რომ გეკრა, ქონი ჩამოუეილოდა); ჩმეველ (ჩამოველი); ეე ვაგონ ინსან წანაჲსონ არა, ჩ(ო)მოლაჲ (||ჩამალაჲ || ჩომოა)| (ეს ვაგონი ადამიანის წამეყანი არაა, ჩამოლი); მიჲმლ. არჩამნასულ: წუმაჲ არჩამნასულ ადგილ (ადგილი, სადაჲ წვიმა არ ჩამოლი); ჩამნასულ ჩამოსული. ~ ცუტკშულ იფტრე (იფტევაჲ), ჩამნასულ ფტულ საფტულეში იყრეე; ჩამნასულ წკლუნტ (წვინტლი); საფტრე ჩ(ო)მოსტლაჲ ნ. საფტრე; ნ. სიციეჲ ჩ(ო)მოსულაჲ; ფუმ ჩამნასულ ნ. ფუმ.

ჩ(ო)მოსტუნგლაჲ ნ. დასლუნგაჲ.

ჩ(ო)მოტანაჲ ჩამოლება, ზევიდან რისამე ჩამოტანა. ~ მე ტუმარას ქრშ ჩომოტტანაჲ (ჩამომაქეს); პატრა ზმაჲ ჩომოტტანაჲს (ჩამოაქეს) ქობს; ე თიან (დიდი ქეაბი) მინმა ჩმთტანაჲ? (ვინ ჩამოილო?); მიჲმლ. ჩამნატან ჩამომლები. ~ აგრ-იგრ (აქეთ-იქით) ეზებინ თიან ჩამნატანს, ამმა (მაგრამ) ვერ ჰპოელოვენ; სტრტუმამთი ჩ(ო)-მოტანაჲ ნ. სტრტუმამა.

ჩ(ო)მოფრეწაჲ: ე რა ჩამაფერეწელ დტნიმას! (ეს რა დასაქეევი ქეყეზანა!).

ჩ(ო)მოფხუტაჲ პირისანეზე ჩადრის, პირბადის ჩამოფარება, ჩამობურვა (ჩევეულებრიე, პატარძლისა ქორწილის დროს და გათხოეების შემდეგაჲ თითქმის ერთ წლამდე). ~ პატარზალ იფხუტეე; უწინ ქორწილში ქალაღამთი (ნ.) ფფხუტეოლით; მიჲმლ. ჩ(ო)მოფხუტულ, ჩამნაფხუტ პირბადეჩამოფარებული (პატარძალი). ~ ერ კტრტაჲ ზალ თაეიკაცი სახლში ჩომოფხუტულ კეპტეე (არის) (სინ. ყბანაფარ).

— ჩამოფხუტევაჲ გიგ., თოფ., ქავთ. (ინგილ.).

ჩ(ო)მოქუნაჲ ნ. მოქუნნაჲ.

ჩ(ო)მოლაჲ ნ. ჩ(ო)მოსტლაჲ.

ჩ(ო)მოლევაჲ იგიეეჲ, რაც ჩომოტანაჲ. ~ ვალაჲ თოფს ჩამაქს (|| ჩამაქს)

(ეას თოფი ჩამოაქვს); ხურეინ ჩამა-
აქონ (ჩამოაქეთ) ცხენით; ჩამაღლა (||
ჩამაღლა) კიღბან გრიზელა (მხრიდან);
ბუჟასათ (ახლავე) ჩამად ფლავი ქობ!;
თაათი შიშაა ჩომოლეაში, თუ გზაა
ლაფ ჩოქაქი (ოღროჩოღროა), ამა-
შინ ურემს უკან მახ (ნ.) უმბენყ.

ჩ(ო)მოყონაა, ჩ(ო)მოყუნაა ჩამოყვანა.
~ ოზონში ჩომოყონს (|| ჩომოჰყუნს).

ჩ(ო)მოყრაა (ჩვეულებრივი: მნიშვნელო-
ბის გარდა) წვეულებაში ჩამორიგება,
პირთმეგვა სტუმრებისთვის (პურისა,
ღვინისა, საკმლისა და მისთ). ~ მანა-
სულ ყონაღეს (სტუმრებს) უყრია
პურ, წონ, გორც, ღუნოს; ზეა ჩ(ო)-
მოყრაა ნ. ზეა (1); ნ. ხახ-კარ ჩ(ო)-
მოყრაა.

სინ. შიქმელ ჩ(ო)მოყრაჲ.
— ჩამოყრა პურისა შ ა ნ. რეც.

ჩ(ო)მოყუნაა ნ. ჩ(ო)მოყონაა.

ჩ(ო)მოტუნაა, ჩაცუნაა, ჩომოცონაა
ჩაცონაა ჩამოცენა, ჩაცენა. ~ გა-
დაა (ეაეი) ბღერტავს ქისას, მარგალიტი
თეთრ (ფული) ცუვ (ცეცია); ნაგახ-
ტან ყოროლი ზედაპირ ინგრევ, ბტუმ
ყოშინეე შიგ ცუტუნ (უტერად ყორ-
ულის ზედაპირი ინგრევა და მთელი
ჯარი შიგ ცეცია); დაქან თხილ, ჩა-
მაატუნენელი (ჩამოცევიღება); კორ-
ცხევ ვერპირი (გრთთავად) ცუოდა (ცუო-
ეოლა), იგეჩოლა; ჩოვტუნლით (ჩავ-
ტევილით); მი ი ლ. ჩამნატუნ, ჩაცუნ-
ნულ, ჩანაცუნ ჩამონაცენი. ~ მიწა-
ზე ჩამნატუნ თუთაა ნუ შქამ!; თავ-
ში ჩაცუნაა ნ. თავ (1), მნიშვ. 1.
[შღრ. თავში ჩავღვეა, ნ. თავ (1),
მნიშვ. 1].

ჩ(ო)მოწდაა ნ. გაწდაა (1).

ჩ(ო)მოწიტებაა ნ. მოწიტაა.

ჩ(ო)მოწელუნებაა ნ. მოწელუნებაა.

ჩ(ო)მოწკრომაა, დაწკრომაა ჩამოწრე-
ტა, დაწრეტა, სითხისგან დაცლა, დაწ-
ურვა. ~ პენგილაევი (ინგილოების)
ქურქელ ნაცარ-ტურტი იხეხევაყ, ავ-
ლევენყ წყალში, აწყვენყ ვერ აღგილ-
ში, კორთეა (თაროს) ვერ პირში, არ

წმენდენ, ი ქურქელ თავითავე (თა-
ვისთავად) წკრდების; სრველ ქიწნა-
გურ (ნ.) დაქიდევ, ჩომოწკრდების;
ტამსუტუბ (ტანსაცმელი) დემფინა, ჩო-
მოწკრა (|| ჩომოწკრდა || დაწკრდა);
ქურქელ ყბათაქმ (პირღალმა) დაწყ
(დაწყეე), დაწკრდეს!; წტმაში რუმ
გაევი, დაქსრღვე, იმაში იტუ-
ან — გაეგად, უან, ე პალტოა, ჰე (ან)
კაბაა, ჩომოწკრდეს!; ზ მ ნ ზ. უღოტ-
წკრომელა დაწკრეტავად. ~ ქურქელ
უღოტწკრომელა არ დაადო კორთეა!
— დაწკრენა დაღეევა, დაწმენდა
კ ა ი შ.

ჩ(ო)მოწოლაა: ზინზილაა ჩ(ო)მოწოლაა
ნ. ზინზილაა, მნიშვ. 1.

ჩ(ო)მოქორტყლაა ქვეარტლის მოცილება,
ქვეარტლისგან გაწმენდა. ~ ბუხარას
ჩომოქორტყლაა უნდ.

შღრ. გამქორტყლაა.

ჩ(ო)მოხეთქულ დიდი წვიმების დროს
მთებში ჩამოქცეული ადგილი.

— ჟ ა ნ.

ჩ(ო)მოხლჰპაა ნ. გახლჰპაა.

ჩ(ო)მოხრაა გაღატ. ჩამოდნობა. გახ-
ლომა (დარღისაგან, უბედურებისაგან).
~ ემგე ეულაბ რომ გოაგ, ჩომოხნარ
(ამგვარი სიტყვა რომ გავიგონე, ჩა-
მოვდნი).

ჩ(ო)მოქლაა: პირ ჩ(ო)მოქლაა ნ. პირ.

ჩ(ო)მოქროვაა ჩამოხრნობა. ~ თუ
მინამა ფაქჩაა ეულაბს ვადაუხეია, ი
ინსნი თავ ჩამააქოვეართ (თუ ვინემე
ხელწვიფის სიტყვას ვადაუხეია, იმ
ადამიანს ჩამოვახრნობთ); თუ ე კაც
არ დაბრუნდა, იმაშინ მე ჩამმაგჩუთ
(ჩამომადრჩეთ)!; მი ი ლ. ჩამნატ-
ჩოვ: აას ეყო გარაქ კაც ჩემეეჩასყ,
რუმ ეე კაცი ჩამნატჩოვ მიწუტში დაა-
ზახეს — დეღქითავ (აი ის-ის იყო
კაცი უნდა ჩამოეხრნოთ, რომ ამ კა-
ცის ჩამოხრნობის წუთში დაიძახეს —
გაჩერდითო).

ჩომუ- იგიეეა, რაც ჩომო-. ~ ჩომუ-
არდა (ჩამოვარდა).

ჩომჩაა, ჩონჩაა, ჩომჩიაა ჩამჩა; შენ კორ-

კოტში ჩომჩაა დოჭრივ (დოვრივ)!
ნ. კორკოტ.

— ი მ ნ., ჩონჩა მ ე ნ თ

ჩონ 1. ჩვენ. (პირის ნაცვალსახ.). ~
ჩონ ომბოთ (ჩვენ ვამბობთ); ჩონ ვერ
დოვუნახი (ჩვენ არ დავვინახავს); ჩონ-
ნსეენ მოდის; ჩონგნი(თ), ჩონზგნი(თ)
ჩვენგან. ~ ლმერთმა აშორას ჩონზგნი
მაგე (მაგისთანა) რამ; ერ ცოტა წყალ
მზგრც (მოგვეცი), რამც გინდ, აას
აატან (ააღე) ჩონგზნითავ (ჩვენგანო).
(ნ.-იგნი; იზგნი); ჩონზე ჩვენთის;
ჩონავ ჩვენვე.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფე-
რეიდ., ჟავახ.);

2. ჩვენი (კუთვენ. ნაცვალსახ.). ~
ეეს ჩონ სახლენი (აი ეს ჩვენი სახლე-
ბია; ეეს ჩონ ქალი (ჩვენი, ჩვენებუ-
რი ქალი).

— ჩონი გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(მთიულ.).

ჩონავრელ, ჩონაწრელ ჩვენებური, ჩვენი
მხრისა.

ჩონზე ნ. ჩონ, მნიშვ. 1.

ჩონგნი(თ) ნ. ჩონ, მნიშვ. 1.

ჩონგურა კაკალ, ჩონგურაჲ ერთგვარი
მოგრძო ჭორმის კაკალი.

— ჩონგურა ქ გ ლ.

ჩონევეურ, ჩონებურ ჩვენებური. ~ ჩო-
ნევეურ კაც; ჩონებურ ქალმეე (ჩვენე-
ბური, ქალამნები); შ მ ნ ზ. ჩონე-
ვეურა, ჩონებრა ჩვენებურად: ~ ჩო-
ნევეურა უთხარ.

ჩონზგნი(თ) ნ. ჩონ, მნიშვ. 1.

ჩონისაჲ 1. ჩვენი;

2. ჩვენი ოჯახის წევრი, ჩვენიანი.
~ ეთქოთ, თუ მზობრებელ და ერ (ერ-
თი) მინამ (ვინმე) ჩემ სახლით წააჭ-
დნენ სამუშაენელა (სამუშაოდ), თუ
ერეე (მხოლოდ) მზობრებელ დაბრუნდა,
'მე მოპაქითხაე: ჩონისაჲ ჰაბე (რატომ)
არ მბრტდა?;

3. ჩემი ცოლი, ან ჩემი ქმარი, ან ჩე-
მი დანიშნული. ~ კაც თავი ცოლი
მოკითხაში მზობრებელს ებნეე: ჩონისაჲ
ვერ დაჯნახი, სა ჟყო, არ მოდისა?;
თუ დეკაცმა მაკითხა: თავი კაც, ამ-

ბოეს: აჲ გადა (ბიჭო), ჩონისაჲ ვერ
'დაჯნახი?

შდრ. ჩემისაჲ; შენსაჲ: იმისაჲ; თა-
ვისაჲ; თქონისაჲ.

ჩონსა ჩვენსას, ჩვენს ოჯახში, ჩვენთან.
~ ვამ ზინანთა ყოფიხარ, ვამ ჩონსა
(გინდ ზინანთან ყოფილხარ. გინდ
ჩვენსას); ჩონსა ყონალა რახან მაას-
ლწლხართა? (ჩვენსას სტუმრად რო-
დის მოხვალთ?).

შდრ. თქონსა.

ჩონსიან ჩვენს მხარეს, ჩვენსკენ.

ნ.-იან.

ჩონქი, ჩუნქი [აზ. ჩუნქი] რადგანაც,
იმითომ, რომ; იმდენად, რამდენადაც.

~ მოა ვმ ბოსტანი ხაბარ (ამ ნესვის
ამბავი) ჩონ ბოსტანჩისაც (ნ.) მოჭე-
კითხოთ, ნოხო, რაჲ ამბრესა, ჩონქი
ის თესავს, ის იცოდინევეს (იმას ეცო-
დინებო).

ჩონჩაჲ ნ. ჩომჩაჲ.

ჩონჩხლ 1. ჩონჩხი. ~ ერ გამხდარ, გა-
უუთუტლ ინსანზე (გაყვითლებულ ადა-
მიანზე) 'ამბოვენ — ჩონჩხლივი 'ინსა-
ნიავ (ჩონჩხივით ადამიანიო);

2. საქონლის ნაწლავებზე გადაკრუ-
ლი თხელი ქონი, ჩობალი, ბადექონი.
[სინ. ჩოქ].

ჩოუ იგეეა, 'რაც ჩონჩხლ, მნიშვ. 2.
~ ზროხი ჩოუ.

— შიგანი, მუცელ-ნაწლავი ცხვისა
ქ გ ლ (ინგილა).

ჩორკ ხის გასაჩორკნი' და ამოსლარა-
ვი ხელსაწყო (ცულის ნაირსახეობაჲ).
ამით ხეზე ნახვრეტების ამოკრაც შიძ-
ლება. ~ დინგიბე (საეხველისთვის)
ცულით მოვკრით ხეს, მეველან (მერმე)
ჩორკს ვეზახით, იმას დატყრავთ. სა-
დაც 'ცულ ვერ იგმარეე; ჩორკს მა-
აგმარეე. მიწრო ადგილევს უდგეე; ჩო-
რკით ხესაც ჰყარან, ეეს ხეჲ ამნაგ-
რატ (ამოსახვრეტი) რამე (რამეა);

— წვრილი და გრძელი ცული ჟ ა ნ.,
ჩორკიჲ გაულესავი იარაღით თლა ჩუ ბ.,
უხვირო თლა შ ა ნ. ვაჲ IV, მ ე ნ თ.
ჩორნიკ [რუს.] მაქო (საყერავი მანქანის
ნაწილი).

ჩოქში, ჩოვშ [აზ. ჩოუშ] გზირი, შიყ-
რიყი.

— შ ა ნ. რეც., ე დ ი ლ ი, გვ. 39.
ჩოფუზ ქეჩისგან შეყვრილი თბილი ჩა-
საძმელი, ტანისამოსზე ზევიდან იც-
მება. სიგრიით მუხლებამდე და სახე-
ლოებიც მოკლე აქვს. მას ნარჩენი,
უვარგისი მატყლისაგან ამზადებენ და
საქმაოდ მოუხეშავენ. ჩოფუზს უმ-
თავრესად მწყემსები იცავენ. ~ არ-
სენაა ერ ზ რ ლ (ძველ) ჩოფუზში იხე-
ვის (ეხვევა); ჩოფუზ დაგვეა (ჩოფუ-
ზის მოთელვა).

— ნაბდის საადრო ტანსაცმელია.
იგი დაგვეაში (მოთელვაში) გამოკ-
ყავთ ისე, რომ შემდეგში სჭირდება
მარტო წინ ჩაქრა, ყელის ამოქრა
და წინკალთა-გულისპირის ამოხვევა და
გვერდების გაყერვა. სახელოებს ზო-
გი ჰყერავს, ზოგი ისე გახსნილად სტო-
ვებს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე ა).

ჩოფურ [აზ.] 1. ჩოფურა, ნაყავილარი.

— მ ე ნ თ., ჩოფურა კ ი რ., ქ ყ ;

2. გ ა დ ა ტ. არასწორი, არათანა-
ბარი ზედაპირის მქონე. ~ გორცს
ჰუწუნენ, ანელევენ, ჩოფურ ფაშში ას-
ხმენ.

— მ ე ნ თ.

ჩოფურ სოკოა იგივეა; რაც ქოშოტაა.
ჩოქაქ [აზ. ჩრქაქ] ჩავარდნილი, ჩა-
რმავეებული ან ოღოროღორო ადგილი.
~ თათი (მთიდან) შიშაა ჩომოლე-
ვანი (შეშის ჩამოტანისას), თუ გზაა
ლღ ჩოქაქი (მეტად ოღოროღოროა),
ურემ მაგრა გოროცს, ამაშინ ურემს
უკან მახ. (ნ.) უმბენყ, ურემ არ და-
გორდესავ.

ჩოყაა, ჩოკაა 1. ჩოხა, ზ ე დ ს. ჩო-
ყიან, ჩოკიან ჩოხოსანი. ~ ჩოყიან
კაც; ერ ჩოყიან მოტლა.

— შ ა ნ. რეც., ჩოკა შ ა ნ. კვეს.,
უ თ უ რ გ ;

2. კილი ხორბლისა და სხვა თეთა-
ვიან კულტურათა მარცვლისა; ზ ე დ ს.
ჩოყაჲან, ჩოკაჲან: ჩოყაჲან მარცოლ.
ჩოყაყ 1. ჩინჩაყი;

— ჩუჩაყ ქ ა ნ.; ჩუყაყი საქონლის

ავადმყოფობა (ჩლიქის ლობა ცუდად
დაქედვის მიზეზით) ქ გ ლ ;

2. გ ა დ ა ტ. ჩიყვი. ~ ჩონ ქალ
ავადი (ავადა), ჩოყაყ გომოპსტლი.
ჩოჩია პატარა ვირი, ჩოჩორი.

— ვირის ხალილი სა ბ ა.
ჩოკაა ნ. ჩოყაა.

ჩრ- იგივე ჩა- ზმნისწინი ვე კომპლექს-
ან მისგან მომდინარე რ-ს წინა პო-
ზიციაში. ~ ჩრველ (ჩაველ).

ჩრმშ- ასიმილაციის შედეგად სახეც
ლილი რთული ზმნისწინი ჩამო-(უმ-
თავრესად ვე კომპლექსისა ან მისგან
მომდინარე ო-ს წინა პოზიციაში). მრ-
სი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება
დაიყაროს. | ჩრმრკილ (|| ჩმრკილ)
(ჩამოვეკილ).

ჩრწწვაა | ჩვენება. ~ გელით აჩრწევს
(|| აჩრწევს) (აჩვენებს); შენბე ერ რამ
საჩრწევარ (|| საჩრწევარ) (შენ ერთ
რამეს გაჩვენებ); გომოტან ბილით,
ერჩრნ (გამოვიღე ბილეთი და ვაჩვენ-
ენ); მიჩრნა (მიჩვენა), ჰაბე მაჩრნა;
მარჩნ! (არატე მალე, მაჩვენე!); და-
ხეტლ ბაშმაყეუ უჩრწევი, (|| (ჰ)უჩრწე-
ვი) (უჩვენებია); ის ერეურა გოტზ-
ლიაყ, ნუმ ჰეჩბეთ ღწწწაა არ უჩრ-
წწეიაყ (ის იმგვარად გაუზრდიათ,
რომ ქვეყანა სრულებით არ უჩვენებო-
ათ); ზ მ ნ ზ. საჩრწწბ(ე)ლა საჩვენებ-
ლად. ~ მიტანს (მიაქვს) ეაშლს სა-
ჩრწბელა; თავ ჩრწწვაა ნ. თავ (2).

ჩუ- იგივე ჩა- ზმნისწინი ვე კომპლექ-
სის წინა პოზიციაში. ~ ჩუაგლოთ (ჩა-
ვაგლოთ); ბუთუმ გამოცდე ჩუაბარ
(ყველა გამოცდა ჩუაბარე).

ჩუთია ძელი ქართული აბაზიანები, მო-
სართავად ხმარობდნენ. ~ იღგავი
წარმოადგენს გულზე ჩამოსაყიდებელ,
ერთმანეთზე გადაბმული ვერცხლის ფუ-
ლებს, რომელთა რიცხვიც ზოგჯერ სა-
მოცამდის აღის. იღგავისათვის ხმა-
რობენ ვერცხლის აბაზიანებს, რომელთა
შორისაც არა იშვიათად შეხვდები ა ძველ
ქართულ აბაზიანებს, რომელსაც აქ
ჩუთის ეძახდნენ ძველად“ (ე დ ი ლ ი,
გვ. 94).

ჩუკჩუკოვაა, და**ჩუკჩუკევაა** ჩურჩული.
~ ყურ მოძიარ, ჩუკჩუკოდნენ; ქა-
ლევა ერთმერთს (ერთმანეთს) შაპ-
ხედეს, დაჩუკჩუკდნენ (ჩურჩული და-
იწყეს); ღოჭწყუაჲ ჩუკჩუკოვაა.

— **ჩუკჩუკი**, **ჩუკჩუკი** მ ე ნ თ.; **ჩუკ-
ჩუკი** სიტყვის მიტან-მოტანა შ ა რ ა შ.

ჩულ 1. [აზ.] ცხენზე უნაგირის ქვეშ
დასადები ხალიჩასავით ქსოვილი, ბალ-
ნურა. განსაკუთრებით განთქმულია „სუ-
ვაგილი (სოფლის სახელია) ჩულ“. ~
ჩემ ცხენზე სუვაგილი ჩულ თუ არ და-
ვადე, არ დააშნდრვის (არ დაშვენ-
დება).

— **ჩულ** სხუათა, ენაა, ქართულად
სახურავი (ცხენთა და ძაღლთა) სა-
ბ ა, ცუდი ფიჩვი, ან ცხენთა სახურავი
ჩ უ ბ., ცხენის სახურავი. უნაგირის
მოხდის შემდეგ დალილ, გაოფლიანე-
ბულ ცხენს გადააფარებენ, რომ არ
გაცივდეს, ხალიჩასავითა... ზოგი ყაჭ-
რის მავიერ საკაზმის ქვეშ ამას ხმარობს
მ ე ნ თ., უ თ უ რ გ., ქ ა ჯ.; ბუდე
(თოფის) შ ა ნ. ვაჲ III; კურტანი
ა ლ ა ე.;

2. მძიმე პალტო ან სხვა რამ თბილი
ჩასაცმელი. ~ იმა ზამთრიდებ (ზამთრი-
სთვის) ჩულ აქ, არ შაპკე.

ჩუმაა ქალღუღარი რძისგან თავისთა-
ვად შედედებული მაწონი. ~ ჩუმაა
უკოტბოველა, თავის თავზე ჩანდი-
ლდე ზემს (თავისთავად ჩადედეული
რძეა), ამა ჩონ ხალ არ აყეთევს. ჩუ-
მაათი საღობელს დაღისტელევ დღო-
ბენ“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— მ ე ნ თ., უმი ერბო სა ბ ა, ნა-
ღების კარაქი ჩ უ ბ.

ჩუმუ- ასიმილაციის შედეგად სახეცე-
ლილი რთული ზმნისწინი ჩამო- (ვა-
კომპლექსის წინა პოზიციაში). მისი
პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება
დაიკარგოს. ~ ჩუმუახრით (ჩამოვახ-
რით); ჩუმუარდა, (||ჩუმუარდა) (ჩა-
მოვარდა); ჩუმუარდნა (|| ჩმუარდ-
ნა); ჩუმუაწოდევ (|| ჩმუაწოდევ).

ჩ(უ)მუარდნაა ნ. ჩ(ო)მოვარდნაა.
ჩუნგურ ჩონგური.

ჩუნტი-ჩუნტი ნ. გ(ო)მოჩუნტაა.
ჩუნჭა ნ. ჩონჭი.

ჩუა (მრ. ჩუეე) 1. ხის ან რკინის სოლი
მორის, შეშის, ფიცრისა და მისთანა-
თა გასაპობად. ~ ჩუეათი შიშას ხრთ-
ქეთ, ჩუეს დაპკრავ, შიშაა შუაეთი
იხეთქე;

2. პალო საქონლის გამოსაბმელად. ~
ჩუა ძყრათ მწიაში ღორ, ტანაა (ხბოს),
ზროხაა დაამბელა (დასაბმელად);

3. კარზე ხის პატარა რიკი კარის
დასაყებად. ~ კარევეცე კეპტეე (არის)
პატრა ჩუა კარეე დააყლებელა (და-
საყებად);

4. იგივეა, რაც კორაა, მნიშე. 4;

5. ურეშში ხის პატარა რიკი დანდ-
ლების დასამაგრებლად. ~ „ურეშში
დანდლების გარეთ გამოხედებულ თა-
ვებსაც უყრიან „პატარ-პატარა ქანჭი-
კივთ ჩუეეს (ფარეში), რომ ჩარდახი
არ გაიშალოს“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ჩუმეა ქიპი.

— ჯ ა ნ., ი მ ნ., **ჩუმეე** მუცელი
დაშვებული სა ბ ა; **ჩუმში** გაბერი-
ლი მუცელი, ღიბი ა ლ ა ე.; **ჩუმშუ**
ღიბი მუცელი ე ლ., **ჩუმშო** ჩუმშე,
ღიბალი მუცლის ქონი (ქათმისა, ოთხ-
ფეხისა) ქ ა ვ თ. III, ქათმის კურ-
ტუმოს ქვედა ნაწილია, სიმსუქნისა-
გან რომ ჩამოიწევა ძ ო წ.

ჩურუქ „საზამთრო საძოვრის ბალახი აე-
ნაურში (ნ)“. (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

ჩურჩა ქლიავის ან შინდის ჩირი. ~ ქლია-
ვი ჩურჩა ერეე ჩურჩა ქლიაიზგნი კი
არ კეპტეე, ბუთუმ ქლიაიზგნი (ქლია-
ვის ჩირი მხოლოდ ჩურჩა ქლიაივისგან
კი არ კეთდება, არამედ ყველა ჯიშის
ქლიაივისგან).

— **ჩურჩა** სა ბ ა, ჩ უ ბ., ქ გ ლ,
ჩურჩა ქლიავისა მ ე ნ თ.

ჩურჩაა, **ჩურჩა** ქლიავ ქლიავის ჯიშა,
მოკვითალო-მოგროო ფორმისაა, კან-
ქურს ქავეს, კურჯა აღვილად სცილდე-
ბა. ~ მთავროვაა რომ აქტანავს (როცა
იბარებს) ჩურჩა ქლიავს, ემი ფას მე-
ტი (მეტია).

. — შ ა ნ. რეც.

ჩურჩხველა ჩურჩხელა; **ჩურჩხველაა** ომოტარივეა (ომოტარევეა) ჩურჩხელის ამოვლება; **ჩურჩხველაა ფაფა** იგივეა. რაც ყურზნიფაფა (ნ. ყურზენ). **ჩუტა** ფშუტე, ცარიელი მარცვალი (პურეულისა, თესლისა და მისთ.). ~ **ჩუტაა** არგავსეველ პური (გაუესებელი პურია); **მეორედფა** (მეორეჯერ) განივეაში ჩევის (რჩება) კულ პურ, კულ პურ **ჩუტაა** კვებე (არის). **ჩუტაა** ქათამს ოქმეით.

[შღრ. მახლარ პურ].

ჩუქევა 1. **ჩუქება**. ~ ის შენბე ბევრ რამ საჩუქეველი (ის შენ ბევრ რამეს გაჩუქებს); **ზ მ ნ ზ**. საჩუქეველა საჩუქებლად. ~ **ერ ყოჩს მიპყუნენ ფაჩნაა ქალიბე** (ხელმწიფის ქალისთვის) საჩუქეველა;

2. **პატიება**, **მიტეება**, **შენლობა**. ~ **ერცხო არ საქნელი**, **ემდღფა აჩუქიე** (მეტე აღარ იზამს, ამჯერად აპატიო); **მიჩუქევი შენბევე** (მიპატიებია შენთვის).

ჩუღლოვა შუღლი, ღალატი, ქიშპობა. ~ **იცილინ**, **შენ დაა შენ გიჩუღლევსაე** (გიღალატებსო); **ისენ შენბე საჩუღლეველნი** (ისინი შენ გიღალატებენ); **მიჩუღლა** (მიღალატა).

ჩუღურ [აზ. ჩუხურ] ღრმული, ჩეარღნილი ადგილი, ღუბე.

— **ჯ ა ნ.**, **ჩუყური ჩიქობა**, **ჩოდრო შ ა ნ**. ვეა III.

ჩურჩნა ნელი, აურჩარებელი, ზანტი. ~ **ჩურჩნა ქალი** (ქალია), **რამგინდწყა?** შღრ. ჩურჩნოვა.

ჩურჩნოვა, **გაჩურჩნევა** ჩურჩნის, ნეღი, ზანტი მოძრაობა; ოღნაე განძრევა, ფაჩუნის, გაფაჩუნება. ~ **ნუ ჩურჩნოვ!**; **ყმაწულ აეტანში ჩურჩნოვს**; **გადემ ღორი ბაქლევიე** (გოქებივიე) **ჩურჩნოვენ**; **ზ მ ნ ზ**. **ჩურჩნ-ჩურჩნ** ჩურჩნით, ზანტად, ნელა.

— **ჩურჩნის საბა**, **ჩუ ბ.**, **მ ე ნ თ.**, **ქ ა ჟ.**, **გაჩურჩნება ძ ი ძ.**, **კ ე ც ხ.**, **ხ უ ბ.**, (ქართლ.); **ჩურ**; **გაჩურჯა შ ა ნ**. **ვეეს**. **იჩურება**, **გაჩურჩნდება**; **შეჩურჩნდება** **ქ ი ნ ქ**. ვეა.

ჩუთრეე (მრ). მშენებლობაში გრძელი, თავაპიანი ბოძები, რომელსაც საყვავეს ანუ თავხეს თავსა და ბოლოში უყუდებდნენ საყრდენად.

— **შ ი ნ ა მ რ ე წ ე**.

ჩუღ ჩელი, **ფაფუჯი**. ~ **საფანელ მააღ** (მოიტანე), **ჩემ ცომ ჩუღ გომოქდა**. **ჩურჩუნაა ნ**. ჩიჩინაა.

ჩქოფა, **შაჩქოფა** წყლიან პურკეღში სითხის ქანჭყარი, ნჯღრევა (სწრაფი მოძრაობისა ანდა რამეზე ძლიერად მიხეთქებისა) და ამ დროს გამოცემული ხმაური, ჩქაფაჩქუფი. ~ **შადლობაშ ნაარამაა** (სადღეებელი) იჩქუფევე.

— **ჩაფაჩაფუფი**, **ჩაფუფი** ნახევრად საესე პურკეღში წყლის ან ღვინის გამოცემული ხმა მოძრაობის დროს მენტო. **ჩქეფა წყალში მოძრაობის ხმა**, — **ჩქაფუნი** **ქ ი ნ ქ**. ვეა; **ჩქაფუნი** **ჩქაფუნი**, **წელის ხმაური** **ქ ა ჟ**.

ჩხაა კარო, კაჩხა, კედელში დატანებული კაპებიანი ხე (ან ირმის რქა) ტანსაცმლისა და მისთანათა ჩამოსაკიდებლად. **ბუხარით** დაიკეებულ ასეთსავე ხეს **საბანდგა** (ნ.) **პქეია**, **რადგანაც მასზე ბანდევს** (ნ. ბანდ) **პკიდებენ**.

— **ჯ ა ნ.**, **მ ე ნ თ.**, **კ რ ჩ ხ ა** **ს ა ბ ა**, **ჩ უ ბ.**, **კ ა ჩ ხ ა** **ტოტებიანი** **ქ ი ნ ქ**. ვეა; **მოკრილი ტოტი ვახისა ბევრ მტევნიანი კ ი რ.** **რ ჩ ხ ა** **კაპებიანი ხის ტოტი მ ა რ ტ.** - ი მ ნ.

ჩხიბ-ჩხუბ იგივეა. რაც **წყირ-წყურ**. ~ **ჩხიბ-ჩხუბ**, **წყირ-წყურ დააგრევე**, **ცეცხლ ღვანთოთ**; **ბარუხე** (ყორგზე) **დანაწყოე ჩხიბ-ჩხუბეე** ერთა შაყრულ არის ბაეღუნ.

ჩხირ: **ნატარ ჩხირ ნ**. ტარევეა, მნშე. 1: **უარო ჩხირ ნ**. ეაარაა (1); **ჩხირ გაკრეფა** ქსოვაში ერთი ჩხირის გათავისუფლება მისგან მეორე ჩხირზე თვლები გადაყვანით. ~ **ერ ჩხირ გოჭკრიდ**, **ღუაგღ**.

ჩხიტაქებევიან (ზროხაა) წაწვეტებულ რქებიანი (საქონელი). ~ **ეილას ჩხიტაქებევიან** **ზროხას ებნევიან**.

[სინ. **წუწულშტქებევიან**, **ნ. წუწულტ**]. **ჩხლამფუნ**, **ჩხაფუნ წყალში მოძრაო-**

ბისგან გამოცემული ხმა, ქუაპუნი. ~
ყმაწულ გაბანაში წყალში ჩხლამფუ-
ნოსი (|| ჩხაფუნოსი); ამ ქეირიზში
(კაში) გოზაურ (წყლის დოქი) ჩოტუი,
არ ოტვისი, აკრ-იგრ (აქეთ-ოქით) აჩხ-
ლამფუნევის ყოფილ (თურმე).

ჩხლინკ ნ. ჩხლნკ.

ჩხლინკ-ალაფ ნ. ჩხლნკ-ალაფ.

**ჩხლინკობან: ჩხლინკობან თმაშოვა ჩი-
ლიკობა, რიკ-ტაფელას თამაში.**

**ჩხლორთაბ, დაჩხლორთაბ, გ(ო)მოჩხლრ-
თაბ, გამოჩხლრთაბ** წვეტიანი საგ-
ნით (ნემსით, სადგისით და მისთანათი)
დაჩხვლეტა, დახვეტა, ჩიჩქნა, თხრა
რაიმესი. ~ ტუმარაში ნაყოფ (მყოფ)
მოლლას ბიზით (სადგისით) ჩხლრ-
თაბს; ჰემ თოლევს ბიზით გაგმინხლ-
რთავ (მაგ თვალებს სადგისით გამოგ-
თხრი); ჩემ დაბ ავად იყო, ჰაქიმმა ელა-
სალა (სულ მთლად) დაჩხლრთა (და-
ჩხვლიტა), კაბგორა (კარგად) ვერ დაპ-
კრა ნემს.

ჩხლუნკ, ჩხლინკ [აზ. ჩილინგ] 1. ჩი-
ლიკა, რიკ-ტაფელას სათამაშო ჯოხი.
~ ჩემ ჩხლუნკევე ჰაბ რქნავ? (სად წა-
ვიდა?);

2. **გ ა დ ა ტ.** ჯოხივით გამხდარი
აღამიანი. ~ ერ გამხდარ, გაყუთუტლ
(გაყვითლებულ) ინსანზე (აღამიანზე),
ჩონჩხლივი (ჩონჩხივით) ინსანზე ამ-
ბოვენ: რათარ (რა) ჩხლუნკივი რაბ-
მნავ!

**ჩხლუნკ-ალაფ, ჩხლინკ-ალაფ [აზ. ჩილი-
ნგალაჯ = ჩილიკა-ჯოხი]** ჩილიკა-ჯოხით
ანუ რიკ-ტაფელათი თამაში, რიკ-ტა-
ფელა, ჩილიკობა, რიკობა. ~ ჩხლუნკ-
ალაფი თამაშოვაში ორ ყუტ (ჯოხი)
არის, ჩხლუნკევე (ჩხლინკევე), ერთ
მოკლეა, ერთ გზელ. მოკლე ყუტს
წორევე გაჩხუტულ აქ (წვერები წაწ-
ვეტებული აქვს). ეს მიწზე დრვს (დევს).
ეემის ერთ წრბზე ჰკარბ (ჰკარავენ)
მეორე ჩხლუნკს. ის დანადრე (დადებუ-
ლი) ჩხლუნკ ხტევის, ახტომაში ქრ-
შაბათი (ქვეშიდან), გზელ ჰემენიც (რო-
მელიც) არის, ამოჰკრავს, ზეპთყენ
ისრტს (ისერის). ეესი დაწინკრამ. ერ-

დეფა (ერთხელ) დაკრამი — თითო. დაქ-
წინკრიე — ამბოვენ; ორდეფატ (ორ-
ჯერატ) წინკრენყ, ათდეფატ (ათჯე-
რატ) წინკრენყ. ერთმა მითხრა: დიდ
ჟოხს ჩხლუნკ ვეზახთი, პატრას —
ფსიხსავ (სინ. ფსიხ-ფსიხ).

ჩხორამ, დაჩხორამ იგივეა, რაც ჩხლრ-
რთაბ. ~ ერ რამ ჩხორავს (რალატა
მჩხვლეტს), ნემსრა, არერა? (არ ვიცი,
ნემსია თუ რა?); თოლევში ზემა ჩხ-
რავს (თვალებში მზე მჩხვლეტს); ლ-
მფუჩკაბ იშილმა (ლამპის სინათლემ)
თოლევში დამჩხურა; ე კატ ხანული
დატჩხორაიყ;

შღრ. მომჩხორამ; შაჩხორამ.
— ჩხურა ქ ა ჯ.; ჩხვერა რქე-
ბით რჩოლა, რქენა; რქებით მიწის
თხრა შ ა ნ. ვაჟა II, სჩხვერხ ტყივა,
ჩხვლეტს კ ა ი შ.

ჩხრტმალ იგივეა, რაც წკრტმალ. ~
ჩხრტმალ დააგრუვე, საღმოზე ცეცხლ
| დუანთოთ.

— ჩხრთამალი მე ნ თ.
ჩხუტ წვეტიანი, წაწვეტებული რამ (ხე,
ჯოხი, სარი და მისთ.); ხიწვი. ~ ჩხუ-
ტზე ეგვა (წამოეგვა); ჩხუტზე დეყ წუ-
მუაგ (წამოეგვა), კალოშ გაახივა; ფუ-
ყში ერ ჩხუტ შემერტო.

— ჯ ა ნ.; ჩქუთი, ჩხუტი ხის ქურტლის
გულის გამოსალედი იარაღია, მოხრილ-
პირიანი მე ნ თ., ჩქუთი ძელთ ამოსათ-
ლელი ს ა ბ ა, საქურთელი ჩ ხ ბ.

ჩხუნკ ჩხიცივი.

— ჯ ა ნ.; ჩხვიცივი მე ნ თ.

ბ

-ც 1. ნაწილაკია, დაერთვის ზმანს და
ნიშნავს: კიდეც, კიდევატ, კიდეც რომ,
გინდ(აც), თუნდ(აც). ~ არ წახრლი
თიფლიზში? — წველიც, მეველიც
(კიდეც წავედი და კიდეც მოვედი);
ქალს დეეწივატ, გადაუწროატ (კი-
დეც დაწვია და კიდეც გადაასწრო);
ეყურნასატ, არ შიაცემელუჰყავ (კი-
დეც რომ ეყვირა, არ მივეცემდი); თუ

მრგობრუკად || (მეგეცოყად), თქონ რამ ვეჭირევაყა? (კიდეც რომ მოგცეთ, თქვენ რამი გპირდებით); ერთს კი დაატრფურეარ ეოხს, მევლნი დამფთორანაც; ხალღემა, ფიქირ არა (ერთს კი დავეკრაჲ წოხს და მერმე გინდაც დამგლოწონ ძალღებმა, აღარ დავეძებ); სათქმევარ, გაჟაერდესაც, არ გაჟაერდესაც (გინდ გაჟაერდეს, გინდ არა, მე მაინც ვეტყვი); შატდეაც ვინატლუღე, არ შატდეაც (რომ შევიღე იმასაც ვინანებ, და, რომ არ შევიღე, იმასაც);

2. წაწილაკი კი. ~ ორ ქალ გოგუთხუვეი (გავათხოვეთ), მესამეც შინა (მესამე კი შინა); -ც იყო (ეყო) მაინც. ~ ესიც იყო წაყონით (ეს მაინც წაიყვანეთ); შენც ეყო დამიყერი! (შენ მაინც დამიყერი!); ისიც იყო მოტღესი (ის მაინც მოვიღეს); ქაჩალი თავ ჩონც ეყო შოტყლოთ (ქაჩალი ჩვენ მაინც მოცკლათ); პურ არ მაქ, ჰერამ (არაფერი) არ მაქ, მოა, ზედაც ეყო დატლიო (მოდი რძეს მაინც დაეღე); შინ დაე, ნაცარიც იყო, გაქაქივი! (შინ დაქევი და ნაცარი მაინც გაქევი); ამამაც ეყო თქონსა მუალ (ამამაც მაინც თქვენთან მოვალ); მე ერ ყმაწულსაც ეყო ვერ გაზარდევერავ? (ერთ ბავშვს მაინც ვერ გავზარდი?).

ცალ თუთუნის ფოთლების ერთი შეკერა. ~ თუთუნ ავანგს (ნ.) სხინან, ნამენ, ყრიან მეშეყევეში (ყუთებში), მევლნი (მერმე) გამაქონ (იღებენ), მოუჭირევენ ეიშით (თოკით). ეემ ეკშიოთ გომოდეტლ, ეიშით შანაყარ (შეკრულ) თუთუნს ცალს ეტყუან. თათრეე ემას თაას ებნევიან.

[სინ. თუთუნის თაა, ნ. თაა (3)].

— ცალი შეკრული საქონელი, ТЮК მ ე ნ თ.

ცალაპერანგა, ცალაპერანგოა 1. პერანგის ამარა. ~ ფართალი (ლოგინიდან) წამამხტარ, ცალაპერანგა გარბენულ ზერზიმში (სარდაფში); ცალაპერანგო ემ თოლით (ამ ოთახიდან) მეორე თოლში გადადის;

2. იგივეა, რაც ცალაპერანგა (ეა ლაპერანგო) პარკ.

ცალაპერანგა (ცალაპერანგო) პარკ აბრეშუმის ქვის დაუმთავრებელი, თხე პარკი, რომელშიც მკედარი ჭია მოჩანს. ასეთ პარკს სადომულედ (ნ.) ინახავენ. ~ ზოგ ჭიაა პარკი შაქნას (გაყეთებას) ვერ ამთავრეს, ნახევარზე ქნის პარკს, პარკ მერიმხულ (დაუმთავრებელი) ჩევის (რჩება), კიაა კდრე (კვდება), პარკ არ მაგრდევს. ეემას ეტყუან ცალაპერანგას. ეემას დომფლიბე (დომფლისთვის, ნ. დომფალ) აგრუვენ, პარკში რევენყ (ურევენ), ხარშენ კედიბე (მეკედისთვის). ხაათიბე (მომსხო აბრეშუმის ძაფისთვის) თხელ კეტევის (თხელია) იმიბე, რუმ (იმიტომ, რომ) ჭიაა კდრვის.

[სინ. ცალაპერანგაჲ].

— პერანგი ამოხეული (გამოხდილი) პარკის ნარჩენი, რომელსაც ცოტადენი აბრეშუმში კიდეე აქვს. ყაჰალ ხარშავენ მ ე ნ თ.

ცალთოლიან, ცალთოლაა, ცინთოლაა ცალთულა.

ცალყ ცალყ. ~ განიევაში ხორბალ ცალყ გადის, ბზეა ცალყ გადის; პარკ დარჩევაში დეკაეე (ქალები) კაა, დიდ პარკს ცალყ აგრუვენ (აგროვებენ).

ცალყანადაა 1. ცალფრთიანი;

2. ნ. ყანად, მნიშე. 3.

ცამმებ ცამები.

— ჯან.

ცამ-ცარიალ სულ მთლად ცარიელი. ~ ბუთუმ თეთრეეს ჰპარენ, ჩეე კაც ცამ-ცარიალ (მთელს ფულებს ჰპარავენ და რჩება კაცი სულ მთლად ცარიელი). ნ. ცარიალ.

ცარიალ ცარიელი. ~ თაფლი კოქობ ცარიალ ყოფილი.

— შან. რეც; ვი გ., თო ფ., ქა ე თ. (გულამაყ.).

ცარცხ სარცხი. ~ ცარცხ ქვერ განარეცხ რამი (ქვევრის გასარეცხი რამაა), ბალი ყაბუხით (ბლის ქერქისგან) აქეთევენ. ცაცხ ცაცხე.

— მაყ.

ცაცხიან ცაცხვით დაფარული ადგილი, ცაცხენარი ნ. ცაცხ.

ცაცხიან გუბ ტ ო პ. ცაცხეებიანი სანადირო ადგილი სოფ. კახთან ახლოს.

ცახ სქელლეროიანი მცენარე, რომლის გამხმარ, კონებად შეკრულ ლეროებს უდგამენ აბრეშუმის ქიას პარკის გასაქეთებლად. ცახისგან ზოგჯერ ეზოების დასაგველ ცოცხებსაც აქეთებენ. ~ ცახსაც ისეთ ტურ (ნ.) აქ, ჰათარაუც (როგორც) ქინზს, ეემას ქიამ დააცახელა (შესაცახად) ავმარევენუ; ბოლოცა ცახ ნ. ბოლოცაჲ; ნ. დუგმა ცახ; პიტნი ცახ; ტურაჲ ცახ; შავ ცახ; ცახი პიტნაჲ; ცახი უაგ ნ. ცახი პიტნაჲ; წითელ ცახ.

— ჟ ა ნ.; ცოცხი ან ფიჩხი, რაზედაც აბრეშუმის ქია პარკებს აბამს კ ი რ., ცახის ბალახი, ცახისთვის გამოსადეგი ბალახი: სატაცური (დაბერებულო), ხხედასხეა წერილშტოებიანი კაქაქა ბალახები მ ე ნ თ., ცახი, ჩახი საქიე კონა ბოფისაჲს ს ა ბ ა, ბალახელის კონა ან ფოთლებიანი ფიჩხი, რომელსაც უდებენ აბრეშუმის ქიას პარკის გასაქეთებლად ქ გ ლ, ძ ო წ.

ცახი პიტნა იგივეა, რაც წითელ ცახ. ~ ცახი პიტნა ნაქამ (საქმელი) პიტნა არა (არაჲ), ცახივი კექტევე (ცახივითაჲ). მოწვეას უკან ცახი პიტნაჲ უოხევე წითელ ფერის კექტევის (არის), ამმიბე (ამიტომ) ემას წითელ ცახსაც ეზახიან; ცახი პიტნი მალა გაზდაში ოზრაჲ ჩააგრლ (ეზოს დასაგველ) უაგვე (ცოცხებს) კრრნ (კრავენ), ეემას ცახი უაგს ეტყუნ. ზოგდეფა (ზოგჯერ) კაჲ ცახ არქნაში (როცა კარგი ცახი არა აქვთ), უიასაც ცახენ ამით.

ცახიან ნ. ცახრიან.

ცახი-ცახ იგივეა, რაც პლენ-პლენ თმა-შოკაჲ (ალიბეგლოელთა მებტყველუბაში).

ცახრიან, ცახიან ადგილი, სადაც ცახი იზრდება მრავლად. ~ ცახრიანში მიედევარ ცახ გაათიბელა (გასათიბავად). ნ. ცახ.

ცერცაპეტაჲ ცერცეტი, თაეჰარიანი. ~ ბარბაროჲ ცერცაპეტაჲს (ცერცეტა). — ცარცაპეტა მ ე ნ თ.

ცეციან, ცეცია შტერი. ~ ცეციანს განაშტერვე (გამშტერებულ) ინსანზე (აღამიანზე) ამბოვენ. — ჟ ა ნ.

ცეციანოვაჲ გაშტერება, შტერივით გაძლომა. ~ ე ქალ ინსან მოსტლაში ერ რამ ცეციანდევის (|| ცეციანოვს) (ვისმეს მოსელის დროს ისე შტერდება, როშ), ვერ იცის, რაჲ გააქეთას, ქელლას კარგავს (თაე-გზა ეზნევა).

შღრ. ცეციან.

— ცეციან: ცეციანობს აქეთ-იქით იცეცების ჟ ა ნ.

ცეცია ნ. ცეციან.

ცეცხლიან ქიაჲ ნ. ქიაჲ, მნიშე. 1.

ცეცხლისმა ნ. -მა.

ციატ, ცრიატ მერთალი, ღია (ფერი). ~ ციატ წონეჲ (|| ცრიატ წონეჲ) (ღია მწვანე); ციატ წითელ; ციატ . ლუჩე . — ციატი მ ე ვ .

ციბიკაჲ გუბ ტ ო პ. ღორზე სანადირო ადგილი სოფ. კახთან ახლოს. (ხალხის გადმოცემით, ციბიკა ქიტიაშვილი განთქმული მონადირე ყოფილა და იმ ადგილს, სადაც ის ღორზე სანადიროდ დადიოდა, მისი სახელი შეპრქმევია). ~ ციბიკაჲ გუბ ზერნაშვიც (ნ.) არის, ყუშშიც (ნ.) არის. 100 წლის წინ ნაქნარ კაცევი (ასი წლის წინანდელი კაცების) სახელევე აქ ემ გუბეცს.

ციბრიკაჲ ნ. წიბრიკაჲ.

ცივ სიცივე. ~ სურაგში წასტლაში (სანადიროდ წასვლისას) კარში ანთევენ დიდ — ცეცხლ, თუ ცივ (სიცივე) იქნა ან ბლენ (სიბნელე) იქნა; გუშინ ცხელ (სიციხე) იყო, დღე ცივი (დღეს ხიცივეჲ); ემ ცივში ტიპლაც ჰაბე ეტარქვი? (ამ სიცივეში ტიტველი რატომ დაღობარ ?); რა მაგრა ცივნა, მაზოროშოვეცს! (რა მაგარი სიცივეჲ, მაჯყოლებს!).

ცივქარაჲ უფულო, ცივი. ~ დიდ შულ მეშროლვე, ამჲა პატრას ყურში არ აქ ჩემ თაე, ცივქარაჲს (უფროსი ვაჟ

მეშველება, ხოლო პატარას ჩემი დარ-
დი არ აქვს, უბუნაა).

ცინგლაა, ცლინგაა ეინელელა, წერი-
ლად წვიმა. ~ წუშმა ცინგლავს (|| ცლო-
ნგავს).

ცინთოლაა ნ. ცალთოლიან.

ცირაა, წირაა, ცირაცირაა, წირწირაა
პროპიტიული სანათი მოწყობილობა,
რომელსაც შუშა არა აქვს და შედგება
მხოლოდ ნავთის ჩასახმელი თუნუქის
სათაესისგან და პატრუქისგან. ~ ცირაა
ლამფაჰსალი (ლამფასავით) ანათეუს.

[სინ. ფუტუს; კუპუ ლამფაჰ].

შდრ. ჩირაღ; ჰეთიმ ლამფაჰ.

ცირიბ ელამი.

— ჯ ა ნ.

ციციცირაა ნ. ცირაა.

ციხანგლიან დღეა, ციხანგლ ეინელლიან
დღე, როცა წვრილად წვიმს, ცრის. ~
ციხანგლიან დღეა იყო.

შდრ. ცინგლაა.

— ციხაგან დღეა ჯ ა ნ.

ციხკარ: ციხკარ ტირის იტყვიან, როცა
მოღუშული ამინდია და დილიდანვე
წვიმას იწყებს; ციხკარმა კარ გაადა
გადაიდარა, ცა მოიწმინდა; ციხკარი ტი-
რილ მკედრის დატირების რიტუალი:
„დამარბვის მერვე დღეს შინაურები
და მეზობლები დილით, ვიდრე მზე
ამოვიდოდეს, ხელახლა იტირებენ მიც-
ველებულს. წყლით სავსე ჭამს სანთელს
მიაკრავენ და იქ დასდგამენ, სადაც
მკედარს სული ამოუვიდა. შემდეგ საყ-
მელს ჩაპყრიან ნაკვერჩხლით სავსე
ქაფქარში და ხელახლა გამოიტირებენ
მკედარს. გარდა ამისა, ვიდრე ორმოცი
გავიდოდეს ყოველდღე ასე უნთებენ
სანთელს და უკმევენ საყმელს. ამასთა-
ნავე ყოველივე კერძს მიუტანენ ჭამი-
თა და დაუღვამენ“ (ე დ ი ლ ი, გვ.
115).

ციხმა ნ. —მა.

ციციბ (მრ. ციციბე) ციციარი.

ციციოა კატა, ციციუნია.

— შ ა ნ., რეც, შ ა ნ. ვეა I, გ ი გ. ა

თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თუშ.), ციცა ი ქ-
ე ე (ფშ., ფერეიდ.), შ ა ნ. გეგს.

ციხეა ცხარე. ~ ე ზმარ ციხესა? (ეს
ძმარი ცხარეა?); — ჰოე, ლათ (ძალიან)
ციხე ზმარ.

— ციხის ძმარი მ ე ნ თ., კ ა პ ა რ -
წ ა ხ ი შ ა რ ა შ.

ცლინგაა ნ. ცინგლაა.

ცლუნგეე ცინგლი. ~ გრიბ შაყრაში
ცხურში ეუნტაა (ბოტოტი) ნუმ (რომ)
გაქ, ეემას ეტუშან ცლუნგეე; ცლუნგეე
ნუ ჰყარი

ცნოვაა ცნობა (იცინობს). ~ ეემას ვერ
ციწოვა? (ამას არ იციწობ?); მინ ინსანში
შენ თაე საციწოვეარ (ათას ადამიანში-
გიციწობ); მე და შენ უმ ერ.თმერ.ს
მინგაევეარ, ი ქალ ჩონ თაე ვერ საც-
წოველი (მე და შენ რომ ერ.თმანეთს
ეგაეარ, ის ქალი ვერ გვიციწობს);
პატრა დას უციწუ (უციწია) თაეი ზმაა
თაე (თაეისი ძმა).

ციონაა ციონა; გაგება (რისამე ციონა
აქვს, რისამე ციონას მიიღებს; გაიციწობს).
~ მე ვერ უცი (|| ვერ ვიცივარ || ვერ ვუ-
ციწვარ) (არ ვიცი); ვერ იციწარა (||
ვერ იცი), რუმ ეე ვაგონ ინსან წანაყონ
არა? (არ იცი, რომ ეს ვაგონი სამგზა-
რო ვაგონი არაა?); სამ დღე მემეც მრ-
ლათ (ვადა), იმ ქალი სახელ მე საცი-
წნეეარ (|| ვიციწინეე (მეციწინება):
იმამ ბუთუბ რამ იცის, ის ჩემ მაეციწოველ
დღესაც საციწნეე (|| იციწინეეს) (იმან
ყველაფერი იცის, იმას ჩემი სიყველ-
ლის დღეც ვიციწინება); იმამ საათი
იციღ.ნა ჩემ ჩმოსლაა? (იმან საიდან
გაიგო ჩემი ჩამოსულა?); ამ კაცს
თაეი ყადირ ვერ უციწინი (თაეისი
ყადრი არ სციწინია); ჰენგილაეეეს
შირდან ლეეეე მოღეეაში უციოღ-
ნიაყ, თუარდემ ვერც იციან ყოფილ
(ინგილოებს შირდანი მას შემდეგ გაუ-
გიათ, რაც ლეეებს მოუტანიათ, თორუმ
მანამდე თურმე არ სციწინიათ); მე ე
სანათ არ მეციწინას, ეხლა ჩემ ზოლე-
ვიც არ იქნეოდა (მე ეს ხელობა რომ
არ მეციწინოდა, ახლა ჩემი ძველებიც
არ იქნებოდა); შ. კ ო ნ ტ. ავღლ-

წინვეს აგებინებს. ~ ჩონ დედაა კაბ-გორა (კარგად) გოცხოვრებდა, ჭე-თიმოვას არ გოცნებდა, არ გოცოდნი-ნებდა (ობლობას არ გვამჩნივინებდა, არ გვაგებინებდა); მიძლ. არნაცოდნი: დღნქაზე იმ კაცი არნაცოდნი რამ არ ალის (იმ კაცმა რომ არ იცოდეს, ისეთი არაფერია ქვეყანაზე); ნაცოდნი მცოდ-ნი; ის რაც ვიცით. ~ ე გადაა დიდ ნა-ცოდნი ყოფილ (ეს ვაჟი დიდი მცოდნი, ყოფილა); ჩონ ნაცოდნი რამ თუ არ ვაგაჩავთ ერთმერთს, რაღაა ვართა ერთმერთის? (ის, რაც ჩვენ ვიცით ერთმანეთს თუ არ ვაგუშხილეთ, მაშ რაღა ვართ ჩვენ ერთმანეთისა?); ზ მ ნ ზ. ცოდნი-ცოდნი წინასწარი გა-ნზრახვით, შეგნებულად. ~ იმამ ცოდ-ნი-ცოდნი მოკლა კაც.

ცომ: ცომ დაზრაა ნ. დაზრაა; ცომი ხო-რაგ ნ. ხორაგ.

ცომია, ცომა, ქლიავ ქლიავის ჯიშია, მრგვლი, თეთრი და ცომივით რბილი ნაყოფი აქვს.

— შ ა ნ. რეც.

ცორ ცვარი, წვეთი; ზ მ ნ ზ. ცორ-ცორ წვეთ-წვეთად. ~ ცორ-ცორ ჩადის; შიში (შიშისაგნ) ცორ-ცორ გაადიოდა (გასდიოდა); ცორ დაკრაა იგივეა, რაც დაცორაა. ~ დილაზე ბალახზე იტ-ყუან: ცორ დოჭკრავ, დაცორილავ (დაცვარულა).

— ქ ა ჯ.

ცოროვა, ცორვაა, გაცორვევა, გ(ო)მო-ცორვევა, გამოცორვევა დაცორვევა-ცურვა, გაცურება, გამოცურება, დაცურ-ება. ~ ფეყ ყინუაზე ცოროვს (ცურ-ავს); ჩემსყენ გამააცორა (გამოაცურა), ფეყ გამიცორდა; ზ მ ნ ზ. გაცორვევი-გაცორვევი, ცოროვ-ცოროვ ცურე-ცურევი. ~ ესენ გადიან წყლით გაცო-რვევი-გაცორვევი.

— ცორვა ჯ ა ნ.

ცოტა იშვიათად, ნაკლებად. ~ ემ ყუ-ღაბს ცოტაა ამბოვენ (ამ სიტყვას იშვიათად ამბობენ); ცოტაა დარჩა იგივეა, რაც პატა მორჩა [ნ. პატაა (1)]. ~ ყმაწულ ლაღლუათი (ნ.) დაპ-კიდელა, ცოტაა დარჩა (ყინაღამ)

არ ჩომოარდა; ცოტა დროზე იგეეა, რაც ცოტაა. ~ ბევრ დროზე თრღბე-ში ვარ, ცოტა დროზე შინ. (უმეტესად თრღბეში ვარ, იშვიათად შინ); ცოტახნიბე ცოტახნით.

ცოტ-მოტა, ცოტ-მატა იგივეა, რაც ცოკცოტაა. ~ ცოტ-მოტა ურუსულაც ვიცი; ცოტ-მოტა კაა ქნილან (ვაძხდა-რან) ჭუჭულეე.

— ცოტმატაი (= ცოტმატა გიგ., თოფ., ქავთ. (თუშ.); ცოტმატა ქგლ.

ცოფ ცოფიანი. ~ ცოფ ზალლ (ცოფიანი ძალღი); ცოფდნაჭერ (ინსან) ცოფშე-ყრილი, ცოფიანი (ადამიანი). ~ დუმ უმარილო (სულ მთლად უმარილო) პურს აზლევენ ხუთ კურუას ცოფდნაჭერ ინსანს.

ცოცოტაა ნ. ცოკცოტაა

ცოც მცენარე, რომლისგანაც მიწის-იატაკიანი სახლისა და ამგვარივე აიე-ნის დასაგველ ცოცხებს აკეთებენ. ~ ~ ცოცხს მიწიან სახლ, მიწიან აივან, სასულაა (ნ.) ჩააგრლა (დასაგველად) გმაროვენ, ჟაგს (ნ.) კი რზრბ დააგრლა (დასაგველად). ცოცხით ტიპლავ (ტო-ტველი) ადგილევ, კარიპირიც (ნ.) იგრე (იგებვა); ბოკო ცოცხ იგივეა, რაც ტოკაე ცოცხ (ნ. ტოკაე, მნიშვ. 2).

— შორიქანი, შორიქნის ცოცხი მაყ.

ცოცხალ ოჟალ იგივეა, რაც ფარგალ ოჟალ [ნ. ფარგალ (1)]. ~ ცოცხალ ოჟალში ბუთუმ (ყველანი) კარგა მუშოივენ, კაა ცხოვრვევაც აქოყავ.

ცოცხოვან: ცოცხოვან წასღლაა ცოც-ხის დასაკრეფად წასვლა. ~ ქალევ მი-დიან ცოცხოვან.

ცოპცოტაა, ცოცოტაა ცოტა, ცოტ-ცო-ტა. ~ ურუსულიც ცოპცოტა დევე-ჩიე (რუსულიც ცოტ-ცოტა ვისწავლე).

— ცოტა: ცოცოტა შ ა ნ. ჭევს.

ცრიბტ ნ. ციბტ.

ცრმმელ, ცკრმმელ [(მრ. ცრმმელე, ცრმმელე) ცრემლი. ~ ცრმმელ ჩომო-ოდის (ცრემლი ჩამოსდის); ბურჟუა-ბურჟუა (ბურჟულ-ბურჟულ) ცრემ-ლეე ნ. ბურჟუა-ბურჟუა.

ბრუა ცელქი, განებეურებელი. ~ ბრუე ქუმანულ.

ცულდ ცული. ~ ცულდი ყბაჲ (ცულის პირი); ცულდი გამზალეე თახტაჲ) ცულით გამოყვანილი, გამოთლილი ფიცარი; ცულდ დაჟეჲაჲ ნ. დაჟეჲაჲ. **ცუნდორ** ინსან დაბალი ტანის ადამიანი. **ცუნცუროვჲა**, **ცუნცურ** ცუნცული; ზ მ ნ ზ. **ცუნცურ-ცუნცური** ცუნცულ-ცუნცულით. ~ **ცუნცურ-ცუნცური** მოსულ.

ცუსურ მამაკაცის სასქესო ორგანო.

ცუნ ცვილი, თაფლის სანთელი. ~ შანს (ნ. შან) აღუღევენ, აქეთევენ ცუნს; იშიდ განასულ აღგიღევენ ცუნ-დინდგლით გლეხენ (იმ ადგილებს, საიდანაც სინათლე გადის ცვილითა და დინდგელით გლეხავენ); ცუნუ კრრ (ცვილის კვერი).

— ჟ ა ნ., ცვილი შ ა ნ. ვეჲა II, ცვინი ქ გ ლ (ქე. და ინვილ.).

ცუხ ციყვი.

ცუცქ ცქვიტი, მარდი, მარჯვე. ~ მე თუ მოაყონ ჩემ ზადიბე ქალ, გარაქ ცუცქ რაჲმ იქნეს (მე თუ მოვეყვანე ჩემი ვეჲისთვის ცოლი, უნდა ცქვიტი ვინმე იყოს).

— ციცვი მე ნ თ.; ცელქი ი მ ნ.

ცუცქოვჲა სიციქიტე, სიმარდე. ~ ცუცქოეს (მარდად მუშაობს) შდრ. ცუცქ.

ცუცქულ წისქვილი; **ცუცქულუ** ასტამ წისქვილის სატეხი, ყელის (ნ. ცუცქულუ ყელ) გამოსათლელი, ანდა ქვის ასაწევე-დასაწევე და მანგანაზე (ნ.) გადასატანი რკინის იარაღი; **ცუცქულუ ზროჲა** იგივეა, რაც შამფურ; **ცუცქულუ ნავჩაჲ** (ნავ) წისქვილში წყლის ნიშტრო ღარი, საიდანაც წყალი შამ-ნოვრო (ნ.) მოედინება; **ცუცქულუ ფარ** ნ. ფარ, მინშე. 2; **ცუცქულუ ფარგალ** წისქვილის ქვის ამოკრილ ნაწილში, ღერძის თავთან ჩადებული გრძელი რკინა, რომელიც უშუალოდ ქვას ატრიალებს; **ცუცქულუ ქუაჲ** (ქუჩუ) წისქვილის ქეა, ღოლაბი; **ცუცქულუ**

ყაჲაჲ იგივეა, რაც ცუცქულუ ქუაჲ; **ცუცქულუ** ყელ წისქვილის ქვის შუაგულში ამოკრილი ადგილი, რაშიც კრიქადან უშუალოდ იყრება მარცვალი, წისქვილის ქვის გული (— ყელი ქ ი ნ ქ. ვეჲა); **ცუცქულუ** ყელ დაბოშეჲაჲ ნ. დაბოშეჲაჲ, მინშე. 1; **ცუცქულუ** ყურ წისქვილის ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს ვერტიკალურად აღმართულ გრძელსა და მობრტყო რკინას. მისი ერთი ბოლო საღვარეში მურდალთანაჲ (ნ. მურდალ) შეერთებული და მეორე ბოლო კი წისქვილის ზემო ნაწილში არის ამოხედებული, წისქვილის ქვის გასწვრივ დადებულ ხეშია ამოტარებული, ანუ ამოყრილი. ყურის საშუალებით ხერხდება წისქვილის ქვის აწევედაწევა სასურველი ხარისხის (დაფქვის მიხედვით) ფქვილის მისაღებად. ქვის ზემოთ აწევისას ფქვილი მსხვილად ანუ „გროშა“ იფქვება, ქვემოთ დაწევისას კი წმინდად ანუ „ბილაჲ“; **ცუცქულუ** შანაჲ უტარო ფიწლის ქსგაეკი მოწყობილობა ფუშტაში (ნ. ფუშტაჲ) იმისთვის, რომ ხე-ტყე, ნაგავი, ღორი და მისთ. გაეხრილოს და ნავჩაში (ღარში) წყალს არ გააყოლოს.

— **წუცქულ**, **ცუცქულ**, **ცუცქულუ** ქუბე შ ა ნ. რეუ.

ცქრინოვჲა ცქრინაჲ, ცქრუნაჲ, წყრინოვჲა ცქრიალით სიარული, ან რბენა, ფრენა, ტრიალი. ~ რა დასცქრინეჲა (|| დასცქრე) ემ გზა-ყოლზე?; ცქრინოვს (|| ცქრინავს, || წყრინოვს || წყრინავს) (ცქრიალებს, ტრიალებს); ყმაწულ დაცქრის (ბავშვი დაცქრიალებს, დარბის); კუდბეწულაჲ რამ დასცქრილენს ზელ.

— **დაცქრის** ჟ ა ნ.; **გაწყრინეჲა** გაეკურცხელა, სწრაფად გაქევეა პატარისა მე ნ თ.; **ციციქი** სირბილით სიარული, ჩაქჩაქი შ ა რ ა შ.

ცქრუმელ ნ. ცრუმელ.

ცქრინაჲ, **ცქრუნაჲ** ნ. ცქრინოვჲა.

ცხელ სიცხე. ~ შინ რაჲ მინდა, ცხელი

(სიციხეა); გუშინ ცხელ (სიცხე) იყო, დღე ცივი (დღეს სიციხეა).

შდრ. ცივ.

ცხელოვან ციებ-ცხელება, მალარია. ~ ცხელოვან მაქ, მაცხელებს; მიმღ. ნაცხელებს, განაცხელებს. ~ ე ყმაწულ ბერს ნაცხელებს ყმაწული (ეს ბავშვი ისეთია, რომელსაც ხშირად აცხელებს); ცხელოვან მოწყდომამა (მოწყობამა, მოკრამა) ცხელების შეწყვეტა, ცხელებისგან შორიხენა. ~ ქინევე (ქინა) დღეა, ცხელოვან მოწყდება; წამალმა ცხელოვან მოწყობა (ცხელება შეწყვეტა).

ცხენ ნ. მადიან ცხენ; ნაფრენ ცხენ ნ. ნაფრენ; ჩიფლაყ ცხენ ნ. ჩიფლაყ.

ცხენი (ცხენევი) სახეა წინდის ქრელია ერთგვარი (ქსოვისას ცხენის სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას ცხენი სახე წინდაა ეწოდება.

ცხენიან ცხენოსანი. ~ ცხენიან კაც; ერ ცხენიან მოტლა.

ცხენიმგროლ, **ცხენიგროლ** შხამიანი, წითელი ფერის გველია. უკნიდან მისვლა მასთან არ შეიძლება — უკან კუდზე იწევა და ახტება ადამიანს. წინ თუ შეხვდეთ, ვერაფერს გიზამს. ~ ცხენიმგროლ წითელ ფერზედა, დუმ წითელი (მთლად წითელი). ეემ გროლთან უკანი მისტლაა არ იქნევე; უკან კუდზე ისწევე, აფრინდევ ინსანს. წინ შახტომში ჰერამ ვერაჟენელი (ვერაფერს გიზამს).

— გმლ: ცხენიგმლ ჯ ა ნ.

ცხილა რცხილა.

— კაცყასიური რცხილა მ ა ყ.

ცხილა ან ადგილი, სადაც ბევრი რცხილა იზრდება.

ნ. ცხილა

ცხოვნება ცხოვნება. ~ სულთოვი დღე (დღეს) საკმელს ჰყრიან, შჰამენ, ლევენ, აცხოვნევენ მანაკდომევეს; ღმერთმა აცხოვნანს!

ცხოვრება, **ცხოვროვან** 1. ცხოვრება (ცხოვრობს). ~ ჰა დრომდინ ეუმარ ფინთა საცხოვრებრთა ჩონ? (რა დრო-

მდგ ვიცხოვრებთ ასე ცუდად?); მიმღ. ნაცხოვრ მცხოვრები. ~ არსენაა დახალში ნაცხოვრ რამდ ეყო (არსენა ჰოხში მცხოვრები ვინმე იყო); ყოფილ ერ დილად ღარიბა ნაცხოვრ ერ დედაა და შულ;

2. რჩენა, შენახვა (არჩენს, ინახავს, აცხოვრებს). ~ თუ ჩემ ყმაწულევი თავ ვერ საცხოვრებეხარ, მე შენთან არ მაასლრებარ (თუ ჩემ ბავშვებს არ არჩენ, მე შენ არ გამოგყვები); დღე ფაჩაჰს, ამმა ხტალ, მე ვერ ვი, რამ საქნელი, მეედან ჩემ ქალი თავ მინ საცხოვრებელია? (დღეს ხელმწიფეა მაგრამ ხელად, მე არ ვიცი, ვინ იქნება, მერმე ჩემს ქალს ვინ აცხოვრებს?); მე ჰათარ ვაცხოვრო ყმაწულე (როგორ ვაცხოვრო ბავშვები?); მიმღ. ნაცხოვრევე მაცხოვრებელი, მარჩენალი. ~ ჩემ ნაცხოვრევე ე შულ ეყო, ეხლა ჰერჩინამ არა (ჩემი მაცხოვრებელი ეს ვაჟი იყო, ეხლა კი არავინაა).

ცხორ (მრ. ცხორე) ცხვარი; ცხვრის ფარა. ~ ჩობან (ნ.) ცხორს უკან წაქდა; ცხრტ ფაშ (ცხვრის ფაშვი); ცხორ დაზრაჰ შემოდგომაზე მთიდან ცხვრის ჩამოსვლა; ცხორ დაწოლაჰა შუადლისას ცხვრის დასასვენებლად დაწოლა; ცხორ თავქრ წასტლაჰა იკიფეა, რაც ცხორ დაზრაჰ; ცხრტ ფაჰაჰ ნ. ფაჰაჰ; ცხრტ ყოვილაჰა ცხვრის ყვაილი (ავადმყოფობა) (ნ. ყოვილაჰ); ცხრტ ჩანაჰა გასიფეაჰ ნ. ჩანაჰ.

— გი გ. თო ფ., ქ ა ვ თ. (მობ.); კ ა ი შ., ქ ა ჯ.

ცხრინტა, **ცხრინოვან**, **დაცხრინან**, **მოცხრინან** ბევრი სიარული, სხვადანსება ადგილის მოვლა, დავლა, შემოვლა. ~ დელამიწაჰა დაქტორინ, მეველ; ე თულამ (ნ. თულამ) ბითავა (მთელი) მინდორ მოცხრინან; დტნტაჰა დოტცხრინი (დელამიწა შემოვლია).

ცხრტევა, **დაცხრტევა**, **დაცხრტევა**, **დაცხრტევა** კანკალი, ცახცახი. ~ შიში მაცხრტევეს (შიშით მავანკალეხს); სიცივი აცხრტევედა (სიცივისგან აკანკალეხდა); ამ

ქალს დააცხრევა (აყანჯალა); წუმში ეტარეოდა, შაკიევი, დოტცხრუევი; გელევი. ცხრუევა დამოწყო; ერ დეაყ არის, დაცხრუევა აქ ჰამეშა (ყანჯალი აქეს მულამ); მიმ ლ. დანაცხრუევი, ნაცხრუევი, ცხრუევილა მოკანჯალე, ეისაც კანჯალი აქეს. ~ დანაცხრუევი ინსანს ჰამეშა აცხრუევეს (მოკანჯალე აღამიანს მულამ აყანჯალეს).

— ცხროება შან. ვაჟა III, აცხრუევი ჯიქ. ვაჟა, ქაჯ., ცხროვა, ცხროვის კაიშ.; ცხრო ცივების სენისაბა, ჩუბ., ვაცხრუება ცივების, მალარაის შეტევი; — გაციება ნიე.

ცხრუევილა ნ. ცხრუევა.

ცხურ ცხვირი; ცხურ-პირი (ცხვირ-პირი); ცხურუ ლულა იგივეა. რაც ცხურ; ცხურუ მოღენა ნ. ცხურუ წადენა; ცხურუ ქორუქ (გორუქ) ცხვირის ნესტო. ~ რას მინგავსა (პგავს) ვგ შენ ცხურუ ქორუქევი, ბითაეა წკლურტი საესემს (მთლიანად წკვლინტი საესეა); ფართო ცხურუ ქორუქევი აქ ამ ქალს; ორ ქორუქ არის ღენიში, ვერ ომოჰმინდაე (გამოცანა: ცხვირი); ცხურუ წადენა (ც. მოღენა) გაღატ. ჩაშხამება, წაშხამება. ~ ცხურუ წედიონაე (ჩაშხამდა, არ შეერგო); ცხურუ შეგედინას; (წყეღლა: ცხვირიდან წაგშხამდეს); ცხურუ კრძლ იგივეა, რაც ცხურუ ქორუქ; წადლი ცხურ იგივეა, რაც წადლი ტურ (ნ. ტურ).

ნ

წაბლიან 1. წაბლიანრი;

2. ტოპ. მთა სოფელ ყუმში (ნ. ყუმ)

წაბლიან ღელეა პიდრ. 1. ღელეა თიზირში (ნ.). ~ თიზირში წაბლ ყოფილ წადან დროზე, იმი გორღზეაც წყლიან ღელეა, ჰამაზე დოშხანხაყ წაბლიან ღელეა;

2. ღელე წაბლიანის მთასთან (ნ. წაბლიან, მნიშვ. 2).

წაბლიფერა წაბლისფერი. ~ წაბლიფერა ტამსომოზ.

წაბუღევა, დაბუღევა სროლა, ტყორცნა, გადაღება (გულმოსულობით, გაჯერებით). ~ ჰაბე უბუღევა ემქუას, თავში მახტომელი (რისთვის ესერი ამ ქუას, თავში მოხვდება); ემ ქამს წაბუღევეარ შენზე (ამ ქამს ეესერი); ეხ წამბუღელაე (ქოხი მესროლა); ერ ქალს გეეჟერა (გეეჟერებინა) მაჰყავლებელი თავ, ემანა მელანი შუშა დოტბულა.

წაგროშა, გაგროშა 1. როშა, კარტალი, დუევირეხელი ლაპარაი. ~ ერ ყულაბ (სიტყვა) წაგროშა (|| გაგროშა);

2. ტყუილის თქმა;

3. გაქორვა, წაქორაევა. ~ წაქ(ღა)სხოსთან, თავი მრზობელ გაგროშა; თქონ რაე გაგროშა (|| წაგროშა თა); წაგროშა მინდოდა, ვერ წოტგროშ.

წაგრუევა, ჩაგრუევა, მოგრუევა დოკერა, ჩაქერა, ხელის ჩაღება. ~ თოფ გულუაღ (გაღაეაღე), ღორ ყურევი(თ) მუაგრუე; ბლენში (სიბნელეში) ექ ვერ წუალ (წავალ), ეშმაყ ჩააგრუეველი ჩემ თავ (დამიქერს, ჩამიქერს); ზაღმა წამაგრუეა (|| მამაგრუეა) (დამიქერს); მეცუტუტლემ (მეწისქვილემ) მააგრუეა თულქუშ თავ (დამიქერა მელია); ექათამ დაქვირ, წააგრუევი; ყმაწულს ქერიხა (ნ.) წაბგრუევი; ყმაწულს ერ (ისე) ჰტყოდა მუცელ, მეეგრუეა, იფდა (მუცელზე ხელეში შემოეხეია და ისე იფდა); კილაობაში წელი ნუ მაგრუევი (წელში ნუ მაღლებ ხელს!).

წადენა: ცხურუ წადენა ნ. ცხურ.

წადრეკა 1. წახრა, გვერღზე გადახრა, გაღუნეა. ~ ჩონ ვაშლი ხეა წადრეკელ, პაჩა (ნ.) ომოყუღევა უნდ;

2. გაღატ. ჩემ საქმეა დიად წადრეკელ ჩემი საქმე ძალზე ტულადა.

წადრეცა ნ. გადრეცა (2).

წაფიხ ნ. წასტლა, მნიშვ. 1.

წაწროშა 1. ნ. გაწროშა (2);

2. წაძრობა, მოძრობა. ~ დაჯანხა, ბეკედ თითი ზროღა (სქერებოღა). წაწროშა ნ. გაწროშა.

წყვილება გაწყრომა, გაჯაერება. ~ ეკი-
ლევ (უწყრება, უჯაერდება); ყმაწულს
წყვილიდა (გაუჯაერდა), ბევრ ნუ ჰთმა-
შოვავ.

მღრ. წყვილნა.

წყვილნა ჩხუბი (ჩხუბობს), წაჩხუბება.
~ მე შენთან აღარ ვიციდნევი; ისენ ჰარ-
დლი იციდნევიან ყოფილ (ისინი ყო-
ველდღე ჩხუბობენ თურმე); რაა გაყო-
დნესყა? (რა გაჩხუბებთ?); ფაჩაა
(ხელმწიფე) აგრუეეს ბუთუმ (მთელ)
ხალს და ჰკიდნავს (ერთმანეთს
აჩხუბებს); მე ვიცვიარ, ესენ წაყოი-
დნენი (|| წაყოიდნენი) (ისინი იჩხუბე-
ბენ); მოა, წოაყოიდნოთ; იწყოვენ ერთ-
მერთან წაყოიდას; მიმღ. წანაყოიდნ
მოჩხუბარი; წა(ს)ყოიდნელ საჩხუბარი. ~
შენთან ერ წასაყოიდნელ საქმეა მაქ; ესენ
წასაყოიდნელ იქნენ (ისინი წაიჩხუბნენ);
ზმნზ. წაყოიდნელა საჩხუბარად. ~ ემ
კაცს გზავნიან წაყოიდნელა.

წყარა 1. მოპარვა, აცლა. ~ შენ წასტ-
ლინეახ (შენს წასელამდე) ემ სურათს
წაყაროვარ (მოვიპარავე), წაღღეჯარ (წა-
ვიღებ) შინ; მე შენზხნი ორ მანით თეთრ
წოქარ (ორი მანეთი ფული აგაცალე);
ჩემ ზმამ ერ პერანგ წაქარა.

— აჯრა მე ნ თ;

2. ნ. გადაყარა (2); თუთუნი თავ-
წყარა ნ. გ(ა)დაყარა (2).

წყარეფა სახელდახლოდ შეეკრება ან
გაეკრება რისამე ნემსით. ~ ისინა მოკ-
დომამი თათრე მეშუი საალი აყეთე-
ვენ, აღს გარდევი კრეფენ, ბოლოსა
კრეფენ, შიგ აზრბნენ ჩიბლაყ კლარს
(აღამიანის მოკედომისას თათრები მიტ-
კალს გვერდებს გაუკერავენ, ბოლოსაც
გაუკერავენ, ტომარასავით აყეთებენ და
შიგ აძკრენენ ტიტველ მეკედარს); პე-
რანგ გამხევი, წაყრთ (|| წამიყრთ);
ჩააცემელ არ აქონდა (ჩასაცემელი არ
ჰქონდა), წაყრთფს, ჩააცრს (ჩააცვეს);
წყარეფა-ომოხევაა პაღულუ (გაყე-
რვა და ამოხვევა ადგილს), ამმა გო-
მოქრაა ეფეფაბს (ძნელია); უჯანგდვევი
წყარეფაა ნემსის უჯან ამოყრით გაეკრ-
ვი; ყბაა ყბაზე წაყრეფაა, პირ პირზე

წყარეფაა ქსოვილის ორი ნაჭრის პირის
პირზე მიდება და ისე გაეკრება, ან
ამოხვევა. ~ ფარჩას ყბაა ყბაზე ჰკრე-
ფამს; ყბევი წაყრეფაა გულის ჩადების
შემდეგ სახინელ ცომის გათხლებული
კიდეებისთვის მონაოქებით თავის მო-
ყრა. ~ გირცი ფოთლევს ყბევს ეყურე-
ფაე (— მოპუქნა ძო წ.).

წყუნტაა ნ. მოყუნტება.

წალაყან გაწყრტაა გა დ ა ტ. ბევრი მუ-
შაობისგან არაქათის გამოღვევა და წელ-
ში გაწყვეტა. ~ ბევრ მუშოვით წალაყან
გამიწყდაე (|| წალაყან გამწყრტი მუ-
შოვითაე).

წალე: წალე (ბარ, ცულე) დაგვეა ნ.
დაგვეა; წალე დაჟეაა ნ. დაჟეაა;
წალდი ტურ ნ. ტურ; წალდი ყბაა
ნ. ყბაა, მნიშვ. 6.

წამა-ასიმილაციის შედეგად სახეცელო-
ლი რთული მზნისწინი წამო- (გარკ-
ვეულ შემთხვევებში მისი პირველი ან
მეორე ხმოვანი შეიძლება დაიყაროს).
~ წამაღლა || წამაღლა (წამოიღო); წამ-
მიყონა (წამომიყვანა); წამნაღე (წა-
მოწალე); წამოწალე, წამოწალეული.

წამალ: მენაქი წამალ ნ. მენაგ.
წამანახამ მოსასხამი. ~ წამანახამ რამ არ
გაქრყა, მაგრა ცივი (სიცივეა).

წამოყუნევაა, წამოიყუნევაა ნ. წ(ო)მო-
კუნევაა.

წამალიც კონკილა, წინსადგარი (ურემ-
ში). ~ ულაც გომოშამაში ურემს აყე-
ნევე წამალიცხე.

წამ-წარეა ძალიან მწარე.

წანაყიბ წამყიბხელი; წასაყიბი; წა-
ყიბხელი. ~ სამ ვაშლ მაქონდა (მქონ-
და); ერთ დანაწერს მივე (დამწერს მი-
ვეცი); ერთ მე ვქომ, ერთიე წანაყიბ-
ხიბე იქნეს (ერთიე წამყიბხელისთვის
იყოს); ემ წერილ წანაყიბ ჰემენ ხარ-
თა? (ამ წერილის წამყიბხელი რომელი
ხართ?); ერ წანაყიბ რამ არ ვაქს?
(წასაყიბი რაზე არა ვაქს?).

წანაწო, მანაწო იმგვარი ტემპერატურის
(წყალი ან სხვ.), რომელიც ხელს წვაეს.
~ პურიბე (პურისთვის) მანაწულ ცომ
თორნემ თუ არ დაჰქარა, წურე-წურე

(ნ.) წაბდა, პატა გელ წან:წოვ (|| გორც წანწოვ, || გელ მანწოვ) წალი გარაჟ მოოზილო (იმგვარი წყლით უნდა მოზილო, ცოტა ხელს რომ წყავს), კაა საქნელი (კარგი იქნება).

წანთევია ნ. მონთევია.
წანკ ნ. ტანკ.

წანწყალაჲ, წანწყალაჲ 1. წანწყარა, წანწყარა, ბოლოქანქარა (ჩიტი).

— წანწყარა, წანწყარა მ ე ნ თ., წანწყარა კ ი ნ კ. ვეა; წალწყალა საბა; 2. გაღატ. ცანცარა, ცეტი (აღამიანი). ~ ჰათარ წანწყალა ინსანაჲ! (რა ცანცარა ვინმეა?).

წაპერანგევაჲ ნათესზე ან ღობეზე, ყორზე ფიჩხის, ეკლის, ძეძვისა და მისთანათა თხლად დაფენა, თხლად დაქრა, ანდა ნათესის თხლად, აქა-იქ, ალაგ-ალაგ ასარეა. ~ ღობეზე ფიჩხ ალაგესევერ (ზერელედ, ცოტა) დუყარ, წუაპერანგ (|| წაპერანგ); ფაყლი ქერკას (ლობიოს მწყრივს) ნაზირ (ნ.) არ გაასტო (არ გასწვდა), აქაითი-იქითი წუაპერანგ.

— წაპერანგევა მ ე ნ თ.

წაპრიაჲ, წაპრ ძაბრი. ~ წაპრიათი ღმუნეჲ ჩუასხ შუშაში.

— წაპრ ჟ ა ნ.

წარაბაქანაჲ ღობემქერალა, კინქრაქა.
— ჟ ა ნ., წრაპაკანი ყოელთა სირთა უმციკრესია საბა, კინქალა ქგლ (გურ.).

წარაკუბ პატარა, სუსტი, ჩია ადამიანი. წარაფ 1. წაგძელელებული, ეწრო ნაკვეთი მიწისა, ტყისა, ნარგავისა და მისთ. ~ ერ წარაფ ავიღაჲ, მიიღიხარაჲ! (იტყვიან, მაგალითად გათიბვისას, მომკისას, დაბარვისას, ერთი როცა დაწინაურდება და ეიწრო ზოლს გაჰყუება); თხილ დაგრუევაზუეჲ ამბოეენ, რახანც დაგრუევი - დაგრუევი ერთ წინ მიღის — ერ წარაფ ოჲლი, მიღის.

— წურილი მოგრძო ტყე საბა, წურილი და მოგრძო ქალა ტირიფისა ჩუბ. წურილი ტყე სადმე მიწდგრიანში, ღელის პირად, ტანაყრილია, ხუთიოდე წლისა თუ იქნება მ ე ნ თ.; დაბალი კლდე, წაგრძელელებული შ ა ნ.

ვეა III; წაგრძელელებული დაბალი კლდე; პატარა მოგრძო ტყე; ორ ნახანავს შუა დარჩენილი მოუხნავი კვალი ქგლ, დუბე, ოდნავ ჩაღრმავებული ადგილი მთის ფერღობზე (ხშირად ტყიანა უთურგე;

2. ასეთივე ეიწრო და გრძელი ჩამოტრიალი ან ჩამოხეული ნაკერი ქსოვილები. ~ ერ წარაფ მოხივი; კაბი წარაფ კაბის უეულმა პირზე სიგრძეზე დატოვებული ნაწიბურები.

წარე ბალ იგივეა, რაც ბალუნქ (1). წარე მწარე. ~ კიტრ წარე ყოელი; წარე ბალამ იგივეა, რაც წამ-წარე. წარეოვაჲ, წარეუვაჲ სიმწარე. ~ კ-ტრი წარეოვაჲ.

წ. წარეჲ.

წართმაჲ წართმევა.
წარქმაჲ გივეა, რაც წაცემეჲ. ~ ჳრუჲალ შამფურეჲ ააღ, თოლეჲმი წარქ! წასანაყევაჲ ნ. მისანაყევაჲ.

წასლმ-წასლმ ნ. წასტლოჲ, მნიშვ. 1. წასტლოჲ, წასლოჲ 1. წასეღა (მრდს). ~ უშეკოლში მივღ (|| მშვღ) (სეკოლში მივღივარ); ჰარდღე მიიღიხარა? (ყოველდღე მიიღიხარა?); მოწადინევაში მივღიჲ, თუ არა—არ (თუ მომინდა, მივღივარ ხოლმე, თუ არადა—არა); სად თყენ მიწი? (საითყენ მიიღიხარა?); ბაზარში მიიღ (მიიღიხარ) რამ-მამ; საყიდტლა (რალაცეების საყიდლად); მითხრა: ექდარჩ. ნულარ მიიღიჲ (ნულა მიიღიხარო!); ე დეკაჲ მიე (|| მივის || მშვ || მშვის) მოზრბლევისა (ეს ქალი მიღის მეზობლებისას); მივღით (|| მშ-ქვღით) (მივღივართ) შიშაჲ ვაღელა (მოსატანად); ჰენგილაჲჲჲჲჲჲჲ ნაღიროვან მიღიანჲ (ინგილოები მუღამ სანადიროჲ დაღიან); ფულან-ფულან ტყეში წაასლზხარ, დთ მაჲკლეზარ (ამა და ამ ტყეში წახელ და დათეს ზოკლაჲ); წავის (წაჲ); ჰეგ წაასლზლი, აღარ მაასლზლიჲჲ (ეგ წაჲ და აღარ ზოკა); ჩონ ევხლა შინ წულთ (|| წაასლზვართ) (წაჲვალთ); მე დესენ მამ-მამტოჲ (ერ წულაღა? (მე განა სულ მარტო ვერ წაველოდი?); შენ კაჲ ქალ ნუმ ქწირ-

ყავ, წახოლდი, ჩემზე შიკმელ მაღლევი (შენ კარგი ქალი რომ ყოფილიყავი, წახვიდოდი და ჩემთვის საკმელს მოიტანდი); ამ გზი თუ წავლოდა (ამ გზით თუ წავედოდა), გარაქ მკუტქაქაღა რზრზე გვევლოს (ამ გზით თუ წავედოდა, უნდა მეწისქვილის ეზოზე გაველო); თუ ჩონ ხალყი თავ დვეტრჰაყ, ისენ წაასლროლიყნნ საჩივლეღა (ჩვენი ხალხი რომ ეცემათ, ისინი წავედოდნენ საჩივლეღა); სრფელში წრველ (|| წვეელ) (წავედი); წაღ, ჰათარაყ გინდ (როგორც გინდა), ჩემ ზმაღ იპოენ; ამ ხი სისწრუთ წაჰ! (ამ ხის გასწვრივ წაღი!); ოტდექ, ამმა (მაგარამ) საჰთყენ წოქდეა? (||წაუდეა?); თქონ არ დამაგდოთ (არ დამტოვოთ), არ წახუდოთ!; გარაქ ორნიმ წასულეყნნ (ორივე უნდა წასულიყო); შენ უგემქ წასლუთავ სატირხარ (შენ წახვალ თუ არა იქ, იტირებ); მ ი მ ლ. წაასლრლ წასასვლე-ლი. ~ წაასლრლ თეთრ (ფულ) არ მაქ; წანასულ. წამსვლეღი; წასული; მიძაველი. ~ ამღამ ექამთი წანასულ არ ვარ, გარაქ ექ დოჰქე (ამღამ აქედან წამსვლეღი არ ვარ, უნდა აქ დავრჩე); იქ წანასულ ინსან თელ ვერ ბრუნდევის (იქ წასული ადამიანი ცოცხალი ვერ ბრუნდება); ეღდას (ნ.) ჩხიტაქებევიან (ნ.) ზროხას ებნევიან, ე ქებეუ უკან წანასულ კიარ არის (უკან კი არ მიდის), წინ მოდის; ე ბერ კაც იწყოეს თავი ყოფილ, წანასულ დროღა ხაბარს (წარსულის ამბავს); მე ჩემ წანასულ გზაზე ხევეს გაათლევიარ, ეემ განათალ ნიშანს უკან მოტდესავ (იმ გზაზე, რომელზედაც მე წაველ, ხეებს გავთლო, აი ამ გათლილ ნიშანს გამოჰყვესო); გზაზე წანასულ (მიძაველი) კაც. — წანასულ წასული ჯ ა ნ.); მაგრა (მაგარ) წანასულ ჩქარა (სწრაფად) მოსიარულე. ~ შამარ გრლ (ნ.) მაგარ წანასული (სწრაფად მოსიარულეა), ხეევზე ეტარევის (ხეებზე დაღის); წანასულ-მანასულ წამსვლელ-მომსვლეღი; ზ მ ნ ზ. უწოწსლრლა წაუსე-

ლელად. ~ ერ კტრუმა თქონ შინ უწოწსლრლა არ დაადგევით (არ გაჩერდებით); წაასლრლა წასასვლეღად. ~ ესენ გაწოწრეტლან წაასლრლა (ესენი მომზადდებულან წასასვლეღად); წასლუ-წასლუ წასვლისას, თან მიღის და თან... ~ ე კაც წასლუ-წასლუ ამბოეს (ეს კაცი მიღის და თან ამბობს); გზას წასლუღა ნ. გზამ; გორც წასლუღა ნ. გორც; ზამ მიღის ნ. ზამ; ზერი-ზუეა წაშღა ნ. ზერი-ზუეა; ილიმ-მილიმ წაშღა ნ. ილიმ-მილიმ, პურუან წასლუღა ნ. პურუან; სეღარანზე წასლუღა ნ. სეღარან; ტანეველ წასლუღა ნ. ტანამ; უკან წასლუღა ნ. უკან; ფეუზე წასლუღა ნ. ფეუ; ფლოღან წასლუღა ნ. ფლოღან; ფურცლოღან წასლუღა ნ. ფურცლოღან; დანზილოღან წასლუღა ნ. დანზილოღან; ღორღან წასლუღა ნ. ღორღან; ურდლოღან წასლუღა ნ. ურდლოღან; ნ. შან-შან წასლუღამ; შიბ წასლუღამ ნ. შიბ, მნიმე. 2; შინამ თი წასლუღამ ნ. შინამ; ცოცხოვან წასლუღამ ნ. ცოცხოვან; ცხორ თაქქო წასლუღამ ნ. ცხორ; წურა-წურა (წურე-წურე) წაშღა ნ. წურა-წურამ; ჰიკუჰამ წაშღა ნ. ჰიკუჰამ; ჰირკუჰამ წაშღა ნ. ჰირკუჰამ; ჰუაჰუა წაშღა ნ. ჰუაჰუამ; ჰენგოვან წასლუღამ ნ. ჰენგოვან.

— მივლით მივდივართ დ ო ლ.; წავ წავე გი გი, თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ხეც.); 2. (მისღის). ~ ქალს გულ მიღის (გული მისღის); მაკლრლა (მოსაკლავად) ტელ არ მიღის; თამამ წასლუღამ ნ. თამამ; ნებს არ მიღის ნ. ნებს წასლუღამ; ნებს მიღის ნ. ნებს წასლუღამ; ნ. ტან მიღის;

3. გათხოვება. ~ მე იმასთან არ წაასლრვარ, მე ნიშანუმა მაქ (მე იმაზე არ გათხოვდები, მე შეყვარებული მყავს); შენ იმ გაღასთან წაასლრხარა? (იმ ვაჟზე გათხოვდები?). წატანამ იგივეა, რაც წალევა (1). ~ ჩემ ბებრამ სანახელა მივდ, ერ კოქობ წრლამ მიძტან (|| მუჰძტან) (ბებოჩემის სანახელად მივდივარ და ერთი კოქობი

მაწონი მიმაქვს); ერ ღვკაც გნრში-
 გნრში მიტანს (||მიტანავს || მის-
 ტანავს) წყალს (ერთ ქალს ხენგზ-
 ხენგზით მიმაქვს წყალი); ცუტქულში
 საუქოეს მიტანდა (||მიტანავდა) (წი-
 სქეილში საფქეივი მიქონდა); ემ ტუ-
 მარას მე წაატანევარ (მე წაილელებ);
 პურ წოატან (წაილე); თურ წაატან,
 წაა (ფული წაილე და წადა); ე ვაშლ
 გარაქ (უნდა) ჩემ დედაკაცს (ცოლს)
 წოატანი (წაველო) შიქმელა (საქმე-
 ლა); ექ ჩემ მამაა სამკალს თიბავს,
 უთხარით — მოტლესავ, შიქმელ მამილი
 (მომიტანია), წაატანასავ (წაილოსო);
 ზოლე ოტგრუევი, ზალღებ წოატა-
 ნი (|| წაატანი) (ძელები მოუტროვებია
 და ძალღისთვის წაუღია); მი მ ლ. წა-
 ნატან იგივეა, რაც წანალევ (ნ. წალე-
 ვაა (1)). ~ ემი წანატან მინა? (ამისი
 წამლები ვინაა?); ზ მ ნ ზ. წაატანე-
 ლა იგივეა, რაც წალევლა [ნ. წალე-
 ვაა (1)]. ~ ემ სოფლია სხო სოფელში
 გამზგავნეს წიგნ წაატანელა (წერილის
 წასალეხად); თოლეე მიტანავს ნ.
 თოლ, მნიმე. 1.

— წატანა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
 (ხეეს.); წატანება თან წაყოლება, თან
 გაყოლება ვისიმე იქ ე ე (გურ.), წა-
 იტანს წაილებს შ ა ნ. გეეს., კ ი ნ კ.
 ე ა ე, წოად წაილე ქ ა ნ.

წაუტ (←წაუტდა) ნაწილაკია, მოქმედების
 დასრულებულობას გამოხატავს. ~ შენ-
 თუნ ერ ვაშლ მოაქონდი (მოშქონდა),
 ისიც გვეში ჩამივარდა, წაუტ; ჩემ ღვკაც
 მაატრაცეს, წაუტ; დამაბა, წაუტ.

— წაილე; გათავდა, მორჩა; ინმა-
 რება უკვე ნაწილაკის მნიშვნელობითაც;
 გადაახორწა წაუტ უკვე გადაიხვეწა,
 გადაიყარვა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ.
 (ინვილ.).

წაფუშაა წაშლა, გადაშლა. ~ ჩემ და-
 წერილ წაფუშა.

წაქლეშაა ნ. აქლეშაა.

წალან 1. წელან;
 2. წალან დროზე ძველად, წინათ. ~
 წალან დროზე ნიშანულაზგნი ვიძალე-

ოლით (უწინ შეეყარებულს ევმალეზო-
 ლით ხოლმე), არ ვზრახავდიოთ (არ
 ველაპარაკებოდიოთ ხოლმე); ზედს. წა-
 დანდელ უწინდლო. ~ წალანდელ ფარჩევ
 ზარიან კეტეოდა (უწინდელი ქსოვილე-
 ბი ბზინებოინი იყო, ან ოქრომკელით
 იყო ამოქსოვილი); წალანდელ დროზე
 იგივე რაც წალან დროზე. (— ქ ა ნ);
 ზ მ ნ ზ. წალანდევლა, წალანდებლა
 ძველებურად, უწინდებურად (ნ. ე ე-
 ლა).

წალევაა (1) [იყენებს აწმყოს წრის შწყრ-
 ევებში: 'მოაქს, , მოაქდა || მოაქონდა, მი-
 აქდექს წალევა. ~ ლომურ მიეაქ გაყაიდე-
 ლა (ნახშირი მიმაქვს გასაყიდად); რაა-
 მიგქთა? (|| მიწქთა?) (რა მიგაქეთ?);
 ბებრანთა მიღის, შიქმელ მოაქ (||
 მოაქს); ურმით შიშაა მოაქდა (მიქონ-
 და); ხალ ცუტქულში საფქოეს მია-
 ქონდა (მიქონდა); ემ კორცხ მე წოალევ
 წალეევარ (წაილელებ); მე ჩემ ყმაწუ-
 ლევიებ რაქმ წოალო? (მე ჩემი შერ-
 ლებისთვის რა უნდა წაილეო?); მი მ ლ.
 წალეველ წასალები. ~ წალეველ მაქ
 (წასალები მაქვს); წალეველ გაქდევის
 წაილებ; წალეველ ყოფილ წაუღია
 თურმე (ნ. ყოფილ, მნიმე. 2); წანალევ
 წამლები; წალებული. ~ ბუტუმ რაამი
 წანალევ ააღს ყოფილ (ყველაფერის წამ-
 ლები აიღს ყოფილა); ტყეში აკალევენ
 წაბლს, შინაათი წანალევ (შინიდან წა-
 ლებულ) ღუნესთან შკამენ (სინ. წანა-
 ტან, ნ. წატანაა); ზ მ ნ ზ. წალე(ვე)ლა
 წასალებად. ~ ხტალ მოტლდეა თეთრ
 წალეველა (ფულის წასალებად?); ქა-
 ლევა კიტრ მოწუტტეს შინ წალე-
 ლა (სინ. წატანელა, ნ. წატანაა); გულ
 წალევაა ნ. გულ; ზაალაა წალევაა ნ. ზაა-
 ლაა; თოლეე წალევაა ნ. თოლ, მნიმე.
 1; კარი ტალახ წალევაა ნ. კარ; საქ-
 მეა წალევაა საქმის წარმართვა, საქმის
 წაყვანა. ~ თავი საქმეს დიად კაგორა
 მიაქონდა (თავისი საქმე ძალიან კარგად
 მიამყავდა); ტუნუ ტუნაყ წალა ნ.
 ტუნ; ყური დაფაა წალევაა, ყური ტან-
 კი (წანკი) წალევაა ნ. ყურ.
 [სინ. წატანაა].

— წოდ. წავილე ჯ ა ნ.

წალევაა (მ) იგივეა, რაც გატანაა (2). ~ მაგასთან ნუ თმამოე, ეგ წაგილევეს (|| წალევეელი შენ თავ) (მოგიგებს); წაგილ (მოგიგე, გაჯობე); მაგასთან ჰაბე იჰიღნენე, მაგამ ერღეფა წაგილა (მაგას რატომ ექიღებე, მაგან შენ ერთხელ გაჯობა).

— წაგილ მოგიგე, დაგსლიე ჯ ა ნ.

წალმი მომავალ წელს, გაისად. ~ ჰალა (ჯერ) პატრად ვარ, წალმი წაასლრვარ უშკოლში (გაისად წავალ სკოლაში); ფეე მანაშნოე ინსანს მოსლაში ებნენეიან: თუ თელ დოჰჩითაე, წალმიაც შენ მოგე (ისეთ ადამიანს, რომლის ფეხი კარგადა აქვთ დაცდილი, მოსვლისას ეუბნებიან: თუ ცოცხლები დავრჩით, გაისილაც შენ მოდიო); წალმიამე მომავალი წლისათვის, გაისისათვის. ~ წალმიამე თიფლიზში წაასლრვარ (წავალ).

— ჯ ა ნ.

წალწევაა ნ. წახწენნაა.

წაყონაა, წაყუნაა 1. წაყენაა. ~ მე ფერ მიჭყონაე გააყიდელა (ძროხა მიჰყავს გასაყიდად); დლე თეატორში მიგყონაე (|| მიგყუნაე) (დღეს თეატრში მიმყავხარ); ე ქალ სა მიჰყონაე? (ეს ქალი სად მიგყავს?); აა კაცო, ჰახან მიმყუნაე დღეაანთა? (როდის მიგყავარ დღის სახლში?); დღეას ბახარში მიგყუნაევიარ (|| მიგყონაევიარ) (მივყავარ); ქალ მიმყუნაეს (|| მიმყონს) ზმეეს (ქალს მიჰყავს ძმებზე); მინც რაქთონსაც ათაენეეს (ვისაც რამდენი შეუძლია), ზოგ ჰე (ან) თოხლს, ჰე ყოჩს, მოჰყონსე (მიჰყავს ხოლმე); ყმაწულს უშკოლში მიჰყონაედა (ბავშვი სკოლაში მიჰყავდა); მე მაასლრვარ, წაყონევიარ დლე შენ თავ (მოვალ და წაგიყვან); მინც სიპტ აზრახეეს, ის ტანაა წაყონელი წყალზე (ვინც პირველი დილაპარაკებს, ის ხბოს წაიყვანს წყალზე); წყალ თქონ თავ ზეათაეკრ წაყონელი (წყალი ქვევითეკნ წაგიყვანთ); ექათი წოგიყონ! (აქედან წაგიყვანე); ქალეე სა წაყუნაე?; ე შულეე წოყო-

ნოთ (წაიყვანოთ), ერ ტყეში გადაყროთ; ქალ მივეთ, წაყონან (წაიყვანონ); ჩონ თავ ტყეში წეყონაე (წაიყვანათ); მი მ ლ. წანაყონ წაყენანი. ~ ეე ვაგონ ინსან წანაყონ არა (ადამიანის წამყვანი არაა), ეემაში პურ, ზროხაარამ (საქონელსა და მისთანას) მიყონენ; ქორწილში ქალ წაყონაში კიგოზე აცმენ ხახს, ოზრში თიქა (შეერილად) იქერენ დარეოაზე (კიშქარზე): ზალ წანაყონეემა (პატარძლის წამყვანებმა) გარაქ (უნდა); თოფ ესროენან, ჩამაადან; ზ მ ნ ზ. წაყონელა წასაყენანად. ~ მე თქონ თავ წაყონელა მოსლევარ; უწაჭყონელა წაუყენლად. ~ ორ ზმაა უწაჭყონელა ექათი არ წაეალაე;

2. ცოლად თხოვა, შერთვა. ~ ე გადაე ემ ქალი თავ მიჰყონაეს (ეს ეაეე ამ ქალს თხოულობს); ჰაეცუმ იქნეს, მე წაყონევიარ ე ქალ (რაც არ უნდა მოხდეს, მე ვითხოვ ამ ქალს).

წაყრაა 1. ნ. აყრაა (2).

[სინ. წაწლადა].

— გახდა უ თ უ რ გ; გ ი გ, თ ო ფ, ქ ა ე თ. (ხეეს.);

2. მოტყუებით წართმევა, წაძრობა, აცლა.

წაყრომაა ნ. აყრომაა.

წაყუნაა ნ. წაყონაა.

წაჩხუტაა ნ. გაჩხუტაა.

წაცემაა ჩაცემა, ტყემა, შერტობა (დანისა, წაწეებებული რამისა და სხე.). ~ მუცელში დანაა წასცა (ჩასცა); თოლში წკირ წემეცა (თვალში ჩხირი შემერტო); დუნაეა ერ რამ მოღრუბლულ, თოლში თითწაეც, ვერ დანახაე (ქვეყნიერება ისე მოღრუბლულა, რომ თითი თვალში რომ იტაცო, ვერ დანახაე).

[სინ. წარტმაა].

წაწლადა, წაწლადა წაძრობა (წააძრობს), გაძრობა, ამოძრობა, გამოძრობა. ~ ყმაწულმა ფეესომოზ წააწლო (ბავშვმა ფეხსაცმელი წაიძრო); მოა, ჩემ თეთრ თმეე წააწლო! (თეთრი თმები ამომამე-

რე); წამ, ფიჩხი კონამ შიგამთი სველ შიშეუ წაწოდ (გამოადერე); ერ ბანგლ წოაწლო (ერთ ბეწეს წაეძირობ); მ ი მ ლ. წანაწოდ წამძრობი.

წანდომამ წაძრობა (წასძვრება), გაძრობა. ~ ფეყსმუზ ბოშ აქონდა, წასტლამი წასწლომი||წაწლომი (წასძრობია); მ ი მ ლ. წანაწოდ წამძვრალი. ~ წანაწოდ ფეყსმუზ.

წაწ ძალიან თხელი ან სიძველისგან გალუული, დამდნარი ქსოვილი. ~ ჰათარ (როგორ) წაწ ჩავეცრმა?

— წარწი მ ე ნ თ.; წოწყი წერილი ტოტი მ ა რ ტ. - ი მ ნ.

წაწუღამ ნ. წაწღამ; წაჭრე (წაწუღ) ექამთი წადი, დაეარგე აქედან

წაწწლუტტეამ წაწვეტება. ~ თავს უწწწლუტტევენ.

ნ. წწწლუტტ.

წაქყანტურევეამ ნ. მოქყანტურევეამ.

წახევეამ ნ. შახევეამ.

წახეუღ ნ. შახევეამ.

წახოლდი ნ. წასტლამ, მნიშვ. 1.

წახწვევამ, წადწვევამ თავის დაღწევა, ხელიდან დაძვრობა, გასხლტამა. ~ ემას ვერ წეხწვევ გელი (ვერ დაუძვრები ხელიდან); გელი წეშელწვივა (ხელიდან გამისხლტა); ღორ წამხწვევი, წასულ.

წაკლომამ 1. წახლომა, გაფუტება; მუცელ წაკლომამ ნ. მუცელი, მნიშვ. 1;

2. გახლომა, დამკლუეება.

წამ ნ. წასტლამ, მნიშვ. 1.

წე- იგივე წა- ზმნისწინი, რომლის ხმოვანი დამსგავსებულია უშუალოდ თუ არაუშუალოდ მომდევნო ე-ს. ~ წეველ; წეშელა.

წელ დაქრამ, წ. შაკრამ ვაზის სარზე მიკვრა. ~ ვაზი წელს ქერქით აკრანე (აკრავენ ხოლმე); წელ დაგიკრანე (||შავიკრანე) ვაზიზე (ვაზისთვის)?

წელანასტენ (← წელგანაცდენი) იტყვიან საქონელზე, რომელიც წელგამოშვებით მაკდება. ~ ყისირს წელანასტენ ფურს ჰე (ან) ფურკამმეჩის ებნევიან.

წელვანდელ წლევანდელი.

წემე- ასიმილატიის შედეგად სახეცელი-

ლი რთული ზმნისწინი წამო- (ეშუ- ალოდ თუ არაუშუალოდ მომდევნო ე-ს წინა პოზიციაში). მისი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძლება დაეყარვოს. ~ წეშეველა || წეშეველა (წამოელი).

წიბ წიწვიანი მცენარეა ერთგვარი (ზოგის თქმით, იგივე ნაძვის ხეა). ~ წიბ ლურე ხეას (მწვანე ხეა). ერას ახალწლიბე (ახალი წლისთვის) კმანზუნ (რთავენ). ემ ხის ნაქამ (მკამელი) ზროხამ (საქონელი) კლრე (კვდება), ის გარაქ რზრში არ დაავდო (ის ეზოში არ უნდა დასტოვო).

წიბრიკამ, ციბრიკამ ბიჭის სასქესო ორგანო. ~ წიბრიკამ გამაღლ, მოფსენ! წიგია-წიგია! იგივეა, რაც ტიგია-ტიგია! (ნ. ტიყ-ტიყ!)

— წიგიბ-წიგიბ ჭ ა ნ., წიგო-წიგო მ ე ნ თ., წიყა-წიყა კ ა ი შ.

წიგნ ქალაღი, ფურცელი. ~ ზინამ კეპაში (კალათში) წიგნ ჩაავა (ქალაღი ჩააფინა), თუთამ ნუ გააწურასავ, შირამ (ტუბილი) (ნუ გამოტღესავ; საგრეთით ვიწრავი (ვიწრავი) ნაცარს, ვაჩუჩამი ერ წიგნ (ქალაღი) გამოტღე; ააღ, კავგორა წიგნიშ შახივ (ქალაღში შეახვიე), არ დააფანტას; კიამ თესლიბე (თესლისთვის) აქეთევენ წიგნი სუთის (ქალაღის ყუთს); აემო წიგნ ნ. აეშ; წიგნი ფოთოლი იგივეა, რაც წიგნ.

წიგნი სახეა წინდის კრელია ერთგვარი (ქსოვისას ქალაღზე შესრულებული ნახატის თუ გამოსახულების მსგავსი სახეებია გამოყვანილი). წიგნი სახეა სხვადასხვაგვარი შეიძლება იყოს: ახოვეიან წიგნი სახეა (ასოების მსგავსად გამოყვანილი სახეები), უფა წიგნი სახეა (რთული ფორმის სახეები) — ეემას ღიდ ფარ (ნ.) აქ, შიგ ბუერ ამოყრილ აქ, და ფანჩხლთან; წიგნი სახეა (ზიგზაგისებური სახეები). — აფიჩხული ქრელი მ ე ნ თ.; ზემოთ დასახელებული კრელების შესაბამისად (ძმისდა მიხედვით, თუ რომელი სახეა ნაქსოვზე გამოყვანილი), წინდაც შეიძლება იყოს: წიგნი სახეა წინდა, ახოვეიან

წიგნი სახე წინდაა, ფანჩხლიან წიგნი სახე წინდაა, უფვა წიგნი სახე წინდაა. წივანაა, წივანა ბალახ გაზაფხულის ბალახია ერთგვარი, ძაფივით წვრილი ღერო აქვს, საქონელი ქამს.

[სინ. ზალი ბალახ].

— ჯ ა ნ. მწივანა ბალახი მ ე ნ თ., წივანა მ ა რ ტ. — ი მ ნ.

წივა-წივა რისამე წვრილ-წვრილ, დაქუცმატებულ ნაწილებად, ნამსხვრევებად ქეუვა, დაქრა, გატეხა და სხვ. ~ კოკოპ გატყრო (გატყდა), წივა-წივა წაჭდა; წივა-წივა ღოტუწივ (დაუქრია) შიშა; ქორს ქათამ ღოტუგლევი, წივა-წივა გოტუგლევი.

— დაშლა, დაქსაქსვა ჯ ა ნ.; წივაწივა ხე რომ გაიპატრება მრავალ ნაწილებად ჯ ა ნ.; წივი პატარა ნაკვერჩხალი კ ა ი შ.

წითელ ნ. ფორმი წითელ.

წითელ ვაშლ წითელი ფერის ვაშლია ერთგვარი. ~ წითელ ვაშლ იმეურა წითელი, იტყუ შენ, შოტღებიაყ (ისეთი წითელია, ასე იტყვი, შეუღებიათო).

— ჯ ა ნ.

წითელ კონცხ ტ ო პ. მთაა საინგილოში. მასზე დიდი, წითელი ფერის ქვეები მოჩანს.

წითელ ლავაშ გახსნილების დღისთვის გამოიმხვარი კვერცხწასმული პური. ~ გახსლინევი დილლაზე წითელ ლავაშ აკრონ.

წითელ ცახ, წითელ პიტნაა ცოცხმაგარა, წითელცოცხა. ~ წითელ ცახ არხი, წყლი პირევეში კეპტევი (არის), მალლა იზღევ, წითელი (წითელია), ეემას თორნე-მორნეა ჩაანთეველა (დასანთებდა) გმაროვენ. ეემით რზრზ ჩააგრლ (დასაგველ) უაგვესაც ჰკრრნ (ცოცხებსაც კრავენ). ზოგდღვა (ზოგჯერ) კაა ცახ არქნაში (როცა კარგი ცახი არა აქვთ), თუ ბოლოკაა არ იქნა, ქიასაც ჰკახენ ამით. წითელ ცახ და ცახი პიტნაა ერთი (ერთიდაიგივეა).

[სინ. პიტნი ცახ; ცახი პიტნაა].

— მ ა ყ.

წითელ ხალ წითელი მხალი. ~ წითელი

ხალით კეპტევი (კეთდება) კრიანტელ (ნ.).

— წითელ ხალ, კრიანტელი წითელი ჩიქლაყა მ ა ყ.

წითელაა დაყრაა ნ. დაყრაა.

წითელგორდაა, წითელგორდა სხალ მსხლის ჩიში ერთგვარი, ერთი გვერდი წითელი აქვს. ~ წითელგორდაა მოწვევაში ქონივი კეპტევი (ერბოსაეითაა), ერბოსაალი (ერბოსაეით) იშლევ ყბაში. წითლაა, წითლა ქლიავ ქლიავის ჩიში ერთგვარი, მოგრო - მოწითალოა და მუავე გემო აქვს.

— წითელაა ჯ ა ნ., შ ა ნ. რეც.

წითლიან, წითლიან ტამსამუშ წითელი ფერის ტანსაცმელი (ჩითისა). ~ წითლიან ჩაშკომს.

შღრ. თეთრიან.

წითლოვაა ნ. სიწითლოვაა.

წიკაა ნ. ტიკაა.

წიკოა თიკანი, ციკანი; წიკოს დაჩხაველევს (სიტყვ.- სიტყვ. თიკანს ჩხაველს დაწყებინებებს) ამბობენ მუავე-საქმელზე.

— ჯ ა ნ.

წიკო სახეა წინდის კრელია ერთგვარი (ქსოვისას ციკნის მსგავსი სახეებია გამოყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას წიკოა სახე წინდაა ეწოდება.

წიკოაქუსლიან, წიკოანალია მალალი და წვრილქუსლიანი ფეხსაცმელი გოგონებისათვის. ძველად სცმიათ.

წიკო-წიკოა ერთგვარი საბავშვო თამაშობა.

წილ (1) 1. კვირტში ახლად გამოსული კიტრი, ნესვი, საზამთრო და მისთ., რომელიც ჯერ საქმელად არ ვარგა. ~ კიტრ, ყარფუზ, ბოსტან (ნ.) პატარა გამოლევაში ეზახიან წილ: კიტრი წილ, ბოსტნი წილ, ყარფუზი წილ; ჰე (ეს) კიტრ პალა (ჯერ) არ ვახდელ, წილი; ჩონ კიტრზე დედამიწი წილ არის; ბოსტან გამოსულა? — აარ, პალა წილ გამოჟლი.

[სინ. ყუყუქ (2)].

— ახლად გამობმული კიტრი ჯ ა ნ;

2. დღეებისას საყარაქედ შეკრული

წინწყლები. ~ კარაკ შაყრლა, თუ წილია?

— კარაკის წილინი ქინკ. ხეეს. გვ. 452.

წილ (2): წილ გაღვევა წილის მიცემა, დანაწილება. ~ სტრაგში (ნ.) წასტლაში, ღორ მოღვევაში (მოტანისას) ღორ ჰყოფენ. პამთონ ინსანიც არის (რამდენადადამიანიც არის), ამთონ(იმდენ) წილ გააქონ. თუ ინსან ურმით წაჭდა, ამაშინ მეურმეა ორ წილ ააქს (იღებს): ერთ თავი წილ, ეერთი ურმი წილ; ზალლი წილ ნ. ზალლ; წილ ყრამ წილის ყრა, კენჭისყრა. ~ წილ საყრე-ვარ (წილს ვყრი), ნოხო, შუღუო, ჰემენ ქალ გვიარღვეყ (რომელი ქალი გერგებათ); წილ ყრეს.

წიმი-წითელ სულ მთლად, ერთიანად წითელი.

შდრ. ყუმ-ყუმთელ.

წიმიხალ 1. ერთი ბეწო, ერთი ციციქნა, ნამცეცა რამ. ~ ერ წიმიხალ კარკატან (ერთი ციციქნა ნახევი ქსოვილისა) მამცეცა; ჩემბე (ჩემთვის) ერ წიმიხალ შეენახა შიქმელ; ცუტქუთლი ქუევი მოკბილაში ქუთა წიმიხლევ ყრღვეის (ძვრება);

2. იგივეა, რაც წინწყალ. ~ ილირმი წიმიხალს დოტყრავ (მეხის ნამერწყალი დასცემია); ტეხლი წიმიხლევ მოღის. [სინ. ჩინჩხლე, მნიშვ. 2].

წინ (1) 1. ზ მ ნ ზ. აღრე. ~ ევხლა შენ თავ უნდ, წინ (აღრე) კი არ უნდაოდა.

— წინ-წინ უწინ, პირველად შ ა ნ. ეთა I, პირველად, ჯერ, წინდაწინ შ ა ნ. კეეს.;

2. (თანდებ.) აღრე. ~ ქოსაა ქა-ჩალიზგან წინ (ქაჩალზე აღრე) შადის ცუტქუთლში; ზალ (რძალი) დედამთილს მამამთილიზგნი წინ ზრახავს (მამამთილზე აღრე ელაპარაკება).

წინ (2): წინ განახულ (წ. განართომ) იგივეა, რაც საყე; წინ გართმაა ხორბლულის დარკვევისას ან გატბრილვისას გამოცალკეება უფარგისი, ცუდი მარცლებისა, ნამტვრევისა და ნარჩენებისა, რაც საყენჯად გამოიყენება;

წინ დაღვომაა ც რ უ მ ო რ წ მ. ჩადენილია თუ კარგი საქმის ვითომცდა წინ დახვედრა, ანუ ამ საქმის წილღმერთისა თუ განგების მიერ სამაგიეროს მიზლეა (წინ დაუხვდება, სამაგიერო მიუზლება). ~ პაქთონ კოთაა ქქრნიე, ჩემ წინ არ დაღვა (ჩამდენი სიყუთე ექენი და წინ არ დამიხვდა); აა კაუ კაა ინსან იყო (ეს კაცი კარგი ადამიანი იყო), ამამზეუც კაა საქმეცუ წინ დოჭღვა (შდრ. წინ მოღვეა, მნიშვ. 2); წინ(წინაუ) მოსტლაა, გ(ო)მოსტლაა, გახტლაა შეხვედრა მოგებება, მიგებება. ~ პაბე ჩონს წინ არ მოღის (რატომ არ ვხვებდება, არ გვეგებება) ე ქალ, ჩონ ხომველი არ გრქევეისა? (გამარჯობას არ გვეუბნება?); გაღაა გმაა ექევეის (ეთი ეთახის) სახლი პატრონეეს, წინ გომოდის ერ ბებერ; ზლევ (რძლები) დედამთილ-მამამთილი წინ არ გომოლიონენ; იმათ ოჟალში ეგ წინაუ არ მოე; წინ მოღვეა (მოტანა) ა) იგივეა, რაც მორთმაა. ~ ისენ წინაა-კაა შიქმელ მა-აღვეელი შენბე (ისინი კარგ-კარგ საქმელებს მოგართმევენ), ლამაზა ქაი, ზოლ არ გომოხარო, არ დამარცხუნო; მაღლს წინ პურ, გორც; შენს წინ შიქმელ მოტანაში ემ ბეკედს იმ ხორაგში მოტრევ აგრ-იგრ (აქა-იქ); ც რ უ მ ო რ წ მ. ჩადენილია თუ კარგი საქმის ვითომცდა წინ დახვედრება, ანუ ღმერთისა თუ განგების მიერ ამ საქმის წილ სამაგიეროს მიზლეა (წინ დაახვედრებს, სამაგიეროს მიუზლავს). ~ იმას ბეერ ფინ (ფინთი) რამ უქნი, ამმიბეაც (ამიტომაც) ღმერთ წინ მააქს (წინ მოპტანავს) (შდრ. წინ დაღვომაა).

წინა: წინა მეჩარგავეე ნ. მეჩარგავეე; წინა მეტრეა (მეშტრეა) ნ. მეტრეა; წინა ულუა ნ. ულუა, მნიშვ. 1; წინა უღაღ ნ. უღელ; წინა ჩარგა ნ. ჩარგა.

წინაუ, წინაუენ წინისკენ, წინა. ~ წინაუენ წაჭდა; წინაუ-უქანუ წინ და უქან; წინაუ-წინაუ წინ-წინ, წინ. ~ წინაუ-წინაუ ზაროლენენ; წინაუ მოსტლაა,

გ(ო)მოსულოა იგივეა, რაც წინ მოსულოა [ნ. წინ (2)].

შღრ. უჟანაყ, უჟანაყენ.

წინდაა: ასოევიან წიგნი სახე წინდაა ნ. წიგნი სახეა; ბულიევიან წინდაა, ბულიევი სახეა; ბულიევი სახეა; დევევიან წინდი სახეა ნ. დევაა სახეა; ვარდი სახე წინდაა ნ. ვარდი ფოთოლაა; ნ. თახტა წინდაა; თეთრ წინდაა; ირმევიან წინდაა ნ. ირმევიან სახეა; ისტიფაა სახე წინდაა ნ. ისტიფაა სახეა; კავი წინდაა ნ. კავ (2); ნ. კბოლევიან წინდაა; კოკოევიან წინდაა ნ. კოკოა; კორ-კორ წინდაა ნ. კორ, მნიშვ. 3; ნ. ლეკურ წინდაა; მარწყული (მარწყო) სახე წინდაა ნ. მარწყული (მარწყვი) სახეა; მიწროშიბიან წინდაა ნ. შიბ, მნიშვ. 1; ნ. მიჭრილ წინდაა; პეპელაა სახე წინდაა ნ. პეპელაა სახეა; უფა წიგნი სახე წინდაა ნ. წიგნი სახეა; სამწორ წინდაა ნ. სამწორ; სიმუარი სახე წინდაა ნ. სიმუარი სახეა; ნ. სოტ წინდაა; ფანჩხლიან წიგნი სახე წინდაა ნ. წიგნი სახეა; ფართოშიბევიან წინდაა ნ. შიბ, მნიშვ. 1; ფერადიან წინდაა ნ. ფერად; ფოთლი (ფოთოლი) სახე წინდაა ნ. ფოთლი (ფოთოლი) სახეა; ფურცლი სახე წინდაა ნ. ფურცლი სახეა; ქათმიკილა წინდაა ნ. ქათმიკილა სახეა; ნ. ქებევიან წინდაა; ყირღარევიან წინდაა ნ. ყირღარ სახეა; ნ. უფლი კავიან წინდაა; შათალ წინდაა, შატაა წინდაა; ჩირალევიან წინდაა; ჩიტევიან წინდაა; ცხენი სახე წინდაა ნ. ცხენი სახეა; წიგნი სახე წინდაა ნ. წიგნი სახეა; წიკოა სახე წინდაა ნ. წიკოა სახეა; წინდაა გ(ა)დაქნაა ნ. გ(ა)დაქნაა; წინდაა მოქუსლაა ნ. მოქუსლაა; წინდაა შაქნაა ნ. შაქნაა, მნიშვ. 1; წინდი სახეა ნაყში, ნახჭი, მოხატულობა ანუ ნაქარგის სახე წინდაზე, წინდის ქრელი; ხამსი წინდაა ნ. ხამსაა; ნ. ხაჩევიან წინდაა, ხაჩ-ხაჩ წინდაა; ჰაფუბტუა წინდაა ნ. ჰაფუბტუა.

წინაა წინა მხარეს.

შღრ. ვარეთიან; შიგნითიან; ქრ-შიან; ზეათიან.

წინაზე დადგომა ყირაზე დადგომა. ~

წინაზე დადექ! (ყირაზე დადექი!)-წინკერ 1. ხის წვერი, კენწერო. ~ ე ჩიტ ხი წინკერზე უდევ.

— ჯ ა ნ., კინწერი მე ე თ., კინკორო, კინწორო ბ ე რ., კენწერი თხემი, მწვერვალი ჩ უ ბ.;

2. ხის ნორჩი ტოტების წვერი, ნეკერი.

— კენწერი ხეთა რტოთა წინა მწუერვალი სა ბ ა, ჩ უ ბ., კინწალი უწერილესი შტო, კენწერო წ ე რ.

წინკერენა (ზღაპრებში სახმარი სიტყვაა) „ფრინველი, კენწერ-კენწერ მიმომფრინავი“ (ჯ ა ნ.).

წინკია მოლაყბე ადამიანის ეპითეტია. წალან დროზე ერ ქალ ყოფილ. იმი სახელ ყოფილ წინკია; თუ ინსანმა (ადამიანმა, კაცმა) ბევრ ილაპარაკა, იტყუან—წინკია ინსანიავ.

წინტილია პატარა ჩიტია ერთგვარი.

— ჯ ა ნ., წინტალა ქაობის ფრინველია, გულთეთრი და ნაცრისფერი; აქვს გრძელი, სწორი ნისკარტი ქ გ ლ, ს მ ტ. წინტ-პინტ რა გინდა რა, რა არ, ყოველგვარი სისულელე, აბდა-უბდა. ~ წინტ-პინტ ლაპარაკოვს; წინტ-პინტ, ბჯტმ რამ (ყველაგვრი) დოტწერინევიყ ემ ქალებე (ყოველგვარი სისულელე დაუწერინებოთ ამ ქალისათვის).

წინტუაა ნ. ვაწუნტაა.

წინ-წინწ კალ იგივეა, რაც წინწკალ. ~ ჩემ თოლევ წინ-წინწკალ იქნა (თვალებიდან ნაპერწკლები გადმომცვიდა).

წინწკალ ნაპერწკალი. ~ ცეცხლი წინწკალ.

[სინ. წომხალ, მნიშვ. 2; ჩინჩხლევ, მნიშვ. 2].

— წინწელი შ ა ნ. ვაჟა 1V, კ ი ნ ქ. ვაჟა.

წიპ ასე უწოდებენ ხმაბადვით შინაურ ფრინველს. ~ ერ წიპ არ გოქ. (ერთი ქათამი არ გვეყავს).

წიპარტალ ნ. წიპარტალ.

წიპია, წიპაა წიწილა ბავშვთა ენაზე:

შღრ. წიპ.

წიპი-წიპი! წიწილის მოსახმობი ხმა.

შღრ. წიპ; წიპია.

წილაკ ნ. წილა(ნ)კ,

წილაკისტანაა ნ. -ტანაა.

წილაკოვია ნ. წილა(ნ)კოვია.

წილა(ნ)კ, წილა(ნ)კ წვრილი. ~ წილაკ ეუშით (წვრილი თოკით) კლიეე თუ შპიკარ, გააწყობრვარ (გაეწყვეტ); ყამჩა-ბარას (ნ. მნიშვ. 1) წრულ, წილაკანე (|| წილაკანე) ფოთლეე აქ; ე წილაკანე ზოლეეს ნუ ხედაე, მე ღონეა კაა მაქ; ზ მ ნ ზ. წილაკა წვრილად. ~ საბალო (ნ.) ბაწარს სკლა ასტონ (სქლად ართავენ), სანემსოს — წილაკა.

— წილაკანე მეტად წვრილი, აწობილი ხე, კაცი, საბელი და სხვ. ჯ ა ნ.

წილა(ნ)კოვია სიწვრილე.

წ. წილა(ნ)კ.

წილაკეტარა წვრილტარიანი. ~ წილაკეტარა წალდ.

წიწიპოვან თმაშოვია ქორობანა (საბაეშეო თამაშობა). ~ წიწიპოვან თმაშოვაში ერთ ღელაა კეპტეე (არის), უკან ყოფეე — ქუჭულეე კეპტეიან (არიაან). ლიმ ღელას წინ ერთიე ქორ კეპტეე. ყმაწულეე წივიან: წიპ!- წიპ!... იქორიე აქ ფხტეე, იქ ფხტეე (აქეთი ქით აფრინდება), რუმ დაბჟირას ქუჭულეე. თუ გელ მაახლა, ქორ ამბოეს — დოჟირ. გომოდის ი ყმაწულ, ღელაა აფრინდეე ქორს, არ უშომს ქუჭულეე წაყონელა (არ ანებებს წიწილებს წასაყვანად).

[სინ. ქოროვან თმაშოვია].

— ძერა-ძერაობა მე ნ თ., ძერაობა კ ი რ.

წირაა ნ. ცირაა.

წირაა (2): კარი წირაა [ნ. კარ.

წირინაა ყვევის ეპითეტად იხმარება ზღაპრებში. ~ „ყოვმა მითხრა, ყოვ წირინაა“ (ჯ. ა ნ., გვ. 182, შან. რეკ.).

წირწან აჩაჩის ნაწილი: სწორი და გრძელი ძელი, რომლის ერთი ბოლო კირკლებით (ნ. კირკალ, მნიშვ. 1) დამავრებულია ღელასთან [ნ. ღელაა (1)], ხოლო მეორე თავი კი საულლის (ნ. საულლეა) საშუალებით გადაბმულია უღელთან. ~ წირწან. პაჩიჩი

თავზე მანჯალლეე ხეას (მიღგმული, მიერთებული ხეა).

[სინ. ულაამა].

— ჯ ა ნ., ქ გ ლ (ინგილ.), წირწენი, წირწენა ხის გუთნის ნაწილი გუთნის ფიცრიდან უღლამდის, ხელნა; ძველებური მოხუერი გუთანი (კაცი) მთლიანად (იხმარება აგრეთვე წერწენი, წერწენა გიგ., თოფ., ქაე თ. (მობ.).

წირწირაა ნ. ცირაა.

წიტ 1. სულ ცოტა, ერთი ბეწო. ~ ემ ფერმა მოწრლაში დლე (დლე) ერ წიტ ზეე მადეა (ერთი ბეწო რძე მოიწველა); ყმაწულზეე იტყუნან: წიტ უქნიაე (კარში გასვლის დროს); ზ მ ნ ზ. წიტ-წიტ ცოტ-ცოტა, ცოტა. ~ როგო წიტ-წიტ დაგეაქა ბალახ!

— ახლად ამოვლებული ჩურჩხელის ჩამონადენითი თათარა ქ გ ლ (ქართლ.), ნაწიტი, წიტი ძო წ; ;

2. იგივეა, რაც წრიე.

წიუხ ნამცეცი, ნაეუწი; წიუხ-წიუხ ა) ზ ე ლ ს. ნაეუწ-ნაეუწი, ნამცეც-ნამცეცი. ~ ერ წიუხ-წიუხ რამ იზლევიან; ბ) ზ მ ნ ზ. ნაეუწ-ნაეუწად, ნამცეცებად. ~ წიუხ-წიუხ დაგეუწაე!

წიფლიან ადგილი, სადაე წიფლის ქეცებია მრავლად, წიფლნარი.

წიფხ ნორჩი ხის (უშთაერესად შვინდისა და შვინდანწლას) წვრილი წნელი, რომელიც ადვილად იგრინება, ღვლერკი. ~ წიფხ გადნაქირეე რაამი (გადასაქერი რაამა), კააგორა (კარვად) იგრინეე ეემას ფიჩხი კონაა, ცოცხ-მოცხ შააკროლა (შესაყრავად), ნაზირ-მაზირ (ნ. [ნაზირ] შააკროლა გმაროვენ. ჩალაა სახლევზეე ჩალაა დამავრეეველა (დასამავრებლად), მეუენ სხოას (სხვაა), წიფხ სხოას: მეუენ ჩალაა ზედათო გადნარკომი (ჩალაზე ზევიდან გადასაქერი). გადაქერაში მეუენი ერ თავს ჩხუტენ (აწვეეტებენ), მეორე თარაფს (მხარეს) უგოუჩხუტულ ადგეენ (წაუძვეეტებალად ტოვებენ). წიფხს მეუენი

უგოტჩხუტელ თავზე ამბენ (აბამენ) და ემ წიფხით ლამაზა ჰკრავენ.

[სინ. ბურმაჲ].

— მ ე ნ თ., ს ა ბ ა, ქ გ ლ (ქიზ., ინგილ.).

წიწანკულა, წიწანკურ პატარა, ცქვიტი და მარდი ადამიანი, ~ წიწანკულა სტეს-ლუქ ინსანი (მკვირცხლი ადამიანია); წიწანკულს გამზრასალი (გაიძვერასავით) შხლურთ ინსანზე (მარდ ადამიანზე); ამბოვენ, ჰიგინა (ჩქარა) რუმ ეტრევის; ჰა წიწანკუსალი გმოზზრისი (რა წიწანკუსავით გამოძვერის); ე ყმაწულ წიწანკულს (ეს ბავშვი მარდია).

წიწილაჲ 1. ნაწნავი (თმისა). ~ ქალს წიწილაჲ დოტწნავ; იმი წიწილეჲ მიწას უსტრვის (სწევდება); ზ ე დ ს. წიწილევიან ნაწნავებიანი. ~ გზელწიწილევიან ქალ; სმინდი წიწილაჲ სიმინდის ულვაში, სიმინდის ფოჩი. ~ სმინდი ტაროს წიწილაჲ ომოტშომ (ფოჩი გაუკეთებია); წიწილაჲ (წიწილი) ბურთ ნ. ბურთ.

— ჟ ა ნ., წიწილები შ ა ნ. რეც., წიწილა ნაწნავის ბოლოზე შემოხვეულ იმავე თმის მცირე ნაწნავი ქ გ ლ (რაჰ.);

2. საქონლის ხორცში მავარი მყესები, რომელიც კუდუსუნთანაა. არ იხარშება და ჭამისას არ იღეკება.

— ხორცში დარჩენილი მოუხარშავი გული, ლარში გამოუყვანელი სისხლიანი გული მ ე ნ თ.

წიწიმ-წიწიმ ნაყუწ-ნაყუწ. ~ ზალღეე ამ კაცს წიწიმ-წიწიმ ჩედიან (ნაყუწ-ნაყუწ აქცევენ).

წიწინოვაჲ წვრილი და კაპასი ხმით ლაპარაკი. ~ ერ (ისე) წიწინოვდა, ერ წიწინოვდა, ყური დაფაჲ მიქონდა (ყურებს აყრუებდა).

წიწანაჲ ღობემძღვრალა პატარა ჩიტი.

— იგივეა, რაც მესკია ქ გ ლ.

წიწლა(ნ)კ ნ. წიპლა(ნ)კ.

წიწმატა ბალახ ბალახია ერთგვარი, წიწმატს წაგავს, წყლიან ადგილებში იცის, მიწაზეა გაფენილი.

წიწმატელაჲ ციცინათელა.

წიწიბურაჲ 1. ქვევრების გარეცხვის შემდეგ ძირში დარჩენილი წყლის ამოსაშრალეზელი ქსოვილის ნაჭერი. „ქვევრების დარეცხვა-წყლის ამოსხმის შემდეგ ძირში ნარჩენ წყალს და ხინკორამს წიწიბურაჲთი ჰქმენდნენ, ამშრალევენ“ (ში ი ნ ა მ რ ე წ ე.).

— მანაწური მ ე ნ თ.;

2. გაღატ. ძალზე მთვრალი, სიმთვრალისგან მომჩვარული (ადამიანი). ~ დამთროლეყო, წიწიბურაჲ ქნილეყო.

წკალ ნ. ქკალ.

წკაპ წყლის წვეთის დაცემის ხმა.

— წკაპწკაპი მ ე ნ თ., ქ ი ნ ე. ეუჲ წკაპი-წკუპი წულილად ცემის გმოს ა ბ ა, წკაპი, წკაპუნი ჩხაპუნი, შხეპა წყლისა ჩ უ ბ., წკაპწკაპი, წკაპა-წკუპი რიტმული წკაპანი ქ გ ლ; წკაპი, წინწყალი წვრილი წვეთი, შხეფი ი ქ ე ე.

წკინვაჲ, წკინჴაჲ, წკინოვაჲ ბრწყინვა, ბრჴყვიალი, ბზინვა. ~ წლანდელ ფარჩეუ ზარიან კეპტეოდა (უწინდელ ქსოვილებს ბზინები ჰქონდა), წკინავდა; კაბგორა გახეხ ჴობ, იწკინას (კარგად გახეხე ქვაბი, რომ ბზინავდეს!); მი მღ. ნაწკინ მზრწყინავი, ბრჴყვიალა, ბზინვარე. ~ უზარო ფარჩაჲ ნაწკინ არა (არ ბრჴყვიალეხს), იგრეე ფარჩაჲს (ისე, უბრალო ქსოვილია).

— ჟ ა ნ., სიპწკინეჲ მ ე ნ თ.

წკიპარტლ, წიპარტკლ წკიპურტი. ~ წკიპარტლ დაკრძვარ შენბე (წკიპურტი დაკვრავ).

— ჟ ა ნ.

წკირ პატარა ჩხირი. ~ ცოცხი წკირ მაღლ. კბილ მოაჩირჩქნო; უხი წკირ; წკირ-წკურ იგივეა, რაც წკრუმალ. ~ წკირ-წკურს, წკრუმალს (ნ. წკრუმალ) ჩინჩხლევს (ნ.) ეზახიან; ჩხიპ-ჩხუპ. წკირწკურ დაგარეჲ, ცეცხლ ღუნათოთ [სინ. ჩხრუმალ].

— ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ე ნ თ., ქ გ ლ; წინწყარი წვრილი ტოტები შ ა ნ. ეუჲ IV.

წკირტიალ, აწკირტიალდეჲა, გაწკირტია

ლევამ, დაწკირბილევამ გაწვალემა, გატანჯემა, გაწამება. ~ აგაწკირბილევ (|| დაგაწკირბილევ) (გაგაწამებ); ჩემ კაც მაწკირბილევს (ქმარი მაწვალებს, მტარჯავს); თავი ღვკაცს აწკირბილევ-და, პტრპავდთ (სცემდა); იმამ ბჭთმ ვააწკირბილვა (ყველა გააწვალა).

— გაწკირბილევს ჯან., წრტი-აღი ტვივით ნამეტნობა საბა, ჩუბ., წკრტიაღი წრიაღი, წიოკობა ქგლ, ჰინკ. ვეჟა; წკრტიაღი ქაჯ., შეწკირბილევამა შევიწროება, შეწუხება, აკლება ხუბ.

წკირწკურ ნ. წკირ.

წკლინტ ნ. წკლუნტ.

წკლიშია ჩიტია ერთგვარი. ~ წკლი-შია ბირჯე, ყარამამბაზე (უქანგარზე), ჩიჩაქზე (ვარღზე) ბევრ ძღვე (ხშირად ჯღება).

წკლირტ, წკლურტ ფურთხი, პურკყი.

წკლურტ აბრეშუმის ჰიის ექსკრემენტ.

ჰიაა წკლუნტ.

— ჯან.

წკლუნტ, წკლინტ 1. სკინტლი. ~ ქათ-მი წკლუნტ; შიშამ მაღლ (მოიტანე), ყოვ არ დაუღეს, წკლუნტ არ იქნეს ზედ; ჩიტი წკლუნტ.

— წკლინტ ჯან.;

2. წვინტლი, უღვინტი; ზედს.

წკლუნტან, წკლუნტუნან წვინტლიან.

წკლურტ ნ. წკლირტ.

წკნუ(ვ)ილ წკმუილი, წკმუტუნნი. ~ ზაღლ წკნუის ყოფილ; ზაარიმანო, ჰებე წკნუ-ხნარა? (ზახრუმალა შენ, რისთვის წკმუ-ტუნებუ?); მოჰმევი, წკნუვის; მიმლ. ნაწკნუვლ წკმუტუნა.

— წკმუვილი ჩუბ.

წკრინოვამ ნ. ცქრინოვამ.

წკრუმალ, წკრუმალამაღ ფინჩის წკრი-ლი ნამტერევები. ~ წკრუმალ მაღლ, ალა (მოიტანე, აბა ერთი), ცეცხლ ღუ-ანთოთ; წკირწკურს, წკრუმალარს ჩი-ნჩხლევს (ნ.) ეზახიან.

[სინ. ჩხრუმალ; წკირწკურ (ნ. წკირ)].

— წკრიამლი მემ ნთ., წკრიამალ-წკ-მალი მარტ.-იმ ნ.

წლანკ, სლანკ წყალ-წყალა და უგემური საქმელი, ლაკლაკა. ~ ჰევო წლანკ რამმიან! (როგორი წყალ-წყალა რა-მან); ე ფყალამ (ლობიო) წლანკ რა-

ამი; წლანკ წონ (წვენი).

[სინ. ტლანკ].

— სლანკ თხელი წვენი ჯან.

წლით, წლით წელში ყოველ წელიწადს; ყოველწლივ. ~ ე ყმაწულ წლით გა-აზღელ კოლა ღლით იზღვე ყოფილ (ეს ბავშვი იზხელა, რამხელავ ყოველწ-ლივ უნდა გაზრდილიყო, ყოველღლ იზრდებოდა თურმე).

წლრ. ღლით.

წმინდა გიორგი საუტარ ივივეა, რაც ქერ-მუხი საუტარ.

[სინ. ღილ საუტარ].

წმინდა კიღბან ნ. კიღბან.

წმინდა ოჟალ წმინდა ადგილად მიჩნე-ლი ოჯახი, სადა ინახებოდა წმინდა კ-ღობანი, სხვადასხვა საეკლესიო ნიეთე-ბი და სიძველენი. ამგვარი ოჯახი საყდ-რის მაგივრობას ეწეოდა და ხაღბი აქ სალოცებად დადიოდა. ~ ხუციან ოჟალ [ნ. ხუციან(თ)], ჰიტინ ოჟალ [ნ. ჰი-ტინ(თ)] ჩონში წმინდა ოჟალევნი (წმინდა ოჯახები).

წმინდაა, წმინდა ფქულ პურის ფქვი-ლი. ~ ჰატ ჩონში ღარბი შკამს, თუარ (თორემ) წმინდაა შკამენყ.

— კაიშ., წმინდა, წმინდანი ხორ-ბალი, იფქლი ჰინკ. ვეჟა.

წმინდაოვამ სიწმინდე. ~ ქურკლი წმი-ნდაოვამ ღაფ (ძალიან) მიუტარს; ოჯ-ლი წმინდაოვამ კამ რამი (კარგი რა-მამ), თუ ნათავნევ ინსან იქნა (თუ და-მანამა ეს შეძლო).

წნეხი-წნეხი ნ. დანწნეხამ.

წნორ ტრიფი.

წნუნან ნ. წონ.

წო-ივივე წა-ზმინსწინი, რომლის ხმო-ვანი დამსგავსებულია მომღვენო ჳს ან უ (ჳ)-ს. ~ წოვდა || წოტდა (წ-ვიდა); წოღლ (წავიღე); წოჟყონ (წ-ვიყვიანე); წოტრთომ.

— გიგ., თოფ., ქავთ. (ინგლი.).

წოდ მწვადი. ~ წოდს წოეს (მწვადს წვებს); ზმნზ. წოდ-წოდ; წოდ-წოდ დაგქრი (ნაყწ-ნაყწად, ასო-ასო და-ქრი, აჯუწუა).

— ჯან., მწოლი ქაჯ.

წოვია მწვავე. ~ წოვე ზეე (მწვავე მზე);
ემ ჩიჩაქს ზურკ პირპილიეი წოვია ექ
(ამ ყვაეილს ძირევი პილილიეით მწვა-
ვე ექს); ზოვღეფა ბუზნი ღატრპაათი
წოვე სიტყტაა თქმაა კაას (ზოვჭერ
მწვავე სიტყვის თქმა მუშტით ცემაზე
უეეთესია).

— ჯ ა ნ.

წოლა ნ. ღაწოლა.

წომო-ასიმილაციის შედეგად სახეცე-
ლილი რთული მზნისწინი წამო-
(გარკვეულ შემთხვეეებში მისი პირვე-
ლი ხმოვანი შეიძლება დაიკარგოს).
~ წომოვაცომ (წამოვაცეამ); წომობტენ
|| წმობტენ (წამობტი); წომოტყონიყ
|| წმობტყონიყ (წამოტყეანიით); წომო-
წო (წამოწეა).

წ(ო)მობარკლა ნ. აბარკლა.

წ(ო)მოკუნეევა, წამოკუნეევა, წამოკინ-
ეევა წამოსკუბება, წამოჯღომა. ~
კაბე წომოკუნეედი?; „აზიზაა ჩაქინ-
ღა, შირინაა წამოკინეღა (გამოცანაა:
აზიზაა არის ზედგარ, შირინაა — ქობ)“
(გრ. ი მ ნ.); კუნზუ რა წ(ო)მოკუნეეუ-
ხნარა, მოა, საქმეა გააქეთ!; ყმაწულ
ხი ბუთალზე (ხის ტოტზე) წმოკუნეეუ-
ლიყო.

[საპირისპ. ჩაქუნეევა].

წ(ო)მორიგეევა ნ. არიგეევა.

წონე თახტაა, წონე თახტა უიჟიმ ჯე-
ქიზია ერთგვარი, მწეანე ფერის ძაფით
.იქსოვება.

— წონე-თახტაა ჯ ა ნ., გვ. 142.

წონე მწეანე. ~ წონე ბაწარი; წონე პარკს
(აბრეშუმის ქიისას) კაბუნს ეზახიან.

— მწონე კ ა ი შ., კ ა ჯ.

წონილ მწეანილი. ~ შიკმელში წონილ
ჩავეყრიაყა?; წონილ შაწყოა ნ. შა-
წყოაა, მნიშვ. 3.

[სინ. საეზილ].

შღრ. სალურეეა.

წოორ 1. სწოორი, პირდაპირი. ~ წოორ
გზაა;

2. გაღატ. სწოორი, მართალი. ~
შენ თუ წოორ კაც ხარ, გარაქ ბუტუქმ
რამ მითხოო (უნდა ყველაფერი მითხ-

რა) (—ჯ ა ნ.); ზ მ ნ ზ. წოორა, წოორა
ა) სწოორად, პირდაპირ, ზუსტად. ~
მიღის წოორა სახლში; მოტუნენ, წოო-
რა ამ სამ გზი ახრეეზე (ჯვარედინზე),
დაედენ. (—წოორა ჯ ა ნ.); ბ) სწო-
რად, მართლად, სინამდელილის შესაბამი-
სად. ~ მოკო წოორა (რა სწოორა?)
ამბრეთა!

წოორეევა ნ. სისწოორეევა.

წორა ნ. წოორ, მნიშვ. 2.

წოსწო(რ), წოსწოორაა, წომწო(რ), წო-
მწოორაა, წოწო(რ), წოწოორაა, წო(რ),
წოორაა, წოორაა ნ. (ს)წოსწო(რ).

წრ- იგივე წა- ზმნისწინი ვე კომპლექსის
ან მისგან მომდინარე რ-ს წინა პოზი-
ციაში. ~ წრველით || წრვრლით ||
წრვრლუთ (წაველით).

წრთ წვეთი. ~ ერწრთ წყალ; ზ მ ნ ზ.
წრთ-წრთ წვეთ-წვეთად. ~ წრთ-წრთ
ჩომოდის ყოფილ წყალ.

წრლა მაწონი. ~ ერ კოჭო მწრლაა;
ბებრასთან წაა, ზეა და წრლაა მიტც!
(ბეზიასთან წადი და რძე და მაწონი მი-
ეცი!); ცხრტუ (ცხერის) წრლაა; წრ-
ლაა გაჭრაა ქილიღან მაწენის ამოლე-
ბა..

— წელაა ჯ ა ნ., ი მ ნ., წველა
ჩუ ბ., მე ნ თ.

წრმრ-ასიმილაციის შედეგად სახეცელო-
ლი რთული ზმნისწინი წამო- (უმათე-
რესად ვე კომპლექსისა ან მისგან
მომდინარე რ-ს წინა პოზიციაში). მი-
სი პირველი ხმოვანი ზოგჯერ შეიძ-
ლება დაიკარგოს. ~ წრმრველ || წრ-
ველ (წამოველ).

წრწ წვენი. ~ სყოა წრწ, აეანეერი წრწ
(არჯაკელისაგან დამზადებული წენია-
ნი საქმელი); ჩონში ბალბი წრწსაც
აქეთევენ, პიტნი წრწსაც; ზ ე დ ს.
წრწან წენიანი (—ჯ ა ნ); თაფლი წრწ
თაფლი (უკვე გამხხლილი და დაწუ-
რული); ფაფლი წრწ ნ. ფაფლაა; ყრ-
ლი წრწ ნ. ყრლ; ყრლიწრწიან, შიქამად
ნ. ყრლ.

— წენ ჯ ა ნ.

წორ წერი, წერიო. ~ ფეყი წორეე; ხი წ რზე ჩიტ ჟღერს; ცახი წორრის ერთმერზე აწონ ნ; ზმნზ. წორაყ წვე-რისყენ, წვერში; წორ-წორ წვერო-დან წვეროზე. ~ ჩიტ ხი წორ-წორ ეტარეე; ენი წორზე ლაპარიყ ნ. ენა; ნემსი წორ ნ. ნემს; საქმი წორ ლაპარგაა ნ. საქმეა; საქმი წორ პოვნაა ნ. საქმეა; წორ-წორზე მოტანაა იგივეა, რაც თავ თავზე მოტანაა (ნ. მოტანაა, მნიშე. 1). ~ ჩონში სხოდასხოყერა (სხვა-დასხვაგვარად) ლაპარიყვენ, ეებლა შენ წორ წორზე მააჲან (თავი მოაბი, გაარყვე).

— ჯ ა ნ.

წორაყ ნ. წორ.

წორ-წორ ნ. წორ.

წორხოდ წუხელ. ~ აა შულო, ესენ შენ-თან იყნა წორხოი?

— წეხელი ჯ ა ნ.

წრანყენ, დაწრანყენეაა წყარუნი, დაწ-ყარუნება, ეღარუნი, ჩხარუნი. ~ ყუ-რი ზაალაა ნუ წააღ, კოზევეს ნუ აწ-რანყუნეე; ჰარევეს ჰაბე აწრანყუნეა? (გასალებებს რატომ აეღარუნებ?); წრან-ყენი გჷაა მოდის, რაა წრანყენრე-სა?

წრიყ ქათმის ფაღარათი (ავადმყოფობა). ~ წრიყ უჩნდეე ქათამს. დაწრიყიანე-ვაში კარში ატარევეს (ფაღარათი აქეს). გოდნაა (უჯანა ტანი) უწითდეე, წკლუნტ (სკინტლი) უგროვედვის გოდნაზე, მოწყლინტაში ზედ უჯანე გე (ჩჩება) ჩამასულ წკლუნტ, ამამინ ამბოვენ — ქათამს წრიყ შაყრიავ. ჭაწრიყიანე-ნეტლაე; ქათმევეზე, კუქულევეზე კარში ტარევეს არ ომბოვთ, ამაზე ჭაწრი-ყიანევეს ეომბოვთ;

2. გ ა დ ა ტ. ითქმის ბავშვის კუ-კის აშლილობაზეც, ფაღარათზეც. ~ ჩონ ყმაწულს წრიყ შაყრიავ, კარში ატარევეს; ზ ე დ ს. წრეყიან იგივეა, რაც დაწრიყიანეტლ (ნ. დაწრიყიანეაა).

— წიტი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.

წრუუტ იგივეა, რაც კრუა-კრუა.

წრულ პატარა. ~ ფეყსომოზ წრულ მაქ;

წრულ-წრულ პატარ-პატარა. ~ ხედაეს ბუღეში წრულ-წრულ ბავლეე ეიან; ზ მ ნ ზ. წრულა წერილად. ~ ტოლში გორეს საყუწაზე წრულა ქუწენ; წრულ-წრულა პატარ-პატარა(ღ), ცოტ-ცოტა. ~ მიწაა მოთხრაა თორანის ლაჲ ყეფაას (ძალიან ძნელია), გარაქ წრულ-წრულა აყრევენო (უნდა ცოტ-ცოტა აარო); დიდ-წრულ დიდი და პატარა, უფროს-უმცროსი. ~ სახლი აყენეე ნადიში დიად ბეერ ხალღს, დიდ-წრულს ეეხახოდითყ; მასლაათ ჩედიან დიდ-წრულ; წრულ ნაწლიეე ნ. ნაწლიაა.

— წერილი შ ა ნ. კ ე ვ ს.

წრულიან წვრილიანი, წვრიმალა, ახლად ტანყირლი. წვრილი ხეების ნორჩი ტყე. ~ ახალ თ დატეში (ნ. დაცემა) ტყეს, ის წრულიანი; წრულიანში ვარ (ხშირი) ბუთქეე (ბუჩქები), ლიქ, შ დანწლ, თხალ-ბ ჳ თ მ ერთა დარეტლ. (ყველაფერი ერთმანეთშია არეული); წრულიანში მიედ; ქემანდ ჰაბე არ გრ-მობორი? (რატომ არ გამოხვედი?) — ვერ გრმეველ, მაგრა წრულიან ყყო. ნ. წრულ.

— წრულუან წვრილიანი, ბუჩქ-ნარი (?) შ ა ნ. რეც., წვრილიანი შ ა ნ. ვეა II, კ ი ნ ქ. ვეა, გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (თიან).

წრულმრალ წერსამანი.

წრულფეეა გ ა დ ა ტ. მცირეცწლოვანი. ~ წრულფეეა ყმაწულეე.

წრულფეეოვაა გ ა დ ა ტ. მცირეცწლო-ვანი ბავშვები. ~ წრულფეეოვაა მაქ (მყავს), ვერ მოვლივარ.

ნ. წრულფეეა.

წუ- იგივე წა- ზმნისწინი ვა კომპლექსის წინა პოზიციაში. ~ წულ (წვალ), იმათ მე ვიპოვნიყ.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (გურ).

წულდი ნ. წასტაა, მნიშე. 1.

წუმპალ (მრ. წუმპალეე) დიდი წვეთი. ~ წუმპაა წუმპალ ღემეცა; ერ წუმპალ სისხლ; წუმპალეე მაპტო (მომხედა).

— ჯ ა ნ.

წუმწუმა ნ. წერწუმა.

წუნია წუნია.

წუნკალა წუნკალი. ~ „კანკალა ლობეთ გადაებტენ, წუნკალა ზაღმა დამიჭირა“ (გამოცანა: კინკარი) (ი მ ნ.).

წუნკლი (მ რ). წუნკლევ, წუნწკლევ წუნწკლი. ~ ზაღლ ტალახში წრვ, ცუვის წუნკლევ; ზ ე ლ ს. წუნკლიან, წუნწკლიან წუნწკლები რომ ჩამოსდის; ბინძური, უსუფთაო, ფეთხუმი. ~ წუნკლიან ზაღლ; წუნკლიან ქალ; წუნკლიან-წუნწკლიან იგივეა, რაც წუნკლიან. ~ ტურქელ წუნკლიან-წუნკლიან კორთეზე (თაროზე) არ დევნყ, კორთეა არ ამჩორდესავ, არ დაღმესავ.

— წუნწკლა ჩ უ ბ.

წუნდა დაუღომა წამოსკუბება. ~ წუნდა ვისავ.

წუნწკლევ ნ. წუნწკლ.

წუნწურა 1. ცოტა და წვეთ-წვეთად მომდინარე წყალი; მკონავი წყალი. ~ ჩონ არხში წუნწურა წყალ მოდის; წუნწურა ეყო, წყალ არ მოდიოდა; 2. გა ღ ა ტ. ტენწი ადამიანი.

წურწუმა, წუმწუმა იგივეა, რაც ჰაფთუთა.

— მ ა ი ს., წუმწუბა, წუმწუბი, წურწუბა, კუმწუბა წ ე რ.

წურწურ გა ღ ა ტ. წურწური, ვისმეს ცუდ დღეში ჩაყენება, გაწვალება. ~ ემკურა ნუმ მექცევ, საქნელი დროა, მაგა მაგრა საწურწურევიარ (ასე რომ მექცევა, დადგება დრო და მაგას მაგრად გაწურწურებ, ცუდ დღეს დავაყრი); მაწაფელებელმა მაგრა გაწურწურა; ფულიბე მოსტლაში გარაკ გაწურწურო მე შენ (ფულისთვის როცა მოხვალ, უნდა გაწურწურე, უნდა გაწვალო).

წურწუბ ნ. კუქმახ.

წურწუბა: თაგი წურწუბა ნ. თაგ.

წუბა წუხილი.

წუმა წვიმი; შაჰუა-შაჰუა წუმა ნ. შაჰუა, მნიშვ. 2; წუმა და მცა წვიმამ და მსხა. ~ გზაში წუმა და მცა; წუმა მოსწყდა წვიმა შეწყდა; წუმა ყბაში უკერი საცა, იწვიმებს. ~ ღუნუა

(ქვეყანა) ერ რამ (ისე) მოღრუბლულ, წუმა ყბაში უკერი; წუმას ფეჰ ჩომოუტიდვი იტყვიან, როცა გადაუღებლიე წვიმს; წუმა-წყალ გაბმული წვიმები.

— ჯ ა ნ.

წუმრიან წვიმიანი. ~ ჰოგო წუმრიან დღესა! (რა წვიმიანი დღეა!); წუმრიან წელ რუმ კეპტევის ი (როცა არის), ტევან ისრუშტე (იპრუწება), მარცლრე ცუე (ცეივა), პატრამ ჩეუ.

წუმრიან(ვე) (მ რ.) წვიმიანი ამინდები. წელს წუმრიანევი (|| წუმრიანი) (წვიმიანი წელი, წვიმება), ნათეს გააზალიანევი (წ. გაზალიანევა); წუმრიან-ში ცოცხ დაწყოვე, ზეა გომოღდესავ. [საპირისპ. ზიანევე].

შღრ. წუმრიან.

წუმს წვიმს. ~ ლაფ (ძალიან) მაგრა წუმდა; ღუნუა მაჰქუნა, საწმელი (ღუნია მოღრუბლა, იწვიმებს).

წურა მწვირე, კუქყო.

წურა-წურა, წურე-წურე: წურა-წურა (წურე-წურე) მიდის (წოშდა) ჩეუელებრიე, იტყვიან პურის ცომზე, რომელიც ცუდადაა მოხელილი, თორნეზე არ მაგრდება და იშლება, პატარა-პატარა ნაწილებად მიდის. ~ ცომიბე წყალ ვერ შაწყოვაში (ცომს თუ წყალი ვერ შეუწყვე). ჰე (ან) ლაფ (ძალიან) ცხელ წყალ იქნა, ჰე ციე იქნა, პურ წურა-წურა მიდის.

წურუან წვირიანი, კუქყიანი.

ნ. წურა.

წურულტ წოწოლა, მოგრძო და წაწვეტებული. ~ კარანტაშს წურულტ წორ (წვერი) აქ; რა წურულტ ცხურ ჰქა ემ კაცს!

— ჯ ა ნ.

წურულტ ვაშლ იგივეა, რაც ზუზუ (ზუზუა) ვაშლ.

წურულტ ფაფა წოწოლა ქელია ერთგვა. რი, თათრებს ახურავთ. ~ წურულტ ფაფაყს თათრეე იხურენ, გზელ, წრტიან ფაფაყი, მოლლეე; იხურენ. ჩონეე არ იხურენ. [სინ. შიმ ფაფაყ].

წუნლუტქებევიან იგივეა, რაც ჩხიტაქე-ბევიან.

წუნლუტ.

წუ-წუ ნ. დაწუ(ვ)აა.

წყალ (მრ. წყლივ): ~ ქვერს რრცხათ, წყლივით ვაღლეთ. ხაპირი (ყოპით) ომაქით (ვიღებთ) ნარჩომ წყალს; მოდგომინუახ წყალ დახხმაა ნ. მოდგომაა; პირზე წყალ არ აქ ნ. პირ; წყალ აღევიწევაა უსწორ-მასწორო ადგილის მორწყვა. ასეთ ადგილში ბარით ასწორებენ მომაღლო ადგილებს და წყალს თანაბრად ახვედრებენ მიწას. ~ წყალს უშუშენ, აფაინევენ (ნ. გაფაინევაა), ამა (მაგრამ) თუ ადგილწორო არა (სწორო არაა), ლუფ ჩოქაქი (ძალიან ოღრო-ჩორროა), მაშინ ბარით ეტარევიან შიგ და მიწას წყალს აღევიწევენ, ჰენი (ე. ი.) იმ ადგილში, ჰემენსაც წყალ არ ხტრვ (ხვდება), წყალს უშუშენ, ბუტუშ (ყველა) ადგილს ბარაბრა რწყონ (თანაბრად რწყავენ). ეესი (აი ესაა) წყალ აღევიწევაა; წყალ გჳკრაა მორწყვა (ნათესისა და მისთან.); წყალი დაგევამ ან ნათესში წყლის გაშუება იმგვარად, რომ წყალი გაიშალოს და მთელს ზედაპირს მოედოს, მოეფინოს. ~ ადგილს წყალს უგევენ, წყალ დაგევის ერ-ორ-სამ დღეს უკან, ადგილ რუმ დაღბეე, კედემ პაჩიხათი ვნონ (მერმე აჩაჩით ხნავენ); ჩალთუქს (ბარინჯს) რუმ დატესსავთ, დატესას უკან წყალს მოტყურტავთ (შევაჩერებთ), ჩალთუქს ნუმ (რომ) ვალურტადეიც (ამწვანდება), მემლიან (მერმე) დოუტებთ წყალს; ბ) წყლის დადგომა, დაგუბება. ~ სულულ (ნ.) ადგილ კი არ წყონ (რწყავენ), თავითავზე (თავითავად) გომოდის წყალ. ეემ ადგილს ჰამეშა წყალ ეგეე (ამ ადგილს მუდამ წყალი უდგება); კარეე ვაღევაში წყალ ლემევა (კარის ვაღებისას წყალ დაემეფინა, ფეხებში შემიდგა); წყალ დაწმინდაა: ჩემბე ეგ წყალ არ დაწმინდელი (გადატეგ მე ტულ საქმეს მიზამს); წყალ მოწყურტაა ნ. მოწყურტაა, მნიშუ. 2;

წყალ შაწყოვაა ნ. შაწყოვაა, მნიშუ. 3; წყლა ვახტლაა მოშარღვა. ~ დღე წყლა ბუტრ გოტლივარ ამმაზე, რუმ ყარფუბ მიქამი; ფურ წყლა გოტდა; ზ მნიშ. წყლა ვახლოლა მოსაშარღვად; წყლი აღოზ (აღოზ) იგივეა, რაც წყლი ყბაა. მნიშუ. ბ. ~ დილიგში (ბოსტანში) აღოზ ვიქნრა (გაგეკეთებია) მოსარწყავე? წყლი დინგ ნ. დინგ; წყლი კარ იგივეა, რაც სუეავალ; წყლი ყბაა ა) წყლის სათავე, სადანაც წყალს უშეებენ და ეხოებში ჩამდინარე პატარა რუებში ანაწილებენ ~ წყლი ყბაა ჩონსყენ ქენ, მე მოტყუო, მეღლნი მე ტქონსკინი საქნევარ (ვიზამ) წყლი ყბას; ბ) ეხოებში ჩამდინარე რუების პირგახნლიც ადგილი, საიდანაც წყალი ნათესებში შედის. ~ წყლი ყბაა ვიქნრა არხზე; წყლი შოქმად ბრინჯისგან დამზადებული ერთგვარი საქმელია ქინძითა და შარლით (იშვითად ქონით) შეზავეებული [- წყლის შეკამადი ქგლ (ინგო.); ხამ წყალ [ნ. ხამ. წყალკურთხოვაა წყალკურთხოვა.

— წყალკურთხოვაა გავ, თოფ, ქავთ. (ყიზლ-მოზლ.).

წყალჭყობ სველი, წყლიანი და ტალახიანი ადგილი.

წყანწყალაა, წყანწყარაა ნ. წანწყალაა, წყერ მწყერი.

წყერიჩიტ მწყერიჩიტა.

წყილ რწყილი. ~ წყილს დატემენი.

— ჟან.: გიგ., თოფ., ქავთ. (ფშ.).

წყილი ბალახ, წ. ბალახაა, წყილი ჩიჩაქ ყვითელი ფერის ბალახია, მუხსუმზირასავით თავს იყებებს, მურალი სუნი აქვს. ამ ბალახს რწყილების მოსასპობად იყენებენ. ~ წყილი ბალახ ანუ წყილი ჩიჩაქ ჩონ მინდორში ეკატეე (არის). კალივებუე ბუერ ეკატეე-ეემას წყილ ნაქნარ ფართალში (რწყილიან ლოგინში) სასთულ ქრ ღევენ, სხო ადგილეშიც ღევენ, ოვემის (აი ამის) სულზე წყილ აღარ მოდის.

— ფარსმანდუკი მ აყ.

წყლი არწივ წყლის არწივი. ~ ლაგლაგ სხოას (სხვაა), წყლი არწივ სხოას. ეესი წყალში კეპტევ (არის), ამმა (მაგრამ) ლაგლაგ არა (არაა). წყლი არწივს მაღალ კანქევ აქ, იუდ არ აქ. წყლი ზაღმ წაგი.

წყლი ქათამ წყლის ქათამი.

წყლიან ღელეა ჰი დ რ. ღელეა თი ზირ-ში (ნ.თი ზირ), მთიდან ჩამოდის. ამ ღელეში მუღამ წყალია.

წყლიპირაა წყლის ნაპირას მყოფი.

წყლისმა ნ-მა.

წყლიყოფილაა ერთგვარი ავადმყოფობა.

— წყლისყვიალა კ ა ი შ.

წყრტაა 1. გადახდა (ფულისა, ვალისა და მისთ,) ~ ერ წლი ვაადაა მემეც, ემ ათ მანით ვალ ჰსწყრტო (გადავიხდი); შ. კ ო ნ ტ. წყრტინევაა გადახდევინება. ~ ხურტინში რააც რამ დააყლდეე სი-ათი, მაქეკალს აწყრტინევენ (ახდევინებენ); შტრაფ მაწყრტინეს (გადაშახდევინეს);

2. სასჯელის მოხდა. ~ ტუსსალში წელ ნახევეარ წყრტა (შეასრულა), მოტდა.

წყრალ ნ. გაწყრომაა.

წყრულ, წყრუვალ მწყურვალი. ~ შერ, წყრულ მოკლო (მშიერ-მწყურვალი მოკვდა).

წყრულ წყვილი. ~ ერ წყრულ წინდაა; ხუთმეტ წყრულ ფურ-კამმეჩ; წყრულ შიბ ფერად წინდაზე ამოქსოვილი წყვილი შიბი (ნ. შიბ, მნიშ. 1), სხვაგვარად ამას კიჭკიკაა ეწოდება (ნ. კიჭკიკაა, მნიშ. 1). (საპირისპ. თეჭ შიბ, ნ. თეჭ, მნიშ. 1).

ჭ

ჭადარ [აზ. ჯადარ] ნაპირალი, ღრმა ნაბზარი, დამსკდარი ადგილი; ზ მ ნ ზ . ჭადარ-ჭადარ ~ მიწაა ჭადარ-ჭადარ დამტყროლ.

ჭად-პურ ნ. კატ-პურ.

ჭამჭამაა დაბალი ტანის ხეა. მწარე, წითელ ნაყოფს ისხამს, რომელიც არ იკმება. ~ ჭამჭამაა შტდანწლი სიმ-აღლზე ოხდეე. იმი ფოთოლს ავამ-არევენ წამლა.

— კილო მაყ., ქ გ ლ (ინგილ.). ჭანაა (1) იგევა, რაც ჰაეა. ~ ჭანა (ტყუილად) ნუ მოოდიხარ ჩემთან! ჭანაა (2), ჭანაქია უეარგისი, სუსტი, ცუდი, უხეირო. ~ ჰოგო ჭანა კაც ხნრა!

[ინ. ჭანქურ].

ჭანაქია ნ. ჭანაა (2).

ჭანდარ 1. ჭადარი.

— კ ა ი შ;

2. გადატ. მაღალი ადამიანი. ~ ჭანდარ კაცია!

ჭანდრი საყტარ საყდარია სოფ. კახთან ახლოს, კექენში (ნ.), პაატიაა ღელეს (ნ.) ზემოთ. მის ეზოში უზარმაზარი ჭადრის ხე დგას. ~ წაღან (წინათ) ჭანდ-რი საყტრი ოზოში ბევრ ჭანდრეე ყოფილ.

ნ. ჭანდარ, მნიშ. 1.

— ჯ ა ნ., გვ. 350.

ჭანჭახ ჭენჭები, კოპიანი, ტალახიანი ადგილი.

— ჭაობი კ ი ნ ქ. ხეც., კაობიანი, წყლიანი ადგილი; სახნავ-სათესად უეარგისი მიწა ნ ი ე.; თხელი ტალახი, ჭენჭები ქ გ ლ; ჭუნჭუხი სველი, წვი-მისაგან ძალიან დასველებული მ ე ნ თ., ჭინჭები, ჭენჭები ტლაპო, გაუვალი ტალახი ბ ე რ., წუნწუხი ძენძები, წუმ-პე, მწვირე ჩ უ ბ.

ჭანჭურ იგევა, რაც ჭანაა. ~ ჰოგო ჭან-ჭურ ინსან ხნრა! (რა უხეირო ადამიანი ხარ!); ჭანჭურ-მანჭურ ნაყარ-ნუყარი. ჭამალ ეყლის პატარა ბუჩქი.

ჭამაა, ჭამაა მოწონელი პატარა კალათი. ~ ემას ჩონ ჭამაა არ ეეზახით, ალიბეგ-ლოში ზოგიე ეეზახიან; ზინამ ჭამაში წიგნ (ჭაღალდი) ჩააგა, თუთაა ნუ გაა-წურასაე, შირაა (ტყბილი) ნუ გმოტ-ღე-საე.

ჭამუნ ნ. ეაპუნ.

ჭამპაა, ჭამპაპოვია წყალს მიერ გამოცე-მული ერთგვარი ხმა (მაგ. როცა ბაეშვი ბანაობის ღროს წყალზე ხელებს ატყაპუნებს და წყალს ამოძრავებს).

— ჭამპიპი, ჭუმპუპუპი სითხის მოძ-რაობის ხმა ქ გ ლ.

ჭარულ თხილ თხილის ქრთა. მოგრძოა, მაგარი კანი აქვს.

— ქარული შ ა ნ. რუც.

ჭარქუა ჩარჩო (ფანჯრისა, კარისა). ~ ქარქუევი ვოქეთევი.

ჭარხილ ქარხალი.

— ქერხილ მ ა ყ., ქერხალი კ ა ი შ.

ჭატ მჭადი (სიმინდის ფქვილისა). ~ ქატ ჩონში ლარიბ შქამს, თუ არ წმინდაა (ნ.) შქამენყ; ქატ მიცემამ იგივეა, რაც ბებრის კუნტამ ავიღევა (ნ. ბებრი კუნტამ). ~ ქატ მივეც (მოუვეც) [სინ. ქატი (ჭატ) ქმევენევა]; ქატი (პური) გოგოლაა (კოკოლაა) თორნეში გამომცხვარი მჭადის (ან პურის) პატარა კვერი, კოკორი. ~ ქატი გოგოლას ქატი ავთევენ, პური გოგოლას პური ფქვლით. ემას გრუველ წყალში ზეუნენ, ცოტა ხაშს ურევენ, თორნეში აკრბნ გურგალ-გურგალ (მრგვალ-მრგვალს), პათარაც (როგორც) ჩონ ქატევი. ეემას გლიან თავსრით (ნ.). გელ მოგვლევიძთავ (ხელის ხლებისთანვე) ვარდევი გოგოლას ზოგ დროზე (ზოგჯერ) ბუხარაში ნაქნარ (ბუხარაში მყოფ) ქტაზე—სიბზე აცხოვენყ; ნეაცარს ჩქუჩენ (გაქეჭავენ) აქეუნენ-ჩქიფენ, სიბზე აღრვენყ (აღებენ) ერ გოგოლას, ზედაით ნაყარ აყრიანყ. გამოცხვოვის უკან გამოქტანენყ (გამოაქეთ), ქქამენყ; ქატი კოკოა ერთგვარი შექამადია. ~ ქატი კოკოა სმინდი ფქვლით კატევის (კეთდება). ცხელ წყლით ზრლავთ. ოპტანთ (ვიღებთ) ცოტა ცოშს, ომგურგლევთ (ვამრგვალებთ), ცოტა ოსწორევთ, გურგალ კატევის (მრგვალი ხდება). წყალს ოდღღევთ ქოშში, შიგ ცოტა მარილსაც ჩქურტთ (ყყრით), მევდან (მერმე) ემ კოკოევი შიგ ქომში ჩქურტთ, იხარშევის. ქათევირით ომოქტანავთ (ამოგვაქვს), ტალერკევიშქურტთ (თეფშებზე ყყრით). მევლნი ხახს აგალღევენ, ემ ხახზე ცოტა წყალსაც ოსხამთ, ხახი ფაფას ოქეთევეთ. ხახში ვუკიდევთ ნიგოზს. ემას ოგემ ქატი კოკოა ნაქნარ ტალერკევეზე ზედ ოსხამთ, კომთ, ერ გე-

მრიალ კეტევის! (ისეთი გემრიელია!). ცოტა შუნდი ევეესაც ურევენ. არ ომლევ მოხარშაში ამიბე, რუმ (იხიტომ, რომ) ცხელი წყლით ვზელავთ. ქონ არ უნდ, ზოგივე უშერბიან; ქატი (ქატ) ქმევენევა იგივეა, რაც ქატ მიცემამ. ~ ქატ ვაქამევი (მოუვეც).

— ქად ქ ა ნ.

ქატ-პურ, ქად-პურ ერთმანეთში არეული ხორბლისა და სიმინდის ფქვილისგან გამომცხვარი პური.

— მქად-პურა კ ი რ., მქადპურა მ ე ნ თ.

ქაფა, ნ. ქაპაა.

ქენევა 1. ხელის კვრა. ~ ბებერ უქენევი ქალს, წყალში ავლევს; ქალმა კარს უქინა, კარ გაძლი; უქინ (ხელი ქყარი), კარ გააღველი (გაიღება).

[სინ. გელ ქენევა].

— ქენევა ჩ უ ზ., აქენა გელი უწინა ქსაბა;

2. გ ა დ ა ტ. ჩაცემა. ჩარტუმა (დანისა და მისთ.). ~ მუცელში დანამ უქინა.

ქერხლ ქირხლი, ბურუსი, ნისლი.

— ქერხლ ქ ა ნ.

ქეჭა ქაჭა. ~ ქეჭათით არაყ ვოდღევთ. — შ ა ნ. რუც.

ქიანდღლაა, ქიანდღლაა 'ქიყელა. ქიანჭუ(ვ)ან ქიანი ხილი. ~ ქიანჭუენ ქლი- [ავ, ვაშლ] ქეჩ (სრულიად) კაბ არა. ქიაა 1. აბრეშუმის ქია. ~ ქიაა თესლ (აბრეშუმის ქიის თესლი, გრენა); აღრგანაღლუჭ(ვე) ქიაა ნ. ქიაა გ(ო)მოდლუჭევი; ამნახულ ქიაა ნ. ქიაა ომოსტლაა; არმანაწევი ქიაა ნ. ქიაა მოწევაა; გათალხეწლ (გაწყალღულ) ქიაა ნ. ქიაა გათალხევეა; გამნაღლუჭევი ქიაა ნ. ქიაა გ(ო)მოდლუჭევი; დანახინევი ქიაა ნ. ქიაა დაზინევი; ერთიბე დაზინევია ნ. ქიაა დაზინევი; ერთიბე ომოსტლაა ნ. ქიაა ომოსტლაა; მორუზა ქიაა ნ. მორიზაა; მოწე ლ ქიაა ნ. ქიაა მოწევაა; ნ. მუხი ქიაა; ნამზინ ქიაა იგივეა, რაც დანახინევი ქიაა (ნ.

ქიაა დაზინევაა); ნასტენ ქიაა ნ. გასტენაა; ოთხიბე დაზინევაა ნ. ქიაა დაზინევაა; ორიბე დაზინევაა ნ. ქიაა დაზინევაა; ორიბე ომოსტლაა ნ. ქიაა ომოსტლაა; სამიბე დაზინევაა ნ. ქიაა დაზინევაა; სამიბე ომოსტლაა ნ. ქიაა ომოსტლაა; ნ. ტოლმა ქიაა; ყორველა ქიაა ნ. ყორველაა; ნ. ყორჩი ქიაა; ყურველა ქიაა; ცეცხლიან ქიაა ასე უწოდებენ ჩვეულებრივი წესით მოყვანილ აბრეშუმის ქიას მუხის ქიის (ნ. მუხი ქიაა) საპირისპიროდ, რომელსაც ცეცხლი არ სჭირდება; ქიაა გაზარაბრევაა ნ. ქიაა დაწყულებევაა; ქიაა გაბრუებევაა ამას ამბობენ არბეშუმის ქიაზე, როცა იგი ფოთოლს არ ქამს, ანდა ბევრს ქამს, მაგრამ პარკს არ აყეთებს. ~ გაბრუებევაში ქიაა არ შქამს, ჰე (ან) ბევრ უქამი, ცახზე არ გადის, არ ჰქნის (პარკს არ აყეთებს), ნაზირში (ნ.) შიგავ ინქევის, ჰე (ან) ნაზირში ქნის პარკს. ოგემშინ ამბოვენ — ქიაა გაბრუებულევა; ქიაა გ(ა)დასევაა ნ. გადასევა; ქიაა გათალხევაა (გაწყალღევაა) აბრეშუმის ქიის წახდნა და დახოცეა. ~ სიცივი ქიაა იგოცეე, წყალღევის, გათალხევააჲ ჰეგი (ესაა); ქიაა გათალხევაა ციეშიაჲ კეპტეე (სიციეეშიაჲ ხდება), მაგრა ცხელშიც (დიდ სიხეშიც); ცეცხლი მანახტომ (მონახეღერი) ქიააჲ თალხღევის, უცეცხლო ქიააჲ თალხღევის, კდრე (კეღება); მ ი მ ლ. გათალხეულ (გაწყალღულ) ქიაა წამხდარი, გაფუქებული აბრეშუმის ქიაა. ~ გათალხეულ (|| გაწყალღულ) ქიაა ყუთლა აყუთეეს (ყვითლად ანათებს), კუნტაა (ნ. მნიშვ. 2) კეპტეეს (ხდება); ქიაა გ(ო)მოდღუევაა იგიეეა, რაც ქიაა ომოსტლაა. ~ ქიაა ომოსულ, ჰენი (ანუ) ქიას გამოტლუზნი; მ ი მ ლ. გამნალღუ(ეე) ქიაა იგიეეა, რაც ამნასულ ქიაა (ნ. ქიაა ომოსტლაა). ~ გამნალღუე ქიას პატრონ ერღეფა (ერთხელ) უყრის დღეში ფოთოლს; ადრ გამნალღუეე ქიაა აბრეშუმის ქიაა, რომელიც სხვაზე ადრე იცვლის კანს.

~ ადრ გამნალღუეე ქიას ცალკ ჩაფარ-
 ლე (ჩელტზე) გადატანენ (გადააქეთ);
 ქიაა ამოსტლაა (ამოსლაა) ნ. ქიაა
 ომოსტლაა; ქიაა დაზარაბრევაა ნ. ქიაა
 დაწყულებევაა; ქიაა დაზინევაა
 აბრეშუმის ქიის კანში ჩაწოლა. ~
 „ქიაა(ს) დაზინევაა მართლა ზილ (ძი-
 ლი) კი არა (არაა), აი მაშინ ტყავ ვუ-
 ბოშღევის, იგღას. ნაშინ დროზე (ძი-
 ლის დროს) ცხტრთან ტუჩ(ს) ზედთან
 პატარა ყუთოლ ყაშხაა (თურქ. ნიკორა)
 ეუჩნღევეს“ (შ ი ნ ა მ რ ე ვ ე.); ქიაა
 ოთხღეფა (ოთხეყრ) იზინეეს, ოთხღეფა
 ომოდის (ნ. ქიაა ომოსტლაა); ერთიბე
 იზინეეს (ნ. ერთიბე დაზინევაა), ორი-
 ბე იზინეეს (ნ. ორიბე დაზინევაა),
 სამიბე იზინეეს (ნ. სამიბე დაზინევაა),
 ხუთქიბე იზინეეს (ნ. ხუთქიბე დაზი-
 ნევაა). მეოთხე დაზინეეს ჩონ ხუ-
 თქიბე დაზინეეს ვეზახით; მ ი მ ლ.
 დანაზინეე ქიაა კანში ჩაწოლილი აბ-
 რეშუმის ქიაა; ერთიბე დაზინევაა აბ-
 რეშუმის ქიის პირველ კანში ჩაწოლა;
 ორიბე დაზინევაა მეორე კანში ჩა-
 წოლა; სამიბე დაზინევაა მესამე კანში
 ჩაწოლა; ოთხიბე დაზინევაა იგიეეა,
 რაც ხუთქიბე დაზინევაა; ხუთქიბე
 დაზინევაა მეოთხე კანში ჩაწოლა;
 ქიაა დალაქაა ნ. დალაქაა, მნიშვ. 1;
 ქიაა დაწყულებევაა (გაზარაბრევაა, და-
 ზარაბრევაა) აბრეშუმის ქიის დაწყვი-
 ლება, გათანაბრება. აბრეშუმის ქია
 ყველა თანაბრად არ იცვლის კანს. ზოგი
 ადრე ამთავრებს ამ პროცესს, ზო-
 გი კი უფრო გვიან. იმისათვის, რომ
 ეს ასე არ მოხდეს, საქირთა აბრეშუმის
 ქიის დაწყვილება, რაც შემდეგში მდგო-
 მარობს: ვიღრე ძინავს (ნ. ქიაა დაზი-
 ნევაა) ქიის ერთ ნაწილს, მეორეს —
 უკვე გამოღვიძებულ (ნ. ქიაა გამოღუ-
 ზევაა) ნაწილს — თუთის ფოთოლს არ
 უყრია, საქმელს არ აძღვეენ ანუ უცდენ
 (ნ. სტენევაა), ანდა, შესაძლებელია,
 მხოლოდ ერთხელ მისცენ საქმელი. ამის
 შედეგად მოგვიანდ ქიაა თანაბრდება
 დაწინაურებულს და მაშინ უკვე ყვე-
 ლა ერთად გადაჰყავთ გაძლიერებულ

კებაზე. ~ კიას ზოგს ზინავ, ზოგს გომოტლუზნი. ეე კიაა გარკე (უნდა) დუაწყულოთ. ადრ გამნალუზ კიას გუღუვაქთ (გადაგვაქეს) ცალე ჩაფარზე (ჩელტზე), შიქმელ არ ოზლეუთ. ეუსტენათ, დანაზინეჲ კიაა გამნალუზეეს (კანგამოცელილს) დეეწივას, კიაა წინუჲან ნუ იქნეს. ისიც იმას ეწევის, ოგემაშინ კეპტეჲ გაბარაბრეჲაჲ (აი მაშინ ხდება გათანაბრება). მეელნი (მერმე) ეოზლეუთ ბ^რთუმს (ყველას) ერთა (ერთად), დლეში სამდფუა (სამქერ), ოთხდფუა, ბეტრ ფურცელს ვოზლეუთ. პარ (ყოველ) ომოსლაში (კანის გახდისას) აწყუტლევენ კიას; კიაა კბილ გ(ო)მოლდეჲა იგეეჲა, რაც კიაა პირ ომოკრაჲ; კიაა მოწეჲაჲ აბრეშუმის კიის მოწიფეჲა, პარკის გასაყეთებელ ასაკამდე მისელა. ~ კიაა ხუთქიბე ომოსტლას უჲან (მეოთხე კანიდან ამოსვლის შემდეგ) იწევის — ყუთლდე (ყეთლდება), ცახზე გადის, პარკს ქნის (აქეთებს), მეელნი (მერმე) იცახე; თუ კიას კაგორა აქამ, მალე იწევის; მ ი მ ლ. არმანაწეჲე კიაა და მოწეჲულ კიაა. ~ მოწეჲულ კიაა ხრალი (თუთის ხის ტოტის) დარყეჲაში ქრ^შ ჩომოგრაილდეჲ (ჩამოცივიდება); არმანაწეჲე — აარ, ხრალით არ ცუქ; კიაა ომოსტლაჲ (ომოსლაჲ, ამოსტლაჲ, ამოსლაჲ) აბრეშუმის კიის მიერ კანის გამოცელა, კანის გაზნა, კანში ამოსელა და ასაკიდან ასაკში გადასელა; მ ი მ ლ. ამნასულ კიაა კანში ამოსული ანუ კანგამოცელილი აბრეშუმის კია [სინ. კიაა გ(ო)მოლუზეჲაჲ; კიაა ტყაე გატდაჲ] (— კანში ამოსელა შ ა რ ა შ.); ერთიბე ომოსტლაჲ (ომოსლაჲ) აბრეშუმის კიის მიერ კანის პირველად გამოცელა, პირველ კანში ამოსელა (— ერთისა ამოვიდა მე ე ნ თ.); ორიბე ომოსტლაჲ(ომოსლაჲ) აბრეშუმის კიის მიერ კანის მეორედ გამოცელა, მეორე კანში ამოსელა (— ორისა მე ე ნ თ.); სამიბე ომოსტლაჲ (ომოსლაჲ) აბრეშუმის კიის მიერ კანის მესამედ გამოცელა, მესამე კანში ამოსელა (— სამისა მე ე ნ თ.); ოთხიბე ომოსტლაჲ

(ომოსლაჲ) იგეეჲა, რაც ხუთქიბე ომოსტლაჲ; ხუთქიბე ომოსტლაჲ (ომოსლაჲ) აბრეშუმის კიის მეორე კანის მეოთხედ გამოცელა, მეოთხე კანში ამოსელა (— ქერქისა მე ე ნ თ. ნიშნი კანი ძო წ.). ~ კიაა ოთხდფუა (ოთხქერ) ოპოდის. სიტპა (პირვანდელ) ომოსტლაჲში ტყაეს იელუზ (იეცლის), თეთრ ფერელეჲე (ელეჲა). ეემას ერთიბე ომოსტლაჲ (|| ომოსლაჲ) ეტყუან (პირველ კანში ამოსელას უწოდებენ). კიაა ერთიბე ომოსტლაჲ; ემეჲრა (ამგვარი) კიაა ერ-ორ სამ დლე ქამს ფურცელს, მეკლან (მერმე) კილეჲე მეორეჲ (მეორედ) იზინეეს, ორიბე ზინავ (ნ. ორიბე დაზინეეჲა), ოპოდის. ეემას ორიბე ომოსტლაჲ (|| ომოსლაჲ) ეტყუან (მეორე კანში ამოსელას უწოდებენ). მეკლან სამიბე იზინეეს (ნ. სამიბე დაზინეეჲა), ოპოდის. ეესი სამიბე ომოსტლაჲ (|| ომოსლაჲ) (აი ესაჲა მესამე კანში ამოსელა). ოთხიბე ომოსტლას (|| ომოსლას) ეეხლა არ ამბოვენე. უწინდელ დროზე ამბოდენენ — ოთხიბე ზინავსაჲ (ნ. ოთხიბე დაზინეეჲა) კიასაჲ. ოთხიბე ოპოდისაჲ. ეეხლა მეოთხედფუა (მეოთხექერ) ომოსლაზე ხუთქიბე ამბოვენე. კიაა ხუთქიბე ომოსტლას უჲან იწევის, ყუთლდე (ყეთლდება), ცახზე გადის, პარკს ქნის; კიაა ომოწმენდაჲ აბრეშუმის კიის მიერ კანის ცელის ერთიანად დამთაერება. ~ კიაა ომოსლაში, ტყაე გატდაში ამბოვენ — ომოწმენდელაჲ, ბუთუმს გომოტლუზნი, ომოსტლაჲ; პირ ოპოკრაში (ნ. კიაა პირ ოპოკრაჲ) ზოგ ოპოდის, ზოგ ჩევის (ჩეჲა). რახანც ბუთუმ ოპოდის, ილუზეეს — ვინდ ორიბე იქნეს (ნ. ორიბე ომოსტლაჲ), ვინდ სამიბე (ნ. სამიბე ომოსტლაჲ), ვინდ ხუთქიბე (ნ. ხუთქიბე ომოსტლაჲ), ამბოვენ — ომოწმენდელაჲ; კიაა პირ ოპოკრაჲ ერთი წყეჲა აბრეშუმის კიის კანში ამოსელა. ~ ერ პირ ომოტკრაჲ კიას (ერთ წყეჲას გამოუცელია კანი, ე. ი. ამოსულა კანში); ზოგს რუმ გმო-

ტლუზნი, ზოგ კედემ დგას (არის, დარ-
ჩენილია) ამასლრლ (ჯანში ამოსასლუ-
ლი, კანგამოსაცელი), ამაშინ ამ-
ბოვენ — ერ პირ ომოტკრავ ჭიასავ;
გამდლუზუე ჭიას პატრონ ერდფა
(ერთხელ) უყრის დღეში ფოთოლს,
დანარჩომიე ომოტდესავ, პირ ომოტკ-
რასავ, გამაღლუზასავ; ჭიაა ტყავ გაჭ-
დაა იგივეა, რაც ჭიაა ომოსულაა;
ხუთჭიბე დაზინევაა ნ. ჭიაა დაზინევაა;

2. იგივეა, რაც ზალიაა, მნიშვ. 2.
ჭიბაჰ, ჭუბაჰ, ჭუბაჰ სულელი, ჭეუთხელი.
[სინ. ბაჰუა].

— ჭ ა ნ.; ჭუბაჰი თავგზადაქარგული
მთვრალი მ ე ნ თ.

ჭიგოა ვენახის სარი, ხარდანი.

— ქ გ ლ; ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ.
(ქართლ.), გ ი ვ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(კახ.-ქიზ., ინგილ.).

ჭიიტ გაკრიჟინებრს ხმა. ~ დაროზაა ჭი-
ით ეკატეოდა, ვიმალეოდი (ჭიშკარი გა-
იჭრიჟინებდა თუ არა, ვიმალებოდი).

ჭიკჰუა, ჭირჰუაა; ჭიკჰუაა (ჭირჰუაა)
წაჰდა პატარა ნაწილებად დაიმსხურა,
დაიფშენა. ~ ჭატ თორანეში ჭიკჰუაა
დატყრო; ხოთ ნუმ (რომ) ვარდღე ინსან
(აღამიანი), იფხნრვის, ამბოვენ, ჭირ-
ჰუა წაჰდავ; შენამ გაბტყრჰვ, ჭიკჰუაა
წახოლაჰ! (||ჭირჰუა, წაჰვ!) (წყევლაა:
შენამც გასკდები!).
[სინ. ჭუაჰუაა].

ჭიმ [ახ. ჩიმ] ბელტიმფისა. ~ ჭიმ სხოას
(სხვაა), ბორტოა სხოას. ბორტოა
გზრგალ კეატე (მრგვილია), დფარტ-
ხაში ზოგ იფშნრვის, ზოგ ბორტოა
ჩევის (ჩხება). ჭიმ ახალ ლაფოტკაითი
მანაბრუნევის (დაბარულს), ამნლევის
(ამოღებულს) ებნევიან.

— ჭ ა ნ.

ჭინჭრი გირც ნ. გირც.

ჭინჭულოვაა ჭინჭული. ~ ერთმერთთან
ჰაბე (რატომ) იჭინჭულეერთა, დინეა
დადექით! | | |

ჭიბლ წირაბლი. ~ თოლი ჭიბლ; ზ ე დ ს.
ჭიბლიან წირაბლიანი. ~ ემ ვადას (ეაჰს)
თოლევ ჭიბლიან აქონდა.

— ჭ ა ნ.

ჭიპკიპოვაა ჭურჰლის მერისმეტად აე-
სება (სითხით, ჭონით და მისთ; გადა-
ტანით სხვა რამეზეც იქმის). ~ ედრაა
წყალით ჭიპკიპოვის; ფაულაზე (ლობო-
ზე) ბევრ წყალ დემესხა, ჭიპკიპოვაა,
იღვა; ფლაგზე ბევრ დეესხაჰ ჭონ, ჭიპ-
კიპოვაა.

— ჭიპკიპი, ჭუპკუპი სითხის მოძ-
რაობის ხმა ქ გ ლ;

2. გა და ტ. გატენა, გაქედვა, გა-
დაესება. ~ აყარზე (სხვენზე) ჩალოტქ
(ბრეგულელი ბრინჯი) ჭიპკიპოვის,
დვას.

ჭირ ველური, გარეული (ხეხილი და მისი
ნაყოფი). ~ ჭირ ვაშლ (მაჟალო); ჭირ
სხალ (პანტა); ჭირ თხილ; ჭირ შუნდ;
ჭირ ტყიმალ; ჭირ ბალ (იგივეა, რაც
ბალლუნქ).

— ჭირვაშლ მაჟალო მ ა ყ.

ჭირ ქათამ, ჭირ უნსი ქათამ, ჭირ ღინს
პატარა და გამხდარი ჭიშის ქათამი.
~ ჭირ ქათმეე (|| ჭირ ეინსი ქათმეე)
წრჰულ ეკატევიან (პატარები არიან),
რაში ეინსი ქათამ (ნ.) დიდ ეკატევის
(დილია), ბევრ ჭამს. კრცხს დაადრველა
ჭირ ქათამ კახს (ევერცხის დასადებად
წერილი ჭიშის ქათამი კარგია).

ჭირ ხეა გარეული, ველური ხეხილი. ~
ჭირ ხეს არნაჯალღევ (უმყნობ) ხეზე
ამბოვენ; ჭირ სხალს ნუმ (რომ) იმბავს,
ოგემას (აი იმას) ჩონ ჭირ ხეს ვეზახით;
რომ ვეაღლღევთ (ვაყნობთ), ჭირ ხეზე
ვეაღლღევთ.

ჭირაჰ [ახ. დილ. ჭირაჰ] ანეული (გა-
ზაფხულზე მოხული და შემოდგომი-
სათვის დატოვებული მრწა ხელმეორედ
მოსახნავად. ასეთი მიწა კარგად ფხვი-
ერდება და პურის დასათესად ვარგობს.
ხოლო როცა საზამთროს, ნესვისა და
მისთანათა დათესვა უნდათ, პირიქით
აკეთებენ, ე. ი. შემოდგომაზე ხნავენ
მიწას და გაზაფხულისათვის ტოვებენ).
~ ვთქოთ ეფხალა პურ გათიბეს, პურ
გათიბას უქან მიწას კიდემ აბრუნევენ
(ხნავენ), აგდევენ ფაზიბე პურ და-
ათესლა (ტოვებენ შემოდგომისთვის
პურის დასათესად), აამაზე (იმეტომ)

მალე (ადრე) აბრუნევენ, მიწაა გაფუძვლესავე, კაა იქნესავე. ეერთი იმიზე ჩელიან (და კიდე იმისთვის შერებიანი), რუმ ალაა (ბალახ-ბულახი) ბურ არ ამოვლეს, ეეს არის ჭირაქ. ფაძუზე ჭირაქს უტყევენქ (ნ. ქეყეა), კელმეოლე გნონ, ფარცხენ, კედე რამ ჰთესენ. ბოსტნი (ნ. ბოსტან) ადგილს კი ფაძით გნავენ, ჭირაქ აქეთევენ; ჭირაქ ეტყევენ ნ. ეტყევენ(ის); ჭირაქ ქნაა იგივეა, რაც დაჭირაქევეა.

— ქ გ ლ (ინგილ.); აურა მიწისა ნაშემოდგომევენ ან ადრე გაზაფხულზე მიწის ქირველადი დახენა წინასწარ გასაფხვიერებლად ქ ა ვ თ. III; ნაოში შემოდგომაზე, მოხნული ანეული ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.); მ ა რ ტ. - ი მ ნ.; ჭ ი გ., [თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (თიან.).

ჭირიშენ: შენ გულყევეაძს ჭირიშენ! ნ. გულყევეა.

ჭირიტანი საყტარ (საყტრევე, საყდრევე) თოფანში ა(ნ.), ჭირიტაშვილების მომულში ძველთაგანვე წმინდა ადგილად მიჩნეული დიდებებიანი ადგილი. ~ ჭირიტანი საყტარში ეეხლა არ მოდიანყ. მინც დაპირეულ (ნ. დაპირევეა), ერყე (მხოლოდ) ის მოვე. ამმა (მაგარამ) ემხევეს არ შჭრიან იმიზე, რუმ (რადგანაც) ეეს წმინდა ადგილი. კაყში ემყურა (ამგვარი) საყტრევე ბევრ კეპტეოდა (იყო) — კაციაშვილების, ყულოშვილების... ეეხლა კაყში ერ ჭირიტანი საყტარ დგას (დარჩა), ერთიე ჭიტანი საყტარ (ნ. საყტარ).

შდრ. ჭიტანი საყტარ.

ჭირკუტ იგივეა, რაც კოწაწ, ქწინიშე. 1. ~ ჭირკუტ დაბალ, არგანაზარდ ინსანზე (ადამიანზე) ამბოვენქ.

ჭირლიტ უვარგისი (ჩვეულებრივი, სარმა-დღემაზე (ნ.) ამბობენ). ~ ჭირლიტ სარმა-დღემაა აქონდა.

ჭირჭიშა პანტა მსხალი ან პანტა ვაშლი, ანუ მყალო. ~ ჭირჭიშაითი არაყს გლიან.

— ჭ ა ნ., პანტა მ ა ყ.; ჭირვაშლ,

ჭირჭიშა მ ა ყ ა ლ ო მ ა ყ.

ჭირქუაა: ჭირქუა წაჭდა ნ. ქიეკუა. ჭილარაა, ჭილარაა თამბაქოს შესახვევი სპეციალური ქაღალდი.

ჭიუჭიუ ნ. ქიუჭიუცოვა.

ჭიუჭიუა ბევრი ლაპარაკის მოყვარული. ~ ქიუჭიუა ინსანს (ადამიანს) ბევრ ნალაპარაკს (მოლაპარაკეს) ებნევიან. — ყიუჭიუა ჭ ა ნ.

ჭიუჭიუცოვა, ჭიუჭიუ ბევრი ლაპარაკი. ნ. ქიუჭიუა.

— ჭიუჭიუი ერთგვარი ხმიანობა ფრინველისა ქ გ ლ.

ჭიშეე ან თ რ. ტარტარაშვილების გვარის შთამომავალთა ერთი ნაწილი (მეორე ნაწილს ტარტარიანევე ეწოდება).

ჭიჭინ, ჭიჭინოვაა 1. ჭრიჭინი. ~ კარევე ჭიჭინოვს; ურემს საბოენ თუ არ ლოტს, ჭიჭინოვს; ჭიჭინაა (ჭრიჭინა) ჭიჭინოვს.

— ჭიჭინი ჭიჭინას გემიანობა ს ა ბ ა; 2. ბაეშვის ძლიერი ტირილი. ჩაბეიჩობა. ~ ყმაწულ ჭიჭინოვს.

შდრ. გაჭიჭინევაა.

ჭიჭინაა ჭრიჭინა, ჭრიჭინობელა. ~ ჭიჭინაა ხეზე კეპტევე, მაგარ ცხელში ჭიჭინოვს, მევლნი სიცხიზნი ტყრუე, ვარდრე, ჰედრე (ჭრიჭინა ხეზე არის, დიდ სიცხეში ჭრიჭინებს, მერმე სიცხისგან სკდება, ვარდება და კვდება).

— ჭიჭინა ს ა ბ ა.

ჭიჭინოვაა ნ. ჭიჭინ.

ჭიჭმახ ძალიან მყავე. ~ დოვლაა (ნ.) ყევე-ჭიჭმახ იყო, მაგარ ყევეა.

ჭიჭნაგურ შინ დამზადებული ძეხვია ერთგვარი: მწვანილში შეზავებული ძროხისა და ცხვირს დაეკილ ხორცს დებენ ძროხისა ან ცხვირის ნაწლავებში, ცოტახანს მდლდარე წყალში ჩათუთქავენ, მერმე კეამლზე ამბობენ დაზამთროსთვის ინახავენ. ამას უშთავრესად ფლავთან ერთად ქამენ. ასეთ ფლავს ჭიჭნაგურიან ფლავს უწოდებენ. ჭიჭნაგურ ჩახხმაა ჭიჭნაგურის გასაყეთებლად ძროხისა და ცხვირის დაეკილი ხორცის ნაწლავებში ჩადება.

— ჭ ა ნ.

ჭკალ, ჩკალ, წკალ ბრწყალი (ლობიოსი,

კიტრისა, საზამთროსი, გოგრისა, ვაზისა და მისთანათა). ~ გუგრას, კიტრს, ბოსტანს, ყარფუხს აქ ქკალი. ქკალი სხოას (სხვაა), თალ სხოას. ქკალი (ბრწყალისა), ჰემნითაც (რომლითაც) გუგრაჲ-რამ (გოგრა და მისთ.) ეხვეის ხეს ან ბალახს, ან მიწას. თალ ამათ ზოლი (ამათი ყლორტია), გაგზელუქლ. თალზე ფოთოლს იშომს (იყეთებს). თალზე კეტევე (არის) ქკალ; ფაყლი ქკალ ეხრვის ქაგზე; ქკალ ომოშმაჲ (გაშმაჲ, ომოღვეჲ) ბრწყალის გაკეთება, გამოშმა (ლობიოს, კიტრისა და მისთანათა ნათესზე). ~ ფაყლას ქკალ ომოშუმჲ || გოშუმჲ || ომოქლი.

— წკალ ჟან., პწკალი მე ენთ., ბრწყალი, პწკალი ვენახისა წერ.

ქკილ (მრ. ქკილვე) 1. ფრჩხილი. ~ ფეყეეს საპოვნში მაგრა ეუბანეთ, ქკილევს ვიჭრით, ყურზენს ვლაგავთ (ეშკლუტ); ქკილ არ გააზგელვედლო (არ გაანედღვედლო!) (წყველა: არგასაზრდელო!); ქკილი დაბრიმივეჲა გადატ. მისპობა. ~ ქკილს დაგიბრიმივეყ! (წყველა: მოგსპობთ); ქკილით სამარეჲ ვათხრაჲ გადატ. ვინმესთვის თითის არგანძრეჲა, არაფრის გაკეთება.

— ჩხილ ჟან., მწკილი კაიშ.

2. ჩლიქი, ქაჩაჩი. ~ ტანაჲ (ხბოს), ზროხაჲ ქკილევ; გარს ქკილ აპყრომი (მოსძრობია).

— ჟან.

ქკილაჲ ნ. ქათმი ქკილაჲ.

ქკოჲ ჰკუჲ. ~ ქკოჲ არ აქ, სემამს (სულელია); ი ყმაწულ ქკოში ჩაგარდნილ; ზეღს., ზმზზ. ჰკუან ჰკეიანი; ჰკეიანად. ~ ერ შულ ცოტა სემამ (სულელი) იყო, ერთ ჰკუან; ჰკუან იყავით! (ჰკეიანად იყავით!); ჰკოჲ დასხრიაღვეჲა ნ. სხრიალ; ჰკოჲ უქრის იგივეჲა, რაც ქკოში გაედლომი; ჰკოში გაუდლომი ჰკუში დასქდომია. ~ მამას გააედლომი ქკოში უჩრღლევი ეულაბ (სრტყეჲა); ჰკოჲ მიცეჲაჲ (დასწავღვეჲა) ჰკუის დარიგება. ~ მამაჲ ბეურ ჰკოჲ აზღვესყ შულღევს (ქკუას არიგებს შვილებს); ჰკუ(თ) გასწლაჲ ჰკუაზე გადასელა, შემლა. ~ ღეკაცუში ჰკუ გადაის (ქალი შიშისგან ჰკუაზე გადადის).

ქკორტლ ნ. ქკორტკლ.

ქკუანოჲა ნ. სიკუქუანეჲა.

ქკლეჲ მქლე. ~ ე ყოჩეჲ ჰემაგ ჰაბე ქკლეჲნა? (ეს სხერები ასე მქლე რატომაჲ?). — ჟან.

ქკლეოჲა სიგამხდრე. ~ ჩემ ჰემაგ (ასეთ) ქკლეოვას ნუ შაახედავ, ყოჩხალ გადაჲ (ბიქი) ვარ.

ნ. ქკლეჲ.

ქკლივქკლიოჲაჲ, ქკლივქკლივ, ქკლივქკლივ, ჩლიქჩლივ 1. ქკიქკი (ფრინველისა). ~ ჩიტ ქკლივქკლიოვს; ყარააზზე (ვაზაფხულზე) მერცხლევ ქკლივქკლიოვენ (|| ქკლივქკლიოვენ).

[სინ. ჩლიქჩლიქოჲაჲ, მნიშე. 2]; 2. გადატ. ახლად ენაადგმული ბეგუვის ტიქტიკი. ~ ჩონ ყმაწულ ქკლივქკლიოვსავ.

ქკლინჲ 1. ჩხირივით წვრილი და მოკლე ნაქერი რკინისა. ~ ქკლინჲ კინი ყუტ (რკინის ჯოხია). ეემას ტუტქულუ ჰმანგანში (ნ. მანგანაჲ, მნიშე. 2) კარმახევე დანაქიდევ გზელ კინაში ზგდევენ (უყრინად) ქრნდალან (გარდაი-გარდმო). ეეს ამაგრევეს გზელ დანაქიდევ კინს, ჩამაადღვესლა (ჩამოსაადღებალ) არ უშომს;

2. ასეთივე მოკლე და წვრილი ჯოხი, ან გამოთლილი ხის ნაქერი მახეში. მახის დაგებისას იგი ერთგვარ საყრდენადაა გამოყენებული. ~ დელაჲ (კვერნის), ტაპტაჲაჲ (ვირთხის), კატაჲ, ჩიტ დაქერაში ქტაჲ ან სხო რაჲმის — თახტის, კინის — ერ თავს ქრშ უყუღღვენ ხეს ქტაჲ-რამ დაამაგრეველა (ქვის ან სხვა რამის დასამაგრებლად). ემ ხეს თლიან კარანტაშიფორმადი (ფანქარივით, ფანქრისნაირად). ეეს არის ქკლინჲ, ჰენი (ე. ო.) ქტას-რამ ქკლინჲზე აყენევენ. დააქერელ (დასაქერი) რამ მოდის, ზარვ (ძერება) ემ ქტაჲქრშ. ქკლინჲზე გარაქუმ წემევეცოს (წამოცმული უნდა იყოს) გორც. გორცი ჰმას რუმ ეყოლღვის (იწყებს) დელაჲ, ტაპტაჲაჲ, კატაჲ... ქკლინჲ იქევეის (ვარდება), თუთან ეტანევის, კღრვის;

3. კარის შიგნიდან დასაყეტად გარდღეარდმო გაყრილი ხე, ურდული. ~

~ ქერდოვან (საქურდავად) წყველით; ვერ შეველით შიგ, კლინე გეყვარაყ (ურდული გაყვარათ).

კლინკლოა გუთნის ნაწილია.

კჰამა, კჰამა, შჰამა კჰამა. ~ არ ცალიან (არ მცალია), ევხლა ვქომ (|| ვქომვარ) (ვჰამ), ვერ ხედნა?; ერ ცოტა რამ შიკმევარ, მაასლრვარ (ცოტა რამეს შევექამ და მოვალ); თუ მე დაგიჭირ, შენ თავ შიკმევარ (შეგქამ), შენ თუ დამიჭირ, ჩემ თავ შიკმეხარ (მე შემქამ); მე იქ ვერ წულ, ისენ ჩემ თავ შიკმელნიაყ (|| შიკმენნიაყ) (შემგამენ); იმი გორც თუ არ სქომ (|| სქომ) (ვქამე), ვერ გოზულეე (ვერ გავექლებ); ზალს რაა ოქამრთა? (რა ვეკამოთ?); დლე ჩონ ფლავ გუქამი (გვიქამია); პიწა ექამასაც, ფიჭირ არ იყო (ცოტა მაინც რომ ექამა, არა უშავდა); არც ჩაქამა, არც კჰამა, არც დახურაა არ გოყლი; ამ წამალ კჰითავ ისენ სისხლს აარწყველნი (ამ წამლის მიღებისთანავე ისანი სისხლს არწყვეენ); მ ი მ ლ. არნაქამ, ვერნაქამ ის, ვინც არ (ვერ) კჰამს, ვისაც კჰამა არ შეუქლია; ის, რაც არ იქმება.

~ ემი ვერნაქამ ინსან იქნევა? (ისეთი აღამიანი, რომელიც ამას ვერ შექამს, შეიძლება იყოს?); ვერნაქამ რამს ჰაბე (რატომ შქამა? (იმას, რაც არ იქმება, რატომ კჰამ?); ლორი ხალ (ნ.) არნაქამ ხალი (არ იქმება); ნაქამ მქამელი; შექმული; შესაქმელი. ~ ი დევ ინსნეე ნაქამ ყოფილ (ის დევი აღამიანეზის მქამელი ყოფილა); პურ ნაქამ (პურის მქამელი); ჩემ გულ გადაალოყ (გული გადამელია), ნაქამ რამ არ დამიჭირა (რაც შევექამე, არ შემერგო); ცხი პიტნაა ნაქამ რამი (საქმელი რამაა, იქმება); მატატელა პინდაერეე ნაქამ რამი (მატიტელა ინდაურების საქმელი რამაა); ჰგ ნაქამ რამი, ჰაბე შქამა? (ეგ ვანა იქმება, რატომ კჰამ?), ჰგ სოყოა ნაქამ არა (არ იქმება); ნაქამეე, ნაქამებ (მრ.) მქამელები. ~ ევზირმა ვაშლევ მოხიბლა (მოწამლა). ნაქამეე (ვინც კჰამა, მქამელები) დამგოცენ; ზ მ ნ ზ. შიკმელა საქმელად.

~ ნადიროვაში ღამი ვეღრვითწყული გუბზე, ჰე (ან) პურში, ჰე სინდში, ნადირ მოლის შიკმელა, წყალ დაალეველა (დასალეველ), ჩონც ჭყლავთ; კჰამ-კჰამი კჰამა-კჰამით. ~ გარ ქერ კჰამ-კჰამი იღვა თავიბე (თავისთვის); შ. კ ო ნ ტ. კჰეე (ი)ნევაა, შიკმევენევა კჰეეა. ~ ნე პტირხარ, პურ შენბე მე შიკმევენეერ (მე გაქმეე); ორმოც დლე შიკმევენეეხარ ჩემ ცხენეიბე (აქმეე ჩემ ცხენებს); ჰე ვაშლ თუ დლეკაცს აქმევენ, შენ დეკაციბე ერ ყმაწულ გააჩენელიყ (ეს ვაშლი თუ ცოლს აქამე, შენ ცოლს ერთი ბავშუა გაუჩნდება); ჩარაა რაა აქონდწყა, აქმევენს (რა გზა პქონდათ, აქამეს); ე ვაშლ გაქქანას (გათალოს), ყაბუზ ყმაწულს აქმევენას (ჯანი ბავშუს აქამოს); ფაშ-ფუტარ მრზობლევს ვოქმეენოთ (შიგნეულობა მგზობლებს ვაქამოთ); ცოტა პურ მაქმეენით (მაქამეთ); თურმენი ჩემ დეკაცს ჩემ შიკმელ თავი დოსტიბე პუქმევენეეი (თურმე ჩემ ცოლს ჩემი საქმელი თავისი კუროსთვის უქმეეი); მ ი მ ლ. ნაქმევენე მქმეველი, ვინც აქმეეს; რაც აქამეეს; ზ მ ნ ზ. შიკმევენეველა შესაქმევიენბლად. ~ ხიკაკენაა (კოდალა) დაკლა, დეკაცს (ცოლს) მისცა ფაჩასთან წაალეველა, შიკმევენეველა (ხელმწიფესთან წაალეზბად და შესაქმევიენბლად); მე მეეალეა ვარ იმიბე შიკმევენეველა (მოვალე ვარ, იმას ვაქამო); ღავან კჰმევენეაა ნ. ლავან; ყალიბ კჰამა ნ. ყალიბ, მნიშვ. 1; ყინწიამილ კჰამა ნ. ყინწიბ; შენ ნაზუქ ჰახან პქრმთა? ნ. ჰახან; შენამ საგზოა (საგზოა) შექამ (კჰამ) ნ. საგზოა; ჰატი კჰმევენევაა ნ. კიტ.

კჰმი-კჰმი ნ. კჰამა.

კჰოგაა ნ. კჰრგაა.

კჰორტკლ, კჰორტკლ მქვარტლი; ზ ე დ ს. კჰორტკლიან, კჰორტკლიან მქვარტლიანი. ~ ჩონ ბუხარა კჰორტკლიანი, ქულავ თუ მოტლად, დაწრლი სახლ (ქარი თუ მოვიდა, დაიწეება სახლი).

— ქ ა ნ., კჰორტლი ქ ა ქ.

კჰოტ: კოტი(ნ) და კჰჩაა ნ. დაკჰჩაა, მნიშვ. 2.

მ ო-**კ** ო-**პ** ო-**პ** ო! 1. ღორის შოსხმობი 'ღაძა-
ხილი.

[სინ. ტოხ- ტოხი!];

2. ღორი ბაეშეთა ენაზე (იშვითად
დიდებრც ეძახიან ასე).

კ რგაა, **კ** ოგაა **კ** აობი; **ზ** ე დ ს. **კ** რგააან
წყლიანი, **კ** აობიანი (ადგილი). ~ **კ** რ-
გააან ადგილში მიწაფთი ამოდის წყალ,
წყლიან, ტალახიან ადგილი. თავქრ
სოფლებში (ნ. თავქრ, მნიშე. 1) ბუტრ
კეპტევ (არის) ემეურა (ამგვარი) აღ-
გილევ; **ქ** ებ მოთხრაში (სადირკელის
ამოთხრისას) თუ წყალ ამოდის, ამაზე
ამბოვენ — **კ** რგააან 'ადგილ.

კ რა(წ)ყუნ **კ** რაქუნი, **კ** რაქ-**კ** რუქი, **კ** რია-
ლი. ~ ბოჯითი (თაგზე) **კ** რაყუნოვს;
გ ა დ ა ტ. ლოგინში (საწილში) აქე-
თყენ-იქითყენ მობრუნევა-დამბრუნევაში
ჩემ გარდევ **კ** რაყუნოვს.

კ რელ 1. სახე, ნაყში, ორნამენტი, ჩუ-
ქურთმა. ~ წინდამი ერ **კ** რელ ამითი-
ევი, მეორე **კ** რელს ვიწყოვ; საჭრელოა
(ნ.) მიემეც, ერ **კ** რელში მაკლი; გენეურა
ფაულაა თეთრი, შიგ შივ **კ** რელევ აქ;
ნ. ასტმი **კ** რელ; კილბანა **კ** რელ; 'ყ-
ხიშაა **კ** რელ; ნ. **კ** რელ-პრელ;

2. სახ(ებ)იანი, [ნაყშ(ებ)იანი, ორ-
ნამენტ(ებ)იანი, ჩუქურთმ(ებ)იანი. ~
კ რელ კორთეა; ემ **კ** რელ კორთეზე
ცარც უსმენე, ოგე ზედ დანახატ რაა-
მევ კაგგორა ეცნევის, ზედ ირემ გომოპ-
ყონენყ (გამოპყათ ხოლმე), ყურბა-
ეურ (სხვადასხვა) რაამევე გომოპყონენყ;
კ რელ კილბანც იყო. ხი კილბან **კ** რელ
კეპტეოდა (იყო), მუერუა ც (სკივრი)
კეპტევ (არის) **კ** რელ, კოვზევიც. **კ** რელ
კოვზევს ტარ აქ დაქრელუტლ; **კ** რელ
მეემაა (ნაყშებიანი სპილენძის დიდი
ლანგარი); მეემაა საააც კეპტევ (სა-
დაც არის). იგრევ (სადა) მეემას შიგ
დაქრევლეველ არ აქ, **კ** რელ მეემას
კი ნაყიშევ აქ; **კ** რელ (დანაქრევლევე)
გირც ნ. გირც.

— მ ე ნ თ.; მოქარგული გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ხეგს.); სხუადასხუა
ფერი სა ბ ა, ფერად-ფერადი ჩ უ ბ.
კ რელგრილოა მზენარევი ჩრდილი. ~

ერ არის მაგარ გრილოა, ჰეჩ იშოდ არ
ჩომოდის (ერთია მაგარი ჩრდილი, სი-
ნათლე სრულებით არ შედის შიგ),
მეორეას (მეორეა) **კ** რელგრილოა. ეემა-
ში ზეაც, იშილო (სინათლევ, შუქი)ც
ჩომოვს, გრილოაც არის.

ნ. გრილოა.

კ რელთავაა ბალახია ერთგვარი. ~ **კ** რელ-
თავაა ჯონეას მინგავს, ყოროლევი
(|| ყორულებში), მინდორში კეპტევ (არის).

კ რელ ჩიტ თეთრგულიანი ჩიტია ერთგვა-
რი

კ რელ-პრელ (მრ. **კ** რელ-პრელევ) **კ** რე-
ლა-პრულა. ~ **კ** რელ-პრელევ ჩატცომ,
ეტარევის.

კ რეა მკრელი. ~ **კ** რე დანაა; ევი ყის-
მათ **კ** რეა ყოფილ იმას ბედი უქრის
თურმე.

— ჯ ა ნ.

კ რიანტელ წითელი მხალისგან დამზადე-
ბული მკავე წვენი. მხალს ხარშავენ,
ნახარშ წვენში ურევენ შვინდისგან
გაკეთებულ მკავეს, რომელსაც ანე-
ლებენ მწვანელით—ქინძით, კამიტ, რე-
პანით, ნივრითა 'და მარლით.

— მკავეთ წითელს შექამადი ს ა ბ ა;
ტყემლის წვენი, ნივრითა და მწვანელით
შეზაგებული მ ე ნ თ., ტყემლის წვენი
ქ ყ., ქ ი ნ ქ. კაყ; **კ** რიანტელა ტყემ-
ლის წუასგან და მწვანელებისგან გა-
კეთებული მკავე წვენიანი კ ი რ.

კ როფლ **კ** როფლი. ~ **კ** როფლ დაპყ-
რიავ.

კ როხ, **კ** როლ **კ** როლა. ~ ჩონ ქალს
- **კ** როხ თოლევ აქ; **ზ** ე დ ს. **კ** როხთო-
ლევთან **კ** როლათვალებიანი. ~ **კ** როხ-
თოლევთან ყმაწულ.

— ჯ ა ნ., **კ** როლაა **კ** რელი ქ ა ჯ.
კ როხ თუთაა **კ** რელი თუთაა, მოშავო და
მოთეთრო მარცვლები აქვს.

— **კ** როლა თუთა ალაჯა ჩ უ ბ.,
მ ა რ ტ. - ი მ ნ., მ ე ნ თ.

კ რუა-პრუა **კ** რუქუკალის მკავე გამოცე-
მული **კ** რიკინის ხმა. ~ **კ** რუქუკელაა
ყელელში კეპტევის (არის), **კ** რუა-პრუა
ჩედის (ჩახის).

[სინ. წრუტლ.]

ჭუაა 1. ნაუოტისოდენა ხის ან ფიცრის პატარა ნაჭერი (გამოიყენება სხვადასხვა დანაშენულებსთვის, უმთავრესად, განაბზარი ან გატეხილი ადგილის დასაკერებლად). ~ თუ დარკობაა ყანად (ჭოშკრის ფრთა) გატეხულ, შუაითი ერ გროლ ქნილ, იმას ერ ქუას მიაკარონ, ააღევენ ნაფოტივი რამს, მიაკარონ, ეესი (ესაა) ჭუაჲ; ააღ ე ჭუაჲ, მიაკარიე ქობი კარზე განაგერ ადგილში; ჩეჲ ნაჲ (საწინახელი) გაგროტულ, ერ ტელისწორ (ხელისოდენა) ადგილში ჭუაჲ დამიკრავ;

2. პატარა ნაუწი ქსოვილისა (კერვის დროს რამეში ჩასაყენებელი). ~ ახლუტ ერეე პერანგეზე (მხოლოდ პერანგებზეა), ჭუაჲ კი — რამიე გინდ.

ჭუაჭუაჲ: ჭუაჭუა ქნაჲ პატარა ნაწილებად დამსხერევა, დაფშენა; ჭუაჭუა წაწდა (დატყრო) იგივეა, რაც ჭიკჭუაჲ წაწდა (ნ. ჭიკჭუაჲ). ~ ტაღერე გააგეჩა, ჭუაჭუა წაწდა; პოგო (რა) ჭუაჭუა დატყრაჲ!

— ჯ ა ნ.

ჭუბაჲ ნ. კიბაჲ.

ჭუგუ-ჭუგუ! იგივეა, რაც ტიყ-ტიყ!

ჭულუჲ, შულულ [ახ. შულუჲ] ცელქი, ცეტი.

— ჯ ა ნ., მ ე ნ თ.

ჭულუყოვაჲ, შულულოვაჲ ცელქობა. ~ უშკლი (სკოლიდან) შენ თავ გომოუგდლიყ, გიქულუენი უა? (იცელქე ხომ)? — აარ, მე არ სჭულუოყე (არ ვცელქობ ხოლმე); შენ ჭულუყოვაითი მრზობლოვისთან ამრიგ-დამრიგ (შენი ცელქობით მეზობლებს გადამიღე).

ნ. ჭულუჲ.

ჭულუმპურ 1. დაჩურჩული, უჩენხო თხილი, კაკალი, წაბლი. ~ ჭულუმპურ ჩომოცუენულ თხილევ ქრ, ღუაგრუეთო.

— ქ გ ლ (ინგილ.);

2. გაღატ. არაფრის მქონე, ღარიბ-ღატაკი. ~ ჰეგ ჭულუმპურიჲ, ცამ-ცარიელიჲ (სულ მთლად ცარიელიაო), ჰერამ არ აქავ (არაფერი არ აქვსო); ამ სახლით მე ჭულუმპურ გამოველ.

ჭუპუტი ფლავ ნ. შექუტი ფლავ.

ჭურმაქუტუხ პატარა, ჩია, დაღუელი. ~ ოთხდენა (ოთხი) ჭურმაქუტუხ ყაწუღ. მაქ; პოგო ჭურმაქუტუხ ზროხანას! (რა ჩია საქონელია!).

— წერილმანი და გოლო-პოლო ხალხი ან ხილი ჯ ა ნ.

ჭუუტ პოტი; **ჭუუტი(ხ)** დაგეჩაჲ ნ. დაგეჩაჲ, მნიშვ. 2.

ჭუულიან ჭეჭყიანი. ~ ნუცაჲ ჰაჰმეჲა ჭეულიანი (მუდამ ჭეჭყიანია).

ჭუუმახ, წუწმახ ძალიან მარლიანი, მლაშე. ~ ჩონ ფაყლაჲ ჭუუმახ ქნილ; ლაშე-ჭუუმახ, ლაშე-წუწმახ ზომანზე მეტად მარლიანი, ზედმეტად მლაშე. ~ ჩონ შიქმელ ლაშე-ჭუუმახ (|| ლაშე-წუწმახ) ქნილ.

ჭუუულ ქათმის წიწილა; ზ ე ღ ს. **ჭუუულევიან** წიწილებიანი. ~ ჭუუულევიან კერტ(კრუხი); **ჭუუულევ** გ(ო)მოყონაჲ ნ. გ(ო)მოყონაჲ, მნიშვ. 2.

— შ ა ნ. რეც., მ ე ნ თ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (გურ.), ჭუუულა ჭ ი ნ ჭ. ვ ა ე ა.

ჭუუუმახ: ჭუუუმახ სიხტეჲს აპბოენ, როცა მეტისმეტად ცხელა.

ჭუუუნეკლაჲ, ჭუუუნეკლიაჲ ჭეჭეკალია, ერთგვარი შავი კალია, ღამით ჭრიკინებს. ~ ჭუუუნეკლაჲ სხომს (სხვა), კიკინაჲ (ჭრიკინა) სხომს. ჭუუუნეკლაჲ ედელში კეპტევის (არის), წრულტ (|| ჭრუა-ჭრუა) ჩედის (იძახის) ღამე, ბუნარაჲ (ბუხრის) პირში ბევრ კეპტე (ხშირადაჲ).

— ჭუუუნეკლიაჲ მ ე ნ თ., კიკიმაკალია კ ა ი შ.; ჭუუუნეკლაჲ ციციანთელა ჯ ა ნ.

ჭუუაჲ ნ. კიბაჲ

ჭუანტ მიწაჲ იგივეა, რაც ნაჰყანტ მიწაჲ.

— ჭუანტ ჭაობი მ ე ნ თ., ჩ უ ბ., ჭ ყ., ქ ა ჯ., ჭუანტი, ჭუანტობი ჭ ი ნ ჭ. ვ ა ე ა!

ჭუაჰყაჲ საჭმლის უხეიროდ ჭამის დროს გამოცემული ხმა. ~ ჰათარა ამბიერა ჭამსა, ჭუაჰყაჲ გჰამაჲ მოდის (რა უშნოდ ჭამს, ჭუაჰყაჰის ხმა ისმის); ჭუაჰყაჲ ნუ ჰჰამ, ლამაზა ჭამ!

ჰეტი ჩიტა ერთგვარი, შავი ფერისა, თეთრი გული აქვს.

ჰეტი ვენერა, განთიადის ვარსკვლავი, ცისკვის ვარსკვლავი.

— მ ე ნ თ., ქ გ ლ (ინგილ.); ჰ ი ტ ა ვარსკვლავი შ ა ნ. ვ ა ე II, ჰ ი ნ ქ. ვ ა ე; ვარსკვლავი ჩრდილოეთისა ჰ ე. **ჰელურთ**, **ჰელურტ** უმზეობის გამო მოუძწიფებელი, მუავე და წყალწყალა ყურძენი. ~ **ჰელურთ** გემრიალ არ აღის, წყლიანი (წყლიანია), ტყავ ცალკ ცალკაედევ, შიგ ყოფ წონ კი ცალკ, ზმარფორმათი გემოა აქ (მმარვიით გემო აქვს); ჩემ ყურზენ **ჰელურთ** ქინღ.

ჰელურთუნ, **ჰელურტუნ**, **აჰელურთუნევა**, **აჰელურტუნევა** წყალში, ტალახში რაიმე მაგარი საგნის ტყაპუნი, ჰეაპუნი და ამ ჰეაპუნის ხმის გამოცემა. ~ წყალში აჰელურთუნევეს (|| აჰელურტუნევეს) ერ ჟოხს, დგას.

— ჰ ლ ა პ ლ უ ბ ი მ ე ნ თ.

ჰელურთუნა ერთგვარი სათამაშოა, რომელსაც ბავშვები კაკლის ხის ნორჩი ყლორტებისგან ანუ ლარტისგან აკეთებენ. ამ ყლორტს ლოპოს გამოაცლიან, შიგ წყალს ჩაასხამენ და, თითქოს შპრიციო, იმგვარად ასხამენ წყალს იქიდან და ერთმანეთს წუწუვენ. ~ **ჰელურთუნა** თამაშოვაში ყმაწუღევე წყალს აჰელურთუნევენ (აჰეაპუნებენ).

ნ. **ჰელურთუნ**.

ჰელურტ ნ. **ჰელურთ**.

ჰელურტუნ ნ. **ჰელურთუნ**.

ჰეობ ჰეაპი, გამდნარი თოვლისგან ან წვიმისგან დამდგარი ტბორი, ტალახი, ლაფი; თოვლი (თოვლიან) ჰეობ თოვლჰეაპი.

— ჰ ა ნ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ქართლ.), კ ა ი შ.

ჰუფ(ვ)ილ მუცლის ბუებუეცი, ყურყური, ჰუურჰუური.

ბ

ბათ ნ. **ბაათ**.

ბაბარ [აზ. ხაბარ] ამბავი. ~ რა ხაბარია? ფაჩჩას ხაბარ მიიღის (ხელმწი-

ფეს ამბავი მისდის); **ხაბარ** არ აქოყ არაფერი (ამბავი) არ იციან; **ხაბარ** ექცევის ატყობინებს. ~ ფაჩჩას ხაბარ ექცევიან (ხელმწიფეს ატყობინებენ); **ხაბარ** მიცემა (ქნაა) შეტყობინება. ~ იმივე ხაბარ მიტყაყ (იმისთვის შეუტყობინებიათ); **ხაბარ** უყო შეატყობინა. ~ ქალი გემა გაცონევაში მალე ხაბარ მიყავ (შემატყობინე); **ხაბარ** ჩ(ო)მოგარდნა ხმის გავრცელება, ხმის დარხევა. ~ სოფელში ხაბარ ვარდე.

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მესხ.); ქ ა ჟ.

ხადიმ [აზ. ხადიმ] მცვედანი. ~ ხადიმს ყმაწულ ვერგანაქეთვე (სიტყვ.-სიტყვბავშვის ვერგამკეთებელ) კაცს ებნევიან.

— ხ ა ლ უ შ ი ს ა ბ ა.

ხავილ ნ. ხაოვა.

ხავწ, **ხაჰწ** ლეყეპო, დაგუბებული წყლის ზედაპირზე მოყენებული მწვანე მასა.

ხაზნა (მრ. **ხაზნავე**) [აზ. ხაზინა] ხაზინა. ~ ყიზილი (ოქროს) ხაზნა.

ხათა [აზ. ხათა] ხათაბალა, საფრთხე, ხიფათი. ~ იმ ერ ოთალში ცხრათავიან დევ არის, ამახანა (არიქა) არ გაუშო, ხათა რამს იქსავ; შენთან ნადიროვან წასულაში ინსანს (ადამიანს) ხათაა არ დააკლდევე; ხათაათი უცაბედლად, შემთხვევით.

— კ ი რ., მ ე ნ თ., შ ა ნ. ვ ა ე

IV, გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ქართლ.), ხათავ ჩ უ ბ.

ხათაათი ნ. ხათა.

ხათირ [აზ.] ხათირი. ~ თუ ჩემ ხათირ გაქოყ, არ წახტდეთ; ერ კოვზ ატან (აიღე) ჩემ ხათირიბე (ჩემი ხათირისთვის); ხათირ გაგეჩაა ხათირის გატეხა. ~ მე შენ ხათირს არ გავეჩავე (ხათირს ვერ გაგიტეხ); ხათირ დაკლევამ წყენინება (აწყენინებს). ~ ხათირ არ დააკლო (არ აწყენინო!); ხათირ დაკლომამა წყენა (სწყენს). ~ ბიზას ხათირ დააკლდე (ეწყენება); ჰაბე სწყრქევი, მიზგნა

ხათირ დაგლომრა? (რატომ სწყრები, ვისზე ხარ ნაწყენი?); დეკაცს (ქალს) ხათირ დაქლომა (სწყენია); ხათირში მოხტომა იგივეა, რაც ხათირ გაქეჩა. ~ ე გადაბ ვერ კაცი ხათირში ვერ ხტრვის (ეს გათი ბებერ კაცს ხათირს ვერ უტრხს).

ხალ (1) ხალეზივით გამოსული ლაქები ნათესის (ძირითადად — კიტრის, ხახვის, ლობიოსა და მისთ.) ფოთოლზე; ხალი ჩავარდნაა ნათესის ფოთოლზე ხალეზივით ლაქების გაჩენა (სინ. ჩილ ჩავარდნა).

ხალ (2) მხალი. ~ ხალ სხოდასხოყურაჲს (მხალი სხვადასხვაგვარია); თეთრ ხალ, მამალ ხალ (ნ.), ღორი ხალ (ნ.), წითელ ხალ (ნ.).

ხალიბეგი ტყეა ტ ო პ. ტყეა სოფ. ალ-თემურის (ნ.) გზაზე.

ხალიჩა სახეა წინდას ქრელა ერთგვარი (ქსოვისას ხალიჩისებური სახეება გამოუყვანილი). ამგვარსახეებიან წინდას ხალიჩაა სახე წინდაა ეწოდება.

ხალღ, ხალყ [ახ. ხლაღ] ხალხი. — შ ა ნ. რეც.

ხამ 1. ხამი მიწა, უხნავი ველი, ყაბრა. ~ გუთანში ერ დიდ თექარი (ერთი დიდი თვალა), ერ პატრა თექარი. პატრა თექარ ზეითან (ზევით) კეპტევე (არის), ხამში კეპტევე (ველზეა, მოუხენელ მიწაზეა), დიდ თექარ კოლში კეპტევე; ნაქყანტ მიწას (ნ. მნიშვ. 1) სამ წელს ხამა ინახენ, მესამე წელს თესენ; ხამ ქირდაა შაკრაჲ ნ. ქირდა; ხამ შაკრაჲ ყაბრის გატეხა, მოუხენელი მიწის მოხენა რისამე დასათესად;

2. ხამი, გაუხენელი (საქონელი: ცხენი, ხარი, კამერი); ხამ გარწოვა იგივეა, რაც გარწოვა; ხამ ფარჩა კუსტარულად დამზადებული, გამოუხარშავი ქსოვილი; ხამ წყალ აუღუღარი წყალი.

ხამხამა გუთნის პატარა თვალი, რომელიც ხამში ანუ უხნავ მიწაზე ტრიალებს. შდრ. კოლისაჲ.

— ველის ღირღიტა მ ე ნ თ.

ხამხამა, ხამხი წინდაჲ, ხამხია ერთგვარი წინდა.

— ხამხური ქრელი მ ე ნ თ.

ხანაჲ (1) ლაბიერი, ქერის გვერდითი კოკებდან სხეუნზე აყვანილი დაბალი ყედელი. ~ სახლ დადგმაში ბარუე დახწვენას უკან (ყედლის გათავების შემდეგ) თირვეს (კოკებს) ჰყრიან (სეამენ ქონდალან (ვარდი-ვარდო), მეველი (მერმე) დორთიანი (ორგელი) პატა საქუსალი (საქუსავით, ნ. საქუჲ, მნიშვ. 1) ბარუს სწევენ აყარზე (ყედელი აყავით სხეუნზე), ბარუს შიგნითიანი (შიგნითა მხრიდან) ამაღლევენ, აყარი მანვე ჰწევენ მაღლა (სხვენის გვერდებს სწევენ მაღლა), ნასულედ (მარცვლეულის) დაყარაში პურ-რამ ნუ გადაცუქედესავ აგრ-იგრ (აქეთ-იქით).

ხანაჲ (2) 1. [ახ. ხანა=უგრელი] ყლა, ქსლის გასაბმელი ჩარჩო.

— შ ა ნ. რეც.;

2. ქსელი, ს.გ.ძივ გაბმული საქსოვი ძაფები ჩარჩოზე. ~ ხანაჲ გამბაჲ (ქსლის გამბა, დაქსელვა).

ხანხლი-ხანხლი ნ. დახანხლა.

ხაათ, ხათ [ახ. ხაათჲ] მომსხო აბრეშუმის ძაფი. ~ ხაათიბე (ხაითისათვის) მანენიკში მიაქრნ (მიაქეთ) პარკს, იქ ახევენ. მე თუთან მიხევიევი ხადათ. ხაათ ორეყრა (ორგვარად) ახევიდნენ; ერთ კელი ხაათ უხახდნენ, ერთ — ფარი ხაათს. კელი ხაათს წმინდა, თმისებრა ახევიდნენ, მეველი (მერმე) ველზე გრეხვიდნენ, შინ მოლევას (მოტანის) უკან (შემდეგ) საპოვნი ხარშვიდნენ, ახალ ტამსომოზ შაკერაში აგმარევიდნენ. მეორეჲ ცობას ხსულ კეპტეოლა (მსხვილი იყო), იმას ყაართი (ჩარაზე) გრეხვიდნენ. ბელბად (ნ.) ხაათიზნი სველი (ხაათზე სქელი).

— ხაითი შ ა ნ. რეც.; ხაითი, კეფი ერთი გამბა ძაფი, ზოგის თქმით, ხაითი წმინდა აბრეშუმის ძაფია მ ე ნ თ.

ხაჲრაჲ, ხეჲრაჲ [ახ. დიალ. ხეჲრა, ხე-ჯრი] რძის მოსაწყველი ფართოპირიანი და წაწყეტებულბოლიანი თიხის ქუ-

რქელი. მიწაზე არ იდგმება, ამიტომ მუხლებით უჭირავთ წველისას.

ხაოცა, ხავილ ამბობენ პრილობაზე, წყულზე და მისთანაზე, რომელიც გამიზნებულა და არ შუშდება. ~ მა-რამ ხაოვს, წყალ ეპარევის, აღარ ჩევ.

— ხაო სიცივით წყულთ გასივება ს ა ბ ა.

ხაპირ მწარე გოგონსგან გაკეთებული ორ-შიმო ქვევრიდან წყლის ან ღვინის ამო-საღებად. ~ ქვერევს რრცხავთ (ვრცუ-ხავთ), წყლივით (წყლებით) ვავლევთ, ხაპირი ომოაქთ (ხაპირით ვილებთ) ნარჩომ წყალს.

— ჟ ა ნ., მ ე ნ თ.

ხაულათ [აზ. ხაჯალთ = სირცხელი, უხერხელობა, რიდი] დარდი, სევა. ~ აა კაცო, რა ხაულათ გაქა, მითხრო! (რა დარდი გაქეს, მითხარი!); ხაულათით ჰეჩრამ არ უქამი (დარდისგან არა-ფერო უქამია); ხაულათში (დარდში) ჩა-ვარდნენ; ხაულათი(ი) გასწევია (გამ-წევია) დარდი, წუხილი. ~ გადაა ხა-ულათი კწევს (დარდობს), ნაუტულოვს; ბუთუმ ხაულათ სწევენ ყოფილ (ყვე-ლა დარდობს თურმე); ქალს ხაუ-ლათ ბუტრ გაუწევი (ძალიან უწუხნია, უდარდია); აა შულო, ექითხან (ამ-დენ ხანს) ხაულათი გააწევა იქნევი-სა?; ხაულათ მოსჯლაა (შომოყრაა) დადარდიანება, დარდის შემოწოლა. ~ ელაქსანდრის ემი გაგვეითავ დიდ ხა-ულათ მორდის (ალექსანდრე ამისი გაკებისთანავე დიდად დადარდიანე-ბულა); შულო, რამ რქნა (რა მოხდა), რუმ შენ ჰემაგრ ხაულათ მაგრედა? (რომ შენ ასე დადარდიანდი?); აა კაცო, ჰაბე ხაულათ შომოგყრიავ? (დარდი რატომ შემოგწოლია?).

ხარ ხრილი, თეთრი ფიფქის მსგავსი შაქრის გამოწყოფი (ჩურჩხელაზე, მურაბაზე, ბაქმარზე, გამხმარ ქლი-ავზე, შვინდზე და სხვ.). ~ განაჭმოვ (გამხმარ) შუნდზე ხარ კეპტევის (ყეთ-დება, არის); ხარ ზრლ (ძველ) მურა-ბაზეც ივდევს, განაჭმოვ შუნდზეც, ჩურჩხელაზეც, ბექმარზეც, განაჭ-

მოვ ქლიავზეც; ლაფ (ძალიან) მაგრა მოწეულ ბოსტანზეც (ნესზეც) ამბო-ვენ — ხარ მოჭდიავ ბოსტანსავ (ხრი-ლი მოუყენებია ნესსო), რახანც ვაქრა-ში თეთრ ფქტლისაალი (ფქვილიყო) კეპტევ (არის).

ხარაა [აზ. ხარ] ერთგვარი აბრეშუმის ქსოვილი.

ხარეა მხარე. ~ დიდ გუბ თხილიანი (ნ. თხილიან) თას (მთის) იქითიან ხარეში-და (იქითა მხარეშია).

ხარიხეა იგივეა, რაც გერგალ.

ხაროვია ხარება (ქრისტიანული დღესას-წაული). ~ ხაროვია ჰამეშუა 25 მარტ-ში კეპტევის (მუდამ 25 მარტსაა).

ხარტ (1) [აზ. ხართ დამე] სალესი ქვა.

— ცულის სალესავი ჩ უ ბ.; რკი-ნის გასაწმენდი კიპოშანი — ქლიბი, რითაც ხეს ფხევენ და აღამაზებენ ე ლ. **ხარტ (2)** ქვევრის საწმენდი. ~ ქვევრი ხარტ კარაზანათი (ნ. კარაზანა) აქი-თევენ.

ხარხარ, ხარხაროვია ნ. კარკაროვია.

ხარხუშ ერთგვარი საქმელი; საქონლის შიგნეულისგან ამზადებენ. კუქს, ფავს ლეიძლს, ნაწლავებს წვრილად კრიან და აზავებენ მარილითა და მყავეთა. ამას უმთავრესად გირცის (ნ. გირც) შიგთავსად ხმარობენ. ასეთ გირცს ხარხუში გირც ეწოდება.

ხახახოვია, ხახახ ფართალი. ~ ჩიტს თუ ქტაა ესროვენ, ჩომოარდა, მიწზე ხახახოვს, ველარ ფრინდევ; არც კდრე (კვდება), არც თელდევ (რჩება), ხახახ-სოვსავ, გაბრალეულავ (გაწვალეულა). **ხახახ-ხახახ ტარევა** ძლიეს-ძლიეობით სიარული, ფორთხვა. ~ ხახახ-ხახ-ხახ ეტარევე, ლანსლანსოვს (ლანსლასებს, ძლიეს დადის).

— ქახახი ხშირხშირად, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად სუნთქვა და ქშენის ხმა-ნობა ქ ი ნ ქ. ვაეა; დღლისა ან სიცი-ხისაგან ქაქანი ძ ი ძ., კ ე ც ხ., ხ უ ბ. (ქართლ.).

ხატ 1. სურათი. ~ გუშინ გომომახტით (სურათი გადავიღეთ), ხატევ მალეველა

მივდ (სურათების მოსატანად მივდი-
ვარ);

2. თავის ქალის ის ნაწილი, საიდანაც
იწყება, ჩვეულებრივ, გამელოტება
(შუბლის მარცხენა და მარჯვენა მხრის
ზემოთ, საფეთქლებთან ახლოს).

ხაზუწ ნ. ხაეწ.

ხაშკალამ იგივე უნდა იყოს, რაც ავლუა.

~ შენამ ხაშკალამ შესქამ! (წყევლა:
შენამც შხამი ქამე!).

— შ ა ნ. რეც.

ხაჩ [აზ.] ჭვარი; ნ. დიდ ხაჩ.

ჩაჩევიან წინდაა, ხაჩ-ხაჩ წინდაა ერთ-
გვიანი წინდა, რომელზედაც ჭვარისებრი
სახეებია ამოქსოვილი.

ნ. ხაჩ.

ხაჩხაჩოვამ ნ. გაჩჩაჩოვამ.

ხაქეკალ, ხაქეკალ, ხაქეკალა ორთითა
ხის იარაღი ეკლის ასაღებად. მას,
აგებასაგან (ნ. აგებამ) განსხვავებით
უფრო გრძელი და სწორი თითები აქვს.
ხაქეკალ ეკლევ დაადეველა-ააღევე-
ლა (დასადებ-ასაღებად) ხმაროვენ.

— საეკლე ბარჯი ჭ ა ნ., ხაჩაკალი
მ ე ნ თ., ხეჩაკალი, ბარჯი კაპიანი
ჯოხი, გინა სათევეზე ხოჭი სა ბ ა,
ხეჩაკალი ბარჯი სათევეზე ჩ უ ბ.

ხახ ხახვი. ~ ხახი ქელლა (ხახვის თავი);
ახმა ხახ ნ. ასმამ; ნ. ზალდი ხახ;
ხახი ნაყუნჯ ნ. ნაყუნჯ; ხახი ნერგ ნ.
ნერგ; ხახი ფოჩ იგივეა, რაც ნერგი
ფოჩ (ნ. ნერგ). ~ კამსთანა (კარგ),
ღუღრუან (დიდრონ) თავ ხახს ინახენ
ფოჩ უღრუჭრელა სანერგეებზე (სანერ-
გელ).

— ჭ ა ნ., მ ა ყ.

ხახრა [აზ. დიალ. ხახრა] პატარა ნიში,
თანჩა კედელში რისამე დასადებად.
~ ხახრა ბარუში (კედელში) განაყე-
თებ (გაყეთებული) პატარა ადგილი (ად-
გილია), საპოვნ დადარველა კამს (სა-
პნის დასადებად კარგია).

— ხარო, სარკმელი ჭ ა ნ.

ხეკაყუნა იგივეა, რაც კოსოლაა.

-ხენ იგივეა, რაც -უენ, გვხვდება მხო-

38.

ლოდ ორ ზმნიზუდასთან. ~ აქათხენ
(ნ.) და იქითხენ (ნ.).

ხეა : აჯანყულ ხეა ნ. აჯანყლამ; ნ. გა-
დაბარკლულ ხეა; გაღანაშოვ ხეა ნ.
გაღანაშოვამ; დაფანჩხლულ (აფანჩხ-
ლულ) ხეა ნ. დაფანჩხლამ; ხურჭუმამ
ხეა ნ. სურჭუმამ; ხეა მოყრტყხამ
ნ. მოყრტყხამ; ნ. კირ ხეა; ხი ქათაქ
ნ. ქათაქ.

ხეაჩათ [აზ.] იგივეა, რაც სელკურ.

ხეარამ ნ. ხაარამ.

ხიალ [აზ. ხნაალ]: ხიალში ჩავარდნაა
ფიქრებში წასვლა.

— ხიალში იუნეს გულში ქქონდათ,
უნდოდათ, ეგონათ ჩი ქ ო ბ.

ხიარაგ ერთგვარი სატყეოარია, მუწუ-
კებივით გამოდის ილიაში, მუხლის
სადრეკებში, სიპთან (ანუ მუელის ქვე-
მოთა ნაწილსა და ბარაქაყებს შორის)
და სხვ.

ხიხალ შხამი, საწამლაევი; ზ ე დ ს. ხიხ-
ლიან შხამიანი, საწამლაევიანი.

— მ ე ნ თ.; ეშმაყი და კუდიანი ქ ყ.

ხივამ ერთი ბეწვა, სულ პატარა ნაწილი,
ნაყუწი რისამე. ~ შენ თუ ჩემ ზმასთან
შამჯოდნ, შენგანი (შენგან) ვერ ხივამ,
ერ ლოკამად არ დარჩევის; ემი ქმამთი
ინსინებ რაუმ იქნეს, ერ ხივამ რამში
(ამისი ჭამით აღამიანს რა უნდა დაე-
მართოს, ერთი ბეწვა რაჟეა); ზ მ ნ ზ.
ხივამ-ხივამ ნაყუწ-ნაყუწად. ~ ამ კაცს
აგე (ისე) ახეთქევეს მიწაზე, რუმ კაც
ხივამ-ხივამ ეპატევე, კდრე (ნაყუწ-ნაყუწად
იქცევა და კვდება).

ხიხიოვამ (მიხიხიოვს) 1. ლასლასი,
ულონოდ, ძლივ-ძლივობით სიარული (სი-
სუსტისგან, დაღლილობისგან და სხვ).
~ ე კაც დამშროლ (დაღლილია), თუ
რამსა (რა არის), პაბე მიხიხიოვსა
(რატომ მილასლავებს), პაბე ითრქვსა
ფეჟევეს?

— ხიხიოვს, მიხიხიოვებს ჭ ა ნ.

კინჯილი ავი სვლა სა ბ ა, ხინხილი
ლინდილი, ცუდი სვლა ჩ უ ბ., ძლივ-
ძლივ სიარული უძღურისა ან ფეხ-
მტკივანი აღამიანისა მ ე ნ თ.;

2. ბოგინი, ძლიერ-ძლიერობით არსებობა, გაქირებებით ყოფნა. ~ ინსანი რომ კდრვის (ადამიანი რომ კვდება), ნეფებ ზლივ ააქს (სულს ძლიერ იღებს, ძლიერ სუნთქავს), არც კდრვ, არც ცოცხლდე, აამაშინ ამბოვენ — ხიეზი- (ე)ოესავ; ზ მ ნ ზ. ხიეზივ დიდი გაქირებებით, ვაი-გავლახით: ხიეზივ ცხოვროვს, ხიეზივცხ.

ხიზ თხის ქონი თხის ქურქლის გაბზარულ ადგილებზე წასასმელად და გასაგლესად. ~ ხიზს ქვერევს ან ტუშტუხს (თხის ქურქელს) განატყრომ ადგილში უსმენ, ქეჩია ფიათი ხიზენ (ნ. მოხიზამ).

— ჟ ა ნ., შ ა ნ. რეც., ჩ უ ბ.;
ცმელი დანაყილი ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ერთად მოდულებული თხის ქონი და დაფქული აგური ან ნაცარი გატეხილი ქვევრის წასასმელად, რომ სითხე არ გაუვიდეს მ ე ნ თ.; გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (კახ.-ქიზ.), წყლის მიღების (წინათ თხის მიღები იყო) ან გატეხილი ქურების საგლეხი ნივთიერება. კეთილება ამგვარად: დანაყილ, გატრილ თიხას, კვერცხის ცილას და დაბეგვილ ბამბას გადმოადულებენ თაფლის სანთელში და ცხლად დააგლეხენ ქურს. რომ გაციელება, ქვისგან არ განირჩევა წერ.

ხიზალლაა ხიზილალა.

ხიმი (ხიმიამ, ხიმიკ, ხიმიჩიჩი) კარანტაშ [რუს.] ქიმიური ფანჯარი.

ხიმიტ გამაგრებელი და გაშავებული ბოტოტი ცხვირში.

[სინ. ყიმიტ].

ხინკალ ცომისგან გაკეთებული ერთგვარი საკმელი, რომელსაც შემდგენიარად აშადებენ: ცომს გააბრტყელებენ, დაჭრიან პატარ-პატარა მრგვალ ნაჭრებად, მოხარშავენ და გაწურავენ. ცალკე ერბოში მოხარაკავენ დაჭრილ ხახვს, ასოასო დაჭრილ ქათამს, ზემოდან დაატეხენ კვერცხებს და ერთად მოშუშავენ. შემდეგ ამოიღებენ თეფშებზე, დაასხამენ ერბოს და დააყრიან სანელებელს — პილპილს, თუთუბოს და ქამენ.

ამას ქონიან ხინკალს უწოდებენ. ხშირად მოხარშულ ცომზე წოლას ანუ მაწონს ასხამენ, ამას უკვე წოლაან ხინკალს ეძახიან; ნ. თხელ ხინკალ.

— ცომი გაბრტყელებულ ან დასორსალეული გრძლად მოსაბრშავად, მაკარონი ჩ უ ბ., წმინდად დანაყილი კარცი, პურის ცომის თხელ კანში გახვეული და მოხარშული საკმელად შ ა ნ. ტეეს., შ ა ნ. ვაჟა I, მ ე ნ თ.;
ღუშის შაშხი ს ა ბ ა.

ხინკალხანოვია ერთგვარი ძველებური ღლეხასწაული. ~ ხინკალხანოვია უწინ იყო, დიდ მარხიამ შესლაში, ყრლიარი კურტაში კეპტეოდა (კეთდებოდა). ევხლა არ კეპტეე. ეს ღლეობასებრა რამ ეყო: ერთს აცომდნენ დიდ კაცივი ტამსომოზს (ტანსაცმელს), ჩინევს (ჩინებს) კიდედნენ, წალანდელ (უწინდელ) აფიციებზე-რამზე (მისთენებზე) დანაკიდევ რამეევს, ატარედნენ. ემას ბეგს ეზნეოდნენ (უწოდებდნენ). ბეგ წინ ეტარეოდა (მიდოდა), ემათ უჟან გრუვეევ ხალყ-ოლლუშად (ბაჟევები). ესენ უჟანი მიჰყვოდნენ. ბუთუმ (ყველა) ერთა შადიოდნენ ეზუ-ევი, სახლი პატრონევიც გომოპტანდნენ შიკმელს (გამოპქონდათ საკმელი), ლუნრს ალევენედნენ, შიპროვდნენ (ეეკევედნენ). ჰემაც (თანაც) აგრუეედნენ ბრინეს, ქონს, კარცხს, თეთრს (ფულს), ბუთუმ რამს (ყველაფერს). მევნი (მერმე) თუთან ყონალლულს (წვეულებას, ქეიფს) აკეთედნენ კალ-ევეზე (კალოებზე), კოლხოზი იდარამ განაკეთევ ადგილში (იბ ადგილას, სადაც კოლმეურნეობის დაწესებულე-ბაა), ლეროვდნენ (მლეროდნენ), შიპროვდნენ.

— ხინკალხანობა, ე დ ი ლ ი, გვ. 123.

ხინკოა ხე.წკა, ხრეში, წვრილი კენჭები. ~ ღერიაა ხინკოა (ზღვის ხეინკა).

— ხეინკა მ ე ნ თ.; წყალთ კენჭი ს ა ბ ა, ხეინკი კენჭებიანი ქვიშა ჩ უ ბ., ხვანკა კენჭი ე რ ი ს თ.

ხირწყა ლეკერს ძველესრი ტანსცმე-
ლია.

ხირხიროვია ხარხარი. ~ ხირხიროვენ.
ხირხიტოა (1) იგეგა, რაც ყერყანტუა.
ხირხიტოა (2) ერთგვარი სცქელი, მწე-
ნელეული — ქინწი, ნაღვართ, ხა-
ხეთი, ნიგვზითა და პრპლრთ შეზა-
ვებული.

— მე ნთ., ნოგობთა და ხახვთაგან
მგბარი შეუბადი ჩუბ., ხირხიტონი
ნოგობწყალთ შეკამადი საბა;

ხიშტაქ [ახ. ხოშთაქ] ტანსცმლის სახე-
ლოს ძირში ჩასყენებელი ნაქერი. ~
ხიშტაქებს საგლი ზრში ლყრიდნენ
(უღვამდნენ); ცრ ხიშტაქ შიწა ერთი
პატარა ნაქერი მოწა.

— საბა, ჩუბ., ტანსამოსის
გვერდებზე ჩასყენებელი მოგრძო
სამკუთხედი ნაქერია სიგანის მისაცე-
მად და აგრეთვე დასაირიებლად. უკე-
თებენ ილიებშიც, ოლონდ მამრნ ოთხ-
კუთხედილია მე ნთ., ხიშტაქი ირიბი,
ჩაგდებულ ნაქერი კირ.

ხიწია, ხიწიწა(ა) ხიწიწი, ხიხიზიცი, ნა-
ხიწო.

— ხიწიწ შან. რეც., ხიწიწი სა-
ბა, კირ., მე ნთ., ხუბ., ლე-
ონ ნ., ხოქივი ჩუბ., ხაწიწი ქგლ
(ლეჩხ.), ძოწ.

ხიქიკა ბრმა. ~ ხიქიკაა ამაგარ ბრუ-
მამს, რუმ პეჩრამს ველარ ჰედაეს
(ხიქიკაა ისეთი ბრმა, რომელიც ვე-
რაფერს ვეღარ ხედავს).

ხიხაა, ხიხია ხიხია (ბეუშის ენაზე), ცუღ-
რამ (რის პირში ჩაღებაც არ შეიძლე-
ბა). ~ ხიხაას (|| ხიხიას), არ შუპოზავ.

ხლარით-ხლარით ნ. დახლარითაა.

ხლჷკ ხელიცი.

ხოვ ხვაცი. ~ ჰური ხოვ.

— ჭან.; გიგ., თოფ., ქავთ.
(ნოს., ქარძლ.), კარიშ., ქაჯ.

ხოთულ რეგევა, რაც კობმან.

— ხოთულ, ყუთულ ხუთი ხელუერი
ერთად დაწყობილი ჭან., ხოთულა
ყანაში ზერნად დაღმული ნამკალი გიგ.,
თოფ., ქავთ. (გულამაყ.), გუთუ-
ლამ კონუსისებურად აგებული პუ-

რელის მნები, რომელშიც შედის რამ-
დენიმე მარჯვლ სზე ქაჯ.

ხოყერ ხისკურველი (უშთაერესად, კაღლი-
სა და ცაცხვის ქერქისაგან გაკეთებუ-
ლი) მარცხის ფთილებრისა, წინდის ძა-
ფებრისა და მრსთანთა ჩასწყობად. ~
ხოყერ შიყერაა (ხოყრის გაკუთება);
ხოყერბე (ხოყრისცენ) კაღლი ყა-
ბუსს (ქერქს) ახორხლევენ (ნ. დახორხ-
ლევია), ყერენ.

— ხუყერ ჭან., ხოყი, ხოყერა
ჩუბ., ხოყერი საბა, შან. ვა-
თა I, მე ნთ., უთურგ., ქინქ.
ხევს; კარის მავარი ჰატარა კურ-
ველი ხის ქერქისა; ხს ქერქისაგან
მოქსოვილი პარკ(ხმარობენ რძის სა-
წურად, რისაზე გადასატანად და სხვ.)
ქგლ; ხს ქერქისაგან გაკეთებულ
უხელო კალთა გიგ., თოფ.,
ქავთ. (ფშ.); ხს ქერქისაგან გაკე-
თებული მრგვალი კურველი, რომელ-
საც თავსა და ბოლოს სარქველი (სა-
ხურავი) ჰქონდა შემოკერებული; და
სკად (ბუკად) ხმარობდნენ; თუ მარტო
ძირი ჰქონდა მარცხის, ყერძოლ, ფარ-
ტენის შესანახად იყენებდნენ იქვე
(მთიულ.), კარიშ.; ბალანჯარას ქერ-
ქისაგან გაკეთებული სახილე. გურუ-
ლათ ხოყერა, ხოყერა კირ., სახი-
ლე კურველი — წაბლის ან ბლის ქერ-
ქისაგან გაკეთებული ნიყ.

ხონ ქორწილში სუფრასზე სასძოს წინ
მორტანილი ძღვენი. ~ ხონს ხონჩაში
ღრვენ (ხონჩაზე დებენ).

— თაბატი, მთლიანი ხსჯან მრგვლად
გამოთლილი გობი. მასში ცოშა ზე-
ლენ ან ფქელს ცრიან. აქედან ხონჩა
მე ნთ., ხონი დიდი გობი (ჩვეულებ-
რივ საჩქერბიანი) გიგ., თოფ.,
ქავთ. (რეგრ.); ხონი, ხონჩა გრძე-
ლი და დღი ტაბატი, სეფილა ჩუბ.

ხოწვარ ხეანჯარი. ~ ხონჯარს კაცი ნიფ-
ხავში შანჯარ (შესაყრელ) ზორტს
ებნევიან, ხონჯარს სახონჯარზე (ნ.
სახონჯარე) ჰწინდ (წინავენ). ეემას პუ-
ქამთი (ნ. პუქამ) აკეთებენ. აქ . . .

— ხონჯარი ქაჯ.

ხონჩა 1. ხონჩა, მოგრობ ხის ფიციარი, ტაბაკივით რამ, რომელზედაც აწყობენ სასმელ-საქმელს სტუმარისთვის მისართმევად, ანდა ძვენს ქორწილებში ნუფესათვის მისართმევად და სხვ. ~ ხონჩაა წინ მოღვეაა (იგივეა, რაც ხონჩაა მორთმაა).

— მენთ., საბა, ჩუბ.;

2. კარებში ჩასმული ლირსები. ~ ყორამა კარეც (ლირსებიანი კარების) გაქეთევაში შიგ ხონჩევს ჰყრიან.

ხორაგ [ახ. ხორაქ] საქმელი, სანოვაგე ~ ხორაგში მარილ ჩაყარი; ყონალღევიბე ხორაგ მოუღიაც (სტუმრებისთვის საქმელი მოურთმევიათ); ცოში ხორაგ ცომეული.

— გიგ., თოფ., ქავთ. (მთიულ.).

ხორბალ-ფაყლა ნ. ფაყლა.

ხორთაგ [ახ. დილ. ხორთაგ = ვამპირი] 1. რელიგ. მკედარი, ვითომც საფლავიდან ამდგარი, გაყოცლებული და რალაც ცხოველად ქცეული;

2. გადატ. ღრმად მოხუცებული ადამიანი, რომელიც დიდხანს არ კვდება.

ხორთქლა, ხორთქლა ჩიჩაქ ხვართქლა. ზოგის თქმით, დილითფარაას ანუ დილფარის სინონიშია.

— გიგ., თოფ., ქავთ. (ქართლ.), კაიშ., ხვართქლა საბა, ჩუბ., ერისთ., კირ., მენთ., მაყ.

ხორკლ იგივეა, რაც ღუღუღ.

ხოსლანქა მოწითალო ქსოვილია. ~ მუქასრის (ნ.) ბოლოზე ქობას ავლებდნენ ხოსლანქაით.

ნ. ლანქაა.

ხოშივეა ტრფიალება, არშიყობა, ლაქუცი. ~ ეხოშივეის (ვარშივეება, თავს აწონებს); გადაა (ვაეი) მაგრა ეხოშივეოდა აამ ქალსავ.

ხრწ 1. ფხა. ბეწვი (ლობიოსი); ზედს. უხრწოა უბეწვი; ხრწიან ბეწვიანი. ~ ფაყლაა ორქურაას; ხრწიან და უხრწოა (ლობიო ორგვარია; ფხიანი ანუ ბეწვიანი და უფხო, უბეწვი);

2. ხიწვი, წერილი ანახეთქი ხისა. ~ ხი ხრწ; ზედს. უხრწოა უხიწვიო. ~ გეუ უხრწო ხეათი კეპტეე (გეჩა უხიწვიო ხისგან კეთდება) ამაზე, რუმ (იმიტომ, რომ) ხრწ მოზელაში გელში არ შეერქმევის.

ხრალ თუთის ხის მსხვილი, ფოთლებიანი ტოტი, რომელსაც აბრეშუმის ქიას აქმევენ მეოთხე კანიდან ამოსვლის შემდეგ. ~ ხრალს ქიას აზლევენ, კმას უკანეს კეპტეე ნახირ (იქცევა ნაძირად); ხუთქიბე ომოსტლას უკან (მეოთხე კანიდან ამოსვლის შემდეგ) ქიას დუდრტუან ხრალეც ვაზლევთ, მეელნი (მერმე) ეცახავთ.

შდრ. ქითილაა.

— ჟან.; ეს არს რააც ხის ქერქი დახევის და სფირიდად, აერიტად, ნეჰად და მისთანად მოიქსოვბის საბა, ლაფანი თელათა, ეოლა ცაცხეთა და მისთანათა აერიტად დაგრეხილი, რომელთაგან მოიქსოება სფირიდი ჩუბ., ხის ტოტებიდან ამოძრობილი ლაფნის ბოქკოები; ხმარობენ ასახვევად, ქილოფებისა და კალათების დასაწნავად და სხვ. ქგლ, მხრალი ხრალი, ნორჩი ხის (თუთის, კაქლის ხის, ლაფნის, აკაკისა და მისთ.) ქერქი, თოკად იწვენება მენთ.; ხარალი მხრალი მართ. იმენ.; ხარალეები (მრ.) ოქროსკბილი, სიმინდის ძირზე გამოსული მიწისზედა ფესვები, რომლებიც „თითქმის მიწას დასწვდება“ გიგ., თოფ., ქავთ. (ლენჩ.), ქგლ.

ხრანგ ხის გრძელი მორი. ~ ხრანგ დიდ ხეას (ხეა), სქრიან თახტაბე (ფიცრისთვის).

ხრასტ ამონახველი, ნახველი. ~ მახროზდა, ხრასტეც ჰყრდნი; ხრასტ გოდმოაქუტ (გოდმოფეფურთხე).

ხრიკა ღუგმა (ღედალ-მამალი), ლითონის დილილო მამაკაცთა ახალუხზე. ~ ღედალ ხრიკაა და მამალ ხრიკაა კაცევი არხალოლზე იყო.

— საბა, ჩუბ., მენთ.

ხრუნვა, ხრუნოვა, ფხრუნვა ხვრინვა. ~ კატაა ხრუნავს (|| ფხრუნავს);

დაჭწვე, დოჯწვე ფხრუნჯეა; მიმღ. ნახრუნ მხვრინავი, ვრცე ხვრინავს. ~ ნუ ეტარვე, ი ნახრუნ კაც გამააღწხენელი (ნუ დაღრინარ, თორემ რს კაცი, რომელიც ხვრინავს, გამოიღვიძებს).

ხრუნჯე დაძახვრისს ძღვრს წვერებრს შენაგრეხი, ნასვეები ძაფხუ. ~ მაგრა დანახახ (დაძახული) ბაწარ იხრუნჯევის უაარახე (იგრახება ჭარახე), ბაწარახე ხრუნჯევე კე:ტევის (კეთდება).

— ხმუნჯი მე ნთ; ხმუწი, ხმუწილი საბა, ხმუნჯი, ხმუნჯილი ჩუბ.; ხმუნჯვა-გრება პრუნჯვა-გრება, მანჯვა ჰი ნკ. ვაჟა.

ხრუნჯე ხვეული, ხუქუქი (თმა); ზედს. ხრუნჯეთმიან თმახუქუქა.

ხტომ-ხტომ, ხტომ-ხტომი ხტუნვა-ხტუნვით.

ხუვალ ნ. ხტალ.

ხვილი, ხული მდინარესა, მთისა და მისთანათა ხმაური (ქარის დროს, წყალდიდობისას და სხვ.). ~ თაჲ ხუვის; ბევრ წყალ მოსტლაში, გჲჲ მოოდის ჩონთან, ქურმუხ ხუისავ, ქურმუხი ხული მოოდისავ (ნ. ქურმუხ).

— ხული ქარისა, მდინარისა და სხვ. ხმიანობა ჰი ნკ. ვაჟა.

ხუთია ხუთიანი, (მოსწავლის ნიშანი), ფრიალი.

შღრ. ორჩა; სემჩა; ოთხია.

ხუთქიბე (ხუთქიბე) დაწინევაჲ (წილი) ნ. კიაჲ, მნიშვ. 1: კიაჲ დაწინევაჲ.

ხუთქიბე (ხუთქიბე) ომოსტლაჲ ნ. კიაჲჲ მნიშვ. 1: კიაჲ ომოსტლაჲ.

ხუნაჲ ხუნავი, დღეთარიტა; ხუნაჲ ქნაჲ ხუნავით დაავადება. ~ ხუნაჲ კქნუვარ (ხუნავი მქირს), ვერ ელაპარაკოვ.

ხურჟინ ხურჯინი; ხურჯინი თოლ (ხურჯინის თვალი, ხურჯინის ერთი განყოფილება); ხურჯინი ერ თოლში მარიდ აქონდა, ერ თოლშიცა — თაფლ; ფარჩი ხურჟინ ნ. ფარჩი ნიშან; ხურჟინ ოქნა იტყვიან კილაობისას, როცა ორი ჭვალავანი ისე დაეცემა, რომ ორივე ერთმანეთსა ჩაქიდებული და ერთმანეთს არ უშვებენ, ე. ი. როცა ვერცერთი იგებს და ვერც მეორე.

ხუტჟ, ხუტჟე ხუტჟერი, ხუსტერი. ~ რა ხუტჟევე 'გაქა! (რა ხუტჟერი გი გაქვს!); ზედს. ხუტჟეჲან ხუტჟერიანი. ~ ხუტჟეჲანს მანავარ ინსანზე ამბოვენ (ისეთ ადამიანზე ამბობენ, რომელსაც წამოუყვლის ხოლმე). (— ხუტჟეჲან ჭან.).

— ხუტჟეჲი მე ნთ.

ხუციან(თ): ხუციან კილბან წმინდა კილობანი, რომელშიაც ხუციშვილების ოჯახში ოთხთაღის სახარება ინახებოდა; ხუციან ოთხთაღ ოთხთაღის სახარება, რომელიც ხუციშვილების ოჯახში ერთ წმინდა კილობანში ინახებოდა; ხუციან ოჲლ (ხ. ოჲლგჲაჲ) სოფელ კახის ქვემო ნაწილში წმინდა ადგილად მიჩნეული ხუციშვილების ოჯახი, სადაც ინახებოდა სიძველენი. წმინდა კილობანში (ზოგის მიხედვით, წმინდა შკაფში) მოთავსებული საღრმთო წიგნი ანუ ოთხთაღი, ჭვარი, ხატი და სხვ. საინგილოს ქართულათათვის ეს ოჯახი საყრდის მაგივრისა ეწეოდა და დღესაც წმინდა ადგილად ითვლება. აქ ხალხი მოდიოდა სალოცავად, უმთავრესად, მარხვის გახსნილების დღეებში, დღესასწაულებდნენ აღდგომას, ანთებდნენ სანთლებს, კლავდნენ ღმერთისთვის შესაწირავ ზვარაკებსა და სხვა. ამჟამად საეკლესიო ნივთებიდან აქ მხოლოდ ერთი კილობანიცა შემორჩენილია. ~ ხუციან ოჲლ კაჲში ქურმუხი ჩეღალი (ნ.) პირში (პირშია), კაჲ მილიკია გორღში (გვერღშია). დიდ და პატარა მარხოჲ გასხლინევი დღე ხუციან ოჲლში მიდიან, ისხლინევენ. ეხლა ექ ერ ზალ არის, ერ გალაჲ (ვაჲ) და ერ ქალ აქ. ბუტჲმ წანაღვე რამევეს (ყველა წაღებული რამეებს) ეემას ახლევენ; შენაჲმ გაგინუვრს ხუციან ოჲლღვე! (წყევლა).

ხუღალ, ხუღალ ხვალ.

ხუღალჲეჲ, ხ; აღწეჲთ ზეგ.

— ხუღალჲეჲთჲ ჭან., ხვალწეჲთ გი გ., თო ფ., ქავთ. (ფშ.).

ხუთქიბე დაწინევაჲ (ხ. წილი) ნ. ხუთქიბე დაწინევაჲ.

ხუთქიბე ომოსტლამ ნ. ხუთქიბე დაზინევა.

ხუტუქ ნ. ხუტუქ.

ხუხუნ, გახუხუნევა ხეიხინი (ცხენისა). ~ ცხენ ხუხუნოვს; შენ დანახაში ცხენ სახუხუნოველი (შენი დანახვისას ცხენი დაიხეიხინებს); რახანც ცხენ გახუხუნდევ, ამაშინ ადექ ფეყუე! ცხენმა ორდევ (ორჯერ) გახუხუნა.

ქ

კავილ, დაქავლევა ხავილი, ხავილის ამოშევა, დახველება (ძალისა). ~ ზალღს ნუმ (რომ) დაქარავ, ამაშინ კავის; ჩერთამში ნუმ ჩეუმბეე (ხფანგში რომ გაუმბევა); ზალღ იგვეღეს; ზალღ დაგვეღდა; ზ მ ნ ზ ქავილ-გავილ: ეგე დაადო (ისე დაქარა) ჩონ ზალღს, გავილ-გავილ დაჩა (დარჩა).

— მელიას, ტურის ჩხავალი, იტყვიან ადამიანის მიმართაც, როცა ის ვისმე დიდხანს ეძახის მ ე ნ თ.. ჩხავილი ქ ა ჟ.

კამუ, კამ იგივეა. რაც გარჩ.

[სინ. ყარფ].

— ჟ ა ნ., კამო მალალი ბოხი საშინელი გმა ს ა ბ ა.

კარ 1. ხარი.

— კარი უ თ უ რ გ.;

2. მხარი. ~ გარ მეცლო (მხარი მეცვალა, მხარი მექცა); ტუმარას გრით მაქონდა (|| ტომარა მხრით მოქონდა); მამას გრით (|| გრიზედა) (მხრიდან ხურტი ჩომოტლი; გრეე მტკიე (მხრეში მტკიე)).

კარზაბა ქედანი. ~ კარზაბა ტრედს მინგავ.

— გარეული მტრედი ჟ ა ნ.

კარჩ, კარჩავ ტოტის, ხისა და მისთ. მოტეხვისას, ახლეჩისას, ანდა თონიდან პურის აძრობისას გამოცემული ხმა. ~ ბუთად (ტოტი)—გარჩავ — იგეჩევისყ. [სინ. ყარფ, ყარფავ].

კარქარ, კარქაროვა, ხარხარ, ხარხაროვა [ახ.] ხმაური, ჩხრიალი (წყლისა). ~ წყალ გმა აზღევს (ხმას იძლევა), გარჯაროვს (|| ხარხაროვს);

წყალ გარჯარი მოღისავ (ჩხრიალით მოღისო).

კაფ 1. მყიფე, ადვილად მეტეხი. ~ დაფრუტულ ხეა გაფი (მყიფეა); ეე ხეა დაბერულ, ნუ გააღიხარ, გაფი, მააგეჩელი (მოტყდება); ხეა წყალ ჩაღგომინჯახ (წყლის ჩაღგომამდე) თუ მოსკერი, აპტიეზე კახს (მასალად კარგა), წყალ ჩაღგომას უეან მანაქერ ხეა გაფი.

— უ თ უ რ გ;

2. ნ. გამფ.

კაფუნ მყიფე რამის გატეხისას ან რამეზე მიჯახებისას გამოცემული ხმა.

კაფკაფ, კაფკაფოვა 1. ქაფქაფი, ძლიერი დღუილის დროს გამოცემული ხმა. ~ წყალ გაფგაფოვა.

— ჟ ა ნ., ს ა ბ ა., ხაფ-ხაფი

ჩ უ ბ.;

2. გადატ. ჩქეფა სისხლისა. ~ ქელღაა გაქეჩოდა (გასტეხოდა), სისხლ გაფგაფოვა, გოღმოღიოდ; გაფგაფით ცხური (ცხვირიდან) სისხლ წამივიდა.

კაჩ გატეხის დროს გამოცემული ხმა;

კაჩ ქნაა გატეხა (ბავშვთა ენაზე). ~ ყმწულს ეტყუნან: კაჯალ გაჩ ექნო, მოქეე (გავტეხავ და მოგცემ).

კაჩჩაჩოვა, ხაჩჩაჩოვა იგივეა, რაც გაფკაფ. ~ წყლი ქობ გაჩჩაჩოვს.

კეე მღინარე; ნ. დღე კეე; თინდრეეი კეე ნ. თინდრიან.

— ხევი ჟ ა ნ.; ლეღეთ უღიდღისი ს ა ბ ა; წყალნატარი ადგლი, ნაღვარევი, ღორღინი, კაქრეთი; ღვარი მ ე ნ თ.; ხევი მცირე მღინარე ორთა მთათა შორის, ჩახრამული ღელე; ან ნაპირები, სადაცა ჰსღის ამგვარი მღინარე ჩ უ ბ.; პატარა მღინარე; ასეთი მღინარის ხეობა შ ა ნ. ვაეა I, III IV, პატარა მღინარე გ ი გ., თ ო ზ., ქ ა ე თ. (ფშ. კახ.-ქიზ.), მღინარის ღრმა კალაპოტი (მთეშში); პატარა მღინარე მთებს შუა ქ გ ლ.

კეთოვ-კეთოვ, ყეთოვ-ყეთოვ იგივეა, რაც შიშოვ-შიშოვ.

კელ 1. ხელი. ~ კელ ჩ(ო)მორთმაა (ხე-

ლის ჩამორთმევა); გულზე კელ ჩ(ო)-
 მოხმაა ნ. გულ; კელ გამართაა, გა-
 შართაა ხელის გამართვა, დახმარება.
 ~ ე ჩემ ველამ (ამხანაგი), რაჲღ აქ,
 მახლევს, ჰამეშა გელ მმართავს (||
 მმართავს) (მუდამ ხელს მიმართავს);
 გამმართა (ხელი გამიმართა); შენ ფინ
 (ფინთი) მეზობელ ხარ, ჩემთან იკიდ-
 ნევ (მეზობლები), ერტოში (სხვა დროს)
 არ გინდა გელ გაგმართო? (გაგმარ-
 თოა?) (— გამართვა მე ნ თ.); კელ
 დადრვი(თ) დანამდვილებით, სარწმუ-
 ნოდ. ~ გელ დადრვი ვიცევიარ; კელ
 დანებევაა თავის დანებება. ~ ემ გადას
 გელ არ დანებეს (ამ ვაჟს თავი არ და-
 ანებეს); კელ დარევაა ნ. დარევაა;
 კელ დაქერაა (კ. მიცემაა, კ. გახტრ-
 ნაა) იგივეა, რაც გელ გამართაა. ~
 გელ დამიქირა, გამმართა (ხელი გამი-
 მართა); ემდრეა გელ დამიქირ, სხოლე-
 თა მეც გელ დააქერევიარ (ამქერად შენ
 გამიმართე ხელი და სხვა დროს მე გა-
 გიმართავ ხელს); ზალ (რძალი) მაი-
 ყონი, ჩემზე ვარაქ არა (არ შარგია),
 საქიროა დროზე მე გელს არ მახლევს
 (არ მესმარება); ბევრ გელ მისცა (ბევრ-
 ჯერ გაუმართა ხელი, ბევრჯერ დაეხ-
 მარა); კელ შინავემ პურ ნ. პურ; კელ
 ომოყრაა ხელსწრაფი მუშაობა (ბოს-
 ტანში, ვენახში...), უმთავრესად გასა-
 მარგლი სამუშაოების დროს; კელ კენე-
 ვაა იგივეა, რაც კენევაა, მნიშვ. 1. ~
 ქალი თავ წყლი პირზე დაეწუნით, და-
 ხინევაში გელ უქინოთ, შიგ ჩუაგდოთ
 კელევი ჩაჭევაა ნ. ჩაჭევაა; კელი გაზ-
 ნახუნ ნ. გ(ო)მოსტლავ; კელი თახტაა
 ხელის მტვეანი შიგნიდან, ნები; კე-
 ლი(თ) დაცემაა ხელიდან გამოტყემა,
 წართმევა. ~ დასცა გელ (ხელი დასტა-
 ცა, წართვა); ეემ ქალი კელით ქლიავ
 დოჰქი, კომ (ამ ქალს ხელიდან ქლია-
 ვი გამოტყევე და ვკამე). [— კელის და-
 ცემაა ხელის ტყემა, ხელის წაჭემა
 გი გ. თ ო ფ., ქ ა ე თ. (თუშ.); ნ.
 კელურემ; გელ-ფეუ შ(ო)მოგარუევაა
 ნ. შ(ო)მოგარუევაა; კელ-ფეუ; ჩ(ო)-
 მოვარდნაა იგივეა, რაც ჩ(ო)მოვარდნაა,

მნიშვ. 3; გელ-გელუი (გელ-გელ) და-
 კერაა ხელის ჩამორთმევა. ~ გელ-გელუ
 დოჰქირ (ხელი ჩამოვართვი); ერ ქა-
 ჩალმა გელ-გელ დამიქირა (ხელი ჩა-
 მომართვა);

2. იგივეა, რაც დომფლი კელ (ნ.
 დომფალ).

კელაზორ ხელის ძალა. ~ მე ჩემ გელა-
 ზორით ვცხოვროვ, ჰემჩინამ გელ არ
 მახლევს (მე ჩემი მარჯვენით ვცხოვრობ,
 არაფერ არ მესმარება).

კელგულგავ იგივეა, რაც გულგავ, მნიშვ.
 1. |;

კელეელ, კელეულ ხელეური, შქელეუ-
 ლი. ~ ზნაში ბევრ კელეელი (ხე-
 ლეურია), მინ დაქოტლსა? ოთხმინ (ოთ-
 ხიათასი), ხუთმინ (ხუთიათასი), ეემიზ-
 გნი მეტრიქნევის (ამაზე მეტრე შეი-
 ძლება).

— ქ ა ნ., კელე:ლ გი გ., თ ო ფ.,
 ქ ა ე თ. (ინგილ.), მველეული კელეუ-
 ლი ყანისა ს ა ბ ა, ხელეული ჩუბ;
 კელეური მე ნ თ.; გი გ., თ ო ფ.,
 ქ ა ე თ. (მოს.), კელაურა კ ა ი შ, კელა-
 ური გი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (გულდა-
 მაყ.), კელეურაა ქ ა ჯ., ხელაური
 ძოწ.

კელმტარ იგივეა, რაც თითიტარ.
 კელმანდილ ქალების ძველებური ხელ-
 მანდილი, ოთხად გაყეცავდნენ და ხელ-
 ზე გადაჰიდებდნენ ხოლმე პატარძალს
 ქორწილში. ~ ქორწილში წაღან (ძვე-
 ლად) ზალს (რძალს) ფარჩას, კელმან-
 დილს, გულგავს (ცხვირსახოცს) აკრა-
 ვდნენ (ნ. მომოყრაა).

— ქ ა ნ.
 კელნაკლევ ხელმოკლე, ღარიბი.
 კელსაქმეა ყოველგვარი საქმიანობა (და
 არა მხოლოდ ჰრა-კერვა ან ქსოვა-ქარ-
 გვა), რომელიც ხელიდან გამოსდის ადა-
 მიანს. ~ ოტნუქა ოტდევი ურემ (||სუს-
 ტად, არაჰქიდროდ დურტვირთავს ურე-
 მი); ოტნუქა გელსაქმეა აქ, ვერ გო-
 უეეთევი კავგორა (კარგად) საქმეა.
 კელურემ (←ხელის ურემი) ხელის საზი-
 დარი ტვირთის ვადასაზიდად.
 კელქპ: ჩემ კელქპ ჩემს ხელში. ~

ჩემ ყმაწულ ჩემ გელქრ იყოს, პერმი-
ნამ (არაყის) არ ვაზღვევ.

ჰელშანაკარ ნ. შაკრაძე, მნიშვ. 1.

ჰელცარიად ხელცარიელი. ~ გელცარიად
რათაარუმ წაბდე, ყმაწულევე ცოდვან-
ნი (ხელცარიელი როგორ უნდა წავი-
დე, ბავშვები ცოდვანი არიან).

ნ. ცარიად.

ჰერკალ ხირხალი, შემოზღუდული ადგი-
ლის ან ეზოს შემოსასვლელ პატარა კარ-
ში ორ ბოძშუა ვერტიკალურად გად-
ებული ლატნები; ეზოს ხირხლებიანი
პატარა კარი. „ეზოში შემოსასვლელი
კარები ხერხლებით იკეტება: ხერხლებს
აუყრიან და მერე მარჯვენა მხრის ბოძის
ხერხლებში სოლებით მაგრა მოსჭედავენ,
ღილით კი ხერხლებს ისევ ჩამოუყრიან
ხოლომე“ (ჯან., გვ. 97).

[სინ. ჩაღჩაღ, მნიშვ. 3].

— ჰერკალ ჯან., კრიკალი მენთ.,
ხირხალი, კრიკალი არს სხვლის ძე-
ლით სამ-ოთხ რიგად სიგრძელ შემოვ-
ლებული ს ა ბ ა, ხირხალი ზღუდე ლა-
ტანებისა გარემოს ხნულთა ან კალთა
ჩ უ ბ.

ჰერკიან ხერხიანი, მარჯვე, მოხერხებუ-
ლი (აღამიანი). ~ კამგორა ყოლაჲ
აბტანა (კარგად აულო ალლო), მაგ-
ურა ჰერკიან ინსან ვერ დოხანხ (მაგ-
გვარი მარჯვე აღამიანი არ მინახეს).

ჰეჩილ ნამტვრევები, ნატეხები, ნაფო-
ტები (ხისა და მისთ.); ჰეჩილ-ჰეჩილ
იგივეა, რაც გეჩილ. ~ გეჩილ-ჰე-
ჩილ დაავროვ, ციციხლ დუანთით.
ჰეჩევაჲ ნ. აბეჩევაჲ.

ჰილ 1. ხილი. ~ ერ კაც გილიზებადით
(ხილიდან ან ხილზე) გოდმოდის;

2. იგივეა, რაც დანდალ (ნ. დანდღევე).
~ გილ კლავით კლავში ვანზარონ ხემს
(ხილი ხელნასა და ხელნას შუა გაყ-
რილი ხეა); კლიეში გიდევე ჩაადგველა
(გასაყრელად) გრძლევს აეთევენი; ხუთ,
რქსღენა (უქვისი ცალი) გილ კეპტევე
(არის) ლევეში; მარტილი გიდევე (!
მარხილი დანდღევე);

3. წისკვილში ხვირის დასადებად
ორმხრივ აღმართული ხეები;

4. წისკვილში ხის ის ნაწილი, რო-
მელზეც სარეკელაა დამაგრებული,
ამას სხვაგვარად კარკარაჲ კიღსაც
უწოდებენ;

5. ფიწლისა და მისთანთა ნაწილი,
რომელზედაც თითები ანუ ტოტებია (ნ.
ტოტევე) ასხმული. ~ გილს სატეხით
სნარტენ, შიგ არიგვეენ (უყრიან) წა-
ჩხუტულ (წაწვეტებულ) ტოტევეს.

[სინ. შანაჲ გილ; დედანაჲ, მნიშვ. 4];

6. სართავი ჯარის ის ნაწილი, რო-
მელიც წარმოადგენს სიგრძეზე გად-
ებულ სწორ ხეს და აერთებს ამ სართა-
ვი მოწყობილობის თავსა და ბოლოს.

ჰიფ 1. ხიფი, შულო, თოყიეთი ახვეული
მატყლის ძაფი. ~ ბაწრი გიფ.

— შ ა ნ. რეც., ს ა ბ ა, მ ე ნ თ.,
ხიფი ჩ უ ბ., კ ი ნ ქ. ხევეს.; გ ი გ ა,
თ ო ფ., ქ ა ე თ. (კახ.-ქიზ.); კ ა ი შ.;

2. მატერიის ქსოვილის მთლიანი, დახ-
ვეული ნაჭერი, თოფი.

ჰლარჩ-კლურჩ, ჰლარჩუნ ხმელ რამეზე
— ხმელ ტოტებზე, ფიჩხზე, შუშანზე
და მისთანაზე—სიარულით გამოწვეული
ხმიანობა, ანდა მათი მტკრევის ხმა.
~ ლობეზე ერ კაც გადმოუტა, ჰლარჩ-
კლურჩ გემაჲ ნოტდა.

შღრ. გარჩ.

ჰმალ 1. ხმალი; გუთნი ჰმალ ნ. გუთან;

2. ბეჭი ქსელზე ზედას ჩასაბეჭედად.

— შ ა ნ. რეც., ჩახაბეჭე ს ა ბ ა,
ბეჭი შ ა ნ. ვაჟა III, კ ი ნ ქ. ვაჟა,
ხავარცხელი; დაშნა მ ე ნ თ.,

ჰმაჲ ხმა. ~ წიპლანე ჰმაჲ აქ (წვირილი
ხმა აქეს); გმაჲ გაწყურტა (ხმის გაწყ-
ვეტა); გმაჲ არ გამაჲქს (ხმას არ იღებს);
გმაჲ დაჰერაჲ იგივეა, რაც გმაჲ ჩაშმაჲ.
~ გმაჲ დემეჰირა (ხმა ჩამეხლიჩა);
გმაჲ ექცევე ეძახის; გმაჲ იქნა ხმა
გაისმა. ~ ლობეზე ერ კაც გოდმოტდა,
გლარჩ-კლურჩჲ გმაჲ იქნა (სინ. გმაჲ
მოტდა); გმაჲ მიცემაჲ (მოცემაჲ) ხმის
გამოცემა. ~ წყალ გმაჲ აზღევეს (ხმას
გამოსცემს); ნაფრინ გრლ პატარაჲ კეჰ-
ტევის (მფრინავი გველი პატარაჲ),
ფრინოვეს, ყანადევე არ აქ (ფრთები არა
აქეს), ამაჲ (მაგრაჲ) — შხაჲაჲ—გმაჲ

მისცა (ხმა გამოსცა); ხე დაჭრაფუნდა, მოკეჩასავეთ გმა მისცა (ხემ დაიტყუა, მოტეხვისნაირი ხმა გამოსცა); ფართალში (ლოგანში) ჩანაყარ გმელ ფეთირევს (ნ. ფეთირე) გმა მობტეში (ხმა გამოუცია) (სინ. გმა მოლევა); კმა მოწდა იგივეა, რაც კმა იქნა; კმა მოლევა იგივეა, რაც კმა მიცემა; კმა მოაქ ხმას გამოსცემს; კმა უყო დაუძახა. ~ კაცმა გმა უყო თავი ზმას; ყონალევ (სტუმრების) მოსულაში გმა მიყავ (დამიძახე). გამ-მაღლზივ (გამომადიფიო); ჰახანც (რო-ცა) გაგიჭირდე, გმა მიყავ, მე ამა-ცინ შენთან გორც საქნეეარ (გვერდით ვიქნები); წაა ფულან დერიაა პირში, ორდეფა გმა უყავ (დაუძახე), მესამეა გმა ქნაში დერიაშივამთო „ჰეა, ჰეა“ გმა ამასლრლი (წადი ამა და ამ ზღვის პირას ორჯერ დაიძახე, მესამედ დაძახე-ბისას ზღვიდან „ჰეი, ჰეი“ ხმა ამოვა).

[— კმის ყოფაა გიგ., თოფ., ქავთ. (ინგილ.); კმა ქნა დაძახე-ბა. ~ მამამ საქთან (რადენი) გმა ქნა (ეძახა), ყმაწულმა (მამეშვი) ვერ გააგა; წაა, გმა ქენ! (წალი, დაიძახე!); ქალ მოსულ, გმა უქნი (დაუ-ძახნია); ბებრაე (ბებია), კარ გააღ; მიმღ. კმა საქნელა დასაძახებლად. ~ ზალევეა ტამსმუზ დატხივეს, არ გა-ტშორს გმა საქნელა (არ გაუშვეს და-საძახებლად); კმა ჩაშმა ხმის ჩახლე-ჩა. ~ გმა ჩამში (სინ. გმა დაქარა); კმა ჩედის ხმას გამოსცემს, იძახის. ~ ვრ გროლი, ქეჩიასალი ნაბლავლევი გმა ჩედის (ერთგვარი გველია, თხა-სავით ბლავის); თაფუე გოტდა, გმას ჩე-დიოდა (გორაკზე ავიდა და იძახდა).

გმარევა, კმარულოვა, დაგმარევა ხმარება, გამოყენება. ~ ხახ შიქმელში აგმარევენე (ხახვს საქმელში ხმარობენ); ყანწში (ურმის სასაპნეო) საპონს აქეთევენ, ურმიზე გმარულოვენ (ურ-მისთვის ხმარობენ); ყირმუზის (ნ.) წითლა შაალებელა აგმარევენენ (წი-თლად შესალებად ხმარობდნენ); ჩემ ემ ღოტხმარევიყ (ჩემი ჭამი უხმარიათ).

კმა-კეოა აურ-ზაური, ხმაური; კმა-კეოა ქნაა აურ-ზაურის ატეხა. ~ კარში ვრ გმა-კეოა იქნა (კარში რალაც აურ-ზაუ-რი ატედა); ურემრა დადგეს, ჰერ გმა-კეოა არ ქნას! (წყნარად გაჩერდეს, არაერთარი აურზაური არ ატეხოს!).

კმელ 1. ხმელი, გამხმარი. ~ გმელ თუ-თაა; კმელ ბალახ თიეა; კმელ ქლიავ ქლიავის კეკი; კმელ შუნდ შინდის კეკი; კმელ-კმელ ხმელი შეშისა, ფიჩხისა და მისთანათა ნამტერევები, ხმელი ნაფოტები. ~ წკრტმალს (ნ.), კმელ-კმელ ფიჩხი ნაქრევეს, ნახირ-მაზირს (ნ. ნახირ), კმელ-კმულს ღო-ბი ზირით აგრევენ ცეცხლიზე (ცეც-ხლისთვის), თორნეაზე (თორნისთვის).

2. კმელე (მრ.) იგივეა, რაც შირა-ლეუ (ნ. შრალ). ~ ყრყავტ კმელეუხე კო-ტე (მშრალ, უწყლო ადგილენაა), წყლი პირევეში კი აარ.

კმიანოვაა ლაპარაკი, ხმის გამოცემა. ~ ხმიანოეს.

კნიშკნიშოვაა ნ. კნიშკნიშოვაა. კნრშაა, კნრშილ, კნრშოვაა, კნრწაა ხენეშა. ~ ინსან (აღამიანი) კიგინ-კიგინა (ჩქარ-ჩქარა) რუმ მიდის, ნეფუბ სხოთაარ რუმ ატანავს (სხვა-გვარად რომ სუნთქავს) — ეემაზე ამ-ბოვენ კნრშაა; დანახა, ბებურ სალში არა (არაა), ამა კნრშილ მოდის (მაცრამ ხენეშა ისმის); ზ მ ნ ზ. კნრში-კნრში ხენეშა-ხენეშით. ~ კნრში-კნრში მო-ქტანს (მოაქვს).

კონგმალ ხეანხელი, ცქმეტვა, მოუს-ვენრად წრიალი. ~ ყმაწულ კონგ-მალოეს; ჰაბე (რატომ) კონგმალოვა, დინეა დედქ (წყნარად გაჩერდი)!

კორც ხორცი; კორც მოხუტლაა (მოყონაა) ნაქრილობეე ადგილზე ჩილი ხორცის ამოსვლა, ხორცის ამოყენა. ~ ქე-რაა გამთლევის უან წითლე კორც მოდის, ეემს ებნევიან ახალ კორც მოხუტლაა. ემეტრა (ამგვარ) ადგილე-ში წამალს დააყრიან, წამალ მოჰყონავს (ამოჰყავს) ახალ კორცს; თითზე მერაა მაქონდა, მაზ ღოტს (წაეუსვი, ახალ კორც მაამყონა, გამიმთელა (გომირ-

ჩინა); კორცი გირც ნ. გირცი; კორცი
ლოკმაა ნ. ლოკმა; კორცი ქათაა ნ.
ქათაა; ზურზლლიან კორცი.

კორციან: კორციან სულთოვია ნ. სულ-
თოვია; კორციან შუნდ ნ. შუნდ.

— კორცი უ თ უ რ გ.

კოვბი ხაყეკ ერთგვარი სარეველა მცენა-
რე, თეთრი, ფეტვის მსგავსი ნაყოფი
იქის. ~ გოვბი საყეკ სულუფს (ნ.)
მინგავს (წაგავს), პური პირ-პირ კვტე-
ვის (პურის ნათესის ნაპირებში იზ-
რდება).

კოკობ ხობობი.

კრაფუნ, დაკრაფუნევა ტკაცუნის მსგავ-
სი ხმის გამოცემა. ~ ყარფუზი მოჭი-
რევაში ყარფუზ გრაფუნოვს, გრაფუნი
გვმა მოოდს (ტკაცუნის ხმას გამოს-
ცემს), ამამაშინ ამბოფენ — მოწიქლ
ყარფუზივ; გოდმოვარდნაში ფეყ დაგ-
რაფუნდა; ხეა დაგრაფუნდა, მოკე-
ჩასავთ გვამ მისცა (მოტეხვისნაირი
ხმა გამოცემა).

კროლ (მრ. კროლრე) ხერელი. ~ გროლს
გროტავს; გროლი გატხორ (ხერელი-
დან გაძვევრი); ქალ გროლი კროტავს
(ხერელიდან უყურებს); ცხტრუ კრო-
ლრე ნ. ცხტრ.

კრუ(ვ)ალ მხურვალე, ცხელი. ~ კრუ-
ალ ჩეა; კრულ შამფურე; ზეა (რძე)
კრუვალ ყოფილ; ზ მ ნ ზ. კრუვალა-
კრუვალა ცხელ-ცხელს, ცხლად. ~
გეჟში აგდედენ შალს, ასხმენ დუ-
ლარ წყალს, ფეყევით ტრპავდენ (ცემ-
დენ, ბეგავდენ), მეველი ამაქდენ
(ამოქონდათ), კრუვალა-კრუვალა აგორ-
გლედენ.

3

ჰა (1) 1. ნ. ჰაა;

2. რა, როგორი, რანაირი. ~ ჰა
კაა დღაჰასა (რა კარგი დღეა!); ჰა
ფინ (ფინთი) კაც ხარა შენ?; ჰა ლაშეა
იყრ შენ შიქმელ (შენს საქმელი).

ჰა (2) ნაწილაკია, გამოხატავს მოწოდება
- შეგულისენებას. ~ ჰა ჩომოა, მი-
თხრა, არ ჩემეველ.
ჰა აგრ... ჰა იგრ ნ. აგრ (1).

ჰა... ჰა. გვხვდება ინტენსიუობის გამო-
ხატველ განმეორებით ნახარ ზმნებთან.
~ ჰა ეზახის, ჰა ეზახის, არ მოდის;
ჰა ვილოც, ჰა შევეხწწ, ჩარაა არ იქნა
(არაფერი ეშველა); ჰა დოტზებნ, ჰა
დოტზებნ, ვერ ვიპოვნ.

ჰაა გაფრთხილებისა და დამუქრების გ-
მომხატველი შორისდებული.

ჰაამ იგევა, რაც რაუმ.

ჰაბა ნაწილაკი აბა. ~ ჰალა (ყარ) დედამ-
თილ-მამამთილ მანაგევს (ნაშოვნს)
შქამს, ჰაბა თავითავზე (თვითონ, მარ-
ტო) დარჩეს, ნობო, გამამაპრანქე-
ვისა?; ჰაბა მითხარ!

ჰაბბაბი ვერცხლის მოსართავი, ძვე-
ლებურ ტანსაცმელზე (წინსაფარზე, სა-
ხელოებზე და მისთ.) ავლებდნენ.

ჰაბგაა ნ. ჰაგუბაა.

ჰაბე(თ) ნ. რაბე(თ).

ჰაბეთაც ნ. რაბე(თ).

ჰაბეოუმ ნ. რაბე(თ).

ჰაბეა ნ. რაბე(თ).

ჰაგ(უ)ბაა, ჰაბგაა აბგა. ~ იმ ჰაგუბაში
ბუთუმ ტანსუმუზს ალაგევს, მიდის.

— შ ა ნ. რეც, ჰეგბა, ჰეგბაა ორ-
თელიანი, ნიეთების ჩასალაგებელი
ჩანთა, რომელსაც მხარზე იყიდებენ,
აბგა: ხურჩინი ნიე.

ჰადრუნეახ ნ. რადრუნეახ.

ჰადრულ ადვილი. ~ ემ დეღეათი ჩასტ-
ლაა ჰადრულ იყო, ომოსტლაა კი ეჟ-
ფაას (ყათაა, ძნელია); მაგიზგნი ჰადრულ
რამ რამასა? (მაგავხ ადვილი რამ რა
არის?); ჰეგ ჰადრულ (ეგ ადვილია);
ზ მ ნ ზ. ჰადრულა ადვილად. ~ კაა-
გორა (კარგად) გომოქნილ (მოხელოი)
კომ ვარცხლს ჰადრულა ჰყრდევის (ად-
ვილად სძერება); ჰადრულოვი ა) ადვი-
ლად; ბ) ზოგჯერ, იშვიათად.

— ჟ ა ნ.

ჰავა [აზ. ჰავეაჰ] ამაოდ, ტყუილად,
ტყუილ-უბრალოდ. ~ ჰავაა უმედ ნუ
გაქ? (ტყუილად იმედი ნუ გაქვს);
ჰავაა ნუ მიიღიხარ; ტირილ ჰავაას
(ამაოა); ჰავაზე ეტარევე ტყუილ-უბ-
რალოდ დადის.

[სინ. ჰანა (1)].

— მავაბი გიგ., თოფ., ქავთ.
(ინგილ.).

მავარ ერთგვარი ბალახი.

მავას [აზ. პანეს] ხალისი. ~ დღე წიგნ წაიკითხელა პავის არ მაქ (დღეს წიგნის წაიკითხვის ხალისი არა მაქვს); ექმლ დროზე ინსანს ბუთუმ რამი პავის აქ (ყვილობისას ადამიანს ყველაფრის ხალისი აქვს).

მაზირ 1 [აზ. პაზხირ] მზად, გამზადებული ~ მე პაზირ ვარ (მე მზად ვარ); შენ ქალი ფეყსომოზ (ფეხსაცმელი) პაზირი (მზადაა); მაზირ კებტევე მზად არის. ~ ბუთუმ რამ (ყველაფერი) პაზირ კებტევე; მაზირ ქნამ მომზადება, გამზადება. ~ რამთონიცი გინდაყ, პაზირ ვიქ (რამდენიცი გინდათ, იმდენს მოვა-მზადებ); გეთქოს ჩემბე, პაზირ ვიქმო-დი (გეთქვა ჩემთვის და მოვაზადებ-დი); შიქმელ პაზირ ქენით! (საქმელი მოამზადეთ!); კაცს ტამსომოზ (ტან-საცმელი) დატყდი, ფართალში დააწო-ლელა პაზირ ქნილ (საწოლში დასაწო-ლად მომზადებულა).

— გამზადებული იმ ნ., ხაზირი ქ გ ლ (გურ.), ხაზირი, მზა გი გ., თოფ., ქავთ. (ფერეიდ., აქარ.), ხაზირი მზადება იქ ვე (იმერხ.);

2. ბარემ. ~ პაზირ მივდ, ეემ წიგ-ნსაც წოაღლევ; პაზირ ბაზარში მიილი-ხარ, მეც კორც მიყილ!

— მაზირ, აზირ ძიძ., ძეცხ., ხუბ. (ქართლ.).

მაზირარულ [აზ. პაზხირლხვ] 1. სამზადი-სი, თადარიგი; მაზირარულ ვასწევამ (გამწევამ) სამზადისის ვაწვევა, თადარი-გის დაქვრა; ზ მ ნ ხ. მაზირარულ ვას-წვეველა სამზადისის ვაასწვევად. ~ შინ წაუტად პაზირარულ ვაასწვევალ;

2. მომზადებული სანთივავა.
ნ. პაზორ.

მათაარ ნ. რათაარ.

მათაარუმ ნ. რათაარუმ.

მათ(ა)ხან იგივეა, რაც რათ(ა)ხან (ნ. რათა).

მაკავ აკავი (მცენარე). ~ პაკავ ხეას (ხეა),

ემაზე შავ ნაყოფ კებტევის (არის), იქმევის.

[სინ. დალდალან, მნიშვ. 1].

— ჭან., მაყ.

მაკილა (ნაწილაკი) აკი, ხომ.

მალ [აზ.] 1. დრო, მომენტი. ~ დობტუ-რევი დახებნია პალზე (ძებნის დროს) ემათ ერ კაც უხტრუყე (ძემოხვლებათ); ემ ქალი მუშოვი პალზე (მუშაობის დროს) ემათ შინ მოღის ერ კაც;

2. ყოფა, მდგომარეობა, ვითარება. ~ გაქსალინ მოწოლ (ხან საქონელი მოწ-ველე). გაქ სახლ-კარ ალაგ, შიქმელ გააქეთ, ეემ პალი (ამ ყოფით, ამ ვი-თარებაში) მიღის ჩემ ცხოვრევამ.

მალა [აზ. პალა] 1. ჭერ. ~ პალა პატ-რამს (ჭერ პატარაა); პალა მეუმ დიდ უშკოლ გუამთავრო, დეკაც მეველან მააყონეყარ (ჭერ მე უნდა უმალღესი და-ვამთავრო და ცოლს მერმე მოვიყვან).

— მალა იმ ნ.;

2. ნ. ალა.

მალალ [აზ. პალალ, პალალ] ალალი. ~ პალალ იქნეს (ალალი იყოს, შეგერ-გოს) ჩემ მანაკემ ყორ შენზე; მალალ მიყავ შემარგე. ~ დეაო, შენ მანაწუ-ეე ზეა პალალ მიყავ! (შენი მონაწოვე-ბი ძუძუ შემარგე!).

შდრ. პარამ.

მალაქი [აზ. პალაქი] ჭერ ჭერჭერობით. ~ ერ პურ ჭქქომო პალაქი, მეველან (მერმე) მოპჭენავ.

— ახლა რომ, თუ რომ ჩიქობ; გი გი., თოფ., ქავთ. (ფერეიდ.).

მალვა [აზ. პალვა] ხალვა. ~ პალვაჲ სხოდასხოყურამს: ბრინფი პალვაჲ (ბრინჯისგან დამზადებული ხალვა), თარ პალვაჲ (ნ.), კაკლი პალვაჲ. თარ პალვას ერევე (მხოლოდ) თათრევე აე-თევეღნენყ, პენგილავევ ბრინფი პალ-ვას ვოყეთეველით.

— ჭან.

მალყა [აზ. პალგა] რგოლი, წრე; ყუ-ლფი, კილო, ყური, ნასკეი რისამე ვა-საყრელად. ~ ეინფირი პალყაჲ (ჭაჭვის, ძეწყვის რგოლი); პაბგაჲ, ტუმარაჲ რამი ყბაზე დანაკერევე პალყევე (აზ-

გისა, ტომრისა და მისთანათა პირზე და-
კრებული პატარ-პატარა რგოლები,
ყულფები შიგ ზონრის გასაყრელად და
პირის მოსაყრავად); „ფრინველებს უგე-
ვდნენ ცხენი ზუამთი დანაწი მახე-
საც, რომელიც წვრილ გრძელ ნაწნავს
წარმოადგენს და ზედ აქვს პალყები (კი-
ლოები). ფრინველები მახესთან დაყრი-
ლი საეწეის ასაეწეად კილოებში თა-
ვის გაყოფვა-აეწეის შემდეგ თავის
უკან წამოღებისას კილოები ეჭირებოდ-
ნენ კისერში და ფრინველ ემბეოდა“
(შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); საბლი ჰალყა ბა-
წრის ყულფი, ყურიანი ნასკეი, ცალი
წვერის გამოწვეით რომ იხსნება; ჰა-
ლყა ყულფ ნახვრეტოანი ყური, რგო-
ლისებრი ყური. ~ უწინდელ დროზე
დეკაცეუ ჰალყა ყულფით მოყულფულ
თეთრეგს ეინეირს უყრიდნენ, ივიდე-
დნენ (ძველად ქალები ნახვრეტოანი
ყურის შქონე ფულებს ბეწკვს უყრიდ-
ნენ და ივიდებდნენ); ჰალყა ჩავდე-
ვა ჰალყის ანუ ყულფის გაკეთება
განასკეისას. ~ ჰალყა ჩოტგდი, ღორ
ჰალყათი დოტმბავ, არ გასხნდესაც.
— ალყა აბრეშუმის ძალი, სალტე,
გრგოლი ან კრკალი ჩ უ ბ., ალყები
დოლის რკინის სალტეები შემოსაყე-
რელად მ ე ნ თ.

ჰამ ნ. ჰემ.

ჰამამ [აზ.] აბანო. ~ წაჰამამში, კარგა
გამბან!

— გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ჭა-
ეხ.).

ჰამან, ჰამან-ჰამან [აზ.] სწორედ ის. ~
მეორე დღე (დღეს) მიდიან ჰამან დერი-
ასთან (სწორედ იმ ზღვისთან); ადგა,
წა- და ჰამან თასთან (სწორედ იმ მთას-
თან); მე ფულან-ფულან შარში ვარ,
ჰამან-ჰამან ჩონ ნაცოდნ ისტალავში
(მე ამა და ამ ქალაქში ვარ, სწორედ იმ
სასადილოში, რომელიც ჩვენ ვიცით).

— ემენი ესა და ეს, მეთანი გ ი გ.,
თ ო ფ., ქ ა ე თ. (მესხ.).

ჰამანქი [აზ. ჰამან+აზ. ქი] სწორედ იგივე.
~ შინ გაწვენაში ე ქალ ხედავს, თავი
სახლი, ჰამანქი, ჰამმეშანდელ(მისი სახ-

ლია, სწორედ იგივე, უცვლელი); ი-
კაც მიდის, ჰამანქი (სწორედ იმავე) ორ-
მოზე იზინევს; ჰამანქი მრზრბლრეში
უთორლთმიან დეკაც (ქალი) ყოფილ-
შდრ. ჰამან.

ჰამაც 2. ჰემ.

ჰამბარ [აზ. ამბარ] 1. ერთმანეთზე დაწ-
ყობილი დიდი რაოდენობით ტყავი, ქვე-
შაგებელი, შუშა, ფიცარი და სხვ.;

2. ერთ ადგილას დახვეებული ხორ-
ბალი, სიმინდი, ბრინჯი, ხახვი და მისთ.
~ ტყავს აყრიან მარილს, აწყოვენ
ერთმერთზე, ჰამბარ კეტევე (კეთდება)-
ეემას ტყავი ჰამბარს იტყუან. ტყა-
ვი ჰამბარში ზოგდევა 100—200 ტყავ
კეტევე (არის); 10—15 ვერლან (სახანი)
თუ იქნა, ისიც ჰამბარი; შიშაჰ ჰამბარ
(შეშის თაყარა); ერთ-ორ მეშინ მამ-
ტანავ, შიშას ააწყოვ, ის იქნენ ჰამბარ;
რადე ერთა შაქლჩევე, დააგრუვე, ხახ,
ხორბალ, ჩალთუქ (ბრინჯი), სმინდ,
ხოვისაალი (ხვავის მსგავსად) თუ გაა-
კეთ, მისი ჰამბარი.

— ამბარი ბელლი გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (მესხ.).

ჰამგლაჰ მეზობლად მდებარე, ახლო-მახ-
ლო ადგილები.

ჰამთენაჰ ნ. რამთენ(აჰ).

ჰამთენ(ნ)ხან ნ. რამთენ(აჰ).

ჰამთონ, ჰამთონ, ჰემთონ ნ. ამთონ.

ჰამთონ(აჰ) ნ. რამთენ(აჰ).

ჰამთონ(აჰ) ნ. რამთენ(აჰ).

ჰამთონ(ნ)ხან ნ. რამთენ(აჰ).

ჰამმეშა, ჰამმეშა [აზ. ჰამიშე] მუდამ,
ყოველთვის. ~ ე ყმაწულ ჰამმეშა
ტირის ყოფილ (ეს ბავშვი მუდამ
ტირის თურმე); ჰენგილავე ქორწილევ
ჰამმეშა ფამზზე კეტევესუ (ინგილოების
ქორწილები მუდამ შემოდგომანზე);
ისიც დააბერეველი, ჰამმეშა ეეაღ
კი არ საქნელი (ისიც დააბერდება, მუ-
დამ ჩეილი კი არ იქნება); ჰამმეშააბე(თ)
სამუდამოდ.

— იმ ნ.

ჰამმეშანდელ მუდმივი, უცვლელი. ~
შინ გაწვენაში ე ქალ ხედავს თავი სახლი,
ჰამანქი (სწორედ იგივე), ჰამმეშანდელ
(უცვლელი); ზ მ ნ ზ. ჰამმეშანდელა

მუდმივად. ~ ისენ სამშენდევლა ზრლ (ძველ) ფეესომოზ (ფესხსემელს) კერენ (ნ. ევლა).

ნ. პამეშა.

ბამ(ს)წო, ბამ(ს)წორაა ნ. რამწოწო(რ).

ბამ(კ)თონ, ბამ(კ)თონ ნ. ათონ.

ბამწოწო(რ) ბამწო(რ) ნ. რამწოწო(რ).

ბამწო, ბამწორაა ნ. რამწოწო(რ).

ბანდევარ [აზ. პანდევარ] ახლო-მახლო ადგილები. ~ იმ ბანდევარში ჰეჩინამ (არავც) არ ყოფილ; წყალ ამ ბანდევარში არ ყოფილ.

ბანზე ნ. ანზ.

ბა(ა), რაა (კითხვ. ნაცელსახელი) რა.

~ პაა (|| რაა) გინდა? (რა გინდა?);

პაა იქნა (რა იქნა) ჩემ ეობ?; პა შქამა?

(რას კამ?); რა ამბობა? (რას ამბობ?);

ემ თეთრ გათიევას უკან პაა შიქმუ-

ვართა? (ამ ფულის გათიეების შემდეგ

რას შეეკამთ?); შაახელ მავი ნამუსს,

პას (|| პა) ჰეიდრსა; შენ კაც პაათი

მოკლრა? (შენი ქმარი რით მოკლდა?!);

პაა (რაა) კეპტევი? (რა გემართება?

რას შერებთ?); პაა (რაა) საქნელრა?

რა მოხდება? ~ ერ ცოტა პურ მე-

მეც, რაა საქნელრა?; პაა (რაა) ქნრ-

ლა? რა მოხდა; პას (რას) ჩქათა? (პო-

გო ხნართა?) რას შერებთ? (როგორა

ხართ?); პაასა, რაასა? რა არის? რაა?

~ ეე პაასა (|| რაასა)?; მავიზნი პა-

დულ რამ რაასა? (მავაზე ადვილი რამ

რა არის?); დეკაცო, შენ სახელ პაა-

სა? (|| რაასა?); პააც, რააც რაც. ~

პააც იხტიარ აქონდა, ავრუვეს (რაც ქო-

ნება ჰქონდა, ავროვებს); პააცუმ,

რააცუმ რაც უნდა. ~ მოლლამ პააცუმ

გითხრას, არ დეევერო (არ დაუჭერო);

რააცუმ ქნას, არ გოტუებრდე.

— ჯან; პაასა ჯან.

პააბეთ(თ) ნ. რაბეთ(თ).

პააბეთ(თ)აც ნ. რაბეთ(თ).

პააბეთუმ ნ. რაბეთ(თ).

პაავენ (1) მიწისიატაიონი აიეანი (ხის-იატაიანს კი „პალკონს“ უწოდებენ).

~ პაავენ მიწიან პალკონი.

— ხეავენ აიეანი იმ ნ.

პაავენ (2), ჰეავენ [აზ. ჰეავენ] ცხოველი.

~ ტყეში ერ პაავენ ლანახ; ქალ ღმერთს რხორებს (ეხეეება); ანან (ნ.) ღმერთი, ერ პაავენა გადამაკციე! (რამე ცხოველად გააპაკციე!); ემ კაცმა ბუტუშეურა პაავენი (ყოველნარი ცხოველის) ენაა იცის ყოფილ (თურმე).

პააქა [რუს.] ქანჩი. ~ გუთანში სასტულს (ნ. მინშე. 4) პააქაეეთ (ქანჩე-ბით) ამაგეედნენ თექრეის ზროზე (თელბის ლერაზე).

პააქა ნ. პაა.

პააფ [აზ. ქეაქ] ავსუსი, დასანანი. ~ ე ქალ ცხენს ებნევის: როგო ლამაზ ცხენ ხნრა, პააფ არ ხნრა შენ დააქლრა (ავსუსი არა ხარ შენ დასაქლაელ!); პააფი, პააფ ავსუსია, დასანანია. ~ ზმაა ებნევე დას ეან (ნ.) დაო, აშან (ნ.) დაო, ჰე წიწილევ ნუ იქრი, პააფი (ამ ნაწნაეებს ნუ იქრი, ავსუსია); თქ-ნბე ესიტ პააფი! (თქვენთვის ესეც ავსუსია)!

პააყ ეყო (იყო) (რამ) ნ. რააყ ეყო (იყო) (რამ).

პააყუმ ნ. პაა.

პააპაპა, პააპაა, პააპარაა: პააპაპა (პააპაა) ჩ(ო)მოგდევაა იეიევა, რაც პა-რაა-წარაა ჩ(ო)მოგდევაა (ნ. პარაა-წარაა). ~ პააპაპა (||პააპარაა) ჩო-მოგიგლიწყა? (რა აურზაური ავრტე-ხიათ?).

პააყრაა ნ. რააყრაა.

პარ [აზ. პარ] ყოველი. ~ ემასთან პარ სოფლი (ყოველი სოფლიდან) მაქაქა მოლიან; პარლდე ყოველდე. ~ ციპარ კორცეს პარლდე დრეს; პარლდე ნახულოვენ; პარლდი(თ) ყოველდეიურად. ~ იეიდნევიან ყოფილ (თურმე) ემაწუ-ლი დერდიბე (ბავშვის გულსთვის) პარ-ლდი; მოლლა ტაია ემ ყოჩევეს პარლდი გაჰყონს მახუტეველა (მოსაოვებლად).

— იმ ნ.; გი გ., თოფ., ქაეთო (ფერეიდ.).

პარაქია არაქი, ძველი ამბავი. ~ ზრლ (ძველ) პარაქიეეს ლაპარაქიებს.

— ჯან;

2. გადატ. ტყუილი, მოგონილი ამბავი; პარაქიეეე გაყოლდევაა არაქიბის მოყოლა, ტყუილი, მოგონალი, აპ-

ბების თქმა. ~ პარაივე გაგიყოლე-
ვრავ!

პარამ [აზ.] არამი, ის რაც არ შეერ-
გება კაცს (ალალის საპირისპირო). ~
ჩემ მანაწუხე ზეა შენზე პარამ იქნეს
(ჩემი მოწოდებული რძე არამი იყოს
შენზე); **პარამ** გარევაა ღალატი, ორ-
გულობის გამოჩენა. ~ ჩემ პურში
პაზე პარამ რძეა? (ჩემ პურსა სკამ და
მინც მღალატობ?).

— არამი შ ა ნ. ვაჟი III.

პარამია ზედმეტი ყლორტები, ღეროე-
ბი მცენარისა, ან ასეთივე რქა ვენახისა,
რომელიც უნდა გაისხლას; რათა
მცენარის ზრდას ხელი არ შეუშალოს;
ასევე თუთუნის მცენარის სათესლე
თეთრი ყვავილი, რომელსაც წააწყვე-
ტენ ხოლმე, რომ თუთუნი უფრო მაღა-
ლი გაიზარდოს. ~ ვაზი გარბე ამნა-
სულ ზოდევს (ყლორტებს) ჰტეჩენ (ტე-
ხენ), ნუ შაძებურას მენაგ, ვაზი ზა-
ლაბ (ძალა) ევმაში ნუ წოტლესავე;
პარამია დაასხმელ რამს აფუჩევს,
სიზალეს (ძალას) არ აზლევს: თუთუ-
ნი პარამია ნ. ვადაკრამ (2).

პარამ [აზ.] (შორისდებული) არიქაი
არიქათი ~ პარამ, უტეჩრე; პარამ,
ღამმაღ, ღამდღუპითავე; პარამ, ნუ
ადვეე ქტაა ქრე; პარამ ჩ(ო)მოგდე-
ვა იგივეა, რაც პარამ-წარამ ჩ(ო)მოგ-
დევა (ნ. პარამ-წარამ).

— ჟ ა ნ., შ ა რ ა გ ი გ., თ ო ფ.,
ქ ა ე თ. (ყიზლ.-მოზლ.), შარია მე ნ თ.;
2. ნეტავი. ~ პარამ, არ გამოვას.

პარამ-წარამ აურზაური, ალიაქოთი,
ყვირილი; **პარამ-წარამ** ჩ(ო)მოგდე-
ვა, ჩ(ო)მოვარდნაა აურზაურის,
ალიაქოთის ატეხა (ალიაქოთის ატ-
ყდომა). ~ **პარამ-წარამ** ჩომოტგლიაყ
(აურზაური აუტეხიათ); ორღებში
ერ პარამ-წარამ ჩომოვარდნილ (ორ-
ღებში ერთი აურზაური ამტყდარა).

პარამ-შოა ნ. ვაჰპარამ-ჰეა.

პარაწია ღვინის სასმელი ცალყურიანი
თიხის ქურქელი.

— არაწ, პარაწ შ ა ნ. რეც; ერაწი
პატარა ქვაბი შ ა ნ. გეეს., ქ ყ.

პარბირ [აზ. პარ ბირ] ყოველი, ყოველ-
გვარი. ~ წინ უხტრე (უხვდება) ცხე-
ნის, ღორის, ზროხნის; (მსხველდენა
საქონლის), პარბირ რამის ილხივე
(ჯოგი).

პარბირურამ [აზ. პარ ბირ ჟტრ(ა)] იგი-
ვეა, რაც პარეურამ.

ნ. პარბირ.

პარდლე ნ. პარ.

პარდლი ნ. პარ.

პარეურამ [აზ. პარ ჟტრ(ა)] ყოველგეა-
რი, ყოველგვარი ჭურისა. ~ ემ ბაღში
პარეურა ჩიჩქეე (ყვავილები) არის.

[სინ. პარბირეურამ].

ნ. პარ; ეურამ.

პარამა [აზ.] იგივეა, რაც იმეტრგლიტ
პარამა დანალაა ჩლიქების გარშე-
მო ნალევის დაკვრა; **პარამა** მოვანა
იგივეა, რაც იმეტრგლიე მოვანა (ნ.
მოვანა).

[სინ. დორთიანი].

პარაქესან [აზ. პარ ქან] თითოეული. ~
მიდიან პარაქესან თავიან შინ (მიდის თი-
თოეული თავის სახლში); ღამი (ღამით)
პარაქესან თავიან ადგილევზე წრვიან
(წვებიან); ე სამ ზმაჟ ატანენ თითო
ტომავ; პარაქესან ერთყენ ესტან (ეს
სამი მამა იღებს თითო კომბალს, თი-
თოეული ერთ მხარეს ისერის).

პასარ [აზ.] გალაყანი.

პასაც ეყო (იყო) (რამ) ნ. რამც ეყო (იყო)
(რამ).

პასრალ [აზ. დიალ. ასრალ] მცენარე, რომ-
ლის მოქნილ ღეროს კანფად იყენებენ,
უმთავრესად ცოცხის შესაყარად.

— ჩვეულებრივი კანფი მ ა ყ.

პაუზ აუზი.

პაუმ ნ. რაუმ.

პაფთაზაზარ, **პაფტაზაზარ** [აზ. პაფთაზა-
ზარან] ბაზარი.

პაფთუ(ფ)აა, **პაფტოფაა**, **პაფთოფაა**,
პაფტუაა, **აფტუ(ფ)აა**, **პაფტუფაა**
[აზ. აფთაფა] წყლის მალაყულიანი
ქურქელი სპილენძისა (ხმარობენ უმ-
თავრესად ხელების დაბანის დროს წყლის
დასასხმელად); **ლაგან-პაფთუფაა** ლა-
განი (ნ.) და **პაფთუფაა**. ~ **ლაგან-პაფ-**

თუფა მადლ, ფეხვე გარაქ (უნდა) დომბანო; ლაგან-ჰაფთუფაო მანასულ ინსნეს (მოსულ აღამიანებს) გელევ აბანინევენყ.

[სინ. წურწუმოა].

მაფტაბაზარ ნ. ჰაფთაბაზარ.

მაფტომი.ბილ, მაფტომებულ ავტომო-ცილი.

მაფტუა ნ. ჰაფთუ(ფ)აა.

მაფუბტუა, მაფუბტუა წინდაა ერაგვიარი წინდა.

მაქთონ, მაქთონ ნ. ამონ ნ.

მაქთონ(აა), მაქთონ(აა) ნ. რამენ(აა). მაქთონ(ნ)ხან, მაქთონ(ნ)ხან ნ. რამენ(ნ)ხან. მაქიაა [ახ. ჰექაა] ზღაპარი, მოთხრობა; გადატ. ზღაპარი, ტყუილ-მართალი. ~ რა ჰაქიაა მაგიყოლევრავ (რა ზღაპრებს მოჰყოლიხარ!).

მაქიმ, ჰექიმ [ახ. ჰაქიმ] ექიმი.

— აქიმი შ ა ნ. გევე.

მაქიმოვია, ჰექიმოვია ექიმობა. ~ შევირთ პარ დლი ჰაქიმთან. ჰაქიმოვას ეს წავლევ თურმენი (შევირთი ყოველდღე ექიმთან ექიმობას სწავლობს თურმე); მაქიმოვას ჩედის ექიმობს, ექიმობას ეწევა. ~ ლოყმან ჰაქიმ ბჰთუმეურა (ყოველგვარ) ჰაქიმოვას ჩედის ყოფილ (თურმე).

მაქიმხანაა, ჰექიმხანაა [ახ. ჰაქიმხანა] საეადმყოფო. ~ იმ შარში იმვე ჰაქიმხანაენი, რუმ თითოში სამას, ოთხას თოლ არის (იმ ქალაქში ისეთი საეადმყოფოებია, რომ თითოში სამას-ოთხასი თვალა).

ნ. ჰაქიმ, ჰექიმ.

მაქსწო ნ. რამწოწო(რ).

მაქწოწო(რ), მაქწო(რ). მაქწოხწო(რ) ნ. რამწოწო(რ).

მაქწო ნ. რამწოწო(რ).

მაშ (1) ნ. რაშ.

მაშ (2) ნ. მეშ.

(მაშ) (3) [ახ. აშა, ახ. დიალ. აშ = სათარიღლავი ნივთიერება]: მაშ ქნაა, (მა)ა-ში(თ) გ(ო)მოტანაა, მ. გ(ო)მოლევია, მ. გ(ო)მოყონაა 1. სათარიღლავ ნივთიერებაში ტყავის გამოყენა, თარიღლა ან სხვა წესით დამუშავება-გამოყენა,

გამოქნა (გამოქნის). ~ ჰაშ ქნას ემას ეტყუნ (უწოდებენ): ტყავზე მარილ აყრიან, შაპს (შაბს) აყრიან, ჟჭლს ჰე (ან) ქავას (ქატოს) აყრიან, ემაგ (ასე) ახევენ (ახვევენ), ინახენ სამ დღეს. ემას იმიზე ჩედინ (იმიხთვის შერებანი), რუმ ბილ კეტევ (ზბილი ხდება) ტყავ, ფრავუნაა (ხმელი) ნუ იქნას. მარილი და შაპ გავდომას უყან ჰევენ, აშროვენ. მეელნი (მერმე) დოლანლით (დოლანავით) წმენდენ, ნარჩომ ჯორცს ფხევენ, ჰაში გამაქრენ; კამმჩი და ჯარი ტყავს სხოურა გუმუჟავთ (სხვაგვარად გამოგყავს), ცხრტ ტყავს სხოურა. ზ.ა.ხი, კამმჩი ტყავს სიპტა (ჭერ) მარილს და შაპს აყრიან, ამას უყან სარალანთ (თრიმლით) აყთევენ; ჰაშით გამომილი (გამომოქნია); შ ი მ ლ. (მა)აში(თ) გ(ო)მოტანილ (მ. გამნატან, მ. ქამნაღევ) გამოყენილი, გამოქნილი ტყავი. ~ ჰაშით გამნაღევ ტყავ დემ თეთრ კეპტევის (სულ მთლად თუარია); (მა)ა-ში(თ) გ(ო)მოხტლაა ა) ტყავის გამოქნა, გამოყენა (გამოქნება, მოქნილი გახდება). ~ ჰაშით გომოლის, მარილით და წაპაით გომოსულ; ბ) გადატ გამოჟეკვა, გამობრქედა, გაწერთნა. ~ ჰე გადაა ჰაშ, გომოსულ, მაგას ჰერამიხენი არ ეშინან (ეს ვეი გამოჟეკლია, არაფრისა არ ეშინია); (მა)აშ(ს) ექტევ იგევა, რად (მა)აშ(ს) ჩედის. ~ შინც ქერი ფქტლით ექტევ აშს, იმი ტყავ ფრავუნაა (ხმელი) გომოდის; (მა)აშ(ს) ჩედის ტყავი გამოქნავს;

2. გადატ. კარგად მოხელა (ცომისა, აგრეთვე საქვერე ან სათორნე მიწისა). ~ სტრტლუსტუნ' (ნ. სტრტლ:ა) ზელავ ცომს, ცომს რახანც გამოქნი, მაგრა მოხელავ, იმას ეზახიან ჰაშ ქნაა; ქვერი მიწაჲც თორნი მიწაზბენ, კეტევ (თორნის მიწისგან ეთოდება), ამმა (მაგრამ) ქვერს ევირევ (სქირდება) მაგრა გომოქნაა;

3. გადატ. მაგრად ცემა, ცემისგან ტყავის გაძრობა. ~ შენ თავ (მა)აში გამაღევარ (გცემ, ტყავს გააძობ); ერ ღაჟირო მაგი თავ, ჰაში გამაყო-

ნო (ერთი უნდა დაიჭირო ეგ და ცემისგან ტყავი გააძრო).

პაშან(გ) [ახ. დიალ. პაშან = ნამქა] პურის შეკრული თავთავები. ~ პაშანგ გაშლაჲ (კალოში პურის შეკრული თავთავების გაშლა გასალეწად); **პაშან(გ) დაცემაჲ** კალოში გაშლილი პურის თავთავებზე კეერის გატარება და გალეწვის დაწყება.

პაშია არშია. ~ პაშიევეს ზრღ ტამსოლსზე აგმარეუდენეყ (არშოიებს ძველს ტანსაცმელზე ხმარობდენ ხოლმე); **ზარიანი** (ნ. ზარ) პაშია.

(პ)აჩა [ახ.] 1. ორკაპა, ორტოტა, ბოლოში ორად განტოტებული ხე (ძელი, ტოტი), რომელიც ბიჭისთვის გამოიყენება. ~ პაჩევეს ყაჩიაჲ კოლა დგმენე ბოანთირი თავეე დაადრევა (ორკაპა ხეებს საყრდენის ნაცვლად დგამენ საყვავის თავების დასადებად); **საფნი** პაჩა (შურდულის გასაყეთებელი ორკაპა ხე);

2. (ზედს. სახ.) ორკაპიანი, ორტოტა. ~ პაჩა ბუთალ (ორკაპიანი ტოტი).

(პ)აჩარ [ახ. აჩარ] გასაღები. ~ ე პაჩარევეს პაბე აურანეუნევა? (ამ გასაღებებს რატომ აუღარუნებ?)

პაჩაყუთირულ სარეველა მცენარეა, პურის ნათესში იზრდება. ~ პაჩაყუთირულ ათროვის ინსანს (აღამიანს) შიკმელში, ქერს მინგავს (წააგავს). ეეს ცხენევი შიკმელი (საქმელია).

პაჩიჩაჲ, **პაჩიჩა** 1. აჩაჩა, კავი. ~ პაჩიჩაში ერჭულელ გარ უმბენ, გუთანში კი 2—3 წყულიც იქნევე. ეემას თუთუნში, ჩალთუქში (ბრინჯში) გმაროვენ, პურიბეთაც (პურისთვისაც) გმაროვენ ეემით სმინდი მიწასაც სრევენ (ნ. დასრელაჲ). **პაჩიჩაჲ ქუჩან** (ქვიან) ადგილში, ბევრ ალაჲან (ბალახ-ბუღახიან) ადგილშიც ეაჲს (კარგაჲ); ადგილს კოლენ (ნ. დაკოლას) ჰე (ან) გუთნით, ჰე პაჩიჩაჲთი; **ქჩარფან** პაჩიჩაჲ ნ. ჩარფანაჲ (1); **პაჩიჩი ენაჲ** აჩაჩის ნაწილი ხისა, რომლის ერთ თავზე ბარი ახჟ პაჩიჩი ენაჲ (ნ.) არის წამოცმული, ხოლო მეორე თავზე კი — ქუსლი (მღარა

გუთნი ენაჲ); **პაჩიჩი ენაჲ** აჩაჩის სახნისი, ბარი; **პაჩიჩი კლაჲ** რეილი (სინ. ვირილი); **პაჩიჩი ყელ** ნ. ყელ, მნიშვ. 1.

— ჟ ა ნ .;

2. აჩაჩის ის ნაწილი, რომელსაც წირწანი (ნ.) არა აქვს, ე. ი. აჩაჩა უწირწანოდ.

პახან ნ. რახან.

პახანც ნ. რახანც.

პაჰაჰაჲ: **პაჰაჰა იყო ის-ის იყო**. ~ ზეჲ (შე) პაჰაჰაჲ იყო ჩიდიოდა; **პაჰაჰა ჩ(ო)მო(ვ)არდნაჲ** ალიაქოთის, აურზაურის ატელომა. ~ ერ პაჰაჰა ჩომოვარდა; **პაჰაჰაჲ ის-ისაჲ**, **პა** და **პა**. ~ გადაჲ (ვეყი) უქანაჲჲ კრრტავს, ხედავს, დეჲ პაჰაჰაჲს უქანი ეწევაჲ; **შირასლანაჲ** (საკუთ. სახელია) გდი (აგლია), პაჰაჰაჲს მოყდრს; **ჩახმახს ზეათა** ფეჟზე აყენევეს, პაჰაჰაჲს ვესროენოაჲ.

პაჰე [ახ. პაგე] 1. გასამრჩელო, რომელსაც აძლევენ გაწული შრომისთვის მეძროხეს, სარწყავი წყლის გამწესრიგებელსა და მისთ; **პაჰეი** მოქრაჲ საქონლის პატრონების მიერ მეძროხისთვის გასამრჩელოს დაკლება საქონლის ეული მოვლისთვის ან უღროოდ მიტოვებისთვის.

— **პაჰე** | გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ე თ. (ინგილ., ფერეიდ.);

2. დასამაყებელი ვადა. ~ **ზროხა** სამი წლი თავზე, ან ოთხი წლი თავზე გარაქ (უნდა) დაჲხო (დამაყდეს), თუ ეემ ღროში არ დაჲხო, იტყვიან — **პაჰე** გადაცილა; ჩონ ერ დეჟელ გოქ, ოთხ წელ გატდა პაჰეს უქან, არ დაჲხო; **წლეულს** დაჲამაჰლეველ წელ (დასამაყებელი წელია), წელს პაჰე იქნა (ვადა შესრულდა);

3. სინამდვილე.

ჰე (1) ნ. ე.

ჰე (2) ცხენის გასაგდები შეძახილი.

ჰე (3), **აჲ** (მაცალკევებელი კავშირი) ან. ~ **ჰე** მემეც, **ჰე** მასაკრევარ შენ თავ (ან მომეცი, ან მოკლაჲ); **ჰე** ქათამ მიპოვენ, **ჰე** ქათამი ადგილზე ყაზ (ბატი) მემეც; **ჰე** ქალ წაყონევართ, **ჰე** თქრან

თავ დასაგოცვერით (ან ქალს წაეიყვანათ, ან თქვენ დაგზოცეთ); მე ზმაჲ, მე ღაა მომთ!; ჰელა, აელა ანდა. ~ ბარენ, ჰელა თოკენ (ბარაენ ანდა თოხნოან); ჰე (ჲე) კილა ნ. კილა.

— ჭან., მა გიგ., თოფ.,

ქ ა ე თ. (ფერეიდ., იმერს.).

ჰე- ნ. ე-

ჰეზაჲ ნ. ჲეზაჲ.

ჰეზაჩიჲ ნ. ჲეზაჩიჲ.

ჰეზე(თ), ჰეზეჲ(თ) ნ. რაბე(თ).

ჰეზეფოშ ნ. რაბე(თ).

ჰეზ ევ. ~ ზეა გრლმა დალივა, ჰეგ, ვიც, აელუჲანი (ევ, ვიცი, შხამინია); ერ ენიან რაჲში ჰეგივ, შაგი ენასთან ენერთ ვერ მოვავ (ისეთი გრძელენიანი ვინშეა ეგო, რომ შაგის ენასთან ვერცერთი ვერ მოვა); ჰეგ მისგნი შაგიღრა? (ეს ვისგან მოგიტანია).

ჰეგაჲ ნ. ჲეგაჲ.

ჰეგინა, ჰეგინ- ჰეგინა ნ. ჲეგინა.

ჰელ ნ. ჲელ.

ჰელა ნ. ჰე(3).

ჰეე 1. ნ. ეე(შ);

2. ნ. ეე(ს).

ჰეეჲ ნ. ეეჲ.

ჰეეგი ნ. ეეგ.

ჰეე(შ) ნ. ეე(შ).

ჰეემა, ეემა ნ. აამა(ს).

ჰეემაგ(რ), ეემაგ(რ) ნ. აამაგ(რ).

ჰეემაგროვი, ჰეემაგროვი იგივეა, რაც ეემაგ(რ). ~ ჰეემაგროვი რამ არ გომოვ (აი მაგნიარდ არაფერი გამოვა).

ჰეემაზე, ეემაზე ნ. აამაზე.

ჰეემათ ნ. ეემათ.

ჰეემაშ, ეემაშ ნ. აამაშ.

ჰეემაანდ ნ. ეემაანდ(ლ).

ჰეემა(ს), ეემა(ს) ნ. აამა(ს).

ჰეემი, ეემი ნ. აამი.

ჰეემიგნი, ჰეემიზგნი, ეემიგნი, ეემიზგნი ნ. აამიგნი .

ჰეემი(თ) ნ. ეემი(თ).

ჰეემი(ს) ნ. ეემი(ს).

ჰეემფურაჲ, ეემფურაჲ ნ. აამეურაჲ.

ჰეემფურაჲს, ეემფურაჲს ნ. აამეურ(აჲ).

ჰეეს ნ. ეე(ს).

ჰეესენ ნ. ეესენ.

ჰეესი ნ. ეე(ს).

ჰეესიც ნ. ეე(ს).

ჰეევან ნ. ჲეევან.

ჰეევანულ ნ. ჲეევანულ.

ჰევაჲ ნ. ჲევაჲ.

ჰევაშ, ჰევაშა, ჰევაშ-ჰევაშ ნ. ი-ე-შ.

ჰეზ ნ. ჲეზ.

ჰეზნაჲ ნ. ჲეზნაჲ.

ჰეთალ ნ. ჲეთალ.

ჰეთიმ ნ. ჲეთიმ; ჰეთიმ ლამუაჲ ნ. ჲეთიმ.

ჰეთიმოვაჲ ნ. ჲეთიმოვაჲ.

ჲელ ნ. ჲელ.

ჲელავ ნ. ჲელავ.

ჲელაჲ ნ. ჲელათ.

ჲელბეთ [ახ. ალბათთ] ალბათ, უთუოჲ. ~ ეეს წაჲლ, ჲელბეთ ლეკუქორღევ; ჲელბეთ კაჲ სამკალი, შამაჲ ნუმ ექთოხანს თიბავსე (ალბათ კარგი სამკალია, შამა რომ ამღენხანს თიბავსე).

— ნიჲ., ჲალბათ გიგ., თოფ.,

ქ ა ე თ. (მესს.), ჲალბათ, ჲელბეთ იქვე (აჲარ.).

ჲელვაჲ ელვა. ~ ჲელავს (ელავს.).

— ჭან.

ჲემ (1) ნ. ეემ.

ჲემ (2), ჲემაჲ, ჲამ, ჲამაჲ [ახ. ჲამ] თან, თანაჲ. ~ ჲემ მიერბ, ჲემ უჲან ვიხელღევ; ჲელ წოწილღევს (ნაწინაეებს) ჲემ ვარცხნის, ჲემ იწნავს ყოფილ; ჲემ მომუყურევი, ჲემ დამშროლოვარ; ეს ჲემ ტობავს; ჲემ ლბავს კელს; მაგრა დასეველელ რყავ (დასეველებული ვიყავი), ჲემაჲ შაციეღვა; შოდის, ჲემაჲ ფიქიროვს.

— ჲემ ნიჲ.; გიგ., თოფ.,

ქ ა ე თ. (იმერს., აჲარ.), ჲემ მე ე თ., ჲამაჲ ი მ ნ.

ჲემაგ(რ), ჲემააგ(რ) ნ. ემაგ(რ).

ჲემაგროვი ნ. ჲეემაგროვი.

ჲემაგუმ ნ. ემაგ(რ).

ჲემაშ, ემაშ ნ. აამაშ.

ჲემან(ღ) ნ. ეემან(ღ).

ჲემანდა ნ. ეემან(ღ).

ჲემანდატროვაჲ ნ. ეემანდატროვაჲ.

ბემანთი(თ), ბემაა, ბემაათი(თ) ნ. ემაა-
თი.

ბემა(ხ) ნ. ემა(ს).

ბემგამ ნ. ემგამ.

ბემგეა, ბემგეთაა ნ. ემგეა.

ბემგიბე ნ. ემგბე.

ბემღენ, ემღენ ნ. ამთონ.

ბემენ რემენ, რამენ რომელი. ~ ჰე-
მენ ქალიც გინდაყ, აას ამაა რჩივით;
ჰემენ გზი წოტღტა? (რომელი გზით
წავიდეთ?); შენ შულ ჰემენა? (|| რე-
მენა?); მოა, შოაჰიდნოთ, ნოხო, ჰე-
მენ ზორ კრატევით (ვენახოთ, რომელი
უფრო ძლიერი ვართ); იცი, ეს ჰემენ
ადგილას?; შენ რამენ (|| რემენ) კა-
ბაა მოგწონსა?; ჰემენ სოფელ ხარა?;
(ჰემენევე, რემენევე (მრ.) რომლები;
ვილატეები; ჰემენიც, რემენიც რო-
მელიც. ~ რემენიც გინდ, აას მამ (მო-
მეცი); ჰემენსაც ეწევე ეჩაალ, კლავს;
თქონ მიპოვნით ამგე ინსან (ისეთი კა-
ცი), რემენსაც რუმ ღერდ არ ექო-
ნასავ (დარდი არ ჰქონდეს); ჩონ ბუ-
თში ქალეე ლამაზგენი, ჰემენისიყვე
მაგეწონვის, აას წააყონ (ჩემნი ყვე-
ლას ქალი ლამაზია, რომლისიყ მოგე-
წონება, იი ის წაიყვანე); ჰემენთანაც
ემ ყიზილი თეთრს ვიპოვნით, ბუ-
თში რამ მანაპარ აას საქნელი (რომელ-
თანაც ამ ოქროს ფულს ვიპოვით, ყვე-
ლაფრის მომპარავი იი ის იქნება).
[— რომენიც გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ.
(ფშ., ქართლ.); ჰემენიცუმ რომელიც
უნდა. ~ აღრემანაწეე სხალ, ჰემენი-
ცუმ იყოს, ზაფხულია სხალი (აღრე
მოწეული მსხალი, რომელიც არ უნდა
იყოს, ზაფხულის მსხალი); ჰემენეუ-
რაა იგივეა, რაც ჰემენ; ჰემენეურაად
გინდ, ვიც (რომელიც გინდა, ვიც).
— ჯ ა ნ., რომენი შ ა ნ. გეეს., გ ი გ.
თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ხეეს, მოხ., მთულ.,
გულდაყ.), ქ ა ჯ.

ბემონ, ბემღენ, ემღენ ნ. ამთონ.
ბემი ნ. ემი(ს).
ბემიბე ნ. ემიბე.
ბემიგნი, ბემიზგნი, |ემიგნი, ემიზგნი ნ.
ამიგნი.

ბემი(თ) ნ. ემი(თ).
ბემი(ხ) ნ. ემი(ს).
ბემმეტ ნ. ემმეტ.
ბემეურა, ემეურა ნ. ამეურაა.
ბემეურაა, ემეურაა ნ. ამეურაა.
ბემეურაათი, ემეურაათი ნ. ამეურაა.
ბემ(ს)წოხწო(რ) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).
ბემ(მ)ქთონ, ემ(მ)ქთონ, ემ(მ)ქთონ ნ. ამთონ.
ბემ(მ)წო(რ)აა, (მ)ემწო(რ), (მ)ემწო(რ)აა, (მ)ემ-
წოწო(რ) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).
ბემგაა, აენგაა [ახ. აენგა] ქალთა მაყ-
რიონი, მაყარი (ქალი). მათი რიცხვი
ზოგჯერ 20-30-40-მდე აღწევს. ისი-
ნი ქორწილის წინ, ცხენებზე შემსხ-
დარნი, მიდიან ვეის ოჯახიდან ქალის
ოჯახში პატარძლის წამოსაყვანად. ~
დილითავე გადისიანი გროვდევის ჰენ-
გაა (დილიდანვე ვეის მხრიდან გროვ-
დება მაყარი); ჰენგევიბე (მაყრებისათ-
ვის) ცხენეეს მოჰყონენ ქალთან წა-
ასლოლა (წასასვლელად); ჰენგევე გზა-
ზე დაკრუ-დაკრუ მიდიან წოორა ქა-
ლი ოთახში ქალ წამაყონელა (წამო-
საყვანად); ჰენგაა დიდ კებტევე ბაშჰენ-
გაა (მაყრების უფროსია ბაშჰენგაა).
— ბენგაა ჯ ა ნ.

(მ)ენგიაან ტ ო პ. ინგილოებით დასახ-
ლებული სოფელი აზერბაიჯანში, ზა-
ქათლის რაიონში.

ბენგილავე, აენგილავე 1 ინგილო. ~ შენ
მინ ხარა, ჰენგილავე ხარ თუ თათარ
ხარა?; მამაად აენგილავე მაქ (მაყას),
ღედადუ?; ისენ ჰენგეცაენიავე (ისინი
ინგილოები არიან);

2. სინგილო. ~ ჩონ ჰენგილავეში
ემაგრ (აი ასე) ვიციით.

ბენგილავე ქოთუქლოა ტ ო პ. ნ. ქოთუქ-
ლოა.

ბენგილავე ბენდ ტ ო პ. მინდორია სოფ-
ყარამეშაში (ნ.). აქ უმთავრესად ბრინჯს
თესავენ.

ნ. ჰენდ.
ბენგილაჯრ ინგილოური. ~ შეველ შიგ,
ღოაწყევე ლაპარიე ჰენგილაჯრა (ინ-
გილოურად), ჰერ ვერ გაასლეს (სრუ-
ლებით ვერ გაიგეს).
ნ. ჰენგილავე.

ბენგოვან: ბენგოვან წახტლამ ქილის მოსაყვანად (მაყრიონის) წასვლა ქორწილში. ~ ბენგოვან წაბუნენ ქალეე მააყონელა (მოსაყვანად).

ნ. ბენგამ.

ბენდ, აენდ ბრინჯით ან თამბაქოთი დათესილი მიწის ნაკვეთი. ~ პური ყანამა ამბოვენ, ქერი ყანამ, სმინდი მინდორ, ამმა (მაგრამ) თუთუნზე ჰე(ან) ჩალთუქზე (ბრინჯზე)ამბოვენ — ჰენდ (|| აენდ): ჩალთუქი ჰენდ (|| აენდ), თუთუნი ჰენდ (|| აენდ); ზოგივეს სმინდი ჰენდიუ უთქომე; ნ. ბენგვლავე ბენდ.

— მიწის ნაკვეთი დამუშავების მრავალმინდვრიანი სისტემის დროს შ ა ნ. რეც.

ბენი, აენი [აზ.] ესე იგი, ანუ. ~ ყმაწულ კელ აწყულს, პენი მეც მამ, შკომოვე (ბავშვი ხელს უშვერს, ესე იგი, მეც მომეცი, კვამო); ცხორი შიგნიარ, პენი ფაშ-ფუტარ (ცხვრის შიგნულა ანუ ფაშ-ფუტარი); კიამ (აბრეშუქის კიის) დაცხიგენი წინ (დაცხვამდე) არჩევენ ღუბრუბან (დიდრონ) კიევს, პენი (ესე იგი) ყოჩევეს; ჩონთან სამეურა (სამგვარი) კიამ არის: იტალიან, კირკინამ, ერთიუ კაპუნ, პენი წონე პარკ; ერ კაც ვაზგავნ ჩონ ფაჩასთან (ხელმწიფესთან), ჩონ ააველით (ამბავი) ელაპარკას, პენი ჩონ თელ (ცოცხლები) ვართავე; ვადას (ეაქს) ქელლაზე (თავზე) თურმენი ცხორი ფაშ დაბუბრა, პენი ქაჩალ ეგონასყავ (რომ ჰგონებოდათ).

— მანის გ ი გ., 'თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ფერეიდ.); ძ ი ძ. (ფერეიდ.).

ბეა კოლი, ჰეა!; ჰეა კოლი-კოლი! კოლი, კოლჱკოლი გუთნათ ხენის დროს კვალში ანუ ხნულში მიმავალი საქონლის — კაეჩისა ან ხარის ვასალალი ხმა, გუთნის დედის შეძახილი: წყვილი საქონლიდან გუთნაში ერთი მოუხნავ ადგილში მიდის, მეორე კი კვალში ანუ ხნულში მიჰყვება. ამ დროს, თუ კვალიდან ამოვიდა ხარი ან კამეჩი, გუთანი ამოვარდება. ამიტომ ხშირ-

ხშირად საჭიროა ამგვარი შეძახილი: ჰეა კოლი, ჰეა! ან ჰეა კოლი-კოლი! და ასე მიერეკებიან ხარებს.

[სინ. ჰეა ნალარ, ჰეა!].

ბეა ნალარ, ჰეა! იგივეა. რაც ჰეა კოლი, ჰეა!

ბეჟან ნ. ჰაჟან (2).

ბეჟალა ნ. ბეჟალა.

ბეჟმ ნ. იამ.

ბერ ნ. ბერ.

ბერაბ, ბერაბ ნეტავი, ნეტავ. ~ დეჟამ ამბოეს — ჩემ ყმაწულეე (ბავშვი) რას კამენა ჰერაბ, ჰოგო ცოდეამნა (რა ცოდეები არიან!); თეთრ (ფული) მიიცი, რამ უნდა, კიდემ ჰერაბ? რამ კნლა ჰერაბ (რა მოხდა, ნეტავი), ჰაბე (რატომ) ყურუსა ე ცხენ? ჰერაბ შენ კაც შინ საქნელრა (ნეტავი შენი ქმარი შინ იქნება)? ეეს პის სახლეკია ბერაბ?

— ნეტავ, ნუთუ, მართლა თუ, განა მართლა გ ი გ., თ ო ფ., ქ ა ვ თ. (ინგილ.).

ბერალჟამ ნ. თერალჟამ.

ბერალჟა, ბერალჟა ნ. ბერალჟა.

ბერაა ნ. ბერაა.

ბერალ ნ. ბერალ.

ბერიმჩულ, ბერუმჩულ ნ. ბერიმჩულ.

ბერიას ნ. ბერიას.

ბერიშ ნ. ბერიშ.

ბერუმჩულ ნ. ბერიმჩულ.

ბერხიარ ნ. ბერხიარ.

ბეს ნ. ბეს.

ბეფინუ ნ. ბეფინუ.

ბეფიშხან ნ. ბეფიშხან.

ბეჟიმ ნ. ჰაჟიმ.

ბეჟიმოვაა ნ. ჰაჟიმოლია.

ბეჟიმხანაა ნ. ჰაჟიმხანაა.

ბეჭორო(ა) ნ. ამ(ს)წო(ს)წო(რ).

ბეშ ნ. ბეშ.

ბეშიკ ნ. ბეშიკ.

ბერ [აზ.] 1. უარყოფით ნაწილაკთან ერთად ნიშნავს: სულ (არ), სრულიად (არ), საესებით (არ). ~ ამათ ორმოც წელ კნუნიეას ჰერ ყმაწულ არ გაჩენიაყ (ამათ ორმოცი წლის შესრულეამდე ბავშვი სრულეებით არ გასჩენიათ);

ვისილ ჰერ არსენს არ მინგავს ყოფილ (ვისილი არსენას სულ არ ჰგავს თურმე); ამდგარ ე ვადაჲ, ჰერ დედ-მამაზე არ მოტკითხავ, ვასულ შინაათი (ამდგარა ეს ვაეი, დედ-მამისთვის სრულებით არ უკითხავს, და ისე ვასულა სახლიდან); ხალღმა ჰერ გმა არ ამაღლა; ჰერ ე ვადაჲ მე პირში არ მჭრტავს (ეს ვაეი სახეში სრულებით ვერ მიყურებს), [სინ. ჰერზეთ];

2. ოღესმე, ერთხელ მინც. ~ ჰერ ჰემგე რამ იქნენისა? (ასეთი რამ ოღესმე იქნება? შესაძლებელია?); ემეურა რამს ისენ ჰერ იქნენა? (ამგვარ რამეს ისინი ოღესმე იზამენ?); ემეურა რამ ჰერ გითქრმსა? (ამგვარი რამ ოღესმე გითქვამს?);

3. არაფერი, არავითარი. ~ ჰერ გმა-ქეოჲ არ ქნას! (არავითარი აურხაული არ ატეხოს!).

— ი მ ნ.;

4. რთული სიტყვის პირველი ნაწილი უარყოფითი ნაწილაკის მნიშვნელობით; ჰერაქთონ არცერთი. ~ რაქთონ ვაქა? — ჰერაქთონ; ჰერრა(ა)მ არაფერი, ვერაფერი. ~ ჰერრამ არ მაქ (არაფერი არ მაქვს); ემ ქალს ჰერრამ დერდ არ აქ (ამ ქალს არავითარი. დარდი არა აქვს); ე კაც ჰერრამ (არაფერს) არ ამბოვს; ზალ ჰერრამ ველარ ჩედის (რძალი ველარაფერს ველარ შვრება); მე ჰერრამიგნი არ შეშინან (მე არაფრისა არ შეშინია); ჰერმინამ არავინ, ვერავინ. ~ ექ ჰერმინამ ვერ მოდის; ჰერმინამ არ აღის სახლში; ჰერმინამს არ ებნევის (არავის არ ეუბნება); ეს ჰერმინამმა არ იცის; ჰერრამზე არ მთლუხ ნ. დათულაჲ; ჰერხალამ არსად, ვერსად. ~ შენ თავე ჰერხალამ აღარ ვააშმევართ (შენ აღარსად ვაგიშვებთ); ჰერხალამ ვერ პოვლოვს; ჰერხალათ არსაათ, ვერსაათ; არსიდან, ვერსიდან. ~ თუ ავადყოფს ჰერხალათი ჩარაჲ არ აქ (არსიდან სამველი არა აქვს), ავატყოფი პატრონევე მალაჲჲჲ ახევენ (მალაჲჲჲ დახევაჲ ნ.

მალაჲჲჲ); ჰერმათარ არანაირად. ~ პათარ საქნენარა? — ჰერმათარ (არანაირად).

ჰერზეთ იგივეა; რაც ჰერ (მნიშე. 1). ~ ი კაც ჰერზეთ ემწულს ყუეღლში ირ აყონსე (ის კაცი ბავშვს ხელში სრულიად არ იყვანს); თუთან ჰერზეთ არ უქამი.

— ი მ ნ.

ჰერმინამ ნ. ჰერ, მნიშე. 4.

ჰერრა(ა)მ ნ. ჰერ, მნიშე. 4.

ჰერხალამ ნ. ჰერ, მნიშე. 4.

ჰერხალათ ნ. ჰერ, მნიშე. 4.

ჰერმათარ ნ. ჰერ, მნიშე. 4.

ჰეკჲჲჲ ნ. ჰექქჲჲჲ.

ჰი ნ. ი(3).

ჰიგე, ჰიგი, იგე, იგი იგივეა, რაც ოგე (სხვა სიტყვებთან შერწყმისას მათ ზოგჯერ ბოლო ხმოვანი ეკვეცებათ). ~ ე საქმეჲ ჰიგე ემ ქალი ნაქნარ ყოფილ (ეს საქმე აგე ამ ქალის ნაქნარი ყოფილა); ჰიგი გრლი თავე მოქლა, ჰი!

[სინ. ოგე; უგე].

ჰიგემ, იგემ, ჰიგიემ აგე ამ, აი ამ. ~ ჩემ ზემაჲ ჰიგე (|| ჰიგიემ) თას უკან შუღ დევთან დაავას ჩედის (ჩემი ძმა აგე ამ მთას უკან შვიღ მღევთან ომობს). ჰიგემაგამ, ჰიგემაჲ, ჰიგიმაჲ, ჰიგიმაგამ, იგემაგამ, იგემაჲ აი მავან. ~ ჰიგემაგამ (|| ჰიგიემამ) მითხრა.

ჰიგემაგი, ჰიგემგი, იგემაგი, იგემგი აი მაგისი. ~ ჰიგემაგი დერდიზე ვერ მოტღ (აი მაგისი გულისათვის ვერ მოვდივარ).

ჰიგემაგ(რ), ჰიგემაგ, იგემაგ(რ), იგემაგ აი ეგრე, აგე ასე, აი ასე. ~ იგემაგ გოტუეკრდ (ისე გავჯავრდი), მე მინდოდა ი კაც გემეკულიმპას (გამეკულიტა).

ჰიგემაგ ნ. ჰიგემაგამ.

ჰიგემაგი ნ. ჰიგემაგი.

ჰიგი ნ. ჰიგი.

ჰიგიემ ნ. ჰიგიემ.

ჰიგიმაგ ნ. ჰიგემაგამ.

ჰიგიმაგამ ნ. ჰიგემაგამ.

ჰიგინ-ჰიგინა ნ. ჰეგინა.

ჰიგია ის, იგი; იმ.

— გიგ., თოფ., ქავთ. (ინ- გილ.).

მიგმაგ ნ. პიგმაგ(რ).

მიგმანდ. მიგმენდ. იგმანდ, იგმენდ აგე მანდ.

ნ. პიგე.

მიზანგულა, გიზანგულა [აზ. უზნანგი] უზან- გი.

მილიებ [აზ. ილგვქ] 1. მარყუქი, ნასყვი (თოყისა, ძაფისა და მისთანათა), რომე- ლიც ადვილად იხსნება ერთი წვერის გამოწვევით; მილიებ დაკუნზაა ნ. და- კუნზაა; მილიებ ქნაა იგივეა, რაჲ პილ- ყებ' დაკუნზაა. ~ ბრწმა არ და- კუნზო, პილყებ ქენს;

2. თვალი (ნაქსოვისა). ~ წინდაა შექნაში (ქსოვისას) ჩხირს პილყებე- ში აზრბრენ (ასერენენ).

მიმ, მიმ [აზ. მიმ]: მიმ ექცეე თვალს ჩაუ- კრავს; მიმ უყო თვალი ჩაუკრავ; მიმ ქნაა (ქნოვია) თვალის ჩაკერა, თვა- ლით რალაცის ნიშნება. ~ მიმ (|| მიმ) ქნეს (ერთმანეთს თვალი ჩაუკრავს, თვა- ლით ერთმანეთს რალაც ანიშნეს).

მიმე ნ. იმე.

(ა)ინდავრ, (ბ)ინდაა ინდაურ. ~ კაკ- ში პინდავრ ებნევიან, ალიბეგლოში (ნ.) — პინდაა (|| ინდაა); მატატელაა მინდავრეე ნაქამ რაამი (მატიტელა ინდაურების საქმელი რაამა).

მიინდავი ტუჩა ჩიჩაქ ერთგვარი დეკორა- ტული მცენარე. ზოგის თქმით, იგი- ვეა, რაჲ ღორი ხალ.

მიინდაა ნ. პინდავრ.

მიინილია ერთგვარი წენიანი საქმელი. (ბ)ისაბ [აზ. ქესაბ]: (ბ)ისაბზე არ ააღა არაფრად ჩააგდო, არაფრად ჩათვალა.

— მასაბი ანგარიში, მასაბი ქენ იან- გარიშე ჩიქობ., მესაბი ანგარიში გიგ., თოფ., ქავთ. (აქარ.).

მიქთონ ნ. იმთონ.

მიქნად [აზ. მქნად] გროვა, კრებულს (ზრქებისა).

მიშ! ხარის გასარევი შეძახილი.

— ჟან.

მიგო(თ) ნ. როგო.

მიგოთუმ ნ. როგო.

მიგო(რ)არუმ ნ. როგო.

მიგო(რ)უმ ნ. როგო.

მიგოუმ ნ. როგო.

მივ. მიწ დილ, პო. ~ ბეზგავს (ნ.) ქამქნა? — მიწ.

— ჟან.

მიგმა!, მი-მი! შეძახილი ძროხისა, ხა- რისა და მისთ. გასაჩერებლად.

მიობაა თანხმობა. ~ აა დეკაო (ქალო), გადაადდეველ (გადასაგდები) ქალ კი არ მაქ, რუმ ოსათა მიობაა მივეყე (რომ მაშინვე თანხმობა მივეყე მ:თ).

— უთურგ; გიგ., თოფ., ქავთ. (აბ.-ჩიზ.).

მიოპა, მიუპა, მიუფუფ, მიპპპპპპ. მიპ-მიპ ოფოფი; მიოპი დაქერაა ნ. დაქერაა, მნიშვ. 2.

— შან. რეც.

მიპაა, მიპაა მიპლა (შეძახილი გაღა- ტომის დროს; ალტაეებდასე შეიძლება გამოხატადეს).

— მიუა ამზიდე საბა.

მიტ ნ. მივ.

მიჩ!, მიჩ-მიჩ! ვირის გასადგნი შე- ძახილი; მიჩ ქნაა, მიჩ-მიჩ ქნაა ზე- რგზე ავიღება (ბაეშეთა ენაზე).

მიგაა სახნაე მიწაზე თავიდან ბოლოზე კვალის ვატანა.

— შინამრეწე.

მიგურადევაა (ატანაა) იგივეა, რაჲ ლა- მამბლევაა, მნიშვ. 1. ~ საში წლის ავარას პრგურა აქს (საში წლის ზაქი მკელდა); ე კამმეჩ პრგურს არ ატა- ნავს, მამბალ არ ეკატევის (მავე არ ხდება, არ მკელდა); ჩონ ფურმა პრ- გურ ააღა (იმაკა).

მიქათ ნ. ვევათ.

მიქმათ, მიქქმათ [აზ. მიქქმათ] ხელის- უფლება; მთავრობა. ~ ბევრიტანაა (ბევრი) ეხლა მიქქმათი კოლა (ნაცვლად) თავრობაა გამაროვენ.

— მიქქმათი ჩიქობ., მიქქმათი ნიე., იმნ., უქქმათი ძიძ. (ინერხ.).

მიუა, მიუა ნ. უა.

მიუე, მიუე ნ. უე.

პუგო, პუგუ ნ. როგო.

პუე (შორისდ.) 1. შორი მანძილიდან დაძახებისას ხმის მისაწვდენად დააყოლებენ ხოლმე იმის სახელს, ვისაც ეძახიან. ~ წიწიყო, პუე!;

2. უჰ! ~ ჰუე, რათარ წამქდარა!
(უჰ, როგორ გამხდარა!).

პუვა ნ. პუა.

პუმ (1) ნ. რუმ (1).

პუმ (2) ნ. რუმ (2).

პუმ ნ. უმ.

პუმბარაქ ნ. ნუმბარაგ.

პუნდ ნ. უნ(დ).

პუპა ნ. პოპა.

პუპუპ, პუფუფ ნ. პოპოპ.

პურაჲ ქნაჲ, პურაჲ იგივეა, რაც დათარაშევაჲ. ~ ბაზარში გააყიდულა (გასაყიდად) პურ მაჲტანეს, პურაჲ ქნეს (დაიტაცეს), პიწწა ხანში გათავდა; ბოსტან (ნესვი) მაჲლიეა, პურაჲ ქნეს; ბუთბუმ (ნ.) შეესიეა მენაგს, ბოსტანს, კიტრს, აგე გონიყ, პურაჲსავე; „აგეიტოს გასულსა და ენკენისთვის დამდეგს ბოსტანი (ნესვი და საზამთრო) რომ გამოილევა, მაშინ სათემო პურაჲ იმართება: დანიშნულ დღეს ყველა გამოვა საზოსტნეში (ნესვისა და საზამთროს ბაღში) და ვისაც სად ეპრიანება, იქ მოიკრეფს ბოსტანს და თავის საქონელსაც მოაძოვებს“ (შ ა ნ. რეც.); პურაჲ კეპტევე ითარეშებენ, იტაცებენ. ~ დღე პურაჲ კეპტევე ჩონ ბოსტან. [სინ. თარაშ. ქნაჲ].

პუნარ, ვინარ [აზ. პუნარ] უნარც, ვაეკაცობა [გამბედობა; მონერხება. ~ მე ეპეურა (ამგებრი) პუნარ მაქ, რუმ ერლეფა (ერთხელ) დაკრაში ორმოცდაათ რამ ველავ; რაც უნარ მაქ, ემ ბექედში არის; პუნარევე დაყრაჲ ვაეკაცობის, გმირობის ჩადენა. ~ შენ მინ ხარა, პემგე პუნარევე დაჰყარ?

პუნუა, პუნია ნ. ვინია

პურ. ვურ ვირა.

— შ ა ნ.

პურანაჲ ვერანა, უპატრონე. ~ ჩემ მოკლომას უკან ჩემ დუშმან მაასლრლიე, ჩემ მიწა-წყალ პურანა გააჯდელიე (ჩემი სიყვდილის შემდეგ ჩემი მტერი მოვა და ჩემს მიწა-წყალს ვერანად გახდისო).

პურიქელლაჲ გადატ. ვირისთაიე ~ პურიქელლაო! (ვირისთაეო!).

ნ. პურ; ქელლაჲ, მნიშვ. 1.

(პ)ურმათ, ურვათ [აზ. პურმათ, პურმათ] პატივი, ღირსება, დაფასება. ~ ინსნის პურმათ (|| ურმათ) არ გცოდნია (დამაინის დაფასება არ გცოდნია); „უბოლოყო ხონჩას ურვათ (პატივი) არ პქონდა“ (შ ი ნ ა მ რ ე წ ე.); პურმათ ქნაჲ პატივისცემა. ~ ემ დეკაცს იმიბე ბურტ პურმათ უქნი (ამ ქალს იმისათვის ბევრი პატივი უქია); პურმათი (ურვათი) ჩ(ო)მოვარდნაჲ ატორიტეტის, ღირსების დაკარგვა. ~ ვთქოთ, 1: მანით ამილი შენგნი (შენგან). მე მითქომ შენზე (შენთვის) — ათ დღეს უკან მააცემევარ (მოგცემ). გაჯვარა ორ თრა (თვე), არ მამიცი. ეესი (აი ესაა) ჩემ ურვათი ჩ(ო)მოვარდნაჲ.

— ურვათი სასიძოს მიერ საცოლის სახლში მიტანილი ფული, საქონელი და სხვ. ქ ა ჯ.

პუქ, მუქ, (ვ)უქ [აზ. მუქ] 1. ასაკილი ტვირთი, საპალნე. ~ გადამ (ვაემა) შიში (შეშის) მუქ ამ დიდ ქუბზე დადო; გამაჲცან, ჩონ პუქ რამს (გამოიციანი, ჩვენი ტვირთი რა არის!);

2. წყობად დალაგებულნი, აეცილი ქვეშაგებელი, ჯეჯიმი და მისთ. ~ ვუქ ანაკეც (ასაკეც) ადგილს ღირაჲ ეტუნი; ფარმონი პუქ იგივეა, რაც პუქ, მნიშვ. 2.

[სინ. ვიქ].

პუპტუტუ ნ. ვიპტიტი.

(პ)წო(ს)წო(რ), (პ)წოსწორაჲ, (პ)წოპწო(რ), (პ)წოწო(რ), (პ)წოწორაჲ, (პ)წო(რ), (პ)წორაჲ, (პ)წოორაჲ იგივეა, რაც (ს)წოსწო(რ).

ზენური ერთეულების საყრდენ ფუძეთა საძიებელი

ქ

ადგილ ნ. დაადგილევა
 ავანც ნ. ავანც(რ)ევა, ავანცრა
 ალატ ნ. დაალატევა
 არვარტ ნ. გავარტევა
 აღსალ ნ. აღსალოვა
 ახსალ ნ. ახსალოვა
 აჰსალ ნ. აჰსალოვა

ბ

ბალ ნ. დაბალევა
 ბალ გ(ა)დაბალევა, დაბალევა, ჩა-
 ბალევა
 ბან ნ. გაბანა
 ბანდ ნ. ომობანდა
 ბანგლ ნ. დაბანგლა
 ბარ ნ. ჩაბარევა
 ბარაბრ ნ. გაბარაბრევა, დაბარაბრევა
 ბარკლ ნ. აბარკლა, წ(ო)მობარკლა
 ბას ნ. აბასევა, დაბასევა
 ბასრ ნ. გაბასრა, ჩ(ო)მობასრა
 ბაულ ნ. ჩაბაულ(ე)ვა
 ბახტავრ იხ. გაბახტავრევა
 ბაჯ ნ. დაბაჯა
 ბაჯლ ნ. გადმობაჯლა, გ(ო)დმობაჯლა,
 დაბაჯლა
 ბებრ ნ. აბებრა
 ბელ ნ. გაბელა
 ბევრ ნ. აბევრევა
 ბეზრ ნ. შაბეზრევა
 ბენჩ ნ. გაბენჩა
 ბერ ნ. გაბერა
 ბერწ ნ. გაბერწევა
 ბეჟ ნ. ჩაბეჟა
 ბზავნ ნ. დაბზავნევა
 ბიაბურ ნ. გაბიაბურევა
 ბილ ნ. დაბილევა
 ბისკ ნ. შაბისკა
 ბიჭ ნ. დაბიჭევა, ჩაბიჭევა
 ბლანგ ნ. დაბლანგა
 ბლენ ნ. დაბლენევა, შაბლენევა
 ბნელ ნ. გაბნელა
 ბნოდ ნ. დაბნოდა
 ბოლ ნ. გაბოლევა

ბორიელ ნ. დაბორილევა
 ბოტ ნ. ბოტევა, (გა)ბოტევა
 ბოშქ ნ. დაბოშევა
 ბოხინ ნ. ბოხინოვა
 ბრგ ნ. ჯგაბრგა, დაბრგა
 ბუტ ნ. ჩაბუტევა
 ბრალ ნ. გაბრალევა
 ბრეჭ ნ. დაბრეჭა
 ბრიან ნ. აბრიანევა
 ბრიმ ნ. დაბრიმიევა
 ბრუნ ჯ ნ. დაბრუნევა, ომობრუნევა,
 ჩაბრუნევა
 ბრუმ ნ. დაბრუმიევა
 ბრუე ნ. გაბრუევა
 ბუნნ ნ. დაბუნნა
 ბულ(ნ) ნ. დაბულ(ნ)ა, მობულ(ნ)ა, ჩა-
 ბულ(ნ)ა
 ბულ ნ. დაბულევა, წაბულევა
 ბუნ იხ. გაბუნა, დაბუნა
 ბუნწ ნ. აბუნწა
 ბუნ ნ. დაბუნევა
 ბურბურ ნ. ბურბუროვა
 ბურთ ნ. აბურთუნევა, აბურთუნევა
 ბურუშ ნ. დაბურუშევა
 ბუქუნ ნ. დაბუქუნევა
 ბურ ნ. დაბურევა
 ბუქ ნ. გ(ა)დაბუქევა, გადმობუქევა,
 გ(ო)დმობუქევა, დაბუქევა, ჩაბუ-
 ქევა
 ბუჯ ნ. დაბუჯა
 ბუგ ნ. გაბუგა
 ბუგვ ნ. აბუგევა, გაბუგევა, ჩ(ო)-
 მობუგევა
 ბუგვ ნ. აბუგევა, გაბუგევა
 ბლატუნ ნ. აბლატუნევა, გაბლატუნევა
 ბლერტ ნ. გაბლერტა, დაბლერტა
 ბლლანუ ნ. დაბლლანუა
 ბლრუნუ ნ. დაბლრუნუა, მობლრუნუა
 ბლუნ ნ. ბლუნევა

გ

გდ(ე) ნ. აგდევა, ამოგდევა. გაგ-
 დევა, გადაგდევა, გადნაგდე, გდ-
 ევა, დაგდევა, მოგდევა, ომოგდ-
 ევა, ჩაგდევა, ჩ(ო)მოგდევა

ჰ(ე) ნ. აგევა, გაგევა, გ(ო)მოგე-
 ვა. დაგევა, მოგევა, ჩაგევა
 ჰერ ნ. მოგერევა
 ჰერშ ნ. გაგერშა, დაგერშა
 ჰუელ ნ. გაგზულევა, ჩმანაგზულე,
 ჩ(ო)მოგზულევა
 გლუე ნ. დაგლუეა
 გლინ ნ. გლინ(ო)ვა
 გოლ ნ. დაგოლვა
 გონ ნ. ჩაგონევა
 გონგლ ნ. შაგონგლა
 გორგლ ნ. დაგორგლევა
 გორც ნ. დაგორცევა, დაგორცრევა,
 მოგორცევა, მოგორცრევა
 გრაილ ნ. დაგრაილევა, ჩ(ო)მოგრაილე-
 ვა
 გრილ ნ. გაგრილევა, მოგრილევა
 გროშ ნ. აგროშა, აგროშევა, გაგ-
 როშა, დაგროშა, წაგროშა
 გრშბ ნ. გრშმა, დაგრშმა
 გრშ(ე) ნ. აგრშევა, დაგრშევა,
 მოგრშევა, ომოგრშევა, შაგრშ-
 ევა, შ(ო)მოგრშევა, ჩაგრშევა,
 წაგრშევა

გურგულ ნ. მოგურგულევა
 გურგურ ნ. გურგუროვა, გაგურგუ-
 რევა
 გურგლ ნ. მოგურგლევა
 გუ ნ. ჩაგუა

ღ

დარ ნ. მოდარევა
 დგლრთ ნ. ადგლრთა
 დგმ ნ. გ(ა)დადგმა, ჩადგმა
 დგომ ნ. ადგომა, გადგომა, მა-
 ადგომგლ, მანადგომ. მასადგომელ,
 მოდგომა შ(ო)მოდგომა
 დევ ნ. ადევა, გადევა, მოდევა,
 ომოდევა
 დევნ ნ. გადევნა, გ(ო)მოდევნევა
 დენ ნ. მოდენა, ჩადენა, წადენა
 დიად ნ. გადიადევა
 დიდ ნ. მოდიდევა, ჩადიდევა
 დიდრუან ნ. დადიდრუანევა
 დილანჩია ნ. დილანჩიოვა
 დინგ ნ. ამოდინგა, ომოდინგა

დინდგლ ნ. მოდინდგლა
 დლუჟუნ ნ. დლუჟუნოვა
 დნ(ო) ნ. გადნოვა, მოდნოვა, უმო-
 ტდნოველ
 დოყ ნ. ადოყევა
 დრე ნ. ადრევა, მოდრევა, ჩადრევა
 დრანხუნ ნ. დადრანხუნევა
 დრეკა ნ. დადრეკა, წადრეკა
 დრეც ნ. გადრეკა, დადრეკა, შად-
 რეკა, წადრეკა
 დუდუნ ნ. დუდუნოვა
 დუ(ვ)ან ნ. გადუ(ვ)ანევა
 დულ ნ. ადულევა, დულ(ო)ვა, ამნა-
 დულე
 დუღრუან ნ. ადღრუანევა, დადიდრუ-
 ანევა, დადუღრუანევა
 დლობ ნ. შადლობა
 დლშბ ნ. შადლშბა
 დლშე ნ. ამდლშევა

ქ

ელ ნ. გაელა

კ

კ ნ. გაკ
 კაზირ ნ. ვაზიროვა
 კარდ ნ. გ(ო)დმოვარდნა, ჩავარდნა
 ჩამნავარდნ, ჩ(ო)მო(ვ)არდნა, ჩ(უ)-
 მუარდნა
 ვარცხნ ნ. გ(ა)დავარცხნა
 ვდ ნ. მიედიყ
 ვეჟათ ნ. ვეჟათოვა, გავეჟათევა
 ველდაშ ნ. ველდაშოვა
 ლ ნ. მოელა
 ელ(ე) ნ. გ(ა)დაელევა, გ(ო)მოელევა,
 მოელევა, შ(ო)მოელევა
 ელ(რ) ნ. მოელრევა, სავლრეველ
 ვრჟათ ნ. გავერჟათევა, ვრჟათოვა
 ვს(ე) ნ. ომოვსევა
 ვს(რ) ნ. ომოვსრევა

ჭ

ზაბრ E. ვაზაბრა, ჩ(ო)მოზაბრ(ე)ა
 ზაზ ნ. საზაზ
 ზალიან ნ. ვაზალიანევა

ზანზარ ნ. ზანზაროვა
 ზარაფათ ნ. ზარაფათოვა
 ზარგალჩია ნ. ზარგალჩიოვა
 ზახ ნ. დახახა, სახახ
 ზახნ ნ. დახახნა, უღოტხახნელა
 ზგელ ნ. გაზველევა, გამოზველევა,
 გ(ო)მოზველევა, ჩ(ო)მოზველევა
 ზგულნ ნ. გაზველენევა, დაზველენე-
 ვა, ზველენევა, შავგულნ(ე)ვა,
 შავგულენევა, ჩავგულნ(ე)ვა, ჩავგ-
 ნულევა
 ზგულ ნ. ზგენულევა, ჩავგენულევა
 ზღ ნ. გაზღა
 ზეზ ნ. საზეზ
 ზენზ ნ. გაზეზნა
 ზერდ ნ. ჩაზერდიანევა
 ზერქნ ნ. გაზერქნა
 ზიდ ნ. გ(ო)მოზიდა
 ზიზლ ნ. აზიზლევა
 ზიჟიჟი ნ. ზიჟიჟოვა
 ზინ ნ. ჩაზინევა
 ზინზილ ნ. დაზინზილევა
 ზინქ ნ. აზინქა, დიზინქა, შაზინქა,
 ჩაზინქა
 ზინჯ ნ. დაზინჯა, ზინჯი-ზინჯი, ჩაზი-
 ნჯევა
 ზიუზიუ ნ. ზიუზიუოვა
 ზლ(ოშ) ნ. გაზლოშა
 ზლ(ოვ) ნ. არდანაზოვ, დაზოვა
 ზოენ ნ. მოზოენა
 ზომ ნ. გაზომა
 ზორ ნ. გაზორევა
 ზორზორ ნ. შავზორზორევა
 ზჰზ ნ. დაზრზა, საზრზ, შავზრზა
 ზრლ ნ. გაზრლევა
 ზრრ ნ. გაზრრა
 ზრანგ ნ. ზრანგუნ, ზრანგუნოვა,
 ზრანგუნევა
 ზრახ ნ. აზრახევა, ზრახტა, უზრახ-
 ნელა, უმზრახ, შავზრახნა, შ(ო)მო-
 ზრახნა
 ზრიალ ნ. გაზრიალევა
 ზრ(ოვ) ნ. გაზროვა
 ზრ(ოშ) ნ. გაზრომა, გამოზრომა,
 გ(ო)მოზარომა, შავზრომა ჩავრო-
 მა, წავრომა
 ზრრნ ნ. გაზრრნა, გამოზრრნა,

გ(ო)მოზრრნა, შავზრნა, ჩავრო-
 ნა
 ზულ ნ. მოზელევა. საზელე
 ზულუმ ნ. გაზელევა
 ზუნზურ ნ. ჩაზეუნზურევა
 ზურგ ნ. შავზურგა
 ზუ(ე) ნ. მოზევა
 ზუ(რ) ნ. მოზრევა
 ზურ ნ. გამზურევა
 ზურკ ნ. მოზურკა
 ზღ ნ. გაზლომა, უზღომ. უზღომარ,
 უზღომურ

მ

თავნ ნ. ათენევა, თენევა, თენო-
 ვა, (მ)თენეველ
 თალხ ნ. გათალხ(ი)ევა
 თანთლ ნ. შათანთლა
 თანი(ვ) ნ. შათანიევა
 თართარ ნ. ათართარევა, თართაროვა
 თბ ნ. გათბოვა
 თევ ნ. გამათევა, მათევის
 თეთრ ნ. ათეთრე, გათეთრევა,
 ომოთეთრევა
 თელ ნ. ათელა, შათელა
 თენ ნ. გათენევა
 თიბ ნ. გათიბა
 თი(ვ) ნ. ათიევა, გათიევა
 თით ნ. ათითა, დათითა
 თიხრ ნ. გათიხრა
 თიშ ნ. თაშაშოვან, თაშოვა
 თმენ ნ. უმოტმენელ
 თოელ ნ. თოელოვა
 თოკ ნ. გათოკა
 თ(ო)ლ ნ. ჩ(ო)მოთ(ო)ლა
 თოლ(ე) ნ. ათოლევა
 თონთლ ნ. შათონთლა
 თორბ ნ. ჩამნათორბე, ჩ(ო)მოთორ-
 ბევა
 თრე ნ. ჩ(ო)მოთრევა
 თუნთლ ნ. შათუნთლა
 თურთლ ნ. დათურთლა, შათურთლა
 თუ(ე) ნ. გ(ა)დათუევა
 თქლრფ ნ. ათქლრფა, თქლრფა,
 შათქლრფა, ჩათქლრფა
 თქლ(ღ) ნ. გათქლ(უ)ვა, მოთქლ(ტ)ვა

თქმ ნ. გ(ა)დათქმამა, ომოთქმამა, უთ-
ქმელეე, ჩათქმამა
თქრფ ნ. გათქრფამა
თქურ ნ. გათქურევამა, ჩათქურევამა
თხბუ(ფ) ნ. გათხბუევამა, გ(ო)მოთხბუევამა,
მითხბუევამა

ქ

კადრ ნ. მოკადრევამა
კაჟან ნ. ნაჟაჟან
კალ ნ. აჟალამა, საჟალავ
კალთ ნ. აჟალთამა, ვადაჟალთამა, შაჟა-
ლთამა
კანკლ ნ. აჟანკლამა
კანკურ ნ. მოკანკურევამა
კანტუნ ნ. კანტუნოვამა
კანწუნ ნ. კანწუნოვამა
კაპუნ ნ. დაკაპუნევამა
კარ ნ. შაჟარამა, შანაჟარ
კარკარ ნ. ვაჟარკარევამა, კარკარამა, კარ-
კაროვამა
კატუნ ნ. კატუნი-კატუნი, კატუნოვამა
კაფს ნ. აჟაფსამა, დაჟაფსამა, ჩაჟაფსამა,
ჩ(ო)მოჟაფსამა
კაწრ ნ. დაჟაწრამა, უჩოტჟაწრელ, ჩაჟა-
წრამა
კბილ ნ. მოკბილამა
კლომ ნ. კლომ(ი)-კლომ(ი), მოკლომამა
კეთ ნ. გ(ო)მოკეთევამა, კეთღების, კეთ-
ტევის
კეპნ ნ. შ(ო)მოკეპნამა, ჩაჟეპნამა
კერ ნ. შაჟერამა, არშანაჟერ, შაჟერულ
კერკნ ნ. დაჟერკნამა, ჟერკნამა
კეც ნ. ომოკეცამა, შაჟეცამა
კებ(ტ) ნ. კებტებ(ის), კებტებავ, კებტევე-
(ის)
კიდ ნ. აჟიდევამა, მოჟიდევამა, ომოჟი-
დევამა, ჩ(ო)მოჟიდევამა, წაჟიდევამა
კიღნ ნ. წაჟიღნამა
კითხ ნ. გაჟითხამა, მოჟითხამა, მოჟით-
ხამა
კითხა(ვ) ნ. კითხაოვამა
კინზ ნ. აჟინზამა, საჟინზ
კინკ ნ. ჩაჟინკევამა
კინკილ ნ. ჩ(ო)მოჟინკილევამა
კირ ნ. შაჟირამა

კირკიტ ნ. კირკიტოვამა
კირკნ ნ. გაჟირკნამა, დაჟირკნამა, კირ-
კნამა
კიხრ ნ. აჟიხრევამა
კიჟიკ ნ. დაჟიჟიკევამა
კლ ნ. მოკლამა, მოკლტამა, მომკლევ
კლანზ ნ. აჟკლანზამა, დაჟკლანზამა
კლევ ნ. აჟკლევამა, გაჟკლევამა, გ(ო)-
მოკლევამა, მოკლევამა
კლერტ ნ. დაჟკლერტამა, ომოკლერტამა
კლტ ნ. ომოკლტამა, ჩაჟკლტამა
კლომ ნ. ჩაჟკლომამა
კლრვ ნ. მოკლრვამა
კმანზ ნ. დაჟკმანზამა, მოკმანზამა, შაჟკმან-
ზამა
კნაპ ნ. დაჟკნაპამა,
კნეპ ნ. დაჟკნეპამა, კნეპამა, კნეპტამა
კნრს ნ. კნრსოვამა
კნრტ ნ. ვაჟკნრტამა
კოღინ ნ. კოღინევამა
კოლ ნ. დაჟკოლამა, შ(ო)მოკოლამა
კომლ ნ. აჟომლევამა, შაჟომლევამა
კოფხლ ნ. აჟოფხლამა
კონზ ნ. ჩაჟკონზამა
კორცხ ნ. მოკორცხამა, მოკორცხევამა,
მოკორცხვამა, შ(ო)მოკორცხამა
კრხ ნ. ჩაჟკრხვამა
კრხ ნ. ჩაჟკრხ(ნ)ამა
კრ ნ. ვაღმოკრამა, ვაჟკრამა, ვაჟკროვამა,
გ(ო)ღმოკრამა, მოკრამა, მოკროვამა,
ომოკრამა, შაჟკრამა, შამამკრარლ, შ(ო)-
მოკრამა, ჩაჟკრამა
კრენზ ნ. ვაჟკრენზამა, შაჟკრენზამა
კრეფ ნ. აჟკრეფამა, ვაჟკრეფამა, წაჟკრეფამა
კრეჟ ნ. აჟკრეჟევამა
კრრცხ ნ. აჟკრრცხამა, აჟკრრცხევამა, ვაღა-
კრრცხამა, დაჟკრრცხამა, კრრცხამა, მოკ-
რრცხამა, ნაჟკრრცხ
კრუხ ნ. მოკრუხუნევამა
კრუ(ფ) ნ. ვამკრუფევამა
კრულ ნ. გ(ო)მოკრულამა
კრუქ ნ. კრუქუნოვამა
კუნ ნ. აჟკუნამა
კუნზ ნ. ვამკუნზამა, გ(ო)მოკუნზამა,
დაჟკუნზამა, მოკუნზამა, ნაჟკუნზ, შა-
კუნზამა, ჩაჟკუნზამა
კუნკ ნ. ჩაჟკუნკევამა, წ(ო)მოკუნკევამა

კუნტ ნ. მოკუნტაჲ, მოკუნტტაჲ, წა-
კუნტაჲ
კუნტულ ნ. აკუნტულეჲაჲ, გ(ა)დაკუნ-
ტულეჲაჲ, კუნტულოჲაჲ
კუპ ნ. მოკუპაჲ
კუპარ ნ. დაკუპრაჲ, მამკუპრელ
კურთხ ნ. გაკურთხაჲ, კურთხოჲაჲ
კურკურ ნ. აკურკურეჲაჲ
კურტ ნ. მოკურტეჲაჲ
კუსკუს ნ. გ(ა)დაკუსკუსეჲაჲ, გაკუ-
სკუსეჲაჲ, კუსკუსოჲაჲ, დაკუსკუსე-
ჲაჲ, ჩაკუსკუსეჲაჲ
კუტკუტ ნ. მოკუტკუტეჲაჲ
კუწ ნ. დაკუწ(ე)ჲაჲ, საკუწავ, ჩაკუ-
წეჲაჲ
კუპ ნ. აკუპაჲ, დაკუპაჲ, კუპჲაჲ, მო-
კუპაჲ
კუ(ვ) ნ. აკუვეჲაჲ
კუნტლ ნ. აკუნტლაჲ, (შ)აკუნტლაჲ
კურ ნ. გააკუროჲ, გაკურეჲაჲ
კურკურ ნ. აკურკურეჲაჲ
კურტ ნ. აკურტრეჲაჲ
კურტნ ნ. აკურტნაჲ
კურტტან ნ. აკურტტანეჲაჲ

ლ

ლ ნ. მილავს
ლაგ(მ) ნ. ალაგ(მ)ეჲაჲ, გალაგ(მ)ეჲაჲ,
გო(მ)ოლაგ(მ)ეჲაჲ, დალაგ(მ)ეჲაჲ, მო-
ლაგ(მ)ეჲაჲ, ჩალაგ(მ)ეჲაჲ
ლელ ნ. ლელეჲაჲ, ლელუეჲაჲ,
მოლაელუეჲაჲ
ლაზ ნ. გ(ო)მოლაზაჲ
ლაკლაკ ნ. ლაკლაკოჲაჲ
ლალ ნ. გალ(ა)ლაჲ, გ(ო)მოლალაჲ
ლამფურ ნ. ალამფურეჲაჲ
ლანზლ ნ. ლანზლოჲაჲ, ლანზლტაჲ
ლანს ნ. ლანსლანსოჲაჲ
ლანცუნ ნ. ჩ(ო)მოლანცუნეჲაჲ, ჩ(ო)-
მოლანცუნეტლ
ლაპარიკ ნ. ალაპარიკეჲაჲ, ულაპარი-
კნელა
ლარ ნ. ალარაჲ
ლალლალ ნ. გადალლალლეჲაჲ, გალა-
ლლალლეჲაჲ, ლალლალაჲ, ლალლალო-
ჲაჲ

ლახტ ნ. გალახტეჲაჲ
ლაჭ ნ. გ(ა)დალაჭაჲ, გალაჭაჲ, ლაჭლა-
გოჲაჲ
ლაქლუჭ ნ. ლაგლუჭოჲაჲ
ლევ ნ. ალევჲაჲ, გ(ა)დალევჲაჲ, გადნალევ,
გალევჲაჲ, ომოლევჲაჲ
ლენგ ნ. დალენგეჲაჲ, მოლენგეჲაჲ,
შალენგაჲ
ლენ ნ. გალენაჲ
ლინგ ნ. შალინგაჲ
ლინკ ნ. გალინკეჲაჲ
ლლ ნ. გალლეჲაჲ, მიილლავს
ლოკ ნ. გ(ა)დალოკაჲ, ჩალოკეჲაჲ
ლოლ ნ. მოლოლაჲ
ლომფურ ნ. ალომფურეჲაჲ
ლორწყ ნ. ალორწყიანეჲაჲ
ლოც ნ. ლოცტაჲ, სალოცნელა
ლოწრ ნ. ალოწრიანეჲაჲ
ლუჲმ ნ. გალუჲმ(ე)ჲაჲ
ლულ ნ. მოლულაჲ
ლუმპ ნ. ჩალუმპეჲაჲ
ლურჲ ნ. გალურჲეჲაჲ, მოლურჲეჲაჲ
ლურტ ნ. გალურტაჲ, მოლურტაჲ
ლუქლუჭ ნ. ლუგლუჭოჲაჲ
ლუვლ ნ. ლუვლუეჲაჲ

მ

მაგრ ნ. გამაგრეჲაჲ, განამაგრე, შ(ო)მო-
მაგრეჲაჲ
მათ ნ. გამათეჲაჲ
მანუნიკ ნ. გამანუნიკეჲაჲ
მართ ნ. გამართ(ქ)ჲაჲ
მატ ნ. ნამატ(ურ)
მატლ ნ. ჩამატლეჲაჲ
მბ ნ. გამბაჲ, გ(ო)მომბაჲ, მომბაჲ,
შამბაჲ, ერშამბულ, სამშამბულ, ჩა-
მბაჲ
მდომ ნ. მანამდომ(ეე), ნამდომ. ნამდო-
მურა, ჩამდომეჲაჲ
მელ ნ. ამელაჲ
მესტ ნ. გამესტაჲ
მეტ ნ. გა(ა)დამეტეჲაჲ, ჩამეტეჲაჲ
მზი(ვ) ნ. გ(ო)მომზიეჲაჲ, მომზიეჲაჲ
მზორ ნ. ამზორეჲაჲ
მთავრ ნ. ამთავრეჲაჲ, გამთავრეჲაჲ
მთელ ნ. გამთელეჲაჲ

მლქ ნ. გამლქაჲ, გ(ო)მომლქაჲ
 მყო(ვ) ნ. ამყიევაჲ, დამყიევაჲ
 მრულ ნ. გამრულევაჲ
 მსუნ ნ. გ(ო)მომსუნევაჲ
 მუშ ნ. მუშოიევაჲ, მუშოევაჲ, მუშუოევაჲ,
 სამუშაჲვარ, სამუშოიევე(ლ)ა
 მღრუჲ ნ. ომომღრუჲევაჲ
 მჩორ ნ. ამჩორევაჲ
 მცრუჲ ნ. გამომცრუჲევაჲ, გ(ო)მომცრუჲევაჲ,
 ომომცრუჲევაჲ, ნამცრუჲ, ომომცრუჲევაჲ
 მცრუ(ვ) ნ. მომცრუჲევაჲ, ომომცრუჲევაჲ
 მწარ ნ. გამწარიევაჲ
 მწონ ნ. გამწონევაჲ

ნ

ნაბლ ნ. შანაბლაჲ, შანაბლულ
 ნაღლულ ნ. ნაღლულევაჲ
 ნაზირ ნ. ჩანაზირევაჲ
 ნამღლულ ნ. ნამღლულევაჲ
 ნარ ნ. განარევაჲ
 ნარცხ ნ. განარცხევაჲ
 ნარწყ ნ. განარწყ(ი)ევაჲ
 ნატრ ნ. მანანატრ(ეე), ნანატრ(ეე)
 ნაჭლულ ნ. ნაჭლულევაჲ
 ნარ ნ. გამონარაჲ, გ(ო)მონარაჲ,
 ომონარაჲ
 ნაცრ ნ. მონაცრაჲ
 ნახ ნ. ნახაჲ, ნახტაჲ, შანახაჲ, შანახაჲ
 ნჯ ნ. მინჯავს
 ნგრევ ნ. მონგრევაჲ
 ნდომ ნ. მანანდომეე, მონდომეევაჲ,
 ნანდომ, ნანდომეურა, ნანდომურა,
 ნანდომეართა
 ნედლ ნ. განედლევაჲ
 ნელ ნ. შანელევაჲ
 ნთ ნ. მონთევაჲ, დანთევაჲ, ჩანთევაჲ,
 წანთევაჲ
 ნი(ვ) ნ. ანიევაჲ, განიევაჲ
 ნუგნ ნ. ნუგნოევაჲ
 ნქც(ევ) ნ. გ(ა)დანქცევაჲ, მონქცევაჲ

ო

აოხსულ ნ. გააოხსულევაჲ

ო

ორმოც ნ. გაორმოცევაჲ

პ

პებლ ნ. გ(ო)მოპებლაჲ
 პერანგ ნ. წაპერანგეევაჲ
 პირ ნ. გაპირევაჲ
 პირქი(ვ) ნ. დაპირქიევაჲ, მოპირქიევაჲ
 პლარტუნ ნ. დაპლარტუნევაჲ
 პოვლ ნ. პოვლევაჲ
 პოენ ნ. პოენ(ოე)აჲ
 პრუწ ნ. დაპრუწეევაჲ, მოპრუწაჲ,
 შაპრუწაჲ

ჟ

ჟაგ ნ. მოჟაგეევაჲ, შაჟაგაჲ, შ(ო)-
 მოჟაგეევაჲ
 ჟავრ ნ. გაჟავრეევაჲ
 ჟალად ნ. მიჟალადეევაჲ, მოჟალადეევაჲ
 ჟალდ ნ. მიჟალდეევაჲ, მოჟალდეევაჲ,
 ჟალდეევაჲ
 ჟამ ნ. მოჟამეევაჲ
 ჟანულ ნ. აჟანულაჲ
 ჟარ ნ. ჟაროევაჲ
 ჟაფ ნ. გაჟაფიეევაჲ, შაჟაფიეევაჲ
 ჟაღუდ ნ. ჟაღუდოევაჲ
 ჟდ ნ. გააჟდომი, გაჟდომაჲ, დაჟდო-
 მაჲ, ჟდომაჲ, შაჟდომაჲ, ჩაჟდომაჲ
 ჟღრნ ნ. გაჟღრნაჲ, შაჟღრნაჲ, ჩაჟ-
 ჟღრნაჲ
 ჟეკ ნ. დაჟეკაჲ, ნაჟეკ, საჟეკელ
 ჟენნ ნ. გაჟენთაჲ
 ჟეჟ ნ. ომოჟეჟაჲ
 ჟეჟლ ნ. გაჟეჟლაჲ
 ჟერგ ნ. ჩაჟერგეევაჲ
 ჟინ ნ. გაჟინიანეევაჲ
 ჟიფტ ნ. მოჟიფტაჲ
 ჟლიკელიკ ნ. აჟლიკელიკეევაჲ, ჟლი-
 კელიკოევაჲ, ომოჟლიკელიკეევაჲ
 ჟმებ ნ. გაჟმებთაჲ
 ჟნეჟ ნ. დაჟნეჟაჲ, ჟნეჟაჲ
 ჟორობ ნ. გაჟორობეევაჲ
 ჟორჟოლ ნ. გაჟოროლოეევაჲ, შაჟოროლო-
 ლეევაჲ
 ჟრ ნ. მოჟრაჲ, მოჟრტაჲ
 ჟრანჟუნ ნ. დაჟრანჟუნეევაჲ
 ჟრანჯუნ ნ. დაჟრანჯუნეევაჲ
 ჟრიანტლ ნ. შაჟრიანტლეევაჲ

ურიყურიკ ნ. ურიყურიკოვა
 ურუანტლ ნ. უაერუანტლა
 უუნ ნ. გამოუუნამ, გ(ო)მოუუნამ, უუ-
 ნვამ
 უუტ ნ. გ(ა)დაუუტეამ, ვადმოუუტეამ,
 გ(ო)დმოუუტეამ, დაუუტეამ, შაუუ-
 ტეამ, ჩაუუტრეამ
 ულმ დაქლრმამ

რ

რაკრაც ნ. ნარაკრაც
 რაცრაც ნ. გ(ა)დარაცრაცეამ, გარაც-
 რაცეამ
 რახტ ნ. შარახტულ
 რბ ნ. ვარბეამ
 რგ(ევ) ნ. შარგეამ
 რგ(ენ) ნ. შარგენამ
 რევ ნ. არევეამ, ჩარევეამ
 რევ(ენ) ნ. ვარევ(ენ)ამ, შარევ(ენ)ამ
 რეუ ნ. მორეუამ
 რეცხ ნ. უგოტრეცხელ
 რთმ ნ. მორთმამ, გ(ო)მორთმამ
 რთხ ნ. ვართხმამ, სართხამ, ჩართხმამ
 რიგ ნ. არიგეამ
 რინკ ნ. დარინკამ, შარინკამ
 როყინ ნ. ვაროყინეამ
 რრყ ნ. არრყამ
 რრულ ნ. ვარრულამ
 რრუბ ნ. ვარრუბ(ი)ეამ
 რღ(ევ) ნ. ჩ(ო)მორღეამ
 რღ(ენ) ნ. ვარღრეამ, ჩ(ო)მორღრეამ
 რუევ ნ. ნარუევ, შარუევამ
 რჩომ ნ. ნარჩომ
 რწევ ნ. ომორწეამ
 რწმ ნ. ომორწმამ, ჩარწმამ
 რწყ ნ. არწყამ
 რწყ(ევ) ნ. არწყეამ
 რკ ნ. ვადნარკომ
 რკმ ნ. შარკმამ, წარკმამ

ს

სადრ ნ. ვასადრამ, მოსადრამ, ჩასადრამ
 საწყ ნ. მისანაყეამ, წასანაყეამ
 სარკლ ნ. დასარკლეამ, მისარკლეამ,
 მოსარკლეამ, ჩასარკლეამ
 სარკტლ ნ. მოსარკტლეამ

ხალ ნ. ვასალეამ, გ(ო)მოსალეამ
 ხალმ ნ. ასალმეამ
 ხვენ ნ. ასვენამ, ვადასვენამ, ვადმოს-
 ვენამ, ვასვენამ, გ(ო)დმოსვენამ, ჩას-
 ვენამ
 ხემ ნ. ვასემ(ი)ეამ
 ხენ ნ. ჩასენინაენეამ
 ხენთ ნ. ვასენთამ
 ხერხნ ნ. ვასერხნამ
 ხი(ვ) ნ. ვასიეამ
 ხისინ ნ. ვასისინეამ
 ხისხლ ნ. ასისხლანეამ
 ხიცხ ნ. ასიციხეამ
 სკელ ნ. ვასკელეამ
 სლ ნ. გ(ა)დასლამ, ვასლამ, გ(ო)მოს-
 ლამ, მოსლამ, შასლამ, ჩასლამ, ჩ(ო)-
 მოსლამ
 სლუნკ ნ. ომოსლუნკამ
 სლურტ ნ. ვასლურტამ
 სოლმ ნ. ვასოლმეამ
 ხრლ ნ. ჩასრლამ
 სრნ ნ. დასრნრეამ, მოსრნრეამ, ჩასრ-
 ნრეამ
 სრმ ნ. ასრმამ, გ(ო)მოსრმამ, მო-
 სრმამ, ომოსრმამ
 სრულ ნ. ამსრულეამ, არანამსრულე
 სტენ ნ. ასტენამ, ვასტენამ
 სტომ ნ. ასტომამ, ვასტომამ, მისტომამ,
 შასტომამ
 სტონ ნ. ვასტონამ
 სულ ნ. ამნასულ, მანასულ
 ხუნაყ ნ. ვასუნაყეამ
 სურხნ ნ. ვასურხნამ, გ(ო)მოსურხნამ
 სუსმატ ნ. ვასუსმატეამ
 სუტ ნ. გ(ო)მოსუტამ, ომოსუტამ, შასუ-
 ტამ
 სუყ ნ. ასუყამ
 სულ ნ. ამოსტლამ, გ(ა)დასტლამ, ვად-
 მოსტლამ, ვასტლამ, გ(ო)დმოსტლამ,
 გ(ო)მოსტლამ, მოსტლამ, ომოსტლამ,
 შასტლამ, შ(ო)მოსტლამ, ჩასტლამ.
 ჩ(ო)მოსტლამ
 სუნგლ ნ. ჩ(ო)მოსუნგლამ
 სწავლ ნ. არგანასწავლე, ვასწავლეამ,
 შ(ო)მოსწავლეამ
 სწევ ნ. ასწევეამ, ვასწევეამ, გ(ო)მოსწე-
 ვეამ, მოსწევეამ, ჩასწევეამ

სწორ ნ. გასწორება
 სწრ ნ. ასწროება, გ(ა)დასწროება, დასწროება, მოსწროება
 სწრ(ევ) ნ. დასწრება
 სხ ნ. ნახებ, ჩასხმა
 სხილ ნ. ჩახსილა
 სხლ ნ. გასხლა
 სხლაუნ ნ. გასხლაუნება
 სხლეტ ნ. მოსხლეთა
 სხლინ ნ. გასხლინება
 სხნ ნ. ასხნა, გასხნა, გასხნ(ომ)ა, მოსხნა
 სხოთარ ნ. გასხოთარება
 სხორტ ნ. გასხორტა
 სხრიალ ნ. დასხრიალევა, მოსხრიალევა, ნახსრიალ, სასხრიალეველ

3

ტ ნ. მაპტევის
 ტან ნ. ატანა, გ(ა)დატანა, გატანა, გ(ო)მოტანა, მისტანავს, მიპტანავს, შატანა, შ(ო)მოტანა, ჩ(ო)მოტანა, წატანა
 ტან(ევ) ნ. დატანება
 ტაუნ ნ. დატაუნება
 ტარ ნ. გატარება, ნატარ(ევ), ომოტარება
 ტევ ნ. ჩატეხნა
 ტეხ ნ. ნატეხარ
 ტეხევ ნ. ატეხება
 ტიკ ნ. გატიკა
 ტირ ნ. სატირელ
 ტი(ვ) ნ. ატიკება, ნატიკვარ, სატიკვარ
 ტიჟ ნ. მოტიჟა. ტიჟა, ჩატკრ-ჟა
 ტკრევ ნ. შატკრევა
 ტკრც ნ. ატკრცა, შატკრცა
 ტლანყუნ ნ. ატლანყუნება
 ტლინკ ნ. ატლინკევა, ტლინკოვა, ტლინკოვ-ტლინკოვ
 ტლუყუნ ნ. ტლუყუნოვა
 ტოკ ნ. მითოკევა
 ტოლ ნ. ატოლიკევა, მითოლიკევა
 ტოლკ ნ. გატოლკევა
 ტობ ნ. დატობა, ომოტობა
 ტორ ნ. გამტორება
 ტრანყუნ ნ. დატრანყუნება

ტრმ ნ. დატრმმა, შატრმმა
 ტრყ ნ. ატრყა, მოტრყა
 ტრუჩ ნ. ატრუჩა
 ტუს ნ. გატუსა, მოტუსა, შატუსა
 ტუტუნ ნ. შატუტუნება
 ტყაპ ნ. გატყაპება
 ტყარტყარ ნ. ატყარტყარება
 ტყელ ნ. გამტყელება, გატყელება
 ტყლემპ ნ. გატყლემპა, ჩატყლემპა
 ტყლრპ ნ. ატყლრპა
 ტყრპ ნ. გატყრპა
 ტყრ(ომ) ნ. გატყრომა, ჩატყრომა
 ტყრწ ნ. გატყრწნა
 ტყრუშ ნ. მოტყრუშა, შატყრუშა

უ

უარდ ნ. ვარდ

უ

უხევ ნ. აუხევა, ომოუხევა

ფ

ფანჩხლ ნ. აფანჩხლა
 ფან ნ. გაფანება
 ფარალთ ნ. ჩაფარალთება
 ფარგლ ნ. მოფარგლა, შ(ო)მოფარგლა
 ფარფარ ნ. გაფარფარება
 ფარცხ ნ. ჩაფარცხა
 ფაფ ნ. გაფაფ(ი)ანება
 ფაყრ ნ. აფაყრა
 ფაშრ ნ. გაფაშრა
 ფაჩუჩ ნ. ფაჩუჩოვა
 ფაცულ ნ. გაფაცულება
 ფახ ნ. მოფახა
 ფახილ ნ. ფახილოვა
 ფერვაჟ ნ. მოფერვაჟება
 ფეყ ნ. აფეყება
 ფეხ ნ. მოფეხა
 ფთქნიარ ნ. აფთქნიარება, გაფთქნიარება
 ფი(ვ) ნ. გამოფიება, გაფიება, გ(ო)-მოფიება, მოფიება
 ფირქლ ნ. ჩაფირქლა
 ფირჩხ ნ. ჩაფირჩხა
 ფიტ ნ. (გ(ა)დაფიტება

ფიქირ ნ. მოფიქირევა
ფიჩხ ნ. აფიჩხაჲ, გაფიჩხაჲ, შაფიჩხაჲ
ფლასუნ ნ. აფლასუნევა, და(ჰ)ფლასუნოვს, მი(ჰ)ფლასუნოვს
ფლერთ ნ. გ(ო)მოფლერთაჲ, ომოფლერთაჲ
ფლორთ ნ. ომოფლორთაჲ
ფოთოლ ნ. გაფოთლაჲ
ფორს ნ. გაფორსევა
ფობ ნ. გ(ა)დაფობაჲ
ფრანგ ნ. გაფრანგევა
ფრაყუნ ნ. ფრაყუნოვა
ფრენ ნ. ნაფრენ
ფრეწ ნ. მიფრეწაჲ, ჩ(ო)მოფრეწაჲ
ფრინ ნ. ნაფრინ, ფრინეველ, ფრინო-
ევა, ფრინოვ-ფრინოვ, შაფრინევა
ფსმიან ნ. მოფსმიანევა
ფუნ ნ. გ(ა)დაფუნაჲ
ფუნკ ნ. აფუნკაჲ
ფუნტარ ნ. გაფუნტარევა
ფურჩხ ნ. ჩაფურჩხაჲ
ფუფუნ ნ. აფუფუნევა, ომოფუფუნე-
ვა, ფუფუნოვა
ფუშ ნ. წაფუშაჲ
ფუშრუკ ნ. აფუშრუკევა, გაფუშრუ-
კევა, ჩაფუშრუკევა
ფუპ ნ. გაფუპევა
ფუხფუხ ნ. აფუხფუხევა, ომოფუხ-
ფუხევა, ფუხფუხოვა
ფუ(ვ) ნ. აფუევა, გაფუევა
ფქოვ ნ. საფქოვ
ფქულ ნ. გაფქულევა
ფშნოტ ნ. ჩაფშნოტაჲ
ფცკონ ნ. ნაფცკონ
ფხაწუნ ნ. გაფხაწუნევა, გამოფხა-
წუნევა, გ(ო)მოფხაწუნევა, ამო-
ფხაწუნევა, ომოფხაწუნევა
ფხეკ ნ. მოფხეკაჲ, ჩაფხეკაჲ
ფხლანკუნ ნ. გაფხლანკუნევა, ფხლან-
კუნოვა
ფხლენკ ნ. გაფხლენკაჲ
ფხნა ნ. მოფხნა
ფხნუა ნ. მოფხნუა
ფხონ ნ. ნაფხონ
ფხრუნ ნ. ფხრუნევა
ფხრუნწ ნ. დაფხრუნწაჲ, მოფხრუ-
ნწაჲ

ფხტ ნ. შამფხტარ, შანაფხტომ, შაფხ-
ტომა.
ფხტონ ნ. დაფხტონაჲ, შაფხტონა
ფხუნ ნ. მოფხუნა
ფხუნწ ნ. მოფხუნწა
ფხუტ ნ. ჩ(ო)მოფხუტა

ქ

ქ ნ. ააქს, მუაქ
ქან ნ. გაქანევა, ქანევა, ჩაქანევა
ქარქარ ნ. გაქარქარევა, ქარქარ, ქარ-
ქაროვა
ქაფტარ ნ. გაქაფტარევა
ქაქ ნ. გაქაქა
ქეთ ნ. გაქეთევა
ქეთხულ ნ. გაქეთხულევა
ქეიფ ნ. ნაქეიფ
ქენ ნ. შაქნა, შანაქენ
ქეც ნ. მიქეცა, მიქეცევა, მოქეცა,
შაქეცა, ჩაქეცა
ქით ნ. გაქითევა
ქისქის ნ. მიქისქისევა
ქლეშ ნ. აქლეშა
ქლოფ ნ. გაქლოფა
ქნ ნ. არქნა, გ(ა)დაქნა, გ(ო)მოქნა,
იქნე, ნაქნარ, უქნელე, შაქნა
ქნიშ ნ. ქნიშქნიშოვა
ქობრ ნ. აქობრევა
ქონ ნ. შიაქონს
ქოქ ნ. დაქოქა
ქოქ ნ. დაქოქა
ქროვლ ნ. აქროვევა, ომოქროვე-
ვა
ქსოვ ნ. მოქსოვნა, ქსოვნა
ქუბრ ნ. აქუბრევა
ქუსლ ნ. დაქუსლა, მოქუსლა
ქუუ ნ. ამამქუუველ, ამოქუუვა, დაქუ-
უა, ომოქუუა
ქუშნ ნ. მოქუშნა, ჩ(ო)მოქუშნა
ქუჩ ნ. მოქუჩევა, შაქუჩევა
ქუთ ნ. დაქუთა, დაქუთევა
ქც(ვე) ნ. გ(ა)დაქცევა, ექცევის, მონ-
ქცევა, მოქცევა, ქცევა

ლ

ლ ნ. გაღნაღვე, მალაჲ, მოლაჲ, ჩ(ა)-
მალაჲ, ჩ(ო)მოლაჲ
ლადრ ნ. გალადრაჲ, შაღღრაჲ, შ(ო)-
მოლადრაჲ
ლარ ნ. სალარაჲ
ლალ ნ. გ(ა)დალალაჲ, გალალაჲ
ლემ ნ. შალემაჲ
ლევ ნ. აღევაჲ, გლევაჲ, გ(ო)მოლევაჲ,
მოლევაჲ, ომოლევაჲ, შალევაჲ, შ(ო)-
მოლევაჲ, ჩალევაჲ, ჩ(ო)მოლევაჲ,
წალევაჲ
ლელ ნ. აღელევაჲ
ლენ ნ. დალენევაჲ
ლერლენ ნ. დალერლენაჲ
ლზოვ ნ. მოლზოვაჲ
ლზუ(ვ) ნ. გ(ა)დალზუევაჲ
ლირ ნ. დალირევაჲ
ლირს ნ. დალირსევაჲ, დალირსეტლ
ლლი(ვ)ანწ ნ. აღლივანწევაჲ, გალლი(ვ)-
ანწევაჲ
ლონ ნ. დალონევაჲ
ლოქ ნ. დალოქევაჲ
ლრ ნ. დალრაჲ
ლრიმ ნ. ჩაღრიმ(ი)ევაჲ
ლრუმ ნ. ჩამღრუმევაჲ, ჩამღრუმ(უ)ევაჲ
ლუღღლ ნ. აღუღღღღევაჲ, დაღუღღღღევაჲ
ლუნ ნ. დაღუნევაჲ
ლუმ ნ. დაღუმაჲ
ლურღნ ნ. გ(ო)მოღურღნაჲ
ლუღღუნ ნ. ნაღღღღუნ
ლუმ ნ. გააღღღის
ღუმ ნ. გაღღღევაჲ, გ(ო)მოღღღევაჲ
ღუმღლ ნ. დაღღღღლაჲ
ღჩოვ ნ. დაღჩოვაჲ
ღწევ ნ. დაღწევ(ნ)აჲ

ყ

ყ ნ. იყო, იყოღეს, უყო, უყოვს
ყაბრ ნ. აყაბრევაჲ, დაყაბრევაჲ
ყათ ნ. დაყათიევაჲ
ყალიბ ნ. დაყალიბევაჲ, ჩაყალიბევაჲ
ყამ ნ. დაყამევაჲ
ყარ ნ. გაღნაყარ
ყაჲ ნ. დაყაჲევაჲ, დაყაჲიევაჲ
ყბ ნ. ომოყბიევაჲ

ყეთ ნ. დაყეთევაჲ, ყეთოვ-ყუთოვ
ყელ ნ. დაყელაჲ, შაყელაჲ
ყელთ ნ. აყელთაჲ, მოყელთაჲ. ომოყე-
ლთაჲ, შაყელთაჲ
ყენ ნ. აყენევაჲ, დაყენევაჲ, შაყენევაჲ
ყეჩ ნ. გაყეჩაჲ
ყვარ ნ. მოყვარევაჲ
ყიდ ნ. გაყიდაჲ
ყი(ვ) ნ. აყიევაჲ, (ღ)აყიევაჲ, საყიეარ
ყივლ ნ. გაყივლევაჲ, მოყივლევაჲ
ყიუი(ვ) ნ. აყიუიევაჲ, ომოყიუიევაჲ
ყიზღინ ნ. გაყიზღინევაჲ
ყიზღუნ ნ. გაყიზღუნევაჲ
ყინტრ ნ. გაყინტრაჲ
ყირ ნ. აყირაევაჲ
ყირმ ნ. დაყირმაჲ
ყირყირ ნ. აყირყირევაჲ, მიყირყირევაჲ
ყლაჲმ ნ. ჩაყლაჲმაჲ
ყლატრ ნ. დაყლატრაჲ
ყლრფ ნ. გაყლრფაჲ
ყოვლ ნ. აყოვლევაჲ
ყოლ ნ. აყოლევაჲ, გაყოლევაჲ,
გ(ო)მოყოლევაჲ, მოყოლევაჲ
ყომრ ნ. აყომრაჲ
ყომრალ ნ. აყომრალევაჲ
ყონ ნ. აყონაჲ, გ(ა)დაყონაჲ, გაღმო-
ყონაჲ, გაყონაჲ, გ(ო)ღმოყონაჲ, გ(ო)-
მოყონაჲ, მანაყონ, მონაყონ, მოყონაჲ,
ომოყონაჲ, შაყონაჲ, შ(ო)მოყონაჲ,
ჩაყონაჲ, ჩ(ო)მოყონაჲ, წაყონაჲ
ყოფ ნ. გაყოფაჲ, დაყოფაჲ, მიყოფაჲ,
ნაყოფ, ომოყოფაჲ, შაყოფაჲ
ყოყ ნ. აყოყაჲ
ყრღრ ნ. დაყრღრრევაჲ
ყრბრ ნ. დაყრბრაჲ
ყრ ნ. აყრაჲ, გაყრაჲ, გ(ა)დაყრაჲ,
გ(ო)ღმოყრაჲ, დაყრაჲ, მოყრაჲ, შა-
ყრაჲ, შ(ო)მოყრაჲ, ჩაყრაჲ, ჩ(ო)-
მოყრაჲ
ყრევ ნ. გაყრევიევაჲ
ყროვლ ნ. აყროვლევაჲ
ყრომ ნ. არანაყრომ, აყრომაჲ, გაყ-
რომაჲ, მოყრომაჲ, ნაყრომ, წაყრომაჲ
ყრუ(ვ) ნ. გ(ა)დაყრუევაჲ
ყულ ნ. აყულევაჲ, მიყულევაჲ
ყუვ ნ. ყუვეილ
ყულფ ნ. მოყულფაჲ

ყუნ ნ. აყუნამ, გ(ა)დაყუნამ, გაყუნამ, მოყუნამ, ომოყუნამ, შაყუნამ, ჩაყუნამ, ჩ(ო)მოყუნამ
 ყუუურ ნ. შაყუუურევა
 ყუულ ნ. გ(ა)დაყუელნამ, დაყუელ(ნ)ამე, (მო)ყუელნამ, ყუელნამ
 ყურ ნ. ყურევა, ყუროვა, ნაყურ
 ყურად ნ. დაყურადამ
 ყუჩ ნ. აყუჩამ
 ყუჭ ნ. აყუჭევა, დაყუჭევა, დაყუჭრევა, მოყუჭევა, მოყუჭოვა
 ყუჭყუჭ(ვ) ნ. აყუჭყუჭევა
 ყუთ ნ. გაყუთევა, მოყუთევა
 ყუტრ ნ. გაყუტრევა, დაყუტრევა, დაყუტრრევა, ყუტრულ, ყუტროვა, ყუტრ-
 ტამ
 ყუტრყუტრ ნ. აყუტრყუტრევა, მიყუტრყუ-
 ტრევა
 ყუყუტნ ნ. ყუყუტნოვა
 ყუჭარ ნ. მოყუჭარევა, ნაყუჭარ

შ

შ ნ. გაშიევა
 შათლ ნ. დაშათლამ
 შალაკ ნ. დაშალაკევა
 შანარ ნ. დაშანარევა, ჩაშანარევა
 შანგლ ნ. დაშანგლამ
 შანთლ ნ. დაშანთლამ
 შანტლ ნ. გაშანტლამ
 შანშლ ნ. აშანშლამ, გაშანშლამ, და-
 შანშლამ
 შაპ ნ. დაშაპამ
 შარკლ ნ., აშარკლამ; გ(ა)დაშარკლამ
 შაქ ნ. მოშაქევა
 შენ ნ. აშენევა
 ში(ვ) ნ. მოშიევა
 შითილ ნ. გ(ა)დაშითილევა
 შირ ნ. გაშირამ
 შირიშ ნ. გაშირიშიანევა
 შიქამა(ნ)დ ნ. გაშიქამა(ნ)დევა
 შლ ნ. დაშლამ, მოშლამ, ომოშლამ
 შლრპ ნ. აშლრპამ, გაშლრპამ, დაშლრ-
 პამ
 შშ ნ. გაშშამ, გ(ო)მოშშამ, ომოშშამ
 შნოვ ნ. დაშნოვამ, მოშნოვამ

შნომ ნ. დაშნომამ, მა(ს)აშნომულ, მოშ-
 ნომამ
 შოვ ნ. გ(ა)დაშოვამ, ომოშოვამ
 შოლტ ნ. დაშოლტამ, დაშოლტევა
 შორ ნ. აშორამ
 შორს ნ. გაშორევა
 შორშორ ნ. გაშორშორევა
 შოყ ნ. გაშოყევა
 შრლ ნ. გაშრლრევა, მოშრლრევა,
 შრლამ
 შრნ ნ. არდანამშრნე
 შრაკ ნ. დაშრაკევა
 შრინ ნ. აშოშრინევა, ომოშრინევა,
 შრინოვა
 შრომ ნ. გაშრომამ, დაშრომამ
 შუპ ნ. დაშუპევა
 შურ ნ. გაშურევა
 შფოთ ნ. გაშფოთევა
 შხუვლ ნ. დაშხუველევა

ჩ

ჩად ნ. მოჩადამ
 ჩათ ნ. დაჩათამ, მოჩათამ
 ჩან ნ. გ(ო)მოჩანევა
 ჩანგლ ნ. დაჩანგლამ
 ჩანჩლ ნ. აჩანჩლამ, დაჩანჩლამ
 ჩაფლ ნ. აჩაფლევა, (გ)აჩაფლევა
 ჩაღჩაღ ნ. გაჩაღჩაღ(ე)ვამ
 ჩელთ ნ. დაჩელთამ
 ჩემ ნ. აჩემიევა
 ჩენ ნ. აჩენამ, გაჩენამ
 ჩერთ ნ. დაჩერთამ
 ჩინჩხლ ნ. აჩინჩხლევა, ჩაჩინჩხლამ
 ჩილყ ნ. გაჩილყევა
 ჩირქ ნ. დაჩირქამ, დაჩირქევა, იჩი-
 რქე
 ჩირჩქნ ნ. გამოჩირჩქნამ, გაჩირჩქნამ,
 გ(ო)მოჩირჩქნამ, დაჩირჩქნამ, მო-
 ჩირჩქნამ, ომოჩირჩქნამ
 ჩიფლყ ნ. გაჩიფლყევა
 ჩილართ ნ. აჩილართამ, დაჩილართამ
 ჩლიყ ნ. ჩლიყჩლიყ
 ჩლიქ ნ. ჩლიქჩლიქოვა
 ჩმენტ ნ. მოჩმენტამ
 ჩნომ ნ. აჩნომამ
 ჩნობლ ნ. გ(ო)მოჩნობლამ

ჩოლუ ნ. მოჩოლუიევაძე
 ჩოვ ნ. გაჩოვა, დაჩოვა
 ჩოვნ ნ. დაჩოვნა, შაჩოვნა, შ(ო)მო-
 ჩოვნა
 ჩონოვ ნ. დაჩონოვა, მოჩონოვა შ(ო)-
 მოჩონოვა
 ჩრატ ნ. დაჩრატა
 ჩუჩუე ნ. დაჩუჩუევა
 ჩულ ნ. დაჩულა, ჩაჩულა
 ჩუმ ნ. ჩაჩუმიევა
 ჩუმრ ნ. გაჩუმრევა
 ჩუნტ ნ. გ(ო)მოჩუნტა
 ჩურჩ ნ. დაჩურჩა
 ჩურ ნ. გაჩურა, დაჩურა
 ჩურუნ ნ. გაჩურუნევა
 ჩუჩქ ნ. მოჩუჩქა
 ჩუხჩუხ ნ. ნაჩუხჩუხ
 ჩქარ ნ. მოჩქარევა
 ჩქერ ნ. გაჩქერევა
 ჩქოფ ნ. გაჩქოფა, შაჩქოფა
 ჩხლორთ ნ. გამოჩხლორთა, გ(ო)მო-
 ჩხლორთა, დაჩხლორთა
 ჩხორ ნ. დაჩხორა, ომოჩხორა, შა-
 ჩხორა
 ჩხრეკ ნ. დაჩხრეკა, მოჩხრეკა, ომო-
 ჩხრეკა
 ჩხუტ ნ. გაჩხუტა, დაჩხუტა, უგო-
 უჩხუტელ

ბ

ბალ ნ. მობალევა
 ბალკ ნ. გაბალკევა
 ბახ ნ. აბახევა, დაბახა, შაბახა
 ბებ ნ. დაბება, წაბება
 ბენკ ნ. ჩაბენკა
 ბენც ნ. დაბენცა
 ბილ ნ. გაბილიევა, გაბილევა,
 გ(ო)მობილევა
 ბირიხ ნ. დაბირიხევა
 ბლ ნ. გ(ა)დაბლა, გაბლა, გ(ო)მო-
 ბლა, დაბლა
 ბმ ნ. აბმა, ჩაბმა
 ბნ(ევ) ნ. შაბნევა
 ბოდ ნ. იბოდიხევა
 ბოვ ნ. დაბოვა
 ბომ ნ. დაბომა, შაბომა
 ბორ ნ. გ(ა)დაბორა, დაბორა,
 ცოროვა

ბორეკ ნ. გაბორეკა, გამობორეკა,
 გ(ო)მობორეკა, დაბორეკა
 ბოფ ნ. გაბოფევა
 ბოცხლ ნ. გაბოცხლევა
 ბონ ნ. ჩაბონა
 ბრეხ ნ. მიბრეხა
 ბრით ნ. აბრითოვა
 ბრომლ ნ. დაბრომლა
 ბრომლიან ნ. აბრომლიანევა
 ბრუ(ვ) ნ. გაბრუევა
 ბუნც ნ. ჩაბუნცევა
 ბურც ნ. გაბურცნა
 ბუ ნ დაბუა
 ბუვენ ნ. ჩაბუენა, ჩ(ო)მობუენა
 ბუცქ ნ. გამობუცქევა, გაბუცქევა,
 გ(ო)მობუცქევა
 ბუნ ნ. გ(ა)დაბუნა, გაბუნა
 ბუონ ნ. ნაბუონ
 ბუკრ ნ. დაბუკრის, ცქრინოვა
 ბუარ ნ. გაბუარევა
 ბუი(ვ) ნ. აბუიევა, გაბუიევა
 ბუმ ნ. გ(ა)დაბუმა, გაბუმა
 ბუოვ ნ. გ(ო)მობუოვა
 ბუნნ ნ. დაბუნნოვა
 ბუინ ნ. გაბუინა, დაბუინა, მო-
 ბუინა, ცხრინა
 ბუარეკ ნ. დაბუარეკა
 ბუარუეკ ნ. დაბუარუეკა, ცხრუეკა

ვ

ვალ ნ. მოვალევა, მოვალინევა
 ვაფ ნ. გავაფა, დავაფა
 ვდ ნ. გამოვდა, ვაწდა, გ(ო)მოვდა,
 შაწდა, შ(ო)მოვდა, ჩაწდა, ჩ(ო)-
 მოვდა
 ვდომ ნ. შაწდომა
 ვევ ნ. აწევა
 ვენნ ნ. გავენნა, გ(ო)მოვენნა, დაწე-
 ნა, მოვენნა, შაწვენნა
 ვეკ ნ. დაწეკა, ნაწეკ, ჩაწეკა
 ვით ნ. გაწითევა
 ვილ ნ. აწილა, დაწილა, ჩაწილა
 ვიმ ნ. ჩაწიმა
 ვინავრ ნ. დაწინავრევა
 ვინკ ნ. გაწინკა
 ვინკრ ნ. დაწინკრა

წინწკლ ნ. დაწინწკლ(ე)ამ
წიპლან(ს) ნ. გაწიპლან(ს)კევა
წიტ ნ. დაწიტამ, მოწიტამ, ჩ(ო)მოწი-
ტევა
წიწილ ნ. ჩაწიწილევა
წკაწკაპ ნ. მოწკაპწკაპევა
წკენტ ნ. გაწკენტამ
წკეპ ნ. გამოწკეპამ, გაწკეპამ, გ(ო)მო-
წკეპამ, დაწკეპამ, მოწკეპამ
წკირ ნ. აწკირამ, შაწკირამ
წკირტიალ ნ. აწკირტიალევა, გაწკი-
რტიალევა, დაწკირტიალევა
წკლინტ ნ. მოწკლინტამ
წკლირტ ნ. გ(ა)დაწკლირტევა
წკლტნტ ნ. მოწკლტნტამ, ჩ(ო)მოწკლტნ-
ტამ
წკნუელ ნ. დაწკნუელევა
წკნულ ნ. აწკნულევა, დაწკნულევა
წკრომ ნ. დაწკრომამ, ჩ(ო)მოწკრომამ
წკტნტლ ნ. მოწკტნტლამ
წკლურთ ნ. გაწკლურთამ
წკმენდ ნ. ომოწკმენდამ
წკნ ნ. ომოწკნამ
წკნებ ნ. დაწკნებამ, მოწკნებამ
წკოღინ ნ. გაწკოღინევა
წკოვ ნ. გ(ო)მოწკოვამ, დაწკოვამ, ნამ-
წკოვ, შაწკოვამ
წკოვნ ნ. მოწკოვნამ
წკ(ოლ) ნ. დაწკოლამ, წკოლამ, ჩ(ო)მოწკო-
ლამ
წკონ ნ. მოწკონევა
წკოვ ნ. ომოწკოვამ
წკოთ ნ. დაწკოთრევა
წკოლ ნ. მოწკოლამ
წკონ ნ. გ(ა)დაწკონამ, დაწკონამ, ჩაწკონამ
წკონრ ნ. ომოწკონრამ
წკრანკუნ ნ. დაწკრანკუნევა
წკრიალ ნ. გაწკრიალევა
წკრიაპ ნ. გაწკრიაპევა
წკრიყ ნ. დაწკრიყიანევა
წკრტლ ნ. გ(ო)მოწკრტლამ, დაწკრტლევა
წკულ ნ. აწკულამ
წკუნკლ ნ. გაწკუნკლამ, მოწკუნკლამ,
დაწკუნკლამ
წკუნწკლ ნ. გაწკუნწკლამ
წკურ ნ. გაწკურამ, მოწკურამ
წკუნ ნ. აწკუნამ

წკუნუნ ნ. მოწკუნუნევა
წკუხ ნ. შაწკუხევა
წკუ ნ. დაწკუ(ე)ამ, შაწკუამ
წკ(უ)ლ ნ. დაწკ(უ)ლამ
წკუ(ევ) ნ. მოწკუ(ე)ევა
წკუ(ვ) ნ. გამოწკუ(ე)ევა
წკუმ ნ. ჩაწკუმამ
წკულ ნ. გაწკულევა, ჩაწკულევა
წკულ(ომ) ნ. აწკულომამ, გაწკულომამ, და-
წკულომამ, მოწკულომამ
წკუოვ ნ. დაწკუოვამ, მოწკუოვამ, შაწკუ-
ოვამ
წკურტ ნ. გ(ა)დაწკურტამ, გაწკურტამ, დაწ-
კურტამ, მოწკურტამ, ნაწკურტ
წკურტრე ნ. აწკურტრევა
წკუტლ ნ. დაწკუტლევა

ჭ

ჭანკახ ნ. აჭანკახევა
ჭაპკაპ ნ. აჭაპკაპოევა
ჭენ ნ. კენევა
ჭერ ნ. დაჭერამ
ჭებ ნ. გაჭებევა, გ(ო)მოჭებევა, და-
ჭებევა, შაჭებევა, შ(ო)მოჭებევა
ჭილ ნ. დაჭილნამ, შაჭილნამ
ჭინტ ნ. გაჭინტამ
ჭინკულ ნ. კინკულევა
ჭირ ნ. გაჭირევა, დაჭირევა, გჭირე-
ვის, იჭირევის
ჭირაქ ნ. დაჭირაქევა
ჭიჭინ ნ. გაჭიჭინევა
ჭკილ ნ. დაჭკილამ
ჭკნ ნ. დაჭკნომამ
ჭკლი(ვ) ნ. დამჭკლიევა, დაჭკლიევა
ჭკლი(ვ) ნ. ჭკლივლი, ჭკლივლიევა
ჭკლიყ ნ. ჭკლივლიყ
ჭმ ნ. შაჭმამ, ჭმამ, ჭმუამ
ჭმევ ნ. ნაჭმევნევა, შიჭმევნევა, შიჭ-
მევნეველა, ჭმევ(ი)ნევა
ჭორ ნ. დაჭორევა
ჭორტალ ნ. გამჭორტკლამ, გაჭორტკ-
ლამ, ჩომოჭორტკლამ
ჭრ ნ. გ(ო)მოჭრამ
ჭრეველ ნ. აჭრეველევა, დაჭრეველევა,
მოჭრეველევა
ჭრეთ ნ. მოჭრეთამ

კრძო ნ. მოკრძოთა
 კრძტ ნ. შაკრძტნაჲ, შ(ო)მოკრძტნაჲ
 კუტ ნ. დაქუტაჲ, მოქუტაჲ
 კუჟუ ნ. მოქუჟუნაჲ, შაკუჟუნაჲ
 კუანტ ნ. მოკუანტურევაჲ, ნაკუანტ, წა-
 კუანტურევაჲ
 კუებ ნ. დაკუებაჲ
 კულემპ ნ. დაკულემპაჲ
 კულეტ ნ. დაკულეტაჲ
 კულურტუნ ნ. აკულურტუნევაჲ
 კურმ ნ. დაკურმაჲ, მოკურმაჲ
 კურტ ნ. დაკურტაჲ

ბ

ბა(ვ) ნ. დაბავევაჲ, ბავილ, ბაოვაჲ
 ბანხლ ნ. დაბანხლაჲ, ხანხლი-ბანხლი
 ბარუ ნ. დაბარუაჲ
 ბარტ ნ. გაბარტაჲ, დაბარტაჲ
 ბარშ ნ. მანახარშ
 ბახხას ნ. ხახახასოვაჲ
 ბატ ნ. გ(ო)მობატაჲ
 ბატუნ ნ. დაბატუნევაჲ
 ბაუქ ნ. მობაუქევაჲ
 ბედნ ნ. ახედნაჲ, შახედნაჲ, შ(ო)მო-
 ხედნაჲ
 ბევ ნ. ახევაჲ, გახევაჲ, დახევაჲ, მო-
 ხევაჲ, შახევაჲ, შ(ო)მოხევაჲ, ჩახევაჲ
 ბევნ ნ. ახევნაჲ, გახევნაჲ, დახევნაჲ, მო-
 ხევნაჲ, შ(ო)მოხევნაჲ
 ბეთქ ნ. ჩ(ო)მობეთქულ
 ბეთხ ნ. დახეთხევაჲ
 ბიბლ ნ. მობიბლაჲ
 ბი(ვ) ნ. დაბიევაჲ
 ბივბივ ნ. მობივბიოვს, ბივბიოვაჲ
 ბიზ ნ. გაბიზაჲ, მობიზაჲ
 ბილ ნ. დაბილაჲ
 ბირხირ ნ. ბირხიროვაჲ
 ბიწიწ ნ. მობიწიწევაჲ
 ბიჟიკ ნ. დაბიჟიკევაჲ
 ბიჟიქ ნ. მობიჟიქევაჲ
 ბლ ნ. მობლევაჲ
 ბლართ ნ. დაბლართაჲ, ხლართი-
 ხლართი
 ბლრპ ნ. გახლრპაჲ, დახლრპაჲ, ჩ(ო)-
 მობლრპაჲ
 ბმ ნ. გაბმაჲ

ბონხლ ნ. შახონხლაჲ
 ბორწ ნ. გ(ა)დახორწნაჲ, გადმოხორწ-
 ნაჲ, გადნახორწნა, გ(ო)დმოხორწნაჲ,
 მიიხორწევე(ის), მირხორწევე(ის), მო-
 ხორწევე, მორხორწევე
 ბორხლ ნ. დახორხლევაჲ, მოხორხლე-
 ვაჲ, შ(ო)მოხორხლევაჲ
 ბორხორ ნ. დახორხორევაჲ, შ(ო)მო-
 ხორევაჲ
 ბორხოშ ნ. დახორხოშალევაჲ, და-
 ხორხოშევაჲ,
 ბოშ ნ. ხოშიევაჲ
 ბრდრ ნ. მობრდრრევაჲ, შახრდრრევაჲ
 ბრვ ნ. დახრვაჲ
 ბრვნ ნ. დახრვნაჲ
 ბრტ ნ. დახრტაჲ, მობრტაჲ
 ბრწ ნ. დახრწაჲ
 ბრწნ ნ. შახრწნაჲ, შ(ო)მობრწნაჲ
 ბრ ნ. დახრაჲ, ჩ(ო)მობრაჲ
 ბრასტ ნ. შახრასტევაჲ
 ბრატ ნ. დახრატაჲ, შახრატაჲ
 ბრუნ ნ. ნახრუნ, ხრუნევაჲ, ხრუნლო-
 ვაჲ
 ბრუნქ ნ. დახრუნქაჲ, მობრუნქაჲ
 ბრუშტ ნ. დახრუშტაჲ, დახრუშტ-
 (ი)ევაჲ, შახრუშტაჲ
 ბტომ ნ. გ(ა)დახტომაჲ, გადნახტომ, და-
 ხტომაჲ, მობტომაჲ, შახტომაჲ, შ(ო)-
 მობტომაჲ
 ბტრნ ნ. ახტრნაჲ, გ(ა)დახტრნაჲ
 ბუხ ნ. დახუხაჲ, შახუხაჲ
 ბუან ნ. გახუანეევაჲ
 ბუხუნ ნ. გახუხუნეევაჲ
 ბწევე(ნ) ნ. დახწევე(ნ)აჲ, ჩახწევენაჲ, წახ-
 წევენაჲ

ვ

ვაელ ნ. დაგავლეევაჲ
 ვად ნ. განმავად
 ვალ ნ. მოგალეევაჲ
 ვანკლ ნ. აგანკლაჲ
 ვაჟ ნ. გაჟუნ, გაჟეჟ, გაჟეჟოვაჲ
 ვაჩ ნ. გაჩგაჩოევაჲ
 ვაქ ნ. აგავაჲ, დაგავაჲ
 ვდ ნ. აგდაჲ, გაგდაჲ, გ(ო)მოგდაჲ,
 დაგდაჲ, ჩ(ო)მოგდაჲ

კლომ ნ. გატდომამ, გ(ო)მოტდომამ,
მოტდომამ, ჩატდომამ, წატდომამ
პელ ნ. ნ.ტელ
ქეუ ნ. ჩატეუამ
ქეთ ნ. დატეთეამ. ქეთოვ-ტეთოვ
ქელ ნ. ატელამ
ქერპ ნ. შატერტეუამ
ქერპლ ნ. გატერტლამ
ქვპ ნ. ატეტეუამ, ტეტეუამ
ქერ ნ. ატეჩეუამ, გ(ა)დატეჩამ, ვად-
ნ-ტეჩ. ვატეჩამ, დატეჩამ, მოტე-
ჩამ, შატეჩამ. ჩატეჩამ
ქინც ნ. შატინცამ, ჩატინცამ
ქირ ნ. ვატირ(ე)ვამ, დატირეუამ, შა-
ტირამ
ქიფ ნ. დატიფამ
ქლ ნ. მოტლეუამ
ქლარჩ ნ. ტლარჩ-ტლურჩ, ტლარჩუნ
ქლერჩ ნ. გ(ა)დატლერჩამ, ვატლერჩამ
ქმ ნ. ტმინოვამ
ქმარ ნ. დატმარეუამ, იტმარეუ, ტმარე-
უამ, ტმარულოვამ
ქმიან ნ. დატმიანეუამ
ქმოვ ნ. ვატმოვამ
ქნ ნ. მოტნამ
ქნიშ ნ. ტნიშტინიშოვამ

ქნშუ ნ. ტნშამ, ტნში-ტნში.
ტნშილ, ტნშოვამ, ტნშუამ
ქონქ ნ. ტონტკალ
ქოც ნ. დატოცამ
ქრლ ნ. დატრლრეამ
ქრაფ ნ. დატრაფუნეუამ, ტრაფუნ
ქრიან ნ. დატრიანეუამ
ქრტ ნ. ვატრტამ, ჩატრტამ
ქრუ(ვ)ალ ნ. ვატრუ(ვ)ალეუამ
ქუნჩ ნ. ატუნჩამ. მოტუნჩამ
ქურეუ ნ. ვატურეუამ
ქროვ ნ. დატროვამ, ჩ(ო)მოტროვამ

3

პაზირ ნ. ვაპაზირეუამ, დაპაზირეუამ
პელ ნ. ვაპელამ
პიომ ნ. დაპიომამ
პწაელ ნ. დაპწაელეუამ
პწეუ ნ. აპწეუამ, ვაპწეუამ, გ(ო)მო-
პწეუამ, მოპწეუამ, ომოპწეუამ
პწორ ნ. ვაპწორეუამ
პწროვ ნ. აპწროვამ, გ(ა)დაპწროვამ,
დაპწროვამ, მოპწროვამ, მოპწრო-
ვილ
პწეუე ნ. აპწეუეამ

ს ა რ ჩ ე ვ ი

რედაქტორისაგან	5
წინასიტყვაობა	7
გამოყენებული ლიტერატურა და შემოკლებანი	16
ს	19
ბ	51
გ	69
დ	123
ე	195
ვ	205
ზ	210
წ	223
ჩ	244
ც	253
ძ	279
წ	288
რ	334
ს	348
შ	352
ჯ	361
ვ	362
გ	367
დ	379
ე	384
ვ	417
ზ	430
წ	438
ჩ	453
ც	472
ძ	476
წ	503
რ	527
ს	556
შ	563
ჯ	580
ვ	590
გ	598
დ	602
ზმნური ერთეულების საყრდენ ფუძეთა საძიებელი	615

რედაქტორი დ. ჭიბლაძე
მხატვრული რედაქტორი თ. კარბელაშვილი
ტექნიკური მ. ოსიტაშვილი
უფრ. კორექტორი მ. ამაშუკელი
კორექტორი მ. გონაშვილი
გამომშვები ო. შაკვაჯარიანი

ИБ № 4088 Справочное издание

გადაეცა ასაწყობად 4.03.86. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 20.06.88.
ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆. საბეჭდი ქალაქი № 1. გარნიტურა
ვენა. ბეჭდვა მაღალი. ნაბეჭდი თაბახი 39,5. საღებავგატარება 39,5.
სააღრ.-საგამომც. თაბახი 52,11.

ტირაჟი 2 000 შუკვ. № 658

ფასი 4 მან. 30 კაპ.

გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. № 50.
Издательство «Ганатлеба», Тбилиси, ул. Орджоникидзе, 50.

1988

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის
ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის ბეჭდვითი სიტყვის
კომბინატი, თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. № 5.

Комбинат печати Государственного комитета Грузинской ССР
по делам издательства, полиграфии и книжной торговли, Тб-
ლისи, ул. Марджанишвили, 5.